

Handwritten scribbles and marks, possibly including the number '10'.

Handwritten scribbles and marks, possibly including the number '1'.

2 400 40 **Galpa** MADE IN SPAIN

Handwritten scribbles and marks, possibly including the number '15'.

Handwritten scribbles and marks.

W. con. P. Juan Bap. Mosca puchi no de granada

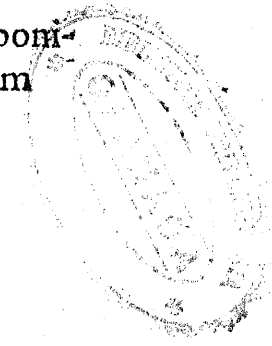
ELUCIDATIO IN OMNES PSALMOS IUX-

TA VERITATEM VULGATÆ ET ECCLESIAE

usitate editionis Latine, Quæ & ipsa integra illibataque ex aduerso opponitur: Psalms singulis singula argumenta ante se monstrantibus, totam Psalms virtutem atque materiam quasi per modum epitomæ summam complectentia: post Elucidationem verò adiunctis prolixioribus Annotationibus, quæ Commentariorum locum habent.

Adiuncta est Elucidatio Canticorum, quæ Ecclesiasticus vsus appellat, Ferialia.

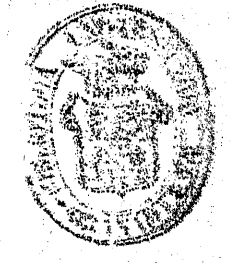
Subsequuntur Annotationes ex Hebræo atque Chaldæo, in quibus quicquid ex veritate Hebraica occurrit difficultatis, tractatur & exponitur per Fratrem Franciscum Titelmanum Hassellensem, ordinis Fratrum Minorum, sanctarum scripturarum apud Louanienfes Prælectorem.

*Notione que exponitur
aut esse libro secundum
Elucidatione del
Año de 1640
Ni se unen en el libro de
y Philip. 22 de 1640
J. P. Nutium*

A. P. Nutium

ANVERPIÆ,
Apud Philippum Nutium, sub Ciconijs.
Anno. M. D. LXXIII.

PSALMVS NVNCVPATO-

RIVS BEATO PATRI LVMINVM, A

quo omnis est sapientia & intelligentia, quem cecinit illi
seruus operarius, die quo finiebat laborem
operis huius, & coram Domino
offerens, ait.

Laudabili Domino nunc, o anima mea, profer de corde canticum: si quid habes laudis
aut carminis, vel in intimis absconditum, age, ne moreris, prodeat quantocius in
gloriam beati patris luminum.

Dilatate modo cor meum, & de plenitudine tua buccas implens, dirumpe labiorum
sientia: festina manus, celeriter arripe tibi chartam & calamus, & describe illi gra-
tiarum actionis canticum.

Opus enim laboris grandis iam ad finem optatum perduxit benignus fauor eius, opus quod dedit in-
choare dedit tandem & perficere.

Sine eo non potest iaci fundamentum operis vel minimi, quanto minus operi amplo dari possit bo-
na consummatio?

Tibi ergo, Domine Deus pater vnctionis sanctae, acceptum referimus quicquid est nostro ministerio
laboratum in opere isto, fundamentum & consummationem, initium & finem tibi ascribimus, tuae
nuncupamus magnificentiae.

Puer paruulus Bethleemites erat pascens in agris gregem patris Isai, post foetantes ibat, pedum tenens
in manu sua, ductor innocentis gregis paucularum ouium.

Citharam de domo paterna egrediens puer ille decorus & rubicundus secum deferebat in loca pascuae:
gregibusque perductis ad pascua, apprehendebat illam, & exercitabat se in ea.

Ouiculae carpebant virentem herbam, & pastor dicebat Diuina canticarilla balabant, & hic canebat
Deo psalmos in dulcedine citharae.

Errabant illae per pascua, & iste volitabat in caelos: sedens in graminibus adolescentulus iste, qui por-
tabat iugum domini, leuabat se supra se, & contemplabatur grandia.

Hunc ipsum tibi placuit altissime Deus, subleuare in regnum tuum, de gregibus ouium tulisti eum,
& de post foetantes assumpsisti eum.

Pascere Iacob seruum tuum, & Israel hereditatem tuam: ut eos pasceret in innocentia cordis sui, &
in intellectibus manuum suarum deduceret.

Pedum commutasti scepro, & pastorem peram ense regio: habitum rusticum regio mutasti sche-
mate.

Citharam tamen suam non poterat obliuisci, etiam sublimatus in regnum: cum enim de pascuis euo-
cicaretur, ad solum, memor fuit dulcis citharae, & secum eam detulit in aulam regiam.

Non in factum, illum extulit honoris dignitas, ut projiceret suam citharam: quin & firmatus in re-
gno, veste indutus linea, ante arcam ingrediens, percutiebat illam in oculis omnium, coram Do-
mino.

Quoties a praesentibus Domini ad requiem rediens, enssem poneret de latere: discinctus statim arripiebat
citharam in manibus, & canebat cantica domino.

Quid enim spiritus tuus bonus adimpleuerat illum: ut esset tibi psalter egregius, & vates eximius, praesentibus
omnibus qui antecesserant illum.

In pascuis adolescentulum paruulum & contemptum cepit erudire spiritus tuus: & nec in regni fasti-
gij oblitus est veterem discipulum.

Eius perlustratus subtili radio, videbat caelos tuos opera digitorum tuorum: solem, lunam, & stellas
quae tu fundasti.

Corpore agebat in pascuis, aut in desertis errabat, aut quietus residebat in domo quam tandem adifi-
casti ei, spiritu vero perlustrabat caelos, & quae longe super caelos sunt miro conspiciebat acumine,
in omnibus tibi quaerens gloriam.

Incerta quoque & occulta sapientiae tuae manifesta fecisti ei: reuelasti illi mentis oculos, & considera-
bat mirabilia, quae nunquam hominis viderat oculus vel auris audijt.

In mysteria abscondita eorum quae multo post erant exhibenda in plenitudine temporis, penetrabat
tuo perlustratus radio: spiritus enim tuus omnia scrutatur, etiam profundissima tua.

Consilia tua omnia quae decreuisti ab aeterno super redemptionem generis nostri, non celabas illum
singulari privilegio erudisti illum tua vnctione de omnibus.

Non illum latebat foelicissima nobis humanatio coaeterni verbi tui: neque conceptus eius admirabi-
lis de intacta virgine velatus erat ante illum.

PSALMV S.

Sic neque iucunda in pace natiuitas, non obfoluta conuerfatio, non doctrina perfectiffima: non paupertas, egeftas, & labores plurimi.
 Non inimicorū contradicōnes & odia grauiſſima: non paſſionis calix amarus non turpiſſimæ mortis conſummatio.
 Non ſepultura honorifica, non patrum diu deſiderata viſitatio: non præpotens à morte reſurrectio, non in cælos cum iubilo & voce tubæ glorioſa aſcenſio.
 Non ſeſio ad patris dexteram, non inimicorum foeda conſuſio: non authoritatis plenitudo, non po-teſtas facere iudicium.
 Non ſpiritus à patre demiffio in corda ſimplicium: non quæ per hos ille erat operaturus ſtupenda mirabilia.
 Non Euangelij ſancti in omnem terram diſſeminatio: non conuerſio gentium, non Eccleſiæ nouæ ædificium, non Iudæorum grauis vltio & veteris ſynagogæ obliuio.
 Non perſequentiones ſuſcitandæ fidelibus: non iræ dæmonum, non principum terrores & argumēta vana prudentium.
 Non hæreſum adinventiones, cum plurimorum ſeductionibus: non electorum ex munere ſuperno præſeruatō à cunctis periculis.
 Non ſeculi vltima conſummatio, non tremendum illud examen noſtriſſimum: neque quæ tunc erunt largienda pro operibus optima vel peſſima, vitæ mortisque præmia.
 Horum omnium nihil illum paſſus eſt ignorare ſacer ſpiritus tuus: theſaurus tuos omnes demōſtraſti ei, nec quicquam cælaſti illum ex omnibus arcanis conſiliorum tuorum.
 Omnia iſta nondum exhibita ille cernēs eminus, in canticis Pſalmorum deſcripſit ea: à leuitis & cantoribus aſſidū cantari iubebat illa, in modulatione vocis & inſtrumentis muſicis.
 Veruntamen ſub inuolucro ſermonum & obſcuritate verborum velata erant omnia: nondum enim tempus aduenerat, quo in mundum proferri debebant illa Dei occulta conſilia.
 Non valebant neque ſapientes intellectu comprehendere quæ cecinerat ille: myſteriorum ignorantia & ſermonis obſcuritas foras pepulerunt legentes atque canentes ab intelligentia.
 Ita quidem clauſus erat liber, firmata erant libri ſignacula donec veniret quæ ſeipſam patefaceret veritas, & adimpleret quæ ille cecinerat omnia.
 Expectabatur enim agnus ille occidendus, qui faceret victoriam: qui clauſum aperiret librum, & ſolueret ſigna clauſi.
 Clauem Dauid ipſe habet, veniensque in noſtra eam detulit ſecum adimplendo in ſe omnia quæ ille prophetante ſpiritu deſcripſerat, manifeſtam fecit intelligentiam.
 Quomodo clauſtra fortia aperiri nequeunt, niſi clauis feris propria: ſic non poterat abſque clauē iſta in huius libri quicquam penetrare intelligentiam.
 Qui clauem iſtam vel ignorant vel abijciunt, manifeſte vanos ſe comprobant: ſi libri huius clauſtra referre tentauerint.
 Abſque clauē iſta, benigniſſime pater luminum: nunquam fuiſſet nobis auſus attingendi librū iſtum, vel digito minimo.
 Niſi ſuper benedictus I E S V S tuus filius, noſter Dominus, in ſeipſo adimplens manifeſtata feciſſet nobis omnia: nos hebetes ingenio, intellectu rudes, vecordes ſpiritu, quomodo tanta caperemus myſteria?
 In huius autem clauis fiducia tentare auſus ſum ego puer tuus enarrationem verborum iſtorum fortium: charitas tua, Deus, iniecit onus, fides dedit auſum ſpes cauuit ne deficerem.
 Berthelemites illius pueri & Iſraëlitici regis carmina videbam etiamnum in ore verſari omnium: peculiariter qui tibi ſegregati ſunt, quos cleri comprehendit titulus, ſtatutis horis ea tibi recitant.
 Canuntur in templis, leguntur in cubilibus oblectantur in eis corda diligētium beatum & inclytum no-men tuum, quod illa replicant millies & millies.
 Magna omnino conſolatio & inſtructio plurima miniſtratur in Eccleſia fidelibus, ex canticis iſtis: ad menſam opiparam, omnigenis inſtructam ſerculis & plenam delitijs, accedit, quiſquis in Pſalmos introierit.
 In agendis inſtruimur, in fugiendis præmonemur: ad agenda bona incitatur, deterremur à noxijs.
 In aduerſis abundantem inuenimus conſolationem, in proſperis ſalutarem timorem: in afflictionibus docemur patientiam, in exultatione modēſtiam.
 Firmatur in eis fides, ſpes roboratur, & exardeſcit charitas, cor noſtrum & caro noſtra rapiuntur in te, o bonum optimum & lumen beatiffimum.
 Attamen ſermonum obſcuritas & inuolūera verborum, ſimplicioribus magnū exhibent negotium ab his deterriti, quibus eſt captus tenuis, deſperantes abſcedunt vacui, aut ſaſtuoſi dimituntur inanes.
 In hoc, Deus piſſime, propoſitum fuit conatus noſtri: impedimentum iſtud vt auferremus pro ſubminiſtratis nobis à te viribus.
 Vt fugaretur obſcuritas, & verborum claritate pateret expoſita ſententiarum veritas: vt facile cuius ingenio pia attentio donaret intelligentiam.
 Non eſt virtutis meæ, creare in teſta nucleum: attamen quem tu ibi recondidiſti, poſſum ego teſta conſracta

NONCV PATORIVS.

conſracta educere, educitū mundare à cortice, mundatum proponere amiculis, vt manducent abſque moleſtia.
 Faciet labor iſte meus, vt laborem illi non ſentiant: oblectationem magis accipient ex ſuauitate nucleici, quem illis propinauero.
 Ita, Deus magne, ſenſus ſublimis de meo ſenſu non iactat ſe collocaſſe paruitas mea in opere iſto: ſed quæ recondidit in Pſaltis tuis verbis ſpiritus tuus, tentauit de abſconditis eruere.
 Laborem ego ſuſcepi prolixum, multum & magnum, in humeris meis: vt laborem auferrem ijs qui cum intelligentia tibi optant pſallere,
 Tædium multum intrui ego in lancem meam, & ad fundum vſque exhaui vniuerſum, quod intru-eram: vt moleſta ſaſtidia auferrem deſiderantibus intelligenter tibi pſallere.
 Pro viribus quas mihi ſubminiſtrauit benignitas tua, conatum adhibui ſuperare difficultatem omnem: obſcura elucidare, conſracta dilatare, inuoluta explicare, implere hiantia.
 Memento mei Deus meus, pro omni labore iſto in bonum: laborantem agricolam, ſac primum de fructibus edere.
 Gratiam tuam ſanctam, quam tantopere ſemper commendaui in opere iſto, non deneges mihi: peccata mea multa & magna, deleat plurima & maxima miſericordia tua.
 Fidem rectam, quam in perpetuam veritatis proteſtationem deſcripſi in libro iſto: nullis vnquam rationibus aut ſuaſionibus patere auferri mihi, aut imminui certitudine.
 Ab itineribus prauis prohibe ſemper pedes meos, in omne malum alioqui faciles: cor mundū & ſpiritum rectum in noua mihi in viſceribus meis.
 Prohibe, pater meus, ne cum alijs ad pſallendum ſapienter inuita uero, ipſe pſallam in inſipientia: ne cum alijs prædicauero, ipſe apud te inueniar reprobos.
 Sit mihi hæc pro labore, quem tuo conſecro nomini, remuneratio ſancta: portio mea & merces magna nimis eſto mihi, in terra beata viuentium.
 Omnibus item qui in deſiderio bono noſtris perfrui volent laboribus, adſit benignus fauor tuus, da inuenire illis, vnde proficiant animæ quærentium te, domine.
 Gloria patri, & filio, & ſpiritui ſancto.
 Sicut erat in principio, & nunc,
 & ſemper, & in ſecula ſeculorum,
 Amen.

DEO LAVS ET GLORIA.

ā iij

CL E

**CLEMENTISSIMO ET
CHRISTIANISSIMO IMPERATORI CAROLO,**
eius nominis quinto, Hispaniarum Regi, &c. Frater Franciscus Ti-
telmannus Hassellensis, ordinis Fratrum minorum,
Gratiam & pacem, & contra hostes Eccle-
siae, plenam de caelo victoriam.

Inter tam innumera seculi mala, Christianissime Caesar, quibus refrigescen-
te charitate & abundante malitia, mundus indies magis ac magis adimple-
tur inter tantos tamque diuturnos tumultus, quibus ab annis aliquot gra-
uius indies & immedicabilis nequissimum hoc nostrum seculum non de-
sint perturbari. Christiano homini cordis sui pacem tenere cupienti nihil
arbitror esse vtilius frequenti lectione, & assidua meditatione verborum Dei:
quae sola hominis animum aduersus quoslibet tentationum impulsus, contra
quoslibet tempestatum ac procellarum quamlibet graues incursus, possunt red-
dere securum, & in vere pacis soliditate stabilem conseruare. Peculiariter
verò diuini illi hymni, quos rex & Propheta Dauid, sancti spiritus radio mirifice illustratus dictauit
cecinitque Domino, ad eam rem videntur nescio quid latentis energiae occultaeque efficaciae in sese
continere. Praeter enim quod legentium mentes, de omnibus Christiano homini necessarijs tam agē-
dis quam credendis, plenissime instituunt, hoc etiam probantur habere, vt legentium corda quam ef-
ficacissime moueant, hinc quidem ad odium mali, illinc ad virtutis amorem: hinc ad terrenarum rerum
& caduceae vite contemptum, illinc ad verorum & caelestium bonorum sanctum desiderium: sicque ab
infimis istis, in quibus velut sus in volutabro luti volutatur filij huius seculi, affectus psallentium rap-
pant, & velut impetu quodam transuehant in caelestia. Mouit haec multiplex vtilitas, patrum qui no-
stra praecesserunt secula non paucos, tam Graecos quam Latinos, vt in psalmos ederent iustos com-
mentarios: nonnulli in aliquot tantum selectiores, alij in vniuersos: quorum tantus est numerus, vt
propter multitudinem vix liceat, propter fastidium non sit operae pretium eos nominatim recensere.
Nihilominus & mihi visum fuit omnium nouissimo, post praecedentium patrum labores, in hoc ip-
sum opus ingredi, & Ruth Moabitidis exemplo, metentium in agro isto dominico gressus insequen-
do, spicas quae forte metentium subterfugissent manus, aut etiam de industria ex patrisfamilias vo-
luntate fuissent relictae, colligere, vbicumque clementis in me patrisfamilias comperisset gratiam.
Sic ego post maiorum egregios labores nulla vnquam veneratione satis honorandos, quae mihi ele-
mentis Dei in hoc fecundissimo agro laboranti donauit benignitas collegi in manipulos, singula
coaptans, vt potui, quam ordinatissime: non tam curam habens adferendi plurima, quam pauca cla-
re lucideque sic explanandi, vt nemo non vel tenuis ingenij, facile psalmorum possit simplicem intel-
ligentiam comprehendere. Tandem verò huius laboris finem ex Dei benigno fauore assequutus, dum
ipse mecum reputo, huius operis nuncupatio post immortalem Deum (cui primam deberi non du-
bium est) inter mortales cui potissimum debeatur, tuae maiestatis celsitudo, Christianissime Impera-
tor, dignissima mihi visa est, cuius patrocinio hi in psalmos Dauidicos commentarij committantur,
cuiusque augustissimo nomini dedicentur & consecrentur. Cui enim iustius hanc suauem Dauidis
citharam, per nos ex Dei gratia, modo quodam vel innouatam vel adornatam: citharam Dauidis (in-
quam) Regis, cui iustius nuncupabimus? quam Carolo regi, & tanto Regi? Imperatori, & Imperatori
tali, vt cum illo non immerito, siue in regni gloria, siue in cordis pietate, possit comparari? Prophetam
hunc regium, vel potius Prophetam regem cui poterimus iustiori dedicare titulo, quam Regi &
Imperatori Christianissimo? Et (vt vno verbo dicam semel omnia) Dauidem cui poterimus dicere
nisi Dauidi? Neque enim hoc nominis tibi praeter veritatem ascribimus, qui Dauidis illius veteris,
& peccatus & mores, & vitam omnem ita nobis in teipso refert atque depingit, per gratiam Dei (qui
re praue nit in benedictionibus dulcedinis, antequam coronam tibi imponeret de lapide pretioso) vt
non immerito Ecclesia vniuersa Dauidis tibi nomen possit attribuere, sibi nihilominus tali Dauidem
imperante debeat gaudere. Si enim illius erga cultum dei piam deuotionem, erga persecutores ma-
suetudinem, contra hostes Dei & veritatis inimicos ardentem zelum, in aduersis imperturbabilem
patientiam, in prosperis tranquillam modestiam, prudentiam, & diligentiam in rebus agendis, mali
consummatum odium, perfectum virtutis amorem, denique quicquid in illo Dauidem nobis describit
sacra historia, ita tu nobis in temetipso exprimis, ita propinqua imitatione affectaris, vt videaris ad
rapiendum tibi Dauidis nomen, magis quam ad exprimendum in te Dauidis exemplum, contende-
re. Non haec per adulationem dicimus, sed quod toti orbi iam ipse tu prior manifestum fecisti, ad glo-
riam Dei recitamus, cuius est ornatus omnis quem in te praedicamus, bonum omne quod in te vene-
ramur. Vel ipsi tui inimici sunt iudices, quibus expugnandis, haud facile dixerit, an iste quem gestas
Imperialis gladius potētor, an probitas illa virtutis inueniatur efficacior. Alij forsitan partē asserent
prio-

Ruth. 2.

AD CAESAREM.

priforem, respicientes in ea quae videntur foris. Ego sane, nec vt arbitror solus ego, in alterius partis
assensum, non vna sum ratione propensior. Et quoniam Dauidis ita in temetipso virtutes nobis quasi
in exemplari viuo demonstras, confido in domino, qui tibi hanc dedit & conseruat voluntatem, vi-
ctorias quoque illas gloriosissimas, quibus Dauidis nomen diuulgatum fuit in omnes nationes, suo
tempore in te manifestandas, aduersum gentes incredulas & barbaras nationes. Nam de fidei dome-
sticis quis ignorat, quantos iam triumphos, penē citra omne negotium, quasi pro te pugnante deo,
reuleris? Quis ignorat, ab annis plus minus duodecim, quātas difficultates à fidei domesticis tibi suc-
citatatas, ad impediendum quae de te magnificando, magnus deus decreuerat, eadem gloriosus victor
superaueris? vt quae de te ille cogitauerat opere adimplerentur, & ad nouissimum vique verbum
complerentur omnia: quemadmodum hodie magno totius populi Christiani gaudio factum cerni-
mus, vt non immerito post toties deuicta hostium castra, eaque ferendo magis quam furendo supe-
rata, in Deo propugnatore tuo sancte iam possis cum Dauide gloriari, ac dicere, Dominus illumi-
natio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitae meae, à quo trepidabo? Qui tribulant
me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Si consistant aduersum me castra, non timebit cor
meum. Si exurgat aduersum me praellium, in hoc ego sperabo. Ac deinde, In petra exaltauit me, &
nunc exaltauit caput meum super inimicos meos. Et quemadmodum Dauidi, post domestica supe-
rata mala, id est, post transactam illam nimis diuturnam & grauissimam Saulis consentientiumque prin-
cipum persecutionem, sua in regnum totius Israelitici populi inunctio, euidentis fuit testimonium
earum victoriarum quas post erat de alienigenis accepturus (id quod statim ab vnctione, ascendenti-
bus Philistaeis sensibili miraculo fuit expertus) ita praeteritorum malorum & impedimentorum eua-
sio, quae à fidei domesticis haecenus grauissima pertulisti, Dei potius voluntate quam humanis viri-
bus iam superata, certū tibi ac nobis omnibus qui sub tuo sceptrio viuimus, & sub alis tuis protegi-
mur, debet esse argumentum multo maiorum & plurium victoriarum, quibus post susceptam sacri
Imperij vnctionem, aduersus barbaras nationes & iuratisimos Christianae fidei hostes, omnipotens
Dei brachium in te olim speramus iri clarificatum. Loqui me ista citra omnem adulationem, nemo
dubitabit, qui Dei nostri erga te miram providentiam, pio animo (vt est aequum) expendit. Quis
enim eas quae tibi intra annos pauculos contingere victorias, tantas tamque inauditas, quas commē-
morare nominatim non est opus, humanis viribus possit citra pudorem mendacij ascribere? Arbit-
ror nec ipsos quidem inimicos id velle, etiam si possint, neque posse etiam si velint conscientia recla-
mante, asserere. Cum ergo Dei providentia haecenus erga domesticos tanta pro te ostenderit, vt te
eueheret quod voluit, id est, vt ad Christiani augustissimi Imperij sacrum fastigium sublimaret: com-
pleto iam hoc suo proposito, an putamus illum quasi rebus omnibus peractis, quasi in tuto compo-
sitis negotijs, manum subducturum, iamque aduersum externos fidei hostes tibi defuturum, cui erga
domesticos nunquam defuit? Nonne (vt Moyses sanctus ait) Dei perfecta sunt opera? Nunquid tan-
ta praeludia frustra praemisisse credamus illam prouidissimam sapientiam, quae attingit à fine vsque
ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter? Iosue dixit Deus iam in ducē populi Israelitici assump-
pto, Non dimittam neque derelinquam te: Confortare, & esto robustus. Et iterum, Ecce praecipio ti-
bi, confortare & esto robustus. Noli timere & noli timere, quoniam tecum est dominus Deus tuus
in omnibus ad quaecunque perrexeris. Quod illi dicitur veteris Synagoga ducatum suscipienti, id ti-
bi multo magis Christiani populi Imperatori dictum, ac suo tempore exhibendum non dubitamus.
Ascendant proinde, ascendant Philistaei, ascendant incircumcisi isti idololatrae, effundantur quasi are-
na quae est in littore maris, gloriantur in fortitudine sua, & in multitudine exercitus habeant fidu-
ciam, super equos & dromedarios ascendant, camelos onerent diuitijs, mercede conueat perfugas,
emant pretio proditores, instruant, terra marique praelia. Tu interim os domini interrogabis, atque
in oratione tua consulens Dominum, audies loquentem in te pacem super te ac vniuersum populum
tuum, pugnabitque pro te dominus Deus in quo habes fiduciam, & diuidet à te inimicos tuos, quo-
modo diuiduntur aquae. Auxiliabitur tibi manus domini, & brachio eius confortaberis, vt nihil va-
leat aduersum te proficere inimici, aut vel in minimo tibi nocere iniquitatis filij. Illud quoque quod
in libris Regnorum & Paralipomenon de Rege Dauide sacra refert historia, quod mox ab inun-
ctione sua secunda ascenderit contra Iebuseos habitatores terrae, qui tenebant Iebus siue Hierusa-
lem, eosque viriliter expugnauerit, & abstulerit inde caecos & claudos qui oderat animam eius, quam
pulchre nobis tu, Christianissime Imperator, cepisti imitari, qui statim à suscepta Imperiali vnctio-
ne, ad terram illam conculcationis & volutationis (quae est interpretatio nominis Iebus) id est, vbi
sancta omnia conculcantur, vbi caelum terrae miscetur, vbi sursum atque deorsum voluntantur om-
nia, vbi sacra prophananantur & prophana sancta reputantur: ad hanc, inquam, terram, & ad huius ter-
rae inhabitatores Iebuseos, id est, conculcatores & volutatores istos, Italia relicta, descendisti, vt au-
ferres inde caecos & claudos habitatores terrae: qui intra Ecclesiam habitantes, dicunt se Christi esse
& non sunt: dicunt se Evangelicos esse & non sunt, sed sunt synagoga satanae & impietatis magistri:
dicunt se videntes esse, & caeci sunt, veritatis lumen quod à Christo nobis per Apostolos & Eccle-
siasticos patres illuxit abnegantes: dicunt se rectos habere gressus, & claudi sunt, deficientes à via re-
cta, quam illos mater ipsorum docuit Ecclesia, impietatis & falsitatis itinera praeligentes, in quibus
seducti seducunt errantes (vt sanctus Apostolus ait) & in errorem mittentes. Quos licet nondū bel-
li impetu abstuleris, malens benignitate vt de Deo Paulus ait) inuitare peccatores ad poenitentiam,
& per longanimitatem expectare ad veniam, quam in subita ira condemnatos morti tradere (Nam
a iij & hoc

Psal. 26.

2. Reg. 5.

Deut. 32.
Sap. 8.
Iosue 1.

2. Reg. 7.
1. Par. 11.

Apoc. 2.
1. Tim. 3.
Rom. 2.
Ezech. 18.
& 33.

EPISTOLA AD CAESAREM.

& hoc à Deo didicisti, vt nolis mortem peccatorum, sed magis conuerti eos & viuere) illud tamen indubitatum tenemus, non introiturum te in tabernaculum domus tuæ, non ascensurum in lectum fratris tui, non daturum oculis somnum, non requiem temporibus, non cum quiete rediturum in domum tuam, donec lebusæos istos cæcos & claudos abstuleris, donec pestiferos istos seductores auferas de terra, & Christi Ecclesiam peste hac pessima misere contaminatam gladio Imperiali, quem ad Euāgelij veri gloriam & fundatissimæ nostræ fidei defensionē gestas, expurgaueris. Et quāuis lebusæis istis spes ampla iam incipiat effulgere euasione, quod ita mansuete secum hæctenus tuam serenissimam maiestatem viderint egisse, vnde & iactare in occulto se non veretur obstinatorum multorum impudens nimis & inconsiderata præsumptio, omnibus tamen tui animi candorem & fidei zelum agnoscentibus, spes & persuasio certissima est, longanimitatem istam dilationem prudentissimam cordis tui (quod in manu habet idem ipse qui finxit) Ecclesie Christi non ad detrimentum, sed ad commodum maximum aliquando profecturam: vt lebusæis istis domesticis sublati, tandem in externos Philistæos crucis Christi per te vexilla inferantur, & nominis eius gloria per sacrum brachium tuum clarificetur in nationibus, assistente tibi & in omnibus cooperante optimo maximoque Deo, qui est adiutor fortis, & in se sperantes non potest derelinquere. In eo feliciter vale, Imperator Christianissime, & humilissimæ deuotionis munus, quod de corde tibi deditissimo deuotissimoque offertur, sub tuo patrocinio benignus assu-

me. Louanij Anno
M. D. XXXI.

CHRISTIANO

CHRISTIANO LECTORI
FRATER FRANCISCUS TITELMANNUS
GRATIAM ET PACEM.

Mnis scriptura diuinitus inspirata (vt magnus ille gentium Apostolus ait) 2. Tim. 3. vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. 2. Pet. 1. Cuius rei causam alter ille Apostolus circumcissionis pulchre exprimit, cum in scripturæ sanctæ commendationem de prophetico sermone ita scribit, Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Nimirum hic ille est spiritus, vnde habet omnis scriptura, vt ad docendum, arguendum, corripiendum, & erudiendum in iustitia vtilis inueniatur. Ipse enim est, de quo Christus dominus iam iam relinquendis Apostolis dixit, Paracletus quem mittet vobis pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunq; dixerit vobis. Et iterum, Cum venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Et Paulus spiritum dicit omnia scrutari, etiam profunda Dei. Et cum ipsi nesciamus quid debeamus sicut oportet à Deo postulare, ipsum dicit nostram infirmitatē adiuuare, ac pro nobis secundum Deum gemitibus inarrabilibus postulare. Talis si est spiritus sanctus, quo auctore sanctæ scripturæ sunt descriptæ, quis dubitet, maximam vim illis inesse docendi de omnibus quæcunq; homini proficiunt ad salutem? Ad arguendum quoque & contradicentes veritatis reuincendū, eundem esse præualidum, ac proinde & que ab ipso manarunt scripturas, vel vnicum illud apertissime probat Saluatoris nostri ad Apostolos testimonium dicentis, Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et apud alium Euāgelistā, Ego dabo vobis os & sapientiā, cui nō poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Nec minus ad corripiendum potentia iudicabit scripturarū eloquia, qui illud expenderit verbū veritatis, quo de eodē spiritu pronuntiauit dicens, Cum venerit paracletus, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Eruditionē quoque in iustitia, vt perfectus sit homo Dei in omne opus bonum instructus, hoc est, in vita agenda debitā institutionē, a sancto spiritu pendere, manifeste ostendit, qui dixit, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, siue dux mihi erit in via recta. Hæc itaque comoda quatuor maxima, tametsi manifestæ sit ab auctore primario spiritu sancto omni scripturæ diuinæ inesse, sit tamen, nescio quo modo, vt in sacris illis hymnis quos egregius psalter David, prius quidem humilis ouium pastor, deinde vero Israëlitiæ populi magnificus princeps, spiritu Dei mirifice illustratus, domino decantauit, eadem illa peculiarius videantur elucere. Omnia nanque ista, nempe docere, arguere, corripere, erudire in iustitia, ita efficaciter, ita valide, ita potenter præstant hi Dauidici psalmi, vt vix aliam sit inuenire scripturam in huiusmodi rebus parem, quæ simul sic & intellectum illuminet & formet affectum. Nam & ipsa sancta Euāgelia tametsi simplicius, lucidius, ac plenius omnia tradant quæ ad piærum hominum mentes illuminandas & vitam instituendam conducunt (vnde nec dubium esse debet, hæc longo interuallo autoritate dignitateque psalmos antecellere) attamen non illam habent loquendi formam psalmis peculiarem: qua sit, vt veluti impetu quodam legentium animos secum abripiant verius quàm abducant, ita vt quem in vitijs inuenerint, ad virtutis propositum auclant, quem in torpore compererint, ad alacritatem mentis restituant: quem sub tentationum pondere iacentem, aut mentis angustia confictum, ad spiritus libertatem eleuent & ad cordis educant latitudinem: quem vero terrenis curis deditum, ab onere vano expediant, sicque alleuiatū ad superna abducant, quem à bonis meditationibus affectionibusque vacuū, sublato vacuitatis fastidio, suauissimis meditationibus affectionibusque adimpleant. Quæ enim scriptura alia sic ante oculos ponit sub terribilium rerum similitudine diuini iudicij terrorem, & illius semper memorandi nouissimæ examinis distinctionem, vt hi nostri Dauidici psalmi, in quibus (vt ex locis mille vnum proferramus) talis aduersum impios profertur sententia, Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subfannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Ac rursus, Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et parauit in eo vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Et iterum, inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui, dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Econtrario vero, caelestium bonorum suauissimam dulcedinem, & summè amabilem voluptatem, quæ scriptura sic aperte, sic velut sensibili ter ponit ob oculos, vt noster hic liber psalmorum? Quam magna, inquit, multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te. Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Et alibi, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Et iterum, Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Ac rursus, Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum, Ac deinde, Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare

Ioan. 14.
Ioan. 15.
1. Cor. 2.
Rom. 8.

Matth. 10.
Luc. 12.
Ioan. 16.

Psal. 142.

Psal. 22.
Psal. 7.

Psal. 20.

Psal. 30.

Psal. 35.

Psal. 16.

EPISTOLA.

habitare in tabernaculis peccatorum. Rursum, quæ scriptura sic blande & suaviter ignorantes erudit, & ad bene beateque viuendum velut precando inuitat? Pro exemplo considera quod habes psal. 33. Venite filij, audite me, timorem domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diuerse à malo, & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam. Quæ item scriptura peccatores hypocritas sic terribiliter cum sermonis efficacia corripit? Vide psalmum 49. Peccatori (inquit) dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per ostium? Tu verò odisti disciplinam, & proiecasti sermones meos retrorsum. Si videbas furem currebas cum eo, & cætera. Ac deinde, Existimasti inique, quòd ero similis tui: arguam te, & statuam contra te faciem tuam, Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum, nequando rapiat, & non sit qui eripiat. Quæ scriptura sic vbique persequitur & damnat auaritiam, velut ad oculum depingens eius vanitatem, & superuacaneæ sollicitudinis insaniam? Vbi sic impiorum prosperitas temporalis confunditur? Vbi sic consolantur iustorum in hoc seculo desolatorum animi? Vbi sic pauperum prædicatur beata portio, quam in futuro expectant seculo? Vbi spes in hominibus condemnatur validius? Vbi in domino deo fiducia, vel efficacius vel frequentius commendatur? In summa, talis est ista quam prædicauimus cithara, vt quisquis illi aurem accommodauerit (aurem dico spiritualem, Tota enim spiritualis est hæc cithara, imò merus est spiritus, ac proinde spiritualibus vult auribus audiri) impossibile sit absque fructu vacuum illum abscedere. Si in peccatis vitam agis, aurem accommoda nostræ huic citharæ, & emollietur tibi cor tuum ad pœnitentiam, oculi tui exitus ac riuius aquarum deducunt, conturbabuntur ossa humiliata, & iam referata clamabunt labia, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Docebit te hæc cithara, quomodo ad deum clames in pœnitentia cordis tui, quomodo remissionem valeas impetrare admissorum criminum, quomodo teipsum accusare, quomodo Deum precibus fletere, denique vt vitam deinceps meliorem agere, vtque à reciduo vitiatorum deinceps cauere debeas, plenissime & efficacissime te instituet. Si forte tuum animum adhuc oblectant voluptates istæ temporariæ, mox vbi citharam hanc nostrâ audieris, voluptatum supernarum & nunquam intermurraturarum dulcedinem suaviter personantem, illarum autem temporalium deliciarum finem breuiem, & tristem nimis exitum, terrifico sonitu buccinantem, aut verius lamentabili querimonia deplostantem, fieri non poterit, quin omnia hæc temporaria tibi vt stercorea reputentur: fieri non poterit, vt cor tuum terrenis adhuc inhæreat: fieri non poterit, vt non toto desiderio anheles ad cælestia. Si tribulationum aut tristitiarum pondere premeris, aurem accommoda nostræ citharæ, emoriar, si non quanto citius tibi reuelabitur animus, si non iuxta multitudinem dolorum in corde tuo, consolationes diuinæ lætificent animam tuam. Ex aduerso, si in rebus tranquillis periculosam intra te percipis securitatem, aut etiam vanam elationem suboriri sentis, adhibe aures psalmorum melodiarum: videbis timore dei configi carnes tuas, salutaris timore intra te cor tuum continebitur, vt non in fastum eleuetur. Quòd si de fidei mysterijs quæstio fiat, quæso te per Deum immortalem, quid habent sacra Euangelia, sub planæ narratione historiarum, quid sub simplici contextu Apostolorum literarum, quòd non idem diuini isti hymni, sub verbis interdum obscurioribus, interdum clarioribus, plene contineant? Vide (exempli gratia) Psalmum ordine vigesimum primum, cuius initium, Deus Deus meus, respice in me & cætera. Obsecro, qui fieri potuisset, vt plenius apertiusque narraret Prophetæ Dominicæ passionis historiam, etiam si ante oculos coram positus iam præteritam eam vidisset? Vt quod de Esaia ait sacer Hieronymus, non minus iuste de regio hoc nostro Propheeta dicendum videatur, ipsum non tam prophetiam quam Euangelium scripsisse. Vanus fuero, si in hac re demonstranda pluribus agere tentauero, cum totus psalmorum liber Euangelicis mysterijs, Euangelicisque doctrinis sit plenus, vt non immerito à maioribus nostris hic psalmorum liber, totius scripturæ sacræ summarium meruerit appellari. Neque ego pro nihilo computandum aut parui facendum puto, quod apud Lucam discipulis loquens Dominus, specialiter psalmorum meminit, dicens, Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyse, & Prophetis, & psalmis de me. Nisi enim singularem aliquam huius scripturæ voluisset indicare præcellentiam, satis erat dixisse, in lege & Prophetis. Nemo enim Dauidem negat, aut dubitat Prophetam appellandum. Dum ergo non contentus generali Prophetiæ appellatione, speciatim meminit psalmorum, proculdubio peculiariter quiddam magnæ excellentiæ voluit significare. Neque dubito, quin hac potissimum consideratione orthodoxorum patrum sagax prudentia, prudensque pietas, psalmos præ omnibus diuinæ scripturæ tam veteris quam noui testamenti eloquijs, maxime in Ecclesijs frequentari, ac per dies singulos statutis horis sanxerint decantari: vniuersis insuper quos clerici comprehendit titulus, diuini ministerijs per Episcopalem ordinationem peculiariter addictis, quotidianam in illis legendis meditandisque, sub obedientiæ sanctæ mandato, iniunxerit occupationem: quam dum his velut iugum quoddam salutare sub obediendi necessitate in humeros imponunt, cæteris nihilominus Christi fidelibus omnibus vehementer eandem commendant, ijs etiam quos nulla præcepti lege constringunt. Hanc ob causam, patrum priorum non pauci, Græci pariter atque Latini, in psalmorum explanatione plurimum sudarunt, ne sermonum obscuritate & frequentibus difficultatibus nusquam penè non se offerentibus, piorum animi tanta vilitate fraudarentur. Quorum pium studium adeo non damnamus, adeo nihil insequimur, vt omni potius honore, ob sanctos in re tam sancta insumptos labores, dignissimos iudicemus: de ijs quæ nobis longa meditatione, frequentique & deuota oratione parta reliquerunt, quantas valeamus beneuolo corde gratias agentes, quemadmodum communem dominum

AD LECTOREM.

Dominum iam olim speramus gratiam illis retulisse. Nos tamen post horum omnium pretiosos labores in Elucidandis psalmis nouam tentare volumus rationem; simpliciorum pijs affectibus magis quam eruditorum sublimibus ingenijs consulentes, non quòd maiorum labores aut vanos aut infutiles reputaremus, sed vt simplicioribus Christianis eruditissimorum Patrum prolixos tractatus vel sensa sublimia non satis capere valentibus, nostro labore vel simplicem qualemcunque Psalmorum intelligentiam administraremus. In hoc autem opere talem instituius procedendi rationem. Psalmis singulis suum præmittitur argumentum, quo quicquid tractat Psalmus, figuraliter describitur. Dehinc elucidatoria subsequitur paraphrasis, vulgatam nostram editionem (quam Gallicanam appellat) non phaleratis aut sequi pedibus verbis, sed prorsus communibus, ita clare lucideque explanans, vt vel puerulus attentus possit quæ dicuntur intelligere. Cæterum, quid in textu cui parti in Elucidatione respòdeat, nota numeri versibus singulis præposita designat. Versuum particulas asteriscis huiusmodi * signauimus. Vbi verò asteriscum in paraphrasi inueneris, scito duplicem tibi sententiam eiusdem partis indicari. Post Elucidatoriam paraphrasim, habes annotationes, quæ prolixioris commentarij loco tibi erunt, si plura liberit requirere quam in Elucidatione legeris. Habes denique in fine operis annotationes secundas, quibus Hebraicæ varietates, id est, ea in quibus lectio Hebraica differt à vulgata, vel ex Hebræo versiones diuersæ ab inuicem, continentur, quas ob hoc in partem vnâ separauimus, vt non simplicioribus ingenijs (quibus ista forsitan curæ non erunt) multitudis versionum & interpretationum diuersitas pareret confusionem. Habes itaque, lector, in hoc nostro opere vel multa, vel pauca, vel simplicia, vel grandia, iuxta varium palati tui affectum, & ingenij (cuius tu ipse optimus potes esse iudex) captum. Si intelligentiam Psalmi cuiuslibet desideras, nec vltra quicquam requiris, lege argumentum & Elucidatoriam paraphrasim: annotationes omnes transili. Si amplius aliquid vel ad plenitudinem sententiæ, vel ad deuotionis affectum postulas, post Elucidatoriam paraphrasim lege subsequentes præcipuas annotationes. Si verò vulgatis non contentus, etiam peregrina desideras, ad nouissimas te confer annotationes. Sic nos tibi, lector benigne, quam maxime commodare existimauimus. Tu nos vicissim, vt speramus, affectu bono prosequere, & nostros labores sanctis tuis precibus consolare. Gratia tecum, Amen.

INDEX

INDEX CENTVM ET QVINQVAGINTA PSALMORVM IVX- ta ordinem Alphabeticum.

A	Deus noster refugium.	45	Iubilate Deo omnis terra. 1.	65
Ad dominum cum tribularetur.	119	Deus vltionum dominus.	93	Iubilate Deo omnis terra. 2.
Ad te domine clamabo.	27	Dilexi, quoniam exaudiet.	114	Iudica me Deus, & discernere.
Ad te domine leuauit.	24	Diligam te domine.	17	Iudica me domine quoniam.
Ad te leuauit oculos.	122	Dixit dominus domino meo.	109	Iudica domine nocentes.
Afferte domino filij Dei.	23	Dixit iniustus, vt delinquat.	35	
Attendite popule meus.	77	Dixit insipiens. 1.	33	Lauda anima mea dominum.
Audite hæc omnes gentes.	48	Dixit insipiens. 2.	32	Lauda Hierusalem dominum.
		Dixi custodiam vias meas.	38	Eudate dominum quoniam bonus.
B		Domine dominus noster.	8	Laudate dominum in sanctis.
Beatus vir qui non abiit.	1	Dominus illuminatio mea.	26	Laudate dominum de cælis.
Beatus qui intelligit.	40	Dominus regit me.	22	Laudate dominum omnes gentes.
Beatus vir qui timet.	111	Dominus regnavit decorem.	92	Laudate nomen domini.
Beati quorum remissa.	31	Dominus regnavit, exultet.	96	Laudate pueri dominum.
Beati immaculati in via.	118	Dominus regnavit, irascantur.	98	Latus sum in his.
Beati omnes qui timet dominum.	127	Domine Deus meus in te speravi.	7	Leuauit oculos meos.
Benedicam dominum in omni tem- pore.	33	Domine elamaui ad te.	140	
Benedixisti domine terram tuam.	34	Domine Deus salutis meæ.	87	M
Benedic anima mea domino. 1.	102	Domine exaudi orationem meam. 1.	101	Magnus dominus & laudabilis.
Benedic anima mea domino. 2.	103	Domine exaudi orationem. 2.	142	Memento domine David.
Benedictus dominus Deus meus.	143	Domine in veritate tua.	22	Miserere mei Deus secundum.
Bonum est confiteri domino.	91	Domine ne in furore. 1.	6	Miserere mei Deus quoniam.
		Domine ne in furore. 2.	37	Miserere mei Deus, miserere mei.
C		Domine non est exaltatum.	10	Miserere domini in æternum.
Cantate domino canticum nouum. 1.	95	Domine probasti me.	138	N
Cantate domino canticum nouum. 2.	97	Domine quid multiplicati sunt.	3	Nisi dominus ædificauerit.
Cantate domino canticum nouum. 3.	149	Domine quis habitabit.	14	Nisi quia dominus erat.
Cæli enarrant gloriam Dei.	18	Domine refugium factus.	89	Noli æmulari in malignantibus.
Cæli enarrant gloriam Dei. 2.	103	Domini est terra.	23	Nonne Deo subiecta.
Confitebor tibi domine. 1.	9			Notus in Iudæa Deus.
Confitebor tibi domine. 2.	110	E		O
Confitebor tibi domine. 3.	137	Ecce nunc benedicite domino.	133	Omnes gentes plaudite.
Confitebor tibi Deus.	74	Ecce quam bonum.	134	
Confitemini domino, & inuocate.	104	Eripe me de inimicis.	58	P
Confitemini domino quoniam bo- nus. 1.	105	Eripe me domine ab.	139	Paratum cor meum Deus.
Confitemini domino quoniam bo- nus. 2.	106	Erucltauit cor meum.	44	Q
Confitemini domino quoniam bo- nus. 3.	117	Exaltabo te Deus meus rex.	144	Quare fremuerunt gentes.
Confitemini domino quoniam bo- nus. 4.	135	Exaltabo te domine quoniam.	26	Quam bonus Israel Deus.
Confitebor tibi domine quoniam.	115	Exaudi te dominus.	19	Quam dilecta tabernacula.
Confitebor tibi domine quoniam.	115	Exaudi Deus deprecationem.	60	Quemadmodum desiderat.
Confitebor tibi domine quoniam.	115	Exaudi Deus orationem meam cum deprecor.	63	S
Credidi propter quod.	115	Exaudi domine iustitiam.	16	Saluum me fac domine.
Cum inuocarem, exaudiuit me.	4	Exaudi Deus orationem meam, & ne.	54	Saluum me fac Deus.
				Sæpe expugnauerunt.
D				Si verè vtique.
Deprofundis clamaui.	129			Super flumina Babylonis.
Deus Deus meus respice.	21	Expectans expectaui dominum.	39	T
Deus Deus meus ad te de luce.	62	Exultate iusti in domino.	32	Te decet hymnus Deus.
Deus auribus nostris.	43	Exultate Deo adiutori nostro.	80	V
Deus auribus nostris. 2.	49	Exurgat Deus & dissipentur.	67	Verba mea auribus.
Deus in adiutorium meum.	69			Venite exultemus.
Deus in nomine tuo.	53	F		Voce mea ad dominum. 1.
Deus iudicium tuum.	71	Fundamenta eius in montibus.	86	Voce mea ad dominum. 2.
Deus laudem meam.	108			Vt quæ domine obliuisceris.
Deus miseretur nostri.	66	Inclina domine aurem tuam.	85	Vt quid Deus repulisti.
Deus quis similis erit tibi.	82	In conuertendo dominus.	115	
Deus repulisti nos.	59	In domino confido.	10	
Deus stetit in synagoga.	31	In exitu Israel de Aegypto.	113	
Deus uenerunt gentes.	78	In te domine speravi. 1.	39	
		In te domine speravi. 2.	79	

INDEX

INDEX ALPHABETICVS EORVM

que in sequentibus tractantur.

A

A bire in consilio impiorum quid sit, & quomodo ab eo sibi cauere debet qui beatus esse velit fo. r. f. Abire in consilio impiorum, stare in via peccatorum, sedere in cathedra pestilentiae, se habent ut malum, peius, pessimum ibidem
Abiactatus quomodo se habet erga matrem, sic fidelis erga Deum 277. c
Abrahæ benedixit Melchisedec tanquam maior minori, & omnibus qui in lumbis erant Abrahæ 143. h
Abaloni pulchritudo corporalis figura fuit spiritualis decoris Christi 89. g
Abalon crines vendens ad ornatum mulierum, significat participationem fidelium de plenitudine Christi ibidem
Abisortii sunt iuncti petre iudices, quomodo debeat intelligi 291. h. 292. a
Actiones nostræ sicut & vita nostra, ex Dei pendunt voluntate 56. f. g
Adam post peccatum quia excelsit non statim confitendo peccatum, sententiam condemnationis illico accepit 292. c. f
Adam singulis animantibus imponens nomina debuit omnium habere scientiam 351. d
Adeps frumenti (quod est Christus) ipsius est diuinitas, qua sariantur in patria beati: crassior est substantia humanitas, qua pascuntur in via electi 303. c
Adiutorium domini pro tribulationibus, diuersis & nouis similitudinibus exprimitur 41. a, b. & 62. a
Adiutorij diuini fortitudo & securitas 49. f
Adolescens quidam & ætate, quidam moribus, & quomodo adolescens debeat ex lege Dei corrigere vitam 263. h
Aduentus Christi in mundum & ad extremum iudicium pulchre describitur 210. c. f. g
Aduersa & mala presentis vite neminem debent a bono retrahere 70: h. & in psal. præcedenti
Aduersa presentis vite siue a demone, siue ab homine inferantur; suscipienda sunt tanquam de manu domini 75. f. & pulchre 101. a, b
Aduersitatis tempore laudare debemus Deum atque gratias agere, sicut tempore prosperitatis, ipsius misericordiam commendare 80. h
De aduersitatibus si plura velis, require De tentationibus & malis.
Afflictio & penitus desolato homi-

ni conuenit psal. 87. qui totus in luctu finit & incipit.
Allegamus subinde in oratione coram Deo nostræ carnis malitiam, ut misericordiam facilius impetremus 10. a. b
Allicitunt per demones & impij blademata, simplices ad peccandum 18. f
Altaria Dei in cælis concupiscit terrena fastidiosa 375. h
Alas & pedes habet spiritus hominis, quibus ad Deum proficiscatur, aut uolet 285. d
Amici & proximi impedimento sunt uolentibus conuerti ad d. 72. c. d. 112. a
Amici Dei quantum honorificati sunt, & eorum principatus quomodo est confortatus 287. b
Amicorum Dei numerus est homini incomprehensibilis ibidem
Amicorum Dei maxima multitudo & summa exaltatio prouocare merito debent peccatorem ad resurgendum a peccatis exemplo filij prodigi, quod prolixè declaratur 289. b
Ancilla Dei filium quilibet fidelis se appellat pluribus rationibus 182. d. 184. c
Angeli deputati sunt ad hominum custodiam 61. b
Angeli erunt nuncij & ministri resurrectionis mortuorum, & cæterorum quæ erunt peragenda in die iudicij 103. c
Angelorum de hominibus cura ex præcepto Dei 196. g. & seq.
Angelorum scribitur excellentia 221. g. h. 225. c
Angelorum in conspectu quomodo psal lit homo in carne positus dom. 285. d
Animi instabilitas per passerem designatur 19. g
Anima fidelis donec in monte sæculi non euolat, sed in nido. i. in Deo requiescit, non patitur a sagittis periculum: sin euolauerit, sagittis patebit 20. f. g
Animæ odium duplex est, bonum scilicet & malum 21. c
Anima fidelis in uisitatione spirituali consolatione repleta proponit mira, quæ paululum subducente se gratiæ presentia, uidentur difficillima, atque ita suâ experitur infirmitatem 53. c. d
Animæ nostræ & quæcumque habemus, fidelissimè Deo commendare possumus & debemus 30. d. e. f
Anima hominis cum omnibus quas in se habet uiribus a Deo creata est, atque ob hoc omnes ipsius cogitationes & intentiones illi sunt optime co-

gnita 61. a
Animæ deuotæ desiderium ad Deum, sub similitudine cerui anhelantis ad fontes aquarum, pulcherrime describitur, psal. 41. in cuius psal. tam elucidatione quam annotationi. iucunda inuenies
Animam nostram quomodo intranos debeamus effundere, ut toti transeamus in Deum 81. h
Anima diuinitas intenta, plurimum consolatur: quæ ad se reuerfa, iterum conturbatur ibidem
Anima deuota, vel ex sola rememoratione & certa expectatione uenturoreum cælestium bonorum oblectatur & pascitur ibidem
Anima fidelis quæ debeat habere, & quibus ornari, ut fiat sponsa Christi. 88. f. & seq. pulchrius autem 91. f
Animæ peccatis foedatæ quo pacto & quo ordine fit perfecta sanatio atque emundatio 91. d
Anima hominis qua ratione debeat merito subijci Deo suo creatori 121. c
Animæ deuotæ a Deo in hoc mundo peregrinantis accessus in spiritu ad ipsum, pulchre perscribitur 150 per totum psalmum 62.
Anima suam habet iuuentutem cum seruet adhuc deuotionis calore: habet & suam senectutem, cum seruore charitatis remisso, tædij frigus animam apprehenderit 142. f
Animæ exhortatio ad exhibendam Deo gratitudinem pro susceptis a Deo innumeris beneficijs, est psalm. 102. dignus qui sæpius attentam mentem legatur.
Animam Deus sanat ab omnibus suis infirmitatibus, quæ sunt uitia & inclinationes malæ 221. e. 223. b
Anima pro hoc statu in corpore hominis stabilitatem nullam habet, ut uerius ipsum pertransire quam inhabitare dicatur 222. e. 224. d
Anima in corpore primum principium est, effectuum omnium operationum vitalium 251. a. 281. h
Anima cum dormire cœperit, uificatur in uerbo Dei 254. b. c
Anima mea in manibus meis semper multipliciter exponitur 266. f
Anima hominis necesse habet sustentari cibo spirituali atque; corpus cibo corporali 219. h
Anima hominis mirabilia opera Dei non potest satis cognoscere 286. b. c. 288. f
Animam querere, & animam requirere multum differunt in usu scripturarum 264. e
C
Anima

Anima penitentiis desideratis miseriam cordiam Dei est sicut terra sine aqua 295.c
 Anima nostra quomodo adhaereat pavimento 264.a.b
 Anni hominis secundum mediocrem valetudinem sunt anni 70. vel 80. quod autem super est, labor est & dolor 194.e. & seq.
 Annorum vitae humanae non tantus nunc est, quatenus erat tempore Davidis aut Moysi 199.
 Apostoli sancti infantium & lactetium nomine intelliguntur 13.e.g.h
 Apostoli firmamentum & caelum iustae ratione appellantur 36.d.37.e
 Apostolorum praedicatione praedicatur 42.c. & seq.
 Apostolos frequenter scriptura appellat Deos principes ac reges populorum, ut psal. 44. & 46.
 Apostoli fundamenta sunt Ecclesiae, sed Christus unicum est fundamentum primum, super quo etiam ipsi fundantur 284.a.185.d
 Apostoli flumina paradisi eleuauerunt voces suas, quibus praegluerunt super eleuationes maris, & omnem superbiam faculi 200.f.g.201.c
 Apostoli ex lapidibus viuus Ecclesiam describuntur edificari, quos & vehementer amabunt 218.c.220.e.f
 Apostolorum semen perpetuo non deficiet 219.b
 Apostolorum amor & ardor erga salutem electorum 220.c.f
 Apostolica describitur praedicatione qualia etiam & quanta per illam Deus fit operatus, quomodo potenter illis cooperabatur, quomodo persecutio orta, sed per Deum tadem sedata, quomodo iudaea derelicta, & gentilitas visitata, Ecclesia aedificata, synagoga destructa 235.h. & seq.
 Aque fluunt spiritu domini flate: sed differentes sunt haec aquae, quaedam laechrymarum, quaedam gratiarum 279.h
 Aquarum magnitudo comparatione ad terrae quantitatem, & quomodo ab initio terram ambibant, sed Dei iussione eam reliquerint 221.f.227.g
 Aquarum similitudine significantur aduersa vitae praesentis, siue in corpore, siue in anima 82.d.e
 Item quomodo secundum aquarum similitudinem absque damno salutis aduersa ferre debeamus ibidem
 Aquilo vetus frigidus in scripturis malum semper significat 65.h
 Aquilae in modum renouat Deus iuuentutem nostram 221.g.225.d
 Vbi prolixo habes de aquile reiuuenscentia & spirituali applicatione huius comparationis.
 Aquilis comparantur confidentes in domino 223.h
 Araneus & aranea quid differant 196.c.d
 Araneorum studio atque labori comparatur hominum vita pulchre satis & prolixo 194.e.196.c.d
 Arcus Dei & gladius, diuini iudicij vltionem significant, & quomodo suum arcum tentum habet Deus, ut peccatores terreat 11.f
 Arcum habet dominus, arcum habet & diabolus, sed differenter: quoniam arcum suum ostendit Deus antequam feriat, ut fugiat homines: diabolus autem occultat ne possint effugere 20.a.b
 Arguit dominus quosdam correctione paterna, alios iudiciaria 10.g.73.b.c
 Ascendere siue euolare in montem, aliquando bonum, aliquando malum 20.c.d
 Ascensio Christi praedicitur 56.a.b & iterum 95.e.f
 Ascensio Christi post resurrectionem iterum manifeste praedicitur 130.f
 Ascensiones in corde nostro quomodo debeamus disponere, ut accipiamus benedictionem Dei: & quare signat in corde magis quam in opere 177.g
 Aspectus domini benignus super bonos, & toruus nimis super malos 61.e
 Assiduitas in locis sacris exemplo David commendatur 48.b
 Astronomorum sententia de stellarum firmamenti magnitudine 282.h
 Astronomorum de stellis scientia nulla est, si conferatur cum scientia Dei qui sigillatim omnes nouit & numerat 54.e.f
 Atria appellantur caelestes mansiones propter amplitudinem & capacitatem 176.h
 In atrijs caelestis Hierusalem stant aliquando pedes nostri, sed sedere in illis aut diu stare non permittitur, donec in hoc corpore viuimus 269.f
 Auarus in sua domo & substantia, hoc est, quod araneus in sua tela quaetextuit 199.c
 Augustinus intelligentiae gratia ossum dicit pro os, melius ducens ut reprehendant grammatici, quam ut non intelligant populi 207.g
 Aues secundum Dei prouidentiam & inditam sibi naturam quaedam altius, quaedam humiliter nidificant, & quomodo bestiae quaedam loca excelsa petunt gratia tutelae, aliae humilia 235.f. & seq.
 Auicularum exemplo monetur homo caelestes mansiones sibi exquire. 179.a
 Bene-

re, nec in terra habere requiem 175.g per totum
 Auxilium diuinum promittitur tribulatis & pauperibus 14.h
 22.b. rursus. 58.a. 60.e. f. g.
 Auxilium Dei in tribulationibus deponere, est illi acceptissimum sacrificium 203.b
B
 Babylonica captiuitas, signum fuit captiuitatis humani generis, & ab illa liberatio, in signum praecessit redemptionis humanae per Christum 319.d
 Babylonica regio multis irrigatur fluminibus, quorum sunt praecipua Tygris & Euphrates 284.a
 Babyloniorum poena propter crudelitatem exercitam in Israellem 273.c.284.a
 Balthasar rex Babylonis per fastum abusus est vasis templi domini 284.a
 Baptista Ioannis ante Christum praecursio praedicitur 179.f.181.c
 Vbi etiam habes, quare specialiter praecursio iustitiae appellatur.
 Baptista Ioannis fit mentio in psalmo. 131. vbi lucerna Christi appellatur
 Barbarus quis dicitur, & quare Aegyptij dicantur respectu Iudaeorum barbarus populus 250.d
 Beatitudinis caelestis dulcedo qualis & quanta sit, & quomodo nunc abscondita mortalibus 55.e.57.a
 Beatitudinis caelestis plenitudo pulchre describitur per corporales similitudines 66.h.67.a.b
 Beati sunt in re ciues superni, attamen spe beati sunt qui hic in terris Deo sperant auxilium, & ascensionem in corde disponunt, &c. 176.b & prolixius 177.g.h
 Beati fideles qui sciunt iubilare domino, quoniam sentiunt ipsius magnam beneficia 189.g.h
 Beatus quem de sua lege erudit dominus, quoniam bene illi erit in diebus malis 204.c.205.d.e
 Beatitudo & felicitas non in temporalium abundantia, sed in Deo sita est 296.g.h
 Beatus non semper veram significat felicitatem 284.e
 Belli spiritualis forma pulchre describitur 34.g.h
 Ad bellum Deus manus nostras docet 296.b
 Benedictio domini super populum ipsius 4.g
 Benedictio Dei facit hominem bonae voluntatis in spirituali fortitudine proficere 176.c.177.h
 Benedictio Dei est ipsum eius bonum velle 179.a
 Bene-

Benedictionem impij nolunt, & idcirco ab eis elongabitur: maledictionem autem consequentur quam dilexerant 239.h.241.d
 Benedictio iustorum non venit super impios 275.h
 Beneficiorum prius exhibitorem eum gratitudine commemoratio liberaliter benefactorem excitat ad noua beneficia 47.b.c
 Beneficij vel paruuli recens exhibitio gratum excitat ad rememorationem maiorem ante susceptorum 245.e
 Beneficiorum Dei consideratio excitat ad laudem & gratiarum actionem: quemadmodum neglectus considerationis huius a Deo separat, & alienos facit 156.d
 Beneficia spiritualia maxima quae hominibus Deus exhibet propter suam misericordiam, pulcherrime describit psalmus 102. dignus qui frequentissime relegatur
 Beneficiorum veteri populo Iudaeorum olim exhibitorem prolixo commemoratio fit psalmo 104.
 Bene patientes secundum graecorum phrasim vocamus illos qui afficiuntur bonis, sicut per contrarium benefactores appellamus qui alios bonis afficiunt 202.a
 Beneplacitum domino est super timentes eum, & in ipso sperantes. 301.a.b
 Beneplacitum est domino in populo suo, & quis sit populus iste Dei in quo est ipsi beneplacitum 306.d
 Benignus respectus Dei super seruos suos est illi quasi scutum & clypeus 10.a
 Benignitas Dei maxima erga nos in hoc declaratur, quod suauissima & factu facilia praecipiens etiam auxilium fidele nobis praestet ad implendum ea 177.h
 Benignitas Dei facit terram cordis nostri dare fructum suum 180.h
 Benignitatem Dei erga homines maximam patetissime describit psal. 102. lectio & relectio dignissimus.
 Bernardi deuotissima contemplatio, de contentione iustitiae & misericordiae Dei pro hominis redemptione 108.f
 Boni & mali in hac vita corripiuntur sed multum differenter 10.a.32.a
 Bonum quod operatur in nobis Deo, magis semper conatur destrucere 19.g
 Boni in periculis nihil metuunt, quando impij vano timore contabescunt 24.g.h
 Boni nunquam sibi satis videntur fecisse boni, sed ad vltiora semper tendunt: mali vero statim in initio bonae conuersationis magna sibi per-

suadent 60.e
 Bonitas Dei vna cum iustitia eius, causa est quare legem dederit peccatoribus 47.c
 Bonorum triplex gradus 49.e
 Bonis & deuotis plurima occurrunt aduersa, a quibus tamen semper liberantur per Deum 62.a
 Bonitas Dei multiplex erga homines, siue bonos siue malos, pulchre describitur 65.b.c.d
 Bonorum & in bonitate persistentium multiplicia bona tam praesentia quam futura pulcherrime describuntur 67.g. & seq. per totum psal.
 Bona quae fidelibus prouenerunt ex redemptione facta per Christum, pulchre describuntur 76.d.e
 Boni maxime infestantur a demonibus, cuius causam vide 81.a.b
 Bonis omnia cooperatur in bonum, siue prospera siue aduersa 82.b.c
 Boni persecutionibus adeo non deijciuntur, ut etiam firmiter constant, ac intra se amplius consolentur 92.d. admodum prolixo.
 Boni viri maximam habent consolationem in iustitia, quae ipsos facit certos de bono praemio 97.a
 Boni proficiunt in punitione malorum 116.c
 Bonae voluntatis hominibus pax erit apud dominum, etiam si labantur nonnunquam 177.g
 De bonis plura inuenies, sub appellatione iustorum atque sanctorum aut spiritualium hominum.
 Brachium impiorum conficit dominus 19.c
 Brachium Dei est cum summa potentia 189.d.192.e.f
 Breuitas vitae humanae eiusdemque miseria pulcherrime describitur psal. 89. & deinceps in annota.

C
 Cadaver anima absente, neque oculus, neque autem proprie habere dicendum est 251.b
 Calix in scripturis retributionem significat 29.g
 Calicem salutaris quomodo debemus accipere pro gratiarum actione 252.h
 Calicem accipere omnium est, sed non omnium bibere, & quomodo differant calicem accipere, bibere & ebibere 252.h. & seq.
 Calor naturalis perpetuo consumens facit ut corpus egeat cibo: quae admodum calor concupiscentiae facit ut egeamus cibo spiritus 219.h
 Canonis sacri missae irrationabilis reprehensio, calumniaeque confutatio 244.a. & seq.
 Cantare debemus Deo, nec solum

misericordiam, nec solum iudicium, sed misericordiam simul & iudicium 216.a.b
 Canticum domini in terra aliena reculat canere populus Dei 283.d
 Cantare debent domino fideles in vijs eius, & de ijs qui cantant non in vijs domini 285.b
 Captiuitatis filij nunquam debent obliuisci patriam a qua abducti sunt 283.e
 Captiuitas animae duplex 16.h
 Captiuitas miseranda generis humani ex praeparatione processit. 284.h. a qua captiuitate cum per se liberari non possent homines, sunt per Deum liberati ibidem
 atque id per verbum patris, in quo sanata sunt omnia ibidem
 Caput efferre significat superbire 174.g
 Capitis conuassatio significat grauissimam persecutionem & contumeliam 244.c.d
 Capitis exaltatio in scripturis magnam significat eleuationem, quod exemplis pluribus declaratur ibidem
 Carbonibus desolatorijs comparantur verba Dei 268.c
 Caro aliquando pro cute ponitur, sicut e contrario cutis pro carne 216.h
 Carnales tentationes sagittis apte comparantur 199.a.b
 Cathedra pestiferi quae sit, & quatuor fugienda, tanquam malum pessimum 1.e
 Causae quaedam sunt secundum fieri, quaedam secundum esse suorum effectuum. psal. 138. fol. 287.c
 Cecitas describitur hominum carnalium, qui in accumulandis diuitijs seipos consumunt, nullum inde post mortem accepturi commodum 98.a & seq.
 Cecos Deus illuminat 299.g
 Caelestia desideranti & terrena fastidienti conuenit psal. totus 83.
 Caelestes mansiones diuersis rationibus appellatur, interdum atria interdum tabernacula 185.g
 Caelum Deo extendit sicut pelle 179.c
 In caelo quomodo dicitur Deus respicere humilia 248.g
 Caelorum nomine significatur sancti Apostoli 36.d
 Caelos fecit Deus in intellectu & sapientia 282.b.c.d
 Ceruicem concidere significat punitionem extremam, sicut confringere aut conuassare caput, vel dentes conterere 276.c
 Charitas nos facit gaudere de conuersione peccatorum & profectu proximorum 265.h
 Charitas fraternitatis magnifice commendatur, assimilata vnguento facti ij ctri

I N D E X.

Herodoti, & fecunditati roris impin-
 quantis 280.g
 Charitas vbi adfuerit, illic omne est
 bonum 282.d. & feq.
 Christi pafionem feptulturam &
 reurrectiōem defcribit pſal. 3.
 Chriſtus cum propria virtute reſur-
 rexit, tamen à patre dicit ſe reſur-
 rexit, cuius aſignatur duplex cauſa
 5.c
 Chriſtus quomodo parauit thronū
 ſuum in iudicio 7.d.e
 Chriſtus præceptor & legiſlator ap-
 pellatur in ſcripturis 18.c
 Chriſti vaticinium 22.b.25.a.b
 Chriſti ad patrem oratio, pro ſe ac
 ſuis membris 17.118
 Chriſti natiuitas & aſcenſio prædi-
 citur 36.d
 Chriſtus vt gigas fortiſſimus de cæ-
 lo accurrit ad terras, noſtri liberandi
 gratia 36.d.e
 Chriſtus ſol appellatur in ſcriptu-
 ris, & quomodo tanquam ſol in me-
 dia Ecceſiæ reſulſit: item de ortu &
 occaſu huius ſolis, eiusq; effectu mul-
 ticiplici 36.d
 Chriſtus in vtero virginis matris
 ſuz geminas celebrauit nup. 38.a
 Chriſtus vermis appellatur pluri-
 bus rationibus 43.a.b
 Chriſtus duplici ratione eſt omaiū
 dominus 45.g.h
 Chriſti oratio pro ſuis membris,
 ſimilis illi quam habuit poſt cœnam
 nouiſſimam 76.c.d
 Chriſtus in cap. libri vitæ primus
 omnium deſcriptus eſt, ac per eum
 deinde cæteri adoptione filij 78.a
 Chriſtus ſecundum corporis linia-
 menta, colorem, & cæteras corporalis
 pulchritudinis conditiones pulcher-
 rimus fuit 89.g
 Chriſtus maximam habuit linguæ
 gratiam pro hominibus patri recon-
 ciliandis ibidem, & 90.a
 Chriſtus noſtrā cauſam ſuſcipiens
 arduum nimis negocium aggreſſus
 eſt, quemadmodum pulchrè declara-
 tur 90.a.b.c.d
 Chriſtus modis contrarijs regnum
 ſuper-genus humanum ſibi vendica-
 uit aliter quam diabolus 90.c
 Chriſtus frater noſter dicitur 99.c
 Chriſti aduentus in carnem prior,
 & ad iudicium poſterior, manifeſtè
 prædicantur 101.d.e
 Chriſtus qui primo aduentu velut
 agnus coram tondente obmutuit, in
 adueatu ſecundo tāquam leo rugiēs,
 terribilis apparebit ibidem
 Chriſti conceptio de virgine & de ſpi-
 ritu ſancto, in pſalmis prædicatur
 179.d.e.181.a
 Chriſtus de inferiori inferno à pa-
 tre fuit liberatus 183.f
 Chriſtus ſolus inter mortuos liber
 quia potuit quando voluit à morte
 reſurgere 187.d
 Chriſtus in laboribus fuit à iuuen-
 tute, ſed in ætate virili magis ibid.h
 Chriſtus Dauidi promittitur, & ip-
 ſius regnum æternum ſub typo Salo-
 monis 190. & feq.
 Chriſti glorioſum regnum quod
 accepit à patre deuicta morte, pulchrè
 deſcribit pſal. 62.
 Chriſti regnū & aduentus ad iudi-
 cium deſcribuntur 210.c. & feq.
 Chriſtus à patre miſſus orbem ſa-
 nanit 235.d
 Chriſti ad patrem oratio, contra
 Iudam atque Iudæos, & maledictio-
 num in illos imprecatio 238.g
 per totum
 Chriſti ſeſſio ad patris dexteram,
 victoria & dominium ſuper inimicos
 natiuitas æterna de patris ſubſtantia,
 æternum ſacerdotium, contra princi-
 pes mundi iudicium, & poſt humili-
 ationem glorificatio, deſcribuntur
 pſal. 109.
 Chriſto ſunt ſubiecti tam amici, q̄
 inimici, ſed differenter 242.g
 Chriſti hæreditas ſunt filij adop-
 tionis, ſuntque ipſi merces & præmiū
 omnis laboris eius 273.g.274.c
 Chriſtus de custodia triplici orat
 liberari 195.b
 Chriſtum expectabant iuſti donec
 reſurgens acciperet ad gloriam ibid.
 Chriſtus ſuos tangi vetat dominus
 229.a
 Chriſtianorum afflictio ad conſo-
 lationem ipſis eſſe debet 193.b.c
 Cibo ſuſtentante homo indiget &
 quo ad corpus & quo ad animam, &
 quā ob cauſam duplici hoc cibo ho-
 mo indiget, pulchrè habes 217.d.e.
 219. & feq.
 Cibum omnia viuētia à Deo ex-
 pectant & quærunt, neque niſi à Deo
 habere poſſunt 226.g. & feq.
 Ciuitates diaboli quæ ſunt, & quo
 modo deſtructæ vel expugnatae præ-
 dicatione Apoſtolica 17.d.e
 Ciuitas vt ſecura ſit, fortitudinem
 mœniorum portarumque requirit.
 Et inſuper neceſſariorum prouiſio-
 nem, quæ duo ſunt in Ecceſiā maxi-
 me triumphanti 303.d
 Clamandum ex profundo cordis
 non labijs tantum 276.h. & feq.
 Coagulata ſunt corda impiorum,
 iniquitatis frigore & corruptione ma-
 litia 259.b
 Coagulatus mons dicitur ſancta
 Ecceſiā 130.c.133.d
 Coagulatum bonum eſt in Ecceſiā
 charitas ibidem

Cogitationes hominum Deus co-
 gnoscit 204.d
 Cogitationes & affectiones præuæ
 quæ vel ex diaboli fraudulentia, vel
 ex carnis malitia ſeſe iunxerunt, præ-
 ter voluntatis conſenſum, non ſunt
 noſtra peccata ſed aliena 38.c
 In cogitationibus nullus eſt ſimilis
 Deo 77.h
 Cogitatio & conſilium quid ſint &
 quomodo iſta Deo poſſunt attribui
 68.c
 Cogitatio Dei in agendis diriget
 nos per viam iuſtitia, & perducit ad
 vitam æternam 84.a
 Cognitio Dei requirit munditiā
 cordis 93.b
 Cogitationes hominū Deus à lon-
 ge cognoscit 286.a.287.h
 Cogitatione exaſiſſima Deus ho-
 minem & omnia quæ intra vel circa
 ipſum ſunt cognoscit ibidem.
 Cognoscit Deus omnia noſtra an-
 tequam ſiant ibidem.
 Cognitio Dei omnia & præterita
 & futura includit ibidem
 Cogitationes Dei nimis profundæ
 ſunt 200.c
 Commendare debemus Deo noſ-
 tra omnia liberrime 57.a. & feq.
 Commotio terræ ſalutaris per pœ-
 nitentiā 209.b.h
 Commutatio mirabilis ſit in futu-
 ro ſæculo 195.b
 Commutatio admirabilis facta eſt
 prædicantibus Apoſtoliſ, vt ſynagoga
 dereliſta, gentium ædificaretur Ecce-
 ſiā 236.b.c
 Commodare plura ſigniſ. 247.b
 Comminatio terribilis diuini iudi-
 cij contra peccatores 11.f
 Conceptio Chriſti in pſalmis de-
 ſcribitur facta de ſpiritu ſancto ex
 virgine matre 179.d.181.a
 Confidentia tribulati de diuino au-
 xilio 4.g
 Conſiteri poſitum inuenitur in ſi-
 gnificatione paſſiua 237.c
 Confefſio peccatorum duplex eſt,
 laudis ſcilicet & peccati, quarum neu-
 tra inuenitur in inferno 10.a.h
 Conſidit in domino qui ipſum ag-
 noſcit 17.f.g
 Confortatio diuina ad duo homi-
 nem facit robuſtum, videlicet vt ma-
 la omnia ſuperet, & maxima quæque
 poſit 36.
 Conſidendum Deo pleniffimè, ſed
 non homini quantumlibet amico 56.
 a. & feq.
 Confidentia in Deum deſcribitur
 54. per totum pſal.
 Confuſio colentium idola 210.h
 Confefſio peccati meretur remiſ-
 ſionis veniam 57.e
 Con-

I N D E X.

Confidenter aliquando pro ſecu-
 re uſurpatur 198.h
 Confefſionem peccati maxime a-
 mat Deus, ſicut excuſationem peſi-
 me odit 292.c
 Confefſione Dauid de peccato me-
 ruit veniam, ſicut excuſatione Saul
 iram ibidem
 Coniuges ſibi mutuo obuiam ire
 debent vt pacem habeant 280.a.b
 Conſenſus facit peccatum, adeo vt
 abſque conſenſu, quantumuis tenta-
 mur non imputetur peccatum 37.c
 Conſilia hominum ſunt in manu
 domini 59.e.f
 Conſilia domini nullus impedire
 poteſt ibidem
 Conſcientia in malo obſtinata, eſt
 carcer infernalis, à qua ſolus Deus ho-
 minem liberat 183.b
 Conſcientiæ bonæ habens proba-
 tum teſtimonium non conturbatur
 277.c.d
 Conſciētia ſecura homini eſt quaſi
 cubile in quo requieſcit, & in quo dul-
 ceter conuiuat 207.b
 Conſolatorius pſalmus pro omni-
 bus pijs, ne in aduerſis ſuis & impio-
 rum proſperis conturbentur aut ſca-
 dalizentur 67.g. per totū pſal.
 Conſolatio, ne quis obturbetur, ſi
 non ſemper ſe videat æquæ ad Deo
 ſeruendum alacrem 264.c
 Conſolationum ſpiritualium dul-
 cedinem non ſentit, qui afflictiones
 non aliquando deguſtauerit 143.b.c
 Conſolationem veram à ſolo Deo
 quærere oportet 159.a
 Conſolationes externas carnis ac
 mundi debet abnegare, qui voluerit
 internis gaudere 159.b.c
 Conſolatio in aduerſis vtiliſſima
 eſt diuinæ legis meditatio 259.h
 266.d
 Conſolatoria ſenſetia p̄ ijs qui ſæpe
 labuntur, ſed reſurgunt à caſu 178.a
 Conſcriptos corde ſanat Deus, & eos
 rum vulnera alligat 300.f
 Contentioſiſſimum ſtudium hæreticos
 abducit in adinuetiones errorū 246.h
 Contemplari & meditari non pe-
 nitus idem valent 1.h
 Conuerſio peccatoris ad Deū qua-
 lis eſſe debeat, pleniffime deſcribitur
 Abrahæ 242.b
 Couertere ſe volēs peccator, affli-
 ctionē ſingularē patitur ab ijs qui pri-
 ſi in peccatis familiares fuerāt 217.g
 Conuerſio vera hominem alium fa-
 cit quam prius fuerat 17.c.d
 Conuerſio Dei ad homines ſic eſt
 quomodo ſolis redit* ad terrā 220.b.c
 Conuerſio gentiū ad Ecceſiā in
 tempore gratiæ pulchrè deſcribitur
 pſalmo 86.

Conuertere nos debet Deus, vt cō-
 uertamur ad ipſum 84.g. per totū
 Conuerſus ad Deum, mox impedi-
 mentū præbent amici, quibus quomodo
 do reſiſtere debeamus docet prophe-
 ta 72.c.d.112.c
 Cor dilatatur in ſpirituali conſola-
 tione 7.a
 Corruptio domini duplex: altera mi-
 ſericordiæ, altera iuſti 10.a.73.b. & 82
 Coronat nos Deus in miſerationi-
 bus ſuis 221.f.g.223.b
 Coruorum ad pullos ſuos natura
 18.h
 Corripit dominus virga, baculo &
 gladio: ſunt autem correptiones Dei
 bonis viles 44.f.82.d
 Correptio domini ſignum eſt ami-
 citiæ 39.c.f.g. & 82.d.e. iterum pul-
 chrè 119.d
 Corporis robore nemo apud Deū
 valet ſalutem conſequi 60.a.b
 Corda noſtra quomodo effundere
 debeamus corā domino, vide pulchrā
 annotationem 81.h
 Corporalem cultum Dei ordinare
 debemus ad interiorem hominem, de
 quo eſt principalis cura habenda 109.
 d. per totum ipſum fo.

D
 Cornu exaltare, eſt ſuperbire: cor-
 nu alicuius exaltari, magnifi. 247.f
 Cornu Dauid in tempore gratiæ
 producendū Ecceſiæ, eſt Chriſtus na-
 ſciturus pro ſalute hominum 279.a
 Correptio iuſti ex charitate, ſum-
 me expetenda volētī proficere 291.g
 Corpus diaboli ſe ſeducit, ſicut &
 corpus Chriſti ad ſalutem ſe adiuuat
 263.c
 Coruorū pulli quomodo ad tem-
 pus dereliſti à parentibus, à Deo be-
 nigne curentur 301.g.h
 Corui trite quiddam referunt, &
 conditionibus aliquot cum diabolo
 habent ſimilitudinem ibidem
 Corui ſignificat potentiam vel im-
 perium, vnde procedit diuerſa trāſla-
 tio 185.a
 Credentes Chriſto, & de eo nunc
 in bonitate ſentientes quanta ſint cō-
 ſequuturi bona à domino, in præſenti
 & in futura vita 79.e.f
 Credentem oportet non feſtinare,
 ſed longanimiter expectare, exemplo
 Abrahæ 242.b
 Creatura nulla dici debet ex Dei
 vtero genita, ſed tantum vnigenitus
 filius 243.c
 Creaturarum omnium tam ſuper-
 narū quam inferiorum ſuauiſſimam
 contemplationem habet pſal. 103.
 ad prouocationem diuinæ laudis.
 Cremio arefacto oſſa pœnitentiſ
 pulchrè comparantur 217.d.219.g
 Chryſtallus ſignat peccatores ob-

I N D E X

Delicia & temporalia bona vanitas sunt atque mendacium 7.b
 Delicia temporales faeces habent in fundo saporis pessimi, quas modo impij non gustant, sed in futuro gustabunt & epotabunt, velint nolint 40.d. 154.d. 155.a
 Deliri aliquem de libro viuientiu, diuersis modis intelligitur 130.d
 Delicia sunt iusto, quod etiam non est in densissimis tenebris conspiciatur a Deo, cum latero non cupiat 288.d
 Demonium & aliorum impiorum ad seductionem bonorum multiplex conatus & vehemens studium 16.c.d. 20.f.g. 31.c
 Demonium meridianum quid sit 199.f
 Dentium contractio significat grauiem vltionem 5.e
 Desiderium bonum adimplendi legem Dei debet adesse volenti in causa subriter meditari 1.g
 Desiderium pauperum exaudit dominus 16.g
 Desiderium esurientium Deus adimplet bonis 221.f. 223.c
 Deus vnum diem deputauit vltioni nouissimae: propter quod non quotidie iram exercet 11.e.f
 Deus est iudex iustus, fortis & patiens 11.c.d
 Deus potius dicendus est iram adducere quam irasci 12.c
 Deus tres habet digitos 14.b.c
 Dei prouidentia etiam ad haec inferiora extenditur 16.f. & proluxius 19.h. & 24.e
 Deus multo ante conuincitur quam sentiat, ut peccator terrore commouetur ad poenitentiam, & gladij ictum effugiat 20.d
 Deus manifeste premitit minas, ut emendet: diabolus occulte ponit insidias, & sagittas habet in occulto paratas, ut noceat ibidem
 Deus quomodo fidelium pars est atque tota hereditas, & quomodo pars hereditatis eorum dicitur 28.e.f
 Deus propter temporalia nemine aspicit 31.d
 Deus mirabilis describitur, adueniens in auxilium tribulorum 33.b
 Deus tale se erga nos exhibet, quales non ipsi prestamus 34.b
 Deus contra inimicos suos vtitur frequenter ministerio hominum vel cuiuslibet creaturae 34.f
 Deus frequenter punit ad emendationem ibidem 82.f
 Dei confortatio hominem facit robustum ad quauis mala superanda & quauis bona agenda 36.a
 Dei dona omnes accipimus 36.f

Dei erga suos bonitas & fidelitas 47.d. & 45.a.b
 Diuinae misericordiae dulcedo iustitiae rectitudo causa sunt, qua legem deus dedit hominibus 53.a
 Deus suis electis exhibet se aliquando presentem, aliquando absentem: vtrūque tamen facit misericorditer, & nobis bis pps vtiliter 53. per totum
 Dei adiutorium, & fortissimum & securissimum 49.a.b.c.d
 Deus aliquando videtur nobis irasci, sed non ex ipsius beneplacito est ira 53. per totum
 Deo nos ipsos & nostra omnia debemus libero animo committere, non vlli hominum quantumuis amico vel potenti 53.h. & seq.
 Deus frequenter graues immittit homini afflictiones, vt vel sic a malo respiscat 57.c
 Deus licet non semper corporaliter liberet suos, nunquam tamen illis abest aut deest 77.h
 Deo specialis est cura de hominibus 59.h
 Deus nunquam derelinquit suos, tamen si aliquando repporaliter videtur deserere 69.b. & in psalmi illius pluribus alijs versibus
 Deus quia sicut est potentissimus, ita etiam iustissimus, idcirco nihil agit inique, aut per tyrannidem 97.
 Deus magnum sibi honorem reputat, si in omni occurrente tribulatione ipsum inuocaueris cum plena fiducia 103.h. & seq.
 Deus duabus causis mouetur ad ferendam opem tribulatis 115.e.f
 Deus sua nimia potentia interdum inimicos suos cogit ad exhibendum sibi facta obsequia 127.c.d
 Deus nunquam obliuiscitur misereri, neque potest negare suam misericordiam poenitentibus in mundo isto 99.b
 Dei nostri in hoc declaratur summa benignitas, quod leuissima precipit, & tamen ad eadem implenda fidelissime adiuuat 178.b.c
 Deus est suavis, mitis, & multae misericordiae, vide horum, 3. pulchram distinctionem 178.h. 288.h
 Dei super omnes praecellencia pulchre describitur 188.a. & seq.
 Deus nostra omnia exactissime cognoscit, sicut ea quae habet ante oculos 194.c. 196.a
 Deus vt res cognoscat non eget extrinseco lumine, neque obsunt ei tenebrae 196.a
 Deus vltionum in puniendo impios agit liberrime, nec potest impediri, cum longe diuersum sit de iudicibus huius saeculi 203.h. 205.d

Deum non cognoscere ea quae nos agimus, est rationi contrarium 204.a
 Dei auxilio sustentantur iusti ne cadant, & de inferno saluantur 122.a
 Dei nostri praecellensissima maiestas hoc a nobis exigit, vt ipsi cum summo iudicio & maxima discretionem, tanquam omnium primo domino, seruuiamus 214.a. & seq.
 Deus aeternus immutabilis permanet, caelis & terra mutabilitati subiectis 218.h
 Deus animas nostras sanat ab omnibus infirmitatibus peccatorum, misericordionibus coronat, bonis replet, iuuentutem renouat, & alia multa confert beneficia, quae pulcherrime describit psal. 102
 Deus eo quod summe magnus vel magnanimus, est etiam summe misericors 224.b
 Dei prouidentia etiam insensibilia signa pascit in campis, & de animalibus tutandis loco naturae congruo curam gerit 222.c
 Dij gentium omnes, demonia sunt & vanitas 208.d. 209.e
 Deus pater quomodo filium suum gignit ex vtero ante luciferum, cum secundum generationem aeternam, matrem non habeat 148.
 Dei custodia atque protectio super electos assidua est & diligentissima 169.h. & seq.
 Deus a periculis grauissimis nos liberat, a quibus sine eo non possemus liberari 271.c.d
 Deus Ecclesiae praecipuus est edificator & custos, Apostoli vero ministri tantum 273.c.f
 Deus solus facit mirabilia 282.a
 Deus omnia quae circa hominem & intra sunt, exactissime nouit, etiam cogitationes a longe cognoscit, & multo ante quam res fiant praenoscit 286.b
 Deus quomodo manum ponit super hominem 286.c. & 288.b. 62.d.e
 Deus omnium est causa efficiens secundum esse, non secundum fieri tantum, propter quod sine eo nihil potest creari nec permanere in esse ibi.
 Dei praesentiam nemo potest effugere, quocumque se verterit 286.d
 Deo nihil impedimenti praesent tenebrae quo minus omnia videat, etiam in nocte: quomodo lumen dici nihil illum adiuuat vt videat 287.c.f 288.f
 Deus non videt per lumen extrinsecum 288.f
 A dextris esse quid sit 30.e
 A dextris Christi & fidelium eius stat Deus. ibidem 240.c. 241.e
 A dextris impiorum stat diabolus, 239.a.

I N D E X

239.a. 205.a
 A dextris patris sedere iubetur Christus dominus 241.a.g
 A dextris esse, aliquando in bonum, aliquando in malum sonat 240.g
 Dexteram in vfu scripturarum pro fortitudine ponitur, vel pro persona filij Dei 255.c
 Dexteram impiorum, est dexteram impietatis: iustorum vero est dexteram quietatis 196.c. 297.d
 Diabolus mire artifex varijs tentationum modis oppugnat homines 109.a
 Diabolus dicitur aspis, basiliscus, leo, & draco, ob veneni malitiam, & nocendi cupiditatem: a fidelibus tamen vincitur 167.a. 200.c
 Diabolus & Deus adinuicem pugnant 9.b. 32.a
 Diabolus quos viderit nutantes, & mente turbatos, validius oppugnat: ab ijs autem qui animo constantes sunt, metuit 122.a
 Diaboli, venatores dicuntur, quoniam ipsis omnes competunt venantium condiciones 197.d.e
 Diabolus Christum tentans peruerse scripturam citauit, qua in parte illum imitantur haeretici 200.c
 Diabolus stat a dextris impiorum 241.a. 239.a
 Diaboli ruina grauis, sed futura grauior 144.d
 Dei nomine fideles significantur 37.f
 Dies nostra nunc est, quae noctem est habitura, sed veniet post hanc dies domini, cui non succedet nox 71.a
 Dies vitae humanae summo comparantur 217.c. 11.g
 Dies iustorum non euanescent, sicut impiorum ibidem
 Dies iudicij & mortis recte mala dicitur impijs 99.c
 Dies vna in patria superna est melior, quam mille in praesenti in saeculo 176.d
 Diei vni hesternae quae transijt, comparantur anni vitae humanae 193.h
 Dies virtutis Christi multipliciter intelligitur 148.c
 Dierum in scriptura inuenitur plenitudo & dimidium, & qui dicantur habere dierum plenitudinem, & qui dimidium 229.h
 Dies vitae humanae comparantur umbram declinanti 218.a
 Dies vitae humanae comparantur foeno, vel gramini, & flori, qui flante vento abripitur 221.g. 224.c.d
 Dies quam fecit dominus, est tempus gratiae & salutis, in qua nos oportet exultare 254.g
 Dies Hierusalem dicitur dies visitationis ipsius, sicut dies hominis ap-

pellatur dies punitionis eius 284.d
 Digni qui sit mansione celesti 41.a
 Dilectio Dei includit dilectionem iustitiae, & iniquitatis omniu, ac proinde fieri non potest, vt diligat Deum qui amat iniquitatem 91.g
 Dissimulare peccata, quamuis parua, non est absque grandi periculo 78.d
 Dispositiones omnium rerum ex Dei pendunt voluntate 56.f.g
 Disponere sermones in iudicio, quid sit 247.c
 Disponens in iudicio sermones, merito in aeternum non commouebitur ibidem
 Dispergit diabolus: congregat Deus quos ille disperferit 206.f. 301.c
 Diuites & potentes deuorant pauperem, vt cibum 36.c
 Diuites huius saeculi semper sunt egentes 62.d. e. 96.b
 Diuites qui per aduersam fortunam ad paupertatem deuenerint, si ob humanam verecundiam, fame se ipsos perimant, aut familiam, crudeles sunt homicidae 71.b
 Diuites & potentes huius saeculi non sunt timendi a bonis, quantumuis appareant gloriosi 98.f
 Diuitias, honores, & potestatem in impijs non magnificare debemus, vt pote quae illis nullam adferant vtilitatem, sed occasio sunt danationis grauioris ibidem
 Docere praua, sicut in pestilentia sedere cathedra, res perniciosissima est 1. & seq.
 Doctrina salutaris, vinum & lac appellatur 14.a
 Doctorum falsorum modus in docendo & decipiendo 44.f.g
 Docentes quae Dei sunt, & ipsi male viuentes, durissime increpantur a domino 101.g
 Doler sanctis vehementissime, Deum blasphemari ab infidelibus, aut impijs 251.b
 Domus & aedificia, quae in hoc mundo homines aedificant verius ipsorum tabernacula, quam domus dicenda sunt, propter nimiam temporis breuitatem, quo illa inhabitant 100.d
 Dominium Dei, maximam & latissimum 189.b
 Dominium Dei duabus rationibus est praecellensimum 207.g
 Dominium Christi in medio micorum suorum 241.b. 242.b
 Dona Dei omnes accipimus 36.g
 Donec aduerbium, non semper exclusionem significat, & eius vfu scripturis frequens, exemplis multis declaratur 143.b

Dormitatio & exurrectio in scripturis nonnunquam remissionem & reparationem significant 46.
 Supra dorsum iustorum fabricant peccatores, & quid sit supra dorsum fabricare 276.b
 Dracones aut cete ludunt in mari 226.g
 Dracones dicuntur cete grandia 304.h
 Duplicitatem & dolum contra proximum odit dominus 21.h. 8.b
 Duplices corde, & corde loquuntur 22.g
 Dulcedo diuinae misericordiae, & iustitiae rectitudo causa sunt quare Deus legem posuit hominibus 47.c
 Duce se praestabat Deus etiam in lege naturae, ijs qui ad ipsum clamarent 244.f

E

Ebrietas & satietas sanctorum pulchre describitur per comparationem ad corporalem ebrietatem 67.a.b
 Ecclesia tam militans, quam triumphans mons dicitur sanctus, & nomine Sion significatur 3.g. 5.b
 Ecclesiae confessio pro humani generis inimici deiectione 14.h. 15.a
 Ecclesia filia Sion dicitur, id est filia altissimi patris 28.b
 Ecclesia est tabernaculum, sive tentorium hominum peregrinorum 27.e
 Ecclesia nomine firmamenti significatur nonnunquam in scripturis 37.e
 Ecclesia Christi sponsa dicitur, & illi desponsata fuit in vtero virginis, consummatum est autem hoc matrimonium in cruce 38.a.b
 Ecclesiae aedificatio praedicatur 42.c. d. e
 Ecclesias frequentare, & diuinis interessere bonum est 48.b
 Ecclesias atque loca sancta, & alia ad diuinum cultum pertinentia ornare, excolere, venerari, sanctitatis & pietatis est indicium: haec vero non curare, animum non rectum erga Deum significat 49.b
 Ecclesiae pene omnia mysteria mirabilium verborum magnificentia luculentissime describuntur 51.g. per totum
 Ecclesia sancta sponsa Christi est psal. 44. per totum: de cuius ornatu & gloria, & sublimatione, vide in verbis & Sponsus & Sponsa
 Ecclesia sancta in sui initio quanto fortius expugnabatur exterius, tanto interiorius profectus virtutum, & spiritualium charismatum irrigatione amplius proficiebat 113. per totum.
 Ecclesia sancta firma est, neque vllis vnquam persecutionibus penitus destitui poterit 92.c. b. per totum

totum & 95.
 Ecclesie Christi atque principum rectorum illius mirabilis commendatio 93.e. per totum
 Ecclesie Christi quomodo subiugandæ erant vniuersæ gentes, cū principibus eorum prædicatur psal. 46. & 75. per totum.
 Ecclesie sanctæ fundatio, dignitas stabilitas, atque multiplex commendatio egregiè describuntur psal. 46. & 47.
 Ecclesia sancta, domus Dei & ciuitas Dei in scripturis appellatur 96.a
 Ecclesie Christi dilatatio & exaltatio pulchre sub metaphora vineæ describitur & prædicatur 269.d
 Ecclesie fundamenta in montibus sunt, sancti apostoli 184.a.g
 Ecclesie fundamenta multa, sed vnicum primum Christus ibidem.
 Ecclesie portas dominus plus diligit, quàm synagogæ tabernacula 184.b. 185.a
 Ecclesia militans pulchre describitur 184.a. per totum
 Ecclesie vox est psal. 117. Deo gratias agentis magnificas
 Ecclesie fundatio post Christi resurrectionem, ipso regnante in cælis per sanctos apostolos, pulchre describitur, & quanta difficultate siue potentia id actum fuerit 186.b
 Ecclesia decet sanctitas æterna ibid.
 Ecclesie & filiorum eius exultatio de prædicatione euangelica 211.b
 Ecclesie sanctæ in tempore gratiæ ædificatio per apostolos, eiusq; profectus & dilatatio 266.b.c.d. deinceps.
 Ecclesie gentium electio, reprobata synagoga, & summa illius fecunditas 236.b
 Ecclesie militantis ad triumphantem præcatio, & vicissim huius ad illam responsio 270.a.b
 Ecclesie gratiarum actio est psal. 123. quod per Deum à grauissimis tribulationibus sit liberata.
 Ecclesie ædificatio & custodia non est possibilis sine Deo, & quomodo per apostolos ædificanda 283.c
 Ecclesia etiam militans recte appellari potest Hierusalè & Sion 302.h
 Ecclesie militantis quomodo ferè portatū confortata, quomodo Deus filijs eius benedixit, quomodo fines pacem posuerit, & adipe frumenti ea faciet 302.c
 Ecclesie triumphati quomodo prædicati significantur conuenire ibidem
 Ecclesiasticus vsus in diuinis officijs potest subinde aliquam scripturæ particulam in alium sensum accipere, quàm sit primaria scripturæ sen-

tentia: neque cogedi sunt interpretes ex vsu eiusmodi 287.g
 Effundere debemus coram Deo animam nostram, & qualiter id accipiendum 122.b
 Aegyptij quare dicantur ludæis populus barbarus 250.c
 Aegyptiorum plagas psalmista describit 147.h. & seq. 244.g.h
 Aegyptus Hebræis aliquando significatur nomine Raab 185.d. aliqua do terra Cham 165
 Electorum suorum Deus cognoscitur numerum 246.d
 Elementi aquæ magnitudo tanta est, vt terræ omnes montes possit operire 221.c
 Elementorum vnumquodque aliamquam habet prædominantem qualitatem 125.b
 Eleuationi mentis in Deum forma commodissima 46.b
 Emimus à Deo quæ postulando impetrata referimus 223.d
 Episcopia virtus qualis sit, & quomodo Deo attribuitur 183.g
 Episcopi vocabulum quid sonet, & quàm rectè nomen officio conueniat 216.c
 Episcopatum Iudæ alter accepit, sic & sacerdotium Iudaicorum atque totius populi 239.c. 240.h
 Erigit dominus allisos siue collapsos 298.f
 Error quo ante Christi aduentum homines tenebantur in mundo, per ipsum ablatum est, clamantibus ad eum 233.d
 Escam Deus præbet omnibus animalibus, vnicuique iuxta naturam suam 226.g.h
 Esurientes impleri bonis, & qui vere esurientes dicantur 223.c
 Esurientes & sitientes deficiebant homines absque Deo, qui deinde per eum bonis adimpleti sunt, clamantes ad ipsum 233.d. & sequent.
 Aeternitas quid sit pulchre declaratur, & quare hodie appelletur in scriptura, potius quàm heri aut cras 2.h
 Aeternus & immutabilis semper permanet Deus, cùm cælum & terra, & cætera omnia sint aliquando immutanda 218.g
 Aeternum permanet in cælo Dei verbum & veritas ite eius æterna permanet 259.h
 Euangelium per apostolos in omnem terram diuulgandum aperte describitur 18
 Euangelicæ legis cõmendatio mirifica 36.h
 Euangelicæ doctrinæ efficacia, & confirmatio eius per signa prædica-

tur 52. 129.h. & sequent.
 De euangelio plura require in verbo Dei. Quæcunque enim de hoc dicuntur, de illo certum est eadem dici posse:
 Eucharistiæ sacræ vaticinium 71.g
 Eucharistia sacra in escam promittitur pauperibus laudaturis dominum 42.e.f
 Eucharistia sacra in ecclesia datur fidelibus ad confortationem contra impugnantes 43.b
 Eucharistiæ sacramentum in ecclesia memorialiter est omnium mirabilium, quæ pro nostra salute Christus exhibuit 244.h. & sequent.
 Pro Eucharistiæ sacramento prolixam habes annotationem in annotationibus ex Hebræo super psalm. 71. in versum illum, Erit firmamentum in terra, &c. Vide item in annotationibus ex Hebræo psalmi. 110. in versum quartum, Memoriam fecit, &c.
 Exaltari aliquando Deus permittit inimicum super iustum, etiam permanente iustitia, sed præualere non sinit 24.c.g
 Exaltatio vera nemini potest nisi à Deo procedere 154.a
 Exaltationi maiori non raro succedit conturbatio, quod etiam Christo accidit, quomodo prius cõtingerat Dauidi 187.h
 Exaltabantur iustorum cornua, impii eorum contrariò deprimentur, & quid sit exaltari cornu 154.a.f. 247.f
 Exaltauit Deus cornu populi sui, varijs modis intelligitur 305.h
 Excusatio in peccatis etiã minoribus, quàm sit periculosa, diligenter notandum 58.d
 Excusantes se peccatores de præceptorum obseruatione, ob difficultatem, & obseruandi impossibilitatē, durissime increpantur 205.b.h
 Excusatio in peccatis summe cauēda, quia periculosissima 291.a.b.c.d
 Excusauerunt se in peccatis primi parentes: sic ite Cain, & Saul. eodem
 Exempla mala & corrupta doctrinæ sunt peccatorum reliquie, quas relinquunt suis filijs 31.e
 Exprobrant nobis vera exprobratione, qui iniqua proponunt, vt dæmon, mundus, caro 273.e
 Exprobrantibus hoc modo quomodo debeamus Christi exemplo respondere verbum, vt nõ inimicorum vincamur exprobrationibus. eodem
 Externa operatio iusti citò potest ad summum adduci, vt non possit ultra progredi, sed interna charita-

tis in corde operatio finem nescit. 178.b. Eandem ferè sententiam habes in psalmo 118.
Fabricare supra dorsum quid sit, & quomodo fabricant peccatores supra dorsum iustorum 276.a
 Facies domini placida non monstratur, nisi conuersis ad ipsum, & à peccatis auertis 169.a
 Facilitas diuinæ exauditionis erga fideles notatur à propheta 171.b
 Facere causam, significat iudicare causam, vel vindictam facere 17.a
 Felicitas præsentis vitæ mera vanitas est, nulla habens stabilitatē 77.g. per totum. & iterum 148.c
 Felicitas temporalis malorum, iustos non debet mouere ad male agendum 80.f
 Felicitas præsentis vitæ, qua florent homines mali in hoc mundo, pulchre describitur & prolixè 149.d. ac sequent.
 Feno rectorum (quod priusquam euellatur arefcit, & quod nulli seruit vsui) comparantur impij 275.g
 Fenerari in scriptura, non semper sonat vitium 247.b
 Pro festorum obseruatione debita exhortatio: cõtra non obediētes autem, comminatio terribilis 170.a.b
 Festiuitas sermonis est in eiusdem dicti replicatione 202.a. 203.c. & seq.
 Fidei Christianæ triplices hostes 13.d
 Fidelitas, vel fides nulla in terris 21.h. 22.b
 Fides cum timore Dei, retinaculum sunt peccatorum, quibus deficiētib; statim in omne malum ruunt præcipites 25.c
 Fidelis Deus erga seruos suos 46.d
 Fideles Christi prædicationi acquiescentes quanta tam in præsentem, quàm in futuro accipiant 78.e.f
 Fideles omnes reges erunt in vita futura, erit tamen vnum omnium regnum, quod sufficiet omnibus 91.a
 Fide plena ad Deum in omnibus necessitatibus confugere, est illi acceptissimum: & magnum sibi honorem reputat Deus, sic fideliter inuocari 104.c. & sequent.
 Fides in ecclesia est quoddam coagulum, quo adiuuicem coniunguntur fideles, & quasi in vnam massam coagulantur 130.c.d
 Fides Christiana potentissimis signis est confirmata 282.f
 Fidelis est Deus in omnibus verbis suis 206.a
 Fidelium numerus in primordijs ecclesie minimus, temporis process-

su excreuit in maximum 297.d. 289.c
 Fidere nemo debet in hominibus quantumuis potentibus, sed in Deo fidendum, & harum rerum rationes 279.f. & sequent.
 Figmentum nostrum attendens Deus & puluerem, promptus est ad miserendum nobis miseris 222.c.d. 224.b
 Filios suos Deus corripit multipliciter 34.c.f.g
 Per filium patre cognoscimus 67.f
 Filij timentes Deum comparantur nouellis oliuis, & qui sint hi filij spiritualiter exponitur 274.h
 Filij adoptionis sunt hæreditas & merces Christi, pro quibus fecit & tulit omnia 274.b
 Filij prodigi exemplo debent peccatores à peccatis relinquiri, & ad Deum patrem reuerti 289.d
 Filia Sion pro ecclesia ponitur, filie Sion pro particularibus ecclesijs 18.b
 Filia Babylonis aut filia Sion, quomodo intelligantur 284.c
 Filij Sion, filie Iudæ, filia Sio, quomodo intelligantur 306.c
 Fines Hierusalem tam supernæ quàm infernæ Deus pacem posuit 303.a
 Firmamentum virtutis Dei quid debeat intelligi 308.a
 Flagellum domini duplex est, alterum misericordie, alterum iustitiæ 10.
 Flere peccata proximum facit charitas 261.h. 277.d
 Flentes nunc dum seminant, ridebunt cùm metent in iudicio 272.h. 273.a
 Flori agri (qui flatu venti deiecit) comparatur hominis vita 222.d. 224.b
 Flumina dicuntur apostoli 202.f. 203.b
 Flumina vitæ & paradisi apostoli, & flumina mortis ac inferni, nempe principes sæculi, adiuuicem pugnant: sed illa vincunt, hæc succubunt 203.c
 Fomitis prauus qui est in corrupta carne meminit paraphrastes Chaldaus 203.a
 De hoc vide prolixius in annot. ex Hebræo in psalmum 49.
 Fontium amœnitatē psalmista cõsiderat, vnde procedunt flumina, & iuxta quos dulciter cantillantes resident auiculæ 202.a
 Forma absoluta boni principis, vel prælati pulchre describitur 213.c. per totum
 Fortitudo multiplicatur inuocantibus dominum 285.a
 Fortitudinē equi nõ diligit Deus, neque tibias virorum fortium 301.a
 Franciscus breuibus quatuor modis tentationum dæmoniacarum ex-

presit 224.d
 Franciscus psalmum proferens 141.
 emisit spiritum 294.c
 Fragilitas & imbecillitas carnalis humanæ Deum inclinat ad miserendum nostro generi 10.
 Fraudem proximi & omnem iniuriam stitiam habet Deus exosam 7.h. & seq. 22.b
 Frænum ori imponere, est studere silentio 292.c
 Frigidi citius ad pœnitentiam conuertuntur, quàm tepidi 29.b
 Frigus domini intolerabile dicitur, id est, ira eius, & quomodo hæc per frigus significatur 304.h
 Fructus ventris singulariter dicitur Christus, quia de matre virgine sine operatione natus 274.e
 Frumentum duo habet, nempe sursum & adipem: sic Christus verum frumentum habet humanitatem & diuinitatem: de hac satiat beatos in patria, de illa sanctos pascit in via 303.e
 Fulgura Deus facit in pluuia, quod diuersimode exponitur 281.g
 Funiculus distributionis iustorum in præclaram & iucundissimam formam cadit 29.h
 Funiculus vitæ humanæ, est cordis intentio, qua recta aut curua probantur omnia 287.h
 Fumo cõparatur humanæ vitæ duratio 219. Ipeciali tamen ratione impii duratio 302.b
 Furor domini qualis sit 2.g. 10.c
 Fundamentum spiritualis ædificiij est sibijpsi humiliter diffidere, totamque in Deo spem constituere, super quo fundamento, vt possunt ædificari maxima, ita sine eo omnia collabuntur in cinerem 178.a
 Fundamenta ecclesie sunt apostoli: vnicum tamen fundamentum primum est Christus dominus 184.a.g.h
Gaudere debet anima in bonitate Dei, sed cum tremore 4.d
 Gaudia & bona ecclesie per Christum redemptæ notantur 76.d.e
 Gaudet angeli super conuersione peccatoris, gaudet & dæmones super casu iusti: horum autem gaudiorum rationem vide pulcherrime 80.b
 Gaudij cælestis memoria atque expectatio pascit animam, facitque contentum, quæcunque huius mundi sunt bona 82.b
 Gaudium fideium de redemptione humani generis dæmonibus inuiden-

tis in corde operatio finem nescit. 178.b. Eandem ferè sententiam habes in psalmo 118.
Fabricare supra dorsum quid sit, & quomodo fabricant peccatores supra dorsum iustorum 276.a
 Facies domini placida non monstratur, nisi conuersis ad ipsum, & à peccatis auertis 169.a
 Facilitas diuinæ exauditionis erga fideles notatur à propheta 171.b
 Facere causam, significat iudicare causam, vel vindictam facere 17.a
 Felicitas præsentis vitæ mera vanitas est, nulla habens stabilitatē 77.g. per totum. & iterum 148.c
 Felicitas temporalis malorum, iustos non debet mouere ad male agendum 80.f
 Felicitas præsentis vitæ, qua florent homines mali in hoc mundo, pulchre describitur & prolixè 149.d. ac sequent.
 Feno rectorum (quod priusquam euellatur arefcit, & quod nulli seruit vsui) comparantur impij 275.g
 Fenerari in scriptura, non semper sonat vitium 247.b
 Pro festorum obseruatione debita exhortatio: cõtra non obediētes autem, comminatio terribilis 170.a.b
 Festiuitas sermonis est in eiusdem dicti replicatione 202.a. 203.c. & seq.
 Fidei Christianæ triplices hostes 13.d
 Fidelitas, vel fides nulla in terris 21.h. 22.b
 Fides cum timore Dei, retinaculum sunt peccatorum, quibus deficiētib; statim in omne malum ruunt præcipites 25.c
 Fidelis Deus erga seruos suos 46.d
 Fideles Christi prædicationi acquiescentes quanta tam in præsentem, quàm in futuro accipiant 78.e.f
 Fideles omnes reges erunt in vita futura, erit tamen vnum omnium regnum, quod sufficiet omnibus 91.a
 Fide plena ad Deum in omnibus necessitatibus confugere, est illi acceptissimum: & magnum sibi honorem reputat Deus, sic fideliter inuocari 104.c. & sequent.
 Fides in ecclesia est quoddam coagulum, quo adiuuicem coniunguntur fideles, & quasi in vnam massam coagulantur 130.c.d
 Fides Christiana potentissimis signis est confirmata 282.f
 Fidelis est Deus in omnibus verbis suis 206.a
 Fidelium numerus in primordijs ecclesie minimus, temporis process-

su excreuit in maximum 297.d. 289.c
 Fidere nemo debet in hominibus quantumuis potentibus, sed in Deo fidendum, & harum rerum rationes 279.f. & sequent.
 Figmentum nostrum attendens Deus & puluerem, promptus est ad miserendum nobis miseris 222.c.d. 224.b
 Filios suos Deus corripit multipliciter 34.c.f.g
 Per filium patre cognoscimus 67.f
 Filij timentes Deum comparantur nouellis oliuis, & qui sint hi filij spiritualiter exponitur 274.h
 Filij adoptionis sunt hæreditas & merces Christi, pro quibus fecit & tulit omnia 274.b
 Filij prodigi exemplo debent peccatores à peccatis relinquiri, & ad Deum patrem reuerti 289.d
 Filia Sion pro ecclesia ponitur, filie Sion pro particularibus ecclesijs 18.b
 Filia Babylonis aut filia Sion, quomodo intelligantur 284.c
 Filij Sion, filie Iudæ, filia Sio, quomodo intelligantur 306.c
 Fines Hierusalem tam supernæ quàm infernæ Deus pacem posuit 303.a
 Firmamentum virtutis Dei quid debeat intelligi 308.a
 Flagellum domini duplex est, alterum misericordie, alterum iustitiæ 10.
 Flere peccata proximum facit charitas 261.h. 277.d
 Flentes nunc dum seminant, ridebunt cùm metent in iudicio 272.h. 273.a
 Flori agri (qui flatu venti deiecit) comparatur hominis vita 222.d. 224.b
 Flumina dicuntur apostoli 202.f. 203.b
 Flumina vitæ & paradisi apostoli, & flumina mortis ac inferni, nempe principes sæculi, adiuuicem pugnant: sed illa vincunt, hæc succubunt 203.c
 Fomitis prauus qui est in corrupta carne meminit paraphrastes Chaldaus 203.a
 De hoc vide prolixius in annot. ex Hebræo in psalmum 49.
 Fontium amœnitatē psalmista cõsiderat, vnde procedunt flumina, & iuxta quos dulciter cantillantes resident auiculæ 202.a
 Forma absoluta boni principis, vel prælati pulchre describitur 213.c. per totum
 Fortitudo multiplicatur inuocantibus dominum 285.a
 Fortitudinē equi nõ diligit Deus, neque tibias virorum fortium 301.a
 Franciscus breuibus quatuor modis tentationum dæmoniacarum ex-

invidentibus, in psal. 125.
 Gaudet & proficit iustus in punitione malorum 116.c
 Gentilitas electa ad edificationem nouæ ecclesiæ, reprobatis iudæis & synagoga eorum 236.a
 Gentilitatem diu sterilem tandem Deus fecit, iuxta prophetica vaticinia, multorum filiorum in gaudio matrem 248.b.h
 Gentibus exhibendam in ecclesia misericordiam describit psal. 116.
 Glacies sunt corâ Deo omnes peccatores propter frigus malitiæ, quo coangulantur corda eorum 393.h & sequent.
 Glacies liquefacta est peccator cōuersus ad penitentiam 304.b
 Glacies obdurata, & crySTALLUS est peccator nolens emolliiri, aut liquefieri ad penitentiam. ibidem.
 Gladius malignus fuit David gladius Goliæ & gladius Saulis 296.f
 Gladios ancipites habent sancti in manibus ad faciendum vindictam & iudicium in malos 306.d
 Gladius aliquando significat iudicium potestatem, aliquando verbum Dei 307.b
 Gladio verbi Dei quomodo sancti pugnant aduersus diabolum, & omnes mundi potetes ac sapientes ibidem.
 Gladio domini corripuntur non filij, sed reprobi 44.g
 Gladium & virgam habet dominus gladium pro reprobis, virgâ pro filiis, vbi deliquerint 192.g
 Gladius diu vibratur antequam feriat: sed virga statim adest filijs peccantibus: quare in hac debet electus consolari, illi autem omnes timere ibidem.
 Gloria peccatorum peribit 2.c
 Gloria Dei quis dignus habeatur 44.h & sequent.
 Glorix celestis omnimoda perfectio & plenitudo prolixè notatur 67.a & sequent. 69.a
 Gloria presentis vitæ quàm breuis sit, & quàm infructuosa appetentibus illam 67.a. per totum 69. a. & sequent.
 Gloriam veram nullus assequi potest, neque hic, neque post hanc vitam, nisi à solo Deo 154.h
 Glorietur iustus, quod oppugnatu multoties, non sit deictus ab hostibus 275.d
 Gratiarum actionis forma, pro liberatione ab omnibus inimicis 31.f & sequent.
 Gratiâ & illuminatione spiritus sancti omnes accipimus 36.f
 Gratiarum actio pro regis victoria 39. per totum
 Gratiarum actio pro præcipuis Dei

beneficijs 43.h. per totum.
 Gratiæ præsentia facit confortari spiritum, & resorere carnem, quasi noua fortitudine, ad currendam viam mandatorum Dei 50.e
 Gratiarum actionis forma pro liberatione à tribulationibus, & alij tentationibus 114.h
 Gratiâ & gloriam solus donat Deus 176.c
 Gratiâ reconciliationis humanæ per Christi aduentum prolixè & pulchre describit psalmus 84.
 Gustus spiritualis deuotionis & quietis percipi non potest, vbi non præcesserit tribulatio, siue tentatio 143.b. & sequent.
 H
 Herbe prius augmentum accipiēti, pulchre comparatur homo super terram viuens 194.b. 195.h
 Hæretici scripturam peruertit, aut truncate citantes, patrem suum imitantes diabolum, qui similiter egit Christum tentando 199.h
 Hæreticorum prauitate & adiuuentionibus in nouissimis temporibus seducendos plurimos prædicitur 236.g
 Hæretici propter ambitionem & contentionis studium consingunt hæreses ibidem.
 Cum hæreticis non debent disputatione misceri, qui non sunt in fide multum fundati 73.c
 Hæretici missam dolent appellari sacrificiū, & orthodoxos patres ea ratione calumniantur 236.g
 Hæreditas bonorū qualis sit pulchre describitur 28.d. 29.e.f.g
 iterumque 15.f. 75.b
 Hæreditaria portio sanctorum est Deus, quam omnibus præferunt 28.d 29.e.f
 Hæreditate possidebunt sancti terram, non autem impij 69.c. 70.d.e
 Hæreditas Christi, omniumque laborum & passionū eius merces, sunt filij gratiæ 273.h. 274.c.d
 Hermon mons est trans Iordanem, vbi dominabatur Og 280.b
 Hierusalē superna quomodo ædificatur vt ciuitas ex viuus lapidibus, & quomodo sit in ea summa cōiunctio, atque cōdificatio singulorum cum singulis, quod non est in corporalibus ædificijs 269.g.h
 Hierusalē ædificator est dominus 300.f. 301.c
 Hierusalē superna seras portarū habet confortatas, & benedictionem filiorum suorum, fines quoque suos in pace habet, & frumenti adipis saturitatem 302.c.h
 Hymnum esse sanctis Dei varie in-

telligitur 306.g
 Hypocritæ mala sua nolunt agnoscere 58.d.e
 Hodie, significat æternitatem, quæ non est nisi perpetuum quoddam hodie 3.a
 Hodie alicubi significat, tempus gratiæ 207.h
 Homo, rationalis creatura, vanitates & mendacia vitæ presentis sequi non debet 6.d. 7.b
 Homo est peregrinus super terrâ, cuius tabernaculum est ecclesia militans, sed patria ad quam tedit, est triumphans ecclesia 27.d.e
 Homo in scriptura, aliquando pro carnali accipitur 31.h
 Homo non fit gratus Deo per temporalia, sed per bonam voluntatem 32.c
 Hominis mens, vel anima, verius lucerna dicitur diuini luminis capax, quàm ipsa lux dicitur 35.h
 Homo qui in visitatione diuina positus, magna pollicetur atque proponit, vbi paululum derelictus fuerit, experitur suam ex semetipso infirmitatem in bono 57.c
 Homo ad considerandum suæ naturæ dignitatem admonetur 58.b & sequent.
 Homo multipliciter etiâ proprium peccatum subinde ignorat 38.d.e
 Homo quilibet a Deo positus est colonus ad excolendam cordis suam terram 70.e
 Hominis vanitas & instabilitas tam in natura, quàm in actione pulchre describitur per totum psalmum 36
 Homo per peccatum suæ dignitatis oblitus, per omnia fit similis irrationalibus animantibus 98.c
 Homini quid maxime formidandum in die mortis atque iudicij, ænigmatically declarat propheta 97.f
 Homines in hoc mundo laborantes rectissima comparatione asimulantur araneis 194.e. 196.b
 Hominis nomine interdum diabolus includitur 291.a
 Honor regis nostri, Dei iudicium diligit, prolixè & pulchre exponitur 214.a.b.c
 Humani generis reconciliationem tempore gratiæ per Christum factam, pulcherrime describit psal. 84.
 Humanæ vitæ nimiam breuitatem & magnam miseriâ pulcherrime describit psal. 89 quem cum suis annotationibus diligenter lege.
 Humani generis salus per Christum facta describitur 210.e.f
 Humani generis totus processus quo egit cum illo Deus ab initio, & aget usque ad consummationem sæculi, pulcherrime

describitur in psalmo 106. per totum psalmum.
 Humanæ vitæ tempus comparatur fumo 217.c. Ibidem vide annotationem notatu dignâ, de eo, quod tempus bonorum non sic deficit, vt tempus malorum
 Humanæ vitæ tempus comparatur vmbra declinanti 212.b
 Humanæ vitæ tempus comparatur gramini, & flori agri, qui vento flante decidit 220.d
 Humilitas crucis Christi nidus est fidelis animæ, in quo donec requiescit, secura est ab omnibus periculis 78.b
 Humiles saluat & seruat dominus 34.b
 Humiles & mites docet dominus vias suas 48.c.d
 Humiles Deus respicit, & exultat ad gloriam, ponitque eos cum principibus 248.b
 Humilitas maxima virginis Mariæ ipsam super omnes eleuauit in gloria ibidem f.g
 Humilitas maxima etiam nunc in virgine Maria in cælo permanet. ibidem
 Humilitatis pulchram formâ tradit psalmus 130.
 I
 Idola sunt vanitas & mendaciū 7.b
 Idolorū vanitas, & mira impotentia apertissime depingitur 249.c
 Idola quare non exerceat actus vitæ, & sensuum non habeant operationes 251.b
 Idumæorum pœna describitur 283.g. & sequent.
 Ignis triplex præcedet faciem iudicis venturi, ignis scilicet cōflagrationis, ignis infernalis, & ignis charitatis 219.e. 211.e.f
 Ignis quidam est in homine malæ concupiscentiæ, qui mirum in modum exhaurit animæ vires 219.g
 Ignis concupiscentiæ malus contumaciter inuadens hominis vires, ipsum tandem ad nihilum redigit, si non percibum spiritualem interteneatur 217.d. 219.h
 Illuminat Deus tribulatos, docens quid agere debeant 58.b
 Impius pulteri 1.b
 Impiorum resurrectio qualis futura sit 2.b
 Impiorum iudicium 7.a.b
 Impij inimicos suos post hanc vitam non despicient, sed magis suspicient. 302.b. iusti autem e contrario. Impiorum contra bonos multiplex & vehementer nocendi studium 16.c. 19.g. 22.e. 24.g. 31.b. 63.a
 Impij bonū quod operatur in suis

dominus peruertere & destruerē conantur 19.c. 31.h
 Impiorum magna est multitudo 21.h. 24.g
 Impios in circuitu ambulare, significat vel illorum multitudinē, vel conatum ad nocendum, vel exclusionem à regno, vel circuitum per deum viatorum, vel laborum suorum frustrationem 23.f
 Impiorum & pauperum oppressor, atque potentum huius sæculi mira peruerfitas, illorumque subsequens perpetua calamitas, e contrario verò iustorum perpetua felicitas pulchre describuntur 108. per totum
 Impij duplici ratione dicuntur non dimidiare dies suos, vt qui non raide ante senium moriuntur, vel vsque ad terminum quem sibi præfigunt non perueniunt, nec malum propositum in effectum plenum deducere potuerunt 113.e. 116.c. 118.a.b
 Impiorum punitio, multiplici comparatione describitur 118.a.b.c
 Impiorum desiderium peribit, tam de seipis, quàm de alijs 246.f
 Impij ad vtilitatem præesse alijs non possunt, sed tyranni sunt, fures, & latrones potius, quàm pastores, aut rectores 288.d
 Impiorum in hoc sæculo fientia prosperitas pulchre describitur 297.a.b
 Impij dicuntur obistere Deo 31.h
 Induratum esse, est sedere in cathedra pestilentia 1.d
 Intellectu solo versari in lege Dei, parum confert 2.a
 Intentio cordis humani funiculus dicitur vitæ, vt viz ipsius, secundum quam rectificatur omnia, quæ etiam oculus appellatur, & nomen imponit operi 288.h
 Intellectus bonus ijs qui faciunt quæ intelligunt 245.c
 Innocentiam suam, proponit iustus contra suos persecutores 63.d.c
 10.h. 30.e.f
 Iniquitatis ordo & processus 1.g & prolixè 12.d
 Incendi pro tribulari, siue cruciari ponitur in scriptura, ignis verò pro tribulatione 18.c
 Interrogare iustum & impiū quid sit 17.h
 Interrogationes factæ Deo in scripturis, non responsonem postulant, sed vel admirationem, vel vehemens desiderium proponentis, siue interrogantis insinuant 24.c.d
 Inimicus hominis est praua sensuallitas 24.d
 Innocentiam & iustitiâ suam enar-

rat tribulatus, vt facilius exaudiatu 47.h. & sequent.
 Interrogare aliquando ponitur in scripturis pro obijcere 64.h
 Inuocantes dominum ex solo timore non merentur exaudiri, imò hypocritam agunt 154.e
 Infernus inferior multipliciter intelligitur, & quomodo ex eo nos Deus varijs modis eruit 184.g
 Infernus dicitur terra obliuionis, quia ibi non est memoria Dei, vel quia Deus non memor illorum est 185.f. 187.g
 Inferno appropinquare dicimus eos qui in periculis maximis agunt quasi morti proximi 186.h
 Intellectus diuinus sic se habet in cogitatione omnium rerum, quomodo oculus humanus de seipso lumen fundens in quo videat omnia 195.h
 Indui iustitiam vel decorē, vel confusionē, secundum modum scripturæ, significat abundantiam 203.a
 Inuitatio iucundissima ad Dei laudem & obedientiam, est psalm. 94.
 Inuitans alios, non debet secunda tantum persona alios aduocare, sed prima se debet etiam includere. 207.c.d
 Inuitant ad laudandū Deum psalmi 95. 97. 99. in quibus etiam creaturæ inanimatæ inuitantur ad laudem, atque letitiam
 Inimicos suos quomodo iustus diuini debeat despicere, sic tamen vt timere nunquam omittat 255.a
 Inuidia dæmonum & impiorū hominū de exultatione iustorum 246.f
 Inimicos Dei, odio perfecto debet odire amicus eius 287.e. 290.a
 Ioannis Baptistæ præcurso ante Christum in psalmis describitur 179.f. 181.a
 Ioseph indigna humiliatio: & subsequens gloriosa exaltatio 229.b
 Ira domini quæ dicitur 3.c
 Ira dñi terribilis cōtra illos qui cōuerti noluerint, denunciatur 11.c.f
 Irasci non statim debemus, vbi hominum ingratitude viderimus, quibus bona contulimus, sed potius exemplo Christi orare 200.f
 Ira Dei contra nos non est ex voluntate Dei, sed est ex indignatione, quam nos ipsi peccatis nostris contra nos prouocamus 53.h
 Ira Dei non est perpetua, aut implacabilis erga suos, sed superatur à misericordia 222.a
 Ira Dei in scriptura, nunc per calorem vel ardorem, nunc per frigus significatur, & quomodo duobus modis his Deum intelligamus irasci, exemplo

I N D E X.

plō sensibili solis declaratur 304.a
Ira & indignatio contra peccatum laudabilis 10
Irridet dominus impios 3.c & pulchre 70.h & sequent.
Iter impiorum peribit 1.e. & 2.c & 24. prolixius 26.b
Iudæorum peccata multa, & frequenter nimis iterata, commemorat psalmus 105.
Iudæi omnia sua faciebant quodam impetu & celeritate: propter quod non erant in proposito stabiles 233.g
Iudæa facta est deserta & infrugifera propter malitiam inhabitatorum: gentilitate electa ex Dei gratia 236.b.c
Iudæorum contra Christum malitiam plene describit psalmus 108 & maledictiones continet severissimas, quæ illis superuenerunt propter interfectionem sui messie 238.g per totum
Iudicam præter consuetudinem pro tribu, & sub tribu totum populum Israel ponit propheta 250
Iudæa quomodo facta est sanctificatio domini in exitu filiorum Israel. ibid.
Iudæa traditoris episcopatum alter accepit 239.b
Iudæa proditio manifestè prædicatur à propheta 78.e & seq.
Iudico verbum cum accusatiuo, aliquando in bonam, aliquando verò in malam partem sonat. Iudicat enim Deus iustos & impios, sed nimium differenter 317.a
Iudicare iustitiam quid sit 17.c
Iudicium domini iam paratum est 33.f
Iudicij in illo magno die placare Deum super peccatis nostris non poterimus, nec muneribus, nec precibus: nec tunc nobis ullius patrocinium suffragabitur 97.h. 101.h
Iudicium Christi extremum nemo effugere aut declinare poterit, neque diues, neque pauper, neque uiuus, neque mortuus 155.a
Iudicium Christi duplex, alterum in primo aduentu, alterum in secundo, utrunque in æquitate 209.d. 210.
Iudicium extremum quam sit futurum gloriosum, quamque terribile, ac plura alia de illo scribuntur 156.c
Iudicij diuini memoria facit hominem cautum & sollicitum in omnibus 156.c. 157.c
In iudicio disponere sermones & opera, quid sit, & quam beatum 146.c. 147.c
Iudicibus omnibus in terra vicem Dei gerentibus, veri iudicij forma præscribitur, quibus etiam male sua

iudicia ferentibus, terribilis comminatio intentatur 171.g. per totum & pulcherrime ibidem in annotationibus
Iudices quicumque, siue spirituales, siue sæculares, vices Dei gerunt: propter quod in scripturis dii appellantur 272.c
Iudicum peruersitas peruertit omnia quæ in mundo sunt, siue sursum, siue deorsum. 173.c
Iudiciariæ sedes apostolis cum Christo datæ sunt, ut cum eo veniant ad iudicium 269.h
Iudicium exercebunt sancti cum Christo in malos & reprobos 306.c
Iudicium in nobis dirigit honor Dei, quod pulchre & prolixè exponitur 191.d. & sequent.
Iugum ducere cum infidelibus & peccatoribus non debemus, & quid sit iugum ducere 3.d
Iumenta saluari à domino, quo intellectu accipiendum sit 66.g
Iuramentum David factum, est ipsa promissio: & iurare Dei, est promittere 190.h
Iurat aliquando Deus per semetipsum expresse, sed quam rarissime, ut etiam ipse nomē suum sanctificet, quomodo præcepit nobis 208.d
Iurare malum est, quāuis iuramenti adimpletio sit obligatoria 27.e
Iustus, arbori iuxta fluentem aquarū semper virenti assimilatur 1.b
Iustus de tribulatione quam sustinet poscit auxilium, ac simul in domino suam cōfidentiam excitat 4.c. 15.e. 22.c
Iustus diuina voluntas velut corona circumdat, ac velut scutum protegit 9. 58.c
Iustitia est via ad veram cordis pacem 26.c
Iustitia perfecta est, declinare à malo, & facere bonum 27.e. 61.c
Iustitia integra includit veritatem cordis, oris, & operis, & pulchre ista describitur psalmo 14. & in annotationibus
Iusti in triplici distinctione inueniuntur 48.c
Iustitiæ atque pietatis est iudicium, loca sancta & alia quæ ad diuinū cultum pertinent venerari 41.b
Iustorum in diuino adiutorio fortitudo, victoria, & securitas 49.a
Iustum cadentem dominus statim subleuat 69.d
Iusti sua elerguntur, & tamen nunquam egent 86.d. 71.c
Iustitia Dei dupliciter intelligitur in scripturis, & utroque modo Christus nobis annunciasse dicitur iustitiam patris. 95.d. De hac duplici iu-

stitia vide etiam 218. h. & quomodo vtranque annuntiauit Christus.
Iusti post hanc vitam dominabuntur impiorum, à quibus in præsentia vita persecutiones & oppressiones sustinuerunt 103.e
Iusti in hac vita duplicem habent molestiam, vnam ex difficultate virtutis quam operari volunt: alteram ex oppressione obuentionum malorum, siue ex corporis infirmitate, siue ex inimicorum persecutione 149.d. & sequent.
Iustus continua examinatione seipsum diiudicare debet, præcipue matutinali tempore, quando pacata sunt omnia 150.b
Iustitias iudicare, accipitur in scripturis secundum duplicem intelligentiam 154.e
Iustitia Dei vna est, qua iustis bona retribuit secundum merita, malis autem similiter mala secundum illorum demerita 155.b
Iustitia & pax, siue misericordia in humani generis per Christum reconciliatione, quomodo se inuicem osculata sunt & redactæ in concordiam, bæ vsque tunc fuerant quodam modo dissidentes 179. b. & prolixius 180.b
Iustitia tempore gratiæ quomodo de calis prospexit 179.c. 80.g
Iustitia tandem aliquando conuertetur ad iudicium, quod varijs modis intelligitur 204.f. & 205.e
Iustitia perfecta exigit, ut & in alijs sicut in teipso odias impietatem 216.e
Iustus palmæ florenti, & cedro libani aperta ratione comparatur 200. h. 201.g
Iusto quem Deus erudierit in sua lege, bene erit in diebus malis, quando impijs erit pessime 204.e
Iustus erit in memoria æterna, non timebit ab auditione mala, paratum cor habens ad sperandum in domino, nec commouebitur donec despiciat inimicos: sed impijs omnia in contrarium euenient. 146. d. Prolixius autem & plenius hæc sigillatim exprimuntur 147. c. Vide annotationem lectu dignam.
Iustus homo præcepta Dei habere debet suum consilium, vel suos consiliarios 257. b. 264. c
Iusti omnes Christū expectabunt, donec accipiant suā gloriam 294. g
Iustorum vnūquenque iusti omnes expectant ad retributionem 294. a
Iustificabitur nemo in conspectu Dei quomodo intelligendum 265. a
Iusti suum populum in æternum habet sibi à Deo subditum, non autem impij. 297. b
Iuuen-

Iuuentutem nostram Deus lætificat 83. 84. c
Iuuentutem suam habet anima sicut & senectutem 84. c. 142. d
Iuuentus nostra renouatur à deo sicut aquilæ. 221. b. 223. d. & sequent. vbi comparatio illa spiritualiter exponitur.

L

Labor impiorum in peccatis suis vanus est & inutilis. 23. c & prolixius 25. b. 31. b
Labor hominis circa bonorum temporalium immoderatam congregationem ex hoc manifestè vanus conuincitur, quod anima non adferat verum commodum: insuper & in morte ea omnia cogitur relinquere alijs 98. a
Labores quos impij in hac vita ferre incipiunt, in perpetuis tormentis consummabunt, eritque hac ratione illorum labor perpetuus. 99. g. h. & sequent.
Labores manuum suarum manducabit in beatitudine iustus 27. 4. h
Labor frequenter pro afflictione ponitur 187. h
In laboribus quomodo fuit Christus dominus à iuuentute sua. Ibidem
Laborem fingunt impij in præceptis Dei, cum sint æquissima, leuiaque, & minime graua 104. h. 205. b
Lac in scriptura non semper doctrinam tarum infirmorum significat, sed generaliter omnem salutarem doctrinam 13. g
Lactentes & infantes quare appellentur Apostoli sancti 13. g
Lachrymæ sanctis in peregrinatione positæ sunt panis ac cibis, quo se consolantur & pascunt. 81. g
In lachrymis feminatæ, metent cum exultatione 262. h. & sequent.
Lachrymarum vallem homini posuit Deus hunc mundum ad vltionem primi peccati, eandemque etiam sibi homo posuit per peccati consensum 178. d
Languores nostros Christus tulit 223. c
Lapides in edificio Ecclesiæ, sunt fideles per ministerium Apostolorum in compositionem Ecclesiæ compacti 218. g & quomodo hi lapides Apostolis edificantibus placuerint 220. e
Lapis reprobatus Christus dominus quomodo factus est in caput anguli 244. d. 245. b
Laqueus qui paratur alijs non ra-

I N D E X.

ro parantibus fit in scandalum & ruinam 11. b. 15. 18. b. 63. c. 68. e. f
De laqueo venatorum in se confidentem liberat dominus psal. 90
Laqueus per Deum conteritur, & nos liberatur psal. 123. vers. 6
Laritudine cordis spirituales consolationem significat 6. h
In laritudine ambulant serui Dei fideles, licet secus iudicent carnales homines, qui ipsi magis ambulat vias angustas & difficiles 258. a. 265. d
In laritudine Deum exaudire inuocantes, quid significet 254. h
Latissimum est mandatum Dei. 266. c. & sequent.
Laudare Deum non potest laude accepta, qui est immundus corde 8. a. 60. d
Laudari verbum subinde vsurpatur pro gloriarum vel lætari 62. e. 233. b. c. prolixius
Laudari debemus in domino, id est, lætari & gloriarum 233. c
Laudare Deum, ipsumque in omnibus tribulationibus cum fiducia inuocare, est ei sacrificium gratissimum, quo & summe honoratur magisquam in corporalibus obsequijs 101. h. & sequent. 106. f
Laudari plerique deum sufficienter, quantum ad exteriorem cultum attinet, quia ramen ab eo sunt corde aduersi, conqueritur de eis. 101. h
Laudare deum in spiritu & veritate grauisimum est ei sacrificium 107. h & sequent.
Laudare deum monetur omnis creatura rationalis & irrationalis, animata in supernis & infimis. psal. 133. & 134.
Laudare dominum monetur in omnibus instrumentis musicis, ad indicandum, quod nullis modis digne satis possit laudari 37. e. f
Laudis diuinæ materia dignissima est consideratio rerum omnium quibus cum humano genere mirabiliter agit, & specialiter quæ operatur circa electorum salutem 306. f. g
Laudari deum contingit laude libi acceptissima ab ijs qui psalmos proferunt minime intellectos. Vide annotationem consolatoriam pro simplicibus & deuotis deo 294. c. d.
Legem dei tam in prosperis quam in aduersis oportet meditari 1. h
Legis Dei multiplex commendatio 26. h
Legis nouæ foelicitas atque fecunditas pulchre describitur 134. f. per

totum ipsum.
Lex Dei multis appellatur nominibus, sed rationibus diuersis 256. b
Lætificari volentes à domino debent ad ipsum leuare animas suas, atque consolationibus alienis abstrahere 182. g
Lætantur sancti pro diebus quibus viderunt mala, sicut lugent damnati pro diebus quibus viderunt sæculi bona 165. g
Lætari monemur & in lætitia seruire domino 214. h
Leuare manum in scripturis duo significat, vel modum iurandi, vel extensionem potentiae ad vindictam 233. h
Liberamur à malo, ut faciamus bonum 18. a
Liberat dominus pauperes & tribulatos de opprimentium manibus 22. c.
Libertas & securitas falsa, quam sibi persuadent impij, describuntur. 85. c
Liberari si volumus à malis presentibus, primum à nobis radicem & causam plagarum, id est, peccata nostra auferamus 75. e
Liber inter mortuos solus Christus fuit 187. d. e
Libere agit deus in punitione maiorum quantumuis potentium, cum longe diuersum sit de sæculi iudicibus 203. h. 205. d.
Liber vitæ quis sit, & qui in eo scribantur, & quomodo scribantur in eo 78. a
A ligno quomodo regnauit Christus 210. a
Linguam & labia oportet iustum compescere 61. d. 262. c
Lingua dolosa mala suggerenti opponuntur verba dei potent. 268. b
Linguosus homo non dirigitur vel prosperabitur 290. h
Lingua mala, res pessima 292. b. d.
Liquefacit emissum verbum domini corda penitentium & proficientium, sed differenter: illos ad lachrymas penitentiae, hos ad aquas maioris gratiæ 302. f. 304. d
Lixisio comparatur corruptio fraternalis, quæ multo præstantior est oleo adulationis bladiissimo, quod corrumpit homines 291. h
Loqui malum damnabile est, sicut & malum operari 31. g. h
Loqui iniquitatem in excelsum quid sit 150. a
Loquax homo similis est ciuitati non habenti portas, vel domui absque ostio, vbi ingreditur quisque voluc-

I N D E X.

voluerit: sic & sermo de ore loquacis 292.c
 Lucerna Christi dicitur Ioannes Baptista rationibus congruentissimis 279.b. & sequent.
 Lumen diuinū super nos signatum dupliciter intelligitur 6.g
 Lumen rectis oritur in tenebris. 146.c. 147.
 Lumen vulnus Dei dirigit iter fidelium 189.f
 Lumisaria duo magna appellatur sol & luna 281.d. h
 Luna cum stellis facta est in potestatem nostris 281.d. h
 Lux iustis in hoc mundo oritur fidei, cui in futuravita succedit perfecta lux visionis 211.b. c. h
 Lux nunc seminatur iustis quā post metent. Ibidem
 Luciferi nomine quid intelligatur, cum dicitur, Ex vtero ante Luciferum genui te 143.c

M

Malum quod alijs paratur, non nunquam in caput recidit parantibus 6.h. 18. b. 64. g. 68. g
 Malitia peccatorum contra Deum 16.a
 Malorum maior numerus, quam bonorum 21. h. 22. d. 25. c
 Mali sic agunt omnia pro libito, quasi omnia à seipsis haberent, nec esset eorum aliquis dominus 21. h. 22. h 25. d. e
 Malorum consortium vitandum 47. a
 Malorum obstinata peruersitas contra deum aptissime describitur. 7. a
 Mali aliquando nolunt intelligere quid saluti illorum conueniat. 65. f. g
 Mala plurima que obueniunt homini, etiam in corpore, in peccato perseveranti 71. b. g
 Mali homines dum vident bonis aduersi aliquid accidere, gaudent insultantque illis 77. a
 Mali in Ecclesia quodammodo necessarii sunt ad bonorum exercitium 117. g. h
 Malorum studium contra bonos atque illotū subita punitio pulchre describitur 123. g. per totum
 Mali eo ipso quod in hoc mundo aduersa nulla patiuntur, extra numerum filiorum dei esse probantur. 149. g. h
 Maledictiones aduersus populum Iudeorum nimium terribiles habet

psalmus 108.
 Maledictionem qui diligit, accipiet eam: & qui benedictionem fugit non obtinebit eam 239. h. 245. d
 Maledictionem quomodo dicantur mali diligere, & benedictionem nolle, cum omnes natura bonum appetant, & malum fugiant Ibidem
 Manens in Deo utilis est ad omne bonum 25. f
 Mandata dei sunt fidelia, & in seculum confirmata & in veritate disposita 245. b
 Manuetos exaltat Deus in salutem 306. d
 Manueti dicuntur populus domini Ibidem. h
 Manus quomodo varijs, modis dicitur Deus ponere super creaturā quam fecit 288. b
 Manutentione dei omnibus opus est creaturis Ibidem
 Manum aggravare vel leuare super aliquem significat vitionem Ibidem
 Manus nostras ad praelium & digitos ad bellum docet Deus 265. b
 Manus domini aperta escam commodam præbet omnibus 226. h 298. g
 Manus leuare debemus ad operandum quæ dei sunt, non solum lingua de eis loqui 258. a. 265. d
 Et ibidem quod manus non solum extendere oportet, sed eleuare ad ad mandata dei.
 Mare ingressi sunt Apostoli ad faciendum operationem in aquis, quando exierunt ad prædicandum populis 235. f
 Mare plenum admirabilibus natalibus paruis ac magnis 226. h
 Maris admirabiles elationes comprimit in cælis dominus, quod tam de mari corporali quam mystico veritatem habet 202. g. & seq.
 Maria virgo Solis nomine signatur 33. a
 Maria vterus, thalamus Christi fuit Ibidem
 Mariam benedictam quomodo Ecclesiasticus vsus canit ab initio & ante montes creatam 143. f
 Maria benedicta propter humilitatem infimam, summam meruit exaltationem. 248. f
 Maria virgo terra est benedicta, de qua veritas Christus orta est, & quæ benignitatem datæ deo dedit fructum suum, de spiritu sancto gignens filium 176. e. f. 180. f. 181. c. f.
 Mariæ virginis prius mentem gratia quam vterem fructu impleuit spiritus sanctus 111. f. & Ibidem
 Quomodo Maria terra nostra dicatur.

Mariam matrem. suam. Christus in Psalmo ancillam dei nominat, sicut ipsa seipsam appellauit in suo cantico 183. c
 Martyribus conuenit psal. 115.
 Matris ab vtero nos Deus suscipit formando, & facere exorsus est 288. h
 In matutino interficiendi peccatores 215. h. 216. g
 Meditatio diuinæ legis sine bona voluntate inutilis est 1. h
 Meditari amplius est quam contemplari aut speculari, & quid sit meditari 2. a
 Medicus animæ Deus 221. c. 223. c
 In medio domus suæ pater familias debet perambulare, & princeps in medio regni, non latere in angulo, neque in ocio sedere. Vide pulcherrime 216. c. d
 Meditatio sola legis dei non sufficit Christiano, sed adesse simul debet bona voluntas & bonum desiderium 2. a. b. 263. d. e
 Melchidech quomodo in pluribus typum gessit Christi, & quare secundum ipsius ordinem dicitur Christi sacerdotium 143. g. h
 Memoria frequens peccatorum nostrorum utilis est 74. e. & seq.
 Memoria celestium bonorum delectabilis est animæ deuotæ 82. c. d
 Memoria beneficiorum & operum atque iudiciorum dei multa bona facit in hominibus: hec enim autem neglectus, omnis remissionis & repudiationis origo est 155. d. 157. e
 Memoria dei delectat spiritum sanctum que desipere omnia inferiora & terrena 157. f. & seq.
 Memorari debemus semper, & frequentius, nobiscum expedere presentis vitæ & omnis temporalis delectationis breuitatem, sequentis vero temporis & gaudij celestis aternitatem 157. c. d
 Mendacium & vanitas pro quibus accipiuntur in scripturis. 7. b
 Mendax omnis homo 252. b
 Mens humana non lumen est, sed lucerna, luminis scilicet diuini capax 35. h
 Meridianum demonum quid sit 196. f. & prolixius 199. e
 Metent in gaudio qui seminauerint in lucem 273. a. c
 Miles Christi debet etiam appetere bellum cum inimicis Christi 5. c
 Miserorum adiutor dominus. 18. h
 Misericordiam negare, est adipem concludere 32. b
 Miseri-

I N D E X.

Misericordiæ pluraliter in scripturis pro miserationibus ponitur 47. b
 Misericordia domini apparet etiam in his qui à testamento dei sunt alienissimi 47. c
 Misericordia magna est, quod dedit nobis dominus legem 47. c
 Misericordia domini iustum velut corona circumdat 10. h. 57. c
 Misericordiam & iudicium diligit dominus in se & in seruis suis 59. c
 Misericordia dei ad homines mirabilis ostenditur 65. h
 Misericordia dei quomodo dicitur specialiter in celo esse 66. f
 Misericordia in pauperes, quam fit Deo placita, quam vtilitatem etiam asserat in presenti 79. f. & sequent.
 Misericordia dei sola potest exhaustare peccatorum nostrorum inexhaustam profunditatem 82. d
 Misericordia dei omnibus hominibus æque est communis 97. g. h
 Misericordia dei sola potest exhaustare peccatorum nostrorum inexhaustam profunditatem 82. d
 Misericordia dei omnibus hominibus æque est communis 97. g. h
 Misericordia domini melior, est qualibet vita delicijs plena super terram. 12. c
 Misericordia & veritas quomodo sibi obuiauerit in humani generis per Christum reconciliatione, pulchre declaratur 179. c. 180. b
 Misericordia dei sustentat periclitantes de lapsu, & secundum multitudinem, dolorum consolationem multiplicat 204. h
 Misericordia dei magna non patitur ipsum perpetuo irasci, aut reddere nobis secundum demerita peccatorum nostrorum: per quam etiam nobis donat peccata, aspiciens signum nostrum 223. b
 Misericordia magnanimis conuenit: propter quod Deus vt maxime magnanimus, ita summe misericors est, maxime erga miseros homines 224. b
 Misericordiam & veritatem diligit Deus 176. e
 Misericors & miserator duo hæc vocabula quomodo conuenienter secundum significationem distingui possunt 145. g
 Misericordis hominis & disponens omnia in iudicio maxima compendatio. 246. d. 247. prolixa & pulchra. annotatio: & per contrarium omnia de impijs & misericordibus.

Mites & humiles docet dominus vias suas, tam præceptorum quam consiliorum & operum 47. c. & sequent. 57. h
 Miserationes Dei esse super omnia eius opera, quomodo intelligendum 299. c
 Mysticæ interpretationes sub breuitate posita paruam plerunque habent gratiam 227. d. e
 Mysterium conceptionis Christi de virgine, ex operatione spiritus sancti, in psalmis prædicitur 179. f. 180. b
 Mysterium incarnationis Christi describitur in psalmo. 86.
 Mysterium corporis Christi in Sacramento altaris indicatur psalmo. 110.
 Idem psalmo. 4. 21. 22.
 Myricæ in deserto assimilatur qui confidit in homine 300. b
 Modus obijciendi in psalmis per hanc particulā, & dixi, vel & dixerunt, aut consimilem 288. d
 Monitio pulchra & efficax fidelium tempore gratiæ, ne similes fiant inobedientibus Iudejs, ne & in poena fiant similes 289. a. 206. h
 Monoceros siue vnicornis cornu habet insigniter exaltatum, propter quod magnifica exaltatio per ipsum nonnunquam in scriptura exprimitur 201. f
 Mons superbiam significat in scripturis 20. c
 Et quomodo prohibetur anima ascendere in montem, & quomodo aliquando iubetur volare in montem Ibidem
 Montes appellantur sancti Apostoli. 184. a. Sed mons vnicus summus Christus, super quem montes illi sunt fundati 185. a
 Montes suam eleuationem habent ex dispositione dei, sicut & vallis suam depressionem, & quomodo montibus suis sit deo definitus terminus, vteram non operiant 221. f
 Montes exultatis sicut arietes, & cætera, varijs modis exponitur 249. c. 250. f
 Montes significare possunt angelos & sanctos, & in montes istos quomodo possit fidelis leuare oculos 268. h
 Morbi animæ sunt peccata & malæ inclinationes ac præuæ consuetudines à quibus solus Deus sanat 221. f. 223. b
 Moriendi inuitabilis necessitas à psalmista indicatur 193. g
 Moriendi necessitas non ex dei bo-

na voluntate, sed ex dei ira & nostra culpa procedit 194. b. 195. h & alio in loco 224. a
 Moriendi salubriter videtur conuenientius tempus pueritiæ aut senectutis, quam illud quod est medium ob causas multas 221. a. b
 Mors peccatorum mala 62. b
 Mors omnes absumit, siue diuites siue pauperes, siue bonos, siue malos 97. f. per totum
 Mors sanctorum preciosa in conspectu domini 252. d 253. d
 Mortis & vitæ portæ quæ dicantur 18. a
 Morti proximis conueniens est psalmus 141.
 Mortis dies aufert omnes cogitationes filiorum hominum 299. f
 Mortuos sæculi varijs modis dicitur 295. f
 Moriens homo, secundum corpus reuertitur in terram suam, & quomodo in terram suam dicitur redire. 299. f. 300. c
 Motus inordinati gula, iræ, siue aliterius peccati, quauis ex suo genere mali sint nostra tamen mala non sunt sine voluntatis consensu. 38. d. & sequent.
 Munditiam cordis diligit deus, & illam requirit ab orante 8. a. b 60. d
 Mundiciam cordis non maculant tentationum impetus 37. d

N

Nebulam spargit Deus quasi cinerem 302. e. 303. g
 Negligitur Deus à peruersis 16. a
 Negligentia & desidia prælatorum siue principum in Ecclesia Christi parit damna plurima 215. c.
 Negocium perambulans in tenebris quid sit 196. f. 199. a
 Nidus animæ in quo tuta quiescat Christus est, extra quem si euolauerit, sagittis inimicorum patebit 20. g
 Nidum sibi debet querere rationalis homo, exemplo irrationalium autium, in quo tutus habitat iuxta suam naturæ conuenientiam. 175. h. & prolixius 177. b
 Nycticorax dictio Græca quid significet, & ex quibus componatur 220.
 Niuem Deus facit sicut lanam, & quomodo per niuem significantur electi 303. h
 Nomi-

I N D E X.

Nomina peccatorum non recordatur Deus, ubi vere conuersi fuerint 17.c. & pulchre 29.d
 Secundum nomen dei, laus eius: & ynicuique secundum suum nomen laus & honor competit 96.h
 Nominatiuus casus aliquando in psalmis propter emphasim absolute ponitur 21.b
 Nominatiuus pro uocatiuo positus more Græcorum.
 Nomine suo rem nuncupare aut nomen rei imponere, præsupponit eiusdem rei notitiam 301.d
 Noua vita donat homini nouum nomen 29.d
 Nouellis tyrunculis in deo nodum bene firmatis cauendum, ne cum hæreticis aut peruersis misceantur in disputationem 73.d
 Nouæ legis sæcunditas atque felicitas pulchre describitur 152. per totum ipsum folium, & in alijs quam plurimis locis.
 Nouellis oliuarum plantationibus comparantur filij timentes dominum 274.h
 Nox æque atque dies lucet deo, nec minus in nocte quam in die videt omnia 288.f
 Noctibus monemur leuare manus in sancta, quod dupliciter intelligitur 280.d
 Noctis nomine Iudæi atque Gentiles Philosophi intelliguntur, & quomodo nox nocti indicet scientiam 37.f
 Nocturna vni vigilie comparatur totum tempus vitæ humanæ, etiam 193.h. 195.f
 Nocturnus timor nihil nocebit confidenti in domino 197.d
 Nocturnus timor quid sit, multiplex expositio 199.a. b
 Nubes Deus ex extremo terræ educit 280.h. 281.g
 Numerus fidelium in exordio Ecclesie minimus, post factus est ad modum arenæ maris plurimus 287.a. 289.
 Nuptias geminas in utero virginis Christus celebravit, alteras cum humana natura & ecclesia, quas sicut in utero matris incepit, ita in cruce consummauit 38.c
 Nuptiarum Christi & Ecclesie iucundissima gaudia prophetice describuntur 87. per totum.
 Nuptiale carmen & dulces epithalamium est psalmus 44.

O

Obedire Deo iustissimis rationibus debet omnis homo 121.g
 Obedientia præceptorum dei ma-

est homini necessaria, quam oblatio sacrificiorum corporalium 102.b. & sequent.
 Obstinati in peccatis sedent in cathedra pestilentie 1.f
 Obstinatorum hominum terribilis punitio 11.f. 20.
 Obstinatio peccatorum pulchre describitur per comparisonem aspidis furdæ & obturantis aures suas ne sapienter incantantis vocem exaudiat 116.b
 Obstinatorum in malo terribilis poena describitur 131.a. & sequent. 134.d
 Obumbrat super caput nostrum Deus in die belli 290.f
 Obiurgatione acerrima increpantur, qui alios docent quæ ipsi non faciunt 102.d. & sequent.
 Obiurgatione seuera feriuntur, qui in æquissimis dei præceptis laborem fingunt, & ob difficultatem se excusant, quasi ea non possint implere 205.b
 Obuiauerunt sibi misericordia & veritas in reconciliatione humani generis 180.a
 Obuiam ire significat interdum condescendere: quomodo dicimus coniuges debere sibi mutuo ire obuiam Ibidem
 Ocium est occasio detractionis aduersus proximos, & aliorum multorum malorum 103.c
 Oculi domini super iustos & timentes eum 60.b. 61.f
 Oculo de se illuminato non indigent extrinseco lumine pulchre comparatur intellectus diuinus 196.a. 288.f
 Oculos nostros sursum debemus habere ad dominum, exemplo seruorum temporalium 97.g
 Oculi stultorum sunt in finibus terræ Ibidem
 Oculos fideles leuant in montes 268.h
 Oculi domini quomodo dicantur esse lucidiores sole 196.a
 Oculos nostros debemus à vanitate auertere, similiter & sensus cæteros 268.h
 Oculi domini quomodo nostrum imperfectum vel informe viderint & substantiam nostram in inferioribus terræ 288.h
 Oculi omnium sperant in domino 298.f
 Odio habere debemus inimicos dei perfecto odio, & quid dicatur perfectum odium 288.c
 290.a

Odium perfectum malitiæ habuit David, & habere debent omnes, maxime qui præsumunt Ibidem
 Odit Deus omnem immunditiam & omnem iniquitatem 7.h. 8.a. b
 Odit & liuoris progressus 11.f. & prolixius 12.
 Odium animæ duplex 11.e
 Oleum adulationis pessimum, & summe execrandum omnibus iustitiæ tenere cupientibus, & præligendum seueræ correptionis lixiuum 291.h. 292.e
 Olei quis vsus, & quomodo exhilaret faciem hominis 222.a. 241.e
 Opera iustorum nouit dominus, ea approbando 1.d.
 Opera iustorum peribunt. 1.d. & 2.b
 Opera hominum peccata intelliguntur in scripturis; virtutes autem opera dei dicuntur 42.h
 Operari malum, & etiam loqui mala, prohibitum est 42.g. h
 Opera exteriora seruire debent mandatis dei, & secundum illa regulari, vt sine quibus illa nihil profunt 21. per totum. 103.d. 106.a
 Opera domini omnia in sapientia facta sunt 227.f
 Opera domini magna & exquisita confessione quoque & magnificentia plena 244.h
 Oppressio pauperum multiplex 16.d
 Oppressores innocentum arguuntur seuerissime, qui gloriantur in diuitijs & malitia sua: quorum etiam calamitas æterna pulchre ibidem describitur psal. 51. & 52.
 Opprobrium verum quod metuit spiritualis homo, est consentire peccato, non autem temporalia opprobria 265.c
 Opera dei anima hominis sufficienter cognoscere aut digne considerare non potest 295.b
 Oratio peccatoris penitentis psal. 6. & alia consimilis. 217. per totum psal.
 Orans qua ratione possit suam infirmitatem ac fragilitatem proponere 10.
 Oraturus, mundus deo assistere debet 8.a. 60.d
 Oratio iusti tribulati, siue à malignis spiritibus, siue ab hominibus eum persequentibus, vel ad peccatum trahere volentibus, pro sua liberatione 10.g. 15. e. 25.h
 Oratio non semper exauditur, & quare exauditio aliquando differatur 19.g. h. 108.h
 Oratio hominis bene confidentis de domino Deo, contra illos qui ei vo-

I N D E X.

ei volunt in via Dei nocere, & ad malum pertrahere 19.g
 Oratio Christi pro se & suis membris beneficia sibi & suis exhibita commemorantis 28.a. & sequent.
 Oratio innocentis qua contra iniuste sibi aduersantes petit fieri iudiciu, sicque in iustitia stabiliri 30.e. f. per totum
 Orare debemus dominum, vt consummatos nos faciat virtutibus, secundum suam voluntatem, priusquam hinc nos auferat 139.c
 Orare possumus pro immunitate potestatis impiorum 32.e
 Oratio pulchra pro regibus & alijs præfidentibus, siue in temporalibus siue spiritualibus 38.g. per totum
 Oratio dulcissima pro cognatione Dei & mandatorum eius 46.c
 Oratio iusti sedulo ad perfectionem innocentie conantis, in qua de inimicis petit iudicium, simul suam proponens iustitiam 47.g. per totum
 Oratio efficacissima & bene notanda, complectens omnia necessaria saluti nostræ 49.d
 Orationis forma ex consideratione poenarum & retributionum quæ manent impiis 54. per totum
 Orare iugiter debemus pro peccatorum remissione, si sanctitatem perfectam sectari cupimus 57.e. 58.g
 Oratio continua reddit hominem securum, seruatque illum ne tentatione succumbat 57.f
 Orare debemus exemplo Christi, quando malum nobis pro bono reddi videmus, idque duplici ratione 240.h
 Orationes & clamores iustorum apud dominum exaudiuntur 61.c
 Oratio iusti tribulati contra suos inimicos ad deum suum vltorem, defensore & soluatorem 62.h. per totum
 Oratio iustorum in sinum eorum reuertitur: malorum verò oratio in ventum abit 65.a
 Oratio deuota hominis tentati & tribulati, maxime quando male concupiscentiæ ardoribus vehementius vritur 71.c. f. per totum
 Orantes pro misericordia Dei in tentationibus & tribulationibus atque alijs malis, primum animam ab omni peccato expurgare debemus 75.f
 Oratio iusti contra omnia mala presentis vitæ, contra spirituales deiectiones desolationes, &c. 83.b

Orantes introimus ad præsentiam diuinæ maiestatis 84.c
 Oratio ecclesie & fidelium tempore generalis afflictionis, desolationis, vel persecutionis ab hæreticis vel alijs infidelibus 84.h. per totum
 Oratio vocalis non intellecta orante, quando & quomodo possit esse Deo accepta 94.c
 Oratio poenitentis deuotissima & efficacissima 105.b. per totum
 Oratio tam pro spiritualibus, quam pro corporalibus tribulationibus 116.h
 Ad idem est oratio 111.f. & sequent.
 Oratio populi fidelis pro omnium illuminatione 128.c
 Orare semper debemus pro perpetua nostri in diuina seruitute custodia ne qui in iuuentute deo adhæsimus, in senectute Deum derelinquamus 142.c. d
 Oratio pulcherrima & efficacissima tempore persecutionis Ecclesie, siue ab infidelibus siue ab hæreticis psal. 73. & 78. per totum
 Oratio facilis & multum deuota est psal. 85.
 Orationem nostram postulamus dirigi, sicut infensum in conspectu domini 291.e. f
 Oratio iusti penetrat nubes, & recta scandit sursum, cum oratio impij repellatur, nec permittatur ascendere 292.d
 Ornamenta animæ, fides & obedientia 91. d
 Orphani & pupilli deo relinquuntur defendendi & protegendi 18.b
 Orphanorum pater & iudex viduarum est Deus 129.e
 Osanna quod vulgo legitur, legi debet Hofanna. id est, salua obscuro 255.g
 Os loquax est quasi ostium absque clausura pessulo 292.c
 Oris voluntaria appellantur laude spontaneæ: & quomodo Deo magis quam manus voluntaria offerre debemus 266.g
 Ori nostro postulare debemus claustrum & ostium. 291
 Ossa tam corporis quam spiritus dicit poenitentis quasi cremium aruisse 217.d. 219.g
 Ossa hominis quanuis testa pellæ & carne, Deo non sunt occulta 286.h
 Ossa martyrum secus infernum dispersari quid sit 292.b
 Osum meum dicit Augustinus pro os meum: melius dicens vt reprehendant grammatici, quam non intelligant populi 286.a

P

Palmæ & cedro comparatur iustus 200.h. 201.g
 Panis obliuio facit cor ardescere, tam secundum corpus, quam secundum spiritum intelligendo 217.c. 229.h
 Panis spiritalis in scripturis quis appelletur 220.h
 Panis confirmat cor hominis, vinum autem lætificat 222.a
 Panem suum spirituales oblitus comedere deficit 217.c. 220.h & ibidem quis iste sit panis animæ necessarius.
 Panem vel cibum animæ sumere non valet qui rostrum habet aduncatum. id est, rationem à sensualitate superatam 223.f. g
 Parcere subiectis & debellare superbos ad magnanimum spectat 216.c
 Pasca in qua nos Deus posuit, Ecclesia est 43.h
 Pasca duplicia quibus Deus fides pascit 207.h
 Passeris asperæ cantioni poenitentis clamor apte comparatur 217.g
 Passerum & turturum exemplo spiritualis homo monet seipsum caelestes mansiones querere 175.h. 177.b
 Passeres in terram promissionis viles erant pretij, & in multitudine maxima 277.c
 Passeri solitario in teſto comparatur poenitens 217.g
 Passio facit male iudicare etiã quantum ad Deum 8.g
 Passio Christi eiusdemque resurrectionis manifeste vaticinio prædicantur 40.g. h
 De passione Christi psalmus 87. pulchre exponitur 185.h
 Passionis Christi tempus appellatur dies virtutis congruentissima ratione, vt pote in qua fecit magnificam viatoriam 243.c
 Patrem se nobis ostendit Deus figmenti nostri miserendo 222.c. 224.b
 Patriarchas peregrinantes mirabiliter protexit Deus, ita vt pro eis reges corripere 224.b
 Patientia triplex gradus 48.c
 Patientibus iniuriam Deus facit iudicium 299.g
 Paulus fuit palma inuicta 291.g
 Pauli Apostoli conuersio prædicta fuit à Palmista, psalmo 67.
 Cuius Prophetie congruentiam nota

I N D E X.

Paulus cum Benjamin confertur
aptissimis comparationibus Ibidem
Pauimento animam adhaerere quid
sit, multiplex expositio 264.
c.d
Pauperibus qui suas facultates dif-
perferunt, horum iustitia sempiterna
permanet ante deum, quauis cesser
distributio 246.c
Pauperis iudicium contra suos op-
pressores 15.c.24.h
Pauperes & vere humiles Deus sem-
per adiuvat, & ab haereticorum con-
tentionibus ne seducantur, custodit
137.a
Pauperum & miserorum semper re-
cordatur dominus, etiam si ad tempus
relinquere eos videatur 15.c.d.16.c.f
& pulcherrime 18.h
Pauperum aequae ac diuitum debet
curam gerere princeps vel quouis pre-
positus: quomodo Deus omnium ex
quo est creator 216.c
Pauperum & miserorum oppressio
ab impijs 16.d.24.h
Pauperum adiutor dominus 16.c.f
& pulchre 145.g
Pauperes quomodo a stercore & ter-
ra Deus exaltat ad gloriam. 248.
a.g
Pauper spiritus facit hominem diti-
simum 61.c
Pauperes non debent inuidere diui-
tibus 70.g
Pauperum orphanorum, atque vi-
duarum causas & partes tueri, quam
sit utile & deo gratum, pulchre docet-
tur 172.g.h
Pauperes quomodo Deus in Eccle-
sia panibus saturat 278.h
Pax vera est in vita bona 26.b
Pacem amare debemus 61.f
Pacis vera radix est iustitia 146.
Pacem loquitur Deus in plebem
suam, & super sanctos, & in eos qui
conuertuntur ad cor 179.b
Pax multa illis qui deum & legem
eius diligunt 262.h.267.h
Pacem quaerunt bonitatem cum
malis, sed non inueniunt apud eos.
268.d
Peccatores non resurgent in iudi-
cio 2.b
Peccatorum iter ad interitum 2.b
26.a.b. & psal.36. multis in locis.
Cum peccatoribus iugum ducere
non debemus 3.c.d
Peccatores irridentur a domino. 3.c
& 69.f
Peccatoris conuersio qualis esse de-
beat, plenissime describitur 6.c.7.a
& sequent.
Peccator ex diuina ultionis confi-
deratione merito turbatur. psalm.6. &
fol.71.g

Contra peccatores in malos persi-
stentes ultio diuina terribilis denun-
tiatur 11.f
20.b
Peccati ordo describitur 11.h
& sequent.
Peccatoris poenitentis oratio. psal.6.
Peccator conuersus, non est qui an-
te fuit 17.b
Peccator sibi parat mortem 14.f
18.b
Peccatores dum infirmantur vel in
periculo sunt, vano timore conterunt-
ur: qui dum sani fuerunt, consilium
bonorum audire contempserunt psal.
13. & psal.52.
Peccatores & quicumque declinant
a domino, inutiles fiunt ad omne bo-
num, apti tamen combustioni & in-
censionem 45.g
Peccatoribus post modicum florem
praereuntibus damnatio est aeterna,
Deus in aeternum permanet. 200.f
Peccatores cognoscent aliquando
deum quem modo negant, & poenam
experientur, quam in praesenti no-
merunt 26.d
110.b
Peccatorum multitudo siue graui-
tas nonnunquam occasionem adferre
re poenitentiae 29.b
Peccatores implentur temporalibus
bonis omnibus in hac vita 16.c
Peccata parentum redire in memo-
riam coram domino (quod de Iudaeis
Christi interfectores dicitur) quid
significet 239.f.241.c
Peccatorum reliqui sunt confusio
aeterna & damnatio perpetua 40.d
Peccatores in praesenti peccatorum
amaritudinem & malitiam non perci-
piunt, vt omnia eis dulcia sunt: post
hanc vitam tamen perfectissime haec
omnia gustabunt psal. 21.
per totum
Peccator frequenter per multas af-
flictiones & tribulationes peccata ag-
noscit, & ad deum conuertitur 57.
b.71.h
Peccata multis modis tecta siue oper-
ta dicuntur in scripturis 57.g.h
Peccatores iumenta nominantur in
scripturis 56.b
Peccatorum breuis foelicitas, bono-
rum vero indeficiens bonum, pulcher-
rime describuntur 67.
Peccator dum in peccato manet,
multa mala corporis & animae patitur,
diuina contra eum seuiente iustitia 171.
f. & sequent.
Peccata diminuunt fortitudinem
animae, & extinguunt lumen gratiae, &
etiam mentis 74.g
Peccata nostra sunt causa flagella-

tionis & correptionis diuinae 75.f
Peccatum infania quaedam est & per-
fecta vanitas 77.c.f
Peccatores sunt diabolo cibus quo-
tidianus, quibus proinde non est mul-
tum infestus, sed contra bonos summum
habet negocium 82.d.e
Peccatorum nostrorum tanta est
multitudo & profunditas, vt exhauri-
ri non possint, nisi per abyssum misera-
cordiae dei 82.d
Peccatorum miseria & vanitas om-
nibus pulcherrime proponitur psal-
mo 48. per totum
Peccatum solum est quod timere
debeamus in die iudicij, & vere illud
timere debemus Ibidem
Peccatis aliorum consentire, comu-
nicare, aut fauere, grauissimum ma-
lum est 102.f.g
Peccatores in praesenti peccata sua
post tergum proijciunt, noluntque ea
cognoscere & confiteri: ideo dominus
illa statuet in medio ante faciem co-
rum, ad illorum maximam confusio-
nem 104.a
Peccare in deum, & peccare deo dif-
ferunt 106.f
Peccatoris perfecta sanatio, quibus
modis & quo ordine fiat 107.e
Peccatores surgant postquam sede-
rint 283.g
Peccatum claudit os peccatoris, ne
laudare possit deum 107.f
Peccata nostra per suam misericor-
diam dimittit nobis Deus, agens nobis
cum suauiter, vt cum filijs pater 222.b
Poena damnatorum in scripturis no-
mine calicis significatur, propter mul-
tas rationes 155.b
Poena damnatorum aeterna sunt, si
ne spe alicuius remissionis 99.h
& sequent.
Poenitentia vera & integra quid re-
quirat 6.c.f.g
Poenitenti conueniens lugubris
psalmus 217.c
Poenitentes statim consolatur do-
minus 53.c. & sequent.
Poenitentibus vitae prioris viam re-
linquere quaerentibus, plurimum ob-
sistunt amici & noti: quibus quomo-
do resistendum sit, pulchre docetur
72.c
Poenitentium dolor similis est do-
lori parturientium, quoniam breuis
est, & gaudium aeternum operans
96.d
Pellicano solitudinis nycticoraci in
domicilio

I N D E X.

domicilio, & passerii solitario, seipsum
comparat poenitens 217.f
220.c
Peregrini sumus super terram & re-
quiescere debemus in tabernaculo ec-
clesiae sanctae 27.g.
75.g
Peregrinantibus nobis in via huius
vitae, lex Dei debet esse pro cantico,
admodum viatorum cantantium
258.d
Perfectio vitae Christianae requirit
etiam minimorum peccatorum euita-
tionem 12.d
Persecutores Christianae fidei tri-
plices Ibidem
Persecutorum ecclesiae iudicium
15.a
Persecutio grauissima in exordio
nascentis ecclesiae exorta, sed tandem
per deum sedata, est latitia fidelium
235.f.g
Pereunt per mortem cunctae cogi-
tationes filiorum hominum 299.f
Persecutio ecclesiae grauissima de-
scribitur 292.b
Petra paruulos allidere, quomodo
exponitur mystice 283.g
Petra iuneei iudices impiorum ab-
sorpti sunt, quomodo intelligendum
varijs modis 291.h
195.a
Petra allidens aquila rostrum adun-
catum, reuiuensciscitific & homo repa-
ratur, si conteratur mala concupiscen-
tia ad Petram Christum 223.g
Placere hominibus, & in illis con-
siderare, est damnabile coram domino
110.d
Plenitudinem aetatis atque dierum
habet, qui consummatus est in virtu-
tibus, quantumuis sit aetate iuuenis
220.h
Populum suum Deus nunquam de-
relinquet 204.g
Populus pascae dei sunt omnes ser-
ui eius, & oues manus eius 206.h
Populum nostrum quomodo Deus
nobis subdit, populum scilicet cogita-
tionum & affectionum 297.b
In populo non quolibet, sed pecu-
liariter suo est Deo beneplacitum
306.h
Portae mortis sunt vehementes tri-
bulationes & discrimiosa pericula
18.a
Portio spiritualis hominis, est custo-
dire legem dei 258.e
Potentia dei semper eoiunctam ha-
bet infirmitatem: quare iniuste neminem
secundum potentiam suam affligere
potest 280.b
Contra potentes huius saeculi pau-
perum oppressores, dominus aliquado
grauis faciet iudicium 108.h

Potentes & diuites deuorant pau-
peres, vt cibum panis 36.c
Praecepta Dei leuia sunt, latifican-
que hominem, & multa alia bona affe-
runt hominibus 37.e
Praecepta dei nobis data, laborem
quendam & difficultatem habent in
obseruando, propter nostram vilita-
tem 206.a
Praesentia Christi, significat pra-
parationem ad praesidium contra princi-
pem tenebrarum, vel praeparationem
ad opus grande 202.c
203.b
Praelati, ac caeteri superiores in eccle-
sia sancta, neque celestibus, neque ter-
renis nimium inhareere debent, sed in
medio partim sollicitudini, & partim
quiescenti tempore vitae suae impartiri de-
bent 152.h
Praepositi & principibus absolutam
viuendi formam tradit psalmus 100.
Praepositi in medio debent perami-
bulare, malos a se abigere, bonos sibi
adiungere, & delinquentes punire
216.c
Praesentiam dei nemo potest effu-
gere 286.d
Primogenitus in multis fratribus
Christus, omnibus fidelibus est author
salutis Ibidem
Probitatis tanta vis est, vt fugat a se
malignos, & bonos alliciat 216.d.e
Promptitudo diuinae bonitatis, &
exauditionis ad afflictos 16.h & 19.d
& 58.a.60.b.77. per totum
Promissiones dei certae & fideles 22.
a.34.59.c
Promissio facta Dauid de fructu ven-
tris, principaliter de Christo intelligi
debet 279.e
Propositum implendi legem dei pre-
cedere debet illius meditationem
1.h
Prophetae, ac caeteri patres veteris
legis, futurae gratiae praecognitionem
habentes in pace nobiscum quieuerunt
secure 7.d.e
Propositum impiorum contra pau-
peres impediuit dominus 19.c
Propositum domini solum est sta-
bile 54.c
Propositum bonum, quod deo in-
spirante concepimus relinquere mag-
na est imperfectio, infirmitati-
que, & remissa charitatis indicium
104.a
Prophetarum mos est, praegaudij
quod in corde gestat, plenitudine, om-
nem creaturam, etiam irrationabilem,
inuitare ad gaudium 110.
b
Prosperitatis & aduersitatis tempo-
re meditari debemus dei legem
24

Prosperitates, honores, & potesta-
tes huius temporis, simul omnia cum
homine peribunt 98.h
Prosperitas impiorum in hoc mundo
do pulchre & proluxe describitur
296.g
Providentia Dei etiam erga irratio-
nalia plurimum debet hominem inci-
tare ad confitendum illi 301.g
Pueri Hebraeorum clamantes Olan-
na, figura fuerunt apostolorum, per quos
erat proclamanda diuina laus per to-
tum terrarum orbem 13.
c.f
Pugnae spiritualis forma 24.h
Pulueris nomine significatur vilis-
simo filiorum hominum, quorum etiam
misereri voluit dominus, & in ecclesiae
aedificium eos colligi 218.d
220.e
R
Ahab per hein medio, non est no-
men mulieris in Hierico, quae per
beth scribitur, sed pro Aegypto ponit-
ur, vel superbum significat
185.c
Reciduiatio in peccatum periculo-
sa est 73.d
Recogitare debemus frequenter cum
amaritudine peccata nostra, & prae-
rita & praesentia 73.f
Reconciliationem humani generis
per Christum in tempore gratiae fa-
ctam, pulcherrime describit psalmus
84.
Recordatus est Deus misericordiam
& veritatis suae erga genus humanum
in tempore gratiae 210.e
& sequent.
Regnum diaboli super genus hu-
manum, quantum ex parte ipsius vio-
lenter usurpatum & tyrannicum fuit
per iniustitiam, Christus autem de ma-
nu diaboli abstulit per iustitiam & po-
tentiam 90.f
Regnum Christi quomodo com-
municabitur caeteris fidelibus, sine di-
minutione potestatis Christi
99.a.b
Regnum huius mundi semper quie-
dem fuit filij dei: sed tunc primum
ipse agnitus est ab electis, quando in as-
sumpta carne ad nos venit
95.a.b
Regnum Christi gloriosum post
miseram passionem, pulchre describi-
tur 202.d
Regnavit a ligno Christus, quomo-
do intelligendum 163.g
Reliquiae impiorum sunt perpetua
confusio & aeterna damnatio 48.
Reliquiae

I N D E X.

S

Reliquia cogitationis quomodo diem festum agant domino 156.d
 Rememorare deum iniquitates patrum, quid sibi velit 239 f.241.c
 Remissionem peccati faciliter impetrare nos facit, nostrae miseriae & vitiose corruptionis ante deum denudatio 224.a
 Remissionem peccati promeretur syncreta peccati confessio 293.c
 Renouatur vt aquila iuuentus nostra per deum 221.h.223.d. prolixè hæc coparatio secundum spiritualem intellectum exponitur.
 Replicatio eiusdem dictionis, significat subinde vniuersaliter, vt homo homo, valet omnis homo, &c. 299.h
 Requiem suam Deus appellat sanctam ecclesiam 278.h
 Requirit dominus sanguinem iustorum de manu persequentium 15.c. 17.h
 Respectus Dei super electos est eis quasi clypeus & munimentum psal. 6. ad finem
 Respondet nobis Deus exaudiendo orationes nostras 50.f
 Resistendo malis tentationibus fortiores efficiuntur 50.b
 Resistunt deo, quantum quidem in ipsis est, peccatores 32.a
 Resurrectio Christi causa est multiplicationis & gloriationis electorum 289.c
 Resurrectio peccatorum non est proprie resurrectio 2.b
 Resurrexit Christus virtute propria: patri nihilominus suam ascribit resurrectionem, ob duplicem causam 5.c
 Resurrectio Christi prædicatur 4.2. b. & iterum 79.c
 Retributio siue bonorum siue malorum, nomine calicis frequenter in scripturis intelligitur 29.h. 149.d
 Retribuere aliquando pro tribuere ponitur 252.g. 268.
 Propter retributionem quomodo iustus dicitur inclinare cor suum ad faciendam præcepta dei 267.a
 Ridet Deus in peccatorum interitu, & quomodo sit hic risus accipientibus 3.c
 Rostrum suum aduncatum aquila quomodo ad petram allidat, vt reiuue nescat, & huius similitudinis spiritualis expositio Ibidem
 Ruina dæmonum grauis fuit, futura grauior 144.d
 Rumore malo audito, quare statim conturbentur impij, iusti autem non timeant 247.c

Sacerdotium Christi describitur secundum ordinem Melchisedech, non secundum ordinem Aaron, quod prolixè declaratur 243.g & sequent.
 Sacerdotes prius offerunt sacrificiū, quàm de eo communicent populo, idque tam in veteri, quàm in noua lege Ibidem
 Sacramentum dominici corporis & sanguinis, est memoriale in quo remorantur fideles omnia mirabilia per Christum pro salute nostra exhibita 244 h. 245.d
 Sacramenti venerandi corporis Christi fit mentio in psalmo 110. 244.h. 245.d
 Sacramenti venerabilis corporis Christi apertum vaticinium 6.h. 7.d
 Sacramenta dominici corporis & sanguinis cum iudicio sunt sumenda ex doctrina apostoli 214.a
 Sacrificium deo potentissimum, gloria & honor 51.g.h
 Sacrificium acceptabile quo maxime honoratur, & vult honorari Deus, laus est speciosa, & oratio deuota 101. h. 104.c. 105.h
 Sagittas suas dominus in manifesto tenet, in arcu paratas: diabolus autem suas occultat in pharetra 20.c
 Sagitta volans in die non nocet fidenti in domino 196.c
 Sagitta volans in die, quid sit ibidem: & prolixius 199.b
 Sagittis acutis comparantur verba dei 268.c
 Sagittis in manu potentis comparantur filij adoptionis. 273.h. 274.c
 Salus nostra in nulla alia re, nisi in dei misericordia constituenda est 61.h
 Sanctitas perfecta requirit omnem possibilem euitationem minimorum peccatorum 57. per totum
 Sanctis in hoc mundo nihil deest, siue in spiritualibus, siue in temporalibus 62.d
 Sancti sunt omnes fideles per spiritum Christi, cuius sunt participes 182.f
 Sanctus omnis pro suae sanctitatis custodia, solite orare debet Ibidem & 238.a
 Sancti sperantes in domino, & in sperclamantes liberantur, protegentur, & huius similitudinis spiritualis expositio Ibidem
 Sancti in die iudicij videbunt vltionem fieri de inimicis suis, & iterum. 200.h. 201.f.g

Sancti in hac vita multiplicantur, tam robore, quàm numero 201.a. 202.a
 Sancti in hac vita humiles, in patria florebut, eruntque gloriosi 202.a. b
 Sancti deum inuocantes exaudiuntur, & interdum ostendit pro eis Deus mirabilia 213.d. 24.f
 Sanctificatio in scripturis, significat sanctuarium vel templum 209.f
 Sanctificatio vel templum cordis nostri in summo decore & puritate custodiri debet Ibidem
 Sanctorum exaltatio & exultatio, potestas iudiciaria, & supereminentia, pulcherrime describuntur. 306.d
 Sancti militantis ecclesie quomodo exultant in gloria, lætantur in cubilibus, exultationes dei habent in gutture, gladios ancipites in manibus, ad faciendam vindictam atque iudicium 307.a
 Sanctis dei rebellentes, grauius subinde à deo puniuntur 214.f
 In sanctis, potest exponi secundum genus masculinum vel neutrum 306.b
 Sapientia salutis, vinum & lac dicitur 13.h
 Sapientia dei deducit nos in via recta, & adducit in patriam 84.2.b
 Saul excusator in peccatis perrinacissimus declaratur, quamobrem & proijci meruit 292.c
 Scabellum pedum domini adorandū quomodo debeat intelligi 214.d. 241.h.
 Scabelli in modum subiiciuntur inimici Christi sub pedibus ipsius 241.h. 242.g.
 Scandalum iuxta iter ponunt inimici, non in itinere 209.e
 Scapulis suis quomodo deus obumbrat in se confidentibus 197.d
 Scapuli dei quid sint 198.h
 Scientia dei ex homine, quomodo dicitur facta mirabilis, vt non possit ad eam pertingere homo 204.c
 Scripturæ diuinæ, mundæ, castæ, & veræ sunt: hominū verò scripturæ, meræ fabulationes 23.a. 34.d. 36.h & sequent 59.d
 Scripturæ diuinæ efficiunt hominem mundum & castum 23.a. b. 24.d
 Scripturarum sanctarum auctoritas, spiritui sancto primo deferenda est: nonnulli tamen honore illos prosequi debemus, quorum ministerio velut calamo vtitur spiritus, in scripturarum sanctarum conscriptione & diuulgatione 89.c

Scriptus

I N D E X.

Scripturarum sanctarum festiuitas est, subinde eadem repetere 285.f
 Scripturarum sacrarum fit mentio in psalmis 182.c
 Securitas beata bene confidentis in domino psalmo 90. describitur pulcherrime
 Sedere in peccato quid sit 1.f
 Sedes sederunt, quomodo intelligendum 269.h. 270.c
 Sedere super flumina dupliciter intelligitur 283.c. 284.a
 Sedet Deus super Cherubin 213.c
 Sedet filius non super caput patris, non ad sinistram, sed ad dexteram 241.g. h. 242.c
 Seminantes in lachrymis, in exultatione metent 272.h. 273.c
 Semen iusti multipliciter potest intelligi 246.c
 Senes & iuuenes facilius se in mortem resignant, quàm viri 221.b. c
 Senectus miseriae & afflictiones vtiliter à deo sunt in ætate hominis vltima dispositæ, & quod in illis est magna vtilitas ijs qui cum patientia de manu domini in punitiorem peccatorum suorum eas suscipiant 194.b & seq. 221.b
 Senectus iustorum est in misericordia vberi 200.g. 201.f. 202.a
 Sententia diuinæ vltionis sagittis ignitis significatur 11.f
 Septies in die laudem dicere Deo, quid sit 267.c
 Septupla punitio, est vltio perfecta Ibidem
 Serpentum omne genus conculcat fidens in domino 197.b. 200.a
 Serui quidam ex euentu, quidam ex naturali origine in seruitute geniti. psal. 87.
 Serui sunt omnes homines deo secundum prædictos modos, ex naturali parentum linea Ibidem
 Seruorum oculi quomodo sunt in manibus, vel ad manus respiciunt dominorum, & ancillarum ad manus dominarum, sic & nostri oculi ad deum respiciunt 170.h
 Seruientium deo magna vtilitas 46.d
 Sessio aliquando quietem in scripturis significat contemplationem 287.g
 In seruis suis Deus deprecabitur vel consolabitur 181.c
 Si particula, aliquando indicat iuramentum vel promissionem, aut vehementem assertionem, vel negationem, quando in oratione incompleta ponitur 277.f
 Si quando prædicto modo absque negatione explicita ponitur, indicat vehementem negationem quando cum

negatione ponitur, vehementem affirmationem Ibidem
 Vide hoc ipsum prolixè tractatum 208.b
 Signum in bono fecit pater cum filio in resurrectione eius 185.a. b
 Signum in bono subinde fecit Deus erga Dauid, & fecit erga omnes seruos suos fideles Ibidem
 Silere dicitur dominus, quando orationem non exaudit 50.f
 Silere ad argumenta hominum huic seculi debent imperfecti, nec illis respondere vel vnum verbum 73.c
 Simulachrorum vanitas, & eorum qui illa colunt insipientia pulchre describitur 249.c
 Simulachra gentium non sunt dii, & illorum vanitas atque impotentia pulchre describitur 281.d. 249.d
 Simulachra quare non possunt vtales exercere operationes, cum habeant secundum apparentiam instrumenta operationum vitalium 281.h
 Simulachrorum cultores, similes cur dicantur simulachris 249.d
 Singulariter est iustorum congregatio antequam transcat, propter separationem electionis dei, quæ à reprobis diuiditur 293.c
 Singulariter quomodo fuit Christus, donec transfret ad patrem, Ibidem
 Singulariter quomodo erunt sancti post transitum mortis in vitam æternam Ibidem
 Sion ecclesiam significat, duplici ratione 3.g
 Sol & luna quare singulariter luminaria magna appellantur 282.c. d
 Sol in potestate dici vel dominium factus est Ibidem
 Sol & luna singularissimas & potentissimas habent super terram, & quæ in ea sunt operationes, præ omnibus astris 282.h
 Sollicitudo & nimia cura præsentis vitæ, & circa temporalia aggreganda distractio vanissima est 74.
 Sollicitudo & nimia distractio circa vana ista atque transitoria bona inutilis prorsus est, quæ neque animæ, neque corpori post hanc vitam profunt, sed incertis hæredibus relinquenda sunt 98.d. c
 Speculari & meditari non sunt idem 1.h
 Sperant in domino qui nouerunt eum 17.f
 Sperantium in domino maxima stabilitas 272.h
 Sperare in domino optimum est, multis rationibus 299.f. 300.a

Sperantem in domino vt beatum pronunciat Hieremias, ita confidentem in homine asserit maledictum Ibidem
 Sponsa ecclesia decorem, gratiam, benedictionem, & pulchritudinem collaudans describit psalmista 87.f & seq. 89. b
 Sponsa Christi qualis esse debeat, & in quo placere possit sponso suo 88.c
 Sponsæ ornatus quem in illa requirit sponsus qualis sit 88.h. 91.d
 Sponsa Christi in dextris Christi collocabitur in gloria patris 91.e
 Spiritus humanus pedes habet, quibus ambulat ad deum, & alas quibus volat 285.d
 Spiritus sanctus dux proponentium meliora per viam rectam 295.e
 Spiritu domini flante, aqua fluunt in cordibus fidelium 302.f. 304.d. c
 Spiritus sancti missio prædicatur 36.g
 Spiritus sancti visitationem omnes accipimus Ibidem
 Spiritus sanctus nonnunquam etiam per malos & peruersos dicitur, & scribitur quæ voluerit 89.b
 Spiritualis homo in omnibus facile inuenit vnde edificetur, cum animalis nullis rationibus commoueri possit 177.b
 Spiritualis homo ante omnia debet auxilium suum expectare à deo, ac si bijsi prorsus dissidere, deinde ascensionem in corde disponere: quo facta, benedictione Dei se sentit in bono confortari, donec pertingat ad gloriam admodum pulchre 187.g
 Spirituales homines aliquando post consolationem grauius affliguntur, 188.c
 Spiritualis hominis in Deo bene confidentis securitatem describit pulchre, & prolixè psalmus 90.
 Spiritualis homo oblectatur in creaturis & admirabilibus operibus Dei 200.d
 Spiritus sanctus author conceptionis Christi in vtero virginæ describitur 179.f
 181.b
 Spiritus aliquando ventum significat, aliquando animam, aliquando diuinæ indignationis impetum 224.d
 Stabilitas ecclesie & sacramentorum eius vsque in consummationem sæculi 184.
 Stabilitas ecclesie per Christum & apostolos fundata 202.d
 203.b

Stare

I N D E X.

Stare in peccato quid sit 1.g
 Stellæ firmamenti plurimæ, quantitate sunt maiores luna, terra, & sole 201.a
 Stellarum multitudinem numerat Deus, & eas omnes vocat suis nominibus 300.c.301.d
 Per stellas mysticè intelliguntur eslesi Ibidem
 De stercore, quosdam erigit Deus ad gloriam 248.a.b
 Sterilem Deus, fecunditatè donando, subinde lætificat 248.g.h
 Sterilem gentium ecclesiam, Deus multis proliibus fecundatam cõstituit in latitiã Ibidem
 Studium vehemens malignorum, & dæmonum contra bonos 16.c.19.h 20.c.31.a.b
 Stulti & insipientes non intelligunt, neque considerant quæ dei sunt; & quomodo distinguunt possunt 200.f.201.c
 Stultorum hominum qui putant deum non cognoscere res nostras sententia, eorundemque efficacissima confusio 204.d
 Suavis est dominus vniuersis, quomodo intelligendum 298.d.299.d
 Subiecti sunt Christo fideles, & amici subiectione voluntaria & honorifica: dæmones autem & illorũ confortes subiectione vilissima & seruili, quomodo scabellũ pedibus subiicitur. 242.a
 Superbos humiliat dominus 34.d
 Superbia & pompa principum secularium per nauas Tharsis significantur in scripturis, quæ omnia confregit, & quotidie confringit dominus 96.c
 Superbia in scripturis non raro per cornuum exaltatione significatur: huius autem metaphore pulchram rationem & conuenientiam vide 154.a

T
 Tabernacula verius sunt quam domus, omnia huius mundi ædificia 100.d
 Tabernacula rectè appellantur cælestes mansiones; non quasi peregrinorum, sed quia exercituum supernorum habitacula 176.g
 Tempus opportunum orationi est omne tempus vitæ præsentis, maximè quod à seruis dei mentis recollectioni deputatur 58.g
 Tempus totum vitæ præsentis per diem significatur: futurum autem tempus, quia æternum est, per annos significatur. Omne enim tempus præsens quasi dies hesternæ 159.c
 Tempus vitæ præsentis fumo comparatur 217.d.219.b

Tempus vitæ humanæ comparatur umbræ deficienti 218.b
 Tempora iuuentutis & senectutis videntur esse magis vtilia ad mortem, iuxta communem vitam hominum, quam tempus intermedium, ob certas causas, quæ pulchrè declarantur 221.b.c.
 Tempus gratiæ & misericordiæ erga genus humanũ pulchrè describitur 218.c.220.d
 Tempus huius vitæ, licet omnibus transeat, bonis tamen non perit quod beata æternitate commutatur: malis autem perit omne tempus vitæ, quod expenderunt in vanitatibus suis 220.d.e
 Temporibus nouissimis hæresum authores & fautores, Christianum populum miserè perdituri describuntur, semper tamè simplices & rectos deus custodit 236.g
 Temporalia quæcunque vanitas sunt & mendacium 7.b.84.d. pulchrè, & iterum. 77.f
 Temporalia & caduca ista bona abscondita sunt à dei cõspectu, quoniam illa deus non aspiciunt 32.
 Temporalia, & alia transitoria vnicunque petere possumus à domino, sed non debemus ea requirere 50.c
 Tempus nunc est opportunum ad faciendam legem dei 261.d
 Propter temporalia deus neminem aspiciunt 32.d
 Templum cordis nostri debet summa puritate pollere 209.f.g
 Tentari non est malum, quando non accedit consensus: & quod propter tentationes cessare non debemus à laude diuina, & alijs bonis operibus 37.c.
 d.38.d.e.
 Tentationes ad eum non debent nos deijcere, vt etiam propter illas amplius de deo confidere debeamus. 50.c d. & psal. 59.
 Tentationibus pressi non semper ab illis liberantur, sed dat eis dominus quod ad salutem satis est, & quæ sunt illa, pulchrè describitur 57.h
 Tentationes & tribulationes, tanquam si à deo nobis infligantur, accipere debemus: nec oculos nostros ad inferentem siue tentantem intendere debemus 65.c.
 82.d
 Tentationes & tribulationes præsentis vitæ vt malis sunt mors, ita bonis sunt ad salutem, virtutisque profectum, & meritum accumulatiorem afferunt Ibidem
 Tentatio prolixa & diuturna nonnunquam etiam virum iustum deijcit

ex parte, quare vnusquisque cauere sibi debet, ne seducatur blanditijs præsentis vitæ Ibidem
 Tentationum modi diuersi, quos omnes non timet qui habitat in auxilio altissimi 196.c. & sequent. 198.f.g
 Tepidi non facillè conuertuntur ad veram penitentiam 29.b
 Tenebræ apud deum non sunt tenebræ, neque quicquam impediunt Deo præstant, quo minùs videant omnia: quomodo lumen corporale nihil adiumenti illi præstat, vt melius videat 286.c
 Terminum posuit Deus maris fluctibus & montium altitudini, ne terram tandem operiant 211.f
 Terra plena fructibus operum domini, iumentis herbas præbet, hominibus panem, oleum, & vinum 221.h
 Terra nominatur sicca vel arida, à qualitate prædominante 207.g
 Terra stabilis fundata est, vt moueri non possit 225.d
 Terræ omnes fines habet Deus in manu sua, quod indicat ipse perfectissimum dominum 206.f.
 207.f
 Terram suo respectu facit deus contremiscere 227.b
 Terram deus super aquas firmavit 282.c
 Terram suamquare homo per mortem redire dicitur 300.b.c
 Testamentum nouum confirmatum & æternum 245.a.g.h
 Thabor mons est Iudææ ab Occidente 191. & sequent.
 Thesaurizare aurum & argentum in præsentis vitæ vanissimum est 74.c
 Thomæ Aquinatis, aliorumque complurium doctorum pia sententia aduersus calumniatores hæreticos defenditur 243.h. & sequenti.
 Thronus Christi ad iudicandum iam collocatus est, astatque iudex etiam iam paratus iudicare 17.d
 In tibijs viri non est deo benelapicium, sed super timentes cum 301.a
 Timor domini initium sapientiæ 245.c
 Timor dei cum vera fide, & retinaculum peccatorum 25.c.d
 Timor domini sanctus manet in æternum 35.a
 De duplici timore, seruili, & filiali 245.h
 Timent peccatores, vbi non est timendum 26.f
 Timere debemus vbi, & de quibus timendum est Ibidem
 Timentibus deum nihil deest, siue in spiritualibus ad salutem necessarijs,

I N D E X.

farijs, siue in corporalibus 62.d.e
 Timendi non sunt diuites & potentes huius sæculi, propter gloriam & potentiam eorum transitoriam 98.h 114.c
 Timere quid debeamus maximè in iudicij die magno die, pulchrè docet propheta psal. 48.
 Timentis dominum erit potens semen & benedicta generatio, & in domino eius gloria & diuitiæ 14.b.g
 Timere hostes oportet, quandiu sumus in hoc mundo 255.b
 Tinnitus & iubilatio pro eodem accipiuntur 308.d
 Tyruncolorum in morem à deo docemur ad prælium contra aduersarios 296.b
 In titulis psalmorum semper authoris nomen in datiuo casu accipitur, & quare hoc fiat 5.f. & seq.
 Pro titulis omnium psalmorum, eorumque generali intelligentia, pulchra & vtilissima præmonitio Ibidem.
 Torrens in scripturis duplex inuenitur, alter voluptatis, alter poenalaris 244.c
 Torrentem persecutionis pertranseunt fideles per deum 271.d
 Tranquillitas à persecutionibus ecclesie per deum reddita 235.h
 Transitus quidam est per mortem à mundo isto ad patriam 293.d
 Tribulatus, vel persecutionem sustinens, quomodo possit proponere Deo suam iustitiam vel innocentiam 12.b
 Tribulationes & aduersitates præsentis temporis, ecclesie dei & viro iusto adeo nihil obstant, vt etiam quam maximè illis pro sint ad omne bonum & consolationem 93.c. per totum. & pulcherrimè 120.a
 Tribulationes & tentationes necessariæ sunt homini iusto, vt perfectius degustet quietis dulcedinem, & commoditatem 243.c
 Pro tribulatis, quare in verbo Pauli per.
 Tribulatis ad dominum recurrentibus promittitur diuinum auxilium 11.b.
 23.a.61.c
 Tribulatis & tentatis adest dominus, auditque illorum orationes 59.g.h.
 Pro tribulatis & afflictis, & in paupertate & egestate vitam degentibus, consolatorius psalmus 67.
 per totum
 Trinitas personarum in diuinis cõessentiæ vnitate manifestè significatur à propheta psal. 66.

V
 Vacua à bonis, non tamen esurientes, non implentur bonis, sed relinquantur inanes, vacui autem esurientes implentur.
 Vana sunt omnia quæ peccatoribus & hominibus huius mundi magna videntur 30.a.b. vide supra in verbo Labor peccatorum.
 Vanitas & mendacium sunt omnia peritura
 Vanitas est homo, & vanitati subiectus 296.b. prolixè psal. 38.
 Vanissimum est, spem ponere in hominibus, omisso deo 299.f. 306.
 Venatores appellantur diaboli, & applicantur illis venatorum condiciones 198.c.f. vide pulchram annotationem.
 Ventris fructus singulari nomine appellatur Christus, quia sine patre & virgine matre natus 174.b.c
 Ventos de thesauris suis deus producit 280.h
 Verbum dei aliquando per ignem, aliquando per malleum, nonnunquam etiam per virgam significatur 4.c.d. de virga etiam habes 242.h
 Verbum dei sagitta domini est, quæ confossa nostra corda statim moriuntur peccato, & viuunt domino 96.f
 Verbum Dei in æternum permanet in celo, dupliciter exponitur 266.d
 Verbum euangelicæ prædicationis quomodo emiserit deus ex Sion 228.c
 Verbum suum pater misit in mundum, & sanauit genus humanum 235.d
 Verbum suum misit deus terræ, & eius multiplex in terra operatio atque vtilitas 302.d. & sequent.
 Verbum dei velociter currit Ibidem.
 Verba dei admodum potentia sunt 292.a
 Verba deceptorum impiorum erunt eis causa damnationis Ibidem.b
 Verba præcipuum sunt quo possunt bonis nocere mali 290.g.291.b
 Verba dei, eadem gladij accipites & sagittæ acutæ appellantur, cõsimili ratione 307.b
 Verbum dei efficax est medicina animæ dormitanti aut defatigatæ 257.c. 264.d
 Verba dei casta sunt & purissima. b. & prolixius 23.a.b.c. & 34.d. & 36.h.59.d
 Verba dei faciunt animam castam & mundam 23. & pulcherrimè 26.h

Verba Dei prædicatoribus assillit multipliciter 132.g.h
 Verba dei sagittis acutis comparantur, & carbonibus desolatorijs 268.c
 Verbum asperum dicitur sententia damnationis æternæ, & quomodo fideles ab eo deus liberat 197.c. 198.f
 Verba dei, optimum sunt remedium aduersus malas suggestiones psalm. 126.
 Veritas orta est de terra, quia Christus de virgine natus 179.d.180.c
 Veritas est principium verborum dei, quomodo intelligendum 262.g. 267.g
 Veritas tam ad intellectum, quam ad mores pertinet psal. 6.
 Veritatem deus custodit in seculum 266.g
 Vexatio & afflictio reducunt hominem ad peccatorum cognitionem 57.f
 Via peccatorum ad interitum 1.d
 Via aliquando legem significat, alia quando vitam præsentem, aliquando conuersationem 263.d
 Via domini, via immaculata 34.c. 36.h
 Via pacis est via iustitiæ 26.d
 In via vitæ præsentis aut mandatorum dei immaculatũ ambulare, quid exigit 256.d
 Viæ domini accipiuntur nonnunquam pro præceptis & consilijs domini, per quæ ambulare iubemur: nonnunquam vero pro operibus & dispositionibus domini, quibus agit omnia 30.g.h
 Viam mandatorum Dei quidam percurrunt, quidam perambulāt, quidam repunt 264.f
 Viam mandatorum dei si non percurrere possumus, saltem perambulamus, aut vt minimum perreparamus Ibidem
 Viam latam & facilem in veritate ambulāt boni, viam autem difficilem impij; licet contrarium sentiant mundani 265.d
 Victoriã deus in se confidentibus donat contra omnem virtutè inimici 197.c.199.g
 Videt deus omnia 16.c.20.a. 21.b.c.24.f.25.f
 Vinum & lac, sapientiam salutarem significant in scripturis 14.a.b
 Vinum lætificat cor hominis, panis cor confortat 222.a
 Virga dei aliquando pro inflexibili iustitia, aliquando pro dei verbo, vel aliquando pro sceptro regni in scripturis ponitur 4.c.d
 Virga

Virga virtutis quam misit dominus ex Sion, varijs modis intelligi potest, vel de humana natura assumpta, vel de verbo predicationis euangelicæ, vel de sceptro regni 24.2.h
 Virga domini, est correctio paterna ad emendationem: gladius verò punitio iudiciaria ad condemnationem 192.h
 Virga dominus erga filios vitur, nec diu punitioem virgæ differt: sed gladius contra reprobos tandem producit ibidem
 Nora hanc annotationem prolixam & pulchram
 Virgam impiorum dominus non relinquit super iustos 24.2.b
 Virilis ætas tempus videtur esse minus vtile ad mortem, secundum communem cursum, quàm tempus pueritiæ aut senectutis: cuius causa pulchrè declaratur 221.b.c
 Virtus nomen æquiuocum est, ad significandum fortitudinem, vel mortalem virtutem 188.d
 Virtutes penè vbique exercitus significant, non tamen vbique 308.c
 Visitationem domini in suis donis omnes sentimus 36.g.h
 Vita nostra & dispositiones vitæ nostræ omnia ex dei pendente voluntate 36.h
 Vita præfens etiam habet periodum apud dominum 74.c
 Vita præfens vana est, & velut in imagine transit ibidem.d

Vitæ presentis vanitas & instabilitas pulchrè describitur psal. 36. per totum, & proluxe 75.c.d
 Vitam præsentem contemptibilem faciunt breuitas durationis, & multiplicitas afflictionis 297.f
 Vitam potest omni viuenti auferre Deus, si velit manum claudere, aut faciem auertere, & cibum non præbere esurientibus 227.a
 Viti fructiferæ comparatur vxor timens deum: & quæ illa sit vxor, spiritaliter exponitur 274.h
 Vitis appellari potest sensualitas 275.c
 Vltio diuina per dentium contritionem significatur 5.c
 Vltio diuina manifeste parata ostenditur, vt vel terrore impij ab impietate retrahantur 20.e
 Vltio damnationis & pœne infernalis super impios, pulchrè describitur 298.h
 Vltio diuina contra damnatos quàm sit terribilis, fortis, grauis & importabilis, pulchrè notatur 155.a
 Vltionis diuinæ grauitas contra iustorum persecutores, per dentium contritionem significatur 5.c.20.a
 Vnguento defluenti à capite Aaron in barbam & oram vestimenti eius, comparatur fraterna charitas. 279.g. 280.a
 Voluntas bona faciendi legem dei concomitari debet eius meditationem 1.h

Voluntas bona facit hominem deo acceptum, non alia temporalia 32. 77.c
 Voluntas facit peccata esse nostra quæ præter voluntatis consensum sunt aliena 38.d
 Voluntarie & ex voluntate confiteri atque sacrificare debemus domino 51.d
 Vota quæ in tribulationibus positi emimus, liberati persoluere debemus 127.a.g
 Vt diuersimode accipitur in scripturis, vel vt notet finem, vel vt notet solam consecutionem: & quomodo secundum hæc, diuersæ scripturæ exponendæ sint 106.g
 Ex vtero quomodo dicatur Christus ante luciferum genitus, cū secundum æternam generationem pater illum sine matre gignat 143.e
 Ex vtero dei nulla creatura, quatumuis nobilissima, dici potest genita, sed tantum filius vnigenitus Ibidem.

Z

Zelus domus paternæ quomodo Christus comederit 136.d
 138.f
 Zelus quid significet 70.d
 Zelare non debent boni impios, vt ob illorum temporalem prosperitatem discedant à iustitia 67.g
 Zelus facit iustos contabescere super impiorum malitia 261.h. 287.e

FINIS.

A ARGUMENTVM IN
 primum Psalmum.

PSALMVS hic primus apud Hebræos ἀντίψαλμος, hoc est, sine titulo legitur, nullius in titulo authoris nomen præferens, neque vllius inscriptionis prænotationem habens, propter quod à plerisque veluti proœmium sequentis libri Psalmorum æstimari solet, ab eo qui Psalmos in ordinem redegit, præmissum. Virum beatum describit, qui nullum fugiens, quæ bona sunt, & Deo placita secatatur, eumq; apta comparatione arbori iuxta fluentia aquarum semper virenti assimilatur. Opponit autem ex aduerso impiorum hominum miseriam & infelicitatem, quos pulueri vilissimo comparans, cum iustis in resurrectione docet non præmiandos, sed in perditionem sempiternam mittendos.

PRIMI PSALMI ELUCIDATIO.

B

1 *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum:*

Nominem illum ego iudico atque sentio beatum, nunc quidem spe certa & expectatione indubitata, post verò possessione secunda & fruitione sempiterna, qui à malo studiosè declinans, in prauis impiorum consilijs iter suum non posuit, eisque non consentit, & iniquas illorum suggestiones non est sectatus:

* *Et in via peccatorum non stetit:*

* & qui in itineribus hominum peccatorum pedem non fixit, inque peccatis & impietatibus illorum non quieuit, neque oblectatus fuit in eis: imò si forte aliquando contigerit eum in vllam impietatem per humanam fragilitatem incidere, mox ab ea decedere satagit, ad viam iustitiæ: * Qui denique malum se & noxium doctorem non exhibuit, ita vt neque verbo neque exemplo pestiferum aliquid aut noxium (sue quantum ad dogmata, siue quantum ad mores) alios docuerit, quemadmodum hæretici faciunt, & scandalizatores fratrum peruersi. 2. Qui deinde ad id quod bonum est perficiendum anhelans, omne cor suum, desiderium, voluntatem, & affectum apponit præceptis dominicis, ex bona voluntate illa fideliter cupiens implere: * Et vt hoc possit, in eis iugi se meditatione exercitat, assidue contemplatione & consideratione ea versando in animo, sollicitus semper quomodo Dei legem operibus valeat illi placitis adimplere. 3. Cui autem similem æstimabimus virum huiusmodi, & cui comparabimus illum? Similis est arbori plantatæ iuxta riuulos atque fluentia aquarum, quibus incessanter ipsa irrigata atque humectata, radicibus continuum humorem attrahentibus, sic fecundata fructum proferet opportuno tempore, postquam floruerit, & fructificandi tempus aduenerit. Simili enim modo vir iustus in legis diuinæ meditatione iugiter se exercitans, continua irrigatione spiritualis gratiæ & visitationis diuinæ fecundatus: & modo, dum tempus est operandi, fructum dabit bonarum operationum, & in tempore re-

C 2 *Sed in lege domini voluntas eius:*

tributionis æternæ. 4. Permanebit qui talis fuerit, qualem supra descripsimus, ad modum arboris, cuius folia neque hyeme neque æstate defluunt, in perpetuo virore persistens bonarum operationum, æque & in prosperis & in aduersis suum semper virorem & internum ornatum custodiens: * Et omnia quæcunque operatus fuerit, Dei adiuuante gratia (quæ nunquam illum destituet) prospere illi cedent, vt accepta Deo, & ad prosperitatem illi erunt felicitatis æternæ, eo quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 5. Impios verò & peruersos homines qui consilijs impiorum consentientes, in itineribus peccatorum oblectati sunt, & pestiferos se doctores exhibuerunt, nunquid comparabimus etiam ipsos arboribus virentibus? Nequaquã: sed pulueri sicco & sitienci, quæ præ ariditate & leuitate flatus ventis, à superficie terræ suo impetu rapit atq; dispergit per aëra. Sic enim per omnem modum illi cælestis gratiæ humore destituti, prorsus leues & aridi, nullam habentes stabilitatem, neque cum cæteris vere fidelibus charitatis compaginatione ac soliditate, omnivento circumferuntur, rapiunturque & agitantur facillime, impulsibus

D 4 *Et folium eius non defluet:*

Roma. 6.

* *Et omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.*

5 *Non sic impij, non sic:*

Roma. 8.

* *sed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.*

Iacobi. 6 Ideo non resurgunt impij in iudicio:

* neque peccatores in concilio iustorum.

Matt. 25. Hier. 29. Psalm. 6. Iacobi 1. 7 Quoniam nouit dominus viam iustorum:

* & iter impiorum peribit.

fibus suarum passionum & flatibus demoniacarum atque mundanarum suggestionum, in omnem partem, & in omnia vitia: ad quae ita sollicitantur, instabiles existentes in omnibus viis suis. 6. Et quoniam in hoc tempore vitam sine Deo duxerunt steriles, & sine operibus bonis, scilicet in nouissimo magni iudicii & generalis examinis die non resurgent ad gloriosam illam beatorum immutationem, ad quam resurgent electi: Neque inuenientur aut recipientur peccatores illi in concessu aut beata illa congregatione iustorum, ut eandem cum iustis gloriam recipiant: sed resuscitabuntur magis a morte temporaria ad mortem aeternam, cum diabolo & angelis eius suam portionem accipienturi. 7. Dominus enim (qui iudex est idem ipse & testis omnium humanorum actuum) ipse considerat, attendit, nouit, & approbat opera iustorum, & bonam eorum conuersationem habet placitam & acceptam: Impiorum autem hominum actus & studia non nouit dominus, ut approbet aut remuneratione iustorum remuneret: neque permanent ante illum, sed ad perditionem sempiternam perducent operatores suos, marcescentque, & peribunt impij in prauis itineribus suis, per quae ambulauerunt in carne uiuentes.

ANNOTATIONES IN PRIMVM PSALMVM.

1. Pet. 2. Nonnulli fidelium expositorum Psalmum hunc peculiariter accommodandum putant Christo domino, qui peccatum nullum fecit, & in omnibus patris voluntatem impleuit. Nobis conuenientius videbatur, ut vniuersaliter ad vnumquemque iustorum accommodaretur. Non tamen negamus, quin Christo domino, ut capiti, a quo omnis beatitudo membrorum effluit, peculiari & existimo modo conueniat. Nihilominus tamen & particularibus hominibus, ut Christi membris & sectatoribus, Christoque conformibus, suo modo (licet non secundum eundem perfectionis gradum) recte accommodatur. Ver. pri. Bea. vir qui non abiit in cons. imp. Nota distinctionem & ordinem eorum quae dicuntur. Aliud enim est abire in consilio impiorum, aliud stare in via peccatorum, aliud sedere in cathedra pestilentiae. Et primum quidem inter tria haec videtur minimum, secundum maius, tertium grauissimum, ut sic ordo fiat ab inferiori ad summum malum. Abit enim in consilio impiorum, qui sequitur impiorum consilium, vel qui ambulat in illo, aut viuit secundum illud. Stare autem in via peccatorum, qui iam delectari in peccatis incipit, & demorari velut cum oblectatione & confirmatione propositi. Sedet autem in pestilentiae cathedra, quando non iam solus ipse malum facit, sed alijs in super author est, & exemplum praebet malefaciendi, siue verbo, siue exemplo alios docens impietate. Secundum hanc autem expositionem, cathedra pestilentiae dicitur praua & pestifera doctrina, eo quod ad docentem cathedra spectat. Qui ergo praua & noxia docet, recte in pestilentiae cathedra sedere dicitur. Quamquam posset & aliter ista pestilentiae cathedra intelligi de mente reprobata, & in malo obstinata. Qui enim iam penitus in malo obfirmati sunt & obstinati, quasi in se de iniquitatis confirmati & constabiliti, recte non iam in consilio impiorum tantum ambulare, neque tantum stare in via peccatorum, sed in sede iniquitatis & pestilentiae confidere dicuntur. Qui enim sedet in cathedra, quiescit in ea, nec de surgendo cogitat: Sic & qui in peccato obstinatus est, quiescit iam in obstinatione sua, neque de reditu cogitat ad bonum. Nemo autem dubitat qui hoc nouissimum maius sit praecedentibus. Quapropter ab illo maxime cauendum est ijs qui a beatitudine Dei non prorsus fieri volunt alieni. Si (ut sumus homines) consilium impiorum sectari nos aliquando contingat, si consentire incipimus prauis (siue demonis, siue mundi, siue hominum iniquorum) suggestionibus, curemus quam primum, ubi aduerterimus fraudem, reuertari ab itineribus prauis, neque in vijs peccatorum demoremur, non oblectemur in eis. Denique, etsi ad tempus aliquantum stare nos contingat in eis, sollicitissime tamen cauendum nobis est a pestilentiae cathedra, ab infirmorum seductione & scadalo, siue a mente desperante & obstinata. Contigitaliquando, ut Propheta sanctus David abiit in consilio impiorum, dum prauas carnis & demonis suggestiones sequutus, consentiens adulterij concupiscentiae, cum Bersabee fecit adulterium: cum deinde in malo proficiens, etiam consilio interfecit innocentis Viri (quod illi Satan indubie ministrabat) assensum & effectum exhibuit: & forsitan hac ratione in via peccatorum etiam substitit ad tempus aliquantum, dum peccatum dissimulat: & de primo commisso non solum non poenitet, sed aliud etiam crudelius adiecit. Verum usque ad cathedram pestilentiae non peruenit: quia mox ubi per Prophetam fuit a domino admonitus, poenitentiam egit, & reuersus est a via iniquitatis, quam ambulare coeperat: neque obstinata mente perseverauit in impietate, neque exultationes quaesiuit, sed statim peccatum agnouit, dicens, Peccaui domino, sicque per poenitentiam reedificauit quod per peccatum destruxerat, ut in cathedra pestilentiae non veniret. Atque ita factum est, ut a beatitudine hac non prorsus exciderit. Veru 2. Sed in lege do. volu. eius. Notandum quod bono ordine praemittit de voluntate, ac deinde de meditatione. Primum enim necesse est ut voluntatem bonam habeamus in lege Dei, bonumque affectum, & pium desiderium, siue propositum implendi omnia quaecumque preceperit lex Dei, vitandique omnia quaecumque illa prohibuerit. Deinde consequitur, ut eam quam voluntas acceptauit legem Dei, mens assidue meditetur, ut sit voluntati bonae bona regula ad perficiendum sancta desideria. Sunt enim quidam homines qui intellectu quidem sese strenue exercitant in diuinis eloquijs, meditantur atque contemplantur assidue in ijs quae Dei sunt: & tamen huius propositae beatitudinis expertes sunt, quoniam non est in lege domini voluntas eorum,

A eorum, non est in diuinis praecipis eorum beneplacitum, neque affectum bonum habent, neque studium adimplendi illa. Intellectu enim contemplantur in ijs quae Dei sunt, tantum ut loquantur, vel doceant alios, sicque vel verbo vel scripto aucupentur quantum, aut gloriam: voluntas autem eorum non est in lege domini, sed in desiderijs potius carnis aut animae suae consequendis aut perficiendis. Quantum autem ad verbum meditari (quod hic ponitur) notandum est, amplius aliquid esse meditari quam contemplari, aut speculari. Nam meditatio videtur curam quandam & sollicitudinem includere, non autem speculatio & contemplatio. Unde qui dicto modo solo intellectu se exercitant in consideratione praeciporum Dei, nullam habentes curam, nullam sollicitudinem, quomodo ea adimpleant, hos recte dixerimus contemplari aut speculari legem Dei: non sic autem in ea meditari. Hanc autem significationis proprietatem aliquanto manifestius est videre in voce graeca μελέτῃσθαι, quae hoc in loco ponitur, & pene vbique vertitur meditari. Quod autem sequitur die ac nocte, vel simpliciter accipiatur consueto loquendi more, loco semper, siue iugiter, aut assidue. Aut (secundum mysticam intelligentiam) per diem intellige tempus prosperitatis, per noctem tempus aduersitatis. Legem enim domini meditari debemus & in voluntate habere, & que & in prosperis & in aduersis, quemadmodum in beatis viris Iob, arque Tobia exempla habemus nobilissima, & imitatione dignissima, qui nec in aduersis, nec in prosperis diuinae legis vnaquam fuere immemores. Veru tertio, Et erit tanquam lignum. Quod hic dicitur de viro iusto sub comparatione virentis arboris, idem prolixius & planius aliquanto apud Prophetam Hieremiam inuenitur capite decimo septimo, in hunc modum, Benedictus vir, qui confidit in domino, Hier. 17. & erit dominus fiducia eius. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus. Et erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum. Potestque haec Hieremiae sententia sic accipi, ut propositi loci psalmorum explanatio. Quod autem dicitur in tempore suo, valet, opportuno tempore, siue dum tempus est fructificandi. Hoc autem est tempus illud, de quo Paulus Apostolus aiebat, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Veru sexto, Ideo 2. Cor. 6. non resurgunt impij in iudicio. Videtur contrarium huic versui, quod Apostolus habet decimo 1. Cor. 15. quinto capite Epistolae ad Corinthios, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Nam hoc loco videtur psalmista asserere impios non resurrecturos. Verum iuxta sententiam nulla est contrarietas. Non enim sentit psalmista, impios in iudicio omnino non resurrecturos a morte corporis. Foret enim hoc manifeste etiam Euangelicae veritati contrarium, quae impios docet proditoris de monumentis ad aeterna supplicia. Loquitur autem psalmista de resurrectione iustorum. Et necesse est intelligi praesens dictum de resurrectione ad vitam aeternam, quae est resurrectio iustorum. Hac autem resurrectione nequaquam resurgent impij, qui non ad vitam, sed ad mortem aeternam resuscitabuntur. Et cum resurgere sit ad vitam redire, vita autem damnatorum mors potius aeterna sit quam vita, consequitur non male, neque falso secundum hunc intellectum dici posse, quod non resurgant impij. Non enim verè ad vitam redibunt, sed potius denuo mortificabuntur, cum damnatio mortis non iam animam solam, sed etiam corpus inuadet resuscitatum. Secundum sententiam itaque idem est quod hic dicitur, Non resurgunt impij: & quod Apostolus dicebat, Non omnes immutabimur, videlicet immutatione ad gloriam. Veru vltimo, Iter impiorum peribit. Iter impiorum peritum intelligi potest dupliciter. Primum, iuxta modum in elucidatione expositum, quia impij per vias suas malas ad perditionem & interitum sempiternum perueniunt: quemadmodum per contrarium dicere possumus, viam iustorum effugere perditionem, & permanere ante dominum, quoniam iusti per viam suam damnationem euadunt, & permanet ante conspectum Dei. Secundum alteram verò sententiam intelligimus ipsam iter impiorum quod nunc ambulat, non perduraturum in perpetuum. Iam enim super terram viuunt in delicijs, & luxuriantur in concupiscentijs suis: opprimunt iustos, & seducunt innoxios, conuiuuntur, inebriantur, voluptuantur, diuitias accumulunt, honoribus exaltantur, & multa se gloria ornant exterius. Haec est impiorum via, haec sunt itinera hominum qui sunt a proposita beatitudine alieni. Dominus autem perire faciet vias eorum, neque ambulare eos sinet in perpetuum in itineribus huiusmodi prauitatis suae: sed emarcescet omnis eorum gloria, & peribunt omnes eorum cogitationes, ac studia vniuersa.

SECUNDI PSALMI ARGUMENTVM.

Christum in terris conuersantem nobiscum, insanabili odio principes iudeorum ad mortem usque non destiterunt persequi, quemadmodum Euangelica omnis patefacit historia. Quem deinde in caelos assumptum inque patris dextera regnantem, & crudelius & numerosius gentium principes, & totius orbis praesentia addiderunt oppugnare, non ita quidem in semetipso, sed in nomine & membris eius, ita ut Christi nomen & regnum de terra prorsus delere arbitrarentur atque conarentur. Hos ergo utrosque Propheta in spiritu praevidens quod futurum erat, seuera obiurgatione increpat, temeritatisque ac vanitatis arguit, eorum audaciam detestans, & Dei iudicium aduersus eorum malitiam venturum proponens. Deinde sub persona Christi (quem introducit de seipso loquentem) de regno eius & principatu super Ecclesiam & omnem populum fidelem, de aeterna ipsius a patre processione, de accepto a patre dominio super omnes gentes, deque potestate iudicaria qua iusti quidem pascentur, peruersi autem conteruntur, veritatem omnem patefecit. Post quae sub

Sub persona Christi loquētis interposita, ipse ad exhortationem se conuertens monet eos ad penitentiam sese conferre & Christiana se disciplina submittere, vt venturam valeant terribilem iram effugere.

SECUNDI PSALMI
ELUCIDATIO.

1 Quare fremuerunt gentes?
* & populi meditati sunt inania?

T quid vos o deplorandæ infideles nationes cum vestris regibus atque principibus, contra Christum Dei filium & mundi saluatorem per inuidiam & iracundiam fremitis, insanitis, atque tumultuamini? * Et vos populi omnes infideles, quicūq; siue ex Iudæis, siue ex gentibus in Christum nõ creditis, quorsum vane meditamini & cogitatis ea, quæ vobis neque possibilia sunt, neque prodesse poterunt, Christi videlicet gloriam oppugnare, eiusque nomen gloriosum opprimere? 2 Ecce enim imperatores & reges populorum, qui dominantur in terra, consurrexerunt pariter, & se opposuerunt in fortitudine sua nomini Christi, & principes populorū in potestate sua conuenerunt, ad tractandum pariter & cõsulendum iunctis animis atque viribus, quo facilius & citius Christi sanctū nomen delere possent: * aduersus Deū patrem, & aduersus Christū benedictum filium eius. Nam qui filiū odit, odit & patrē: & qui aduersus filij gloriā agit, agit quoq; aduersus patrem. 3 Nos verò qui in deum patrem, & in Christū verum filium eius sine hæsitatione credimus, vincula, nexu, & catenas infidelitatis incredulorum illorum (quibus in suis erroribus sunt cõpediti) rumpamus atq; scindamus: * & iugum infidelitatis ipsorum longe proiciamus à nobis, vt nullo modo iugum ducamus cum infidelibus istis, neq; participemus cū eis, aut similes reddamur in erroribus eorum. 4 Veniet certe, quādo cælorū habitator omnipotens Deus (cuius nunc filiū miserè persequuntur) prolaturus aduersum eos sententiam æternæ damnationis, illusione atq; opprobrio sempiterno eos afficiet: * Et is qui est omnipotēs omnium dominator, subannatione atq; cõfusione miserabili confundet eos, ridebitq; in interitu inimicorum suorum, si à suis nõ respuerint malis erroribus. 5 In die enim illa, in forma iudicis ad vltionē malorū quasi iratus apparēs, terribilem illā damnationis sententiam proferet aduersum eos: * & in illa sua implacabili ira & irreuocabili sententiā, timore horribili conturbabit eos, in profundū inferni in momēto demergēs, quādo propter subitacionem inexpectatæ dånationis angustia bñtur, & turbabuntur timore horribili.

2 Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum:
* aduersus dominū & aduersus Christū eius.

3 Dirumpamus vincula eorum:
* & proiciamus à nobis iugum ipsorum.

2. Cor. 6.

4 Qui habitat in cælis, iridebit eos:
* & dominus subsannabit eos.

Prouer. 1.

5 Tunc loquetur ad eos in ira sua:
* & in furore suo conturbabit eos.

Sapient. 5.

6 Ego autē cõstitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius:
* prædicans præceptum eius.

Esa. 61.

7 Dominus dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te.

Rom. 8.

8 Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam:
* & possessionem tuā terminos terræ.

Dan. 4.

9 Reges eos in virga ferrea:

6 Vox Christi: Ego verò tamen nūc ab incredulis rebellionē & persequutionem sustineam, sum tamen verus Dei filius, rex constitutus, & verus Messias, vnctus à Deo patre meo cæli habitatore, super Ecclesiā sanctā, populū fidelium: * constitutus (inquam) & deputatus prædicator ac doctor, ad prædicandū fidelibus, & manifestandū voluntatē patris mei, præcepta eius quæ obseruari præcepit, & decreta atque consilia eius quæ super humano genere implere proposuit, atque per meā prædicationē fieri manifesta: quoniā quidē spiritus domini super me, eo qd vnxit me, euāgelizare pauperibus misit me. 7 Omnipotēs pater me verū suum, ac cõsubstantialē & coæquale filiū agnoscit, quē dicēdo vt verbū sibi cõsubstantialē gignit, genuitq; in æternitate, quæ in perpetuū quoddā est hodie, nullam habens præteriti aut futuri successione, sed esse stabile semper habēs atq; custodiēs, neq; aliā tēporis differentiā admittens. 8 Disposuit quoq; ab æterno pater meus postulātū mihi secundam humanitatis formā, dare populis gentiū, qui credituri sunt nomini meo, in hereditatē meā sempiternā: * & ex omnibus finibus totius mūdi, in possessionē dare mihi; per fidem illos in Ecclesiā sanctā cõgregabo, in populum electum & amabilem, in quo regnē & perpetuò inhabitem, veluti primogenitus in multis fratribus. 9 Dixit quoque pater meus, vt regerē ac pascērem populū hunc meum electū, quasi rex & pastor bonus in sceptro ferreo, in potestate & autoritate æterna, neq; vnquā mihi auferenda, consumenda, aut confringenda (potestas enim mea, potestas æterna) quomodo ferrū nõ facillē consumi aut cõfringi potest: * In omnimoda quo-

A * & tanquam vas figuli confringes eos.

10 Et nunc reges intellegite:

* erudimini qui iudicatis terram.

11 Seruite domino in timore. * & exultate ei cum tremore.

12 Apprehendite disciplinam, * nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.

13 Cū exarserit in breui ira eius:
* beati omnes qui confidunt in eo.

da quoq; æquitate, iustitia, & iudicio: quoniam virga ferrea flexibilis non est, neque curuari potest. Et quidē quantum ad bonos & fideles, ita pascā & regā illos. * Cæterū, quod ad incredulos atque peruersos attinet, dixit pater vt in eadem virga (quam tradidit mihi) iudicariæ potestatis & iustitiæ meæ, confringā eos & conterā per ictum horridæ sententiæ: quæadmodum vas figuli magno impetu & sonitu terribili confringitur absq; vlla resistētia, per ictum virgæ ferreæ, aduersus quam terreo & fictili vasculo nulla est virtus resistendi. 10. Vox propheta. Vel nunc tandē o principes orbis terrarū, qui regnū de manu Dei tenetis in populis, agnoscite, & credite in eum quem Deus pater regem, dominum, & iudicem constituit, potestatem habentem omnium, & quæ in cælo, & quæ in terra. * Ponite rudem istam atq; rebellem mentem, & disciplinam suscipite salutaris fidei, vos qui perfecti estis & iudices populorum inhabitantiū super terram: ac sub potenti eius manu humiliemini, vt exaltari apud illum etiam in futuro mereamini. 11. Ne vltra addatis persequi sanctū Christi nomen, aut aduersus eius gloriam malignari, sed magis illius vos seruituti dedite, cum in timore sancto & reuerentiā debita, vt supremum & vniuersalē omnium dominatorem adorantes atq; colentes. * Et gaudete atq; lætamini in eo, quali in vero domino ac saluatore vestro, salua semper debita illi reuerentia, atque honore congruo. 12. Suscipite disciplinā atq; doctrinā sanctæ fidei & iustitiæ eius vitæq; munditiæ (quam verbo docuit ipse & exēplo firmavit) amplexamini: sicque puro corde, & vita mundā adorate illum. * Vt hac ratione effugere possitis iram venturam irati iudicis, neq; vos ira Dei cõprehendat in nouissimo, & amittatis viam rectā, qua peruenit ad vitā, proiecti extra sortem iustorum in tenebras exteriores. 13. In die illa vltionis & vindictæ, cū apparuerit implacabilis illa iudicis ira, post paululum & quā æstimetur citius vltura, * beati inueniētur & cognoscētur omnes qui vere crediderūt in eū, quādo cæteris omnibus infidelibus & inobedientibus certa & indubitata veniet mortis æternæ dånatio, à quo modo per penitentiā donec tēpus illud adueniat, liberari potestis in dulcedine gratiæ eius.

C ANNOTATIONES IN PSALMVM SECVDVM.

Versu primo, Quare fremuerunt gentes. Signū quæsitum, quare, accipi potest vt quærat causam vel finalem, vel efficientem, hinc mouentē. Iuxta priorem acceptionem, erit sensus, Quorsum, ad quid, propter quem finem fremuerunt gentes, &c. quasi dicat Propheta, Omnino vane & frustra conamini, quoniam ad finem vestrum quem intenditis, id est diuinæ gloriæ oppressionem, & Christiani nominis deletionem, peruenire nunquam poteritis. Iuxta alterā verò acceptionem erit sensus talis, Quid est quod vos mouet? quæ vos causā impellit ad tantam insaniam vt aduersus Deū & filiū eius ita consurgatis? quasi dicat, Omnino nulla est vobis causā tantæ huius commotionis, cū ipse Christus dominus verus sit Dei filius, & rex verus super omnes, cui nõ solum nemo possit obistere, sed omnes etiā reges terrarū se debeāt subijcere, quæadmodum in prosequutione psalmi euidentius deducit. Versu tertio, Dirumpamus vincula eorū. Complures tertiu hunc versum accipiunt vt vocem gentium infidelium, se inuicem contra Christū ad persequutionē nominis Christiani exhortantiū, assignātes huiusmodi sententiam, Dirumpamus & scindamus vincula & seruitutem eorū, id est, Dei & Christi eius, aut eorū qui Deo & Christo seruiūt: & iugū seruitutis, ac fidei Christianæ (cui se ipsi submiserunt) proiciamus à nobis, nõ suscipiamus illud neque subdamur illi. Putant enim infideles Iudæi & Gentiles, Christi præcepta, & sanctissimā legē esse vincula durissima & iugū grauisimum, cū sint iugū laue & onus leue, neque ligent quenquā nisi in dulcissima libertate: cum sint illi soli vere liberi, qui his salubribus vinculis fuerint bene captiuati. Atque hanc sententiam indicat paraphrasis Chaldaica, quæ huic versui præmittit verbum, dicunt, sibi laudando principes, aut reges terræ atq; populi infideles. Neq; nos eam rejicimus, aut improbamus. In Elucidatione tamē alteram sequuti sumus, secundū quam hæc vox vt Propheta cū suis fidelibus accipitur, qui se adhortātur non ducere iugum cum infidelibus: quasi dicant: Scindamus à nobis vincula illorū infidelium, qui contra Deum & Christū inania sunt meditati: neque iugū ducamus cum incredulis illis. Cui consonat illud Apostoli, Nolite iugum ducere cū infidelibus. Quid enim est aliud proijcere iugum infidelium illorū, quam nolle cum illis iugū ducere? Quemadmodum enim qui cum infidelibus communicant, & eiusdem infidelitatis sunt participes, dicuntur suscipere infidelium iugum, & cum eis iugum ducere: sic per contrarium qui reculant eidē subijci infidelitati, recte hos dixerimus proijcere iugum infidelium. Videtur autem à bouum similitudine sumpta hæc eloquutio. Boues enim qui pariter iugum ducunt, vinculis & ligamētis quibusq; solent ad cornua cõbinari: & qui sic colligati fuerint, necesse est illos pariter iugum ducere. Qui autem vincula impetu dirumpunt, quibus colligantur, hi à iugo facile se liberant. Atque ita sane in vnum iugum colligati fuerant

rant principes sacerdotum, & seniores populi, ita postmodum reges & principes populorū in persequutione Christiani nominis pariter colligati videbantur, & simul iugum ducebant vniuersi pene sapientes atque potentes. Nos autem fideles vincula eorum dissoluamus & confringamus, nec patiamur nos eisdem innodari: & sic iugum illorum projiciamus, vt non cum illis iugum duca- mus, sed libertatem fidei, vinculis infidelitatis (quibus illi sunt in impietate sua colligati) praeligamus. ¶ Versu 4. Qui habitat in caelis, iridebit eos. Ei quo dicitur de irrisio & subfannatione Dei contra impios, respondēt verba libri Proverbiorum, in cuius capite primo Sapientia audimus clamātem & conquerentē in haec verba, Despexit illis (inquit) omne cōsiliū, & increpationes meas neglexistis. Ego quoq; in interitu vestro ridebo & subfannabo, cum vobis id quod timebatis adue- nerit. Quoniam autē non est hoc ridere, aut subfannare secundum corporalem aspectum accipien- dum, quomodo homines per oris certam dispositionem rident, & nasi cōtractionem, aut corruga- tionem subfannant, sed secundum mysticam proprietatem: iccirco quid sibi iste risus & subfanna- tio velint, in consequentibus edocet. Cum irruerit (inquit) repentina calamitas, & interitus quasi tē- pestas ingruerit, quando venerit super vos tribulatio & angustia, tunc inuocabunt me, & non exau- dia: mane confurgent, & nō inuenient me, eo quod exofam habuerint disciplinam, & timorem do- mini non susceperint, nec acquieuerint consilio meo. Hoc enim est ridere, hoc subfannare Dei, in nouissimo non parcere, non flecti misericordia secundum feueritatē immobilis iustitiā vindictam referre absque compassionis dolore, eosq; cōfundere, & in erubescentiā mittere: quo modo illi qui rident, aut subfannant super eos quos rident aut subfannant, nulla afficiuntur cōpāsiōne misericor- diae, sed absque misericordia cōfundunt eos & erubescere faciunt. Neq; multo aliquid est hic risus & subfannatio, quā in versu sequenti ira & furor. Iratus enim dicitur Deus, quatenus pōnam infert: & furorem in eo imaginamur, quatenus tum erit implacabilis, nullasq; excusationes vel recipere vo- let, vel audire. Tales enim fere videmus homines in ira & furore positos. Quo in loco illud diligen- ter notādum est, quā dissimilis erit vox illa, quā tunc contra impios proferet dominus, ab ea qua nunc peccatores suauiter alloquitur vocans eos ad pōnitentiā. Modo enim in mansuetudine loqui- tur quasi pater filijs, sicut pastor bonus errabundis ouibus, quārens peccatores ad pōnitentiā, & infideles ad fidem, sicut gallina sua voce pullos sub alas cōgregare volens. Tunc verō in ira loque- tur & in furore sententiam pronuntiabit cōturbantem. potest tamē ista Dei irrisio etiā aliter more humano intelligi. Solent enim homines irridere & subfannare eos qui magna moluntur, quā ip- sis sunt impossibilia, & quā ad effectum perducere non valent. Tunc autem maximē irridentur hu- iusmodi & subfannantur, cum res ipsa monstrat eos non potuisse assequi quod sunt moliti: quē ad- modum in Euangelica parabola irridendus dicitur & irrisio dignus, qui cepit aedificare, & non potuit consummare. Ita sanē in nouissimo die, cum manifeste patebunt irrita omnia impiorum cō- tra Deum machinamēta, atq; consilia eorum omnia dissipata quibus contra Dei gloriam egerant, deridebuntur & subfannabuntur miseri. Sic & alibi psalmo 36. de impio bonis machinante mala, dicitur, Dominus autem iridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies eius: circa quem locū praesentem istam sententiam latius aliquanto inueniet explanatā, cui libebit requirere. ¶ Versu 6. Ego autē constitutus sum rex ab eo super Sion. per Sion (quod interpretatur specula) intelligitur sancta Ecclesia, quā etiam mons sanctus Dei dicitur. Mons enim altus est, firmus & immobilis. Sic Ecclesia per fidei sublimitatem alta est, & per charitatis radicē firma atq; immobilis, spiritu quoq; sancto inhabitata est sanctificata, vt sit domus, habitatio & templum Dei. Cur autē per Sion in- telligatur sancta Ecclesia, causa accipi potest, vel ex nominis significatione, vel ex loci electione. Nomen enim (vt diximus) speculam significat, specula verō in alto est. Sic & Ecclesia ratione subli- mitatis fidei quasi specula est, in qua, & in cuius fide quisquis residet, contemplantur & videt quē ho- mines super terram inhabitantes extra Ecclesiam nequaquam valent conspiciere, nimirum sanctae fidei & Euangelicae veritatis mysteria, quā ignorāt, nec videre valent, quicunq; extra hāc speculā cō- sistunt. Secundum loci autē electionem dici potest Ecclesia Sion, quoniam in mōte Siō apud popu- lum Iudaicū templum erat, in quo colebatur Deus, quod erat typus & figura illius tēpli, de quo in alio psalmo scribitur. Suscepimus deus misericordiam tuam in medio templi tui, id est, Ecclesiae sanctae, quam spiritus in templum Deo & Christo consecrauit. ¶ Versu septimo, Ego hodie genui te: Loquitur de generatione aeterna, qua pater aeternaliter gignit filium, & filius aeternaliter gigni- tur à patre. Hāc autem aeternitas significatur per aduerbium temporis, hodie. In aeternitate enim neque praeteritum est, neque futurum, cum partes non habeat secundum successione, quarum al- tera alteram praecedat aut sequatur: sed est aeternitas quasi momentum vnum perpetuo consistēs. Ad imaginandum nanq; aeternitatis durationem, oportet intelligere quasi nunc quoddam siue momē- tum praesens, vnum atque idē & inuariatum, absque fluxu & transitu stabiliter imperpetuum con- sistens, sine praeterito quod defluat, aut sine futuro quod adueniat, sicque velut perpetuum quod- dam hodie, neque heri, neque cras habens. Heri autem & cras, successione manifestam, transi- tionem & fluxum indicant: quoniam heri iam non est, & cras nondum aduenit. propter quod per ipsa nequaquam potest aeternitas significari, imò impossibile est vt in aeternitate intelligatur. Illud verò notandum, quod aduerbio hodie, nouo modo iungit psalmista, non tempus praesens (quod videretur aptius) dicendo, Ego hodie gigno te: sed praeteritum, quod minus videtur conuenire, eo quod praeteritum tempus ex suae significationis proprietate praeteritionē signet, quā in diuina ge- neratione semper existente non habet locum. Intelligendum ergo est iccirco praeteritum tempus cum aduerbio praesentis temporis coniungi à propheta, vt ita significaretur hodie illud, de quo loqui-

A loquitur, non esse recens hodie, neque iam incipere suam durationē, sed praecessisse (non dico praeterisse) ab aeterno. Est enim inter hoc hodie aeternum, & nostrum hodie temporale, ista diuersitas q̄ nostrum hodie recens sit, & cum ante nunquā fuerit, iam primum aduenit, mox abiturum vbi cras aduenit. Atque iccirco nos illi solum praesens accommodamus cum ad totum hodie respici- mus dicentes, Hodie viuo, hodie sum, hodie gigno: nisi ad partes respiciamus eius dici praesentis, de quo loquitur. Sic enim & praeteritum, & futurum his cōsiderationibus licebit adijcere, vt cum di- cimus, Hodie comedi, & hodie dormiā, secundum diuersas huius diei partes. Secundum respectum tamen ad totum, non conueniēter nisi praesens tempus possumus applicare temporali, & labili no- stro hodie. Illud autem aeternum hodie (de quo hic fit mentio) nequaquam recens est, neque iā no- uū aduenit quasi nunquam praecesserit, neque iterū cras verus erit, neque tū abibit ab vilo fugatus die crastino, neque praeterito succedit, neque futurū praecedit, sed antiquū hodie est, quod (quantū- nis longā durationē mente comprehenderit) semper erat idē quod nunc est, hodie, & quantumuis longā secundum futurā durationē comprehenderit, similiter praestabit idē, quod nunc est. Atq; ideo illi potest (nulla etiā ad partes diuersas habita cōsideratione apte addi tēpus praeteritum, vel futurū. Vnde sicut pater nunc dicit, Ego hodie genui te: ita eadē veritate, & cōgruitate poterit dicere, Ego hodie gignam te. In hac enim aeternitate, pater aeternus, & semper genuit filiū, & semper gignet filiū, & semper gignet filiū. Proprijsimus tamē de aeternitate loquendi modus est, cum per tempus praesens loquimur, Ad significandā nihilominus nostro captui aeternitatis durationem, praeteritum est conuenientius. Vnde & in alio psalmo de eadē hac generatione loquens idem propopheta, dicit si- milititer praeterito tempore. Ex vtero ante luciferū genui te. Significat enim ipsam verbi generati- onē secundū durationē non praeterisse, sed tantum praefuisse: id est, non nouā esse, sed ab aeterno praecessisse. Verū hāc forsitan simplicium captum videbuntur excedere: ad propositi tamē loci plenā intelligentiam videbatur necessaria: neque intellectu difficilia erunt ijs qui ex naturaliu rerum trā- ctatibus, temporis & aeternitatis agnouerint differentias. ¶ Versu 8. Dabo tibi gentes, haereditatem tuam. Gentes, & haereditatem, nō pro vno accusatiōis cōputari debent, per appositiōis cōstru- ctionem, sed tanquam duo accusatiui ab eodē verbo, dabo, secundum vim vehementissimā transitionis recti, cuiusmodi regimē cum dicimus, Eligo te regem, cōtero te sacerdotē. Estque sensus, Da- bo tibi gētes in haereditatem tuam, vel pro haereditate tua, hoc est vt sint haereditas tua: quemadmo- dum orationis illius, Eligo te regē, sensus est, Eligo te in regē, siue vt sis rex. Similiter & in sequenti parte dicendum est, Et possessionem tuam terminos terrā. ¶ Versu 9. Reges eos in virga ferrea. Per virgam istam ferream, praeter inflexibilem iustitiam (cuius Elucidatio meminit) recte etiam in- telligi poterit sermo Dei viuus, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: quod sicut à Paulo gladius vocatur, imò gladio ancipiti penetrabilius asseritur: ita nō inconueniēter virga ferrea (pro- pter suam fortitudinem, & virtutem) appellari potest. Apud Hieremiā verò etiam malleus nuncu- patur: Nunquid non (inquit) verba mea quasi ignis & quasi malleus cōterens petrā? Quod si malleus petram conterēs appellatur sermo Dei, cur non etiam recte ferrea virga nuncupari possit? Hāc autem virga est, qua Christus regit ac pacit bonas oves suas: malas autem, vt vas figuli confringit, quoniam in verbis oris eius condemnabitur impius. Aut potest etiā hāc secūda pars in bonā partē interpretari, vt de salutari cōfractioe intelligatur, qua videlicet corda dura, immittia, fera, & ina- credula ipse percutit, confringit, & interficit, vt mansuecant atque emollescāt per pōnitentiā: Hu- iusmodi enim corda sunt petrāe quas cōterit ille, de quo diximus: Malleus, & ista, de qua nūc loqui- mur ferrea virga. Forsitan & eadem est quā volebat Esaiās, cum de Mēsia loqueretur, percutiet (in- a) quens) terram virga oris sui. Virga enim hac verbi sui, quā ex ore ipsius processit, terram percus- sit, quoniam impiorum corda icū praedicationis suae salubriter feriendo, ad fidem, & virtutē con- uertit. Nonnunquā & pro sceptro ponitur virga, vt psalmo quadagesimo quarto, Virga directio- nis virga regni tui, id est sceptrum aequitatis, sceptrum regni tui. Atque ita per sceptrum ferreum si- gnificatur regnum infrangibile, & indeficiens, nempe aeternum: quam expositionē in Elucidatione priori loco posita comperies. ¶ Versu vndecimo, Seruite domino in timore. Duo coniūgit psalmi- sta, quae pariter in nobis erga Deum debēt adesse. Exultare enim nos oportet, & gaudere plurimū atque latari in bonitate Dei: neq; morosus ipse est dominus, vt seruis suis prohibear gaudere. Imò locis plus mille, per seruos suos prophetas, & apostolos, atque etiam per os suum latari monet, & gaudere semper. Gaudete (inquit idem ipse) quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Debet tamen non esse inepta nostra exultatio, sed cum debita ex intimo cordis affectu reuerētia, omniq; graui- tate, maturitate, & morum honestate: quod est cum tremore exultare. Non enim intelligendus est tremor iste secundum seruilem affectum. Tremor enim nō est in charitate, sed perfecta charitas fo- ras mittit timorē: quāto magis & tremorem eiusmodi? Significat autem in proposito magnā totius affectus reuerentiam, & attentissimam mentis sollicitudinem atque diligentiam, quā merito in no- bis efficere debet consideratio diuinā maiestatis. De hoc autē timore, & tremore Paulus loquitur cum fideles monet in metu & tremore suam salutem operari: id est, cum magna sollicitudine, atten- tione, & vigilantia, non remisse, non trepide, vt faciunt quidā. Sed & seipsum apud Corinthios uiuif- se testatur in multo timore & tremore. Seruis quoq; praecipit idem, vt dominis carnalibus seruiant cum timore & tremore, hoc est, cum summa obedientia, & reuerentia. Quod si dominis tēporali- bus praecipiantur serui cū tremore obedire, quāto magis aeterno illi regi regum & domino omniū dominantium? Neque enim tam seruus potest esse infimus quilibet hominum suo tē- porali domino, quin sit is qui supremus est, & gloriosissimus inter filios hominum infinito maiore

Ioan. 10.
Matt. 9.
Matt. 23.
Luc. 14.

Psal. 36.

Psal. 47.

Psal. 109.

Heb. 4.

Hier. 23.

Esa. 11.

Psal. 44.

Luc. 10.

1. Ioan. 4.

Philip. 2.

1. Cor. 2.

Ephes. 6.

subiectione subditus aeterno domino. Recte etiam reges & iudices populorum seruite illi, ut summo domino, cum timore: & exultate in eius bonitate: sic tamen, ut cum tremore, memores semper vestrae erga illum humilitatis. Versu vltimo, Cum exarserit in breui ira eius: Possit principium huius versus secundum sententiam non male coniungi cum sine precedentis, ut sit sensus, Apprehendite disciplinam modo, dum tempus est, ne quando experiamini iram domini, & ne pereatis de via iusta tunc, cum exardescet subitò ira eius, ne tunc videlicet pereatis de via iusta, ne tunc separemini à retributione bonorum, cum exardescet seque manifestabit furor irae eius. Ac deinde legatur separatim, velut conclusio totius psalmi, Beati sunt atque erunt vniuersi, qui confidunt in illo. Alterius autem connectionis sententia in Elucidatione expressa est.

2. Reg. 13.

TERTII PSALMI ARGUMENTVM.

Ex titulo (qui tamen apud Hebraeos, quàm apud Graecos atque Latinos psalmo huic preponitur, manifestum sit eum à Dauid compositum fuisse in ipsa persecutione quam à filio Absalon sustinuit, siue post peractam persecutionem, & assequutam liberationem. Propter quod, secundum historicalem sensum Dauid ipsi applicari commode posset. Verum quia persecutio ista Dauid à suo filio, figura erat & signum praeuium persecutionis, quam Christus dominus à populo suo erat perlaturus (quemadmodum & in ceteris Dauid gestis, Christi mysteria figurari solent) siccirco praecipue est referenda psalmi huius intelligentia ad Christum, in persecutionibus & tribulationibus constitutum, ut sit eius ad patrem sermo suae persecutionis grauitate, & tribulantium acerbitate primùm veluti per querimoniam proponens, in spe tamen diuini auxilij seipsum confortantis. Deinde mortis somnum & subsequituram ex patris virtute resurrectionis gloriam, atque inimicorum finalem confusionem & punitionem praedicentis.

TERTII PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me: * multi insurgunt aduersum me.
- 2 Multi dicunt anime meae, * non est salus ipsi in Deo eius.
- 3 Tu autem domine susceptor meus es, * gloria mea & exaltans caput meum.
- 4 Voce mea ad dominum clamavi: * & exaudiuit me de monte sancto suo.
- 5 Ego dormiui & soporatus sum: * & exurrexi, quia dominus suscepit me.
- 6 Non timebo millia populi circumdati me: * exurge domine, saluum me fac Deus meus.
- 7 Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, * dentes peccatorum contriuisisti.

de pater mi, qui meus es secundum assumptam serui formam dominus, quàm sunt multiplicati persecutores & hostes mei: * multi admodum conspirant atque consurgunt aduersus me in malum, qui me querunt ad mortem pertrahere. 2 Multi eorum veluti exprobrantes obijciunt mihi dicentes, * Non erit tibi salus in Deo tuo, in quo te ais habere fiduciam, neque tuam animam de manibus nostris ipse saluabit: dicentes, Confidit in Deo, liberet cum si vult: videamus, si liberabit eum de manibus nostris. 3 At tamen tu domine pater, susceptor, defensor, protector, & liberator meus es: * tu es qui me glorificabis, & qui me in regnum atque principatum exaltabis, liberatum de manibus eorum. 4 In tribulationibus & persecutionibus constitutus, vocem tam cordis quam corporis mei ad te in oratione affectu magno leuaui: * & tu exaudisti me clamantem de sublimi throno gloriae tuae, in quo resides in magnificentia tua, in medio angelorum tuorum. 5 Increfcente & operante aduersantium rabie, iuxta propositum tuae voluntatis, o pater aeternae morti me subdidi propria voluntate, mortisque somnum experiri in mea humanitate volui, & tridui spacium in somno illo perdurare: ponens à meipso ad tempus animam meam: * Non permansi tamen in morte, ut ceteri mortuorum: sed à somno illo mortis quanto cyus resurrexi ad vitam, potestatem habens resumendi eam quam paulo ante posueram animam meam: & factus sum viuus post paululum, qui fueram mortuus, idque ex virtute diuinitatis quam à te accipi, quoniam tu pater (in cuius manus spiritum meum commendaue-ram moriens) resuscitandum suscepisti me, & sustinisti atque custodisti, ut in morte non permanerem: sed post triduum resuscitasti me, quatenus à te virtutem diuinitatis (secundum quam surrexi à mortuis) accipi. 6 Etiam si me millia hominum persecutionum per circuitum oblideant, & in circuitu custodiam aut obfessionem constituent, quomodo ex Iudaeorum sollicitatione pauci custodes ad sepulchrum meum vigilabunt, non metuem, neque ob hoc impediar aut cessabo à resurrectione mea: * tu tantum domine, pater, exurge mihi in auxilium: & secundum decretum consilij tui aeterni, à morte (in qua tua permissione ad tempus debeo quiescere, me libera, & ad vitam resuscita. Nulla est enim potestas humanarum virium, quae tuae diuinae potentiae queat resistere, neque est qui tuae possit resistere voluntati, aut tua consilia facere irrita. 7 Tu es qui omnes aduersarios meos, qui me sine meo merito iniuste afflixerunt, condemnatione feries aeterna. * Tu iactu graui iusti iudicij tui, & percussione seuera sententiae tuae in maxilla feries eos, ita ut dentes eorum pariter conterantur atque excutiantur. * Conteres quoque & comminues inuidiam & malitiam

Matt. 27. Sapien. 2.

Ioan. 10.

Apo. 1.

Luc. 23.

Matt. 27.

Hest. 13. Dan. 4.

8 Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

sam potestatem eorum, qua me lacerare atque discerpere existimabant. 8 Ad te pater domine solum spectat saluatio, tuum est saluare, & à te vno salus omnis vera est expectanda: * & super populum tibi fidele tuisque madatis obedientem, erit benedictio tua: in praesenti quidem salutaris gratiae tuae, in futuro autem sempiternae gloriae tuae: quae admodum ex aduerso super populum infidelium & rebellem veniet maledictio, in praesenti quidem sterilitatis ab operibus bonis, in futuro damnationis aeternae.

ANNOTATIONES IN PSALMVM TERTIVM.

Notandum, quod licet psalmum hunc totum Elucidationis iam positae series peculiariter capituli nostro Christo accommodauerit, eamque intelligentiam solum expresserit, potest tamen nihilominus pulchre & commode admodum etiam cuiuslibet Christi membro, id est, cuiuslibet viro iusto in tribulatione posito, vox psalmi huius aptari, vix in vilo variata intelligentia: nisi quod in versu quinto sonus, & exurrectio paulò aliter debeant intelligi. Fit enim nonnunquam, ut viri iusti siue prauitate, siue prolixitate persecutionum fracti, veluti torpere incipiant, atque in somnum peccati declinare: quos Deus lucis suae visitatione, iam casui propinquos sustentat, & pene iam collapsos benigne erigit, inimicis eorum in fugam conuersis. Huius ergo psalmi apparet ex praedictis tripliciter inueniri intellectus: primum quidem de persona Dauid in Absalonis persecutione, quemadmodum indicat titulus: alterum de Christo domino, cuius typum gerebat Dauid: tertium vero, secundum quem cuiuslibet Christi membro accommodatur, de tribulatione postea auxilium, & in domino sua confidentia bonam exercitanti. Neque verò hæc sensuum diuersitas vlla inducit confusionem, quoadmodum id quod de signo dicitur, spectat simul & ad signatum: tertius autem in secundo, quemadmodum id quod de capite dicitur, pertinet simul & ad membra. Versu tertio, Gloria mea & exaltans caput meum. Christus, siue etiam iustus quilibet, Deum vocat suam gloriam, id est, suam glorificatorem, à quo gloriam sperat & victoriam atque coronam. Exaltare autem caput iusti quomodo dicitur Deus, vide in annotationibus psalmi 106. in pertractatione versus vltimi, De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. Versu quarto, Exaudiuit me de monte sancto suo. Mons sanctus Dei, in psalmis atque item sacris alijs scripturis interdum Ecclesiam significat militatam, quomodo in psalmo praecedenti in verbo Christi, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Et in psalmo 46. Magnus dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Interdum verò Ecclesiam significat triumphantem, & mansionem supernam beatorum, quae propter altitudinem altissimae contemplationis & speculationis, secundum quam Deum sancti contuentur facie ad faciem, rectissime mons dicitur: simul & propter inaccessibilitatem & inexpugnabilitatem eius. Vnde dicitur in alio loco, Non accedet ad te malum. Qui enim in montibus habitant, non facile valent expugnari: & quo mons altior fuerit, eo difficilius. Mons autem Dei tam altus est, ut nemo possit ad oppugnandum vel expugnandum appropinquare. Dicitur autem mons iste sanctus, propter singularissimam praesentiam, & inhabitationem firmissimam eius qui sanctificat omnia. Sic in psalmo decimo quarto, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Item psalmo quadagesimo secundo, Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernaculo tuo. Versu quinto, Ego dormiui & soporatus sum. Ex sacris domini Iesu verbis in Euangelica historia, simul & ex Apostolorum literis, discimus mortuos dormientes appellari. Vnde de Lazaro ait Dominus, Lazarus amicus noster dormit: intendens de morte corporis. Similiter & Paulus, De dormientibus, inquit, nolo vos ignorare fratres: cum de mortuis loqueretur. Recte ergo hoc in loco pro somnum intelligitur ipsa mortis dormitio, & ex consequenti per exurrectionem siue euigilationem à somno, ipsa à morte ad vitam resurrectio. Quod autem Christus ait ideo se exurrexisse, quoniam dominus, pater videlicet, ipsum suscepisset, id non sic intelligendum est, quasi non propria sua virtute resurrexerit Christus. Resurrexit enim per virtutem & potentiam diuinitatis, quae in eo erat, ipsi patrique communis: non quasi per alienam & extrinsecam virtutem, quemadmodum nos puri homines suo tempore sumus resuscitandi à monumentis: Ait enim de se ipse Saluator dominus, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam: sed per ipsam propriam suam virtutem, quam intra se habebat, & qua ipse licet homo factus nunquam destituebatur. Patri tamen ascribit suam resurrectionem, & in hoc & in alijs plerisque locis, quoniam omnia quae habet, à patre habet: neque habet omnino quicquam filius, nisi per communicationem à patre: ipsamque potentiam omnem & virtutem, quam habet, à patre habet: atque ideo non immerito ad ipsum refert suae resurrectionis gloriam. Denique manifestum est hic Christum introduci secundum carnis dispensationem, in forma humilitatis loquentem: propter quod ad designandum quod non virtute humana surrexisset, sed diuina, patri suo ascribit resurrectionem. Nisi enim diuinitas humanitati fuisset auxiliata, non potuisset ipse à somno exurgere. Si verò hunc psalmum totum personae Dauid applicare quis vellet, hunc necesse esset somnum istum ad tempus aduersitatis & tristitiae (in quo erat Dauid, donec perduraret Absalonis persecutio) referre: exurrectionem autem siue euigilationem, ad tempus liberationis de angustia. Si verò secundum spirituales intellectum viro cuiuslibet iusto aptetur psalmus, intelligitur ista dormitatio, quaedam in virtutis proposito atque profectu remissio, & ad peccatum aliqua ex parte

Psal. 2.

Psal. 46.

1. Cor. 13.

Psal. 90.

Psal. 14.

Psal. 42.

Ioan. 15.

1. Thef. 4.

Ioan. 16.

Pfal. 93.

ex parte declinatio: exurrectio autem, in pristinam diuinæ seruitutis alacritatem reparatio, ex benignitate Dei suscipientis iustum, vel priusquam cadat præseruatio, vel postquam ceciderit erigendo, ne in lapsu permaneat, & in fouea in quam cecidit non extractus suffocetur & computrescat. Nam in alio psalmo dicitur, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Veru penultimo, Dentis peccatorum contriuiti. Sumptum videtur ex vulgari consuetudine loquentium, ad designandum grauitatem persecutionis, qua omnipotentia diuinitatis Christi hominis inimicos & percussit, & percussit amplius. Grauius enim ictus est maxillæ, cum ex eo dentes vel infringuntur, vel excutiuntur. Atq; huic intelligentiæ clare satis atque aperte consonat beati Hieronymi versio, quæ sic habet, Quoniam tu percussisti omniū inimicorum meorū maxillā, dentes impiorum confregisti. Cui consentit etiam Chaldaica translatio, habens in hunc modum, Quoniam tu percussisti omnes patronos odij mei super genas eorum, dentes impiorum confregisti. Est autem harum lectionum sententia, tanquam si dicat propheta, In maxillam inimicos meos percussisti: & quidem ictu tam graui, vt etiam dentes qui in maxillis erant, confregeris atque excusseris, id est, ictu terribili, nimirum sententiā damnationis æternæ. Aut per dentes contractos, malitiosam eorum potestatem, qua Christum discerpere quærebant, simpliciter intellige. Vtramque autem intelligentiam supposita monstrat Elucidatio.

DE TITVLO HVIVS PSALMI

Pfal. 44.

Primum illud in genere de titulis vniuersis aduertendum est, quod is cui psalmus ascribitur, semper in datiuo casu ponitur. Vnde in hoc psalmo & in consequentibus, cum audis, psalmus Dauid, vel psalmus cantici Dauid, semper nomē Dauid in datiuo casu accipi debet, vt sit sensus, psalmus ipsi Dauid. Id quod tam ex Græco quam Hebræo euadit manifestum. Vtrobique enim articulus datiuī casus adiungitur nomini Dauid. In græco enim dicitur τῷ Δαυιδ, id est (vt ita exprimamus) ipsi Dauidi. In Hebræo autem nomini Dauid præponitur litera Lamech, quæ solet esse articulus datiuī casus, quemadmodum He genitiui. Neque verò mysterio vacare putamus, quod authoris ipsius nomen casu datiuo præpositum sit, cum tamen videatur magis casus genitiuus ad authorem competere. Opus enim dicimus illius, qui author est eius. Præponitur tamen psalmis authoris nomen casu datiuo, ad significandum (vt equidem arbitror) alium esse authorem præter canentem Dauid, ipso magis præcipuum, qui subricetur, & cui præcipuus locus in genitiuo casu defertur, nepe spiritum domini interius distantem & interius illuminantem, ipsique Dauid psalmos reuelantem, quemadmodum quodam in loco idem ipse apertum perhibet testimoniū, linguā suam scribæ velociter scribentis calamum appellans, videlicet spiritus sancti velocem & efficacem motionem designans. Huic itaque scribæ deferens humilis & simplex puer domini Dauid, & tanquam primo authori primum locum cōcedens, se quasi instrumentum & quasi illuminatū atq; edoctū à Deo casu datiuo designat, dicens, psalmus ipsi Dauid. ac si diceret, psalmus ipsi Dauid reuelatus aut datus, quæ videlicet psalmum docuit illum summus artifex spiritus Dei, qui per Dauid psalmos canebat. Atq; istud quidem hoc in loco semel admonitum, & aduertendū est & attendendum diligenter per vniuersum psalmorum librum, ne eadem opus sit frustra sæpius iterare. Demum (quod ad hunc titulum in speciali attinet) aduertendum est, quod frequenter contingit psalmo alicui præponi titulum qui spectat ad historiam, quemadmodum hic dicitur, psalmus Dauid, cum fugeret à facie Absalō filij sui. Alibi psalmus Dauid in cōsummatione tabernaculi. Itē, psalmus Dauid in dedicatione domus Dauid. Itē, psalmus Dauid, eū venit Doeck Idumæus, & annūtiavit Saul, & dixit, Venit Dauid in domum Abimelech. Item, psalmus Dauid, cum immutauit vultū suū coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit. In his tamen psalmis quibus tales præponuntur tituli, non est necesse, imo neque conueniens, vt huiusmodi historiale factū accipiatur vniuersaliter, quasi materia psalmi, siue vt psalmi ipsius intelligentia ad historiam talem accommodetur. Nam in psalmo 33. (cui vltimus ille titulus de vultus immutatione præponitur etiam apud Hebræos) ne verbum quidem auditur de huiusmodi facto particulari historia, quod in titulo præmittitur. Sed plerunque titulus vel tempus tantum designat, quo facta est propheta reuelatio psalmi huius aut illius, vel occasionem decantandi siue describendi eum. Valde enim sterile redderet psalmos, qui semper ex titulo haurire vellet solidam eorum intelligentiam. Quemadmodum in psalmo proposito, qui illud, Ego dormiui & soporatus sum & exurrexi, intelligeret de humiliatione ac subsequenti liberatione Dauidis, vere sterile & nimis inane efficeret sensum. Similiter psal. 28. cui (vt diximus) præmittitur titulus, in cōsummatione tabernaculi, si ad literam illi dedicationi materialis tabernaculi applicetur, sterilem & prorsus ieiunam habebit interpretationem, cum sit alioqui psalmus adipe mysteriorum noui testamenti pinguis & delicatissimus. Quod si roges, quid ergo in titulo historia præmittitur, si ad historiam non debet accommodari interpretatio psalmi qui subsequitur? Iam diximus satis esse si tantum vel tempus vel occasionem psalmum decantandi titulus indicet. pro cuius rei intelligentia diligenter attendenda est illa Pauli sententia, qua dicit in fidelibus abundare consolationes, iuxta tribulationum abundantiam. Sicut (inquit) abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christū abundat consolatio nostra. Quod psalmista noster alijs verbis, secundum eandem tamen sententiam ita expressit, confitens domino, & dicens, Secundum multitudinem dolorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerūt animā meam. Ex quo apparet, prophetam in magnis tribulationibus & angustijs positū, quāto magis affligebatur exterius, tāto magis percipisse interiorē à Deo illuminationē, in qua seipsum secundū spiritū posset abūde cōsolari. Vnde arbitror fieri potuisse, imo

Pfal. 44. Psal. 23. Psal. 29. Psal. 51. Psalm. 53.

2. Cor. 1.

Pfal. 53.

verū-
verū-

A verisimile est & pene clarum ac certū ita fuisse, quod Dauidi in angustijs exterioribus & afflictionibus posito, in spiritu demonstrata est & reuelata illa post ventura persecutio & afflictio, quam Christus dominus præter omne meritum erat perlaturus ab inimicis: vt sic in ostensa domini ventura tribulatione, seruus in sua presenti afflictionē inueniret consolationem: vt hoc iam Dauidi spiritus diceret, quod multo post ipse dominus in carne suis discipulis ore proprio diciturus erat: Nō est seruus maior domino suo: Si me persequuti sūt, & vos persequētur. Sic enim & spiritus di-
Ioan. 17.
cebat in corde Dauid, Ecce dominū persequentur impij & infideles serui: tu ergo ne grauate seras si te affligant iniqui. Atque hoc pacto conuenienter valde dici potest, quod cum à filio suo Dauid persequutionem sustineret indubie grauisimam, & ad tolerandum molestissimam (Tanto enim grauius est homini quod infligitur malum, quāto cum qui infligit minus æquū est hoc agere) ipse autem summam corā Deo humilitatem exhiberet, de ciuitate regia miserabiliter cum vniuersā domo pedibus suis egrediens, cliuum oliuarum ascēdens, nudis pedibus incedens, cum fletu & operto capite, maledictionem quoq; Semel patienter ferens, & vlcisci volētes prohibens, aliāque his similia plura coram domino humilitatis intimæ testimonia demonstrās: quod in hac (inquā) tanta humilitate illi reuelatum fuerit ad suam consolationem, quanta Christus dominus in mundum venturus esset à populo suo, à filijs suis, sed malis filijs passurus, & quomodo post passionem foret glorificandus. Atque hac illuminatione, velut suorum malorum omnium oblitus, totus in contemplationem persequutionis Christi abreptus, quasi ex persona Christi sic inimicis circumdati, & per resurrectionem liberandi in vocem psalmi prorupit, sicque abunde magnam in sua afflictione consolationem inuenit, intelligens & se similiter post persequutionem inuenturum requiem. Atq; ita quidem pater quod diximus, persequutionem Absalonis tempus fuisse, atque etiam occasionem componendi propositi psalmi, non autem ipsius præcipuam materiam. Fortitan autem hæc & alijs pluribus in locis, vbi vsus venerit, ad monebimus, & plurimum exemplorum declaratione faciemus manifestius, si non magnus dominus sua illustratione dignabitur, & vita.

1. Reg. 15. 1. Reg. 16.

QVARTI PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc psalmo propheta vbi eam quam à Deo ipse expertus fuerat exauditionis facilitatem præmisit, mox ad increpationem verba conuertit, quod homines, rationales creature, siue nobilitatis oblitū, tam facillimo ac benignissimo domino prætermisso, peccatis se turpiter subdant, & carnis ac mundi desiderij ignominiose inhaerant. Quibus deinde si à vanitate conuertit velint, aduocatum monstrat. per quē propitiationē sibi valeant comparare: simul & modū quo ad illum conuertit debeant (per irā aduersus vitia præterita, declinationem à malis, & operationem iustitiæ) vt secure in eo sperare valeāt, luculenter manifestās. Vbi insipientium hominum obiectioni respondens, naturalis luminis meminit, atque etiam spiritualis illuminationis, vnde nobis boni est iudiciū, & letitia venit in cordibus fidelium. Deinde per spiritus illuminationē qua tēpore gratiæ ventura bona erāt prouidens, & præcipue fidelis populi futurā multiplicationē atq; profectū, & sacramentorū legis nouæ secunditatē, ea gaudenter in exultatione spiritus, futura quasi præterita, iuxta morē prophetarū prænuñciat: & in eis que præuidebat non hæsitās fide, se pariter cum venturis adiungēs, in pace securus vult & gaudens requiescere: credens vna cum nouo illo populo pariter videre bona domini in terra viuentium, propter spem certam & securam expectationem eorum que spiritu illuminante sibi fuerant præmonstrata.

QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1 Cum inuocarem exaudiuit me deus iustitiæ meæ: * in tribulatione dilatasti mihi.
2 Miserere mei, & exaudi orationē meam.
3 Filij hominum vsque quo graui corde?
* vt quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium?
4 Et scitote quoniam mirificauit do-

Vm ex debito cordis affectu clamarem in oratione mea ad dominum, non abiicit orationem meam Deus, author ipse, considerator, & remunerator iustitiæ meæ: * In tribulationibus & angustijs inuocatus, latitudinem spiritualis consolationis & gaudij interioris donauit mihi. 2. Atq; iccirco caelestem sæpius benignitatem expertus, iterum clamare non desino, quoties vlla mihi tribulatio obuenerit. Misericordiam tuam demonstra mihi domine, & exaudi me tibi in spiritu humili supplicantem. 3. Vos verò filij hominum, ex hominibus rationalibus homines rationales progeniti, quos sic ad imaginem suam Deus nobiles & gloriosos cōdidit, quousque vos tandem secundum affectum cordis onerati permanebitis peccatorum mole, atque terrenarum concupiscentiarum pondere, semper in ima ista respicientes? * Et propter quid (quæso) cor apponitis vanitatibus, & ex affectu scētamini mendaciū: hoc est, ea quæ carnis sunt & mūdī, quæ reuera nihil aliud quā vanitas sunt & mēdaciū: in quib⁹ nihil est verē ac solidæ bonitatis, & quæ suos sectatores miserē decipiūt, pro felicitate quā promittunt æternæ mortis stipendia adducētēs. Nequaquā profecto hoc decēs aut iustū est, aut etiam expediēs, vt rationalis creatura, quā Deus sic nobile creauit, ipsa se vanitati atq; mēdacio vltro subdat, atq; in seruitutem dedat. 4. Quod si qui forte ex filijs hominū pōdera hæc abiicere cupiāt, ostēdā eis quis sit qui illos possit leuare suis onerib⁹. Illud enim in primis sciendū & fideli-

Eccle. 1. Roma, 6.

Ioan. 3. minus sanctum suum.

1. Ioan. 2. Roma. 5. Hebr. 9. Ioan. 14. * dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.

Matt. 11. 5 Irascimini,

* nolite peccare:

* que dicitis in cordibus vestris, & in cubiculis vestris compungimini.

6 Sacrificate sacrificium iustitie,

Roma. 8. * sperate in domino:

Eccle. 1. * multi dicunt, quis ostendit nobis bona?

7 Signatum est super nos lumē vultus tui domine:

* dedisti letitiam in corde meo.

1. Ioan. 1. Ioan. 16.

8 A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.

9 In pace in idipsum dormiā & requiescā.

10 Quoniā tu domine singulariter in spe constituisti me.

fideler attendendum est, q̄ pater omnipotens Christum dominum E (quem ab initio conceptus sui sanctitate, misericordia, & omnibus gratijs impleuit, non ad mēsuram) mirabilem fecit, mirifice exaltauit in cōspectu suo, & mirabile demonstrauit in conspectu omnium credentium, tanquā aduocatum nostrum & propitiatorem, per quem nobis datus est ad patrē accessus, qui que mirabiliter a peccatoribus segregatus imperpetuū assisit vultui Dei pro nobis. * Deus pater omnipotēs exaudiet nos, quotiescunq̄ ad illum clamauerimus: ita vt si quid patrem petierimus in nomine eius, hoc ipse faciat nobis: ad quē accedētes, ab omni onere & pōdere liberi (iuxta promissum eius) reficiemur. 5. Si verō modum requiritis quo ad illum à vanitate redire oporteat, en primū vobis dolor, ira & indignatio sancta assumi debet, per quē peccatis prateritis, imō vobis ipsis (vt serui fuistis peccati) indignari debetis, vt illa quē prius turpiter amastis, & cōcupiuitis nequiter, iā pōnitentes salubriter detestemini: deinde, ne vltra peccetis firmo proposito statuendū, atq; diligētī obseruatione est cauendū ne ea quē semel defleta sunt per pōnitentiā, per cōcupiscentiā iterū cōmittantur. * Ceterū, si quē occurrat aut exoriri cōceptum per cogitationes in cordibus vestris mala desideria, vel ex suggestione exterioris demōnis, mūdi, aut carnis, vel ex memoriā volubilitate & affectus instabilitate, & si quē huiusmodi intus in animos vestros forte se ingerāt, nolite oblectari in eis, vt nō noceat, sed cōpūgimini, & dolore vos ipsos affligite p̄ illis, vt sic dū oblata respicitis, etiā gloriosior fiat ex eis corona vestra. 6. Neq; verō sat fuerit ad perfectā cōuersionem, praterita peccata plangere, & ab eis caute declinare: sed studiose super bonū operari oportet, & Deo offerre iustū sacrificiū, & debitum bonarū actionū, in operādo ea quē diuine sunt volūtatis. Nullū est enim sacrificiū tā à nobis Deo debitū, quā vt vitā iuxta eius voluntatē ducamus. Hęc verō vbi adfuerint (nepe de peccatis prateritis dolere, à malis actibus cessare, & operibus Deo placitis insistere) * spem habete in domino. Sic enim vt oportet sperātes in eo nō cōfundemini, sed ab omnib; malis ipse vos faciet saluos. * Neq; mouere quēquā debēt voces hominū stultorū atq; carnaliū (quorū bonus semper, imō infinitus est numerus) dicētū, Vnde scire poterimus quā vt bona fecerāda, quā vt mala ex aduerso fugiēda, aut quis est qui nobis in omnibus nostris actionibus (quē sunt infinita) hęc demōstrat? 7. Ecce enim inditū est & impressum nobis rationalibus creaturis naturale lumē, quod à facie Dei. i. ab illo increato, infinito, & inextimabili lumine, veluti quādā particula & quādā participatio illius immensū luminis, in apice metali & vi anime supreme desuper immisū, Deo nos assimilāt, & Dei imagine veluti cōsignat: in quo lumine, naturaliter ea quē bona sunt & scētāda, quā vt ex oppositō mala & fugiēda cognoscimus: * Insuper & lumē spiritus tui sancti, de cōspectu diuinitatis tuę demittis in corda fidelū, per quē insculpitur in nobis, & veluti signatur atq; imprimitur spiritualis regenerationis imago, qui sua nos interna vnctiōne omnē docet tā de credēdis, q̄ de agēdis veritatē. * Et in horū vtroq; latari me & exultare fecisti in gaudio interiori spiritus mei. Ex vtroq; enim gaudiū viri iusti cōsciētīę, cū sic duplici ratione munitur atq; securā redditur. 8. Et o beata illa vētura tēpora, o felicia posterorū secula, quādo à fecūditate sacramētorū noua legis (quorū p̄cipuū in frumēto & vino per cōsecrationē cōficietur, atq; alia quēdā in vnctiōne sacrati olei) multiplicabūt atq; augmentū sument, tā gratia & merito quā numero, fideles in Deū patrem & Christū filiū eius credentes. 9. Mihi verō tametsi nondū detur videre felicia hęc tēpora, fidei tamē cōmunionē cum illis venturis generationibus meisplum spiritu cōiungens, in pace simul cū eis obdormiā, securus, & in spe eadē pariter cū illis per mortis dissolutionē ingrediā in requiem dormitionis meę, eadē cū illis beatę resurrectionis prēmia certissime expectans. 10. Quoniam tu domine per illuminationem istam tuā tam benignā de venturis Ecclesie tuę bonis, in spe bona, singulari & peculiari quodam modo securum me constituisti.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVARTVM.

Versu primo, In tribulatione dilatasti mihi: potest dilatasti, intelligi pro, latitudinem dedisti in consolatione videlicet interna, quam praeuisti inuocatus in tribulationibus. Cui consono 2. Cor. 1. nat verbum Apostoli dicentis, Sicut abundant passionibus Christi in nobis, sic & per Christum abun-

A abundat consolatio nostra: & si fuerimus socij passionum, erimus & consolationū. Dum enim foris retributio corpus premit, intus per gaudium spiritus dilatatur. Propter quod idē Apost. hęc latitudinē probe expertus, In omnibus (inquietat quodā loco glorians in afflictionibus) tribulationem patimur, sed non angustiamur. Et iterum, Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Si verō malit quis accipere verbum dilatasti, secundum proprietatem suā significationis, vt sonet latum facere, subaudiatur accusatiūm praeordia, vel cor, vel spiritum, vel consolationem, aut aliud huiusmodi: vt sit sensus, Dilatasti mihi cor, aut praeordia, aut spiritum meum. In consolatione enim & gaudio interiori spiritus intra sese dilatatur, quē admodum tristitia confringitur & coangustatur. Aut dilatasti consolationem, id est, latam mihi fecisti consolationē. Forsitan autem hęc latitudo, de quā modo loquitur, eadem illa de qua & in alijs aliquot locis meminimus fieri sermonem. Veluti psalmo 17, Eduxit me in latitudinem. Et psal. 118. Et ambulabam in latitudine. Et iterum, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Lectio autem Romana habet accusatiūm pro datiuo, In tribulatione (inquit) dilatasti me. Et hęc lectio eandem habet cū supradictis sententiam. Quid est enim inuocantē dilatare, nisi inuocanti dare latitudinem, ipsumque in latitudine constituturē? ¶ Versu tertio, Vt quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? per vanitates & mendacia recte in Elucidatione intelliguntur ea quae mundi sunt & carnis, id est, delicta & temporalia bona, & malariū concupiscentiarum adimpletio: quae nihil sunt nisi vanitas & mendacium. Vnde & in psalmo 39. similiter de his dicitur, q̄ beatus est homo illē, qui nō respexit in vanitates & insanias fallas, possent nihilominus idola hic intelligi vanitates & mendacia, quae re vera vanissima sunt cū dii habeantur, nihil tamen sunt minus, & mentiuntur suis cultoribus, eosque misere decipiunt, pro salute aeternam damnationem ipsis superinducentes. Atque ita cōmode subsequitur in sequenti versu demonstratio eius, qui vere diligit & requirit debet vt colatur, scilicet Christi Dei patris filij, qui nō mentitur suis cultoribus, cū omnes clamantes exaudiat: quē relictis omnibus vanis idolis, iustum est verum Deum requirere & colere. potest autē hic versus legi, vel tanquā increpatoria interrogatio cum vehementia indignationis, vel quasi per querimoniam cum suauitate cōpāisionis. Neq; omnino dissonat vox ista prophetae increpatoria, ab illa suauissima Christi exhortatione, secundum quā in Euāgelio vniuersis clamatur, dicens, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos. Tanquam si dicat, Quare curritis post vanitates, & mendacia diligitis, quae nihil aliud quā grauisimum onus adferre possunt conscientijs vestris? Ad me potius accedite, meque diligitis, deponētes omne mendaciū & omne pondus secularis vanitatis vt in me reficiamini, & alleuietur corda vestra. ¶ Versu 4, Et scitote quoniam mirificauit dominus sanctum suum, prae continuationem huius versus cū precedētī illa quē in elucidatione posita est, potest assignari & alia nō in cōmodior, in hunc modum, Nequaquam o homines diligitis vanitatē, aut queratis mendaciū. Scitote enim quoniā ille qui est veritas, ipse sanctus sanctorū, Christus dominus, potius toto est corde diligendus & requirendus atq; colendus à vobis: quē Deus pater mirificauit, mirabilemque fecit, & super omnia exaltauit, vt ipse ab omnibus diligatur & colatur, qui solus potēs est exaudire omnes ad se clamantes, & praestare omnibus quaecunq; postulauerint. Quod autem in secūda parte dicitur, Dominus exaudiet me cum clamauero ad eū, tametsi sub prima persona dicatur, intelligitur tamen secundum generalitatē, ac si diceretur, Dominus exaudiet omnē eū qui clamauerit ad illum. Est enim hoc frequens, cū quis vniuersalem vel indifferentē velit facere, enunciationem, vt de sua ipsius persona loquatur singulariter. Vt cū dico, Si bene fecero, reddet mihi Deus mercedē bonam: sin male, mala: sub prima persona loquēdo, indico quid omnibus vniuersaliter sit Deus bonis atque malis prēmij largiturus. ¶ Versu quinto, Irascimini, & nolite peccare, Hunc passum nonnulli ad moderationem irae referunt, sic eū exponentes, Si irascimini, vel si irasci cōtigerit, caute ne peccatum fiat ira, id est, ne modū excedat, vt nō mora nimia aut excessus furoris transeat in peccatum mortis, vt fere idē sit quod quodam in loco scribit Apostolus, Sol nō occidat super iracundiam uestram. Verū hęc expositio nō satis videtur concordare consequentibus atq; praecedentibus. Propter quod longe aliam sententiam sequitur Elucidatio. Secundum quā diligenter attendendus est ordo qui in duobus his versibus, id est, hoc praesenti atq; proxime praecedenti, describitur: secundum quem conuerti debemus ad dominū, & illum requirere. Primum enim irasci oportet vitae pristinae, deinde ne vltra addamus, diligenter attendere, insuper exurgentes malos motus (sive ex cōsuetudine malae vitae pristinae, sive ex carnis prauitate) cōprimere, & per compunctiōnē extinguere, vt non iterū excrecant per cōsensum, si permittātur libere exurgere, & abiq; reprefione proficere. Hinc verō diligenter operari oportet bonitatē, vt vera & perfectā cōprobetur pōnitentia. Amor enim & desiderium virtutis, si operari renuit, neq; verus amor, neq; verum desiderium est. Operantes autem bonum, cauere debent ne in semetipsis fidant, aut proprijs viribus (quasi iā aliquid coeperint esse, cū nihil sint) sed spē totā habeant in domino, sine quo prorsus nihil potest esse efficere, & ex quo omnis est eorū in bonū sufficientia. Vbi verō sic praedictō & ordinato modo ad dominum se conuerterint, sperent in eo fidenter, de sua salute securi: quoniam nō illos cōfundet spes sua. Cū verō cōsequēter subiungitur, Multi dicunt quis ostēdit nobis bona? obiectio ponitur hominum carnalium, ac deinde versu sequenti eiusdem obiectiois solutio, quemadmodū in Elucidatione euidenter exponitur. ¶ Versu 8. A fructu frumēti, vini, & olei sui. Nonnulli hunc versum de malorum prosperitate exponunt, referentes sermonem ad illos multos, de quibus in versu sexto mentio fiebat, qui increduli & murmuratores dicunt fidelibus, Quis ostēdit nobis bona? hos di sunt multiplicari, id est, ditari in fructu frumenti, vini, & olei, id est, per abundantiam rerum temporalium.

Auguſt. raliū. In his enim tribus frumento, vino, & oleo, omnium rerum temporalium abundantiam intelligunt. Hanc expositionem qui clarius uolet ac plenius cognoscere, uideat commentarium sancti patris Augustini, qui eam late prosequitur. Nostra enim elucidatio propter connexionem commodiorem, nequaquam istam expositionem prosequitur, sed mystica intelligentia de sacramentis loquitur nouae legis, quae per fructum frumenti, uini, & olei intelliguntur, ratione quae inibi exprimitur. Iuxta quam intelligentiam illud etiam conuenientissime uidetur accipi, quod populo misericordiam consequuto per poenitentiam, praedixit Ioel propheta: Zelatus est (inquit) dominus super terram, & pepercit populo suo. Et respondit dominus, & dixit populo suo, Ecce ego mittam uobis frumentum, & uinum, & oleum, & replebimini in eis, & non dabo uos ultra opprobrium in gentibus. Nam quod haec ad nouae legis beneficia & gratiae tempus pertineant, consequentia manifestius demonstrant, quae de diaboli eiectione & condemnatione, de deserti gentium fructificatione, de Christo doctore iustitiae, eiusque praedicatione, euidenter satis faciunt mentionem, ac deinde etiam de spiritus sancti effusione propheta subnectitur, quam sine hesitatione Petrus Apostolus in Actis Apostolorum populum Iudaeorum alloquens, ad tempus nouae legis asserit pertinere. Iuxta hanc item nostram interpretationem, uenerabilis Ecclesiae doctor Thomas Aquinas, in officio sanctissimi Eucharistiae Sacramenti, praesentem uersiculum accommodat, in Antiphona quam huic Psalmo praecipendam praemittit. Antiphona autem huiusmodi est, A fructu frumenti & uini multiplicati fideles, in pace Christi requiescunt. Quod autem oleum omiserit, nihil moueat: quoniam ad Eucharistiae sacramentum (quod ille laudabat) non attinet. **V**ersu penultimo, in pace in idipsum dormiam. Nota, quod prisci illi Patriarchae atque Prophetae, qui longe ante Christi aduentum praecesserunt per multa saecula, quibus non est datum uidere ea quae oculi nostri uiderunt, atque etiam uident in tempore hoc gratiae & nouae legis: fuerunt tamen illuminati a Deo de uenturis illis nouae legis mysterijs, per quae futura erat salus & redemptio generis humani, & gratia copiosa credentibus conferenda, cum abundantia spiritualium bonorum: sicque ea quae in tempore nouae legis futura erant per fidem uelut a longe aspicientes, in pace quiescerunt: quemadmodum de Abraham, Isaac, & Iacob ait Paulus, quod iuxta fidem omnes defuncti sunt: non acceptis re promissionibus, sed a longe eas aspicientes, & salutes. Quiescerunt autem in pace iuncti per fidem & spem pariter cum illis suis posteris uenturis in tempore gratiae: id est, nobiscum, qui ea quae illi ut uentura credebant, nunc credimus & confitemur impleta. Et quemadmodum nos in fide securi quiescimus (domino uocante) in spe eius quae iam impleta est redemptionis humanae: ita & isti in pace pariter nobilium quiescebant securi, propter fidem & spem eorum quae certissimè uentura & suo tempore implenda credebant. Unde Patriarcha Iacob, congregatis in nouissimo filijs, hanc suae spei securitatem protestando dicebat, Praestolabor salutare tuum domine. Et Tobias sanctus morti proximus, in spiritu cernens decorem aedificandae Hierusalem, id est, Ecclesiae sanctae, similiter dicebat exultans, Beatus ero, si fuerint reliquiae seminis mei ad uidendam claritatem Hierusalem. Et iterum, Ego autem & anima mea gaudebo in domino. Imò & Balaam ille iniquus auaritia seruus finem uenturum iustorum non ignorabat, cum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia. Secundum hunc itaque modum illuminatus de uenturis Propheta Dauid se dicit in pace pariter requiesciturus, eo quod peculiari modo esset ex Deo factus securus de beata sua resurrectione & glorificatione, non minus quam si omnia salutis humanae mysteria ipse oculis corporeis fuisset contempulatus: id quod in alio psalmo apertius cofiteretur, dicens, Credo uidere bona domini in terra uiuentium.

QVINTI PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus qui sequitur, formam aptam dat orandi ijs qui in tribulationibus aut tentationibus positus, ut patitur ab aduersantibus sine uisibilibus sine inuisibilibus persequutoribus. In quo uir iustus primum orationem suam petit exaudiri, quam ante conspectum Dei se exhibens, in discussione uita sua offert Deo. Et quia illum nouit super omnia odisse operarios iniquitatis, ab eorum numero se per conscientiae bonae testimonium separans, cofidenter ante Dei praesentiam ingreditur, caelestem Dei ducatum atque directionem fiducia liter postulans, propter inimicorum suorum quam proponit peruersam malitiam, quorum optat & orat cogitationes decidere & irritas fieri. Iustus autem in domino sperantibus letitiam & exultationem, & diuinam erga seruos suos tutelam atque custodiam pronuncians, ita terminat uocem orationis pariter atque confessionis suae.

QVINTI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Verba mea auribus percipe domine: * intellige clamorem meum.
- 2 Intende uoci orationis mee, rex meus & Deus meus.
- 3 Quoniam ad te ora-

Erba orationis meae quibus oro ad te in tribulationibus & tentationibus constitutus, ascendant ad te Domine, & ad aures tuas ea fac peruenire, ut audias & exaudias orantem: * uocem orationis meae qua clamo ad te, tu domine attende & considera, ut exaudias. 2 Neque auertas te ab oratione mea, sed intentus esto ad uocem meam qua oro ante conspectum tuum, tu qui es rex meus cui milito, & dominus Deus creator atque redemptor meus cui seruiō. 3 Ecce enim orationem meam ad te leuabo domine, in te spem omnem habens atque fiduciam, qui es Deus uerus & uerus, solus me potens adiuuare in omnibus necessitatibus: * & tu

A bo domine: * mane exaudies uocem meam.
4 Mane astabo tibi, et uidebo:

* quoniam non Deus uolens iniquitatem tu es.

5 Neque habitabit iuxta te malignus: * neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.

6 Odisti omnes qui operantur iniquitatem: * perdes omnes qui loquuntur mendacium.

7 Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus:

* Ego autem in multitudine misericordiae tuae.

8 Introibo in domum tuam: * adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

9 Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos: * Dirige in conspectu tuo uiam meam.

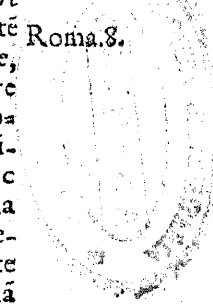
10 Quonia non est in ore eorum ueritas: * cor eorum uanum est.

11 Sepulchrum patens est guttur eorum.

* linguis suis dolose agebant:

* iudica illos Deus.
12 Decidant a cogi-

* & tu me exaudies tibi supplicatē tempore matutino, tempore orationi accommodo & opportuno: quādo nimirum tranquilla & pacata sunt omnia, & ad orationem est anima accommodatior. Mane etiā cum illucescere coeperit intra animā meā lux salutaris gratiae tuae, quae me ut oportet orare doceat. 4 Matutino tempore curabo me tibi praesentē exhibere, & ante conspectum tuū per mentis eleuationem consistuere, quādo diuinis rebus contemplādis atque percipiendis liberius vacare possunt homines: & tunc contemplanor, peruidebo, & diligenter considerabo tā ea quae ad tuā ueritatem spectat, quā ea quae ad meae uitae mūditiā, ut mundus tibi asista: * Tu es enim Deus qui turpitudinem peccati, & omnem iniquitatis immunditiā non tātum non diligis, sed habes etiā odio: propter quod eos qui se ante conspectum tuum exhibere uolunt, diligenter contempleri oportet & peruidere ne quid forte lateat in occulto, quod oculos tuae maiestatis offēdat. 5 Neque quā peruersus intromittetur ad habitationem tuā gloriosā, ut tua fruatur gloria, neque tu quēquā eorum qui operantur malum fouebis quasi domesticum tuum: * neque perstabunt impij isti ante oculos beneplaciti tui, sed a conspectu gloriae tuae projicientur & perdentur in tenebras exteriores, perpetuò diuisi à conspectu tuo. 6 Tu, cum sis summe bonus & perfectissimus omnino bonitas, malitiā contrariā habes exolam, & omnes qui operantur eā (quatenus iniquitatis operarij sunt) abominaris: * sempiterna dānatione perire facies omnes eos qui fraude & mendacium loquuntur, uel agunt ad deceptionem proximorum suorum. 7 Homine sanguinis appetitorem qui oblectatur in sanguinis effusione, & in nece hominū, item & eū qui fraudibus ac dolis occupatur ad infidiādum proximis, & inferenda quēlibet nocemēta per astutiā suā, huiusmodi detestatur atque execratur Deus: qui ex sua natura clemētissimus est, etiā inimicorū in se peccatiū mortem nolēs, & omnis equitatis atque ueritatis amator, fraude & iniustitiā super oīa habens exolam. * Ego uerò ex dono gratiae tuae nullus horum mihi coficius, & secundū magnitudinē misericordiae tuae à mortalibus hūc pestibus (testimoniū mihi perhibente diligēter perquisita cofcientia, immunis, cofidens in misericordia tua quae est magnanimis: 8 Audebo fiducialiter exhibere meipsum conspectui tuo, & ingrediar in domum sanctā tuā, siue eā quā in caelis inhabitas, spiritu mentis in illā ascēdens, siue eā quae in terris nomini tuo & cultui est specialius dicata, per corporis ingressum: * illicque siue mentis siue corporis praesentia cofstitutus, adorabo te dominū eū timore & filiali reuerētia: i uera humilitate cordis mei: nunc quidē tuā gloriā collaudādo, nunc de beneficijs gratias agendo, nunc deprecādo pro peccatorum remissionibus, nunc pro ereptione clamādo de periculis, atque alijs necessitatibus. 9 Esto mihi domine Deus dux itinēris, & per uiam iustitiae tuae in obseruatione praecceptorū tuorum me dirigē, propter eos qui mihi in uia hac aduersantur, querētes suis prauis suggestionibus & asiduis tentationibus varijs modis a uia iustitiae tuae in peccatū pertrahere: * & ut periculū quod ex horū acerba malitia mihi imminet, ualeā tuo auxilio euadere: dirige tu domine per ducatum caelestis luminis tui uiam uitae meae in beneplacito tuo, ut corā te ambule, si quis perfectus. 10 Est enim malitia aduersariorum meorum (peruersi simorum dico daemōnum, & hominū prauorum, qui ministri sunt & membra eorum) magna & crudelis ualde: Quonia non ueritate neque iustitiā loquuntur aut suggerunt, sed quae uana sunt, iniqua, & impia semper proponunt & suadēt: * neque id mirum, quādoquidē intima quaeque eorum plena sunt uanitate & peccati desiderio. 11 Guttur eorum quasi sepulchrum patens est, eructās eā quā in se habet foetoris turpitudinem, & ad uorādum atque suscipiendū in mortē semp̄ apertū. Sic enim peruersi demones pleni omni spurcitia, & foetore exhalāt atque euomunt bonis intolerabile, & semper ad uorādum bonorum animas auidi existunt, & insatiabiles: * per linguas quoque suas, quo magis decipiāt, dolose loquuntur, dum blādis suis suggestionibus proponunt hominibus quae uidentur dulcia atque carni suauiā interdum etiā quae spiritui uidentur secundum speciem bona atque uilia, ut ita tandem sub boni specie fallāt, & incautos in sepulchrū mortis conijciāt: * Tu uerò pro seruis tuis pugnās Deus omnipotēs, destrue potestate illorū: & pro nobis faciens iudiciū, condemna illos, qui uolentiam eorum tua potentia facillime uales compescere, & dolos tua sapientia depellere. 12 Fac tuo iusto iudicio

Ezech. 33. & 18.

tationibus suis: * secundum multitudinem impietatum illorum expelle eos: * quoniam irritauerunt te domine:

13 Et letentur omnes qui sperant in te, in aeternum exultabunt, & habitabis in eis.

14 Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum: * quoniam tu benedices iusto.

15 Domine, ut scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos.

Deus omnipotens, ut frustrerentur ipsi in consilijs suis quae cogitauerunt contra seruos tuos, ut in effectum suas prauas machinationes nequeat perducere: * iuxta multitudinem & propter multitudinem iniquitatum quas cogitauerunt, a conspectu tuo in sempiternum proiecis eos, & a confortio seruorum tuorum quibus aduersati sunt, eliminabis eos in aeternum: * quoniam non aduersus homines solum, sed & aduersus tuam gloriam machinati sunt & rebellauerunt: atque ad iracundiam te provocauerunt ex sua peruersa malitia conati tuam gloriam facere irritam. 13 Ex aduerso vero qui crediderunt & sperauerunt in te domine serui tui, ipsi non expellentur a conspectu tuo: sed letitia sempiterna latrabuntur coram te, ineffabili gaudio tripudiant in praesentia diuinae maiestatis tuae: & tu inhabitabis in medio eorum, futurus eis sempiterna letitia, & gaudium aeternum, & author indeficiens omnis boni, quasi dominus in medio fidelium seruorum suorum, imo quasi pater in medio filiorum accumbentium mensae tuae. 14 Et magnifice atque gloriose latrabuntur in aspectu atque fruitione vultus tui, omnes qui nunc vero amore diligunt sanctum nomen tuum. * tu es enim Deus optimus, qui benedictionem plenissimam illam dabis omnibus in iustitia nunc tibi famulantibus, quemadmodum in vita praesenti, gratia tua benedictionem eisdem conferre voluisti. 15 Tu domine beneplacito bonae voluntatis tuae nos tibi seruire cupientes admodum, sicut protegendo, ex omni parte circundas atque circuncingis protectione tua, ne alicunde malum nobis valeat, aut nocumentum accidere. Tua namque erga seruos tuos bona voluntas, & tuus erga nos affectus bonus, atque benigna dilectio est nobis quasi scutum & tutamentum quo ab omnibus malis saluamur, & in vitam aeternam illaerati atque salui perducimur.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVINTVM.

Verfu quarto, Mane astabo tibi, & videbo, quoniam. Secunda pars huius versus potest vel diuisim legi, ut quoniam, sit coniunctio causalis, quomodo in Elucidatione declaratum est: vel etiam coniunctim cum verbo videbo, ut sit sensus, Mane astabo tibi, & tum videbo, considerabo, speculabor, & contemplanor quod tu sis Deus nolens iniquitatem. Cum enim in tranquillitate mentis ponitur homo abiectis & eliminatis omnibus passionibus perturbantibus, illucescente fulgore superni luminis, tunc contempletur homo purius, & videt limpidius quae de Deo in hac mortali vita cognoscisci possunt. Et frequenter quidem, dum in perturbationibus sunt homines, dum seruet in eis passionum impetus, male iudicat, quod velit iniquitatem Deus, aut impios diligat siue foueat: eo quod illos in malis suis ita toleret, ut a non intelligentibus diuina consilia videatur fauere illorum impietatibus. Verum qui mane Deo astiterint, videbunt & intelligent longe aliter rem habere, Deumque, ut ipse sanctus est, ita & in alijs diligere sanctitatem, & eam requirere, ac nequaquam fouere apud se peccatores. Prior tamen sententia plenior videtur, & magis literae accommoda. Versu 7. Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Virum sanguinum interpretati sumus hominem sanguinis innoxij appetitorem & effusorem, cuiusmodi sunt homicidae & tyranni crudeles, ut Saul & complices eius, qui innocentis Dauid tantopere cupiebant & quaerebant sanguinem fundere. Cui expositioni aperte fauet Chaldaea Paraphrasis, ita hoc loco habens. Hominem effusorem sanguinis mundi, & dolosum longe propellet Deus. Et secundum hanc intelligentiam, maledicus ille Semai exclamabat aduersum Dauid, quod vir sanguinum esset: hoc nimirum illi ad contumeliam improprians, quod praedia domini fuisset praeratus, & hostes populi dei interfecisset iuxta voluntatem domini, in ore gladij impiorum, scilicet ex voluntate domini, interfecit hominibus iudicans. Posset tamen generaliori acceptione per virum sanguinum quilibet peccator intelligi: quoniam nomine sanguinum significari peccata in scripturis, non est absolum: ut psal. 15. Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meae, id est de peccatis. Quae, quam ratione sanguinum nomine appellentur, in iam citato loco require. Versu 9. Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos, particula propter inimicos meos, in medio posita, potest cum praecedentibus coniungi: quae connexionem habet Elucidatio ad hunc modum, Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos: ac deinde, Dirige in conspectu tuo viam meam. Potest & ad sequentia connecti, hoc modo, propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam. Vtraque autem connexio eandem habet sententiam. Neque altera alteri vlla ratione preferenda videtur, nisi quod prior vulgarior & visitior est, quam & beatus Augustinus sequitur. Versu 10. Quoniam non est in ore eorum veritas. Recta est in hoc versu partium consequutio. Nam secunda, prioris rationem reddit, Quod enim non sit in ore impiorum veritas manifestum est hoc ex cordis defectu procedere. Nam (veritate teste) ex abundantia cordis os loquitur. Et sicut bonus homo de bono thesauro profert bona, ita malus de thesauro suo profert mala. Et iterum ait quibusdam mendacibus veritas, Progenies viperarum quomodo potestis bona loqui, eum sitis mali: itaque non est in ore impiorum veritas, quoniam nec est in corde: sed quomodo cor eorum vanum est, ita & os non aliud quam vanitatem potest eloqui. Recte autem huic consonant & alia veritatis verba, quibus diabolus asserit mendacem esse, & patrem mendacij, ac tum demum ex proprijs loqui, cum

2.Reg.16.

Psal.50.

Matt.12.

Luc.6.

Matt.12.

Ioan.8.

A mendacium loquitur. Et quomodo ipse mendax est, paterque mendacij, sic & vniuersos quos possederit, vanos & mendaces facit. Potest autem hoc modo veritas accipi, vel ea quae ad intellectum spectat opposita falsitati: vel ea quae ad effectum seu mores pertinet, quae cum iustitia eadem opponitur vanitati siue iniustitiae. Nam & veritas & vanitas utroque horum modorum reperiuntur in vsu scripturarum posita. Et quidem in praesenti loco utraque sententia veritatem ex aequo habet. Nam falsa loquuntur mendaces daemones in cordibus hominum, quoties de proprio loquuntur: loquuntur etiam ac suggerunt impia, quae contra Deum existunt. Quemadmodum (exempli gratia) cum primo homini sub serpentis specie loqueretur ille inuentor peccati, mendacium non simplex multiplicemque falsitatem eloquebatur, dicens nequaquam ipsos morituros, si de vetito ligno ederent, sed futuros quasi deos. Vanitatem autem & impietatem loquebatur, quoniam ad inobedientiam creatoris sui iniqua suggestionem creaturam excitauit. Ex Hebraeo tamen magis videtur de vanitate iniustitiae fieri sermo quam de falsitate. Unde Felicis versio habet, Non est in ore eorum recitudo, intima eorum prauitates: quod manifeste respondet intelligenti praedictae, quae etiam solam exprimit Elucidatio. Versu. 11. Iudica illos Deus. Sciendum est, verbum iudico, cum accusatio posita, aliquando in bonam partem sonare, quemadmodum psalmo 7. Iudica me domine secundum iustitiam meam. & alibi, Iudica me domine, quoniam ego in innocetia mea ingressus sum. Ac rursus, Iudica me Deus & discernere causam meam: hoc est, pro me fac iudicium, causam meam diiudica. Aliquando vero in malam partem sonat: ut in proposito loco, Iudica illos Deus. & alibi, Iudica domine nocentes me, expugna impugnates: & alijs plerisque in locis. hoc est, fac iudicium aduersum illos, ac illorum condemnationem, siue secundum tuum iustum iudicium redde illis mercedem dignam. Iustos ergo & bonos iudicat Deus, sed nimium differenter: nimirum pro bonis in salutem, aduersum malos autem in perditionem. Versu vltimo, Domine ut scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos. Clarior foret oratio, si ita diceretur, Domine bona voluntate tua, ut scuto, coronasti eum. Atque in hunc modum habet versio Felicis ex Hebraeo: Sicut scuto dilectione coronabis eum. Aut sicut scuto placabili & beneuola voluntate circundabis eum. Cui & paraphrasis Chaldaica consentit: Veluti clypeo, voluntate bona coronabis eum. Atque in hanc sententiam accipi oportet sermonem lectionis nostrae. Dei enim beneplacitum, siue placabilis voluntas & benignus respectus, super seruos ipsius, quasi scutum est, clypeus, & munimentum, quo protegitur homo & defenditur in vitam aeternam. Videtur autem coronare hoc in loco idem valere quod circundare, siue circuncingere, in modum videlicet coronae, quae ambit & circundat caput: quemadmodum in historia libri Regum legitur de Saul & viris eius, quod circuncingebant Dauid in modum coronae. Atque huic intelligentiae consonat quod Felix pro coronare putat verbi posse circundare. Qui tamen voluerit intelligere de premio coronae & gloriae aeternae, dicet bona voluntate Dei iustum ut scuto siue clypeo coronati. Quoniam Dei in electis suis beneplacitum est, Cuius velut clypeo ac scuto ab omnibus malis ipsos protegente, ad percipiendam propositam bonis operibus coronam perueniunt. Prior tamen expositio minus coacta videtur.

Gen.3.

Psal.7.

Psalm.31.

Psal.64.

Psal.43.

1.Reg.23.

SEXTI PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste (qui inter poenitentiales psalmos, iuxta Ecclesiasticam consuetudinem, primus ponitur) aptissime mandat formam poenitentibus, ad Deum se post peccata conuertere volentibus. Considerans namque peccator turpitudinem peccati sui, timere incipit iram Diuini iudicij, pro cuius amotione primum Deo supplicat, ne cum damnatis in furore & ira puniatur: suamque infirmitatem proponens, & multiplicem peccati uisum medela sibi poscit atque auxilium impendi priusquam anima peccatis gravata descendat in infernum, ubi Diuinitatis non est confessio. Atque ut exaudibilior fiat oratio, suae poenitentiae luctum & afflictionem commemorat, metaque Diuinae ultionis, quae se asserit conturbari. Verum quia ex diuina pollicitatione lugentibus promittitur subsequutura consolatio, post vocem stetus, spe ueniae concepta, in Deum resumpta fiducia inimicos omnes a se abigit: & operarijs iniquitatis, quibus ante seruierat, aut certe consenserat in malum prorsus renunciat, eisque consensionem de machinato sibi malo optat, atque praenunciat in sua salute, quam exauditus sperat.

Matth.8.

SEXTI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me.
2 Miserere mei domine, quoniam infirmus sum:
* sana me domine,

Domine ne quasi furibundus & implacabiliter iratus me arguas, aut confundas in nouissimo die: neque quasi iratus iudex in seueritate iustitiae tuae me punias: sed si quando exigetibus iniquitatibus corripere aut arguere uolueris seruum tuum, quae so, id facias correptione paterna in amabili misericordia tua, quomodo filios tuos corripere es solitus, non autem in iudicio seuerae ultionis tuae: quemadmodum illis facies, quos in nouissimo in ira & furore tuo, aeternae damnationis gladio es percussurus. 2 Et quamquam culpis meis exigetibus, secundum districtiorem iustitiae tuae duriora commerui: tu tamen piissime Deus mecum age suauiter & misericorditer, attendens infirmitatem & fragilitatem meam, quam & ego humiliter agnosco, & tu qui uides omnia, non ignoras. * a qua infirmitate & debilitate te precor (qui solus medicus es & curator animarum) uti sanes languentem animam meam, per medicinalem gratiam tuam, & peccatorum languores ac vulnera auferendo, & ad operanda quae recta sunt interius me corroborans.

b iij boran.

* quoniam conturbata sunt ossa mea.

3 Et anima mea turbata est valde: sed tu domine vsquequo?

4 Conuertere domine, & eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam.

5 Quonia non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?

6 Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo.

7 Turbatus est a furore oculus meus: inueteraui inter omnes inimicos meos.

8 Discedite a me oes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei.

9 Exaudiuit dominus deprecationem meam: dominus orationem meam suscepit.

10 Erubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei: conuertatur & erubescant valde velociter.

borando. * Quantocyus (inquam) adhibe medelam, quoniam iam debilitatus sum valde, etiam vsque ad ossa, & omnem virtutem, ita vt vix quicquam in me remanserit virium. 3 Anima quoque virtutes debilitata sunt valde, neque quantum ex me vlla videtur superesse vis ad bene agendum, vt penitus mihi metipsum diffidens, omnem spem in me cogar proijcere. * Tu vero domine, quousque tandem differes auxilium tuum? cur tamdiu miserum relinquis viribus & consolatione priuatum? 4. Obsecro domine, ne vltra differas, ne tardes amplius, sed ad me iam penitentem conuertere benignum aspectum tuum, quem a me peccante iuste auerteras: & animam meam libera de peccatorum vinculis, de iugo mortis, & captiuitate diaboli, in quo per peccatum meiplum nequiter conieceram: atque ab his per peccatorum remissionem, & gratia tua largitionem liberum me facias ac saluum, non propter mea Deo merita, sed propter magnam & infinitam misericordiam tuam. 5 Ecce enim inter eos, quos mors aeterna possidet, nemo memor est nominis tui, ad te honorandum, adorandum, vel laudandum: & in profunda inferni fouea non inuenitur qui voluntariam laudis confessionem, aut gratiarum actionem det gloriae tuae, vbi blasphemias, fletibus, & dentium stridoribus plena sunt omnia, & omnis vox laudis audiri non potest. Atque ob hoc quae vtilitas erit tibi spiritui patri, ex vita mea, si nunc in peccatis persistens, in infernum tandem cum illis demergar? praestat profecto, vt de morte ad vitam transferas animam meam, quo sic in ea & nunc & in perpetuum glorificetur nomen tuum. 6 Et vt facilius flectatur ad parcendum misericordia tua, vide domine afflictionem penitentiae meae, quae admodum gemitibus atque suspirijs propter peccata mea fatigor, neque adhuc cessare volo, sed per noctes singulas in amara recogitatione peccatorum fletibus abundanter madefactam lectum meum, & lacrymis copiosis humectabo locum quietis meae, etiam nocte (quae tamen quietis est tempus) lacrymis non abstinens, & neque lectulo qui est requies locus) a fletibus parcens. 7 Oculum quoque interior mentis meae debilitatus est & conturbatus a consideratione irae tuae, & vindictae quae propter culpam meam meritum secundum distinctionem iustitiae tuae, super me ventura erat: * nimium perseueraui ac veluti consensui in consortio peruersorum demonum, atque prauorum hominum, omnium inimicorum meorum: atque ab eis velut ad finem deductus sum, & ad vltimum vsque virum consumptus. Cito enim ad finem perducitur & consumptus inuenietur, qui inter tam edacissimos voratores vel paululum permanserit. Vox eius qui post luctum, spe veniae & diuini auxilij per Deum reddita fidenter pellit aduersarios. 8 Tandem vero luctu finito resum pra in Deo meo fiducia, procul abire iubeo, & quam longissimam a me recedere omnes operarios iniquitatis, cum quibus amodo prorsus nihil volo habere commercij, quibus vltra assimilari nolo, quibus amplius consensum in malo nullum dare decreui ac statui: * iam enim, testimonium mihi perhibente conscientia, confido esse exauditum a domino fletum meum, & lacrymas penitentiae meae: atque ob hoc indignum fuerit, vt ad ea quae mihi iam misericorditer sunt dimissa peccata, iterum turpiter conuertar. 9 Exaudiuit benignus dominus, qui mortem non vult peccatoris, deprecationem meam, qua illum pro peccatorum dimissione, & languorum curatione sum deprecatus: * benignissimus dominus (vt iterum repetam ad gaudium, quod semel dixisse animo latenti parum videtur) orationem meam non repulit, sed acceptauit & exaudiuit eam. 10 Confundantur proinde & conturbentur & tabesiant pra confusionem, odio & inuidia, omnes inimici mei, qui perdere querebant animam meam: conuertantur (inquam) retrorsum quantocyus, & celeriter ad praesentiam caelestis auxilij impediuntur ab effectu operis sui, vt non potentes praualere in eo quod coeperant, turpiter confusi erubescant: cum me, quem mortis ditioni destinauerant, diuina gratia conspexerint ad vitam rediisse.

ANNOTATIONES IN PSALMVM SEXTVM.

Versu primo, Domine ne in furore tuo arguas me. Corripit siue arguit Deus aliquando correptione misericordiae, aliquando correptione iustitiae. Correptione misericordiae arguit siue flagellat nonnunquam etiam innocentes, tantum ob probationem & meriti accumulationem: nonnunquam vero propter vltionem commissae iniquitatis, a qua per correctionem eiusmodi quaerit eum qui peccauit, sed pra-

A praedestinatus est a prauitate retrahere, Vtrūque autem hoc flagellum, misericordiae est & paterne disciplinae. Pater enim nonnunquam seuerius agit cum filio, solum vt probum animum eius, & bonum faciat meliorem, vel certe in virtute custodiat. Iuxta illud Sapientis, Filij tibi sunt, erudi illos, & curaua illos a pueritia eorum. Filia tibi sunt, serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Nonnunquam vero, vt peccatum filij puniat & castigatum emendet. Correptione autem iustitiae arguit Deus in futuro iudicio, & flagellabit impios vniuersos: nonnullos vero ex eis etiam in praesenti tempore, quemadmodum obduratum Pharaonem, impiū Antiochum, & superbū Herodem. Atque hoc est argui in ira & furore. Prius autem in misericordia & dulcedine paterna. Non ergo simpliciter orat vir iustus omnino non argui, omnino non corripit. (Quis enim filius, vt ait Apostolus, quem non corripit pater? Et si extra disciplinam estis, ergo adulteri, & non filij estis) sed tantum non argui in ira & furore. Argui autem in misericordia, etiam optare debemus: iuxta quod in alio Psalmo dicitur, Corripit me iustus in misericordia, & saluabit me. ¶ Versu secundo, Misere mei domine, quoniam infirmus sum. Solent qui misericordiam petunt, in sua postulatione adducere quicquid offensum potest placabiliorum efficere, & ad citius dimittenda commissa facilius inflectere. Habet autem homo quasi praecipuum quod ita adducat, fragilitatem & imbecillitatem carnis suae: quoniam quilibet caro est, ad omne malum procliuus ab adolescentia sua, habens quidem ad male faciendum ex se potestatem, & occasiones, atque adiutoria plurima: ad bonum vero piger existens, & nimia difficultate boni quicquam operas. Iuxta quod apud Esaiam dicitur, Vae vobis qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Item, Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nesciunt. Haec certe infirmitas, fragilitas, & debilitas magna, est toti generi mortalium ex sua conceptionis vitia origine inrita, & ita medullitus impressa, vt vix vnqua hominem relinquat, imò vox post multos, eosque diuturnos nimium labores, superare illa contingat: nisi quos Dei gratia in bono iam confirmatos, ab ea fecit liberos. Hanc autem infirmitatem supplicantes Domino proponimus, non quidem ad excusandas excusationes in peccatis nostris (Nequaquam enim id Dei misericordiam erga nos flecteret, quin potius contra nos Dei iustitiam prouocaret) sed tantum in hoc vt nostra imbecillitate considerata ad miserendum efficiatur prouocatio, ac facilius impetremus veniam. Nam vbi illestamenta ad peccatum minora fuerint inuenta, peccatum ipsum (vt magis voluntarium) maioris solet aestimari, & remitti difficilius: vbi vero maiora incitamenta, minus solet ponderari offensa, & facilius dimitti. Propter quam Sapiens tria mala proponit maxime execrabilia, aduersum quae peculiari odio animam suam asserit commoueri. Tres (inquit) species odiuit anima mea, & aggrauor valde animae illorum: Pauperem superbum, diuitem mendacem, & senem insensatum. Pauper enim, quoniam minus habet causam ad sese efferendum, cum vel sola paupertas merito suadere debeat humilitatem, idcirco ipsius superbia magis est detestabilis, quam si diues superbiat: qui ex diuitijs nonnullam videtur occasionem habere sese efferendi. Sic e contrario, diues si meriatur, non habet excusationem, cum mendacio non egeat qui sat habet, pauper vero, vt dicitur, & re faciat, si mendacium aliquod proferat, causam aliquam videtur suo mendacio praetextere, egestatem & penuriam. Nam iuxta Sapientis sententiam) multis peccandi occasio est egestas. Sic adolescens indisciplinatus & non intelligens, ob defectum experientiae & temporis breuitatem, simulque complexionis & concupiscentiae ardorem, videtur nonnullam habere excusationem, & toleratur in insipientia spe melioris profectus: puer autem centum annorum, nullam habet honestam excusationem, neque villo modo valet vltra tolerari, propter quod a Domino asseritur maledictus. Et secundum hunc fere modum quae admodum pauper mendax ad sui mendacij faciliorem dimissionem allegare potest quodammodo sua penuriam, non tamen inhonestam excusationem (nemini enim ad peccandum vlla potest esse honesta excusatio) sic & peccator homo veniam postulans, Deo recte potest proponere suam infirmitatem & fragilitatem. Vnde Psalmo 102. vbi de misericordijs Domini maximis erga genus humanum fit sermo, quasi in causam subiungitur humana infirmitas: Non (inquit Propheta) secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem caeli a terra corroborauit misericordiam suam super timentes se. Quantum distat ortus ab occidente longe fecit a nobis iniquitates nostras. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timetibus se: quonia ipse cognouit figmentum nostrum. Recordatus est quonia puluis sumus, homo sicut fenem, dies eius tanquam flos agri sic efflorescit. Quonia spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscat amplius locum suum. Et iterum in alio psalmo, Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos. Et abudauit vt auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam. & recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens & non rediens. Quod aliqui ad corporalem mortem absque reditu, alij vero secundum mysticam intelligentiam ad hominis in mala potestatem, non autem ex se in bonum, pertinere dicunt. Vtrūque autem Dei misericordiam inclinatur ad propitiandum infirmo nostro generi. In parte autem sequenti suum languorem aperit medico dicens conturbata esse ossa sua & animam suam, propter quod medela postulat dicens, Sana me domine, pro quo verum Felix, Medere mihi domine. ¶ Versu tertio cum dicit, Sed tu domine vsquequo? sententia sic incompleta per eclypsim, aliquid subaudiendum postulat, ad hunc modum: Vsquequo sic me conturbatum & miserum relinques? vsquequo non respicies? vsquequo differes adhibere medelam? Quod non ita dicitur, quasi postulet ipse diem sibi aut tempus miserationis per responsum determinari, sed tantum vt sit iudicij affectus magni, accelerationem petentis diuinam misericordiam: quemadmodum in alio penitentiali psalmo dicit apertius, In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. Magnam autem emphasim habent, & miram explicant effectus vehementiam huiusmodi breues & celeres in-

Pfal. 9. interrogaciones, ita per abruptionē & defectum posita. Indicant enim quasi plenum amaritudine animi, non valentem præ plenitudine qui latet, dolorē, vel liberationis desiderium exprimere. **V**ersu quinto: In inferno autem quis confitebitur tibi? Confessio in scripturis duplex inuenitur, altera laudis, altera poenitentiae, peccatorum scilicet agnitio. De priori dicitur, Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua: &, quonia audisti omnia verba oris mei. Et iterum, Nā & ego confitebor tibi in vasis psalmi veritate tuam Deus. atq; ita in alijs locis quāplurimis. De altera dicitur Numeri 2. Confitebitur peccatum suum: vbi idem habetur verbum in Hebræo, quod hoc in loco ponitur. In presenti autem loco utraq; confessio potest intelligi. In inferno enim neq; est confessio laudis diuinæ: quonia (vt in alio psalmo dicitur) Non mortui laudabunt te domine, neq; omnes qui descēdunt in infernū: sed nos qui viuimus, benedicimus domino. Neq; rursum illic esse potest confessio peccatorum, vbi perpetua obstinatio est, ac proinde nulla poenitentia, qua ad Deum valeant conuerti. Tempus enim poenitentiae quo se valet homo ad Deū conuertere nunc voluitur, neq; vltra hoc seculum extenditur, propter quod in inferno (vbi tempus vltra non erit, sed horribilis tenebrarum aternitas (non inuenitur peccatorum talis confessio, quæ ad poenitentiam salutarem pertineat. Videtur tamen magis de confessione laudis sermo fieri, cuius solius meminit Elucidatio: cui etiā Felicis versio cōsentit, quæ pro cōfiteri habet celebrare. In inferno (inquit) quis celebrabit te? **V**ersu septimo: Turbatus est à furore oculus meus. In Elucidatione furorem interpretati sumus irā Dei, à cuius consideratione merito metis oculus conturbatur, & mirū si nō conturbaretur. Veruntamen posset nihilo incōmodius referri hic versus ad amaritudinem & indignationem quam ipse peccator in se accipit ex peccatorū recordatione. Turbatur enim oculus peccatoris, & veluti cāligat præ fletu, propter indignationem nimiam contra peccatum, qua seipsum affligit. Nam teste Apostolo, cōtristari secundū Deum, quod est poenitentia agere, operatur in ijs qui peccarunt indignationē, imō etiā vindictā. Dum enim ad cor redeunt post præuaricationē agnoscere incipimus scditatem peccati, vehementer indignamur, & multa amaritudine replemur, & dolore permaximo percutitur cor nostrum, & quasi in iram aduersus eos qui in peccatum nos adduxerant (maxime autem in nos ipsos insurgimus: quæ sane indignatio, propter sui magnitudinem recte ira & furor potest nominari, quomodo habet nostra lectio: atque ita patet etiā hanc sententiam in nostra vulgata lectione includi. Atque huic sententiæ magis consentiunt interpretum ex Hebræo versiones. Siquidem beatus Hieronymus vertit, Caligauit præ amaritudine oculus meus. Felix autem, corrosus vel obtenebratus est præ dolore: quæ manifeste ad indignationem pro peccatis pertinent.

SEPTIMI PSALMI ARGUMENTVM.

Psalms iste videtur à Dauid cōpositus pro sua ab iniuste aduersariis liberatione: siue de manu Saulis qui illum odio implacabili sine tamen causa iusta annos multos ad mortem quasiuit siue de manu à Bsalonis filij, qui ex ipse nullā habuit rationem iustam oppugnandi sui amantissimum patrem: Est autem forma orandi apertissima viro iusto, ad Deum pro ab iniuste persequentibus liberatione clamare volenti. Potest q; totus orationis processus vel contra inuisibiles malignas potestates dirigi, quibus alios magis certos, magisq; noxios inimicos ac persecutores non habemus, aut etiam contra homines peruersos, qui nos sine causa querunt morti dare, siue corporali, potissimū autem spiritali. Neq; enim Christianus homo quenquā debet tam inimicum reputare siue aduersarium, quam eum qui animam querit in peccati & dānationis mortem quomodo cūque pertrahere. Quod etiam in alijs quā plurimis psalmis, quoties contra inimicos fit oratio, erit obseruādum. Et diligenter est hoc attendendum ne cum aduersus inimicos dura sic in psalmis leguntur, animales homines contra eos intentionē psalmi mox dirigat, qui forte in regula qualibet tēporali, causa fuerint magis, quā animo aduersantes, Non enim hic bonus est psalmorū vsus. Processus autē orationis talis est. Primum enim scititā per timescens vir innocens, aduersantium leonum à Deo spe sua liberationis poscit auxilium: pro quo impetrando suā (quātum ad illos) proponens innocentia, Deum orat in iudiciū pro se contra iniuste persequētes exurgere, vt cum pauperum fecerit iudiciū (quē admodum & mādauit suis in terra vicarijs) adherēt illi pauperum caeteruē, tanquā iudici, defensori, atq; patrono suo suā tamen innocentia, & suorum persecutorum iniquitatem specialiter proponens, ob quæ iuste se confidit à Domino expectare adiutorū. Atq; hec vsq; ad versum duodecimum. Deinde tribus versibus iram iusti iudicis ad vltionem parati terribiliter denunciat, sub descriptione eius qui vibratum tenet gladium, aut arcū tensum, sagittisq; ignitis ad iaculandū paratū. Post hoc processum impietatis ordine pulcherrimo describit, in eis qui ex peruersa malitia odioq; & inuidia innocentium animas perdere querunt: quorum mox prædicta iusta punitione, in laude diuinæ iustitiæ psalmi terminatur oratio.

SEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Domine Deus meus in te speraui: * saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.

2 Nequando rapiat

Domine Deus meus, quem colo, cui seruiō, in te spem meam omnem & fiduciam constitui, vt potes solum potentem & volentem mihi in omnibus periculis ferre auxilium: * tu verò in te sperantem confundi non patiaris, sed de manu omnium qui me persequuntur, & qui mihi querunt malum, saluum fac & libera: vt nequaquam mihi in eo quod machinantur, præualeant. **2** Ideo autem te peto saluatorem, ne quomodo cumque contingat aliquem ex ijs qui me persequuntur, præualere mihi, &

A vt leo animā meā: * dū non est qui redimat, neque qui saluum faciat.

3 Domine deus meus si feci istud: * si est iniquitas in manibus meis.

4 Si reddidi retribuētibus mihi mala: * decedam merito ab inimicis meis inanis.

B 5 Persequatur inimicus animā meā, & comprehendat: * & concubet in terra vitā meam, & gloriā meam in puluerem deducat.

6 Exurge domine in ira tua: * & exaltare in finibus inimicorū meorum.

C 7 Et exurge domine Deus meus in præcepto quod mandasti: * & synagoga populorū circumdabit te.

8 Et propter hanc in altum regredere, * dominus iudicat populos.

D 9 Iudica me domine secundū iustitiam meā, * & secundū innocentia meam super me.

10 Consumetur nequitia peccatorū: * & diriges iustū, scrutans corda, & renes Deus.

11 Iustum adiutorium meum à domino: * qui saluos facit re-

hi, & in morte rapere animā meā: quē admodum leo rugies cūm prēua luerit, ad deuorandum rapit ea quibus præualuerit: quod sane hostilibus nostris & robustissimis & vigilantissimis & exercitatissimis qui perpetuo nos circumueunt ad perdedum, nō fuerit difficile, si nō nobis infirmis & imbecillibus hominibus tu adsis liberator atq; saluator, qui tua virtute illorum violentia & impetum cōprimas. **3** Domine tu nosti, quonia sine causa me persequuntur inimici mei, neq; illis nocui quicquam, ob quod me debeāt oppugnare. Vnde nunc corā te hoc audacter protestor Domine Deus meus, quonia si istiusmodi aliquid feci aduersum illos, hoc est tale aliquid mali, quale mihi sine causa querunt, * si iniustitia vllā aduersum eos operata sunt manus meæ. **4** Si eis qui mihi mala querunt & inferunt, ego mala itidē retribuui, aut similia prior eis intuli: hec (inquā) si tu Domine qui iudex es omnium, in me cognouisti, iuste quidē ferre volo, vt cadā victus ab inimicis meis, quasi vanus, infirmus, & nihil roboris habens, aut stabilitatis, vt succumbā deuictus ab eis quasi impotens & destitutus viribus. **5** Iuste insuper patiar, vt persequatur me aduersarij mei, quos lesi, aut quibus prior malum intuli: atque etiā vt me comprehendant, concludāt, potestatemque super me obtineant: deinde vitam meā conterāt atq; consumāt, meq; ipsum & omnem meam gloriā omnemq; ornatum pessudent, in terram prosternant, & veluti puluerē comminuant, siue ad nihilum redigant. Hec (inquā) tua iudicia nō refugio subire, si tale aliquid aduersus inimicos meos fuerim operatus, quo iuste aduersus me possent incitari. At verò cū (teipso teste & iudice) nullius rei istiusmodi mihi sim conscius, neq; vllum vnquā eis vel nocumētum vel malum intulerim, neque etiā fuerim machinatus, oro te, vt pro me paupere faciens iudicium, de manibus iniuste persequētium, iuste tu liberis innoxia animā meam, quam sine causa impij hostes ad mortem requirunt. **6** Propter hoc noli vltra quasi dormiens dissimulare aut differre vindictam: sed quasi à somno exurge tanquā iratus, ad faciendā vindictā in aduersarios meos: * & magnificare atque glorificare in ostēsiōne iustitiæ tuæ, super omnes inimicos meos per circuitum. **7** Et euigila domine, atq; conurge in præcepto illo quod statuisti nobis in terra, nempe vt iudicium facias causæ eorum qui iniuste opprimuntur, quemadmodum præceptum dedisti hominibus, peculiariter verò iudicibus terræ & vicarijs tuis facere iudicium atque iustitiā, & oppressos liberare de manibus opprimentium: & cū in hoc tuo præcepto vigilaueris cōgregationes populorum pauperum atque humilium te quasi patronum & iudicē ac liberatorem suum vndiquaque circūdabunt, tā ad possedenda auxilia, quā ad gratias agendas post percepta liberationis tuæ beneficicia. **8** Et vt forte te ista non moueāt, aut tibi non noceant, quæ impij aduersus innoxios ac simplices machinatur: tamē propter has pauperum populorū turbas & cōgregationes (quarum tu patronus & iudex assereris & vere existis) ascende super tribunal tuum, & in altitudinē sedis tuæ iudiciariæ regredere, vt facias iudicium causæ pauperum, quā relinquere modo quodā videris, quando sine vindicta cernuntur boni à malis sustinere opprēssiones: * siquidem tu es, cui iudicium cōpetit populorū, nunc quidem ad defensionē innocentū aduersus noxios, & in futurū ad plenā vnicuiq; faciendā retributionē secundū opera sua. **9** Atq; ob hoc (quonia tibi cōpetit iudiciū) obsecro vt facias pro me iudicium cōtra aduersantes secundū iustitiam meā, qua erga illos me gessi: * & secundū innocentia illam quæ est in me erga illos: dū nihil illis iniqui vel nocumēti intuli, ob quod merito mihi malum querere valeant. **10** Non perdurabit in perpetuū impietas ista peccatorū, qua nunc innocentibus sunt molesti, neq; suā prauitatem permittentur in aeternum exercere, sed finietur aliquando, & finem accipiet potestas eorum: * vir autē innocēs & iustus tua directione in bono stabilitur, qui peruestigas, & cognita habes etiam ea quæ hominibus sunt intima, nimirum cogitationes & affectiones siue desideria eorū. **11** Merito ergo & iuste auxiliū expecto à domino deo: neque vana est spes & fiducia expectationis meæ: * quonia ipse est pauperum atque humilium saluator, liberator eorū qui sunt recto ac simplici corde. Huiusmodi enim iuste à domino expectare possunt auxiliū cōtra aduersantes: quonia talibus facta est diuini auxiliij repositio. quemadmodū ex opposito, qui sunt prauo & duplici corde, vane fidunt in diuino adiuto-

*Et os corde.
12 Deus iudex,
iustus,*

Roma.9. *fortis,
* & patiens:

Roma.2. * nunquid irascitur per
singulos dies?

13 Nisi conuersi fue-
ritis: * gladium suum
vibravit: arcum suum
tetendit & parauit il-
lum.

14 Et in eo parauit va-
sa mortis:
* sagittas suas arden-
tibus effecit.

15 Ecce parturit iniu-
sticiam, concepit dolo-
rem,
* & peperit iniquita-
tem.

16 Lacum aperuit &
effodit eum:
* & incidit in foveam
quam fecit.

17 Conuertetur dolor
eius in caput eius: & in
verticem ipsius iniqui-
tas eius descendet.

18 Confitebor domino
secundum iustitiam eius:
& psallam nomini do-
mini altissimi.

utorio, q̄ illis neq; re promissum est, neq; cōtinget. 12 Et nunc vōs E
impij innocentū oppressores, qui Deum non habetis prae oculis, ne
existimetis diuinā vos vltionem non percepturos: eo q̄ differat lōga-
nimitē ostensionem vindictae suae. Illud enim scitote, quoniam Deus
omnipotens qui iudex est populorū, ipse per se iustus est, imō iustitia
ipsa, propter quod sperare non debetis vestrā malitiam impune tran-
situram: * & fortissimus est atq; robustissimus, ne forte existimetis nō
fore illi potestate ad implendam executionē iustitiā suae: * est nihilo-
minus etiā longanimis & patiens, ferre sciens ac tolerare in sustinen-
tia vas irae apta in interitum, vt ne arbitremini se circo nullā vos ma-
nere vindictam, quia nō statim vt peccatū committitur, vindicta inse-
ratur. * Facit enim hoc eius lōganimitas, vt irā suam nō ostendat, neq;
vindictā exerceat per singulos dies, aut per momēta singula: sed vnum
diem destinavit, in quo reuelabitur ira eius, & iustum iudicium Dei,
quando super omnes pariter impios vnus gladij ictus, & vnus terror
sententiā desequit. 13 Et ne forte de longa vindictā huius dilatione
vobis blādiamini, illud scitote, quoniā nō modo, dum tēpus est op-
portunū, donec tēpus est gratiē, conuertamini per verā penitentiam
ab iniquitatibus vestris: * ecce iam in proximo est iudex & vindex ma-
lorū omnium, aeternae mortis sententiā quā in vos distingat atq; ia-
culetur paratā habēs ad modū eius qui gladiū aut hastā vibrat, vt le-
tali vulnere feriat eū qui pugnat ex aduerso: aut quēadmodū is qui ar-
cū iā tensum tenent manibus, & paratū ad iaciendū in hostem acutā
sagittā. 14 Et in arcu suo iam aptauit atq; locauit sagittas, quae sunt
iacula & instrumēta mortis, ad interficiendū inimicos: * & eas quidē
sagittas, quo sunt amplius terribiles, carbonibus aut rebus ardentibus
operatus est, sicq; fecit ignitas: vt quos sagittis horrendae illius senten-
tiā suae percusserit, incendat atq; ardere faciat igne sempiterno. Quē-
admodum enim sagittae rebus ardentibus aptatae atq; ignitae cū iaculā-
tur, hostiū domos incendūt atq; cōsumūt: ita diuinā vltionis sententiā
eorū in quos fuerit iaculata, & corpora & animas succēdat atq; exu-
ret igne inextinguibili, quo magis peccatoribus sunt diuinā vltionis
hae sagittae formidandae. Et ne forte mirū aut iniquum videatur cur tā
grauis vindicta apud misericordissimū dominū maneat impios illos
hominū seductores atq; subuersores, cōsideranda est & diligētē attē-
dēda eorū malitiosa & cōsummata pueritas. 15 Ecce enim postquā
dolorē cōceperūt, & afflictionē de alieno bono parturiūt, deinde &
meditātur contra eos, quibus inuidēt atq; malitiose indignātur, iniu-
sticiā: * quā tandē in operis effectū quantū in ipsīs est deducere conā-
tes, veluti pariunt. Nam hic ordo est in eis qui ex peruersa malitia pau-
perū animas querūt subuertere. 16 Neq; satis est eorū insatiabili ad
decipiendū cupiditati, q̄ palā oppugnet miseros, verū etiā calliditate
sua & astutia insidias parat, quasi foueas occultas aperiētēs, & profun-
de admodū effodiētēs, vt in eas incaute labātur miseri, & collapsi nō
facile queāt liberari. Verū dei iudicio (qui suorum pauperum semper
prouida gerit curā) sit plerūq; vt liberatis ijs quibus foueā effoderāt,
ipsi metē incidāt in eā quā parauerant. 17 Fitq; vt dolor & malum quē
alijs parauerāt, in capita recidāt authorum suorum: & iniquitas male
machinata innoxio, in collum redeat machinatīs. Quemadmodū de-
monibus peruersis Dei iudicio euenit, vt eandē mortem, ad quā nos
querunt pertrahere, nobis liberatis ipsi aeternum ferre debeāt: & cum
post omnes suas paratas insidias nos vidēt Dei auxilio de mortis tādē
fouea creptos, affligūt & cōfunduntur vehemētius, & augmētāt eis
omnis eorū malus conatus dolorē. Similiter & impijs cōtingit homi-
nib; qui dū mortē suae corporis, siue animae machinātur pximo, ipsi
in mortis aeternae baratrū, illis diuina p̄tectione saluatis, subito inci-
dunt atq; immergūt. 18. Ita sane iustus est Deus, & iustus est hoc Dei
p̄ innocentibus iudiciū: cui proinde p̄ immēsa hac & admirabili ius-
titiā suā cōfessionē dabo, & laudem atq; gratiarū actionē cātabo ipsi
qui sup̄ oēs est altissimus, rex regū, iudex iudicū, & dñs dominatium.

ANNOTATIONES IN PSALMVM SEPTIMVM.

H Vnc Psalmum nonnulli de Christo domino exponunt, vt sit eius oratio contra populum Iu-
dæorum ipsum sine causa persequentem. Alij verò ad personam accommodant peculiariter
ipsum Dauid, vel contra Saulem, vel contra Semei de tribu Saul: de quo in annotationibus ex He-
bræo, circa tituli expositionem, diffusius tractatum inuenire poteris si requires. Nos verò in Elu-
cida.

A cidatione sicut neutram sententiam exclusimus, ita neq; ad alteram strinximus intelligentiā, sed po-
tius in generalitate cuiuslibet iusto de tribulatione clamare, suamq; iustitiam domino commendare vo-
lenti, potissimum autem in tribulatione spiritali cōstituto, & a spiritalibus hostibus liberationē
postulanti (nemini aliorum p̄iudicantes) accommodamus. ¶ Versu tertio: Si feci istud. Pronomē
istud, demonstrat ad intellectū id quod mente tenetur, nempe tale aliquid ob. quod iustam haberet
causam inimicus persequendi. Aut tale aliquid, quale illi aduersus eum quærunt, aut quod illi falso
criminantur & accusant. Quemadmodum Dauid accusabant, q̄ malum quæreret aduersum regē,
cū illud à veritate esset alienissimum: & de Christo dicebant, quod seipsum Deum faceret, gloriā
propriā quæreret, populum seduceret, & alia his similia, quae nequaquā ita habebāt. Aut ad id quod
post sequitur referatur pronomen, ad hunc modum: Si feci istud, nempe si est iniquitas in manibus
meis, & si reddidi retribuētibus mihi mala. ¶ Versu quinto: Persequatur inimicus animā meam. In
his tribus versibus per cōtrarium sensum intelligēdum est, quod in sua postulatione vt p̄cipuum
intendit postulare, quod tamē propter modestiā tacetur, & subintelligendū relinquitur. Cum enim
dixisset: Si feci istud, decidam merito ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus, &c. cōsequens
erat vt subiungeret: Si verò non feci istud, si non est iniquitas in manibus meis, si non reddidi tri-
buentibus mihi mala, merito me custodiet & proteget iustitia tua, ne ab inimicis meis decidā ina-
nis, & ne comprehendant neq; conculcent in terra vitam meam. Verū istud propter modestiā
maluit subaudiri: maxime cū ad Deū fiat oratio, cui tam est cognitum quod intus premitur, quā
quod foris enunciat. ¶ Versu nono: Iudica me domine secundum iustitiā meam. Quærat forsità
aliquis, & dicat: Quidnam sibi vult, quod hic modo postulat homo iudicari secundum iustitiam
suam: cū in priori psalmo dictum sit, Saluum me fac propter misericordiam tuam. Et in alio psal-
mo dicatur, Non intres in iudicium cū seruo tuo domine, quia nō iustificabitur in conspectu tuo
omnis viuens: Sed aduertendū est, q̄ hic dicitur, Iudica me domine secundū iustitiam meā & secū-
dum innocentiam meam super me, debere dirigi ad eos, contra quos orat, persequutores suos, & ita
intelligi, q̄ aduersum illos nihil egerit, ob quod iuste debeant ipsum persequi, neque iustā habeant
causam mala aduersum se machinandi, quodque ab illis criminibus quae illi falso obiectant, & quae
ipsi quasi in causam persequutionis p̄tulerunt, immunis sit & innocens. Vnde Dauid legimus cum
Sauli in spelunca peperisset, ita post tergum abeuntis clamasse, Animaduerte, quoniam non est in
manu mea malum, neque iniquitas, neque peccati in te. Tu autem insidiaris animae meae, vt auferas
eam. Iudicet Dominus inter me & te, & vlciscatur me Dominus ex te, manus autē mea non sit in te.
Et iterum, Sit dominus iudex, & iudicet inter me & te, & videar, & iudicet causam meā, & eruat me
de manu tua. Quae omnia iustitiam & innocentiam proponunt, quantum ad ipsum persequutorem
p̄ter omnem orationē mala machinantē. Et iuxta hunc modum intelligi cōuenit hunc locū, quo-
ties homini applicatur: cū videlicet significare voluerit homo, p̄ter meritum se à persequutore
affligi p̄ter meritum (inquā) ex parte eius qui persequitur. Quantū autē ad Deum ne dicamus, si
feci malum in oculis tuis, & si est iniquitas contra te in manibus meis: sed dicamus potius, Tibi pec-
caui domine. Tibi soli peccaui, & quod dicebat filius ille qui substantiam suam prodegerat cum
meretricibus, Pater peccaui in caelum, & coram te: ac deinde adiciamus, Miserere mei Deus secun-
dum magnā misericordiam tuā: & secundum misericordiā tuā memēto mei tu propter bonitatem
tuā domine. Si enim dixerimus quia peccatum nō habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis
nō est. Peccatorem autē Dei iustitiā magis quā misericordiā prouocare in iudicium quēnam hęc
humilitatis forma est? Si tamen (iuxta supradictā quorundam opinionē) Christo domino psalmum
peculiariter adaptemus, conuenienter poterit locus propositus absolute intelligi: quanquam non
multum ita soleat loqui secundum assumptā carnis dispensationē Christus dominus, sed more po-
tius infirmorum atque humilium, ipse in nobis infirmus & pro nobis factus humillimus. ¶ Versu
duodecimo, Nunquid irascetur per singulos dies? Hunc versum absq; interrogatione habet lectio
quā in expositione psalmorū sequitur beatus Augustinus, ad hunc modū: Deus iudex, iustus, fortis,
& longanimis, & non iram adducens per singulos dies. iuxta quem modum etiam in Græcis exem-
plaribus legimus. Et eadem profus sententia est, quae in lectione nostrā vulgata, tametsi illa sit ali-
quanto clarior, notat tamen D. August. magis proprie de Deo dici iram adducens, quā irascens,
quoniā significatur ira, nō vt in Deo existēs per modū passionis (quod significari aliquo modo vi-
detur in verbo irascēdi) sed tantū vt ab eo in impios proueniens. ¶ Versu decimo quinto, Ecce par-
turit iniusticiam. Quod communiter canitur ac legitur parturit tempore p̄senti, videtur rectius
legendum parturiit, cū Græce p̄teritum habeatur & dicitur, id est, parturiit: atq; ita etiā verustio-
res & emendatores habeat codices Latini. Notandum quoq; ordinē eorum quae hic dicuntur ali-
quantulum videri inuersum. Rectius enim p̄poneretur concepit dolorem, ac deinde subiungeretur,
parturit iniusticiam. Primum enim est cōcipere, deinde parturire, postremum parere, quē ordi-
nem in Elucidatione seruauimus. Vnde Hieronymus vertit: Ecce parturit iniquitatem cōcepto do-
lore, id est, postquam cōcepit dolorem. Similiter vertit & Felix: Enixus est iniquitatem, postquam
concepit afflictionem. In quibus versibus manifeste is quem diximus ordo insinuat. De ordi-
ne autem isto qui in hoc versu ponitur, primū quidem concipiendū dolorē, deinde parturiēdi iniu-
sticiam, ac postremo pariedi iniquitatem, faciamus exēplo vno aut altero clarum quod dicimus. Sic
enim primus ille fraticida Cain, videns fratris sui hostias Deo fuisse acceptas, & igne domini ab-
sumptas, sua autē munera (nimirum quae de pessimis obtulerat) à domino despecta, cōcepit in scēse
malignā erga fratrem inuidentiē dolorē: ex quo deinde processit, vt iniusticiam meditaretur, ac velut
partur-

1. Reg. 18. Ibidem.

parturiret, ita vt fratri diceret fraudulento animo, Egrediamur foras: postremo, factus impius homicida, imò crudelissimus fraticida, peperit iniquitatem. Ita Saul vidēs a se domini spiritum recessisse, & impleuisse Dauidem, cui etiam in choris a eade Goliath redeūti cātari audierat: Saul percussit mille. & Dauid decē millia, atq; alia huiusmodi virtutis opera in eo conspicens, cōcepit in corde dolorem & afflictionē indignantis inuidiæ: ex qua veluti radice ac seminario meditari cōcepit iniustā innocentis Dauid intetemptionē: quā deinde, post cōlummatum furorem, obfirmato animo quantum potuit in effectum perducere conatus fuit. Sic itē diabolus (quē merito primo loco, vt primum iniquitatis & omnis malitiæ parentem oportebat cōstituere) videns hominē possessurum quas ipse perdidit cæli mansiones, foelicitati eius inuidēs, concepit primum inuidiā in seipso dolore, moxque parturire cōcepit aduersus genus nostrum quod iustum non erat: quod in deceptione primorum parentum peperit primum, & parere vsque modo in innocentium subuersione non desinit.

OCTAVI PSALMI ARGVMENTVM.

Raptus in contemplationē sublimē Dei spiritu diuinus Propheta, in magnificis consilijs quæ super humano genere Deus cogitauit, obstupescens, ex cordis plenitudine prorumpit in vocem admirationis, Diuinam magnificentiam super calos eleuatam extollens, eiusque ex infantium ore laudem perfectam ad inimicorum confusionem pronuntians. Deinde eleuans in cælum oculos, cælestiumque corporum nobilitatem perpendens, eamque cum humane nature infirmitate & vilitate comparans, maximam Dei erga genus humanum dignationem plurimum admiratur, pro qua filium suum unigenitum (secundum carnis dispensationem, & susceptam mortis vtilitatem) etiam infra angelos imminuerit, quem postmodum resuscitatum pro eiusdem humani generis salute, gloria & honore coronauit subiectis ei omnibus quæ in cælo & in terra. Ad quam intelligentiam manifestum est beatum Paulum Psalms huius prophetiam in Epistola ad Hebræos similiter & in Epistola priore ad Corinthios esse interpretatum. Quamquam potest (absque Pauline huius sententiæ præiudicio) etiā ad totius humane nature sublimationem referri Psalms: vt miretur hominem (quod ad corpus attinet) in firmum, vilem, ac fragilem, tam magnificè à Deo ad imaginem suam conditum, ac deinde cunctis & piscibus maris, & auiibus cæli, & bestijs terræ præfectum, atque super ea accepisse dominium. Vtræque autem hanc intelligentiam subsequens elucidatio geminata interpretatione faciet attendentibus manifestam.

OCTAVI PSALMI BLVCIDATIO.

1 Domine Dominus noster.

* quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra,

2 Quoniam eleuata est magnificentia tua super calos.

3 Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem.

* propter inimicos tuos: vt destruas inimicū & vltorem.

4 Quoniam videbo

Dominator Deus qui es vniuersalis omnium dominus, super creata omnia plenam omnino potestatem habens, speciali verò ratione noster Dominus, id est eorum qui seruiunt tibi, quos præter creationem etiam regeneratione tibi astrinxisti: * o quàm est excellens, quàm gloriosum, quàm honorandum nomen tuum benedictum, non in Iudæa solum, sed per vniuersum etiam orbem terrarum, dignum quod omnes vbique terrarum summis efferrant laudibus. 2 Neque mirum, si hic super terram sit honorandū nomen tuum, quandoquidem excelsa est & sublimata magnificentia gloriæ tuæ super altitudinem cælorum, ita vt cum in cælis laudēris ab omnibus, magnificentia tamen gloriæ tuæ in eis vel ab eis non comprehendatur. * Insuper filius tuus vnigenitus, qui est tua gloria & magnificentia (Gloria enim patris est filius sapiens, multo etiam amplius filius sapientia patris) cuius est secundum diuinitatem cadē tecum gloria, ipse peractō redemptionis humane mysterio ascendit, & exaltatus est super omnes calos in tuam dexteram. 3 Ex ore paruulorum, qui pene infantes adhuc erant, & vixdum ablactati, magnificasti, imò perfectam fecisti laudem tuam, quando Hebræorum pueros cælica inspiratione edoctos, cantare faciebas tuo benedictio filio laudis diuinæ canticum, ac deinde per prædicationem Apostolorum (qui veluti simplices & pueri, ac iuxta sæculi sapientiam prorsus rudes habebantur) Euangelicā veritatem vbique terrarum prædicare fecisti: ad sic confundendum atq; conuincendum per simplicium testimonia, prauitatem & superbiam scribarum atq; pharisæorū: deinde etiā dæmonū atq; sæculi huius potentū & sapientū, qui omnes aduersarios se exhibuerunt veritatis, & malos vltiores, id est oppugnatores veritatis, vel vindicatores & defensores fallitatis. In hoc enim perfecta fuit laus Dei, & perfecta item cōfusio superbiæ scribarum atque pharisæorum, quod per puerorum cælica inspiratione loquentium testimonia fuerint redarguti de sua infidelitate, quæ veritati resistebant. Similiter & in hoc perfecta fuit confusio principum huius sæculi, q̄ per simplicium, & quasi infantū Apostolorum prædicationē fuerint conuicti atque superati. 4 Dixi non iniuria admirabile esse nomen tuum in vniuersa terra: quoniā ecce ego contēplari volo & contueor

A calos tuos opera digitorum tuorum:

* lunā & stellas quæ tu fundasti.

5 Quid est homo,

* quod memor es eius?

* aut filius hominis quoniam visitas eum?

6 Minuisti eum paulominus ab angelis:

* gloria & honore coronasti eum: * & constituisti eum super opera manuum tuarum.

7 Omnia subiecisti sub pedibus eius: oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi.

8 Volucres cæli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

9 Minuisti eum paulominus ab angelis: gloria et honore coronasti eū: & constituisti eū super opera manuum tuarum.

Omnia subie. sub ped. eius: oues & bo. &c.

Volucres cæli & pisces maris, qui peram. &c.

10 Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

amplissimos illos cælorum orbis, qui sunt opera creationis tuæ, quæ tu creasti & fecisti, quæ admodū solet artifex facere opus digitis suis, ac manibus: * aut quos tu creasti in potentia, sapientia & bonitate tua, quibus tanquā digitis tribus creas vniuersā. * & considero insuper & contēplor lunā & stellas alias firmamenti, quæ omnia prædicta, calos videlicet, lunam, & stellas, tu in sua natura, inque sua dispositione firmasti atq; stabiluisti. s. Dum hæc ego cælestia contueor, eaq; cū humana confero natura, quæso te creator bone (quod ad corpus attinet) quæ longe ab horū cælestium perfectione (quæ sunt corpora nobilissima, amplissima, solidissima, & indeficiētia) abest homo modic⁹ quāitate, impotēs virtute, infirmus, caducus & mortalis: * quid (inquam) est homo, aut quid in nobis tale est, ob quod dignū tibi videatur recogitare de nobis, siue ad largiendū homini magna beneficia tua, siue ad tā admirabili cōsilio eum redimendū? aut quid est homo mortalis de mortali homine genitus, vt cum dignū duxeris tuis magnificis donis, super omnia verò filij tui ad nos destinatione, atq; post etiam spiritus tui sancti in nos missione ita benigne inuisere? 6 Christum hominē qui in hominum genere primatum tenet) tu pater cælestis paululum infra angelos constituisti, quando eum carnem nostræ similem passionibus alijsque miserijs obnoxium suscipere voluisti, atque per passionē & mortem in crucis ignominia consummare voluisti: * verūm post passionem (morte deuicta eum resuscitando, magnifica gloria, & honore superexcellētī mirifice eū ornasti, atq; triūphaliter, vt mortis victorem & inferni debellatorem coronasti: * & preposuisti eum omnī creature, dans illi potestatem omnem in cælo & in terra, & considere in dextera tua, potestatem quoque faciendū iudicium viuorum atque mortuorum. 7 Omnia subiecisti ditioni, imperio, & potestati eius: quæcunque sunt in cælo & in terra, commune illi tecum donans regnum atque vnum imperium: * neque ea solum quæ in cælis sunt, verum etiam vsq; ad ea quæ sunt in terris infima, nempe oues omnes & boues omnes, & vniuersas bestias agri, atque etiā feras deserti. 8 Volucres insuper qui inhabitāt aërem, & pisces omnes qui in mari sunt, qui natant in aquis maris, & veluti perambulant vias maris, ad similitudinē animalū terrestrium, quæ vias terræ perambulant. ALTERA INTELLIGENTIA. Humanū genus in tā cōstituit nobilitate, vt nō multum ab sit (quod ad animā attinet) à sublimitate nature angelicæ, magno quoque decore & magnifica ipsū gloria ornasti, dū secundum animā ad imaginem tuā & similitudinē creasti, dans ei memoriā, intellectum, atq; voluntatē, angelicas plane & multo maximas virtutes: * & postquam ad imaginem & similitudinem creasti eū, præfecisti insuper eum operibus tuis, quæ feceras propter hominem veluti finē suum, quæ admodum sunt imperfectiora eius gratia quod perfectius est. Cætera insuper omnia subiecisti hominis imperio, nempe animalia omnia, & terrestria, & volatilia, & natalia, cum post creationē homini diceret, Crescite, & replete terrā, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, vniuersæque terræ, & vniuersis animātibus quæ mouentur super terram. 9 Concludens verò laudis meæ contemplationem, repetō (quam initio proposui, & dignam & veram inuenio) Diuinæ magnificentia admirationem, dicens: Dominator omnium & peculiariter seruentiū tibi Dominus, quàm grande est, quàm magnificum & gloriosum nomen tuum in vniuersa terra? Plena siquidem est omnis terra gloria tua. Esaiæ 9.

ANNOTATIONES IN OCTAVVM PSALMVM.

Versu tertio, Vt destruas inimicum & vltorē. Intelliguntur hic per inimicos & vltiores, Christiana neque fidei persequutores: qui dolentes de Christi Domini cultu & gloria, conati sunt vltionem facere & vindictā, siue euacuare legis veteris, siue contemptæ & conculcatæ idololatriæ, siue dissipatæ humane mundanæque sapientia. Nam huiusmodi triplices vltiores sensit fidelium populus. & contra triplices huiusmodi inimicos paruuli nostri & lactentes sancti Apostoli dimicarunt, contra videlicet ludæos, pro suæ legis litera non secundum scientiā zelantes, quā illi iā præteritam denuntiabant & euacuata: contra principes sæculi & idolorum pontifices, qui idololatriam suam (aduersus quam illi prædicabant, & quam eliminare laborabant) armis & omni potentia tueri conabantur: aduersus quoque mundi sapientes, quorum sapientiam vanam illi coarguebant signorum efficacia & spiritus virtute. Exhibuerunt autem isti sese vltiores pro sua vanitate, aduersum infantes & lacten-

lactentes, & aduersus veritatem quam deo inspirante predicabant. Quod autem antecedit, ex ore infantium & lactentium Deum perfecisse sibi laudem, siue (vt in Hebræo habetur) fundasse suam fortitudinē, id diligenter admodum considerandū est. Si enim per homines potentes, nobiles, aut eruditos Deus Euangelicæ fidei mysteria induxisset mundo, poterant dicere inimici fidei, quod non ipsa per se vicisset veritas, sed vi potentia, aut sapientia, aut eloquentia secularis introducta fuisset, quali per violentiam in mundum: quæ admodum de impijssima illa secta quæ ab authore Mahumeticæ vocamus, à Christi fidelibus dicitur, & verissime dicitur. Nunc verò, dū per hominū simpliciū & impotentū atque ignobilium ora, veritate fidei per vniuersum orbem fecit Deus superuincere, mirum in modū laudē suā perfecit, & fortitudinē suā stabilivit atque commendauit. Atque hoc est quod Paulus Apostolus compluribus in locis testatur, veluti capite primo Epistolæ prioris ad Corinthios, vbi fideles suos alloquens, ait: Videte vocationē vestram fratres, quia non multi sapientes secundū carnē, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, vt ea quæ non sunt destrueret, vt non gloriaretur omnis caro in conspectu eius. Atque iterū capite secundo: Et ego fratres (inquit) cū venissem ad vos, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi: & sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Et iterum alio in loco, loquens de commissa sibi gloria Euangelicæ administrationis: Habemus (inquit) thesaurum istum in vasis fictilibus, vt similitudo sit virtutis Dei, & non ex nobis. Dum verò ita hæc sanctis Apostolis atque discipulis domini aptamus nemo nos existimet iniuriam facere, aut contradicere verbis domini, qui phariseis respondens pro Hebræorū pueris piis sibi osanna in templo acclamantibus, versus hunc psalmi paruulis istis Hebræorum applicabat dicens, Nunquam legistis, quia ex ore infantium & lactentium Deus perfecit laudem tuam? Nequaquam enim huic Saluatoris aduersarij sententiæ. Nam & de illis paruulis loquitur Elucidatio. Arbitror tamen puerulos istos in Hierusalem clamantes, figuram fuisse paruulorum illorum, per quos erat proclamandū Osanna (id est, Diuina laus & vera salus annuntianda) non intra solius Hierusalem angusta mœnia, sed per latissima terrarum spatia: de quibus paruulis Christus dominus patri suo confitetur in euangelio, dicens: Confiteor tibi pater domine cæli & terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: Ita pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Et de ijs paruulis puto principaliter intelligi psalmum præsentem, magis quàm de pueris illis ad horam clamantibus. Neque enim valde sunt destructi inimici, scribæ & Pharisei, per illorum horarium clamorem, qui silentio mox sinebatur ad increpationem pharisaicam. Imo istorū clamorē à Domino maxime permissum arbitror, vt figurā subsequatur clamor & prædicationis aliorū nostrorum paruulorum, per quos sibi laudem perfectā facere decreuerat. Vnde & illud quod post aduētum versus præsentem adiciebat Saluator: Dico autem vobis, quoniam si hitacuerint, lapides clamabunt, forsitan Euangelicam prædicationem respicit: vt hoc sermone significare voluerit dominus, si Iudæorū paruuli clamare noluerint, gentiles annuntiaturos pro eis, & in eorum locum subrogandos, vt clament, vt Euangelicam veritatem prædicent: id quod iam diu impletū cernimus. Cessant enim illi, & ultra clamare nolunt: atque ideo lapides leuauerunt vocem, neque desinunt clamare. Gentiles enim per lapides recte nouimus significari, propter cordis olim in idololatria, alijsque vitijs obstinati, duriciem. Vnde & Ioannes dicebat, Potens est Deus de lapidibus his suscitare filios Abraham: nihil dubium quin significare volens, si Iudæi, quibus prædicabat, nolent penitentiam agere, suscitandos esse ex gentibus, qui verū fiant Abraham semen, & veri secundum fidem Patriarcharum filij. **Versu eodem:** Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Roget forsitan aliquis, quorū sanctos Apostolos infantes dicamus, quibus tale os datum est à Domino suo, cui non possent resistere omnes eorum aduersarij: ita vt vniuersa sacerdotum synagoga nihil inueniret, quo vel vnus illorum posset refellere sermonem. An verò ita fari, infantium est? Rursus, quomodo lactentes dici possunt, quibus non vt imperfectis lac erat in pabulū, sed poti⁹ vt perfectis solidus cibus? perfectorum enim (cuiusmodi ipsi fuerunt) est cibus solidus. Cum enim aduersus inimicos & vltiores perficere debebant illi laudem, non iam de illorum numero esse poterant, de quibus dicit Apostolus: Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi: non escam. Verūm hæc quæstioni dupliciter responderi potest. Primum quidem, vt illos consideremus secundum gradum, in quo ante spiritus aduentum præfuerant, vere infantes, vere paruuli, vere lactentes, & lacte opus habentes. Quàm enim tunc fuerint (vt ita dicam) infantes, Petrus monstrauit, cū tertio interrogatus ne semel quidem fari potuit, quod fari debuit, vt promiserat audacter. Quàm autem paruuli, quàm lacte opus habentes, quàm non capaces cibi solidioris, docet toties increpara eorum ruditas & tarditas. Quare (inquit præceptor Iesus) non intelligitis? Necdum intelligitis? Adhuc & vos sine intellectu estis: Quare dubitatis modicæ fidei? Quid est quod conquiritis inter vos? Item quod in fine iam abscedens, dicebat: Iam non multa loquar vobiscum. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Quid enim hoc est aliud, quàm tantquam paruulis tantum lac in potum do, non escam? Non enim capere potestis. Et tamen ex ore horum infantium, horum lactentium ipse Deus suam laudem perfecit, & stabilivit per vniuersam terram. Dedit enim infantibus istis linguas ferreas & infatigabiles, & infantium linguas fecit disertas: lactentes autem ablacrauit, & solidis spiritualis sapientiæ cibo confirmauit, inq; viros perfectos fecit excrescere. Potest & altera via propoſita quæstio dissolui, ex ipsa significatione vocabulorum.

Infans

A Infans enim hoc loco non amplius quàm paruulum significat vel iuuenē. Nā Græce est *νήπιος*, quod frequenter in sacris Euāgelij paruulus vertitur, vt illic, Reuelasti ea paruulis. & Sinite paruulos venire ad me. Similiter & quod in Hebræo habetur holalim, proprie nō significat impotentem ad loquendū, sed tantū iuuenē siue paruulū: propter quod secundum similitudinē etiā virgulta sic nonnunquam appellantur, teste Ioanne Reuchlino in rudimentis Hebraicis. Quod autē paruuli fuerint Apostoli non est ambigū, quandoquidē à præceptore audierunt constituto paruulo in medio, Nisi conuerſi fueritis, & efficiamini velut paruulus iste, non intrabitis in regnū calorū. Vnde ex his paruulis vnus, etiā cū iam gentiū doctor esset, dicebat, Facti sumus tanquā paruuli in medio vestrū. Et alibi, In facie humilis sum inter vos. Itē, In multo timore & tremore fui apud vos. De lactentibus autē non magna quæstio est Nō enim lac semper pro infirmiori doctrina, & imperfectorum cibo, vt in loco Pauli supra allegato, accipitur sed interdū generaliter doctrinā omnem salutarem significat, quæ tū propter candorē veritatis, tū propter dulcedinē saporis rectē lac dici potest. Vnde cū Petrus suos monet, deposita omni malitia, sine dolo lac cōcupiscere, vt in eo crescant in salutē, manifestū est non imperfectam in illo doctrinā tantū significari. Similiter & de eo dici potest quod apud Esaiam Dominus clamat, dicens, Venite, emite absque argēto, & absque vlla cōmotatione vinum & lac. Eadem enim sapientia salutis, & vinum & lac rectē dicitur, vinū, quia fortificās & lætificans cor hominis: lac verò, quia dulcis, suauis, & enutritens corda potantiū. Quisquis verò hæc notastra de paruulis legens, proluxiora forsitan iusto æstimaueris (obsecramus) hanc nostrā proluxitatem æqui boniq; consulas. Non enim potuimus pertransire silentio quidquā eorū quæ super hisce rebus scribenda sese offerebant. Valde enim nos oblectat isti paruuli, per quos in viros perfectos instrui mur, atq; in mensurā ætatis plenitudinis Christi prouehimur. Atq; etiā nunc ab illorū consideratione ægrè diuellimur. **Versu quarto:** Videbo cælos tuos, opera digitorū tuorū. Quod dicitur cæli, opera digitorū Dei, potest simpliciter intelligi, secundum metaphoricū loquendi modū, quomodo alibi dicitur, Opera manuum tuarū sunt cæli. Et iterum, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me: cū tamen nullas manus habeat Deus: Sed familiare est scripturis sic de Deo vt de homine loqui. Vnde hoc in loco, & in alijs similibus, quoties de operibus creationis Dei tractatur, vel de Deo vt de artifice inter homines opus aliquod suis manibus & digitis plasante, vel de materia qualibet in sua forma pro suo placito constituyente, fit sermo. Atq; ita nō opus est assignare, quos digitos habeat Deus, aut qui isti sint digiti: quemadmodū neque quot manus habeat, aut quæ sit manus eius. Secundū tamen sublimiorē considerationē intelligimus digitos istos, quibus Deus cælos fecit, tres esse numero, scilicet potentiam, sapientiā, & bonitatem. Iuxta quam sententiā præsentē locū accepisse videtur Ioannes Pechanus, vir in Diuinarum rerū scientia illuminatissimus, in insigni illo officio quod de sancta & super benedicta Trinitate cōpoſuit: quod etiā secundū Ecclesiasticā institutionem ab iis qui in horis canonicis per soluendis vsū sequūtur Romanæ Ecclesiæ, in eiisdē solennitate legitur & canitur. Sic enim in Antiphona quadam quæ huic Psalmo præcinitur, legimus, Cælū terrāq; digitis qui tribus appēdisti, præposuisti conditis humanitate Christi. Vbi dū digitos tres numerat, manifestē indicat mysticū aliquem sensum, videlicet quē iā supra exposuimus. Quod autem nonnulli sanctorū doctorum cælos hoc loco, itē & lunam & stellas, secundum mysticam intelligentiā interpretantur: per cælos (vt alijs aliquot in locis) sanctos Apostolos, vel etiam scripturā sacram digito Dei scriptā accipientes: per lunā Ecclesiā: per stellas verò Ecclesiās particulares, aut alios viros fide illuminatos, nos sicut in Elucidatione non sequimur, magis inherentes literalī sensui, ita nequaquā damnamus aut abijcimus. Similiter & de eo dicimus, q̄ in cōsequentibus distinguunt inter oues, boues, pecora cāpi, volucres cæli, & pisces maris: per oues, intelligentes humiles subditos: per boues, laboriosos rectores & præpositos: aut per oues & boues, simul fideles homines & sanctos, qui laborāt in præceptis Domini, & pascūtur in pascuis eius tāquā oues & boues: per cāpi pecora, homines carnales & in cōcupiscētis vagabundos: per volucres cæli, superbos: per pisces autem maris, curiosos. Cui ista libebit plenius cognoscere, requirat in expositione sancti patris Augustini, itē & apud Ludolphum Carthusiensem nequaquā spernendum, imò dignissimum, optimēq; meritum psalmorum cōmentatorē, qui hæc pro suæ deuotionis dulcedine suauiter atque diffusius pertractat. **Versu sexto:** Minuisti eum paulominus ab angelis. Si iuxta Pauli sententiā Christo Domino peculiariter ista aptentur, videtur in relatiuo, eū, fieri transitus à specie ad personam, siue (vt logicis est consuetudo loquēdi) à suppositione siue acceptione simplici ad personalē: videturq; relatio esse nō secundū idē genus suppositionis. Siquidē in versu quinto præcedente, secundū speciem simpliciter sermo fit de vniuersitate generis humani: id est, de homine in specie, non de vlla singulari persona. In hoc autem versu priore mox subsequente (iuxta hanc Pauli intelligentiam) de persona hominis Christi fit personaliter sermo. Nisi forte etiā secūda pars versus prioris de Christo personaliter dicta accipiatur, cū dicitur, Quid est filius hominis, quoniā visitas eum. Verū iuxta hanc sententiam, in priori parte versus accipi debet sermo de humana specie, in posteriori verò secundū personā de ipso Christo homine: quod nō vsque ad eō videtur viris simile. Apparet enim (quantum ex ipso loquendi modo) simile esse vtriusq; partis loquutionem, & vtrāque partem secundum rem idem valere, alterāque altera explicari, & propter vehementiam significandam factam esse repetitionem eiisdem sententiæ: quæ admodum fieri solet, cū rē exaggerare volumus. Rursum, vt totus versus quintus secundum speciem intelligatur, & non secūda pars ad personam Christi peculiariter suadet etiā sensus cōmoditas. Nam quo modo Christum filium hominis dicatur Deus visitare, non vsque ad eō facile est intelligere. Exponunt enim de vniōne Diuinitatis cū humanitate. Atqui istud potius

c ij est hu

Matth. 11.
Matth. 19.

Matth. 18.

1. Theſ. 2.

2. Cor. 10.

1. Cor. 2.

1. Petri 2.

Eſaiæ 55.

Iudic. 9.

Psal. 103.

Ephes. 4.

Psal. 101.

Psal. 118.

Iob 10.

est humanam in Christo naturam visitari, quam Christum filium hominis visitari. Quomodo autem visitauerit Deus hominem (id est, humanum genus) per demissionem filij sui, & perfectam per eum redemptionem, omnibus clarissimum est. Congruentius itaque videtur, vt totus iste versus dicto modo de specie humana intelligatur, fiatque sequenti versu in relatiuo transitus de suppositione simplici ad personalem. Ceterum secundum alteram intelligentiam in Elucidatione monstrata, que totum psalmum ad vniuersum genus humanum refert, hac ex parte nulla occurrit difficultas. Totus enim sermo de homine secundum speciem generaliter procedit.

NONI PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmum istum (qui apud Hebr. eos in duos diuiditur) Psalmista cecidisse videtur in persona post venturæ Ecclesiæ: atque huic, siue quantum ad se, siue quantum ad sua membra, totus ipse Psalmi processus recte apteque conuenit. Primum enim cõfiteatur Domino liberatori suo, de iudicio illo, quo generis humani inimicũ principem huius mundi, cõdemnatũ foras proiecit, regnoque priuauit, gentibus idololatriis, quibus ille dominabatur, ad Apostolicæ prædicationis sonum salubriter increpatis atque cõuersis: vnde illi ciuitates, in quibus olim inhabitauerat, ablatae sunt iusto Dei iudicio, cui afflictionis & tyrãnidis (qua ante premebatur pauper humanũ genus) tunc cõplacuit misereri. Propter quod filios suos veros fideles Ecclesiã ad sperandũ in domino & laudem illi dandam inuitat, qui pauperum clamorẽ non despiciat: id quod in seipsa testatur, quã grauissimis licet periculis & persecutionibus intolrabilibus in suæ natiuitatis primordijs afflctam & pene obrutam, semper tamen ipse ad sui nominis laudem sustentauit, nec penitus unquã deficere permisit, quemadmodũ neque patitur vsque in consummationem seculi semper sibi suos electos seruaturus, impios vero qui eã persequuti sunt, in mortis laqueos constrinxit suo iudicio in infernum demergendos: vt ne existimentur humilium ac fidelium voces Deo cur e non esse, aut eorum patientiã permansurã irremuneratã. Vnde versu vigesimo, id quod quasi præteritum in spiritu iam prædixerat, propheta postulare videtur, orans dominũ vt exurgat quãtocũque ad impleadum pro gentibus iudiciũ, & vt Christum dominũ præceptorẽ atque legislatorem, per quem ventura erant illa omnia gentibus mitat, qui eos vt oportet erudiat. Post hæc verò a versu 22. (vbi secundum Hebr. eos Psalmi decimũ est initium) lamentatio esse videtur ipsius Ecclesiæ in spiritu pro suis membris, que in oppressione potioribus regni Antichristi, quãdo veri fideles, refrigescẽte charitate & super excrecente iniquitate, grauissimam sustinebunt persecutionẽ ab Antichristi potestate. Cuius & adherentium cõperuersitas, & cõtra sanctos Dei acerbissima (vbi per violentiã, vbi per insidias, ac blãdimenta) persecutio multis cõsequenter versibus prolixè & graphice admodũ depingitur. Quæ omnia, licet pro illis vltimis vterius tẽporibus potissimũ prædicta sint, tuncque perfectissime sunt implenda, magna tamen ex parte videmus etiã nunc in honorũ hominũ oppressoribus eadem euenire, quatenus etiã nũc Antichristi multi sunt. Iuxta quã generalẽ sententiã subsequens procedet Psalmi Elucidatio. Neque difficile erit volentibus, ea quæ in generalitate de impijs dicuntur, ad ipsum impiorũ caput & dominũ peculiaritẽ aptare. Post hæc verò, a versu 25. proposita persecutione grauissima fidelium, dominũ vt exurgat ad iudiciũ, pro suis mẽbris sollicita deprecatur Ecclesiã: & vt Christianũ populũ pauperem & orphanũ, protectorẽ aliu nescientẽ (diaboli Antichristi, atque adherentium virtute cõtrita, eorumque prauis machinationibus ad nibilũ deductis) saluum faciat iudicio suo. Post quæ omnia, tribus versibus vltimis domini æternum regnum, miram quoque & inestimabilem Dei erga pauperes exauditionẽ, & promptum pro illis iudiciũ, ac prauorum repressiõnem denuntians, ita terminat canticum laudis atque confessionis suæ.

NONI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.

Confessione laudis celebrabo te Domine Deus, & ex toto corde meo, mentis diligentis attentione & affectus pura deuotione pronuntiabo ad tui nominis gloriam omnia quæcunque cognoui mirabilia tua: neque quicquam eorum (quod in me erit) occultum esse patiar, quod non ad tuam laudem pariter & aliorum eruditionem annuntiabo. 2 Gaudebo quoque sancto ac spirituali gaudio, & præ lætitia immodica veluti tripudians, exultabo in memoria, atque amore tui laudem canam tuo nomini, quemadmodum dignus es, rex regum super omne excellẽ. 3 Propterea quodd expugnaueris pro me inimicos meos, dæmones malignos, atque infideles ministros eorum, eosque in fugam verteris, & a me abegeris: * infirmati, deuicti, atque confusi sunt, & prorsus condemnati ceciderunt a terrore præsentis tuæ: quoniam te respiciente Ecclesiã sanctam tuam, princeps huius mudi iudicatus, atque foras eiectus est, & omnis ad præsentiam tuam defecit virtus malignantium. 4 Quoniam fecisti tu quidem pro me iudiciũ, & iudicasti causam meã cõtra aduersarios meos, contra principes tenebrarũ, qui me iniuste sua tyrannide opprimebant, & seculi potestates, qui me persequerantur in potestate & infidelitate sua. * Ascendisti quasi iudex super thronũ tuum iudicarium (vt humano more ita balbutiens loquar) & super tribunal ad iudicandum causam meã sedisti tu, cui proprium est iudicare iustitiã, hoc est, iustũ iudiciũ, siue pro iustitia atque iniustitia.

Ioan. 16.

2 Latabor & exultabo in te: psallã nomini tuo altissime.

3 In cõuertendo inimicum meum retrorsum: * infirmabũtur & peribunt a facie tua.

4 Quoniam fecisti iudiciũ meum & causam meam: * sedisti super thronum qui in-

5 In

A dicas iustitiam. 5 Increpasti gentes & perijst impius: * nomen eorum delesti in æternum & in seculum seculi.

5 In tempore gratiæ (quo placuit tibi facere pro me iudiciũ) misisti filiũ tuum, ac deinde sanctos Apostolos tuos, atque prædicatores veritatis, qui idololatriã, alijsque vicijis deditas gentes increperant: atque ita destructa est impietas, delieruntque infideles esse & peccatores, facti iusti & fideles: * nomina illorum quibus ante veritatis manifestatiõnem vocabãtur, non erunt in perpetuum vltra in memoria coram te, neque vt talium, quales antè fuerant, vltra recordaberis illorũ, sed nomine nouo donabis, & vocabis eos. Gentes enim quæ prius idololatriæ, infideles, impia, atque a Deo adulteræ vocabãtur, atque huiusmodi antè Deũ reputabatur, postquam ad veritatẽ se cõuerterunt Euangelij, vetera hæc nomina prorsus perdidit: appellationes verò bonas prædictis cõtrarias pro illis acceperunt, vt iam cultores & serui Dei veri dicãtur, Deo creduli, iusti, sponsa Dei fidelis: & tales iam eos habet atque agnoscit Deus. 6 Potestas diaboli, visque nocendi eius, tandem in fine tẽporum, quantũ ad fideles veritati acquiescere volentes, deuicta est, conculcata, atque ablata per veritatis Euangelicæ manifestationem: & in sempiternum vltra non poterit ille resumere plenam suam illam, qua prius dominabatur, tyrannidem. * Synagogas quoque satana, cõgregationes infidelium populorum, in quibus ipse inhabitabat inimicus, tu Deus ad nihilum redeigisti, dũ gentium idololatriarum populos a vanitatibus ad veritatem tua gratia peruenire fecisti.

Apo. 2.

Psal. 18.

Apoc. 2.

6 Inimici defecerunt frameæ in finem:

B * & ciuitates eorũ destruxisti.

7 Perijst memoria eorum cum sonitu:

* & dominus in æternum permanet.

8 Parauit in iudicio thronum suum:

C * & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.

Matt. 16.

9 Et factus est dominus refugium pauper: * adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Ioan. 12.

D 10 Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum: * quoniam non dereliquisti quærentes te domine.

11 Psallite domino qui habitat in Sion:

* annunciate inter gentes studia eius.

c iij

tiones

12 Quoniā requirens sanguinē eorū recordatus est, * non est oblitus clamorem pauperum.

13 Miserere mei domine: * vide humilitatem meam de inimicis meis.

14 Qui exaltas me de portis mortis: * vt annūciem oēs laudationes tuas in portis filiæ Sio.

15 Exultabo ī salutarī tuo: * infixē sunt gentes in interitū quē fecerūt.

16 In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

17 Cognoscetur dominus iudicia faciens: * in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Sapient. 1.

18 Conuertantur peccatores in infernum: * omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.

Iacobi 1. Heb. 12. Lucæ 21.

19 Quoniā non in finē obliuio erit pauperis: * patientia pauperum non peribit in finem.

20 Exurge domine, nō confortetur homo: * iudicentur gentes in conspectū tuo.

Exodi 4. Esaiæ 55. Ioëlis 2.

21 Constitue domine legislatorem super eos: * sciant gentes quoniā homines sunt.

22 Vt quid domine recessisti longe? * & despicis in opportunitatibus, in tribulatione.

tionē, vt laus eius crescat in vniuersa terra, & allecti qui audituri sunt etiam infideles ad illius cultum & fidem confugiant. 12 Nam etiā si contingat nonnunquā confidentes in Domino tēporaliter relinqui in manibus persequentū, non est tamen existimandū Deum prorsus oblitum esse eorum: sed recordabitur eorum, requirendo sanguinem ipsorum de manibus opprimentium: & nequaquā obliuiscetur, aut non attendet ad orationes pauperum se inuocantiū, sed memor erit patientiā ipsorum, dando eis pro perseverantia vitam æternam, eorū verō persequentoribus sempiternæ mortis punitionē. 13 Ob hoc in omnibus obuēniētibus mihi necessitatibus meis fidēter ad te clamabo dicēs: Miserere mei domine, & benigno oculo misericordiæ tuæ cōsidera afflictionē meam nimā, quā sustineo ab aduersantibus mihi. 14 Tu (inquam) Domine, qui me gloriose eripuisti, & magnifice saluasti de periculis maximis, quæ humana via videbar non posse euadere, & à quibus nisi Diuino tuo auxilio nō poterā liberari, cum aduersum me præter omnes aëreas potestates, etiā vniuersi mundi principes atrocissime defūerent: à quibus tamen requiē tandem donasti mihi, & in securitate cōstituisti: idq; fecisti ad gloriam tui nominis, vt annunciarentur per membra mea, per fideles tuos, laudes tuæ omnes, & laudabilia opera tua prædicarentur palā & in prōpatulo, corā omni populo fidelium, qui est in ecclesia sancta. 15 Exultabo in spiritu meo, in saluatione tua quā fecisti mihi, atque in saluatore Christo, per quē salutem misisti in mōdo. Inuolutæ sunt & illaqueatæ prauæ hostium meorum nationes, in perditione quam parauerant mihi: & pro morte ad quam me cupiebāt pertrahere, mortis æternæ nexibus sunt obuolutæ. 16 In laqueis, foueis, atq; insidijs mortis, quas in astutia atq; malitia sua parauerāt fidelibus, in illdem ipsi pedibus suis inhaerunt, suntq; irretiti & inuoluti, ita vt in perpetuum nequeant sese extricare: dum ego saluor tuo munere, & illi increduli qui ad mortem creauit altissimus, sed impij operibus manū suarum accerserunt illam sibi, astrinxeruntq; se illi. 18 Dæmones in sua malitia obstinati descendēt iuxta decretum diuinæ iustitiæ, cadentq; in profundum inferni: apertè & infideles omnes qui sunt in nationibus, quæ Deū non agnoscunt creatorem suum, eumq; ita vt oportet per fidem & mandatorū eius obseruationem non habent ante oculos, neque cultu aut famulatu debito venerantur. 19 Nequaquam enim (vt illi falso existimant) pauperes ante Deū prorsus in obliuione erūt, vt vel à suis afflictionibus nunquā sint liberandi, vel nunquam sit de eorum oppressione futura vindicta: longanimis humilium in Deo sperantium expectatio atque sustinentia non erit vana in sempiternum, neq; finaliter frustrabitur: sed fructum suo tēpore proferet pacatissimū, atque saluberrimū vitæ æternæ, quā accipient à iusto iudice omnes qui nunc in patientia possederunt animas suas. 20 Ne vltra dissimiles Domine, neq; differas, sed exurge ad iudicium tuū: neq; permittas inualescere atque dominari hominis cuiusquam malitiam aut potestatem: fiat iudicium oppressarum gentium atque pauperum populorum ante te, per sententiam iustitiæ atque voluntatis tuæ. 21 Mitte domine quem missurus es, legislatorem, doctore, atq; præceptorem populorum Christum tuum benedictum filium, qui gentibus tuam voluntatem annunciet, omnemq; edoceat veritatem: fac per hunc gētes cognoscant & intelligāt se homines esse: id est, naturæ non incorruptibilis, sed mortalis: & humiliari discant, eumq; agnoscere, cuius post mortem necesse est ipsos iudicio mox præsentari. 22 Sed quorsum pijsime domine, nunc in hoc tēpore frequenter elongare videris te ipsum à seruis tuis, eosq; relinquere & cōtemnere videris, neq; clamātes exaudire? potissimū quādo opportunitas maxima videtur, & necessitas exaudiēdi, vt pote dū in afflictionibus cōstituti sunt atq; persequutionibus premuntur hominū impiorū. Sic enim subinde ad tempus

A 23 Dum superbit impius, incēditur pauper: * comprehenduntur in cōsilijs quibus cogitant.

24 Quoniā laudatur peccator in desiderijs animæ suæ: * & iniquus benedicitur.

25 Exacerbauit dominum peccator: * secundum multitudinem iræ suæ non quæret.

26 Nō est Deus in cōspectu eius: * inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

27 Auferuntur iudicia tua à facie eius: * omnium inimicorum suorum dominabitur.

C 28 Dixit enim in corde suo, non mouebor à generatione in generationem, sine malo.

29 Cuius maledictione os plenus est, & amaritudine, & dolo: * sub lingua eius labor & dolor.

30 Sedet in insidijs cū diuitibus: * in occultis vt interficiat innocētes.

D 31 Oculi eius in paupere respiciunt: * insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua.

32 Insidiatur vt rapiat paupere: * rapere pauperem dum attrahit eum.

33 In laqueo suo humiliabit eum: * inclinabit se, & cadet cum

pus pauperum clamorē te dissimulare quotidiana docet experientia. 23 Ecce dum in hoc mōdo florescentes impij intumescunt atq; eleuantur, & potestate acquirunt atque authoritatem huius seculi, vruntur atque affliguntur qui pauperes sunt & abiecti in mundo, dū à potentibus opprimuntur atq; varijs modis spoliantur miser: veruntamen iusto tuo iudicio comprehenduntur, illaqueantur, atq; irretientur quasi vinculis quibusdam damnationis suæ in sceleratis cogitationibus suis atq; cōsilijs quibus cogitauerūt de pauperum oppressione. 24 Ecce enim gloriatur peccator, in peruersis desiderijs cordis sui, seq; ipsos palpat, & sibi ipsi placet in astutis cōsilijs suis, quasi rem bene gesserint. * insuper & adulatores habent à quibus per adulationem, laudem gloriæ & honorem accipiunt, quique eis assentantur in cunctis peruersis quæ conceperint atque proposuerint: & homines impij à suis similibus prædicantur, glorificantur, & benedictionē laudis atque adulationis accipiunt. 25 Cū exacerbauerint, irritauerint, atque multis modis per aduentiones suas ad summā iracundiā prouocauerint dominum Deum peccatores: * tamē propter scuitiam & magnitudinē obdurati furoris sui, obstinati & cōsummati in sua malitia, non curabunt ad placandum, neque requirent in gratiam redire eius quem sic multitudine exacerbare nō formidarunt. 26 Deum nō habēt ante mētis oculos, & quasi non sit Deus qui de rebus humanis vel curam gerat, vel iudicium habeat, ita vident sine freno, absq; vilo metu, libere & bsequentes omnibus desiderijs animæ suæ: * opera atque studia eorū praua sunt, maliciæque sordibus inquinata, in omni tempore, dum aliud nihil q̄ iniquitatem omni tēpore meditari assueuerunt. 27 Elongata sunt iudicia tua à conspectu eorum, dum mente nō attendunt ad præcepta iustitiæ tuæ, neque cōsiderant ea quæ sunt super impios ventura iudicia, quæ si haberent ante mētis oculos, non ita sine freno in omnē proruerent iniquitatem. * Et quia Deum non habēt ante oculos: vidēt sibi super omnes qui eis aduersari possint gerere principatum, neminē reuerētur, neque quenquam hominum sibi posse obistere cōfidunt propter scuitiam potestatis suæ. 28 Dicunt enim in cordibus suis, non priuabimur in sempiternū, neq; excutiemur à potestate nostra, absq; vilo malo permanfuri in flore nostro. Existimāt enim in corde suo, & sibi persuadēt, quasi sempiternā se habere, & imperpetuum perdurantē potestatem suam, & sine malo fore se imperpetuum, quasi eos non maneat vindicta: atque ob hanc falsam suā persuasionē neque Deum metunt, neque hominem reuerentur. 29 Os habent maledictis & amarulentia plenum ad Deum blasphemandū, proximis verō cōuitandū atque detrahendū semper parati: * sub lingua eorum later afflictio & dolor, dum per linguā suā illa in pauperes loqui meditantur, quibus eos affligāt & crucient: hoc est blasphemias, conuitia, impropria, aliaque huiusmodi. 30 Ad insidias residēt vnā cū cæteris seculi potētibus suis, suis cōplicitibus, & in malo cōseijs: * vt in occultis & quasi latenter inteficiant fideles, vorentq; innoxios: quod sane non raro faciunt, cū per sua fraudulenta cōsilia innocentes ad perditionem & mortem trahunt. 31 Oculos suos habent defixos in humiles atq; simplices: nō quidē ad benignē miserendū, sed quasi raptores ad prædā, ad crudeliter perdendū: * & insidias tendunt per occulta sua fraudulenta cōsilia ad modū leonis in spelunca sua latentis intenti ad rapinam. 32 Insidias ponunt ad prædā pauperum, opportunitatem & media cōmoda ad eā rem meditantur, per astutiam suam: * ad rapiendum (inquam) pauperes, ad spoliandum, discernendum, atque deuorandū, cū eos aduentionibus suis ad se attraxerint, cœperintq; in aliquo eis præualere ad eum modum quo leo solet vnguibus ad se attrahere innoxia animalcula, quæ est voraturus. 33 In laqueo & in reti aduentionū suarum, quas ad pauperum deceptionem aduenerunt, & quas veluti pedicas siue laqueos tetenderunt per insidias simplicibus, ita potestatem acquisierunt super eos, eisq; præualuerunt: * & vt ex illorum potestate non facile euadāt, quibus semel fraudulenter præualuerint hi impij, inclinabunt se, & penitus procumbēt super illos, cū cœperint dominari illorum: ad eum modum quo in lucta fieri solet, quando is qui aliū prostrat in terram, mox sese inclinat, ac corpore toto omnibusque viribus incumbit super prostratum, vt nequeat prostratus exurgere.

dominatus fuerit pauperum.

Iob 22.

34 Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus: * auertit faciem suam, ne videat in finem.

35 Exurge domine Deus, & exultetur manus tua: * ne obliuiscaris pauperum.

36 Propter quid irritauit impius Deum? * dixit enim in corde suo, non requiret.

37 Vides, quoniam tu laborem & dolorem consideras: * vt tradas eos in manus tuas.

38 Tibi derelictus est pauper: * orphanus tuus eris adiutor.

39 Contere brachium peccatoris & maligni: * queretur peccatum illius, & non inuenietur.

Danic. 7.

40 Dominus regnabit in eternum & in seculum seculi: * peribitis gentes de terra illius.

Apoc. 21.

41 Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: * preparationem cordis eorum audiuit auris tua.

42 Iudicare pupillo & humili: * vt non apponat vltra magnificare se homo super terram.

34 Hæc autem omnia ita licenter, ita audacter audent peruersi pauperum oppressores, eo quod sibi male persuasum habeant in cogitationibus suis Deum non aspicere res humanas, neque pauperum suorum vllam gerere curam: putentque Deum à rebus humanis auertisse oculos prouidentiam suam, vt non attendat ea que hic aguntur, quasi de eis nunquam in iudicio sit facturus mentionem, dicentes, Circa cæli cardines perambulat, neque nostra considerat. 35 Tu verò domine, tanta impiorum prauitate, & tam miseranda pauperum tuorum oppressione veluti excitatus atque permotus, exurge & clarifica, atque notam fac dexteram omnipotentiam tuam per ostensionem iustitiæ: & re ipsa demonstra non esse pauperes coram te in obliuione: ipsos quidem ab iniustis oppressoribus eripiendo, hos verò iusta vindicta puniendo, secundum ordinem iustitiæ tuæ. 36 Vt quid enim sua temeritate ausi fuerunt impij te Deum irritare atque prouocare, in suam punitionem? cum dicerent in cordibus suis, quod non esset Deus expostulaturus, neque iudicium facturus de malefactorum eorum. Nam hoc ipso visi sunt tui contra se prouocare iudicium: vt sic puniti, in seipsis dicant falsam fuisse persuasionem suam. 37 Nequaquam verò ita est vt isti falso sibi persuadent, imò e contrario vides tu & aspicias diligenter quæ agunt homines: quoniam tu consideras afflictionem & dolorem quibus affliguntur atque cruciantur impij innocentes: & consideras (inquam) vt eos qui laborem hunc atque dolorem simplicibus inferunt, tradas ad ultionem in manus iudiciariæ potestatis tuæ, in manus potentiam atque iustitiæ tuæ, illis qui iniuste affliguntur de vltimis manibus tuis per eandem iustitiam liberatis. 38 Tibi enim pauper & humilis fidelium populus ad defensionem relinquitur: & tu populo fidelium alium præter te adiutorem non habenti, eris defensor. * Et vniuersaliter, tibi quasi vnico patrono, quasi iudici iusto, relinquitur causa pauperum, & tibi seruantur: pupillis quoque ac viduis, & ijs qui humano sunt destituti auxilio atque solatio, tu te exhibes defensorem, supplens tuo Diuino auxilio, quod illis ex humano deest. 39 Confringe domine potestatem, & aufer tyrannidem impiorum atque malignorum hominum, qui nunc potestatem habent, & tyrannidem exercent super seruos tuos. * Tu verò si confrigeris potestatem illorum, non poterunt perficere iniquas machinationes suas: ita vt si requiratur malitia quam animo meditati fuerant, inueniri non possit in operis impletione, utpote ab effectu per tuam Diuinam potentiam præpedita. 40 Dominus autem Deus noster in sua maiestate atque potestate stabilis, regnum tenebit sempiternum, cuius potestas atque imperium nunquam deficiet: eliminabuntur omnes idololatriæ, cæterisque vitijs deditæ nationes, neque habitabunt in hereditate eius in terra viuentium: hoc est, neque in numero fidelium eius, neque in ciuitate superna. Nihil enim coinquinatum introibit in illam. 41 Erga verò pauperes & vere humiles atque mansuetos tanta est eius clementia, vt non solum clamoris vocem, sed ipsa quoque eorum desideria ocyus exaudiat: imò priusquam plene expresserint suum desiderium, vbi primùm parare cœperint corda sua ad desiderandum atque postulandum, iam nunc adest benignitas Diuinæ exauditionis. Tanta est Dei erga suos pauperes ad exaudiendum promptitudo atque facilitas. 42 Exaudiuit (inquam) Dominus orationem & desideria pauperum, ad faciendum iudicium pro pupillis atque humilibus, qui humano sunt destituti patrocinio, aut certe illi nequaquam fidunt. * Ob hoc verò Dominus se pauperum sic exhibet iudicem, vt nemo hominum qui super terram & ex terra sunt, viles & humiles, & ignobiles ex sua origine, quantumuis diuitijs potens, aut potestate præcellens, vltra se audeat extollere amplius quàm oportet, pauperes opprimendo, aut humiles pro suo libito tractando: sed artendant omnes & reuerentur iustum Dei (quod sine personarum acceptione venit) iudicium, & vel eius timore à pauperum oppressoribus atque iniustis vexationibus desistant.

ANNOTATIONES IN PSALMVM NONVM.

Versu tertio, In conuertendo inimicum meum retrorsum. More Græco dicitur in conuertendo inimicum meum, quod secundum Latinam phrasim apertius diceretur, iuxta sententiam in Elucidatione propositam, Quoniam conuersus est retrorsum. Quamquam potest & secundum temporalem significationem exponi, ad hunc modum: Cum conuerteretur, vel cum conuersus fuerit inimicus meus retrorsum. Atque ita clarius vertit ex Hebræo Hieronymus, Cum ceciderint inimici mei retrorsum Græca

A Græca enim lectio ἐπὶ τὸ ἀποστρέφαι τὸν ἐχθρὸν μου, hoc est (ad verbum reddendo) in conuertenti inimicum meum retrorsum, vtrunque sensum recte admitrit. Possunt enim huiusmodi loquutiones secundum comoditatem sententiæ exponi, vel temporaliter, vel casualiter, vel etiam conditionaliter. Retrorsum autem conuertenti, notum est significare deiectionem, humiliationem, expulsionem, aut effugationem, forasque eiectionem: quemadmodum iam gratia Dei principi cōtigit tenebrarum. Infirmabuntur autem & peribunt, manifestum est ad potestatem referri, non ad substantiam. Neque enim secundum naturam impotens factus est diabolus, neque perijt, neque aliquando est periturus: sed potestatis in minutio, & prolapsus à potestate & tyrannide priore, qua ante Christi aduentum mundo dominabatur, ipsius infirmatio (vt ita loquar) atque perditio sunt. Vnde pro infirmabuntur, beatus Hieronymus ac cæteri ex Hebræo interpretes vertunt, corrueunt. Versu quarto, Quoniam fecisti iudicium meum & causam meam. Improprie dictum videtur, Fecisti causam, pro iudicasti causam siue absoluisi causam meam. Non dicimus enim secundum proprietatem Latini sermonis facere causam, pro iudicare. Nisi forte causam quis hic accipiat pro vindicta, vt facere causam meam, accipiam pro facere vindictam meam, siue pro me. Græca enim dictio ἀνέχ(que hoc loco ponitur) ambigua est, & vtrunque significat, nempe & causam & vindictam. Prior tamen sententia apparet melior: tamen si eloquutio sermonis videatur minus propria. Secundam autem partem versus, Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam, exponit Elucidatio secundum consuetudinem humanam, quæ admodum & illud quod supra præcessit psalmo. 7. In altum regredere, fere secundum eandem sententiam exposuimus. Alij verò thronum istum vel sedem, animas sanctorum exponunt: iuxta illud, Anima iusti, sedes est sapientiarum. Alij totam Ecclesiam, siue militantem, siue triumphantem. Vtraque enim sedes Dei est: & super vtrâque residet gloriosus dominus. Priori tamen sententiæ magis fauere videtur, quod de iudicio fit mentio: quam etiam solam vt magis proposito accommodam, sequitur Elucidatio. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Sedisti super solium iudicis iustitiæ. Non solumus autem dicere sic Deum in animabus sanctorum residere, vt iudicem in solio. Quantum verò ad illud, iudicare iustitiam, aduertendum est, quod secundum scripturarum consuetudinem dicitur iudicare iustitiam, pro iudicare iuste, aut in iustitia, aut secundum iustitiam. Secundum quem modum loquendi aut in scripturis inuenitur facere iustitiam aut bonitatem, pro facere iuste aut bene, vt illic, Spera in domino, & fac bonitatem. Et rursum, Bonitatem fecisti: pro bona age, aut fecisti bene, siue bona age, aut bona fecisti. Ita facere iniquitatem & impietatem passim inueniuntur posita loco facere inique & impie. Versu quinto, Increpasti gentes, & perijt impius. Quod hic impius dicitur ad increpationem domini perijisse, de bona perditione intelligimus: secundum quod alio in loco dicitur, Verte impios, & non erunt: hoc est, ad iustitiam eos conuerte: & non vltra erunt impij quod fuerant, aut sunt. Tunc enim perit impius, quando (iuxta Esaiam cōsiliū) derelinquit viam priistinam, & ini- Esaiæ 55. quas cogitationes suas. Et secundum idem intelligitur quod de nomine eorum dicitur de delendo in seculum. Cui etiam cōsonat quod in psalmo 15. subiungitur: Nec memor ero nominum eorum in per labia mea. Nominum scilicet veterum non erit Deus memor, quæ hic ad eundem sensum dicuntur deleta in seculum. Quomodo autem nomina deleta sint per Christi aduentum, nec vltra memoretur ea per labia sua, ipse per prophetam Osee declarat, dicens: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consequutam, misericordiam consequutam. Et erit in loco vbi dictum est eis: Non filij mei vos, ibi vocabuntur filij Dei viui. Hinc Petrus Apostolus fideles in Christum credentes honorificentissimis titulis appellat, dicens: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et per prophetam prædictum erat, Esaiæ 62. quod nouo nomine suos esset nuncupaturus dominus Deus noster. Possent quoque & alia ex diuersis scripturarum locis ad eandem rem afferri testimonia: sed breuitati consulentes, ea prætermittimus. Quantum tamen ad priorem partem de perditione impij, alij eam referunt ad diabolum, qui Christi prædicatione perditus est & condemnatus: nominum autem deletionem nobiscum prædicto modo intelligunt, vel etiã de diabolo, cuius nomen post Christi aduentum illic iam abominabile est, vbi ante adorari & venerari solebat. Versu sexto, Inimici defecerunt frameæ in finem. In finem, referri potest ad finem temporis: secundum quam acceptionem priori loco in Elucidatione pars ista exponitur: vel vt æternitatem significet, quomodo alijs frequenter solet accipi: atque hanc sententiam secundo loco explicat Elucidatio, eaq; magis Hebrææ lectioni responderet. Ciuitates autem impiorum dicuntur Synagoga Satana, congregationes idololatrarum, & conciliabula impiorum, quæ propter vnitatem & participationem in malo ciuitates dicuntur diaboli: quomodo congregationes sanctorum, & Ecclesiæ fidelium dicuntur ciuitates Dei. Et quomodo considerantes totam iustorum vniuersitatem, vnam dicimus Dei ciuitatem: considerantes verò congregationes plures, in locis diuersis concorditer Deo famulantes, Ecclesias particulares dicimus. ciuitates, numero plurali sic malorum conciliabula, licet in vna malitia conueniant, sicque vna sint ciuitas: dicimus tamen etiam plurali numero diaboli ciuitates. Aut per ciuitates intelligantur præstantissimi quique huius seculi (cuiusmodi erant principes atque potentes, similiter & sapientes seculi) quos velut pro suis munitionibus & ciuitatibus habebant demones. Nam & horum non pauci, per Christi aduentum & Apostolicam prædicationem, ab illo deficientes, Christum in sese receperunt. Versu octauo, Parauit in iudicio thronum suum. Quomodo supra diximus versu quarto, per sedem Dei quosdam intelligere Ecclesiam: ita & hoc loco intelligunt, dicentes quod in iustitia sua fundauerit atque stabilierit Dominus Ecclesiam. Alij per thronum intelligunt quidem iudiciariam potestatem: sed ob hoc in iudicio dicitur paratum, quod per humilitatem qua se passus est à Pilato iudicari, sicque morte inter-

interfici, peruenerit meruitque exaltari ad gloriam iudicarij solij, vt iudicium intelligas passue, quo ipse iudicatus est, sicque intelligatur parasse sibi thronu in iudicio, quia iniuste iudicatus & passus, ad thronum istum meruit a patre exaltari. Nos tamen in Elucidatione aliter sumus interpretati, iudicium scilicet accipientes (vt frequenter solet vsurpari) pro aequitate siue rectitudine iustitiae: sicque dicimus ob hoc parasse Deum in iudicio thronum suum, quonia in iustitia ipsum constabiliuit, firmissimo scilicet decreto & immutabili proposito constituens sibi iustitiae rectitudinem, secundum qua omnes est iudicaturus, vnicuique reddendo secundum opera sua. Quomodo enim ex aduerso de iudicibus impijs dicere iure possumus, q throni eorum in curuitate & iniustitia parati sint, quonia iustitiam no iudicant. Secundum hanc autem nostram expositionem particula ista prima per duas sequentes exponitur: quemadmodum frequenter in scripturis fieri solet. Nam parasse Christum thronum suum in iudicio, non aliud est, quam iudicaturum esse orbem terrarum in aequitate, & populos in iustitia. Valde autem nouum est illud, quod iam parasse dicitur sedem suam Deus, cum adhuc procul videatur abesse iudicium. Significatur autem hoc modo loquendi, Christum item accepisse, iamque habere iudicariam potestatem, tamen nondum aduenerit tempus generalis exequutionis. Iam enim constitutus est iudex viuorum & mortuorum, & sedet ad dexteram patris: veluti tempus expectans iudicij, paratus ad iudicandum, & (quomodo Apostolus ait) de caetero expectans, vt subijciantur omnia sub pedibus eius. Et licet nodum videatur super hac sedem iudicarij residens, F illud tamen est attendendum, sedem esse paratam, & paratum esse iudicem, tantum expectatur definitum iudicij tempus, vt in sede sua iudex appareat. Et secundum hoc intelligi potest illud Esaię, Dominus stat ad iudicandum populos. Modo enim quasi stat paratus. Cum autem venerit, tunc (vt ipsemet testatur in Euangelio) sedebit in sede maiestatis suae. Potest quoque illud, in iudicio, accipi, vt valeat in iudicium, siue ad iudicandum. Iam enim sedes ad iudicandum parata est. Cui sententiae consonat Hieronymi versio ex Hebraeo, quae sic habet, Stabilium ad iudicandum solium suum. ¶ Versu decimo, Et sperent in te qui nouerunt te domine. Merito sperent in te Domine, quia te nouerunt, qui te cognouisse nomen tuum, id est, te talem cognoscere, qualis reuera existis, & qualis in scripturis sacris esse doceris. Si enim te scierit, si te verè cognoscere, si de te vt oportet in bonitate sentiant: si tuam misericordiam, tuam benignitatem, tuam longanimitatem crederent, vtique securissimè simul & libentissime toto corde in te confiderent. Hinc audimus illos qui te nouerunt, de te fidentissime loqui. Cognouit te, qui exaltans in fortitudine vocem suam, ad vniuersos exclamabat, Accedite ad Dominum, & illuminamini, & facies vestre non confundentur. Gustate & videte, quonia suauis est Dominus, Et alibi, Sperate in eo omnis congregatio populi, & effundite coram illo corda vestra. Ac rursum, laeta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in aeternum fluctuationem iusto. Subditus esto Domino, & ora eum, & ipse faciet. Cognouit te ille quem Petrum esse fecisti, & nominari voluisti caput fidelium tuorum: & ideo ad vniuersos quos ei commisisti, sollicita exhortatione, pastoris voce clamitat, dicens: Humiliamini sub potenti manu Dei, omnem vestram sollicitudinem projicientes in eum: quoniam ipsi cura est de vobis. Huiusmodi sententia plena sunt vniuersa illorum scripta qui te cognouerunt: atque ob hoc in te sperare non ipsi soli fidenter audent, verum ad idem vniuersos etiam inuitare contendunt. Denique & ex tua voce audimus, Quoniam in me sperauit, liberabo eum: protega eum, quonia cognouit nomen meum. Qui autem dicunt tibi, Recede a nobis, non est salus in Domino: caeci sunt, & ignorant te o lumen beatissimum, nomenque sanctum tuum non est manifestatum oculis eorum. ¶ Versu vndecimo, Annunciate inter gentes studia eius. In Psalterio Roma, mirabilia pro studijs inuenimus, Sic enim habet, Annunciate inter gentes mirabilia eius. Graece autem est *κηρυξσσηματα*, quod non mirabilia significat proprie, sed ex cogitationes, vel adinventiones, id est, exquisita consilia, quae solemus adinventiones nunc cupare. Neque omnino male hic dicuntur studia. Studium enim animi intenta vehemensque applicatio est, qualem solent adhibere homines cum insolita & magna consilia excogitant, aut perficere querunt. Beatus Hieronymus vertit cogitationes pro studijs: quod nostrae lectioni satis accedit. Quidam vertunt opera, nonnulli dispensationes. Harum autem lectionum, vix vlla est in sensu diuersitas. Hoc enim sunt Dei adinventiones, quod studia atque dispensationes: & hoc studia siue adinventiones, quod mirabilia opera. ¶ Versu duodecimo, Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est. Pronomen eorum, in medio positum, non facile apparet, an a nomine sanguinem regi debeat, an a verbo recordatus est: an videlicet sententia sit, Deus requirens sanguinem, recordatus est requirens sanguinem eorum. Mihi videtur congruentius, vt, quanquam semel tantum positum ad vtrique tamen referatur, & tanquam bis positum repetatur secundum sententiam, sitque sensus, Deus recordatus est eorum (scilicet pauperum) requirendo sanguinem eorum, id est, vindictam exposcendo de illis, qui innocentem sanguinem eorum crudeliter effuderunt: sub quo etiam alia quaelibet tribulationes intelliguntur, quae bonis a malis insiguntur. Neque enim pro illis solis faciet iudicium, qui sanguinem suum pro eo effuderunt, sed quicumque vllam pro eius nomine, vel pro innocentia persecutionem aut tribulationem sustinuerunt. Obliuisceretur autem Deus sanguinem pauperum, si non aliquando vindictam exposceret, & vltionem faceret de illorum oppressoribus. ¶ Versu 13. Vide humilitatem meam de inimicis meis. Clarior & aptior videretur esse oratio, si loco praepositionis de, poneretur ex, vel ab, hoc modo. Vide humilitatem meam ab, vel ex inimicis meis, id est afflictionem, quam ex illis, vel ab illis sustineo. Et ad hanc sententiam accipere oportet vulgatam lectionem nostram. Graece enim habetur, *εκ των εχθρων*, id est, ex inimicis: quomodo etiam ex Hebraeo

A Hebraeo vertit Hieronymus. ¶ Versu 14. Qui exaltas me de portis mortis. Nota modum scripturarum, quo dicitur esse in portis mortis, qui est in maximis periculis, & quasi morti proximus. Quomodo admodum is qui grauissimis tentationibus sollicitatur a malo, ita vt pene consentiat, & se in peccatum mittat, dicitur vsque ad portas mortis atque etiam inferni deuenisse. Cuiusmodi erat ille qui dicebat, Et vita mea inferno appropinquauit. Et iterum, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Similiter & qui in periculis agit mortis corporalis, quae vix sperat posse euadere, si saluetur, de portis vel faucibus mortis dicitur erutus: quoniam quasi mortuus deputatus fuit, & liberatus quasi redijt ad vitam. Vtrunque enim est principij & ingressus, nepe & porta & fauces. Et nota pulchram partium iuxta positarum respondentiam, cum dicitur, Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. De illis me liberaasti, vt in his me constitueres ad laudes tibi decantandas. Posset & simpliciter intelligi exaltatio ista a portis mortis, saluatio & liberatio ab ingressu mortis & inferni: vt sit sensus, Liberaasti me, ne ingrederer in mortem, eo quod per portas sit ingressus: quemadmodum e contrario, ad portas vitae exaltantur fideles, quonia ingressus eis conceditur & aperitur ad vitam. ¶ Versu eodem, Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. Quae in porta sunt, in publico sunt, quemadmodum antiquitus iudicia in portis fieri solebant. Et secundum hoc dicitur, Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. Filiam autem Sion vocat Ecclesiam. Nam per Sion Ecclesiam significari supra dictum est in annotationibus psalmi secundi. Filia autem dicitur indubie altissimi patris caelestis: quemadmodum & in alio psalmo dicitur, Audi filia, & vide. Item apud Prophetam alium, Dicite filiae Sion. Atque ita plerumque solet filia Sion significare Ecclesiam & populum vere credentium, cum in bonam partem accipitur. Cum vero in numero plurali ponitur, vel ipsas particulares Ecclesias significat, vel singula Ecclesiae membra. Vt cum dicitur, Viderunt eam filiae Sion, & beatissima praedicauerunt eam. Item, Filiae Sion exultent in rege suo, id est, particulares Ecclesiae vnius matris Sion filiae, vel animae fideles & deuotae, quae omnes sunt Sion filiae. Confirmat autem explicatio supra positam Chal. Para. habens in hunc modum, Narrabo omnibus miracula tua in ingressibus portarum Ecclesiae Sion. ¶ Versu 15. Infixae sunt gentes in interitu quem fecerunt. Impij insiguntur in interitu quem fecerunt, quoniam mortem quam alijs parauerant, ipsi perierunt: & pro malis quae contra proximos meditati sunt, recipiunt damnationem, quasi in malo infixi quod alijs parauerunt. Atque hunc sensum explanat Elucidatio. Posset tamen intelligi secundum hoc quod per Sapientem dicitur, Deus mortem non fecit, nee latatur in perditione viuorum. Impij autem manibus & verbis acciterunt illam. Mortis enim quae damnantur, ipsi sibi sunt authores. priori tamen sententiae magis fauet, quod Hebraice fouea pro interitu habetur, quemadmodum vertit Felix. propter quod videtur eadem esse sententia, quae supra posita est psalmo septimo, Incidit in foueam quam non fecit. Cui etiam consentit quod in praesenti loco statim subditur: In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Idem enim videtur demergi in foueam quam fecit impius, & in rete comprehendi quod absconderat. ¶ Versu vigesimo primo, Constitue domine legislator super eos. Legislatorem istam aliqui intelligunt Antichristum: quem secundum iustitiae diuinae ordinationem, vel optat vel praedicit mittendum incredulis, & peruersis gentibus, vt per eum seducti, & in damnationem cum illo induci, experiantur in die ultionis se infirmos & mortales homines fuisse, ac proinde vane Deo sese ex aduerso opposuisse. Erit autem hic pessima legis contra Deum lator, praecipiens se adorari & coli tanquam verum Deum, legislator malus contra legisferum nostrum bonum, & propheta mendacij aduersus nostrum iustitiae doctorem: nimirum aduersus Christum, Antichristus. Nos hanc expositionem sicut omnino non refellimus, ita tenuiter valde approbamus: quod legislator proprie hoc in loco significare videatur doctorem & praceptorum, quae sane Antichristo puto non nisi admodum improprie posse attribui. Christo vero domino a prophetis apertissime ascribuntur, quemadmodum Esaię 33. Dominus legisfer noster, &c. Et Iacobi 4. Vnus est legislator & iudex, qui potest perdere & liberare. De doctore autem iustitiae dicitur Iocelis 2. Latramini gētes in domino Deo vestro, quoniam dedit vobis doctorem iustitiae. Et apud Esaiam, Non faciet ultra auolare doctorem tuum. ¶ Versu eodem, Sciant gentes quoniam homines sunt. Sciendum est, Hebraice haberi vocabulum enos, quod hominem quidem significat, sed (vt Felix ait) vile & miserum, laboribusque & miseris subiectum: propter quod commodior videtur intelligentia, quae in Elucidatione posita est, vilitatem hominis exprimens & humilitatem. Alioqui potuisset atque ad dignitatem conditionis humanae accommodari intelligentia, hoc modo, Sciant & cognoscant rationales creaturas esse se, non equos & mulos, non irracionales beluas: vt vel hac consideratione naturae dignitatis suae erubescant foedissima idololatriae atque vitij alijs sese indigne subdere. ¶ Versu 23. Dum superbit impius, incenditur pauper. Incendi siue ardere (vt vertit Hieronymus) accipitur pro affligi, cruciari, siue persecutionem pati. Atque ita habet Felicitis versio, In superbia impij persecutione patietur pauper. Neque verò omnino nouum aut inauditum videbitur, si incendi aut vri ponatur pro persecutione pati. Siquidem inuenitur nonnunquam in scripturis per ignem tribulatio significari. Veluti psal. 16. Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Sapientis quoque igni comparat tribulationem dicens: Tanquam aurum in fornace probauit electos suos Deus. Neque semel de fornace ferrea Aegypti liberati dicuntur in scripturis filij Israel, pro eo quod est de grauissima & crudelissima illa persecutione atque afflictione, quam sustinuerunt in Aegypto. Nouissime occurrit & illud Apostoli, Quis scandalizatur, & ego non vrer? Quo in loco (iuxta consonam doctorem interpretationem) vri positum est pro affligi, & cordis dolorem sustinere. Caeterum, in secunda parte comprehenduntur

Matt. 16.
Matt. 25.
Psal. 61.
Roma. 2.

Acto. 10.
1. Cor. 15.

Esai. 3.

Matt. 25.

Psal. 33.

Psal. 61.

Psal. 54.

1. Pet. 5.

Psal. 90.

Iob 21.

Psal. 87.
Psal. 83.

Psal. 44.
Esaię 62.
Zach. 9.

Canti. 6.
Psal. 49.

Sapient. 1.

Esaię 33.
Iacobi 4.
Iocelis 2.
Esaię 30.

Psal. 16.
Sapient. 3.
Deut. 4.

2. Cor. 11.

tur, dictum est pro comprehendentur vel comprehendantur. In consilijs autem quibus cogitant, clarius est esse, si diceretur. In consilijs quæ cogitant: quemadmodum habet Psalterium Romanum, In cogitationibus, quas cogitant. In his tamen vsu Græci sermonis seruarunt interpretet. ¶ Versu 27. Omnium inimicorum suorum dominabitur. Omnium inimicorum suorum dicuntur dominari impij, iuxta modum in Elucidatione expositum: quoniam omnibus se superiores, potiores, ac fortiores putant, neque metuumt quenquam. Sic enim vulgo dicere solemus, eos qui superiores euaserunt & extra metum sunt, iam dominari illorum quibus facti sunt (vel causa, vel potentia, vel sapientia) superiores. Atque hunc sensum manifestè indicat versio beati Hieronymi, quæ habet, Omnes inimicos suos despicit. Felix in eandem sententiam legit: Omnes inimicos suos statu prosterneat, aut velut flatum venti iudicabit: id est, pro nihilo pendet, tanquam nemo illi quicquam valeat nocere eorum quos ipse affligit. Veti etiam potest, In omnes hostes suos sufflabit, quod eandem sonat intelligentiam. In signum enim vilipensionis flare solemus in illos quos indicamus nos contemnere. ¶ Versu 28. Non mouebo à generatione in generationem, sine malo. In sine versus cum legis, sine malo, memento vt diuisum id legas à præcedentibus: verboque substantiuo intellecto, perficias sententiã hoc modo, Non mouebo à generatione in generationem, ab hac videlicet potestate mea: absq; malo ero, vel sine malo persistam: hoc est, non veniet mihi malum aut nocumentum. Putant enim impij perpetuam sibi fore suam felicitatem, cum breuis nimium sit, & vix amplius quam momentanea. Atque ad hunc modum legit beatus Hieronymus, Ero sine malo. In Hebræo autem est, aser lobera: quod ad verbum sonat, qui non in malo, supplendo ero, id est (iuxta Hieronymi versionem) qui sine malo ero: vel qui non in malum, supplendo veniam: hoc est, malum non continget. Nonnulli autem hanc particulam tentant coniungere cum præcedentibus, & sensum nihilominus congruum inuenire: quod nobis sanè nec facile nec conueniens videtur. ¶ Versu 29. Sub lingua eius labor & dolor. Sicut homines ex corde pleno immunditia semper faciles atque assuetos ad sermones impudicos proferendos, dicimus in ore semper habere eiusmodi, vel sub lingua, iuxta communem loquendi consuetudinem: ita hoc in loco dicitur sub lingua impij esse laborem & dolorem, & os eius amaritudine & maledictione plenum: quoniam illa semper meditantur, quomodo scilicet laborem pauperibus inferant, atque aduersus ipsos perficiant iniquitatem, quomodo scilicet illos persequantur, crucient, & opprimant. De abundantia enim cordis loquuntur per os suum. ¶ Versu 30. Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis. Vulgo iungere solent particulam, in occultis, cum præcedentibus, hoc modo distinguentes: Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis, ac deinde, vt interficiat innocentem. Videtur tamen magis pertinere ad sequentia, hoc ordine, In occultis, vt interficiat innocentem: quomodo & B. Augustinus distinguit, & beatus Hieronymus ex Hebræo verit, eademque distinctionem habeant exemplaria Græca. ¶ Versu 32. Rapere pauperem dum attrahit eum. ¶ Versu 33. Attrahit ista de qua hic dicitur, accipi potest per blandimenta: maxime si ad spirituales occisionem & seductionem referatur intelligentia. Attrahunt enim tam demones quam alij peruersi, & alliciunt quibusdam blandimentis, & ostentatione boni secundum speciem, animos simplicium: ac deinde in mortem rapiunt allectas & inescatas animas. Sic Antichristus alliciet attrahetq; ad sese plurimos: partim quidem rerum temporalium abundantia, partim apparenti sapientia, partim signorum falsorum euidencia. Attrahit os verò rapit & morte æterna interficiet. Sic & nunc hæretici, demonum ministri, & præcursores Antichristi, faciunt ijs quos decipiunt. Atq; ita consequenter in sequenti versu, per laqueum intelligitur ista illaqueatio in terrorem & perditionem. ¶ Versu 36. Propter quid irritauit impius Deum? Huius versus cum præcedentibus talis est combinatio: Exurge domine, & vindictam facies contra peruersos, magna dexteram tuam in pauperum defensione. Quæ enim ausi sunt impij te irritare, dicentes in cordibus suis, quasi tu non esses pœnas sumpturus de oppressione pauperum? Quasi dicat, iuste quidem exurges contra illos, & eleuabis manum tuam: quoniam te irritauerunt, dicentes quod non esset tibi cura tuorum pauperum: videlicet vt aperte cognoscant, quantum aberrauerint hoc existimantes. Quasi autem prouocatur, irritatur, & excitatur ad vindictam Deus, cum dicitur, nõ requisiturus sanguinem pauperum. In hoc enim eius suauissimæ bonitati nimium derogatur. ¶ Versu 37. Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras. Secundum intelligentiam in Elucidatione expositam post vides, subsequi debet distinctio, & legendum est cum firma assertionem, quasi in contrariũ eius quod existimant impij. Illi enim dicunt: Non videt dominus, non requirit malefacta nostra. Hic verò contrã loquitur: Imo vides tu domine, & attendis omnem eorum malitiam: quoniam tu consideras laborem & afflictionem quam inferunt pauperibus tuis: unde fiet, vt perueniant aliquando in vltices manus vindictæ tuæ, in quas (vt Paulus ait) horrendum est incidere. Potest & altera dari huius versus intelligentia talis, Tu nunc vides & attendis, vt tradas illos in manus tuas: id est, quomodo illos in iudicium adducas, & vltionem in eos perficias, vbi tempus vltionis aduenerit: quoniam tu consideras nunc laborem & dolorem quem pauperibus inferunt. Iuxta vtramque autem sententiam videtur illud, quoniam tu laborem & dolorem consideras, quasi per modum parenthesis esse interiectum. Deum autem tradere impios in manus suas, non aliud est, quam illos in iudicium adducere, & suo tribunali exhibere iudicandos. ¶ Versu 38. Tibi derelictus est pauper. Nota in Elucidatione duplicem indicatam intelligentiam: priorem de toto humano genere, siue specialiter de populo fidelium: qui, quoniam (iuxta Domini in psalmo præceptum) oblitus est populum suum & domum patris sui: & (iuxta Abrahamæ patris sui exemplum) vocante domino, exijt de terra sua, & cognatione sua, recte iam quasi orphanus dicitur, id est, aliũ non habens patrem præter Deum. Alterã verò nota de ijs qui secundum seculum in hoc mundo temporaliter sunt pauperes

Hebr. 10.

Psal. 44.

Gen. 26.

Psal. 26.

A peres orphani, & pupilli. Solent enim isti ab hominibus derelinqui, ac pinde à Deo assumi. Quemadmodum dicebat derelictus à cognatione sua Dauid, Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Hinc nõnulli tradunt in alio Psalmo dictũ specialiter de pullis coruorum Deum inuocantis, quos ipse pascit, Qui dat iumentis (inquit de Deo Psalmita) pascam ipsorum, & pullis coruorum inuocantis eum. Ait enim quibus hac in re fides debetur, naturaliũ rerũ descriprores, pullos coruorum plumis primũ esse à parentibus dissimiles, id est, non nigros: propter quod à parentibus relinquantur, deest autem tunc cura pastus, quasi degeneres, donec plumis nigrescentibus illos agnoscant vt germanam sobolem. Interea verò donec sic relinquantur, rore cali pascit illos Deus. Atque ita sanè, quibus parentum deest auxiliũ, copiosius adest diuinũ. Quod si requiras quæ pauperes & orphani dicantur derelicti Deo. Respondemus, ita hoc esse accipiendum, quomodo de b. Martino scribit Sulpitius, quod pauperẽ illum, quem omnes aueris oculis despexerant, sibi intellexit reseruatum & sibi derelictum: vt videlicet ipse quod omnes neglexerant, adimpleret. Non aliter pauperes & orphani derelinquantur Deo, vt ipse eis sit adiutor. Quoniã enim ab omnibus prætereuntur & negliguntur pauperes, vixque inueniatur inter homines qui pauperũ, pupillorum, viduarum, atque huiusmodi velit causam tueri, aut pro illis vel loqui vel agere, eo quod nõ habent quid retribuunt, aut quæ donent auaris munerã, fit vt horum iudicium, cura, atq; defensio Deo (qui personarum acceptor non est, neque munerã spectat, aut vllã retributionem, quandoquidẽ bonorum nostrorum non indiget) relinquatur, & velut deuoluto (quod dicere solent) iure ad ipsum recidat, qui illis maxime suum solet prestare auxiliũ, vix deest humanum, quique ea quæ apud homines sunt abominatio, solet magnificare: quemadmodum e contrario abominatio sunt apud illum, quæ alta sunt hominibus. Illud tamen videndum, vt vere pupilli sint & vere orphani, qui diuinã exposcunt protectionẽ & curam. Sunt enim nonnulli orphani temporaliter & rebus pauperes, qui tamen spiritu minime orphani sunt & pauperes: qui patres sibi alios quarunt super terram, in quibus confidunt, & spem constituunt, filios scilicet hominum, in quibus nõ est salus. Hi nimirum orphani & pauperes isti non sunt, de quibus psalmita nunc loquitur. Vnde & Paulus loquẽs de viduis ab Eccl. Tim. 5. celsa sustentandis, ait: Vidua autem quæ vere vidua est & desolata, speret in Deum & infet obsecrationibus die ac nocte. Dum inquit, quæ vere vidua est & desolata, indicat quid sit esse vere viduam: nimirum ab omni humana spe derelictam, & non nisi in domino spem habentẽ. Et qui sic vere pauperes sunt & vere orphani, diuinũ sentient adiutorium, iudicabitque pro illis dominus. Vnde & alio Psal. 67. in loco pater orphanorum, & iudex viduarum, dicitur. Quæquam autem nunc in hoc tempore frequenter Deus distimulat, sinitq; pupillos, viduas, & pauperes à potentioribus opprimi: veniet tamẽ retributionis tempus, quando aperte parebit magnam curam fuisse Deo pro suis pauperibus: quando pro illis bonum faciet ac manifestum iudicium, quod nonnunquã ad declarationem prouidentie & bonitatis suæ etiam facit in hoc tempore: quẽadmodum exemplum manifestum & clarissimum habemus in paupere Dauid, quantum ad potentem Saulem: nec desunt ad idẽ quotidiana exempla, quæ cernimus ante oculos. ¶ Versu 39. Cõtere brachium peccatoris & maligni. Non potest impiorum brachiũ, nisi quãtum permittit Deus. Ceterũ, vbi voluerit eorum brachium cõstringere, eorũ potentia obũstet, & illorum malignos cogitatus atq; cõsilia dissipare, nõ inuenietur peccatũ quod proposuerant, quod animo cõceperant, nõ inuenietur impletum. Quemadmodum (exempli gratia) infideles imperatores cogitauerunt Christianos delere penitus, & Christi nomen auferre. Hanc verò iniquitatem siquis requirat, nequaquã perfectam inueniet: quoniã diuina potentia malignorum brachia contrita fuerunt, atque a proposito malitia sic prohibita. Sic Aman illius cõcepta contra innocentes Iudæos malitia, nequaquã perfecta inuenitur, sed contritione brachij eius à domino impedita. Similiter & de prauitate Saul erga innocentem Dauid est manifestum. Sic & in persecutione Antichristi, de nec permittit dominus, forte erit brachium eius & validum nimis, non solum in potentia armonum, verum etiã in potestate signorum atque prodigiorum. At verò, vbi domino placebit propter electos brachium illius cõterere, & dies potentie siue tyrannidis eius abbreviare irritus inuenietur omnis conatus illius. Neque inuenietur perfecta iniquitas, quam meditatus fuerat, de nominis scilicet Christiani deletionem, & sui nominis super omnia glorificationem. ¶ Versu penultimo, Desiderium pauperum exaudiuit dominus. Obijciat forsitan aliquis: Si tanta est Dei ad exaudiendum suos promptitudo, vt etiam preparationem cordis eorum statim exaudiat: quid ergo in Evangelio monemur semper orare, & non deficere: quid sibi vult, quod de importunitate postulãtis dicitur, tam in parabola de iudice iniquitatis, quam in altera illa de amico petente sibi commodari tres panes in nocte? Rursum si tanta est promptitudo & facilitas diuinæ exauditionis, quid ergo plerunque in longum differt Deus impletionem eius quod postulat? Verũ est aduertendum quod dominus, tametsi ab initio ex quo se preparant pauperes vt clamet, attentas habeat aures, & auditum accomodat ad preces eorum: non tamen statim semper primo momẽto præbet quod postulant, sed differt nonnunquam in longum tempus, quoniam ita expedire nouit illorum exercitationi atque profectui, vel vt ex clamore continuato ac perseveranti augmẽter in illis & crescere faciat munera suæ gratiæ. Nihil enim pauperi salubrius, quam vt clamet ad dominum: multoquẽ hoc illi vtilius est sic clamare, quã statim quod postulat accipere. Denique, statim etiam adest orati pauperi & iam cor preparanti: quoniam in preparatione sua illum adiuuat, & vt perseverantẽ digneque vt oportet postulare sciat, efficit. Posset tamen præsens locus & aliter intelligi, hoc modo, Eos qui corde preparato ad dominum orauerint, qui preparant corda sua (iuxta Sapientis verbum) vt dignè & munde orent dominum, hos exaudiet auris Dei. Atque ita preparationem cordis pauperum

Psal. 29

Psal. 146.

Rom. 2.

Psal. 15.

Lucæ. 16.

Psal. 145.

Eccl. Tim. 5.

Psal. 67.

Hester. 7.

Matt. 24.

Lucæ. 18.

Ibidem.

Lucæ. 11.

Eccle. 2.

dicitur Deus audire, quoniam eos qui cor suum preparant vt digni orent, exaudit. Qui autem in preparato corde solis labijs clamat, exauditionem nō promeretur. Vnde apud Sapientem dicitur, Ante orationem prepara animam tuam: & noli esse quasi homo qui tentat Deum. Et iterum, Qui tentat dominum, preparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. **V**ersu ultimo, Vt non apponat vltra magnificare se homo super terram. In Hebræo idem hic vocabulum ponitur enos, quod supra versu. 21. Sciunt gentes quoniam homines sunt. Significat autem (vt diximus) hominē vilenē & abiectum: quod recte quadrat proposito: quoniam de superbiæ repressione fit mentio, quæ certe nō melius, quā cōsideratione propriæ vilitatis acquiritur. Atque ad eandē sententiam accipi etiam posset quod additur, super terram: quod B. Hieronymus vertit, ex terra, ad hunc sensum, Vt non apponat homo vilis & cōtemptus ex terra, scilicet factus, vel qui de terra est, vel qui super terram & terrenus est, vltra se magnificare. Quā sententiam clarius exprimit versio Hiero. in hunc habens modum: Vt nequaquā vltra superbiat homo de terra. Quod enim in Hebræo habetur, min haaretz, significat ex vel de terra. Hic autem cōformis est, vt dictio super terram, in nostra vulgata lectione iungatur cum homine, dicendo: Vt homo super terram non apponat vltra se magnificare, quā cum verbo magnificare, dicendo: Vt homo non apponat se vltra super terrā magnificare.

DECIMI PSALMI ARGVMENTVM.

Psalms hic viro iusto competit, à se malignorum demonum atq; peruersorum noxias suggestiones (quibus ipsum à Deo, in quo spem fixit, quarunt abstrahere) reiciendi, & nequaquam consensum præbere volentium: tentatorum insidias per similitudinem sagittantium demonstrans, eorumq; peruersum studium, quo ad demolienda & frugienda quæ à Deo fidelibus bona stabilita sunt, sedulo conantur: proponens deinde prouidam curam Dei erga res humanas, qui licet in celo inhabitet, quæcunque tamen in terris agimus, optime mouit, iustū facillime ab iniusto discernens: quæ est iustorum in hoc mundo præcipua consolatio. Postremo verò loco punitionem impiorum demonstrat in igne, sulphure, & horrore æternæ tempestatis, quam is qui iustitias diligit, illis in nouissimo est inflaturus, qui odio habentes animas suas, dilexerunt iniquitatem.

DECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1. In domino confido:

Hæc spem meam totam omnēque fiduciam conieci in dominum Deum creatorem & saluatore meum, in illo spe fixus hæreo, cui in me semel addixi, atq; totum deuoui, abnegato deo ac mundo vnā cum omnibus suggestionibus atque pompis eorum: * Et vos nunc o tentatores mei siue blandiētes amici, siue seuentes inimici, quomodo adhuc mihi mala suggeritis quæ semel abdicam, dicentes animæ meæ per iniquas suasiones vestras, vt relicta Dei seruitute (quæ arcta videtur) transuolet, seque conferat ad eam quam reliquit gloriam seculi, quæ est veluti mons altus, amœnus, & spatiosus, vtque ad mundi celsitudinem, pompam, delicias, & voluptates denuo reuertatur: * ad eum modum quo auis instabilis, & passer libidinolosus, per instabilitatem concupiscentiæ suam locum facile deserit, & in alium transuolat, vbi id quod sensui gratum est forte conspexerit. Frustra enim omnino ista suggeritis animæ meæ, quæ vt casta turtur in domino sibi nidum fixit, mansionem stabilem elegit, non emigratura imperpetuum. 2. Neque verò me latent peruersorum insidiæ: neque me clam est, quemadmodum maligni demones eorumque ministri, homines peruersi, parati existant ad perimendas simplicium animas, ad modum eius qui arcum tensum manu tenet, ad aues sagittis perfodiendas: * occultauerunt sub boni qualibet specie pestiferas & noxias suasiones suas, vt sic in occulto ac velut latenter per insidias interficiant animas innocentum eorum qui bona & recta sunt voluntate: quemadmodum qui ad aues perimendas exeunt sagittas in pharetris absconditas gestant, vt in promptu habeant cum opportunitatem viderint nocendi. 3. Et quidem illa quæ tu veluti ad perfectum adduxisti, per benignum fauorem tuum & salutarem tuam gratiam (quibus adiumentum præbes seruis tuis) ipsis suis prauis machinationibus per inuidiam ad nihilum deducere conantur, semper laborantes quæ per gratiam tuā in hominibus plantantur atque ædificantur, suis prauis suggestionibus inficere, aut eradicare, aut destruere, proq; bono seminato tritico, mala superfeminare zizania: * seruus autem tuus qui ex bona voluntate & desiderio cupit in iustitia perstare, quid egit, quid commertit aduersum illos, vt tanto desiderio ei nocere cupiant? Vel apud te nunquid aliquid fecit aut promeruit, vt propter impias quas illi obtrudunt suggestiones, tu offensus te exhibeas eis

* quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem,

* sicut passer?

2. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum:

* parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro reos corde.

3. Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt:

Matt. 13. * iustus autem quid fecit?

A 4. Dominus in templo sancto suo:

* dominus in celo sedes eius.

5. Oculi eius in pauperem respiciunt:

* palpebræ eius interrogant filios hominum.

B 6. Dominus interrogat iustum & impium:

* qui aut diligit iniquitatem, odit animā suā.

7. Pluet super peccatores laqueos:

* ignis & sulphur & spiritus procellarum, pars calicis eorum.

8. Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit: * æquitatem vidit vultus eius.

4. Et quanquam machinantur illis iustis malum, spero tamē non affequenturos quod intenderunt: quoniam est in superna Hierusalem quam ipse in templum sibi sanctificauit, & vbi tanquā in tēplo inhabitat & adoratur Deus omnipotens: * & in celo in medio angelorū sanctorū sedem maiestatis, atque mansionem stabilem habitationis suæ constituit omnipotens omnium dominator. 5. Hic licet in alto habitet, benigno tamen aspectu suo ad eos qui in hoc seculo humiles sunt & spiritu pauperes attendit, eorum afflictionem quā ab iniquis sustinet diligenter considerans, vt eos in præsentia a periculis eripiat, in futuro autem condemnatis eorū persecutoribus, coronet pro sua patiētia: * tam verò res omnes humanas exacte nouit ac perspicit, vt non dico oculis, sed (modo quodā humano per excessum loquedo) ipsis etiā palpebris perspicere valeat quæ sunt in filiis hominū, eosq; secundū iustitiā & iniustitiā discernere, ita vt hoc ei pro minimo sit & omnino facillimū, tametsi incredulis videatur ita nō habere, aut esse prorsus impossibile, vt incorporeus & in cælis habitans Deus res humanas quæ geruntur super terrā, pernoscere valeat. 6. Dominus Deus examinat ac probat (hoc est, quasi interrogatos, probatos, & examinatos optime nouit) omnes filios hominū, iusti ne sint an iniusti, discernēs inter bonos ac malos: * illud autem certissimum est quoniam iuxta veritatem osor est animæ suæ, eiusq; perditor & homicida, quicunque adheret iniquitati, eamq; ex cordis affectu sectatur. 7. Quemadmodum solet desuper cadere pluuia subito super homines: ita in tempore venturi iudicij, super peccatores istos qui iniquitatem diligunt, subito & cum impetu ac terrore magno desuper, à sententiā diuinæ iustitiæ, quasi pluuia copiosa super eos cadent laquei mortis & damnationis æternæ, quibus obruentur, obuoluentur, atq; irriterentur penitus, ita vt in perpetuum sese non valeant extricare: quæ quidē damnatio, eorum penetrabit intima, quæadmodum pluuia copiosa per vestimenta solet ad carnem transire: * ignis æterni & inextinguibilis cruciatus, fœtor & ardor sulphuris intolerabilis, & status turbinis horridissimorū illorum (inter quos eis erit societas) spirituum, & sempiterna ac nunquā cessatura tēpestas, eorum plena merces erunt & tota retributio, totaq; eorum portio, quā velint nolint, gestabunt, epotabunt, & absq; redemptione perferent, ac ferēt in æternum. 8. Deus enim tametsi misericors est, per suā misericordiam vindictam differens, est tamen simul etiā iustus, neque minus iustus, quā misericors: & quoniam ipse iustus est iustitiā etiam in seruis suis diligit atque requirit, diligitque iustitiā operantes: * æquitatem siue rectitudinem approbat benignus, placidusq; aspectus eius: & eos qui in æquitate viuunt, seruos acceptos habet.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVM.

Versu primo, In domino confido. Confidētis hominis & optime stabiliti in Dei fiducia, est hæc oratio, secundum modū aliquem similis illi, qua alio in loco dicit, Dominus illuminatio mea, & salus mea, quæ timebo? Sicut enim hic intelligitur: nullū timebo, quia dominus salus mea est: ita Psalms. 26 in præsentī sermone indicatur, quod nequaquā sit euolutura anima aut emigratura à domino, in quo semel per plenā confidentiā veluti nidum constituit. Respondet etiā huic sententiæ illud quod Psalms. 16. similiter affectus erga dominū idem psalmista ait, Veruntamē Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patiētia mea. Quia ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus, nō emigrabo. Et paulo ante, Ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, nō mouebo amplius. Multū autē Psalms. 61 vehementiæ addit orationi, quod non simpliciter dicit: Quomodo transmigrabit anima mea in montem, sicut passer? sed ad maiorem rei detestationem ait: Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem, & c. significans rem detestabilissimam esse quam proponunt, ad eō vt vel proponere tantū, sit prorsus absurdum. Tāquam si dicat: Vana & prorsus absurdissima sunt, quæ proponitis: quæ suggeritis, indignissima sunt. Nolite vltra mihi huiusmodi suggerere. Habeo enim obfirmatum aduersus huiusmodi animum, neque proficietis, quicquid tandē egeritis. Mons autē iste est, in quē cōscendit lucifer, mōs aquilonis, mons ille pestifer, cui apud prophetam cōminatur dominus, dicens: Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrupis vniuersam terrā. Superbia scilicet vitæ est, & altitudo fastus: que seculi, in quem etiam Saluatorem nostrum transmigrare cupiebat, simul atq; monebat diabolus, cum ostensa illa gloria omnī mundi regnorum, diceret: Hæc omnia tibi dabo, si prociēs adoreris me. Verū ille iuxta formā huius Psalms, In domino (inquit) confido: quomodo dicis Satana anima mea, vt transmigret in montem? Hoc est, Vade Satana. Scriptū est, Dominū Deum tuū adorabis, & illi soli seruies. Nonnulli verò hunc Psalms in persona Christi intelligunt, iuxta historiam illam quæ describitur Luc. 15. cap. cum illi quidam disserent, Abi hinc, quia Herodes vult te occidere: videlicet vt responso sit Christi domini fugam recusantis, propter spem quam in patre habebat: d ij bat:

Esaia. 14. Hiero. 15.

Matt. 4. Ibidem. Deut. 6.

Lucæ. 13. bat:

bat:quemadmodum & in illo loco respodens fugam suadentibus, subiungit, Ite, dicite vulpi illi, Ecce eicio daemona, & sanitates perficio hodie & cras, & tertio die consummor. Veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Hierusalem. Alij peculiariter contra hereticos presentem Psalmum dirigunt. Nos tamen generali expositione dirigere cum maluimus contra vniuersos qui iustis in via Dei quaerunt nocere, & ad mala quomodocumque suis fraudulentis consilijs eos adducere: potissimum contra daemones malignos, qui nobis suum montem, in quem ipsi male conscenderunt, & vnde infelicis descendunt, imò miserimè deieci siue deturbati sunt, semper commemorat: nimirum ut in simile nos adducant precipitiu. Casum enim nostrum quaerunt, dum altitudinem demonstrat. **Versu 2.** Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum. Coniunctio quoniam, non videtur hoc loco vllam causalitatem indicare, sed esse tantum partiula continuationis. Enarrat autem hoc versu suorum & aduersariorum & malorum retatorum insidias, quibus insidiantur bonis: idque sub similitudine tenentis arcum, & sagittas habentis in pharetra. Vbi notandum diligenter quomodo per eandem similitudinem diuersa nonnunquam figurari atque significari contingit in scripturis. Nam supra psalmo. 7. de Deo legimus, quod habeat etiam ipse paratum arcum suum & tensum, inque eo aptata mortis iacula, & sagittas ignitas. Verum id longe alia ratione accipiendum est, quia hic de peccatoribus sit dictum. Hi enim arcum suum tendunt cupiditate nocendi, & desiderio mortificandi. Ille vero non vult mortem peccatoris, neque in perditione delectatur hominum. Tamen aequitas & rigor iustitiae illi arcum tendit, ut eos qui sua voluntate mortem quaesierunt viuere, eamque verbis & manibus sibi accerserunt, mortis aeternae sagittis confodiat. Illud quoque diligenter notandum est, quod cum Deus arcum tenens describitur, sagittae minime occultantur. Non enim dicitur, quod in pharetra sagittas habeat, sed in arcu dicitur propheta esse parata vasa mortis, & sagittas ignitas apertas in eo. Impij autem cum arcum tensum gestet, tamē sagittas in pharetra absconditas, & nihilominus ad sagittandum paratas habent: Scilicet dominus (cuius non est voluntas ut moriatur impius, sed magis ut conuertatur & viuat) multo antequam feriat, suum arcum paratum ostendit: ut vel terrore impios desinere ab impietate compellat, siquē sagittis parcat, ne in illos iaculerent. Ob hoc arcum suum quasi in propatulo gerit, sagittas ostendit, earumque terrore denunciatur, dum per scripturas sacras, per praedicatores veritatis, suae vitiosis terribilem sententiam pronunciat peccatoribus, ad cautela. De qua re in alio psalmo dicitur, Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui. Impij vero, qui non nisi morte quaerunt afficere, quorum omne studium est interficere innoxias animas: hi nimirum arcum tensum habent, ad nocendum ut cupidim, ita parati: sagittas autem non ostendant in arcu, sed in pharetra gestant: ita tamen gestant in pharetra, ut paratas habeant ad emittendum, vbicumque viderint occasionem. Itē enim frequenter ad nos diabolus accedit, quasi inermis, quasi sagittas non habes. Sic & ministri eius, in vestimentis ouium, quasi absque sagittis, accedunt aliquando ad dominicas oues. Verum in pharetris iacula mortis gestant abscondita: & ubi vel minima seles occasio obtulerit, educa quantocumque iacula proferunt ad interficiendum animas. **Versu eodē.** Ut sagittent in obscuro rectos corde. Quemadmodum passer, donec in nido manet, periculum non patitur ad sagittante: sed ubi in sublimi auolauerit, patet illius sagittis: Ita fidelis anima donec in eo in quo nidum suum fixit permanserit, donec dicit, in Deo speravi, non emigrabo, non mouebo amplius, donec passer in domo quam inuenit permanet, donec turtur nidum quem inueit non deserit: donec columba in foraminibus petrae, in cauerna materiae, ubi nidificauit, perseverauerit, non patebit sagittis inimicorum. Non enim potest illuc malum accedere, neque flagellum aut nocumentum vllum huic nido valet appropinquare. Atque hoc scientes daemones, primum suggerunt, & operose suadent, ut emigremus in motem, & nido domoque derelictis, in alta auolemus: ita demum sperantes suis sagittis efficere, quod concupiscunt, id est, morte vulnerare animas nostras: Similis fere & piscatorum ars inuenitur, qui quum piscibus insidiatur, illis maxime qui ad ripas in cauernis aut in profundiori caeno inhabitant, primum baculo eos perturbant, ut e suis locis egrediantur: egressi vero mox in expansa incidat retia, sicque veniuntur morti. Nos proinde huiusmodi artium consilij si sagittatorum istorum pessimorum mortiferas sagittas volumus euadere, caueamus (quatumuis inuitemur) ab emigratione, ut nidum quem elegimus diligenter custodiamus, id est, humilitatem crucis Christi, ut simus passeres (de quibus alio in loco in bonam partem dicitur) solitarij in tecto, non vagi in montibus. A morte vero modis omnibus caueamus: quoniam nequit in morte hoc salus inueniri, quemadmodum & dilectus domini discipulus, sagittas huiusmodi spiritu illuminato conspiciens, sollicito suos praemonebat, dicens: Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Omne enim quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitae. Quod est tanquam si iuxta presentem loquutionem dicat, Nolite transmigrare in motem: quoniam omne quod est in monte est, noxium est. Ad quem sensum, secundum mysticam intelligentiam, possumus non inconuenienter accipere, quod dicebat qui iam incendia Sodomae & Gomorrae euaserat, Quae so, inquit, Domine mi, non possum in monte saluari, ne forte apprehendat me malum, & moriar. In ciuitate tamen quae adiacebat (licet parua) sperabat salutem. Atque hic rursum, quum relicta iam ciuitatula, in qua salus ei fuerat a Domino constituta, in montem emigrasset, timore perterritus in turpem fedtatem cecidit. Illic enim & inebriatum legimus duabus vicibus, & secundo cum proprijs filiabus concubuisse. Quamobrem cauendum est ne in motem emigremus: sed in ciuitatula potius permanendum ijs qui salutem desiderant. Super haec & illud considerandum est, non omnem emigrationem in scriptura vituperari. Legimus enim Prophetam alio quodam in loco, in deuotione spiritus dicentem, Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Itē, Quis dabit mihi pennas sicut colum-

A Iumba, & volabo, & requiescam? Verum haec emigratio non ad montem erat qui supra positus est, sed in desertum, in mentis & cordis vnitatem, in desiderium ciuitatis supernae. Neque est haec emigratio a Domino, in quo erat habitatio iusti. Nequaquam enim qui sic migrat, qui sic se elongat fugiens, a Domino emigrat aut fugit: imò in ipsum migrat profundius, intimiusque intra illum penetrat, & securius collocat in eo nidum suum. A monte autem isto fugit, elongatur, & emigrat longius. Neque hic nunc dicunt inimici, Elonga fugiens, & mane in solitudine, ut sicut columba requiescat: sed transmigra in montem sicut passer, ut nostris pateas sagittis, ut nobis venias in praedam. Fac pie Iesu, in te semper haereat nostra fiducia, siquē nos intra te conclude, ut in monte istum nunquam finas quantumuis sollicitatos transmigrare. **Versu 3.** Quoniam quae perfecisti destruxerunt. Intelligunt nonnulli hoc loco Dei leges & precepta, quae perfecit Deus, constituit, fundauit, siue stabiluit, quae sanè impij destruant, dum vel ipsi contra faciunt, vel alios ad praeruaricandum, suis consilijs & suasionibus inducunt. Qui vero contra hereticos Psalmum dirigunt, scripturam sacram intelligunt, quae condidit per spiritum suum Deus: illi autem destruant, dum eam prauis suis & commetitijs interpretationibus dilacerant, atque prauo abusu per malignum spiritum ad errores trahunt. Nos tamen in elucidatione aliam sequuti sumus intelligentiam. **Versu 4.** Dominus in caelo sedes. Videtur eloquutio esse non satis comoda. Sufficeret enim dicere: Domini in caelo est sedes: aut, In caelo est sedes eius, quoniam praecedit antecedens Dominus in parte altera. Sequitur tamē haec in parte Latina interpretatio Hebraeam atque Graecam consuetudinē, quae pronomina huiusmodi frequenter absque necessitate adiungit. Quoties autē huiusmodi motus loquendi occurrit, videtur nominatiuus relictus, velut absolute & absque rectore positus. Neque enim vllum verbum potest inueniri, cui legitime supponatur: quemadmodum in proposito, sedes, est verbi substantiuū substantielle si suppositum: nihil autē reperiri potest cui legitime supponatur nominatiuus iste dominus. Ita fit etiā nonnunquam in eodem casu, propter relatiuū replicationē. Veluti cum dicitur, Scitote, quoniam dominus ipse est Deus. Pronomē enim ipse adueniens, seque supponens verbo, cogit nominatiuū carere verbo regē. **Versu 5. & 6.** Palpebrae eius interrogant filios hominum. Videtur secundum vulgatam loquendi consuetudinem hoc accipiendum, quia dicere solemus vel medio oculo nos videre, interdum etiam oculis clausis quod ad cognoscendum non est difficile. Cum autē hoc quinto versu, atque etiam sequenti, Deus interrogare dicitur iustum & impium, de Deo fit sermo iuxta humanam consuetudinem. Homines enim (qui non nisi ea vident quae foris patēt, & qui per se occulta cordium videre non possunt) necesse habet ea quae in homine sunt per interrogationem & examinationem cognoscere: quemadmodum & seculi iudices quaestionibus atque tormentis, a reis iudicandis solēt exquirere veritatem. Vnde etiā dictū est quaestionem facere, tormentis veritatem perquirere, eo quod vicissim tormentis interrogationes subiungat, quo facilius poenarum acerbitate veritatem exculpent. Deus autem, quia per se omnia nouit atque homo per interrogationem, inò multo etiam atque infinito perfectius, iccirco secundum humanam loquendi consuetudinem, interrogare dicitur iustum & impium. Quomodo enim in caeteris appellationibus quae communiter Deo & hominibus attribuuntur, imperfectum omni secludi debet, cum eas Deo attribuimus, sic & in hoc vocabulo dicendum est. **Versu 6.** Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Circa secundum partem huius versus aduerte odium animae dupliciter accipi. Primum quidem, in bonum: ut cum Saluator ait in Euāgelio, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam. Ac rursum, Si quis non odit patrem & matrem & filios, &c. adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Similiter & perdere animam in bonam partem accipitur, cum dicitur, Qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam. Secundum hanc autem acceptionem nequaquam hoc in loco intelligendum est quod dicitur, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Quin potius animam suam hoc modo diligit, qui sequitur iniquitatem. Dicitur enim hoc modo animam suam diligere, qui affectui animali siue concupiscentiae carnis suae obsequitur, & indulgenter satisfacit, qui illi habenas laxat, & in omne ad quod sollicitat affectus carnalis siue animalis consentit: quemadmodum male diligere proles suas dicuntur patres nimium indulgētes, qui pueris permittunt quicquid fuerit collibitum, qui dulces suos natos nesciunt aut nolunt vnquam contristari, neque puniunt delinquentes, neque coercent mala facientes. Odium verò secundum hunc modum suas animas, qui affectui suo animali nequaquam indulgēt, neque permittunt in sese quicquid quod rectum non sit: sed ad regulam rectae rationis cuncta examinant, ipsumque velut freno & salutaris retinaculo coercent, & prohibent ab omni eo quod iudicat secundum rationem esse fugiendum: impellunt verò & veluti cogunt ad omne illud quod secundum eam iudicāt esse faciendum. Secundum accipitur odium propriae animae in malum, quemadmodum in loco proposito. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Sic autem odire dicitur animam suam quisquis nocet, malefacit, & damnum infert animae suae: quod facit indubie quisquis sese peccato subdit. Animam enim suam aeternae donationis vinculis implicat, perpetuisque cruciatibus inuoluit, quo maius nocumentum aliud cogitari non potest. Hoc autē reuera odire est: illud verò alterum, potius secundum apparentiam, quae secundum veritatem. Hoc pestiferū est & crudele odium: illud, bonum, vtile, & saluberrimum. Huic autē malo animae odio contraria est bona dilectio, qua videlicet animabus nostris miseremur, easque Deo commendamus in benefactis, ut saluae fiant in vita aeterna. Atque haec vera & salutaris animarum dilectio est, illa autem superior mala priori odio bono opposita, falsa est & abominabilis. De hac posteriori vera dilectione Sapiens loquitur, dicens: Qui diligit filium, aliquid illi flagella. Et in Apocalypsi dominus ait, Ego quos amo, arguo & castigo. De malo autem odio, huic bonae dilectioni contrario, alio in loco dicitur, Qui parcat virgē, o lit filium. Licebit autē nobis, se-

Psal. 99.

Reg. 16.

Ioan. 12.

Luc. 14.

Matt. 10.

Eccle. 30.

1. Petri 4.

Eccle. 30.

Apoc. 3.

Prou. 23. cundum hūc Sapientis modum, de anima propria dicere, Qui vere diligit animam suā, assiduatur illi flagella, id est, iugi obseruatione à malis refranabit ea. Qui autē parcat virgā, id est, indulgentiā malā laxat habenas, vere odit animam suā. Ex prædictis itaque facile dissoluitur paralogismus, qui aduersus præsentem Psalmi propositionem contexi posset, hoc modo, Qui odit animam suā (iuxta Saluatoris verbum) in vitā æternā custodit eam: qui autem diligit iniquitatem (iuxta præsentem sermonem) odit animam suā: igitur, qui diligit iniquitatem, in vitam æternā custodit animam suā. AEquiuocatio nanque paralogismus facit: quoniam odire animam, nō similiter in prima atque in secunda propositione accipitur, & ob hoc ratiocinatio sic contexta planē sophistica est. **¶** Versu penultimo, Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum. Ignē, sulphur, & spiritum procellarum esse partem calicis impiorum quidā sic intelligunt, quoniam hæc sunt tantum particula quedam retributionis eorum. Videtur tamen ex vsu scripturæ alia esse sententia huius loci. Modus enim est scripturarū, parte calicis, siue portione calicis, aut calice significare nonnunquā totā hereditatem, siue hereditariā ipsam portionem. Vnde in Psal. 15, dicitur, Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei, id est, tota mea portio, & pars mea hereditaria, quā quero, quā expecto. Nō ergo accipitur hic pars calicis, quasi quedā particula hereditatis vel mercedis. Est enī sententiā, hæc tormēta (in quibus cetera oīa intelliguntur) totā fore impiorū mercedē, nec aliā eos stipendia debere expectare: iuxta illud Apostoli, Stipendia peccati, mors. Iuxta quē modū iterum in alio Psalmo dicitur, Dixi domino, tu es spes mea, portio mea in terra viuentiū. Neq; enim in his significat dominum se habere quasi suā hereditatis aut mercedis particula, sed totā sortem, totam hereditatem, totāque mercedem dicit esse dominū. Sic ecōtrario in cātico Moyli dicitur pars domini esse populū, ei⁹, id est, hereditas domini.

VNDECIMI PSALMI ARGUMENTVM.

Considerans spiritualis homo, ac tacitus secum reputans bonorū paucitatem, & nimiam peruersorum multitudinem, in exclamationem prorumpit, veluti sibi de tanta iniquitatis abundantia metuens, ne & ipse absorbeat atque inuoluatur in ea, Deumq; ab ea poscens saluatorem: quam simul cum pœna iudicio, ei debita, vsq; ad versum quintum describit. **¶** Versu autem quinto & sexto diuina erga fidelium clamorem ex pollicitatio saluatoris Christi atq; auxilij sempiterni interponitur, tanquam ex ore domini. **¶** Ac deinde commendatis diuinis eloquijs, tanquam mundissimis, verissimis, & ab omni mendacio alienis securus redditur qui prius clamauerat timidus: & spem ponit in diuina custodia, cuius firmitate etiam in medio impiorum circumuentum sperat posse in veritate consistere: quemadmodum altitudinem diuini consilij semper perstabūt electi, quos ab impietate peruersorum Deus seruabit immunes.

VNDECIMI PSALMI ELUCIDATIO.

Matt. 7. 1. Saluum me fac domine,

* quoniam defecit sanctus:
* quoniam diminutæ sunt veritates à filijs hominum.

Eccle. 1. 2 Vana loquuti sunt vnusquisque ad proximum suum: * labia dolosa in corde & corde loquuti sunt.

3 Disperdat dominus vniuersa labia dolosa: * & linguam magniloquam.

4 Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus: * labia nostra à nobis sunt:

Dum ipse mecum reputo, quā arcta sit via quæ ducit ad vitam, & quā pauci ingrediatur per illam: ex aduerso verò, quā spatiosa via quæ ducit ad mortem, & quā multi ingrediuntur per illā, timens ne & ego in numero illorum inueniar qui viam latam ambulānt, ad te clamare cogor Deus Saluator meus, vt tu me à via mortis atque dānationis tua gratia saluare digneris: * Pend enim defecit sanctitas de terra: & vix inueniuntur (nisi forte electi quidam, sed cōparatione ad maximum impiorum numerū, paucissimi) qui virtutibus studeant, & sanctitati ac puritati vitæ: * modica valde est in filijs hominum veritas siue fidelitas: & qui veritati tam vitæ, quā doctrinæ studeant, per pauci admodum sunt: & ij ipsi si qui forte reperiantur, nimium tenuiter id faciunt, sed sunt vanitate omnia plena, & est stultorum infinitus numerus. 2. Loquuntur adinuicem filij hominum quæ vanitatis sunt, non quæ veritatis: mendacia videlicet, fraudes, seductiones, & persuasiones malas, siue ad se inuicem fraudandum atque decipiendum, siue ad male suadendum, & in peccata pertrahendum: * per dolosa labia sua, siue labijs dolosa inuicem loquuti sunt corde & corde, id est, corde duplici, non recto, non sincero, non simplici: dum aliud loquuntur voce oris, aliud gerant in animi intentione. 3. Tu autem domine (qui amator es veritatis & simplicitatis) disperdes, & secundum ordinationem districtæ iustitiæ tuæ in perditionem mittes omnes eos, qui dolosis labijs vtuntur, ad deceptionem & seductionem proximorum suorum: * & omnes item qui per linguas suas magna & superba iactant, blasphemias atque cōuitia, aut alia quælibet mala, siue in Deum, siue in proximos. 4. Qui seipfos atque se inuicem in malo confortantes, dicere solent, Magnificemus atque corroboremus linguas nostras, & loquamur audacter atque libere quæcunque nobis visum fuerit: neque metuamus quicquam afferre per os nostrum, nec reprimamus in vilo sermonem: * labia enim nostra (aiunt ipsi) in nostra sunt potestate, & nostra sunt: atque à nobis, a natiuitate, naturali dono possidemus ea atque ob id, quæ

A * quis nos ter dominus est?

5. Propter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam dicit dominus.

6. Ponam in salutari: * fiducialiter agam in eo.

B

7. Eloquia domini eloquia casta:

* argentum igne examinatum, probatū ter & purgatum septuagies.

8. Tu domine seruabis nos:

* & custodies nos à generatione hac in æternum.

D 9. In circuitu impij ambulat: * secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominū.

quæ non liceat nobis pro nostro libito loqui, aut dicere quæcunque nobis placita fuerint: * aut quis nobis hac in parte dominus est, cui in hoc debeamus subijci, vt non libere possimus membris quæ nostra sunt vtī? Audiant verò pauperes, quid ad ipsorū cōsolationem, cōtra impios istos dicat dominus: attendat, quid per spiritum suum sanctū loquatur fidelibus. Propter orationes (inquit) & suspiria pauperū atq; humilium de afflictione ad me clamantium, exurgā nunc in auxilium eorum: semel quidem filium missurus in plenitudine tēporis, in tēpore acceptabili, in die salutis, per quem genus humanū vniuersum de tyrānide illa grauissima principis tenebrarū, illo foras eiccto liberabo: & itē semper quoties opportunum fuerit in omnibus necessitatibus inuocatus mox exurgam, aderoque in auxiliū seruis meis fidelibus. 6. Auxilium & saluationem meam ponam in Christo filio meo, quem ego salutare & saluatorem preparavi ante faciem omnī populi: & in eo, atque per eum, vt per cōsubstantialē & cōæqualem mibi filiū fidenter atque fortiter agā, facturus in eo potentia magnā, vt in brachio virtutis meæ: per quem iudicium illud mundi exercebo & principis tenebrarum cōdemnationem, & omnia quæcunque circa humani generis redemptionem voluerō operari. * Dabo in super quotiescūq; inuocatus fuero, in opportunitatibus, in tribulatione per salutarem spiritū meū, auxiliū inuocātibus, per quem propē ex isto omnibus inuocantibus me in veritate: & per eum fortiter agam pro illis, ita vt nihil debeant vel à prauitate vel à multitudine iniquorum metuere: quoniam quidē nihil cōdemnationis est his qui sunt in Christo, qui secundum spiritum ambulāt, nō secundum carnem. 7. Audiāt hæc pauperes & lætentur, quoniam ipse qui loquitur hæc, & pollicetur fidelibus, dominus est. Dei autem sermones (promissiones videlicet, atque etiā præcepta & doctrina omnis, & quæcunq; per filium nobis loquutus est, vel per spiritum adhuc loquitur in cordibus electorum) mundissimi sunt atque purissimi, nihil cōtinentes mendacij, vanitatis, iniquitatis, aut cuiuslibet impuritatis, quæ solent esse in verbis humanis: * similes sunt sermones Dei argento quod igne est diligenter examinatum, atque per ignis probationem à terra (id est, ab omni terrestreitate, & alia qualibet commixtionis impuritate) separatam atque depuratam: quod probatum est vsque ad septem vices, quæ fieri potuit diligentissime, ita vt nihil amplius contineat alienæ speciei cōmixtum, sed argentum sit tot probationibus purissimum. Sic enim sermones Dei omnes quos loquitur, purissimi sunt, pbatissimaque & indubitata veritatis: in quibus nihil est autem vanitatis, aut iniustitiæ, aut mendacij commixtum. 8. Propter hoc, in te domine speramus & confidimus, quod nunquā sis relicurus electos tuos: sed per gratiā tuam benigne seruabis nos, & modo ab iniquitate præseruando, quæ Plenus est mundus, & in futuro, ad vitæ præmia perducendo: * proteges quoque nos à generatione hac praua & peruersa impiorum hominum, quam supra timebam, & ab ea nos facies esse securus, neque quicquam veri nocuenti ab ea perpeti in sempiternum. 9. Quæ quæ enim passim vbique occurrit magnus stultorum atque impiorum numerus, vt quasi per circuitum, quaquauersum respexerit quis, omnia plena videantur impijs: * & hi ipsi quauis per circuitum bonos obambulent, eosque circumeant ex omni parte, & suationibus malis, & prauis exemplis eos ad suam societatem pertrahere conantes: * tu tamen secundum altitudinem incōprehensibilis sapientiæ tuæ, atque profunditatem occulti consilij tui, ex filijs hominum fideles tibi aliquot semper pro tuo beneplacito elegisti, & electos ex impiorum numero segregasti, quos in singulis generationibus tibi & merito & numero multiplicas: eosque, quanquā non in tanto numero, in quanto sunt impij, tibi pro tua bona voluntate semper custodisti: atque ita quoque amodo futurum cōfidimus, teque in electis tuis & cum eis permanentur omnibus diebus vsque in cōsummationem seculi, quantumuis etiam abundauerit iniquitas impiorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VNDECIMVM.

Versu primo, Diminutæ sunt veritates à filijs hominum. Veritates accipi possunt pro veritate vitæ atque doctrinæ (vt in Elucidatione exponitur) quam propheta conqueritur immutatam: & magna ex parte collapsam in filijs hominum. Aut veritates intellige: fidelitates, tam quo ad Deum, quā quo ad proximos homines. Est enim hoc magna gemitus materia, quod d iij hde

fidelitas de terra defecerit, quod vix inueniantur qui vel domino sint fideles, vt iustā illi & dignam
 praesent feruitutem, vel etiam suis proximis, quibus cum quotidie cōuerfantur, vt erga illos illa
 sam seruent charitatē atque iustitiā. Huic autem sententiā Hebraea magis consentiunt, ex Hebraeo
 enim concorditer interpretes omnes pro veritatibus vertūt, fideles. Sic enim legūt, Diminuti sunt
 fideles à filiis hominum. Felix tamen adicit verti posse numero plurali, siue fidelitates vel veritates,
 ¶ Versu secundo, Labia dolosa in corde & corde loquuti sunt. Particula illa, labia dolosa, hoc in lo-
 co facit difficultatem: quod difficile videatur explicare vnde regi debeat, aut secundū cōstructionē
 cui coniungi. Potest autē illi particulā triplex modus cōstructionis assignari. Primum quidem, vt
 subintelligatur praepositio per, quae regat accusatiuum labia dolosa, verbo loquuti sunt, subiecto
 supposito impij, quod secundum sententiā ex priore parte accipitur cum dicitur, Vana loquuti sunt
 vnusquisque ad proximum suum: sicque sensus erit, Per labia dolosa ipsi loquuti sunt in corde & cor-
 de. Idem quoque sensus haberetur, si labia dolosa pro labijs dolosis positum intelligatur, casus scilicet
 cet pro casu, accusatiuum pro ablatiuo, maxime cum Graeci ablatiuo careant. Atque haec sententiā in
 Elucidatione secundum duplicem istā cōstructionem explanata est. Secundo labia dolosa accipi
 possunt pro ipsi impijs, quorum sunt labia dolosa. Nō enim est hoc inusitatum, vt homines ab illis
 nominemus, quae in eis inueniuntur: quae admodum cum mulierem loquaculā, garrulū rostrum, vul-
 gari sermone vulgus hominē appellat: & hominē facile iracundum, citoque (vt dici solet) capite la-
 sum, vulgo appellat infirmum capitulum. Sic & hominem multi cibi voratorem, ventrem appellat
 tant: atque ita in reliquis. Secundum hunc ergo modum dicemus impios illos qui dolos loquun-
 tur, dolosa labia nuncupari: eritque iuxta hanc cōstructionem talis sententiā, Impij ipsi existentes
 dolosa labia, loquuti sunt corde & corde. Verū iuxta hanc cōstructionem in lectiōne Latina incō-
 modū videtur esse sermonis: eo quod masculino genere dicatur, loquuti sunt, cum potius dicēdum
 esset loquuta sunt. Hoc autem incōmodum nec in Hebraeo occurrit, vbi verbum communis gene-
 ris est: neque in Graeco, vbi absque participio simplex verbum habetur *ἠλάσαντες*, quod nullius gene-
 ris habet discretionem. In Latina autē lectiōne dici poterat loquuta sunt, pro loquuti sunt, vel intel-
 ligatur modo supra indicato pronome masculini generis, cum quo iungatur loquuti sunt, hoc mo-
 do & corde. Ipsi existentes dolosa labia, loquuti sunt corde. Tertio potest propositi verbus talis ac-
 cipi distinctio, vt labia dolosa quasi per se positum, nec cum praecedentibus, nec cum sequētibz co-
 puletur, sed per se efficiat sententiā, hoc modo, Vana loquuti sunt, vnusquisque ad proximum suū.
 ac deinde labia dolosa, supple sunt labia eorum, iungaturque deinceps (sed diuisim) loquuti sunt cor-
 de & corde. Sic itaque huius particulā difficultas triplici via poterit expediri. ¶ Nunc verō & illud
 dicēdum est, quidnā sibi velit geminatio cordis, dicēdo, In corde & corde. Significat autē hac repli-
 catio duplicitatē, quomodo si dicamus, virum & virū, pro viris: hoc est, pro vno ac altero. Sed rur-
 sum quaestio cōiurgit, quonā pacto dicatur impij corde vno & altero loqui, vel corde duplici,
 (vt ita dicā) duobus cordibus, cum nō habeāt nisi cor vnum, id est peruersum, & mala meditas con-
 tra proximos: Quomodo ergo corde & corde loquitur, quinō nisi de corde peruerso loquitur, nec
 habet aliud? Intelligēdum ergo est horum cordium alterum secundum veritatē accipiendum, illud
 scilicet quod interius latet peruersum, quod tamen verbis nō aperit: alterum autem tātum secun-
 dum apparentiā & exteriorem ostentationem, illud videlicet quod foris apparet & ostentatur in
 verbis. Dum enim peccator, ad decipiēdum proximum, aliud ostēdit ore, quā gerit corde, vt cum
 verbo simulat se velle alteri cōmodum vel quodlibet bonum, corde autē intendit magis nocumen-
 tum, quasi duplex cor illic assignare possumus. Nam verba blāda & dulces sermones, cor bonum
 ostentant. Haec enim amici cordis indicia sunt. Interius autem latet cor malum & nocēdi cupidum
 quod verbis nō pādatur. Hoc ergo modo, Corde & corde loquuntur impij. Nonnulli autem praesentem
 locum etiā distinguunt, Labia dolosa in corde: ac deinde, Et corde loquuti sunt. Atque ita
 de duplicitate hac, nulla foret quaestio. Sensus autē erit, Labiosa dolosa sunt in corde eorū: quonā
 in corde suo loquuntur, & tractāt apud semetipsos, quomodo decipiant & fraudent proximos. In
 corde locuti sunt (supple) dolos, quemadmodum in corde dolosa habet labia. Hāc autem distinctio-
 nem habet Felix in sua versione ex Hebraeo, item & Chal. paraphra. quae habet in hunc modū, Men-
 dacia loquuntur homines cum proximo suo, labia blādentia in corde eorum: cogitant malum, &
 corde mēdaciū loquuntur. Nostra tamē lectiō, similiter & interpretationes assignatae, recte & Graeco
 & Hebraeo cōsentiunt. ¶ Versu quarto, Labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est? Quod
 hic ex impiorum persona de lingua peculiariter dicitur, idem applicari possit, generaliter & a d om-
 nia quae impiorum sunt. Sic enim peccatores se in malo cōfortare solent, nō modo quātum ad mem-
 brum linguae, verum etiam quātum ad cetera omnia & corporis & fortunae bona, dicentes: Natura
 haec mihi cōtulit, fortuna donauit: mea sunt: quare mihi pro mea voluntate meis vtī nō liceat? quis
 me prohibeat? quis mihi hac in parte dominari aut imperare valebit, vt meis non vtar pro meo li-
 bito? Non enim attendunt ad deum creatorē suum, à quo possidēt omnia: sed quasi à seipsis habeāt
 vniuersa, sic cogitāt, sic loquuntur, sic agunt omnia pro libito. ¶ Versu quinto, Propter miseriam
 opum, & gemitum pauperum nunc exurgā, dicit dominus. Vox ista est patris, generis humani libe-
 rationem per filium promittentis. Illud autem nunc, cum dicitur, Nunc exurgam, aduertē ex Eluci-
 datione referri ad tempus gratiae, de quo dicit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc
 dies salutis. In hoc autem tempore gratiae exurrexit primus, mittens suum filium saluatorem mūdi:
 atque exurgit etiā nunc quotidie in auxilium, per adiutorem spiritus sui, quem per filium dedit fidelit-
 bus, de quorum vtroque simul loquitur Elucidatio. Posset etiā nunc istud sic accipi, vt significet ac-
 cele-

2. Cor. 6.

A celerationem implendi promissi. Sic enim vulgo loqui solemus, cum significare volumus nos quā
 tocius rem quālibet impleturos: vt cum dico, Ecce nunc veniam, nunc faciam, nunc ibo videlicet
 significare volens nullam me moram facturū, sed mox mox aduenturum, facturum, iturum. Quod
 autem hic promittit Deus, exauditiō est eius quod supra Psalmo. 7. postulari diximus, Exurge Do-
 mine in praepcepto quod mandasti. Nam illic rogabatur Deus in iudicium exurgere pro pauperibus,
 hic autem promittit nunc se facturum. Nā exurgere hic significat in bonā partem, ad liberationem,
 ad auxilium, ad iudicium confurgere. Vnde Chal. paraphra. habet, Exurgā in iudicium, dicit Deus.
 ¶ Versu septimo, Argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum. Cum dicitur
 tur, Probatum terrae, videtur terrae esse casus datui. Nam Graece per datiuum legitur *δοκίμιον τῆ γῆς*
 quod (mutata forma Graeci sermonis) clarius verti poterat secundū Latinū: *alio mātis proprietatem*,
 Probatum à terra, id est, per probationem separatam atque expurgatum à terra. Cui cōsonat quod
 ex Hebraeo vertit Hieronymus, Separatum à terrā: & Chal. trālatiō, Argentum infusoria repurga-
 tum, à terra. Capitur autem infusoria vel infusorium, pro vase alchimico, in quo fit argēti purgatio,
 vel in quo argentum aurumque infunditur vt liqueat, & liquefactum purgetur. Est ergo sensus hu-
 ius lectiōnis, Argentum repurgatum in vase alchimico, in infusorio, à terra: quomodo etiam ex He-
 braeo vertunt nōnulli interpretes. Quod autem dicitur, purgatum septuplum, ad perfectionem per-
 tinet: ad significandum scilicet plenissimam purificationem, & quod nihil remanserit alienae cōmix-
 tionis. Nam septenario numero vniuersitas & perfectiō solent designari: quanquam posset secun-
 dum mysticam intelligentiā ista septuplex probatio referri ad septiformem spiritum sanctum. Ab
 hoc enim habent eloquia Domini & scripturae sanctae, quod castissima sint atque probatissima: quo-
 niam videlicet (iuxta Petri Apost. sententiā) non voluntate humana allata est aliquādo Prophetia,
 sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Neque enim habent suā munditiā pro-
 batissimā sancta Dei eloquia, ex humana sapientia aut eloquentia eorum per quos tradita sunt, sed
 ex virtute Dei, & septiformis spiritus sancti: qui, vt scriba calamo, linguis digitisque vitur eorum
 qui Diuina eloquuti sunt, vel descripserunt ea. Quae autem humana sunt, etiā nōnulla cōtineāt quae
 sunt veritatis atque virtutis, multis tamen sunt vanitatibus polluta & cōtaminata: quoniam non sunt
 igne examinata, id est, spiritu sancto decocta: neque sunt septemplex probata, quoniam non sunt
 septiformis spiritus gratia descripta: sed vel spiritu humano, qui per se vanus est & mendax: aut etiā
 (quod ad nonnulla attinet gentilium poetarum lubrica scripta) spiritu diabolico, qui est pater vani-
 tatis atque mendacij. Recte proinde alio in loco idem hic Psalmista cōsiderans supereminentem Di-
 uinorum eloquiorum castitatem atque perfectā munditiam, dicebat, Narrauerunt mihi iniqui fabu-
 lationes, sed non vt lex tua. Perfecto enim fabulationes sunt quaecumque nō secundum hunc septi-
 formem spiritum probata sunt, etiam si nonnum in annum cūsa fuerint. Quemadmodum Virgiliā
 illam Aeneidem ferunt annos multos sub incude spiritus vani iacuisse, multorumque dierum & no-
 ctium innumeris absumpsisse labores, vt munda, nitida, atque probata tandem prodiret in manus
 mortalium. Quod Flaccus praecipit, Nonnum condatur in annum. plene in hoc opere, imō amplius
 quā praescriptum est, tradunt fuisse obseruatum. Et tamen posteaquam prodijt, fabulationes in ea
 inuenit: longissime abest ab ea Diuinorum eloquiorum mundities: nimirum quae nobis adhuc
 crepat nescio quos deos atque deas, deorumque ac dearum filios, Iunonem aduersantem profugo
 populo, Venerem fauentem, Aevolentorum deum ventos concitantem, Neptunum deum ma-
 ris suo tridente eisdem sedantem, Cupidinem miserā Didonis affectum suis sagittis transigentem,
 aliaque his similia permuta quae mira illic verborum pompa, magnificoq; sermonis apparatu, qua-
 si maxima & summa quaedam Diuinorum rerum mysteria proponuntur hominibus: cum sint vanis-
 simae fabulationes, in quibus nihil est aedificationis bonae, sed tantum falsa sunt oblectatio sensuum,
 ad decipiendum atque illaqueandum simplices animos, & a puritate eloquiorum Dei (quae sola ca-
 sta & probatissima sunt) remorandos, imō arcendos & prohibendos. Neque enim qui huiusmodi
 affluerunt, ad puritatem eloquiorum Dei transferre se facile possunt: sed consensūt plerumque
 imō euanescent & pereūt in vanitatibus, quas praegerunt veritati, homines iudicio corruptissimi,
 sua autem propria voluntate miserissimi. Et tamen illa, quā modo in exēplum proposuimus, Aeneis
 Virgiliāna, praes omnibus fere gentilium Poetarum scriptis castior haberi solet atque probatior. Nā
 alij plerique huius generis scriptorum, multo his crepāt absurdiora, quae nec aures ferant humanas.
 Haec ergo humani ingenij eloquia, quanquā elaboratissima, tamen casta non sunt, multa mendacio-
 rum signa cōtinentia, vanitates plurimas proponentia lectoribus, elaborata etiam pleraque ad
 humanam gloriam, siue ad vulgi plausum, siue ad captandum principum fauorem. Eloquia autem
 Domini, etiam ex tempore (subito impellente spiritu) à viris Deo plenis vel dicta vel scripta, puris-
 sima, castissima, atque mundissima sunt, nulla signa, nulla mendacia, nullas vanitates: sed verbum
 vitae continentia: non ad humanam gloriam, siue cuiuscumque mortalium captandos fauores dicta
 aut scripta, sed in simplici veritate, ad multiplicem fidelium vtilitatem: hoc est (vt Apostolus ait) ad
 docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia. Atque hac cōsideratione,
 casta dicuntur Dei eloquia, non solum ob hoc, quoniam in sese munda sunt, & ab omni commixtio-
 ne mendacij aut vanitatis aliena: Verū etiam propter effectum quem habent, quoniam videlicet casti-
 ficat, id est, mundos & puros faciunt homines sibi intentos. Vnde in alio psalmo, postquam dixit
 set, Lex Domini immaculata, statim euestigio subiungit, conuertens animas, ab omni videlicet vani-
 tate & errore ad Deum, & lumen veritatis. ¶ Ceterum quod ad vocabulum casta pertinet: arbi-
 tramur vnicuique vel citra admonitionem facile aduerti posse, quod hoc loco nō castitatem signi-
 ficet,

Psal. 7.

2. Petri. 1.

Psal. 44.

Ioan. 8.

Psal. 118.

2. Tim. 2.

Psal. 17.

ficet, specialiter illa quae luxurie aut corporali immunditie opposita: sed in generali tantum munditia & puritate, quomodo beatus Hieronymus ex Hebraeo vertit, Eloquia Domini, eloquia munda: ut sit idem cum eo quod paulo ante citatum est, Lex Domini immaculata. Solet enim ita nonnunquam castum generaliter significare mundum, quomodo & Petrus Apostolus ait, Animas vestras castificantes in obedientia charitatis. ¶ Versu penultimo, Custodies nos a generatione hac in aeternum. Generationem istam, de qua in hoc versu fit mentio, interpretatur Elucidatio nationem pravorum & peruersorum hominum: secundum quem modum in Euangelio Dominus aliquoties legitur dixisse, Generatio mala & adultera, aut generatio prava & peruersa. Sic & Paulus apostolus: In medio (inquit) nationis pravae peruersa. Et Moses in canticis: Generatio prava atque peruersa, haec enim reddis Domino, popule stulte & insipiens: Et iterum: Generatio peruersa est, & infideles filij. Similiter & in alijs plerisque scripturarum locis. Huic autem sententiae consonat Paraph. Chal. quae legit: A generatione hac prava, in aeternum. Possit tamen & alia assignari intelligentia talis, Tu Domine seruabis nos, & custodies nos in omni tempore, videlicet a praesenti generatione, ab ea quae modo est, vsque in sempiternum: id est, in omnibus generationibus, vsque ad finem seculi. Atque ita coniunctim legi deberet totum hoc, A generatione hac in aeternum: quod dici solet, ex nunc, vel a modo vsque in aeternum. ¶ Versu vltimo. In circuitu impij ambulat. Quomodo impij ambulat in circuitu, varijs modis intelligi potest. In Elucidatione enim duplex modus inuenitur: quorum alter est de abundantia & nimia multitudine impiorum, alter vero de circuitione ad nocendum. Super hac autem alij intelligunt exclusionem impiorum a regno caelesti, quomodo dicere solemus eos qui foris manent exclusi ab habitatione, ambulare per circuitum domus. Sic enim cum electi (quos secundum altitudinem & magnificentiam suam nunc Deus multiplicat) ingressi fuerint ad nuptias, clausa ianua, impij excludentur a regno, & foras manere compellentur extra ciuitatem beatorum. Atque ob hoc dicimus, quod ambulabunt in circuitu. Rursum alij, propositi sermonis intelligentiam referunt ad iterationem vitiorum secundum quam de vitio ad vitium, de concupiscentia in concupiscentiam pergunt impij, de malo in malum. Quomodo enim heri omnibus delicijs, concupiscentijs, & impietatibus perfructi sunt: ita & hodie agunt, similiter acturi, vbi dies crastinus aduenerit. Et quomodo praeterito anno vixerunt enutrientes in delicijs atque luxurijs corpora sua, & satisficientes desiderijs anime suae: sic & in praesenti agunt, facturi similiter & in die qui subsequatur est. Iterum, ambulare istud in circuitu conuenienter referri potest ad laborum, errorum, & inutilem fatigationem impiorum. Qui enim extra viam rectam positi per circuitum ambulat, quo diutius ambulat, eo amplius deuiant, & implicantur erroribus, & continuo elongantur magis a via recta, a termino. Et cum labore ac fatigentur plurimum, nihil tamen proficiunt, sed continuo magis elongantur a requie. Qui autem rectam viam ambulat, continuo appropinquat ciuitati ad quam pergunt, & breui illuc peruenient quo tendunt. Ita autem faciunt iusti, quorum via recta est: quonia de bono semper in melius proficientes, ascensiones disponentes in cordibus suis, ambulat de virtute in virtutem, donec perueniant vsque ad Deum deorum in Sion. Semper enim (iuxta Apostoli verbum) ad interiora extendunt semetipsos, ad supernam vocationis brauium. Illi ergo quia per circuitum ambulat, non appropinquat ciuitati: & si in circuitu hoc permanerint vsque in finem, nunquam eis dabitur in ciuitatem ingressus, quantumvis etiam sic per circuitum ambulantes vias ambulauerint difficiles, aut lassati fuerint in circuitione sua. Vnde in libro Sapientiae, ex persona reprobatorum dicitur: Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles, nimirum curua impietatis itinera, quibus non appropinquatur ad requiem, utpote quae de labore temporali ad laborem perducunt aeternum. Iustum autem deus creauit Dominus per vias rectas, ostenditque illi regnum Dei, ut sic iter alleuet ambulanti & proficiscenti. Omnium autem hominum sensuum quis praefendus sit, non vsque adeo facile est iudicare. Pene enim singuli bonam habent probabilitatem.

1. Petri. 1.

Matt. 12. 16. & 17. Philip. 2. Deut. 32.

Matt. 25.

Iacob. 6. Iudas.

Psal. 83. Philip. 3.

Sapient. 5.

Sapient. 10.

DVODECIMI PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste aptissimum dat formam clamandi ad Dominum ijs qui graui qualibet & diuturna tentatione premuntur: utpote vel graui longoque libidinis estu, vel ponderosa nimis pusillanimitate, vel tristitia demergente, vel acedia omne opus bonum fastidiente, aut infidelium cogitationum angustibus dubietatibus, aut alijs cuiusvis generis malis. In quo sic tetatus, veluti conquirens de tetationis grauitate & prolixitate, deq; absentia, siue protractione Diuini auxilij, postulat celerem a Deo misericordiam, & ante omnia metis illuminationem, ne forte pereat in morte, sicq; in potestate veniat hostium suorum, & illi exultent de casu eius. Contra quos vltimis duobus versibus, concepta in Deo saluatore suo sancta fiducia gloriatur fidei, speras per Dei misericordiam peruersa illorum de se nunquam implenda desideria: cui etiam, pro sua liberatione, laudis promittit cantica.

DVODECIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1. *Vsquequo domine obliuisceris me in finem? vsquequo auertis faciem tuam a me?*

Quandiu tandem pijsime Deus, oblitus videberis mei, quem grauisimis premi vides malis, & durissimis, ac longis subiacere tetationibus, quasi prorsus sum derelictus in aeternum? nunquid multo adhuc tempore permanebis auersus a me aspectu vultus tui, me videlicet in his tetationibus relinquendo, aut consolatione tuae visitationis atque liberationis diutius subtrahendo? Satis iam satis distulisse mihi videris praesentia auxilij tui

A 2. *Quandiu pena confusilia in anima mea? dolorem in corde meo per diem?*

3. *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice, & exaudi me domine Deus meus.*

4. *Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, praeualui aduersus eu.*

5. *Qui tribulat me, exultabunt si motus fuerit: ego autem in misericordia tua speraui.*

6. *Exultabit cor meum in saluatore tuo: cantabo domino, qui bona tribuit mihi: & psallam nomini domini altissimi.*

tui: noli ultra negligere, ne auertaris diutius, res mecum ad extremum penam deuenisse videretur, aspice, & intende quatenus in auxilium meum. 2. Quandiu permittes me anima angustiatum varias in corde voluere atque reuoluere cogitationes, variisque consilia, ad eum modum quo solent ij qui in angustijs agunt, & anxio sunt animo? etenim qui me premit, dolorem, angustiam, atque afflictionem, quae me affligit iugiter in spiritu meo, quandiu tandem patieris obfidere spiritum meum? 3. Nunquid ad multum adhuc tempus potestate hanc, qua nunc premor, super me tenebit aduersarius meus, ut illic liberum sit tentationibus vehementissimis affligere animam meam? Sufficiat haec nunc Domine, sitque iam satis? respice nunc Domine Deus in me afflictum seruum tuum, & miserus afflictionis quam patior, exaudi orationem meam, qua postulo a tantis malis liberationem. 4. Mentis meae oculos saluare lumine spiritus tui illustra, & lumem sanctum tuum hominum illustrator benigne funde in cor meum, ut non vnquam per consensum plenum peccati veniam in somnum mortis, in quo sunt omnes quos tui luminis splendore non facit ad vitam (quae Christus est) euigilare, apertosque tenebris oculos? ne glorietur vnquam de me & contra me aduersarij mei, si mihi forte praeualuerint, & voluntatem suam prauam de me impletae conspexerint: id quod eis factu fuerit facillimum, si defuerint mihi caelestis luminis tui radius atque ducatus. 5. Aduersarij enim & persecutores mei (quibus nihil potius est perditione mea) mirifice gaudebunt, si me contigerit a via recta declinare in viam iniquitatis, a virtute in peccatum commoueri, aut a stabilitate diuini timoris vacillare atque deficere? Ego autem spem meam omnem, & fiduciam totam posui in misericordia tua Domine Deus meus, quae est super omnem carnem, & quae plena est omnis terra: sperans & confidens, quod nunquam patietur tua clementia iniquum illud inimicorum meorum gaudium de me adimpleri, sed per gratiam tuam me praeseruabis, ut non moueat, sicque causam non habeant prae exultationis suae. 6. Nec dabitur illis gaudere de commotione, aut perditione mea, sed mihi magis gaudium erit & exultatio in saluatione tua, quam a te accipiam propter salutem quam tu daturus es mihi: in laetitia quoque meae testimonium & gratitudinis iudicium laudem cantabo Domino Deo meo, a quo omne bonum mihi liberaliter & benigne procedit: & psallam laudis canam sancto nomini Domini, qui est altissimus omnium in caelo & in terra, ac proinde omni laude superior, & nunquam satis laudabilis.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DVODECIMVM.

Versu primo & secundo, Vsquequo domine obliuisceris me in finem, &c. Quandiu pena confusilia in anima mea? Nota, quod in Psalmis atque etiam in alijs scripturarum, maxime autem Prophetarum locis, cum ad Deum iste ponitur loquendi modus veluti per interrogationem: Vsquequo, quando, propter quod, ut quid, quare, aut simili aliqua particula, non sic accipi debet sententia, quasi sit mera interrogatio responsione expectans, quemadmodum cum homines quippiam interrogant proximos sibi, responsionem expectantes: sed tantum ut sit mirantis & admirationem proponens, vel desiderium magnum & expectationem insinuantis. Quemadmodum supra psalmo. 2. cum dicitur, Quare fremuerunt gentes? non expectatur vlla responsio, sed tantum admiratio sic exprimitur: quasi dicat Propheta, Miror rem tam absurdam illos attentasse. Et in loco praesenti, cum dicit, Vsquequo Domine, &c. non expectat ipse ut audiat certam sibi horam liberationis designari, sed tantum est expressio vehementis desiderij & expectationis magna, qua suam expectat liberationem. Similiter accipi potest psalmo. 3. & 20. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? Deus, Deus meus, quare me derelinquisti? Et alibi: Quare obliuisceris inopiae nostrae & tribulationis nostrae? ¶ Versu. 3. & 4. Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me, &c. Attende, aliud esse exaltari inimicum, aliud praeualere. Nam iustus in iustitia sua permanentibus, non potest inimicus praeualere diabolus: potest autem super eos exaltari, quatenus videlicet a Deo potestatem accipit ad tetandum atque affligendum eos: quemadmodum super beatum virum Iob modo quodam exaltatus fuit, cui tamen non praeualuit. ¶ Versu. 4. Nequando dicat inimicus. Possit non incommode istud ad peruersitatem sensualitatis peculiariter referri, quae nobis est hostis & maxime domesticus, & maxime noxius, & maxime inimicus noster est, quonia intra nos cum habemus. Orabit ergo vir iustus, metis oculos caelitus sibi illuminari, ut non peruersitate carnalis affectus alliciatur in peccati concensum, atque ita in morte. Huic sententiae pulchre consonat traslatio siue potius Paraph. Chal. quae sic habet, Deus, illumina oculos meos in lege tua, ne vnquam peccet, & dormiam cum his qui meruerunt mortem, & non dicat fomes prauus, dominatus sum in eo. ¶ Versu vlti. Exult. cor meum in saluatore tuo. Salutare hic pro salute vel saluatione positum videtur. Vnde traslatio Chal. Exultabit cor meum in redemptione tua: quatenus posset & a saluatore accipi, a quo venit saluatio, quemadmodum in canticis Simeonis, & alibi frequenter.

Ioan. 14.

Eccle. 18.

Psal. 118.

Iacob. 4.

Iob. 1. & 2.

D E.

PSALMVS
DECIMITERTII PSALMI ARGUMENTVM.

Hic Psalmus satis cum vndecimo supra posito consentit, & idem fere habet argumentum. Abundantiam enim malitie, & multitudinem malorum (qui, Dei timore postposito, operantur quicquid libet) versibus septem primis describit. Deinde sub persona Domini, per anaram interrogationem insinuat peruersos pauperum oppressores cogituros aliquando Deum inuicem, quem modo cognoscere atque inuocare voluerunt, quando timore horribili conturbabuntur, eo quod fidelium consilio noluerint acquiescere, iustis ab eo timore liberis, propter Domini presentiam in eis habitantibus: atque ultimo tandem versus, fidelium per Christum liberationem spiritu reuelante, premonstrat.

DECIMITERTII PSALMI ELUCIDATIO.

1. Dixit insipiens in corde suo, * non est Deus.

Ixerunt filij hominum in quibus non est scientia veritatis, neque sapientia Dei, in cordibus suis, & hanc habent in animo suo erroneam existimationem, quod non sit secundum veritatem Deus, ut à fidelibus creditur, qui res humanas consideret ac iudicet, qui iustis pro iustitia felicitatem, aut malis pro iniquitate reddat damnationem: & hac

2. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studijs suis: * non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum.

falsissima persuasione blandiuntur sibi in iniquitatibus suis, quo peccat liberius. 2. Hac autem falsa existimatione & persuasione iniqua preiussita, sine timore existentes, neque cuiusquam metuentes iudicium, corrumpunt ipsi viam suam, & contempserunt veluti iumenta in stercore impietatum suarum, suntque facti propter multitudinem & magnitudinem facinororum suorum, derisibiles & execrabiles ante Deum & omnes homines pios, per impiissima opera sua & actiones corruptissimas quibus intendunt: * non est ex infidelibus istis qui timore Dei abiecerunt (quorum est bona, imò maxima pars in hoc miserabili mundo, qui totus in maligno positus est, cui sit cura facere quod bonum ac rectum est: non est ne vnus quidem ex eis qui studeat virtuti: sed à maiore usque ad minimum omnes studet iniustitie). 3. Dominus Deus omnipotens de sublimitate celorum in quibus inhabitat, quasi prouidus & diligens humanarum rerum curator attendit & considerat filios hominum, & actiones eorum vniuersas, bonas pariter atque malas, ad reddendum vnicuique venturo tempore pro operibus congruam mercedem: * prospexit (inquam) considerans ad eos qui per fidem rectam vere agnoscunt, aut ex animo querunt Deum. 4. Et vidit Deus, quod maxima pars hominum, via recta derelicta, ad iniquitatem declinauerunt, suntque facti ad omne bonum opus veluti reprobi & inutiles, quasi qui iam didicerunt virtutem, nescientes ultra neque volentes bene agere: vix inuenitur qui bene agat, vix inuenitur, vel vnus. Tanta enim malorum copia, ut vix vllus videatur numerus iustorum, si eum illorum conferatur immensa multitudo: & ex ijs ipsis qui bonum facere videntur, vix vnus est qui solum, ac semper faciat quod bonum est, qui non frequenter ad modum declinet ad malum, qui non ininde agat aliquid quod sit minus rectum: quadoquidem in multis offendimus omnes, & septies in die cadit iustus. 5. Guttur peruersorum quasi sepulchrum est semper apertum, dum intolerabile fetorem malitie sue interioris sine intermissione exhalat, & ad vorandum innoxios semper parati existunt: * linguas suas mollificat, & blandis mollibusque verbis componunt, ad decipiendum proximos suos: * verba doctrine siue suasionum, super omne venenum noxia meditantur, & sub linguis ad

3. Dominus de celo prospexit super filios hominum: * ut videat, si est intelligens, aut requirit Deum.

4. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: * non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum.

5. Sepulchrum patens est guttur eorum: * linguas suis dolose agebant: * venenum aspidum sub labijs eorum.

6. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: * veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

7. Contritio & infelicitas in vijs eorum: * & viam pacis non cognouerunt: * non est timor Dei ante oculos eorum.

8. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? * qui de-

Esaia. 1.
1. Ioan. 5.
Hier. 6.
Titum. 1.
Psalm. 35.
Ioan. 3.
Prou. 24.
Psalm. 9.

A uorant plebem meam sicut escam panis.
9. Dominum non inuocauerunt: * illic trepidauerunt timore ubi non erat timor.

10. Quonia dominus in generatione iusta est:

* consilium inopis confudistis, quonia dominus spes eius est.

11. Quis dabit ex Sion salutare Israel?

* cum auerterit dominus captiuitatem plebis sue,

* exultabit Iacob, & letabitur Israel.

DECIMVSTERTIVS.

minu iudicia faciente (cuius cognitione & timorem nunc abijciunt) cum fuerint comprehensi in operibus manuum suarum. 9. Cum in hoc mundo ageret peruersi isti, in Dominum non crediderunt, neque cum vel in idolis, vel in alijs rebus perituris, in quibus posuerunt fiduciam: & idcirco, quia nescierunt Dominum, timore magno non unquam trepidant, & vehementer conturbati sunt, quando nulla fuisset eis causa iusta timoris, neque quicquam periculi, si credidissent in Dominum Deum, eumque fideliter inuocassent: quemadmodum in aduersitatibus temporalibus, in infirmitatibus corporalibus, atque similibus vehementer timere solent carnales homines, ubi tamen iustis nihil est turbatione aut timore dignum. 10. Neque mirum si trepidat illi timore, quando quidem Dominus non nisi in generatione iustorum est, in ea solum ad protectionem atque custodiam inhabitans, non autem in generatione peruersorum: atque idcirco Diuina presentia desituti illi metuunt, ubi bonis (quos inhabitat Deus liberator) nihil est periculi: * insuper & consilium pauperum atque humilium seruatorum Dei repulistis, abiecit, & suscipere noluit, o vos increduli atque peruersi: quonia Dominus Deus spes eorum erat, que vobis etiam annunciare & suadere ipsi cupiebant: quorum consilio si obtinerassetis, omnem timorem malum iam euasissetis, neque in sempiternum venisset vobis vlla conturbatio. 11. Quis vero erit qui tantę poterit mereri malitie, que abudat in terris? quis de superna illa celestique ciuitate (posteaquam hic super terram declinauerunt omnes, & maculati sunt in seipsis) dabit salutem & saluationem populo Israel, populo fidelium? * Indubie nemo, praeter Dominum Deum saluatorem nostrum: qui cum voluerit & sicuti voluerit, in tempore gratiae, per filium suum auferet captiuitatem illam plebis suae, sub qua misere detinebantur, saluumque faciet populum suum, id est, credituros in se, à peccatis ipsorum, dans eis potestatem ex filijs captiuitatis & irae, filios gratiae fieri, & filios Dei: * ac tunc quidem exultabit gaudio spiritali omnis fidelis credens in Dominum, vitia supplantans atque conculcans, & Dei placita perficiens: * Atque iterum, cum Dominus fideles suos ex huius mundi miseranda captiuitate, & ex huius vitae peregrinatione eduxerit in patriam supernam, tunc perfecto gaudio gaudebunt fideles omnes, cunctis iam superatis & praeteritis malis, quibus in hoc mundo iugiter ab iniquis affligebantur.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMTERTIVM.

Versu primo, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Quidam peculiariter huius Psalmi dicta accomodant incredulis Iudaeis, qui Christi diuinitatem noluerunt suscipere, neque agnoscere venientem in carne maiestatem: sicque cum dicitur, Non est Deus, supplendum putant, hic homo, Christum demonstrando: ut sit sensus: Dixit impius & incredulus Iudaeus in corde suo, hic homo (qui filium Dei se asserit) non est Deus. Atque ex hac radice infidelitatis, iusto Dei iudicio, perueniunt ad abominanda impietatis facinora, quae in Psalmo describuntur. Et sane qui ita Iudaeorum populo Psalmum applicat, non omnino praeter auctoritatem loquitur: quandoquidem & Paulus Apostolus cap. 3. Epistolae ad Romanos, ad idem fere propositum aliquot eius versus adducit, iuxta translationem. 70. interpretum, ad declarandum quod Iudaei Christi aduentus non inueniunt innocentes: Scimus (inquit) quoniam quaecunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur: ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. In Elucidatione tamen generaliore amplectimur sententiam, in vniuersum omnibus impijs (in quibus non est timor Dei) Psalmi propositum aptates: quod dum facimus, priorem sententiam nequaquam excludimus, neque Pauli citationem repellimus, sed ut particulare in vniuersali potius includimus. Et conuenientius putamus quod dicitur, Non est Deus, intelligi absolute, absque subauditione suppositi. Hoc enim dicunt in cordibus suis impij, quoniam hoc sibi persuadent, & hoc sentiunt, sic viuentes, sic agentes atque loquentes, tanquam si id credant, habeantque persuasum, videlicet non esse Deum qui res curet humanas, aut actiones hominum sit iudicaturus: ex quorum persona in Iob dicitur, Circa cardines caeli perambulat, nec nostra considerat. Huic autem sententiae aperte satis consonat Chal. Paraph. habens in hunc modum: Non est potestas Dei in terra. **V**ersu 2. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis, &c. Nota pulchrum ordine versus huius ad praecedentem. Dixerat enim impios exultimare non esse Deum. Nunc vero cuestigio subsequitur, Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis. Recta enim horum adinuicem consequutio est. Est enim fides ac timor Dei retinaculum quoddam & salutare vinculum, quo arceatur homo ac prohibetur à commissione malorum: quemadmodum pulchre Sapiens attestatur dicens, Per timorem declinat omnis à malo. Et qui sine timore est, non poterit iustificari. Et Psalmo 110. Initium sapientiae timor Domini. Cui etiam astipulatur quod in lib. Boetij de consolatu Philosophico, sacra philosophia eruditionem suam claudens, ait in haec verba, Magna vobis est (si dil-

Matth. 1.
Ephes. 2.
Ioan. 1.
Rom. 3.
Iob 22.
Prou. 15.
Eccles. 1.
Psalm. 110.

(si dissimulare non vultis) necessitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta certentis. Iuxta hanc itaq; sententiam, qui Deum habet ante oculos, qui credit in corde suo esse Deum (vt vere credi debet) qui singula hominum opera, cogitatus quoque, affectiones, & intima omnia conspiciat, qui & cuncta suo tempore adducturus est in iudicium: quomodo non magnum habet retinaculum quo prohibeatur a committenda iniquitate? Contrario autem qui praedictae veritati contrarium sibi induerit existimationem, erroneamque persuasionem, sunt quasi equus indomitus, frango abiectione insaniens, & in omne peccatum absq; retinaculo ruunt praecipites. De cuiusmodi Apostolus scribit, quod desperantes (id est, fidem & spem Dei non habentes) tradiderunt semetipsos impudicitiae, in operationem omnis immunditiae. Atque ita ex vna hac falsa persuasione consequitur statim perfecta corruptio, & foeditas multiplex omnis generis peccatorum, propter quae abominabilis fit homo Deo. Quemadmodum enim sal in carne a corruptione eam praeservat, atque foetore: ipso vero pereunte aut deficiente, caro mox corruptionem patitur, atq; consequentem foetorem: ita fides ac timor Dei vbi adfuerit, praeservat a corruptione animam, & gratam facit acceptabilemque Deo: vbi vero defuerit, mox corruptio & foeditas consequitur peccatorum, fitque anima odibilis & abominabilis Deo. ¶ Versu tertio, Dominus de caelo prospexit super filios hominum. More humano loquitur propheta de Deo, quasi speculatorem in alta specula positum fingens, qui desuper prospiciat super actus hominum: quomodo in alio rursus loco dicit, De caelo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum. De preparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram. Et iterum, Prospexit Dominus de excessu sancto suo, Dominus de caelo in terram aspexit: vt audiret gemitus copeditorum, vt solueret filios interemptorum. Proprie enim prospicere, quasi ex eminenti loco, & a longe aspiciere est. Quod autem dicitur hoc in loco, Dominus prospexit, vt videat si est intelligens, non aliud est, q̄ prospexit videns, aut videndo ad actus hominum, an videlicet ipsum cognoscerent & requirerent, an non. Ista enim nunc diligenter considerat, vt suo tempore fideliter promeritis cuique retribuatur. ¶ Versu quarto, Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Qui a Deo declinat, inutilis est: quoniam fructum bonum (ad quem proferendum conditus est) facere non potest. Illud enim dicimus inutile, quod non feruit vsui ad quem factum est. Hinc apud Sapientem dicitur, Homo apostata, vir inutilis. Quicumque enim a Deo se separat, fit inutilis. Vtilis autem homo est, qui quis in Deo manet, quoniam seruit gloriae Dei, ad quam conditus est. Iuxta qua sententiam Apostolus dicit quosdam esse vasa in honorem sanctificata, & vtilia Domino, ad omne opus bonum parata. Nemo tamen sic est ex sese Deo inutilis, quin Deus illum nouerit sibi facere vtilem: si non ad glorificandam misericordiam & bonitatem, certe ad demonstrandam potentiam atq; iustitiam magnificentiam. docet enim nos sanctus Apostolus esse vasa irae apta in interitum, in quibus ostendere velit Deus iram, & notam facere potentiam suam. Et alio in loco docet in magna domo etiam fictilia vasa & terrea suum locum & usum habere. Vnde docemur neminem (quantum ad Deum attinet) posse fieri inutilem, ita vt nulli vsui ipse eum valeat aptare: tamen ex sese homo peruersus ad omne bonum fit inutilis. Et secundum hanc inutilitatem posteriori intelligi debet potissimum quod dicitur: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Huic autem consonat quod in Euangelio Ioannis, ex ore saluatoris, discipulis dicitur: Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmas non potest facere fructum, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Et si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmas, & arefcet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Quod enim in proposito Psalmi versus declinare dicitur, hoc in verbo isto Saluatoris est, non in Christo & Deo permanere. inutilem autem fieri est fructum non posse ferre, & proinde ignibus tradi. Quemadmodum autem palmas qui in vite non manserit, licet ad fructum natiuitatis faciendum sit inutilis, est tamen aptus adhuc combustioni, & igni nutriendo vtilis: sic & homo postquam declinauit, & a Deo separatus est, licet ad faciendum fructum vitae & operationis bonae sit factus inutilis: manet tamen aptus siue vtilis (vt ita dicam) Deo, ad escam ignis, quem preparauit diabolo & angelis eius. Vnde in parabola, malos homines Christus zizaniae, Ioannes autem paleae comparat: quae licet non sit vtilis, vt congregetur in horreum, apta tamen est, vt proiciatur in caminum. ¶ Versu eodem, Vtique ad vnum intelligunt quidam vsq; ad Christum: quoniam videlicet ipse solus per se bonus est, & quoniam absque eo nemo boni quicquam potest facere. Conuenientior tamen videtur altera expositio, quam in Elucidatione solam explicauimus, vt illud, vsque ad vnum, valeat, ne vnus quidem: sitq; sensus, Non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sic enim loqui solemus, cum vniuersitatem, vel maximam partem volumus significare. Atque in hanc sententiam videmus beatum Paulum in Epistola ad Romanos praesentem Psalmi locum intellexisse, & in testimonium citasse, cum tertio capite eius Epistolae allegaturus praesentem locum ita scribit, Causati sumus Iudaeos & Graecos omnes sub peccato esse: sicut scriptum est, Quia non est iustus quisquam: non est intelligens aut requirens Deum, &c. Vbi Graece habetur, *οὐκ ἔστι δίκαιος τις*; hoc est (ad verbum reddedo) Non est iustus, ne vnus quidem. Quod cum in Psalmo expressum non habeatur, satis apparet, illud quod in sequentibus ex Psalmo adducit *quis iustus*, id est vsque ad vnum, accepisse pro *δίκαιος τις*, hoc est, neque vnus, vel ne vnus. Ad idem facit & Hebraica lectio, quae habet, Non etiam vnus: hoc est (suppleto verbo) Non est etiam vnus: aut, Non est vel vnus, quomodo ex Hebraeo interpretes vertunt. Quod si quis roget, quoniam pacto haec lectio habere possit veritatem, cum verisimile videatur in omnibus generationibus Deum semper electos suos habere & habuisse, quos ipse ab iniquitate saluat, quemadmodum Paulus Apostolus ait, Cognouit Dominus qui sunt eius. In illis quoque pessimis maleficae lezabelis temporibus, cum omnia plena essent pollutionibus, responsum nouimus querulanti Heliae, septem milia virorum relicta esse, qui nun-

nunquam genu curuassent Baal, cum ille se solum existimaret relictum cultorem Dei. Imò & in nouissima Antichristi persecutione, qualis non fuit, neq; erit, ex Euangelica narratione didicimus seruandos adhuc electos, quos diuina bonitas non patietur seduci a veritate. Quomodo ergo (quaeret aliquis) Propheta hic pronunciat, non esse ne vnum quidem qui operetur bonum? Aut quod tempus respicit ille, dum haec pronunciat? Huic quaestioni facile respondetur, primum quidem, si hyperbolico tropo vsus dicamus Psalmistam, qui Prophetis admodum frequens & familiaris esse solet: quo modo & illud Hieremiae accipiendum est, A minimo vsque ad maximum omnes auaritia student. Et illud Pauli, Omnes quae sua sunt quaerunt: aliaque his similia permulta, quae in scripturis passim sunt obuia. Et iuxta hanc sententiam procedit Elucidatio. Posset nihilominus hic locus & alter excusari, secundum illud quod in alio Psalmo positus in extasi sua idem hic Propheta exclamat, dicens, Omnis homo mendax. Videtur enim hoc vniuersaliter (vt probatum est) absq; tropo intelligendum. Omnis enim homo, quantum ex sese, vanus est, mendax, & instabilis, & ad peccati vanitatem pronus, atq; a viciata origine, ex ingenita mala concupiscentia, ad malum procliuus. Atque ita non est ne vnus quidem, qui ex sese quicquam operis vere boni. Deoq; placiti possit peragere, absque speciali Dei Saluatoris auxilio. Ait enim ipse, Sine me nihil potestis facere. Atque ita corruptio ista partim ad originale peccatum refertur, quo vniuersi eramus inquinati & abominabiles facti, donec veniret salutare Dei nostri, quod de captiuitate sumus redempti ad gaudium filiorum Dei. Sed & tertio dicere licebit absq; incommodo, quod non de bonorum numero hic loquatur, sed tantum de insipientibus illis, de quibus primo statim versus sermonem proponit: qui omnes a maximo vsq; ad minimum in studiis suis corrupti, nesciunt neque volunt bene agere. ¶ Versu septimo, Contritio & infelicitas in vijs eorum. Quod in vijs impiorum sit contritio & infelicitas, id Elaias secundum eandem sententiam testatur capite sua prophetiae quinquagesimo nono his verbis, Opera eorum, opera inutilia: & opus iniquitatis in manibus eorum. Pedes eorum ad malum currunt, & festinant vt effundant sanguinem innocentem. Cogitationes eorum cogitationes inutiles. Vastitas & contritio in vijs eorum. Viam pacis nescierunt, & non est iudicium in gressibus eorum. Imò & ipsi impij in libro qui Sapientia inscribitur, perhibet de sua contritione testimonium dicentes. Errauimus a via veritatis, lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles: viam autem Domini ignorauimus. Ac post pauca, In malignitate nostra consumpti sumus. Contritio autem haec & infelicitas impiorum accipi potest, vel illa aeterna mortis damnatio quae in vijs impiorum est: quoniam per eas ad illam recta pergunt, quam & inuenient postquam cursum sui itineris perambulauerint. Aut illa quam in hoc tempore, ex tormento malae conscientiae & inquietudine animi, non nunquam etiam ex multis corporis fortunaeq; aduersitatibus perpetuntur ob impietates suas. Vere enim non minima contritio est, neque minima infelicitas, perpetuam illam conscientiae malae carnificinam perpeti, libidinosis cogitationibus atq; affectionibus iugiter torqueri, curis seculi & sollicitudinibus vitae huius misere distrahi atq; diuexari: non raro etiam corpus & animam pro suis consequendis siue adimplendis desiderijs, maximis exponere periculis, summoque obiectione carnalium desideriorum: quemadmodum ebriosi homines atque luxuriosi faciunt, qui nimio potu, nimiaq; venere semetipsos enecat, viribusque exhauriunt, sicque sibi mortem ante tempus accersunt, sui crudeles interfectores: plerique etiam causa sibi sunt aut occasio, vt vel gladio vel veneno aliusue insidijs ante tempus pereant. Itaque etiam de temporali contritione & infelicitate verum est quod inueniatur in vijs ac studiis impiorum: tamen de aeterna illa potissimum sermo videatur haberi. Est enim ista nunc praesentium afflictio & infelicitas, praenuntia eius quae ventura est absque mensura & numero infinitae tribulationis atque miseriae, de qua Apostolus Romanis loquitur, dicens, Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. ¶ Versu eodem, Et viam pacis non cognouerunt. De via pacis nemo ambigit quin ipsa sit via iustitiae. Hanc enim qui ambulant, veram pacem habent ac sentiunt: non qualem mundus dat, sed quam Christus suis reliquit discipulis, dicens, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et iterum, In me pacem habebitis. Ac rursus, Inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. D Hanc autem viam iustitiae non cognouerunt impij, quoniam non intelligunt quam dulce sit huiusmodi viam perambulare. Existimant enim duram eam esse ac nimium difficilem, cum reuera nihil sit iucundius quam ambulare, imò & currere in vijs Domini. Non etiam cognouerunt viam pacis, quoniam illam noluerunt intelligere, noluerunt sectari vt eam acceptarent perambulandam: sed praelegerunt vias impietatis. Forsitan autem nec hoc mysterio vacat, quod via pacis singulariter dicitur, viae autem impiorum numero plurali: Semita enim iustorum vna est & recta, quae deflexione non patitur, neque ad dexteram neque ad sinistram, vt quomodocumque deflexerit quis in partem alteram, mox desinat ambulare viam rectam. Caterum, impiorum viae admodum variae & intricatae sunt: quemadmodum in corporalibus vijs non nisi vna est via recta, sed multa sunt deuia. In verbis autem Sapientiae supra-positis, sub vtroque numero dicitur, primum singulari, deinde plurali: Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Quasi enim vna est iniquitatis via, propter vnum exitum quo tendunt omnes qui operantur malum. Vnus enim omnium finis, interitus, & perditio est: Vias autem multas, propter magnam peccatorum abinuiicem differentiam. ¶ Versu octauo, Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem? Modus loquendi iste per interrogationem, interdum ad amaram & seueram increpationem pertinet. Quemadmodum cum in cantico Moysi serui Dei, ex persona Domini dicitur, Nonne condita sunt haec apud me, & signata in thesauris meis? Quasi diceret, Vtique condita sunt & signata. Ita in proposito loco firmissime assertoria responsio sub-

Matt. 24. Ibidem.

Hiere. 6. Philip. 2.

Psal. 115.

Ioan. 15.

Esaie 59.

Sapient. 5.

Rom. 2.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Matth. 11.

Sapient. 5.

Deut. 32.

Deut. 32. audienda est, tanquam si dicat, Vtique cognoscent suo tempore qui nunc operantur iniquitatem. Quoniam autem nihil additur post verbum cognoscent, neque determinatur quid sint cognituri operarij iniquitatis: iccirco necesse est aliquid supplere, quoddam sententia & loco conueniens. Potest enim intelligi cognituros Deum iudicem aut vindicem malorum nunc perpetratorum, quoniam nunc abnegant, dicentes (iuxta Psalmi initium) Non est Deus. Cui consonat quod supra Psalmo nono dictum fuit, Cognosceat Dominus iudicia faciens. Poterit & aliter intelligi, Cognoscent impij quid egerint, aut cognoscent vindictam quam nunc promeruerunt suis malis actibus, aut quid expectare debeant, quidue eis sit euenturam in nouissimo. Neque enim conuictum est, cum pœnam prædicere volumus, illam silentio premere. Cæterum, illud, deuorare paupere m vt cibum panis, quod nos in Elucidatione retulimus ad æstimationem poteatum, qui pro nihilo reputant pauperes deuorare, neque amplius commouentur, quàm si panem cibarium manducarent, intelligi etiam posset secundum hoc, quoddam diuites & potentes de rapinis pauperum viuunt & pascuntur, quemadmodum homo pascitur pane. Rapina enim & deprædationes pauperum, victus sunt diuitum, imò triumphus & gloria potentum. Alij præsentem locum sic intelligunt, quoniam quotidie oppressio pauperum potentes insistant, quemadmodum quotidie panem manducant. ¶ Versu nono, Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. Nihil mirum, vbi conscientia perturbata est & peruersum iudicium, si etiam timor suum non habeat ordinem, vt illud metuatur quod metuendum non sit, e contrario aut timor desit, vbi timendum foret. Timor enim iudicium sequitur: propter quod etiam aliter sensus timet, aliter intellectus affectus siue voluntas. Cum igitur in impijs obstinatis penitus sit peruersum iudicium, ad eò vt (iuxta verbum Prophetæ) dicant bonum malum, & malum bonum, tenebras lucem, & lucem tenebras: sit, vt ibi timeant, vbi vere timendum non est, & e contrario. Timent enim ea quæ secundum veritatem potius speranda sunt & concupiscenda: ea verò quæ timenda sunt, hæc concupiscunt, ad hæc spe & desiderio anhelant, quantum valent. Pauperitatem namque, egestatem, defectum, humiliationem, infirmitatem, dolorem, afflictionem, aduersitatem quamlibet corporalem, mortem, & huiusmodi, summe horrent, & execrantur. Honores autem, pompas, delicias, corpus bene curatum, & bene validum, omnimodam prosperitatem, diuitias, & huiusmodi, velut summa quædam admirantur, & vehementissime ista concupiscunt ac deamant: & si forte in his periclitantur, ibi summe metuunt, quasi summis bonis sint priuandi. Cur ista? Quia peruersè indicat. Quare peruersè iudicant? Audi Apostolum: Quoniam inquinatæ sunt illorum mens & conscientia, quoniam mente corrupti sunt, & ad omne opus bonum reprobi. E contrario autem, vbi conscientia bona est, ad eò quoque bonum iudicium. Bonum autem iudicium facit, vt quæ vere timenda sunt timeamus, & quæ opranda optemus: & sic timeamus sicut mala sunt, sic optemus sicut bona sunt: vt ea quæ per se bona sunt, per se optemus, nempe virtutum opera & spiritalia bona: quæ autem tantum adminiculatiorie bona sunt (quatenus scilicet bene vti illis plerunque solent homines iusti, & per ea proficere) hæc optemus propter virtutem & profectum. Spiritus, cuiusmodi est mediocris sanctarum scripturarum cognitio, quæ sunt victui necessaria (vt postulat Sapiens) & si quæ sunt similia ad pietatem conducuntia. Sic ea quæ per se mala sunt, per se timeamus, separationem à Deo, damnationem æternam, & vitia omnia, atque concupiscentias malas: quæ autem sic mala sunt, quia plerunque illis male vti solent homines, & in eis deficere sapius videntur, quàm proficere (cuiusmodi sunt honores, pompæ, magnæ diuitiæ, atque deliciae, supereminens seculi literatura, & huiusmodi) hæc non immerito pijs mentibus sunt propter periculum mali annexi metuenda. Et profectò non omnino sanum habet iudicium, seque de stultorum numero esse comprobatur (quem ait Ecclesiastes esse infinitum) qui pro huiusmodi non formidat in quibus tam plurimos deficere, imò deperire videt. ¶ Versu decimo, Consilium inopis confudistis. Inopem istum quidam intelligunt singulariter Christum Dominum, cuius consilium confundentes siue respicientes Iudæi (contra quos etiam totum psalmum nonnulli proferunt) seipsum in metum malum coniecerunt. Timuerunt enim locum & gentem perdere, si huius inopis consilium admisissent. Si dimittimus eum sic (inquiunt) omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Nos autem qui psalmum generali expositione ad impiorum, maxime obstinatorum, vniuersitatem referimus, partem istam generaliter idem malum explicare. Consonatque huic generali expositioni Paraph. Chal. habens numero plurali, Consilium pauperum quod cogitant, in vobis vituperastis, quoniam posuerunt in Deo spem suam. ¶ Versu vltimo, Cum auerterit Dominus captiuitatem plebis suæ. Captiuitas duplex potest intelligi. Altera, peccati & mortis æternæ, sub qua detinebatur genus humanum ante Christi aduentum: altera verò exilij & peregrinationis, in vita præsentis. A priori iam liberatum est humanum genus per Christi primum aduentum in mundum. A posteriore verò expectamus liberationem, cum ex hoc incolatu ad libertatem illam gloriæ filiorum Dei pertingemus, à qua modo in hac valle lachrymarum exulamus. Secundum duplicem autem hanc captiuitatem, duplicemque liberationem, geminam in Elucidatione expressimus intelligentiam. Notandum autem, quoddam dicit, in auersione captiuitatis à populo Dei, Iacob & Israel habituros letitiam: Esau enim, & ijs qui ex parte eius sunt (id est, incredulis & peruersis) non est pars in Domino, neque in gaudio salutis eius. Cum enim (quantum ex sese) saluator omnium sit Deus, cupiens omnes saluos fieri, & ad salutem per veritatis agnitionem peruenire: ipsi tamen recusant gratis allatam suscipere, ac per infidelitatem atque malitiam seipfos faciunt ab ea alienos. Sunt enim proprio suo iudicio (vt de hæreticis inquit Apostolus) condemnati.

XIII. PSALMI ARGUMENTVM.

A Considerat Propheta in hoc Psalmo & tractat, qui modo veri ciues domus Dei, quæ est in Ecclesia, & qui ingressuri sint in requiem caelestem: idq; facit per interrogationem ad Deum cui per subsequentes versus omnes à primo adhibetur responsio accipienda vel quasi à Deo, vel quasi à Propheta sibipssi ad interrogationem propositam respondente: id quod ad affectus commotionem facere nonnunquam homines solent. In responsione autem hac illud notandum videtur, quod primò ea quæ generaliora sunt, nempe declinari à malo, & facere bonum, proponuntur. Deinde verò sequentibus versibus ad particularia descenditur specialius.

DECIMI QVARTI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? * aut quis requiescet in monte sancto tuo?

2 Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.

3 Qui loquitur veritatem in corde suo:

* qui non egit dolum in lingua sua.

4 Nec fecit proximo suo malum:

* & opprobrium non accepit aduersus proximos suos.

5 Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus:

* timentes autem dominum glorificat.

6 Qui iurat proximo suo, & non decipit:

* qui pecuniam suam non dedit ad vsuram:

* & munera super innocentes non accepit:

7 Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.

Domine Deus mecum ipse perpendere cupio, & velut te docete addiscere, quia sint illi qui tecum habitabunt, modo in Ecclesia ista (quæ est veluti militantiu tabernaculum, tanquam veri serui tui, & veri incolæ illius: & qui deinde requie tua sempiterna tecum perfruentur in Ecclesia illa sublimi triumphante, in qua tu quasi in monte immobili & firmissimo habitaculo inhabitas. 2. Cōsidero autem & comperio, nō omnes abiq; discretionē ex illorū fore numero, sed eos tantū qui nūc in corpore isto sine peccati macula vitā ducere sātā gunt semperq; à malo declinantes, id quod bonum ac iustum est sedulo perficiunt, & omne virtutis opus sectantur studio sc. In his enim duobus, nempe in recedendo à malo, & sectando bonū, perfecta iustitia est. 3. Qui in corde suo loquuntur veritatem, ea animo volentes, proponentes, atq; desiderantes quæ vera sunt, quæ recta, quæ vtilia, & in vniuersum quæcumq; ad veritatem siue virtutem spectant, non autē praua aut inutilia aut noxia: qui per linguas suas dolosum ac fraudu lentum nihil contra proximos loquuntur, quos eos circūcūre aut decipere conentur: sed lingua sunt, quemadmodum & corde, veraces. 4. Qui denique opere exteriori malū nullū intulerunt proximis, neque iniustitiā, neque fraudē, neq; damnū, neq; aliud quodlibet malum: sed omnia agant in veritate atque sinceritate, facientes hominibus quicquid sibi vellēt fieri: & quod sibi fieri nollent, in alios nō exerceant. In tribus autem his, nempe in veritate cordis, oris, & operis, tota iustitia est: qui deinde opprobrium aut contemptu non affecerunt proximos suos, eos despicientes, atque etiam opprobria ab alijs illata proximis non acceptauerunt, non æquo tulerunt animo, neque eisdem præbuere consensum: sed potius (quantum in ipsis fuit) auertere & impedire huiuscemodi conati fuerunt. 5. Qui insuper homines malignos non magnificauerunt, non laudauerunt, non fouerunt in sua malitia per adulationem, sed magis (quantum in ipsis fuit) humiliare eos, & ad nihilum deducere studuerunt: eorum conatibus malis constanter & viriliter amore iustitiæ resistendo: eos autem qui diligunt Dominum, magni æstimauerunt: in precio habuerunt, & honore affecerunt debito, eorum pijs studiis amorem, honorem, & auxiliū pro sua cōditione impendentes. 6. Qui deniq; si quando (vel necessitate cōpellente, vel vtilitate suadente) proximo suo quicquam iuramento addixerint, nō decipiunt, neque fraudant eum cui factum est iuramentū, sed firmissima fide adimplent: similiter & si promissio aut voto quicquā fuerint polliciti, nō fraudant eum cui vel votum vel promissio facta est: qui pecuniam insuper non mutuo dederunt ad accipiendum inde lucrum vsurarium illicitum: qui munera nō acceptauerunt aduersus innocētes, vt pro muneribus peruerterent iudicium, aut contra eos iudicarent quibus causa est per se iusta. 7. Qui hæc & quæ in eis includuntur omnia obseruauerint, ex eis nō transgredientes neque omittentes, hi demū digni mihi vidētur, quos in æternā requiē tu potentiissime Deus dignāter assumas: quō nulla vnquā ventura est cōturbatio, nulla cōmotio, sed sempiterna erit securitas, & tranquillitas, ac stabilitas semper duratura. In quam nos quoque pauperes seruos tuos, per prænarratam iustitiæ viam, propter nomen sanctum tuū perducere digneris, qui viuus & regnas Deus per immensā secula. Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVM QVARTVM.

Versu primo, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? In priori parte, per tabernaculum Dei, Ecclesiam militantem intelligimus: quoniam tabernaculum ad militantes & peregrinantes pertinet. Vita autem ista, & malitia & peregrinatio est. Militia enim (vt ait sanctus Iob) est vita hominis

Iob. 7. minis super terram. De peregrinatione autem alio in loco dicit Psalm. Aduena ego sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei. Et ad Hebræos scribit Apostolus, quod aduenas & peregrinos sese confitebantur sancti Patriarchæ super terram. Recte ergo Ecclesia ista, in qua ut militantes & peregrinantes demoramur, tabernaculum dici potest, & merito debet. De quo tabernaculo in Apocalypsi dicitur Ioanni, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Pro tabernaculo autem ex Hebræo vertit Hieronymus tentorium, similiter & Felix. Domine (inquunt) quis peregrinabitur aut demorabitur in tentorio tuo? quod aperte prædictæ astipulatur interpretationi. Peregrinabitur autem, loco habitabit, etiam translatio habet illa qua Augustinus vitur. Mons autem iste intelligitur Ecclesia, in supernis gloriose triumphans: quæ quamobrem mons sanctus dicatur, iam ante Psalmo tertio dictum est. Illa ergo hoc in loco inter tabernaculum, siue tentorium, & motem sanctum Dei differentia est, quod illic peregrinamur, in laboribus videlicet & miserijs multis vitam degentes pauperulam: hic verò requiescimus, ab omnibus laboribus & afflictionibus liberi. Sic enim in Apocalypsi legimus, Amodo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. **Versu tertio, Qui loquitur veritatem in corde suo, &c.** Docuit aliquando sanctus homo Dei, ac paupertatis altissimæ dispensator diuus Franciscus, illum esse fidelem domini seruum, qui cogitat quæ domini sui sunt, qui loquitur quæ domini sui sunt, itæque operatur quæ sunt domini. Hæc tria pulchro satis ordine, in hoc versu simul & initio sequentis, pariter iuncta conspicimus. Nam loqui in corde veritatem, perinde est atque loqui quæ Dei sunt: quoniam dominus ipse est Deus veritatis. Non facere autem dolum in lingua, est non loqui quæ contra Deum sunt. Ipse enim omnis fraudis est osor. Nam virum sanguinum pariter & dolum abominabitur dominus. Non facere autem proximo malum, spectat ad operationem boni. Neque enim ista sic mere negative, ut sonant, accipienda sunt: sed sub negatione contraria affirmatio intelligenda venit. Ut cum dicitur, Non egit dolum in lingua sua: intelligitur, sed iustitiam & æquitatem loquitur cum proximis suis. Et iterum: Nec fecit proximo suo malum: intelligitur, sed fecit quod bonum, æquum, & iustum est, quod in Elucidatione etiam indicauimus. **Versu quarto, Et opprobrium non accepit aduersus proximos suos.** Secunda pars huius versus specialiter posset de detractioe intelligi, vt ille dicatur accipere opprobrium aduersus proximum suum, qui detractioem audit & sustinet siue acceptat, audiensque aridet & applaudit, cum magis debuerit obfistere. Melius tamen generaliter puto accipiendum, vt intelligatur de quolibet contemptu, & quolibet contumelia: sic tamen, vt etiam detractio includatur. Nam & ipsa opprobrium aliquod semper adfert illi, aduersus quem profertur. Sicque aduersus alterum accipit opprobrium, qui contemptum aliquem videt irrogari, siue in præsentem, siue in absentem, aut quamlibet iniuriam, vilipensionem, aut oppressionem, quæ acceptat, in qua oblectatur, imò quam sustinet, cum posset prohibere vel impedire, atque etiã deberet pro sua virili. Haber autem hoc loco aliquanto clarius & plenius versio Hieronymi ex Hebræo, in hunc modum: Non sustinuit opprobrium super vicino suo. Felix, Opprobrium non tulit aduersus proximum suum. Neque dissonant ista à nostra vel lectione vel interpretatione. **Versu quinto, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.** Totum istud, ad nihilum deductus est, Græce vno vocabulo dicitur *ἐξουδυνώσθαι*: quod vno verbo correspondenter dici posset Latine, annihilatus, hoc est, nihil fit & nihil penditur. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Despicitur in oculis eius improbus. Felix autem vertit, Neglectus in oculis suis abominabilis: quod eandem quidem sententiam, sed obscurius continet. Est enim sententia, hominem impium & detestabilem in oculis iusti esse neglectum, & nullius precij habitum, nihilque reputatum. **Versu sexto, Qui iurat proximo, & non decipit.** Non ita hoc est intelligendum, quasi ad iustitiam pertineat, aut Deo hominem gratum faciat actus iurandi: sed tantum ad significandum iuramentum (cum ipsum fieri contigerit) debere esse sincerum, firmumque, & minime fallax ac deceptorium. Tantundemque valet, Qui iurat & non decipit: atque illud, Qui iurās vel cū iurat, vel si iurat, non decipit. Est autem hæc loquutio satis vicina illi qua dicitur in Psal. quarto, Irascimini, & nolite peccare, secundum quorūdam expositionē suo loco suprapositam, qui sic intelligunt, Si irascimini, vel irasci contingat, nolite peccare. Vnde quemadmodum ex illo passu, secundum hanc expositionem, non probatur iram spectare ad virtutem, sed tantum iræ temperationem & refrænationem: ita neque ex hoc loco probari potest iuramentum ad virtutem spectare, sed tantum fidelitatem in iuramenti obseruatione. **Versu eodem, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.** Dare ad vsuram cum in sermone generaliter ponitur, absque particula alteram indicante significationem, indifferenter respicit vel illum qui accipit sub obligatione scenoris, vt videlicet lucrum debeat polliceri sibi mutuanti: vel illum qui lucrum acceptat & spectat ex mutuo quod præbet alteri. Manifestum autem est, quod hoc loco non nisi secundo modo accipiatur, cum dicitur, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Quod primum quidem patet ex accusatiuo pecuniam, adiecto. Is enim indicat significationem secundam. Non enim solent homines accipientes à creditoribus mutuum, dare pecuniam sub obligatione scenoris, sed magis accipere. Deinde sententiæ veritas id ipsum demonstrat. Neque enim hoc aduersatur virtuti, primo modo dare ad vsuram. Potest enim fieri, vt graui egestate quis oppressus merito debeat ad vsuram confugere, quasi remedium opportunum suæ necessitati. **Versu vltimo, Non mouebitur in æternum.** Præter expositionem in Elucidatione monstratam, posset conuenienter intelligi ad hunc modum, Non cadet in æternum, neque priuabitur, neque separabitur à cætu filiorum Dei. Cui consonat quod ex Hebræo vertit Felix, Non elabatur in seculum: à felicitate scilicet æterna, à monte sancto, de quo in principio propositum fuit: sed recta illud pertinet, illicque permanebit.

XV. PSAL.

XV. PSALMI ARGUMENTVM.

A Ratio Christi est Psalmus iste, pro se ac suis membris ad patrem clamantis, sibiq; ac suis ab eodem patre præstita beneficia commemorantis. Initio enim Psalmi, patris implorans custodiam, mox quemadmodum omne eius desiderium in sanctis pater impleuerit, narrare incipit, & quomodo per ingravescentiam atq; inualescentiam iniquitatum, multorum ad se filiorum facta sit conuersio: quos se dicit non ad gentiliū aut Iudaicorum rituum obseruantiam conuocasse, vt pote quos ad cultum nouæ legis Euangelicæ aduocauerit. Deinde à versu quinto, Deum patrem gloriatur filius se suosq; habere in hereditate: in qua vt supra modum præclara, mirifice sibi complacet, etiam ad noctem vsque benedicens Deum, quem in conspectu suo prospicit semper. Semperq; à dextris sibi assistentem, & paratum in auxilium: qui morte solutum filium custodiuit, vt nec anima in infernum descenderet, neque caro experiretur putrefactionem: sed in vitam ipsum resuscitauit immortalē, ac glorificatum sublimauit in dextera sua, vbi omnium est delectationum plenitudo.

DECIMI QVINTI PSALMI ELUCIDATIO.

A *Conserua me domine, quoniam speravi in te: * dixi domino, Deus meus es tu: * quoniam bonorum meorum non eges.*

Utodi pater me filium tuum, mihiq; credentes, & mea membra, à morte & omni malo conserua: quoniam in te est spes atque fiducia mea, atque item eorum qui in me credunt: * dixi tibi, o pater (qui meus es secundum humanitatis infirmitatem dominus) & in oratione confessus sum quod Deus meus sis, me secundum humanitatem superior & maior: * te (inquam) domine & pater oro vt me conserues, quoniam tu nullo bono nostro indiges, aut opus habes, sed ego & mei, tuorum bonorum egemus, & à te accipere omnia vere bona debemus, atque à te omnia expectare: cum ipse vicissim à me vel ab alio quoquā omnino nihil debeas expectare aut etiã suscipere valeas. 2. Idcirco autem fidenter te pater inuoco, quoniã benignū te & facilē agnosco erga omnes te inuocantes. Nam quantum ad sanctos & fideles qui sunt in terra tua, in hoc mūdo, quem creasti, in Ecclesia quā fundasti: quantum ad hos, siue erga hos, & in eis, siue de eis, tu mirabiliter fecisti, & mirifice impleuisti omnes voluntates meas, id est, quæcūq; de eis fieri volebā, optabā, desiderabā, omnia mirabili bonitate ac misericordia tua implesti, optime pater, de eis. Volebā enim credentes in me à peccatis fieri saluos, à morte & dānatione liberari, filios Dei fieri, diaboli regno esse substractos, regni cælestis fieri hæredes, spiritu sancto regenerari, atq; alia quæ ad electorū salutem pertinerent: quæ omnia mirabiliter in electis, diuinitatis tuæ potentia, per me filium tuum implesti. 3. Et id quidē magis mirabile, dum attenditur eorū mira ad me facta cōuersio. Nam postquā eorū infirmitates atq; miserix (tam idololatriæ, q̄ cæterorum errorū atque vitiōrū, multiplicatæ fuerant, & quasi vsq; ad summum excreuerant, quando totus mūdus hixce miserijs potissimum erat implicitus: tunc audita veritatis prædicatione, mox ardenti animo veritatem susceperunt, ac reiectis omnibus quibus impliciti fuerant erroribus, ad Deū viuū sese festinant alacri corde conuerterunt: tanto iam ardentius atq; libentius veritati adhærentes, quanto se turpius ante vanitatibus attendebāt fuisse inuolutos. Cōclusa enim fuerant omnia sub peccato in incredulitate, vt agnoscerēt omnes se peccasse, & egere gloria Dei. Sicque omnes cōsequerentur misericordiā. 4. Et ego (qui veni vocare peccatores ad pœnitentiam) venientes vnde cunq; ab infirmitatibus suis, benigne colligā: neque tamen eorum cōuenticula aut synagogas aut collectiones cogregabo de sanguinibus, hoc est, ad immolationē sanguinis quorumcunq; animalium, hircorum, aut vitulorū, aut etiã hominū (quemadmodum ad huiusmodi, siue propter huiusmodi immolationes faciendas, erant Iudæorum atq; gentiliū conuentiones) sed in Ecclesiā nouam, vbi erit sacrificium omnibus & Iudæorum & Gentiliū sacrificijs excellentius, congregabo eos. * neq; quales ante cōuersionem fuerint, in idololatrijs atque vitijs suis vltra rememorabor per labia mea, postquam sese ab eiusmodi vanitatibus ad veritatē cōuerterint: neq; eis vnquā improperabo quid fuerint, sed erunt coram me priora omnia, in obliuione, projiciamque post tergū meum omnia peccata eorum, & iniquitatum eorum vltra non recordabor. 5. Dominus Deus pater meus, ipse est portio mea hæreditaria, & tota hæreditas mea: & ipse est portio calicis mei, hoc est tota pars mea, simul & eorū qui credunt mihi, quæ expecto, quæ solū desidero in mercedem & gaudium omnium electorum meorum. Ipse enim cum sit

B *Sanctus qui sunt in terra eius: * mirificauit omnes voluntates meas in eis.*

C *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum: * postea accelerauerunt.*

D *Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus: * nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

E *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei:*

Ioan. 17.

Roma. 3.

Roma. 11.

Matth. 9.

Ezech. 18.

Esaie. 38.

e iij omne

* tu es qui restitues hereditatem meam mihi.

6 Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara est mihi.

7 Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum: in super & vsque ad noctem increperunt me renes mei.

8 Prouidebam dominum in conspectu meo semper: quoniam a dextris est mihi, ne commouear.

9 Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea: in super & caro mea requiescet in spe.

10 Quoniam non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

11 Notas mihi fecisti vias vite:

* adimplebis me lætitia cum vultu tuo:

1. Cor. 15. * delectationes in dextera tua vsque in finem.

omne bonum & perfectissima bonitas, sufficientissima est hereditas, abundeque ditare potes omnes electos, eosque plenissime reddere beatos: tu es o pater celestis, qui me meosque pertingere facies ad hereditatem meam, id est, ad possessionem celestis regni, a quo secundum humanitatis formam ego factus fueram velut extraneus, & a quo mei fideles per peccata fuerant facti alieni. Ad hanc autem hereditatem per resurrectionis gloriam, & me, & fideles omnes mecum reduces. 6. Funiculi diuisionis mihi in præstantissimis & optimis partibus ceciderunt, hoc est, mihi in partem hereditariam obuenit, quod est omnium præstantissimum: nam hereditatem meam (quæ est Deus meus, eiusque regni possessio) ego pretiosam atque præclarissimam reputo, præ omnibus quæcumque sunt in celo vel in terra: neque quicquam omnium cum hac sorte mea ego arbitror posse comparari. 7. Gaudeant proinde alij in suis sortibus & hereditatibus quas eligunt: alij quidem in diuitijs, alij in honoribus, alij in voluptatibus, alij in alijs: has sibi in hereditates obtigisse gaudeant. Ego certe, qui noui quod sit præclara hereditas mea (quæ est possessio summi boni) laudans ac gratias agens, benedicam Deum, qui me meosque instruxit, & intelligere fecit pretium hereditatis huius præstantissimæ: in super & vsque ad noctem in oratione, confessione, & gratiarum actione perseueraui, ita ut me increparent, & veluti arguerent vigilias protrahentem, exhausti nimis vigilijs renes mei, veluti conquirentes subtrahi corpori debitum somnum, sibi que congruum vigorem, qui non somni tempore potissimum comparatur: quemadmodum oculi increpare solent nimium vigilias protrahentes, veluti debita requiem exposcentes. 8. Neque mirum si in oratione & benedictione ita perstabam, quando quidem Deum patrem meum conspiciebam semper ut presentem, & quasi ante oculos meos positum, qui nunquam me relinquit solum: quoniam a dextris mihi semper assisit, veluti paratus in auxilium, ne vnquam veniam in casum vel conturbationem, siue peccati, siue mortis. Diuinitas enim humanitatem nunquam destituit, sed adfuit semper eam custodiens, ne in vltimum malum vel peccati vel etiã nouementi alterius, extra tempus prædefinitum & præordinationem æternam, posset ipsa per fragilitatem incidere. 9. Propter hanc autem patris mei iugem presentiam & indeficientem assistentiam, lætatus sum in spiritu meo, atque etiam exultauit in laude & gratiarum actione per linguam meam, etiam ore benedicendo tam benignissimum patrem meum: ad hæc cum venerit tempus dormitionis meæ, ut ponam a meipso paululum animam meam, requiescet etiam tum sine vlllo corruptionis periculo corpus meum (ab anima licet separatam) in spe certa paulo post futuræ resurrectionis suæ, atque cum anima iterum ad conuersionem. 10. Certus enim sum, quod presentia diuinitatis tuæ, o pater (quæ semper adest mihi a dextris) non derelinquet animam meam in inferno, ad eum modum quo maligni spiritus atque damnati in profundo eius detinentur: neque item in limbo inferni demorari aut detineri permittet, quemadmodum patrum priorum spiritus illic vsque in tempus redemptionis conclusi seruabantur: neque iterum ex altera parte (nempe ex parte corporis) patris me filium tuum, quem sanctificasti tibi in vnctione spiritus tui absque mensura, vllam experiri corruptionem siue putrefactionem, quemadmodum cæterorum mortuorum corpora solent mox post animæ a corpore separationem in putredinem resolui. Diuinitas enim in mortis triduo & corpori & animæ (quanquam abinuicem separatis) semper manens vnita, vtriusque inhabitando custodiet, ad faciendam post triduum tempus præuisam adinuicem reuersionem, quæ sicut animam ab inferno, ita corpus reducet a sepulchro. 11. Demonstrasti mihi primo omnium, quasi primogenito mortuorum, viam vitæ, reditum videlicet a morte ad vitam, quando me a morte fecisti ad gloriosam vitam referere ut essem primitiæ dormientium, & cæteris omnibus in me credituris author fierem resurrectionis ipsorum: quam sanè viam præter me alius nemo inuenire potuit vnquam: resurrectum verò & ad vitam reuocatum me Christum hominem, per glorificationem & exaltationem plenissime implebis, atque satiabis immenso gaudio & lætitia ineffabili, in aspectu vultus tui: eritque mihi plenissima iucunditas & delectatio sempiterna in exaltatione ad dexteram tuam, in æqualitate gloriæ tuæ, in communicatione & fruitione bonorum omnium, quæ in te existunt.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVM QVINTVM.

Versu primo, Quoniam bonorum meorum non eges. Nouissima illa coniunctio, quoniam, potest continuari secundum sententiam cum primo verbo, Conserua: iuxta quæ modum in Elucidatione accipitur, sicque causalitatis est indicatiua, ut quasi causam assignet filius, ob quam a patre peccat conseruari. Et quanquam causa vera non sit plene expressa, intelligitur tamen ut affirmatio sub negatione, quomodo etiam in annotationibus Psalmi hunc proxime precedentis ostendimus. Sub eo enim quod expresse dicitur, Bonorum meorum non indiges, tacite intelligitur (secundum affirmationem oppositam) sed ego cum meis, bonorum tuorum indigemus: quod lectio Hebræa aperte exprimit, habens hoc in loco, Bene non est mihi sine te, ut vertit sacer Hieronymus. Potest & continuari dictio illa quoniam, cum verbo proximo, dixi: ut causalitatis nota non sit, sed tantum connexionis siue continuationis, ad hunc sensum, Dixi domino, Deus meus es tu, ita ut bonorum meorum non indigeas. Versu secundo, Mirificauit omnes voluntates meas in eis. Videtur pronominis repetitio in fine versus aliquantulum incommodatam & obsecuitatem adferre sermone: simul & personæ mutatio de secunda ad tertiam, cum tamen tota oratio ad patrem dirigatur. Clarius enim diceretur, In sanctis qui sunt in terra tua mirificasti omnes voluntates meas. Sed neutrum in scripturarum (maxime prophetarum) vsu, incongruum vel inconueniens est, ut quanquam ista quasi noua aut insolita debeant turbare. Nam de pronominis repetitione iam in annotationibus psalmi decimi meminimus, & forsitan posterius pluribus in locis admonebimus. Personæ autem commutatio nusquam non est obuia scripturarum lectoribus. Versu tertio, Multiplicatae sunt infirmitates eorum. Contulit non nihil gentibus in Christi aduentu, quæ earum infirmitates fuerant multiplicatae, quod exereuerant vsque ad summum infidelitatis, idololatriæ, & cætera vitia in eis. Tanto enim facilius erat eis conuertere ad fœditate paternæ vanitatis, & agnitam veritatem suscipere. Iudæorum autem populus, quoniam vsque adeo non erant ipsius infirmitates multæ ut gentium, ideo non sic accelerauerunt ad Christum ut illi. Dicebant enim se esse vnus Dei cultores, legis diuinæ obseruatores, paternarum traditionum sectatores: nec agnoscebant opus se habere medico: quoniam non exereuerant sic infirmitates eorum, ut facile sentirent. Ideo non accelerauerunt ad medicum Christum. Quemadmodum is qui leui tantum infirmitate languet, ita ut morbum non vehementer sentiat, non curat de requirendo medico, quoniam se non sentit illo habere opus: cuius autem infirmitates multiplicatae sunt atque inualuerunt, ut facile sentit infirmitatem, ita medicum libenter suscipit, imo requirit. Atque id etiã hodie in plebique videmus, qui in se confidunt tanquam iusti, cum reuera infirmi sint & periculose laborantes: ad medicum tamen non accelerant, quoniam vsque adeo multiplicatae sunt eorum infirmitates, neque adeo in cruduerunt, ut eas valeant sentire: & ideo non intelligunt opus se habere medico, cuiusmodi erant scribæ & pharisæi, suntque etiam hac tempestate plurimi. Sunt verò alij, qui postquam in profundum vitiorum & in extremam insaniam deuenerunt, iam incipiunt suam fœditatem agnoscere, & sibi ipsi displicere propter fœditatem in qua se inueniunt, cum ad sese diuino respectu delectant oculi. Itaque fit, ut huiusmodi non raro ad Deum, cognita suarum infirmitatum magnitudine, accelerent tanto ardentius, quanto turpius, longiusque a Deo aberrauerunt: & (iuxta Prophetæ verbum) quantum a domino abscesserant, decies tantum iterum conuertantur ad illum in toto corde suo. Atque hinc est, quod in Apocalypsi dominus frigidus prælegit tepidis, dicens: Vtinam calidus esses aut frigidus: quasi hoc optandi modo indicans nonnullam spem esse reliquam frigidis. Tepidos autem postponit, subiungens: Nunc autem, quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Nolunt enim huiusmodi tepidi ad ignem consummentem (qui Deus est) accedere: quoniam satis se calere arbitrantur, cum omnino non caleant, sed tepent. Recte itaque hoc loco dicitur, quod post multiplicatas infirmitates accelerauerunt electi Dei. Nonnulli autem de corporalibus infirmitatibus, vexationibus, & afflictionibus presentem versus exponunt: quoniam scilicet vexatione dante intellectum, plurimi ad Deum sese conferunt ardentius. Quæ sententia neque mala foret neque improbanda, si tantum inueniri posset cum reliquo Psalmi contextu bona connexio: quod forsitan fieri posset, si diceretur de persecutionibus & afflictionibus electorum in primitiua Ecclesia fieri sermonem. Nam hos constat tanto magis ad Deum accelerasse, tanto fidelius, plenius, atque intimius sese ad Deum conuertisse, quanto magis affligebantur exterioribus. Versu 4. Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Eandem habet intelligentiam cum illo quod in Psalmo 9. supra positum est, Increpasti gentes, & perijt impius: nomen eorum delecti in æternum & in seculum seculi, secundum expositionem quam mihi assignauimus. Notandum autem quod dicit, Non recordabor nominum eorum per labia mea: non autem dicit se non recordaturum illorum: quemadmodum illo etiam in loco non dicit, Delecti eos, sed nomen eorum delecti: nomen scilicet vetus, appellationes antiquas, quas sub diaboli seruitute tenebant. Nam (ut Apostolus ait) si qua in Christo noua creatura, vetera transferunt, facta sunt omnia noua. Et in Apocalypsi ipse dominus qui sedebat in throno, ait, Ecce noua facio omnia. Quod si omnia innouari debent infidelibus, nomen etiam conuenit innouari. Nam & principes gentium, eorum quos aliunde in suam seruitutem asciscunt, nomina commutant & innouat: quemadmodum legitur de filijs captiuitatis, Daniele, Anania, Azaria, Mizaële, quos ex Iudæa transfulerat rex Nabuchodonosor, quorum nomina commutauit eunuchorum præpositus, sub cuius cura fuerant traditi, imponens Danieli nomen Balthasar: Ananiæ, Sidrac: Azariæ, Misac: Mizaëli, Abdenago. Quanto magis omnipotens omnium dominus nomine nouo appellabit seruos suos, nec recordari volet veterum nominum per labia sua? Denique, qui veterem hominem vult exui & expoliari cum actibus suis, quomodo nomen vetus patietur? Conuenit enim nouo homini nomen nouum.

Baruc. 4. Apoca. 3. Heb. 12.

Esaiæ 28.

Psal. 9.

2. Cor. 5. Apoc. 21.

Danic. 3.

Ephes. 4. Nō recordabitur igitur Deus nominum illorum veterum, per labia sua. ¶ **Coloss. 3.** Versu quinto, Dominus pars hareditatis meae, &c. Nonnulli hareditatem hoc in loco intelligunt sanctam Ecclesiam, hunc sensum assignantes, Dominus pars & fors meorum fidelium, quae est hareditas mea. Iuxta illud quod in secundo Psalmo dicitur, Dabo tibi gentes in hareditatem tuam. Sic item quod sequitur, pars calicis mei, secundum hunc sensum exponunt. Dominus pater est merces & praemium passionis meae. Nam per calicem satis frequens est in scriptura noui testamenti passioem significari. Nos tamen (absque horum praedictis) longe alium sensum assignauimus, qui nobis videtur germanior, & vsu Ecclesiastico conformior. Solet enim ex Episcopali iniunctione & Ecclesiastica institutione versiculus iste recitari ab ijs qui insiguntur caractere clericatus, atque in clericis consecrantur, id est, in partem vel sortem domini. Hinc enim habent ut clerici vocentur, id est, de sorte domini, vel sortem partemque suam hareditariam habentes dominum. Hanc autem nostram sententiam (quae nobis videtur germanior) in Elucidatione satis clare lucideque explanauimus. Illud tamen aduertendum est, secundum hanc nostram expositionem, partem hareditatis dici quasi partem hareditariam. Quae acceptio nec à communi loquentium vsu est aliena. Solent enim vulgo dicere homines, Hae est portio hareditatis meae, cum demonstrare volunt suam hareditariam portionem. ¶ **Verum** hoc loco forsitan quaerat aliquis, quoniam pacto fieri possit, ut filius aut fidelis quilibet dicat Deum esse partem suam hareditatis. Nemo enim potest Deo seruire & mammonae, neque duobus dominis, Neque patitur ipse partitionem secum cuiuscunque: sed vult se esse totam insolidam hareditatem eius cui se in hareditatem dedit, totum cor exposcit, alienum amatorē secum non patitur, ex toto corde vult diligere. Quomodo ergo nunc pars dicitur hareditatis, & non potius tota hareditas? Videtur enim hae adiuicem repugnare, pars hareditatis, & tota hareditas. Quae questionem istam ex ijs quae praemissa sunt, aduertenti animum non fuerit difficile dissolueri. Non enim repugnant adiuicem, tota hareditas mea, & pars hareditatis meae, cum iuxta praedictum modum accipimus partem hareditatis pro portione hareditaria: imò coincidunt magis. id quod in simili facile fuerit patenti exemplo declarare. Nam proles quae paternam accipiunt hareditatem, facta diuisione, vbi singulis fuerit assignata sua portio, recte possunt singulae dicere, Hae est pars hareditatis meae, singulis totum quicquid in hareditate sibi obuenit demonstrantibus. Vocat enim vnusquisque partem suam hareditatis, totum hoc quod accipit: cum non amplius aliquid de hareditate habeat, quam totum quod demonstrat: sed quia ex tota paterna hareditate per diuisionem illi hoc obigit, ceteris coharedibus alia sibi vindicatis. Atque ita secundum hanc comparationem, vocant fideles partem hareditatis suae dominum: quoniam in hoc mundo, dum alij sibi honores eligunt, alij diuitias, alij mundana sapientiam, alij delicias, ipsi sibi dominum Deum in suam portionem accipiunt cum gaudio, libentissime illis dimittentes suas quas elegerunt vanitates, modo ipsi suum possint adipisci electum, illumque tenere imperpetuum. Vnde & alio in loco dicit Psalmista, Quid enim mihi est in caelo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea, Deus in aeternum. Mihi autem adherere Deo bonum est, ponere in domino Deo spem meam. Et alibi, Dixi domino, Deus meus es tu, portio mea in terra viuentium. In lege quoque dominus loquitur ad Aaron, dicens: In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars & hareditas tua, in medio filiorum Israel. Vbi manifestissimum est partem pro hareditate vel hareditaria portione vsurpari: quod in alijs quoque scripturarum passibus admodum vsitatum est. Patet itaque nullum in supra dicta nostra expositione inesse incommodum, eamque conformem esse vsui scripturarum. ¶ **Versu eodem, Et calicis mei.** Quod autem mox subiungitur de parte calicis, idem valet quod pars hareditatis. Calix enim in scripturis frequenter paratam retributionem significat: quemadmodum cum dicitur, Calix in manu domini. Et in Apocalypsi, Bibet de calice irae Dei, id est, de retributione indignationis eius, qua impijs retribuet secundum opera sua, condigna praemia. Vnde pars calicis recte dicitur fors retributionis diuinae, id est ipsa merces quae ex Dei retributione expectatur. Accipiturque tam in bonam partem, quam in malam, quemadmodum merces & retributio ad vtranque partem spectant. Hoc autem in loco sumitur in bonam partem, pro retributione scilicet felicitatis aeternae, quemadmodum & in sequentibus, Psalmo vigesimo primo, Calix meus inebrians est praeclarus est. Sed in Psalmo decimo, cum diceretur: Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum, in malam partem fiebat acceptio, id est pro retributione damnationis aeternae, quemadmodum illo in loco explanauimus. ¶ **Versu eodem, Tu es qui restitues hareditatem meam mihi.** Recte Christus patri dicit de restitutione hareditatis. Per humilitatem enim carnis, & secundum formam serui de sinu patris descendens, exiit (quasi colonus futurus) in terram, ut seminaret semen suum: factusque est velut peregrinus & extraneus (secundum eam formam) à praesentia diuinitatis. Confidit tamen à patre sibi restituendam suam hareditatem: quoniam per passionem & resurrectionem se nouit, etiam secundum formam serui, assumendum in dexteram patris. Valde autem accomode hanc partem dicere possunt fideles Christi membra suo capiti, ut ille eam dixit suo patri. Propter Christi enim amorem, huius mundi pompam, gloriam, deliciasque spernunt, & abijciunt vniuersa, quo Christum sibi valeant in solidam & certam hareditatem comparare, dicentes cum beato Petro, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: id est, omnes partes, omnes hareditates, omnia quae sunt in mundo abnegauimus, & te pro omnibus eligimus in partem & hareditatem nostram, te vno contenti, & extra te nihil requirentes. Hi enim confidenter subiungere possunt, ac dicere domino, Tu es, qui restitues nobis hareditatem nostram quam spreuimus. Pro temporali enim ob tuum amorē contempta, reddes nobis aeterna: pro corruptibili & mox peritura, immarcescibilem & nunquam perituram. ¶ **Versu sexto, Funes ceciderunt mihi in praeclearis.** Sumpta est hae metapho-

A taphorica loquutio à diuisione fortium, quae per funes siue funiculos solet fieri. Vnde Psalmo septuagesimo dicitur Dominus filijs Israel sorte diuisisse terram expulsarum gentium in funiculo distributionis. Et frequenter admodum de hac funiculi mensuratione fit in scripturis mentio. Quomodo igitur ille cui in distributione terra alicuius obtigerit terra pinguior, longeque praestantior portionibus ceterorum qui pariter acceperunt & ipsi funiculo distributionis partes suas, quomodo (inquam) ouans ac gestiens iste dicere poterit funiculos sibi cecidisse in praeclearis, id est, distributionis funiculo sibi praestantem atque insignem hareditatem obtigisse: sic & in proposito Christus dominus de paterna hareditate (maxime etiam pro suis membris) gloriatur: debemus quoque & nos singuli gloriari in parte ista, ac dicere, quod vere in praeclearis, vere feliciter nobis ceciderit funiculus, id est quod felix portio obtigerit nobis, quod praeclearam partem nacti simus, quam non velimus commutare vlla aliena hareditate, id est, nullis diuitijs, nullis honoribus, nullis voluptatibus quantumuis maximis. Sic e contrario miseri & caeci voluptatum mundique amatores clamant in praeclearis sibi cecidisse funes, & habent suam hareditatem, praeclearam suam portionem stupidissime ac stolidissime iactantes, dum abunde se beatos putant suis diuitijs, suis delitijs, suis honoribus. Re ipsa tamen satis ostendunt quam non sit ipsi praecleara sua hareditas: quando quidem illorum affectum minime valent adimplere quae possident, reputantque minimum semper, imo velut nihilum quod habent, cum infinito plura & maiora cupiant: quod profecto non facerent, si id quod assequuti iam sunt, vere praecleara esset hareditas. Sed ostendit vel luce clarius haec tam grandis insufficietia, tamque inexplebilis egestas, quam sit paupercula, tenuis, & macra praeter dominum omnis hareditas. Simul & illud euidentissime monstrat, impudentem mentiri omnes, qui praeter dominum vllam iactant hareditatem praeclearam. Atque hae quid praesentis loci sententia est, Ceterum, quantum ad sermonis commodum, dubium videtur quid sibi velit illud, in praeclearis. Apparet enim hanc dictionem per sese non posse efficere completam sententiam. Soluitur autem haesitatio, vel substantiue accipiendo praecleara, vel intelligendo substantiuum partibus, aut hareditatibus, aut rebus. Praestat tamen substantiue accipi, ut tantundem valeat in praeclearis, ac, in iucundis, in amoenis, in elegantibus: quomodo vertit Felix. Beatus autem Hieronymus, in pulcherrimis. Pro secunda autem parte, Etenim hareditas mea praecleara est mihi, vertit beatus Hieronymus. Et hareditas speciosissima mea est: alij, Hareditas praecleara vel pretiosa est mihi. Chaldaica translatio, Sed & hareditas mea complacuit super me. Quae omnia lectionem nostram atque sententiam elucidant. ¶ **Versu septimo, Increperunt me renes mei.** Sicut oculi, cum nimium vigiliis protrahimus, quasi pro modum aliquem nos increpant & affligunt veluti debitam somni requiem exposcentes: ita hoc in loco de renibus dicitur, qui vigilijs immodicis maxime exhauriuntur, suoque vigore fraudantur. Propter quod à Sapiete dicitur, Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Et prisca illi patres, qui omne studium adhibebant edomandis carnis libidinosis affectibus (quorum sedes in renibus siue in lumbis est) vigilijs immodicis maxime vacabant, ita sese arbitantes carnem optime in seruitutem spiritus subigere. Potest vero ista renium interpretatio & aliter accipi, ut per renes intelligamus affectiones siue desideria, quomodo nonnunquam solet in scripturis accipi: veluti cum dicitur, Deus renū & cordium scrutator, id est, affectionum & cogitationum. Secundum autem hunc modum increpant nos renes nostri vsque ad mortem: quoniam affectiones pie & bona desideria sanctorum, quibus satagunt gratos sese demonstrare erga Deum, non cessant extimulare & innitare ad laudem & gratiarum actionem, neque ociosos esse permittunt: & quantumuis oratio aut gratiarum actio fuerit protrahata, vix tamen patiuntur ut fiat cessatio, sed ad ampliora semper prouocant & impellunt. Facit enim hoc in fidelibus pia grati animi erga Deum affectio, ut nunquam sibi videantur fecisse satis: sed ad maiora semper aspirent, quasi ante nihil fecerint. Quemadmodum ex aduerso, in quibus non est debita erga Deum cordis affectio, hi vbi vel labia sua in oratione aut gratiarum actione aperuerint, vel genua tantum posuerint, iam abunde multa ac magna fecisse sese existimant. Alij vero, renes Christi dicunt esse Iudaeos, ex quibus (vt ait Apostolus) secundum carnem Christus natus est: sicque renes (id est, populum ipsum suum de quo natus est) dicunt eum increpauisse vsque ad mortem: quoniam vsque ad mortem illum persequuti sunt. Verum hae sententia nec connexioni satis consonat, quam in Elucidatione monstrauimus, neque vsquam puto in scripturis posse reperiri, vbi renes alicuius dicantur ipsius consanguinei, vel illi de quibus quis progenitus est. ¶ **Versu octauo, Quoniam à dextris est mihi ne commouear.** A dextris esse dicimus eum qui in auxilium paratus nobis assistit. Vnde in alio Psalmo, Quia assistit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam meam. Et alibi, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam. Alij vero per dexteram intelligunt propitiationem & fauorem, vt esse alicui à dextris, sit illi esse propitium atque bene fauentem. Quod non omnino male proposito quadrat, neque ab altera expositione multum dissonat: quoniam Deus, suae propitiationis clementia & benigno respectu, auxilium nobis & protectionem impedit. ¶ **Versu decimo, Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.** Nomen, sanctum, quidam accipiunt genere neutro, intelligentes corpus sanctum: sed obstat in Graeca lectione articulus masculini generis. Habent enim Graeca τὸν ἅγιον, id est, (genere masculino) ipsum sanctum. Sed & ex Hebraeo interpretes, masculino genere sanctum aut misericordem vertunt. Accipiendum proinde est secundum synechdoche, vt de toto pro parte sermo fiat. Quemadmodum enim in priori parte de anima fit mentio, sic in secunda de corpore. ¶ **Quantum vero ad tres istos versus nouissimos notandum est, quauis peculiariter in Elucidatione aptatae sunt personae Christi, posse tamen commodissime ad vniuersos etiam fideles extendi.** Neque enim fidelium animae in inferno derelinquentur cruciandae in perpetuum, vt animae impiorum: neque corpora omnimodam experientur corruptionem absque spe restitutionis & re-

Psal. 70.

Eccle. 31.

Psal. 71.

Roma. 9.

Psal. 108.

Psal. 120.

& resurrectionis: quemadmodum corruptur penitus corpora iumentorum: sed nota fiet eis atq; referabitur via vitæ per resurrectionem à mortuis, postquã adimplebunt lætitia in aspectu Deitatis, in dextera illius, in sorte electorum & beatorum, quos (vt Euangelicus sermo demonstrat) ad dexteram constituet iudex, vbi ad remunerationem aduenerit. Nam in sinistra (quæ hædorum erit locus) non delectationes erunt, sed cruciatus & tormenta aterna.

Matth. 25.

XVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Ex tituli indicio fit manifestum, hunc Psalmum formam esse orandi. In quo vir fidelis bene sibi conscius, innocentiam atque iustitiam suam multis modis probatam proponens, petit sibi à Deo iustorum saluatore contra iniuste aduersantes fieri iudicium, sicq; in iustitia stabiliri, vt nunquam illorum prauitate moueatur à via recta, Deumque in hoc orat mirificari misericordiam suã, vt se quasi pupillã oculi custodiat, protegat que sub alis misericordie & omnipotentie sue, vt nocuum nullum sustineat à persequentibus. Quorum crudelitatem (quo exaudibilior fiat oratio) versibus tribus, nẽpe decimo, vndecimo, & duodecimo patenter aperit: ac deinde diuinum postulat auxilium, nouissime versu decimo quinto, illorum condemnationem per imprecationis modum, prædicens & ab electis separationem, pro eo quod in hac vita illis quæ Deus nõ probat fuerint satiati, & omnium temporalium bonorum abundantia fuerint abusi: se verò hoc in tempore peregrinationis esurientem, cum apparebit gloria domini, sperat beatitudinem aeterna in aspectu diuinitatis satiantum.

DECIMISEXTI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Exaudi domine iustitiã meam: * intende deprecationem meam.
- 2 Auribus percipe orationem meam: non in labijs dolosis.
- 3 De vultu tuo iudiciũ meum prodeat: * oculi tui videant æquitatem.
- 4 Probasti cor meum, & visitaſti nocte:

* igne me examinaſti, & non est inuenta in me iniquitas.

5 Vt non loquatur os meum opera hominum:

Gene. 8. * propter verba labiorum tuorum ego custo-
Matth. 7. diui vias duras.

6 Perfice gressus meos in semitis tuis: * vt non moueantur vestigia mea.

Atende domine ad meã iustitiã, in qua (te teste, simul & attestate mihi cõscientia) sedulo studeo corã te cõseruari: meam, innocentia cõsidera, & aduersum inimicos nihil peccauerim: * & cõsiderata innocentia atque iustitia mea, benignus intẽde ad exauditionẽ orationis meæ, qua te deprecor pro mea ab inimicis liberatione. 2 Aures tuas, Deus piissime, auditumq; benignũ exauditionis tuę accõmoda orationi meæ, quã coram te fundo corde sincero & integro, minimeque ficto aut simulato, non aliud ore loquẽs, q̃ corde retinẽs. 3 A cõspectu vultus tui (quo omnia conspicias, ac peruides humanarũ actionum singula) procedat proueniãtque mihi iudiciũ contra aduersarios meos, qui mihi iniuste sunt molesti: * oculi cognitionis tuæ & benignus aspectus tuus aspiciãt veritatẽ & iustitiã, qua me innocentẽ ex tua gratia cõfido, vt pro mea iustitia cõtra iniuste aduersantes proferas (me liberato, illis verò fugatis) iustã sententiã. 4 Neque verò innocentia meã, quam propono ad exauditionẽ impetrandam, te lateat: eamque nec vanã nec falsam esse tu nosti. Si quidem spiritum meum & cõscientiam cordis mei tu probasti: inq; varijs tentationibus probatũ cõperisti, & visitaſti ad probationẽ maiorem etiam in nocte aduersitatis, in tristibus tenebris aduersitatu, quãdo mihi lucis atque presentie tuæ subtrãcta videbatur cõsolatio: * tribulationibus quoq; varijs & afflictionib; sicuti in fornace ignis probatur aurum, ita me quoq; examinatu & probatum reddidisti, & in omnibus perseverantem me in iustitia cõspexisti, atq; ab omni iniquitate peccati sollicitẽ declinantem: sic vt nullis tentationibus nullisq; tribulationibus à iustitia potuerim dimoueri cõfortatus gratia tua. 5 Vt que adeo autẽ ab omni iniquitate, vt nõ solum opere non peccarem, verumetia nec ore loquerer opera hominum, id est, quę mala sunt & noxia. Hęc enim sunt opera hominũ, mendaciũ, vanitas, & peccatum, * propter sermões sanctos tuos, propter præcepta tua æquissima, quę tu quasi per labia tua distinxisti, nobisq; obseruãda districte præcepisti: ne ipsa (inquã) in villo transgrederer, ego obseruavi diligenter & sollicitẽ custodiui vias iustitię & virtutis: quę sanẽ (propter hominũ inditã corruptionẽ, & sensum hominis ab infantia & origine pronũ ad contraria virtuti) arctę & angustę sunt, duręque ac difficiles: ita vt pauci admodũ sint qui illas inueniant, aut perambulare velint, pluribus vias latas, molles ac spatiosas, quę in perditionẽ ducunt, percurrentibus. 6 Veruntamen, quia absque tuo auxilio non potest homo in sua perseverare iustitia, tuam misericordia inuocare cogor, orans vt perfectos facias gressus meos in istis iustitię semitis, vtque in fine vique perseverare me facias in illis: * ne forte villo vnquam tempore cõtingat vestigia gressuũ meorũ, actiones vitæ meæ moueri, & excerrare è vijs illis duris, illisq; relictis in vias laras, ac seculari animo suauis deuenire: quemadmodum (proh dolor) nõ paucis euenire cõspicio.

- A 7 Ego clamaui, quoniã exaudisti me Deus. * inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.
- 8 Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.
- 9 A resistantibus dextera tuæ custodi me:

* vt pupillam oculi.

B 10 Sub vmbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum qui me affixerunt.

11 Inimici mei animã meam circumdederunt: * adipem suum conculserunt:

C * os eorum locutum est superbiam.

12 Projicientes me nũc circumdederunt me: * oculos suos statuerũt declinare in terram.

13 Susceperũt me sicut leo paratus ad prædam: & sicut catulus leonis habitans in abditijs.

D 14 Exurge domine, præueni eum:

* & supplantã eum:

* eripe animam meam ab impio, frameam tuã ab inimicis manus tuæ.

15 Domine à paucis de terra diuide eos

* in vasa eorum, de ab-

7 Fidenter autem clamo ad te, neque metuo postulare quicquam eorũ quæ mihi ad salutem necessaria cognouero, quoniam exauditionis tuę gratiam frequenter sum expertus: * & nunc Domine solita pietate fleat ad orationem meam, & exaudi dignanter verba orationis meæ. 8 Mirabiles ostẽde miserationes tuas, & magnos demõstra effectus cõsuetæ misericordie tuę, ó Deus Saluator omnium in te vero corde cõfidetium. Omnino enim necesse est vt mirabilem exhibeas atq; demõstres misericordiam tuam, in electorum tuorum saluatione: quoniã nisi maxima miseratione salus illis non posset contingere: neq; in finem vsque, nisi tua iugiter miseratione adiuti, possent persistere in vijs tuis: maxime tot vndiquaq; inimicis circumstantibus, & à vijs tuis abducere eos modis omnibus cupientibus atq; cõnantibus. 9 Serua me Deus & custodi ab aduersarijs meis, diabolis & hominibus malis qui resistunt virtuti omnipotentie tuę, querentes impedire quę tu vis fieri bona, quę verò tu non vis, mala sollicitẽ conantes promouere: * ab his (inquam) tu me dextera tua sic custodi, & serua diligentissimẽ, assidua tua protectione, quemadmodum in corpore pupilla oculi prouidentia naturę sollicitissimẽ custoditur per continuum pelliculæ operculũ, quod ipsam pupillã ab omni nocuumto iugiter defendit, ne alicũde læsione valeat recipere, aut quodlibet nocuumtum. 10 Quomodo gallina sub alis suis pullos defendit ab auibus rapacibus, ita me quoque sub alis tuis, subq; scapulis fortitudinis atq; protectionis tuę, protege ab impijs aduersarijs meis, qui me grauitè affligunt suis tentationibus atq; persecutionibus, querentes morti dare animam meam, ne videlicet quod optãt possint implere. 11 Vide autem, Deus piissime, feritatem & crudelitatem aduersariorum meorum. Ecce enim animam meã ex omni parte obsederunt, magno impetu, magnaq; astutia vndiquaque, insidias cõstituentes, ad eum modũ quo obsideri solent ciuitates: vt quocunq; me verterem, nusquam deessent mortis pericula: * absq; omni misericordia crudelissimẽ agunt aduersus animam meam, nullam omnino habentes cõpationis & misericordie sedes est) cõcluso atque prorsus obdurato, visceribusq; misericordie penitus obfirmatis, vt nullo valeant cõmiserationis tangi affectu: * ore quoque suo superba loquuti sunt, blasphemiam domine in te, atq; in me conuitia, exprobrationesq; indignas: quasi nemo omnino, ne tu quidem ipse, me possis de eorum manibus liberare. 12 Ipsi nunc me è via recta, quantũ in se est, conantes impulsibus suarũ tentationum eiicere, siue in terram projicere à statu rectitudinis, ex omni parte me obsederũt, vbiq; mihi ponentes insidias, ne quo modo possim euadere manus eorũ: * statuerunt desistere in terrã oculos suos, diligentiissimeq; considerare gressus meos, & vias quas ambulo, vt sic possent mihi commodius locare retia, & laqueos ponere certiores, quos nequiret euadere. 13 Parati stant ad excipiendum me, si cõtigerit in laqueos eorum vel leuiter incidere aut inuolui, ad modũ leonis famelici, qui ad prædam est paratus, feroci animo me vorare cupientes: & quemadmodum catuli leonis qui in occultis latitant, expectãtes magnò desiderio, donẽc prædam aptam conspiciant. 14 Tu verò Domine, meam innocentiam atq; istorum prauam crudelitatem considerãs, exurge mihi in auxilium, neque dissimules aut differas: & præueni atque anteuerte illos, priusquã mihi præualeãt, de eorum insidijs & potestate me liberando, vt presentior atq; potentior mihi sit tuã misericordia ad saluãdum, quã sit illorum crudelitas ad nocendum: * deuince illos, prosterne atq; cõculea sub pedibus tuis (quemadmodum vitis fieri solet, & quemadmodum ipsi facere mihi sperabant) omni eorum virtute & astutia superata, atque in nihilum per te redacta: * illisq; calcãtis sic animã meã saluam fac de manibus impiorum, gladium quoque & potestãtẽ quã à te acceperunt erue, eiice, & aufer ab ijs qui sunt inimici & aduersarij potestãtẽ tuã, sic vt non patiaris illos nobis per suam potentiam aut violentiam vllum inferre nocuumtum. 15 Domine, tu iudex venturus secundum vltionem tuã iustitię diuides eos, separabisque quantũ ad bonã remunerationis præmium, ab electis tuis (qui pauci admodum sunt numero, comparatione multitudinis peruersorum) de terra viuẽtium: à quã ipsi excludentur, illis intromisissis: vt sic fiat peruersorum à bonis distilio, qui nunc in hoc tempore simul sunt commixti: * causã autem ob quam diuidetur ab electis impij bonorum persecutores, hæc est, quoniã in vi-

Iacobi 6. Iudas. Luca 16. *Secunditis tuis adimpletus est venter eorum.*

6 Saturati sunt filijs.

et dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

7 Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo:

Marth. 5. ** satiabor cum apparuerit gloria tua.*
1. Cor. 13.

ta sua dum super terram viuerent, adimpleuerunt venter suum, saturati sunt & copiose perfrui ad omnem plenitudinē ijs que abscondita sunt à conspectu tuo, que tu ignoras, que tu minime probas, id est seculi huius delicijs, & temporarijs felicitatibus: inq; vitijs, atque concupiscētijs, lasciujs, & luxurijs (que tu ignoras ac detestaris) enutrierunt corda sua, & sine freno oblectauerunt semetipsos: vt quemadmodum in hac vita receperunt bona que tu non probas, ita in futura bonis illis priuetur que erunt in conspectu tuo. 16 Filios in hac vita ac filias habent ad abundantiam, eosque egregie pulchros, robustos, & bene compositos, & ite omnium temporalium bonorum abundantia sunt perfrui, & veluti satiati: & vique adeo pleni fuerunt bonis omnibus, vt ea non possent per sese expendere omnia, sed dimiserunt residua prolibus suis: * Insuper & doctrinas prauas & exēpla pessima, morientes quasi reliquias malitiarum suarum reliquerunt suis posteris, quos in reatitudine iustitię debuerat instituere. 17 Ego verò illa omnia quibus illi modo satiatur, contēnens, atq; pro nihilo pendens vniuersa, hoc solum curare volo ac prouidere, vt in iustitia omniq; virtutum perfectione appareā ante conspectū tuū, & modo semper ante te in tuo beneplacito couersando, & postea vitam ad tuam presentiam pertingendo: * parum autem est, si modò dum illi saturantur ego esuriam, illis deliciantibus ego luceam & fleam. Certissima enim fide scio, quòd pro hac esurie, quam modò libes ob amorem tuum sustineo vutura sit mihi perfecta bonorum omnium satietas, tunc cum post tenebras vite huius manifestauerit se mihi gloria tua, cū tu dabis facie ad facie contueri magnificam illam gloriam tuam, in qua tecum iubilant omnes sancti tui, in secula seculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XVI.

Notandum quòd totus iste Psalmus à nonnullis accipitur vt oratio Christi ad patrē, & pro sua, & pro membrorum suorum liberatione, supplicantis. Idque potissimū ob hoc, quòd versu quarto dicatur, Non est inuenta in me iniquitas: & quoniam de Christo dici videatur, quòd propter præceptum patris custodierit vias duras, viam scilicet veritatis, tam vite quam doctrinę. Sed & alia quę dicuntur de malitia aduersantium, videlicet quòd ipsum circumdederint & susceperint quasi leo paratus d prædam, & cetera huiusmodi, rectissime ad Christum quadrant. Atque item, quòd vltimò loco de facietate dicitur ventura, Christo secundum humanitatem recte competere cognoscitur. Veruntamen & Ecclesię, quę corpus est Christi, & cuiuslibet etiam iusto, qui membrum est eius, recte potest Psalmus totus aptari, quemadmodum monstrat Elucidatio. Quod autem dicitur, Non est inuenta in me iniquitas, siab homine puro proferatur, cum modificatione debet intelligi: non vtique quia si nulla omnino sit aut fuerit in eo peccati iniquitas, sed quia testimonium perhibente sibi conscientia, nullum agnoscit in se peccatum mortis (cū Psalmum profert) in se inhabitans, propter quòd Dei posset inimicus constitui. Tale enim peccatum propriè iniquitas reputatur, atque nominatur. Aut ad aduersarios referatur ista iustitia, quasi dicat se nihil commouisse aduersus illos, neque vllam in se inuentam contra illos admissam iniquitatem, vt sic iuste debeat ab illis sustinere afflictionem. **V**ersu primo, Exaudi Domine iustitiam meam. Exaudi iustitiam meam, tantundem est ac si dicas, Exaudi me in iustitia deprecantem, aut propter iustitiam & innocentiam exaudi orantem. **V**ersu secundo, Non in labijs dolosis. Particula illa, Non in labijs dolosis, non est connectenda cum verbo auribus percipe, sed ad orationē referri debet, supplēdo aliquid, quo fiat completa sententia, hoc modo, Auribus percipe orationē meam, quam fundo, aut facio, aut que fit à me, non in labijs dolosis. Oratio autē dolosis fit labijs, cū effectus interior cordis & spiritus desiderium non respondent voci deprecanti, vt pote eum exterius orant labia, cor autem longe est à Deo, neque rectum est coram eo quem lingua orat. **V**ersu 5. Vt non loquatur os meum opera hominum. Initium versus huius secundum sententiam aptius videretur iungi fini versus præcedentis, ad hunc sensum, Non est inuenta in me vlla iniquitas, ita vt neque loquatur os meum opera hominum. Multum enim est, non solum non opere implere, sed neque nominare, neque loqui quę praua sunt, ad consensum vllum siue delectationem, aut loquendo de ipsorum perfectione detractare. Vnde & Apostolus suos monet Ephesios, dicens: Fornicatio & omnis impunditia aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos: Et alibi, Corruptum sunt mores bonos colloquia praua. Opera autem hominum recte dicuntur vicia & peccata, quibus vacant carnales. Solet enim nonnunquam in scriptura simpliciter hominis nomine, carnalis intelligi: quemadmodum cū Paulus scribit Corinthijs, Cū, inquit, dicat quis, ego sum Pauli, & cetera, nonne homines estis, id est, carnales? Qui autem inter homines, carnem superantes, secundum spiritum ambulant, hi non iam homines, sed Dij merentur appellari: iuxta illud, Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Insuper virtutum opera, & actiones verè bonę, Dei potius sunt, quàm hominum. Deus enim est qui operatur in nobis & velle & perficere, pro bona voluntate: & sine eo nihil omnino possumus. Vicia autē & peccata nostra sunt, hominum sunt opera, non Dei. Est enim ex sese omnis homo vanus & mendax, imò vanitas vniuersa: & ex sensu perueritate, ad malè agendum potentes facilesque sumus.

Ephes. 5.

1. Cor. 15.

1. Cor. 3.

Psal. 71.

Philip. 2.

Ioan. 15.

Psal. 115.

Genes. 8.

Asumus. **V**ersu nono, A resistētibz dexterę tuę custodi me. Quòd modò dicuntur prauis demones, hominesque peruersi resistere dexterę Dei, ipsum est quòd Psalmo 10. de iisdem dicitur, quòd destruant quę perficit Deus: Siquidem hic ad seminandum semen bonum in cordibus hominum, ad inferenda præclara virtutum germina, ad eradicandum malarum cupiditatum zizania: interius semper atque exterius operatur. Illi verò in contrarium sedulo conantur: mala seminare semina, plantare spinas & tribulos, semen bonū suffocare, plantata quoque virtutum germina euellere aut arefacere: sicq; dexterę Dei (quantum quidem in se est) resistunt, dum id quòd super omnia ipse desiderat, nempe electorum salutem, hi totis conatibus impedire quærunt. **V**ersu eodem, Vt pupillā oculi. Quòd dicitur de pupillā oculi, diligenter est notandum. Ipsa enim cū sit præ omnibus membris corporis tenerissima, & facillime vel à leuissimo puluisculo recipiat læsionem, propter tamen custodiam pelliculę ipsam operientis (quòd cilium nominant) atque etiā supercilium (quòd veluti rectum est, desuper situm, aduersus illapsam leuium puluerum) ita seruat atque custoditur naturę diligentia, vt rarissime vllam sentiat à foris læsionem. Atque ita sanè & nos, cū ex nobis nimium sumus delicati ac molles, facillimeque à quibuslibet intrauolantibus cogitationibus hocumēti susceptibiles: obumbrante tamen & operiente nos iugiter protectione diuinę custodię tuti sumus, neque vllum nocuum perferimus, donec illa nos non desituit. **V**ersu 11. Adipē suum concluderunt. Quomodo dicitur continere vel concludere super aliquem viscera, quando misericordiam continemus & nolimus misereri (iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitate habere, & clauerit viscera sua ab eo. & c.) ita ad eundem sensum dicere possumus concludere adipem, in quo sedes esse videtur misericordię. Cuius est indicium, quòd homines pinguiusculos, & obesā carnem videamus magis lenes, tractabiles, mites, atque misericordes: macilentos autem & exiles, experiamur magis crudeles, feros, intractabiles, atque nonnunquam immanes, & prorsus immisericordes. **V**ersu 12. & 13. Projicientes me nunc circumdederunt me, & c. Sic loquitur, ac si iam proiectus, prostratus, atque pessum datus sit ab inimicis, sitque iam ab illis in prædam susceptus, cū tamē prius suę allegauerit iustitię, & iniquitatis nullius sibi fuerit conscius. Proinde duo hi versus sic intelligantur: oportet, quomodo in Elucidatione expositi sunt de inimicorū malitioso conatu. Aut secundum eum loquendi modum accipiantur, quo id quòd futurum metuumus, quasi præsens reputamus atque enūciamus. Indubiè enim facillimè id nobis contingeret, proijci, prosterni, & in prædam suscipi, nisi nos seruaret diuina protectio. Quòd etiā dicitur, Oculos suos statuerunt declinare in terram: præter sensum in Elucidatione assignatum, accipi etiam potest, vt fit idē quòd prius dictum est, Adipem suū concluderunt. Solent enim qui misereri omnino nolunt, in terram oculos defigere, & nolle ad eum qui patitur miserum, oculos dirigere, ne forte moueat aspecta patientis miseria. Id in parentibus ac magistris, parcere nolentibus pœnam commertis filijs sine discipulis, est conspicuum. **V**ersu 14. Framęam tuam ab inimicis manus tuę. Per framęam nonnulli intelligendum putant spiritum & animam hominis iusti. Per hanc enim Deus aduersus inimicos pugnare cognoscitur, eisdemque superare. Verum ea expositio, quàm monstrat Elucidatio, magis probanda videtur: videlicet, vt per framęam, rompheam, siue gladium, intelligatur potestas illa quę à Deo malis subinde conceditur. Potestatem enim omnem quam habet diabolus, quā ad nocendum vitur, non nisi à Deo habet: tametsi ab eo concessa non sit ad hoc vt noceat. Similiter & hominibus prauis à Deo gladius frequenter conceditur ad exercitationem electorum, dum impijs regna, imperia, dignitates, præfecturę, dititię, potentia, auctoritas contingunt, quibus rebus nocere valent, suntq; formidabiles. Hanc autem framęam possunt iusti eripi, auferriq; ab inimicis manus Dei, id est, sic cohiberi diuina virtute, vt nocere sibi nunquam possint, neque aliquando hac sua potestate præualeant. Quia enim inimici sunt manus Dei, & aduersarii potentie eius, optandum est ab ijs qui amici sunt manus Dei, vt aduersus gladius ille tollatur de manibus impiorum. **V**ersu 15. Domine à pauis de terra diuide eos in vita eorum, & c. Particula ista, in vita eorum, in medio posita, à plerisq; ad præcedentia refertur ad verbum diuide, hoc modo, Diuide eos in vita eorum. Quę connexio rectam habet intelligentiam, quoniam impij etiam donec viuunt, secundum iudicium diuinę discretionis, merito segregantur & diuiduntur ab electorum numero: dum absque charactere Dei, absque pignore & signo salutis separati consistunt à parte diaboli, diuisi à filijs Dei, & cauterio diaboli signati, iuxta verbum Apostoli, cauteriatam habentes suam conscientiam. Diuidit quoque eos Deus ab electis, qui pauci sunt, dum eis nunc concedit temporalibus frui prosperitatibus: suos autem electos disciplina paterna corripit, & multis aduersitatibus affligi & exercitari permittit. In Elucidatione tamen cum sequentibus hanc particulam coniungimus, legentes hoc modo, In vita eorum de absconditis tuis adimpletus est venter eorum: propterea quòd huius connexionis intelligentia nobis facilior & commodior videretur. **V**ersu eodem, De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Abscondita ista Dei intelligi possunt, vel temporalia & caduca bona quę Deus non aspicit, quia neminem propter illa aspicit aut acceptum habet: sed tantum ob bonam voluntatem, & fidēlem, quę sibi exhibetur, seruitutem. Dicuntur autem hæc abscondita Dei, id est abscondita à Deo: non quòd et ignoret, sed quia non probat neque aspicit ad illa. Possunt etiam intelligi vitia & peccata, quę abscondita sunt à Deo, quoniam ea reprobatur Deus & detestatur. Quam vtramque intelligentiam indicat Elucidatio. Per ventrem autem recte accipimus ipsam carnalem concupiscentiam vel cupiditatem illorum: quā cū Deus sua permissione illis implet, concedendo eis temporalium bonorum abundantiam, quasi ventrem eis implet de absconditis. Vitijs quoque & peccatis ventrem illis adimplere Deus intelligitur, quia permittit illis suę cupiditati & concupiscentię obsequi, & abundanter illis præbet vade suę concupiscentię & cupiditati.

Psal. 10.

1. Ioan. 3.

1. Tim. 4.

tati satisfaciunt, in vitijs degentes. ¶ Versu 16. Saturati sunt filijs. Hoc loco, pro filijs habet Psalterium Romanum, porcina, Saturati sunt, inquit, porcina, hoc est, immunditia & fordibus peccatorum vel temporalium bonorum. Atque hoc modo legit & interpretatur beatus Augustinus, agnoscens tamen & nostram vulgatam lectionem, quam etiam interpretatur, per filios intelligens opera mala, dicens illos filios saturos, quia operibus malis plenos.

DECIMISEPTIMI PSALMI ARGVMENTVM.

2. Reg. 22. Psalmus iste vna cum titulo, ex libro Regum acceptus inuenitur. Est autem gratiarũ actio cum laude, & cõ- memoratio prateritorum beneficiorum, qua rex ipse & propheta mirabilia sibi à Domino Deo exhibita beneficia cõmemorat, potissimum in liberatione ab omnibus inimicorũ oppugnationibus. Aduersus hos enim totus Psalmi decursus loqui cõspicitur. Et primum quidẽ, quẽadmodum à grauisimis sit pluribusq; periculis Dei beneficio liberatus, generaliter edicit vsq; ad versum nonum: post hunc specialius modũ Diuine liberationis, & terribilem Dei ad pugnandum pro se aduentũ describens, versibus decem proxime sequẽtib; plurimumq; iuuabit in horum versũ intelligẽtia. Dominũ quasi virũ pugnatorẽ attẽdere, & modũ obseruare corporaliter pugnantiũ. Nam introducit hic Psalmista Dominũ quasi virũ pugnatorẽ, qui ad hoc de celis descẽdit, vt sibi cõtra hostes ferret auxiliũ. Deinde à versu 19. ad exaggerandã liberationis sui gloriã, hostium fortitudinem & seuitiã proponit, à qua se gloriatur liberatũ. Allegat autem suã liberationis causam versu 22. ex Dei beneplacito & ipsa sua innocẽtia, quã ad Dei gloriã prolixius protestatur, dicens se custodisse vias Domini, & alia huiusmodi, quæ ad perfectã pertinet iustitiã. Deus verò cum talis sit erga vnũquemq; nostrũ, quales nos erga ipsum mõstramus (cũ sanctis sanctus, & cum peruersis ipse quoq; crudelis, superbos humilians, humiles exaltãs) ob hoc ab eo meruisse se dicit liberationẽ, inimicos verò confusionem. Atq; hæc quidẽ vsq; ad versum 31. Dehinc verò, in Deũ speciali spiritus exultatione et feruore raptus, miris modis prædicat eundẽ, partim, quantum ad ea quibus in seipso magnus est & laudabilis, potissimũ autẽ in ijs quæ ipse ab illo accepit beneficijs. Et super omnia fortitudinẽ illã celestis auxiliũ, qua super inimicos obtinuit victoriã perfectã, atq; etiã impõsterũ obtinere nõ dubitat, multis versibus prolixè ardentẽq; cõmemorat, Deo nõ solum in omnibus dans gloriam. Propter quod cõmemoratis omnibus, in laudis proposito Psalmum finit ac terminat. ¶ Aduertendũ est autẽ, hunc Psalmũ plerosq; fidelium totũ Christo applicare grãtis agentẽ patri, pro sua suorumq; mirabili liberatione et mirifica exultatione, alios, ad Ecclesiã, pro liberatione à grauisimis periculis & persecutionibus. Quas intelligẽtia nequaquã reprehendimus, neq; abijciendas censemus: imò in annotationibus post hunc Psalmum adijciendis mõstrabimus (vel figuratim) vtrãque. Quia tamẽ difficile est singula omnino ad Christi personã aut Ecclesiã adaptare, faciliõ autẽ ipsi personẽ David: idcirco hunc, in nostra elucidatione faciemus loquentẽ, Deoq; suo liberatori (quod et titulõ patẽter indicat) grãtis agentẽ. Nos verò illum audientes tam feruenti spiritu Dei beneficia prædicantẽ, Deumq; liberatorẽ mirificè efferentẽ, discamus ab eo quẽadmodũ pro acceptis beneficijs nos quoq; saluatori nostro grati esse debeamus. G

DECIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

Ioan. 15. 1 Diligam te Domine
Philip. 4. Fortitudo mea:

- * Dominus firmamentum meum,
- * & refugium meum,
- & liberator meus.
- 2 Deus meus, adiutor meus, & sperabo in eũ.
- 3 Protector meus & cornu salutis meæ:
- * & susceptor meus.
- 4 Laudans innocabo Dominum:
- * & ab inimicis meis saluus ero.
- 5 Circudederunt me dolores mortis:

Diligere te volo ex corde bono, Domine Deus meus, & verò charitatis amore tibi semper adhærere, indissolubili literq; copulari in sempiternum: quandoquidem tu mea es omnis fortitudo, sine quo omnino nihil possum facere, & in quo me confortante possum quæcunq; possum: * tu es Domine stabilimentum meum, super quem firmus ac solidatus consisto, quasi super firmam & immobilem petram: cui donec innitor, impossibile est in lutum peccatorum immergi pedes meos: * es quoque mihi in tutissimum refugium, & tanquam arx munitissima, ad quam confugiens, & intra quam me concludens seruabar, ab omnibus inimicis, & es mihi omnimodus liberator atq; saluator. 2. Tu es Dominus Deus auxiliator meus, mihi semper in adiutorium paratus contra inimicos meos: & ob hoc in te securus spem meã omnem totamq; fiducia cõstitui. 3. Protector quoq; ac defensor es mihi cõtra oppugnationes hostiles, & totũ robur ac vis saluationis meæ: per quẽ & inimicos meos debellare queo, & expugnare, sicq; de manibus eorum me ipsum saluare, quẽadmodum suis cornibus solent se animalia nõ solum saluare ab oppugnantibus, sed per eadem etiã oppugnare atq; deuincere: * susceptor meus atq; defensor es, qui in defensionem me suscepisti. 4. Cum laude & gratiarum actione pro perceptis præteritis beneficijs inuocabo Dominum ex toto cordis affectu quandoquicq; me cõtigerit ab hostibus oppugnari: * & ipsius beneficio (nihil dubito) saluabor, liberaborq; quantocius ab omnibus inimicis meis, ita vt nihil mihi vniuerso suo conatu valeant nocumẽti inferre. 5. Quæ mihi data sunt experiri, recitabo ad gloriam Dei mei, vt pro magnifica sua liberatione, digna laude celebretur liberator. Fuit enim, quãdo dolores grauisimi quasi dolores mortis me ita circudederunt ex omni parte, ita coangustauerunt, quemadmodum coangustari solent & vehementer

A * & torrentes iniquitatis conturbauerunt me. 6 Dolores inferni circudederunt me: præocupauerunt me laquei mortis.

7 In tribulatione mea inuocaui Dominum: et ad Deum meũ clamaui.

8 Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam:

B * & clamor meus in cõspectu eius introiuit in aures eius.

9 Commota est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt:

* quoniã iratus est eis.

C 10 Ascendit fumus in ira eius, et ignis à facie eius exarsit: * carbonες succensi sunt ab eo.

11 Inclinauit celos & descẽdit: * & caligo sub pedibus eius.

12 Et ascendit super Cherubin & volauit:

* volauit super pennas ventorum.

D 13 Et posuit tenebras latibulum suum:

* in circuitu eius tabernaculũ eius, tenebrosa aqua in nubibus aeris.

14 Præ fulgore in cõspectu eius nubes transfierunt:

* grando & carbones ignis.

15 Et intonuit de celo Dominus, et altissimus dedit vocem meam.

hemetissimis cruciari doloribus qui sunt mortis proximi: * tantosq; dolorum cruciatus mihi intulerunt impiorũ demonũ & hominum prauorum persecutiones: quibus, veluti torrente impetuoso à fonte iniquitatis manate, obrui, & opprimi, ac pene submergi videbar. 6 Ex omni parte angustia me presserunt maximã, quales sentiunt qui sunt in inferno, & iam occupasse me ante tempus videbatur laquei mortis atq; dationis æternæ, & quasi illaqueatus iã videbar mortis laqueis adhuc in corpore viuens: ita vt super terram existens corpore, spiritu mihi viderer in angustijs inferni constitutus, viuensq; mortuus. 7 In his autem tantis tribulationum angustijs, in rebus tam iuxta humanam viam desperatis, memor Dei liberatoris mei ad ipsum leuaui oculos, eumq; in auxilium ex cordis intimo aduocaui, & clamorem orationis meæ direxi ad illum, magno affectu ad illum clamans pro salute de tantis periculis. 8 Ipse verò benignissimus Deus non despexit orationem supplicantis (tamen in sublimibus celorum habitat, & ego iaceã in imis terræ) sed benigne exaudiuit orationem meã de sublimi folio gloriæ suæ, de celo sancto suo, in quo vt in templo ad suam cum electis inhabitationẽ deputato & specialiter sanctificato, inhabitat: * & clamor orationis meæ intromissus est ante cõspectum maiestatis eius, ascenditq; & peruenit vsque ad aures ipsius, eumq; ad miserendum & implendum postulata inclinauit. 9 Aduenit autem mihi quantocius in auxilium contra inimicos, mirabiliter admodum & terribiliter, ita vt quasi moueri & contremiscere terra videretur, adeo vt etiã montes à fundamentis commoueri viderentur atq; conturbari: * hunc autem terrorem exhibuit aduentu præsentie suæ, ad ostensionem iræ suæ, quoniã ira accensus erat aduersum iniquos me iniuste persequentes. 10 Eratq; hæc eius ira & indignatio magna valde, quemadmodum eum de facie hominis ira percitũ fumus videtur exurgere præ nimio feruore iracundiæ, & cum videtur ex vehementi sanguinis commoti inflammatione quasi ignis flama à facie hominis furentis exardescere, * ita vt ab ira sua veluti carbones succenderent, ignem vindicem de celo super inimicos demittens. 11 Humiliavit semetipsum habitator celorum sublimium, & modo quodam celos inclinauit, cum de sublimitate celorum descendit, vt mihi in terris ferret auxiliũ: * & caliginosæ nubes erant sub pedibus aduenientis, calcabatq; nubes, & quasi pro scabello subiectas habebat, in terrore adueniens. 12 Et quemadmodum ij qui ad pugna se parat, equos ascendunt, quorum in bellis vtuntur ministerio & fortitudine: ita Deus pro me ad pugnam veniens ascendit, nõ super equos, neq; currus equorum, sed super cherubinos spiritus, super nobilissimos illos, candidissimos, celerrimos, fortissimosq; vectores, super quos ipse residet, quique illi sunt pro curru: & his vectoribus non accurrat, vt qui equis vehuntur, sed celerrime aduolauit, nullam omnino moram patiens, sed absq; mora statim præfens vbicunq; placuerit: * aduolauit (inquam) non aliã auium gestatus, quã aërem secando cum difficultate perceptibiliter moueri conspiciuntur, sed quasi super ventorum pennas, quasi ventum pro alis habens, ad modum venti celerrimè absque vlla resistentia ac mora & imperceptibiliter aduolans, ventumq; tempestuosum simul adduxit secum, ad inimicorum meorum terrorem, quo ipse quasi vehi, & veluti alis quibusdam volare videbatur. 13 Aërem quoque perfudit, impleuitq; tenebris, præ nimia densitate nubium: atque ita in tenebris sibi latibulum constituit, seque occultauit, vt tanto maior esset hostibus terror: cum plagas desuper acciperent, ferientem autem non viderent: * erat tabernaculum eius in circuitu, nempe aqua tenebrosa in nubibus aeris, hoc est, per circuitum sibi faciebat quasi tabernaculum & castrum ex aquis nubium tenebrosis, ex nubibus aquosis, quæ erant in aëre inter nubes cæli. Ex his enim insolito modo coagmentatis atque condensatis, quasi fortalium atque munitionem sibi faciebat, vnde pugnaret aduersus inimicos meos. 14 A fulgore aspectus eius qui procedebat à præsentia ipsius, nubes inflammate celerrimo volatu motæ sunt, & aduersus inimicos in sagittarum modum directæ: * simulq; à præsentia & iussione eius, grãdo insolita & flama ignis in modum carbonum pariter commixta: proiecta sunt in hostes. 15 Vocem quoque tonitruu terribilem de supernis nubibus illis (ex quibus sibi tabernaculum & celũ quoddã cõstituerat) emisit: & ipse altissimus, qui de excelsis pro me pugnabat, terribiles atque insolitos edidit sonitus, ad inimicorum cõturbatio-

* grando & carbones ignis.

16 Et misit sagittas suas, & dissipauit eos.

* fulgura multiplicauit, & cōturbauit eos.

17 Et apparuerūt fontes aquarum:

* & reuelata sunt fundamenta orbis terrarū.

18 Ab increpatione tua Domine:

* ab inspiratione spiritus iræ tue.

19 Misit de summo, & accepit me: * & assumpsit me de aquis multis.

Iob 3.
Psal. 123.

20 Eripuit me de inimicis meis fortissimis & ab his qui oderunt me: * quoniam confortati sunt super me.

21 Præuenerunt me in die afflictionis meæ:

* & factus est Dominus protector meus:

22 Et eduxit me in latitudinem:

* saluum me fecit, quoniam uoluit me.

Exod. 15.

23 Et retribuet mihi Dominus secundū iustitiam meam:

* & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

24 Quia custodini uias Domini: * nec impie gessi à Deo meo.

25 Quoniā omnia iudicia eius in conspectu meo: * & iustitias eius non repuli à me.

bationem: * grando insolita, & ignis flammæ in modum carbonum uehementer accensæ, pariter ferebantur 16 Et quemadmodum de castris ac turribus in hostes iacere solēt, qui intus pugnat, sagittas & iacula, ad vertendum illos in fugam: sic omnipotēs Dominus de tabernaculo suo eminus emittebat coruscationum suarum sagittas in hostes meos, quibus perterrefacti mox terga dederunt, suntque præ timore abinuenientibus: * erant autem sagittæ eius fulmina terribilia, quæ multiplicando copiose iaculabatur in illos, & cōturbati sunt terrore uehementissimo, cum pro me pugnantem desuper celi Dominum sentirent, animoq; destituti, in fugam acti sunt precipites. 17 Tantos uero Deus exoriri fecit, tamque terribiles terræ motus, ad illorum conturbationem, ut cōfractis canalibus, cōfractisq; absconditis aquarum fontalium meatibus, patet ocella fontium: * loca quoque subterranea & profunda, quæ uidebantur quasi in fundamento orbis terrarum abscondita, per terræ cōmotionem, uel aperta uel scissa (ut in terræ motibus fieri solet) denudata atque patefacta sunt. 18 Omnia autem hæc terribilia & horrenda portenta, quibus cōturbati sunt, fugatiq; hostes mei, ab increpatione & iracundia tua Domine super illos processerunt: * ex eo quod flauit aduersum eos flatus indignationis tuæ, ab immissione uindictæ quam in ira tua excitasti, emisisti, ac ueluti flare fecisti, ad modum uenti tempestuosi contra illos. 19 Ita misit de summitate cælorum (quos inhabitat) Deus altissimus cæleste mihi auxilium à terrarum infimo ad se exclamanti, & sua defensione de manibus persequētium suscepit me: * & assumpsit me in protectionem, liberauitq; à multitudine populorum & hostium innumerabilium, qui me uelut inundantes aquæ absorbere uolebant & perdere: aut à multitudine exorientium tribulationum atque persequutionum, quibus uerisimiliter eram obruendus atque absorbendus, nisi me Diuinæ protectionis assumpsisset custodia. 20 Ipse me liberauit ab hostibus meis, qui erant fortes atque robusti supra modum, potentes ualde ad nocendum mihi, & à talibus inimicis qui me obfirmato animo & implacabili odio habeant exosum, quibus mea perditione nihil prius est neque optabilius: * idcirco autem ipse suam mihi liberationem dignanter exhibuit, quoniā uidit inimicos meos esse multo me robustiores, & (quantum ad meam attingeret uirtutem) illos mihi conspexit facile præualuitos, nisi suo mihi succurreret auxilio. 21 Quasi præoccupado, tam numero multitudinis, quam magnitudine uirtutis fortiores, contra me exurgunt imparatum, & (quantum ex memetipso) longe inferiorem excitantes mihi afflictionis diem, magnamq; mihi angustiam inferetes: * uerum Dominus Deus aduersus illorum insultum protectorem se ac defensorem exhibuit mihi. 22 Qui quidem sua validissima potentia, quasi uir pugnatior, de manibus inimicorū me liberatum constituit in latitudine libertatis extra omne periculum, omnē à me angustiam animi & cordis anxietatem repellens: * ipse me ab omnibus inimicorum insultibus saluum faciat, illæsumq; abire: nō propter meq; iustitiæ condignum meritum, sed propter beneplacitum benigne uoluntatis suæ. quoniam ita placitum fuit ante illum: quia me elegit & saluare me uoluit, idcirco & fecit. 23 Respiciet nihilominus (tametsi prima liberationis meæ causa sit, bona eius erga me uoluntas) ad iustitiam atq; innocentiam meam, in qua sedulo conuersari studeo ante conspectum ipsius, & secundum eam mihi bona retribuet sibi seruiētis: * secundū puritatem cōuersationis meæ, & bonorum operū rectitudinem, quā adiuuante ipsius gratia sedulo conor operari benefaciet mihi. Est enim hoc iustū, ut seruus à domino protectionem accipiat atque defensionem oportunam. 24 Sic enim multis testimoniū perhibet cōscientia, quod præcepta atq; mandata Dei (per quæ ambulare nos uoluit) diligenter custodiui, eaque obseruare sollicitus fui: * neq; impietate feci aduersus Dominum Deum meum per quam in finem ab eo diuiderer, aut quæ inter me atque illū inimicitias constitueret, ob quam protectionis mihi iustè subtraheret patrociniū. 25 Quoniā iugiter ante oculos habeo, & mētis cōfideratione uerso omnia præcepta eius, quæ disposuit nobis in iudicio: * atq; etiam iudicia illa, quibus obseruatores præceptorum suorum discernit præmio à præuaricantibus. * & præcepta ipsius iustissima, in quorum obseruatione homo iustificatur, non contempsi, nō abieci per transgressionem, sed reuerenter suscepi atque custodiui, per studiosam obser-

uatio-

A

26 Et ero immaculatus cum eo:

* & obseruabo me ab iniquitate mea.

27 Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam:

* & secundum puritatem manuum mearū in conspectu oculorum eius.

B

28 Cum sancto sanctus eris:

* & cum uero innocenti innocens eris.

29 Et cum electo electus eris:

* & cum peruerso peruerteris.

C

30 Quoniā tu populū humilem saluū facies:

* & oculos superborū humiliabis.

31 Quoniā tu illuminas lucernam meā domine: * Deus meus illuminas tenebras meas.

D

32 Quoniam in te eripiar à tentatione:

* & in Deo meo transgrediar murum.

33 Deus meus impoluta uia eius:

* eloquia domini igne examinata.

uationem, permanendo in eis: * Opera quoque iustitiæ ueræ, quæ illi est accepta, non neglexi: sed sollicitè amplexatus sum ea. 26 Et quemadmodum hæcenus conuersatus sum in beneplacito eius, ita etiam amodo in residuo temporis mei propono immaculatus permanere cum eo, & sine macula peccati ante conspectum eius conuersari: * sicque in eius gratia & dilectione in finem usque perseuerate, & obseruare me uolo, diligenterq; mihi cauere ab omni iniquitate, ne quā aliquando contra Deum meum committam, per quam ab eo diuidi merear, eiusque gratia & defensione priuari. 27 Et cum iuxta bonū istud rectitudinis propositum ambulauero, certus sum quod bona reddet mihi iustissimus & misericordissimus Dominus, iuxta eam quam in me agnouerit iustitiam atque innocentiam: * & secundum munditiam cōuersationis operumque bonorū quæ operatus fuero in sanctitate & iustitia coram ipso, quasi ad gloriam & laudem eius, tanquam ipso inspectore & iudice, certus sum quod bona retribuet mihi, & in præsentem auxilium opportunū non denegans, & in futuro seculo salutē largiturus æternam. 28 Et de his quidem fide certissimus nihil omnino addubito, o iuste & misericors Deus, quin ita sis cum seruis tuis semper acturus. Talis enim tu erga unum quencumque existis, talemque te unicuique exhibes, qualis ipse erga te fuerit, & qualē se erga te monstrauerit. Erga eos enim qui in sanctitate tibi atque iustitia student seruire, sanctum te exhibes, ac misericordem, eos in te sanctificando amplius, & teipsum sanctificando in eis: agisque cum eis sanctè per omnia, & misericorditer: * & cum homine innocente, qui te curat non offendere, tu quoque innocenter ages, non redditurus illi malum quod non cōmeruit, neq; illi noceres in ueritate, ut ille à noxa sibi cauit erga tuā maiestatem. 29 Cum amico tu amice ages, & qui te elegerit in Dominum, tuæ se seruituti ex bona uoluntate addicens, hunc absq; dubitatione & tu uicissim me eliges in seruū, imò amicum, imò filium: * contra uero, qui corde peruerso per malitiā te derelinquentes ad uitia & peccata conuertuntur, his tu peruersus eris, id est, crudelis, atq; seuerus & formidabilis ultor, agensque cum illis nō (ut cum prioribus) benigne & amice, sed peruersè siue prauè: hoc est seuerè admodum atq; districte, traditurus nimirum huiusmodi tortoribus, atque ab eis exacturus omnia ad nouissimum usque quadrantem, ut tātō sentiant te seueriorē ultorem, quanto prius benignum & misericordē dominum contempserant. 30 Tu enim es, qui homines spiritu pauperes, ac simplices corde, benigne respicis, facisque saluos, & nunc eos à malo custodiens, & in futura uita ad salutem æternā exaltans: * eos autē qui incedunt in superbia, fastum atque extollentiam animi elatis oculis monstrantes, hos tu per tuam iustitiam deprimes, & ad terram usque summa humiliatione prosternes. Veniet enim, quado omnis qui se modo exaltauerit, humiliabitur: & econuerso, qui se humiliauerit, exaltabitur. 31 Et quidem tu ipse es Domine, qui illustratione superna cælestis radij meam mentem illuminas, eamque uelut candelam, aut facem ardentem lucere facis, per tui spiritus irradiationem, ueluti particulā quādam illius increati luminis infundendo in animam meam: * & hanc illuminationem te precor ut perficias, ita ut cor meū tenebrosū (quod ex sese nihil est nisi tenebræ, & obscuritate ignorantæ plenum) perfecte illumines: & si quid forte adhuc later tenebrarum, hoc ipsum per lucis tuæ irradiationem depellas, ut prorsus nihil in me remaneat tenebrarum, nihil obscuritate sit horridum, sed tua luce clarescant, luceant, niteantque omnia. 32 Per te enim omnem tentationem quæcunq; obuenerit, siue corporalem, siue spiritualem, superare possum, atque liber euadere: * & in te, o Deus meus (qui me illuminas, me adiuuas, me deducis, meque confortas) omnia possum: neque quicquam omnino est uel tam graue, uel tam humano iudicio impossibile, quod non in te confortatus, tuoque amore confirmatus possim ac ualeā, siue agere, siue sustinere: etiam si (ut ita per excessum quendam rei magnitudinem exprimam) murus validus foret transeundus, quod apud homines tamen iudicaretur difficillimum. Omnia enim possum in eo qui me confortat: & certus sum, quia neque mors, neque uita, neque ulla creatura, uel tentatio, poterit ab eius charitate me separare. 33 Dei mei uia est immaculata: hoc est, præcepta eius (per quæ nobis ipse constituit ambulandum) nihil immundum, nihil prauum continent: * sermones Domini, siue præceptorum, siue promissionum, sunt probatissimè

Actu. 10.

Luc. 14.

Ioan. 15.

Matth. 5.

Ibidem.

Luc. 14.

Philip. 4.

Ibidem.

Rom. 8.

Psal. 118.

* protector est omnium sperantium in se.

34 Quonia quis Deus præter dominum: aut quis Deus præter Deū nostrum?

35 Deus qui præcinxit me virtute:

* & posuit immaculatā viam meam.

36 Qui perfecit pedes meos tanquā ceruorū:

* & super excelsa stans tuens me.

37 Qui docet manus meas ad prælium:

* & posuit vt arcum æreum brachia mea.

38 Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ:

Esaie 28.

* & dexteratua suscepit me.

39 Et disciplina tua corripuit me in finem:

* & disciplina tua ipsa me docebit:

40 Dilatasti gressus meos subtus me:

Heb. 12.

* & non sunt infirmata vestigia mea.

41 Persequar inimicos meos, & cōprehendam illos:

* & nō conuertar donec deficiant.

42 Confringam illos, nec poterunt stare:

* cadent subtus pedes meos.

43 Et præcinxisti me virtute ad bellum:

* & supplantasti insurgētes in me subtus me.

fimi, purissimi atque castissimi, ad modum auri puri quod igne probatum est atque purgatum, dispositi in summa veritate atque æquitate: imò veritas ipsa sunt & æquitas, nihil continentes prauitatis, nihil vanitatis, nihil mendacij: * securus ac certus protector ipse est omnium in se recto corde sperantium. 34. Ipse enim solus est Deus verus omnipotens, qui possit in se sperantes protegere dextera sua, neque alius est Deus verus, siue in cælo, siue in terra, præter vnum Dominum & Deum verum, quem nos credentes in eum colimus, quem laudamus, cui nunc psallimus, cui vni vt soli vero Deo, nostra omnia ferimus accepta. 35 Ipse est qui me armat, confortat, & quasi ad pugnam accinxit fortitudine, per virtutem gratiæ suæ me corroborando: * & viam vitæ, conuersationisque meæ gressum ipse custodiuit sine macula peccati, faciens me vias rectas percurrere. 36 Ipse est, qui pedes meos ita veloces reddidit, atque ad cursum ita perfectè agiles mobilesque effecit, quemadmodum sunt pedes ceruorum, qui in currendo sunt celerissimi. Sic enim & me fecit per agilitatem internæ gratiæ suæ, celeriter alacriterque absque pigritia, vias percurrere præceptorum suorum: * & ipse est, qui me super excelsa constituit, ita me confortans, vt etiam vias difficiles ambulare, & ea quæ hominibus alta ac nimis sublimia, vixque possibilia videntur, audeam in ipso tentare. 37 Ipse est qui me docet manibus præliari aduersus hostes meos, qui in præliando manus meas dirigit atque confortat, vt me pugnante ipse magis quam ego dicendus sit pugnare. Sic enim illi est placitum, ad faciendam contra inimicos nostros victoriam, nostrarum manuum, nostrarumque virium frequenter vt ministerio, quo confusibilior sit hostium prostratio ab imbecilli hominis manu: * ipse brachia mea in pugnando facit quasi æreum arcum, ad feriendum fortia, ad læsionem, suscipiendum dura & verberum ictibus non cedentia, nullis potentia laboribus aut frangi aut fatigari. Id enim præstat suis pugnatoribus Deus, vt in pugna strenuè feriant aduersarios, ab ipsis autem læsionem non suscipiant: facitque eos nec aduersariorum ictibus vulnerari, nec frangi pugna molestijs. 38 Et saluasti me domine protectione tua ab omnibus inimicis meis: * & virtus omnipotentis tuæ ipsa me defendit ab illorum insultibus atque oppugnationibus. 39 Et eruditio interiorque instructio tua ipsa me rectificauit, inque rectitudine constituit ad perseuerandum in ea vsque in finem: * interior tua instructio siue eruditio ipsa me docebit quomodo in omnibus agere debeam, & conuersari: * Ipsa etiam exterior per afflictionem disciplina atque eruditio corripuit me, atque ad rectam viam reduxit, siquando à rectitudine cepissem in prauitates declinare: dansque intellectum insidita vexatio à malo quanto cyus reduxit, ita vt experientia mali edoctus, tanto de cætero firmiter atque solidius in vijs tuis consistere. Virga enim disciplinæ est, qua electos tuos (siquando aberrare cepissent) ad bona reducis, firmiterque (seueritate tua vel paululum experta) in te persistere facis, atque perseuerare in finem. Vix enim potest in finem persistere in numero filiorum, qui extra disciplinam tuam est, qui que paterna tua visitatione non aliquando corripitur. 40 Dilatasti quoque subtus me gressus pedum meorum, latisque passibus me fecisti incedere: id est, feruenter me progredi, multumque procedere ac promouere in via virtutum fecisti: * & non sunt debilitati pedes mei in ambulando vias tuas, neque sunt infirmati in vestigijs suis, propter tuam confortationem, atque confirmationem gratiæ tuæ. 41 In tua autem hac confortatione non solum non timebo inimicos meos, verumetiam persequi audebo, atque etiam oppugnare & debellare eos, imò & comprehendam illos, atque sub mea redigam potestate deuictos: * & non cessabo ab eorum impugnatione, donec illorum sensero defecisse virtutem, & deuictam esse contritamque illorum potentiam: donec perfectam obtinero victoriam, non remittam pugnam. 42 Conteram tuo auxilio virtutem illorum, atque in nihilum redigam, nec poterunt consistere ante conspectum meum, ad mihi resistendum, sed victi confusi que aufugient: * & quemadmodum ij qui gladio caduntur, vulnerati cadunt sub pedibus cadentium: ita cæsi atque prorsus deuicti prosternentur ad pedes meos in testimonium perfectæ victoriæ. 43 Fortitudine presentis tuæ armasti atque animasti me, & quasi accinctum paratumque fecisti ad pugnam contra inimicos meos: * & eos qui in me insurgēbant, qui mihi bella

A 44 Et inimicos meos dedisti mihi dorsum: * & odientes me disperdidisti.

45 Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret: * ad dominum, nec exaudiuit eos.

46 Et comminuam eos vt puluerem ante faciē venti: * vt lutum plætearum delebo eos.

B 47 Eripies me de contradictionibus populi: * constitues me in caput gentium.

48 Populus quem non cognoui seruiuit mihi: in auditu auris obediuit mihi.

49 Filij alieni mentiti sunt mihi: * filij alieni inueterati sunt, & claudicauerūt à semitjs suis.

C 50 Viuit dominus, & benedictus Deus meus: * & exaltetur Deus salutis meæ.

51 Deus qui das vindictas mihi: * subdis populos sub me: * liberator meus de inimicis meis iracundis.

D 52 Et ab insurgētibus in me exaltabis me: * à viro iniquo eripies me.

53 Propterea confitebor tibi in nationibus domine: * & nomini tuo psallum dicam.

54 Magnificans salutes regis eius: * et faciēs misericordiā Christo suo David, * & semini eius vsque in seculum.

bella mouebant, qui mihi nocere querebant, tu per auxilium tuum deuictos proiecisti subtus pedes meos, dans mihi ita perfectam de eis victoriam, vt iuxta placitum eos calcarem, eosque vt scabellum pedum prorsus nihili facerem. 44 Et vertisti in fugam inimicos meos, fecisti que eos præbere mihi dorsum, ad modum fugientium in prælio, qui desperata victoria terga vertentes, insequentibus pugnatoribus dorsum præbent liberè cadendum, neque vltra de pugnando cogitant aut resistendo: * & eos qui me odiose querebant perdere, tu per terrorem potentis tuæ disperdidisti, dissipasti, atque contriuidisti, ita vt prorsus præualere in nullo potuerint. 45 Cum cæsi præ miseria atque confusione clamarent pro auxilio, non erat qui illis posset ferre suppetias. Siquidem manus Domini pugnabat aduersum illos, cuius potentis nemo potest resistere: * etiam si ad Dominum cæli, cuius super se manum sentiebant clamarent, non exaudiebantur: quoniam niam non ex corde puro inuocabant, sed terrore tantum mortis conterriti, potissimum quod in innocentis persequutione fuissent deprehensi, quod Deo est abominabile. 46 Et datum est mihi ex diuina virtute conterere atque dispergere exercitus hostium meorum, sicut puluis à faciē venti impetuose flantis dispergitur: * quasi lutum quod in plateis iacet, quod calcantium pedibus vndiquaque dispergitur & conculcatur, sic auferam, dispergam, atque deiciam illos. 47 Tu me de contradictionibus, de oppugnationibus populorum saluabis, pacem mihi daturus ab hostibus meis per circuitum: * insuper & constitues me principem, ducem, ac dominum super gentes plurimas, omnes quas tu subiugabis meo imperio, faciesque me illis præminentem in regni gloria, quemadmodum eminet & excellit caput super membra cætera. 48 Populi alienigenæ, quos prius non agnoueram inter subditos meos, subiecti facti sunt mihi: & obedientissimi in solo auris auditu, mox ad auditum vocis atque iussionis meæ seruiuerunt mihi. 49 Filij tamen alieni, filij iniquitatis, filij Belial, qui se meo imperio subtrahunt iniuste, quo peccent liberius, ipsi mendaciter nequiterque suo more egerunt, mecum pacta ac fœdera inita minime seruantes: * filij isti alieni (quos ego non pro meis omnibus agnosco) inueterati sunt in malitijs suis: propter quod odientes iustitiam, odiunt me quoque iustitiæ administratorem, & claudicauerunt, aberraueruntque à semitis suis, in quibus olim ambulabant, obedientiam debitam & promissam abijcientes, quos propter impietatem suam & ego nihili facio, neque perdendo multum me perdidisse existimo. 50 Viuis tu Domine, esque vita vera viuificans omnia, à quo supra narrata cuncta mihi præstantur: & benedictus sis tu atque laudatus Domine Deus, author salutis meæ & vnicus saluator meus: * & glorificeris magnificerisque, ô Domine Deus, author salutis meæ. 51 Tu (inquam) Deus qui facis mihi vindictam atque vltionem contra inimicos meos: * & populos alienigenas non solum me non finis opprimere, verumetiam subiectos & tributarios mihi facis ad ampliandam gloriam regni mei: * tu es vnicus saluator meus, qui me liberas de hostibus furore suo in me insurgentibus, & prælia aduersum me exulcitantibus. 52 Et ab alijs qui oppugnando atque inuadendo insurgunt in me, tu salutem dabis mihi & victoriam me sublimabis: * ab omnibus iniquis qui mihi iniuste querunt malum, tu me eripies, faciesque saluum. 53 Propter hoc, confessione laudis ego te celebrabo in gentibus plurimis, quas tu mihi subiectas feceris: * & psalmos laudis decantabo glorioso nomini tuo; in conspectu omnium populorum. 54 Tu enim es magnificans saluationes regis tui, mirabiliter & magnificè saluans regem populi tui, quem constituisti super populum tuum: * misericorditer agens cum David Christo tuo, quem tu electum vnixisti oleo super populum tuum, ab omnibus hostibus & malis vniuersis eum liberando: * neque verò cum ipso solo quantum ad eius singularem personam peculiariter attinet, verumetiam eum vniuersis posteris eius in sempiternum, qui verum fuerint semen eius, & paternæ iustitiæ fuerint sectatores. His enim tu domine benefacies in misericordia tua, qui personarum acceptionem nesciens, omnes tibi in iustitiæ veritate fideliter seruientes, gratos habes & acceptos: vt que in æternum.

Esaie 47. Dan. 4.

TAmetsi hunc Psalmum videamur personæ David in Elucidationis processu peculiariter applicasse, non excludimus tamen eorum intelligentiam, qui Christo aptare illum voluerint; imò etiã includimus, quemadmodum in figura figuratum continetur, & in signo signatum. Siquidem David, Christi figuram gessisse constat. Et quæ de David in psalmis dicuntur aduersum inimicos suos dimicantem, non est difficile ad Christum contra mundi principes, diabolos scribasque & phariseos, pro veritate & humani generis liberatione pugnantem, accommodare. Neque rursus erit difficile, Psalmum propositum ad ecclesiam referre: quæ prius grauissimis persecutionibus agitata atque concussa, ac veluti mortis doloribus circumdata, tandem est diuinitus mirabiliter liberata propter innocentiam suam: quæ à Deo multis est donis preciosis tanquam amabilis sponsa dotata, quæ etiam super alienigenas populos accepit ex Dei beneficio principatum. Iterum, & iustus quilibet à grauibus periculis miro modo liberatus, Deo liberatori suo volens gratias agere, ex hoc Psalmo formam gratiarum actionis optimam poterit accipere. ¶ Versu quinto, Circumderunt me dolores mortis. Si Christo applicetur Psalmus, dolores istos mortis, & dolores inferni, intellige angustias & dolores agonizantis passionis atque mortis, torrentes autem iniquitatis, persecutionem grauissimam, quam impij demones, scribæ atque pharisei aduersus eum suscitauerant. Si verò Ecclesiæ aptetur, intellige afflictiones & persecutiones grauissimas, quibus in suis primordijs fuit conuulsata à sæculi principibus, ac deinde varijs hæreticorum adinventionibus, à quibus etiam postremò in nouissimo Antichristi tempore grauissimè affligetur. ¶ Versu nono, Commota est & contremuit terra. Ab hoc versu vsque ad decimum sequentem (hoc est, vsque ad versum 19.) videntur hæc omnia ad personam David commodius referri: certè facilius, nihil est dubium. Christo autem & ecclesiæ non nisi cum magna difficultate & obscuritate plurima. Pro quorum intelligentia est aduertendum, Deum nonnunquam seruo tuo David in auxilium adfuisse inuisibiliter, quemadmodum cum nullam exterius pugnam exhiberet, sed inuisibiliter ipsum David cum suo exercitu confortans, dabat cælitus victoriam. Nonnunquam verò nimia sua dignatione, ad ostendendum alienigenis terrorem suum, populum quem suum, ac seruum David magnificandum coram oculis nationum, etiam visibiliter ad pugandum pro David apparuit, euidens signis suam demonstrans præsentiam, & veluti armis corporalibus pugnam se manifestans, quemadmodum & de Iosue legimus, quod ipso pugnantem lapidibus de cælo demissis pugnabatur contra fugientes: & de Aegyptijs in mari rubro, cum insequerentur Israël, ingressi post eos in siccum alueum, respiciens enim Dominus (vt Exodi 14. scribitur) super castra Aegyptiorum, per columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas currum, ferebanturque in profundum: quod videntes Aegyptij, dixerunt, Fugiamus Israël, quia Dominus pugnat pro eis contra nos. Sic & in secundo regum lib. cap. 5. legitur quemadmodum Philisthæis diffusis in valle Raphaim, ad querendum David uictum in regem Israël, Dominus ipse apparuit in cacumine pirorum. Sic enim responsum fuit David à Domino, Cum audieris sonitum clamoris gradientis in cacumine pirorum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthæum. Et de hoc miraculo commodè intelligi potest David in his decem versibus peculiariter loquutus. Videtur enim insignis admodum & manifesta fuisse victoria, quam à Deo cælitus accepit pro se pugnantem: propter quod dignum duxit illam singulariter in sua gratiarum actione commemorare. Percussit enim tunc temporis Philisthæos, à Gabaa vsque Cefer, plaga maxima. Quamquam autem non exprimentur illo in loco omnia quæ hic dicuntur de terræ motu, de fulmine & tonitruo, & de nubibus condensationis: satis tamè est verisimile, omnia illic sic apparuisse, quomodo ipse qui adfuit, & pro quo exhibebantur hæc mirabilia, præfens ipse conspexit. Possunt nihilominus hæc omnia mysticis sensibus ad Christum referri, quem potentia Diuinitatis mirabiliter & magnificè fecit victorem suæ per aduersarias potestates, principem huius mundi (quem iudicatum eiecit foras in ira sua) & contra omnes seculi superbos, potentes, atque sapientes, quos conturbauit & commouit per simplicium Apostolorum prædicationem: per hos de cælo tonans, mittensque sagittas eloquiorum ardentium, quibus illi quidem fugati sunt, saluati autem de manibus ac potestate eorum fideles: idque propter iram Dei aduersum hostes generis humani, quam ostendit in plenitudine temporis. Quæ omnia qui exactius velit cognoscere, apud alios dignos fide commentatores requirat prolixius tractata. Nostra breuitas non patitur nos exactius singula prosequi. ¶ Versu 29. Cum peruerso peruerteris. Pro verbo peruerteris, quidam vetusti codices inueniuntur habere peruersus eris. Nihil autem differet sententia quæ talis est, peruersè ages, & peruersum te monstrabis: hoc est, seuerum vltorem, & durum iudicem, ijs qui peruerso & non recto sunt corde. Consonat illi quod vulgo dici solet, Malo nodo malus quærendus est cuneus. Illud autem consideratione dignissimum est, quantæ hoc sit consolationis, talem erga nos sese monstrare Deum Dominum, quales nos serui erga ipsum nos exhibemus. Profectò aduersum longe est inter homines, qui cum innocentibus plerumque peruersè agunt, non metuentes ab illorum innocentia vindictam, cum peruersis autem (quorum potestatem aut vim metuunt) quasi innocentibus, benignius agunt. ¶ Versu 31. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Mens humana non ex se lux est vel lumen, sed lucerna, luminis videlicet capax, vt candelæ quæ si igne fuerit cælesti & lumine desuper participato accensa, lucet, & illuminat interiora hominis. Si verò accensa non fuerit, neque lumine cælitus participato donata, candelæ est quidem sed extincta, non ardens neque lucens. Iustorum autem mens, vt sit ardens, lucensque lucerna, à Domino illuminatur: quemadmodum de Ioanne dicitur, Ille erat lucerna ardens & lucens. ¶ Versu 32. Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum. Dei confortatio iustum ad duo facit valens

Iosue 10. Exod. 14.

2. Reg. 5.

Ibidem.

Ioan. 12.

Ioan. 5.

A valentem, in quibus est perfecta iustitia. Primum enim hoc agit; vt nulla tentatione à rectitudine & Dei charitate separetur. Deinde, vt ad quæcumque pro eius amore peragenda sit animò promptus, etiam si difficillima & humanitas videatur impossibilia, cuiusmodi est murum transgredi. Horum prius innuitur cum dicitur, In te eripiar à tentatione. Posterior verò cum dicitur, In Deo meo transgrediar murum. Quid enim tam difficile vel impossibile humanitas, quam murum transgredi? ¶ Versu 33. Deus meus impolluta via eius. Clarior foret oratio, si dixisset, Impolluta est via Dei mei: aut, Deus meus impollutam habet viam. Nunc verò dum primum Deus meus ponitur, ac sine rectore hoc relicto adicitur per relatiuum, impolluta via eius, turbatior fit & inconsuetæ oratio, sed emphasis maior latet, & exprimitur hæc in nouitate multa affectio, quemadmodum & alibi dicitur, Dominus ipse est Deus. ¶ Versu 47. Eripies me de contradictionibus populi. Tres isti versus commodissime Christo possent applicari. Ipse enim de contradictione quam (Paulo teste) à peccatoribus aduersus semetipsum grauissimam sustinuit, patris potentia ereptus, constitutus est in caput gentium, regemque ac duccem populi, primogenitus factus in multis fratribus, iuxta illud: Dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Populus quoque gentium qui prius fuerat idololatriæ deditus, quem prius Deus non agnouerat (quemadmodum neque cognitus fuerat ab eo) subiecit se seruituti eius, factusque est obediens ei mox vt prædicationem Apostolicam, verbum Euangelij, doctrinam veritatis, auribus audire cœpit. Filij autem alieni, Iudæi (qui ex electione paterna filij erant Dei, sed sua propria prauitate atque infidelitate facti à Deo alieni) ipsi inuenti sunt Christo Domino, negaueruntque eum, dicentes se alium non habere regem, nisi Cæsarem: mentiti sunt verò Domino suo, illum abnegantes coram Pontio Pilato, suntque obdurati & obstinati in sua malignitate, & deuauerunt à semitis fidelium patrum suorum. Patriarcharum atque Prophetarum, & ceterorum iustorum, qui aduentum Christi toto corde desiderabant, quem hi aduentum mali filij contempserunt, atque etiam interemerunt. ¶ Versu vltimo, Magnificans salutes regis eius. Videtur esse incommo- dum orationis ex subita mutatione personæ. Priore siquidem versu dixerat secunda persona, Confitebor tibi, &c. nunc verò subito absque connexionē debita, subdit, Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiam Christo suo tertia persona: cum dicendum magis videretur ad hunc modum, Confitebor tibi in nationibus Domine, & nomini tuo Psalmum dicam. Tu enim es magnificans salutes regis tui, & faciens misericordiam Christo tuo David, & femini eius vsque in seculum. Verum de huiusmodi difficultatibus quæ in scripturis ex personarum mutatione occurrunt, quisquis conqueritur, delicatis auribus esse se probat, minimeque in scripturis sanctis versatum; vt pote quæ adhuc offendunt eiusmodi, quique nondum illis affuevit, quæ sunt scripturarum vsui familiarissima, minimeque extranea.

Heb. 12. Rom. 8. Psalm. 2.

Ioan. 19.

XVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Eraat Psalmista in hoc Psalmo, ex plenitudine contemplationis venturorum mysteriorum nouæ legis magna mirabilia fidei nostræ sacramenta, incipiens à prædicatione Euangelij, quod per cælestes illos Apostolos nocte & die pergens atque proficiens omnibus populis est prædicatum, cuiuscumque lingue vel idiomatis fuerint in omnibus finibus orbis terrarum. Atque hæc quidem primis quatuor versibus, debuit versibus tribus sequentibus, Dei humanationem, atque à patris sinu ad terram filij Dei descensum, ac posteriorem ad eundem regressum, & sancti spiritus donationem prædicat. Post quæ à versu octauo de lege Evangelicâ quæ Christus aduentus tradidit obseruandam, ad quæ Apostoli prædicatum per orbem fuerat missi) prolixius loquitur, multipliciter ea commendans, vsque ad versum 13. Vbi deinde, à delictis quotidianis, in quibus multipliciter etiã iustos contingit offendere, & ab occultis peccatis mūdari, & à peruersis atque alienis Deum sibi parcere præcatur: ita vt non dominentur eius, sicque immaculatus per stare possit ante Deum, illique adiutori & redemptori suo grata semper laudis deponere canticâ.

XVIII. PSALMI ELUCIDATIO.

Di Cæli enarrant gloriã Dei.

Sublimes ac cælestes viri, Apostoli sancti, (quos Deus sicuti cælos inhabitat, suaque luce dignanter perfundit, qui etiam in cæteros inferiores omnes, super quos à Deo constituti sunt, mirabiliter & salubriter influunt) hi sunt, qui Dei magnificam gloriã enarrant, prædicaruntque populis per orbem vniuersum: & opera Dei, quæ ipse in potentia, sapientia, & bonitate sua mirabiliter est operatus, tam in rerum omnium potentissima creatione, quam in humani generis dignantissima redemptione, annunciauit venerandus ille senatus Apostolicus, qui est veluti firmamentum, in quo lucent ipsi vt fulgidissime quedã stellæ, totum mundum illuminantes. 2. Verbum autè prædicationis eorum, breuissimo temporis spatio percurrit & peruenit vbiq; , die vno dici alteri veritatis verbum eructante, celeriterque transmittente, & nocte vna alteri scientiã hanc verbi Dei, & Evangelicæ legis cognitione indicante: ita vt quasi de die in diem pergere videretur, celeriterque incrementa acciperet quotidianis profectibus. 3. Vsq; adeo autè verbum istud prædicationis eorum celerrimè peruolauit omnia, vt non sint vlla loquelarum genera, neque idiomata vlla sermonum, in quibus non audire sint

Marc. 16. Actu. 13.

* Opera manuum eius annunciat firmamentum.
2. Dies diei eructat verbum, & nocte nocti indicat scientiam.
3. Non sunt loquela neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.

E

F

G

H

que

aut fuerint voces prædicationis atque annunciationis eorum: itemque nulli fuerint homines cuiuscunque linguae, cuiuscunque idiomatis, cuiuscunque loquelæ, ad quos non peruenit illorum sublimium prædicatorum instructio: quemadmodum non est vlla gens neque populus, ad quos non pertingat calor corporum illuminatio, influxus, & multiplex operatio. 4 In omnes partes terræ peruenit vox Euangelicæ prædicationis ipsorum, & in omnes fines orbis terrarum perueniunt sermones eorum, quibus magnalia Dei annunciauerunt: peruenit (dico) vox prædicationis eorum, in orientem, occidentem, & meridiem, & septentrionem, ubique fructificans & crescens, Domino (cuius gloriam prædicabant) iter ipsorum dirigente, & sermonem sequentibus signis confirmante. 5 Inter omnia autem magnalia Dei, quæ cæli illi annunciauerunt, hoc veluti caput est atque præcipuum, quod Deus in sole posuit in Christo homine (qui sic in medio totius Ecclesiæ constitutus, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quomodo sol in medio firmamenti, mundum totum illuminat) quando ipsi Diuinitati complacuit humanam sibi in Christo vnire naturam, ita vt in homine Christo tota diuinitatis plenitudo inhabitaret corporaliter. * & ipse hic sol, Dei filius, de secreto sinu paterni, in quo erat ante secula, processit in publicum, assumpta carnis nostræ substantia, inter homines visibilis visibiliter apparens: * item & de secreto materni vteri, in quo per spiritus sancti operationem conceptus latebat, processit (inquã) ad eum modum, quo sponsus adornatus nuptialibus vestibus, cum gaudio & festiuitate foras procedit de cubili suo. 6 Adueniens autem in mundum Dei filius, in gaudio magno & alacritate multa, hilariter ad nostram paruitatem descendit, viamque illam qua à cælorum sublimibus ad infimam nostra venit, alacriter valde cucurrit, ad modum fortis gigantis accurrentis ad pugnam & liberationem populi sui. Sic enim Dei filius, gigas fortissimus, debellaturus hostem generis humani, nõ utiq; vlla necessitate coactus, neque inuitus, sed propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, libentissimo animo ad nos accurrit potius quam accessit, imò aduolauit potius quam accurrit: * via autem quam percurrit ad nos veniens, maxima omnino & longissima erat. Siquidem egressus eius erat à sublimitate cælorum, à patris sinu, in quo quiescebat ab initio. Exijt enim à patre, & venit in mundum. 7 Et post peractam pugnam, obtentumq; de hoste triumphum, peractis omnibus ad quæ missus fuerat, iterum occurrit, estque regressus illuc vnde exierat. Mundum enim relinquens redijt ad sinum & dexteram patris, vnde nobis aduenerat: * ipse verò in altum ascendens, dona dedit hominibus sui spiritus, fecitque electos suos vniuersos sui caloris & ardoris (hoc est, spiritus sui) participes: ita vt nemo sit, quem non visitatio donorum eius subinde tangat, qui non virtutem sentiat illuminationis & spiritus eius, quantumuis etiam se abscondere aut occultare videatur à conspectu Dei. Quemadmodum enim sol materialis ad summum cæli scandens, omnia sui caloris virtute contingit, neq; quicquã est quod nõ eius virtute persentiat, tametsi quædam amplius, alia minus: ita & sol iste, sui caloris & luminis virtute modo quodam diffundit in omnes, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. 8 Simul autem cum his Dei magnalibus annunciauerunt cælestes illi viri per orbem terrarum, legem illam præclaram Euangelicam, quam suis obseruadam Christus Dominus tradidit, doceriq; gætes præcepit. Quæ sanè lex immaculata est, tam in semetipsa (vt pote nihil habes macule, nihil iniquum, neq; vanum præcipiens aut prohibens) quam in suis obseruatoribus, quos sanctos & immaculatos coram Deo constituit: * estque conuertens hominum animas à vanitate errorum & peccatorum ad veritatem vite ac fidei. Qui enim illi intederit, facile relictis vitijs, veritati atque virtuti sese accommodabit: * lex illa (quæ & testimonium Domini dicitur, quod in ea testificetur monstretque Deus, quid agendum quidve omittendum) fidelis est, disposita in iudicio & æquitate, firma, stabilis, suis obseruatoribus preciosa reddes præmia: * præstatque veram ac cælestem sapietiam humilibus, diligenter assidueq; meditãtib; in eo: quorum mentem Deus sua gratia dignatè illuminat, vt ipsius legem valeant secundum veritatem intelligere. 9 Præcepta Dei (quibus iustificantur homines) recta, æqua, & iusta sunt, lætificantq; corda illorum qui obseruant ea. Siquidem mens ex testimonio bonæ conscientie & obseruatio-

Marc. 16. 4. In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Ioan. 1. 5. In sole posuit tabernaculum suum.

* & ipse, tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

6. Exultauit vt gigas ad currendam viam:

* à summo celo egressus eius.

7. Et occursum eius vsq; ad summum eius:

* nec est qui se abscondat à calore eius:

8. Lex domini immaculata:

* conuertens animas: * testimonium domini fidele:

* sapientiam præstans paruulis.

9. Iustitiæ domini recte lætificantes corda:

A * præceptum domini lucidum, illuminans oculos.

10. Timor domini sanctus permanet in seculum seculi.

* iudicia domini vera iustificata in semetipsa.

B I I Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum: * & dulciora super mel & fauum.

12. Etenim seruus tuus custodit ea:

* in custodiendis illis retributio multa.

13. Delicta quis intelligit?

* ab occultis meis munda me,

* & ab alienis parce seruo tuo.

14. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero.

* & emundabor à delicto maximo.

15. Et erunt vt complacent eloquia oris mei: * & meditatio cordis

uatione fidei præceptorum Dei secura, quasi iuge conuiuio est: * lex Domini nequaquam obscura est, nequaquam intricata aut implicita difficultatibus, cuiusmodi sunt plerumque hominum leges, sed lucida est, clara est, imò veluti lux quædam est illuminans oculos, & mentes intendentium illi vt viã vitæ videre possint, qua ambulare debeant, quidq; vel agere vel omittere oporteat. 10. Timor domini ac filialis reuerentia (qua nos docet lex Euangelica erga Deum vera affici charitate) sanctus ac mundus est, per quem sanctificatur homo, & declinat à malo, perduraturus in sempiternum, & neq; in patria felicitatis abiiciendus. Permanebit enim in æternum sanctorum erga Deum filialis reuerentia: * præcepta domini quæ in iudicio disposita sunt nobis, & secundum quæ iudicaturus est Deus obseruantes siue transgredientes ea, sunt in summa veritate & æquitate disposita, iustitiã & æquitatē habentia ex semetipsis, & in semetipsis à Deo: videlicet quia domini illius sunt, & ab illo data, qui potestatem habet plenam præcipiendi nobis quicquid voluerit. Quicquid enim ille præcipit, hoc ipso quo ab illo præcipitur, iustum est vt obseruetur à nobis, quicquid tandem illud fuerit. 11. Sunt autem hæc domini præcepta bonis amabilia valde & concupiscibilia: estq; eorum intelligentia & obseruatiõ summe optata, concupiscenda, atque desideranda amplius quàm possessio auri, vel argenti, vel lapidis quantumlibet pretiosi: * maioremq; præstant suauitatē atque internam dulcedinem obseruatoribus suis quam præstare possint ea quæ reputantur corporali gustui suauissimi, veluti mel & fauus mellis. Nam hæc tantum fortunæ aut corporis bona sunt, possuntq; vel oculos vel palatum oblectare paululum, quæ oblectatio & modica valde est, & non diu duratura: lex autem domini, meditãtib; in ea dulcedine maximã in spiritu donat, & obseruantibus ex bonæ conscientie testimonio integrã suauitatē atque oblectationem perfectam, quæ & his verè maior est illa quã mundus donat, & in æternum nõ deficiet. 12. Et quidem serui tui fideles, qui tibi placere querunt, ipsi intenti sunt ad obseruationem illorum præceptorum tuorum, solliciti ea custodire, opereque adimplere: * & nõ est sine fructu labor eorum, sed in illorum obseruatione bonã atque copiosam percipiunt remunerationem, dum & nunc in hoc tempore per obseruationem gaudium acquirunt in conscientia, ex bono testimonio, & in futuro beatam suscipient æternæ felicitatis retributionem. 13. Veruntamen quia fragiles admodum sumus ex nobis ipsis, & earnis sensu proni ad illicita, fit vt frequenter etiã qui tibi bonã voluntate seruire cupiunt, in multis offendant quotidie, & leuibus offensionibus multipliciter delinquant, ita vt vix quisquam sufficiat ea omnia deprehendere, in quibus offendit: cum occultissime nonnunquam subreant, etiam cum minime ipse qui operatur animaduertit: * contra quas quotidianas offensiones tuam Deus pijsime clementiam sedulo deprecor, vt ab occultis istis peccatis meis (quæ siue per ignorantiam, siue per subreptionem commisi, quæ mihi præ multitudine omnia non satis sunt cognita, meam animam emundes per indulgentiam & benignam illorum remissionem: * & ab ijs qui à te sunt alicui à malis atque peruersis (qui tui serui non sunt, sed potius tuæ voluntatis contradictores) parce mihi domine, & esto mihi liberator: vt non illorum prauis aliquando suggestionibus seducar in malum. Ab ijs etiam quæ impij dæmones, vel carnis corruptio, aut mundi peruersitas (quæ tria semper hostes tui sunt, & à te alieni) mihi ingerunt, parce mihi: & hos motus prauos peccatorum, quos obrudunt mihi etiam nolenti & secundum spiritum reluctanti, ne imputaueris mihi, nec consentire me patiaris violentiæ illorum. 14. Quantumuis enim fuerint mihi molesti, quantumuis me grauiter urgeant & angant suis tentationibus: confido tamen, donec illi mihi non dominantur, donec eis secundum spiritum non consentiam in malitijs, me fore immaculatum ante conspectum tuum, sanctumque ac mundum reputandum ante oculos maiestatis tuæ: * & mundus seruabor à peccato pleno atque perfecto, quod non fit nisi per consensum voluntatis in oblatam propositamque iniquitatem. 15. Neque vlla ex parte illorum malitia (quam diu voluntate nõ cõsensero) me tibi reddere poterit odiosum aut male gratum: sed erunt (nihil illis obstantibus) verba laudis & gratiarum actionis, quibus te laudauero per os meum, accepta tibi & beneplicita, cum nemo tibi fiat acceptus aliter quam propriæ voluntatis cõsensu: * & meditatio

mei in conspectu tuo
semper.
16 Domine adiutor
meus, & redemptor
meus.

ditatio cordis mei in lege tua & beneficijs, erit grata semper & placita E
ante conspectum presentie tue. 16. Tu enim es o domine auxiliator
mens atque redemptor, cuius auxilio confido in preceptis legis tue
perseueraturum me semper: neque vllis vnquam alienorum suasioni-
bus aut impulsibus cessurum, ac tandem ab omnibus periculis libe-
ratum saluum futurum in vitam aeternam, quam promissione veridi-
ca pollicitus es vniuersis tibi seruitute fidei famulantibus, in pramiu
retributionis aeternae. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMOCTAVVM.

Apoc. 17.

Versu primo, Caeli enarrant gloriam Dei. Per caelos intelliguntur sancti Apostoli. Habent enim
magnam cum caelis similitudinem. Caeli enim a Deo lumen suscipiunt, & miram influendi agen-
diue virtutem, vt ea in subiecta corpora effundant, terram vniuersam circumambulant, Deique
iussu circumueant ad viuificandum eam. Neque est vlla terrae plaga, quam caeli non perlustrant
ac visitent. Continent item quicquid in rerum natura existit, & extra ipsos est nihil. Quae omnia san-
ctis Apostolis applicare, attendenti Elucidationis verba est facillimum. Eadem quoque ratione firmamento
asimilantur: quanquam ad hoc posuit etiam alia adijci ratio, quoniam videlicet sicut firmamentum
diuidit aquas ab aquis, aquas caelestes ab aquis quae super terram sunt: ita venerandus il-
le Apostolorum senatus, aquas ab aquis, populos infideles diuidit atque distinguit a fidelibus, aquas
caelestes ab aquis terrae. Aquae enim multae, populi multi. Posset nihilominus per firmamentum com-
mode admodum intelligi vniuersa fidelium Ecclesia, accipiendo firmamentum corporale (ad quod
fit comparatio) non tantum pro sphaera vnica, quam ponunt octauam in ordine caelorum: sed pro
tota illa machina caelorum, in quibus sunt stellae siue errantiae siue fixae, id est, pro omnibus simul or-
bitibus, tam planetarum quam caeterarum stellarum fixarum. Tota enim Ecclesia in laude & gratia-
rum actione opera Dei annuntiat, & cum fauore praedicat. Versu secundo, Dies diei eructat ver-
bum. Praeter interpretationem in Elucidatione positam, posset versus hic aliter intelligi, per diem
accipiendo fidelem legis Euangelicae: per noctem vero, Iudaeum aut etiam philosophum, ad hunc
sensum, Dies diebus verbum Euangelicae praedicationis eructant fideles a Deo quasi dies illumina-
ti, de plenitudine interioris vntionis doctrinaeque sanctae fidei, qua pleni sunt, copiose effundunt in
alios fideles: sicque fideles alij alios trahunt, quemadmodum dies diem quasi post se trahit, & dies
diei lumen velut transmittit: quemadmodum & nox nocti, id est, Iudaeus (cuius cognitio legalis ve-
luti noctis est lumen, comparatione ad cognitionem legis Euangelicae, quae est quasi lux diei) Iudeo
legis indicat scientiam: quemadmodum item & philosophus philosophum docet rerum humana-
rum cognitionem, quae veluti noctis tenebrae sunt comparatione ad lumen doctrinae Euangelicae,
imò etiam comparatione ad scientiam legis. Versu tertio, Non sunt loquelae neque sermones, quo-
rum non audiantur voces eorum. Sermo iste multam habet difficultatem, eo quod in eodem casu
duplex ponitur relatio, dicendo quorum & eorum: deinde etiam quod primi relatiui fiat enunciatio
per genitiuum, quae videretur rectius per casum datiuum fieri debere, pro quorum, dicendo quibus
Non est tamen minor in Graeco sermone incommoditas aut difficultas, quam sit in Latino: vt ne
quis Latino interpreti id putet imputandum. Sciendum autem est huius versiculi duplicem dari posse
intelligentiam. Prior haec est, Non sunt vllae linguae, neque vlla sermonum genera, quibus non sint
audita voces Apostolorum praedicantium, hoc est, praedicasse illos in omnibus generibus linguarum,
ita vt nulla sit lingua, nullum, idioma, quo non ipsi praedicauerint, & in quo non fuerit audita vox
praedicationis eorum. Quae intelligentia de dono linguarum loquitur: quod certissimum est Apo-
stolos ita accepisse, vt quocumque peruenerant praedicandi Euangelij gratia, eiusmodi illic sermo-
nis idioma vterentur, quo ab illius loci incolis potuissent intelligi. Consonatque haec intelligentia
illi quod in primo cap. Actuum Apostolicorum diuersarum linguarum homines dicebant, Audi-
uimus illos nostris linguis loquentes magnalia Dei: audiuimus vnusquisque linguam in qua nati su-
mus. Posterior intelligentia est, secundum quam per loquelas & sermones accipiuntur homines ipsi
cuiuscunque loquelae siue idiomatis, quemadmodum & in alijs scripturae locis non semel linguae vel
loquelae solent accipi. Veluti cum dicitur: Ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis. Et alibi, Tribus
& linguae seruient ei. Versu quinto, In sole posuit tabernaculum suum. Quemadmodum per ca-
elos Apostoli, ita per solem signatur Christus dominus. Sol enim in medio caelorum quasi rex & prin-
ceps locum habet illuminans mirabiliter omnia, & suum lumen per firmamentum longe lateque dif-
fundens, suo respectu omnia viuificans, absentia autem cuncta mortificans. Fulgetque gloria & splen-
dore praeter omnibus astris, & immensum superat claritatem caelorum. Oriens mane in magnifica glo-
ria, & fulgore permaximo ad vespere occidit, cum in meridie in summo caeli est, hoc est, in eleuatio-
ne maxima, descendit quatoocyus appropinquate vespere, & se penitus per noctis tempus abscondit:
rursumque mane in gloria magna, cum gaudio eorum qui in terra sunt, reuertitur. Insuper in medio
firmamenti positus, ab illo vehitur, & veluti circumfertur per orbem vniuersum. Haec autem om-
nia non ita difficile fuerit Christo Dei patris filio applicare. Ipse enim in medio Apostolorum, at-
que adeo in medio totius suae Ecclesiae, erat quasi praceptor & doctor, suae doctrinae claritate eos
illuminans, vt ipsi deinde mundo vniuerso sufficienter illuminando. Ipse in medio est totius Ec-
clesiae, omnem hominem venientem in hunc mundum illuminans, lucens in cordibus fidelium, ad
illuminationem scientiae claritatis Dei, vt ait Apostolus. Ipse est veritas & vita, in quo omnia erant
vita

Apoc. 7.
Danic. 6.

H

A vita ab initio, & in quo viuimus, mouemur, & sumus. Adueniente quoque mundi vespere, temporis
plenitudine appropinquante, descendit Dei filius de summo caelorum, de sinu patris in vterum ma-
tris, illicque sese (sub humana natura diuinam occultando) abscondit. Post passionem vero, veluti
noctis peracta tempore a mortuis resurgens, reuersus est in magnificentia glorificationis suae ad sum-
mum caelorum vnde fuerat egressus. Insuper ab Apostolis circumuectus est per orbem terrarum, & ve-
luti per eius circuitum illorum praedicatione deportatus, dum eius gloria vbique terrarum longe la-
teque praedicauerunt. Aduertendum praeterea, quod dicitur ipsa Diuinitas in hoc sole posuisse taber-
naculum suum. Est autem tabernaculum peregrinatum aut ad pugnam pergentium. Venturus ergo ad
pugnam Deus contra inimicum generis humani, & quasi colonus atque peregrinus futurus in terra,
tabernaculum assumpsit carnis nostrae, in quo peregrinus & puginator inhabitauit: quod ramè (pu-
gna peracta) non est dedignatus, neque a se abiecit, sed dignater glorificatum euexit secum in patriam
sua. Posset etiam per solem virgo Maria intelligi, quae propter praclarum fidei lumen, propter eximium
charitatis feruorem, propter praclaram omnimoda sanctitatem, recte solis nomine potest designari. In
hoc autem sole posuit Deus tabernaculum, quando in ea humanam assumpsit naturam. Versu eo-
dem, Processio ista qua tanquam spūs processit Christus de thalamo, duplex inuenitur. Prior qui-
dem a sinu in vterum matris, ac deinde a matris vtero in mundum. Et paternus ergo sinus, & virgi-
nis vterus, Christi thalamus fuerunt. Clarius tamen processio sua intelligitur, qua de patris sinu per
vterum virginem processit in publicum mundi inter homines homo apparens. Recte autem hoc lo-
co spūs & nuptiarum adhibetur coparatio. Si quidem in Christi incarnatione desponsatio duplex, &
duplices erant nuptiae. Primum enim admirabiles nuptiae celebratae sunt in virgineo vtero inter na-
turam diuinam & humanam: quando in vnum suppositum, spiritu sancto operante, Diuinitas atque hu-
manitas pariter sunt vnita. Deinde cum his nuptijs & alterae fiebat, Christi videlicet hominis cum Ec-
clesia sancta. Hanc enim in vtero virginis homo factus, primum veluti duxit in sponsam, eamque sibi
cohabitare fecit. Quod matrimonium tunc consummatum fuit, quando cum illa sua desponsata vxore
in crucis lecto dormiuit: hoc est, quando in illa eadem qua in natiuitate assumpsit natura, in cruce
pro humano genere mori est dignatus. Spūs quoque mos est vestibus nouis & decentibus indui, sic
& Christus habitum nouitatis assumpsit, habitu factus vt homo, in quo sibi Ecclesiam copulauit.
Versu septimo, Nec est qui se abscondat a calore eius. Per hunc calorem posset, praeter spiritu san-
ctum (de quo in Elucidatione dictum est) etiam aliud accipi, satis proposito conueniens: nepe potestas
Christi iudicaria, qua a patre morte deuicta accepit, constitutus iudex viuorum atque mortuorum,
quemadmodum omnis clamat scriptura. Assumptus siquidem in caelum ad patris dexteram, de cetero ex-
pectat, vt veniat iudicare viuos & mortuos: contra impios vero & infideles specialiter, in furore & fer-
uore iracundiae suae, qua nemo poterit effugere, a qua ira nemo se poterit occultare. Quibus autem
praesentem Psalmum hucusque, in Elucidatione atque annotationibus exposuerimus secundum mysti-
ca intelligentia, per caelos intelligentes Apostolos, per firmamentum Apostolicum senatum, per quos
in vniuersum orbem diffusa est praedicationis veritatis Euangelicae: atque ita in sequentibus (secundum
quem sensum manifeste docet Apostolus Paulus debere nos hunc praesentem Psalmum intelligere,
cum in Epistola ad Romanos, ad alstruendam Apostolicae praedicationis generalitate, quartum ipsius ver-
sum allegat) possent tamè non inconuenienter haec omnia de celo, firmamento, sole, & processione atque
cursu ipsius ad literam intelligi & exponi: idque pulchre admodum, & iucunda sententia. Caeli enim in am-
plitudine sua, verbo solo creati, in omni suo ornatu manifeste proclamant, & palam annuntiant gloria
potētissimi dei, qui (vt in alio Psalmo scribitur) verbo suo illos firmavit, & spiritu oris sui perfecit
omne virtute illorum. Firmamentum quoque praedicat mirabilia opera Dei, quod tanta magnitudine &
inaestimabili stellarum multitudine mirifice est decoratum. Die ac nocte non cessant haec creaturae lau-
dare dominum, & velut de die in diem laudem effundunt: neque finis est laudationis & annuntiatio-
nis huius, vt quo diutius quis in illis contempletur, eo amplius gloriae Dei perspiciat. Inuisibilia enim
Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Non sunt vllae linguae, neque populi, quibus non
praedicet caelorum magnificentia Dei omnipotentia: & quasi voce sua & praedicationem effundit su-
per omnes gentes, sicque modo, quodam in omnem terram, & in fines orbis terrae exiit sonus iste annun-
tiationis & praedicationis eorum. Sol quoque iste corporalis in medio caelorum, quasi in tabernaculo
suo inhabitat: & ipse tanquam spūs procedit formosus in stola sua, quando de occasu reuertitur, mū-
do oriens, & illucescens in magnifico splendore. Currit quoque fortissime vt gigas, & motu velocis-
simo intra naturalis diei spatium rapitur per medium caeli, vt completum efficiat cursum suum, totum
caeli ambitum intra breuissimum hoc temporis spatium perambulans, siue potius percurrans. Dum in
summo caeli est, descendit in occasum: & iterum ab occasu reuertitur secundum vicissitudinem ad caeli me-
diu atque supremum, & pertingit calor eius super vniuersam creaturam. Quae omnia sic breuiter indi-
cata, si quis latius explicet, aut profundius contempletur, videbit quod non male possint haec omnia etiam
secundum literam intelligi & exponi de caelis & sole corporalibus: id quod & in annotationibus ex
Hebreo aliquando fieri clarius, quatuor ad versus aliquot magis principales. In his tamè annotationibus
nolumus, propter vitandam confusionem, nisi mystica interpretationem prosequi, quae ex intentione
Apostoli est, & orthodoxorum patrum expositionibus magis conformis. Versu octauo, Lex domini
immaculata. Nota, quemadmodum praepcepta domini multiplici hic appellatione nominantur: vide-
licet lex, testimonium, iustitiae, praepcepta, atque iudicia. Quorum nominum omnium atque etiam plu-
rium rationes latius explicare inueniri possunt Psal. 118. vbi harum appellationum est frequentissi-
mus vsus. Versu decimotercio, Ab alienis parce seruo tuo. Incertum est an alienis masculini generis
sit,

Hier. 14.

B

Philip. 2.

Acto. 10.

C

Roma. 10.

Psal. 52.

Roma. 1.

D

Pfal. 135.

fit, vt intelligatur ab ijs qui à te alieni sunt: an generis neutri, vt accipiatur pro malis vel peccatis alienis, hoc est, pro ijs quæ aliunde obueniunt, que madmodû sunt cogitationes & affectiones malæ atque inordinatæ, quæ vel ex diaboli fraudulentia, vel ex carnis malitia sese ingerunt homini preter voluntatis consensum. Morus enim inordinati (sive iræ, sive gulæ, sive alterius peccati) quævis ex suo genere mali sunt, non sunt tamen nostra mala, vel nostra vitia, nisi ex voluntate nostra procedant, vel per voluntatem propriam ea acceptemus, oblati consentiendo, aut in ipsis delectationem constitutendo. Alioqui, si non consentimus, si mox, vt fenserimus, ad petram allidimus, reclamamus, repugnamus, contraluctamur, non consensum præbemus, non delectatione immoramur, aliena sunt, non nostra, dæmonis enim sunt, malæ carnis: nostra verò non sunt, quæ quantum possumus, tota virtute abiicimus. Nullum enim vitium meum est, nisi quod voluntas mea facit esse meum. His autem alienis delictis frequenter virum etiam iustum contingit obrui, à quibus sibi postulat Deum parcere, vt scilicet non imputentur sibi ad punitionem; quibus pro sua fragilitate oblectatur: aut vt non sinantur aliquando ita excrescere, vt dominationem acquirant, & in consensum nimia pugna deuictum tandem pertrahant. Neutrum autem genus valet vel ex Græco vel ex Hebræo discerni. Vtrobique enim similis quæ in Latino est ambiguitas. Vnde ex Hebræo quidam vertunt, à superbis libera me, quod pro genere masculino videtur facere. alij, à superbijs vel temeritatibus, quod pro genere neutro. ¶ Versu decimo quarto, Si mei non fuerint dominati. Idem in hoc versu vsuuenit quod in præcedenti ostendimus: videlicet quòd incertum est an genere masculino debeat legi, dominati sunt, vt referatur ad ipsos alienos: an genere neutro, dominata sunt, vt referatur ad ipsa aliena vitia & peccata. In Græco enim verbum est: vnde fit, vt hinc discerni nò possit de genere. Vtraque autem lectio bonum sensum habet. Secundum genus masculinum sensus est manere hominem immaculatum & mundum à delicto magno & mortali, quo inter Deum & animam fiat diuisio, donec impij mala suggerentes non dominantur illi cui mala suggerunt. Non enim coinquinatur homo per tentantium malas suggestiones, nisi per cõsensum tentantibus se subijciat, aut ab eis deuinci se patiatur, illosque dominari ac præualere sibi. Si verò genere neutro legamus, sic clara est sententia. Non enim maculat hominem, quod malis motibus & vitiosis cogitationibus atque affectionibus obruitur, modo non patiatur suo consensu illis venire intra se dominum. Quanquam autem vulgatiore codices Latini pene omnes habeant genere masculino, Si mei non fuerint dominati: apud beatum tamen Augustinum inuenimus genere neutro, Si mei non fuerint dominata: qui etiã exponit vitia & peccata.

XIX. PSALMI ARGUMENTVM.

1. Tim. 2.

Psalmum istum plerique fidelium doctorum ad Christum referunt, vt sit oratio populi fidelis, Christo domino prospera omnia precantis. Quorum pietati nullo modo obsistimus. Nobis tamen in elucidatione placet magis ad regem temporalem, aut presidentem temporaliter accommodari. Videtur enim oratio esse à Dauid composita, & sacerdotibus tradita, tanquam forma orationis simulatque benedictionis pro salute, & prosperitate victoriæ contra inimicos ipsius: quæ vterentur ad cantandum & supplicandum Deo pro regis salute, potissimum eo tempore quo contra hostes esset profecturus. Et quoniam beatus Paulus docet, Timotheo scribens, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, peculiariter autem pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietâ & tranquillâ vitam agant subditi, si illi accipiant misericordiam, cumque vix alius in vniuerso Psalmorum libro occurrat, qui tam commode & aperte per omnia ad hoc propositum quadret, visum fuit nobis expediens, hunc Psalmum ita elucidando aptare, vt apta forma esse possit orandi pro rege, aut etiã alio quolibet, siue in temporalibus, siue in spiritualibus presidente, vt ipsum proferat siue sacerdotes, siue alij ei subiecti, pro salute regis: potissimum cû huius Psalmi nullus penè sit vsus, si Christo applicetur. Nihil enim opus est nunc postulare patrem, vt filium suum exaudiat, vt illius holocaustum acceptet, vt illum saluet ab inimicis. Iam enim ista peracta sunt. Secundum nostram autem quæ proposuimus intelligentiam, totus Psalmus rectè cohæret, neque opus vllò argumenti contextu cum seipsam monstrat connexio. Veruntamen & spiritualiter accommodari poterit hic psalmus cuilibet fideli, pro quo volumus deprecationem facere, vt de hostibus spiritualibus obtineat pugnando victoriã. Et poterit Psalmus iste pro quolibet proferri, cupiente regnum Dei (quod intra se est) custodire ab inimicis; populumque subiectum (id est, vires omnes, actiones, cogitationes, atque affectiones) sub imperio iusto tanquam rex bonus, continere. Hoc enim pacto, vnusquisque fidelis qui cum vitijs & concupiscentijs pugnat, cumque dæmonibus & mundo, rex nominatur. Et quatenus rex est, vel esse cupit, eatenus pro eo Psalmus iste contra inimicos dirigi potest. Neque difficile est habenti vel paululum spiritualis luminis, ea quæ de temporali rege dicuntur, ad huiusmodi spiritualiter regem transferre. Nunc tamen attendamus, quemadmodum pro regibus ac presidentibus orare debeamus: attendentes quoque, affectum cordis & desiderium orationi conformemus.

Lucæ 17.

DECIMONONI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Exaudiat te dominus in die tribulationis:

* protegat te nomen

Exaudiat te dominus in tempore tribulationis, cû insurrexerint aduersum te inimici tui, ad persequendû animam tuam, cum clamaueris ad ipsum de tribulatione tua: * protegat te atque defendat dominus Deus patrum nostrorum, Abraham, Isaac, & Iacob, ad inuocationem no-

A Dei Iacob.

2 Mittat tibi auxiliũ de sancto: * & de Sion tueatur te.

3 Memor sit omnis sacrificij tui: * & holocaustum tuũ pingue fiat.

4 Tribuat tibi secundum cor tuum: * & omne consilium tuum confirmet.

B 5 Letabimur in saluati tuo: * & in nomine Dei nostri magnificabimur.

6 Impleat dominus omnes petitiones tuas: * nunc cognoui, quoniam saluum fecit dominus Christum suum.

7 Exaudiet illum de celo sancto suo: * in potentatibus salus dexteræ eius.

C 8 Hi in curribus, & hi in equis: * nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimus.

9 Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: * nos autem surreximus, & erecti sumus.

D 10 Domine saluum fac regem: * & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

nomini tui sancti. 2. Mittat tibi desuper de celo sancto suo adiutorium, præbeatque tibi auxiliũ supernũ de sublimi sanctuario suo: * & de superna illa caelesti arce Sion, tibi aduenies in auxiliũ, tueatur te ab omni nocimento hostium tuorum. 3. Aspiciat Dominus ad omne sacrificium tuum, quod ei animo liberali & corde deuoto frequentissime obtulisti, aut etiã offers, aut in futuro proponis offerre: * & holocaustum tuum in conspectu eius pinguescat, & quasi pinguisimũ fiat acceptũ in oculis eius, in modũ adipis pinguisimi, tam illud quod obtulisti, quam quod offers etiã nunc, aut in posterum offerre decreueris. 4. Tribuat tibi dominus omnia iuxta desiderium & votũ cordis tui, quæcunque salutaria postulas siue desideras: * & omne tuum consilium, omne propositum cordis tui, quodcunque cogitaueris in corde tuo, ad gloriã Dei atque propriã tuam subiectorumque tuorũ salutem, dominus ipse confirmet, & in effectum perducatur. 5. Letabimur nos (qui ex Dei ordinatione sub alis tuis protegemur) in salute & saluatione tibi à Deo concessa contra inimicos tuos, ac deinde etiam in saluatione quam nos per te & ex te consequemur: quemadmodũ letari solent subditi in saluatione & victoria regis, & ipsi nimirum hac via protecti ab inimicis suis. * & in nomine Dei nostri, quem speramus tibi protectorem atque defensorem fore, nos magnificabimur atque exultabimus super inimicos nostros, liberati de manibus eorum, imò de eis obrenta victoria, & reportato triumpho. 6. Adimpleat dominus, & ad effectum plenum perducatur omnes petitiones & omnia desideria cordis tui, quæcunque secundum Deum salutaria concupiscis tibi donando: * nunc fisci in Dei misericordia, & spei certitudine confirmati, quasi rem indubitam quòd saluum faciet dominus te perfecta foret: pleneque confidimus quòd saluum faciet dominus te regem nostrum Christum suum, quem super nos vnxit, præpositũque regem populo suo. 7. Exaudiet te dominus de celo quod sanctificauit sibi in aulam & sedẽ regni tui, vbi nihil omnino pollutum est, nihil coinquinatum: sed sunt omnia diuinæ consona voluntati: * salus autem dexteræ eius, victoria atque saluatio, quam faciet per dexteram suam, ipsa erit in fortitudinibus supernis Diuinæ potentie, inque virtute superna, qua Deus tibi velut in multis potentibus exercitijs assistet. 8. Sperent alij & confidant in apparatu bellico, in fortitudine prudentiaque humana, in curruum multitudine, & equorum fortitudine ac numero: * nos autem spem habebimus non in huiusmodi, neque in equis nostris, neque in curribus nostris, aut in vlla nostra fortitudine siue prudẽtia, aut cuiuscunque etiã auxilio, sed in Deo omnipotente, cuius nomen inuocabimus, quotiescunque graue aliquid nobis imminebit: * & cuius nomẽ etiam inter præliandum conclamabimus, ab illo postulaturi salutem atque victoriam, qui cam habet in manu sua. 9. Ipsi quidem fidentes in humanis viribus, atque in semetipsis spem habentes, cõprehendentur, cõstringentur, cõcludentur, & quasi obuincientur, & cadet prostrati in prælio, non potentes suo tanto apparatu obtinere quã sperabãt victoriam: * nos autem in domino spem habentes, fortissimò propugnatores nostro, non prosterneamur, neque succubemus, sed per victricem Dei nostri manum exaltabimur, & resurgemus ab humilitate nostra, sub qua pressi aliquãdo iacebamur sub inimicis nostris, & etiam ab illa, ad quam nos prosterne sperabant aduersarij nostri impetu virtutis sue. 10. O Domine, te precatur supplex populus tuus, vt regẽ quem vnixisti super nos, quẽ propugnatorem & saluatorem dedisti nobis, saluũ semper ab omni aduersitate custodias. & item omnes qui in sublimitate super populũ tuum sunt constituti, vt tranquillam & quietam vitam agat populus tuus in omni pietate: * & exaudi nos domine, salutaria ista bona à te humiliter deposcentes, in quocunque die te ad protectionẽ ex corde inuocauerimus: vt ita tue exauditionis benignitate, & qui præsidet, & qui subijciuntur omnes seruitui, pariter in salutem tuã perducamur æternã, sine fine tecum illic pariter regnaturi ante conspectũ tuũ in secula seculorum, Amen.

2. Tim. 2.

VIGESIMI PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste conuenienter accipi possit vt forma gratiarum actionis pro regis victoria, quemadmodum mox præcedentem diximus esse formam orandi pro regis salute. Et ad eum sensum facile est totum Psalmum exponere, si tantum ea quæ Christo absque mensura tribuimus, & secundum æternitatem, regi tempo-

radem gloria iuxta congruitatem adaptemus. Possunt item quae in hoc Psalmo dicuntur pro sanctorum gloria...

VIGESIMI PSALMI ELYCIDATIO.

1 Domine in virtute tua letabitur rex: * & super salutare tuum exultabit vehementer. 2 Desiderium cordis eius tribuisti ei: * & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Omne Deus, omnipotens pater, in virtute potentia tua letabitur Christus rex noster, cum per eam hostes suos deuicerit...

3 Quoniam praeuenisti eum in benedictionibus dulcedinis: * posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. 4 Vitam petiit a te, & tribuisti ei: * longitudinem dierum in seculum & in seculum seculi.

Cum enim nihil ipse tam optauerit, quam salutem ac redemptionem populi sui, constat gaudium illi fore perfectum, tunc cum morte deuicta, & hoste humani generis debellato...

5 Magna est gloria eius in salutari tuo: * gloria & magnam decorem impones super eum. 6 Quonia dabis eum in benedictione, in seculo seculi: * letificabis eum in gaudio cum vultu tuo. 7 Quoniam rex sperat in domino: * & in misericordia altissimi non commouebitur. 8 Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: * dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.

non pro se tantum, sed & pro populo suo: & tu liberaliter dedisti ei, tam pro se, quam pro omnibus seruis eius: * longitudinem scilicet dierum dedisti ei, id est, duratione aeterna, & vitam sine fine, in omnia secula seculorum.

9 Pones eos ut clibanum ignis, in tempore irae tuae, quando tempus veniet ostendendi seueritatem iusti iudicii tui.

in igne sempiternum mittes eos, ubi igne vehementissimo & inextinguibili ardebunt, quasi camini ignis vehementissime calefactus atque inflammatus: idque facies in tempore irae tuae, quando tempus veniet ostendendi seueritatem iusti iudicii tui.

num ignis, in tempore vultus tui: * dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. 10 Fructum eorum de terra perdes: * & semen eorum a filiis hominum. 11 Quoniam declinauerunt in te mala: * cogitauerunt consilia quae non potuerunt stabilire.

tu domine in furore isto iracundiae, in illo tempore ultionis conturbabis, disperdes, & confundes eos conturbatione maxima: & mox ad prolationem sententiae tuae accipiet eos ignis gehennae...

12 Quonia pones eos dorsum: * et in reliquijs tuis praeparabis vultum eorum.

tu domine in furore isto iracundiae, in illo tempore ultionis conturbabis, disperdes, & confundes eos conturbatione maxima: & mox ad prolationem sententiae tuae accipiet eos ignis gehennae...

13 Exaltare domine in virtute tua. * cantabimus & psallemus virtutes tuas.

tu domine in furore isto iracundiae, in illo tempore ultionis conturbabis, disperdes, & confundes eos conturbatione maxima: & mox ad prolationem sententiae tuae accipiet eos ignis gehennae...

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM.

Versu tertio, Quonia praeuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Si pro sanctorum gloria hunc psalmum proferimus, manifestum satis est quomodo ipsi praeueniantur a Deo benedictionibus dulcedinis, visitatione, liberalitate, & multiformi gratia Dei...

Ioan. 6.

Psal. 58.

Apoc. 5.

Ioan. 15.

Ioan. 5.

Act. 10.

Rom. 6.

potu hauriuntur, sic omnes huius mundi delicia quibus peccatores fruuntur, facies quasdam habent gustus pessimi & intolerabilis: quae modo quidem ab illis non gustantur quia sunt amarae, verum iustus iudex reliquias has & facies illis reseruabit in tempus ultionis, atque in diem iudicij adducet eas, ac tunc quidem illos gustare, in dno, velint nolint, epotare compellet, cum iuxta illud Apocalypsis tantum illis dabitur de tormentis, quantum prius in delicijs fuerant glorificati. Neminem vero turbet, quod Deo loquens Psalmista dicat, reliquiae tuae, quasi Dei sint istae reliquiae, & non peccatorum. Reliquiae enim Dei dicuntur, quatenus ipse eas seruabit peccatoribus, non autem quasi ipse eas sit gustaturus. Quae admodum vindicta Dei dicitur, quia in impios proferet, non quam sentiet ipse. Peccatorum autem longe aliter esse dicitur, quatenus scilicet in eas exercebitur, & quatenus ipsi eam ferent in sese. Sic difformiter reliquiae istae & Dei dicuntur, qui eas seruat impijs: & impiorum, qui gustabunt epotabuntque eas. Potest autem commode admodum praesenti loco accommodari etiam illud, quod in Psalmo alio scribitur de calice Domini, cuius fex non est exinanita, de qua bibent omnes peccatores terrae.

XXI. PSALMI ARGUMENTVM.

Hunc Psalmum, manifestissimum est ad Christi personam spectare ex Euangelij sacris: in quibus, ipse versus plures ad Christum pertinere afferuntur. Et in Christi passione impleri. Nam principium Psalmi à Christo in cruce prolatum scribitur Matthaeus cap. 27. sui Euangelij: vbi etiam illud, Respice in me non adiciatur, quemadmodum neque hoc loco in Hebraeis habetur codicibus. Illud quoque, Diuiserunt sibi vestimenta mea, Ioannes cap. 19. testatur in Christi passione impletum. Rursum illud, Narrabo nomen tuum fratribus meis, Paulus Apostolus epistola ad Hebraeos ad Christum accommodat, docens quomodo nos Christus dignatus sit vocare suos fratres. Et (ut summam dicam) quisquis ea quae sancti Euangelistae scripserunt de passione Domini (Matthaeus quidem cap. 26. & 27. Marcus cap. 15. & 16. Lucas 22. & 23. Ioannes vero 18. & 19.) contulerit cum ipsa quae in hoc loco dicuntur, apertissime cognoscet omnia haec ad Christum optime quadrare: et videbit quemadmodum clarissimo illuminationis radio praevidens ante multa tempora David quae futura erant, sic quasi praeterita descripsit, atque ea quidem ita perfecte atque distincte, ac si praesens ipse omnia transacta oculis contempserat. Et si ergo Psalmus iste oratio Christi in afflictione passionis positi, quae ad patrem effundit: in quo primum sua derelictionem proponit, quasi cum querimonia, secundum eam infirmitatem, secundum qua etiam calicem sibi auferri in Euangelio legitur postulasse. Ad eandem enim partem (nempe infirmam et humanam, secundum suam sualem affectionem) videntur illa petitio et ista querimonia pertinere: et indicat utraque carnis infirmam fragilitatem, quae se habere vera ac passibile, atque passiones etiam exhorrescentem. Christus dominus et illa petitione et hac querimonia nobis demonstrare volebat. Exaggerat autem querimonia ex eo quod patres antiqui (qui non nisi serui erant) clamantes ad patrem, frequenter exauditi fuerint, de quibus manibus inimicorum liberati: cum ipse, filius existens dilectus, in tanta derelictione, patris permissione deueniret. Moxque incipit suae passionis miseriam et magnitudinem enarrare per omnia iuxta Euangelicam narrationis historiam: atque id quidem à versu septimo usque ad vigesimum. A quo deinde, post enarratam passionis miseriam, patre orat pro liberatione et resurrectione sua, ne in morte vel in inferno permaneat, sed à mortuis redeat victor. idque facit tribus versibus. Quae verò de hinc sequuntur, à versu 23. ad Christi resurrectionem. Et ad nouam Ecclesiam per Christi resurrectionem generationem aedificationem pertinent, usque ad finem Psalmi. Et primum quidem patri promittit filius clarificationem et praedicationem ipsius in medio Ecclesiae. De hinc versu 24. subito commutata persona, Christus dominus ad patrem direxerat sermonem, nunc ad fideles Ecclesiae filios exhortationem conuertit, monens eos pro sua resurrectionis gloria gratias agere patri liberatori. At deinde conuersionem gentium ad Deum, et Ecclesiae aedificationem, ac beneficia quae in Ecclesia conferentur (ita de patre, quam de se ad patris dexteram exaltato, quasi de tertia persona loquens) praedicat: atque ita qui in querimonia inceperat, propter solitudinis (ut videbatur) derelictionem, in gaudio terminat, propter fidelium ex sua resurrectione conuersionem et multiplicationem.

VIGESIMIPRIMI PSALMI ELUCIDATIO.

I Deus Deus meus respice in me.

Dominator omniū Deus, qui meus etiam peculiariter es pater, & Deus secundum assumptae carnis fragilitatem, aspice quæso nunc ad me, in quanta sum positus desolatione, in quanta pedeam miseria, omni destitutus solatio, omni prorsus auxilio humano priuatus, posteaquam omnes noti atque discipuli fugientes me reliquerunt: atque adeo etiam tu pater meus benignissime, quomodo sic me reliquisti, tuam mihi diuinam liberationis subtrahens consolationem, perinde ac si purus essem homo, & non etiam filius tuus, vnus tecum Deus & dominus? ecce verba delictorum meorum, id est, opera peccatorum generis humani, populi mei, quae tu pater in me posuisti, & ego in meipso libens suscepi, atque portauit, quae ego non secus atque mea reputo, volens pro eis tanquam pro peccatis proprijs ex tua voluntate satisfacere: haec (inquam) peccatorum opera sunt, quae longe me faciunt à salute mea, quae nunc à me tuam saluationem elongant, propter quae nunc tua me Deitas non liberat. Nam sic decretum est à te, & sic ego acceptaui, vt hanc desolationem ad mortem usque,

** quare me dereliquisti?
Esaia 53.
* longe à salute mea verba delictorum meorum.*

A 2 Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies:

* & nocte,

* & non ad insipientiam mihi.

B

3 Tu autem in sancto habitas, laus Israel.

4 Intesperauerunt patres nostri: sperauerunt, & liberaisti eos.

5 Ad te clamauerunt, & salui facti sunt:

* in te sperauerunt, &

C non sunt confusi.

6 Ego autem sum vermis, & non homo:

* opprobrium hominum, et abiectio plebis.

7 Omnes videntes me, deriserunt me: loquuti sunt labijs, & mouerunt caput.

8 Sperauit in domino, eripiat eum:

D ** saluum faciat eum, quoniam vult eum.*

9 Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre: spes mea ab ubere matris meae:

* in te proiectus sum ex utero.

10 De ventre matris

vsque, pro generis humani peccatis expiandis, debeam sustinere. 2. Quamquam autem id sciam, & secundum spiritum ad id sim proptissimus: tamē, quantum ex parte carnis, quae infirma est, & aspera horret, praeter nimio pauore & horrore, tedio atque miseria clamaui ad te, secundum inferiorem hanc partem, postulans, si possibile esset, auferri à me calicem: quem praevidebat spiritus: clamaui (inquam) per diem, cum horror ille future passionis partem inferiorem turbaret: verum tu non exaudisti me in hac petitione, secundum inferioris partis appetitum postulante: atque etiam cum nocte clamarem in horto positus, flexis genibus in terram prostratus, atque etiam in agonia grauissima constitutus: tu tamen non exaudisti, sic vt auferres à me calicem, quē ex tuo decreto, & ex meae etiam voluntatis secundum spiritum acceptione eram bibiturus: nequaquam tamē hoc ad insipientiam mihi debet imputari, nemo hoc debet in me arguere, quod secundum partis inferioris appetitum postulauerim id, in quo non est mihi facta exauditiō: quoniam licet secundum inferioris partis infirmitatē (ad testimonium veritatis humanitatis meae) exhorruerim calicem, atque pro eius amotione fuerim deprecatus, tamē secundum spiritum in omnibus submissi atque commendati meipsum voluntati tuae, dicens tibi, Non mea, sed tua voluntas fiat. Dum verò ego in his pendeo angustijs, dum in hac desolatione ago in terris, tu in excelso caelo sancto tuo habitas, o mi suavissime pater, qui es laus populi tui fidelis, quem laudant ac praedicant serui tui, & in quo laudatur & gloriatur omnis populus tuus. Siquidē laudabilis est populus, cuius tu es dominus Deus eius: & in te semper est ipsorum laudatio. 4. Patres nostri, fideles serui tui, Patriarchae atque Prophetae, & ceteri iusti horum imitatores, ex quibus secundum carnem ego factus sum: ipsi spem suam omnem in te positam habuerunt: & tu non dereliquisti sperantes in te, sed liberaisti eos de manibus omnium inimicorum, & saluos fecisti eos ab omni malo. 5. Clamantes ad te de necessitatibus & angustijs suis, pro auxilio, tua diuina virtute ipsos protegente, & pro eis pugnante, salui facti sunt: spem suam in te posuerunt, & non sunt frustrati spe sua, nec sunt confusi ab expectatione sua. 6. Cum verò istis, qui tantum serui erant, semper misericordiam tuam exhibueris, mihi tamen nunc in tanta hac derelictione posito non prestatur à te liberatio. Ego enim non quasi homo, sed potius vt vermis pauperrimus & miserrimus appareo, cuius nemo miseretur, quantumuis indignissimis modis sim tractatus: quemadmodum super vermē nulla est misericordia: sum factus hominum opprobrium & illud, atque etiam infimae vilissimaeque plebis despectio, vir dolorum & scies infirmitates, quasi leprosus & despectus, de nouissimis virorum, cui non est species neque decor. 7. Omnes qui me viderunt in hac pedentem miseria, transeuntes per viam, derisionis & illusionis signa exhibuerunt contra me: loquuti sunt ore suo aduersum me contumelia, probra, blasphemias iacentes in me, absque vlla reuerentia: & in derisionis signum mouerunt aduersum me capita sua, quasi congaudentes meae miserie, & protestantes dignam factis me accepisse vindictam. 8. Loquuti sunt aduersum me in tantis angustijs pedentem, in hunc modum: Ecce vbi nunc est Deus, quē se patrem habere gloriabatur, in quo sperare se dicebat, quē se glorificare, & à quo se missum praedicabat: veniat nunc illi in auxilium, & eripiat illum de manibus nostris: si hic filius Dei est, descendat nunc de cruce: & si pater hunc filium suum agnoscat, descendat illum faciat de cruce, sicque faciat saluum de manibus nostris, quandoquidem ipse asseruit se à patre suo diligi & amari, & esse se Deo in ipso, vt patri in filio, beneplacitum. Atque ita dum tu pater me nunc derelinquis, isti crucifixores mei arbitrantur falsa esse quaecumque de te praedicauit. 9. Ecce domine pater tu es qui me sine humanae virtutis operatione, tua diuina operatione, nasci fecisti secundum carnem, atque modum, in verum hominem prodire, de vtero virginis matris meae: quemadmodum generationis, patre alium praeter te, non habui authorē: sic tu etiam spes mea tota semper fuisti, in te semper confisus sum, etiam tunc cum iugerē vbera matris meae, id est, à prima etiam infantia semper spem in te habui, tanquam in Deum & patrem meum: in te omnem spem meam conieci, & veluti meipsum totum plenissima confidentia in te proieci, à prima infantia, à tempore egressus ex utero. 10. A tempore quo egressus sum de utero matris meae, à prima aetate semper

mea Deus meus es tu:
* ne discesseris a me.

Psal. 15.

11 Quonia tribulatio
proxima est:
* & non est qui adiu-
uet.

Matt. 26.

12 Circumdede-
runt me
vituli multi:
* tauri pingues obsede-
runt me.

13 Aperuerunt super
me os suum, sicut leo ra-
piens & rugiens.

Lucæ 23.

14 Sicut aqua effusus
sum: * & dispersa sunt
omnia ossa mea.

15 Factum est cor meum
tanquam cera liquecens,
in medio ventris mei.

16 Aruit tanquam te-
sta virtus mea: * & lin-
gua mea adhaesit faucibus
meis: * & in pulve-
rem mortis deduxisti
me.

17 Quoniam circūde-
derunt me canes multi:

* concilium malignan-
tium obsedit me.

Matt. 27.

18 Foderunt manus
meas & pedes meos:
* dinumerauerunt om-
nia ossa mea.

semper ego te agnoui & habui Deum meum & patrem meum, semper te colui, semper in te speravi: ne ergo nunc derelinquas me pater vltimaeque quaeque, quae admodum isti existimant: propterea quod temporalis liberationis auxilium non praestas, arbitrantes me proorsus a te derelictum: sed adesto mihi in auxilium sic, ut in morte non permaneam, & tempore defuncto per te a mortuis resusciter ad vitam, utque interim in his passionibus fortis perseuerem pro generis humani salute. 11. Idcirco autem tuae praesentiae suppliciter deprecor auxilium, quonia tribulatio maxima ex omni parte mihi adiacet, & vndique me premit, ex omni parte circumdatibus me angustiis & malis, dum continuo inimicorum saeuiente inuidia, ac malitia, accumulatur mihi cruciatus: * & in his omnibus doloribus nemo est hominum qui mihi impedit quicquam auxilii, dum omnes a me discipuli atque noti fugerunt: & si qui etiam sunt qui velint adiuuare, propter fortitudinem & rabiem inimicorum non valent. 12. Circumdede- runt me ad comprehendendum, illudendum, & affligendum milites delicati atque lasciuui, ad modum vitulorum lasciuientium & sal- ratiu praepetulantia, gaudentes in captione, illusionem, & afflictione mea: scribae, pharisaei, & seniores populi (qui veluti tauri erat implacabili odio & crudelitate erga me obdurati, pingues utique & potentes delicijs & diuitijs) obsederunt me, & ita diligenter custodiri fecerunt, atque ipsi etiam obseruauerunt, ut nullo modo secundum humanam viam viderer posse eripi de manibus eorum, donec me morti traderent. 13. Ad deuorandum me aperuerunt os suum aduersum me, ad modum leonis rapere quarentes praedam, & rugitum emittentis ad perdendum suo terrore innoxia animalcula. Sic enim & ipsi ferocissimi aduersarii mei contra me dilatauerunt os suum, & rugitum saeuae accusa- tionis contra me emisserunt, ante Pontium Pilatum praesidem terribi- liter me accusantes in multis, dicentes me subuersorem gentis, turba- toris populi, potestatis rebellantis, & Dei blasphematoris iuxta legem mortis reum. Quem sane rugitus iniqui clamoris contra me emisserunt, ut me morti adiudicatum crudeliter interficerent. 14. Et ego praesentis passionis enormitate, acerbitate poenarum, & vexatione immensa, quibus me affecerunt, dilapsus sum, quasi viribus omnibus destitutus in modum aquae effusa, quae consistentiam non habens mox diffuit & dilabitur: * & omnia ossa mea dissipata sunt, dilapsa sunt, infirmata sunt, suaque fortitudine & robore pristino destituta: ita ut nihil ultra superesset in me virium. 15. Cor meum nimia passionum angustia oppres- sum factum est intra me, in medio corporis mei, in superioribus corporis, ad modum cere quae per ignis calorem dissoluitur, sicque sua perdens quam prius habebat duritiem & contumacitatem, diffuit resoluta. Sic enim & cor meum intra me continuo defecit & resolvebatur, & defluebat tendens ad defectionem, praesentis passionis ardore atque vehementia, nimia afflictione pene exesum atque consumptum. 16. Fortitudo mea omnis, omnisque vigor qui intra me fuerat, exhauritur, penitusque absumitur & excoquitur passionis magnitudine: ad eum modum quo ex vase fictili (quod humido prius fictum fuerat) per ignis actionem omnis humor excoquitur & elicitur, donec perfecta sit solumque siccitas. * Ad eum autem omnis humor & vigor defecit in me, ut lingua adhaereat faucibus meis, veluti conuiscata nimia siccitate: quod solet fieri ijs qui grauissima siti premuntur: * & vsque ad puluerem mortis (in quem reuertuntur mortui) penes redire permisisti me, mox in mortem venturum, dum mihi robur ab illis sic exhaustum non reparas. 17. Neque verum mirum, si tam grauem sustinuerim in mea passione miseriam. Circumdede- runt enim me inimici mei malitiosa inuidia ac implacabili iracundia, veluti canes rabidi latratus suos saeuissimos contra me emittentes, & dentibus suis me crudelissime laniantes, iidemque numero non pauci: nimirum scribae omnes, pharisaei, seniores populi, & omne concilium, atque etiam vniuersus populus, quem illi contra me concitauerunt, ut vna cum eis contra me clamarent, mortemque meam deprecarent: * congregatio peruersorum istorum qui maligne & inuidiose egerunt contra me, obsedit me, quasi per circuitum, & ita diligenter, ut euadere non vale- rem. 18. Accepta tandem improbis suis rugitibus, latratibus, atque clamoribus importunis, sententia ut ego crucifigerer, perfoderunt clauis manus meas & pedes meos, cruci me sic affligentes crudeliter: * & in cruce me extendentes, extensione terribilitate distenderunt tenerum corpus

A 19 Ipsi vero considera-
uerunt & inspexerunt
me: * diuiserunt sibi ve-
stimenta mea: * & su-
per vestem meam mise-
runt sortem.

20 Tu autem domine
ne elongaueris auxiliū
tuum a me: * ad defen-
sionem meam conspice.

B

21 Erue a framae De-
us animam meam: * &
de manu canis vnicam
meam.

22 Salua me ex ore leo-
nis: * & a cornibus v-
nicornium humilitate
meam.

C 23 Narrabo nomen
tuum fratribus meis:
* in medio ecclesiae lau-
dabo te.

24 Qui timetis domi-
num, laudate eum:
* vniuersum semen Ia-
cob glorificate eum:

25 Timeat eum omne
semen Israel: * quoniam
non spreuit neque despe-
xit deprecationem pau-
peris.

26 Nec auertit faciem
suam a me:
* & cum clamarem ad
eum, exaudiuit me.

27 Apud te laus mea
in Ecclesia magna:
* vota mea reddam in
conspetu timentium eum.

corpus meum, ut dinumerari facile possent ab astutibus omnia ossa mea, ossibus ipsis praesentis illa distentione ita prominentibus, ut distincte videri facile valerent. 19. Cum vero haec egissent, nihil per moti misericordiam, imò magis gaudentes & gloriantes de perpetrata impietate, stabant ex aduerso, & contuebantur exaltatum in ligno, pendentemque in altitudine patibuli: ac diligenter inspexerunt me, ad fatiandum desiderium suum, & sibi inuicem me demonstrabant illudentes: * illi quoque qui huius sceleris (meae dico crucifixionis) extiterunt ministri, accipientes vestimenta mea partiti sunt ea, facientes quatuor partes, vnicuique militi partem: * & super vestem meam, super tunicam incosultilem, quae desuper erat contexta per totum, miserunt sortem, cuius esset, quis eam totam sibi acciperet, nolentes eam (eo quod incosultilis erat) scindere. 20. Et illi quidem rabidissimi canes, & rugientes leones, hanc in me crudelitatem exercuerunt. Tu vero Deus pater meus, qui non relinquis me solum, qui semper mecum es: ne mihi nunc in tanta desolatione posito deneges auxilium tuum, postquam ab omni humano & temporali destitutor: sed aspice ad defensionem & liberationem meam, ut me in morte non derelinquas, neque in inferno, neque in sepulchro, quemadmodum isti opinantur: sed ut ad vitam post triduum quanto citius me resuscites. 21. Erue animam meam a gladio diaboli, a potestate mortis, ut non teneam a morte neque ab inferno: * & de potestate canum istorum rabidorum, qua me morsibus suis insanis interficere existimabant, cruce animam meam: quae mihi, ut vnica, est merito charissima. Nam carnem quidem in passione & mortem dare non formidavi, & in manus inimicorum corpus tua voluntate venire libenter permisit: animam tamen oro modis omnibus a morte saluari, neque in potestatem inimicorum meorum venire. 22. Salua me per resuscitationem potentiae tuae, ex ore leonum istorum pessimorum, ne quod ipsi petebant obtineant, cum me a morte saluaueris: * & a potestate maligna istorum (qui sunt veluti vnicornes, ad nocendum concessa sibi potestate atque auctoritate terribiles) salua me humilem, pauperculum, & afflictum puerum tuum. 23. Ego vero a morte, quam illi mihi putabant inferre, resuscitatus, tui nominis gloriam annuntiabo & manifestabo fratribus meis, Apostolis atque discipulis meis, quibus post passionem meam praebibo me ipsum viuum in multis argumentis, per quadraginta dies apprensus eis, & loquens de rebus Dei: atque per hos ego te faciam in medio totius Ecclesiae fidelium laudari & glorificari, missurus eos in mundum vniuersum, ut quae ad vltimum terrae, ut omnes credentes baptizatos in nomine Trinitatis, doceant seruare praeccepta tua, & veritatem tuam, ad quam praedicandam tu me misisti in mundum: atque ita tu pater Domine, in medio totius Ecclesiae per hos fratres meos congregata, fies laudabilis, & glorificaberis ab omnibus fidelibus. 24. Vertitur sermo ad fideles Ecclesiae. Vos fideles quicumque creditis in dominum Deum vestrum, illumque ut dignum est reueremini vos (in qua) iustum est, dignum, & congruum laudare eum pro mirabili vestra redemptione, quam per me filium suum ipse dignatus est operari: * quicumque verum estis semen iacob, non carne tantum, sed fide & veritate: quicumque fidei patriarcharum imitatores estis, vos glorificare conuenit Deum patrem meum, qui liberationem patribus vestris reprobamissimam fideliter per me filium suum adimpleuit. 25. Honorate, colite, ac digne reueremini illum quicumque reputari vultis in verum & spirituale semen Israel: * vti que enim laude est dignissimus, quoniam non abiicit, neque exaudire renuit deprecationem, qua ego in passionis humilitate infirmus, despectus, pauper, & contemptibilis, ipsum sui deprecatus. 26. Neque auertit a me vultum suum, cum deprecarer eum pro me atque membris meis, quasi exaudire nollet postulationem, aut quali male gratam haberet postulationem meam: imò clamantem me vultu placido respexit, benignis auribus audiuit & exaudiuit, de morte me ad vitam immortalem faciens resurgere: vnde & vobis quicumque creditis, quicumque mea membra estis, vita praesens aeterna, & simul omne bonum: propter quae a laudibus illius (qui vobis tanta tam dignanter praestitit) cessare nunquam debetis. 27. Ad te, o pater meus, tendit, & apud te est, atque etiam de te, laus mea in Ecclesia mea: noua copiosa multitudine, in qua te vno animo concordes laudant fideles mei, & membra mea: * laudes meas & pia cordis mei desideria, quibus te semper desideravi & optavi laudare, ego

Matt. 27.

Ibidem.

Ioan. 19.

Ioan. 8.

Act. 1.

Matt. 28.

Ioan. 18.

re, ego

re, ego persoluā per membra mea in Ecclesia, quā tibi cōgregabo, in E cōspectu omnium fidelū timentium & colentiū sanctum nomē tuū. Tu enim qui nunc in paruulo Iudæa loco paucos habes tui nominis cultores: post meam resurrectionē laudaberis, & honoraberis cultu prestatissimo in multitudine gentium, vbique per Ecclesiam sanctā. 28. Pauperes spiritu, humiles, & mites, quos ego cōgregaui in Ecclesia meā, ipsi gustabunt & comedent cibum, non panis neq; carnis, sed verbi Dei, cibū quoq; corporis mei, quod eis in sacramento dabo absconditū, quo cibo utroq; copiose reficiētur (quantum opus erit) fideles & humiles serui mei: & ipsi nō ingrati de percepto pabulo, cū laude gratias agent nutritori suo Deo, ex toto corde illi placere atq; seruire desiderantes: * & quēadmodū cibo corporali sustentantur & cōfirmantur homines in vita corporis, ita cōfirmantur corda & spīritus eorū in vita atq; augmento spiritali, vitamq; accipient, & in ea cōfirmantur in sempiternū: nūc quidē in vita gratiæ, & in futura patria, in vita gloriæ sempiterna. Viuit enim homo in omni verbo quod procedit de ore Dei, suntq; verba Dei, spīritus & vita. Et itē panem illum Eucharistiæ, panē vitæ qui de cælo descendit, quisquis māducauerit, nō morietur, sed viuet in æternū. 29. In illo tempore, post meā resurrectionē predicatibus Apostolis in vniuersis mudi partibus, quotquot fuerint ad vitā predestinati, recordabuntur domini Dei sui, credēs in nomine eius, quē abiecerāt, neglexerāt, cōtēpserāt, & prorsus ignorauerāt patres eorū idololatriæ dediti, & cū affectu ex toto corde ad ipsum cōuertentur, vt auersi ab omni vanitate cōuertatur ad seruicū Deo viuo & vero, in iustitia & omnimoda sanctitate. 30. Et ex omnibus tribubus omnibusq; nationib; gentiū alienigenarū cōuersi ad fidē ab infidelitate sua, in vera humilitate & corde fideli procident ante cōspectum tuū, adorabuntq; te dominū Deum suū. 31. Et vere ita dignum & iustum est, eritq; hoc mihi summū gaudiū, cū ista post meā resurrectionē impleri per Apostolicā predicationem in Ecclesia mea cōspexero, vt abnegata vanitate ad cultū Dei fideles cōuertantur. Tibi enim, o mi pater, qui es ver' omnīū dominus, cōpetit regnū, tuū est regnū, tibi cōpetit regnare in populo, nō autē idolis aut dēmonib;: * & tu es qui regnare debes atq; dominari in vniuersis gētib; per totā Ecclesiā, nō autē diabolus princeps tenebrarū, cui tantū cōpetit tyrānis inferni. 32. Plurimi quoq; ex ijs qui potētiores, nobiliores, sapientiores, ditiores, ac prestatiores videntur super terrā, gustabunt & comedēt etiā ipsi de pabulo predicto, panē salutaris Euageliæ doctrinæ, & sanctum panē corporis mei: & adorabunt dominum Deum suum cū laude & gratiarū actione: * corā te incuruabūt se, & adorādī gratia procident ante cōspectum tuum, omnes quicunq; sese curuaris genib; posuerint super terrā, hoc est, quicunq; se in terrā ad adorādū proster nēt, quicunq; in terrē puluerē siue in pauimentū se demittēt ad adorādū, hoc faciēt nō iā ante idola, sed in cōspectu tuo, hoc est pene omnes & plurimi valde tibi procident 33. Et ego resuscitatus per te, morte deuicta, vita spiritali in gloria immortalitatis viuam coram te, ante cōspectum tuum, atque ad gloriā tuā, mortē nō visurus vltra in æternū: * & vniuersi filij mei, vniuersi fideles qui crediderunt in nomen tuum, doctrināque meā susceperint, te colēt fideliter, tibi que serui & obediētes erūt. 34. Generatio vētura, populus nouus fidelis Ecclesiæ, qui surget post meā resurrectionē, euāgelizabitur tibi domino Deo suo, predicationē & annunciationē salutis accipiet per Apostolos vt credat in dominum Deum suum: * sicque per veritatis predicationem quā tūc accipiet, populus ille fidelis factus ex infideli, annumerabitur tibi tanquā vero domino suo, ascribeturque & recēsebitur inter seruos tuos, quasi recēter subiectus dominationi tuæ: * annūciabunt sancti Apostoli mei, viri plane cælestes, populo illi nouo (qui adhuc est nasciturus, qui est per Apostolicā predicationē in baptisate & fide generandus) iustitiam Dei, iustitiā verā quæ corā Deo iustificat, quæ est ex fide in patrē & filium eius: illi, in quā, populo, quem tu pater ab æterno prædestinasti & præordinasti facere in tempore suo, & quem item perficies, aptabisque tibi in tēpore definito, regeneraturus illum tibi ex aqua & spīritu sancto, vt fiat tibi in populum electum & peculiarē, in Ecclesiā sanctā, in qua inhabites, & modo per dulcedinē tuæ gratiæ, & in futuro secūdū plenitudinē gloriæ tuæ sempiternæ. Amen.

AN-

28 Edent pauperes, & saturabuntur: * & laudabunt dominū qui requirunt eum: * viuent corda eorum in seculū seculi.

Deut. 8.
Matt. 4.
Ioan. 6.
Ibidem.

29 Remiscentur & conuertentur ad dominum, vniuersi fines terre.

Ioēlis 2.
Luca 1.

30 Et adorabunt in cōspectu eius, vniuersa familia gentium.

Apoc. 16.
1. Par. 29.

31 Quoniam domini est regnum: & ipse dominabitur gentium.

32 Manducauerūt & adorauerunt omnes pingues terræ: * in cōspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.

33 Et anima mea illi viuet: * & semen meum seruiet ipsi.

Rom. 6.

34 Annunciabitur domino generatio ventura:

Roma. 3.

* & annūciabunt cæli iustitiam eius populo qui nascetur, quē fecit dominus.

Ioan. 1.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM PRIMVM.

A Versu tertio, Tu autem in sancto habitas laus Israël. Nota quod laus Israël dicitur Deus dupliciter, vel quæ laudat Israël, id est, omnis populus fidelis, omnis plebs Dei: vel in quo laudatur & glorificatur populus fidelis. Si quidem magna est fidelis populi gloria & laus magna, quod dominum habeat Deum suum in se habitantem, ad custodiam atque protectionem. quemadmodum & summa erat idololatriæ ignominia, quod simulachra muta haberent pro dijs suis. Vnde erat illud Moyse, Non enim est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis. **Versu sexto**, Ego autem sum vermis, & non homo. Aduerte differentiam inter occasionem vermis & alterius animalis perfectioris. Si enim animal perfectius, ut puta bos, vel ovis, vel equus, vel aliud quodlibet interficiatur aut moriatur, sunt qui compassione moueantur & doleant. Et si ob vsum humanum cogantur homines illa interficere, quemadmodum ea quæ in cibum veniunt, faciunt hoc tamen absque vlla ostensione crudelitatis, siue ictu vno graui, siue percussione gutturis, iuxta quod conuenit, morte breuiori & faciliori ipsa interimentes. Erga autem vermes nequaquam vulgo hac vtuntur cōpassionis misericordia homines, quantumuis illis magna videatur inferri iniūctio aut vexatio: sed absque vlla commiseratione frequēter in varias partes secantur, neque etiam naturaliter viscera sic commouentur intra homines, quomodo si eadem alijs perfectioribus animantibus contingerent. Nisi forte quis Diuina pietate plenus, etiam in infimis & nouissimi gradus viuētibus nosset primam illam vitam, & omnis vitæ primarium fontem agnoscere & venerari. Causa autē quare magis super animalibus perfectioribus sit humanis visceribus naturalis cōmiseratio, quā super vermibus imperfectioribus, videtur hinc esse, quod illa sint humanæ speciei aliqua ex parte (ratione perfectionis sensuum & membrorū) magis similia atq; vicina, quā sint hæc infima & imperfectissima animalia: Cū verò omne simile diligat sibi simile secundum naturalē affectionem, amor autem cōmiserationem progignit, fit vt vbi maior est similitudo, maior quoque sit amor & commiseratio. Ob hæc nimirum, Christus dominus vermem se nominat: quem Propheta agnum nominatur, ouem, & vitulum: nimirum ipse se amplius humilians, quā illi ausi fuerant. Propter enim nimiam crudelitatem, quā in eum exercuerant impij Iudæi, vix homini similis videbatur. Propter quod ab Esaiā predictum fuit, Vidimus eum quasi leprosum, despectum, & quasi nouissimum virorum, virum dolorum, & virum scientem infirmitates. Non erat species ei, neq; decor. Et in humilitate iudicium eius sublatum est, atque alia plura: quæ omnia palam vermis nostri miseriam attestantur. Et quoniam præ hac summa despectione, homini similis nō videbatur, vix quisquā fuit qui super eo moueretur misericordia. Imò cū iā à Pilato portans spineā coronā, & flagellis per totū corpus crudelissime vulneratus, exhiberetur, demonstrareturque turbis, ad misericordiam excitandam: adeo moti non sunt persequitores, vt etiam amplius iam mortem starent, inuale scētibusque vocibus absque omni misericordia clamarent, Tolle, tolle, crucifige eum. Nonnulli verò sanctorum patrum aliud in super mysterium intelligunt, in eo quod Christus se vermem & non hominem dixit: quoniam videlicet non vt cæteri homines est humano more conceptus, ex concubitu maris & fœminæ, sed nouo miraculo, ex superna operatione spiritus sancti. Quemadmodum enim vermis patrem non habet, cuius cum matre cōcubitu generetur, sed in ligno vel in terra, ex putrefactione vel occulta virtute interna (quæ ex influxu venit corporis cælestis) concipitur & generatur: ita Christus dominus non ex virili semine, neq; ex cōmixtione, sed ex influxu superno & obumbratione spiritus sancti conceptus fuit in utero virginis superbenedictæ Mariæ: quasi in medio ligni castissimi, & ab omni sordē purissimi: aut quasi in medio terræ pinguisimæ, & per gratiam spiritus sancti fœcundissimæ. Intra pinguem enim terram solent libenter vermes progigni. Atque huic recte quadrabit, quod David (qui per sonam Christi præfigurare solet) legimus. 2. Regum. 23. capite, tenerimum ligni vermiculum nuncupatum. Fuit insuper Christus dominus secundum humanitatem tenerimus, complexionis dispositionem nobilissimam habens: quemadmodum in vermibus summa est teneritudo. Quæ de re latius egimus in libris quos de consideratione rerum naturalium conscripsimus, libri 9. cap. 28. His ergo rationibus, vel diuisim, vel potius in vnum simul coassumptis, Christus dominus vermem sese nuncupasse intelligatur. Primum tamen Elucidationi respondet, & proposito rectius quadrat, intelligentiam quoque pleniorē facit. **Versu 13** Factum est cor meum tanquam cera liquefces in medio ventris mei. Participium liquefces, potest indifferenter coniungi vel cum cera, vt sit sensus, Cor meum factum est medio ventris mei, tanquam cera liquefces: aut cum corde; ad hunc sensum, Cor meum factum est liquefces in medio ventris mei tanquam cera. Quod autem ad sententiam pertinet, nihil refert, sic an sic iūgamus. Vulgatiō est modus prior, quem in Elucidatione quoque sequuti sumus. Per ventrem autem hoc loco intelligi oportet non solum partem illam quæ solet eo nomine appellari, in quo cibi sunt & stercora (In hoc siquidē ventre non est cor, neque in medio eius locum habet inter intestina plena stercoreibus) sed pro parte corporis superioris vsque ad collum accipi oportet ventrem: atque in huius ventris medio situm est cor hominis. **Versu 24**. Qui timeris dominum, laudare eum. Posset ab hoc loco residuum Psalms accipi, quasi ipsius Propheta David sermo, loquentis in spiritu de gloria resurrectionis Christi, deque patris ex hoc clarificatione, de populorum conuersione, Ecclesiæ adificatione, de Apostolica predicatione, sacramentorum viuificorum institutione, & in alijs quæ in tempore gratiæ futura erant. Nos tamen in Elucidatione maluimus totum Psalmum à Christo pronuntiare, ea quæ de Deo dicit ad patrem referentes, atque etiam ad ipsummet Christum, quatenus patri suo est cōæqualis: sicque, cū ait, Conuertentur ad dominum, Laudabunt dominum, Domini est regnum, &c. simul & de patre loquitur,

Deut. 4.

Esaiā 53.

Ioan. 19.

2. Reg. 23.

h

quitur, & etiam de seipso sub tertia persona, quasi de alio. ¶ Versu 32. In conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram. Huius versus posterior pars videtur habere difficultatem, erit tamen facilis eius intelligentia, si ita legatur: Omnes qui descendunt in terram, id est, omnes qui se demittunt in terram, & prosternunt ad adorandum, cadent ante conspectum eius, id est, procident ante ipsum. Dicitur est autem, omnes, hyperbolice: quia plurimi in primitiua Ecclesia conuertebatur, vel omnes præordinati & electi in Ecclesia, quemadmodum apud Ioannem, Et erunt omnes docibiles Dei. ¶ Versu vltimo, Annunciabitur domino generatio ventura. Quod dicitur annuncianda domino generatio ventura, in Elucidatione indicauimus duplicem recipere intelligentiam. Iuxta primam improprie accipitur vox annunciabitur, vt idem valeat quod prædicabitur, improprie item sumpta, vt tantundem valeat, atq; prædicationem & annunciationem suscipiet de Deo. Et huic sententiæ illud quod mox sequitur, concordat: Annunciabunt cæli iustitiam eius populo qui nascetur. Estque hæc particula secunda, expositio prioris: vt ista posterior pars, quæ per actiũ verbũ enunciat, prioris per passiuum obscurius enunciatæ tollat obscuritatẽ: id quod scripturis nõ est infrequens. Populus enim fidelis (qui erat generatio ventura) annunciatus, euangelizatus, siue prædicatus est (vt ita loquamur) domino, id est, prædicationem & annunciationem suscepit de domino, & ad credendũ in dominum: quia cæli, id est, Apostoli, annunciauerunt eidem populo iustitiã Dei. Non autem mirum videatur, si verbũ illud annunciabitur, dicamus improprie hic accipi. Nam & in Euangelio verbum euangelizari (quod secundũ virtutem idem valet pene quod annunciari) similiter improprie sumitur, cum dicit ad discipulos Ioannis Saluator, Pauperes euangelizantur, id est, pauperes bona & læta nuncia accipiunt, vel pauperibus bona Euangelica nunciatur. Prædicatæ expositioni fauet Chal. Para. quæ hoc loco sic habet, Semen Abrahæ teruiet corã eo, annunciat virtutem fortitudinis Dei generationi venturæ: vbi secundum actiũ significationẽ idem exprimitur, quod in iam dicta intelligentia dicitur per passiuum. Altera autem intelligentia, quam inuit Elucidatio, erat accipiẽdo verbũ annunciari, quasi pro annumerari vel recenseri, vt sit sensus, Annumerabitur domino generatio ventura, quemadmodum populus de nouo acquisitus annunciat, ascribitur, annumeratur regi, qui illum acquisiuit, recenseturque & velut refertur ad eum. Veluti cum rex quispiam copiosum mittit exercitum, vt alienigenas sibi gentes subdat: is qui exercitui præest, quocunq; expugnat domino suo. cuius negotiũ agit, annumerat, ascribit, atq; annũciat. Ad eundem enim modũ sancti Apostoli, qui à Christo ad orbem subiugandũ missi fuerunt, ex omnibus finibus orbis terræ, quoscunq; ad fidẽ Christi cõuertendo salubriter expugnabant, eos Christo annumerabãt, adiungebant in populũ, & veluti in numerũ retulerunt ditionis ipsius: cuius nõ suum agebant negotiũ, quẽadmodum insignis quidã ex illis aiebat, Non enim nosipso prædicamus, sed dominũ nostrũ lesũ Christum. Cælis ergo annunciantibus iustitiã Dei annunciata est domino generatio noua, populus nouus adnumeratus est ei, & in numerũ subditorum ipsi relatus, simulq; recensitus. Et secundum hanc sententiam verti potest ex Hebræo, Numeratur domino generatio quæ veniet.

Ioan. 5.

Matt. 11. Luc. 7.

2. Cor. 4.

XXII. PSALMI ARGUMENTVM.

Dilectissimus est hic Psalmus fideli cuilibet electo atque spiritali homini, ad meditandum Dei & Christi præcipua beneficia, & pro eis gratias agendum valde accommodus. In ipso namq; multiplicia Dei beneficia commemorantur: quemadmodum videlicet Deus quasi pastor bonus, nihil eorum nobis deesse patitur, quæ sunt ad salutẽ nostrã vitã, constituens nos in vberissimã Ecclesiã pascuis, potã nos aquis sapientiæ salutãris, quæ à spiritu sancto fluit in Ecclesiã, & cuius participes sumus fideles omnes in sancta Ecclesiã: insuper cordã nostrã ad se benigne conuertens, & per viã iustitiæ nos benigne deducens propter misericordiã suã. Deinde etiã in summis periculis protectionis suæ beneficium nunquã nobis subtrahens, disciplinã insuper paternã vt filijs virga & baculo impendens, ad corroborãdum nos contra hostium oppugnationes mensam parans, id est sanctissimum suum corpus & sanguinem nobis donã in Ecclesiã: neque sic solum exterius pascens, verum etiã interius oleo spiritalis gratiæ spiritum lætificã & foecundã: mercedem quoque & retributionẽ gloriosã pretiosũq; calicem fortiter agentibus proponens. Cuius denique indeficiens misericordiã nunquam nos deserit omnibus diebus vitæ nostræ, donec nos adducat ad mansionem quietis æternæ.

VIGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

Eph. 2. Ioan. 10.

1 Dominus regit me, & nihil mihi deerit:

* in loco pascuæ ibi me collocauit.

2 Super aquã refectio nis educauit me:

Omnis Deus, qui diues est in misericordiã, ipse quasi pater & pastor bonus me pascit ac dirigit, quẽadmodũ pastor suã ouiculã, ita mei sollicitam ac prouidã curã gerens: & ob hoc confido, qd nõ deficiam omni bono, neq; quicquam vnquã mihi deerit in vlla gratiã, quod mihi sit ad salutẽ atq; ad spiritalẽ vitã necessariũ: *Et primũ quidẽ (vt ipsius saltẽ aliqua enumerẽ beneficia) cõstituit me, firmavit, atq; habitare me fecit in optimis pascuis, in vnitãte & corpore Ecclesię suę sanctæ: in qua veluti in pascuis pinguisimis atque vberissimis pascitur atq; enutritur omnes fideles. 2 Enutritur me secus decursus aquarũ viuẽtiũ, iuxta fontẽ aque viuę, quæ est aqua sapientiæ salutãris fluens in pascuis Ecclesię: qua potãtur omnes fideles in ea, atque in hac cælesti sapientiã crescere me fecit, & augmentũ sumere in spiritu: cuius

A * animam meam conuertit.

3 Deduxit me super semitas iustitiæ:

* propter nomen suum.

4 Nã & si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo malã:

5 Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

6 Paraſti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me.

7 Impinguaſti in oleo caput meum:

* & calix meus inebrians, quã præclarus est.

D

8 Et misericordia tua subsequetur me,

* omnibus diebus vitæ meæ.

* cuius aquæ tanta est dulcedo, tanta est refectio atq; refocillatio quã præstat animæ bibenti ex ea, vt per suum gustũ animã meã ac spiritũ ab omni vanitate auersã cõuerteret in purũ ac solũ verũ ipsius Dei mei amorẽ. Gustato etenim spiritu, desipit omnis caro: & cælestis illa sapientiã omnia facit quæ in mundo sunt insipida. Perduxit quoque me pastor meus in viã iustitiæ, ponens me in viã & obseruatione præceptorũ suorũ, atque etiã ducẽ & custodẽ mihi in hac viã se præbens, à lapsũ & transgressionẽ me præseruãdo, vt quẽ ad implẽda ipsius mandata essem validus me interius corroborãdo: * fecit autẽ hæc omnia mihi, nõ propter mea merita, nõ qd ego dignus essem ex me rãtis beneficijs ab eo affici, sed ppter sui nominis gloriã, quoniã sic illi fuit placitum, voluitq; his modis suũ nomen, suã gloriã, suã bonitatẽ in me demonstrare. 4. Insuper etiã contigerit me peruenire vltq; ad maxima pericula, ita vt quasi proximus videar mortũ, iamq; me mors ipsa videatur operuisse, & velut obũbrasse, atq; expãdissẽ se supra me: nõ tamen conturbabor, neq; desperatione aut diffidẽtia deiiciãr à timore immẽnentũ ante prementũ malorũ: quoniã te semper mecũ habeo adiutorẽ, & defensorẽ meũ, qui etiã de periculis maximis, imò & de morte potes es (si tibi placitum fuerit) me liberare, qui de me es amplius, quã egomet de meipso sollicitus, quique in tribulationibus & periculis maxime & præsentissimẽ adesse soles. 5. Quod si quando aduersitas quælibet tua permissione, aut dispositione aduenerit in eruditionẽ & correptionẽ (siue virga ea fuerit, siue baculus, siue modica siue magna, siue ad tolerandũ leuior siue grauior) vsq; aded nõ conturbabor super paternã disciplinã tuã, vt etiã magnã cõsolationẽ sim ex ea accepturus. Erit enim hoc mihi indicio, qd nondũ à cura tuã me abieceris, qd nondũ adulterinũ me habes & nothũ, sed vt legitimũ filium: potissimũ cum sciam nullum esse filium quem non corripit pater: & eos qui extra disciplinã sunt, adulterinos esse, non filios legitimos. 6. Et quoniã tribulantium atque persequentium magna est copia & multã crudelitas, partim carne interius læuiente, partim mundo exterius, diabolis vtrinq; vt aduersus omnes istos infractus & imperterritus stare queam, & non aliquando succumbere, mensam paraſti in cõspectu meo, cibum proponẽ salutãrẽ in Ecclesiã tuã sanctã fideliter pugnãtib; panem vitæ qui de cælo descendit, pretiosissimum corpus tuum & sanguinem: de qua mensã sumentes dignẽq; cõmunicantes, accipimus fortitudinẽ, & cõfirmamur in spiritu, vt aduersum omnes nos tribulantes, fortes & inuicti perstare valeamus. 7. Ad hæc interna vnctione spiritus tui sancti vnixisti spiritũ meum, oleo suavissimõ spiritualis gratiæ tuæ mentem meã atque affectum (lætificãdo pariter atque foecundãdo) copiose perfudisti, quẽadmodum oleum corporale faciem exhilarat & impingat. Id enim facis, dum charitatẽ tuã per spiritũ sanctum diffundis in cordibus nostris, quãtum ad effectũ: quod ad mẽtem verò attinet, vnctione tuã doces nos de omnibus, & omnem doces de credendis atque agendis veritatẽ: * Super omnia verò pars calicis mei quã expecto, portio mea hæreditaria, & beatissima illa hæreditas atque retributio felicitatis æternę, quæ me satiabit: ac prorfus inebriat, quẽ totum meũ desiderũ & appetitum sufficiẽter implebit, õ qd est præclara, & qd pretiosa & inæstimabilis, super omnia quę in mundo sunt aut valẽt cogitari: quã neq; oculus videre potuit, neq; auris audire: imò nec in cor hominis ascẽdit, quẽ preparauit Deus se diligentibus. Atq; in hunc calicẽ præclarissimum iã præparatum mihi & seruatum in cælestibus aspiciens, mētisque oculos ac cordis affectum spe certissima intẽtos tenens omnes pro nihilo superabo aduersãntium tribulationes atq; tentationes. 8. Semper autẽ misericordiã tuã paraſti mihi aderit, ac veluti subsequetur, ita vt mecum sit, & mecum laboret in omnibus, quocunq; me verterõ, custodiẽs introitũ & exitum meum, custodiẽs animã meã ab omni malo, paratã auxiliũ præbere in omni opere bono, ad quodcũq; voluero extendere manũ meã: quẽadmodum pastor diligens ouiculas suas subsequitur, neque vnquã solas eas relinquit, donec in caulas induxerit, ne vsquam forte vel aberrent, vel in foueas cadant, vel luporum esca fiant: atque hoc tuę sollicitissimę curę atq; custodię beneficium, non vno tantum vel die vel anno impendes mihi, verum omnibus diebus, quibus hic vixero super terrã, donec vixero in hac militante Ecclesiã, in hoc deserto

Heb. 12.

Ioan. 6.

Psal. 103.

Rom. 5.

1. Ioan. 1.

& Ioan. 14. & 16.

1. Cor. 2.

1. Sap. 7.

Psal. 120.

9 Et vt inhabitem in domo domini in longitudo dierum.

vbi omnia sunt periculis, foueis, laqueis, ac lupis plena. 9. Et ita quide[m] E semper tua misericordia me subsequetur, vt in aeternitate in domo tua tecum valeam inhabitare, vt nemo me in hac via a praeparata illic mansione valeat impedire, aut a te vlla ratione separare, sed in aeternum permanere & habitare valeam in conspectu tuo atque in domo tua: nunc quidem in Ecclesia hac militante, per gratiam tua[m] in triumphante vero aduentura, secundum perfectam gloria[m] tuam, qua[m] sine fine perdurabit omnibus electis in secula seculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXII.

Versu primo, Dominus regit me. Regere in bona parte accipitur. Est enim Græce ποιμαίνω, quod significat regere ad modum pastoris, siue pascere: quod verbum etiam supra Psalmo. 2. haberi diximus in Græco, Reges eos in virga ferrea. Loquitur enim hic Psalms de Deo quasi pastore, & plura ex ijs quæ hoc loco dicuntur de Christo erga Christianos, dicta videntur secundum similitudinem pastoris corporalis & otium. Est enim pastoris officium curare vt nihil desit ouibus quod sit ad earum bonam validitatem necessarium: vt in loca pascuorum educat eas, vt in vias bonas & rectas deducat, a deujs & suspectis locis custodiat, vt si in pericula incidat praesentia, auxilio suo eas liberet, vt pedo suo (siquædo à via recta aberrare incipiant, aut à grege seegregent, eas redire cogat: denique, vt pro ouibus sollicitam curam gerat, & nunquam eas deserat, donec in quietis locum, in caulas inducat. Hæc autem omnia in isto Psalmo facile est considerare, quomodo Christo domino (qui sese restatus est pastore bonum) applicetur, interiectis nihilominus & alijs quibusdam, quæ corporalibus ouibus non conueniunt: quæ ad modum de aquis refectionis, quibus oues non egent corporales, de conuersione animæ, de parata mensa, de impinguatione capitis in oleo, & calice preclaro. Nobis enim rationalibus ouibus ampliori atque etiã alia cura est opus, quæ oues corporales accipiant à suis pastoribus. Versu 5. Virga tua & baculus tuus. Nonnulli per baculū intelligunt sustentationem Dei, qua iustos sustentat. Cum enim dominus electas oues suas percudit (hoc est, disciplina qualibet seu aduersitate corripit) baculo nihilominus eos sustentat, dando in aduersitate patientiã, ne vel in murmuracione, vel in desperationem, vel in alia mala per impatientiã cadat. Cum ergo simul sunt virga & baculus, in hoc consolari debet electus. Virga autem si sola fuerit, defueritq; baculus, timendum est ne reprobis fiat ille qui sine baculo virgam sentit. Alij per baculum pastoralem siue pedum, intelligunt Dei internam directionem. Consolatio enim est electorū, cum exterius flagelante virga, interius directio Diuina in viã rectam reducit. Parum enim profuerit virga, si defuerit hic baculus. Hæc autem vbi simul adlunt, magna est eius qui ea experitur consolatio. Sensit virgã Pharao, sensit & Sennacherib: verū quia baculus defuit, non eis sola virga attulit consolationem. Sensit & Dauid virgã, post dinumerationem populi: sensit item Nabuchodonosor, postquã eleuatum fuisset cor eius. Et his, quia simul adfuit baculus, interior Dei directio ad penitentiam, iccirco acceperunt consolationem, & per virgam atque baculum senserunt emedationem. Nos autem in Elucidatione, tam per virgam, quã per baculum indicauimus accipi correptionem disciplinæ: per virgam quidem mitiorem, per baculum verò duriorē. Quosdam enim virga tantum, alios etiam baculo corripit pastor bonus: & quosdam quidem leuiori ac mitiori disciplina, alios verò duriori corripit, iuxta quod ipse nouit unicuique ad salutem & meriti promotionem conuenire. Iusto autem quidquid tandem ex domini manu euenerit, siue virga corripitur siue baculo, consolatio esse debet, dum attendit dominum esse & patrem qui corripit: idque totum quod agit ad suam sibi salutem proficere. Quasi virga percutiebatur Dauid, cum pro adulterij & homicidij peccato pueruli ex adulterio concepti viram impetrare non potuit. Leuis enim satis & mitis videbatur ista correptio pro peccati magnitudine. Baculo verò cadebatur, cum post populi dinumerationem, septuaginta milia hominum ex populo sibi charissimo, pro suo peccato percuti vidit pestilentia: item, cum grauissimã sibi persecutionem à filio suo Ablalon suscitari conspexit. In utroque autem suscipiens patienter Diuinam correptionem, emendatus est & consolatus est. Quod autem per virgam dicamus intelligi correptionem mitiorē, per baculū verò duriorē, ex communi consuetudine accipimus parentū, qui filios donec in ætate sunt minori, virga corripunt: quos iam grandiores factos, omissa virga, baculo corrigunt, si comuerint. Est autem præter virgam & baculum, etiã gladius domini, quo corripit reprobos, qui de numero filiorum non sunt. Atq; hic potius ad ultionem, quã ad disciplinam spectat. Non enim ad patrem, sed ad iudicem spectat gladius. Gladius ergo domini metuendus est, & semper præcauendum ne veniat nobis. Cæterum virga & baculus cum aduenerint, etiam in consolatione sunt habenda, atque inter præcipua Dei beneficia hominibus spiritualibus sunt æstimanda.

Ioan. 10.

Exo. 4. 5. & 6.

4. Reg. 16.

2. Reg. 24.

Danic. 4.

2. Reg. 12.

1. Pat. 21.

2. Reg. 16.

H

Rom. 13.

XXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste in initio & in fine Christum dominum respicit: in medio autem eos qui dignos se Christo per iustitiam & vitam bonam exhibuerint. In principio itaque Christi domini vniuersale super omnem terram dominium proponitur, propterea quod ipse orbem terrarum fecerit et creauerit. Est enim iustum, rationale, atque necessarium, eundem esse orbem dominum qui creauit illum, atque omnes habitates in eo. Versu autem 3. incipit describere qui digni haberi sint vt admittantur in orbem illum venturum, in ciuitate superna: postea quã constitat non omnes illic admittendos absque discrimine, quæ admodum in hoc orbe sine distinctione habitant boni et mali, et omnium secundum naturam valentiam

A rale subiectione (ratione creationis) æqualiter Deus est dominus. Describit autem quales isti esse debeant, qui in illum venturum orbem, in montem sanctum sint admittendi, versibus quatuor, nimirum à tertio vsq; ad septimum. A quo rursus sum vsq; ad finem, Christi gloriosum dominum proponit, non iam quod ratione creationis rerum habet: sed quod ratione peractæ victorie à patre accepit, iuxta illud, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Confideras itaque propheta in extasi spiritus Christi, accepto hoc dominio cum gloria magnifica ascendente vnã cum multitudine illius beatæ captiuitatis, quã ascendens secum ducebat in altum (de quibus in præcedentibus statim prædixerat) tanquã præcurres nuncijs, angelos alloquitur, vt aperiant venienti domino portas ciuitatis, secundum omnem altitudinem & latitudinem: causam simul adiungens, magnitudinem gloriæ & maiestatis eius, quæ contemplabatur aduenientem: sicque dulcissimo exitu, in suauissima contemplatione ingressus Christi, psalmum hunc terminat.

Matt. 26.

Eph. 4.

Plal. 67.

VIGESIMITERTII PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Domini est terra & plenitudo eius: * orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo.
2 Quia ipse super maria fundauit eum: * & super flumina præparauit eum.
3 Quis ascendet in montem domini? * aut quis stabit in loco sancto eius?
4 Innocens manibus & mundo corde:
* qui non accepit in vano animam suam.
* nec iurauit in dolo proximo suo.
5 Hic accipiet benedictionem à domino:
* & misericordiam à Deo salutari suo.
6 Hæc est generatio quærentium eum:
* quærentium faciem Dei iacob.
7 Attollite portas principes vestras:
* & eleuamini portæ æternales:
* & introibit rex gloriæ.
8 Quis est iste rex gloriæ?

Erra vniuersa cum omni sua plenitudine, cum omnibus quæ in ea sunt, & in ea sustentantur, creaturis, domini Dei est, qui creauit eam: vniuersus, inquam, orbis terrarum, totus terræ globus, cum omnibus qui in eo, vbi-cunq; gentium, vbi-cunq; locorum inhabitant. 2. Ipse enim est, qui orbem terræ creans stabiliiuit, firmauit, confluxit, solide posuit super elementum aquæ, super congregationes aquarum quæ sunt maria: & super vniuersitatem aquarum, super elementum totum aquæ, artificio magno & sapientia præparauit, stabiliiuit, firmiterque collocauit eum, quasi globum in medio aquæ. 3. An verò omnes qui nunc in hac terra inhabitant, absque discrimine boni atque mali, sic etiam in supernam mansionem sunt absque discretionem admittendi? Quod si non omnes: qui ergo digni erunt assumi in montem illum excelsum, atque ad sublimitatem peruenire maiestatis Dei, ante conspectum diuinitatis: * aut qui digni reputabuntur, vt stent, permaneant, atque vt ciues inhabitent in ciuitate illa superna, in mansionem illa beata, quam ipse dominus sanctificauit sibi in aulam regiam, & gloriosum palatium suum? 4. Illi nimirum, qui manibus fuerant mundi, puri, & innoxij, qui nihil operati sunt iniquum, neque contra Deum, neque contra proximos, sed e contrario opera iustitiæ & virtutis sedulo sunt operati: qui, inquam, non solum opere exteriori innocentes se exhibuerunt, verum etiam cor mundum & affectum syncerum gestauerunt, adeo vt non solum opere nihil noxium perpetrarint, verum neque desiderio quicquam tale concupierint: * qui animas suas non in vanum siue frustra à Deo acceperunt, sed ipsis bene vsu sunt, ad bonum cultum Dei, ipsarum vires omnes diuinis obsequijs dedicando, ad quem finem indubitanter est hominibus animam rationalem datam esse: * qui etiam non iurant in dolo, non peierant, & omnino non mendaciter neque dolose agunt cum proximis suis: sed quæ promiserunt aut iurauerunt, implent iuste atque fideliter: & quæcumque agunt cum proximis, synceriter absque fraude & dolo peragunt in iustitia. 5. Hi sunt qui in cælestibus benedictionem accipient immortalitatis, & donum beatitudinis æternæ à domino, cuius in hac vita voluntatem peregerunt: * & hi perfectam illam æternam satis misericordiam consequentur à Deo omnipotente saluatore suo: rigorem autem ultionis, quam illi sentiēt qui contraria fuerint operati, non experientur. 6. Hæc arque huiusmodi, qualem supra descripsimus, est generatio eorum qui timent dominum: tales esse debent, qui de populo & numero timentium esse cupiunt, atque cum eis præmij æqualitate participes fieri: * hic est, inquam, populus & generatio eorum, qui ex puro corde requirunt conspectum Dei veri, qui ambulat tanquam in conspectu domini Dei sui, semper illi cupientes placere: & tales fieri oportet, qui de horum numero haberi velint. Atque huiusmodi sunt, qui dominum sunt in cælestia scandentem comitaturi, in laudibus, vt hic ante conspectum eius semper ambulauerunt in virtutibus. 7. Vox Prophetæ in spiritu exhortantis angelos, vt Christum dominum cum victoria redeuntem suscipiant: Vos verò o principes, o sublimes angelici spiritus, attollite, eleuate, & in altum atque latum aperite portas vestras, redeūti cum victoria magnifica domino: * vos quoque portæ æternitate stabiles, ciuitatis supernæ, eleuamini alte, lateque aperimini: * ecce enim aduenit rex gloriosus Christus dominus, peracta militia, regnum in ciuitate superna accepturum omnibusque angelicis exercitibus preferendus. Cui sane cum innumera multitudine iustorum omnium qui se in vita Deo dignos exhibuerunt, aduenienti, conuenit portas ciuitatis vestræ (in quã ingrediatur, accepturum regnum) alte lateque aperiri. 8. Quod si cognoscere velitis quis

Gene. 1.

rie? dominus fortis, & potens, dominus potens in praelio.

9 Attollite portas principes vestras: * & eleuamini portae aeternales:

Apoc. 19. * & introibit rex gloriae.

10 Quis est iste rex gloriae?

Ioan. 4. 5. se est rex gloriae.

quisnam iste sit rex gloriosus, cuius predico aduentu, & cui portas iubeo attolli atque eleuari, scitote quoniam ipse est Christus dominus, rex fortissimus & potentissimus, eandem cum patre fortitudinem & coaequalem habens virtutem: ipse, inquam, qui potens & robustus est pugnator, qui potentia sua debellato inimico generis humani, gloriose triumphauit, deuisa morte, infernoque, & inferni principe diabolo superatis. 9. Iterum vox exhortor, o principes excelsi, angelicae potestates, ut portas ciuitatis vestrae late aperiat venienti a victoria, inque propria redeunti domo, cum innumero iustorum comitatu, quos secum a captiuitate inferni potenter liberatos adducit, vestris ordinibus intrados: vos iterum moneo, o portae aeternae, nunquam confringendae, ciuitatis superne, qua nemo unquam poterit expugnare: vos, inquam, iterum iubeo alte lateque quantum fieri potest aperiri, in tanta gloria & comitatu venienti domino: * Introibit enim per vos rex regum & dominus dominantium, rex gloriosus super omnes reges. Non debet autem qui in tanta maiestate & tanto comitatu aduenit, per angustum ostium intromitti, sed portas necesse est illi in altum & latum prorfus aperiri. 10. Neque verum est quod miremini quisnam iste tantus sit qui sic ascendit in gloria, qui venit tanto comitatu ingressurus in ciuitatem vestram ut regnum accipiat: * ecce enim ipse est dominus angelicarum virtutum omniumque vestrorum exercituum, & omnino omnium vestrum ipse est dominus, filius Dei, patri aequalis, qui olim exiens ad patris impendit voluntatem in terras, nunc reuertitur, peractis omnibus, cum gloria: propter quod cum omni reuerentia & obsequio quo potestis, illi debetis obuij procedere, aduenientemque cum omni letitia & iubilo suscipere generis humani redemptorem, & angelicorum ordinum reparatorem, dominum Iesum Christum, qui patri erat eritque coequalis, vna cum spiritu sancto in omnia secula seculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM TERTIVM.

Verfu primo, Domini est terra & plenitudo eius. Nota duplex esse Christi dominium: prius quidem, ratione creationis. Est enim ipse creator omnium, & iccirco omnium etiam dominus. Qui enim de nihilo fecit omnia, caelum, terram, & quae in eis sunt, quidni etiam dominus sit horum omnium? Hoc modo, ut irrationabilium omnium, ita etiam omnium hominum Christus est dominus, siue bonorum siue malorum. Ac de hoc dominio in duobus primis versibus agitur. Alterum est dominium quod sibi Christus veluti coparauit, atque per passionem promeruerit, quod post laboriosam militiam ac pugnam cum diabolo (victoria tandem per propria mortem obtenta) veluti lucrificet, iuxta quod ad Philippenses Apostolus scribit, Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur. Quo dominio licet etiam omnium dominetur, nempe caelestium, terrestrium, & infernorum, tamen peculiari modo super sanctos & electos suos habebit dominium in regno caelesti: intra quod regnum non includuntur, & sub quo dominio non erunt nisi illi, qui nunc per innocentiam & iustitiam dignos se Deo seruos exhibuerint: quos etiam secum vehet in gloria sua, regnaturus cum eis in perpetuum. De hoc autem secundo dominio fit sermo in reliqua parte Psalmi: maxime autem circa finem describitur illius dominij & imperij a Christo susceptio. Huius autem duplicis dominij consideratio manifestabit Psalmi conexione, quae alioqui difficile capitur. Versu 6. Haec est generatio quaerentium eum. Generatio collectiuum nomen est hoc loco, idem fere valens quod populus, vel natio, vel etiam progenies. Et frequenter tum in Psalmis, tum in Euangelijs in hac significationem accipitur, veluti cum Iudaeis exprobrat Dominus, Generatio praua, incredula atque peruersa. Et apud Paulum, In medio nationis prauae atque peruersae. Atque in alio Psalmo, Quadraginta annis offensus fui generationi illi. Atque etiam in fine praecedentis. 21. Annunciabitur domino generatio vetera. Versu 7. Attollite portas principes vestras. Hic in spiritu Propheta monet angelicos ciues aperire portas venienti Domino: eosque velut interrogates de domino, quisnam sit introductus: ac responsum subdit. Loquitur autem hic, cum portas iubet attolli & eleuari (quae idem sonant, id est, in altum & latum aperiri, secundum consuetudinem & usum hominum. Cum enim ingressurus est in ciuitatem nobilis quispiam aut rex magnum comitatum & apparatus secum habens, praecurrunt nuntij, qui portas aperiri iubent, non tantum iuxta consuetudinem usque ad dimidium, sed ad integrum, ita ut desuper omnibus repagulis & obicibus amotis, quantum possibile est in omni sua latitudine pateat ad ingressum magnifici regis. Atque hoc etiam vulgo in magnificis domibus conspiciamus, quae cum consuetudinarie non nisi angustum habeat introitum, ingressuro tamen ipso domus domino, aut alio quopiam magnae aetimationis viro, tota patefit porta secundum latitudinem, ut conuenientior illi & honorificentior sit introitus. Iuxta hunc sane modum Dauid in spiritu veluti praecurrens ante ascendente & in propria redeunte domino, ad eos qui intus sunt principes caelestes clamitat, ut tollant portas: illisque abintus (ut ipse eos introducit) more humano interrogatibus quisnam ille sit cui sic portas iubeat patefieri, respondet adesse fortissimum victorem & glorie regem, Christum dominum.

Philip. 2.

Philip. 2. Matt. 16. & 17. Psal. 64.

XXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, ut satis est intelletu facilis, ita est & vtilissimus. Est enim forma commo distissima ad eleuandum spiritum in Deum. In qua primum ob fiduciam quam in Deum habet homo fidelis, ab inimicis & confusione quam illi conantur adducere, petit diuinitus liberari: atque id ut fiat petii vias Dei sibi monstrari, inque eis diuino & superno dirigi ducatu. Et quo moueat efficacius, antiquas miserationes Dei commemorat, sibique delicta iuuentutis & ignorantias dimitti, & misericorditer secum agi postulat, ne forte ob peccata pristina, si in austeritate iustitiae cum ipso agatur, in vilo detrimentum sustineat. Post haec a versu nono, persona mutata, qui haecenus sub secunda, ad ipsum Deum direxerat sermonem, nunc ad tertiam se conuertit: declarans Dei erga seruos suos bonitatem & fidelitatem, & multam ipsi seruientem vtilitatem, usque ad versum 17. ubi iterum ad secundam personam, quam aliquantulum intermiserat reuertitur, suas tribulationes multas & incrementas Deo proponens, protectionemque & liberationem postulans: non peculiariter tantum suam, sed in conclusione Psalmi, generaliter totius populi fidelis, qui est Israel Dei.

VIGESIMIQUARTI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1 Ad te domine leuauit animam meam: * Deus meus in te confido, non erubescam.
2 Neque in rideant me inimici mei: * etenim vniuersi qui sustinent te, non confundentur.
3 Confundentur omnes iniqua agentes supernacue.
4 Vias tuas domine demonstra mihi: * & semitas tuas edoce me.
5 Dirige me in veritate tua, & doce me: * quia tu es Deus saluator meus: & te sustinui tota die.
6 Reminiscere miserationum tuarum domine: * & misericordiarum tuarum quae a seculo sunt.
7 Delicta iuuentutis meae, & ignorantias meas ne memineris.
8 Secundum misericordiam tuam memento mei tu: * propter bonitatem tuam domine.
9 Dulcis & rectus dominus: * propter hoc legem dabit delinquentis

Ad te o Domine spiritum meum leuauit, mentem, atque voluntatem totam in te, fide recta, spe firma, & charitate pura direxit: * tu es Deus meus in quo omnis mihi spes posita est, & in quo omnem meam constitui fiduciam: propter quod & postulo, ut non me permittas confundi ab expectatione mea, sed voti atque desiderij mei fac me competentem, dando mihi quae a te expectaui spiritualia omnia. Psal. 118. bona. 2. Neque permittas super meo lapsu gaudere aduersarios meos, qui quarunt mihi dominari, qui me conantur in peccati lapsum adducere, & in mortis fouea pertrahere: quicumque enim cum patientia te expectant, & sustinentes permanent in obseruatione praecceptorum tuorum, non experientur confusionem, neque frustrabuntur a desiderio suo. 3. Qui vero te non expectant, qui non permanent in obseruatione praecceptorum tuorum, sed iniquae agunt superuacuae, absque vlla vtilitate & ratione, imò contrarationem omnem, & ad maximum suum malum transgredientes praeccepta tua, hi confusionem aeternam inuenient in nouissimo, cum tuo iusto iudicio suae iniquitatis poenas luent. 4. Mihi vero Domine, qui in te confido, te expecto, tibi que placere cupio, demonstra vias tuas, per quas ambulem coram te, ut placeam tibi: & doce me ambulare per semitas tuas, quas constituisti nobis, ut per eas recta ingrediar, non declinans ad dexteram vel ad sinistram: hoc est, mandata atque praeccepta tua fac me intelligere, & secundum ea diligenter operari. 5. Fac me Domine ambulare in veritate iustitiae tuae, & esto mihi director atque doctor in via veritatis & iustitiae tuae, quonia tu es Deus author salutis meae, teque ut solum saluare me potentem in patientia sustinui iugiter, nulla fructus expectatione, nullo dissolutus tedio. 6. Recordare o Domine miserationum tuarum antiquarum, quibus ab initio misereri semper solitus es petentibus misericordiam: * miserationes tuas multas ac magnas, quas te fecisse audiui cum patribus nostris, ex quo stetit praefens saeculum, harum (inquam) miserationum tuarum antiquarum tu Domine reminiscere, ut sicut semper misereri es solitus, ita etiam nunc mihi pauperculo tibi humiliter supplicanti misericordiam benignus impendas. 7. Peccata adolescentiae meae quibus te multipliciter offendi in temporibus praeteritis, dum in me ferueret iuuenilis ardor, & vigeret vis concupiscentiae: item & ea quae quomodocumque per ignorantiam, aut surreptionem commisi, quorum mihi numerus determinatus est incognitus, & quae omnia sigillatim non valeo recogitare in amaritudine, tu Domine dimitte mihi misericorditer: proijce omnia post tergum tuum, & noli ultra memor esse eorum, sic ut ea mihi imputes ad ultionem. 8. Secundum multam & magnam misericordiam tuam memento mei in bonum Domine, ut mecum agas secundum dulcedinem misericordiae tuae, in peccatorum dimissione & collatione gratiae tuae: * idque peto non secundum rigorem severae iustitiae tuae, sed propter suauissimam & dulcissimam tuam misericordiam, qua promptus es & expositus omnibus, qui te humili corde requirunt. 9. Tu enim Domine dulcis es in misericordia, & rectus in iustitia: sic dulcis, ut etiam rectus: sic misericors, ut nihilominus iustus: tamen praecedit quodammodo & praecellit erga electos dulcedo misericordiae, rectitudinem iustitiae: atque ob hoc (quod dulcis simul sis ac rectus, iustus pariter atque misericors) legem ponis peccatoribus in via vitae huius, in via conuersationis suae, per quam nimirum auerfi a peccatis

tibus in via.
10 Dirige mansuetos in iudicio: * docebit mites vias suas.
11 Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas: * requirētibus testamentum eius, & testimonia eius.
12 Propter nomen tuū domine propitiaberis peccato meo: * multum est enim.
13 Quis est homo qui timet dominū? legē statuit ei in viā quā elegit.
14 Anima eius in bonis demorabitur: * & semen eius hereditabit terram.
15 Firmamentum est dominus timētibus eū: * & testamentū ipsius vt manifestetur illis.
16 Oculi mei semper ad dominum: * quoniā ipse euellet de laqueo pedes meos.
17 Respice in me, & miserere mei: * quia vnicus & pauper sum ego.
18 Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: * de necessitatibus meis erue me.
19 Vide humilitatem meā, & laborem meū: * & dimitte vniuersa delicta mea.

catis à vijs suis malis, cognoscāt viā rectam, quam ambulare debeant, quid agere, quid omittē, quid facere, quid declinare. 10. Homines humiles & mansuetos, qui se humiliant sub potenti manu tua, tu dirigis in iustitia, ambulare eos faciēs per rectitudinem iustitiæ tuæ: * mites ac humiles tu docēs ambulare vias tuas, obseruare præcepta tua. 11. In omnibus vijs tuis, Domine, simul cōiuncta sunt misericordia & veritas siue iustitia, ita vt omnibus actionibus, atque dispositionibus quibus agis nobiscū, simul hæc duo reluceant: sic in omnibus misericordem te exhibens, vt nihilominus inueniaris iustus: sic quoq; ex altera parte iustus: & verax in omnibus existēs, vt nihilominus & misericors: * peculiariter verò ambo hæc manifestātur erga electos tuos, qui exquirunt & desiderant testamentū tuum, quod disposuisti nobis obseruandum, & qui requirunt præcepta tua ad opere implendū ea. 12. Obsecro ergo te Domine, propter gloriā nominis tui, quoniā bonus es Dominus, quoniā es saluator misericors, vt propitius fias & clemēter indulgeas peccatis meis: * quæ cum multa sint & magna, opus habēt magna propitiatione & infinita misericordia tua: & id etiam vt postulo, te facturum confido. 13. Quisquis ex hominibus timet, reueretur, ac digne colit Dominum, huic lex à Deo statuta, ac posita est in vijs iustitiæ quā elegit ad ambulandum in ea, vt secundum legē illā viuat in viā recta, in iustitia quā sectari & operari concupiuit. Qui enim timent Dominum, legem Euangelicam habent à Deo cōstitutam, secundū quā ambulare debēt, & sese dirigere in omni viā sua. 14. Anima siue spiritus eorū in bonis domini cōmorabitur, dū mēte atq; voluntate cęlestibus ac supernis bonis inherēbunt, & deliciabūtur in eis, testimoniū habentes bonæ conscientiæ: & non solū ipsi ingredientur in hereditatē æternā, verum etiā imitatores eorum & filij secundum spiritum (quos siue verbo doctrinæ, siue exemplo bonæ conuersationis genuerunt Deo) etiam ipsi hereditatē possidebūt terram viuētū. 15. Dominus firmamentum est atque stabilimentum omnibus seruis suis timētibus eum, super quo firmati sunt, ædificati, fundati, atque stabiliti, quasi super firmā petrā: cui innitentes, decipi aut frustrari nō possunt: * & testamentum est ipsius Domini, promissioq; firmissima quā disposuit seruis suis, vt sese manifestet illis. Qui enim diligit Dominū, cognoscitur & diligitur ab eo, & (iuxta promissum) familiari dignatione manifestabit illi seipsum. 16. Oculi mei interiores ad Dominum sunt, & aspiciunt omni tēpore, quasi ad eū in quo spes mea omnis recumbit: * ipse enim est sol⁹ me saluare potēs, qui me de laqueo peccati & obligatione mortis liberabit, vel preferuado ne incidā, aut certe (si per quancūq; fragilitatem incidero) ex laquei nexu me extrahēdo. * Euellet quoq; pedes affectuum meorum à laqueo, vt non irretiantur laqueis terrenarum concupiscentiarū, & nexibus peccatorum, sed liberi in ipso semper rectis gressibus pergant. 17. Aspice ad me benignis oculis tuæ misericordiæ, & misericorditer age mecum: * quoniā tanquam orphanus & solitarius ego sum, quasi ab omnibus derelictus, neminem habēs adiutorem præter te Domine, in quo spes mea omnis sita est: & pauper sum, multorū indigus spiritualium donorū, quorū nihil ex memetipso habeo: atq; ob hoc opus est mihi modis omnibus, vt tuus me benignus aspect⁹ diligēter custodiat, & diues tua misericordia meæ suppleat paupertatis inopiā. 18. En cordis mei angustia, afflictiones, atq; tribulationes (quibus me grauiter affligunt aduersarij mei, diabolus, mūdus, & caro propria) vehemēter multiplicatæ sunt, & vehemēter insurgunt: dū illi tanto me fortius oppugnās, quāto ego tibi diligentius seruire laboro: * tu verò Domine (qui solus potes, & in quo omnem habeo fiduciam) de angustijs istis, quæ me vt gent, libera me: vt non mihi impedimentū vllum præstent in seruitute tua, in obseruatione præceptorum tuorum. 19. Aspice Domine benigno misericordiæ tuæ intuitu ad omnē afflictionem meā qua humilior & premor, & ad omnē laborem atque molestiā qua grauor, dum tuis mandatis seruire contendo: aspiciensque humilitatem meam & laborē, tanto facilius benigniusque dimitte mihi omnia peccata mea siue grādia, siue minora, quibuscūq; vllō vnquā tempore te offendi: vt sit mihi humilitas hæc omnis & labor quem nunc pro tuo amore sustineo, veluti ad purgationē vitæ peioris antea actæ, atq; etiā in purgationem quotidianorum delictorum: quibus per singulos dies multipli-

20 Respice inimicos meos, quoniā multiplicati sunt: * & odio iniquo oderunt me.
21 Custodi animā meā & erue me: * non erubescā quoniam speraui in te.
22 Innocentes & recti adhaeserunt mihi: * quia sustinui te.
23 Libera Deus Israël ex omnibus tribulationibus suis.

placiter etiā nunc te offendere cōtingit. 20. Vide Domine ad inimicos meos, quemadmodum multiplicati sunt, fastique numero plurimū: * & ij ipsi odio crudeli atque implacabili præter omnem causam & rationem oderunt me. Neq; enim vnus est inimicus volentibus in lege tua ambulare, sed multi admodum, qui molestijs affligunt tibi seruire cupiētes: neq; parū inimici sunt quicūq; aduersantur, sed inimici sunt irrecōciliabiles & implacabiles, qui nō prius cessant ab impugnatione & persequutione, q̄ nos in suū consensum, id est, in mortem pertraxerint. 21. Aduersus ergo tam multorum tamq; crudelium inimicorum sauitiam, tu mihi cito custos atq; defensor: & libera me de manibus illorum, vt non mihi præualeant: * non me patiaris confundi vt illis subiiciar, quoniam in te domine, non in proprijs viribus, spem meam omnem constitui. Nequaquam aurem tuum est derelinquere in te sperantes. 22. Et quanquam peruersi se mihi hostes & inimicos exhibuerint, iusti tamē & boni adiunxerunt se mihi, & sancto fœdere sociati sunt mihi: adhæsiq; ego per amicitia & charitatē innocentibus, declinato prauorum consortio: * propterea quod te sustinui domine, q̄ te expectaui, q̄ in te speraui, quod tibi volui placere. 23. Libera o Deus & salua fidelem populum tuum, qui te agnoscit & debitor colit famulatu, ex omnibus afflictionibus & angustijs, quibus in hoc mundo, in hac lachrymarum valle premimur, conforta, vt non succumbamus: paciētiam dona & perseverantiam, ne deficiamus, donec saluos nos facias in regnum tuum cęleste, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM QVINTVM.

Versu 6. Remi. miser. tu. dom. Qui vere magnanimus est atque munificus, ex cōmemoratione priorum beneficiorum, ad eū non cōmouetur ad continendum vltiora, vt etiā extimuletur magis & inuitetur ad plura exhibenda, prioribus vel similia vel potiora. Atque hoc modo sancti patres, Deum magnificentissimum itemque munificentissimum considerantes, hunc seruānt morem, vt volentes Deum ad cōferenda beneficia excitare, atq; efficaciter vt obtineant commouere, priora exhibita patribus proponant. Hoc ipsum nunc diligens orator hoc in loco obseruasse conspicitur, cum antiquas miserationes replicat, vt nouas impetret. Inter misericordias autem & miserationes, nulla videtur esse secundum rem aut sensum diuersitas. Videntur enim quotiescūque misericordiarum inueniuntur plurali numero, accipi debere pro miserationibus: quemadmodum cum dicitur in alio Psalmo, Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine? Et apud Paulum, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Alioqui non misericordiarum multæ sunt domini, sed vna est perfecta misericordia. Miserationes autē, nō vna tantum, sed plurimæ, nouæ & antiquæ. Miserationes enim eius super omnia opera eius, vt habet alius Psalmus. **V**ersu 9. Dulc. & re. dom. Dulcedo diuinæ misericordiæ & iustitiæ rectitudo, causa sunt quorū legem ponat Deus peccatoribus in viā huius vitæ, per quam à peccato volentes se auertere, & penitentiam agere, cognoscere valeant quomodo ad Deum debeant conuerti, & quid agere debeant ad placendum illi. Magnæ enim indubie est misericordiæ, q̄ nobis per legis Euangelicæ, & illius quidem dulcissimæ & facillimæ traditionem, dignatus sit suam indicare voluntatem, quid à nobis exigit, quid velit fieri, quid postulet à nobis. Rectitudo quoque iustitiæ eius seruos rectitudine & iustitia sibi similes postulat: atque ob hoc legem nobis iustitiæ constituit, secundum quā & ipsi iustificemur, sicut ipse iustus est. Et exigit hoc iustitiæ rectitudo, vt tales sint eius serui, qualis est ipse dominus: iuxta illud Euangelicum, Estote vos perfecti, sicut pater vester cęlestis perfectus est. Non ergo solū quia rectus, neque solū quia dulcis est dominus, sed quia dulcis pariter & rectus, ob hoc legē dat ijs qui in viā sunt, cæcis peccatoribus, vt habeant quomodo penitentiam agāt, & ad Deum se cōuertant. Si enim dulcis tantum esset dominus, nō etiā rectus, videretur nō esse illi curæ vt iustitiæ vacarent serui eius, siq; lege opus nō esset. Et si tantum rectus ac iustus esset, non etiam dulcis ac misericors, non illi curæ esset iuste an iniuste nos ageremus. Habet enim ipsius iustitia modum, quo etiā in impijs nouit glorificare potentiam suam. Quoniam verò & dulcis est & rectus, ob hoc legem ponit, quam custodientes, secundum quā ambulantes, & iustitia ipsi asimilemur, & dulcedinem eius æternā remuneratione percipiamus. **V**ersu 11. Vniu. viæ dom. mis. & ver. Videntur viæ domini in hoc versu alia accipi significatione, q̄ in versu mox præcedenti, cum dicitur Deus docere mites vias suas. Viæ enim domini in scripturis dupliciter intelliguntur. Primum quidem præcepta & cōsilia Dei, quæ frequentissime viā nuncupantur, cum alijs in locis, tum præcipue Psalmo 118 Propterea q̄ per ea nos ambulare, & secundum ea viuere non declinando, Deus constituit & præcepit. Altera acceptione viæ domini intelliguntur opera, dispositiones, aut cōsilia Dei, quibus agit omnia, iuxta quam acceptionem apud Esaiam ait dominus, Non enim viæ meæ, viæ vestræ. Et quantum distat cæli è terra, sic distat viæ meæ à vijs vestris. Hoc est non sunt actiones meæ & cogitationes, quibus ago & dispono omnia, similes actionibus & cogitationibus vestris. Et alibi, Non esse æquam viam domini blasphemant impij, id est, actiones Dei & cōsilia, cogitationes & dispositiones quibus agit, non esse æqua ac iusta, neque eum iuste agere in operibus suis. Videtur autem in versu priori rectius cōpetere prima acceptione.

Psal. 9.

Psal. 88. 2. Cor. 1.

Psal. 144.

Matth. 5.

Esaiæ 55.

Eccle. 18. Iob 19.

Pfal. 118. pto. Docet enim Deus mansuetos & humiles precepta sua & testimonia, eos illuminando, & ad im-
plendum gratiam dando: iuxta illud, Declaratio sermonu tuorum illuminat, & intellectum dat par-
tulis. In hoc autem. 9. versu conuenientior videtur altera posterior significatio, iuxta quod in Eluci-
datione expressimus. Possent nihilominus etiam hic via domini intelligi precepta eius. Sunt enim
Pfal. 110. precepta eius, per qua nos ambulare precipit, misericordia & veritas, id est in misericordia & veri-
tate siue æquitate disposita: quemadmodum alibi opera manu eius dicuntur esse veritas & iudiciu,
id est in veritate & iudicio facta, vera & iusta. Itē & in priori versu nō esset incōmodus sensus, si iux-
ta secundam acceptationem daretur intelligentia. Docet enim Deus mites & humiles vias suas, cōsi-
lia sua & opera facit eos intelligere, quā superbi (propter tumorem cordis) capere nō valent. Super-
bis enim resistit, humilibus autem dat gratiam. Notan. autem, cū subditur in hoc versu vnde.
1. Pet. 5. Requiritibus testamentum eius & testimonia eius, non ita hoc accipiendum, quasi rei veritatem
viæ domini iis qui non requirunt, non sint misericordia et veritas. Vere enim, etiam erga pessimum
quemque & alienissimum à testamento Dei & præceptis eius, viæ domini misericordia & veritas
erunt. De veritate quidē nihil dubium erit, quando promissa præuaricantibus pena illa persolue-
tur, & iusta vindicta reuelabitur. Misericordia autem apparet, primum quidem præuia, dum illū pri-
usquam ad vltionem adducit, tam multiplici miseratione præuenit. Imō & in ipsa condemnationis
sententia non deerit prorsus misericordia, cū lōge infra condignitatem accipiet penam. Verun-
tamen quia omnis misericordia præuia malis exhibitā, in illa vltima districtione & condemnationis
sententia per iustitiam contra eos proferenda, videtur absorberi (dum nullam ex prioribus illis mi-
serationibus vtilitatem tenebunt, imō etiam grauius ob eas accipient iudicium) & quia pondus il-
lud intolerabile iustæ sententiæ tantum erit, vt quod simul adierit misericordiæ, non sentiat: hinc
quodammodo erga illos videbuntur viæ domini carere misericordia, & videbitur hæc abesse, dum
illa nimium aperte atque clarissime superlucebit: quemadmodum Iacobus dicit, Iudicium sine mi-
sericordia futurum illi qui non fecit misericordiam: cū tamen secundum veritatem nullus omni-
no hominum sit, qui iudicium prorsus absque misericordia sit suscepturus.

XXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Hominis iusti & ad perfectionem innocentiæ sedulo conatis, hic Psalmus est: qui in testimonio bonæ con-
scientiæ sibi bene conscius, contra inimicos petit à Deo fieri iudicium pro sua innocentia, quam etiam à
Deo probari & tētari (ne forte vlla subsit fictio, & vt gratia prioris mereatur augmentum) postulat. Enar-
rat autem particulatim suam iustitiā, quomodo veritatē dilexerit, iniquitatē autem detestatus fuerit, odio ha-
bēs iniquorū catus & conciliabula, innocentem societatem diligens, quod in tēplo Deo sacro sit assiduus ad
audiendū laudes domini, in quibus oblectatur. Atq; hæc quidem vsq; ad versum nonum: vbi deinde, enarrata
sua iustitia, postulat à Deo nō simili cum impijs perditione puniri, posteaquā ab illis vita sese & actibus diffe-
rentē ante conspectum eius exhibuit. Constat autem hunc Psalmum nō satis competere ijs, qui adhuc in imper-
fectiori sunt gradu, qui nōdum totis viribus ad innocentiæ perfectionē contendunt: neq; adhuc validi satis vi-
dentur huiusmodi ad huius Psalmi pronuntiationē. Nondum enim illi dicere valent: in innocentiā mea ingressus
sum, in domino sperans nō infirmabor. Proba me, &c. Et quod in fine subiungitur, Ego in innocentia mea in-
gressus sum: & pes meus stetit in directo. Quæ tamē in medio Psalmi sunt, fere omnes qui non prorsus impij
sunt, vt cūq; possunt fidetē de se dicere. Imō & priora & nouissima (quæ secundum cōstantē pronuntiationem
nō nisi perfectis competūt) possunt nihilominus ab ijs, qui imperfectiores sunt, sed bonæ voluntatis, dici cū for-
midine, & diminutione, & quodam pudore, quasi agnoscentibus imperfectum: hoc ipsum autem quod in se
aduertunt boni, Deo ferentibus acceptum. Sunt enim (vt non dubium est) innocentia & iustitiæ gradus.

VIGESIMIQUINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Iudica me domine,
* quoniam ego in inno-
centia mea ingressus
sum:
* & in domino sperans
non infirmabor.
2 Proba me domine,
& tenta me:
* vire renes meos, &
cor meum.

Domine Deus, qui iudicas iuste, & facis vindictam in-
nocentum, te oro fieri mihi iudicem: tibi meam cau-
sam contra aduersarios committo, vt pro me contra
illos facias iudicium, qui sine causa me persequuntur:
ego enim (te teste, simul & testimonium perhibente
mibi conscientia mea) sedulo conatus sum in iustitia
ita conuersari, vt nemini quantum ex me nocuissent inferrem, ne-
minemque offenderem eorum qui nunc me persequuntur: & in te do-
mine sperans, ab innocentia mea non deficiam, non frangar, non dis-
soluar, nō infirmabor à virtutis & innocentia proposita, sed stabilis
& fortis perstare in te cōfido, quātumuis me vigeant aduersarij. 2. Et
ne forte mihi ipsi falso adblandiar, placet mihi domine, vt secundum
voluntatem tuam probes me ac tentes, quantum & sicut tibi expedi-
re videbitur, ad eum modū, quo in igne probantur & purgantur me-
talla, ne forte aliud mihi de me videatur, quā sit in veritate: quēadmo-
dum metalla priusquā probentur, sæpe id esse existimātur, quod post
conspiciuntur nō fuisse, dum probantur: vt que per hanc probationem
purior fiam, quemadmodum aurum verum igne probatum: * vire tua
domine, & igne probationis tuæ examina cuncta mea intima, affectio-
nes

A
3 Quoniā misericordia
tua ante oculos meos
est: * & complacui in
veritate tua.
4 Non sedi cum concilio
vanitatis: * & cum
iniqua gerentibus non
introibo.

B
5 Odiui ecclesiam ma-
lignantium: * & cū im-
pijs non sedebo.

6 Lauabo inter innocē-
tes manus meas: * &
circundabo altare tuū
domine.

7 Vt audiam vocem
laudis:
* & enarrem vniuersa
mirabilia tua.

C
8 Domine dilexi deco-
rem domus tuæ:
* & locum habitatio-
nis gloriæ tuæ.

9 Ne perdas cū impijs
Deus animam meam:
* & cū viris sanguinū
vitam meam.

D
10 In quorū manibus
iniquitates sunt: * de-
xtera eorum repleta est
muneribus.
11 Ego autē in inno-
centia mea ingressus
sum: * redime me, &
miserere mei.
12 Pes enim meus ste-
tit in directo: * in ec-
clesiis benedicam te do-
mine.

nes meas & intentionē cordis mei: ita vt ad purum excoquas omnem
scoriam, & omnem vitiosam cōmixtionem absumas: quemadmodū
per * ignis examinationē & vtionem probatum & purificatum effici-
tur aurum. 7. Est enim misericordia tua mihi semper ante oculos, in
eam iugiter intendo, ad illam aspicio, propter quam etiam non dubi-
to (sem meā omnem in te conuicere, & propter quam probari à te nō
formido, sperans & sciens quoniam fidelis tu es qui non patieris me
tentari supra id quod possum: * & veritas atque iustitia tua compla-
cuit mihi, in ea mihi bene placuit, dilexi eam, & elegi ad custodiendū
eam, inque ea ad finem vsque perseverandum. 4. Ad hanc autem cu-
stodiendā veritatem, declinaui malorum consortia, recusans sedere in
concilijs iniquitatis, conciliabilis hominum peruersorum (qui vani-
tatem tractabant) nolens præbere consensum: * & cum hominibus
peruersis, cum operarijs iniquitatis nolui habere commercium, nolui
illis cōmorari, neque cum eis, tanquam consentiens eorū malitiæ, in-
gredi & egredi, aut cum eis non introibo in cōcilium, neque consen-
tiam malis eorū actibus. 5. Congregationes & cætus eorum qui ma-
la cogitant, & iniquitatem tractant, ego odiui & detestatus fui, ex affe-
ctu cordis mei: & cum hominibus, in quibus nō est timor Dei, in qui-
bus non est pietas, nolo confidere, nolo vilo pacto vel consentire, vel
subscribere illis in malitia: sed quātum potero, elongabo me & sepa-
rabo ab illis, ne quo modo contingat me coinquinari ab illis. 6. Cum
hominibus autem Deum timentibus, qui in iustitia sese innocētes cu-
stodire student, cum his ego cōmunicabo, illis adhærebo, cum his fa-
miliariter agā: inter quos non solum nō coinquinari, sed melior etiā
possim fieri: * & in locis, in quibus tuum nomen colitur, in quibus tu
laudaris circum altaria, in quibus tuo nomini offertur sacrificiū lau-
dis, ero assiduus, & tanquam circumdans illis adhærebo. 7. Ad hoc (in-
quam) circum altaria tua ero assiduus, in tabernaculo & templo tuo
nomini sanctificato, vt illic voces laudantium atque psallentū tibi au-
diam, ministrorum tuorū: quæ mihi omnibus cantilenis & omnibus
musicis sonis longe sunt gratiores: * vtque cum psallentibus tibi etiā
ipse pariter enarrē & eloquar pro mea virili omnia mirabilia tua, quā-
tum potero ea pronūtiando ad gloriam tuā: idque vel corde interiori,
vel etiā exteriori oris sono, me pariter laudantibus ministris adiūgen-
do, & quasi vnum ex psallentibus cōstituendo. 8. Dilexi domine affe-
ctu magno decorem & splendidissimū templum tuum, quod est tuo
nomini dedicatum, in quo tu inhabitas vt in ornatissima domo tua:
& huius sancti templi tui (in quo tu habitas & coleris) decorem multo
amplius quā propriæ domus ornatum dilexi: * & locum, in quo tu
dignanter inter homines Deus inhabitas, secundum magnificentiam
gloriæ tuæ, valde dilexi, adque eius decorem & ornatum (quantum in
me fuit) promouendum, diligenter semper laboraui & laborabo. 9.
Ne itaque domine Deus animā meam in perditionem venire sinas, in
qua impij sunt peruenturi, qui innocentiam contempserunt, teque
& cultum tuū ignorauerunt: * & cum hominibus peccatoribus mul-
tis cōmaculatis fœdissimis peccatis, interfectoibus & oppressoribus
innocentum, ne perire sinas vitam meam. 10. Quorum manus plenæ
sunt iniquitatibus & operibus pessimis, quæ patrarunt, & donec vi-
uant patrare sunt parati: * qui in dextris suis accipiunt munera indif-
ferenter ab omnibus, ad subuersionem iustitiæ: ita vt quasi plenæ sint
muneribus manus eorum, pro quibus vendunt & subuertunt iusti-
tiam. 11. Ego verò huiusmodi nequaquam in prauitatibus suis
consenti, neque assimilatus fui, neque operatus similia, sed in iusti-
tia innocenter conuersari sedulo conatus fui: * ac proinde, ne si-
mili cum illis pena me inuoluas vt perdas, sed e contrario libera me,
à perditione, & misericordiam tuam perfectam ostende mihi in vi-
ta æterna. 12. Ex munere enim gratiæ tuæ pedes mei steterunt in
iustitia & in reſtitutione, ambulaueruntque in ea, & perseverant vs-
que modo, perseveraturi quoque (vt confido) in finem: * & ego
pro gratiarum actione laudem tibi & benedictionem reddam, in
omnibus congregationibus sanctorum, in conspectu omnium timen-
tium te, donec me perducas ante conspectum vultus tui, vbi te
sine fine collaudabo cum omnibus sanctis tuis in secula seculorum,
Amen.

VANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMQVINTVM. E
 Versu 2. Proba me domine, & teta me. Nota homines iustitiā tenētes in triplici esse distinctio-
 ne. Infirmus enim gradus est eorum qui aduersa toleratu leuia patiēter ferunt, vbi aduenerint:
 nondum tamen eo peruenerunt, vt grauiora ferre sint parati pro iustitia. Qui enim prorsus nulla
 ferre cum patientia sustinent, clarum est eos (vt prorsus mundanos & carnales) extra iustitiam esse.
 Secundus est gradus eorum qui non leuia tantum, verum etiam quantumuis graua, vbi aduenerint,
 sustinent patienter, potius q̄ iustitiam & veritatem deserant: veruntamen passiones & toleratu dif-
 ficilia horrent, neque appetunt, mallentq; absque tribulatione prorsus vitam agere. Et ferūt quide,
 facientes (quod dici solet) ex necessitate virtutem: nondum tamen eo peruenerunt, vt afflictionem
 vel ipsi vltro neam assumere, vel à Deo postulare velint. Tertius verò gradus est eorum qui nō solū
 ea quæ accidunt, quadam necessitate cogente, volunrariē tolerant, verum etiam in tribulationibus
 gaudere, easque secundū Dei voluntatem exoptare & concupiscere didicerunt. Tales legimus bea-
 tissimos Apostolos, qui ibant gaudentes à conspectu cōsiliij, quod digni essent pro Christi nomine
 pati, qui docuerūt in tribulationibus gloriandū: & omne gaudium existimandū, cum in tentationes
 varias inciderimus. Talem in Actibus Lucas describit Paulū, qui rogatus obnixē à fratribus ne Hie-
 rosolymam ascenderet, vbi tribulationes & vincula per omnes Ecclesias illi spiritus prædicebat, ne-
 quaquam consensit. Talis erat Ignatius, qui Romanos obtestabatur ne suam passionem impeditēt, F
 cupiens Christi frumentum dentibus moli bestiarum, & cum eis foelicem depugnare pugnam. Talis
 quoque erat Psalmista, qui dicebat, Proba me domine, & teta me, vte renes meos & cor meū. Et ta-
 les nos esse cōuenit, cum ista proferimus cupiētes videlicet, quantum ex Dei voluntate fuerit, & quan-
 tum ipse nobis expedire viderit, modis illi placitis probari & vti: vt cū Angustino dicamus, Hic vte
 domine, hic seca, vt illic parcas. G
 Versu 7. Lau. int. innoc. ma. me. Lotio ista manuum potest intelli-
 gi ad literam, corporalis, & ita cum ait se lauare inter innocentes manus suas, significat suā se con-
 uersionem cum innocentibus habere, illisque familiarem se fieri, cum illis ad mensam accedere,
 illisque conuiuere, asidere, & adherere; quemadmodum econtrario peruersi cum peruersis lauant
 manus, id est, cum peruersis conuiuunt, habitant, & cōuersantur. Solent enim pares sociari paribus.
 Aut lotio ista intelligi potest emundatio à peccato & macula, Qui enim manus lauat corporaliter,
 sordes abluit, & fit candidior. Ita quoq; ijs, qui inter innocentes & bonos habet conuersionē suā,
 illisque assidue conuiuunt, illorum bona conuersione, si in eius vita est vlla macula, emundatur, &
 fit continuo profectu (conuictorum exemplis allectus) mundior atque candidior. Impij ergo inter
 impios polluant manus suas, easque fordidiore indies reddant, proficientes in peius: Iustus autem
 in medio innocentium lauabit manus suas. H
 Versu septimo, octauo, & nono. Circ. alta. tuum dom.
 Quæ hic dicuntur de altari domini, de vocibus laudis, & de decore domus Dei, ad literam intelligi
 possunt commodissime de altariatque domo materialibus, & laudibus cantorum voce factis, quo-
 modo exponit Elucidatio. Vir enim iustus, & vere in innocentia sua timens Deum, nō solū in spi-
 ritu ipsum veneratur, verum etiam vniuersa quæ ad Deum propinquius spectant, & velut è vicino ad
 ipsum attinent (quemadmodum sunt loca Deo dicata, & laudes sacræ quæ Deo exhibentur in tem-
 plis, ornatusque templorum honestus & decens) tametsi corporalia & externa, peculiari tamen re-
 uerentia veneratur: quemadmodum econtrario illi in quibus vera non est pietas, nullam prædictis
 impendunt reuerentiam, sed aut negligunt, aut contemnunt planè & irrident. Possent nihilominus
 mystice intelligi altare & domus Dei & voces laudis, in spiritu. Si quidem altare nostrum, Christus
 est: quem amoris affectu circūdāmus, dum inter innocentes manus lauamus. Illud altare cir-
 cūdantes, in cælestibus psallentium angelorum voces spiritu audimus, ipsique iam in cælis positi
 nostras laudes adiungimus: decorem quoque illius domus diligimus, cum mente ad cælorum gaudia
 aspiramus. Aut ad Ecclesiam militantem hæc omnia referantur. Hoc enim modo decorem dom-
 us Dei diligunt omnes perfecti, & iusti, dum pro Ecclesiæ bono statu zelant, & quantum in se est,
 omnem deformitatem errorum, hæreseum, atque vitiorum auferre laborant.

XXVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Hoc Psalmo David protectionis & auxilij diuini virtutem primum describit sex versibus, dicens neque
 castra hostium fortissima se timere, vbi Deum habuerit adiutorem. Deinde vsq; ad versum duodecimū
 quomodo vnam petitionem postulans, diuinam protectionem & super inimicos victoriam sit consequutus e-
 narat: & pro percepto beneficio, laudem & gratiarum actionem proponit. Post hæc verò vsque ad versum
 penultimum, vt nondum securus, pomini misericordiam deprecatur, vt ab ea nunquam deseratur: sed cōtra ini-
 micorum malitiam, diuina misericordia, in omnibus re & a via dirigatur. At demum versibus duobus nouissimis,
 in domini fiducia seipsum stabilis atque confirmat, credens videre bona domini, & paratus expectare ad-
 uentum ipsius.

VIGESIMISEXTI PSALMI ELUCIDATIO.

I Dominus illumina-
 tio mea & salus mea:
 * quem timebo?

Dominus est illuminator atque saluator meus, qui me in
 omnibus agendis illuminat, vt sciam quid & quomodo
 agere oporteat, & saluando protegit, vt sim in omnibus
 per eum securus: * & quis est, propter quem ego contur-
 babor, talem habens saluatorem: cum nemo prorsus neque homi-
 num neque dæmonum inueniatur tam ad nocendum potens, quam
 fit

Actu. 5.
 Rom. 5.
 Iacobi. 1.
 Act. 12.
 Ignatius
 in Epist.
 ad Rom.

A 2. Dominus protector
 vitæ meæ: * a quo tre-
 pidabo?

3. Dū appropriant su-
 per me nocentes, vt e-
 dant carnes meas.

4. Qui tribulat me in-
 imici mei, ipsi infirma-
 ti sunt & ceciderunt.

5. Si consistant aduer-
 sum me castra: * non
 timebit cor meum.

6. Si exurgat aduersum
 me praelium: in hoc ego
 sperabo.

7. Vnam petij à domi-
 no, hanc requiram: *
 vt inhabitem in domo
 domini omnibus diebus
 vitæ meæ.

8. Vt videam volupta-
 tem domini: * & visita-
 tem templum eius.

9. Quoniam abscondit
 me in tabernaculo suo:
 * & in malorum pro-
 textit me, in abscondito
 tabernaculi sui.

10. In petra exaltauit
 me: * & nunc exalta-
 uit caput meum super
 inimicos meos.

11. Circuiui, & immo-
 laui in tabernaculo ei-
 us hostiam vocifera-
 tionis:

fit hic meus dominus ad saluandum. 2. Dominus (cui nomen est omni-
 potens) ipse protector est vitæ meæ, & defensor animæ meæ, aduersum
 eos qui eam querunt interficere: * & quis siue hominū, siue dæmonū
 tam potēs aut validus, à cuius timore ego conturbari debeam: aut qui
 mihi tam potenti defensore confirmato possit præualere? . Cum ap-
 propinquauerint cōtra me nocere quærentes inimici mei, dum aduer-
 sus me insurrexerint ad oppugnandum animo crudeli, ad interficiend-
 dum, tanquā comedere quæretes carnes meas, vt me interficiat ac de-
 uorent. 4. Qui tribulant me, & affligunt isti inimici mei, ipsi Deo me
 protegēte defecerūt viribus, & frustrati sunt à proposito ac desiderio
 suo, nō potētes implere malitiā quā cōtra me conceperāt: & quantū-
 uis conati fuerint, non potuerūt malitiæ suæ adhuc cōplere proposi-
 tū. 5. Etiam si cōtra me cōgregētur inimici in multitudine maxima, ca-
 strametates in circuitu meo, & me obsideant validissime ex omni par-
 te, circumcingantque in modū coronæ: * non timebit tamen neq; cō-
 turbabitur pro hoc spiritus meus, in cælesti speras auxilio. 6. Etiam si
 aduersus me omnes hi in prælium cōsurgant, incipiantq; aperta oppu-
 gnatione me inuadere, nō cōturbabor, nō deiciar animo, speras sem-
 per, nec sperare desinens in Deo illuminatore, saluatore, & defensore
 meo, qui semper adest in opportunitatib; & propē est ijs qui tribula-
 to sunt corde, inuocātes eum in veritate. 7. Vnā rē, vnā petitionē præ-
 omnibus & ante omnia postulauī à domino Deo meo, quā eandē e-
 tiā perseveratē exquirā, & instatē postulabo: ad hanc contendā do-
 nec perfecte obtineam, quā mihi denegari nullatenus patiar: & quam
 vnam si obtinero, facile paruipendam alia omnia quæ desiderari pos-
 sunt: * hæc autē vna petitio est, vt inhabitare possim in sempiternum
 in domo domini, semperq; Dei domesticus permanere: ita vt & nunc
 in gratia confirmatus, donec viuā in Ecclesia militante (quæ est domus
 Dei) tā numero quam merito permanē, & post vitā corporis, ciuita-
 te ac mansione superna, in æternitate inter domesticos tuos merear
 inueniri, sicque columna fiam in domo tua immobilis & firma, vt for-
 ras nunquā projiciar à cōspecto tuo. 8. Vt experiri percipereque me-
 rear iucundissimā voluptatem, & suauissimas domini delicias: & nunc
 quidem secundum præuiā degustationem superne dulcedinis, ex par-
 te aliqua, & plenus in futuro, secundum perfectam satietatem: * & vt
 peruenire merear ad templum sanctum ipsius in cælestes mansiones, in
 quibus De⁹ inhabitat gloriosus, tanquā in templo sancto suo, vbi deli-
 cijijs æternis perfruar cum electis. Hanc enim vnicā petitionem si me-
 rear obtinere, pro nihilo reputo omnes aduersantium turmas, quæ ab
 illa petitione me, quantumuis conētur, nō poterunt facere alienum:
 9. Idcirco autē huic vni rei inhærens, in nullo timeo neque cōturbor,
 neque illi mihi possunt præualere, quoniā abscondit me dominus à fa-
 cie inimicorū meorū, & quasi in tabernaculo occultauit me ipse per
 præsentiam auxilij sui, ita vt sub eius protectione quasi in tabernacu-
 lo & domo securus agam: * in die belli, in tempore quo me oppugna-
 re, vellent, in tempore periculorum cum ipsi mihi mala meditarētur,
 protexit me ab inimicis meis veluti in abscondito tabernaculi sui: ita
 me diligentissime custodiēs, cōcludens, & cōseruans, vt ex nulla parte
 ad me patere possit aditus aduersarijs meis: quomodo ea quæ habent
 homines charissima, & quæ nulla ratione auferri sibi patiuntur, solēt
 in absconditis & occultissimis locis domus suæ abscondere, ne furibus
 vllus ad ea pateat accessus. Sic enim dominus cū preciosam & charis-
 simā habeat animā meā, quasi in abscondito sui tabernaculi diligentis-
 sime sollicitissimeque eā custodit. 10. In firmamento suo atque fortitu-
 dine qua me stabiliiuit & sustentauit, tanquam in fortitudine petræ,
 ipse dedit mihi victoriā, & glorificauit super inimicos meos: * & nunc
 ex Dei beneficio exaltatū est caput meū super inimicos meos: nondū
 succubui, nondum deiectus sum à statu aut proposito virtutis, in quo
 me Deus in celsitudine constituit, sed persisto adhuc victor & superior
 omnibus inimicis meis. 11. Propter hoc in gratiarum actionē circuiui
 per omnia mihi facta à deo beneficia, meare ea reuoluēdo, & per sin-
 gula diligenter recogitando: & quasi sacrificiū gratissimum obtuli in
 tēplo eius, ante conspectum eius hostiā laudis & gratiarum actionis
 ex animo depromptē, cum magno clamore & vociferatione, præ affe-
 ctu gratitudinis: quæadmodum clamare solent & vociferari homines,
 præ

Exod. 15.

Psal. 9.

Psal. 33.

1. Tim. 3.

Psal. 31.

Psal. 101.

*cantabo, & psalmum dicam domino.

12. Exaudi domine vocem meam, qua clamaui ad te: * miserere mei & exaudi me.

13. Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea: * faciem tuam domine requiram.

1. Cor. 13.

14. Ne auertas faciem tuam a me: * ne declines in iram seruo tuo.

15. Adiutor meus esto, * ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.

Psal. 8. & 66.

16. Quonia pater meus & mater mea dereliquerunt me: * dominus autem assumpsit me.

17. Legem pone mihi domine in via tua:

* & dirige me in semita recta, * propter inimicos meos.

18. Ne tradideris me in animas tribulantium me: quonia insurrexerunt in me testes iniqui: * & mentita est iniquitas sibi.

19. Credo videre bona domini: * in terra viuentium.

20. Expecta dominum

pre nimia letitia: neque cessabo in posterum a laude ipsius, sed cantare eius nomini propono, & psalmos dicere (vt est acquisitum) pro plurimis istis que maximis que ab eo percepi beneficijs. 12. Tu vero domine me cum gratiarum actione & laude deprecem benignus aspice, vocemque orationis mee qua ad te clamare non desino, clementer exaudi, vt tibi sit accepta laus mea, & exaudita fiat deprecatio: * miserere mei, misericors domine, & exaudi deprecantem, vt vnam illam quam petii mihi non deneges. 13. Tibi testificatur domine & loquitur cor meum, qui vides cordis mei intima, quod te desiderem: facies quoque mea item te exquisiuit, semper ad te intenta, ad te directa & eleuata, tanquam ad id quod omnium maxime desidero. * tuam faciem o domine Deus meus, ego toto corde & omnibus viribus requiram, tuam presentiam, tuam benignum & gratiosum aspectum, quo aspicias electos filios tuos, ego semper tota affectione exquiram, & pre omnibus desiderabilibus concupiscam & petam, donec mihi demonstres eam, donec perueniat facies mea ad contuendam faciem tuam, donec eo perueniam vt facie ad faciem te merear conuertere. 14. Noli domine, noli auertere a me benignum aspectum tuum, quem exquiro, sed e contrario magis illum ad me misericorditer conuertere: * ne iratus aliquando discedas vel paululum a me pauperulo seruo tuo, qui sine te neque sum aliquid, neque possum aliquid: sed in benignitate tua mihi placabilis semper existas, & semper mecum permane in defensionem atque auxilium meum. 15. Esto mihi auxiliator in omnibus necessitatibus meis aduersum omnes oppugnantes me: neque aliquando destituas me auxilio presentia tue: neque despicias, derelinquas, aut abijcias me imperpetuum, o Deus, in quo rota mihi spes est posita salutis. Si enim tu me relinqueris, vel ad momentum per subtractionem gratie aut protectionis tue, mox praeluierint mihi in impetu aduersarij mei, & tam facile me sine te prosternerent, quam donec tu mecum esses, praeualere omnino non poterat. 16. Tu (inquam) domine, ne me deseras. Ecce enim parentes mei carnales, omnesque cognati & noti dereliquerunt me, non potentes mihi ferre auxilium, aut salutem dare, contra tam potentes inimicos, qui me impugnant. neque omnino quiquam est in hominibus, a quo expectem contra eos auxilium: * tu ergo domine qui solus me adiuuare potes, ad quem solum sunt oculi mei, assume me pauperem & orphanum, derelictum ab omnibus, in protectionem & curam tuam. Tu enim pater es pauperum orphanorum atque derelictorum, & iudex ac defensor eorum qui humano sunt destituti auxilio. Assume (inquam) me in filium pater, in discipulum preceptor, in ouiculam pastorem, in seruum dominus, in clientem patronus, vt sis mihi vnus tu in omnibus sufficiens, quae sunt meae salutis necessaria. 17. Pone domine mihi legem in via tua, firma eam in corde meo, dans mihi intelligentiam preceptorum tuorum, secundum quam ambulem coram te, vt placeam tibi, & ad te merear exoptatissimum terminum peruenire: * & dirige me per ducatum sancti spiritus tui in via recta, in obseruatione perfecta preceptorum tuorum, vt ea non transgrediar, declinans ad dexteram vel ad sinistram: * idque ego peto abs te, & tu mihi domine impendas propter inimicos meos, qui maximo studio me conantur a via recta abducere, & morti tradere: vt quantum illi solliciti sunt in malum meum, tanto tu in bono me confirmes amplius: vt sic ipsi confundantur, & ego ab illorum malitia nullum accipiam nocumetum. 18. Ne permittas domine me venire in potestate aduersariorum meorum, qui temptationibus & persecutionibus suis affligunt spiritum meum: neque permittas illos praeualere animae meae, aut super eam consequi dominium: * Ecce enim insurrexerunt aduersum me testes iniquitatis & iniustitiae, qui male de me loquuntur, & falsam aduersum me pronuntiant atque testatur, vt ad mortem me valeat perducere: * & iniquitas eorum confirmat sibi mendacia, ipsi sibi per iniquitatem confirmaverunt falsam ac vanam, quibus me innocentem ad mortis mala perducerent. 19. Quotumcunque autem illi mentiantur, & fingant falsam ac vanam, ea que aduersum me proponant: ego tamen spero & confido visurum me bona sempiterna, quae seruis suis dabit Dominus Deus meus: * non utique in hac terra, quam mortalium homines inhabitant, sed in terra illa caelestis patriae, in terra absque mortis sensu aternaliter viuentium. Illuc me spero bonis sempiternis perfruiturum, in perfecto gaudio. 20. In hac autem spe confortatus, te moneo ac hortor, anima mea, vt cum aduersorum tolerantia & ceterorum

A * viriliter age:

* & confortetur cor tuum, & sustine dominum.

rum desiderio, expectens dominum Deum tuum, quasi parata semper occurrere illi: * expectans autem non otio torpeas, neque cesses ab operando bonum: sed fortiter operare opera Dei, praelia domini aduersum hostes praeliando, & in operatione omnis boni, dum tempus est, non Galat. 6. deficiendo: * confortetur in confidentia diuinauxilij & spe bonorum caelestium, cor tuum: confortare in spiritu, & roborare, sicque securus sustine dominum, & corde cum diligens, & expectans aduentum ipsius: donec adueniens, de tabernaculo militiae huius te educat in habitationem gloriae suae: in qua triumphabunt vniuersi qui praelia domini in finem vsque fortiter fuerint praeliati, in gloria & delicijs sempiternis, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMSEXTVM.

Versu sexto, In hoc ego sperabo. Facilius est iuxta sententiam in Elucidatione expressam, vt nomen hoc siue referat, siue demostret id quod praesit initio Psalmi, protectorem videlicet illuminatorem, & saluatorem: quasi dicat, In eodem hoc quem ab initio dixi illuminationem & salutem meam, & protectorem meum, semper ego sperabo, quantumuis illi insiliant & ferociant contra me. Posset tamen etiam hanc habere intelligentiam, Si exurgat aduersum me praelium, adeo non turbabor, adeo non deiciar animo, vt etiam ex hoc sperem diuinam gratiam maiora mihi, aduentura munera. Qui enim fortiter in praelijs domini rem gesserit, restiteritque viriliter impugnantibus aduersis potestatibus, meretur ampliora a domino accipere dona gratiarum. Et quemadmodum milites bellicosi non solum non detrectant pugnam, sed etiam gestiunt quodammodo, & velut anhelant ad pugnam, tum propter lucra & spolia, tum quod suas vires gaudeant exercere, & duci suo suam fidelitatem commendare: ita spiritalis domini bellator in domini virtute confidens non tantum non debet fugere aut timere praelium, & tentationes diaboli omnino exhorrescere, verum etiam quodammodo cum letitia suscipere, & aggredi animo prompto, confidens ex hoc suo domino probator & acceptior fieri. Atque iuxta hanc sententiam legimus perfectiores quosdam ex patribus, vt pote magnum Antonium, & simplicem Fraciscum, demonum exercitus etiam inuitasse, & velut prouocasse atque estimulasse ad pugnam. ¶ Versu. 7. Vnam petij a domino. Vna est petitio, vna res est, quam quilibet iustus & petere debet & requirere: id est, sedulo postulare, & velut pro ea contendere, ita vt omnino nolit illa priuari. Hae est aeterna & perpetua nostri spiritus humani cum Deo coniunctio, & vnio beatitudinis aeternae. Multa quidem postulamus & varia, sed in hoc vno summam includuntur omnia, quaecunque ad salutem nostram postulare possumus. Cetera autem quae ad hanc vniam non spectant, vt temporaria siue corporalia bona, possunt quidem utcumque ab hominibus peti & postulari, quatenus videntur fore commoda & conducibilia spiritui (vt pote necessaria corpori, & ad virtutis exercitia opportuna adiumenta) verum requiri ista non debent, id est non omnino quis pro illis debet contendere vt a Deo accipiar, sed submittere magis huiusmodi petitiones diuinam voluntatem, vt si expedire non iudicet quod postuletur, non prestat. ¶ Versu octauo, Vt videam voluntatem domini. Videtur hoc in loco facta deprauatio vulgatae lectionis, ex mutatione vnus literae, nempe p, in n: videturque pro voluntatem, legendum voluptatem. Primum enim sensus magis quadrat proposito. Deinde vtraque lectio & Graeca & Hebraea voluptatem habet, & nequaquam voluntatem. Nam ex Hebraeo vertit beatus Hieronymus pulchritudinem domini. Alij amicitiam vel iucunditatem vel dulcedinem interpretantur, quae omnia voluptate sonant. Habet similiter & Chaldaea Paraphrasis, & beatus Augustinus in suo Psalterio manifeste legit, & clarissime exponit delectationem domini. Graeca vero litera (ex qua immediate nostri Psalterij versio facta est) habet τὴν ὁμιλίαν, quod manifeste sonat voluptatem. Cum itaque in vna litera apud Latinos steterit mutatio (quae facile admodum fieri potest) & vtraque consentiat originalis lectio, atque ipsa etiam faueat sententia, satis probabile est factam esse mutationem. Nos tamen, licet in Elucidatione ita expressimus, ob hoc nolimus ex nostra auctoritate publicam mutare lectionem, scientes non hoc esse nostri officij: satis esse putamus, si id admonuerimus quod videtur probabilius. Potest nihilominus, si voluntatem legamus, conueniens dari intelligentia, imo eadem penes cum altera lectione quae habet voluptatem. Cum enim datum nobis fuerit videre voluptatem domini, id est, frui voluptate & gaudio beatitudinis aeternae, tunc pariter & videbimus voluntatem domini, illam videlicet qua nos summe vult, & cupidissime optat fieri saluos: haec tunc videbimus plenissime impletam in nobis. Hae est (inquit Christus do. Ioan. 6. minus) voluntas eius qui misit me, vt omnis qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Proinde eadem ex vtraque lectione sententia potest accipi: ¶ Versu vltimo, Expecta dominum, viriliter age. In Elucidatione ita exposuimus hunc versum, vt sit exhortatio hominis, siue ad animam suam, iuxta quod in alio Psalmo dicit, Conuertere anima mea in requiem tuam, siue ad semetipsum Psal. 114. se conuertentis, atque seipsum ad patientiam & perseverantiam exhortatis. Posset nihilominus accipi vt exhortatio generalis, quam Propheta postquam suam proposuit fiduciam, dicens, Credo videre bona domini, etiam ceteros ad idem inuitando, generaliter facit: tanquam si dicat, Ego confido visurum me bona domini in terra viuentium. Et tu quisquis es, qui eadem cupis assequi, & a Deo similiter auxilium & salutem obtinere, expecta dominum, & viriliter age: spiritu confortare, & esto robustus, & ita securus expecta dominum.

Psalms iste aptam prebet fidelibus orandi formam. In quo considerans fidelis pessimam quæ manet impios retributionem, ad Deum clamorem orationis dirigit, vehementer & multis verbis postulans, ut cū illis in retributionem non veniat, neque similem cum illis mercatur accipere sententiam, qui dolose agunt cum proximis suis, atque ob hoc iustam accipient secundum opera sua condemnationem. Atque hæc primis septem versibus. Hinc vero concepta in Deo fiducia, & interno testimonio confortatus, confurgit ad gratiarum actionem, dominum suum protectorem & adiutorem, carne resplendente, & animo hilari collaudare paratus: cui omnem victoriam & omnem salutem tam suam quam populi totius ascribit: nouissimo versu, pro vniuerso populo Dei fundens orationem, ut illum saluum facere & benedicere dignetur, atque in æternum exaltare.

VIGESIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1. Ad te domine clama-
bo. * Deus meus ne si-
leas à me, nequando ta-
ceas à me, * & assimila-
labor descendētibus in
lacum.

2. Exaudi domine vo-
cē deprecationis meæ,
dum oro ad te: * dū ex-
tollo manus meas ad tē-
plum sanctum tuum.

3. Ne simul tradas me
cum peccatoribus: * &
cū operantibus iniqui-
tatem ne perdas me.

Matt. 7.
Lucæ. 13.

4. Qui loquuntur pacē
cum proximo suo: * ma-
la autem in cordibus eo-
rum.

Rom. 6.

5. Da illis secundum o-
pera eorum: * & secun-
dum nequitia adinuen-
tionem ipsorum.

1. Cor. 3.

6. Secundum opera ma-
nuum eorum tribue il-
lis: * redde retributio-
nem eorum ipsis.

Matt. 25.

Psal. 35.

7. Quoniam non intel-
lexerunt opera domini:
* & in opera manuum
eius: * destrue illos, &
non edificabis eos.

De domine leuabo vocē orationis meæ, & ex affectu magno te inuocabo, qui solus mihi potes es prestare quæ postulo: * tu vicissim domine me clamante ne taceas, ne despicias te deprecantē, ne tanquā surdus, tanquam qui nō audieris, à responsione sileas: sed ex aduerso loquere mihi verbū miserationis, & respōde verbū exauditionis: * alioqui enim (si tu sileas & tacere volueris, neque responderis mihi) similis siā ijs qui degunt in inferno, & quasi vnus ero de numero illorū qui iā descenderūt in illū. Quos enim tu nō exaudieris, quos tu responsione nō fueris dignatus, hi iam inter mortuos deputati sunt, & quasi desperati atque reprobi à conspectu tuo: quemadmodū qui iā in infernum descēderunt, quātumcūq; clamēt responsionē abste nō merentur, sed quasi surdus nō attēdis clamorē illorū. 2. Ne ergo domine mihi sic absurdescas, sed exaudi benignus vocem deprecationis meæ, qua oro ante conspectū tuum: * cū ex affectu piæ deuotionis atque ex desiderio imperationis in oratione positus, eleuo manus meas, siue spiritaliter mentem atque affectum: siue etiam corporales, versus cælestē tabernaculum tuum, in quo vt in tēplo sancto tuo inhabitas. 3. Ne me simul in eandem portionem tradas cum ijs qui sese peccatis maculāt, tuamque sanctissimā voluntatem multipliciter transgrediuntur abso; pœnitentia: ne eadem me cum illis retributione præmies, neque cū illis in eandem punitionem venire patiaris: * & ne me in eadem perditionem venire sinas, ad quā venturi sunt operarij iniquitatis, quos à te iubebis maledictos in ignē æternum abire. 4. Qui duplici corde existes, ore quidem & verbo simulant pacem & dilectionem cum proximis suis: * cum sint mala in cordibus eorū, & mala meditentur aduersus proximos in cordibus suis, sicque lōge diuersum est cordis desiderium atque propositū à sermone oris, & loquuntur in dolo pximis suis quod tibi est abominabile. 5. Atque ijs quidem huiusmodi sunt, tu Deus, secundum ordinem iustitiæ tuæ, reddes præmia operibus talib; condigna: * & mercedē persolues conuenientem nequitie atque prauitatis astutarum cogitationū suarum, quæ adinuenerunt & effinxerunt ad deceptionem proximorum, nimirum æternā mortem, quæ est peccatis debitū stipendium. 6. Mercedem congruā dabis illis iuxta ordinē iustitiæ tuæ, secundum opera sua, quæ in vita egerunt: * retributionem congruā & præmium cōdignum, quod suis malis actibus iuste cōmeruerūt, persolues eis. Vnusquisq; enim secundū suum laborem à te accipiet mercedem: & tu reddes vniciq; secundū opera sua: ijs qui bonæ egerunt, vitā æternam: illis verò qui mala, ignem æternum. 7. Idcirco autem præmio pessimo, morte æterna punies illos, quoniam noluerunt intelligere vt bene egerent, noluerūt intelligere opera Altissimi: nō cognouerūt opera tibi grata & placita, nec intenderunt eiusmodi operibus, quibus tibi placere possent: * neq; intelligere studuerūt opera manū tuarū, quæ tu fecisti, facis, & facturus es in nouissimo: sed aded fuerunt immerſi terrenis rebus, & adinuetionibus suis malis adeo intenti, vt nō cōuerterent se ad cognoscendū te in mirabilibus operibus tuis, neq; ad intelligēdum quibus operibus tibi placere deberent: * atque ob hoc, quia te noluerunt dum tēpus fuit cognoscere, te nō stuerunt bene operando sibi placere, ob hoc in nouissimo die perdes eos sententia dānationis æternæ, & non saluabis eos: nō videbunt salutem iustorū, nec cōdificabuntur cum illis à te in ædificio ciuitatis tuæ. Sūt enim lapides inutiles, & igni æterno sua prauitate præparati. 8. Ego

8. Benedictus dominus,
* quoniam exaudiuit vo-
cē deprecationis meæ.
9. Dominus adiutor
meus & ptektor meus:
* & in ipso sperauit cor
meum, et adiutus sum.
10. Et restoruit caro
mea.

8. Ego verò testimonio tuo interno bene sentiens, & bene confidens in horum numerum non venturam animam meam benedico te domine Deus meus, laudo & glorifico: * propterea quod exaudieris vocem orationis meæ, qua deprecatus sum, & fugiter deprecor faciem tuam, ne similem me fieri illis permittas, aut in eandem venire perditionē. 9. Tu domine adiutor meus es & eris, atque item protector, & à te erit semper adiutorium meū, atque mea protectio: * & in te domine spem omnem cōstitui ex corde meo, ex pleno affectu bonæ voluntatis meæ, & ita accepi abs te auxilium. Qui enim tibi fidunt, sentiunt tuum adiutorium. 10. Adueniente autem adiutorio gratiæ tuæ in animam meam, non solum spiritus ipse interior inhabitans cōfortatus est, sed & caro exterior quasi particeps facta internæ visitationis & lætitiæ nouum accepit vigorem, & quasi restoruit atque reuiguit: deposito quæ senectutis velut torpore, iterum cepit reuirere & reiuuenescere, quasi noua accepta fortitudine, parata in omne opus bonū: quemadmodum is qui lassatus ex itinere, famēq; & siti exhaustus flaccidus in ambulatione cum panis & vini vel paululum degustauerit, noua assumpta fortitudine: veluti reslorescit atque reuirefcit exterius, paratus iam ad pergendum viam quā cōperat alacritate pristina: * & sic tuæ gratiæ adiutorio cōfirmatus, paratus sum ex bona & prompta voluntate, ex corde læto & alacri, spiritu prōpto & hilari, tibi cōfessionem laudis persolvere omnibus diebus vitæ meæ. Tu domine es fortitudo populi tui in quo populus tuus valet quicquid valet, & sine quo nihil omnino potest: * & specialiter tu es protector atque author præcipuus omnium saluationum quas fecit Christus tuus rex populi tui quem super populū vniuersi, & constituisti loco tui. Omnē enim salutē quā facio ego Dauid seruus tuus pro populo tuo, omnem victoriā quā cōsequor, nō ascribo fortitudini populi mei, neque mihi ipsi quem super populū tuū cōstituisti: neque nobis ipsis damus gloriam, sed tibi soli domine Deus noster: quo prote gente, defendente, & dante fortitudinem hostes sūt in manibus nostris, & nos saluamur de manib; eorum. 12. Tibi ergo domine vt in omnibus damus gloriam, ita quæso, vt populum tuum (qui tui nominis vnicus est cultor) semper tua celesti propugnatione saluū facias ab omnibus tā visibilibus quā inuisibilibus inimicis: * & populo huic quem tibi in hæreditate specialē & in peculium ex omnibus gentibus elegisti, vt habitares in medio eius, cœlestis tuæ benedictionis gratiā largiter infunde, vt ab inimicis sint te protegēte securi, & tuo nomini (benedictione superna interiori viuificati) semper sint permanceantque deuoti: * rege quoque illos, & pascere vt pastor bonus, & dirige eos in omnib; agēdis, vt semper ambulēt corā te in corde perfecto: & extolle atque exalta illos super inimicos suos vt nunquam veniant in subiectionem malorum. * Exalta quoque illos, & magnifica in sublimitate gloriæ tuæ æternæ, in qua glorificas omnes electos tuos: vt sicut nunc tibi corde fideli famulantur, ita tecum post laborem operationis sublimentur in requiem gloriæ tuæ sempiternæ, quam tu possides vnus & trinus ante omnia seculorum secula. Amen.

B
* et ex voluntate mea
confitebor ei.
11. Dominus fortitu-
do plebis suæ:
* et protector saluatio-
tionum Christi suiest.

12. Saluum fac populū
tuum domine:
* & benedic hæredita-
ti tuæ.

* & rege eos, & extol-
le illos vsq; in æternū.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM SEPTIMVM.

D Versu primo, In vltima particula versus, Et assimilabor descendētibus in lacū. Nota diligenter nouam acceptionem & significationem coniunctionis, & Non enim hoc loco simpliciter (vt solet) accipitur, sed posita est quasi pro alioqui quemadmodum & in psalmo. 145. cum dicitur. Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descēdentibus in lacum. Est autē sententia & hic & illic similis, tāquam si diceret orans, Non auertas faciem tuam à me: Alioqui, si tu auertas: vel, nam si auertas, mox assimilabor descēdentibus in lacū. Ita & hic. Ne taceas à me: alioqui enim, id est, si tu taceas à me, assimilabor descēdentibus in lacum. Quāuis autē hæc acceptio coniunctionis, & raro admodum occurrat: cogit tamen his in locis intelligētia, vt ad eum modum accipiatur cōiunctionalis illa enunciatio alioqui nulla haberetur recta sententia. Versu decimo, Et ex voluntate mea confitebor illi. Ex voluntate confiteri, est corde alacri & hilari laudare. Et iuxta eundem modum dicitur in Psalmo. 53. Voluntarie sacrificabo tibi, & cōfitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Idem enim illic est voluntarie, quod hic ex voluntate. Quia enim id quod inuite fit, vel ex coactione, vel tantum ex consuetudine, solet cum torpore & pigriter fieri contra verò, ardehiter & hilariter, quod ex propria siue bona voluntate. Inde hæc videtur locutio proficisci, vt ex voluntate vel voluntarie dicamur facere, quod hilariter & alacriter ex bono ac prompro corde volumus perficere. Versu penultimo, Protector saluationum Christi sui est. Intelligitur Dauid loqui de seipso, quāsi sub alterius persona. Christus enim domini erat ipse, postquam in regem populi domini secundum

Ioan. 15.

Esaia. 19.

Psal. 145.

Psal. 53.

1.Reg.26. electionem fuerat inunctus. Hoc enim nomine frequenter inuenimus Saulem ab ipso honorifice nominatum. Nō mittā (inquit) manum meam in Christum domini, & aliās frequenter. Significat ergo hoc verbo omnem victoriā & salutem, quam ipse vt rex populi Israelitici faceret, nō ex se esse, neq; ex populi cui praeerat fortitudine, sed ex domini magis auxilio & protectione. Sed & si ad Dauid misticum, ad Christum dominum patris filium, spiritaliter referamus intelligentiā, etiā sic verum est Deum esse protectorem saluationum Christi sui. Salus enim & victoriā quam operatus est Christus dominus in generis humani redemptione, Deo autore facta est: id est, ex virtute diuinitatis est profecta. Verum prior intelligentiā minus torta videtur, & quadrare aptius. Versu vltimo. Posset in verbis huius vericuli assignari iucunda petitionum diuersarum distinctio. Primū enim petitur saluatio populi, cum dicitur, Saluum fac populum tuū domine. Deinde, ipsius populi saluati benedictio: Tertium, vt à Deo regatur: Quartum, vt extollatur exaltatione eterna. Primum enim est, vt à peccatis & mortis obligatione saluemur: deinde, vt à peccatis liberati benedictionē caelestium gratiarum consequamur: post hoc, vt Dei semper cura regamur & dirigamur, ne in dimissa peccata iterū recidam, aut collata bona perdamus: ac tandē post hęc omnia, vt ad exaltationē gloriā æternā subleuemur.

XXVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Videtur Dauid cum hūc Psalmū caneret, fuisse singulari & peculiarissima quadā illuminatione edoctus, de cunctis adificandae nouae Ecclesie mysteriis: quae hic ita luculēter aperit, ac si cōpletā iam ea vidisset mira verborum magnificentia. Est q; Psalmus iste exhortatio fidelium ad laudem Christi domini, propter multiplicia & maxima beneficia, quae ipse in mundum adueniens, per veritatis doctrinam & Apostolicā praeedicationem, electis exhibuit. Monentur itaq; afferre oblationem domino, & sacrificare filios arietū, & gloriā & honorem, & adorare in caelis regnantē, cuius vox (nempe praedictio Euangelicā veritatis, quam primū per seipsum, deinde & per Apostolos praedicauit) effusa est super omnes populos, quasi vox tonitruū super aquas multas, cum magna virtute & magnificentia, in ostensione signorum & prodigiorum mirabilū, ita vt etiā electissimi plurimi, tanquam cedri Libani, fuerint hac praedicationis voce conuersi, & humilitati atq; cōfracti, per quam praedicationem, credentibus diuisa sunt spiritus sancti dona: concussum est desertum gentiū, atq; etiam populus Iudaeorum, dum ex vitro q; populo plurimi sunt conuersi: per quā insuper fideles quasi serui parati, & ad omnia alacres facti, cōdensa siue occulta sunt patefacta: per quam multitudo populorum, quasi aquae inundantes in modum diluuij confluxerunt in alueum Ecclesie, in cuius medio residet ipse Christus dominus idem qui ad patris dexteram, populo suo dans fortitudinem & benedictionem, ad pacem æternam.

VIGESIMOCTAVI PSALMI ELUCIDATIO.

1. Afferte domino filij Dei:

Os ò fideles omnes, qui per Christum ex filijs irā facti estis filij Dei, pro summo & multò maximo vobis impenso beneficio, in gratiarum actionē, afferte hostias, ad immolationem & sacrificium: afferte (inquam) prestantissima & optima quaeque quae habetis, cuiusmodi sunt in sacrificijs corporalibus filij arietum: id est, oues & agni, quae sunt in oblationibus & sacrificijs legalibus praeter ceteris animalibus acceptiora. * Afferte iterum vos ipsos atque vos mutuo, qui estis filij arietum, patriarcharum & Apostolorū, qui vos in Christo, vt arietes oues genuerunt, suntque vobis duces & antecessores in fide Christi, & primi in gregibus Ecclesiae: vos ipsos quidem afferte, vt hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, in omnibus exhibentes vos sicut Dei ministros: vos inuicem quoque afferte, curantes proximos ad cultum & seruitutem Dei adducere, vt qui audit, dicat, veni. 2. Afferte ad immolationem & sacrificium Christo domino facienda, gloriam & honorem, quae sunt illi gratissima sacrificia praeter omnibus quae postulat à nobis. Nihil enim tam nos illi debemus pro maximis suis erga nos beneficijs, nihilque vicissim adeò à nobis ipse postulat, quàm vt illi gloriā & honorē exhibeamus, & laudis hostias semper offeramus, vitulos labiorum nostrorū cōfitentium nomini eius: * & si requiritis, quo pacto gloriā illi & honorē afferre debeatis. hic modus est praecipuus, vt puro corde ipsum in spiritu & veritate adoretis residentē gloriosum in aula sancta sua, latrā illi & cultum summum soli summo & primo enti omnium dominatori debitū exhibere, residēti & regnāti in amplissimo & augustissimo caelorum habitaculo, vno eodemque & penitus aequali honore eū patre Christū filiū venerātes. 3. Si requiritis beneficia quae sint & mirabilia ista, pro quibus adorare & gloriā dare exhortor: praecipua quaedam breuibus commemorabo. Ecce enim vox domini effusa est super aquas multas, super omnes populos: quādo per semetipsum primū, ac deinde per suos Apostolos praedicauit dominus Euangelicē veritatis doctrinā, per vniuersum orbem, in omnibus gētibus & populis: * Christus Dominus (qui erat in maic-

1.Cor.4.

Rom. 12.

2. Cor. 6.

Apoc. 22.

Hebr. 13.

Ioan. 4.

* afferte domino filios arietum.

2. Afferte domino gloriam & honorem: afferte domine gloriam nomini eius: * adorate dominum in atrio sancto eius.

3. Vox domini super aquas:

* Deus maiestatis intonuit.

A

* dominus super aquas multas.

4. Vox domini in virtute: * vox domini in magnificentia.

5. Vox domini confringentis cedros: * & confringet dominus cedros Libani.

6. Et cōminuet eas tanquam vitulum Libani:

* & dilectus quemadmodū filius vnicornii.

7. Vox domini intercedentis flammam ignis:

* vox domini concutientis desertum:

* & commouebit dominus desertum cades.

D

8. Vox domini praeparantis ceruos:

maiestate & aequalitate patris) ipse quasi tonitruū vocē edidit in mundo: quae apud omnes nationes, in omnibus finibus orbis terrarum breuissimo temporis spatio audita est: quemadmodum tonitruū sonus longe ac late diffunditur per vniuersam regionem. * Tonitruū etiam vocem emisit, quia terribiliter insonuit, ita vt cōmouerentur corda infidelium ad poenitentiam: & ab infidelitate ad fidē potenter cōuerteret plurimos in omnibus finibus terrarū. Dominus (inquam) hoc pacto suū per populos multos (Aqua enim multae, populi multi) fortiter intonuit, & vocem fortissimam emisit. Atque hoc maximum est beneficium, quo Ecclesia ex gentibus congregari ad fidem, & in ea edificari cœpta fuit. 4. Vox autem ista domini non fuit infirma & impotens, sed magne admodum virtutis, potens valde & efficax ad operandā conuersionem multorum populorum, ad penetrandū intima cordium: * vox ista domini in magnificentia apparuit, virtute signorum Marci 1. atque prodigiorū sequentiū confirmata, & mirum in modum glorificata, factaque hac cōfirmatione nimium credibilis. 5. Vox illa domini tantae fuit virtutis, & tam magnificae, vt etiam cedros electas arbores sufficeret cōfringere, id est, sublimes & potētes seculi à sua superbia conuertere, atque sub fidei iugo humiliare: * & confrēgit dominus per virtutē huius praedicationis suae, etiam electissimas cedros, quales sunt quae in Libano crescunt, id est, magnos etiā & gloriosos tam potentia quā sapientiā, aut nobilitate humana (qui sunt tanquam cedri Libani) ab infidelitate & superbia vanitate sua auertit, atque ad humilitatem fidei inflexit. 6. Neque verò magna difficultate cōfrēgit & humiliavit sublimes illas cedros, sed mira facilitate, quemadmodum pin-gentem, delicatū, & tenerissimū vitulū (cuiusmodi sunt qui in Libano pascentur) facile est cōminuere, & agere quocūque quis voluerit. Fecit enim vox Euangelicā praedicationis quasi agnos malfutissimos, & quasi vitulos teneros, atque ad omnia facile agitabiles, eos qui prius tanquā cedri per altitudinem superbiae, & duritiem feritatis, in superbiae & intractabiles videbantur: * & ipse per quem hęc omnia fiunt, Christus dominus est, patri suo singulariter dilectus, quemadmodum filij vnicornium qui erga suos foetus probantur dilectionē habere specialem. Ita hic speciali dilectione admodum fuit suo patri dilectus, & Matt. 13. ipsi in suo filio fuit beneplacitum. 7. Ad vocem insuper Euangelicā praedicationis dispersus est fidelibus spiritus sanctus, qui est veluti Act. 2. flamma ignis, corda illuminās, purgans, & inflāmans: eiusque dona velut diuisa sunt, ac tanquā inter cetera distribuendo: dum alij quidem per spiritum dabatur sermo sapientiē, alij sermo sciētiā, &c. In quorū do- 2. Cor. 11. norum multiplicitate, quasi inter cetera videtur flammā ignis, & diuisio vnus spiritus, cum hęc omnia operetur vnus atque idē spiritus, diuidens singulis prout vult: * & per vocem hanc cōcussus est populus gē- Ibidem. ritum, qui erat omnino desertū, prorsus alienus à Deo: & percussus est Apostolica praedicatione, quasi malleo, vt salubriter conuerneretur ad Acto. 13. poenitentiam. Est enim verbum domini quasi malleus conterens petram: * commouit quoque vox ista Apostolicā praedicationis non so- Hier. 23. lum populum gētium (qui erat velut prorsus desertum, ac perfecta solitudo, omnino à Deo derelicta) verum etiam populum Iudaicum, qui erat quidē desertum, quatenus perfecto, vero, ac spiritali cultu destituebatur: sed desertum cades, erat desertum sanctificationis, habēs legem sanctam, & sancta quaecūque sacramenta: propter quē nō simpliciter, neque omnino (vt gētium populus) erat desertum. Atque etiā Actu. 13. hos commouit dominus sua voce, multos ex eis ad veritatem Euangelicā inducendo, quotquot ad vitam praedordinati fuerant ex eis: & item cōmouebit plures ex eis in fine tēporum post Antichristi persecutionem. Ceteri verò qui cōuerti noluerunt, qui cōmoti sunt infelicitate odio & inuidia cōtra praedicatorum Euangelicos: & aduersum illos insurrexerunt, prohibentes illos (quantum in se fuerat) loqui in deserto gentium verbum veritatis. 8. Vox domini ipsa sibi parravit fideles suos, quasi ceruos alacres & prompto animo, ad currendum velocissime per vniuersum orbem, ad ascendendum summa montium, fastigia virtutum & culmen perfectionis Euangelicā, atque ad pugnam cum serpente diabolo, eumque de cauernis in quibus latitat (de cordibus infidelium) extrahēdo: quae omnia, sicut ceruus cōpetit corporaliter, ita fidelibus quos Dei vox sibi praeparat, & suo ministerio aptos i iij facit

* & reuelabit condensa:

* & in templo eius omnes dicent gloriam.

Ephe. 3. 9. Dominus diluuium inhabitare facit:

Ephe. 2. * & sedebit dominus rex in aeternum.

Apoc. 19. 10. Dominus virtutē populo suo dabit: * dominus benedicet populo suo in pace.

facit, spiritualiter recte conueniunt: & reuelabit dominus per vocem Apostolicā prædicationis occulta & abscondita fidei Christianæ & veritatis Euangelicæ mysteria, quæ antè multiplicitate figurarum & inuolucris ceremoniarum erant velut tecta & occulta, quemadmodum ea quæ foliorum densitate sunt operata: atque his peractis, patefactis fidei Christianæ mysterijs, quæ antè fuerant occulta, fideles omnes in Ecclesia (qui huius veritatis reuelatæ facti fuerint participes) dabunt gloriam omnipotenti domino, qui ista in plenitudine temporis dignatus fuerit manifestare, quæ seculis præteritis non erant agnita. 9. Dominus per vocem Euangelicæ prædicationis multitudinem copiosissimam populorum ex gentibus conuersorum, tanquā aquam copiosam & in modum diluuii inundantem, fecit inhabitare in hoc templo suo, in vnitatem sanctæ Ecclesiæ ciues sanctorum eos faciens: & domesticos Dei, ex hominibus & aduenis, quales prius fuerant: * & ipse ut omnium dominator, & super omnia tenens imperium, ut rex regum & dominus dominantium, sedebit, & regnabit sine fine in secula seculorum in vtraque Ecclesia, tam militante, quam triumphante, immobilis manens in sua quiete, hæc omnia in temporis plenitudine operatus est pro nobis. 10. Ipse quoque sedens in maiestate sua, curam gerit populi sui, dabitque ei fortitudinē, qua & inimicis resistere valeat, & ea quæ recta ac bona sunt operari. * Dominus benedictionem multiplicem spiritualium omnium gratiarum dabit populo suo, dans illi pacem, temporalem quidem, quantum ipsi expedire videbitur: spiritualem verò atque internam, nunc in gratia, post in gloria sempiterna: cuius pacis & nos quoque participes facere digneris domine Deus noster, qui trinus & vnus viuus per æterna secula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXVIII.

Illud aduertendum est, per totum hunc Psalmum frequenter eadem replicari: veluti cum in ipsius principio verbum, afferte, tertio ponitur: & cum toties vox domini, vox domini, pene ad finē vsq; replicatur. Item versu tertio particulatim, & quasi concise, singulæ particulæ efferuntur. Vox domini super aquas: & Deus maiestatis intonuit: & iterum, Dominus super aquas multas, vbi partes incompletæ sunt. Iterumque versu quinto, Confringentis cedros, vbi mox subditur, Et confringet dominus cedros libani. Hæc (inquam) omnia, sic vel replicata, vel concise atque imperfecte prolata ad magnificentiam faciunt sermonis, & vehementiam exhortationis, quæ in hoc Psalmo ad vniuersos dirigitur qui sunt in Ecclesia fideles. ¶ Versu 3. Vox domini super aquas accipi posset vox paterna, quæ cum in Iordane baptizaretur à Ioanne Christus dominus audita est, de eo testificans, ac dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Nos tamen in Elucidatione in totius Psalmi processu, per vocem domini intelligimus prædicationem veritatis Euangelicæ: cui omnia quæ sequuntur aptissime consonant: & magis hæc intelligentia videtur proposito conuenire, quā illa altera de voce paterna. ¶ Versu 7. & 8. Cum per genitiuum dicitur, Vox domini confringentis cedros, intercedentis flammam ignis, concutientis desertum, præparantis ceruos, viderentur orationes clariores, si genitiui illi mutarentur in nominatiuos, hoc modò, Vox domini confringens cedros, intercedens flammā ignis, &c. Atque ad hunc modum vertit omnia casu nominatiuo diuus Hieronymus ex Hebræo, Græca tamen lectio (quæ nostræ Latinæ vulgatæ respondet, & ex qua ista translata est) habet casum genitiuum, quomodo & nos habemus. Et habet etiā ipsa conuenientem, licet difficiliorem, intelligentiam. Dicitur enim vox domini confringentis cedros, vox domini qui per ipsam confregit cedros, per ipsam concussit desertum, per eam intercedit flammam ignis, per eam præparauit ceruos. Diuinitas enim per vocem prædicationis operata est hæc omnia: & fuit vox ipsa exterior prædicationis non nisi ministerialis causa: ipse autem dominus, secundum diuinitatis internam virtutem, causa erat principalis, quæ intime operabatur hæc omnia. Neque tam dici potest vox hæc operata, quam per vocem dominus, qui emittebat ea m.

XXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste spirituali viro rectissime conuenit, & ea quæ intra se spiritualis percipit, optime explicat: neque facile poterit intelligi, nisi ab eo qui modum illum quo Deus agit cum seruis suis (nunc presentem se exhibendo, nunc absentem se ab illis elongando) intelligit. Videtur autem Dauid, cum istum Psalmum componeret, ex magna & grauißima admodum tribulatione emerßisse, quæ illius spiritum vehementer afflixerat, siue corporalis illa siue spiritualis fuerit. Vnde à magna lætitia incipit, laudem Dei commemorans, pro præstita liberatione & ab inimicis saluatione, pro exauditione & quasi ab inferis reductione: considerans quæ miram & non satis sibi laudabilem Dei misericordiam, eandemque omnibus atque expositam generali exhortatione, fideles omnes ad laudem Dei inuitat propterea quòd ipse, tametsi nonnunquam ad tempus modicum videatur irasci, nostris culpis id exigentibus, semper tamen vitam nostram & bonum magis vult, & magis de eo gaudet ex sua voluntate, qui etiam facile lugentes in penitentia cõsolatur per misericordiam suam. Atque hæc vsque

A vsq; ad versum septimum. A quo deinceps id quod in se expertus didicit, confitetur: quomodo videlicet ipse in abundantia Diuinæ consolationis constitutus, proposuisset quidem nunquam à Deo dimoueri, sed auertente illo paululum conspectum præsentie suæ, senserit infirmitatem fragilitatis propriæ: ita ut præ nimia conturbatione cogeretur exclamare ad Dominum, & lachrymabilibus vocibus Dei misericordiam inuocare, donec tandem oratione exaudita rediens, & priorem illam abundantiam reducens, redderet ipsi lætitiā salutaris sui: ita ut per aduentum præsentie suæ, omni lætu & sacco depositis, pristinum illi redderet spiritus gaudium: propter quod pollicetur se domino in omni gloria laudem æternam persolaturum.

VIGESIMONONI PSALMI ELUCIDATIO.

1. Exaltabo te domine quoniam suscepisti me: nec delectasti inimicos meos super me.

2. Domine Deus meus clamavi ad te: & saluasti me.

3. Domine eduxisti ab inferno animam meam: saluasti me à descendentibus in lacum.

4. Psallite domino sancti eius: & confitemini memoriae sanctitatis eius.

5. Quoniam ira in indignatione eius: & vita in voluntate eius.

6. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

7. Ego autem dixi in abundantia mea: non mouebor in æternum.

8. Domine in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem.

9. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum cõturbatus.

Magnifico te domine, & prædicabo celsitudinē gloriæ tuæ donec viuam, propterea quod in defensione, & protectionem suscepisti me, perire nõ sinens animam meam: neque passus es supergaudere mihi inimicos meos, & de meo lapsu, aut mea perditione illos latari noluisse. 2. Domine Deus meus, in tribulatione & periculis positus ex affectu cordis te deprecatus sum, auxiliū à te petens, & defensionē postulans: & tu me postulantē benignus exaudisti, & saluasti me, atque liberaisti ab omnibus doloribus & periculis meis. 3. Erat iam in infernum descensura anima mea, & in proximo erat ut in peccatum cõsentiens eam dånationis & inferni se faceret: aut certe iam in peccatum consenserat, iam in inferno se addixerat per peccatum mortis, sed tu dñe ab inferno eam eduxisti, atque saluam fecisti, vel eam præseruando à peccato ne inferni rea fieret, vel iam eam factam ex inferno extrahendo, per peccati dimissionem: ita saluasti me à damnatis qui in lacum descenderunt inferni, priusquam illuc descenderem, vbi nulla est redemptio, benigne me liberando. 4. Propter hanc quam ego in memetipso expertus sum Dei misericordiam, hortor vos omnes quicumque in sanctitate & iustitia ambulatis coram domino Deo vestro, ut eum illum ad gratiarum actionem collaudetis: confessionem date sanctitati ac bonitati eius, comemorando, & magnificando illam: scientes eandem hanc misericordiam quam mihi exhibuit æque omnibus, etiam vobis esse expositam, & æque paratam (absque personarum delectu) vniuersis. 5. Quamuis enim irascatur aliquando ad tempus, & iram suam erga nos nonnunquam ostendat, nimirum in indignatione sua: cum videlicet nostris culpis vel peccatis id exigentibus, aduersus nos iustam habet indignationem zelus iustitiæ eius: vita tamē nostra & omne bonum nostrum est in voluntate & beneplacito eius. Nequaquam enim vult mortem etiam peccatori, Ezech. 18. & 33. neque oblectatur in perditione aut punitiōe nostra: sed vult magis ut conuertatur peccator & viuat: & in vita nostra atque bono nostro est ipsi beneplacitum. 6. Imò tam facilis est Dei iræ in misericordiam cõmutatio, ut nonnunquam qui ad vesperam in fletu demorati fuerint, & penitentiam egerint, mox summo mane percipiant redditam sibi lætitiā salutaris sui: ita statim adest penitentibus ipsius misericordia, ita euestigio lugentes subsequitur cõsolatio, modo ex vero corde doleant atque lugent commissa sua, quibus contra se eius indignationem prouocauerunt. 7. Et ego cum essem aliquando in abundantia consolationis internæ constitutus, cum essem in latitudinē deuotionis spiritualis positus, corde interius per Diuinam visitationis præsentiam dilatato, dicebam intra memetipsum, & ita proposui: iam amodo non mouebor à domino Deo meo vsque in æternum, amodo illi adherere volo vinculo indissolubili: ex nunc me nemo poterit separare vel paululum à domino Deo meo, nulla res me poterit posthac ab illo diuellere. 8. Ego quidem ita dicebam: & verè, donec in illa abundantia positus essem, ita quoque existimabam. Verum subsequens experientia hoc me docuit, non esse in hominis potestate absque te propositum cordis sui perficere, neque sine te illud posse hominē pro voto in effectum deducere: & hoc cognoui, quod tu domine solus es, qui decori spirituali & ornatui gratiæ tuæ, qui intra me est, præstas virtutem in bona & benigna voluntate tua: qui ornatum omnem & pulchritudinem quæ est in anima mea, ex tua gratia corroboras, & tua virtute, donec placritum est tibi, custodis, ut in me permaneat, & ego in illo persistam. 9. Vbi verò auertis faciem tuam à me, & vel paululum abscideris, quasi me relinquens: si quando tuæ præsentia consolatione destituer, statim conturbatur intra me anima mea, quasi quæ periclitetur de omni ornatu

10. Ad te domine clamabo, & ad Deū meum deprecabor.

11. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?

12. Nunquid confitebitur tibi puluis:

* aut annuntiabit veritatem tuam?

13. Audiuit dominus, & misertus est mei: * dominus factus est adiutor meus.

14. Conuertisti planctum meum in gaudiū mihi: * concidisti saccū meum, & circumdediti me lætitia.

15. Ut cantet tibi gloria mea, & non cōpungar: * domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.

natu quem intra se abs te continet, & vehementi angitur solitudine: scies, tum me in magno periculo positum, & facillime à te posse decidere. 10. Sed quid faciam, cum me ita derelictum sensero, cum te per cepero auertisse faciem tuā? Nō cessabo domine lachrymis, fletibus, & precibus ad te clamare, regis totis affectibus intentissime deprecari cum amarissimis singultibus, donec exorē, & obtineā ad me reditum presentie tue, donec reddatur mihi lætitia salutaris tui. 11. Flens quoque & plorans clamabo, in hunc modum. Quæ tibi erit utilitas, pijsime Deus, ex vita mea? quis tibi honor, quæ tibi gloria, ex eo quod viuere me fecisti super terrā? quid etiā mihi profuerit vita mea, si in corruptionem mortis æternæ descendero? si à te derelictus, descendam in sepulchrum inferni, cum damnatis in corruptione sempiterna? Nunquid ad hoc me creasti, Deus optime, ut in corruptionem mortis venirem, & non magis ad hoc ut vita fruere coram te, & laude sempiterna glorificarem faciem tuam? Ad hoc quomodo faciam, quomodo exequar, ad quod creasti me, si me permittas derelictum in putrefactionem peccatorum deuenire? 12. Nunquid impij (qui sunt tanquam puluis, quem projicit ventus à facie terræ) aut nunquid ij qui in puluere dormiunt, qui sine spe gloriose resurrectionis ad vitam, in terræ puluerem resoluuntur, semperque, ut puluis aridi & vigore Diuinæ gratiæ destituti permanebunt? nunquid hi (inquam ego) dabunt tibi confessionem laudis gratam & placitam? aut nunquid ipsi annuntiabūt & prædicabunt cum laude & gratiarum actione veritatem & iusticiā tuam? Imò per hos blasphemabitur potius, quam laudabitur veritas tua. Noli ergo permittere domine, ut in numerum horum aliquando deueniā, neque illis assimiler (quod certe facile fiet, si diutius à me auertas faciem tuā) sed quanto cyus ad me cōuertere benignum aspectum tuum, ut non illi assimiler arido pulueri: redeatque mihi decor ille & ornatus quem tu præstitisti mihi, in beneplacito tuo. 13. Cum verò ita orarem, audiuit dominus orationem meā, & misericordia motus est ad exaudiendum deprecationem meā: factusque est mihi ipse dominus, respectu misericordiæ suæ & auxilio gratiæ, adiutor, defensor, & liberator. 14. Commutasti tu domine luctum meum in gaudiū: & merorem poenitiæ quo affigebar pro peccatis meis, atque etiam propter pericula, in quibus me constitutum videbam per tuam absentiam, conuertisti in lætitiā spiritualem, quæ mihi reddita est te redeunte, iterumque me dulci tua consolatione visitante: abijcere me iussisti habitum lugubrem, ad me lætificandum rediens: & saccum poenitiæ quo operiebar, velut concidisti atque rupisti, nolens me ultra luge re, iubensque me à luctu cessare in aduentu tuo: sed magis gaudere, & populari, & iucundari in spiritu me voluisti, cum iam mecum esses tu spūs animæ meæ: & mira, noua, atque insolita lætitia me abunde lætificasti in aduentu tuo. 15. Idque fecisti, dulcissime domine Deus meus, ut ego tibi iam laudem canam in omni gloria mea, in omni ornatu meo, & in omni virtute mea, omni depolita tristitia: & nequaquam ultra doloribus stimuler, aut in tristitia agam: & ita sane domine deus meus, omni nunc abiecta tristitia, omni timore foras per charitatem misso, concepta spe salutis meæ & damnationis timore pulso, ex toto cordis affectu volo æterna tibi confessione laudē perfoluere, & nunc quidem in vita corporis quantum patietur humana fragilitas, & perfectius in futura vita in æternitate seculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXIX.

Non ignorans hunc Psalmum quosdā fidelium doctorum Christo domino totum accommo dare, quia à patre susceptus fuit atque custoditus ne vel à morte vel ab inferno teneretur, qui à plaga mortis temporalis in sua resurrectione à patre fuit sanatus, & ab inferis reductus, cui pater ve lut ad momentum, ad tempus modicum, ob culpā generis humani (quā in se suscepit) visus fuit irasci: voluit tamen ad vitā eum resurgere, & ab horrore mortis ad resurrectionis lætitiā redire. Sed & cætera quæ sequuntur, non ita difficile fuerit ad Christum applicare, in passione humiliatū, atque in resurrectione glorificatum. Quam intelligentiam in aliorum Commentarijs promptum est requirerentibus inuenire. Neque nos illam damnamus aut abijcimus, tamen in hoc Psalmo quædam sint quæ intelligentiam huiusmodi non nisi coactius ferre posse videantur. Ea autem quam in Elucidatione latius expressimus, nobis visa est considerantibus singulas huius Psalmi partes, aptius quadra re. Versu. 5. Quoniam ira in indignatione eius. Notandum pro huius versus intelligentia, quod cum Deus erga suos nonnunquam ostendit iram, hoc profecto non in voluntate neque ex beneplacito

A neplacito ipsius est, qui omnes cupit viuere, & saluos fieri: sed ex indignatione est, quam contra nos nos ipsi peccatis nostris prouocamus: atque ob hoc, quātumuis irascatur, ad indignationem à nobis prouocatur, mox tamen ubi nos per poenitentiam placauerimus indignationē eius, cessabit ira quæ non est in voluntate eius, redibitque nobis vita & salus, quæ in eius beneplacito est: quæ res indubie maxima est materia magnifice laudandi, tam pijsimum dominum. Versu 11. Quæ utilitas in sanguine meo. In sanguine dicitur vita animalium conseruari: & sanguine deficientē, deficit animalium vita. Atque ob hoc, cum dicitur, Quæ utilitas in sanguine meo, idem est ac si dicatur, Quæ utilitas in vita mea? hoc est, quorsum profuerit me vixisse, si in corruptionem mortis, in damnationem inferni descendam? Ad hoc enim creati sumus, ut bene vitando in hoc seculo, ad vitam æternam (quæ Deus est) peruenire mereamur, ubi illius perpetuo frui cōspectibus: ad quem finem qui sua culpa nō peruenierint, certe nulla erit in sanguine eorum utilitas, nihil illis proderit vixisse, dum in corruptionem projici meruerunt. Vnde de suo traditore loquens Saluator, dicebat, Bonum erat ei, si natus nō fuisset homo ille. Applicando autem hunc versum Christo, erit ista sententia: Quæ erit utilitas, d pater cælestis, in effusione sanguinis mei? quid proderit futurū esse meum sanguinem, si ego in corruptionem permittor venire, ut anima apud inferos permaneat captiua, corpus putrefiat in sepulchro? Nihil videtur profutura mei sanguinis effusio, nisi à mortuis ego resurgens, omnibus meis fidelibus (quos per sanguinem meum redemero) vias vitæ demonstrem, & ianuas aperiam regni tui. Versu 14. Conuertisti planctum meum in gaudiū mihi. Versus iste, qui de planctu in gaudiū conuerso loquitur, respondet illi promisso Euangelico, quo lugentibus Diuina promittitur cōsolatio, tamen si præcipua in futuro seculo, nonnulla tamen etiam in presenti tempore. Atque hoc idem est, quod in posteriori parte versiculi dicitur de concisione sacci & circumdatione lætitiæ. Saccus enim lugentibus conuenit. Vnde Mardocheum in libro Hester legimus sacco indutum plorasse ante portam regiam, & Ninuitas in sacco & cinere legimus egisse poenitentiam. Per hoc ergo quod dicitur saccus concisus, significatur tristitia & luctum poenitiæ ex diuina presentia ablatum, lætitiæ verò indumentum esse redditum. Ad Christum autem accommodando intelligentiam, concisus est in resurrectione saccus mortalitatis, quando à corpore ablata est mortalitas, corruptibilitas, grossities, obscuritas, & multiplex infirmitas: circumdatus autem est & indutus vestimento lætitiæ, recipiens corpus glorificatum, agillimum, splendidissimum, immortale, & prorsus impassibile.

XXX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, hominis est plenam in Deo spem habentis: qui sua spe firmissima initio Psalmi decem versibus proposita, deinde suam miseriam magnam & multiplicem quam ab aduersariorum prauitate sustinet, sequentibus octo versibus lamentabiliter describit, vsque ad versum. 18. ubi rursus in Deum sese conuertens, suam liberationem & aduersariorum confusionem postulat, versu 20. ad æternæ felicitatis contemplandam dulcedinem (quasi extrase raptus) transcendens, Dominumque collaudans pro mirifica misericordia. Et quia do nec in hoc mundo sumus, semper gaudia sunt miscenda tristibus, & in die bonorum (iuxta sapiētis verbum) immemores non oportet esse malorum: iccirco versu 28. animi sui desolatoriam quandam excessum (in quo fuisse se aliquando recordatur) commemorat, à quo tamen diuina miseratione statim se fatetur liberatum. Nouissimis autem duobus versibus ad fidelem & dilectionem, vniuersalem ponit exhortationem, cupiens eius quam ipse experitum se nouit Dei benignitatis & misericordiæ fideles omnes fieri participes.

TRIGESIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 In te domine speraui, non confundar in æternum: * in iustitia tua libera me.

2. Inclina ad me aurem tuam: * accelera vt eruas me.

3. Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij: vt saluū me facias.

4. Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu: * & propter nomen tuum deduces

N te domine deus meus spem meam omnem constitui, nō me patiaris ab expectatione mea vnquam confundi, neque in æternum sinas frustrari desiderium meum: * sed propter iustitiam, veritatem, & fidelitatem tuam libera me ab omni periculo & confusione, quemadmodum in te speraui. Expolcit enim hoc tua iustitia (quod verax es, quod fidelis in promissionibus (ut sicuti pollicitus es, tuo auxilio non destituas in te sperantes. 2. Inclina Deus auditum tuum ad precem meam, & dignanter attende orationi meæ: * festina, ne tardaueris, ut eruas ac liberes animam meā de periculis, angustijs, & necessitatibus, siue spiritualibus siue corporalibus, in quibus versor. 3. Talem te mihi exhibe domine Deus, ut sis mihi defensor atque propugnator, pariter & asylum siue tutus refugij locus, ut ita me facias saluum ab inimicis meis, quatenus protector pro me tua potentia contra aduersarios meos dimicans ac pugnans: quasi asylum verò atque tutus locus refugij, me ad te confugientem veluti abscondens, concludens, atque diligenter custodiens, accessum ad me habere non valeant nocere parati. 4. Tu enim domine es mea omnis fortitudo, & in te est robur meum omne, per cuius propugnationem spero ab inimicis fieri saluus: & tu es meum tutissimum refugium, ad quem semper in omnibus periculis confugiens, spero inimicorum rabiem effugere: & hoc de te optime confido, quod propter tui nominis gloriam eris mihi ductor & enutritor, qui me per

me, & enutries me.

1. Cor. 1. **5. Educes me de laqueo quē absconderunt mihi: * quoniā tu es protector meus.**

6. In manus tuas commendo spiritum meū:

* redemisti me domine Deus veritatis.

7. Odisti obseruantes vanitates, superuacue.

Eccle. 1.

8. Ego autem in domino speraui: * exultabo & letabor in misericordia tua.

9. Quoniam respexisti humilitatem meam: * saluasti de necessitatibus animam meam. 10. Nec conclusisti me in manibus inimici:

1. Cor. 10. *** statuisti in loco spatio pedes meos.**

Psal. 17. **11. Miserere mei domine, quoniam tribulor:**

Psal. 18. *** conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & venter meus.**

periculosissima huius mundi itinera deduces, vt absq; no cumeto infidiantium in via pertranseam, atque ad optatum aeternae vitae terminū pertingam: quique me in hoc deserto vastae solitudinis, vbi multi fame pereunt, educabis & enutries, ita vt nihil mihi desit in vlla gratia spiritali: pascesque & enutries me pane verbi tui, & pabulo internae gratiae tuae: in quo etiam pane duplici educabis me, donec etiam in virum perfectum. 5. Educes quoque me, & liberabis ab infidijs omnibus istis quas ponunt mihi callidissimè, & occultant inimici mei, mihi eas notas faciendo, & ne in eas incidā, aut eis illaqueer diligenter preferuando: * tu enim domine fieri voluisti protector meus, propter quod me nō patieris in laqueos inimicorum incidere: praecipue cum tu omnes illorum quantumuis callidissimas fraudes, quas contra me moliantur, plenissime habeas cognitās & facillimum sit tibi illas mihi patefacere, aut certe etiam nesciētem saluare, vt illorum machinationes tua potentia atque sapientia pro me dissoluas. 6. Et ego domine optime, tibi fidens, & corde integro omnem sollicitudinē in te proijciens, quem scio mei sollicitissimam gerere curā, commendo, & committo tibi id etiā quod pretiosissimum habeo, nempe spiritū meū: illumq; tibi protegendum, custodiendum, & saluandum cōmitto: vt tu de illo & cum illo agas per omnia, iuxta beneplacitū sanctissimae voluntatis tuae: multo verò magis corpus hoc, & corporis omnia (quae aestimationis minoris sunt) tibi etiam committo: * tu enim domine qui es Deus verax, Deus fidelis, fallere neminem potens, primaque & summa veritas, redemisti me haecenus de morte & miserijs plurimis, neque haecenus tibi fidens sum cōfusus, etiā in grauissimis periculis: atque ita eadem fiducia volo pro futuro tempore omnia mea tibi in manus dare, atque in tuę dispositionis arbitrio spiritum meum & mea omnia audacter constituere, vt in omnibus non mea, sed sanctissima tua voluntas fiat. 7. Habes tu quidem domine odio, & displicent tibi omnes qui inhærent vanitatibus, qui vanissimæ idololatriæ, aut ambitioni, aut voluptatibus carnis, aut cæteris peccatorum vanitatibus sese dedunt, & illis inhiant atque inferuiunt: qui has (inquam) vanitates superuacue, absque vtilitate & fructu, absque omni vero commodo, contra omnē rationem turpiter obseruant ac diligunt, tu merito odisti & despicias: neque saluos facies eos qui perseuerant in huiusmodi. * Odisti quoque eos qui ad vana hominum auxilia attendunt, qui in rebus caducis spem constituunt (quæ omnia vanitas sunt) qui hæc obseruant frustra, cum vere non possint ista salutē dare, nisi tu solus domine Deus. 8. Ego verò nequaquam obseruaui vanitates, non inhæsi iniquitatibus, neque attendi vanis illorum auxilijs qui saluare nō possunt, sed spem meā omnē in te collocaui, qui es dominus Deus meus, & tibi tota fiducia inhæsi, qui solus potēs es ex tua voluntate saluum me facere ab omnibus inimicis meis: * magnifice gaudebo, & quasi exultabo præ letitia in dulcissima misericordia tua, quam me neque raro neque tenuiter expertum recordor atq; profiteor in gaudio, sperans item & in posterum quæ occurrerint, per eandem mala superare. 9. Quoniā tu domine benigne aspexisti humilitatem & afflictionem qua me premebant aduersarij mei: * saluam fecisti misericordia motus animam meam de angustijs & necessitatibus quibus vrgebant me aduersarij. Est enim hoc tibi proprium, miserorum aspiciere & subleuare miseras. 10. Neque concludi me aut cōstringi passus es in manibus inimicorum, nō me passus es victum & captiuum venire in potestatem hostibus meis: neque permisisti tentari me supra id quod possem, sicq; adeo coangustari, vt nō possem effugere manus tētorum: sed fecisti cum tentatione prouentum, vt possem sustinere, vt possem exitum habere, & effugere potestatem persequentiu: * statuisti pedes meos in loco admodum lato & amplo, eduxisti me in latitudinē extra omnem anxietatem animi & periculorum angustia: eduxisti me in libertatem animi & cordis latitudinē, vt secure possem currere dilatato corde latam viam mandatorum tuorum. 11. Miserere semper mei domine, vt haecenus non defuisti mihi misericordia tua, quoniam vehementer affligunt & persequuntur me inimici mei: * & tam graui tamque diuturna ac longa persequutione, adeo me nonnunquam fatigant, vt præ indignatione cōturbentur quęcunq; intra me sunt, sensus mei exterius, interius anima, atque etiam interiora corporis mei

A 12 Quoniam defecit in dolore vita mea: * & anni mei in gemitibus.

13 Infirmata est in paupertate virtus mea: * & ossa mea conturbata sunt.

14 Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde: * & timor notis meis.

15 Qui videbant me, foras fugerunt à me: * obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.

16 Factus sum tanquā vas perditum: * quoniā audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.

17 In eo dū cōuenirent simul aduersum me, accipere animam meam conciliati sunt.

18 Ego autē in te speraui domine: dixi Deus meus es tu:

D * in manibus tuis sortes meæ.

19 Eripe me de manu inimicorū meorum, & à persequentibus me.

20 Illustra faciem tuā super seruum tuum: * saluum me fac in misericordia tua:

* domine non confundar, quoniā inuocauite.

præcordia & cor, quæ sunt in medio ventris mei, in parte corporis superiori. 12. Neque mirum, si ita cōturbor. Ecce enim cōtinuo decursu defecit, & ad finem tendit vita ista quam uiuo, in dolore nimio, spiritu tristi mihi cōtinuo exiccante olsium vigorem: * & anni vitæ meæ istius corporalis trāseunt & abscedunt in gemitibus, steribus, & suspirijs, quæ mihi extorquent molestissimi atq; implacabiles hostes mei, non dantes dolori requiem. 13. Robur corporis mei imminutum est, & decreuit paulatim in humilitate ista nimie afflictionis meę, & veluti emarcescit omnis vigor qui intra me est: * & ossa mea (quæ latēt interius) destituta sunt viribus, quasi medullis intrinsecus consumptis, vt solet grauius & diu afflictis accidere. 14. Propter omnes aduersarios meos, qui & numero tanto & tanta ferocitate aduersus me insurgunt, & tam grauius me persequuntur, factus sum vicinis meis in opprobrium & cōfusione, ita vt ex me cōfusione sustineat, qui mihi propinquos aut vicinos fuisse se dixerint: * & terror factus sum cognatis & notis meis, quibuscum aliquando vixi familiariter: dum metuunt ipsi ne propter me aliquam ab inimicis meis sustinere cōtingat molestia: atque ob hoc nō audent mihi vllum obsequium impedere, aut vllam monstrare humanitatem. 15. Etiam ex vicinis & notis meis, qui me forte cōspiciebant, qui me alicubi reperiebant, foras aufugerunt, & abscesserunt à me, vel nō volentes, vel nō audentes verbo aut facto cōmunicare mihi, ne forte ex me vllum periculum incurrerent, aut nulla iustitia ex meo cōfortio notarentur: * sicque factum est (dū nemo mihi audeat præstare humanitatē) vt obliuioni datus sim à corde, etiam ijs qui vicini prius & familiares fuerant, tanquam si plane essem mortuus, vt nemo de me ac mea consolatione quicquam ultra cogitaret, sed prorsus à corde deductus sim in perfectam obliuionem: quemadmodum à corde penitus obliuioni dari solent mortui: sicque viuens etiamnum erā mortuus omnibus amicis & notis meis. 16. Acstimatus sum tanquam vas inutile, quod non nisi oneri est, dum nulli ultra deferuit vsui, & locum tantum occupat: sic & ego videbar iam prorsus inutilis & abiectus, & quocunq; veniebam, quasi oneri erā omnibus, omnes me pellebant, nemo meum volebat cōfortium: * audiui etiam (præter omnem afflictionem corporalem & angustia persequutionis) vituperia multorum circumquaque contra me loquentiu, & exprobrationes, quibus de me diuersi diuersa, quisque pro suo erga me affectu, loquebantur, vt fieri solet de ijs quos publica aut principis potestas persequitur, & ad mortem quatit. 17. In conueniendo ipsos aduersum me, hoc est, tunc cū conuenirent in concilium, vel in exercitum pariter contra me vno animo, vno desiderio, vnaque voluntate nocendi, tractauerunt pariter & concilium fecerunt quomodo raperent animam meam, quomodo vitam à me auferrēt, quomodo me morti traderent. 18. Ego autē in tantis persequutionibus, in tam multiplici miseria positus, quid agerem? Hoc habui consilium, vt mihi ipsi diffidens (qui me imparem sciebam tantæ aduersariorum potentia & ferocitati) in te omnem fiduciam conijcerem: ac proinde ad te direxi clamorem orationis meæ, supplici voce clamans, & dicens, Ecce domine tu es Deus meus, cui serui, cui ex toto corde etiam in desperatissimis rebus confido: * sortes meæ ecce in tuis manibus posita sunt, omnis fortuna mea (ita vt humano more loquar) omnis mea spes in te vno sita est, in manibus tuis, in dispositione sanctissimæ tuæ voluntatis: tibi omnem meam fortunam & salutem committo, tu fac quod bonum ac rectum videtur in oculis tuis. 19. Eripe me domine de potestate aduersariorum meorum, & ab illis qui me ad mortem persequuntur, tu me tua protectione facias saluum, vt mihi non præualeant, vt quod moliantur non perficiant, vt frustrantur contra me omnes machinationes eorum. 20. Lucere fac super me seruum tuum irradiationē vultus tui, cōuerte ad me benignum aspectum faciei tuę, & quasi te adueniēte splēdeat super me fulgor præsentie tuę: quomodo sol adueniens super terrā, præsentia aspectus sui resulget super eā: * saluum me fac ab omnibus inimicis, propter misericordiam tuam, quæ semper patet miseris, estque poscentibus semper opem ferre parata: * neque permittas pijsissime domine confundi me seruum tuum, vt in subiectionem non veniam hostibus meis: quoniā te ego aduoco in auxilium meum, qui non soles te inuocantes, relinquere confusos.

21 Erubescant impij,
& deducantur in infernum: * muta fiant labia dolosa.

22 Quae loquuntur aduersus iustum iniquitatem: * in superbia,

* & abusione.

23 Quam magna multitudo dulcedinis tuae domine: * quam abscondisti timentibus te.

24 Perfecisti eis qui sperant in te: * in conspectu filiorum hominum.

25 Abscondes eos in abscondito faciei tuae: * a conturbatione hominum.

26 Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum.

27 Benedictus dominus quonia mirificauit misericordiam suam mihi: * in ciuitate munita.

Esaiæ 64. 1. Cor. 2. 28 Ego autem dixi in excessum metis meae, proiectus sum a facie oculorum tuorum.

29 Ideo exaudisti vocem orationis meae dum clamarem ad te.

30 Diligite dominum omnes sancti eius:

21 Impij illi & iniqui persecutores, qui sine causa mihi machinati sunt mortem, hi ex vitio iustitiae tuae accipiant confusionem, & temporale modo, ut irrita fiant eorum contra me consilia, & in futuro ultionis die aeternam, ex terribili sententia tua: & projiciantur a facie tua in damnationem inferni: obstruantur ita per sententiam tuam labia eorum qui dolose & inique loquuti sunt, & egerunt contra proximos: sicque muti fiant in damnationem protrusi, & aeterna confusione perusti, ut non ultra valeant suam in quenquam innocentem exercere malitiam.

22. Illi (inquam) confundantur qui labijs suis loquuntur iniqua, falsa, calumnias & deceptiones contra proximos suos, contra iustos & innocios, ut eos morti tradant: * idque in superbia & inani timore, quasi semper ipsi victuri sint, quasi supra se superiorem alium non habeant iudicem, quasi non sit qui de operibus eorum rationem possit exigere, aut cui sint ratione reddendi: * & in magna item abusione atque contemptu, proximos suos ad eandem Dei imaginem creatos (ipsis quantum ex naturae conditione nihilo inferiores, imò secundum iustitiam multo meliores) contemnent, & quasi pro nihilo aestimantes: * Potestate etiam & diuitijs, quae abs te illis concessae sunt, pessime abutentes, ad innocentium oppressionem, quibus ad illorum defensionem uti debuissent. 23. Veruntamen, ut his omnis quae animum aggrauant, respirem aliquantulum in spe bonorum caelestium (quae aduersus omnia occurrunt mala sufficiens est consolatio) in primis consideranda occurrunt illa immensa & infinita iucunditas caelestis dulcedinis tuae: * quam praeparasti ab aeterno, & dare disposuisti diligentibus te, electis tuis, tamen nunc in hoc tempore abscondita sit, neque nunc ea detur hominibus in hoc mortali corpore constitutis plene experiri. seruas autem eam, & differs in tempore suo manifestadam, quando a spe electi tui ad fruitionem & possessionem transibunt. 24. Operatus es eam, & velut perfecisti, iamque perfectam habes apud te, pro illis qui in te sperauerunt electis tuis: * perfecisti (inquam) perdendam & manifestandam, palam omnibus angelis & electis tuis, in conspectu filiorum hominum, sanctorum tuorum. 25. Illic eos absorptos in te, & iam totos in te transformatos, abscondes & occultabis quasi in tutissima custodia reclusos, in aspectu vultus tui, in praesentia diuinitatis tuae: dum te illis facie ad faciem praebebis contuendum: * ita (inquam) abscondes eos, ut nulla hominum conturbatio ad illos possit accedere, nullum ad illos malum possit introire, nullum flagellum ad tabernaculum illud appropinquare: federunt eis absque ulla conturbatione omnia salua, leta, & prospera.

26. Illic quoque protectione tua, in tabernaculo (in quo tecum inhabitant) securus facies eos, & tutos reddes a contradictione linguarum: quibus donec in hoc mundo viuimus, vexamur & tribulamur, ita ut illic nullam ultra contradictionem, siue calumniam, siue deceptionem, siue malae suasionis, sint audituri, quae in hoc mundo passim (velimus, nolimus) ferre oportet. 27. Benedictus per omnia & laudatus sit dominus Deus meus, qui erga me mirabilem ostendit misericordiam suam, mire misericorditer agens mecum: * in Ecclesia sua sancta, siue militante, siue triumphante: quarum utraque est quasi ciuitas fortissima atque optime munita, ciuitas inexpugnabilis, cum habeat utraque in medio sui fortissimum custodem omnipotentem dominum. In Ecclesia

quidem militante mirificauit mihi misericordiam suam, in qua tanta mihi confert beneficia gratiarum suarum. In triumphante vero, dum in ea mihi praeparauit, & iam veluti custodit praeparata, quae nec oculus vidit nec auris audiuit, & quae nunquam in cor hominis ascenderunt. 28. Et quancumque nunc ita exultem & laetor in spiritu, in consideratione venturorum bonorum: memini tamen in tali aliquando me statu fuisse adductum in talem ecstasim, in tale stuporis excessum, ut mihi viderer proiectus ac reprobatus a conspectu praesentiae tuae, quasi de numero electorum non essem: ad quem excessum stuporis me perducebat, quod considerare me tam grauibus affligi malis, & interius ita aridum cordis deuotione, ut prorsus videreris iam me abicisse, atque omnino mei existimareris oblitus. 29. Tu vero cum me videres ita animo deiectum, ita humiliatum corde, & contribulatum spiritu, ne forte diutius abs te derelictus corruerem in desperationem, statim ubi ad te clamaui, supplicii prece misericordiam postulans, exaudita oratione mea quantocumque adiuisti, per subuentionem & consolationem misericordiae tuae. 30. Concludens tandem

dem, hortor vos omnes, quicumque fideles estis serui domini, & illi in sanctitate placere vultis, ut toto corde diligatis dominum Deum vestrum: * Dominus enim veritatem & iustitiam requirit in seruis suis, volens eos in veritate, id est, in sanctitate & iustitia ante conspectum suum fideliter conuersari, sicuti ipse est fidelis & verax: * iis autem qui superbe egerint, contemnentibus aut transgredientibus sanctissima & exquisita praecipua sua, ipse copiosa reddet pro sua iniquitate condigna praemia. 31. Propter haec, vel qui diligitis dominum, electi eius, qui in ipso speratis, confortamini, & estote robusti, ad fortiter operandum opera domini, ut veritas quam requirit dominus, inueniatur in vobis, atque ita serui digni inueniamini in aduentu ipsius, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

dem, hortor vos omnes, quicumque fideles estis serui domini, & illi in sanctitate placere vultis, ut toto corde diligatis dominum Deum vestrum: * Dominus enim veritatem & iustitiam requirit in seruis suis, volens eos in veritate, id est, in sanctitate & iustitia ante conspectum suum fideliter conuersari, sicuti ipse est fidelis & verax: * iis autem qui superbe egerint, contemnentibus aut transgredientibus sanctissima & exquisita praecipua sua, ipse copiosa reddet pro sua iniquitate condigna praemia. 31. Propter haec, vel qui diligitis dominum, electi eius, qui in ipso speratis, confortamini, & estote robusti, ad fortiter operandum opera domini, ut veritas quam requirit dominus, inueniatur in vobis, atque ita serui digni inueniamini in aduentu ipsius, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

dem, hortor vos omnes, quicumque fideles estis serui domini, & illi in sanctitate placere vultis, ut toto corde diligatis dominum Deum vestrum: * Dominus enim veritatem & iustitiam requirit in seruis suis, volens eos in veritate, id est, in sanctitate & iustitia ante conspectum suum fideliter conuersari, sicuti ipse est fidelis & verax: * iis autem qui superbe egerint, contemnentibus aut transgredientibus sanctissima & exquisita praecipua sua, ipse copiosa reddet pro sua iniquitate condigna praemia. 31. Propter haec, vel qui diligitis dominum, electi eius, qui in ipso speratis, confortamini, & estote robusti, ad fortiter operandum opera domini, ut veritas quam requirit dominus, inueniatur in vobis, atque ita serui digni inueniamini in aduentu ipsius, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

dem, hortor vos omnes, quicumque fideles estis serui domini, & illi in sanctitate placere vultis, ut toto corde diligatis dominum Deum vestrum: * Dominus enim veritatem & iustitiam requirit in seruis suis, volens eos in veritate, id est, in sanctitate & iustitia ante conspectum suum fideliter conuersari, sicuti ipse est fidelis & verax: * iis autem qui superbe egerint, contemnentibus aut transgredientibus sanctissima & exquisita praecipua sua, ipse copiosa reddet pro sua iniquitate condigna praemia. 31. Propter haec, vel qui diligitis dominum, electi eius, qui in ipso speratis, confortamini, & estote robusti, ad fortiter operandum opera domini, ut veritas quam requirit dominus, inueniatur in vobis, atque ita serui digni inueniamini in aduentu ipsius, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

A * quoniam veritatem requirit dominus: * retribuet abundanter facientibus superbiam.

31 Viriliter agit, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino.

dem, hortor vos omnes, quicumque fideles estis serui domini, & illi in sanctitate placere vultis, ut toto corde diligatis dominum Deum vestrum: * Dominus enim veritatem & iustitiam requirit in seruis suis, volens eos in veritate, id est, in sanctitate & iustitia ante conspectum suum fideliter conuersari, sicuti ipse est fidelis & verax: * iis autem qui superbe egerint, contemnentibus aut transgredientibus sanctissima & exquisita praecipua sua, ipse copiosa reddet pro sua iniquitate condigna praemia. 31. Propter haec, vel qui diligitis dominum, electi eius, qui in ipso speratis, confortamini, & estote robusti, ad fortiter operandum opera domini, ut veritas quam requirit dominus, inueniatur in vobis, atque ita serui digni inueniamini in aduentu ipsius, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXX.

Versu tertio, Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij. Duo simul postulat vir fidelis a Deo: primum quidem, ut Deum habeat protectorem. Deinde, ut eundem habeat in domum siue locum refugij. In his enim duobus firma custodia est: cum quis & locum habeat bene munitum, in quo se valeat concludere, & protectorem habeat atque propugnatorem, qui ab impugnantium insulibus ipsum valeat defendere. His vero duobus partibus satis accommode respondent particulae duae versiculi sequentis. Nam quod dicitur, fortitudo mea, ad protectionem inferitur: quod vero refugium dicitur, ad domum spectat refugij, pro quo alia translatio habet locum munitum.

Versu sexto, In manus tuas commendo spiritum meum. Ex Euangelij didicimus Christum in crucis arbore pendente, versiculum hunc protulisse, cum emitteret spiritum. Propter quod non incongrue totus hic Psalmus Christo domino a plerisque sanctorum doctorum solet applicari: potissimum cum caetera omnia, quaecumque in hoc Psalmo dicuntur, conuenienter admodum ad idem propositum valeant accommodari: id quod attendenti cuilibet facile potest fieri manifestum. Nos tamen ita temperauimus elucidationem, ut Psalmus totus & personae David, & Christo domino, & fideli cuilibet in simili necessitate atque derelictione posito, libere valeat applicari. Quatum vero ad huius versiculi intelligentiam attinet, notandum quod (secundum communem loquendi consuetudinem) in manus commendare dicimus, duplici ratione. Primum quidem committere in potestate, & in arbitrio constituitur, ut is, cui res commendatur, agat in ea & de ea, prout ei visum fuerit: quemadmodum in manibus habere, vulgato more dicimus, illud quod habemus in potestate. Idque ob hoc, quoniam quod in manibus tenemus, cum illo agimus pro libito. Dicimus etiam illud commendare in manus, quod alicui in custodiam & protectionem committimus: quemadmodum fideles homines commendare debent suas animas in manus Dei: & subditus omnis in manus regis sui sese commendat. Iuxta hanc vero duplicem considerationem versiculus hic & plenissima resignationis indicium exprimit, & superni auxilij expectationem. Cum enim in manus potentioris rem aliquam commendamus siue committimus, partim quidem in illius potestate, plena resignatione eam constituimus, partim vero illius auxiliu expectamus, & imploramus, velut agnoscens propria virtute non sufficere nos ipsos ad tantae rei custodia. Quanquam autem expresse in hoc verbo solus fiat de spiritu mentis, oportet tamen sub eo quod praestantissimum est, alia quoque inferiora comprehendere, corpus videlicet & omnia quae ad corpus attinent. Quemadmodum enim spiritum patri commendauit Christus moriens, ita commendauit & corpus: ut quemadmodum ille non teneretur in inferno, sic neque hoc in sepulchro: sed patris operatione, die tertia simul rediret in corporis noua compositionem. Idem dicendum, si ad personam David, aut alium quolibet fidelem Psalmi intelligentia accommodetur. Ad perfectam enim iustitiam pertinet, corpus, anima, spiritum, & omnino omnia quaecumque habuerit homo, in manus Dei commendare, inque illius potestate plena resignatione constituitur, & eius fidei seruanda committere. Si enim, quod omnium maximum, eum (nempe spiritum nostrum) Deo commendamus, multo magis ea quae sunt inferiora. Sed & illud aduertendum est, quod secundum vsitam consuetudinem libenter solent homines, si pretiosum aliquid habeant cui metuunt, talibus commendare custodibus, quos potentes satis & sapientes norunt, ut possint & sciat depositum custodire: & simul etiam bonos, sibique benignos & amicos, ut commissum diligenter seruare velint, sollicitaque curare. Nemo enim sanae mentis, rem pretiosam quam diligit, tali commendat homini, qui vel non est potens seruare, vel non satis sapiens est aut prudens ut sciat, aut denique etiam si prudens sit & potens, non est tamen bono erga committentem animo, neque bene amicus, ut velit adhibere curam & operam pro rei custodia. Cum enim tali homini res committitur, stultus est qui sic male commedit, quod seruatum cupit. Atque ita sane omnium hominum stultissimi sunt, qui suas animas commendant in manus hominum, sequi & sua omnia filijs hominum (in quibus non est salus) committunt. Neque enim potentes sunt, neque sapientes, ut vel corporis, aut etiam fortunae bona cuiquam custodiant: quanto minus ut ea quae spiritus? Deinde, etiam si potentes essent aut vsque adeo prudentes, ut hoc possent ac sciret, quod certum est eos nec posse nec scire constare tamen aut paucissimos, aut omnino nullos inueniri tam benigno affectu, tam amico animo, tam stabili cordis bonitate, quibus tuto possimus nostra pretiosissima quae habemus committere. Cum videamus eos etiam, quos natura arctissimo vinculo colligauit, inuicem sibi fraudem facere, nec satis tuto fidere: fratres videlicet fratribus, parentes filiis, quodque amplius est, etiam coni-

Hier. 17. iugibus coniuges. Recte proinde maledictum pronunciat Propheta, hominē illum, qui carnē pō-
nit brachium suū, hoc est, qui in manus hominis sua commendat. At verò per cōtrarium, Quisquis
in manus Dei se suaque cōmendat, is demū sibi optime consulit. Neque enim frustrari poterit ei
modicum sit Deus sua omnipotentia potentissimus seruare quæcūque illi commiserimus, etiam si
1. Tim. 1. pretiosissima & maxima omnino fuerint: quemadmodū de illo Paulus testatur, dicens: Scio cui cre-
didi, & certus sum quia potens est depositum meū seruare. Est item sapientissimus, vt periculū no-
bis esse nō debeat, ne per vllā fraudis circūuentiōne perdere nos cōtingat quæ illi commiserimus.
Et denique perfecte & stabilissime bonus, affectu in nos optimo, benignissimo, suauissimo, amicit-
tissimo, & vere paterno, vt metuendū nobis nō sit, quin quicquid illi commendauerimus, sit ex animo
& ex bona voluntate diligentissime seruaturus, & nostra omnia, quæcūque in eius manus obtuleri-
mus, sit pro sui nominis gloria & nostro sempiterno salutis cōmodo dispositurus. Recte ergo Chri-
sti exemplū imitantes, tam in vita, q̄ in morte dicamus Deo saluari nostro. In manus tuas cōmen-
do spiritum meū. Residuum autē huius versiculi dimidiū, quod subsequitur, Redemisti me domine
Deus veritatis, potest ad liberationē à periculis præteritis referri. Facit enim experientia fidelit-
tatis in præteritis temporibus, vt secure, & in posterū fidamus. Atq; ita ex beneficio liberationis præ-
terita, quæ aliquando, imò frequenter admodum experti sumus, recte fiducia concipimus, vt securi
cōmittamus Deo etiā in venturis omnia nostra. Si verò redemptionem illam peculiariter intelliga-
mus, quæ totum genus humanū redemptū fuit à morte & faucibus diaboli, dulcissima est & omni-
no suauissima huius sermonis cōnexio: tanquā si dicat fidelis domino, Quidni ego commendem in
manus tuas spiritū meum? Quis tibi illud etiā, quod pretiosissimum habeo, dubitem aut vercar, cō-
mittere, qui genus humanum vniuersum, atque in eo meipsum misere perditū, tā mirabili consilio
& tam magnifico pretio redemisti? Quomodo enim non cōmendatos illos benignissime suscipies
fidelissimeq; defendes, quos adhuc inimicos tantis laboribus placuit redimere? Verū hæc latius di-
ximus, latiusque adhuc meditanda deuotis mentibus relinquimus. Abyssum enim inexhaustū dul-
cedinis continet iam tractatus versiculus, quam nullis sermonibus explicare sufficimus. ¶ Versu
14. 15. & 16. Super omnes inimicos meos. &c. Legimus hæc in persona Dauid omnia bene implera:
1. Reg. 20. aduersus quem tanta persequutione Saul egit, vt nemo quicquam auderet eum eo habere conuer-
1. Reg. 22. cij. Nam & Ionatham filium proprium carnis suæ, sauisima obiurgatione pro amore & studio erga
Dauid confudit, voluitque percutere lancea: & Achimelech pontificem, qui illi panes dederat &
1. Reg. 23. gladium, totius negotij ignarus, cum omnibus sacerdotibus causa illius interfecit: simulque, & paru-
ulos, & mulieres, & omnem ciuitatem eorum percussit in ore gladij. Ceilam quoque cum omni
virtute Israēl voluit oppugnare, propterea quod in eam ingressus fuisset Dauid. Non iniuria igitur
refugiebant omnes confortium eius, suæ salutis metuentes. Consequenter quoque de obliuione il-
lud clarum est, quod si qui amico animo fuerant erga Dauid (quales non dubium est plures extitisse)
qui eius vicem dolerent: tamen ob longam ac diutinam absentiam, quasi mortuum ac desperatē
salutis) videbant enim Saulis iram implacabilem, & spem nullam de reditu Dauid) ab illorum me-
1. Reg. 25. moria excidisse: quemadmodum facile obliuisci solemus eorum quæ diutius absunt ob oculis, etiā
si fuerint aliquando charissima. Porro de vituperatione multorum in circuitu, docet Nabal illius,
Ioan. 9. iuxta nomen suum stulti, stulta & blasphema responsio. Et verisimile est, non hunc solum fuisse,
Ioan. 12. qui ita indigne contra Dauid fuerit loquutus. Rursus in Christum dominum hæc apte conueniunt,
Ioan. 9. aduersus quem à principibus populi & sacerdotibus legimus sæpius data edicta publica, vt si quis
eum confiteretur, extra synagogam fieret. Et si quis nosset vbinam esset, in appenderet eum. De Lazaro quoque legimus, q̄ cum cogitabant interficere, propterea q̄ à Christo resusci-
Ioan. 7. tatus, Christi gloriam magnificabat. Cæcus natus extra synagogam cum probro eiectus fuit, non
nisi quia expertum sanationis beneficiū confitebatur, suumque curatorem volebat blasphemare.
Ioan. 7. Nicodemus quoque, ob hoc tantum quod legis processum pro Christo requirebat, dicens, non esse
Ibid. 11. consuetudinem legis quenquā iudicare, donec auditus fuerit, & causa examinata acri obiurgatione
& ironia valde amara, in concilio publico fuit redargutus. Obluioni quoque datus fuit, quando
Ioan. 7. propter edictum principum nemo de illo palam quicquam in bonū loqui audebat: quando ad de-
Ioan. 9. clinandam persequutionis rabiem in desertis agebat, quando à mane ad vesperā vsque prædicatio-
Ioan. 9. nis laboribus fatigato, nemo cibum vel hospitium præbere ob principum metum audebat. Cæte-
1. Matth. 11. rum, vituperationem multorum per circuitum, satis indicant illæ tumultuantis vulgi voces, Malus
Luc. 7. est, & seducit turbas. Nos scimus, quia homo peccator est, homo vini potator, amicus publicano-
rum, &c. ¶ Versu decimo septimo, In eo dum conuenirent simul, &c. Clarior esset oratio, si ita ver-
sum haberetur, In conueniendo illos simul aduersum me: quemadmodum alibi dicitur, In conuer-
tendo dominus captiuitatem Sion. Vel simpliciter, Cum conuenirent simul aduersum me. Atque
ad hunc sensum accipi oportet propositum sermonem. ¶ Versu decimo octauo, In manibus tuis
fortes meæ. Ex cōmuni loquendi consuetudine sumptus hic sermo indicat, nos nostraque omnia,
omnemque de nobis & nostris dispositionem in Dei voluntate pendere. Omnia enim siue aduersa,
siue prospera, siue læta, siue tristia, in illius prouidentissima dispositione & benignissima voluntate
posita sunt. Potestque subintelligi indifferenter verbum vel indicatiui modi, vel imperatiui. Atque
hoc posteriori modo erit verbum, resignationis tanquam si dicat anima fidelis, In manibus tuis sunt
fortes meæ, tibi me meaque omnia commendo, vt sic mihi cedat in omnibus, sicque agatur me-
cum, quomodo tu cuncta cūenire, & quomodo tu de me fieri volueris: quemadmodum inter
hominem qui fortes tenet in manibus iaciendas, in eius iactu est vel lucrum vel damnum, vel pro-
speri-

A speritas vel aduersitas eius, ad quem fortes attinent. Si enim iactus illius cadat feliciter, habebit lu-
crum & gaudiū: sin aliter, damnum atq; dolorem. ¶ Versu vigesimo tertio. Quam magna multitu-
do dulcedinis. Quod dicitur, magna multitudo dulcedinis, magnā habet emphasim, ad exprimendū
vtcunq; immensam & ineffabilem æternæ felicitatis dulcedinem. Alio qui sufficiebat alterū, dicens
do, magna dulcedo, vel multa dulcedo. In altera autem parte, cum dicitur, quā abscondisti menti-
bus te, abscondio illa sic accipitur, quomodo in Epistola Petri priori dicitur de hæreditate æterna,
& conferatur in cælis. Et in Canonica Ioannis, Filioli, nondū apparuit quid erimus. Et iuxta Pro-
phetā, Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus dili-
gentibus se. Quod enim præparatum est, nondum tamen manifestatū, proculdubio recte absconditū
dici potest, & debet. Et sic præparare atq; perficere, vt tamen lateat adhuc occultum, hoc in loco vi-
detur esse abscondere. Longe autē alio modo accipitur abscondio, quum Dei gloriā dicimus absco-
nditam impijs. Sic enim illis est abscondita, non q̄ seruetur aliquādo manifestanda, sed quia prorsus
nunquam sit illis manifestanda. ¶ Versu 28. Ego autem dixi in excessu mentis meæ. Excessus aliquis
in bonū legitur, qualis est ille de quo alio in loco dicitur, Ego dixi in excessu meo, omnis homo mē-
dax. Et rursum, Ibi Benjamin adolescentulus, in mentis excessu. Hoc autē in loco videtur excessus
iste referri, nō quidem planè ad vitium, sed potius ad stuporē qui ex admiratione nimia solet accidere
iuxta quod in Elucidatione monstrat intelligentia. Vnde in translatione beati Hieronymi ex He-
brao habetur, In stupore meo. Psalteriū verò Romanū habet, In pauore. Alij (de quorum numero
sunt Ioānes Reuchlinus & Felix) putant rectius vertendum, in præcipatione vel festinatione, id est,
dum subito conturbatus superem, videlicet non bene considerata ex altera parte tua misericordia.

XXXI. PSALMI ARGUMENTVM.

IN numero penitentialium Psalorum, secundum hic locum ex antiqua consuetudine obtinere dignoscitur
Iestq; penitentibus, & ad Deum sese conuertentibus valde accommodus. Videtur autem illi maxime cōpe-
tere qui postquā in peccato aliquo diutius perstitit, ipsumq; vel excusando, vel (quod frequentius est) dissi-
mulando tacuit, agnoscereq; & emendare neglexit, tandē conscientia stimulo cōpunctus, & diuina qualibet
ultione tanquā compulsus vexatione dāte intellectu agnoscit eā & cōfiteatur aperte, quod prius dissimula-
rat peccatū, ac veniā & remissionē quāto ocyus accipit. A c. de his quidē, vsque ad versum septimū, satis ma-
nifestum est fieri sermonē, Dehinc verò dicitur, quemadmodum omnes sanctitatem sectari & tenere cupientes,
pro peccatorū remissione iugiter debeant in hoc tēpore orare, ne forte si illa negligatur, excrescat in modū
aquarum diluuij, sicq; ab eis obruti & oppressi, in profundum dānationis mergantur, quomodo impijs solet cō-
tingere. A quo periculo sanè maximo, quoniā solus potens est saluare Deus, in illum trāsilit versu nono, vt in
suum refugium, & ab omnibus circumdatibus malis securū munimentū. In versibus autē duobus sequentibus, id
est, decimo & vndecimo, Deus ipse veluti acceptas penitentia & confessionem penitentis, responsonem bo-
nā reddat, promittens querentibus viā iustitiæ præstare intellectu & instructionem, suāq; superintentionem
providā & sollicitam curā: simul, generali exhortatione, homines à vitæ carnalis & sensus illecebris auo-
cās atq; dehortās. Versu autem duodecimo, Propheta in spiritu quasi diuinā exhortationem adimpleri exoptā-
tis dominum orat, vt ad peccatorum conversionem eorū qui penitere a simulat, neq; frenū neq; chamo par-
cat hoc est, vt per aduersa eiusmodi cogat & compellat. Postremo, describens diuersam sortē iustorum atque
peccatorum, exultās in eleuatione spiritus, iustos omnes generali exhortatione ad lætādum & gloriādum in
domino exhortatur, sicq; (vt penitentialibus Psalms mos est) qui à tristibus cepit, terminatur in lætitia.

TRIGESIMIPRIMI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Beati quorum remis-
se sunt iniquitates.
- D * & quorum tecla sunt
peccata.
- 2 Beatus vir, cui non
imputauit dominus pec-
catum: * nec est in spi-
ritu eius dolus.
- 3 Quoniā tacui, inue-
terauerunt ossa mea.

¶ Lli verè beati sunt (nunc quidem certa spe, post futuri in-
perfecta fruitione) quibus Deus per suā misericordiā om-
nia peccata dimisit, indulgentiamq; & veniā concessit om-
niū peccatorū, quibus illum offenderāt, & quibus rei tene-
bantur ad perditionē mortis æternæ: * illi (inquam) quorum peccata
per remissionem plenariā ita sunt tecla & aperta, vt ea Deus vltra nō
aspiciat, nō recordetur amplius, suntque veluti post tergum proiecta,
& per obliuionē deleta. 2 Beati sunt homines illi, quibus Deus ita per-
fectam concessit peccatorum omnium remissionem, vt nullum om-
nino peccatum in eis ipse agnoscat: * illi (inquam) qui non solum exterius
nullum habent apparens crimen, sed neque latentis prauitatis
quicquam habent in corde absconditum. Nam qui exteriorem tantū
iustitiā apparentiam custodiunt, ita vt illis homines (ea quæ foris pa-
tent solum videntes) nullum queant imputare peccatū, hi verè beati
non sunt (tametsi falso sibi id persuadeant) eo q̄ in corde interius la-
teant in spiritu, quæ illis Deus cordiū inspector imputauit in peccatū.
3. Ego verò quoniā tacui, dissimulans agnoscere & cōfiteri peccatum
meū, quo onusta erat conscientia, consenuerunt & aruerunt ossa mea
omnes vires defecerūt, robur omne abscesit, & omnis vigor spiritus
qui in me erat assumptus est, quæadmodum cum homo ad ossa vsque

1. Pet. 1.
1. Ioan. 3.
Esa. 64.
1. Cor. 2.
Psal. 119.
Psal. 67.

1. Reg. 16.

* dum clamarem tota die.

4 Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: * conuersus sum in erumna mea, dum configitur spina.

5 Delictum meum cognitum tibi feci.

* & iniustitiam meam non abscondi.

6 Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & turemisiisti impietatem peccati mei.

Esaia 30.

Psal. 50.

Esa. 49.

2. Cor. 6.

7 Pro hac orabit ad te omnis sanctus:

* in tempore opportuno.

1. Ioan. 1.

8 Veruntamen in diluuiio aquarum multarum ad eum non approximabunt.

9 Tu es refugium meum a tribulatione quae circumdedit me: * exultatio mea, erue me a circumdantibus me.

10 Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris:

confumitur: * tametsi iugiter per omnem diem absque cessatione ad dominum clamarem, poscens auxilium. Donec enim tacemus, donec dissimulamus, donec excusare volumus, donec aperte nolumus confiteri domino quae latent intrinsecus in abscondito cordis nostri, non est Deo exaudibilis nostra oratio, quantumuis clamemus voce, quantumuis ore & exteriori gestu Deum postulauerimus. 4. Veruntamen tu domine, qui de salute mea semper es sollicitus, ut me ad penitentiam peccati que agnitione & confessionem perduceres, aggrauasti super me manum tuam, graues mihi afflictiones ex tua ordinatione siue internas siue externas immittendo: * & ego in afflictione huiusmodi positus, agnoscens vlticem manum tuam, conuersus sum de peccato penitentiam agens, ad te dominum Deum meum, a quo per peccatum fueram auersus, dum remorsus ille malae conscientiae ad modum spinae continuo pungit mentem, ac veluti infigitur ad pungendum: quomodo infigitur carni spina rubi, ut eam diuexet ac laceret. 5. Itaque velut compulsus hac tortura atque carnificina malae conscientiae, & tali compulsus stimulo, agnoui, quia tu domine es qui me requirebas ad penitentiam: sicque meum peccatum, quod vsque tunc vel excusando vel dissimulando tacebam, per agnitionem & confessionem ipsum tibi manifestavi: * & iniustitiam, quam aduersum te commiseram, non ultra celauimus, neque reticui, sed palam eam ante conspectum tuum proposui, & accusaui. 6. Mox vero ubi peccatum agnoui, tanta fuit erga me tua pietissima misericordia, ut statim ad propositum cordis mei, cum iam proposuissem in corde meo peccatum confiteri, ac memetipsum accusare, tu statim adesses, dimittens mihi impietatem peccati mei, tanquam si stes expectans ad miserendum mei. 7. Pro hac autem impietate peccati, quemadmodum mihi fuit necessarium penitere, & remissionem postulare: ita necesse est omnem eum, qui se sanctificare voluerit in hoc mundo frequenter orationem facere ad te domine, cui soli peccant homines: * donec ad exorandum est tempus opportunum, donec in hoc tempore acceptabili, in hoc die salutis exaudibilis est oratio. Quisquis enim in hoc mundo viuit, non sine quotidianis degit offensis, pro quibus per singulos dies (donec tempus est miserendi) in recollectione mentis profusus, lachrymas & orationem fundere debet, remissionemque petere qui in sanctitate & iustitia tibi domine cupit placere. Siquis enim dixerit quia peccatum non habet, pro quo oret, seipsum seducit, & veritas in eo non est. Atque etiam si propriam quis impietatem non habeat, pro cuius remissione debeat orare, habet nihilominus peccata proximorum, quae tanquam propria quilibet verus sanctus debet in oratione desistere, proque eis remissionem abs te postulare. 8. Qui tamen sanctus est, dum ita per quotidianam orationem sese continuo purgare studet, & sanctificari adhuc, per hanc continuam bonam exercitationem seruiabitur, ut nunquam pondere peccatorum prorsus valeat obrui atque demergi in profundum: ita ut etiam si inundantes tentationes in modum copiosarum aquarum magni diluuii excreuerint, non sint ad illum propinquaturae, sic ut illum obruere valeat, aut prorsus in perditionem demergere. Qui enim a quotidianis delictis sese continuo emendare satagunt, hi non facile vel grauissimis tentationibus prorsus succumbunt: quemadmodum ecottrario, qui minima negligunt agnoscere & confite-

ri, ac quotidiana delicta tacet, & ante conspectum tuum domine Deus confiteri dissimulat, paruipendunt, & emendare non laborant, propter peccandi consuetudinem & prauam habitudinem, cum graues tentationes illis aduenerint, facile etiam peccatis mortis obruuntur, imo etiam leuibus tentationibus, facile succumbunt. 9. Tu es, o domine, ad quem confugio in omni tribulatione, quaecumque me circumdederit & apprehenderit: tu es meum tutissimum refugium, ad quem semper in aduersis omnibus habeo recursum, nihil dubitans de tuae misericordiae fidelitate, modo ego fideliter tibi confitear iniquitatem meam: * tu domine, qui es meum gaudium, in quo exulto & glorior in spiritu meo, libera me ab inimicis meis, qui me ab omni parte & plurimi & ad decipiendum sollicitissimi circumcingunt. 10. Responso diuina. Non quidem hoc tibi ego polliceor, ab omni tribulatione & malo sic te liberare postulatam, ut nihil omnino mali sentias: sed hoc dabo, quod tibi ad salutem fati erit. Dabo tibi ego ipse intelligentiam preceptorum meorum, atque eorum quae tibi erunt ad placendum mihi necessaria, & docebo te (siue

vnctio-

vnctio-

A * firmabo super te oculos meos.

11 Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.

B 12 In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

13 Multa flagella peccatoris:

C * sperantem autem in domino, misericordia circumdabit.

14 Laetamini in domino, & exultate iusti:

* & gloriamini omnes recti corde.

vnctioe mea interna, siue etiam doctrina exteriore) in via ista iustitiae quam tu ambulare proponis: & in lege mea, secundum quam tibi viuendum erit, si mihi placere velis: * ponam etiam super te, & firmiter ponam benignum aspectum meum, neque illum a te amouebo, donec perflare volueris in hoc proposito iustitiae tuae: habeboque semper ad te primum aspectum, ut sim tibi quasi custos, protector, & prouisor in omnibus ne quicquam tibi possit aduersum contingere: quemadmodum solet bonus pastor super gregem firmatos habere oculos, & pater super filium dilectum. 11. Propterea, o filij hominum, cum ego tam parato sim erga vos animo ad beneficiendum, ne vestro vitio, via veritatis relicta, similes efficiamini irrationalibus animantibus, ne vestro honore contempto, in quo creati estis, vos ipsos comparetis iumentis insipientibus, equis atque mulis, in quibus nullus est intellectus quo ducantur, nulla rationis regula qua dirigantur: quae solo agitata affectu sensuali, quocumque ille pertraxerit, pergunt: sed intelligite magis dignitatem conditionis vestrae, & tanquam rationales creaturae, ratione ac spiritu non carne viuere curate, secundum ducatum rationis, illuminationisque & eruditionis meae. 12. Vox prophetae. Quia vero multi iam suae dignitatis oblitum, iumentis assimilati, ad vocem exhortationis tuae absurdescunt, nec audiunt te domine dulciter monentem, suauiterque vocantem, obsecro te domine, ut eiusmodi qui ad te conuerti dissimulant, neque dulcibus tuis exhortationibus & pollicitationibus ad penitentiam commouentur, ut eiusmodi (inquam) vel aduersitatum pressuris ad te cogas, ac veluti per vim compellas reuerri, ad eum modum quo equi & muli solent frenis & chamis constringi, & cogantur ad faciendum opera hominum, quaecumque ipsi voluerint, ad quae alioqui induci non possunt. 13. O si cognosceret qui Deo approximare nolunt, quanto iuxta veritatem sit melius homini iusto, quam peccatoribus. Nam homines quidem peccatores, tametsi florere videantur in hoc seculo, multa tamen expectant flagella & tormenta varia, eaque aeterna, quibus cruciabantur in seculo futuro: atque etiam modò ex mala conscientia, veluti perpetuum sustinent flagellum, pugionem ac stimulum: & omnibus obuientibus necessitatibus atque aduersis multum torqueri illos videmus, dum consolatione interiorum diuinam nesciunt, propter quod etiam minima recula facile commouentur, & vehementer affliguntur: * qui autem domino seruiunt, & norunt sperare in eo, atque in eo consolationem accipere, hos misericordia ex omni parte circumcinget, & in futuro quidem seculo perfecta atque plenissima, & in praesenti nihilominus sufficienter admodum, quantum praesentis vitae conditio patitur. 14. Proinde vos o serui Dei excelsi, quicumque in sanctitate & iustitia Deo vestro seruire laboratis, laetari merito debetis in eo, & perfecta laetitia exultare: * & vos quicumque estis recti corde, mundi spiritu, in rectitudine iustitiae & mandatorum Dei ambulantes, omnia domino magnifice gaudere, in misericordia eius qua circumdabimini, & a peccatorum flagellis saluabimini in vitam sempiternam, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXI.

D Versu 1. Quor. recti. sunt pec. Nota quod peccata dupliciter dici possunt tecta siue abscondita. Quorundam enim peccata, bene & feliciter tecta sunt & operata: quemadmodum de charitate dicit sanctus Petrus, quod multitudinem peccatorum ipsa operiat. Et ista quidem vere tecta sunt atque operata, eo quod a facie Dei sunt abscondita, qui ea non videt ultra ad imputationem & puniti-

1. Pet. 4.

Ezech. 18.

Esaia 38.

Matt. 23.

& 24.

Psal. 140.

tum in ipsis est, conentur ea tegere & operire excusationis velamine, aut operculo dissimulationis: non possunt tamē efficere, vt ante Deum vere recta habeant, qui nullis excusationibus vanis potest decipi: atque ob hoc, ne ipsi quidem huius beatitudinis valent esse participes. **¶** Versu 3. Quo. tac. inueter. ossa mea. Quæ hic atque in sequentibus dicuntur, non sunt de solis peccatis mortalibus intelligenda, quibus omnimoda inimicitia inter Deum & animam hominis constituitur, verum etiã ex aliqua parte de leuioribus, quæ venialia vocamus. Oportet enim eos, qui sancte vivere volunt, & fideliter Deo in finē vsque seruire, nihil dissimulare, neq; grãde, neque paruū, quicquid se vitiosum deprehenderit: sed pro sua virili conari debent, vt etiam ea quæ parua admodum reputantur obseruent, ne committant: commissa deplorent, vt dimittantur: dimissa autem, emendare satagant, ne recidant in eadem. Nam qui minima negligit, facile sibi continuo malitiæ profectu (vt est malum omni bitumine viscosus) & plura & maiora agglomerabit. Et id quidē satis apertē docet experientia, eos qui diuinæ seruituti serio atque fideliter intēdunt. Nam si quando vllum peccatum, tametsi leuius, in eis cœperit residere, & mansionem facere, cœperintque ad illud affluere, negligereque ipsum, & velut dissimulare, aut etiam excusare, sibi persuadentes parum esse si in vno illo (maxime cum mortiferum non sit) offendant paululum, modo alia præcipua & maiora custodiant: si quando (inquã) ista seruis Dei incipiãt insidere animo, statim sentient se veluti flaccescere in solitis Dei obsequijs, & à priore ardore atque spiritus robore deficere: efficienturque velut languidi spiritu, & incipient clamare ad dominum pro recuperanda fortitudine solita, & deuotionis gratia: verum non sentient pro voto respondentē, donec in proposito perstiterint sui peccati. Et vix in principio morbi agnoscere valent, aut magis volunt causam morbi sui, donec tandem aggrauata super ipsos manu domini, & cōscientiæ stimulo compulsi, agnoscant, confiteantur, & emendare cupiant peccatū suū: quod vbi primū animo conceperint mox adest Dei consolatio. Si verò pergant incepto errore, & pugnantem conscientiam, mōentemque Deum omnino recusent audire, periculū est, ne continuo fluxu ad alia effluentes, prorsus dilabantur, cadatq; resoluti in nihilū, ac tepescende in eis continuo ardore, tandē euomantur ab ore domini. Quapropter seruis Dei valde abhorrenda est, etiam in ijs quæ parua æstimantur, dissimulatio & excusatio. Et diligenter insequendū est hoc in loco pœnitentis nostri propositum exemplū, vt minima quoq; non taceamus, neq; dissimulemus quicquam eorum in quibus offendimus, quin potius si peccauerimus (vt non potest absque offensis transigi hæc vita miserabilis) ad eum statim pœnitentes & confitentes confugiamus, quem apud patrem habemus aduocatum Iesum iustum: qui fidelis est, vt dimittat nobis peccata nostra, si confiteamur (inquã) non ore tantum, sed ex animo, cum desiderio & proposito stabili vitæ melioris. Prolixè nos quidem ista deduximus: prolixius tamen & exactius te quisquis es Christiane lector, hæc ipsa meditari ac ruminare optamus, & in domino pro tua ipsius salute exoramus. **¶** Versu 7. Pro hac ora. ad te om. san. Pronomen, hac, relatiue accipitur: referturque non ad vocem, sed ad rem intellectam, de qua facta est mētio in versu mox præcedenti. Pro hac, id est, pro dimissione peccati. Quāuis posset etiã accipi vt referat iniquitatē, sicq; relatio erit ad nomen, eritque sententia, Pro hac, id est, iniquitate, orabit omnis sanctus, videlicet vt dimittatur. Et est in vtroque prorsus eadem sententiã. Quod autem dicitur, In tempore opportuno: intelligendum est de opportunitate ad exauditionem & impetrationem postulationis, quod est tēpus vitæ præsentis. Nam post hoc tempus, frustra erit omnis oratio, cum nulla erit exauditio. Atque hanc intelligentiam aperte indicat Felicius ex Hebræo trãslatio, quæ habet, In tempore inueniendi, hoc est: donec tempus est inueniendi & impetrandi remissionem peccati, Neque dissonat, quod vertit beatus Hieronymus, tempus inueniens. Iuxta hanc autem expositionem, apertum est, idem hic dici tempus opportunum, quod Apostolus ex Esaiæ testimonio vocat tempus acceptabile, diemque salutis. Posset nihilominus & aliter ista temporis oportunitas intelligi, ad tēpus discussionis & recollectionis, cum ad cor ingredientibus qui se sanctificare studēt serui Dei, ad examen omnia cogitata, dicta & facta reuocantes, si quid inuenerint, quod Deo existiment displicere, mox per pœnitentiam descent: ne si peccatū quod agnoscitur, per pœnitentiã non deleatur, suo pondere (iuxta Grego. sententiam) mox ad aliud pertrahat. Ad quem sensum non incongrue accipi potest quod vertit Hieronymus, tempus inueniens: quasi dicat, Omnis sanctus tēpus inueniens: id est, cum tempus commodum inuenerit, orabit pro peccati remissione. Eandemq; habet intelligentiam, si verteretur ex Hebræo. In tempore inueniendi: id est, quod inuentum fuerit commodum ad orationem. **¶** Versu 10. Particula illa, In via hac qua gradieris, in mediõ duorū posita, potest vel cum præcedenti, vel cum sequenti coniungi. Rectius tamen cum præcedenti, ad illū sensum quē in Elucidatione expressimus. Cui apertē etiam consonat versio beati Hieronymi ex Hebræo, quæ sic habet. Docebo te, & monstrabo tibi viam per quã ambules. Cæterum quod in altera parte dicitur, Firmabo super te oculos meos, iuxta communem loquendi consuetudinem dicitur: quomodo ponere dicimur oculos super eos, quos benigno fauore amplectimur, & pro quibus solitudine bonã gerere volumus. Et est hic loquendi modus scripturis sanctis nõ infrequens: quẽadmodum in alio Psalmo dicitur, Oculi domini in pauperem respiciunt. Et alibi, Oculi domini super metuentes eū: & alijs pleriq; in locis. Plus autem est, super aliquem firmare oculos, quã simpliciter ponere. Contingit enim eos qui super quempiam oculos ponunt, rursus oculos auertere, & id quidē frequẽter abiq; omni ratione iusta: quod vt Deus excludat, ait se non simpliciter positurum oculos super seruos suos, sed etiam firmaturum, id est, stabiliter firmiterque positurum, ita vt nunquam absque illorum culpa sit eos auerfurus ab illis super quos semel posuerit. Sine pœnitentiã enim (vt ait Apostolus) sunt dona Dei; neque temere mutari nouit, vt homo.

Apoc. 3.

1. Ioan. 1. & 2.

2. Cor. 6.

Psal. 10.

Psal. 38.

Rom. 11.

Num. 23.

Malac. 3.

XXXII.

XXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

A Psalmus iste exhortatorius est ad laudem Dei, ex consideratione multiplici ipsius perfectionis. Et principio quidem versibus tribus primis iusti ad laudē Dei inuitantur: mox verò deinde laudis materia proponitur ex reſtitutione in verbis, fide in operibus, ex iustitia & misericordia qua plena est vniuersa terra, ex potentibus operibus creationis rerum omnium, quas solo verbo creauit, ex præpotenti consilio sapientiæ eius, cui nulla potestas potest obſistere, quiq; etiam principum & populorum consilia facit irrita, ex omni scientia deinde, & omnium humanarum rerum inspectione & cognitione. Atque hæc quidem, vsque ad versum. 16. Hic verò iterum replicans de potentia fortitudinis Dei, proponit, quemadmodum non sit in vlla alia re salus constituēda, nisi in sola Dei misericordia, quæ quos voluerit, potens est à morte & omni malo seruare in æterna satietate. Ob quòd in persona iustorum omnium loquens Propheta, dicit se dominum sustinere adiutorem & protectorem suum, atque in ipso letari velle & sperare: postulans in conclusione, sperata misericordia non frustrari, eamque iuxta expectationem suam experiri.

TRIGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exultate iusti in domino: * rectos decet colaudatio.

Audete & exultate in domino Deo vestro omnes qui sectamini iustitiã, & diligitis æquitatē, sincera sanctaque & immaculata lætitiã: * eos enim qui recto sunt corde, bene vti oportet cum Deo compositi, huiusmodi (inquã) decet laudare dominum. Nam & iure possunt, & meritò debent. Possunt quidē, eo quòd in ore

Eccle. 14.

2 Confitemini domino in cithara: in psalterio decem chordarum psallite illi.

ipsorum sit laus Dei speciosa, quemadmodum contrario non est speciosa laus in ore peccatoris. Debent verò, quia quãto amplius Dei bonitatem cognouerunt, eiusque beneficia sunt experti, eo magis debet prædicare laudabilem dominum. **2** Date illi cōfessionē & laudem ex corde hilari, in lætitiã euidētis testimoniū etiã instrumēta adhibētes musica, citharas & psalteria decē tenſa chordis: atque huiusmodi psalmos illi canite, in iubilo cordis pariter & vocis. **3** Cantate ei canticum nouitatis in nouo & insolito gaudio, quẽadmodum noua cantica solent peculiari iucunditate decantari, & gaudio maiori quã vetera & trita carmina: * psallite & canite illi sollicitè, diligenter, ac sapienter in iubilo & exaltatione vocis, in protectionē magni gaudij ita vt vox animò per omnia respondeat. **4** Laudis autē ratio & canticorū materia, sit vobis ista, quoniã rectū est omne verbū quodcūque egressum fuerit ex ore domini, plenū veritate & fidelitate, iustitiã & æquitate: estque fidelis ipse & verax in omnibus verbis suis, sicut in præceptis æquissimus, ita in promissis fidelissimus: * & omnia opera eius quæ ipse facit fidelia sunt, in veritate & æquitate disposita, nihil omnino vel in fraude vel in dolo, vel in instabilitate agens. * Et sic agit ipse nobiscū in omnibus operibus suis, vt de eius fide nemo debeat aut possit merito dubitare, sed quilibet illi securè possit absque metu fidere. **5** Diligit ipse misericordiã & iustitiã, duo hæc pariter coniuncta, & in seipſo, & in seruis suis. In seipſo quidem, dum in omnibus operibus suis semper duo hæc pariter iuncta vult adesse, ita in omnibus seruās iustitiã, vt nusquã prorsus absit misericordia, atq; iterū econuerso sic in omnibus tenens misericordiã, vt nusquã absit iustitiã. In seruis autem suis hæc diligit, dum in eis ista pariter requirit, & in quibus hæc inuenit, eos habet acceptos: * quanquã autem & iustitiã & misericordiã simul diligit: peculiaris tamen relucet in operibus ipsius misericordia, qua plena est vniuersa terra, quæ in omnibus creaturis orbis terrarū clarior effulget, & erga omnes homines (vbicūque tandē locorū habitates) sese monstrat apertius. **6** Per verbū domini cælorum orbis conditi sunt in principio, quando dixit Deus, & facti sunt ab initio. Pater enim per suum filium æternum (qui est verbū, virtus, & sapientia ipsius) creauit omnes cælorum orbis: * & omnis eorum virtus atque perfectio, in spiritu sancto illis donata est atque infusa, qui est spiritus à patre spiratè procedens, atque ite à filio, quemadmodum spiritus & flatus corporalis ab ore spiratū procedere cōspicitur. Hic siquidē spiritus, amor est, bonitas, atque suauitas, in quo omnia virtute atque perfectione suam accipiunt, sicut per filium creata sunt omnia.

Psal. 110.

Psal. 118.

Gene. 1.

1. Cor. 1.

Ioan. 15.

& 16.

Gene. 1.

4 Quia rectū est verbum domini: * & omnia opera eius in fide.

5 Diligit misericordiã & iudicium:

D plena est terra. * misericordia domini

6 Verbo domini celi firmati sunt: * & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

7 Congregans sicut in vitro aquas maris: * ponens in thesauris abyſſos.

Qui aquas maris quæ sub cælo sunt congregauit in vnum locum, vt appareret arida: suisque terminis & limitibus conclusit, & cōclusas tenet quemadmodum aqua in vitro aut vase concluditur & continetur: * qui profunditates immensas in locis occultis cōstituit, vbi tanquam in thesauris habet cōclusas aquas, ventos, & alia in maxima abundantia, quæ educit quoties voluerit: quemadmodum in tempore generalis dil-

Gen. 7.
Iona 2.

8 Timeat dominus omnis terra: * ab eo autem

commoueantur omnes inhabitantes orbem.

9 Quoniam ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.

10 Dominus dissipat consilia gentium:

* reprobatur autem cogitationes populorum:

* & reprobatur consilia principum.

11 Consilium autem domini in aeternum manet:

* cogitationes cordis eius in generatione & generationem.

12 Beata gens, cuius est dominus Deus eius:

* populus quem elegit in hereditatem sibi.

13 De caelo respexit dominus.

14 De preparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.

15 Qui fixit sigillatum corda eorum.

16 Non saluatur rex per multam virtutem:

* & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suae.

17 Fallax equus ad salutem: * in abundantia autem virtutis suae non saluabitur.

18 Ecce oculi domini super metuentes eum: * & in eis qui sperant super misericordia eius.

19 Ut eruat a morte animas eorum: * & alat eos in fame.

20 Anima nostra sustinet dominum: * quoniam adiutor & protector noster est.

21 Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

22 Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

his diluuij rupti fuerunt omnes fontes abyssi magnae ex mandato Dei: & ad Ionae susceptione de abyssi maris cetus prodijt: & alias frequenter de profunditatibus aquarum caetera gratia apparere facit, & de abyssi terrae dracones terribiles, nonnunquam quoque & ventorum magnam vim educit ad ostensionem terroris sui. 8. Timeant proinde magnificum in operibus suis dominum omnes inhabitatores terrae, eumque digno reuerentur honore: & commoueantur a facie eius omnes qui habitant super terram: atque ex consideratione magnorum mirabilium eius quae ipse facit solus, pauent omnes, & sancto timore commouentur ad reuerentiam illius. 9. Ipse naque est, qui solo verbo creauit omnia, sola iussione voluntatis suae ex nihilo produxit vniuersa. Nullum enim labore in rerum creatione exhibuit, neque exterius operari aliquid debuit, neque temporis mora indiguit ut creationem faceret, quomodo necesse est homines artifices suis operibus (quae secundum artem operantur) plurimum & laboris & sollicitudinis & temporis insumere, nonnunquam & aliorum complurium uti ministerio siue auxilio. Ipse enim absque labore & sollicitudine, absque temporis mora, absque omni adiutorio, absque praecipiente materia, solo verbo suo potentissimo, & iussione efficacissima, de nihilo creauit omnia. 10. Ipse est in cuius dispositione & voluntate cuncta sunt posita, in cuius manu est dissipare consilia hominum, eaque ad nihilum redigere, & a suo effectu impedire, quoties ipsi fuerit placitum: * cogitationes populorum quas proposuerint, animoque conceperint, ipse tanquam inutiliter reuocat, prohibetque impleri, cum voluerit: nec potest populorum multitudo vnius Dei potentiae contrauenire, ut aduersus ipsius voluntatem, vllam suarum cogitationum in effectum perducant: sic neque principum vniuersa potestas praualere potest virtuti Dei, ut contra ipsius voluntatem sui cordis possint proponere atque decreta perficere: sed dissipat ea, infringit, & euacuat regum dominus, quotiescunque & quomodocunque voluerit. Neque quicquam ipsorum valet potentia, nisi quantum magnus dominus sua voluntate permiserit. 11. Consilium autem atque propositum Dei, & definita voluntas eius nulla aliena potentia, nullo consilio impediri potest: sed impletur absque vlllo impedimento, & permanet in aeternum: * voluntates, consilia, atque decreta eius quae cogitauit, & definita voluntate voluit operari, in omnibus generationibus impleta sunt ab initio, & perficientur vsque in seculum. Neque enim vnquam aut fuit, aut erit, aut esse potest vlla potestas, quae possit resistere voluntati Dei, aut eam a suo effectu prohibere. Siquidem non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum. 12. Proinde, populus ille verè beatus est, qui hunc potentissimum dominum habet Deum suum: ut ipse Deus, sit eorum Deus, & ipsi sint populus eius: * verè beatus populus ille, quem dominus tantus & tam omnipotens, per electionem suae bonae voluntatis elegerit sibi in hereditatem, quam sibi adoptauerit in peculiis & in possessionem aeternam, ut habitet in medio eorum, eosque possideat & custodiat in sempiternum. 13. Neque tamen populi illius tantum ipse est Deus & dominus, sed etiam vniuersorum. De caelorum enim altitudine eminens prospicit, attendens & considerans quid agatur in terris. Neque enim circa cardines caeli tantum perambulat, neque solum quae aguntur in caelestibus, sed etiam quae in terris geruntur, considerat: nimirum ut caeli, ita & terrae dominus: * prospiciens autem de caelo, specialiter considerat & attendit filios hominum. Nam cum omnes creaturas quae in terra sunt noscat & consideret, speciali tamen modo filios hominum contempletur, quibus aeterna praemia (caeteris in corruptionem abituris) proposuit. 14. De habitaculo caelesti, quod sibi ipse preparauit in mansione & aula regia, attendit ad omnes qui habitant in terra, siue bonos siue malos. Ad illos quidem, ut eorum bonos conatus ac pia studia adiuuet, & in quibus imperfecta fuerint, sua gratia perficiat, ac post beatae felicitate remuneret. Ad hos vero, ut eos a vitijs suis malis auocet ad poenitentiam: etsi quidem conuerti voluerint, auxilietur poenitentibus: sin autem in obstinatione sua obdurati permanerint, digna eos ultione in mortem aeternam projiciat. 15. Ipse est pater spirituum vniuersae carnis, qui miro artificio secundum infinitam sapientiam suam creauit singulorum hominum singulas animas ac spiritus: singulisque vitam omnem & motum, & quicquid est in ipsis

ipsis vitale, miro artificio indidit, estque vitae author & dominus: * & quoniam sic & intime omnia fecit, & occultissimas quoque potentias ac vires tam corporis quam animae in homine constituit, nihil mirum si ipse singula cognoscat hominum opera: neque solum exteriora, verum etiam cogitationes & affectiones, & quaecunque sunt homini intima. In hoc ipsum ratio monstrat, ut multo melius, multoque exactius & intimius ipse cognita habeat nostra omnia, quam habeamus nos ipsi: quandoquidem ipse fecit nos & intima nostra, non autem ipsi nos. Quis autem melius & intimius cognitum habere possit opus quodlibet artifice qui fecit illud? 16. Dum vero respicit dominus super filios hominum, non attendit ad temporalem potestatem vel potentiam, siue ad corporis robur. Non enim reges salutem consequi poterunt coram Deo per multitudinem exercitus & roboris sui. Primum quidem, non spirituale: quia ad hanc salutem eiusmodi corporalia per se nihil adiuuant. Deinde, neque corporalem in bellis & praелиjs, ubi dominus per suam potentiam voluerit obfistere: quoniam in manu domini est victoria, & cui vult donat eam. Neque est illi differentia, in multis vel paucis salutem dare: ne gigantes quidem, in omni robore suo & magna corporis fortitudine saluari poterunt ante faciem domini: cui non est differentia inter immanem gigantem & pusillum nanum. Haec enim (nempe potestas magna & corporis robur) nos Deo non commendant. 17. Illi quoque qui in equis confidunt, decipiunt se ipsos in ista vana fiducia equorum, qui saluare non possunt de manu Dei: quoniam non minus facile est Deo, cum voluerit, siue equitem siue peditem prosternere: * in omni abundantia suae fortitudinis non saluabitur de manu domini, neque equus ipse, neque sellor illius. Na vno ictu utrosque prosternit, quemadmodum olim equum & ascensorem profecit in mare. 18. Vis autem audire vnde vera salus tibi proueniat? Ecce oculi domini (id est, benignus atque misericors eius respectus) aspiciunt ad seruos eius, qui timent eum, atque obediunt ei: * & in bonum aperti sunt, & attenti erga eos qui spem habent in misericordia Dei, eamque inuocant, & in ea saluari confidunt. 19. Ad hoc autem oculi domini aspiciunt super metuentes eum, ut ipse eos qui eiusmodi sunt, per potentiam virtutis suae, & propter misericordiam suam, saluet a morte aeterna in regnum suum caeleste: & ut in tempore famis, in tempore egestatis, eos pascat suo caelesti pabulo: hic quidem praesenti tempore (dum nihil deesse eis patitur, quod ad veram vitam spiritus sit necessarium) pascebat eos copiose atque reficiens, cum impij fame siue defectu verbi Dei, & spiritualium bonorum egestate consumantur & pereant. In futuro quoque seculo, cum fame aeterna affligentur impij, epulabuntur iusti: & satiabuntur pane vitae aeternae in aspectu vultus Dei, inebriabunturque ab ubertate domus eius. Nam impij esuriunt: serui Dei comedent: & illis siti cruciatis, hi in ebrietate sua gaudebunt. 20. Quoniam itaque solus est dominus, a quo vera salus sit speranda, volumus in spiritu sustinere & praestolari dominum, atque ab eo solo salutem expectare: * ipse enim est auxiliator atque defensor noster: ipse est saluator animarum nostrarum: quo nos adiuuante sua gratia, & ab hostibus protegente, salui erimus ab omni malo, & consequemur vniuersa bona. 21. Et quidem in hac spe & expectatione letabitur in ipso spiritus noster, nihil metuens, nihil de promisso sollicitus: * & in nomine eius, quod est sanctum & admirabile, spem nostram omnem collocauimus: ad eius inuocationem sperantes omnia semper bona consequi, & ab omnibus malis liberari. 22. Nunc itaque pijsissime domine, qui tam magnificus comprobaris in omnibus operibus tuis, tam misericors erga omnes seruos tuos, fac experiamur in nobis sanctam hanc quam praedicamus, quam psalmo laudamus, misericordiam tuam: * sicuti semper in te sperauimus, ut non confundamur ab expectatione nostrae: sed per beneficium misericordiae tuae ab omnibus malis liberemur, & in bona introducamur sempiterna, Amen.

20. Anima nostra sustinet dominum: * quoniam adiutor & protector noster est.

21. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

22. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

23. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

24. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

25. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

26. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

27. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

28. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

29. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

30. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

31. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

32. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

33. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

34. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

35. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

36. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

37. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

38. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

39. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

40. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

41. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

42. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

43. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

44. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

45. Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

46. Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

A * qui intelligit omnia opera eorum.

16 Non saluatur rex per multam virtutem:

B * & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suae.

17 Fallax equus ad salutem: * in abundantia autem virtutis suae non saluabitur.

18 Ecce oculi domini super metuentes eum: * & in eis qui sperant super misericordia eius.

C 19 Ut eruat a morte animas eorum: * & alat eos in fame.

20 Anima nostra sustinet dominum: * quoniam adiutor & protector noster est.

21 Quia in eo letabitur cor nostrum: * & in nomine eius sancto sperauimus.

22 Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.

ANNOTATIONES. IN PSALMVM XXXII.

Versu 1. Rectos decet laudatio Dei, Impios autem non decet laudare Deum, donec in sua impietate secundum voluntatem persistant: Omnis enim qui laudat Deum, quasi praesens assistere debet Deo quem laudat, & cum eo velut colloqui: Non est autem decens, ut is qui foribus peccatorum est inquinatus, Deo assistat, illiusque maiestati se obiciat ante oculos. Vnde & in alio loco scriptum est: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per

ipsum vitale, miro artificio indidit, estque vitae author & dominus: * & quoniam sic & intime omnia fecit, & occultissimas quoque potentias ac vires tam corporis quam animae in homine constituit, nihil mirum si ipse singula cognoscat hominum opera: neque solum exteriora, verum etiam cogitationes & affectiones, & quaecunque sunt homini intima. In hoc ipsum ratio monstrat, ut multo melius, multoque exactius & intimius ipse cognita habeat nostra omnia, quam habeamus nos ipsi: quandoquidem ipse fecit nos & intima nostra, non autem ipsi nos. Quis autem melius & intimius cognitum habere possit opus quodlibet artifice qui fecit illud? 16. Dum vero respicit dominus super filios hominum, non attendit ad temporalem potestatem vel potentiam, siue ad corporis robur. Non enim reges salutem consequi poterunt coram Deo per multitudinem exercitus & roboris sui. Primum quidem, non spirituale: quia ad hanc salutem eiusmodi corporalia per se nihil adiuuant. Deinde, neque corporalem in bellis & praелиjs, ubi dominus per suam potentiam voluerit obfistere: quoniam in manu domini est victoria, & cui vult donat eam. Neque est illi differentia, in multis vel paucis salutem dare: ne gigantes quidem, in omni robore suo & magna corporis fortitudine saluari poterunt ante faciem domini: cui non est differentia inter immanem gigantem & pusillum nanum. Haec enim (nempe potestas magna & corporis robur) nos Deo non commendant. 17. Illi quoque qui in equis confidunt, decipiunt se ipsos in ista vana fiducia equorum, qui saluare non possunt de manu Dei: quoniam non minus facile est Deo, cum voluerit, siue equitem siue peditem prosternere: * in omni abundantia suae fortitudinis non saluabitur de manu domini, neque equus ipse, neque sellor illius. Na vno ictu utrosque prosternit, quemadmodum olim equum & ascensorem profecit in mare. 18. Vis autem audire vnde vera salus tibi proueniat? Ecce oculi domini (id est, benignus atque misericors eius respectus) aspiciunt ad seruos eius, qui timent eum, atque obediunt ei: * & in bonum aperti sunt, & attenti erga eos qui spem habent in misericordia Dei, eamque inuocant, & in ea saluari confidunt. 19. Ad hoc autem oculi domini aspiciunt super metuentes eum, ut ipse eos qui eiusmodi sunt, per potentiam virtutis suae, & propter misericordiam suam, saluet a morte aeterna in regnum suum caeleste: & ut in tempore famis, in tempore egestatis, eos pascat suo caelesti pabulo: hic quidem praesenti tempore (dum nihil deesse eis patitur, quod ad veram vitam spiritus sit necessarium) pascebat eos copiose atque reficiens, cum impij fame siue defectu verbi Dei, & spiritualium bonorum egestate consumantur & pereant. In futuro quoque seculo, cum fame aeterna affligentur impij, epulabuntur iusti: & satiabuntur pane vitae aeternae in aspectu vultus Dei, inebriabunturque ab ubertate domus eius. Nam impij esuriunt: serui Dei comedent: & illis siti cruciatis, hi in ebrietate sua gaudebunt. 20. Quoniam itaque solus est dominus, a quo vera salus sit speranda, volumus in spiritu sustinere & praestolari dominum, atque ab eo solo salutem expectare: * ipse enim est auxiliator atque defensor noster: ipse est saluator animarum nostrarum: quo nos adiuuante sua gratia, & ab hostibus protegente, salui erimus ab omni malo, & consequemur vniuersa bona. 21. Et quidem in hac spe & expectatione letabitur in ipso spiritus noster, nihil metuens, nihil de promisso sollicitus: * & in nomine eius, quod est sanctum & admirabile, spem nostram omnem collocauimus: ad eius inuocationem sperantes omnia semper bona consequi, & ab omnibus malis liberari. 22. Nunc itaque pijsissime domine, qui tam magnificus comprobaris in omnibus operibus tuis, tam misericors erga omnes seruos tuos, fac experiamur in nobis sanctam hanc quam praedicamus, quam psalmo laudamus, misericordiam tuam: * sicuti semper in te sperauimus, ut non confundamur ab expectatione nostrae: sed per beneficium misericordiae tuae ab omnibus malis liberemur, & in bona introducamur sempiterna, Amen.

Psal. 93. & 99.

2. Mach. 5. & 2. Re. 14.

Exod. 15.

Psalm. 16. Psal. 35. Esai. 65.

Psal. 93. & 99.

2. Mach. 5. & 2. Re. 14.

Exod. 15.

Psalm. 16. Psal. 35. Esai. 65.

Psal. 49.

os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecasti sermones meos retrorsum, &c. Quapropter, si is qui peccator est, cupiat vnà cum iustis laudare dominum, curet primum illis se similem reddere, per poenitentiam abluens immunditiam peccatorum: atque ita demum speciosam laudem Deo profert in ore suo. ¶ Versu 11. Consilium autem domini in æternum manet. Consilium & cogitatio si secundum proprietatem significationis accipiuntur, non competunt Deo. Non enim est in Deo consilium neque cogitatio: quæ sunt ex imperfectione, & includunt rationationis quendam discursum. Tunc enim cõsulit homo, quando varia perpendit, & simul confert: sicque deliberat, vt eligat quod visum fuerit melius. Et tunc, cogitat cum multa mente voluit, & varia coagitat, vnde etiam nomen accipit cogitatio. Pro cuius intellectu sciendum est cogitationem & cõsiliu dupliciter accipi. Primò, vt cogitatio sit ille discursus, quo per diuersa discurrentes multa coagitamus: & consilium sit ipsa delibe ratio, qua plura eligibilia simul cõferimus. Secundò, accipimus minus proprie cogitationem pro cõclusionem quæ per rationationis discursum tandem acquiritur, & post illa coagitationem in mente relinquunt. Consilium verò pro electione illa quæ terminat deliberationis collationem, & est velut cõclusio prioris cõsiliij. Cùm ergo in Deum ista nõ cõpetant, neque discurrere ratiocinãdo, neq; cõfulere deliberãdo, qui omnia simplicissima intelligentia cõtuetur, & simplici volitione eligit: patet neque cogitationem neque consilium in Deo inueniri, secundum eum modum quo in hominibus ponuntur. Cùm autè Deo in scripturis attribuuntur, fere secundo modo accipiuntur, imperfecto tamè secluso. Accipiturque cogitatio pro definitione & iudicio metis eius, quã sine discursu habet rationationis. Consilium autem pro definita voluntate & proposito voluntatis eius quod in eo est absque omni deliberatione, & collatione vnus ad aliud. Atq; hæc sunt cõsilia, & hæc sunt cogitationes domini, quæ manent in æternum. ¶ Versu 10. Beata gens cuius dominus Deus eius. Non talis est in hoc versu cõstructio dictionum, qualis esse videtur prima facie secundum positionis ordinem: sed intelligere oportet nominatiuũ, dominus, vt suppositum verbi, est: alterum autè nominatiuum, Deus, vt à posteriori parte rectum, à verbo substantiuo, ad hunc modum, Beata gens, cuius dominus est Deus eius. Quemadmodum enim maledicti sunt, quorum idola & demonia sunt dii eorum: ita beati asseruntur à Propheta, quorũ dominus est Deus eorum. Sed & pronomini illius posterioris additio diligenter notanda est: quò nõ sit quantum ad emphasim & plenitudinẽ sententiæ superfluum, tametsi Latinitatis & grammatice ratio nõ vsque adeò cõstet. Si enim omitteretur illud pronome nõ uisissimum, dicereturque tantum, Beata gens, cuius dominus est Deus, sententia haberet beatam esse gentem illam quæ dominum habet Deum. Cùm verò additur eius, sententia est beatam esse gentẽ illam quæ dominum habet Deum suum. Quamquam autem in vtroque horum secundum rem eadem sententia indicetur, maiorem tamen emphasim habet illa posterior eloquutio, cum sua sententia: atque ob hoc magis oblectat pios animos, tametsi forsitan minus sit grata linguis disertis, & delicatis auribus. Sancta enim scriptura, mentium non aurium delicias spectat.

XXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Propheta in hoc Psalmo, corde & ore Deum laudare proponens, inuitat ad idem vniuersitatem iustorum, eã in spiritu alloquens, tã quoad absentes, quã presentes: quibus domini proponit benignitatẽ, in exaudiendo orationes sanctorum suorum, pro laudis materia & incitamento gratiarum actionis: peculiariter verò suã exauditionis exemplum proponens, atque ex illo ceteros exhortãdo inuitans, vt gustent, & videãt quòd suauis sit dominus, vtq; illum timeant, qui suos seruos (seculi diuitibus penuriam patientibus) omnibus verè bonis abundare facit. Atque hæc quidem decem primis versibus. Post hoc verò, ad instructionem sese conuertens, in quo iustitia & timor Dei consistat, edocet: & de domini erga iustos benigno respectu, speciali; custodia, protectione, & prouisione, impiorumque ex aduerso punitione, pluribus versibus late differit, eademq; subinde replicans propter spiritus plenitudinem. Atque hæc ad finem vsque Psalmi perdurant.

TRIGESIMITERTII PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Benedicã dominum in omni tẽpore: * semper laus eius in ore meo.
- 2 In domino laudabitur anima mea: * audiant mansueti, & lætentur.
- 3 Magnificate dominũ mecum: * & exaltemus nomen eius in idipsum.
- 4 Exquisiui dominum

Benedicere ego volo, & ex bona voluntate laudare dominũ Deũ, omnibus diebus quibus viuã, pro tã immẽnsis suis, quæ in me collocauit, beneficijs: * nunquã deficiet laus eius ab ore meo, sed erit ipsa mihi vt in corde, ita & in ore, perpetua. 2 In domino magnifice lætabitur, atque gloriabitur cũ laude anima mea, & spiritus meus: * qui mites sunt & humiles corde, in mansuetudine domino seruiẽtes, cupio vt meã hanc audiãt, cognoscãtq; lætitiã, vt pariter & ip si mecum lætẽtur. 3 Magnificate, prædicare, & laudibus ac psalmis vnã mecũ celebrate omni laude dignissimum omnipotentẽ dominũ, quicũque fidei estis & mansueti corde: * & exaltemus atque glorificemus eũ pariter, vos mecũ, & ego vobiscũ, vno studio, eodẽ animo, eodẽque conatu & seruire: vt quia ex memetipso nequaquã sufficere dignã vllã magnificentiã & beneficentiã illius gratiarũ actionẽ persoluerẽ, saltem vestro auxilio, & communi charitatis studio, fiat illi laus nostra accessior. 4 Ecce ego primũ quid ipse sim expertus, pponã, quo vos ad col laudandum reddã alacriores. Cum magno cordis affectu ego requisii do-

A * & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

5. Accedite ad eum, & illuminamini.

* & facies vestræ non confundentur.

6. Iste pauper clamauit & dominus exaudiuit eum: & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum.

7. Immittit angelus domini in circuitu timentium eum: * & eripiet eos.

8. Gustate & videte, quoniam suauis est dominus:

* beatus vir qui sperat in eo.

C 9. Timete dominũ omnes sancti eius:

* quoniam non est inopia timentibus eum.

10. Diuites egerunt & esurierunt:

* inquirentes autẽ dominum non minuentur omni bono.

D 11. Venite filij, audite me:

* timorem domini docebo vos.

12. Quis est homo, qui vult vitam?

* diligit dies videre bonos?

13. Prohibe linguam tuam à malo:

ui dominum in oratione mea, & ipse me exaudiuit orantẽ: * & ex omnibus tribulationibus meis vnde cũq; mihi obuenerint, ex omnibus necessitatibus & angustijs ipse me sua consolatione & protectione liberauit. Et quoniam ita in memetipso Dei beneficia largiter sum expertus, sciens non esse personarũ acceptorẽ Deũ: circò etiã vos, qui cunq; estis fidei & mansueti corde ac bonæ voluntatis, urgente me summa charitate fidei exhortor, vt accedatis cũ fiducia ad thronum gratiæ eius. Accedẽtes enim illuminabimini à respectu vultus ei⁹, quẽ super vos faciet illulcescere qui fidei corde ad eũ accesseritis: * & nõ eritis cõfusi, neq; repulsam patiemini, sed benigne donabit vobis petitiones cordis vestri, honorabitque faciem vestrã in benignitate sua. 6. Quis verò hoc possit iure metuere, ne accedẽs ad dominũ cõfusus recedat? Ecce enim hũc pauperculũ & vilissimũ hominũ (meipsum) dicit eo, qui pauper sum, egenus & medicus, & ex memetipso nil nisi nihil clamantẽ & orantẽ nequaquã despexit, neque confudit aut abiecit ad se accedentẽ: sed exaudiuit benigne, & ex omnibus angustijs atq; necessitatibus liberauit. Quare ergo quisquã metuat accedere, aut cõfundi timeat? 7. Per circuitũ timentium dominũ angelus illius ad eorum auxiliũ & protectionẽ deputatus atq; destinatus sese immitit, seseq; diffundit, & velut castrametatur per circuitũ eorũ, ne possint ad illis nocendum accedere aduersarij: * Immittit etiã angelus domini terrore & timore per circuitũ seruorũ Dei, in aduersarios qui vnde quaque illos obfederint: * & ipse pro illis pugnas defendet eos ab omni malo, Hebr. 1. & ex omnibus periculis faciet saluos. Sũt enim angeli Dei ministratores spiritus, in ministeriũ missi, propter timẽtes dominum, qui here P sal. 90. ditatè accipiẽt salutis eterne: & hoc habet de iustis à Deo madata, vt custodiãt eos in omnibus vijs ipsorum. 8. Laborate gustare, & intima experiẽtia sentire, disciteq; & cognoscite, quò benignus, dulcis sit & suauis domin⁹ omnibus qui requirũt illum: nequaquã amarus, durus, aut sterus, morosus, crudelis aut difficilis, cuiusmodi ferẽ inter homines esse solẽt qui vlla potẽtia siue autoritate præminent: * verè beatus est vir ille, & securus est de bona salute, quisquis spẽ suã & fiduciã in eo cõstituit, illiq; ex toto corde suam animã & seipsum in benefactis cõmẽdat. 9. Reuerẽtiamini, timete, diligite, & honorate dominum Deum omnes serui eius, qui creditis in eũ: eiusq; madata obseruate diligẽter: * quoniam ijs qui sic cũ filiali affectu timet ac reuerentur, nullius rei est defect⁹ nulla egestas, nihilq; illis deesse patitur De⁹, quod ad salutẽ sit eis necessariũ, sed sunt diuites per illum in omni bono, ita vt nihil illis desit in vlla gratia & bono spiritali: In corporalibus verò bonis, tametsi videatur egere, habet tamẽ omnia, & abundat: cũ per internã consolationẽ hæc omnia nihil faciũt, & de defectu magis quã abundantia gloriari sciũt. 10. Diuites sæculi qui in diuitijs transitorijs huius mundi spẽ suã constituũt, & in illis omne adhibet studiu, ipsi verè egeni sunt, pauperes & inopes, esuriemq; & defectũ magnum patietes: qui spiritaliũ bonorũ (quæ sola verè bona sunt) omnino nihil vel paululũ admodum habet, eo quòd nimium intetĩ caducis, transitorijs, & proinde falsis bonis, negligant ea quæ sola sunt verè bona: * qui autem ex bono corde seruiunt domino, & illi desiderãt placere, hi non deficiẽt, non patientur egestatem, & defectum in vilo verè bono, sed abundantiam consequentur omnium per Deũ. 11. O fratres mei & filij) sic P sal. 110. Eccl. 1. enim per amoris tenerritudine mihi nũc placet omnes vos seruos Dei & presentes & futuros tali nuncupatione cõpellare) accedite huc ad me, qui vos rem vtilissimã cupio monere: & auribus tã cordis quã corporis suscipite doctrinã meã: * docebo enim vos timorem Dei qui est verã sapientiæ initium, & sine quo nemo potest iustificari, ac proinde ante omnia maxime vobis est necessarius. 12. Quisquis igitur hominum es, qui veram cupis possidere vitam, eam quã secundum Deum est, quã nulla mors subsequetur, vitam animæ & spiritus, nunc quidem in gratia, post verò in gloria, sempiternam: * quisquis dies bonos cupis experiri, dies illos æternitatis beatos in gloria, dies interminabiles, dies sine noctibus, dies qui nunquã occidet, dies gaudij perpetui & felicitatis æternæ: quisquis (inquam) es tu qui ista desideras erunt tibi quæ subsequuntur diligenter attendenda, & obseruanda diligentius. 13. Primum quidem linguam tuam compescere stude, ne egrediatur per eam quod malum est, ne vllum vel noxium vel mendax ver-

Iacob. 1.

Matt. 12.

Prou. 21.

Rom. 12.

Matt. 5.

Pfal. 75.

2. Cor. 13.

* inquire pacem, & persequere eam.

* & aures eius in preces eorum.

16. Vultus autem domini super facientes mala: vt perdat de terra memoriam eorum.

17. Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos:

* & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

18. Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde:

* & humiles spiritu saluabit.

19. Multae tribulationes iustorum.

1. Tim. 3.

verbum vel etiã vanum & otiosum proferas. Nam qui se existimat religioſum eſſe, & nõ refrenat linguam ſuam, huius procul dubio vana eſt religio: quandoquidem de omni verbo otioſo quod loquuti fuerit homines, reddituri ſunt rationẽ in iudicio domini: potiffimum autẽ otium cuſtodias, ne quicquã loquatur noxium, aut fraudulentũ, aut doſoſum aduerſus proximos ſuos. Qui enim dolos loquuntur, Deo ſunt abominabiles: Qui autẽ cuſtodit os ſuũ, ſeruat animã ſuã. 4. Hoc autem iacto fundamento à linguę cuſtodia, ſine quo facillime corruet quicquid ædificatum fuerit, ſollicitum te deinde exhibeas in fugiẽdo malum, & proſequẽdo bonum: ita vt ab omni vitio abhorreas: & quicquid malum eſſe didiceris, ac proinde Deo ingratum, id tanquã venenum peſtiferum, præſentiſſimum toxicum fugias: operibus autem virtutis & bonitatis diligenter inſiſtas: & quicquid bonum eſſe, ac proinde Deo gratum didiceris, id fideliter & ſollicite implere feſtines: * ad hæc, diligenter perquire pacẽ & ſectare eã ſollicite, quæcunque ad pacem faciunt libenter amplectens: pacem (inquam) primum quidem cum Deo, vt nihil in te patiaris inhabitare quod inter te & ipſum ponat iuſtam diſſidij cauſam: deinde, & cum temetipſo, & ſecundum ſpiritum & rationis iudicium, turbulentas omnes & ſeditioſas tã cogitationes, quã affectiones ſtudeas in pacẽ & cõcordiã cõponere: poſtremo & cũ proximis, vt quãtum fieri poteſt: & quãtum in te eſt, cũ omnibus hominibus pacẽ habeas: neque ſolum habeas ipſe, verum etiã in alijs pacem ſemper ſtudeas cõponere. Beati enim paciſſimi, quoniã filij Dei vocabuntur. Et in pace eſt locus eius, qui eſt Deus pacis. 15. Nihil verò pigere te debet huius laboris, neque tibi hoc virtutis ſtudium eſſe debet moleſtum. Oculi nãque domini (id eſt, benignus & paternus reſpectus illius) aſpiciunt ad eos qui ſtudent iuſtitie, & curam ipſe gerit de illis, vt eos in ſuis conatibus cõſoletur, adiuuet, atque cõfirmet: * & auditum benignum faciemque præbet illorum præcibus, paratus ſemper ad exaudiendũ illos, quicquid in oratione petierint, vt ppter hoc nemo debeat à virtutis ſtudio deficere, ſciens, liberum ſibi in omni difficultate ad dominũ patere acceſſum & ſecurum reſugiũ. 16. Ex aduerſo autem, ſuper eos qui ſtudent impietati, eſt vultus iracundię & indignationis Dei, & toruus aſpectus eius etiam illorum opera, ſed nõ in ipſorum bonum conſiderã: * nimirum, vt operarios iniquitatis iuſto ſuo iudicio in perditionem mittat pro ſuarum iniquitatũ demeritis, ſicque eos de terra viuentiũ diſperdat, & prorũs auferat memoriã eorum tam de terra iſta corporaliter viuentium, vnde per mortẽ auferẽtur, quã de terra iſta æternaliter viuentiũ, vbi nulla erit memoriã damnatorum qui proiecti ſunt à facie Dei. 17. Et quoniã (vt diximus) oculi domini ſuper iuſtos ſunt, & aures ad preces eorũ hie fit, vt quotieſcunq; iuſti ad dominũ clamauerint, ipſe mox ſit ad exauditionem parat: vt quodcunq; poſtulauerint, ipſe eis (iuxta quod profuturũ & ſalutare nõuerit) concedat: * & ex omnibus tribulationibus, anguſtijs, & neceſſitatibus, in quib; fuerint, ipſe eos benigne liberabit ſecundũ beneplacitum ſuum: nonnunquã quidẽ etiã tẽporali liberatione, ſemper autem ſpiritali & æterna: ita ſanctõs interius in præſenti conſolãdo, vt in tribulationibus nõ deficiant: tandem verò, ex omnibus malis in felicitatẽ æternã eoſdem recipiẽdo. 18. Propẽ eſt dominus, per ſuã miſericordiã præſentiã, iis qui ſunt propter tribulationem & tẽtationem magnitudinẽ animo anxio, ac velut cõfracto atq; cõtrito quẽdam modũ permittit nonnunquã De; etiã, iuſtis cõtingere ad ſuũ exercitiũ & meriti augmentũ, vt tẽtationum vel magnitudinẽ vel multitudinẽ vel longanimitã ac cõtina duratiõem, veluti in anxietate animi veniãt cupiẽtes omnimodis ſeruare iuſtitia, & tamen ppter tẽtationum vehementiã metuente, ne forte eã cõtingat relinquere: atque his propẽ adefi domin; bonã voluntatem aſpiciens, quo eos ſuſtenter: & nequa quã collabi in deſperationem, aut cõfringi per tẽtationem, patietur: * & eos qui ſunt pauperes, ſpiritu & corde humili, humiliter Deo ſuas animas cõmendãtes, ipſe humilium ſaluãtor faciet ſaluos ab omni malo, in regnum ſuum caeleſte. 19. Multæ quidem numero, ac variæ admodum vndiquaque obueniunt tribulationes iuſtis: & neceſſe eſt omnes qui pie volunt viuere multiplicem pati perſequutionem, Deo ſic diſponente ad illorum coronam: partim quidem à mundi hominibus, partim à carnis vel prauitatibus vel neceſſitatibus, partim à

A * & de omnibus his liberabit eos dominus.

20. Custodit dominus ossa eorũ: vnum ex his non conteretur.

21. Mors peccatorum peſſima:

* & qui oderunt iuſtũ delinquent.

22. Redimet dominus animas ſeruorũ ſuorũ: * & non delinquent omnes qui ſperant in eo.

micis dæmonibus: verum etiam ſi millecuplo plura forẽt ac grauiora Dominus vnus eſt, qui de omnibus eos liberat, & per varias tribulationes (quafi aurum in fornace) probatos, ad gloriã regni illos perducit. 20. Et licet videantur iuſti apud homines nonnunquã male tractari ſecundum corpus à malis, & vſque ad oſſa in illos nonnunquã contingat deſequiri: Illud tamen ſciendum eſt, quòd Dominus omnia oſſa iuſtorum numerata habet, neque vnum ex illis perire ſinet in nihilum quod non illis diligenter cuſtodiat, & in ſuo tempore cum magna gloria reſtituat in reſurrectione: quemadmodũ iuſtorũ omnes capilli numerati ſunt, & capillus de capite illorum perire nõ poteſt. 21. At verò mors peccatorum vere peſſima eſt, & maxime metuenda: tã illa ſecũda, qua anima morte æterna perditur, quam etiã prior mors corporis, quæ tamen nonnunquã mitior videatur morte violenta iuſtorũ, eſt tamen ſecundum verum iudicium terribiliſſima, quoniã per ipſam ad mortem tráſitur æternã, & damnationem cruciatus perpetui: cum ecõtrario iuſti per mortem temporalem pertingant ad æterna gaudia: * & omnes qui iuſtos oderũt, atque in eos machinantur mala: taquam oſſes iuſtitię, peccatores ſeſe cõprobant, & damnationis reos, quã etiam nõ euadent. 22. Dominus autem ſaluabit animas eorum qui ſibi quærũt in ſanctitate & iuſtitia placere: nec patietur, quantum ad animã, quicquam illis ab hoſtibus accidere aduerſi: * & qui in eo ſpem ſuã iactant & bene firmatam habuerint, non cadent in peccatum tale quò prorũs à Deo ſeparentur. Sollicite enim curabunt, ne peccatũ vllum tale admittant: & ſi forte contingerit incidere, ſollicite curabũt, ne in peccato permaneat, ſed reſurgẽt quãtocunq; in ſpe miſericordiã Dei.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXIII.

Verſu ſecundo, In domino laudabitur anima mea. Nota verbum laudari in ſacris literis ſolitum vſurpari nonnunquam pro gloriari. Eſt enim hoc in loco, ac ſi dicas, In domino gloriabitur anima mea: quemadmodum alibi, Lætabitur iuſtus in domino, & laudabitur in eo omnes recti corde, id eſt gloriabuntur. Non enim videtur hic Dauid loqui vel de laude vel laudatione ſuę anime, paſſiue accipiẽdo, qua videlicet anima ipſius laudaretur: cum hoc in loco potiffimum de laudatione Dei attendat facere ſermonem, videtur ergo iſtud verbum laudabitur, & in hoc loco, & in alijs ſimilibus, quanquam voce paſſiuam habeat terminationem, magis tamen actiuam vel neutram habere ſignificationem, quemadmodum gloriari, aut lætare: & ſignificat, cum laude lætari, quod pene idem eſt cum gloriari. Verſu quinto, Facies veſtræ non confundentur. Ex more ſcripturarum dicimus confundi faciẽs eorum quibus denegatur petitiõ. Vnde 3. Regum 2. loquens pro Adonia ad Salomonem mater ipſius Bethſabææ, dicebat, Petitiõnem vnã paruulam ego deprecor à te, Non confundas faciẽm meam. Verſu ſexto, Iſte pauper clamauit. Iſte pauper cum ait, videtur eſſe demonſtratio ſuiipſius, cum alium neminem exprimat, neq; certam aliam perſonam deſignet. Nam ita fere loqui ſolemus, quoties de nobis abiectus loquimur. Veluti ſi dicam Miſerere Deus huic pauperulo peccatori, demonſtrando meipſum qui loquor. Sed & alias ſeſe pauperem & inopem atq; contemptum nominat Palmiſta, veluti Palmo. 118. Adoleſcentulus ſum ego & contemptus. Et alibi, Ego vero mendicus ſum & pauper. Verſu octauo, Guſtate & videte quoniã ſuauiſ eſt dominus. Suauiſ hic non intelligitur, vt ad guſtum referatur, vt ſignificet dulcedinem. Nam Græce eſt χερσός, id eſt, bonus ſiue benignus: opponiturque fero, aut immiti, aut difficili. Et ita etiam vertit beatus Hieronymus ex Hebræo: Quoniã bonus eſt dominus. Ad eundem modum accipi etiam debet hæc eadem vox Palmo. centeſimo quadreſimo quarto, cum dicitur, Suauiſ dominus vnũuerſis, & cætera. Verſu nouo & decimo, Non eſt inopia timentibus eum. Notandum illud, quod hic dicitur de timentibus dominũ, nihil eis poſſe deeſſe, principaliter intelligi de bonis ſpiritalibus iis quę ad ſalutem hominũ fuerint neceſſaria. Nam horum non finit Deus ſeruos ſuos pati defectũ, quin (vt ait Paulus) præſter illis abunde omnia. Habet tamen minus principaliter etiam de bonis temporalibus veritatem: Sancti enim viri, qui propter internas diuitias tranſitoria iſta pro nihilo pendũt, neq; ea requirunt, niſi quatenus ad vitã corporis tráſigendam & ſatisfaciendam naturali neceſſitati, illis opus habuerint pauciſſimis, & ijs quidẽ viliſſimis contenti, facile habent & adipiſcuntur quod cupiunt, id eſt, victũ & veſtitũ: quẽadmodum ex illis quidã egregius ait. Habentes alimenta, & quibus tegamur, hiſ cõteti ſumus. Et alibi, cum paucula quãdã in neceſſitates quotidianas ex donatione fidelium recepiſſet, Habeo (inquit) omnia, & abundo. Imò verò alio ruſum in loco nihil habens, gloriatur nihilominus omnia ſe poſſidere. Tam facit opulentos ea quę ſecundum Deum eſt ſpiritus vera paupertas, Sed & vetus illud miſericordiã, & omnis pietatis exẽplum, ſanctus Tobias filium ſuum erudiens, dicebat: Noli timere fili mi, pauperem quidem vitã gerimus: ſed habebimus multa bona, ſi timuerimus Deum, & reſceſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene ſed etſi contingat ſanctos Dei interdum vix etiam neceſſaria inuenire naturali ſuſtentioni, ne hoc quidẽ admodum grauare ferunt, qui in Deo firmati ſunt. Vnde ille ditiffimus omnium poſſeſſor, quem ſuprà commemorauimus, didiciſſe cõfiteretur, quomodo cõtentus eſſe etiam in minimis poſſit. Ego (inquit) didici, in quibus ſum ſufficiens eſſe. Scio & humiliari, ſcio & abundare vbiquę, & in omnibus inſti-

Sapient. 5.

Pfal. 63.

3. Reg. 2.

Pfal. 118.

Pfal. 39.

Pfal. 144.

1. Tim. 6.

Ibidem.

Philip. 4.

2. Cor. 6.

Philip. 4.

institutus sum & satiari, & esurire, & abundare, & penuriã pati. Omnia (inquit) possum in eo qui me confortat. At verò huius sæculi diuites, qui præter fallas istas temporarias, alias non nouerunt veras & æternas diuitias, ac proinde spem omnem in illis ponunt, & cor totum ad illas adiciunt, dum sine modo eas expetunt, nullum suę cupiditati cõstituentes terminum, fit, vt post multum laborem, post plurima pericula, quantumuis magnos acervos congregauerint, nunquam tamen expleri valeat illorum inordinata cupiditas: neq; eo deuenire aliquando possunt, vt eorum quę desiderant, sat habere se dicant. Quã interminabilem & insanabilem diuitum cupiditatem, Seuerinus Boetius eximius ille Christianorum Philosophus, imò philosophice magis Theologus, in libro de philosophico consolatu pulcherrime depingit & exprimit metro secundo libri secundi. Quod carmen totum, quoniam lectu & attentione est dignissimum, pariterq; nostro proposito valde accommodum, iccirco huic loco duximus inferendum. Sic ergo apud illum canit sacra Philosophia.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus versat arenas,
Aut quot stelliferis ædita noctibus
Cælo sydera fulgent,
Tantas fundat opes, nec retrahit manum
Pleno copia cornu:
Humanum miseris haud ideo genus
Cesset flere querelas.
Quamuis vota libens excipiat Deus,
Multa prodigus auri,
Et claris auidos ornet honoribus:
Nil iam parva videntur,
Sed quaesita vorans sæua rapacitas
Alios pandit hiatus.
Quæ iam præcipitem fræna cupidinem
Certo sine retentent
Largis cum potius muneribus fluens
Sitis ardescit habendi?
Nunquam diues agit, qui trepidus gemens,
Sese credit egentem.

Cum itaq; sancti Dei homines minimis paucissimisque plenissime contenti, abundant etiam in tenuissima substantia: hi vero etiã in amplissimis possessionibus semper adhuc egeant, semper eis desit aliquid, ad quod aspirant, imò quo amplius cõquirunt, eo & pluribus & maioribus in dies indigeant: constat iuxta veritatem (etiam quo ad res temporarias) his esurientibus & defectu patientibus in suis diuitijs, illos in sua tenuitate, vel etiam penuria abundare. Quis autem dubitet eum qui eget, pauperiorem esse secundum veritatem eo qui abundat? Relinquitur itaque tam de spiritualibus, quam de temporalibus bonis verum esse propositum Prophetæ sermonem.

XXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus hic viro iusto competit, qui ab aduersarijs persecutionem grauem patitur, cū sit ipse innocens, & illi nullam habeant causam hunc persequendi, in quo, De eo more humano loquens, quasi viro pugnatori, ipsum aduocat in suum vltorem, defensorem & saluatorem: confusionē imprecans ex aduerso suis persecutoribus, quos ait sibi mortis tetendisse laqueos, quos secundum conformitatem ordinationis Diuine iustitiæ, vel precatur vt veniant, vel prædicit venturos super autores suos. Ipse verò in Deo suo latari promittit, eiq; vt pauperum liberatori confessionis laudem persoluere. Atq; hæc quidem, vsque ad versu decimum tertium. Hic verò iterum reuertitur ad commemorandum peruersitatem aduersariorum & suam ex aduerso humilitatem atq; charitatem, qua se pro illorum peccatis poenitentiam egisse, atq; humiliter supplicasse profutur, qua etiã erga illos vt amicos & fratres sese studuit exhibere, ac pro eorum malis cum lætu dolere: cum illi e contrario præ nimia indignatione, & obdurata inuidia: ita vt cum ille eis quasi amicis placere fraterno affectu studeat, hi e contrario hostili animo dentibus frendeant in illum. Atq; hæc vsq; ad versum vigesimū. De hinc tribus versibus subsequenibus liberationem postulat à Deo, pro exauditione gratiarum actionem & laudis confessionem promittens. Mox verò versu 24. & 25. aduersariorum duplicitatem & malitiam replicat, vt ad exaudiendum facilius fleat quem orat. Nam versibus sequentibus, magno affectu à Deo postulat sibi quidem liberationem & salutem, illis verò confusionem pro meritis dignam, vt exultent quibus grata est innocentia atq; iustitia, & ipse per linguam suam liberatori personet confessionem sempiternam. Illud autem in hoc Psalmo aduertendum est, quod & in pluribus alijs, posse videlicet eum pene indifferenter referri vel ad personam Christi domini, vel ad personam David, vel ad vnum quemlibet ex iustis, qui sunt in tribulatione & persecutione ab aduersarijs constituti. Nos autem in elucidatione ita omnia temperabimus, vt cuilibet etiam iusto aptari facile possit, ad Dominum secundum hanc formam clamare volenti, aut gratias agere. siquidem in hoc Psalmo permixtim, nunc diuini auxilij imploratio, nunc pro exauditione gratiarum actio proponitur. In annotationibus autem distinctius quædam vel Christo applicabuntur, vel Davidi.

TRI

1. Iudica domine nocentes me: * expugna impugnantes me.
2. Apprehende arma & scutum: * & exurge adiutorium meum.
3. Effunde framẽa & conclude aduersus eos qui persequuntur me: * dic animæ meæ, salus tua ego sum.
4. Confundantur & reuereantur querentes animam meam.
5. Auertantur retrorsum, & confundantur, cogitantes mihi mala.
6. Fiant tanquam puluis ante faciem venti: * & angelus domini coartans eos.
7. Fiant via illorum tenebræ & lubricus: * & angelus domini persequens eos.
8. Quoniã gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: * superuacue exprobrauerunt animam meam.
9. Veniat illi laqueus quẽ ignorat: * & captio quã abscondit apprehendat eũ: * & in laqueum cadat in idipsum.
10. Anima autem mea exultabit in domino: * & delectabitur super salutari suo.
11. Omnia ossa mea dicent: domine, quis similis tibi?
12. Eripiens inopẽ de

A Ac pro me domine iudiciũ aduersus eos qui mihi querunt nocentia inferre: eosq; propter suam iniquitatem, secundum iustitiam tuam condẽna: vt quod querunt, adimplere non valeat: * pugna pro me aduersus illos, qui me suis persequutionibus & tentationibus impugnant. 2. Quasi vir pugnator exhibe te mihi, & in pugnam mihi te prepara, quomodo facere solent homines qui ad pugnam sese accingentes arma arripiunt, quibus hostem feriant, & scutum quo se ab hostium ictibus defendant: * sic (inquam) paratus ad prælium, adueni mihi in adiutorium contra aduersarios meos: qui vt me sunt longe potetiores, ita tua potentia multo sunt inferiores. 3. Insuper (vt humano more amplius tibi loquar Domine Deus meus euagina, & velut extra vaginã effunde gladiũ vltionis tuæ, quem donec dissimulas, donec differs facere iudiciũ, quasi conclusum intra vaginã seruare videris: & conclude, atque obfidionem pone per circuitum contra eos qui persequuntur me, vt non valeant tuum iudiciũ & tuas manus effugere: * mihi verò interius in spiritu loquẽs, testificare de salute, quod eam tu mihi sis certò præstiturus, quod videlicet non sim hostium impugnationibus deuincendus, sed tua protectione semper securus ac saluus sim futurus. 4. Illi autem qui animã meam querebant diripere, qui perdere laborabant vitã meam, & ad mortem me pertrahere, cõfusionem accipiant, & erubescantia atque pudore impleantur, cum se viderint suo proposito per tuã protectionem fraudatos. 5. Cogantur tua protectione retrorsum reuerti, id est, à cepto cordis sui proposito desistere, impediti nimirum obstaculo potentia & voluntatis tuę: & confundantur, perficere non valentes conceptũ desiderium, omnes qui cogitabant cõtra me mala, qui consilia faciebãt, & in corde versabant, quomodo mihi mala irrogarent. 6. Fiant huiusmodi, te dissipante eorum conatus quasi puluis terræ aridus ante conspectum venti: vt quemadmodum ob venti impetum nullã habet puluis soliditatem, neque continuitatẽ, sed rapitur atque dispergitur à vento quocunq; ille proiecerit: ita tu per vim potentia tuæ dissipet & dispergas eos, vt non valeat quod desiderant: * & angelus tuus, domine, ad auxilium mihi destinatus, sit coartans, persequens, impellens, atq; ad fugam compellens eos, vt cogatur cepta relinquere & proposita nequeant perficere. 7. Via illorum fiat obscura & tenebrosã, vt non videant quo vadant: fiat etiã lubrica, vt non valeant cõmode per eas ambulare, vel effugere: * & sit angelus tuus domine persequens eos, cõsque in fugam compellens, ad faciendum pro me vindictam & iudiciũ. 8. Sine causa namque, & præter meum omne meritum, in abscondito posuerunt mihi laqueum perditionis, & insidias mortis, per quas me querebant in perditionem concludere, & morte illaqueare: * sine causa & absque meo omni demerito, opprobrio affecerunt animã meã, loquutiq; sunt mala contra eam. 9. Veniat illis (quicunq; tandem fuerint qui mihi sine causa mala querunt) laqueus inspiratus, & malum inexpectatũ, quod ipsi mihi meditabatur: * aut laqueus damnationis æternæ (qui est laqueus inextricabilis) quem modo ignorant, quem nunc non attendunt, qui mala meditatur cõtra proximos suos: * & rete illud siue laqueus ille ad captionem meã ab illis paratus, quẽ illi in occulto posuerant ad me illaqueandũ, comprehendat eos, ita vt ipsimet qui alijs insidias posuerant, incidant in laqueũ in laqueum (inquã) ipsum eundem quẽ innocentibus alijs parauerant. Ita enim habet vltio Diuinæ iustitiæ, vt eos qui proximis suis machinatur mala, & mortẽ meditantur damnationis æternæ, indissolubilibus nexibus inuoluat. 10. Anima autẽ mea Diuino iudicio liberata, vel de liberatione securã, magnifice gaudebit in domino Deo saluatore suo: * & iucundabitur de salute sua, quã illi Diuina præstitit benignitas, aut in saluatore suo qui sibi salutẽ præstitit, & ab inimicis liberationẽ. 11. Tãta autem erit exultatio animę meę, vt ex omnibus, viribus te collaudet, ita vt omnes vires quæ in ea & ab ea sunt (quę sunt veluti ossa in corpore) tanquã gesticentes cõfessionẽ laudis persoluere, dicat tibi & cõfiteantur qd nemò sit alius similis tibi, sic omnimodis magnus, sic potens, sic sapiens, sic bonus ad saluandũ humiles. 12. Tu es enim qui liberas eos, qui-

manu fortiorum eius:
*egenū & pauperem a diripientibus eum.

13. Surgētes testes ini-
qui, quae ignorabam in-
terrogabant me.

14. Retribuebant mi-
hi mala pro bonis: * ste-
rilitatem animae meae.

15. Ego autem, cū mi-
hi molesti essent, indu-
bar cilicio.

16. Humiliabā in ieiunio
animam meā: * & oratio
mea in sinu meo conuertetur.

17. Quasi proximū &
quasi fratrem nostrum
sic complacēbā: * quasi
lugens & contristatus,
sic humiliabar.

18. Et aduersū me le-
tati sunt, & cōuenerūt:
* congregata sunt super
me flagella, et ignorauī.

19. Discipati sunt nec
cōpuncti: * tentauerunt
me, subsannauerūt me
subsannatione, fremue-
runt super me dentibus
suis.

20. Domine quando re-
spicies: * restitue animā
meam a malignitate eo-
rum: * a leonibus vnica
meam.

21. Confitebor tibi in
Ecclesia magna: * in po-
pulo graui laudabo te.

bus deest humanum auxilium de potentia & violenta manu potentū
seculi, qui ipsi sunt diuitijs, dignitate, & autoritate potentiores: * qui
liberas egenos & pauperes supplices tuos, tibi que deuotos, a violentia
iniquorum qui eos per vim quærunt opprimere. 13. Volo autem ego
ad laudem tuā, meae oppressionis & persequutionis exponere graui-
tatem. Ecce confurgentes aduersum me falsi testes, obiciebant mihi,
& proponebant quasi reo ea de quibus mihi secundum veritatem mihi
me eram conscius, & a quibus me conscientia & veritas nouit alie-
nissimum: de illis me accusabant, quae ego nunquam me vel dixisse vel
fecisse cognoueram. 14. Pro bonis quae ego illis impenderā, & impen-
dere non desinebā, reddebant mihi mala, afflictiones & persequutio-
nes grauisimas, quas ab illis sustinui: * ad sterilitatem animae meae, ita ut
quasi sterilem facerent animam meam, cui praeter nimiam molestiam nihil
agere libebat eorū quae vellet: quemadmodum accidere solet ijs qui
nimis premuntur molestijs, ut quasi steriles & semimortui videantur,
dum eis nihil agere liber, vel licet eorum quae vellet. 15. Ego verò, cū
illi sic mihi multis modis essent molesti, non me conuerti ad reddendū
malum pro malo, aut ut pro me ipso vindictam facerē: sed ma-
gis ad poenitentiae lamenta, & ad humilitatis insignia, ut sic humiliar
& poenitens tibi cōmendarem causam animae meae, simul & pro illis
te deprecarer: itaque ego ad humilitatis & poenitentiae protestationem,
operiebā me ipsum cilicio vel sacco, quae sunt opera apta poeni-
tentibus. 16. Humiliabam quoque & affligēbam coram te animā meā
in ieiunio, quod ipsum etiam poenitentibus & sese humiliantibus cō-
uenit: sicque in hac humilitate tam pro meis quā pro illorum peccatis
orabam: * & oratio mea quam pro illis effudi, licet in illis propter im-
pedimentū obstinati cordis eorum non proficeret, non frustra tamen
effusa fuit: quia ad me reuertebatur, & ad memetipsum ac meos redi-
bat copiose fructus ipsius. 17. Tanquam ad amicos, & amicitia singulari
velut proximis, imò tanquam erga fratres meos, sic placide, mansue-
te, & benigne in omni gratia conuersabar ad illos, quantum in me e-
rat, cum illis pacem & charitatem quærens & tenens, sicque meā erga
illos conuersationem instituens, ut laborarem eis tanquam amicis &
fratribus meis cōplacere, si quo modo potuissent emolliiri, & ne quo
modo ego illis causam praestarem mali odij: * & pro illorum obstina-
tione atque consummata malitia sic humiliabar & affligēbar, quae ad-
modū solent qui lucrū habēt & degūt in tristitia. Quia enim charitas
faciebat aliena mala quasi propria reputari, non poteram non contri-
stari & lugere super iniustorum insanabili peruersitate. 18. Ipsi verò ego
trario in malis meis cōtra me gaudebāt, quū mihi mali aliquid viderē-
sent accidere, imò cōuenerunt ipsi pariter aduersum me ut tractarent
quo modo mihi mala inferrent: * sicque per illorum conciliabula ini-
qua, accumulata sunt super me mala plurima, cum ego ignorare cau-
sam tantorum malorum, & nullius omnino rei mihi cōsensus essem, ob-
quam ita contra me impie & crudeliter agerēt. 19. Discipati sunt, atque
in diuersa suis cogitationibus distracti, quærentes varia cōsilia & mo-
dos diuersos, quibus me affligerent: & his omnibus nō sunt cōpuncti
corde, neque vlla miseratione cōmoti super innoctiam meam, sed absque
omni misericordia & cōpunctione pergebant nouā contra me excog-
itare malitiam: * multis & varijs modis vexauerunt me, irrisionibusque
& illusionibus varijs contumeliam magnam & multiplicem intulerūt
mihi insuper & fremuerunt contra me, frēderuntque dentibus suis
praerindignatione nimia, veluti dolentes quod non possent omnē suam
malitiam & crudelitatem sufficienter effundere, veluti maiora ac plu-
ra adhuc irrogare cupientes. 20. Tu verò domine Deus, cui cōmen-
daui causam meam, in quo tota mihi spes reposita est, respice tandem
oculo misericordiae tuae ad me seruum tuum, & mea haec omnia ma-
la, quae sine causa patior ab iniquis: * & animam meam, quae nunc tan-
tis affligitur malis, in libertatem constitue, & eripe a peruersitate il-
lorum: * ab illis (inquam) persequutoribus meis, in modū leonum fe-
rocissimis, animam meam (quae vt vnica est mihi charissima) restitue
in libertatem, & salua, ut ab illis non rapiatur in mortē. 21. Pro gratia-
rum actione ego tibi confessionis laudem persoluam, in multitudine
magna & copiosa fidelium atque sanctorū tuorum, in conspectu om-
nis Ecclesiae sanctae tuae: * in populo multo & magno valde ego lau-
dabo

A 22. Non supergaudeat
mihi qui aduersantur
mihi inique: * qui ode-
runt me gratis, & an-
nuunt oculis.

23. Quoniam mihi quidē
pacifice loquebantur:
* in iracundia terrae, lo-
quētes dolos cogitabāt.

B 24. Et dilatauerunt su-
per me os suum: * dixe-
runt euge euge, viderūt
oculi nostri.

25. Vidisti domine ne
fileas: * domine ne dis-
cedas a me.

26. Exurge, & intēde
iudicio meo: * & Deus
meus & dominus meus
in causam meam.

C 27. Iudica me secundū
iustitiam tuā, domine
Deus meus: * & non su-
pergaudeant mihi.

28. Nō dicāt in cordi-
bus suis, euge euge, ani-
mae nostrae: * nec dicāt,
deuorabimus eum.

29. Erubescāt & reue-
reantur simul qui gra-
tulantur malis meis.

D 30. Induātur cōfusione
& reuerētia, qui mali-
gna loquūtur super me.

31. Exultent & laten-
tur qui volunt iustitiā
meam: * et dicant sem-
per, magnificetur domi-
nus, qui volunt pacem
serui eius.

32. Et lingua mea me-
ditabitur iustitiā tuā:
* tota die laudem tuam.

dabo te: & coram omnibus fidelibus tuis, quorum futurus est maxi-
mus numerus, laudem tibi pro gratiarum actione reddā, cum me ex
illorum manibus saluaueris a morte, & in vitam reduxeris. 22. Non
patiaris tu Domine, neque permittas fieri, ut gaudeant super me, &
de casu atque perditione mea exultent impij illi, qui contra omnem
iustitiam & aequitatem innocentem me persequuntur & tribulant:
* qui sine causa (cum ego illis nihil nisi bonū ostenderim) me prose-
quuntur odio, & nihilominus secundum exteriorum signorum iudi-
cium inimicitias dissimulant, & simulant, finguntque amicitiam, oculi
illis mihi & nutibus (vt solent amici amicis) annuentes. 23. Nā mihi hi
quidem ore pacem monstrabant, & velut amici loquebantur cum pa-
ce & reuerentia, ne prauas eorum machinationes aduerterem: * verum
intrinsecus in iracundia terrena & pessima inuidia (quam ipsi ex ter-
renis affectionibus contra me conceperant) dum mihi loquerentur
dolos, & malitias pessimas contra me voluebant in cordibus suis, ex-
cogitantes quomodo me in mortem & confusionem pertraherent.
24. Et cum ego in malum aliquod venissem, aut aduersi aliquid mihi
contigisset, aperiebant illi in latitudine os suum contra me, ad expo-
brandum & illudendum mihi: * resolutique in cachinum, ad se inui-
cem contra me dixerunt in magna laetitia, euge euge, iam tandem vi-
derunt oculi nostri quod tamdiu desiderauimus, iam oculis nostris
vidimus impletum, vel ex parte aliqua cordis nostri desiderium: sic
inuenim se ad congratulationem de meis malis excitates, & meae mi-
seriae insultantes. 25. Non te ista latent Domine, qui vides, & nosti om-
nia: ac proinde oro, vt motus misericordiae non dissimules, neque ces-
ses auxiliari mihi: * Domine Deus ne elonges te ipsum a me per sub-
tractionem auxiliij & defensionis tuae. Nam si tu vel paululum ab-
scesseris, facillime illi dominabuntur mihi. 26. Exurge Domine, &
quasi de somno excitatus euigila, sisque ardentus ad faciendum & ex-
equendum pro me iudicium contra illos persequutores meos: * tu
(inquam) qui es Dominus meus & Deus meus, exurge, & intende
ad discernendam & iudicandam causam meam, quam tibi commen-
daui, neque vltra differas iudicium. Tempus est enim, vt illorum ma-
litia confundatur, & serui tui patientia remunerationem accipiat.
27. Fac pro me iudicium, & causam meam iudica contra aduersarios
meos, secundum iustitiam & aequitatem tuam: cuius est innocentes
liberare, & condemnare noxios: * & non permittas, vt illi de læ-
tentur, neque patiaris illos sui voti compotes fieri. 28. Non sinas eō-
rum meam deuenire, vt gaudentes de mea perditione, dicant intra se,
laetitia & exultatio sit animae nostrae: non sinas (inquam) ita illos se-
se laetificare de meo interitu: quod certe facerent, si sui propositi ef-
fectu potiri possent: * neque eō rem deuenire patiaris, vt vere dicere
possint, iam prorsus deuorabimus & absorbebimus eum, iam illum
in mortem & perditionem praecipitabimus. 29. Quin potius confu-
sio & erubescencia illis veniat pariter omnibus, quicumque gratulan-
tur & gaudent de malis meis, aut concupiscunt meam perditionem.
30. Confusione & erubescencia inuoluantur, & velut operiantur, qui-
cumque contra me in malum magna & superba loquuti sunt, quicum-
que in superbia aduersum me praesumptuose egerunt. Confundan-
tur (inquam) videntes tuo auxilio omnia ipsorum contra me consi-
lia esse irrita, & per te malum quod mihi fuerant machinati, esse a me
depulsum, & in ipsos potius autores retortum. 31. Illi verò quibus be-
neplacitum est in iustitia mea, & qui amant innocentiam meam, eam-
que illas cupiunt, & saluam ab iniustis persequutoribus, factu Do-
mine, vt exultent & latentur, congaudentes saluti meae: * & illi qui
desiderant & optant pacem atque salutem meam, cum te viderint se-
cundum iustitiam tuam liberasse meam innocentiam, laudem tibi
reddentes, dicant semper, glorificetur Dominus, & benedicant nomi-
ni sancto tuo propter misericordiam mihi exhibitam. 32. Sed & lin-
gua mea de gratiarum actione sollicita, ex corde meditabundo elo-
quetur, & laudabit admirabilem iustitiam tuam: * & laudem tuam iu-
giter omni tempore personare conabitur, neque deficiet laus tua de
ore meo in aeternum, Amen.

Versu 1. 2. & 3. Iud. dom. noc. me. Clarum est in his versibus, ex spiritu abundantia, & velut fidentia ac libera familiaritate ad Deum humano more dirigi sermonem; id quod & in alijs pluribus locis, maxime in Psalmo, subinde solet occurrere. Consonat autem hæc descriptio bellæ factis cum eo quod in Cantico Moyfi dicitur: Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius, Viri enim pugnatoris est, cum prælium fuerit incundum, ad inuasionem hostium arma apprehendere, & ad propriam verò protectionem clypeum assumere, gladium euaginare, & hostem circuncingere, sicq; eum expugnare atque deuincere. Quod autem in 2. parte tertij versus dicitur, Dic anime meæ, salus tua ego sum: illi utcuque consentit, quod in alio Psalmo ait, Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Et alibi, Auditui meo dabis gaudium & lætitiã. Rursum alio in loco, Auditam fac mihi mane misericordiam tuam. Tunc enim dicit animæ nostræ Deus, Salus tua ego sum: cum eam interius consolando, & timorem hostium repellendo, de liberatione & salute securam reddit, & de victoria facit benesperantem. Ac tunc sane loquitur dominus pacem in nobis, tunc datur auditui nostro interiori gaudium, tunc audita fit nobis Dei misericordia. **V**ersu 5. Auertantur retrorsum & confundantur. Auerti retrorsum dicuntur ex communi loquendi consuetudine, qui impediuntur quoquo modo ab impletione operis quod proposuerat aut ceperant. Orat ergo vir iustus, vt ij qui aduersus se mala excogitant, auertantur retrorsum, id est, vt progredi non possint, neque perficere quod vel cogitarant vel ceperant. Hanc autem auersionem vel prohibitionem in malis (qui Deo cedere nesciunt) euestigio subsequitur confusio & erubescencia, eo quod in effectum suas cogitationes perducere sint prohibiti. Nam in viris bonis, etiam si in te qualibet prohiberi eos Diuina dispositione contingat (quemadmodum in Apostolicis actibus Paulo factum legimus, cum in Bithyniã proficisci proponens, prohiberetur à spiritu Iesu) non subsequitur tamen confusio neque deturbatio. Norunt enim Diuinæ dispensationi cedere, & subiectam illi semper suam voluntatem tenentes, non confunduntur, cum illa aliud disposuerit: sed gaudent magis, sua voluntate frustrata superiorem illam, quæ omnibus est præparanda, impleri. **V**ersu 7. Fiant viæ illorum tenebræ. Tria simul mala coniungit, quæ deuisis & fugientibus de prælio (sic enim iam initio Psalmi loqui cepit Propheta more pugnantium) valde sunt incommoda. Primum enim incommodum est, si viam habeant tenebrosam, vt non videant quo fugiant. Facile enim tunc vel in foucas, vel in alia loca periculosa incidunt, aut hostibus etiam nescientes sunt obuij. Quod si etiam lubrica est via, geminum malum est: Si verò & persequutor velox subsequatur, qui vigeat fugientem, & talis persequutor qui agilitate & fortitudine superat fugientem (cuiusmodi est angelus domini, comparatione ad humanam virtutem) vix effugibile malum est. Videntur autem ista potissimum ad corporalem confusionem & fugam referri, tamen valeant & secundum spirituale sententiam mystice intelligi. **V**ersu 9. Veniat illi laqueus quem ignorat. Norandum, quod hæc simul cum præcedentibus quæ per modum imprecandi ponuntur, recte in Christi persequutoribus impleta videntur. Pugnavit enim pro ipso aduocatus omnipotens pater eius, & saluum fecit à morte, die tertia ad vitam eum resuscitando. Illi verò confusi sunt & impediti ab impletione cogitationum suarum, quibus Christum cogitabant morti tradere, & eius gloriam (etiã post resurrectionem cognitam) obscurare: facti sunt quasi puluis, dispersi in omnes partes mundi ex ultione Dei, quæ per angelos administratur: in tenebris ambulant, & lubrica est via eorum (qua secundum legis literam currunt) nihil habens solidum, in quo pedem valeant figere: & Diuina ultio vsque ad tempus constitutum consummationis sæculi, quasi subsequitur & coangustat illos: denique laqueus mortis & damnationis, quem Christo retenderant, apprehendit eos, dum iam propter incredulitatem captiui tenentur, & temporali & diabolica captiuitate, post hoc sæculum infernalis æternæ mortis vinculis illaqueandi. Ipse verò Christus dominus, & in se, & in membris suis delectatur in domino, & plenæ laudis ei reddit confessionem. Sed & quæ sequuntur de iniquis testibus, Christo apertissime ex Euangelica historia conueniunt, & quod mala ei pro bonis impij retribuunt. Personæ quoque David hæc omnia non incommode applicari facile videt, quisquis historiam libri Regum memoria retinet. Neque enim lemcl pro illo Deus, aut angelus eius pugnasse legitur, hostesq; in fugam vertisse per vias tenebrosas, & pluuia ac grandine lubricas factas, persequente eos ad hæc angelo domini no uis terroribus, & laqueum mortis, quem innocenti Davidi tanto studio tetenderat Saul iniquus, quomodo idem ipse tandè suscepit, inque eodem perierit, manifeste docet præfata historia. Quæ verò de iniquis testibus dicuntur, intelligi possunt de his qui apud Saulem falso accusabant David, in ijs in quibus reuera erat innocuus. Fuisse enim eiusmodi aliquot, qui apud Saulem falso detrahebant Davidi, ipsius verba satis dilucidè monstrant, quæ post Saulem egressum è spelunca, abscissa chlamydis ipsius ora, clamauit dicens, Quare audis verba hominum loquentium, David quarit malum, aduersum te? **V**ersu 13. Quæ ignorabam, interrogabant me. Attende nouam acceptionem verbi interrogare, quod hic ponitur pro obijcere. Alioqui, testes non proprie in interrogando querendo sed asserunt potius iustificando. Dicuntur autem testes hic interrogare, forsitan propterea quod sicut is qui interrogat responsonem expectat ab eo quem interrogat: ita testes dum suam accusationem proponunt, velut responsonem expectant eius aduersus quem obijciunt, vt vel consentiant, vel abneget accusatus. Vnde cum de saluatore nostro falsi testes dixissent, Hunc audiuimus dicentem, &c. statim adiunxit princeps sacerdotum. Nihil respondes ad ea quæ isti testificantur aduersum te? **V**ersu decimoquarto, Retribuebant mihi mala pro bonis. Cum Psalmus iste Christo domino accommodabitur, sterilitas hæc animæ referri commode poterit ad illum statum in quo erat, cum im-

E

F

G

H

A minente iam passione pauere inciperet & tædere, contristari & mæstus esse: cum factus in agonia, sanguinis guttas sudaret. Aut intelligatur sterilitas ista animæ, cessatio ipsius ab opere, ad quod miles fuerat. Constat enim frequenter Iudæos sua ingratitude (dum mala pro bonis nimis ingrate & improbe redderent) Christum ab opere prædicationis & sanationis cessare fecisse, ita vt aliquando lateret, cedendū putans malitiæ, & illorum infantiæ locum dare volens. Ac tunc velut sterilis videbatur anima & vita eius, cum tamen secundum veritatem nullo vnquam momento apud patrem esset nobis sterilis, tamen foris videretur sterilis, cum nihil exterioris operis ageret. **V**ersu 15. Induebar cilicio. Quæ hic dicuntur de cilicio & de ieiunio, non certo videntur ad literam in scriptura vsquam vel de Christo, vel de Dauid legi: quod videlicet in persequutione inimicorum ista fecerint. Vnde possumus per ista simpliciter intelligere humiliationem & afflictionem, qua & Christus dominus, & Dauid ipse pro inimicis sese afflixerunt: id quod de vtroque est ex scripturis satis manifestum. **V**ersu 16. Et oratio mea in sinu meo conuertetur. Oratio dicitur in sinu orantis conuerti, quando pro alijs effusa, & velut foras emissa, in propriam vtilitatem redit eius à quo fusa est. Ex cõmuni autem loquendi consuetudine hic sermo accipitur. Quod enim in sinu habemus, nondum perijisse dignoscitur. Et quod in sinu nobis reuertitur, nondum perijt fructus eius. In sinu enim seruabitur. Atque per hunc modum e contrario dicimus, in ventum, vel in aërem abire orationem illorum, qui nec sibi, nec alij fructum orando faciunt: quemadmodum sunt superbiorum & impiorum inacceptabiles preces. Quæ enim in ventum effunduntur, pereunt. **V**ersu 17. Quasi prox. & quasi fra. nos. sic comp. ac deinceps, manifestum ex Euangelica historia, Christo hæc omnia competere. Mansuetissima enim & amabilissima eius erga omnes conuersatio fuit: & tamen sauisissima fuit rabies persequutorum eius, tam in cruciatibus & flagellis, quam in irrisionibus & opprobrijs. Sed & versu 22. manifeste indicat, hunc Psalmum de Christo potissimum intelligi. Nam apud Ioannem legimus Christum sibi ipsi huius scripturæ partem applicasse, cum post enarratam Iudæorum feritatem concludit, dicens, Sed vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. Versus quoque mox sequentes, Christo optime quadrant. Pacificè enim Iudæi loquebantur Christo, vocantes eum magistrum, præceptorem, & à Deo missum, vt ex diuersis Euangelij locis clarescit: & cætera item quæ sequuntur, ex Euangelica lectione aperte Christo videntur conuenire. **V**ersu 21. In popu. gra. laud. te. Populus grauis non significat grauitatem morum, quam maturitatem possumus nuncupare, vt sit sensus. In populo maturo laudabo te. Tamen enim hæc sententia habet veritatem (siquidem in maturis & bene compositis laudatur Deus, non in ijs qui leues sunt & incompositis moribus) non videtur tamen ista hoc in loco esse scripturæ huius intelligentia. Significat autem grauitas ista potius copiosam multitudinem. Nam & vulgo, sic loquimur, multitudinem, & magnitudinem admodum copiosam volentes significare. Veluti cum dicimus, Rex cum exercitu graui inuasis hostes. Congregat imperator aduersum Turcas grauem exercitum. Sic primi libri Machabæorum primo capite de Antiocho dicitur, quod ingressus est Aegyptum in multitudine graui, id est, in magna exercitus multitudine. Et Esaiæ 21. cap. dicitur à facie grauis prælii, pro prelio grandi & magno. Vnde ex Hebræo quidam vertunt, In populo multo. Beatus verò Hierony. In populo forti: quod ad eandem potest sententiam reduci. Populus autem iste multis, est fidelium populus, qui ex Dei gratia mirum in modum auctus est, & excreuit per vniuersum orbem, in quo sane populo, per vniuersam Ecclesiam, laudat filius patrem, vt hoc in loco pollicetur. **V**ersu 23. In iracund. terræ loqu. dolos cogitabant. Iracundia terræ dicitur mala iracundia, qualis erat iracundia persequutorum Christi. Exarserunt enim & indignati sunt contra eum, non secundum Deum, neque propter Deum (tamen falso illud suæ impietati prætexerunt) sed secundum carnem & terrenas affectiones: quoniam videlicet veritatem prædicabat, & cælestia annunciabat, vitia autem illorum arguebat, in quibus perstare eligebant. Sed & in illo solempni suo consilio, quod aduersus Christum pontifices collegerant, quid aiunt? quam proponunt indignationis causam? Si dimittimus eum sic (inquunt) omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Videlicet manifestum est, iracundiam hanc non nisi terrenam fuisse, quò loquentes dolos aduersus illum cogitabant. **V**ersu 24. Dilata. sup. me os suum. Dilatare os solent, qui irrident & exprobant alijs, aut qui contra aliquem gloriatur. Vnde Anna Samuelis mater, in Cantico suo dicebat, Dilatum est os meum super inimicos meos, &c. nimirum significare volens, iam se gloriari posse contra suam æmulam, & habere iam quod illi respondeat, quæ antè ipsam crebris exprobrationibus solita fuerat affligere. Particula autem, euge euge, partim quidem exprobrantis & insultantis esse videtur, quatenus contra ipsum dirigitur, super quo profertur: partim verò exhortantis ad gaudium, quatenus sibi inuicem loquuntur, qui pariter gloriatur aduersus alium. Et similem fere vim habet cum dicitur, vah vah, quod beatus Hierony. ex Hebræo vertit, pro euge euge. In Hebræo habetur heach heach: quod est aduerbium gaudendi atque etiam illudendi.

Lucæ. 22.

Ioan. 15.

1. Mach. 4.

Esaiæ. 21.

Ioan. 11.

1. Reg. 2.

XXXV. PSALMI ARGUMENTVM.

In profunda meditatione rerum duarum diuersissimarum, id est, humane prauitatis & Diuinæ bonitatis, cõstitutus Propheta, hunc sequentem Psalmum composuit. In quo primis quatuor versibus, hominum in malitia obstinatorum depingit peruersitatē, qui Dei timore abiecto, dolose agunt corā Deo, tā verbis tā operibus, ad omnē impietate faciles semperq; parati. Mox verò in 5. & 6. versibus, quasi ab extremo in extremum aliud subito trāsies, saltu magno, ad diuinæ bonitatis, & omnimode perfectionis cõsiderationē trāsilit: misericordie eius

et in caelis altitudinem, veritatis ac fidei plenitudinem, iustitiae firmitatem, & iudiciorum inexhausta profun-

TRIGESIMOQVINTI PSALMI ELUCIDATIO.

1. Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso:

* non est timor Dei ante oculos eius.

2. Quoniam dolose egit in conspectu eius:

* vt inueniatur iniquitas eius ad odium.

3. Verba oris eius, iniquitas & dolus:

Matt. 12. * noluit intelligere vt bene ageret.

2. Tim. 4. 4. Iniquitatem meditatus est in cubili suo:

* astitit omni viae non bonae: * malitiam autem non odit.

5. Domine in caelo misericordia tua:

* & veritas tua vsque ad nubes.

Psal. 144. 6. Iustitia tua sicut montes Dei:

* iudicia tua abyssus multa.

7. Homines & iumenta saluabis domine.

Ixerunt homines impij in cordibus suis intrā semetipfos, & propositum fecerunt, vt absque remorsu male agat: sicque ex electione & proposito malae voluntatis praeligunt iniquitatem virtuti: * nō habent Deum prae oculis neque timorem eius: atque ita sine frāno, sine retinaculo sese libere dedunt omnibus iniquitatibus, quas cogitauerunt in cordibus suis. 2. Non habere autem illos timorem Dei ante oculos, hinc euidens est, quoniam dolose, nequiter, & duplici corde agunt in conspectu Dei, quasi existiment se posse latere Deū, vel quasi non sit ipse iniquitatum iudex & victor futurus: * ita (inquam) dolose & nequiter agunt, vt inueniatur iniquitas eorum odibilis, detestabilis, & abominabilis Deo, sicutque ipsi propter suam dolosam malitiā Deo prorsus odibiles & abominabiles, & reprobi à conspectu ipsius. Qui enim ex infirmitate qualibet peccant, sic tamen vt non prorsus timorē Dei abiciant, neque dolose agunt in conspectu Dei, in impoenitentia absque remorsu perseveranda quasi ipsū latere possint, aut eius manus effugere, sed post commissum peccatū ad cor reuertuntur, horum iniquitas nō omnino inuenitur ante Deum ad odium: neque ipsi Deo per hoc prorsus odibiles fiunt & reprobi, quemadmodū illi priores. 3. Verba oris impiorū illorum quae loquuntur, plena sunt malitiae & fraudis: malitiae quidē contra Deū, fraudes cōtra proximum. Ex abundantia enim cordis (quod in proposito malitiae firmatum est & obduratum) os illorum similia loquitur: * neglexerunt, imō contempserunt & recusauerunt intelligere veritatem, & ea cognoscere quae ad vitam benigne agenda essent necessaria, à veritate auditum & intelligentiam auertentes, dicentes Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. 4. Iniquitatem meditantur in cubilibus, in penitralibus cordis sui: atque etiā in conclauibus suis, cum fuerint solitarij, nihil aliud reuoluūt, quā quomodo suas iniquitates valeant perficere: * assistunt iuxta omnes vias malas, prompti eas perambulare, ad mala quaelibet operando faciles atque parati: * nullā horrescunt impietatem, prompti ad exercendam quamlibet malitiā, vbi primum sese obtulerit occasio. 5. Verum his in sua peruersitate relictis, ad te potentissime domine Deus transeo contēplandum. Ac primum quidem offert sese mihi immensa tua misericordia, quae tāto mihi est admirabilior, quāto illorum est impietas profundior, quā tu ita benigne sustines, ita toleras patienter. Relucet autem eadē haec misericordia tua, potissimum in caelo, & beatis incolis eius: * veritas autem & fides tua totam replet terram, estque altissima & excelsa, quasi vsque ad nubes, quoniam tu veritatem & fidem seruas altissimā atque certissimam omnibus inhabitantibus terram, omnibus verax existēs, & fidelis in omnibus verbis tuis. 6. Iustitia tua per quam vniciuique reddis secundum opera, & per quā iudicas omnia, ipsa est alta nimis firmaque stabilissima & immobilis, ad modum montū Dei, id est, altissimorum & immobilium, quā nemo poterit à rectitudine sua in alteram partē deflectere: * iudicia autem tua, quibus omnia dispensas, gubernas, & diiudicas, profunda sunt & imperuestigabilia, quae nullus valeat humana, cuius profunditas cognosci nō potest. 7. Tu domine secundum occultam tuam consilia atque iudicia saluos facere decreuisti, non solum homines praecipuos, qui secundum legē tuam vel scriptam, vel naturalē rationabiliter vt homines viuūt, te colētes, & tibi operibus bonis secun-

Psal. 48. Psal. 31.

A * quemadmodū multiplicasti misericordiam tuam Deus.

8. Filij autem hominū in tegmine alarū tuarū sperabunt.

B 9. Inebriabuntur ab vbertate domus tuae:

* & torrente voluptatis tuae potabis eos.

10. Quoniam apud te est fons vitae:

* & in lumine tuo vidimus lumen.

11. Præterde misericordiam tuā scientibus te: * & iustitiam tuam his qui recto sūt corde.

12. Non veniat mihi pes superbiae: * & manus peccatoris non moueat me.

D 13. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem:

* expulsi sunt, nec poterunt stare.

cundum rationem & legem prescriptā seruientes, verumetiam infimos & despectissimos hominum, qui iumenta potius quā homines appellari mererūt, assimilant per vitā irrationabilē iumentis irrationabilibus, similesque facti equis & mulis, in quibus nō est intellectus, cuiusmodi popul⁹ gentium erat idololatrarū, & peccatorū omnium carnalium, quorum bonā partem à suis vitijs & irrationali vitā cōuersam tu saluabis: * & in hoc mirabili opere misericordiae tuae, o bone Deus, quomodo & quāto magnificasti atque glorificasti sanctā misericordiā tuā. Nā quod etiā nos infimos & sordidissimos peccatores dignatus es vocare & suscipere ad gratiā atque salutē, est hoc profecto maxime & inestimabilis misericordiae certum indicium. 8. Atque ob hanc tuā praeclearam misericordiam, filij hominum de sua salute solliciti, & tibi seruire cupientes, spem suā cōstituent in protectione tua subque alas misericordiae tuae velut ad tutissimū refugium cōfugient, vt sub eis fo ueatur in profectu spiritualium virtutum, & ptegantur ab aduersitate persequentium. Nusquā enim nisi ab his tuis alis tutum est electis refugium. 9. Sub his autem alis tuae misericordiae habitates, copiose pascuntur atque reficiuntur de vbertate, de abundantia, de pinguedine domus tuae: * & tu domine potabis eos, atque reficies de limpidissimo illo torrente iucunditatis tuae: in hac quidem praesenti vitā, de pinguedine & torrente gratiae spiritus sancti, qua in Ecclesia sancta reficiuntur, confortantur, & abunde implentur animae fidelium tuorum: in futura autē patria, de illa abundantissima plenitudine omnis boni, qua satiatur omnes beati, cum apparuerit illis gloria tua. 10. Nam apud te, siue tecum, est fontalis origo omnis vitae: estque ipse tu fontalis vena, à qua omnis vita effluit, & à qua incessanter & indeficienter vitā profluit atque emanat in omnes in quos volueris, atque ob hoc, potens es voluptatē vitae aeternae cōmunicare filijs hominum, adherētibus tibi, qui es vena aquarum viuientium: * in lumine tuo quod in nobis tu infundis, datur nobis videre & cognoscere teipsum, qui es lumen increatum, infinitum, & immensum. Nā & nunc in via, quod te vtcunque cognoscimus per speciem, ex beneficio est tui luminis siue naturalis siue fidei, quod tu vtrunque infundis in nobis: In patria autē, cū te facie ad faciem cōtuebitur, erit in nobis resplendentia gloriae & claritatis tuae, quā in nobis recipimus tanquā in speculo, quando ad imaginē tuā transformabimur à claritate vultus tui. 11. Oro autem te domine, cōcludēs meditationem hanc meā, vt misericordiam tuā extendas ad illos omnes qui in te credunt, qui te per fidē cognoscunt & sciunt: * & iustitiam tuam exhibe ac praetende ijs qui sunt syncere & bonae voluntatis, & quorū numero me quoque ex tua gratia vnū esse cōfido. 12. Ne autē vllum mihi misericordiae tuae atque iustitiae tuae eueniat impedimentū, obsecro domine, vt non patiaris in mentis elationem me incidere, & superbiā in me venire, qua praecipit ferar in malum, & dimoueat à rectitudine status mei: * neque permittas, vt peccatorū potentia atque potestas (siue diaboli, qui peccat ab initio, siue hominum malorum, qui imitantur illum, & sunt ex parte illius) suis tētationibus & persecutionibus, extra veritatis viā me pertrahāt in deuiā iniquitatis, & à soliditate virtutis dimoueat in instabilitatem peccatis. 13. Neque verò sine causa est quod mihi metuo. Illic enim (id est, in superbia & per superbiā) ceciderunt omnes operarij iniquitatis: primum quidē spiritus magni, qui per superbiā corruerunt à sublimitate conditionis suae in infima baratri: deinde & oēs qui peccauerūt in hominibus, quoniam initium oīs peccati superbia est, & per illā apostatare siue auerti à Deo: * per illā expulsi sunt, & eieciti à suis sedibus (quae illis praeparatae fuerant, si in superbiā non fuissent elati) & nō potuerunt perstare in ea gloria, in qua conditi fuerant ab initio postquā venisset illis pes iste superbiae qui si illis non venisset, nunquā expulsi fuissent, sed perstitissent vsque in hodiernum diem: & in saeculum saeculi. Atque hanc ob causam, cupiēs ego imperpetuum sentire misericordiā tuā, atque in tua iustitia semper perstare, merito hoc à te omni instantia postulo, vt ab illo pede superbiae pessimo, & peccatorum manibus, me custodias in sempiternū, Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXV.

Versu primo, Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, iuxta sententiam in Elucidatione explanatā particula, in semetipso, copulari debet cum verbo primo loco posito, ad hunc modū. Dixit

xit iniustus in semetipso, vt delinquat. Videntur autem hoc enunciandi modo significari illi, qui peccant ex proposito cordis, ex peruersa & obstinata malitia. Na qui ex infirmitate aut fragilitate peccant (quod est humanum) hi in semetipsis in spiritu, priusquam peccent, dicunt vt bene agant, id est, proponunt bene agere: tamen ob ueniente tentatione, iuxta propositum non agant. Atque hi sane, cum vt homines peccent, non penitus statim reprobantur à Deo, sed per penitentiam redeunt post peccatum, recipiuntur & saluantur ab eo. Atque huiusmodi ex infirmitate, vel etiam ex ignorantia peccantes, iumenta illa commode intelligi possunt, de quibus fit mentio in versu septimo. Vt enim priorum illorum propter obstinationem insanabile peccatum est, & iccirco sub odio Dei sunt & reprobati: ita horum e contrario propter infirmitatem sanabile malum, neque reprobi sunt à conspectu Domini, qui non solos agnoscit innocentes, verum etiam suscipit & saluat peccatores penitentes.

Pfal. 110. **Pfal. 118.** **Verfu 3.** Cum dicitur, Verba oris impij, iniquitas & dolus, similis modus loquedi est, quo alibi de Deo dicitur, quod opus eius sit confessio & magnificentia, id est, magnificum & cōfessione dignū. Et alio in loco, mandata eius dicuntur veritas & æquitas, id est, vera & æqua. Ita sane & hoc in loco, verba impiorum dicuntur iniquitas & dolus, quoniam iniqua sunt & dolosa, siue fraudulenta, impietate nimirum & fraudulentia plena. In secunda autem parte versus, verbum noluit, accipiatur nō vt dicat merā negationem, quasi non voluit, sed potius cōtrarietatem, pro recusauit & voluntatem auertit. Nam obstinati illi in impietate sua (de quibus manifestum est hoc loco fieri sermonem) non solum non volunt intelligere quæ bona sunt, verum etiam recusant intelligere, & planè sua præda voluntate auertunt intellectum. **Verfu 5.** Dom. in cælo miser. tua. Ne discriminatim & diuisim istas huius versus partes intelligas, quasi solum in cælo sit Dei misericordia & veritas, solum vsq; ad nubes. Nā & in cælo est veritas, & est in terris vsq; ad nubes misericordia. Illo tamen distincto loquedi modo vti voluit Propheta, propterea quod in cælo specialius relucet dei misericordia, & vbique fidē & veritatē ipse custodit omnibus, vbicumque locorum fuerint, absq; personarū acceptione: quemadmodum in Apostolicis actibus ait Petrus, In veritate (inquit) comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Potest etiā per hanc distinctionem sermonis accipi tantum super excellentia Diuinæ misericordiæ, secundum manifestationem & apparentiam: eo quod multo maior appareat erga nos Dei misericordia, quam iustitia. Vnde in alio Psalmo dicitur, Miserationes eius super omnia opera eius. Et Iacobus Apostolus in sua Canonica Epistola, Super exaltat (inquit) misericordia iudicium. Hanc autem præcellentiam misericordiæ conuenienter accipimus, in eo quod dicitur, misericordiam esse etiam in cælo, id est, pertingere vsq; in cælum, iustitiam autem vsque ad nubes. Manifestum est enim, nubes sub cælis esse inferiores. Secundum veritatem tamen, & vsque in cælum pertingit iustitia, & illic est oportetque eam æqualem esse cum misericordia, cum vtraque infinita sit, & æque immensurabilis: cum sint iustitia & misericordia Dei, vnus & idem ipse infinitus Deus & incommensurabilis. **Verfu 7.** Homines & iumenta saluabis domine. In Elucidatione spiritualiter quæ sint iumenta exposuimus. Non enim incongruum est, neque nouum in scripturis, vocari res illorum nominibus quibus assimilantur secundum aliquam proprietatem: quando & Christus, propter mansuetudinem & tolerantiam passionis, ouis vel agnus: propter fortitudinem atque victoriam, leo: propter firmitatē, petra inuenitur appellatus. Ita nihil inconueniens, si homines honorem sibi à Deo datum non intelligentes, ac seipfos iumentis insipientibus assimilantes, iumenta etiam appellentur. Quod autem etiam iumenta huiusmodi velut saluare Dei misericordia, apertissime testatur ipsa vox filij, dicens in Euangelio, Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam. Quid enim hoc est aliud, quam, Non solum homines, verum etiam iumenta veni saluare? Nam publicani & peccatores (de quibus loquebatur dominus) indubie ex his iumentis erant. Verum hinc nemo anamumat erroris, nemo aliter quam oportet ea quæ hinc dicuntur de saluatione iumentorum intelligat: quasi dicere velit Propheta, æquæ omnes à Deo salutem consequuturos, siue bonos siue malos: & tam esse vniuersalem Dei misericordiam, vt neminem sit repulsura à salute æterna in damnationem. Manifeste enim hoc aduersatur Euangelicæ doctrinæ, quæ bonos in vitā æternā docet ituros in die iudicij, malos verò in æternum ignem. Non ergo illa est sententia Prophetæ, quod vniuersaliter omnes etiam irrationabiliter & male viuentes sit Deus in salutem æternam admissurus, eos qui in morte & in die iudicij iumenta inuenti fuerint: sed hoc tantum vult sermo propheticus, quod multos peccatores in suis peccatis fordidos, à peccatis in hac vita saluos facit Deus & mundat: sicque qui erant iumenta, homines facit, atque in salutem æternam perducit. Possent tamen iumenta ista intelligi corporaliter irrationales bestię: ac tunc verbum, saluabis, non debet accipi, vt solet in scripturis, pro saluatione iustorum, vel à peccatis, vel in vitam æternam, sed referri ad nutritionem, & sustentationem in sua essentia: Est enim tam magna Dei misericordia, vt non solum hominibus quæ ad vitam sunt necessaria subministrat, verum etiam irrationabilibus bestijs, & infimis animalibus, iuxta illud alterius Psalms, Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore opportuno. Et iterum, Quidat escam omni carni. Verum prior intelligentia magis videtur esse ex mente Psalmographi. **Verfu eodem.** Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus. Istud legi potest diuisim, secundum sententiam à priori parte: vt sit admiratio quædam ex consideratione magnæ misericordiæ Dei. Et hanc sententiam in Elucidatione sequuti sumus. Cui etiam consentit beati Hieronymi ex Hebræo translatio, quæ sic habet, Quam pretiosa est misericordia tua, domine, Ad quem modum concorditer vertunt etiam cæteri ex Hebræo interpretes. Possent tamen iuxta nostram lectionem legi coniunctim cum priore parte, ad hunc sensum, Homines & iumenta saluabis domine. secundum

A dum quod, vel iuxta quod multiplicasti seu magnificasti misericordiā tuam: hoc est, secundum multitudinē, vel potius secundum magnitudinē aut magnificentiam misericordiæ tuæ. **Verfu nono.** Inebriantur ab vbertate domus tuæ. Illud mirādum de libertate sanctorum scripturarum, quod illis etiam vocabulis quæ apud homines vitium sonāt & sceditatem, in rebus sacratissimis vitur. Veluti cum hic inebriari dicuntur sancti ab vbertate domus Dei, & cum alibi satiādum se dicit Propheta, apparet gloria domini. Manifestum autē est, in huiusmodi sermonibus omnē crāsitiē semoueri debere, nihilq; crassum, corporale aut scdum oportere intelligere. Inebriatio enim hoc in loco, sicut & illic satiētas, non aliud q̄ plenitudinem & perfectam abundantiam significat: quæ admodum apud homines pleni sunt cibo aut potu absq; defectu, qui satiati sunt aut inebriati. Potest verò ista vbertas domus Dei, vel ad Ecclesiam militatē, vel ad triumphantē referri, quemadmodū & sequēs particula de torrēte voluptatis: quāuis magis videatur de Ecclesia triumphatē sermo haberi. Quod autē torrens voluptatis dicitur quo potantur sancti, satis illi consonat quod apud Ioannem de aqua spiritualis gratiæ dicitur, Omnis qui biberit ex aqua hac, fiet in eo fons aquæ viuæ salientis in vitā æternam. Non enim est aqua hæc stagnalis, sed impetu perpetuo illuc recurrit vnde egreditur: iuxta illud, Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur. Quemadmodum enim aqua spiritualis gratiæ à throno procedit omnipotentis, ita ad eundem magno impetu redire semper festinat, secum rapiens cor humanum, & cogitationes atq; affectus illius: quemadmodum fluxus aquarum torrentis secū rapit folia, arenam, lapillos atque alia quælibet, quæ forsitan fuerint immixta. Sed & in Canticis de his aquis dicitur, q̄ impetu fluunt de Libano, quod sanè ad torrentem spectat. Et quoniam nō dedignantur sacræ literæ in rebus tam maximis, tam vilissimis vti vocabulis, illam æternæ beatitudinis sufficienti ebrietatis & satiētat, appellationibus significantes, age & nos aliquantulum illam qualis & quāta sit futura, ex horum consuetudine cōsideremus, & quāto seruis Dei sua sit ebrietas & satiētas futura suauior, q̄ huius seculi ebriosis aut voratoribus, paululū degustemus, siue potius delibemus. Primum quidem, illud sibi in magnā felicitatis partem reputant voratores & ebriosi huius seculi, si plurimum valeāt ingurgitare: & cum ingurgitaerint plurima, si non inde grauamen aut nocumentum perferant: optarentque, si fieri posset, perpetuo ingurgitare, & nunquam cibum ori abesse, potumq; nunquā deesse gutturi, si capacitas ventris ita permitteret. Hinc & esuriē vehementer amant & sitim. Imò si forte hæc non adsint pro voto, mille modis sibi procurant vorandi aut potandi appetitum: nō certè vt esuriant aut sitiant, sed vt cibum ori, aut potum gutturi cum delectatione immittere valeant. Dolent quoq; & cōqueruntur, nō maiorem sibi ad edēdum & bibēdum esse appetitum. Deinde & illud eorum felicitatem perficit, si tam sint abundātes, vt quantumcunque ingurgitent, sciant nunquā sese defectum passuros. Alioqui non admodū magnam adferret voluptatē hodie inebriari aut satiari, eras verò penuriā pati. Est autem his cōsiderationibus sanctorum in patria admodum beata futura satiētas atque ebrietas. Semper enim mēsa illi beatissime in æternitate asidebūt, nunquā imperpetuū recedent à cōuiuio illo delitiosissimo, ad quod semel si fuerint admisi, conuiuio opulentiſſimo, vbi omnium rerum indeficiens est copia, vbi nihil non erit eorum quæ desiderari possunt, & tātū erit quantum desiderari potest: vbi perpetuo comedentes mel dulcissimum, & vnum electissimum multūque amabilissimum perpetuo bibentes, nullum vnquā grauamen sustinebunt, nullā sentent aut repletionis aut tādij aut nauſeæ molestiā. Neq; metus nobis esse poterit, ne deficiat aliquando in quo reficiamur, mel videlicet ab ore, aut vinum à gutture. Erunt enim illic omnis boni indeficientia. At verò seculi voratores ac ebriosi, nō perpetuo iniicere possunt vel cibū vel potum: sed cessare aliquādo eos oportet à sua delectatione, eamq; intermittere. Neq; enim perpetuo comedere valent, vel perpetuo potare. Et quidē cum multū biberint, infirmantur, & magno dolore nonnunquā torquentur: subinde etiam cum amaritudine euomere compulsi, quæ cum modica delectatione fuerant ingurgitata: & cum in conuiuio aut cōpotatione ad diem sederint, fatigati coguntur recedere, & somno sese dare ratione; ita desuntur, & eius vsu priuatur vt neq; proximis sibi, neq; etiā seipſos cognoscāt: cum beati illi semper comedentes, semperque bibentes, absque omni intermissione, nullo inde vel minimo incōmodo afficiantur: ita vt post mille annorū milia tam recens & tam plena sit illis futura sue ebrietatis atq; satiētat voluptas, quā primo ipſo momento, quo ad ea perfrueūdū fuerāt admisi. Et licet semper ebrii, semperq; saturi sint futuri, nunquam tamen impedientur à perfecta cognitione, imò visione aperta Dei, & rerum omnium in eo cōtemplatione. Denique illud expende, quam beatum se putaret ebriosus quispiam, si illi liceret iuxta vas maximum & indeficiens optimo liquore plenum perpetuo adiacere, absque nocumento, semperque ex valis plenitudine in guttur suum liquor optimus copiose infunderet; ipse verò nullū inde grauamen, nullam molestiā, nullā torquentē sentiret repletionē. Talis profecto erit beatorū ebrietas, & infinito quā cogitari possit admirabilior. Hæc de sanctorū beata felicitate, ex vilissima secularium ebrietate, nos quidem prolixius forsità quā necesse erat deduximus. Te tamē quicumq; huic annotationi lector obtigeris, putamus recte facturum si in istis ruminandis etiā longius diutiusque demoreris: vt vel ex parte aliqua, quantum ex humanis rebus possunt capi cælestia, discas, quæ te maneant in futuro beata præmia. **Verfu decimo.** Quoniam apud te est fons vitæ. Apud Deum esse fontē vitæ, idem est acsi dicatur, ipse est fons vitæ, quemadmodū & alibi, Apud dominū est misericordia, cum ipse sit misericordia. Quod autem de lumine dicitur, In lumine tuo videbimus lumen: præter eam quæ in Elucidatione ponitur intelligentiā, potest etiam ita accipi, vt sit sensus, Te ipsum, in teipſo videbimus te, qui lumen es. videbimus in tuo lumine: in teipſo, qui es lumen, aut in tua illuminatione. Te enim nos illuminante, ad tuā cognitionē perfectā, tunc te videbimus. Sed & altiori

Pfal. 16.

Ioan. 4.

Eccle. 1.

Cant. 4.

Pfal. 129.

adhuc cōtemplatione, ad patriā & filiū distincte ista referre possumus. Est enim filius lumen, est lumen & pater, Et quia de lumine quod est pater, procedit lumen quod est filius (nimirū lumen de lumine) ierico hac ratione filius dici potest lumen patris. In tuo ergo cōsubstantiali lumine te videbimus, o pater ingenite, o lumē beatissimum, in tuo cōeterno filio te videbimus, eternū patrem luminum. Nemo enim nouit te patrē, nisi tuus filius, & cui voluerit ille euolare. Insper & splendor est glorie, imago quoq; figura, & character substantiæ tuæ. Manifestum est autē, in imagine illud videri cuius est imago: potissimum in tali imagine, q̄ eandem habeat cum eo, cuius est imago, substantiā.

Matt. 11.
Luc. 10.
Hebr. 1.

XXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste (vt alij nonnulli) secundum alphabeti Hebraici literas contextus est, hac ratione, vt quilibet litera geminos complectatur versus: ita vt primus versus, Noli emulari, incipiat a litera Aleph: tertius, Spera in domino, a Beth: quintus, Reuera domino a Duleth, atque, ita deinceps. Trahat autem totus serē hē Psalmus discretionem malorum (qui plerūque florent temporaliter, sed cōdemnabuntur eternaliter) & bonorum, qui nunc quidem despecti sunt plerumque & egētes in hoc tēpore, sed in venturo seculo eterne felicitatis sunt hereditate ditandi. Est q; Psalmus vehementer consolatorius iustis, & impijs terribilis: quem quisquis legit, & sic legit vt intelligat, mirum, si temporalē prosperitatē, non dico, nō appetat, nō dico, pro nihilo ducat, sed etiam si non adhorreat quodāmodo & abominetur: huius verō temporis egestatē, paupertatē, & patientiam, mirum, non solum si non ferat, sed etiā si nō desideret potius, & gaudēter amplexari quærat. Tanta ferē per vniuersum hunc Psalmum dicuntur, & iterū iterumq; replicatur de cōmūtatione admirabili temporalis felicitatis in eternam miseriam, & tēporalis miserie in eternā felicitatem. Sunt q; hęc eo magis terribilia, q̄ per omnia eis subscribat, eaq; cōfirmet Euāgelicus sermo. Quid enim aliud sibi vult, q̄ saluator noster tonat in Euāgelij. Vt vobis diuitibus, qui habetis cōsolationem vestra. Vt vobis qui saturati estis, quoniam esuriētis. Vt vobis qui ridetis nūc, quia lugebitis & flebitis, Vt cum benedixerint vobis omnes homines, & ceterum quid aliud sibi vult Euāgelica parabola pauperis Lazari & diuitis epulonis? Quid sibi vult ille Abrahę ad diuitē sermo. Fili recordare quia receperisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autē hic cōsolatur, tu verō cruciaris. Deniq; & illud quod Esaias multo ante prædixerat, Ecce serui mei comedent & vos esuriētis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei letabuntur, & vos confundemini. Ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ cōtritione spiritus ululabitis, nunquid aliam spectat sententiā, quam eam quam totus hic Psalmus clamat, & iterum iterumq; ingerit: Proinde attente admodū hic Psalmus legēdus est, ijs potissimum ad cōsolationē, qui tēporali egestate affliguntur: sed & illis ad salutarem timorē non minus intime legēdus atque intelligēdus est, qui sibi vident seculi pompas, omnium rerum abundantia, & temporales omnes prosperitates vndiquaq; affluere: Quoniam autē totus penē Psalmus continuato nexu super his atque huiusmodi contextus est, speciali alio vel argumēto vel epitome mihi videtur non indigere. Nam attento seipsam clare satis monstrabit consequutio versuum. Proinde, pro argumento hac a nobis dicta sint satis. Tu verō nunc propheta attende beatis sermonibus, vt cōsolationem spiritus aut salutarem cordis timorem, vitæq; institutionem inde percipias.

Luc. 6.
Luc. 16.
Ibidem.

Esaia 65.

TRIGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Noli emulari in malignantibus: neque zelaueris faciētes iniquitatem.

NOli, quisquis iustitiā diligis, æmulationem tuā apponere ad malignantes, neq; zelum tuū apponas ad operarios iniquitatis: noli indignari, noli conturbari, si in hoc mundo eos videas temporaliter prosperitate, & omnium rerum bono successu florentes, noli illis inuidere temporalem suam felicitatem, neq; commouearis intra temetipsum, vt illos imitari aliquando velis, dicens cū impijs in corde tuo: Ex quo cepi seruire domino, apprehēderunt me multa mala: volo proinde similis fieri peccatoribus, vt possim cum illis & ipse temporalibus frui prosperitatibus. Sed neque indignatione mouearis, vel contra ipsos impios florētes, vel contra dominum ita res humanas dispensantem. Ne (inquā) hęc modis, æmulatione aut zelo in illorum prosperitatibus cōmouearis. 2. Verē enim non nisi vanitas est illa apparens eorum felicitas, neque vllam habet stabiliē durationē: sed quēadmodum gramē virēs nō diu suum virore obtinet, breui exiccandū: ita & ipsi qui nunc virere & florere conspiciuntur, secundū sæculum mundi huius, breui & citius q̄ quis credat suo priuabuntur virore: & quēadmodum herbę latis folijs pulchrē virentes ad tēpus aliquantulum, breui intereunt, dum aut abscinduntur, aut flaccescunt & ardescunt solis defectu, ita illi breui decident ab omni ornatu suo, in quo nūc gloriātur. Quomodo enim exardescēte sole exarscit gramē, & decidit flos eius, ita & diues marcescit in itineribus suis. 3. Tu verō qui iustitiā diligis, noli ad illorum attendere tēporalem felicitatem, neque assimilari cupias illis: sed studiosus esto vt in domino Deo totā spem tuā constituas, inque eū sollicitudinem tuam omnem proicias: sperans autem in domino, studiose operare opera illius, & quæ bona cognoueris, ea perficere sedulo contendas: sic

Iacob. 1.
1. Petri 5.

2 Quoniam tanquā fenum velociter ardescēt.

* & quemadmodum olera herbarum cito decident.

3 Spera in domino: & fac bonitatem:

A * & inhabita terram & pasceris in diuitijs eius.

4 Delectare in domino:

* & dabit tibi petitiones cordis tui.

5 Reuela domino viā tuam, & spera in eo:

* & ipse faciet.

6 Et educet quasi lumen iustitiā tuam:

* & iudicium tuū tanquam meridiem:

* subditus esto domino, & ora eum.

7 Noli emulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias.

8 Desine ab ira, & deselinque furorem:

D * noli emulari vt maligneris.

9 Quoniam qui malignatur, exterminabuntur: & sustinentes autē dominum, ipsi hereditabunt terram.

10 Et adhuc pusillum & non erit peccator:

* quæres locum eius, & non inuenies.

fic autem in domino sperans, & bonis operibus intentus, inhabita cū fiducia (vt peregrinus tamen & advena (super terram istam, in qua te dominus posuit, vsque ad tempus translationis tue, donec illi erit placitum peregrinandi tibi tempus concedere: & copiose sustentaberis ex fecunditate eius & abundantia fructuū, quos ad sufficiētiā producit omnibus mortalib;). Qui enim volucres cæli pascit, ipse etiā te indubie pascer seruiētē & fidētē sibi: licet forsitan non ita delicate, vt impij illi florentes in seculo inebriantur, satiantur, & delitiātur in voluptatibus suis. 4. Sit tibi studium delectari in domino Deo tuo, ipse sit tuum gaudium, ipse tuę delitię: vt nunquā in vlla re, nisi in eo, & secundū eū delecteris, & ipse sit omnis tuū gaudij oblectationisq; principium, & regula. * & si autē fideliter hoc obseruaueris, quæcunq; petitiones in nomine ipsius, quæ tibi verē fuerint salutaria atque vtilia dabuntur tibi ab eo, qui omnibus in fide firma nihil hæsitando perentibus præbet affluenter, & non impropere. 5. Manifestas fac domino vias tuas, & corā illo aperi cōsilia tua omnia, & actiones tuas illi propone atq; cōmenda, tanquā optimo, fidelissimo, & securissimo consiliario: & ab eo pete, vt vias tuas dirigat atq; cōsilia tua: nihilq; illū cæles omnium cōsiliatorum tuorū, quin os eius semper interroges, auxiliumq; implores: quod cū feceris, esto securus, & fidēter spera in illū: * ipse enim pro te, rerū sibi commissarū curā sollicitā geret: & ipse perficiet atque adimplebit pro te, quæ tu ipse per te nunquā proprio cōsilio vel proprię prudētię innixus potuisses expectare. Est enim ipse nobis infinitō & potentior, vt valeat, & sapiētior vt sciat, & melior vt velit perficere quæcunq; nobis sunt ad salutē necessaria: & (quod super omnia est) cū tāta potentia & sapiētia, nostri etiā est q̄ sumus nosmetipsi multo amantiōr: & pro ijs quæ nobis salutaria sunt, ipse nobis est multo sollicitior. 6. Si verō te ipsum ita illi toto corde commēdaueris, ipse suę gratiæ cooperatione exurgere & effulgere faciet iustitiā tuā, id est, omnis virtutis in te perfectionē, quasi lumē præclarum: * & iudicium tuum, id est, rectitudinē & æquitatē tuā faciet exoriri & effulgere, quasi lumē meridici clarissimū: ita vt non solum tu ipse totus ab eo illumineris, verumeriā vt luceat lumē perfectionis tuæ corā hominibus, vt videāt bona opera iustitię tuę, & glorificent patrē qui in cælis est: valeantq; & ipsi aliqua ex parte ambulare in lumine tuo, ceterū plurim imitates tuæ iustitiæ, quomodo in lumine meridiano tutō solēt homines ambulare: tu verō subde te ipsum domino, sub potenti manu eius te humiliās, patiēterq; ferens quicquid ille immiserit, & quicquid de te disposuerit, nihil remurmurans: in humilitate hac tua, instāter eum orans, vt tecum faciat iuxta sanctissimā voluntatē suam in omnibus, vtque te in bono cōfirmet atque promoueat. 7. Iterum dico ac moneo, quisquis iustitiā diligis, ne æmulationem tuā apponas ad homines impios, qui prosperantur in viis suis malis, in viis huius sæculi, aduersum homines, qui per opera iniustitię subleuātur ad florē & gloriā huius mundi. 8. Caue indigneris aut cōturberis super felicitatē tēporali illorum, & noli cōtra illos sic de causā exacerbari animo, aut inuidentiā stimulari: * noli ad illos sic tuā æmulationē apponere, vt respectu & intuitu temporarię huius & momētaneę prosperitatis te ipsum illis velis assimilari ad malefaciendū, quo per fas & nefas (vt illi faciunt) tibi cōparare possis similia: * Neque ita etiā cōtra illorum felicitatē indigneris, vt propter hoc tu male agas, aut Deū offendas: quemadmodū nonnulli faciunt, qui dū bonos vident affigi & penuriā pati, malos autē abundare & florere, Deum quasi rerum humanarum nō bonum dispensatorē, blasphemāt. 9. Noli (inquā) ita conturbari ad male agendum, quoniā omnes male agentes, in perditionē sempiternā condemnabuntur: * Illi autē qui in humilitate & patientia dominū expectāt, illius iudicia nō discernentes, in omnibus bene cōtenti quæcunq; ille disposuerit, illi toto corde fidentes, ipsi sunt qui hereditate possidebunt terrā viuentium, eaq; inhabitabunt in sempiternum, in qua reges etiā sunt futuri. 10. Vis autem cognoscere, cuiusmodi sit flos ille prosperitatis impiorū? Ecce paululū iustine, expecta tēpus modicū, & videbis ante oculos tuos, quomodo per mortē deperdet peccator omnia, ita vt qui prius in impietate sua florere videbatur in maxima gloria, per mortem velociter, & admodū cito ad non esse deueniat: * adeo vt si quæsieris locum eius, vbi nā sit qui ante

Psal. 38.

Matt. 26.

Ioan. 15.

Iacob. 1.

Thob. 4.

Matt. 23.

1. Petri 5.

Apoc. 22.

11 Mansueti autem hereditabunt terram:
 * & delectabuntur in multitudine pacis.
 Matt. 11.
12 Observabit peccator iustum: & stridebit super eum dentibus suis.
 Esaiæ 57.
13 Dominus autem iridebit eum.
 * quoniam prospicit, quod veniet dies eius.
 Psal. 15.
14 Gladium euaginatauerunt peccatores, intenderunt arcum suum.
15 Ut decipiant pauperem & inopem: * ut trucident rectos corde.
16 Gladius eorum intret in corda ipsorum:
 * & arcus eorum confringatur.
17 Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.
18 Quonia brachia peccatorum conterentur:
 * confirmat autem iustos dominus.
19 Nouit dominus dies immaculorum:
 * & hereditas eorum

paululum tã gloriosus extiterat, non queas ultra illum intueri, quonia morte absumptus est. 11. Qui verò mites sunt, & humiles corde in patientia & benefactis Deo cõmendantes animas suas, ipsi sunt qui hereditate possidebunt terrã: & hãc quidem corporalem donec placitum erit altissimo, in ea habitãdo, & ex ea quãtum sat erit accipiẽdo: post verò, terrã illã æternaliter viuẽtium, quã expectãt omnes animã iustã: & verã accipient delectationem in abundantia pacis, in requie & tranquillitate animarum suarum: quã inueniunt, quicunq; mites sunt, & humiles corde. Iusti enim & in hac vita pacem habent cordis, & plus verã delectationis, q̃ habere possunt impij in omni prosperitate sua: cum nõ possit pax esse impijs, neque proinde vera vlla ac solida delectatio. 12. Laborat quidam impij modis omnibus, vt noceant iustis, & attente obseruant illos: vt occasionem captãtes, & aniam aliquam inuenire desiderantes, ad inferendum eis nocumentum: * & prã nimia ira, indignatione, atque inuidia, etiam dentibus stridebunt cõtra eos, vel in signum consummatã aduersus illos indignationis, vel prã cupiditate nocendi, eo q̃ pro voto & desiderio suo nõ satis valeant nocere. 13. Dominus verò, qui de cælo prospicit super filios hominum, ipse miseris illos frustra molientes in perniciem animã suã, pro nihilo ducit, & tanquam irridet vanos conatus eorum: videns illos tam multum male cupere iustis, & tam minimum posse: * prospicit enim dominus, q̃ ventura sit dies ultionis aduersum illos, qui nunc proximis suis cogitant malum: quãdo in eos omnis hãc iniqua cogitatio & machinatio retorquetur, illi autem aduersus quos frustra machinati fuerant, absque omni nocumento apparebunt. 14. Parauerunt se quidem impij ad oppressionem iustorum, omni vi & virtute qua potuerunt, arma fumentes ad eam rem accommoda, gladios videlicet euaginataes, & arcus intendentes, tanquam mox ferire parati, & omnem armorum suorum virtutem aduersus iustos apparauerunt. 15. Ad hoc vt humiles spiritu, & sanctos Dei, mundo despectos (qui omnis auxilij humani ope destituti, in solo Deo habent fiduciam) deciperent, & in mortẽ caute precipitarent, prius etiam q̃ ipsi percipiant. Nam qui gladium euaginatũ tenet, facile simplicem etiam ignorãtem & inaduertentem perimet: * & vt crudeliter per malitiã trucident atque perimant innocentes, quibus nulla est in corde iniquitas. 16. Verum ex diuinã iustitiã dispositione eueniet in ultionẽ impietatis eorum, vt mors illa quã innocentibus parauerãt, ad ipsosmet voluatur impijs, qui alijs eam fuerãt meditati: imò hoc ipso q̃ in alios gladium parant, & mortem meditantur, se ipsos crudeliter in anima perimunt prius q̃ re ipsa vllum intulerint iustis nocumentum: * & arcus eorum, hoc est, omnis eorum virtus & potestas qua bonis nocere cogitauerant, diuinã iustitiã dispositione, non habebit fortitudinem: euacuabiturq; praua eorum machinatio, & Deo impediẽte ad effectum nõ pertinet. 17. Illud autẽ certissimũ ac verissimũ verbum est, ac iustis in mediocritate vel etiã tenuitate rerum temporalium viuẽtibus admodũ consolatoriũ, longe melius esse, salubriusq; ac beatius homini iusto, modicum illud quod ei obtigerit eum iustitia, quãtum cũq; tandẽ tenuissimũ vel minimum fuerit, q̃ sint peccatoribus multã ac magnẽ ipsorũ diuitiã & amplã possessiones cũ iniquitate coaceruãt, aut in peccato posse. Longe nãq; quietius & melius vir iustus sua mediocritate cõrentus viuunt, q̃ peccatores in abundantia diuitiarũ suarum. Et multo prestat, pauperem nunc vel mediocrẽ vitã degere in iustitia, cũ spe futuri regni, quã nunc in iniquitate diuitiũ, in expectatione æterni supplicij. 18. Tametĩ enim nunc videãtur ad tempus terribiles in potentia diuitiarũ suarum impij: futurum est tamen breui, vt fortitudo eorũ omnis cõteratur & cõsumatur: neque quod valere modo videntur, valebunt imperpetuũ: * iustos autẽ dominus corroborat, confortat, & confirmat in omni bono, vt nunquã à spiritali sua fortitudine deficiãt. 19. Nouit dominus, & quasi descriptũ habet in sciẽtia prædestinationis suẽ numerũ dierũ vitẽ hominũ bonorũ, qui nũc cõuersantur sine macula: & vniuscuiusq; corũ dies, quibus victurus est super terrã, omnes apud dominũ numerati sunt, neque cõstitutũ à Deo tẽpus vitẽ ipsorũ, vlla humana potentia poterit anteuertere atq; ob hoc, qui in domino sperant, metuere nõ debent impiorum potentiam: * hereditas quoq; illa ventura vitẽ æternẽ in terra viuẽtium, perdurabit

A in æternum erit.
20 Non confundentur in tempore malo:
 * & in diebus famis saturabuntur:
 * quia peccatores peribunt.
21 Inimici verò domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.
22 Mutuabitur peccator: & non soluet:
 * iustus autem misertur, & tribuet.
23 Quia benedicentes ei hereditabunt terrã:
 * maledicentes autem ei disperibunt.
24 Apud dominum gressus hominis dirigetur:
 * & viam eius volet.
25 Cũ ceciderit, non collidetur:
 * quia dominus supponit manum suam.
26 Iunior fui, etenim senui: & non vidi iustum derelictum:

bit illis in sempiternũ, nunquã ab eis auferẽda, vbi semel ad eã possidendã fuerint admissi. Atque ob hoc conturbari non debent, si temporaria prosperitate permittat Deus florere impios, ipsi nunc in hoc tẽpore egẽtib; seruatur enim ad meliora gaudia, vt illi ad pẽssimã sup Matt. 25. Soph. 1.
 erit omnibus operarijs iniquitatis, nõ male sentient cum impijs: neq; participes erunt cõfusionis illorum: * & in tempore illo quando fame æterna cruciabuntur impij, comedent, & satiabuntur satietate perpetua sancti. Quapropter æquo animo ferre debent iusti, si in aliquanto honore & qualibuscunq; delitijs nunc florere permittantur impij, ipsi verò despectiores nunc sint, esuriemq; & egestatẽ patiantur. Vult enim hoc diuinã iustitiã prouida ac iustissima dispensatio, vt ij qui nunc in vita bona recipiunt, in venturo sæculo recipiãt mala: cõtrario autẽ qui nunc mala, illic bona: * peccatores enim pro modico flore & breui gaudio, in perditionem æternã cõdemnabuntur. 21. Ita quidẽ iusti amici & serui Dei honorabuntur & glorificabũtur in diebus æternitatis. At verò ex aduerso impij, inimici domini, & serui diaboli, non perstabit in gloria sua: sed mox vbi honoribus ac diuitijs exaltati fuerint, post paululũ subito deficient, quemadmodum fumus subito euanescit & auolat: neque relinquent vel vllũ suã gloriã vestigium, cũ profus in cinerẽ redigentur & puluerẽ, & omnis ornatus auferetur ab eis. 22. Et vt etiam, quantum ad huius vitẽ tempus aliquam faciamus comparationem, illud ante oculos quotidie cernimus, homines iustos in sua mediocritate multo magis esse liberales, & sibi atque etiam alijs sufficientes ad benefaciendũ, q̃ sint impij homines in omni abundantia sua. Vidimus enim nõnunquã peccatores etiam ea quã mutuo accipiunt ab alijs, nolle reddere aut persolvere, propter malitiã & auaritiã, etiam si plurimum abundant, & sine incõmodo id possint: sicque auare nõ solum sua non cõmunicant, sed aliena in super per rapinã occupãt, frequenter etiã mercedes operariorum suorũ, & deposita pupillorum detinẽtes: * iustus verò non solum alienum non retinet, verum etiam de eo quod habet, misericorditer impartitur ijs quos viderit pati egestatẽ, iuxta conditionem facultatis suã. Est enim vt potuerit, misericors. Et quidem si abundatẽ illi fuerit, tribuit abundatẽ: si verò exiguum, & hoc ipsum libenter impartiri studet. Sed etiã à quopiã ministerij, obsequij, aut commodi quicquã acceperit, pro sua facultate retributionem aliquam facere satagit. Vsq; eadẽ ditior est iusti mediocritas, q̃ impij abundantia: & sufficientius est modicum iusto, q̃ impio sua plurima. 23. Et quidem benedicentes dominum serui ipsius, qui illũ cordis affectu & ore simul & opere benedicunt atque glorificant, hereditate possidebunt terrã: de hac crassa ac temporali, ad æternã facturi trãsitum, vnde nunquã expellentur: * impij verò qui affectus sui impietate, oris blasphemia & conuersationis foeditate maledicunt dominum, ipsi mittentur in perditionem & interitum sempiternũ. 24. Gressus viri iusti apud dominum diriguntur, & ab eo in via rectã bene instituuntur, vt non ambulent per deuia, neque declinet ad dexteram vel ad sinistra: * & viã eius bonã, per quam ambulat, habebit beneplacitum, complacebitq; sibi in via eius. Nouit enim dominus, & amat viam hominum iustorum. 25. Si quando contigerit vt ex humana fragilitate ad casum declinet, præseruatus erit ne collidatur siue confringatur, vt non omnino cadat ad mortem: atque etiã si iã cecidisse contigerit, non erit tamen ei ad mortem & læsionem irreuerabilem, sed quanto cyus restituetur in statum pristinum: * dominus enim illum præseruat ad modum eius qui manum supponit: vel ei qui iam casurus erat, vt casum impediat: vel ei qui iã ceciderat, vt ipsum à casu eleuet. Sic enim per manũ suã benignã, per suã potentia benignissimã, iustos dominus, cũ in discrimen lapsi veniunt, sustentat gratia sua, ne cadant: atque etiã cecidisse cõtingerit, ex humana fragilitate vel superueniente abundantia malitiã, rursum gratia sua erigit iacentes per poenitentiam. 26. Neq; in spiritalibus solũ prouidet suis Deus, verum etiã in corporeis necessitatibus ad sufficientiã: id quod ego per experientia lãgã manifeste didici. Fui enim ego puer aliquãdo, & adolescẽs ac iuuenis, ac nũc in etate pũcta viuo senex: & nõ vidi ego toto hoc tẽpore vitẽ meã virum iustum, quẽ Deus destituisset omnibus vitẽ necessarijs: cui

* nec semen eius quærens panem.
 27 *Tota die miseretur & commodat:*
 * & semen illius in benedictione erit.
 28 *Declina à malo, & fac bonum:*
 * & inhabita in seculum seculi.
 29 *Quia dominus amat iudicium:*
 * & non derelinquet sanctos suos, in æternū conseruabuntur.
 Apoc. 22. 30 *Iniusti punientur:*
 * & semen impiorum peribit.
 Coloss. 1. 31 *Iusti autem hereditabunt terram: & inhabitabunt in seculum seculi super eam.*
 Matt. 12. Luc. 6. 32 *Osi iusti meditantur sapientiam:*
 * & lingua eius loquetur iudicium.
 33 *Lex Dei eius in corde ipsius: & nō supplantabuntur gressus eius.*
 34 *Considerat peccator iustū: & querit mortificare eum.*
 35 *Dominus autem nō derelinquet eū in manibus eius:*
 * nec damnabit eum, cū iudicabitur illi.
 36 *Expecta dominum, custodi viam eius:*
 * & exaltabit te, vt hereditate capias terram: * cū perierint peccatores videbis.
 37 *Vidi impium su-*

nō tantum ipse subministraret de cibis corporeis, quantū erat ad vitā sustentandam necessarium: neq; filios iustorum vidi prorsus deficientes nutrimento, sicq; alimenta requirētes, vt inuenire nō possent quæ vitæ sustentandæ sufficerent. 27. Imò verò iugiter ad omnē occasionē, vbi poterūt, & quantum poterunt, viri iusti aliorum quoque miserijs & indigentijs student succurrere, nunc sua misericorditer egentibus impartiendo, nunc ijs qui egestatē patiuntur mutuū dando absq; scœnore, nihil inde sperando: * & semen ipsorum, filij ac filiz, qui iustitiæ & misericordiæ paternæ fuerint imitatores, benedicētur à domino in benedictionibus gratiæ sanctæ. 28. Tu quisquis diligis iustitiam nihil metuas, neque cōturberis de villa re, neque metuas quicquā: tantum fuge malitiam, & sectare bonitatem: * atq; securus inhabitabis apud dominum in domo eius in æternum: primū hic quidē super terrā, donec illi erit placitum: deinde in seculo venturo in terra viuentium. 29. Diligit enim dominus per rectitudinem iustitiæ: & omnes qui secundum iustitiam & æquitatem cōuersantur, cum iudicio mala declinantes, & facientes bona, ipse gratos habet & acceptabiles: * eosq; qui ita sibi seruerint, ipse non derelinquet in finem, tametsi ad tēpus nō nunquam videatur illos relinquere: imò in sempiternū custodiet, cōseruabit, & saluabit eos ab omni malo, in regno pacis suæ. 30. Homines impij pœnas luent de sua impietate in æternis cruciatibus: * filij quoque & filiz eorum, qui imitatores sese præstiterint paternæ iniustitiæ, simili perditione interibunt cum illis. 31. Iusti verò cum semine suo (quemadmodum sæpe iam diximus) hereditate possidebunt terrā: * & inhabitabunt super eam in æternitate. Erunt enim reges in terra viuentium, & cum suo rege (cui in hac vita seruerunt) dominabuntur super eam in secula. 32. Vir iustus meditatur cum sollicitudine, vt loquatur verba sapientiæ per os suum: curabitq; vt sermo quem profert, semper in gratia sit sale conditus, vt pro sit auditibus: * & per linguā suā ipse loquetur quod rectum ac iustum est: cū e contrario impius meditetur insipientiam & iniquitatem, quæ nihil valent proficere audientibus. 33. Neq; verò in ore solum & lingua vir iustus quæ recta sunt & iusta loquitur, sed intus etiam in medio cordis legem Dei sui semper portat absconditam, & ita quicquid foris per linguā eloquitur, de bono thesauro qui intus est, profert: * & quoniā sic in corde semper legem Dei gestat, ita fiet, vt non valeat supplantari, prosterni, & ad casum inclinari in gressibus suis. Qui enim legem Dei in corde iugiter gestat absconditam, illiq; attendunt, & cum illa confabulatur interius, nō facile possunt in lapsum præcipitari: neque facile vlla inimici vel violētia vel fraudulētia possunt à recto dimoueri: quæadmodum e contrario impij (qui legem Dei in corde non portant, sed impia sua desideria reuoluunt) in omnes vias malas & omnia peccata sunt faciles. 34. Considerant & obseruant impij iustos, propter iram, & inuidiam occasionē quærentes & opportunitatem, vt eis noceant: * imò siquādo offeratur opportunitas, conantur etiam morte afficere innocios. 35. Dominus tamen (cui cura est de iustis in se sperantibus) non permittet illis potestatem contra seruos suos faciendī quæ: * & cū iudicabitur aduersus illos impios, cū à Deo proferetur contra illos iudicium vltionis, nō eandem condemnationis sententiam accipient iusti, neque pariter cum illis hos dānabit Deus, sed aliā longe sententiam proferet erga eos, pacis & beatitudinis æternæ. 36. Sustine tu dominum, quisquis iustitiam diligis in humilitate & patientia, totum te illius voluntati submitte & committens, quicquid ex illius voluntate tibi acciderit, patienti ac grato animo suscipiens, nihilq; obmurmurans, & viam mandatorum Dei diligenter obserua: * si ita nunc te humiliaueris sub potenti manu eius, indubie magnificabit, glorificabit, & exaltabit te in die visitationis & retributionis: ita vt accipias terram viuentium in possessionem hereditariam & sempiternam, in qua victurus sis pariter & regnurus imperpetuum. Omnis enim qui se nunc humiliat, exaltabitur: * & si forte id creditu difficile videatur, propterea q; florere cōspiciantur impij, despectis iustis in humilitate & patientia sua: expecta paululum, & crede interim, donec post modicum oculis tuis videas, cū in perditionem nisi fuerint iniqui. 37. Vidi ego nonnunquam in hoc seculo, supra modum magnificatos & glo-

A *perexaltatum:*
 * & eleuatum sicut cedros libani.
 38 *Et transiui, & ecce non erat:*
 * quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.
 39 *Custodi innocentiam, & vide æquitatem:*
 * quoniā sunt reliquie homini pacifico.
 40 *Iniusti autem disperibunt:*
 * simul reliquie impiorum interibunt.
 41 *Salus autē iustorum à domino: & protector eorum in tempore tribulationis.*
 42 *Et adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eruet à peccatoribus: & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.*
 D *Versu 1. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris, &c. In Græco (vnde psalterium nostri vsus translatum est) in priori parte habetur: μή παραζηλώσῃς quod significat, Ne zelum, ad indignationem, ad iracundiam prouoceris, vel ne irriteris. Nam παραζηλώσῃς significat ad zelum prouocare, siue irritare, siue excitare, quod vocabulū Paulus Apostolus in epistola ad Romanos, aliquoties vsurpat, primum quidem. cap. 10. allegans illud ex cantico Moysi. Ego ad emulationē vos adducā in nō gentem, &c. Deinde cap. 11. cū ait, Honorificabo ministerium meum, si quo modo tandem ad æmulandum prouocem carnem meam. In vtroque enim horum locorum, supradictum vocabulū in Græcis habetur. Et quia zelus plura significat, hinc fit, vt vtraque huius versiculi pars multiplicem simul includat intelligentiam. Significat enim zelus feruorem iræ vel indignationis vel inuidiæ, vel ardētē affectum ad rem aliquam: quemadmodum cū Apostolus ait. Aemulor enim vos Dei emulatione: siue ad aliquem diligendum, siue etiam ad imitandum & asimilandum: quæ omnia proposito huic accommodata, breuiter in Elucidatione atacta, per seipsum occasione data sapiens ac prudens lector plenius poterit intelligere. Nos, breuitatis causa, singula persequi omittimus. Versu tertio, Spera in domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in diuitijs eius. Frequenter admodum in hoc Psalmo mentio fit de terra à sanctis hereditanda atque inhabitanda, atque etiam in regnū eis subigenda, cū e contrario dicantur impij eam non possessuri hæ-*

& gloriosos in honoribus, diuitijs, fortitudine, & potestate magna, ad quam altitudinē per iniquitatem conscenderant: * vidi (inquam) illos non solum re, sed etiam corde vehementer eleuatos, & superbos extento collo in magna pōpa gradientes, ad modum cedrorum Libani, quæ & proceræ sunt, & altissimæ stature, pulchriq; viroris. 38. Transiui ego, mecū admirans huiuscemodi magnitudinē & celsitudinem: & post paululum vbi transissem, mox disperebat omnis illa pōpa & celsitudo, quæ prius visa fuerat: neque iā apparebant vsquam locorum, qui ante paululū ita magnificos sese exhibuerant triūphatores: * quæsiui eos, & cōsideraui diligēter, quidnam actum esset de eis, aut vbi remansissent illi tam floridi, tam gloriofi: & nemo cōmonstrare potuit: sed prorsus vt fumus euauerant cum omni gloria sua, quasi nō fuissent, iamq; in perditionem fuerant abiecti, vnde nunquam sunt imperpetuum redituri. 39. Tu itaque horum felicitate sic transitoria nihil cōmotus, cura semper quoad potes, vt innocens sis, immaculatus ante dominum Deū tuum, & attende ad iustitię rectitudinem, vt in ea permāneas, eam in omnib; cogitationibus, affectionibus, sermonibus, & operibus sollicitè custodiens, ne vnquam cōtra illam agas: * hominibus enim pacificis, qui nunc ita per iustitiam pacē sectantur, erunt reliquie pretiosæ: & nouissima eorum erunt optima atq; felicitissima; ramentū nunc modica admodū videantur prosperitate gaudere, sed magis aduersis affligi. 40. Impij autem post modicum florem, & momentaneum quod delectat, pariter omnes in perditionem mittentur, proijcienturq; in ignis æterni cruciatum, nec apparebunt in numero aut premio sanctorum: * neq; illis tales erūt post mortem reliquie quales sunt iustis, neq; erunt nouissima horum illis similia: omnes enim impiorum reliquie simul cum ipsis interibunt, id est, ex omni prosperitate qua in hoc mūdo freti sunt, nihil eis erit post hanc vitam reliquū, nisi mors tantum & interitus sempiternus: sicque eorum reliquie disperibunt, quia nullæ erunt, quemadmodum iustorum seruabuntur reliquie, quoniā pretiosæ sunt futurę. 41. Salus verò iustorum à domino Deo est, qui eos secundum suam voluntatē saluos facit: & tēporaliter, quando & quantum voluerit de manibus impiorum, & vniuersaliter, a damnatione mortis æternę: * ipse est defensor atque propugnator illorum, quoties tribulatio aliqua & persecutio eis obuenerit: quo protegente, & sua gratia assistente, seruantur ab omni malo. 42. Ipse eos adiuuabit auxilio suę protectionis, & per gratiam suam eos p suo placito liberabit, eripietq; eos de manu peccatorum, & saluos eos faciet: quoniā spem suā omnē in ipso fidēti corde collocauerunt, ac proinde (quoniā fidelis est) cōmissos sibi nequaquam patietur in perditionem abire. Quanquam enim sanctorum suorum corpora, & facultates huiusmodi permittat Deus nōnunquam in potestatem venire impijs, vt ea diripiant, & interficiant pro suo placito: animam tamen non illis cōcedit posse occidere, quæ est hominis pars præcipua: quam ipse suscipit in sinum suum, cum iustorum occiduntur corpora: sed neque corpus illis annihilare datum est, quod suis seruis iterum restituet in die retributionis in gloria cælesti, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXVI.

D *Versu 1. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris, &c. In Græco (vnde psalterium nostri vsus translatum est) in priori parte habetur: μή παραζηλώσῃς quod significat, Ne zelum, ad indignationem, ad iracundiam prouoceris, vel ne irriteris. Nam παραζηλώσῃς significat ad zelum prouocare, siue irritare, siue excitare, quod vocabulū Paulus Apostolus in epistola ad Romanos, aliquoties vsurpat, primum quidem. cap. 10. allegans illud ex cantico Moysi. Ego ad emulationē vos adducā in nō gentem, &c. Deinde cap. 11. cū ait, Honorificabo ministerium meum, si quo modo tandem ad æmulandum prouocem carnem meam. In vtroque enim horum locorum, supradictum vocabulū in Græcis habetur. Et quia zelus plura significat, hinc fit, vt vtraque huius versiculi pars multiplicem simul includat intelligentiam. Significat enim zelus feruorem iræ vel indignationis vel inuidiæ, vel ardētē affectum ad rem aliquam: quemadmodum cū Apostolus ait. Aemulor enim vos Dei emulatione: siue ad aliquem diligendum, siue etiam ad imitandum & asimilandum: quæ omnia proposito huic accommodata, breuiter in Elucidatione atacta, per seipsum occasione data sapiens ac prudens lector plenius poterit intelligere. Nos, breuitatis causa, singula persequi omittimus. Versu tertio, Spera in domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in diuitijs eius. Frequenter admodum in hoc Psalmo mentio fit de terra à sanctis hereditanda atque inhabitanda, atque etiam in regnū eis subigenda, cū e contrario dicantur impij eam non possessuri hæ-*

Luc. 12.
 Matt. 10.

Dent. 35.
 Rom. 10.
 Rom. 11.

2. Cor. 11.

reditate, neque inhabitaturi, multo minus super eam regnaturi. Quibus pulchre admodum respōdet, quod à domino in promissione beatitudinum dicitur, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terrā. Nos in Elucidatione vbiq̄ue terrā hanc, partim ad istā corporeā retulimus, in qua sancti, quādiu placitum est altissimo, in pace cordis viuunt, contēti præsētibz, hoc est victu & tegumētis. Quia enim sciunt domini esse terrā & vniuersam eius plenitudinem, eā quasi terrā domini & patris sui fidenter inhabitant: & de iis quæ illa protulerit (quæ hīc vocatur diuitiæ eius) quasi de proptuario & cellario domini & patris sui viuunt cum fiducia. Præcipue tamen ad illam beatissimam terram viuentium refertur intelligentia, de qua alibi dicit Propheta. Credo videre bona domini in terra viuentium. Præter hæc tamen, cōmode admodum etiā de terra cordis proprii intelligi possunt hæc omnia, quemadmodum & venerandus pater Augustinus, supra adductum illud domini verbum exposuisse inuenitur. Vnicuique enim homini Deus cor suum dedit: expurgatione viciorum & infertione virtutum diligenter & fideliter excolēdum: sicque singulos hominum veluti colonos & agricolas in huiusmodi agro constituit. Atque hæc quidem terrā, & hunc agrum cordis, omnes mali æque atque boni dono acceperunt à Deo, qui finxit sigillatim corda filiorum hominum. Verum est mirabilis quædam hac in re distātia inter bonos & malos. Boni enim cupientes ex sibi data terra fructum bonum accipere, habitationem sibi in ea constituunt, & ad seipsos sese conuertunt, vt in illo agro laborent assidue: quæcunque pullulare cōspexerint mala zizania, sollicitè euellendo: quæcunq̄ verò bona & salutaria nouerint virtutum semina, in eo seminādo. Atque in hoc sane negotio totam vitam super terram istā transigunt. Nunquā enim ab hac terra colenda cessare cōuenit fideles operarios virtutis. Sicque ad modum coloni, hæreditatem suā corporalem incolentes, inhabitant boni omnes terrā cordis sui, donec viuāt super terrā. Deus verò qui singulorum attendit opera, & vnicuique reddit secundum suum laborem, eos quos sic diligenter cōspexerit, non desertā reliquisse suā terrā, sed inhabitasse eā, & fideliter excoluisse: ipse de labore agriculturæ huius trāsferet in terrā viuentium, vbi tum illos de pinguedine & fructibus terræ suæ absque labore in æternum iubebit refici, satiari, & inebriari: hoc est, de dulcedine æternæ felicitatis, & plenitudine gaudij sempiterni, quod in corde ipsorum erit pro priorum remuneratione laborum. Contra verò, impij datam sibi terrā nolunt inhabitare, nolunt ad cor cōuerti, nolunt intra se habitare: sed per diuersa desideria sculi huius, per cōcupiscentias & auaritas foras semper euagātur, & se intra se cōtinere reculant, atque ita desertā relinquunt, & proinde incultam terrā suam, quā ad excolendam à suo conditore acceperant. Ex quo deinde cōsequitur, vt fructum nullum dignum inde recipiant. Cum ergo dominus agri illius viderit colonos istos pessimos infideliter excoluisse, imò penitus incultam reliquisse terram, quam illis tradiderat atque locauerat, putas quid faciet agricolis istis? Iusto suo iudicio pro negligētiā & infidelitate eos cōdemnabit, simulque cum eis terram iā spinis & vepribz plenā, nullisque bonis onustā segetibus proiciet in perditionem, & combustionem camini ignis. Ita fiet, vt hanc terrā non sint hæreditate possessuri impij, quæ simul cum illis in perditionem æternam mittenda veniet. His verò apte admodum & manifeste nimium consentiunt, quæ cap. 6. Epistolæ ad Hebræos, de terra fructificante ac benedictionem accipiente, & de terra sterili maledictioni obnoxia, scribit beatus Apostolus in hæc verba, Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & germinans herbā opportunā illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas ac tribulos, reproba est & maledictio proxima, cuius consummatio in combustionem. ¶ Versu 8. Desine ab ira, & derelinque furorē: noli æmulari vt maligneris. Secunda pars duplicem (vt in Elucidatione monstratur) recipit intelligentiā. Prior est, Noli sic illorum prosperitatem considerans ad æmulationem prouocari, vt malignari proponas, seu male agere, illisq̄; assimulari in impietate, quo similiter vt illi floreas. Et tales sane nonnullos conspiciamus infirmiores, qui cum vident se, donec in iustitia & innocentia permanent, pauperes & despectos haberi, & ab aliis calumniam & oppresionem perpeti: iniquos autem conspiciunt florere & abundare omnibus, esseque honorabiles, & omnibus acceptos, incipiunt dicere sibi in cogitationibus suis, Vt video, nihil proficiam, donec in hac simplicitate perseuerauero: sed vt sum, ita permanebo pauper & contemptus omnibus. Ibo ergo, & faciā iniustitiam, fraudabo proximos, mentiar, furabor, opprimā quotquot potero, vt ipse hæctenus oppresionem sustinui: peierabo, si lucrum occurrat: fidem violabo, ad labor magnatibus, iniusta luera sectabor, & absque discretione quicquid mihi vel paucillū lucri adferre quiverit, aut vllum adducere fauorem, exercebo libere. Atque his rationibus experiar, an non etiam ego, vt ceteri, ad diuitias & honores valeam pertingere, atque ex hac paupertate & despectione emergere. Isti sane sic æmulantur in miserijs miseri, vt malignentur, atque à iustitia excidat. Posterior autē intelligētia est, Noli sic ad æmulationem, ad iracundiam, ad indignationem, aut ad stimulantē inuidiam prouocari, vt male agas: idque vel Deum blasphemando, qui ita dispensat humanarum rerum statum, vel etiā contra illos nimium & irrationabile atque iniustū odium gerēdo in pectore, quemadmodum nonnulli inueniuntur rebus pauperes, qui propter hanc inæqualitatē vsque adeo magnum erga diuites odium concipiunt, vt gaudeant si quid illis mali euenerit, doleant verò illis rem bene cedere, & obfunt in quibus possunt: & si opere non possunt, certe corde nocere concupiscunt. Hi verò non sunt ex malfuctis illis, qui terram inhabitabunt. Sunt enim animo diuites & immites, tamen si rebus foris appareat pauperes, & gestibus quandam prætendant manufactudinē. Prior autem intelligētia versui mox subsequētī aptius quadrare videtur. ¶ Versu 13. Dominus autem irridebit eum. Quod dicitur dominus irridere impios proximis mala meditates, vt more humano dictum accipi oportet: quæ admodum si rex videat quempiam ex ministris suis infimis, callidas insidias excogitare, & iniquas machi-

Heb. 13.
1. Tim. 6.
Psal. 23.

Psal. 26.

Psal. 32.

1. Cor. 3.

Heb. 6.

A machinationes strere suorum magnatum alicui, quem ipse vnice diligit, & præ cæteris habeat familiarem, atque præcipue charum, ridet ille impias machinationes iniqui insidiatoris, differens tamē & dissimulās, donec dies opportunus adueniat, quo innocentem à malitia liberet, ipsum verò impium dignas iubeat pœnas luere. Sic enim & nunc dominus cū electis suis agit. Ridet enim peruersorum malitiā, quæ quātum potest nocet, & multum quidem se nocere putat bonis, cum reuera parum admodum sit, quod aduersum hos illi valent. Sed veniet, quādo dominus qui nunc dissimulat, pro suis faciet aduersum illorum prauā voluntatem vindictam: pro horum autem innocentia, salutem. In secunda autem parte, pronomen eius ancipitem habens relationem, duplicem effecit intelligentiam: ita tamen, vt ambæ in vnā coincidant. Potest enim relatiuum eius referri ad dominum: vt sit sensus, Prospicit dominus venturum esse diem suum, hoc est, diē iudicij, quo ipse adducet omnia in iudicium, & quo de impietatis iniquorū exquiret vindictam. Diem autem iudicij vocari diem domini etiā in Apostolo didicimus, qui Thessalonicensibus scribens in prima epistola, Dies domini (inquit) sicut fur in nocte, ita veniet. Et apud Prophetā, Donec veniat dies domini magnus & horribilis. Aut referri potest relatiuum eius, ad impiū, hoc modo, Dominus irridebit impium, quoniam prospicit venturum esse diem ipsius, nepe impij, id est, diem quo ipsius malæ impietates, quas nunc meditatur, omnes passim fient, & iustam suo auctori adducunt condemnationem. Sic enim & vulgò loqui solēt homines, Heri dies nostra erat, cras forsità vestra erit: cum significare voluerint, id ipsum miseriam vel infortunij quod ipsi sustinuerunt priores, proximis suis adhuc esse venturum. Atq̄; hæc posteriorem intelligentiam sequuta est Elucidatio. ¶ Versu 17. Melius est modicum iusto. Tametsi quod hic dicitur, modicum iustis melius esse, q̄ diuitias peccatorum multas, præcipue intelligatur de bonitate & vtilitate spiritali: habet tamen etiā veritatem de vtilitate & bonitate temporalī. Nā & temporaliter melius speritudo est iusto ex sua mediocritate, cum sua sorte contentus viuūt, in secura mente (quæ iuxta sapientis verbū, est quasi iuge conuiuium, perpetuā habēs oblectationem) cū impij cupiditate sua insatiabili, etiā maxima abundantia non valeat suos animos quietos reddere, sed perpetua torquentur amplius habendi sollicitudine. De hac autem re plenius diximus in annotationibus Psalmi 33. ¶ Versu 26. Iunior fui, etenim senui, &c. Miretur forsità quispiā, quonā pæsto ita fidenter David hoc audeat asserere, q̄ vsque ad senectutem iustum non viderit derelictum, aut semen eius quærens panem. Certe nos plurimos iustorum videmus, saltē panem quærentes mendicantem, & hostiatim pro colligēdo pane circueuntes: imò & derelinqui vidētur nonnulli, & deficere iis quæ sustentationi sunt necessaria. Neque enim dubium est quin multos fames passim extinguat: & si nō semper subito, ita vt ad oculum appareat exhalare animā, certe paulatim, dum præ defectu cōuenientis pabuli, destitui incipiunt viribus, sicque paulatim prorsus intereunt. Pro hac autē obiectione dissolūenda, primū est attendendum, improprie admodum accipi hoc in loco, quærens panem. Non enim panem quærit, qui mendicantem panem sibi colligit: sed panem quærens hoc in loco, potius est pane deficere, panem nō inuenire, quasi panem requirere siue desiderare secundum eum ferme modū quo dici solet, in præliis illos desiderari qui interfecti sunt. Vnde hoc loco Psalterium Romanū habet, Nec semen eius egens pane, pro quærens panem. Alioqui quis est ex operariis, qui nō quærit panem? Et quomodo non quæret panem homo, cui præceptum est, in sudore vultus tui vesceris pane tuo? Cæterum, quod adducitur de multis fame pereuntibus, hoc aduertendum est diligenter, plures esse hominum qui derelinquuntur & destituuntur necessariis: verum à seipsis derelinquuntur, non à Deo. Et multi fame cōsumuntur, quos nō dereliquit Deus, sed ipsi sese interimunt. Neque solum se, sed & suos liberos multo miserius. Sunt enim nonnulli (quod dolendū est) crudeles sui suorumque interfectores: qui cum honesta & satis diuite sint familia prognati, si ad paupertatē deuenierint, malunt extremā pati penuriā, seque ac suos fame crudeliter & impie perimere, q̄ suā paupertatem propalare, & eleemosynę gratiā verecunde postulare. Et dum foris nonnunquā vestimentorum decore satis splendent, interius membra corporis tabescere sinunt, & esurire familiam: quo (vt ipsi aiunt) suam non dehonefent progeniem. Hos sane Deus neque derelinquit, neque perimit, sed potius ipsa illorum vana superbia. Atque huius rei vehementer expedierit eos qui pascendo & crudiendo populo præfunt, illos cōmonestare: quoniam satis compertum est, multum hominum numerum ita sese perdere. Neque sua tantum & suorum corpora (quod forsità vt cuique fuerat tolerandum) verum etiam crudeliter proprias suas animas, crudeli homicidio, æternæ dānationi reddere obnoxias. Quomodo enim sui suorumque non est crudelis interfector, qui ob humanā verecundiā, imò verò ob vanam superbiam, seipsum & suos domesticos interficit? imò verò non vnus est homicidij reus, qui cum mendicando possit alere creditam sibi domum, fame perire finit. Quid enim refert, siue breui horulæ spatio gladio animam tibi tuisque ciuicis, siue longiore cruciatu necessarij pabuli subtractione, cogas emigrare? Hi ergo nō vt iusti nō derelinquuntur, cum nec iusti sint, qui sunt crudeles homicidæ. Deinde, neque à Deo, sed à semetipsis derelinquuntur. Si enim media ad hanc rem accommodata quærerent, vel laborantes manibus: vel (si id non valeant, aut si id non sufficiat) verecunde suā necessitatem exponentes, & eleemosynę gratiam, quam etiam Dei filius non est dedignatus agnoscere, postulantes, nequaquā neque ipsi, neque domus eorum fame deficerent. Quemadmodū enim (iuxta domini vocē) semper pauperes habiturus est mūdus, ita eiusdem ordinatione & dispositione nunquam deficient viri misericordiz, qui non patientur fame perire iustos. Et si quando omnine humanum subsidium deficeret viro iusto, nihil dubitanti & fidenter postulanti proculdubio tēpestiue adesset diuinum: id quod de pluribus sanctorum virorū atque mulierū certissimæ prodiderunt historia. De Helia quidem in torrente à coruo pæsto, liber Regum: per quē Sareptana quoq̄; 3. Reg. 17. mu-

1. Thef. 5.
Ioel. 2.

Prou. 15.

Gen. 3.

Matt. 26.

3. Reg. 17.

mulier (cuius oleum iam & farina defecerant) plurimo tēpore sustentata est, alioqui iamiam cum filio cocto ac vorato vltimo panis fame moritura Item & de huius discipulo Elizeo, per quem reges tres periclitantes in solitudine, cū omnibus exercitibus suis recoillati sunt. De Daniele in lacu leonum, liber Danielis refert. De Paulo quoque eremita scribit sacer Hieronymus. Sed & de alijs plurimis in noua lege viris sanctis, dignissimæ fidei hoc ipsum tradunt historia.

XXXVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Hic Psalmus (qui in ordine penitentialiū tertius ponitur) formam conuersionis ad Deum præbet, illis qui de graui iniquitate sese toto corde conuertere volunt ad dominum. Videturq; hominis propter commissam iniquitatem supra modum conturbati: qui intra se sentit grauissimam miseriam, diuini scilicet iudicij horrorem, & afflictiuos admodum male conscientie stimulos, mirabilem in corpore indispotionem, & conturbationem, ac motuum diuersorum tumultum, quæ sibi ex peccatorum multiplicatione, æggrauatione, & reiteratione fatetur venisse, propter suā insipientiā: quibus omnibus vehementer affligi se dicit & cōtristari, præcipue verò dū à lumbis oriri intra se sentit fœdos concupiscentiæ motus, quibus ita premitur, vt totū corpus fiat mirabili confusione prorsus deproportionatum: sicq; vehementer afflictus, sentiens manum vlticem domini, gemitus, suspiria, atque etiā clamorem fundit pro miseria ad dominum. Hæc autem omnia, vsque ad versum vndecimum, per ordinem penitus confitentur. Dehinc exprimit graue certamen, quod sustinet extrinsecus, ab illis qui noti amici & proximi ei fuerāt, donec in peccatis illis extitisset socius. Nam hi cum vidēt penitentem velle veteris vitæ viam relinquere, eligere verò arctas vias penitentiae, multis modis aduersantur bonæ proponenti: partim suasionibus blandis, partim comminationibus asperis infirmum animū, & alioqui mala conscientia satis onustum, vehemētius affligentes, a diuersum quos, quo vsus fuerit consilio, exponit versu 14. & deinceps, dicens, aduersus illos suas aures prorsus se obturasse, quasi nihil audiret, nihilq; voluisse illis respondere ad consentiendum, tanquā si mutus fuisset: posuisse verò in domino spem suā, & illum contra inimicorum sauitiam accepisse defensorem: offerens quidem se ad correctionem & disciplinam domini paratum, propter iniquitatem quam agnoscit: ab inimicis tamen istiusmodi, qui bonitatem sectanti detrahunt & obsistunt, orans liberari: & contra illorum rabiem, diuinum sibi recte poscit auxilium.

TRIGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine ne in furore tuo arguas me: * neque in ira tua corripas me.

Domine in implicabili illo furore, quem exhibebis atque demonstrabis in omnes impios in die iudicij tui, à quo nemo saluare impium poterit, ne tum simili cum illis sententia arguas me: * & in seuera illa vltione tua, in terribili illa vindicta iræ tuæ, ne sentiam correctionem & formidabilem sententiam tuam, quam experientur omnes qui in impietatibus suis perseverauerunt. 2. Idcirco autem iram tuam formido & deprecor domine, quoniam puncturæ tumoris tui iam stimulare cœperunt animam meam, dum reuoluo peccatorum meorum magnitudinem: quem admodum sagittæ cum infiguntur in carnē, stimulant vehementer & affligunt eam: * & tu extedere iā cœpisti atq; æggruare super me vlticem manum tuam, ex qua etiā nunc istos male conscientie stimulos atque torturas graues me sentire percipio: quæ si modo ita mihi grauis est, vt affligar vehementissime, quāto erit intolerabilior tunc, cum in imensum vltionem facit grauiorem? Merito ergo domine iram tuam ego formido, & à facie implacabilis tui furoris tui, iure ego (dū tēpus est miserēdi) expauesco. Ecce iā nunc in carne mea, non est sanitas, nihil est integrum propter iram tuam & indignationē, quā per peccata mea scio iuste contra me prouocatā: sed totus quasi languidus, & mala distemperantia animi ægrotans, deficio ita, vt præ dolore & languore, vix mihi libeat ultra viuere: * nullam pacem habent ossa mea, vniuersæ vires corporis & animæ cōmotæ sunt, & conturbatæ propter peccata mea: per quæ cum me sentia tuā iram iuste commeruisse, non possum vllam præ timore & horrore habere requiē: & omnia prorsus quæ intra me sunt, per istam pessimā peccati deordinationem, velut in magna conturbatione & indispotione sunt constituta: & tumultu insolito, atq; inordinatione mirabili voluuntur intra me imaginationes, cogitationes, & affectiones meæ, absq; vllō ordine & cōpositione solita, nullā mihi permittentes pacem cordis mei. 4. Ecce enim peccata mea quæ hæcenus dissimulaui, quæ hæcenus operui aut exculaui, confiteri quoq; & emēdare neglexi, iam eo excreuerunt, vt etiā supergrediantur caput meum: ita vt iam spiritum habeant (mentem dico & voluntatē) pessundatum, illumq; velut superauerint, & ad sensuales appetitus concupiscentia inflexerint, imò huius seruituti illum velut subiecerint: * & paulatim crescentia, facta sunt super me grauiora & pōderosa valde, quæ admodum onus magnū dorso alicuius

2 Quoniā sagittæ tuæ infixæ sunt mihi:

* & confirmasti super me manum tuam.

3 Nō est sanitas in carne mea, à facie iræ tuæ.

* non est pax ossibus meis, à facie peccatorū meorum.

4 Quoniā iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum.

* & sicut onus graue grauatæ sunt super me.

5 Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ: * à facie insipientiæ meæ.

6 Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem: * tota die contristatus ingrediebar.

7 Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: * & non est sanitas in carne mea.

8 Afflictus sum, & humiliatus sum nimis: * rugiebam à gemitu cordis mei.

9 Domine ante te omne desiderium meum: * & gemitus meus à te non est absconditus.

10 Cor meū conturbatū est in me, dereliquit me virtus mea: * & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecū.

11 Amici mei & proximi mei, aduersum me appropinquauerunt & steterunt.

12 Et qui iuxta me erant, de lōge steterunt: * & vim faciebant, qui querebant animā meā.

13 Et qui inquirebant mala, mihi loquuti sunt vanitates: * & dolos tota die meditabantur.

ius aut capiti impositum, ita vt dissimulare vltra non possim, nec ferre vltra valeam. 5. Insper & cicatrices vulnerum meorum renouatæ sunt, & semel sanatis vulneribus iterū cœperunt periculosius subtus carnē exurgere: hoc est, peccata mea aliquando dimissa, & per penitentia sanata reiteraui, & reciduo mihi nō cauens, factus sum quān antè fueram deterior, & ægrotans periculosiori vulnere: * idque propter insipientiā meam, quoniam videlicet ita insipienter vulnera illa priora feci recrudescere, & quæ semel planxeram, stultus ego iterū re-lumere nō metuebam. 6. His modis vsque ad finem (id est, nimium & vehementissime, quantū ferre poteram, miserijs varijs & magnis afflictus fui, & totus incuruatus sub pondere miseriarum, vsque in finē, ita vt mihi viderer amplius ferre non posse: * atque ita horrore conscientie perturbatus, & peccatorum turpitudine conterritus, iugiter versabar in magna mœstitia & desolatione. 7. Nam lūbi mei (in quibus luxuriosi affectus est sedes) pleni erāt fœdissimis motibus, quibus mirum in modū mihi illudebatur: & qui magna me affliciebant ignominia, dum ex eis fœdas, bestiales, & omnino inordinatas commotiones exurgētes, & tyrāzantes, perirentem in meo corpore: * & plane non est sanitas in carne mea, nulla est debita compositio, nulla est re-ctitudo, nulla re-ctitudinis proportio: sed distemperata, incomposita, confusa, & inordinata sunt omnia. Postea enim quān spiritus meus eam, quān tecum habebat, o Domine Deus, rupit cōfederationem, cœperunt non solū quæ in anima: sed & quæ in corpore omnia cōfundi, suā compositionem dissoluere, à sua confederatione discedere, tumultibusq; misceri: quod malū indies augmentum sumens, vehementer iam æggrauatum sentio. 8. Ita ego malis multis & magnis afflictus sum, & vltione tua Domine in magna humilitate, despectione atque miseria cōstitutus: atque ita vexatione dāte intellectum, recogitas in amaritudine animæ meæ peccata quibus te offendi, in spiritu cōtribulato & corde cōtrito atq; humiliato cœpi edere gemitus atq; suspiria, ita vt præ gemitu clamorem etiā magnum per os in modum rugitus emitterē, affectu maximo te veniā precando peccatorum meorum. 9. Domine qui omnia nosti, qui inspicis & probas corda filiorū hominum, qui desiderium pauperū exaudis: tibi apertū est omne desiderium cordis mei, quo desidero vitam in peccatis male actā tuæ gratiæ auxilio corrigere, tibi que amodo fideliter seruire: * gemitus meus ac crebra suspiria ex imo cordis educta pro peccatis, quibus te ita multū & multipliciter offendi, non te latent, non sunt coram te abscondita: sicut tu ea nosti, ita ea tibi absq; dissimulatione confiteor, suppliciter poscens veniam. 10. Conturbatus est præ horrore in me spiritus meus, & omne robur meum discessit à me, vix que in me quicquam remansit virium: ablata est à me fortitudo mea ad bene agendum, & eam quam habere solitus fuerā, & quam habere debueram: * ipsum quoq; lumen mentis meæ, quo videre solebā, & alios etiam illuminare (huc ipsum lumen naturalis iudicij, siue etiam lumen gratiæ tuæ) non vltra in me est sicuti solet: sed magna ex parte per peccatorum fœditatem obscuratum, obnubilatum atque obtenebratū est: ita vt non solum iam quæ bona sunt non valeā agere, sed vix etiam cognoscere & iudicio discernere. 11. Præter hæc verò, quæ intrinsecus patior, grauiā nimium tormenta, etiam extrinsecus mihi afflictio accedit, cum me à peccatis voluero ad te conuertere. Illi enim qui prius me diligebāt, tanquā amici & proximi mei, cum illis essem in peccato socius, vidētes quòd me velim à vijs ipsorum prauis separare, facti sunt mihi aduersarij, appropinquaueruntque mihi, & statuerunt se ex aduerso cōtra me, vt obsisterent meo proposito, illudq; valenter quantum possent impedirent. 12. Et qui prius mihi proximi erāt, noti atque amici, elongauerunt se à me, & elongati ita steterunt contra me: * quarētel-que animam meam perdere, & in mortem me trahere, vim intulerunt mihi, & grauem suscitauerunt persequutionem. 13. Et qui mihi male cupiebant, qui me in peccatis fouere laborabant, & à proposito bono ex tuæ manus visitatione concepto auertere, ipsi proposuerunt & suggererunt vanitates: iterum mihi proponentes peccata pristina, scilicet culique pompas & delicias: ex aduerso autem, difficultates in Dei seruitute obuenturas, æggrauantes: * & iugiter tota die dolos & fraudes astutias excogitabāt, quib; me possent decipere, & à recto dimouere.

Esaiæ 28.
Esaiæ 38.
Psal. 50.
Prou. 17.
Esaiæ 16.
Psal. 9.

14 Ego autem tanquam surdus non audiebam. * sicut mutus non aperiens os suum.

15 Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

16 Quoniam in te domine speravi: * tu exaudies me domine Deus meus.

17 Quia dixi ne quando supergaudeant mihi inimici mei: * dum commouentur pedes mei, super me magna loquuti sunt.

Luc. 1. 18 Quonia ego in flagella paratus sum: * & dolor meus in conspectu meo semper.

19 Quonia iniquitatem mea annuntiabo: * & cogitabo pro peccato meo.

20 Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me: * & multiplicati sunt qui oderunt me inique.

21 Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi: * quonia sequebar bonitatem.

22 Ne derelinquas me domine Deus meus, ne discesseris a me.

23 Intende in adiutorium meum domine Deus meus salutis mee

14 Ego vero (utpote qui iam tuæ manus uisitacione edoctus essem, & tuo timore medullitus confixus) in proposito penitentis persistens, immobilis obfurdescebam ad omnia quæ illi proponebant, & quasi surdus fuissem, ita nihil permotus illorum dictis, siue blâdis, siue cominatorijs, qui illos dicere quæcunque uoluissent: * & quemadmodum mutus omnino loqui nesciens, ita nihil illis responsi dabam ad vllum consensum. Iam enim firmo uirtutis & penitentis proposito, animum meum contra illorū impias obiectiones & propositiones penitus obfirmaueram. 15. Sicq; me ipsum feci, propter uirtutis propositū, quasi surdum & mutū: perinde ac si nihil audirem eorum quæ ipsi proponebant, nihilque haberem quod illis responderem, aut quo illorum uanas propositiones confutarem. 16. Atque hæc quidem ideirco feci Domine, quoniam in te iam cœperam constituere spem meam: propter quod, ab omnibus illorum uanitatibus volebam prorsus auertere animum: * neque dubito, quin tu misericordiarum pater, pro tua benignitate sis exauditorus me pauperem & afflictum seruum tuū, spiritu corribu lato ac humili, cōtritoque corde tibi supplicatē, & totum se tibi plena fiducia committentem. 17. Dixi enim in corde meo: uolo, dum tepus est, in Domino ponere spem meā, ut per eum possem fieri saluus à rabie inimicorum meorum, nequando ipsi de mea gaudeat. si mihi præualuerint, suamque de me uideant impleri uoluntatem: * cum enim uel modicum incipiunt moueri à recto pedes mei, statim exultantes magna & superba loquuntur aduersum me, quasi suo uoto potiti: sed ante uictoriam (ut spero) canentes triumphum. 18. Et quidem, quod ad te attinet Domine, ego conscius magnitudinis peccatorum meorum, paratum me offero ad disciplinā & correptionem sufferendam, prout misericors iustitia tua dictauerit, & expediens cognouerit: non refugio à te, Domine, pro peccatis meis disciplinam suscipere correptionis, sciēs q̄ grauiter peccauerim in cælum & corā te, ut iam nō sim dignus lætari tecum adhuc ut filius, sed potius flagella sustinere ut seruus malus & fugitiuus: * imò & ipse uolo propter iniquitates meas dolore iusto & penitētia me ipsum affligere, & dolorem meum seruare uolo semper, donec uiuam, nunquam prorsus obliuione daturus iniquitatem meā: uoloque in hoc dolore & afflictione hac penitentia persistere, usque dum tu me tua consolatione ab eo releuare dignaberis. 19. Nam iniquitatem meā ego ipse confiteri paratus sum, & celare non uolo, sed me ipsum in aperta confessione paratus sum accusare: * & recogitabo in amaritudine turpitudinem peccati mei, & pro eo me affligam: * Ero quoque memor, donec uiuam, peccati mei: atque etiam postquam tibi placitum fuerit dimittere, mihi tamen iustum erit subinde recordari & recogitare, quā à te olim fuerim elōgatus. 20. Quāquā autē ita per omnia tuæ uoluntati me subiiciam, & à te paratus sim quicquid decreueris correctionis, libenter suscipere: inimicorum tamen meorum rabiem metuo, & ab illis per te saluari oro: melius iudicās in manus tuas incidere, tuāque manu corrigi, quā illorum potestati tradi, ut per eos morte interficiar. Ipsi autem hi inimici mei adhuc supersunt, neque desistunt me male persequi, & contra me fortitudine & uolentia cōfortati sunt atque corroborati: * insuper & numero multiplicati sunt qui me falso & sine causa oderunt & persequuntur, malum querentes pauperulæ animæ meæ. 21. Ecce homines ingrati qui pro bonis mala retribuunt, ipsi mihi aduersati sunt in pietatis negotio: & cum ego nihil illis nisi bonū exhibuerim, nunc uicissim mala mihi repedere laborāt, detractionibusque & cōtumelijs molesti fuerunt mihi: * propterea q̄ ab illorum prauo consortio me ipsum segregans, uiam eligerem uirtutis, camque deinceps ambulare uellem. 22. Quanto uero illi magis mihi aduersantur, tanto te pijsime Domine Deus meus precor mihi fieri propitium, ut in tantis malis (quæ ego partim intrinsecus sero, partim foris sustineo) miserum me, & tam multimodis, afflictum nūquam derelinquas: neque te ipsum à me sic elonges, ut absque tuo auxilio in tantis me periculis relinuas. 23. Quin potius ut tuam misericordiam decet, intentus esto ad auxiliandum mihi, & cogita de impendendo mihi adiutorio tuo, Domine deus saluator meus: ut qui mihi metipsi in tantis difficultatibus prorsus diffido, neque posse me inde eluctari scio, tua gratia ualeam exitum bonum, & finem beatum inuenire. Amen.

ANNO

A Non ignoramus quosdā totum hunc Psalmum Christo applicare, in persona generis humani peccata confitenti, & miserias, quas pro illis perpeffus est (tum ab horrore interius, tum ab inimicorum rabie, extrinsecus) proponenti. Quā interpretationē nos sane non dānamus: tamen cōsiderati singulas huius Psalmi partes quædā occurrāt, quæ non recte admodū Christo uideatur competere, quibus etiā non optime consonat tota Psalmi cōnexio & cōsequutio. Proinde talē in Elucidatione mōstrauimus intelligentiā, quæ in penitentis statu cōstitutis cōueniat potissimum eū Ecclesiastica cōsuetudine, & septē penitētiālibus vnus iste ponatur. Penitētiālibus autem hos Psalmos nominari cōstat, eo quod penitentibus aptā præbeat formam sese cōuertendi, & illorū statim exprimat. Et quāquā illum Elucidatio accommodauit ijs solū, qui post diu transactā peccatis uitā, ad penitentia se cōuertunt: possit tamen paucis secundū intelligentiā immutatis etiā, iustis accommodari, qui grauius tētationibus ad peccata sollicitantur (quemadmodū cum quis iustus probationis gratia, aut gratia humilitatis cōseruādæ, aut alia quauis de causa) permittitur grauibz æstibus torqueri malæ concupiscentiæ, & libidinis carnalis ardoribus uehementer uti: id quod etiā sanctis uir legitimus nonnunquā Deo permittente accidit: Qui enim in tali statu fuerit, etiā si iustus sit, præ horrore periculi & abominatione mali peccata sua præterita rememorās, apte poterit hunc Psalmū pronunciare, diuinum iudicium formidās, & liberari exoptās. Ac sic quidē ira ista Dei, à facie cuius dicit nō esse sanitate in carne sua, intelligenda est secundum apparentiā. Videtur enim Deus tunc iratus, & quodāmodo (si ita loqui licet) iratum ipse se simulat, quando à iustis se elongans, grauius eos tentari perimit, maxime scdioribus eiusmodi & magis abominabilibus tētationibus. Quoniam uero in hominibus etiam iustis, ubi paululum se subduxerit præsentia Dei, permilla inimicis potestate, graues statim incipiunt insurgere motus, qui totum uideatur corpus inuidere, & etiā ossa corripere, recte tales conqueruntur non esse sibi sanitate in carne, neq; pacē in ossibus. Et quia piarum mentū est, quicquid patiuntur suis peccatis ascribere, iccirco recte pati se hanc miseriam dicūt à facie peccatorū suorum. i. propter peccata sua, quæ deinde etiam si mudi iam sint à mortalibus, ac cūfiant, uel præterita mortalia rememorando, uel præsentia uenialia propter multitudinē & quotidianā reiterationem extagialando. Atq; ita consequēter non difficile erit lectori cordato, tali modo Psalmū pariter, & Elucidationē totā huiusmodi tentatis accommodare. ¶ Versu 1. Domine ne in furore tuo arguas me, &c. Corripit siue arguit Deus aliquādo correptione misericordie aliquādo correptione iustitiæ. Correptione misericordie arguit, siue flagellat nonnunquā etiā innocētes, tantum ob probationē & meriti accumulationē: nonnunquā uero propter uisionē commissæ iniquitatis, à quo per correptionē eiusmodi quærit eū qui peccauit, sed prædestinatus est, à prauitate retrahere. Vtrūq; autē hoc flagellum, misericordie est, & paternæ disciplinæ. Pater enim nonnunquā se uerius agit cum filio: solum ut probe animū eius, & bonum faciat meliorem, uel certe in uirtute custodiat: iuxta illud Sapientis. Filij tibi sunt, erudi illos, & curua illos à pueritia eorū. Filia tibi sunt, serua corpus illarum, & nō ostendas hilarem faciem tuā ad illas. Nonnunquā uero, ut peccatum filij puniat, & castigatū emendet. Correptione autē iustitiæ arguet Deus in futuro iudicio, & flagellabit impios uniuersos: nonnullos uero ex eis, etiā in præsentī tēpore: quemadmodum obduratum Pharaonē, impium Antiochū, & superbū Herodē. Atq; hoc est argui in ira & furore. Prius autē est in misericordia & dulcedine paternā. Non ergo simpliciter orat uir iustus omnino non argui, omnino nō corripī. Quis enim filius, ut ait Apostolus, quē non corripit pater? Et si extra disciplinam estis, ergo adulteri & non filij estis) sed tantum non argui in ira & furore. Argui autem in misericordia, etiā optare debemus iuxta quod in alio Psalmo dicitur, Corripiet me iustus in misericordia, & saluabit me. ¶ Versu 4. Quonia iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Per caput, non insolitum in scripturis, quod in homine supremū est intelligi, id est, spiritum siue mētem & uoluntatem. Tunc ergo iniquitates supergrediuntur caput, quando usque ad excrescunt, siue multitudine siue magnitudine, ut spiritū perfundent, ut mentē obtenebrent, & uoluntatem incuruent ad mali consensum. Facit autem hoc non solum vnus peccati mortalis grauitas, uerum etiā nonnunquā nimium excrescentium quotidianorum multitudo: ubi neglecta uel contēpta, non fuerint quotidianis lachrymis expurgata. Secundum hunc autē modū & in alio Psalmo postulat Propheta, caput suum nō impinguari peccatoris oleo, hoc est, adulationis blanditiā non pertrahi aut seduci mētem & uoluntatem in peccati consensum. ¶ Versu 5. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ. Cicatrix, uulneris præcedentis sed curati indicium est. Vbi autem cœperit semel curatum uulnus & iam clausum, intus sub pelle reputrescere, plerunq; maius est periculum, quā fuerit in primo uulnere. Ita secundum similitudinem, per cicatrices, putrefactionē & corruptionem, peccati dimissi reiterationio (quam reciduationem nuncupāt) significatur. Recte autem dicit penitens, à facie insipientiæ computruisse cicatrices. Vere enim insipientia magna est & aperta stoliditas, quæ semel propria uoluntate & affectu plāxisti, ea propria iterū uoluntate resumere: quemadmodum cum reuertitur canis ad uomitum. ¶ Versu decimoquarto, Ego autē tanquam surdus non audiebam. Quemadmodum (iuxta Saluatoris uerbum) inueniuntur Eunu-chi, qui seipfos castrauerunt propter regnum Dei: ita sunt & surdi, qui seipfos surdos faciunt propter regnum Dei, similiter & muti illi uidelicet, qui propter regnum Dei interdixerunt sibi, ne cum uoluptate & cōsensu audiant uel dicant aliquid eorum quæ contra Dei gloriam faciunt, atq; uirtutem. Atq; hoc modo & cæci inueniuntur propter regnū Dei, qui pepigerūt fœdus cum oculis suis, & ut nō uideant in quo offendant, sicque oculos sibi eruant, unde scandalum paterentur. Similiter &

Eccle. 7.
Eod. 14.
2. Mac. 9.
Act. 12.
Heb. 12.
Psal. 140.
Ibidem.
Prou. 26.
2. Petr. 2.
Matt. 19.
Iob. 31.
Matt. 5. & 15.
clau-

claudi, qui pedem scandalizantem abscindunt & projiciunt propter regnū Dei. Imò & captiui hoc modo inueniuntur, qui seipſos cōcluserunt in carcere: quēadmodum beatus Hieronymus in Episto la quadā ad Eustochiū, se fatetur à semetipſo propter gehēna metum carcere damnatum, cum pro pter Dei seruitutē in eremi solitudine sese conclusisset. ¶ Versū eodem, Et sicut mutus nō aperiens os suum. Quod in 2. parte dicitur, Factus sum sicut mutus non aperiens os suum: & deinde, sicut ho mo non habens in ore suo redargutiones, forsitan mirabitur quispiam, quid sibi velit. Videtur enim expediēs interdum, vt redarguatur impij, & aperiamus os nostrū aduersus stultas impiorum propo sitiones: quēadmodum & Saluatorē legimus vana proponenti diabolo respōdiffe, & redargutioni bus aptis confutasse. Sed scēdum est, ex serie Psalmi totius, loqui hic eū qui recens est in bono pro pposito, & adhuc in exercitatus atque infirmus. Huiusmodi autē prestat, vt prorsus in silentio discat vanā obijcientium insipientiā contēnere, quā multis verbis cum illis misceri in disputationem. Cū enim illi in sua prauitate admodum sint exercitati (quemadmodum & dōminus testatur, filios hui⁹ sæculi prudētiores esse filijs lucis in generatione sua) ipse verò rudis adhuc sit in eo q; cœpit negotio Dei, tutius est nouitio militi obmutescendo, quā hinc in se argumentando & respōdendo, aduersus malos suos agere, si firmus velit in eo quod cœpit vel proposuit perstare. Quę regula, in fidei do gmatibus cōtra impiariū assertionū autores vel propugnatores, simplicioribus fidelium diligētissi me etiā conseruāda est. Nihil enim periculosū esse potest, quā simplices (quinosdū pro cōsuetudine exercitatos habēt sensus ad discretionem boni & mali) cum illis disputatione cōtendere, qui pro sui ingenij prauitate & astutia, simul & exercitatione longa in suis vanitatibus parati sunt ad impugnā dā valide admodum veritatē. Neque nisi in regula orthodoxæ & catholicæ fidei fundatissimis, & in scriptura sancta exercitatisimis viris, tuta est huiusmodi congressio. ¶ Versū 19. Et cogitabo pro peccato meo. Cogitare debemus de peccato multipliciter. De eo quidē quod in presenti nos adhuc grauat, vt de ipſo agamus penitentiā. De preterito autē quod iam dimissum cōdidimus, cogitādum nobis est nihilominus, vt à recidiuo cauentes, non iterum in illud ipsū incidamus, vel in aliud siue simile, siue maius. Nonnunquā etiā de preteritorū peccatorum magnitudine, multitudine, & fœdi tate non inutiliter cogitamus: vt magnitudinem Diuini beneficij, quo ex illis nos liberati & saluati sumus, melius valeamus per huiusmodi considerationem cognoscere (Non enim plene cognoscitur medici curantis beneficiū, nisi morbus ipsi fuerit egrotati bene cognitus) sicque ad gratiarū actio nē Deo digne perfoluendā excitemur. Atque hac arte Paulus frequēter apud suos discipulos vtitur: Veluti ad Rom. 1. cap. quanta gētium facinora cōmemorat. & ca. 2. quomodo Iudeorum male glo riantū in lege prauaricationē exaggerat, vt tandem monstraret, omnes peccasse, & eguisse gloria Dei. Similiter & in Epistola ad Corinthios, 1. cap. 6. post enumerata turpissima facinora, subdit: Et hac quidem fuistis aliquādo: sed abluti estis, sed sanctificati estis. Et cap. 12. Cum gētes effectis, ad si mulachra muta prout ducebamini, euntes. Ad Ephesios. Eramus natura filij iræ. Et aliās plurimis in locis, quales ante conuersionē fuerint, eis post cōuersionem proponit: idq; facit vt vel gratiarum a ctionē, vel ad cautelā illos inducat. De futuris verò peccatis, aut etiam possibilibus, cogitare oportet nonnunquam metuendo, & pro nostra ab illis præseruatione deprecādo: quēadmodū in oratio ne dominica quotidie facimus cum oramus non induci in tentationem, sed à malo liberari.

XXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Positus in tribulatione malorum vir iustus firmat in animo propositum, nolle se contra tribulantes os ape rire, neq; contramutare, sed in silentio patienter ferre quæcunq; placuerit Deo, vt patiat̄ ab illis, tamen si id graue sit ac permolestum, nec sine vehemēti estu multiplicum cogitationum facile valeat impleri, vt non saltem bonis ac rationabilibus sermonibus aduersarijs obſistatur iniuste tribulantibus. Cōpescit tamen se hac in parte, Deum habens ante oculos: ad quem mox conuertit sermonem, à quo etiam numerum dierum vitæ suæ interrogat, velut tædiū habens vitæ præsentis, & desiderium liberationis ab hac miseria. Atq; hæc quidem 6. primis versibus. In sequentibus autem 4. versibus, hominis vanitatem (partim ex nimia naturæ mutabilitate & breui vitæ duratione, partim ex stultia & vitiosa actione) proponens, ad dominum sese totum conuertit, in illo suam omnem spem, & omnem substantiam positam consistendo. Atq; hæc, vsq; ad versum vndecimū. Hinc verò considerans afflictus omnem suam persequutionem, non vt ab hominibus, sed vt à Deo permittente & dispo nente propter peccata super se venientem, eundem orat pro peccatorū remissione: atq; ita consequēter recto ordine, & pro flagelli amotione, attentā & humili oratione supplicat, iam defatigatus assiduis malis: allegans etiam, aduenam se esse & peregrinum super terram, vt hac ratione facilius impetret exhiberi sibi miseratio nem. Aduenis enim & peregrinis debetur vel ex naturali lege commiseratio.

TRIGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1. Dixi, custodiā vias meas: vt non delinquā in lingua mea.
- 2. Posui ori meo custo diam.

Proposui in corde meo, & pacū feci cū spiritu meo ita sollicite custodire & obseruare vias meas, sicque diligenter ad actiones meas omnes attendere, vt nec per linguā meam peccatum vllum committerē quic quam vel malum, vel noxium, vel otiosum loquēdo quod loqui non conueniret. 2. Atque vt hoc propo situm, salutare perficerem, os meum sub diligenti obseruatione con stitui, quasi sub clausura quadam: cauens, ne inde sermone vllum, nisi post

A * cum consistiret pecca tor aduersum me.

3. Obmutui, et humiliatus sum, & salui à bonis:

* & dolor meus renouatus est.

4. Concaluit cor meum intra me:

* & in meditatione mea exardescet ignis.

5. Loquutus sum in lingua mea:

C * notum fac mihi domi ne finem meum.

6. Et numerum dierū meorū quis est: vt sciā quid desit mihi.

7. Ecce mensurabiles posuisti dies meos:

* & substantia mea tāquam nihilum ante te.

D 8. Veruntamen vniuer sa vanitas omnis homo viuens.

9. Veruntamen in ima gine pertransit homo.

* sed & frustra contur batur.

post diligens examen & disculsiōnem naturam paterer egredi: * tunc etiam cum contra me starent ex aduerso peccatores, cum illos vide rem ante oculos meos iniquitatem aduersum me perficere. Proposui enim permittere illos pro suo placito agere, nec velle cōtradidicere, sed in filētio potius sustinere, dominoq; causam omnem cōmendare. 3. Ita q; iuxta hoc consiliū atq; propositum cordis mei, cū illi aduersum me starent ad peragendū suā malitiam, & mihi persequutionem infe rendā, ego obmutescēbā & humiliabar, in patientiā & humilitate sus tinendo, quæ illi inferebant mala & opprobria: & tacui etiā à bonis, ita vt non solum blasphemias, cōiicia & iurgia non rependerem me molestātibus: verū neq; rationabiles sermones vllos, per quos à pro pposito malo illos forsitan potuissem inflectere: * me verò ista agente, atq; in hoc proposito me exercitāte, sensu intra me renouari dolorem cordis mei, & velut ingeminari. 4. Concalcere enim cœpit intra me cor meū, & veluti feruore quodā accēdi: partim quidē ab innata hu mano affectui superbia & impatientia, ob quam difficilimum est pati iniuriā ab aduersarijs, maxime coram stātibus, & eā nō saltem verbo Prou. 15: retaliare: partim verò, propter zelū, & cōscientiæ testimoniū quo vr geri videbar, vt illis saltē rationabilem respōsionē redderem, si forte molli respōsione irā frangere, & à cœpta eos malitia prohibere pos sem: partim etiā, quod mea ista nimia patientia illos videbā in sua ma litia firmiores fieri, eamq; exercere licentius: quæ omnia vehementer affligebant cor meum: * et in hoc sollicita anxias; meditatione pos tus, sensu velut ignē quodā anxias sollicitudinis astuare spiritum meū, multa atq; ea quidem diuersa & contraria meditantem: dum mecum ipse fluctuare, vellem ne iuxta propositum prorsus obticere, an fracto proposito aduersum illorum malitiā meipsum defendere illosq; de sua prauitate saltem verbis bonis arguere. 5. Post multā verò fluctua tionē, loqui tandem cœpi etiā in lingua mea: verum non illis ad satisfaciendū cupiditati vindictæ, sed tibi domine, ad consolandā cōtra iniurias animam meā, tibiq; dixi, cū ab aduersarijs præmerer in oratio ne mea, præ desiderio liberationis à presenti miseria: * quamdiu adhuc me premet ò domine, ista hominum prauorū malitia? Fac mihi domi ne cognitū finem vitæ meæ, qua in medio huius malitiæ sum victurus super terrā. Iā enim tædet animā meā vitæ huius, & cupio magis dissol Iob. 10. ui, & tecū habitare, vbi nulla esse potest malitia persequētis, atq; hoc Philip. 4. sane desiderio, requiro in libertate cordis cognitionem exitus mei. 6. Et numerū dierum meorum, quibus viuā in medio huius malitiæ, fac me cognoscere: vt scire valeā, quātum mihi adhuc temporis super sit in vita transigendū, & quādiu hic mihi sit in ista peregrinatione & as siationibus persequutorum perseuerandū. 7. Ecce enim certū ego illud habeo, quod dies omnes vitæ meæ tu constitueris ac defineris in certo numero, qui tibi est cognitus: & certā cōstituisisti mihi perio dum ac terminū vitæ, antequā vt liberari ab hac miseria non potero, ita post eā indubie hinc me scio migraturum: * & substantia mea ac vita, qua in hoc corpore in terra subsistit & viuā, modicæ admodū & quasi nullius durationis est in conspectu tuo: cuius duratio est æter na, principium nō habēs neq; finē, eum tēporis mei duratio quasi he ri in cœperit, cras finiēda. 8. Imò certē omnis homo donec in vita hac corporis viuat, donec in hac tēporis duratione permanet in hoc mun do, nihil aliud quā vanitas, imò vniuersa & integra vanitas. Est enim omnis homo in hac vita viuēs, præ omnibus creaturis, maxime muta bilitati & instabilitati subiectus: tā mire instabilis, tam nimis variabi lis, per singulas horas & momēta singula immutationibus subiectus, vt merito dici possit ipsum esse vniuersam perfectamq; vanitatem. 9. Quin & in vmbra quadā, tāquā in imagine, siue ad imaginis modum, pertransit homo per sæculū vitæ præsentis: ita velociter transiens, atq; ita nihil subsistēs, vt trāsit vmbra: quæ & nullā habet solidā subsisten tiam, & facillime citissimēq; diffugit, nullū relinquens sui vestigiū: * ac proinde vanū est hominē conturbari aut tumultuari pro vllis rebus, tēporarijs & tranſitorijs huius mundi (quibus nulla duratione, nulla stabilitate frui possit) siue quis ea quæ videntur bona auferat, siue quæ videntur mala inferat. Ominino enim stultum atq; ridiculū est, multū animo cōmoueri pro rei cuiuslibet ablatione, quā post breue momē tū velis nolis necessario es perditur. Et nihilominus vanū est ppter n ij modi-

10. *Theſaurizat, & ignorat cui congregabit ea:*

* *nunc quæ eſt expe- ctatio mea, nonne domi- nus?*

Iob. 17.
Pſal. 7.

* *ſubſtantia mea a- pud te eſt.*

11. *Ab omnibus iniqui- tatibus meis erue me:*

* *opprobrium inſipienti- dediſti me.*

12. *Obmutui, & nõ a- perui os meum, quoniã tu feciſti:*

* *amoue à me plagas tuas.*

13. *A fortitudine ma- nus tuæ ego defeci in increpationibus:*

* *propter iniquitatem corripuiſti hominem.*

14. *Et tabeſcere feciſti ſicut araneam animam eius: veruntamẽ vane conturbatur omnis ho- mo.*

15. *Exaudi orationem meam domine, & depre- cationem meam:*

* *auribus percipe la- chrymas meas.*

16. *Ne fileas: quoniã aduena ego ſum apud te, & peregrinus ſicut omnes patres mei.*

modicum incõmodum vehementer conturbari, quod mox poſt mo- mentum diffugiet. 10. Inter omnia autẽ quæ vanitatis ſunt hominum, illa eſt vel præcipua, vel apertiſſima, quod magno ſtudio, cura, labore ſollicitudine theſauros magnos homines cupidiffime congregant, in acervos congeretes aurum & argentũ, & cætera huiusmodi (pro quibus & corpora periculis exponunt, & animas ſuas pẽrditioni æternæ mæcipare non formidat) & tamẽ ignorant, quibus iſta ſic congregent. Incertum eſt enim, ad quẽ huiusmodi rerũ ſit deũtura poſſeſſio: neq; ſciunt homines, ad quẽ ſit poſt mortẽ, ſuarum rerũ venturum domi- nium. Et de hærede quidẽ frequẽter omnino ignorat, dum ſic cupidif- ſime cõgregant, quiſnã ille ſit futurus: Aut ſi perſonam vtcunq; ſciunt, certe qualis ille ſcit futurus, & quomodo partis uſurus, ignorant, aut in quos uſus ipſe cõgregata ſit expenſurus, aut quo animo (gratone an ingrato) erga eũ qui theſaurizauit futurus. Sic autem in incertũ tantos labores pro nihilo, imò in detrimentum æternũ inſumere, quis non videat eſſe vaniſſimum? Quæ verò eſt, ò piſſime Deus, mea expecta- tio? quod eſt meũ deſideriũ? quid eſt quod ego expeto, quod quero? Certe nõ aliud, niſi tu ipſe dominus & Deus meus. Tu enim es preſto- latio mea & paciẽtia mea, quẽ ſolum expecto cum deſiderio: vt te ali- quãdo poſſideã, propter quem talia omnia tẽporaria pro nihilo con- tẽno, & omnia aduerſantia paciẽter ferre volo: & ſubſtãtia mea om- nis apud te eſt: id eſt, meas omnes diuitias in te vno poſitas habeo, te- quẽ reputo omnes diuitias & totã poſſeſſionẽ meã, in quo vno habe- re me omnia cõſido. 11. Tu domine, quo te dignus ſiam, ab omnibus peccatis meis me libera: tu permiſiſti me fieri opprobriũ, & illuſio- nẽ hominibus inſipientibus, aduerſarijs meis, quẽ contẽptum & affli- ctionẽ paciẽter fero, modo tu tantũ ſic humiliatũ me à peccatis meis abſoluas. 12. Cum autem illi mihi illuderet, & irrogarent iniurias, ob- muteſcẽbã ego iuxta quod dixerã ac propoſuerã in corde meo, neq; ad reſponſionem, deſenſionẽ, aut exprobrationẽ aperui aduerſum il- los os meum, ſinẽ illos agere cõtra me quicquid eſſet collibitũ: quoniã ſic iſta accipiebã tanquã à te illata & facta, id eſt, à tua prouida diſ- poſitione & prudẽti permiſſione, propter exercitiũ paciẽtiæ & purga- tionẽ peccati mei: & quia hæc omnia quæ patior, nõ vt ab inſipientibus hominib; ſed vt à tua prouida diſpoſitione accipio, iccirco non illis reſpondeo, nõ cum illis cõtendo vt ceſſent: ſed te domine depre- cor, vt tu à me iſta tua verbera, iſta tua flagella amoueas, cum tibi ita placitũ & vtile viſum fuerit. Te enim volẽte, ceſſabunt plagæ aduerſa- torũ meorum, quorum miniſterio ad meã diſciplinã vti te cõſidero. 13. A fortitudine vlticis manus tuæ, quã ſuper me grauiter extantam experior, ego quaſi defeci in caſtigationibus & flagellis tuis: & iam to- tus videor exhaustus præ grauitate perſequentionis & afflictionũ, quæ ſuper me ex tua diſpoſitione venerũt: tu enim domine corripere ſo- litus es homines, arguere & caſtigare propter iniquitatẽ: quẽadmo- dum pius pater filium corripit peccantẽ, partim, vt quod per iniquita- tẽ iuſtitiaẽ ſubtraçtum eſt, per vindictã pœnalitatem reſtituatur: partim verò vt correptus offendiffe ſe ſciat, & quem offenderit agnoſcat, agnoſcens verò emẽdare ſtudeat, ne iterũ vel eadem, vel prioribus pe- iora non caſtigatus cõmittat. 14. Et facis tu domine tabeſcere animã meã, atque in nihilum vitã deſuere, ad eũ modum quo aranea exhau- ſta omni vigore & exiccata tabeſcit: quæ ſane correptio & pœna toti etiam generi hominũ propter originale peccatum inſligitur: verun- tamẽ vanũ eſt hominẽ pro vlla re tẽporaria commoueri animo, & vel nimia delectatione affici, vel immodico dolori torqueri propter quẽ mihi conſultius videtur in nullõ cõturbari, tibi quẽ in paciẽtia omnia cõmittere. 15. Tu tantum domine exaudi orationẽ meã, quam fundo ante cõſpectum tuũ, & deprecationẽ qua te deprecor pro remiſſione peccatorũ: lachrymoſas orationes meas, & preces quas cum lachry- mis ex dolore pœnitentiæ effundo, aurib; percipe, & clemẽter exaudi. 16. Ne taceas, neq; obſurdeſcas, ſed magis attentus eſto ad orationem meã, & benigna exauditione reſpõde deprecationi meæ: quoniã ego ante te ſum quaſi aduena, & quaſi peregrin; in hoc mundo, ſtabilem hic nõ habens mãſionẽ: quomodo oẽs maiores mei, non niſi aduenas & peregrinos eſſe ſe cõfeſi ſunt ſuper terrã. Nõ enĩ habem; hic manẽ te ciuitatẽ, ſed futurã inquirimus: & donec in corpore viuim; à domi- no

A 17. *Remitte mihi vt re- frigerer, priuſquam a- beam, & amplius non ero.*

no peregrinamur, per fidem ambulantes nõ per ſpeciem. 17. Quoniã ergo aduenis & peregrinis debetur miſericordia & cõſolatio, precor te domine, vt remittas aliquantulum ſuper me manum tuã: paululum quẽ ſi ita tuẽ voluntati placitam & expediens viſum fuerit, eã alleuiẽs, & à me ſubtrahas: vt qui pene mihi videor iã exhaustus, atque deſti- tus internis viribus, reſpire & reſociller aliquantulũ, accipiamque vel modicam cõſolationem & requiem, priuſquam ab hac terra miſerie, & peregrinatione egrediar, quando amplius nõ ero ſuper terrã, neque vltra redibo, poſteaquam ſemel abceſſero: vt etiam modo in peregrina- tione, aliquid illius ſuperpleniſſimæ cõſolationis velut preguſta- re valeam, qua apud te ſpero in æternum frui, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXVIII.

Verſu quinto & ſexto, Notum fac mihi domine finem meum. Quod petit Propheta, notũ ſibi fieri finem ſuum, & numerum dierum vitæ ſuæ, non aliud quam exprimit tediũ præſentis vi- tæ, & deſiderium futuræ, in qua ſe liberandũ credit ab omnibus malis. Mos enim eſt, cum ad aliquã re vehementer aſpiramus, ſive vt finiatur, ſive vt inchoetur, vt ſupputatis diebus expendamus, quan- do hæc res deſinet, aut illa incipiet. Et aliàs diximus, cum ita loquitur Pſalmiſta: Viquequo domine obliuiſceris me: quouſque, quandiu, aliifque conſimilibus modis, non aliud indicari niſi magnũ de- ſiderium, nullam autem expectari certam reſponſionem. Atq; ita & in propoſito, petens vir iuſtus à domino vt notum ſibi faciat finem & numerum dierum, nequaquam reſponſionem expectat ſed tantum ſuum deſiderium vehemens, ſic loquendo, inſinuat. Verſu ſexto, Quid deſit mihi, id eſt, quantum deſit mihi temporis vitæ meæ: hoc eſt, quantum adhuc mihi ſuperſit dierum, aut tempo- ris, quo viuendũ mihi eſt ſuper terram. Illud enim tẽporis dicitur nobis deefſe, quod nondum vixi- mus, quod adhuc ſuper eſt in vita tranſigendũ. Vnde & vulgo loquentes dicere ſolent homines, tot annos ſe habere, quot annos viuendo tranſigerunt. Illos enim qui nondum tranſacti ſunt, habere ſe non dicunt. Verbi gratia, qui 30. annos vixit, ex loquendi vulgata conſuetudine dicit ſe 30. annos habere. Eos autẽ quibus victurus eſt nondũ ſe dicit habere. Et ſecundum hunc modũ, annos reſiduos qui ſuperſunt tranſigendi, ſibi dicit Propheta deefſe: eo qd nondum eos habeat. Quamuis forſitan ſe- cundum aliã conſiderationẽ rectius dicere poſſumus iuxta veritatẽ, illos annos habere nos qui ad- huc ſuperſunt: illos verò iam deefſe, iam non haberi, qui præterierunt. Nam ſecundum veritatẽ nihil minus habemus, qd id quod omnino præterit, & ita præterit, vt nullo modo reuocari poſſit: cuiuf- modi eſt tẽpus quod iam præteritum eſt. Illud verò quod adhuc habendum eſt, ſaltẽ ſpe habemus, & expeſtatione poſſidemus. Verſu 7. Et ſubſtãtia mea tanquã nihilum ante te. Subſtãtia in hoc Pſalmo bis ponitur, & iuxta Elucidationis declarationẽ, non eodẽ modo accipitur. Nam prius quia- dẽ, pro ſubſtãtia ſeu vita ponitur. Vnde & ex Hebræo verit̃ beatus Hieronymus: Et vita mea quaſi non ſit in cõſpectu tuo: pro quo alius vertit tempus, eandem pratendens intelligentiam: videlicet de tempore vitæ, & ſubſiſtendi in hoc corpore. In ſecundo autẽ loco, videtur ſubſtãtia aliud eſſe quã ſubſiſtentia, vel tempus vitæ: nimirũ ipſum in quo omnes ſuas diuitias, poſſeſſionẽ omnem, atque omne ſuum bonum poſitum iudicat. Nam quadrat hæc intelligẽtia recte ad id quod præcel- ſit de vanitate hominum auarorũ. Quaſi dicat propheta, Hi quidẽ theſaurizant, & ignorant cui con- gregant illa tẽporalia bona. Mea verò expectatio non alia eſt, qd dominus: & ſubſtãtia mea omnis, meæ omnes diuitiæ, & omnes mei theſauri apud te ſunt, ita vt cũ te vnũ habuerim, omnia ſim habi- turus, quæ ego expecto & deſidero. Atque his recte fatiſ Hebrẽũ cõſentit, quod hoc in loco habet, Præſtolatio mea, vel ſpes meas in te. Verſu octauo. Verũtamen vniuerſa vanitas, omnis homo viuẽs. Hunc verſum ita explanat Elucidatio, vt vniuerſa & vanitas regimine adieçtũ & ſubſtãtũ co- pulentur, ſitque ſenſus, Omnis homo viuẽs, eſt vniuerſa vanitas. Atque huic cõſtructioni cõſentit Feliciſ translatio ex Hebrẽo, quæ habet. Certe omnis vanitas, omnis homo permanens, in vita ſcili- cet iſta corporis, Et videtur hæc eſſe Pſalmiſtæ ſentẽtia qua omnẽ hominẽ, donec hic viuat ſuper ter- rã, facit eſſe vniuerſam vanitatem: ſignificans nimirum illã maximã & ſummã mutabilitatẽ atque inſtabilitatẽ, cui præ ceteris omnibus creaturis, donec in corpore degit, amplius ſubditus eſt homo. Nã ſicut (iuxta beati Gregorii demõſtrationem) omnis creaturæ aliquid homo, nimirũ eſſe cõmu- ne habens cũ inanimatis omnibus, viuere & vegetare cũ plantis, ſentire cũ animalibus, intelligere, & velle cum angelis, ita ſimiliter & omniũ creaturarũ mutabilitati cõmunicat homo: & eſt omnis crea- turæ mutabilitas in humana ſpecie velut agglomerata. Cũ inanimatis enim cõmunicat homo, quãtũ ad corp; mortale quod modo inhabitat, in mutabilitate ab eſſe, ad nõ eſſe: quoniã corruptioni ſub- ieçtus eſt, atq; etiã aliis mutationibus ſecundum locum, & ſecundum varia accidẽtia corporalia. Cũ viuẽtibus, ſecundum mutabilitatẽ augmentationis, diminutionis, nutritionis. Cum ſentientibus, ſe- cundum omnes mutationes ſenſuum & ſenſualium affectuionum atque paſſionum. Cum angelis verò ſecundum volubilitatẽ cognitionum & volitionũ. Quomodo ergo iuxta magni illi; Gregorii ſenten- tiã, recte omnis creaturæ nomine intelligitur homo, eo qd omnis creaturæ aliquid habet homo: ita & in propoſito dicimus hominem recte vniuerſa, ſive omnem vanitatem nominari, quoniã omnis va- nitatis omnium creaturarum aliquid habet homo. Et quẽ in aliis ſunt diſperſa, in hoc vno ſimul in- ueniuntur. Non fuit autem Prophætæ fatiſ dicere, vniuerſa vanitas homo viuẽs: ſed addere voluit etiã ſecundum vniuerſale ſignum, Omnis homo viuẽs. Nã ſi omiſſeſſet ſignum illud vniuerſale, forſi- n ii) 123

tan existimaretur de tota specie tantum loqui, quasi non in singulis individuis speciei humane inue-
nire sit vniuersam vanitatem, sed in tota solum specie, quantum ad diuersa individua: vtpote in vno hac
vanitatis partem, in altero alteram. Nunc vero in singulis quoque individuis vniuersa vanitas est, &
perfecta, plenaque eiusmodi mutabilitas. Atque ideo dixit, vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Vi-
detur autem prima facie huic nostrae expositioni repugnare lectio Graeca, quae ita habet, *παντα ειναι
παντα ματαια οτις ανθρωπος ζει*, hoc est, Veruntamen omnia vanitas omnis homo viuens. Atque huic
etiam consonat Hieronymi ex Hebraeo translatio quae sic habet, Omnia enim vanitas, omnis homo stans
id est, permanens in vita. Vnde apparet, quod non recte secundum priorem expositionem iunxerim
vniuersam vanitatem per modum adiectiui & substantiui, & aliam esse a supraposita sententia. Verum
aduertendum est etiam hanc lectionem ad supradictum sensum facile posse reduci, tantum praeposi-
tione per, aut in Graeco *κατα* (id quod apud Graecos non est nouum) subintellecta, ad hunc modum, per
omnia vanitas est, omnishomo viuens. Et quid aliud esse potest per omnia vanitas, quam vniuersa aut
omnia vanitas? Si autem omnino nihil placeat intelligere: quae nos coniunximus, lege diuissim, & talem
accipe sententiam: Veruntamen vniuersa sunt vanitas, omnia sunt vanitas quae in hoc mundo sunt,
etiam omnis homo viuens: vel, praecipue autem omnis homo viuens. Verum prior sententia & coniunctio
multo conuenientior est, praecipue cum neque Graeco aut Hebraeo repugnet. **Versu 12. & 13.** Ab om-
nibus iniquitatibus meis erue me, & c. Saluberrimum nobis in tribulatione malorum positus, hoc in
loco proponitur consilium videlicet cum affligimur, omnia tanquam de manu domini suscipiamus.
Iob. 2. Quemadmodum eximium illud ac celeberrimum patientiae exemplum sanctus Iob, cum a Satan tatis af-
fligeretur malis, ad domini manum respiciens, dicebat, Si bona de manu domini suscepim, mala cur
non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum, hoc in
loco proponitur consilium videlicet cum affligimur, omnia tanquam de manu domini suscipiamus.
Iob. 1. & 2. Quomodo illud ac celeberrimum patientiae exemplum sanctus Iob, cum a Satan tatis af-
fligeretur malis, ad domini manum respiciens, dicebat, Si bona de manu domini suscepim, mala cur
non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum, hoc in
loco proponitur consilium videlicet cum affligimur, omnia tanquam de manu domini suscipiamus.
2. Re. 16. Quomodo illud ac celeberrimum patientiae exemplum sanctus Iob, cum a Satan tatis af-
fligeretur malis, ad domini manum respiciens, dicebat, Si bona de manu domini suscepim, mala cur
non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum, hoc in
loco proponitur consilium videlicet cum affligimur, omnia tanquam de manu domini suscipiamus.
Heb. 13. Actu. 6. Quomodo illud ac celeberrimum patientiae exemplum sanctus Iob, cum a Satan tatis af-
fligeretur malis, ad domini manum respiciens, dicebat, Si bona de manu domini suscepim, mala cur
non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum, hoc in
loco proponitur consilium videlicet cum affligimur, omnia tanquam de manu domini suscipiamus.
Heb. 1. Quomodo illud ac celeberrimum patientiae exemplum sanctus Iob, cum a Satan tatis af-
fligeretur malis, ad domini manum respiciens, dicebat, Si bona de manu domini suscepim, mala cur
non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum, hoc in
loco proponitur consilium videlicet cum affligimur, omnia tanquam de manu domini suscipiamus.
Philip. 3. Coloss. 3. Ioan. 17. 2. Cor. 4. 2. Cor. 5. Ephe. 2. Gen. 47. Quomodo illud ac celeberrimum patientiae exemplum sanctus Iob, cum a Satan tatis af-
fligeretur malis, ad domini manum respiciens, dicebat, Si bona de manu domini suscepim, mala cur
non sustineamus? Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum, hoc in
loco proponitur consilium videlicet cum affligimur, omnia tanquam de manu domini suscipiamus.

A opinandi, quod per mortem prorsus homo intereat, tam secundum corpus, quam secundum ani-
mam, & quod non sit post mortem aliquando futura resurrectio. Nequaquam enim hoc volebat
Propheta sanctus, sed tantum de incolatu suo & peregrinatione loquitur: quasi dicat, Sine me pere-
grinum & aduenam refocillari atque respirare aliquantulum, priusquam abeam hinc ex isto inco-
latu atque peregrinatione, & ultra hic non ero in hoc incolatu, in hac vita mortalis corporis, quo-
modo iam viuo, donec tibi erit placitum finire peregrinationem meam.

XXXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmm istum de Christo intelligendum manifeste docet Paulus Apostolus in Epistola qua scripsit Hebraeis,
cap. 9. vbi aliquot versus (nonum videlicet, decimum, & undecimum) ex eodem profert, quos Christo ap-
plicat de legalium consummatione & nouae hostiae immolatione loquendi. Videntur tamen prima facie primiti-
us & finis Psalmi non vsque adeo conuenire Christo: potissimum vbi versus finem peccata sua confitetur, & in-
quitatum suarum multitudinem, qui Psalmum profert: Christus autem agnus existens sine macula, peccatum
omnino non fecit neque inuentus est inquam dolus in ore eius. Veruntamen, sic Christum aduertimus pro suis
membris confitentem & deprecantem, id est, pro nobis peccatoribus (qui licet eius redempti sanguine, & per
eum liberati, tamen multipliciter quotidie offendimus) nihil prorsus videbitur absurdum, si ipsum, qui quantum
ad suae personae singularitatem vere est sine peccato, audimus aliena peccata tanquam sua, confitentem, & pro
membrorum delictis capitis deuotione videamus exorantem. Atque hac de causa in Elucidatione qua subsequitur,
Iacob. 3. explanando principium atque finem Psalmi, in quibus loqui videtur in persona membrorum suorum, vbi sumus ter-
tia persona, quo clarior esset intelligentia: ita ut ipse intelligatur de nobis loqui, sub persona tertia, cum in Psal-
mo videatur de se loqui sub prima personam. In medio autem, vbi ad Christi personam quae dicitur sunt ac-
commodanda, primam personam (vt in textu) seruauimus: vt sic manifeste lector hac diuersitate diiudicare va-
leat, quid ipse secundum personam fidelium, atque membrorum dicat, quidue secundum personam suam propria. His
itaque praemis, ad comotionem legentium, nunc breuiter solito more, Psalmi totius sententiam complectamur.
Commemorat itaque in primis illud de suis membris Christus dominus, quomodo post longam & vehementem
patrum expectationem, humanum genus tandem respiciens Deus pater omnipotens, de captiuitate mortis, lacu
inferni ille voluit secundum consilium sapientiae suae mirabiliter operari, quomodo videlicet mirabilia Dei secreta
consilia annunciare venerit hominibus, quomodo in carne humana patri factus est obediens vsque ad mortem
vt hostia placabilis fieret pro peccatis hominum, postea qua alia nulla oblatione aut hostia corporali potuit
patris ira placari: quomodo deinde patris voluntatem diligentissime impleuerit, neque ipse solum impleuerit,
verum fidelibus vniuersis publice & palam annunciauerit, nihil celans eorum quae a patre sibi tradita fuerant
docenda. Atque haec vsque ad versum 15. Ab hoc autem versu, vsque ad finem, transitum facit ad deprecandum pa-
trem pro infirmis membris suis, quorum iniquitates & miseriae vt proprias reputat, pro illis tanquam pro se-
metipso patrem rogans, vt illos ab omni malo eripiat, & sic adiuuet per confirmationem gratiae suae, vt malis
non succumbant illi vero qui ad ipsorum laborant perniciem, vt confusione aeternae damnationis absorbeantur,
vt liberati fideles patrem magnificet, in quo sibi repositum habent omne adiutorium.

TRIGESIMONONI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1. Expectans expecta-
ui dominum:
- D * Intendit mihi.
- 2. Et exaudiuit preces
meas: & eduxit me de
lacu miseriae, & de luto
fecit.
- 3. Et statuit supra pe-
tram pedes meos: & di-
rexit gressus meos.
- 4. Et immisit in os meum
canticum nouum.

Magno & vehementi desiderio, longaque expectatio-
ne, ante perfectam generis humani redemptionem ex-
pectauerunt patres ad salutem domini patri mei, vt iux-
ta consilium & propositum suum aeternum ipsos ali-
quando faceret saluos, ab ea in qua iacebant captiuita-
te: & tandem propitius factus pater meus oculos mi-
sericordiae suae posuit super illos, vultuque placabili misericordia mo-
tus aspexit illos. 2. Et exaudiuit preces eorum, & clamores multos
magnos & longos, quibus pro sua liberatione ad ipsum exclamaue-
runt: & eduxit eos de profunda fouea inferni, a morte aeterna & da-
natione illos liberans, cuius per peccata facti fuerant debitores atque
item a luto caeni, & sorditiae a scditate peccati, tam eius quod ex o-
rigine contraxerant, quam eorum quae per propriam voluntatem si-
bi supererant: saluos eos faciens a peccatis eorum, & a regno mor-
tis transferens ad vitam. 3. Eductos autem de lacu & caenoso luto pec-
catorum, Ipse constituit super viam bonam fundam & firmam, cui-
usmodi sunt viae lapidibus stratae & petrosae, id est, in via iustitiae &
virtutis gratia sua confirmauit eos, vt ultra in lutum & faecem peccati
non immergerentur: ipse director illis ac ductor fuit per viam iusti-
tiae, operari eos docens iustitiam, & in operando sic dirigens, vt non
deflecterent neque ad dexteram neque ad sinistram. 4. Eductos vero de
tantis miserijs dehinc laetificauit interius in vnctione spiritus sui san-
cti, atque ita canticum nouum dedit in ore eorum: carmen (inquam)
n iij lcti-

*carmen Deo nostro.
5. Videbunt multi, & timebunt: & sperabunt in domino.
6. Beatus vir cuius est nomē domini spes eius: & non respexit in vanitates & insanias falsas.

7. Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

Ioan. 17. 8. Annunciaui, & loquutus sum:

* multiplicati sunt super terram per numerum.

9. Sacrificium & oblationem noluisti:

* aures autē perfecisti mihi.

10. Holocaustū & pro peccato non postulasti: tunc dixi, ecce venio.

11. In capite libri scriptum est, de me ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio

letitiæ & gratiarum actionis ad laudem Dei saluatoris sui, quod illos interior exultatio & læticia spiritus docuit decantare liberatori suo. Videbunt multi aliorum exempla, & lumen iustitiæ atque virtutis eorum resurgit multis proximorum in exemplum qui inducent exemplo bono timorem domini: discantque ponere in domino spem suam, vt cum proximos suos, tanta viderint à Deo misericordia affectos, & tanta consolatione repletos, animentur & ipsi spe simili, ad istiusmodi bona consequenda. Et verè beatus est homo ille, qui spem habet & fiduciam in nomine domini, qui dominum Deum ponit spem suam, & omnem fiduciam habet in eo, toto ei corde & tota mente inhærens: ea verò quæ sunt huius mundi temporaria & caduca bona, itemque ad vitia & peccata, quibus plenus est mundus, non intendit oculis mentis suæ, vt cor suum poneret super illa, fiduciaque & amore eis inhæreret: quæ reuera nihil aliud sunt, quam vanitas, & meræ insanie atque dementiæ, quibus homo velut dementatur, imò crenatur, & profusus ab humanæ conditionis nobilitate elongatur: quæ cum multa polliceantur, & eximiam quandam promittere videantur felicitatē, secundum veritatem tamen nihil præstare possunt suis amatoribus, eorumque pollicebantur: sicque fallunt plane & decipiunt, apparentia quadam, ostentatione, ac specie boni, amatores suos. Multa admodum sunt opera tua, quæ tu fecisti domine Deus pater meus, & magna, & admirabilia: partim in rerum omnium potenti creatione, partim in generis humani magnifica redemptione, & electorum tuorum saluatione: non est quicquam neque in cælo, neque in terra, neque alicubi gentium, qui similis sit tibi, aut æqualis in cogitationibus tuis: qui secundum cogitationes atque consilia sapientiæ tuæ valeat tibi comparari. Ego assumpta carne in mundum adueniens, annunciaui & prædicaui hominibus, ad quos missus fueram, istas mirabiles cogitationes & magnifica consilia tua: omnia quæcunque à te patre meo audiui, nota faciens eis, ea potissimum quæ tu de humani generis redemptione, electorumque glorificatione, & damnatorum reprobatione cogitaueras, atque decreueras, & annuncianda mihi commiseras: me autem super terram annunciante (partim quidem per memetipsum, partim per meos Apostolos, atque ministros, in orbem vniuersum destinatos) submiserunt se veritati quam plurimum in omnibus gentibus & populis: sicque multiplicati sunt vehementer fideles, qui totam, contemptis omnibus vanitatibus, in te solo ponerent fiduciam. Eorum autem quæ illis ex tua voluntate annunciaui præcipuum erat, opus miserationis illius, quod eis per meum in mundum aduentum exhibuisti. Tu enim pater, sacrificia corporalia, & corporales oblationes, non propter seipsa requisisti, neque vnquam vt per se placita, & propter se grata offerri tibi voluisti, neque hisce corporalibus rebus placari voluisti iram tuam erga genus humanum: sed mihi filio tuo ad operis illius perfectionem, aures perfecisti, & corpus aptasti, hoc est, corpore me induisti, in quo perfecta tibi obedientia, etiam vsque ad probrosissimam mortem obediens fierem atque subiectus, vt sic per summam illam meam obedientiam restituerem, quod per inobedientiam fuerat collapsum genus humanum. Oblationes illæ corporales, siue quæ pro peccatis offerebantur, siue pro holocaustis non tibi fuerunt per se gratæ, neque tu ea propter seipsa requisisti de manibus seruentium tibi, nisi quatenus figuræ & vmbre erant venturorum, quæ in carne mea erant adimplenda: tunc in tempore quo illa consummari debeant, & finire vetera, adueniente temporis ad hoc constitui plenitudine, dixi ego tibi, Ecce pater paratus sum iuxta æternam prædestinationem tuam venire in carne humana, in serui forma, vt placitum tibi offerā sacrificium, & hostiam vere placabilem: quo sic adimpleam in memetipso consilium redemptionis humane, quod illis corporalibus perfici non potuit. In libro enim vitæ & æternæ prædestinationis tuæ, de me præordinatum est & prædestinatum, tanquam de primogenito in multis fratribus, tanquam de præcipuo ac primo omnium electorū, in salutis gloriâ ex hominibus venturorum, sicque in libri illius capite, id est, in primo atque dignissimo loco: vt ego voluntatem tuā etiam vsque ad mortis ignominiam, in perfecta obedientia perficerem & adimplerem. Ita enim pater ab æterno disposui-

A cordis mei.
12. Annunciaui iustitiā tuā in ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo, domine tu scisti
13. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam, & salutare tuum dixi.
14. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam, à concilio multo.
15. Tu autem domine, ne longe facias miserationes tuas à me, misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me.
16. Quoniam circumderunt me mala, quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem.
17. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, cor meum derelinquit me.
18. Cōplaceat tibi domine vt eruas me: domine ad adiuvādū me respice
19. Cōfundatur & reuerēatur simul qui quærent aīam meā, vt auferāteā
20. Cōvertatur retrorsum, & reuerēatur qui volunt mihi mala.
21. Ferant cōfestim cōfusionem suam, qui dicunt mihi euge euge.
22. Exultēt & lætētur super te oēs quæretes te: & dicant, semper magnificetur dominus, qui diligūt salutare tuum.
23. Ego autē mendicū

TRIGESIMVS NONVS. 77
sti, vt per me tuum filium, in persona serui assumpta, voluntatē tuā de generis humani reparatione perficeres: & quia ita à te dispositū congnoui, iccirco & ego mi pater, voluntatem meam sanctissimæ tuæ voluntati conformem feci, paratus in omnibus, non meam, sed tuam adimplere voluntatem, & quæ tibi sunt placita, facere semper, sicque legem tuam ego accepi, & reposui in intimo cordis mei, mente pariter & affectu eam diligentissime amplexans, vt eam totis viribus perficerem. Iustitiam fidei, iustitiam verā, quæ coram te iustitia est: atque ipsam etiam tuam iustitiam, qua in teipso iustus es, ego prædicaui: partim per memetipsum, partim per meos discipulos, in cœtu magno fidelium, in multa ac magna congregatione populorum credentium: ecce tu nosti domine, quomodo non continuerim os meum, neque tacuerim, quin tuam iustitiam vbique palam & aperte prædicauerim. Non celavi, neque occultatam continui in corde meo iustitiam tuam, quasi erubescens aut formidans eam confiteri propter malorum persequutiones: sed absque omni metu in te habens fiduciam, tuam veritatem & tuam salutem prædicaui in ore meo: & præcepta omnia iustitiæ tuæ diligenter eis cum seuera interminatione proponendo: & quam tu eis miseris per me salutem constanter euangelizando. Non occultavi, neque celavi consilia misericordiæ tuæ, & rigorem iustitiæ tuæ, à consilio frequentis: sed etiam in publicis consilijs, in conspectu multorum nihil reueritus, fidenter confessus sum veritatem, ad quam testificandam ego à te missus veni in mundum. Tu verò domine mi pater, posteaquam ego pro electis, pro fidelibus & membris meis tanta egi diligentia, quæso, vt miserationes tuas ab eis nunquam elonges, sed serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, & quos tanta humilitate tantoque pretio redemi: & quemadmodum misericordia tua atque veritas, siue fidelitas iustitiæ tuæ semper me susceperunt atque seruauerunt, ita & ipsi per misericordiam & veritatem tuam semper seruentur à malo, vt mihi non pereant electi mei, quos tam charissimo pretio mihi comparauit. Ecce enim mundus iniquitatibus & in omni malitia plenus est, totus in maligno positus: ita vt pauperculos fideles meos ex omni parte circumdet abundantia malitiæ, absque numero & mensura: plurimi quoque ex illis qui in numero sunt fidelium, partim ob humanam fragilitatem, & ad mala pronitatem, partim ob tentantium violentiam, partim ab abundantia malitiæ, quæ in mundo est, grauantur peccatis & delictis tam multis, vt nec videri singula aut dispici possint. Excreuit numerus eorum valde, ad modum capillorum qui in capite sunt innumera biles, ita vt vix videatur quomodo possint effugere electi mei: pro quibus ego summa teneor anxietate, ne consentiāt malo, ne impietate seducantur peruersorū, ne abundante & excrecente nimium iniquitate refrigescat, aut pereat eorum charitas. Placeat ergo tibi, pater sancte & domine, vt meos pauperculos fideles quos elegi, eruas à periculis tantæ malitiæ, & tua protectione custodias: aspice o mi benignissime pater in auxilium membrorum meorum, quos tibi ego perinde atque memetipsum commendo, cum sint membra corporis mei. Confusio & erubescencia sempiterna apprehendat illos in nouissimo die, qui quærent animas illorum, vt eas perdant & interficiant: qui laborant vt in mortem pertrahant animas, quas magno pretio & summa mea humilitate mihi comparauit. Cogantur auerti retrorsum, & non possint in effectum perducere praua sua proposita atque consilia: sicque confusione & pudore afficiantur omnes qui nocere cupiunt, & mala inferre fidelibus seruis meis. Accipiant pro præmio & retributione meritis condigna, confusionem damnationis perpetuæ, omnes qui insultantes meis fidelibus, aut de eorum malis gaudentes, dicunt exultando & insultando euge euge. Qui autem de bono & fidei corde requirunt, qui tibi placeere cupiunt, ipsi super te exultando gaudeant, & magnifice lætentur, cum se viderint tuo auxilio liberatos: & qui tuam salutem diligunt, eamque fide & bona voluntate cum gratitudine acceptant, eiusque fieri participes contendunt, ipsi tuo nomini iugiter dent gloriam, & cum lætitia te semper magnificent. Ipsi autem egeni sunt & pauperes, humiles & despecti, & tanquam mendici ante conspectum tuum, suam infirmitatem & impotentiam agnoscentes & confiten-

Ioan. 4. 5. & 6. Ioan. 8. Ioan. 18. Ioan. 17. 1. Ioan. 5.

sum & pauper:
* dominus sollicitus est
mei.
24. Adiutor meus &
protektor meus tu es:
* Deus meus ne tarda-
ueris me.

fitentes, sibiipsis nihil fidentes, sed in te spem suam omnem collocantes: quomodo & ego, tanquam pauper eram & mendicus ante conspectum tuum, cum in mundo conuersarer: * & tu domine de pauperibus & humilibus tuis curam geres, quemadmodum & de me semper fuisti sollicitus. 24. Adiutor eorum & liberator eorum tu es, a quo necesse est ut veniat illis adiutorium & saluatio, & a quo omne suum bonum ipsi expectant: * Deus meus ne elongaueris ab eis auxilium tuum, neque nimium differas: sed tempestiue succurrere ijs, qui in tanta iniquitatis abundantia grauius periclitantur, ut sic tue gratia auxilio a peccatis nunc praeferuatos, in vitam sempiternam, iuxta consilium tuum aeternum introducas. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXIX.

Versu 1. 2. & 3. Expectans expectaui dominum, &c. Nota diligenter ordine sermonis. Expectaui (inquit) & intendit, & exaudiuit preces: Exaudiuit, et eduxit de lacu et de luto, et statuit super petram pedes: Statuit pedes, & direxit gressus. Parum enim esset de lacu & luto nos fuisse erutos, nisi super viam lapidibus strata ac paratam (id est, super viam bona & securam) constituerentur pedes nostri. Quid enim prodesset de luto semel fuisse erutos, si iterum eodem in luto esset volutandum? Denique non vsque adeo multum prodesset super viam firmam consistere, nisi esset director & dux viae, qui vacillantem & viam ignorantem deduceret. Iam vero qui in via bono comite securi ambulat, ad itineris leuamen, in exaltatione vocis cantare solent cantica gaudij: ita ut qui obuia procefferint canentibus, pariter & ipsi in hilaritate eorum oblectentur. Ita sane per omne modum & nobiscum agit benignus dominus noster. Cum enim attento desiderio & oratione exaudita, nos educit de inferni damnatione & foeditate peccatorum, super viam iustitiae nos constituit, ut mundi ambulemus in ea, nec ultra inquinemus vel baptismo vel poenitentia lota vestimenta nostra. Et ne in via aut deficiamus propter infirmitatem, aut aberremus propter ignorantiae caecitatem, donat nobis confirmatorem et directorem spiritum suum sanctum: de quo, quantum ad confirmationem, psal. 50. postulat Propheta, Spiritu principali confirma me. Quantum vero ad ducatum viae, psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Sic autem ambulantes per vias iustitiae, ad consolationem laboris, docet nos cantare cantica laetitiae in iubilo cordis & confessione oris, iuxta quod psalmo 118. dicitur, Cantabiles mihi erant iustificationes tuae in loco peregrinationis meae. Videntes autem proximi, qui vel nondum conuersi sunt, vel nondum plene conuersi sunt ad dominum, ita seruos Dei cum iucunditate & alacritate seruire domino, animantur & ipsi ad seruiendum eidem, & sese illis adiungunt atque associant: pariter & ipsi cantantes in vijs domini, eandem a domino misericordiam consequuntur iucundissima omnino et spiritali homini ista hic pulcherrime descripta partium consequutio. **V**ersu 6. Et non resp. in van. & inf. fal. Adiectiuum falsas, referri potest simul ad vtrumque praecedentium, videlicet ad vanitates & insanias: ut dicamus falsas vanitates, & falsas insanias. Dicuntur autem bona temporaria & caduca (cuiusmodi sunt diuitiae, honores, pompae voluptates, et caetera huiusmodi) vanitates et insaniae falsae, non quod non vere sint vanitates (verisimile enim nil nisi vanitas sunt, & vanitas utique vanitatum) sed falsae ab effectu, quod fallat omnes suos amatores, minime praestantes quod promittunt. Sunt ergo insaniae et vanitates falsae, id est, fallaces et deceptoriae. Possimus autem etiam vitia et peccata intelligere, quae multo magis sunt vanitates & insaniae, quam temporaria bona. Siquidem haec talia sunt, ut eis qui bene vti possit, & ad bonum sibi conuertere, qui nouerit quomodo sic illis recte vtatur, ut non spe in eis constituat. Illa autem nihil nisi mala esse possunt, neque aliud quicquam nisi vanum hominem reddunt, & animum dementant. **V**ersu 7. Et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Non esse quenquam similem Deo in cogitationibus, pulchre declarat Esaias, dicens, Non enim cogitationes meae, cogitationes vestrae: neque viae meae, viae vestrae, dicit dominus. Quia sicut exaltantur caeli a terra, sic exaltatae sunt viae meae a vijs vestris, & cogitationes meae a cogitationibus vestris. Denique, quis non ex hominibus, si inobediens fiat serui, & in inobediencia perseuerent, vindictam meditabitur aduersus illos, & tormenta excogitabit quibus rebelles digne puniat? Deus autem noster, de nobis inobediens, & multimodis suo mandato repugnantibus, cogitat nihilominus cogitationes pacis, & non afflictionis, quemadmodum per Hieremiam attestatur: Et cum essemus natura filij irae, cogitauit de nobis in gratia reuocandis. Et ubi quae inueniatur in hominibus, ut pro liberandis seruis sua iniquitate carceri ad iudicatis, vnicum filium suum mittat paterfamilias: ut hic quidem morte moriatur, illi autem vitam eius morte accipiant? Attamen ista fuit vna ex cogitationibus Dei, quae opere perfectam denunciat. S. Apostolus, dicens: Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum: In abyssum descendimus, si in haec altius ceperimus ingredi. Tantam dixisse sufficiat, ad indicandum vere dixisse sanctum Prophetam, quod cogitationibus non sit quisquam similis Deo. Nam & vulgo dici solet, Qualis quisque est, talia & cogitat. Proinde cum Deus reuera summe & immense bonus sit, & item sapientissimus atque potentissimus, ita ut nemo in his illi valeat assimilari: consequens est, ut & in cogitationibus suis talis inueniatur longe omnibus superior. **V**ersu octauo, Multiplicati sunt super numerum. In parte secunda verius, quoniam Graecum verbum *πληθυνσας* ambiguum est, & ad omne genus indifferens, masculinum, foemininum, atque neutrum: putant nonnulli legendum esse potius, Multiplicata sunt

A sunt super numerum, genere neutro, ut fiant relatio ad mirabilia. Alii malunt genere foemineo dici, Multiplicatae sunt, videlicet cogitationes Dei mirabiles, super numerum. Vtraque harum lectionum bonam quidem habet intelligentiam. Videmus tamen etiam vetustissimos Latinorum codices concorditer habere genus masculinum: atque ita potius arbitramur tenendum, posteaquam & Graeca lectio non repugnat (quae omne genus patitur) & comoda admodum sententia inueniri possit, quemadmodum monitrat inspecta Elucidatio. Neque enim temere cuiuslibet iudicio arbitramur esse commutanda aut inuouanda, quae sunt plurimorum saeculorum vii confirmata, nisi ubi vel ratio vel auctoritas id fieri debere manifeste doceat. **V**ersu 11. In capite libri scriptum est de me, &c. Manifestum est ex vsu scripturarum, sanctorum esse librum quaedam vitae apud Deum, dicente Moyse, cum zelaret pro remissione culpa, quae patrauit dure ceruicis populus, Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro quem scripsisti. Et in psalmis orat propheta sanctus, Delcantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Imo & ipse dominus in euangelio, cum ad gaudendum & exultandum suos hortaretur, gaudij causam proponit inscriptionem libri: In hoc (inquit) gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Nam qui in terra scribuntur (iuxta Hieremiam) impij sunt, qui recesserunt a domino. Hic autem liber vitae, nihil aliud est, quam ordo diuinae dispositionis, & scientia praedestinationis beatorum omnium, eorum qui sunt ad vitam aeternam praedeterminati atque praedestinati. Nunc itaque quia Christus quatenus homo, & ipse ex illis vnus est, qui sunt ad gloriam assumendi, recte & ipse se facit in hoc libro scriptum. Quia vero ipse primogenitus est fratrum suorum, & praecipuus eorum omnium qui in illa sunt gloria sublimandi, per quem etiam ut filium naturalem & co substantialiam, in gratiam eius modi vocati sumus & suscepti a patre, omnes nos qui secundum adoptionem sumus in spe filiorum Dei: circo recte ipse (iuxta humanum loquendi morem) tanquam dignior & primus omnium, in capite libri, quasi in primo libri folio, scripturis dicitur. Ipsum enim libri caput dignior est locus. Non dicit autem simpliciter, In capite libri scriptus sum: sed de me scriptus est, ut faceret voluntatem tuam. Nam omnes qui in libro ad gloriam conscribuntur possidendam, necesse est medijs cogruis ad eum pertingere, adimplerem videlicet diuinae voluntatis. Vnde sicut in libro illo scriptum est, quod ad gloriam aeterna sint peruenturi, ita similiter & quod Dei voluntate implere debeant (per quam ad illa pertingitur felicitatem) eodem in libro describitur. Vnde ipsemet Saluator dicebat in via ambulantibus discipulis, Nonne oportuit Christum pati (quod erat paterna voluntatis) & sic introire in gloriam suam? Tanquam si diceret, De me quidem scriptum erat in libro, ut in gloriam introirem: sed & hoc in eodem scriptum erat, quod passionem & mortem ante eram passurus. Sciendum tamen est, plerisque hunc locum simplicius intelligere de principio libri psalmorum. In primo enim psalmo, in descriptione viri beati dicitur, quod in lege domini debeat esse voluntas eius: quae psalmum nonnulli Christo peculiariter accommodant. Atque etiam si ipsi non peculiariter soli aptetur, constat tamen ad ipsum ut caput omnium fidelium, & primus beatorum praecipue pertinere. Itaque, cui illa superior expositio forsitan videbitur altior, poterit hac simpliciore contentus abscedere. **V**ersu 12. & 13. Annunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna. Ex Paulo manifestum est, iustitiam Dei dici dupliciter. Primum eam qua ipse in se iustus est, quae est ipsemet Deus iustus, quemadmodum & omnia quae Deo attribuitur, non aliud sunt quam ipse Deus, & secundum rem cum essentia ipsius sunt idem. Alio modo dicitur Dei iustitia, ut distinguatur contra iustitiam quae ex lege est. Atque ita accipitur pro iustitia quae coram Deo est, quam Paulus etiam appellat iustitiam fidei siue ex fide, de qua plurima dixerit Epistola ad Romanos. Quod ergo hic dicit Christus, iustitiam tuam annunciaui, iustitiam tuam non abscondi, vel ad priorem, vel ad posteriorem iustitiam referri potest. Nam iustitiam, qua pater iustus est, annunciauit filius, quando finalem nos retributionem iustorum atque impiorum, cuique pro meritis venturam edocuit. Iustitiam nihilominus fidei etiam docuit, cum ad credendum sua praedicatione omnes inuitabat, dicens, Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquae vitae. Qui credit in me filium Dei, habet vitam aeternam. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur: & huiusmodi per multa. Deinde nec hoc absurdum foret, si iustitiam Dei intelligeremus praepcepta illius quae filius aperte proposuit mundo, & obseruanda cum distinctione, promissionibusque, & interminationibus tradidit. Illud autem aduertendum est diligenter, quod non iustitiam solam, neque misericordiam solam annunciauit se dicit Christus, sed misericordiam semper coniungit cum iustitia & veritate: ut quemadmodum terror incutiebat, detonando iustitiae rigorem: ita & animos demulceret, suavis misericordiae Dei, & aeternorum bonorum proponendo consolationem. Quae res omnibus veritatis praedicatoribus diligenter & sollicito imitanda est, ut neque semper blandiantur dulcedine misericordiae, neque solum fulminant terroris iustitiae: sed prudenter ista tanquam boni pharmacopolae, adinuicem commisceant, ut fiat ex hac commixtione audientibus salutare antidotum: ubi si solum praerberetur alterutrum, forsitan in nocumentum cederet accipientis.

Exod. 32.
Psal. 68.

Lucae. 10.
Hier. 17.

Rom. 8.
Apoc. 1.

Lucae. 24.

Rom. 13.
& 4.

Ioan. 7.
Ioan. 3. &
1. Ioan. 5.
Marc. 16.

XL. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus sequens in Christo domino agit, quemadmodum ex euangelij Ioannis capite 13. fit manifestum, ubi partem decimi versus manifeste ipse sibi dominus accommodat, significans Iudae proditorem a psalmista propheticè praenunciata. Attamen versus tres psalmi priores non videntur a Christo pronuciari, sed potius ab ipso propheta, qui in spiritu christi contemplos, de christo loqui incipiat, beatos illos pronuciatis, et beatitudinem

idinem illorum particulatim declarans, qui in Christum egenum & pauperem venturum essent credituri, ita ut ipse quasi à præfatione incipiat. Mox verò, à versu quarto vsq; in finem, personam introducit Christi loquentis, pro suis membris primum deprecantis, ac deinde aduersantium iracundiam, ac malevolentiam patri aperientis, & peculiariter iude peruersissimam prodicionem. Post quæ omnia sic enumerata, patris misericordiam implorans, orat non derelinqui, sed à morte resuscitari: de quo certificatus, in Deo patre suo gloriatur.

QVADRAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem:*

2. Cor. 8.
Ioan. 1.
Philip. 2.
Elaiz. 53.
Sapient. 1.

* *in die mala liberabit eum dominus.*

2. *Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra:*

* *non tradat eum in animam inimicorū eius.*

3. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius: & vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.*

4. *Ego dixi, domine miserere mei:*

* *sana animam meam, quia peccaui tibi.*

5. *Inimici mei dixerūt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius?*

6. *Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur:*

Lucæ. 14.

Matt. 12. * *cor eius congregauit iniquitatem sibi.*

B Eatus atq; foelix est homo ille, qui intelligit & sentit ut oportet de paupere illo: qui cum esset diues, & nullius rei indigus, propter nos egenus factus est, ut nos sua inopia faceret diuites: qui cum esset excelsus in sinu patris, pauper & humilis factus est, exinaniendo semetipsum, accepta serui forma: in qua tanquam pauperimus, despectissimus, atq; nouissimus hominum videri voluit: qui super hunc (inquam) pauperem intelligit, qui de eo sentit in bonitate, creditque in illum, & toto affectu ei adheret, is vere beatus est futurus: nimirum particeps eius beatitudinis, quam ille humano generi sua miseria voluntarie assumpta parauit: hunc enim Deus pater omnipotens liberabit, & saluū faciet ad vitam æternā in die terribili, in die mortis, in die iudicij & vltionis, quando male erit omnibus, qui super illum pauperē noluerunt intelligere: Insuper in tēpore quo venerint super ipsum mala, siue peccatorū tentationes & animæ pericula, siue aduersitates aliæ quælibet etiam corporales, dominus eum faciet sua protectione & consolatione saluū, & de omnibus constituet sua gratia victorem. 2. Dominus conseruet eum, & custodiet ab omni malo, & viuere faciet illum nunc quidē vita gratiæ in hoc tempore: post verò, vita gloriæ in æternitate: & faciet eū beatum in terra, primum quidem in ista crassa atq; corporea terra secundum spem & securam expectationem, deinde plena atq; perfecta fruitione in terra viuentium, quæ expectatur in possessionem à fidelibus: * & non tradet eum voluntati inimicorū eius, neq; patietur venire in manus & potestate inimicorum, ut faciant ei iuxta suum desiderū, & quicquid voluerint mali adimpleant. 3. Etiam cum morte appropinquate super stratum doloris sui conscenderit, dominus leniet atq; consolabitur dolorē infirmitatis consolationibus suis: aderitque laboranti, & velut pro ministro atq; consolatione astitit illi: * & quemadmodum solet ad infirmorum consolationē lectus illorum diligenter versari ac reuersari, ut molliter cubent, & aliquod habeat sui doloris lenimentū: ita tu eris huiusmodi homini quasi minister, versans stratu ipsius, dum illum in bona conscientia & lætitia interioris consolatione facies velut suauiter quiescere. 4. Vox egeni & pauperis, in afflictione & humiliatione mea positus ego filius tuus, o mi pater, pro iniquitatibus populi mei (quas tu super me posuisti, ut pro eis tibi satisfacerē, & quas ego in memetipso libenter accepi ob amorē salutis eorū) clamauī ad te in oratione mea, dicēs, Domine pater, miserere mei atque meorum: * sana animas pauperū meorū, sana animas mebrorum meorum, quoniā agnosco & cōfiteor peccasse eos aduersum te: quorum peccata quo tu facilius remittas, ego in memetipso suscipiens, ut propria confiteor: * Animam etiā meam & vitam fac saluā ab omnibus malis, quæ propter istorū peccata ex tua voluntate suscipiā, ut neq; in morte, neque in inferno permanē. 5. Ecce aduersarij mei loquuti sunt aduersum me, mala dixerunt adinuicē, & in cordibus suis contra me. Quando ad mortē illum poterimus perducere, & quomodo nomen eius poterimus delere de terra, & de cordibus, atq; memoria hominum? Huiusmodi sermonibus conceptū atq; firmatum contra me mortale odium protestātes. 6. Et quidem si ad me ingrediebātur (ut me viderent, vel audirent docentem, aut miracula facientem, vel aliud quidlibet agentem) considerantes me, & diligenter contemplantes in omni cōuersatione & doctrina mea, ut aliquid possent in calumniam & reprehensionem trahere, obseruantes nonnunquam diligentissime & callidissime os meū, ut aliquid ex eo possent rapere in calumniam: si (inquam) sic ad me ingrediebantur, meam frequentantes præsentiam, vana loquebantur, calumnias videlicet & opprobria: ut puta cū ante oculos viderent me potētissimā signa edere, dicebant, me ea facere in Beelzebub dæmoniorū principe: * cōgregauerunt & accumulauerūt sibi in cordibus suis iniquitates, dū ita per odiū, quomodo

A 7 *Egrediebatur foras: & loquebatur in idipsum.*

8 *Aduersum me susurrabant omnes inimici mei: & aduersum me cogitabant mala mihi.*

9 *Verbū iniquū constiterunt aduersum me: * nunquid qui dormit nō adijciet ut resurgat?*

B 10 *Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, quid edebat panes meos:*

* *magnificauit super me supplantationem.*

C 11 *Tu autem domine, miserere mei: & resuscita me:*

* *retribuam eis.*

12 *In hoc cognoui, quoniam voluisti me: quoniam non gaudebit inimicus meus super me.*

D 13 *Me autem propter innocentiam suscepisti:*

* *confirmasti me in conspectu tuo in æternum.*

14 *Benedictus dominus Deus Israël, à sæculo & in sæculum:*

* *fiat, fiat.*

tidie excreverent malitiosæ cogitationes eorum. 7. Cum verò foras à me egredierentur, similia loquebātur, detractiones & blasphemias impudentissimas: congregatiq; cū pariter tractare cœperunt, quomodo me perderent, quomodo suas de me pessimas volūtas adimplere possent. 8. Aduersum me in meā perniciem & in malū meum, in occulto, in cōciliabulis suis tractabāt pariter, quomodo me dolo tenerent & interficerent: * cōtra me excogitauerūt mala in cordibus suis. 9. Firmauerunt cōtra me sermonē impium, crudele decretum, & iniquissimā sententiā: certa definitione statuētēs, me sine causā interficere: hoc tanquā irreuocabile, & firmiter, quacunq; tandē via, quocunq; tandē consilio adimplendū, ita firmauerant. * Sed quid, vos o miseri, frustra molimini, quid tū erit vobis, si hoc vestrum desiderium complere vos permittam, & vestra iniquitatem quam concepistis perficere? Nonne qui sua voluntate ad quietē se componit similis mortuo, postquā dormitionis tempus finitum fuerit, iterum à somno resurgit ad opera solita? Quare nō intelligitis, sic & mihi esse hęc potestatem, ponendi ad tēpus animam meā: & cū voluero, cū resurrectionis tempus constitutum aduenerit, iterum resumendi eā? Ac tum quidam, cū à somno mortis resurrexero, videbitis omnes machinationes vestras iniquas esse frustratas. 10. Et certē illud o mi pater, inter cætera graue admodum ad ferendum, & durum toleratu fuit, qd Iudas ille vir pacificus mecum, imò domesticus meus familiaris discipulus & Apostolus, is cui præ cæteris maiora ostenderā familiaritatis & honoris indicia, in quo etiā præ omnibus me fiduciam habere demonstraueram, dum illum velut dispensatorem mei sodalitiij constitui, portatoremque & custodem eorum, quæ mihi dabantur in vsus quotidianos assignaueram: qui mecum panes comedeat in mensa mea, qui de elemosynis mihi donatis sustentabatur, mecum semper accumbēs, ut cæteri Apostolorum, vbicunq; inuitabar: * qd hic (inquam) contra me fraudem, deceptionem & malitiam suam magnificauit, hic, ita aperte, ita ignominiose sine causa in me insurrexit, ut in mortē me traderet, videretq; vili pretio sacerdotibus & principibus populi Iudaici: qd hic, inquam, leuauit cōtra me calcaneū & plantā pedis sui, ita contra me insurgēdo ferociter ad me supplantandū, & morte opprimēdum. 11. Tu autē domine vidēs omnes meas, quas pro generis humani salute ex tua voluntate suscepi miseras, videns quoque cōsummatā & crudelissimā hęc militiā aduersariorum meorum, age mecū misericorditer: * & ne permittas me (quod illi sperāt) à morte teneri: sed post paululum dormitionis meæ, tua potentia ad vitam fac me redire, atque à mortuis resurgere: * actunc accepta abs te iuxta decretum voluntatis tuæ potestate iudiciaria, illis aduersariis meis in obstinatione sua perdurantibus ego retributionem condignam & iusta reddā præmia prauitatis suæ. 12. In hoc autem ego cognoui qd diligas me, qd tibi sit in me beneplacitum, qd non permittes inimicos meos plena lætitia gaudere contra me: qd non patieris illos sui voti omnino fieri compotes. Quanquam enim ad tempus modicum habebunt lætitiā, dum me viderint morientem: non perdurabit tamen, neque perficietur hęc eorum lætitia, sed confundetur, cū me cognouerint à morte resurgentem. Nam si quidē in manus inimicorum me dedisses, & plenum eis fecisses suum gaudium, indicasses utique non fuisse tibi in me beneplacitū. 13. Nunc verò tu me suscepisti in defensionem tuam, non relinquendum in manibus illorum, sed custodiendum ab inferno, & resuscitandum tertia die: idq; propter innocentiam meā, quā tu mi pater optime nosti. Nam pro peccatis generis humani suffeci, qd morti memetipsum ad tēpus subdidit. Innocentia autē mea hoc apud te promeretur, ut à morte propter alienam tantum offensam suscepta, tua potentia resusciter: * & tu me cōfirmasti à morte resuscitatum, ante conspectum tuum, in præsentia maiestatis tuæ in sempiternū: ita ut ultra non moriar, mihiq; mors nō dominetur amplius, sed viuā in dextera tua in æternū. 14. Pro tua immēsa misericordiā, quā per me prestitisti generi humano sis benedictus, sis laudatus & glorificatus in æternū, o mi pater, qui es Deus verus, Deus totius fidelis populi tui: * ita fiat: ita fiat: ita fieri dignū & iustū est, ab omnib; quicūq; sunt de populo sancto tuo, & nūc donec subsistunt in vita præsentis corporis pro modulo eorū: & post huius vitæ terminum, in venturo sæculo, laude perfecta in æternum, Amen.

Matt. 26.
Mar. 14.

Ioan. 10.

Ioan. 12.

Rom. 6.

Versu primo, Beatus qui intelligit super egenū & pauperē. Nota in hoc Psalmo simile aliquid esse, quale & in secundo prius admonuimus. Primum enim Propheta in spiritu contemplans ea de quibus in posterioribus sermo habendus est, quasi sub sua persona loquitur: ac deinde post tres versus, Christum de quo prius sermonem fecerat, loquentem introducit de semetipso ad patrem, quemadmodum in Psalmo 2. versibus aliquot, ipse Propheta indignabundus inuehebatur aduersus Christum occisores, & glorię eius osiores: post verò, Christum facit de seipso loquentem suamque gloriam à patre sibi datam magnifice proponentem. Et quemadmodum in psalmo isto secundo, circa finem, rursum Propheta finitis Christi verbis ad suā personā repetit sermonē, dicens: Et nunc reges intelligite, &c. ita postet & in hoc præsentī Psalmo, versus vltimus accipi, quasi à Propheta post finitos Christi sermones pronuntiatus: videlicet vt ipse qui initium Psalmi proposuerat, vltimum quoque versum, velut cōcludendo, dictis Christi adijciat: vt cum Christus cōfiteatur à patre se susceptum & confirmatum in æternū, ille quasi auribus cordis hoc audiens, præ gaudio respondeat versum benedictionis & gratiarum actionis, dicens: Benedictus dominus Deus Israël, à sæculo & in sæculū: fiat, fiat. Aduertendū tamē est, quātum ad primos versus (quos in Elucidatione peculiariter ad Christum accommodauimus) posse illos etiā generaliter ad omnē pauperem & egenum accommodari. Eritque tū sensus, beatū esse omnem illum qui super egenis & pauperibus (quos mundus despectos habet) ita intelligit, ita sentit, quique ita eis afficitur, vt oportet: vt eorum & miseris cōdoleat, & egestatē suppleat, in quibus potuerit. Et reuera ijs, qui sic intelligunt super egenū & pauperem, euenient omnia bona illa quę in sequentibus duobus versibus describuntur. Nam iuxta domini vocem beati misericordes pronuntiantur, eo quod & ipsi sint misericordiā consequuturi. In die enim mala liberabuntur misericordes per misericordiam suā, & conseruabuntur atque custodientur à malo, nec in manus venient hostium suorum, & in tēpore accipient consolationē per eā. **Q**ue omnia respondentur ad huius Psalmi particulas, pulchrē explicat vir ille misericordiarum Tobias, filium suum instrues, in hūc modum: Quomodo (inquit) potueris, ita esto misericors. Si multū tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguū tibi fuerit, etiā exiguum libenter impertiti stude. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis: quoniā elemosyna ab omni peccato, & à morte liberat: & nō patietur animā ire in tenebras. Fiducia magna erit corā summo Deo elemosyna, omnibus facientibus eam. Veruntamē propter totius Psalmi coherentiā, magis congruum videtur, & de paupere & egeno Christo potissimum intelligantur ista priora. **V**ersu 6. Etsi ingrediebatur. Anceps in hoc versu distinctio est. Postest enim particula, cor eius cōiungi vel cum præcedentibus, ad hunc modum, Et si ingrediebatur, vt videret, vana loquebatur cor eius: ac deinde separatim cōgregauit iniquitatē sibi. Aut cū sequentibus iuxta quod in Elucidatione distinximus, secundum communiorē virorum Ecclesiasticorum vsū. Versu vtro modo distinctio fiat, parum admodū refert: cum sit vtriusque distinctionis eadē sententia. **V**ersu 8. Aduersum me cogitabant mala mihi. Videtur esse hic manifesta negatio, ac superfluitas vnus pronominis. Sufficiebat enim alterum, vel aduersum me, vel mihi: cum vtrūque idem velit. Sed nihil dubium est, quin propter emphasim non inutiliter facta sit hæc repetitio: quę admodum & aliās solet non rarō in scripturis inueniri. Veluti in Psalmo mox præcedenti, Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius. **V**ersu 10. Etenim homo pacis meę in quo speraui Iudam Christus vocat hominem pacis suę, id est, hominem pacifice secum conuersantem, tanquam vnum de familiaribus & discipulis suis, nihilque verbo vel signo nisi quod pacis erat, præcedentem: adeo vt ipso traditionis momento, osculum cum salutatione offerret, dicens: Aue rabbi. Quod autem dicit Christus, se sperasse in Iuda, non sic accipiendum est, quasi spem in eo posuerit. (Maledictus enim homo, qui spem suā ponit in homine) sed intelligi debet, in quo fidebam, & cui confidebam. Planē enim Iudę confidebat dominus, cui etiā loculos credidit, in quibus ea portaret quę ex fidelium deuotione Christo offerebantur. Neque tamē hoc sic intelligendum est, quasi re ipsa dominus illum fidelē habuerit, & vt talē reputauerit. Ipse enim multo ante (vt dilectus ait discipul⁹) noscebat omnes: & nō opus erat, vt quisquam ei indicaret de aliquo, propterea quod sciret ea quę sunt in homine. Neque dubiū erat, quin quod postea apparuit, antē præcognouit dominus: quod sur erat & auarus animo. **V**n de referēte Ioanne cognouimus, diu ante passionis tempus à Christo Iudę malitiā in genere perstrictā. Cum enim multi verbis domini scandalizati abscisissent retro, loquens discipulis duodecim, ait ad illos, Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Quod exponens Euangelista Ioannes, secretorum Christi optime cōsciū, subiungit, Hoc autē dicebat de Iuda Simonis Iscariotis. Hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim. Itaque, nō sic in Iuda speraui Christus, nō sic illi fuit cōfusus, vt nō præsciret fraudulētum animum: sed solum illi se dicit, quantum ad exterioris operis exhibitionē. Cui enim præ ceteris credimus rerum nostrarum custodiā, apud nos esse bonā fidem hoc ipso mōstramus. Atque hac parte erat execrabilis Iudę facinus, quod sic à domino suo honoratus, accepta rerum omnium cura, talem proditiōnē excogitauerit. Grauius enim est malum, & toleratū difficilius, cum ij quos beneficio nobis obstrinximus, pro bonis mala referunt. Hinc in lib. Geneseos, Ioseph ab vxore domini sui ad concubitum sollicitatus, cōstanter æque ac fideliter respōdit, Ecce dominus meus, omnib⁹ mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua: nec, quicquid est quod nō in mea sit potestate, vel nō tradiderit mihi, præter te, quę vxor eius es: quomodo ergo possum hoc malū facere, & peccāre in dominū meū? Recte ergo humano more conquerens: il lud exaggerat Christus dominus, quod ab homine domestico, cui se bene fidere demonstrauerat, quę corā ceteris Apostolis bonę fidei testimonio honorauerat, talē sit passus proditoriā supplantatiōnē.

Fatigatus qui corpore peregrinatur in terris, spiritu autem in cælis habet conuersationem, multiplicibus que in hoc mundo occurrunt tentationibus, distractionibus, diuisionibus, atque molestiis hoc Psalmo ad cælos, mittit suspiria, fonte perenni refocillari (ad modum cerui) desiderans, ac diuinis aspectibus quanto cyus re-presentari exoptans: desiderium habens dissolui, & esse cum Christo: quod desiderium donec differtur pascit interim sese, & consolatur lachrimis: subinde totus in sese effundens animam, vt in cælestia transiens, etiam nunc in terra positus, aliquem percipiat gustum illius perfecte, quam postea consequuturum se sperat foelicitatis, sicque semetipsum in peregrinatione consolatur, animamque aduersum inordinatam tristitiam, & superfluan cō-turbationem confirmat, propter spem in seculo futuro repositam. Atque ista quidem, septem versibus primis. Dehinc autem conturbationem quam in hoc mundo patitur, intra angustos limites conclusus ante dominum (quem ab initio se dixerat sitire) proponit & tribulationes graues pariter & multas, quibus velut abyssis & immensis fluctibus obruantur non rarō corda fidelium: contra quos, remedium est gaudere in domino, & sicut in prosperis, ita & in tristibus æque in domino letari: specialiter autem orationis studium, quod admodum singulare & promptum valde refugium est aduersus omnia, ijs qui sibi illum familiarem student efficere. **Q**ue ritur tamen rursum apud dominum de sua derelictione, & debilitatione virium, potissimum inimicis cum gaudio sibi exprobrantibus. Verum contra hanc querimoniam, in spe bona Dei, & salutis expectatione, seipsam conformat animo, & querulantem tristēque animam consolatione corroborat.

Philipi.

QVADRAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

I Quemadmodū desiderat ceruus ad fontes aquarum:
* ita desiderat anima mea ad te Deus.

Quemadmodum ceruus, cum à venatoribus diu multumque agitatus, & canibus insectatus fuerit, vehementi desiderio anhelat ad fontes aquarum, vt in eis se saluet, in eis sese refrigeret, quo ad cursum vires nouas recuperet: * ita anima mea in hoc sæculi deserto, tentationibus pluribus ac varijs fatigata, insectationibusque multiplicibus (partim à dæmonum atque hominum peruersorum malitia, partim à carnis praua concupiscentia) molestata, ad te anhelat desiderio, cupiens in te oblectari, cōsolari, & refocillari. 2. Sitiuit anima mea, & magno affectu anhelauit ad te dominum, qui es fons vitę æternę, & vena prima omnis vitalis gratię, de qua hauriunt in gaudio omnes qui pia affectiōne ad te accesserint: ad te (inquam) sitiuit anima mea, tuis fontalibus & vitalibus aquis gratię spiritualis cupiens refocillari & cōfortari: vt nō in cursu atque insectatione aduersariorum deficiam: ò domine, quādiu in hoc degam exilio, quādiu hisce fatigabor laboribus, quādo dabitur mihi ad te venire, & exhiberi cōspectui tuo, vt facie ad faciem te videā, illicque fatier in aspectu glorię tuę. 3. Interim verò donec in peregrinatione ista cōsisto, consolor me lachrymis, quas iugiter die ac nocte præ desiderio præsentię tuę, abiens tamen, effundo: atque his, nempe lachrymis, suspirijs, singultibus, quibus ad tuā præsentiam iugiter aspiro, quibus veluti panibus me pascō, me cōsolor, & conforto in spiritu meo: * dum interim dicitur mihi ab exprobrantibus incredulis & peruersis, Vbi est quę expectas Deus tuus? quādo veniet? vbi apparet, ob cuius amore ita te affligis, ita lachrymas fundis? sic mihi exprobrantes, quasi vana sit expectatio mea, & inane meum desiderium quo te expecto & desidero dominum Deum meum. 4. Reuolui in memoria, & recogitauit in corde meo ista, quę ab exprobrantibus per singulos dies me molestantibus, atque à spe mea auertere cupientibus, audio: atque ex aduerso illas venturas æterni fontis delicias, quas concupisco: * & ista sic recogitas, effudi in memetipso affectū animę meę, velut habenas cōliberas cōcedens, vbi quantū posset ad te currere, plenōque desiderio memetipsum excitauit, vt quantū valerem, memetipso atque omnibus quę in hoc mundo sunt temporarijs relictis, totus in te transirem: * Spe enim iam certus, quod transibo ex hoc peregrinationis loco, ex hac valle laboris, in locum illum quietis sempiternę, in mansionem cælestē, in tabernaculū nō manufactū quod fixit Deus, & nō homo, tabernaculum verē admirabile perfectis delitijs, & omnium bonorum abundantiā: in domum domini Dei mei. Atque ob hoc, quoniā illic stabilem & firmā ciuitatē me habere cognosco, interim etiā donec in terra peregrinus ago, eā si nō corpore, certē spiritu & desiderio frequētare volo. 5. Ibi sonus auditur dulcissimus & suauissima melodia, in vocibus exultantium atque collaudantium pariter beatorum, qui in summa illic charitate, & vnitate permaxima, in vno summe bono (quo omnes perfruuntur) compaginati & coadunati, pariter exultat in eo pariterque collaudant, quasi festi celebrates perpetuū, quasi iucundum cele-

Psal. 35. Hier. 2.

C quando veniam, & apparebo ante faciem Dei.

3. Interim verò donec in peregrinatione ista cōsisto, consolor me lachrymis, quas iugiter die ac nocte præ desiderio præsentię tuę, abiens tamen, effundo: atque his, nempe lachrymis, suspirijs, singultibus, quibus ad tuā præsentiam iugiter aspiro, quibus veluti panibus me pascō, me cōsolor, & conforto in spiritu meo: * dum interim dicitur mihi ab exprobrantibus incredulis & peruersis, Vbi est quę expectas Deus tuus? quādo veniet? vbi apparet, ob cuius amore ita te affligis, ita lachrymas fundis? sic mihi exprobrantes, quasi vana sit expectatio mea, & inane meum desiderium quo te expecto & desidero dominum Deum meum. 4. Reuolui in memoria, & recogitauit in corde meo ista, quę ab exprobrantibus per singulos dies me molestantibus, atque à spe mea auertere cupientibus, audio: atque ex aduerso illas venturas æterni fontis delicias, quas concupisco: * & ista sic recogitas, effudi in memetipso affectū animę meę, velut habenas cōliberas cōcedens, vbi quantū posset ad te currere, plenōque desiderio memetipsum excitauit, vt quantū valerem, memetipso atque omnibus quę in hoc mundo sunt temporarijs relictis, totus in te transirem: * Spe enim iam certus, quod transibo ex hoc peregrinationis loco, ex hac valle laboris, in locum illum quietis sempiternę, in mansionem cælestē, in tabernaculū nō manufactū quod fixit Deus, & nō homo, tabernaculum verē admirabile perfectis delitijs, & omnium bonorum abundantiā: in domum domini Dei mei. Atque ob hoc, quoniā illic stabilem & firmā ciuitatē me habere cognosco, interim etiā donec in terra peregrinus ago, eā si nō corpore, certē spiritu & desiderio frequētare volo. 5. Ibi sonus auditur dulcissimus & suauissima melodia, in vocibus exultantium atque collaudantium pariter beatorum, qui in summa illic charitate, & vnitate permaxima, in vno summe bono (quo omnes perfruuntur) compaginati & coadunati, pariter exultat in eo pariterque collaudant, quasi festi celebrates perpetuū, quasi iucundum cele-

1. Cor. 13. Psal. 16.

3 Fuerunt mihi lachryme meę, panes die ac nocte:
* dū dicitur mihi quod tidie, vbi est Deus tuus?

3. Interim verò donec in peregrinatione ista cōsisto, consolor me lachrymis, quas iugiter die ac nocte præ desiderio præsentię tuę, abiens tamen, effundo: atque his, nempe lachrymis, suspirijs, singultibus, quibus ad tuā præsentiam iugiter aspiro, quibus veluti panibus me pascō, me cōsolor, & conforto in spiritu meo: * dum interim dicitur mihi ab exprobrantibus incredulis & peruersis, Vbi est quę expectas Deus tuus? quādo veniet? vbi apparet, ob cuius amore ita te affligis, ita lachrymas fundis? sic mihi exprobrantes, quasi vana sit expectatio mea, & inane meum desiderium quo te expecto & desidero dominum Deum meum. 4. Reuolui in memoria, & recogitauit in corde meo ista, quę ab exprobrantibus per singulos dies me molestantibus, atque à spe mea auertere cupientibus, audio: atque ex aduerso illas venturas æterni fontis delicias, quas concupisco: * & ista sic recogitas, effudi in memetipso affectū animę meę, velut habenas cōliberas cōcedens, vbi quantū posset ad te currere, plenōque desiderio memetipsum excitauit, vt quantū valerem, memetipso atque omnibus quę in hoc mundo sunt temporarijs relictis, totus in te transirem: * Spe enim iam certus, quod transibo ex hoc peregrinationis loco, ex hac valle laboris, in locum illum quietis sempiternę, in mansionem cælestē, in tabernaculū nō manufactū quod fixit Deus, & nō homo, tabernaculum verē admirabile perfectis delitijs, & omnium bonorum abundantiā: in domum domini Dei mei. Atque ob hoc, quoniā illic stabilem & firmā ciuitatē me habere cognosco, interim etiā donec in terra peregrinus ago, eā si nō corpore, certē spiritu & desiderio frequētare volo. 5. Ibi sonus auditur dulcissimus & suauissima melodia, in vocibus exultantium atque collaudantium pariter beatorum, qui in summa illic charitate, & vnitate permaxima, in vno summe bono (quo omnes perfruuntur) compaginati & coadunati, pariter exultat in eo pariterque collaudant, quasi festi celebrates perpetuū, quasi iucundum cele-

2. Cor. 5.

4 Hęc recordatus sum:
* & infudi in me animam meam:

4. Reuolui in memoria, & recogitauit in corde meo ista, quę ab exprobrantibus per singulos dies me molestantibus, atque à spe mea auertere cupientibus, audio: atque ex aduerso illas venturas æterni fontis delicias, quas concupisco: * & ista sic recogitas, effudi in memetipso affectū animę meę, velut habenas cōliberas cōcedens, vbi quantū posset ad te currere, plenōque desiderio memetipsum excitauit, vt quantū valerem, memetipso atque omnibus quę in hoc mundo sunt temporarijs relictis, totus in te transirem: * Spe enim iam certus, quod transibo ex hoc peregrinationis loco, ex hac valle laboris, in locum illum quietis sempiternę, in mansionem cælestē, in tabernaculū nō manufactū quod fixit Deus, & nō homo, tabernaculum verē admirabile perfectis delitijs, & omnium bonorum abundantiā: in domum domini Dei mei. Atque ob hoc, quoniā illic stabilem & firmā ciuitatē me habere cognosco, interim etiā donec in terra peregrinus ago, eā si nō corpore, certē spiritu & desiderio frequētare volo. 5. Ibi sonus auditur dulcissimus & suauissima melodia, in vocibus exultantium atque collaudantium pariter beatorum, qui in summa illic charitate, & vnitate permaxima, in vno summe bono (quo omnes perfruuntur) compaginati & coadunati, pariter exultat in eo pariterque collaudant, quasi festi celebrates perpetuū, quasi iucundum cele-

5 In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis.

5. Ibi sonus auditur dulcissimus & suauissima melodia, in vocibus exultantium atque collaudantium pariter beatorum, qui in summa illic charitate, & vnitate permaxima, in vno summe bono (quo omnes perfruuntur) compaginati & coadunati, pariter exultat in eo pariterque collaudant, quasi festi celebrates perpetuū, quasi iucundum cele-

brates conuiuium. felices nimium conuiuium: inter quos tanta est in exultatione, confessione, & letitia vnitas, & quasi vna vox tantum esse videatur vnus conuiuium, mirifice apud sese letatis, exultatis, atque (vt in iucundis epulis fieri solet) in hilaritate gaudioque canentis. 6. Et tu o anima mea, o mi spiritus, qui ista nosti, qui eandem hanc (cui etiam modo datur nonnunquam velut a longe assistere) expectas letitia & felicitatem, tu (inquam) mea bona anima: quare non in his accipis consolationem? quare tristitia grauaris & deprimeris? & quare me variis cogitationibus, atque affectionibus sine ordine diuersis, conturbas & contristas? An non tibi merito tantorum bonorum expectatio, & tante pacis secura spes, atque etiam ex parte aliqua in hoc tempore nonnunquam delibatio, sufficere debeat ad consolationem & fiduciam. 7. Noli igitur conturbari, o mea anima, si te insectentur venatores: noli canes rabido ore insequentes formidare, vt desperes, sed spem habeto in fonte aquarum viuientium, in domino Deo tuo in illo refrigerare, quoties fatigaris: in illu te immerge, quoties aestu atque siti torqueris, insectata a malis venatoribus: adhuc enim illi confessionem dabo in iucunditate cordis mei, quonia ipse est salus faciei meae, qui meam faciem honorabit, sublimabit, glorificabit & beatificabit ante faciem suam, cum meam faciem suam faciei opposuerit, vt a facie eius fulgeat in mea aperta claritas splendoris aeterni. sicque, transformet in imaginem eius, vt similis ei fiat, & appareat in sempiterna gloria, & ipse est Deus saluator meus. 8. Quamquam autem, piissime Deus, hisce modis consolari studeam memetipsum & quietam reddere desideratam animam: tamen quoties ad memetipsum conuertor, cum ad meipsum redeo ex contemplatione horum celestium, quoties ab his auocor (per corporis necessitatem aut fragilitatem, aut aliter quomodocumque) mox mihi oritur conturbatio: & quemadmodum, donec sic in desiderio aeternorum defixus persisto, vt cunctaque consolationem & quietem percipio: ita contrario quoties ad me redeo, & ad ea quae circum me sunt corporea ac temporaria, rursum conturbationem, tristitiam & afflictionem inuenit anima mea: quonia nihil aliud sunt omnia quae sub sole sunt, nisi labor & dolor & afflictio spiritus: ac propterea iugiter ego studeo memor esse tui de terra ista corporea, quam nunc peregrinus inhabito: quae iuxta Iordanem corporalem fluium sita est, & iuxta montem Hermonium, qui iuxta adiacet, a motu (inquam) paruulo & modico qui hic in Iudaea est, in qua ego nunc in dolore peregrinationis vt aduena viuo, donec ad illos fluuios aeternos paradisi tui, & motus aeternitatis immesos perueniam. Nunc enim inter Iordanem fluium paruulum & Hermonium motem paruulum, conclusa est terra angusta habitationis meae, dum interim suspiro ad caelestem illam tuam domum amplitudinem. 9. Donec autem hic ita in angusto terrae velut conclusus viuo, multae quotidie tribulationes occurrunt, etiam graues admodum, & (quatum humanitas videtur) impertransibiles insuperabiles: a quibus nisi diuino adiutorio liberati, indubie absorberemur & demergeremur in profundum, quae sane temptationes grauissimae profundissimae, tot sunt, & ita continue fideles obruunt, ita sese euestigio subsequuntur, vt videatur alia aliam velut aduocare, adducere, siue attrahere post sese: ita vt vel simul irruat plures, vel abeunte vna mox succedebat altera, ita vt frequenter ne respirare quidem liceat: veniunt autem super nos haec temptationum abyssus, quasi impetu per cathartas tuas, quasi tu super nos eos effundas per canales tuos, cum impetu: dum ex tua dispositione & voluntate ad nostram utilitatem eas in nos finis irruere. 10. Omnes sublimes tuas inundationes, & feri fluctus grauium temptationum) quibus ex tua ultione pro peccato, & etiam ex tua dispositione, pro salutari exercitatione atque probatione solent homines obrui & grauari) etiam me tetigerunt, & transierunt velut gurgites aquarum super caput meum omnium viriorum temptationes, & impetus pulsarunt animum meum, nonnunquam etiam in altum sese accumulantes in modum diluuii, vt me demergerent in profundum: neque tamen me demerserunt, sed absque nocuimento tantum transierunt. 11. In tempore prosperitatis, quando laeta, iucunda, & serena sunt omnia, cum praesente in nobis Dei visitatione nihil sentimus tenebrosum, triste, aut nubilum: sed sunt in corde pacata & tranquilla omnia, tunc mandauit nobis Deus misericordiam suam, praecipitque memores esse misericordiae suae, vt illam tu maxime collaudemus, ac pro spiritali gaudio illi gratias agamus, quae nobis ita diem in corde

6 Quare tristis es anima mea: & quare conturbas me?

7 Spera in Deo:

* quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus.

8 Ad meipsum anima mea conturbata est:

2. Cor. 13.
1. Ioan. 3.
Coloss. 3.

Eccle. 1. * propterea memor ero tui de terra Iordanis et Hermonium a monte modico.

9 Abyssus abyssum inuocat:

Psal. 68.

* in voce cathartarum tuarum.

10 Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transferunt:

11 In die mandauit dominus misericordiam suam:

A * & nocte canticum eius.

12 Apud me oratio Deo vitae meae:

* dicam Deo, susceptor meus es.

B 13 Quare oblitus es mei?

* & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

14 Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.

15 Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus?

* quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?

16 Spera in Deo:

* quoniam adhuc confitebor illi:

* salutare vultus mei & Deus meus.

in corde facit: in tempore vero aduersitatis & tristitiae, cum obruentibus temptationibus coeperit obnubilari atque obscurari serenitas cordis, tunc mandauit nobis Deus ad cordis nostri consolationem, orare aequo animo & psallere, hoc est, canere sibi carmina laetitiae, & cetera gratiarum actionis, quibus nos vult ingruentem tristitiam & nubila depellere, ne tristitia aut aecidia absorbeamur, aut nimia cordis obnubilatione obscuratur lumen spiritus nostri. 12. Atque ob haec semper ego paratam apud me habere volo orationem ad dominum Deum, qui est vita mea: semper in promptu habere volo orationis refugium atque illius studiū mihi conabor facere super omnia familiare, vt in omnibus obuenientibus tristibus eque ac laetis, aduersis atque prosperis, semper ad illam securam habeam recursum: illa, meae peregrinationis miseriam studeo mitigare, & per illam interim corpore abiens, spiritu me Deo praesentem saeculo exhibere conabor: dica in oratione mea, & confitebor domino, quod ipse sit defensor meus atque protector, ad quem statim per orationis deuotionem confugiā, quam mox affectu apprehendam, quoties vlla mihi difficultas aut aduersitas aduenerit. 13. Et cum tu sis domine, quem ego elegi, & habeo in meum protectorem: quid est o dulcissime defensor, quod ita mei obliuisceris, quod ita nonnunquam te mihi subtrahis, & sic absens (diu nimium iuxta meum desiderium) te abscondis, quasi prorsus mei videaris oblitus? quare me pateris ita afflictum & triste incedere, dum me tribulat grauius & affligunt inimici? quare ita permittis me tuum pupillum, tuę fidei commissum, ab illorum prauitate tribulari? 14. Cum infringi coeperint atque defecere ossa mea, dum paulatim quasi flaccescunt vires animę meae, spiritu tristis ossa mihi exiccante, statim gaudetes & exultates insultat mihi aduersarij, homines carnales & amatores huius saeculi, atque etiam demones peruersi exprobrando loquentes contra me superba & inania. 15. Exprobrant (inquam) mihi per dies singulos absque intermissione, cum me vident in tristitia & afflictione incedente, quasi desolatam, dicentes in modum exprobrantium, velut irridetes & insultetes mihi. Vbi nunc est Deus tuus, in quo habes fiduciam, propter cuius spem refugis nostra cōmercia, propter quae cōsentire recusas cōsilijs nostris, aut vias nostras sectari? quare nunc ita tristem te videmus incedere & desolatam? Videtur, quonia vana est spes & expectatio tua? Haec certe & alia his maiora, per singulos dies, propter omnem temptationem, audire me necesse est, o domine defensor meus, ab insultantibus. Attamen o tu mea anima, noli absorberi tristitia, noli conturbatione deijci, noli illorum terreni vanis exprobrationibus, neque vel tantillum commouearis ab eis. 16. Quin potius spem tuam figito in domino Deo tuo, sicque ea tibi ve lut anchora firma & immobilis, quam nulla tibi neque serenitas diei, neque turbulentia aduersae noctis auferat: tamen nunc in peregrinatione agamus, elongati ab eo plurimum: veniet tamen, neque longe abest tempus, in quo laudem plenae confessionis ei persoluam: ipse est enim salus mea, qui glorificabit sua bonitate vultum meum: & ipse est Deus meus, cui adhaerebo, quem desiderabo donec viuam usque dum me introducat in locum suum sanctum cum gloria caelesti, Amen.

D ANNOTATIONES IN PSALMVM XLI.

Versu 1. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c. Non est vitatus loquendi modus, vt dicamus desiderare ad fontes, aut sitire ad Deum, cum adiuncta praepositione Proinde, quod hic dicitur, Ceruus desiderat ad fontes aquarum, & anima mea ad te sitit, atque desiderat: ita accipiendum est, vt sit sensus, Ceruus desiderio fertur, aut trahitur, aut anhelat ad fontes aquarum. Item anima desiderio & siti fertur ad te, siue desiderando & concupiscendo tendit atque anhelat ad te. Notandum vero hoc in loco (quemadmodum & in alijs nonnullis scripturae locis) per ceruos recte intelligi & figurari homines spirituales, quemadmodum per equum & mulum significari solent homines carnales. Vt enim equos, mulos, & asinos, qui in humana sunt seruitute, & ignobilioris sunt conditionis, venatores non persequuntur, sed ceruos maxime, qui extra humanam sunt seruitutem tantam libertatem a natura donati, nimirum in spatiositate & virore sylvarum geniti, quorum etiam caro ad deuorandum est delicatior alijs domesticis & feruilibus macipijs: ita similiter sunt inter homines nonnulli, tanquam equi & muli, quos diabolus velut quietam possidet seruitute, homines terreni animales, intricati, & desperati in concupiscentijs suis. Atque hos, quonia pro sua voluntate secrete possidet impius venator, non opus habet venatione persequi. Ceterum qui nobiliori animo ac meliori corde, in libertate sunt progenerati filiorum Dei, qui sui generis & originis nobilitatem attendentes, & libertatem

Psal. 31.

vt ab hac illa absorbeat. Neque enim potest aliunde absorberi abyssus & profunditas humane ma-
 litia, nisi ab abyfso Diuinae misericordiae. Nos tamen in Elucidatione, quod ad continuationem lite-
 ra, & praecedentium atque sequentium consonantia magis nobis videbatur accommodum expla-
 nauimus, per abyflos intelligentes tentationes profundas, & quantum ex nobis impertransibiles: de
 cuiusmodi in alio Psalmo legimus. Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitam aqua absorbuisset
 nos. Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitam pertransisset anima nostra aquam intolerabilem:
 Huiusmodi enim intolerabile, id est, impertransibile & ineuasibile aquam, nos maluimus in pro-
 posito abyfsum nuncupare. Verum iuxta hanc sententiam, forsitam difficile videbitur intelligere, cur de
 abyfisis istis dicatur, quod adducat siue aduocet alia aliam, in voce cataractarum Dei. Quae enim sunt
 istae cataractae Dei, & quae est ista vox cataractarum? Sed attendendum est sermonem fieri metaphori-
 cum, secundum respectum ad defluxum aquarum copiosarum in tempore pluuiae. Congregantur enim
 pluuiales aquae, & descendunt per cataractas siue canales, & ita irruunt super traeseunt, nouo conti-
 nuo gurgite aquas copiosas cum sono magni impetus effundete. Per cataractas itaque Dei, fidelis
 sibi venire asserit inundationes aquarum, quas super se venire sentit: quoniam tribulationes atque te-
 ntationes quas experitur plurimas, tanquam a Deo desuper missas acceptat, attendens ex ipsius iudi-
 cio & dispositione ita haec sibi euenire, ac velut desuper super se emitti. Quae enim in nobis in praesenti
 tempore perferenda obueniunt, vel a Diuina iustitia ultione procedunt (veluti cum in vindictam
 & ultionem peccati, Deus famem, pestilentiam, aut bellum, aut etiam alias interiores animae ultiones
 immittit) vel a Diuinae misericordiae benignitate, quae electis suis aggregare volens cumulos merita-
 torum, multis illos aduersis & tribulibus, tam quoad corpus, quam quoad animam exercitari permittit: vt
 (iuxta Petrum Apostolum) probatio fidei & virtutis eorum multo pretiosior inueniatur auro, quod
 per ignem probatur: quibus modis, sanctos viros Iob atque Tobiam etiam legimus exercitatos. Non-
 nunquam vero desuper nos obruunt tentationum atque tribulationum gurgites, pariter ab utroque:
 id est, simul a misericordiae benignitate & vindicta iustitiae. Quae admodum omnia pene corporis
 incommoda & necessitates plurimas, in poenam & vindictam primae inobedientiae humano generi sunt
 inflata: ita tamen, vt ex dispositione supernae elementiae diligentibus Deum cooperentur in bonum,
 qui ea de manu Domini susceperint, atque pertulerint cum patientia. Recte ergo vir fidelis, tanquam
 a Deo cuncta suscipiens quae patitur, & propter ipsum libenter omnia sustinens, dicit abyfso vnam
 post aliam super se venire in voce & impetu cataractarum Dei: eo quod videantur vt a Deo effusa,
 cum impetu decurrere. Quomodo autem viri iusti in omnibus quae patiuntur malis, semper ad Do-
 minum respiciunt, & tanquam ab eo venientia acceptant in annotationibus Psalmi 38. satis aperte
 declarauimus in praefatione illius sententiae: Quonia tu fecisti, amoue a me plagas tuas. **Versu**
10. Omnia excelsa tua & fluctus tui, &c. Per excelsa, intelliguntur sublimes & eleuati gurgites, siue
 altae aquarum inundationes. Vnde alia translatio habet pro excelsis, suspensiones, id est, aquas altas,
 & quali in alto suspensas. Beatus vero Hieronymus ex Hebraeo vertit gurgites: alius autem, inundationes
 (quae omnia consensu in Elucidatione explanato, recte consentiunt. Hoc tamen notandum
 est, quod gurgites isti inundantium aquarum & fluctuum, id est, magnarum tribulationum atque
 tentationum, dicuntur fluctus & excelsa Dei. Sic enim ait, Omnia excelsa tua & fluctus tui. Quod
 eadem ratione accipiendum est, quae iam statim nobis exposita est: quonia videlicet ab eo descendunt, &
 vt ab eo demissa suscipiuntur. Quae admodum cum dicimus plagas Dei, non intelligimus eas quas
 Deus suscipit, sed quas a Deo nos suscipimus, & quae ab illo super nos veniunt. Quoniam vero hoc
 in loco tentationum aduentus per abundantiam aquarum desuper per cataractas aduentatum si-
 gnificatur, considerandum est, quod sicut irruentibus huiusmodi aquarum fluctibus quidam tan-
 tum abluuntur corporaliter, ita vt transeunt aquae nihil afferant corporalis nocuenti, ijs super
 quos transierint, alij vero in iisdem suffocantur: ita & in spiritualibus videmus quosdam quatuor-
 magnis tentationum gurgitibus non solum non vitae detrimentum accipere, verum etiam per ablu-
 tionem fieri mundiore, cum alij sub iisdem conspiciantur perire, & si quid habebant vitae spiritua-
 lis deperdere. Nam vt sub canalibus domorum cum vehemens pluuia impetus descenderit, qui ere-
 cto costiterit corpore, caput vero in partem alteram declinat, aut manibus alioque commodo opercu-
 lo comuniens, diligenter custodiat, ita vt omnis aquae cadentis impetus in robustas ad perferendum
 scapulas feratur, detrimentum vitae non accipiet eiusmodi, etiam tempestuosa valde & longa fuerit
 pluuia) transibit enim aqua, & mox vt illum tetigerit, diffluet ab eo) contra vero qui sub canali costi-
 tentes adueniente pluuiae impetu, motu in terram corruit, necessario suffocabitur ab irruente aquarum
 impetu: sic & in tentationum aduentu, qui forti & inuito animo perstitit, perseverans in sua re-
 ctitudine, & infra acti corde, ex tentationum incursum non accipiet vllum detrimentum, sed transibunt tenta-
 tiones: ipsi vero, illis diffluentibus, etiam mundiore apparebunt. Qui vero tentationum impetu in ter-
 ram prosterni se patiuntur, continuo desuper cadentibus aquis necesse erit hos suffocari. Noster autem
 caelestia sitiens Propheta, fluctus super se quidem confitetur irruisse, sed gaudet transisse: quomodo
 etiam Abacuc Propheta, finem considerans persecutionum populi Dei canebat, transisse aquarum
 gurgitem. **Versu 14.** Dum confringuntur ossa mea, &c. Quae admodum contra fractis ossibus nihil
 est in homine stabilis virtutis, ita vt nec ambulare quicquam valeat (iuxta quod etiam vulgo per iro-
 niam dicere solemus, pigros in operibus, aut in gressu tardo sic operari aut ambulare, quasi ossa ha-
 beat omnia contra fracta) ita & spiritualiter dicuntur ossa confringi, cum incipiunt vires ad bene agen-
 dum deficere. Contingit autem nonnunquam homines etiam iustos, tentationum vel grauitate, vel ni-
 mium morosa prolixitate, adeo vehementer conturbari & frangi, vt videatur quasi viribus destitu-
 ti, &

ti, & collabi in nihilum: cum se videlicet sentiunt & grauisimis vrgeri tentationibus, & nullo diu-
 narum rerum seruore rari, ita vt nihil illis ex animo libeat agere, dum nullam percipiunt internam co-
 lationem. Atque in hoc statu cum inuenerint impij demones, atque homines saeculi, eum qui Deo
 seruire cupit tanquam occasionem bonam nacti, incipiunt tum exprobrare illi, ac dicere, Quid ita
 ambulat tristis, desolatus atque deiectus animo? Videtne iam Deo nullam esse tui curam? Necdum
 percipis frustra te illum expectare? Nonne es tu ex electis illis, quos ad vitam praedestinauit? Illis e-
 nim sunt gaudia, tibi vero perpetuus cruciatus. Iam tantos dies, tantos menses, ecce tristis & desola-
 tus obambulas, & nihil omnino consolationis perferentis. Vel hoc ipsum euidentis est testimonium, quod
 Deus (in quo speras, propter quem delicijs huius mundi frui reculas) te abiecerit. Veni ergo nobi-
 scum, & fructe ijs quae offeruntur, & latere in diebus vitae tuae, ne utraque pariter consolatione pri-
 ueris. Haec (inquam) atque huiusmodi iustis in illa qua dixi ariditate & deiectione positjs, solent ini-
 mici proponere, partim quidem ad eorum illusionem, partim vero ad ipsorum in malum sollicitatio-
 nem. Verum attendendum est, quid aduersus horum exprobrationes obiecerit consilij Propheta
 sanctorum. Mox enim ad animam suam sese conuertens, blanda increpatione eam redarguit contrista-
 tam, hilarique exhortatione consolatur eadem, spem firmam bonorum caelestium proponens. Hoc
 enim est, quod post inimicorum exprobrationem statim subiungit, Quare tristis es anima mea, &
 B quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, &c.

XLII. PSALMI ARGUMENTVM.

Argumentum Psalmi sequentis non aliud est, quam quod habuerit praecedens: est quae, velut continuo mate-
 ria Psalmi praecedentis. Vnde & in Hebraeo *ענין פסוק* est, id est, tituli nullius inscriptionem habens.
 In illo namque circa finem dixerat vir spiritualis Deum sitiens, de aduersarijs sibi exprobrantibus seque, affligen-
 tibus. Contra hos nunc, non mala tantum exprobrantes, sed dolos etiam meditantes & mala inferentes, Diui-
 num implorat iudicium, suam derelictionem & desolationem in afflictione ab aduersarijs, per querimoniam pro-
 ponens. Postulat autem aduersus omnia huius vitae discrimina, de caelo sibi dimitti lucem & veritatem, quibus
 comitibus per viam secure deduci se posse confidit, & ad optatum peringere terminum, usque ad altare Dei,
 usque ad praesentiam Diuinae maiestatis. Nouissimis autem versibus duobus, in spe beatae confessionis & salu-
 tis seipsum consolatur atque confirmat.

QVADRAGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1** Iudica me Deus, &
- C** discerne causam meam
- de gente non sancta: *
- ab homine iniquo &
- dolo serue me.
- 2** Quia tu es deus for-
- titudo mea: * quare me
- repulisti, & quare tri-
- stis incedo, dum affligit
- me inimicus?
- 3** Emitte lucem tuam
- D** & veritatem tuam:
- * ipsa me deduxerunt
- & adduxerunt in mo-
- tem sanctum tuum, &
- in tabernacula tua.
- 4** Et introibo ad alta-
- re Dei.
- * ad Deum qui letifi-
- cat iuuentutem meam.

Ac pro me Deus iudicium, discute, discerne diligenter quae
 considera causam innocentiae meae, aduersus populum im-
 pium, contra turbam malorum qui me persequuntur: vt
 pro me, aduersum illos, facias iudicium: * ab hominibus ini-
 quis & fraudulentis qui impietatem & dolos meditantur contra me
 in cordibus suis, & exercent in operibus, tuo iusto iudicio libera me,
 vt quod desiderat non obtineat, neque voto suo valeat potiri. 2. Tu
 enim Domine es meum robur omne, & tota fortitudo mea, in quo
 possum quicquid possum, imo in quo omnia possum, & sine quo ni-
 hil possum, atque ideo Domine non confidens nisi in te forti auxilia-
 tore meo, ad te confugio: * & cum in te spe meam omnem constituerim,
 quid est pijsime Domine, quod me ita derelinquis, vt quasi repulisse
 & abiecisse videaris, quasi nulla sit tibi cura mei: cum ab inimicis ini-
 iuste me sustines affligi? & quare sic maestum atque desolatum permit-
 tis incedere, affligentibus & tribulantibus me aduersarijs meis, qui
 mihi sunt suis tentationibus admodum molesti & infesti? 3. Respice
 tandem ad me multimodis afflictum, & demitte mihi de caelis in cor-
 meum lucem spiritualis gratiae tuae, & preclaram veritatem tuam: per
 quam tam credenda quam agenda valeat cognoscere: * haec enim sunt, quae
 me inter tot miseras, angustias atque tentationes secure deducet per
 vias huius vitae, ducatumque certum praestabunt, ne vllum ad patriam
 tendenti obueniat nocumentum, & adducet ad optatum terminum,
 nempe in locum habitationis gloriae tuae, qui est vt mons altissimus
 atque stabilissimus, ad sanctum & firmissimum habitaculum tuum, in
 quo sunt mansiones plurimae, in quo cum tuis ministris omnibus in-
 habitas in tua magnifica gloria. 4. Atque his ducibus, perque via co-
 mitibus, introgre diar ante praesentiam Diuinae maiestatis tuae, palamque
 accedam ante conspectum gloriae tuae, vt te facie contempler ad faciem, 1. Cor. 13.
 vt tibi hostias sempiternas plenae laudis coram te assistens indefinenter
 offeram: * ad te inquam mi suauissime Deus, qui meam vetustatem consu-
 misti & conteris, ac iuuentutem restituis: qui renouas vt aequa iuuen-
 tutem meam, qui me quotiescunque nunc per defectum vigoris spiri-
 tualis veterasco, benigno aspectu tuo & interioris gratiae infusio-
 ne, in pristinum, imo in meliorem statum restituis: & cum per tri-
 stitiam

1. Pet. 1.
 Iob 1. &
 12.
 Tob. 3.
 Rom. 8.

Philip. 4.
 Ioan. 14.

Ioan. 13.

1. Cor. 13.
 Psal. 102.

Prou. 17. & 25. Pſal. 50.

5 Confitebor tibi in cithara, Deus Deus meus: * quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? 6 Spera in Deo: * quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus.

Pſal. 149.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLII.

Hinc Psalmum habet consuetudo Ecclesiasticorum plurimorum sacerdotum, ante missae initium, quasi in preparatione accessus ad altare sanctum praemittere: nimirum quod eos qui ad sacrosancta illa mysteria dominici corporis & sanguinis celebranda & percipienda sunt accessuri, non conueniat esse spiritu contristatos, aut deiectos animo sed alacres & hilares corde, ob praesentiam Diuinae maiestatis, ad cuius venerandum altare accedit, qui sacrificium Ecclesiae est oblaturus: Petit itaque hoc Psalmo preparatorio sacerdos, sancta Domini sacramenta celebraturus, auxilium Diuinae miserationis, & aduersum contristates, affligentesque spiritum suum, postulat fieri iudicium, lucem quoque & veritatem desuper mitti, quibus comitatus secrete, munde, & digne possit ad Dei altare accedere, fructumque sacrificij percipere. Et licet principaliter de altari spirituali intelligatur versus quartus, ad quod videlicet mente & affectu introgrederemur, siue in hoc mundo constituti, siue in futuro saeculo (vt post dicimus) potest nihilominus commode ad hanc intentionem sacerdos Psalmum vsurpans, per altare Dei, ipsum illud materiale altare intelligere, ad quod sacrificij causa parat accedere. Atque ita sperat laetificari suam iuuentutem, non quidem ab ipso materiali altari, non a lapidibus & cemento: sed ab ipso, quem offerre parat, & cui offerre parat, Deo, id est, a patre, verbo, & spiritu sancto, atque ideo non dicit simpliciter, Introibo ad altare Dei, quod laetificat iuuentutem meam: sed adiicit dicens, Ad Deum, qui laetificat, Ad Deum autem accedit qui sacrificare parat, siue ad totam beatam trinitatem, vt illi sanctissimam saluberrimamque hostiam offerat & consecret, & in eius conspectu oblatam sumat: siue etiam Christum hominem & Deum, vt illum offerat patri, atque adeo (quatenus secundum humanitatem hostia est) toti superbenedictae Trinitati. Confidit autem laetificari suam iuuentutem, quoniam ex Ecclesiastico dogmate nouit, quisquis sacrificium illud non indigne celebrauerit, & sacramentum non indigne manducauerit, accipere eum per virtutem mortis Christi (cuius est memoriale) spiritualis gratiae confirmatione siue augmentum, & pignus vitae aeternae, iuxta quod in festo altissimi illius sacramenti, canit sancta Ecclesia, O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futurae gloriae nobis pignus datur. Et quia in accepto pignore aeternae felicitatis non potest non bene sperare & letari fidelis, idcirco hac spe suam animam tentationibus fatigatam consolatur. Hanc diximus, propter vsu venerabilium dominorum sacerdotum: vt sciant quemadmodum hunc Psalmum preparatorium sibi debeant adaptare. Sicut vniuersi Christi fideles (iuxta Apocalypsis testimonium) spiritualiter sunt Dei sacerdotes, offerentes per Christum (iuxta quod Hebraeis scribens ait Apostolus) hostias laudis semper Deo patri, ita & vnicuique potest Christi fidelium spiritualiter etiam secundum hunc vsu competere, cum suum animum voluerit ad offerenda orationum laudumque suarum sacrificia praeparare. Versu 1. Iudica me Deus, & discerne causam meam. Discernere pro diiudicare positum est, siue potius attendere. Nam diiudicatio & discretio, comparationem quandam vnus ad alterum, & ex comparatione eiusmodi, cognitionem, secundum propriam acceptionem, videntur significare: quod manifestum est Deo non conuenire, qui non per eiusmodi comparationem causae ad causam, sed absque omni collatione, sola causae attentione & inspectione cognoscit, cuius sit innocetia. Quod ergo dicit, Discerne causam meam, more hominum iudicium loquitur: quos necesse est causam causae comparare, atque ita quis reus, quis innocens, perdiscere. Est autem sententia: Attende ad causam meam, cognosce eam, respice ad eam: videlicet, vt propter innocentiam meam, cum tibi fuerit perspecta & bene cognita, ab aduersantium infestatione me liberet. Quantum vero ad particulam illam, de gente non sancta, aduertendum est, ancipitem eius esse constructionem. Solemus enim vulgariori vsu eam coniungere praecedentibus, quomodo & in Elucidatione exposuimus, hoc modo: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: vt petat sibi fieri iudicium de gente non sancta, & quantum ad illos suam causam discerni. Ac deinde subsequitur: Ab homine iniquo & doloso erue me, quasi prioris partis clarior explanatio. Nihil enim aliud, iudica pro me de gente non sancta, quam ab ho-

Apoc. 1. & 5. Heb. 13.

A ab hominibus iniquis eripe me. Sunt tamen qui particulam supradictam cum sequentibus connectunt, praecedentia absolute legentes, ad hunc modum, Iudica me Deus, & discerne causam meam. Ac deinde, De gente non sancta, ab homine iniquo, & doloso erue me. Atque huius quidem lectionis non est difficilis intelligentia, conuenientior tamen videtur prior distinctio, quae & vltior est. Versu tertio, Emitte lucem tuam & veritatem tuam, &c. Per lucem & veritatem intelligimus in Elucidatione dona, quae desuper mittit Deus in cordibus nostris per spiritum suum sanctum, qui est spiritus lucis & veritatis, interius nos illuminans, & veritatem docens de omnibus tam credendis, quam agendis, iuxta quod promissit suis discipulis Dominus Iesus, ipse prima veritas. Recte autem Ioan. 16. dixit Propheta, emitte, quasi desuper de caelo sancto tuo mitte: quoniam (secundum Apostoli Iacob. 1. cobi sententiam) Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est descendens a patre luminum. Vnde & Sapiens orans Dominum pro sancta sapientia, Tecum (inquibat) est sapientia tua, quae nouit opera tua. Mitte illam de caelis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuae. Et forsitan non aliud est quod hic nunc Propheta postulat quam lux & veritas. Ipsa enim caelestis atque Sap. 9. diuina sapientia, vera est lux cordis nostri, & ipsa est veritas. Cui etiam illud quod sequitur aptissime consonat: Ipsa me deduxerunt & adduxerunt, id est, deducunt & adducunt (Siquidem iuxta non in consuetum scripturarum morem, praeteritum propter euentus certitudinem pro futuro proponitur) in montem sanctum tuum &c. Vnde in oratione Sapientis supraposita consequenter adiungitur, Vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit: & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia, & erunt accepta opera mea. Ac post pauca, Sensum autem tuum quis sciuit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum de altissimis, & si correctae sint semitae eorum qui sunt in terris, & quae tibi placent didicerint homines? Haec omnia habet Sapientis oratio: quae quam clare cum huius Psalmi postulatione consentiant, est per se manifestum. Recte ergo lux & veritas desuper nobis missa, nos deducunt & adducunt in montem sanctum Dei, ad ciuitatem supernam: quae quam ob causam mons dicitur, supradictum est Psalmo tertio. Diligenter autem contuenda est differentia inter duo illa verba, deducunt & adducunt. Magis enim significatione differunt, quam vocis sonus praeseruat: id quod in Graeco est aliquanto euidentius, quam in idiome Latino. Vnde in Graeco priore loco habetur ἀναγορεύω quod verbum ab ἀνάγω id est, via, deriuatum, significat per viam deducere, siue ducatum praestare: quae significatio, pulchre admodum expressa est in Sapientis praenarrata oratione, cum diceretur, vt mecum sit, & mecum laboret. Atque hoc ipsum vocabulum etiam Psalmo. 142. inuenitur positum, dicente Propheta, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et Psalmo. 118. Deduc me in semita mandatorum tuorum: atque in alijs plerisque locis, vbi que fere tantam valens, quantum, Dux esto mihi per viam, & ducatum praesta. Verbum autem quod secundo loco ponitur, est ἡγαγόν, id est, adduxerunt vel introduxerunt. Vnde beatus Hieronymus ex Hebraeo vertit, introduxerunt. Inter autem deducere per viam, & introducere ad terminum, clarum est nonnullam esse differentiam. Versu quarto, Et introibo ad altare Dei. Introimus etiam nunc, donec in corpore sumus, ad altare Dei (id est, ad praesentiam diuinae maiestatis) quoties in spiritu & veritate adorantes, coram illo procidimus, aut sacrificium facimus. Verum posteaquam ad montem sanctum Dei illum excelsum & caelestem fuerimus aduersi, tunc ad altare Dei, id est, praesentiam & ante conspectum Diuinae maiestatis, introgrederemur perfectius, ita vt nunquam ab eo sumus diuellendi neque separandi, Semper enim illi altabimus sacrificantes, quod iam per corporis fragilitatem perpetuo facere non possumus. Altare autem istud, idem est de quo Psalmo 50. dicitur, Tunc imponent super altare tuum vitulos. Per altare autem Dei intelligimus praesentiam & conspectum diuinae maiestatis: eo quod soleamus in materialibus altaribus Diuinam praesentiam specialius honorare, sicuti & vere peculiariter ibi honoranda est. Nihil enim dubium est, specialius illic Deum adesse, & praesentem se facere, vbi colitur, adoratur, inuocatur, & sacrificia accipit. Possimus tamen altare istud intelligere etiam Christum dominum, qui est altare nostrum, sacerdos & hostia. De quo Paulus Hebraeis scribens ait, Habemus altare de quo potestatem non habent edere qui tabernaculo deseruiunt, nimirum Christum Dominum designans, cuius non sint participes veteres Iudaei. Ad hoc enim altare, & modo per fidem accedimus, vt innouetur iuuentus nostra: & introgrederemur (cum terminus aduenerit) per speciem, vt perficiatur beatitudo nostra. Versu eodem, Laetificat iuuentutem meam, sic mihi videtur accipiendum, quasi laetificando renouat iuuentutem meam: iuxta quod Psalmo 102. dicitur, Renouabitur vt aquilae iuuentus tua, Per iuuentutem autem, quum in bonam partem vsurpatur in scriptura sancta significatur alacritas, robor, agilitas & fortitudo, quae in iuuenibus maxime inueniuntur: sicut per pueritiam cum in partem vsurpatur, significari solet innocentia & simplicitas, quae maxime relucet in pueris: & per senectutem maturitas atque reuerentia quae senibus competit, & mortificatio carnalium concupiscentiarum. Contrarium autem significat, cum in malam significationem vsurpatur: senectus videlicet, desidiam, tarditatem ad bene operandum, defectum quoque ad declinationem in interitum: iuxta illud, Quod antiquatur & senescit, prope interitum est. Iuuentus, impetum & sequelam concupiscentiarum malarum. Pueritia, ruditatem & ignorantiam malam supplicitatem. De senectute in malam partem dicitur, in Psalmo. 6. mo. 31. Inueterauerunt ossa mea. Et Psalmo. 6. Inueteraui inter omnes inimicos meos. De iuuentute monet Apostolus Timotheum, iuuenilia desideria fugere. De pueritia idem ipse Corinthios monet, ne pueri efficiantur sensibus.

Ibidem.

Sap. 9. Pſal. 142. Pſal. 118.

Ioan. 14.

Pſal. 50.

Heb. 13.

Pſal. 102.

Hebr. 8.

Pſal. 37.

Pſal. 6.

2. Tim. 2.

1. Cor. 14.

XLIII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN Psalmo sequenti difficultas occurrit, ex eo q. principium atq; finis non satis videantur respondere ver- sibus aliquot medijs, id est. 6. 7. 8. 9. & decimo. Hi enim omnino videntur gaudium prosperitatis, & pro vi- storia gratiaru actiones, prae se ferre: cu residu totius Psalms in summa afflictione & humilitione postu es- se videatur. Cum enim dicitur, Tu es ipse rex meus & Deus meus, qui madas salutes Iacob. In te inimicos no- stros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis. Saluasti nos de affligentibus nos, et odiētes nos cōfudisti. In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo cōfitebimur in secula: haec sane populi in maxima afflictione postu verba nō vidētur, sed potius in tali prosperitate, qualis erat sub Dauidis & Salomo- nis regno, cum de hostibus in nomine Domini triumpharent. At verò versus mox sequētes vsq; ad finē manife- ste summā designāt miserā & oppresionē grauisimā: qualis fuit in captiuitate Babylonica, vel in perseque- tione Antiochi illustris. Haec autem minime vidētur in eodem Psalmo consonare. Ad huius ergo dissonātia cō- cordiā mihi videtur necessarium, vt sicut de diuersis tēporibus duae illae partes loquuntur, altera quidē de tē- pore prosperitatis gratulatoria, altera verò de tempore aduersitatis querulatio: sic & ex populo Domini, pro diuersis tēporibus loquentes diuersi introducātur, vt videlicet illos versus prosperitatis, loqui intelliga- tur populus Domini sub Dauidē & Salomone, aut sub alijs temporibus prosperis, aut ipse intelligatur Dauid in persona sui populi prospere agētis in omnibus loqui. Quae verò à versu 11. sequuntur, ad finē vsq; populus loquitur sub hostibus in oppresione degēs, in maxima miseria, qualis multo post tēpore Dauidis aut Salomonis fuisse legitur: qui populus afflictus, à principio quoque Psalms loqui cōperat. Et videtur totus hic Psalms à Psalmista compositus pro temporibus afflictionis & desolationis, vt tūc esset filius Israël ad Dominū sese cō- uertētibus, & misericordiā poscere volentibus, debita orationis formula. Satis enim verisimile est, Prophetā sanctū, illas subsequētes populi desolationes prauidisse, quā admodum & Moyses populo similia praedixe- rat, & Iosue famulus Domini. Itaq; cum scriberet Psalmista, Nunc autem repulisti & cōfudisti nos, vēdidisti nos, posuisti nos opprobrium, parabolā, & c. non ad suum tēpus (in quo ipse cum populo floride regnabat, ta- meti multa pateretur molestias) sed ad illa quae prauidebat, vēturae desolationis tempora respiciebat, futura, quasi praesentia in Psalmo plāgens. Haec praemissa omnino oportuit, priusquā tota Psalms vis & cōnexio suffi- cienter potuisset intelligi, Nunc ad breuiter summā eius perstringendū pergamus. Conuenit itaq; hic Psalms populo Domini in maxima desolatione postu, qui volēs ad misericordiā Deū inflectere, & primum antiqua Dei opera, quae pro patribus suis legerunt, & audierunt ab illo misericorditer exhibita, proponunt: illud nomina- tim recensentes, de introductione per manū validā in terrā promissionis, & expulsiōne atq; delectiōne habita- torū eius: quae nulla humana virtute, sed sola Diuina potentia facta fuisse confitentur. Atq; haec quidē, 5. pri- mis versibus. Dehinc versibus quinque sequētibus, Dauid ipse, qui Psalmū cōscripsit, pro vēturis tēporibus se- ipsum cū populo suo introducū loquentē, de prosperitate status sui seculi fidenter admodū in spe Domini, & contēptim valde cōtra inimicos populi Dei. Mox verò post versum 10. vsq; ad finē totius Psalms, cōtinuat populus afflictus cōpū ab initio sermonē, & ex oposito proponit suae desolationis miserā, eandē multis verbis & sententijs exaggerās, & Dominum humiliter orās, vt misericordiā valeat percipere, & de grauisima tri- bulatione salutare auxiliū. Illud autē est aduertendū, Psalmū praesentē commodissime posse applicari fidelibus nouae legis & populo Ecclesiae sanctae, quotiescunq; ab alienigenis (vt pote à Turcis, alijs infidelibus) oppri- mūtur, persequeutionē patiuntur: in captiuitatē ducūtur, & in seruitutē subiiciuntur, aut alias quomodocunq; crudeliter & ignominiose tractātur: quā admodū isto nostro seculo (hac sane in parte infelicitissime) per singu- los annos misere cernimus. Recte enim vetera Dei beneficia proponentes, quae patribus nostris filijs Israël (quorum nos Christiani verum semen & veri filij sumus) Deus exhibuit, nostrā autem oppresionem querulis affectibus & vocibus aperientes, cū lachrymis deprecimur eius misericordiā, in qua sola confidimus liberari.

Deut. 28. Iosue 23.

QVADRAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

VOX FIDELIVM IN TRIBVLATIONE CLAMANTIVM.

1 Deus auribus nostris audiuius, patres nostri annunciauerunt nobis.

Otētissime Deus nos auditu accepimus, auribusque nostris tanquā certissima & indubitata audiuius, nimirū edocti à patribus ac maioribus nostris, qui ea nobis partim verbo, partim scripto, nota fecerunt per successiōne generationum, prout illi quoque à suis maioribus acceperant, vsque ad eos qui ipsimet viderunt ea quae nos audiuius, & in seipsis ea sunt experti reali exhibitione, quae nos tantum cognoscimus verbali relatione. 2. Audiui- mus (inquam) & annunciauerunt nobis patres nostri opera tua magna & mirabilia, quae operatus es in diebus eorum in temporibus antiquis, & longe ante multa saecula praeteritis: videlicet in diebus captiuitatis filiorum Israël in Aegypto, quanta feceris prodigia terribilia atq; gloriosa pro patribus nostris, aduersus Pharaonem & seruos eius: itemq; in deserto, & in introductione in terram promissionis ac deinceps, signa multa & magna. 3. Vt cetera transeamus, illudq; solum loquamur de introductione in terrā promissionis. Nonne tua poten- tia, & omnipotēs virtus tua erat, quae patres nostros filios Israël edu- cōs de Aegypto, introduxit in terrā pmmissionis? Ipsa enim omni- potēs

2 Opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.

3 Manus tua gentes disperdidit.

A

* plantasti eos:

* afflixisti populos, & axpulisti eos.

4. Nec enim in gladio suo possederunt terrā:

* & brachium eorum

B non saluauit eos.

5. Sed dextera tua, & brachium tuum, & illu- minatio vultus tui:

* quoniam complacuiisti in eis.

6. Tu es ipse rex meus & Deus meus:

* qui mandas salutis Iacob.

C 7. In te inimicos nostros ventilabimus cornu:

* & in nomine tuo sper- nemus insurgentes in nobis.

8. Nō enim in arcu meo sperabo: et gladius meus non saluabit me.

D 9. Saluasti enim nos de affligentibus nos: & odientes nos confudisti.

10. In Deo laudabimur tota die:

* & in nomine tuo con- fitebimur in secula:

11. Nunc autē repulisti & confudisti nos:

* & nō egredieris Deus in virtutibus nostris.

tens & validissima dextera tua est, quae gentes septem peccatrices, quae inhabitabāt promissionis terrā, Chanaanem, Euaem, Iebuseū, Etheū Amorrhæum, Gergezæū, ac Pherefæū, atq; circumiacētia loca & regna eiecit, expulit, ac deleuit de terra sua, vt fierent in possessionē po- pulo tuo: * his autē expulsis de terra, patres nostros tu loca illorum inhabitare fecisti: & quomodo arbor in terra, manu agricolae in loco alterius infrugiferę plantatur & radicitur, ita tu eos illic vt in firma & stabili mansione tua manu plantasti, & radicare fecisti, ac germinare, filios & filias procreare, iumenta quoq; educare, vt in firmo propriae habitationis loco: * grauius afflixisti vltice ac pugnatrice manu tua populos illos terrae promissionis, vsque ad exterminium & totalē de- lectionē de terra sua. 4. Et recte quidē dico, manu tua haec omnia per- fecta. Nequaquā enim potentes erant patres nostri, sua virtute absq; te, tantā facere victoriā: neq; ipsi per virtutē aut experientiam bellicam quae in ipsis erat, pertigerunt ad possessionē terrae promissionis: * ne- que propria virtus eorum ad tantā salutis victoriā eos perduxit, vt de- tātis tamq; fortissimis & ditissimis gētibus possent reportare trium- phū: imō nunquā manus illorū euadere potuissent, sua propria tantū fortitudine suffulti. 5. Sed tua fortis dextera, & tuū validissimū bra- chiū, (i. omnipotēs fortitudo tua) & benignus aspectus vultus tui, quo lucere fecisti & splēdere super eos lucē misericordię tuę, ipsa sunt, quę patres nostros introduxerūt in possessionem terrę suę: * fuit enim tibi in illis beneplacitum, & dilexisti eos: quoniam elegeras eos in tuū popu- lum, & in peculiū prae vniuersis populis atq; iccirco complacuit tibi in eis glorificare nomen tuum. VOX POPVLI DAVIDIS TEMPO RE PROSPERE AGENTIS INTERPONITVR. 6. Tu es rex nos- ter, & dominus De⁹ noster, & non es alius, neq; in vilo mutatus: * qui praecipis etiam tunc de salute populi tui fidelis, qui saluationes praeci- pis populi tui: quo iubente atq; mandate, & ex cuius voluntate salus est populo tuo. 7. In spe auxiliij tui animati, & tua fortitudine suffulti atq; confortati, deiciemus, humiliabimus, & expugnabimus inimi- cos nostros pro libito, eosq; vētilabimus & prostermemus quocunq; voluerimus ad modū bouis: qui quod cornibus suis rapit, in ventum proicit & dissipat, quocunq; voluerit: * & in fiducia atq; inuocatio- ne nominis tui, in confidentia auxiliij tui pro nihilo aestimabimus, imō conculcābimus & expugnabimus eos qui insurgūt contra nos, ad nos expugnandos, quantacunque tandē fuerint fortitudinis, aut quanta- cunq; fuerit eorum multitudo. 8. Nequaquā enim spē habere nos vō lumus in arcibus nostris, aut reliquis bellicis armis quibuscunque: & gladius noster nō per se potēs est absq; te, ad saluandū nos de tā po- tentissimis inimicis, & plurimis per circuitū aduersarijs nostris: sed po- tētia virtutis tuę cū voluerit aduenire in auxilium, ipsa nobis potens erit cōferre salutē, atq; iccirco non timebimus hostiū multitudinem vel ferocitatē, scientes, quoniam nō est apud te differētia, saluare de ma- nu multorum siue paucorū. 9. Nō enim à nobis ipsis salus nobis pro- uenit aut victoriā, sed tu es qui nos fecisti saluos & victores de perse- quentib⁹ nos aduersarijs nostris per circuitū: * & eos qui nos oderūt atq; persequeuti sunt, tua potentia cōfudisti, primū quidē eorū malas cogitationes, quibus nos putabāt opprimere ad nihilū deducens: dein de etiā pro nobis aduersus eos pugnas, eosq; ante nos in fugā conuer- tens, atq; sub nobis humiliās, nostreq; ditioni subiiciens. 10. Et pro tā- tis operibus omnipotentiae tuę, partim quę pro patribus nostris, par- tim etiam quę pro nobis operari dignatus es, iugiter volum⁹ in te do- mino Deo saluatore nostro lætari, & cū laude in lætitia gloriarī: * & in fide atq; cultu nominis tui confessionē dabimus tibi laudis sempiter- nę. CONTINVATVR VOX FIDELIVM DE TRIBVLATIONE CLAMANTIVM. 11. Ista quidem quae supra iam expressa sunt, audiui- mus & cognouimus, patres nostros in praeteritis saeculis, tanta & tam miranda abs te accepisse superni tui auxiliij beneficia. Nūc verò in no- stro hoc tempore miserā & tribulationis, longe in diuersum cōmu- tata sunt omnia. Videris enim nos iam à cura & protectione tua abie- cisse, & nō vltra ad nostras afflictiones attendere: & in confusionem maximā deuenire permisti nos in subiectionē hostiū & afflictionem magnā, quā sustinemus ab eis: * & videris vltra nō velle egredi nobis- cum in exercitibus nostris ad auxilium. Ipse enim effectus nostrae mi- seriae

Iosue. 24.

Deut. 7.

12. *Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros: & qui oderunt nos diripiebant sibi.*

13. *Dedisti nos tanquam oves escarum: & in gentibus dispersisti nos.*

14. *Vendidisti populum tuum sine precio: & non fuit multitudo in commutationibus eorum.*

15. *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris sub famnatione & derisionibus qui in circuitu nostro sunt.*

16. *Posuisti nos in similitudine gentibus: & commotione capitis in populo.*

17. *Tota die verecundia mea contra me est: & confusio faciei mee cooperuit me.*

18. *A voce exprobrantis & obloquentis: & a facie inimici & persequentis.*

19. *Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te: & inique non egimus in testamento tuo.*

20. *Et non recessit retro cor nostrum:*

& declinasti semitas nostras in via tua.

21. *Quonia humiliasti nos in loco afflictionis: & cooperuit nos umbra mortis.*

feriæ & expugnationis monstrare videtur, quod non sis nobiscum in pugna, quomodo olim soles cum patribus nostris exire ad pugnam, & pariter cum eis pugnare desuper, sicque victoriam illis parare. 12. Inimicos nostros priores fecisti nobis, eis concedens victoriam, & super nos dominationem nos vero per illos deuinci, atque in fugam verti, & in subiectionem venire illis permisisti: ut simus iam in cauda, quorum patres olim erant in caput: posteriores, qui olim priores: victi, qui olim victores: subiecti, qui olim dominantes: & qui capitali odio semper nos sunt persequuti, semper nobis bella & persecutionem mouere non desinunt, iam tua permissione potestate acquirunt super nos, & sibi nos atque liberos nostros & nostra omnia pro libito diripiunt, faciuntque de nobis quicquid voluerint. 13. Permisisti nos fieri tanquam oves ad occisionem & esum deputatas, quæ grægatim ad vendendum ducuntur de loco ad locum, vel portantur in humeris: quæ morti sunt proxima, ita ut quacunque hora liberit dominis vel emptoribus: iugulenter: passus es nos populum tuum abduci captiuos ab infidelibus, & idololatriis gentium populis, atque inter eos per miserandam captiuitatem dispergi. 14. Populum tuum quem olim vt peculium tuum, habuisti tibi charissimum, iam passus es vendari, quasi pro nihilo & absque villo precio: imò tu ipse videris populum tuum alienigenis vendidisse, siue potius pro nihilo dedidisse, dum nihil ab eis accipiendo nos illis tradis: & non fuit in commutationibus emptionibusque eorum multitudo precij, sed modico admodum precio, velut iumenta vilia, vili emebatur: idque propter nimiam copiam abductorum in captiuitatem, & expositorum ad venditionem nimiam multitudinem. 15. Fecisti nos in opprobrium & contemptum fieri gentibus alienigenis quæ adiacent nobis, ita vt subannent & derideant nos omnes populi impij qui habitant per circuitum nostrum. Huc enim res nostras deuenire tu Deus permisisti, vt qui prius eram omnibus per circuitum alienigenis gentibus terrori & venerationi, iam nos habeat ludibrio, simulque facti eis in despectum & publicam illustrationem. 16. Permisisti nos fieri alienigenis & incredulis nationibus in parabola & in proverbium: hoc est, in publicum despectum ita vt de nobis nostrisque miseria passim omnes publice & priuati loquantur, iocantes & illudentes: ac velut similitudo & exemplum simus positi omnis confusionis: & tanta quoque est confusio & miseria, ad quam tua permissione deuenimus, vt populi alienigenæ insultantes & exprobrantes moueant super nos capita sua. 17. Iugiter nunc confusio nostra coram nobis est, & non recedit erubescencia atque verecundia à nobis: & confusio atque ignominia ista, ad quam deuenimus, operit faciem nostram, ita vt sit plena confusio ignominia nostra: propterea quod in tanta subiectione & miseriam maximam venimus, illis foedissimis idololatriis subiecti. 18. Idque maxime, propter voces oppressorum nostrorum, qui blasphemias atque conuicia aduersum nos proferunt, exprobrantes nobis derelictionem hanc nostram & humiliationem, sicque etiam in blasphemiam tui nominis impie prorumpentes: propter rabiem aduersariorum atque persequutorum nostrorum, qui dum tanta nos humiliatione prostrauerunt, confusione maxima perfuderunt. 19. Omnia hæc mala quæ cum dolore recogitauimus, & enarrauimus ante conspectum tuum, ecce apprehenderunt nos: iam sub his omnibus tantis malis degimus: nolimus tamen obliuisci tui domine, neque tui memoriam à nobis abijcere, tuique nominis cultum & fidem abnegare: neque inique agere voluimus contra testamentum tuum quod disposuisti nobis, vt recederemus à te, tuoque cultu derelicto idololatriam sequeremur, & alias gentium coinquinationes. 20. Et non est auersum, neque recessit retrorsum à te cor nostrum: sed fidenti corde tibi permanemus, etiam in tantis difficultatibus adherentes, parati etiam in summo discrimine tibi seruire: Et cum nos ita tibi permaneamus adherentes, tu tamē contra videris à nobis auerti, dum gressus nostros quasi declinare videris à via præceptorum tuorum, ac nos quasi extra viam tuam expellere & eicere. Dum enim tanta magnis opprobrijs ab idololatriis nos pateris affici, quasi nos à tua seruitute videris velle dimouere. 21. Permisisti enim humiliari valde in loco captiuitatis, vbi multipliciter affligimur. & in magna obiectionem atque despectum deuenire: imò in tantis terroribus, angustijs, periculis, & persecutionibus egimus, vt nobis videremur sub umbra mortis detineri: mortique proximos nos arbitrates, il-

22. *Si oblitus sumus nomina Dei nostri: & si expandimus manus nostras ad Deum alienum.*

23. *Nonne Deus requirit ista?*

* ipse enim nouit abscondita cordis.

24. *Quoniam propter te mortificamur tota die: & estimati sumus sicut oves occisionis.*

25. *Exurge, quare obdormis domine?*

* exurge, & ne repellas in sinem.

26. *Quare faciem tuam auertis? & obliuisceris inopiam nostram & tribulationis nostræ?*

27. *Quonia humiliata est in puluere anima nostra: & conglutinatus est in terra venter noster.*

28. *Exurge domine, adiua nos: & redime nos, propter nomen tuum.*

lam, quasi desuper venientem a sidue expectaremus. 22. Nos tamē interim, quanquam tot malis angustiamur, & propter tuum nomē etiam in mortis periculis sic ageremus, nolimus obliuisci, neque abnegare, aut relinquere nomē tuum, vt a tuo cultu recederemus: neque expandere voluimus manus nostras ad deos alienos, ad deos & idola gentium, vt ea adoremus, aut ea te relicto coleremus, quæ admodum faciunt alienigenæ isti, quos tu passus es dominari nostris: & ne tantis quidem malis vexati, adduci potuimus, vt gentium abominationibus coinquinaremur. 23. Nos enim sciebam, quod tu inspector esses & item iudex omnium, quem latere non posset, si quid tale faceremus, & qui ista ad iudicium adduceres, & exquireret ad vltionem æterni supplicij: propter quod, etiam si videremus nobis temporaliter posse melius esse in abnegatione tui nominis, & in cultu deorum alienorum: nolimus tamen abs te recedere, ducētes melius esse temporaliter affligi, quæ æterna punitione cum infidelibus illis abs te feriri: tu enim es quem nullum latet secretum, ne abscondita quidē & occultissima cordis nostri. 24. Ecce enim ob hoc sustinere malētes quæcunque obuenerint pro tuo nomine aduersa, quam te relinquere, multis grauius malis affligimur iugiter absque intermissione, persequutoribus nostris nullam dantibus requiem: sumus facti quasi oves occisioni deputatæ, quibus iugiter mors imminet, quæque de tempore vitæ nullam habet securitatem: quæ mortem expectant, cum voluerint qui emerunt eas: sic & nos quasi morti addicti continuo in periculo mortis agimus, continuo expectantes imperium inimicorum, vt in nos irruant, nosque interficiant. 25. Ecce mala multa & magna, quibus tuus populus affligitur, tibi domine Deus noster propoluimus: quæ sumus ergo, vt commoueantur viscera misericordie tue super populum tuum, & exurge, acceleransque festina ad ferendam opem oppressis tuis. Videris enim dormire populo tuo, dum absque vindicta & vltione tanta mala euenire pateris populo te colenti: dum dissimulas, dum permitis, qui facillime, si velis intendere, possis impedire, sicuti & olim coram patribus facere es solitus: exurge (inquam) à somno isto, & ne vltra dissimules, neque populum tuum derelinquas poenitus vsque ad consummationem: sed vel reliquis saluandis tandem intende, ne prorsus deficiat, & deleatur de terra cultores tui. Iam enim abunde multa mala perferunt serui tui, & iam tempus videtur, vt eis tuam misericordiam ostendas. 26. Quare enim tu domine vultum tuum non conuertis ad pauperes seruos tuos: & quare tanquam auerso vultu ab eis, neque vides quæ eis inferantur mala, permittis hostes nimium crudeliter in eos defauire: quare negligis, & non attendis ad inopiam & afflictionem nostram: in qua nos sumus serui tui, omni ope destituti, neque aliud præter te habentes auxiliium, & grauisime ab hostibus afflicti. 27. Iam enim vsque ad puluerem humiliati sumus, & ad terram proiecta est vita nostra plena laboribus & miserijs, & conculcatur vita nostra ab impijs oppressoribus: & in tantis angustijs constituti procidimus super terram ante faciem tuam, humiliantes coram te animas & corpora nostra, ita vt adhereat venter noster terræ, eique velut conglutinetur præ longitudine moræ super eam: vt per hæc humiliationem tuam, misericordiam supplices inuocaremus. 28. Euigila domine Deus, ne vltra dissimules: sed in adiutorium populi tui intende, & ad adiuuandum fideles seruos tuos festina: & saluos nos facias de manibus aduersariorum nostrorum, propter inclytum & gloriosum nomen tuum: propter temetipsum & immensam misericordiam tuam: vt quam in omnibus generationibus ita copiose experti sunt patres nostri, nos etiam posteri iuxta promissam tuam aliqua ex parte sentiamus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIII.

Versu 2. Opus quod operatus es in diebus eorum, &c. Potest accipi singulare pro plurali, opus pro operibus. Neque enim vnicum opus est memoria dignum, quod Deus pro antiquis patribus exhibuit: sed multa sunt & magna valde. Neque est inconfectum vsu scripturarum, numerum pro numero ponere. Qui tamen singulare singulariter intelligere maluerit, dicit singulariter hic fieri mentionem de illo opere quod nominatim commemorat, introductionis videlicet filiorum Israël in terram promissionis, & expulsionis inhabitatorum ab ea. Forsitan autem requirat aliquis, quare hoc opus præ cæteris, & solum proponat, verbisque pluribus exaggeret, quare non potius illas Aegyptiacas plagas, & Pharaonis submerisionem in mari, quæ videntur magis nominata prodigia, qui hæc requirit, sciat conuenientius aliud non potuisse ad propositam rem adduci opus Dei spectabile,

bile, ex omnibus quæ Deus pro populo illo olim exhibuit, quam sit istud de expulsiõne inhabitatiõni
 terræ promissionis, & introductione patrum. Nam hoc posteriorum querimoniã valde rationabilem
 & miserabilem reddit, q̃ ipsi ab alienigenis Diuina permissiõne finantur expelli à locis suis, & in ca
 ptiuatatem abduci, cum patres eorum sola diuina virtute, nõ pro pria virtute armorum in ea fuerint
 potenter expulsis alienigenis, introducti. Multa siquidẽ in his differentia est. Nam pro illis Deus for
 tissimus plurimas & ditissimas gentes extirpauit suæ deitatis virtute, vt loci eis daret habitatiõnis:
 & gentes quæ illis nihil nocuerant, sed nec nocere cupiebant, imò quæ se in seruitutem etiam offer
 re paratæ erant, seuerissimo edicto diuinę volũtatis trucidatæ sunt, vt illi loca eorũ inhabitarent, &
 acciperent terram repromissam: quam hi tamen, atq; horum patres, plurimis sæculis antea actis inha
 bitauerant, vt solũ natale. Neq; tot regibus, tantisq; populis & regnis parciunt, est, vt vnus pupulus
 filiorum Israëli locum amplissimum acciperet. Populus autem iste desolatus & oppressus, cui dixim⁹
 hunc Psalmum competere, ab illa terra in quam tam potenter introducti fuerat patres, expelluntur
 Deo permittente: nonnunquã etiam ad hoc specialiter adiuuante atq; procurante, idque ab alieni
 genis & infidelibus. Et quos pro patribus expulit Deus. i. infideles, & idolorum cultores, hi nunc vi
 cissim dominatẽ filiorũ, expellunt eos de terra patribus data, iterum introductis gentibus quæ eam
 possident. Ista enim manifestum est in transmigratiõne Babilonica contigisse, atque etiã sub illustri
 Antiocho. Et nunc similia quotidie videmus in terris fieri Christianorũ, qui de suis locis crudeliter
 abducuntur, & cõmiserunt impijs Mahometicis, & idololatriis gẽtib⁹. ¶ Versu 4. Nec enim in gla
 dio suo possederunt terram. Poterat ad illud, quod de patrum suorũ introductione in terrã promiss
 ionis versu statim præcedente adduxerãt afflicti filij, ex aduerso obijci: non mirũ esse, si illi hoc po
 tuissent propter maximã multitudinem & exercitum earum fortissimum. Nã cum ad ingressum ter
 ræ promissionis pararentur filij Israëli (sicut. 26. ca. libri Numerorum legimus) summa eorum qui à
 viginti annis & supra recensiti sunt per manum Moyfi in cãpestrib⁹ Moab super Iordanẽ, erat sex
 centa milia & mille septingenti triginta qui omnes erant ad bella apti, exceptis paruulis, qui infra vi
 ginti annos erãt, neq; inter predictos fuerant cõnumerati. Itaq; videri possit, quod per hac nimiam
 multitudinẽ deuisissent gentes, quæ in montanis habitabant. Verum hanc obiectiõnẽ dissolunt &
 longe abijciunt, cum in proposito versu quarto aperte tẽstantur, quod non suo gladio aut arcu pa
 tres ingressi sint in terrã promissionis, sed operatione diuinę virtutis quæ antecederet eos pugnã
 pro eis: id quod manifestissimum est ex sacris historijs. Quia ergo hoc certũ est, Deũ sua virtute pa
 tres introduxisse, gentes vero expulsisse: circo rationalis videtur eorũ quærela, cum idem sit nũc
 domin⁹ qui etiã ipsos similiter (si vellet) possit de manib⁹ inimicorũ liberare: etiam si ipsi non in tan
 to sint numero, aut non ex se tã valentes. Nõ enim est Deo differentia, saluare in multis vel in paucis
 si modo voluerit. ¶ Versu 6. Tu es ipse rex meus & Deus meus, & c. Versus iste cũ quatuor sequenti
 bus (vt in argumento tactum est) difficultatẽ facit cõtinuatiõni huius orationis: propterea quod hic
 non videtur iã loqui qui cõperãt ab initio, & qui sunt finituri orationem afflictũ & desolati poste
 ri: sed ipse Dauid cum suo populo, sese facit sub sua persona, de suorũ tẽporum prosperitate bene
 fidenter loquentem. Et quidẽ clarus esset huius orationis processus, si isti versus à supplicãtibus mi
 seris ita proponerentur. Tu quoq; qui primos patres in terram introduxisti, ipse idem es, qui post in
 subsequentiõnibus generationibus & sæculis (vt pote tẽpore Iudicum & Regũ multorũ, maxime Dau
 idis & Salomonis) tanquã Rex & Deus illorũ, præcepisti illis fieri, & dedisti salutẽ: qui illis dedisti
 inimicos qui per circuitum relicti fuerãt, & non pœnitũs à principio introductionis expulsi, afflige
 re, ventilare cornũ, cõculcare & subiugare: idq; rursus non per suum arcum & gladium, sed per tuã
 misericordiam & potentiam: vnde tibi confiteri debent, & laudem dare in secula. Si (inquã) ad hunc
 modum ipsos qui cõperãt loqui ab initio continuato sermone fecisset Psalmista loqui, de præteri
 torũ tẽporum felicitate, aptissimo ordine & congruentissima cõnexionẽ sequeretur querimonia,
 Nunc autẽ repulisti: nec vlla esset difficultas cõtinuatiõnis. Nunc autẽ dum suum sermonẽ interpo
 nit Psalmista, vbi prius loquentes introduxerat suos posteros, quos etiã posterius rursus facit lo
 quentes, ista interpositione sic cõfundit vnitatẽ cõtinuatiõnis. Verũ hæc res neminẽ turbare debet,
 quæ & aliã non raro solet in sacris libris occurrere, videlicet vt cõmutentur personæ loquentium,
 quemadmodum nominatim indicam⁹ Psalmo secundo & quarto. ¶ Versu decimo, In Deo lauda
 bimur tota die. De verbo laudari, in ea significatiõne, in qua hic ponitur, require supra, Psalmo tri
 gesimo tertio. ¶ Versu 1. Nunc autem repulisti & cõfudisti nos. In hoc versu, atq; item in cõsequen
 tibus, quod dicitur Deus fecisse omnia illa, nempe repulisse populũ, cõfudisse, auertisse retrorsum,
 dedisse tanquam oves escarũ, dispersisse, vendidisse, posuisse in opprobrium & parabolam, & cæte
 ra: accipi potest dupliciter. Primo secundum permissiõnem tantum, eo quod Deo pe: mittente hæc
 omnia euenerint illis, cum facillime (si modo vellet, & si sic ei esset placitum) prohibere posset: quẽ
 admodum à patribus antiquis hæc mala, sua dextera & brachio auertit, eo quod fuisset ei beneplaci
 tum in illis. Et notũ est, in scripturis hũc esse sermonis vsum nõ infrequente, vt dicatur fecisse Deus
 quod factum est ipso tantum permittente, non etiã ad rem ipsam cooperante. Quẽadmodum est il
 lud apud Paulum, Tradidit illos Deus in passiones ignominie, in desideria cordis & in sensum re
 probum. Itẽ in Exodo, Obdurauit dominus cor Pharaonis. Altero modo possunt prædicta accipi
 non secundũ permissiõnẽ tantum, verum etiã secundum efficientiam. Quia enim quæcũq; hic ponun
 tur, mala sunt non culpæ, sed pœne: eiusmodi autem malorũ Deus author, & efficiens causa esse po
 test, absurde poterunt etiam secundum efficientiam intelligi, vt Deus ista fecisse dicatur. Et cõso
 nabit valde hæc intelligentia illi quod in annotationib⁹ Psalmi. 38. proluxe deduximus, circa versum
 duo

Num. 26.

2. Re. 14.

Rom. 1. Exod. 10. 11. & 14.

A duodecimum: quẽadmodum videlicet iusti, dum affliguntur temporaliter, & mala sustinent, omnia
 illa tanquã à Deo suscipiunt, & ad ipsum vt liberatorem in humilitate cõfugiunt. Et plane huic sen
 tentiæ aspiantur plurima Prophetarum testimonia, in quibus admodum frequenter legimus com
 minationes de adducendis à domino malis, & afflictionibus varijs: quẽadmodũ videlicet Hieremia
 quarto, ex ore domini dicitur, Malum ego abduco ab Aquilone, & contritionem magnam. Et ca. 5. Hier. 4.
 Ecce ego abduca super vos gentem de longinquo, gentem robustam, & c. Et per Moysen in conte
 ritionibus, palam fatetur, omnia hæc mala se operaturum in eis, si ipsum dereliquerint. ¶ Versu
 14. Et non fuit multitudo in commutationibus eorum. Sensum quem Elucidatio mōstrauit, expri
 mit clarius versio beati Hieronymi ex Hebræo, quæ habet, Nec grandis fuit cõmutatio eorum. i. nõ
 magno cõmutasti siue vëdidisti eos, sed quasi pro nihilo. Cui etiam accedit Felicitis translatio, Et non
 multiplicasti in cõmutatione eorum: quod est, non abundasti, nõ factus es ditior in venditione eo
 rũ: hoc est, non magno vendidisti. Quæ satis aperte coincidit, in eandẽ sententiã. Nam ex re quam
 non magno vendis, non potes ditari, neque multum proficere. Potest tamen vulgatæ nostræ lectiõ
 nis accipi etiam alia intelligentia, huiusmodi: Tanta fuit multitudo eorum qui venditi sunt, vt in cõ
 mutationibus eorum siue venditionibus non esset certa multitudo, aut certus numerus: quemadmo
 dum illa quæ vilissimõ precio vëduntur, & quorum plurima ad vendendum exponuntur dicere
 B solemus, sine numero vendi. i. sine certo numero. ¶ Versu 19. & 20. Hæc omnia venerunt super nos,
 & c. Quæ hic de sua innocentia loquentur afflictũ, supplicantes pro misericordia, quantũ ad bonos
 intelligi debent, qui ne in tãta quidem desolatione, etiã cum in captiuitatem essent abducti, obli
 ti sunt domini Dei sui. Sic enim de Daniele pro focijs Anania, Azaria, Misacel legimus, quod consti
 tuta de mensã regis cibaria optima, & vina, propter cultum Dei respuerint: præligentes legumina
 ad vëscendum, & aquã ad bibendum, omnibus cibis regijs. De Tobia quoq; legimus, quod in capti
 uitate positus, veritatis viam non deseruit: ita vt alijs ad vitulos aureos abeuntibus, ipse cõfortia su
 geret eorum, cultumq; domini requireret: & cum omnes ederẽt de cibis gentiliũ, ipse custodiuit
 animam suam, & nunquam contaminatus est in escis eorum. Neq; est ambigendum, eiusmodi plures
 extitisse tum tẽporis, qui etiam in dispersione sua impollutos se custodierunt ab omni inquinatiõne
 gentium. ¶ Versu 20. Et declinasti semitas nostras à via tua. Secunda pars huius versũs, absque nega
 tione affirmatiue posita videtur: atque ita sensum habes in Elucidatiõne expressum. Sunt autem qui
 repetere malunt negationem ex priore parte, ad hunc modum, Et nõ recessit retro cor nostrum, &
 non declinasti semitas nostras à via tua. Erit quẽ tum hæc sententia, Tu nõ fecisti, neq; passus es gre
 fus nostros deuiare à via tua recta. Hoc est, Licet tantis nos temporalibus malis affligeris, nõ tamen
 permisiisti nos à via tua discedere, sed hac in parte nos custodisti. Et huic intelligentiæ cõsonat lectio
 beati Hieronymi ex Hebræo, Nec declinauerunt gressus nostri à via tua. Sed Felicitis translatio aper
 te pro vulgata lectiõne facit. Sic enim absq; negatione vertit, Et declinasti gressus nostros à via tua.
 Similiter habet & Chaldaica. Para. Et tu declinasti gressus nostros à recta via tua. ¶ Versu 24. Quo
 niam propter te mortificamur tota die. Hunc versum beatus Apostolus in octauo capite epistolę ad
 Romanos, applicat etiã nouæ legis sanctis & fidelibus, qui pro Christi nomine patiuntur persecuta
 tionem, loquens de se suiq; similibus, in hunc modum, Quis nos separabit à charitate Christi? tri
 bulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum: an persecutio? an gladius? Sicut scriptum
 est, Quoniam propter te mortificamur tota die, estimati sumus sicut oves occisionis, Sed & in ca. 4.
 prioris Epistolę ad Corinthios, videtur ad præsentem locum respicere, cum ait, Puto autem, quod
 Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus
 mundo, & angelis & hominibus. Et quæ consequenter enumerat, magnæ humiliationis opprobria,
 apertissime quadrant ad omnia quæ hic enumerantur, ad declarationem oppressiõnis & multiplicis
 miseriæ. Manifestum itaque est ex Pauli testimonio, Psalmum istum commode posse applicari san
 ctis nouæ legis, temporaliter ab impijs pro Christi nomine patientibus, qui merito conqueri vi
 dentur de sua derelictiõne, & poscere à Deo auxilium: cum patribus illis antiquis Dei coloribus
 tanta cognoscantur exhibita beneficia.

Hier. 4. Ibidem. 5 Deut. 32.

Danie. 1.

Tobiaz. 1.

Rom. 8.

1. Cor. 4.

XLIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste qui sequitur, dulce canticum est & suauissimum epithalamium, id est, nuptiale carmen quod di
 uinus Psalter dulcissimarum nuptiarum multo ante rei exhibitionem factus contemplator, de plenitudine
 cordis, ad sponsi sponsęq; gloriam eructauit. Canit autem nuptiarum Christi cum Ecclesia iucundissima gaudia,
 ad felicem illam copulã filij Dei cum humana natura & vniuersa Ecclesia aspirans, simul & exhortans. In prĩ
 mis itaq; versibus duobus, quasi præfationem præmittit suo carmini: indicans, quod de inhabitantis sancti spiri
 tus plenitudine & dono, canticum istud bonum esset decantaturus, per quem suam linguam sic asserit agitari,
 quomodo calamus in manu velocis scribæ agitatur, ita vt à laude sese contemere non possit, posteaquam ille scri
 bere voluit. Mox verò à versu tertio suum carmen inchoat: primũ quidem sponsi decorem, gratiam, & benedi
 ctionem collaudans: eundemq; ad prælium cum principe tenebrarum, pro sua sponsa sancta Ecclesia exhortãt,
 prosperum successum & triumphum in virtute omnipotentis dextere promittens: ita vt nationes populorum,
 sagittis doctrinæ salutaris salubriter valneratæ, sub eo casuras, inq; eius subiectionem venturas pronunciet:
 regni quoq; eius stabilitatem & æquitatem, ac plenitudinis spiritualis præcellentem vnitiõnem, atq; ob hæc
 suauissimarum laudum super illum à fidelibus Ecclesię effusionem, ad sponsi laudem, mira verborum festiuita
 te, simul & sententiarum atq; comparationum dignitate prædicans. Atq; hæc quidem, vsq; ad versum vndecimũ
 num, A quo deinceps, ad sponsam conuertit suã laudis canticum, quam à dextris sponsę ante o vestimento indu
 tant

tan vidit astare: quam suauiter in spiritu alloquens, monet propheta, ac velut dulciter instruit, quaratione suo sponso valeat chara semper permanere, nec repudij debeat metuere periculum: si videlicet audiat, videat, inclinet aurem, & populum diaboli atq; opera eius detestetur. Sic enim futurum ait, vt ipse decorum amplectatur dominus Deus omnibus adorandus, quoniam ornatum interiorem potissimum diligit & requirit, simul cum exterioris bonae operationis exemplo, & virtutum omnium vario ornatu, per quem ornatum futurum dicit, vt multae filiae ad sponsam regem cum letitia post illam currentes, adducantur in thalamum eius. Huius autem negotij promotores, sanctos dicit Apostolos futuros: qui loco primorum illorum patrum & patriarcharum, Christo nato, principes sunt constituti super omnes populos vniuersae terrae: vt per illos sanctae Ecclesiae sponsae Christi decor monstretur, & ad sponsi nuptias per illos virgines adducantur: id est, ad fidem & cultum Christi. Tandem duorum versus conclusionem ponens, vt praefationem fecerat similiter duorum, se dicit velle in sempiternum memorari nominis domini, & populos laudem sempiternam reddituros praenunciat, pro reuelatis atq; exhibendis immensis beneficijs.

QVADRAGESIMI QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1. Eructauit cor meum verbum bonum:

Considerans spiritus meus sponsi caelestis cum sua sponsa sancta Ecclesia mirandam copulam, continere se nequiuit: sed pra plenitudine internae dulcedinis, effundere gestijt verbum cantici longe optimum: & ad nuptiarum huiusmodi congratulationem, sponsum ac sponsae laudem, dictauit bonum nuptiale carmen: opera mea, & quaecumq; siue loquor, siue scribo, siue operor, ecce loquor & profero ante conspectum regis sponsi, cuius gloriam specto in omnibus: & cui semper ego dico ac depromo omnia mea opera, ei nunc de cordis plenitudine dulce eructabo canticum. 2. Non erit autem hoc mihi verbum a memetipso, neq; per semetipsam hoc eloquitur lingua mea: sed erit ipsa tantum instrumentum diuini spiritus, qui eam suauiter mouebit ad decantationem nuptialis huius cantici: eritq; lingua mea velut calamus aut stylus in manu scriptoris velocis, qui in scribendo peritus est, exercitatus, & expeditus. Quomodo enim non ipse calamus scribit, sed scriba potius per stylum: ita non ipsa erit balbutiens lingua mea, quae hoc subsequens cantabit epithalamium, sed ipse spiritus scriba admodum velocis, qui eam pro suo placito mouebit, ad canenda tantis nuptijs digna. 3. Tu o Christe, rex & spose suauissime, speciosus es forma, id est, totus formosus, amabilis, pulcher & decorus, super omnes filios hominum: tatus est decor tuus, & ornatus internae veritatis; pulchritudinis tuae vt nullus filijs hominum tibi valeat comparari. Es naque plenus gratiae & veritatis, & non ad mensuram accepisti spiritum, qui te facit sine mensura speciosum, ita vt omnes de plenitudine pulchritudinis tuae oporteat accipere: multa gratia, sunt adornata labia tua, suntq; admodum grata, iucunda, & accepta. primum quidem tuo patri Deo, cui tam sunt grata ac placita tua labia, vt quicquid per ea tu pronuncies, ipse ratum habeat, & suum esse fermonem: & quicquid per ea postulaueris, ipse placitum habeat, & velit implere: cuius etiam iram aduersus tuam sponsam humanum genus per tua gratiosa labia placasti, apud illum loquens pro nobis bona: sunt etiam labia tua plena gratia in conspectu sponsae tuae Ecclesiae, ex quibus verba vitae aeternae se nouit haurire, ex quibus gratia salutem, & omne bonum sibi a Deo patre prouenire agnoscit: & ob hoc, quia ita inimice decorus es, & propter gratiam istam labiorum tuorum, benedixit te Deus pater, simulq; & tua sponsam & omnia membra tua benedictione sempiterna, & tibi, & tuis omnibus benedictione conferens gloriae sempiternae. Im petraisti enim tuis gratiosis labijs, vniuerso humano generi pacem & salutem aeternam: & maledictionem quae super nos erat, gratia labiorum tuorum in benedictionem commutasti. 4. Nunc itaq; o potissime sponsae, qui saluator es assignatus, liberator atque redemptor spose tuae, o gigas fortissime: quasi vir pugnator accinge gladium super femur tuum, ad pugnam te para, veni ad praedium dum praedium pro tua sponsa, contra oppressores eius malignos, qui eam sub sua tyrannide crudeliter subiectam detinent: assume tibi corpus, quo pugnes aduersus principem mundi: Assume etiam verbum sanctum tuum quod praedicaturus es mundo, quod penetrabilis est omni gladio ancipiti, in quo tantquam in gladio electo caput es amputaturus serpentis antiqui, qui haec tenus tua sponsam sub vanitate detinuit. 5. In tuo illo plenissimo decore, & tua summa illa omnis gratiae & veritatis perfectione, aggredere rem, attenda, intende incipe opus quod tibi mandauit Deus pater tuus

* dico ego opera mea regi.

2. Lingua mea calamus scribae velociter scribitis.

3. Speciosus forma praefilijs hominum:

Ioan. 1. Ioan. 3. Ioan. 1.

* diffusa est gratia in labijs tuis.

Ioan. 11.

* propterea benedixit te Deus in aeternum.

Ioan. 6.

4. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.

5. Specie tua & pulchritudine tua, intende:

Ephe. 6. Heb. 4.

A * prospere procede, & regna.

6. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam:

* & deducet te mirabiliter dextera tua.

7. Sagittae tuae acutae, populi sub te cadent in corda inimicorum regis.

8. Sedes tua Deus in seculum saeculi:

* virga directionis, virga regni tui.

9. Dilixisti iustitiam, & odisti iniquitatem:

* propterea vnxit te Deus tuus, oleo letitiae praefortibus tuis.

D 10. Myrrha, & gutta & casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis:

* ex quibus delectauerunt te filiae regum, in honore tuo.

tuus de redemptione sponsae tuae: & cum aggressus fueris, ne cesses donec perferas victoriam, sed perge & progredere prospere: & iudicatio, forsque electio huius mundi principis, regnum quod illi sibi iniuste usurpauerat, tibi vindicatur: vt pro illo crudeli tyranno, tu regnes, rex verus & mansuetus, in populo tuo. 6. Facies autem hae per tua veritatem, mansuetudinem & iustitiam. Tua enim veritate, imo quia tu ipse es veritas, debellare poteris, deuincere atq; fugare illum omnis mendacij & vanitatis parentem, mansuetudine tua summa crudelem tyrannum: perfecta autem iustitia furem illum & homicidam, iniustum alieni regni usurpatorem: & deducet te in opere isto redemptionis & saluationis humanae, atque (vt ita dicam) adiuuabit, siue potius traducet ad optatum vique terminum, tua diuinitatis omnipotentia. Haec naque sub tua humanitate abscondita magnifice, mirabiliter, & gloriose te faciet de hoste triumphare. Regnabis naque vt homo, sed vices vt Deus. 7. Eloquia illa veritatis, quae tu ad pugnandum veniens tecum adferes, verba Euangelicae praedicationis, quae erunt velut acutissimae sagittae, dirigentur, iaculabuntur, & infiget in corda inimicorum tuorum, o rex potissime: ita vt sub te vulnerati salubriter cadant populi, & per poenitentiam quasi se tibi subijciant. Tu enim sicut in gladio pugnabis contra principem tenebrarum, vt illum in manu valida suo regno expellas, ita in sagittis pugnabis contra populos illi prius subiectos, id est, eloquijs Euangelicae praedicationis, quae tu velut sagittas acutas, partim per temetipsum, partim per missos a te pugnatores Apostolos ac praedicationes tuas iaculaberis, & infigi facies in corda eorum, qui prius donec diabolo seruiebant, inimici tibi fuerat: vt ita salubriter vulnerati, quasi sub manu tua cadentes, sub ea se humiliet, tuamq; fidei, ditioni, & seruituti se libenter subijciant. 8. O Deus, rex & sponsae nimium amabilis, tua regia sedes aeterna est, thronus & solium regni tui in sempiternum perdurabit. Regnum enim tuum, regnum aeternum erit: neq; superuenies vnquam fortior quisquam tibi illud auferre poterit, vt tu superueniens, a diabolo illud es ablaturus: sceptrum quoque regni tui, sceptrum est relictum, & iustitiae: quonia non in iniustitia regnabis, vt ille impius homicida mundi rector tenebrarum, harum cuius sceptrum est, sceptrum curuitatis & iniustitiae: sed in reuerentia & aequitate, secundum quam pater & pastor bonus, diriges & gubernabis in pace subiectos sibi populos. 9. Dilixisti, o sponte merito amabilis, iustitiam, & odio habuisti iniquitatem, atque ob hoc, cordi tibi fuit diabolus, omnis iniquitatis principem & autorem, omnis autem virtutis & iustitiae osore, ac pro sua virili oppressorem, expugnare: quo sic populos ab iniquitate quam odio habes emundas, & in iustitia quam diligis, erudires: propter hoc enim, & ad hoc, nempe vt iustitiam diligeres, & odisses iniquitatem: propterea (inquam) o Deus, vnxit te Deus pater tuus oleo letitiae & exultationis, vnctione spiritus sancti, super omnes consortes & coheredes tuos, super omnes electos, quos tibi placuit habere coheredes & co-participes regni tui. Quemadmodum enim super omnes homines spiritus sancto te pater vnxit non ad mensuram: ita & super omnes te fecit iustitiam diligere, & iniquitatem odio habere. Atq; ob hoc, dignum duxisti (propter iniquitatis subuersionem & iustitiae promotionem) huiusmodi inire praedium. 10. Myrrha, & gutta & casia, & omnis generis bene odorifera aromata atque vnguenta, a vestimentis tuis defluent: idque ab eburneis domibus, a cordibus deuotis fidelium, & conscientijs sanctorum tuorum: quae sunt velut domus eburnae bene tersae, politae, candidae, nitidae, & pretiosae, & sunt velut pyxides pretiosorum aromatum, quae sunt sanctae orationes, laudes, benedictiones, & gratiarum actiones, carnis quoque pro tuo amore mortificationes, & spirituales exercitationes: quas velut super caput tuum effundent, & quibus tibi caput suauiter delinient, ita vt videantur quasi per vestimenta tua decurrere: quemadmodum cum corporali vnguento quis perfunditur, per vestimenta liquor decurrit: ex quibus pretiosis vnguentis te oblectabunt animae deuotae, quibusuis temporalium regnorum filibus nobiliores: nimirum per principes populorum & reges terrae, sanctos Apostolos tuos, regeneratae. Haec autem talium regum filiae te oblectabunt illis aromatibus & liquoribus odoriferis, tibi que magnas exhibebunt delicias ad honorem tuum, ad implendam tibi honoris obsequia. Valde enim tu oblectaberis in eiusmodi liquoribus: neque alius

Ioan. 12. Ioan. 16. Zacha. 9. Matt. 21.

Ioan. 14. Ioan. 8. Ibidem.

Luc. 1. Mart. 3. Luc. 11. Heb. 1. Ioan. 8. Eph. 6. Ioan. 10.

Rom. 8. Ioan. 3.

Psal. 112. **11. Afficit regina à dextris tuis:**
* *in vestitu deaurato, circumdata varietate.*

12. Audi filia:

* *vide, & inclina aurem tuam:*

* *obliviscere populum tuum, & domum patris tui.*

13. Et concupiscet rex decorem tuum:

* *quoniam ipse est Dominus Deus tuus & adorabunt eum.*

14. Et filie Tyri in muneribus:

* *vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.*

15. Omnis gloria eius, filie regis abintus:

* *in simbris aureis,*

Galat. 5. Mart. 5. circumamicta varietatibus.

est honor, quo malis honorari. 11. A dextris autem constituisti tibi sponsam reginam tuam, Ecclesiam sanctam tuam: quam inopem & pauperem de terra & itercore subleuare, atque ad fastigium regni tibi concupiscit placuit exaltare, ita ut tecum esset regni tui æterni particeps: quæ tu quidem fordidis exuta vestibus, deaurato siue aureo vestimento induisti, circumdata & circumamicta varijs ornatibus, ut tanti regis sponsam merito decet. Vestimentum enim aureum dedisti ei, fulgentem sanctam charitatem tuam, & vario ornatu omnium celestium virtutum eam mirifice adornasti. 12. Licet mihi, o sponsa nobilis, & filia altissimi regis, te paululum alloqui, & admonere quomodo placere valeas dilecto & nobili sponso tuo. Primum quidem auditum adhibere debes maxime sollicitum, ad ea quæ tibi loquitur amabilis sponsum tuum, & quid in te loquatur diligenter attendere: deinde, tibi sollicitè est providendum quod ille dixerit aut iusserit, quomodo, quæ intergerrime valeas iuxta eius voluntatem & credere & perficere: & ad obediendum illius voluntati auditum tuum diligenter accommoda, ut non in vanum transeat vox dilecti sponsi tui siue interius siue exterius loquentis: & ne recordatione impediaris vitæ veteris, obliuisci te oportet populum, de quo egredi te iussit, cum te vocaret sponsum tuum: & domum atque cognationem prioris patris tui, id est, mundum vniuersum te oportet contemnere, & omnia quæ in mundo sunt, qui domus est diaboli patris omnium male agentium: ita ut nihil ultra quicquid desideres aut concupiscas eorum quæ sunt in mundo, neque ultra manducare desideres filiquas porcorum, quibus te ille pascere solebat, donec in eius familia misere viueres: & ne ultra reuerti velis ad populum tuum, unde diuine voci obediens existi. i. ad vitam & conuersationem peccatorum. 13. Hæc autem si obseruaueris, non est quod timeas vnquam te repudiandam à nobili sponso tuo: non est quod metuas, ne aliquando tædere eum incipiat tuæ vilitatis & ignobilitatis: imò oblectabitur ipse in pulchritudine tua, quam ab eo accepisti: eritque ei in te beneplacium: iustum autem omnino est ut ita attentissima sis, quomodo dixi, ad vocem illius, diligenter audiens & videns, auremque inclinans, & aliorum obliuiscens: quoniam licet te in sponsam sua dignatione elegerit, tamem meminisse te semper oportet, quam sis illi impar, & quanto te sit nobilior, qui te dignanter elegit: videlicet non mortalis: homo purus, similis tibi, sed dominus Deus tuus, qui te creauit & regenerauit: unde & ipsum adorabunt vniuersi fideles & omnes nationes populorum. 14. Adorabunt (inquam) etiam filie huius sæculi ditissimæ & nobilissimæ: cuiusmodi sunt, filie Tyri, opulentissimæ & nobilissimæ vrbes: quæ cum muneribus magnis & preciosis venient ad adorandum dominum Deum tuum, cupientes & ipsæ in sponsas recipi, & cum eo nuptijs copulari: Populi quoque gentium (inter quas admodum nominati sunt Tyri) venient cum muneribus ad adorandum dominum Deum tuum: imò propter tui sponsi magnificentiam & præcellentem gloriam, etiam tuum vultum o sponsa nobilitata, o sancta Ecclesia Deo coniuncta, deprecabuntur omnes diuites populorum & gentium: magni etiam & gloriosi in populis proident ante faciem tuam, & te deprecabuntur, ut eos tibi velis adiungere, & in sponsi tui communionem tibi vnitos perducere. Scient enim, quoniam non poterunt nisi per te & in te tuo sponso copulari: atque iccirco tibi sese adiungere etiam gemebundis precibus supplicabunt. 15. Omnis gloria eius, nempe ipsius huius filie altissimi regis, intrinsecus est: omnis ornata filie & sponsæ magni regis, quem ipse quærît, quem ipse amat, quem concupiscit, non exterior est in vestimentis corporalibus multi pretij, sed interior: ille videlicet qui intrinsecus latet in corde fideli, aurea charitate pulchre rutilante, cuius Deus attendit & concupiscit pulchritudinem: neque tamen in interiore ornatu sic oblectatur, ut exteriorem omnino vel non curet, vel etiam non exquirat. Vult enim & aureas simbras (quæ foris prominent hominum conspectibus) habere sponsam suam, & vult eam circumdari quasi vestimento variegato, & varijs coloribus intertexto, hoc est, vult interius latentem spiritum ornatum & charitatis fulgore, in operibus etiam exterioribus (quæ charitas exigit) apparere. Vult enim sponsum, ut per dilectionem fides sponsæ operetur: & lumen in quo ipse interius oblectatur, foras etiam vult proximis in exemplum bonum radiare ad suam gloriam: Circumamicti quoque eam vult varietate colorum

A 16. Adducentur regi virgines post eam:

* *proximæ eius efferentur tibi.*

B 17. Afferetur in letitia & exultatione:

* *adducentur in templum regis.*

18. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij:

C * constitues eos principes super omnem terram.

19. Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem.

20. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIIII.

Versu 1. Eru. cor meum ver. bon. Nonnulli ad patrem referunt hoc Psalmi initium, ut ipse pater de æterna verbi à se & ex se generatione loquatur, dicens: Eruçtauit cor meum verbum bonum: quem sensum hymnus quidam à nonnullis Ecclesijs in natali domini cantari solitus indicant cuius initium. Corde natus ex parentis, ante mundi exordium. Et id quidem admodum recte. Nam pater æternus de corde suo, id est, de sua substantia, gignit de se filium, quasi verbum eructans: cui verbo eandem communicat bonitatem, quam & ipse habet, imò quæ est ipsemet Deus. Et hæc quidem sententiam libenter ipsi quoque sequeremur, si ea quæ mox subiiciuntur, tam consonarent, apteque responderent eidem intelligentiæ. Verum hæc magis Prophetæ loquenti videntur competere, quæ Deo patri dicere videlicet opera sua regi, linguam ipsius esse calamus scribæ velociter scribentis. Sed & totus Psalmi processus indicat non loqui Deum patrem, sed prophetam spiritualiter nuptias istas contemplantem. Nam de Deo patre sub tertia persona Psalmus loquitur, dicens: Propterea benedixit te Deus in æternum. Et iterum, Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Nos itaque, quanquam nulli prædicantes, talem elegimus intelligentiam, quæ ab initio ad finem usque Prophetæ voci conueniat. Notandum verò, in verbo eructauit, indicari similitudinem hominum corporaliter eructantium: quod maxime fieri solet, vel cum nimium pleni sunt, vel cum pinguis nimium manducauerunt. Atque ita & viri sancti, cum pleni sunt celestium mysteriorum cognitione (quæ pinguis sunt & delicata) eructant de plenitudinis profundo. Sic & alio loco dicitur, Me-

lorum multiplicium, quoniam omnium virtutum studio suam sponsam vult honestari: quæ sic sunt charitati interius rutilanti intextæ, quomodo in pretiosis operimentis diuersos colores filijs aureis videmus intertextos. 16. Hanc autem sponsam sic caste, munde, & tamen pulcherrime à sponso ornatam videbunt filie Sion, virgines, complures animæ deuotæ electorum, & capientur desiderio pulchritudinis spoliæ huius, cupientque: & ipsæ huius sponsæ fieri pedisse quæ: adhærebuntque & adiungent se illi, ille etiam pulchritudine eius, sicque per illam ad regem sponsum, quasi post ipsam insequentes, adducentur ad fidem & cultum eius: ut etiam ipsæ illi iungantur, & ad nuptias similiter recipiantur: proximæ multas suo exemplo prouocatas, & sua gratiosa pulchritudine attractas, ipsa adferret o rex, & adduceret ad cultum tuum tuasque nuptias. Complures enim fidelium animæ, quæ prius diabolum sequebantur patre & amorem suum, sancta ornatu proximorum prouocata, se ipsas detestari discunt, mundumque abnegare, & ad sponsi regis nuptias properare. 17. Adducentur autem huiusmodi in magna lætitia & mirifica exultatione, tam ipsius sponsi, qui maxime in earum aduentu gaudet, quam ipsius sponsæ, quæ necit inuidere quotquot aduenerint: sed eo gaudet amplius, quo magis multæ accesserint: magna insuper lætitia lætatorum angelorum, quibus gaudium est super vno peccatore penitentia agente, quique ad has procurandas nuptias perpetua sollicitudine elaborant, & sunt velut paranymphe aut pronubi nuptiarum istarum: adducentur (inquam) in aulam sanctam, & in thalamum siue templum summi regis: nunc quidem, per fidem, in Ecclesiæ sanctæ vnitatem, quæ est templum Dei regis summi: post verò, in celestem mansionem, ubi cum beatissimis ciuibus suis Deus gloriose inhabitat: ut illic primum imperfectius, deinde & hic plenius suo sponso nuptijs indiuiduis copulentur. 18. Quod si requiras, per quos ita post sponsam adducentur regi virgines, ecce loco patrū illorum primorum atque Patriarcharum, Abraham, Isaac, & Iacob, tibi o sponsæ amabilis nascuntur filij eorum sancti Apostoli, atque horum etiam loco successores illorum, viri Apostolici: hos tu, o sponsæ nobilissime, principes constitues populorum per vniuersum orbem terrarum. Mittes enim illos in virtute tua, & in comitatu atque operatione spiritus tui sancti, in omnes fines orbis terræ, ut populos eruant de potestate principis tenebrarum, & ad tuæ veritatis regnum adducant: quos tu velut tuo loco constitues, faciesque esse perfectos & principes Ecclesiarum, atque omnium populorum, quos tibi intra eas congregabunt. 19. Memor ero ego, & recordabor nominis tui, o domine o sponsæ nimium amabilis: & memorabile faciæ in canticis nomen tuum, per omnes generationes seculorum, ita ut nunquam tui nominis memoria deficiat de corde meo, neque posterorum meorum. 20. Propter hæc omnia tam magnifica & admiranda (quæ tibi cecini in iucunditate spiritus mei) populi ipsi quos eliges tibi intra Ecclesiam sanctam sponsam tuam, quosque tuis nuptijs dignos habebis, confessione laudis celebrabunt te, laudem sempiternam & perpetuam gratiarum actionem persoluent tibi in seculum seculi, Amen.

Cant. 6.

Luca. 17.

Marci. 16.

Psal. 144. Memoriam abundantiae suauitatis tuae eructabunt. Et rursum, Eructabo abscondita (dicit filius) à cō E
Psal. 77. stititione mundi. ¶ Versu eodem, Dico ego opera mea regi. Cauendum, ne quis putet verbum dico
 (id quod prima facie aptius ad intelligentiam videri posset) primae esse coniugationis, pro dedico aut
 nuncupo. Nequaquam enim ita accipiendum est, cum Graece sit ληω, quod dico tertia coniugatio-
 ne significat, similiter & in Hebraeo participium est verbi amat loco verbi praesentis positum quod
 valet dico vel loquor. Est enim sensus, Opera mea ego propono, ego profero regi, tanquam ad glo-
 riam eius facta. Et loqui intendit potissimum de opere carminis huius, quod nunc canit ad laudem
 nuptiarum. ¶ Versu 2. Lingua mea calamus scribae. Quod hic de scripto confitetur Propheta, idem
 necesse est fateamur & de omnibus quicumque non humana voluntate, sed spiritu sancto inspirati
 quippiam vel loquuti sunt vel descriperunt. Non enim fuerunt scribentes ipsi aut loquentes nisi si-
 cut calamus siue stylus in manu scriptoris, id est, non nisi instrumenta: ipse vero spiritus sanctus, pri-
 marius operator, à quo sicut eloquuta aut descripta veritas, sic & autoritas dictorum scriptorumque
 procedit. Vnde & beatus Petrus Apostolus ait, Non voluntate humana allata est aliquando scriptura,
 sed spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines. Et quemadmodum de bona scriptura
 per calamum facta, laus praecipua, & prima gloria ipsius est scribae qui calamum sua peritia dirigit,
 & sua agilitate atque habilitate modo congruo per chartam tranuebit: ita si quid recte dicunt scri-
 buntur sancti Dei homines, praecipua laudem & primam gloriam sancto spiritui directori cōce-
 dent. Nos tamen posteros conuenit, non solum scriptorem habere, in veneratione, verum etiam post
 scriptorem & calamos, quibus spiritui sancto uti ad ministerium placuit. In factis enim insignibus,
 non solum ipse qui principalis est autor, debitam accipit gloriam, verum etiam instrumenta ipsa sua
 quendam accipiunt honorem. Vnde cum Dauid, caput Philistaei, proprio ipse abscessum gladio
 victor ingrediens in eo gestaret, non solum choros ipse audiuit sibi triumphalia cantantes carmina,
 verum etiam gladius iste, in quo abscessum fuerat caput conuictoris, debito est honore in sacris re-
 conditus. Vnde 1. Reg. 21. legimus à sacerdote Abimelech eundem Dauidi postulantem exhibitum. Hu-
 iusmodi ergo calamos & stylos, qualem hic se confitetur Propheta sanctus, digna veneratione ius-
 sum est nos honorare: per quos ea nobis sunt descripta, quibus ad perpetuam nostram salutem profici-
 mus. Praecipua tamen gloria, Deo & spiritui sancto est debita. Quod autem spiritus sanctus scribae
 veloci comparatur, satis apertum est ob hoc dictum esse, quod in scribendo, temporis mora non indi-
 get: sed mox ubi voluerit, & quantum voluerit, & quomodo voluerit, calamum mouet. Quemadmo-
 dum in sermone quodam de Apostolis beatus Papa Gregorius pulchre attestatur, cum in multis cō-
 templans spiritus huius merito admirandam potentiam, tandem subiungit, Qualis est autem iste arti-
 flex? Nulla ad discendum mora agit in omne quod voluerit: mox ut tetigerit mentem, docet: solūq;
 tetigisse, docuisse est. Nam humanum cor subito illustrat, & immutat. Neque verò illud est absque
 consideratione praetereundum, quod sicut scriba peritus etiam calamo inepto uti nouit ad recte scribe-
 dum, tamen si plerunque bonis & aptis soleat uti instrumentis: ita spiritus sanctus quamquam fere so-
 leat tales eligere per quos vel scribit vel loquitur, qui per vitam bonam apti sint & digni eius dire-
 ctione atque impletione: nonnunquam tamen etiam per malos & peruersos homines dicit scribitur
 quae voluerit. Vnde & per Caypham, in ludaeorum consilio, apud Ioannem illum legimus loquutum,
 & per Balaam malum Prophetam magna quaedam protulisse. ¶ Versu 3. Speciosus forma praefilijs
 hominum. Quod hic de speciositate formae dicitur, nihil dubium est, quin ad spirituale pulchritu-
 dinem potissimum debeat referri: secundum quam constat, neminem hominum Christo sponso pos-
 se comparari. Atque haec est pulchritudo, de qua toties in Canticis & sponsus de sponsa, & vicissim
 de sponsa sponsa loqui solent. Dilectus meus (inquit sponsa) candidus & rubicundus, electus ex mi-
 libus. Tota pulchra es (inquit ex aduerso sponsus) & formosa amica mea, & macula non est in te. Si-
 cut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias: & alia huiusmodi multa. Veruntamen non male etiā
 ad corporis pulchritudinem poterit praefens versiculus minus principaliter referri. Verisimile enim
 est, Christum hominem sicut corpus optime compositum, siue (ut dicere solent) complexionatum
 & proportionatum assumpserat, ita & colorem & formam & totam corporis habitudinem, electissi-
 simam accepisse. Non tamen accipienda foret haec pulchritudo, secundum vulgi aestimationem, &
 carnalium hominum iudicium. Solent enim homines, illam formam fere pulchram iudicare, quae
 facilius ardentiusque potens sit commouere libidinem. At verò nequaquam in hoc speciosa forma
 consistit, nequaquam ista est recta naturae pulchritudo. Nam & beatam virginem, nostri sponsi
 huius speciosi matrem, ferunt pulcherrimam secundum corpus & speciosissimam extitisse, sic ta-
 men, ut nemo vnquam hominum per eius pulchritudinem fuerit ad vllum illicitum affectum exci-
 tatus siue inflammatus. Accipienda ergo est vera pulchritudo, secundum proportionem naturalem
 coloris & formae eius quae ab interna complexione naturali procedit, quae se potissimum monstrat
 in facie, ex qua proinde pulchritudo ipsa attenditur provenire. Admodum autem dulcis sese hic of-
 fert contemplatio, dum Absalonis recordamur corporalem pulchritudinem: quam tantam fuisse
 legimus, ut etiam capillos caesariae capitis sui magno venderet, cum semel in anno tonderetur. Sic e-
 nim legimus in historia libri Regū, quod eos ponderabat ducentis siclis auri pondere. Sic eni-
 ra hoc autem exemplum, secundum mysticam intelligentiam, à nostro isto speciosissimo Dauidis
 filio accipere nos oportet, & emere pulchritudinem, id est, de eius plenitudine accipere, ut nos
 quoque ad mensuram speciosissimi, quomodo ipse est sine mensura speciosus. Tondet autem nos
 sicut speciosus non semel in anno tantum, sed quotiescunque volumus de sua nobis pulchritudine ven-
 dit. Vendit autem non pretio ducentorum auri siclorum, sed prece & postulatione sola. luxta illud,
 Qui

A Qui non habetis argentum, venite, & emite absque vlla commutatione. Omnis enim qui petit, accipit.
 ¶ Versu eodem, Dif. est gra. in lab. tu. De diffusione gratiae in labijs sponsi, multiplex & copiosa intel-
 ligentia in Elucidatione posita est. Et tamen super ea dignum considerare, quam ratione hic de spe-
 cioso nostro sponso dicatur, quod diffusa sit gratia in labijs eius, potius quam in genis, in fronte, maxillis,
 barba, oculis, aut palpebris. Solemus autē vulgo dicere, eos qui splendide nouerunt causas perora-
 re, & efficaciter ipsa vocis aptitudine persuadere, magnam in lingua habere gratiam. Et iuxta huc
 fere modum hic dicitur, quod diffusa sit gratia in labijs sponsi. Quomodo enim tantam causam, ad quam
 expediendam missus fuit à patre, potuisset peragere, & legationem tam arduam adimplere, de faci-
 cienda videlicet inter Deum & humanum genus concordia, de veteri illa & obfirmata tot saeculis
 similitate componenda: quomodo (inquā) Deum patrem, qui tam grauit & toties hominum ma-
 licia offensus fuerat, placare potuisset: quomodo item hominibus tam in idolorum cultibus radica-
 tis, & in omnibus vitijs enutritis, persuadere potuisset recedere ab institutis patrum traditionū,
 ad cultum veri Dei patris sui: haec (inquā) tam difficillima, quomodo iuxta aeternum consilium in
 temporis plenitudine perfecisset, nisi fuisset diffusa gratia in labijs eius? Aduocatus enim, in cuius la-
 bijs & lingua non est gratia, qui linguae facundiam non habet, & labiorum gratiam, non est aptus sua
 aduocatioe grauibus rebus transigendis: potissimum antiquis odijs & obfirmatis inimicitijs ter-
 minandis. Oportet enim, ut sua linguae facundia valeat vtrique parti persuadere conditiones pacis, &
 animos diuisos ad vnum flectere, & in concordiam redigere: quod cum sit admodum difficile, necesse
 est, ut magnam habeat linguae gratiam qui hoc sit facturus. Atque ita sane dominus noster Christus,
 constitutus mediator Dei & hominum, & apud iratum Deum aduocatus pro peccatis generis huma-
 ni, necesse habuit primum quidem patris sui aduersum nos iram placare, & illius animum ad se flecte-
 re, ita ut consensum preberet in compositionem & pactum, quae ipse cum altera parte cum humano ge-
 nere erat initurus. Atque hoc quia fuerit difficile, tunc intelligimus, cum Dei iram quam iusta, quam ma-
 gna, quam generalis, quam diuturna fuerit, attentius consideramus. Ex altera autem parte, quasi cum
 irrationabilibus bestijs illi erat negotium, eratque ei hoc in efferatis hominibus laborandum, ut eorum
 animos obstinatos sua persuasione & praedicatione ad poenitentiam adduceret, & confessionem pec-
 catorum, ac fructus poenitentiae dignos: ut alienatos à Deo, diaboloque ac mundo seruientes, ad Deū
 conuerteret, ut à terrenis rebus & vanitatibus (quibus assueti fuerant) eos auerteret. Et haec, altera
 ex parte, quantum difficultatis sint facile cognoscimus, si humanae naturae inditam illam originis per-
 ueritatem, & ad omne malum procliuatatem, contra verò ad bonum tarditatem, attendimus. Haec
 itaque duo, quantum maxima & difficillima, ita tamen (gratia patri filioque & sancto spiritui) videntur
 per Christum adimpleta, ut nullam ultra habeat inimicitiam patris maiestas aduersus genus nostrum,
 sique oblitus omnis irae suae, & veterum inimicarum ultra non recordetur: homines verò non
 paucos videamus toto conatu fructus agere poenitentiae dignos, sed ipsos abnegantes fortissime, &
 toto corde quomodo Deo placeant intendentes. Quis non dicat, hunc aduocatum & mediatorem,
 maximam linguae habuisse gratiam? quis non dicat, plena fuisse gratia labia eiusmodi, per quae, res
 tantae intra temporis modicum spacium (id est, annorum. 33.) compositae sunt? Dicamus ergo sponso
 nostro, quod verè magna & multa gratia sit diffusa in labijs eius: diffusa vtrique, id est, procedens à pa-
 tre, à quo habet omnia: dicamus & hoc, quod per gratiam istam labiorum suorum à patre benedi-
 ctionem impetrauerit sempiternam, non sibi tantum (secundum humanitatem) sed etiam vniuerso
 semini suo, id est, toti Ecclesiae & omnibus fidelibus. Nam & ipse pro re bene composita à patre accepit
 glorificationis praemium, à nobis vero laudem & gratiarum actionem: quomodo solent media-
 tores & pacis compositores vtrique recipere gratiam & praemium: suo semini autem, quaecumque
 voluit, à patre similiter impetrauit. ¶ Versu 4. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime
 me. Christum more humano, Propheta virum pugnatores alloquitur, postulans ut exurgat, ac cito
 veniat ad perficiendam generis humani suae sponsae liberationem: Cum autem in priori versu
 tantum de gratia labiorum dixerit & superexcellenti pulchritudine, quod hic etiam gladium iubet
 assumere super femur suum, dulcissimum in hoc latet sacramentum. Videlicet, quoniam non so-
 lum cum Deo patre & humano genere illi erat pro sua sponsa negotium: sed insuper & cum prin-
 cipe tenebrarum illi res erat, non alia via quam ferro (id est, vi gladij, & virtute dexterae) peragenda.
 Neque enim cum tyranno diabolo suasionibus agendum erat, aut gratia labiorum aduersus illum
 uti debuit: sed gladij virtute erat ille regno (quod sibi per fraudem usurpauerat) pellendus: & in bra-
 chio valido erat sponsa sub tyranni vinculis alligata, liberanda. Cuius rei gratia consequenter subi-
 iungitur, Deducet te mirabiliter dextera tua, id est, Diuinitatis tuae potentia, quae in te secundum
 plenitudinem habitabit, in cuius fortitudine opus tuum quantum ad principem mundi mirabiliter
 & terribiliter perficies, & ad optatum effectum perduces. Hoc enim est, Deducet te mirabiliter
 dextera tua; Triumphauit in virtute diuinitatis suae. ¶ Versu quinto, Intende, prospere, procede,
 & regna. Cauendum est, ne (ut fere fieri solet) aduerbium prospere iungatur cum priori verbo intea-
 de, sed cum sequenti procede: ut sic legatur, Prospere procede, iuxta intelligentiam in Elucidatio-
 ne positam. Hanc enim distinctionem manifeste demonstrat editio Romana, quae legit, Intende, &
 prospere procede & regna. Clarius etiam in Graeco, vbi praeter conjunctionem, verbo vnico di-
 ctum habetur, quod Latine per aduerbium cum verbo redditur. κατὰ δὲ τὸν enim Graece est, quod
 valet, prospere procede, habe successum bonum & prosperum, siue prosperare: quod vocabulum
 etiam Paulus aliquoties usurpat, nominatim primo capite Epistolae ad Romanos, Si quo modo
 tandem aliquando prosperum iter habeam veniendi ad vos. Totum enim hoc quod nos per cir-
 cum

Joan. 11.
Num. 22.

Cant. 5.
Cant. 4.

1. Re. 14.

1. Tim. 2.
1. Ioan. 2.

Rom. 1.

cum loquutionem dicimus, prosperum iter habere, vnicō vocabulo apud Græcos dicitur. ¶ Versu 6. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Notandū, quod cōtrarijs modis ad diabolū Christū sibi suū regnū vindicauit de manu illius, ad pugnā adueniens. Diabolus enim per mendacium dominatum acq̄suerat super hominē. Christū autem per veritatem recuperauit. Diabolus per feritatem & crudelitatem, vt tyrannus sub sese captiuū detinebat genus humanū, ad eū modum quo Pharaō filios Israhēlis in Aegypto: Christū autem mansuetudine, obedientia, & patientia vicit, factus obediens vsq; ad mortem, & similiter in mansuetudine imperat rex māfuetissimus. Postremo, diabolus per iniustitiam, generis humani vsurpauit possessionem. Neq; enim ipse hominē condiderat, neque comparauerat sibi vllō pretio, neque vllū habuit ius verum, quo dominaretur illius. An verō hęc iusta erat possessionis causa, quod hominē decepsisset? An ob hoc ipse sibi ius comparauit regni super hominē, quod eum à Deo auertisset? Non vtiq; quicquam veri iuris ipse sibi per hoc comparauit, nisi quod diuina permissione, ob culpā, Deus hominē reliquerit in manibus eius, cui male in transgressionem consenserat. Iuxta illud Petri Apostoli, A quo quis superatus est, huius & seruus efficitur. Et iuxta illud beati Pauli, Cui exhibuistis vos seruos ad obediendū, serui estis ei⁹ cui obedistis. Atq; ita sanē, quantū ad nos attinet, iuste nos ille occupabat. Veruntamē, quantum ex parte Dei, nullū diabolū super hominē ius erat, nisi solum quod sua voluntate permittebat dæmonē hominē dominari. Pōsidebat ergo hominē secundum iniustitiā. At verō Christus, perfectissima, imō (si dici possit) plusquā perfectissima iustitia, hominē sibi restituit. Nā cum potuisset secundum absolutā suā potentiā, solo verbo diabolū abigere, & sibi restituere genus humanū, quemadmodū solo verbo illū cōdiderat ab initio: voluit tamen ad hęc, pretio iusto quasi alienū populū emere gen⁹ humanū, & pretio vtiq; maximo, & in infinitū mercis emptæ valore superexcedente. i. pretioso sanguine suo. Iuxta illud Apostoli Pauli, Empti estis pretio magno. Et illud Petri Apostoli, Nō enim corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra cōuersione paternę traditionis, sed pretioso sanguine agni quasi incōtaminati. ¶ Versu 7. Populi sub te cadent, &c. Quod dicitur, Populi sub te cadent, videtur interiectum per modum parenthesis, vt hęc sit sententia, Sagittę tuę acutę in corda inimicorum regis, supple infigentur vel trāsibunt: vnde fiet, vt sub te cadent populi. Ista autem sagittas, secundum Elucidationis intelligentiā accipim⁹ pro eloquijs veritatis, iaculis Euangelicę prædicationis: quas partim per se ipse, partim per alios sagittarios iaculatus est per vniuersū orbem. Misit enim sp̄s rex noster in fines orbis terrę viros sagittarios, pharetras plenas habentes sagittis acutis, ad vulnerādū in loco cordis nationes gentium. i. sanctos Apostolos emisit, aliosq; viros Apostolicos plenos eloquijs veritatis ardentibus & acutis, ex virtute Dei: vnde habebāt, vt penetrarent intima cordium. Atq; hęc sunt sagittę, quas alibi postulat, qui inter odientes pacem, laborat in exilio cōtra linguas dolosas. Has sagittas emittebat ille, qui in Apocalypsi super equū album sedens, tenebat in manu arcū, exijtq; vincens vt vinceret. Cuneus enim prædicatorum primitiue Ecclesię (qui per equū illum cādū significabatur, Christum se forem portatē) per sagittas huiusmodi, quasi ex manu & virtute Dei emissas, gentes & regna se fori suo Christo subiecerunt. Beati verō, quibus istiusmodi sagittis acutissimis cōtigerit vulnerari: & felices, qui sic eis vulnerātur, vt sub regis manibus occisi cadant. Notādū verō, qd sagittę istę nō in manū ferātur, aut caput, aut pedem, sed in corda inimicorum regis: quoniā videlicet quem diuinorum eloquiorum iacula verē cōtigerint, cui verē infixā fuerint, hunc mori necesse est vitę terri & affectib⁹ pristinis. i. (vt Apostolus ait) peccato: viuere autem Deo, cui pri⁹ fuerat mortu⁹. Vnde & quidā ex his vulneratis, sagitta percussus, dicebat: Christo cōfixus sum cruci, Viuo autem iam nō ego, quoniā videlicet in corde mihi infixā est sagitta: viuūt verō in me Christus, sub quo vulneratus cecidi, cui me ipsum totum amodo subieci. Sed & illud clarum per se esse potest attēdenti, quod dicitur inimicorum regis, secundum tempus præteritū debere accipi, pro ijs qui antequā sagitta ferirentur, inimici fuerant regis. Dum enim sagittantur, desinunt esse inimici. Vulnerantur enim inimici, vt vulnerati cadant sub vulnerante, sicque amici fiant ex inimicis. ¶ Versu 8. Virga directionis, virga regni tui. Notanda est secundę partis constructio: quoniam non secundum localem situm, sed contrario ordine est accipienda, hoc modo: Virga regni tui, est virga directionis: quę constructio, in Græco clare se manifestat, dum posteriori loco articulus apponitur, non priori hoc modo: ἡ ῥάβδος ἡ δὲ καὶ ἡ ῥάβδος ἡ δὲ καὶ ἡ ῥάβδος. Pro virga autem directionis, translatio Romana habet, virga recta: beatus Hieronymus, ex Hebræo, virga æquitatis: quę omnia eandem volunt sententiā. ¶ Versu nono, Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitię. Propterea non hęc accipiendum videtur, vt id quod præcessit, innuat causam esse, eius quod subsequitur, vt sit sensus, Christū propterea vnctū esse oleo lætitię præ participibus, quod dilexisset iustitiam, & odisset iniquitatem. Non enim videtur veritatem habere ista sententiā: cum certum sit, Christū primo ipso momento sui conceptus, fuisse plenum gratiæ, & huius vnctionis spiritus sancti absque mensura. Ac tunc quidem, nondum secundum humanitatem dilexerat iustitiam, neq; iniquitatem oderat, cum antē homo non fuisset. Sed accipiendum est, propterea (secundum faciliorem intelligentiam) vt significet quasi rationem finis, vt sit sensus: propter hoc, vt videlicet diligeres iustitiam, & odisses iniquitatem, vnxit te Deus oleo præ participibus. Habet enim hoc in se istud oleum, id est, charitas Dei per spiritum sanctū in cordibus diffusa: vt quisquis eo vnctus fuerit, non possit non diligere iustitiam, neque non habere odio iniquitatem. Vnde & Psalmista hic noster, hoc oleo indubie vnctus, alijs in locis clamat, iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, Facientes præuicationes odi. Qui oderunt te domine oderam, & huiusmodi alia multa. Et quo quisq; oleo hoc fuerit magis perunctus (si qui-

quidem alius alio magis vngitur) eo magis, feruentiusque diligit iustitiam, & exosam habet iniquitatem. Propter quod, velut à posteriori, cognoscere non ita difficulter possumus, an hoc oleo vncti simus. Qui enim inuenit non displicere sibi iniquitatem, sed eā potius diligit, iustitiam autē fugit & horrescit, sciat ille huius vnctionis se esse expertē. Qui verō in se (testimonium perhibente fideli cō-

Rom. 5. scientia in spiritu sancto) senserit contrariū, gaudeat ille in vnctione sua. Oleum enim lætitię est, nēpe charitas Dei in cordibus credentium diffusa, per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Residat autē nobis hoc oleum, & stillat de plenitudine vasis huius, quod hęc præ omnibus impletum dicitur id est, de plenitudine Christi filij Dei, qui hęc dicitur vnctus præ confortibus suis. ¶ Versu eodem, Præ confortibus tuis. Nota præ præpositionem, hęc idem valere, quod supra, Præ participibus, id est, supra participes: quę admodum huius eiusdem Psalmi versu tertio, Speciosus forma præ filijs hominum. sic per contrarium, præpositio vel ab, pro infra nonnunquam vsurpatur. Vt Psalmo octauo, Minuisti eum paulominus ab angelis, id est, infra ab angelis. Quemadmodum enim præ vsurpatur pro super, ita ab, pro infra accipitur. Participes autem (vt alia habet translatio) hic vocat Propheta, omnes adoptionis filios, quos Christus vt primogenitus sui patris heredes fecit, & sibi cohæredes, iuxta illud Apo. Quod si filij, & heredes: heredes quidē Dei, cohæredes autē Christi. Nō sic autē participes nos dicimur Christi, quasi, nos partē simus accepturi regni eius, aut quasi per nos adoptionis filios, ipse primogenitus & naturalis filius aliquid sit minus habiturus in regno, quā absque nobis erat habiturus: aut quasi partē aliquā nobis ipse cessurus sit, quemadmodum fieri solet in terrenis regnis, cum primogenito placuerit etiam alios fratres amplitudinis regni sui facere participes. Illi enim nulla omnino futura est partitio, nulla futura regni scissio: sed vnum erit indiuisum omnium regnum quod omnibus factis erit. In quo tamen Christus regnabit vt primogenitus, præ omnibus eminēter. Dicimur ergo participes, id est, cōsortes cohæredes, & communicātes in adoptione regni.

¶ Versu 10. A domibus eburneis. Per domos eburneas. Elucidatio intelligit conscientias sanctorū: qui dum de intimis affectibus Deo laudes & gratiarum actiones, pięque meditationes quilibet aut affectiones offerunt, quasi pyxides eburneas aperiunt, & super sponsi caput effundunt. Atque in huiusmodi obsequio plurimū cōstat oblectari dominū: iuxta illud, Sacrificium laudis honorificabit me. Et iterum, Immola Deo sacrificiū laudis. Huiusmodi enim aromatibus vult à nobis reungi, pro suo lætitię oleo, quo nos vngit interius. Possent tamen (fere secundum eandem intelligentiam) per eburneas accipi sanctę particulare Ecclesię, per orbem terrarum Christo adueniēte ædificatę. Est enim Ecclesiā, Domus Dei: quę ex candidissimis & solidissimis lapidibus, fidelibus hominibus ædificatur. Ab his autē domibus eburneis, sponsus vnus omnīū Ecclesiarum suauiter perungitur su prædictis aromatibus atq; liquoribus: dum illi vbiq; terrarū ab omnibus Ecclesijs canuntur laudes, gratiarū actiones & pia sacrificia offerūtur. In secundā autem parte, tametsi filias regum exposuerimus spiritualiter filias Apostolorū, qui sunt principes terrarum constituti à Deo: possumus tamen etiā ad literā intelligere de filiabus regū, id est, magnatū, diuitum, atq; nobilium. Nam & harum nō pauca, ad huius sponsi nostri cultum cōueniunt, ac bonis odoramentis Christum perfundunt. Ceterum, quod in fine versus dicitur, in honore tuo, perinde videtur valere, ac si dicatur, in honorando te, vel ad honorem tuum, vel ad honorandū te: ac si dicatur, Ex quibus te lætificauerunt, honorare te cupientes, & debita honoris obsequia tibi præstare volentes. ¶ Versu 11. Altitit regina à dextris tuis. Valde iucundum est, quod hęc dicitur, astare reginā à dextris sponsi. Nimirum hoc illud est, quod in carne veniens pollicitus est filius, Vbi sum ego (inquiens) illic & minister meus erit, multo magis ibi erit & sponsa mea. Ipse itaque quemadmodū à patre locū accepit in ipsius dextera, sic cōsimili honore & suā sponsam à dextris sibi constituet: volens nimirū eadem illam gloria sublimari & lætari, quam ipse à suo patre accepit. Hoc enim est, quod suis quoq; discipulis, iam abscedens, ac testamentum constituens dicebat. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum: vt edatis & bibatis super mensam meam in regno patris mei. Et apud Ioannem in oratione nouissima: Pater, volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum: vt videāt claritatem meam. Et claritatem quā tu dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnus in me, sicut & ego in te. Non ergo quasi ancillā vilem ad pedes illam cōstituet sp̄s iste generosus, licet nobilissimus: neq; vt ignobilem despiciet, ipse incōparabiliter nobilior: sed cōsidere secum faciet in cælestibus, in maiestate æternæ glorię. Vnde & in Apocalypsi ex sponsi iussione, spiritus præconizat Ecclesię. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedeo cū patre meo in throno eius. Hanc autem reginā Ecclesię in Christi dextera sublimationem præsignabat olim thronus ille Bethsabę matris Salomonis, qui illi ad regē filium suum ingressus iussus est collocari, in quo & cōsedit ad dextrā regis. Ceterum, deauratum hęc pro aureo dictum videtur. Vnde & B. Hieronymus ex Hebræo vertit, in diademate aureo: & alius, in massa auri ophir. Qui tamen male distinctionem inter deauratum & aureum assignare, potest intelligere, secundum hoc quod sp̄s ornatus & gloria inferior est glorię sp̄s, ita vt sp̄s aureum, sponsa vero deauratum vestimentum applicetur. ¶ Versu 13. Et concupiscet rex decorem tuum. Non est istud sic accipiendum, quasi aliquid in nobis sit quasi ex nobis, in quo oblectari possit sponsus. Quicquid enim in nobis est amabile, siue concupiscibile, ex ipso est: neq; sumus, quantum ex nobis, nisi fordidī, cęci, nudi, & prorsus miserabiles, Proinde quod sp̄s dicitur, Cōcupiscet rex decore tuum, intelligitur de decore & ornatu quo ipse eā adornat: aut ad hunc sensum, amabit te & diliget, vt te decoram faciat, & suis diuitijs adornet. Qui enim se Christo obedienter submiserint, & eius mandata implere sunt solliciti, hos ipse concupiscit suarum gratiarum adornare decore. ¶ Versu 14. Et filię Tyri in muneribus. Per filias Tyri intelliguntur, vel cōuersi ex gentibus, eo quod Tyrus vna

erat ex nominioribus & vicinioribus Iudeæ, gentiū ciuitatibus aut ditites & nobiles, cuiusmodi E in hac ciuitate cōplures erant. Hi autē vtrique cum muneribus, & spiritualibus & etiā corporalibus veniunt ad adorandum dominum. Putant verò quidam, pro numero plurali hic legendum singulare pro filia scilicet, filia. Atque ita sane in Græco legimus, *ἡ θυγάτηρ τῆς πόλεως*, hoc est, Et filia Tyri in muneribus. Similiter & beatus Hieronymus ex Hebræo singularem numerum vertit. Atque hoc modo eadem potest accipi sententiā, quæ in Elucidatione ex numero plurali posita est, videlicet ista: Etiam filia Tyri, id est, populus gentium, in muneribus adorabunt dominum Deū tuum. Per filiam enim Tyri (quæ ciuitas est nominata gentium) recte intelligimus populum gentilem: quemadmodū per filiam Sion, populum Iudaicum non paucis in locis accipimus. ¶ Versu 15. Omnis gloria eius filia regis. Difficultatem facit, & multis deceptionem, pronomen eius hoc in loco adiectum præter sententiæ (vt videtur) necessitatem, atque etiam commoditatem. Putant enim huius pronominis occasione plerique nomē filia esse nominatiuū pluralis numeri, vt sit hic sensus, Omnis gloria eius scilicet sponsi, sunt filia regis abintus. Scire autem oportet, hanc non esse verā sententiā. Nam filie, genitiuus singularis est, id quod tā ex Græco, quā ex Hebræo est manifestum. Nā Græce habetur absque pronomine, *πῶς ἢ ἀδελφῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως*, id est, Omnis gloria filie regis, abintus. Et similiter beatus Hieronymus vertit, Omnis gloria filia regis, intrinsecus. Accipiendum ergo est pronomen eius, secundū hanc sententiā, vt simul cum genitiuo filia iungatur quasi per appositionem, hoc modo, Omnis gloria eius, nempe filia regis, intrinsecus est, siue abintus est. Hæc autē sententiā, illud ipsum dicere videtur, quod beatus Petrus in prima sua Canonica Epistola de mulieribus scribit, dicens, Quarū non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, aut incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in cōspectu Dei locuples. Ac cōsequenter exemplū proponēs Saræ, maximā ornatum mulierum docet esse spē in Deo, & venerationem, subiectionem atq; obedientiā erga proprios viros. Quod huic loco accommodantes dicimus, summum Ecclesię ornatum quem sponsus requirit, esse obedientiā & fidelem subiectionē ad ipsum. Vnde nec dicebat Propheta spōsa, Vestire auro & indumentis pretiosis, aut stybio depingas faciem tuam, aut similia huiusmodi: sed tantum, audi, vide inclina aurē, & obliuiscere domum patris tui. Hæc enim sunt, quæ à sponsa sua requirit dominus Deus, fidem scilicet & obedientiā. ¶ Versu eodem, Circumamicta varietatibus. Varietates istæ quibus circumamicta dicitur sponsa, intelligantur vestimenta pretiosa & elegantia, magno artificio & multiplici intertentione, variisque interfectionibus diuersorū colorum elaborata: quas solent phrygianas vel phrygianas vestes nuncupare. Beatus autem Hierony. ex Hebræo vertit scutulata. Translatio Chaldaica habet, indumēta diuersarū figurarum. In Græco autē dicitur numero singulari *πεποικιλμένη*, quod sonat, ac si Latine dicas vestem variegatā, vel diuersicolorē: quæ omnia in eandē recidunt sententiā. ¶ Quid autem secundum mysticam intelligentiā iste varius ornatus sibi velit, satis monstrat Elucidatio. ¶ Versu. 16. Adducentur regi virgines post eam. Quotidie post sponsam sanctā Ecclesiā regi Christo adducentur virgines, quādo posteri priorum fidem & vitam insequentes, ad Christi fidem accedunt, eiq; copulantur nuptijs. Dicuntur quidem post spōsam adduci: & tamen intra sponsam fiunt, & pars sponsi, dum adducentur. Sponsa enim ista ex vniuersis fidelibus tanquam ex membris composita est. Attamen post sponsam adducentur, quatenus priorū patrū (qui in Ecclesia præfserunt) fidei & morum regulā insequentes, sponso merentur coniungi. Videmus enim nos posteri pulchritudinem sponsæ, & complacet nobis puritas fidei atque secundum vitam integritas prædecessorum in Ecclesia: atque ita & nos post eā, ad regem sponsum currimus. Sancti verò Apostoli & prædicatores, dum plurimos ad fidei veritatē & vitæ iustitiam sua prædicatione inducunt, quasi ante regem virgines & proximas adducunt. Atq; hi sane vsq; ad cōsummationē sæculi non deficient, sed nascuntur semper pro patribus filij. Quod autem non solum puellæ dicuntur, quæ adferuntur regi, verum etiā virgines, illi respōdet quod ait Apostolus, Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Decet enim sponso virgini, sponfas virgines adduci in coniugium. ¶ Versu. 18. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Notandum, qd sicut in locum Patriarcharū successerunt sancti Apostoli, quos constituit Deus principes super omnem terram: ita & in horum locum succedere faciet H Deus, vsque in sæculi cōsummationē, viros Apostolicos, per quos Ecclesię ornatus promouebitur, & in suo decore conseruabitur, vsque dum ipsa transferatur in locum quietis sempiternæ. ¶ Versu penultimo, Memor ero nominis tui. Tamen si libri vulgatiōres habeant, Memores erunt, plurali numero & tertia persona: verior tamen lectio Gallicani Psalterij (quod nos sequimur) habet numero singulari, Memor ero. Nā memores erūt, sumptū videtur ex editione Romana. Quapropter in textu primæ personæ & numerum singularem (iuxta probatiorum codicum fidem) posuimus. Cui etiam Græca cōsentiant: in quibus habetur *μνησθήσομαι*, id est, recordabor, memorabor, vel memor ero. Similiter & ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, Recordabor. Veruntamē propter vsum Romanæ Ecclesiæ, nō est omnino repudianda altera lectio (Habet enim & ipsa facilem & optimā intelligentiā) sed tantū dicimus, ipsam nō esse ex veritate Gallicanę additionis, quā sequimur, & Elucidandā suscepimus. ¶ Subiungendum verò in fine huius Psalmi, quod in vfu Ecclesiastici officij multa ex hoc Psalmo vsurpari solent, atque decantari in laudem virginum. Verū in hoc vfu, necesse est vt multa ex ijs secundum longē aliam intelligentiā accipiantur, quam supra in Psalmi Elucidatione expressimus. Vt (verbi gratia) cum illud, Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum, de virgine qualibet canitur, quod in Psalmo manifestū est de spōso fuisse dictū: clarū est debere aliter in vfu illo accipi, quā supra fuerit expositum. Sic item & de illo, Specie tua & pulchritudine tua. Et, Propter veritatē. Item, Dilexisti iustitiam. Similiter & in sequenti Psalmo, Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus mane diluculo, vel secundum aliam lectiōnem, vultu suo, cani solet de vna qualibet sancta virgine: cum secundum intelligentiā Psalmi de tota Ecclesia videatur intelligi. Sed facile est pijs animis, ista secundum proportionem ad prædicta, congrua aliqua intelligentia aptare vsui Ecclesiastico, & prærogatiuæ virginum: quæ nos tamen, ne vltra modum efficiamur prolixi, particulatim declarare omittimus.

1. Pet. 3.

Ibidem.

2. Cor. II.

A chritudine tua. Et, Propter veritatē. Item, Dilexisti iustitiam. Similiter & in sequenti Psalmo, Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus mane diluculo, vel secundum aliam lectiōnem, vultu suo, cani solet de vna qualibet sancta virgine: cum secundum intelligentiā Psalmi de tota Ecclesia videatur intelligi. Sed facile est pijs animis, ista secundum proportionem ad prædicta, congrua aliqua intelligentia aptare vsui Ecclesiastico, & prærogatiuæ virginum: quæ nos tamen, ne vltra modum efficiamur prolixi, particulatim declarare omittimus.

XLV. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalms iste, populi fidelis est, in domino Deo spe firmati, inq; eius fiducia nullam pertimescentis conturbatiōnem. Poterit autē qn conuenientissime intelligi de illa immani & generali persequutione, quæ in primordijs Ecclesiæ aduersus ipsam iā nasci incipientem, vbiq; terrarum seutebat: in qua persequutione, eminentes quiq; (vt reges, pontifices, & sapientes) caput erant atque præcipui. Diuina tamen protectione, Ecclesia sancta (quæ ciuitas Dei appellatur, sicut & vere est) inconcussa permāsit, neque quantumvis oppugnata hæcenus potuit expugnari. Ad eodē verò ipsa non angustiabatur Ecclesia, neque opprimebatur, vt etiā interius, pro sancta virtutum & spiritualium charismatum irrigatione, tanto lætificaretur à Deo vberius, quanto exterius, ab aduersantibus seculi potestati bus persequutiones grauiores sustinebat. Tandem autem, Deo iubente, etiam pax reddita est populo Dei, & omnis aduersariorum illa impugnatione, Deo dissonete suppressa est. Sed & ad Antichristi illam nouissimam persequutionem conuenientissime hic Psalmus aptabitur: quæ tamen si seuisima erit, ita vt etiam montes deuoret in profundum malitiæ, ita vt vniuersus pene mundus contra Ecclesiam consurgat: tamen in domino fidentes electi non absorbeantur fluctibus, neque timebunt desperationis terrore, neque sine Deo commoueri electos suos: sed adiuuabit eos in tempore opportuno, ac tandem etiam pacem restituet, quando palam Christi nomen in vniuerso orbe prædicabitur, & gloria eius vbiq; terrarum fiet manifesta. Aduertendum autem est, per vniuersum hunc Psalmum loqui populum fidelem, præterquam in versu penultimo, in quo Deus ipse de sua gloria loquens introducit: sed vno tantum hoc breui versiculo. Nam vltimus subsequens, eiusdem est populi qui loquebatur ab initio.

QVADRAGESIMI QVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1. Deus noster refugium & virtus: adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.
- 2. Propterea non timebimus, dum turbabitur terra: & transferentur montes in cor maris.
- 3. Sonuerunt & turbatae sunt aquæ eorum: conturbati sunt montes in fortitudine eius.
- 4. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: sanctificauit tabernaculum suum.

Dominus Deus noster in quem credimus, qui nobiscū est vsque ad consummationem sæculi, ipse est tutissimum nostrum refugium & nostra fortitudo per quæ ab obuientibus quibuscunq; periculis speramus saluari, ipso tanquā asylo nos intra se se concludente, & tanquam forti pugnatore pro nobis propugnante: adiutor est nobis magnus valde, semper paratus & fidelis in omnibus tribulationibus & malis: quæcunq; nobis obuenerint, nunquā derelinquens seruos suos in afflictionibus atque periculis. 2. Propter fiduciam eius non desperabimus, neque deiciemur aut consternabimur animo, neque timebimus quicquā, etiam tunc cum vniuersa terra, & terreni atque peruersi fuerint commoti, atque cōturbati aduersum nos: neque cum montes, id est, potentes & eminentes super terram, absorpti fuerint in profunditate malitiæ sæculi huius: etiam si omnes potentes & eminentes (siue potentia, siue sapientia sæculi) aduulgantur infidelium populis ad nos tribulandos non tamen timebimus aut desperabimus, in Deo nostro fidentes. 3. Impetum magnum fecerunt, & conturbatione vehementi conturbatae sunt contra populum domini multitudines terrenorum hominum, & ad populi Dei oppressionem vndiquaque confluxerunt in modum aquarum multarum, vt vno impetu vnanimes irruerent in populum domini, sicque eum possent absorbere penitus: tantus quoque fuit hic impetus & tanta conturbatio, vt etiam eminentes quique (siue sæculi potentia, siue mundana sapientia) conturbarentur à fortitudine multitudinis illius, & impetu, ac violentia persequutionis eius grauisimæ. 4. Ciuitas autem Dei ex tanto aquarum impetu ad eodē nihil accepit nocementi, ad eodē opprimi non potuit, vt etiā magis inde profecerit. Nam impetus ille fluminis & maris (id est, persequutionis grauisimæ in modum maris aut fluminis per circuitum ipsam aggredientis & cōcutientis) etiā lætificat Dei ciuitatem: quæ quo magis exterius affligitur & cōangustatur, eo magis intra se reficitur in spiritali consolatione, & dilatatatur intra semetipsam. Nouit enim in tribulationibus gaudere & gloriari: sciens, quoniam tribulatio patientiam operatur, & spem inconfusibilem: & quoniam sicut abundant passionis in eo, sic & per eum pro quo tribulatur, id est, ciuitatis ipsius dominum, abundat cōsolatio. Nam quo magis exterius quatunt ciuitatem fluctus maris & alienorū fluminum, eo qui intra ciuitatē sunt fontes, copiosius aquarum viuentium dulcissimos riuulos effundunt: ipse enim altissimus

Matt. 28.

Rom. 5.

2. Cor. 1.

tabernaculum suum altissimi.

5 Deus in medio eius non commouebitur:

* adiuuabit eam Deus mane diluculo.

6 Conturbatae sunt gentes, & inclinatae sunt regna:

* dedit vocem suam, mota est terra.

7 Dominus virtutum nobiscum:

* susceptor noster, Deus Iacob.

Mach. 16. 8 Venite, & videte opera domini, quae posuit prodigia super terram: * auferens bella usque ad finem terrae.

9 Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.

10 Vacate, & videte quonia ego sum Deus:

Psalm. 7. * exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.

11 Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob.

& potentissimus rex regum & dominus dominantium, suam Ecclesiam (qua in ciuitatis modum edificauit atque circummuniuit) etiam sanctificauit in firmitate fidei, & stabiluit eam in habitationem sibi, quasi tabernaculum & castrum suum: ita ut ipso protegente, nunquam valeat hostili impetu vel quomodocumque expugnari. 5. Deus fortissimus est in medio ciuitatis & tabernaculi huius, tanquam dominus, prouisor, custos, & protector eam habitans: & iccirco talem habens protectorem in medio sui, ipsa non poterit conturbari: quonia tali protectore se non uideat bene securam: & si quando videatur graue aliquod periculum ei imminere per noctem, in tempore aduersitatis & desolationis, apparebit tamen opportune, aderitque tempestiue dominus custos eius primo mane antequam quicquam valeant hostes oppugnando efficere: & ab omni periculo eam suo opportuno adiutorio saluabit. 6. Vidimus conturbari: & ira insana nonnunquam commoueri contra ciuitatem Dei, populos multos: vidimus etiam regna amplissima & reges fortissimos inclinos & commotos cum suis populis, ad oppugnationem ciuitatis Dei: etiam terra uniuersa velut coniuuratione facta & conspiratione, conclamauit contra ciuitatem Dei, & uno impetu commoti sunt ad oppugnationem eius. 7. Quid uero ualebunt, etiam si in unum fuerit agglomerata uniuersa terra, & omnis infidelium natio? Ecce enim Deus noster, qui est caelestium exercituum dominus, nobiscum est, ac nostras partes tueri nobis pollicitus est, & nostram nobis ciuitatem custodire securam: Deus uerus, fidelium ipse est defensor atque protector noster, qui nos suscepit in defensionem suam: cuius unius uirtutem omnibus alienis incursums opponimus, super quem ciuitas nostra fundata est, & ita firmata, ut nec portae inferi aduersus eam possint praeualere. 8. Venite o fideles animae & considerate opera domini Dei nostri quae pro suo populo exhibuit effectus: exhibiturus super terram, in conspectu omnium populorum, quasi prodigia, id est, magna mirabilia, & uisus, ad miraculum stupenda: in eo potissimum, quod sua uoluntate Ecclesiam ciuitatem suam (quae prius tantis quatiebatur fluctibus persecutionum, ita ut uno impetu totus terrarum orbis aduersus eam pugnaret) non solum custodierit, sed etiam in pace constituerit, & securam ab omnibus oppugnationibus in medio terrarum, ita ut iam ex eius uoluntate habeat etiam protectores, quos prius habuerat acerrimos impugnatores, nimirum montes saeculi, id est principes & potentes. 9. Arcus contriuit, & confrigit arma, & scuta combussit igni, id est omnia arma, quibus prius oppugnabatur Ecclesia, ipse contriuit sua uirtute: & cum esset ipsi placitum, cessare fecit omnem oppugnationem populi sui, caeteraque ab omni fecit persecutione quietam. At ita in omni tribulatione, opportuno tempore, post pugnam solet dare requiem. In quo sane mirabile est consilium eius, quod & arma permittit moueri contra ciuitatem suam, ad exercitationem ciuium suorum, & eadem suo tempore prohibet, ad custodiam & praeseruationem electorum. 10. VOX DIVINA, VNO HOC VERSU INTERPONENTUR. Cessate o populi, desistite ab impijs uestris aduersum me ac populum meum machinationibus, omnibusque uacui prauis affectibus & cogitationibus, emundatis cordibus, uidete, considerate, & discite, quod ego uere sum Deus & dominus, qui aduersus omnem mundi malitiam potens sum populum meum seruare: ego qui olim in Iudaea tantum notus eram, cum mihi placitum erit, magnificabor in populis multarum gentium, & adorabor atque glorificabor ut Deus per uniuersam terram. RESUMUNT SERMONEM, QUI LOQUEBANTUR AB INITIO. II. Concludentes in laetitia illud repetimus, in quo summam nostri boni constituta arbitramur, quod nobiscum habemus potentissimum dominum caelestium exercituum, quod defensorem habemus dei fortissimum, Deum Iacob, Deum uiuum & uerum: in cuius fiducia, omnem terrenam potentiam, & quomocumque insultus, nihil pertimescimus, per ipsum in omnibus saluari confidentes.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLV.

Verfu primo, Quae inuenerunt nos nimis. Aduerbiu nimis, quod in fine ponitur, licet secundum situm localem videatur pertinere ad uerbum inuenerunt, ut sit sensus, Quae tribulationes inuenerunt nos ualde, aut nimis: posset tamen non incommode construi etiam cum nomine adiutor ut sit sensus, Nimis adiutor, ualde adiutor, hoc est, fortis & ualidus adiutor, in tribulationibus quae nos inuenerunt. Iuxta hanc enim sententiam, beatus Hieronymus ex Hebraeo uertit auxilium uali-

A validum. Atque hanc intelligentiam utraque similiter etiam Graeca lectio admittit. Verfu 3. Sonuerunt & turbatae sunt aquae eorum. Aquas istas intelligimus, secundum quod in Apocalypsi dicitur, Aquae multae, populi multi. Haec namque aquae sonuerunt propter imperium persecutionis & turbatae sunt ira & caeco furore contra populum Christianum: quemadmodum & amplius facient in nouissima Antichristi persecutione, quando omnes gentes pariter confluent in modum aquarum, & sua multitudine ciuitatem sanctorum circumfluent, suisque persecutionibus atque insultibus concutient eam: & erit tunc quidem tantus sonitus harum aquarum, tanta uolentia, tam terribilis impetus & commotio, ut plurimos etiam potentes sit illa persecutio absorptura, & demersura in malitiam profundum. Attamen quos elegit Deus, hi in ciuitate munita, quantumlibet grauibus persecutionum fluctibus quassarentur, commoueri tamen non potuit neque expugnari. Verfu 4. Fluminis impetus legitur ciuitatem Dei. Flumen istud potest vel in bona partem accipi, vel in malam, siquidem in malam, idem erit flumen, quod priori uersu mare dicebatur, id est, abundantia malitiae & persecutionis impiorum, cuius impetus crudelis adeo ciuitatem Dei non conturbat, ut etiam per occasionem laetificetur: dum eo amplius ciuitas Dei interioris spiritualibus bonis reficitur. Vnde & Paulus in hac ciuitate positus, cum circumquaque fluminis impetus allueret, ita ut intus pugnas, foris sentiret timores, ita ut tanquam ouis morti destinata uideretur, dicebat tamen in tribulatione se gaudere atque etiam gloriari, sciens, quoniam per varias tribulationes, oportet ingredi in regnum Dei. Si uero in bona partem accipiatur fluminis istius impetus, ita opponitur maris fluctibus, de quibus in precedenti uersu dictum fuit: ut quemadmodum fluctus aquarum maris: conturbat & affligit exterius, sic fluminis qui intra ciuitatem est dulces impetus, econtrario eam laetificet. Erit autem flumen istud laetificans, spiritus ille sanctus, de cuius plenitudine reficiuntur corda fidelium. Huius fluminis impetus, dulcissimus est ille influxus caelestium donorum, & spiritualium charismatum, quae ex eo quasi ex vitali fonte scaturiunt. Et haec sunt aquae quae impetu decurrunt de Lybano: de quibus & Esaias dicit, Haurietis aquas in gaudio, de fontibus Saluatoris. Fontes enim Saluatoris qui ciuitatem nostram inhabitat, septiformis est plenitudo spiritus sancti. Verfu 5. Deus in medio eius non commouebitur, Duplex huius uersus potest esse sententia. Prior erit, ut post pronomen eius, fiat per punctulum diuisio, & uerbo substantiuo subaudito diuidatur sententia. Atque ita sensus erit, Deus est in medio eius, nempe ciuitatis aut tabernaculi Dei: non commouebitur ipsa ciuitas aut tabernaculum: quem sensum expraesit Elucidatio. Posterior uero sententia erit, si tota haec oratio absque diuisione coniunctim sic legatur: ut Deus suppositum sit uerbi commouebitur, ad hunc sensum, Deus qui in medio ciuitatis inhabitat, ipse non commouebitur. Neque omnino male proposito conuenit, quod dicitur Deus in medio ciuitatis non commouendus. Bonum enim ciuitatis quae uel obidet vel oppugnatur, ex eo maxime pendet, cui credita est ipsius cura & protectio, Vnde donec ille peruiget, & bono animo, atque ad defensionem sufficiens, non est ciuitati periculum. Quod si ille incipiat uel uiribus, uel animo deficere, aut consternari animo, siue desperatione tangi, actum erit de ciuitatis salute. Cum itaque (iuxta hanc sententiam) in proposito loco dicitur, quod Deus in medio ciuitatis ut protector & custos inhabitans, est imperturbabilis, quem terrere aut conturbare non possit quantumcumque hostium uel numerus uel impetus: quis non uideret recte hoc sermone ipsius ciuitatis firmam custodiam significari? Neque ualde dissimile est huic sententiae quod Psalmo 120. ad securitatem populi domini idem scribit Psalmista, Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel. Dominus custodit te, dominus protectio tua super manum dexteram tuam: ac deinceps, Dominus custodit te ab omni malo. Verfu penultimo, Vacate, & uidete quoniam ego, &c. Apto admodum ordine dicitur prius, vacate: deinde, uidete. Prius enim est, ut desistamus ab impietatibus, ut per poenitentiam abijciamus propositum malum, & expurgemus omne inquinamentum quod possit oculum mentis a sua contemplatione impedire. Vnde & Saluator dicebat, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Et Ioannes in priore Epistola, Qui facit iniquitatem, inquit, non cognouit Deum. Donec enim malis actibus pleni sumus, antequam desistamus peruersae agere, impeditur oculus mentis, ut Deum quomodo oportet nequeat uidere. Vacate (inquit) ergo, & uidete, quod ego sum Deus: & quantumuis uos o rebelles contra nitamini, ego tamen exaltabor in gentibus, & adorabor in omnibus populis, Valde autem magnam gratiam addit cantico, & multam indicat magnificentiam, quod ita subito breui sermone (id est, unico uersu) dominum ipsum introducit gloriam suam praedicantem, moxque uersu ultimo reuertitur persona populi fidelis, qui per uniuersum loquitur Psalmi processum. Haec autem personae commutatio, & uocis Diuinae interpositio, similis est cum ea quae in Psalmo secundo annotata fuit.

XLVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste populi fidelis est, siue totius Ecclesiae, alloquentis in spiritu, & exhortantis uniuersas gentes ad letitiam & laudem in domino. Et plurimum quidem Dei in semetipso sublimitas & magnificentia proponitur, omni dignissima laude: deinde, ipsa eius erga Ecclesiam dignatio, qua nimirum gentes plurimas subiecit, & ipsam in speciosam & anabilem hereditatem elegit. Iterum uersu 6. Christi magnificentiam in gloria sua ascensione in laudis materiam proponens, monet omnes sapienter psallere tanto regi: quem, regno accepto, consistetur residere super sedem sanctam suam: ad quem dicit etiam populorum principes congregari per effectum Apostolicae praedicationis.

QVADRAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1 Omnes gentes plaudite manibus: * iubilate Deo in voce exultationis.
- 2 Quoniam dominus excelsus,terribilis,rex magnus super omnem terram.
- 3 Subiecit populos nobis & gentes sub pedibus nostris.
- 4 Elegit nobis hereditatem suam: * speciem iacob, quam dilexit.
- 5 Ascendit Deus in iubilo: * & dominus in voce tubæ.
- 6 Psallite Deo nostro, psallite: * psallite regi nostro, psallite:
- 7 Quoniam rex omnis terræ Deus: * psallite sapienter.
- 8 Regnabit deus super gentes: * Deus sedet super sedem sanctam suam.
- 9 Principes populorum congregati sunt cū deo Abraham: * quoniam dij fortes terræ vehementer exultati sunt.

Apoc.22.

Deut.7.

Ioan.16.

Esā.29.
Matth.15.
Titum.1.

Marc.16.
Actu.10.
Matt.28.

Quoniam dominus excelsus,terribilis,rex magnus super omnem terram, cui proinde vniuersæ nationes populorū vt suo regi, laudē offerre debēt & honorē. 3. Ipse nobis sua bona voluntate subiectos fecit populos multos, & gentes multas perfecta obedientia nobis fecit subditas: dū ex omnibus gentibus, tribubus & linguis, sub fide nominis sui cōgregauit plurimos, & sanctæ matri Ecclesiæ pleno corde obedientes & fideles filios fecit. Vnde factū est, vt nō solū in Iudæa iā notū sit magnū nomen eius, verū & in diuersis mūdi partibus, quas sub Ecclesiæ suę obedientiā subegit. 4. Elegit nos in hereditatē suā, in peculium ex omnibus infidelibus & omnibus nationibus, in populū peculiare quē possideat, & in quo inhabitet in æternū: * speciem atq; pulchritudinē iacob, id est, pulchrā & speciosam hereditatē fidelis populi sui, quā ipse singulari amore vnice dilexit: nimirū pro qua sibi cōparāda, maxima omnino & admirāda facere atq; pati elegerit. 5. Ascendit ipse rex magnus ex mortalitate hereditatis huius, post exhibita dilectionis opera, peractis omnibus quę p hac hereditate sua venerat operari, ascendit, in quā, relinquēs mundum, & ad patrē rediēs in magnifica gloria, magna iubilatione angelorum sanctorū, qui illū comitabātur ascendentem in sublimia: * & dominus noster gloriose ascendit, quasi in voce tubę, in laude & cōfessione fortissima angelorū sanctorū, quorū laudes & cantica omnē tubarū magnificentia atq; concentū superabāt. 6. Vos proinde omnes qui ex gentibus in illū creditis, in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus canite laudes ascendenti Deo nostro: * regi nostro magno vniuersæ terræ psalmos & laudes indifferēter cātate, corde, ore, & opere. 7. Neq; mirū, si tā sollicitē omnes vos ad laudes exhorter, quandoquidē Deus ipse rex est, & princeps magnus vniuersæ terræ, cui proinde merito omnes habitatores eius laudē debent & honorē: atq; iccirco monco, vt illi psallatis apte & sapienter, quomodo tāto regi dignū est psallere, id est, nō imprudētē & insipienter sola voce, quę admodū irrationabilia pecora clamāt: sed cū intelligētia & attēctōne animi, vt hoc ipsum voluatur in corde, quod sonat in ore, sitq; etiam operatio & vita cōsona voci. Nā labijs Deū honorare, corde autē ab eo lōge euagari, aut ore quidem Deum confiteri, factis autē negare, profecto insipienter psallere est, neque huiusmodi laus est, qua psallere debemus Deo nostro. 8. Ecce enim iā regnum accepit Deus noster super omnes gentes, iā in maiestate sua, deuicta humilitate mortis regnat gloriofus: * iam locum habet & requiem in throno sancto gloriolæ maiestatis suę, ad dexteram patris, in cælestibus: tanquam iudex constitutus à patre viuorum atque mortuorum, sedet paratus ad iudicandum populos, omni in cælo & in terra accepta potestate. 9. Iam etiam populorum diuersorum rectores & præsidēs, vna cum sibi subiectis populis, cōgregati sunt cum Deo vero, quem coluerunt Abraham Isaac & iacob Patriarchæ, semen eorum: & qui olim ab vna gente colebatur, huic iam se reges & principes orbis terrarū adiungunt, per fidei & cultus eius acceptationem huic se coniungunt, atque coniungunt, atque subiiciunt cum suis populis: * idque per hoc quod sancti Apostoli atque Apostolici viri, prædicatores gloriæ eius (qui velut dij fortes terræ positi sunt à Deo, & principes ac iudices constituti sunt super omnem terram) magnifice ex ipsius virtute exaltati sunt, & sublimati: mirabili accepta à Deo potestate, in verbo & in opere, in efficacia doctrinæ, & virtute signorum atque prodigiorum ex virtute spiritus sancti. Per horum siquidem magnificam exaltationem, etiā principes orbis terrarum iugo fidei sese submittentēs, conuenerunt in vnus Dei cultū, quem prius contempserant, atque etiam fuerant persequuti.

A N.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVI.

Versu 4. Ele. nob. hered. suam. Iuxta sensum in Elucidatione expressum, videtur in hoc versu esse incommodum sermonis. Ad efficiendam nāque illam sententiam, videtur potius debuisse poni casus accusatiuus, hoc modo, Elegit nos in hereditatem suam, quemadmodum habet Romanæ editio aliquanto etiam clarior, hoc modo, Elegit nos in hereditatem sibi. Et ad hanc sententiam videtur nostra lectio Gallicana accipienda. Neque magni æstimandum est huiusmodi in sermone incommodum, potissimum cum & in Græco similiter inueniatur. Nam & ipsi datiuum habent. In secunda autem parte versus, diuersitas lectio inuenitur. Quidam enim codices masculino genere habent, quem dilexit: atque ita relatio fit ad iacob, quod difficile non est intelletur: quoniam iacob, id est, populum Israel, populum fidelem, Deus habet dilectum. Veruntamen feminino generi correctores codices fauent: similiter & lectio Græca, quæ habet *ἡν ἠγάπησεν* id est, quam dilexit, genere feminino. Sed & ex Hebræo beatus Hieronymus legit, gloriam iacob quam dilexit. ¶ Versu 5. Et Dom. in voce tubæ. Per hanc vocem tubæ, in qua Dominus dicitur ascendisse, præter magnificam laudem & iubilationem angelorum cantantium atque deducentium (quam in Elucidatione diximus) potest intelligi etiam vox prædicationis Apostolica, quæ Christum ascendentem est profequuta. Post Christi enim ascensionem, Apostoli voces suas (iuxta Esaiam vaticinium) leuauerunt quasi tubas, clamaueruntque, nec cessarunt euangelizantes Sion Ecclesiæ sanctæ, donec in omnem terram exisset sonus prædicationis eorum, & in omnes fines orbis terræ peruenissent verba doctrinæ eorum. Per huius autē tubę clamorē atq; concentum, gloria ascendentis Christi longe lateque in omnibus gentibus manifestata est: quemadmodum solent principum aduentus, tubarum clangore manifestari. Veruntamen in hoc differentia apparet, quod sæculi principes, tubæ antecedunt: hunc autē nostrum principem & regē ascendētē, tubę huiusmodi subsecuebatur, subsecuebatur (inquā) corporaliter in cælum ascendentem, præcedebat tamen spiritualiter ad Ecclesiarum inhabitationem aduenientem. Notandū tamen est, quod partes istę duę huius. 5. versus, quas nos ambas exposuimus de gloria Christi ascendentis, ad diuersa cōmode possunt applicari: vt in priori parte intelligatur (sicut diximus) ascendentis gloria, in posteriori verò redeuntis ad iudicium terror & magnificentia. Atq; ita secundo loco subintelligi debet verbum futuri tēporis, ad hunc modum: Ascendit Deus in iubilatione, & Dominus iterum veniet, vel apparebit in voce tubæ: iuxta quod in actis Apostolicis angelos dixisse legimus spectantibus discipulis, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Nam quod in voce tubę iudex adueniet, Paulus Apostolus indicat, dicens, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Et iterū alio in loco, Ipse Dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui cum Christo sunt, resurgent primi. Manifeste quoque id ipsum sermo Euangelicus testatur, cū apud Mattheum ex ore Saluatoris dicitur, Mittere filios hominis angelos suos cum tuba, &c. ¶ Versu 7. Psallite sapienter, Psallere sapienter Græce dicitur *σοφως* quod sonat intelligibiliter, id est, prudenter, cum intellectu, siue attenta mente, quod beatus Hieronymus ex Hebræo vertit erudite, quasi cum prudentia & bono intellectu. Huic autem opponitur, psallere insipienter, vel imprudenter, vel inerudite & inattente, absque intellectu videlicet in attentione eorum quæ canuntur: quemadmodum (proh dolor) passim fieri videmus tam in lectione, quā in cantionibus Diuinorū carminum, in quibus (quantum ad oris operationem & labiorum motionem) tam legendis quā decantandis totos dies insunt miserī, nihil profus eorum quæ labijs terunt, & toties per linguam vane effundunt, intellectu considerantes. Verē autem non est hæc laus quæ Deum nostrum decet: non est hæc decora in eius oculis laudatio, qui tota attentione mētis, optimo iure laudandus venit. Est tamen hoc loco attendendum, posse fieri, vt quis sapienter psallat & intelligibiliter, iuxta Psalms monitionem, qui tamen eorum quæ profert ore, nihil distincte intelligat: modo Deum iugiter habeant ante oculos, illique tota mentis acie intendat. Sit enim (verbi gratia) simplex aliquis aut idiota, qui Psalmos quidem memoriter edidicerit (quemadmodum facere solent Aegyptij monachi) vt Diuina carmina, & in quibus maxima contineantur summi Dei præconia: non intelligit tamen distincte Psalms verba, sed tantum nouit ex doctrina patrū, huiusmodi cantica, altissimas domini laudes & veneranda continere mysteria. Hanc autē ob causam, quoties Deo laudes magnas dicere gestit, cantica ista recitat, sciens quoniam in his laudes magnæ contineantur ab illuminatissimis Prophetis, & viris Deo plenis compositæ: cuiusmodi ipse intellectu rudis & hebes nunquam posset conficere aut proferre. Qui autem ista sic recitat, & licet quid dicat distincte non intelligat, tota tamen mēte Deum spectat, & quasi ante oculos Diuinę maiestatis consistens, eumque spectatorē, & laudum harum acceptatorem cōspiciens, sic illi offert quæ ore pronūciat quasi pretiosissima & ipsi acceptissima dona, hunc nihil dubito ego sapienter psallere. Quod enim ore sonat, hoc ipsum in corde habet, nimirum Deum & eius præconia: imò nec hoc dubito, huiusmodi Psalms & canticorum pronunciatōres subinde Deo sapientius psallere, quā plerique faciunt eorum qui singulos pene Psalms apices excusserunt & intelligunt. Atque hæc res magna debet esse consolationi Deo sacratis virginibus, quas ex patrum documentis, & traditione maiorum, videmus in sacris conuentibus decantare idioma Latino Psalmos, & alia omnia quæ ad Ecclesiasticum spectant officium: cum plerūque ex eis ne verbum quidem intelligant eorum quæ legunt ac canunt in templis. Quarum quidem virginum deuotum erga Deum obsequium, impudentes nonnulli homines plus sapere volentes, sapere oporteat, & in iudicando temerarij, velut stultum

Psalm. 58.
Psalm. 18.

Act. 1.

1. Cor. 15.

1. Thef. 4.

Matt. 24.

& vanum laborem irridere nō verētur, neque quid dicāt scientes, neque quid dānent intelligentes. E
 Quod si quis obiciat, quonam pacto fieri possit, vt huiusmodi sapiēter siue intelligibiliter psallāt, cum nihil eorum quā legunt intelligāt? Dicimus, vtique intelligere eos quod psallunt. Deum enim intelligūt, & in mente habent, cuius laudes se ore proferre cognoscunt, neque aliud mente tenent, q̄ voces sonant: tamen non distincte intelligant, quid verba illa sonent quā proferunt laudantes. Alio qui, quotusquisq; est etiam eorum qui optime latinum idioma callent, qui cum sacros Psalmos & Prophetarū oracula, aliāq; quā sunt ex sacris libris Ecclesiastico officio inserta, ex Ecclesiæ præscripto recitat, distincte omnia intelligat? aut quis illud ad prudēter sapienterque psallendum putet necessarium? Nā si hoc quis dixerit, nō video quomodo beatus Antonius, quomodo hoc vetustior senex ille Paulus, quomodo alij sancti eremitæ & anachoritæ sapienter potuerint in Psalmorū decantatione Deo psallere: quos nequaquam putamus singula penetrasse, quæ sunt in sacris libris mysteria. Huiusmodi enim viros arbitramur magis in primo illo supraposito sapienter psallendi modo fuisse exercitatos: tamen non sit dubitandum, Diuina dignatione plurimos etiam scripturarum difficles passus illis fuisse patefactos ad intelligentiā, quātum Domino placuit, & expedire visum fuit. Hæc autem pro simplicium cōsolatione sint dicta: minime tamen ad illorum excusationem qui sola verba recitare contenti, corde diuagantur per castra, ciuitates, & regna, imō & per vniuersi orbis latissima spatia, à Deo quem ore laudant, corde & mentē plurimum elōgati. Quibus recte illud cōuenit Propheticum, ex ore Domini: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. F
 Psalm. 29. Verū vltimo, Princ. popul. cong. sunt cum Deo Abraham. Huius versus potest, præter eam quæ in Matth. 15. Elucidatione posita est, etiā alia dari intelligentia, secundum quā principes populorum intelligantur ijde qui mox per Deos fortes, nempe sancti Apostoli: qui (sicut in præcedenti Psalmo. 44. constat) principes & reges populorum recte appellātur, eo q̄ regēdis & moderādis populis à Deo sint proposti. Hi autem principes populorum, iā congregati, iam simul collecti sunt, cum rege Messia Christo domino iam associati sunt, iam beatitudinis eius intra cælestem patriam sunt facti participes, & illic iam vehementer eleuati sunt, magnifice exaltati cum eo cuius gloriam in hoc mundo prædicauerunt. Aut ad iudiciariam potestatem, sanctis Apostolis vt principibus populorum cōcessam sermo referatur. Sunt enim Christo domino ad iudicium exercendum associati, & quasi assessores illius facti: quoniam sic mirifice eos ad tam sublimem dignitatem eleuare illi complacuit, vt sicut ipse super sedem sanctam suam residet, ita & illi sedent super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Et est hoc sane vtrumque, magni gaudij materia, & iusta ratio plaudendi manibus præ lætitia: siue quod iuxta priorem intelligentiam, iam isti sint introgressi ad Dominum, eiq̄ue in beatitudinis participatione associati (Spem enim dat nobis, quod & nos similiter illuc simus congregandi, qui obediētes fuerimus doctrinæ eorum: quomodo illi obediētur doctrinæ Domini, & ad ipsū collecti sunt) siue quod iuxta posteriorem intelligentiam, ipsi Apostoli Domino sunt in iudices & assessores sociati, Magnam enim hoc nostræ fragilitati prebet fiduciam, qui in illorum patrocinio confidimus. Cæterum quod sancti apostoli hæc diu appellentur, id non mirum videri debet, cum in lege veteri vel iudices solos inueniamus deos appellatos: & ex ore Domini didicerimus deos appellari, ad quos tantum sermo Dei factus est. Quanto magis ergo hi præcellentes Ecclesiarum principes, ad quos incarnati verbi sermo factus est, quibus in carne Deus ipse ore ad os loquutus est, deorum merebuntur appellatione honorari?

XLVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Svblimi contemplatione raptus propheta, et illuminatæ mētis oculo futura de edificatione Ecclesiæ sanctæ quasi presentia cōspiciens, in laudem diuinā erumpit, magnum Dominum clamās, et nimium laudabilem, in ciuitate quā contēplatur, magna totius orbis terrarū exultatione edificari: in cuius ciuitatis domibus aut Deū cognoscendum, sic vt etiā reges terræ à persecutione cessantes, imō de ea poenitentia agentes, sint congregandi pariter in fidem et ciuitatem regis magni, regis regum, et Domini dominantium. Atq; hæc quidē sex primis versibus. Hinc verò rursus cōsurgit in Dei confessionē: et quasi iā omnia impleta cōspiciens quæ ab antiquis tēporibus fuerāt patribus repromissa, sic magnifice gratulatur, et cōfitemur misericordias Domini, laudemq; eius immensam in omnes fines terræ, et iusta iudicia, ob quæ letari iubet fideles simul et generatim, et ponēs exhortationē ad vniuersos, vt cōfluāt ad sanctæ Ecclesiæ amplexus, eiusq; gloriā prædicent, posteris enarrent vniuersam quæ est de Deo Domino veritatem, et quod ipse director sit populi sui in æternum.

QVADRAGESIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Magnus Dominus, et laudabilis nimis.

Ere excelsus est Dominus Deus noster, & magnus in omnibus, magnus Dominus, magnus Deus, magnus rex: magnus in potentia, magnus in sapientia, magnus in bonitate, magnus in duratione, magnus in gloria, atque ita in cæteris omnibus quæcunque illi possunt attribui: & quemadmodum in omnibus præcellenter magnus est, ita est & in omnibus valde laudabilis: præcipue autem & singulari quodam modo in ciuitate sua, & in monte suo sancto, nempe fidelium Ecclesia: quæ per ipsum vt architectum est constructa & ædificata, in compaginatione spiritus sancti, ex

* in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.

A 2 Fundatur exultatione vniuersæ terræ:

* mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni.

3 Deus in domibus eius cognoscetur:

* cum suscipiet eam.

4 Quoniam ecce reges terræ congregati sunt: cōuenerunt in vnum.

5 Ipsi videntes, sic admirati sunt.

C * conturbati sunt, cōmoti sunt, tremor apprehendit eos.

6 Ibi dolores vt parturientis:

* in spiritu vehemēti conteres naues Tharsis.

D 7 Sicut audiimus, sic vidimus in ciuitate domini virtutum in ciuitate dei nostri: * Deus fundauit eam in æternum.

8 Suscepimus Deus misericordiam tuam:

* in medio templi tui.

eti, ex fidelibus hominib⁹, qui ciues sunt & domestici ciuitatis huius: quæ etiam quasi mons per fidem atque claritatem altus est, firmus & immobilis. 2. Fundatur autem ista ciuitas, & ædificatur velut à fundamentis, cum magno gaudio vniuersi orbis terrarum: omnibus qui in illa erunt cōdiuicadi gaudētibus, q̄ ciues futuri sint tā gloriosæ ciuitatis, & si quis requirat, * bi hæc ciuitas fundetur, & vnde ædificetur: * ecce mōs Sio iunctus cum lateribus Aquilonis: efficiūt ciuitatē istā, quā diximus magni regis, Iudææ & gētilitas, in vnā Christi fidē conueniētēs, Ecclesiam sanctam componunt. Ex his enim duobus populis, in vno angulari lapide Christo coniunctis, & super hunc vt vnicum fundamentum fundatis, ædificatur sancta Ecclesia, ciuitas Dei viuē. 1. Cor. 3. 3. Et licet olim in mundo existēs nō fuisset agnitus à mundo, nunc tamen in temporis plenitudine agnitus est Dominus Deus in domibus ciuitatis huius: in Ecclesijs particularibus (quæ per vniuersum orbē terrarum ædificatur, tanquam domus magnæ ciuitatis, id est totius vniuersalis Ecclesiæ) cognitus est vt verus Deus & Dominus, atque vt talis caput adorari: * posteaquam venit plenitudo temporis, quo ipsi complacuit per humanationem ad nos venire, ad suscipiendum hanc ciuitatem suam quando ei placuit fieri in similitudinem hominum, sicq; Ecclesiam sanctam suscipere inhabitandam, possidendam, regēdam, defendendam, promouendam, ad eum modum quo paterfamilias in domum suam adueniens, digno à familia honore suscipitur, & rex in suo regno agnoscitur, cum aduenerit ad suscipiendum illud. 4. Ecce enim reges & principes orbis terrarum, vnā cum subiectis sibi populis, iā cōgregati sunt vnanimēs, iā pariter conuenerunt & cōadunati sunt in vnum, vno corde & animo suo, colla submittere parati iugo fidei, & in Dei nostri ingredi ciuitatem, Ecclesiasticę quæ vnitatis fieri participes. 5. Modus autem cōuersionis eorū hic fuit: quoniam videntes signa & prodigia mirabilia, quæ Dominus per suos ministros sanctos Apostolos operabatur, cum illi placeret Ecclesiā edificare, sic mirum in modum admirati sunt, de rebus tā stupendis & insolitis, tā in verbo q̄ in opere, quæ per homines infirmos fieri videbant, simul & de mirabilibus illis quæ hi ex ore Dei annunciabant: * & contemplatēs veritatē fidei atq; virtutē Dei, cōturbati sunt intra semetipsos, q̄ sanctum Dei nomen ante veritatis agnitionem ita impietatis viribus oppugnassent, sintq; ad poenitentiam commoti salubriter: ita vt quasi timor & tremor in eos irruerit pro horrore patratæ pristinæ impietatis suæ. 6. Apprehendit quoq; eos dolor vehemens cōuersionis & poenitentia, quasi admodum parturientis: qui & maximus est, & tamen admodum utilis, vtpote per quem homo in vitā spiritualem regeneretur: * in spiritu violento & valido tu Domine contriuiisti diuitias & superbiā gentium atque populorum: in magna virtute & efficacia, illos ab infidelitate & vitijs suis auersos, ad te fecisti conuerti, eosque tibi potenter subiugasti. * Insuper & gentium idola ex auro nobili (cuiusmodi à Tharsis per naues afferebantur) facta, itē & auro multo ac preciosis ornatibus onusta, ad modum nauium ex Tharsis aduehentiū multas diuitias tu cōtriuiisti & confringi fecisti, per virtutē & efficaciam spiritus tui sancti: qui per os sanctorum Apostolorum tuorum magno impetu flās, illa de sua gloria deturbauit, & prostrauit in terrā. 7. Ecce domine iā vidimus impleta omnia, quæcunq; prædicta audiimus in lege & prophetis de tēpore aduētus tui & ædificationis nouæ Ecclesiæ tuæ: & sicut audiimus ea ventura, ita iā in temporis hac plenitudine datū est nobis ea impleta conspiciere in Ecclesia sancta, quæ est ciuitas illa quā iā diximus magni regis cælestium exercituum, & ciuitas Domini Dei saluatoris nostri: * quā edificauit velut à fundamentis, quamq; stabiliiuit, & in soliditate sua cōstituit super firmissimam petrā, ipse Deus & nō homo: ita vt in sempiternum nō possit cadere neq; deficere (aduersus quā nec portæ inferi possent præualere. 8. Misericordiā tuā, o Deus, quā Abrahæ & patribus certissima fide promissam, antea cæcis sæculis maximo desiderio expectauerant, & pro qua ita vehementer suspirauerant patres nostri, hanc nos impletam suscepimus, hanc nos reali adimplerone vidimus exhiberi: * in medio Ecclesiæ, quæ est sanctum templum tuum, ita vt iam quasi in medio: exposita sit omnibus in tua misericordia, quicunque per fidem intra hoc templum fuerint, sitque in commune omnibus absque personarum

Philip. 2.

Matt. 16.

9 Secundū nomen tuū
Deus sic & laus tua in
fines terræ:

Pfal. 112.

* iustitia plena est dex-
tera tua.

Matt. 25.

10 Lætetur mons Sio,
& exultent filie Iudæ:
propter iudicia tua do-
mine.

1. Cor. 3.

11 Circundate Sio, &
complectimini eam:

* narrate in turribus
eius.

12 Ponite corda vestra
in virtute eius: & di-
stribuite domos eius, vt
enarretis in progenie
altera.

13 Quoniam hic est
Deus Deus noster in
æternum & in sæculū
sæculi: * Reget nos
in sæcula.

Pfal. 99.

Pfal. 22.

Ioan. 10.

narum acceptione propofita, quicunq; per fidem eius voluerint parti-
cipes fieri, neq; quifquā excludatur ab ea, nisi qui feipsum excluderit.
9. Et pro tanta tua misericordia sic in medio templi tui exhibita, tu es
o Domine Deus summa & immensa laude vere dignissimus. Quemad-
modum enim nomen tuum magnum est, gloriosum, incōprehensibi-
le, & ineffabile: ita & laus tua o Deus magna est, & gloriosa nimium:
incōprehensibilisque & ineffabilis, per vnuerfos fines terre: quoniā à
folis ortu vsq; ad occasum, sicut magnum est nomen tuum in omni-
bus gentibus, ita & laus tua maxima est, quā nullus sufficiat explica-
re: * specialiter verò laus tibi cōuenit de tua admirabili & æquissima
iustitia, qua plena est dextera tua: quoniā videlicet in summa iustitia
omnibus facis remunerationem, esque in retribuendo æquissimus,
vniciuique reddens secundum opera sua. 10. Lætetur proinde, & merito
gaudeat sancta Ecclesia, & fideles quique qui per confessionem fi-
dei habitāt in ea, propter æquissima & iustissima iudicia tua, quibus
tu agis omnia, & iudicas de omnibus, vniciuique reddens secundum
proprium laborem & opera: ita infallibili æquitate, vt neminē sis pro-
merito bonis actionibus premio fraudaturus, neque ecōtrario quem-
quā sis cōtra merita indignum preminaturus. 11. Circundate, o fideles
animæ ciuitatem regis magni istā beatā, de cuius edificio multa dixi-
mus, & amorosis amplexibus cōplectimini eā: nimirū in qua sola, so-
lus esse vobis poterit, & à qua omne bonum procedit: ei que sic adhe-
reatis fidei firmitate & charitatis dulcedine, vt nunquā vos patiamini
ab eius auelli amplexibus: * proclamate quoque, o amatores ciuitatis
huius, laudes & bona eius palā in turribus eius: & super tecta, in pro-
patulo, præconizate eius gloriā, vt ad eius amorem & amplexus etiam
exteros conuocetis. 12. Firmate corda vestra in spiritu sancto, qui est
virtus ciuitatis huius: & in hac eius fortitudine, secura ponite, & quasi
firma collocare corda vestra, semper in eius fortitudine & auxilio cō-
fidentes, in cuius virtute etiam maxima quæque poteritis, * & domos
eius distribuite, Ecclesias particulares in populis & gentibus consti-
tuite, ita vt generationibus sequentibus enarretis, atque ita semper
cōsequenti ordine de progenie in progeniem, de generatione in ge-
nerationem, narrent alij alijs, priores suis posteris. 13. Quod hic ipse
quem diximus, dominus & rex magnus, ædificator & susceptor ciui-
tatis sanctæ, sit verè Deus omnium, & specialiter Deus noster, Deus
fidelium suorum: neque id solum ad tempus modicum, quemadmo-
dum reges huius mundi reges sunt temporarij, quorū regnum trāsit
& deficit quā velocissime, sed Deus æternus in sæcula sæculorum,
sine fine regnum tenens: * & ipse est, qui nos populum suum & oues
pascuæ suæ: id est, sibi credentes) reget, pascet, deducet, & dirigit, qua-
si pastor bonus & pater misericors, in sempiternum nunquam abie-
cturus à se curam fidelium seruatorum suorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVII.

Versu 2. Latera Aquilon. ciuit. reg. mag. Per latera Aquilonis recte intelliguntur populi gentiū,
qui sunt quasi in circuiu Sion, & velut à lateribus terræ promissionis: quæ in medullio ter-
ræ fertur posita, ac proinde quæ circumiacent necesse est ad latera esse locata. Deinde, quia à Iudæa
cepit Evangelica prædicatio, per quam Ecclesia sancta fuit ædificata, atque hinc deriuata est in ge-
tes per circuitum, etiā hac cōsideratione, nō inepte populos gentium latera appellabimus, cōpara-
tione ad Iudæā in qua Sion posita est. Vnde Esaias Propheta alloquēs in spiritu Hierusalem, ait, Filij
tui de longe venient, & filia tuæ de latere surgent: loquens indubie de cōuersione populi gentium,
quemadmodum ea quæ antecedunt atq; sequuntur aperte demonstrāt. Quod autē latera Aquilo-
nis hic dicantur potius, q̄ orientis aut meridiei, propter frigus iniquitatis & idololatriæ (quod in lo-
cis gentium abundabat plurimum) dictum videtur. Vnde & diabolus per Aquilonaris regionis prin-
cipem significatur, de quo apud Esaiam legimus, q̄ sedem suam in Aquilone ponere & in lateribus
Aquilonis sedere elegerit. Sedebo (inquit) in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Et frequen-
ter de hac Aquilonari parte apud Prophetas mala proferuntur. Cuiusmodi est illud Hieremix, Ab
Aquilone pandetur malum: & alia pleraque huiusmodi. Alioqui non minus ad orientem aut meri-
diem populi gentiū idololatriæ dediti erant, quā in quā Aquilonarem plagam demoraban-
tur, si tantum localem situm attendimus. Necesse est ergo, vt secundum mysticam intelligentiam
ista Aquilonis latera prædicto modo accipiamus. Itaque, non solus mons Sion ciuitas est magni re-
gis illa, de qua hic tam gloriosa loquitur Propheta: sed mons Sion coniunctus cum lateribus A-
quilonis, populus Iudaicus cum inhabitatoribus laterum Aquilonis, cum populis, qui prius subdi-
ti fuerant principi Aquilonis, cum populis frigori, idololatriæ & omni malitiæ ante subiectis, pari-
ter ciuitatem magni regis componunt. Et erat quidem ante hanc duorum populorum cōdifica-
tionem

Esaiæ 60.

Esaiæ 14.

Hierc. 1.

tionem cepta fundari huius ciuitatis pars altera, quæ erat Iudeorum Synagoga: verum id exultatio-
ne tantum erat partis terræ, nempe solius Iudææ. Neque enim nisi in Iudæa, tum tēporis noscebatur
Deus. Postea verò quā istam vnā ciuitatem sic ex exultatione maxima vnuerfa terræ: quoniam iam ad omnes
Deo placuit ædificare, factum est hoc exultatione maxima vnuerfa terræ: quoniam iam ad omnes
absq; discretionem participatio salutis deriuabatur, Apostolica prædicatione in omnem terrā exuna-
te. ¶ Versu 3. Deus in dom. eius cogn. &c. Quomodo ciuitas quælibet ex pluribus domibus ædifi-
catur, in Ecclesia vnuerfali ex particularibus Ecclesijs confurgit atque componitur: tametsi recte
etiā tota vnuerfalis Ecclesia nonnunquam domus Dei appelletur, quemadmodum Paulus ait, do-
mum Dei esse Ecclesiā. Recte enim & domus & ciuitas, domus enim patrifamilias cōpetit: Ciuitas,
potius regi: Dominus autem noster, & paterfamilias, & rex solet nominari populi sui. Possent autē
per domos intelligi etiam singulæ fidelium animæ, in quibus Deus quasi in domibus suis inhabitat.
Quod autem cognoscendus sit Deus cum suscipiet ciuitatem, ideo dictum videtur, quoniam ante-
quam veniret dominus rex noster in ciuitatem hanc suam, antequam veniret eam suscipere, & quasi
in possessionem atq; regnum suum vindicare, nō agnoscebatur in populis, neq; honore debito co-
lebatur: sed blasphemabatur magis per idololatriā, & omnis generis mala, quibus plenus erat mū-
dus, & summe inhonorabatur Deus. Vnde & Ioannes dicit in Euangelio, In mundo erat, & mundus
per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Verum postea quā placuit ei venire secundum
similitudinem carnis in ciuitatē suam, ad eā suscipiendā, suæ possessioni restituendam, iam agnitus
est in populis, & debito susceptus honore ab omnibus quotquot ad vitam fuerant præordinati: de
quibus subsequenter Ioannes ait, Quotquot autem receperunt eum) nimirum in propria venien-
tem) dedit eis potestatem filios Dei fieri. Nam quod præcessit, in propria venit, & sui eum nō rece-
perunt, ad eos spectat qui de domo diaboli sunt & Synagoga eius, nō de domibus ciuitatis sanctæ.
Propter quod etiā signanter dictum est, Deus in domibus eius cognoscetur, nempe in domibus ci-
uitatis huius regis magni. Habet enim & diabolus domos siue Synagogas suas, sed in illis nō agno-
scitur Deus, donec illius domus permanent. Potest autē ad pleniorē huius verficuli intelligentiā,
regis terreni & ciuitatum quæ sub eo sunt, fieri apta comparatio, ad regem istum celestem & sanctā
eius ciuitatē. Nam sicut rex prius quā regnum suscepit iuxta ritum debitum, & iura patria, prius-
quā ciuitates in suā fidem, possessionem, tutelā, defensionem suscepit, non agnoscebat vt rex, neq;
penitus honorem illi regium homines impendunt. Cū verò ille aduenerit cui regnum cōpetit, in
ciuitates regni sui, casq; ingressus suscepit (vt prædictum est) in possessionem, fidē atq; defensionē
suam, tum vt rex cognoscitur, tum in honore debito ab omnibus bonæ obedientiæ subditis agno-
scitur. Sic sane dominus rex noster, antequā venisset in mūdum, erat quidem vere mundi dominus,
& omnium mundi partium rex erat verus & imperator, quoniā per ipsum facta fuerant omnia: nō
est tamen agnitus vt rex & Deus ab hominibus, qui in mundo inhabitabant, neque regium illi ho-
norem voluerunt impendere: sed inuisibilis imperatoris loco, visibilem & corruptibilem creaturā
coluerunt cōmutantes (iuxta Apostoli verbum) veritatē Dei in mendacium, & gloriam incorrupti-
bilis Dei in similitudines creaturarum, quibus maluerunt seruire, q̄ creatori, qui est benedictus in
sæcula. Verum vbi in carne adueniens similis nobis apparuit, seque ipsum præsentem in carne mon-
strauit, in similitudinem hominum factus, habitūq; inuentus vt homo, Ecclesiam cōgregans, & æ-
dificans ex omnibus populis, tum agnitus est vt rex, Dominus, & Deus verus, ab omnibus quotquot
vere sunt de ciuitate & populo eius: etiā si plurimi adhuc filij Belial, & de ciuitate diaboli reculent il-
lum vt verum Regem cognoscere, donec manum eius violentam in sese perferentes, cogantur cō-
fiteri nolentes, quod modo cōfiteri renuunt. ¶ Versu 4. Quon. ecce Re. ter. cong. sunt, &c. Nemi-
nem turbet confusio temporis, quæ in his versibus conspicitur, cum versu secundo dicitur tempore
præfenti, fundantur: deinde versu tertio, cognoscetur tempore futuro: hoc autē quarto versu ac
sequentibus, tempore præterito, cōgregati sunt, &c atq; iterum post, versu sexto, cōteres. Hęc enim
temporum mutatio, ex libertate est in spiritu contemplātis, quæ temporis differentias solet plerū-
que confundere. Quæ verò hic dicuntur de Regum commotione, conturbatione, dolore atq; tre-
more, tametsi in Elucidatione vertantur ad partem meliorem, ad salutarem videlicet commotionē
penitentiæ, licebit tamen etiam in malam partem nihilo forte incommodius exponere, de commo-
tione scilicet persequutionis maximæ, quam contra Christi nomen præ ira & furore excitauerunt
in primordijs nascentis Ecclesiæ, rectores populorū: tametsi illorum potestas ac seua rabies, tādē
spiritus violentia deuicta fuerit atque contrita. ¶ Versu 6. Ibi dolores vt parturientis. Secundum in-
telligentiā, quæ in Elucidatione ponitur, notandum est, dolorem penitentium recte comparari
cum dolore parturientis. Est enim dolor parturientium vehemens quidem vsque dum foetus egres-
sus fuerit, post verò in gaudium commutatur: & cum sit breuis, multam tamen adfert vtilitatem,
vt pote postquam foetus viuus egreditur, & per quem inter viuentes proles generatur. Atque ita &
dolor penitentium nunc quidem magnus & vehemens est, & multæ afflictionis, propter quod alio
Psalmo de huiusmodi dicitur, Euntē ibāt & flebant: veruntamen breuis est, & fructum multo ma-
ximum parit, vt pote per quem homo regeneratur, & denuo nascitur, ex filio iræ & mortis factus
filius gratiæ & vitæ, ex filio diaboli filius Dei. Est quidē penitentiæ tempus, breue admodum: quod
verò inde consequitur gaudium, æternum est: iuxta illud Apostoli, Id quod in præfenti est momen-
taneum, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternum pōdus gloriæ operatur
in nobis. Et quomodo (iuxta verbum domini) partus lætitiæ omnem qui in parturiendo fuerat do-
lorem facit obliuisci: sic & consolatio quæ subsequitur, partim quidem in præfenti tempore, maxi-
me

Pfal. 75.

1. Tim. 3.

Ioan. 1.

Ibidem.

Ibidem.

Rom. 1.

Philip. 2.

Pfal. 123.

2. Cor. 4.

quiparant: mox ad illorum infelicitatem & vanitatem rediens describendā, quos per vias suas malus dicit ad infernum deducendos, & a morte deuorādos, iustisq; velut scabellum subijciendos, & omni destruendos auxilio. Versu autem decimosexto, ab hac miseria se fore liberum confidenter pronunciat, ac de iniquitate calcanei nihil sibi male conscius sub sua persona indubie & alios sui similes, id est fideles & iustos animare volens, ne supra explicita debeant metuerē supplicia, simulq; exhortationem facit iustis omnibus, ne magnificentiam quam vident in impio temporalem prosperitatem, ex consideratione eius, quae post subsequutura est, aeterna egestate & miseria: eo quod neque secum deferet rerum suarum aliquid, neque lumen sit vltra in sempiternum visurus, coniectus in exteriores tenebras. Rursumq; illud quod versu duodecimo de humanae naturae indigna à semetipsa vilificatione & conculcatione dixerat, velut rem abominabilem nunquam satis dolendā, replicans, ita terminat Psalmum optimis considerationibus admodum fecundum modo spiritalem consequatur lectorem. Nam prudentibus seculi, aut mundi sapientibus, veniē magis videbuntur, quae aduersus illorum pessimas affectiones cum grandi terrore proponuntur.

QVADRAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1 Audite haec omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem.
- 2 Quique terrigenae & filij hominum: simul in vnum diues & pauper.
- 3 Os meum loquetur sapientiam: * & meditatio cordis mei prudentiam.
- 4 Inclinabo in parabolam aurem meam: * aperiam in psalterio propositionem meam.
- 5 Cur timebo in die mala: * iniquitas calcanei circumdabit me.
- 6 Qui confidunt in virtute sua: * & in multitudine diuitiarū suarū gloriantur.
- 7 Frater non redimit * redimet homo: * & non dabit Deo plactionem.

Haec quae ego loquar: audite vniuersi populi: vniuersi habitatores orbis non solum auribus corporis suscipite, sed etiā cordis auditu interius percipite, intra peccatoris arcana & secreta cordis ea condituri. Erūt enim quae sum dicturus, vniuersis ad bene beateque viuendum, & salubriter moriendum vehementer conducuntia. 2. Audite (inquam) quicumque ignobiles de terra nati homines, & omnes filij hominum, siue plebei, siue nobiles, pariter absque discretionis diuites & pauperes, pusilli & magni, & cuiuscunque sitis conditionis. Aequae enim quae sum dicturus cōducent omnibus, neque minus sunt vt audiantur, diuiti q̄ pauperi, nobili quā ignobili necessaria. 3. Ecce loquar ego per os meum verba sapientiae, per quae in rebus quae supra hominem sunt instruat quiscūq; attenderit: * & ex multa ac profunda meditatione cordis mei ego loquar doctrinā prudentiae, per quam in agendis instruentur omnes qui attentis auribus perciperint eam. 4. Quae autem loquar, non à me ipso loquar, sed applicabo prius auditum cordis interius doctenti per aenigmata quasi in parabolis, quasi per velamen: cuiusmodi est eruditio omnis interior ex Deo, quae in hac vita mortali suscipitur: * atque vbi ex vnctione interiori accepero, tum demum proponam quod proponendum fuerit problema meum, aut aenigma, aut eruditionem quam voluero, in cantico Psalmi, quod decanto in instrumento Psalterij. Nam est haec voluptas cordis mei, in cantico Psalterij apertius proponere vtilitati hominum, quae ego ex interiori alloquutione quasi parabolas, quasi per speculum in aenigmate, accipio. 5. Propositio autem quam propono, haec est: quidnā sit ipsum, ob quod merito & iusto timore timere debeat homo in die mala, in die mortis atque iudicij Dei: hanc propositionem, quasi basim & cardinem totius mei cāctici propono, circa cuius dissolutionem totus mei cāctici discursus versabitur: * cui quidem propositiōni respondere cupiens, illud in primis assevero, quod iniquitas qua homo proximum suum circūuenit & supergreditur, quasi calcaneo ipsum supplantans, ipsa est quae hominem circumdabit in die mala, & in nouissimo cōprehendet, constringet, & obligabit in damnationem: ac proinde, eadem ipsa est propter quā in die mala merito debeat homo timere. 6. Huiusmodi autem sunt, qui stultā & vanā fiduciā habent in potentia & fortitudine sua, atque eorum quos sibi habent subiectos: per quam nimia potentiam fit, vt neminem metuentes, audacter conculcent, opprimant, & supplantent proximos suos: * & qui vana exultatione laetantur, & gloriantur in abundantia substantiae diuitiarum suarum: per quam vanam confidentiā, stulte existimantes neminem sibi posse resistere aut contradicere, audent nequiter pauperes & inferiores suo calcaneo cōterere: hos (inquam) iniquitas calcanei circumdabit, & his in die mala est metuendum. 7. Huius autem rei causam (id est, quare huiusmodi in die mala sit timendū) facile aduertimus, si illius dici distinctionē diligētius cōtemplemur. Ecce enim in die illa, ne frater quidē fratrem poterit redimere, & de angustijs atq; poenis maximis (quibus tū opprimētur illi, qui nūc alios suo calcaneo conculcāt) liberare: * & quomodo vllus alius hominū huiusmodi poterit redimere? Nam cum frater nō possit fratrem redimere, quis alienus id poterit: * & nō poterit huiusmodi proximorum supplantator, quan-

- A 8 Et precium redemptionis animae suae: * & laborabit in aeternum, & viuet adhuc in finem.
- B 9 Non videbit interitū cum viderit sapientes morientes: * simul insipiens & stultus peribunt.
- C 10 Et relinquent alienis diuitias suas: * & sepulchra eorum domus illorum in aeternum.
- D 11 Tabernacula eorū in progenie & progenie. * vocauerunt nomina sua in terris suis.
- 12 Homo cum in honore esset, non intellexit: * comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

quantumuis diues aut potens, quicquā tunc dare Deo, quo ipse irā placet, aut manus effugiat: imō neque frater quicquā inuenire pro eo poterit, neque vllus hominum, quo tūc ira Dei placetur, & ipse à manibus iudicis tremendi redimatur, in quas incidit mortuus in iniquitate sua. Horrendum enim est sic incidere in manus Dei viuētis: & his qui sic in eas incidunt, meritū est in die mala timendum. 8. Et nō poterit offerre aut dare Deo vllā rem, per quā possit redimere animā suā de manibus eius, & de sententia ac poenis grauissimis, in quas incidit per iniquitatem suā. * imō laborabit feretque grauiā, & cruciabitur in secula saeculorum, absque cessatione aut fine, in tormentis sempiternis: & quanquā in aeternis cruciatibus sic laborabit, non consumetur tamen, nec deficiet in sempiternū, neque mortem quaerens inueniet eā: sed in sempiternum permanebit in substantia, vt imperpetuum crucietur in poena: neq; vnquā per cruciatum deficiet à substantia, vt perpetuo ferre possit tormenta. 9. Miseri autem huiusmodi supplantatores nō respiciunt neq; attendunt ad interitū istum aeternū, qui eos manet: istā sempiternā mortem quā experientur, nō habēt ante oculos, cum vident etiā sapientes & bonos viros morientes. Putāt enim, cum etiā bonos & sapientes cōspiciunt morientes, q̄ omnium sit equa cōditio, & aequalis sit mors omnium: & arbitrātur hac ratione, quod nihil amplius sit praemij bonis q̄ malis, eo q̄ ad nihil attendāt nisi quod vident oculis corporis, neque sciunt ad ventura respicere, sed tātum in praesentia defigunt oculos: * scire autē hos oportet, q̄ pariter & insipientes atque increduli (qui credunt nō esse vitam post hanc vitā, neq; bonis, neque malis dignam remunerationē) atque etiā stulti & vani homines (qui licet credere se dicāt, tamen factis negāt, & re ipsa ante oculos se nō habere monstrant) hi, in quā, pariter in perditionem ibunt per insipientiā & stultitiā suā, cum per mortem à corpore abscesserint. Aequa enim vtriusque horum erit portio. 10. Ipsi autem in perditionē aeternā hinc abeuntes, diuitias suas (propter quas cōquirendas & coaceruandas in perditionem & damnationem proiecerunt semetipsos) cogentur alijs relinquere, à quibus iā per mortem sunt prorsus facti alieni: ita vt nullo auxilio, nullo suffragio, ab eis valeat vltra adiuuari: frequenter etiā prorsus alienis secundum sanguinē & cognationē, dum ignoti & extranei eorū substantiā diripiunt, vbi vel heredes defuerint, vel defraudari eos cōtigerit: certē ipsi nunquā vltra post abscellum, coaceruatis fruentur diuitijs: * & nō redibunt amplius de sepulchris, in quibus eorum corpora posita fuerint, vt recipiāt relictas diuitias: sed in eis permanebunt quasi in domibus suis & mansionibus hereditarijs resoluēdi in cinerem atque putredinem, donec veniat consummatio saeculi, & tempus generalis resurrectionis omnium: * loca etiā inferni, in quo sepulchra sunt animae eorū, domus illorum erunt in sempiternum, & quibus nunquā emigrabunt. 11. Domus autem & habitacula quae edificauerāt sibi super terrā (quae tamē ipsi nō nisi vt tabernacula breui transcurso in habitare permisi sunt) permanebunt & perstabunt in plures generationes, & inhabitabunt in eis posterī, cū ipsi qui ea edificauerūt in sepulchris suis delitescant: nomina sua magna & solemnia facere studuerunt in terris, suorum nominum appellationes indētes edificijs atq; possessionibus suis: à suis nominibus illa appellātes, vt sic nomen suum immortale redderēt. 12. Sic misere se ipsos miseri homines per sua vitia perdunt & proijciunt, nō attendentes ad dignitatē cōditionis suae, sic sibi falsam nobilitatem & dignitatē quaerūt, postquā verā quae in ipsis est proiecerūt. Cū enim à Deo in magno honore & magna gloria essent creati (nimirum ad imaginē & similitudinem dei creatoris sui: similes angelis quātum ad rationalis animae, quae in ipsis à Deo infusa est, dignitatē secundum quā etiā immortales sunt, & Deiformitatis atq; Dei filiationis capaces) nō intellexerūt honore in quo eos posuit Deus, neq; cognouerunt gloriā in qua cōditi sunt ab illo: * sicque obliti suae dignitatis, cōparauerunt, aequauerunt, & assimilauerunt semetipsos iumentis irrationalibus: facti sunt similes equis & mulis in quibus nō est ratio vel intellectus: dum nō secundum spiritus ductū, sed secundū carnis cōcupiscētias bestiarū more, feruntur in sola tēporaria & terrena: nō attendentes nisi ad ea quae sensibus exposita sunt temporaria, aeternorum (quod sensibus non pateant) prorsus nullam habentes considerationem: quemadmodum irrationalia bruta,

Psal. 84.

1. Thef. 4.

Heb. 12.

Titum 1.

Lucā 16.

Psal. 31.

Ioëlis 1.

13 *Et ecce via illorum scādalum ipsius:*

* *Et postea in ore suo cōplacebunt.*

14 *Sicut oves in inferno positi sunt:*
Apoc. 20. * *mors depascet eos.*
1. Cor. 6. * *mors depascet eos.*
Plal. 149.

15 *Et dominabūtur eorum iusti in matutino:*

1. Cor. 4.

* *Et auxilium eorum veterascet in inferno & gloria eorum.*

Iob 17.

16 *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferni:*
* *cūm acceperit me.*

17 *Ne timueris, cūm diues factus fuerit homo:*
* *Et cūm multiplicata fuerit gloria domus eius.*

18 *Quoniā cūm intērierit nō sumet omnia:*

Iob 1.

* *neque descendet cum eo gloria eius.*

Luca 12.

19 *Quia anima eius in vita ipsius benedicetur:*

Luca 6.

* *confitebitur tibi cūm benefeceris ei.*

ta, non nisi in praesentia respiciunt exposita sensibus: *Sunt etiā in hoc E
similes facti iumentis insipientibus, q̄ sicut cōputrescunt & scēdantur
iumenta in stercore suo, sic & hi infēditate concupiscentiarum sua-
rum & sordibus peccatorum semetipsos defēdant, & cōputrescunt
ac misere cōsumuntur in eis: & quēadmodum iumenta per omnia du-
ctum sequūtur sensus appetitus, ut pote superiorē nō habētes ratio-
ne: sic & homines isti carnis affectū sequūtur, frustra reclamāte ratio-
ne, secundū quā, appetitū sensuale frānare debuerunt. 13. Hęc est via,
hic est modus operationis & vitę ipsorum, in omni irrationalitate &
sensualitate, pecudum more, quę ipsi erit in scādalum & ruinā sem-
piternā, nimirū causā iustę condēnationis eorū, per quā precipites da-
būtur, & ruēt in pfundū inferni: * & posteaquam ita suā iniquitatis &
iniustitię viā cucurrerint, posteaquā suas prauitates bene perfecerint,
adhuc in ore suo seipsos iactitant atque collaudant, quasi re bene ge-
sta: propter impēnitentiā & obstinationem, in malitijs suis gloriātes,
atq; seinuicē etiā in malefactis cōmendātes. 14. Propter hoc in infernū
detrudentur & cōcludentur, ut eca sint diaboli, & ignis æterni, quo-
modo oves occisionis in stabulis ponuntur, & conclusę seruantur, ut
maçtētur atq; edātur: * illic autē non ipsi pascētur, ut in mundo pasti
fuerāt terrenarū rerum abundātia: sed ecōtrario depascētur, vorabun-
tur, & cōsumentur à morte sempiterna, comedentque eos damnatio,
mors & diabolus: morte æterna mordebūtur, atque cruciabuntur in
sæcula. 15. Iusti autē quos hęc suo calcaneo oppresserunt, accipiēt su-
per eos dominiū & exaltationē, etiā iudices cōstituti impiorū oppres-
sorū suorū, habētes in manibus suis gladios ancipites, ut faciāt vnā
cū domino suo iudiciū cōscripū in eis: ita (inquā) dominabūtur eorū,
tunc cūm exortus fuerit post tenebras huius temporis dies domini
clarus & lucid⁹, qui illuminabit abscondita tenebrarū, & occulta pro-
ducat in lucē: quemadmodū fieri solet, cū post tenebras, matutino tē-
pore, solis fulgor aduenerit: * & auxiliū eorū omne quod à gloria sua,
potētia atque diuitijs habuerāt super terrā, auferetur, atq; deficiet ab
eis in inferno positis: neq; vlla res erit, quę ipsi possit vltra ferre auxi-
liū, vbi semel in hunc lacū descenderint, in quo nulla est redēptio. 16. G
Quāquā autem ita sciā impios homines in has deuēturos esse misē-
rias, spem tamen firmā habeo in Dei misericordia, & bonę cōscientiæ
testimonio securus, q̄ meā animā liberabit Deus de manu inferni, &
saluabit de potestate mortis atq; diaboli: * tūc cūm ei placitum erit su-
scipere me ex hac vita corporis, & accipere à me spiritū meum. Firmis-
sime enim cōfido, q̄ cūm illi placitum fuerit me trāsferre de vita hac
mortali, nō patietur animā ferui sui venire in loca tormētorum depu-
rata impijs: sed in locum gaudij æterni magis trāsferet seruos suos. 17.
Te verò moneo, quisquis iustitiā diligis, & oppresiones forsitā ab im-
pijs sustines, ne timeas, neq; admireris quasi magnū aliquid, neq; cō-
turbēris p hoc, si videas quēpiam tēporaliter diuitem factū abundare
rebus omnibus tēporarijs: * & ne magni æstimes, cūm videris gloriam
domus eius (id est, diuitias, possessiones, familiam, & honores ipsius)
multiplicatam esse, aut creuisse vehementer: cum multis diuitijs vide-
ris abundantem, aut multis ornatum honoribus, & alijs huius mundi
prosperitatibus affluentē. 18. Ne magni hęc æstimes (inquam) quoniā H
omnia hęc quę vides, necesse erit illum velit nolit, in hoc mundo re-
linquere, cūm per mortem emigrabit anima è corpore: neque poterit
quicquā eorum secum deferre, quę hęc possidet: sed quēadmodū nu-
dus ex vtero matris egressus est, ita & nudus reuertetur in terrā, descē-
detque in infernum: * neq; poterit cum eo descendere, siue secundum
corpus in sepulchrum, siue secundum animā in infernum gloria huius
sæculi, neque substātia, neque possessiones, neque honores, neque fā-
ma, neque potestas, neque aliud quicquā eorum in quibus fuerat in
vita sua vane gloriatus. 19. Quoniā quidem benedicet animę suę in vi-
ta sua, blādiatur animę suę, & inuitabit eā, iubebitque comedere, epu-
lari, bibere, atq; deliciarī in parta diuitiarum abundātia: * suscipiet etiā
ab alijs sibi similibus benedictiones, id est, adulationes & blandas
assentationes, quēadmodum facere solent parasiti diuitibus: & bene-
dicēt eis omnes homines: * confitebitur tibi, & laudabit te quisquis es
qui illi benefeceris: tantum laudem & cōmendationem, vel solo ver-
bo gratiarum actionē accipies, quisquis es qui illi vel vllius muneris
do-

A

20 *Introibit vsque in progenies patrum suorum: vsque in æternū nō videbit lumen.*

21 *Homo cū in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

B

donatione, vel obsequij exhibitione, impenderis beneficium. Putant enim ob gloriam diuitiarum suarū, omnia sibi velut debita esse: propter quod magnum putant, si vel gratias agant p accepto beneficio. 20. Licet autem nunc in hac vita sic floreat impius, veniet tamen tempus mortis eius, quando apponetur ad patres suos, & accedet ad illos in infernum: quorum in vita imitatus est prauitates: * quando etiam patri suo diabolo & angelis eius in tormentis associabitur: * ac tunc quidem in tenebras exteriores conijcietur, in caminum ignis, vbi in æternum lumen non videat glorię Dei: sed in sempiternis degat tenebris atque horroribus, in damnatione æterna. 21. Concludens hunc meę propositionis tractatum & Psalmum, illud gemēs repeto, quod non attendentes homines ad honorem & nobilitatē conditionis suę, seipsos nimium deiiciunt, dum se misere æquiparant, & similes faciūt bestijs rationis expertibus, & illis se per carnis concupiscentias & rerum temporalium auiditatem assimilant, suę dignitatis nullam habentes rationem. Hęc etenim res est, propter quam merito in die mala timere oporteat. In huius rei consideratione, vera est sapientia & prudentia, quam ab initio pollicitus sum docere omnes attendentes meo cantico.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVIII.

Versu secundo, Quique terrigenę & filij hominum. Inter duas illas copulatiua cōiunctione iunctas particulas, nempe terrigenas & filios hominum, ex Hebræo apparet talem esse differentiam ut primum plebeios designet & ignobiles, quos etiam ethnicorum literę, terrę filios nonnunquam appellare solent, quasi nulla natiuitatis suę origine insignes: secundum verò nobiles & egregios, insignibus ortos natalibus. Aut ut primum ad malos & terrenos homines, secundum verò ad bonos, & secundum rationem bene viuentes referatur. Nam in Hebræo priore loco dicitur, Filij Adę: secundo autem filij Ipsi. Recte autem ad auditum horum quę in Psalmo isto proferuntur, omnes conuocat cōiunctionaturus Propheta. Nemo enim est siue diues, siue pauper, nobilis siue ignobilis, ad quem non ista attineant. Versu 4. Inclino in parabolam aurem meam. Per parabolam in Elucidatione intelleximus doctrinā, quam interius magisterio Dei cordis aure accipimus: quę propter obscuritatē donec non facie ad faciem cōtemplamur quod discimus, sed tantum per speculum videmus in ænigmate, nō male prouerbium, similitudo, aut parabola dicitur: quam uis alij ob hoc putent diuinā sapiētiam dici parabolam siue prouerbium, quod sapiētia Dei est stultitia huius mundi. Quasi enim in prouerbium & in derisionem sunt carnalibus & mundanis hominibus, quę docet interior spiritus vnctio: iuxta quod Paulus ait, verbum crucis pereuntibus esse stultitiā, Iudæis verò etiā scādalum, quēadmodum econtrario, spiritualibus hominibus sapiētia mundi, parabola, prouerbiū, & stultitia est. Videtur tamen prior intelligentia commodior, quam & beatus Augustinus approbat. Versu eodem, Aperiā in psalterio propositionem meā. In secunda parte versus, quod Latine habemus propositionem, Gręcę habetur problema: ex Hebræo autē vertunt beatus Hieronymus, atq; etiam posteriores interpretes, ænigma. Ex quo videtur hęc ppositio vel problema significare quæstionē obscuram, & multis ad soluedum difficilē, cuiusmodi est ea quę versu quinto statim subiungitur: Cur timebo in die mala? Omnino enim magna & difficilis hęc quæstio est, bene ænigmatica, & obscuritate magnam habet: quam sapiētum huius sæculi plurimi inuenire nescierunt, dum alij maxime timēdam tradiderunt egestatem ciborum, potuum, honorū, possessionum, diuitiarū, sanitatis, atque aliarū huiusmodi rerum transeuntiu: in quibus cū locarint felicitatem, recte cōsequutio infertur, cōtrariam felicitati miseriam siue infelicitatē eos in prædictarū rerū defectu cōstituisse. Quid autem vere sit timēdum, & quid sit quod ad verā miseriam, nempe æternā, hominem perducatur, minime inueniunt: atque ita, nec quid vere timendum sit, cognouerunt. Versu 5. Cur timebo in die mala? De die mala, etiam Psal. 40. dictum fuit, eum qui super egenum & pauperem intelligit in die mala liberandum. Dicitur autem dies mortis vel potius iudicij, dies mala, nō quidem bonis, sed impijs, quibus (iuxta Prophetarum oracula) erit dies ultionis dies interfectionis, dies tribulationis, dies tenebrarum, dies magnus, terribilis & crudelis, dies furoris, indignationis, & cōsummatę iracundię Dei. His enim atq; alijs huiusmodi terribilibus nominibus, passim diē istam inuenimus in scripturis nominari. Quod autē quæstionē proponit sub prima persona, dicens, cur timebo in die mala? & deinde etiā solutionem similiter ponit, dicens, Iniquitas calcanei mei circundabit me, non ita accipiendum est, quasi de sua ipsius persona specialiter moueat quæstionem, aut subiungat respōsuā enūciationem: sed iuxta modū cōsuetū loquēdi, sub suę personę expressione generalem, intēdit sermonē: quēadmodum si dicā ego interrogans, Quid est, quod me potest facere acceptū Deo meo & Quid est, quod me potest facere Deo detestabilem? ac deinde respōsionē subiungā. Operationis bonę studium me cōmendatum faciet Deo, mala autem opera me faciēt ab illo haberi odio, sic loquens nō de mea ipsius tātum persona intendo, neque quæstionem neque respōsionem: sed sub expressione huius meę personę, sermonē intendo generalem de omnibus hominibus. Versu eodē, Iniquitas calcanei mei, Iniquitatē calcanei in secunda parte versus exponit Elucidatio iniustitię calūnię siue oppresionis, aut deceptionis, qua quis (iuxta Apostoli dictū) circūuenit aut supergredi-

tur fratrem: eo q̄ hoc modo velut opprimatur, cōculcetur, aut supplāretur proximus, & quasi sub calcaneo teratur atque prematur. Cui intelligentiā apte videntur sequentia omnia cōsonare, in quibus de diuitibus huius sæculi fit sermo, quibus hoc viciū admodum est frequēs & familiare. Similiter & illud cōsentit, quod apud Ioannē de Iudæ supplantatione loquēs dominus ait, Qui manducat meum panē, leuabit super me, vel cōtra me calcaneum suum: pro quo vulgata Psāmi lectio Gallicana habet, Magnificauit super me supplantationem. Vnde patet, per hanc calcanei leuationē, oppressionē, & deceptionē intelligi. Similiter loquitur in Genesi fraudatus per Iacob benedictionē paternā Esau, cū se à fratre secundo deceptum atque circūuentum, significare volens, euilādo dicebat, Recte vocatum est nomen Iacob. Supplārauit enim me, en altera vice. Primogenita mea ante tulit, & nunc secundo surripuit benedictionem meā. Attramen posset generaliter hęc iniquitas calcanei intelligi de omni peccato omnique malitia conuersationis humanæ: vt sic dicatur iniquitas calcanei, iniquitas quā operatur homo, & velut per quam ambulat. Omnis enim iniquitas quā calcat homo siue perambulat, circūdabit eum, id est, irretiet, & quasi nexibus quibusdam inuoluet ad æternam dānationem. Posset insuper per hanc iniquitatē calcanei intelligi peccatū, in quo quis ad finē vsque & mortem perseuerat, & in quo quis moritur, eo q̄ calcaneum sit vltimum hominis, quo terrā cōtingimus: quēadmodū dicere solemus interdū, à capite vsque ad calcē, pro eo quod est, à principio vsque ad finem. Hęc autem iniquitas calcanei, hęc finalis, & ad finem vsque sine penitentiā in homine perseuerans impietas, ipsū in die mala est indubie circūdatura. Primā tamen intelligentiā solam, vt potiorē, sequitur Elucidatio. ¶ Versu 6. Qui confidunt in virtute sua, &c. Dum hic statim ad tertiam personam transijt, postquā sub prima dixisset, Iniquitas calcanei circūdabit me, significat (quod paulo ante diximus) etiam prius sub prima persona generalē se voluisse habere sermonem: cuius rei consideratio absurditatem quoque tollit malæ cōnexionis, quæ prima facie videtur inter hunc versum & præcedentē. Nam licet secundū vocem diuersitas videatur esse personæ, cū in quinto versu sit persona prima, in sexto autem tertia, secundum rem tamen patet esse cōuenientiam, quoniam quantum ad sententiā etiam, in quinto versu de omnibus in genere tacite fit sermo sub expresse primæ personæ. Notandum autem, quod non dicit simpliciter, qui potentes sunt aut diuitias habent, seu tantum qui cōsident in virtute sua & in multitudine diuitiarum suarū gloriātur: Non enim omnibus diuitibus aut potentibus iniquitas calcanei conuenit in cōprehensionē & obligationē, sed illis qui spem suam ponunt in eis, sic vt per suā potentiā atque diuitias nihil formident diuina iudicia, neque magni æstimēt proximis suis iniustitiā & calumniā facere. De huiusmodi enim Psālmus potissimum loquitur. ¶ Versu 7. Frater non redimit, redimet homo? Per fratrem intelligunt aliqui peculiariter Christum dominum, qui frater dignatus est fieri totius, generis nostri, quando ipsi placuit similem nobis humanitatis formam assumere, atque ita in filios Dei nos promouere. Sic enim frater noster factus est primum quidem, ratione assimilationis suæ nobiscū in forma humana. Deinde etiam ratione adoptionis nobis collatæ, & ratione assimilationis nostræ ad ipsum secundū gloriā diuinitatis. Quādo enim nobis potestatē dabat filios Dei fieri, simul & nobis potestatē dabat fieri fratres ipsius. Nam eiusdem patris filij, fratres sunt. Christus ergo nos sibi fratres fecit, cū eiusdē patris, cuius ipse est filius naturalis, non secundum adoptionē, filios cōstituit. Propter quod post resurrectionē dicebat mulieribus, Ite, dicite fratribus meis. Et iterum, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum. Vnde & Paulus Apostolus, Nō cōfunditur (inquit) fratres eos vocare, dicens, Nuntiabo nomē tuū fratribus meis. De hoc ergo fratre sic intelligunt presentem locum, Christus dominus qui est frater totius humani generis nostri amātissimus, ne ipse quidē huiusmodi proximorum supplantatores, & charitatis violatores est redempturus à morte aut dānatione. Non enim illis veniet salus Christi, neq; salutis effectum in illis habebit preciosa mors eius: & quis alius homo poterit illos redimere? Certe nemo, posteaquā frater ille non redimit, qui à morte solus saluare potens est, & redimere venit vniuersos credentes. ¶ Versu eodem, Nō dabit Deo placationem suam. In secūda parte versus huius. 7. placatio neutraliter accipitur, pro re qua placare vel placari quis potest. potestque exponi actiue vel passiue. Actiue sensus erit, Nō poterit homo dare Deo quicquā, quo sibi eum placet, aut placatū reddat. Passiue autē sensus erit: Nō dabit Deo quicquā, quo placetur sibi Deus. Similiter & suā relatiuum, facit sensum diuersum. Vel ei refert Deum, vt sit sensus, Nō poterit homo quicquam dare, quo ipse Deus placetur. At sic quidē manifestum est quasi passiue accipi debere placationē. Si verò referat impium, de quo fit sermo, sensus est, Non dabit quisquā Deo placationē ipsius, siue pro ipso: hoc est, nihil dare poterit homo, per quod ipsi impio (in quo iniquitas calcanei inuenta fuerit) Deus valeat placari. Erit enim erga illum ira Dei omnino implacabilis. Quantum autem ad verbum dabit, potest esse sensus, Frater vel homo nō dabit Deo placationē suā, pro impio videlicet circūdato iniquitate calcanei: vel ipse impius circūdatus iniquitate calcanei, non dabit Deo placationem pro semetipso, &c. ¶ Versu 8. Laborabit impius in æternum: quoniā & hic in vita temporali sollicitudines, labores, molestias, timores, & mille incommoda sustinet pro rebus tēporalibus, siue acquirēdis, siue augmentādis siue conseruandis. In futuro autem sæculo, tormenta grauissima perferet, & ea quidem nunquā finiēda. Notandum enim est, quoniam non solum laborare dicitur homo, cū aliquid difficilis operis fecit, cui sit adiuncta difficultas & molestia siue fatigatio, verumeriam quoties difficilia perpetimur, eque laborare dicimur, etiam si nihil agamus operis. Secundum quem modum Ecclesiastes se afferebat comperisse, omnia quæ sub sole sunt, laborem esse & afflictionem spiritus: laborem indubie pro molestia, vexatione, & afflictione accipiens, Similiter & Paulus Apostolus, molestias, tribulationes atque persecutio-

Psā. 40.
Gene. 17.

Heb. 2.
Psā. 21.

Eccle. 17.

nes sustinere, frequenter laborare appellat. Itaq; etiā ab omni opere essent ociosi impij in hoc sæculo, dicuntur tamen laborare. Et in futuro, cū ab omni opere erunt ociosi, quia tamen perferendis malis erunt pleni, & superpleni, recte laborabunt in æternum. Et quanquam semper laborabūt, semper mala maxima sustinebunt, viuēt tamen in sempiternum: quoniā Dei potentia, semper in vita conseruabuntur, vt semper laborent, vt semper crucientur. Erunt enim immortales, & incorruptibiles, mali æque atque boni: & sicut hi viuēt adhuc in finem, in æternum perstabunt immortales, vt semper gaudeat, semper conuiuentur in mensa agni: ita illi semper viuēt, vt semper crucientur, & laborent in lacu serpentis antiqui. Terribile autem est, quod hic de impijs supplantatoribus coniunctim dicitur, quōd in æternum viuēt, & in æternum laborabunt. Nam si tātum diceretur laborabunt, & viuēt in æternum, spem possent audientes, cōcipere, q̄ solum ad tempus aliquantum essent laboraturi, ac deinde vita sempiterna absque laboribus victuri: quemadmodum nonnulli errorum magistri, olim commenti sunt, quos satis Euangelicus sermo redarguit, dicens impios in supplicium æternum & in caminum ignis inextinguibilis proijciendos. At si tantum diceretur, Laborabunt, & viuēt, existimare possent, de labore in hac vita fieri sermonem, nullam autem post hanc vitam, aliam expectandam, in qua labor ipsis est metuendus, quemadmodum brutales homines plurimi somniant. Atque hinc sanē parū terrentur, cū etiam labores illos, quos supra diximus, impij sibi dulces & suaves repræsentent. Nunc verò, dum vtrobique æternitas determinatur, diciturq; & laborabunt in æternum, & viuēt in æternum, auferitur spes omnis, vel per mortem, vel per temporis longitudinem effugiendi æterni supplicij. Quod si interroget quispiam: si hic impij dicuntur victuri adhuc in finem, id est, in æternum, quare ergo bonis peculiariter in præmiū addicunt sacrosancta Euangelia vitam æternam? Quomodo enim bonis in præmiū proponitur, quod ipsis commune asseritur cum reprobis? Propter huius quæstionis solutionem, præmiserat propheta, laborabit in æternum, & viuēt adhuc in finem. Laborare autem in æternum & viuere, verius in æternum mori est, q̄ in æternum viuere. Nā & ipsa impiorum vita æterna, mors æterna est. Viuēt enim in morte: & ad hoc semper viuēt corporis & animæ subsistentia, vt semper moriantur dānatione & cruciatu. Nunquā eis vita deficiet, vt nunquā derelinquantur à morte: vt mortem nequeant effugere, nunquam vita discedet ab eis. Iustorum verò æterna vita ad hoc erit, vt nunquā valeant mori, vtque imperpetuum mors sit elongata ab eis. Neq; quisquam est fide instructus, qui ignoret distinctionem beate huius vitæ æternæ bonorum, ab illa infelici malorum. ¶ Versu 9. Simul insipiens & stultus peribunt. Insipiens & stultus in Elucidatione ita distinguntur, vt incipiens eam signet, qui nō sapit, neque sentit de veritate, de Deo ac diuinis rebus, vt oportet: vt infideles homines, qui non credunt iustitiam Dei: cuiusmodi sunt plerique diuitum, & potentum sæculi, qui sibi persuadēt, nō fore post hanc vitam talem iustitiæ remunerationem, qualem sacræ literæ testantur. Stultus autem dicitur, quantum ad agenda, qui non agit quæ oportet, etiam si sciat & sentiat vt debet: cuiusmodi sunt plerique nomine tantum Christiani, qui cum intellectu veritatem agnoscāt, opere tamen vanitate demōstrant, & vani sunt: cuiusmodi etiam erant illi de quibus dicit Apostolus, q̄ cū cognouissent Deum, nō sicut Deum glorificauerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis. Qui tamē distinctionem istam vanam esse contenderet, & idem assereret verbis diuersis ad exaggerationem rei bis positum, hic poterit propositū sermonem ita accipere, ac si dicatur, insipientes & stulti omnes peribunt: hoc est (quemadmodum iuxta vulgatum loquendi modum dici solet) insipiens vnus cum alio, siue stultus cum stulto, pariter omnes peribunt. ¶ Versu 10. Et relinquent alienis diuitias suas. Quomodo alienis relinquant diuitias suas impij, satis in Elucidatione mōstratur. In eo autem quod sequitur, Sepulchra illorum, domus illorum in æternum, notādum est, duplicem latere intelligentiā. Aut enim de sepulchris terrenis dictum accipimus, quantum ad corpus, aut de mansionibus inferni in quibus sepeliuntur damnati, iuxta quod in Euangelio de epulone diuite legimus, q̄ sepultus fuerit in inferno. Clarum autem est illic sepulchra impiorum esse, vbi fuerint sepulti. Est tamen in duplici ista intelligentia hęc notanda diuersitas, quōd secundum priorē oporteat accipere particulatim in æternum improprie: nō vt significet perfectam æternitatem, sed tempus vniuersum vsque ad consummationem sæculi. Nam si perfectam æternitatem significaret, conseruaretur nō esse impios de monumentis prodituros in nouissimo die: quod manifeste aduersatur verbis domini, dicētis, Amen dico vobis, quia venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala, in resurrectionem iudicij. At verò iuxta alteram intelligentiam, quæ de mansionibus loquitur inferni, particula, in æternum perfectam signat æternitatem. Mansiones enim infernales, erunt domus & habitacula impiorum in æternum. ¶ Versu 11. Tabernacula eorum in progenie & progenie. Diligenter notandum, q̄ in priorē versu dixit impiorum sepulchra esse domos illorum, & domos æternas. Hic verò, habitacula quæ super terram extructa posteris relinquant, non domos appellat, sed tabernacula. Non enim vacat mysterio, ista in loquendo diserere. Recte enim habitacula, in quibus super terram homines inhabitant, tabernacula vocātur: quoniam minimum temporis in eis permittuntur demorari, neque vlla in eis fixa aut stabilis mansio est. Frequenter enim contingit, vt mox postquam ædificata fuerint diuitum palatia, morte absorbentur, imò nonnunquā, & priusquam ad perfectum struētura fuerit perducta: cogunturque, velint nolint, erecta multis laboribus & sumptibus palatia posteris derelinquere: neque eis inhabitandi illa facultas, aut tempus conceditur. Et si conceditur, certè breue nimum est quod cōceditur. Plerunque enim homines ad multam atatem deuenisse cernimus, priusquam erigat ædificia: atque ita fit, vt mox post consummationem cogantur loco cedere. Deinde,

Rom. 1.

Lucæ 16.

Ioan. 5.

Heb. 11.
Iob 7.

quoniam impij, velint nolint, aduenas se confiteri debent super terram & peregrinos, non habent autem aduenae ciuitatem manentem vbi aduenç sunt, neque domum fundamenta habentem. Et iterum, quoniam militia est vita hominis super terram, non habent autem qui in militia degunt fixas domos, sed in tabernaculis agunt: idcirco rectè impiorum domos, non domos, sed tabernacula secundum veritatem appellabimus. Sepulchra verò illorum, siue terrena, siue infernalìa, rectè illorum domus dicuntur propter stabilem & longissimam in eis mansionem. Nemini enim regum aut potentum concessum est tanto tempore inhabitare suum palatium, quàm coguntur inhabitare sepulchrum, vel infernum. Secunda autem pars huius versus, Vocauerunt nomina sua in terris suis, secundum eam sententiam accipienda est, quam exprimit aliquanto clarìus beati Hieronymi ex Hebræo versio, habens in hunc modum, Vocauerunt nominibus suis terras suas. Huius autem rei patet exemplum in regibus nonnullis, quorum nominibus etiam ciuitates, & loca insignia legimus appellata: quemadmodum Cæsarea Philippi (de qua fit in Euangelio sermo) in honorem Cæsaris, Cæsarea nominata est: ab ipso autem eius ædificatore, siue renouatore, Philippi dicta est. Similiter Roma, à Romulo. Ita castra & domus quælibet insignes, à suis ædificatoribus plerunque denominantur: quemadmodum apud Louanienses arx Iulij in hodiernum vsque diem, ab ipso ædificatore Iulio, antiquam obtinet appellationem. ¶ Versu 12. Et homo cum in honore esset, nõ intellexit. Solet versus iste plerumque ad totius generis humani naturam, eiusque lapsum, & à statu innocentie deiectionem, peculiariter applicari: quoniam videlicet cum in summo honore esset homo, à Deo conditus in originali iustitia, in omnimoda rectitudine, ab omnibus miserijs corporis, quibus nunc subiaceat, alienus, nõ attendit ad dignitatem suam, & ad Dei voluntatem vt permaneret in ea: sed oblitus sui, cõparatus est iumentis, & illis assimilatus est, eisdem subiectus miserijs, quibus illa subdita cõspiciuntur: factus similiter vt illa, mortalis famelicus, sitibundus, fatigabilis, æstu & gelu passibilis, varijsq; morbis, ac corruptionibus obnoxius. Assimilatus etiam est illis, quantum ad sensualitatis peruersum dominium, quæ ab ipsa transgressione cepit suam in hominis corpore exercere tyrannidem, brutales motus frequenter contra rationis imperium in carne exuscitans, & confundens atq; perturbans omnia: cum ante præuarcationem summa fuisset & iucundissima omnium virium inferiorum obedientia, sub rationis & voluntatis imperio. Deniq; cæcus factus est homo per transgressionem, & celestibus rebus capiendis per vitiorum turpitudinem minime idoneus, brutorum more sola spectans presentia, non attendens in futura. Et hæc quidem recta & bona sententia est. Veruntamen ad propositum Psalms, rectius ad singulos impios, Dei imaginem, quã in se gerunt, misere scedantes, refertur intelligentia, iuxta modum in Elucidatione expressum. ¶ Versu 13. In ore suo cõplacébunt. Complacébunt, videtur improprie accipiendũ, pro Benedicent, quemadmodum habet editio Romana, id est, blandientur: & adulationes loquentur: vt cõplacébunt in ore suo, idem valeat quod placentia loquentur, vel ad complacendũ loquentur: quoniam videlicet iniuicem adulantur, & ad cõplacendũ loquuntur iniuicem, postquam male egerint. Vel potius ipsimet sibi in malis complacendo, se iactant de maleactis: quod consummata nequitia effica indicium est. De quibus alibi dicit scriptura, Gloriantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Aduersus quos, alio Psalmo etiam inuehitur amara quaestione Psalmista, Quid gloriaris, inquit, in malitia, qui potens es in iniquitate? ¶ Versu 15. Et dominabuntur eorum iusti, &c. Quomodo iusti super impios accepturi sint dominium in die iudicij, manifeste ex pluribus tã veteris quàm noui testamenti locis est manifestum. Illud tãtum hic singulariter commemorabimus, quod de hac re in sacratissima Apocalypsi spiritus loquitur Ecclesijs, Qui vicerit, inquit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super Gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à patre meo, & dabo illi stellam matutinam. In sequenti autem parte huius versus, particula illa, à gloria eorum, geminam facit sententiam. Nam si coniungatur cum auxilio, ad hunc modum, Auxilium eorum à gloria eorum, veterascet in inferno, erit sensus qui in Elucidatione expressus est, Auxilium quod à gloria & potentia atque diuitijs suis habere solebant, deficiet in inferno ab eis. Potest & iuxta ordinem localem connecti cum verbo Veterascet, eritque sensus, Auxiliũ omne in inferno eis deficiet à gloria eorum quoniam à gloria eorum (id est, diuitijs & potentia) non vltra eis veniet auxilium, vt venire solebat cum agerent in terris: Rectè enim deficiet, siue cessabit auxilium à gloria, dum ab ea vltra non veniet. Prior sensus clarior & conuenientior videtur. Veterascet autem pro Deficiet, & consumetur, siue auferetur dictum est quoniam quod antiquatur, & senescit (vt ait Paulus) prope interitum est: Et quoniam eius quod in propinquo est parua distantia est, ad illud cui est propinquum non omnino absurde Veterascere, pro Deficere dictum est. ¶ Versu 18. Non sumet omnia, licet secundum elocutionis vim valeret, quædam non sumet, particulariter, & negatiue enunciando: videtur tamen accipiendum, tanquam si vniuersale signum præponatur, negatio autem subsequatur, id est, Omnia non accipiet, hoc est, nulla accipiet. Neque enim hic loquendi modus scripturis sanctis est infrequens: quemadmodum cum Genesis quarto capitulo de Cain dicitur, Posuit Deus signum in Cain, vt non eum interficeret omnis qui inuenisset eum. Sensus est, vt nullus eum interficeret. Et Genesis decimoquarto, cum Abraham dicit se non accepturum ex omnibus quæ de præda & victoria secum tulerat, sentit se ex omnibus non (id est, ex nullis) accepturum. Aut legere possumus hanc partem cum amara ironia, quasi minimum quidem dicentes, sed maximum significare volentes: sicque eadem quæ prius dicta est, habetur sententia. ¶ Versu decimonono. Quia anima eius in vita ipsius benedicetur. Animæ impiorum in vita benedicuntur, quoniam & filijs benedicunt, blandiuntur, loquuntur dulciter: quemadmodum diues ille in Euangelica parabola, cu-

Prou. 2.
Psal. 51.

Apoc. 2.

Hebr. 8.

Gen. 4.
Gen. 14.

Lucæ 12.

A Ia, cuius ager fructus vberes attulerat, animæ suæ blandiebatur, dicens: Anima mea, habes multa bona in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Verum quæ post mortem, huiusmodi benedictione sequatur maledictio, subsequens Dei ad hunc diuitem responsio declarat, Stulte (inquit Deus) hac nocte repetet à te animam tuam: & quæ parasti, cuius erunt? Benedicuntur etiã, & blandas adulatoriasq; laudes accipiunt ab alijs, qui eos beatos prædicant, sed decipiunt. Ait enim sacrum Euangelium, Vt vobis, cum benedixerint vobis omnes homines. Quantum verò ad secundam partem, difficultas esse videtur propter personam mutationem. Clarius enim fuisset, si subsequenter continuando sub persona tertia diceretur: Cõfitebitur beneficii tibi, aut cõfitebitur illi qui tibi benefecerit. Nunc verò dum subito secunda persona interponitur, incertum est ad quæ sermo dirigatur. Et quid in Elucidatione indicauimus, sermonem referri ad eum qui beneficiat impio potenti, qui propter cordis superbiam, magnam rem se facere existimat, cum acceptum beneficium vel verbo agnoscat, & pro eo vel gratias agit. Nõ enim curat referre gratiam, qui etiam mercenarijs suis & seruis solent iustam detinere mercedem, nec operariorum laborum dignatur persolvere: magnũ putates si nõ pro beneficio (quod solent nõ raro) etiã contumeliã reddant. Potest tamen sermo etiã ad Deum dirigi, vt fit sensus, Impius cõfitebitur tibi, & tunc solum te laudabit, cõm benefeceris, cum pro voto ei præfiteris omnia. Nam si aliter illi quod postulat euenerit, statim paratus erit in blasphemiam & conuitia. Verum hæc sententia non vsque adeo forsitan vt prior arridebit profundius consideranti, quoniam hi impij, & in peruersitate obstinati, neque cum bona accipiunt, Deo sciunt gratias agere. Non enim attendant ad illum à quo manant quæ habent omnia: sed quasi à seipsis habeant vniuersa, sic sibi placent, & stulti stulte sibi ipsis benedicunt. ¶ Versu penult. Introi vsq; in prog. pat. suo. Progenies patrum hic dicit generationes præteritas priorum ac progenitorum suorum, illorũ potissimum quorum imitatores in sua prauitate fuerunt. Malos enim patres sequuntur ad pœnam mali filij: & quo illi priores descendunt, eodem isti aduenient posteriores: vt simul cum malis patribus, mali filij in æternis tenebris crucientur. Possunt etiam diaboli per patres istos accipi, qui patres sunt omnium malorum. Nam peccat ab initio diabolus, & imitantur eum omnes qui sunt ex parte illius. Ad hos autem introibunt impij, vt cum eis æternum lumen non videant: quoniam Diuina sententia compelluntur discedere ipsi in exteriores tenebras, & ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

Lucæ 6.

1. Ioan. 3.

Matt. 25.

XLIX. PSALMI ARGVMENTVM.

Initium huius Psalms de duplici Christi aduentu loquitur: priore videlicet, quo iam venit, & ex omnibus partibus terræ fideles vocauit incipiens à Hierusalem & Iudæa, vnde pulchritudo Euangelij processit: & posteriori, quo venturus est in manifesta gloria, igne & valida tempestate præcedente conspectum eius venientis ad iudicium, ad quod celũ & terrã (id est, celestes & terrenos) simul est aduocaturus, & sanctos suos est secum congregaturus qui annũciauerunt eius aduentum. Atque hæc 7. primis versibus. A versu autem 8. ad finem vsq; Psalms, Deus ipse introducit loquens Israëlitico populo suo, siue ille veteri, siue populo nouo, eundem instruens primum de sacrificio acceptabili, quo velit ab ipsis potissimum honorari: videlicet non corporalibus sacrificijs, hircis, vitulis, bobus, ouibus, aut huiusmodi, quorum vsu nec ipse opus habet, neq; si opus haberet, necesse foret eum ista ab hominibus accipere (quandoquidem ipse dominus omnium, & abundat in omnibus) sed sacrificio laudis & inuocationis in aduersis, maxime se dicit honorari. Deinde à versu decimo septimo, ad ministrum infidelem, sermonem conuertit, qui ipse indisciplinatus existens moribus, & ad omnem impietatem perpetrandam effusus, præsumit tamen Dei præcepta ore suo contaminato alios edocere: quem amara & aspera valde increpatione redarguit, prænuñcians illi grauem suæ impietatis vltionem vltimo tãdem versus, iterum replicans sacrificij acceptabilis propositionem.

QVADRAGESIMONONI PSALMI ELVCIDATIO.

I Deus deorum Dominus loquutus est:

Eus altissimus super omnes Deos, ipse omnibus superior qui vel secundum hominum falsam opinionem dii existimantur, vel participatione aliqua dii appellatur, qui etiã est vniuersorum dominus: ipse in diebus nouissimis, quando venit plenitudo temporis, adueniens in terras, audiri fecit in mundo Euangelij sui prædicationem, per orbem vniuersum ipsam diffundens: & prædicatione sua vniuersam terram vocauit ad regni adoptionem quã prædicabat, omnesque fines terræ conuocauit ad vnius fidei susceptionem vniusque corporis & Ecclesiæ compositionem: quod cepit quidem in semetipso, peregit autem in apostolis, eorumque successoribus. 2. Vocauit, inquam, terram vniuersam & omnes inhabitatores eius, ex omnibus gentibus & regnis, ab oriente vsque in occidentem, & à septentrione vsque ad meridiem: per quatuor mundi plagas, vocem suæ prædicationis emittens: * pulchritudo tamen gloriæ eius & decor honoris eius (diuinitatis scilicet manifestatio, & gloriæ eius prædicatio) ex populo Iudaico processit, quoniam salus ex Iudæis orta est, exiitque de Sion lex, & verbum domini de Hierusalem: eo quòd in Iudæa primum audita sit vox prædicationis Christi, ac deinde in omnes

* & vocauit terram.

2 A solis ortu vsque ad occasum:
* ex Sion species decoris eius.

Heb. 2.

Ioan. 4.
Esaie 2.

3 *Deus manifeste veniet:*

Apoc. 1
Matt. 16
Esaia 3
Apoc. 1

* *Deus noster, & non silebit.*

Esaia 53
Amos 3
Apoc. 5

4 *Ignis in conspectu eius exardescet:*

* *& in circuitu eius tepestas valida.*

5 *Aduocabit celum desursum:*

* *& terram discernere populum suum.*

Matth. 13.
Ibidem.
Matt. 25.

6 *Congregate illi sanctos eius:*

Matth. 24.

1. Thef. 4. * *qui ordinant testamentum eius super sacrificia.*

1. Reg. 15.

7 *Et annunciantur caeli iustitiam eius:*

Ioan. 5.
Matt. 16.

* *quoniam Deus iudex est.*

8 *Audi popule meus, & loquar:*

* *Israel & testificabor tibi:*

* *Deus Deus tuus ego sum.*

Exod. 19.
Deut. 7.
& 26.

9 *Non in sacrificijs tuis arguam te:*

* *holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.*

10 *Non accipiam de domo tua vitulos:*

nes gentes sit Apostolico ministerio circunquaque per omnia mundi climata deriuata. 3. Ipse autem idem Deus noster qui in aduentu suo hoc quē modo diximus priore occulte venit, & quasi sub silentio (nimirū Deus occultus, homo manifestus) idē ipse aliās adueniet manifeste: quādo iudicaturus viuos & mortuos, veniet cum nubib⁹ in gloria & maiestate sua, cum angelis suis, & cū senioribus populi fuitiū manifeste & gloriose, vt eum videat omnis oculus etiā qui illū pupugerunt * adueniet, in quā, ipse dominus & Deus noster, in iudicis forma manifeste in oculis omnium, & nequaquā in silentio vel occulto: ac tunc etiā futurum est, vt ipse qui olim in aduētū priore occulto tacebat coram praeside iudicandus, quasi agnus nō aperiebat os suum, idē ipse tum secundo aduenies quasi leo rugiat, & quasi iudex verus, ploquatur pronuncietq; cū auctoritate sententiā. 4. Cū autē ita secundo aduenierit, praecedet ante cōspectum eius ignis ille cōflagrationis, quo purgabitur mundus, & quicunque sunt in eo: qui vehemētia, virium suarum fortiter omnia cōflagrabit atque purgabit, iuxta decretū diuinā voluntatis: & erit in circuitu eius cū adueniet valida tepestas, mira cōturbatio & cōmotio elemētorum omniū, & omniū quę sunt in mundo mirabilis cōmutatio. 5. Sic autem adueniens aduocabit desuper ex celis, adducetq; secū eos qui in cęlestibus secū degunt, nimirū angelos ministros suos, cum quibus vnā veniet tanq̄ rex stipatus infinitis militum turmis, atq; etiā Apostolos, aliosq; beatos spiritus, qui iā cum ipso in celo inhabitabāt. Et hos enim aduocabit & adducet, vel vt simul cum eo tanquā afflores iudicent impios, vel vt perfectā in corpore iā accipiat remunerationē: * aduocabit itē terrā, id est, omnes terrenos & impios, aut homines vniuersos in suis corporibus de terra resurgentes: sic, in quā, aduocabit tā desursum cęlum q̄ de deorsum terrā, vt ita in maiestate sua dijudicet atque discernat populum suum: vt videlicet malos separet de medio iustorum, paleasq; & zizania igne cōburēda, diuidat & distinguat à tritico cōgregando in horrea: hōdes quoque separet ab ouibus, illis ad sinistrā, his ad dexterā iusta discretionē locatis. 6. Vt autē hoc perficiat Deus, exite celeres o ministri angeli, & congregate illi vestro ministerio electos eius à quatuor ventis terrę, adducite eos resumptis corporibus ante cōspectum iudicis gloriosi, vt illi obuiā pcedāt in nubibus in aērea, sicq; semper amodo sint cum domino: * qui sancti testamētum & pactum eius ordinauerūt ac disposuerunt super sacrificia, qui dei voluntatē & impletionē testamētī eius pluris fecerunt, & priorē habuerunt q̄ corporalia sacrificia, qui nō satis putarunt corporalia offerre sacrificia, sed super omnia studuerunt testamētum Dei obseruare, eiusq; voluntatē perfecte adimplere: sciētes, obedientiā esse meliorē victima & holocaustis arietum. 7. Et annunciauerunt atq; prędicauerunt cęli. i. sancti Apostoli, alijq; horum successores cęlestes viri, iustitiā dei, in retributione bonorum atque malorum: * quoniam ipse est iudex cui datum est à patre iudiciū facere, & cui cōpetit omnimoda perfectaque iustitia, ad reddēdum vnicuiq; secūdum opera sua. VOX DOMINI INTRODVCITVR POPVLVM SVVM INSTRVMENTIS DE ACCEPTABILI SACRIFICIO. 8. Prius q̄ autem hęc sese manifestet iustitia, audi nunc popule meus quē elegi mihi in peculium ex omnibus populis, & loquar tibi, instruens te ijs quę saluti tuę erunt opportuna: * audi, in quā, o Israel electa gens mea, & cū testificatione ac asseueratione firmisima pronuncia- bo tibi voluntatē meā, testamētū & pactum constitutā inter me & te, vt scias quomodo mihi debeas gratam impendere seruitutem: * ecce ego sum Deus omnium, & specialiter per electionē gratuitā sum etiā Deus tuus, & te elegi mihi in peculiarem populum. Sed audi nunc, quid à te requiram ego dominus Deus tuus. Nō habeo quor te arguā in sacrificijs corporalibus, hircorum, taurorū, ouium, atque vitulorū, & cæteris quę secūdum legem institutę sunt oblationibus. Nā, quod ad ista exteriora pertinet, hęc sane in parte satis bene obseruantur hęc in vobis, atq; etiā propter se nō ea requiro: * & de holocaustis corporalibus legē institutis, non est quod te arguam, quoniam rite satis ista obseruas, & proponis ea ante cōspectum meum semper, in omni tempore ad hoc à lege determinato. 10. Non accipiam ego vitulum de domo tua, aut ē stabulo tuo, aut de gregibus tuis hircum, aut aliud quodlibet animal immolatum, sic quasi ego eo egeā ad esum, aut

A * *neque de gregibus tuis hircos:*

11 *Quoniam meę sunt omnes ferę sylvarum: * iumenta in montibus & boues.*

12 *Cognoui omnia volatilia cęli: * & pulchritudo agri mecum est.*

13 *Si esuriero, non dicam tibi:*

* *meus enim est orbis terrę, & plenitudo eius.*

C 14 *Nunquid manducabo carnes taurorum? * aut sanguinem hircorum potabo?*

D 15 *Immola Deo sacrificium laudis:*

* *& redde altissimo vota tua.*

16 *Et inuocame in die tribulationis:*

* *erua me:*

* *& honorificabis me.*

aut aliū quēlibet necessitatis usum: & si tu nō offerres, non tanti mihi foret eorum omisio, vt ea rapere ē stabulis tuis: quandoquidē ipsum offerētis cordiale affectū & deuotionē in illis expeto potius, q̄ ipsum quod offertur corporale sacrificiū: neque vllā haberem necessitatem à te accipiendi, si eiusmodi requirerē, cum ipse abundem in his omnibus. 11. Nam omnes ferę quę in syluis vagantur, meę sunt, tā creatione q̄ possessione, & libera de eis dispositione: quę multo prestāiores estimantur & nobiliores hircis & vitulis: * neque hęc solum animalia syluestria sub mea sunt possessione, verū etiā domestica omnia iumentā, quę sub hominum custodia pascuntur in montibus, & boues atque oues, cęteraque huiusmodi. Quid ergo à vobis debebo requirere, potius ita, quā si nihil ipsi habetis, quod non meum sit, prius etiā q̄ vos mihi donetis: neq; potestis priores mihi aliquid dare, neque nisi quę de manibus meis accepistis, reddere valeris? 12. Cognoui sigillatim omnia volatilia aēris, & numerum eorū apud me descriptum habeo, tanquā quę sub sint omnia ditioni meę, & quę singula proprijs nominibus possim aduocare, & dicent, assumus: * & tota agrorū pulchritudo, omnes segetes quę crescunt ac vegetāt in agris, ad me pertinent, & in mea sunt possessione, vt possim de eis quicquid voluero pro mea voluntate disponere, citra cuiuscunq; iniuriam & fraudem. Ego enim sum qui terrā creauī, & fecundā feci, qui semen omne dedi, & pluuiā desuper effundo, vt crescant segetes: alijsq; vel araneis tantum, vel seminantibus, ipse do incrementum & vitā, faciens de semine culmos exurgere, & omne frumentum, omnemq; fructum in eis. 13. Et si tādem fieri posset vt esurire ego aliquādo, appeteremq; in esum vllū animalū, vel domesticū, vel syluestre, vel volatilia, vel frumenta agri, nō mihi opus foret à te exposcere quod appetere, neq; tibi exponere me oportet desiderū meum, vt ex te impleretur mea egestas: * totus enim orbis terrarum meus est, & omnia quęcunq; in eo sunt, à maximo vsque ad minimum, mea sunt, & plenissime ditioni atque potestati meę subiecta: & habere abunde à memetipso vnde meo desiderio satisfacerem in omnibus, multo amplius q̄ quibus hominū. Nā homines quidē multo pretio vel labore vix sibi sufficiētia valēt cōparare. Ego verò solo verbo aduocabo, si voluero, & syluestria & domestica & volatilia: & quęcunq; edī possunt, vno verbo aduocabo semel omnia. 14. Neq; tamen hęc dixerim, quasi his aliquādo indigeā, aut quasi eis vnquam vtar in cibum aut potum: Neq; enim ego esurio aliquādo, aut sitio, vt carnes taurorum, vitulorū aut ouium, aut aliorum quorumlibet animalium manducem: * neque sitio vnquā, vt sanguinē hircorum aut aliorum animalium expetā mihi in potum: multo minus etiam frumentum agri aut vinum in vite mihi vendico in cibum, neque ego, neq; ministri mei qui sunt in cōspectu vultus mei. Proinde, q̄ istorum oblatio grata fuerit mihi suo tempore, nō hoc erat ob meam egestatem aut vtilitatem, neque quod per se illa requirerem: sed magis vt cum his cordis vestri deuotionem acciperem quā precipue quęrebā, & spectabā in illis: simul etiā, vt in eis ventura in temporis plenitudine acceptissima pręsignaretur oblatio. 15. Vis autē scire, quā oblationē ego Deus tuus à te potissimum requirā, & quid sit quo oblecter maxime? Cōfessio laudis ex corde grato & fideli oblata laudatio recti cordis & gratiarum actio à bona voluntate praecedens, gratissimum mihi sacrificium est, quod immolari à te mihi opro: * & vt persoluas mihi altissimo Deo tuo vota tua, id est, pijs affectiones, & sancta desideria, atq; etiā sollicitationes Deo sacratas (quę ex amore Deo obtuleris) diligenter adimpleas. * Aut pro acceptis à me beneficijs, redde mihi tua vota, ex tuo corde pijs erga me animi affectiones, atque ex eis, vt pro eis laudationes & gratiarum actiones, ex amore & animi gratitudine pficiscentes. 16. Ad hęc, in tempore tribulationis, ex corde fideli inuoca me in auxiliū, & postula in fide nihil hæsitans: certissimo persuasum habens, quod ego sum qui tibi possum ferre auxiliū, etiā in desperatissimis rebus, & q̄ bonus sum, qui non possim, aut nolim derelinquere pie clamātes, aut fideliter postulātes abijcere: * & tu si hoc feceris, si me sic inuocaueris, ego te exaudia, & erua atque liberabo de tribulatione de qua clamasti ad me, vel temporaliter liberando, vel certe consolationem internam & virtutem ad ferendum donādo in confortatione spiritus: * & tu me hac in re valde glorifica- bis

bis atque honorabis, magis q̄ si millia hircorū aut vitulorū mihi ob-
tuliffes. Honorem enim permāximum fieri mihi puto, cū in tribula-
tione ad me fidēter & abiq; hēsitatiōe clamāt homines. Nā hoc ipso,
me & summe potentē, & summe bonū protestātur. Nō enim inuo-
carent, nisi summe potentē crederent, qui possem ferre auxiliū, neque
iterum nisi optimū, qui nō possem iusta ac pia vota abijcere. 17. Im-
pio autē suo ministro (cuiusmodi illi sunt qui corporalibus tātum in-
sistunt sacrificijs conculcātes testamētū Dei, & neglectores Diuinæ
voluntatis, sacerdotes vita & moribus peruersi) loquitur per seueram
inreparationem Deus, in spiritu ad hunc modum, Qua frōre, qua auda-
cia, tu ō prauaricator impie testamēti mei, qui ordinas sacrificia su-
per testamētum meū, pręsumis enarrare pręcepta ad iustificatiōem
meas: & qua audacia tu assumis testamētum meum in os tuum, vt il-
lud tuo cōtaminato ore, & pollutis labijs alios doceas: cū intus tu ip-
se plenus sis omni spurcitiā & immūditā. 18. Quomodo (inquā) tu ista
audes, cū ipse rectā disciplinā, id est bonā vitę ac morum institutio-
nē habeas exosam, neque te ipsum secundū eā studens cōponere, neq;
eā in alijs amās, tametī eā ore ad quāstum vel ad gloriā prędices? * &
verba atque pręcepta mea proiecisti post tergum tuum: nō posuisti ea
ante oculos vt obseruares, sed abiecisti ab oculis tuis vt non videres,
neque ambulares secundum ea, propter quod & ego te proieciā à fa-
cie mea, & à cōspectu meo in æternum. 19. Vbi furē videris aut iniustū
quemlibet fraudem facientem proximo, curris cum eo, adiungis te
ei, & particeps fieri studes furti ac fraudis illius, idque vel consensum
prębendo ijs, quos oportebat ex officio ac ministerio tibi cōmisso ar-
guere & prohibere, vel auaritię causa dissimulādo, aut participando
cum illis, eosque in hoc propter quāstum inducendo vel cōfortando:
& adulteris alsimilasti te ipsum, factus es in societate & crimine male
particeps: fecisti que vt eadem tibi cum his portio & merces debea-
tur, iusto meo iudicio. 20. Os tuum plenum fuit malitiā, impudenter
& absque frāno loquens mala plurima, blasphemias, cōiuitia, fraudes,
ōppressiōnes, de corde pleno malitię huiusmodi pessima eructās: * &
lingua tua magno artificio cōponebat atque coaptabat verba dolosa
& fraudulēta, vt per ea deciperes simplices, & tuarum captiōnum in-
expertos, per tuam suauiloquētiā, & subtilem, artificiosamq; dictio-
nem. 21. Sedens quasi ociosus ab omni bono opere, cōtra proximum
tuum loquebaris detractionem, falso aduersus illum malā dicendo.
Solet enim detractio, sicut & murmuratio, fere comitari ociosos eius
modi sēssores: * Aut sedens quasi iudex ex officio cūm secundum legē
iuste debuiffes iudicare, loquebaris cōtra legē aduersus fratrem & pro-
ximum falsum iudicium: pro quo, ad impendendā illi iustitiā, loqui ex
officio debueras: * atque his modis, qui alios edificare debueras, po-
nebas offendiculum, pessima tua illa conuersatione infirmis fratribus
& proximis tuis, filijs eiusdem Synagoge aut Ecclesię, cuius te gloria-
ris membrum & filium esse: hęc omnia, atque his etiā plura (quę om-
nia difficile foret explicare, quę sunt apud me signata in thesauris me-
is) tu opere nequiter perperrasti, cum ore enarrares iustitias meas, &
alios doceres pręcepta mea: & ego dissimulaui, qui te agere pro tuo li-
bito, impunitum hactenus dimisi te in tua malitiā, mea benignitate &
lōganimitate te inuitās ad pœnitentiā. 22. Existimasti impie & pessi-
me tibi persuasisti, q̄ forem ego similis tui: sic permāstisti in impœni-
tētia & obstinatione tua, nihil horrescēs meā vltionem, quasi persua-
sum haberes, me oblectari in tua malitiā, atque ita quasi similem tibi
esse iniquitatis amatorē, vt es tu amator iniquitatis, eo q̄ hactenus ta-
cuerim, quōd vltionem mox iam non adduxerim: * Veniet tamen dies
iudicij mei, in qua non amplius tacebo, nō vltra dissimulabo, non fe-
ram longius impunitum: quando te aperte increpabo, & exprobrabo
tibi palam, omnibus vniuersam nequitiam tuam, & constitūā te con-
tra faciem tuam: ita te depingūā, ita singulis occulta tuę iniquitatis pa-
tefaciam, vt quasi è regione & ex opposito tui consistens, cuncta pari-
ter videas per te patrata, aperte & nude omnibus ad tuā confusionem
reuelata, ita vt videant vniuersi æque atque tu, ignominiam & iustam
damnationem tuam. Cuncta enim quę modo peruersē operaris, ad-
ducam ego in iudicium, & proponam ante oculos tuos: illuminabo
quę abscondita tenebrarum, & manifestabo consilia cordium: &
tunc

17 Peccatori autē di-
xit Deus quare tu e-
narras iustitias meas?

* & assumis testamen-
tū meum per os tuum?

18 Tu verō odisti di-
sciplinam:

* & proiecisti sermo-
nes meos retrorsum.

19 Si videbas furem,
currebas cum eo:

* & cum adulteris por-
tionem tuam ponebas.

20 Os tuum abunda-
uit malitiā:

* & lingua tua concin-
nabat dolos.

21 Sedēs aduersus fra-
trem tuum loquebaris:

* & aduersus filium
matris tuę ponebas scā-
dalum:

* hęc fecisti, & tacui.

Deut. 31.

Rom. 2. 22 Existimasti inique,
quōd ero tui similis:

* arguam te, & sta-
tuam contra faciem
tuam.

Eccle. 12.

1. Cor. 4.

A

23. Intelligite hęc qui
obliuiscimini Deum:

* nequando rapiat, &
non sit qui eripiat.

B

24. Sacrificium laudis
honorificabit me:

* & illic iter: quo osten-
dam illi salutare Dei.

tunc sicut à me laus erit vnicuique iusto, ita econtrario omnibus impijs
exprobratio atque coufusio. VOX DAVID PROPHETAE, PER
EXHORTATIONEM INTERPONITVR. 23. Hęc intelligere cu-
rate, & in intimis cordis vestri sollicitè reponite: vos qui dominum
Deum vestrū non habetis ante oculos, qui illum contemnit, & quasi
post tergum projicit sermones illius, eius mādāta prętergredientes:
hęc, inquam, quę vobis per spirituum suum ipse loquitur ad pręmo-
nitionem, vos cupiēs reuocare à malitiā, modo (dum tempus est bene
operandi, & aternā illam confusionem euadendi) cōsiderate & intelli-
gite: * ne vos dies vltionis eius comprehendat, neue in die illa in furo-
re suo ad vos adueniens, per mortē subito auferat, hincque abripiat ad
districum tribunal suum, raptolque condemnationis sententia pro-
ijciat in caminū ignis, quando nemo erit qui vos possit de manu eius
eripere, aut saluare de lacu irę eius, in quo nulla est redemptio. VOX
DIVINA SERMONEM PROSECVITVR. 24. Quomodo iam an-
tē monstrauit ita & nunc repetens ad conclusionem eruditionis meę
dico, quod sacrificium laudis, & gratiarum actionis est, quo ego hono-
rari opto, & quod ego postulo à seruis meis: * & hęc via est, in sic lau-
dando iter est, quo peruenitur ad conspectum vultus mei, quo pertin-
gitur ad pręmia meę felicitatis, ad salutē beatitudinis sanctorū. Qui
enim nunc iugiter mihi laudes & gratiarum actiones de bono corde
obtulerint, perducam illos ad conspectum apertum diuinitatis meę,
vbi me facie ad faciem videntes, collaudabunt & lætabuntur in salu-
tari meo, in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIX.

Versu 1. Deus deorum dominus, &c. Genitiuus deorum in medio positus, regi potest: indifferen-
ter vel à priore nomine Deus, vt sit sensus, Dominus Deus deorum, loquutus est vel à poste-
riori, vt sit sensus, Deus dominus deorum. Verum prior cōnexio videtur rector quam solam ponit
Elucidatio. Deos autem hos intelligere possumus, eos de quibus Apostolus ait: Sunt qui dicuntur
Dij, siue in cælo, siue in terra. Sunt enim dij multi, & domini multi. Ipse enim Deus, est omniū De-
us, id est, Deus verus super omnes qui dij appellantur. Fingunt (verbi gratia) Poetę deos, Iouē, Saturnū,
Dianam, aut Solem, Lunam, aliudue siue animatum corpus, siue inanime simulachrum: dicunt, illi
Deus noster est, quęadmodum olim vetus ille populus à Deo vero aberrans, de vitulo transgressio-
nis dicebat. Isti sunt dij tui Israhel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Nos autem vere dicimus quo-
niā omnium horum deorum, dominus noster Deus est: quoniam ipsius sunt creaturę: & ipse vnus
est, qui in immensum superexcedit hęc omnia. Atq; hi quidem sunt appellatione sola. Sunt verō &
alij dij secundum participationem, quomodo videlicet in lege scribitur, Dij nō detrahes. Et in alio
Psalmo, Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Quem locum tractans in Euangelio Saluator, ait,
Deos esse dictos ad quos sermo Dei factus est, nimirum per participationem aliquam ad Deum. At-
que hoc pacto, iam ante sanctos Apostolos Deos fortes terrę appellauimus. Sic & sancti Angeli Dei
sunt & omnes sæculi potentes ac iudices & prępositi, quatenus accepta à Deo primum potestate, a-
lijs vice ipsius præsident. Et horum autem deorum, vniuersi intelligimus & agnoscimus dominum
esse Deum: quoniā (iuxta Apostolum) ipse est super omnem principatum & potestatem & virtutē,
& vniuersaliter super omnia Deus benedictus in sæcula, Amē. Versu 4. Ignis in cōspectu eius, &c.
Iste ignis est, de quo Petrus Apost. in 2. Cano. sua Epist. loquitur, dicens: Adueniet autem dies domi-
ni vt fur, in quo cæli magno impetu transibunt, elementa vero calore soluentur: terra, & omnia quę
in ipsa sunt opera, exurentur. Et post pauca iterum loquens de aduentu diei Domini. Per quem, in-
quit, cæli ardentis soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. De quo igne, qualis sit futurus, &
quos effectus particulares habiturus, apud Ecclesiasticos doctores solet in 4. Diuinarum sententia-
rum lib. plenius determinari. Versu 6. Congregate illi sanctos eius, &c. In priore versu dicitur etiā
de terra, quod aduocata sit vel aduocāda ad Dei iudiciū, vt discernatur videlicet, & dijudicetur inter
bonos & malos. Verum non nisi de sanctis dicitur hic, quod cōgregantur domino. Non enim impij
congregabuntur domino sed in fasciculos alligabuntur diabolo ad comburendum. Sancti autem do-
mino congregabuntur, vt inferantur quasi triticum in horrea eius. Iustionē autem illam quā signat
verbum Congregate, sanctis angelis applicauimus, quoniā ipsorum ministerio perficienda creditur
corporū resuscitatio, quęadmodum in parabola Euagelica zizaniorū agri exponitur, ab ore Salua-
toris: qui angelos mellioribus cōparans, subiungit in hęc verba: Mittet filius hominis angelos suos,
& colligent de regno eius omnia scādala, & eos qui faciunt iniquitatē, & mittēt eos in caminū ignis.
Et iterum in parabola saganę, Exhibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent
eos in caminū ignis. Sic & in alio loco apud eundē Mathæum dicitur ex ore domini, Mittet filius
hominis angelos suos cum tuba & voce magna, & cōgregabunt electos à quatuor ventis, à summis
cælorum vltq; ad terminos eorum. Ex quibus verbis apparet resuscitationē vltimā corporum ange-
lico ministerio futuram, & sanctos resuscitandos per ministerium angelicum, gaudenter diuinis cō-
spectibus in sua nouitate representandos. Versu eodem, Qui ordinant testamētum eius super sa-
cificia, ordinare testamētum domini super sacrificia, sic intelligite, vt in Elucidatione explanatum
est;

1. Cor. 4.

Galat. 6.

Matt. 13.

Job. 10.

1. Cor. 15.

1. Cor. 8.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

est: vt idem sit quod constituere Dei voluntatem super corporales victimas, videlicet vt magis studeat quis Dei testamentum adimplere & eius voluntatem perficere, quam corporales tantum hostias immolare. Tametsi enim & hoc facere oportebat pro tempore veteris legis: illud tamen præcipuum semper fuit, nempe Dei testamentum custodire, & eius voluntatem non transgredi. Qui autem sacrificia ordinant super testamentum Dei, ij sunt qui pluris faciunt exteriores victimas aut corporalia sacrificia, quam adimpletionem Diuinæ voluntatis, & obedientiam testamenti Dei. Ex quorum numero Saulem fuisse legimus, cum post longam Samuëlis expectationem, tandem quod munèris sacerdotalis erat, sibi cõtra Dei prohibitionem assumpsit. Ordinauit certe sacrificia super testamentum Dei: quia ne corporales illas victimas amitteret, Dei præceptum transgredi maluit: & potius existimauit non obedire testamento Dei, quã holocaustũ & pacifica non immolare. Samuel autem Propheta domini, testamentum Dei longe ordinauit super sacrificia: & illum male ordinantem sacrificia super testamentum, seuera increpatione redarguit, dicens: Quid fecisti? Stulte egisti, nec custodisti mandata domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Nequaquam regnum tuum ultra consurget, eo quod non seruaueris quæ præcepit dominus. Iterum in deletione Amalech, cum accepisset Saul præceptum à Deo per Samuelem, vniuersa illius demoliri, ac proflus, nihil reseruare ex omnibus bonis illius, ipse quanquam iam ante super hac re reprehensus esset, rursum tamen sacrificia super testamentum ordinauit, quando Agah regi optimisq; gregibus ouium & armentorum pepercit sub prætextu sacrificiorum: quod scilicet (vt ipse dicebat) ea vellet sacrificare domino in Galgalis. Samuel autè sanctus domini qui testamentum Dei ordinabat super sacrificia, dure admodum hunc male ordinantem redarguit, dicens: Nunquid vult Deus holocausta & victimas, & nõ potius vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia, quã victimarum: & auscultare, magis quã offerre adipem arietum: quoniã quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Ac deinceps: Pro eo ergo quod abiicisti sermonem domini, abiicit & diuinitatem eius rex. Similiter & Esaias, primo suæ Prophetiæ capite, principes simul & populum Israël sauerisime redarguit, quod sacrificia male ordinarent super testamentum domini. Audite, inquit, verbum domini principes Sodomorum, auribus percipite legem Dei vestri populi Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit dominus? Plenus sum, holocausta arietum, & adipem pinguium, & linguinam vitulorum, & agnorum & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis? Ne offeratis vltra sacrificia frustra. Incensum abominatio est mihi. Neomanias & festiuitates alias non ferã, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras & solemnitates vestras odit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Quare autè hæc omnia? Quoniã (vt subiungit) manus vestræ sanguine plenæ sunt, id est, quia sacrificia ordinatis super testamentum domini. Mox verò eos instruens, quomodo debeat testamentum domini ordinare super sacrificia, subiungit, Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere. Querite iudiciũ, subuenite opresso, iudicate pupillo, defendite viduã: & venite, & arguite me, dicit dominus. Si fuerint peccata vestra quasi coccinũ, velut nix alba erunt: & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt. Apud Ezechielem quoq; similia de hac re legimus, & in alijs plerisq; Prophetarum locis. Sunt autem hæc pro præsentis loci clariori explanatione sic latius à nobis explicata, propterea quod hunc passum nõ viderem pro sua dignitate à prioribus explicatũ. Nonnulli verò sic crude, intelligunt disponere testamentum domini super sacrificia, testamentum nouũ præponere sacrificijs veteris legis. Verum prior sententia exactius perpendenti mox apparebit commodior. ¶ Versu 8. Audi populus meus & loquar Israël, & c. Solent vulgo hunc versum ita distinguere: Audi populus meus, & loquar Israël, ac deinde, & testificabor tibi. Verum & cõuenienter apparet altera distinctio, quam in Elucidatione expressimus, vt ante Israël fiat distinctio modica, hoc modo, Audi populus meus, & loquar, Israël & testificabor tibi: vt secundum idem sit quod primum, ad efficacius commouendum: quoniã videlicet secundo loco nomen propriũ repetitur. Nomen autè Israël, nomen electionis est, & magnificetius, quã nomen Iacob. Hoc enim à natiuitatis exordio à parentibus accepit: illud, multo post ab angelo, postquã fortem sese contra Deum exhibuisset. Sic enim ait ad eum angelus: Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israël: quoniã si contra Deum fortis fuisti, quanto magis cõtra homines præualebis? Hoc ergo nomine dum cõpellat populum Israël, magis honorifice illum alloquitur, quã si dixisset, Audi Iacob. Erit autè secundum hanc posteriorem distinctionem repetendum verbum audi, ad hunc modum: Israël audi, & testificabor tibi. Aduertendum autè est, quod ab hoc versu vsq; ad 17. Propheta Deum ex sua persona introducit loquentem, & suum populum electum instruente de oblatione sacrificiorum corporalium, quomodo non illa acceptet aut requirat propter sese, quasi ipse eis egeat, aut vlla ratione horum vltim habeat necessarium. Et licet vulgo dici soleat, Deũ hoc in loco reprobare veteris legis sacrificia: videtur tamen hoc nõ habere plenam veritatẽ. Non enim hic aliud dominus indicare videtur, nisi (vt dixi) quod non ista sola sufficerent corporalia sacrificia, sed oporteret etiam laudẽ debitam, & adorationis Diuinum honorẽ illi offerre, ac vota reddere: & quod nõ propter se illa corporalia requirebat, quasi ipse opus haberet, & per se ea habere nõ posset, sed magis vt hæc in laudis protestatione & votorum animi perfectione offerrentur. Vnde quod dicitur verbum nono, Nõ in sacrificijs tuis arguam te, nõ est sic intelligendum, quasi dicat dominus populo Israël, Etia si omiseris sacrificia in lege prohibita, non peccabis corã me. Sed in hanc potius sententia venit accipiendum. Quantum ad exteriora & corporalia sacrificia, non habeo quod te arguam: satis illa obseruatis, Cui sententia aperte fauet, quod sequitur, Holocausta tua in conspectu meo sunt.

sunt semper. Similiter & illa ex Esaiã supra adducta increpatione, quanquam videretur valde contra sacrificia inuehi: tamen non aliud volebat, quã solam illam corporalium sacrificiorum obseruantiam absque misericordia & iudicio, esse abominationem Deo. ¶ Versu 15. Immola Deo sacrificium laudis, & c. Per sacrificium, laudis intelligimus in Elucidatione ipsam Dei laudationem, sub qua omnia opera huiusmodi spiritiualia (nempe meditationem Diuinarum rerum, earum prædicationem & magnificationem, gratiarum actionem, adorationem, orationem, atq; huiusmodi) includimus. Quanquam possent generalius per laudis sacrificium intelligi, omne opus iustitiæ, quo adimplentur mandata Dei, eo quod in illo vere lauderetur Deus: sicq; idem hic diceretur sacrificium laudis, quod Psalm. 4. sacrificium iustitiæ. In secunda autem parte versus, cum de votis dicitur, aduerte, quod votum nõ solum dicitur illud, quod nos vulgo appellamus obligationem, videlicet qua Deo rem quamlibet prorsus consecrauimus, & omnimoda obligatione nos ad eam persoluendam addiximus, sed etiam pia desideria, & salutaria proposita, quæ Deo inspirante concipimus. Tametsi enim illa, ad quæ nos ipsos plena resignatione voluntatis atrinimus, maxime & diligentissime adimplere debeamus: iustum tamen est nihilominus, vt etiam pia desideria & sancta proposita, quæcunq; Deo inspirante concipimus, ad effectum perducere & Deo persolvere laboremus. Alioqui, probatur infirmũ & horarium fuisse propositum atq; desiderium, nisi illud homo reddere, & ad effectum operis, adimpletionem, perducere studiosè laboret. Inter hæc tamen vota, illa que ex voluntaria obligatione facta sunt, quibus nos ipsos Deo secundum propositum obligationis & necessitatis addiximus, ad cuiuslibet obsequij exhibitionem, sic soluenda sunt, vt negligere omnino nõ liceat, quin irã Dei promeretur omisio. Illa verò que tantum simpliciter proposito aut desiderio fiunt, manente libertate faciendi vel non faciendi quod proponitur, non sic reddenda sunt necessario, vt omisio iram Dei indicat. Attamen quãtò illud sic desiderium vel proposito conceptum, fuit ardentius desideratũ, siue firmius propositum, tantò oblata occasione, si negligatur desiderij vel propositi adimpletio, ex maiori imperfectione est. Est enim quali retrocedere, & quasi aliquo modo addictum Deo non præstare: quod ad mendacium, secundum partem aliquam accedit. Quasi enim secundum aliquem modum Deo quis consecrat & addicit, quod firmo proposito se facturum decernit, etiam si non omnino sibi necessitatem imponat. Ac proinde secundum modũ aliquẽ & mentitur Deo, qui sic firmo proposito Deo addictum, non præstat. Minus tamen est nudum desiderium, quã firmum aut forte propositum. ¶ Versu 16. Peccatori autè dixit Deus, & c. Ab hoc loco vsq; ad finem Deus introducit iniquo legis, siue veteris, siue nouæ ministro, per increpationem loquens: nisi quod versus penultimus interijcitur atq; interseritur verbis domini, nouo admodum & iucundo modo: quemadmodũ si paterfamilias increpante & erudiente suam familiã, astans patrifamilias amicus qui spiam, ad ipsius verba adijciat, Audite filij hæc verba patris vestri, ne si non audieritis, iuste ab eo exheredemini, & proijciamini de familia & hereditate eius. Quòd autè versus ille penultimus non proferatur ab ipso domino, satis indicatur ex hoc quòd tertia persona dicitur, Nequãdo rapiat, & non sit qui eripiat. Nam si vox esset Dei, prima persona potius diceretur, Intelligite hæc qui obliuiscimini me, nequãdo rapiam, & non sit qui eripiat. ¶ Versu 17. Et inuoca me in die tribulationis: erua me, & c. Valde magnum honorẽ sibi reputat Deus, cum quis sic in illo firmatus est, vt in omni occurrente tribulatione mox ad Diuinum confugiat auxilium: ita sibi de Dei sui potentia persuasum habet, quod nulla tam magna tribulatio, aut tanta difficultas vlla obuenerit homini, à quo non sit facillimum Deo liberare in se confidentem: iterumq; tam bene fidens de Dei sui bonitate, vt iudicet nullã rem esse tam magnam (modo sit salutari) quam nõ libentissimo, promptissimoq; animo ipse sit largiturus suppliciter ex corde poscentibus: imò credens (quod verum est) non posse fieri, vt Deus electorum preces iustas respiciat, neq; hoc pati eius misericordiam, neq; iustitiam sustinere. Huiusmodi homo, cum ex tanta fide, tantaq; spei fiducia dominum inuocat, vere honorem magnũ Deo impendit: & omni sacrificio corporali (hoc faciendo) gratiorem Deo offert oblationem. Quemadmodum econtrario, homines illi qui in omnibus necessitatibus mox ad humana confugiunt auxilia, confidentes in diuitijs suis, aut in principibus, in quibus non est salus, aut in sua fortitudine corporali, aut eloquentia, õs autem domini nunquam interrogant, non illum consulunt, non sunt memores ad inuocandum illum: hos cõstat Deum vehemeter inhonorare, multo magis quã si sacrificia quæcunq; corporalia Deo subtraherent. Si enim filius in vllam necessitatem, angustiam, aut egestatem venerit, vt ei sit vel consilio, vel auxilio opus: ad quem potius confugiet, quam ad patrem? præcipue si patrem habeat bonum atq; rationabilem virum, simul & potentem, vt filij possit absq; suo incommodo subuenire necessitatibus. Et si filius talem patrem habens, eo in occurrentibus necessitatibus postposito aut non requiritõ ad alienos, auxilij atq; consilij petendi gratia, recurrat: nonne magnam facit inhonationem optimo & potentissimo & generosissimo patri? Iuste enim cum illo expostulare hic poterit, dicens: Quare me habens potentissimum & optimum patrem (qui tibi semper plura quam postulare ausus fueris: soleo impendere, qui nunquam tibi petenti quicquam denegauit, sed affluenter do & non impropero) ad aliena confugis auxilia? alios quæris tibi adiutores? qui neq; tam potentes sunt vt possint, neq; tam firmi tibi amici vt velint ferre auxiliũ: me derelicto, qui & possum, & volo, semperq; paratus existo, quotiescunq; postulaueris. Nunquid pro tyranno ego tibi sum, vt non audeas comparere ante faciem meam? Nunquid tibi insipiens videor, vt non sufficiam rerum tuarum consilio? Aut nunquid pauperem me, & rebus tenuem putas, metuisq; ne dando exhaurias meas diuitias, & ad paupertatem me redigas? Aut nunquid morosum me, inuenisti in exaudiendo, aut parcum siue auarum in largiundo, vt crubescas amodo apparere ante faciem meã: vt hac causa, post aliena, me relicto, curras auxiliã?

Matt. 5. Iia? An putas tu teipsum saluare absque me, qui teipsum non potuisti facere sine me: sed neque capile
 Luc. 12. lum album facere potes aut nigrum, aut ad staturam tuam adijcere cubitum vnum? Ad hunc sane
 Matt. 6. modum, iustissimam querelam proponere potest Deus erga illos qui ad se non confugiunt in tribu
 lationibus, sed vel in seipfis fidunt, vel in filijs hominum, aut in principibus siue mundi huius siue
 tenebrarum, vt aliunde quam à Deo petant auxilium. Vnde & in scripturis pro hac re grauissimas
 4. Reg. 11. inuenimus increpationes, per sanctos Prophetas pronunciatas, aduersum illos qui in tempore tribu
 lationis Deum non inuocantes, sic eum inhonorarunt. Nam quarto Regum primo capite, per Heliã
 Thesbitem dominus Ochozian acriter valde increpat, qui nuncios miserat ad consulendum Beelze
 bub Deum Accaron. Nunquid non est, inquit Propheta) Deus in Israel vt eatis ad consulendũ Beel
 zebub Deum Accaron? Quamobrem hæc dicit dominus, De lectulo super quem ascēdisti, non des
 cendes, sed morte morieris. Sed & per Esaiam dominus terribiliter vā inonat, dicens. Vē filij deser
 tores, qui ambulatis, vt descendatis in Aegyptum, & os meum non interrogastis: sperantes auxilium
 Esaiã. 30. in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Aegypti & erit vobis fortitudo Pharao
 nis in confusione, & fiducia vmbrae Aegypti in ignominiam. Et iterum, Vē, qui descendunt in Aeg
 yptum, ad auxilium, in equis sperantes, & habentes fiduciam super qua Irigis, quia mularum sunt, &
 Esaiã. 31. super equitibus, quia præualidi nimis: & non sunt consili super sanctum Israel, & Dominum non re
 quiserunt. Sunt & alia huiusmodi innumera. Ex quibus omnibus manifeste patet, quā exigat do
 minus, vt in die tribulationis confugiamus ad eius auxilia. ¶ Versu 19. Si videbas furem, currebas cū
 eo. Currere cum fure, est ei consentire, sicque illi communicare in peccato. Vnde B. Hieronymus ex
 Hebræo vertit, Si videbas furem, consentiebas ei. Felix autem, Si vidisti furem, vel complacuiti, vel
 voluisti cum eo, vel cucurristi cum eo. ¶ Versu 21. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, &c.
 Prioris partis in Elucidatione duplex sententia posita est. Prior tamen quæ detractionis meminit &
 murmurationis, magis consonat editioni Romanæ, quæ habet, Sedens aduersus fratrem tuum de
 trahebas. Non dicuntur autem detrahere iudices iudicantes iniqua iudicia. Sed in Græco ponitur
 verbum καταλάω, quod detraho significat. Veruntamen lectio editionis nostræ Gallicanæ, recte e
 tiam de falso iudicio secundum alteram sententiam exponi poterit, quemadmodum & Hebræa lectio
 anceps est, & vtramque prædictarum sententiarum recipit. In Hebræo enim simpliciter In
 quit habetur, non detrahere. Loquitur autem, contra fratrem non solum qui detrahit, sed etiam qui
 falsum aduersus ipsum profert iudicium. In secunda autem parte versus, tametsi exposuerimus filii
 matris, mysticè referendo ad eandem Synagogam vel Ecclesiam, quæ est quasi mater vna singulorū
 qui de ea sunt: potest tamen intelligi de matre carnis Impij enim isti consummati, quales hic descri
 buntur, ne proprijs quidem fratribus suis carnalibus ex eadem matre progenitis parcunt à calum
 nia, scandalis, iniurijs, & fraudibus: id quod ad oculos etiam hodie facillimum est videre. ¶ Versu
 22. Existimasti inique, &c. Dicitio inique, neque in Hebræo, neque in Græco sic inuenitur, neque est
 in editione Romana. Vnde incertum est, an debeat vocatiuo casu accipi vt nomen, an vt aduerbium
 determinans verbum existimasti. Vtraque enim sententia bona est. Siue enim dicamus, Existimasti
 tu ò impie, quod ero tui similis siue, Tu peccator existimasti hoc inique, quod ero tui similis, vtra
 que bona est sententia. Et licet videatur prima facie magis esse nomen vocatiui casus, in Elucida
 tione tamen exposuimus potius secundum aduerbialem significationem, eo quod videatur illa mag
 nis consonare lectioni Romanæ, simul atque Græcæ quæ in hunc habet modum, Existimasti iniqui
 tatem, quod ero similis tui. Cuius lectionis hic est sensus. Tu persuasisti tibi, & iudicasti de me impie
 tatem hanc: videlicet quod ego tui ero similis. Pene autem idem, sed clarius exprimit nostra lectio,
 si tantum aduerbialiter accipiatur inique. ¶ Versu eodem, Statuam contra faciem tuam. Quod dicitur,
 Statuam contra faciem tuam: idem est, ac si dicatur, Faciam te tibi manifestum, & denudabo
 tibi tuam turpitudinem: & tunc ostendam tibi, quā non sim tui similis, quā non mihi placeat tua
 iniquitas. Modo enim homines peccatores seipfos ponunt post tergum suum, quia nolunt intende
 re in turpitudinem suam, nolunt seipfos quales sint contemplari, nolunt peccatorum suorum fedi
 tatem agnoscere. Donec autem sic homines dissimulant, manēt peccata eorum ante faciem Dei: &
 ipse in die, quando manifestabuntur consilia cordium, statuet illos ante oculos suos, ac veluti con
 tra faciem suam. Eos autem qui modo seipfos statuunt contra faciem suam, id est, qui nunc agnos
 cunt & detestantur peccata sua, dicentes cum Propheta, Iniquitatem meam ego cognosco, & pec
 catum meum contra me est semper. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, Iniquitatem meam
 Psal. 50. annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo. Hos non constituet Deus in nouissimo die ante faciem
 Psal. 37. suam, sed proiecta erunt post tergum ipsius omnia peccata illorum. Si enim nosipfos modo iudica
 uerimus, non iterum à iusto iudice iudicabimur. Qui autem seipfos iudicare renuunt, ipsi sentient
 Esaiã. 38. iudicium domini. ¶ Versu vltimo, Et illic iter quo ostendam illi salutare Dei. Sententia partis secun
 1. Cor. 11. dæ satis clara est, quod videlicet laudatio Dei, via sit qua peruenitur ad beatitudinem, in qua ostendit
 ur homini salutare Dei: quoniam qui nunc sedulo pro sua virili, & digne pro sua paruitate lau
 dare studuerint, hos Deus ad laudationem sui æternam adducet inter choros angelorum. Attamen
 ipse sermo videtur difficilior Illic, iter quo ostendam illi salutare Dei. Clarius autem lectio habet,
 quam ponit sanctus pater Augustinus, Et hæc via est, qua ostendam illi salutare Dei, id est, hæc via
 nempe vt ostendatur illi salus mea. Et secundum hanc sententiam, accipere oportet sermonem vul
 gatæ lectionis nostræ.

L. PSALMI ARGUMENTVM.

A

Ex tituli iudicio clarum est, hunc Psalmum à Davide factum post commissum adulterium cum Bethsabæe & 2. Reg. 11.
 homicidium Vriæ, quando Natã Propheta ex mandato Domini ad illũ accedente, & increpante, agnouit 2. Re 12.
 peccatum suum, & penitentiam egit, dicens: Peccaui domino. Tunc enim per misericordiam Dei, quasi de pe
 catorum ac mortali summo excitatus, apertis sibi mentis oculis (quos ante penitentiam habuerat clausos, & per
 mortale peccatum modo quodam excæcatis, cõtemplans sui peccati magnitudinẽ, sciens se gratia Dei priuatũ
 spiritũq; saluari & internis diuitiis destitutum, timens quoq; ne abijceretur imperpetuum à facie Domini, ad
 Diuinam (quam frequenter cecinerat, & ne dum oblitus fuerat) misericordiam confugit: dimitti sibi peccatũ sup
 pliciter exorans, & sanctum spiritum quem de corde per peccatum effugauerat, sibi reddi, inq; eo constabili, quò
 resumpto posset (vt ante) Domini laudes decantare. Pro diuine autem iustitiæ placatione, suiq; reatus ex
 piatione, sacrificium offert Deo spiritus per penitentiam & contritionem humiliati, in quo est Deo, qui bonorũ
 nostrorum non indiget, super omnia beneplacitum. Attendamus itaq; peccatorem istum fœdissime lapsum, ex
 amaritudine animi humiliati & contritione spiritus miserabiliter plorantem, ac Diuine misericordie suppli
 cantem: vt discamus & nos, quemadmodum pro nostris peccatis Deum debeamus deprecari.

B

QVINQVAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1. Miserere mei deus

Siquidem, potentissime Deus, iuxta seueritatem districtio
 nemq; iustitiæ tuæ nunc mihi velles reddere, qui tã fœdissi
 me prolapsus sum, nõ esset reliqua mihi spes vlla salutis.
 Atq; iccirco, ad benignitatem misericordie tuę, subq; eius
 alas potius confugiẽs, suppliciter te rogo, vt per misericordiam tuam
 mei nunc misereri, meq; in gratiã receperis: neq; verò hoc vel impos
 sibile est, vel incongruum misericordie tuę, quoniam sicut magna est
 mea in qua nunc fœteo miseria, ita magna omnino & maxima est mi
 sericordia tua: adeò vt nulla sit tã grauis iniquitas & peccati miseria,
 quam non purgare valeat humiliter implorata tua suavissima, latissi
 ma, & potētissima misericordia. 2. Quantas verò à patribus nostris au
 Psal. 144. diuinis miserationes tuas & multas & magnas, quibus pepercisti à
 sæculo humiliter poenitentibus, adeò vt sint miserationes tuę super
 omnia opera tua. Iuxta multitudinem itaq; istarum miserationũ tu
 arum nunc hoc vnum abs te humiliter peto, vt peccata mea non recor
 deris amplius ad iudicium vltionis, sed penitus deleantur à conspectu
 tuo. 3. Vehementer me pollut & commaculauit turpitudõ peccatorũ
 meorum (primũ quidem adulteriũ deinde multo etiã fœdus inno
 cẽtis occisio) & ideo me pluribus rationibus fœdatum, plurimum ac di
 ligenter laua ab iniquitate mea, *totum me facias inũdum in perfecta
 remissione peccatorum meorum. 4. Siquidem nollem agnoscere, aut
 dissimulare vellem, siue excusare peccatum meũ, iuste non inuenirem
 apud te misericordiam. Nunc autem ecce iniquitatẽ meã nec dissimu
 lo nec excuso, sed agnosco, detego, & accuso ante faciem tuã. * & pec
 catum hoc meum (quod mihi modo ad tẽpus miserabiliter placuit, &
 ob cuius complacentiã tua præcepta neglexi) ex nunc odio habere &
 detestari volo, habeboq; odio, & detestabor omni tẽpore: & quoties
 recordabor: simul & execrabor illud: * eroq; memor donec viam, ad
 mei humiliatõẽ, & tui nominis glorificatõẽ. 5. Non est neq; in cę
 lo neq; in terra præter te, ad quẽ spectat iudiciũ de peccato meo: hoc
 est, remittere vel retinere, indulgere vel punire: sed tibi soli, vt iudici
 & cognitori omniũ humanarũ actionum, peccaui & malũ quod feci,
 corã te feci cognitorẽ & iudicẽ: qui solus, nemine requisito, si velis, po
 tes dimittere: * itaq; miserere mei, & dele iniquitatem mihi confiten
 ti. Si enim feceris quod postulo, consequetur exinde gloria tua, vt in
 ueniaris & comproberis iustus fidelis ac verax in verbis tuis, quibus
 pollicitus es misericordiã, reuerentibus ab iniustitiã sua: * vinceque
 tu, ac superabis illorũ calumnias, qui te calumniãtur quasi infidelem,
 iniustũ, aut nimĩũ crudelem scelerum vltorem, qui te vt iniustum, ini
 delem, & in promissis vanũ arguerent, si mihi peccatũ nolles dimittẽ
 re: vincuntur autem & cõfundentur, si postquã mihi iam ita grauitẽ
 lapso præstitisti misericordiam, adhuc pergant te vt iniustũ aut nimĩũ
 crudelem aut non veracem calumniari. 6. Quo verò sit etiam iustitia
 tua ad miserendum figmenti nostri, & ad peccatorũ dimissionem fa
 cilior, illud precor cõsidera & attende, quemadmodũ in originali pec
 cato cõcipitur homo in vtero matris suæ (quæ corruptio humano ge
 neri cõgenita iniquitatũ omnium fomes est, origo & lemınarum) atq;
 ita in peccatis modo quidam concipitor & nascitur, eo quod ab ipsa

* secundum magnã misericordiam tuam.

2. Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.

3. Amplius laua me ab iniquitate mea:

* & à peccato meo munda me.

4. Quoniam iniquitatẽ meam ego cognosco:

* & peccatum meũ contra me est semper.

5. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci:

* vt iustificeris in sermionibus tuis:

* & vincas cum iudicaris.

6. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.

7. *Ecce enim veritatē dilexisti: incerta & occulta sapientiae tuae manifesta sibi mihi.*

Leui. 14. 8. *Asperges me domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealabor.*

9. *Auditui meo dabis gaudiū & letitiā, & exultabunt ossa humiliata.*

10. *Auerte faciē tuā a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.*

11. *Cor mūdum crea in me Deus, & spiritum rectū in noua in visceribus meis*

12. *Ne proyicias me a faciē tua: & spiritum sanctum tuum ne auferas a me.*

13. *Redde mihi letitiā salutaris tui, & spiritu principali confirma me.*

14. *Docebo iniquos vias tuas: & impij ad te conuertentur.*

15. *Libera me de sanguinibus, Deus deus salutaris meae: & exultabit lingua mea iustitiam tuam.*

16. *Domine labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuā.*

Psal. 144.
Psal. 115.

cōceptione indita nobis est hęc prauitas, & ad malū omne pronitas. 7. Rursum verò ex altera parte veritatē tibi obijcio, quā & in te diligis, & in seruis tuis requiris, quā etiā iustitiam tuā modo quodā compellit, misericordiā nō denegare suppliciter poscētibus, quemadmodū habent promissiones tuę: tu enim mihi nota fecisti incerta. i. occulta cōsilia, iudicia atq; decreta sapientiae tuę, quę non sunt passim omnibus certa siue manifesta & cognita. Et ob hoc, licet peccauerim, non tamen despero: quemadmodū faciūt, qui ignorant decreta misericordię tuę. Hęc autē quę olim de misericordia tua te familiariter reuelante cognoui, nunc tibi fiducialiter propono (nēpe humani generis naturalem infirmitatem, & promissionis tuę infallibilem veritatē) ex duabus hisce rebus fiduciam concipiens remissionis peccatorum meorum, sicq; tuam potentissimā misericordiam & veritatem meę infirmitati patrocinaturam, remediōq; futuram. 8. Quomodo autem iuxta legis ritum qui a corporali lepra mūdatur, hyssopo aspergitur, sic tu me summe sacerdos (ad quē spectat istius corruptissima lepra, quę inuasit spiritum meū, emundatio) hyssopo tuo asperge. i. sanguine tuo de cruce perfunde, ad emundationē animę meę: tu me laua a fordibus peccatorum meorum, & totus efficiar cādudus, sic quasi nulla in me vnquā fuisset macula: quemadmodum in niue candidissima, prorsus nulla nigredinis valet macula conspici. 9. Fac me audire, quęso te, vocē gaudiij & letitię, loquere quod oblectet aures animę meę: loquere spiritui qui est intra me, & dic illi Dimittuntur tibi peccata tua, vade in pace. Fides tua te saluum fecit a peccatis tuis: Atq; hoc si misericorditer mihi pręstiteris, reuiescent, vigoremq; & virtutē resument, ex consolatione spiritalis gratię, omnia ossa corporis, & vniuersę vires animę meę, exilientq; prompta & parata ad laudandum & seruicium tibi: & quę velut mortua torpebant, redeunt spiritus gratia, reuiuiscunt in gaudio. 10. Noli ultra aspicerē peccata mea, aut recordari, quasi nō dimissa, sed prorsus obliuiscere, & projice post tergum tuum, penitusq; dimitte omnes iniquitates meas: quas siue modo recentē cōmisi, siue olim cōmissas modo per occasionē recordor. 11. Expulsa verò omni peccatorum malitia, cor nouum, animā nouam, & spiritum nouum da mihi Deus, pro immuando mundum, pro iniustitiam: & animam istam mala peccatorum vetustate consumptā, ac velut nihil factam, in nouā & per iustitiam rectam mihi commutare digneris in intimis meis: spiritumq; meum, qui sub pondere peccatorum, & malę concupiscentię tractu atq; consensu vehementer fuerat incuruatus, ad congruam & tibi placentem restituē rectitudinem. 12. Nō me permittas, pater pijsime, sic iacere, proiecūm a gratia tuā, sicq; a te remanere separatū, vt nunc iaceo retro tei gū tuum, in numero impiorum hominum, quos nō respicit benignus aspectus tuus: & tuum sanctum spiritum (quo tibi iungi & gratus esse solebam) ne ultra mihi deesse patiaris: atq; cum reddideris, amplius auferri mihi non sinas. 13. Restitue nunc mihi letitiam illam salutarem spiritus mei, quę mihi olim iugis erat & indeficiens, cum inhabitaret in me lętificator spiritus tuus: & munifico illo, ac regio, potentique, & super admirabili tuo spiritu, me ita in omnibus vere bonis confirma, vt in perpetuum a te non valeā ultra separari: qui sit mihi dux & princeps, adiutor, liberator, atq; director in omnibus vijs meis. 14. Cum verò mihi misericordiam hanc pręstiteris, id quod tibi gratissimum esse cognouero, pro gratitudine sedulo persoluā, tam verbo salutaris correctionis, exhortationis & eruditionis, quā exemplo sanctę cōuersationis docendo eos qui inique agunt, viam pręceptorum atq; iudiciorum tuorum: & qui nunc sunt impij, mea eruditione, per gratiā tuam, ab impietate sua auersi, ad tuam seruitutem, tuorumq; mandatorum obseruationem sese conuertent. 15. Libera me Deus omnium, Deus qui solus me saluare potens es a corruptionibus peccatorum meorum quę in carne & sanguine inhabitant: & cum fuero liberatus ab eis prę abundantia gaudiij spiritus mei, exultando eollaudabit etiam lingua mea iustitiam & veritatem tuam: quoniam iustus, fidelis es & verax in promissionibus tuis. 16. Nunc quidem vinculis peccatorum conclusa fuerunt labia oris mei, vt non valerent tibi cantare speciosam laudem. Sed vbi tu vinculis disruptis, aperueris ea, statim gaudens os meum pro exhibita misericordia, canticū siue psalmū laudis decan-

A 17. *Quoniā si voluisses sacrificium, dedissem vtiq;: holocaustis non delectaberis.*

18. *Sacrificiū Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humilatum Deus non despicies.*

B 19. *Benigne fac domine in bona voluntate tua, Sion,*

vt ædificentur muri Hierusalem.

20. *Tunc acceptabis sacrificium iustitię, oblationes & holocausta,*

tunc imponent super altare tuum vitulos.

decantabit tibi. Os enim quod peccator claudit iniquitatem operando, tu peccatorum remissione aperis, vt digne laudetur misericordia tua. 17. Ecce autem paratus sum pro peccatorum expiatione quodcūque volueris offerre sacrificium. Et quidā si corporale sacrificium aliquod precepisses aut iniunxisses mihi, aut exegisses a me, siue requisisses, libentissimo animo vtiq; obtulisset: sed holocausta corporalia non sunt quę tu per se requiris, aut in quibus sit tibi per se placitum, quasi per virtutem illorum expiantur peccata pœnitentium. 18. Verū autem sacrificium, tibiq; per se gratum, quod pœnitens peccator pro remissione consequenda offerre possit, & debeat quod semper tibi erit placitum, anima est pœnitens pro commissis, dolens & afflicta: & licet in venturo tempore gratię futurum sit, vt euacuentur legis corporalia sacrificia, nunquam tamen futurum est vt sacrificium spiritus per cōtritionem & agnitionem suę culpę humiliati abijcias: sed permanebit hęc tibi semper acceptissima pro peccatis hostia. Atque hanc ipsam tibi (quandoquidem aliam non postulas, offero pro peccatis meis. 19. Concepta verò tandem fiducia de remissione peccatorum meorum, etiam generalem audeo pro vniuerso populo, electorū tuorum (& qui nunc est, & quem mihi venturum demonstras) deprecationem facere. Nimirum vt benigne facias ciuitati Sion, id est, secū dum benignitatem misericordię tuę, non secundum seueritatem iustitię agas cum populo tuo electo & fidei, qui te cognouit aut cogniturus est, tibi que seruiturus in hac militante Ecclesia: Sic enim ædificabunt muri supernę Hierusalem, & complebitur caeleste illud ædificium, quod ex viuīs componitur lapidibus, qui hęc in misericordia Dei aptantur, suo tempore in muros ciuitatis illius cum ceteris beatus cōsuecandi. 20. Cum verò hoc ædificium consummatum fuerit atq; completum, illic sacrificium acceptissimum iugis gratiarum actionis & laudis indeficientis ab omnibus cęli ciuibus tibi offerretur sacrificium vtiq; iustitię, quod tibi æquum & iustum est offerri prę omnibus, quod tu acceptabis vt oblationes & holocausta gratissima: tunc veros ibi & delicatissimos illos vitulos laborum contentium nomini tuo (id est, perpetuam laudem, omnibus vitulis acceptiorem) offerent & pręsentabunt super altare ante conspectum tuum sine fine, in sæcula sæculorum, Amen.

Heb. 13.

ANNOTATIONES IN PSALMVM L.

Versu 1. & 2. Misere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Magnam misericordiam postulat, qui magnam iniquitatem suam agnoscat: & multas miserationes Dei proponit, qui multa vulnera curanda habet, sciendum autem est, vnam quidem esse Dei misericordiam, sed miserationes multas, si proprie de misericordia & miserationibus loqui velimus. Nam misratio a misericordia sic differt, quomodo opus iustitię ab ipsa iustitia. Est enim misratio, opus misericordię: & tot sunt miserationes, quot opera misericordię. Vna autem misericordia est, a qua miserationes omnes quę fuerunt ab initio, quęque futurę sunt vtiq; ad consummationem sæculi, pariter effluerunt. Verum tamen contingit nonnunquam, misericordias domini plurali numero in scripturis inueniri: ac tunc quidem necesse est misericordias accipi loco miserationum, quemadmodum & miserationē interdum pro misericordia accipi contingit. Hoc tamen in loco patenter sit distinctio, dum priori versu singulari numero dicitur, appposito signanter adiectiuo magnitudinis: sequenti autē per numerum pluralem cum nomine multitudinis: illic proponendo magnam misericordiā, hic autem multitudinem miserationum. Quod autem secundo loco hic dicitur de miserationum multitudine, secundū duplicem considerationem potest accipi: vel vt innuat petens, propter multitudinem peccatorum se egere miserationem multitudinē, quemadmodum pluribus eget curationibus & cataphlasmatibus qui plura habet vulnera. Davidis autem peccatum non simplex fuisse constat, qui pręter adulterium commisit & homicidium. Vel ad miserationes pristinas in tēporibus pristinis exhibitas referatur ista multitudo. Quasi dicat, In multis, o misericordiarum pater, audiuius, & vidimus opera misericordię tuę: toties experti sunt in pręteritis sæculis patres nostri misericordiā tuā, ad dimissionem peccati pœnitentibus concedendam semper maxime pronam: ita vt semper propriū te populo tuo ostenderis, posteaquam suarum iniquitatum egissent pœnitentiam. Nunc itaq; & mihi hac vice liceat experiri semel istam misericordiam tuam, vt miseratione tua mihi totum hoc malū quod iam commisi dimittas, sicq; deleas omnem iniquitatem meam. Quare autem delere iniquitatem significet iniquitatem penitus demittere, non est difficile aduertere: quoniam scilicet id quod delemus, ultra non volumus venire nobis in memoriam. Ita cum Deus iniquitatē dimittit, vt ultra illius recordari non velit, dicitur peccatum delere. Vnde quodam loco apud Prophetam ex ore domini dicitur, f. iij. Dele-

Elia. 44 Delebo quasi nubem iniquitatem tuam. i. sic à memoria abijciam & non recordabor vltra quomodo
 & .43. do nubes qua transit ab oculis, & non vltra videtur. Notandum tamen est magnã esse diuersitatem
 inter delere peccatum & peccatorem: & illam quidem deletionem (peccati videlicet) optimam esse,
 summeq; exoptandam. Beati enim, quorum remissa sunt iniquitates. Delectio verò peccatoris de li-
 bro viuentiu, maxime horrenda est: de qua deletionem alio in loco Psalmista loquitur dicens, Delectan-
 tur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. ¶ Versu 3. Amplius laua me ab iniquitate mea.
Psal. 31. Amplius, hoc loco non valet insuper aut præterea, quomodo nonnunquam solet accipi, sed aduer-
Psal. 68. bium est quantitatis, valens multum, valde, vel plurimum. Id quod manifeste tam ex Hebræo quam
 ex Græco cognoscimus. Nam ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, Multū laua: alij, plurimum vel
 admodum laua, aut etiam atq; etiam laua. Græce autem habetur ἄνωγει, quod sonat adhuc mul-
 tum: quasi dicat, etiam atq; etiam laua, aut (vt ita loquar) plus & plus laua. Cui aperte correspondet
 lectio quam beatus Augustinus sequitur, habens, Etiam atq; etiam laua. ¶ Versu 4. Pec. meū con. me
 est sem. Huius versiculi intelligentia multo clarior fiet, si annotationem secundã circa verbum vige-
 simum secundum, mox præcedentis Psalmi aut relegas, aut iam bene lectam reuoces ad memoriam.
 Illa enim te docebit, quid sit peccatum esse contra peccatorem, vel contra faciem peccatoris. ¶ Ver-
 su 5. Tibi soli peccavi, & malum corā te feci: Quæstionem mouere solēt simplices, quomodo di-
 cere potuerit Propheta penitens domino, Tibi soli peccavi, & malum coram te feci, An enim non
 in Vriam grauer peccauerat, cuius primum sibi uxorem contra iustitiam vsurpauit adactum non
 licitum, & deinde vitã suã iniqua traditione perdidit: Peccauit & in Bethsabæe, quã ad rem pessimã
 induxit: & cuius maritum interfici curauit. Quomodo ergo nunc dicit, Tibi soli peccavi? Pro huius
 autem quæstionis solutione, aduertenda est differentia sermonis, quoniã videlicet non idem valent,
 Tibi peccavi, & in te peccavi. Longe enim aliud sonat in aliquẽ peccare, quã peccare illi. Peccamus
 enim in illum, quem nostro peccato offendimus, aut potius cui nostro peccato damnum aut iniuriã
 quãlibet inferimus. Peccamus autẽ illi, ad quem spectat peccati punitio & qui in sua potestate habet
 vel dimittere peccatum, vel vltionem de eo sumere. Vnde fit, vt non illi semper peccetur in quem
 peccatur. Non enim est cuiuslibet in quem peccatur, sumere penas, & facere vindictã in peccan-
 tem. Ait enim dominus, Mea est vltio, & ego retribuam. Atq; hac causã vindictã exercere in peccã-
 tes, non nisi illis competit, qui à Deo acceperunt potestatem: quemadmodum sunt principes & iu-
 dices, qui (vt ait Apostolus) non sine causã gladium portant, sed vt sint terror male agentium, & pro
 innocentibus aduersus noxios exerceant vindictã. Caterũ, cum aduersus illum delinquitur, qui nisi
 la est potestate præditus, in illum quidem, sed non illi, peccatur. Recte itaq; Dauid cũ rex esset in Is-
 raël, omnibus in regno superior, ita vt nullius subiaceret iudicio, neq; quenquã agnosceret inter ho-
 mines, cuius esset sententiã subditus, nisi Deum solum (cuius potentiam, dominationem negare nec
 poterat, nec volebat) dicere potuit domino, Tibi soli peccavi. Quod autem sequitur, Malum coram
 te feci, expositio est eius quod antecessit. Non enim sic accipiendum est coram Deo, quasi solo Deo
 inspectore & cognitore se fateatur fecisse malum, quasi præter Deum alius nemo factum conspexerit
 aut cognouerit. Neque enim Bethsabæe latebat adulterium, neq; Ioab principem militiã (qui li-
 teras acceperat proditiõis) latebat Vriæ homicidium. Forsitan & ministri qui illam de domo sua
 regi adduxerant, non ignorabant adulterium, Similiter Nathan, à domino vtunque facinus exitit
 reuelatum, &c. Sed intelligi debet, Coram te solo, tanquam vindice & iudice, cui competat de his
 meis iniquitatibus facere vindictã, & penas sumere. ¶ Versu eodem, Vt iustificeris in sermonibus
 tuis. In secunda parte versus, particula, vt, diligenter notanda est. Non enim finem significat, vt fere
 solet, sed tantum consequutionem: in qua significatione & aliã in scripturis solet vsurpari. Veluti
 cum dicitur Matthæi 1. cap. Hoc autem totum factum est, vt impleretur quod dictum est à domino.
 Et Ioannes decimonono, Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur. Simile est & illud Saluatoris
 apud Lucam, capitulo decimoquarto, Cum (inquit) inuitatus fueris ad nuptias, vade, recumbe in no-
 uissimo loco, vt veniens is qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, ascende superius. In his enim locis non
 potest particula vt, finem significare, quemadmodum plerunq; solet accipi. Non enim verũ est, Chri-
 stum vel sic agere, vel sic pati voluisse, ad eum finem vt scripturam impletet. Non enim ideo sic age-
 re, vel sic pati voluit, quia sic scriptum fuerat aut prædictum: sed e contrario magis ideo sic scripta
 fuerant, quoniam sic futura erant. Iterũ, non suadet dominus humilem locum ad eum finem accipe-
 re, sic vt eleuetur homo ad altiore, & honorem talẽ accipiat. Vana enim est humilitas, quã ordina-
 tur ad superbiam. Oportet ergo particulam vt, consequutionem tantum significare: estq; præceden-
 tium propositionum ista sententiã: Per hoc quod hæc aut illa facta sunt, consequuta est scripturẽ hu-
 ius aut illius impletio. Aut quia ista sic facta sunt, idcirco scriptura, quã hoc prædixerat, impleta est.
 Sic & in alio loco Euangelicã illius exhortationis, sententiã verborum Domini talis est, Recũbe in
 nouissimo loco: & sic fiet, vel ita consequetur, vt veniens qui te inuitauit, dicat tibi, Amice ascende
 superius. Ita & in proposito loco, Dele iniquitatem meam, domine laua me ab iniquitate, & à pecca-
 to munda me, vt iustificeris, sensus est, Dimitte mihi peccatum domine: sic fiet, vel ita consequetur,
 vt tu iustificeris & vincas, iuxta sententiã in Elucidatione latius explanatã. Hoc tamẽ aduertendũ
 est, quod hæc particula, vt iustificeris, & vincas, &c. non cum eo quod immediate ante, sed cum ijs
 quã paulo ante præcedunt, iungenda videtur, iuxta modum quem iam nunc expressimus. Nam id vi-
 detur connexio sententiã expostulare. ¶ Versu 6. Et in peccatis concepit me mater mea. Huius
 versus partem secundam nonnulli ad ipsum conceptus peccatum referunt: id est, ad libidinem quã est
 in conceptione prolis, dicentes, ob hoc in peccatis concipi hominem, quoniam libido adest quasi
 come

Deut. 32.

Rom. 12.

Rom. 13.

Matt. 1.

Ioan. 19.

Lucã. 14.

A commaculans aut vicians conceptum. Verũ non satis apparet, hanc esse sententiã Psalmistę: quon-
 iam vbi nos habemus, concepit me mater mea, editio Romana habet peperit, & similiter vertit ex
 Hebræo facer Hieronymus. Translatio autem Augustini habet, in vtero me aluit. Hęc autem nullo
 modo prædictã expositioni cõsonant. Quomodo enim verum esse potest, quod in peccatis nos pa-
 riant matres nostrę, aut in vtero alunt ac fouent, si ad peccatum ipsius matris referatur. i. libidinem
 Non enim in pariendo libido est, sed dolor & cruciatus maximus, forsitan & prioris delectationis
 quedam expiatio. Rectius ergo & hæc particula, vt prior, ad peccatum originale ipsius concepti vel
 partus æditi referetur, vt eandem habeat cum priorẽ sententiã. Quomodo autem dicatur numero
 plurali, in iniquitatibus & in peccatis, cum non nisi vnum sit originale peccatum in quo cõcipimur,
 & quam intelligentiam istud requirat, ex Elucidatione lectõr attentus facile per semetipsum aduer-
 ter. ¶ Versu 8. Asperges me domine hyssopo, &c. De hyssopo legimus in veteri testamento, quod ad
 emundationem ab immunditijs, à Deo instituta erat. Nam capite decimonono libri Numerorum,
 de emundatione eius qui tetigisset cadauer, præcipitur in hunc modum, Tollent de cineribus com Num. 19.
 bustionis atque peccati, & mittent in aquas viuas super eos in vas: in quibus cũ homo mundus tinxe-
 rit hyssopum, asperget ex eo omne tentorium, & cunctam suppellectilem, & homines huiusmodi
 contagione pollutos: atq; hoc modo, mundus lustrabit immundum tertio & septimo die. Iterum, Exod. 14.
B Exodi 14. cap. de emundatione leprosi dicitur, quod offerre debebat hyssopum cum duobus palli-
 ribus, ligno cedrino & vermiculo, & quod hyssopum cum altero passere viuo ac ligno cedrino &
 cocco deberet intingere in sanguine alterius passeris immoti, sicq; aspergi deberet effuso sanguine.
 Secundum mysticam verò considerationem, apta admodum videtur hyssopus ad significandã puri-
 ficationem. Est enim humilis ac modica, & tamen admodum purgatiua atq; mundificatiua pecto-
 ris, præcipue autem pulmonis, & vehementer curatiua: vt per eam vel humilitas vel penitentia apte
 significetur, qua spiritus & affectus humanus optime curatur, tamerũ hominem faciat secundum
 speciem vilem. Notandum quoq; quod & aspergi petit & lauari, vt fiat perfecte mundus, qui sese ve-
 hementer agnoscit pollutum. In lege enim veteri, hæc duobus modis legimus solitos purificari im-
 mundos, nempe asperzione & ablutione. Et de asperzione quidem ex duobus locis iam citatis
 est conspicuum. De ablutione quoq; ex libris legis est manifestum, vbi nunc vestimẽta, nunc locus,
 nunc totum corpus aqua lauari sapissime iubentur. Quod autem dicit, super niuem dealbabor, illi
 respondet quod & apud Eliaim, Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum.
 Si fuerint peccata vestra quasi coccinum, velut lana alba erunt: & si fuerint rubra vt vermiculus, ve-
 lut nix alba erunt. Significat autem ista tanta dealbatio integram & perfectã ab omni peccati in-
 quinatione emundationem. ¶ Versu 9. Auditui meo dabis gaudium & lætitiã, dictum est: loco
 huius, Facies me audire gaudium & lætitiã: quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Audiam fac
 mihi mane misericordiam tuam: loco eius, Fac me audire, Fac vt audiam. Secundum quem modum, Psal. 142.
 hoc etiam in loco Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Auditum mihi facies gaudium & lætitiã.
 Nota verò ordinem, qui in hoc versu simul & statim præcedẽte indicatur. Primum enim est vt nos
 aspergat Deus summus sacerdos hyssopo, quasi secundum ritum expiationis nos purificans: sequi-
 tur, vt mundemur, & loci dealbemur. Interius auditur gaudium & lætitiã, foris exultant ossa, prius
 humiliata. Sic enim ab intimis ad extrema debet procedere perfecta curatio. Simul & hoc notan-
 dum est, in duobus istis versibus, quod vel accipi possunt secundũ sententiã fiducialiter deprecãtis;
 sicq; verba futuri tẽporis, modi indicatiui, accipi possunt secundum significationem modi impera-
 tiui, siue deprecãtiui, vt sit sensus, Asperges me domine, & munder, laua me, & super niuem deal-
 ber. Auditui meo da gaudium & exultet ossa humiliata. Neq; enim rarum est, cũ fiducialiter postu-
 lamus, & quasi familiariter supplicamus, vt futuro indicatiui modi pro imperatiuo aut deprecãtiuo.
 Nam hoc modo indicatiuo postulantes, indicamus, nos non dubitare quin ita sit futurũ vt petimus.
 Quasi enim humiliter & implicite petimus, cũ id quod volumus, confidenter futurum proponimus.
 Aut accipi potest quasi secundum conditionalem enunciationem, vt fit iste sensus, Si tu me asperferis
 domine mundabor: & si tu me laueris dealbabor. Si tu auditui meo gaudiũ dederis, exultabũ ossa.
D ¶ Versu 13. Spiritu principali confirma me. Spiritus principalis Græce habetur ἡγεμονικὸς. i. ducalis,
 vel regius, siue principalis. Nam ἡγεμονικὸς ducem vel principem significat. Ducalem ergo siue principa-
 lem, siue regalem spiritum vocat, quasi magni sicum, nobilem, munificum & liberalem: diuitem &
 potentẽ, vt valeat: bonum, vt velit benefacere, & in omni bono hominem firmare quem inhabitaue-
 rit. Sic & secundum vulgatum loquendi vsũ, solemus eos qui animo regali sunt (id est, munificos,
 diuites, atq; potentes, simulq; liberales) nuncupare principes, vel principales siue regales homines.
 Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Spiritu potenti. Felix autem, spiritu munifico vel liberali:
 quã omnia in eandem cum nostra lectione recidunt sententiã. Quomodo autem sanctus iste spi-
 ritus dicatur, sicq; vere principalis, regalis, ducalis, nobilis, potens, munificus, & liberalis, pulcherrĩ-
 me exprimit prosa illa quam in eius solennibus commemorationibus decantare solent fideles, cui-
 us initium, Veni sancte spiritus, in qua multis pulcherrimis & iucundissimis titulis, honoratur
 principalis iste spiritus. Veni (inquit) pater pauperum, dator munerum, lumen cordium. Con-
 solator optime, dulcis hospes animæ, dulce refrigerium: in labore requies, in æstu temperies, in
 fletu solatium, Sine tuo numine, nihil est in lumine. O lux beatissima, & alia multa nunquam sa-
 tis frequenter iteranda, neque satis diligenter contemplanda. ¶ Versu 15. Libera me de sanguinibus
 Deus Deus salutis meæ: Præter Latini sermonis consuetudinem, sanguinibus hoc loco dictum est,
 numero plurali. Quia tamen in Græco pluralis numerus positus est, maluit interpret (vt inquit
 Augu-

Augustinus) minus Latine dicere, quam minus proprie interpretari. Na & in Græco & in Hebræo ita habetur: neq; quisquam interpretum aliter vertit, quam de sanguinibus. Cur autem sanguines (vt ita dicam) appellat peccata, in Elucidatione indicatum est, quoniam videlicet à corruptione carnis & sanguinis peccata procedunt, maxime carnalia, cuiusmodi erat concupiscentia adulterij, quæ radix fuit omnis peccati Dauid. Præter quam rationem adijci posset etiam altera: quia scilicet per peccatum meretur homo mortem, quæ est per sanguinis effusionem. Sicq; liberari a sanguinibus, est liberari à peccatis, per quæ commuerat mortē. Sed & ad effusionē sanguinis innoxij referri posset. Verum prima expositio & vulgatio, & solidior est, & verior: quam etiam beatus Augustinus prolixius prosequitur, & Elucidatio solam ponit. Quæ autem sequitur replicatio Diuini nominis, cum ait, Deus Deus salutis meæ, ad magni affectus testimoniū sic posita est. Valet autē De⁹ salutis meæ, ac si dicas, Deus saluator meus. ¶ Versu eodē, Et exul. lin. mea iust. tuam. Exultabit, capiendū est, vt plus aliquid significet, quā vulgo solet: neq; mere neutrale habet significationem, qualem habet cū dicimus, Exultate iusti in domino. Nam propter accusatiuum, qui sequitur, nempe iustitiam tuam, necesse est aliquid transitiuæ significationis eo verbo includi, vt commode ab eo possit secundum hanc transitionis vim regi accusatiuus. Valet ergo exultabit, tanquam si dicas, Eulando laudabit, vel exultando cantabit. Sic & verbum iubilare, quod plane neutrum est, & absque casu accusatiuo ferè semper positum legimus: inuenitur tamen Esaiæ. 49. iunctum habens post se accusatiuum, cum dicitur, Iubilare montes laudem, quo in loco similiter non secundum neutralem significationem accipi poterit verbum iubilandū, sed partim transitiuæ, vt significet iubilandū laudate vel canite, vel deprimite laudem. Huiusmodi autem verborum solent & Grammatici tractatores facere mentionem, ex Poëtis & oratoribus assignantes exempla. Cuiusmodi est illud Vergilij, Nec vox hominem sonat. Sonare enim per se neutrale est, sed hoc loco valet sonādo representare. Vanum autē est, quod quidam emendandam putant eam lectionem, quæ habet Exultabit, putantq; legendum, magis exultabit viciose factum esse exultabit, propter viciniam dictionū. Qui hoc (inquā) sentiunt, vane iudicant: quoniam in Græco aperte & manifeste non exultabit habetur, sed exultabit. Est enim ἐξυλλίσσεται: quod nemo ignorat significare exultabit, ἠδύσσει, quod valet, exultabit. Inter has enim dictiones, apertissima differentia est. Deinde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, laudabit: quod nostræ lectioni & expositioni est vicinior. Felix etiam vertit iuxta nostram expositionem, Lingua mea exultando cantabit iustitiam tuam. Versu 16. Domine labia mea aperies. Peccator sibi quasi os & labia claudit, quando per peccatum facit, vt digne Deum laudare nō possit. Siquidem non est speciosa laus in ore peccatoris: sed recti sunt, quos docet laudatio Dei. Et peccatori dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Neque dubium quin eadem hæc increpatio, etiam Dei laudem indigne per os acceptam simul includat. Sed & si peccator os apperiat, vt Deum laudet, non tamen illam vt suam laudem Deus acceptat: quando cor per iniquitatem elongatum est ab eo. Clausum itaque habet peccator os suum, & conclusa labia, donec in peccato permanet, Deo autem misericorditer peccatum dimittente, referatur prius conclusa labia, & os aperitur, vt laudem dignam & speciosam Deo possit offerre: dum etiam cor interius solita diuina illuminatione & visitatione iterum ad eius laudes excitatur, & feruore bono extimulatur. ¶ Versu 17. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utiq;. Huius versus duplex datur constructio. Quidam enim ita ordinant, vt accusatiuus sacrificium regatur à verbo voluisses, aduerbium autem utique iungatur cum verbo dedissem, ad hunc sensum, Si sacrificium voluisses, utique dedissem: ac deinde diuisim legatur, holocaustis non delectaberis. Atque hanc sententiam manifeste demonstrat Græca lectio, quæ sic habet, οτι ἠθέλησας θυσιὰν ἔδωκα ἔνδοξα καὶ ἄλλα καὶ ἔργα, εὐλοκάντοματα οὐκ ἐνδωκίσεις. In qua sententia, quilibet Græce literaturæ vel tenuissime peritus, clare videt particulam ἔν (quæ valet utique) non posse nisi cum præcedente copulari. Absurdissimum enim erit, si quis ita velit iungere ἐν εὐλοκάντοματα οὐκ ἐνδωκίσεις. Non enim potest hæc particula recte poni in principio totius sententiæ, quam determinabitur: neque multo minorem absurditatem faceret apud Græcos, quàm si quis dicat apud Latinos, Petrusque Ioannes: cum postponi debeat, dicendo, Petrus Ioannesque. Itaque, quantum ad Græcam lectionem, apparet omnino necessarium esse, vt particula utique determinet verbum dedissem. Atque hæc sententiam, vt potiorē, nos in Elucidatione sequuti sumus & expressimus: potissimum cum beatum Augustinum ad eundem modum distinxisse inueniamus. Legunt nihilominus plurimi secundum aliam constructionem, particulam utique ad ea quæ sequuntur referentes, ad hunc modum, Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem: ac deinde, Utique holocaustis non delectaberis. Quam distinctionem non pauci Latini codices habent. Atque hæc lectio, neque malam, neque difficilem, imò neque aliā, quàm prædicta habet sententiam. Prior tamen (vt ministratum est) rectior videtur. Ex Hebraico autem non potest videri vtra sit verior lectio, quoniam in Hebræo particula ista utique non habetur. Nam beatus Hieronymus ita vertit, Non enim vis vt victimam feriam, nec holocaustum tibi placet: vbi nusquam particula ista utique ponitur, quæ difficultatem facit. Quod autem dicitur in fine, Holocaustis non delectaberis, Græce sonat holocausta non habebis accepta aut placita, non cōplacebis tibi in eis: quod Latinus interpres recte expressit, Holocaustis non delectaberis. ¶ Versu penultimo, Benig. fac, Græce vno verbo dicitur ἐλάθηνον, quod verbum ponitur etiā in Psalmo 124. vbi habemus, Benefac domine, bonis & rectis corde. Habet autem peculiarem quandam emphasim hoc verbum, quæ nullo Latino vocabulo satis appropriate potest exprimi. Na benefacere proprie exprimit Græcam vocem ἀγαθὸποιῆσαι. Vocabulum autem quod hic ponitur & in psalmo. 124. valet acli efficitio vocabulo dicas, benignare, vel benignus, aut bonus esto. Est enim sententia, benignare, vel

Esaiæ. 49.

Eccle. 15. Psal. 32. Psal. 49.

Psal. 134.

A vel benignus, aut bonus esto ciuitati sanctæ Sion, sanctæ Ecclesiæ: hoc est, benigne age cum ea, Bonum & benignum te illi exhibe, sicut exprimit elucidatio. ¶ Versu ultimo, Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Pro verbo acceptabis quod hic ponitur, Græce idem est verbum quod paulo ante versu 17. habebatur pro delectaberis. Vnde acceptabis, valet accepta habebis, possetq; verti iuxta priorem modum: Tunc delectaberis sacrificijs iustitiæ, oblationibus & holocaustis: quemadmodum & illic verti poterat, Holocausta non acceptabis, Sacrificium autem iustitiæ quod hic dicit Deo futurum acceptum ædificatis muris Hierusalem, laudes sine fine offerendas interpretatur Elucidatio: quemadmodum beatus Augustinus quoque interpretatur. Cum autem laudis Dei in Hierusalem sacrificium iustitiæ appellatur, ratio est, quia non pro iniquitate ibi sacrificabitur, vbi nulla iniquitatis memoria, sed tantum iustitia: quoniam dignissimum est & iustissimum illi summo bono (quod videbunt ciues beatæ illius ciuitatis facie ad faciem) laudem & benedictionem offerre in sæcula sæculorum. Iustum etiam est, vt illi sacrificemus quod habemus in nobis optimum. Sacrificium autem Ioan. 4. laudis, adorationisq; in spiritu & veritate, in immensum corporaliū victimarum oblationem præcellit, & iustum est, spirituum patrem (qui & ipse spiritus est) in spiritu magis honorari, & immortalibus, atque incorruptibilibus hostijs coli, quàm corporalibus & mortalibus victimis, Vituli autē isti, quos dicit super altare imponendos, illi sunt, de quibus Propheta Osce loquitur, dicens, Omnes vitulos labiorum nostrorum sacrificabimus tibi: Quos vitulos labiorum: Paulus Apostolus in ea, quam ad Hebræos scripsit Epistola, fructus labiorum appellat, dicens, Per ipsum ergo (id est, per Christum) offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum consentientium nomini eius. Hi sunt ergo vituli labiorum, laudes, benedictiones, & gratiarum actiones. Per altare autem Dei, vel simpliciter intellige, ante conspectū Dei: quoniam altare in conspectu Dei sistitur, & dicimus in altare Dei offerre, quoniam coram Deo offerimus. Vel ipsum illud altare, de quo Paulus in loco iam citato loquitur, dicens, Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt, Christum dominum significans qui est altare nostrum, sacerdos, & hostia. Super hunc enim vt altare ponemus nostras laudes, in conspectu diuinitatis, cum per illum, vt sacerdotem, & pontificem nostrum æternum, acceptas laudes diuinitatis, offeremus in sæcula sæculorum, qui in trinitate & vnitate perfecta, viuunt, regnumque & imperium tenet per omnia sæcula sæculorum, Amen.

C

ARGV.

PSALMVS
ARGVMENTVM IN PSAL
 MVM QVINQVAGESIMV PRIMVM.

Ex titulo historico huic Psalmo præmissis, facile cognoscimus, quæ fuerit componendi occasio, & quisnam sit aduersus quem tanta fœueritate per totum decursum Psalmista inuehitur. Titulus talis est. In fine intellectus David quando venit Doeg Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit, Venit David in domum Achimelech. Historia satis nota est ex libris regnorum: quomodo post consummatam Saulis iram fugiens David, venerit ad Achimelech sacerdotem in nobe, tanquam ex insione regis aliquo proficiscens: à quo etiam panes propositionis, & gladium Goliæ accepit. Intus verò in tabernaculo erat Doeg Idumæus, vnus inter primos seruos Saulis, qui hæc ipsa quæ conspexerat, nequiter & odiose detulit ad Saulem: propter quod sacerdos ipse Achimelech cum omni domo sua à rege vocatus, post accusationem, excusationem non recepta, crudelissime interfecit per manum eiusdem Doeg Idumæi: simul & tota domus sacerdotalis, octoginta quæque viri, vestiti ephod lineo: insuper & tota eorum ciuitas percussa est in ore gladij, ita ut neque foemina, neque paruulus, neque lactatibus parceretur, ne bobus quidem & ouibus. Inter hæc verò, vnus tantum ex filijs Achimelech effugies manus Saulis, Abiathar nomine, hæc eadem crudelissimam renunciauit Davidi. Qui tactus dolore cordis intrinsecus, atque indignatione maxima, tã contra illum impijssimũ delatorẽ Doeg Idumæũ, quã contra crudelissimum tyrannum & homicidã Saulem, in spiritu dolenti commotus atque cõcitatus, Psalmũ presentẽ videtur cõposuisse, & cantasse corã domino, in sui doloris lenimentum, impietatis illorum descriptionem, & suæ innocentie protestationẽ. Possumus tamen Psalmum hunc vniuersis Sauli & Doeg similibus, id est, omnibus pauperum & bonorum oppressoribus, generaliter accommodare. Atque ita secundum generalem applicationem procedit Elucidatio.

- QVINQVAGESIMIPRIMI PSALMI ELUCIDATIO.**
1. Quid gloriaris in malitia: qui potens es in iniquitate?
  2. Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolum.
  3. Dilexisti malitiam super benignitatem: iniquitatẽ magis quã loqui æquitatem.
  4. Dilexisti omnia verba præcipitationis lingua dolosa.
  5. Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo: & radicem tuam de terra viuientium.
  6. Videbunt iusti, & timebunt: & super eũ ridebunt.

Vid tu, ò impie, in peruersitate tua gaudes, ac gloriaris, qui potens es & validus ad operandum iniquitatem? quid tibi complaces, quid te ipsum iactas impietatibus tuis (vnde potius erubescere debebas, ac merito confundi) qui nunc ad tempus in sæculi huius sublimitate, ac prosperitate constitutus, Deo permittente potens es ad perpetrandum iniquitatem tuam? 2. Per omne tempus iugiter cor tuum cogitationes voluit iniustitiarum, & de sua plenitudine similia per linguam eloquitur: dum cum tui similibus cõciliabula celebrans, de innocentũ oppressione pertractas: facis fraudem, dolosque & infidias struis innocentibus, vsque ad nouissimam miseriam, vsque ad mortem & omnimodam perditionem fraudibus tuis illos cupis adigere: quomodo acuta nouacula nihil relinquit pilorum, sed totum abripit funditus acutis suis. 3. Ex proposito cordis & deliberata voluntate iniustitiam prælegisti bonitati atque virtuti, iustitiam odio habens & fugiens, iniustitiam verò diligens & proficiens in operibus tuis: magis gaudens in proximorum nocumento, quam in eorum obsequio: elegisti quoque loqui magis falsitatẽ & iniustitiam quam veritatem, atque iustitiam. Cum enim per veritatem posses tueri bonorum innocentiam, maluisti per iniquitatem oris tui, illos in perditionem & condemnationem iniustam adducere. 4. Complacent tibi sermones omnes qui faciunt ad pauperum oppressionem, simpliciumque perditionem, supplantationem, & in mortem præcipitationem, quos tu loqueris per linguam tuam dolosam, id est, ad dolos componendos, & concinnandã fraudem, atque deceptionem bene appositam & instructam. 5. Nequaquam verò manebit impunita hæc tui cordis & oris adamata impietas. Iustus enim scelerũ vindex Deus, in ultionem consummatã iniquitatis tuæ, perdet te perditione sempiterna, prorsusque te eijciet quasi radicem euulsam à statu gloriæ tuæ, in quo nunc habitas, à domo & substantia tua, à sæculo hoc presentẽ, in quo tibi videris pulchre virens & bene floridus: hincque te faciet, velis nolis, per mortis sententiam emigrare in regionem ignotam, in locum horrois atque tenebrarũ: ita (inquam) te prorsus faciet emigrare, & hinc abscedere, vt nihil omnino tui remaneat, vt etiam radix tua auferatur de terra viuentiũ: omnis videlicet substantia, omnis gloria, omnes deliciae, omnis spes, omnis fortitudo, omne auxilium: quibus rebus sic te stabilitum in hoc sæculo male credis, quemadmodũ arbores suis sunt radicibus in terra stabiles. 6. At verò boni & simplices, quorum oppressione & malo nunc gaudes & oblectaris, quos tu nunc contemptui habes & ostentui, cum ita te viderint diuina ultione punitũ, mirabuntur, & intra se diuinam reuerentur, adorabuntque & prædicabunt rectitudinem: & super te diuina ultione sic miserum factum atque condemnatũ, risum facient diuinæ iustitiæ reatu.

- A** * & dicent, ecce homo qui non posuit Deũ adiutorem suum.
 7. Sed sperauit in multitudine diuitiarũ suarum: & præualuit in vanitate sua.
 8. Ego autẽ sicut oliua fructifera in domo dei:

Etudini congaudentes atque applaudentes, ac de sua liberatione magnifice gloriantes: & in exprobrationem aduersum te loquentur, ac dicent, Ecce quomodo deiectus humiliatus atque prostratus est homo iste qui Deum non habuit præ oculis, qui in illo fidem & spem suam noluit reponere, qui donec vixit, timorẽ Dei recipere noluit. 7. Sed timore & fiducia Dei postpositis, spem habuit in abundantia potentiarum, atque substantiarum suarum, & in multis diuitijs suis: quibus subnixus, putabat omnia se posse superare: quin & præualuit, ac potens fuit, ad oppressionem bonorum, & perficiendum impietatem, in superbia & vanitate diuitiarum suarum, donec deo placitum fuisset illum in sua prosperitate permittere. Ecce (inquit iusti) quo nunc proiectus est, quantum humiliatus & miser factus, qui nos aliquando in derisum habuit, & in similitudinem improprij: ecce quomodo nunc computatus est inter filios mortis, & inter malignos demones fors illius est. 8. Ego verò testimonio cõscientiarum in spiritu scientiarum, in spiritu mihi de bona voluntate bene conscius, nemini moliens, imò nec cupiens quidẽ malũ aut vllum nocumentum, & in diuitiarum vanitate nequaquam confidens, ero in domo Dei, in Ecclesia sancta, sicut oliua virens, fecunda atque fructificans in operibus virtutum per charitatis & spiritus pinguedinẽ, fructus proferens operationum Deo placitarũ, in Ecclesia quoque triumphante, perpetua lætitia & satietate aeterna semper virens, & stabilis in æternũ, in plenitudine felicitatis illius: spem habui in misericordia & bonitate Dei mei defixã in æternum & imperpetuum: plenissime videlicet cõfidens, diuinæ bonitatis nunquã mihi defuturum auxilium, quæ spes me in perpetuo virore facit, facietque: persistere in æternum. 9. Laudabo te domine Deus meus in sempiternum, eo quod fecisti, eo quod mihi hoc præstitisti per tuã gratiam, vt essem in conspectu tuo quasi oliua fructifera, qui insuper dedisti & fecisti in me quicquid est boni, quicquid laudis, quicquid virtutis: & ob hoc cum patientia sustinebo & expectabo te domine, qui iuxta nomen tuum optimus es: in tua fiducia persistabo atque perseuerabo vsque in finem, nunquã in alio, præterquã in te spem meã locaturus, nunquã alienis occupadus amoribus: bonum enim est te domine sic expectare in bona perseuerantia, omnibus seruis & fidelibus tuis. Quicunque enim te in sanctitate & iustitia viuentes fideliter expectauerint, non frustrabuntur in æternũ, neque ab expectatione sua poterunt confundi.

- * speraui in misericordia Dei in æternum & in sæculum sæculi.
 9. Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti:
 * & expectabo nomen tuum:
 * quoniam bonum est, in conspectu sanctorum tuorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LI.

Circa titulum nota, Davidem non composuisse hunc psalmum tunc, quando Doeg venit, & annunciauit Sauli de Achimelech, neque propter hanc annunciationem nudam tanta amaritudine & increpatione in eum fuisse inuectum (quanquam id secundum faciem videatur sonare titulus eo quod dicatur, quando venit Doeg, & annunciauit, &c.) sed propter crudelissimam innocentũ sacerdotũ necem, quando venit ad ipsum Abiathar, qui hanc illi annunciauit. Vnde quod dicitur, Intellectus David, cum venit Doeg Idumæus, & nunciauit Sauli, sic accipi debet, vt cum potius causam vel occasionem quam tempus designet, hoc est, pro eo quod venit Doeg, & nunciauit Sauli. Hęc enim annuntiatio causam dedit tantæ crudelitati, aduersus quam Psalmus canitur. ¶ Versu 1. Quid gloriaris in malitia? Quemadmodum in argumento indicauimus, secundum specialem tituli applicationem, potest Psalmus æque proferri contra Saulem, vel cõtra Doeg Idumæum, vel potius contra vtrumque. Magis tamen videtur contra iniquum delatorem, & crudelissimẽ sententiã exequutorem Idumæũ istum dirigi: aduersus quem merito tam acri obiurgatione David inuehitur, quoniã quum sciret sacerdotẽ Achimelech innocenter & ignoratẽ egisse, dando illi panes & gladium Goliæ, ipse tamen absque excusatione crudelem detulit accusationem ad furiosum regem Saulem. Neque enim ignorabat Doeg iste simpliciter egisse Achimelech, in eo quod panes dedit & gladium Davidi, qui se simulabat proficisci ad negotia regis. Nõ enim sciebat Achimelech quicquã grande vel paruum, de ira Saulis contra Davidẽ, vel de fuga Davidis à facie Saul: neque illi quicquã indicauit David fugies, sed persuadebat se ad negotia regis secreta pergere. Hęc sane Idumæum istũ sanguinolentũ, & iuxta nomen suum) sanctorum sanguine rufum, nõ latebat: ob quæ merito accusare non debebat innocentem sacerdotem, qui fauentem partibus Davidis, aut minimũ hæc sacerdotis innocentiam & ignorantiam debuisset accusationi cõiungere. Nunc verò accusationẽ grauissimã proponens, & factum ipsum vehementer exaggerans, excusationem silentio premit. Denique etiã constitisset sacerdoti Achimelech de fuga Davidis, cum illi humanitatẽ impenderet: non debebat tamen hoc iste impius mularũ pastor Idumæus ad Regem sæuentẽ deferre: quãdoquidem sacerdotalis officij non est miscros prodere, vt perdatur, sed misericordiã potius exhibere, & pacem facere, tam erga Deum, quam erga homines. ¶ Versu 2. Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, secundum hunc loquendi modũ in alio Psalmo dicitur, Os iusti meditabitur sapientiã. Et alibi, Lingua mea tota die meditabitur iusti-

Sapien: 5:

1. Reg. 22.

Psal. 35.
 Psal. 34.

iustitia tuam. Quem autem sensum faciat hic loquendi modus, monstrat Elucidatio. Similem fere significationem intendunt vulgo homines, cum de eo qui semper discursibus gaudet, & oblectatur in euagationibus, dicere solent. Huius hominis pedes nihil cogitant, quam discurrere atque vagari, dum sic pedibus secundum tropum loquendi tribuitur, quod cordi de ministerio pedum secundum rei proprietatem conuenit. **Versu eodem**, Sicut nouacula acuta fecisti dolorem. Nouacula si bene acuta non sit, nequit bene pilorum radices auferre. Quae uero optime acuta fuerit, usque ad fundamentum pilos radit, & prorsus nihil relinquit aut pertrahit, quod non secum abripiat minimo negotio, ueluti imperceptibiliter. Ob hoc, Doeg iste Idumaeus, atque etiam autor malitiae rex ipse Saul, recte uterque acuta nouacula comparantur: quoniam uniuersam sacerdotum familiam penitus perdiderunt, & in nullo prorsus illis pepercerunt, etiam foeminas, etiam liberos, etiam iumenta, in ore gladij ferientes, misericordiam quoque ciuitatis eorum subuerentes. Quid enim amplius poterant, aut quomodo nocere crudelius acutissimae istae nouaculae? Na quod vnus ille pilus, (i. Abiathar vnus de sacerdotibus) effugit harum nouacularum acutem, specialis erat muneris Dei: ut haberet apud se profugus rex Israel Dauid, profugum sacerdotem Abiathar. Generaliter quoque haec comparatio ad omnes spectat pauperum innocetum oppressores, qui eos & externis bonis omnibus, atque etiam uita corporis absque misericordia spoliant, plus nocituri, si ualere amplius. Potest etiam haec comparatio acutae nouaculae aliter intelligi: quoniam sicut ipsa hominem citissime vulnerat, simul & grauisime, eo quod propter acutem maxime penetrat: sic impij hominum bonorum oppressores, per suas fraudulentas linguas, tanquam per nouaculae acutas, quasi imperceptibiliter laedunt, & grauisime nihilominus nocent. **Versu 4.** Dilexisti omnia uerba praecipitationis, lingua dolosa. Orationem illam lingua dolosa, quidam in ablatiuo casu accipiunt, ut coniungatur cum praecedentibus: uel subaudiendo aliquid, iuxta quod monstrat Elucidatio, uel coniungendo simpliciter cum illo, uerba praecipitationis, subaudita propositione in, quae admodum habet Psalterium Romanum, in lingua dolosa. Alij accipiunt praedictam orationem in casu uocatiuo, hoc modo, Dilexisti omnia uerba praecipitationis, lingua dolosa: ut homo ipse fraudulentus atque dolosus, ita per contumeliam uocetur lingua dolosa: quae admodum Psalmo 11. in expositione uersus illius, Labia dolosa in corde, & corde loquuti sunt, de labijs dolosis diximus. Alij uero per accusatiuum casum legunt, lingua dolosa: quomodo habet psalterium, quo usus est beatus Augustinus, quomodo etiam Hieronymus uertit ex Hebraeo. Atque ita accusatiuus iste ad uerbum dilexisti, referri debet. **Versu 5.** Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo. Aduerte, emigrabit secundum impropiam significationem positum, pro emigrare faciet, absolutum scilicet uerbum pro transitiuo: quomodo apud Paulum dicitur: Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo, pro triumphare facit. Quod autem sequitur, Et radicem tuam de terra uiuentium, subaudiendo auferet, abscondet, siue euellet, pulchre ad Doeg & Saulem potest accommodari, ad exprimendum conditionem punitionis eorum. Quemadmodum enim sacerdotem Achimelech prorsus innocentem, Saul radicitus (quantum quidem in se fuit) euulsit, & ipsum & liberos omnes usque ad lactantes, & cetera eius omnia interficiens: ita iuxta modum peccati, aduersus ipsum poena hic pronuntiatur condigna, quod sit auellenda radix eius de terra uiuentium. Quam quidem radicem in Elucidatione interpretari sumus substantiam, diuitias, & gloriam, ac cetera huiusmodi: quibus ueluti radicibus quibusdam sese fixos putant impij, & firmos in terra. Possent tamen & ad liberos referri, ut praedicatur contra impium Saulem & Doeg, quod non ipsi soli, sed etiam eorum semen de terra sint) propter commissam in sacerdotes domini crudelitatem) auferendi: id quod de Saule aperte indicat regnorum historia, & de Doeg uerisimili existimatione est credendum. **Versu 8.** Ego autem sicut oliua fructifera. Non haec ut iactanter dicta accipi debent, sed ut ad gloriam Dei, in bonae conscientiae testimonio pronuntiat. Quae sub persona Dauidis dicta, ad uniuersos generaliter debent accommodari, qui per innocentiam uitae atque iustitiam fructificare student in operibus bonis, quorum spes & fiducia in domino Deo est. Omnes enim huiusmodi, quasi oliuas uirentes & semper fructiferas efficit Dei nunquam deficiens misericordia. Attendendum uero, hunc Psalmum (qui secundae quinquagenae iuxta Graecorum atque Latinorum uisitatam distinctionem primus est) ordine prorsus contrario procedere, ad illum qui sit uel loci primus est in quinquagena priori. In hoc siquidem, primum prolixius describitur uiri iusti beatitudo atque felicitas, ac posteriori ex aduerso breuiter adiungitur impiorum calamitas. Contrario autem ordine, Psalmus qui iam in manibus est, prius impii prolixius peruersitatem & subsequenter calamitatem depingit, atque ex aduerso, paucis uerbis iustorum perpetuum opponit uiriditatem. Quamquam autem ordo commutatus est, res tamen ipsa quae tractatur, & Psalmi materia prorsus eadem est. **Versu 9.** Confitebor tibi in seculum, quia fecisti. Completa est ad sensum perfectionem ista oratio, uel ex eo quod proxime antecedit, Fecisti me sicut oliuam fructiferam in domo tua, & fecisti me sperare in misericordia tua: uel ex ijs quae paulo longius distat, in hunc modum. Quia fecisti ultionem & uindictam contra impios, parastique eis damnationem suam superius descriptam: sicque praeteritum pro futuro (consueto scripturarum more) uideretur commodius accipiendum, ut sit sensus, Confitebor tibi, quoniam facies pro iustis uindictam de inimicis & persequutoribus eorum iuxta modum supra dictum, de terra uiuentium eos auferendo, eradicando, & in confusione aeternam priuando. Atque hoc pacto recte consonabit, quod sequitur, Expectabo nomen tuum, id est, te expectabo cum patientia, donec tibi placitum erit iudicare causam meam, meque de manibus iniquorum misericorditer liberare, atque huic posteriori manifeste consonat quod habet Paraphrasis Chaldaea. Confitebor tibi, quoniam operatus es punitionem siue uindictam iudicij mei: hoc est, ultionem ad iudicandum pro me contra aduersarios meos. In eo quoque quod sequitur, Quoniam bonum est

1. Reg. 22.

Psal. 11.

1. Cor. 2.

A est in conspectu sanctorum tuorum: varia partis illius, in conspectu sanctorum tuorum, constructio est, quidam enim referunt ad nomen bonum: ut bonum in conspectu sanctorum tuorum, idem ualeat quod, bonum ipsis sanctis tuis. Quae sententia, tamen si prima facie non occurrat, uideatur tamen satis commoda, & facilius ceteris. Alij iungunt eam cum uerbo confitebor, hoc modo, Confitebor tibi in conspectu sanctorum tuorum, hoc est, coram multitudine fidelium: iuxta quod dicitur in alio Psalmo, **Versu 115.** Ta mea domino reddam coram omni populo eius. Iungi etiam potest cum uerbo expectabo, ut sit sensus, Expectabo nomen tuum in conspectu sanctorum tuorum: hoc est, expectabo te coram & simul cum sanctis tuis: uel, ita ut proximis etiam meis luceat exemplum patientiae & perseverantiae meae. Potest postremo etiam intelligi: Expectabo nomen tuum, quoniam hoc ipsum (scilicet expectare cum patientia nomen tuum) bonum est coram omnibus sanctis tuis: id est, te agnoscentibus atque ita credentibus omnibus sanctis. Omnes enim pij hoc norunt, hoc credunt, bonum esse, praestolari dominum in silentio, & in patientia.

LII. PSALMI ARGUMENTVM.

B hic Psalmus abundantiam malitiae & multitudinem malorum (qui timore Dei postposito operantur quicquid libet) uersibus quatuor primis describit. Deinde sub persona domini, per amaram interrogationem insinuat, peruersos pauperum oppressores cognituros aliquando Deum iudicem, quem modo cognoscere atque inuocare noluerunt: quando timore horribili conturbabuntur, iustis ab eo timore liberis, propter domini praesentiam in eis habitantis. Atque ultimo tandem uersu, fidelium per Christum liberationem, spiritu reuelante, praemonstrat.

QUINQVAGESIMISECVNDI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Dixit insipiens in corde suo: ** non est Deus.*

2 Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus:

* non est qui faciat bonum.

3 Deus de caelo prospexit super filios hominum ** ut uideat si est intelligens aut requies Deum.*

4 Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: ** non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.*

5 Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem: ** qui deuorant plebem meam ut cibum panis?*

6 Deum non inuocauerunt,

Dixerunt filij hominum in quibus non est scientia ueritatis neque sapientia Dei, in cordibus suis, & hanc habent in animo suo erroneam existimationem: quod non sit secundum ueritatem Deus, ut a fidelibus creditur, qui res humanas considerat ac iudicat, qui iustis pro iustitia felicitatem, aut malis pro iniquitate reddat damnationem: & hac falsissima persuasionem blandiuntur sibi in iniquitatibus suis, quo peccent liberius. **2.** Hac autem falsa existimatione & persuasionem iniqua praesupposita, sine timore existetes, neque cuiusquam metuentes iudicium, corruerunt ipsi uiam suam, & computruerunt uelut iumenta in stercore impietatum suarum, suntque facti, propter multitudinem & magnitudinem facinorum suorum, detestabiles & execrabiles ante Deum & omnes homines pios: per impiissima opera sua & actiones corruptissimas, quibus intendunt: **3.** non est ex infidelibus istis qui timorem Dei abiecerunt (quorum est bona, imo maxima pars, in hoc miserabili mundo, qui totus in maligno positus est) cui sit cura facere quod bonum ac rectum est: non est ne vnus quidem ex eis, qui studeat uirtuti, sed a maiori usque ad minimum omnes student iniustitiae. Dominus Deus omnipotens, de sublimitate caelorum, in quibus inhabitat, quasi prouidus & diligens humanarum rerum curator, attendit & considerat filios hominum, & actiones eorum uniuersas bonas pariter atque malas, ad reddendam unicuique uirtutis tempore pro operibus congrua mercedem: **4.** prospexit (inquam) considerans ad eos qui per fidem rectam uere agnoscunt aut ex animo querunt Deum. **4.** Et uidit Deus, quod maxima pars hominum, uia recta derelicta, ad iniquitatem declinauerunt, suntque facti ad omne bonum opus ueluti reprobis & inutiles, quasi qui iam dederint uirtutem, nescientes ultra, neque volentes bene agere: **5.** uix inuenitur qui bene agat, uix inuenitur uel vnus. Tanta est enim malorum copia, ut uix ullus uideatur numerus iustorum, si cum illorum conferatur immensa multitudo: & ex ijs ipsis qui bonum facere uidentur, uix vnus est qui solum ac semper faciat quod bonum est, qui non frequenter admodum declinet ad malum, qui non subinde agat aliquid quod minus rectum est: quod quidem in multis offendimus omnes, & septies in die cadit iustus. **5.** Sed nunquid non tandem cognoscent Dei iudicium omnes qui nunc ex praua uoluntatis studio operantur malum? **6.** qui populum domini, hoc est, humiles ac simplices deglutiant & vorant ad eum modum quo vorari solet panis a comedente, sine ulla cibi resistentia, sine ulla comedentis misericordia: Certe cognoscent dominum iudicia facientem (cuius cognitionem & timorem nunc abijciunt) cum fuerint comprehesi in operibus manuum suarum. **6.** Cum in hoc mundo agerent peruersi isti, in dominum non crediderunt, neque eum ut Deum inuocauerunt, neque in eo spem suam posuerunt, sed

Ioelis. 1.

1. Ioan. 5. Hier. 6.

Titum. 1.

Iaco. 3.

Prou. 14.

Psal. 6.

* illic trepidauerunt ti more vbi nō fuit timor.

7 Quoniā Deus disti- pavit ossa eorum qui ho minibus placent: * confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.

Matt. 25.

Pfal. 9.

Pfal. 145.

8. Quis dabit ex Sion salutare Israël?

* cum conuerterit domi nus captiuitatem ple- bis suæ:

Matt. 1.

Ephc. 2.

Ioan. 1.

* exultabit Iacob, & le- tabitur Israël.

vel in idolis, vel in alijs rebus perituris, in quibus posuerant fiduciam: E * & iccirco quia nescierunt dominū, timore magno nōnunquam trepidāt, & vehementer conturbati sunt, quando nulla fuisset eis causa iu sta timoris, neq; quicquā periculi, si credidissent in dominum Deum, eumque fideliter inuocassent: quē admodum in aduersitatibus tempo raliibus, in infirmitatibus corporalibus atque similibus, vehemēter ti mere solent carnales homines, vbi tamē iustis nihil est turbatione aut timore dignum. 7. Deus enim confringit, & ad nihilū redigit omnes vires, omnemque virtutem eorū, qui se relicto, ac timore sui abiecto, in hominibus spem ponunt, hominum gratiā quarunt, & ijs placere student quasi auxiliū ab illis expectantes, vnde habere non possunt ad Deum autē oculos nō leuāt: cōfusione eterna confundentur eiuf- modi, neque raro etiam confusione temporali in hoc sæculo: quoniā Deus omnipotēs abiicit eos, & à se imperpetuū separauit, iubens eos vt iniquitatis operarios abcedere in ignem eternum, cum diabolo & angelis eius, cui in vita seruierunt. Cum enim solus hic sit adiutor in oportunitatib; ac tribulationibus, necesse est cōfundatur omnis qui huic placere nō studet, qui non totis viribus hunc sibi cōtendit deme reri sed ad filios hominum attēdit, in quibus nō est salus. 8. Quis verò erit qui tāta poterit mederi malitiā, quā abundat in terris: quis de su perna illa caelestiq; ciuitate (posteaquā hic super terrā declinauerunt omnes, & maculati sunt in seipsis) dabit salutē & saluationem populo Israël, populo fidelium: * indubie nemo, præter dominum Deum saluatore nostrum: qui cum voluerit, & sicuti voluerit, in tempore gratiæ, per filium suum auferet captiuitatem illam plebis suæ, sub qua mise re detinebantur, saluumq; faciet populum suum. i. credituros in se, à peccatis ipsorum: dans eis potestatem, ex filijs captiuitatis & ire, filios gratiæ fieri, & filios Dei: * ac tunc quidem exultabit gaudio spiritali omnis fidelis, credens in dominum, vitia supplantās atque conculcās, & Dei placita perficiens: * Atque iterum, cum dominus fideles suos ex huius mundi miseranda captiuitate, & ex huius vitæ peregrinatio- ne, eduxerit in patriam supernam tunc perfecto gaudio gaudebunt fideles omnes, cunctis iam superatis & præteritis malis quibus in hoc mundo iugiter ab iniquis affligebantur.

ANNOTATIONES IN HVNC PSALMVM REQVIRE POST ELV- cidationem Psalmi decimitertij. Omnes enim versus Psalmi præsentis iste comprehendit, septimo tantum excepto, cuius in Elucidatione satis clara ponitur expositio.

LIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Lamat hoc Psalmo vir iustus in tribulatione positus, ad dominum liberatorem suum, auxiliū postulans & saluationem contra saeuissimos hostium insultus, quos sustinet: promittens liberatori cantica gratitudo- nis. Valet autem hic Psalmus, tam contra spirituales, quam contra corporales tribulationes.

QVINQVAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

- 1. Deus in nomine tuo saluum me fac: * & in virtute tua iudica me.
2. Deus exaudi orationem meam auribus percipe verba oris mei.
3. Quoniā alieni insurrexerūt aduersum me, & fortes quæsierunt animā meam: * & nō proposuerunt Deum ante conspectum suum.
4. Ecce enim Deus ad-

Domine Deus, propter nomen sanctum tuum, & per virtutē potentissimi nominis tui, salua me ab hostibus meis qui & numero plurimi sunt, & crudelitate, animoque nocendī maxime formidabiles: * & in potentia Diuinitatis tuæ fac pro me iudicium & vltionē aduersum illos. 2. Exaudi Deus orationē meam, quam fundo in cōspectu tuo, pro liberatione mea: verba deprecationis meæ quæ loquor ex corde pleno amaritudine & angustia, ingrediatur, domine mi, in aures dulcissimæ misericordiæ tuæ, & ad exauditionem cōmoueant viscera misericordiæ tuæ, vt nō frustrer ab expectatione mea. 3. Ecce enim hostes & aduersarij, animo prorsus alienato, crudeli & efferato, cōsurrexerunt aduersum me, vt me perse- quātur, atq; requirāt ad mortem: & ij qui potentes sunt ad nocendū mihi, ad mortem me requirunt, meq; vt perdant, hostili animo perse- quuntur: * non habent te domine ante oculos suos, timore tuo, & iudiciōrum tuorum non auocantur à proposito malitiæ suæ. Neq; etiā considerant potentiā tuam, quæ mihi potens est contra omne in illo- rum virtutem sufficiens præbere auxiliū. 4. Et quidem in his angu- stijs atq; periculis, tu es domine, omne auxiliū meū, tu me adiuua- bis

A iuuat me: et dominus susceptor est animæ meæ. 5. Auerte mala inimicis meis: * & in veritate tua disperde illos.

6 Voluntarie sacrificabo tibi: * & confitebor nomini tuo domine quoniam bonum est,

B 7. Quoniā ex omni tribulatione eripuisti me, * et super inimicos meos despexit oculus meus.

bis cōtra inimicos meos, te solū habeo susceptorem animæ meæ atq; defensore vitæ meæ. Tu enim solus mihi abunde sufficis cōtra hostium milia, aduersum omnem persecutium numerum & apparatū. 5. Auerte tu domine: & prohibe ne mala mihi veniāt ab inimicis meis tua defensione prohibe, & impedimentum præsta, ne mala quæ mihi proposuerunt inimici inferre, super me veniant: auerte, ne impleatur quod concipiunt ac moliantur contra me: * & in veritate iustitiæ tuæ disipa virtutē illorum, confringe potentiā, & robur exercitū eorum disijce: vt non illis concedatur, tua permissioe adimplere, quod sua praua voluntate decreuerāt. 6. Ego verò pro accepto liberationis be- neficio, vbi tua misericordia id fuero consequutus, ex bono corde & bona ac liberali voluntate sacrificium offeram tibi: hilari & gaudenti animo, ad præstandam gratitudinem, sacrificabo quæ nouero tibi esse gratissima: * & cōfessionem laudis dabo tibi liberatori meo: quoniā bonum est cōfiteri & psallere nomini tuo amplius, quàm immolatio sacrificiorum quorumlibet corporalium. Sacrificium enim laudis te ho norificat, & ipsū est quod tibi immolari postulas. 7. Ecce enim ex omni tribulatione tu hæctenus liberaisti me ex plurimis, ijsque difficil- limis periculis tua protectione hæctenus saluus euasi, neque datus sum in manus hostium meorum: * & omnes inimicos meos despexit oculus meus, omnes inimicos in te confidens quasi pro nihilo reputo, mini- meque vltra formido: sciens, te vnum plus omnibus valere, teq; multò ad saluandum, quàm illos ad perdendum, potentiorē atq; validiorem.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LIII.

Verfu. Et in virtute tua iudica me. Psalterium Romanum habet, libera me: quod secundum re- idem valet, quod iudica me. Sic enim tribulatus iudicari petit. i. iudicium pro se fieri, vt libere tur. In Græco autem habetur κηρωω με, hoc est, (vt nostra habet Gallicana lectio) iudica me. Beatus Hieronymus vertit, In fortitudine tua vlticere me. Felix, Vindica me. Quæ & secundum vocem, uo- stræ lectio quam Romanæ magis consonant. ¶ Versu 3. Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me. Alieni intelligi possunt, tam quoad Deum, quam quoad hominem iustum. Qui enim aduersum iustos consurgunt, à Deo alieni sunt atque extranei: nimirum Dei osiores, hostes contradictores, & (quantum quidem in ipsis est) oppugnatores: & insuper alieni atq; extranei à iustis, quos opprimūt, & quibus, quantum prævalent, animum hostilem ostendunt. ¶ Versu 5. Auerte mala inimicis meis. Huius partis multiplex dari potest intelligentia. Primum illa, quam ponit Elucidatio prohibe, vt ab hostibus mala mihi non veniant: Altera hæc est, Auerte mala à me, in inimicos meos, hoc est, con- uerte malitiā eorum, & mala quæ mihi machinantur, retorque & refunde super eos. Secundū quem modum alibi dicitur. Veniat illi laqueus quem ignorat, & captio quam abscondit apprehendat eū, & in laqueum cadat in ipsum. Et iterum, Gladius eorum intret in corda ipsorum. Et in alijs locis cō- pluribus similiter. Atq; huic expositioni consonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Redde ma- lum insidiatoribus meis. Et Felix in eandē sententiā, Redde malum, vel cōuerte malum tribulātibus me. Chaldaica quoq; translatio similiter, Fac reuertatur malum ad eos qui me agitant, vel persequū- tur. Potest addi tertia expositio: Auerte mala ab inimicis meis: vt sit perfectæ innocentie deprecatio pro aduersariorum salute: quomodo Christus pro inimicis rogauit dicens, Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Ita auerte mala inimicis meis, ab eis mala amoue, malum cor, malam animā, mala vitia, vt pro malis cōferas bona. Verū non satis consentit huic expositioni quod euestigio sub- sequitur: Et in veritate tua disperde illos: nisi forte & hanc perditionem salutare intelligamus, in par- tem æquiorē, secundum quem modum alibi dicitur, Increpasti gentes, & perijt impius. ¶ Versu 6. Voluntarie sacrificabo tibi. Habet hoc loco, voluntarie sacrificare, peculiarem quandam emphasim, quā in Elucidatione vtcunq; indicauimus, quam etiam Felix exprimit, dicens, Cum munificentia sa- crificabo tibi: vel cum quadā animi liberalitate offerā. Significat enim dictio Hebraica (vt ipse ait) oblationem spontaneæ mentis. Atque huic simile videtur, quod in alio Psalmo dicitur. Ex volunta- te mea confitebor illi. ¶ Versu eodem, Cōfitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est, Particu- la ista vltima, quoniam bonum est, dupliciter intelligitur. Primo, quoniam bonum est confiteri nomini tuo, iuxta illud quod in alio Psalmo dicitur, Bonum est confiteri domino, & psallere nomi- ni tuo, altissime: quem sensum in Elucidatione expressimus. Vel secundum alterum sensum, Confi- tebor nomini tuo, propterea quod bonum est nomen tuum. Nomen enim domini laudari debet quoniam bonum. Non enim propter vtilitatem aliquam vel commodum, sed maxime quia bonū. Atque ita secundum rem idem est, ac si dicas, Confitebor tibi domine, quoniam bonus es.

LIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Lamat in hoc Psalmo vir iustus in graui malorum conturbatione positus, ad auxiliatorem dominum, pro- ponens primum, ex inimicorum persecutione nimiam conturbationem atq; desolationem, anime suæ postulari sibi ad fugiendum penas dari columbæ, vt in solitudinem auolans, alicubi requiem queat inueni- re. At-

re. Atq; hæc primis octo versibus. De hinc orationem fundit contra prauorū multos conatus, & cōtra ciui-
tatem impiorum, cuius prauitatem vsq; ad versum 12. proponit. Vbi dehinc, illud vehemēt exaggetat & pon-
derat, quod etiā ab ijs qui proximi & amici videntur, cōtingat persequutionem & afflictiones pati: quod mul-
to est ad tollerandū difficilius, quā si ab extraneo & aperto inimico procederet afflictio: cuiusmodi homini-
bus dignā mortē vel precatur vel prænunciat, ipse in domino spem ponens, & dominum iugiter omni tempore
inuocans liberatorē, in quo & sperat ab omnibus tribulātibus liberari, inimicis in sua inopētia, & iniquita-
te perseuerantibus, à conspectu presentie Dei per vlticē sententiā proijciendis in puteū mortis: à qua salu-
erunt, qui curā suam in dominum proijciunt. Posset verò hic Psalmus totus in persona Christi satis apte expo-
ni. In elucidatione tamen, generali expositione viro iusto culibet afflictione malorū tribulato, illum applica-
bimus. Post verò in Annotationibus, quomodo nonnulla peculiariter ad Christum valeat aptari, monstrabim us.

QVINQVAGESIMOQVARTI. PSALMI ELUCIDATIO.

1. Exaudi Deus oratio-
nem meā: & ne despe-
ris deprecationem meā:
* intende mihi & exau-
di me.

2. Contristatus sum in
exercitatione mea:
* cōturbatus sum à vo-
ce inimici, & à tribula-
tione peccatoris.

3. Quoniā declinauerūt
in me iniquitates: * &
in ira molesti erāt mihi.

4. Cor meum conturba-
tum est in me:
* & formido mortis ce-
cidit super me.

5. Timor & tremor ve-
nerunt super me: * & cō-
texerunt me tenebræ.

6. Et dixi: quis dabit
mihi pennas sicut colū-
bæ, & volabo & requi-
escam?

7. Ecce elongaui fugiēs

* & mansi in solitudine.

EXaudi Deus precem meam, quā in amaritudine animi mei
fundo ad te: & ne amoueas, neq; abijcias eam à conspectu
tuo, sic vt eam nō sinas ascendere ad sacrariū exauditionis
tuæ: * conuerte ad me benignum aspectum misericordiæ
tuæ, & dignanter me exaudi, ad te humiliter clamantem. 2. Contrista-
tus sum vehemēter in meditatione mea, dum meipsum exercito, me-
ditando & considerando plurima & maxima pericula, in quibus ver-
for, aut quæ mihi imminēt per circuitum: quorum meditatio non
modicam mihi incutit tristitiam: in exercitatione quoque qua exer-
ceor, probor & affligor, à multitudine malorum inter quos verfor, cō-
tristatus sum: * & conturbatus sum atque perterritus à vocibus inimi-
corum, quibus contra me loquuntur in malum, & à tribulationibus
atque persequutionibus hominum impiorum. 3. Ipsi enim falsis accu-
sationibus, criminationibus atque detractionibus, proiecerunt super
me, & imponunt mihi mala, quorum mihi non sum conscius, de mul-
tis me falso accusantes, quasi hæc aut illa mala egerim, quo sic me reū
mortis ostendere valeat alijs, & iuste persequi me videatur: * & in ira-
cunda sua inuidia quā cōtra me gerunt, mirum in modum molesti fa-
cti sunt mihi vehemēter & multipliciter me vexāt ac persequuntur.
4. Adeo verò aggrauata est in me tristitia ex consideratione atq; exer-
citatione huiusmodi, adeo inualuerunt contra me mala, vt conturbe-
tur intra me cor meum, præ nimio timore periculorum & malorum
quæ sentio: * formido quoq; & horror mortis, qualem habere solent
quibus mors in proximo est, irruiat super me. 5. Timor magnus in in-
timis, atq; hinc tremor in mēbris, cecidit super me, apprehendit atq;
inuasit me: * & operuit caligo tenebrarum oculos meos, simul & cor
meum: prorsus obtenebrati sunt præ timore oculi mei, simul & cor
meum, ita vt nec oculi lumen suum teneat, & vix sibi mens cōstet am-
plius: quæadmodum hominibus in maximo metu & proxime ad mor-
tem positis, euenire solet vt lumen tā cordis, quā oculorum incipiāt
deficere, & velut obtenebrari siue operiri tenebris. 6. Et cum in tanta
esset positus angustia in medio hominum iniquorum affligentiū ani-
mā meam, optaui modum aliquē inuenire, quo effugere possem tantā
malitiæ me affligentis abundantia, dixiq; apud memetipsum, Quis mi-
hi dare possit alas in modū columbæ, quæadmodum habet columba,
vt eis suffultus auolare possem in locum tutum, & quietum, ab homi-
num perturbatione extraneum, vbi requiem possit aliquantulā inue-
nire nimium fatigata anima mea? Columba nanq; si vllam sentiat per-
turbationē aut strepitum, mox alis suis suffulta auolat, quo voluerit, in
loca solitaria: ibiq; sese abscondēs, in petra aut nido, secura quiescit,
solis gemitibus extra omnē tumultum intenta. Atq; vtinā sic præclare
mecum agatur, vtinā similes & mihi alæ donentur quibus de medio
impiorū quotidie excruciantium & affligentium animā meā quietēq;
perturbantium, valeā auolare, & in locum solitariū me abdere: vbi in
quiete absq; tumultibus mundi posita, vni Deo vacare queat anima
mea, vniq; ac soli Deo intēdere. 7. Ecce autem, quomodo optaui, ita
partim & cōtingit mihi gratia tua, Fugiēs nāq; elongaui memetipsum
à cunctis mundi tumultibus, ab vniuersis seculi huius conturbationi-
bus memetipsum subdixi: primum quidē, quantum potui: loca quæ-
rēs solitaria amica meditationibus atq; mœroribus, deinde super om-
nia, cor habere studens elongatū ab omnibus humanis affectibus &
tumultibus, cuncta quæ in mundo nequā sunt magno animo abijcien-
do atque abnegādo, ac veluti subtus me posita despiciendo: * atque in
hac

A
8. Expectabā eum qui
saluum me fecit à pusil-
lanimitate spiritus &
tempestate.

9. Præcipita domine:

* diuide linguas eorum

B * quoniam vidi iniquita-
tem & contradictionem
in ciuitate.

10. Die ac nocte circū-
dabit eam super muros
eius iniquitas:

* & labor in medio eius,
& in iustitia.

11. Et nō defecit de pla-
teis eius vsura & dolus.

C 12. Quoniā si inimicus
meus maledixisset mihi
sustinuissem vtique.

13. Et si is qui oderat
me super me magna lo-
quutus fuisset, abscondis-
sem me forsitan ab eo.

14. Tu verò homo vna-
nimis,

* dux meus & notus
meus.

D 15. Qui simul mecum
dulces capiebas cibos,
in domo Dei ambulauim-
us cum consensu.

16. Veniat mors super
illos, & descendant in
infernum viuentes.

17. Quoniam nequitie
in habitaculis eorum in
medio eorum.

hac solitudine tam carnis quā mentis constanter permansi, quantum
gratia tua potui: in hac meipsum viriliter continere summo opere cura
ui, ne mihi quies deperiret animæ meæ, si ad ea, quæ ante fugerā, atq;
fugiendo reliquerā, rediissem denuo. 8. In hac autē quiete & solitudi-
ne expectabā cum patientia dominū, qui me saluum faceret à pusilla-
nimitate spiritus qua tenebar, hoc est, ab illa maxima conturbatione
animi & grauissima tristitia, qua me affecerāt homines peruersi, ama-
tores seculi huius, & à tempestate ac tumultu persequutionis atque
molestationis eorū. In hac, inquā, quiete, & in hoc silentio positus, à
te domine expectaui salutē, te expectaui, te sustinui, & à te cōsolatio-
nē quaesui, ne me vel spiritus mei timiditas, vel tēpestuosa & turbulē-
ta hostiū persequutio absorberet. 9. Oro autē te domine, iam hic tecū
in solitudine positus, vt pessimos illos seculi amatores (quorū est stu-
dium in hoc mundo iustos affligere) præcipites, atque deiciās de alti-
tudine, in qua tua permissione cōsistunt: * eorūq; linguas quibus sem-
per cōtra iustos mala loquuntur diuidas, & in discordiā mittas, vt ita
effectum nō consequatur praua eorum consilia: * vidi enim in ciuitate
& cōgregatione impiorum nihil aliud nisi iniquitatem & contradi-
ctionem, tā contrā veritatem, quā contra iustitiam. Et ipsi nanque ini-
qua agunt, & quātum in se est resistūt veritati, atque iustitiæ aduersan-
tur, toto conatu iniquitatem promouere & iustitiā atque veritatē op-
primere laborantes. 10. Iugiter die ac nocte per circuitum eius, vsque
ad muros graditur iniquitas, excellā est in medio eorum impietas, &
quasi per circuitum totā ciuitatem hanc super muros circumit: * est
in medio ciuitatis huius pauperum atq; bonorum afflictio & inu-
stia, hæc in impiorum cōgregatione regnāt, hæc nusquam non inue-
niuntur apud impios. 11. Omnis quoque modus fraudandi decipiendi-
que proximi, siue per vsuram, siue per aliam quamlibet dolosam adin-
ventionem, vbique occurrit in societate prauorum, & velut vbique
in plateis huiusmodi occurrunt, quoniam vulgarissima hæc sunt inter
eos. 12. Et quidem in his omnibus illud toleratu difficillimū est, quod
videamus non raro etiā proximos, vicinos, notos, familiares, ac non-
nunquā etiā ad tempus singulari iunctos amicitia, sibi inuicem fraudē
facere, & amicos suos supplantare, quomodo & mihi nunc euenisse
experior. Nam si quispiā ex ijs qui se apertos inimicos demonstrant, &
pro aduersarijs gerunt, de me mala & indigna fuisset proloquutus, fa-
cilis mihi id visum fuisset sustinere & perferre, quā ab ijs qui se ami-
cos simulāt, aut qui lōga mihi amicitia aut familiaritate fuerunt socia-
ti. 13. Et si aliquis eorum qui apertum odium contra me demonstrant,
mala magna contra me loquatur, si mihi grauius comminetur, potero
eius iram declinare abscondendo & subtrahendo meipsum à facie eius,
sicque ab eo facile mihi cauere potero, ne nocuum accipiam. 14.
At verò, quod hanc nunc tribulationem contra me suscitāt, huiusmo-
di mala aduersum me loquitur homo olim tam amicus, vt vnus ani-
mi esset mecum, vnusque affectus ac sententiæ: * homo cui ita fide-
bam, vt tuto me illi committerem, illiusque insequerer consilia, quem
habui quasi consiliarium meum, aut etiam ducem itineris mei, homo,
inquam, quondam mihi intimus & familiarissimus. 15. Qui simul me-
cum dulcissima ac latissima solet celebrare conuiuia, qui frequenter
dulcis mihi cōuiuia fuit, sicut & ego vicissim illi: qui etiā in domo Dei
nostri frequenter perambulauimus, cum magna concordia & iucun-
do consensu, iuncti lateribus tanquā intimi socij & familiares amici:
quod hic, inquā, de quo nihil vnquā sinistre suspicari potui, nunc ita
aduersum me mala loquitur vel agit, quod nunc mihi hanc exsuscitat
cōturbationem, id mihi certe toleratu videtur omnium difficilimum,
affligitque vehementissime animum meum, quod ab illis potissimum
mala suscipiam, à quibus minime expectabam. 16. Digni sunt huius-
modi, super quos ex vltione tua descendat sententia mortis & condē-
nationis æternæ, atque vt in infernum absorbeantur viuentes: vt ma-
nifesta punitione omnes videant in eis vltionem iustitiæ tuæ, alijs in
terrorem & exemplum, quomodo Dathan & Abyron, cunctis aspi-
cientibus, in infernum prolapsi atque demersi sunt. 17. In habitaculis
nanque eorum nihil aliud, quam nequitia, astutia, fraudulentia, atque
alia mala huiusmodi inueniuntur, & huiusmodi in medio eorum sunt,
hisce pleni sunt, abundantes in omni malitia: neque aliud volunt in co-
gita-

18. Ego autem ad Deū clamauī:

* & dominus saluauit me.

19. Vespere, & mane, et meridie, narrabo & annuntiabo:

* & exaudiet vocē meā.

20. Redimet in pace animam meā ab his qui appropinquant mihi:

* quoniam inter multos erant mecum.

21. Exaudiet Deus, et humiliabit illos, qui est ante secula.

22. Nō enim est illis commutatio, et nō timuerūt Deū: * extendit manū suam in retribuendo.

23. Contaminauerunt testamentū eius, diuisi sunt ab ira vultus eius:

Matt. 25. * & appropinquauit cor illius.

24. Molliti sunt sermones eius super oleum:

* ipsi sunt iacula.

25. Lacta super dominū curā tuā: & ipse te enutriet: * nō dabit in aeternum fluctuationē iusto.

26. Tu verò Deus deduces eos in puteum interitus.

27. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos:

* ego autem sperabo in te domine.

gitationibus atque affectionibus cordis sui. 18. Ego verò aduersus illorum execrandam malitiā vnicum habeo remedium, & vnicum refugium: videlicet vt clamem ad dominum Deum meum, & ab eo de tanta iniquitatis abundantia poscam auxilium: * & non desepxit me deprecantem dominus, neq; dimisit confusum, sed benigne & misericorditer me exaudiuit. 19. Quandoquocq; opportunū fuerit, siue mane, siue vespere, siue in ipso diei medio, siue aliās quocunq; opportuno & orationi accommodo tempore, ego narrabo domino miserā & angustiam meā, annuntiaboq; & proponā illi conditionem necessitatis meae: * & hoc de illius bonitate confido, quod clamātem exaudiet, facietq; omnia quae postulauero ab eo. 20. Ipse me securum faciet ab oppugnationibus, & in pace cōstituet animā meam, ab his qui me agrediuntur animo iniquo vt noceant, ita vt nequaquam illos permittat praualeare mihi, & super me acquirere dominationem: * quoniam ipsi cū multis mihi appropinquant simul cum multis me aggrediuntur ad nocendum, & inter multos simulque cum multis mihi se adiungunt, & mihi appropinquant, vt tam facilius, quam crudelius valeant nocere. 21. Exaudiet autem me Deus ad se humiliter clamātem, & humiliabit illos atque deprimet humiliatione maxima, vsque in profundum inferni: ipse Deus aeternus qui erat ante omnia saecula, principii non habens durationis suae, quemadmodum neque finem in omnia saecula. 22. Non enim commutatio est illis, de malo in bonum, nolunt commutari, nolunt conuerti, nolunt agere poenitentiam aut respicere de malis vijs suis: sed proficiunt magis in iniquitatibus suis, indies profundius immerfi nequitiae: & non est timor Dei in eis, quam ob re & poenitere nesciunt, aut à malo in bonum commutari: * & quia trāsfere se nolunt à vijs malis, & Deum non habent ante oculos, iccirco iam Deus manum suam extendit, tanquam paratus ad reddendam vltionem, vt retribuatur vindictam & poenam condignam eorum impoententiae, & peruersae atq; consummatae nequitiae. 23. Contaminauerunt namq; ac polluerunt testamentum Dei, eius praeccepta prauaricando per inobedientia: atque ob hoc proijciuntur à conspectu Dei, & in aeternum reprobantur, atque penitus diuidentur ab ira indignationis eius, per sententiā terribilem intonantem, Discedite à me maledicti in ignem aeternum: quae sane sententia, ab ira indignationis eius proficiscitur: * neque longe adhuc abest haec vltio, sed appropinquauit ad vltionem cor & cogitatio eius, cogitauit in proximo facere vindictam. 24. Impij illi quo facilius noceant, sermones suos lenes, blandos, atque molles faciunt amplius, quam vllum oleum valeat esse molle aut blandum: * & ipsi tamen sunt quasi sagittae ac iacula, vt in eis transfigant animas simplicium. Tanquam acutissima namq; iacula sunt verba dolosa impiorum, quibus vulnerant & perimunt innoxios. 25. At tu qui horum cupis malitiam effugere, proijce curam omnem, omnemq; sollicitudinem tuā super dominum Deum tuum, & illi te toto corde, plenissima fiducia totum cōmittas, ac super illum securus innitere: * ipse enim te fouebit, custodiet & educabit sollicitate, quasi nutrix puerum, quasi filium mater: * & nō patietur iustum periclitari imperpetuum, nunquā illum sinet cadere in perditionē. 26. At verò impios illos bonorum perturbatores, tu Deus scelerum vltor & vindex, demerges in lacum perditionis, in puteum abyssi, in profunda inferni, vnde egredi nunquā possint, neque vllam debeat sperare liberationē. 27. Et quidem in hoc saeculo viri homicidae sanguinem sitientes, oppressoresque bonorum frequenter non pertingunt ad dimidium dierum suorum, quo secundum naturalis cōplexionis cursum videbantur posse viuere, sed ante tempus praematura morte hinc abripiuntur, comprehensi in iniquitatibus suis, vel gladio, vel alio quolibet mortis genere ante tempus propter impietatem occumbentes. * In vniuersum quoque, homines peccatores pertingere nō valent ad dimidium dierum, quod sibi praestituunt, & quod sibi vt terminum vitae suae praescribunt. Existimant namque in aeternum se victuros, sic viuentes, quasi nunquā finienda esset vita praesens: & tamen post pauculos annos coguntur abscedere, sicque conceptos dies ne dimidiant quidem: * ego verò de tua misericordia confidens, in te domino Deo meo semper sperabo, & sub hac tua spe degam securus, donec placitum tibi erit de mundi huius iniquitate educere afflictā pauperculam animā meam.

ANNO

ANNOTATIONES IN PSALMVM LIII.

A Vrsu 2. Contristatus sum in exercitatione mea. Exercitationem quidam exponunt meditationem. Alij exponunt probationem, qua exercitantur boni à malis, Vtranque expositionem in Elucidatione attigimus. Priori tamen magis consonat vocabulum Graecum *ἐπιμαχία*, quod significat contemplationem vel meditationem, siue meditatorem exercitationem. Et ex Hebræo vertit Hieronymus, Humiliatus sum in meditatione mea. Versu 4. & 5. Cor meum conturbatum est in me. Haec verba optime in Christum cōpetunt in agonia illa nouissima positum, quando tristis facta est vsque ad mortem anima eius quando cepit pauere & tædere, contristari & mæstus esse, ita vt etiam guttae sanguinei sudoris praegoniae difficultate in terrā deciderent. Quae autem sequuntur ver. 6. & 7. Quis dabit mihi pennas sicut columbae. Ecce elongaui, fugiens ad Christi latibulum & absconsonem, in deserto referentur, cum de Christo domino voluerimus Psalmum exponere. Saluator enim, propter rabiem persecutionis Iudaicae, volens persequentium improbitati ad tempus cedere, legitur subinde recessisse in loca deserta cum discipulis suis: vbi à tempestate & persecutionis impetu liber agebat, vt columba gemens pro peccatis generis humani, & meditans de perficienda saluatione eius. Quae verò deinde versu 9. 10. & 11. sequuntur de ciuitate peruersa, ad Hierosolymā videntur referenda, in qua aduersus innocentem dominum plurima celebrabantur quotidiana concilia, in qua auaritia vsque adeo dominabatur, vt etiam principes sacerdotum populum docerēt propter auaritiam praeccepta Dei humanis traditionibus postponere, ad auaritiā cōpositis. Illa verò quae Matt. 15. deinde ponuntur versibus 12. 14. & 15. de Iuda proditore cōmodissime videntur intelligi: qui cū procurator esset negotiorum Christi, loculos sibi creditos gestans, eius familiaris conuiuia atque Apostolus, cum eo ambulans & comedens, dolum tamen pessimum machinatus est aduersus optimum praecceptorem, cui proinde iustam & condignam mortem denunciat. Versu 12. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Si ad literam Dauidi applicemus Psalmum, apparet ipso tempore quo compositus est, singulare aliquid accidisse Dauidi, de amici cuiuspiam aut admodum familiariter noti infidelitate: vt scilicet persecutionem tūc sustinuisse intelligatur ab aliquo, cum quo prius valde familiariter & amice viuere, quem aliquando velut à secretis & omnino intimum habuerat. Quemadmodum (exempli gratia) cum Doeg Idumaeus qui forsitan Dauidi se familiarem exhibuerat, donec ageret in aula Saulis post eiectionem, aduersus ipsum crudeli acculatione frauebat. Et cum in Absalonis persecutione, Achitophel ipsius consiliarius contra ipsum coniuuauit, vnde Chald. Paraph. aperte hoc loco meminit Achitophelis, cum ait, Tu Achitophæ, homo secundum ordinem meum, vel similis mihi, praecceptor meus, qui me docuisti, & scire fecisti sapientiam. Cum verò Christo domino Psalmus accommodatur, de Iuda pars ista (vt supra diximus) exponitur: qui cum vnus esset ex duodecim familiarissimis Christi conuictoribus, tradidit dominū suū, iuxta quem modū, in alio Psalmo dicitur, Homo pacis meae, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Potest & vnusquisque iustus in querimoniam hoc trahere, dum considerat non solum ab extraneis & inimicis tribulationem se perpeti, verum etiam ab amicis & familiaribus non esse securum: quod sane vehementer hominē excruciat, nimirum ab ijs quos coniunctissimos habere te putas pati calumniam. Modus autem loquendi in his tribus versibus, ex vulgato vsu sumptus videtur. Sic enim loqui solent homines, cum ab ijs iniuriam accipiunt quos minime aequum erat facere iniuriam. Versu 20. Quoniam int. mul. erant me. Clarius ex Hebræo vertit Hieronymus, Multi enim fuerunt aduersum me. In quem fere sensum accipere oportet quod habet vulgata lectio, vt intelligamus, Inter multos fuerunt mecum, ad nocendum mihi, vel cum multis: quasi dicatur, Ipsi atque alij similes complures mecum fuerunt, mihi appropinquauerunt, mihi se adiunxerunt, ex aduerso contra me appropinquauerunt ad nocendum mihi. Versu 22. Non enim est illis commutatio. Exposuimus de commutatione in bonum à malitia, quod clarius aliquantio habet versio Hieronymi, Non enim mutantur, & non timent Deum: hoc est, spes non est mutationis, vt respiciant & agant poenitentiam, sed in eo quod sunt, obstinati permanent, id est, in impoententia sua. Apertissime consonat his, quod habet Paraph. Chal. Peccatores non mutantur à vijs suis pessimis, & non timent ab aspectu Dei. Versu 24. Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Significat verba impiorum lenia, blanda, & maxime mollia esse (sicut oleum blandum est lenis, ac molle) cum tamen maxime sint noxia, & animam perimant, vt venenata, sed melle tincta iacula. Nonnulli in bonam partem interpretantur, ad hunc modum, sermones eius (Dei videlicet) molliti sunt super oleum, id est, molliores sunt oleo, lenes sunt, dulces sunt, iucundi atque amabiles sunt: attamen ipsi sunt iacula, quibus condemnabuntur & perdentur impij, qui inobedientes fuerunt aut increduli sermonibus Dei. Verba enim Dei condemnabunt impios, iuxta quod in Euangelio Saluator ipse ait, Sermo quem loquutus sum vobis, ipse vos iudicabit in nouissimo die. Alij sic intelligunt: Sermones Dei, secundum impiorum existimationem, molliores sunt oleo, ita vt nihil formident ab eloquijs Dei: attamen ipsi sunt iacula, quibus perimentur, inque perditionem condemnabuntur. Primae tamen expositioni (quam & solam in Elucidatione constituimus) magis consonat lectio Psalterij Romani, Molliunt sermones suos super oleum, quod manifeste de ipsis impiorum verbis blandiloquis debet intelligi. Similiter quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Molliores sermones eius oleo, cum sint lanceae. Item quod Felix Leniora fuerunt verba eius supra oleū, & ipsa sunt gladij, vel maledictiones, vel praelia, manifeste satis primae expositioni, astipulantur: maxime cum in praecedentibus non nisi de impio faciant hi sermonem. Versu 25. Lacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet. Psalterium Romanum habet pro cura, cogitatum, lacta in Deum, (inquit)

quit) cogitatum tuū, estq; eadem vtriusq; lectionis sentētia: Si quid tibi curę est, si quid cogitas quod perfectum velis, si tibi pro re qualibet sollicitudo est, Deo cōmenda negotium, & ipse faciet. Cōsonat autē his pulcherrime, quod princeps Apostolorum Petrus, suis in exhortationē proponit, dicens: Omne vestra sollicitudinē projicientes in Deū, quoniā ipsi cura est de vobis. Versu vltimo, Viri san. & dol. non dim. di. su. in Elucidatione duplicem huius versiculi monstrauimus intelligimus. Prior non habet in omnibus generalem veritatē cum videamus plerofq; homines Belial, simplices & crudeles pauperum oppressores, vsq; in multā caniciem vitā producere, neq; vel quicquā aduersum pepti. In multis tamen id verum est, ante tempus occumbere homines sanguinolētos & aliorum oppresores. Plerunq; enim mala morte subito ante tempus maturitatis suę abripiuntur casu aliquo, Deo sic iusto suo iudicio disponente, vt qui alios vita ante tempus per vim priuare desiderant, ipsi similiter ante tempus eodem vulnere cadāt. Exemplū habemus in Saule, qui optimū Dauidē tā obstinato animo vsq; in diem mortis suę nō desijt persequi, ad auferendā animam eius. Ipse verō ante tempus sublatus est, in proprio gladio cadens super montes Gelboe, pariter cum filiis ac seruis suis. Nam & hos iste vir sanguinū impius secū in hoc pertraxit, vt non dimidiarent dies suos, quō manifestior esset Dei vltio pro sanguine Dauidis, quem ille tā auiditate quæsierat. Dauid autem in multam senectutem vixit diuino munere: neque tātum dimidiavit, sed & prorsus cōpleuit dies vitę suę. Possunt similia exempla plurima ex alijs scripturę locis paruo negotio huc adferri: veruntamen (vt dixim⁹) non est vniuersalis veritatis hæc prior expositio. Posterior autem altera, vniuersalior est. Omnibus enim impijs, hoc est, cōmune, nō pertingere ad dimidium dierū atq; temporū quę sibi præstituerunt, aut quę concupiscunt. Optant enim semper viuere, vt semper peccare possint, & sua impia semper adimplere desideria. Et licet secundū cōtemplationem cognoscant plurimi, se non posse semper viuere, sed debere aliquando morte deficere: semper tamen diem mortis elongāt à se, & longissimum tempus imaginātur vitę suę, sic quasi lōgissimē adhuc absit tempus mortis eorū, ita vt in multa canitia vix iam de mortis propinquitate valeāt cogitare, sicq; ad dimidium dierū, quos ipsi somniant, & quibus se victuros putant, non perueniunt. Cum enim tempus mortis aduenerit, tum iudicat non nisi horulam sese in vita transgisse. Denique sic viuunt homines impij, quibus non est Deus in oculis, quasi per suum habeant se imperpetuum victuros, nihil cogitantes neque de mortis necessitate, neque de diuini iudicij distinctione, neq; de terribilibus tormētis quę illos manēt in venturo seculo. Itaq; fit, cum post paululum abscedere cogūtur, qui sibi eternitatem modo quodam spondebāt, vt recte dicamus, illos non ad dimidiū, imō longe citra dimidiū, ac vix etiā ad principium perduxisse dies suos. At verō homines iusti, in quorum oculis versatur Deus, hi quādoque tandem mortē obierint, semper dies suos compleuerunt: quoniam nulla sibi vitę tempora præfigunt, sicque viuūt semper quasi cras morituri, imō quasi per horas singulas diuino iudicio præsentandi: neque diutius cupiunt viuere, quā Deo placitum sit ipsos hinc suscipere. Cupiūt enim dissolui & esse cum Christo, scientes meliorem se expectare mansionem, edificacionem ex Deo non manufactam (vt ait S. Apostolus) & æternam in cælis. Atque ita fit, vt quacūq; hora Deus illos euocauerit, ipsi compleuisse se se reputent dies suos: maxime cum de tempore hoc labili transeant ad stabilem æternitatem.

LV. PSALMI ARGUMENTVM.

In magna persecutione positus fidelis, Deo proponit querimoniam aduersum tribulantes: ipse tamen nequam diffidens propter persecutionem, sed fortiter confidens propter spem Dei. Proponit autē inimicorum suorum malitiam & nimiam nocendi cupiditatem: simul adiungens iuxta iniquitatem, eorum vltionē, suāq; iuxta Dei promissum facilem & semper promptam exauditionem: pro qua vicissim, in gratitudinis protestationem, laudis vota offerre pollicetur (quantum erit in sese) liberatori & saluatori suo.

QVINQVAGESIMI QVINTI PSALMI ELUCIDATIO.

1. Miserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo: * tota die impugnans tribulauit me.

2. Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me.

3. Ab altitudine diei timebo?

* ego vero in te sperabo.

4. In deo laudabo sermones meos: * in deo spera-

Stende mihi misericordiam tuā Deus, quoniam opprimunt me homines maligni persecutores mei, ac veluti pedibus me conculcauerunt, & quasi in inum precipitium deiecerunt, supra modum me humiliantes & affligentes: * nō cessant persequendo & oppugnando affligere animam meam, iugiterque cupiunt & querunt nocere mihi. 2. Oppresserunt, & veluti sub calcibus protulerunt me inimici mei iugiter, non concedentes mihi à molestijs vllam requiem: valde enim multi sunt qui me persequuntur, & infesti sunt mihi. 3. An verò ab altitudine diei ego timebo? nunquid à superbia prosperitatis sæculi huius, ab æstu persecutionis humanę, quę contra me grassatur & læuit, ego expauescam, & animo deiciar propter eam? Nequaquam: sed magis in Deo ponā fiduciam, in quo sperans non confundat, quicunque tandem & quancunque aduersum me insurrexerint aduersarij. 4. In Deo in laudem proferam sermones meos, verba mea in Deo ad ipsius laudem componam: curaboque in verbis meis laudare dominum Deum meum: * in ipso quoque spem meam fixi & immobilem constitui, ac proinde non timebo ab vlla humana potestate, non timebo ab omni eo quod

A ui non timebo quid faciat mihi homo.

5. Tota die verba mea execrabatur aduersum me: * omnes cogitationes eorum in malum.

6. Inhabitabunt & abscondent: * ipsi calcaneū meum obseruabunt.

B 7. Sicut sustinuerunt animā meam, pro nihilo saluos facies illos:

* & in ira populos confringes.

8. Deus vitā meam annunciaui tibi, * posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.

C 9. Sicut & in promissione tua:

* & tunc conuertentur inimici mei retrorsum.

10. In quacūq; die inuocauero te, ecce cognoui quoniā Deus meus es.

11. In deo laudabo verbum, in domino laudabo sermonem:

* in deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.

D 12. In me sunt Deus vota tua, quę reddam laudationes tibi.

13. Quoniam eripuisti animā meam de morte:

* & pedes meos de lapsu

* vt placeā coram Deo, in lumine viuentium.

quod potest facere homo: qui nō nisi infirma caro est, & creatura imbecillis atque paupercola. Scio enim creatorem Deum (qui spiritus est & spiritū pater) potentiorē esse omnibus hominibus, atque adeo vniuersa creatura sua. Propter quod vniuersum hunc habens protectorem, ab omni sum humano timore securus. Iugiter tota die etiam verba mea obseruabant inimici, & canillabantur atque execrabatur ea cum non possent inuenire in opere quod reprehenderent aut calumniaretur: * omnes cogitationes eorum aduersus me erant in malum, nihil aliud cogitabāt nihil meditabatur aliud quā me perdere, aut quoquo modo (sive in re, sive in nomine, sive in corpore, sive in anima) nocere. 6. Inhabitabunt mecum, mecumque conuersabuntur, & in abscondito se ponent, vt explorēt ad calumniā cuncta verba & opera mea: abscondentque etiā animum nocendi, simulantes amicitia: & interim ipsi obseruabunt calcaneum meum, considerabunt opportunitatē nocendi, insidijque dispositis captabunt occasionem præcipitadi me, supplantadi, atque perdendi. 7. Tu verò domine, per vltionem iustitię tuę reddes eis mercedē, secundum ea quę ipsi aduersum me pararunt. Sicut enim ipsi animā meā expectauerunt & obseruauerunt ad auferendam eā, meque perdendum, ita tu pro nulla re salutem dabis illis, nullo pretio redimētur à perditione, nullum persoluere tibi poterunt pretium redemptionis animę suę, quō à te valeant salutem comparare, aut tuę vltionis euadere sententiam: * sed in implacabili ira tua populos in suis malitijs obstinatos, & perseverantes in impoenitentia suā conteres, atque in æternā perditionē projicies. 8. Ecce ego vitā meā istam quam dego in afflictione & miseria, notā feci tibi cum querimonia: * & tu fletum lacrymarum mearum non despexisti neque abiicisti, sed acceptasti, gratas habuisti & reposuisti eas ante conspectum tuū, quę ego in oratione lacrymas postulaui impleturus in tempore suo. 9. Sic, inquam, acceptasti lacrymas meas, sicut & erat in promissione tua, quę admodum promissisti misereri miseris, misericordiam tuam prestare postulanti, auxiliumque opportunum adferre in tribulationibus: * ac tūc quidem cum tibi sic placitum erit acceptare orationem meā, inimici mei erubescunt confusi, cogēturque magna sua confusione à proposito desistere. 10. Ego verò iam frequenti experientia edoctus hoc inueni, hoc didici, & firmissimum habeo, quod in quacūque die te ex affectu cordis inuocauero, tu mox ad sis mihi, vt Deus meus, mox te mihi Deum & optimum dominum ostendis, per facilitatē tuę exauditionis, potēter me liberando de periculis & angustijs, & quibus ad te clamauero. 11. Et gratiarum actionē, ego in Deo ad laudem proferam, & componam illi verba mea, quibus eam laudē atque magnificem: ad Deum, in quā, pro laude aptabo & componam sermonē meum, vt in meis sermonibus semper laudetur dominus meus: * atq; ita in Dei laudibus memetipsum oblectans, & in ipso spem figens, nō timebo ab omni nocumento humano, quod mihi poterit obuenire, sciens fortiorē esse ad saluandum qui mecum est omnipotentem dominum, quā sit ad nocendum quis inter homines. 12. In me Deus parata ego habeo vota, quę tibi reddam atque persoluam, nempe laudationes & gratiarum actiones. Hęc enim laudis sacrificia, vt tibi acceptissima sunt super omnia holocaustomata, ita mihi sunt facillima atque promptissima, utpote quę in me habeo, & aliunde adferre non egeo, sed ex memetipso, ex penu grati animi semper valeo depromere. 13. Et merito quidem has laudationes tibi Deo semper persoluere. Tu enim es qui saluasti me, & custodisti vitam meam, animam meam à morte & perditione sempiterna saluasti, ne perderet eam hostis impius: * & pedes meos custodisti, ne laberentur in profundum peccati & inferni: per tuam gratiam me à peccatis custodiens, & de periculis plurimis tam corporis quā animę fidelissime liberans: * vt vel tantis beneficijs à te domine prouocatus, merito debeam omni conatu totisque viribus contendere, ad complacendum tibi, dignęque & placide conuersandum, in præsentia conspectus tui: idque in lumine sancto spiritus sancti, quod est lumen omnium fidelium tuorum, vera vita ex fidei lumine viuentium: atque ita tandem placere valeam ante conspectum vultus tui, in illo perfectō & plenissimo lumine gloriose tecum viuentium in sæcula sæculorum, Amen.

Ioan. 16.

Versu 3. Ab altitud. diei tim. Videtur hæc pars versus legenda per modum interrogationis siue percunctationis, vt intelligatur responsio negatiua, nequaquam timebo; ac deinde, quasi per cōtrarij vehementiorem assertionē subiungatur, Imò verò ego in te semper sperabo, propter quod minime formidabo. Posset tamen legi absque quæstione ad huc sensum, Ab altitudine quidem & superbia factus sæculi, quantū ad meā fragilitatem, ego timebo, conscius propriæ fragilitatis & tenuitatis: attamen qui in meipso timeo, in te domine sperabo, & in spe tua cōfortabor vehementer quātumcunq; tandē se eleuet altitudo diei. Intelligimus autem per altitudinem diei, superbiam & factum prosperitatis huius mundi, quæ profecto simplicibus admodū esset formidabilis, si non in illo spei haberent locatam fortitudinem, qui dixit: Confidite, quoniam ego vici mundum. **V**ersu 4. In Deo laudabo sermones meos. Iuxta sensum, quem in Elucidatione explanauimus, videtur oratio accipi satis improprie: non ita tamen quin conueniens satis atq; probabilis videatur exposita intelligentia. Alij autē sic intelligūt, Laudabo & probabo sermones meos, qui de Deo fuerint. Alij rursum ita accipiunt, Sermones meos in Deo laudabo, hoc est, si quid loquor boni, nō mihi ipsi ascribā: neque me ipsum pro his laudabo, sed Deū, à quo habeo vt bonum loquar. Sit suum cuiq; iudiciū liberum. Nobis quod in Elucidatione positum est, & proposito & literæ aptius quadrare videtur. **V**ersu 6. Ipsi calcaneum meum obseruabunt. Potest hæc obseruatio calcanei dupliciter intelligi. **F** Primo veluti ad apprehēdendum, atq; ita in terrā proijciendum, hoc est (vt apertius dicā) ad supplantandum & prorsus humiliādum siue perdēdum. Atque hoc pacto, calcaneum obseruāt, qui insidias struunt ad supplantationem proximi. Aliter, calcaneum obseruat, qui gressus siue viā cōsiderat innocentis, vt videat quomodo illum cōmodius seducat, & vbi facilius valeat nocere: sicque idē est calcaneum siue plantā obseruare, quod obseruare vestigia. Ambo autem hi modi in idē secundum coincidunt. Nocere enim cupit tam is qui ad supplantandum quærit apprehendere calcaneum, quā is qui ad seducendum obseruat vestigia simpliciter gradientis. **V**ersu 9. Sic, in promissū, tua. Videtur hæc particula secundum sententiā coniungenda cum sine versus præcedentis, hoc modo: Posuisti lachrymas meas in cōspectu tuo, sicut & erat in promissione tua: hoc est, quemadmodum & tu fuisti pollicitus. Quod verò deinde sequitur, Tunc conuertentur inimici mei retrorsum, diuisim, legi debet, & quasi per se efficere sententiā. Quæ distinctio, in Psalterio Romano manifeste obseruata cōspicitur. **V**ersu 10. In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam Deus meus es. Potest hoc primo sic intelligi, Ecce cognoui, quod tu Deus meus sis, in quacunq; die te inuocauero. i. quod vere Deus meus sis, custos, protector, prouisor, & pater optimus, quotiescunq; & quādoocunq; te inuocauero. Vel aliter ad hunc sensum: In quacunque die te inuocauero, ecce cognoscere me facis, & **G** monstras hoc mihi tuo auxilio, quod vere Deus meus sis, Dominusque ac pater meus. **V**ersu 12. In me sunt Deus vota tua, quæ reddā laudationes tibi. Cōstructio in hoc versu difficilis apparet, propter verborum (vt videtur) perturbatam implicationem: maxime autem propter nomē, laudationes, quod non satis videtur cum cæteris coherere. Prōinde hic ordo accipiatur sermonis: In me sunt Deus vota tua, quæ reddam tibi, nempe laudationes: vt dictio laudationes, appositiorē iungatur cum nomine, vota tua. Psalterium autem Romanum hoc loco sic habet, In me sunt Deus vota, quæ reddam, laudationis tibi. Cuius lectionis sensus satis planus est, In me sunt vota laudationis, quæ reddā tibi. Beatus autem Hieronymus, omisso relatiuo sic vertit, In me sunt Deus vota tua, reddam gratiarum actiones tibi. **V**ersu vltimo, Vt placeam coram Deo in lumine viuientium. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Vt ambulem coram Deo, atque ita vertunt & cæteri. Quod magis fauet priori expositioni in Elucidatione positæ, quæ de vita præsentis loquitur in lumine fidei: quàm posteriori, quæ de vita futura in lumine gloriæ. Per fidem enim modo ambulamus, dum ad Deum tendimus. Tunc verò magis requiescemus, & (vt ita dicam) ociabimur in eo.

LVI. PSALMI ARGUMENTVM.

H

Psalms iste post magnam tribulationem, atq; ab ea factā liberationem, videtur fuisse compositus in cōmemorationem Diuini beneficii, & magnificationem gloriæ Dei. In quo statim post inuocationem de tribulatione, supernum describitur auxilium misericordiæ & veritatis Dei, quibus se de medio catulorum leonum fidelis homo confitetur ereptum. Post hæc, versu 7. in Deum præ nimio gaudio transfiliens, breuiter q; vno versu commemorata seuitia hostium, rursum in Deum resilit, paratum cor offerens ad cātandas Dei laudes, seq; ipsum ad idē excitans, & musica instrumenta in spiritus elevatione quasi rationabilia animantia alloquens atq; inuitans, quo laudem personare valeat pleniorē: vult quoq; confiteri, & Psalms dicere in omnibus gētibus, propter altissimam eius misericordiam & veritatem, quæ super omnes extenditur: sicq; in dulcissimo ad Deum transitu, canticum iucunditatis terminat: maxima spiritus exultatione.

QVINQVAGESIMISEXTI PSALMI ELUCIDATIO.

1. Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.
2. Et in vmbra alarum tuarum sperabo, donec

Miserere mei Deus pijsime, & misericordiam tuam demonstra mihi, tuæ opis maxime indigo: quoniam spem meam in te reposuit, & fiduciam habet in te spiritus meus, tu inter tot tribulationes quibus præmor, vnicum es firmamentum fiduciæ meæ. 2. Et sub custodia protectionis tuæ sub alis potentiæ tuæ fixam habeo fiduciam spei meæ, donec finatur iniquitas & crudelitas persecutorum meorum, & omnium qui

A transeat iniquitas.

3. Clamabo ad Deū altissimū, Deum qui benefecit mihi.

4. Misit de cælo, & liberauit me: * dedit in opprobriū cōculcantes me

5. Misit Deus mīam suā & veritatē suā: * et eripuit animā meam de medio catulorū leonum * dormiui cōturbatus.

6. Filij hominū dentes eorū arma & sagittæ: & lingua eorū gladius acutus.

7. Exaltare super cælos Deus: & in omnem terram gloria tua.

8. Laqueū parauerūt pedibus meis, & incuruerunt animam meam.

9. Foderūt ante faciem meam foueā: * & inciderunt in eam.

10. Paratum cor meū Deus, paratū cor meum cantabo, & psalmum dicam.

11. Exurge gloria mea * exurge psalterium & cithara: * exurgam diluculo.

12. Cōfitebor tibi in populis domine: & psalmū dicā tibi in gētibus.

13. Quoniam magnificata est vsq; ad cælos misericordia tua, & vsq; ad nubes veritas tua.

14. Exaltare super cælos Deus:

qui quærent malum mihi: sub alis tuis requiescam & latitabo, neque egrediar, donec contra me stare video aduersarios meos: qui si vel modicum à te abscederem, mox me quo vellent abriperent, agerentque mecum pro libito. 3. Sub his autē alis protectionis tuæ positus, clamabo ad te Deum altissimum, in oratione mea pro auxilio & liberatione contra omnes hostes meos: ad te, inquam, piensissimum & liberalissimum benefactorem meum, cui ego toties expertus sum beneficia. 4. Me autem clamante & inuocante dominum, misit ipse de super auxilium mihi, & in virtute potentiæ suæ liberauit me ab omnibus inimicorum periculis: * deditque in opprobrium, & plane confusos effecit eos qui me conculcare volebant, & existimabant prorsus opprimere. 5. Per misericordiam suā & veritatē suā, Deus venit in auxilium mihi per misericordiā quidē iniuste patienti cōpatiens, per veritatem autē & iustitiā, iniuste persequentibus irascens: * sicque propter misericordiam & veritatem suā eripuit animā meam, & saluauit de hostibus ferocissimis, in modum catulorum leonū, qui me obsidebāt per circuitum: * inter quos etiā dormiui cōturbatus, ita vt nullā præ timore habuerim plenā requiem, sed etiā cum timore & conturbatione dormierim, quoties me quieti dedissem. Quomodo enim fieri posset, vt in medio tā rabidissimorū & ferocissimorum hostium, securus absq; cōturbatione dormirem? 6. Catuli autem isti leonum quos dico, non illi sunt qui in syluis habitant irrationabiles bestię, sed impij sunt filij hominum qui adeo crudeles sunt, vt videantur dentes eorum arma atq; sagittæ, & lingua acutis gladius, hoc est, prorsus crudelissimi & seuisissimi sunt, maxime cupientes me pauperulum dilaniare, dilacerare & perdere. 7. Tu verò, o Deus, super cælorum altitudinem magnificare & glorificare, & gloriam potentiæ tuæ demonstra in vniuersa terra: fac vt vniuersi inhabitatores eius gloriam tuam & sublimitatem cognoscant, id quod maxime declaras cum innocentes misericorditer saluas de manibus potentum sæculi iniuste opprimentium, ipsos verò pauperum oppressores iusta sententiā tua mittis in perditionem. 8. Vide domine studium malitiæ inimicorum meorum, vt sis ad miserendū facilius. Ecce parauerūt pedibus meis laqueos mortis, in insidias struxerunt vt in mortem me capiāt, & detrahere quærent ad nihilum vitam meā præcipitare, atq; deijcere laborant animā meā in mortem. 9. Foderunt ante me foueā, vt incaute inciderem in eā, mortisq; callidas insidias struxerunt & machinati sunt mihi: * verū diuino iudicio factum est, vt ipsi inciderint in foueā quam fecerāt, vt in mortem ceciderint quam ipsi parauerāt mihi. Siquidem dominus iudex iustissimus, super impios reuoluit malum impietatis suæ. 10. Propter hoc o potentissime Deus, paratum est cor meum, & modis omnibus iterum iterumq; paratum, ad te laudandum te glorificandū tibiq; vt dignū est, per omnia famulandum, cantabo coram te, & laudes dicā tibi, propter maximā gloriam tuā. 11. Exurge mihi alacriter omnis gloria mea, quicquid est in me roboris, quicquid virtutis, quicquid vigoris, quicquid fortitudinis ingenij, memoriæ, cæterarumq; virium: exurge mihi, inquam, propte & alacriter omnis decor meus & gloria, quæ intra me existis, siue secundum corpus, siue secundum animā aut spiritum, vt in tota virtute digne psallatur magnificētissimo domino: * & quo sit laus plenior, etiā instrumentis decantata musicis, accedite huc in manus meas psalterium & cithara: venite, vt in vobis Psalmum canam altissimo Domino: * ego primo mane, admodum diluculo, exurgam de strato quietis meæ, vt in tempore illo quietissimo simul & amenissimo diuinas laudes cum alacritate valeam decantare. 12. Celebrabo te, laudemq; tibi dicam in gentibus, Domine: & in omnibus per vniuersum orbem terrarum diffusis nationibus populorū te laudabo in Psalms & canticis. 13. Iustum verò ac rationabile est, vt tibi psallam in omnibus gentibus & nationibus: quoniam misericordia tua magnificata, glorificata, & exaltata est vsq; ad cælos: & veritas tua vsque ad nubes magnificata est, hoc est, vtraque adeo sublimis & excelsa est, vt à nobis comprehendere non valeat. Nemo enim sufficit comprehendere numerum & mensuram magnitudinis misericordiæ & veritatis tuæ. 14. Fac potentissime Deus, vt super cælos cognoscatur maiestas tua, fac per ostensionem potentiæ tuæ cognoscere homines altitudinem gloriæ & sublimitatem altissimæ maiestatis tuæ, quæ cælis est altior, &

Psal. 7.

* & super omnem terram gloria tua.

nec calorū amplitudine siue altitudine comprehenditur, sed in im-
menfum superexcedit altius: * & super omnem terram fac cognosci
cellitudinem gloriæ tuæ, & in omnibus finibus orbis terrarum cog-
noscaris & habearis is qui vere es potentissimus Deus ac dominus v-
niuersæ creaturæ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVI.

A Duerte, hunc Psalmum satis cōmode totum exponi posse in persona Christi, de sua liberatio-
ne per resurrectionem gratias agentis patri. Potest etiā accipi in persona totius Ecclesiæ, gra-
tias agentis Deo pro sua liberatione de manu dæmonum, hostium ferocissimorum, eiusq; gloriæ
magnificari, & nomen sanctificari postulantis. In elucidatione autem, generalem tantū expositionē
dedimus, quæ etiā cuilibet iusto pro sua liberatione Deo gratias agenti conueniat. **¶** Versu 5. Misit
Deus misericordiam suam & veritatem suam. Duæ res sunt (vt ita loquar secundum humanū cap-
tum) quæ Deum faciunt miseris de tribulatione clamantibus ferre auxilium. Misericordia enim fa-
cit, vt super iniuste persequutionem patientibus cōmoueantur viscera eius, sicq; ad auxiliandum
accurrat, maxime aduocatus, Deinde, veritas siue iustitia iram Dei excitat in vltionē, contra eos qui
iniuste affligunt innoxios, atq; ita vltionem prouocat in illos, liberatis de angustia afflictis. Deinde,
veritas siue fidelitas Deum veluti compellit opem ferre poscentibus miseris. Exigit enim veritas, vt
feruet quæ est pollicitus. Propter hoc ergo, quia misericordia & veritas Dei mouent ad miserendū
clamantibus, secundum nouum quendā loquendi modum hic dicitur misisse Deus misericordiam
suam & veritatem, ad liberationē tribulati. Si verò hunc Psalmū applicare maluerimus toti Ecclesiæ,
& de salute generis humani accipere præsentē versiculum, intelligemus per misericordiā & veritatē
Dei Christum dominū, qui seipsum testatur esse veritatem, & quem Ioannes testatur esse propitia-
tionē pro peccatis totius mundi. Paulus verò, iustitiā & iustificationem nostram: per quam sanæ Dei
misericordiæ & veritatem, genus humanum vniuersum, ereptum est de medio catulorū leonum, in-
ter quos cōturbati dormiebant. i. de manu, potestate & societate dæmonum, in quorum medio iace-
bant in idololatrijs & peccatis suis. **¶** Versu 9. Foderunt ante faciem meā foueam. Ante faciem meā,
improprie dictum est, pro ante me. Si quidem ante faciē, proprie sonat, ante conspectū, vel in oculis,
meis siue me aspiciēte. Quomodo autē volens ponere insidias, eas ponet in oculis meis? Quomodo
me aspiciente fodiet foueā, qui me velit in eam incidere? Nonne magis occulte fodiet? Intelligatur er-
go, Foderunt ante me foueam. i. insidias opportunas posuerunt, in quibus me existimabant compre-
hendere. **B.** Hieronymus vertit, Foderunt ante me foueam. **¶** Versu 12. Confitebor tibi, in populis
domine, & psallam dicā tibi in gentibus. Possunt hæc duæ particule accipi, vt idem valeant, sicq; **C**
propter vehementiam eiusdem sententiæ posita replicatio: id quod frequenter fieri solet. Alij autē
malunt diuisim intelligere, priorem quidem partem de Iudeis, posteriorem de gentibus. In vtriusq;
enim populis confessio datur nomini domini, postquam Deo placuit, suam gloriā manifestare mun-
do. Potest autē illud in populis & gentibus, intelligi, inter populos & gentes, vel super populis ac gē-
tibus: quoniam videlicet vbiq; gentium suam misericordiam Deus ostendit. Quod autem in versu se-
quenti dicitur, Magnificata est vsq; ad cælos misericordia tua, & vsq; ad nubes veritas tua, satis in-
telligitur ex ijs quæ dicta sunt in annotationibus Psalmi 35. circa ver. 5. eiusdem Psalmi, qui fere idē
est cum huius penultimo. Sic enim illo in loco admirans exclamat Propheta sanctus, Domine in cæ-
lo misericordia tua, & veritas tua, vsque ad nubes. Nolumus autem quæ illo in loco semel dicta sunt
iterare denuo, ne nimia & superflua prolixitate adferamus properanti lectori molestiam.

Ioan. 14.
1. Ioan. 1.
1. Cor. 1.

LVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalms iste qui sequitur, magna & admodum singulari vehementia contra impios iniqua cogitantes, loquē-
tes, & operantes, inuehitur. In quo Propheta velut profundum impietatis & cordium latibula, conspi-
ciens, amara vel interrogatione impios aggreditur, inueteratam ab infantia eorum malitiam, atq; in malitia cō-
tinuum profectum describens: ac deinde etiam obstinationem in impietate, quam pulchre admodum per compa-
rationē aspidis aures suas obturantis, vt non audiat vocem incantantis, depingit. Atq; hæc vsq; ad versum sex-
tum. A quo deinde, impiorum punitionem multiplici comparatione describit, per contractionem leoninorum
dentium: per aquæ defluxum, per ceræ liquefactionem, per spinarum in ira subitam absorptionem: tandem ver-
sus duobus nouissimis gaudium subiungens, atq; profectum bonorum, in punitione impiorum.

LVII. PSALMI ELUCIDATIO.

1. Si vere utiq; iustitiā loquimini?
* recte indicate filij ho-
minum.

2. Etenim in corde

V Os ô filij hominum, ô impiorum congregatio, an verē
quod iustum est loquimini? an vobis utique videmini lo-
qui iustiam? num iusti & recti vobis videntur sermones ve-
stri? * & æquo libramine iudicate, diligenter trutinatē &
expendite, ô filij hominum, num (vt interrogo) vero loquamini iusti-
tiam, ne forte vobis ipsis blandientes, malum dicatis bonum, aut bo-
num malum, id est, iustitiam esse persuadecis quod vere iniustitia est.
2. Et quomodo hoc vobis persuadere poteritis, quod loquamini in-
iustis

A iniquitates operamini
in terra: * iniustitias ma-
nus vestræ concinnant.

3. Alienati sunt pecca-
tores à vulua, erraue-
runt ab vtero:

* loquuti sunt falsa.

B 4. Furor illis secundum
similitudinē serpentis.
* sicut aspidis surda &
obturantis aures suas.
5. Quæ non exaudiet
vocem incantantium.

* & venefici incantan-
tis sapienter.

C 6. Deus cōteret dentes
eorum in ore ipsorum:
* malas leonum confrin-
get dominus.

7. Ad nihilū deuenient
tanquā aqua decurrēs:
* intendit arcum suum
donec infirmetur.

D 8. Sicut cera quæ fluit
aufereatur: * super-
cecidit ignis, & non vi-
derunt solem.

9. Priusquam intelligen-
rent spinæ vestræ rhā-
num: * sicut viuentes, sic
in ira absorbet eos.

10. Letabitur iustus
cū viderit vindictam:
* manus suas lauabit
in sanguine peccatoris.

11. Et dicit homo, si

iustitiā, quādoquidem in corde vestro iniquitates operamini super ter-
ram, in cordibus & cogitationibus vestris iniquitatem volentes atq;
meditantes, quomodo scilicet iniquitatem faciatis cū proximis vestris
* & ex cordis plenitudine manus vestras ad iniustitiā faciendam com-
ponitis, non tantum corde malitiā concipientes, sed meditata etiā opē
re sedulo perpetrātes. Quomodo ergo iustitiā loqui poteritis, cū &
cor, & manus plena sint impietate? 3. Homines impij in iniquitatibus
suis reprobī, alieni facti sunt à Deo, ab eo ipso tēpore quo egressi sunt
de vulua matris suæ, à tēpore quo egressi sunt de vtero errauerūt à viā
iustitiæ: ab infantia sua, per opera praua sese alienauerunt, & extraneos
fecerunt à domino: habētes in sese primū ipsam ab origine inditā car-
nis corruptionē, quā ad omne malū proni facti sunt, deinde, parentum
sui similiū malā institutionē & exempla pessima, quibus corrupti sunt
vt tanquā viperarū fierent genimina, atq; ita cū ætate semper proficiē-
tes in malitia, continuo amplius sunt elongati à Deo atq; iustitia: * lo-
quuti sunt falsa cōtra proximos suos, mentientes & detrahētes in ma-
lum eorum, suis mēdacijs & fallis accusationib; etiā innocētes in mor-
tis discrimen adducētes. 4. Obscurataq; & obfirmata inuidia aut indignatio illorum qua con-
tra bonos aguntur, est ad modū venenati serpentis, q; suū virus querit
in hominē (siue per impetum, siue per insidias) effundere, vt noceat. Sic
enim & ipsi modis omnib; crudelitatem iræ suæ cupiunt in innocētes,
siue per vim, siue per insidias ostendere: * specialiter verò serpenti aspi-
di comparantur, qui surdum seipsum facit obturādo aures suas. 5. Qui
serpens ad hoc surdū facit seipsum, & aures obturat, vt nō cupiat auri-
bus vocē eorum qui per magiæ incantamenta norunt certis quibusdā
carmīnib; angues ad mansuetudinē cogere, vt venenum ponāt: * vt nō
exaudiat, in quā, vocē veneficij ac magi, quantumvis sapiēter & scienter
iuxta artem suā facit incantamenta. Ad hunc nāq; modum & isti in sui
furoris veneno obstinati, aures suas obturāt, vt nullis monitionibus
quātumlibet dulcibus, nullis exhortationib; quātumvis pijs atq; effi-
cacibus, valeāt à pposito malitiæ suæ reuocari, vt venenum furoris sui
ponāt, & in mansuetudinem redigantur. 6. Et quoniam ipsi in sua malitia
obstinati permanētes, nullis sese patiuntur modis à pposito reuocari
iccirco iccū grauisimæ punitionis feriet illos vltor. omnis iniquitatis
Deus omnipotens, sicq; eos grauiter in maxillā percutiet, vt dentes cō-
fringat, qui sunt in maxillis oris eorū: * ferocissimorū illorū leonū ma-
xillas vel molares dentes, dentes robustissimos cōfringet, hoc est, pu-
nitione grauisima æternæ dānationis feriet illos (tamen si videātur sæ-
ui & fortissimi) qui est omnipotens. 7. Dilabentur in nihilū, omni eo-
rum ablata potestate, & omni perēte eorū robore, quæ admodū aqua
quæ decurrit in terrā, & dilapsa absorbetur ab arente terra: * extendit
omnipotens ad vindictā aduersum illos potentia suā, vt pro remuncera-
tione seu p̄mio malorum operum, ad summā humiliationem atq;
afflictionem æternā perducatur eos: neq; poterunt euadere in omni vir-
tute sua extentam manū ipsius. 8. Aufereatur de terra viuentium, & in
perditionē abibunt, ad modū cere liquefētis à calore ignis nimii. Sic
enim & ipsi tabescent, dissoluētur, & vera perditione cōsumentur, à fa-
cie caloris iracundiæ Dei: * cecidit super eos ignis furoris & iracundiæ
Dei, tetigit eos ira Dei, & proiecti sunt in perditionem æternam in te-
nebras exteriores & sempiternas, vbi imperpetuum non videbunt lumen. 9. Priusquā
spinæ eorum peruenirent & crescerent vsq; ad rham nos, antequā eorum malitia potuit in perfectum excrescere, antequā
iuxta propositum ad plenum effectum perducere potuerūt conceptā
malitiā: * subito de vita abripiet & absorbebit illos vltio furoris Dei,
quasi viuos proiciēs in infernum: antequā credāt ipsi, repente veniet
super eos inexpectata Dei vindicta, quæ illos inopinato rapiet, quasi in
tēpestate, de medio viuentium, cōiiciētq; in lacum mortis & inferni. 10. Iustus verò & innocēs cum viderit vltionē Dei in impios, ipse affi-
cietur gaudio: partim quidē vt cōgaudens diuinæ iustitiæ rectitudini,
partim verò sua causa, vidēs se Dei misericordia talē dānationem eua-
nisse, insuper & de condēnati peccatoris manu liberatum: * profectum
quoq; accipiet ex vltione facta in impiū, dum seipsum studebit magis
elōgare in omni impietate, & in operibus virtutū, quibus solis illa im-
piorum poena effugitur, amplius exercitare. 11. Et cum viderint ho-
mi-

Psal. 3.

Matt. 22.

vtiq; est fructus iusto, vtq; est Deus iudicans eos in terra.

mines seuerā impiorum vltionē, dicent adiuuēt, atq; intra seipfos fide liter loquentes, Profecto vtq; iustus merces est suā iustitiā, profecto vtq; Deus est qui iudicium facit in terra inter filios hominū, discernēs iustos ab impijs. Nequaquā ita est vt impij existimabant, nō esse iusto suę iustitię remunerationē, neq; impiū suę impietatis manere vltionē: sed in veritate est vniciq; sua merces reposita, quę licet ad temp⁹ modicū differatur, suo tamen tempore opportunē reuelabitur: quemadmodum iā experientia nobis in hac impiorum punitione demonstrat.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVII.

Q Vidam ea quę in hoc Psalmo dicuntur de malitia & punitione impiorum, peculiariter applicantur Iudæis in odio Christi obstinatis: alij cōsiliarijs impi Saulis. Nos in Elucidatione generalē tenuimus explanationem, neq; ad hos, neq; ad illos restringentes intelligentiam sic tamen vt liberum sit vniciq; referre quo voluerit. ¶ Versu 1. Si vere vtique iustitiā loquimini: recte iudicate filij hominum. Hunc versum secundum accentū diuersimodē licet proferre: In Elucidatione Siquidē priorē partē secundum interrogationis accentū exposuim⁹, posteriorē verò secundum exhortationē, velut cum increpatione & amaritudine prolata, vt primum proponatur quæstio, moxq; subdatur admonitio, vt de responsione bene delibent & diligenter de eo quod interrogatur, sese examinent. Alij verò totum absq; interrogatione legunt in hunc sensum, Si vos ò filij hominum loquimini iustitiā, si ea quę bona sunt loqui nostis, vel naturali lumine vel lege instructi, ne existimetis id vobis esse satis, sed pergite recto iudicio iudicare quę loquimini, vt sic scilicet agere decernatis in opere, quomodo sermo vester sonat in ore. Nihil enim prodest ore loqui iustitiā, si cor meditetur, manūq; operetur iniustitiā. Deinde recto ordine cōsequitur, Atqui vos iniquitates operamini in corde, & manibus cōponitis iniustitias. Rursum & alia patet dari cōmoda sententia talis, O filij hominū, recto ac vero iudicio iudicare, num verē vtique loquamini iustitiā. i. passionibus malis sepositis, recto iudicio apud vosipfos expendite, an cū & de proximis vestris loquamini quę recta ac iusta sunt, & nō magis quę iniqua, quę impia, quę proximis noxia. Ecce enim iniquitatem cogitat cor vestrū, & manus operatur iniustitiā: & quomodo poteritis bona loqui, cum sitis mali corde & opere: In hac autē expositione, coniunctio etenim in versu sequenti posita, proprie accipi poterit, vt causalitatem notet, vel occasionem præcedentis admonitionis. Iuxta verò secundā videtur accipienda magis vt aduersatiuæ significationis, loco sed, siue veruntamen. ¶ Versu 2. Et tenim iniquitates in corde operamini. Operari in corde iniquitates non aliud videtur esse, quam corde voluere & meditari, sicq; modo quodā velut fabricare iniquitates. Malum enim quod in corde concipitur, ac tandem de corde per os vel opus progreditur, recte dici potest in corde operatum. ¶ Versu 3. Alienati sunt peccatores à vulua, & ab vtero errantes, quia ab egressu ex vulua & vtero, hoc est, statim ab infantia, semper in malitia proficientes: quomodo per cōtrarium, quos à puero virtuti deditos nouimus: dicimus iā inde ab vtero & à vulua quæsiisse dominum. ¶ Versu 4. Sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, Ferunt, serpentes carminibus cogi vt virus ponant, & māsuecant. Aspidi ergo surdæ. i. obturanti aures suas ne vocem audiat incātatoris (qui illi quidem nihil nocere cupit, sed tantum ex latibulo eā educere, & veneno abiecto in mansuetudinem redigere) cōparat Psalmista homines in malitia obstinatos, quī aures claudunt, nequādo educantur de horridis latibulis pessimarum cōscientiarum suarum, nequādo respiciant ad penitentiam, aut posita iniquitate ad virtutem conuertantur: qui scilicet nec internis Dei inspirationibus, nec externis bonorum exhortationibus, nec vllis cōgruis medijs se patiuntur ad virtutem adduci: qui dicunt Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Tales sese monstrabāt Iudæi, quādo Stephano pleno gratia & fortitudine veritatem ipsis annunciāte, cōtinuerunt aures suas, ne audirent verbum salutis: & impetu factō, venenum effuderunt in sapienter incātantem. i. lapides insanīæ suę miserunt in virum sanctum, veritatis doctrinā salutarem incantationē illis proponentem. Nemo verò ex hoc putet, magiā siue artem magicā probari à scriptura. Nō enim hic facit magiæ mentionem, vt eā cōmendet, sed tantum ad accipiendā aptam proposito comparationem bene vtatur. Cæterum quod de aspide vulgo adducitur, quod ad euadendum incātationem magi, ne audiat incātatoris carmina, alterā aurem terræ adfigat, alterā cauda obturet: si verum esset, nō male, neq; magno negotio secundum mysticam intelligentiā proposito posset accommodari. Nō est tamen necesse, ad propositi loci explicationem, rem illam incertā adferri: præcipue, cum ij qui ex professione animalium naturas speciatim descriperunt, probati autores, nihil tale de aspide tradiderint. ¶ Versu 5. Deus cōteret dentes eorum in ore ipsorum. Quo modo per dentium in ore confractiōnem intelligatur grauis vltio siue percussio, latius diximus in expositione Psalmi tertij, circa versum penultimum, qui sic in Hebræo habetur, Percussisti inimicos meos in maxilla, dentes impiorū cōfregisti. In secunda autem parte, per molas leonum intellige molares. i. dentes fortissimos & firmissimos, quibus potissimum molunt ac terunt quod manducāt. Vnde tā Hieronymus quā Felix, molare verterunt: quanquā possunt per molas intelligi & mādibulæ siue ipsæ etiā maxillæ, cōtinentes molares dentes. ¶ Versu 7. Intendit arcum suum, donec infirmetur. Clarior esset sententia, si loco infirmetur, poneretur cōterantur, quemadmodum vertit B. Hieronymus, Intendit enim arcum suum Deus. i. vltionem dirigit contra impios, donec ad intentionem & perditionem perducatur eos.

Matt. 12.

Iob. 22. Actu. 7.

A pro suis meritis. ¶ Versu 8. Supercedit ignis, & nō viderunt Solem. Quidā intelligunt de igne malæ cōcupiscentiæ: quo cadente super impios, & eorū intima occupante, inq; eis acquirente dominium, obscurantur ne videant solē, illum videlicet de quo in lib. Sapientiæ dicitur, Sol intelligentiæ nō est ortus nobis. Atq; ita sensus erit, Deū cæli, vel lumen celi, lumen spirituale nō viderunt, nō in sese susceperunt, quoniā capaces fieri noluerūt. Nos autē in Elucidatione ignem infernalē fumus interpretati, & solis priuationē, carentiam luminis æterni, & perpetuas tenebras: iuxta quod in Psal. 48. de impio dicitur. Introibit vsq; in progenies patrū suorum & in æternū non videbit lumē. ¶ Versu 9. Priusquā intelligerent spinæ vestrę rhamnū. Nouo loquēdi modo, secundū expositionē in Elucidatione posita, dictum est, Priusquā intelligerēt spinę rhamnū, loco huius, Priusquā experirentur spinæ rhamnū, hoc est, Priusquā peruenire possent vsque ad rhamnū, & in rhamnū excresecere, siue ad rhamnū perfectionē pertingere. Inter spinas autem & rhamnos hac videtur differētia, quod spinæ teneriores sunt, & licet pro sua acutie pungentes, tamē propter teneritudinē fragiles & facile cōfringibiles, neq; vsquedēo formidabiles. Rhamnus verò rubeus est, aculeis acutissimis & admodum duris in re: cū extēsis: feruntq; vnū esse ò generibus sentitiū asperimū, ac proinde maxime ad dilacerandū validum. Cōstat ergo, secundum perfectum & imperfectum accipiendā hanc cōparationem spinarum ad rhamnū. Impij enim priusquā perfectam pro suo placito acquirant nocendi potestātē, quasi spinæ sunt, pungentes quidē semper, & ab initio quantum valent nocētēs: verum priusquā in rhamnos excresecant, Dei iusto iudicio (qui pro nobis semper facit cum tentatione prouentū) subito auferuntur de medio viuentium, & quasi viuentes cōijciuntur ante tempus in baratrū mortis: sicq; vsq; ad rhamnū mensurā, acutiem & duritiem peruenire non permittuntur, ne fiat electis intolerabilis. Hinc & de illa pessima spina (quā proferet in sui cōsummatione sæculū istud nequam, abundante malitia) filio perditionis Antichristo, ex ore domini dictum audiuius, quod propter electos succidetur, & priusquā in rhamnū excresecat, subito absorbebitur in ira domini: quando (vt Paulus Apost. ait) interficiet illum dominus Iesus spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, Sic & in dignis fidei historijs, diuina dispensatione frequenter euenisse legimus pessimis istis spinis, quod cum iam rhamnū fierent proximæ, ita vt bonis & electis inciperet fieri intollerabilis eorum crudelitas, succisi sunt & absorpti, priusquā ad extremū pertingerent. Quod autem in secunda parte dicitur, Sicut viuentes, siue in ira absorbet eos, secundum eum modū accipiendum videtur, quo supra dictum est, Descendant in infernum viuentes: ad significandum videlicet subitam & apertā punitionē: quemadmodum vini leguntur Dathan & Abyron descendisse in infernum. Inducunt autem alij alias huius loci expositiones, quas propter confusionem vitandā omitimus. Illud autem diligenter notādum, non recte quosdā codices habere, Sicut viuetes, sic in ira absorbet eos: priore loco sicut, posteriore ponendo, sic. Hac enim variatio dictionis, prorsus turbat rectā intelligentiā: sed legendū est vtrobique sicut, hoc modo, Sicut viuetes, sicut in ira absorbet eos. Nam & in Græco vtrobique eadē dicitio ponitur: sicut (ὡς) & sicut (ὡς) & sicut (ὡς). Et B. Hieronymus eadē dictione vertit, Quasi viuetes, quasi in ira, tēpētās rapet eos. ¶ Versu 10. Latabitur iustus cum viderit vindictam. Quomodo Deo non est beneplacitum in morte peccatoris, neq; delectatur ipse in perditione hominum: sic neq; viri iusti, qui Deo conformes esse debent in omnibus, oblectantur in perditione malorum, neq; in ipsa eorum punitione per se gaudiū aut beneplacitum habent. Non erga sententia huiusmodi ex versu præsentī accipi debet, quæ prima faciē se offert, sed ea quæ in Elucidatione exposita est, de congratulatione & applausu reuerentiæ iustitiæ Dei, simul & de euasione propria ab horribili illa dānatione, in qua impios illos sub se positos cōspiciant. ¶ Versu vltimo, Et dicit homo, si vtique est fructus iusto. Hunc versum in Elucidatione ita explanauimus, vt absque vlla interrogatione cum assertione totus pronuncietur: secundum quā expositionem, cōiunctio si improprie accipi debet, vt nō in dubitationem aut conditionē aut interrogationem denotet, sed magis assertionem: secundum quē modū ex Hebræo vertit Hieron. mere assertiue: Et dicit homo, verē fructus est iusto, verē est Deus iudicans in terra. Similiter etiā vertit Felix, nec aliud habet Chal. Para. Estq; huius lectiōnis sensus, ac si dicatur, Conspecta hac impiorum vindicta vulgo dicent, vel vnusquisq; homo apud se dicit, experientia doctus, Profecto (vt video) fructus est iusto, & vtique Deus est iudicans in terra. Cui satis consonat quod habet Paraph. Chald. Et dicent filij hominis, profecto est præmium bonum iusto, profecto est Deus cuius iudicia extenduntur in terra. Alij verò vulgatā nostram lectiōnem ita distinguunt, vt illud si vtique est fructus iusto, per modum interrogationis proferant: id verò quod subsequitur, tanquam responsionē adiungant, in hunc sensum, Quæret igitur nunc homo, post dicta hæc omnia, an verē merces sit iustis pro sua iustitia. Indubie sciat iusto mercedem expectandam suę iustitiæ: quoniam verē est Deus in terra, iudicans inter bonos & malos, iusto & æquo iudicio. Alij verò totam orationem vno contextu sic accipiunt, vt conditionalis vel potius causalis sit enunciatio, ad hunc sensum: Et dicit homo, quoniam vtique est fructus & merces à Deo, iccirco necesse est Deum esse iudicem impiorum in terra, qui pro iustis contra impios debitam faciat vltionem. Quemadmodum enim pijs bona reddit præmia Deus, sic ex aduerso consentaneum est, malis illum reddere mala.

Sapient. 9.

Psal. 48.

1. Cor. 10.

Matt. 24.

2. The. 2.

Psal. 54.

Num. 16.

Sapient. 1.

LVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Ex tituli indicio claret, hunc Psalmum fuisse à Dauide compositum, postquam Saul misit militibus iussisset eum interficiendum, quando per artificium Michol uxoris pro Dauide statum in lecto reponentis, atq; egritudine viri simulantis, fuga euasit manus Saul & militum.

litum eius. Vnde totus hic Psalmus magna vehementia in impios & crudeles huiusmodi homicidas inuehitur. Et nunc ipsorum crudelitatem & impietatem, nunc eorumdem punitionem condignam describens. Et primum quidem suam proponens innocentiam, postulat à Deo peculiariter suam liberationem: ac deinde generaliori deprecatione, vniuersarum gentium misericordem visitationem pro omnibus vbiq; terrarū, simili qualem ipse experiebatur malitia oppressis, subiungens deinde per versus plures impiorum multiplicem peruersitatem & condignam retributionem, in laudis proposito, cum gaudio spiritus liberatori domino Psalmum claudit.

QVINQVAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1. Eripe me de inimicis meis Deus meus: & ab insurgentibus in me libera me.

2. Eripe me de operantibus iniquitate, & de viris sanguinū salua me.

3. Quia ecce ceperunt animam meam:

*irruerunt in me fortes

4. Neq; iniquitas neque peccatum meum domine: *sine iniquitate curri & direxi.

5. Exurge in occursum meum, & vide: * & tu domine deus virtutum, Deus Israël.

6. Intende ad visitandas omnes gentes: * non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.

7. Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes: * & circuibunt ciuitatem.

8. Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum: * quoniam quis audiuit.

9. Et tu domine deridebis eos: * & ad nihilum deduces omnes gentes.

10. Fortitudinem meā ad te custodiam:

Psalm. 32.

Alma me Deus saluator meus, de manu aduersariorū meorum, & ab ijs qui in me sauisima persequutione insurgunt libera me, vt cordis sui desiderium in me nequeant adimplere, te conatus eorum faciente irritos. 2. Erue me ab operarijs iniquitatis, ab hominibus peruersis, qui mala meditantur contra me: & ab omnibus homicidis sanguinem innocentē sitientibus, quarentibus mortem meā, saluum me facito, vt non oblectari illos permittas in omnimoda perditione mea. 3. Ecce enim quasi canes rabidi venati sunt, & quasi ceperunt venatione pauperulam animam meam, dum permissione visi sunt acquisisse potestatem super me, ad me afficiendū morte: * irruerunt super me valenter impetu magno, potentes aduersarij, tota virtute & potestate sua quærentes me perdere. 4. Neq; tamē iniquitas aut peccatū vllum in me est, propter quod me persequi debeat: non est in me offensa aduersum illos, propter quā cum ratione me valeant persequi: nihil illis nocui neq; quicquam peccaui aduersus illos, quemadmodum tu Deus optime nostri: * Nam absq; iniquitatem vitam huius ego perambulavi cum magna diligentia abstinens ab omni offensa & peccato, & direxi vitam meam in via innocentia, vt non valeant habere aduersarij mei causam rationabilem persequutionis meæ. 5. Tu ergo domine, qui optime nosti innocentiam meam, exurge mihi in occursum: surge pro me, & veni ex aduerso, quasi obuius factus mihi, & attende ad me sicut ad causam meam, ad ferendā opem iniuste patienti, ad faciendum pro iniuste oppresso iudicium vltionis: * Et tu o potentissime Deus, exercituū caelestium dominus, qui es Deus Israël populi tui. 6. Intende, quæso te, & cor appone ad visitandos omnes populos per vniuersum orbem terrarum, & quasi iudex vniuersalis attendas ad omnes qui vbiq; locorum ab impijs patiuntur calumniam, & attendens facias pro eis iudicium. Neque enim solus ego sum qui iniuste patior, sed vbiq; gentium video regnare improbitatem, & bonos à malis iniuste opprimi: propter quod generalem peto fieri in omnibus gentibus visitationem tuā: * non miserearis, non parcas omnibus qui ex prauitate & malitia animi operantur aduersum bonos iniustitiā, qui proximos & innocētes opprimunt per fraudem & malitiā: sed exerce contra illos vltionem & vindictam tuam. 7. Ipsi sera poenitentia ducētur, cum aduenerit iudicium eorum, sicq; velut ad vesperā nimium sero conuertentur: & quia non in tempore opportuno ad veritatem conuersi non sunt, perpetuo famelici permanebunt, & fame vehementissima ac rabidissima torquebuntur, cuiusmodi est fames canum: * & non poterunt intrare in ciuitatem requiei vbi panis est facietas, sed exclusi erunt ab ea: & clausa ianua, velut per circuitum ambulare, eamq; circuire cogentur, neq; introire poterunt, vt cū bonis cibum sumat: sed foris permanebūt, vt perpetua esurie velut canes rabidi esuriant. 8. Ecce enim nō aliud quā iniquitatē & iniustitiā loquuntur in ore suo, & quasi gladium habēt in labijs suis: dum nihil aliud quā de nocendo & perdendo, de interficiendo de opprimendo loquūtur aut cogitant: * idq; faciūt sine timore, tanquā si nemo audiret eorum praua cōsilia, veluti adinuicem dicentes. Quis sciet quæ nos agimus & tractamus? quis videre possit? quis pro hoc nos possit arguere? quasi nō sit Deus, qui cuncta eorū secreta consilia audiāt, & reponat in iudiciū. 9. Tu verò domine illorum impios conatus ridebis, & ridiculas facies cogitationes eorum: dū tua potētia, vbi volueris, illorum omnia cōsilia & omnes cogitationes potes nullo negotio infringere: * tibi pro nihilo est fortitudo atq; potentia omnium populorum, & quasi pro nihilo reputabis, ac veluti nihilum superare potes omnes populos, ita vt dissipare possis pro tuo placito cōsilia getium, & cogitationes populorū reprobare, atq; in nihilum redigere. 10. Et ego ad te seruabo fortitudinē meā, non deficiam viri-

A * quia Deus susceptor meus es: * Deus meus, misericordia eius præueniet me.

11. Deus ostendit mihi super inimicos meos:

*ne occidas eos, nequādo obliuiscantur populi mei.

12. Disperge illos in virtute tua, et depone eos: protector meus domine

13. Delictum oris eorū & sermonem labiorum ipsorum: * & cōprehendatur in superbia sua.

14. Et de execratione & mendacio annuntiantur in ira cōsummationis, * & non erunt.

15. Et sciēt, quia Deus dominabitur iacob, & finium terræ.

16. Conuertentur ad vesperam: * & famem patientur vt canes, * & circuibunt ciuitatem.

17. Ipsi dispergentur ad manducandum, * si verò nō fuerunt saturati, & murmurabunt.

18. Ego autem cātabo fortitudinem tuā, * & exaltabo mane misericordiam tuam.

19. Quia factus es susceptor meus & refugium meum, in die tribulationis meæ.

20. Adiutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es, Deus

viribus, tamen si ad tēpus duret afflictio: sed fortis & inuictus persistabo in perseverantia virtutis ac fortitudinis meæ: * quoniam scio quod tu domine susceptor atq; defensor meus es, qui nequaquā me derelinques sed in opportuno tēpore auxilium & salutē adferes: * Deus meus misericordia tua præueniet me, vt in tēpore opportuno succurrat mihi laboranti, antequā succumbam, antequam deficiam. 11. Non solum autem misericordia tua mihi aderis, præueniens periculum, verum etiam indicasti mihi de vltione inimicorū meorū, quid facturus sis eis: * ego tamē oro, ne subito occidas eos, & protinus interficias in mortē: ne sic per obliuionem & desidia torpeat populi mei, ne deficiente exercitio negligant, & negligenter agant boni serui tui. Bonum enim est malorum improbitate exerceri seruos tuos, ne mala securitate torpeant, aut negligenter siue obliuiose agant, sed iniquitatis potius stimulis exercitati vigilanter se gerant in operibus tuis. 12. At tamen disperde illos domine, & potestatem eorum dissipa, atq; prohibe per fortitudinem tuam: & humilia eos, ac deice à proposito malitię suę, & de potestate sua illos depone, vt non quantum velint valeant nocere, sed quantum tu satis esse nosti, ad salutarem exercitationem & bonum profectum populorum tuorū. 13. Propter delictum oris eorum, & propter sermonē labiorum ipsorum, quoniam per os suum & labia sua non aliud loquuntur, quā impietatem & iniustitiam contra proximos suos: quā vt implere non possint, postulo impediri, & dispergi eos potentia tua: * superbia & vanitas cordis eorum sit ipsis in confusionem, & comprehendat, atque in laqueum inducat eos superbia eorum. 14. Et propter abominationem & mendacium (quæ operantur) accusabuntur, & tanquam punitionē digni numerabuntur in consummatione malitię suę, postquam fuerit consummata & matura eorum impietas: * siue in sacculi consummatione, quando non amplius cum tritico permittentur zizania, sed separabuntur in caminum ignis: * annuntiabuntur (inquā) ita in ira consummationis, in tempore quo manifestabitur ira iudicis terribilis, ad consummationem & perditionem impiorum omnium, electorumque beatam præmiationem: * ac tunc quidem in perditionem mittentur æternam, & non erunt vltra in numero viuentium, sed quasi non sint, in morte æterna erunt. 15. Et tunc re ipsa cognoscent & videbunt, quod Deus dominetur populi sui, & seruatorum suorum faciat iudicium in vniuersa terra: cum viderint hos quidem de malo liberatos, se verò in perditionem æternam coniectos: cum viderint hos ante conspectum Dei in vitam inductos, se verò à vultu Dei in mortē reprobatos: hoc (inquam) modo cognoscent, quod vere Deus dominus sit & iudex in terra, qui suo tempore, vnicuiq; iustum adducet iudicium. 16. Tunc verò sera ducti poenitentia, intra se dolebunt, & angustiantur præ timore horribili, cum perditionem senserint, dicentes intra se poenitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes, Ecce quomodo facta sunt nouissima nostra sine honore, & perditio ac mors in portionem venerunt nobis: * & esurie æterna punientur vt canes rabidi, pro temporali affluentia qua in hoc sæculo de pauperum rapina fuerint satiat: * & clausa ianua, ibunt per circuitum ciuitatis sanctorū vbi est copia panis: & non poterunt intrare in terram fertilitatis, in ciuitatem abundantia, in societatem sanctorum Dei. 17. Dispergentur eum se in die illa cōsummationis egentes inuenerint, & quasi desperati huc illucq; cursitabunt, sicubi valeant inuenire quod comedant, volent tunc exire ad emendum panē, & in lampadibus oleū, sed heu serò nimium: * & cum viderint se non posse saturari, cum non potuerint cibū vitæ adipisci, eo quod nimium serò & inopportuno tēpore quæsierint, loquentur male, & blasphemabunt aduersus iustitiam Dei omnipotentis, qui tale contra ipsos protulerit iudicium. 18. Ego autem simul & omnis iustorum Ecclesia, illis blasphemantibus, catibimus virtutem fortitudinis tuę, quā in impiorum punitione potissimum ostendis: & exaltabimus opportuno tempore, primo diluculo, in tranquillitate cordis & corporis, altissimam misericordiā tuam, quā exhibes potissimum in saluatione sanctorum tuorum. 19. Tu enim factus es defensor noster & refugium nostrum in tempore tribulationis nostræ: tu nos in defensionē atq; protectionem suscepisti, vt in tempore tribulationis nos defendas ab insultibus aduersariorum nostrorum. 20. Tibi ego psallam, & laudes cātabo omnibus diebus vitę meę, atq; etiam

Matt. 25.

Sapient. 5.

Matt. 25.

meus , misericordia mea.

etiam in perpetuis æternitatibus, o potentissime & fidelissime auxilia tor meus: tu enim vere defensor meus es, tu (inquam) domine Deus meus, qui es misericordia mea, qui facis mecum pro tuo beneplacito misericordiam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVIII.

Totum hunc Psalmum expositores quidam catholici non incoeuienter personæ Christi applli cant, ad patrem pro Iudæorum oppresione clamantis, & per resurrectionem de manibus illorum saluari postulantis. Atq; hi, punitionem quæ in hoc Psalmo describitur, de Iudæis peculiariter interpretantur, idq; satis rationabiliter: quemadmodum in annotationibus consequentibus suo loco monstrabimus. Nos tamen (vt in alijs plerisque Psalmis) totum etiam hunc generali expositione in Elucidatione prosequuti sumus, vt siue personæ Christi, siue personæ Dauidis, siue alij cuiuslibet iusto in tribulatione posito possit applicari. Versu 3. Quia ecce ceperunt animam meam. In Græco est id est perire, quod sonat, venati sunt, vel venatione ceperunt, quemadmodum fera capi solent venatione. Vnde lectio beati Augustini habet, venati sunt, loco ceperunt. Beatus vero Hieronymus ex Hebræo vertit, insidiati sunt. Propter quod in Elucidatione exposuimus venatione ceperunt. Comparantur enim persecutores (propter nimiam importunitatem & crudelitatem) venatoribus, qui nullis parcunt laboribus, vt fera valeant comprehendere. Versu 4. Sine iniquitate cucurri, & direxi. In Elucidatione exposuimus, direxi viam meam. Potest tamen & ad aliorum directionem referri, vt dicat nō solum sese absque iniquitate cucurrisse, sed in super alios etiam similiter direxisse, quomodo in alio Psalmo dicitur David: Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuer. Versu 5. Et tu domine virtutum, Deus Israël. Manifestum est hanc posteriorem partem versus quinti, debere coniungi secundum sententiæ necessitatem, cum initio versus proximi sequentis, hoc modo, Et tu domine virtutum Deus Israël, intende ad visitandas omnes gentes. Circa hanc autem visitationem quæ postulat, notandum est, si Christi personæ Psalmus accommodaretur, posse eam intelligi de visitatione per Euāgelicam prædicationem, & gratiæ ac spiritus communicationem: vt Christus quasi pertæsus nimiam malitiæ, & incredulitatis, qua Iudæos conspiciebat sibi contradicere, vsque ad supplicium crucis, ac post etiam amplius contradicturos veritati eidem per Apostolos prædicandæ, postulerat a patre, vt illis iuxta suam ordinationem relicta in obstinatione sua (quandoquidem indignos se faceret) ad gentes conuerteret misericordiā suam, quas vsq; tunc videbatur ignorasse, & quasi nō gentē reputasse, ipsorum verò Iudæorum, qui ex certa malitia agnate veritati contradicebant, non amplius miseretur, donec in consummatione tēporis, vbi intrasset plenitudo gentium, reliquias Israël quasi ad vespē saluæ fierent. Nam secundum hanc expositionem, admodum recte quadrabit versus septimus. Conuertentur ad vespēram, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem, ad conuersionem Iudæorum circa finem sæculi, postquā plenitudo gentium fuerit ingressa. Si quidem ille in fine temporis ad fidem Christi accessus, recte videtur conuersio ad vespēram nuncupari, Patientur autem famem tunc vt canes, quoniam maxima auiditate quærent panē fidei & verbi Dei tanto vtiq; auidius, quāto diutius hoc panē caruerunt: & ciuitatē circuibunt, Ecclesiā sanctam, diligenter in ea panem prædictū à viris fidelibus requirentes, quomodo solent, qui vehementer esuriunt, discurre ad requirendum panem. Aut ista famēs in malam partē accipi poterit, vt sit hic sensus totius versus: Conuertentur quidem ipsi Iudæi ad vespēram in consummatione temporis, interim tamen (in vltionē crudelitatis & impugnationis veritatis) famem patientur maximam, & summam egestatem veri panis & salutaris doctrinæ: quemadmodum hoc tempore videmus, eos maxima laborare egestate veri panis & veræ scientiæ Dei, cum nihil eorum quæ in sacris literis tenent, recte vt oportet intelligunt, nimirum clauē abiecta, id est, Christo domino (qui est clauis David) abnegato. Ciuitatem quodque interim circuibunt in vltionem: quoniā per mundum vniuersum incertis vagantur sedibus, tributarij viuentes in dispersionibus suis. Euenit enim eis quod timebant, perdideruntq; locum & gentem, dispersi per ciuitatem, per vniuersam habitabilem terram profugi, & paternis expulsi sedibus, sub captiuitate seruientes, qui veritatem noluerunt recipere, quæ sola illos potuisset liberare. Versu 9. Ad nihilum deduces omnes gentes. In Græco habetur id est in vltionē: quod aliquando sonat ad nihilum deducere, siue (vt ita dicā) annihilare: quemadmodum & in Psalmo 13. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Aliquando verò accipitur pro nihil facere, vel pro nihilo habere, quemadmodum Psal. 105. dicitur: Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, vbi in Græco eadem dictio inuenitur quæ hoc loco posita est. Et secundum hunc sensum habet etiam hoc loco Psalterium Romanum. Pro nihilo habebis omnes gentes. Cui lectioni satis consonat, quod ex Hebræo vertit Hieronymus: Subsannabis omnes gentes. Vnde & nos in Elucidatione vulgatam nostram lectionem ad hanc potissimum sententiam explicauimus. Versu 10. Fortitudinem meam ad te custodiam. Hunc versiculum non satis apposite quidam remissioris disciplinæ amatores citare solent in confirmationem suæ remissionis, quasi ex Prophetæ autoritate formidantes, vel vigilijs, vel ieiunijs, vel alijs paulo durioribus corpus affligere, ne forte non ad dominum custodiant suam fortitudinem: non satis attendentes, quod Paulus Apostolus harum rerum optime expertus, de seipso ait, Cum infirmor, tunc fortior sum: & Virtus in infirmitate perficitur. Qui etiam alibi in laboribus, ieiunijs, & vigilijs, supra modum gloriatur, & castigat corpus suum, atque in seruitutem redigit, ne efficiatur reprobus: cum hi interim molles pugnatōres, Prophetica ista se voce bene munitos existimant aduersus omne quod arctioris videtur seueriorisq; disciplinæ. Sciendum autem est, Davidi talem sententiam

tiam nunquam neq; per somnum venisse in animum, neq; vlla ratione hoc illi velle quod isti existimant: sed illud sentit potius, quod explicat Elucidatio, nimirum, velle se ad Deum conseruare spiritus fortitudinem, & nequaquam deficere aut abijcere animum, sed expectare potius & iustinare defensorem dominum. Vel per fortitudinem vires omnes siue animæ accipiatur, quas vir sanctus domi no custodire proponit, quoniam non nisi ad gloriam Dei illis bene vti decernit, cuius esse nouit quæ in ipso sunt omnia. Versu 11. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. Si ad Iudæos Christi aduersarios sermo hic referatur, significat Christus dominus sibi ostensam à patre vindictā, quā esset factururus aduersum illos, ipse vero orat, non prorsus occidi, neq; prorsus deleri populum Iudaicum: sed vel reliquias remanere, ne penitus in obliuionem veniat populus eius, & ne in totā repulisse ac repudiasse videatur populum suum, quæ olim habuit tam peculiarem penā tamen dispersionis in omnes gentes, & humiliationis siue depositionis, in priuatione regni, admittit, in versu sequenti dicens, Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus domine. Illud quoque breuiter annotandum est, orationem illam, populi mei, ab aliquibus accipi in casu genitiuo, ab alijs verò casu nominatiuo, numero plurali, sicq; diuersam iuxta diuersas istas cōsiderationes facere sententiam. Nostra Elucidatio casum accipit nominatiuum, quo casu etiam Felix vertit, & alij plures ex Hebræo interpretes, numero singulari: Nequando obliuiscatur populus meus. Versu 12. Delictum oris eorum, sermonem laborum ipsorum. Videtur subaudienda præpositio propter, aut similis, hoc sensu: propter delictum oris eorum, & propter sermonem laborum ipsorum. Cui consonat quod beatus Hieronymus vertit geminata præpositione, dicens: In peccato oris sui, in sermone laborum suorum. Possent tamen accusatiui isti referri ad verba præcedentia, disperge aut depone, vt sit sensus, Disperge cum illis, simul & depone delictum oris eorum, & sermonem laborum ipsorum: nimirum vt nihil eorum quæ illi superbe & impie loquuti sunt, impleatur: sed tua virtute impediatur eorum iniqua decreta Psalterium verò Romanum per nominatiuum casum habet, Delictum oris eorum, sermo laborum ipsorum. Quæ lectio per subauditionē verbi substantiui perfectum sensum habet. Versu 13. Si verò non fuerint saturati, & murmurabunt. Si de Iudæis hoc exponatur iuxta modum supradictum sensus erit, Iudæos magna auiditate in consummatione sæculi ad vespēram quæsituros panem doctrinæ veritatis, quo tanto iam tempore fraudantur misere insanientes, vt famelici canes, atque ita auide quæsituros, vt vix possint satiari: vt hoc murmurare, non aliud indicet, quā dolorem, si non satisfiat desiderio.

LIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste à Dauide compositus videtur, post gloriosas illas victorias, quæ describuntur. 2. Re. 8. ca. postquam videlicet percussit & humiliavit Philisthij, frenumq; tribui tulit de manu eius. Moab quoq; percussit, & sub tributo seruire fecit Syriam, item & filios Ammon: quando etiam reuersus à capta Syria, in valle Salinarum nomen sibi fecit, caesis decem & octo milibus, & in Gebelem ad viginti tria milia: quando etiam vniuersa Idumæa (positis custodijs & presidio) Davidis ditioni ad tributum subiugata est. Post has ergo victorias tam mirabiles & tam multas, ipsi Dauidi diuinitus præstitas, Psalmum sequentem pro gratiarum actione videtur cecinisse. In quo Psalmo, vt euidentior fiat magnitudo Diuini beneficii oppositis ex aduerso iuxta sub manus hostium: partim propter peccata eorum, partim propter exercitium & virtutis custodiam: idq; facit versibus quinque primis. Dehinc verò regni sui statum gloriosum, qui tanta gentium circumquaq; subiectione insignis erat, sequentibus versibus aperit, similitudinibus varijs ad subiectionem perfectam designandam vtēs: totamq; victoriam omnium summam nouissimis versibus Deo ascribit, in cuius virtute expugnasse se dicit hostium ciuitates munitas: in quo etiam modo (contempta spe humane fortitudinis) viriliter & fortiter se semper acturum confidit. Quidam verò sanctorum patrum totum hunc Psalmum Ecclesiæ accommodare laborant. Quod nos sane libenter sequeremur, si illa quæ de partitione Sichimæ, mensuratione conualis tabernaculorum, de possessione Galaad, Manasse, & cætera huiusmodi, Psalmo non fuissent vt præcipua in medio inserta. Nam reliqua satis recte ad Ecclesiæ tribulationes & postulationem auxilij superni, possent accommodari. Verum illa quæ in medio interposita sunt, omnino difficile est (nisi admodum longinqua & difficili expositione, ex ipsa quæ in medio interposita sunt, omnino difficile est) aptare Ecclesiæ. Nos tamen nequaquam illorum pietati, qui mysticas quærunter intelligentias, volumus contradicere: sed sensum eligimus faciliorem, qui & titulo & historie apparet consentaneus. Vt in Psalmore expositione vitio datur, perpetuo historis & literæ inherere, & non magis spe stare spiritum: ita profecto non erit laudandum, sic vbiq; mystica (quocumq; tandem modo) quærere, vt nisi quam historiam aut literalem sententiam putes acceptandam.

LIX. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Deus, repulisti nos, et destruxisti nos: * iratus es, & misertus es nobis. 2. Commouisti terram, & conturbasti eam, & dissipaueras nos atque disieceras, iratusque nobis tradideras nos in manus hostium nostrorum, cum olim propter peccata iustam aduersum nos iram tuam voluisses ostendere: * at tunc vicissim ad misericordiā rediisti, iam placatus iterum colligere & erigere nos incipies. 2. Commoueri olim faciebas terram nostram persequutione & oppugnatione aduersariorum, & vehementer eam conturbari tumultibus bellorum permisisti: ita vt necesse haberent clamare ad te, & di-

* sana cōtritiones eius, quia commota est. 3. Ostēdisti populo tuo dura: * potasti nos vino compunctionis. 4. Dedisti metuētibus te significationē, vt fūgiant ā facie arcus.

Rom. 1. & 2. Plal. 7.

5. Vt liberētur dilecti tui: * saluum fac dextera tua, & exaudi me.

6. Deus loquutus est in sancto suo: letabor, & partabor Sichimā: * & conuallem tabernaculorum metabor.

7. Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei.

8. Iuda rex meus: * Moab olla spei meae.

9. In Idumēā entendā calciamētū meū, * mihi alienigenae subditi sunt.

10. Quis deducet me in ciuitatem munitā? quis deducet me vsq; in Idumeam?

11. Nonne tu Deus, qui repulisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris?

12. Da nobis auxilium de tribulatione, * quia vana salus hominis.

13. In deo faciemus virtutē, * & ipse ad nihilū deducet tribulātes nos.

& dicere: * medere malis istis, & a conturbatione huiusmodi liberam fac terram tuam potentia tua: quoniam verè nimium commota & cō turbata est, & agnoscit fortitudinē manus tuae. 3. Dura ostendisti, & ad tolerādum grauius propofuisti populo tuo: permisisti populum tuum grauius affligi miseris: * dedisti nobis bibere vinum amaritudinis, potum lachrymarum, tribulationis & angustiae, ad compunctionem & afflictionem animae nostrae. 4. Et in his tribulationibus corporis, aduersitatibusque temporalibus, dedisti seruis tuis te metuētibus veluti signum quoddam & indicium venturae ultionis tuae, vt effugiant arcum illum, quem iam tetendit fortissimus iudex, vt ultionis illius venturae (quae erit absque misericordia) sagittas euadant. Quod enim aduersitatibus & malis temporalibus tu domine populum tuum nunc affligis, idcirco facis, vt cum a malis reuocando saluus a ventura distri ctione nouissimae irae tuae, quae parata est in tempore suo reuelari, quae admodum arcus iam extensus ad sagittas iaciendum paratus est. 5. Vt sic (inquam) a facie arcus liberentur electi serui & amici tui, quos ad salutem tuam praedestinasti ante saecula, & non simul cum reprobis in damnationem inuoluantur: * salua tu domine populum tuum per omnipotentiam virtutis tuae, & hac in re exaudi me: tu consilijs quibus bonum videtur in oculis tuis, siue per prospera, siue per aduersa, age cum populo tuo: hac tantum vna in re exaudi me, vt dextera tua salues electos tuos. 6. Olim quidem ista quae commemorauimus, dura ac tristia pati fecisti populum tuum. At verò nunc aliud decreuisti, & loquutus es, in sanctuario tuo: * videlicet quod ego vt rex & princeps populi tui letabor in triumphis victoriae, ex virtute dexterae tuae, contra aduersarios populi tui, & distidam terram Sichem, tanquam bello paratam, populo meo: * & vallem illam, quae Sochor dicitur, id est, tabernaculorum, ego demetiar tanquam meo dominio & iuri subiectam. 7. Populus Galaadites mihi subiectus est, similiter & Manasse: populus autem Ephraim, praecipua & velut capitanea est fortitudo mea & quasi robur ac virtus capitis, id est, principatus mei, vt pote alijs tribubus potentior: bellicosior & numerosior. 8. Tribus Iudae regnum mihi praestat, in qua & principium fuit regni mei: * populus Moabitarum est mihi velut olla & lebes oblectationis, vnde haurire possim delicias & oblectationem, eisque libere vt iuxta desiderium. 9. Super filios Edom extendam calciamentum meum, super illos calcabo tanquam perfecta subiectione plenissime subiectos mihi: * Philisthim, Amalechitas, & alienigenae per circuitum facti sunt tributarij, & subiecti ditioni meae. 10. Et quis est qui me perduxit vsque in ciuitates munitas, vt loca etiam munitissima obtinerem? quis me deduxit in ciuitates Idumaeorum, admodum robustas & populosas, vt eas cogerem sub imperium regni Dei? 11. Quis alius praeter te domine, qui olim videbaris abiicisse nos, ac velut prorsus deseruisse absque auxilio: & non volebas cum exercitibus nostris ad pugnam egredi, volebas pugnare cum exercitibus nostris, volebas tua praesentia defendere populum tuum pugnantem, sed quasi a praelio abfens permisisti vinci exercitus nostros ab aduersarijs? Profecto tu, qui olim ita repulisti populum tuum, & cum eis volebas egredi ad pugnam, idem ipse nunc respexisti nos, & egressus nobiscum dedisti nobis praclaras victorias. 12. Tu itaque domine, semper praesta nobis de tribulatione auxilium: si insurrexerint aduersum nos aduersarij & tribulatores populi tui, succurras tu nobis auxilio tuo: * vere enim vana est salus quae expectatur ab homine, & prorsus vanissimum est, auxilium & salutem expectare ab humana potentia, cum tu illam habeas in manu tua. 13. Ex nobis quidem prorsus imbecilles & impotens sumus, magnum aliquid efficere: sed in tuae virtutis fiducia & auxilio, fortiter agere poterimus magna virtutis opera, agemusque tua virtute confortati viriliter: * tu quoque facillime destrues, & absque omni labore, siue molestia ad nihilum deduces omnipotenti fortitudine tua aduersarios nostros, quanticumque tandem siue numero siue fortitudine extiterint: propter quod, in te semper fiducialiter persistere volumus, & tuo sancto cultui semper inherere, neque abscedere abs te imperpetuum.

ANa

Verfu 1. Deus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis. Tria illa priora, repulisti, destruxisti, iratus es, simul debent coniungi, tanquam ad idem tempus praeteritum pertinentia: deinde, facta diuisione, subiungi debet quasi oppositum, & misertus es nobis, vt referatur ad tempus status praesentis, in quo florebat tum Dauid, cum Psalmum hunc caneret. Versu 2. Sana contritiones eius, quia commota est. Videtur haec deprecatio interposita tanquam pertinens ad tempus desolationis, & debere subintelligi aliquid, quod admodum in Elucidatione indicauimus. Vnde ex Hebraeo quida sic vertit, Cura (orabamus) contritiones siue contractiones eius, quoniam commota vel inclinata est. Aliqui simpliciter intelligunt, nullo verbo subaudito. Prior autem sententia con nexioni magis fauet. Versu 4. Dedisti metuētibus te significationem, vt fugiant a facie arcus. Per arcum Dei solet & alijs diuina ultio designari, vt Psalmo septimo, Arcum suum tetendit, & parauit illum: & in eo parauit vala mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Significatio autem datur metuētibus dominum, vt fugiant a facie arcus, dum dispensatione prouida misericorditer Deus nunc tuos electos permittit exercitari, interdum temporalibus aduersitatibus, vt sic a vitijs cohibeantur, ad quae prona semper est humana infirmitas, potissimum autem in tempore prosperitatis, quando pro voto succedunt omnia: atque etiam si in peccatis sint, vt per afflictionem ad Deum sese conuertere compellantur, vexatione dante intellectum. Quae de re pulchram admodum posuit exhortationem is qui sanctam Machabeorum conscripsit historiam, ad legentium consolationem post multa praemissa nimium terribilia, ita scribens, Obsecro autem eos qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus: sed reputent ea quae acciderunt, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in alijs nationibus dominus patienter expectat, vt eas cum iudicij dies aduenierit, in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis statuit, vt in peccatis nostris in finem deuoluti ita demum in nos vindicet. Propter quod, nunquam quidem a nobis misericordiam suam amouet: corripiens verò in aduersis populum suum, non derelinquet. Ex quibus lectu vtique & ruminatu dignissimis verbis, euadit manifestum, quomodo haec per aduersa tribulatio, significatio quaedam est sanctis, fugiendi a facie arcus, atque ad salutem perueniendi. Versu 6. Deus loquutus est in sancto suo. Elucidatio interpretatur, In sanctuario suo, in templo suo. i. in caelo definiuit & statuit. Intelligi etiam potest, Deus loquutus est in sanctitate sua: hoc est per suam sanctitatem: quoniam videlicet sancte firmiterque statuit & definiuit. Alij verò exponunt genere masculino, Deus loquutus est per sanctum suum, videlicet Natham Prophetam, per quem mihi istas victorias praedixit. Expositioni nostrae primae quam in Elucidatione solam ponimus, fauet quod vertit Hieronymus, In sanctuario suo: & Chald. Parap. Deus loquutus est in domo sanctuarij sui. Felix autem verit, In sanctitate sua. Versu 8. Iuda rex meus, Moab olla spei meae. Idcirco dicit Iudam regem suum, quoniam a Iuda regnum accepit, statim enim post mortem Saulis vixerunt eum seniores Iuda in Hebron, vt regnaret super domum Iuda: super alias tribus regnante Isbofet filio Saul. Nam tum temporis, sola domus Iuda sequebatur Dauid. Valde autem noua & insolita comparatione dicit, Moab esse ollam siue leberem spei suae, quoniam videlicet Moabitas in plenissimam subiectionem perduxerat. Percutens enim eos (vt sacra regnorum testatur historia) inensus est funiculo, & corquauit eos terrae: mensurq; est funiculos duos, alterum ad viuificandum, alterum ad occidendum, & factus est Moab seruiens sub tributo. Quia ergo ita plenissima subiectione Moab deuicerat, exigere tributi quantum volebat poterat ab eis: & cum esset populus potens & abundans valde, quali ex olla plena haurire pro suo placito libere poterat: quomodo etiam vulgo dicere solent homines, vbi magna est abundantia hauriri illic omnia ex ollis plenis, idque magnis coclearibus. Versu 10. Quis deducet me in ciuitatem munitam: Licebit hic facili intelligentia singulare accipere pro plurali, vt sit quaestio sensus, Quis potens esset, aut erit in ciuitates munitas & fortissimas deducere, & de eis mihi dare victoriam? Quis ad victoriam populi Edom robusti & validi admodum, me perducere poterit, nisi tu Deus? &c. Alij verò singulariter dictum accipiunt, de Rabbath ciuitate regia filiorum Ammon munitissima, ita vt multum negocij praerberet Iobab principi militiae, antequam expugnare posset eam: in cuius expugnatione etiam Vrius Ethus mortuus est cum plerisque de populo Dauid. Versu 11. Nonne tu Deus, qui repulisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris: Nos in Elucidatione sic interpretati sumus, quasi vnica sit interrogatio. Alij verò quasi duplicem faciunt interrogationem, hoc modo, Nonne tu Deus deduces nos, qui olim nos repulisti: vtique facies. Deinde: & non egredieris Deus in virtutibus nostris? vt iterum subaudiatur non tua responsio, vtique egredieris.

Psal. 7. Gen. 6. & 8. Esai. 28.

2. Mac. 6.

2. Reg. 4.

2. Re. 8.

2. Re. 12.

LX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste oratio est & laudatio totius populi fidelis, Deo liberatori suo cum gratitudine, pro benigna exauditione & potenti liberatione sibi caelitus praestita, versibus quinque prioribus contentis, ac deinde futurae hereditatis aeternae expectationem, & messiae regis cum suis electis aeternum regnum commemorantis, veritatem quoque & misericordiam eius admirantis, votaque laudis aeternae pollicentis.

LX.

LX. PSALMI ELVCIDATIO.

Exaudi Deus deprecationem meam, quam fundo ad te: esto intentus ad orationem meam, illique appone aurem tuam & cor tuum, ut quod postulo, tua benignitate impleas. 2. Ab extremis orbis terrarum supplex clamauit ad te populus tuus, cultor nominis tui: ex omnibus partibus orbis ad te clamant vniuersi: terrarum serui tui: tu vero non desististi seruis tuis te inuocantibus, sed exaltasti nos in petra, dum a tribulationibus & persecutionibus impietatis anxietur cor nostrum, subduxisti nos, & quasi in altum subleuasti in rupem fortem & validam, in qua ab inimicis seculi fecisti nos. 3. Dux nobis fuisti, protector atque defensor, per periculosissima & multiplici discrimine plena itinera seculi huius, securos nos deducens atque tutissimos: propterea quod factus sis spes nostra, quoniam in te elegimus ponere fiducia: quasi turris fortis & arx munitissima factus es nobis aduersus inimicos nostros, ita ut te nos protegente, illi nobis nocumendi nihil queat inferre. 4. Non deseret, autem tua protectio populum tuum, sed concludet se intra te, & quasi habitacionem suam in te firmabit, ut in te tanquam in tabernaculo suo inhabitet in sempiternum: ut nunc quidem ut in tabernaculo militie, post vero in aula triumphali quietis aeternae: & protegetur, defendereturque ab omnibus malis populus tuus sub operacione & obumbracione alarum siue scapularum tuarum: hoc est, sub protectio- ne omnipotentiae tuae, & sub expansione atque communicatione aeternae bonitatis siue misericordiae tuae. 5. Tu enim Deus noster exaudisti orationem seruorum tuorum, qua de huius mundi angustijs vniuersae clamatur ad te: seruis tuis agnoscentibus & colentibus sanctum nomen tuum, fecisti donationem praecalam hereditatis regni aeterni, & terrae beatae viuientium: quam sane hereditatem incorruptibilem, immarcescibilem, aeternam, conseruatam in caelis, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, tu firmissima attestacione pollicitus es omnibus timentibus nomen tuum. 6. Ipsi autem regi populi tui, Christo filio tuo (per quem nobis, populo tuo, obtinget haec beata hereditas) dabis annos aeternitatis, dabis illi dies super dies, id est, diem aeternitatis: faciesque illum coram te in aeternum viuere atque regnare, & annos eius perduces atque extendes vsque in omnes generationes, in omnia saecula saeculorum. 7. In aeternitate stabilis & immutabilis permanet coram Deo patre suo, sedem habens a dextris eius, tanquam is cui pater subiecit omnia sub pedibus & cui dedit omnem potestatem in caelo & in terra: Quis autem inuestigare possit, & inuestigare per- noscere misericordiam & veritatem eius, quas in populi sui saluatione monstrauit, & quibus opus saluationis huiusmodi potenter est operatus? 8. Pro his autem maximis misericordiae tuae beneficijs, ita nos Psalmos canemus, & laudes dicemus altissimo nomini tuo in aeternum, quando in conspectu tuo astabimus, possessores facti promissae hereditatis nostrae, ut etiam interim, donec in hac paupercula vita degimus, nunquam cessemus a tuis laudibus, sed iugiter per dies singulos vota nostra reddamus tibi, id est pia desideria, pijs affectiones, pijs laudationes, pijs gratiarum actiones: quibus dignissimum est nos tantis beneficijs deuinctos, te quantum possumus celebrare, & nunc, & in omnia saecula saeculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LX.

Verfu. Exaudi Deus deprecationem meam. Aduerte, Psalmum hunc, tametsi exposuerimus eum in persona totius populi fidelis siue Ecclesiae, posse tamen absque omni incommodo etiam vnicuique iusto singulariter accommodari, idque citra omnem difficultatem quemadmodum per se quisque facile videt. Versu 2. A finibus terrae ad te clamaui. In Elucidacione exposuimus in persona Ecclesiae, ex omnibus partibus orbis terrarum. Si autem vnicuique applicetur, rectius tum exponetur, ab infimo vel extremo terrae, quasi ex imo terrae ad te in altissimis habitantem. Cui consonare videtur, quod vertit Hieronymus, De nouissimo terrae ad te clamaui, Exaltacionem autem in petra, de qua fit in altera parte sermo, Elucidatio interpretatur subductionem & creptionem a periculis, quasi in rupe forti, ad quam non sit accessus inimicis. Per quod intelligitur specialis liberatio ex Dei potentia, per quam iusti a periculis malorum salui euadunt. In verbo autem exaltasti, potest accipi emphasis, ut dicat rupem hanc altiore se fuisse, ita ut eam non potuisset per se ascendere, hoc est, ad tale salutem se non potuisse suis viribus attingere, nisi per Deum fuisset ad eam exaltatus. Quam emphasim utcumque explicat Chald. Paraph. quae sic habet, Cum triste fuerit cor meum, in arce munita, quae constructa est super rupem altiore me ipso, deduxisti me. Et ex Hebraeo verti potest, In rupem quae exalta

1. Petr. 1. Eia. 64
1. Cor. 2.
Matt. 16.
1. Cor. 15.
Psal. 8.
Matt. 28.

- 1. Exaudi Deus deprecationem meam, intentione orationi meae.
2. A finibus terrae ad te clamaui, dum anxietur cor meum, in petra exaltasti me.
3. Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.
4. Inhabitabo in tabernaculo tuo in saecula, protegar in velamento alarum tuarum.
5. Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam, dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.
6. Dies super dies regis adicies, annos eius vsque in diem generationis & generationis.
7. Permanet in aeternum in conspectu Dei, misericordiam et veritatem eius quis requirit?
8. Sic Psalmum dicam nomini tuo in saeculum saeculi: ut reddam vota mea de die in diem.

altatur a me, vel super me: id est, quae altior est, quam ut in ea per me possim consistere. Licebit autem per hanc petram, etiam Christum dominum accipere, in quo exaltatur super suos inimicos fidelis populus, ex gratia & virtute Dei ipsum sic magnificentis. Nam & Apostolus petram nouit, & testatur significari Christum, dicens, Bibebant autem de spiritali conseruante eos petra, petra autem erat Christus. Versu 5. Dediti hereditatem, timetibus nomen tuum. Hereditas ista est, de qua in alio loco dicitur, Hereditas eorum in aeternum erit, quam beatus Petrus incorruptam, immarcescibilem, & aeternam dicit, conseruatam in caelis, paratam reuelari in tempore nouissimo: quae quidem hereditas ab aeterno disposita & data est omnibus praedeterminatis ad vitam, & specialiter per mortem & resurrectionem Christi, quasi iterum data est: verum latet adhuc & abscondita est neque nobis traditur, donec in vita haec degimus. Accepturi autem sumus eam, cum (Deo volente) hinc emigrabimus in sinum ipsius propter quod, in verbo supra allegato dicebat Petrus, conseruari eam in caelis, tanquam paratam reuelari in tempore suo. Et in alio Psalmo dicitur multitudo dulcedinis supernae, quae ad hanc hereditatem pertinet, abscondi timentibus dominum. Donata tamen est eis iam haec hereditas, & est in Dei secreta: ratio iam signata donatio, ut reuocari seu prohiberi non possit, quin accipiatur ab eis in tempore suo.

LXI. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste totus moralis est, in quo se ipsum vir iustus ad iustam subiectionem & debitam obedientiam Deo praestandam exhortatur: cum in ipso suum omne bonum agnoscat repositum, aduersarijs (qui eum a Deo volunt abstrahere) cum increpacione insultans, suam vero animam aduersum illorum malitiosos conatus fortiter confirmans, propter bonum omne quod a Deo accipit & expectat. Atque haec, vsque ad versu 8. Hic vero animam suam peculiariter alloqui cessat, exhortacione generali transiens ad vniuersos, monens eos, in domino spem ponere, & coram illo cor effundere: nequaquam vero vanis filijs hominum & mendacibus asimulari, neque in iniquitate sperare, neque rapinas concupiscere, neque diuitijs cor apponere, proponens in fine psalmi, ad terrorem malorum & consolacionem bonorum, duo illa quae certissimo nobis sunt ex Dei verbo cognita nempe potentiam Dei, & bonitatem siue misericordiam: secundum quae redditurus est unicuique pro operibus condignam mercedem, ut ob hoc merito iustus debeat in Deo suo consolari, & impius de sua nequitia pertimescere, siue potius ab ea sese ad Deum conuertere.

SEXAGESIMI PRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1 Nonne Deo subiecta erit anima mea:
* ab ipso enim salutare meum.
2 Nam & ipse Deus meus & salutaris meus, susceptor meus: non mouebo amplius.
3 Quousque irruitis in hominem?
* interficitis vniuersi vos: * tanquam parieti inclinato & materiae depulsa.
4 Veruntamen precium meum cogitauerunt repellere.

Erte Deo subiecta esse debes, o anima mea, qui te ad imaginem suam nobilem valde creauit, suae felicitatis capacem, corporisq; coniunctam, bonis sempiternis deputauit: Deo certe perfectam omnino debes subiectionem, & plenam obedientiam: ab ipso namque pendet salus mea, & meum omne bonum ex ipso est: ipse me in sua tutelam suscepit, fidelemque protectorem se praestaturum promisit propter quod, iustum est, te illi esse subditam. 2. Ipse (inquam) est dominus Deus meus & saluator meus, ex quo tota spes dependet salutis meae, susceptor, defensor, & propugnator meus fidelissimus: propter quod nolo ab eo moueri ultra in aeternum, nulla ratione post hac me quisquam amouebit ab obedientia & subiectione eius, nemo me a proposito virtutis auocabit, aut ad mala vitia poterit impellere. 3. Quousque igitur tadem vos hostes mei, pessimi daemones praua suggerentes, mundus nequa offeres concupiscibilia, molesta caro ad mala semper sollicitas: quae diu tadem impetum facietis, & insultus tetationum uestrarum aduersum me concitabitis? quasi coniuratione facta, pariter ad interficiendum concurritis & collaboratis, vniuersi aduersarij mei: quasi contra parietem inclinatam ad casum, & contra maceriam iam impulsam minantemq; ruinam: Vos enim sic me existimatis, quasi ruinae proximum, tanquam si paries sum aut murus iam casui proximus, atque ob id toto impetu conamini (ut video) me profternere. Sed frustra omnino laborem impeditis. Sum enim amodo, ut murus aeneus & immobilis: non mouebo amplius, confirmatus proposito firmissimo in domino Deo meo. 4. Quotumcunque autem ego contraluctor & reclamo, illi in hoc absque fatigatione inuigilant, & sunt ad hoc semper solliciti, ut pretium & honorem meum mihi auferant: partim quidem, ut honorem illum in quo me Deus condidit secundum animae nobilitatem, per peccati foeditatem & vilitatem conculerent: deinde ut honorem illum, ad quem me Deus exaltare decreuit gloriae aeternae, per peccati consensum mihi surripiant. Est enim hic summus aduersariorum meorum conatus, ut priuare me valeant honore & dignitate, in qua me Deus creauit, & ea item ad quam me idem ipse praedestinauit: ego vero illorum videns malitiosum conatum, tanto amplius ad propositum mihi supernae vocationis brauium cucurri, magno desiderio maximoq; ardore festinaui & sceleratus sum, ut comprehendam, nec prohibeat aduersariorum malitia: & ipsi

* cucurri in siti.
* ore suo benedice-

Philip. 3.

bāt, & corde suo male dicebant.
5 Veruntamen Deo subiecta esto anima mea: * quoniam ab ipso patientia mea.

1. Cor. 10. 6 Quia ipse Deus meus & saluator meus: adiutor meus: * non emigrabo.

7 In Deo salutare meū & gloria mea Deus auxiliij mei, & spes mea in Deo est.

8 Sperate in eo omnis congregatio populi: * effundite coram illo corda vestra:

* Deus adiutor noster in eternum.

Roma. 1. 9 Veruntamen vani filij hominum: * mendaces filij hominum in stateris: * vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.

10 Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: * diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.

1. Cor. 7.

Deut. 31. Hester 13. Iudit. 6. 11 Semelloquutus est Deus: * duo hæc audiui, quia potestas Dei est & tibi domine misericordia: * quia tu reddes vni-

ipfi quo facilius deciperēt, blanda quidē ostentabāt in ore, & proponere videbantur placentia, primaque fronte admodum arridentia: cor autē eorū ad nocendū erat, & nouissima atq; intima eorū maledictione, execratione, & morte plena erant. 5. Attamen, o anima mea, quantumq; hi tumultuētur & in faniāt, tu semper permane firma in obedientia & subiectione domini dei tui: in ipso te firma, & plenissima subiectione te illi cōsecra. Ita enim futurū est, vt illi prorsus nihil tibi nocere queant, quantumq; machinentur male: * ab ipso enim erit tibi virtus sustinendi & præstolandi dominū cum patientia: ipse tibi dabit vt possis sustinere, & absq; nocumento euades insultus hostiū. Fidelis enim est ipse, & cū tēratione faciet prouentū, vt possis sustinere. 6. Et quidē ipse est Deus saluator, adiutor, protector atque defensor meus: ipse vnus est mihi omnia, ita vt extra ipsum nulla re indigeā, ipse mihi vnus aduersum hostiū mille millia est sufficiens: * propter quod firmissimo proposito statui nunquam ab eo moueri, nunquam ab eo me separare in eternum, sed in eo semper fixus & stabilis permanere. 7. Neq; verò gratis in ipso permaneo, si fideliter permaneo. In ipso enim pariter habeo quæ mihi necessaria sunt vniuersa, Siquidē in ipso tota mea salus est, & vniuersa mea gloria: ipse est Deus auxiliator meus qui solus mihi potest in tribulatione ferre auxiliū, & spes mea tota in Deo posita est. Ipse enim solus potēs est me saluare, neq; extra ipsum vlla est vera ac solida gloria, & præter eum non est quisquā potens & certus auxiliator. 8. Neq; verò sic illū mihi facio peculiarem, vt ceteros generis mei excludam, ab eo: imò verò multo magis ad vniuersos verba faciēs, generali exhortatione omnes populorū congregaciones absq; exceptione admonco, vt in ipso spem suā cōstituant: * & vt corda sua prorsus effundant ante conspectum eius, cunctos & cogitatus & affectus cordis sui aperiētēs ante oculos bonitatis eius imò curas omnes & sollicitudinē proiciētēs ante pedes maiestatis ipsius, tanquam corā eo qui possit, & velit cūcta bene adimplere, & omnia in bonum cōuertere: * securi autē audere, quoniā dominus Deus ipse est adiutor noster in eternū, ipse est absq; discretione omnīū sibi subditorum auxiliator & cōsolator, neq; est apud eum personarum acceptio, vt hūc quidem adiuuet aut cōsoletur, illum verò minime: sed in omni gente & tribu, qui sperat in eo, sentiat bonitatē illius. 9. At verò filij hominum qui spem suam non ponunt in domino, sed in gloria & diuitijs sæculi huius, ipsi sunt vani, dum vanitatibus per fiduciam inhærent: * mendaces sunt in stateris suis, mētuntur absq; rubore, vt seinuicem fraudēt ac decipiant: etiā in ijs instrumentis quæ ad mensurandā iustitiam communi iure sunt instituta, fraudē facientes, dolosis videlicet vrentes stateris: * vt sic de vanitate & propter vanitatem, quæ eis prodelle nō potest, decipiant in idipsum, vt pariter se mutuo hic illum, ille hunc fraudent atque circūueniant. 10. Nolite quæso, o filij hominum ita agere, nolite vsque ad hunc inhære vanitatibus, vt propter hoc fraudē vlli hominum, aut dolum faciatis. Nolite in iniquitate spem ponere, & nolite concupiscere quæ per iniustitiā acquiruntur, per dolum & circūuentionē proximorum, quæ admodum faciūt homines auari & rapaces, qui per fas & nefas diuitias congregant: * Imò & si vltro accedant, affluantq; diuitiæ, si etiā per iustitiam vobis contingat copia diuitiarū, caute tamen, ne his rebus cor inhæreat, ne affectum in eis collocetis: sed habete tanquā non habētes, & possidete tanquam non possidētes: sic vt nō aliquando per affectū auaritiæ excæcati, ad iniustitiam, diuitiarum amore declinetis: quæ admodum plerisque contingit: aut in superbiā & ambitionē ex affectu diuitiarum efferramini, aut quomodocunq; in obliuionē & neglectum Dei veniatis: ne postquā in crassati fueritis, impinguatī & dilatati, obliuiscamini dominū Deū vestrum. 11. Verbum Dei vnum est simplicissimū & firmissimum, semel loquitur, & nō repetit iterum, quoniam simplex eius assertio firmissima & certissima est, nō minus quàm si milies idem replicet: * & ego ex verbo eius duo hæc didici, & certo cognoui, qd ipsi conueniat summa potestas, maximaq; virtus & potētia super omnem creaturā, ita vt eius potestati nemo valeat resistere: neque tamen potestas sola sed coniuncta etiā summa bonitas & misericordia, ne sola potentia à bonitate separata tyrannis existimetur: * & per hæc duo, per potestatem dico & misericordiā, tu domine omnium iudex, reddes vnicuique mer-

SEXAGESIMVS PRIMVS. 122
A cuique iuxta opera sua. mercedem iuxta meritum operum suorum: ijs qui bene egerunt, vitā æternam, qui verò male, æterni ignis incēdia. Propter quod, vanissimum omnino est sperare in iniquitatibus, rapinas concupiscere, aut diuitijs cor apponere, quæ in illo die causa erunt condemnationis suis scātatoribus: omnino autem saluberrimum sperare in domino, & in illius obedientia persistere.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXII.

Versu 1. Nōne Deo subiecta erit anima mea? Hæc interrogatio magnam habet vehementiam: neque tanquam à dubitatione proponitur sed tanquā ab eo qui velit fortissimam indicare assertionem, quemadmodum cum dicit filius matri, Nōne ego te diligā, mea charissima mater? Quasi dicat, Nisi te diligā, ero omnium qui viuunt ingratus, & prorsus vita indignus. Nemo enim est cui magis, imo cui æque debeam, vt tibi amoris dilectionem. Nos in Elucidatione hanc vehementiam assertionis absque interrogatione explicare tentauimus, per aduerbium affirmationis, certe. Versu 3. Quousque irruitis in hominē: interficitis vniuersi vos, tanquam parieti inclinato & maceria depulsa. Hæc inuectio in aduersarios, similis est illi, quod æquali vehementia in Psalmo dicitur, In domino cōfido, quomodo dicitis animæ meæ, trāsmigra in mōtē sicut passer iuxta expositionē quam præmōstrauit Elucidatio. Quasi dicat in spiritu vehemēti vir iustus, Frustra conamini, in vanā laboratis & fatigamini, tentationibus ac malitiosis conatibus mihi insultātes. Nihil enim proficietis aduersum me, qui iam firmissimo cordis proposito, Deo meo sum adglutinator, ita vt ab eo separari amodo non possim: quemadmodū dicebat beatus apostolus, Quis nos separabit à charitate Christi: tribulatio an angustia, &c? Et deinceps, Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neque futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Quod autem dicitur in fine versus: Tanquā parieti inclinato, & maceria depulsa, ratione constructionis facit difficultatem. Non enim prima fronte apparet cui valeat coniungi. Facilius tamen videtur, vt iungatur cū verbo irruitis, altero illo, interficitis vniuersi vos, per modū parēthesis interiecto, sicq; sensus iste habebitur, Quousque o aduersarij, irruitis in hominem tanquā in parietē inclinatū, & maceriē depulsa? quasi dicat, An existimatis me esse similem parieti inclinato, & maceria iā minanti ruinā, vt ita spem concipiatis, vos facile posse me in terram prosternere? Nam cum parietem iam inclinatū vident homines, & velut minantem ruinam, facile appositus humeris sperāt posse illū in terrā deicere, vbi alioqui si rectus & fortis perstaret murus, nihil tale quisquā attētare. Similiter & de maceria, quæ iam partim depulsa est, & ad casum tendit. Ad hunc sane modum & aduersarij nostri, quos vidēt ad casum & lapsum declinātes, per concupiscētiæ curuitatē hos audacius & validius oppugnat, cōcepta spe victoriæ, donec prorsus incuruent, & in terram prosternant. Quos verò velut muros validos conspiciūt, animo forti & inuisco pposito fortiter persistentes in sua rectitudine, hos non ita libenter solēt saltem apertis congressibus oppugnare, veluti pertimescentes illorū fortitudinē: tametsi fere velut latrūculi per insidias adoriantur huiusmodi, per superbiā, vanā gloriā, contentionem, emulationem, hæresim, atq; id genus alia. Ait ergo vir iustus increpando aduersarios, An me existimatis velut parietē iam ruinā proximum, aut maceriam incipientem concidere, vt sic in me irruatis, cōcepta fiducia victoriæ? Lōge certe aberratis, si ita existimatis. Ego enim in Deo iam stabilitus sum, vt nullo modo à rectitudine mea patiar me dimoueri donec viuam. Versu 8. Effundite coram illo corda vestra, Videtur idem hic dici quod supra Psalmo 30. Reuela domino viam tuā, & ora eum, & ipse faciet. Et iterū in alio Psalmo, laeta supra dominum curam tuam, vel cogitatum tuum, & ipse te enutriet. Tunc enim cor suum effundit homo corā Deo, quando omnia cordis secreta, omnes cogitatus, & affectus denudat ante oculos maiestatis Dei, plenissime eius fidei vniuersa cōmittens, & in manus eius cuncta cōmendās: ita vt quicquid hic egerit, ille sit æquisimo & grato animo suscepturus. Qui autē aliquā partē siue cogitationū, siue affectionum suarum celare voluerit ante dominum, quemadmodū faciunt illi qui dissimulare volunt peccata, aut excusationū pallijs obtegere, itē & qui non omnia sua plena resignatione in manus Dei cōmendant, hi nō recte effundunt corda sua coram domino: ac proinde eorū merito frequēter cōtingit, vt nō consequantur auxilium salutis Dei. Versu 10. diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Hoc scilicet est, quod docēt Paulus Apostolus, Timotheo scribens, in hunc modum: Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublimē sapere, non sperare in incerto diuitiarū, &c. Apponit autē cor diuitijs (generali sermone loquēdo) omnis qui affectu inordinato eis inhæret, ita vt propter eas vel in superbiā eleuetur, vel in cōtemptum aut neglectum Dei perueniat, vel denique aliquid agat eorum quæ saluti officiant, siue eorum quæ salutaria sunt aliquid omittat. Versu vltimo, Semel loquutus est Deus, duo hæc audiui. Quod Deus semel dicitur loqui, potest referri vel ad firmitatem & certitudinem asseuerationis, quoniā illius verbo simplici nō minus q̄ frequentissime iterato, ac multiplicibus iuramentis firmato fides debetur, vel ad vnitatē veritatis verbi Dei. Verbum nanque Dei vniuersum est, & sibi prorsus maxime consentaneum, in quo nihil inuenitur repugnās, nihil contrarium. Et cum ita sit vniuersum, duo tamen hæc quæ videntur repugnantia, docet conuenire Deo, potestatem scilicet iustitiæ, & bonitatem misericordiæ, ad reddendum vnicuique secundum opera sua. Omnis enim scriptura, duo ista in Deo coniuncta prædicat, potentiam & bonitatem, iustitiamque & misericordiam.

PSALMVS
LXII. PSALMI ARGUMENTVM.

Quod huic Psalmo prae-mittitur, Psalmus David, cum esset in deserto, siue Idumaea (ut habet vulgati co-dices) siue Iudaea (ut habet Hebraei) manifeste docet, huic Psalmum a Davide compositum, cum adhuc in deserto vagaretur, exularetq; a terra Israel, & populo Domini, propter persequutionem Saulis. In hoc enim exilio, & in hac fuga positus, dum corpore abesset ab hereditate domini: nec illi liber daretur in corporale templum aut tabernaculum domini accessus, tanto amplius spiritu se contendit Deo exhibere praesentem: declarans initio Psalmi, quomodo & anima & corpore multipliciter ad Deum vigilet atq; stiat, positus in terra deserta, unde tamen ad Deum tota spiritus virtute sedulo conscendit, ad contemplandum Dei gloria, inq; ea se se oblectandum: quam etiam labijs laudare, & in vita benedicere, ac corde pleno spiritualis deuotionis adipe pollicetur: in super & noctibus & matutino tempore iugiter de eo meditari. Versibus autem duobus nouissimis, inimicorum suorum condemnationem, suamq; liberationem, fidenti corde, ex Dei auxilio futuram praenuntiat: unde & se, & seruos omnes Dei fideles asserit habituros laetitiam.

SEXAGESIMISECVNDI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Deus Deus meus ad te de luce vigilo.

2 Sitiuit in te anima mea: * quam multipliciter tibi caro mea.

3 In terra deserta inuia & inaquosa sic in sancto apparui tibi: ut viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.

4 Quoniam melior est misericordia tua super vitas: * labia mea laudabunt te.

5 Sic benedicam te in vita mea: * & in nomine tuo leuabo manus meas.

6 Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: * & labijs exultationis laudabit os meum.

7 Sic memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te: * quia fuisti adiutor meus.

8 Et in velamento ala-

Vide mi domine Deus (qui & generaliter es omnium & peculiariter secundum beneplacitum assumptionis tuae meus dominus) quanto ad tuam bonitatem ferar desiderio, quia prima luce, summo mane ad te vigilo: videlicet de te meditando, ad te suspirando: & modis omnibus in te affectum cordis exercitando sicque me in pressuris mundi huius tuae bonitatis contemplatione consolando. 2. Anima mea & spiritus ad te ardet ac sitit, tua mirum in modum desiderans praesentiam: atque etiam corpus hoc meum infirmum & fragile, quod multis iam est obnoxium malis, & corruptionibus ac varijs subditum afflictionibus, admodum multis rationibus, vehementi ad te fertur desiderio, quasi desideras per te de afflictionibus nimium magnis, nimium multis, nimiumq; diuturnis, inuenire requiem. 3. Ecce ego hic positus in terra deserta & inaccessa, derelictaque, & solitaria, vbi non sunt refocillantes aquae, ita in sanctitate & iustitia me ipsum exhibere studui ante conspectum tuum, ut contempler potentiam fortitudinis tuae, & gloria altissimae maiestatis tuae: positus in loco isto peregrinationis, in hoc mundo (qui verè desertum est & solitudo, qui ex sese verae consolationis aquas non habet) tamen si corpore peregrinatus fuerim a te, spiritu tamen me ipsum contendi tibi exhibere praesentem, ad contemplationem maiestatis tuae. 4. Tu naque misericordia, qua conuolans eos qui ad te sitiunt, melior, amabilior, & optatior est, quam vita quaecumque aut qualiscumque super terram. Iucundius enim est tuam misericordiam, & bonitatem contemplari, sicque in ea secundum spiritum consolari, quam sit voluptas omnis, quae in hac vita quantumuis etiam secundum speciem felici, possit homini contingere: * quod ego considerans, ex bono corde per labia mea gratias agam altissimae bonitati tuae, & laudes cantabo quantas poterò. 5. Non solum autem labijs te laudabo, sed corde etiam & animo benedicam tibi, donec viuam, & in tota vita mea, quantus quantus sum, & quantum utique poterò: * & in laude nominis tui, siue in oratione mea, ego extollam ad caelum manus meas, ut sic etiam corporis gestu, & congruis ex corde prodeuntibus ceremonijs, ostendam piam erga te animi mei deuotionem: ut suppleant corporis gestus & membra, quod non ad plenum iuxta desiderium praeualent animus. 6. Quo sit autem gratius & acceptius tibi sacrificium laudationum mearum, oro, ut spiritum meum repleas delicijs spiritus tui, bonis charismatibus, & suauibus visitationibus, quae sunt spiritui meo quasi adeps & pinguedo, quibus pellatur macies ariditasq; animae meae: ut sic ex abundantia interna deuotionis, ex plenitudine cordis, labijs bene vnctis, labijs gaudiois, laudare te valeam in laude perfecta per os meum: ne forte si spiritui desit pinguedo visitationis tuae, arefcant siue marcescant laudes labiorum meorum. 7. Ita ego media nocte memor fui nominis tui, dum cubabar in strato meo: etiam mane primo cum expergiscerem, statim ad te & in te direxi meditationem cordis mei, neq; noctu, neq; interdium a primo mane aliud quam te cogitans, meditans, aut desiderans: * neq; verò immerito semper ad te meditor, non mirum si tu mihi semper sis in animo quoad quidem solus tu fuisti adiutor meus in omnibus meis tribulationibus: tu auxiliator vnicus, qui hactenus me saluasti de angustijs omnibus, quae admodum & impostum te facturum minime ambigo. 8. Et sub protectione scapularum tuarum, sub custodia & defensione potentis mis-

SEXAGESIMVS SECVNDVS.

A rum tuarum exultabo: * adhaesit anima mea post te: * me suscepit dextera tua.

9 Ipsi verò in vanum quaesierunt animam meam: * introibunt in inferiora terrae: * tradentur in manus gladij: * partes vulpium erunt.

B I o Rex verò letabitur in Deo: * laudabuntur omnes qui iurant in eo: * quia obstructum est os loquentium iniqua.

miseri cordiae tuae, ego gaudebo cum exultatione & tripudio cordis mei in tua fidelis protectione optime securus: * propter quod, etiam adhaesit tibi spiritus meus, per amoris se tibi adglutinans & coniungens, & per fiduciam plenam tibi indiuidue affixus: * potentia enim tua Deus suscepit me in protectione & defensionem suam, vereq; defendit & protexit me a cunctis hostium insidijs & oppugnationibus. 9. Ipsi verò, te conatus eorum faciente irritos, frustra quaesierunt vitam meam: quonia quod quaesierunt, te prohibente, non sunt consequuti, neq; (spero) consequuturi sunt aliquando: * insuper & poenam reportabunt malitiae suae, ut in loca mittantur obscura inferni, ut ablegentur ad mansiones infernales, vbi in loco vilissimo & omnium infimo, in sempiternis tenebris degant atque poenis immensis: * dabuntur Diuina iustitia in potestate gladij, in poenam condemnabuntur damnationis aeternae: erunt portio vulpium, proiciantur in partem vulpibus, malignis & callidis demonibus dabuntur vorandi atq; cruciandi imperpetuum, quibus donec vixere super terram, ad exercendam malitiam, suas concesserunt voluntates: ut quibus se ipsos subiecerant in culpa, eisdem tuo diuino iudicio tradantur in poenam. 10. Is autem quem tu regem fieri & consecrari voluisti, dispersis hostibus suis, ex Dei potentia letabitur magnifice in Deo saluatore suo: * gloriabitur quoque omnes qui tibi domino Deo Diuinum tribuunt honorem, & cultum supremum: qui aliud nomen non norunt per quod iurent, neq; alium dominum in quo iuramentum faciant cum ita res poposcerit: * iccirco autem tam rex quam caeteri veri Dei serui letabuntur in Deo, quonia confusos videbunt impios, quoniam obstructa erunt ora eorum qui solent loqui impia contra Deum & proximos suos: sicque partim de vltione Dei, ut congratulantes reuerentia diuinae iustitiae, partim de sua liberatione & salute, ut extra metum omnem positi, magnifice in Deo letabuntur & gloriantur in saecula.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXII.

Versu 2. Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. Videtur huic contrarium, quod ait Apostolus, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hae enim subinuicem aduersantur. Nam si contraria concupiscunt, quomodo hoc in loco dicitur, & de anima siue spiritu quod concupiscat Deum: atque ite de carne, quod quam multipliciter Deum concupiscat? An non haec manifeste videtur repugnantia? Verum sciendum est, quod Paulus ait de contrarietate, intelligi debere de carne, secundum prauam illam corruptionem quae in ipsa inhabitat, ipsique radicibus inharet ex prima vitiosa origine, ratione scilicet fomitis praua, qui semper ad mala sollicitat, cum spiritus ex aduerso deprecetur ad optima. Hic verò de carne loquitur, ut reformata per exercitium spiritus, ipsique spiritui subiugata: quae sane quo maioribus subiecta est miserijs, eo amplius pluribus rationibus ad Deum sitit, qui (iuxta Apostoli vocem) reformaturus est corpus istud humilitatis nostrae configurando ipsum corpori claritatis suae. Cum enim vnaquaeque res sitiat, & vehementer appetat suam perfectionem, quomodo non vehementer desiderabit misera ista caro (quae nunc tantis est miserijs, infirmitatibus, passionibusq; subiecta) absolui ab his omnibus molestijs, & ad reformationem illam gloriosam perducere, quae ipsam manet in praecellenti gloria? Potest verò istud corporis ad Deum desiderium & aliter intelligi, quonia videlicet in viris perfectis, propter abundantiam & plenitudinem gratiae spiritualis quae in anima inhabitat, etiam corpus ipsum ad Deum seruiendum, & peragendum quae Dei sunt, proptum sese offert, & quasi exposcit in diuinis sese occupare obsequijs, inq; eis libenter exercitatur & oblectatur. **V**ersu 3. In terra deserta, inuia, & inaquosa. Quidam istud ad literam interpretantur de locis desertis in quibus vagabatur David, cum hunc Psalmum componeret in persequutione Saulis: Praestat tamen spiritualiter saeculum istud mundi huius intelligere, quod reuera terra deserta aptissime dici potest, & inuia & inaquosa: vbi magna est egestas & raritas nimia bonorum, vbi vix inuenitur qui faciat bonum, vbi omnia vanitas sunt, laborq; & afflictio spiritus, vbi via veritatis spinis & tribulis, omnibusq; malis passionibus operata, non agnoscitur: vbi aquae mundae, aquae verae consolationis non reperiuntur, sed tantum cisternae dissipatae, quae non habent aquas: aut si habent, immundas, foetidas & sordidas habent, quibus neq; libitum neque licitum est bibere ijs qui Deum sitiunt. Quod autem dicitur, In sancto, aliqui exponunt in sanctitate, quomodo vertit Felix, & interpretatur nostra Elucidatio. Alij intelligunt, in sacrario, ut sit sensus, In hoc mundo deserto positus, licet absens corpore, spiritu tamen praesens, quasi in sanctuario tuo apparui coram te. Alij intelligunt, in sancto spiritu, vel in sancto desiderio: id est, per sanctum spiritum, vel per sanctum desiderium. **V**ersu 4. Melior est misericordia tua super vitas. Clarius exprimit sensum Hieronymus, melior est misericordia tua, quam vitas. Quanquam autem vitas numero plurali non multum sit receptum Latinis, propter tamen conseruandam veritatem sermonis Hebraici, numerum interpretes consulto non mutarunt: quoadmodum & in Psalmo 30. diximus, in versu illo, Libera me de sanguinibus. In utroque enim horum locorum Hebraica lectio similiter & Graeca, numerum plurali posuerunt. Potest autem

In hoc numero plurali accipi emphasis quadam sententia, vt significetur, meliorem esse misericordiam Dei, qualibet, quantumcumque secundum speciem felici vita huius temporis: quemadmodum in Elucidatione indicauimus. Chal. Paraph. hanc misericordiam refert ad tempus futuri seculi. Sic enim habet, Bona misericordia tua, quam facies iustis in mundo venturo, magis quam vitæ, quam dedisti impijs in mundo isto. Versu 6. Sicut adipe & pinguedine replatur anima mea: & labijs exultationis laudabit os meum. Quidam Deum laudant labijs, sed non labijs exultationis: magis autem labijs torpentibus & frigidis, quoniam non bene peruntis, idque ex defectu interioris adipis siue pinguedinis: quoniam videlicet deest illis pinguedo spiritualis gratia: quæ si mentem & affectum impinguerent spirituali letitia, non ita torpida pateretur esse, neque adeo macilentia labiorum cantica. Recte ergo vir sanctus primum adipe & pinguedine repleri animam postulat, vt hinc laudem gratam Deo decantet in labijs exultationis. Pro labijs autem exultationis, beatus Hieronymus vertit, labijs laudantibus canet os meum. Alij labijs orantibus, vel laudabundis. Versu 9. Partes vulpium erunt: quemadmodum boni & iusti in partem veniunt Christo agno & sanctis angelis eius, dum eorum animas secum adducunt in beata gaudia, suis inferendas ordinibus: ita ex aduerso diabolo & angelis eius veniunt in partem ac possessionem impij, quorum animas è corpore emigrantes secum abripiunt in profundum baratri. Assignant autem alij alias expositiones. Nos ea quam in Elucidatione posuimus contenti sumus. Versu ultimo, Rex verò lætabitur in Deo. Loquitur Dauid de semetipso, quasi de alio, sub persona tertia: si de persona Dauidis exponatur. Quod si secundum myrticam intelligentiam accipiamus, poterit quilibet fidelis qui regnum Dei intra se habet, passionibus malis bene imperans, & suas vires omnes recte gubernans, rex appellari: quemadmodum & vere est. Qui verò totum hunc Psalmum in persona Christi exponunt, vt positi in deserto, & ad patrem suum suspirantis ac sitientis, hi regem Melsiam in patre lætantem intelligunt.

LXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Orat vir iustus in hoc Psalmo, cõtra inimicos: quorum sentiam in cupiditate nocendi, & studio struendam insidiarum prætens, subiungit deinceps, quomodo irrita facta sunt Dei virtute machinationes & impia cõsilia illorum. iustis quidem de impiorum crudelitate liberatis, impijs verò pro sua temeritate iustitiam in terrorè omnium percussis: quod bonis omnibus profunda contemplatione Dei opera considerantibus, materiam præstat gaudij, laudis, & gratiarum actionis, meritoque; prouocat, vt in Deo spem ponant securi.

SEXAGESIMITERTII PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Exaudi Deus orationem meam, cū deprecor: à timore inimici eripe animam meam.
- 2 Protexisti me à cõuētum malignantiū: à multitudie operatiū iniquitatē
- 3 Quia exacerunt vt gladiū linguas suas: intēderūt arcū rem amarā, vt sagittent in oculis immaculatum.
- 4 Subito sagittabunt eum, & non timebunt: firmauerunt sibi sermonem nequam.
- 5 Narrauerūt vt abscederent laqueos: dixerunt quis videbit eos?
- 6 Scrutati sunt iniquitates: defecerunt scrutantes scrutinio.
- 7 Accedet homo ad cor altum:

Exaudi domine pater deprecationem meam qua oro ante faciem tuam: libera animam meam à timore aduersariorum qui me persequuntur, & ad mortem requirunt. 2. Protexisti & saluum fecisti me à consilio malignantium aduersum me, & impie contra me machinantium, à multitudine eorum qui contra me ad nocendum mihi multo studio magnaque diligentia operantur impietatem. 3. Ipsi enim ad vehemēter nocendū studiose aptauerunt linguas suas, ad eum modum quo solent homines acuerē gladios, vt facilius certiusque pugnent in eis, & quasi acutum gladium reddiderunt linguas suas: quasi arcum tetenderunt, pro sagittis habentes rem amarā, sermonem amarissimum, verbum odij & nocenti, vt abscondit, & quasi per insidias sagittare queant innocentem: parant sese, vt quibus modis valuerint, noceant bonis. 4. Et vt facilius contra iustitiam suam perficiant consilia, subito & quasi inopinato solent sagittas suas aduersus innocentes dirigere, vt sic non præmeditatum facilius opprimerent, vel præueniendo obruerent: & non timuerunt neque Deum neque homines in hac impietate sua: stabili decreto inter sese firmarunt sermonem pessimum, rem pessimam in suis consilijs statuerunt de innocentis videlicet oppressione, cogitantes opprimere & interficere eum, qui mortem nihil commertit. 5. Dixerunt adinuicem, vt insidias ponerent innocenti, cogitantes & pariter tractantes, quomodo eum dolo tenerent & occiderent: persuaserunt sibi, & ad mutuò sese confortandum dixerunt: quis videbit nostras insidias? nemo facinus nostrum cognoscat, absque omni impedimento & rubore voti facile efficiemur compotes. 6. Ipsi profunda inuestigatione & consideratione intima scrutati sunt, & exquisierunt: iniqua consilia veruntamen defecerunt in adinventionibus suis, non poterunt præualere in eo quod proposuerunt, & exquisitum nequiuērunt iuxta desiderium suum perficere. 7. Homines verò ista videntes, irritos scilicet fieri conatus & adinventiones astutorum istorum, ingre dientur intra sese in secretum cordis vt illic attentius considerent mirabilem hac in re prouidentiam Dei: quæ & suos nouit in tempore

opæ

* exaltabitur Deus.

Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorū:

* infirmatæ sunt cõtra eos linguæ eorum.

Conturbati sunt omnes qui videbant eos: timuit omnis homo.

Et annunciauerunt opera Dei: facta eius intellexerunt.

Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo: laudabuntur omnes recti corde.

opportuno liberare de angustia, & aduersariorum vires infringere, ne pro libito quantum voluerint noceant: & cum ita ad cor profundum intrauerint boni, exaltabitur, magnificabiturque dominus in cordibus eorum, cum illum tam piū aduertent erga bonos, tam verò iustum & seuerum scelerum vltorem in impijs. 8. Plagæ & verba eorum quibus scilicet affligere & nocere putabant bonis, factæ sunt quasi paruulorum sagittæ: nullam habuerunt potentiam: nullam ad nocendum fortitudinem: quemadmodum sagittæ puerorum in plateis cursantium, nullam vim inferunt, nullamque læsionem vel homini, vel volucris, sed tantum laborem & fatigationem faciunt puerulis sagittantibus: & linguæ eorum quibus iustis nocere laborabant, infirmatæ sunt contra eos: malum linguæ eorum in ipsos reflexum est, quoniam ex verbis suis iudicatur & condemnatur impius. 9. Conturbatione magna velut attoniti facti sunt omnes qui viderunt eos in se vltionem Dei portantes, & suo conatu frustratos: & præ admiratione maxima subitæ mutationis & grauis Dei vltionis, expatuerunt omnes homines, qui rem considerauerunt attentius. 10. Et annunciauerunt cum laude fideles homines, in alijs videntes Dei vltionem, mirabilia opera Dei, quæ tam potenter simul atque sapienter operatur pro liberatione electorum suorum: & ipsi alieno malo edocti intellexerunt opera mirabilia altissimi, quod vere sit liberator & protector seruatorum suorum, & impiorum terribilis vindex. 11. Lætantur iusti in domino, hanc impiorum vltionem conspicientes, & firmabuntur in spe sua: adicientque vt in Domino firmant amplius spem suam: & læticia magna exultabunt, atque glorificabuntur omnes qui sibi sunt bene concilij, in quibus est cor rectum & integrum, nulla curuitate malitiæ distortum: gloriabuntur (inquam) in contemplatione misericordie & iustitiæ domini Dei sui.

Luc. 19.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIII.

Versu 1. Totum istum Psalmum aptissime sancti patres applicat Christo domino, aduersus quem tantis conatibus, totque cõsilijs agentes Iudæi, obstinati in infidelitate & odio, nihil profecerunt Quorum etiam punitionem omnes populi gentium iam obstupescunt, mirabilem in iudicijs suis Deum glorificantes. Nos in Elucidatione expositionem vtcunque generalem dedimus, vt siue Christo proprie, siue iusto cuilibet generali applicatione possit æqualiter competere. Versu 3. intenderunt arcum, rem amarā, vt sagittent in oculis immaculatum. Interiectio accusatiui illius, rem amarā, orationem reddit aliquid tantulum difficilem. Hoc enim omisso, si tantum diceretur, Intenderunt arcum, vt sagittent in oculis immaculatum, minor esset obscuritas. Fiet autem sententia facilior, si res amara pro amaro verbo accipiat, sicque arcum & rem amarā simul iungantur ad idem verbum intenderunt, hoc sensu. Tetenderunt arcum, tetenderunt verbum amarum, quasi sagittam ad perimēdum innoxium. Cui sententiæ fauet, quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Tetenderunt sagittam suam, verbum amarissimum, hoc est, Ceu tenso arcu, amara verba pro sagittis emittunt & eiaciuntur in innoxios. Versu 7. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Qui non attendunt ad opera Dei, neque considerant profunda mentis contemplatione mirabilia altissimi, in his non magnificatur, nō exaltatur Dominus. Qui verò ad cor altum, ad cor profundum ingrediuntur, secum diligenter meditates in omnibus operibus domini, exacta pensulatione secū perpendentes miram illam harmoniam & consonantiam misericordie & bonitatis Dei in bonorū saluatione, iustitiæque ac seueritatis in impiorū cõdemnatione: hi nimirum Deum magnificant, vt in operibus suis vere magnum, vere mirabilem, in huiusmodi hominum cordibus exaltatur mirabilis Deus. Alij verò præsentem versum de Christo Domino sic exponunt: Accedet homo Christus in passione sua ad cor altum, id est, ad perficiendum secretum & abditissimum patris cõsiliū, quod cogitatum fuerat, & ab æterno proposito in secretario Diuinitatis, & exaltabitur Deus: quoniam post passionem apparebit gloria Domini in mundi redemptione, generisque humani saluatione, & tyranni diaboli potenti deiectione. Iuxta illud quod apud Ioannē ex ore suo Dominus pronunciat, dicens: Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipsum. Et rursum, Cū exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Versu 8. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. In Elucidatione hunc versum ita sumus interpretati, vt conuerso sermonis ordine nominatiuus posterior plagæ eorum intelligatur suppositum verbi: prior autem sagittæ paruulorum, regatur à posteriori parte, ex vi verbi substantiui, ad hunc sensum. Plagæ eorū factæ sunt sagittæ paruulorum, secundum quem ordinē plagæ impiorum dicuntur, non quas ipsi accipiunt, sed quas inferre alijs conantur. Veruntamen etiam si ordinem sequamur, quem habet litera, nihilominus cõmoda habebitur intelligentia talis, Sagittæ paruulorum, id est, humilium atque simplicium (vt pote Apostolorum discipulorumque Domini, ac similibus aliorum sequentium) prædicationes, quas velut sagittas acutas emisserunt, factæ sunt plagæ impiorum, poterunt seculi. His enim sagittis Apostolorum, vulnerati sunt & interfecti demones, estque ad nihilum redacta potestas eorum: vulnerati sunt scribæ & Pharisæi, potentes ac sapientes mundia, quando cruciati sunt inuidi, liuo-

Ioan. 12. Ioan. 8.

rc 26

re ac dolore, videntes impleri contraria ijs que ipsi volebant, videntes Dei & Christi gloria effulge- re, quam conabantur viribus totis opprimere.

LXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste secundum mysticam intelligentiam expositus, pulchre admodum describit felicitatem tempo- ris nouae legis, & anni gratiae fecunditatem. In quo primum Dei bonitatem nunquam satis laudabilem co- siderans, & ex aduerso humanam iniquitatem considerans populus Dei, orationem fundit illi quem decet sem- per laudatio: felicitatem obiter commemorans illorum, quos iam assumpsit sibi dominus in atrijs suis: ad quae licet corpore absens spiritu tamen iam aspirat, exaudiri postulans ab eo qui summa montium simul & profun- da marium in potestate habet. Atque haec septem primis versibus. Dehinc vero ad describendum felicitatem temporis gratiae procedit, asserens omnes populos ortus & occasus a signis mirabilibus conturbandos, atque etiam letificandos, propter Dei singularem visitationem, qua in tempore gratiae dignabitur visitare populum suum, & Ecclesiam suam spiritualibus bonis omnibus ditare: quae beneficia, populo fideli magna erunt laudis materia, ut clamantes hymnum dicant munificentissimo suo Domino.

SEXAGESIMOQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Te decet hymnus Deus in Sion: * & tibi reddetur votum in Hierusalem.

Actu. 10. Matt. 28. Rom. 14. 2. Cor. 5. 2 Exaudi orationem meam: * ad te omnis caro veniet.

3 Verba iniquorum praeualuerunt super nos: * & impietatibus nostris tu propitiaberis.

4 Beatus quem elegisti, & assumpsisti: inhabitabit in atrijs tuis.

5 Replebimur in bonis domus tuae: * sanctum est templum tuum, mirabile in equitate.

6 Exaudi nos Deus salutaris noster. * spes omnium finium terrae, & in mari longe.

7 Preparans montes in virtute tua accinctus potentia: * qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius.

E Deus summe & optime laudatio decet in Sion, tibi aequum est offerri laudis cantica in Ecclesia fidelium tuorum, dignus es cui laudem canat populus tuus: & in superna Hierusalem vota reddent tibi beati incolae ciuitatis illius, plenam cordis sui deuotionem reddent tibi in laudatione perpetua, & incessabili voce cantici.

2. Exaudi Deus orationem qua ad te fundit populus tuus, hic in carnis adhuc miseria positus, & praesta quae petimus dona gratiarum tuarum: tu enim es iudex, omnium habens potestatem, cuius vultui omnis caro praesentabitur, ante cuius tribunal omnis homo viues in carne manifestabitur, ut referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum siue malum. 3. Verba impiorum male permixta praualere nobis, suggestionibus malis consensum dedimus: partim ignorantia decepti, partim concupiscentia propria abstracti & illecti, sicque in multis te laudabile dominum offendimus: tu vero es cui soli competit propitiari iniquitatibus nostris, qui solus tu potens es ut valeas peccata dimittere, tu insuper bonum ut velis, quotiescunq; misericordiam poenitentes poscimus. Propter quod tua bonitatem contemplantes, nostram ex aduerso impietatem considerantes, merito ad te clamamus, exaudiri postulates.

4. Illi vero beati sunt, quos tu ab aeterno praedestinos elegisti tibi in filios adoptionis & regni tui, quosque iam assumpsisti ex huius saeculi miserijs & infirmitatibus carnis, ad felicitatem regni tui, & in tua perpetua familiaritate tibi iam associasti, ut amodo securi inhabitent in aula illa amplissima & speciosissima caelestis regni tui: quos (in qua) ad hanc felicitatem iam euocasti ex arumnis corporis huius, merito nos dicimus beatos. Illic enim abundantia erit & perfecta satietas omnibus incolis beatae hereditatis illius, ibi & nos cum illis qui priores assumpti sunt, pariter satiabimur in plenitudine bonorum, quae praestabis in nobis in ostensione gloriae & aspectu vultus tui: * prorsus mundum & sanctum est hoc gloriosum templum tuum, in quo cum tuis beatis perpetuo inhabitabis, & est in iustitia, munditia, & puritate admirabile, ita ut sanctius, mundius, purius, immaculatius nihil valeat excogitari, adeo ut nihil coinquinatum in ea valeat introire, nihilque vel minima ex parte immundum in ea possit inueniri. 6. Et hoc proinde qui adhuc in periculis versamur corporis huius, multis quotidie delictis obnoxij, absque cessatione te precamur, piissime Deus saluator noster, ut nostris impietatibus iugiter propitium te exhibeas, & peccata dimittas debitoribus: ne forte impedimento fiat nobis pertingendi ad sanctum illud templum tuum: tu, in qua, saluator noster, qui es spes & fiducia omnium inhabitantium super vniuersam terram, in omnibus finibus eius, atque etiam in extremis maris, in nouissimis insulis procul a terra distantibus. 7. Tu qui in fortitudine virtutis tuae montes eleuas in altitudinem suam, eosque ascendere facis in sublimitatem altitudinis suae, paratus ad opus, & quasi accinctus in potentia tua, quae te facit ad omne opus (quantumuis humanis viribus impossibile) sufficientem & validum: * & sicut in supremis montium operaris in potentia tua, ita similiter & in profundo maris plenum habes imperium, & operaris pro tuo libito: ipsum conturbans ubi volueris, etiam in profunditate sua, nedum in aquarum superficie, sonumque ac tumultum fluctuum

H

sefe

8 Turbabuntur gētes, & timebunt qui habitant terminos a signis tuis: * exitus matutini & vespere delectabis.

9 Visitasti terram, & inebriasti eam: * multiplicasti locupletare eam.

10 Flumen Dei repletum est aquis: * parasti cibum illorum, quoniam ita est praeparatio eius.

11 Riuos eius inebria, multiplica geminam eius: * in stillicidijs eius labitur germinans.

12 Benedices coronam anni benignitatis tuae: * & campi tui replebuntur vbertate.

13 Pinguescent speciosa deserti: * & exultatione colles accingentur.

14 Induti sunt arietes ouium: * & valles abunda-

sefe magno horrore collidentium. Tu enim & in altissimis montium, & in profundissimis marium, equam & eandem habes potestatem. 8. Specialiter vero in plenitudine temporis ostendes admirabilem potentiam tuam, quando propter admirabilia signa, atque prodigia inaudita, conturbabis gētes praeadmiratione, & timere facies omnes populos, etiam qui habitant in extremis finibus terrae: * populos exitus matutini siue orientis simul & vespere siue occidentis, tu delectabis & latificabis in mirabilibus prodigijs tuis, quae exhibiturus es humano generi. Vniuersi enim habitatores orbis (etiam qui in extremis orientis, unde sol mane egreditur super terram, & in extremis occidentis, quo sol vespere reuertitur, habitant) mirum in modum praeadmiratione conturbabuntur & latificabuntur propter notitiam signorum quae fiunt in fine temporum, & annuntiabuntur per orbem vniuersum. 9. In plenitudine enim temporis, quando tibi placuit manifestare misericordiam tuam, visitasti populum tuum, habitates super terram, in dulcedine gratiae tuae, mittens eis Messiam liberatorem & restitutorem omnium: per quem copiose implesti, abundeque irrigasti & fecundasti eos aquis salutaris doctrinae, & spiritualis gratiae, quas tu temporis copiose fecisti super terram fluere: * multipliciter valde ditasti, & plurimum locupletasti habitatores terrae, eos qui ante fuerat pauperes, inopes, famelici, & siticulosi, abundanter cunctis implens bonis, ita ut nihil iam eis desit in vlla gratia. 10. Impleuit Deus flumen suum aquis, omnipotens pater Christum suum (per quem mundum voluit saluare & irrigare) impleuit gratijs spiritus sancti, dans ei non ad mensuram spiritum, ut sic de eius plenitudine omnes acciperent: sicque ex plenitudine huius fluminis cibum & potum illis qui habitant super terram parasti, sancte pater omnipotens, ut esurientes pasceres, & potentes sitientes. Ita enim debuit fieri praeparatio terrae, ita debuit, & ita voluisti ea visitari & renouari per aquas fluminis tui, & cibum spiritualem, quem parasti eis. 11. Sanctos Apostolos discipulos atque praedicatores tuos (in quos Christi plenitudo deriuata est, quae admodum a fluuio in riuos aqua deducitur) copiose implebis spirituali gratia & salutari doctrina, sicque ex eorum abundantia multiplicabuntur nouae plantationes, & generabuntur in te plurimi generatione noua quae ex Deo est regenerati: * laetabitur ipsa terra germinans in guttulis gratiae Dei, per riuos defluentibus atque stillantibus in ipsam desuper, & profectum ex desuper stillate gratia accipient habitatores eius: quae admodum terra corporalis quodammodo laetatur & gaudet, stillantibus super ipsam guttulis pluuiae temporaneae. 12. Benedices tu Domine toti plenitudini & circulo temporis illius gratiae & misericordiae, dabis benedictionem, & pones misericordiam tuam toti tempore gratiae (quod ab aduentu Messiae ad consummationem usque saeculi perdurabit) omnibusque partibus temporis illius benedices, ita ut nunquam claudas misericordiam tuam, aut gratiam abscondas a tuis electis, donec agnus iste, siue hoc tempus gratiae durabit, sed permanebis cum eis usque ad consummationem saeculi: * & ex gratia tuae benedictionis, campi tui (id est, Ecclesiae tuae, quas tibi colis ad ferendum spiritualem fructum, quem admodum agricola campum colit ad ferendos fructus corporales) replebuntur abundantia omnium bonorum spiritualium, onusti que erunt bonis fructibus virtutum & virtuosarum actionum, cuiusmodi fructus tu requiris. 13. Ex eadem quoque benedictionis tuae gratia pinguescent & fecundabuntur pascuae deserti, quod prius fuerat aridum, sterile & infecundum: populus gentium, qui fructum nullum faciens Deo, quasi desertum reputabatur, caelesti gratia conuersus & impinguatus, fecundabitur caelesti munere, ut fructus faciat dignos Deo: * & qui in populo Dei fuerint eminentes, more collium, praepositi simplicibus, peculiari exultatione ne laetabuntur, & veluti accingentur, tanquam ad ministerium sibi creditum prompti & expediti: cum viderint sibi commissos continuo profectum in Deo crescere. 14. Ipsi, inquam, praepositi & praelati in Ecclesijs, qui ante ceteros gradiuntur, verbo & exemplo suis subditis ducatum viae praestantes, eosdemque per Euangelium Christo gignentes (ad eum modum quo arietes ante oues gradiuntur, iisdemque sunt generationis principium) induti sunt exultatione & gaudio, cum viderint filios suos in veritate ambulantes, ditari in omnibus spiritualibus bonis, quo maior non potest contingere gaudium spiritualibus patribus: * humiliores autem

Luc. 1. 1. Cor. 1. Ioan. 3. Ioan. 1.

Matt. 28.

bunt frumento:
* clamabunt, etenim
hymnum dicent.

autē & prepositis subditi in Ecclesia populi, nullius boni defectū pati-
entur, sed abundabūt frumēto & pabulo spiritali, fructumq; ferent
copiosum bonorū operū: * ac tūc quidē maiores simul atq; minores,
prepositi vna cū subditis, vna voce clamabunt in voce gratiarū actio-
nis, & cantabunt laudem tibi beneficiissimo & liberalissimo do-
mino, qui præsteris illis misericordiam tuam in sæculum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIII.

Versu 1. Te decet hymnus Deus in Sion Psalmo 32. dicitur, Rectos decet laudatio. Hic autem,
Deum decet hymnus siue laudatio. Et vtrunq; verē dicitur. Nam rectos decet, hymnum &
laudem offerre Deo: ipsum autem Deum, à rectis decet accipere. Illos decet, vt soluant hunc, vt sus-
cipiat. Alteram autem partem versus huius, Tibi reddetur votum in Hierusalem, ita in Elucidatio-
ne explanauimus, vt diuersam habeat sententiam à Priore. Per Sion enim Ecclesiam istam militan-
tantem, per Hierusalem verò triumphantem intelleximus. Votum autem reddendum diximus in su-
perna Hierusalem, quoniā illic Deum pleno corde incessanter laudabimus. Donec enim in hac car-
ne degimus, laudare Deum pro voto non possumus, propter carnis multimodas miseras. Ibi autem,
omni semoto & longissime excluso impedimento, plenam Deo & perpetuā laudem incessanter of-
feremus: quomodo de quatuor animalibus in sacra Apocalypsi legitur, q̄ requiem non habebant
nocte ac die, clamantia arque dicētia, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus noster omnipotens

Apoca. 4.

Ferens: quomodo de quatuor animalibus in sacra Apocalypsi legitur, q̄ requiem non habebant
nocte ac die, clamantia arque dicētia, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus noster omnipotens
qui est, & qui erat, & qui venturus est. Sicut tamen hæc distinctio non arripitur (maxime q̄ in Hebræo
non habeatur particula illa, in Hierusalē) poterit has duas partes sub vna cōcludere sententia, vt idē
fit posterior quod prior, sitque sensus, Te decet laus in Ecclesia, & tibi debet reddi votum, siue pia
cordis affectio, laudis, gratiarum actionis, & amoris in populo tuo. ¶ Versu 2. Exaudi orationem
meam: ad te omnis caro veniet. Præter sensum in Elucidatione positum, potest & iste assignari, Ex-
audi tu Domine quam ad te fundo orationem, quoniam tu es ad quem venit supplicandi, & orandi
gratia, omnis homo viuens: quoniam ad te venit omnis homo, quicumque postulare aliquid volue-
rit, te debemus in omnibus semper requirere, tibi que de omnibus quæ desiderauerimus supplica-
re: quandoquidem omnium tu habes potestatem. ¶ Versu 3. Verba iniquorum præualuerunt super
nos. Quomodo primis nostris parentibus præualuerunt verba impij serpentis, quando illi consen-
sum præbentes, misere seducti fuere: ita & nos eorum posteri quotidie verbis impiorum seducimur,
partim per ignorātiā, quæ nos cæcutire facit, vt malum bonum existimemus, & bonum ma-
lum: maxime vbi sūtiloqui alicuius seductoris blanda & elaborata suasio accesserit: partim verò
concupiscētia propria abstracti & illecti. Vnusquisque enim (vt Iacobus sanctus ait) tentatur, à pro-
pria concupiscētia abstractus & illectus. Facillime enim verba impiorum mala proponentium no-
bis præualent, si concupiscētiæ quæ proponuntur arripuerint. His ergo modis facile fit, vt quotidie
in multis omnēs offendamus: sed iucundum est quod mox adiungitur, verbum miserationis. Et iniqui-
tatis nostris tu propiciaberis. Est enim pulchra admodum sermonis propositi correspondē-
tia, in partibus sibijnuicem oppositis, cū prius dicitur, Super nos præualuerunt verba impiorū: mox
vero e contrario subditur, Et iniquitatibus nostris tu propiciaberis. ¶ Versu 4. Beatus quem elegisti
& assumpsisti. Electionem hanc & assumptionem Elucidatio interpretatur, ad patriam cælestem in-
troductionem, vt sit sermo talis, qualem solent homines in mundo adhuc habitantes, suāque mul-
tiplicem miseriam & quotidianas offensas recogitantes, loqui in gemitu cordis, dicentes, O quā
beati sunt ciues illi superni, qui istas iam miseras transierunt, quā beata est illorum fors qui iam
in pace secura sunt compositi. Attamen qui volēt, intelligere poterit etiā de præsentī vita, beatos esse
secundum spem vitæ æternæ, quos Dominus elegerit ad saluandum, & quos assumpsit ipse in
suam protectionem, curam, custodiam, & in suam familiaritatem sibi adiunxit: vt eos in huius mū-
di tumultibus seculos custodiat à malo, sicque ad beatam vitam tādē bono fine perducatur. ¶ Ver-
su 5. Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Secundum vsitatum loquendi modum dicitur
templum Dei mirabile in æquitate, id est, plenissimum æquitate, ita vt nihil posset ibi iniquitatis

Gene. 3.

Iacob. 1.

Iacob. 3.

H inueniri vel intromitti: quemadmodum cū dicimus hominem diuitijs, sapientia aut potentia ad-
mirabilem, significare volentes, eum plenum diuitijs, sapientia, aut potentia. ¶ Versu 7. Præparans
montes in virtute tua. Præter expositionem quæ in Elucidatione posita est, potest versus iste aliter
intelligi, Qui montes ornas, & vestis herbis, graminibus, atque arboribus, per fortitudinem tuam,
sicque præparas, vel ornas, vel instruis in virtute tua. Cui expositioni satis fauet, quod habet Chal-
dai. Paraph. Qui præparat cibum ibicibus montium, in virtute fortitudinis suæ. Quasi enim
præparantur & ornantur montes, quando arboribus, herbis, atque graminibus vestiuntur & or-
nantur, vt valeant in eis animalia inuenire suum pabulum. Nonnulli verò montes istos Dei virtu-
te præparatos, spiritualiter intelligunt, sanctos Apostolos & Apostolicos viros, quos Deus præ-
parauit in eximia virtute sua, ad ædificium Ecclesiæ, & fundamentum solidæ veritatis in æternum
stabilendæ: mystice item intelligentes conturbationem profundī maris, & soni fluctuum eius,
commotionem populi gentium, quæ facta est tempore gratiæ ad prædicationem sanctorum A-
postolorum. ¶ Versu octauo. Exitus matutini & vespere delectabis. Magna videtur in hac parte
esse difficultas, quoniam in ea nulla apparet completa sententia. Fiet autem facilius lectio, si aliquid
subaudiatur, iuxta quod in Elucidatione indicauimus, ad hunc modum, Homines exitus matuti-
ni & vespere delectabis, vel habitatores exitus matutini & vespere, capiēdo totum illud exitus

matu-

A matutini, vt sit genitui casus, pro oriente, ex quo sol mane egreditur: & vespere pro occidente, ad
quæ sol vespere reuertitur, vt intelligantur habitatores orientis & occidentis. Cui sententiæ satis ac-
cedit, quod secundum sententiā quidā vertit ex Hebræo, Facies lætos ouare, qui agunt ad ortum so-
lis, quique ad occasum: Possent etiam subaudiri ablatius, tempore, ad hunc sensum, Timebūt qui ha-
bitant terminos à signis tuis, lætificabis habitatores orbis, tempore exitus matutini & vespere, hoc
est, mane & vespere lætos facies eos, vt cantent laudē & hymnū tibi, vel lætificabis, & cantare facies
eos à solis ortu vsq; ad occasum. Atque huic consonat quod habet Chald. Paraph. Ab ortu matuti-
ni & vespere, ordinabis in ore eorum laudē. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Egressus matu-
tini & vespere laudantes facies, quod eandem habet cum nostra lectioe obscuritatem. Quod au-
tem quidam pro delectabis, legunt delectaberis vitiosum est. Nam & in Græco & in Hebræo & in
correctioribus codicibus Latinis, verbum actiuum ponitur, non passiuum. ¶ Versu 10. Flumē Dei
repletum est aquis. Potest per hoc flumen Dei, præter expositionem in Elucidatione positam, intel-
ligi populus fidelis, qui à fonte Christo impletur aquis, dum de eius plenitudine accipiunt omnes
credentes. In postrema autē parte, cū dicitur, Quoniam ita est præparatio eius, relatiuum eius ac-
cipiatur genere fœmineo, referatque terram de qua in priore versu dictum fuerat, Viuisti terrā, &
inebriaisti eam, iuxta sententiā in Elucidatione positam. Alij verò putant referri ad cibū. Neque sic
incommoda habebitur sententia. Beatus tamen Hieron. in sua versione ex Hebræo priorī sententiæ
aperte asipulatur, genere fœmineo vertens, Quoniam sic fundasti eam: quod manifestum est ad
cibum referri non posse. ¶ Versu 11. Riuos eius inebria, multiplica genimina eius: in stillicidijs eius
lætabitur germinans. Pronomen eius tertio repetitum, vbi que referre videtur terram: quoniam eo-
dem casu fœmineo, tam in Græco q̄ in Hebræo, quolibet prædictorum locorū ponitur. Riuos au-
tem in Elucidatione diximus sanctos Apostolos, idq; cōparatione (vt arbitror) nō inepta. Est enim
Christi diuinitas, siue ipse Deus pater, quasi fons vnde manat originaliter omnis gratia viuificans:
Christus autē homo, veluti flumen est, quod à fonte prædicto secundū plenitudinē impletur: sancti
Apostoli atque eorum successores, velut riui sunt, per quos aquæ fluminis deriuatur in vniuersam
terram. Neque enim per semetipsum Christus dominus secundum humanitatis formam vbiq; terra-
rū prædicauit Euangelicā gratiā, sed misit Apostolos in omnē terram diffudit gratiā suę plenu-
dinem. Quod si cui non placebit hæc comparatio, potest simpliciter intelligere per riuos, siue sulcos
terræ omnes humiles, & contritos corde, qui se diuinæ gratiæ capaces effecerint per penitentiam.
Huiusmodi enim qui corda sua (iuxta Prophetæ monita) sciderint per penitentiam, implebuntur &
irrigabuntur aquis gratiæ Dei. Si quidem humilibus Deus dat gratiā. ¶ Versu 12. Bened. coron. anni
benig. tuæ. Annum diuinæ benignitatis, vocat Psalmista tempus nouæ legis & gratiæ, quod Paulus
Apost. ex autoritate Esaiæ Prophetæ appellat tēpus acceptabile, & diē salutis, cū ait, Ecce nunc
tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Quod tēpus & alibi apud Esaiam ca. 61. iannus acceptus
vocat, in ea Prophetia, quæ de Salvatore Christo loquitur, in hunc modū, Spiritus domini super
me, eo q̄ vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, &c. prædicare annum domini acceptum, &
in diem retributionis, Facit autē difficultatem nonnullā sermonis, quod non dicitur simpliciter Be-
nedices anno benignitatis tuæ. (Nam id facile vtcunq; haberet intelligētiā) sed dicitur, Benedices
coronæ anni benignitatis tuæ. Difficile autem videtur, quid sibi velit corona ista anni benignitatis
Dei. Accipiendus est ergo, appositus sermo, ad hūc sensum, Benedices anno gratiæ per circuitū, perq;
torū Circulū, & (vt ita dicam) coronatim: vt hoc loquendi modo insinuetur totalitas & plenitudo,
quantū ad tēporis gratiæ benedictionē, secundum sententiā in Elucidatione prolixius expositam.

Ioan. 7.

Ioel. 2.
1. Petr. 5.

Psal. 49.
2. Cor. 6.
Elai. 61.

Luc. 4.

LXV. PSALMI ARGUMENTVM.

Videtur huic Psalmo de disse materia insignis aliqua victoria, aut liberatio magnifica de manu hostium,
sub quibus Israëliticus populus ante graui seruitute fuerat afflictus: pro qua salute gratias agere vo-
lens Psalmista, in persona populi totius Psalmum hunc decinisse putatur: in quo, ad Dei laudem conuocat
vniuersos habitatores terræ, ad considerandum opera admirabilia altissimi, quæ operatur pro filijs hominum,
specialiter commemorans memorabilem illam maris rubri pro patribus exsiccationem, ac deinde factam po-
puli liberationem (premissa iterum laudis exhortatione) proponens, quod per ignē & aquā eduxerit populū
suum Deus in refrigerium. Propter quod, in gratiarum actionem, holocausta omnis generis offerre, & vota
in tribulatione promissa persolvere pollicetur, in gratitudinis testimonium. Rursus versu decimoquinto, ve-
lut ad concionem conuocans omnes timentes Deum, exponit ad finem vsque Psalmi, quam in oratione à Deo
accepit misericordiam, sicq; in Dei benedictione (vni inceptit) plenus gaudio Psalmum terminat.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXV.

1 Iubilare Deo oīs ter-
ra, Psalmum dicite no-
mini eius: * date gloriā
laudi eius.

2 Dicite Deo, quā
terribilia sunt opera
tua domine:

Iubilare Deo omnes inhabitatores orbis terræ, psalmos Psal. 148.
& hymnos canite nomini eius, quod est gloriosum & be-
nedictū in sæcula: * date gloriā, & exhibete omnem hono-
rem laudi eius, ipsumque super omnia laudabilem vt lau-
dandus est glorificate. 2. Dicite domino in confessione magnitudinis
eius, quā admirabilis & quā stupenda sunt opera tua potentissi-
me Deus, quæ tu ostendisti in creatione, gubernatione, dispositio-
ne & instauratione rerum omnium, peculiariter quoque pro salute
ele-

* in multitudine virtutis tue mentientur tibi inimici tui.

Exod. 8. 9. & 10.

3 *Omnis terra adoret te, & psallat tibi: psalmum dicat nomini tuo.*

Exod. 14.

4 *Venite & videte opera Dei terribilis in conspectu filijs super filios hominum.*

5 *Qui conuertit mare in aridam:*

* in flumine pertransibunt pede, ibi letabimur in ipso.

6 *Qui dominatur in virtute sua in aeternum:*

* oculi eius super gentes respiciunt:

* qui exasperant, non exaltentur in semetipsis.

Heb. 4.

7 *Benedicite gentes Deum nostrum: & auditam facite vocem laudis eius.*

8 *Qui posuit animam meam ad vitam:*

* & non dedit in commotionem pedes meos.

9 *Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti:*

* sicut examinatur argentum.

Esaiæ 1.

10 *Induxisti nos in laqueum: * posuisti tribulationes in dorso nostro: * imposuisti homines super capita nostra.*

11 *Transiimus per ignem & aquam: * & edu-xisti nos in refrigerium.*

12 *Introibo in domum tuam in holocaustis:*

electorum tuorum: * tam terribilia, inquam, sunt opera tua, ut ob magnitudinem potentiae tuae etiam inimici tui, qui ex corde te non amant, metu seruili compulsi mentiantur tibi, simulant seruire tibi & velle implere voluntatem tuam, cum non ex animo velint: quemadmodum impius Pharaon fortitudine manus tuae compulsus, & plagis perterritus ac fatigatus, pluribus vicibus promisit seruo tuo Moyse dimittere populum, quod tamen relaxata manu tua non praestabat.

3. Omnes qui inhabitant terram, summum tibi impedere debent honorem, teque ut summum & super omnia excelsum solum verum Deum adorare, tibi que laudem decantare: psallere debent omnes & cantare dulcia laudis, & gratiarum actionis cantica, nomini tuo magno & benedicto in saecula. 4. Venite vniuersi habitatores orbis, adiungite vos mihi, mecumque pariter attendite, ut profundiori contemplatione consideretis opera Dei: qui Deus terribilis est, nimiumque admirabilis ac stupendus in cogitationibus suis, quas cogitauit de filiis hominum, in ijs quae voluit operari & facere pro seruis suis vilibus & infirmis, de genere mortalium. 5. Qui per virtutem suae potentiae mare rubrum ita exsiccauit, ac si fuisset terra arida, ita ut non solum transnare, verum etiam per medium siccati alui siccis vestigijs perambulare possent patres nostri, filij Israel, fugientes Aegyptios: * & in loco fluminis, vbi prius aquae fuerant copiosissimae, pertransibant pedibus suis partes nostri: ibi letabantur magnifice in ipso Deo suo, qui tanta suo populo ostendisset ad salutem suam prodigia. 6. Ipse est qui in virtute omnipotentiae suae dominatur, & imperium tenet vniuersale super vniuersum orbem, nullo vnquam temporis sine claudendum, sed abique termino imperpetuum duraturum: * oculi eius ad omnes populos respiciunt, contemplatur per suam omniscientiam bonos & malos, ut unicuique reddat pro suis operibus congruam mercedem: atque ob hoc, homines inobedientes, rebelles, & qui irritant suis impietatibus Deum, caueant sibi a superbia, non glorientur in femetipsis, quasi impune sint euasuri. Non enim effugient manus eius, cuius oculis nuda & aperta sunt omnia, & cui non potestas deest aut potentia, ad inferendam vindictam. 7. Benedicite omnes populi, & collaudate dominum Deum nostrum, & voces laudis eius facite audiri palam omnibus, ita ut resonent vbique voces laudationis eius: in publico & aperto detis illi confessionem, ut palam exaudiant omnes. Dignissimus enim est, cuius laudes resonent per ora omnium super vniuersam terram. 8. Ipse enim constituit animas nostras ad vitam qui ex bonitate electionis suae nos elegit ad vitam, & a morte praeseruando custodiuit ad vitam: * non permisit commoueri in lapsum & mortem pedes nostros, non est passus nos mortificari ab hostibus nostris. 9. Quamquam enim haecenus nos populum tuum multis passus es calamitatibus corporalibus affligi ab hostibus, non id tamen egisti ut nos deleres, vel morti traderes: sed ad nostrum commodum omnia disposuisti, ut nos probares & examinares, utrum in lege tua constantes inueniremur: * & quemadmodum in camino ignis examinatur ac purificatur argentum, ita nos in camino tribulationis voluisti probare & mundare, per patientiam ad purum excoquendo scoriam, ut essemus eorum te velut argentum probatissimum. 10. Permisisti olim tua voluntate super nos venire, & ad tempus permanere laqueum captiuitatis, iugum seruitutis sub gentibus alienigenis, quae in circuitu nostro sunt, & principibus eorum: * passus es graues tribulationes & afflictiones super nos venire, quas portare & sustinere debuimus, ac velut incuruato dorso gestare: * sub vilissimae seruitute hominum alienigenarum & infidelium fuisti subiectos nos fieri, seruitute utique tanta, tam graui, & tam contempnibili, ut quasi super capita nostra viderentur ambulare dominatores nostri, qui nos sibi subiugauerant. 11. Ita nos transiimus per difficilima & laboriosissima discrimina: experti sumus & passi, te permittente, quae videbantur intolerabilia, quomodo si quis ignem & aquam transeat: * nunc autem edu-xisti nos in refocillationem & requiem qualemcumque, a tantis laboribus, postquam placuit tibi iterum reuerti ad populum tuum, & praestare nobis de inimicis victoriam, sub quibus ante victi ac prostrati iacebamus. 12. Proinde de tribulatione, tuo munere liberati, introibimus ante conspectum tuum, in templum sanctum tuum.

tuum

* reddam tibi vota mea, & distixerunt labia mea.

13 *Et locutum est os meum in tribulatione mea.*

14 *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum: * offeram tibi boues cum hircis.*

15 *Venite, audite, & narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit anima mea.*

16 *Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea.*

17 *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudivit dominus.*

18 *Propterea exaudivit Deus, & attendit voci deprecationis meae.*

19 *Benedictus Deus quoniam non amovit orationem meam & misericordiam suam a me.*

tuum, cum holocaustis quae offerimus coram te, in testimonium gratitudinis: * persoluemus tibi vota quaecunque pro nostra saluatione, vel sollicitatione certa tibi consecrauimus: vel etiam pro profecto bono offerre decreuimus, cum adhuc in tribulatione ageremus, quae aperuerunt vel egressa sunt labia nostra, hoc est, quae per labia nostra polliciti sumus, vel consecrauimus tibi. 13. Et quaecunque per os nostrum locuti sumus, cum adhuc in tribulatione essemus, ea tibi promptissima mo animo volumus euicta persolvere: neque iam extra periculum positi ita infideles erimus, ut obliuiscamur eorum, aut persolvere ea negligamus, quae in tribulatione nostra polliciti sumus. 14. Holocausta electissima, pinguisima, ac delicatissima, medullis & adipe plena, offeremus tibi, simul & arietes quos incedemus in holocaustum coram te: * offeremus tibi boues pariter & hircos, non viles, neque minimi pretij hostias, ne de peioribus aut vilioribus tibi faciamus immolationem: & in vniuersum ex omnibus quae tibi grata esse cognouerimus ad sacrificandum, ea offeremus ante conspectum tuum eaque & pretiosissima & electissima. 15. Accedite vero huc ad me omnes qui timorem habetis domini, & auribus percipite quae ego vobis dicturus sum & narrabo vobis, quanta fecerit pauperulae animae meae. Nequeo enim celare aut intra me continere Dei beneficia, tam sum gaudio plenus, ut necesse mihi sit in commune effundere omnibus. 16. In tribulatione positus ad ipsum ex cordis intimo per os meum clamaui, ipsum in oratione fideliter inuocaui & exaltaui, magnificauique eum in lingua mea, ipsum solum Saluatorem confitendo, ipsique vota tacite faciendo pro consequutione auxilij. 17. Veruntamen si iniquitatem ullam aspexissem in corde meo, si vilius mihi peccati fuisset conficius, profecto non exaudivisset me dominus, auertisset a clamore meo aures misericordiae suae, donec per penitentiam studissem cor meum iniquitate emundare. 18. Et quia omni cura studui corde purgato ad illum orationem meam effundere, idcirco exaudivit me dominus, & aurem suam inclinavit ad exauditionem vocis meae. 19. Et vere benedictus sit atque laudatus in aeternum dominus Deus meus, qui non abiecit orationem serui sui, neque repulit eam a conspectu suo, sed accedere permisit, & ascendere fecit usque ad thronum gratiae suae, ut exauditionem reportaret, neque item misericordiam amouit aut prohibuit a seruo suo, sed eam usque ad me venire permisit, mihi que auxilium & salutem ferre praecipit sola bonitate sua: etiam si ex memetipso tanta gratia minime dignus existam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXV.

D Versu. 2. In multitudine virtutis tuae mentientur inimici tui. In hoc verè maxima declaratur Dei potentia, quod etiam inimicos compellit interdum sua potestate, ad exhibendum sibi facta obsequia: quemadmodum in exemplo Pharaonis, quod proponit Elucidatio manifestissime apparet: qui cum plagis Dei affligeretur, Moysem petiit apud dominum fieri pro se intercessorem, promittens, populum Dei dimittere: quod tamen a plaga, Moyse oratione liberatus, facere recusabat, donec adueniens plaga alia rursus mentiri compelleret, iam ante foedis fragum. Simile ferè & de Philistinorum principibus, propter archam Dei foedisimo vulnere percussis, legitur: qui consilio sacerdotum & diuinorum, ad placandum Dei iram, & satisfaciendum pro peccato, quod archam Dei infideles apud sese detinuisent, iuxta numerum prouinciarum suarum fecerunt quinque anos aureos, & quinque aureos mures: quoniam in his plagis fuerunt percussi, sicque compulsi gloriam dederunt Deo Israel, ut manum suam releuaret ab eis, & a diis suis, & a terra iua: quando & plaustrum nouo ob reuerentiam imposuerunt archam domini, iungentes in plaustrum duas vaccas factas, quibus iugum non fuerat impositum: ipsis quoque satrapis usque ad terminos Philisthiim insequentibus. Cum hæc, inquam, timore & vltione dira compulsi, facerent alienigenae Philisthaei, veri Dei inimici, animo ne utique recto ad colendum Deum, sed tantum necessitate quadam ad euasionem poenae, ipsa tamen gloriam illi dantes, quem sic similiter timebant: nonne recte dicemus, quod & hic pro multitudine virtutis Dei, mentiti sunt illi inimici eius? Idem omnino de impio Antiocho dicendum, qui in diebus suis nouissime, morbo foedisimo a Deo percussus, epistolas scripsit ad Iudæos, plenas factae, & solis tormentis extortae pietatis: cum ante obstinatissimo animo aduersus locum sanctum, & legem Dei sanctam impiissime defauisset. ¶ Versu. 4. Venite, & videte opera Dei, terribilis in consilijs super filios hominum. Secundum vulgatam lectionem nostram, dictio terribilis accipi debet casu genitiuo, ac iungi cum genitiuo Dei, ut sit sensus, Videte opera Dei, terribilis in consilijs, id est, Dei qui est terribilis. Plalterium autem Romanum sic habet, videte opera domini quam terribilis in consilijs super filios hominum. Iuxta quam lectionem nominatiuo ca-

Exod. 9. 8.

1. Reg. 6.

2. Ma. 9.

y

st

su accipi debet terribilis, quomodo habet etiã lectio Græca *ὁ φοβερὸς ἐν βουλαῖς*. ¶ Versu 5. Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede. In Elucidatione vtrunque partem de transitu maris rubri exposuimus. Possit tamen pars prior sola, de maris rubri diuisione intelligi: posterior autem, de diuisione Iordanis fluij, qui exsecatus fuit diuina virtute, vt transirent per eum filij Israël ad terram promissionis. Vtrunque enim horum, admirabile & celeberrimum opus fuit. Et huic expositioni manifeste consonat Chal. Paraphrasis, quæ sic habet, Qui conuertit mare rubrum in siccum, in flumine Iordanis transferunt filij Israël pedibus suis. In eo autem quod sequitur, Ibi lætābimur in ipso, videtur tempus futurū poni pro præterito, & persona prima pro tertia, vt sit sensus, Ibi lætābuntur, scilicet patres nostri, in ipso Deo Salvatore suo. Vel secundum tempus futurū, lætābimur nos etiam posteri in ipso domino, quoties recordābimur ista quæ pro patribus fecit mirabilia, confidentes, q̄ similibet & nos velit ac possit etiam de maximis periculis liberare. Vel secundum mysticam intelligentiã, nos fideles & Christiani, ibi lætābimur, in ipso Salvatore: quoniam ille maris rubri transitus per quem effugiebant patres Israël Pharaonis imperium, signum erat & figura nostri baptismi, quo diaboli euadimus imperium: propter quod, nos ibi lætāmur in spiritu, mysticã intelligentiã & significationem rei gesta considerantes. ¶ Versu 8. Qui posuit animam meam ad vitam: & non dedit in commotionem pedes meos. Pulchre hic versus secundum mysticam intelligentiam accommodari poterit ad vitam futuram, vt Deus per suam prædestinationem & protectionem intelligatur electos suos ponere, siue constituere ad vitam sæculi futuri, & nõ dare in commotionem pedes eorum: quoniam pedes eorum in lapsu præseruat, atque eruit, si in peccatū inciderint. Cõsentit huic sententiã quod habet Paraphrasis Chaldaica, Qui connumerat animam vestram in vitam mundi venturi, & non permisit commoueri pedes nostros. ¶ Versu 11. Transiimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Transiisse per ignem & aquam prouerbialiter dicitur, qui per difficillima queque probatus euasit, qui nihilo nõ est difficilium rerum & miseriarum expertus. Ambo enim hæc elementa, & sola, probant ac purgant. Vnde Nume. 31. Eleazar sacerdos, viris exercitus qui pugnaverant aduersus Madianitas, præscribit, dicens: Aurum & argentū, & æs, & ferrum, & plumbum, & stannum, & omne quod potest transire per flammam, igne purgabitur: quicquid autem ignem nõ potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur. Populus itaque domini, qui plene se variis tribulationibus agnoscit probatū, dicit per ignem & aquã se transiisse. Prouerbialiter quoque & illud quod in priori versu dicitur, Imposuisti homines super capita nostra, significat vilem & ignobilissimam, angustissimamque seruitutem, sub imperiosis & crudelibus dominatoribus. Cõtemptrū enim sonat & ignobilẽ subiectionẽ, quod dicitur, Homines imposuisti super capita nostra. Vnde in lib. Iosue, principes Israëliti exercitus, ex iussu ducis Iosue, colla regum quinque eductorum de spelunca calcauerunt Iosue promittente calcantibus, q̄ simile victoriã populoso domino esset daturus de vniuersis hostibus suis. ¶ Versu 12. Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. Clarius Hieronymus ex Hebræo: Quæ promiserunt labia mea. Felix nobiscum habet, Quæ distinxerunt labia mea, vel quæ aperuerunt, hoc est, quæ egressa sunt super labia mea, quæque semel promisi & voti. Quasi enim labia distinguit, diuidit, & aperit, pmissum, quod ex ore egreditur, atq; ita diligenter attendendum est, quod secundum cõstructionẽ, quæ relatiuum nominatiui casus, est verbi suppositum: & labia mea accusatiuus à verbo transitiuo à posteriori parte rectus. Vota enim labia distinguunt atque aperiant, quoniam per labia egrediuntur: tametsi cõmuni & vulgatius contraria accipiatur constructio, vt labia intelligatur distinguere vota, id est, loqui vel promittere. Quæ autem ad id quod de votis reddendis hic dicitur, illud aduertendū est, non satis esse, si homo reddat quæ tanquã vota promittit, cū obligatione, absque libertate reuocandi aut omittendi (quæ nũc vsus habet peculiariter vota appellari) sed insuper etiã conuenire & iustum esse, vt ea quæ firmo proposito tantum decreta sunt, absq; huiusmodi libertatis abdicatione, & necessitatis cõstructione Deo post liberationem persoluatur. Cõtingere enim potest, vt absque villo speciali tali voto, solum propositum animi bonum, Dei misericordia respiciens, hominẽ liberet de tribulatione, siue corporali, siue spiritali, pro cuius liberatione clamat ad Dominum, Quo casu, ingratus proculdubio iudicabitur homo ille, si liberatus bonũ cordis propositũ, q̄ Deus aspiciet, non studeat adimplere. Quemadmodũ (exempli gratia) si quis in infirmitate graui positus, propositũ bonũ faciat, bona cuncta pauperibus pro Dei amore se distributurũ, si Dei clementia permoneat superstes, Deus aute propositum bonum aspiciens, desiderium impleat ægrotãtis, & de lætulo doloris faciat cõsurgere laborẽ: quis nõ huiusmodi hominem vt ingratum, & male fidum, atque iniquum iudicabit, si post recuperatam sanitatem negligat quæ in tribulatione proposuit (An nõ sic agere, Deo est illudere: Nõ solum ego vota illa, quæ vulgo vota vocamus, vir iustus de tribulatione liberatus debet reddere, sed etiam quæ generaliter vota nuncupantur, pia cordis proposita, & affectiones deuotas, ad executionem merito debet deducere, si perfectẽ iustus & pius velit haberi. Plura super hac re diximus in annotationibus Psalmsi quadagesimi noni, pertractantes versiculum illũ, Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. ¶ Versu 14. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum. offeram tibi boues cum hircis. Possunt hæc secundum mysticam intelligentiam pulchre exponi, vt per holocausta medullata intelligatur deuotio cordis, per charitatem ad deum tendentis, & quæ sub hac comprehenduntur spiritus exercitia, Deo gratissima, velut holocausta medullata: per incensum arietum, cõcrematio motuum interiorum: per ignem charitatis, obsequium Dei: per boues, vires omnes tã corporis q̄ animæ, simul & corporis membra, quæ Deo sacrificamus, cum diuinis obsequiis, & executioni voluntatis eius deputamus ac consecramus: per hircos verò scædos

Num. 31.

Iosu. 10.

sensuales motus, quos iugiter Deo ingulare & immolare debemus, qui Deo placere volumus. ¶ Versu 16. Et exaltaui sub lingua mea. Deprauate hic nonnulli legunt exaltaui, pro, exaltaui. Exaltaui enim legendum est, per a, in secunda syllaba, non per u, exaltaui: id quod tam ex Græco quã ex Hebræo fit manifestũ, Siquidẽ in Græco habetur *ὑψώθη*, quod exaltaui significat. Similiter & eius quod in Hebræo ponitur radix est verbum, quod significat exultit, exaltaui, vel eleuauit. Cõsentit etiã translatio Beati Hieronymi ex Hebræo, quæ habet exaltaui, nõ exultaui. Alij verò ex Hebræo interpretes vertunt genere passiuo, Exaltatus est sub lingua mea, quod eandem habet sententiam cum lectione nostra. Exaltare autem Deum sub lingua, aliqui dictum putant, pro in lingua, quemadmodum Beatus Hieronymus vertit ex Hebræo, Exaltaui in lingua mea: quemadmodum illud in alio Psalmo, Sub lingua eius labor & dolor, quidam intelligunt idem esse quod in lingua eius. Alij verò proprietatem significationis particulæ sub considerãtes, dicunt sub lingua exaltare idem esse quod in corde exaltare, ac velut in occulto silẽtio. Quoniam enim de cordis profundo ad linguam ascendere debet sermo, ob hoc, quasi sub lingua esse dicitur exaltatio, dum adhuc in cordis secreto continetur. Secundum quã expositionem, apta valde habebitur sententia. Qui enim ore ad Deum clamat, neque solo ore, sed corde pariter Deum exaltans, ac deinde, omnem iniquitatẽ, quæ impedire possit exauditionem, abiicit, hunc indubitatum est à Deo exaudiri.

Psal. 9.

B

LXVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste versibus breuis, sed affectu maximus, oratio est populi fidelis, Dei fauorem, misericordiam, & benedictionem multa verborum replicatione postulantis, pro omnium populorum illuminatione, & ad vniuersi veri Dei cultum conuersione.

SEXAGESIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Deus misereatur nostri & benedicat nobis: * illuminet vultũ suum super nos, & misereatur nostri.

2 Vt cognoscamus in terra viam tuam: * in omnibus gentibus salutare tuum.

3 Confiteantur tibi populi Deus: * confiteantur tibi populi omnes.

4 Latentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.

5 Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: * terra dedit fructum suum.

6 Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus.

Misereatur populi sui dominus Deus noster, peccata dimittendo debitoribus, & gratiam conferendo penitentibus: ac benefaciat nobis, sua benedictione spiritali, nos secundo dando & locupletando in omnibus verè bonis: * illucescere faciat super nos benignum aspectum vultus sui, ostendatque nobis pacatam faciem suam, & faciat nobiscum misericordiam. 2. Vt à repectu & irradiatione vultus eius illuminati, cognoscere valeamus in terra ista, absque te domine tenebris & cecitate plena, viam in qua tu nos ambulare præcepisti, & per quam ad te peruenire valeamus: vt intelligere possimus, viam mandatorum tuorum, & non ambulemus vias tenebrosas, vias malas peccatorum, quæ perducunt in damnationem: * vt quæ à te õ lux prima, illuminati, cognoscamus in omnibus gentibus, tribus, populis: & linguas, salutem tuam, quam voluisti communem esse toti generi humano, vt huius salutis cunctæ nationes queant fieri participes. 3. Ita fac domine, vt de tua luce illuminati populi te agnoscant, in te credant, tibi que laudem dent ac confessionem, non alienis diis, quos plerique ignorantes colunt, sed tibi soli vero & viuo Deo: * ita, inquam, fac vt tibi dent confessionem vniuersi populi, & vno animo omnes seruiant tibi. Sic enim dignum & iustum est, vt omnes tibi seruiant & confiteantur, qui omnes æque solus tua potentia, sapientia, & bonitate condidisti. 4. Fac latentur in te nationes, & in te summo gaudio spiritus exultent, fide te agnoscentes: quoniam tu vt iudex æquissimus populis præsidet, iudicans eos in summa iustitia, nemini calumniam faciens, neminem per vim opprimens, neminem potestate tyrannica supplantans: sed in summa æquitate omnia agit & dispensas, & in eadem summa æquitate tua populos moderaris atque gubernas infinita & inestimabili sapientia: quæ populis merito iusta debet esse lætitiæ & exultationis causa, si tantum tui vultus lumine illustrati, talem te fide cognoscant. 5. Ita fac suauissime Deus, vt tibi confessionem & laudem persoluant omnes populi, vt te vna fide & vno animo omnes adorent ac prædicent, quemadmodum dignus es solus ab omnibus confessionem & gloriam accipere: nam & terra fructum suum ex tua benignitate largitur omnibus populis, de cuius diuitiis, tua gratia, vniuersi reficimur & sustentamur: profertente ipsa ex virtute benedictionis tuæ cibum commodum, ad sufficientiam omnibus populis: vt vel hoc solo merito tibi sint deuincti tuoque seruitio astricti. 6. Benedictionem suam largiatur omnibus nobis Deus pater omnipotens, increatus, & ingenuus: benedictionem largiatur nobis Deus ingenui patris vnigenitus filius, verbumque ipsius consubstantialẽ, & per omnia cõæquale qui pro nobis homo fieri dignatus est in temporis plenitudine benedictionem largiatur

y ij nobis

nobis Deus spiritus sanctus, a patre & filio indifferenter procedens patrique ac filio consubstantialis, & per omnia coequalis: hunc, Deum, sic trinum, & tamen substantialiter vnum, trinum in persona, vnum in essentia, timeant, reuerentur, diligant, colant, honorent, & adorent omnes mortales, vbicunque tandem locorum habitantes, etiam qui extrema orbis incolunt, & fines terrarum inhabitant. Solus enim ipse Deus trinus & vnus est, qui ab omnibus debet venerari, & super omnia adorari: qui est benedictus in saecula. Amen.

* & metuant eum omnes fines terrae.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVI.

VERſu. 1. Illuminet vultum super nos. Illuminet positum est pro illustret. Clarior enim & magis propria est oratio, si dicamus, Illustret vultum suum super nos, quomodo vertit Hieronymus, hoc est, Vultum suum lucere faciat super nos, suo vultu nos illustret vel illuminet, lucis suae radio nos collustret, vt ex ei⁹ videlicet aspectu, & ipsi suscepto in nobis radio illuminemur, quoadmodum sol corporeus, eum faciem suam illuminat vel illustrat super homines, sui luminis radio eosdem collustrat & illuminat, vt viderunt qui ante Solem illucentem debebant in tenebris. Huic autem quod in proposito ponitur, Deum illuminare vultum suum super homines, contrarium est, Deum abscondere faciem suam ab hominibus. Abscondit enim a peccatoribus impenitentibus Deus vultum suum, sed super homines bonae voluntatis, aut poenitentes peccatores, vultum suum illuminat. VERſu. 2. In omnibus gentibus salutare tuum. Hec est latitudo verae charitatis, vt omnium salutem totis praecordiis sitiamus, & iugiter apud Deum postulemus. Propter quod in oratione hac saluberrima, non sat erat dixisse, Vt cognoscamus in terra viam tuam: sed adicitur quod latius est, & ad omnes se extendit nationes, in omnibus gentibus salutare tuum. Cui etiam secundum consimilem generalitatem consonant quae sequuntur, Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. VERſu. 4. Latentur & exultent gentes, quonia iudicas populos in aequitate. Vere iusta exultationis materia est populis, quae talem habeant iudicem, qui in aequitate iudicat. Ita enim certo quisque scire potest se (modò velit) salutem consequuturum, id est, si a malo velit abstinere, & operari bonum. Quod si iudicem haberemus iniquum, qui non secundum aequitatem faceret iudicium, nemini certa esset spes salutis, quantumcunque diligenter ac sedulo in vita bonis vacasset operibus. Semper enim metueret de iniquitate iudicis: ne forte (vt frequenter solet in humanis rebus fieri) praeter meritum omne & omnem culpam posset per iniustitiam, aut per calumniam, falsae accusationes, in condemnationem precipitari. Et reuera vt nihil consolabilius est homini in vita hac bene operanti, quam probata & certa aequitas iudicis illius, qui de operibus videntium feret iudicium: ita aduerso nihil esse posset formidabilius hoc hominibus bonae voluntatis, qui non cupiunt nisi quae recta sunt, operari, quam si post omnia peracta scirent ad non aequum tribunal suas actiones debere adduci, & coram iudice non iusto examinari. Super hac autem re dictum meminimus in Annotationibus Psal. 47. in expositione versiculi illius, Latetur mos Sion, & exultet filius Iudae, propter iudicia tua domine. VERſu 5. Terra dedit fructum suum. Mystice potest haec terra intelligi, benedicta & immaculata genitrix Dei, Maria: quae absque virili suscepto semine, sola sancti spiritus fecundatione, de sua substantia, de carne sua immaculata, fructum edidit saluberrimum, qui est cibus, pabulum & refectio salutaris animarum: quoadmodum terra, caelesti in ea virtute operante, fructum progignit de sua materia. In elucidatione tamen, de terra materiali & fructu eius interpretati sumus. VERſu ultimo, Benedicat nos Deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terrae. In hac trina deitatis replicatione, iuxta patrum auctoritatem, sub mysterio intelligi datur super benedicta in personis diuinis Trinitas. In eo autem quod relatiuum subiungitur numero singulari, Et metuant eum omnes fines terrae: non autem eos, numero plurali essentialis vnitas designatur, quoniam tres in diuinis personae, in vnam conueniunt essentiam. Id ipsum a laudatissimis antiquissimisque patribus, tam Graecis quam Latinis annotatum inuenimus in illo catatissimo vtitatissimoque trishagio, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius: quod astantes Deo Seraphici spiritus, in via sione Prophetica, domino decantabant: quod postmodum dilectus etiam domini discipulus in sacra Apocalypsi, ab animalibus quatuor, indeficienti voce, nocte ac die cantari audiuit pauculis in fine cantici immutatis, ad hunc modum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus noster omnipotens qui est, & qui erat, & qui venturus est. Dum enim ter sanctus replicatur, mysterium super beatam Trinitatis innuitur. Dum vero post ter replicatum sanctus numero singulari subiungitur, dominus Deus exercituum, vel dominus Deus noster omnipotens, aperte vnitatis veritas designatur. Suauiter quoque contemplatione annotare possumus, non absque mysterio, secundo loco dictum esse Deus noster, quod nec primo, nec tertio loco adicitur: forsitan ob id, quod persona filij peculiari quodam modo Deus noster sit, Deus (inquam) populi sui, propter specialissimam coniunctionem quam nobiscum habet, humanam habens naturam, & habitu factus est vt homo, verus nihilominus Deus permanens in omnipotentia sua: secundum quam naturam assumptam, etiam frater noster voluit appellari. Non mirum ergo, si filium peculiariter nostrum Deum dicamus, ob eximiam familiaritatem, & societatem singularem, quam nobis ipse apertius monstrauit. Neque enim pater aliquando similitudinem assumpsit carnis humanae, neque item spiritus sanctus: neque pater aut spiritus sanctus nobiscum visibiliter conuersati sunt, neque pro nobis passi, aut salutem nostram exterius operati, sed sola persona filij.

Psalmum

Psal. 47.

Esai. 6.

Apoc. 4.

Philip. 2.

LXVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmum qui sequitur, ex illuminatissimo spiritu & corde mirabiliter pleno reuelationibus Dei processisse tam ipsa verborum maiestas, quam supereminens dignitas sententiarum & absconditorum propositio mysteriorum aperte demonstrant. In quo, contemplans spiritu illuminato Propbeta venturam in temporis plenitudine humano generi salutem, ac principis tenebrarum eiectionem, in vehementia spiritus inimicis Dei primum insultat, & improperat suam impotentiam: sanctos vero inuitat ad laudem reddendam Deo, cuius in seipso sublimitatem & erga genus humanum benignitatem, multis versibus commemorat: versu decimo specialius ad beneficia populo nouae legis in tempore gratiae exhibitio descendens, eaque ad finem psalmi prosequens. Inter quae potissimum mentionem facit de pluuia voluntaria Euangelicae doctrinae & gratiae spiritus sancti, quam Deus super hereditatem suam nouam copiose effudit idque ministerio Apostolorum & primorum Christi discipulorum, euangelizantium verbum Dei in virtute, de quibus multa admodum Psalmus hic loquitur sub comparationibus diuersis: quos reges appellat, a Deo constitutos super montem pingue & coagulatum, qui est Ecclesia. Versu autem decimo octauo & deinceps, de curru Dei loquitur, qui ex myriadibus angelorum constat, de ascensu Christi ad superos, & spiritualium donorum in homines effusione, incredulorum consequuta conuersione, inimicorum graui ultione, gentilis populi (qui per Basam significatur) conuersione. Rursum autem de Apostolis & primis Ecclesiae magistris loquitur versu. 27. quos principes appellat, item & fontes Israel, aliquot eorum specialibus etiam proprietatibus describens. Nouissime vero versu. 31. post enarrata plurima beneficia, quae caelitus accepit Ecclesia, orat Psalmus, diuina virtute bona haec caelestia in nobis confirmari, vt in omnibus templis in pace munera offerri possint nomini eius: saeculi autem potestates veritati resistentes (quas per feras arundinis intelligit) prohiberi postulat & cohiberi virtute Dei, vt non sint impedimento Ecclesiae sanctae in profectu suo: praedicat quoque futurum, vt Aegyptus se submittat fidei, & item Aethiopia festinet conuertere sese ad dominum Deum suum. Propter quae omnia, deinceps a versu trigesimo, ad finem vsque, non nisi ad laudem exhortatur, & gratiarum actionem reddendam, omnia regna, omnesque populos, vt iuxta magnificentiam gloriae suae, ipsum vniuersi fideles benedicant in saecula.

SEXAGESIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Exurgat Deus, & dissipentur inimicie eius:
* & fugiant qui oderunt eum a facie eius.
2 Sicut deficit fumus, deficient:
* sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.
3 Et iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in letitia.
4 Cantate Deo, psalmum dicite nomini eius: * iter facite ei qui ascendit super occasum: * dominus nomen illi.
5 Exultate in conspectu eius: * turbabun-

Exurgat populo suo Deus, vel tandem in hora nouissima in temporis plenitudine exurgens visitet mundum quem ab initio sub tyranno crudelissimo, principe tenebrarum, passus est detineri: ipsoque adueniente, iuxta promissum, ad saluandum populum suum, mox dissipabuntur ac dispergentur velut ad nihilum redacti, vniuersi inimici eius, principes tenebrarum vna cum angelis suis, cunctisque sibi adherentibus: & diffugiet quanto citius a conspectu praesentiae eius omnes qui oderunt eum: cuncti eius aduersarij, qui ab initio suae conditionis illi contumaciter sese opposuerunt, ad eum modum quo raptor aliquis sola fraude praeter omne ius raptam ciuitatem occupans, ciuitatem deserit, & quanto citius fugam ad ornat, ubi regem cuius est ciuitas cum virtute perceperit aduenire, recipendae ac liberandae ciuitatis suae gratia. 2. Deficient & diffugient ad eum modum quo fumus mox vt exortus fuerit in altum, euanescit subito neque vestigium vllum derelinquens, ita euanescunt, ita disperibunt & aufugient subito a praesentia aduenientis domini: quoadmodum cera ignis virtute liquefit, ac liquefacta consumitur ab igne: sic a praesentia diuinitatis (quae ignis consumens est) consumuntur impij demones, & in perditionem ignis collabentur. Non enim poterunt ferre illi tenebrarum principes, aduenientem ad salutem populi sui lucis principem, lucisque auctorem, & tanquam gelida glacies dissoluentur a conspectu eius in perditionem atque in nihilum. Iusti vero ac fideles, gaudentes in Messia saluatore suo, exultabunt, expulabuntur, atque delitiabuntur in gaudio spiritus, letitiaque magna delectabuntur ante conspectum Dei sui, qui tali eos gaudio intus ac foris letificabit, propter salutem & felicitatem quam allaturus est mundo. 4. Cantate domino, & Psalmos, laudumque cantica canite benedictio nomini eius: * in reuerentiae signum, & debiti honoris testimonium, viam facite illi tam magnifico domino, tam nobilissimo principi, tam fortissimo pugnatore, tam gloriosissimo triumphatori: qui super occasum tanquam victor ascendit, qui mortem resurgendo superauit, deique morte & mortis domino gloriosè triumphauit: propter quod, illi vt victori & triumphatori proclamamus parari iter, & viam heri, gloriosè transeat in populo solennitatis, vt tam gloriosum decet triumphatorem: & si nomen eius requiritis, nomen habet Deus dominus. Solus enim a seipso esse habet, & non est ab alio, a quo caetera omnia quae sunt, esse habent: quoadmodum & omnium est dominus, omnia continens in sua ditione rex regum & dominus dominantium. 5. Proinde vos iusti omnes exultate in conspectu eius, aduenientem cum gaudio suscipite. Venit enim ad vos in pace, vt liberet populum suum: * impijs autem erit forma.

Hebr. 12.

Apoc. 19.

y iij mida.

etur à facie eius patris orphanorum & iudicis viduarum.

6 Deus in loco sancto suo: * Deus qui habitare facit vnus moris in domo.

1. Tim. 3.

7 Qui educit vincitos in fortitudine: * similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

8 Deus cum egredere ris in conspectu populi tui: * cum pertranseris in deserto.

9 Terra mota est, et enim cæli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israël.

Exod. 19.

10 Pluuiam voluntariam segregabis Deus hereditati tuæ:

* infirmata est: * tu verò perfecisti eam

11 Animalia tua habitant in ea: * parasti in dulcedine tua pauperi Deus.

midabilis, & inimici eius conturbabuntur timore horribili aduentu eius, & presentiam eius formidabunt ac fugient: eius (inquā) qui est pater orphanorum eorum qui ab hominibus derelicti sunt, paternam & nutritiā sollicitudinem gerens, quique pro viduis iudicet, eas quæ humano patrocinio & solatio orbatæ sunt, singulari sollicitudine defendendo, ac pro eis contra oppressores iudicando: vt meriti à facie eius conturbari debeant impij dæmones, qui genus humanum ante Messia aduentum velut patre ac viro destitutum, dissimulante ac permittente Deo grauiter opprimebāt: quemadmodum pupillorū & viduarum oppressores confunduntur & conturbantur, vbi potens aliquis aduenerit, qui pupillorum & viduarum causas tueri voluerit. 6. Ipse est Deus inhabitans in solio gloriæ suæ, in throno maiestatis, in aula cælesti, quā sanctificauit sibi in habitationē aternam: * ipse est Deus, qui homines vnus moris, hominū vnus animi, in vna fide, in vna spe, in vno fideli proposito, habitare facit simul per concordem charitatem & fidei vnitatem, in Ecclesia sancta, quæ est domus ipsius. Ipse enim ex diuersis gentibus & linguis homines in vnā hanc domum conuocat & cōgregat, per fidei vnitatem, & charitatis concordiam: est quæ ipsius desiderium semper congregare, & in vnū colligere, quomodo inimici ipsius principis tenebrarum, per discordiā & dissidia dispergere semper atque diuidere. 7. Ipse est, qui vincitos cōpedibus & vinculis irretitos peccatorum educit in virtute diuinitatis suæ, qui conscientias peccatis onustas, & velut in carcere mortis conclusas dimissis peccatis potest sua virtute libertati pristina restitueret: animas etiam patrum antiquorum in lymbo inferni captiuitate detentas, extractis inferni claustris, fortitudine cunctis dæmonibus tremenda liberauit: * item & homines incredulos atque inobedientes, qui Deum suis peccatis exasperant, & qui iam longa peccandi consuetudine velut sepulti sunt in terrenis cupiditatibus, potens est educere de fordibus peccatorum suorum & in vitam bonā constituere. 8. O Deus magne, cum tu olim corā populo Israëlítico egredere ris, tanquā ductor eorū & propugnator tua virtute eos in signis prodigijsque maximis deducēs & saluans: * cum pertransires cum eis per desertum illud vastissimum, in colūna nubis per diem, & in columna ignis per noctē: quanta tunc edebas corā patribus nostris mirabilia signa atque prodigia, quā familiarem ac beneuolum tunc exhibebas te ipsum populo tuo? 9. A presentia Dei Israël in mōte Sinai legem dantis populo suo, terra tremuit, & moueri visa est, cū ipse ad ferēdum legem in magna gloria & maiestate descendere, in igne, nube, fulgure choruscationibus, & clangore buccinæ, ad populi terrōrē, & suæ presentia ostensionem, neq; mirum si terra mota fuit, quādo quidem & cæli desuper iussione Dei māna ad modū roris stillauerunt. Quōd si veteri illi populo tanta ostēdisti bñficia, quāto magis cū in fine temporum egredieris ante nouum populum tuū, & transires per desertum mundi huius, non iam in ostēsa columna ignis & nubis, sed in assumpta forma carnis: quanto (inquā) tunc maiora exhibebis beneficia, quāto magis & tunc cōmouebitur terra, cum nouam legem dabis in amore, qui veterē illam tuleras in terrore: & quanto tunc suauis efficaciusq; manna de cælo stillare facies ad ostensionē dulcedinis tuæ? 10. Pluuiā electam & valde singularē Euangelicæ doctrinæ, & cum ea spiritualis gratiæ tuæ dabis ac dispensabis speciali electione beneplaciti tui, nouē hereditati tuæ, Ecclesiæ sanctæ, in tuo aduētū edificandæ, tibi que in sempiternam possessionem venturæ: quā pluuiam ex solo tuo beneplacito, non existens vilius boni debitor, effundes super hereditatem tuam, eō quōd tibi sit in ea beneplacitū: qua etiā pluuiā irrigabis cōmodē, & affatim fecundabis illam: * fuit tamen hereditas tua Deus in suis primordiis, ac deinde etiam in successu tēporum, admodū afflicta, humiliata atque infirmata, per oppugnationē principis tenebrarum, satellitūque eius sæculi potentū: * sed tu omnibus potērior ita eā fundasti, ac stabilem constituisti, ita firmā stare fecisti, vt euerit ac destrui penitus non potuerit, quantūuis videatur aduersis oppugnari, aduersariorūque oppugnatione infirmari. 11. Habitant in hac hereditate Ecclesiæ sanctæ, simplices & innocentes fideles, veræ oves pastus tuæ. Inhabitabūt enim ipsi in tua hereditate, quasi ciues in ciuitate sua, quasi domestici ac filij in domo sua, quasi oves in ouili suo: & tu quasi pastor ac pater eorum parasti pauperibus spiritu, humilibus ac man-

12 Dominus dabit verbum euangelizantibus, virtute multa.

13 Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuidere spolia.

14 Si dormiatis inter medios clericos:

* pennæ colūbæ de argentea, & posteriora dorso eius pallore auri.

15 Dum discernit cælestis reges super eam, niue dealbabitur in Selmon:

* mons Dei, mons pinguis.

16 Mons coagulatus:

* mons pinguis: * vt quid suspicamini

ac mansuetis, cibum tam corporalem quā spiritualem, & necessariorum omnium sufficientiā, in dulcedine & benignitate dilectionis tuæ: quoniam cōplacisti in eis. 12. Dabit enim Deus omnipotens sanctis Apostolis ac prædicatoribus gloriæ suæ (quos ac per vniuersum orbem mitteret in temporis plenitudine, prædicare regnum Dei & iustitiā eius) sermōnem efficacem & constantem loqui in multa efficacia & virtute, ita vt per suā prædicationis virtutem operaturi sint mirabilia. Non enim ipsi erunt qui loquentur, neque ipsi opus habebunt cogitare quomodo, aut quid loquentur: sed spiritus patris erit, qui loquetur in eis, quique in illa hora dabit quid loquantur, etiā coram regibus, præsidibus, cunctisque sæculi potentibus & sapientibus. Neque erit verbū prædicationis eorū in sublimitate sermonis, aut in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, Deo sermonem confirmante per varia signa atque prodigia, vt per virtutem prædicationis suæ audeat resistere vniuersæ mūdane potestati atque eruditioni sæculi, plurimosque & potentum & sapientū valeant suis sermonibus, simplicibus quidem, sed efficacissimis superare. 13. Dabit (inquam) dominus ille, qui est rex virtutum, rex gloriosus, pater dilecti, imō dilectissimi filij sui, in quo sibi est beneplacitum, etiam spolia diuidere suis euangelizatoribus, ad speciem, decorem, pulchritudinem, & ornatum domus suæ, quæ est Ecclesia sancta. Dabit enim Deus pater vniuersi dilectissimi que filij, apostolis suis, per verbum prædicationis ita multos vbi que superare: atque salubriter quasi iaculis vulnerare, vt singuli pro sua portione plurimos sint accepturi in sorte sua, vnde vberē fructum reportent: ad modū eorum qui in bello victores fiunt, qui vbi alios prostrauerint, ad spolia deinde se cōuertunt, & sui laboris atque victoriæ præmia requirunt. Eritque hæc spoliatorum diuisio atque distributio fidelium per varias partes Ecclesiæ ad magnā speciem & decorem magnificentie domus Dei, quæ in multitudine filiorū & credētium decoratur. 14. Vos verò, o sancti euangelizatores ac prædicatores verbi Dei quibus Ecclesiæ ornatus creditus est, super omnia diligenter curate, vt columbā Dei sanctam Ecclesiam decore suo adornetis. Si enim vos in medio duarum sortium habitare atque quiescere velitis, si medijs inter cælestem sortem & sortem terrenā habitare eligatis, ita vt terrena hæreditate prout oportet (id est, nō nisi ad necessitatem corporis) vtamini, in cælesti autem sorte prout oportet delectemini, id est, toto corde ad eā anhelantes properaueritis: * si sic (inquam) inter medias sortes dormire elegeritis, erit indubie speciosa & pulchra admodū ad videndum vnica columba illa altissimi: quemadmodum secundū corporalem pulchritudinem, pulchra est colūba, quæ pennas habet velut deargentatas, secundum speciem argenti relucens, & supremum dorsū ad similitudinē fului siue pallentis auri. 15. Dum cælestis ille rex virtutum designabit, deputabit, & constituet reges super hanc domum suam, super hanc columbam suam, dum super Ecclesiam suam præfectos constituet sanctos Apostolos, eorumque successores, vt eam pascant ac regant, tū quasi ad modum niuis dealbabitur habitatores in Selmon, quod est, in vmbra vel obscuritate: hoc est, qui prius ante aduentum atque prædicationem Apostolorum, in tenebris errorum vivebāt & in vmbra mortis, per Apostolorum prædicationem efficiētur albi & cādentes in decore spiritus, quemadmodum nix corporalis lucet & cādet in sua pulchritudine: * & in horum prædicatione mōs Dei surrexit atque creuit, sancta Ecclesia, populus fidelium, per fidem in modū mōtis sublimis & bene stabilis, cōgregatione multorum populorum magnus, lōgus, & latus, qui mōs admodum etiam pinguis est omnium spiritualium charismatum pinguedine & diuitijs plenissimus. 16. Mōs iste est quasi mons coagulatus siue incaleatus, ad eum modum quo lac coagulatur & incaleatur. Quemadmodum enim immisso in lac coagulo, per coaguli virtutem lac congregatur, & velut in vnum coit ac conuiscatur, vt fiat partium adglutinatio & mutua adhesio: ita in sancta Ecclesia, fides est vice coaguli, quæ populos multos in vnū cōstringit & cogit, atque adinuicem corda fidelium omnium cōuiscat & cōglutinat, vt vnum corpus & vnus spiritus fiant: * Et licet coagulatus mons sit, est tamen electus admodum, delicatus & pinguis, omnium spiritualium charismatum pinguedine refertus: * vt quid verò, o increduli quicumque intra hunc montem coagulati non estis, suspicamini &

ni montes coagulatos?

17 Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: etenim dominus habitabit in finem.

Matth. 28.
Ioan. 14.

18 Currus Dei decem milibus multiplex:

* milia letantium:

Dani. 7.

* dominus in eis in Sinai, in sancto.

19 Ascendisti in altum:

* cepisti captiuitatem:

* accepisti dona in hominibus.

1. Cor. 12.

Ibidem.

20 Etenim non credentes inhabitare dominum Deum.

Ioan. 14.

21 Benedictus dominus die quotidie: * prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

congingitis ac persuadetis vobis alios nescio quos mōtes coagulatos? ut quid alias vobis congregationes diaboli & synagogas Satanæ construere molimini? cum hic vnicus mons sit vere coagulatus & pinguis & non extra Ecclesiam hāc vnica salus: vestri autem mōtes inanes & macri sunt pleni mortifero veneno, vt mortis filij sint, quicunque coagulentur in eis. 17. Mons iste Dei vnicus est, in quo est Deo patri & Christo filio eius beneplacitum, vt in eo habitet: neque solum ad tempus aliquantulum, sed prorsus vsque in consummationem seculi & in æternum. Erit enim Deus cum suis fidelibus (iuxta promissum) vsque in consummationē seculi, & mansione sibi faciet sempiternā in cordibus eorum. 18. Currus autem Dei quo in magnificentia gloriæ suæ vehitur, & super quem equitatur, nulla quidem necessitate vectoribus opus habens, sed tantum ob magnificentiā gloriæ ita vehi ac ferri volens, ex multiplicatis decem milibus vehentium componitur, id est, ex innumerabili vehentium multitudine: * infinita milia sunt cælestium spirituum, angelorum sanctorum, super quos refidet Deus, tanquā super currum suū, & à quibus vehitur, maxima ipsorum exultatione & gaudio inenarrabili, quod ex aspectu habent & præsentia eius quæ vehunt in gloria sua. Milia enim milium sunt quæ ei ministrāt, & decies cetera milia sunt quæ assunt ei, & hi omnes pro curru sunt illi, eos mitantes illū semper & vehentes, quocunque pergere voluerit: in quo curru semper refidet in amplitudine magnificentiæ suæ, neque vnquā descēdit ab eo: * & in his ipsis milibus qui pro curru ei sunt olim Deus veteri populo apparuit, in monte Sinai, in loco sancto: quādo aduenit in terrore & ostensione potentiæ ad ferendā legē populo suo, per quorum etiam ministerium terribilia circa montem illum tunc operata fuere, ad præsentia currus huius & aurigæ demonstrandā. 19. Atque hoc ipso curru vectus, post peractū in carnalaboriosum certamē, post mortem morte deuictam, post resurrectionē à mortuis, omni opere peractō ad quod veneras, redire voluisti tu magnificentissime domine in propria: ad patris dexterā (vnde exieras) angelico stipatus exercitu gloriosē ascendisti: * quando etiā tecum abduxisti pro tuis captiuis patres illos quos ad inferos descēdens, sub diabolo captiuos inueneras: quos que tua morte & descensu ad inferos de captiuitate illa liberaueras: quando hos (inquā) antē sub diabolo quodāmodo captiuos & in limbo in umbra mortis conclusos, tecum abduxisti, captos de manu diaboli, in libertatem gloriæ filiorum Dei, in amplitudinē regni: * simul & genus humanum vniuersum, quod antē sub principis tenebrarum imperio detinebatur, cepisti in manu eius, ac ad cælestem hereditatem tecum abduxisti, spem firmam tuo proprio ingressu omnibus præbens credentibus, & ius introeundi eis restituens, quod donec sub diaboli captiuitate vincti tenebatur, non habuerant: * quando etiā post ascensionem hanc tuā in cælum, à patre (à quo tibi sunt omnia) dona accepisti, siue pro hominibus: quæ videlicet hominibus, quos in mundo secundum carnis præsentia reliqueras, Apostolis ac discipulis tuis, de cælo mitteres. Accepisti à patre tuo, vt spiritum sanctum (iuxta promissum) cum omnibus donis suis mitteres mūdo, impartiens illū credentibus omnibus, vsque ad consummationem seculi: item & varia spiritus dona, sapientiā, intelligentiam, scientiā, potestatem miraculorum, generā linguarum, interpretationem sermonum, animi fortitudinem, fidem, spem, charitatem, aliaque his similia: quæ omnia operatur in homine vnus atque idem spiritus veritatis. 20. Et quidem hoc insuperascendens in altum accepisti à patre tuo, vt illos qui te adhuc in carne agente increduli fuerāt (siue ex gentibus idololatræ, siue ex ludæis in te impij, tibi que repugnantes) post tuā ascensionem in cælum iā inhabitaret dominus deus, pater & spiritus sanctus, atque ita & vt ipse: vt post ascensionem tu simul cum patre & spiritu sancto, ad eos iā cōpunctos & poenitentes per Apostolorum prædicationem, familiari dignatione veniatis, & mansionem apud eos faciatis. 21. Benedictus sit proinde, ac semper laudatus dominus Deus, tā magnificentissimus erga populum suum de die in diem, hodie, heri, cras & quotidie, sitque benedictus semper & in secula: * omnia nobis faciet prosperē cedere, omnia faciet nobis cooperari ad bonum, & recta via in salutem præparatam nos adducet ipse Deus salutis nostræ, omnium saluationem nostrarum author: quo authore, ab omnibus periculis salui fore confidimus

A 22 Deus noster, Deus saluos faciendi: * & domini domini exitus mortis.

23 Veruntamen Deus cōfringet capita inimicorum suorum:

* verticem capilli perambulantium in delictis suis.

24 Dixit Dominus, ex Basan conuertami

* conuertā in profundum maris.

25 Vt intingat pes tuus in sanguine:

* lingua canum tuorum ex inimicis:

* ab ipso.

26 Viderunt ingressus tuos Deus,

* ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

27 Præuenerunt principes,

* coniuncti psallentibus,

* in medio iuencularum tympanistrarum.

mus in æternū. 22. Deus noster, Deus potētissimus est, Deus est ad saluandum, qui solus homines potest facere saluos à peccatis, siue à morte, siue ab inferno, siue à diabolo, & ab omni malo, propter quod etiā Iesus siue Saluator, nomen est illi: * & solius domini Dei, domini (inquā) Dei nostri solius, sunt exitus mortis. Solus enim ipse mortem prius pertransiit, illā solus, solus à morte teneri non potuit, cū vere fuisset ad tēpus mortuus: sed potentia suæ diuinitatis à morte exiit, rediēs ad vitā, & viuus permanens in secula seculorum. Neque soli sibi exitum à morte inuenit, sed omnib' etiā in se credentibus exitū dabit à morte: quandoquidē in hoc venit in mundū, vt omnis qui in ipsum credit, in morte nō maneat, sed à morte transeat ad vitā sempiternam. 23. Quāquam verō ipsius domini nostri sunt exitus à morte, vt credentes in se quos voluerit faciat exire à morte: ij tamen qui aduersus ipsum inimicitias obstinato animo seruant, qui in ipsum corde obdurato credere recusauerint, ipsumque vt Deum verum & summū non voluerint debito agnoscere famulatu, horū capita ipse potenter in sæueritate iustitiæ suæ concutiet, & valde conuulsabit, ita vt cōfringat: * cōfringet (inquā) verticē capilli eorū qui in delictis suis, obstinato animo & mala voluntate, per superbiam & inobediētiam perfererat: verticē capitis horum concutiet & comminuet, id est, in mortē crudelē aternæ punitiōnis vlticē sententiā suā huiusmodi condēnabit. 24. Dixit quidem dominus, & ita definiuit, quod ex Basan (quod est confusio vel ignominia) hoc est, ex populo nationum, qui prius miser erat, & cōfusione atque ignominia, propter idololatriam, & alia fecidissima facinora, plenus, conuersurus esset plurimos ad agnitionem veritatis, & verū cultum suum ac filij sui: * dixit quoque conuersurus se multos etiā eorum qui habitant lōge à terris, in insulis maris: proposuit & voluit, primos tam ex terra, quam ex mari Apostolica prædicatione ad suum cultum conuertere. 25. Illos tamen inimicos qui obstinati elegerunt permanere in impietatibus suis ita cōfringet & interficiet (vt dictum est) vt vnusquisque pertransiens pedes intingi possent in sanguine: * & vt linguæ canum vniuscunque pertransientū possint labere de sanguine, effluxit ab inimicis, quemadmodum in præliis magnis tanta solet strages hominum fieri, & in tāta copia sanguis effundi, vt pertransientes per riuos sanguinis, ab hostium corporibus defluentes, debeāt sanguine pedes suos cōmaculare, & canes sanguinem lambant: hoc est, vltio fiet grauisima, & plaga horribilis, aduersum obstinatos in malitia: idque ab ipso fiet vltore Deo, qui sicut poenitētes atque credentes suis vltimis refocillabit benedictionibus, ita inimicos suos grauisima feriet vindicta. 26. Viderunt fideles tui, o Deus, ingressus tuos, quibus in mundum aduenisti, rursūque à mūdo in cælū rediisti, & incessus tuos omnes, omnemque conuersationē, quibus in hoc mundo cum hominibus cōuersatus es, & operatus in nobis opera tua, ad quæ missus fueras à patre: * ingressus (inquā) tuos, o Deus meus, o rex meus, qui habitas in sancto solio gloriæ tuæ, & in sanctitate tua. Fideles enim tui viderunt ingressus tuos, nonnulli quidē etiam corporali visu, vt pote sancti discipuli tui, cū quibus familiarē duxisti conuersationē: quibus datum fuit oculis te videre, auribus audire, & manibus etiā palpāre: ceteri verō oculis mentis te conspexerunt, in lumine sanctæ fidei, illorū verbis inhærentes qui tuos ingressus oculis conspexerāt. 27. Illi autem qui tuos ingressus videre meruerunt sancti fuerunt Apostoli tui atque discipuli, qui ceteros fideles omnes præuenerunt, primi à te dignanter vocati, primi que te feruenter & obediēter corpore & animo insequeuti: quos tu proinde principes esse fecisti, progenitoresque & rectores omnium nationum & Ecclesiarum, quas ipsorum prædicatione ad fidē tuā vocari voluisti: hi (inquā) principes & primitiui discipuli, præuenerunt ante omnes: * neque ipsi tamen soli aduenerunt tamen si præuenerunt, sed psallentibus fidelibus suā prædicatione conuersis comitati & sociati. Mox enim adiuncti sunt illis nō pauci numero, qui illorum prædicatione cōpuncti, appositi sunt ad illos cum gaudio & lætitia spiritus psallentes, & gratias agētes Deo, pro vocatione sua sancta & ineffabilibus bñficijs: * mox verō inuenti sunt principes isti nostri in medio iuencularum tympanistrarū, in medio Ecclesiarum multarum nouiter exurgentium, ac succrescentium nouellarum plantationum quæ tanquā bonæ tympanistræ, dulcissimas melodias tam corde, quam ore

Matth. 1.

Apoc. 1.
Rom. 6.

Ioan. 13.

1. Ioan. 1.

Actu. 2.

ore & opere, atque etiam musicis instrumentis pro tēpore adhibitis, in gloriā Dei sponſi & patris ſui reſonabant: in quarum iuencularum medio, principes illi à Deo poſiti ſunt, vt hīc quidem plantarent, illic rigarent, hīc ſecarent, illic infererēt, omni ſollicitudine laborantes ſuas iuenculas (quas vni viro Chriſto virgines exhibere deſponderant) & cuſtodire immaculatas, & in Deo reddere perfectas. 28. Proinde omnes vos qui in Eccleſiis eſtis, qui membra eſtis & filia iuencularum iſtarū tympaniſtriarum, laudē date, & gratias agite Domino Deo veſtro: * idque de principibus veſtris, qui & fontes ſunt Iſraēl, q̄ videlicet per tales principes ad fidem ſuam & ſpem ſalutis æternæ vos adduxerit, quōd per fontes iſtos omnes populos atque Eccleſias irrigare ſit dignatus, & ſalutaris doctrinæ fluētis copioſe reſocillare. Fontes enim ſunt Apoſtoli ſancti, à Deo primitijs ſpiritus copioſiſſimè impleti, ex quibus orbis vniuerſus ſit & ariditate iamdiu emortuus, humectatus eſt, & irrigatus, ſalutaris Euāgelicæ doctrinæ prædicatione, & ſpiritus ſancti chariſmatumque eius liberali communicatione. Et hi ſane fontes Iſraēl fuerunt, quia ex populo Iſraēlitico electi à Deo, qui ex Iudæis ſalutem voluit oriri, & diffundi in omnes nationes. 29. Inter hos autem fontes Iſraēliticos, qui ſuis fluentis tympaniſtrias iuenculas irrigarunt & viuificarunt, vnus non in ſimul fuit de tribu Benjamin, cæteris fratribus & Apoſtolis poſterior vocatus (quem admodum Benjamin inter fratres ſuos natu minimus erat) Paulus nomine: qui in extaſi mentis ſupra ſe raptus, in paradifum, vſque in tertium cælum, audiuit ibi arcana verba que non licet homini loqui, illicque in mentis exceſſu hauit ac didicit, quod poſtmodum iuenculis de ſua plenitudine eſfunderet: neque ab homine, neque per hominem, ſed per reuelationē, in exceſſu mentis, doctus Euāgelium Dei: qui plus omnibus laborauit, iuenculasque plurimas egregias genuit & educauit, plantauit atque rigauit: vt merito debeat huius nomen inter fontes cæteros nō omitti, tametiſi tēpore aliquāto poſterior. & (quomodo Benjamin in ſenectute patris genitus) poſt Domini ſui aſcenſionē primū vocatus. 30. Duces fidelium & anteſignani illi, de quibus iam antè diximus, fuerunt principes & primi quidam de tribu Iuda & ſtirpe regia, alij de tribubus Zabulon & Neptalim. Ex Iſraēlis enim tribubus eligi debebant primi ſalutis prædicatores, & Euāgelicæ gratiæ præcones, vt iuxta promiſſiones patribus factas, ex Iudæis ſalus oriretur, atque ita demum ad nationes deriuaretur. 31. Nunc verò, Deus piſſime, poſteaquam tam plurima, tāque maxima beneficia contuliſti populo tuo, que niſi tua virtute & beneficio tuo non poterunt conſeruari, ne tāta tua beneficia pereāt cōmenda Deus, ac præcipe virtuti tuæ (quādoquidem humanas vires excedit negotium) tantorum in nobis honorum conſeruationem: * & tua ipſius virtute, in qua ea contuliſti & operatus es, intende ad cōſtantiā conſeruationem & promotionem eorū que operatus es in nobis: vt per ſpiritum tuum ſanctum Eccleſiarum rectorum firma ſint & ſtabilia dona gratiarum tuarum, & opera tua, que potenter & mirabiliter operatus es in nobis. 32. Fideles autem tui etiam reges & potentes pro gratiarū actione offerent tibi deuota munera, per omnes Eccleſias in locis tuo nomini ſacratīs, incipiendo à tēplo illo tuo ſancto, q̄ eſt in Hieruſalem nominatiſſimū, & ſub tuo nomine apud omnes populos glorioſum. Atque ita & ordine cōſequēti, per omnes Eccleſias in locis tuo nomini ſacratīs, offerent tibi nobiles ſiue potentes cum puſillis & ignobilibus deuota munera, ſiue cordis in laude & oratione: ſiue etiam corporis in externis quibuſcunque oblationibus, ex abundātia pij cordis. 33. Veruntamen vt nō opprimātur aliena malitia Eccleſiæ, iuſſu tuo ædificatæ, compesce (quæ ſumus) & prohibe ſæculi potentes infideles, qui tanquā feras ſe exhibent aduerſus ſanctum nomen tuum & populum fidelem tuum, animo feroci & crudeli inſultātes, vimque inferentes electis, & velut cornupetæ beſtiæ, ſue potentię cornu ſanctos interficere cupientes: ſed arūdinæ fere ſunt, & nullius ſolidi roboris, ſi ad tuam potentiā conferantur, ita vt tibi non valeant reſiſtere, poſſis que eos ad modum arundinis pro nihilo cōfringere, cum omni ſua ſæculari potentia: has laciuas, petulātes, & crudelēs feras, quas tibi ita facile ſit cōfringere petimus, vt tu cōpescas, ne iuxta furorē ſuum queāt in ſanctos agere, & in Eccleſiā pro voto deſeruire: * omnis eorum, virtus non aliud eſt quā cōgregatio, ſiue exercitus indomitōrum taurorum

28 In eccleſiis benedicite Deo Domino, * de fontibus Iſraēl.

29 Ibi Benjamin adoleſcentulus in mentis exceſſu.

30 Principes Iuda, duces eorum, principes Zabulon, & principes Neptalim.

31 Manda Deus virtuti tuæ:

* confirma hoc Deus quod operatus es in nobis.

32 A templo tuo in Hieruſalem, tibi offerent reges munera.

33 Increpa feras arundinis.

* congregatio taurorum

rum, in vaccis populorum: * vt excludant eos qui probati ſunt argento.

34 Diſſipa gentes que bella volunt: * venient legati ex Agypto.

* Aethiopia præueniet manus eius Deo.

35 Regna terræ cātate Deo, pſallite domino.

36 Pſallite Deo quia aſcendit ſuper cælum cæli, * ad orientem.

37 Ecce dabit voci ſuæ vocem virtutis:

* date gloriā Deo ſuper Iſraēl, magnificētia eius & virtus eius in nubibus.

38 Mirabilis Deus in ſanctis ſuis. * Deus Iſraēl ipſe dabit virtutem & fortitudinem plebi ſuæ. * benedictus Deus.

rorum. iducum ferocium & efferatorum, in omne facinus quodcumque princeps cogitauerit paratorū, vnā cum multitudine populorum ſubiectorum, qui ſunt quaſi vaccæ tauros inſequentes, quodque ſuos principes viderint priores facientes, libenter inſequentes: * quorum omnium ſimul coniunctorum propositum & deſiderium in hoc eſt, vt excludant à veritate fidei, & prohibeant, ac ceſſare faciant ab opere ſuo & cōmiſſo ſibi officio, ſanctos principes tuos, eos qui corā te electi & probati ſunt, quaſi argentū, quos tu examinatos & probatos habes, vt etiā ceteros ſimpliciores excludant & impediāt à veritate fidei ſuſcipienda, & cōſequenda ſalute. 34. Diſſipa tu Domine, virtute omnipotentię tuæ, populos qui bella mouere & perſequutiones ſuſcitare moliantur aduerſus Eccleſiam tuam, eorumque cōprime poteſtatem, vt non præualeant populo tuo: * te verò rebellium & perſequentium potentiam diſſipare & humiliare volente, mox ad pacem cōuenient regiones populorum, & legatos mittent pacis nuncios, ad principes & capita fidelium: ſpecialiter Agyptus fecus inire volet cum Eccleſia tua, ſanctāque fidem ſuſcipere, vt in corpus Eccleſiæ tuæ cōpingatur: * in ſuper & Aethiopia feſtinabit dare manus ſuas Deo, ſeſe vidē humiliter proſternere ante Deum in humilitate gratiā poſtulas ſalutis, quæ eſt in populo ſancto tuo. 35. Propter hæc autem tā multa, tamque immenſa toti orbi à Deo præſtita beneficia, cātate Deo omnia regna terræ: quoniā communis ſalus eſt, & cōmunia ſunt ex æquo omnibus, que iā cōmemorauimus, & pſalmos canite tam munificentiſimo Domino. 36. Pſalmos canite (inquā) altiſſimo Deo, qui morte de uicta aſcendit ſuper ſummum cælorum, in ſummam altitudinem, ſuper omnes cæleſtes orbis & exercitus beatorum ſpirituū: * ad patris dexteram locum nobiliſſimum, vbi perpetua proceſſione filius à patre exoritur ſicut lumen in creatam, & immenſum de increato & immenſo lumine. 37. Ecce qui ſecundum aſſumptam carnis formā aſcendit ad patris dexteram, in ſummū cælorum idem ipſe ſic venturus eſt, quem admodū aſcendit in cælum in magnifica gloria, cum angelis ſuis & virtute multa: & tunc quidē dabit voci ſuæ, vt ſit vox virtutis & maxime potentiæ, ita vt omnes qui in monumentis ſunt audiant vocem eius, & procedant in reſumptis corporibus ſuis, vt recipiāt pro ſuis operibus cōdignā mercedem: ac tunc quidem cōſummatio erit & finis omnium que ab initio pro electis eſt operatus, mirabiliū: * proinde gloriā date Deo ſuper mirabilibus que operatus eſt in Iſraēl, populo ſuo fideli: magnificētia gloriæ eius, virtusque potentiæ eius in nubibus, & apparuit olim, quando in nube aſſumptus eſt in cælū, & apparebit iterum, quando veniet cū nubibus, in poteſtate multa, cum angelis, in gloria patris ſui, & videbit eū omnis ocul⁹ in maiestate ſua. 38. Verè mirabilis eſt Deus erga ſanctos ſuos, mirabilia ſunt, ſtupēda vix que credibilia, que ipſe pro ſalute electorum ſuorum dignatur operari: * neque dubito, quin Deus fidelium daturus ſit virtutem & fortitudinem ſpiritualē populo ſuo & omnibus in eum credentibus, vt nullis vnquam tentationibus, nullis impuſſibus excidāt à ſalute, ad quam Dei gratuita bonitate ſunt prædeſtinati: * ſit benedictus, ſitque laudatus in ſempiternum tam admirabilis in omnibus Deus, de quo tam ſtupēda, longa iam verborum ſerie commemorauimus: laus eius perduret in ſæcula ſæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVII.

Verſu 1. Exurgat Deus & diſſipetur inimici eius. In Elucidatione increpatoriam hanc orationem dirigimus peculiariter aduerſus principes tenebrarum, aduerſus ſpiritualia nequitæ in cæleſtibus, qui ſe ab initio hoſtes exhibuerunt diuino nomini. Hos enim quanuis per multa ſæcula velut diſſimulans permiſiſſet Deus tenere mundi imperium, & dominari in filiis hominum, veniente tamen plenitudine temporis, condemnatos in ſuo iudicio cecit foras, Deoque exurgente, diſſipati, & diſperſi ſunt aduerſarij nominis eius, qui Deo diſſimulante & quaſi dormiente, ſuam in mundo exercebant tyrannidem. Poſſet tamen generaliter ad omnes Dei inimicos hæc oratio dirigi. Verſu 3. Et iuſti epulentur & exultent in conſpectu Dei. Epulentur poſitum eſt, pro iocundentur. Vnde in Græco habetur ἡ ἡσυχία, quod ſignificat, iocundentur, vel lætentur. Et ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, iuſti autem lætentur, & exultent. Verſu 4. Iteſ facite ei qui aſcendit ſuper occaſum, Dominus nomen illi. In ſolemniſſibus (quos vocant) actibus, vbi multa eſt populorum frequentia, ſolent ij qui dignitate præeminēt, ſub præconis voce introduci: qui præco tuamultitudinem, & in vnum compactā multitudinem iubet ſeſe diuidere, & venienti locum facere: ſimul & nota

Actu. 7. Matth. 25. Ioan. 5. Actu. 7. Apoc. 1. Matth. 25.

Pfal. 23.

Philip. 2.

& nomen eius, ac officij appellationem cōmemorans, vt audientes tanto promptius reuerentiusque iter præbeant, & parent viam transituro. Ita mihi videtur accipiendum, quòd hic dicitur, Iter facite ei qui ascendit super occasum: Dominus nomen est illi, vt sit quasi vox præconia, triumphatorè præcurrens Dominum: quemadmodum & in alio Psalmo diximus, de versibus illis, Attolite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ, ac deinde interrogantib' abintus, Quis est iste rex gloriæ? responsio adhibetur, Dominus fortis & potens, Dominus potēs in prælio. Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Si cui tamen hæc sermonis locunditas non arriserit, accipiat quod dicitur, vt simplicem exhortationem, qua moueantur fideles Domino viâ preparare, per conscientia & cordis expurgationem, vt tanto visitatore & inhabitatore digni fieri valeant, qui nomen habet pro sua dignitate superans omne nomen. Occasus verò super quem Deus ascendit, præter expositionem in Elucidatione monstratam, intelligi cōmode posset vitorū occasus, id est conuersio à peccatis: super quē occasum Dominus ascendit, quoniã libenter ad illos aduenit, in quibus occidit vitia, & surgunt virtutes, qui derelinquētes malum, bonis se dicant operibus. ¶ Versu 8. Deus cum egredieris in conspectu populi tui, cum pertransieris in deserto. Quod secundo loco dicitur, iuxta Latinos codices vulgatos, cum pertransieris, accipiendum videtur, pro sententia maiore commoditate, loco pertransires, vt sit conformitas in tempore & modo, cū eo quod præcedit, cū egredere. ¶ In Græco autē, per infinitiuū, vt ūque horū, effertur, hoc modo, *ἢ τῷ ἐκπερλασάσθῃ ἐν τῷ διασάσθῃ* hoc est, & in pertransire te. Quidam verò codices, etiã primo loco habent, Cum egredieris: non cum egredieris. Sententia tamen cōmodior est, si egredieris dicatur, & pertransires. Dicitur autem Deus egessus in conspectu populi sui, non quod locum illum egredi possit, secundum suã substantiæ præsentiam: sed secundum similitudinem ducis egredientis ante populum suum, cuius dux est, sermo iste venit accipiendus. Erat enim illis Dominus pro ductore, per diem simul atque per noctem. Posset tamen versus iste totus vnã cum sequenti, accommodari ad populum noue legis, hoc modo, Deus quum tu egessus à patre in mundum venires in cōspectu populi tui, cū pertransires per desertum mundi huius, cum hominibus, tanquam vnus ex nobis conuersando, tunc mota est terra per poenitentia, ad vocem prædicationis tuæ & mirabilium signorum tuorum. Nam & cæli Apostoli sancti (qui in aliis locis frequenter celorum nomine intelliguntur) distillauerūt sanctæ Enangelicæ doctrinæ pluuiam: non quidem à seipsis, sed à facie Dei ipsius eiusdem, qui olim legem tulit, & terribiliter apparuit in monte Sinai, à præsentia (inquã) Dei Israël. ¶ Versu 12. Dominus dabit verbum euangelizantibus, virtute multa, Rex virtutū dilecti dilecti, & speciei domus diuiderē spolia. Ablatiuus virtute multa, cōstrui debet non cum participio euangelizantibus, sed cum verbo dabit, vt sit sensus, Dominus euangelizantibus dabit verbum multa virtute: hoc est cum magna efficacia & fortitudine, vt operetur videlicet sermo eorum mirabilia, vel cum virtute magna, ad faciendum signa & prodigia. His enim duabus rationibus: verbum Dei cum virtute multa datur à Deo. Primū, quia verbum quod ex Deo loquebatur sancti Apostoli, ita magnæ virtutis & efficaciæ erat, vt corda penetraret audientium, multosque potentum etiã & sapientum sæculi ad Deum conuerteret à cōsuetudinibus & erroribus patriis: regna quoque & imperia ad Christum adduceret. Et licet aures propter simplicitatem nō demulseret eorū sermo, corda tamen propter virtutis efficaciam permouebat. Quod autem sequitur, Rex virtutū dilecti dilecti, cū nominatiuo prioris versus, dominus, coniungi debet, quasi secundum appositionem connexionē, hoc modo, dominus existens rex virtutum, dilecti dilecti filij sui, id est dilectissimi filij sui, supple, pater. Si quidem per geminationē hanc, dilecti vehementia dilectionis indicatur, quasi dicas, charissimi filij pater. In quo tacite indicatur quod dominus pater daturus sit euangelizantibus verbum in rãta efficacia: nimirum quia rex virtutum ipse est & pater charissimi sui filij, cuius gloriã annuntiabunt illi euangelizatores. Vnde quia rex virtutum est à quo omnis est fortitudo, manifestum est posse ipsum dare verbū virtutis: & quia filij sui dilectissimi gloria prædicanda est: quomodo nō verbo illi daret virtutem, quo erat illa annuncian da quam optat super omnia. Quod deinde sequitur, Et speciei domus diuiderē spolia, mirabili cōstructione cum prioribus iungitur, ita vt infinitiu' diuiderē, necatur cum verbo dabit, repetito ex verso priori, hoc sensu, Et dabit Dominus rex virtutum, dilectissimi filij pater, euangelizantibus diuiderē spolia. Quod autem superest speciei domus, datiui casus est, quẽadmodum ex Græco est manifestum & valet ad speciem domus, hoc est, ad decorē domus. Et hæc quidē, quãtum ad gramaticam cōstructionis cōgruitatem Quãtum verò ad sensum, videtur hic sermo respicere cōsuetudinē præliantium, qui post peractã pugnam, prostratis & interfectis hostibus, ad diuisionem spoliolum dein de se accipiunt, atque ex reportatis post triumphum spoliis domus suas ornãt, in altitudine, suspendentes quæ magis electa videntur, in testimonium victoriæ & virtutis quã in bello fecerunt. Sic & Apostoli, qui quasi viri pugnatōres egredi sunt cum verbo Dei, quasi viri sagittarij, sagittis acutis armati, plurimas nationes & imperia prostrauerunt Christo accipientesque singuli sortes suas, quasi spolia diuiserunt, ex quibus ædificarent & ornarent domū Dei. Ornamenta enim domus Dei, fructus est eorum qui ad Deum Euangelica prædicatione fuerint cōuersi. ¶ Versu 14. Si dormitatis inter medios clericos, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsii eius in pallore auri. *ἡ ἄρως* Græce sortem Latine significat. Inter medios autem clericos idem valet, quod in medio clericorum, vel in medio fortium. quemadmodum Græce dicitur *ἐν τῷ μέσῳ τῶν κληρικῶν*. Sortes autem istæ duæ sunt, fors cælestis & terrenæ. In medio fortium istarum dormire vel requiescere vel excubare prælatos Ecclesiæ, est affectu, nec penitus inhærere terrenis plusquam necesse est, neque ita etiam solis velle inhærere cælestibus, vt cura negligatur subditorum: Sed medio modo quasi inter vtrunque habitare, vt neque omnino

nino occupentur terrenis distractionibus, neque semper inhærant contemplationis solitudini. Columba autem ista de cuius pennis & dorso hic dicitur, sancta Ecclesia est, de qua sponsus in canticis canticorum loquitur, dicens, Vna est columba mea, perfecta mea. Et iterum, Surge, propera, anima mea, columba mea, formosa mea, & veni: columba mea, in foraminibus petrae, in cauerna macerie. Ostendit de mihi faciem tuã, sonet vox tua in auribus meis, Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Quod autē hic dicitur de columbæ pennis deargentatis, & de posterioribus dorsii in pallore siue in fulgore auri, pulchritudinem exprimit columbæ. Corporali enim pulchritudine illa columba bene formosa est, cuius pennæ quasi deargentatæ, sic niueo cãdore resplendēt, supremum verò dorsii quasi auri pal lentis, siue ad virescentem tendentis, habet speciem. Per quam corporalem pulchritudinem columbæ, intelligitur spiritalis pulchritudo interior Ecclesiæ. Est itaq; totius huius versuculi sensus: Si vos, o Apostoli, Apostolorumq; locum tenentes, si vos quicunq; præpositi estis Ecclesiarū, in medio duarū fortium excubaueritis, atq; requieseritis (vt supra declaratum est) ita fiet, vt Ecclesia ipsa vobis commissã, columba Dei formosissima & speciosissima fiat: Quemadmodum ecōtrario si inter medios clericos dormire reculaueritis, admodum deformem (quantum quidem in vobis erit) columbam istam reddetis. Cū enim præpositi ac rectores Ecclesiarū bene se gerunt, optime proficit populus, & quasi peculiari pulchritudine nitet atq; resplendet Ecclesia: Cum verò non in sollicitudine debita præsumunt regi pastores, grex deficit, & Ecclesia plumis suis deformis redditur, pristinumq; perdit nitore. Cōtingere autē potest duabus rationibus, vt non inter medios clericos, non in medio fortium habitantes præpositi Ecclesiarum, columbæ suam auferant decorem. Sunt enim quidã forti inferiori. i. parti terrenę penitus vel certe nimium inhærentes: per gulam, luxuriã, cōmestationes, ebrietates, ambitionem, avaritiã, aliãque his similia, quæ omnia de mundo sunt. Qui per hæc tetra vitia, dum & exemplo male docent subditos, & per vitam malam verbo etiã (quod forte prædicat) auctoritatem & fidem derogant: non mirum si columbæ suæ pulchritudinem vehementer obscurant, vt non appareat pennis deargentatis & dorso aureo colore fulgēte. Rursum, alij nimium sibi vacare volunt, nimium quieti intendere, superiori forti plusquã pastoralis cura permittat immanere volunt, neq; satis circueiunt gregē, non satis attendunt qui lupi obambulant, quis infirmetur ex grege, quis inficiat cõciues: negligunt multa, multa dissimulat: quoniam molestiam fugiunt & laborem, ne à quiete (vt aiunt) impediantur. Et hi certe quanquã sint prioribus tolerabiliores, tamen magna ex parte frequenter columbæ pulchritudinem obscurant, & plumas atras multas succrescere sinunt, quas tempestiue non euellunt. Qui autem columbã in suo nitore, in quo eam acceperunt à Deo, conseruare volunt, ita necesse est in medio duarum harum fortium dormiãt, habitent atq; excubent, vt neq; nimium terrenis se implicent, neq; plusquã necesse est, contēplationi & quieti insistere velint. Hoc enim exemplū Saluator (qui hæc formosam columbã genuit, & in sui sanguinis balneo tali pulchritudine donauit) ipse nobis reliquit: nō perpetuo inter populares turbas agere voluit, sed frequenter in deserta orationis gratia secessit, semper tamen ad erudiendos Apostolos ac cæteras turbas opportuno tempore rediit. Idem & Apostolos legitimos facit esse eorumq; legitimos successores. Atque vtinã nostrò quoque seculo hæc nō deesset felicitas. Vtinã nō toti in sorte infima dormirent pleriq; eorum, quibus hic clamatur, Si dormieritis inter medios clericos. Haberemus profecto columbã Iesu Christi nō ita multis atris piceisq; plumis cõmaculatam, haberemus candidã vt olim, splendidã vt olim, alis deargentatis vt olim, dorso pallente in fulgore auri vt olim. Sed benedictus per omnia Deus, qui vbi volet, fideliter restituet nobis omnia. Nonnulli verò columbæ pennas deargentatas, & posteriora dorsii in pallore auri, secundum mysticas intelligentias aliter exponunt: quas apud alios præoptum sit inuenire, nos propter prolixitatem nimiam vitandam pertransimus. ¶ Versu 15. Niue dealbabitur in semine. Quod apud Latinos duabus dictionibus dicitur, niue dealbabitur, Græce vnico verbo habetur *χιονὸς λευκαί*, quod ad verbum sonat, ac cōfictio vocabulo dicamus niuabuntur, vel deniuabuntur, id est, in modum niuis dealbabitur. In quo sensu etiam accipiendum est, quod dicitur in vulgata lectiōe niue dealbabitur, hoc est quasi nix albi fiet: quemadmodum seruo Teutonius dictione cõposita sneeuuvt appellat, qui in modū niuis vehementer sunt albi: atque ecōtrario peck-syuart, eos qui vt pix nigri sunt, vulgari appellatione dicunt. Selmon verò, quod secundum Hebraicã orthographiam scribi deberet Zalmon, significat obscuritatem vel tenebrositatem, aut secundum alios, qui Zalemth legunt vmbra mortis. Vtrunque autem gētili populo conuenit, imò & Iudæo, quoniam ante horum regum (.i. Apostolorum) super orbem constitutionem, ante apostolicam prædicationem: omnes sub tenebris ignorantia & mortis vmbra residebant: qui Apostolica prædicatione, per poenitentiam veram, facti sunt velut nix candidi, dealbati & lucidi. Per montē vero Dei, intelligit Elucidatio sanctam Ecclesiam, quam prius columbam diximus. Posset tamen etiam ipse Christus intelligi, qui mons est Dei sublimis, mons pinguisissimus plenus spiritu sancto, mons coagulatus: quoniam omnes fideles ipsius membra sunt, & omnes per fidei coagulum sibi conuictos habet, qui vnus est mons vere coagulatus & perfectus, in quo beneplacitum est toti diuiniati, secundum plenitudinem (vt Paulus ait) corporaliter inhabitare. ¶ Versu 18. Currus Dei, decem milibus multiplex. In Græco, totum hoc decem milibus multiplex, dicitur vnica voce *μυριοπλόσιον*, quod Latine vno verbo reddi commode non potest: sed per circūloquutionem debet explicari, myriadibus multiplex, id est, decem milibus multiplex, quod est, ex decem milibus multiplicatis ac frequenter replicatis cõpositus. Nam vna myrias continet decem milia. Myriadibus ergo multiplex idem est quod decem milibus multiplex. Aut efficta voce dici posset, decem millicuplex, si non inueniretur replicatio myriadam. Hoc enim modo, quemadmodum millicuplex diceretur currus, qui ex mul-

titudine mille cōstaret vectorum, ita *μυριαδες*, hoc est, decē millicuplex diceretur, qui ex decem milibus componitur. Nam vna myrias (vt iam dictum est) decem milia complectitur. Per hunc autē numerum, siue decem milium, siue (iuxta quod verisimilius est) myriadum multiplicatarum, intelligimus innumerabilem multitudinem angelorū, qui sunt currus Dei. Vnde Hieronymus ex Hebræo vertit, Currus Dei, innumerabilia milia abundantium. Atque ita etiam accipi posset vox Græca supra posita, myrioplasios, vt valeat infinite multiplicatus, hoc est, ex infinita multitudine compositus. Nam *μύρια* plurali numero, neutro genere, Græci dicunt infinita: myriadem verò, numero singulari, genere femineo, tantum decem milia. Quidam verò hunc currum accipiunt populum Dei electos ex hominibus, aut saltem hos illis coniungunt: sed præstat angelorum exercitus intelligere, in quibus etiam vectus apparuit in Sinai monte sancto. Maxime cum scripturarum mos sit esse loquendi, vt dicant Deum super angelos sedere, vel equitare: quemadmodum in Psalmo 17. Ascendit super Cherubim, & volauit. Et alibi. Qui sedes super Cherubim. ¶ Versu 19. Cepisti captiuū captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Captiuitas ista (vt in Elucidatione indicauimus) vel peculiariter ad patres in lymbo detentos refertur, vel generaliter ad vniuersum genus humanum. Omnes enim sub diaboli manu detinebantur captiuū, donec veniret ille fortior qui fortem armatum alligasset, & vasa captiuitatis eius diripiisset. Et quidem iuxta textum nostræ lectionis Gallicanæ, non habet difficultatem quod dicitur Christus in altum ascendens cepisse captiuitatem. Quod autem in Psalterio Romano legitur, Captiuam duxisti captiuitatem (quomodo tam in Hebræo, quam in Græco aperte conspicimus) videtur maiorem habere difficultatem. Nam siue patres intelligas è lymbo educos, siue homines vniuersos è diaboli potentia ereptos: quomodo dicitur Christus eos quos liberauit captiuos duxisse. An non verius diceretur, Liberam dimisit, vel liberam eduxit captiuitatem? Attendendum proinde est, duplicem in his verbis indicari captiuitatem: alteram duram & pessimam, qua sub diabolo fuerant detenti: alteram verò optimam, dulcissimam, & diuissimam expectatam, qua videlicet per Christum ex priore durissima fuerunt liberati. Ad hoc enim Christus ereptos duxit vel cepit captiuos, vt liberos faceret. Qui enim extra captiuitatem abducuntur, ad libertatem adducuntur. Quæ admodum si rex quispiam audiens subditos regni sui à tyranno aduersario in captiuitatem abductos, atq; in carceres immanes reclusos, in potentia sui exercitus veniens, expugnato tyranno populum illum suum de captiuitate mortis excutiat, ac secum abducat, recte dicemus, illum captiuā secū abducere captiuitatem, non quod ipsos vltra captiuos detinere velit, sed quia de manu eius qui prius illos in captiuitatem concluderat, cepit. Captiuitas prior, seruitutis erat: posterior, libertatis. Notandum præterea, cum dicimus (iuxta secundam expositionem) totum genus humanum Christum ascendentem duxisse captiuum, etiam si intelligatur quod secum abduxerit in caelos, non debere hoc falsum neque absurdum videri: sed ita accipi debebit, quomodo Paulus Apostolus in Epistola ad Ephesios loquitur, dicens, Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluati, & conresuscitauit, & conseruare fecit in caelestibus, in Christo Iesu. Ait nos iam conseruare in caelestibus, in Christo, siue per Christum: non quod illic iam agamus, sed quia per ipsum certam spem & securam habemus expectationem, illum obtinendi. Ita plane omnes nos ascendens Christus cepit à diabolo, ac secum abduxit: quoniam de morte nos transfudit ad vitam iuxta dictum dilecti discipuli: & mortis imperio exemptis, ad hereditatem vitæ æternæ nobis restituit accessum. ¶ Versu eodem, Accepisti dona in hominibus. Mirabile videtur, quomodo præsentem versus allegans Paulus Apostolus, capite quarto Epistolæ ad Ephesios, diuerso modo citauerit, dicens. Ascendens Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus: cum hæc dicatur, non de datis donis, sed de acceptis. Multum enim interesse videtur inter hæc duo. Dedit dona hominibus, & Accepit dona in hominibus. Verum si sensum vtriusq; lectionis penitus introspeciamus, comperiemus manifesto non magnam inter ea esse diuersitatem. Non enim potuisset filius dare neq; spiritum sanctum, neq; vllū donum hominibus, nisi à patre accepisset, vt dare posset & daret. Quæcunque enim habet filius, à patre se confitetur habere, dicens, Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Ac rursus, Non possum ego à meipso facere quicquam. Et de spiritu veritatis, cum discipulis eum promitteret, dicebat à patre se illis daturum. Cum venerit (inquit) paracletus quem ego mittam vobis à patre. Et iterū, Paracletus quem mittet pater in nomine meo. Item, Rogabo patrem, & alium paracletus dabit vobis, spiritum veritatis. Vt ergo hominibus spiritum ac dona eius filius in altum scandens, daret, prius oportebat accipere in hominibus, id est, pro hominibus, vel vt in hominibus diffunderet. Vnde videtur Paulus idem clarius & apertius dixisse, mutata verborum forma, quod obscurius continet lectio Psalmi: quemadmodum & in alijs aliquot locis scripturarum citandis fecisse cognoscitur. Alij verò præsentem particulam, Accepisti dona in hominibus, sic intelligunt. Accepisti tu o Christe, postquā victor ascendisti in caelum, dona in hominibus: id est, ex hominibus, ex genere humano, quando scilicet prædicantibus Apostolis tuis in terra vicarijs, multa hominum milia & innumerabiles populi tuæ ditioni sunt subacti & subiugati: quando (iuxta Psalmi alterius Prophetam) datæ sunt tibi gentes in hereditatem, & termini orbis terræ in possessionem, Ecclesia sancta tua per orbem Apostolica prædicatione dilatata. Secundum quam expositionem Pauli allegatio ita deberet concordari, quia prius erat, vt Christus sua dona daret hominibus, vt spiritum mitteret in corda Apostolorum, quàm posset ex hominibus accipere dona, id est, populos suo imperio acquirere subiectos. Nunquam enim orbis terrarum ita se Christo subiecisset, nisi de caelo demississet suum spiritum, qui Apostolos ad tantam sufficientes fecit, cuiusq; virtute sancti Apostoli cuncta mirabilia fuerunt operati. ¶ Versu

Psal. 17.

Psal. 79.

Lucæ. 11.

Ephes. 2.

1. Ioan. 3.

Ephes. 4.

Matt. 11.

Ioan. 5.

Ioan. 15.

Ioan. 14.

Ibidem.

Psal. 2.

A 20. Etenim non credentes inhabitare dominum Deum. Dependet hic versus secundum constructionem à priore: quoniam totum hoc, Non credentes inhabitare dominum Deum, verbo accepisti debet coniungi: idque fieri poterit secundum duplicem constructionem. Primo, vt accusatiuus posterior dominum Deum, ab anteriori parte verbi inhabitare regatur: prior autem non credentes, à parte posteriori: totum verò hoc, dominum Deum inhabitare non credentes, si pro accusatiuo vno qui regatur à verbo transitiuo, accepisti, hoc sensu, Etenim accepisti dominum Deum, inhabitare non credentes: hoc est, Accepisti vt dominus Deus inhabitet non credentes, eos videlicet qui antè non credebant, qui olim increduli fuerat, vt illos Deus pater, & tota diuinitas iam inhabitet per gratiam, postquam de caelo misisti tui spiritus dona. Spiritus sanctus enim de caelo demissus, corda idololatrarum & infidelium quæ inuenit habitacula demonum, consecrauit in templa Christi & Dei patris. Altera constructio est, secundum quam accusatiuus, non credentes, regitur immediate à verbo accepisti: in finitius autem qui sequitur, Græcorum more, pro gerundio accipitur, ad hunc sensum, Etenim accepisti non credentes, ad inhabitandum dominum Deum in ipsis: hoc est, Eos qui antè increduli fuerant, à patre tuo post spiritus sancti missionem accepisti dono, vt ipse dominus Deus habitaret in ipsis. Et harum constructionum vtranq; recte patitur etiam versio Hieronymi ex Hebræo, quæ eadē est cum vulgata lectione nisi quod loco, etenim, ponit in super & hoc modo, in super & non credentes inhabitare dominum Deum. Sciendum tamen est, quod in Græcis exemplaribus, item & in Romano Psalterio alia habetur distinctio. Finiunt enim versus in infinitiuo inhabitare, ac deinde à casu nominatiuo, dominus, versus alterius initium sumunt. Nā Græci libri sic habent, *καὶ γὰρ ἀπίθοι ὄντας τὸ κατασκευάσαι* ac deinde *κύριος θεὸς ἐλάλησεν*: hoc est (vt Romanum habet Psalterium) Etenim qui non credunt (id est incredulos) inhabitare, Dominus Deus benedictus, &c. Quæ lectio Græca, non nisi posteriore patitur constructionem, vt sit hæc sententia, Etenim accepisti non credentes ad inhabitandum, vt scilicet eos inhabitares, quos, antè inhabitat diabolus. Verum lectio vulgata, Hebræo originali magis apte respondet. ¶ Versu 21. Benedictus dominus die quotidie, prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Cum dicit Latina translatio, die quotidie, conata est exprimere figuram sermonis Græci, qui habet *καίρας καὶ καίρας*, quod sonat ac si dicas, die & die: hoc est, per singulos dies, vel quotidie, vel semper. Solet enim illa replicatio vniuersalitem significare, quemadmodum cum dicitur, Generatio & generatio laudabit opera tua. i. omnes generationes. Item, à progenie in progenies. i. in omnes progenies siue generationes. Figuram sermonis Græci conatur etiam exprimere lectio Romani Psalterij, quæ habet, Benedictus dominus de die in diem. Quod autem sequitur, Prosperum iter faciet nobis Deus, intelligi debet ex communi modo hominum, secundum spem bonam fidenter loquentium, qui etiam solent dicere, Deo donante, Bene cedent omnia, Fortunabit omnia Deus, Dabit omnipotens prosperum exitum nostris negotijs, Dominus omnipotens rem nostram diriget, & prosperum faciet negotium in manibus nostris. Illud tamen sciendum est, in sermone Græco, pro toto illo, prosperum iter faciet, poni vnicum verbum *κατανοήσας*, quod significat, faciat prospere cedere, vel prosperum iter faciat. Idem vocabulum & Paulus vsurpat, primo cap. Epistolæ ad Romanos, vbi Latina lectio habet, Si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeat in voluntate Dei, veniendi ad vos. ¶ Versu 22. Deus noster, Deus saluos facienti: & domini Rom. 1. domini, exitus mortis, Græce est, *ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ θεὸς τοῦ σώζου καὶ τὸ κύριος κύριος αἱ ἀλιγῶδες τοῦ θανάτου*: hoc est, Deo noster, Deo ad saluandū, & ipsius domini domini sunt egressus aut transitus mortis, quod aliquāto clarius est quàm habet nostra lectio vulgata. Et manifestum est domini domini, esse casus genitiui: exitus autem, casus est nominatiuus, numeri pluralis. Istos autem exitus mortis, præter expositionem in Elucidatione positam, exponunt alij exitus ad mortem, vt duæ partes versus contraria proponant. Prior enim dicit, Domini esse saluare, posterior verò, Domini esse perducere ad mortem, & ad mortis exitum perducere quos voluerit, vt significetur vno versu isto, tam vitæ quàm mortis Deus habere æqualem potestatem, quemadmodum ex ore domini dicitur. Ego percutiam & sanabo, occidam & viuere faciam. ¶ Versu 23. Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis. Quod hic dicitur de confringendis capitibus inimicorum, & de confringendo vertice perambulantium in delictis suis, secundum metaphoram significat vltionem grauisimam & seuerissimam iustitiæ Dei, in impios obstinatos exercendam: quæ huiusmodi metaphorica loquutione in scripturis sere solet significari. Quemadmodum Psalmo 3. Percussisti omnes aduersantes mihi sine causa dentes peccatorum contriuisi: vbi per maxillæ percussio (quomodo in Hebræo habetur) & dentium cōtritionem, similiter hæc vltio damnationis impiorum significatur, quæ admodum illo in loco apertius declarauimus. Similiter & illud quod dicitur versu secundo, loco post hunc sequente: Vt intingat pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso, secundum translationem accipi debet, ex consuetudine præriorum, in quibus sanguinis copiosissima fit effusio, videturq; (quantum ad sententiæ conuenientiam) rectius versus ille 25. debere immediate huic 23. copulari, accipiendo eum qui interponitur 24. quasi per parenthesis interiectum: quanquam & aliæ dari possint expositiones, secundum quas non foret necesse ita accipere, quas tamen breuitatis studio omittimus. Circa versus autem vigesimum, nota illud, in profundum maris, accipiendum pro de profundo, vel ex vel in profundo maris. i. de insulis longinquis à terra, in mari longe sitis. Atq; ita vertit beatus Hieronymus ex Hebræo: de profundo maris. In versus verò vigesimo quinto, cum dicitur, Pes tuus & canum tuorum, sermo videtur fieri non determinatè ad aliquem, neq; ad Deum, neq; ad hominem aliquem determinatè, sed in genere ad vnum. quenque qui prælio interfuit. Sic enim persona secunda nonnunquam vti solemus. Vt (verbi gratia)

Psal. 144. Luc. 11.

Rom. 1.

Deut. 32.

Psal. 3.

etum dicimus, Videas plerofq; omiffa via recta, feftari deuia, tãtundem est ac fi dicamus: Videre qui-
libet facile potest, &c. Denique, illud ab ipfo, in verfu 25. quod in Elucidatione expofuimus. A Deo
ultore, alij intelligunt fecundum numerum pluralem. Ab ipsis inimicis: vt fit iuxta fcripturã vfitatũ
morem) periffologia eiusdemq; rei inculcatio: alij, Ab ipfo principe inimicorum: alij, Ab ipfo fan-
guine ex inimicis effluente. ¶ Verfu 27. Præuenerunt principes coniuncti pfallentibus, in medio iu-
uencularum tympaniftriarum. Totum hunc verfum in Elucidatione fecundum intelligentiam my-
fticã enarrauimus. Poterit tamen & ad litteram intelligi, fecundum ordinem qui fit in folemnib;
gratiarum aõtionibus, vbi præueniunt, feu antecedunt principes, idque intelligendo potius de præ-
fectis feu principibus cantorum, quã de principibus populi: hos deinde fubfequebantur cãtores,
pfallentes & confitentis Domino quoniam bonus, quoniam in fæculum misericordia eius: quibus
coniungebantur iuenculæ in tympanis tympanifantes, & choros ducentes cum gaudio. Atque hũc
fenfum clarius explicat, quod habet verfo Hieronymi ex Hebræo. Præcefferunt cantatores eos qui
post tergum pfallēbant, in medio puellarum tympaniftriarum. ¶ Verfu 28. In Ecclefijs benedicite
Deo domino, de fontibus Ifraël. Elucidatio interpretatur de fontibus, vt fignificetur quafi materia
benedictionis, ad quam fit exhortatio, quafi dicatur, Benedicite Deo fuper fontibus Ifraël. Aliter ve-
rò intelligi poterit. Benedicite in Ecclefijs domino, Vos qui eftis de fontibus Ifraël geniti, id est, per
sanctos Apoftolos (qui fontes funt regenerationis) ex Ifraël regenerati. Quod magis videtur quadra-
re ad verfionem Hieronymi ex Hebræo, quã habet numero fingulari de fonte Ifraël, vel (vt alij ver-
tunt) de vena Ifraël, fiue de fcaturigine Ifraël, quod Hebræi quidam exponunt: Quicumque eftis de
femine vel progenie Ifraël: quanquam & hæc intelligi poffint de fonte fiue vena, fiue fcaturigine E-
uangelicæ prædicationis, quæ ex Ifraël in mundum defluxit vniuerfum per omnes populos nationũ.
¶ Verfu 29. Ibi Benjamin adolefcens, in mentis excessu. Quod hunc verfum de beato Paulo ex-
ponimus, primum non absque grauiffimorum virorum autoritate facimus, deinde nec præter ratio-
nem, nec præter fimilitudinis conuenientiam. Nam beatus Auguftinus non folum quod hic fcribi-
tur, verum etiam quod in Genefi in prophetia Iacob de Benjamin dicitur, Benjamin lupus rapax, ma-
ne rapit prædam, & vespere diuidet efcas, putat de Apoftolo Paulo intelligendum. Paulum quoque
de tribu Benjamin fuiſſe, ipſiusmet comprobatur testimonio, capite tertio Epiftolæ ad Philippicẽs,
ita de ſe loquentis. Siquis alius videtur confidere in carne, ego magis, circuncifus octauo die, ex ge-
nere Ifraël, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, &c. De extaſi autem in qua fuit Paulus, legimus
Actuum nono capitulo, quomodo in profectioe ad Damalcum, luce cæleſti tactus deſuper, & vo-
ce Dei audita, poſtquam ad manus deductus fuiſſet in ciuitatem à comitibus, tribus diebus permã-
ſerit non videns, neque manducans, neq; bibens, in oratione, per exceſſum (vt videtur) totus eleua-
tus. Id quod loquens ad Ananiam dominus, indicabat, dicens: Surge, & quare Saulum nomine The-
ſenſem: Ecce enim orat. Vbi cum ait dominus, Ecce enim orat, indicat Paulum triduo illo, dum ita
à cibo potuq; abſtineret, item & viſum non vteretur, non mente alienatum fuiſſe, ſed cũ Deo proſus
occupatum. Et verifimile eſt: tunc in mentis exceſſu ipſum fuiſſe, & à Deo didiciſſe quæ ſtatim poſt
receptum viſum audaſter & fiducialiter de Chriſto, etiam in Synagogis, & palam omnibus gẽtibus
atque Iudæis cœpit prædicare: maxime cum ipſe aperte teſtetur, humano magiſterio ſe nõ didiciſſe
myſterium fidei Chriſtianæ, ſed per immediatã reuelationem Dei. Sic enim Galatis ſcribit: Norum
vobis facio fratres, Euangelium quod Euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem.
Neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Et verifimile
eſt, idem fuiſſe hoc tempus in quo illi datum eſt in tertium cælum ſcandere, & ineffabilia verba audire,
de qua reſcribit in Epiftola poſteriore ad Corinthios, in hæc verba, Scio hominẽ in Chriſto ante
annos quatuordecim (ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit) raptum huiusmodi uſque
ad tertium cælum. Et ſcio huiusmodi hominem (ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit)
quoniam raptus eſt in paradifum, & audiuit arcana verba quæ nõ licet homini loqui. Hæc ergo ex-
taſis eſt adoleſcentuli noſtri & paruuli Benjamin. Nunc verò & congruentiã videamus comparatio-
nis, Benjamin inter omnes fratres ſuos natu minimus fuit, & fratrum vltimus: quæ pater in ſenectute
genuit, ac tenerrime dilexit. Ita Paulus, Apoftolorum omnium vltimus, vocatus eſt, quafi in ſenectute
patris: quoniã poſt Chriſti aſcenſionem in cælum. Vnde de ſe ipſo conſtitetur ſcribens Corinthijs
quod nouiſſime omnium, poſt Apoftolos omnes viderit dominũ, quafi abortiuus, addẽs & cauſam,
Ego (inquit) ſum minimus Apoftolorum, qui nõ ſum dignus vocari Apoftolus, quoniã perſequit;
ſum Eccleſiã Dei. Audis Benjamin fratrem minimum, in ſenectute Chriſto genitum. Vis autem au-
dire, quare ita tenere pater (tameſi minimum & in ſenectute genitum) hũc dilexit? Lege quod ſequi-
tur, Gratia Dei ſum id quod ſum, & gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus
laboraui. Non ego autem, ſed gratia Dei mecũ. Ad hæc Benjamin matris ſuæ Rachelis (vt ita loquar)
interfeõtor fuit. Siquidem in partu mater mortua eſt, & ſepulta in via quæ ducit Bethleem. Egre-
diẽte quoq; anima præ dolore, mater appellauit illũ Bennoni, id eſt, filium doloris mei: pater verò nomẽ
cõmutauit, appellans illum Benjamin, id eſt, filium dextræ, ſicuti manifeſte docet hiftoria Genefis.
Hæc autem omnia aptiſſime ſecundum myſticã intelligentiam Paulo accommodatũ gẽtium A-
poſtolo. Dum enim ita fortiter per omnes epiftolas ſuas mõſtrare conatur legis veteris abrogatio-
nem, dum vbiq; contra Iudæos mordicus tenere volentes, ſua legalia cõſtanter agit pro Euangelicã
libertate: nõne tibi Synagoge matris ſuæ, in qua educatus & edocẽt⁹ fuit, & veteris legis in qua geni-
tus, quafi interfeõtor quida fuiſſe videtur? Nonne recte tibi videtur Synagoga vetus hũc poſſe ap-
pellare Bennoni, id eſt, doloris mei filium, qui matrem à qua educatus & inſtitutus fuit deficere fecit
& (vt

A & (vt ita loquar) voluit interire: Quis enim Apoftolorum omnium ita legalium euacuationem do-
cet, quis ita pro Euangelicã gratiæ libertate dimicat, vſq; ad ſanguinem, vt hic adoleſcentulus Benia-
min? Et licet Synagoga mater, videns ſe præ dolore expirare animam ac deficere, vocet illum doloris
ſui filium, licet illum crudeliſſimo odio proſequeretur ipſius populus: pater tamen Benjamin illum
appellauit. Deus pater non patitur filium doloris nuncupari, ſed commutato nomine Benjamin ap-
pellat, id eſt, filium dextræ. Quid autem eſt, quod à Deo filius dextræ vocatur? Nempe id quod ad An-
niam dicebat, Vas electionis eſt mihi, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs
Ifraël. Ego enim oſtendam illi, quanta eum oporteat pro nomine meo pati. Quis igitur miretur, ſi in
hoc Pſalmo, vbi copioſiſſimus ſermo habetur de nouæ Eccleſiæ ædificatione, quæ ex gentibus po-
tiſſimum conſtat, de hoc Paulo gentium primo Apoftolo peculiaris fiat mẽtio? ſi etiam priori loco
ante alios exprimitur ſub figura Benjamin? ¶ Verfu 30. Principes Iuda, duces eorum, principes zabu-
lon, & principes Neptalim. Fuerunt Apoftolorum aliqui electi ex tribu Iuda, vt Iacobus & Ioannes
filij Zebedæi: item Iacobus minor, Iudas & Simon fratres, ac inter diſcipulos Ioseph iuſtus, qui om-
nes filij erant ſororis matris domini. Porro Zabulon & Neptalim, in Galilæa ſitæ ſunt, vnde domi-
n⁹ Petrum & Andream aſſumpſit: & Philippum, qui & ipſe à Bethſaida Galilææ erat, & Nathanaëlem
diſcipulum, & alios plerofq; ex Galilæa partibus: quemadmodum primo capite Actuum Apoſto-
rum teſtantur ſupentes linguarum miraculum, cum admiratione dicentes. Nonne ecce omnes iſti
qui loquuntur, Galilæi ſunt? Et angeli aſcendente domino, Viri Galilæi, quid ſtatis aſpicientes in cæ-
lum? ¶ Verfu 32. A templo tuo in Hieruſalem, tibi offerent reges munera. Quidam huius verſus prin-
cipium coniungunt ſini præcedentis, hoc modo, Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis, à
templo tuo in Hieruſalem: id eſt, quod in Eccleſia tua operatus es, incipiendo à templo ſancto tuo,
quod eſt in Hieruſalem, quia illie primum cœpit Euangelium prædicari, & Eccleſia ædificari. Aut cõ-
firma hoc à templo ſancto tuo, id eſt, virtute deſuper miſſa, & ſpiritu ſancto de cælo demifſo, de ſan-
ctuario tuo quod eſt in ſuperna Hieruſalem, quod vbi feceris, in gratiarum aõtionem offeret tibi re-
ges munera, per vniuerſum orbem terrarum. ¶ Verfu 33. Increpa feras arundinis, congregatio tau-
rorum in vaccis populorum, vt excludant eos qui probati ſunt argento. Per feras arundinis, in Eluci-
datione principes ſæculi intelligimus, Euangelio repugnantes: per tauros, illorũ duces & præfectos:
per vaccas, vulgus ipſum in malo contentiens. Aut per feras arundinis, intellige hæreticos vel ſapient-
es ſæculi contra Chriſtum & Eccleſiam inani timore ſuperbiæ & ſimulatione falſa ſcientiæ inſur-
gentes: per congregationem taurorum, exercitus principum & potentum, quos contra fidem mo-
uent, vt perſequeutionem faciant Eccleſiæ. Aut per feras arundinis, malignos & ſæuos ſpiritus erro-
ris accipe: deinde, per tauros ſæculi potentes & ſapientes, quos ſeræ illæ exagitant, & quorum vitũtur
miniſterio, ad perſiciendum concupit ſibi malitiam. Quod autem per tauros, potentes ſignifican-
tur atq; maiores: per vaccas minores & vulgus; hõminum qui alios ſequuntur, docet etiam Pſalmus
vigefimus primus vbi dicitur, Circudederunt me vituli multi (quod ad miniſtros & vulgus refertur
Chriſtum comprehendentium) tauri pingues obfederunt me, quod ad Phariſeos & primos Iudæo-
rum ſpectare dignoſcitur. Quod autem in fine dicitur, Vt excludant eos qui probati ſunt argẽto, in-
telligitur, probati ſicut argentum: quemadmodum ſupra, Niue dealbabuntur, id eſt, quafi nix deal-
babuntur. Alij verò per argentum intelligunt verbum Dei, optime ſonorum, quemadmodum eſt ar-
gentum bene tinniens, Sicq; ſenſus talis eſt, Vt excludant & impediant eos qui probati ſunt & in-
ſtructi verbo Dei, id eſt, prædicatores & Apoftolos Chriſti. Verfu 34. Venient legati ex Aegypto,
Aethiopia præueniet manus eius Deo. Videntur hæc completa tempore Apoftolorum, quando in
Alexandriã Aegyp̄ti (vt Philo Iudæorum diſertiſſimus teſtatur) ſchola ei at celeberrima Chriſtiano-
rum, ad formam Eccleſiæ Hieroſolymitanæ communiter viuentium, ſub Marco Euangelifta, primo
Alexandriæ Epifcopo: quorum vitæ ordinem ſumma commendatione idem hic Philo late in libris
ſuis proſequitur. In Antiochia verò primum cognominatos fuiſſe diſcipulos Chriſtianos, diſcimus
ex cap. 11. Actuum Apoftolorum, vbi & Eccleſiarum in principio naſcentis fidei erat congregatio. Act. 11.
Poſt verò, Matthæus Apoftolus atq; Euangelifta, eandem in ſua prædicationis fortẽ fertur accepif-
ſe, populofq; plurimos ad fidem conuertifſe. Quod autem dicitur, venient legati ex Aegypto, ſecun-
dum translationem dicitur ſumptum ab ijs qui pacem quæruerunt: quorum conſuetudo eſt, legatos mit-
tere, qui de pace ſimul cum hoſtibus tractent. Neq; aliud per horum legatorum aduentum ſignifica-
tur, quam ipſorum pax cum Eccleſia & populo Dei, per ſuſceptionem fidei. Similiter de Aethiopia,
quod præueniet vel feſtinabit dare manus Deo, ſecũdum metaphoram dicitur, comparatione ſum-
pta ab ijs qui in bello ſe victos dedunt. Hi enim dare manus dicuntur, nimirum ſupplicandi gratia,
itemq; vt vinciantur, efficianturq; captiui, ſi placitum fuerit hoſtibus, ne vitam perdant, rem omnia-
bus rebus magis optatam.

PSALMVS
LXVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Quemadmodum ex sacris Euangelis & Apostolorum scriptis edocemur, necesse est hunc Psalmum Christo domino applicari. Pleraque enim eorum que hic psalmus continet, tam in sacris Euangelis, quam in alijs Apostolicis scriptis, de Christo scripta perhibentur. Cuiusmodi est illud versu 5. Oderunt me gratis, quod apud Ioan. 15. habuerunt me gratis. Itē & illud versu 12. Zelus domus tue comedit me, apud Ioanē Apostoli recordati sunt de Christo scriptum fuisse, postquā flagello vendentes columbas eiecisset de templo. Alteram verō partem ver-
Rom. 14. sus eiusdem, Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Paulus Apostolus cap. 14. epist. ad Romā. ad Christum accomodat, eius humilitatem in exemplum adducēs, ut discant nō superbe sapere. Idem cap. 12. versus 27. & 28. Fiat mensa eorum corā ipsis in laqueum. Obscurentur oculi eorū, & c. de vindicta cōtra Iud. eos Christi inimicos, manifestissime exponit. Petrus verō in actibus Apostolorum, i. cap. de Iuda proditore coram fratribus verba faciens, & alterius substitutione, versum trigessimum (Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet) de Iuda proditore & eius complicitibus testatur à spiritu sancto per os David prolatum. Illud quoq; quod habet versu 26. de felle & aceto, Dederunt in escam meā fel, & in siti mea potauerūt me aceto: nōne luce clarius ad historiam pertinet dominice passionis? Negari igitur à fidelibus nō potest psalmum istum ad personā Christi pertinere: tametsi forsitan & David, quatenus Christi typus erat, secundum literam possit applicari in tribulationibus grauissimis cōstitutum, atq; etiā ad fidelium singulos, quatenus Christi mēbra sunt & quatenus eius passioni in varijs tribulationibus conformantur. Clamat itaq; in hoc psalmo ad patrem Christum in passionum angustia positus, secundum similitudinem hominis in aquis periclitantis, pedes lutosos cœno infixos habētis: qui vsq; ac rauim exclamās pro auxilio, & vsq; ad oculorum defectū, huc illucq; respiciens, nullum percipit liberatorem: quam metaphorā mox versu quinto, ac deinceps aperte exponit, suorum persecutorū multitudinem & ferocitatem multis versibus, multaq; verborū inculcatione manifestans, cuiusmodi sūe persecutionis, dicēs: Zelus esse domus Dei: ex quo, cum increparet superbos increpationis impatientes, in tantā venit miseriam. A versu autē 16. & deinceps magna vehementia auxiliū patris inuocat cōtra aduersarios, suāq; innocentiam, & ex aduerso maximam miseriam proponit, vsq; ad versum 27. Hinc verō vsq; ad versum 34. de sua tacens miseriam, eam quē super inimicos secundum ordinem paternę iustitię ventura erat vltionem & pessimam retributionem, quasi per imprecationis modum secundum conformitatem Diuinę voluntatis, prædicat. Nouissime verō, à versu 34. ad finem vsq;, suam à passione & morte salutem, ac resurrectionis victoriam proponens, laudēq; patri promittens super omnia vetera sacrificia gratissimā, vniuersum fidelium cœtum ad considerandum & magnificandum opera Dei mirabilia exhortatur: imō in spiritus plenitudine, cælum, terram, mare, & quę in eis sunt, omnia ad laudem Dei conuocat & inuitat, propter edificationem Ecclesię sanctę, eiusq; constabilitatem, vsq; in consummationem sæculi.

LXVIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1. Saluum me fac Deus
* quoniam intrauerunt
aque vsque ad animam
meam.

2. Infixus sum in limo
profundi:
* & non est substantia.

3. Veni in altitudinem
maris:
* & tempestas demersit
me.

4. Laboraui clamans,
rauca factę sunt fauces
meę. * defecerunt oculi
mei, dum spero in Deum
meum.

Alva tu me Deus saluator meus, ad quem solum ab omnibus derelictus clamito, & quanto cyus grauissime periclitanti fer opem: * quoniam tribulationes plurimę & angustię intolerabiles me affigunt, & iam occupauerunt vniuersum cor meum, tanquam si aquę per os copiose ingrediantur ad suffocandum cor, & extinguendum animam. Et plane in tantis his tribulationibus sic confisto, quomodo is qui in profundo aquarum vsq; ad os ascendentium consistit, periclitatur de vita corporis, nisi accurrat auxiliator. 2. Ad modum eius qui secundum corpus in limoso luto infixus est, in profundo aquarum (ita vt mouere se non possit, aut enatan do periculum euadere) ita nūc ego in profundo tribulationum hæreo infixus, ita vt per me non videam euadendi viam: * & non est mihi vlla firma substantia, nihil est solidum vbi subsistam, non est vbi firmum H possim ponere vestigiū pedis mei, sed cōtinuo immergor profundius: quoq; amplius laboro, eo infigor altius: sicut is qui in limoso profundo cōsistit, quo plus laborat corpore, vt se extricet, eo magis ac magis cœno infigitur. 3. Deueni iam vsq; in profunditate maris totus immersus vndis tribulationū, vt vix videar mihi posse mergi profundius: * & tribulationū impetus, atq; tumultus in modū tempestatis, quasi fluctus saui maris tumultuantis atq; feruentis, penitus obruerunt me atq; abforbuerunt, ita vt ex me prorsus desperem posse euadere. 4. In tācis autem angustijs positus, clamaui voce excelsa inuocans auxilium, & clamando vim magnā mihi feci, & laborē exhibui, vt clamare efficacius, & præ clamore nimio quasi rauca factę sunt fauces meę, vt iam clamare vix vltra possim. Maximo enim desiderio & affectu profundissimo, de tantis tribulationibus inuocaui auxilium: * caligauerunt oculi mei præ nimia obseruatione liberationis, dum iā diu intētos tenco oculos ad dominū Deum saluatorem meū, in quē spero, & quem inuoco: nimium exspectat, nimium differt exaudire, vt nō sufficiant ad eum vltra aspi-

SEXAGESIMO OCTAVVS.

A 5. Multiplicati sunt super
capillos capitis mei,
qui oderunt me gratis.
6. Confortati sunt qui
persequuti sunt me ini-
mici mei iniuste:
* quę nō rapui tunc ex-
oluebam.

B 7. Deus, tu scis insipientiam
meam:
* & delicta mea à te nō
sunt abscondita.

8. Nō erubescant in me
qui expectāt te domine,
domine virtutum.

9. Non confundantur
super me qui quærunt
te, Deus Israël.

C 10. Quoniā propter te
sustinui opprobrium, o-
peruit confusio faciem
meam.

11. Extraneus factus
sum fratribus meis, &
peregrinus filijs matris
meę.

12. Quoniam zelus do-
mus tuę comedit me:

* & opprobria expro-
brantium tibi cecide-
runt super me.

13. Et operui in ieiunio
animam meam;

aspicere præ defectu oculi mei. 5. Crescit indies numerus inimicorum meorum, & maximo numero iam multiplicati sunt qui me absq; causa præter omnem rationem, contra omnem æquitatem, odio habent & prosequuntur, ita vt præ multitudine iā vel dinumerari vel dignosci omnes non possint: quemadmodū capilli capitis mei præ multitudine non valent dignosci, neq; dinumerari. 6. Non solum autem secundum numerum multiplicati sunt, sed etiam viribus inualuerunt, & sauitia aduersus me aggrauati sunt aduersarij mei, qui me iniuste præter omnem æquitatem prosequuntur: cū ego illis mali nihil fecerim, neq; occasione vllā huius malitię contra me præstiterim: * illis autē contra me prævalentibus & ira sic exardescantibus, ego exoluere debui quę non rapui: passiones & afflictiones sustinere coactus fui, tanquā malefactor, quas non commerui: poenam sustinui pro culpa, quam non admisi, & cuius mihi non eram conscius: quemadmodū cum quis à furto innocens, cogitur quasi reus exoluere & poenam pati. 7. O Heb. 4. Deus, cuius oculis nuda & aperta sunt omnia, tu nosti insipientiam meā & malitiam meam: tu scis, an in me sit insipientia illa & malitia, quam Ioan. 7. mihi obijciunt, dicentes me blasphemum, seductorem, seditiosum, & huiusmodi multa: * & tibi occultum non est, an peccata commiserim, ob quę has miseras sustineo: tu optimè nosti, num verè mihi insunt peccata quę isti per calumniam mihi impingunt, obijciunt, & testificantur aduersum me. Tu enim nosti meam innocentiam atq; iustitiam, & quod hæc omnia quę fero, absq; mea culpa sustineo. 8. Ne patiaris, o domine celestium exercituum, eos, qui te expectant, & à te salutem consequi desiderant, confundi propter miseriam passionum istarum mearum: totum genus humanum, quod à te salutem expectat, non confundatur in me, nō propter istam meā humilitatē & miseriam passionis frustretur expectatione sua. 9. Non patiaris (inquā) o Deus Israël, confundi & frustrari spem fidelium tuorum, qui seruiunt tibi, & expectant à te salutem atq; redemptionem: sed ab hac tribulationum mearum miseria me liberatū, fac à morte resurgere, vt sic populo tuo diu expectata salus, per mortis victoriam possit contingere: * Atq; ita fac per subsequentiū resurrectionis gloriam, vt non sit fidelibus meis in opprobrium & confusionem humilitas passionis meę: sed magis gloria sit illis opprobrium crucis, vbi per eam talis præstita fuerit salus & victoria. 10. Quod enim nunc opprobria sustineo maxima, ab aduersarijs mihi illudentibus, me velantibus, conspuentibus, ridentibus, verbis rideulis atq; gestibus foedis subsannantibus: item & quod nūc sustineo quę ignominiosa sunt & confusione plena, de quibus solent homines maxime erubescere, publicam confusionem & publica opprobria tu nosti pater sancte, quod non propter mea peccata ea sustineā, sed propter tuam voluntatem: quoniam tu me hæc tanta pro hominū salute voluisti perferre, vt pro eorum peccatis tuę iustitię satisfacerē, neque nisi ex obedientia à te missus ad hanc deueni humilitatē. 11. Etiam fratribus meis, cognatis, vicinis, & concubiis factus sum extraneus: & filijs matris meę, filijs synagogę, filijs populi mei, factus sum quasi peregrinus & extraneus: etiam qui mihi proximi erant & amicissimi, præ miseria me nolunt agnoscere, quasi extraneos se gerunt, & quasi me nunquam cognouerint fugiunt à me, propter confusionis opprobrium. 12. Omnium autem tribulationum mearum origo hinc est, quia zelus & ardens æmulatio siue desiderium pro gloria domus tuę, huc populi tui, totum possedit & abforbuit atque deuorauit me: propter quē zelum, dū ferre nō potui (vt nec debui) abominaciones & impietates quas videbā inter eos, pro tui nominis gloria confidenter illis restiti, illosq; priuatim & palam redargui, vnde primū aduersum me odium conceperunt, quod me tandem in istā pertraxit miseriam. Item & cū populum docerem, quę tu mihi præcepisti docere, propter zelum salutis populi tui & glorię tuę, cumq; miracula ederem, illi aduersum me indignabantur, & per indignationem atq; inuidiam huc tandem me adduxerunt: * & opprobria eorum qui per suas prauitates tibi exprobrabant, super me ceciderūt, ego tanquā proprias contumelias reputaui, imō maiores existimaui quam proprias: propter quod, illas ferre nec volens nec potens, fiducialiter illis Ioan. 8. contradicebam, eosque arguebam pro ijs in quibus tuę glorię (quam semper quæsiui) derogabant. 13. Ego verò non reddebam illis malum pro

pro malo, neq; pro odio odium, cum mihi exprobrarent & maledice-
rent: sed me ipsum affixi in ieiunio & oratione pro inimicis meis, tam
propter tuominis contemptum, quam propter illorum impenitentiam,
vt pro malo redderem bonum: & hoc ipsum vbi perceperunt, mihi
verterunt in opprobrium, ob hoc me deridentes, ampliusq; velut
vanum & ridiculum hominem contemnerent. 14. Et vt perfectior
esset acceptabiliorque pro inimicis meis penitentia, etiam vestitu lu-
gubri incedebam, sacco & cilicio, hoc est, tristis & mœrens, mœrore
etiam foras se prodente exteriori habitu, tum propter tuam inhono-
rationem, quod in eis nihil proficerem, tum quod illos ita videbam &
dolebam in sua obstinatos malitia: & factum est hoc mihi, quod ita
mœrens & lugens incesi in derisionem, quasi in proverbium, parabola-
m, atq; iocum publicum, vulgatum per ora hominum. 15. Aduersum
me loquebantur palam qui in publicis conuentibus residebant, vtpo-
te qui in porta sedebant, vbi publicus erat hominum plurimorum cō-
uentus, & continuus multorum transitus, homines ditiores & poten-
tiores qui illic residebant: & in opprobrium meum carmina sua can-
tabant bibentes vinum in conuiujs publicis: in meum contemptum,
cantica vulgaria de me composuerunt, que decantarent aduersum me
potores vini, in conuiujs & commellationibus suis. 16. Ego verò in-
ter hæc omnia orationem meam dirigebam, ad te domine, coram te
(qui solus eras tota spes & consolatio mea) effundebam precem meam,
sicque tibi colloquendo meipsum consolabar aduersum impropria
illorum: veniat tandem, ô Deus, tempus beneplaciti tui, tempus bene-
uolentiam, in quo complacitum sit tibi erueri miserum de tantis an-
gustijs: complacitum tibi tandem vt eruas me, & respice ad adiuvandum
me. 17. Secundum multitudinem atque magnitudinem misericordiarum
tuarum exaudi me, misericordiarum, pater, pijsime Deus, qui nunquam
soles derelinquere ad te clamantes de tribulationibus: exaudi me, in-
quam, in veritate salutis tuæ, quam pollicitus es exhibere & præstare
omnibus qui te fiducialiter inuocant in necessitatibus: propter veri-
tatem tuam, qua saluare pollicitus es fidentes tibi, exaudi & salua me.
18. Eripe me de angustia tribulationum cui hæreo infixus, quasi in lu-
to, vt non in illis permaneam, non illis absorbeor: saluum me fac ab
aduersarijs & esoribus meis, qui mala quarunt aduersum me, & de
magnis tribulationibus quibus immergor & obruor, quasi in profundis
aquarum multarum. 19. Non me penitus demergat magnitudo
tribulationis, in modum tempestatum aquarum sese accumulantis & ag-
grauantis super me, neque in profundum absorberi me patiaris, vt no-
rursum emergam: sed à grauissimis istis tribulationibus quibus nunc
præmor, & penè suffocor, per resurrectionem à morte, iube me emer-
gere: neque permittas puteum inferni super me claudere ostium suum,
non derelinquas animam meam in inferno, neq; corpus in sepulchro:
non permittas detineri animam meam in limbo inferni, cum illuc ad
liberandum captiuos patres descenderit: sed exitum dabis illi, vt ad
corpus redeat, vitamque corpori restituat. 20. Exaudi me pater domi-
ne, quoniam misericordia tua ineffabilis erga omnes omnino homi-
nes, suavis & benigna est, & exaudire auxiliarique parata omnibus in-
uocantibus: secundum multitudinem miserationum tuarum, quibus
à sæculo misertus es humiliter te inuocantibus, etiã ad me respice be-
nigno aspectu fauoris tui, vt de angustijs afflictum liberes tuum vni-
genitum. Neq; enim tuum vniogenitum filium debes despiciere, qui ca-
tiam seruulos clamantes non dedignaris exaudire. 21. Neque auertere
velis faciem tuam à me puero tuo, noli quasi iratus vultu auerso ora-
tionem repellere, quam offero tibi: exaudi me quanto citius, & ne di-
stuleris auxilium, quoniam vehemens est afflictio mea, & continuo pro-
fectu incrementum accipiens. 22. Aspice benigno aspectu fauoris tui
in animam meam, vt saluam facias eam: libera me propter inimicos
meos, propter inimicorum meorum rabiem, quoniam non cessant af-
fligere animam meam, & crescit continuo eorum aduersum me sæua
crudelitas: vt quanto illi aduersum me crudelius faciunt, tanto mihi
tu fias ad auxiliandum atque saluandum propinquior: Insuper &
propter confusionem inimicorum meorum saluum me fac, vt con-
fundantur & frustrentur ab iniquis cogitationibus suis. 23. Tu nan-
que optime nosti impropria & contumelias, quibus me affecerunt
aduer-

* factum est in opprobrium mihi.

14. Et posui vestimentum meum cilicium:

* factus sum illis in parabolam.

15. Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta: & in me psal-
lebant qui bibebant vinum.

16. Ego verò orationem meam ad te domine:

* tempus beneplaciti deus

17. In multitudine misericordiarum tuarum exaudi me

* in veritate salutis tuæ.

18. Eripe me de luto, vt non infigar: libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum.

19. Nō me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundum:

* neq; vrgeat super me puteus os suum.

20. Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua:

* secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

21. Et ne auertas faciem tuam à puero tuo:

* quoniam tribulor, velociter exaudi me.

22. Intende animam meam, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.

23. Tu scis improprium meum & confusionem

A meam, & reuerentiam.

24. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me: improprie expectauit cor meum & miseriam.

25. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inueni.

26. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

27. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones:

* & in scandalum.

28. Obscurentur oculi eorum, ne videant. & dorsum eorum semper incurua.

29. Effunde super eos iram tuam.

* & furor iræ tuæ comprehendat eos.

30. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

31. Quoniam quæ tu percussisti, persequuti sunt:

aduersarij, confusionem quoq; & erubescenciam meam: quam multa, quæ facta, quæ ignominiosa ab eis perpeffus fuerim, quomodo mihi i-
luserint, quomodo de loco in locum cū ignominia publica traxerint,
quomodo diffamauerint, quomodo accusauerint falso testimonio, &
omnino quantas contumelias, tam publicè quàm priuatim mihi irroga-
uerint. 24. Cor à oculis tuis sunt, neq; latere te possunt (quæ nullum la-
tet occultum) omnes aduersarij mei: tu eorum & numerum & maliciam
& corda habes optime cognita, neq; ignoras quo animo, & quam ini-
que contra omnem iustitiam mihi aduersantur. ego vero paratus sum
ad omnia quecumq; tu permiseris, & in quantiscumq; potestatem dede-
ris eis: adeoq; non abhorreo ab his quas fero passionibus, vt etiam spi-
ritus desiderio expectauerim impropria illusionum & passionum mi-
serias. Desiderio enim desideravi, secundum spiritus desiderium, cali-
cem hunc bibere, quem tu celestis pater dedisti mihi. 25. Et confide-
raui, an esset aliquis qui in tantis tribulationibus mihi ostenderet cō-
passionis signum, nec inueni: sed vniuersa turba hominum, odio poten-
tum atq; principum excitata, simul omnis aduersum me clamabat, etiam
tunc cum me in maxima conspiceret miseria: & expectando cō-
sideraui, si fortè aliquis mihi veniret consolator, & non potui quen-
quam aduerrere, qui mihi in tantis angustijs ferret solatiū. Derelictus
enim eram ab hominibus, & propter miseriam à me vniuersi aufuge-
rant. 26. Quodq; omnium irmanissimum & crudelissimum erat, in no-
uissima angustia, accepta iam crucis sententia, vbi peruenissem ad lo-
cum supplicij, cum misericordia erga reos vt homines tolent, & ad
cordis confortationem dulce præbere poculum, crudelissimi isti &
passionibus meis insatiabiles hostes, dederunt mihi bibere acetum &
vinum felle mixtum, ne in tanta quidem mea miseria vlla tacti miseri-
cordia. 27. Propter hanc autem tam inauditam & immanem crudelita-
tem, quam contra me principes iudeorum Scribæ atq; Pharisei cum
senioribus exercuerunt absq; misericordia, secundum ordinem atque
definitam sententiam iustitiæ tuæ, grauissima ultione punies eos pro
impietate sua. Apparatus namq; promissionum temporalium, in quas
semper intentos habent mentis suæ oculos, erit illis in occasione mor-
tis, tanquam laqueus quo irretiantur ad perditionem, & in retributio-
nem finalem atq; nouissimam, post quam non sperent neq; expectent
aliam: item & in offendiculum, quod illos faciet ab æterna salute cæ-
dere: quia temporalibus inhaerentes promissis, cælestia & sempiterna
longè potiora negligent. Nam propter temporalium promissionum
respectum, in quas ex legalis literæ consuetudine intendunt semper
oculos, Christum absq; illis venientem contempserunt, sicq; ab æterna
retributione ceciderunt, & de peccato in peccatum male scandali-
zati corruerunt. 28. Obscurabitur quoq; acies mentis eorum, sic vt ve-
ritatem fidei & Euangelicæ veritatis videre nequeant. Excæcabit enim
eos odium & malitiosa inuidia, vt non attendant sermonibus verita-
tis, sed magis resistant, omni sua virtute: & semper ipsi in ima respi-
cient, quomodo solent qui dorso incuruato incedunt, idq; vel tempo-
ralia semper bona respiciendo, vel sub pondere & seruitute legis gra-
uiter sudando. Ipsi namque qui illuminari potuerant oculis, si veritati
voluissent acquiescere magis quam repugnare, atq; per libertatem Eu-
angelicam potuerant exonerari à legis onere, in sua cæcitate obstina-
ti eligent permanere obscurati mentis oculis, & dorso incuruato sub
pondere legis sudabunt. 29. Effundes tu sancte pater, super eos vindi-
ctam iræ tuæ: in abundantia iracundiæ, iusto tuo iudicio exercebis in
eos vindictam magnam: & indignatio tua magna, ad quam te prouo-
cauerunt, comprehendet eos, puniet eos, ultionemq; de eis accipiet gra-
uissimam. 30. Loca habitationis ipsorum, tuo iudicio fient deserta
ab habitatoribus suis: & in ciuitatibus ac domibus eorum non erit ex
eis, neq; de semine eorum inhabitator. Eijcientur enim ipsi à ciuitati-
bus domibus suis, & occupabunt alieni terram eorum: euenietq; illis
quod timere se simulauerat, vt locum suum & gentem simul perdât:
qui autem residui fuerint, captiui ducentur in omnes gentes & in re-
giones exteras, absque spe redeundi in loca sua patria. 31. Quoniam
quem tu propter scelus populi tui ad verbera & passionem voluisti mit-
tere, me filium tuum, ipsi odio crudeli, & irrationabili ira atque inuidia
grauissime persequuti sunt, semper contradicentes tam verbis quam
factis

Psal. 39.

Psal. 15.

aduer-

* *Super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*
 32. *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum*
 Abac. 2. Rom. 1. * *non intrent in iustitiam tuam.*
 33. *Deleantur de libro viventium: & cum iustis non scribantur.*
 Psal. 21. Eliaz. 53. 34. *Ego sum pauper & dolens:*
 * *salus tua Deus suscepit me.*
 35. *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.*
 36. *Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et vngulas.*
 37. *Videant pauperes, & letentur:*
 * *querite Deum, & vivet anima vestra.*
 38. *Quoniam exaudivit pauperes dominus:*
 * *& victos suos non despicit.*
 39. *Laudent illum caeli & terra, mare & omnia reptilia in eis.*
 40. *Quonia Deus saluam faciet Sion:*
 * *& edificabuntur civitates Iudae.*
 41. *Et inhabitabit ibi:*
 * *& hereditate acquirant eam.*
 Ephc. 2. Rom. 8. 42. *Et semine servorum*

factis meis: & propterea insatiabile odium quod contra me gerebat, dolore super dolorem addiderunt mihi: non potuerunt fatiari afflictionibus & miseris meis: quaecunque excogitare potuerunt, crudeliter operati sunt in me. 32. Ita & tu in ultionem appones eis iniquitatem aliam super aliam, sine illos de iniquitate ruere in iniquitatem, de peccato in peccatum cadere patieris illos: & non ingredieris in iustitiam fidei quam oppugnaverunt, quae est vera coram te iustitia: habebunt enim in legali sua iustitia usque in finem saeculi, & nolent recipere iustitiam fidei, in qua iustus saluatur & vivit. 33. Delebuntur de libro viventium, id est, cum iustis non inveniuntur scripti in libro vitae. De numero enim non erunt eorum qui vitam aeternam percepturi sunt, tametsi falso sibi iustitiam & sanctimoniam persuadeant, sicque delectos se inveniunt in novissimo: quia ubi scriptos sese putabant, non sese scriptos inveniunt, & salutem perdent de qua securos se existimaverant. Inveniunt autem sese in libro mortis, sub reprobatione Dei, & simul cum filijs damnationis conscriptos. 34. Ego vero secundum hanc infirmitatem passionis, ad quam me perduxit illorum malitiosa rabies, vilis & pauperculus sum, vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectionis plebis, novissimus virorum, vir dolorum & sciens infirmitates: scio autem & firmissime confido, quod me defendet atque suscipiet saluta, quae non me derelinquet in passionibus meis, sed a morte resuscitatum saluum faciet. 35. Ac pro mea quidem liberatione & salute laudabo, mihi pater, nomen tuum cum psalmis & canticis, predicabo & exaltabo te in laudibus & iubilo, & ego & cuncti fideles fratres mei, uniuersa quae per meam resurrectionem & salutem aedificabitur Ecclesia. 36. Eritque tibi haec benedictio laudis & gratiarum actionis multo acceptior & gratior, quam oblatio vituli novelli ac teneri anni unius, cui cornua iam pro ratione aetatis enasci incipiunt, & indurari vngulas: cuiusmodi oblatio acceptissima & commodissima esse solet in veteribus sacrificijs. Magis enim optas & diligis sacrificium laudis, a fidelibus tuis, quam vel electissimas & delicatissimas corporales hostias. 37. Videant omnes humiles, mansueti, pauperes atque fideles, quomodo me de passione liberauit pater resuscitatum: videant, quam mihi fecit pater meus misericordiam, & quantam erga me fecerit commutationem: tam misere tractatum ac mortuum, ita gloriose resuscitando ad vitam: & merito letentur in tanto Dei beneficio. Non enim mihi passus suus mortuus fui, neque item mihi, sed vobis omnibus ad salutem resurrexi, ut merito vos hinc gaudere deceat & letari: in sinceritate fidei & puritate vitae querite dominum Deum vestrum, qui vos per gratiam suam a morte redimit ad vitam, & vitam habebunt ex eo animae vestrae. Ipse enim est, qui vitam veram & spiritualem dat omnibus in se credentibus, quae carent increduli atque peruersi omnes. 38. Exaudivit enim dominus pauperes & humiles fideles suos, qui multis iam saeculis pro salute generis humani ad ipsum clamare non desierunt: & genus humanum uniuersum, quod vincum erat atque ligatum peccatorum vinculis, in carcere mortis, sub tyrannide principis tenebrarum, ipse non despicit, non neglexit, non est oblitus in finem: sed misericorditer respiciens, saluatorem misit illis in opportuno tempore: eos etiam qui in limbo inferni vinciti atque capti detinebantur, quasi in umbra mortis spiritus dilectorum suorum, non despicit neque neglexit, sed dulci visitatione, per me filium suum de captiuitate eduxit. 39. Laudet illum & celebrent pro tantis beneficijs humano generi exhibitis omnia quae creata sunt, caeli, terra, maria, & omnia quae in eis sunt. Dignum enim est, ut pro tanto beneficio ab omni creatura laudetur munificentissimus dominus, quonia laudabilis est nimirum, nec laudari sufficit, qui & condidit & reparauit omnia. 40. Quonia dominus populum suum fidelis quem elegit, saluum faciet a peccatis, a damnatione mortis, atque tyrannide diaboli: & per operationem gratiae eius aedificabuntur civitates Iudae, Ecclesiae fidelium credentium & contentium nomini eius erigentur & confirmabuntur, post Christi ascensionem, praedicantibus Apostolis. 41. Et in civitatibus istis inhabitabunt fideles, tanquam domestici in domibus suis, tanquam concives in civitatibus suis, tanquam oves in ouilibus suis: hereditate possidebunt eas, in eis habitantes, non tanquam hospites & aduenae, sed tanquam filij & haeredes, cuius facti sanctorum & domesticorum Dei. 42. Posterius quoque & nepotes fidelium patrum fidem insequentes, usque

A *eius possidebit eam: & qui diligunt nomen eius inhabitabunt in ea.* vsque in finem saeculi possidebunt sanctam Ecclesiam, quasi hereditatem suam: & amatores nominis tui usque ad consummationem saeculi habitabunt in ea, tanquam in domo sua. Nunquam enim destituetur inhabitatoribus fidelibus Ecclesia Dei, qui pro patribus nasci semper faciet filios, parentum fidelium imitatores fideles, quos constituat inhabitatores & possessores domus suae usque in saeculum. Psal. 44.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVIII.

Versu 1. Saluum me fac Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam. Manifestum est, in quatuor primis versibus, metaphoricam esse loquutionem. Assimilatur enim se Christus in passionum amaritudine, mortisque periculo positus, homini consistenti in profundo aquarum: qui cum totus iam sit immerisus, ita ut aqua ingrediatur per cunctos corporis meatus & iam interiora omnia occupet, adhuc tamen periculum patitur ex immersione in molle & viscosum lutum, quod in fundo sub pedibus eius est, cui continuo altius infigitur: & quanto magis sese eximere laborat, tanto infigitur profundius: qui in tanto discrimine vitae se conspiciens, vocem elevat, & usque ad raucedinem quantum praevallet clamat, vadique circumspectans, si vltimum forte videat, cuius possit invocare auxilium. Quae considerata metaphora, facile erit versus quatuor priores intelligere. Quod autem versu secundo dicitur, Non est substantia, Graece est *οὐκ ἔστιν οὐσία*: quod verti potest: Non est substantia. Quod clarius vertit ex Hebraeo Hieronymus, Non possum consistere. Felix, Non est stabile. Versu 5. Multiplicati sunt super capillos capitis mei. Hyperbolica loquutio est, qua significatur innumerabilis & magna valde multitudo, iuxta vulgatam loquendi consuetudinem. Posset tamen subtiliori consideratione exponi, secundum persequutionem metaphoram in prioribus versibus habitam, ut inimici isti intelligantur in modum aquarum inundantium adeo excreuisse, ut capillos ac verticem capitis iam videantur supergredi: quemadmodum desperata penes res est postquam super verticem capitis aqua ascendit, maxime ubi limo infixus inhaeserit, ne possit enatare. Sed prior expositio secundum hyperbolen, ita se manifeste offert, ut vix secunda huic probabilitas relicta videatur. Versu 6. Quae non rapui, tunc exolvebam. Prouerbialis & hic sermo videtur, quo vitur, quoties significare volumus, quempiam pro facinore quod non patrauit immeritis poenas pendere: veluti cum quis furti poenas luit aut homicidij, vel alterius cuiuslibet male rei, cum sit a facinore alienus & innocens. Sic sane Christus dominus, tanquam latro, tanquam seductor, tanquam blasphemus, tanquam seditionum author, tanquam rebellis Caesari, crudeliter morte punitur, ipse innocentissimus, & ab omni peccato alienissimus existens. Pro alienis autem peccatis, id est, nostris, punitus est: quemadmodum apud Eliazam patris voce dicitur, Propter scelus populi mei percussus es. Et rursum ex Eliaz. 55. persona generis humani, Omnes nos quasi oves errauimus, vniuersique in viam suam declinauimus: Ibidem. & dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrorum. Tanquam ovis ad occisionem ductus est, &c. Post hunc idem testatur & Petrus Apostolus, dicens: Christus pro peccatis nostris mortuus est, iu. 1. Petr. 3. stus pro iniustis. Ac rursum, Qui peccata nostra in corpore suo pertulit super lignum. Quid multa? 1. Petr. 2. Vniuersa tam veteris quam noui testamenti sacra pagina, non aliud figurat, non aliud loquitur, non aliud signat, non aliud clamat, quam agnum immaculatum pro humani generis transgressionem in temporis plenitudine oblatum. Versu 7. Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita. Hunc versum quidam ita exponunt, Deus tu vides, quomodo ut fatuus atque insipiens peccator nunc reputor ab hominibus: & delicta aliena humani generis, quae ego assumpsi perfoluenda, tu cognouisti ea. Sensus tamen quem in Elucidatione expressimus, magis conueniens videtur, tanquam si dicat Christus in protestationem suae innocentiae, Deus tu scis, si aliquid insipienter & insipienter egi, quo hanc poenam commuerim: neque te latet, si delictum vllum habeo. Sic enim loqui solent homines in animi amaritudine positi, cum falso accusantur, neque excusantibus creditur. Nouit Deus iniquitatem meam, Nouit Deus, si hoc illud egerim. Veluti si in angustia posita Susanna exclamans, dixisset ad Dominum, Domine tu nosti adulterium hoc meum, cuius me isti leniores accusant: nemo aliter intelligeret, quam si dixisset, Deus tu nosti, si commiserim adulterium de quo accusator: tu nosti aliter rem habere, quam contra me isti testificantur. Versu 8. Non erubescant in me, qui expectant te domine, domine virtutum, Si Christus in passionibus permansisset a morte detentus, nec per resurrectionem fuisset liberatus, profecto crux eius confusio & erubescencia discipulorum permansisset, visumque fuisset hominibus stultum & prorsus vanum, in hominem qui tam misere perijisset credere, & pro Deo huiusmodi colere, qui tam vilem mortem obijisset, ac post mortem nullum maiestatis signum dedisset. Verum cum per resurrectionem fortiter mortem deuicit & gloriose triumphauit, sic factum est, ut nequaquam erubescant in cruce & passionibus domini sui Christiani, quarentes dominum. Imò nolunt in alio gloriari, qui perfecti sunt, nisi in cruce domini sui Iesu Christi: neque aliud se scire iudicant, etiam qui scientia non sunt imperiti, nisi Iesum, & hunc crucifixum: verbumque crucis, quod increduli propter passionis infirmitatem stultitiam reputant, ipsi propter resurrectionis potentiam, Dei virtutem confitentur. Dum ergo Christus orat, non confundi, neque erubescere in se vel super se pios & fideles: quid aliud orat, quam in illa passionis humilitate non desistere, sed potenter resuscitari, ut non frustra in ipsum sperare liceat cunctis fidelibus? Versu 1. Cor. 1. 10. Propter te sustinui opprobrium. Propter te, id est, propter tuam iusionem, propter tuam voluntatem, propter obedientiam meam erga te, ex qua in mundum veni. Vnde propter tuum honorem, prop-

propter zelum gloriæ tuæ: quoniam videlicet tuam doctrinam prædicans, offensam tui honoris nõ ferens, atq; ob hoc etiam principes & sapientes increpans, veni in odium & in opprobrium hominum: qui si loqui voluissem illis placencia, veritate relicta, etiam honore magno ab eis fuisset affectus. ¶ Versu 11. Extraneus factus sum fratribus meis. Quomodo Christus etiam fratribus suis fuerit extraneus, monstrat Euangelista Ioannes, septimo capite sui Euangelij, ita scribens, Erat in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & querit ipse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Fratribus etiã suis Apostolis (quos tanquã fratres habuit, fratresq; iniuriæ immemor etiam post resurrectionem appellauit) factus fuit in passione extraneus, quando relicto eo omnes fugerunt, princeps insuper illorum trina negatione abiurauit. Filios autem matris suæ, manifestum est secundum carnem nõ debere intelligi. Maria enim mater ipsius, vt virgo in partu, sic & post partum inuiolata permanfit, solius primogeniti sui mater benedicta: sed secundum mysticam intelligentiam, filios Synagogæ, vel filios populi sui, oportet intelligere. Vnde Parap. Chal. sic habet, Et velut filius gentium siue alienigenarum factus sum filijs populi mei. Aut figurate filios matris suæ dicit coniunctissimos cognatione & sanguine. ¶ Versu 12. Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Huius verbi (quemadmodum ex secundo capitulo Euangelij Ioannis discimus) recordati sunt Apostoli, cum Christum vidissent facto flagello de funiculis eijcere vendentes & ementes de templo, mensas nummulariorum euertere, & illorũ effundere. Recordati sunt, inquit, discipuli, quia scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me. Loquitur autem illo in loco de domo & templo materiali, cuius munditia, n & reuerentiam magno zelo Christus ardebat, quod locus ille patri suo fuisset deputatus ad cultum specialem. Multo verò magis zelus domus Dei spiritualis (quæ est Ecclesia sancta, ex viuis ædificata lapidibus) Christum comedit, ac totum possedit, quanto signum melius est signato, & res ipsa figura præstantior est. Templum enim illud materiale, Ecclesiæ spiritualis templi, figura fuit: quemadmodum & cultus exterior, qui in illo exhibebatur, interioris cultus, quo in spiritu seruitur Deo in Ecclesia, signum tantum & figura extitit. Merito proinde sibi metuunt, ac dum tempus est miserendi prospiciant per penitentiam, qui domum hanc spiritualem Dei, speluncam efficiunt latronum: qui Ecclesiam sanctam suis doctrinis siue exemplis pessimis scandalizant atque defœdant.

Ioan. 7. Veniet, veniet, quando non iam in flagello de funiculis, sed in romphæa sua ex vtraque parte acuta, pugnabit aduersum huiusmodi in gladio oris sui, quando non iam cathedras euerteret & mensas, nõ æs in terram effunderet, sed animas simul & corpora in ira implacabili perdet, mittetq; in caminum ignis inextinguibilis. ¶ Secundam autem partem huius versus, quam Paulus allegat capite decimo quinto Epistolæ ad Romanos, alij sic intelligunt, opprobria quibus tibi contemptum & vilipensionem fecerunt peccatores, ita cordi accepi, ita mihi ad ferendum grauiã fuerunt, ac si illata fuissent mihi: inõ magis me presserunt, atque ad tolerandum grauiora mihi fuerunt, quam si mihi irrogata fuissent: sicque dissimulare nolui, neque silere, quin illos pro tua gloria redarguerem. Atque ita solent homines quasi sibi factum reputare, quod aduersum illos sit, erga quos optimum affectu gerunt: vt si quis exprobrat patri, cadit hoc ipsum super filium, si recte patri afficitur: neq; minus dolet hoc filio, quam si in personam suam accepisset contumeliam, neque (si potest) feret patris contumeliam. Et hæc quidem sententia huic loco admodum conueniens est, præcedentiq; particulæ, Zelus domus tuæ comedit me, valde consona, eamque solam in Elucidatione expressimus. Alij tamen malunt sic intelligere. Peccata & mala hominum, quibus exprobrant tibi, super me ceciderunt: quoniam qui quid illi peccabant, super me veniebat: meum erat dependere, quoniam in me suscepti persoluenda passionibus meis quæcunq; illi contra te nequiter egissent. Alij rursus sic intelligunt, Peccata omnia quibus tibi exprobrauerunt homines, ego tanquam mea suscepi, sic tanquam propria desceui, ac pro eis dolui: tantum cor meum vulnerabant atque affigebant, ac si propria fuissent peccata, propter zelum honoris tui. Et hæc sanè ad propositum Apostoli apte quadrare videtur, qui ex hoc scripturæ loco docere conatur, Christi exemplo, firmiores fidelium non debere ceteros ob imperfectionem spernere, sed magis eorũ defectus & peccata sustinere. Etenim Christus, inquit, non sibi placuit, sed (quemadmodum scriptum est) impropria impropertium tibi, ceciderunt super me. ¶ Versu 13. Et operui in ieiunio animam meam: & factum est in opprobrium mihi. Quid est in ieiunio operire animam? quomodo potest cooperiri anima, maxime autem ieiunio? Cooperire dictum videtur pro abscondere, id est, humiliare: vt sit sensus, Humiliaui in ieiunio animam meã. Et intelligitur hæc afflictio penitentia, vel propter zelum honoris Dei, vel propter illorum prauitatem ex compassione peccantium, vel potius ob vtrunq; ad misericordem enim, horum vtrunq; spectat: nimirum cum peccantes videt, vt de illorum peccato intima cordis compassione doleat, amplius tamen super Dei per peccatum inhonoratiõem atque contemptu commoueat. Magis enim debet nos commouere Dei contemptus, quam proximi malum, quatenus proximi ipsius est. Forsitan autem interroget hic aliquis quid sibi velit, quod hic dicitur de ieiunio, atque in versu sequenti de cilicio. Non enim videntur ista secundum scripturam Christo recte conuenire. Nam de ieiunio Saluatoris, nihil peculiariter legimus, nisi quod diebus illis quibus in deserto ieiunauit: quod sanè ieiunium pro exprobrantibus inimicis non suscepit: quoniam nondum opprobria sustinuerat: neque factum fuit ei ieiunium illud in opprobrium, quoniam apud homines ignotum fuit. De alio autem ieiunio nihil peculiare legimus, nisi quod aliquando (iuxta hominum necessitatem) usurij. De cilicio verò omnino nihil tradunt scripturæ, neque quod ob hoc factus sit cuiquam in derisionem.

Hanc

A Hanc questionem breui responsione dissoluimus in enarratione Psalmi 34. pertractantes versus 15. ac 16. qui propositis non admodum sunt dissimiles. Sic enim ibi legimus, Ego autem, cum mihi molesti essent, induerem cilicio. Humiliabam in ieiunio animam meam. Diximus autem, accipi hæc posse, vt tantum significant luctum & afflictionem, quibus vel Christus dominus, vel alius quilibet verè fidelis, pro Dei honore contempto, & proximi malo affligitur. ¶ Versu 24. Impropertium expectauit cor meum & miseriam. Præter intelligentiam quæ posita est in Elucidatione, de prompta voluntate Christi patientis, exponi etiam aliter potest hoc modo, Non erat finis impropertiorum, neque miseriarum, quibus me afficiebant inimici, sed impropertium super impropertium expectabam, & afflictionem super afflictionem, ita vt continuo plura atq; maiora cor meum expectaret, sicq; afflictus tolerantia malorum præsentium, cruciabar simul etiam consideratione imminetium, vt duplici afflictione cruciaretur cor meum. ¶ Versu 26. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Ad hæc scripturam respiciebat Euangelista Ioannes, cum narrans Christi passionem ita scriberet, Sciens Iesus quia omnia consummata sunt, vt impleretur scriptura, dixit, Sitio, Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponetes, obtulerunt ori eius. Quam autem scripturam assignare poterimus tunc euidentiùs manifestuq; vel ad sensum impletam, quã istam quæ modo posita est. In siti mea potauerunt me aceto? Matthæus verò distinctè exprimit, quod dabat ei bibere acetũ felle mixtũ: quod cum gustasset, noluit bibere. Sed quomodo dici potest, qd in escam dederunt illi fel, cum dicat Matthæus, qd acetum mixtum felle dabant illi, non manducare, sed bibere? Forsitan ideo, quia fel crasius est quã acetũ, & per se magis cibi quã potus vice esse videtur. Sed neq; opus est tam exacte verba pensare, vbi sententia manifesta habetur. ¶ Versu 27. Fiat mensa eorum eorum ipsi in laqueum. Hanc mensam, alij interpretantur scripturam sacrã, quæ est mensa refectionis animarum: quoniam non in solo pane viuunt homines, sed in omni verbo qd procedit de ore Dei. Facta est autem hæc mensa Iudæis in laqueum, quando per infidelitatem suam, iusto Dei iudicio exæcãti, literæ tantum inhærentes, perdidit veritatem: & inde sibi sumere iam conantur fomenta atq; alimenta sui erroris, vnde si credere voluissent, salutarem accepissent veritatis cognitionem: sicq; laqueus illis factus est scriptura sacrã, quo irretiti teneantur in infidelitate atque peruersitate sua, donec ad retributionem finalis damnationis perueniant. ¶ Versu 31. Quoniam quem tu percussisti, persequuti sunt. Nota quod pater filium percussit, non autem est persequutus. Iudæi verò non percusserunt tantum, sed etiam sunt persequuti. percussio nanque ad disciplinam pertinet, persequutio ad odium & crudelitatem. Cum enim pater ad emendationem castigat filiũ quem diligit, percutit quidẽ eum, sed minime persequitur. Ita & pater cælestis filium suum, tametsi charissimũ, percussit tamen, & disciplinam voluit esse super eum.

C Sic enim per Elaiã pater cælestis de filio loquitur, Propter scelus populi mei percussit eum. Percussit (inquit) non persequutus sum, quoniam propter scelus non propriũ, sed alienum. Et ex persona generis humani, eodẽ in loco dicitur, Disciplina pacis nostræ super eum, hoc est, disciplina, correctio, Ibidem: atq; punitio pro peccatis nostris debita, per quã patri reconciliari, inq; eius gratiã redire debebamus. super ipsum venit, super ipsum imposita fuit: quoniam voluit pater, vt ipse percuteretur, atque (vt ita dicã) disciplinaretur pro omnibus nobis, vt nos per eius disciplinã, pacem haberemus apud patrem. Impij autẽ Iudæi, quæ Deus percussit volebat, odio crudeli & immani crudelitate, inimicissimo animo persequuti sunt: nõ quasi patris ministri, sed tanquã suæ propriæ peruersissimæ impietatis, propria autoritate & voluntate exequutores. ¶ Quod autem sequitur, Et super dolorem vulnerũ meorum addiderunt: præter expositionem in Elucidatione positã, potest etiã sic intelligi. Addiderunt etiam ignominia & opprobria verborũ, ac gestulationum super dolorem, quem ex inflictis corporis grauissimis vulnerib; patiebar. Admodũ verò festiua est collusio illa, quæ est versus statim sequentis, Appone iniquitatem super iniquitatem eorũ, ad partem iam antè tractatã, Super dolorem vulnerũ meorum addiderunt. Indicatur enim hac allusione, correspondentiã pœnẽ ad culpam, tanquã si dicat, Illi sine compassione, crudeli animo vulnera vulneribus, plagas plagis apposuerunt, ad vulnera quoque & passiones corporis etiã contumelias, & opprobria adiecerunt: tu ex aduerso in vltionẽ appones iniquitatẽ super iniquitatem eorũ, fines eos de peccato ruere in peccatũ, absque retinaculo. Iudicium enim sine misericordia debetur illis, qui non fecerunt misericordiam. Iacob. 2. Cum autem in secunda parte versus dicitur, Et nõ intrent in iustitiã tuam: aduerte, signanter dictũ esse, in iustitiã tuam. Hæc enim est illa iustitiã Dei, iustitiã fidei, iustitiã vera, quæ (vt Paulus Apost. Roma. 3. ait) per fidem est Iesu Christi, in omnes, & super omnes qui credũt in eum, quam idẽ Apostolus toties à iustitiã Iudaica siue legali distinguit, in ea potissimũ Epistola quã Romanis scripsit: apertissimè verò capitulo 10. vbi sic ait, Ignorantes enim (Iudæi) iustitiã Dei, & suam quærentes statuere, iustitiã Dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus, ad iustitiã, omni credenti. In hanc ergo iustitiã dicit non ingressuros illos, super quos venit hæc diuina vltio. Cũ tamen plenitudo gentium intrauerit, tunc & reliquæ ex Israël (iuxta Apostoli vocẽ) introibunt in hanc iustitiã, & saluæ fient. Exod. 31. ¶ Versu 33. Deleantur de libro viuentium. Notus est ex scriptura liber vitæ Dei, vel Moyse dicente, Si non dimittis populo hanc noxam, dele me de libro quem scripsisti. Hic liber nõ aliud est, quam Dei præsentia & prædestinatio, qua electos ad salutẽ ab æterno venturos cognouit, atque vt per Ephes. 1. uenirent, prædestinavit: de quo libro & ijs qui in eo scripti sunt, frequens in sacra Apocalypsi sermo habetur. De hoc libro, si (vt fere solet) hic passus exponatur, quæstio suboritur, quomodo possit deleri aliquis de libro vitæ: cũ fieri non possit, vt qui semel prædestinatus est, à prædestinatione cadat: vtque is, quẽ Deus ab æterno præiudicã saluandũ, salutem non consequatur. Erit autem faci-

Rom. 10.
Deut. 7.

his solutio obiectionis, si dicamus improprie accipi in hoc loco verbū deleri, nō vt significet semel inscriptum eradi. Sic enim impossibile est, semel vere scriptū in libro vitæ deleri: sed accipi improprie, pro nō scribi in libro, vt impios de libro viuentiū deleri, nō aliud sit, q̄ impios in eo nō adscribi simul cum iustis. Atq; ita pars sequens, Et cū iustis non scribantur, prioris erit explanatio: quod in scripturis Prophetis maximè aut in Psalmis, notū est infrequens. Subtiliori verò cōsideratione referre possumus hanc deletionē in generali ad ipsam gentem Iudaicā, facta cōsideratione ad patres eorum. Ante enim Christi aduentū, videbatur sola gens Iudaica hunc librum occupare, quoniā propter electionem (vt ait Apostolus) charissimī erant, & soli populus Dei peculiaris, genus electū, gens sancta, ceteris interim populis sub ira Dei conclusis, atque ita vt filij mortis in mortis libro descriptis. Post Christi autē passionem, & in cælos ascensionem, Iudæis nolentibus oblatā gratiam recipere, gentibus autem e contrario ambabus (quod aiunt) manibus Dei gratiā excipientibus, mirabilis facta est cōmutatio: meritoque deleta est Iudaica gens de libro vitæ, in quo patres eorum vt populus dilectus scripti fuerāt, fuerantque & ipsi nō delendi, si non seipos indignos prastitissent: populus autem nationum, in librum vitæ meruit sua credulitate ex Dei munere inscribi. Atque ita quidem in generali, populi totius reprobatio designatur: non quidē ita, vt ex eis nemo possit salutē consequi aut quasi singuli fuerint exclusi, sed quia non amplius tota gens illa, vt olim, in electione & peculio Dei (vt ita loquar) permanit. Poterit tertio hic locus recte intelligi aliter, q̄ de libro vitæ Dei, vt de libro viuentiū deleri à memoria hominum. Memoria enim hominum, quasi eorum liber est, atque ita sensus erit, Deleantur de memoria hominum, quantum ad felicitatem & gloriam, in qua antē fuerunt, hoc est, ita eos fac humiles, abiectos & miseros in exilio suo, vt iam nulla sit p̄stina felicitatis memoria, vt prorsus quasi nō sint, & nullius habeantur momenti in sæculo. Atque hanc intelligentiā pretendere videtur, quod habet Paraphrasis Chald. Deleantur de libro memorię viutorum, & non mereantur intrare in Ecclesiā iustorum tuorum. Attamen hæc expositio, ceteris minus probabilis videtur. Tametsi enim frequentius in scriptura inueniatur, deleri nomē alicuius, pro eo quod est, perire de memoriā hominum, non arbitror tamen, quod hic dicitur, de libro deleri, vsq̄ in tali significatione reperiri. ¶ Versu. 36. Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornu producentem & vngulas: per vitulum nouellum, id est, magis quam vitulus nouellus cornuā producens & vngulas, hoc est, magis q̄ vitulus nouellus, cornutus, & vngulatus: ad significandum videlicet ætatem sufficientem, & satis maturā ad offerendum. Et sub hoc intelligimus omne sacrificium legis veteris. Gratiō enim est Deo confessio laudis, q̄ veteris legis quodcunq; sacrificium. Alij putant additionem illam de cornubus & vngulis, ad vilipensionem hostiarum veterum addi, quasi diceretur, Placebit Deo cōfessio laudis meæ, magis quam vitulus cornutus & vngulatus, ac proinde irrationale animal. Laus enim Dei rationalis, quæ de corde & intellectu procedit, multo acceptior est Deo, quam creatura irrationabilis, in sacrificio. Nonnulli verò intelligunt, super vitulum nouellum, id est, de vitulo nouello, dicentes Deo esse beneplacitum in vel de nouello, ad mysticas intelligentias recurrentes. Quod autem priori loco dictum est, longe videtur probabilius. ¶ Versu. 40. Quoniam Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ. Quod per Sion intelligatur præsens Ecclesiā, ex plurimis Psalmorum locis in prioribus fecimus manifestum. Vnde Psal. 2. dicebat filius, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius. Et Psal. 48. Lætetur mons Sion, & exultent filie Iudæ. Quæ tamen hæc dicuntur ædificandę ciuitates Iudæ, eadem sunt, quæ illo in loco dicuntur filie Iudæ, particulares videlicet Ecclesię, in quibus est confessio nominis Christi: quæ omnes tamen vbicunq; terrarum consistant, Sion vnā habent matrem, vnā scilicet vniuersalem Ecclesiā, quæ omnium est particulariū mater. Non enim plures sponas aut vxores patitur sponsus sanguinum, quæ non in vnā conueniant, & non ex vna sint matre progenitæ: & si plures recipit vxores, eas necesse est ex vna matre esse sorores.

Psal. 2.
Psal. 47.

LXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste, oratio est hominis in grauib; tentationibus, siue spiritualibus, siue corporalibus positi, postulantis Dei auxilium, inimicorum (a quibus tentatur, & periculum patitur) confusionem atq; cessationem, ac demum piorum de sua liberatione exultationem. Manifestum est autem, totum penē hunc Psalmum in Psalmo trigesimo nono superius exposito esse inclusum, & huius Psalmi singulos versus in illo innēniri. Quapropter, non opus est vt hoc loco singula tractentur exactius.

SEXAGESIMINONI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Deus in adiutorium meum intende:

* domine ad adiuan- dum me festina.

2 Confundantur, & reuercantur, qui quæ-

Deus meus, mea omnis spes & fiducia, intentus esto ad auxilium meum contra hostes meos: qui nisi tuo iuuer auxilio, facile mihi præualuerint sua fortitudine: te autem auxilium ferente, nihil quicquam poterunt, & quia vrget me vehementer aduersantium improbitas, neque fatigantur in tentando siue oppugnando, circumeuntes die ac nocte ad perdendum me, iccirco festinato opus est: * neq; moreris quæso aut differas amplius ferre opem periclitanti in dilatione auxilij. 2. Fac tuæ virtutis auxilio confusione & erubescētia perfundantur omnes aduersarij mei, qui tollere quærunt animam meam, qui insidiantur vitæ meæ, & in

A runt animam meam.

3 Auertantur retrorsum, & erubescant, qui volunt mihi mala.

4 Auertantur statim erubescētes, qui dicunt mihi euge euge.

5 Exultent & lætentur in te omnes qui quæ-

* & dicant semper magnificetur dominus, qui diligit salutare tuum.

6 Ego verò egenus & pauper sum:

* Deus adiuua me.

7 Adiutor meus & liberator meus es tu:

* domine ne moreris.

& in mortem cupiunt præcipitare pauperulam animam meam: quorum studium atque desiderium in hoc est, vt vitam auferant mihi inferantq; mortem. 3. Fac retrorsum abeat, & confusione atq; pudore afficiantur omnes qui moliantur aduersum me mala, qui mihi nocere cupiunt, qui vel insidias mihi struunt vt occultè noceant, vel etiā aperto odio me oppugnant vt interficiant. 4. Fac retrorsum conuertantur cum confusione & reuerentia, qui mihi vel insultantes & exprobrantes, vel de malo gaudentes atq; plaudentes, dicunt, euge euge, siue vah vah, si viderint aliquid mihi aduersum contingere. Hos insultatores meos, gaudentes de malo alieno, coge tu à cœpto desistere suæ malitię proposito: fac illos suo intento frustrari, & quod conatur minime consequi. Illi verò qui te ex animo & fidei corde quærunt, qui tibi placeant, & tibi amicitia iungi desiderant, atq; ad hoc conantur iugiter, gaudeant huiusmodi & lætentur, cum me viderint de impiorum manibus tuo auxilio liberatum: * & qui tuam salutem diligunt, eamq; omnibus communem fieri, & ad omnes pertingere gaudēt (cuiusmodi sunt omnes verè pii) dicant pro gratiarum actione, semper magnificetur dominus, sit semper & in sæcula Deus noster benedictus, qui pios nouit de tentatione eripere, & cum tentatione semper prouentum facere, vt va. Psal. 9. leant serui eius sustinere, neque vnquam reliquit in se sperantes. 6. Ego verò ante oculos tuos, o domine, sum nō aliud q̄ pauper & mendicus, ex memetipso nihil nisi miserias & infirmitatē habens, plenus egestate absque omni bono, nisi tu donaueris: qui necesse habeo à te omnia mendicando & postulando accipere: * tu proinde, Deus pijsime, qui libidem pauperes exaudire soles, & pauperum atq; humilium curam gerere singulararem, adiuua me, tuum auxilium humiliter implorātem contra aduersarios meos. 7. Tu es quem ego elegi auxiliatorem meum, & quem spero saluatorem atque liberatorem: * o domine, ne moram facias, ne ultra differas ferre mihi opem contra importunos hostium insultus, sed in tempore adueni, priusquam mihi præualeant qui oppugnant, vt tua ope liberatus, tibi gratias agam in sæcula sæculorum, Amen.

C ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIX.

Versu. 1. Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuan- dum me festina. Oratione ista maxime opus habent, eiusdemque frequentissima & indeficienti replicatione, qui perpetuum cum hostibus non desidibus aut somnolentis, sed per uigilibus utique & alacribus certamen habent. Quapropter recte Ecclesiastica institutione hic versus singulis canonicis horis præmittitur, atque in ipso iam initio solenni voce concinitur, antequam ad Psalmos canēdos, siue aliud quicquam decantandum procedatur. Primum enim est, vt hostium insultum postulemus reprimi, quo sic quietius atque securius, diuinis deinde laudibus possumus vacare. Sed & antiqui illi eremi apud Aegyptum incolæ, discipulos, maximè nouitios, docebant, verbum istud frequenti iteratione etiam in medijs occupationibus & exercitijs corporalibus, ardenti affectu in Deum velut eiaculari. Nouellis enim tyrōnibus Dei contra aduersarios auxilio maxime est opus. ¶ Versu. 5. Et dicant, semper magnificetur dominus, qui diligit salutare tuum, Aduersarium semper in medio positum, poterit vel cum sequenti construi, hoc modo, Et dicant, semper magnificetur dominus, qui diligit salutare tuum: vel cum præcedenti, hoc modo, Et dicant, semper magnificetur dominus, & c. Prior autem constructio magis videtur conuenire, quam & in Elucidatione solam expressimus.

D LXX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste eiusdem serē argumenti est cum Psal. 30. in quo etiam aliquot versus priores ad verbum serē positi sunt, & expositi. Exercitat in eo vir iustus spem suam in domino, cum asserens suum protectorem munitionem atq; refugium, in quo sperauerit à iuuentute, ex matris utero, eundemq; multa verborum replicatione, contra aduersariorum insultus, ita precatur habere perpetuum protectorem atq; saluatorem, vt ab eo nunquā, ne in vltima quidem senectute derelinquatur: sciens, quā facile in prædam & subiectionem veniret offeratissimis hostibus, si vel ad tempus modicum à Deo derelinqueretur suis viribus. Pollicetur autem pro gratiarum actione, magnificam laudem & perpetuam prædicationem iustitię atq; veritatis Dei, quam cunctis etiam postuenturis generationibus promittit (iuxta quod à Deo non per humanam sapientiam edoctus fuit) facere manifestam: in conclusione tandem Psalmi versu. 22. peculiariter commemorans mirabilem Dei erga suos electos dispensationem, in eo quod grauissimos illos nonnunquam permittit affligi tribulationibus, eosdemq; ubi placitum sibi fuerit liberatos, quasi ab inferis ad vitam reducit: qua in re, duo simul, electis suis Deus commonstrat, nempe infinitam suam potentiam, qua de tentatione quantumuis maxima, & humanis viribus insuperabili, nouit suos electos eripere, simul & maximam ineffabilemq; suam misericordiam, qua nunc nec in desperatissimis & difficilibus rebus deserit in se sperantes. Propter quæ, tam fidelissimo liberatori laudem promittens, in musicis instrumentis, in lingua & labijs, ex corde depromendam, ita terminat saluatorem exercitationem.

SEPTVAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 In te domine speravi,
non confundar in aeter-
num:

Psal. 144. * in iustitia tua libera
Psal. 90. me, & eripe me.

2 Inclina ad me aurem
tuam: * & salua me.

3 Esto mihi in Deum
protectorem, & in lo-
cum munitum: vt sal-
uum me facias.

4 Quoniam firmamen-
tum meum & refugium
meum es tu.

5 Deus meus eripe me
de manu peccatoris, &
de manu contra legem
agentis, & iniqui.

6 Quoniam tu es pati-
entia mea, domine:
* domine spes mea à iu-
uentute mea.

7 In te confirmatus sum
ex utero:

* de ventre matris meae
tu es protector meus.

8 In te cātatio mea sem-
per: * & tanquam pro-
digium factus sum mul-
tis:

* & tu adiutor fortis.

9 Repleatur os meum
laude:

* vt cantē gloriam tu-
am, tota die magnitu-
dinem tuam.

10 Ne proyicias me in
tempore senectutis:

* cum defecerit virtus
mea, ne derelinquas me.

N te domine Deus meus spem meam omnem constitui,
non me patiaris vnquam confundi, neque in confusionem
aeternam venire permittas: * sed propter iustitiam, verita-
tem, & fidelitatem tuam, libera me ab omni periculo &
confusione, quemadmodum in te speravi. Expōscit enim hoc tua ita-
litas, quod verax es, quod fidelis in promissionibus, vt (sicuti pollici-
tus es) tuo auxilio non destituas in te sperantes. **2.** Inclina Deus audi-
rum tuum ad precem meam, & dignanter attende orationi meae: * fe-
stina, ne tardaueris, vt eruas ac liberēs animam meam de periculis, an-
gustijs, & necessitatibus, siue spiritualibus, siue corporalibus, in qui-
bus versor. **3.** Talem te mihi exhibe domine Deus, vt sis mihi defensor
atque propugnator, pariter & asyllum, siue tutus refugij locus, vt ita
me facias saluum ab inimicis meis: quatenus protector, pro me tua po-
tentia contra aduersarios meos dimicans ac pugnans, quasi asyllum ve-
rō atq; tutus locus refugij, me ad te confugientem veluti abscondens,
concludens, atque diligenter custodiens, vt accessum ad me habere
non valeant nocere parati. **4.** Tu enim domine es mea omnis fortitu-
do, & in te est robur meum omne, per cuius propugnationem spero
ab inimicis fieri saluus, & tu es meum tutissimum refugium, ad quem
semper in omnibus periculis confugiens, spero inimicorum rabient
effugere. **5.** Deus meus, tota fiducia mea, salua tu me de manu peccato-
rum, in quibus nullus inest timor tuus, & de manu hominum contra
legem tuam agentium, & iniquorum, qui ex peruersitate cordis sui
absque timore & pudore operantur contra aequissimas leges tuas atq;
praecepta, quicquid eis fuerit collibitum: de manu & potestate istorum
salua me, non me permittas istis venire in potestatem, vt mihi vnquam
praeualeant, aut me in consensum aliquando pertrahant suae malitiae.
6. Tu enim es patientia, sustinens, spes & expectatio mea, propter
quem ego cunctas impiorum suasionēs & propositiones abiuravi, &
etiānum abiuro, tuam solius consolationem & salutem desiderans
atque expectans: tu solus es quem sustineo, quem in perseuerantia &
potentia expecto, consolatore & saluatorem meum: * o domine spes
mea & tota fiducia fuiſti ab ineunte aetate mea, ab ipsis ineunabulis:
statim vt coepi ratione uti, in te spem meam constitui. **7.** In te ego sum
firmatus, & fiducia spei velut defixus, ab eo penē tempore quo egressus
sum de utero matris meae, vsque in aetatem istam in qua viuo: ab
eo tempore semper in te haesit, & infixā fuit, atque firmata fiducia spei
meae: * ab eo tempore quo de matris meae utero egressus sum, te sem-
per & habui & sensi protectorem atque saluatorem, qui me pauiſti à
primo die egressus materni uteri, insuper à periculis plurimis & gra-
uissimis seruaſti, & in omnibus tua protectione saluum me custodisti.
8. Tu mihi semper fuiſti laudis materia, de te semper fuerunt mea can-
tica: & quicquid cantabam vel dicebam, tui nominis gloriam & lau-
dem continebat: * & ego factus sum multis tanquam prodigium,
quasi spectaculum factus sum orbi, coniectis omnium oculis in me, &
admirantibus velut rem supra naturam, quod de tot ac tantis malis
saluus euasissem, existimantibus id (sicut nec reuera erat) humana via
non fuisse possibile: * sed tu mihi fuiſti validus & praepotens adiutor,
qui in omnibus his semper mihi adfuiſti, & non es passus venire me in
manus quarentium animam meam: In te nanq; manus hostium etiam
potentissimorum & plurimorum potui euadere, quod proprijs meis
viribus minime potuissem. **9.** Vt autem gratus tibi esse valeam pro
tanta tua erga me sollicitudine peto, vt os meum repleas laude, tu me
doceas per illuminationem & eruditionem internam spiritus tui, quo-
modo te digne laudare queam: * vt cantare possim magnificentiam
gloriae tuae, & iugiter omnibus diebus vitae meae canticis & psalmis,
valeam celebrare magnitudinem tuam, secundum quam per omnia
verē es maximus. **10.** Et postquam à puero, mei semper sollicitissimam
gessisti curam, noli quāso pati, vt in aetate pleniori, aut etiam iam de-
ficienti, à te aberrerem, & à tua gratia excidam: * qui me semper in tuo
seruitio confortasti, cum essem valido & vegeto corpore, ne patiaris
me (quāso) à te aberrare, aut te relinquere in tempore senectutis,
quando deficere incipiet virtus mea. Eſset enim id prorsus abomina-
bile, si ego (quem semper à puero tanta cura in tua seruitute custodisti)
in aetate

in aetate tandem deficienti delirare incipiens, à tua seruitute me sepa-
rarem, sicq; à te & tua gratia derelinquerer: * insuper si quando adue-
nerit in anima mea tempus senectutis, id est, temporis deuotionis, & decli-
natio à seruore charitatis pristinae, ita vt contingat aliquando refrige-
scere in me charitatem, sicq; ad nihilum incipiat tendere vita spiritus
mei (quemadmodum senectute temporali corpus frigeſcit, deperēns
te calore, & vita ad occasum declinat) vt tum me non sustineas in to-
tum frigidari, & prorsus vitam spiritus perdere: sed si forte, quacunq;
occasione, in eiusmodi statum deuenero, tempestiue memento mei, &
reuoca ad te, atque ad charitatis pristinae seruorem tua benignitate re-
stitue, priusquam totus frigeſcam, & vitam perdam funditus. **11.** Neque
verò immerito de futuro tempore sollicitus, nunc oro (donec mihi
sum bene conscius) pro ijs que obuenire aliquando possunt. Scio nan-
que meorum hostium, qui me ad mortem quærunt, infatigabiles co-
natus, & propriam meam fragilitatem non habeo incognitam. Ecce e-
nim aduersarij mei, vbi vel modicum viderint me refrigeſcere siue flac-
cescere in tuo seruitio, mox contra me loquuntur: * & ipsi qui semper
obseruant animam meam, nocte ac die circumeuntes, si qua tandem
valeant inuenire aditum expugnandi, aut si qua tandem occasione pos-
sint ad nocendum mihi pertingere, ipsi mox iunctis capitibus, concii-
lium pariter inuenit tractantes quomodo facilius suam de me volun-
tatem adimplere possint, quomodo in mortis laqueum certius preci-
pitent. **12.** Dicunt adinuicem sese exhortantes, ecce iam senescere inci-
pit, iam non qualia solet operatur, seruu abcessit, non apparet solita
charitatis in eo ardor: nunc ecce opportunum tentationi tempus est,
quod tam diu quāsumus: apparet illum iam à Deo derelictum, quo
protectore haecenus praeualere nequiuimus: * nunc autem sic dereli-
ctum audacter persequamur, modò non cessemus ab oppugnatione.
Spes enim est proposita victoriae, vbi ab auxilio se subduxit ille, per
quem contigit huic semper victoria. Ecce iam non habet, qui eum de
manibus nostris saluet, facile iam illi in virtute nostra praeualebimus;
13. Ita profecto loquuntur aduersus me hostes mei infatigabiles: si vn-
quam villo signo vel indicio percipere sibi videantur, me abs te dereli-
ctum, tuoq; destitutum auxilio: quod quia non ignoro merito de fu-
turo vitae meae tempore sollicitus, supplex oro, ne vnquam imperpe-
tuum te ipsum à me elonges, ne me imperpetuum derelinquas, sed ego
semper tecum in vltimam vsq; aetatem in omnib; diebus vitae meae per-
maueam, & tu vicissim me nunquā deseras: * semper, o Deus: tota mea
fiducia, ad me aspicias, nunquam benignos tuos oculos à me auertas &
in auxilium mihi opportune semper accurras. **14.** Ita tuo auxilio fac
confusione & pudore operantur hostes mei, & cessare atque desistere
cogantur à sua prauitate omnes qui mala loquuntur & pernicioſa cō-
tra animam meam: * fac penitus erubescantia & pudore perfundan-
tur, omnes qui siue per insidias siue per apertam oppugnationem quæ-
runt mala aduersum me, quicunque contra me machinantur impia. **15.**
Ego verò in tua protectione optime securus, nunquam desinam spera-
re in auxilio tuo: * & pro gratitudine adijciam super omnem laudem
tuam: continuo laudes laudibus accumulabo, de die in diem amplius
me exercebo in laude tua & super omnem laudem, quam tibi cecini à
pueritia mea, antepōnā etiam laudare te vsq; in aetate nouissimam. **16.**
Et quo alios quoq; attraham ad tui nominis laudem, annuncio ego, &
prædicabo palam omnibus, vbiunq; opportunū fuerit, iustitiam, san-
ctitatem, veritatem, & fidelitatem tuam: vt etiam proximos intuem ad
ponendam in te spem & fiduciam cum te iustum, ita veracem atq; fidelē
cognouerint: * iugiter omnib; diebus prædicabo salutem tuā, semper
expositam & paratā cunctis in te sperantibus, quam nunquam pateris
deesse ijs qui seruiunt, & fidunt tibi corde perfecto. **17.** Quoniam etſi
litteraturā non cognoui, tamen ex literis & doctrina scholari siue hu-
mana, neq; per auditum neq; per lectionē didici ea que ad laudem tuā
faciunt, tamen si scientia humana instructus à præceptoribus atque do-
ctoribus minime fuerim: introibo tamen in potentias domini, ingre-
diar tamen ducatu spiritus tui & magisterio interiori illuminationis
tuae, vsque ad cognoscendas virtutes tuas & mirabilia opera potentiae
tuae, que operaris in hominibus quae melius me docet interius tua illu-
minatio, q̄ omnis possit exterior vocis aut litterarum instructio: * sicq;
A iij à te

A

11 Quia dixerunt ini-
mici mei mihi:

* & qui custodiebant
animam meam, concii-
lium fecerunt in vnum.

12 Dicentes Deus de-
reliquit eum:

* persequimini, & com-
prehendite eum, quia
non est qui eripiat.

13 Deus ne elongeris
à me:

* Deus meus in auxiliū
meum respice.

14 Confundantur &
deficiant detrahētes a-
nimam meam:

* operiantur confusio-
ne & pudore qui quæ-
runt mala mihi.

15 Ego autem semper
sperabo: * & adijciam
super omnem laudem
tuam.

16 Os meum annuncia-
bit iustitiam tuā: * to-
ta die salutare tuum.

17 Quoniam nō cogno-
ui litteraturam, introibo
in potentias domini.

* domine, memorabor
iustitiae tuae solius.

à te edoctus, non ab humana scientia, solus tuæ iustitiæ memor ero, semper de tua sanctitate, veritate & fidelitate cogitare volo, semper illam ruminare memoria, semper de ea loqui: illam palam omnibus annuciare & prædicare, vt ne inanis & sine fructu sit cognitio incertorū & occultorum sapientiæ tuæ, quæ manifestasti mihi. 18. Deus pijsime, iam inde à puero, ex quo vti cœpi ratione, semper tu me illustratione tua interius docuisti, cognoscere temetipsum & mirabilia opera tua, quæ solo humano nunquam didicissem magisterio: * & vñ, modo nõ cesso prædicare mirabilia opera potentiæ, sapientiæ atq; bonitatis tuæ, quæ mihi dedisti considerare & cognoscere etiamnum in his prædicandis, & collaudandis perseuero. 19. Et vsq; in senectam meam iugiter perseuerabo in prædicatione tuorum mirabilium etiam vsque ad vltimum senium, vsq; ad canisimos canos, & ætatem decrepitam nõ cessabo à tuis laudibus: nec ætas illa summe imbecillis (quæ homines solet pigros ac desides efficere, & ad ea quibus in ætate minori fuerant oblectati, fastidiosos reddere ac nauseabundos) me poterit educere, vt cessem à tuis mirabilibus laudandis atq; decantandis: * tu vicissim, Deus optime, me ita optima proponentem, me sic tibi iustitiam laudibus imperpetuum memetipsum dedicantem, ne villo vnquam tempore derelinquas, me vnquam à te aberrare, aut à te separari (vel demonum vel hominum quantumuis excrecente malitia) permittas: vt quomodo ego tibi fidelem memetipsum propono famulum, sic tu mihi te fidelem perpetuo exhibeas custodem & dominum. 20. Non me, inquam, derelinquas, nec in ætate vltima, donec ego (quantum quidem in me erit) prædicem omnibus generationibus quæ venturæ sunt vsq; in consummationem sæculi, fortissimum brachium tuum, & omnipotentem virtutem fortitudinis tuæ, donec ego per meos psalmos & cantica tuum nomen celebre reddidero & manifestum, pro generationibus omnibus quæ post venturæ sunt. Ita enim ego te, donec viuam, semper, & vbiq; prædicare non desinam, vt quantum in me fuerit, tui nominis & gloriæ memoriam in omnibus generationibus derelinquā. 21. Brachium, inquam, tuum, id est, fortissimam potentiam virtutis tuæ; & certissimam veritatem atq; fidelitatem tuæ iustitiæ: donec prædicem, & efferam eas vsq; ad altissima magnalia quæ in eis operatus es mirabilia opera tua, quæ tu pro omnibus es operatus in maxima potentia & veritate, secundum suam dignitatē & supereminentiam digne magnificando, iustitiamque laudibus ac præconijs efferendo: * ò Deus, quis tibi poterit secundum vllum modum aut gradum digne comparari? Nemo profecto, neq; in cælis, neq; in terris. In comparatione enim tui creatura omnis est tanquam fumus euanius, & tanquam nihilum reputatur coram te. Tam es maximus, tam es summus, tam es perfectissimus, vt tibi nemo secundum vllam rationem digne queat conferri. 22. Vel in me solo, quæ magnifica sæpe, & quæ mirabilia ostendisti opera tua. Ecce enim interdum me fecisti in tribulationes plurimas & maximas incidere, pericula simul multa & graua experiri fecisti me, & tua permissione super me venerunt, adeo vt prorsus non viderem exitum, desperarem penitus posse me euadere: * verum vbi placuisset ad me iterum conuertere benignum aspectum vultus tui, iam pene mortuum, & de vita desperantem rursum ad vitam tuo auxilio restituisisti, & quasi de infimis terræ quasi de portis inferni atq; mortis reduxisti me morti proximum, imò (vt dicam verius) nihil à morte distantē. 23. Atq; in hoc ipso multiplicasti, siue magnificasti gloriam magnificentiæ tuæ, quæ post tantas miseras & tribulationes, in quibus penitus res desperata videbatur, iterum conuersus, iterumq; ad me respiciens, liberaueris me à miseria, & consolatione tua lætificaueris, reddiderisq; securum, vt ante. Sic enim tu Deus, ad ostensionem tuæ magnificentissimæ potentiæ, nonnunquam electos tuos pateris venire in grauissima dixerimina, siue corporalia, siue spiritualia, quibus nullus videatur exitus humana via residuus, vbi spes omnis secundum humanum iudicium ablata videatur: quos tamen sic in angustum conclusos, & de seipsis penitus desperantes, potenter simul & misericorditer, cum tibi opportunum videretur, liberas, ab omni periculo faciens saluos, & in plena securitate constituens partim consolatos, id quod facis, partim vt illorum in te spem probatam facias: partim vt tuam potentiam manifestius euidentiūq; commonstres. 24. Itaq; & ego vicissim, pro tuis maximis beneficijs, dabo tibi confessionem & laudem in instru-

Psal. 50. 18 Deus docuisti me à iuuentute mea:

* vsq; nunc pronuntiabo mirabilia tua.

19 vsq; in senectam & senium:

* Deus ne derelinquas me.

20 Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est.

21 Potentiam tuam et iustitiā tuam Deus vsq; in altissima quæ fecisti magnalia:

* Deus quis similis tibi?

22 Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas:

* & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.

23 Multiplicasti magnificentiā tuam: & consolatus es me.

24 Nam & ego confite-

A tebor tibi in vasis psalms, veritatem tuam De-

us: * psallam tibi in cithara sanctus Israël.

25 Exultabunt labia mea cum cātauero tibi:

* & anima mea quam redemisti.

26 Sed & lingua mea tota die meditabitur in-

B stitiam tuam: * cū confusi & reueriti fuerint qui quærit mala mihi.

instrumentis psalmodum, cum instrumentis musicis, in quibus psalmos & cantica laudis decantabo tibi, confitebor, inquam, & prædicabo, ò Deus, speciali laude veritatem fidelitatis tuæ, quod fidelis sis & verax in omnibus verbis tuis, erga eos qui in te fidunt, & quibus pollicitus es tuæ salutis auxilium: * Psalmos & cantica laudis in citharis, in suauissima qua potero melodia, & psalterijs, alijsq; musicis instrumentis, decantabo tibi, ò sancte Deus populi tui, Deus fidelis seruatorum tuorum fidelium. 25. Non solum autem exteriori corporis motu in externis musicis instrumentis tibi psallam, sed labia mea exultabunt, & magnifice gestient, atq; lætitiā monstrabunt in laudatione tua, cum tibi laudem cecinero: * maxime autem anima mea, quam tu saluam fecisti ex tantis periculis, in tua laude oblectabitur & exultabit. Erit enim mea in te exultatio, non exterior tantum, sed & in intimis cordis, ex omni virtute animæ meæ. 26. Lingua quoq; mea iugiter eloqui conabitur & prædicare iustitiā, veritatem atque fidelitatem tuam, quam semper custodis erga seruos tuos in te sperantes: * cum confusi fuerint, pudoreque ac reuerentia affecti aduersarij mei, quærentes aduersum me mala: cum horum manus euasero, te liberante, & illi suo conatu frustrati abscesserint, nihil præter confusionem & ignominiam reportantes.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXX.

Versu 3. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum. In Psalmo trigesimo, versus tertius huic respondens pro loco munito, habet domum refugij: & eadem sententia est. Locus enim bene munitus, recte domus vel habitaculum siue locus refugij dicitur, quoniam talis est, ad quem pro securitate possint homines confugere, & in quo saluare se queant. Talem autem se nobis exhibet benignissimus dominus Deus noster, quemadmodum Psalmo 33. latius declarauimus. Versu 8. Tunc prodigium factus sum multis. Si de Christo Psalmodum hunc peculiariter exponamus ad patrem loquente (quemadmodum quidam recte exponunt) apte hoc verbum cum illo Simeonis conueniret, Ecce positus est hic in signum, cui contradicetur. Vere enim Christus multis admodum Ioan. 2. quasi prodigium factus fuit, quando stupebant omnes, & mirabantur de doctrinæ efficacia, & operibus miraculorum, quæ ipse palam toti mundo exhibuit: id quod ex Evangelicæ historię contextu est euidentissimum. Fuit etiam in prodigium præ miseria, in tempore passionis: quando vermis apparuit & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis ita vt (iuxta Esaiæ vaticinium) non esset ei species neq; decor. Recte tamen etiam Dauidi, vel alij cuiuslibet iustorum in Deo pleno corde à puero fidentium, competere fieri & esse prodigium hominibus sæculi huius: quando quidem Paulus 1. Cor. 4. Apostolus, de se ac suis similibus, ait, Spectaculum facti sumus mundo, angelis, & hominibus. Peculiariter autem in persona Dauid, stupendum erat, neq; paruū miraculum de tantis periculis, in tam diuturna persecutione, tam fortissimi aduersarij Saulis, potuisse eufugere, & tanto tempore quasi tantum regis tanti potentia non potuisse comprehendere. Erat etiam prodigium, videre hominem tantam aduersa, tanta patientia sufferentem, & tam longanimitate sustinentia in Dei seruitute & spiritus gaudio indelinitè perseuerantem. Ita generaliter pleriq; iustorum hominū, maxime eorum qui toto corde Deo fidunt, eiq; fidelissimo animo adherent, tanquam prodigium sunt hominibus huius sæculi, dum conspiciuntur magna animi alacritate, cuncta mundi huius fallacia bona abijcientes, victu tantum & vestitu contenti viuere, semper nihilominus tam corpore, quam animo lætari, etiam in frigore, nuditate, fame, laboribus, & tribulationibus, propter Christum, semper gaudentes, semper gratias agentes. Dum hæc conspiciunt homines sæculi, mirantur attoniti: & quasi pro miraculo stupent, prodigium & portentum se videre existimant: eo quod supra naturam esse videatur quod cernunt. Verum hi fortem illum adiutorem non attendunt, de quo mox subditur, Et tu adiutor fortis, in quo sancti omnia se posse cognoscunt. Versu 10. Ne proiecias me in tempore senectutis. Elucidatio duplicem indicat Phil. 4. intelligentiā: priorem, de senectute corporali: posteriorem, de senectute spirituali. Secundum vtranque verò admodum necessaria est hæc oratio, & digna quæ frequentissime à nobis replicetur, effundaturq; ante dominum. Quia enim (iuxta Sapientis verbum) in die bonorum memores nos conuenit esse malorum, idcirco prudentes & timorati hominis fuerit, dum sibi testimonium bonum adhuc perhibet conscientia, ventura tempora interdum considerare, & pro eis metuere, ne forte (vt est mundus plenus inquinantē & seducente malitia) villo vnquam venturo tempore contingat à via recta seduci, aut in errores, & peccati itinera adduci. Et dum hoc metuit, sibi adhuc non male conscius, attendente mente & pleno cordis desiderio dominum deprecabitur, postulans pro futuris temporibus, perpetuam & indeficientem sui in diuina seruitute custodiam. Merito verò nos mouere debet, vt etiam tunc cum bona sumus conscientia, de futuris metuamus, vt ob Salomonis ipsius horrendum exemplum: qui cum in ætate tenella miram ostendisset cordis sui erga Deum deuotionem, postmodum in ætate grandiori, abduci permisit cor suum per alienigenas mulieres, ad deos alienos. Et Dauid, quam quantos quotidie cernimus, qui post pueritiam atq; adolescentiam, siue etiam virilem ætate, in Dei seruitute transactam, vbi ad grandiorē ætate ascenderint, tum demum quasi domini Dei sui obliti, incipiunt currere post deos alienos, sectantes quæ sunt sæculi huius, vel diuitias, vel delicias, vel am-

bitiones, vel honores, siue ad alia huiusmodi que habet inuidus, prorsus effusi. Quoniam ergo multos experientia quotidiana discimus in huiusmodi periculum incidere, consultum fuerit & necessarium, ut sancto timore nobis ipsi metumamus, non quidem vt de Dei auxilio desperantes, sed vt nobis ipsis pessime fidentes, nimirum qui frequenter Deum non relictis relinquimus, non repulsi auersamur, non fugati fugimus, imò reuocantem & vltro beneficijs insequentem spernimus atque repellimus: stantem quoque & pulsantem ad ostium, non introuimus, sed foris stare compellimus. Merito ergo semper solliciti oremus, dicentes, Ne proicias nos Domine in tempore senectutis, cum defecerit virtus nostra, ne derelinquas nos. Et quid aliud est, quod nos saluator orare docuit, Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo? non vtiq; præterito tantum neque tantum præsentem, sed indubie etiam futuro, aut quodcumque possit occurrere. Secundum verò posteriorem intelligentiam (quæ est mystica) notandum est, animam habere suam quandam iuuentutem, similiter & senectutem. Quando enim anima adhuc feruet & calet, per feruorem deuotionis in ea existens, estq; hilaris, valida, robusta & alacris, ac parata ad peragendum omnia quæ Dei sunt, tunc velut in iuuentute est posita. De qua iuuentute in alio psalmo dicitur, Introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Et alibi, Renouabitur vt aquilæ iuuentus mea. Quando verò tepescere incipit deuotionis pristina feruor, & charitate refrigescere voluntas tædium acquirit, & velut nauis eorum quæ Dei sunt operationum: contra verò incipit in ea locum habere mundus, aut eorum aliquid quæ in mundo sunt, profecto senectus apprehendit animam. Pro hac autem senectute, iustum est metuere omnes eos qui firmi in Dei amore cupiunt persistere. Cum enim huiusmodi senectus animam apprehenderit in graui periculo laborat anima, ne à Deo excidat. Nam & grauiorem tunc pugnam suscitant spirituales aduersarij velut tempus opportunum nacti tentationis, & spem habentes consequendæ victoriæ propter teporem & defectum quem in homine ita senescente, callidissimi obseruatores considerant. Deinde ad resistendum minor virtus est, postquam tepuit anima: & refrigit charitas, vt merito sibi homo pro huiusmodi defectu statu debeat metuere, nisi singulari Dei respectu foueatur in bono, & custodiatur à malo. Orabimus ergo, donec in iuuentute feruemus, vt si forte aliquando in huiusmodi senectute venire nos contingat, non nos ibi deserat secundum iustitiam suam Deus, non nos in deterius labi permittat, sed benigne velit aspiciere collabentes, atq; ad statum pristini feruoris dignanter restituere. Si verò vt Christi vocem accipimus, quod prædictum est, intelligenda erit hæc oratio, non quasi pro se eam Christus effuderit, qui ad senium non peruenturum se cognouit, vt pote qui in validissimo robore vitæ suæ affigendus erat crucis patibulo, sed pro corpore suo quod est Ecclesia, ne in nouissimis diebus, in quibus (iuxta Saluatoris verbum) abundante iniquitate refrigescet charitas, deferatur paterno auxilio, ne vnquam deficiat fides eius: quemadmodum Petro Saluator ipse dicebat. Ego pro te rogavi Petre vt non deficiat fides tua. Tunc enim in nouissimo tempore, grauisima erit Ecclesiæ & fidelium in ea existentium persecutio, qualis non fuit à principio, ita vt in errorem inducantur (si fieri possit) etiam electi, vt merito pro his Christus orandū duxerit. **¶ Versu 14.** Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ. Detrahente non hic simpliciter accipitur, vt solet, vt idem sit quod de alio malū, vel male loqui, & quasi famam bonā commaculare: sed amplius aliquid significat, videlicet calumnias loqui, & mala ac perniciose aduersus alterum, quibus ad malum adducatur: quomodo ij quæ de innocentis morte pariter loquuntur, illi detrahunt contra quem loquuntur. Ita hoc loco accipitur ista detrahitio. Vnde in Græco dicitur *ἀλάστον τὸ πύχρον*, id est, calumniantes animā meā, vel aduersantes animæ meæ. Et beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, aduersarij animæ meæ. **¶ Versu 15.** Adijciam super omnē laudem tuam, Vel intelligitur de laude posteriore semper ad priorem adijcienda, vt sit vox proponens semper magis laudare, & maiori laude celebrare, quomodo in Elucidatione explanauimus. Vel intelligitur comparatione ad alios Deum laudantes, vt sit sensus, Adijciam ego laudem super omnē laudem, quam tibi alij quicunq; obtulerunt, vel quæ tibi oblata est: hoc est, ego conabor tuā laudem magnificare, & adijcere aliquid tuis laudibus, super omnes aliorum laudationes. Quidam exponunt, Adijciam ego, & crescere faciam laudem super omnem laudem tuam: ego nitar in laudando excellere omnes laudantes. Sed priora magis quadrant proposito, & humilitati canentis. **¶ Versu 17.** Quoniam non cognoui literaturā, introibo in potentias Domini, Hoc loco multum dissonat lectio Romana à nostra, quæ pro literatura habet negotiationem vel negotiationes. Quæ dissonantia euenisse videtur ex vicinitate duarum Græcarum dictionum, videlicet *πραγματίας*, & *γραμματίας* quarum prior à *πράγμα* (quod significat negotium) formata, significat negociationem: posterior verò à *γράμμα* (quod significat literam) deriuata, literaturam sonet. Videntur itaq; Græci codices (vnde versiones Gallicana atq; Romana desumptæ sunt) in his duabus dictionibus variasse, quibusdam dictionem priorem, alijs posteriorem habentibus. Exemplaria tamen Græca, quæ nunc in manibus sunt *γραμματίας* habent, quod significat literaturam, iuxta quod nostra habet lectio Gallicana. Vtraq; autem lectio congruam habet intelligentiam. Nostra quidem Gallicana in Elucidatione explanata est sufficienter, nisi forte illud in super admonendum videatur, quod particula quoniam, non accipitur secundū propriam suam connotationem, pure causaliter, sed tantum continuatiue: ac si dicatur. Et quidem ego non cognoui literaturam, non didici, neq; scio literas, quemadmodum ij qui in scholis instruantur per humanam sapientiam, introibo tamen absque literatura, in Dei bona gratia, in potentias Domini Dei, vt abscondita eius cognoscam. Altera autem lectio Romana hunc sensum habet, Quoniam non habui prudentiam huius sæculi, quoniam non me ipsum inuolui negotiationibus, atque huiusmodi exterioribus distractionibus, quæ & mentem à diuinorum consideratione abstrahunt, & affectum ad auaritiam siue iniustitiam frequenter pertrahunt;

Matth. 6.

Psal. 102.

Matth. 24.

Luc. 22.

Matth. 24.

A pertrahunt: qui (inquam) sic me ab huius mundi tumultibus & sæcularibus negotijs expediui, amore tuæ cælestis sapientiæ, ob hoc ingrediar in potentias domini, & cætera. Qui enim à tumultibus, huius sæculi sese segregant, hi diuinam merentur eruditionem: quemadmodum e contrario, qui semper sæculi inuoluntur distractionibus, interiorum Dei instructionem non multum percipiunt. **¶ Versu 19.** Et vsque in senectam & senium, Deus ne derelinquas me. In Græco diuersa habentur vocabula, pro senectate & senio. Sic enim habetur *ὡς ἡλικίας* & *ὡς ἡλικίης*: quorum prius, nempe *ἡλικίας* significat simpliciter senectutem: alterum, nempe *ὡς ἡλικίης*, honorabile senium, vel dignitatem, siue reuerentiam senilem: quomodo etiam ex vsu communi plus aliquid sonat dignitatis vel honoris, cum presbyterum dicimus, quàm simpliciter senem. Vult ergo significare Psalmista, se laudaturum Deum vsq; ad senectutem, imò vsque ad nouissimam caniciem, & ætatem vltimam, maxime honorabilem. Vnde ex Hebræo beatus Hieronymus ac cæteri interpretes vertunt, vsque ad senectutem, & canos: vel caniciem. Sciendum est autem; hæc partem supradictam diuersis modis à diuersis coniungi. Quidam enim cum versu præcedenti connectunt, hoc sensu, Vsque nunc pronuntiabo mirabilia tua: neq; solum vsque nunc, sed etiam vsque in senectutem & caniciem pronuntiare non desinam. Ac deinde separatim legunt, Deus ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum omni generationi, &c. Atque hanc connexionem in Elucidatione, vt magis congruam sequuti sumus. Alij à principio huius nouam faciunt sententiam, secundam partem cum priore copulantes, hoc modo, Vsque nunc pronuntiabo mirabilia tua: ac deinde, Et ò Deus ne me derelinquas vsque in senectutem & senium, donec annunciem: &c. Habet quidem & hæc lectio facilem sensum, sed prior & vehementior videtur, & magis commoda, vt prius proponat, ac velut polliceatur annunciare vsque in senectam & caniciem Dei mirabilia, moxque subiungat, quasi vicissitudinem postulans, vt non derelinquatur aliquando, donec, &c. In eo autem quod dicitur, Non me derelinquas, donec annunciem brachium tuum omni generationi, attende (quod & alibi non raro occurrit) non proprie accipi particulam *donec*, vt importet exclusionem, quasi re ista peracta (id est, potentia Dei omni generationi annunciata) iam contentus sit à Deo relinqui. Nunquam enim absolute vir iustus à Deo vult derelinqui: sed ita accipit debet, quomodo apud Matthæum de Ioseph dicitur, quod Mariam non cognouit, donec peperit filium suum primogenitum. Et in Psalmo. 109. Dixit Dominus domino meo, sed à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quo in loco, plenius huius particule vim à nobis expositam inuenies, si tibi libebit requirere. **¶ Versu 21.** Potentiam tuam & iustitiam Dei vsque in altissima quæ fecisti magnalia. Duo isti accusatiui videntur secundum appositoriam constructionem iungi cum accusatiuo, brachium tuum, qui est in versu præcedenti, hoc modo, Donec annunciem omni generationi quæ ventura est, brachium tuum, nempe potentiam tuam & iustitiam tuam, vt per additionem horum accusatiuorum explicetur, quodnam illud sit Dei brachium, quod vult in altissima prædicare. Si quidem hoc Dei brachium est, eius infinita potentia & iustitia, siue veritas, per quam operatur mirabilia, immensis laudibus ad cælum vsque efferenda. **¶ Versu 22.** Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas. Quemadmodum nescit dulcedinem epularum; qui famem non est expertus, neque potus refocillationem qui non antè expertus est sitim, & quemadmodum nescit sufficienti rerum temporalium externam commoditatem qui non aliquando passus est earum magnam indigentiam: ita non satis agnoscerent electi magnitudinem diuini beneficii, in consolatione interna quam iugiter habent in cordibus suis ex spiritu Dei; si non aliquando dispensatione & consilio Dei permitterentur in graues incidere afflictiones, siue mentis, siue corporis: à quibus dum rursus Dei benignitate educuntur, tanto amplius iam in Dei exardescunt amorem preciosum & reputant beneficium diuinæ præsentis, quanto prius absque illò senserint grauissimè periclitatos. Atque hoc est, quod versu isto vir iustus Domino per admirationem proponit. Aduerte autem, cum tribulationes dicit multas & malas, non dici tribulationes malas, quomodo peccata dicuntur mala, quasi simpliciter & vere mala sit tribulatio, per quam Deo dispensante; probamur, & meliores redimur: quoniam (vt Paulus ait) tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem: spes autem non confundit. Itaque non potest tribulatio in sese considerata, simpliciter & vere dici mala: sed mala dicitur, quatenus pœnalis & afflictiva: cuiusmodi malum vulgo malum pœnæ appellamus. Quod autem in versu sequenti dicitur, de reductione ex abyssis terræ, secundum eum modum dicitur, quod in Psalmo. 9. Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiarum Sion: Has enim profundissimas & maximas tribulationes, abyssis terræ comparat, vt illic portis mortis comparabat. **¶ Versu 24.** Nam & ego confitebor tibi in psalmis veritatem tuam Deus. Primum aduerte, coniunctionem nam, hoc loco causalem non esse, sed pro continuante positam, pro autem, siue verò, ad hunc sensum, Ego verò, vel ego autem confitebor tibi, Atque ita ex Hebræo vertit Hieronymus, Ego autem confitebor tibi in vasis psalterij. Deinde, vasa intellige Hebræico more dici instrumenta, & specialiter vasa Psalmy, instrumenta illa in quibus Psalmi erant decantari soliti. Accusatiuus autem ille sequens, veritatem tuam, vel vnico contextu regitur à verbo confitebor, ad hunc sensum, Ego autem in vasis Psalmy confitebor tibi veritatem tuam, id est, ad laudem tuam prædicabo & decantabo tuam veritatem. Aut repetendo verbum, hoc modo, Ego autem dabo tibi confessionem in vasis Psalmy, confitebor scilicet, vel fatebor specialiter veritatem tuam ò Deus. In eo autem quod sequitur, Confitebor tibi in cithara, sanctus Israël, more Græcorum, casus nominatiuus pro vocatiuo ponitur. Familiare enim est illis pro ò, quod est vocandi signum, ponere & articulum casus nominatiui. Secundum autem Latine loquutionis normam, aptius diceretur, Confitebor tibi in cithara, sanctæ Israël:

Matth. 1.
Psal. 109.

Rom. 5.

Psal. 9.

LXXI. PSALMI ARGUMENTVM.

Vcundissimo vaticinio hic Psalmus regis nostri Messie gloriam & magnificentiam, amplitudinemq; regni eius describit, quasi sub typo regni Salomonis, quod ceteris omnibus augustius, quietius, magnificentiusq; extitit, & peculiariter regni Christi veri Salomonis typum gerit. Incipit ergo a precatione Psalmus, postulatans Christo domino dari iudicium & iustitie executionem, ad faciendum pro pauperibus terrae, & pro humano genere misere captiuato aequitatis iudicium montesq; sanctos Apostolos, precatur suscipere pacis Euangelium annunciantium populis, & iustitiam fidei per Apostolicam praedicationem super populos descendere. Atq; haec, tribus primis versibus. Hinc vero generis humani liberationem, & calumniatoris demonis humilitationem, Christi domini aeternitatem, mirabilem eius descensum in virginis matris uterum, iustitie in mundum, pacisq; aduentum, describit: simul & latitudinem regni eius a mari vsq; ad mare, & ab oriente, vsq; in occidentem, ita vt populi ante inimici & alieni a Deo veniant ad adorandum cum muneribus, voluntarie subiectos se monstrantes eius imperio, eo q; a potenti diabolo liberasset genus humanum, cum quo misericorditer ager, humilibus omnibus misericordia largiturus atq; salutem quorum plurimos ex maximis quoq; & foedissimis peccatis ad poenitentiam vocabit, et nihilominus in magno pretio atq; honore habeat, a pristinis ritibus ad veritatem conuersos. Post hoc vero a versu. 15. Christi perpetuam gloria, & mirabilem Euangelice veritatis in Ecclesia fructum, describit: & quomodo in Christo oes gentes sint coequantur a benedictione. Pro quibus omnibus, corde pleno exultationis, Psalmista ipsum & sanctum eius nomen optat votis omnibus benedici, & gloriosum fieri in omnia secula.

SEPTVAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

- Psal. 1. 1 Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam sicut lio regis.
Lucæ 1. 2 Iudicare populum tuum in iustitia & pauperes tuos in iudicio.
Ioan. 12. 3 Suscipiant montes pacem populo: & colles iustitiam.
4 Iudicabit pauperes populi: & saluos faciet filios pauperum: & humiliabit calumniatorem.
Ioan. 12. 5 Et permanebit cum sole & ante lunam, in generatione & generationem.
Dani. 7. 6 Descendet sicut pluuia in vellus:

Ommitte, Deus pater, iudicium tuum regi Messie, Christo domino, quem vnges & constitues regem super Sion montem sanctum tuum: trade illi potestatem facere iudicium pro populo tuo, aduersum principem mortis: * & iustitiam tuam executionem commoda ac tradit in manus Messie, filij tui, & rex regum Deus potentissime: * qui etiam filius erit regis Dauid, ex cuius semine secundum carnem est nasciturus. 2. Vt iudicet ipse populum tuum, genus humanum, electos tuos in iustitia: & pauperes tuos, fideles, humiles, tibi credentes atque obediens, in vero iudicio & aequitate: nimirum vt secundum iustitiam & aequitatem suam, mundi faciat iudicium, ac pro electis sententiam ferat aduersus principem mundi huius: eo vero condemnato, ac foras eieceto, genus humanum ante sub misera captiuitate oppressum, respiret iam in libertate & spe filiorum Dei. 3. Veniat tempus in quo montes excelsum Apostoli tui atq; Apostolici viri, fidei plenitudine & primitiis spiritus sublimes, a te pacem suscipiant pro populo tuo, quod Euangelium veræ pacis a te accipiant annunciantium toti orbi terrarum: * quo etiam Ecclesie omnes in altitudine fidei ad modum collium fundatæ, sub Apostolicis montibus, per horum praedicationem suscipiant veram quæ ex fide est, iustitiam, non Iudæis peculiarem, sed toti orbi communem. 4. Neq; vero mirum, si tantopere desideremus tui Messie aduentum. Ipse enim cum aduenerit, iudicium faciet pro pauperibus populi, id est, pro humilibus simplicibus & mansuetis, quos diabolicæ auferet potestati: * filios quoq; pauperum, id est, filios hominum qui suam egestatem, paupertatem, & nuditatem humiliter agnoscere voluerint, ipse faciet saluos de manibus inimicorum, sub quibus tyrannide magna premebantur, liberabit eos: * calumniatorem autem eorum, siue oppressorem atq; etiã accusatorem diabolum, sua virtute humiliabit. Hunc siquidem tyrannum, qui per calumniam, & violentiam sibi nos subiecerat, debellabit, & deuincet rex pius & innocens, virtute sua: condemnatūque illum ac iudicatum, foras eijciet, atq; de sui regni fastigio iniuste usurpato deturbabit. * Insuper & peccatum, & mortem, & omne quod accusare poterat, aut ius aliquod prætere aduersum genus humanum, ipse humiliabit, auferet, ad nihilum rediget, tanquam agnus peccatum auferendo, & tanquam leo mortem superando. 5. Ipse vero in regno suo absque defectu permanebit, quandiu sol iste persistat in sua subsistentia, simul & coram luna, vel in conspectu lunæ: hoc est, cum luna, & quãdiu luna erit, in omnes generationes post venturas, in omnia secula seculorum. Nunquam enim neque ipse, neq; regnum eius deficiet, neq; aliquando ab alio superueniente superabitur, aut alteri cedit imperpetuum: sed erit potestas eius potestas aeterna, quæ nunquã auferetur, & regnum eius regnum stabile, quod imperpetuum neq; deficiet, neq; commutabitur, neque deuoluetur ad regem alium. 6. Aduentus autem eius ad homines nequaquam erit vt ceterorum hominum, sed nouus admodum & mirabilis, sic tamen vt priorum patrum gestis praefiguratus. Descendet

* & sicut stillicidia stillantia super terram.

7 Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.

8 Et dominabitur a mari vsq; ad mare: & a flumine vsq; ad terminos orbis terrarum.

9 Coram illo procident Aethiopes: & inimici eius terram ingent.

10 Reges Tharsis & insule munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent.

11 Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei.

12 Quia liberabit pauperem a potente:

* & pauperem cui non erat adiutor.

det siquidem de patris sinu in uterum matris, ad eum modum quo ros siue pluuia in vellus descendit: vt quemadmodum absque omni nocimento vellus implet, & rursum absque nocimento inde egreditur aut exprimitur: sic & ipse in benedictæ suæ genitricis utero (per quem mundo prodibit) absque vilo virginitatis nocimento, absque vlla virginalis claustris læsione, non viciato pudore virgineo, spiritus sancti dulcissima irroratione & efficacissima operatione illabatur: ac rursum, vbi partus aduenerit, absque læsione ite egredietur, & prodibit in mundum, id quod olim per Gedeonis vellus pluuia superna miraculose impletus, cognouimus praefiguratum: * quemadmodum guttulae pluuiales super terram stillantes, ingrediuntur eam & replent, absque vlla tamen terræ diuisione vel scissione, ita & ipse desuper veniet (operante spiritu sancto) in virginem uterum, nihil illaturus violentiæ pudori virgineo, neq; virginalibus claustris quicquã nociturus. 7. In diebus autem aduentus & regni eius exorietur iustitia per vniuersum orbem, simul & pax copiosa: neq; deficient donec persistat luna, sed in aeternum permanebunt a tempore aduentus eius. Adueniente siquidem Christo, iustitia vera (quæ vix nisi apud paucissimos ante inueniebatur in toto mundo, quando solus in Iudæa notus erat Deus, ceteris gentibus idololatriæ atq; alijs immanibus vicijis miserime seruientibus) Apostolorum praedicatione publice annunciabitur per orbem vniuersum, & efficiuntur fideles ac iusti innumeri vera iustitia quæ coram Deo est, in fide Iesu Christi: quã iustitiã necessario consequitur pax copiosa, non quidẽ illa quã mundus pacem iudicat, sed pax vera quã mundus dare non potest, solus autem suis fidelibus eam Deus donat, atq; hæc iustitia simul & pax permanebunt in populo fidei, in sancta Ecclesia, vsq; ad consummationem seculi. Nunquã enim vel fidei iustitia, vel pax Christi ab Ecclesia in finem vsq; penitus deficiet. 8. Dominium autem & imperium eius erit latissimum. Extendetur siquidem a mari magno, vsq; ad mare magnum ex altera parte oppositum, per omnia regna mundi intra hoc spaciũ comprehensã: * & a flumine magno Euphratis quod in oriente est, vsq; ad terminos orbis terrarum: hoc est, ab oriente in occidentem, & per vniuersum mundum. Neq; enim iam tunc (vt olim) solum Iudæa regnum Deum suum reputabit, sed cunctas gentes suo regno continebit; 9. Populi Aethiopum, qui longe in oriente habitant, eius regno & imperio se submittent, venient, & adorabunt eum procidentem in terram: * & qui ante inimici fuerat, increduli atq; inobedientes, iam coram ipso in maxime humilitatis protestatione, etiam terram deosculabuntur, cadent in facies suas super terram, vt videantur quasi terram lingere, ad exhibendum illi maximam quam possunt reuerentiam. Qui enim ante increduli & inimici fuerant, post conuersionem deuotione maxima adherent illi. 10. Reges etiam regionum & ciuitatum opulentissimarum (cuiusmodi erat Tharsis) simul & insularum ditissimarum, in quibus est auri & ceterarum preciosarum rerum copia, offerent munera regi Messie: * reges etiam Arabiæ & Saba, locorum opulentissimorum dona adferent Christo domino, in protestatione subiectionis & deuotionis erga ipsum; quomodo subditi dona, munera, atq; etiã annua tributa offerunt ijs quibus se agnoscunt subiectos. 11. Denique seruient illi omnes reges orbis terrarum vnã cum populis suis: & omnes gentes libenter se submittent eius imperio. Exeuntibus siquidem Apostolis in omnem terram, & verbum salutis praedicantibus vsq; ad extremum orbis terrarum, fides Christi per omnia regna dilatata est, plurimiq; reges & potentes ad Christum sunt conuersi cum suis populis. Omnes autem (etiã qui increduli & rebelles permanerunt) patris auctoritate Christo sunt, etiam secundum humanitatem, subiecti: vt potest cui pater omnem dedit potestatem in caelo & in terra. 12. Idcirco autem cuncti ei libenter seruient, & eius se submittent imperio, quoniam genus humanum, quod in magna paupertate atq; inopia premebatur iugo diabolicæ seruitutis, ab huius potestatis tyrannide & crudelissimo imperio liberavit, cõfringens iugum seruitutis eius, & genus humanum in libertate constituens: * pauperem (inquã) talem liberavit, cui nullus erat prater Deum adiutor, cui alius nemo in hac liberatione auxiliũ ferre poterat, nisi solus ipse Messias. Neq; enim quisquã erat hominum tam fortis, neq; vlla aliarum creaturarum, quæ hominem potuisset de manibus principis tenebrarum eripere, nisi solus iste Messias noster: qui adueniens

Lucæ 11.

13 *Parcet pauperi & inopi:*

* & animas pauperum saluas faciet.

Lucæ 1.

14 *Ex vrsuris & ini- quitate redimet animas eorum:*

Matth. 9.

Matth. 2.

Lucæ 19.

Lucæ 7.

Lucæ 8.

* & honorabile nomen eorum coram illo.

Rom. 3.

15 *Et viuet, & dabi- tur ei de auro Arabiæ:*

* & adorabunt de ipso semper, tota die benedi- cent ei.

Ioan. 4.

16 *Erit firmamentum in terra in summis mō- tium:*

* superextolletur super Libanum fructus eius:

* & florebut de ciui- tate sicut fennum terræ.

17 *Sit nomen eius be- nediçtum in secula:*

* ante solem permanet nomen eius.

Ioan. 1.

18 *Et benedicentur in ipso omnes trib^o terræ:*

* omnes gentes magni- ficabunt eum.

19 *Benedictus domi- nus Deus Israël, qui fa- cit mirabilia solus.*

20 *Et benediçtum no- men maiestatis eius in æternum.*

aduens in hunc mundum, fortem armatum diabolum, suū atrium E custodientē, fortior ipse superueniens alligauit, sicque vasa captiuitatis illi diripuit. 13. Neque verò cum iam suæ ditioni subiecerit genus humanū, & à diaboli manu eriperit, ipse crudeliter aget cum populo suo, aut tyrannidē in eos exercebit: sed mansuete aget cū omnib^o pauperibus, & humilibus qui suam paupertatem & inopiā in humilitate voluerint cōfiteri: gratiose cū illis aget, debita relaxādo, & bonorum omnium abundantia eis misericorditer largiendo, ita vt illis nihil desit: * animas pauperum atq; humilium faciet saluas ab omni malo & peccato, à morte, à diaboli potestate, in vitam aternā, superbos tamē, & eos qui se diuites existimāt, relicturus in sua miseria vacuos à salute. 14. Horum autem pauperum & humilium animas plebasq; liberabit ex peccatis patentibus & manifestis, velut ab vltura & alijs varijs vitijs. Ex sordibus enim peccatorū, per pœnitentiā plurimos perducet ad iustitiā: quemadmodum telonarium Matthæum, & publicanum Zachæum, peccatricemque illā famosā, atque consimiles, Siquidē nō veniet vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam: * & postquā illos iustos fecerit per pœnitentiā ad se cōuertī, nō eos habebit quasi vilia mancipia, non contemnet, nō paruipendet eos, quemadmodū solent homines cōtemnere eos quos de captiuitate emerunt: sed erit nomen eorū honorabile coram illo, erunt ipsi sic cōuersi Christo admodū chari & specialiter dilecti, & erunt apud eū magno & honorabili loco, erūt in bona æstimatione, & in multo precio in conspectu eius. Siquidē vt filios habiturus est eos, atque vt fratres & cohæredes, suāque menā conuiuas, & sui regni cōortes. 15. Et viuet ipse in æternū, viuebitque in flore regni sui, & offerentur ei huius mundi preciosissima quæq; nimirum aurum Arabiæ nobilissimū, & quicquid est electū, illi tanquam summo & supremo omnium domino offeretur: * & adorabunt ipsum omni tēpore cultores eius, in spiritu & veritate: iugiter illi dabunt laudē & cōfessionem in sempiternum. 16. Eritq; tum temporis, regnate Melsia, super terram firmamentū, solidūq; sustentamentū Euāgelicæ doctriinæ & spiritalis gratiæ, in summis montiū, in altissimis montib^o, quos Melsia illuminabit ad eum modū quo sol corporalis illuminare solet vertices montiū: id est, in summis illis viris sanctis Apostolis, eorumq; veris ex Deo successoribus, quorū mentes suę illustrationis radio illuminabit, vt sufficiāt toti orbi illuminādo & erudiēdo. In his erit soliditas salutaris doctriinæ, super quā firmi & immobiles stare debent oēs fideles, & in qua cōfirmabuntur, atq; solidabuntur, vt non deficiāt: * huius autē salutaris firmamēti fructus quē proferet, maximiserit, & superextollet, atq; superfferetur quasi super altitudinē Libani, altior Libano fruct^o erit quē proferet. Maxime enim fructificabit in fidelibus verbū Dei, & mirabiliter magnificabitur atq; exaltabitur: neq; poterit tā electas & excellas cedros pferre Libanus, quā montes isti sublimē proferent fructū, verbo Euāgelii. * & ex fecunditate eius efflorebut in fide & virtutib^o fideles plurimi de ciuitate, de populo Dei in Ecclesia sancta, quemadmodū virefcit gramen super terra: * In tanra quoq; multitudine (vt ita loquamur) exurgent & reuiuifcent per fidē, qui antē nō erant per infidelitatē: quomodo gramē è terra, infinita multitudine exoritur, & in vitā cōiurgit, de terra. 17. Nomen huius gloriosi regis nostri Melsie, sit benediçtū, atq; laudetur in omnia sæcula: * neq; enim recens ipse est Deus, neq; esse tū primum incipiet, cum in mundum saluator nobis aduenerit: sed in principio erat apud Deū, ab æterno erat apud patrem, Deus in Deo, Dei filius antequā sol aut luna aut cælū aut vlla creatura fuisset cōdita. 18. Et cōsequenter in ipso benediçtionē optimā hæreditatis ecclēstis, vitæ æternæ, omnes populi gentium: abiq; personarū acceptione, per eum accipiēt salutem omnes quicumq; in ipsum crediderint: * & pro tanto tamq; vniuersali, mundo toti allato beneficio, omnes populi glorificabunt & laudabunt eum in sæcula. 19. Benedicatur, laudetur, glorificetur Dominus Deus populi sui fidelis, qui solus Diuina sua omnipotentia facit opera vere miranda, qui pro electo populo suo, sicut ab æterno præordinauit, ita in tempore perfecit incomprehensibilia salutis opera. 20. Et nomen gloriæ eius plenū maiestatis & reuerentia, omnibus tremendum atq; adorandum, sit benediçtum

A * & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat fiat.

ctum in sæcula: * & replebitur maiestate atque magnificentia gloriæ eius vniuersus orbis terrarum, & omnes habitantes in eo: ita fiat, ita fiat: ita cupimus euenire, votis omnibus ista impleri optamus: quādoquidem hic est totius nostri desiderij finis, tota est summa salutis nostræ, quam desideramus, quam expectauerunt omnes patres nostri, & nos totis viribus concupiscimus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXI.

Dicendum priore loco occurrit, quid sibi velit quod in titulo huic Psalmo, præter aliorum consuetudinem præmittitur, In Salomone: in fine verò Psalmi ascribitur, Defecerunt laudes siue hymni David filij Iesse, aut (vt ex Hebræo vertit Hieronymus) Completa sunt orationes David filij Iesse. Quātum quidem ad prius atinet, de titulo in Salomone, videtur David pater hunc Psalmum cōposuisse, futurum prosperum statum regni Salomonis filij sui Prophetico spiritu præuidens, atq; etiam (quod maioris erat illuminationis) venturum Christi regnum, eiusque magnificentiam, spiritu sancto illustrante præcognoscēs. Contemplabatur enim in regno Salomonis regnum Christi, tanquā in signo signatum, tāquam in typo veritatem, atque in vmbra imaginem: quemadmodum reuera nō aliud regnum Salomonis fuit, quā vmbra & typus regni veri illius regis pacifici, quem Esaias principem pacis appellauit. In Salomone ergo typicum & figurale regnum eius, hic Psalms minus principaliter respicit: & videntur nonnulla eorum quæ in hoc Psalmo dicuntur, in hunc Salomonem cōpetere, cuiusmodi est illud versu septimo: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Item de muneribus à gentibus & regibus opulentis allatis. In verum autem Salomonem (qui est Christus Iesus) & in æternum regnum eius, primario atque finaliter tendunt quæ in hoc Psalmo dicuntur omnia. Neque cum veritate fieri potest, vt temporali Salomoni omnia huius Psalmi applicentur. Quomodo enim verum erit de Salomone priore illo typico, quod quinto versu dicitur, Et permanebit cum sole: & ante lunā in generatione & generationem? Nōne mortuus est ipse, sicut omnes patres eius? Item quod versu 7. dicitur, Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, cum adiectione, donec auferatur luna, quomodo verum est? Nōne simul cum ipso Luna erat? Imò viuente adhuc Salomone, pax eius temporalis non minimum conturbata est, suscitavit enim illi dominus in senectute per mulieres alienigenas deprauato, atque in idololatriam pertracto, aduersarios plures: Ad ad videlicet Idumæum, de semine regio, & Razon, filium Eliada, ac Hieroboam Euphratæum filium Nabar. Quomodo ergo permansit pacis abundantia sub Salomone, donec auferetur luna? Rursum & ibidem: la quæ dicuntur versu 17. & 18. Ante solem permanet nomen eius, vel (vt ex Hebræo vertit Hieronymus) vltra solem permanet nomen eius, Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, quomodo non manifestissime ad Christum pertinent, in quo (vt Apostolus ait) benediçtio data est omnibus gentibus? Recte ergo in Salomone hic Psalms inferibitur, sed principaliter in verum Salomonem, Melsiam dominum. Beatus verò Hieronymus ex Hebræo nō vertit, in Salomonem, sed simpliciter, Salomoni, quomodo in alijs psalmis præponi solet Davidi. Quamobrem arbitrantur nonnulli hunc Psalmum à Salomone fuisse cōpositum pro seipso deprecante, & de seipso vaticinante, simul & de gloria Melsiæ, cuius intellexit suum regnum esse typum & figuram. Nihil tamen obest, quin illud, Salomoni, ita accipiamus, vt valeat in Salomonem, vel de Salomone, vel pro Salomone, vel pro Salomone sarium fuerit fateri, ipsum Salomonem esse Psalmi authorem. Quātum verò ad id quod post huius Psalmi finem subiicitur, Defecerunt Psalmi vel hymni David filij Iesse, manifestum est, non hoc ita debere accipi, quasi nulli omnino Psalmi post hunc secundum ordinem positi sint attribuedi Davidi. Siquidem apertum est, multos adhuc Psalmos in sequentibus poni, quos nemo negare poterit esse Davidis: cuiusmodi est Psalmus 109. quem in Euāgelio Christus dominus affirmat esse Davidis: cum apud Matthæum Pharisiæis loquens, ait, Nōne David in spiritu vocat Christum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Non ergo ita hæc clausula accipienda est, quasi inter Psalmos David hic vltimus sit: sed quia (iuxta quorundam sententiā) aliquot post sequuntur, ipsius David non sunt. Plures enim eorum qui sequuntur, inscribuntur ipsi Asaph, neque id quidem simul cum nomine David, vt in alijs quibusdā, vt cum diceretur, Psalmus David, in finem, pro filijs Core, vel absque nomine Davidis, in finem pro filijs Core, sed simpliciter absque additamento, Psalmus Asaph: quos sane Psalmos ita inscriptos alieno nomine arbitrantur quidam nō esse Davidis: atque ideo dictum hic esse, quod defecerunt laudes David, quoniā aliquot sequentes continuo ordine illius non sint. Alij verò, & nostro iudicio rectius ita accipiunt, quod materia huius Psalmi, finis sit quem in omnibus suis Psalmis David cōcupierat. Omnium enim Psalmorum ipsius finis erat Melsias, & regnum eius: quemadmodum Paulus Apostolus ait, Finis legis Christus, ad iustitiam omni credenti. In hoc ergo Psalmo defecerunt Psalmi David, quoniā totam summam Psalmorum hic aperte complexus fuerat, & finem omnium proposuerat, apertissime & gloriosissime descripto rege Melsia, & regno eius. Omnes enim Psalmi Davidis, hoc vnico quasi complentur, absoluuntur, finisuntur. Tendunt enim ad Christum hic clarissime descriptum, secundum ea, propter quæ expectabatur. Atque ad hanc sententiā, aliquanto aptius quadraret, quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Completi sunt, vel finiti sunt hymni David, quoniā totā plenitudinem & finem iam enarrauerāt. Atque hanc sententiā in annotatione, Felix ita exponit.

nit, Quomodo (inquit) finitæ sunt orationes David, si corporis redemptionem, non autem animæ, dum hæc diceret, prævidebat: videbat enim venturum Messiam, redempturum quæ omnes animas, atque eiectionem demonem extra hunc orbem, & ianuam calorum aperturum, cuius orationes nihil aliud postulabant. Hæc Felix. Forfitan verò etiam sic responderi posset, Psalmum hunc vltimum fuisse eorum quos David composuit, tametsi secundum ordinem localem non inueniatur vltimus: ita cõfectus senio David hunc cecinisse dicatur in diebus nouissimæ senectutis, & forte filio suo Salomone iam in regnum introducto: quemadmodum legimus primo cap. 3. lib. Regum, vt tunc intelligatur hanc habuisse reuelationem: partim quidem de pace & gloria regni filij sui, iã in regnum introducti, potissimum verò de futuro rege Messia & glorioso regno eius. Quod autem secundo loco dictum est, ampliore habet certitudinem, vel certè verisimilitudinem. ¶ Versu. 1. Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Idem est, qui rex vocatur, & qui regis filius, siue Salomonem typicum, siue Salomonem verum spectemus. Nam prior Davidis regis filius & in regno successor fuit, Christus verò dominus, patris sui regis æterni filius, & rex ipse fuit. Vnde in Apocalypsi eius Ioannes in eius femore scriptum legit, Rex regum, & dominus dominantium. Sic enim rex est, & regis filius, quomodo & Deus est & Dei filius, Dominus & domini filius. Et insuper filius regis David quatenus (iuxta Apostolum) de semine David secundum carnem factus est. ¶ Versu. 3. Sulcipient montes pacem populo. Montes, Apostolos & Apostolicos viros intelleximus, quorum cacumina & montes sua illustratione primum Deus illuminat, vt deinde lumen ad alios humiliores fundant: quemadmodum sol cum exoritur, primi sui luminis radios in vertices montium effundit, à quibus mox in colles & valles resiliit suscepti luminis splendor. Ita sane mōtes isti pacem susceperunt à Christo, qui illis prædicandum dedit Euangelium pacis, sed non sibi tantum susceperunt (quoniam sibi primum, ipso discipulo). Atque hoc est quod non simpliciter dicitur, Sulcipient montes pacem: sed adjicitur, ipsi populo. Nam populo casus datus est, secundum acquisitionis vim, reclusus à verbo suscipiant: quoniam vilitas significatur toti populo. Id quod etiam angelus dominicæ natiuitatis nocte pastoribus apparens, suo beato nuntio prædicauit, dicens: Euangelizo vobis gaudium in nocte pastoribus apparitione fundatas, altis quidem & sublimis fide suscepta ab Apostolis, quæ tamen vt montes super eminent, præcellentia autoritatis & dignitatis, tanquam Ecclesiarum post Christum progenitores & capita, quomodo montes subiacentibus collibus præeminent. ¶ Versu. 4. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. De iudicio pauperum, pluribus in locis prophetauit Elias: non inatim capitulo vndecimo, vbi sic ait, Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Quod autem sequitur, Et percutiet terram virga oris tui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: illi respondet quod in præfenti loco mox subditur, Et humiliabit calumniatorem. Et cap. 14. sic habet, Percutiet primogeniti pauperum (sancti videlicet Apostoli, primitias spiritus habentes & quasi inter ceteros Christi fideles primogeniti) & pauperes fiducialiter requiescent, ceteri videlicet omnes priorum prædicatione fideles facti. De calumniatore autem subditur, Et interire faciam in fame radicem tuam, & reliquias tuas interficiam, Licet autem calumniatorem peculiariter exposuerimus diabolum (Nemo siquidem generi humano tam calumniator & malignator est) potest tamen etiam ad omnes impios extendi, quales fuerunt potentes atque sapientes sæculi: quos humiliabit Deus, quando iuxta verbum Prophete, perdet sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabit: & quando potentes (vt Sapiens ait) potenter tormenta patientur. Verum hi, vt membra in corpore, siue sub capite, facile in diabolo comprehenduntur. ¶ Versu. 5. Et permanebit cum sole, & ante lunam, in generatione & generationem. Græce est *ὁμοπαρουσίου ἡμέρας*, id est, (vt ita dicam) compermanebit soli, hoc est, simul manebit cum sole. Quod secundum literam intellectum de sole corporali, significat æternitatem & indeficientiam regis Messia. Illud verò, ante lunam, in Elucidatione expositum, in conspectu lunæ, vel coram luna, vel dum perseuerabit luna, quemadmodum ex Hebræo vertit Felix. Quod si prepositio acciperetur, vt nota prioritatis & præexistentiæ Christi ante lunam, significaretur Christi à parte priori æternitas: sicut eandem à parte posteriori, per illam priorem particulam permanebit cum sole, diximus significari: esset enim hic sensus, Permanebit Messias cum sole, quemadmodum & fuit ante lunam, atque omnem creaturam, ab æterno à patre secundum diuinitatem procedens. Et huic sensui magis fauere videtur Græca lectio quæ habet *πρὸ τῆς ἐλάνας*, id est, ante lunam: non, in conspectu lunæ. Nam in conspectu apud Græcos dici solet *ἐναντίον* vel *ἐμπροσθεν* vel *ἐν προσώπῳ*, quorum nullū hic habetur, sed simplex prepositio significans ante: nisi etiã ipsam accipiamus improprie, pro coram. Sic enim idem esset, quod in conspectu lunæ. Alij verò prædictum, verbum exponunt secundum mysticam intelligentiã, Permanebit Christus, humiliato calumniatore & superato diabolo, cum patre suo in dextera eius residens. Ipse autem est verus sol, perpetuum splendorem de se diffundens, radium videlicet consubstantialē, qui est filius: & ardorem, qui est spiritus sanctus. Permanebit quoque ante lunam, id est ante Ecclesiam, tanquã caput, rector & viuificator ipsius: quemadmodum Paulus ad Ephesios scribit, quod ipsum Deus pater caput dedit super omnem Ecclesiam, quæ est corpus eius. ¶ Versu 6. Descendet sicut pluuia in vellus. De humanatione Christi intra virginem vterum, In Elucidatione hic versus expositus est. De vellere autem cum dicit, videtur ad illud Gedeonis vellus nõ absque mysterio respexisse, quod in futura signum victoriæ primum quidem rore impletum fuit, tota terra per circuitum manente arida: sed deinde conuerso ordine, tota terra per circuitum fuit humectata, solo vellere in sua

ficcitate

ficcitate permanente. In quo, per mysterium intelligunt quidã, id quod multo post in aduentu Christi impletum fuit, quando primum in virginis vterum descendens, atque in mundo prodicens, ad solos Iudæos venit, eisquæ salutis verbū prædicauit, ceteris per orbem nationibus in ariditate relictis, quando dicebat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. Et apostolis præcipiebat, ne in viam gentium sument. Postmodum verò, vbi ascendisset in cælum, descendit secundo per spiritus sui missionem, in modum guttularum stillantium super terrã, per infusionem gratiæ suæ in corda fidelium, ac tum quidẽ omnis terrarum orbis pluiæ huius salutaris factus est particeps, sola Iudæa remanente arida, & obstinata in incredulitate sua. Nostræ autẽ expositioni in elucidatione positiã, de descensu Christi in vteru virginis, aperte suffragatur dulcissima antiphona illa, quæ in die sacræ circuncisionis suauissime canitur, Quando natus es ineffabiliter ex virgine, tunc impletæ sunt scripturæ: sicut pluuia in vellus descendit, vt saluū faceres genus humanum, te laudamus Deus noster. ¶ Versu 7. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. Quomodo in diebus Messia: orta sit iustitia, nemini incognitum est, & in Elucidatione satis aperte monstratur. De pacis autẽ abundantia, forte quis dubitet, ex eo quod Saluator ipse ait in Euangelio, Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terrã, Non enim veni pacem mittere, sed gladium. Sed manifestum est, aliã esse pacem quæ abundanter in diebus Messia: exorta est, ab ea qua idem se dicit auferre. Hæc enim temporalis est, & pax mundi. Illa verò pax est cordis, pax cælestis, pax Dei. Inter quam duplicem pacem, manifestam ponit distinctionẽ Saluator, cum in cena nouissima ait iam iam relinquendis discipulis atque in eis posteris omnibus per eos credituris. Pacẽ (inquit) relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis. Et iterum, Hæc loquutus sum vobis, vt in me pacẽ habeatis. In mundo pressurã habebitis, sed confidite, ego vici mundum. Hæc autem est pax bonã, de qua Paulus loquitur, dicens: Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras, in Christo Iesu. Et Propheta alius, Non est pax impijs, dicit dominus. Licet autem verum sit, fuisse in tempore natiuitatis Christi abundantiam pacis temporalis, orbe toto sub imperio Octauiani Augusti à præliorum strepitu quiescente, manifestum est tamen in textu de hoc non fieri sermonem: nisi forte aliquo modo, quatenus pax ista temporalis in qua nascebatur Christus, signum erat veræ pacis, quam ipse afferebat mundo. De temporali autẽ pace principaliter non fieri mentionem, est manifestum, primum, quia pax illa in diebus Christi non est exorta, sed annis aliquot ante Christi aduentum exeperat. Incepit enim circa finẽ imperij Iulij Cæsaris, post quem in pace multa regnauit Octavianus Augustus, cuius anno decimo octauo natus est Christus. Deinde, neque stabilis ista pax fuit neque perdurat donec auferatur luna: quando quidẽ paulò post Christi mortem pax illa temporalis grauissime turbata coepit. Euidens ergo & certum est, de pace altera vera, fieri sermonem. Et rectè quidem, de hac pace loquẽs præmittit iustitiam, bono ordine demum subiungens pacem, Orietur (inquit) in diebus eius iustitia, & abundantia pacis: vt hoc ordine, quasi radicem insinuet veræ pacis, quæ nimirum est iustitia. Quæadmodum enim nemini impio pax ista esse potest, ita profecto non potest eadẽ non esse homini cui libet iusto. Consequitur enim iustitia. Vnde & Paulus Apostolus in exordio epistolarum penè omnium hoc deprehenditur obseruasse, vt discipulis gratiam & pacem ante omnia fuerit precatus: iuxta prædictum ordinem semper gratiam præmittens, per quam est homini à Deo sua iustitia, ac deinde pacem subnectens. Hanc autem iustitiã & abundantiam pacis, in electis & in Ecclesia sancta permanentem vsque in finẽ sæculi, nemo verè fidelis dubitat, nec in illa quidem vltima & grauissima Antichristi persequutione, quæ nec ipsa pacem à Deo relicta firmatis fidelibus poterit eripere, quantumuis mundus omnia miseretur inauditis tumultibus. ¶ Sed quærat aliquis, quid sibi vult quod dicitur, Donec auferatur luna: An luna aliquando auferetur? Imo potius in æternum persistura creditur, neque aliquando aufereda. Sed intelligendum est hoc secundum eum statum in quo nunc est, mutabili videlicet & imperfecto lumine. Nunc enim donec seruit homini, varium habet & instabile lumen, nunc plena, nunc dimidia, nunc crescens, nunc decrescens, nunc hac parte tantum, nunc illa tantum lumen à sole suscipit, iuxta quod varijs modis soli obijcitur: interdum verò penitus luminis eclipsum siue defectum patiens. In resurrectione autẽ & consummatione sæculi, quando cessabit homini ministrare, quasi pro mercede laboris accipiet nouam gloriã, & in melius reformabitur, ab omni motu & instabilitate Dei voluntate liberada. Ac tunc quidẽ auferetur, non secundum subsistentiã, sed secundum imperfectionẽ: quomodo cælum & terra (iuxta Saluatoris verba) tranfibunt, non secundum substantiam, sed secundum qualitatem: quoniam ad statum perfectiorem redigentur. Erit enim tunc luna tota plene illuminata à sole ex omnibus partibus idque lumine multo lucidiore: & suã hanc plenitudinẽ ita seruabit absque mutatione imperpetuum. De cuiusmodi luna in alio Psalmo dicitur, sicut luna perfecta in æternum. Donec ergo auferatur luna, id est, vsque in sæculi consummationem, quando secundum prædictum modum auferetur mutabilis luna. Aut intelligatur secundum negationẽ dictum esse, donec auferatur luna: quia nunquam est aufereda, & ideo imperpetuum est pax illa permanentia. Quæadmodum si quis dicat, Non excidit sancti Dei à gloria, donec deficiat ipse Deus, non aliud sibi hæc voler oratio, quã sanctos nunquam priuados gloria, vt Deus nunquam deficiat à sua subsistentia. ¶ Versu 8. Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, In Elucidatione generaliter exposuimus, à mari vsque ad mare oppositum, ad significandum vniuersale dominium Christi super omnẽ terram intra terminos istos contentã: quod alij qui specialius exponunt, à mari Indico vsque ad Gaditanum, Hæc enim sibi ex opposito sunt. Alij intelligunt à mari rubro vsque ad mare Palestinæ. Alij dicunt, à mari salso vsque ad mare magnum. Atque ita solum intelligunt hac prima parte versus totam terram Iudæorum, quæ his terminis comprehenditur.

B ij

In al.

3. Reg. 1.

Apoc. 19.

Rom. 1.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Luc. 2.

Esaie 11.

Esaie 14.

Rom. 8.

1. Cor. 1.

Sap. 6.

Ephc. 1.

Iudit. 5.

Matth. 13
Matth. 10.

Ibidem

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Phil. 4.

Esaie 48.

Esaie 57.

Esaie 48.

& 57.

Luc. 7.

Psal. 88.

In altera autem parte, scilicet à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, intelligunt totam terram gentium, à flumine scilicet Euphratis, vsque ad terminos orbis. Quanquam hoc flumen, alij Iordanem intelligunt, alij Nilum. In omnibus autem his conuenientia est, quod significatur vniuersalitas dominij Christi, qui morte deuicta, etiam secundum humanitatem factus est dominus or super omnem terram Iudaeorum pariter & gentium. Paraph. Chald. sic habet; Et dominabitur ab angulo maris magni & Euphrate vsque ad fines terrae. Quod nostrae expositioni in Elucidatione positae apte quadrat. **¶** Versu 15. Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiae, & adorabunt de ipso semper. Difficultatem nonnullam facit additio particulæ huius, de ipso: quam in Elucidatione visum sumus prætereire. Simplicissimum erit, si improprio loquendi modo accipiatur; Adorabunt de ipso, pro adorabunt ipsum: Alij verò sic intelligunt, De ipso auro Arabiae adorabunt semper, quia cum illo adorabunt, vel in oblatione pretiosi muneris adorabunt. Non enim adorabunt vacui, cum adorabunt dominum; neque de nihilo, vel sine vilo munere adorabunt, sed cum pretioso munere, siue corporali, siue potius spiritali. Nam cordis deuotio, & pia erga Deum affectio, autum est longe optimum, de quo Deus vult adorari. Alij probabilis arbitrantur, relatiuum ipso referre Christum dominum, hoc modo, Et viuet Messias, & adorabunt de ipso rege Messia semper, Dicunt autem fideles adorare de ipso semper, vel quia ab eo habent quod Deum adorare sciunt in spiritu & veritate. Ipse enim nos orare & adorare docuit, & debito cultu Deum venerari, suoque exemplo nos hac in se informauit. Vnde & forma orationis Dominicæ, quæ in ore est omnium fidelium, de ipso est magisterio: quemadmodum sacra testantur Matthæi & Lucæ Euangelia, Propter quod, in Missæ sanctissimo sacrificio, orationem hanc Deo prolaturis Sacerdos, præmittit, dicens: Præceptis salutaribus moniti, & Diuina institutione formati, audent dicere. Vel quia ipse dat, vt oremus. Siquidem fides, & quicquid ex fide operamur, illius sunt dona. Ipse quoque Spiritus qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, ipse est donum. Vel de ipso, quia per ipsum. Vnde quoties patrem cælestem accedimus, adorandi gratia, per ipsum accedimus. Nam (vt Paulus Apostolus ait) per ipsum habemus accessum ad patrem. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Orabunt de eo iugiter. Quod sic potest intelligi, Fideles iugiter de eo adorabunt, vt possint ipsius esse, & ipsi incorporari, ipsumque semper & habere & tenere, & in eo permanere. Ad eandem sententiam reduci potest, quod vertunt alij, Orabunt pro eo. Alij dicunt orari de Christo, vel pro Christo, cum pro ipsius membris qui sunt fideles, aut corpore quod est Ecclesia, fit oratio. Sunt qui vertunt, Orabunt per eum iugiter: quod faciunt fideles, dum per Christum patri supplicant, iuxta illud, Si quid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam. Alij, Orabunt coram eo, vel ante eum iugiter. Et hoc manifestum est. Ex omnibus his eligat quisque, quod sibi maxime arridebit. Nam in Elucidatione nullius horum meminimus. **¶** Versu. 16. Erît firmamentum in terra, in summis montium. Firmamentum istud Elucidatio dicit soliditatem Euangelicæ doctrinæ, quæ firmissima fundatissima atque certissima est, nimirum à prima veritate (quæ mentiri non potest) deriuata. Potest etiam accipi firmamentum pro pane, quomodo in Psalmo dicitur, Et omne firmamentum panis contriuit: eo quod panis (iuxta alterius Psalmi sententiam) confirmat cor hominis. Atque ita per firmamentum istud panis, intelligimus panem verbi Dei, idem videlicet quod supra per firmamentum. Euangelica namque doctrina verbum Dei est, & panis animarum, quo reficiuntur, nutriuntur, confirmantur, atque solidantur in bona corda fidelium. De hoc autem versu annotationem notabilem require in annotationibus ex Hebræo. Item & circa versum sequentem, Ante solem permanet nomen eius.

LXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste argumentum habet satis conueniens cum Psalmo trigesimosexto, cuius initium est, noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Vterque enim multa loquitur de prosperitate impiorum & aduersitate bonorum in seculo presenti: e contrario verò de felicitate bonorum & miseria malorum in seculo venturo, ubi mirabiliter commutabuntur omnia. In hoc tamen est differètia, quod in Psalmo illo, Prophetæ in sua persona loquens, quasi perfectus, nõ ipse conqueritur, sed imperfectos in via Dei (quos prosperitas impiorum forsità commouere posset) alloquens, eosdem contra tentationem huiusmodi confirmat: per varias comparationes ostendens & demonstrans, prosperitatis illorum non durabilem statum: contra verò, bonorum felicitatem eternã. In hoc autem, quasi infirmorum & querulantium personam suscipiens, zelantium ratiocinationes & querelas ipse proponit, donec tandem circiter finem Psalmi, ad personam propriam rediens, sapienter murmurationem & tentationem infirmorum, Perfectionis responsio, ex sua sententia dissoluit. Non enim arbitrandum est, Psalmistam in sua propria persona murmurationes eiusmodi, quales in hoc Psalmo apparent proferre: sed tandem velut ratiocinando obijcit, ex aliena sententia, vt postmodum ex propria dissoluat quæ admodum facere solent, qui quæstiones disputabiles tractant. In hoc ergo Psalmo, proposita initio firma conclusione, de bonitate Dei erga suos electos, mox imperfectorum personam assumens, hanc proposita conclusione multis versibus impugnat: quorum omnium in hoc summa est, quod impij in hoc mundo florere, dominari, & absque vlla aduersitate in cunctis videntur prospere agere: dum pij interim varijs tribulationibus diuexantur. id quod cũ Dei erga res humanas prouidentia, non satis videtur secundum humanum tenue iudicium consistere. Et hæc quidem vsque ad versum decimū quintum. Vbi rursum ad oppositā partem pro veritate argumentas, prædictas ratiocinationes imperfectorum elidit: absurdum reputans, si vniuersa natio electorum condemnentur, & velut stulta ac vana iudicetur: quod sanè inconueniens statim consequitur eum qui se frustra & vane Deo seruire dixerit, eo quod tæporalia mala sustinet. Est enim hoc omnibus electis commune, vt persecutionem patientur pro iu-

Ioan. 4.

Matth. 6. Luc. 11.

Rom. 8.

Ephes. 2.

Ioan. 15. & 16.

Titum 1.

Psal. 104.

Psal. 107.

A pro iustitia: & in hoc est eorum gloria. Deinde, considerare volens & perquirere hæc Dei occulta iudicia, videt se in sua consideratione deficere, nec posse huius occulti diuini consilij secretum comprehendere, donec ad sanctuarium Dei tadem pertingat, ubi nouissima tam iustorum quam impiorum considerans, intelliget mirabilis dispositionis factum esse, vt impij in hoc seculo bona, iusti verò mala recipiant. Vbi versus duobus, impiorum damnationem & à pristina felicitate deiectionem describens, ac velut seipsum pro murmuratione & emuladannationem ex imperfectorum forma assumpta increpans, amodo vt iumentum absque ratione existens, & suo domatore no absque iudicio in cunctis obediens, domino se submittit, vt eius manu deducatur, & in finem gloriosum tandem perducatur. Post hæc verò totus supra se raptus, & quasi in extasi positus, qui hætenus quasi conquirit visus fuit, ex alienæ personæ insipientia, propria iam sapientia totus in Deum transit, illum solum desiderans & præter illum aliud nihil siue in celo siue in terra expectans: cui (mortis interitu comminato desertoribus) bonum iudicat, & decernit perpetuo adherere, & spem totam in eo firmare, laudesque eius palam omnibus celebrare. Sic qui per Psalmi decursum, quasi insipiens loqui visus fuerat, ad primi versus conclusionem rediens, sapientissima conclusione Psalmum finit, vt vix inueniatur Psalmus alius, qui tam ardentis charitatis flamma abrupitur magis quam finitur.

SEPTVAGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

B **I** Quam bonus Israël Deus: * his qui recto sunt corde.

Erè bonus, suavis, dulcis, benignus, misericors, & benedictus est dominus Deus noster erga Israël populum suum, erga fideles atque electos suos: * erga eos nimium qui sunt recto corde, qui sunt verus Israël secundum spiritum, qui affectu sincero & puro corde super omnia Deo placere, & ipsius voluntatem implere fati-

gunt, cunctas autem errorum & vitiorum tortuosas vias & curuitates studiose declinant. 2. Attamen euenit nonnunquam hoc mihi, secundum sensus imperfectum iudicium iudicare volenti, vt pene à via recta mouerentur pedes mei, vt pene sese effunderent gressus mei ad recedendũ à domino, & ambulandum vias peccatorum contigit aliquando, vt vacillare inciperem quantum ad inferiorem partem animæ, secundum carnis affectum, ac hæsitare, vellémne in via angusta permanere iustitiæ, aut in spaciosam impiorum abscedere. 3. Causa autem huius hæsitacionis mihi vt sic imperfecto erat, ex eo quod videns homines huius sæculi impios Deum non timentes, pacem temporalem habere, & omnibus bonis in hoc mundo affluere, nihilque aduersum habere, sed eupulari, deliciari, & pro libito omnia agere, zelo commotus fui aduersum illos, intra memetipsum super hoc turbatus fui, velut indignans de eorum felicitate & pace tæporali: cum ego in Dei seruitutẽ, plurima mihi aduersa conspicerẽ euenire: atque ita commotus, secundum sensuale iudicium, quodammodo traheretur desiderio æmulandi illorum vias, vt simili fruerer felicitate. 4. Quoniam quidem non habent respectũ siue considerationẽ in diem nouissimum mortis suæ, non cogitant de mortis exitu, nõ respiciunt, neque ante oculos ponunt finem exitus sui, quæ admodum faciunt studentes iustitiæ: atque ita absque omni metu & timore liberè faciunt quicquid fuerit collibitum sensui, & sine timore delicijs perfruuntur, quantum valuerint: * & nõ est firmamentum, non est stabilitas in afflictione siue aduersitate eorum: & siquid aliquando illis occurrat afflictionis, non est stabilitas mali illius, statim possunt depellere suis diuitijs, sua potentia, sua malitia, siue astutia, mox sciunt quomodo se liberent & expediant ab afflictione. 5. In laboribus & molestijs quales perpeti solent homines iusti, non inueniuntur, sed extra omnem laborem & molestiam in quiete, atque delitijs otiose vitam degunt: neque flagella aduersitatum & tribulationum sustinent, quemadmodum cæteri homines pie volentes in Deo viuere, quos oportet per multas tribulationes transire, & persecutionum flagella frequenter tolerare. Tam enim sunt feroces isti huius sæculi impij homines, tã sunt timore Dei postposito furibundi, vt nemo illis audeat sese opponere, nemo illos audeat contingere, vt omnibus sunt formidini, sicque nemo illis quicquam audeat mali inferre: cum e contrario boni & pij passim opprimantur, derideantur, decipiantur & varijs modis affligantur à malis. 6. Et quoniam sic in perpetua prosperitate vident se vitam ducere, nihilque sibi aduersum obuenire, ob hoc superbia intumescunt & efferuntur intra sese, voluntque omnibus se præponere: * circumdederunt se, & quasi vestimento operuerunt se iniquitate & impietate sua: quasi pro lorica induerunt, & pro armis assumperunt sibi iniquitatem & impietatem suam. Est enim impiorum iniquitas,

2 Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.

3 Quia zelauimus super iniquos, pacem peccatorum videns.

4 Quia non est respectus morti eorum:

* & firmamentum in plaga eorum.

D **5** In labore hominum non sunt:

* & cum hominibus non flagellabuntur.

6 Ideo tenuit eos superbia:

* operati sunt iniquitate & impietate sua.

Roma. 9.

1. Tim. 3. Actu. 14.

B iij quitas,

7 Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum:

* transferunt in affectum cordis.

8 Cogitauerunt & loquuti sunt nequitiam:

* iniquitatem in excelso loquuti sunt.

9 Posuerunt in caelum os suum:

* & lingua eorum transiit in terra.

10 Ideo conuertetur populus meus hic:

* & dies pleni inueniuntur in eis.

11 Et dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia in excelsis?

12 Ecce ipsi peccatores & abundantes in saeculo, obtinuerunt diuitias.

13 Et dixi, ergo sine causa iustificani cor meum:

* & laui inter innocentes manus meas.

14 Et fui flagellatus tota die:

quitas, quasi pro munimento illis, dum propter ferocitatem nemo illis audeat resistere, & ipsi propter carentiam timoris Dei quilibet alijs audent inferre, neque Deum timentes, neque hominem. 7. Iniquitas quam ipsi operantur, prodiit in opus exterius, quasi ex adipe & pinguedine, ex crassa & impinguata in corde eorum malitia: foris operantur malum, quasi ex delectatione & proposito peccantes, & in peccatis dulcedinem atque delectationem captantes: * eo tandem pertingunt, vt quicquid desiderare possint, aut corde concipere siue proponere, id audeant opere patrare, nulla habita ratione, siue virtutis siue honestatis: solis suis affectibus seruiunt, his tantum obsequuntur, nihil considerantes aliud quicquid corde concipiunt, quicquid mente disponunt, audacter patrantes.

8. In cordibus iugiter versant nequitiam & malitiam, nouis adinventionibus apud sese ingeniose ac solicite exquirentes, quomodo iustis nocere valeant: eandemque vt concipiunt corde, ita efferunt ore, cum sui similibus de huiusmodi sedulo pertractantes in suis conciliabulis: * neque vero contra homines proximos suos tantum loquuntur iniquitatem, sed etiam in caelum extendunt linguas suas, blasphemiam & impietatem contra Deum loqui non formidantes, eo quod nec homines, nec Deum timeant. 9. Audent aduersus caeli habitatore opponere os suum: & in sanctitate eius tremendam non verentur soluere impias linguas suas, impie ac infideliter de Deo loquentes, aut aduersus Deum, si quid non iuxta illorum animam contigit, blasphemantes: * & quemadmodum contra Deum male loquuntur in caelo residentem, sic multo facilius linguam suam laxant inhabitantes super terram, vt aduersus illos iniquitatem loquantur, maledictio, calumnias, detractiones, conuicia, fraudes, hisque maiora. Qui enim Deum caeli potentissimum non metuunt, vt in illis audeant aperire ora impudentia: quomodo non imbecilles proximos, quibus sunt potentia saeculi superiores, audebunt impie soluere linguas? 10. Propter ista populus pius (de quorum numero & ego esse cupio, atque ob hoc me illis conuere) hic conuertetur: in hac consideratione sistet gradum, & quasi vacillare incipiet, & quodammodo moueri a proposito iustitiae: in harum scilicet rerum consideratione sistunt gradum, quasi cum admiratione, tantam impiorum felicitatem fixius contemplantes, & velut cum quadam dubitatione hesitates, num in via iustitiae pergere debeant, an illis sese velint assimilare: * & cum se conuertet populus pius, aliud etiam considerat quod grauat afflictionem, nepe quod dies pleni inueniuntur in impijs, & impiorum prosperitate, quod vident impios vitam longam in sua prosperitate ducere, & vsque in multa senectate viuere, nihilque aduersum perpeti. Quod quidem mirum in modum praedictam aggrauat piorum tentationem. 11. Et dixerunt intra sese, hanc tantam felicitatem malorum considerantes boni velut in vacillatione & quodam scandalo positi, apud sese ratiocinantes ac sibi obuiantes, Quomodo fieri potest aut credi, vt Deus scientiam habeat earum rerum quae hic aguntur in terris? & quomodo potest esse apud Deum, qui in excelsis habitat, cognitio harum rerum quae hic in terris aguntur? Quomodo non magis videtur, Deum res nostras vel ignorare, vel non curare? Quomodo non magis videtur ipse circa caeli perambulare cardines, nec nostra considerare? Non enim secundum humanam estimationem videtur verisimile, Deum ista sic permitturum, si eius sese prouidentia ad nos vsque extenderet. 12. Quomodo enim eius prouidentia hoc pateretur, vt impij homines huius saeculi abundant, & diuitias possideant, omnibusque diuitijs, delicijs, & quibuslibet temporarijs bonis affluant, pijs interim in egestate & paupertate multa vitam degentibus? Nonne si mundum regit, & humana curat Dei prouidentia, aequum magis videtur & rationabile, vt seruos suos nutriat, eisque bona sua tribuat, quam alienis & perfidis contemptoribus? Quomodo ergo cum hac impiorum prosperitate, & bonorum aduersitate, stat Dei erga res humanas prouidentia? 13. Et dixi, horum assumpta persona, in hac amulatione, tentatione, atque argumentatione progrediens, Si bonis male est, & malis e contrario bene, vanus ergo & stultus ego sum, qui studui cor meum iustum exhibere coram Deo, & in iustitia ac sanctitate vitam ducere mala cuncta fugiendo: & bona sedulo operando: idque magno labore & studio: * itemque frustra conuersationem meam institui apud iustos & innocentes, illis me assimilando, illisque me iungendo, & impiorum prauam societatem fugiendo. 14. Frustra etiam & absque utilitate iugiter afflictiones & flagella pertuli; partim quidem quae

ab alijs

A

* & castigatio mea in matutinis.

15 Si dicebam, narra bo sic:

B

* ecce nationem filiorum tuorum reprobandi.

16 Existimabam vt cognoscerem:

C

* hoc labor est ante me.

17 Donec intrem in sanctuarium Dei:

D * & intelligam in nouissimis eorum.

18 Veruntamen propter dolos posuisti eis:

* deiecasti eos, dum alleuarentur.

ab alijs illata propter iustitiam patienter sustinui, partim vero quae amore iustitiae ad propriae carnis dominationem, & malarum affectionum repressionem ipse suscepi, castigans corpus meum, & in seruitutem rediges, ne a iustitia reprobis efficerer: * & frustra meipsum primo diluculo ante solis exortum examinavi, diiudicavi, argui, reprehendi & castigavi: vane utique & frustra egissem, sic diiudicando meipsum, & corripiendo per rigidam examinationem; cum operatio vitam meam, proque commissis malis meipsum puniendo & affligendo per penitentiam, quoties errata deprehendissem: haec, inquam, & similia, quibus sese occupant homines iusti, frustra & absque utilitate videbor fecisse. Nam si boni recipiunt mala, e contrario vero mali, bona: quomodo non maiori utilitate vacassem iniquitati, & impijs fuisset assimilatus, vixissemque in delictijs, absque omni timore & castigatione? Na si quidem bona recepissem, cum iustitia multo labore & afflictione inuenies accipiam mala. 15. Cum vero ista sic mecum animo voluerem, ex altera parte intra memetipsum; velut praedictis cogitationibus & ratiocinationibus respondens, dicebam, Si sic narrauero, si ita dixerero, vt iam ante imperfectorum murmurantium consuetudine, velut conquirendo de Dei iudicij obiecti; si cuiusmodi ex corde meo protulero, si talia ex animi sententia pronuntiauero: * ecce inconueniens offert se ex altera parte, maximum, nimirum talibus dictis reprobandi, & velut condatur vniuersa generatio filiorum Dei: ecce qui talibus quarrimonijs ex animi sententia utitur, hoc ipso vniuersum populum electorum Dei despicit, & velut stultum ac vane agentem iudicat & condemnat. Cum enim omnes

2. Tim. 3.

Actu. 1. 4.

Luc. 21.

Rom. 5.

Rom. 12.

1. Cor. 15.

B iij

ma glo.

Pfalm. 9.
Apoc. 8.

19 *Quomodo facti sunt in desolationem:*

* *subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam.*

20 *Velut somnium surgentium:*

* *domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.*

21 *Quia inflammatus est cor meum, & renes mei commutati sunt:*

* *& ego ad nihilum redactus sum, & nesciui.*

22 *Vt iumentum factus sum apud te:*

* *& ego semper tecum.*

23 *Tenuisti manum dexteram meam:*

* *& in voluntate tua deduxisti me:*

* *& cum gloria suscepisti me.*

Matth. 25. *pisti me.*

ma gloria ad infirmam miseriam, de nimis gaudijs ad importabilia supplicia, & quasi in ipsa sua exultatione decident in profundum. Tandem enim erit casus grauior, quando in altiori gradu splendidius florebat. 19. Quam mirabili commutatione, quam miserè proijciuntur in deuationem, destructionem, desolationem, & perditionem æternam: quomodo defecerunt subito, & repente ad nihilum redacti sunt, perierunt, quasi cum sonitu, impetu magno, prostrati in damnationem: quomodo si lapis molaris magno impetu proijciatur in profundum maris: idque propter suam iniquitatem, mercedem accipientes suis condignis operibus. Nec enim talia opera pessima, melior alia merces decēbat. 20. Ad modum somnii quod dum expergiscitur homo, aufugit & perit, ita euauerit subito tanquam si non fuisset: Ira quoque per mortem defecit & aufugit ab eis omnis felicitas eorum. Nam ut euigilans a somno eorum que per somnium imaginabatur, nihil inuenit ita esse, ut per somnium apparebat: & quemadmodum pauper aliquis felici somnio illulus, diuitijs & delitijs plusquam regijs abundare se se imaginatus, ubi euigilauerit, nondum se inuenit, ut antea, nihilque eorum verum esse comperit, quibus antea per somnium gloriabatur: ita tu domine, in ciuitate tua caelesti, in superna beatorum societate, illorum felicitatem tantum imaginariam & vmbrailem ad nihilum rediges, annihilabis, nihili esse demonstrabis, facies ut manifeste appareat, nihil eos veram felicitatis habuisse, quemadmodum sibi dum viuerent dulciter, somniando persuaserant. Peribit enim per mortem ab eis omnis imaginaria felicitas, sicut ab expergiscite fugit somnium: atque ita illis extra ciuitatem tuam exclusis, ad nihilum deducetur, & nihil fuisse re ipsa comprobatur eorum imago, id est imaginaria simulata tantum felicitas. 21. Et quidem donec ita prioribus meis cogitationibus inuoluebar, super impiorum prosperitate uolens Dei iudicia discutere, inflammabatur intra me, & exaruitabat velut pro indignatione & æmulatione cor meum: & affectus mei corporales immutati sunt, & velut indispositi ad operandum bene, æmulatione hac siue indignatione a corde in membra cætera ac vires inferiores se diffundente: & ego huiusmodi æmulatione memetipsum grauans, quasi ad nihilum redigebam, penè virtutem & promptitudinem ad operandum iustitiam perdideram, flaccescere incipiebam in proposito iustitiae: & ego non aduertebam sic me imminui, ita occulte eneruabat me spiritualibus viribus ista tentatio, ut vix ipse aduerterem debilitationem & defectum spiritus mei. 22. Propterea volens amodo omnem huiusmodi tentationem seponere (ubi illam mihi sic impedimento esse cernerem in progressu viae tuae) nihilque tale ultra permittere in meum animum, hoc habui consilium, ut tanquam iumentum reputarem memetipsum ante conspectum tuum: ut quemadmodum iumentum irrationale sui domini imperio subiicitur, nihil inquirens eorum que dominus agit, neque rationem postulans eorum que iubet, sed per omnia ducitur & trahitur, sic mouetur, sic agit, nihil perquirens, nihil contra murmurans, rationem non discutiens, cur iam hoc opus iniungitur, aut cur hoc tempore, aut cur non magis illud opus, aut alia huiusmodi: sic & ego erga te dominum meum sum quasi brutum, rationem non habens, nihil perquirens de tuis iudicijs, quorū sic agas, aut illud quorū ita, aut quare iustis mala, malis bona dispensas: ita in simplicitate & humilitate obedientie meae ego semper tecum permanere dispono, in omnibus te sequi quocumque traxeris, omnia operari que tu iusseris, omnia pati que tu permiseris, in nullo contra murmurando aut rationem inquirendo. Sufficit enim mihi posthac voluntas tua, & incomprehensibile consilium sapientiae tuae, neque quaeram rationem alteram. 23. Cum autem ego me totum ita dispositioni tuae resignatione plenissima committerem, tu me nequaquam abiecisti, neque aberrare permisisti, quemadmodum neque dominus iumentum, quod se illius ductui credit, aberrare patitur: sed apprehendisti manum dexteram meam, ad eum modum quo solent matres apprehendere dexteram manum paruuli sui, ad deducendum per viam, partim ut viam bonam ambulent, partim ne fatigati deficient: atque ita velut apprehensa manu, in tua benigna voluntate, in tuo beneplacito, factus es mihi ductor per viam vitæ huius, & viam mihi bonam tuo ducatu monstrans, ut non deuiem, & imbecillitatem meam sustentans atque confirmans, ut in via non deficiam: ac tandem post peractam huius vitæ viam, post peractum itineris huius cursum, cum magnifica

A 24 *Quid enim mihi est in caelo: & a te quid volui super terram?*

25 *Defecit caro mea & cor meum:*

* *Deus cordis mei & pars mea, Deus in æternum.*

26 *Quia ecce qui elongant se a te, peribunt:*

* *perdidisti omnes qui fornicantur abs te.*

27 *Mihi autem adherere Deo, bonum est:*

* *ponere in Domino Deo spem meam.*

28 *Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiae Sion.*

D

gnifica gloria apud te me recipies, dicitur, Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui. 24. O Deus optime & pater piissime, qui tam paternum mihi affectum exhibes, totus in te transit affectus cordis mei, & ipsum nimio tui amoris igne liquefcens, totum in te resoluitur, adeo ut nihil prorsus sit in vniuersa caelorum amplitudine, quod ipsum possit oblectare vel reficere, nisi tu, quem solum concupiscit: neque super terram sit omnino quicquam præter te, quod desideret, quod concupiscat, quod a te postulet, nisi tantum te vnicum habere, tenere, possidere, te frui, te oblectari, te videre, tibi colloqui, tecum coniuuari, tecum delictari, in te habitare, in tuis hortis deambulare, in tuo lecto cubare, in tua sede residere, in tuo foco calefacere, in te suaviter requiescere: denique prorsus in te transire, & absorberi, ut vnum fieri tecum, ut viam iam non ego, sed tu vias in me. 25. Pro amore languet corpus & cor meum, ac præ nimio tui desiderio deficit, tibi beata vnione copulari desiderans, tibi que viuere, & te in se viuere, ipsum verò in sese mortuum esse concupiscens: tu es Deus cordis mei, desideratus animæ meæ, hæreditaria mea portio, & hæreditas mea æterna: quam vnâ habere postulo, abiectis & abnegatis omnibus, quecumque vel in caelo vel in terra possint contingere, quæ omnia libenter diuendo & abnego, ut te absconditum thesaurum, te margaritam pretiosam, tuique possessionem veram & solidam mihi valeam comparare. Quocumque enim in mundo sunt, propter te reputo ut stercorea, ut vnicum te mihi lucrificam: Tu enim es totum meum desiderium, tota mea spes, & expectatio, & merces magnanimis. Neque iam existimare volo siue aduersa siue prospera, siue læta siue tristia: modò te mihi possum demereri, & in meam portionem te valeam lucrificare. Si quidem in te vno me arbitror habere & posse omnia: nihilque mihi reputabo deesse, si tu modo adueris. 26. Ecce enim qui se faciunt per transgressionem tuorum præceptorum a te alienos, qui per peccata se diuidunt ac separant a te, qui per alienos amores rerum mundanarum mox pereuntium, suum affectum a te auellunt, tibi amore non adherent, hos certa manet perditio & æternus interitus: in perditione æternamittes omnes eos, qui fornicatione pessima adulterates, te relinquunt, cui vni iungi debebant, & alienos sequuntur amatores, quibus amore nullum debent: ad modum mulieris adulteræ, quæ relicto amore & societate viri legitimi, cui desponsata est, & matrimonio iuncta, adhæret per amorem meretricium alieno viro, cui non est sociata matrimonio. 27. Mihi verò optimum est, indissolubili charitatis vinculo adherere domino Deo meo, ut sponso legitimo (cui vni & soli totum meum amorem debeo, & plusquam possum debeo) sicque cum illo fieri vnum spiritum, ex qua vnione omnium mihi spiritualium bonorum procedit abundantia: & ita quidem illi adherere, ut totam spem meam atque fiduciam ponam in Deo meo, non confidam neque in diuitiarum gloria, neque in delictarum voluptate, neque in secularis sapientiae pompa, neque in vlla prorsus re, nisi in te solo domino Deo meo: ut non in alio sciam aut velim, præterquam in te vno gloriari. 28. Ita, inquam, tibi adherere & in te sperare, ut palam te prædicem, & omnes laudes tuas enarrem atque enunciem, & cuncta que tu iusseris fideliter annunciem, non in angulo, non in cubiculis, quasi erubescens de prædicatione operum tuorum: sed in portis Ecclesie tuæ sanctæ, hoc est, palam omnibus tuis fidelibus, in Ecclesia sancta fide vera & corde illuminato agnoscentibus, ac tandem etiam in portis supernæ Hierusalem ubi non deficiet neque per diem, neque per noctem de ore nostro laus beata in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXII.

Versu 1. Quam bonus Israël Deus ijs qui recto sunt corde. Quomodo apud eos qui scholasticas quaestiones tractant, conclusio firma, cuius veritas asseritur, præponi solet, ac deinde contra eam adhiberi rationes quæ videntur contradicere: ita in præsentis Psalmi, primum firmissima ista & verissima ponitur assertio, contra quam in sequentibus obiciendæ sunt infirmorum tentationes potius quam rationes: quibus nonnunquam vel scandalizantur, vel certe diuexantur infirmæ conscientie, hunc zelum siue æmulationem istam non facile superare potentes, neque ex animo abijcere. Notandum autem, quod Israël in hoc versu casus datiu est, id quod ex Græco patet, ubi articulus additur casus datiu, similiter in Hebræo Lamed adijcitur, sicut & ad datiuum posteriorem. Est ergo sensus, Quam bonus est Deus Israël, nimirum ijs qui recto sunt corde: ut per sequentem partem, ijs qui recto sunt corde, exponatur, quid per Israël debet intelligi. Simul & hoc diligenter attende, quod dicitur Deus bonus non simpliciter omnibus, sed Israël, sed populo suo, sed iis qui re-

Ioan. 17.

Gal. 2.

Phil. 3.

1. Cor. 6.

2. Cor. 10.
Galat. 6.

¶ Versu 17. Donec intrē in sanctuarium Dei. In Elucidatione exposuimus de beato ingressu ante cō-
spectū diuinitatis in vita vctura. Attamen generalius potest intelligi ingressus iste in sanctuarium Dei,
quoties quis mentem à temporalibus subleuans, spiritu sese Deo presentem exhibere satagit, & tra-
sitoria ista transcendens ad contemplanda per fidem æterna animum trāsfert, sicq; à Deo illuminari
meretur & erudiri, quantum quidē pro hac via cōtingit homini. Nam sic tēplum Dei quotidie visi-
tare possumus, quotidie introire sanctuarium, ac nouissima tā iustorum q̄ impiorum à longe in ani-
mate considerare. Quod vbi facimus, diuina eruditione instructi, facile impijs suum hunc tempora-
lem florem concedimus; nec eis inuidebimus, imò compatiemur magis & miserebimur illorum, qui
pro tam immensis gaudijs & æternis, hæc acceptant temporaria, nulla ex parte illis conferenda. Chal-
daica tamen translatio magis respondet expositioni alteræ. Sic enim habet, Vique ad tempus redem-
ptionis, quo veniam ad sanctuarium Dei, & intelligam finem eorum. Hoc autem tempus redem-
ptionis, intelligere videtur, à corpore mortis huius in vitam æternam: & sanctuarium Dei, beatam eius
præsentiam. ¶ Versu 18. Veruntamē propter dolos posuisti eis. Videtur oratio defectum pati, & sub-
audiendum accusatiuum, mala, quin in Græco itē & in Psalterio Romano exprimitur. Sic enim Græ-
ce legitur: ἰδὲ ἀπορίας κακῶν, id est, posuisti eis mala, quomodo habet etiā Romanum Psalterium. In alter-
a autem parte huius versus, Deiecisti eos dum alleuarentur, Græce est ἐπέπεσαν, hoc est, in alle-
uando, vel potius in cleuando, id est, dum eleuarentur vel in altum ferrentur, aut hoc ipso quod effe-
rebantur aut eleuabantur per suam superbiam. Alleuatio enim siue elatio, occasionem præstat, & cau-
sam præbet grauissimi casus. Quanto enim gradus altior, tãto casus grauior. Et dum se ipsos omnia-
bus præponere, omnibus anteferre laborant, sibi causa fiunt vt in ima ruant, & infra omnes infimos
locum accipiant in pœna, qui hinc supra omnes sese eleuare conati sunt in temporali gloria. ¶ Versu
20. Velut somnium surgentium, domine in ciuitate tua imaginē ipsorum ad nihilum rediges, Vocati-
uus, domine, aptius posterioribus q̄ prioribus coniungitur. Illud verò, ad nihilum rediges, in Græco
vno vocabulo dicitur ἐξολοθίσαι, quo verbo dici posset annihilabis: quod alicubi vertitur, ad nihilū
rediges: alicubi, pro nihilo reputabis: quemadmodum circa illud Psalmi, 58, diximus, Ad nihilum de-
duces omnes gentes. Potest ergo & hinc intelligi, Domine in ciuitate tua superna, pro nihilo repu-
tabis, & nihil esse demonstrabis imaginem illorum, id est, imaginariam felicitatem eorum. Illic enim
vbi veram præbet felicitatem, omnibus modis impiorum temporali prosperitati incōparabilem ma-
nifestat re ipsa, nihil esse quod illi in vita acceperant, neque fuisse nisi imaginem & somnium quoddā
felicitatis: tamen illi mire placerent sua illa vmbatili felicitate, æternam nescientes: quemadmo-
dum is qui in dulci somnio iocundatur, nō minus se putat felicē, donec in ipso perseverat somnium,
q̄ is cui verē id contingit, quod iste sibi somniat. Posset quoq; per imaginē impiorum intelligi eorum
memoria, quam verē Deus in ciuitate sua ad nihilum rediget: quoniam omnem impiorum memoriā
delebit, nec in ecclesia sanctorum perdurabit. ¶ Versu 22. Vt iumentum factus sum apud te, & ego
semper tecum. Hucusque visus est Psalmista, insipientium siue imperfectorum in tentatione loquen-
tium gessisse personā. Versu autem mox præcedenti, cœpit prudentis verba proferre, eaque in finem
vsq; profertur. Verē enim sapit, qui hoc intelligit, quod huiusmodi querimonijs (quales per totum
psalmum propositæ sunt) ratiocinari & disquirere velle cum murmure, Dei iudicia, nihil aliud q̄ affi-
git cor hominis atq; cōsumit, vt nihil agere libeat boni, & torpidum sese ac desiderem prorsus inueniat
homo ad omne opus bonum: propter quod melius iudicat huiusmodi omnes tentationes seponere,
& tanquā iumentum Deo sese plene submittere, quemadmodum in sequētibus subiungitur, quo sic
à Deo per viam huius vitæ perducere mereatur in gloriā vitæ quæ ventura est. ¶ Versu 23. Et in volun-
tate tua deduxisti me. Illud, in voluntate tua, in Elucidatione exposuimus, in tuo beneplacito, in tua
bona voluntate, quasi in benignitate tua: quoniam scilicet voluisti. Potest tamen aliter intelligi: De-
duxisti me secundum voluntatē tuā, id est, quocunq; voluisti, me videlicet iam absq; ratione & per-
quisitione te libenter insequente ad omnia neq; in vilo remurmurante, posteaquā vt brutum factus
sum apud te. In Græco habetur ἐπὶ τῆς βούλης, quod rectē verti poterat, In cōsilio. Atque ita sensus erit,
tuo consilio, vel per tuum consilium deduxisti me, interna scilicet tua inspiratione, per spiritum con-
siliij, viā in agendis omnibus demonstrando. Atq; huic consonat, quod pulchre habet Chald. Paraph.
In consilio tuo deduc me in mundo isto: & postquam compleueris gloriam, quam dixisti venturam
super me, suscipies me, hoc est, donec in mundo fueris, dux mihi eris per consilium tuum: & in ven-
turo sæculo suscipies me in gloriam, quam es pollicitus seruis tuis. ¶ Versu 24. Et à te quid volui su-
per terram? Potest intelligi, quid abs te volui, quid à te postulauī, pro qua re rogauī, ex omnibus que
sunt super terram? Melius tamen accipiendum videtur vt improprie dictum, loco præter te,
vt sit sensus, Quid à te aliud, quid præter te, quid nisi te, quid extra te volui super terram? Nam & in
Græco habetur præpositio, non ἐπὶ, sed παρὰ, quæ huic sententiæ recte fauet. Deinde & sententia videtur
commodior. Et consonat aptius lectioni Hebraicæ, quæ habet, Quid tecum volui in terra?
Idem enim est, nihil velle habere aliud simul cum Deo, & nihil velle aliud præter Deum. Manifestius
etiam habet Chaldaica Paraphrasis, Tecum socium non volui in terra, id est, quod simul tecum a-
marem vel haberem, sed te solum volui. Cæterum, quomodo Deus pars nostra in sequenti versu dicitur,
ex ijs quæ dicta sunt in expositione Psalmi decimiquinti in versum illum. Dominus pars herē-
ditatis meæ & calicis mei, plenius poteris cognoscere: quemadmodum & illud versus vltimi, In por-
tis filie Sion, manifestum relinquimus ex Psalmi noni enarratione, vbi de eisdem his portis dicitur,
Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filie Sion.

Psal. 58.

Psal. 15.

Psal. 9.

LXXIII.

LXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

A Psalmus iste, populi fidelis est in maxima desolatione & oppressione positi: qui recte veteri illi populo Iu-
deorum in Babylonica captiuitate posito posset aptari. Nos tamen malimus ad nostra referre tempora: in
quibus (proh dolor) videmus per singulos fere annos, immanissimos Agarenos (qui sibi Saracenorum nomen sal-
so vendicant) iuratos & obfirmatissimos hostes Christiani nominis, vi armorum loca occupare populi Christia-
ni, sancta prophantes, Christi templa & sacramenta Ecclesiastica temerantes: deniq; & populum fidelium sub
tributa redigentes, imò exquisitis supplicijs crudelissima morte perimentes: id quod proximo quoq; elapso an-
no maximo moerore, per Christianissimum Hungarorum regnum factum audiimus. Recte ergo nunc huius Psal-
mi vsus nobis conuenit, cum pro fidelium populorum desolatione, contra immanissimos hostes, Deo nostro sup-
plicare voluerimus. In quo, primum querimonia cum postulatione Deo proponitur, vt in hereditatē suam oca-
los flectere dignetur: atq; vt facilius fiat exaudito, crudelitas et superbia hostiū, tam in populum quā in san-
cta Dei commemoratur: ac deinde versu 11. & 12. rursum querela proponitur, quod nunc Deus ita suos deserat,
quū olim pro patribus mirabilia signa ediderit corā omnibus gentibus, in maris rubri diuisione, in Pharaonis sub-
mersione, in Iordanis excitatione, quū etiā potentia illi nulla desit, vt pote qui dominus sit omnium temporū &
omnium finium terræ, omnium plenā habens potestatem: vt manifestū sit, non deesse illi potentia saluandi suum po-
pulum, si tantum velit. Propter quod, versu 19. ac deinceps, ad finē vsq; multis verbis exaggerando postulat vt
ad miseriam populi & inimicorū crudelē superbiam aspicies, suos pauperes non relinquat in manibus trucu-
lentissimarum beluarum. Ac tandē, si forte nihil humana Deū moueat miseria & populi afflictio, vt vel sui no-
minis contemptum & blasphemiam, quæ in ipsius iugiter ab infidelibus coniungitur, aspiciat, vt vel hac de cau-
sa vltionem in reprobos exerceat, superbia tumidos, Deoq; superbe & bonis omnibus aduersantes.

SEPTVAGESIMTERTII PSALMI ELUCIDATIO:

- 1 Vt quid Deus repu-
listi in finem:
* iratus est furor tuus
super oues pascue tuæ?
- 2 Memor esto congre-
gationis tuæ, quam pos-
sedisti ab initio.
- 3 Redemisti virgā hæ-
reditatis tuæ:
* mons Sion, in quo ha-
bitasti in eo.
- 4 Leua manus tuas in
superbias eorum in fi-
nem:
* quāta malignatus est
inimicus in sancto.
- 5 Et gloriati sunt qui
oderunt te:
* in medio solennitatis
tuæ.
- 6 Posuerunt signa sua
signa, & non cognoue-
runt, sicut in exitu su-
per summum.
- 7 Quasi in sylua ligno-
rum, securibus excide-
runt ianuas eius in id-
ipsum: * in securi &

B T quare o Deus noster, nos populum tuum, ita penitus tra-
dis & derelinquis in manus hostium tuorum, perinde ac si
nos à te in totum repuleris, & nulla prorsus tibi amodo eu-
ra sit de nobis: * & quare furorem tuæ iracundiæ ita ostē-
dis aduersus populum tuum, qui sunt oues sanctæ pascuæ tuæ, quorum
tu rector & pastor es, defensorque & propugnator populum Ecclesiæ
sanctæ tuæ. 2. Memor esto Ecclesiæ tuæ sanctæ, vt eam ita in hostium
manibus non derelinquas, sed tuā potentia liberares, quam ex antiquis
diebus possedisti, quam in patribus primum ex Aegypto in manu po-
tenti eduxisti, vt esses dux eius: ac deinde tui etiam sanguinis pretio ti-
bi emisti, & redemisti in possessionem sempiternam. 3. Redemisti (pri-
mum quidem in brachio valido, de manu Pharaonis & Aegypto, de-
inde sanguinis tui maximo pretio, de potestate diaboli & damnatione
mortis) ianiculum hereditatis tuæ, id est, populum tuum quem in hæ-
reditariam possessionē tibi elegisti: * ipse est mons Sion, Ecclesia tua,
fidei contemplatione exaltata atque firmata, in qua habitationem tibi
constituisti & confirmasti in sæculū, quam elegisti vt habitares in ea,
tanquam in domo & familia tua. 4. Extende manum tuam, & ad vindi-
candum leua brachium tuum, aduersus superbiam inimicorū nostro-
rum: noli vltra permittere, vt suam cōtra nos impietatem possint per-
ficere, non abeant impuniti, sed redde illis iuxta merita sua: * quanta
enim sunt, quā multa, quā grauiā, quā immania, quā truculēta,
q̄ inaudita, quæ populus hostium maligne egit aduersus populum san-
ctum tuum: vt merito non videantur vltra tolerandi, neq; à misericor-
dia tua, qua semper tuis soles in opportunitatibus misereri, neq; à po-
tentia, per quam hostium soles furorem comprimere. 5. & in his ma-
lis, quæ contra tuum populum peregerunt, gloriati sunt aduersarij no-
stri & tui, quasi contra te etiā præualuerint, quasi tu non potueris nos
saluare de manu ipsorū. Sux enim potentia, non tuæ permissioni om-
nem ascribitur victoria: * gloriati sunt, in quā, & victoriæ signa ostē-
derūt, in medio solennitatu tuarum: in ipsis festiuitatibus, in quibus te
solet colere populus tuus, isti suas glorias & pompas exhibuerunt, vt
non liceret nobis sanctificare tuum nomen in solennitatibus tuis. 6. Et
exerunt vexilla sua & trophæa in signa victoriæ, sicut in exitibus ciui-
tatum, in portis, super eminentissima vrbis loca, quasi gloriantes plu-
rimum de victoria, contra populum Dei: & non cognouerunt, q̄ non
ipsi sua virtute, sed tua magis permissione propter peccata nostra con-
sequuti sint hanc de nobis victoriam. 7. Quemadmodum in sylua li-
gnorum cæsores absq; timore feriunt in ligna securibus suis, & præci-
dunt ea: sic isti nullum dantes locis sanctificatis honorem, ianuas, tem-
plorum tuorum, pariter iunctis viribus, vnanimis in malitia & crude-
litate exciderunt: * instrumentis quibus ad eam rem vt solent in syl-
uis (cuiusmodi odi sunt securis & bipennis) vsi sunt ad deiiciendas valuas

C

templo-

ascia deiecerunt eam.
8 Incenderunt igni san-
ctuarium tuū in terra:
* polluerunt taberna-
culum nominis tui.

9 Dixerunt in corde
suo, cognatio eorum si-
mul: quiescere facia-
mus omnes dies festos
Dei a terra.

10 Signa nostra non vi-
dimus:

* Et iam non est Pro-
pheta:

* Et nos non cognosce-
t amplius.

11 Usquequo Deus im-
properabit inimicus:

* irrat aduersarius
nomen tuum in finem?

12 Vt quid auertis ma-
num tuam, & dexte-
ram tuam de medio si-
nu tuo in finem?

13 Deus autem rex no-
ster ante secula, opera-
tus est salutem.

* in medio terræ.

Esaiæ. 59.

14 Tu confirmasti in
virtute tua mare:

Exod. 14.

* contribulasti capita
draconum in aquis.

Ibidem:

Eze. 29.

15 Tu confregisti ca-
pita draconis.

templorum, & ad excidendum atq; destruendum hereditatem tuam, & ædificationes populi tui. 8. Igni incenderunt non tantum domos prophanas sed loca etiam tuo consecrata cultui, tuo honori nihil deserentes: * polluerunt & contaminauerunt tabernaculum dicatum homini tuo, templa sancta in quibus inuocabatur nomen tuum, agedo in illis que nequaquam erant licita, & omnia que in ipsis erant ad cultu tuum deputata (vt vestimenta & vasa sacra) confringentes, & conuertentes in vsum suum. 9. Dixerunt, tota ista generatio praua & peruersa impioru, pariter vnanimes, & conspirauerunt conueneruntq; in hoc pariter, vt omnes dies festos Dei facerent cessare in populo fideli, quo sic memoria cultus Dei facilius e cordibus hominum excideret: proposuerunt prohibere celebrationem omnium solennitatum & festiuitatum, quas habebat in reuerentiam memoria Dei fidelis populus, vt sic facilius animum nostrum abs te alienu redderent. 10. Et interim quidem, dum ista tam abominabilia patitur populus tuus absq; auxilio, non desunt qui comoueri incipiunt atq; vacillare imperfecti, qui querulantes dicunt, Ecce signa nobis fieri nulla videmus, quomodo olim fieri solent pro patribus nostris, nullu prodigiū pro nostra liberatione videmus, quemadmodum solēt olim experiri patres nostri: * insuper neq; Propheta quisquā, aut vir magnæ sanctitatis apparet, qui potens sit in miraculis & sermone, qui nobis loquatur ex ore domini, vel qui nos cōsolatur in his omnibus tribulationibus nostris, aut qui nos iubeat esse bono animo, quiq; nobis indicet quandiu sit duratura hæc desolatio: * & ita satis apparet, quod nos Deus iam prorsus abiecerit, quod nullā vltra curā habeat nostri, vt olim habuit patrū nostrorum. Si enim adhuc nos respiceret, & nostri gereret curā, aut via aliqua nos liberaret, vt olim patres per signa maxima saluauit: aut certe Propheta aliquem mitteret, qui populum vel consolaretur vel instrueret, quemadmodū olim fuerunt patribus nostris qui populu mohebant poenitentiam agere, & viam docebant qua Deū sibi possent placatū reddere. Cum ergo nihil horū nunc faciat, videtur nos non amplius pro suo populo agnoscere, videtur nos quasi alienos habere. 11. At tu domine Deus, quandiu patieris aduersarios nostros improperare nobis ac tibi, dicentes, quod tu Deus noster potens non sis ad saluandum nos, & male de te loqui: * quandiu tandem te permittētē, irratibunt nomen tuū aduersarij nostri, quandiu impune in te iacent blasphemias & conuitia? 12. Et quare in finem vsq; tandiu auertis a nobis benignum aspectū vultus tui, vt non ostendas nobis tuam fortē potentiam? & quare in finē tandiu aduertis siue desinis aut cessas extrahere manum dexterā tuam de medio sinu tuo? quare tandiu contines manū tuam in sinu, sic omnia illos impune permittis agere, nec illis resistis, quemadmodū homo qui in sinu manū continet otiosus? Extrahe illam potius de sinu, exere, & ostende potentiam tuā: sentiant illi vlticē, & nos adiutricem manum tuā, vt illos digna vltione ferias, nos verò benigna liberatione defendas. 13. Nos enim cognouimus & scimus, non deesse tibi potentiam, si modo velis eam ad nostrā salutē conuertere. Tu siquidē qui es dominus Deus noster, ab æterno in te ipso perfectissimus, ab initio mūdi creationis, omnibus diebus patrū nostrorū operatus es pro patribus nostris in magnitudine omnipotentis dexteræ tuæ salutē: * in signis atq; prodigijs magnis quasi in medio terræ, corā vniuersis populis & regnis & nationibus per circuitū: atque ita glorificare te ipsum soles atq; sanctificare in conspectu gentiū per circuitū, simul & populum tuū magnificare. Scimus autem manum tuam: quam olim extendisti, nō esse abbreviatam: eademq; omnia quæ olim potuisti, etiam nunc posse, si tantum velis in opus extendere nunc ociosam. 14. Tu in virtute omnipotentis tuæ, olim pro liberatione patrū nostrorum filiorū Israël, cōsolidasti mare rubrū firmumq; ac solidum fecisti, vt in modum muri stare transirentibus a dextris & a sinistris: * ac post transitū electorum, tuorū seroces, Aegyptios (qui in modum draconum populum tuū hostili animo deuorare quærebāt & interficere) insequi volentes electorū tuorum vestigia, tu operuisti aquis, & demersisti in profundū, itā vt nec vnus illorū euaderet, An non hoc maximū potentis tuæ signū erat? An non & nunc similia possis pro populi tui salute si tantum velis? 15. Contriuisti illic caput Pharaonis illius magni draconis, & superbi Leuiathan, qui cubabat in medio fluminum Aegypti, qui sese ausus fuit opponere tibi: ipsum

inter-

A * dedisti eum escam popu-
lis Æthiopum.

16 Tu dirupisti fontes
& torrentes:

* tu siccasti fluuios E-
than.

17 Tuus est dies, &
tua est nox:

* tu fabricatus es auro-
ram & solem.

18 Tu fecisti omnes
terminos terræ:

* æstatē & ver tu plas-
masti ea.

19 Memor esto huius:

* inimicus impropera-
uit domino, & populus
C insipiens incitauit no-
mentuum.

20 Ne tradas bestijs
animas confitentes tibi:

* & animas pauperum
tuorum ne obliuiscaris
in finem.

21 Respice in testamē-
tum tuum:

* quia repleti sunt qui
D obscurati sunt terræ,
domibus iniquitatum.

22 Ne auertatur hu-
milis factus confusus:

* pauper & inops lau-
dabunt nomen tuum.

23 Exurge Deus, in-
dica causam tuam:

interfecisti inuoluens fluctibus cum omni apparatu suo: * eumq; demersum cum suis omnibus dedisti in escā Æthiopijs, proiecisti eos in escam & cibum atrorū dæmonum, in portionem eorum proiecisti eos, in lacum damnationis æternæ: quod quidē multo grauius fuit corporali illa demerfione aquarū. 16. Post hæc, eidem populo tuo per diruptionem petræ dedisti fontes ita copiosos, vt torrentes & fluuij ex aquis prodeuntibus decurrerent: illis vbi antea nunquam aqua fuerat: aquam de petra in maxima abundantia dedisti eis: * insuper & fluuios Iosue: Ethan, id est, flumina fortia tu exiccasti: quemadmodum flumen Iordanis, quod erat rapidum & forte flumen, siccum fecisti, vt per ipsum transire possent filij Israël, ad terram promissam sibi ac patribus suis. Si ergo nunc pro populo tuo liberando aliquod virtutis signum ostenderes, non hoc nouū tibi foret, neq; tuo populo insolitum. 17. Insuper tempora omnia, & temporum vicissitudines in manu tua sunt, dies & nox secundum vicissitudinem inuicem sibi iugiter succedunt tuo imperio: * neque id mirum, quando quidem tu es qui condidisti omne lumen, siue minus quemadmodum est lumen auroræ: siue maius, cuiusmodi est lumē solis. Tu enim fecisti omnia luminaria, luminare maius quod præsit diei, & luminare minus quod præsit nocti, & stellas quæ lucent in firmamento. 18. Tu fecisti omnes terminos orbis terre, orientem scilicet, occidentem, aquilonem, & meridiem, & cuncta quæ sunt in omnibus sinibus terræ simul fecisti, & omnium que in eis continentur, plenam habes potestatem: * diuersorum quoq; temporū anni vicissitudines, ac secundum diuersas qualitates variabilitatem, tu similiter disposuisti: diuidens scilicet annū in partes quatuor, nempe, in ver, æstatem, autumnum, hyemem, singulasq; harum partium suis proprijs qualitatibus determinans. 19. Tu ergo, potentissime Deus, quem constat & temporum, & quæ in eis sunt, omnium habere potestatem, qui tantam olim ostendisti potentia, vt prænarata potueris præstare prodigia: esto etiam huius memor iniuriæ, hanc etiā attende impietatem, qua nunc tuū nomen blasphematur, & tuus populus affligitur: * quod scilicet inimici nostri blasphemauerunt te dominum Deum nostrum, & populus iste stultus & infidelis hominum alienigenarum in te non credentium exacerbauit & irritauit nomen tuum, tuo nomini sese opposuit, vt ipsum deleteret, ipsiusq; cultum exterminaret de terra. 20. Ne permittas fideles tuos te agnoscentes, & tuo nomini ex fide pura confitentes, itā misere venire in manus infidelium, qui sunt velut beluæ immanes, quasi absq; intellectu te Deum non agnoscentes, & absq; misericordia, innocentes fideles tuos absq; omni compasione crudelissime interficientes: * & pauperes simplices ac humiles fideles tuos, ne obliuiscaris in æternum, neq; eos perpetuo in potestate impiorū istorum permittas, vt eos perimant & trucidet pro suo libito, sed tandem aliquando respice ad auxilium eorū qui in te credunt, & confidunt in salute tua. 21. Respice & attende ad testamentum pactum tuū quod fecisti cum electis, memor esto promissionis & pollicitationis eis factæ: & non esses derelicturus qui tribulato sunt corde, humiles autem spiritu saluare: fac, tuo testamēto satis facias, vt verax comprobēris erga fideles tuos: * nam obscurati terræ, illi qui super terrā obscurati sunt, infideles isti & alienigenæ pleni tenebris infidelitatis & errorum, excæcatum & obscuratum cor habentes, ipsi sunt repleti domibus iniquitatum, conscientijs inquinatissimis, & omni abominatione plenis, quibus valde indignum videtur & durum tradi sanctos tuos in potestatem vt illis subiciantur, & illorum debeant parere imperio. 22. Non auertas, neq; a te confusum abijcias populum tuum valde humiliatū & nimium afflictum, oppressumq; ab aduersarijs, nō repellas in exauditionem eum confusione populū tuum qui se in conspectu tuo humiliat, tuam opem ex tota pectoris fiducia postulans: * pauperes & inopes fideles tui consistebunt tibi, & laudem dicent nomini tuo, cum eis benefeceris, cum eos pro tua benignitate exaudieris. 23. Noli amplius dissimulare, ne vltra distuleris vindictam, sed exurge ad faciendum iudiciū pro populo tuo. Atque etiam si nos propter nostra peccata digni simus mala tanta perferre: attamen dignum non est, vt tuo nomini talia inferantur opprobria. Propter q; etiam si ex nostra parte nō commoueris, vt te nostra nihil commoueat afflictio, certe pro tui nominis honore zelare debes, & vindicare opprobrium nominis tui, quo affectus es ab impijsi.

Genet.

Psal. 33.

C ij

PSALMVS.

* memor esto improprie
riorum tuorum, eorum
que ab insipiente sunt
tota die.

24 Ne obliuiscaris vo-
ces inimicorum tuorum;

* superbia eorum qui te
oderunt ascendit sem-
per.

Hier. 4.

impijssimis istis alienigenis dum & sancta tua prophanarunt, & nome-
tuum blasphemarunt, tuumq; cultum, quantum in ipsis fuit, extirpare
conati sunt: * attende ad impropria & couitatorias blasphemias que
iugiter tibi inferuntur a populo infideli & peruerso, qui tuum nomen
abiq; timore blasphemant, eo quod se videant nullam inde vltionem
percipere. 24. Noli dissimulare, neque quasi non aduertens inultas re-
linquere impias voces aduersarioru tuorum, qui & tibi & nobis pro-
pter te obfirmato odio aduersantur: * ecce enim superbia & presum-
ptio infidelium istorum qui te oderunt, & te in tuis cultoribus perse-
quuntur, nunquam quiescit, sed ascendit iugiter, assidue machinantur
aliquid aduersus nomen tuum, aut populum tuum: id quod te latere
non potest, cuius oculis omnia nuda sunt & aperta. Propter quod, co-
cludentes, tam ob tua gloria contemptum, quam ob nostra afflictio-
nis miseriam, postulamus mitti nobis desuper contra inimicos nostros
auxilium, vt de manibus scruisimoru hostium eruti, quietam & tran-
quillam in sancto tuo seruitio vitam ducamus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIII.

Versu 1. Vt quid Deus repulisti in finem? Plurimum habet conuenientie hic Psalmus cum eo qui
est in ordine quadragesimustertius, & est vtriusque pene eadem materia, desolatio scilicet po-
puli Dei sub oppressione hostium infidelium: a qua postulatur diuina liberatio. Vterq; allegat que
prius Deus veteri populo exhibuit mirabilia beneficia, & quam mirabiliter priores illi patres Dei
manu sint protekti commemorat, vt facilius impetretur misericordia. Versu 2. Memor esto con-
gregationis tue, quam possedisti ab initio. Si ad populum veterem Hebræorum hoc referatur, posse-
dit istos Deus ab initio, ex quo eos de Aegypto eduxit. Si vero ad populum nouæ legis, possedit eos
Deus ab initio, ex quo placuit ei in sanguine suo emere genus humanum a patre, de manu diaboli, &
per Apostolos ædificare ecclesiam. Ab eo siquidem tempore, non desijt Christi dominus possidere
suam Ecclesiam, nunquam eam dereliquit, quemadmodum neq; derelinquet in finem. Eundem hunc
populum fidelem in versu sequenti vocat virgam hereditatis, id est, virgam hereditaria, hoc est, hæ-
reditariam possessionem. Videtur enim virga hereditatis, idem hic esse, quod alibi dicitur funiculus
hereditarij, dicente Moysse, Pars autem domini populus eius, iacob funiculus hereditatis eius. Estq;
ratio eadem, cur hereditas domini virga dicatur & funiculus, quoniam scilicet mensuris & funicu-
lis terra diuidebatur. De monte autem isto, in quo habitat Deus, supra dictum fuit. Psal. 67. Mons in
quo beneplacitum est Deo habitare in eo, etenim dominus habitabit in finem. Versu 6. Posuerunt
signa sua signa, hoc est, signa vexillorum suorum posuerunt pro trophæis, erexerunt in signa victo-
ria. Vnde B. Hieronymus vertit, Posuerunt signa sua trophæa. Videtur autem quod sequitur, Et non
cognouerunt, per parenthesis esse interiectum, vt quod proxime sequitur: sicut in exitu super sum-
mam, iungatur prioribus, ad hunc sensum, Posuerunt vexilla sua pro trophæis & signis victoriæ, quasi
in exitibus, in portis, super loca altissima, quemadmodum fieri solet à gloriantibus de victoriâ. Vnde
in libro Iudith legimus, victricis mulieris consilio, caput Holofernis in muro suspensum. Simili-
ter & corpora Saul ac filiorum eius in muro Bethan à Philistæis fuere suspensa in victoriæ signum.
Illud autem, Et non cognouerunt, separatim legendum videtur, indicans, hostes non agnouisse quid
agerent, & vnde sibi victoriâ proueniret, &c. quemadmodum in Elucidatione explanauimus. Versu
7. In securi & ascia deiecerunt eam. Psalterium Romanum habet ea, vt referat sancta & ostia templi.
Rectius autem habet nostra lectio genere femineo eam, vt referat hereditatem, velut etiâ in priori
parte, ianuas eius accipimus, ianuas hereditatis Dei. Itaque sensus erit, In securi & bipenni subuer-
runt & destruxerunt hereditatem tuam, omnia confregerunt & cõminuerunt ausu temerario hostes
insanientes. Fir autem hoc ex Græca lectione manifestius, vbi tam genitiuus eius, q̃ accusatiuus eam
genere femineo manifeste cernitur haberi. Versu 10. Signa nostra non vidimus. Manifestum est
hanc vocem non esse istorum qui in versu mox præcedenti dicebant, Quiescere faciamus omnes dies
festos Dei à terra, sed esse vocem populi Dei conquerentis, inter hæc tanta grauamina, & tam sum-
mas miseras, nulla apparere Dei testimonia, nulla signa, nullas Prophetias: vt ex his videri possit, De-
um prorsus abieuisse populum suum, nec vltra ad eum in bonum aspicere. Solet enim Deus afflictio-
populo saltem Prophetas mittere, qui ipsum in tribulatione cõsoletur, quemadmodum olim Iudæis
in Babylonica captiuitate, Hieremiam, Ezechielem, atque alios plures. Et forsitan hoc sibi vult versus
iste quod in nouissima persecutionis miserandis illis temporibus futurum dicunt quidam sanctoru,
vt prorsus cessent in Ecclesia Christi ad tempus miracula, cum etiam aduersarij falsa edent prodigia.
Versu 12. Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Videtur de-
fectiua esse oratio, verbi adiectione complenda: quod dupliciter fieri poterit, vel vt infinitiuis subau-
diatur connexus verbo auertis, hoc modo: Vt quid auertis extrahere dexteram tuam de sinu tuo, vel
vt imperatiuis subaudiatur, hoc modo, Et dexteram tuam aufer, vel extrahe de medio sinu tuo. Ma-
nifestum est autem, sermonem istum iuxta humanum morem sic ad Deum dirigi, quasi otiosum &
manum in sinu gestantem absconditam. Nam absconditio manus in sinu vel sub ascella (vt ait Sapiens)
ad otiosum pertinet. Exerimus autem de sinu, quando ea percute volumus, aut agere quippiã ope-
ris Chal. translatio verbum supplet, & sententiam complet hoc modo, Quare conuertere manum tuam?
dexteram autem tuam de medio bonitatis tue exere, vel extrahe, & contere qui præbet molestias tibi.

Deut. 32.

Psal. 67.

Iudi. 14.
2. Reg. 1.

Prou. 19.

¶ Versu

A Versu 13. Deus autem rex noster ante secula. Versum istum vnâ cum sequentibus aliquot, possu-
mus exponere secundum literam primum, ac deinde secundum sensum mysticum, iuxta quod figu-
ræ illæ quæ exponuntur, significant. Vnde hanc salutem, quam in medio terræ Deus est operatus pro
patribus, primum ad literam interpretatur de liberatione populi Israëliti a seruitute Pharaonis:
quæ in medio terræ facta est, dum coram omnibus populis gesta, ad omnium aures fama peruenit.
Quia verò ista liberatio Israëliti populi sub Pharaone rege Aegypti, figura erat liberationis popu-
li fidelis per Christum à diabolo, tenebrarum principe, iccirco hanc salutem secundum mysticum
sensum interpretatur, illam quæ per Christum in carne propria pro nobis facta est in temporis ple-
nitudine. Quæ quidem salus rectissime in medio terræ facta dicitur, quoniam pro omnium omnino
populorum & gentium vtilitate in vno Iudææ loco facta fuit. Omnium enim communis erat hæc
salus: omnibus æque propinqua, æquè vicina omnibus. Aut (vt quidam aiunt) in medio terræ, quia
in Iudæa, quæ habitabilis terræ medium est. Deinde, quod versu 14. & 15. proxime sequitur, de maris
transitu & capitibus draconum contribulatis in aquis, primum quidem secundum literam de tran-
situ filiorum Israël per mare rubrum, & submerione Aegyptiorum exponitur, quemadmodum ma-
nifeste indicat Chald. Parap. quæ sic habet, Deus meus cuius diuinitas sancta, ab eterno operatus est
redemptionem in medio terræ. Tu diuisisti in fortitudine tua aquas maris, tu contriuisisti capita dra-
conum, & merisisti Aegyptios in mare. Tu confregisti capita procerum Pharaonis, dedisti eos ad de-
structionem populo domus Israël, corpora verò eorum draconibus, id est, piscibus magnis, & cetis
maris. Secundum verò mysticam intelligentiam, manifestum est, illud de institutione baptismalis sa-
cramenti exponi: in quo diabolus quasi submergitur & conteritur, dum ei potestas auferitur: popu-
lus autem domini saluatur, dum ab eius manu à morte saluus euadit per baptismum. Similiter & de
dicendum quod sequitur, de fontium & torrentium datione in deserto, & fluminum exiccatione,
quæ secundum mysticam intelligentiam facile possunt exponi, quia in deserto gentium vbi antè non
fuerant aquæ spiritualis doctrinæ vel spiritualis gratiæ; ibi post Christi passionem fluxerunt fontes
saluberrimæ doctrinæ Euangelicæ, fontes viuentium aquarum, qui quasi in torrentes excreuerunt,
quando mira celeritate, per vniuersum orbem transferunt. Exiccata autem sunt flumina fortia ad
transitum filiorum Israël, quoniam potentia potentum sæculi, & sapientia sapientum euacuata atque
humiliata est: vt non noceant veris Israëlitis, in terram promissionis volentibus ingredi. Omnia ergo
ista sic mystice poterunt apte interpretari, neq; incommode ad negotium propositum, vt per com-
memorationem Deo velut in memoriam reducamus, quanta populo suo nouo olim dum in carne
nobiscum ageret, exhibuit beneficia: propter quod, nos populum suum merito non debet nunc in
fine temporum abijcere, quem olim ita clarum habuit, & tantis affectis spiritualibus bonis. Attamen
C expositio illa quæ ad literam historialia facta intelligit, ad propositum videtur quadrantior, quam
illa quæ secundum mysticos sensus incedit. ¶ Versu 15. Dedisti eum escam populis Aethiopum. Po-
pulus Aethiopum nos in Elucidatione interpretatur mystice, denigratos & terribiles demones
quibus dati sunt in escam impij illi & infideles Aegyptij, Pharaon cum exercitibus suis. Iuxta quod in
alio Psalmo de impijs persecutoribus iustorum dicitur, Introibunt in inferiora terræ, tradentur in
manus gladij, partes vulpium erunt, id est, malignorum & astutissimoru demorum. Et iterum, Mit-
tit cristallum suam (id est, homines induratos & obstinatos in sua malitia, cuiusmodi erant hi Aegy-
ptij, post tot visa signa, nihil adhuc Deum metuentes) sicut buccellam, in escam scilicet diaboli eos
projiciens, quomodo buccella projici solet ante faciem canis vt voretur. Alij verò dicunt illos datos
in escam populis Aethiopum, quoniam arma illorum & ornatus atq; diuitiæ ad littora Aethiopum
applicabant, atq; ita eorum spolia accipiebant. Qui autem ex Hebræo vertunt, Dedisti eum in escam
populis deserti, pro populis Aethiopum: exponunt de filiis Israël, qui in desertis tum morabantur:
quibus quasi in escam dati fuerunt Aegyptij, quando à facie eorum ex Dei virtute sic contriti sunt &
deuorati, quomodo esca absq; molestia conteritur. ¶ Versu 16. Tu dirupisti fontes & torrentes. Non
est sensus, Diuisisti fontes & torrentes, quasi in partes secando, quomodo mare rubrum fuit diuisum
sed tantundem est ac si diceretur, Per diruptionem dedisti, vel per diuisionem aut scissionem fluere
D fecisti fontes & torrentes: per diruptionem, inquam, vel diuisionem non ipsorum fontium, aut tor-
rentium, sed petræ vnde effluerunt. Valet ergo dirupisti, idem quod dirumpedo vel scindendo de-
disti, aut fluere fecisti, quemadmodum per contrarium, confirmasti mare, in versu 14. non aliud est,
quam per confirmationem & consolidationem vtrarumq; partium continuisti ne flueret, sed transi-
tum daret. Atq; huic sententiæ aperte subscribit quod habet Chald. Parap. Tu confregisti fontem de
rupe, & factus est in flumen. In eo quoque quod sequitur, Tu siccasti fluuios Ethan: quidam per flu-
uios Ethan intelligunt mare rubrum, quod vicinum fuisse loco vocato Ethan, manifestum est ex cap.
13. Exodi: siquidem populus Israël egressus Aegyptum, castrametatus est in Ethan, quod est in extre-
mis finibus solitudinis iuxta quem pene locum inuenerunt illos Aegyptij, cum ad persequendum
eos fuissent egressi. Vnde putant iterum hic significari diuisionem maris rubri. Verum quia hoc iam
supradictum fuerat, magis videtur de Iordane sermo fieri, atque ita illud Ethan suam interpretatio-
nem accipiet. Sonat enim fortia. Vnde B. Hieronymus vertit ex Hebræo, Tu exiccasti flumina fortia.
Apparet autem, rapidum fluuium & violentum fuisse Iordanem. Quam sententiam manifeste appro-
bat Parap. Chald. sic habens, Tu siccasti flumina Arnon, & decursum eius rapidissimum, & Iordanem
in super validum, vbi manifestum est, de fluminibus fortibus & rapidis fieri sermonem. ¶ Versu
20. Ne tradas bestijs animas confidentes tibi. Bestias secundum similitudinem vocat infideles hostes,
vel propter ignorantiam Dei, vel propter crudelitatem & immanitatem, omnisque misericordiæ &
C iij compale

Psal. 62.
Psal. 147.

Exod. 13.

compaffionis defectum: dum ita crudeliffime folius Dei odio fauiunt in populum, qui nihil fibi no- euit. Pauperes autem, fideles & humiles vocat. Pulchre vero hunc verfum Chald. translatio exponit sic habens, Ne tradas populis fimilibus animalibus fylueftribus animas difcentium legem tuam, vel eruditas in lege tua, quomodo etiam ex Hebræo vertit Hierony. Felix autem pulchra admodum ex vtraque parte respondente comparatione, ita vertit, Ne des fera vel beftia animam turturis tuae, id est, populi tui in lege tua meditantis, & tui defiderio gementis afidue, quod est turturis officium. ¶ Verfu 21. Repleti funt, qui obfcurati funt terræ, domibus iniquitatum. Latina lectio hoc loco aliquanto obfcurior & inuolutor est Græca, quæ fic habet, πληρωθησαν οι σκοτισμένοι της γης οικου ανομιων, hoc est, obfcurati terræ repleti funt domibus iniquitatum. Nam genitiuus terræ, iungi debet cum illo, qui obfcurati funt, & ablatiuus domibus iniquitatum, à verbo repleti funt, regi. Quem autem fenfum hæc lectio habeat, indicat Elucidatio. Poffet tamen & aliter exponi, hoc modo, Obfcurati terræ, homines impij fuper terram obtenebrati, & in fua infidelitate obftinati, repleti funt domibus iniquitatum, hoc est, abundant domibus & exercitiibus impijs, in quibus confidunt, & in quibus valent quicquid audent, vbi tu Deus non miferis tuis adiutorium. ¶ Verfu 22. Ne auertatur humilis factus confufus. Participium factus in medio pofitum non fati conftat, an ad præcedens debeat an ad fequens referri. Aptius tamen videtur, vt cum fequenti iungatur, hoc fenfu, Ne humilis auertatur factus confufus, id est, populus afflictus & humiliatus non auertatur cum confufione. Quam fententiam fati manifeftè continere videtur verfu Felicis ex Hebræo, Ne reuertatur contritus, confufus; aut, Ne reuertatur mifer & pauper confufus.

LXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo Chriftus introducit loquens ad patrem, initio quidem fimul cum fuis fidelibus, dicens se vna cum illis patri confeffionem laudis daturum, & cuncta eius mirabilia annunciatum: mox vero in medio ver- fus fecundi, ipfe folus in persona propria fingulariter loquitur de extremi iudicij die, deq; mundi perditæ repa- ratione & inftauratione, de Evangelica prædicatione, & impiorum à fuperbiamente ad pœnitentiam reuoca- tione, eo quod iudex omnium fit Deus, & de calice indignationis pleno facibus, de quo prædicit bibituros om- nes peccatores terræ. Nouiffimis autem duobus verfib; iterum replicat, fe velle femper cantare domino: & in nouiffimo die, fuperbis humiliatis iuftos prædicit exaltandos.

SEPTVAGESIMIQUARTI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Confitebimur tibi De- us, confitebimur, & in- uocabimus nomē tuum.

2 Narrabimus mirabi- lia tua:

* cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.

Apoc. 4. & 5.

3 Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea:

* ego confirmaui colum- nas eius.

4 Dixi iniquis, nolite iniquè agere:

Onfeffione & laude te celebrabimus. ego tuus vnigenitus fimul & fratres mei populus credentium tibi, ficut dignus es accipere omnem laudem, omnem honorem, & omnem benedictionem confeffione & prædicatione gloriæ tuæ te celebrabimus atq; magnificabimus: & laudantes, ex corde fidei affe- ctuque pleno fiducia, inuocabimus auxilium fancti nominis tui. 2. In confitendo autem, enarrabimus pro noftra virili cuncta magna tua, & opera magna, quæ pro tuo populo operari voluifti ab initio: eo- rumque virtutem & magnificentiam, quantum in nobis erit, prædica- bimus, & notam faciemus vniuerfis: * ego autem vnigenitus filius tuus, cui dedifti poteftatem iudicium facere, quem iudicem constitu-ifti viuorum atque mortuorum, cum tempus aduenerit à te constitu- tum nouiffimo examini cum dies illa & hora, quam nemo nouit nifi tu, dies, inquam, fuprema illa & vltima hora omnium humanorum a- ctuum difcutioni & retributioni assignata adfuerit, tum ego potefta- te vtar quam dedifti mihi, iufte iudicando, de fingulis hominum ope- ribus, redditurus vnicuique fecundum opera fua ijs qui bona egerunt vitam æternam: illis autem qui mala patrarunt, æterni ignis tormen- ta. 3. Liquefacta, difsipata, & priorus refoluta, fua vique ad nihilum redacta fuerat terra, cum omnibus inhabitatoribus fuis: quando ante meum aduentum, fub principatu diaboli (qui tum erat huius mundi princeps) regnante impietate, & concupifcentia dominante, omnes declinauerant, vixq; fupererat operans bonum: cum plenus efferet mun- dus errorum tenebris, & omnia idololatria ac alijs vitijs enormibus efferet fœdata atque difsipata: * ego vero tempeftiue in hunc mundum adueniens, terram iam iam velut ruituram & difperituram in nihilum, falutari remedio prædicationis ac doctrinæ Evangelicæ feruaui, ac ve- lut columnarum firmitate fuffulciui, atq; conftabiliui: ne prorfus de- ficeret: quemadmodum cum domus ruine proxima, fuppositis colum- nis, aut ijs quæ columnarum vice funt, fubiectis, fuffentatur ne cadat. Ita plane orbem perditum, & iam proximum vt in nihilum collabere- tur (vtpote nimia malitia deuaftante omnia) ego adueniens, falutari doctrina euangelij, velut firmamento columnæ fuffentaui, & confta- biliui, vt non penitus collabatur vique in confummationem fæculi. 4. Reuocaui impios ab impietate fua, dixiq; illis in terrore commina- tionis

* & delinquentibus, no- lite exaltare cornu.

5 Nolite extollere in altum cornu vestrum: * nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.

6 Quia neq; ab oriente, neq; ab occidentē, neque à desertis montibus: * quoniam Deus iudex est.

7 Hunc humiliat, & hunc exaltat.

* quia calix in manu do- mini vini meri, plenus mixto.

8 Et inclinavit ex hoc in hoc:

* veruntamen fœx eius non est exinanita:

* bibent omnes peccato- res.

9 Ego autem annuncia- bo in fæculum:

* cantabo Deo Iacob.

10 Et omnia cornua peccatorum confringā:

* & exaltabūt cornua iusti.

tionis meæ, nolite pergere in veftris iniquitatibus, neque addatis vitra præuaricationem ad ea quæ hætenus egiftis, fed pœnitentiam agite præteritorum facinorū, & iuftitiæ amodo vacate: * & ijs qui in deli- ctis & impietatibus verfantur denunciaui cum terrore comminationū mearum, ne cornua fua erigent, ne fuperbè & præfumptuofe agere perfeuerarent, ne in fuperbia fele exaltarent; ob fua temporalem po- tentiam atq; diuitias fæculi. 5. Nolite (in quiebam ego illis) erigere ve- ftra cornua in excelfum, nolite de veftra potentia gloriari contra De- um, neq; in veftris temporalibus glorijs præfumatīs, vt quicquam au- deatis aduerfus illum agere impietatis: * caute, ne contra Deum ex- tento collo in fuperbia & abufione loquamini, quæ blafphema funt & impia, ne de illo blafphemando aliter loquamini quam deceat, neue contra illum proponatis agere, quæ non conueniant præuaricatio; fed potius feruite illi vt Domino Deo veftro, in timore, & exultate ei cum tremore. 6. Merito fane cauendum est omnibus, ne aduerfus Deū eri- gant cornu, quoniam ipfe est Deus vnus ac folus iudex, neq; est præter eum alius, neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; à montofis locis de- ferti, qui ad meridiem funt, neq; item ab aquilone, neq; ab vlla omni- no parte alius poteft venire Deus: * quoniam Deus vnus & folus iu- dex est, poteftatem habens facere iudicium omnium in terra, qui vnus omnium & bene & male facta examinet atq; remunerabit pro merito cuius tribunalis fiti & cuius iudicio præfentari fuo tempore debebūt, velint, nolint, vniuerfi: illi etiā qui in hoc fæculo fuperbe fele exaltant, & cornua erigūt aduerfus ipfum. Siquidem illius vnus iudicio omnes necelfe eſt præfentari: neq; quifquam erit vel tam potens, vel tam fapi- ens, qui eius poffit iudicium effugere. 7. Ipfe autem iudex vnus fecun- dum iuftitiæ fua æquitatem, pro cuiusq; merito faciet remunerationē, hos quidem humiliando, & in ima inferni condemnationis fententiā demergendo, cum eis inquit, Difcedite à me maledicti in ignem æter- num, qui paratus est diabolo & angelis eius: illos autem exaltando in vitam æternam pro ftudio bonarum operationum, cum eis inquit, Venite benedicti patris mei, poffidete paratum vobis regnum ab ori- gine mundi: * Est enim in manu iudicis huius difpenfatio condignæ retributionis & diftributio promeritæ mercedis, tanquam calix in ma- nu hominis alicuius, tanquam calix (inquam) vini fortiffimi & impo- tabilis, plenus commixtione fæcum & fordium, tortifq; turbulentus, & faeculentus, vt horrore fit ex illo bibere, illū me gustare. Est enim hic calix iræ & indignationis Dei omnipotentis, qui continet vltionem amariffimam, & importabile iudicium, quod eſt tanquā vinum mera- cififfimum, fortiffimum, duriffimum, & prorfus faeculentum, quod fit impotabile. 8. Et inclinavit Deus hunc calicē quem in manu tenet, ex parte vna in aliam, quemadmodum fieri folet cum diuerfis ex eodem calice datur bibere: ex eodem hoc poculo potum propinat omnibus impijs, quos omnes fimili iudicio condemnat, eodemq; condemna- tionis poculo potat: * veruntamen quantūq; peccatores ex hoc calice bibant, adhuc non eſt fœx eius prorfus exhausta, neq; vnquam exhäu- rietur, adhuc eadem feruatur damnatio impijs pōft venturis, & de hoc calice bibitur: femper iram & indignationem Dei bibent & fentētia mortis amariffima potabuntur quicunq; id fuis malis operibus com- menterint. Infernus enim & perditio nunquā replentur, nunquam dia- cunt, fufficit: * bibēt ex hoc calice iræ & indignationis Dei omnes qui fuper terrā mala patrarunt, & peccatis fe commaculauerunt, nec egerunt pœnitentiam. Huiusmodi omnes bibent amariffimas faeces calicis huius, horum ne vnus quidem effugiet mortis iudicium. 9. Ego autem pariter cum meis fidelibus annuncia- bo in æternum mirabilia Dei pa- tris mei, mifericordiā erga bonos, & erga impios iuftitiam: * cantabo in Pfalmis & hymnis, laudemq; & honorē dicam, in testimonium gra- tiarum actionis, Deo patri meo, qui eſt Deus populi fui. 10. Et in tem- pore iudicij illius, de quo iam antè dixi, ego contera atq; comminuam omnia cornua impiorum, omnem fuperbiam & celfitudinē prauorum ego depri- mā & humiliabo, deponamq; omnes potentes de fede, & di- uites faciam vacuos: * iuftorum autem humilitatem ego fubleuabo, & eorum potentiam glorificabo: quando exultationes meas & patris mei dabo in guttur eorū, & gladios accipites in manibus: quando in capite eorum ponam diadema gloriæ meæ, & fceptrum regni mei dabo in

Pfal. 22

Ioan. 5

Rom. 14

2. Cor. 5

Matth. 25

Ibidem

Apoc. 16

Prou. 27

Pfal. 149

C iij manibus

manibus eorum. Erit enim tunc & manifeste apparebit omnibus mirabilis illa mutatio, qua omnes qui se in mundo exaltauerant, humiliantur, contra vero exaltabuntur qui se humiliauerant.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIII.

Versu 1. Confitebimur tibi Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum: Recto ordine confessio præmittitur: succedit inuocatio. Sunt enim, qui solo timore nonnunquam inuocant, quando non merentur exaudiri, iuxta illud, Tunc inuocabunt, & non exaudiam. Et vt fatuis virginibus clauso ostio clamantibus dicitur. Nescio vos, discedite omnes operarij iniquitatis, Qui autem confitentur Deo, vt oportet, corde videlicet, ore & opere, (Nam ore ac verbis confiteri, factis autem negare, nihil aliud quam irritio est & simulata hypocrisis) hi sunt qui fiducialiter inuocare possunt nomen Domini. ¶ Versu 2. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Accipit quidem iam Christus potestatem faciendi iudicium, iuxta quod apud Ioannem dicitur, Potestatem dedit iudicium facere, quia filius hominis est. Et apud Matthæum, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Et in Actibus Apostolorum, Hunc constituit Deus iudicem viuorum & mortuorum. Nondum tamen accepit tempus, in quo suum debeat complere iudicium, quia nondum tempus illud aduenit iudicandi, quod à patre ab æterno est prædefinitum. Cum ergo tempus hoc acceperit Christus, tum iudicabit iustitias. Iudicare autem iustitias, accipiendum videtur, vt idem sit quod iudicare iusta, quomodo ex Hebræo vertit Hieronymus, Ego recta iudicabo. Nam iuxta communem loquendi consuetudinem scripturarum, facere bonitatem, poni solet pro facere iustitiam, pro iuste agere: facere iniquitatem, pro facere quod iniquum & malum est, atque ita in alijs. Aut intelligatur, Christus iudicaturus iustitias, quoniam iustitias hominum examinabit, & de iustitijs iudicabit: ita vt in quibus eas inuenerit, pro iustitiæ qualitate reddat beata præmia: in quibus autem abesse compere-rit, illis reddat æterna tormenta, eo quidem maiora, quo longius ab illa abfuerint. Attamen prior intelligentia, secundum consuetudinem scripturarum videtur prior. Posset verò hoc iudicium Christi intelligi iudicium prius, quod iam impletum est in primo ipsius aduentu, quo videlicet pro humano genere in temporis plenitudine iudicauit, dum huius mundi principem foras eiciens, condemnauit, humanum autem genus de captiuitate miseria & grauissima tyrânide misericorditer liberauit. Cum enim tempus accepit Christus, quo hoc iudicium fieri debebat, vbi aduenit temporis plenitudo, magnificam rem compleuit in potentia virtutis suæ, mortem simul ac mortis authoræ sua morte interficiens. Huic autè sensui non inepte consonat versus qui subsequitur, de constabitatione terræ, iuxta expositionem à nobis in Elucidatione positam. ¶ Versu 3. Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. In Elucidatione versus istum de constabitatione & restaura-
Ctionem mundi, per Euangelicæ doctrinæ prædicationem, & sancti spiritus desuper missionem, sumus interpretati. Iuxta quam expositionem, manifestum est secundum metaphoricam loquutionem accipiendum, quod dicitur de confirmatione columnarum terræ. Quemadmodum enim ædificium quod minatur ruinam, & casui proximum est, columnis subiectis fulcitur, & stabile redditur, vt iam casum non metuat: ita mundus qui ante Christi aduentum videbatur pene in extremas fæces deuenisse, vt vix vltra pietatis quicquam esset reliquum, stabilitate doctrinæ ipsius Euangelicæ velut confirmatus est atq; stabilis, ita vt iam imperpetuum fide & pietate penitus nequeat deficere. Semper enim verbum Dei conseruabit electos. Potest etiam intelligi de futura mundi purgatione, hoc modo, Antequam adueniam ego in iudicium, liquefiet terra, & igne cõflagrationis purgabitur, cum omnibus inhabitantibus. Neq; mirum si liquefiet, si comburetur terra à facie mea: quandoquidem ego ab initio stabilis & fundavi eam, constituendo eam super stabilitatem suam, vt non moueatur neq; cadat in sæculum, atq; ita velut posui, & firma locaui fundamenta eius: quemadmodum illa quæ firma & immobilia volumus consistere, solemus super confirmatas columnas ædificare. Ipse enim Deus est, qui terram fundauit, stabilemq; posuit, nec aliud habet fundamentum vel columnam stabilitatis suæ, nisi Dei verbum. ¶ Versu 4. Nolite exaltare cornu. Exaltatio cornuum quæ in hoc Psalmo frequenter admodum iteratione replicatur, superba elatio intelligitur. Vnde & vulgo dicimus, quempiam erigere vel extollere cornua, vbi sese per superbiam magnificare & exaltare aduersus alios coepert. Vnde Horatius de vini virtute, carmine ludens, pauperem dicit hausto vino sumere cornua. Et vulgo homines, vbi quempiam viderint ferociam, superbiam, aut proteruiam relinquere, dicunt illum cornua ponere, aut perdidisse cornua. Item & cum significare volumus, nos quempiam humiliaturos, & superbiam proteruiamq; deducturos, dicimus nos illi attrituros siue detrituros cornua, quæ gerit superbiens atque proteruiens. Sumpsa est metaphora à tauris feris, qui gloriantur cornuum potentia: quomodo peruersi homines eleuantur suis temporalibus dignitatibus, potentijs atque diuitijs. ¶ Versu 6. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus, Manifestum est, hunc sermonem pati defectum potestque varijs subauditionibus compleri. Vel sic, Neque ab oriente, neque ab occidente, neque desertis montibus, alius est Deus vel iudex, quoniam vnus Deus, vnus ipse est iudex omnium. Vel sic, Neq; ab oriente neque ab occidente, &c. veniet liberatio, vel saluatio, vel fuga fugium cuiquam hominum, in die nouissimi examinis, quoniam Deus est iudex vniuersalis omnium, cuius potentia nemo potest resistere, cuius imperium & iudicium nemo poterit effugere, eo quod in omni loco ipse habeat plenum & perfectum dominium. Nemini enim spes esse debet contra Christi Dei nostri iudicium posse quenquam habere auxiliatorem aut defensorem, per quem illam possit seueritatem impune euadere, si actionibus malis in vita corporis eam promeruerit. Vel sic, Neque ab oriente

Miche. 3.
Matth. 25.
Titum 1.

Ioan. 5.
Matt. 28.
Actu. 10.

Ioan. 12.

Psal. 103.

A ab oriente, neque ab occidente, &c. cuiquam venire potest vera exaltatio, nisi à Deo, neq; cuiquam potest contingere, nisi cui Deus donauerit. Is namq; solus exaltatus vere est & magnus, nõ qui se exaltat, sed quem exaltat Deus: quemadmodum non est probatus qui seipsum commendat, sed quem commendat Deus. Atque ita apte etiam consonat quod sequitur, quoniam Deus iudex est, cuius nimirum solius est exaltare exaltatione certa ac solida. Vnde mox subditur: Hunc humiliat, & hunc exaltat. Atq; hanc sententiam aperte exprimit versio Felicis, quæ hoc loco sic habet. Quoniam neq; ab oriente, neque ab occidente, neq; à deserto exaltatio. Primæ autem expositioni (quam & in Elucidatione solam sequimur) consonat Chald. Paraph. sic habens, Quoniam non est alius præter me, ab oriente vsq; in occidentem: & à septentrione domus desertæ, & ab austro vsq; ad loca montosa, Cæterum, illud quod dicitur, à desertis montibus, plagam meridionalem significat. Nam desertum magnum (in quo & montes erant) Iudææ à meridie est, quemadmodum mare Iudæis est ab occidente. ¶ Versu 7. Calix in manu domini vini meri, plenus mixto. In Elucidatione hunc calicem interpretati sumus, dispensatione iustæ ultionis & condemnationis quam Deus propinabit impijs. De quo calice, & alijs in scriptura frequens fit mentio, vt Psalmo 10. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, pars calicis impiorum. Et in Apocalypsi. Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, &c. hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni. Item Esaiæ 51. Eleuare, eleuare, conserge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius: vsque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti vsque ad fæces. Quibus verbis exprimitur vehemens ultio & grauis vindicta Dei super populum Israëliticum. Et quidem interdum temporalis punitio, interdum verò sempiterna indicatur, velut in loco proposito. Quod autem calix iste dicitur plenus vini meri, significat fortitudinem, duritiem, & grauitatem ultionis, quod ipsum magis exprimit plenitudo commixtionis, & turbulentia quæ subiungitur. Duo enim sunt quæ maxime vinum faciunt impotabile, primum quidem si nimium sit, austerum, rigidum, forte, violentum, nec bene attemperatum debilitati humanæ complexionis: deinde, si turbulentum sit, & fæcum commixtione amarum redditum. Dum ergo duo hæc ad calicem adijcit, eius impotabilitatem significat. Impotabilitas autem (vt ita loquamur) calicis, signat impotabilitatem diuini iudicij, quod super impios veniet in die nouissimo. Vnde Petrus Apostolus in epistola secunda, loquens de malis angelis, dicit, eos non porrare aduersum se execrabile Dei iudicium, id est, importabile eis esse, terribile & horribile Dei iudicium. Posset tamen calix iste prædictus generalius intelligi, vt includat retributionem vtranque, tam bonorum quam malorum. Atque ita quidem calix iste intelligitur dispensatio iustitiæ Dei, secundum quam vniciq; congruam pro meritis tribuet mercedem, bonis salutem, malis damnationem. Cum enim Deus per eandem suam iustitiam, his quidem vitam, illis autem damnationem æternam retribuit, quasi ex eodem calice iustos simul & impios potat. Verum iuxta hanc expositionem, per vinum merum conuenientius intelligenda videtur felicitas & iocunditas vite æternæ. Nam vinum lætificat cor hominis. Licet autem in hoc tempore nonnunquam gustare & bibere detur electis de vino isto, tamen iam non merum est, non purum est, non ita præstans & electum, quemadmodum tunc erit, quando absque omni commixtione tritititæ solidum & plenissimum erit gaudium. Tali ergo vino mero, tali vino præstantissimo & amabilissimo plenus est calix ille Dei, vt inde reficiantur & inebrientur sancti. Siquidem hi inebriantur ab vbertate domus Dei. Et calix iste sic inebrians, quam præclarus est. Non tamen solum inest vinum istud merum, sed propter impios plenus est mixto, plenus est fæcibus commixtis, plenus est felle & absinthio, quæ ex eodem calice potabunt omnes impij. Ex eodem calice bibent pij vinum merum, & impij fæces amarissimas. Atque ita quod in versu sequenti subnectitur. Et inclinauit ex hoc in hoc, pulchre admodum intelligitur, ex dextra in sinistram: ijs quidem qui ad dexteram sunt ouiculis inclinando, vinum purissimum præbens, illis autem qui ad sinistram, ex eodem fæces amarissimas & turbulentissimum potum ministrans. Vtraque autem harum expositionum bene apta videtur: neque satis apparet, vtra vtri sit præferenda, nisi quod non multum in scriptura solet calix completi vtramque retributionem, videlicet piorum & impiorum pariter, sed diuisim, vel solam retributionem felicitatis, vel solam damnationis, iuxta exigentiam materiæ de qua sermo habetur. Hebræa quoque lectio non videtur ferre nisi calicem impiorum. Sic enim iuxta Hieronymi versionem legimus, Calix in manu Domini est, vino meraco vsque ad plenum mixtus, & propinabit ex eo: vbi duorum contentorum non potest accipi distinctio, sed vnus tantum ad summum vsque impletio, quod vtrique videtur in malum accipi, tum propter præcedentia, in quibus terror iudicis significatur, tum propter consequentia, in quibus secum fit mentio, quas vtrique in electorum non erit inuenire. Consonat & Chaldai. Paraphrasis quæ calicem hunc vocat calicem maledictionis, plenum vino mero, & temperamento amaritudinis.

LXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Propheta in hoc Psalmo Propheta, de cultu vnus Dei Christi Iesu in Ecclesia sancta, quæ est Iudæa, Israël, Hierusalem, & Sion vera, deq; mirabili Christi victoria cõtra inimicum generis humani, & pace vera mundo allata, de mundi admirabili illuminatione per sanctos Apostolos, vnde facta est infidelium conturbatio: qui in somno iniquitatis sue permanentes, nec ad Euangelij lucem volentes exurgere, vacui permanserunt ab omnino bono: quorum erit terribilis ultio in nouissimo iudicij magni die, cuius terrorem versu 7. 8. & 9. describit. Versibus autem tribus nouissimis, ex pia magnalium Dei consideratione, monet laudem optimo Deo reddere, & deuotionis munera persolvere, illi qui vnus est etiam regibus terræ formidabilis.

SEPTVAGESIMO VINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Notus in Iudæa Deus: * in Israël magnum nomen eius.

Roma. i. Rom. io.

2 Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.

3 Ibi confregit potentias:

* arcum, scutum, gladium, & bellum.

4 Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis:

Hebr. 2. Actu. i. Ioan. 16.

* turbati sunt omnes insipientes corde.

5 Dormierunt somnum suum:

* & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

6 Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt qui ascenderunt equos.

Hebr. ii.

Elebris fama & optime cognitus est Deus in Ecclesia sancta sua, quæ est Iudæa vera, confessionem bonam illi ex corde fidei persolvens: * in populo fidei (qui est Israël verus secundum spiritum, fide videns & cognoscens Deum) magnum, preciosum, honorabile & gloriosum est nomen eius. Quemadmodum enim olim in paruula Iudææ terra solum notus fuit Deus, & in solo semine Israël secundum carnem notitia erat nominis & cultus Dei, ita nunc & in tempore gratiæ, & Ecclesia & populo fidei, cognitio abundat, & cultus viget vnus veri Dei: dum interim ceteri omnes qui extra Ecclesiam sunt Deum ignorantes, vel sua idola colentes, euanescent in cogitationibus suis, vt gentiles idololatæ: vel Deo contradicentes, suam iustitiam querunt constituere, vt carnales Iudæi. In loco pacis, in Hierusalé vera factus est locus & mansio eius: & in Sion vera elegit sibi habitationem perpetuam. Siquidem in Ecclesia, quæ est vera Sion & Hierusalem (nimirum fidei contemplatione sublimata & pace Christi, quam mundus dare nequit firmata) elegit sibi Deus mansionem & locum habitationis, vt habitet & permaneat in ea vsque ad consummationem sæculi: quemadmodum olim ad tempus aliquantum in Sion & Hierusalem corporali secundum figuram inhabitauit. 3. In hac autem sua Ecclesia, in hac Iudæa, in hoc Israël, in hac Hierusalem, in hac Sion, mirabilia ostendit opera omnipotentia suæ, confringens, conterens, & ad nihilum redigens omnes inimicorum virtutes, omnemque aduersariam potentiam: * arcus scilicet, scuta, gladios, ceteraque instrumenta bellica aduersariorum confringens & superans, ac bella auferens, hoc est populum suum ab omni malo saluum faciens, & ab omni hostium oppugnatione securum, ita vt illis nec gladius nec arcus nec scutum nec vllum corporale bellum possit suam pacem veram auferre, aut quicquam veri inferre nocementi. 4. Hanc autem salutem & securitatem populi tui fecisti modo admodum mirabili, illuminando à montibus æternis radios superni luminis tui mundo tenebris obæcato, & sub hostium tyrannide velut in obscuro carcere concluso per viros altissimos ad hoc ab æterno præparatos effundendo, id est, per sanctos Apostolos tuos, quos primū tuo radio illuminare voluisti (partim tui ipsius magisterio, quo illos corā ore ad os loquens in humanitatis forma erudiuisti, partim spiritus tui sancti interna vnctione, quæ in cælum scandens eisdem misisti, ad perfectam de rebus omnibus eruditionem) vt deinde per hos sic illuminatos montes, vniuersam terram illuminares: quemadmodum sol corporalis primū in montes suum mittit lumen, vt inde in humiliora loca splendor luminis resfulgeat: * quod dū faceres, turbati sunt omnes increduli & insipientes corde: commoti sunt & conturbati omnes terreni & infideles homines, qui noluerunt gratiam Dei recipere, tam Iudæi carnales, qui horum montium splendore, nimium sibi placentes, ferre non potuerunt gentium populi, qui grauissimas etiā oppugnationes & persecutiones suscitauerunt superno lumini, Euangelij lucem qua potuerunt virtute oppugnantes. 5. Dormierunt ipsi somnium infidelitatis suæ, permanserunt sua voluntaria electione stertentes, & dormientes in infidelitate ac pristinis vitijs & concupiscentijs suis, similes hominibus dormientibus media die, qui ad lucem nolunt expergisci, qui se non patiuntur exercitari à lumine diei. Ita noluerunt ad lumen supernum mundo infusum expergisci, noluerunt aperire oculos vt lumen reciperent, recusauerunt suscipere veritatis doctrinam, elegeruntque magis permanere in cæcitate ignorantie suæ: * atque ita vacui permanserunt isti viri diuitiarum, homines terreni in potentia & diuitijs gloriates, ab omni opere bono, & nihil veri boni inuenire potuerunt in manibus suis, qui diuitijs terrenis & potentia sæculi exæcati contradixerunt lumini sancto Euangelicæ veritatis & fidei, sine qua impossibile est placere Deo, aut boni operis quippiam facere vnde possit sperari beata remuneratio. 6. Vbi verò tibi placitum fuit horum sæculi potentum, & veritatis persecutorum superare potentiam, verbo tuo increpasti atque prohibuisti illos, & ab increpatione tua à voce iustitiae tuæ, omnes illi magni atque potentes ascensores equorum similes facti sunt dormitantibus: qui prius gloriabantur in potentia sua, & confidebant in equis & curribus, aduersus populum domini, facti sunt quasi dormientes, prorsus impotentes ad perficiendum sui cordis propo-

7 Tu terribilis es: & quis resistet tibi?

* ex tunc ira tua.

8 De cælo auditum fecisti iudicium:

* terra tremuit:

* & quieuit.

9 Cum exurgeret in iudicium Deus: * vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.

10 Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: * & reliquæ cogitationis diem festum agent tibi.

11 Vouete & reddite domino Deo vestro:

propositum: quomodo homines somno depressi nihil valent agere vitalis operis, quantumlibet sint fortissimi: * Ab increpatione quoque tua somno mortis correpti sunt, & perierunt ascensores equorum, confidentes in potentia & diuitijs suis: voce ac iustione tua plerique interempti perierunt, vt cordis sui propositum non possent perficere tua increpatione, vltione, siue prohibitione impediti. 7. Tu profecto terribilis es ac merito formidabilis vniuersis, quantumuis iuxta sæculi potentibus, quantumcumque armorum apparatu, quodlibet milium copijs instructis: atque vbi tu ostendere volueris terrorem potentia tuæ, non est rex, non est princeps, non est exercitus, non est vlla virtus, neque potestas quæ tua potentie valeat resistere: non est vlla creatura, quæ contra stare possit in conspectu tuo: * & quanquam nunc dissimulas, multa longanimitate agas etiam cum hostibus tuis: veniet tamen, quando terrorem tuæ potentia manifeste demonstrabis: & ex tunc, illo in momento, cum dies illa aduenerit, tum apparebit furor ire tue, tunc palam apparebit omnibus terribilis indignatio tua, quæ in punitione reproborum monstrabitur in die nouissimo. Tunc enim loqueris ad impios in ira tua, & in furore tuo conturbabis eos: eritque dies illa, dies calamitatis & miseriae, dies terroris & iudicij, dies fletus & luctus omnibus impijs. 8. Antequam verò hæc ira compleatur, tu Deus de cælo auditum facies iudicium: voce desuper missa proclamari facies venturum tuum iudicium, quando mortui audient vocem filij Dei, & procedent ad remunerationem: quando tuba canet, & mortui resurgent incorrupti: quando descendet iudex de cælo in voce archangeli, dicentis, Surgite mortui, venite ad iudicium: quando missi angeli colligent electos à quatuor angulis terra, vt stantur tribunali tuo: * ac mox vbi proclamatum & auditum fuerit hoc nuncium iudicij tui, simul eodem momento, in ictu oculi, terra vniuersa contremiscent, & dabit mortuos suos: contremiscentque tunc omnes à facie iudicis tam gloriosi tamque terribilis: boni quidem cum reuerentia, mali verò cum seruilis pœnarum terrore, & malæ conscientie erubescetia: * & quiescent omnes atque silebunt, eritque silentium magnum expectantibus singulis sententiam iudicij sui, quando nemo mutire audebit, aut os aperire, vel ad excusationem, vel ad accusationem, vel ad probationem, aut propositionem suorum negotiorum, aut etiam ad murmurationem & conuicium: sed omnia solius iudicis (qui simul & iudex erit & testis) arbitrio & cognitione transigentur. Eruntque ibi magnum silentium, quomodo fieri solet, cum in scholam magister virgam tenens in ira & terrore ingreditur: dum quisque sibi meruit, & rei exitum discipuli tacite considerantes, in quos grassatura sit punitio, attendunt eum silentio, ne mutire quidem aut verbum vllum facere audentes. 9. Contremiscent (inquam) & silebit terra, tunc, cum adueniet Deus in iudicium, cum post longam dissimulationem ad faciendum iudicium & exercendam vltionem consurget, ad motum hominis qui à torpido somno euigilans post cessationem opus aggreditur: * vt suo iudicio saluos faciat omnes fideles, pios, humiles, atque obediētes terræ: vt remunerationem bonam tribuat omnibus electis, qui super terram vixerunt in mansuetudine, humilitate, & obedientia præceptorum ipsius: vt hos videlicet ab impijs segreget, & in regnum patris sui ab æterno illis præparatum inducat, impijs ex aduerso in abyssum protrusis. 10. Et quidem cum hæc omnia (pijs certe admodum iucunda & grata) profundera contemplatione meditabitur homo, dabit confessionem & laudem tibi: non se continebit à laude & confessione nominis tui, qui ista consideratione profunda contemplabitur: * & post huiusmodi considerationem profundam, atque intimam contemplationem tantorum mirabilium, quæ pro suis electis operatur pijsimus Deus, tanta lætitiæ mentis atque pietatis affectus (quæ velut reliquæ sunt talis intimæ considerationis, vt pote quæ ex ea solent in homine generari, & in anima etiam post actualem speculationem relinquere) hominem obtinebunt, vt videatur in eis anima velut magnum festum celebrare. Præstat siquidem hoc fidelibus profunda & attenta meditatio diuinorum mirabilium, vt ab omni grauitate & tristitia facti alieni, Deo suo quasi perpetuum festum, in mentis quiete & animi alacritate, celebrare videantur. 11. Pro gratiarum actione autem o fideles omnes, ad animi gratitudinem demonstrandam vota facite domino Deo vestro, affectiones sanctas, piæ desideria, salutaria proposita illi offerte, atque etiam firmate, sanctasque

Roma. 2. Psal. 2. Sopho. 1. Ioan. 5. 1. Cor. 14. 1. Thef. 4. Matt. 24. Hier. 29. Matth. 25.

* omnes qui in circuitu eius affertis munera.

12 Terribilis: & ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terrae.

Matt. 10. Luc. 12.

1. Cor. 10.

1. Cor. 14.

2. Cor. 13.

1. Thef. 3.

2. Thef. 3.

Rom. 8.

Pfal. 45.

Pfal. 71.

sanctasq; oblationes illi addicite & consecrate: atq; vbi propofita siue firmata fuerint, Deoq; consecrata, curate quae Deo sunt addicta reddere, fideliterque perfoluere. Non enim vouere tantum sufficit, nisi & reddantur quae vota sunt domino: * omnes absque delectu, quicunq; estis in circuitu eius, quicunq; de populo eius esse & haberi vultis, quicunq; illi adhaeretis, vt Deo vestro ac domino afferre illi debetis deuota laudum, orationum, piarum affectionum, & salutarium desideriorum grauissima munera, siue etiam exteriora qualibet, quae cordis deuotio suggererit, vt offeratis & consecretis ea domino. 12. Ei (inquam) reddatis & offeratis, qui solus verè terribilis est, & merito omnibus metuendus: vt pote qui solus potestatem habet auferendi animam principibus saeculi vbi voluerit: qui solus in manu habet vitas quantumuis potentum atque magnorum super terram, vt quando voluerit, & sicut voluerit, eos possit solo verbo vita priuare, habetque potestatem simul & corpus & animam mittere in gehennam: atque ideore merito etiam potentissimis terrae regibus est metuendus ac formidabilis: quanto magis & caeteris omnibus qui sunt super faciem terrae?

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXV.

VERsu 1. Notus in Iudaea Deus. Quidam hunc Psalmum totum exponunt de temporali aliqua insigni liberatione populi Israelitici ab hostibus, vel de liberatione à Sennacherib, aut alia priori cõsimili: cuiusmodi in regnorum libris plures factas legimus, beneficium Dei multis siquidem praclaris gestis huiusmodi, fuit in populo Israelitico; in terra Iudae nobilis Deus, & ex ijs quae in populo illo, gessit, omnibus per circuitum gentibus notus, in eo quod pro filiis Israel, pugnans potentiam aduersariorum, & eorum omnem apparatus sua virtute contriuit, mirabiliter apprensus cum terrore desuper è caelis, quasi ex montibus quibusdam ab initio fundatis, vnde inereduli turbati sunt, nihil inuenientes roboris in manibus suis, diuina virtute superati: neq; auxiliu habuerunt in equis in quibus sperauerant. Atq; ita illud iudiciu de quo fit mentio in versibus octauo & nono, non intelligitur extremum, sed temporale, quo iudicauit Deus pro populo suo Israelitico, contra aduersarios: quos tremor & silentium corripuit, Deo exurgente ad suum huiusmodi iudiciu. Huic expositioni non dissonat, qd pro titulo in codicibus quibusda Graecis atque Latinis ponitur Psalmus Alaph, contra Assyrios, vel ad Assyrios. Nos tamen maluimus Ecclesiae & victoriae illi, quae in Ecclesia per Christum facta est, psalmi processum applicare. Nam vt prior ille sensus secundum historiam & figuram non sit in eodem modo, certè is quem dedimus, secundum rem signatam videtur conuenientior. Cum enim omnia in figura (iuxta Apostoli verbum) illis contingebant carnalibus Iudaeis, manifestu est victorias omnes in populo Israelitico factas, in figuram praecessisse illius summae & gloriosissime victoriae, qua de hoste humani generis Christus triumphauit. Versu 2. Et factus est in pace locus eius. In Hebraeo Salè ponitur, quod putant pro Hierusalem positum esse, dicentes locu eundem qui post appellatus est Hierusalè, prius vocatu fuisse Salem: vt quatuor simul comemoret Propheta, scilicet Iudae, Israel, Salem vel Hierusalem, & Sion: diuersis quatuor nominibus, rem vnam eandemq; designas. Quod manifeste indicat Chal. Paraph. habens in hunc modu, Notus est in domo Iuda Deus, in domo Israelis magnu nomen eius. Et fuit in Hierusalem domus sanctuarij eius, & habitaculu domus diuinitatis sancte eius in Sion: quando fecit domus Israel voluntate eius, habitauit diuinitas eius inter eos. Haec autem Paraph. quanquam expositione illam iam ante breuiter tactam de mirabilibus in populo Israelitico sequitur: nos tamen in spiritualè domum Iuda, domu Israelis, Hierusalè & Sion, conuenienter sensum subducimus, vti in Elucidatione est manifestu. Rectè autè factus est locus Dei in pace, in vnitae Ecclesiae, in qua vera est pax Christi in cordibus fidelium, in quibus regnat pax eius: quoniam ipse (vt ait Apost.) Deus non est dissensionis, sed pacis. Propter quod, pleriq; in locis Christum appellat idem Apostolus Deu pacis. Quod autè in versu sequenti dicitur, Ibi confregit potentias, arcu, scutum, gladium & bellum, significat perfectu populi Christiani pacem & victoria per Christu, & hostium potestate contritam. Quasi enim contracta & cominuta est potentia arcus, scutu, gladius, & bellu principis tenebrarum, quando per Christum ita deuictus est, vt nihil iam damnationis sit his qui in Christo lesu, vt nihil illis nisi propria sua voluntate nocere possit, aut vllu in eos habere imperium. Potest & ad pacem temporale mirabiliter tandem Ecclesiae reddita, referri. Diuina enim virtute factu est, vt Ecclesia prius grauissimis conuassata persequutionibus, postmodum secura quieuerit, velur bellis omnibus instrumentis contractis. De quo in alio Psalmo dicitur, Venite & videte opera domini, quae posuit prodigia super terram, auferens bella vsque ad finem terrae. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. Versu 4. Illuminans tu mirabiliter, à montibus aeternis. Iam saepentimero admonuimus, per montes in scripturis intelligi Apostolos sanctos, quemadmodum supra Psalmo 71. Suscipiant montes pacem populo. Caeterum, aeterni dicuntur hi montes, non quod ab aeterno fuerint, sed quia ab aeterno ad hanc rem sunt praordinati & praedestinati à Deo, peculiari dispositione, vt in temporis plenitudine per eos illuminaretur mundus. Profecto autem mirabiliter Deus mundum illuminauit per hos aeternos montes. Erant enim ipsi in sese orbi illuminando minime idonei, vt pote homines omnis disciplinae ignari, homines piscatores & telonearij, ex infima penè vulgi sorte electi, sermone atque scientia imperiti. Quapropter, non absque maximo miraculo fieri potuit, vt per indoctos istos ac prorsus rudes homines, tenebrae depellerentur, quae totum mundum obfederant,

A federant, & lucis fulgor per orbem vniuersum emicaret. Notandum autè, quod non dicit Propheta ipsos montes illuminare mirabiliter, sed Deo cõsiteretur, quod mirabiliter à montibus aeternis illuminet. Scilicet hoc illud est; quod quidam ex his montibus ad mensuram sapiens vt oportet, ingenue confitetur, dicens: Non enim sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testameti, non litera, sed spiritu. Et alibi, Non ego autè, sed gratia Dei mecum. Ac rursum, Deus qui dixit de tenebris lumè splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminatione scientiae claritatis Dei. Non enim sibi, sed Deo bonorum omnium auctori dant gloria serui fideles. De illa autem conturbatione quae exorta est, interim dum hi montes suu lumè inciperent diffundere (quae cõsequenter in altera versus parte innuitur) dictum fuit in Psal. 46. Quonia ecce reges cõgregati sunt, cõuenerunt in vnu. Ipsi videntes sic admirati sunt, cõturbati sunt, cõmoti sunt, tremor apprehendit eos: quod quidè partim de salubriter conturbatis ad poenitentiam, partim de malitiose conturbatis ad persequutionem intelligitur. Versu 7. Extunc ira tua, Videtur esse demonstratio tantu ad intellectum, similis illi qua vsus est Aposto. ad Timoth. ita scribens, De caetero reposita est mihi corona iustitiae, qua reddet mihi dominus in illum diem iustus iudex: demonstrans videlicet iudicij diem, cuius tamen ante non meminerat, sed ipse eam pra oculis habebat, & intellectu contemplantur, qua demonstrabat. Ita & in proposito diem illum terribilem inere tenens Propheta, dicebat. Extunc ira tua. Quae autem sequuntur versu 8. & 6. enunciata tempore praerito, videntur accipienda magis, vt dicta secundum tempus futurum, ad hunc sensum, De caelo auditum facies vel annuntiabis iudicium, terra timebit, & quiescet cum exurrexerit in iudiciu Deus, vt saluos faciat omnes in auctos terrae. Atque ita per futurum vertit ex Hebraeo Hierony. Sciendum est, quod rectè possent ista intelligi etià de iudicio primo, quo iam saluator perfecit iudiciu mundi cõtra principis tenebrarum, quando desuper missa est sub Euangelicae praedicationis, qua praconizatum est iudicium mundi, & principis tenebrarum condemnatio: timuitque terra, quantum ad incredulos: & quieuit, tantu ad fideles, exurgente Deo in salutem electorum suorum. Versu 10. Quonia cogitatio hominis cõsiteretur tibi, & reliquiae cogitationis diè festum agent tibi. Aduerte, coniunctionem quoniam, hoc in loco non causam dicere, sed tantum continuationem ad praecedentia: quod in Elucidatione nos explanauimus, eius loco cõstituentes, & quiaè Caeteru pro cogitatione in Graeco vtroque loco ponitur *ἐνθυμιον*, quod à verbo *ἐνθυμιον* descendit. Valet autem hoc verbum idè quod animaduerto, perpendo, confidero, cogito, recordor, & quasi in corde verso, ac teneo, Vnde enthymion significat animaduersionem, considerationem, peniculationem, recordationem, diligentè animi ad re aliqua attentionem. Huiusmodi autem hominis cogitatio dicitur confiteri domino, quonia ipsa homines facit confiteri, & laudem dare Deo. Qui considerant profunda mentis contemplatione opera Dei, ipsi sunt qui Dei gloria praedicant: quae admodum e contrario defectus laudis imesa beneficia. Quae autè sint reliquiae huius cogitationis, & quomodo diem festum agent domino, in Elucidatione sufficienter est declaratum. Versu 11. Vouete & reddite domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius offeritis munera. Graeci codices habent tertiam personam *vestri*, hoc est, offerent: faciuntque distinctione ne aliam quam nostra habeat lectio, hoc modo, Vouete & reddite domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius (subaudi sunt) offerent munera. Atque ita vertit Hieronymus ex Hebraeo, Omnes qui in circuitu eius sunt, offerent dona. Eandem sententiam habet Felicitis versio, & manifestissime Paraph. Chald. ita habens, Omnes qui habitant in circuitu sanctuarij, offerant sacrificia domui sanctuarij in timore. Ferunt quoq; Gallicana lectioem ita habere: per tertiam personam & tempus futurum: habetque similiter lectio qua beatus Augustinus explanat, tamen si vulgo in Ecclesiastico officio secus legatur, id quod ex commixtione Romanae lectioem verisimile est euenisse, eo quod prima facie videretur secunda persona magis conuenire cum praecedentibus imperatiuis, vouete & reddite. Nos autem in Elucidatione iam dictam lectioem vt veriore explanauimus: potestque nostra lectio in eandem reduci sententiam, si tantum pro affertis legatur afferte vel afferetis. Nos tamen in textu nihil immutauimus. Caeterum de votis reddendis, diximus in Psalmo quadragesimum nonum, in annotationes versus illius, Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua.

LXXVI. PSALMI ARGUMENTVM.

IN hoc Psalmo vir spiritualis totum se in oratione ad Deum eleuans, & cuncta quae in mundo sunt transcendens, omnemq; mundi consolationem respiciens, in memoria Dei etiam noctis tempore sese oblectat, & in consideratione mirabilium operum eius exercitat: simul quoque suum spiritum discutiens, ventilas & examinans, ne sit in eo aliquid quod tate maiestatis oculos offendat. Sibi namque persuadens, quod impossibile sit obliuisci Deum misericordiae suae, adeo non cessat à bona sui ad Deum exercitatione, vt etiam propositum inuouet, velut de inegro Dei seruitutem incipiens, in confidentia virtutis Dei, quae semper adest meliora proponentibus. In cõsideratione autè operum Dei anodo se exercitare proponens, specialiter illud ponit ante oculos, quod est super omnia quondam populo Israelitico exhibita, singulariter memorabile: quomodo videlicet populum illum de manu Pharaonis atque Aegyptiorum, in manu valida & extento potentis, brachio liberauit, vniuersum populum Israel, quasi oues sub ducatu Moysi & Aaron deducendo, & pro eis contra hostes pugnando vsque ad interuentionem, quod miraculum sicut figura & typus fuit eius quae post sequitur erat saluationis generis humani, ita rectè in eo secundum mysticam intelligentiam potest intelligi: tamen si ea quae in vltimis versibus dicuntur, secundum litteram manifestè satis sonent temporalem illam Israelitarum redemptionem.

1 Voce mea ad dominum clamaui: voce mea ad Deum: & intendit mihi.

2 In die tribulationis meae Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum: * & non sum deceptus.

3 Renuit consolari anima mea:

* memor fui Dei:

* & delectatus sum:

* et exercitatus sum, et defecit spiritus meus.

4 Anticipauerunt vigilias oculi mei:

* turbatus sum, & non sum locutus.

5 Cogitavi dies antiquos:

* & annos aeternos in mente habui.

6 Et meditatus sum nocte cum corde meo:

* & exercitabar: & scopebam spiritum meum.

1. Cor. II. **7** Nunquid in aeternum projiciet Deus:

Voce orationis meae ex clamaui affectu magno ad dominum, spem omnem salutis meae: voce (inquam) mea ad Deum clamaui, & non repulsi clamorem orationis meae benigna aure accepit, & exaudiuit eam. 2. In die afflictionis & tribulationis meae toto cordis affectu Deum exquisiui, magno desiderio suspiriisque ac gemitibus ad illum conscendens in orationem: manibusque meis noctis tempore ex opposito iacui expansis in oratione, expandi per noctem in oratione manus ad illum, tanquam si steteret ex aduerso coram me: atque haec faciens non erravi, non stulte egi, non laboravi frustra. Scio enim ante quem effudi precem meam, & coram quo expandi in oratione manus meas: & certus sum, quia potens est ferre mihi auxilium, nec derelinquet in se sperantem. 3. Abnegavit spiritus meus & abominatus est, propter Dei amorem, omnem terrenam & transitoriam mundi huius consolationem, in nulla temporalis delectatione voluit, neque potuit quiescere ardens in te spiritus meus, nec propter quacunque temporalem consolationem patiebatur se ab aeternorum desiderio auelli: maluitque tuam dulcedinem cum afflictione & fure solo desiderio, quam omnibus mundi oblectamentis cum abundantia perfrui: abstractus autem ab omni consolatione aliena, in mente habui dominum Deum, in illum defixi mentis oculos: illum contemplantur, meditabar, & circa illum appolui omnem cogitatum cordis mei: neque, absque delectatione multa & magno gaudio fuit ista meditatio mea: Siquide ipsa sola Dei memoria non potest non gaudium magnum afferre pijs animis: atque hac consolatione confortatus, exercitabam memetipsum: pijs affectibus atque suspirijs tendens in Deum meum, & praenitio desiderio atque consideratione defecit intra me spiritus meus tanquam victus magnitudine Dei succubuit: quasi fatigatus, attenuatus & exhaustus est, praenimia eius consideratione: dum eo minus sibi videtur agnoscere, quo amplius in ipsum fuerit defixus. 4. Non cessavi tamen a contemplatione Dei, sed primo mane exurrexi ante ceteros, praenitio oculi mei vigilias consuetas hominum, somno mane excusso ex oculis, dum adhuc ceteros praenitio ret sopor grauis, ut ita in tranquillitate opportunissimo tempore contemplationi totus intenderem: sic autem meipsum exercitando, & in meditatione totum occupando, praenimia contemplatione & admiratione conturbatus sum super magnitudine operum Dei, & immensa eius bonitate velut obstupescens: & quasi in extasi supra me raptus, quia voce destitutus, vocem non edebam in hac conturbatione positus. Non enim inueniebam quid dicerem, neque proloqui valebam quipiam dignum: quemadmodum accidere solet obstupescens admiratione hominibus, dum velut elingues ac muti consistunt attoniti. 5. Propolui ante oculos cordis, & mente consideravi tempora praeterita ab initio, quae in eis facta fuerunt, mirabilia Dei opera reuocando ad memoriam, ut in eis contemplerer magnitudinem Dei, & praecipue maximam bonitatem, qua semper egit erga genus humanum: & annos aeternos, tempus aeternitatis, quod absque finis termino subsequiturum est, ego reuolui ante mentis oculos, simul & reuoluendo retributione bonorum atque malorum, utranque ex aequo aeternam: ut huiusmodi consideratione in bono memetipsum firmarem, & ab omni malo cauerem sollicitus. 6. Et meditatus sum nocte in corde meo, in noctis silentio colloquendo cum corde meo, diligenterque rimando, & sollicite perquirendo cordis abscondita: & exercitabam memetipsum propriae vitae & actionum vniuersarum sollicita exactaque discussione limabam, expurgabam atque emundabam spiritum meum, eundemque etiam ventitabam, profundaque fodiebam, & perscrutabar usque ad occulta latibula, etiam cordis intima diligentissime peruestigando sicque emundando & expugnando ab omni inquinamento, etiam occultissima quaeque cordis latibula: nequid usquam latere posset, quod tam magnum dominum iuste posset offendere, aut in annis aeternitatis iusta vindicta puniri: sciens quod si qui se ipsos diiudicant, a domino non iudicabuntur. 7. Dixi autem in corde meo, Nunquid poterit Deus hominem in aeternum a se projicere, ita ut nequaquam ultra seculi se patiatur ad misericordiam: nisi forsitan ad tempus aliquantum videtur hominem a se repellere, ac ut in tribulationes & tentationes varias incidat permittere, in aeternum negliget: an non iterum aduocatus miserebitur, & praestabit clamanti de tentatione auxilium: * aut non adiciet Deus ut fiat adhuc placidior, ut postquam iracundia ostenderit, benigniore se & placidiorum iterum placatus exhibeat: & si forte iratum se aliquando nobis ostendat, nonne rursum humilitate placari poterit, ut misertus afflictorum, iterum conuertat ad nos benignum ac amabilem aspectum vultus sui? An credi hoc potest de Deo, quod profusus in finem abscederit, & abstulerit ab hominibus suam misericordiam in omnes generationes, ita ut nulli hominum in quacunque generatione post hac velit ostendere misericordiam suam, nec ultra cuiusquam misereri? 9. Aut credi hoc potest de Deo, quod profusus obliuisci possit suam misericordiam, ut immisericos fiat, & misericordia non ultra flexibilis vllis precibus: * aut tanta, siue talis potest esse eius iracundia, ut per eam omnino contineat omnes miserationes suas, ut implacabilis ira non ultra patiatur Deum homini exhibere opus vllum misericordiae suae? Itane inique, ita impie, ita crudeliter de Deo nostro sentire poterimus? Absit. Magis autem credamus, quoniam etsi ad tempus proiecisse videatur, aut ad tempus iram ostendere, opportuno tamen tempore rursus blandus illucescet mortalibus, sua iucunda praesentia opportunum afflictis allaturus auxilium: faciens interim cum tentatione prouentum, ut possit is qui tectatur sustinere. 10. Et quia haec supra quasi per querimoniam proposita, omnino absurda sunt & impossibilia, dixi in corde meo, ecce nequaquam desperabo, nequaquam cessare volo ab expectatione, a desiderio Dei mei: non desinam quasi fatigatus in eo meditari & exercitare spiritum meum: quin potius resumpto spiritu, & innouata fiducia consequenda misericordiae, ecce nunc incipio, quod usque nunc factum est reputans quasi nihilum, in interiora autem me ipsum extendens: & amplius quam haecenus unquam fecerim, nunc me ipsum volo exercitare in Deo: * hanc autem bonam commutationem non proprijs meis viribus tribuo, non me confido posse virtute propria perficere: sed omnipotentis dexteris altissimi tribuo virtuti, quae me potens est in omni bono confirmare atque promouere: in cuius conspectu facile est ditare ac honestare pauperem, & in seipso imbecillum atque inualidum, ad omne opus bonum sua virtute corroborare. 11. Itaque ut proposito satisfacere, & Deo me totum dedicare, occupavi & exercitavi memetipsum in meditatione mirabilium operum altissimi: quoniam ad memoriam reuocare volo omnia magnalia Dei, quae pro suo populo fecit in praeteritis temporibus, quaeque ab initio patribus pollicitus est sese praestaturum in fine temporum. In horum namque diuinorum operum attenta consideratione & fidelis contemplatione, optima est pijs cordis exercitatio. 12. Et meditari volo de omnibus operibus tuis, & exerceri mente pariter & affectu in cunctis exquisitissimis tuis operibus, quae adinuenisti seu excogitasti secundum occultam sapientiam tuam, ut faceres: horum consideratione volo inhaerere iugiter, ut considerem in eis magnitudinem potentiae, sapientiae, bonitatis, & misericordiae tuae, sicque ex operum consideratione in tua reuerentia prouocet & amore. 13. O maxime Deus, via tua in sanctitate est, tu in sanctitate & iustitia ambulans, & cuncta quae agis, in sanctitate atque iustitia agis: neque est iniquitas aut iniustitia in omnibus vijs & operationibus tuis: * Est etiam in sanctitate via tua quoniam per sanctitatem ad homines venis, ad eos qui in sanctitate & iustitia conuersari student, libenter accedens, ut ponas in eis mansionem: * Ecquis est, vel ubi est Deus aliquis, inter omnes qui dicuntur vel existimantur dii, verum magnus in omnibus, sicut tu es verum in omnibus magnus, domine Deus noster, magnus in potentia, magnus in sapientia, magnus bonitate, magnus misericordia, magnus in iustitia, magnus in duratione, magnus in imperio, & in omnibus sic magnus ut maximus: * tu es domine, qui solus tuae virtutis potentia operaris opera verum miranda, quae omnem excedunt humanam virtutem, ac totius naturae superant facultatem. 14. Inter cetera autem quae fecisti mirabilia, coram patribus nostris filiis Israel, vnum hoc admodum spectabile est, & sempiterna memoria recolendum, in quo manifestasti coram omnibus populis virtutem omnipotentiae tuae: * quando in manu valida & in brachio extento, & in fortissima omnipotentia tua, redemisti de seruitute Aegyptiorum manu violenta populum quem elegeras tibi in peculium ex omnibus gentibus,

* aut non apponet ut conciliatior sit ad eum?

8 Aut in finem misericordiam suam abscedet a generatione in generationem:

9 Aut obliuiscetur misereri Deus?

B * aut continebit in ira sua misericordias suas.

10 Et dixi, nunc cepti.

* haec mutatio dexterae excelsi.

C **11** Memor fui operum domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

12 Et meditabor in omnibus operibus tuis: & in adinventionibus tuis exercebor.

13 Deus in sancto via tua:

D * quis Deus magnus sicut Deus noster?

* tu es Deus qui facis mirabilia.

14 Notam fecisti in populis virtutem tuam:

* redemisti in brachio tuo populum tuum filios Iacob & Ioseph.

repellere, ac ut in tribulationes & tentationes varias incidat permittere, in aeternum negliget: an non iterum aduocatus miserebitur, & praestabit clamanti de tentatione auxilium: * aut non adiciet Deus ut fiat adhuc placidior, ut postquam iracundia ostenderit, benigniore se & placidiorum iterum placatus exhibeat: & si forte iratum se aliquando nobis ostendat, nonne rursum humilitate placari poterit, ut misertus afflictorum, iterum conuertat ad nos benignum ac amabilem aspectum vultus sui? An credi hoc potest de Deo, quod profusus in finem abscederit, & abstulerit ab hominibus suam misericordiam in omnes generationes, ita ut nulli hominum in quacunque generatione post hac velit ostendere misericordiam suam, nec ultra cuiusquam misereri? 9. Aut credi hoc potest de Deo, quod profusus obliuisci possit suam misericordiam, ut immisericos fiat, & misericordia non ultra flexibilis vllis precibus: * aut tanta, siue talis potest esse eius iracundia, ut per eam omnino contineat omnes miserationes suas, ut implacabilis ira non ultra patiatur Deum homini exhibere opus vllum misericordiae suae? Itane inique, ita impie, ita crudeliter de Deo nostro sentire poterimus? Absit. Magis autem credamus, quoniam etsi ad tempus proiecisse videatur, aut ad tempus iram ostendere, opportuno tamen tempore rursus blandus illucescet mortalibus, sua iucunda praesentia opportunum afflictis allaturus auxilium: faciens interim cum tentatione prouentum, ut possit is qui tectatur sustinere. 10. Et quia haec supra quasi per querimoniam proposita, omnino absurda sunt & impossibilia, dixi in corde meo, ecce nequaquam desperabo, nequaquam cessare volo ab expectatione, a desiderio Dei mei: non desinam quasi fatigatus in eo meditari & exercitare spiritum meum: quin potius resumpto spiritu, & innouata fiducia consequenda misericordiae, ecce nunc incipio, quod usque nunc factum est reputans quasi nihilum, in interiora autem me ipsum extendens: & amplius quam haecenus unquam fecerim, nunc me ipsum volo exercitare in Deo: * hanc autem bonam commutationem non proprijs meis viribus tribuo, non me confido posse virtute propria perficere: sed omnipotentis dexteris altissimi tribuo virtuti, quae me potens est in omni bono confirmare atque promouere: in cuius conspectu facile est ditare ac honestare pauperem, & in seipso imbecillum atque inualidum, ad omne opus bonum sua virtute corroborare. 11. Itaque ut proposito satisfacere, & Deo me totum dedicare, occupavi & exercitavi memetipsum in meditatione mirabilium operum altissimi: quoniam ad memoriam reuocare volo omnia magnalia Dei, quae pro suo populo fecit in praeteritis temporibus, quaeque ab initio patribus pollicitus est sese praestaturum in fine temporum. In horum namque diuinorum operum attenta consideratione & fidelis contemplatione, optima est pijs cordis exercitatio. 12. Et meditari volo de omnibus operibus tuis, & exerceri mente pariter & affectu in cunctis exquisitissimis tuis operibus, quae adinuenisti seu excogitasti secundum occultam sapientiam tuam, ut faceres: horum consideratione volo inhaerere iugiter, ut considerem in eis magnitudinem potentiae, sapientiae, bonitatis, & misericordiae tuae, sicque ex operum consideratione in tua reuerentia prouocet & amore. 13. O maxime Deus, via tua in sanctitate est, tu in sanctitate & iustitia ambulans, & cuncta quae agis, in sanctitate atque iustitia agis: neque est iniquitas aut iniustitia in omnibus vijs & operationibus tuis: * Est etiam in sanctitate via tua quoniam per sanctitatem ad homines venis, ad eos qui in sanctitate & iustitia conuersari student, libenter accedens, ut ponas in eis mansionem: * Ecquis est, vel ubi est Deus aliquis, inter omnes qui dicuntur vel existimantur dii, verum magnus in omnibus, sicut tu es verum in omnibus magnus, domine Deus noster, magnus in potentia, magnus in sapientia, magnus bonitate, magnus misericordia, magnus in iustitia, magnus in duratione, magnus in imperio, & in omnibus sic magnus ut maximus: * tu es domine, qui solus tuae virtutis potentia operaris opera verum miranda, quae omnem excedunt humanam virtutem, ac totius naturae superant facultatem. 14. Inter cetera autem quae fecisti mirabilia, coram patribus nostris filiis Israel, vnum hoc admodum spectabile est, & sempiterna memoria recolendum, in quo manifestasti coram omnibus populis virtutem omnipotentiae tuae: * quando in manu valida & in brachio extento, & in fortissima omnipotentia tua, redemisti de seruitute Aegyptiorum manu violenta populum quem elegeras tibi in peculium ex omnibus gentibus,

2. Cor. 10

Phil. 3

1. Reg. 2

Exod. 19

15 Viderunt te aquae
Deus, viderunt te a-
quae & timuerunt:

Exod.14.

* & turbatae sunt a-
byssi.

16 Multitudo sonitus
aquarum:

* vocem dederunt nu-
bes.

17 Etenim sagittae
 tuae transeunt: * vox to-
nitru tui in rota.

Ibidem.

18 Illuxerunt corusca-
tiones tuae orbi terrae:
* commota est, & con-
tremuit terra.

19 In mari viatua, &
semita tuae in aquis
multis

* & vestigia tua non
cognoscuntur.

20 Deduxisti sicut o-
ves populum tuum, in
manu Moysi & Aa-
ron.

nempe filios Israel, a patre Iacob progenitos, & ob gratiam Ioseph in Aegyptum, vt incolae terrae fierent, & inibi pascerentur, ingressos. 15. Cum autem istos in manu valida de seruitute velles redimere, quam mirabile erat quod pro eis dignatus es operari, Ecce enim quasi te vidissent aquae maris rubri, ita ad imperium iussionis tuae fugerunt, ac velut timere a verbo tuo se indicabant, cum ob tuae iussionis imperium, naturale suum fluxum relinquentes, cōstringerentur, atque solidarerentur in modum muri vtrinque cōsistentes; alueumque siccum contra naturam suam instituta relinquentes, vt transitu securum praerent populo tuo, quae ita per aquam saluare voluisti. * & profunditates aquarum visae sunt conturbari, dum sese in altum magno impetu celeriter accumulauerunt ex imperio tuo, vt alueum siccum facerent & pertransibilem populo. 16. Vbi autem populus tuus pertransisset, insequentibus illi hostibus, cum fragore magno & impetu redierunt aquae, te iubente, in statum pristinum: & factus est sonitus magnus aquarum impetu suo recurrentium, vt opprimerent atque obruerent hostes populi tui, occurreruntque mugitu magno Aegyptijs persequentibus dissolutae aquae, & inuoluerunt illos in impetu fluctuum suorum: * insuper & de nubibus sonitum terribilis tonitru fecisti procedere in terrore & conturbationem persequentium. 17. Na & fulgurationes, quas tu eiacularis in nubibus, tanquam sagittae ignitae trāsierunt per medium eorum, cum terrore maximo apparueruntque; fulgura terribilia, & coruscationes horribiles: * sonitus terribilis tonitru in rotis curruum Aegyptiorum apparuit: dum per tonitru tui impetum rotae curruum illorum submersae sunt, vt per praecipit fererentur in profundum rubri maris. Siquidem respiciens dominus per columnam ignis & nubis super castra Aegyptiorum, interfecit exercitum eorum, subuertitque rotas curruum, & ferebatur in profundum, ita vt conterrerit Aegyptij dicerent adiuuicem, Fugiamus Israel, quia dominus minus pugnat pro eis contra nos. 18. Illuxerunt & apparuerunt coruscationes atque fulgurationes tuae super orbem terrae aduersum Aegyptios: & ipsi terreni impij & infideles existentes, commoti sunt, conturbati, & tremefacti a terrore praesentiae tuae: * Insuper & in vniuersis gentibus per orbem terrarum, vbicumque res ista audita fuit, commoti sunt homines & conturbati, praeter magnitudinem tantae stupendi & merito admirandi miraculi. 19. Tu etiam in mari habes viam tuam, & equae maria ac terras perambulas, & quale vtrobiq; imperium tenes; & viae tuae in aquarum copijs & congregationibus sunt, neque vlla sunt tam multae, tanque magnum aquarum aut marium congregationes, in quibus non tu & aequae atque per terram obambules: * imò peruolas potius quam perambulas, ita vt vestigia gradientis non possint videri. Non enim quemadmodum homo dum locum quempiam calcatur, ob molis corporeae pondus vestigium relinquit in signum conculcationis, sic Deus vestigia relinquit putandus est, ad modum ambulantis hominis. Nullum enim habet pondus grauitatis, vt sub eo debeat cedere terra vel aqua, nullos habet pedes corporis, nullis graditur corporis passibus, vt terrae aut aquae debeat pedes infigere, aut infixi pedis signum post se relinquere. 20. Ac tum quidem in tanto hoc miraculo, deduxisti populum tuum Israeliticum, sub ducatu Moysi & Aaron, quos constitueras principes & duces totius multitudinis, per quorum etiam ministerium cōpleuisti miraculum istud diuisionis aquarum, & reuersionis super Aegyptios: deduxisti (inquam) illos sub manu istorum, quemadmodum deducuntur oves sub manu pastorum suorum, per quos defenduntur ab iis qui nocere volunt, absque suo labore, absque vlla sua molestia. Ita enim quiete, ita tranquille, ac velut otiose liberaisti filios Israel, pro eis pugnant omnemque inimicorum virtutem solus cōterens, absque vlla eorum molestia: ita vt tantum spectatores ipsi essent interfectionis hostium suorum, quos omnes perire videbant ante oculos suos, cum ipsi ne manu quidem ad praesidium iuberentur extendere, Moysen tantum clamante ad te, & virgam super aquas extendente, te autem mirabiliter operante omnia.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVI.

Versu 2. In die tribulationis meae Deum exquisiui manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Quidam ita versum diuidunt, In die tribulationis meae Deum exquisiui manibus meis: ac deinde, nocte contra eum, & non sum deceptus. Melior autem & vulgatioer connexio est, si totum hoc, nocte contra eum iungatur absque distinctione praecedentibus, ad hunc modum. In tempore quo mihi

A mihi obuēnit qualibet tribulatio, ego exquisiui Deum, manibus meis nocte contra eum expāsis, vel nocte contra eum illas expandendo in oratione, ac deinde sequitur quod ad totum praecedens refertur, Et non sum deceptus, in eo scilicet, quod in die tribulationis Deum exquisiui, nocte manibus versus ipsum protensis, &c. Quod autē dicitur, contra eum, non sonat in malum, quomodo hostis contra hostem manus extendit, sed tantum valet quantum ex opposito eius, vel coram eo. Est enim talis loquutio, secundum modum imaginationis humanae. Queniadmodum enim homines cum alicui supplicat, ex opposito se prosternunt, illique quem rogant velut ex aduerso manus protendunt supplicatrices, ita in oratione Deum quoque nobis velut cōtrapositum, & è regione contrastantē imaginamur: atque ita contra eum dicimur manus extendere, id est, ex opposito illius, vel ante conspectum eius. Illud verò, non sum deceptus, Graecè est *ὁκλιμαρην*, quod proprie sonat, non sum deductus, non sum male suatus, non erravi hoc faciens, non sum errore deceptus, Quasi dicat, Hac in parte prudenter egi, nec erravi, Deum meum solum requirens in tribulationibus solatium. Et reuera non errat, nō male suasi sunt, nec male sibi cōsulerunt, qui ita agunt. Qui verò Deo relicto ad homines confugit, aliunde querentes auxiliū vel solatiū, hi verè in errore sunt, seducti sunt, male suasi sunt, pessime illis est cōsultum. Versu 3. Renuit cōsolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum, Attēde, quāso, pulcherrimum ordinem. Primum enim est, vt quis cōsolationem externam omnem propter Deum respiciat. Zelotes enim est Deus, nec alienos secum patitur amores, alienis cōsolationibus occupatos, suae cōsolationis ac visitationis nō dignatur beneficio. Abnegata verò aliena cōsolatione, nequaquam animus permanere debet otiosus, sed Dei bonae memorię vacare, & diuinis meditationibus insistere. Siquidē, domum scopis mundatam, & post emundationem male vacantem, ex Euangelica parabola didicimus fieri dæmoniorum habitaculum. Vnde & in Psalmo dicitur, Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus: quasi dicat, Ad hoc vacate, vt videatis. Ita sanè in proposito loco, vir spiritualis indicat ob hoc se respiciisse alienam cōsolationem, vt ijs quae Dei sunt memorandis tota possit mente inhaerere atque inde solida certa que delectatione perfrui. Fieri enim nō potest, quin sancta & pura Dei haec recordatio delectatione pariat in animo memorantis: quemadmodum nō potest sano palato nō inferre dulcedinem, degustatus mellis fauus. Demum, haec quae est ex Dei memoria delectatio, in exercitio spiritali hominem cōfirmat, & infatigabile custodit, atque etiā prouehit, vt continuo amplius diuinis intendat, vsque dum praenimia exercitatione obstupescat, & velut in sese deficiat. Aduersus hunc autem pulcherrimum ordinem magno suo dispendio peccant, qui tamen nonnunquam ijs quae Dei sunt recogitandis intendunt animū, nolunt tamen abijcere amores alienos: cōsolationes extraneas à mundo, à carne oblatas, nimium libenter amplexantur, nō renuit cōsolari anima eorum: propter quod non merentur suauitatem diuinam delectationis gustu mentis percipere, quoniam etiam Deo videatur praerere mentem, seruant tamen alienis cōsolationibus affectum, vt in eum sese gustus supernae dulcedinis nō possit instillare. Itaque fit, vt sua culpa diuinam dulcedinem ignorantes, tepescant in opere Dei, moxque in tepore tentationis recedant, nec vnquam pronehantur ad eum perfectionis gradum, vt spiritus eorum in Deo deficiat. Omnino enim bonam intelligimus hanc defectiōem, de qua spiritualis vir loquitur, dicens, Exercitatus sum, & defecit spiritus meus: quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Defecit in salutare tuum anima mea. Et iterū: Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea, Deus in aeternum. Versu 5. Cogitavi dies antiquos, & annos aeternos in mente habui. In elucidatione per dies antiquos, vt alias frequenter, praeterita tempora intelligimus: per annos autem aeternos, tempus aeternitatis, quod expectamus indeficiens & imperpetuum duraturum. Admodum autem pulchre, tempora praeterita dies, futura autem, annos nūcupat, rursumque illa, dies antiquos tantum, haec verò, annos aeternos: quoniam videlicet omne tempus quod praeteritum est, quasi dies pauculae cōputantur. Mille enim anni, sicut dies hesternae quae praeterijt. Antiqui autem dies dicuntur, quoniam praecesserunt iam olim in saeculis patrum nostrorum. Tempus verò quod subsequetur absque durationis termino anni dicuntur & anni aeterni, quoniam non deficiet imperpetuum, quomodo in alio Psalmo de aeternitate Dei dicitur, quod anni eius non deficiēt. Duo autem hic proponuntur nobis frequenter cogitanda. Primum quidem ea quae in praeteritis saeculis transferunt, vt eorum quae prius gesta sunt consideratione vel instruamur, vel corroboremur, vel consolemur, vel quomodo in Dei seruitute stabiliamur. Nam (vt sanctus Apostolus ait) quaeque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & cōsolationem scripturarum spem habeamus. Et omnia patribus nostris cōtingebant in figura nostri, in quos fines saeculorum deueniunt. Quāobrem ea quae olim ab initio gesta sunt, & quomodo Deus siue cum iustis siue cum impijs semper egerit, nō absque fructu subinde reuocanda sunt ad memoriā: Specialiter etiā illa quae nostris temporibus iam elapsis, à nobis male patrata sunt, cum dolore sunt recogitanda, quemadmodum Ezechias ait in suo canticō, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae. Secundo autem loco iugiter in mente habenda sunt ventura aeternitatis tempora, ad quorum considerationem nos multis in locis Saluator inducit, dum nobis aeterna praemia subinde replicat, nunc vitae aeternae propositione adblādiens, nunc supplicijs aeternis cōminando perterrefaciens. Sic & per Moysen, optādo simul & exhortando dicitur, Vtinā scirent & intelligerent, ac nouissima prouiderent. Et Paulus Apostolus contra praesentes afflictiones, ex aeternitate venturae nūquam non profert cōsolationem. Id quod in praesenti est (inquit quodam loco) momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum pondus gloriae operatur in nobis. Et iterum, Scimus quoniam si terrestis domus nostra huius habitationis dissoluatur, aedificationem habeamus ex Deo domum nō manu factam aeternam in caelis. Et alibi, Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur.

Exod. 20.

Matth. 12.
Esaia 43.

Matth. 13.

Psal. 118.
Psal. 72.

Psal. 89.

Psal. 101.

Rom. 15.
1. Cor. 10.

Esa. 38.

Deut. 32.

2. Cor. 4.

2. Cor. 5.

Roma. 8.

D iij

Eccl. 7. Titur, in nobis: item & in alijs locis quam plurimis. Idem faciunt & alij Apostoli atq; discipuli domini, & sancti Ecclesie doctores. Vnde per Sapientem dicitur, In omnibus operibus tuis memorare nominis tui, & in aeternum non peccabis. Recte ergo vir spiritualis hoc duplici exercitio se dicit salubriter exercitatum, nempe praeceptorum commemoratione, & aeternorum venturorum consideratione. Neque nos aberrabimus, si propositum exemplum imitantes, per omnem vitam iugiter ista considerabimus. **Veru 6.** Et scobebam spiritum meum. Vulgo codices Latini habent scopebam, per p. Apparet autem mutari debere p in b, aut certe e in a, ut dicamus scobebam, vel scopaba. Quorum prius, scilicet scobebam, deriuatur a nomine scobs, scobis, quod significat puluisculum, qui abraditur a ferro, vel alia qualibet materia. Vnde verbum ab hoc nomine deriuatum, scobo, is, ere, significabit scobe abradere vel abstergere, velut limando & abstergendo. Atque hoc modo scobere spiritum non aliud est quam limare, & diligenter ab omni macula expurgare, atque ut nitet efficere, quemadmodum facere solent qui limando, scobem faciunt decidere. Neque male consonat huic, quod habet Psalterium Romanum. Ventilabam spiritum meum: hoc est ventilando emundabam & purgabam, ut nihil puluerulentum, nihil alienum in eo remaneret. Si vero scopare legamus, per a & p, a scopa verbum deducitur, & eadem rursus quae ex prioribus habetur intelligentia. Non enim aliud est spiritum scopare, quam velut scopa emundare, & purgare a fordibus atque omni immunditia. Lectio quam exponit beatus Augustinus habet, Scrutabar spiritum meum. Graeca vero habent σκοπα, id est fodiebat ad hunc sensum: Fodiebat spiritus meus. Nam σκοπα, significat fodio. Neque haec diuersam a supradictis habent intelligentiam. Qui enim emundare vult conscientiam, & ab omni inquinamento purgare, scrutatur eam, & fodit, penetrando intima & abscondita latibula cogitationum atque affectionum suarum, ut perquirat & despiciat, si forte foedum aliquid in occulto lateat. Fodere spiritum aut scrutari spiritum, idem est quod emundare, quod scobere, quod ventilare, quod scopare: estque in his omnibus manifesta secundum sensum consonantia. Forsitan autem in Graeco scriptum fuit σκοπα, solum mutato a in y: quae mutatio facillime fieri potest, neque raro solet scriptorum vitio contingere. Atque ita sensus esset, Exercitabar, & vexabat se spiritus meus. Nam σκοπα, vexo significat. Recte autem spiritum suum vexat, qui illum emundare curat. Aut recte se vexat spiritus, qui seipsum expurgare satagit. Quemadmodum enim dicitur ferrum secundum modum aliquem vexare, qui ut illud nitidum faciat, scobem abradit ab eo: sic quodammodo spiritum vexant spirituales homines, qui semper existentes pauidi, iugiter conscientiam examinant, ac perpetua inquisitione (ut ita loquar) diuexant atque excruciant: quamquam salubris est ista vexatio, qua nunc se diiudicant, ne in futurum iudicio vexentur aeterno. **Veru 14.** Notam fecisti in populis virtutem tuam: redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Iacob & Ioseph. Quae ab hoc versu dicuntur vsque ad finem Psalmi, in Elucidatione exposuimus de redemptione temporali filiorum Israel ex Aegypto: cui expositioni nimis manifesta totus textus suffragatur. Possunt tamen mystice intelligi de liberatione tempore gratiae facta de manu diaboli, & de mirabilibus per Christum in tempore gratiae ad Ecclesiae aedificationem exhibitis: sicque aquae istae, accipientur populi multi: aquarum abyssi conturbatae, corda profunda iniquitatis, commota ad poenitentiam, vox nubium, vox Apostolorum: sagittae Dei, verba efficacia praedicationis Apostolica: vox tonitru in rota eadem vox euangelicae praedicationis, per orbis circuitum discurrens: choruscationes, miracula quibus Euangelica doctrina fuit confirmata, atque ita consequenter aptando caetera.

LXXVII. PSALMI ARGUMENTVM.

In hoc Psalmo admodum prolixo, commemoratio fit veterum beneficiorum quae Deus ab initio liberationis filiorum Israel de Aegypto, illis exhibuit, & ex aduerso Iudeorum inobedientia atque incredulitas, qua perpetuo Deum exacerbabant, atque ad iracundiam prouocabant, quotlibet signis visis, & quamlibet magnis, numquam tamen diffidere, tentare, murmurare desisterent. Incipit autem a commemoratione Israelitici populi, ostendens quomodo cuncta prius gesta, voluit Deus posteris nota fieri, & ad nepotum transmitti memoriam, ut per recordationem diuinae magnitudinis, cauere similes fieri prauis progenitoribus, sed Deum magis metuerent, & famulatu debito colerent, qui pro patribus tam stupenda edidisset miracula. Enumerat autem particulae Latine penes omnia, quae in educatione filiorum Israel ex Aegypto gesta fuerunt, vel in deserto post educationem, vel in Aegypto in plagis varijs ante educationem: ac etiam post introductionem in terram promissionis, sub temporibus Iudicum interponens cum magna exaggeratione Iudeorum ingratitude & perpetuam rebellionem, tandem in erectionem Davidis faciens psalmi consummationem.

SEPTVAGESIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

Exod. 10. **1** Attēdite popule meus legem meam: * **incline aures vestras in verba oris mei.**
2 **Aperiam in parabolis os meum: * lo-**

Attēdite popule meus, quem elegi mihi in peculium ex omnibus gentibus, ad legem meam, quam ego pro beneficio speciali donavi patribus vestris: * aures vestras accommodate ad verba quae ego loquutus sum, aut loquor, aut loquar per os meum, aut per os Prophetarum seruatorum meorum: aures prebete, & obedientiam praestate meis sermonibus. **2.** Aperiam os meum, & loquar in parabolis: doctrinam salutis ego per mysteria verborum proponam, ita quidem in parabolis veritatem tegendo, ut indigni excludantur, & exercentur boni; * loquar vobis

A **quar propositiones ab initio.**

3 **Quanta audiuiimus, & cognouimus ea:**

* & patres nostri narrauerunt nobis.

4 **Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera.**

5 **Narrates laudes domini & virtutes eius, & mirabilia eius quae fecit.**

6 **Et suscitauit testimonium in Iacob: & legem posuit in Israel.**

7 **Quanta mandauit patribus nostris, nota facere ea filiis suis: ut cognoscat generatio altera.**

8 **Filij qui nascentur & exurgent, & narrauerunt filiis suis.**

9 **Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscatur operum Dei:**

* & mandata eius exquirant.

10 **Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans.**

11 **Generatio quae non direxit cor suum:**

* & non est creditus cum Deo spiritus eius.

12 **Filij Ephren intendentes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli.**

vobis propositiones & enigmata de ijs quae praecesserunt in diebus antiquis, quae in saeculis praeteritis peracta memorantur. Vox prophetae. **3.** Quam multa sunt, & quam magna quae nos auditu fide digno accepimus, & ex relatu cognouimus: * maiores nostri fide digna narratione manifestauerunt nobis posteris suis. **4.** Non voluerunt ea esse celata & occultata posteris suis, in generationibus quae post ipsos venturae erant: sed de generatione in generationem, ac de progenie in progeniem semper patres ea filiis manifestauerunt, atque vicissim hi suis filiis, donec tandem ad nos vsque perlata sunt. **5.** Narrauerunt, inquam, nobis patres nostri, narrando laudem domini & mirabilem potentiam eius, hoc est, laudabilia & potentissima opera eius, ad gloriam & laudem domini Dei sui, mirabilia scilicet signa atque prodigia quae fecit pro salute populi sui. **6.** Et imprimis quidem illud ad laudem Dei memorandum est, quod populo suo Israelitico dare voluit legem praeclearam, exquisitam atque iustissimam, in testimonium illis, secundum quam scilicet vitam ducerent, & gratiam sibi exhiberent seruitutem: in qua scilicet contestatus est eos de sua voluntate, & de omnibus praecipis atque iustificationibus suis, ut scirent quomodo ambularent in conspectu eius: hoc, inquam, testimonium, hanc testificantem legem, ipse suscitauit, erexit, dedit, stabiliiuit, atque constituit in suo populo Israelitico, quod nulli alteri fecit nationi. **7.** Quam multa sunt, & quam magna, quae ipse voluit per patres nota fieri, & manifestari filiis, quae voluit per maiorum narrationem tradi memoriae posterorum: ut generationes post venturae vsque in consummationem saeculi agnoscerent mirabilia opera domini & laudes eius, neque deficeret laus Dei in aeternum ab omni posteritate eorum. Quae enim in initio electionis populi fecerat Deus pro populo Israelitico, ea voluit palam fieri, per narrationem maiorum, in omnibus post venturis generationibus. **8.** Ut filij, inquam, qui adhuc nascentur in futuris generationibus, & ad vitam prodibunt de maternis vteris, cognoscant ea ex suorum patrum narratione: qui etiam ipsi vicissim a se progignendis narrauerunt eadem quae a suis acceperunt, eruntque solliciti suis posteris annunciare mirabilia altissimi, quomodo ipsis sunt annunciata a patribus eorum. **9.** Ad hoc autem, annuncianda erunt posteris studiosae quae in saeculis praeteritis peregit Deus, ut posterius ipsi his auditis discant sperare in domino Deo patrum suorum: confidentes, eum pro patribus tam stupenda peregit se cognouerunt, nec sibi denegaturum auxiliu, si fideles fuerint in cultu & lege eius: * utque per memoriam operum potentiae eius permaneat in timore Dei, & in obseruatione praecceptorum eius: partim allecti blandimentis triumphalium signorum, quae pro patribus obedientibus facta cognouerunt, partim terribi horrendis ac prodigiosis punitionibus incredulorum atque rebellium. **10.** Ut priorum exemplis terribi, & alieno periculo praemoniti, non fiant similes patribus suis incredulis & inobedientibus, qui fuerunt generatio praua, & ad iracundiam prouocans dominu suum, qui suis tentationibus, murmurationibus, dissensionibus, seditionibus, idololatrijs, & alijs multis peccatis inobedientiae atque incredulitatis, semper Deo resisterunt, dura ceruice, & ad amaritudinem iracundiae concitantes mansuetissimu dominum. **11.** Generatio, inquam, quae non studuit cor suum dirigere ad Deum factorem suum, quae non praeparauit domino cor suum ut rectu faceret in oculis eius, sed sequuta est vias curuas & malas, derelinquens Deum suum: * & non est fidelis inuentus cu Deo spiritus eorum, non credidit anima eorum Deo, non credidit spiritus eorum ad Deum, non adhaeserunt per fidem ex corde illi, quantumlibet foris ore & signis id fingerent. **12.** Filij Ephren mali & inobedientes, similes fecerunt seipso temerarijs & gloriosulis, & tamen timidis bellatoribus: qui antequam tempus belli adueniat, mirantur agere, intendentes arcus suos, & mittentes sagittas suas ad signa, quasi praeludia quaedam pugnae sic exhibentes, itemque gladijs adinuicem dimicantes, & hastas vibrantes, in pugnae praeludium, quasi miranda sint acturi, veru vbi tempus pugnae aduenerit, & adfuerit ipse articulus congressionis, conuertuntur in fugam, & nihil comprobatur fuisse omnis illa vana audacia quam ostentauerant, & tantum temeritas quaedam ac vanitas fuisse comprobatur. Ita enim increduli isti Israelitae, cum viderent

Psal. 147.

Esa. 29.

13 *Nō custodierūt testamētū dei: & in lege eius noluerūt ābulare.*

Exod. 24.

14 *Et oblitī sunt benefactorū eius: & mirabiliū eius quæ ostēdit eis.*

15 *Corā patribus eorū fecit mirabilia in terra Aegypti i cāpo Taneos.*

16 *Interrupit mare, et perduxit eos: et statuit aquas quasi in vtre.*

17 *Et deduxit eos i nocte diei, & tota nocte in illuminatione ignis.*

18 *Interrupit petrā in eremo: & adaquauit eos velut in abisso multa.*

Exod. 14.

Exod. 13.

19 *Et eduxit aquā de petra, & eduxit tantāquam flumina aquas.*

Num. 20.

20 *Et apposuerūt adhuc peccare ei: et in irā excitauerūt excelsum in inaquoso.*

21 *Et tētauerūt Deū i cordib' suis, vt peterēt escas animabus suis.*

Num. 11.

& 21.

22 *Et male locuti sunt de Deo: & dixerunt, nūquid poterit Deus parare mensam in deserto?*

Num. 14.

23 *Quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ: & torrentes inundauerunt.*

24 *Nunquid & panē poterit dare, aut parare mensam populo suo?*

25 *Ideo audiuit dominus, & distulit: & ignis accensus in Iacob, & ira ascendit in Israël.*

rent ante oculos pro se miranda signa fieri, acclamabant laudem domino, & fidem atque obedientiam amodo magnis clamoribus promittebant: item & loquente ad eos domino, mirabilia spondebant, dicentes, Omnia quæcunque mandauerit dominus, faciemus, & erimus obedientes: Verum in tempore tentationis statim discedebant ad incredulitatem, mox exclamabant contra Moysen, murmurabant contra dominum, & cuncta quæ prius proposuerant, fuerantque polliciti, indomita ceruice confringebant. 13. Non obseruauerunt testamentum domini Dei sui, hoc est, noluerunt obedire legi eius, præceptis videlicet & iudicijs quæ disposuerat eis. 14. Et oblitī sunt beneficiorum quæ illis iam antè Deus exhibuerat: hoc est mirabilium signorum atque prodigiorum quæ operatus fuerat in conspectu eorum, in tempore tentationis non aduerterunt ad omnia præcedentia signa, æque increduli, æque murmuratores, ac si nihil eorum conspexissent, cum debuissent merito ex præcedentium memoria cautiore fieri in futuris temporibus. 15. Non recogitauerunt maxima illa prodigia, quæ coram & pro patribus eorum fecit Deus in terra Aegypti, quæ appellabatur campus Taneos, vel regio Taneos, à ciuitate dicta Tanis, quæ insignissima, nominatissima, & maxima Aegypti ciuitas fuit in ostio Tanitico. 16. Inter cætera autem illud maxime memorabile est, quod aquas maris rubri diuisit pro eis, ita vt per mediū sicci aluei deduxerit filios Israël, & diuisas aquas ex vtraque parte constituerit quasi in vtre, vt essent transeuntibus ex vtraque parte velut murus solidus. 17. Et ducatum illis præstitit per diem in columna nubis, quæ per diem apparuit illis ad viam monstrandam, & tota nocte præcessit illos in columna ignis lucentis per noctem, vt die simul ac nocte caelesti ducatu non destituerentur. 18. Insuper in deserto, cum deficerent aquæ, adfuit dominus sitiēti & periclitanti populo suo, rupem scindens & rumpens, hoc est, iubens è rupe aquas effluere: & copiose potum illis dedit, ita vt biberent ad sufficientiam de abundantia aquarum è petra exilientium, tanquam in maxima profunditate aquarum. 19. Fecitque de petra aquas effluere populo sitiēti, Moysē tantum virga percutiente sillicem, & proflire fecit aquas copiosissimas in maxima abundantia, vt deriuari viderentur quasi in flumina aquæ quæ eruperant. 20. Neque hæc tamen tanta beneficia, tam inaudita prodigia stabilire potuerunt fidem populi illius, nec propterea cessauerunt à peccatis suis: sed post hæc omnia, nouum peccatum adiecerunt prioribus: & ad iracundiam prouocauerunt altissimum in deserto, quod est locus absque aqua. 21. Et tentauerunt Deum in cordibus suis, signa potentiae eius, & præsentiae intempēstive, importune, & infideliter poposcerunt ab eo, cum murmuratione & iurgio petentes cibos secundum desideria sua, fastidientes caelestem panem, atque dicentes: Anima nostra arida est, nihil aliud vident oculi nostri nisi man, & alia huiusmodi. 22. Et male loquuti sunt de Deo, contra eum murmurantes & blasphemantes, cum dicerent, Vtinam mortui essemus in Aegypto, quando sedebamus super ollas carniū, aliaque his deteriora: & dixerunt maleuoli adinuicem, murmurantes, Nunquid potens est Deus nobis cibos diuersos præbere, iuxta desiderium animæ nostræ, quomodo fieri solet in apparatu mensarum, in quibus varia ciborum genera proponuntur. 23. Nam de petra quidem vidimus, quod solum virga percussa dedit aquas, easque ita copiose & superabundanter, vt in modum torrentium magno impetu egredientes aquæ sese accumulauerint, & quasi torrentes rapidi de petra profluerint. 24. Sed nunquid idem ipse poterit nobis dare apparatus cibi humani in hac solitudine, aut mensam varijs onustam cibarijs parare, quibus solebamus in Aegypto saturari, piscibus videlicet & carnibus, cucumeribus & peponibus, porrisque & alijs, quibus vescebamur in Aegypto? 25. Idcirco (quia hæc dixerunt murmurantes) audiuit ista dominus, & ad cunctas eorum murmuraciones attendit: distulit tamen aliquantulum punitionem, quam eis pro murmuracione volebat inferre, volens prius implere de quo murmurando ipsum tentauerunt, quam eos puniret: & ira Dei in modum ignis accensa est, atque efferbuit contra populum Israëliticum mur-

A 26 *Quia non crediderunt in Deo: nec sperauerunt in saluari eius.*

27 *Et mandauit nubibus desuper: & iannas caeli aperuit.*

28 *Et pluit illis māna ad manducandum:*

B

* *& panem caeli dedit eis.*

29 *Panem angelorum manducauit homo: & cibaria misit eis in abundantia.*

C

30 *Translulit Austrū de caelo: & induxit in virtute sua Africū.*

31 *Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.*

32 *Et ceciderūt in medio castrorū eorū, circa tabernacula eorum.*

D

33 *Et māducauerunt & saturati sunt nimis, & desiderium eorū attulit eis: nō sunt fraudati à desiderio suo.*

34 *Adhuc esca eorum erant in ore ipsoꝝ, & ira Dei ascendit super eos.*

35 *Et occidit pingues eorum, & electos Israël impediuit.*

murmurantem, & furor magnus Dei exortus est contra populum. 26. Propterea quod visis etiā tot miraculis, non crediderunt in dominum Deum suum, à quo tāta iam perceperant beneficia, nec spem habuerunt in saluatione eius, in salute quā eis præstitit de manu inimicorum, nō sperauerunt, quia ipse qui eos saluauit, etiā nutrire esset potēs: adeoque ex præcedentibus signis nō sunt in fide aut spe cōfirmati, vt magis ex acceptis beneficijs, prioribus sua procacitate mouerentur ad nouas murmuraciones & tētaciones, quemadmodū ex præcepta refectione aquæ de petra moti fuerunt, vt ciborum peterent apparatus. 27. Et videte quanta fuit ingratitude, quanta impietas cōtra Deū, pro carniū & Aegyptiorum ciborum apparatu murmurare cōtra dominum, vbi caelestem panē haberent ex Dei dono ad abundantiam. Ecce enim multo antè quā ita murmurando carnes petissent, præceperat dominus nubibus quæ sursum sunt, vt in eis Dei virtute generatū manna super terras demitterent, & velut portas caeli aperuit. 28. Et pluit desuper panem qui naturæ lege ex terra non solet progigni, hoc est, pluit illis desuper, & copiose demisit cibū diuinitus præparatum: quem velut pluendo demisit, quoniam simul cū rore descendebat desuper. Descendente enim rore nocte super castra, descendebat pariter & manna: panē desuper missum qui non de terra iuxta naturā generatus fuerat, sed in superioribus fuit diuina virtute formatus, dederat eis dominus: quo & cibauit eos annis quadraginta in solitudine, donec attingerent terram habitabilem. 29. Panē ministerio angelico in supernis formatum, aut certe panem non humanum, nec naturali via de terra enatum, dederat Deus manducare populo huic: & cibos misit eis absque omni labore suo & sollicitudine, præparatos in magna copia, ita vt quisque quātum posset edere, colligeret. Tali, inquam, miraculo iam illis panem dederat caelestem, ita mirabiliter, ita copiose, cum post adhuc nauicantes peterent sibi mensam parari, & Aegyptios cibos exposcerent, panē suauissimū de caelo demissum abijcientes, ad iniuriā diuini beneficii, cibum leuissimum illum appellantes, & animā suam aridam dicentes, quod nihil ederent nisi manna. Quapropter nec mirum fuit, si furor domini contra ingratisimum populum efferbuit. 30. Voluit nihilominus implere desiderium murmurantium, priusquam exerceret in eos vindictā. Vnde ventum australem qui antè iam flauerat de caelo, violenta sua iussione translulit, silere fecit atque compefcuit: & in virtute potentiae suae (cui & venti & mare obediunt) adduxit Africum ventum: qui egrediens à domino, arreptas trans mare coturnices detulit, & demisit in castra. 31. Et misit eis in maxima abundantia carnes coturnicum, quemadmodum puluis abūdat super terram: ita vt quomodo pluuia terram operit guttis aquæ, sic visa fuerint castra Israëlitarum plena coturnicibus, & aues istas adduxit in maxima copia, quasi arenā quæ est in littore maris innumerabilis. 32. Et vt nulla esset difficultas populo, vtque eorum desiderijs plenissime satis fieret, fecit Deus vt caderent coturnices istæ in medio castrorum eorum, circa ipsa eorum tabernacula, ne vllum in colligendo laborem infunderent. Volabant enim in aëre duobus cubitis altitudine super terrā ex omni parte castrorum, itinere quātū vno die potest conficere: ita vt surgens populus toto die illo & nocte ac die altero, congregauerit coturnicum maximā multitudinem: qui pariunt, decem coros, & siccauerunt eas per gyrum castrorum. 33. Et manducauerunt carnes iuxta concupiscentiam cordis sui, & saturati sunt valde, suntque copiose satiati cibo concupiscentiae suae: attulit illis Deus quæ desiderauerant & concupierant, murmurantes: & non sunt pasci defectum eius quod concupierant, datum est illis abundanter quātum vti que desiderare potuissent: non quidem propter hoc vt illorum expletur desiderium, sed vt re ipsa monstraretur Dei omnipotentia, simulque ostenderetur, male incredulos illos de Deo dubitasse. 34. Vbi autem ad ostensionem suæ potentiae murmuratorum satisfecisset desiderio, tum voluit hætenus dilatā iram aduersus impios manifestare. Itaque, cum adhuc esca istæ carniū essent in dentibus ipsoꝝ, neque adhuc defecisset cibis eiusmodi de ore eorū, ecce furor domini concitatus est aduersus impios murmuratores, percussitque eos plaga magna. 35. Et interfecit in ira sua dominus pingues populi Israël, & electos ac superbiores ex populo ipse impediuit per mortem, & interfectione prohibuit ne ingrederentur in terrā promissam patribus eorum: impediuit quoque

Exod. 16.

Num. 11.

Num. 16.

Num. 21.

Num. 11.

Exod. 16.

Num. 11.

Ibidem.

quoq; à profectione, ne vltra possent proficisci cū populo Dei, quoniam prostrati fuerunt illic in deserto. Pingues enim, id est, diuites delicatiores, & minus patietes, qui ad murmura solent esse magis proni, & electi atq; teneriores, qui huius murmurationis potissimum causa fuere, à Deo iusta punitioe interfecti sunt, propter peccatū murmuratōis eorū, adeo vt ex horū interfectione locus ille vocatus sit, sepulchra concupiscentiæ. 36. In omnibus mirabilibus his & maximis beneficijs, quibus illos Deus affecit, itemq; terribilibus prodigijs quæ in eis ostendit, nō sunt cōuersi pleno corde ad dominum, nec desierunt à prauitate sua, sed adiecerunt peccatis prioribus alia posteriora atque peiora: & post tot ac tanta mirabilia, quæ Deus pro illis exhibuit, nō sunt firmati in fide & fiducia domini Dei sui, sed permāserunt vt antè rebelles semper & increduli. 37. Et quoniam increduli fuerunt, iusta Dei punitioe omnes prostrati sunt in deserto, intra tempus breue quadraginta annorum, propter vanitatē, falsitatem, malitiā, & incredulitatē cordis sui: & anni vitæ eorum eū festinatione transierunt, intra tempus modicum corpora murmuratorum omnium in deserto prostrata sunt, ita vt ex infinita illa multitudine, quæ numerata fuit per Moysen & Aaron in deserto Sinai, nullus inueniretur in tempore ingressus in terram promissionis, nisi Iosue & Caleb: cæteris omnibus (iuxta verbum domini) in deserto intra quadraginta annorum spatium prostratis. 38. Similes erant peruersis pueris, qui donec virga caduntur, magna promittunt, & mores malos iurant cōmutare in melius: sed vbi cessauerit virga, ad ingenium redeunt, & solita mala studia. Ita enim & ipsi dum à Deo occiderentur, cōfugiebant ad Moysen & Aaron, petentes pro se supplicari domino, tum constebantur peccasse se domino, nimirum mortis timore perterriti, videbanturque tunc ad horam cōuertī ad Deum: & quasi festinabant studiose ad eū, primo diluculo consurgentes: quemadmodum solent qui in re qualibet solliciti & diligentes existunt, primo mane consurgere. 39. Ac tum quidem, vexatione dante intellectu, didicerunt, qd Deus solus esset qui eis posset in malis omnibus ferre auxilium, quique paratus esset semper ad adiuuandum potius, quam ad perdendum, si modo ipsi non se redderent indignos: & cognouerunt experientia docti, qd altissimus dominus Deus eorum verus esset redemptor & saluator, qui semper paratū sese monstrabat ad suscipiendum pœnitentes. 40. Et simulauerunt ore diligere se Deum, & illi velle de cætero, cultu debito famulari, atque obedientiam & fidem præstare, & lingua sua falsa ac mēdaci multa pollicebantur, quæ ex vero corde non procedebant. Timore enim cōpulsī, & ad euasione periculi, nihil non promittebant. 41. Et quanquam ore multa promittebant, nō fuit tamen cor eorum rectum ad Deum, nec fuit eorum voluntas sincera erga illum, neq; ex animo proponebant pristinam malitiā & infidelitatem relinquere: id quod subsequens semper resumpta murmuratio, vel inobedientia aperte monstrabat: nec sunt inuenti fideles in testamento domini Dei sui, mendaces comprobati sunt in lege eius propter multiplices transgressiones suas. Non enim obseruabant legē Dei, quam susceperant, & obseruare promiserant. 42. Quamuis autē huius populi tanta tamque obfirmata fuerit malitia, ipse tamen dominus nō obliuiscatur suæ misericordiæ, seruabatque illis quātumuis frequenter lapsis ac relapsis, suam misericordiam: quemadmodum ipse in se semper est misericors: & propitium se semper exhibebat peccatis eorum, paratus illis dimittere peccatum, quoties egissent pœnitentiā: & nō penitus illos voluit disperdere, nō illos omnino voluit exterminare, sed patribus incredulis in deserto prostratis, filios fecit in illorū locum exurgere, in quibus promissiones factas patribus adimpleret. 43. Et abundanti ac superfluenti sua misericordia fecit, vt auerteret irā suam à populo, vt non penitus vsq; ad internitionem vel deletionem populi delazeret indignatio: & nō permisit exarsuare vsque ad perfectum aut superexcessum furorem indignationis suæ, sed etiam represent, ne in filios murmuratorum grassaretur, vtque consisteret in punitioe patrum: neque ipsis etiam patribus totam inferens vindictam, quam sua impietate nimia, nimium rebelles commouerant. 44. Habensque se Deus in modum recordantis, attendit ad fragilitatem naturæ & conditionis humanæ, quod scilicet non pure essent homines spiritualis naturæ, aut angelis similes, sed quod carnem

Ibidem.

36. In omnibus his peccauerunt adhuc:
* & non crediderunt in mirabilibus eius.

Heb. 3.

37. Et defecerunt in vanitate dies eorum:
* & anni eorum cum festinatione.

Num. 1.

38. Cū occideret eos quærebāt eum, & reuertebantur:
* & diluculo veniebāt ad eum.

Esa. 28.

39. Et rememorati sūt, quia Deus adiutor est eorum: * & Deus excelsus redemptor eorum est.

40. Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.

41. Cor autem eorum non erat rectum cū eo: * nec fideles habiti sunt in testamento eius.

42. Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum:
* & non disperdet eos.

43. Et abundauit vt auerteret iram suam:
* & non accendit omnem iram suam.

44. Et recordatus est quia caro sunt:

A

* Spiritus vadens & non rediens.

45. Quoties exacerbauerunt eum in deserto, in iram concitauerunt eum in aquoso.

46. Et cōuersi sunt, & tentauerunt Deum:

* & sanctum Israël exacerbauerunt.

47. Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis.

48. Sicut posuit in Aegypto signa sua: & prodigia sua in campo Thaneos.

49. Et conuertit in sanguinem flumina eorū: & imbres eorum ne biberent.

50. Misit in eos cynomyam: & comedit eos: * ranam & disperdit eos.

51. Et dedit ærugini fructus eorum: * & labores eorum locustæ.

52. Et occidit in grandine vineas eorum:
* & moros eorum in pruina.

53. Et tradidit grandini iumenta:
* & possessionem eorum igni.

54. Misit in eos irā indignationis suæ: indignationem & iram & tribulationē immisionem per angelos malos.

gestaret in qua habitat ex correptione originali fomes prauus, lex peccati, praua sensualitas, vnde ad omne malū proni sunt homines ab adolescentia sua, vnde habent vt ab omni virtute alieni, & ad omne bonū difficiles, cōtrario in omne malum sint proni ac faciles: quæ certe naturalis ad malum inclinatio, nōnulla est occasio compatiendi & miserendi, neque iuxta extremā iustitiæ seueritatem vindictam exigendi à natura fragili: * attendit insuper Deus, qd homo res caduca & fragilis sit, ac modici temporis: cuius spiritus cū egressus fuerit à corpore, non iterū potest reuerti per semetipsum, sed mortuus semel homo manet mortuus, donec virtute diuina resuscitabitur in nouissimo: propter quod, non ita paratus est Deus mortē etiā temporalē inferre peccantibus, sed frequenter dissimulat, malens dissimulando tempus illis concedere pœnitentiæ, q̄ subito opprimendo æternæ perditionis eos submittere sententiæ: * Vadens etiam est homo & nō rediens, quoniam per se quidem à Deo potest recedere, & in malum ire: verum per seipsum à malo ad bonū redire nō potest, nisi adiutus speciali Dei auxilio. Ex se enim habet, vt peccare possit: vt autē bene agere, nō nisi ex Deo. 45. Quā multis vicibus legimus illos Deum ad iracundiā prouocasse in deserto, per annos quadraginta: quoties ad indignationem cōmouerunt Deum in deserto illo arido ac siticulo abique aquis, vbi nō erant aquarum flumina. 46. Et cōuersi sunt semper ad malum, postquā semel bene proposuerant, pactum infringentes quod cū Deo pœnitentes in afflictione inierant, & iterum tentauerunt, murmurantes, ac signa intempēstine pro sua cupiditate fieri postulantes: * & Deum sanctum Abraham, Isaac & Iacob patrum suorum, ad amaritudinē siue iracundiā prouocauerunt, cui fidelissimo corde adhererant patres eorū. 47. Non sunt recordati potentia eius, quam in signis admirandis & inauditis prodigijs ostēderat, in tempore quo eduxit patres eorum de Aegypto, de potestate Pharaonis & serutorum eius, à quibus crudeliter affligebantur, & oneribus grauissimis opprimebantur. 48. Non sunt, in quā, recordati manū Dei, quomodo exhibuit in campo Thaneos, in terra Aegypti, parentissima signa atque prodigia, Pharaonem & seruos eius decem plagis grauissimis percitens, propterea quod nō vellent iuxta vocem domini dimittere populum eius. 49. Ipse enim omnes aquas Aegyptiorum per manum Moysi & Aarō, solius virgæ ictu, conuertit in sanguinem, factumq; est, vt omnes fluuij eorū & riuī, paludes etiam & stagna ac lacus, in quibus aqua pluuialis, vel alia quilibet erat collecta, verterentur in sanguinē, & eritior esset pro aqua in omni terra Aegypti, vt non possent Aegyptij bibere aquam fluminis. 50. Misit insuper in eos commixtionem muscarum, & impleta est vniuersa terra Aegypti muscis omnis generis, quibus terra vniuersa corrupta est, ac velut deuorata atq; cōsumpta, afflictæque vehementissime: * fecit quoque fluuios ebullire ranas, occupantes domos & omnia penetralia Aegyptiorū, quibus grauissime fuerunt afflicti, ascendentes illis in domum in cubiculū lecti, & super strata hominum, & in reliquias ciborum. 51. Et dedit ærugini siue rubigini cōsumenti fructus eorum, suscitans corruptionem deuastantē, quæ absumeret terræ nascentia, ne haberent Aegyptij quæ ipsi ederent, vel iumenta eorum: * fecit insuper surgere locustas quæ operuerunt superficiem terræ, & comederunt in agris omnia in quibus laborem impenderant, corroseruntque omnia ligna in agris, & impleuerunt habitationes Aegyptiorum. 52. Et destruxit, ac infrugiferas reddidit vineas Aegypti, in grandine quam pluit Deus super Aegyptum, per quā & percussa sunt quæcūq; fuerūt in agris, ab homine vsq; ad iumentū, & omnis herba agri percussa est, & omnia ligna regionis contracta: * & arbores eorum fructiferas ipse mortificauit, & steriles reddidit per pruina nocturnam prauæ qualitatis, congelantem & corruptentem ligna qualitate noxia. 53. Et tradidit iumenta Aegyptiorum grandini ad interfectionem: fecit eorum iumenta omnia quæ in agris fuere inuenta, perire grandine: * & possessiones eorum datae sunt igni deuorandæ, agri videlicet eorum, & omnia quæ in agris inuenta sunt. Siquidē grandis & ignis pariter mixta feriebantur circa terram discurrentia fulgura, quibus tacta & consumpta sunt quæ in agris erant. 54. Exeruit in illos iram indignationis suæ, ipso videlicet multiplicis punitiois effectu, patenter demonstrans suam aduersum illos indignationem & iracundiam suam: * misit quoque eis

Rom. 7: Gen. 6: & 8.

Exod. 7.

Exod. 8.

Ibidem.

Exod. 10.

Exod. 9.

Ibidem.

immula

immisiones & morsus punitioſi, per ministerium angelorum, quorū ministerio in huiusmodi inferēdis Deus uti solet, & cuiusmodi ipsi se libenter immiscere solent, nihil tum cupientes q̄ hominibus nocere, vel in spiritualibus vel in corporalibus rebus: * Terrores quoq; & incurſus horribiles misit in eos, per ministeriū angelorum malorum, ut eos vehemēter perterrefacerent. 55. Fecit viam semitæ iræ suæ; direxit semitam indignationis suæ, viam rectam præparavit furori suo, nimirum ut recta transiret furor, atq; indignatio eius penitus compleretur, nec cohiberetur amplius, ita ut etiā ab interfectione non abstinuerit, sed morte eos, & iumenta eorum peste crudeli feriens, interfecit. 56. Et post plagas plures prævias, nouissimam superaddidit, eamque grauissimam, qua percussit omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis vsque ad primogenitum nouissimæ: humillimæque ancillula, & omnia primogenita iumentorum, ita ut non esset domus in qua non iaceret mortuus: * primitias omnis laboris eorum, primitias partus, primogenita quæ laboriosissimis partibus fuerant enixa, percussit in tabernaculis Cham, id est, in domibus Aegyptiorum, quorum Cham pater & principium extitit. 57. Et post hanc plagam, eduxit dominus in manu valida & forti populum suum, sicut pastor educit oves, absque vilo eorum labore, absque pugna, absque omni molestia: * & perduxit eos in desertum, extra captiuitatem Aegypti, quomodo pastor gregem ouium educit de stabulis in pascua. 58. Et deduxit eos in fortitudine sua, antecedens eos per columnam ignis & nubis, in bona spe & confidentia & gaudio: & non timuerunt egredientes, protectore & propugnatorem habentes tam potentissimum dominum: * & eorum aduersarios Aegyptios, cum obstinato animo insequuti fuissent ad se reuocandum, Deus miraculo stupendo inuoluit fluctibus maris, demergi fecit in profundum. 59. Et post annos multos, introduxit populum suum istum in terram quam promiserat patribus eorum, in loca montosa quæ ipse sibi sanctificare voluit, & suo populo dare ad habitationem: * loca (inquam) montosa, quæ acquisiuit dextera eius, quæ ipse tanquam victor & triumphator manu potenti quasi iure belli obtinuit, & tradidit populo suo. Nec enim filij Israël in gladio vel arcu suo possederunt terram promissionis: sed dextera Dei pugnante pro eis, gentes robustissimæ de terra deletæ sunt, in quorum locum ipsi introducti sunt. 60. Eiecit hancq; Deus in fortitudine manus suæ pugnas pro populo Israël, gentes multas & fortissimas, delcuitque eos & consumpsit de terra, videntibus illis: * & in sorte atq; hereditatem diuisit eam populo suo: iuxta quod promiserat patribus, dicens: Vobis & semini vestro dabo terrā hanc: diuisit, inquam, filijs Israël, per Iosue filiū, Nū, in funiculo diuisionis, quomodo solent terræ mensurari, vnicuique tribui suam sortem secundum funiculum assignādo. 61. Fecitque dominus in habitationibus eiectarum gentium, in illarum ciuitatibus & locis, habitare duodecim tribus Israëlitas, plantauitque eas ibi, & instituit in locum illorum veros terræ possessores & dominos, ut ibi firmā suam mansionē ponerent, domosque edificarent, & filios ac filias procrearent, tanquam in terra sua: quomodo solet arbor in terra, in qua plantata est, sese firmare radicibus, quasi in loco proprio. 62. Verum quemadmodum ab initio semper se peruersos & inobedientes exhibuerunt, ita & tum non cessauerunt à sua impietate: sed iuxta malitiā antiquam tentauerunt dominum Deum suum, nondum in Deo post tanta percepta beneficia confidentes, nondum fide plena illi adherentes: & ad iracundiam prouocauerunt Deum altissimum, à quo tantam iam perceperant bona, & de quo tam multa audierant à patribus signa narrata: & legem eius nō custodierunt, pactum Dei quod pepigit cum eis, non obseruauerunt. 63. Et auerterunt se, post mortem Iosue ac seniorum, nouis exurgentibus qui non cognoscebant dominū, nec viderant opera eius, & nō seruauerunt pactum quod patres eorū pepigerant cum Deo, polliciti semper illius cultum & obedientiam custodire, quemadmodū fecerunt patres eorum, ita & filij conuersi sunt in arcum prauum, exhibuerunt se ipsos tanquam arcum malum & inutilem, facti sunt serui prauī, rebelles & inutiles: ita ut quemadmodum malus arcus sagittanti non seruit ad libitum, quantum uis sit artis peritus, nec sagittam mittit quo ille destinauerit: sic nec illi fideles seruos se exhibuerunt optimo domino, neq; quæ ipse uellet, perficiebant, sed

55 *Via fecit semitæ iræ suæ, & nō pepercit à morte animarum eorum, & iumenta eorū in morte conclusit.*

Exod. 11. & 12.

56 *Et percussit omnē primogenitum in terra Aegypti: * primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.*

57 *Abstulit sicut oues populum suum: * & perduxit eos tanquam gregem in deserto.*

58 *Et deduxit eos in spe, & non timuerunt: * & inimicos eorum operuit mare.*

Psal. 43.

59 *Et induxit eos in montē sanctificationis suæ: * montē quē acquisiuit dextera eius.*

60 *Et eiecit à facie eorū gentes: * & sorte diuisit eis terrā, in funiculo distributionis.*

Gene. 12. & 15.

61 *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël.*

62 *Et tentauerunt & exacerbauerūt Deū excelsū: & testimonia eius non custodierunt.*

63 *Et auerterūt se, et non seruauerūt pactū: * quemadmodum patres eorū conuersi sunt in arcum prauum.*

Iudic. 2.

A 64 *In iram concitauerunt eū in collibus suis:*

* *in sculptilibus suis ad emulationē eum prouocarunt.*

65 *Audiuit Deus & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israël.*

66 *Et repulit tabernaculum Silo:*

* *tabernaculum suum ubi habitauit in hominibus.*

67 *Et tradidit in captiuitatē virtutem eorum:*

* *et pulchritudinem eorum in manus inimici.*

68 *Et conclusit in gladio populum suum:*

* *et hereditatem suam spreuit.*

69 *Iuuenes eorū comedit ignis:*

* *et virgines eorum nō sunt lamentatæ.*

70 *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt:*

* *et viduæ eorum non plorabantur.*

D

71 *Et excitatus est tanquam dormiens dominus:*

* *tanquam potens crapulatus à vino.*

72 *Et percussit inimicos suos in posteriora:*

* *opprobrium sempiternum dedit illis.*

quod eorum eligeret voluntas praua. 64. Ad iracundiam concitauerunt Deum in extructione excelſorum, nouum cultum instituentes secundum similitudinem gentium idololatrarum, quem Deus non præceperat: qui ob hoc tabernaculum fieri præceperat, ne loca aliena extruerent, essetque vnus omnibus orationis locus ad tabernaculum, vbi vnus erat omnium dominus: * quodq; grauius erat, etiam idola sculptilia vel fusilia artificis manu fabricata, coluerunt, iuxta ritus gentium, vnus Dei cultu postposito: sicq; ad indignationem Deum mansuetissimum superabundanti sua impietate prouocarunt. 65. Attendit Deus ad opera eorum pessima, & ascenderunt mala hæc omnia in aures eius, tanquam vindictam clamantia aduersum illos: & per vindictam iustitiæ suæ spreuit, cōtempſit, abiectit, ignobiles reddidit, & conculcari permisit eos: populumq; suum Israëliticum quem antè ita magnificè glorificauerat, valde humiliavit atque annihilauit, dans illos in manus alienigenarum per circuitum, faciensq; eos tributarios, & grauissima seruitute finens opprimi. 66. Locum quoque tabernaculi qui à tempore Iosue fuerat in Silo, in forte Ephraim ipse abiectit: nec ultra in Silo voluit commorari, ut non esset amplius locus orationis & sacrificij in Silo: * locum, inquam, sui tabernaculi, vbi inter homines habitauit, in quo elegerat mansionem suam, & specialem exhibuerat sui præsentiam, ut illic adoraretur, inde loqueretur, vota quoq; & sacrificia illic acciperet à populo suo. 67. Et permisit in captiuitatem venire arcam sanctam, quæ erat spes & fortitudo populi Israëlitici, in qua maxime confidebant, & per quam sperabant contra inimicos assequi victoriam: * atq; hanc arcā (quæ erat populi Israëlitici decor pulchritudo, ornatus, & gloria) propter præsentiam diuinitatis in ea sese exhibentis populo, permisit capi in bello à Philistæis alienigenis, & abduci in regionem Philistæorum. 68. Neq; hoc solum, verum etiam de populo plurimi gladio interfecti sunt: Nam vna illa vice, quando arca Domini capta fuit, plaga magna facta est in populo, cecideruntq; triginta milia peditum: * & hereditatem suam, populum quem in peculium suū elegerat, valde abiectit atq; humiliavit sub manibus inimicorum suorum. 69. Iuuenes eorum fortes & robusti, ferro & igni absumpti sunt, & in exardescente igne hostilis iracundiæ interfecti sunt: * & virgines eorum interfectas non vacabat nec libebat iuxta consuetudinē lamentari, non præstābatur mortuis virginibus solitæ funeris pompa, tum propter nimiam populi consternationē, tum propter nimiam multitudinem absq; misericordia interfectarum, tum propter metum maioris mali instantis, ad ornantē vnoquoq; fugam pro salute sua: dum quisq; magnum putauit, si sūg posset vitæ consulere: nec erat otii, neq; animus lamentationibus vacare, aut defunctis solita funeris præstare obsequia. 70. Sacerdotes eorum gladio interfecti sunt, quemadmodū videlicet Ophni & Phinees, ambo filij Heli sacerdotis, ceciderunt die vna, capta arca Domini: * & viduæ defunctorū virorum in prælio non plorabantur, non descebantur, vti solet fieri. Nimius enim terror omnes inuaferat, & tanta erat vnicuique suæ formidinis miseria, ut nemini liberet aut etiam vacaret alterum quantumuis proximum plangere: quemadmodum fieri solet in rebus desperatissimis & summa miseria, quando tanta est vnicuique sua miseria, ut nec frater fratris, nec filius patris habeat rationem aut sollicitudinem. 71. Attamen non imperpetuū hæc ira permanſit super populū domini, neq; diu hostes passus est gloriari de victoria, neq; inultos permisit: sed post tempus modicū, is qui antè dormire visus fuerat, & nihil agere pro sua gloria, cepit suas vires ostendere, quemadmodum cum homo exurgēs à somno, ad solita redit opera: * factus est tanquā homo fortis, postquam abscessit crapula vini, qui ad tempus crapula vini oppressus grauissimum somnum dormiens nihil agebat, sed vino edormito, atq; digestionē consumpta, exurgit potētior, vino scilicet instauratus & calefactus. Ita se Deus postquam ad tempus modicum dissimulauerat, distuleratq; vindictam in impios hostes populi sui, fortior apparuit ad vltionem. 72. Et percussit inimicos suos Philistæos plaga pessima, in secretiori parte natiū, ita ut computrescerent prominentes extales eorū, præter quod innumeram multitudinem hominū in singulis ciuitatibus interfecit, dum circumduceretur arca eius: * opprobrium sempiternum, in hac punitione tam fœda & abominabili plaga affecit eos. Merito enim hoc in perpetuum

Iosue 18.

1. Reg. 4.

Ibidem;

Exod. 20.

1. Reg. 4.

1. Reg. 5.

E illorum

Iosue. 18. 73 Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.

74 Sed elegit tribum Iuda:

* montem Sion quem dilexit.

75 Et edificauit sicut vnicornium sanctificium suum:

* in terra quam fundauit in secula.

Rom. 11.

1. Reg. 6. 76 Et elegit David seruum suum:

* & sustulit eum de grege ouium, & de post fetantes accepit eum.

Exod. 20. 77 Pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam.

78 Et pavit eos in innocentia cordis sui

* & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

illorum cessit ruborem atq; confusionem sempiternam, quod ita miseranda plaga caesi fuissent à Deo Israël, quem spernebant, & cuius populum oppugnabant assidue. 73. Repulit tamen tabernaculum Ioseph, id est, tribum Ephraim filij Ioseph non elegit, vt habitaret in ea, & mansionem figeret in ea tabernaculi sui. Nam licet primum tempore Iosue locus tabernaculi fuisset in Silo, in sorte Ephraim filij Ioseph, non voluit tamen dominus illic habitationem sibi constitui, nec stabilem templi locum: neque etiam illic voluit stabile perdurare regnum, vbi tamen prius regnauerant Saul & Hieroboam. 74. Sed tribum Iuda elegit, vt in ea templum edificaretur nomini suo, essetque in ea principatus regni: maxime autem Hierusalem, vbi erat mons Sion, quem dilexit, & quem elegit vt in eo templum sibi edificaret, illicque ad orationis locum constitueret, vtq; eam faceret ciuitatem regiam & principum populi Israëliti. 75. Et edificauit in terra Iuda sanctuarium suum, templum sanctum suum, in quo sibi offerrentur sacrificia legitima: ad modum vnicornium zelans pro puritate & solitudine habitationis suae, nolens alium Deum præter se, in hoc templo quod sibi edificarat, coli vel adorari, neque plures sibi habitationes permittens constitui, sed vnicam istam charissimam habens, neq; transiens de loco ad locum, sed stabiliter semel electum templi, & cultus sui locum abique mutatione custodiens: idq; fecit in terra Iuda, quam fundauit, ac stabiluit pro cultu suo in aeternum, vbi perpetuo coleretur atque adoraretur (quantum quidem ex ipsis erat electione, cuius sine penitentia & retractatione dona sunt atque electio) si non illorum impedisset malegrata infidelitas: Fundauit insuper eam in secula pro habitatione sua, quatenus figura erat Ecclesiae sanctae, in qua habitationem suam perpetuam habiturus est Deus vsque in consummationem saeculi: Aut quia donec vetus illa Synagoga perstaret cum suae legis ritibus & veteri tabernaculo, non alius erat locus deputandus diuino cultui. 76. Ex hac quoq; tribu Iuda, ex omnibus filijs Israël elegit David seruum suum quem per Samuelem vnxit in regem populi sui, reprobatu Saul, de tribu Beniamin: quem & tulit e pascuis pascentem greges ouium patris sui, à pecorum cura ad populi regimen eum sublimando: accipitq; cum & assumpsit ad regiam dignitatem, ab ouium fetarum cura, quas sequebatur, atq; tanta humilitate ad tam magnificam euexit regalis fastigij dignitatem. 77. Ad hoc, inquam, assumpsit eum ab ouium cura, vt in modum pastoris regeret & gubernaret Israël, populum Domini, quem in hereditatem & peculium sibi modo mirabili elegerat ex omnibus gentibus: vt qui prius patris sui paucarum ouium in humilitate extiterat pastor, iam innumerabilis populi in regia maiestate gloriosus fieret moderator. 78. Ipse verò innocens à domino & simplex vocatus, qualis vocatus erat talis permanens, pavit, rexit, ac gubernauit subditos sibi populos in simplicitate & innocentia cordis sui, in pace & cultu Dei, quanta potuit diligentia, fideliter illos gubernans: & in prudentia operum suorum dux illis fuit, ducatum illis bonum praestitit in cultu Dei, sapienter omnia agens, & in omnibus prudenter se gerens, ex Dei gratia, ad quaeunq; pro salute populi fuisset egressus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVII.

Versu 1. Attendite popule meus. Duo versus primi, quasi pro introductione Psalmi sunt positi, tanquam ex ore domini loquentis, cum versus omnes ad finem vsque subsequentes non sint vox domini, sed Prophetæ ipsius, ab ore domini inchoatum sermonem prosequentis. Mirum autem videtur, quod hic dicat dominus se aperturum os in parabolis, & loquuturum propositiones siue aenigmata, cum Psalmus totus penè omni difficultate careat, & nuda tantum proponatur rerum gestarum historia absque vlla difficultatis sensuum verborum inuolutione. Potest verò huic quaestioni pluribus rationibus satis fieri. Primo, si dicamus omnem sermonem Dei quantumuis lucidum & clarum, esse tamen parabolam & aenigma, mundo & ijs qui sunt in mundo incredulis, quoniam videlicet animalis homo non percipit quae sunt spiritus Dei, & nescit intelligere: quoniam spiritualiter examinari debent quae spiritualia sunt: ipse verò caro est, & non spiritus. Amplius verò, quae in hoc Psalmo dicuntur, tamen si in se secundum superficiem considerata facilia videantur, & obscuritate carentia: tamen si ad rationem diuinæ prouidentiae atque praedestinationis referantur, vere maxima sunt aenigmata, mirandae parabolae, quae hoc Psalmo proponuntur. Si enim praesens intueamur, profundiusque consideremus, populum hunc Israëliticum secundum carnem, tam semper rebellem & inobedientem permanisse in dura sua ceruice, à primo die quo coepit illis loqui Moyses, vsque dum in eis habitauit

habitauit dominus voluisse: tamen Deum hunc tam pertinacem, & durissimum populum pra omnibus gentibus ita peculiari electione seligere, & tam gloriosis portentis in eo clarificare sua dexteram, nec tot offensis, tot murmurationibus adduci potuisse, vt penitus populum illum deleteret, adeo vt post innumeratas rebelliones etiam florido regno, sub Dauidis manu, illos adornaret: huius, inquam rei considerationem quis non dicit aenigmaticam? quis non obscuritate plenam? quis lucide rationem eius capere poterit? Item quod solam tribum Iuda elegit, tabernaculi prioris loco repulso, Silo videlicet reiecto, & electa Hierusalem pro aedificatione templi, atq; constabitatione regni, non sunt haec absque obscuritate. Item, quod Dauid minimum, de post fetantes ad regnum elegit, praeteritis principibus & potentibus populi, & alia huiusmodi multa. Denique, quoniam proponuntur veteris historiae gesta, non propter historicae narrationis literam, sed ad posterorum commotionem & instructionem, vt ex ijs quae patribus contigerant, discant poster, quomodo timeant dominum, & recedant à malo: & quoniam haec omnia (iuxta Apostoli testimonium) in figura facta sunt nostri, recte parabolae ista dicuntur: quoniam similitudines proponuntur & figurae veteris historiae, quae posteris vt typus & figura praecesserunt, in quibus veritas debeat compleri. Erat quoq; perpetua illa rebellio populi Israëliti contra dominum in deserto, signum ac typus eius quod postmodum in carnato domino in propria venientia contigit, vt à suis non reciperetur, sed pateretur contradictionem grauissimam, vtq; ad ignominiosissimam mortis opprobrium. Quod autem in secundo versu habetur, loquar propositiones ab initio: in Graeco pro propositionibus, habetur προσβληματα, quod proprie significat quaestiones difficiles & dubitabiles, de quibus potest disputari: & capitur nonnunquam vt sit sermo quilibet habens obscuritatem, difficultatem latentem, & occultam considerationem veritatis. Vnde B. Hieronymus ex Hebraeo vertit, aenigmata antiqua, & sanctus Euangelista Matthaeus praesentem locum adducens, habet, Eructabo abscondita à constitutione mundi. Versu 5. Narrantes laudes domini. Participium istud narrantes, cum ijs quae sequuntur, continuari debet ad finem versus tertij praecedentis, hoc modo, Patres nostri narrauerunt nobis narrantes laudes domini, &c. Versus autem quartus, veluti per parenthesis accipitur interiectus. Versu 7. Vt cognoscat generatio altera. Elucidatio interpretatur in generationibus subsequenter, vt significetur, Deum mandasse Israëlitis, docere filios suos, vt cognoscerent generationes subsequentes edoctae à patribus, opera magna Dei. Altori tamen intellectu, recte populus Christianus intelligi potest ista generatio altera, de qua in Psal. 21. Legimus Annunciabitur domino generatio ventura, & annuntiabunt caeli iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit dominus. Pro hac autem generatione scripta sunt gesta omnia veteris testamenti, quemadmodum aperte testatur Paulus Apost. dicens, Quaeunq; enim scripta sunt, propter nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Item in alia Epistola, Omnia in figura contingebant illis (patribus videlicet antiquae generationis) scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines saeculorum deuenerunt. Cui expositioni satis fuit, quod ex Hebraeo vertit Felix, vt cognoscat generatio nouissima. Recte enim generatio nouissima dicitur populus in plenitudine temporis, in aetate vltima (quae nouissima hora est, quasi occidente mundo) genitus, qui est populus Christi fidelium, in quem fines saeculorum deuenerunt, quosque nouissima occupauit hora quotidie praetolantes aduentum domini. Versu 11. Et non est creditus cum Deo spiritus eius. Non est hic sermo secundum Latinitatis vsum admodum proprius: tamen interpres reddidit, vt in Graeco legitur ἐκ τῆς ἀβύσσου τῆς καρδίας αὐτοῦ: quod ad verbu redditur, Non creditus est cum Deo spiritus eius, hoc est, non est fidelis inuentus cum Deo spiritus eius, vel fidelis probatus. Clarius autem ex Hebraeo vertit Hieronymus, Et non creditus est Deo spiritus eius. Et Felix, Et non fuit fidelis cum Deo spiritus eius. Versu 12. Filij Ephraim, intendentes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli. Versum istum in Elucidatione secundum proverbialem & similitudinariam loquutionem intelleximus, sumpta comparatione à temerarijs & gloriosis pugnatibus, per filios Ephraim generaliter accipientes filios Israël, eo quod in tribu Ephraim primum omnium locus fuerat diuino cultui deputatus, à duce populi sancto Iosue, fixo tabernaculo domini in Silo: qui locus est in sorte Ephraim, vbi & permansit vsq; ad mortem Heli sacerdotis, quando capta fuit arca domini. Sed & Saul de tribu Beniamin, rex primus filiorum Israël, ibidem legitur regnasse in Galgala: & post diuisionem regni Salomonis, insuper Hieroboam in Sichem, in monte Ephraim. Vnde de non immerito ob hanc praecellentiam, potest totus populus filiorum Israël nuncupari ab illis sic praemiuentibus: maxime cum in malam partem, inq; contemptum & reprehensionem tendit sermo (quemadmodum fit hoc in loco) eo quod omnis illa dignitas & primitas sit à Deo abiecta. Vnde & locus tabernaculi in Silo desertus fuit post tempora Heli sacerdotis, & regnum Saulis reprobatum fuit, Regnum quoq; Hieroboam, qui idololatricae foede cõtaminauerat Israël, per duos quos crexit vitulos, post mortem filij penitus euersum legimus, ita vt nec anima, remaneret de semine eius. Propter quas causas, etiam in fine Psalmi dicitur, Tribum Ephraim non elegit, sed tribu Iuda. Sic itaq; conuenienter totus Israëliticus populus per Ephraim intelligitur. Verum quod nos exposuimus secundum similitudinem & comparationem, alij exponunt secundum sensum historiale, dicentes in hoc versu significari, quod filij Israël, ob suam prauitatem, quantumlibet essent armati & periti rei bellicae, tamen hostibus dederunt, & in praelio fuerunt superati, quoties per infidelitatem deserrebant dominum. Verum ista sententia non satis huic loco videtur opportuna, nisi forte dicamus, quod postea prolixius dicitur est iam obiter praedudicasse. Alij verò cladem illam intelligunt quae percussit filij Israël, cum contra Dei mandatum post murmurationem ascenderunt ad populum terrae promissionis, dicente Moysè, & contestante eos, Nolite ascendere, quoniam non est dominus vobis.

1. Cor. 2.

1. Cor. 10.

Hebr. 12.

Psal. 21.

Rom. 15.

1. Cor. 12.

1. Ioan. 2.

1. Cor. 10.

Iosue 18.

1. Reg. 4.

1. Reg. 10.

3. Reg. 12.

3. Reg. 15.

Num. 14.

E ij vobis.

vobiscum, ne corrumpatis eorā inimicis vestris: propter quod, nec hi obediētes voci domini, cāsi sunt **E** ab Amalechite & Chananaeo, & in fugam turpiter conuersi. ¶ Versu 15. In campo Taneos. Primum illud est in hoc Psalmo aduertendum, quod frequens admodum est eiusdem in eodem versu repetitio, ita vt pars secunda, expositio sit partis prioris: quod licet in alijs Psalmis frequens sit, in hoc tamen specialius atque frequentius vsuuenit, item & in alijs fere historialibus, qui posterius suo loco exponuntur. Cōsidera in hoc Psalmo, in ipso statim ingressu versum primū, Attendite popule meus legem meam, quod est pars prima: & Inclinate aurem vestram in verba oris mei, quod est pars secunda: quantum abinuicem differunt? Minimum. Item versu sexto, Et suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israël: vtraq; pars eandem habet sententiam. Iterumq; versu 13. Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Ac rursum versu 31. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata. Atq; ita per temetipsum considerare poteris in reliquis. Ita ergo & in proposito versu, idem esse dicimus, quod priori loco dicit terram Aegypti, ac posteriori campum Thaneos, Tanis enim (teste Strabone lib. 17.) maxima in ostio, quod Tanniticum vocatur, ciuitas fuit, cuius etiam meminerunt Ptolomæus & reliqui Geographi, fuitq; ciuitas regia Aegypti. Vnde apud Esa. cap. 19. principes Aegyptiorum appellantur principes Taneos. Stulti facti sunt principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Et iterum, Stulti facti sunt principes Taneos: ab hac ergo ciuitate regia, nobili & insigni, tota Aegyptus accipit appellationem. Quod autem terra Aegypti campus dicitur, puto propter fecunditatem & pulchritudinē terræ, sic eam fuisse appellatam, Vnde Gene. 13. vbi de separatione agitur Abrahæ & Loth, data optio- **P** ne Loth ab Abraham, legimus, quod eleuatis oculis viderit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irrigabatur antequam subuerteret dominus Sodomā & Gomorrhā, sicut paradysus Domini, & sicut Aegyptus veniētibus in Segor: vbi manifeste cernitur quā amœna terra habita fuerit Aegyptus, vt simul etiam cum paradiso mereatur in comparationem adduci, secundum speciem pulchritudinis & fecunditatis: id quod ex Nili habebat irrigatione, quemadmodum paradysus ex fonte qui ebulliebat in medio eius. ¶ Versu 27. 28. & 29. Et mandauit nubib⁹ desuper, &c. Et pluit illis manna, &c. Panem angelorum, &c. Hic interponitur miraculum mannae, quasi simul factū cum miraculo datarum carnum, cum tamē ex historia libri Numerorum manifestissime constet, multo antē filios Israël manna vsos fuisse, quam tentatio ista & murmuratio pro carnibus fuisset exorta, imō occasiō- **G** nem sibi sumebant murmuratiōis ex ipso manna, dicentes. Nihil aliud vident oculi nostri, nisi manna. Anima nostra nauſeat super cibo isto leuissimo. Quod ergo hic in narratione murmuris pro carnibus interponitur datio mannae, non ita accipiendum est, quasi eodem tempore hæc contigerint: sed quasi ad exaggerationem malitiæ & peccati murmurantium, interponitur insignē beneficium quod antē iam acceperant: quoniam videlicet tali pane accepto de cælis, absq; suo labore & molestia, specialī miraculo angelorum ministerio formato, adhuc pro corruptilibus vilibusq; carnibus murmur excitarent contra dominum. ¶ Notandum autē pro versu 29. quod vbi nos habemus, Panem angelorum manducauit homo, Chald. translatio habet, Cibum qui descendit de habitaculo angelorum, comederunt homines. Ex quo alia potest accipi intelligentia, præter eam quæ in Elucidatione posita est, de pane angelico ministerio formato. Quæ tamen expositio satis est verisimilis, eo quod solet Deus huiusmodi miracula per angelorū ministeria perficere. Vnde non est dissimile vero, in hoc tam præclaro miraculo adfuisse ministerium angelicum. Paraph. autem Chald. ideo angelorū indicat appellari cibum, quia non de terra, sed desuper descendit in terram: quam etiā expositionem paucis in Elucidatione indicauimus, tametsi priorem vt præcipuam præligimus. ¶ Versu 47. Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos. Ad cōplendum sententiā nostræ huius lectionis, videtur necessario subaudiendum verbum aliquod, cum quo ablatius die, iungatur, hoc modo, Non sunt recordati manus eius, quam ostendit vel exhibuit die qua redemit, id est: tempore liberationis eorum. Ex lectione tamen Græca similiter atq; Hebraica, posset per genitiuū verti, absque vilius verbi subauditione, hoc modo, Non sunt recordati manus eius, diei qua redemit eos. Nam hoc pacto, non nisi re- **H** petendum foret ex parte prioris verbum recordati sunt. Atq; ita sane ex Hebræo verterunt Hieronymus ac Felix. ¶ Versu 50. Misit in eos cynomyam, & comedit eos. B. Hieronymus locum præsentem tractans in Epistola ad Suniam & Fretelam, scribit in hunc modum, Cœnomya, non vt Latini interpretati sunt, musca canina dicitur, per y Græcam literam *κυνομύια*, sed iuxta Hebraicā intelligentiam per œ diphthongum debet scribi, vt sit *κυνομύια*, id est, omne genus muscarum: sed Aquila *καμυμύια*, id est, omnimodam muscam interpretatus est. Hæc Hieronymus, Veruntamen Græci codices omnes constantissime & maxima consonantia etiā nunc cernuntur habere, *κυνομύια*, per y Græcum, nō per œ diphthongum. Et lectio Psalterij Romani aperte habet muscam caninam. Quantum verò ad dictionem Hebraicam quæ hoc loco ponitur, *arob*, sciendum est quod à diuersis diuersimode redditur. B. enim Hieronymus, & hoc in loco: & in Exodi historia, sæpius vertit omne genus muscarum, vel muscam omnis generis. Felix in textu simpliciter muscā vertit: ad marginē autem dicit, omne genus muscarū & volatiliū pessimorum commixtū. Alius, turbam insectorum reddidit, alius mixtionem ferarum syluestrium. Alij verò muscam, venenatā dicunt significari. Alij verò dicunt, vocabulū Hebraicum prædictum significare mixtionem. Vnde ereb zere in prima, & segol in secunda significat diuersorum populorum commixtionem, vt Exod. 12. Sed & vulgus promiscuum innumerabile descendit cum eis. Omnes omnium sententias recensuimus, vt videat lector, neutram lectionem esse prorsus contemnendam: tametsi quod dicit Hieronymus de omnimoda musca, videatur probabilius, quā de musca canina, quantum ad Hebraicam attinet veritatem. ¶ Versu 55. Viam fecit **E** semitæ

A semitæ iræ suæ. In Græco clarius aliquanto dicitur, *ἀδοκίμοις ἔδωκε τὴν ὁδὸν τῆς ἰσχυρίας*: vbi quod apud nos dicitur per orationem, viam fecit, in Græco simplici vocabulo dicitur *ἀδοκίμοις*, quod significat viam facere, vel viam parare: estq; sensus, Viam præparauit, viam fecit semitæ iræ suæ, vt sit semitæ casus datus: quod clarius vertit Felix ex Hebræo, Direxit semitam iræ suæ. Beatus autem Hieronymus vertit, Muniuit semitam furori suo, videlicet vt non cessaret, nec declinaret ira ipsius, sed pergeret defæuire vsq; ad interitionem & mortem, qui hætenus tantum plagis citra mortem Aegyptios afflixerat. Sic autem dicitur homo parare viam suæ iracundiæ, & semitam eius rectam facere atq; dirigere, quando illam decreuit ad plenum effundere, nec vltra cohibere: quemadmodū e contrario, quoties ira com- **E** pescitur, dicere comode possumus, viam illi vel illius semitæ seu cursui esse obstructam & impediatam videlicet vt transire ad plenum non possit. Quod autem in fine versus dicitur, Et iumēta eorum in morte conclusit: exponi potest de plaga pestilentia, qua (vt scribitur Exodi 9. capi.) mortua fuerunt animantia Aegypti: peste à Deo immissa, Cui apte concordat, quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Animantia eorum pesti tradidit. Et Felix, Iumenta eorum in peste conclusit. ¶ Versu 56. Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorum. Expositioni nostræ, quam in Elucidatione dedimus, per primitias laboris intelligentes primogenitos partu laboriosissimo editos, & primitias partus in quo est dolor maximus, attestatur versio Hieronymi ex Hebræo quæ sic habet, Percussit omne primogenitum in terra Aegypti, principium partus in tabernaculis Cham. Cæ- **B** terum, quod habitationes Aegyptiorū, tabernacula Cham appellatur, inde est, quoniam filius Cham fuit, Mezraim (vt legitur decimo capitulo Genesis) à quo Aegyptij & nomen, secundum Hebræorum appellationem, & originem ducunt. Nam Aegyptus, Hebræis appellatur Mezraim. ¶ Versu 61. Et excitatus est tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino. Huius lectionis assignatur duplex intelligentia. Secundum priorem, comparatur Deus homini à somno exurgenti, qui prius crapula vini fuerat obrutus, omnique virtute priuatus, & in somnum grauē vini violentia præcipitatus: quemadmodum accidere solet ijs qui nimio vino sese ingurgitarunt, qui postquam vino edormito, atque per somnum digesto euigilant, iterum viribus resumptis valentes fiunt. Quam ex- **C** positionem indicat Elucidatio, & confirmat versio B. Hierony. ex Hebræo quæ sic habet, Et euigilauit quasi dormiens dominus, quasi fortis post crapulam vini: quod alius quidam paraphrasticè ita ex Hebræo explicauit, tanquam vir qui excluso sopore vini vociferatur. Secundum verò intelligentiam alteram, comparationem facimus cum homine vino inebriato: verum non ita vt ei vires ob hoc deficiant, sed potius vt ei vires accrescant & animus. Frequenter enim euenit, imō familiare est, vt ij qui ante gustatum vinum sobrij existentes patientiam monstrant, mox vbi vino fuerint accensi, exurgat ad vindictam. Nam (vt scite quidam gentiliū dixit) vina parant animos, ac pauperem etiam faciunt cornua fumere. Atq; huic intelligentiæ consonat, quod habet versio Felicis, Et excitatus est, vel fur- **D** rexit, tanquam dormiens dominus, velut potens exultans præ vino, aut exultans à vino, vel quadam exultatione cantans vel vociferans. ¶ Versu 62. Et percussit inimicos suos in posteriora. Chald. Paraph. habet, Et percussit infestos eis vel molestantes eos, hæmorrhoidibus, in posteriora. Historia verò ex primo lib. Regum est manifestissima de plaga Philistinorum in secretiori parte natiū, & quomodo ad euasione pœnz, anos aureos ex diuinorum consilio fecerunt, gratia placandi dominum: quod certe in maximam illis incredulis cecit confusionem. Alioqui nisi tam esset manifesta histo- **E** ria, potuisset sermo secundum similitudinem accipi, vt in posteriora percutere idem intelligeretur, quod vltione aliqua & punitio castigare, maxime cum confusione & opprobrio: sumpta à pueris comparatione, qui cum prauè quid egerint, in posteriora cædunt, quod illis in magnam apud cœtaneos cedit confusio. Posset itaque comode per hanc in posteriora percussio, ignominiosa illa Dei punitio significari. ¶ Versu 75. In terra quam fundauit in sæcula. Elucidatio triplicem indicat intelligentiam. Quod autem secundo loco dicitur, de firmitate & stabilitate Ecclesiæ, quæ est vera iudæa, verisimilis videtur, maxime quæ ex intentione Prophetæ: qui semper in finem Christum respiciebat, quoties de venturis faceret sermonem. ¶ Versu 76. De post foetantes accepit eum. Sermo iste, Latinis admodum infrequens est, videlicet coniungendo duas præpositiones adinuicem, absque coniunctione media, Interpres tamen proprietatē sermonis (quæ & in Hebræo & in Græco sic reperitur) maluit similiter retinere, quā sermonis formam mutando, à proprietate originalis lectionis abscedere. Beatus tamen Hierony. ex Hebræo vertens, mutat hanc loquendi formam. Sic enim legit: Tulit eum de gregibus ouium, sequentem foetas adduxit eum. Et Felix, Ab insequendo effectas adduxit illum: vel de post foetantes adduxit. Sententia difficultatem nullam habet, nisi forte quis interroget, quorū specialiter dicatur de post foetantes acceptus. Nōne enim æque sequebatur post ouiculas omnes, totius pastor gregis, etiā eas quæ foetæ non erant? Facile verò per se quilibet intelligit, hoc ideo dictum fuisse, quod foetarū ouium specialem curam gerant pastores, ne quid aduersi eis accidat, vtq; partum obseruent, si nondū pepererunt: aut si partu sunt liberæ, vt agniculis teneris impendant etiam foetarum cura exprimitur. Sic enim legimus, Leuabit agnos in sinu suo, foetas ipse portabit. **E**lsaie 40.

LXXVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste lamentatio est fidelis populi, in maxima desolatione & dispersione constituti, veluti in eo statu, in quo erant sub illustri Antiocho. Vnde primi Machabeorum septimo, huius Psalmi versus tertius adducitur, tanquam in illo tempore impletus. Et omnibus historiam Machabeorum memoria tenentibus perspicuum est, si inquam aliis, tunc maxime fuisse omnia quæ in Psalmo isto dicuntur impleta. Itaq; secundum historiam **E** hanc

Hanc sententiam, querimoniam proponit populus domini in angustia huiusmodi positus, aduersum gentium nationes, a quibus patiebatur graua, quorum & crudelitatem ipso statim Psalms initio commemorat vsq; ad versum quintum, vnde Deum precatur finem facere iracundie aduersus populum suum, eamq; potius in alienigenas & incredulas nationes sanctorum impios oppressores effundere, orans Deum non recordari peccata populi sui peracta, sed afflictis nimium, largiri potius misericordiam, & in misericordia opportuni auxilium, ipsi suis persecutoribus reddita vltione, pro gloria nominis sui, vt desinant blasphemare Deum, & populum eius conculcare, promittens Deo liberatori populi sui pro gratiarum actione, confessionem laudis eternam. Aptissime autem hic Psalmus applicari poterit fideli populo sub lege noua, ab exteris nationibus patienti graua: quemadmodum nostris temporibus, per singulos fere annos solet accidere. Plenissime autem adimplebuntur haec omnia tempore persecutionis illius grauisime, quam Antichristus ille impius suscitabit aduersus Ecclesiam Dei, & omnes electos eius.

SEPTVAGESIMOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus venerunt gentes in hereditatem tuam:

* & polluerunt templum sanctum tuum:

* posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam.

Esaie. 1.

2 Posuerunt morticina feruorum tuorum escas volatilibus caeli:

* carnes sanctorum tuorum bestijs terrae.

3 Effuderunt sanguinem ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem:

* & non erat qui sepeliret.

4 Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio & illusio ijs qui in circuitu nostro sunt.

5 Vsq; quo domine irasceris in finem?

* accedet velut ignis zelus tuus.

6 Effunde iram tuam in gentes quae te non noverunt:

* & in regna quae nomen tuum non inuocauerunt.

7 Quia comederunt Iacob:

DEus, gentes idololatras, nationes barbaras & incredulas, in quibus non est fides, neque scientia nominis tui, animo hostili venerunt in hereditatem tuam, armorum virtute obtinuerunt populum tuum, & ciuitates nostras vt victores occupauerunt: * templum sanctum tuum, quod in nobis erat tuo cultui deputatum, ipsi coinquinauerunt abominationibus suis, quas fecerunt in eo, item & vasa omnia quae in ministerium templi & sacrificiorum exhibitionem fuerat Deo consecrata, polluerunt, visibus prophanis ea deputantes, aut certe idolorum cultibus: * deniq; ciuitatem tuam electam Hierusalem (quam elegisti tibi ex omnibus locis ad inhabitacionem) similem fecerunt tugurio extructo ad pomorum custodiam: sicut vmbra culum in vinea, aut tugurium in cucumerario, quae post fructus decetptos deseruntur, aut deserta per semetipsa collabuntur. Ita enim pene deserta facta est ciuitas tua sancta, multis interfectis, plurimisque in captiuitatem abductis, sedetque iam sola, & quasi vidua ac derelicta secundum comparationem multitudinis eorum a quibus ante fuit inhabitata. 2. Tantam autem in populum tuum exercuerunt tyrannidem, vt nec sepulturae tradere voluerint, nec tradi permiserint corpora interfectorum: sed morticina siue cadauera eorum dederunt in cibum auibus quae volitat in aere: * corpora feruorum tuorum posuerunt in escas bestijs terrae, insepulta & inhumata relinquentes in plateis atq; in agris corpora eorum, ita vt venientes aues caeli & bestiae terrae, eorum carnes manducarent. 3. Effuderunt sanguinem feruorum tuorum vndiq; per circuitum ciuitatis tuae Hierusalem, tanquam aquam, in abundantia maxima vt flueret tanquam riuus sanguis, nec ampliori tangebantur misericordia sanissimi hostes super effusione sanguinis, quam si effudissent aquam pro sanguine: * & non erat qui interfectis sepulturae impenderet obsequium, tum propter nimiam interfectorum multitudinem & remanentium paucitatem, tum propter hostium metum, qui non patiebantur sepulturae tradi peremptorum cadauera: sed in plateis ea iacere voluerunt, & in agris, ad terrorem ceterorum, & suae gloriae ostentacionem. 4. Facti sumus in opprobrium & irrisionem vicinis nostris, ita vt nos subsannent, irrideant, contendant, atq; ludibrio habeant alienigenae nationes, quae in circuitu nostro habitant, gaudentes in afflictionibus nostris, & cum gaudio nobis exprobrantes. 5. Tu vero domine (a cuius voluntate toti pendemus, de cuius manu omnem hanc punitionem suscipimus, scientes quod non nisi tua prouida permissione ista nobis eueniant) quousq; tandem iram tuam fines perdurare aduersum nos? * quandiu patieris indignationem hanc exastuare & flagrare contra nos, ad modum ignis continuo gliscentis, vorantisq; omnia, ac sese continua voratione augmentantis? 6. Vtinam pijsime pater, vel nunc tandem relaxares a nobis vlticem manum tuam, & propitius factus populo tuo in illas potius gentes vim brachij tui extenderes, quae te non agnoscerunt, quae tibi non credunt: * & in regna incredula, barbarasq; nationes, in quibus idololatria viget, & nulla est cognitio nominis tui, quae te non adorant, non colunt, non inuocant: vtinam aduersum huiusmodi magis conuertas potentiam tuam, & manum tuam super illos aggraues, quemadmodum olim fecisse te cognouimus: populum autem te agnoscerem, te vnicum colentem, solita benignitate aspicias. 7. Admodum vero iuste haec illis praestare poterit vltio tua, propterea quod populum tuum Israeliticum, quem tu tibi in peculium elegisti ex omnibus gentibus, ipsi penitus consumpserunt, & velut exossauerunt atq; manducauerunt: * & lo-

A * & locum eius desolauerunt.

8 Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum:

* cito anticipent nos misericordiae tuae:

* quia pauperes facti sumus nimis.

9 Adiua nos Deus salutaris noster, & propter gloriae nominis tui Domine libera nos:

* & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

10 Ne forte dicant in gentibus, vbi est Deus eorum?

* & innotescat in nationibus coram oculis nostris.

11 Vltio sanguinis feruorum tuorum, qui effusus est:

* introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

12 Secundum magnitudinem brachij tui poside filios mortificatorum.

D 13 Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum:

* improprium ipsorum quod exprobrauerunt tibi Domine.

14 Nos autem populus tuus & oves pascuae tuae, confitebimur tibi in saeculum.

* & locum habitationis eius desolatum fecerunt absq; omni gloria, absq; omni gaudio, absq; habitatorum multitudine: alijs gladio & igni trucidatis: alijs in captiuitate abductis, omnibus vero spoliatis & miserè conturbatis, ac cõternatis animo. 8. Ne aspicias Domine ad peccata nostra antiqua, quibus in generationibus praecedentibus à diebus antiquis te frequenter nimium irritauerunt & exacerbauerunt patres nostri, quorum nunc iniquitates, tuo iusto, licet occulto, iudicio portamus: neq; etiam proprias nostras iniquitates, quas in prioribus annis à te declinantes commisimus, aspicias: * potius autem nos praerueniant magna & multa miserationes tuae, potius memor esto solitae misericordiae tuae, vt per eam nobis parcas, quibus per iustitiam non aliud competit quam vindicta: * verè enim iam humiliati sumus, afflicti, & attenuati valde, nimiumq; contempti, abiecti & miseri facti sumus, ita vt in exemplum simus & in opprobrium eunctis nationibus. 9. Mitte vltio in tanta humilitate positus nobis auxilium de tribulatione, o Deus saluator noster, nostra salus vnica, & libera nos de manibus inimicorum nostrorum propter honorem & gloriam nominis tui: * & peccatis nostris patrumq; nostrorum exhibeto te propitium, vt vltionem misericorditer remittas, secundum iustitiam debitam, propter tui nominis gloriam. Erit enim magna in hoc tui nominis & tuae potentiae glorificatio, si populum tuum de inimicorum opprimentium manibus liberaueris, ipsos autem oppressores iusto tuo iudicio, digna vltione fueris persequutus. 10. Ita fac nobiscum Domine misericorditer, vt non dicant in nationibus incredulis, vbi est Deus illorum? quare illos non saluat de manibus nostris? quare non defendit (si potens est vt praedicatur) populum suum, a quo colitur: vt non sic blasphemetur propter nos nomen sanctum tuum: * potius vero innotescat, manifesta fiat, & palam se exhibeat inter nationes incredulas, nobis aspicientibus, vltio tua. 11. Vltio, inquam, & vindicta sanguinis feruorum tuorum, qui crudelissimè ab hostibus illis absq; omni misericordia effusus est: manifesta (inquam) fiat haec vltio contra inimicos coram oculis nostris, nobis videntibus, itemq; & eunctis per circuitum nationibus, vt desinant blasphemare, cum manifestam conspexerint vltionem manus tuae, neq; vltro dicant irridentes, vbi est Deus eorum? cum te in pondere vindictae tuae praesente persenserint: * ad quam rem vt flectaris facilius, attende, obsecramus, pio oculo ad gemitus eorum qui adhuc fortè relictii sunt de tanta clade populi, qui nunc in grauissima captiuitate ex intimis cordis affectibus ad te emittunt gemitus atq; suspiria: ne hunc gemitum repellas, ne auerferis, ne abijcias ignita & doloris plena suspiria, quin potius ita ad te introeant, ita à te excipiantur, vt ab illis flekti te patiaris. 12. Et licet iam patres gladio assumpti sint, nec de his ad vitam reuocandis spes aliqua nobis sit, vsq; in diem resurrectionis nouissimae: at tamen, pro reliquijs populi tui, pro filijs interfectorum, & morte crudeli in manu hostium absumptorum, te deprecamur, vt secundum magnitudinem brachij tui, secundum infinitam potentiam tuam magnitudine, adijcias animum ad possidendum reliquias istas pauculas filios interfectorum illorum, nos pauperes feruos tuos, qui tuo munere de tanta clade sumus superstitēs, & reliquiae pauculae de tam ingenti populo residuae: * Attende quoque ad orphanos & pupillos relictos in populo tuo, ex parentum nece, & solita tua miseratione patrem te illis exhibe: quoniam niam pater es orphanorum, & pupillorum adiutor. 13. Vicinis autem nostris, id est, gentibus idololatrijs, quae sunt in circuitu nostro, quae nobis omnis nostrae calamitatis fuerunt authores, secundum iustitiae tuae aequitatem & ordinationem, redde punitionem condignam & vltionem perfectam (cuiusmodi est septupla punitione) in sinu eorum, in retributionem videlicet & praemium eorum quae crudeliter egerunt in populum tuum, & in sanctum nomen tuum: * redde (inquam) illis secundum vel propter impropria ipsorum, quibus exprobrauerunt tibi Domine propter contemptum, ignominiam & opprobria, quibus (partim verbis, te blasphemando, partim factis, tua sancta conculcando, & omnia prophanando) tibi fuerunt iniurij & contumeliosi. 14. Nos autem, qui sumus populus tuus & oves pascuae tuae, qui alium praeter te Deum non colimus, qui alium praeter te pastorem & rectorem ignoramus, qui nostram omnem spem & sollicitudinem in te proieimus, & à te pasci semper, regi, & gubernari optamus, dabimus

Psal. 67. Exod. 9.

15 In generatione & generationem, annuntiabimus laudem tuam.

tibi confessionem laudis & gratiarum actionis, in sempiternum. 15. Annuntiabimusq; & predicabimus laudes tuas in omnes generationes, & in omnia secula imperpetuum, cum tu nobis liberationis postulare pro tua bona voluntate praeteriteris beneficium. In aduersis quoque & prosperis, quicquid tandem tibi de nobis placitum fuerit disponere, semper lati seruiemus tibi, & in gratiarum actione perseuerabimus semper, in patientia praestolantes salutare tuum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVIII.

Verfu 1. Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam. Cum Psalmum hunc volumus nobis orationis formam efficere contra insultus Turcarum, aliarumq; infidelium nationum, non alia re opus est, quam vt per Hierusalem, hereditatem domini, & populum eius intelligamus sanctam Ecclesiam, quae est Hierusalem vera, utpote cuius prior illa erat tantum figura. Habet autem Psalmus iste fere argumentum commune cum Psalmo 63, maxime quantum ad initium. Verque enim a querimonia incipit, & hostium crudelitatem depingit. Attamen in hoc Psalmo nulla fit praeteritorum Dei beneficiorum specialis commemoratio, sed in supplicatione & gratiarum actione finitur. Ille vero, circiter medium, aliquot Dei beneficia populo olim exhibita singulariter narrat, ac deinde orando & gratias agendo, vt hic praefens, concludit. Videtur insuper praefens hic Psalmus maioris calamitatis, quam prior ille, facere mentionem: vt ille magis videatur tempori captiuitatis Babylonice conuenire, hic vero potius persequutioni sauisimae illustris Antiochi. Versu eodem, Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam: Significatur non aliud, quam desolatio ciuitatis olim celeberrimae. Dicitur enim pomorum custodia, tugurium vel domuncula ad custodiam pomorum extructa quemadmodum in vineis fieri solet: quae vel destruitur, vel deperit atque collabi permittitur, facta absque habitatore, vbi fructus fuerint collecti. Eodem hoc modo loquendi vsus est Eliaas, primo capite suae Prophetiae, in praedicendo desolationem populi. Sic enim ait, Terra vestra deserta, ciuitates vestrae succensae sunt igni, Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur sila Sion, vt braculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas quae vastatur. Versu 8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Expoſuimus in Elucidatione principaliter de peccatis patrum, qui praecesserunt. Cui consentit quod habet Chaldaei Paraph. Ne memores nobis iniquitates nostras, quibus deliquimus a principio. Vnde & Hieremias in Threnis plorans, ait, Recordare domine, quid acciderit nobis. Patres nostri peccauerunt, & non sunt: & nos iniquitates eorum portauimus. Et sanctus Tobias, Et nunc domine (inquit) memor esto mei, & ne vindictam sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. Nam pro parentum peccatis puniri filios, manifestum est ex plerisque scripturarum locis, id quod aperte ipsemet dominus contestatur legem ferens (ego inquit) sum dominus Deus tuus fortis zelotes, visitans iniquitates patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me: & faciens misericordiam in milia, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea. Veruntamen sub iniquitatibus antiquis possumus intelligere etiam peccata propria, & tate minori patrata, delicta videlicet adolescentiae, de quibus in alio Psalmo dicitur, Delicta iuuentutis meae & ignorantias meas ne memineris. Pro eo autem quod habet nostra lectio, Cito anticipent nos misericordiae tuae: B. Hieronymus vertit, Cito occupent nos misericordiae tuae, quia attenuati sumus nimis. Et Felix, Festina, praeniant nos miserationes tuae, quoniam pauperes vel attenuati sumus nimis: quae eandem habent intelligentiam. Versu 10. Et innotescat in nationibus, coram oculis nostris. Quomodo in alijs alijs quot locis, ita & hoc in loco faciendum est, videlicet vt finem huius versus cum principio sequentis connectamus, ad complendum sententiam, hoc modo, Et innotescat in nationibus coram oculis nostris vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est. Nomen enim vltio, quod ponitur in versu vndecimo, suppositum esse debet verbi innotescat, quod in praecedenti versu locum habet. Quam connexionem manifeste cernuntur habere exemplaria Graeca, itemque versio Hieronymi ex Hebraeo, quae sic habet, Nota fiat in gentibus ante oculos nostros vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est. Sic & Paraphrasis Chaldaei. Manifestetur in populis, vt videamus ipsi vltionem sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.

Elia. 1. Thren. 5. Iob. 3. Exod. 20. Psal. 23.

LXXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus hic eiusdem fere argumenti est cum praecedenti. Postulatur namq; in eo omnipotentis Dei auxilium contra aduersantium nimias oppressiones: & vt efficacior sit postulantium oratio, vetus Dei beneficium erga populum suum proponit: sub vineae similitudine exprimens, quomodo olim gloriose educum de Aegypto transfulerit in promissionis terram, ibiq; multiplicauerit & glorificauerit super omnes per circuitum nationes: cui nunc in praedam fiat omnibus hostibus per circuitum, quemadmodum vinea, vbi diruta fuerit maceria, ab omnibus transeuntibus conculcatur, atq; etiam a bestiis agrorum & sylvarum effoditur, dissipatur, atq; exterminatur. Propter quod, versu decimo quinto, ac deinceps, Deus oratur, ne vineam suam tam gloriose olim plantatam, prius deserat: sed vt conuersus perficiat quod cepit in vinea sua: inimicis fugatis, atq; ad nihilum redactis. Vbi ex temporalis saluatione & reparatione hereditatis (vt alias frequenter solent sancti Prophetae) transitus Psalmista ad spiritualem generis humani liberationem, Messiae meminit, & aduentum eius, quem virum de caetera Dei, & filium hominis appellat, nimirum secundum diuinam naturam, verum & consubstantialem patri Deum, & secundum humanam, verum hominem natum de homine: postulans, vt per hunc restituatur in suo tempore

A pore omnia, & salus veniat humano generi, vt per eum fideles instructi & saluati, imperpetuum in eius cultu in sancta Ecclesia persistant. Itaq; Psalmus iste, qui secundum suum initium atq; etiam consequentem decursum, non videtur nisi temporalem liberationem postulare, in fine tandem spiritualem spectat, veramq; & potissimam liberationem, sine qua nihil est omnis saluatio temporalis. Neq; vero hoc videri poterit inconueniens, illis qui in sacris Prophetarum vaticinijs vel sobrie sunt versati. Est enim iste a temporalibus ad spiritualia, a singularibus ad vera transitus, in illis frequentissimus. Atq; haec etiam de causa arbitror ego, in titulo huius Psalmi praescriptum esse (iuxta communem Graecorum atq; Latinorum lectionem) in finem pro ijs qui commutabuntur, quos in Psalmo 44. diximus esse populum fidelem nouae legis. Ad hos enim finis Psalmi & praecipua spectat intentio. Aut (iuxta Hebraicam lectionem) pro lilijs, quod diximus in eandem conuenienter intelligi significationem. Sicut enim lilia, anima fidelium in sancta Ecclesia, quos huius Psalmi finis et nouissima intentio (vt diximus) respicit.

SEPTVAGESIMONONI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Qui regis Israel intende: * qui deducis velut ouem Ioseph.
2 Qui sedes super Cherubim:
* manifestare coram Ebraim, Benjamin & Manasse.
3 Excita potentiam tuam, & veni: vt saluos facias nos.
4 Deus, conuerte nos:
* ostende faciem tuam, & salui erimus.
5 Domine Deus virtutum quousque irasceris super orationem seruorum tuorum?
6 Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis, in mensura.
7 Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris:
* inimici nostri sanauerunt nos.
8 Deus virtutum conuerte nos:
* ostende faciem tuam, & salui erimus.

Magne Deus, pastor, gubernator, & rector fidelis populi tui, attende ad gemitus & orationes nostras, quas fundimus ante conspectum tuum: * tu qui in bonitate tua ducentem praebes populo tuo, quemadmodum pastor deducit oues, ante eas gradiens, ad ducatum itineris, eisq; defensionem praebens ab omnibus nocere volentibus, & salutaria vitae pascua commoustrans, quemadmodum pastor ante oues graditur, defenditq; eas, & bona deducit in pascua. 2. Tu domine qui in maiestate tua secundum magnificentiam gloriae tuae sedem habes in summis beatorum spirituum, in cuius signum & testimonium veritatis, super propiciatorium quondam elegisti sedem tuam, inter duo Cherubim, alis suis obumbrantia propiciatorium arcae, vnde responsa dabas, teq; populo tuo praesentem monstrabas: * veni (inquam) de sublimi sede tua, & manifestum te fac, praesentemq; exhibe, in ostensione gloriae tuae, in conspectu omnis populi tui, coram omnibus te colentibus. Ephraim videlicet, Benjamin & Manasse, vbicunq; locorum, & in quacunque tandem sorte consistant. 3. In suscitatione potentiae tuae, in ostensione omnipotentis virtutis tuae veni & accede ad nos, vt de malis maximis & pessima inimicorum tyrannide quibus premimur, saluos facias nos. Tu enim vnus es, qui nos possis omnipotentem tua virtute saluos facere ab omnibus malis nostris, nec praeter te est siue in caelo siue in terra alius. 4. Tu nos domine, ad te conuerte, vt totam mentem, totumq; affectum, & quietudinem in nobis est, ad te valeamus conuertere, quo ad percipienda tua beneficia sumus idonei. Si enim tu conuertas nos, conuertemur ad te: * vultumq; tuum benignum & amicum aspectum, quo in filios tui soles aspicere, conuerte ad nos, & ostende nobis te placibilem iterum conuersus ad nos: & te respiciente, te misere, salui erimus. Solus enim respectus misericordiae tuae, salutem praestat miseris, quacumq; oppressis calamitate. 5. Quousque vero tu, o domine Deus angelicorum exercituum, & omnium virtutum, omniscq; fortitudinis dominator, quasi iratum te demonstrabis precibus seruorum tuorum? quousq; vultum auertes: quamdiu velut obsurdescas ad clamorem nostrum? quamdiu exaudire differes, nec impleas quae postulamus? Ecce multum iam tempus est, quod in afflictione humilitatis nostrae perseueramus quod perstitamus in orationibus, clamantes ad te, nec sentimus auxilium. 6. Comederet nos facis in dolore & lachrymis panem nostrum, & potum miseres nobis cum dolore ac lachrymis, in mensura maxima, & nimum abundanter. Nam propter nimiam miseriam, quae tua permissione super nos venit, etiam ipsa corporis refectio (quae solet oblectationem adferre) dolorem habet atque tristitiam: nec vlla omnino res est corporalis, in qua nobis vlla possit esse oblectatio. 7. Permisisti nos fieri gentibus quae sunt per circuitum nostrum, in contradictionem atque contentionem, ita vt de nobis inter sese ipsi certarent & contenderent adinuicem, singulis nos sibi in seruitutem rapere festinantibus: ita vt nunc hic populus, nunc ille, nostri occuparet dominium: * & aduersarij nostri infideles habitantes per circuitum, videntes nos ita a te derelinqui, ita in praedam hostibus dari, turpiter contempserunt & irriserunt nos. 8. Tu vero domine Deus caelestium exercituum, & omnis virtutis atq; fortitudinis auctor, gratiae tuae operatione nos ad te conuerte: * faciem tuam benignam exhibe nobis, quam hunc videris a nobis tenere auerfam: iterum nos tuo placabili vultu ad commiserationem aspicias, & salui siemus ab omnibus angustijs & necessitatibus nostris. Quod enim tu benigne aspicias, & faciem dirigis, non potest illuc non venire salus & omne

9 Vineam de Aegypto
transulisti:

Deut. 4.

* eiecisti gentes, et plan-
tasti eam.

10 Dux itineris fuisti
in conspectu eius:

Exod. 13.
Exod. 23.
& 33.

2. Reg. 17. * plantasti radices ei-
3. Reg. 4. us, & impleuit terram.

11 Operuit montes vm-
bra eius:

* & arbuta eius ce-
dros Dei.

12 Extendit palmites
suos vsque ad mare: &
vsq; ad flumen propagi-
nes eius.

13 Vt quid destruxisti
maceri in eius, & vin-
demiant eam omnes qui
praetergrediuntur via?

14 Exterminauit eam
aper de sylua:

* & singularis ferus
depaustus est eam.

15 Deus virtutum co-
nuertere: respice de caelo,
& vide:

* & visita vineam istam.

omne bonum: quemadmodum vbi corporeus sol aspectu sui luminis E
dirigit, mortua viuificantur omnia. 9. Quo vero sis ad miserendum
prior, faciliusq; tuam potetiam nostra fleat oratio, recordare do-
mine, quanta olim gloria & dignitate tuum populū ræminere fecisti
omnibus, quādo patres nostros filios Israël, populum illum Israëliticū
eduxisti de Aegypto, de domo seruitutis & fornace ferrea, ad modum
agricolæ qui vineā de loco incommodo transfert sua diligentia ad lo-
cum alium commodiorem, quem voluerit. Ita enim tu velut agricola
bonus, populū illum (qui in modum vineæ, late atq; suos ramos emi-
ferat, & in maximam multitudinē excreuerat) de Aegypto, loco affli-
ctiōis & laboris voluisti trāsferre: * atq; vt hāc de terra Aegypti euul-
sam vineam in loco plantares lacte & melle manante, in terra commo-
dissima atque delicatissima, pro qua iuraueras patribus eorum, eiecisti
gentes lepte fortissimas ante conspectū eorum, Euqū, Iebusū, Gerge-
zeum, Aethāū, Amorrhæum, Chananū, & Pherezum: illisq; tua po-
tentia eiecisti, in loco illorum firmiter radices agere & secure habitare
fecisti populum tuum, atq; in eo filios ac filias progignere, & animalia F
nutrire, domos habitationesq; edificare. 10. Exhibuisti te ducē itine-
ris ante faciem populi tui, & cum de Aegypto eos educeres in mirabi-
libus ostentis tuis, & cum in deserto in columna nubis per diem, & co-
lumna ignis per noctē, gradereris ante eos, ac prostremo cum præmit-
teres ante eos angelum tuū in terram, quam dare volebas eis, vt gentes
fortissimas terram incolentes eijceret ante faciem eorum, vt abiq; la-
bore acciperent repromissam terram: * tuq; ipse plantasti, & firmasti
radices eius, dans ei firmam & securam habitationē in terra illa: & vi-
nea ista impleuit terrā vniuersam, quam accepit in possessionē Creuit
enim populus valde, & inhabitauerunt terrā in multitudine maxima,
a Dan vsque Bersabee, sicut arena quæ est in littore maris. 11. Ad tan-
tam autem excreuit celsitudinem, tam in sublime ascendit vinea ista, vt
sub vmbra eius requiescerent & absconderentur etiā montes excelsi,
ita vt multis regnis & principatibus per circuitum imperaret, emine-
retque gloriosior, omnibus per circuitū munera offerētibus, & amicit-
iam ac fœdera postulātibus: * & palmites eius ac germina, quæ de hac
vineā exorta sunt, gloriosa facta sunt & alta nimis, super cedros electis-
simas & altissimas: cuiusmodi nimirū fuerunt Dauid, Salomon, Eze-
chias, & alij nōnulli, qui tam sanctitate q̄ potentia & gloria regni, cun-
ctis præminebant regnis per circuitū. 12. Dilata quoq; est vinea ista, &
palmites suos extendit, vsque ad mediterraneum mare Philistinorum
ex parte vna: & vsque ad fluuium Euphratem, ex parte altera extendit
suas propagines. Creuit enim populus iste vehementer ex tuo munere
& dilatauit terminos suos, donec tu cū eo esses: & dominabatur om-
nibus per circuitum, nec erat ex omnibus regnis illis, quod super hanc
vineam posset conscendere, vt ipsam opprimeret. 13. Tunc quidem ita
floruit, ita dilatata fuit, ita præcelluit vinea tua. Nūc verò ecce tota de-
solata & miserabilis apparet, similis facta vineæ cuius diruta est & de-
iecta maceria, ita vt omnes pertranseuntes per viā pro suo libito absq;
obstaculo & resistentia possint in eā ingredi, & ex ea decerpere, eamq;
confringere ac destruere, quisque pro suo placito, nullo prohibente,
nullo reclamante. Ita profecto factus est nunc populus tuus, posteaquā H
tuæ protectiōis custodia (quæ illi pro muro semper fuit) substracta est
omnium qui commorātur per circuitum inimicorū direptioni expo-
situs, neq; est qui excludat illorum impetū atq; potentiam, posteaquā
tu manu abstrahis à protectiōne. 14. Quemadmodum vineam maceria
diruta omnibus patentē, apri syluestres de syluis egredientes, & fe-
ræ aliæ quælibet demoliuntur & dissipant: ita nos quoq; populum tuū
beneficio tuæ protectiōis priuatos, infideles & incredulæ nationes
per circuitum (tanquā syluestres apri sordidi & immundi, in concupi-
scentijs suis, & propter vagum infidelitatis errorē quasi in sylua vaga-
bundi) exterminant & opprimūt grauissime: * & ijdē ipsi sicut feræ de-
serti, sicut bestia solitaria, feræ solitudinis, alieni à domo Dei (quæ est
ecclesia) depascuntur & consumunt nos. 15. O potentissime dominē
Deus virtutum, conuertere iterum ad nos, qui nunc auersus videris, &
benignos tuæ misericordiæ oculos rursus ad nos conuerte: & vide
pio compassiōis affectu, vt opē feras, præbeasq; auxilium: * & veni ad
visitandum vineam tuā istam, vt quam olim tanta diligentia, plantasti,
atque

A

16 Et perfice eam quā
plantauit dextera tua:
* & super filium homi-
nis, quem confirmasti
tibi.

17 Incensa igni & sus-
fossa:

B

* ab increpatione vul-
tus tui peribunt.

18 Fiat manus tua su-
per virū dexterae tuæ.

* & super filium homi-
nis quem confirmasti
tibi.

C

19 Et non discedimus
à te:

* viuificabis nos:

D

* & nomen tuum inuo-
cabimus.

20 Domine Deus vir-
tutum conuerte nos:

* & ostende faciem tu-
am, & salui erimus.

atq; in tanta exaltasti gloria, non ita nūc sinas ab hostibus conculcari,
sed eam de manibus conculcantium & diripientium potius excutias, &
tuæ protectiōis maceria, vt olim, circūdes atq; custodias. 16. Et quā
olim tua omnipotēs dextera plantauit de Aegypto translata, eam nunc
quoq; dignanter promoue, benignē dirige, gubernā, tuere, defende, &
perfectā redde: * conuertere quoque, respice, & vide super filiū homi-
nis, super Mesiā tuum, attende in facie Christi tui, quem de homine hu-
manā facies assumere naturā, quem tibi confirmasti, quem firmissimo
consilio prædestinasti, & decreuisti de hac vinea nasciturū: * quem etiā
constabiliuisti vt corā te vnā cum suis viuat, ac regnet in æternū: * quē
etiā plenitudine spiritus tui corroborabis absque mensura, & fortem
facies ad debellandū diabolum, & subuertendum regnum eius: vt vel
propter hunc, qui de vinea ista nasciturus est, populū tuū non profus
deleas, non penitus conculcari permittas, sed vel reliquæ saluæ fiant de
quibus illē procedat. 17. Est quidē iam igni succensa & subuersa vinea
ista tua, est quidem nunc miserē dilaniata, fœdē cōculcata, & ferē ad ni-
hilum redacta, hostili sauitia: * veruntāmen si tu cōuersus iterū nos vo-
lueris aspicere, si tibi visum fuerit conuertere ad nos benignū vultum
tuum, nobisq; ferre subsidiū, mox illi ab ostensione iræ tuæ peribunt
quasi nihilū, ad nihilum redigetur vltione iracundiæ tuæ omnis virtus
& potestas eorū: tibi facillimū & quasi pro nihilo erit, omnem illorum
virtutem confringere, nosq; in statū pristinum restituere. 18. Fiat, ob-
secramus, manus tua super Mesiā Christum tuū, qui de semine vineæ
huius nasciturus est, qui erit vir dexterae tuæ, per quē videlicet tu ope-
raberis opera fortitudinis tuæ, quiq; tibi erit secundum virtutem co-
qualis, eiusdē dexterae, eiusdēq; potētiae: mitre illū quem expectamus
saluatorē & liberatorem nostrū, & in illo constitue plenitudinem po-
tentiae atque virtutis tuæ, vt per eum salutē opereris toti orbi desidera-
tam, iuxta promissiones factas patribus nostris: * super virū (inquam)
hunc Mesiā nostrum, quē tu confirmasti tibi, quem firmissime decre-
uisti, præordinasti, & definiuisti mittendum ex semine Israël secundum
carnem, ad salutem humani generis: * quemque etiam promissionibus
& prophetijs multo ante factis firmiter sanxisti venturū: * quē etiam
fortitudine diuinitatis tuæ adimplebis & corroborabis, & sufficiens sit
ac validus ad regnum mundi & principis eius destruendum, ac pro eo
regnum Dei erigendum. 19. Et nos, o pijsime Deus, quantumuis gra-
uibus affligamur molestijs, quantūcumq; opprimamur afflictionibus,
quantūlibet diu distuleris auxilium tuum, nolumus tamen vnquam
à te decidere, nolumus per impatientiam tuam vultum deserere, aut
projicere quam in te habemus spem nostrā, imò constantes permane-
re volumus, & perseverantes vsque ad mortē in cultu tuo: & si moram
feceris, neq; statim impleueris quæ postulamus, expectabimus te, & in
silento ac spe præstolabimur salutare tuum: * hoc certissimō scietes,
& firmissimē sperantes, quod non imperpetuū nos sine abiecturis, neq;
derelicturis, quasi penitus desperatos: sed in tempore beneplaciti tui,
cum tibi optimū videbitur, miseraberis nostri, & vitam adferes nobis
per filiū hominis illum virum dexterae tuæ, vitā dabis nobis, restituesq;
nobis omnia, & ab omnibus inimicis facies saluos: * & nos tuū nomen
quod colimus, deuote inuocabimus: nos interim donec tibi placitum
erit nostri misereri, non cessabimus ab inuocatione tui nominis. Præ-
stolantes enim inuocabimus, & inuocādo præstolabimur. Tunc quo-
que cum vitā per tuum Mesiā populo tuo attuleris, toto ex corde in-
uocabimus nomen tuū, omnes qui credituri sumus in nomine eius, &
inuocantes consequemur salutē. 20. Tu ergo domine Deus supernarū
virtutum, & caelestium exercituum, cōuerte nos ad te, vt toto corde, to-
taq; mente, & omnibus viribus tibi adhæreamus, ruoque in stemus cultū
tui, vt non indigni habeamur in conspectu tuo, quibus tua impendas
beneficia: * ostende nobis benignum vultum tuum, benignitatem ex-
erce & fac benignē nobiscum, iuxta dulcedinem misericordiæ tuæ, &
salui erimus ab omni malo. Solus nanque benignus aspectus tuus, ad
pellendum omne malum & omne bonum conferendum, sufficit.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIX.

Versu primo, Qui regis Israël intende, qui deducis velut ouem Ioseph. In Græco est partici-
pium ποιμαίνων, quod significat pascentem, vel (vt plenius exprimamus) pastoraliter regentem:
quemadmodum supra etiam admonuimus in Psalmo secundo, circa versum illum, Reges eos in Psal. 2.
virga

Rom. 9.

Thren. 3.

Pfal. 22. virga ferrea. Et in Psal. 22. in versu primo, Dominus regit me, & nihil mihi deerit. In his enim locis, eadem in Græco dictio ponitur. Sed & in alijs quibusdam Psalmorum locis, eandem hanc dictionem Græcam interpretes Latini verterunt, pascere. Nam supra Psalmo 77. vbi in fine Psalms de Dauide dicitur, Pascere Iacob seruum suum. Ac rursum, Paut eos in innocentia cordis sui: in Græco idem verbum ponitur quod supra diximus. Vnde manifestum est, pascere & regere pro eodem debere accipi. Insuper & in Hebræo hoc loco participium ponitur, significans pascentem: Quod autem sequitur, Qui deducit velut ouem Ioseph, à quibusdam exponitur de ipsa persona Ioseph, quem Deus sibi fidem & seruiem deduxit velut ouem, qui semper vt ouis & innocens mansuetum se gessit in omnibus, tam apud patrem in terra Chanaan, quam apud extraneos in Aegypto: & Dominus illum semper vt pastor bonus comitabatur, in omnibus seruans eum à fratrum nece, suaq; providentia ad principatū Aegypti prouehens. Cui expositioni consonat Chald. Paraphrasis sic legens, Qui deducit velut ouem patrem nostrum Ioseph. Atq; ita quod præcedit, Qui regis vel pascis Israël, simili ratione de persona Israël possit intelligi, iuxta illud quod Israël ipse pueris Ioseph benedicēs, ait, Deus qui me pascit à iuente mea, &c. Nos tamen in Elucidatione malumus ad totum populum Israëliticum referre sermonem, Cui sententiæ magis fauet quod ex Hebræo secundo loco vertit Hieronymus, Qui deducis velut gregem Ioseph. Et Felix per numerū pluralem vertit, velut oues. Id enim ad populum totum magis spectat, ¶ Versu 2. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin & Manasse. Hanc manifestationem coram Ephraim, Benjamin & Manasse, in Elucidatione generaliter sumus interpretati, de apparitione coram populo domini. Potest tamen specialis assignari ratio, quare de his tribus specialis fiat mentio, non autem de tribus alijs. Arca nanque Domini, vbi supra propiciatorium inter Duo Cherubim locum sibi elegerat, in medio erat multitudinis filiorum Israël: omnes autem tribus. 12. erant per circuitum: ab oriente quidem erant Iudas, Issachar & Zabulon: à meridie, Ruben, Simeon & Gad. Et hi præstant, cum esset proficiscendum, Ab occidente verò erant castra Ephraim, Benjamin & Manasse: & ab Aquilone, Dan, Aser & Nephthaim. Itaq; erat præsentia Domini peculiariter ante Ephraim, Benjamin, & Manasse, qui in postrema parte erant ad occidentem. Nihil ergo aliud sibi vult hæc postulatio, quam vt præsentiam suam Deus populo exhibeat, vt ad propiciatorium suum velit descendere, & se populo toti exhibere præsentem. Sic enim quoties Deus manifestatur ante tres illas tribus, intelligitur toti populo sese exhibere præsentem. Cum enim Deus populum suum derelinquebat in manus hostium, & duris afflictionibus subiacere patiebatur, quasi absens, propiciatorio derelicto, reputabatur, eo quod defensione solita non monstraret suam præsentiam. Orant proinde vt appareat, & ad propiciatorium redeat. ¶ Versu 3. Excita potentiam tuam, & veni, vt saluos facias nos. Nonnulli hic intelligunt postulari aduentum Christi in carnem, ad humani generis salutem. Quod quidem secundum intelligentiam mysticā rectè accipitur, quem admodum & Psalmus totus hic proposito de Christi incarnatione non incommode possit applicari. Videtur tamen ex Psalms deductione, de aduentu in auxilium fieri sermo, quemadmodum monstrant querimonie quæ mox enarrantur, præsentium que miseriam simul & beneficiorum corporaliū patribus olim exhibitorum propositio. ¶ Versu 6. Cibabis nos panem lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis, in mensura. Panis lachrymarum est, qui in dolore, & cum lachrymis à lugentibus sumitur. Simile est de potu in lachrymis. Sic & in alio Psalmo dicitur, Cinerem tanquam panem manducabam & potum meum cum fletu miscebam. Illud autem, in mensura, quod ad arctitudinem & tenuitatem cibi ac potus referunt, nos in Elucidatione exposuimus, maximam abundantiam lachrymarum atque doloris. Cui consonat quod Felix vertit ex Hebræo, Fecisti illos (scilicet de populo tuo) comedere panem lachrymarum, & fecisti illos bibere lachrymas in maxima mensura. Nec dissonat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Cibasti eos panibus intinctis lachrymis, & bibere fecisti eos vinum lachrymis affluens. Neque aliud velle videtur quod Hieronymus ac ceteri vertunt. Potasti nos in lachrymis tripliciter, de quo in annotationibus ex Hebræo nonnihil dicemus. ¶ Versu 7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris. Habet hæc enunciatio duplicem intelligentiam. Prior est, quam in elucidatione explanauimus, de hostium adinuicem contentione pro direptione populi fidelium. Quando enim populus fidelis ita ex omni parte ab hostibus per circuitum opprimitur, vt nunc ab illis vim patiatur, rectè quasi in contradictionem & contentionem positus dicitur, vtpote pro quo hostes adinuicem contendunt, quis illum possideat, quis in illum usurpet dominium, quis illum affligat miseris: quomodo ager quilibet in contentionem vel contradictionem poni intelligitur, cum de eo, in cuius possessionem veniat, contenditur. Hæc autem diuersorum pro eiusdem afflictione, contentione, exprimit magnā patientis, pro quo contenditur, miseriam: dum scilicet quisq; pro viribus molestare & affligere nititur miserum. Et planè quomodo de Sinoe capto ait Vergilius, dicens, Certantque illudere capto, ita Israëlitis quoque legimus accidisse, vt certarent adinuicem hostes populum istum opprimere, affligere, atque conterere: quod ex sacris historijs fit manifestum, in quibus quam sæpe legimus populum Israëliticum, Deo permittente, nunc ab Assyrijs, nunc ab Aegyptijs, nunc ab alijs per circuitum nationibus spoliatum, ac grauium passum. Posterior intelligentia est, Posuisti nos in contradictionem oppugnationē hostium, id est, fecisti nobis contradictiones, contentiones, oppugnationes, & prælia suscitari, ab aduersarijs vicinis nostris. Secundum quam intelligitur contradictio ista siue contentio aduersariorum non adinuicem, sed contra populum Israëliticum: quomodo & de Salvatore nostro Christo Hebræis scribens ait sanctus Apostolus, quod passus sit aduersus semetipsum contradictionem. Recogitate (inquit) eum qui talem sustinuit pro nobis aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris

Hebr. 12.

defici-

A deficientes. ¶ Versu 8. Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus. Versus iste tertio in hoc Psalmo repetitur. Est enim versus quartus & octauus, est & nouissimus, totiusque orationis clausula. Quæ trina repetitio, ad sanctæ & superbenedictæ Trinitatis inuocationem rectè intelligitur pertinere. Dignus autem versus est versiculus iste, qui non dico tertio repetatur, sed perpetuo in ore vestro versetur. Vt vide, quæ te, q̄ apto ordine procedat hæc postulatio. Primū enim oramus à Deo cōverti, ac deinde monstrari nobis faciē domini, sicque salutem percipere. Prius enim est, vt iracundiā causa tollatur, ac deinde vt placidus redeat vultus eius qui iracundiā posuit. Quid autē est in nobis, quo Deū cogimus à nobis vultum suum auertere? Quid, nisi quia nos prius auertimur ab eo (Semper enim oculi domini super iustos, & metuentes eum, sunt in bonum. Itaque, nisi nos prius auertimur ab eo, nunquā ille faciem suam auertet à nobis. Aptissime ergo qui faciē Dei placidā sibi cupit restitui, prius se postulat ad dominum cōverti. Quis autem ex aduersis faciat cōuersos, nisi solus ipse cui in oratione loquitur Propheta, dicens: Conuerte nos domine, & conuertemur ad te? Scio enim (inquit idem Propheta) quoniā nō est hominis via eius, nec viri est, vt dirigat gressus suos. Est enim homo spiritus vadens, & non rediens: à Deo per suam malitiā recedēs, ad Deum autem per suam propriam solam virtutem redire non potens, Ergo tu domine virtutum (cui nihil impossibile neque difficile est) cōuerte nos, ac deinde conuersus, faciem ostende placabilem, qui aueris iuste auertisti vultum iratum. Si autem faciem tuā nobis ostēderis, si nobis solita miserationis placiditate illuxeris, non poterit nō ex hac tuā faciē cōuersione & vultus illuminatione, salus nobis procedere. Vnde quasi hac de re certus, neque quicquā dubitās, ait, Ostende faciem tuam, & salui erimus. Sic & in alio Psalmo dicitur, Deus miseretur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suū super nos, & miseretur nostri. Est autem notātu digna hoc in loco Chald. Paraphra. pulchrè admodum præsentem versiculum exponens, in hunc modum, Deus exercituum, conuerte nos de captiuitate, illumina splendore iocunditatis faciē tuā super nos, & salui erimus. Illam autem captiuitatem: præcipue intellege captiuitatem peccati & mortis, deinde etiam eam quæ temporaliter premit populum. Ex priore nanque posterior proficiscitur. ¶ Versu 9. Vineā de Aegypto transiisti. Populum Israëliticum hoc in loco intelligendum monstrat Chaldaica Paraphrasis, quæ sic habet, Domum Israël quæ assimilatur vineæ, de Aegypto transiisti. Et pro eo quod in sequenti versu habemus, Dux itineris fuisti in conspectu eius: eadem Paraph. habet, Expulisti à faciē eius Chananeos: Et aliās in scriptura legimus, hunc populum vineæ assimilatum, & vineam domini nuncupatum, veluti apud Esaiam cap. 6. Vineā facta est dilecto meo, in cornu filio olei. Ac post pauca, Vineā enim domini exercituum, domus Israël est, & viri Iuda germen delectabile eius. Et de eadē Salvatore ait in Euāgelio, Vineā plantauit homo, & sepē circūdedit, & fodit in ea torcular, & locauit eā agricolis, & cætera. Pulchrè verò in metaphora persistēs Propheta, populi istius de Aegypto educationem, vocat translationem vineæ, ipsiusque populi in terra promissa firmationem appellat vineæ trāslatæ plantationē, ac deinde eius populi exaltationem, & multiplicationē describit per similitudinem vineæ in altum conscendentis supra sublimitatē montium, & in latum sese expandentis vsque ad mare. Demum vbi querimonia proponitur desolati populi, continuata vineæ metaphora, dicitur maceria eius diruta, ipsa verò omnium vindemiationi, deprædationi atque rapinæ exposita, ita vt feris syluarum & bestijs agri liber pateat introitus ad conculcādum & eradicandū omnia. Ita cōsideratione aptissima, quæcunque de populo hoc proponuntur, siue ad commemorationē prioris beneficij, siue ad querelam præsentis miseræ, sub vineæ cōparatione, metaphora semel assumpta continua prosequutione, pulchrè admodum explicantur. Si verò secundum mysticam intelligentiam, vineam istam intelligamus spiritualem & veram domū Israël, quæ est Ecclesia fidelium, domus Dei, aptissime hæc omnia in nos competent, quoties in prædam & in direptionem infidelibus damur: quæ admodum ex ijs quæ frequenter supra dicta sunt, facile per se intelligens quisq; poterit animaduertere. ¶ Versu 10. Dux itineris fuisti in conspectu eius. Intellige, viam preparasti, & viam fecisti ante eam. In Græco enim vno verbo dicitur ἀποτονωσας, quod est viam fecisti, quomodo etiam habet Psalterium Romanum. Et Felix ex Hebræo, Præparasti viam vel semitam in conspectu eius. In sequenti autem versu, per arbusa, intellige propagines vel ramos: D & per cedros Dei, cedros electissimas: atq; altissimas quæ admodum Psalmo. 35. per montes Dei intelligimus montes altissimos, Iustitia tua sicut montes Dei. Hæc autem de exaltatione vineæ & dilatatione, si iuxta mysticam intelligentiam ad populum fidelem in Ecclesia noua referatur, aptissime intelligi poterit de Ecclesiæ exaltatione, dilatatione, & profectu. Operuit enim mōtes Ecclesiæ vmbra, quando sub fide & vnitatē Ecclesiæ, principes orbis & regna gentium elegerunt requiescere: arbusa autem eius cedros Dei operuerunt, quādo filij Ecclesiæ omnem mundi sapientiā & sublimitatē superantes, omnem altitudinem & omnem sublimitatem aduersantē scientiæ Dei nouerunt in captiuitatem redigere, potentissimorumq; principum sæcularem potentiam, & sapientissimorum hominū sæcularem sapientiā, suæ fidei stabilitate destruere. Vsque ad mare verò palmites extēdit, & vsq; ad flumen misit germīna, quando missis per orbem terrarum Apostolis alijsque veritatis prædicatoribus, in omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ peruenerunt verba eorum, sicq; per orbem dilatata est fides catholica. Cui mysticæ expositioni non dissonat quod habet Paraph. Chald. Expandit ramos suos, misisti discipulos eius vsque ad mare magnum, & vsq; ad flumen Euphraten germīna eius. ¶ Versu 14. Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Potest singulare accipi pro plurali secundum cōmunem loquendi consuetudinem, vt significetur, apros de sylua & feras solitarias, vel feras deserti demolitas esse vineam domini. Aut sub numero singulari (quod in idem redit) intellige populum gentile, qui est velut aper de sylua egrediens, idem que velut

Psal. 22

Psal. 23

Hier. 31.

Thre. 5.

Hier. 10.

Psal. 102.

Psal. 66.

Esai. 6.

Matth. 21.

2. Tim. 3.

Psal. 35.

1. Cor. 13.

Psal. 18.

F

singu

ingularis ferus. Est enim loquutio à similitudine vineæ sumpta, quam collapsa maceria bestia huius modi solent demoliri. Vigilanter autem attende, quomodo homines infideles apris comparantur, quos etiam dominus in Euangelio interdum porcos, interdum verò canes appellat. Veluti cum discipulis ait, Nolite dare sanctum canibus; neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos. Alibi verò etiam hœdis comparat, dicens: Cum venerit filius hominis in maiestate sua, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut segregat pastor oues ab hœdis. Sed & hoc notandum diligenter, quod apris isti non de domo exeunt, sed de sylua. Domus enim Dei (teste magno gentium Apostolo) sancta Ecclesia est. Infidelitatis autem & peruersitatis natio, sylua est, quia à Deo deserta: & quicunq; in ea inhabitant, à domo Dei sunt alieni, syluestres sunt, non ciues sanctorum, & domestici Dei. Vbi autem nos habemus singularē ferū, Græcè habetur *μόνος ἄγριος*: hoc est, solitarius ferus vel singularis agrestis, i. fera deserti. Non enim ita accipi debet quod dicitur, singularis ferus, vt idem valeat quod singulariter vel eximie ferus. Non enim significatur ista superexcellētia quemadmodū Græci sermonis proprietates manifestius indicat: sed singularis potius vnicum vel solitariū significat. Inuenimus autem & in sacris literis vocabulum istud singularis, in hac significatione vsurpatum, velut Marei 4. Et factum est, cum esset singularis, interrogauerunt eum discipuli, hoc est, cum esset solitarius, & extra multitudinē. In Hebræo autem, vnica dictio ponitur ziz, quam interpretes admodum diuersimode reddunt. Hieronymus vertit, Omnes bestia: agri depasta: sunt eā: intelligens scilicet per ziz, generaliter omnē bestia: agri. Felix etiam vertit, Fera agri depasta est eam, asserens, hac dictione significari omnē animalis syluestris. Atque horum versiones magis nostræ lectioni consentiunt. Plura de hac eadem dictione Hebraica diximus in annotationibus ex Hebræo Psal. 49. pertractantes partem illam, Et pulchritudo agri mecum est, vbi in Hebræo eadem dictio ponitur. Versu 16. Et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Hoc loco quidam codices Latini non habent additum genitiuum hominis, sed habent tantum, Super filium quem confirmasti tibi, qua in parte Hebraica consentiunt lectioni quæ genitiuum hoc loco non habet. Græci tamen codices atque etiam plerique Latinorum addunt, & que atque in versu 18. Intelligunt autem quidā per hunc filium, non Mesiā, sed ipsam populum Israëliticum, iuxta quod in Exodo legimus, Filius meus primogenitus Israël. Ac rursum ex voce domini per Moysen, ad Pharaonem, Dixi tibi, dimitte filium meum, vt sacrificet mihi: eundemq; populū intelligunt in versu sequenti, per virum dextera: Dei: quonia scilicet dextera sua illum Deus solitus erat protegere. Verū quod sequitur in versu 18. Et super filium hominis quē confirmasti tibi, non factis cōmodē videtur posse alio, quā ad Mesiā accommodari, illic enim, & in Hebræis & in Græcis & in Latinis exemplaribus legitur, filius Adam vel hominis. Nusquam autem in scriptura legimus totū populum Israëliticum filium hominis, vel filium Adam appellatum. At verò, Mesiā nostrū filium hominis fuisse etiam peculiariter appellatum, ex Evangelica historia nimis manifestum, cum & seipsum plerunque hoc nomine appellauerit. Nos itaq; hunc filium hominis, in elucidatione sumus interpretati Mesiā Christum. Cui expositioni aperte subscribit Chald. Paraph. quæ sic habet: Et super regem Mesiā, quem confirmasti tibi. Et in versu 18. Sit manus super virum cui iurasti in manu dextera, quod rectē in Mesiā cōpetit, cui (vt in alio loco dicitur) iurauit dominus, & non penitebit eum. Versu 17. Incensa igni & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt. Quidam versum præsentem sic accipiunt, quasi incensa & suffossa nominatiui casus existat, in neutro genere, & super ponantur verbo, peribunt, vt sit sensus, Incensa igni & suffossa peribunt ab increpatione vultus tui. Verum hanc constructionē manifeste cōdemnat lectio Græca, quæ nominatiuos habet singulares genere fœmineo, hoc modo: *ἡ ἕρση καὶ ἡ ὑψόσση ἀπὸ τῆς ἐπιτίμου σου ἀποθνήσκουσιν*. Rectius ergo diuim ita accipimus sententiam, Vineæ succensa est igni, & suffossa, ab increpatione tamen vultus tui, hostes incensores & effosores peribunt, & reuertetur vinea tua in statum pristinum. Iuxta quam sententiam ita vertit Felix verbo substantiuo suppleto, Combusta est igne, excisa est: ab increpatione vultus tui peribunt.

LXXX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste octuagesimus, exhortatio videtur esse veteris populi, ad celebrandum in letitia festiuitates domini Dei sui, maxime illa quæ in mensis septimi principio tubis clangentibus erat celebranda, simulq; rememoratio veterum beneficiorum populo exhibitorum, & communitio contestatioq; domini ad populum, de fidei cultu & pura seruitute, quam sibi vult impendi, & quam serio exigit à seruis suis, non compatiens secū deos alienos: vbi accepta occasione, commode exprobratur populo, post tot accepta beneficia, & propozita promissa amplissima, pertinax ipsius incredulitas, cuius etiam pœnam tan temporalem, quā aeternam describit. Nos verò ad spiritualem exhortationem, siue admonitionem, ad spiritualiter Deo festa digne celebranda, ipsiq; cultu debito famulandum, presentis Psalmi textum commode poterimus referre.

LXXX. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Exultate Deo adiutori nostro: * inbilate Deo Iacob.
- 2 Sumite Psalmum,

Vm exultatione laudate fideles vniuersi dominum Deum fortissimum, fidelissimumque adiutorem nostrum: * cum iubilis & laudibus celebrate Deum Israël, Deum fidelis populi sui. 2. Assumite Psalmos ad illi canendum in gaudio & exhibete tympana, vt personetur in eis sonitus latitiæ: * psalterium, iocundum simul exhibete cum citharis, & omnis generis musica instrumēta

- A & date tympanum: * psalterium iocundum cum cithara.
- 3 Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestrae.
- 4 Quia præceptum in Israël est, & iudicium Deo Iacob.
- 5 Testimonium in Ioseph posuit illud cum exiret de terra Aegypti: * linguam quā non nouerat, audiuit.
- 6 Diuertit ab oneribus dorsum eius: * manus eius in cophino seruauerunt.
- 7 In tribulatione inuocasti me, & liberaui te: * exaudiui te in abscondito tempestatis:

* probaui te apud aquā contradictionis.

- 8 Audi popule meus & contestabor te: * Israël, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.
- 9 Ego enim sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti: * dilata os tuum, & implebo illud.
- 10 Et non audiuit populus meus vocem meam: * & Israël non intendit mihi.

menta proferte domino, vt in eis laus plenior resonet, non solum voce oris depropta, sed & foris per artis instrumenta sese effundens. 3. Clangite tuba in nouilunio, in ipsis Calendis, & prima die mensis septimi: quæ dies est vobis solennis, & insigniter celebris ex præcepto domini, vt omne opus seruale non faciatis in ea, quoniam dies clangoris est & tubarum. 4. Quia de hac solemnitate celebranda præceptum accepit populus Israël, & decretum est, siue lex à Deo Israël constituta populo suo. Voluit enim ipse, & præcipiendo decreuit, vt prima dies mensis septimi esset filijs Israël sabbathum memoriale, clangētibus tubis, quod vocaretur sanctum, in quo nullum facerent seruale opus, sed constitutum offerrent sacrificium, parantes se ad solennitatem alteram decima die eiusdem mensis suo ordine sequuturā: ad expiationem publicam ac deinde etiā ad festiuitatē tabernaculorum, quæ erat die decima quinta mensis eiusdem. Posuit autē Deus præceptū illud in testimonium & memoriale in populo Israël, cum educeret eum de terra Aegypti: hoc præceptum illi constituit in cōmemorationem beneficii educationis de Aegypto, atq; ceterorū post exhibitōrum omnium beneficiorum: * in qua terra Aegypti aduena, fuerat, & sub iugo ac seruitute barbarā & incognitæ gentis seruierat, cuius linguam non intelligebat; sub Aegyptiorum seruitute, quorum lingua illi fuit peregrina. 6. Verum Deus ipse ab oneribus grauissimis luti & lateris, sub quibus miserime seruebatur, liberauit eos, ne dorsa amplius deberent eiusmodi oneribus subdere, ipse eos de grauissima hac seruitute qua premebantur, redemit: * siquidem manus eorum seruierant in cophinis; ad colligendum paleas, ad portandū lutum & lateres, iuxta numerū præfixum sibi vsque ad amaritudinem animæ suæ. 7. Vox domini, Ecce popule meus cum in tribulatione esses, cum Aegyptij perduceret ad amaritudinem vitam vestra, grauissimis oneribus luti & lateris clamaſtis ad me dominum Deum patrum vestrorum: & ego nō obsurdū ad clamores vestros, sed iuxta petitionem vestrā liberaui vos de fornace ferrea Aegypti: * exaudiui te in occulto tempestatis & tonitruū, cum ego sub columna nubis latens, tonitruū tempestatis concitāta, Aegyptiorū currus in profundū maris rubri subuersis rotis agitarem, sicque illos in medium fluctuum iniicerem: ita pro vobis mirabiliter pugnādo, vt nō euaderet nee vnus ex eis, cum tamē ego velut ex abscondito pugnarem, nec exterius in pugnatōris forma me ostenderē: * post hoc autē tantū tuæ liberationis beneficium, & alia huiusmodi plura, probaui ego te apud aquas quæ ex mururatione vestra nomen acceperunt, vt cōtradictionis appellentur: ibi te probaui cum esset aqua defectus, vt viderem an fidelis esses tot acceptis beneficijs, an non: & ostendistite, post tot accepta beneficia, & tam patētissima conspecta prodigia, adhuc infidelem murmuratorē & cōtradictorē. 8. Audi proinde popule meus, & ego serio loquar tibi, & cum obtestatione aperiā tibi voluntatē meā, vt scias quæ ad modum corā me debeas ambulare, ne tibi dicas nō prædictū, aut ne excuses per ignorantiam: * etce Israël popule meus, si me audire velis, & mihi verē esse obediens, hoc ante omnia prouidebis, vt nō sit in te Deus aliquis nouus & extraneus, quē non coluerunt patres vestri, vt non vobis ipsis aliquod idolum fabricetis, neque vllam speciem cuiusque rei quam pro Deo colatis: neq; vllum omnino Deū aliūm præter me adorabitis, sed mihi vni & soli cultum diuinitatis impendetis. 9. Ego enim solus sum verus dominus & Deus vester, qui vos in potentia virtutis meæ eduxi de terra Aegypti, quique & ante educationem hanc stupēda prodigia exercui in Pharaonem & seruos eius, vestri causa: item & post educationē in deserto, mirabilia corā oculis vestris exhibui: & nunc latē aperi os tuum, postula quæcunq; volueris, & quantacunq; volueris, & ego quæcunq; postulaueris, abundāter tribuā tibi iuxta desiderium cordis tui: tantum postula, tantum quid velis indica, imò & quicquid volueris pete, & ego absque tuo labore abundantissime tuis votis satisfaciam, si te modo in veritate fidelem inueniam. Vnde nihil opus habes, ad alienos deos confugere, posteaquam per me omnia consequeris. 10. Quanquam autem ita blanda promissa proposuerim populo meo, noluit tamen obedire voci meæ, nec tam blandis propositis conditionibus suscipere voluit obedientiam præceptorum meorū: * populus Israëliticus, cui tanta præstiteram beneficia, cui tam egregias offerebam pollicitationes, non acquieuit sermonibus meis, non credidit, neque

Num. 29.

Ibidem.

Ibidem.

Exod. 14.

Num. 26.

11 Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum:

* ibunt in adinuentio- nibus suis.

12 Si populus meus au- disse me: * Israel si in- vus meis ambulasset.

13 Pro nihilo forsitan- inimicos eorum humi- liaassem: * & super tri- bulantes eos misissem- manum meam.

14 Inimici domini me- titi sunt ei:

* & erit tempus eoru- in secula.

15 Et cibavit eos ex- adipe frumenti:

* & de petra melle sa- turavit eos.

neque adhaerere voluit mihi. Et quoniam me eligentem, vocantem, & benefacere volentem spreverunt & abiecerunt semper inobedientes voci meae: idcirco & ego vicissim abieci illos propter suam ingrati- tudinem & inobedientiam, & permisi illos duci pravis concupiscentijs cordis sui, dimisi illos sequi pravitatem & prava desideria peruersi affe- ctus sui: ambulabunt a me dimisi secundum pravas adinventiones suas, secundum malas cogitationes & pessima consilia carnalis cordis sui, perficient quaeunque illis suggererit maligna sua cogitatio. 12. At vero si populus quem elegeram, gratum se delectatione atque vocatio- ne praestitisset debitam mihi praestans obedientiam: si Israeliticus po- pulus ambulasset in praecipitis atque iustificationibus meis quae illi pro- posueram ut ambularet in eis. 13. Pro nihilo vtiq; inimicos eorum humi- liaassem, pro minimo sane imo pro nihilo mihi fuisset, eorum aduersa- rios omnes expugnare, ipsisque subjugare, & ante faciem eorum con- terere: minimo vtiq; negotio, & nullo penitus labore ab omnibus ad- uersarijs illos seruasse securos: & super aduersarios eorum volentes eos affligere, ego aggrauassem vlttricem manum meam, potentiam vlt- rionis meae exercuissem aduersus omnes qui voluissent nocere popu- lo meo: quemadmodum abunde satis re ipsa ostenderam in contritio- ne terribili Aegyptiorum, & Chanaanorum eiectione valida. 14. At ve- ro isti rebelles semper & increduli, semper aduersantes & repugnan- tes domino, obstinati in dura ceruice infidelitatis suae, mentiti sunt ad- uersus dominum, nihil eorum obseruantes opere quae ore polliciti fuerant, egeruntque mendaciter contra dominum: & erit tempus punitionis eorum in aeternum, punitione aeterna vitio sumetur de ipsorum tanta ingratitude, infidelitate, & inobedientia. Si quidem ignis aeternus de- norabit inobedientes huiusmodi & incredulos, ut qui in hoc tempore tot beneficij suauissime inuitantem, peruacaciter nimium contempe- runt, in futuro vltionis tempore durissima sine fine sustineant tormen- ta. 15. Arramen Deus gentem illam repugnantem & inobedientem ciba- uit ex pinguedine frumenti, ex medulla tritici, id est, pane electissimo & delicatissimo: & comedere dedit eis ad abundantiam mel, quod de petris colligebant, vbi abique hominum studio vltro apes mellifica- bant: dedit eis terram lacte & melle manantem, proferentem fructus pin- guissimos, & electissimum triticum, vbi & tanta mellis erat copia, ut de petris abundanter mel possent colligere, quod sane beneficium val- de illorum impietatem exaggerat, qui nec sic emolliri potuerunt, aut in Dei seruitutem saltem beneficiorum dulcedine inescari.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXX.

Versu 3. Buccinate in neomenia tuba. De festo tubarum, quod initio mensis septimi celebrabatur, legitur Numeri 29. Dicunt autem quidam, clangore istum tubarum fuisse in tubis corneis, propter memoriam oblationis Isaac, pro quo fuit oblatas aries cornibus haerens inter vepres: qua in re typum gessit post immolandi agni, pro peccatis mundi. Alij, in rememorationem acceptae legis Dei. Cum enim legem daret dominus, audita fuit vox buccinae terribiliter buccinantis, & concrepantis admodum terribili sonitu. Pro quo facit, quod in hoc Psalmo principaliter sermo fiat de obedi- tia legis Dei, & de transgressionis querimonia, cum dicitur, Audi popule meus, & contestabor te, & cetera. Ego sum dominus Deus tuus, & cetera. Si populus meus audisset me, & cetera. Versu 5. Tes- timonium in Ioseph, posuit illud. Ioseph, hic accipitur pro populo Israelitico, qui nonnunquam a Ioseph (propter eminentiam ipsius in Aegypto) nominatur: quemadmodum supra Psal. 76. Redemisti in brachio tuo filios Iacob & Ioseph. Et Psal. proxime hunc praecedente, Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph. Fieri autem de ipso toto populo sermonem, manifeste satis indicant ver- ba textus. Non enim Ioseph ipse egressus aliquando fuit de terra Aegypti, neque in suo egressu huius festiuitatis praecipuum vllum accepit: sed populus vniuersus, post liberationem in deserto, loquente domino in monte Sinai, mandatum huiusmodi de festo tubarum ac ceteris celebrandis accepit. Quod autem sequitur. Linguam quam non nouerat audiuit, nos in Elucidatione, exposuimus de lingua Ae- gyptiorum, quae filijs Israel erat peregrina, cum primum in Aegyptum descenderent. In quo signifi- catur, ipsos in Aegypto aduenas fuisse & peregrinos: ac proinde cum educerentur, de gente barbara, & sibi peregrina fuisse educos. Alij vero intelligunt de loquela domini, in legis donatione in deserto. Non enim soliti fuerant, donec in Aegypto manerent audire vocem tonantis domini, qua in deserto in datione legis audierunt cum maximo terrore, ut tanto fixius proposita inhereret cordibus audien- tium. Versu 6. Manus eius in cophino seruiuerunt. In cophino seruiuerunt manus populi Israelitici, quoniam in cordibus portare debebat lutum & lateres, ac paleas colligere per totam terram. Quod autem ex Hebraeo vertit Hieronymus, Manus eius a cophino recesserunt: significat liberationem ab huiusmodi seruitute, quemadmodum id quod statim antecedit, Diuertit ab oneribus dorsum eius. Ean-

A Eandem etiam habet sententiam, quod vertunt alij, Manus eius ab olla recesserunt, vel transferunt, hoc est, ab ollis conficiendis liberati sunt. Non enim solum ad lateres coquendos cogebatur filij Israel, sed & ad alia opera fictilia, quaeque ex luto erant facienda. Vnde legitur Exod. 1. cap. quod Aegyptij ad amaritudinem perducebat vitam eorum, seruitute dura in luto & lateribus ac omni opere. Consentit & quod Chald. habet Paraph. in hunc modum, Manus eius a ferendo ad ollas luto transferunt. Ide etiam vult, quod alij vertunt, Manus eius a fumo vel a furno recesserunt. In omnibus enim his, non aliud si- gnificatur, quam populi de grauissima seruitute liberatio. Et per contrarium idem erit, siue dicamus in cophino seruiuerunt, siue in ollis seruiuerunt, siue in furno, vel ad furnum seruiuerunt. Versu 7. Exaudia uite in abscondito tempestatis, Istud, in abscondito tempestatis, diuersi diuersimode intelligunt. Elu- cidatio exponit, In occulto columnae nubis, vbi velut occultabatur praesentia deitatis pro filijs Is- rael, tempestate horribili tonitruui & fulminis terribiliter pugnantis. Cui expositioni satis consonat modus ipse loquendi, quo in Exod. historia factum istud memorabile describitur. Sic enim legitur quod respiciens dominus per columnam nubis interfecit exercitum Aegyptiorum, & subuertit rotas curruum. In hoc autem quod dicit, per columnam nubis respexisse dominum, significat, quasi de occulto suo latia- bulo super hostes eum prospexisse: quemadmodum solent, qui de turri aut munitione qualibet mittunt in hostes iacula. Nec dissonat ab hac expositione Para. Chal. quae sic habet, Exaudiui te, vel respondi tibi in loco occulto, domo diuinitatis meae, vbi ardebat coram me rota ignis, Nam hoc vltimum tem- pestatem significat. Alij vero quasi per antiphrasim dictum accipiunt istud absconditum tempestatis siue tonitruui, quoniam minime in abscondito perfecta fuit haec liberatio, sed palam & manifeste coram ocu- lis omnium, dum horribili tonitruo & terrificis conuulsionibus rotas curruum subuerteret, & cur- rus ipsos ageret in profundum. Alij intelligunt, in occultis & absconditis tribulatione tua, cum grauissi- me scilicet affligereris & opprimereris vehementissime, tamen flere cogebaris, & palam non audebas ex- clamare ad me propter duritiam praefectorum, sed quasi in silentio & in abscondito. Versu 8. Israel si audieris me, non erit in te Deus recens, Dij recentes sunt, quicunque artificis manu de nouo fiunt, cuiusmodi erat vitulus ille quem ad petitionem populi opere fusorio formauerat Aaron, item & vituli duo quos edificauit Hieroboam: aut omne quod humano ingenio cepit tanquam numen haberi, & ut Deus colitur: quemadmodum gentiles, Iouem, Belum, & huiusmodi, ut deos coluerunt. Deos autem alie- nos siue peregrinos vocat Deos aliarum gentium, ut non exemplo aliarum gentium per circuitum tra- herentur ad idololatriam. Versu 10. Dilata os tuum, & implebo illud. In ista oris dilatatione & ad- impletione duo accipiunt. Primo facilitate qua dominus pollicetur populo suo bonorum impetra- tionem, si fideles sibi praestiterint seruitutem. Quid enim facilius, quam os aperire: quid facilius, quam os dilatare? Secundo intelligimus abundantiam omnis boni, quam seruis fidelibus promittit domi- nus. Ego, inquit, implebo illud. Quid amplius potest quam implere? Mira vero est in hoc sermone emphasis. Non enim dicitur, Extende ad opus manus tuas, & ego implebo eas, sed dilata tantum os tuum. Neque rursum dicitur, Aperi os tuum, & ego in illud inijciam aliquid, vel non finam illud vacuum: sed ait, Dilata, id est, late aperi, & ego totum implebo, quantumcumque tu dilataueris. Iuxta communem autem modum loquendi dicuntur dilatare homines os suum, quando magnum aliquid, & quasi incre- dibile proferunt. Veluti si quis historiam aliquam narras, loquatur aliquid incredibile, aut quod non vi- deatur verisimile, dicimus illum dilatare os suum, id est, late aperire. Ita in oratione postulando, dilatat os suum, qui magnum aliquid, & quod secundum humanum iudicium non ita videatur impetrabile, postulat. Vult ergo domini sententia, Popule meus, tantum fidelis esto: & ego quicquid postulaueris, quantumvis magnum, quantumvis videatur humanam facultatem excedere, opportuno tempore pre- stabo tibi. Si quidem apud me non est impossibile, neque difficile omne verbum. Implebo autem, id est, copiosissime & abundanter supra quam petere possis, faciam. Cui consonat quod Paulus Apostolus ait, Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus, aut quam intelligimus, & cetera. Quod autem in hoc Psalmo per Prophetam Deus loquitur veteri populo, idem in tempore gra- tiaz, nouissime loquutus est nobis per filium suum in Euangelio clamantem & dicentem, Si quid petieritis patre in nomine meo, hoc faciam. Petite, & accipietis. Et iterum, Omnia quaecumque petieritis in ora- tione, credite quia accipietis, & euenient vobis. Quid sunt haec aliud, quam late aperi os tuum & im- plebo illud? Versu 13. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem. Aduerbium illud forsitan, non in Deo significat dubitationem aut mutabilitatem, aut vacillationem, quasi ignoret Deus quid facturus fuisset, si obedientem se praestitisset populus, sed vel libertatem tantum indicat voluntatis di- uinae, vel etiam iuxta communem modum loquentium accipitur, ut quandam sermonis noter modestiam, cum tamen firma intendatur asseueratio. Veluti cum pater dicit rebelli filio, Si obedientem te praestitisses meis consilijs, forsitan ditiores te & gloriosiores reddidissem, quam nunc sis, significat hoc sermone, filium indubie futurum fuisse feliciorum, si suis obtemperasset consilijs. Ita cum dominus loquitur seruo, Si mihi fideliter seruiueris, forsitan non damnum, inde referes, sic modeste loquendo, multum insinuat: simul & indicat sibi liberum esse facere quod velit, & tamen voluntarie se multa factu- rum. Sic & in alio Psalmo dicitur, Nisi quia dominus erat in nobis. Cum exurgeret homines in nos, forte viuos deglutissent nos. Cum iraceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos vbi nulla iudicatur dubitatio asseuerantis. In Graeco vero etiam manifestius est, nullam indicari dubitatio- nem. Nam particula *an* ponitur, quae significat potius vtiq; ut ita legatur, Pro nihilo vtiq; inimicos eorum humiliassem. Quod autem dicitur pro nihilo, Graece est *in nihilo*, hoc est, in nihilo, Quod intel- ligi potest, tanquam pro nihilo, minime labore, nullo negotio, quemadmodum in Elucidatione expli- cauimus: vel quasi nihilum sic eos humiliassem, id est, vtiq; ad nihilum redegissem eos, vel pro nihilo &

Exod. 14.

Exod. 25. 3. Reg. 12.

Luc. 1. Gen. 18. Eph. 3. Ioan. 14. Luc. 11. Marc. 11.

Psal. 125.

gratis, nulla cōductus mercede. Iuxta quam intelligentiam respicere, videtur hic sermo illud quod in historijs sacris legimus, filios Israël magno nōnunquam aere, multisque auri & argenti & diuerforum ornamentorū sumptibus cōduxisse auxilia regum ac principum, cōtra insurgentes quos metuebant aduersarios: quos Deus gratis & pro nihilo, nulla cōductus mercede, sola oratione postulatus, citissime abegisset & contriuisset, si iustā ei praestitissent obedientiā. ¶ Versū vltimo, Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle faturauit eos. Significatur hoc modo loquendi maxima fecunditas & amoenitas terrae promissionis, suppeditantis abundanter, nō solum quae ad victum sunt necessaria quae in frumēti adipe intelliguntur: verum etiā quae cūiq; ad oblectationē & delicias pertinet, quae in mellis dulcedine accipimus. Hāc ob causam frequēter in scripturis dicitur terra ista manare sicut fluere lacte & melle. Quāntū verō ad mel, dicunt, in terra illa apes mellificare in petris, sicque magnam ibi vltro se offerre mellis copiā, id quod ex historia libri Regum possumus cognoscere, vbi Ionathas filius Saul in agro mel reperit, in quod virgā summitatē intinxit. Quid verō per istum frumenti adipem, & petram mellis, debeat mystice intelligi, non magnā habet difficultatem. Adipe enim frumētū in ecclesia nos dominus cibatur, dum pretiosissimi corporis & sanguinis sacramento, frumento electissimo, medulla tritici utique pinguisima, & placentula tritici delicatissima nos pascit, vitam veram praebens, eamque sempiternā. De petra autem melle nos satiat, quando suauibus, & plusquam melleis de petra Christo fluentibus Euangelicis doctrinis, animas nostras reficit, aut cum spiritalium gratiarum dulcissimis charismatibus, de plenitudine Christi effluentibus, mentes implet fidelium.

LXXXI. PSALMI ARGUMENTVM.

In hoc Psalmo, dura & terribilis sit increpatio eorum qui potestate iudiciaria à Deo accepta, nō recte vti. tur ad iustum iudicium, sed per iniquitatē illud peruertunt. In primo versu Propheeta loquitur, iten: & in vltimo. Cetera omnia intermedia, tanquā ex ore domini accipimus, cū terrore & auctoritate pronūciata. Propheeta ergo nō nisi praeatur, vt dominū introducat loquentem, & oratione cōcludit, postulat Deū aduenire iudicē, postquā in terris corruptum est omne iudicium. In alijs autem versibus, Deus vt iudex primus malos & iniuos quos iudices seuera increpatio redarguit, & quid ab illis velit fieri proponit, ac tandē vltionē aeternā male administratibus cū terrore denunciat, sic vtiq; manifestandā, quādo per mortē omnis ab eis auferetur potestas.

LXXXI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus stetit in Sina-goga deorum:

Omninus Deus omnipotens stat in medio congregatio-nis deorum, id est, iudicium & principum, qui eius vicē & locum in terra gerentes, eius iudicium tanquam vicarij Dei exercent, propter quod etiā dij merentur appellari: in horum (inquam) deorum cœtu deus stat, tanquam omnibus praeiudens, tanquā iudex primus, cuius

* in medio autem deos diiudicat.

ceteri omnes ministri sunt atque vicarij: * sic autem in medio eorum cōsistens, diiudicat eos, diligenter attendit quis potestate sibi cōmissa, & gladio quē portat recte vtatur, ad vindictam malefactorum, laudem verō & defensionē bonorum: aut quis ecōtrario potestate sibi tradita, & cōmissō gladio abutatur in bonorum oppressiōnem, malorum verō exaltationem: ita hos tantum vicarios ille primus & verus iudex, à quo est omnis potestas, considerat, conspicit, diiudicat, vt si quidē probe cōmissō sibi funguntur officio, beatam illis donet pro fideli seruitute mercedem: sin ad tyrānidem verterint suum principatum, aut per avaritiam eo abusi fuerint ad iniustitiam, vt pœnas de illis sumat in tormentis aeternis. 2. VOX DOMINI CONSISTENTIS IN IVDICV M M E D I O, Quādiu tandem vos iudices terrae, quibus vicem meā commisi in terris, abutentes tradita vobis potestate, peruertitis iudicium, non quod æquum & iustum est, sed iniqua & iniusta iudicia iudicantes? * & quousque tandem vos prauis iudices accipietis personam in iudicio? quousque considerabitis & accipietis personam impiorum ditum & potentem huius sæculi, propter illorum vel gratiam vel metum peruertentes iudicium? cū tamen ego vobis mandauerim, iustū iudicare iudicium, & vultum nō respicere potentem, nec cuiuscunq; in iudicio accipere personam. 3. Facite iudicium iustum pauperibus & orphanis, & viduis: quibus non est inter homines aliud auxiliū præter æquitatem iustitiæ, cū opprimatur ab impijs omnibus: * humilibus, vilibus & pauperibus, æque atque magis potentibus & diuitibus facite iustitiam, absque personarum respectu omnibus cōmuniter ex æquo administrantes iustum iudicium, nec reueramini vultum potentis, vt propterea nolitis pauperum suscipere iudicia, nec ad illorum attendatis fauorem, vt eius gratia aduersum pauperes proferatis pro potentibus falsam sententiam. 4. Pauperes, & egenos, orphanos, & viduas, & derelictos (quibus non est aliud humanum auxiliū præter æquitatem

* facies peccatorum sumitis?

3 Indicate egeno & pupillo: * humilem & pauperem iustificate.

4 Eripite pauperem,

A Egenū de manu peccatoris liberate.

5 Nescierunt neque intellexerunt:

* in tenebris ambulāt:

B * mouebuntur omnia fundamenta terrae.

6 Ego dixi, dij estis,

* & filij excelsi omnes.

C 7 Vos autem sicut homines moriemini:

* & sicut vnus de principibus cadetis.

D 8 Surge Deus, iudica terram:

* quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus.

tem iustitiæ eripite & saluate de potestate peccatorum diuitum atque potentium, volentium illos opprimere: commissa vobis auctoritate & potestate iudiciaria, hos compescite ab iniuria, à calumnia, à rapina, & qualibet oppressiōne: illos autem, paterno affectu, vt commissos vestrae tutelae filios, defendite ab iniuria. Ad hoc enim potestatem vobis contuli, propter hoc gladium portatis, vt sitis ministri mei, vindictes in iram male agentibus, bonis autem in defensionem atque tutelam. 5. Verū hi exæcati muneribus, corrupti affectu prauo, non scierunt neque intellexerunt iudicium & æquitatem: noluerunt attendere, quid æquum, quid iustum, non intelligunt, meum esse: iudicium non attendunt, quod ego in medio eorum consistam, iudicaturus de singulis eorum iudicijs: non considerant, quod coram meo tribunali sint rationem reddituri suae administrationis, non habent ante oculos districtum iudicium meum: * & in hac sua exæcitate cuncta agūt, non secundum æquitatem, sed pro libito, quasi non alium habeant superiorem iudicem, quasi potestatem omnem à seipsis habeant, nec ab alio acceperint: * veruntamen post paululum veniet tempus, quando à fundamentis commouebitur terra: adhuc modicum, & ego commouebo cælum & terram: veniet hora iudicij mei, quando terra à fundamentis commouebitur, & dabit mortuos suos: quando de omnibus eis vna hora faciam iudicium, cuique pro merito suae administrationis: quādo simul ipsi cum pauperibus vno momento resurgent, simulque accipiet iustum super se iudicium. 6. Ego quidem mirifice vos exaltaui, vobis in terra committens meam potestatem, meamque auctoritatem, ad exequendum iudicium: dans vobis super alios proximos generis vestri potestatem & imperium, etiam vitæ ac mortis: sicque vos loco meo posuisti tales, vt merito appellemini dij, quoniam Dei estis vicarij: * & estis omnes vos (ratione huius exaltationis super ceteros confratres vestros, eiusdemque naturæ consortes) quasi filij Dei altissimi, qui vos loco sui constituit administratores iustitiæ: estisque nunc super terram, ratione commissæ potestatis, admodum præcellentes, magnificati vehementer, & gloriosi, ac Deo proximi. 7. Veruntamen non hoc vos eleuet, non securos reddat, vt propterea negligatis iustitiam: quoniam quidem vt homines (iuxta communem omnium legem) aliquando moriemini, ac tunc quidem auferetur à vobis omnis potestas & præcellentia vestra, succedentibus alijs in locum dignitatis vestrae: nec erit tunc vlla, quantum ad vos ac ceteros pauperes, hac in parte differentia: neque tunc, nisi de bona administratione, fiet inquisitio. Statutum nanque est hominibus semel mori, & post hoc iudicium, neque hanc legem generalem vlla potestas potest effugere: * & sicut vnus quilibet de principibus cadere solet in prælio, subito omni gloria, omni honore, omni potestate priuatus, qui antè erat gloriosissimus in equis, & in militum milibus, moxque in eius locum & hæreditatem succedit alius: ita & vos ad meæ iulsiōnis imperium, cū mihi placuerit, singuli per mortem cadetis & interibitis, neque vilius vestrum erit potestas aeterna: sed interire vos faciam subito, omnemque gloriam potestatis vestrae auferam à vobis, & dabo alteri cuiuscunque volero: * Et quomodo ceciderunt nobiles illi spiritus de cælo, quomodo Satanas de cælo cecidit tanquam fulgur, propter superbiam: ita & vos tanquam vnus aliquis ex illis (licet nunc multum vobis videamini exaltati) subito in profundum damnationis cadetis, qui nunc per superbiam contemnitis Deum, cuius vices geritis. 8. Vox prophetae: Quia verò in terris inuenitur iustum iudicium, quoniam omnes sequuntur munera, & accipiunt personam, nec est pauperibus & orphanis ex iudiciaria potestate auxiliū, tu Deus (cui comperit iudicare, cuius est iudicium) exurge ad iudicandum populos, consurge vt iudices pro ijs qui opprimuntur in terra, aduersum illos qui dissipant & dilacerant, ac misere defcedant sua avaritia & iniustitia hæreditatem tuam: * tu enim es Dominus omnium populorum, tibi comperit omnium gentium verum dominium, ac proinde tuum est facere pro eis iudicium & administrare iustitiam, quam potestaequam negligunt & peruertunt, imò opprimunt tui vicarij, ad te confugere cogimur primarium dominum & iudicem: vt quod illi sua malitia non præstant, tua bonitas & misericordia aliquando restituar.

Versu 1. Deus stetit in synagoga Deorum. Quemadmodum vulgo is qui vice fungitur præfecti, appellari consuevit præfectus, maxime vbi in eodem loco non commemoratur is cuius vicem gerit: ita iudices terræ, quia vice Dei funguntur, & locum eius tenent, iccirco in scripturis merentur elohin & elim, id est, dij appellari. Vnde Exod. 22. dicitur, Si quis commendauerit amico pecuniam, aut vas in custodia: & ab eo qui susceperat furti, ablata fuerint, &c. si latet fur, dominus domus applicabitur ad deos, & iurabit, q̄ non extenderit manum in rem proximi sui. Et post pauca, Ad deos vtriusque causa perueniet, hoc est, ad iudices. At rursum eodē in loco, Dij non detrahes, id est, iudicibus & principibus populi. Manifestū tamen est, quidquid præter vnum verū Deum nomine Dei appellatur, analogice dici nec posse secundum vnam rationem & propriam suam significationem, nisi de vno dici. Ceteri enim per participationem vel assimilationem quandā dicuntur dij, aut etiam secundum opinionem, vel appellationem tantum: quemadmodum Paulus Apostolus ait, Deos multos esse, videlicet qui dij appellantur in cælo & in terra. At verò Deus noster non secundum participationē hoc nomen habet, sed secundum suam propriam substantiam, secundum suam propriam essentiam Deus est, videlicet ens summum & primum, quo nihil potest cogitari maius aut melius, & summū quod cogitari potest. Quod autem iudices super terram sint Dei tantum vicem gerentes, in credita sibi potestate, ex verbis Iosaphat regis Israël discimus, cuius in secundo libro Paralipon: enon talem legimus ad constitutos iudices exhortationem. Videte (ait) quid faciatis: Non enim hominis exercetis iudicium, sed domini: & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud dominum Deum nostrum iniquitas, neque personarum acceptio, neque cupido munerum. Et eodem in loco subditur, In Hierusalem quocumque constituit Iosaphat Levitas & sacerdotes & principes familiarum ex Israël, vt iudicium & causam domini indicarent habitatoribus eius. In quibus verbis, iudicium quod iudicibus committitur, audimus iudicium domini & causam domini appellari. Nec minus clare Paulus Apostolus multis verbis hoc ipsum testatur, cap. 13. Epistolæ ad Romanos, in hæc verba, Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi à Deo, quæ autē sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: Qui autem resistunt, ipsi damnationem acquirunt. Et post pauca, Non sine causa (potestas) gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male operatur, & alia huiusmodi plurā ibidem commemorat. Versu 2. vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? Iudicare iniquitatem, positum est pro iudicare quod iniquum est, vel iudicare iniuste: quemadmodum facere iniquitatem vel bonitatem, ex scripturarum consuetudine dici solet, pro bene vel male facere. In secunda autem parte pro faciebus Græce est πρόσωπα: quod ambiguum est, & verti potest indifferenter facies siue personas. Siquidem πρόσωπον & faciem & personam significat. Eadem autem videtur esse sententia, siue dicamus, sumere facies, siue personas sumere. Qui enim non ipsam in se causā iustitiam attendit, sed aliud aliquid considerat causæ extraneum, propter quod vel favore attractus, vel odio aduersus, vel timore perterritus, contra æquitatem iudicat, hic faciem sumit, & personam accipit. Quidam verò præsentem locum sic intelligunt, Quousque similes vos facitis peccatoribus? quousque vestro iniquo iudicio efficitis, vt peccatores appareatis & iniqui iudices: Verum prior sententia videtur verior, magisque probanda. Versu 3. & 4. Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate. Fripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Hæc sunt, in quibus Deus iudices vult sui potissimum similes fieri: & dum hoc fideliter agunt, deorum appellatione dignos se faciunt. Quemadmodum enim primo est Deo cura eorum qui humana sunt ope destituti, quibus non est consilium, non est auxilium ab homine, cuiusmodi sunt orphani, viduæ, pauperes & abiecti, ad eō vt peculiari etiam appellatione voluerit in sacra scriptura pater orphanorum, adiutor pupillorum, iudex viduarum, refugium pauperum, saluator rectorum & humilium, nuncupari: ita nihil æque à iudicibus Deus exoptat, quàm vt huiusmodi hominum curam gerant, vt pro his iudicent contra aduersantes aut opprimere molientes iusta iudicia. Neque in aliqua re tam possunt assimilari Deo iudices quàm in hac pauperum defensione. Plane enim diuinum quiddam est, & supra hominem, saluare, defendere, eripere, vindicare, tutari. Et plane tyrannicū, imò diabolicum est, pauperem iniuste opprimere tuæ commissum fidei, aut in manus opprimentū derelinquere, cum ex officio possis & debeas, vel omnium bonorum atque etiam tuæ vitæ impendio, liberare. Quapropter, nunquam minus dignum aliquid faciunt iudices suo vocabulo, quàm quoties personam accipientes, contra Dei præceptum, huiusmodi miserorum curam & iudicium postponunt. Hinc apud Prophetas huius rei tam frequens inuenitur admonitio, tam multa passim eius commemoratio, vt vix aliud quicquam ita inuenias replicatum atque inculcatum. Confident ista, quibus est iudiciaria potestas commissa: attendant etiam illi, qui vel procuratoris vel advocati (vt vocant) officia exercent: attendant qui Canonibus & legibus dant operam, & intelligant, quid sit in quo maxime gratificari possint domino Deo suo, cuius sunt iustitiæ administratores, & cui in suis administrationibus seruiunt. Discant, nusquam sibi quæstum esse vberiore, quàm in pauperum tutela, & orphanorum procuratore vel aduocatione. Sciant, non aliunde sibi proventus ampliores, neque lucrum cumulatiuè posse accedere, quàm ex miserorum patrocinio: neque Deo vllum se posse gratius prestare obsequium. Tametsi enim non habeant ipsi quod retribuunt in præsentem tempore, habent tamen in cælis curatorem ditissimum, qui pro eis beatam mercedem in æternitate ventura persoluet, qui (ne quicquam dubitemus) ipsemet voce aperta attestatus est, se quicquid vni ex minimis factum fuerit in suo nomine, tanquam sibi factum habere. Et ipse est

Exod. 22.

1. Cor. 8.

2. Par. 19.

Rom. 13.

Psal. 67.
Psal. 9.

Lucæ 14.
Matt. 25.

Sama.

A Samaritanus ille, qui pro vulnerato illo Evangelico stabulario spondens, ait, Curam illius habe, & quæcunque supererogaueris, ego cum rediero, reddam tibi. Ipse est insuper, qui in sancto Evangelio docet, ad prandium aut cœnam non esse vocandos diuites, amicos, cognatos, aut huiusmodi, qui habent vnde retribuunt: sed potius cæcos, debiles, claudos ac pauperes: & eos qui huiusmodi inuitauerint, pronunciat beatos, eō q̄ non habeant isti quod retribuunt, ac proinde seruat beneficentiam in resurrectione iustorum. Ita sanè multo beatiōr est, qui orphano, viduæ, pauperi patrocinium impendit iustitiæ, multo suis rebus melius cōsulit, verè pinguiorem nactus est venationē, eō qui diuitis aut potētis retribuere causam agit. Sed (quod tum maximo animi dolore proferimus) obtenebrati sunt mortalium plurimorum oculi, execrandā auaritia ac philargyriæ pessima cupiditate, excæcata sunt eorum mens & cōscientia, vt in futuram retributionem minime intendentes, solis intenti temporarijs mercedibus, nullis minus libenter, minus fideliter, minus alacriter administrarent iustitiā, q̄ ijs quibus maxime deberant, & quibus Deus potissimum impendi volebat, id est, pauperibus non habentibus retributionem. Ita sunt plerique auribus corrupti, vt libentius nummuli vnus impræsentiarum tinnientis sonitum exaudiant, quàm cælestium retributionum suauissimas promissiones: suam quoque operam & studium libentius vilissimo obulo diendant, quàm pro amplissimo æternæ hereditatis præmio collocent. Qui vtinam saperent, vtinam intelligerent, & nouissimam prouiderent, quando de contemptis ac neglectis misericordiæ operibus, gloriosus ille pupilorum pater, & viduarum iudex, in maiestate sua, de supernis progrediens sedibus, districtam exquiret rationem, & horribilē exercebit vltionem: Si enim veterem illum Iudaicum populum toties audivimus per Prophetas reprehensum acerrime, q̄ pupillis non iudicarent, quod causa viduæ non ingrederetur ad eos, & alia huiusmodi: quid arbitramur Christianis illis euenturum, qui diuitum personas venerantes & mirantes (iuxta Apostoli vocem) quæstus gratia, pauperibus vel iudicium vel patrocinium denegant: aut si nō plane denegant, certè nimium frigidè & oscitater, ac nihil minus, quàm ex animo agunt, protrahentes ad annos multos iudicij sententiam, & vanis verbis inanibusque spebus miseris miseris lactantes, donec omnes illorum pilos vsq; ad nouissimum abraferint, & ex miseris effecerint miserissimos? An putamus Deum, qui olim sanguinis Abel de terra clamorē audiuit, non iam exaudire pauperum gemitus, cum quibus ita iam in terris agitur vt liber hominibus, non vt voluit Deus? Cum ergo venerit pater pauperum istorum, pater orphanorum, & iudex viduarum, susceptor humilium, putas quid faciet suis istis vicarijs? Quæ illos manet, putamus, pro sui officij tali exequutione retributio? Malos male perdet, & infideles seruos, per quos blasphematur nomen eius inter gentes, projiciet in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Cum autem interierint, non ferent secum munera quæ à diuitibus corrauerunt, peruerentes iudicium, neque descendet cum eis gloria forum quam parauerant in abusu potestatis suæ. Si quis autem fidelis inuētus fuerit in die illa coram domino. Vtinam hac in re sapiant, quorum oculos plus fulgor oblectat argenti, quàm spes omnis promissionum Dei. Ita forsitan tibi, lector bone, dicta videbuntur tā vehementius, quàm etiā prolixius. Nos tamen nostro dolori nodum satisfecimus. Qui potens est in omnibus Deus, ipse pro sua bona voluntate cuncta restituat. Versu 5. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulat, mouebuntur omnia fundamenta terræ. Chald. Paraph. hoc loco sic habet, Nescierunt bonum operari, & non intellexerunt legem, in tenebris ambulat. Quod accipi potest, vt nostræ lectionis vulgatæ complexio. Quod autem sequitur, Mouebuntur omnia fundamenta terræ: præter expositionem suprapositam de terrore dici nouissimi, potest etiam exponi continue ad præcedentia, in hunc sensum, Iudices ipsi non intelligunt, neque sciunt quæ Dei sunt, in tenebris ambulat, peruerentes iudicia, nec secundum legem Dei iudicantes aut dirigentes populum: & ob hoc omnia cōturbantur, ob hoc totus mundus in maligno positus est, omnia sursum ac deorsum voluuntur, peruertuntur & euertuntur omnia, neque quicquam est integrum. Sic enim exprimere solemus grauē cōturbationem & inordinationem, cum dicimus, vsque in fundamenta aliquid commoueri. Secundum quem modum in Psalmo 74. dicitur, Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea, iuxta expositionem quā in Elucidatione supra assignauimus. Cum enim Deus cōfirmasse se dicit terræ liquefactæ columnas, profecto monstrat eas fuisse commotas, præ abundante videlicet malitiā, quæ columnas conturbauerat, atq; à sua stabilitate dimouerat. Versu 6. Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. Hunc versum Saluator, Ioannis 10. cap. adducens contra Phariseos, ex eo conuincit, non male se fuisse loquutum, cum Deum aut filium Dei dixisset. Sic enim Iudæis lapidare ipsum vt blasphemum volentibus, respondit, Nōne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemus, quia dixi, filius Dei sum? Est autem talis eius argumentatio: Deus homines alloquens, ipsemet deos illos appellat: non ergo ob hoc blasphemum me potestis ostendere, quod dixerim, me esse filium Dei. Nam si Deus homines etiam deos appellat, quæ blasphemia reputatur, si homo dicatur filius Dei? maxime vbi quod verbo dicitur, operibus confirmatur? Propter quod & subiungit. Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autē facio opera patris mei, et si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis & credatis, quia pater in me est, & ego in patre. Versu vltimo, Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus. Potest istud accipi, vt prophetia & postulatio de aduentu regis Messie, ad quem spectat omnium gentium hereditas, & ipse tāquam iudex aduenit in terram facere iudicium mundi, & principem mundi condemnare. Veruntamen altera expositio, quā in Elucidatione dedimus, Deum postulans superintendere

Luc. 10.
Luc. 14.

Deut. 32.
Matt. 25.

Esaia. 1.
Iudas.
Iacob. 2.

Gen. 4.

Psal. 67.

Matt. 22.
Psal. 48.

1. Ioan. 5.

Ioan. 10.

Ibidem.

tendere

tendere rebus humanis, & iusta ferre iudicia, posteaquam apud homines omnia sunt peruersa, toti processui Psalmi videtur magis quadrare. Atque in hanc sententiam etiam illud supra exposuimus, quod Psalmo septimo dicitur, Exurge domine Deus in precepto quod mandasti, & synagoga populorum circumdabit te. Et propter hanc in altum regredere, dominus iudicat populos.

Psalm. 7.

LXXXII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste oratio est veteris populi israelitici, deprecantis Deum pro vltione contra insurgentes aduersarios, quorum primum quidem, malignum propositum, & copiosam multitudinem congregatarum gentium domino proponit. ac deinde exempla aliquot insignia diuina vltionis, preteritis seculis coram patribus eorum, iudicum tempore exhibita commemorat, postulans similem nunc contra insurgentes aduersarios fieri vindictam maxime aduersum principes hostilium exercituum, ut manifesta Dei vltione conuicti cognoscant magnitudinem diuine potentie, quod solus ipse sit dominus Deus super omnia altissimus, cui nemo possit comparari. Poterit nihilominus fidelis Ecclesia accommodatissime hoc Psalmo uti pro supplicatione ad Deum, quoties idololatrarum obruitur impetu, aut infidelium nationum crudelitate opprimitur. Neque quicquam obstat, modo sub illis gentium nominibus que in Psalmo exprimuntur, idumaeis videlicet ismaelitis, Moabitibus, Agarenis, Gebalitis, Ammonitis, Amalechitis, Philistinis, Tyrijs, & Assyrijs, generali acceptione intelligantur infideles quaelibet nationes contra Christi fidem & Christianum populum insurgentes. siquidem illi olim oppugnantes synagogam, figura erant immanissimorum hostium, qui nunc Ecclesiam non cessant iugiter bellis atque omni armorum vi oppugnare.

OCTVAGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus quis similis erit tibi? *ne taceas, neque compefcaris Deus.

Mnipotens Deus, tu ita es sublimis & excessus super omnia, ut nemo possit inueniri similis tui, qui tibi possit comparari, vel in potentia, vel in sapientia, vel in alia qualibet perfectione: * proinde nunc, o potentissime Deus, quando opportunitas maxima se offert demonstrandi tuam magnitudinem, & nostra ex parte summa prema occurrit necessitas, ne sileas, ne quiescas, ne cesses, ne dissimules, ne nos populum tuum in manus persequentium derelinquas: sed extende potius manum tuam contra illos, & te nobis ostende placabilem, & exhibe defensorem. 2. Ecce enim opportuna sese offert occasio, & nostra ex parte magna occurrit necessitas, quoniam infideles nationes per circuitum, aduersarii nominis, fidei & cultus tui, tumores suscitant bellorum, magno fragore & strepitu ad bella se parantes, & in finibus nostris suae praesentiae sonitum exhibentes: & qui tuum cultum oderunt impij idololatras, caput suum eleuauerunt per superbiam, erigunt cornua sua, superbia efferuntur, & eleuantur contra te & populum tuum, sperantes posse praeualere nobis, & tui nominis cultum extirpare. 3. Contra populum sanctum tuum, piuum, iustum, & innocentem, malitiose tractauerunt, & nequiter excogitauerunt consilium: * & secundum astutiam saecularis prudentiae suae cogitauerunt contra fideles tuos, quibus modis illos possent opprimere, & vel prorsus delere, vel in suam subiectionem perducere. 4. Dixerunt seinuicem excitando & cohortando ad oppugnationem nostri: Venite, pariter iungamus vim exercituum nostrorum, sicque iunctis copijs coadunati illos inuadentes disperdamus illos ex gentibus & populis, ut amplius non sit populus: neque celsus, donec ita deleamus totum hunc populum, ut ex populo fiat non populus, & ex gente non gens: * deleamus memoriam gentis huius, adeo ut non ultra nominetur gens vlla ab Israelis nomine, cum ea, quae hoc nomen iam tenet, prorsus fuerit deleta, & vsque ad radices extirpata. 5. Quoniam cogitauerunt vnanimiter, consilium fecerunt vnanimiter, vno consensu, vna mente, vno proposito, vna voluntate: * pariter inierunt pactum, & foedus pepigerunt contra te, ut tuum populum delerent, & cultum tuum annihilarent: in hoc proposito malitiae, contra te & populum tuum penes omnes gentium nationes per circuitum conspirauerunt, & velut pariter coniurauerunt: * videlicet Idumaei & Ismaelitae, primi & inquietissimi hostes nostri, qui sic nos modo sine causa persequuntur a Iacob & Isaac patribus progenitos, quomodo olim patres eorum Edom siue Esau, & Ismael filius ancillae Agar, persequabantur innocentes fratres suos, Iacob & Isaac, patres nostros, absque omni iusta causa, cum magis ut fratres diligere eos debuissent: hoc scilicet vetus odium contra nos innoxios, absque omni causa, etiamnum isti exercent malorum patrum mali filij, cum magis diligere nos & adiuuare debuissent, ratione cognationis progenitorum nostrorum. 6. Insuper & Moabitae, & filij Agar, Gebalitae quoque, & Ammonitae, & Amalechitae; qui primi oppugnauerunt patres egresos de

2 Quoniae ecce inimici tui sonuerunt.

*qui oderunt te, extulerunt caput.

3 Super populum tuum malignauerunt consilium: * cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

4 Dixerunt, venite, & disperdamus eos de gente:

*non memoretur nomen Israel ultra.

5 Quoniam cogitauerunt vnanimiter: * simul aduersum te testamentum disposuerunt: * tabernacula Idumaeorum & Ismaelitae.

6 Moab & Agareni, Gebal & Ammon,

A & Amalech alienigenae cum habitantibus Tyrum.

7 Etenim Assur venit cum illis: * facti sunt in adiutorium filijs Loth.

8 Fac illis sicut Madian:

* Sifarae sicut Iabin, in torrente Cyson.

9 Disperierunt in Endor, facti sunt ut stercus terrae.

10 Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebee & Salmana.

11 Omnes principes eorum qui dixerunt: * haereditate possideamus sanctuarium Dei.

12 Deus meus, pone illos ut rotam:

* sicut stipulam ante faciem venti.

13 Sicut ignis qui comburit syluam: * sicut flamma comburens montes.

14 Ita persequeris illos in tempestate tua: * in ira tua turbabis eos.

de Aegypto, ipsi nec laesi, nec prouocati: alienigenae quoque Philistaei, qui nobis per multa tempora maximam exhibuerunt negotium, in superetiam Tyrii, qui licet aliquando tempore Hiram regis, amici fuerint cum Salomone & populo eius, postmodum tamen cum ceteris versi sunt ad inimicitias. 7. Neque verum ista solum viciniores contra nos coniurauerunt in malum, sed etiam qui longius distant, Assyrii illi sunt associati, pariterque cum illis venerunt contra nos: * nimirum aduocati & conuicti in auxilium a filijs Loth, in subsidium & adiutorium Ammonitarum & Moabitarum: qui, ut certior esset faciliorque eorum victoria, Assyriorum etiam virtutem studuerunt sibi coniungere. Omnes haec gentes, vniuersi populi isti, quanquam inter sese maxime discrepantes quam sibi inuicem alias aduersarii, in nostri tamen oppugnatione conueniunt vnanimiter, & focij facti sunt, isto contra nos pariter foedere quafi testamento disposito, & pacto firmato de perditione nostra. 8. Verumtamen tu (qui es cunctis nationibus longe fortior, cuius potentiae nemo potest resistere, eo quod non sit similis tui) age cum illis per virtutem tuam fortitudinis, quemadmodum egisti olim cum Madianitis, tempore Gedeonis, qui per annos septem grauiter oppresserat Israel: * & sicut tempore Delborae prophetissae, per Barach fecisti Sifarae principis exercitus Chanaanitarum: & sicut Iabin regi Chanaanae, qui per annos viginti vehementer oppresserat filios Israel, habens iam nominatum Sifaram ducem exercitus sui, qui apud torrentem Cyson, per manum Barach, tua virtute ita sunt contriti, ut ipse Sifara dux exercitus de curru coactus fuerit desilire, ac pedes ad latibulum confugere, vbi a muliere quadam susceptus, clauo per tempora percussus interiit, & omnis exercitus eius ad internitionem vsque percussus interiit. 9. Disperierunt omnes isti, & ad nihilum redacti sunt in Endor, loco vicino iuxta torrentem Cyson: facti sunt quasi sterces & fimus super faciem terrae, dum praeter multitudinem, insepulta eorum corpora remanserunt, & coputruerunt in fetore stercoreo: sic etiam conculcati sunt, & pro nihilo contriti atque prostrati, quasi sterces fuissent terrae vilissimae atque impotentissimae. 10. Ita fac cum principibus & ducibus istorum hostium nostrorum, qui nunc contra nos in pugnam veniunt, sicut quondam fecisti principibus Madianitarum, Oreb & Zeb: quos fugientes a facie Gedeonis & filiorum Israel, comprehenderunt & interfecerunt filij Ephraim, capitibus eorum missis ad Gedeonem & Zebee quoque; & Salmana regibus Madianitarum, quos Gedeo persequutus proprio interfecit gladio, omnium eorum exercitu interfecto, circiter centum triginta millia. 11. Tales, inquam, pone omnes principes, ita age cum omnibus principibus eorum qui in superbia & malitia cordis sui mutuo sese in malum exhortantes & confortantes, dixerunt: * haereditate possideamus terram filiorum Israel, in qua est tabernaculum Dei, venite subijciamus illam ditioni nostrae, vendicemus eam nobis, ut de ea faciamus quicquid libuerit, & vel deleamus pro libito nostro, vel seruituti nostrae subijciamus. 12. Deus noster, vltor & defensor noster, fac illos similes rotis quae voluuntur in orbem, fac agitentur spiritu vertiginis in modum rotarum, ita volue ac reuolue eos tua virtute, quemadmodum rota minimo negotio in curru vel alibi vertentis manu voluitur atque reuoluitur: * Fac etiam eos instabiles & mutabundos, in omnibus consilijs & cogitationibus suis: * & quemadmodum stipula abripitur flatu validi venti, sic a facie irae tuae illi dispergantur, & omnis eorum fortitudo dissipetur, redigaturque ad nihilum. 13. Sicut ignis corripit & inflammas syluam aliquam, magno impetu & stridore ligna consumit: & licet ob viriditatem multum reopugnent, praevalet tamen ignis, & deuorat vniuersa magno stridore & terribili sonitu: * & sicut flamma cum montes sulphureos forte comprehenderit, grauisime saeuit ac grassatur vehementissime in materiam illam montis quem inuaserit, ut non sit qui possit ignis grassantis impetum extinguere, aut vel comprehendere, cum nec a longe accedere quisquam audeat. 14. Ita tu domine pro nobis egrediens ad pugnam & vltionem, persequere inimicos nostros vehementi indignatione tua, quasi ad modum tempestatis vehementissime perterrefacientis & conturbantis aduersarios: * sic tu in furore irae & indignatione conturbabis eos, & grauisima feries vltione. Erit namque eis ira indignationis tuae, quasi ignis rapidissimus, quae eos in impetu magno consumet, cui nemo vel audebit vel poterit resistere, multo minus quisquam eam poterit extinguere.

Iudic. 7.

Iudic. 4.

Ibidem.

15 Imple facies eorum ignominia: & quaerent nomen tuum Domine.

16 Erubescant & conturbentur in seculum seculi: & confundantur, & pereant.

17 Et cognoscat quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omni terra.

15. Ita tu domine pro nobis iudicans, reple facies eorum confusione & ignominia, fac tua manifesta punitione turpiter percussi confundantur & erubescant coram omnibus gentibus: vt sic humiliati quos ex eis forte elegeris ad sanam mentem, vexatione dante intellectum conuertantur, teque incipiant cognoscere, quem tam manifestissimis signis vident predicari: & qui prius tuum nomen oppugnauerant increduli & idololatras, tuae potentiae conuicti testimonijs, ipsum iam fidenti corde inuocent facti fideles. 16. Erubescant tua ultione, & conturbentur confusione sempiterna, qui post inspecta tam euidetia tuae virtutis testimonia, obstinati permanserunt in incredulitate & duritia cordis sui: confusio sempiterna & interitus aeternus portio eorum erunt in profundo abyssi. 17. Et cognoscant omnes gentes (euidetissimis & quibus cotradici non possit, efficacissimis signis conuicti) quia tu es verus Deus, cui soli secundum veritatem competit nomen domini, qui solus es verus dominus, & quod tu solus excelsus sis & altissimus, super omnes qui sunt in terra, quod tu sis rex omnium regum & omnium dominum dominus, magnus dominus & rex magnus super omnes deos, super omnes gentes excelsus, & cui prorsus nemo potest vel in caelo vel in terra comparari: vt sic nomen tuum cum gloria & honore magnificetur super omnem orbem terrarum, quemadmodum dignum est laudari & benedici in saecula saeculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXII.

VERSU 1. Ne taceas, neque contempseris Deum. Ne contempseris, dictum est, pro non quiescas, quomodo ex Hebraeo vertit Hieronymus. Reputatur autem Deus velut contempseri, id est, quiescere vel desistere ab ultione, cum dissimulat, cum fert patienter (absque praesenti ultione) malorum impietatem. Versu 2. Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Inimicus iste, apparatus bellicus est non incognitus, Non enim possunt multa milia hominum galeis, loriceis, aliisque id genus armis bellicis armorum & accinctorum coire in vnum absque fragore & strepitu maximo. Dum ergo inimicos dicunt sonuisse, significant eos sibi bellum intentasse. Illa quoque capitis elatio, de qua secundo loco dicitur, manifestum est quod secundum prouerbialem consuetudinem intelligatur, iuxta quam dicunt homines efferre illos caput, qui superbe se eleuat, quod alibi dicitur exaltare cornua: vt Psalmo 74. ex voce domini, Nolite inique agere, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum. Et alterius caput dicitur exaltare vel extollere, qui magnificat alterum, quemadmodum ultimo capite 4. libri Regum legimus, Euilmerodach regem Babylonis subleuasse caput Ioachim regis Iuda de carcere, quando benigne ei loquutus est, & thronum eius posuit super thronos regum qui secum erant in Babylone. Sic per sapientem dicitur, Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Et in alio Psalmo is qui super inimicos victor per Deum euasit. Et nunc, inquit, exaltauit caput meum super inimicos meos. Per contrarium vero, caput deprimere, vel demittere, vel humiliare, significat submissum esse, ac humilem esse atque subiectum, quomodo in Ecclesiastico dicitur, Magnati humilia caput tuum. In sequenti autem versu, malignauerunt, intellige nequiter tractauerunt, quemadmodum ex Hebraeo vertit Hieronymus, atque etiam Felix. Versu 5. Quoniam cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt &c. Aduersa illa vnanimiter & simul, quidam pariter annectunt eidem verbo cogitauerunt, ad hunc sensum: Cogitauerunt vnanimiter pariter: ac deinde separatim legunt, Aduersum testamentum disposuerunt. Cui distinctioni non male consonat lectio Graeca, quae sic habet ἑνὶ ἰδουλίῳ καρρὸ ἢ ἰμαρὸν ἐνὶ τῷ ἄλλῳ καρρὸ ὁ δὲ διαθήκῃ ἀνὴν-τῆ, hoc est, Quoniam cogitauerunt in vna mente, vel in vno corde, vel in vnanimitate in idipsum, contra te testamentum disposuerunt: vbi in idipsum aptius videtur cum praecedentibus iungi. Manifestius vero eandem connexionem monstrat Chaldaica Paraphrasis quae ita legit, Quoniam cogitauerunt in toto corde aduersum te pariter, & propterea aduersum te pactum pepigerunt. Communius tamen solent praedicta aduerbia abinuicem separari, hoc modo, Quoniam cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt, quomodo nos in Elucidatione explicauimus. Hebraica autem lectio ambigua est. Caeterum tabernacula Idumaeorum dicit, vel quia de bellum parantibus & terram alienam inuadentibus loquitur, qui in tabernaculis & tentorijs habitare solent, vel quia populi illi orientales magna ex parte (vt ferunt) in tabernaculis inhabitant. Versu 6. Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalech, alienigenas cum habitantibus Tyrum. De istis in Agareni dubium est, an a praecedentibus differant, scilicet Ismaelitis. Nam Ismael filius fuit Agar, a qua Agareni. Videbuntur ergo idem esse Ismaelites, qui & Agareni. Forsitan autem praeter Ismaelem habuit Agar & alios filios, a quibus descendentes populi, Agareni vocentur: qui vero ab Ismaele, specialiter appellantur Ismaelites, Et sunt qui dicunt, Agar eandem esse quae alio nomine appellantur Cethura, quam post mortem Sarae (vt legimus Genesis 20. capitulo) Abraham duxit uxorem, procreauitque ex ea filios plures, quos omnes separauit ab Isaac electo filio suo, ad orientalem plagam, Populi autem isti qui hic commemorantur, orientales sunt populo Israelitico. De populo autem Gebalitarum, nihil vsquam peculiare in scripturis possumus inuenire, qualis aut quantus fuerit, aut quid contra Israel, aut quantum egerit. Alienigenas autem sim-

Apoc. 19. Psal. 94. Psal. 112.

Psal. 74.

4. Reg. 25.

Eccles. 11.

Psal. 26.

Eccle. 7.

Gene. 20.

gulariter intelligi debere Philistaeos, ex Hebraeo est manifestum. Pro alienigenis namque singulari numero habet Philistaeum, quomodo Hieronymus & Felix ac caeteri interpretes vertunt. Quod autem habitatores Tyri inimici fuerint & aduersarii populi Israel vt caeteri, vel ex Esaias Prophetia cognoscimus, qui contra omnes gentes per circuitu prophetans, Israelii fuerant aliquando molesti, & suum cuique onus praedicens, nouissime omnium & Tyro suum onus denunciatur, quemadmodum videre potest Esaias 23. Versu 7. Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in adiutorium filijs Loth. In historia Genesis legimus, quemadmodum Loth per filias inebriatus, ex coitu cum filia maiori, nocte prima, genuit Moab: altera autem nocte, ex filia minore, genuit Ammon. De Moab vero dicit eadem historia, quod ipse pater sit Moabitarum vsque in praesentem diem, & de Ammon, quod pater sit Ammonitarum vsque hodie. Moabita ergo & Ammonita, generali appellatione nominantur filij Loth. De hoc autem adiutorio ab Assyrijs impenso filijs Loth, id est, Ammonitis, particulare quoddam factum legitur, secundi libri Regum 10. capite: quando nuncijs regis Dauid per rationem dimidia barba & vestium praecisionem vsque ad nates illufis, & turpiter valde confusus, ab Anon rege filiorum Ammon, confici sceleris, & ultionem Dauid metuens Ammonita, propter illatam iniuriam, miserunt, & mercede conduxerunt Syrum Roab, & Syrum Soba, viginti milia peditum: qui fugati sunt a facie Ioab. Rursum tamen miserunt & adduxerunt Syros qui erant trans flumen, in multitudine magna, ita vt ex eis percussit Dauid septingentos currus, & quadraginta milia equitum. Versu 8. Fac illis sicut Madian & Sifara, sicut Iabin in torrente Cyson. Ultio illa Madianitarum, quam vnico verbo attingit in principio sermonis, dicens, sicut Madian, non eadem est cum ea quae statim sequitur contra Sifara & Iabin, sed tempore fuit posterior, quemadmodum ex libro Iudicum est manifestum. Quarto enim & quinto capitibus eius libri, vltio describitur contra Iabin regem Chanaan, qui per viginti annos vehementer Israelem opprimerat, & Sifaram principem militiae eius, atque vniuersum exercitum eius. Idque factum fuit sub Delbora prophetissa, & Barach filio Abinoem. De afflictione autem qua Israelita a Madianitis fuerunt oppressi, & de victoria per Gedeonem contra Madianitas mirabiliter ob- Iudic. 14. tenta, & ultione in eos grauissima, tractatur per capita tria sequentia, fluxeruntque inter victoria Barach & Madianitarum opprersionem, anni quadraginta. Post namque victoriam Barach contra Sifaram, quieuit terra per annos quadraginta, ac tunc demum filij Israel malum facientes in conspectu domini, traditi sunt in manu Madian septem annos. Itaque, ordo ille, Sicut Madian & Sifara, nequam secundum historiam veritate, & rei gestae seriem intelligitur, sed quod posterius est (vt frequenter in narrationibus fieri solet) breuiter ante prius gesti narrationem perstringitur, postmodum vero versu 10. latius explicatur: vbi principes Madianitarum proprijs suis explicantur nominibus, Oreb videlicet & Zeb, Zebec & Salmana. Notandum vero, quod hic dicitur de Iabin, Fac illis sicut Iabin in torrente Cyson, non intelligendum secundum personam ipsius Iabin. Nam Iudicum historia non meminit, nisi de duce exercitus eius Sifara clauo percusso, & contrito exercitu: Ipsum autem regem non legitur fuisse in praelio, neque ipsius personae mali aliquid accidisse. Nihil autem dubium est, quin regi factum dicitur, quicquid eius duci & exercitui cognoscitur euenisse. Idem de Endor, in historia Iudicum nulla fit mentio. Ex libro autem Iosue cognoscimus, locum esse in tribu Manasse: quem locum credendum est propinquum esse torrenti Cyson. Cuius etiam loci fit mentio primi libri Regum cap. 28. de muliere Pythonissa, quae habitabat in Endor. Chald. translatio per Endor fontem intelligit. Sic enim habet, Dispersi fuerunt ad fontem Dor. Ex loco autem iam citato libri Regum, magis apparet ciuitas vel viculus aliquis fuisse. Stercus autem terrae facti intelliguntur percussi aduersarii, secundum duplicem similitudinem: vel quoniam tanquam fimus facti sunt, computrescentes, & dispersi super faciem terrae: vel quoniam sic conculcati sunt absque resistentia virtute Dei, quomodo stercus calcatur in plateis. Cui posteriori expositioni consonat quod Chal. Paraph. habet, Facti sunt sicut stercus conculcatum in terra. Versu 12. Deus meus, pone illos rotam. Pro rota in Hebraeo habetur galgal, quod significat sphaeram, circulum, rotam, & quodlibet rotundum ac volubile, propter volubilitatem & girationem. Nam verbum radicale galgal, idem est quod girauit, mouit, voluit, rotauit. Vnde in Graeco habetur ῥοτα, quod manifeste est significationis. Est ergo sensus, Ita illos tuo terrore conturbatos volue, quomodo voluitur rota, vt non sint apud sese praemiseria: sic illos torque, quomodo solet trochus torqueri a pueris, aut quomodo solet sphaera aut globus rotari atque iactari super terram. Vulgo autem dicere solent homines, de eo quem pro libito tractant absque resistentia, quod quasi sphaeram eiusmodi possint voluere, & quod tanquam trochum possint circumgirare, aut tanquam rotam circunuoluere. Videtur autem in hoc sermone, de illo spiritu vertiginis fieri sermo, de quo apud Esaiam legimus cap. 19. in haec verba, Dominus miscuit in medio eius (scilicet Aegypti) spiritum vertiginis, & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens. Vnde & aliter praesens locus potest intelligi, sumpta metaphora ab ijs qui in capite patiuntur vertiginem. Nesciunt enim quid agant, aut quo vadant, quasi priuati sensibus, Ita hoc loco intelligi potest postulatio fieri, pro eo vt mittatur in principes aduersariorum talis pauor ac tremor, vt praepauore nesciant quid agant, fiantque sine omni consilio, Et quemadmodum facillimum est vertigine capitis laborantes in terra prosterne, vt sic illi quoque absque resistentia, terrore Dei conturbati, possint prosterni atque deuinci. Sunt tamen, qui dictionem Hebraeam hic positam putant significare carduum talem, qui facit lanuginem quandam desuper, quae ad modicum venti statim dissipatur & fugit. Quae expositio est Rabbi Salomonis. Verum doctiores & potiores, nostrae potius fauent versioni. Vnde B. Hieronymus & Felix non aliud quam rotam verterunt, neque alij vlli ex Hebraeo interpretes, quos mihi contigit videre, aliud quam rotam, verterunt. Sed & Chald. Paraph. manifestissime rotam intelligit, Sic enim habet, Pone eos sicut rotam, quae

Esaias 23. Gen. 16.

2. Reg. 10.

Iudic. 14.

Iosue 17.

Esaias 19.

G

quae

quæ voluitur & mouetur, & non consistit in decliui. Si cui tamen placeat illam Rabbi Salomonis sententiam sequi, poterit etiam in communi lectione eam accipere, si rotam secundum similitudinē accipiat. Lanugo enim illa quæ super herbas quasdam post florem apparet in modum rotæ curru disposita videbitur, si quis contempletur exactius. Versu 15. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine. In Elucidatione ita explanauimus, Quærent ipsi impleri ignominia nomen tuum. Tamen enim maior pars populi infidelis peruersa remanserit, quantiscunque signis conspectis: non tamen dubitandum est, multos ex gentibus, visis tamen manifestissimis diuinæ virtutis indicijs, Deo dedisse gloriam. Vnde in libro Iudith, Achior dux filiorum Ammon coram Holoferne manifestissime de Deo populi Israëliti loquebatur, attestans, quod si non in populo peccatum inueniretur, nequaquam vilius quantacunque virtute possent deuinci, talem habentes protectorem. Et quomodo de isto legimus, quod postmodum cum omni sua gente, conspecta virtute per Iudith contra Holofernem facta, se adiunxerit populo Dei, & Deum Israël coluerit: non dubium est, multos alios extitisse, qui similibus diuinæ virtutis signis credentes, ad fidem Dei veri fuerunt conuersi. Posset tamen aliter prædictus versus intelligi hoc modo, Imple hostium facies ignominia: & pij serui tui, cum illi confusi fuerint, quærent nomen tuum, id est, fidelius & perfectius tibi adhærebunt, & seruient: iuxta quem fere modum, vltimum Psalmi verbum explanauimus.

Iudith. 5.

LXXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Idem argumentum habet præfens hic Psalmus cum eo qui ordine est. 41. Quomodo desiderat, & c. vehementer scilicet æternorum desiderium hominis cuncta ista temporalia fastidientis, & ad cælestia non peritura toto cordis affectu transeuntis. Mox enim in principio desiderium ardentissimum profert tabernaculorum cælestium, adducens auicularum passeris & turturis exemplum, ad sui desiderij confortationem: ut quomodo irrationales illæ habitationes suas quærunt & inueniunt, sic & ipse homo spiritualis æternam mansionem quærere non desinat, donec inueniat, propter quod, magna admiratione ad illa superna altaria suspirat, eorum qui in domo illa iam commorantur, beatitudinem prædicat. Et quia nondum hanc sibi videt posse contingere, ad id quod proximum est, nempe spem bonam, se conuertens, illos quoque secundum spem beatos nunc commemorat, qui meliora in dies proponentes atque in via Dei semper progredi satagentes, Dei benedictionibus corroborati, cõmuni gressibus ad illam primam beatitudinem pergunt. In quorum numero ut ipse quoque possit inueniri, versu 8. precatur suam orationem a Deo exaudiri: & quo magis ad misericordiam Dei fleat, nomen benedicti Messie interponit, iterum replicas cælestis mansionis quam tantopere concupiscit præcellentiam: ac tandem versibus duobus vltimis, in Dei misericordia & veritate seipsum consolando, fiducia sancta confirmat, sollicitamque animam spe bonæ quietis in pace componit.

OCTVAGESIMITERTII PSALMI ELUCIDATIO.

1 Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum:

* concupiscit & deficit anima mea in atria domini.

2 Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

3 Etenim passer inuenit sibi domum:

* & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.

4 Altaria tua domine virtutum:

* rex meus & Deus meus.

Quam sunt amabilia, quam desiderabilia illa superna tua tabernacula, & exercituum cælestium dominator Deus quam iocundæ & expetibiles sunt paternæ mansiones illæ domus tuæ, in quibus commorantur tui exercitus, in quibus tui inhabitant domestici, qui coram te sunt omni tempore: * profecto tam sunt amabilia amplissima illa atria tua, tam sunt illæ mansiones expectandæ, ut iam in corpore adhuc mea anima inhabitans, vehementissimè illorum teneatur desiderio, ac velut moræ impatiens deficiat, præ nimio desiderij ardore. 2. Neque verò solum anima mea mansionum harum cælestium æstuat desiderio, sed & omne quod intra me est, eorum meum, & corpus hoc meum, & cunctæ corporis vires (quasi diffundente ac spargente sese desiderio superabundanti animæ) cum exultatione oblectantur in te domino Deo meo, qui es Deus vnus, viuus & verus: tantus est affectus animæ, ut & in corporis quoque membra redundans, in te ea faciat velut exultantia præ læticia. 3. Ecce enim passer, irrationalia animalcula, & quibus nulla est spes immortalitatis, naturali ductu instinctu, solo sensus ac naturæ impulsu, quærunt & inueniunt sibi domos, loca iuxta suæ naturæ conditionem apta ad inhabitandum: * & turtures similiter, naturæ ac sensus tantum ductu, possunt inuenire sibi nidos in quibus habitent, progignantque, & enutrient pullos suos. Ita, inquam, animalia rationis expertia, solo prædita sensu, immortalitatis spem minime habentia, congrua suæ naturæ loca quærunt & inueniunt: & non quæram ego, creatura rationalis, certam habens spem immortalitatis, habitationes tuas æternas, solas mihi iuxta naturæ meæ conditionem conuenientes, ut mortales illi passeris ac turres quærunt ac inueniunt temporales sibi congruas? 4. Mansiones autem istæ quas desidero, ad quas suspiro, illa sunt tua sacrosancta altaria, & fortissime Deus exercituum, quæ sunt in conspectu presentis diuinitatis tuæ, in quibus sacrificium perfectæ laudis iugiter & incessanter tibi offertur, vbi requiem non habent sacrificantes nocte ac die, dicentes. Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus noster omnipotens, qui est, qui erat, & qui venturus est: * hæc, inquam, sunt illa tabernacula,

Matth. 8.

3 Etenim passer inuenit sibi domum:

* & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.

4 Altaria tua domine virtutum:

* rex meus & Deus meus.

5 Beati qui habitant in domo tua domine:

* in secula seculorum laudabunt te.

6 Beatus vir, cuius est auxilium abs te:

* ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum:

* in loco quem posuit.

7 Etenim benedictionem dabit legislator:

* ibunt de virtute in virtutem.

* videbitur Deus deorum in Sion.

8 Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Iacob.

9 Protector noster aspicere Deus: * & respice in faciem Christi tui.

10 Quia melior est dies

cula, & rex meus & Deus meus, ad quæ suspirat gemens anima mea, in quibus quærit mansionem sibi ut & ipsa his aliquando assistere, & in eis iuge sacrificium laudis incessabilis tibi possit offerre. 5. Verè beati sunt, & non solum terque quaterque beati, sed in infinitum beati, qui iam inhabitant illam amplissimam iocundissimamque domum tuam, à qua ego adhuc peregrinans in corpore longè absum, tamen illuc contendam spiritu: verè beati illi sunt, quibus iam concessum est stare coram te omni tempore, dulcissimumque vultum tuum contueri: beati, qui iam panem manducant in regno tuo, facti conuiuæ mensæ tuæ: * hi profecto à laudibus tuis nunquam cessabunt, & indeficienti cantico te collaudabunt in perpetuis æternitatibus: ab his æternæ laudis perpetuum accipies sacrificium. 6. Nihilominus & illi aliqua in parte secundum spem bonam sunt beati, quantum beatus esse potest adhuc in mortali degens corpore, qui licet nondum ante conspectum vultus tui sunt admissi, tamen in hac sua peregrinatione omni studio adnuntunt, dignam tibi que placitam ducere vitam, omnem suam spem in te habentes repositam, omne suum auxilium à tua misericordissima bonitate sperantes: non vane sibi ipsi fidentes, sed solidam in te spem suam constituentes: * quique ita in tuo auxilio sperantes: indies meliora proponunt, pedem non referunt, neque progredi cessant in vijs tuis, neque manum retrahunt semel missam ad aratrum, sed ad anteriora extendunt semetipsos, & altiora continuo meditantur: semper videlicet solliciti, quomodo magis ac magis placeat tibi suo domino, ut abundant magis: qui sic, inquam, ascensiones disponunt in cordibus suis, interim dum in hac valle lachrymarum degunt, in hoc loco exilij & ploratus, vbi multo vtilius est sanctis lachrymis rigari, quam inepta læticia dissolui: * in loco isto quem posuit atque constituit eis dominus in loco exilij, cui diuina sententia sunt addicti, ut in eo poenitentiam agentes, & vitam Deo dignam ducentes, possint tandem aliquando post peractum suæ peregrinationis cursum, ad illas beatas pertingere mansiones. 7. Hi sane spe beati sunt, qui se tales in hoc exilio præstitierint. Nam is qui legem tulit Deus benedictus, qui mandata atque præcepta hominibus dedit, idem ipse benedictionem gratiæ suæ paratus est omnibus qui bonæ sunt voluntatis conferre: ut qui legem tulit, idem ipse ad legem suam implendam adiuet eos qui bonæ fuerint voluntatis, cognoscens figmentum nostrum & nostram ex nobis ipsi infirmitatem, utpote quod sine ipso nihil possumus: * ipsi verò ex legislatoris suauissimis benedictionibus continuum accipient in spiritu profectum, efficienturque in dies robustiores seipsis, progredientur de fortitudine in fortitudinem, adicietur robori robor, corde dilatato perambulabunt, imò percurrent, imò peruolabunt viam mandatorum Dei: volabunt, & non deficient: * donec tandem pertingant illuc quo peruenire omnibus votis desiderant, videlicet ad videndum dominum dei & expectatione spei, ad cõspectionem beatæ faciei, & plenissimam fruitionem rei semper desideratæ. 8. O domine Deus cælestium exercituum, potentissime & gloriosissime princeps, exercitibus mille milium semper stipatus atque circumdatus, exaudi (quæso) orationem meam, & ad aures benignitatis tuæ, & Deus Iacob, introire permittas, ut fiat exaudibilis, quam ego ex hac valle lachrymarum ex intimo affectu effundo, toto desiderio anhelans atque suspirans ad æternam illa tabernacula. 9. Protector, defensor, adiutor, & propugnator noster & Deus, aspice ad miseriam paupertatis & infirmitatis nostræ, aspice ad locum exilij huius in quo nihil est nisi fletus, nihil nisi miseria: ut tua benedictione abundantius conferas, quod ex nobis penitus abest: * attende etiam ad faciem Messie Christi tui, quem vnixisti in salutem generis nostri: in eius nomine petimus, ut tua nos misericordia aspicias, ut qui ex nobis fortè beneficio indigni sumus, eius nomine, qui tibi non potest non esse acceptissimus, impetremus quæ nobis in hac misera vita sunt necessaria, ut tandem aliquando ad illa amabilissima tabernacula peruenire mereamur, & non frustra sit omne nostrum suspirium. 10. Ecce enim hoc certo scio, quod dies vna in tuis mansionibus melior sit, quam multa dierum milia in hac valle miseriæ: longe magis optandum

2. Cor. 5.

Lucæ. 4. Philip. 3.

Philip. 1.

Psal. 102. Ioan. 15.

Psal. 118. Esaiæ 40.

Psal. 94. 1. Cor. 13.

vna in atrijs tuis, super milia.

11 Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Matth. 11.
Luca 7.

12 Quia misericordia & veritate diligit Deo.

* gratiam & gloriam dabit Dominus.

13 Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia:

* Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

optandum est, vel vnus diei spatio inhabitare in mansionibus tuis amplissimis atq; iocundissimis, vbi est omnis boni plenitudo, quam mille annos, imò multa annorum milia in hac valle miseræ habitare, vbi omnis est boni egestas. 11. Optarem magis ego quidem esse infimus seruus, abiectissimus custos ostij, & omnium nouissimus, in domo domini Dei mei, in supernis illis mansionibus beatissimis, quam habitare in hac vita in habitationibus peccatorum, quam hic inter peccatores vitam ducere, etiam si primatum hic gererem, & omnium essem primus. Qui enim minimus est in regno cælorum, maior est, & infinito felicitior eo qui in terris videtur maximus, & omnium primus. 12. Et quidem dominus Deus misericordiam diligit, & veritatem, ea diligentissime seruans in cunctis operibus suis, misericordissimus pariter, & veracissimus: vt non potes non misereri, ita nõ potens fallere: propter quod, optime confido, iuxta promissum, ad illa, ad quæ nunc suspiro æterna tabernacula aliquando me peruenturum: * ipse est qui nobis (iuxta promissum) si bonæ voluntatis fuerimus, gratiam dabit suæ benedictionis, per quam in omni bono confirmati, tandem aliquando ad æternam illam gloriam adducamur. A quo enim nunc benedictione gratiæ misericorditer suscepimus, ab eodem perfecto cursu peregrinationis nostræ, supernæ gloriæ bratium & beatæ retributionis coronam præstolamur. 13. Illud enim certissimum habeo, quod, eis qui nunc iustitiæ studet ambulantes in simplicitate & innocentia, neq; aduersus Deum impium aliquid, neque aduersus proximum iniustum quid meditantibus, huiusmodi, inquam, non sit Deus negaturus sua bona, neq; in hac vita, neque in futura: sed dabit illis nunc in præsentem gratiam, & in futuro consummatam gloriam: * ac proinde concludens dico, verè beatum esse hominem illum pro statu huius vitæ, vt pote de futura beatitudine securum, qui in te, o Domine supernorum exercituum, habet rectam ac bonam fiduciam: videlicet qui ob spem tuarum promissionum, & bonorum quæ à te expectat in venturo sæculo, cuncta huius mundi blandimenta despiciens, vni tibi placere totis viribus studet.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXIII.

Versu 1. Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum. Hunc Psalmum quidam, maxime Hebræi, intelligunt literaliter nimium de absentia Dauidis à tabernaculo Domini, cum videlicet in persecutione aliqua degens, non permitteretur adesse tabernaculo Domini: vt totum studium desiderium ad præsentiam materialis tabernaculi Domini referatur. Verum multo est sensus fecundior & spiritualior, ac spirituali Psalmista dignior, vt de absentia ab illis cælestibus mansionibus, ad quas subinde solebat in extasi spiritus hinc commigrare, deq; ipsius ardentissimo ad has mansiones desiderio, omnia exponamus. Sed quare tabernacula appellat cælestes mansiones? Tabernacula enim, militantium sunt, triumphantibus non videntur conuenire. Quare ergo non potius dixit palatia, aut certè atria, vt statim subiungit? Nam hæc magis triumphantibus in gloria cõgruunt. Sed attende qui ista queris, cælestes illas myriades supernorum ciuium, in sancta scriptura exercitus appellari. Sæpissime enim legimus Deum appellari Deum sabaoth, id est, Deum exercituum. Et quoties in Græco habetur *θεοῦ στρατιῶν*, hoc est, Deus virtutum: in Hebraico ponitur, Deus sabaoth, id est, Deus exercituum: vt satis probabile sit, per virtutes in his locis exercitus illos fortissimos intelligi, qui semper astant in circuitu regis sui, vt in numero inestimabili, ita in incõparabili fortitudine. Atqui, ad exercitus spectant tabernacula, militantium enim dicuntur exercitus. In nouo quoque testamento, angelorum multitudinem vocari inuenimus nomine militiæ, cum apud Lucam de angelorum multitudine in Christi ortu apparentium, ita scribitur, Facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, vbi in Græco *στρατίας* ponitur, quod propriissima significatione valet militiam. Quis autè ignorat, ad militiam spectare tentorium atq; tabernaculorum inhabitationem? Ergo cælestes istas mansiones tabernacula appellat Propheta, non tanquam peregrinantium instabilem, & cito transeuntem incolarum: sed tanquam cælestis militiæ semper stabilem, & imperpetuū duraturam habitationem. ¶ Aduertendum quoq; est, pro eo quod nostra habet lectio, Quam dilecta tabernacula, in Græco habet *ἀγαπητὰ*, quod sæpe verti solet, charissimam: vt sit sensus, Quam amabilia, quam desiderabilia, quam summe expetenda. Charissimum enim dicimus, quod nobis est maxime amabile, & desiderabile. Atque ita legit Romanum Psalterium, Quam amabilia tabernacula tua. ¶ Versu eodem, Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini. Quod eadem illæ cælestes mansiones, quæ paulo antè appellatæ sunt tabernacula, iam appellantur atria, diuersa sit consideratione: videlicet ob significandam gloriosam amplitudinem, quam alius quidam in spiritu Propheta contemplans, exclamando dicebat, O Israël, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius. Solent enim atria magnæ esse amplitudinis & capacitatis, amplius quam interiora cubicula, aut partes aliæ domus interiores. Secundum quam amplitudinis considerationem, optimo vtique iure superna mansio, atriorum appellationem meretur;

Luca 2.

Baruch. 3.

Ameretur: in quam tam infinitus mille milium numerus, absq; vlla coarctatione susceptus est initio: suscipitur etiam nunc, & suscipietur vsq; in finem sæculi, ita vt posterius aduenientes prius ingressis nullam faciant angustia compressionem: & cum tam multa milium milia iam illi accumbant mensæ, etiam ex plateis & vicis, imò & à vijs ac sepibus collectis omnibus, quantumuis miseris, renuncietur nihilominus, quod adhuc locus sit. Deniq; vbi magnum quodlibet festum, videlicet nuptiarum, aut aliud consimile fuerit celebrandum, aut triumphus aliquis exhibendus, ad atria cubilibus neglectis confugitur. Secundum quam considerationem, in atriorum appellatione (qua frequenter apud hunc Psalmistam inueniuntur diuinas mansiones nuncupari) præter amplitudinem supradictam, etiam gaudij festiq; nuptialis, quod illic perpetuo celebratur, possumus intelligere indeficientem iucunditatem. Mirumne igitur nobis videbitur, si ad hæc tam amabilia atria desiderando deficiat fidelis anima? Nam si operarij serui perpetuo grauem in agris colendis, aut alio quolibet graui opere, ferentes laborem magna anhelatione festos expectant dies, aut nuptiarum celebritatem, quo vel paululum requiescant à laboribus: quomodo non multo magis fidelis anima cognoscens illic paratam sibi, non dici vnus requiem non paucularum horarum tenuè gaudiū, sed indeficientis æternitatis suauissimam quietem, & infinitorum sæculorum interminabilem lætitiā, summo desiderio ad hæc tanta sibi reposita anhelabit gaudia? ¶ Versu 2. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Huic satis consonat quod Psalmo 62. dicitur, Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea: de quo iam supra tractauimus in annotationibus. Nisi forte aliud singulare videatur, quod hic dicit, cor & carnem exultare in Deum viuum, illic verò sitire Deum, Non sunt tamè ista ab inuicem multum diuersa. Quo modo enim cor & caro exultat in Deo, quin simul etiam sitiat ad Deum? atq; econtrario, si in Deum sitit caro, vtique & exultat in eum, quoties illum fideliter cum affectu mens recogitauerit. ¶ Versu 3. Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, & turtur nidum, Vade ad formicam (inquit Sapiens quodam loco ad pigrum) & discite sapientiam. Hic verò Psalmista noster, etiam ad passeres & turtures nidificantes suam dirigat considerationem, & nostram reuocat attentionem. Ita sanè vir Deo deditus, & vitæ spirituali totus intentus, in omnibus vel minimis animalculis inuenit, vnde boni aliquid discat: discit, vnde seipso melior euadat: cum econtrario, animalis homo non sapiens neq; intelligens quæ Dei sunt, ac minus etiam qui secundum carnem omnia iudicant bestiales homines, nullam omnino recipiant ex rebus quantumuis maximis bonam eruditionem. Quid autem est, quod hic Propheta sanctus in passeribus considerauit: quid vidit in turture, quod sit memoratu dignum? Vtiq; multa & magna, quæ spirituales homines valeant edificare, si iuxta suæ modum naturæ satageret animalcula illa in naturalibus conditionibus imitari. Præcipuum tamen ob quod nunc auicularum istarum introducit considerationem, videtur esse, vt seipsum hortetur ad querendum congruam sibi domum, neq; cessandum, donec illam assequatur: simul vt seipsum bona spe cõfirmet, quod diligenter queritam aliquando sit inuenturus. Quemadmodum enim auiculæ istæ habitationis loca apta sibi querunt, passer quidem in tectis, turtur autem in locis maxime solitarijs, vtraq; iuxta conditionem suæ naturæ (quoniam illud gregale saris & sociale animal est, hoc solitudinis amanti) nullo verò modo cõtenta sunt hæc animalcula loco oblato, vt puta ramuscule cui casu insiderint, nisi domum alicubi propriam habeant quam norunt, & ad quam cõfugiunt, in qua generationi & nutritioni insistent, & ad quæ semper post multam euagationem redeunt: ita & homo spiritualis, diuina atq; cælestis creatura, ad Dei imaginem & immortalitatis bonum singulari priuilegio creata, iuxta hanc suæ naturæ conditionem, congruam domum sibi debet querere, nec vlla ratione à querendo desistere, donec inuenierit. Neq; contentus esse debet casulis istis & antris huius mundi, quoniam nulla est hic stabilitas, nulla securitas: neque multum diu hic licebit persistere. Cito enim adueniet qui te conturbabit, facietq; auolare, vbiunque tandem refederis, etiam si in altissima arbore aut in summis montium fastigijs. Veniet (dico) veniet, qui te auolare faciet, neq; securus vsquam locorum esse poteris, nisi nidum tibi congruum elegeris, nisi habitationem propriam iuxta tuæ naturæ exigentiã adinuenias. Vbi verò nidus iste erit, & quæ hæc domus, quæ homini querenda est ad securitatem? Nimirum cælestes illæ mansiones, ad quas possidendas creati sumus. Quicquid enim corporale est, quicquid temporariū, quicquid perituum, non potest esse creaturæ rationali & immortalis congrua domus. Et cum in his homo affectu insederit, similis est auiculæ ramo, cuiuslibet extra proprium nidum insidenti, cui donec insidet, proculdubio periculo non caret. Quod nec ipsæ ignorantes, ad leuissimū quemq; transeuntium ramuscule magna celeritate auolantes, ad locū refugij sese conferunt, id est, ad nidum & habitationem propriam. Ita videlicet nostra tarditate admonentes, vbiunque tandè animus noster conqueuerit, nõ fore absq; periculo vitam nostram, nisi quanto cyus in propriam habitationem, in nidum refugij, studeamus auolare. Videlicet in hoc nido iam delitescerebat ille minimus apostolorum, & peccatorum omnium primus, humilis passerculus, cum diceret, Nostra autem conuersatio in cælis est. Ad eundem hunc nidum volabat ille, cuius in alio Psalmo vox est, Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine, Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate. Quod enim elongasset fugiens, qui sibi metuebatur de periculo malitiæ, nisi ad nidum proprium? Quare in solitudine mansit, nisi quia illic nidum suum habuit? Atq; hæc quæ hæcenus dicta sunt, nihil adhuc peculiare, quantum ad speciem hic expressarum auium peruerunt, sed tantum generalis auium conditionis faciunt mentionem. Neq; opus est ad speciales earum conditiones, pro textus sententia, singularius descendere. Nam si quem dubitatio moueat, quæ duarum istarum specierum tantum fiat mentio: huic responderi potest, vt magis notas magisque familiares duas istas species pro toto genere positas. Fuisse enim aues huiusmodi in maxima abundantia in terra illa promissionis, ex Mosaicæ lege & Evangelicæ historia ostenditur. Nam pauperum

Psal. 62.

Prou. 6.

1. Cor. 2.

1. Cor. 15.

Philip. 3.

Psal. 54.

Leuit. 5.

Matth. 10. rum oblatio erat par turturum; videlicet quod ob multam copiam vili emerentur pretio. De passeribus quoque Saluator testatur, passeres duos asse vendi, & quinque dipondio. Sic ergo duas has species, ut in genere auium notissimas & vulgatissimas posuit, significare volens, etiam infimas & vilissimas auiculas hanc ex natura habere prudentiam, qua debeant spirituales homines imitari. Forsitan & duas istas species expressit, vna non contentus, propter conditionem diuersam. Nam passer, auis est admodum garrula, audax & temeraria, non multum metuens humana consortia, etiam in tectis, & proxime ad fenestras nidificans. Turtur verò admodum quieta est, & meditata, non garrula, sed gembunda, metulosa magis & solitaria: ut his diuersarum conditionum speciebus duabus totam comprehendat auium generalitatem, significans, omnes auiculas cuiuscumque sint conditionis, tam eas quae frequentiam amant hominum, quam eas quae solitudinem quaerunt, habere hanc naturalē prudentiam, ut locū aliquem tutum firmæ habitationis sibi quaerant. Quod si descendere nobis liberet ad peculiare conditiones huius auiculis secundum speciem conuenientes, easque liceret per atramentum & calamum latè depingere, ac spiritualibus hominibus spiritualiter applicare, multè paginæ nequirent cōprehendere quae super his in spiritus dulcedine possit pius animus meditari. Quapropter nimia effugere cupientes prolixitatē, quae dicta sunt, arbitrantur sufficere, generali expositione contenti, specialibus quae dici poterant super sedemus, atque ad sequentia pergemus. ¶ Versu 4. Altaria tua Domine virtutum. Quidam hunc versum secundum sententiam cum praecedentibus connectunt, hoc modo, Passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, ubi reponat pullos suos, nempe altaria tua o Domine virtutum: significando videlicet, aues istas interdū habitationes sibi eligere, & nidos construere circiter altaria in templis, quemadmodum nonnunquam videmus, columbas in templi parte aliqua nidificare: ut sic moneat etiam se spiritualis homo, circa altaria Dei nidum facere, & habitationē firmare. Verum id, quantum ad turtures, non satis probabile est, cum sint animalia solitudinis amantiora, quam ut circa altaria in templis (ubi quotidie fidelium sit conuentus & tumultus plurimus) velint nidificare. Quapropter nobis conuenientius visum fuit, hanc partem separatim legere, quasi cum resurrectione suspirij, ut sit oratio incompleta, defectum patiens propter desiderij vehementiam exprimentam suspirio videlicet complementum deuorante: quemadmodū accidere solet hominibus profunda suspiria emittentibus, aut ex magno affectus desiderio sermonem proferentibus. ¶ Versu 5. & sexto, Beati, qui habitant in domo tua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te. Beatus vir cuius est auxiliū abs te. Quidam vtrunque versum referunt ad incolas militantis Ecclesiae, quae apud Apostolum appellatur domus Dei. Neque mala sententia est, eos qui nunc Ecclesiam sanæ fidei & bonæ conuersationis merito inhabitant, dignè ambulantes secundum vocationem in qua vocati sunt, laudaturos Deum in saecula saeculorum. Qui enim in finem vsque perseuerauerint, & in finem opera Dei custodierint (iuxta veritatis promissionem) salutis aeternæ sicut participes, ubi laus diuina nunquam non dico deficiet, sed nunquā intermissa cessabit. Nobis tamen in Elucidatione placuit versum quintum ad beatitudinem rei, sextum autem ad beatitudinem spei accommodare. Pro quo utcumque facit, quod in quinto mentio fit de vnico illo opere quod est in beata patria præcipuum, Deum videlicet indefessis laudibus celebrare: in sexto verò, illa exprimentur opera quae miseris peregrinis conueniunt expectare scilicet à Deo auxiliū, ascensionem in corde disponere, per vallem lachrymarū transire, de virtute in virtutē procedere. ¶ Versu 6. Beatus vir, cuius est auxiliū abs te, ascensionem in corde suo disposuit. Nota eorum quae hic dicuntur pulcherrimum ordinem: quem ut in se habeat spiritualis quilibet, summo studio conari debet. Primum enim, quia via mandatorum Dei angusta est, & ascensus ad Deum vsque homini mortali crasso isto corpore circumdato difficilis, admodum stolidus sit necesse est, qui se putet suis viribus posse viam istam percurrere, & terminum praefinitum attingere. Oportebat enim illud attendere quod ait in Euangelio Saluator, Sine me nihil potestis facere, & quod ait Apostolus, Non sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Atque ob hoc, qui ad patriam vult proficisci, primum omnium sibi ipsi ponet, dicens, Omnem vestram sollicitudinem projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Absque hoc fundamento, ut nihil sunt omnia quaecumque proponit homo ita eo firmiter iacto, quantumuis hominum iudicio impossibilia, imbecillibus etiam hominibus fiunt possibilia, imo facilia, imò iucunda, & desiderabilia. Absque hoc fundamento, ut quidā iuxta humanum iudicium fortes & validi magna conati turpiter lapsi sunt de sublimi, quo iam cōscendisse videbantur: ita in huius fundamenti stabilitate, multos comperimus secundum hominem, in firmisimos, nimis excessa petiuisse, & feliciter obtinuisse. Ita sanè Apostolorum ille minimus, qui ex se neque cogitare aliquid sufficiebat, in eo qui se confortat omnia posse magno animo confidit, & confidenter iacet. Apud Esaiam quoque, huius fundamenti efficacia pulcherrime describitur, his verbis, Qui sperat in Domino, mutabunt fortitudinem, assumptis pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient. Iacto autem fundamento hoc stabili, pergat deinde ascensionem in corde disponere, in omni sanctitate & iustitia domino Deo suo instituat seruire, de die in diem studeat proficere, ac suo Domino magis magisque placere. Consideret, quæ illius maxime placita sunt voluntati, atque ea potissimum sectetur (ut miles fidelis) quibus maxime se commendari nouerit suo domino, eui se probauit atque adiunxit in militiam. Vbi vigilanter intendendum est, quod non dixit Propheta, beatū illum qui semper ascendit, sed qui ascensionem disposuit in corde. Semper enim ascendere, paucissimis datur: cum (iuxta Iacob. 2. cobi Apostoli vocem) in multis offendamus omnes, & (iuxta Sapientis testimonium) septies in die cadit iustus. Insuper (quemadmodum dilectus ait Christi discipulus) si dixerimus quia peccatum non habemus,

A habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Si ergo solus ille spe beatus pronuntiaretur, qui ascendet semper opere, quæ foret spes toties à disposita ascensione labentibus? Mitius ergo dixit, qui ascensionem in corde suo disposuit. Videlicet hoc illud est, quod in nouis Dominici natalis die, angeli gloriam Deo personantes, simul pacem nunciant hominibus bonæ voluntatis, iuxta Latinæ Ecclesiae receptissimam lectionem. In terra, inquit, pax hominibus bonæ voluntatis. Qui autem bonæ sunt voluntatis, ipsi sunt & qui ascensionem in corde disponunt: qui quotiescumque quacumque tandem occasione lapsi fuerint, non in sordibus permanent iacentes, ut fordescant amplius, sed quantumcyus à casu student exurgere, rursumque ascensionem à quibus ceciderunt erigere. Tam enim miser sumus, tam in bono impotentis, & nimium instabiles, ut vix inueniatur qui in eodem iustitiæ statu, non dico perpetuo, sed diu permaneat, qui non saepe vel carnis propriae fragilitate, vel suggestionē dæmonis occulta, vel malis proximorum exemplis, aut mundi huius blandimentis, aut alio quolibet modo tepescat à bono proposito, sicque ab ascensionibus quas disposuerat decidere incipiat. Non ergo beatus ille solus, qui semper ascendit, & ab ascensionibus nunquam deiecit, sed qui ascensionem in corde disponit, qui semper proponit meliora: & licet non semper assequatur quod optat, neque quæ proponit, semper inuiolata custodiat, propositum tamen bonum nunquam abijcit, nunquam despondet animum, donec in hac vita volui se conspexerit. Denique, ascensionem dixit in corde disponendam, videlicet quoniam finis præcepti est charitas, & quoniam super omnia Deus cor hominis sibi dari postulat, & corda multo magis quam manus intuetur. Nam in exteriori opere potest quis multum feruidus cito eousque conficere, ut vltiorem non possit ascensum disponere. In corde verò quantumcumque ascenderit, semper altior vltiorque ascensus relinquitur. Potest quis (verbi gratia) tantam eleemosynam exteriori dispensatione largiri pauperibus, ut vltra non possit ascendere, ut ampliora dare non possit. Potest item quis tandiu pauperibus ministrare, infirmos visitare, ut non possit amplius: orationem adeo potest protrahere, ut non possit diutius: similiter & ieiunium in summum facile potest adducere, & quicquid est corporalis exercitij, suum habet terminum. Est enim modus in eiusmodi rebus omnibus, sunt certi denique fines, quos vltra citraque nequit consistere rectum. Verum in cordis ascensione nullus est definitus terminus. Deum amandi (quod ad cordis voluntatisque affectum pertinet) nullus est finis: via est latissima, quam penitus percurrere, quantumuis velocissimus cursor nunquam poterit. Vnde & in alio loco idem hic Propheta velut præ admirabile exclamans, ait, Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. Interim verò, dum hæc agit homo, Deum videlicet ponens suum adiutorium, ac deinde super hoc fundamento innixus, ascensionem in corde disponens, quid ex parte altera agat benignus Dominus (qui pijs nunquam deest hominum conatibus, versu subsequenti nobis explicat diuinorum secretorum optime conscius Propheta, dicens, legistorem illis sic conantibus daturum benedictionem, ut eant de fortitudine in fortitudinem, donec tandem perueniant ad videndum Deum facie ad faciem. O mira Dei benignitas. O nimia pijsissimi patris facilitas. Quam minimū est, quod à nobis exigit. Quam maximū verò, quod ipse præstiturum se promittit. Tantum duo sunt, quæ à nobis exiguntur, auxiliū videlicet nostrum in Deo constituere, ac deinde in eius fiducia ascensionem in corde disponere. Quibus duobus quid potest esse facilius? Quid enim facilius, quam in tam pijsimo patre ponere fiduciam? quid lenius, quam ascensionem corde saltem & voluntatē disponere? Atque hæc tantum sunt, quæ nosra ex parte postulantur. Quicquid superest, ipse se cuncta præstiturum promittit. Nos illi fidamus, & meliora semper proponamus. Cæterum, ab ipso qui dedit velle expectandum est ut det etiam perficere, pro sua bona voluntate: quemadmodum ait sanctus Apostolus. Idem enim est quod ipse bonam appellat Dei voluntatem, & quod noster hic Psalmista appellat benedictionem. A Dei namque bona voluntate, ut ait Apostolus, siue à legislatoris benedictione, ut loquitur Psalmista, expectanda nobis est omnis boni propositi adimpletio, quomodo pulchre alio quoque in loco idem hic Psalmista ait, reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. Quam optime nobiscum agitur, qui tam mihi, lugum meū suauē est, & onus meum leue. Et nihilominus eundem tam fidelem, tam suauem, tam fortem experimur adiutorem, ut sua propria virtute, quicquid nobis præceperit, ipse in nobis, aut (ut verius dicam) ipse nobiscum velit operari, quemadmodum beatus ait Apostolus, Non ego autē, sed gratia Dei mecum. Et hæc quidem, quantum ad generalem sententiam duorum horum versuum, laetius diximus. ¶ Sunt tamen, quantum ad particulas horum versuum, quædam adijcienda. Nam circa illud quod dicitur versu sexto, Ascensionem in corde suo disposuit in valle lachrymarū, in loco quæ postulat. Notandum, quod verbo posuit diuersi diuersa assignant supposita. Nos in Elucidatione exposuimus, in loco quem posuit homini Deus. In hac enim valle lachrymarum nos Deus posuit, post primi parentis peccatum à paradyso eiectos: quemadmodum Genesi 3. cap. legitur, in hac verba, Emisit eum (videlicet Adam) Dominus de paradyso voluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus est. Alij verò intelligunt, in loco quem posuit sibi homo: eadem videlicet ratione: quoniam per propriam culpam, primus parens à paradyso in hanc miseriam vallem eiectus fuit, sicque modo quodam sibi ipsi locum hunc miseriam posuit, quem sua propria culpa promeruit, cum illi Deus locum constituisset longè alium, ac iam in illum instituisset. Iam enim tulerat Adam Deus, posueratque in paradyso voluptatis, ut operaretur, & custodiret illum. Ipse verò inobediens factus, inde se eiecit, quo fuerat per Deum introductus. ¶ In versu quoque sequenti, caue, ne id quod dicitur de virtute in virtutem, intelligas de moralibus aut Theologicis virtutibus: humilitate videlicet, castitate, iustitia, & similibus. Virtus enim hic pro robore & fortitudine sumitur, quod in Græco manifestum est, ubi non

Lucæ 2.

1. Tim. 2.
Prou. 23.

Psal. 118.

Philp. 2.

Psal. 36.

1. Cor. 15.

Gene. 3.

aspiri ponitur, quod virtutem (à qua boni dicimur) significat, sed *divinus*, quod significat virtutem potentiae, siue robur fortitudinis, Vnde & B. Hieronymus ex Hebraeo vertit, Ibunt de fortitudine in fortitudinem. Hoc autem quid sit, satis in Elucidatione explicatum meminimus. ¶ Versu 9. Respice in faciem Christi tui. De Messia peculiariter exponit Elucidatio, cui aperte consonat Chal. Paraph. quae hoc loco sic habet, Meritum patrum nostrorum respice Deus, & attende faciem Messiae, Postet verò intelligi Dauid de sua ipsius persona loquens, vt sui faciens peculiarè apud Deum memoriam. Quod si ab alio vel alijs hic Psalmus factus asseratur, accipere possumus, ipsos voluisse regis Israëliti (qui ab vnctione Christus domini appellabatur) specialem facere memoriam. Potest etiam fidelis quilibet se spiritu sancto vnctum confidens, vnctione interna, versiculum istum cum timore & vrecundia sancta sibi metipso applicare (postulando videlicet à Deo) vt quem spiritu suo sancto voluit vngere, quemque tanto est beneficio dignatus, velit benigno semper fauore aspiciere, & in omni bono ad finem vsque constabilire, donec ad finem desideratum pertingat.

LXXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Mysterium omne redemptionis humane, aperte satis hic Psalmus videtur explicare, statim in ipso exordio, pro maledictione collatam benedictionem, pro captiuitate libertatem, pro culpa veniam, pro ira reconciliationem, in temporis plenitudine per Christum Salvatore factam, iucundo versus processu commemorans, euestigio subiungens orationem, qua Dei misericordiam populo petit ostendi, & omnem auerti iracundiam. Moxq; finita oratione, Propheta se ad audiendum vocem interius loquentis spiritus sancti conuertens, pacem & salutem audit sibi denunciari, super omnes qui essent credituri in venturum Messiam. In cuius aduentu, mirabili modo dicit obuiam sibi processisse misericordiam & veritatem, iustitiamq; & pacem siue misericordiam redactas esse in osculi concordiam, posteaquam ipse Dei filius prima veritas in terra voluit incarnari, & de celo ipse, vera iustitia, in hac infima descendere: idq; modo supernaturali, vt in terris sine patre de virginis matris vtero, sancto spiritu desuper fecundato, procederet: quomodo è terra germen, desuper veniente fecunditate, generatur. Ante cuius Messiae aduentum, venturum prophetat praecursorem, iustitiae praecorem: cuius deinde serui vestigia, statim desideratus cunctis gentibus Messias subsequatur.

OCTVAGESIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Benedixisti Domine terram tuam:*

Onuerfus tandem in temporis plenitudine abstulisti, pijsissime Deus, maledictionem, sub qua vsq; tunc fuerant detenti homines habitantes in terra, & pro maledictione contulisti benedictionem: tandem tibi complacuit misereri humani generis, atque dilectionis complacentiae, & miserationis signa ostendere: * captiuitatem illam durissimam, cui populus tuus ab initio per primi parentis transgressionem factus fuerat subiectus, in illius manibus cui seipsum subiecerat per consensum in malum: hanc captiuitatem populi tui, tam miseradam, tam diutinam, placuit tibi tandem definito ad hoc tempore, auferre atque auertere à nobis: vt ex seruitute, imò tyrannide grauissima, nos restitueres ad libertatem gloriae filiorum Dei, & ex filijs miserandae captiuitatis, filios faceres beatæ libertatis. 2. Et quoniam nos ex nobis ipsis omnino soluendo non fuimus, neque vlla ratione potentes ad satisfaciendum pro peccatis nostris, tibi placuit, liberaliter dimittere iniquitates nostras: * neq; tantum vnâ aliquam iniquitatem, sed omnia in vniuersum peccata, quibus unquam te quomodocunq; offendimus, ita voluisti velare & operire à conspectu tuo, sicque penitus dimittere, vt non ea nobis amplius velis imputare, neque vltra ad vltionem ante oculos tuos adducere, sed perinde quasi nunquam gesta fuissent habere. 3. Omnis illa ira & indignatio tua, qua ante tempus illud aduentus benedicti filij tui indignabaris humano generi, in ipsius aduentu sedata atque mitigata est, & quasi secundum modum aliquè extincta siue sopita: quemadmodum cum homo iracundia exardescens aduersus alterum, occurrente amico ac loquente pro eo, aduersus quem fertur indignatio, statim furorè ponit, & iracundia mitigat, velut flamma aq; superfusione extincta, aut certe mitigata: * auertisti te atq; cessasti ab ira illa indignationis tuae, desijisti indignari aduersus genus humanum, & factus es nobis placabilis. 4. Veruntamen quid nobis proderit, te primam illam possuisse semel iracundiam, cum per filium tum genus redimeres humanum, si nos in nostra vel infidelitate, vel vitiorum quorumlibet prauitate remanentes, iustam super nos iram tuam non amoueamus, sed magis etiam duplicemus? Iccirco te oramus, Domine, iam factum nobis placabilem, Deum salutis nostrae, te Deum salutarè ac saluatorè nostrum, vt nos ad te ex toto corde conuertas. Cum enim ex nobis ipsis vt oportet conuerti sufficerent haudquaquam valcamus, ad te confugimus; vt postquam tu conuersus es ad nos,

* *auertisti captiuitatē Iacob.*

2 *Remisisti iniquitatē plebis tuae:*

* *operuisti omnia peccata eorum.*

3 *Mitigasti omnē iram tuam:*

* *auertisti ab ira indignationis tuae.*

4 *Conuerte nos Deus salutaris noster:*

A * *Conuerte iram tuam à nobis.*

5 *Nūquid in aeternum irasceris nobis?*

* *aut extendes iram tuam à generatione in generationem?*

6 *Deus tu conuersus uisificabis nos:*

B * *Conuerte plebs tua letabitur in te:*

7 *Ostende nobis domine misericordiam tuam:*

* *conseruare tuum da nobis.*

8 *Audiam quid loquatur in me dominus Deus:*

* *quoniam loquetur pacem in plebem suam.*

9 *Et super sanctos suos:*

* *conuertuntur ad cor.*

10 *Veruntamen propetimentes eum salutare ipsius:*

* *vt inhabitet gloria in terra nostra.*

D 11 *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi:*

* *iustitia & pax osculatae sunt.*

nos, nos etiam facias conuerti ad te: * sicque tuam iram penitus auferas à nobis, quam certe non euaderemus, si te conuerso nos adhuc permaneremus auerfi: imò verò iram tuam ita super nos aggrauaremus, quemadmodum faciunt omnes qui hoc tempore gratiae te facti placabili, adhuc veteres tenent inimicitias in suis iniquitatibus vt ante permanentes, nec ad lucem diuinarum miserationum respicientes. 5. Scio enim quòd non patiar hoc tua infinita misericordia atque benignitas immensa, vt perpetua permanere posset tua illa aduersum nos indignatio: * neque poterat hoc ferre tua immensa misericordia, vt protenderetur ira tua in omnes generationes: sed in tempore placito, in tempore definito, debuit ira tua commutari in mansuetudinē, & debuisti redire placatus nostro generi. Alioqui ubi nobis apparuisset tua misericordia, in qua gloriaris coram filijs hominum, si nunquam cessatura fuisset illa seueritas iustitiae? 6. Proinde tu Deus pijsime (qui olim auersus à nobis per tempus iracundiae permittebas nos detineri sub mortis imperio) conuersus nunc ad nos, iterumq; ad nos rediens, per placationem tuae gratiae, ad vitam nos restituens, deq; morte ad vitam reduces, ex filijs mortis & damnationis faciens filios vitae atq; salutis aeternae: * populus autem tuus, tanto per te accepto beneficio, gratum erga te animum gerentes, letabuntur ex toto cordis affectu, & exultabunt in bonis tuis. 7. Ostende nobis tu domine, & palam exhibe misericordiam tuam, innotescat coram omnibus tam suauissima misericordia tua: * & salutem tuam illam ad quam nos praedidisti, ipsumq; illum saluatorē, quem nobis ab aeterno praedidisti dare in tempore suo, da nobis in cunctis populis, vt in ipsum credentes, per eum salui simus ab ira in vitam sempiternam. 8. VOX PROPHETICA. Volo ergo aurem cordis mei adhibere ad arcanum diuinæ alloquutionis, vt audiam in silentio quid intra me loquatur sit dominus de venturae redemptionis mysterio, & de venturae salutis ordine ac tempore scrutabor, in quod, vel in quale tempus spiritus praedicit futurum illud iucundissimum, & optatissimum humanae redemptionis beneficiū, quibusq; rationibus id sit adimplendum: * id enim certo iam percepi, quod loquetur dominus verbum pacis & propitiationis super populum suum, super genus hominum, aduersus quem olim verbum indignationis protulit & maledictionis. 9. Super populum suum (inquam) hoc est, super omnes electos suos & fideles, qui credituri sunt in eum, quicumq; oblatam sibi gratiam non respicerint, praefigentes in suis pristinis remanere impudicitijs: * & super eos qui conuertuntur ad cor, quicumq; suorum peccatorum considerata turpitudine, in semetipsis ad cor redeunt meliora propoluerint, verā agentes poenitentia, dignosq; facientes poenitentiae fructus. 10. Et (vt generaliter dicam) salus ipsius propè erit omnibus timentibus eum, offeretur salus ista omnibus qui ipsum suscipient cum timore & reuerentia, quiq; verbis illius credulos se & obedientes praestabunt, neq; quisquam omnino hominum excludetur ab ea: * vt magnificentia gloriae eius reueletur atq; inhabitet in ista terra nostra, ita vt gloria diuinitatis inhabitet in loco isto miseriae, quando ex filijs mortis & damnationis efficiuntur filij vitae & gloriae sempiternae. 11. In hac autē generis humani amabilissima reconciliatione, misericordia & iustitia modo mirabili occurrerunt sibi, & velut obuiam processerunt in amplexu mutuos: * iustitia (inquam) & pax se inuicē amplexatq; osculatae sunt, in amicitiae & concordiae signum. Siquidē in hoc tempore reconciliationis & gratiae, misericordia & veritas siue iustitia & pax in vnitatem & concordiam mirabiliter tandem redactae sunt, quae ab initio velut ex aduerso videbantur contendere, & vsq; tunc modo quodam dissentientes, videbantur non posse in eandē conuenire sententia. Exigebat enim seueram nimium satisfactionē iustitia, pro offensa humani generis, cum homo ipse nequaquam haberet quod pro reconciliatione persolueret: econtrario autem misericordia infinita remissionē quaerebat liberalem, neq; exigendam putabat distictā talem solutionem, maxime cum is à quo exigenda erat nequaquam esset soluendo, imò, pauper esset, miser, & miserabilis, quo etiā amplius illi videbatur exhibenda miserationis liberalitas. Ad hunc ergo modum videbatur ab initio contendere misericordia atq; iustitia, & iustitia paci se videbatur exaduerso opponere. Pacem enim hominis erga Deum iustitiae seueritas prohibebat, reconciliationis precium exposcens, nec aliter pacem volens tribuere,

2. Petr. 3.

Apoc. 3.

tribuere, quantumuis misero. Attamen in temporis plenitudine, cum Deo placeret terram misericorditer respicere, & generis humani salutem operari, modo mirabili in concordia redacta sunt iustitia & misericordia, vtraque in parte aliqua cedens alteri, vtraque alteri secundum aliquid condescendens, vt sic redigi possent in concordia. Tali enim medio prouisum est, vt & iustitiae satisfieret & misericordiae, ita vt neutra iure posset conueniri. Et tamen neutra totum quod a principio videbatur postulare, accepit. Atque huiusmodi facta compositione, in diuinitatis secreto concilio, quae usque dum dissenferant, redactae sunt in amicitiam, suntque inuicem se in testimonium pacis (vt ita loquamur) amplexatae & deosculatae. Quemadmodum facere solent qui a veteri inimicitia reuertuntur ad concordiam. 12. Quod si quis interroget quomodo id fieri poterit, ecce in hoc totum est mysterium eius quod sub parabola verborum dicitur, quod verbum caro factum est, quod filius Dei aeterna veritas ipse carnem assumere, & de homine homo fieri est dignatus: ita de purissimo ac sanctissimo virgineo vtero absque virtute virilis seminis sola operatione spiritus sancti, procedens, quomodo de terra gramen exurgit, a fecunditate quae illi inest ex diuino munere: * & in eo quod ipse, qui est vera iustitia, de caelo voluit prospicere, atque ad nostra exire, nostram assumere carnem, resque nostras omnes & cuncta disidia componere. Quid vero non possit ipse, qui veritas est atque iustitia? Quomodo non sibi ipsi posset satisfacere iustitia, posteaquam id quod ab homine exegit, per semetipsam voluit persolvere? 13. Et hoc quomodo intelligi possit, si dubitas, apertius audi, non humanum, sed pure diuinum esse huius operis mysterium. Dominus enim Deus omnipotens desuper dedit benignitatem gratiae suae, omnium artifice spiritu sancto misso de caelo: cuius mirabili operatione saecula data terra illa super benedicta virginis vteri, protulit nobis fructum salutis, filium Dei benedictum, per quem salus venit mundo. Spiritus sanctus enim superueniet in terram vteri virginis, & virtus noua altissimi obumbrabit illi: ideoque & quod ex ea natum est, sanctum vocatum est, filius Dei. 14. Prius autem quam hic veniret humani generis redemptor atque saluator, complacuit patri mittere angelum suae nuntium, qui praepararet viam ante eum: praecursores seruorum voluit praemittere, iustitiae praecursum, Ioannem Baptistam, qui poenitentiam praedicando, & ad iustitiam homines erudiendo, plebem Israeliticam pararet venturo domino: * cuius peracto cursu, posuit deinde dominus ipse pedes suos in via, ad veniendum post illum praecursores suos: postquam ille suum praecursionis officium peregerit, successit euestigio dominus, ante cuius faciem praecurrerat ille seruus, vt regnum caelorum euangelizaret pauperibus, & sua doctrina illuminaret mundum, operareturque omnia ad quae missus fuerat a benedicto patre suo, cum quo viuit in vnitatem spiritus sancti Deus in omnia saecula benedictus, AMEN.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXIII.

Verfu 4. quinto, sexto, & septimo, Conuerte nos Deus salutaris noster, &c. Ita exposuimus in Elucidatione hos versus, vt sint oratio populi fidelis, facta iam generis humani redemptione, postulantis conuerti ad Deum, iram auferri, & misericordiam ostendi, ne perfecta per Mesiam salute frustrentur. Non enim omnino ad omnes homines haec salus ita se extendit, vt eam omnes assequantur. Plurimi enim seipfos facient oblata salute indignos, eo quod non conuertantur ad Deum salutis authorem. Propter hoc videlicet, populus domini petit a Deo conuerti. Scit enim non posse nos conuerti ad dominum, nisi ille nos ad se conuertat. Id quod Hieremias Propheta aperte fatetur indicat, cum orando dicit, Conuerte nos Domine, & conuertemur ad te. Et iterum, Scio, quoniam non est in manu hominis via eius, nec viri est vt dirigat gressus suos. Possent tamen isti versus accipi vt prophetica oratio, in spiritu facta, pro adimplentione eorum quae iam tribus primis versibus commemorauerat, id est, pro generis humani redemptione: vt eo quod venturum erat per modum praeteriti proposito, ad illius eiusdem vt nondum exhibiti considerationem Propheta transiens, oret ipsum adimpleri in tempore suo. Cum quo recte etiam concordat, quod versu octauo, ac deinceps, accepta reuelatione interna de futura humani generis restitutione, pulcherrimo canit vaticinio. ¶ Versu 6. Deus, tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua letabitur in te. Psalterium Romanum pro passio conuersus, legit actiuum, conuertens, hoc modo, Deus, tu conuertens viuificabis nos. Et habet quidem lectio ista sensum bonum & commodum, Tu Deus conuertendo nos ad te, facies nos viuere. In hoc enim est hominis vita, si ad dominum Deum suum fuerit conuersus, quemadmodum e contrario mortuus est omnis qui a Deo est auersus. Veritas tamen lectionis huius habet, conuersus. Nam in Graeco habetur *ἐπιστρέψας*, quod significat conuersus vel reuersus. In Hebraeo quoque passiuum ponitur,

12 Veritas de terra orta est:

Ioan. 1.

* & iustitia de caelo prospexit.

Lucæ. 1.

Matth. 1.

13 Etenim dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum.

Ioan. 14.

Lucæ 1.

Malac. 3.

14 Iustitia ante eum ambulabit:

Lucæ 1.

Matth. 3.

* & ponet in via gressus suos.

Esaie 49.

Lucæ 3.

Hier. 31.

Hier. 10.

A ponitur, hoc modo, Nonne tu conuerteris, viuificabis nos? vel, Certè tu conuerteris, siue reuerteris, viuificabis nos. Quod nostra quidem lectio verbo priori commutato in participium, pulchrè secundum eandem sententiam dixit Deus, Tu conuersus viuificabis nos. Quod autem B. Hieronymus vertit, Deus tu reuertens viuificabis nos, quamuis secundum terminationem videatur magis conuenire cum participio conuertens, tamen secundum rem & significationem idem est quod conuersus. Conuertitur enim Deus ad hominem, dum ad ipsum reuertitur: & auertitur ab homine, quoties ab homine recedit. Quantum verò ad sententiam, notandum, quod sicut sole conuerso ad terram, atque ex latibulo hyemis, verno tempore ad terram redeunte, omnia lætificatur, resumuntque vigorem, quae eius autumnali hyemalique absentia fuerant velut emortua, omni que destituta virore: sic hominum corda Dei abscessu & auersione omnino sterilia & infœcunda, omni que virore virtutis & vigore gratiae destituta, Deo conuerso per gratiae suae placationem, viuificantur iterum, & accipiunt vigorem atque virorem admirabilem in omni ornamento, spiritualium virtutum. ¶ Versu 8. 9. & 10. Quoniam loquetur pacem in plebem suam, Et super sanctos suos, &c. Videntur hæc sic per coniunctiones adinuicem iuncta, non diuersis modis esse exponenda, sed pro eodem accipienda, vt sequentia exponant præcedentia, quomodo frequenter fieri solet. Plebs enim Domini qui sunt, nisi sancti eius? & sancti domini qui sunt, nisi qui conuertuntur ad cor? & agentes poenitentiam mali praeteriti, credunt & obediunt Deo. Et hi ipsi sunt qui verè censentur timere dominum, quibus salus est propinqua. Vnde illud verum tamen, versu decimo, non significat aduersationem, sed prius dictorum potius completionem vel explanationem. Valet enim illud verum tamen, ac si dicas, quinetiam: vt sit sensus, Quin prope timentes eum: vel, Imò verò prope timentes eum, salutare ipsius. Nonnulli tamen particulas istas omnes distinguunt, dicentes, per sanctos intelligi perfectos: per eos qui conuertuntur ad cor, poenitentes & imperfectos. Per timentes autem, Iudæos timore poenarum seruientes, prope quos fuit salus, quoniam salus ex Iudæis orta est, iuxta Saluatoris testimonium, Prior tamen expositio videtur conuenientior. Neque scripturis est infrequens, ita rem eandem pluribus dictionibus explicare. ¶ Versu 11. Misericordia & veritas obuauerunt sibi. Prouerbialis vsus loquendi habet, vt qui mutuo sibi aliqua in parte cedendo, in vnitatem pacis atque concordiae conueniunt, dicantur sibi inuicem occurrere vel ire obuiam, quod est obuare: quomodo vulgo dicimus, virum vt perfectiorem, debere subinde mulieri obuiam ire, & mulierem & subiectam & inferiorem debere frequenter suo marito ire obuiam. Nam inter coniuges sibi mutuo obuare nescientes aut nolentes, rara admodum pax esse poterit. Quoniam videlicet non semper extremum iustitiae rigorem mordicus tenere debent coniuges pacem querentes, sed frequenter inuicem donare & condescendere debent, & suo iuri frequenter cedere, ac dissimulare aliquid & tolerare, pacis gratia: id est, non semper expostulare, neque semper iurgia conuolare ad omnem occasionem. Ac iuxta hanc loquendi consuetudinem, in Elucidatione obuiationem istam sumus interpretati, in sequentes hæc in parte melliflui Bernardi sententiam, qui ad eundem modum pulcherrimè dulcissimeque præsentem locum enarrat in sermone de annunciatione: vbi promissis dissertationibus introducit loquentem misericordiam pro hominis redemptione, iustitiam verò exaduerso pro hominis condemnatione, easque facit velut exaduerso causam dicere coram tribunali & confessorio beatissimæ Trinitatis: atque post multa, iudicis sententiam proponit, dissentientes (vt videbatur) concordantem: in eo scilicet quod beata Trinitas, pro homine redimendo, filium in diuinis voluit carnem assumere & humanari, vt homo factus ipse manens verus Deus, pro omnium hominum peccatis moriens, iustitiae satisfaceret vindictam exposcenti, nec abique condigna satisfactione volenti peccatum dimittere: & nihilominus satisfaceret misericordiae, pro humani generis reconciliatione sollicitissime agentis: ita tamen, vt neque hæc, neque illa totum quod videbatur postulare obtinerent. Misericordia enim voluisset gratis statim peccatum omnè & debitum vniuersum dimittere. Iustitia verò voluisset illum ipsum qui peccatum commiserat satisfactionem dare, & reconciliationis de semetipso persolvere precium. Neutra verò totum hoc quod postulare videbatur, planè accepit, sed vtraque aliqua in parte rigori suae exactio debuit cedere. Iustitia enim non potuit summum ius persequi, neque consequuta est. Misericordia etiam non totum potuit gratuita donatio: ne impetrare. Per mediatorem tamen Christum, iustitiae satis est factum, vt non habeat quod conueniatur, pro homine puro voluntarie ex charitate summa illo mortuo, qui homo simul & Deus erat. Misericordia quoque licet cum multa difficultate, ac tandem post multa tempora, obtinuit tamen, vel tandem, quod voluit, nempe hominis reconciliationem: ac proinde non est in totum frustrata. Hæc omnia mellifluus ille Bernardus, loco supra allegato, diffusius & dulcissime persequitur. Alij verò hanc obuiationem intelligunt concursum & coniunctionem. Concurrerunt enim, & pariter conueniunt, atque coniunctæ sunt misericordia & iustitia in redemptione generis humani. Neque enim solius misericordiae hoc opus erat, quae sola maluisset hominem simpliciter absque satisfactione recipere in gratiam. Neque solius erat opus iustitiae, quae sola nunquam Deum innocentem fecisset pro homine impio ad tam vilia descendere. Sed misericordia & iustitia simul conueniunt, hocque admirabile effecerunt consiliu. Quamuis possit per veritatem etiam aliud intelligi, nempe fidelitas & veritas promissionum Dei. Misericordia enim & veritas simul adfuerunt in Christi incarnatione, & humana reconciliatione. Dei misericordia, id est manifestu. Erat enim hoc opus maximè profundissimæque miserationis. Veritas autem & fidelitas non defuit. Quia enim mentiri Deus aut fallere non nouit, promissiones patribus factas in tempore suo debuit implere. Vnde & alias in sacris literis hæc duo, videlicet misericordiam & veritatem, coniuncta inuenimus, cum humanæ reconciliationis faciunt mentionem. Beata namque virgo Maria, in suo gratulatorio cantico mysterium humanæ reconciliationis pandens, ita cecit,

Lucæ. 1. ita eccinit, Suscepit Israël puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: Sicut loquutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius in sæcula, Vbi dum priore loco dicit, Recordatus misericordiæ suæ: aperte misericordiam exprimit. In eo autem quod sequitur, Sicut loquutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius, tacite veritas atque fidelitas indicatur. Zacharias autem & ipse plenus spiritu sancto, licet priore loco veritatem proponat, dicens, Sicut loquutus est per os sanctorum, &c. Iustificandum quod iuravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, &c. ante tamen conclusionem cantici, apertissime meminit misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto, &c. ¶ Versu eodem, Iustitia & pax osculatae sunt. Quanquam hæc pars conformiter ad præcedentem rationabilius videatur intelligenda de reconciliatione iustitiæ & pacis, quæ ante Christi incarnationem adinuicem videbantur repugnare (quoniam iustitia pacem super humanum genus prohibere videbatur) Christo autem humano amicitia sunt coniunctæ, & admittit iustitia pacem, nec ultra prohibuit: attamen posset etiam aliter intelligi, de iustitia nõ ipsius Dei sed hominis, qua coram Deo iustus est, & quæ à Deo homini procedit, deq; pace non totius generis humani, sed qua anima iusta pacem habet cum Deo. Hoc enim modo iustitia & pax in tempore gratiæ se osculantur, quoniam adinuicem coniunguntur & coniunguntur nexu admirabili, ita vt non sit vnus absq; altero. In quocunq; enim est iustitia, in eodem & pax est erga Deum: & qui iustitiam non habet, pacem non habet erga Deum. Per iustitiam enim veram, quæ coram Deo est, pacem quoq; veram habemus. Non enim (iuxta prophetæ testimoniũ) pax est impijs. Hoc ergo modo secundum metaphoram, iustitia & pax se osculantur, siue amplexantur, sibiq; inuicem coherent, & mutuo se comitantur. ¶ Versu 12. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Nos in Elucidatione illam intelligimus veritatẽ, quæ de semetipsa in sacro Euangelio loquitur, dicens, Ego sum via, veritas & vita: itemq; iustitiam illam de qua Paulus scribit Apostolus, Qui factus est nobis (inquiens) sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Hæc enim veritas de terra orta est, siue de terra germinauit aut pullulauit, quando de virgine benedicta Maria carne assumpta, Dei filius nasci dignatus est. Prospexit nihilominus de cælo hæc ipsa nostra iustitia & veritas, quoniam exiuit à patre, & venit in mundum, vt res humanas restituere. Prospicere autem istud intelligere possumus, vel deorsum aspicere, vt significetur, iustitiam quæ vsque ad temporis plenitudinem auersa videbatur à nostro genere, iam tandem caput extulisse ad prospiciendum super nos, & ad componendum nostrum miserabile negotium: quomodo & in alio Psalmo scribitur, Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cælo in terrã aspexit: vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum. Vel prospicere istud intelligatur prodire, siue exire & descendere, vt iustitiam prospexisse de cælo sit, Dei filium de patris sinu prodijisse, & exiisse de summitate cælorum ad ima mundi, Quauis posset hæc iustitia recte intelligi ipsa quæ in animabus nostris à Deo gratuito ipsius munere infunditur. Incarnato nanque Dei filio, & veritate de terra exorta iustitia simul & pax vera de cælo manauit in corda nostra, ita vt clamaret Apostolus ac diceret, Iustitia Dei per fidem & ex fide, in omnes qui credunt in eum. Et rursum, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quidam etiam veritatis de terra ortũ siue germinationem secundum metaphoram exponunt, dicentes, per veritatis germinationem de terra, & iustitiæ prospectum vel emanationem de cælo, non aliud significari quàm fecunditatem spiritualium charismatum, & omnis verè boni abundantiam, in tempore gratiæ: quasi dicat Propheta, Tanta erit in tempore gratiæ spiritualium bonorum abundantia, vt terra non aliud videatur quàm veritatem germinare, neque cælum aliud quàm iustitiam depluere. Cum enim quid desuper simul & de subter provenit, non potest non esse illius rei maxima abundantia: quemadmodum in diluuiio illo celeberrimo quod per arcam euasit Noë, desuper veniente pluuia per dies plurimos absque cessatione & ruptis abyssi fontibus à subter ascendentes, aquas copiosissimas legimus excreuisse. Atque ita etiam quod sequitur. Etenim dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum, exponunt non de fecundato virgineo vtero, nec de spiritus sancti super illam obumbratione, sed de irrigatione spirituali animarum fidelium, totiusq; Ecclesiæ. Dat namq; dominus, & mittit desuper benignitatem beneplaciti sui, benedictionemq; gratiæ suæ, & terra cordis nostri huiusmodi salutaris imbre irrigata profert fructum suum. Deus enim (iuxta Apostoli sancti testimonium) est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua bona voluntate: quiq; nobiscum, & in nobis operatur omne bonũ: quemadmodum idem ille testatur, dicens, Non ego, sed gratia Dei mecum. Itaq; terram intelligunt, vel ipsam fidelium Ecclesiam: quam recte terram nostram appellamus, quicunq; in Christum credimus: vel ipsa singulorum fidelium corda, quæ singuli velut singulos agros suscepimus colendos de manu Domini. Conformiter quoque & nouissimum illum versum, Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos, exponunt non de præcurfore, iustitiæ præcone, vt nos exposuimus, sed de iustitia in cordibus fidelium: quam ante Deum quodammodo ambulare dicunt, quatenus habitaculum Deo in cordibus fidelium præparat, videlicet quia non nisi ad illos Deus accedit, neque nisi in illis habitare dignatur, qui poenitentiam agunt veterum delictorum, & in sanctitate iustitiæq; Deo placere student. Quæ expositio licet nequaquam videatur improbanda, nos tamen in Elucidatione maluimus versus quatuor istos nouissimos de mysterio incarnationis Christi, & humanæ reconciliationis apertius interpretari. Omnino enim singularia quædam in hoc Psalmo sacer vates sibi indicat reuelata, cum ante horum descriptionem speciali modo præmittit, Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Propter quod omnia ista ad mysterium incarnationis, & modum humanæ reconciliationis specialiter accommodauimus, vt monstrat aperte satis Elucidatio. Et ne quis arbitretur hanc expositionem nos de capite nostro confingere, & in fauorem sacratissimæ nostræ fidei, sciendum est, præter

A præter antiquorũ patrum Latinorum expositiones, etiã veteres Hebræorum Rabbinos ad singularem Mesiãe natiuitatem ista retulisse, quæ hic de ortu veritatis è terra dicuntur. Nam Rabbi Moses, in annotationibus super hunc locum, Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit, ita scripsit. Et quæ dixit, crescit, siue orietur, siue pullulabit, & non dixit, nascetur: Quoniam nimirum generatio, siue natiuitas eius, non erit similis generationi siue natiuitati creaturarũ quæ sunt in mundo, imò diuersa & distans erit absque socio & cõiunctione. Et hic erit saluator noster & iustus noster quem mittet Deus. Et hoc est quod dicit, Vtique Deus dabit bonum vel benignitatẽ, & terra nostra dabit fructum suum. Hæc ille. In qua expositione manifeste cernimus, indicari virginitatem matris Mesiãe nostri, quæ dicitur absque socio & cõiugatione fructum editura, & nouo generationis modo præter naturam paritura. ¶ Versu penultimo, Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Cum de beata virgine præsentem versum exponimus, hanc benignitatem referre possumus non solũ ad ipsam vteri eius fecunditatem, verumetiam ad animæ eius in omnibus spiritualibus bonis copiosum ornatũ. Prius enim Dei Benignitas copiosissime impleuit eius mentem quàm ventrem, prius animam omnibus ornavit pretiosissimis donis, quàm vterum grauidauit puerilibus membris: prius arcam omni ornatu fecit expositam, quàm cælestem manna in ea reposuit. Et in vtroque horum dominus suam dedit benignitatem, vt digna fieret hæc nostra terra talem nobis dare fructum, vt de tam sancta terra tam sanctus procederet fructus, vt esset sancta delibatio sicut & massa: esset radix sancta, vt erat ramus ille sanctus à principio, qui in tempore ex ea erat processurus: esset denique virga sancta de radice Iesse, vnde flos ille Nazareus debuit ascendere, in quo erat accepturus requiem spiritus domini. Cæterũ, quomodo hæc virgo beatissima simul & fecundissima terra nostra dicatur, fidei cuiuslibet non est obscurum. Quomodo enim nõ nostra terra est, quæ nobis ab æterno ordinata atque præparata est, & in tempore nata, in tempore sanctificata, in tempore spiritu sancto fecundata, vt nobis fructum proferret nostræ salutis æternæ? Nonne enim terram nostram iuste appellabimus, quæ nobis suum progignit fructum, vnde pacimur, nutrimur, & viuimus? ¶ Versu ultimo, Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos. Partem istam in Elucidatione exposuimus de præcurfione Ioannis Baptistæ, qui præco fuit iustitiæ, quæadmodum ex sacris Euangelijs manifestissime cognoscimus. Quicquid enim docuit, iustitia erat. Docuit enim homines agere poenitentiam, & quid iustus? Docuit poenitentiam fructus dignos facere, & quid iustus? Turbas docuit mutuo sibi succurrere alimenta & vestimenta impartiendo non habentibus: & quid iustus? Milites docuit neminem concutere, nemini calumpniam facere: publicanos monuit nõ amplius, quàm quod constitutum est, exigere: & hæc nõne ad iustitiam spectant? Denique quod Herodem arguit propter vxorem Philippi fratris sui Herodiadem, dicens: Non licet tibi habere eam, nõne & hoc palam ad iustitiam attinet? Merito ergo iustitiæ præco speciali appellatione nuncupari potest Ioannes, qui tandem pro iustitia, vltra omneam exhortationem, etiam vitam impendit, & seipsum superimpedit. Quod autem Prophetæ occultum non fuerit mysterium præcurfionis huius, etiam ex alio Psalmo aperte satis cognoscimus, cum in fine Psalms 31. de populo fidei loquens, ita ait, Illuc producam cornu Dauid, parauit lucernam Christo meo. Quo in loco per cornu Dauid, Christus Dominus: per lucernam verò ipse Christi præcurfor Baptista intelligitur, quemadmodum in expositione eius Psalms prolixius tractatum videre licet. In sequenti autem parte, Et ponet in via gressus suos, satis ambiguum & incertum videtur, quid debeat subaudiri pro supposito verbi, ponet. Quidam pro supposito intelligunt iustitiam, ad hunc sensum, Iustitia ponet in via gressus suos, quod ita intelligunt. Iustitia disponet suos gressus ad viam, quia videlicet iustitia facit hominem non itare, non quiescere, sed ambulare de bono in melius, facitque homines perambulare vias rectas & bonas. Alij iustitiam pro supposito accipiunt, sed pro suos legunt eius, vt sit sensus, Iustitia ponet gressus Domini in via, id est, facit dominum aduenire in corda fidelium. Facilius tamen est & melius, vt pro supposito verbi ponatur ipse dominus, iuxta sensum in Elucidatione expositum, Iustitia ante eum ambulabit, & ipse ponet gressus suos in via, id est, præcurret Christum iustitiæ præco, & ipse deinde subsequetur euestigio Dominus, ante quem seruus ille fuit præmissus. Cui cõsonat quod turbis prædicas Ioannes, dicebat, Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamentorum eius. Est hæc cõstructio omnium aptissima. Nam qui iustitiam pro supposito ponunt, & gressus suos proprie accipiunt, his lectio Græca reclamatur, quæ relatiuum habet masculini generis, hoc modo, καὶ ὁ θεὸς ἰσχυρὸς ἐστὶν ἡμῶν. Qui verò iustitiam pro supposito ponunt, & gressus suos exponunt gressus domini, his proprietatis relatiui suos, obstitit, iuxta nostram autem suppositam expositam expositionem, nullum est incommodum, neque in sermone, neque in veritate.

LXXXV. PSALMI ARGUMENTVM.

Forma orandi est hic Psalmus, quæadmodum & titulus indicat: in quo considerans homo suam ex semetipso imperfectionem & indigentiam, à Deo postulat custodiã & misericordiã, cuius bonitatẽ & potentiam miris extollit modis, vsque ad versum decimum: vbi deinde à Deo in via bona dirigi, et in spiritu lætificari deprecatur, promittens confessionem laudis Deo misericordi suo liberatori, per quem se agnoscit ab inferni profundis liberatum, per quem & in posterum orat ab inimicis insurgentibus liberari, sibiq; in bonum fieri signum salutis, vt confusus impijs persecutoribus, ipse Letetur in domino. Quidam hanc orationem peculiariter Christo tribuunt, illum introducentes loquentem ad patrem pro se ac suis fidelibus. Nos autem in Elucidatione maluimus generali expositione ad quemlibet fidelem Psalmum accommodari.

Rom. 11.

Esaiæ 11.

Luc. 3.
Matth. 3.
Ibidem.
Luc. 3.

Ioann. 1.

Pfal. 144.
Pfal. 9.

Apo. 3.

1 *Inclina domine aurem tuam, & exaudi me: * quoniam inops & pauper sum ego.*

2 *Custodi animam meam quoniam sanctus sum:*

Pfal. 9.

* saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te.

3 *Miserere mei domine, quoniam ad te clamaui tota die: * letifica animam serui tui, quoniam ad te domine animam meam leuaui.*

4 *Quoniam tu domine suavis & mitis, & multe misericordie: * omnibus inuocantibus te.*

5 *Auribus percipe domine orationem meam, & intende voci deprecationis mee.*

6 *In die tribulationis mee clamaui ad te: * quia exaudisti me.*

7 *Non est similis tui in dijs domine:*

* & non est secundum opera tua.

8 *Omnes gentes quas cumque fecisti, venient,*

Eus pijsime, qui propè ades omnibus inuocantibus te in veritate, qui adiutor es in tribulatione, & in opportunitatibus, inflecte nunc aures misericordie tue ad preces meas, & benignum mihi præbe auditum orantem. que exaudi pro tua misericordia: * ego enim qui coram te nunc fundo preces meas, verè egenus sum & pauper, à memetipso nihil habes, nisi quæ tua liberalitate accipio: qui absque te sum cæcus, nudus, pauper, miser, & miserabilis: propter quod meam paupertatem agnoscens, ad te ditissimum dominum confugio, vt de tua liberali abundantia nimie mee succurratur inopia. 2. Conferua me domine in vita, protectione custodie tu me custodi, vt non morte afficiar, & non mihi auferatur vita animæ ab aduersarijs meis, quorum est hoc summum studium: sum enim sanctificatus munere spiritus sancti tui, tu sanctificasti animam meam tibi in habitationem, & in templum me consecrasti, per vnctionem spiritus tui: propter quod, me consecrarum tibi ac dedicatum, oro, diligenter, fideliterque custodias, ne fortè pollui me contingat ab hostibus id super omnia quærentibus: * ita domine saluum fac me pauperculum famulum tuum, ex bona voluntatis desiderio tibi seruire cupientem, ab omnibus periculis in quibus versatur anima mea: maxime cum ego omnem habeam in te repositam fiduciam, & de tua bonitate tuoque auxilio confidam plenissime, qui nunquam derelinquis sperantes in te. 3. Ostende mihi misericordiam tuam, miserator Deus, quam iugiter continuis precibus clamans ex toto cordis affectu postulo, pro qua consequenda tota die clamo ad te: * lætam fac animam serui tui benigna exauditione tua, quoniam toto conatu cor meum in oratione ad te eleuaui, quoniam ab omnibus quæ sunt in mundo visibilibus atque delectabilibus auulsi mentem meam & desiderium meum, vt tibi pure mente & mundo corde totus intenderem, sicque fieret mea oratio tibi magis accepta & exaudibilis. 4. Cognoui enim, & certe mihi persuasum habeo de te, quod non sis tu (vt vulgo sunt potentes inter homines) durus, & morosus, & crudelis, sed magis benignus, placidus & dulcis, quem facile sit prece flectere: mitis quoque & propiciabilis, ad dimittendum pœnitentibus pronus ac facilis: item quod sis magna & infinita misericordia, ad concedendum postulara humiliter petentibus: idque non erga vnum tantum aut alterum, non erga hanc gentem solam aut solam illam, sed erga omnes indifferenter, absque personarum acceptatione, quicumque ex fideli corde te inuocant in veritate, ad eum modum quo tu vis & nos decet te inuocare. 5. Qua consideratione ego animatus, spe exauditionis concepta, fidenter ad te fundo orationem meam, petens, vt aures tue misericordie ad eam dignanter accommodes, utique voci deprecationis mee benignus intendas: vt si iustum & bonum inueneris quod propono, benigne illud adimpleas. 6. Hoc enim mihi consuetudinarium est, hoc vetus ac solitum mihi est refugium, in omni mihi obuiente tribulatione, vt ad te leuem vocem clamoris mei, vt ad te clamans, & orans confugiam: * quoniam te domine fidelem semper inueni auxiliatorem, non soles repellere humiliter deprecantem, sed benigne potius exaudire & opportunum ferre auxilium pro tuo beneplacito. Propter quod, olim non semel tui auxiliij fidem expertus, semper in angustijs ad te volo confugere. 7. Et quem alium possem ego comodiorum inuocare auxiliatorem, aut ad quem confugere protectorem meliorem, quàm ad te domine Deus meus? Non est enim in omnibus dijs, qui sit tibi similis: non est in omnibus potentibus, siue angelorum bonorum vel malorum exercitibus, siue in sæculi potentibus quicquam, qui tibi valeat comparari: siue potentiam spectemus, siue veritatem & fidelitatem, siue etiam bonitatem & misericordiam: neque in omnibus dijs gentium qui falsa appellatione dii nominantur, quisquam potest inueniri similis tui, qui sic possit subuenire inuocantibus: * & non est quisquam similis tui in operibus, qui possit operari similia eorum quæ tu facis, opera tantæ potentie & virtutis, cuiusmodi tu monstras in omnibus. 8. Propter quam super omnes præcellentia, cunctæ nationes populorum, quas tu tam secundum animam, quàm secundum corpus creasti venient ante conspectum tuum, teque adorabunt, o rex regum & domine

A *& adorabunt coram te domine: * & glorificabunt nomen tuum.*

9 *Quoniam magnus es tu, & faciès mirabilia: * tu es Deus solus.*

10 *Deduc me domine in via tua, et ingrediar in veritate tua:*

B ** lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.*

11 *Cōfitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo: et glorificabo nomen tuum in æternum.*

12 *Quia misericordia tua magna est super me:*

C ** & eruisti animam meam ex inferno inferiori.*

13 *Deus iniqui insurrexerunt super me, & Synagoga potentium quæsierunt animam meam: * & non proposuerunt te in conspectu suo.*

14 *Et tu domine Deus miserator & misericors:*

D ** patiens, & multe misericordie & verax.*

15 *Respice in me, & miserere mei: * da imperium tuum puero tuo:*

* & saluum fac filium ancille tue.

ne dominantium: * dabantque gloria, & honore exhibebunt magno nomini tuo. Veniet enim tempus, quando tibi flectetur omne genu celestium, terrestrium, atque inferorum: quando ante te congregabuntur omnes gentes, quando omnes manifestabuntur & exhibebuntur ante tribunal tuum, vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum: quando, velint, nolint, cogentur omnes tue maiestatis superexcellentiæ agnoscere, teque solū vt verum Deum & supremum iudicem adorare, ac tuæ obedire sententiæ. 9. Et id quidem optimo iure. Tu enim verè es in omnibus, & per omnia magnus, id quod & in opere potèter ostendis, dum operaris pro tuo placito admirabilia quæcumque volueris: * profecto tu solus es Deus viuus & verus, & non est extra te alius. 10. Vt autem tibi sicut iustum est sincera valeam seruitute placere, quæso, sis tu mihi ductor atque director in via præceptorum tuorum, per quæ tu nos ambulare voluisti, nequando aberrem à via recta aut declinem, siue ad dexteram siue ad sinistram: & tuo ducatu directus ambulem in veritate & æquitate iustitiæ tuæ, alienus ab omni iniquitate & iniustitia: * factari in te sancta lætitia cor meum, fac me sancto gaudere gaudio in dulcedine spiritus tui, vt debito timore & amore reuerear nomen tuum, vt gustata paternæ suauitatis dulcedine cor meum in hilaritate te dedicat reuereri, ad eum modum quo filium decet timere atque reuereri nomen paternum. 11. Confessione laudis ego te celebrabo domine Deus meus, ex toto affectu cordis mei: & nomen tuum sanctum atque in secula benedictum ego laudabo & glorificabo, donec viuam in perpetuis æternitatibus, ita vt in perpetuum nunquam penitus deficiat laus tua ab ore meo. 12. Neque illud quidem immerito, quoniam quidem misericordia tua erga me magna est nimis, quoniam misericordiam maximam mihi demonstrasti, egistique mecum misericorditer valde supra quam explicare aut etiam cogitare possum: * & tu saluasti animam meam à profundo lacu inferni, tu me tua benignissima custodia præseruasti & custodisti à datione mortis & inferni, in quo paulominus habitasset anima mea, nisi tu Domine me adiuuisses. 13. Ecce enim, Deus pijsime, impii demones, eorumque ministri & membra, homines peruersi, feroci animo & crudeli proposito insurrexerunt aduersum me: & congregatio fortium, qui me (quantum ex memetipso) multo sunt potentiores, conantur me perdere, & morte afficere: * & non habent te dominum Deum ante oculos, non te metuunt, non est timor tui ante oculos eorum, vt desistant à suo peruerso proposito, à perditione innocentis: * Non etiam attendunt te, neque considerant, quod tu sis mihi auxiliator: atque idcirco tantum me in memetipso considerantes, & meam debilitatem cum sua fortitudine conferentes, ita confidunt se mihi posse præualere, nec verentur oppugnare seruum tuum. 14. Ego verò nequaquam in memetipso confido, neque in propria virtute spem habeo, sed in te domine Deus meus, qui semper tuis supplicibus misereri es solitus, & cuius sunt miserationes à sæculo super omnia opera tua, quæadmodum & es natura misericors, imò ipsa immensa & inexhausta misericordia: * qui es insuper longanimis & patiens in dissimulando peccata hominum & differendo vindictam, quo sic per longanimitatem peccatores inuites ad pœnitentiã: multæ quoque misericordie, nimirum infinitæ & inexhaustæ, per quam semper es paratus redeuntes per pœnitentiã recipere in gratiã, & nihilominus verax, iustissimus videlicet remunerator omnium humanarum actionum, & fidelis in omnibus verbis ac promissionibus tuis. 15. In te (inquam) est spes mea omnis & tota fiducia, tu benignis misericordie tue oculis in me seruum tuum aspice, & misericordiam tuam ostende mihi: dum illi ecotrario, omni studio & toto conatu mihi machinantur mala, vt tua misericordia adiutus illorum possim feritatem effugere, ne mihi iuxta desiderium suum præualeant: * da mihi seruo tuo ex bona voluntate tibi famulari cupienti, imperium, dominium, & victoriã super inimicos meos: da mihi fortitudinem per quæ illos possim superare atque subjicere mihi, per quæ exaltari valeam, super illos, illisque euadere superior: * ab omnibus inimicis saluum fac me, qui sum filius ancillæ tuæ, Ecclesiæ sanctæ ancillæ tuæ, quæ me tibi per fidem & verbum tuum in spiritu sancto genuit: * qui etiam sum pauperculus matris meæ, humilis tuæ ancillæ filius. Sum enim ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ, quoniam & ego seruus tuus sum, & mater mea tua est vernacula atque ancilla: quoniam æque & ego & omnes progenitores

Rom. 6.
Phil. 2.
Matth. 13.
2. Cor. 6.

Pfal. 93.
& 85.

Pfal. 24.

Rom. 2.

Pfal. 144.

16 Fac mecum signum in bono: * vt videant qui oderunt me & confundantur, quonia domine adiuuisti me & consolatus es me.

nitores mei, serui tui sumus. 16. Ostende erga me signum aliquod misericordiae & beneplaciti tui, quo possint cognoscere aduersarij mei quod te habeam mihi propitium & protectorem: demonstra indicio aliquo liberationis gratuita, quod tibi sit in me beneplacitum: * vt hostes mei qui me implacabili odio persequuntur: id videntes, confundantur & erubescant, cum viderint me tuo auxilio defensum atque munitum, & tua consolatione sancta corroboratum, vt nulla illis spes esse possit de me obtinendi impium suum desiderium & iniquum propositum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXV.

VERsu 2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Si de Christo domino singulariter Psalms exponatur, nullum est dubium, quomodo sanctum ipse se iuste possit asserere, cum sit sanctus sanctorum, sanctificans omnia: qui non ad mensuram accepit spiritum, vt esset absque mensura sanctus. Si vero ad vnumquemque fidelium dicamus pertinere Psalmum (iuxta Elucidationis processum) nec sic quidem difficile est intelligere, quomodo fidelis ex testimonio bonae conscientiae se dicat sanctum, videlicet participatione plenitudinis Christi. Nam vt ille per spiritum acceptum non ad mensuram, sanctus est non ad mensuram: ita singuli nos de eius plenitudine accipientes, sanctificamur in spiritu eius, efficiamurque ad mensuram sancti. Vnde Paulus Apostolus ab idololatria ad Christum conuersis Corinthijs, Et haec (inquit) aliquando quidem fuistis, id est, idolis & peccatis seruientes, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. In eodem quoque capitulo, etiam membra & corpora nostra quomodo sancta sint, declarat, dicens: Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Et iterum, An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri? Sanctificamur ergo quicumque spiritum Christi accipimus, primum quidem in membra Christi, vt illius sancti sanctorum membra simus, sitque ille caput nostrum. Deinde, vt templum simus spiritus sancti, atque adeo totius superbenedictae Trinitatis. Merito proinde incessanter clamemus ad dominum, dicentes, Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Nisi enim dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilant custodes. Atramen omni diligentia curandum nobis est, vt in quo sanctificati sumus, in eo permaneamus: ne semel facti membra Christi, iterum efficiamur membra diaboli, & ne semel facti templum spiritus sancti, iterum efficiamur maecipia & habitaculum spiritus maligni. Non est enim aequum tollere membra Christi, & facere membra diaboli: neque iustum est conspurcare templum Christi, & facere habitaculum diaboli. Versu 3. Laetifica animam serui tui, quoniam ad te domine animam meam leuauit. Diligenter nota, quod addit, Quoniam ad te domine animam meam leuauit. Hic enim ordo seruandus est, vt qui laetificari quaerunt a domino Deo suo, qui diuinis refici exoptant consolationibus, ad Deum studeant toto conamine leuare suas animas, Quae enim in imis huius mundi, in facibus & caeno temporalium voluptatum adhuc immersae iacent, capaces non sunt caelestis illius & diuinae laetitiae. Quae autem semetipsas ex luto illo caeno temporalium extricantes, ad aeterna erigunt, ad Deum se leuant, temporalem & vanam laetitiam abnegantes, iuxta quod in alio Psalmo spiritualis homo loquitur, dicens: Renuit consolari anima mea. Huiusmodi merebuntur diuinis consolationibus & castissima spiritus iocunditate visitari & oblectari, Sed & in alijs compluribus locis, quoties Propheta magnum aliquid a Deo postulat, hoc inuenimus specialiter ipsam praemittere, quod animam suam eleuauerit ad dominum. Veluti Psalmo 24. Ad te domine (inquit) leuauit animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam, Neque irrideant me inimici mei. Et Psalmo 142. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuauit animam meam: Eripe me de inimicis meis, domine ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam. Videlicet hoc modo orandi significare volens, frustra nos quae sunt Dei expectare aut postulare, nisi ad illum satagamus leuare animas. Versu 4. Quoniam tu domine suavis & mitis, & multae misericordiae omnibus inuocantibus te. Datus ille nouissimo loco positus, omnibus inuocantibus te, refertur ad singula praecedentium trium, hoc modo, Tu Domine suavis es omnibus te inuocantibus, tu mitis es omnibus te inuocantibus, tu es multae misericordiae omnibus inuocantibus, id est, erga omnes inuocantes es copiosus in misericordia & multum misericors. Potest autem inter haec tria apta quadam poni distinctio. Est enim Deus suavis, id est, benignus & dulcis. Nam in Graeco ponitur χρησμός, quod significat benignum, & in Hebraeo τος, quod significat simpliciter bonum. Est enim Deus benignus omnino & bonus, benigne & dulciter agens cum seruis suis, pauca ab illis & factu facilia exigens, neque nisi quae illis vtilia sunt, insuper etiam ad perficiendum illos fideliter adiuuans. Secundo autem loco in Graeco habetur ἐπιεικής, id est, modestus & mitis, videlicet qui non a poenitentibus peccatoribus extremum exigit, neque extremum sequitur iustitiae rigorem, summum ius exigendo extremamve solutionem exposcendo, sed facile placari permittit, facile recipit in gratiam redeuntes. Nam haec est virtus iustitiae, non extremum sequi iuris rigorem, sed dispensare ac dissimulare nosse pro loco & tempore, conditione personarum expensa. Et hanc significationem habet etiam vox Hebraica hoc loco posita, quae venit a verbo salach, quod significat dimisit vel propitius est. Vnde dictio hoc loco posita valet fere idem quod propiciabilis, vel facilis ad dimittendum: quemadmodum & beatus Hieronymus vertit, bonus & propiciabilis. Felix adiecit, vel parcens id est, ad parcendum facilis. Aperiens etiam hoc ipsum indicat Chaldae. Paraphrasis, quae sic habet, Quoniam tu Deus bonus es, iustus, & re-

A & remittis ijs qui conuertuntur ad legem. Inueniuntur autem duo haec, quae Psalms hinc connectit, etiam Paulus quodam in loco coniunxisse, vbi Corinthios obsecrat per mansuetudinem & modestiam Christi. Quod enim mansuetudinem dicit, ad suauitatem pertinet: quod vero modestiam, ad istam mititatem. Nam pro modestia idem vocabulum ponitur iustitia, cuius hic ponitur adiectiuum. Quod autem tertio loco ponitur multa misericordiae, sine copiosus misericordiae, id generale est tam ad peccatorum dimissionem, quam ad beneficiorum exhibitionem spectans. Versu 8. Omnes gentes qualescunque fecisti, veniet, & adorabunt coram te domine. In Elucidatione hunc versum exposuimus de nouissimo iudicij magni die, quando omnes exhibebuntur ante tribunal iudicis: & palam omnes boni atque mali coram eo astabunt iudicandi, iuxta illud Propheticum, Vivo ego, dicit dominus, quonia mihi flectetur omne genu, Potest tamen intelligi de conuersione populorum in tempore gratiae, quando exeunte sono praedicationis Apostolicae in omnes fines orbis terrarum, ex omnibus gentibus aliqui conuersi sunt ad fidem Christi, qui ipsum adorauerunt & glorificauerunt, vt summum & verum Deum. Versu 10. Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua. Ingrediar potest accipi, vt sit imperatiui siue deprecatiui modi, sicut quod praecedit verbum, deduc, & quod subsequitur, laetetur: cui consonat quod ex Hebraeo vertit beatus Hieronymus. Deduc me domine in via tua, vt ambulem in veritate tua: secundum quem modum & nos in Elucidatione exposuimus. Vel potest accipi vt indicatiui modi futuri temporis: eritque sensus, Tu esto mihi ductor, & ego ambulabo, te ductore, in veritate tua. Versu 12. Eruiisti animam meam ex inferno inferiori. Si Christo applicetur Psalmus, intelligenda erit haec liberatio animae ipsius ex inferno inferiori, secundum id quod in alio Psalmo ex persona eiusdem domini nostri ad patrem dicitur, Quonia non derelinques animam meam in inferno, quonia videlicet animam Christi omnipotes pater non permisit descendere in damnationem inferni cum reprobis, qui infernus merito dicitur infernus inferior, pro quo beatus Hieronymus vertit infernum extremum. Imo neque in limbo patrum (qui superior quidam infernus merito appellari potest, respectu loci damnatorum) detineri animam eius permisit, sed loco illo tantum visitato, patribusque de captiuitate liberatis, fecit eam in corpus reuerti, atque ita in calum vnà cum resuscitato & glorificato corpore gloriose conscendere. Cum vero generaliter fidelis cuiuslibet Psalmus applicatur, accipitur versus iste vt gratiarum actio pro liberatione ab inferno, videlicet quonia per Dei magnam misericordiam agnoscit se a mortalibus peccatis (in quae ceciderat, & pro quibus inferioris inferni damnationem comeruerat) liberatum, ex misericordia & liberali peccatorum dimissione. Vel quia agnoscit Dei esse beneficium, quod non in peccata talia ceciderit, & quod non filius sit mortis effectus. Id enim quotquot omnes fateamur necesse est, Dei gratiam & munus esse, siue quod a peccatis nostris poenitentiam agentes reuertimur, siue quod in eiusmodi peccata non cecidimus, pro quibus mortis damnationem fuissetis comeriti: vt tam immaculata sanctitas quam poenitentiae veritas, Deo referatur accepta, & pro vtraque merito illi agatur debita gratiae. Veruntamen post infernum iste inferior recte etiam intelligi carcer male & desperatae conscientiae. Vere enim infernus est, & inferior atque extremus infernus est, carnicina male & desperatae conscientiae. Et erit hic infernus multo damnatis intolerabilior, quam ipse ille corporalis locus horrois, quem illis Deus deputauit, vt in eo cum angelis malis in aeternum puniantur. Ab hoc autem inferiori inferno subinde Deus homines in hac vita degentes liberat, & velut a morte ad vitam reducit, atque ex profundo horrois puteo in claritate aurae supernae educit: qui proinde, agnito Dei beneficio, tanto post maiore affectu suo liberatore afficiuntur, agendisque gratijs tanto affectuosius insistant, quanto maioris miserationis circa se perfectum opus, reuelato mentis oculo, conspiciunt. Versu 13. Da imperium tuum puero tuo. Gradatio quae respondet imperio, nepe imperio, ambigua est significationis. Interdum enim significat potentiam, vt apud Lucam in canticis beatae Mariae virginis, Fecit potentiam in brachio suo, vbi Graece legitur ἐπέμπετο. Hinc Graeco vocabulo Deum appellamus παντοκράτορα, id est, omnipotentem. interdum vero significat imperium vel potestatem, qualem habet superior super inferiorem. Vnde Deum vocamus κρατορά, id est, mundo imperantem, vel mundi dominantem, id est, super omnia quae in mundo sunt potestatem atque imperium habentem. Neque sunt iuxta veritatem haec duae significationes abinueniunt diuersae, si potentiam intelligamus imperialem & potestatiuam (vt ita loquar) per quam quis super alium obtinet imperium. Non enim nisi per imperialem suam potentiam Deus omnium dominatur, neque aliter super cuncta habet imperium, nisi quia ipse est omnipotens. Secundum haec ergo diuersimode locus praesens a diuersis inuenitur translatus. Nam lectio Psalterij Romani pro imperio habet potestatem. Da potestatem (inquit) puero tuo. Hieronymus autem legit fortitudinem. Quae lectiones facile rediguntur in concordiam, si intelligamus tale postulari a Deo fortitudinem, qua inimicis persequentibus possumus euadere superiores, vt non nos illis veniamus in subiectionem, sed ipsi ecotrarior nobis in potestate veniant, & subiiciantur cossu atque deuisi. Talis est fortitudo, quam a Deo petimus, talis potestas, tale imperium, quod postulat in persequutione positus homo spiritualis. Illi tamen qui Psalmum peculiariter accomodant Christo, imperium istud poterunt exponere absque incommodo, potestatem illam quam ipse accepit a patre post resurrectionem, de qua in Psalmo 2. ex patris persona dicitur, Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae: & de qua ipsemet Christus a discipulis abcedens loquitur in Euangelio, dicens: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. De qua etiam potestate, multis in locis multa loquitur sanctus Apostolus. At tunc quidem ancilla illa, cuius se filium Christus loquitur, manifestum est debere intelligi illam benedictam terram, de qua in Psalmo praecedenti fecimus mentionem, Deiparam virginem Mariam: quae etiam seipsam ancillam Dei in suo iucundo cantico humiliter nuncupauit, vt nunc a filio hic loquente eam audimus nuncupari. Conformer quoque in versu sequenti illud signum in bono quod secum fieri optat, intelligeretur Christi resu-

2. Cor. 10. Esai. 45. Rom. 14. Psal. 18.

Psal. 13.

Luc. 1.

Psal. 2.

Psal. 28.

Luc. 1.

refuscitatio, & in caelum assumptio. Nam hoc signum fuit, quod omnipotens pater cum Christo fecit quod erga ipsum demonstraui in bonum, quo, se ostendit illum diligere, sibi que in illo esse beneplacitum: in quo etiam signo, euidentissime omnium aduersariorum Christi apparuit confusio, ita vt mendacio & pecunia cogentur ruborem suae verecundiae palliare, quando custodibus data copiosa pecunia, vt veritatem tacerent, mendacibus linguis rumorem falsum sparserunt in populo, dicentes, quod custodibus dormientibus fuissent illum suffurati discipuli. Quidam etiam persona: Dauid applicant Psalmum, neque omnino incomode. Iuxta quam applicationem, Dauid in persequutionibus positus postulat, caelitus sibi dari contra hostes fortitudinem, qua possit illorum superare persequutionem, petitque liberationis signum & salutis erga se à Deo monstrari, vt confusi hostes abscendant, desistantque à proposita malitia, cum dominum viderint pro seruo suo dimicantem, quem admodum non semel in sacris regnorum historijs legimus accidisse, Vsq; eadem enim nouis admirabilibusque modis subinde Deus suum Dauid liberauit de manibus Saulis, vt nemini non esset perispicuum, solius Dei fuisse talem liberationem, ita vt nimia coactus euidentia ipsem Saul licet obstinatissimo animo esset contra Dauid, aliquoties legatur à persequutione populum reduxisse in propria. Quod si etiam Dauid introducamus postulantem dari sibi imperium, & regnum super populum domini, non ambitionem aut superbiam illi impingimus. Poterat enim is qui regem se à Deo vinctum sciebat, postulare, vt Dei in se propositum adimpleretur. Illa tamen sententia, qua in Elucidatione explanauimus, potior videtur. **V**ersu eodem, Saluum fac filium ancillae tuae. In Elucidatione duplex est monstrata intelligentia, secundum quarum vtraque singulis fidelibus versus iste possit conuenire. Secundum priorē namque intelligentiā, ancilla ista accipitur Ecclesia, quae dicitur ancilla Dei, ipse videlicet seruus deuotione fidei & operibus placitis. Posterior autē magis videtur probanda, qua ad maiore perfectioremque humilitationem seipsum nominat non solum seruum Dei, sed etiam ancillae eius filium. Pro cuius intelligentia nota, quosdam esse seruos qui casu aliquo vel euentu in seruitute venerūt suis dominis, vt qui sunt quidem liberi natiuitate, sed bello superati, in captiuitatemque abducti & vānundati in seruos, tali sic euentu ex libertate veniunt in conditione seruilem. Id ipsum & alijs varijs modis contingit. Et qui sic facti sunt serui, licet dominos appellēt illos quibus venerūt in subiectione, non tamen matres illorum ancillae fuerunt eorundē dominorū. Nā ex progenitoribus liberae sunt conditionis, tantum ex euentu facti serui. Sunt verō alij, qui ex ipsa sua origine sunt serui, vt potest qui in seruitute sunt geniti, quorum patres matresque in seruitute domini alicuius tales proles genuerunt. Atque hi logē magis viles & humiles prioribus, estque maioris humilitatis sic ex progenie natum esse seruum, qui ex accidente serui tantum fieri. Volens ergo significare seruus Dei maximā suā erga Deū subiectionē, & summā humilitatē indicare, non tantum se fatetur seruum Dei sed & matrem suā fatetur eius ancillam, cum se nominat filium ancillae eius. Aperto enim cōsequo elicitur, meam matrem esse ancillam Dei, si ego me fatear esse filium ancillae eius. Intelligit autem in matre totam progeniē, patrem, auum, atauum, tritauum, & vniuersum genus vsq; ad primum parentem. Omnes enim progenitores nostri, vilissimi serui & ancillae Dei fuerunt. Secundū hunc quoque modū in Psalmo 115. positus in extasi vir fidelis, magno deuotionis affectu loquitur, dicens: O domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus & filius ancillae tuae. **V**ersu vltimo, Fac mecum signum in bonum. Nos simpli ceter interpretati sumus, Demonstra erga me indicium aliquod bonitatis tuae & beneplaciti, atque amoris erga me, vt videntes inimici tuo me sultum auxilio, cōfundantur. Potest etiā sic intelligi. Exhibe circa me signum & prodigium in bonum, id est, prodigioso aliquo signo me libera ab inimicis, vt aperte vidētes inimici tuo me iuuari auxilio, cōfundantur. Vnde quidam ex Hebraeo sensum hunc magis quam textus verba sequutus, ita vertit, Insigniter benefac mihi, &c. Optime autem hanc postulationem impletam cognouimus, tam in persona Christi (in cuius resurrectione signum Ionae Prophetae, & prodigium maximum fuit exhibitum) quam in persona Dauid, qui non sine maximo miraculo de summa miseria in qua erat, cum fugitiuus ageret in desertis & montibus, ad gloriosi regni magnificentiam tandem fuit subuectus. Vere enim prodigium magnum erat, videre iam super omnē Israēlem longe lateque dominantem, cui pridem vix pro corporis salute tutum erat angustae alicuius speluncae latibulum. Cum omnibus quoque fidelibus signum faciet Deus in bonum, & prodigiosum aliquid erga eos operabitur, quando eos tam ex se imbecilles & miseros, de tantorum hostium, tamque fortium & crudelium potestate liberatos: sublimabit in gloriam felicitatis aeternae, impijs ad suam perpetuam confusionem, id cum dolore dentiumque stridore eernentibus.

Matt. 23.
1. Reg. 24. & 26.
Psal. 115.
Lucā II.
Psal. III.

LXXXVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Ex abundantia cordis in hoc Psalmo, verborū quidem numero modico, sed maiestate sensus multum dissimili, prorumpit Psalmista in laudes Ecclesiae, quam dicit in montibus fundatam, portas habentem Deo super omnia tabernacula Iacob dilectas, de qua gloriosa dicit esse praedicta. Cuius etiam versu tertio & quarto miram describit amplitudinem, vt pote quae intra sese concludat cunctarum gentium quondam à Deo alienarum nationes. Versu autem quinto admirabilem eius depingit gloriam, quod in ea natus sit qui ipsam fundauit & condidit quod in ea Deus homo factus sit quemadmodum in scripturis praedictū id fuerat & praesignatum, ad instructionem populorum: nouissimo tandem versu, huius ciuitatis & omnium in ea habitantium prospiciens praenunciānsque letitiam. Parum autem refert, an de Ecclesia militante, an de triumphante, Psalmum intelligamus, vtrique enim recte omnia conueniunt, sed huic perfectius, illi secundum suum modū imperfecius. Praestat autem, vt simul de vtraque Ecclesia Psalmus intelligatur. Ad vnum nanque spectat, & est vnus vtriusque Dominus: cuius quoque uideam sunt qui ab vna transeunt in alteram, quasi ab anteriori atrio ad interiorem thalamum.

LXXXVI. PSALMI ELUCIDATIO.

A 1. *Fundamenta eius in montibus sanctis:*

luitatis illius quā mente contēplor in tempore gratiae per Melsiā aedificandā, Ecclesiae illius sanctae quā sibi in domū & ciuitatē aedificabit rex magnus in plenitudine repositis aduerturus, huius, in quā, ciuitatis, domus & edificij fundamenta erūt in sublimib⁹ illis montib⁹, Apostolis atque Apostolicis viris, quos sui spirit⁹ primitijs copiose sanctificabit edificator huius edificij De⁹, facietque in veritate sublimes & immobiles. Quicūque enim in hoc edificio coaedificabūt in habitaculū Dei, tanquam lapides viui, superaedificari eos necessum erit super fundamentū Apostolorum & Prophetarū: quemadmodum & ipse cōsequenti ordine super Petrā Christū, & super fundamentū illud praeter quod nemo potest aliud ponere (quod est Christus Iesus) erūt firmiter aedificati: neque mirum, si super talia tamque pretiosa & sublimia fundamenta aedificabitur ciuitas illa, spiritualiter dicta Sion (propter lucentis in ea fidei speculationē, atque etiā propter singularem Dei electionē) quoniam quidem diligit dominus eam multo amplius; quāui veterem illam Synagogam, imò ipsas portas, ipsum tantum introitum huius Ecclesiae nouae, quam in spiritu prauideo aedificandā, magis diligit, quāui omnia tabernacula, omnes habitationes veteris illius Israelitici populi, adeo vt praer nimio illius amore videri possit hunc populū nō amasse: Ipsam etiam stabilitatem Ecclesiae nouae, quam sibi mansionem stabilem & nunquam commutandam elegit, diligit multo amplius, quāui Synagogam veterem, quam ad tempus tantum inhabitare voluit, magis vt in tabernaculis quāui vt in domo & ciuitate stabili.

* diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

B 2. *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.*

C 3. *Memor ero Raab et Babylonis scientiū me.*

4. *Ecce alienigenae & Tyrus & populus Aethiopiū hi fuerūt illic.*

D 5. *Nunquid Sion dicet homo? & homo natus est in ea, et ipse fundauit eam altissimus.*

2. O ciuitas nobilis magni Dei, quae artificem & conditorem es habitura, non Beselel, non Moysen, non alium quemlibet hominem, sed Dei filium, quamque Deus ipse vt domum suā inhabitabit: quāui gloriosa, quāui magnifica, quāui eximia sunt, quae de te per sanctos patres & prophetas sunt praedicta: quāui de te sunt in secreto diuinitatis cōsilio definita, & ab aeterno ordinata: quāui magna sunt, quae in te implebuntur in tempore suo, iuxta quod à Deo praordinata sunt, atque per viros sanctos praenunciata. Talia profecto sunt & tanta, vt eorum cōparatione nihil videri possint, quaecunquē olim veteri illi Iudaico populo fuere exhibita. 3. Vox domini. Intra hanc ciuitatem non solum vnā aliquā gentem concludam, aut vnus generis populum, quemadmodum olim synagogam mihi ex sola natione Israelitarum segregaueram: sed ex omnibus gentibus, populis & linguis, ex omnibus nationibus quae sub caelo sunt: aedificabo eā. In aedificādo enim ciuitatem istam, etiam Aegypti & Babylonis ero memor, etiam Aegyptios & Babylonios qui ante fuerant idololatrae & alieni à me, ego tum agnosca, eos videlicet qui ad Apostolorum praedicationem me voluerint agnoscere, quicunquē sunt ex eis me per fidem cognituri, & in nomine meo credituri. 4. Imò verò Philisthaei alienigenae, qui ante fuerant à me alienissimi, imò populi mei aduersissimi hostes, Tyrj quoque & Sidonij, quique longe habitant in extremo terrae Aethiopes, ecce omnes hi illic erunt in edificio ciuitatis illius, hi omnes inueniuntur. Ex omnibus enim gentibus, populis, tribubus, & linguis, ex omnibus finibus orbis terrae cōgregabo mihi electos meos, quos omnes vno eodemque spiritu regeneratos in vnā Ecclesiam coaedificabo, tanquā lapides viuos, in habitaculum meū in spiritu sancto. Neque omnino quifcūque in vnā ciuitate illius glorioso edificio: sed absque persona, & sine rō accptione, in omni gente, qui crediderint in nomine filij mei, eūque aduenientem receperint, coaedificabit eos in habitaculum Dei, facietque filios Dei illos fieri, qui vsque tum alienissimi fuerant à Deo, & testamento promissionum mearum. 5. Vox prophetae. Illud quoque summe admirabile mysterium, nunquid homo dicet aut explicabit Sion? nūquid explicare vllus homo, aut persuadere ipsi Sion poterit hoc mysteriū & aenigma quod proponitur? videlicet quod in ea esset homo & vir quidem temporali natiuitate nasciturus, qui tamen idem ipse secundum veritatem omnibus excelior & maior, eam fundaturus esset atque aedificaturus: quomodo mysterium hoc vllus hominum posset dicere & explicare Ecclesiae, quod ipse huius ciuitatis aedificator, in ipsa, quā ipse erat aedificaturus, ciuitate nasceretur? Nonne gloriosum, hoc est, & inauditum, humanoque ingenio incomprehensibile? Et hoc tamen ita

Roma. 8.
1. Petr. 2.
Ephē. 2.
1. Cor. 10.
1. Cor. 3.
1. Cor. 11.
1. Petr. 2.
Actu. 10.
Ioann. 1.

in te futurū est, & ciuitas Dei, cū Dei filius ex virgine fidelissima & im-

6 Dominus narrabit in scripturis populorū & principum horum qui fuerunt in ea.

2.Tim.3.

7 Sicut latantium omnium habitatio est in te.

Ephc.2. Ioan.16.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVI.

Verfu 1. Fundamenta eius in montibus sanctis. Quomodo Euangelico amore ardens illa peccatrix...

Ioan.20.

Pfal.71. Psal.75.

Ephc.2.

1.Cor.3. 1.Cor.15.

Apoc.21.

1.Cor.3.

Ephc.2.

Apoc.21.

H

A ventura temporā eminus prospiciens, clamaret, Erit, inquiens, in nouissimis diebus preparatus mōs domus domini, in vertice montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eū omnes gentes, & ibunt populi multi.

B

C

D

Matt.28.

Galat.3.

Iosue 2.

Matth.27. Marc.8.

Ionæ 3. Luc.11.

Pfal.77.

Nam

Nam Rahab per he in medio significat etiam superbum vel superbiam, à verbo Rahab, quod significat excellit vel superbiuit. Et fieri potuit, inò verisimile est sic factum esse, vt à superbia siue excellentia Aegyptus tali denominatione fuerit appellata, q̄ insignis eorum fuerit semper superbia siue excellentia & gloria, propter omnium rerum abundantiam & potentia sublimitatem. Notandum quoq; est vbi iam vulgo legimus per genitium scientium me, in Græco haberi datiuū, scientibus me, quomodo etiam Plalterium Gallicanum dicit habere. Nam quod nos vulgo legimus per genitium, videtur ex Romana lectione mutuatum. Facit autem casus datiuus aliam q̄ genitiuus sententiam, videlicet istam, Memor ero Rahab & Babylonis cognoscentibus me, hoc est, memoriā faciā apud cognoscentes me Rahab & Babylonis, memorabor istorū apud fideles meos, de eis loquar, & eos intra numerum fidelium meorū computabo, ceterisque me agnoscentibus adnumerabo. In quē sensum quidā ex Hebræo, licet sententiam potius q̄ verba sequutus, sic vertit, Adnumerabo cognoscentibus me Rahab & Babylonē. ¶ Versu 4. Ecce alienigena. Per alienigenas intelligi Philisthæos (quemadmodum in Elucidatione indicauimus) manifeste demonstrat lectio Hebraica, quæ pro alienigenis habet nomen Palestinæ. Vnde Hieronymus ex Hebræo vertit, Ecce Palestina & Tyrus, &c. Idipsum adnumeramus & in annotationibus Psal. 82. in versu 6. ¶ Versu 5. Nunquid Sion dicit homo: & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus? Ex Hebræo patet, Sion esse casus datiuū. Propter quod ita in Elucidatione exposuimus, Nunquid homo dicit ipsi Sion, hoc est, nunquid aliquis hominum hoc sufficit ipsi Sion exponere, enarrare, & explicare, quod sequitur, videlicet, q̄ homo sit natus in Sion, qui idem ipse fundauit eam? Neque enim secundum humanum ingenium id credibile aut persuasibile videtur quod in ciuitate aliqua esset nasciturus infans, qui illam ædificauit. Videtur enim includi in hoc repugnantia. Si enim ciuitatem hanc iste ædificauit, fuit ergo antequam ædificaretur ciuitas. Est enim efficiens causa, prior effectu: & artifex opus suum tempore antecedit, velut fabricator domum. Et si in ea hic natus est, fuit ergo illa (vt videtur) ante hunc qui in ea natus est. Locus enim in quo quis nascitur, præfuit ante eum qui in illo nascitur. Sed licet hoc mysterium ipsi Sion homo dicere non potuit, licet non homo id persuadere & credibile efficere potuerit, Deus tamen reuelans mysteria, fecit nobis id esse credibile. Propter quod subiungitur, versu sequenti, Dominus narrabit in scripturis populorum. Et hæc quidem sententia iam assignata facilius est alijs quibusdam, quas in hoc loco ponunt cōmentatores. Veruntamen si ad originalem lectionē respiciamus Hebræam, profecto non magnam inuenimus cum prædicta expositione consonantiā, neq; in hoc versu, neque in sequentibus. Propter quod in annotationibus ex Hebræo aliam præter suprapositam dabimus huius loci intelligentiam, Hebraicæ lectioni magis conformem: quam tamen hoc in loco effugiendam cōfusionem nolimus constituere. Illuc te mitto, si tibi non satisfaciunt hæc proposita.

LXXXVII. PSALMI ARGUMENTVM.

IN toto Psalmorum libro, vix est inuenire alium sequenti huic Psalmo similem. Alij enim Psalmi qui à tristitia incipiunt, tandem in letitia finem accipiunt: & plerunque tanto maiori finiuntur gaudio, quanto à grauiori inciperent ploratu, id quod in Psalmo tertio & sexto, atque alijs plurimis apertissime quilibet videre poterit. Hic verò sicut in luctu incipit, ita & finit, non lento dolore, non reddito gaudio, animo prorsus in nullo reuato. Est itaque oratio pauperis penitus derelicti in grauissimis afflictionibus & tribulationibus, siue corporis, siue animi, vel potius vtriusque: in qua pauper & afflictus multis verbis suam proponens miseriam affectu maximo postulat misericordiam. Potest verò Psalmus totus rectè admodum Christo domino applicari, de passionis afflictione ad patrem clamanti, quemadmodum in annotationibus monstrabimus. Nos tamen in Elucidatione ita omnia temperauimus, vt vnicuique grauius tribulato possit apta esse forma clamandi ad dominum, ita tamen, vt Christum clamantem nequaquam excludamus.

OCTVAGESIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te.
- 2 Intret in conspectu tuo oratio mea: * inclina aurem tuam ad preces meas.
- 3 Quia repleta est malis anima mea: * & vita mea inferno appropinquauit.
- 4 Aestimatus sum cum descenditibus

Domine Deus saluator meus, in quo omnis est spes salutis meæ, cuius solius est saluare, à quo vno salus vera est expectanda, eleuata voce orationis meæ, magno affectu, clamaui ad te per diem atque noctem, in oratione iugiter perseverans ante conspectum tuum, non abiciens fiduciam, orationē non remittens, quo vel sic assidua te prece & clamore importuno fleterem. 2. Ingrediatur proinde ante conspectum tuum deprecatio mea, non illam repellas, non abicias, sed dignanter ante misericordiam tuę sacrariū ascendere permittas: * & ad exaudiendū quod postulat mea oratio, benignè inflece, & accommoda auditū tuum. 3. Neq; verò absque causa est quod oro, non frustra clamo ad te, domine Deus meus. Ecce enim iam plena est malis anima mea, in grauissimis anime & corporis verlor angustijs & tribulationibus permaximis, ita vt plenum sit cor meum amaritudine atque dolore: * & vita mea penè ad nihilum deducta est: iam inferno mihi & morti videor proximus, tædet animam meam vitæ huius: tristis est ad mortem vsque anima mea, præ horrore & pauore nimio, & iam in portis inferni mihi videor constitutus. 4. Deputatus sum cum ijs qui iam descenderunt in foueam sepulchri, atque in lacum profundum inferni: cum illis iam computatus sum, & nihil

A in lacum: * factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.

5 Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius:

* & ipsi de manu tua repulsi sunt:

6 Posuerunt me in lacu inferiori: * in tenebrosis & in umbra mortis.

7 Super me confirmatus est furor tuus:

* & omnes fluctus tuos induxisti super me.

8 Longe fecisti notos meos à me: * posuerunt me abominationem sibi.

9 Traditus sum, & non ingrediebar:

* oculi mei languerunt præ inopia.

10 Clamaui ad te, domine: * tota die expandi ad te manus meas.

11 Nunquid mortuis facies mirabilia? * aut medici suscita-

nihil vel parum admodū ab illis videor abesse, quandoquidem præ nimia afflictionis & tribulationis angustia nihil inter me & illos distare videtur, neq; multo melior est hæc mea vita tot plena doloribus, quam sit mortuorum illorum conditio, iamq; cum illis penitus videor deputatus, vt qui iam iam illis sim adnumerandus, nisi tuæ cōsolationis ope subleuer: * factus sum quasi homo vacuus & destitutus omni auxilio, quasi desperatus, cui nulla sit spes euasionis, quasi derelictus inter mortuos, de quo vltra erigendo nemo cogitat, quæ admodum solēt, qui inter mortuos, derelicti sunt à nullo vltra curari. Sic enim & mihi nunc viuere video, & de me erigendo, liberando, cōsolando nemo cogitat, nulla ex parte vllum percipiam cōsolationis leuamē. Maneo totus aridus, desolatus, afflictus, plenus angustijs: & quātumuis clamem, non sentio subleuantem. 5. Quemadmodum interfectis contingit qui iam in sepulchris mortui quiescunt, & manent in morte, quorum non amplius memor videris vt eos ad vitā reducas, sed eos relinquas in puluere suo donec resuscitationis dies vltima aduenerit: * & ipsi repulsi abiectione videntur de manu tua, videris illos abiectione à cura tua, vt pote quos ita relinquant in puluere suo, nec manum apponis vt ad vitam resuscites eos: ita planè & mihi nunc videor à te penitus inter mortuos cōputari, & tanquam vnus aliquis ex illis prorsus videor de manu tuā repulsi, quoniam quidem manum tuam nō vltra ad meam protectionem aut cōsolationem extendis, sed penitus me absq; omni cōsolatione relinquis. 6. Tribulatores & persecutores mei sua afflictione nimia cōstruerunt me velut in profundo inferni, doloribus maximis (cuiusmodi in inferno sunt) implentes animam meā, exterius interiusq; grauissime me affligentes: * posuerunt me in locis tenebrosis inferni, & quasi in umbra mortis, ita vt super me videretur se mors ipsa expandere, & totum me obumbrare. Dolores enim mortis circumdederunt me, & inuenerūt me inferni pericula, vt iam in inferni profundo, & sub mortis miseria mihi videar vitā agere. 7. Omnis autem hæc mea miseria inde mihi processit, quoniam tuæ misericordiam solitū nō per sentio influxum, consuetæ tuæ cōsolationis non percipio visitationem: clausisse mihi videris misericordiam puteū, fontem cōsolationis tuæ, & omnino apparet confirmata esse aduersum me ira tua, dum afflictio super afflictionem venit, nec percipitur cōsolatio: * & omnes tribulationum afflictionumq; inundationes tu venire permisisti super me, quibus velut aquarum fluctibus obruor, & vehementissime timeo mergi in eis, vt non videā quid vltra ad afflictionē meam possit adici. 8. In tantam abominationem, afflictionem & miseriam venire me permisisti vt etiā noti mei, cōsanguinei, affines, vicini, & quondā familiares mei, fugiant à me: * posuerunt me sibi quasi abominationem, ita me existimauerunt quasi abominabile, ita vt illos mei pudeat, erubescantq; vel me alloqui, tã despectum & cōtempibile, vel mecum vllam habere familiarē conuersationem: * Insuper & præ timore me fugiunt, quasi abominationē, ne fortè ex mea familiaritate, si vllū amicitia mihi signum ostendant, & ipsi veniāt in periculū à meis persecutoribus: qui ita me persecuntur crudeliter, vt omnē mihi propitiū habeat exosum. 9. Veni in manus hostiū meorū, permissus sum & traditus in potestate persecutorū, venit hora & tenebrarū potestas, vt operentur in me persecutores mei tua permissione, quæ voluerint & non datur mihi exitus, non apparet liberatio, non video vsquam mihi patere exitum, non video malum leuari, sed cōtinuo aggruari magis & cōcludi me ab hostibus: atque hoc, oculi mei huc & illuc cōsiderantes ad persciantes ad auxilium, præ inopia & defectu vigoris languescunt ac deficiunt. 10. Et ego in tanta positus aduersitate, in tanta desolatione constitutus, necdum tamen spem tuæ misericordiam abiciens, neque in tam desperatis rebus desperans, fidenter ad te in oratione mea clamaui: * iugiter per totā diem in oratione extendi ad te manus meas, absque intermissione toto cordis affectu, insuper & corporis gestibus orans à te postulauit misericordiam: hoc sciens, q̄ nec in rebus desperatissimis tibi sit difficile succurrere periclitantibus, teque vnum esse sciens, qui in tanta necessitate mihi possis ferre suppetias. 11. Clamabam autem in hunc modum, dicens: Nunquid tu domine in illis qui iam morte perierunt, ostendis tua mirabilia, & non magis in viuīs exhibes tua magna, & in illis glorificare soles potentiam tuam qui adhuc in viuīs agunt: * &

bunt, & confitebuntur tibi?
Pfal. 113.

12 Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? & veritatem tuam in perditione?
Matth. 8. & 13.

13 Nunquid cognoscantur in tenebris mirabilia tua?

& iustitia tua in terra obliuionis?

14 Et ego ad te domine clamaui: & mane oratio mea praeueniet te.

15 Ut quid domine repellis orationem meam? & auertis faciem tuam a me.

16 Pauper sum ego et in laboribus a iuuentute mea: & exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus.

17 In me transferunt irae tuae:

& terrores tui conturbauerunt me.

18 Circudederunt me sicut aqua tota die:

cum homo morte absumptus fuerit, non est vlla virtus humana, nulla medicorum industria, quae possit mortuum ad vitam reducere, vt resuscitatus det confessionem & laudem tuo nomini. Non enim mortui vltra laudabunt te domine, in vita corporis neque semel mortuus reduci potest humana virtute, vt redeat ad iterum laudandum te in vita corporis. Proinde nunc, o suauissime Deus, donec adhuc in viuus ago, laetifica animam meam & spiritum meum, vt te donec fuero, laudem in laetitia: quandoquidem tempus breue est quo te laudare possum in vita ista corporis, nec erit semel egresso reditus. 12. Nunquid aliquis ex iis qui iam mortui sunt, iamque secundum corpus in sepulchro conditi enarrabit vltra, aut eloquetur per os suum opera misericordiae tuae, ad laudem tibi dandum in eis & gloriam? & iustitia tua atque veritas nequaquam ad laudem tuam narrabitur in damnatione & morte inferni, sed erunt illic potius omnia lamentis & fletibus, dentiūque stridoribus plena: nec audietur ibi vox laudis aut gratiarum actionis, vbi non nisi fletus audietur & stridor dentiū. Nos itaque qui viuimus, fac in spiritus gaudio benedicere sancto tuo nomini, & ne illis nos similes fieri patiaris derelictione nimia. 13. Profecto in loco illo horrore, in exterioribus illis tenebris non agnoscantur ad laudem, aut vllam gratiarum actionem, nec commemorabuntur aut recensentur mirabilia opera tua: & iustitia tua nequaquam agnoscentur ad laudem, non commemorabitur ad gratiarum actionem, in terra illa obliuionis, in qua nulla erit tui vel tuorum beneficiorum grata recordatio, in qua nullius est bonae aut laetiae rei memoria, in qua nulla est rerum praeteritarum laeta aut consolatoria recordatio: quam etiam tu prorsus obliuioni dedisti, & abiecasti penitus a facie tua, vt non eorum miseriaris imperpetuum, nullamque ei mittas in aeternum redemptionem. Quapropter ad tui nominis gloriam te rogo, donec adhuc in loco isto peregrinationis dego, donec a misericordia tua non sum abalienatus, vt mihi tempestiue succurras: ne in locum illum tenebrarum & obliuionis descendam, sed tua gratia & consolatione sustentatus, in tua semper laude permaneam. 14. Et ego, piissime domine, illorum considerans sortem miserandam, & meum attendens maximum periculum, ego magis ad te exaltaui clamorem orationis meae: adeo vt summo mane exurgens de strato lecti mei, spreto cubili requiei, praueinirem ante conspectum tuum, antequam exoriretur dies, & donec adhuc molliter cubarent in stratis suis caeteri homines, vt vel tanta diligentia & importunitate quasi extorquerem a te quam petebam misericordiam. 15. Et quid est, piissime Deus, orationem meam non admittis ante conspectum tuum, quod non exaudis tam sollicitè, tamque assidue & importune clamantem? & quare auertis a me benignum aspectum fauoris tui? quare non acquiescis clamanti? quomodo ita permanes obfirmatus, neque flecti te sustines? Non enim soles humilium & supplicum vota aspernari, neque obliuere humiliter & fidenter tuam faciem orantes. 16. Ecce ego (quemadmodum optime tu nosti) pauper sum, & in laboribus ac malis plurimis versatus sum per omnem decursum vitae meae, ab infantia mea vsque nunc multas aeternas, calamitates atque miseras sustinui in diuersis aetatibus, priusquam in hanc vsque aetatem peruenerim: nunc autem tandem, cum videar ex tua ordinatione ad aliquam ascendisse celsitudinem, cum ad aetatem grandiore perueniens viderer, vel temporalibus bonis exterius, vel spiritualibus interius sublimatus, iam vel maxime humilior, deicior, atque conturbor, adeo vt quicquid laborum in prioribus aetatibus (quando humilis eram & abiectus) pertuli, nihil videri possit, praeter malis istis quae nunc mihi in aetate grandiori & statu altiori (quantum videtur) constituto exurgunt. 17. In me nunc transire videntur omnes irae tuae, videtur super me & aduersum me nunc irruere perfecta & obfirmata iracundia furoris tui: tot mihi simul mala ex omni parte interius exteriusque immittis, vt non videam quid vltra possit mali accedere, nisi viuens mergar in infernum: & praeter haec ipsa, quae nunc iam sustineo, etiam terrores tui quibus de subsequitur aeternae damnationis angustijs conscientia vexante metuo, valde conturbabant anxiam, scrupulosam, & in pusillanimitate constitutam animam meam. 18. Ex omni parte me circudederunt tamen punitiones irae tuae, quae terrores illi, ad modum aquae vndiquaque circudantes animam, nulla relinquentes partem corporis vel animae quam non affligant, quam non contingant: quomodo aqua cum circudederit quempiam, nullam partem

* circudederunt me simul.

19 Elongasti a me amicum & proximum, & notos meos a miseria.

partem non contingit, ita vt vehementer mihi metuam ne obruar aut immergar in illis: quoadmodum in maximo est mortis discrimine, qui ex omni parte aquis consistit circudatus; maxime si continuo incresecat aqua, & nulla videatur imminutio: pariter in vnum agglomerata afflictiones praesentes, & terrores malorum imminetium, ex omni me parte circudant, vt nullum videatur effugium: quoadmodum cum ex omni parte se aquarum fluctus agglomerant, vt non possit qui in aqua consistit euadere. 19. Et foret id quidem vterque tolerabile, atque ad ferendum leuius, si in tantis malis adesset aliquis qui mihi tam afflictio assisteret, qui compassionis affectu commotus, vllum mihi siue verbo siue facto praeberet consolationis leuamen. Nunc vero, ad cumulum totius meae miseriae, omni a me amicorum, proximorum, & familiarium elogata consolatione, praeter nimiam miseriae: dum illi propter nimiam meam humiliationem vel de me erubescunt, vel assistere mihi metuunt, ne & ipsi per me in periculum veniant. In tantis malis, ecce domine quomodo derelinquis seruum tuum, iugiter tamen ad te clamantem, & haecenus non est exauditio. Expectabo tamen in silentio salutare tuum domine, & possidebo in patientia animam meam, donec tu quem expecto, liberator aduenias.

B

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVII.

Versu 3. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. Per metaphoram dicitur quis appropinquare inferno, quando tantos sustinet cruciatus, vt videatur sibi existentibus in inferno similis, aut ab illis non multum abesse. Vel inferno appropinquare accipitur, pro, appropinquare morti. Secundum quem modum dicere solemus, eos qui morti corporis sunt propinqui, iam alterum pedem habere in sepulchro. Applicando autem Psalmum hunc peculiariter Christo domino, intelligendus est hic verus secundum id quod Apostolis dicebat ipse, agoniam illam grauissimam ingrediens, Tristis est anima mea vsque ad mortem, quando coepit pauere & tædere, contristari & moestus esse: quando in agonia positus, guttas sanguinis in terram decurrentis sudabit. Verè tunc oportuit repletam esse malis animam eius, tunc (vt ita loquamur) via eius inferno erat vicina. Quomodo etiam Dauid nonnunquam in tanta angustia extiterit, vt esset anima ipsius plena malis, & vita inferno proxima, nemo ignorat, nisi cui non est nota persequutionum impij Saulis saeva & insignis crudelitas. Idipsum quoque subinde experiuntur, qui pie volunt in Deo viuere, dum ad tempus, Dei dispensatione, ad suam probationem, a suo consolatore videntur derelicti: quomodo de seipso satis aperte testatur gentium Apostolus, in Epistola secunda ad Corinthios ita scribens, Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quae facta est in Asia, quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere: sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitatur mortuos. ¶ Versu 4. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum. Potest hoc intelligi, Assimilatus sum mortuis atque damnatis, & illis factus sum similis. Vel sic, Aestimatus sum ab iniuicis cum descendentibus in lacum, hoc est, inimici me aestimauerunt & reputauerunt quasi vnum ex illis qui descendunt in lacum. Secundum quem modum intelligi etiam potest quod sequitur versu quinto & sexto. Omnia enim ista exponi possunt de aestimatione inimicorum, qui existimabant non posse illum quem persequerentur infernum & mortem effugere, & iam quasi inter mortuos atque habitatores inferni computabant, quem morti apud se destinauerant, definito consilio. Atque id si Christo aptauerimus, optime in eum quadrabit, aduersus quem mortis definitiva sententia non semel fuit a publico inimicorum concilio: quemadmodum apud Ioannem legimus. Ioann. 11. Ab illo ergo die cogitabant ludaei interficere eum. Et alibi, Reus, inquit, est mortis. Opinati etiam sunt nullam fore curam Deo de Christo resuscitando ad vitam, si eum potuissent semel interficere, sicque de eo censebant quemadmodum de caeteris, qui vulnerati & interfecti cadunt in ore gladij, quos nemo conspicit ad vitam redire, sed dormientes manere in suo puluere. Sic enim censebant & de Christo futurum, si tantum ad mortem semel illum potuissent deducere. Nequaquam enim resuscitandum illum credebant. Item quasi vnum ex damnandis in inferno illum reputauerunt, quoniam ab eis quasi blasphemus, quasi seductor populi, quasi seditiosus aduersus potestates ac principes, quasi potator vini & homo vorator, iudicabatur: cuiusmodi hominibus scimus esse deputatum lacum inferni, loca tenebrosa, & mortis vmbra. Ad eundem modum & de nobis existimant nostri inimici demones peruersi, semper nos circumeuntes vt deuoret, cum forte nos viderint a Deo derelictos ac deiectos animo, viribusque deficientes. Nos tamen in Elucidatione ista omnia non secundum inimicorum opinionem vel existimationem exposuimus, sed de ipsis afflictionibus & miserijs quarum ratione assimilari videtur homo desolatus ijs, qui in morte sunt vel in inferno. ¶ Versu eodem. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Haec pars nonnullam videtur habere difficultatem, ex nomine, liber. In Elucidatione exposuimus per vacuum vel derelictum: vt sit sensus, Factus sum sicut homo sine adiutorio, derelictus ab omnibus, vel vacuum abique omni adiutorio. Potestque secundum hunc sensum duplex haberi constructio. Potest enim dictio, liber, coniungi cum illo quod praecedit, sine adiutorio, vt sit sensus, Aestimatus sum sicut homo liber sine adiutorio, inter mortuos, id est, destitutus & vacuum sine adiutorio, secundum quem modum loquendi interdum dicunt homines, se esse

Thre. 3. Lucae 21.

Matt. 26.

Lucae 22.

2. Cor. 1.

Ioann. 11. Matt. 26.

Luc. 23.

Matth. 12.

1. Pet. 5.

nudos absq; vestimento, pauperes absq; pecunia. Potest etiã nomẽ liber copulari immedie cum illo, inter mortuos, ac tunc sonat derelictum, estq; tunc sensus: Derelictus inter mortuos, vt ad quẽ nemo vltra respiciat. Atq; horum sensuum vtrunq; nos in Elucidatione paucis indicauimus. Secundũ verò priorẽ sensum illum de vacuitate siue destitutione & carentia, ferẽ etiã Paulus Apostolus eodẽ vocabulo vsus inuenitur, cap. 6. Epist. ad Romanos, ita scribens, Cum serui essetis peccati, liberi factis iustitiã, id est, à iustitiã vacui, nudi, iustitiã destituti, iustitiã carẽtes. Quidã intelligunt, liberi à rebus huius vitæ: vt exprimatũ mortuorum cõditio, qui hac vita defuncti, à rebus huius vitæ sunt liberi. Si verò hunc vsũ peculiariter personæ Christi voluerimus accõmodare, præter expositionẽ supradictã alia admodum digna & iocunda pro illius gloria in hoc vsũ accipi poterit intelligentia, sed erit alia accipiendã cõstructio. Nam illud quod nouissimo loco ponitur, inter mortuos liber, debet secundum cõstructionem verbo factus sum præponi, & à parte suppositi cõstitui, ad hunc modum, Ego qui sum inter mortuos liber, factus sum sicut homo sine adiutorio. Nam in passionẽ huius militate, Christus dominus, qui solus est inter mortuos liber, factus sicut homo omni destitutus adiutorio, patris ac sua voluntate in tantã destitutionẽ derelictus, vt secundum serui formam clamaret, dicens: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Reçtissime verò Christus dominus se dicit inter mortuos liberum, & hoc illi peculiariter in omnibus mortuis cõpetit. Neque aliorum hominum quisquã se poterit inter mortuos appellare liberum, præter vnũ Christum dominum. Idcirco autẽ inter mortuos liber est, quoniã non aliqua necessitate mortẽ sustinuit, quasi fur aut latro, aut ceteri homines, quibus volentibus nolentibus vis inferri potest vt mori cogantur, sed propria sua voluntate, quãdo voluit, & sicut voluit, mortẽ suscepit: neque potuisset, nisi propriẽ voluntatis permissione & acceptatione, à morte apprehendi. Deinde, cum ad triduum in morte ex sua propria voluntate permaneret, iuxta patris voluntatem, & iuxta quod ipse prædixerat, non habuit ne tunc quidem mors potestatem illum detinendi: sed liberrime quando voluit exurrexit, & morte relicta ac superata, iterum ad viuos redijt: factusq; est viuus post paululũ qui fuerat mortuus, vt vltra mors illi nõ dominaretur in æternum, & amodo viueret in sæcula sæculorum: quẽadmodum ipse in Apocalypsi apparet dilecto suo discipulo loquitur. Pulcherrime verò hanc suã libertatẽ ante passionem expressit, corã turbis & discipulis ita loquens, Potestatem habeo ponendi animã meã, & potestatem habeo iterũ sumendi eã. Et iterum, Nemo tollet eã à me sed ego pono eã à meipso. Qui enim sic talem habet potestatem, & animã ponendi, & iterum pro placito resumendi: nihil dubium, quin huiusmodi sit liber etiã inter mortuos. Hoc ergo cõqueritur (secundum hãc applicationẽ) Christus, quod ipse Dei filius etiã inter mortuos liber, factus sit quasi homo impotẽs absq; adiutorio, vt existimetur nõ posse de manibus inimicorum sese defendere. Verum ista intelligentia nõ videtur quadrare, nisi cum ad Christum Psalmus peculiariter applicatur. Et si Hebrẽã respiciamus lectiõnẽ, obstitit huic quoque intelligentiã, qd illud inter mortuos liber ita distinguatur, vt sit principium versus sequentis, vt videatur nõ connectendũ cum præcedentibus, ac proinde sensum prædictũ nõ satis cõmode posse haberi. Sic enim distingunt, Factus sum sicut homo sine adiutorio. Ac deinde, Inter mortuos liber sicut vulnerari. &c. Cum verò generaliter applicare voluerimus Psalmum, accipiendã est altera illarum expositionum, quæ in Elucidatione indicatæ sunt, & in annotationibus priori loco expositæ, quæ etiã originali lectiõni Hebræicæ magis cõsonant. ¶ Versu 8. Longe fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi. Hoc ipsum vt magnum miseriam suã grauamen repetit versus vltimo, dicens: Elongasti à me amicũ & proximum & notos meos à miseria. Experitur enim hoc in se quilibet, qd graue sit, ab ijs quos prius amicos habuit, in tempore aduersitatis derelinqui, Quomodo autẽ istud tam in Christo domino, qd in persona Dauid valde fuerit impletum, manifeste docent sacra historiarũ: de illo quidẽ noui, de hoc autẽ, veteris testamenti, & nos in Annotatione vers. 14. 15. & 16. Psalm. 30. latius deduximus. ¶ Versu 13. Et iustitiã tuã in terra obliuionis, Terra obliuionis dicitur locus dånatorum duplici ratione: videlicet quia nõ sunt vltra memores Dei in bonum qui illic sunt, neque etiã memoriã vllã habent priorum, quæ ipsis in aliquã esset consolationem. Omnium enim pomparum, deliciarum, voluptatum, quibus in hoc mundo vacabant, iã nõ est illis ad cõsolationem quamcunq; vlla memoria: sed prætereunt omnia, ac si nunquã fuissent. Secũdo terra obliuionis est, quia à Deo obliuioni data, sic vt nunquã qui in ea degunt inde sint deliberandi. Si quidẽ in inferno nulla est redemptio. Neq; verò solus Deus obliuioni dat terrã illam, verum etiã sancti angeli & super terrã viuentes. Nec enim sancti angeli vllam de illis adiuuandis curã gerunt, scientes definitã Dei sententiam: neque qui super terrã sunt, illorum vltra recordantur, vt quicquam eis impendant vel solatij vel auxilij. Atque hanc posteriorem intelligentiam indicat versus Hieronymi ex Hebræo, quæ sic habet, In terra quæ obliuioni tradita est. Neque male cõsonat quod habet Felix, In terra desolationis, vel in terra desolata & deuastrata. ¶ Versu 16. Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. Quod istud quidã ad laborẽ manuum referunt, dicentes intelligi, qd Christus simul cum nutritio Ioseph in exercendo fabriliẽ artem laborauerit, propter pauperiem, id huic loco non admodum videtur cõuenire, etiam si de Christo totus Psalmus peculiariter exponeretur. Labor enim in scriptura plerunq; pro afflictione quã quis sustinet accipitur, & pro difficultatibus quas perpetitur: quemadmodum ex plurimis locis facile posset declarari, si non vt rem certam & notam præsupponeremus. Vnde & hoc in loco B Hieronymus vertit, Pauper ego & ærumnosus ab adolescentia mea. Neque ego nunc differo, an non verum sit aliquando manibus Christum laborasse: sed hoc tantum dico, huic scripturæ non esse illud accommodum, neque de tali labore intelligendum, sed de ærumnis, afflictionibus, & miserijs modis, quas ipse pro nobis in sua tenera carne Dei filius portauit à principio suæ natiuitatis: quando in

A do in loco extraneo, in parentum peregrinatione nasci voluit, in loco ad puerperũ inepto & imparato, minimeque idoneo, nempe in stabulo, vbi pro lecto erat durum præsepium: mox verò in fuga ad Aegyptũ à facie regis Herodis, ac deinceps vsq; ad horã mortis. Admodum verò pulchrẽ subiungit, Exaltatus autẽ, humiliatus sum & cõturbatus. Nã ea quæ Christus pertulit pro nobis, donec latebat absconditus, donec vt infans, vt puer, vt adolefcens viueret mundo incognitus, vt cunq; leuia erant, neq; ita ad tolerantidũ grauia. At verò postea quã tricesimo ætatis suæ anno, patris voce desuper intonante, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui, ipsum audijt: sic magnificẽ exaltatus & mirabiliter glorificatus est, cœpit iam multo grauioribus laboribus obrui, multo pluribus ijsque difficilioribus molestijs grauari: vt priores ætates dulces videri potuerint præ huius status amaritudine. Ab eo enim tempore quo ita exaltatus fuit, ex quo cœpit patris iulsiõne prædicando Euangelio intendere, extunc cõcitatũ sunt aduersus eum Scribarum & Pharisæorum animi, qui ipsum odio implacabili per totum prædicationis tẽpus obseruabant amaro inuidoque animo, & persequebantur: qui multas illi exhibuerunt molestias & cõturbationes secundum hominẽ, donec tandem in mortẽ crucis ignominiosissimã illum adegissent. Peculiariter etiã ex illa exaltatione maxima, qua paulò ante suam passionem in Hierosolymam introiuit cum summa gloria, ipse in alino sedens, turbis illi piũ Olsanna acclamãtib; & Benedictijs qui venit in nomine domini, eleuata voce canentibus, in summa post paululum venit humiliationem & cõturbationẽ. Extunc enim cõsummatũ fuit Iudæorum furor, vt illum irreuocabili sententiã, quocunq; tandẽ mortis genere auferret de medio: quomodo & post paululũ, vbi aduenisset statuta hora, in manus illorum traditus, verẽ multum cõturbatus fuit, vt diceret, Tristis est anima mea vsq; ad mortẽ, & humiliatus valde, nimirũ (iuxta Apostoli vocẽ) vsq; ad mortẽ crucis. Atq; ita quidem Christo domino ista peculiariter rectẽ accõmodamus, Neque minus cõmode ipsi quoq; Dauidi hæc valebunt applicari: qui licet ab adolescentia gregẽ patris pascens, & post fortantes incedens, multos fuisset perpeffus labores. (Nõ enim parui laboris erat mag-nos greges pascere, quẽadmodum Iacob corã vxoribus suis de patre illarum conquerens, satis luculenter exponit) multo tamen maiora, & his nequaquã conferenda sustinere debuit, post immanem illum gigantẽ blasphemũ Goliath gloriose deuictũ, quãdo triumpho illo tam magnifico ita sublimatus est, vt ab eo penderent oculi omnium, essetq; ipse dux populi ante illos ingrediens & egrediens, velut locum regis tenens, factus populi dux & gener regis. Post hãc enim exaltationem, in quãtum venerit laborẽ, ex Saulis persequutione, nemini est incognitum. Id ipsum & in nobis ipsi; passim experimur, quo altius exehimur & subleuamur, eo maiores nobis continuò labores superaddi: vt illos quos vulgus putat propter gloriã sublimitatẽ beatos, prudentes viri iudicẽt omnium hominum ærumnosissimos, ac laborum præ cunctis mortalibus plenissimos, si modò sibi cõmissa potestate pro dignitate & iustitiã rectẽ fungi velint. Spiritualiter verò hoc ipsum subinde solet accidere, vt post summã exaltationẽ veniãt spirituales viri in maximã humiliationem atq; cõturbationem. Interdum enim Deus abundantĩ cõsolatione suã presentiat atq; visitationis, adẽ lætificat corda seruorũ suorum, vt sibi videantur in maximo gaudio ac summa lætitiã & libertate vitã ducere, vt sibi videantur intra caelstes agere ciues. Vicissim verò nõnunquam prorsus se elõgans Deus, & inimicis ad tentandum concedens aditum, eum quẽ prius tanta cõsolatione sic exaltauerat, vt in cælo sibi videretur degere, ita permittit grauisimẽ interius exteriusq; affligi, ita permittit cõturbari illum & cõsternari, vt sibi videatur in inferno vitã ducere, & iam se morti iudicet proximum: dum cõtinuò accrescente afflictione, nullã alicunde percipit cõsolationem releuantẽ. Tale aliquid in Psalm. 29. Psalmista indicat, dicens: Ego autẽ dixi in abundantia mea, nõ mouebo in æternum: Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutẽ. Hic certẽ exaltatio est. Sed audi quod sequitur, & videbis cõturbationem. Auertisti, inquit, faciem tuã à me, & factus sum cõturbatus. Videlicet manifesta est hæc cõmutatio, quã etiã proluxa sequitur lamentatio. Ad te domine, inquit, clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descẽdo in corruptionem? Nunquid cõfitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuã? Vide stertum cõturbati, vide gemitum hominis terroribus diuinis cõtërriti. Ita sanẽ dispensatione occulta sapientissimus Deus electos suos nunc humiliat, nunc exaltat, nunc subleuat, nunc deprimit pro suo beneplacito: omnia verò propter illorum probationem & lucrum salutis, vt ab ea quam tenent, nõ cadant iustitiã, & ad altiora Dei munere, cum probati fuerint, mereantur promoueri, donisq; maioribus cumulari, quemadmodum de beato viro Iob in exemplum legimus, quod post probatam patientiam, reddita sunt illi cuncta duplicia.

LXXXVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Prophetat in hoc Psalmo sacer vates sub typo Dauid, de regno regis Messie, in cuius typum ille præcessit: prius tamen versibus aliquot in præconio multiplicis Dei laudis occupatus, videlicet in efferendo Dei veritatem, magnificentie & glorie incomparabilem sublimitatem, summam potestatem, quã etiã mari imperat, quãq; superbos omnes & inimicos conterit: domini latitudinem, quod se latissime spargit in cælum vsq; & in omnes partes terræ: iustitiam quoque & iudicium, misericordiam & veritatem, in quibus est præparatio sedis Dei: iustis rationibus beatum prædicans populum, qui nouit iubilate suo domino, quod illa à domino fuit futura proçectio, & mirabilis danda sublimitatio. Atque hæc vsque ad versum decimum nonum. Hinc verò Deus pater introducit, magnifica promissa Dauidi etiã iuramento confirmans, de seminis sui perpetua cõseruatione, de throni regij æterni sublimitatione, de misericordia imperpetuum semini ipsius seruanda, & alia huiusmodi multa, quæ omnia ad Dauid quidẽ vt cunq; pertinent, & ad semen eius, secundum temporalem quãdã scilicetatem

licitatem ipsius ac filij Salomonis post eum præcipua tamen intentione, verum illum Messiam (cuius typum ges- sit filius Isai) spectant, ad quem præcipua & primaria referenda est intelligentia omnium eorum quæ de æterna illa felicitate multis verbis describuntur, vsque ad versum 37. Post hæc verò ad finem vsque Psalmi grauis proponitur querimonia, super fidelis populi derelictione & afflictione, cui tam magnifica sunt in Dauide & Christo promissa: quorum etiam commemoratio Deo qui promissit, obijcitur, vt vel sic ad miserendum cogatur, qui cum sit veracissimus, non potest non implere promissa. Nouissime verò circa finem Psalmi graue opprobriū proponitur Deo ante oculos, quo ab impijs populus fidelis afficitur, unò ipsum Dei nomen blasphematur, quo vel sic Dei misericordia ad subueniendum instatur.

OCTVAGESIMOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Misericordias domini in æternum cātabo.

Misericordiam domini maximam & multiplicem, quā semper erga humanum genus monstrauit ab initio, & quam exhibere erga electos nunquam desinet, ego, vt dignum ac iustum est, perpetuis celebrabo canticis, vt sempiternæ misericordiam perenniter respondeat laus, & carmen æternum. 2. Veritatem quoque & fidelitatem tuam, qua verax es in cunctis sermonibus, & fidelis in promissionibus tuis, ego prædicabo & celebrabo, notamque faciam per meā cantica in subsequitur ad consummationem vsque sæculi cunctis generationibus, per Psalmos & cantica, quæ super his dictabo, & canam per os meum, ad tuam sempiternam gloriam. 3. Tu enim dixisti, tu ita apud testatuisti ac definiuisti, q̄ in cælis sempiternam ædificares ac præparares misericordiam tuam, quodque veritatem & fidem tuam præparares & ædificares sempiternam in cælis: Ita tibi placuit ab æterno prædestinare & definire apud temetipsum in cælis, quomodo in temporis plenitudine præordinatam ab æterno misericordiam & veritatem opere exhiberes in tempore suo. 4. Vox domini. Patribus prioribus, quos elegi & segregavi mihi de coinquinatione secularis malitiæ, ego disposui, ordinaviq; testamentum, percussif cum illis fœdus, feci promissionē illis de exhibenda in tēporis plenitudine misericordia semini eorum, cum Abrahamā videlicet, Isaac & Iacob atque horum similibus, primis illis Patriarchis: peculiariter verò in posteris generationibus pollicitationem stabilem, sic quasi iuramentum firmatam feci seruo meo Dauīd, quem inueni hominem secundum cor meum, promittens illi, q̄ in æternum essem cōseruaturus & stabiliturus posteritatem & semen ipsius. 5. Quodque thronum regni eius ita stabilirem in omnes generationes, vt esset de semine eius qui regnaret in domo Iacob super populum Dei in æternum, & cuius regni nō esset finis. Huic enim Dauīd cum iuramento firmavi, q̄ de semine eius nasciturus esset in tēporis plenitudine Messias filius meus, qui regnaturus esset super populum meum, cui ego darem sedem Dauīd patris, ipsius secundum carnem, vt regnaret in domo Iacob, in populo fidelium, in sancta Ecclesia in æternum, & cuius regni nō foret finis imperpetuum. 6. Vox Prophetæ. Mirabilia ista quæ tu domine decreuisti & cogitasti, ac ab æterno præparasti exhibere generi hominum, in tempore suo, confitebuntur & prædicabunt sancti tui Apostoli viri planè cælestes: & quidē veritatem tuā ac fidem qua fidelissimè seruas promissa & implet, ipsi annuntiabunt, prædicabunt, & diuulgabunt per orbem vniuersum in congregationibus sanctorum, per vniuersam Ecclesiam sanctam tuam: insuper & veritatem tuam omnem quam notā facies eis, & quam illos docueris per spiritum veritatis, ipsi diligentissime annuntiabunt per vniuersam Ecclesiam. 7. Nec immerito te cæli prædicabunt vbique terrarum, quoniam quidem tu omnibus es excelsior, & dignus qui efferris, quiq; prædiceris super omnia. Nemo enim vel in nubibus desuper, nemo in supernis cælorum habitaculis inueniri potest, qui æquetur tibi, qui possit aut debeat æstimari æqualis tibi, o altissime: nemo vel in filijs Dei, in sublimibus illis angelicis spiritibus, qui in conspectu tuo sunt, assignari poterit similis tui, qui tecum in villo valeat conferri. Quantominus hīc in terra, aut subtus terram in inferno poterit inueniri aliquis, qui tibi possit secundum aliquam æqualitatem vel similitudinem comparari? 8. Tu Deus es qui glorificaris, qui magnificaris, & gloriosus redderis in beata congregatione sanctorum tuorum, cuius maiestas summa relucet, ac sese monstrat siue ostentat in medio angelorum sanctorum, sanctorumque patrum, in quorum medio habitas: sicut glorificatur regia maiestas in medio

Psal. 144. **2** In generatione et generationem, annuncio bo veritatem tuam in ore meo.

3 Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cælis, præparabitur veritas tua in eis.

4 Disposui testamentum electis meis:

* iuravi Dauīd seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuū.

5 Et ædificabo in generatione et generationē, sedem tuam.

Luc. 1. **6** Confitebuntur cæli mirabilia tua domine: * etenim veritatem tuā in Ecclesia sanctorū.

7 Quoniam quis in nubibus æquabitur domino?

* similis erit Deo in filijs Dei?

8 Deus qui glorificatur in consilio sanctorum.

A * magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.

9 Domine Deus virtutum, quis similis tibi?

* potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo.

medio siue in cōcilio magnatū suorum, cum in eorū medio secundū magnificentiam suā regalibus indumentis adornatus residet: verè magnus in omnibus tu es, & terribilis ac metuendus, præ omnibus qui sunt in circuitu tuo: tu omnium ministrorū tuorum gloria tua præcellentia offuscas & obscuras, vt in immensum tuæ maiestatis resplendentia illos superans. 9. O magne & verè maxime domine Deus cælestium illorum & inuictorum exercitū, qui corā te sunt omni tēpore, quis posset vel in cælis desuper, vel in terra deorsum, aut in extremis maris inueniri tui similis, qui exaduerso tibi possit opponi, quasi tibi æqualis, aut tui secundū omnimodā perfectionis nobilitatem similis? tu enim domine potentissimus es, & ita potens, vt nihil tibi sit difficile, neq; sit apud te impossibile omne verbum insuper, & veritas tua est in circuitu tuo, ipsa te ex omni parte circumdat: quicquid in circuitu tuo est, fides est & veritas: inseparabilis est à te veritas & fides, vt nō possis nō adimplere quæ es pollicitus, vt nō possis obliuisci promissionū tuarum, vt mentiri nō valeas in æternū, neq; aliud q̄ quod fides & veritas exposcit præstare. 10. Tu imperiū habes & dominium nō solum iogē ac latè super vniuersam terrā, verum etiā super maris superbiā atq; sauitiā: & tu potestātē habes mitigandi atq; sedandi feritatem, elationemq; fluctuū eius pro tuo libito, vt nō se altius q̄ oporteat eleuent, & ad tuæ iusionis mādaturū statim cōquiescant: quod certè nemo potest ex omnibus regibus aut principibus, qui super terrā sunt. 11. Tu in virtute terribilis potentia tuā humiliasti ac deiecasti superbū illum principem exercitus angelorum malorum: tibi se volentem æquare Luciferum, humiliasti atq; deposuisti de sede gloriae suæ, in mortem eum cōiciens, sicut hominem interfectum gladio: * in extento brachio gloriae tuæ fortitudinis omnes cōplices eius tuæ gloriae detrahentes deiecasti, & deturbasti potentes illos de sedibus suis, ac rudentibus inferni detractos de cælo in profundū abyssi demersisti eos: * Superbā quoque Aegyptū tu humiliasti, & interfecisti in plagis tuis pluribus: & rebellantem tibi Pharaonem cum vniuerso populo suo demersisti in profundum maris, & morte eos perire fecisti, quomodo solent qui iugulātur & interficiuntur gladio. 12. Tua sunt quæcunque creata subsistunt, suprema & infima, cælestia atque terrestria: tu omnipotenti verbo iusionis tuæ suscitasti de nihilo, propter quod & ad te vt verum dominum spectat vniuersa, ita vt solus potestatem habeas de eis agendi quicquid libuerit: * vniuersum orbem terrarum, & quicquid in eo continetur, tam animatum quàm inanime, tam sentiens quàm insensibile, tam rationalia quàm rationis expertia, omnia tu potenti verbo tuo creasti de nihilo: * vniuersas quoque orbis partes cum omnibus quæ in eis sunt, partem videlicet Aquilonarē, quæ est ad sinistram, & partē meridionalem, quæ est ad dexteram, & ad quam situm est mare, æque tu creasti, cum omnibus quæ continentur in eis. 13. Plaga occidentalis in qua situs est mons Thabor, consideratione ad alteram Israël, & plaga orientalis ad quam situs est mons Hermon (qui sunt duo præcipui montes terræ Israël) exultabunt in nomine tuo: omnes habitatores terræ populi tui, siue qui ad orientem habitant, siue qui ad occidentem, in te domino Deo creatore suo lætabuntur, cum exultatione magna, quando tibi placitum erit respicere & visitare populum tuum: * tuum brachiū nequaquam impotens est, vt est omne humanum brachium: tua potentia minime debilis aut infirma est, sed est tuum brachium præualidum, & tua potentia est robustissima, ita vt nihil tibi sit impossibile, neque difficile: neque quisquam illi possit resistere, aut impedimentum præbere in omni eo quod agere tibi libuerit. 14. Et quidem de fortitudine tui brachij, de tua præualida potentia omnino nihil hæsitamus, nihil diffidimus. Tantū oramus, vt man⁹ tua ista cōfirmetur super nos in bonū, ad protectionē, defensionē, & custodiā nostrī, vtque robustissimam istam dexteram tuam nō sinas in tuo sinu marcescere, & ociosam esse: sed ad operationem mirabilem extendas eā, vt in ea pro tui populi salute operari velis mirabilia opera potentia tuæ, sicque exaltetur ipsa & glorificetur in mirabilibus tuis: iustitia & iudicium sunt, quæ tibi præparant sedem tuā, thronus tuus in æquitate & reſtitutione constitutus est, fundatus & cōstabilis, vt nō possis tu nisi quod iustum & æquum est peragere: ac proinde nullum est bonis & rectis periculum à tua potentia: neque est quod metuamus, ne tu in nos tyrannidem exerceas

Gen. 18. Luc. 1.

B **10** Tu dominaris potestati maris: motum, autem fluctuū eius tu mitigas.

11 Tu humiliasti sicut vulneratum superbū: * in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos:

C **12** Tui sunt cæli, & tua est terra:

* orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti:

* Aquilonem & mare tu creasti.

13 Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt:

D * tuum brachium cum potentia.

14 Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua:

* iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.

Ibidem. 2. Pet. 2.

Gen. 18. Luc. 1.

(quæ ferè apud mortales magnam & eximiã solet consequi potentiã, E cum vnum aliquè fuerit combusta) eo quod stabilitũ habeas tuũ thronum regũ & iudiciariam sedem in iustitia & iudicio, neque possis nisi quod iustum est & æquum iudicare vel agere. 15. Misericordia & veritas antecedunt faciem tuam, nusquam à te absunt misericordia & iustitia, aut misericordia & fides siue fidelitas; semper his comitatus incedis, suntque tibi velut indiuidui comites & conciliarij, neque omnino quicquã agis absq; horum præsentia simul & consilio: quomã quidem vniuersã viã tuã sunt misericordia & veritas, & hæc duo monstrant vbiq; in cunctis operibus tuis: * Beati proinde sunt illi, qui cognoscentes fide dominũ Deum suum, quantum habeat & qualem, quã iustũ, quã veracem, quã misericordem, quã fidelem, qui hæc, inquam, fide recta cognoscentes, norunt iubilare atque lætari in domino Deo suo, qui spem habentes in domino Deo suo, omni procul pulsã tristitia gaudere norunt in illo, in pace Dei exultantes in cordibus suis, quod talem se cognoscant habere dominum. 16. Domine, huiusmodi qui recta te sic fide cognouerint, ambulabũt in directione atq; ducatu celestis & spiritualis luminis; quod à vultu tuo radiare facies, ac resplendere in cordibus eorũ: à resplendentia lucis tuã facies in mentibus illorũ lucere claritatem spiritualis luminis, per missionem & vnctiõem internam spiritus tui, in cuius ducatu ambulabunt atq; proficiet de virtute in virtutem, & nequaquam torpidi iacebunt aut quiescent: * sic autem ambulantes in lumine tuo nequaquam degent in tristitia, sed erunt in cõtinuo gaudio, quod nemo tollet ab eis, eruntq; semper in te gaudentes, utpote in cordibus suis tuam pacẽ habentes, quam mundus vt non dare, ita nec auferre potest: sed quã tu dabis, & relinques eis, quã omnẽ longe sensum exuperat: * & in tua iustitia vera, quã dabis illis, magnifice exaltabuntur: Per iustitiã enim fidei, quã à te iustificabuntur credentes in nomine tuo, potestãtẽ accipient, vt fiant ex filijs diaboli filij Dei, quã sanè exaltatio est omniũ maxima. 17. Tu enim es gloria fortitudinis omnium seruatorum tuorũ, vniuersi populi tui gloria tu es, nõ est quod gloriamur in nobis, cum nõ simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, vel cogitare aliquid, neq; sine te quicquam possumus facere, G absq; te nulla prorsus sit virtus nostra, nisi nobiscum operetur gratia tua, quẽ iustificat animas nostras: propter quod, oportet nos nõ in nobis ipsi gloriari, nõ fidere in propria fortitudine, sed in te domino Deo nostro, qui operaris in nobis & velle & perficere pro tua bona voluntate, qui omnia opera nostra in nobis, & nobiscum operaris, à quo denique est omnis nostra sufficientia: * & in tua bona atq; benigna voluntate magnifice sublimabitur atq; eleuabitur fortitudo & virtus nostra: cum tibi fuerit in nobis placitum, vt tua nos adiuues gratia, & fauore tuo benigno prosequaris, tunc subleuabimur & exaltabimur super omnes inimicos nostros. 18. Ad te enim domine spectat susceptio nostra, à te esse debet, & est nostra defensio, protectio, liberatioq; populi tui, ab omnib; inimicis nostris, & ad te solũ id spectat, à te vno id expectamus, õ sancte Israël rex noster, qui sanctificaris in populo tuo, & solus verè regnas in eo, vt in electo regno tuo. Non enim est nobis susceptor alius, non alius protector, defensor, aut liberator: tu solus es qui nobis potes, vbi fuerit tibi beneplacitum de inimicis nostris dare salutẽ. 19. Illo in tẽpore, quando tibi placuit respicere & assumere tuũ populum, eumq; ab inimicis & omnibus qui eum oderat & oppresserat liberare, tunc per spiritũ in visione interius reuelasti aurem sanctorum tuorũ, indicasti sanctis Prophetis tuis, Samuëli, Nathan, Gad, & si qui alij erant horũ similes, consiliũ beneplaciti tui, dixistiq; eis: * Vox Domini. Elegi mihi virum secundũ cor meum, quẽ ego meo adiutorio faciam potentem, ad liberandum populum meum & saluandum de manibus inimicorũ, & de populo meo ego elegi quem volo exaltare & vngere in regem, vt regnet super populum meum, eumq; defendat. 20. Hic quem loquor Dauid est, filius Isai, quem ego inueni virum secundum cor meũ, quem ego aptavi mihi seruũ meum fidelem, quem ego talibus ornavi dotibus & bonis, vt sit mihi bene in illo complacitum: * hunc ego per Samuelem Prophetã meum volui sancto consecrationis oleo vngere in medio fratrum suorum, atque hac consecratione regem populi mei, Saule abiecto, cõstituire: * Simul verò in hoc Dauidẽ temporaliter regnante super Israëliticum populum secundum carnem,

15 Misericordia & veritas precedent faciem tuam:

* beatus populus, qui scit iubilationem.

16 Domine in lumine vultus tui ambulabũt:

Ioan. 16.

Ioan. 14. Philip 4. * & in nomine tuo exultabunt tota die:

* & in iustitia tua exaltabuntur.

Ioan. 1.

17 Quoniã gloria virtutis eorum tu es:

2. Cor. 3. Ioan. 15.

Philip. 2.

Esaiã 26.

2. Cor. 3.

* & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

18 Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israël regis nostri.

19 Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti:

* posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.

20 Inueni Dauid seruum meum:

* oleo sancto meo unxi eum.

1. Reg. 16.

A

21 Manus enim mea auxiliabitur ei: * & brachiũ meum confortabit eum.

22 Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.

B

23 Et cõcidam à facie ipsius inimicos eius.

C

* & odientes eum in fugam conuertam.

24 Et veritas mea & misericordia mea cum ipso:

* & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

25 Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexterã eius.

D

26 Ipse inuocauit me, pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ.

carnem, præcipuum aliũ specto verũ Dauid & Messiam, in cuius typũ prior ille præcessit, vt typicus Dauid in figura veri Dauidis, in quo cũ aduenerit in temporis plenitudine, ponam ego præualidum adiutorium meum, quem oleo lætitiæ & spiritus mei præ omnibus participibus & confortibus ipsius vngam, non ad mensuram positurus in eo spiritum meum, vt regnet in domo Iacob, in Ecclesia mea in æternũ. 21. Et quidem fortitudo manus meæ adiuuabit tam illum typicum, quã hunc verũ Dauidem: * & præualidum brachium meum confortabit eum & corroborabit: typicum quidẽ illum, vt tẽporaliter sufficiat de corporalibus hostibus per circuitum liberare populum, qui secundum carnẽ Israëliticus dicitur, sibiq; armorum vi omnes per circuitum possit subiugare nationes, vt reddere tributarias: hunc autẽ verum Dauidẽ, vt possit Israëlẽ secundum spiritum, fidelem populum meum, saluare à peccatis eorum, & de crudeli tyrãide principis tenebrarum. 22. Nihil poterunt aduersus eũ omnes inimici eius, nõ illi aliquo modo præualere, sed neque resistere poterunt: iniqui & mendaces non apponet vt nocent illi, nõ ad hoc pertingere poterunt, vt quicquã illi inferant nocementi. Nam illũ quidem typicum Dauidẽ ita ego mea protectiõne defendam, simul & regnum eius, vt nullus inimicorum illi possit præualere, imò neque resistere, neque filij Belial alienigenarum nationum quæ sunt in circuitu eius aduersus illũ quicquã promouere, sed e contrario omnes subiugabuntur ipsius imperio, reddamque illi cunctas per circuitum nationes tributarias. Hunc autẽ verum Dauidem ita exaltabo super omnes inimicos populi sui, super etiã spiritualis nequitie dæmones peruersos (qui sunt veri iniquitatis filij, omnis iniquitatis inuectores, suasores & promotores) atque aded super ipsum principem tenebrarum, & principẽ huius mundi, ita vt aduersus ipsum nihil habere valeat, quinimò omnibus his cõdemnatis & foras eiecitis, absq; resistentiã & nocimento eripiat de manu illorum populum suũ, & de captiuitate durissima in gratisimã restituat libertatem filiorũ Dei. 23. Atq; ad hunc modũ ego percutiã & interficiã coram eo inimicos ipsius, per virtutẽ omnipotentis meæ: & tẽporales illius hostes, & huius spirituales (qui populum ipsius tyrãide iniusta oppresserant) ego confringam, cõtinuam atq; humiliabo: * & omnes qui eum oderunt, ego cõfusus reddã, & in fugã conuertã, disperdã, ad nihilum redigã, faciamque nihil eorũ quæ moliantur, obtinere. 24. Eritq; cũ eo semper veritas siue fidelitas mea & misericordia mea, quæ illũ defendet ad quẽcũque perrexerit, & prosperari faciet in omnibus quæcũque fuerit operatus, per quã in omnibus semper tutus ipse erit & securus, etiã in medio vmbra mortis, & ad omnia quæcũque voluerit, forte habebit auxilium: * & in nomine meo sublimabitur cornu illius, ex virtute quã ego ostendã per illum aduersum inimicos glorificabitur virtus eius, & extolletur caput eius, imperiumque & gloria efferetur per vniuersum orbem terrarum, vbi cunq; fuerit audita fama virtutum gloriæ eius, quas per illũ ego fuero operatus. 25. Tam latẽ autẽ regni illius protendã terminos, vt non solum intra montana habeat suæ dominationis imperiũ, neque in terra solum Iudææ, verumetiam in insulis maris obtineat principatum, & in regionibus longinquis (quæ per flumina varia diuiduntur ab inuicem) habeat principatum & imperium, vt illas habeat suæ subiectas dextere. Nam & typici mei Dauidis imperiũ latẽ admodum propagabõ, ita vt agnoscant aliquando eius imperium cuncti Syrij vsq; ad Euphratẽ, totaque Mésopotamia dicta Syria fluminum item & Palestini, qui ad mare habitãt. Ammonitæ quoque, Moabitæ, Edomitæ, & aliæ gentes per circuitum. Mesiẽ autẽ mei imperium per orbẽ vniuersum mirabiliter dilatabo in plenitudine temporis, quando illi dabo omnem potestãtẽ in celo & in terra, quando illi dabo gentes in hereditatem, & terminos terræ in possessionem, quando ex omnibus gentibus & populis (tam qui in terra habitant, quã qui in maris insulis) faciã conuerti ad verum cultum nominis eius. 26. Ipse corde fidele me inuocabit vt patrem suum, dicetque mihi filiali affectu, pater meus es tu, Deus meus es tu, & defensor salutis meæ: solus tu saluator meus, imò tota salus mea: affectu prorsus filiali ita erga me affectus erit, quomodo erga patrem filius afficitur, agnoscens corde grato verè paterna mea beneficia, & in me quomodo pater in filio omnem collocatam habebit fiduciam. Ille quidem typicus patrem me appellabit secundum specialem curã-

Psal. 44. Ioan. 3. Luc. 1.

Matth. 1.

2. Reg. 8.

Matt. 28. Psal. 2.

Psal. 17. tionem:

Pfal. 109.
Pfal. 2.

27 Et ego primogenitum ponam illum.

* excelsum præ regibus terræ.

Pfal. 8.
1. Cor. 15.
Philip. 2.
Rom. 8.

28 In æternum serua-
bo illi misericordiam
meam: * & testamen-
tum meum fidele ipsi.

Apoc. 1.
Apoc. 19.

29 Et ponā in sæculū
sæculi semen eius, &
thronus eius sicut dies
cæli.

Rom. 1.
Lucæ 1.
Ioan. 3.

30 Si autē derelique-
rint filij eius legē meā,
& in iudicijs meis non
ambulauerint.

Matr. 28.

31 Si iustitias meas
prophanauerint, &
mandata mea non cu-
stodierint.

Esaia 28.

32 Visitabo in virga
iniquitates eorum, &
in verberibus peccata
eorum.

33 Misericordiam au-
tem meam non disper-
gam ab eo, neque noce-
bo in veritate mea.

Pfal. 10.
Titum 1.

34 Neque prophana-
bo testamentum meū:
* & quæ procedunt
de labijs meis, non fa-

tionē: hic autē verus, verum secundum naturā agnoscat me, & appella-
bit patrē, utpote qui mecum sit vnus, sitque consubstantialis meus fi-
lius, quem ego ante luciferum ex vtero & substantia mea ab æterno ge-
nui. 27. Et ego vt primogenitum illum cōstituiam, & sicut vnici dilectū
præ omnibus quæ sunt in terra, eleuabo super omnes, quemadmodū
solet primogenitus gloria & dignitate exaltari super omnes posterius
genitos, soletque poni velut Dominus & princeps ceterorum fratrum
suorum: * excelsum illum ponam super omnes reges qui sunt in terra:
gloria regni & diuitijs, latitudineque imperij illum faciam subliorem
omnibus regibus qui regnāt in terra. Illum quidem typicum sublima-
bo, per temporalis regni sublimē gloriam, dando illi potentiā nimiam
& gloriosissimas victorias, quot, quales, & quantas nunquam quisquā
legitur principum huius mundi obtinuisse. Hunc autem verum gloria
& honore coronabo, & super cuncta opera manū mearum constituā,
subiciamque omnia sub pedibus eius, nomen illi daturus quod sit super
omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terre-
strium & infernorum: critque ipse velut primogenitus in multis fratri-
bus, Dominus omnium fratrum suorum, etiam princeps & iudex regum
terra, rex regum & Dominus dominantium. 28. Imperpetuum serua-
bo illi ac semen eius misericordiā meam, semper erga ipsum ac ip-
sius filios meā miserationis demonstrabo effectū: * & testamentū quod
illi disposui, siue promissionis fœdus quod cū illo pepigi, erit illi fidele,
firmum ac stabile, quod nunquam rumpetur, nunquam euacuabitur.
29. Videlicet semen eius iuxta promissum meum faciam in sempiternū
permanere stabile & indeficiens: & thronum regni eius firmabo & sta-
bilibi, vt perduret imperpetuum iuxta dies cæli secundum durationē
cælorum, donec cælum perstabit in sæculum sæculi. Quam sanē promif-
sionem, in typico Dauide implebo, primum quidem secundum partē
aliquam, in filijs post ipsum aliquādiu regnātib: sed plenissime in fi-
lio meo, qui de eius semine secundum carnem nascetur, regnabitque in
domo Iacob in æternum, & regni eius nō erit finis. Melsiā autem meo
semen dabo sempiternum, electos fideles, quod sibi & mihi ex aqua &
spiritu sancto regenerabit in filios Dei, quibus vsque in consumma-
tionem sæculi, vt nō ipse deficiat, ita nec ego deero, nunquā ab electis
ablaturus directionem spiritus mei, neque super eis clausurus misericor-
diæ viscera. 30. Quod si filios illius cōtingat abscedere à lege mea: & di-
missis vijs iudiciorum atque præceptorum meorum ambulare per de-
uia, declinare siue ad dexteram siue ad sinistrā, relicta via, quam ego il-
lis monstrauī, vt ambularent in ea. 31. Si iusta mandata mea, quæ ego in
iustitia & æquitate fundauī, impia sua præuaricatione prophanauerint,
coinquauerint, atque contaminauerint per inobedientiam, & quæ
mādaui nō obseruauerint. 32. Si sic (inquam) inobedientes se mihi præ-
stiterint, non diu morabitur ultio mea, non in longinquum differam
punitiōem, quemadmodum agere soleo cum ijs, quos in damnationem
grauiorem seruo reprobatos: sed quātocyus adero illis in virga disci-
plinæ meæ, puniturus illos pro impietatibus suis, peste, fame, gladio,
opprobrio, captiuitate, exilio, atque id genus alijs afflictionibus corpo-
ralibus: vt his modis, vexatione dante intellectum respiscant, & peni-
tentes ad me reuertantur in toto corde suo: quomodo solent boni pa-
tres suorum filiorū nō dissimulare errata, neque indulgentia male permit-
tere illos in suis iniquitatibus, donec tandē adigantur in crucē, sed vir-
ga & verberibus corrigunt, mox vbi errātes viderint: ne dilata corre-
ptione, in peiora prolapsi, tandem pereant incorrigibiles. 33. Affectum
tamē atque etiā effectum miserationis meæ nunquam auferam à semine
eius, nunquam definam semini eius benefacere propter ipsum cuius est
semen, sicque misericorditer cum illo agam in veritate & fide mea: non
permitteret mea veritas & fides promissionis meæ aliter me agere, quā iu-
raui cum semine illius, neque potero cum electis populis eius non agere
benigne & misericorditer secundum promissionem iuramenti mei.
34. Neque ego fœdus quod pepigi cum illo prophanare vel infringere
vnquā potero, neque violare promissum: * & quæ promisi per os meum,
quæ in verbis meis sum pollicitus, nō faciā irrita, nō patiar fieri vana,
qui sum Deus verax, & Deus vocor veritatis: qui neque mentiri noui,
neque fallere. Propter quod, iuxta promissum meum, nunquam penitus
misericordiā amouebo à semine Christi mei, vsque in consummatio-
nem

A ciam irrita.

35 Semeliurauī in san-
cto meo, Si Dauid mē-
tiar: semen eius in æter-
num manebit.

36 Et thronus eius si-
cut sol in cōspectu meo,
& sicut luna perfecta
in æternum:

B * & testis in cælo fide-
lis.

37 Tu verò repulisti
& despexisti, distuli-
sti Christum tuum.

38 Auertisti testa-
mentum serui tui:
C * prophanasti in terra
sanctuarium eius.

39 Destruxisti omnes
sepes eius:
* posuisti firmamentū
eius fortitudinem.

D 40 Diripuerunt eum
omnes trāseuntes viā:
* factus est opprobriū
vicinis suis.

41 Exaltaſti dexterā
deprimentium eum:
* letificasti omnes ini-
micos eius.

42 Auertisti adiuto-
rium gladij eius:

nem sæculi, nō claudā electis & fidelibus viscera misericordiæ meæ, ne-
que thronum gratiæ meæ illis vnquā præcludā, sed patere illis semper
volo fontem misericordiæ & thronum gratiæ meæ, vt liceat omnibus
qui voluerint confidenter accedere atque inde aquas haurire in gaudio,
de salutis fontibus, & auxilium reportare in opportuno tempore.
35. Semel ego hoc illi promissione firmissima, & fœdere certissimo cū
iuramenti cōfirmatione pollicitus sum, in sanctitate mea: neque metiar
illi, sed implebo plenissime quæ fuero pollicitus, videlicet quod semē
eius coram me permanebit in æternum. 36. Quodque (vt iam antē dixi)
thronus eius & solium regni eius sit permanens coram me in maxi-
ma gloria & splendore, ad modum gloriose fulgentis Solis gloriosissi-
mum: item & ad similitudinē Lunæ absque mutabilitatis defectu in æter-
num perstātis in perpetua plenitudine. Regnum naque Melsiæ meæ, in
quo Dauidis promissioni satisfaciā, absque omni defectu, & muta-
bilitate integerrimum semper & gloriosissimum perdurabit imperpe-
tuum: neque regni eius vllus erit finis: * & ne forte vana existimentur
hæ promissiones Dauidi factæ, ecce est in cælis testis fidelis & verax, Luc. 1.
qui nouit & testatur, quod hæ promissiones factæ sint Dauidi: hoc est,
ego ipse testis simul & promissor existo, quemadmodum testis idem ipse
& iudex, teste nō indigens alio, neque admittens alium, in omnibus que-
cunq; decreuero, vel egero. Testis sum ego ipse, quod promiserim, te-
stis sum fidelis qui non negabo quod scio: sed curabo fideliter, vt se-
cundum veritatem cuncta impleantur in tempore suo. 37. V O X P R O- Hier. 39.
P H E T A E. Ista quidē tunc dixisti, hæc tum loquebaris, cum tibi fuisset
placitum respicere & visitare populum tuū, Nunc verò merito lamentari
& querulari nos possumus in repositio infelicitatis & miseriæ:
quādo tanta est in populo tuo afflictio, vt prorsus videaris Christi tui
& promissionum ex ore tuo factarū oblitus. Videris enim nunc repul-
lisse, cōtempnissse, & elogasse, atque remouisse longe à cōspectu tuo Da-
uid, item & Melsiā tuam, cui tanta promiseras, dum fideles, illorum se-
men, in tantis derelinquis angustijs, ita miseris modis, finis affligi. 38. Vi-
deris abiēcisse pactum quod cū seruo tuo Dauid atque Melsiā & semine
eius pepigeras: promissi videris factus immemor, quod illi fueras pol-
licitus: * cōtaminari permisisti in terra populū tuum, in quo vt in san-
ctuario, & in tēplo erat tibi firma habitatio: hunc populum tuum per-
misisti prophanari, faciēs gentes alienas dominari corū, ac super eos ge-
rere principatum, itē permittens diuersis vitiorū generibus cōspurca-
ri populū, qui olim sanctus erat & mundus, charitatem refrigescere fi-
nens, & excrescere iniquitatē, mala quoque plurima & afflictiones eue-
nire inter eos, vt merito velut prophanatus nūc cēseatur, qui olim san-
ctus fuerat & quasi sanctuarium tuum. 39. Expoſuisti populū tuū prædē
in manus hostiū, munimento tuæ solitæ protectionis ablato: quemadmo-
dum cū à vinea sepes aufertur, patet ipsa direptioni & conculcatio-
ni omnium qui transierint per viā: * etiā munitiones & fortalicia eorum
posuisti in formidinem atque pauorem: nusquā iam est nobis securitas,
ne in ipsis quidē munitionibus & fortalicijs, sed omnia pauor & for-
mido occupat. Dissolutæ sunt manus omnium, & nō est virtus, non est
animus, sed resistendum hostibus. 40. Quemadmodum vinea, confracta
sepe & diruta maceria, conculcatur & diripitur ab omnibus per viam
trāseuntibus: ita populus tuus, consueta defensionis tuæ munitione
priuatus, passim opprimitur & spoliatur, nunc ab hoc populo, nunc ab
illo, quæcunque contigerit ad oppugnationem ascendere: * & omnino
factus est populus tuus in opprobrium gentibus omnibus quæ sunt in
circuito eorum: illi quibus olim in magna gloria & in magno terrore
imperabamus, nunc sibi ludū & iocū faciunt de nobis, quos olim ven-
nerabatur, nunc etiā nos oppugnare, molestare, & sibi subiugare ten-
tant: & prævalent, qui olim te nos protegente nec audebant aduersum
nos hifcere. 41. Exaltaſti super populum tuum, dexteram inimicorum
qui eum querūt deprimere: sibi que subijcere fecisti illos nobis præua-
lere, & dominari nostri: * letari fecisti omnes inimicos populi tui, pro-
pterea quod ad tantam miseriam eum permiseras deuenire: & gloria-
ti sunt pro victoria, quam te permittente, obtinuerunt super illum.
42. Abstulisti adiutorium gladij eius, auxilium quod, illis in gladio pu-
gnantibus soles impendere iam aufers ab eis, imō eorum gladios auer-
tis, vt nec secundum suam fortitudinem inimicis valeant resistere,
& ve-

* non es auxiliatus ei in bello.
 Psal. 88. **43** *Destruxisti eum ab emundatione:*
* sedem eius in terra collidisti.
44 *Minorasti dies temporis eius:*
* perfudisti eum confusione.

45 *Vsquequo domine auertis in finem?*
* exarscit sicut ignis in tua?

46 *Memorare, quae mea substantia:*

* nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum?

47 *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi?*
 Eccle. 40. Heb. 9.

48 *Vbi sunt misericordiae tuae antiquae domine?*
 Rom. 8.

* sicut iurasti David in veritate tua?

49 *Memor esto do-*

& velut retundis aciem gladij eorum, & ictum deflectis, ne feriant hostes suos & vincant: quandoquidem ira decreuisti, vt hostes reportent victoriã, & tuus populus victus succumbat: * & nulli prorsus auxilijs eis adfers in praelio, non vltra egredieris ad pugna cum exercitibus nostris, non amplius pugnas pro nobis, sed prorsus videris reliquisse nos. **43.** Destruxisti & dissoluisti populum tuum ab emundatione in qua let gloriari, auferri permisti & violari munditiã eius, & omnino pristinus ille splendor munditiã & sanctitatis dissipatus est, & nusquã apparet, suntque omnia cõspurcata iã & plena immunditiã: * & thronum regni, dignitatem regiã, ad terrã sinisti prosterni: regni gloriã, ad summam humilitatẽ & subiectionẽ venire fecisti. **44.** Minuisti atque abbreviasti dies temporum eius, fecisti illos ad modicã temporis durationẽ subsistere, morte præmatura ante tẽpus occumbere fecisti plurimos præ nimia miseria & afflictione: * omnino magna cõfusione atque ignominia affecisti illos, ac velut indumento ex omni parte operuisti. Est enim illorum tanto nunc maior cõfusiõ, quãto prius gentibus omnibus lãge lateque imperauerãt gloriosius. Et qui solent in te gloriari vt victores, præ omnibus iã summa operiuntur confusione, dum se vinci cernunt ab omnibus, etiã infimis gentibus, maxime à fœdissimis illis idololatri, canibus & porcis verius, quãm hominibus quibus subijci nõ minus est miserum, q̃ irrationabilibus subijci bestijs. **45.** Sed quãdiu tandem, pijsime Deus, dissimulabis, & nõ attendes ad tantam istã populi tui miseriam? quãdiu tandem vultu permãnebis auersõ, vt non aspicias ad omnem hanc nostram calamitatem? * quãdiu hic in nos furor iracundiã tuã defœuierit ad modum ignis scruentis & corripientis, ac deuastãtis omnia vsq; ad puluerem? Vel nunc tãdem cõuertere Domine, & benigno tuo vultu aspice in nos, atque ad omnem miseriam nostram, cui viuimus subiecti: factusque placabilis super malitia nostra, qua tuam iram prouocauimus, cessare iube furorem iracundiã tuã, mitiga iram tuã indignationis, & reddere nobis placatus ac placidus. **46.** Aspice Domine, & attende ad breuitatem vitã huius: cõsidera, quẽ sit nostra substantia, q̃ sit breue tempus vitã & substantiã nostrã, quo subsistimus hic super terram: attende quã breuis sit morula vitã huius, & æui quod hic ducimus, vt citõ flectaris ad misericordiã: neq; nobis hanc ipsam breuem periodum abbrevies, vt nõ subito præoccupemur à morte, sed tẽpore penitentiã nobis cõcesso, antequam hinc emigremus, te recipiamus placatum, qui per nostras iniquitates tuam prouocaueramus iustitiã: * Quid enim? An tu vane, & ad nullã utilitatẽ creasti omnes filios hominum? Quis fructus erit, quãcũcũq; vtilitas tibi ex nobis, si ita nos in tuo furore vniuersos pergas absumere, quemadmodum iam plerique absumpti sunt? An non hoc præstat, vt nobis parcẽdo & indulgendo exhibeas misericordiam, & nos in gratia tua viuẽtes laudemus & celebremus miserationes tuas? **47.** Nemo enim hominum est qui vitam sibi possit seruare perpetuã, & qui non tandem per mortem hinc debeat exire, morteque vitam finire, nemo est qui suam animam poterit custodire, vt non veniat sub imperium inferni, id est, in mortem & interitum. Hęc est enim lex super omnes filios Adam, lex est vniuersã carnis. Et est omnibus hominibus semel mori statutum, vt nemo possit mortem euadere. Atque ideo interim dum adhuc viuimus in isto corpore, aspice ad nos per tuam misericordiam, antequam nos dies illa mortis præoccupet, aut imparatos opprimat: * A morte quoque æterna & damnatione inferni, nemo se suis proprijs viribus potest saluare, nisi tu Domine solus, qui tua gratia potes efficere, vt nihil sit damnationis ijs qui in te credunt. Propter quod, in te vnum respicientes, tuam salutem supplices deposcimus. **48.** Vbi nunc sunt illã miserationes tuã, quas exhibuisti in prioribus sæculis, cum tam manifeste ostenderes illis præsentiam bonitatis tuã: quando populus tuus, te ductore & direttore, in omni virtute & iustitia fulgebat, læto corde tibi seruiens, toto pectore in te cõfidens, toto animo tibi adherẽs: quãdo tam in temporalibus q̃ in spiritualibus omnibus abudare faciebas populum tuum? * iuxta quod in veritate & fide tua pollicitus fueras ipsi Davidi & Melsã tuo, videlicet misericordiã tuam facere cum ipso, & posteris eius vsque in æternum: cum nunc longe aliter habeant omnia, tuo populo pene ad summam redactõ miseriam. **49.** Attende vel nunc tandem ad opprobrium & confusione qua serui tui afficiuntur

Amine opprobrij seruorum tuorum quod continui in sinu meo multarum gentium.
50 *Quod exprobrauerunt inimici tui, domine: * quod exprobrauerunt commutationẽ Christi tui.*

51 *Benedictus dominus in æternum:*

* fiat fiat.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVIII.

Versu 4. Iuravi Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuum. Abrahã quidem Dominus iurasse legitur de semine, cum post summam obedientiam illam animo impletam, de vnigeniti immolatione, ita illum desuper secundo vocatum alloqueretur, dicens: Per memetipsum iuravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & nõ peperisti filio tuo vnigenito, benedicam tibi, &c. Et post pauca. Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrã. Hoc autem semen Apostolus Paulus in Epistola ad Galatas Christum interpretatur, cum ait, Abrahã dictã sunt promissiones, & semini eius. Non dicit feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, quod est Christus. Cæterum, ad Dauid nusquã legimus expressum tale fieri iuramentum, sed tantum promissionem & firmam pollicitationem. Quamobrem, iurare hic videtur accipiendum pro firmiter & irreuocabiliter promittere. Fit enim iuramentum, ad promissi confirmationem atque firmitatem, Dei autem quãtumuis simplex promissio, omnino firmissima est, nec minus certa, quã si multiplici foret iuramento firmata. De promissione autem hac Dauidi factã, per Nathan Prophetam ex ore Domini legimus. **2. Reg. 7. & 1. Paral. 17.** vbi eadem fere dictã habentur ex ore Nathan, quã hic per Psalmistam commemorantur. Et licet in illa sacra historia Dominus videatur prima facie Salomonem respicere, cum loquitur de templo ædificando, & de regni eius pace & gloria, manifestum est tamen diligentius cõsiderantibus, in omnibus illis præcipue Christum Dominum spectari, in quo solo perfecte impletã sunt promissiones illã factã Dauidi, nequaquam enim thronus Salomonis stabilis fuit imperpetuũ, & iamdiu per multa sæcula ipsius atque etiam posterorum eius secundum carnem cessauit imperiũ: Christi verõ regnum manet in æternum, iuxta quod angelus ad matrem virginem loquitur, dicens: Dabit illi dominus Deus sedẽ David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ: & regni eius nõ erit finis. Aduerte autẽ, q̃ præparabo, hic valet stabilitã, vel confirmabo. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, vsque in æternum stabilitam semen tuum. **Versu 7.** Quis in nubibus æquabitur Domino? similis erit Deo in filijs Dei? In nubibus dictum est, pro in celis, quod nubes supernẽ locum **Luc. 1.** **D** habeant: sicut e contrario frequenter locus nubium, vel etiam locus superior appellatur calum: vt cũ volucres celi subinde appellatur in sacris Euangelijs aues quã volitant in aere. filij autem Dei intelliguntur sancti angeli. Vnde Chaldaei, translatio habet, Inter choros angelorũ. Item Felix vertit, Inter ordines angelorum. **Versu 10.** Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Significatur hoc versu, potestatem habere Deus ad compescendam maris superbiam atque elationem, in quo magna valde ostenditur Dei potentia. Nam quia & vulgo homines agnoscunt terribilem maris feritatem, quam nemo possit domare, cum posset ignis facile aqua extingui, idcirco magis glorificatur in hoc Dei potentia, quod etiam maris superbiã & elationibus possit imperare. Hinc & in alio Psalmo dicitur, Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. In Hebræo autem, loco potestatis, superbia ponitur, ad hunc sensum, Tu dominaris superbiã maris, & elationes gurgitum eius tu comprimis. Potest verõ istud de superbi maris repressiõ, etiam spiritualiter intelligi de superbia huius sæculi, cuius habet ipse dominium: quoniam omnem sæculi superbiam atque potentiam sua potest virtute deprimit & superare, & omnes superbi huius sæculi fluctus, elationes & commotiones potest, cum serenus illuxerit, mitigare. **Versu 12.** decimo tertio, decimo quarto, decimo quinto, & decimo sexto, Tui sunt celi, & tua est terra, &c. Aliquanto aptius hi versus distinguenterentur, si finis præcedentis cum initio sequentis semper iungeretur, iuxta hunc modum: Tui sunt celi, & tua est terra: orbem terrã & plenitudinem eius tu fundasti. Aquilonem & mare **re tu**

opprobrij seruatorum tuorum, quod continui in sinu meo à multis gentibus. ¶ Versu penultimo. E Quod exprobrauerit inimici tui Domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. Po- test quod, accipi coniuñtionaliter, loco quoniam: vt sit sensus, Memor esto, & cetera. Quoniam ex- probrauerunt tibi Domine, & c. Atque hæc constructio difficultatem non habet. Verum lectio tam Græca, quàm Hebræa magis declarat, quod relatiuè accipiendum. Nam & in Hebræo & in Græco relatiuum habetur, atque ita conuenientior esset eloquutio per ablatiuum casum, iuxta quod ex He- bræo vertit B. Hieronymus, & nos in Elucidatione similiter explanauimus: cum & in Græco sit ep- casus genitiui, qui apud Latinos reddi solet per ablatiuum.

LXXXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Humana vitæ breuitatem & multiplicem miseriam Psalmus iste coram Deo sub orationis forma proponit, ostendens totum hoc tempus vitæ nostræ, etiam si mille foret annorum, non nisi vnius Dei spatium compu- tari, nec diu in eodem statu posse hominem secundum corpus perdurare, sed debere continuo transmutari & transire ad finem, mox vt exordium cœperit, donec per senectutem tandem penitus deficiat, & deatq; in pulue- rem, iuxta legem omnibus filiis Adam ex ira Dei constitutam. Deinde, etiam aliam afflictionem commemorat versu septimo, & deinceps, quæ homini est ex timore diuini furoris atq; districi iudicij, quod post huius vitæ finem expectatur, quando seuerè nostra omnia dijudicabuntur, quæ nunc Deus ante oculos considerat vt tunc adducat in iudicium, ad quod iudicium nostræ vitæ decursus quanto cyus properat, continuo fini accedens vici- nius: quæ vitæ & labore afflictionisq; spiritus plena est (propter quod, arane comparatur exercitationi frustra sese fatigantis & exhaurientis) & nimia breuitate deficiens: vt pote quæ non nisi. 70. aut in maximum. 80. an- nos habet durationis in bona qualicumq; valeat diu, vt quicquid superauerit, ad laborem & dolorem pertineat. Deo sic in mansuetudine ad præteritorum delictorum expiationem in etate nouissima corripiente hominem, vt venturam iamq; de proximo imminet iudicij iram paterna correptione emendatus possit effugere: quæ tam est terribilis, vt nemo hominum satis possit illius terrorem comprehendere, propter quod postulat, paternam sibi dexteram notam fieri, & ex disciplina paterna erudiri corde in sapientia. Atq; hæc ad versum vsque decima- num quintum. Vbi ad Deum orationem dirigens, se consolatur in misericordia Dei, qua repleti considunt omni- bus bonis, exultareq; & letari pro afflictionibus præteritis: quæ licet futura, sub tempore tamè præterito quasi iam accepta significat. Duobus autem versibus nouissimis, perpetuam Dei directionem & illuminationem pos- sulans, ita Psal. terminum humanæ miserie contemplator imponit.

OCTVAGESIMINONI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Domine refugium factus es nobis, à generatione in generationem:

2 Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis, à seculo et in seculum tu es Deus.

3 Ne auertas hominem in humilitatem:

* & dixisti, conuertimini filij hominum.

4 Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquàm dies hesternæ quæ præterijt:

Domine Deus, tu exhibuisti te nobis refugium in omnibus generationibus ab initio, protectorem, defensorem, suscep- torem & auxiliatorem semper te præstitisti nobis atque patribus nostris in omnibus generationibus quæ præcesserunt ab initio. 2. Tu verò, qui factus es nobis refugium in tempore, absque nobis sempiternum persistis, neque nobiscum cœpisti habere vitæ principium. Siquidem ante omnem creaturam tu eras, antequam fierent montes, antequam altissimæ illæ & nobilissimæ angelicæ men- tes crearentur: sic & priusquam crearetur orbis terrarum, cum omni- bus quæ sunt in ipso; ante omnia sæcula in æternitate tu verus eras Deus, & subsistebas in temetipso perfectissimus omnium bonorum aggregatione perfectissimæque possessione plene beatus. Vnde cognos- scimus, quod nobis vt te refugium exhibeas, non hoc vilius esse tui commodi gratia, qui ante omnem creaturam euncta in te plenissime possederis, vt non possis à quoquæ quiequam suscipere, sed nostri cœ- modi & boni gratia id facis. 3. Hinc nos populus tuus sumpta fiducia bonitatis tuæ, oramus, vt non sinas humanū genus penitus auerti in hu- militatem; ne nos patiaris, neque nunc declinare in vilitatem peccati, neq; post huius vitæ exitum in illam infimam & extremam vilitatem damnationis inferni, quæ verè vltima & extrema abiectione siue vilitas est: * quoniam tu dixisti, ita definiuisti de omnibus filiis hominū, quod reuerti debeat secundum corpus, per mortem in terram vnde forma- ti sunt: generali sententia & lege voluisti, vt omnes mortales sicut de puluere facti sunt, ita quoq; per mortem redirent in puluerem: quam sententiam tuam nemo poterit effugere. Quapropter, pro huius humi- litatis (quæ tantum secundum corpus est) auersione, nequaquam volu- mus deprecationem facere, sed pro illa vltima & pessima quæ ad ani- mam attinet, oramus, vt non in illam nos auertas, nunquam ad illam nos abijcias, sed misericorditer ab ea custodias. 4. Ecce enim mille anni cum iam præterierint, ante oculos tuos sunt quasi dies vna videlicet hesternæ, quæ iam præterijt, & nihil eius superest. Idem enim erit de mille annorum spatio & duratione, cum illi iam euoluti siue transacti fuerint, vt nihil illius duratiōis superfit. Vnde quæuis enim hominē ali- quum

5 Et custodia in nocte:

* quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

6 Mane sicut herba transeat:

* mane floreat, & transeat:

* vespere decidat, induret, & arefcat.

7 Quia defecimus in ira tua:

* & in furore tuo conturbati sumus.

8 Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo:

* seculum nostrum in illuminatione vultus tui.

9 Quoniam omnes dies nostri defecerunt:

* & in ira tua defecimus.

quem contingeret mille annos viuere (quod omnino nemini datur) & huius tamen vita non nisi tanquam diei vnius reputaretur, neque coram te æstimaretur diuturnior mille annorum, quàm vnius diei dura- tio, neq; quenquam potest longa vita ab illa tua generali sententia ex- cipere, etiam si daretur illi mille annorum duratio. 5. Eritque illa mille annorum duratio non nisi sicut vigilia noctis, quæ cito tranfit, & suc- cedit ipsa abeunte adueniens altera posterior, quomodo & ipsa prio- rem alteram abeuntem subsecuta fuit, ab eius termino fumendo initiū * anni filiorum hominū quibus super terram viuunt, sunt ex numero eorum quæ pro nihilo habentur, id est, quasi nihil existimatur dies hu- manæ vitæ, duratio mortalium pro nihilo cōputatur, propter succes- sionem perpetuam defectum continuum, siue continuam ad finē ten- dentiam, & celerimum transitum. 6. Mane tranfit quasi herba in ortus sui initio tranfit homo, & permutabitur cōtinuo per augmen- tationem & profectum ad perfectionem iustam consequendam: quem- admodum mane ex oriente sole gramē proficit, & tranfit per augmen- tationem ad perfectiorem valetudinem, augmentaturq; mole, & per- ficitur conuenientibus qualitatibus: * in ætate prima florebit & vige- bit secundum corpus, & proficiet in augmentatione atq; perfectione corporis, donec in virile robur euaserit: quasi in meridiem & vitæ me- dium, sicut herba floret & tranfit continua augmentatione proficiens, donec peruenerit ad staturam perfectam: * sed ad vespeream, cum diei fi- nis, id est, vitæ terminus, siue senectus ipsa aduenit, deficere incipit vigor eius, & deperibit, imminueturq; continuo defectu à statu perfe- ctionis & vigoris pristini: & exhaustus vigore humoreq; naturali indu- rescet conuiscato corpore, vt solent indurari senum corpora: & pro- fus exicabitur, humido naturali magna ex parte consumpto, nec vl- tra sufficenti ad reparationem corporis & sustentationē caloris vitalis, sicq; tandem redibit in puluerē. 7. Hanc enim defectionē, hanc mortis necessitatem, non in bona voluntate tua ordinasti in nobis, sed ex ira tua in vindictā inobedientiæ nostræ nobis imposuisti. Tu enim ab ini- tio rectum feceras hominē, & sic constitueras immortalē, vt potuisset si voluisset non mori, neq; ab initio ista lex mortis incumbere nobis: sed propter inobedientiam offensus, in ira tua protulisti aduersus nos durā iustā sententiā, vt iam non liceat cuiquam mortis statū effugere: simusq; nō tua bona voluntate, sed nostra culpa, huic legi mortis subie- cti: * Et forsitan parum id videretur huic necessitati corporalis mor- tis subiicere, toleranda vt cunq; foret pœnalis illa, sed tēporalis, affli- ctio. Nunc verò (quod miseriam nostram in hac vita valde aggrauat) ex alia parte, consideratione eorum quæ post mortē imminet iudiciorū tuorum valde conturbamur, à facie furoris tui, quem credimus aduer- sus omnes impios te ostensurum in die illa tremenda, merito cōtremi- scimus & expauescimus, ne forte post huius vitæ miseriam temporalē, tuo furore illo, proijciamur cum reprobis in sempiternam. 8. Et merito quidē conturbari debemus in hoc tuo furore, in cōsideratione ter- ribilis iudicij tui, quoniā credimus te omnes nostras iniquitates, qui- bus nunc tuæ voluntati cōtrariamur exactissime cognoscere, & habe- re ante conspectum tuum, eaq; omnia quæ nunc agimus mala non tē- latere, sed habere ante oculos: * totum etiam decursum vitæ credimus te habere ante oculos, atque in lumine siue cognitione vultus tui, ita vt omnes nostras operationes præteritas, præsentis atq; futuras (quas per omnē decursum sæculi nostri siue durationis vitæ nostræ operati sumus, vel operabimur super terram) tu habeas lucidissime cognitatas, quemadmodū id quod nos ante oculos nostros positum in medio diei lumine clarissime conspiciamus: neq; quicquā eorum quæ nos hic agi- mus in obscuritate positū est tibi, quasi absconditum ab oculis tuis: vt merito cōturbari debeamus in cōsideratione venturi illius furoris tui, ob conscientiam plurimorum malorum quæ in te cōmissimus, & quoti- die committimus: cum sciamus, districi-ssimā de cunctis operibus nos- tris à te exquirendā rationem. 9. Quid enim non timeamus venturum illum furoris & iudicij diem? Ecce ex sententia iræ tuæ, quæ super nos irreuocabiliter prolata est, defectionis & mortis nobis incūbit neces- sitas, nec est via effugiendi, non est fortitudo, non est consiliū non est sa- pientia contra hoc decretum tuū: * transieruntque omnes dies & anni nostri: totū tempus vitæ nostræ continuo fluxū ad finē proxime acce- dit.

2. Cor. 5.

10 *Anni nostri sicut aranea meditabantur:*

Eccles. 1.

* *dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.*

11 *Si autem in potentibus, octoginta anni.*

* *et amplius eorum labor et dolor.*

12 *Quoniam superuenit mansuetudo, et corripimur.*

13 *Quis nouit potestatem irae tuae, et praeterea*

dit, necesse nobis erit velimus nolimus, ante tuum conspectum exhiberi, vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Nonne igitur stolidissimi fuerimus, id scientes, non posse nos euadere: si non modo studeamus à consideratione furoris illius sic salubriter conturbari, vt poenitentiam agentes, illius tunc mereamur terribilem ultionem euadere: 10. In omnibus annis & toto tempore vitae nostrae, nos plerique mortaliū meditatur & exercemur multo labore & sollicitudine, sicut araneus: in multo & superfluo labore & afflictione transigimus annos vitae nostrae ad similitudinē aranei. Quemadmodum enim araneus magna sollicitudine discurrit, & multa instantia laborat in texendo telam, ad componendū opus suū, & ob hoc seipsum euiscerat & exhaurit, vt citius ante tempus deficiat exhaustus: è qua tamen tela, modicum admodum habet fructum, tenuē scilicet victum in ea sibi venando, neque post omnē laborem habet aliud: & frequenter post omnē laborem, post perfectā telam, ipse qui texuit, fugatur è suo edificio, aut scopa circumducta per parietē abripit simul in momento temporis & araneū & telam eius, atque in ignē conijcit, sicque omnis perditur labor & qui laborat in eo: ita & homines super terram in annis vitae suae frequenter multis exercentur inutilibus laboribus, quos impendunt rebus temporarijs, maxima sollicitudine & sedulitate operantes, in illis seipfos exhaurientes, euiscerantes, atque mirū in modum exeruciantes, cum non possint ex omnibus, nisi tenuē sibi victū & vestitum accipere: & nō raro post omnes labores peractos, subito homo vita priuatur, & cogitur relinquere quae congregauit omnia, vel ipsam etiā opus subito destruitur ac perit absque vtilitate aliqua. Atque ita manifestū est, totū hoc tempus nostrae vitae, non esse nisi laborē dolorē & afflictionē spiritus, cuiusmodi est araneorum vita: * Est praeterea humana vita etiā durationis permodicē. Dies enim annorum hominis, duratio vitae humanae qua potest homo vt plurimū secundum cōsuetum naturae cursum in sanitate & bona valetudine viuere, sunt anni septuaginta aut circiter, vel paulo infra, vel paulo supra, iuxta complexionis fortitudinē & bonam proportionē hominis. 11. Si verō in magnis viribus, siue (vt ita dicam) robusticitatibus, multaque cōplexionis fortitudine, aliquibus detur octoginta annos viuere, in bona valetudine qualicunque robore, profecto id quā paucissimis cōtingit, & optimē robustissimāq; compositionis talis esse deberet, qui ad tantū terminum in bono corporis robore posset peringere: * quod vero vltra hos terminos est reliquū vitae, in afflictione est atque dolore, propter defectū eontinuum. Residuum tempus vitae humanae quod in plurimis secundum communē humanae cōplexionis cursum vltra septuaginta annos viuatur, vel in paucissimis illis & fortissima cōplexione praeditis vltra octoginta annos, id pleniū est dolore & afflictione: eoque magis, quo longius vltra terminū illum transitur, & fini acceditur vicinius. Omnibus enim viribus destituuntur, neque mēbris corporis sui vltra valent vt pro libito, propter caloris naturalis & spiritū defectum, morbi quae varijs implētur & poenalitibus: cum etiam si aliud nihil mali illis cōtingeret, senectus ipsa per se morbus dicatur, sicuti & vere morbus est. 12. Tunc enim in senectute venit super nos mansuetudo disciplina tua, per quam corripimur varijs malis, & erudimur in mansuetudine tua. Afflictio enim illa senectutis, prouide sic à tua benignitate humano generi inducitur & imponitur, in expiationē errorum vitae pristinae, vt pro delictis iuuentutis (quae donec sensus carnis in nobis viguit cōtraximus) deficiens, iamq; ad finem vergens vltima illa aetas, carne cōsumpta velut satisfaciatur: puniatq; illa vitae aetas nouissima iudicio proxima quod in prioribus delictū est, antequā hinc abscedere per mortem, homo cogatur, districtoq; tribunali assistere: * Superuenit quoque nobis in senectute quaedam remissio & defectus quidā vigoris atque feruoris, corporis viribus omnibus deficientibus, & membris flaccescentibus, per quam remissionē & deficientiā corripimur & affligimur, estque ipsa nobis pro correptione & disciplina, pro punitione errorum aetatis prioris, in qua per inordinatū carnis feruorē mala multe commisimus. 13. Quis ex hominibus nouit potestatem & fortitudinē irae tuae? & quis nouit dinumerare, mensurare, & cōprehendere irā tuā, praeterea timore tuo, secundū timorem tuum, secundū quod merito es timendus & formidabilis. Profecto nemo cōprehendere potest, nemo

valce

A *more tuo iram tuam dinumerare.*

14 *Dexteram tuam sic notam fac:*

* *et eruditos corde in sapientia.*

15 *Conuertere domine vsquequo:*

* *et deprecabilis esto super seruos tuos.*

16 *Repleti sumus misericordia tua:*

* *et exultauimus et delectati sumus in omnibus diebus nostris.*

C *17 Letati sumus pro diebus quibus nos humiliasti:*

* *annis quibus vidimus mala.*

D *18 Respice in seruos tuos, et in opera tua:*

* *et dirige filios eorum.*

19 *Et sit splendor domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos et opus manuum nostrarum dirige.*

valet intelligere, quā potens, quā terribilis, quā formidabilis vltio illa irae tuae sit futura cum sese manifestauerit: atque ob hoc parum nobis videri debet, imō nihil, imō gratū nobis esse debet, quicquid in hoc mundo pro peccatorum nostrorum expiatione, in mansueti Dei correptione ex ipsius ordinatione sustinemus. Paululū enim est omne quod in praesenti cruciat: & id quod in praesenti est momentaneum & leue correptionis paternae, ab illo pondere grauiusimae irae, quae tunc reuelabitur, animam alleuiat. 14. Ita pater sic nos affligendo disciplina tua, notifica nobis paternā dexteram tuam: fac nos tuā disciplinā qua nos percūsis agnoscere, vt agnoscentes à te nobis has obuenire afflictiones, & patris nostri esse hāc verbera, patienter ea cum gratiarū actione sustineamus, sicutque nobis in purgationē peccatorum nostrorū, & in euasione venturae illius iracundiae, quam tunc sentient qui nunc extra disciplinam sunt, aut qui non cum patientiā tuā correptionē suscipiunt: * & fac nos sicut corpore exterius afflictos, ita corde interius eruditos per sanctam sapientiā tuam: vt dum exterius nos caedis virga tuae correptionis, interius nos erudias institutione sanctae vntionis: & vntatione dante intellectu, ad te penitus conuertas, atq; in tua sapientiā perfectos facias: ne si foris tantam manum sentiamus verberantē, interiori eruditione deficiente, nihil nobis tua disciplina proficiat. 15. Quoniam itaq; sic se habent res humanae, quoniam omnia nostra plena sunt afflictione & dolore, tandē aliquando Deus pijsime ad nos conuertere benigno aspectu tuo: * mitemq; placidum, benignum & exorabile te ostende erga seruos tuos, vt fletere te possint ad misericordiā. Totā enim vitam nostrā quā iam exposuimus miseria, non aliud clamat, quā medicinalē tuam misericordiā. 16. Te verō ad nos conuertente benigno aspectu tuo, te ad nos redeunte in fauore gratiae tuae, quasi in matutino tempore (quando festinus sol exorians laetificat orbē) abunde implebimur omnibus bonis, ex diuitijs thesauri inexhaustae misericordiae tuae: * & nos in hac abundantia bonorum tuorum magno gaudio exultabimus atq; delectabimur, omnibus diebus quibus viuimus ante cōspectum tuum, in perpetuis aeternitatibus. 17. Tunc laetabimur pro temporibus praeteritis, in vita ista corporis transactis, in quibus afflixisti nos, & disciplina tua correxisti: quando fructum illum pacatissimum recipiemus patientiē & haereditatem regni, quod cōparatur, patientia: * letabimur super diebus & temporibus quibus experti sumus & sustinimus mala: quemadmodum econtrario veniet aliquando tempus vt tristetur impij qui in bonis duxerunt dies suos, pro diebus quibus fuerunt iucundati, & pro annis quibus viderūt bona. Erit enim in futuro retributionis tempore miranda cōmutatio, vt ij qui in hac vita corporis bona receperunt, mala tunc accipiat: qui verō nunc mala, tūc bona suscipiant, vt qui in vita luxerunt, tūc rideat: & qui in vita riserint, tūc luceat. Quam cōmutationē dum mentis oculis attendimus, vtique modis omnibus parati sumus, animo patienti, grato & hilari, tuae correptionis semper disciplinā suscipere. 18. Vt autē ad illam omnīs boni abundantiam, & satietatē pertingere aliquando valeamus, oramus, vt nos seruos tuos & opera manuum tuarū, paterno semper aspectu respicias, semper ad nos paternū oculum sollicitudinis, curae & prouidentiae dirigas, curam verē paternā de nobis gerens: vt nos qui sumus serui tui & opera manuum tuarū, quae tuis manibus fecisti & psalmasti, semper in tuo seruitio stabiles permaneamus: * neq; verō pro nobis tantum, sed & pro filijs ac posteris nostris hoc ipsum postulamus, vt semper te eis directorē & ducem in omni bono ad cōsumationē vsque saeculi, exhibeas, & quasi pastor bonus baculo tuo eos dirigas, etiā necessariam correptionē & disciplinam nunquam abstractens ab eis, vt non aliquando à te aberrant. 19. Et sit splendor tuus, o domine Deus noster, super nos: tu desuper refulge, & resplende in mētibus nostris sancta illuminatione tua, per quam dirigamur in cunctis operibus nostris, & in cunctis operibus manuum nostrarum: in omnibus nostris actionibus dirigamur, gubernemur, firmemur, & constabimur, vt sanctae tuae illuminationis ducatu, in omnibus tuam sanctissimam voluntatem adimplentes, ad perpetuā tuā beatitudinis nimis amabile consortium, feliciter aliquando pertingere valeamus, ac post miserā, laboriosā, atque ærumnosā huius vitae laborem, in quietissimā tuae & beatissimā mansionis requiem introire. Amen.

2. Cor. 4.

Hebr. 12.

Luc. 16. Matth. 9.

K iij ANNO.

Pfal. 124.

V Et si 2. Priusquam montes fierent, Elucidatio montes interpretatur angelos, quomodo & alias ne nunquam, vt Psalmo 124. Montes in circuitu eius, iuxta vulgatiorem expositionem vt significetur fuisse ab aeterno Deum, ante constitutionem omnis creaturae, tam spiritualis quam temporalis. Potest tamen simpliciter intelligi de montibus corporalibus, qui sunt terra: quos fecit Deus in initio conditionis rerum tunc (vt verisimilius creditur) quum aquis terram ex parte discooperuit. ¶ Versu 3. Ne auertas hominem in humilitatem, Potest intelligi, in vilitatem peccati atq; damnationis, vt vides in Elucidatione: vel ad humilia ista & vilia huius mundi visibilia bona: vt sit sensus, Non patiaris nos declinare, affectiue incuruari, ad humilia & vilia saeculi bona. Quod etiam sequitur, Et dixisti, conuertimini filij hominum: recipit hoc quoque duplicem intelligentiam. Prior in Elucidatione posita est, de sententia domini post peccatum super Adam prolata, Puluis es, & in puluere reuertetur: vt accipiatur conuertimini, pro reuertimini. Posterior conuersionem istam proprie intelligit, secundum hunc sensum, Tu dixisti, ac praecipisti filijs hominum, vt se conuerterent ab amore harum rerum humilium, ad amore bonorum aeternorum & inuisibilium. Secundum vtranque autem expositionem, apte haec pars cum praecedenti connectitur. Merito enim postulamus, non auerti in humilitate rerum temporalium, eo quod nobis praeeperit Deus conuerti ad aeterna, & ab illis auerti. Merito etiam postulamus non auerti in humilitate peccati & damnationis aeternae, eo quod nobis iuxta sententiam Dei sit quanto cyus secundum corpus moriendum, ne ex vtraque parte mors nos apprehendat, vt saltem spiritus saluus fiat, dum corpus ex statuto quod effugere non potest, reuertetur in terram suam, & in puluere terrae, de qua formatu est. Coniunctio autem ista, & in medio versus posita, videtur accipienda pro quia, vel cum: vt sit sensus, cum tu dixeris, Conuertimini filij hominum. ¶ Versu 5. Et custodia in nocte: quae pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Principium huius versus secundum sententiam iungi debet cum sine praecedentis, hoc modo, Quoniam mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesternae quae praeteriit, & custodia in nocte: ac deinde, Quae pro nihilo habentur, eorum anni erunt, qualem distinctionem habet lectio Hebraica. Aptae autem tempus vniuersum vitae nostrae, imò annorum mille duratio comparatur non temporis noctis, sed custodiae siue vigiliae nocturnae, quae tribus tantum aut quatuor constat horulis, & continuò vnà succedit alteri, suntque singulae durationis minimae. Siquidem totum noctis tempus, in quatuor diuidebatur vigiliis. Vigiliae quoque ad militiam spectant, qua etiam ratione non male nostrae vitae hoc tempus vigiliae comparatur, quoniam quidem militia est vita hominis super terram. Neque verò cuiuslibet vigiliae comparatur, sed nocturnae, quoniam omnia hic tenebris & obscuritate sunt plena. Nocturnam enim vigiliam custodimus, quicumque in hac vita & in saeculo isto tenebroso subsistimus. ¶ Versu 6. Mane sicut herba transeat, Facilius est, vt verba incipiantur, secundum indicatium modum, hoc sensu, Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transibit vespere, decidit, indurabit, & arescet. Nisi velimus haec, subito commutata persona, vt ex ore domini sententiam suam pronuntiantis accipere, vel secundum optationem Prophetarum, optantis conformiter ad diuinam voluntatis sententiam. Quod priori tamen loco dicitur, & simplicius & facilius est. Transitus autem ille qui hic geminatur, idem est: & videtur transitus esse ad statum perfectiorem, id quod satis indicat adiectum verbum floreat. In principio enim vitae proficit homo & perficitur, ad modum herbae florentis. Sed quomodo herba, postquam mane floruit, ad vespem deficit, & vigorem perdit: ita & homo postquam floruerit, & perfectionem iustam adeptus fuerit in vitae medio, statim ad defectionem tendit, efficiturque aridus & senio contabescens, vt nos docet experientia. Transitus autem illum in prioris parte versus intelligi ad perfectionem, etiam Paraphrasis Chaldaica indicat, sic legens, Similes sunt operationes eorum herbae quae de mane floret & augetur, vespere autem decidit & siccatur propter aeternum. Nota etiam hoc, quod distincte tria hic de hominis defectione dicuntur. Primo enim loco dicitur, decidat: secundo induret: tertio, arescat. Quae tria, ordinate in hominis defectione sic ad oculum conspiciunt. Primum enim collabi incipit illud robur virile, & perfectio vigoris imminui deficiente calore naturali, & ad defectionem tendente corpore: sentitque homo, sensum viribus corporis se destitui, & membrorum solito vsu priuari. Statim verò consequitur corporis induratio, dum corporis partes caloris naturalis actione deperditae & assumptae nequeunt reparari: sicque conuiscantur senu corpora & indurantur, succo exhausto, quomodo lutum induratur ad solem, si non superfundatur humor continuus. Postremo, cum iam ad vltimum defectionis statum res deuenit, exciatur penitus, & arescit, redigiturque in puluere. Quomodo autem haec naturaliter in hominis corpore sic proueniant, qualiter homo secundum naturales causas à prima aetate vsque ad mediam proficiat, augmentumque sumat, qualiter ad vespem senectutis decidat, qualiter indurescat & deficiat in puluere, haec (inquam) omnia, plenius exactiusque tractauimus in libris de consideratione rerum naturalium, libro 8. per plura capitula. De conuiscatione verò & induratione senilium corporum, libro 5. capitulo 5. ¶ Versu 7. Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Possent quidem duae istae partes ad idem referri, & posset non male posterior accipi, vt secundum sententiam eandem cum priori. Nobis tamen videtur conuenientius, vt priorem de defectione corporali, quam in presenti vita ex sententia vindictae irae Dei experimur: intelligamus posteriorem de conturbatione quae in conscientia nostra oritur, ex consideratione venturi furoris Dei, cuius ira ista, quam nunc experimur in defectu & afflictione corporis, tantu indicium est & signum prauium. Nam afflictio ista quam propter primi parentis peccatum modo in corpore sustinemus, & defectionis necessitas, manifeste nos docet, quod terribilis vitio sit exercenda in reprobos, pro peccatis ipsorum proprijs,

Iob. 7.

A proprijs, cum in furore suo iudex aduenerit, Merito proinde, cum ex ira Dei semel (mansuetè tamen) irascentis, talem in nobis defectionem experimur, salubriter conturbemur à facie furoris illius quem venturum scimus: vt dum tempus est ab illo declinare, illum effugere satagamus. ¶ Versu 8. Saeculum nostrum in illuminatione vultus tui. Saeculum nostrum appellat, totum decursum & totam durationem vniuersi huiusque viuentium. Nam & hoc vulgò appellamus nostrum saeculum, tempus ipsam durationis nostrae, quo super terram viuimus: quemadmodum saeculum futurum appellamus, totam illam aeternitatis durationem, in qua sine fine viuemus. Hoc autem nostrum saeculum Deus ponit in illuminatione siue in luce, quia ante suos oculos constituit, & suae limpidissimae cognitionis lumine percipit, vt nihil eorum quae nos hic agimus, cogitamus aut dicimus, illum possit latere. Notandum verò, quod non dicit tantum, saeculum nostrum tu conspicias aut vides: sed dicit, saeculum nostrum posuisti in illuminatione vultus tui. Sic enim est diuinus intellectus in cognitione rerum omnium, quomodo si oculus humanus de seipso diffunderet lumen, per quod rem exterius positam sibi faceret perceptibilem. Nam vt oculus talis opus non haberet ad colorum distinctione qualibet alia re illuminante, neque illius obstaret perceptioni, quod res in tenebris essent posita, quoniam quidè ipsemet in suo lumine rem sibi faceret visibilem, nec egeret alieno lumine, nec impediretur tenebris: ita & diuina mens super benedicta, nullo indiget lumine alieno, vt nostrum saeculum conspiciat, vt nos & nostra quae hic agimus, discernat: non opus habet aliqua illuminatione vel solis, vel lucernae ardentis: sed ipsamet lux limpidissima, in qua cernit omnia: vt merito dicatur ipsemet ponere saeculum nostrum in illuminatione vultus sui. Vnde per quendam Sapientem rectissime dicitur, Oculi domini lucidiores sole. Nili enim quod praedictum est respiceret, non diceret oculos esse sole lucidiores, sed oculos eius diceret ad videndum clarissimos, supra visum omnium oculorum. Dicens autem oculos sole lucidiores, significat, ipsam mentem diuinam sua propria illuminatione omnia cognoscere, multo melius quam ea quae corporeo visui obiecta sunt, in lumine solis discernatur. Vnde & in alio loco Psal. 136. Et dixi, forsitan tenebrae conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delictis meis. Quia tenebrae non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrae eius, ita & lumen eius. Cuius intellectum difficilem quidem, sed praedictis bene conformem (si libet) suo loco require. ¶ Versu 10. Anni nostri sicut aranea meditantur. Mirum est, quod dicat annos nostros meditari, siue exerceri, vt araneum. Non enim ipsi tempori vitae nostrae conuenit meditatio vel exercitatio ista, secundum aranei similitudinem. Accipienda ergo est eloquutio illa improprie, vt idem valeat quod, Nos in annis nostris meditamus, exercemur, sicut araneus: plerique nostrum operationes similes exercent, quales exercet araneus. De hac autem comparatione, multa satis in Elucidatione breuiter indicauimus, quae si quis dilatare velit (id quod vnicuique vel paululum mentis habenti factu per facile fuerit) inueniet, comparatione aptissima operationi aranei vitam humanam assimilari. Quibus etiam potest adijci, quod araneus omnem suum laborem videtur impendere ad hoc, vt animalcula innoxia praedetur & interimat. Opus enim eius cum perfectum fuerit, non aliud quam laqueus est, rete quoque muscae, & huiusmodi capiuntur. Et cum venatione muscam caeperit, statim accurrit, vt exugat sanam. Ita plerique mortalium, impij videlicet & iniusti homines, omnem impendunt sollicitudinem & diligentiam ad decipiendum seducendumque & opprimendum innoxios. Videmus & hoc araneum multo minus liberum ac tutum esse, & magis eo angustatum facilius posse comprehendit atque necari, post opus telae perfectum, post domum consummatam, quam ante potuerit. Nam ante aedificatam domum, mox vbi vel statum lenem persenserit, magna celeritate longe aufugit, & euadit periculum. Cum verò intra domum aedificatam fixerit iam habitationem, non nouit nisi in cubiculum interius se subducere è propatulo: in quo, dum non conspicitur, securum se putans, plerumque simul cum sua aranea araneus inuoluitur, atque in terram prostratus calcatur, vt eiciat venenosa viscera, ac pereat, qui donec viueret, innoxia oppressit, interemitque animalcula. Ita & auari homines, huius saeculi filij, multo minus tuti sunt, liberi, & securi, post suas aedificatas telas, post sua aedificia magna & alta, consummata, quam fuerant antequam quicquam omnino aedificassent aut possedissent. Diligunt enim telas suas: & quantumuis metus magnus ingrueat, non volunt relinquere telas quas aedificauerunt, sed abscondunt sese in diuitijs quas congesserunt, & in operibus quae extruxerunt, fiducia habentes, quod saluari possint in eis, donec tandem veniat qui ipsos latitantes, & videri se non putantes, humiliet vsque ad terram, & pedibus conculcatos, in infernum tremendum proiciat, perpetuo torquendus: sicut & ipsi dum viuerent in telis suis, tortores fuerant simplicium. Verum haec impijs peculiaris sunt, illa autem quae in Elucidatione posita sunt, generaliter plerisque mortalium conueniunt, etiam ijs qui absque iniustitia & fraudibus viuunt, Potest etiam meditatio aranei accommodari ad sollicitudinem humanam vitam in qua viuimus. Araneos enim experimur, praeter caeteris animalibus maxima me sollicitos & timentes. Dum enim resident in arce sui cubilis, plerumque dimidio corpore in foramen conclauis absconditi, ita quasi excubias videntur agere: vt quam plurimum vel leuiter tela contacta fuerit, cernantur ad interiore suam munitione sese retrahere, atque illic sese abscondere, donec ad experiendum, verumne periculum sit an non, iterum caput efferant. Sic in perpetua videntur agere sollicitudine. Nec aliter se habet omnis vita hominum, quae in magna sollicitudine ducitur: dum ad quolibet leuem timorem homo metuit frequenter vbi nullus est timor. Nec illud pro simplicioribus inutile fuerit annotare, quod aranea apud probatores auctores linguae Latinae tela ipsam potius, quam animal inuenitur significare: animal autem ipsum quod tela texit, genere masculino, araneus appellatur. In praesenti tamen loco, aranea genere feminino, vulgata lectio ponit pro animali texente, non pro tela quae texitur: quomodo etiam subinde apud Poetas, atque adeo apud ethnicorum Poetarum principem Virgilium,

Eccles. 23

Psal. 136.

securum custodiet, quomodo is qui scuto vndiquaque circūdatur, nūll ex parte vulnerari potest: * nō erit timor tibi, neque periculū, sed in securitate deges, quęcunq; tandem tentatio obuenerit: & primū quidem nō timebis ab omni terrore qui per noctē potest occurrere, nulla tibi tētatio occulta, quasi per noctis tēpus ex occulto & ex latebris proueniens, poterit pręualere: ab omnibus nocturnis huiusmodi terroribus atq; periculis eris securus, vt non te superent in domino cōfidentem: In aduersissimis quoque casibus nullum patieris nocumentum, Deo tibi assistente in omnibus. 6. Aque etiā non timebis ā periculis quę per diem possint obuenire, nihil tibi nocere poterit malorum quę per diē obuenerint in aperto, etiam si sagitta aduersum te iactetur, nō tibi infigetur, nō ea vulneraberis: si tētatio aliqua manifesta, sed lenis tibi adueniat, nō te feriet mortali vulnere: * In prospero quoque rerum statu, quando nihil apparebit nubilum, sed videbitur serena tibi & pœata omnia. Dei custodia similiter tutus perstabis, qui & in prosperis & in aduersis tibi adferet auxilium: * item illæsum te seruabit ab omni malo quod in tenebrarum latibulis obambulat ā tentatione graui molesta & diuturna, quę te multum, & diu quasi circūeundo & circumambulando molestat, vt tandem vel importunitate vincat, aut ex occulto tandem aliquando te opprimat, si quando te videat minus paratum: * tandem etiā ab omnibus insultibus apertis & manifestis oppugnationibus eris saluus, cuiusmodi sunt quę per vim sunt, claro tempore meridiei: & ab inimicis huiusmodi sic apertē per vim tērationum oppugnantibus æque saluaberis in diuino auxilio, vt ab illis negotijs tenebrarum, hoc est, non tibi poterunt aduersarij dæmones pręualere, propter diuinam custodiam, quoscunq; tandē modos adinueniant, quamcunq; tandem viā experiantur, siue occulte nocere cupiant, quasi in occulto tenebrarum, absq; oppugnatione aperta, sub latibulo aliquo, siue etiā apertam persequutionem aut tentationē, omni sibi cōcessa virtute aduersus te exuscitent: etiam si in omni sua virtute aduersum te conentur, & aperte te oppugnēt, nihil patieris incommodi. 7. Pugnante pro te Deo tuo protectore, prosternentur in terram, & ad nihilum redigētur omnes aduersarij tui, qui tibi nocere quæserint, coincidentque superati ab vtroque latere tuo in maximo numero: ab hoc quidem latere, nēpe sinistro, mille, & ab altero latere dextero (quę est pars fortior) decem milia, id est, absq; numero cadent ex omni parte, ex qua te oppugnaverint, siue ā dextris, siue ā sinistris, & hostium tuos ita penetrabis securus, sicut cum bellator robustus & præualidus, dextera læuaque multos prosternens, icū sui gladij, hostium agmina perumpit & pertrāsīt illæsus: * tibi verō nō poterit ad nocendū approxinare ne vnus quidē aduersariorum tuorum, nullus omnino ex omnibus oppugnantibus ita tibi poterit approximare, vt expugnet, vt præualeat, vt quod molitur obtineat. 8. Quod verō amplius est, etiam tuis oculis aliquando cernes, & videbis dignā impiorum, qui te modo persequuntur, punitionē: videbis hæc tuis oculis, illorum ex Dei iudicio cōdemnationem in tempore illo vltionis, in nouissimo die, quādo sententiā mortis & dānationis æternę videbis aduersum illos proferrī, & executionem terribilem accipere. 9. Omnia autem hæc tam singularia diuinę protectionis beneficia inde tibi procedunt, quoniam dominum Deum posuisti spem tuā, & fiduciā habuisti in domino Deo tuo: * quoniam non in caducis & inferioribus his constituisti fiduciam, sed ipsum omnipotentem, & omnium altissimum dominum tu elegisti in refugium tuum, ab illo postulans & sperans optime protegi atque tutari. 10. Et quoniam ipsum, qui est altissimus, dominum Deum posuisti tuum refugium, iccirco non poterit tibi vllum malum appropinquare, nullum te malum valebit apprehendere, vt nocementi quicquam inde sustineas: * & nullum flagellum, nulla pestis, nullum verō malum poterit ad domum mansionis tuę intrare: eris in tuo illo tabernaculo (quod in altissimo tibi posuisti) ab omni malo, & ab omni peste malitię securus. Is enim, in quo refugium tuum posuisti, altissimus, te sibi fidentē, ab omni malo seruabit, & noxia omnia longē profigabit. 11. Ipse enim tui sollicitam curam gerens, mandatum præceptumque dedit angelicis spiritibus ministris suis, de tua diligenti & firma custodia: videlicet vt te diligenter custodiant atque obseruent in omnibus vijs tuis, quocunq; perrexers, vt in omnibus actionibus, ad quas volueris manum

* non timebit ā timore nocturno.

6 *A* sagitta volante in die:

* ā negotio perambulante in tenebris:

* ab incurſu & demōnio meridiano.

7 *C* cadent ā latere tuo mille, & decem milia ā dextris tuis:

* ad te autem non appropinquabit.

8 *V*eruntamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.

9 *Q*uoniam tu es domine spes mea: * altissimum posuisti refugium tuum.

10 *N*on accedet ad te malum:

* & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

11 *Q*uoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.

A

12 *I*n manibus portabunt te:

* ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

B 13 *S*uper aspidem & basiliscum ambulabis:

* & cōculcabis leonem & draconem.

C 14 *Q*uoniam in me sperauit, liberabo eum:

* protegam eum, quoniam cognouit nomē meū.

15 *C*lamauit ad me, & ego exaudiam eum:

* cum ipso sum in tribulatione:

D * eripiam eum, & glorificabo eum.

16 *L*ongitudine dierū replebo eum:

* & ostendam illi salutem meam.

manum extendere assistant tibi, teq; ita obseruent, & illuminando perficiendoq; dirigant, vt in nullo ā viā recta deuias, neq; ad dexterā, neq; ad sinistram declinans, neque ab vlla aduersariorum potestate te patiantur nocementum accipere: ita videlicet angelicos suos ministros tibi administratorios & custodes constituens, quomodo solet pater filio vnicē dilectō assignare custodes, suisq; ministris sollicitissime mandare de filij obseruatione atque custodia. 12. Atque hi administratorij spiritus, accepto hoc Dei mandato sollicitissime perfectissimēq; iussū complere satagent, teq; fidelissime omni cura & studio custodient: ita vt quasi in manibus te portent per viam quam ambulare volueris, in cunctis actionibus tuis ita tibi suo adiutorio assisendo, ita manifestū præstando auxilium, vt in vlnis te gestare videantur: * ne quo modo contingat alicubi te pedem offendere ad lapidem, vel aliud quodlibet viā offendiculum, ne vllum vsquam scandalum patiaris, ne vsquā quicquam accipias nocementi in viā quam ambulas diuinorum præceptorum, sitq; tibi adamantī legem Domini pax multa & nullum scandalum. 13. Denique, nec vniuersum serpentum genus tibi quicquam nocere poterit: sed absq; læsionis nocemento, perambulabis super aspidem & basiliscum, similiter & super aliarum specierum serpentes, cuiuscunq; tandem malitię aut infectionis fuerint, nihil tibi mali illorū venientium inferet: * imō neque leonem neq; draconem in viā timebis, sed securus & impertēritus in viā tua conculcabis eorū capita, tamen si leo ferocissimum sit animal, draco astutissimum: tu tamen & illius ferocem fortitudinē, & huius noxiā astutiam æque victor calcabis atq; superabis: hoc est, nulla virtus inimicorum, siue infirmorum, siue fortiorum, siue magnorum, siue paruorū, tibi nocere poterit aut præualere. Ecce enim altissimus quem posuisti refugium & spem tuā, dedit tibi potestātē calcandi super omnes serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: & sicut ipse prior vicit malignū, iudicatum, cōdemnatū, ac foras eiecūm: ita & tibi dedit potestatem, hunc quoque vincendi malignum. 14. Vox Domini. Istum cui hæctenus te meūm Prophetā audio loquentem, & cui te audio magna fuisse pollicitum, ego (iuxta verū verbum tuū) liberabo, & saluū faciā ab omni malo, propter quod in me spem & fiduciam constituerit, secundum fidem ipsius faciā illi, & non eum frustrabor, neque confundā ab expectatione sua, quoniam non noui ego in me sperantes derelinquere: * ego eum defendā ab omnibus aduersarijs & omni malitia, eo quod nomen meū cognouit, eō q; in me credidit & sperauit, atq; vt patrem dominū, protectorem, & saluatōrē inuocauit. 15. Ipse ad me ex corde fideli nihil hæsitans clamauit, cōfidens de exauditione, quod postulata esset accepturus: & ego nequaquā illum frustrabor, sed quod postulauit, concedā, eiusq; supplicationi benignus annuam: * adero illi in tribulationibus & angustijs, quoniam prope sum ijs qui tribulato sunt corde, & omnibus in veritate inuocantibus: * adero, inquā, vt siam ei adiutor in opportunitatibus in tribulatione, vt eū de tentatione & periculo eripiam, vt eum liberē ā malo: & mea singulari protectione glorificabo eum, exaltabo caput eius super omnes inimicos eius, donado illi gloriosam de cunctis hostibus victoriam: * Ereptum etiā de tentationibus omnibus huius malitię super terrā, saluum faciā, & magnifice sublimabo in regno meo & glōria cælesti. 16. Adimplebo illum de laboribus & periculis huius vitę translato, dierum longitudine: perducam illum ad tempora æternitatis, quorum erit sine fine in immensum longa duratio, viuere illum faciā in perpetuis æternitatibus: * faciāq; illum meę salutis participem, meam salutē illum videre, gustare, experiri, & possidere faciā, & meam gloriā, meam diuinitatem (quę est salus & vita omnium beatorum) ego illi ostendam, ita vt facie me contueatur ad faciem, quomodo videt homo facie ad faciem amicum & proximum suum, vt qui in hoc tempore in me sperauit, quem non videbat, in æternitate perpetua meę diuinitatis visione atque perfecta fruitione mecum lætetur, per omnia sæcula sæculorum, AMEN.

Hebr. 11.

Psal. 118.

Lucæ 10.
Ioan. 12.
& 16.

Psal. 33.
Psal. 144.

Psal. 4.

Psal. 26.

1. Cor. 13.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XC.

Versu 1. Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commemorabitur. Secunda pars huius versus, quantum ex ipso modo Latinę eloquutionis, incertum est, an simul debeat iungi cum præcedenti absque sententię complemento, vt debeat ad complendum sententiā adiungi proxime

proxime sequens versiculus, an ita separatim, vt compleat sententiam absque illius annexione. Iuxta priorem illum modum hæc foret sententia, Qui in adiutorio altissimi habitat, & qui commorabitur in protectione altissimi, hic dicit domino, susceptor meus es tu, &c. Iuxta posteriorem modum, hæc est sententia, Qui in adiutorio altissimi habitat, hic commorabitur, & securus deget in protectione Dei cæli, Ac deinde diuisim subditur: Huiusmodi dicit Domino, susceptor meus es tu. Quam connexionem nos in Elucidatione solam expressimus, quod hæc sit verisimilior: id quod tam ex Hebræo, quam ex Græco est manifestum. Vtrobique enim ponitur nudum participiū, loco huius, qui habitat, ad hunc modū, Habitans in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur: vbi apertum est non nisi primam sententiā posse accipi. Posito enim participio, cessat illa supraposita ambiguitas. Deinde, in Hebræo verbum initio sequentis versus positum, primæ personæ est, non tertiæ. Sic enim legunt, Dicam Deo, &c. Propter quod, non potest versus præcedens, qui habet verbū personæ tertiæ, aptè coniungi sequenti, habenti verbum personæ primæ. ¶ Versu 3. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantiū. Venatores istos quos poterimus commodius intelligere, quam ipsos illos obfirmatissimos & vigilantissimos hostes nostros, malignos dæmones: Optime enim illis venatorū conditiones conueniunt. Nam sicut venatores summa diligentia & assiduitate feram secantur, interdum per plures dies neque cibum neque somnum vllum commode capientes, frigora & calores patienter tollerantes, insuper currendo cornu sonando, & canes insequendo, mirum in modum sese fatigantes, nullis parcetes laboribus, non à cursu & persequutione cessantes, donec vlla est fera adipiscendæ spes reliqua: ita per omnia nostri isti aduersarij, summa diligentia & vigilantia nostrarum animarū quarunt perditionem, nihil æque optantes ac perimere nostras animas: cuius etiā gratia (vt Petrus Apostolus ait) tanquam leones rugientes perpetuò nos circumeuntes, quærentes quem deuorent. Neque caro & sanguis ipsi sunt, cum quibus est nobis colluctatio, vt ait alter ille gentium Apostolus: sed spiritalia nequitie in cælestibus, mundi rectores tenebrarum harum, qui eo quod carnem & sanguinem non habent, nulla cibi necessitate, nulla somni indigentia, à tentatione & persequutione auelluntur: sed in sua malitia æque semper vigilantes & alacres persistunt. Insuper venatores videmus non tam ipsa carne delectari ferarū quas persequuntur, neque tam pretium requirere, quam ipsam animantiū interfecionem (neque enim multum solent venatores auari inueniri, neque multum in esu ferinarum carniū consueuerunt oblectari) sed præcipuum gaudium quod ex venatione accipiunt, tum habent, cum hasta sua venatoria datum fuerit bestiam cõfodere, Ibi videlicet serio triumphant, ibi voluptas est præcipua, quam requirunt. Et cum feram contigerit sua velocitate illorū manus effugere, vehementissime sibi indignantur, non quod pellē, aut carnem perdididerint, non causa cibi aut lucri perditū: sed ob hanc tantum, quod bestia non peremerint: quæ illis nihil nocuit. Hac enim causa etiam nobiles principes, quoties magnificè animum releuare voluerint, ad sylvas consueuerunt venatum egredi (quod indubitatum est) neque cibum, neque lucrum quærentes, sed gaudium illud quod ex innoxiorum animalium timida fuga, ac deinde violenta interfecione concipiunt. Atque ita profecto nostri isti hostes peruersissimi, non aliud quærent, quam nostram perditionem. Neque enim suum bonum quærent, dum nos persequuntur, sed tantum nostrum malum: neque vllum ipsi lucum ex nostra interfecione norunt, sed nostra ipsa mors, quanquam nullum inde consequantur commodum, est tamen illis voluptati, & mirum in modum ad hoc anhelant, vt nos valeant morte perimere. Neque id sanè mirum. Cum enim contrarij sint hi impijssimi diaboli optimo & clementissimo domino Deo nostro, consequitur, vt quomodo ipse nostri est amantissimus, & nihil æque optat ac nostram salutem & vitam, omnino nolens mortem peccatoris, neque delectationem accipiens in perditione viuorum: ita illi nobis inimicissimi nihil æque concupiscunt, quam perditionem & mortem animarū nostrarum: neque maior illis potest contingere voluptas, quam in morte hominū & perditione viuorum. De his venatoribus meminimus dixisse nos quadam etiā in Annotationibus Psalmi quadragessimiprimi, in enarratione versus primi, Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. ¶ Versu eodem, Et à verbo aspero. Verbum hoc asperū, in Elucidatione sumus interpretati, mortis atque condemnationis æternæ terribilē sententiam: à quo verbo per Deū liberatur, quisquis à peccato seruat. Potest enim verbum asperum, intelligi maligna persuasio, aut vana suggestio peruersorum, aut praua impiorum doctrina: quæ bonis verè asperum, verè amarum verbum est, tametsi aliter peruersis videatur. Ab hoc autem aspero verbo electos liberat Deus, cum eos mala suggestionē aut pestifera impiorū doctrina seduci non patitur. Potest etiā verbum accipi pro re, vt sit sensus: Ab omni re praua & noxia. ¶ Versu 4. Scapulis suis obumbrabit tibi. Vertit hic Propheta sermonē ad ipsum qui confidit in Domino, de quo hæctenus sub persona tertiæ, per tres versus loquutus fuerat: incipitque iam illum alloqui sub persona secunda, dicens, Scapulis suis obumbrabit tibi, &c. vsque ad verbum decimumquartum, vbi Dominus ipse introducit loquens, & confirmans ea quæ prius per Prophetam à Prophetico spiritu fuerant prædicta. Notandū verò, quod per scapulas rectè intelligimus Dei fortitudinē, sub qua protegentur fideles sperantes in Domino. Homines enim latas habentes scapulas, robustos dicim⁹, vt merito in scapulis fortitudo intelligatur, Vnde obumbratio ista scapularum, rectè accipitur protectio fidelium, Ex Dei potenti adiutorio. Nihil enim aliud est, Scapulis suis obumbrabit tibi, quam scapulis suis operiet te, sub scapulis suis te occultabit, proteget. Scapulis autem in secunda parte, idem videtur valere quod confides vel confidenter ages, id est, securus eris, vel tutus ages: vt sit sensus, Sub pennis eius ages securus. Confidenter enim interdum valet secure, quemadmodum cum apud Prophetam dicitur, Israël habitabit confidenter, id est, secure. Pulcherrè totum hunc versum explicat Chal. Paraphrasis, hoc pacto, Vmbra diuinitatis eius obumbrabit

1. Pet. 5.

Ephes. 6.

Ezec. 33.
Sapient. 1.

Hier. 23.

A bit tibi, & sub vmbra gloriæ eius securus consistes. Manifestum est autem, sumi hic comparationē à pullis gallinarum qui sub matrum alis degunt securi, nec rapacitatem metuunt accipitrum. Secundū quā comparationem & in alio Psalmo dicitur, Sub vmbra alarum tuarū protege me, à facie impiorum qui me affixerunt. ¶ Versu 5. Scuto circundabit te veritas eius. Scuto circundabit, id est, ad modum scuti circundabit, tanquā scuto ex omni parte cõmunit, facietque securum: vt est bene securus, qui validissimo scuto est circundatus. Quæ autem sequuntur de timore nocturno, sagitta volante in die, negotio in tenebris perambulante, & dæmonio meridiano, à diuersis diuersimode exponuntur. Simpliciter ita possunt intelligi, Veritate Dei te protegente, eris ab omni nocumento securus, siue quod per noctem obuenerit poterit, siue quod per diē, siue quod ex occulto, siue quod in manifesto. Iudic. 7. Nam his quatuor modis solent homines pati periculum. Quidā enim nocturnis insidijs vincuntur, aut fugiuntur terroribus, quæ admodum timore nocturno Gedeō Madianitarum vicie exercitum. Quidā clara luce, arcu, hasta, aut gladio feriuntur. In horum enim vsu, diei lumine est opus. Interdū ex occulto, & quasi in tenebris ex improviso homo ab hoste opprimitur. Interdū violento incurso manu valida: qui modus est maxime fortium siue audacium. Quomodo cūque ergo te hostes tui oppugnare tentauerint, non poterunt tibi scuto optime circundato quicquā nocere. Alij timorem nocturnum ad aduersitatis tēpus referunt: sagittā in die volantē, ad tēpus prosperitatis: negotium perambulans in tenebris intelligentes tentationem grauem & molestā multo tempore velut obambulantē & circumuentē hominē, non sub aperta inimicitia, sed quasi sub boni specie, vt ex abscondito capta opportunitate noceat: quæ admodum in alio Psalmo dicitur, Parauerunt sagittas suas, in Pharetra vt sagittentur: ne occidat te: quæ admodum in alio Psalmo dicitur, Parauerunt sagittas suas, in Pharetra vt sagittentur. De quibus negotijs in tenebris perambulantibus, etiā Paulus scribit Corinthijs, dicens: Ipse Satanas transfiguratur se in angelum lucis. Incursum autē & dæmonium meridianum, accipiunt tentationē apertā & violentā, velut sub meridie tempus in ciuitatē aut arcem aliquam incursum siue insultum fit ab hostibus violentus. cū, Vel per timorem nocturnū intelligatur tentatio occulta, & leuiter trāsiens, non omnino importuna, quomodo cōtingit timor nocturnus, qui ex occulto est, & non multū durat. Mox enim oblato lumine aufugit, aut clarescente die. Per sagittā volantem in die, intellige tentationem manifestā, sed celerē & velociter antequā penitus præuisa fuerit ferientem: quemadmodum sagitta licet manifestē veniat, tamen celeriter in carnē infigitur: & vulnerat hominem: attamen si mox extrahatur, & salubre medicamentū adhibeatur, modicum est à vulnere periculum. Huiusmodi sunt tentationes carnales quæ quasi sagittæ celeriter in animum hominis immittuntur, & antequam penitus præuisæ fuerint, vt cūque vulnerant. Nam aliqua in parte animā lædunt. Verū si mox extrahantur hæ sagittæ, & non permittantur malo cõsensu intra affectum habitare, non erit vulnus mortiferum. Per negotium verò perambulans in tenebris, accipiatur tentatio importuna, quæ licet non omnino subito hominē oppugnet, vel subito cõturbet, tamen prolaxa mora est mirabiliter hominē molesta: & quamuis repellatur, non abscedit, nec semel repulsa definit, sed obambulat quasi per circuitum, opportunitatem quærens ad reditum. Per meridianum autē dæmonium & incursum, intelligatur subita grauis oppugnatio cuiuslibet tentationis aut persequutionis, siue corporalis, siue spiritualis. Hanc autem quadruplicis tētionis distinctionem inuenimus virum illum humana quidē literatura simplicē, sed diuina sententia minime vacuum, & cū beato Paulo licet sermone, nequaquā tamen scientia imperitum, beatum Frācisum, in egregia illa dominicæ orationis expositione, quā solet Ecclesiasticis horis præmittere, breuibus aptè admodum expressisse: cū oras non induci in tentationē, ita diceret, Et ne nos inducas in tentationē, occultā vel manifestā, subitā vel importunā. Ecce quomodo singulis verbis singulas expressit tētionem. Quomodo autem omnibus his tentationū mille modis diabolus artifex vtatur ad deceptionem humani generis, hominibus spiritualibus non est incognitum: qui in seipsis, commutatis vicibus, nunc hanc, nunc illā experiuntur. Vtuntur namque inimici nostri non eadem aduersus omnes, tētionis specie: sed aduersus quosdam hac, aduersus alios alia, iuxta quod sperant faciliorem, sed hoc aut illo modo posse parare sibi victoriā. Quosdam enim melius timoribus nocturnis cõtutunt, & à bono cessare faciūt, ac in pusillanimitate pertrahunt: alios, sagittis per diem volantibus vulnerare fatigunt: alios, obambulant quasi in tenebris, vt non percipiuntur eorum fraudes, & incautos habita oportunitate proferant, illos maxime quos aperte non audent inuadere. Alios etiā aperto insultu grauius oppugnat. Duæ autē hæ tentationes vltimæ, validiores sunt: priores, minus graues videntur. Alij alias adhuc ponunt expositiones. Nobis ista impræsentiarum sufficiant, ne nimia expositionum abundantia faciat, vt nulla placeat: id quod ferè solet euenire, vbi nimia interpretationum congeries fuerit coaceruata. ¶ Versu 7. Cadent à latere tuo mille, & decem milia à dextris tuis. Ex similitudine eorum qui in pugnis viriliter agentes, vtraque ex parte plurimos prosternunt, tã ad sinistrā, quã ad dexterā, sumpta videtur ista eloquutio. Propter quod, etiā talis sit distinctio, vt à latere sinistro cadentibus mille, à dextero dicatur cadere decem milia: quoniam multo plures solent pugnatores ex parte dextera, quã ex sinistra prosternere, eo quod ictus gladij & vis brachij magis feratur ad dexteram, & validius illic operetur. Iuxta hæc verò expositionē, est manifestum, fieri de cursu prostratorū aduersariorum hoc loco sermonem. Alij verò sic malunt intelligere. Alijs qui in domino non habent fiduciam hinc inde pereuntibus, potissimum quatuor prædictis speciebus nocendi, ita vt à sinistris tuis interfecti cadant, mille, & à dextris tuis decem milia: tu nihilominus in Deo firmatus, spei tuæ fiducia tutus & illæsus permanebis, & ab omni huiusmodi periculo securus, solusque vel mille milibus pereuntibus, nihil perferentes nocenti, ad te vnum nullum malum appropinquabit, vt noceat. Et hæc expositio non minus cõmoda est, quam præcedens. Quidam, duo ista latera mystice, exponunt, per dexteram intelligentes

Psal. 16.

Iudic. 7.

Psal. 10.

Psal. 36.

2. Cor. 11.

2. Cor. 11.

L

ligentes prosperitatem, per sinistra verò aduersitatem, dicentes, signanter dictum esse, quòd à sinistra cadentibus mille, à dextris cadant decem milia: quoniam multo plures rebus prosperis, quàm aduersis corruunt & perduntur. In temporalis namque prosperitate, omnia velut inuitant ad malum, mundus ad se allicit in otio prosperè agentè, diabolus facilius persuadet quàm vult, & caro ipsa quàm concupiscit, leuiter impetrat. In aduersis verò casibus, ipsa aduersitas velut cõstringit hominem, & auocat animi dolentem ab omni ordinata voluptate. Quæ quidè expositio nõ omnino male loco præsentis quadraret, si quod dicitur à latere tuo & dextris tuis, intelligeretur de sinistra & dextera Dei. Nã ita in Deo vteunq; intelligere possumus diuersitatè dispensationis, qua quibusdã prospera, alijs aduersa in præsentis vita dispensat, quemadmodum & illa vltimè retributionis inæqualitatem, per dexteram & sinistra, ipsemet dominus in Euangelio significauit, cum dixit, oues à dextris, hæcos à sinistris, in illo discretionis die collocados. Verùm quia in omnibus his versibus sermo dirigitur nõ ad Deum, sed ad ipsum in Deo confidentem, ob hoc non satis cõueniens videtur illa expositio: quoniam nusquam legitur, per dexteram hominis significari ipsius statum prosperum, aut per ipsius sinistra, statum aduersitatis. Aduertendum etiã est, quòd in Græco nominatiui habentur singulares, vbi non habemus plurales. Nam oro mille ponitur χιλιάς, quod sonat acsi dicamus, millenarius, pro decem milibus autè ponitur μυριάς, quod significat numerum decem milium. Propter quod, in secunda parte versus illud, Ad te autem non appropinquabit, potest exponi, ablato supposito ex parte prioris. Ad te nec chalias nec myrias appropinquabit, id est, neq; numerus mille hostiũ, neque numerus decem milium, ad te poterit appropinquare, hoc est, quanticumque fuerint numero, æque nihil efficiunt: secundum quã intelligentiam verti potuisset, Ad te autè nõ appropinquabunt, videlicet nec mille, nec decem milia. In Elucidatione nos exposuimus, Ad te nõ appropinquabit vllus ex eis, videlicet ex tanto numero nec vnus. Secundum verò aliã expositionem supraposita, quæ dicit cadentibus ex omni parte ijs qui in Deo non sperant, ipsum fidelè permanens illa sum, ita debet intelligi, Ad te nõ appropinquabit vllum malum, videlicet neq; timor nocturnus, neq; sagitta in die volans, neq; negotium in tenebris perambulans, neque incurtus, aut dæmonium meridianum. ¶ Versu 9. Quoniam tu es domine spes mea, altissimũ posuisti refugium tuum. Prima ista pars versus videtur cum toto cõtextu versusum præcedentium atque sequentium male cohærere, quoniam tã in præcedentibus, quàm in sequentibus verba sunt Prophete, alloquentis sperantè in domino. Hæc autè vox ex ipsius in domino sperantis, sic tamen vt statim cõtinuetur sermo Prophete, ad ipsum in domino sperantem. Oportet ergo hoc accipere quasi breuiter ex affectu ipsius sperantis in domino interiectum: vt tã magna audiens sibi polliceri, quasi exultans in spe sua, illo adhuc loquente sermonè aliquantulum interrumpat, dicens: Quoniam tu es domine spes mea, Quicquid mihi boni pollicetur spiritus, totum mihi ex recta erga te fiducia, procedit. In Elucidatione verò, ob claritatem continuationis huius partis prioris. Quoniam tu es domine spes mea, sententiã tanquam ex ore Prophete alloquentis in domino sperantem explicauimus sub persona secunda, cum textus habeat primã. Mox verò Propheta ipse, siue in Propheta Propheticus spiritus, sermonè proseguitur, dicens: Altissimũ posuisti refugium tuum. In quo notandũ, quòd altissimũ generis est masculini, vt sit sensus, Dominum Deum omnipotentem, qui est altissimus, tu posuisti tuum refugium. Id enim manifestè ex Græco apparet, vbi articulus additur generis masculini τὸν ἄριστον, hoc est, ipsum altissimũ, genere masculino. Vnde quod quidã exponunt sermonem ad Deum dirigentes, hoc modo, Tu Deus posuisti tuum refugium altissimũ: ac deinde, Ad te Deum nõ accedet malum, & tuo tabernaculo nõ appropinquabit flagellum: tametsi possit tolerari, & habeat veritatem, nõ videtur tamè hæc esse vera præsentis loci intelligentia: tum (vt diximus) quòd Græca obliet lectio, tum quòd sequentiã manifestũ est nõ ad Deum, sed fidelè esse referenda, cum dicitur, Quoniam angelis suis madauit de te, vt custodiant te. &c. ¶ Versu 11. Quoniam angelis suis madauit de te, Hunc versum vnã cum sequente, ex Euangelijs cognouimus, tentatorem diabolum Christo obieciße, ad persuadendum illi de templi pinaculo præcipitium. Sed peruersè ille hanc scripturã citauit, & scripturã se prauum interpretem atque applicatorem ostendit, pluribus de causis. Primum quidem, ratione prauæ intentionis: quoniam ad malum scripturã vsum querebat, videlicet vt ad vanã gloriam (iuxta sanctorũ Theologorum sententiã) Christum hominem alliceret, aut etiã Dei faceret tentatorem. Secundo, quia nõ secundum spirituale sensum, vt debuit, scripturã accommodauit: cum debeat hæc scriptura nõ secundum verborũ superficiem intelligi de custodia, & gestatione manuum corporali, sed potius de secura angelorum protectione atque custodia, qua angeli electis superintendunt ex mandato Dei. Manifestissimũ enim est, nõ debere corporaliter ista intelligi, vel ex eo quòd nullæ sunt angelis corporeæ manus. Quidã etiã hinc diabolus, id est, calumniatorem malum non male calumniantur, id est, iuste arguunt, quòd ea adduxerit quæ pro sua parte facere videbantur, eo tacito quod aduersum se faceret. Vnde quod sequitur. Super aspidem & basiliscum ambulabis &c. (quod de diaboliprostratione & conculcatione intelligitur) subtrahit: quemadmodum hæretici hæc in parte suum patrè, mendacij omnis parentem, mendaces filij insequentes, scripturas citare sunt soliti: defuentes ex eis particulas aliquas, quæ secundum aliquã apparentiã pro illorum erroribus facere videntur, dissimulantes & nolentes attendere quæ antecedunt, & quæ consequuntur, ne eliciat rectã sententiã, & veritatem inueniant. Est enim his proprium, truncatè scripturas adducere: & veritatem, si quando citent, proponunt dimidiã. Insuper & hoc reprehendunt in citatione diaboli quòd ea quæ generaliter de quolibet fideli in Deo sperante scripta sunt, vt peculiariter de filio Dei scripta adduxerit. Sic enim ait, Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, Quoniam angelis suis madauit de te. &c. Cum enim præmittit, Si filius Dei es, mitte te deorsum, ac deinde ad hoc proponit

Matth. 25.

Matth. 25.

A situm subiungit, Scriptum est, &c. indicat ista de filio Dei singulariter dicta, quæ scripta sunt vniuersaliter de quolibet in Deo bonam habente fiduciam. In omnibus autem his modis inuenimus etiam hodie plurimos sacris scripturis turpiter in suam perniciem & cõfusionem æternam abutentes, quæ admodum & ille ex sua peruersa scripturã citatione nihil præter cõfusionem reportauit. ¶ Versu 15. Super aspidem & basiliscum ambulabis. Possent hoc loco multa de proprietatibus aspidis, basilisci, leonis, & draconis adduci, & de monibus varijs modis suum venenum fundentibus, aut ferocem malitiam exercentibus applicari. Nos tamen simpliciter putamus (vt in Elucidatione indicauimus) his quatuor nominibus totam dæmonum cohortem, cum omnibus suis artibus, omnibusque viribus intelligi: quæ nihil aduersæ potestatis nocere valeat electo, in domino habenti fiduciam. Cui consono quod in Euangelio Saluator discipulis loquitur, dicens: Ecce dedi vobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebunt.

Lucæ 10.

XCI. PSALMI ARGUMENTVM.

Exhortatio est Psalmus iste fidelium ad laudem Dei, bonum dicens esse laudare dominum per diem ac noctem, pro misericordia & veritate ipsius, in canticis & instrumentis musicis, ex consideratione mirabilium & imperuestigabilium operum eius, in quibus homines fideles quæ Dei sunt sapientes norunt oblectari, in spiritibus autem & peruersæ non attendunt: quorum damnatio versu septimo, octauo, & nono describitur, ac deinceps iustorum per Deum exaltatio, viror atque fecunditas commemorantur.

NONAGESIMIPRIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime.

2 Ad annunciandum mane misericordiam tuã, & veritatem tuã per noctem.

3 In decachordo psalterio, cum cantico, in cithara.

4 Quia delectasti me domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exaltabo.

5 Quam magnificata sunt opera tua domine:

* nimis profunde factæ sunt cogitationes tuæ.

Bonum est, o altissime Deus, nos humiles tuos seruos confessione laudis tuæ celsitudinem cõcelebrare, & tuo magno nomini, quod est ab ortu solis vsque ad occasum magnum & laudabile, iugiter laudis decantare carmina. Cum enim tu vnus & solus sis verè bonus, imò bonitas vniuersa, & cum à te vt omnis boni fontali principio cuncta nobis bona procedant (quoniam omne datum optimum, & omne donum perfectum à te luminũ patre est descendens desuper) optimum dignissimũque & æquissimũ est, vt quãtũcunq; valuerimus, dignis te celebremus laudibus. 2. Bonum est ita te laudare, ita tibi confiteri, vt annunciemus mane primo diluculo misericordiam tuam, qua plena est omnis terra, qua miseris omnium, quæque super omnem carnem expanditur: & etiam per noctem, fidem atque veritatem tuã, qua fidelis es & verax in omnibus verbis tuis, per quã nec mentiri potes nec fallere, vt ita tuã misericordiã & veritatem summa diligentia & alacritate primo mane vigiles decantemus: insuper & medijs noctibus cõturgamus, aut vigiles excubemus, ad celebrandum te condignis laudibus. Dignus enim es, in cuius laudibus vniuersum diei noctisque tempus expendamus. Vt etiã specialiter certis horis ac statutis temporibus misericordiã & veritatem tuam laudemus, cuiusmodi sunt tempus matutinum & tempus vespertinum, dum vel à somno alacres resurgimus, vel ad quietem corpus cõponimus. 3. Laus autè ista & cõfessio quo sit plenior, bonũ fuerit etiam instrumenta adhibere musica, per quæ canamus cãtica domini, videlicet per psalteriũ tenis decè chordis cõpositum, cum apto ad personandum in illo cãtico, & persuauiter sonantè citharã, ad melodiam domini aptissimã. 4. Omnino autem bonũ est & iustũ sic nos tibi canere, quoniam tu domine lætificasti me, & gaudio refecisti spiritum meum in facturis, figmentis, siue creaturis tuis: & magno me gaudio perfundis in cõsideratione mirabilium operũ tuorũ, quæ operatur manus tuæ, quæ tu operaris in potètia, sapientia, & bonitate tua. Summã enim mihi adfert voluptatè, tuarũ creaturarum attèta cõsideratio: & quãto profundius pressiusque contèplor, tanto maiori gaudio reficitur intra me spiritus meus, in singulis tuæ infinitæ perfectionis agnoscens vestigium etiã in creaturula omnium minima & vilissima considerando immensam potètiã, sapientiã, & bonitatè tuã. 5. O quã magna facta sunt opera tua, potentissime, sapientissime, & perfectissime Deus, in quanta perfectione & nobilitate à te cõdita sunt, quã magna potètia & sapientia abs te fabricata. Non est enim vlla creatura, in qua non tu & potètiã, & sapientiã, & bonitatis tuæ infinitatem demonstraueris: cogitationes tuæ & tua consilia nimis profunda sunt & imperuestigabilia, omnem humani ingenij excedunt facultatem, ita vt tuum sensum, aut tuos conceptus, cogitatus siue cõsilia nemo hominum possit cognoscere siue comprehendere: nemo est qui ad ea possit pertingere, quantumuis bene ingeniosus, quantumuis in apprehendendo celer, & in diuidicando extiterit acerrimus. Sunt enim iudicia tua incomprehensibilia, & inuestigabiles viæ tuæ: ne-

Malach. 7. Psal. 111.

Iacob. 1.

Psal. 118.

Psal. 31.

Sap. 1.

Eccles. 18.

Psal. 144.

Titum 1.

Rom. 11.

L ij que

6 *Vir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget hæc.*
1. Cor. 2.

7 *Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnũ, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.*

8 *Vt intereant in sæculum sæculi:*

* *tu autem altissimus in æternum domine.*

9 *Quoniã ecce inimici tui, domine, quoniã ecce inimici tui peribũt:*
Rom. 6.

* *& dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.*

10 *Exaltabitur sicut unicornis cornu meũ:*

* *& senectus mea in misericordia vberis.*

11 *Et despexit oculus meus inimicos meos:*

* *& ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.*

12 *Iustus vt palma florabit:*
Psal. 90.

* *sicut cedrus libani multiplicabitur.*

que cognouit aliquis sensum tuum, aut tibi fuit cõsiliarius, vt ea possit cognoscere. 6. Homo carnalis aut animalis, qui non percipit quæ Dei sunt, neq; in cõsideratione tuorum mirabilium se exercitat, sed vel in desiderijs carnis suæ perficiendis, vel adinventionibus ingenij sui secundũ humanã sapientiã suæ prudentiã occupat animum: huiusmodi, in quã, verè insipiens nõ intelligit pulchritudinẽ & magnitudinem istam operum domini: & stultus huiusmodi non cognoscet ea quæ diximus, vt sciat in operibus domini delectari, & pro eis laudem Deo persoluerẽ. Nõ enim nouit oblectari nisi in desiderijs animæ suæ, vel in cogitationibus cordis sui: & est ab eo aliena omnis in Deo voluptas, quæ tamen sola casta & munda est, sanctum huiusmodi & castum gaudium ille omnino non nouit. 7. Impij homines Deum nõ habentes ante oculos, neq; respicientes in opera eius, cum ipsi per cogitationes cordis sui ceperint exurgere, & velut enalci de terra ad aliquam altitudinem, sive in diuitijs, sive in honoribus, sive in delitijs, vel alijs huiusmodi temporalibus rebus: cum ita, in quã, de terra enati fuerint, quasi gramen de terra, quod continuo augmento acquirit pulchritudinẽ viroris, donec ad staturã perfectam attingat, cum ipsi operarij iniquitatis quasi florentes mundo se ostentauerint, & quasi magnũ aliquid facti iam apparuerint, ceperintque eminere in temporalis prosperitate, cui penitus intendunt oculis cordis, relicta cõsideratione mirabilium Dei. 8. Accipiant ipsi exitũ huius suæ gloriæ in summa miseria, finitur flos iste & exaltatio in maxima ignominia, voluptas modica in poena infinita, parua atq; horaria delectatio & gloria in immensa perpetuæ afflictionis & ignominia. Morte nãque & dãnatione æterna puniuntur in sæculũ, quod in hoc mundo Deo neglecto vanitatibus totos se dederint: * tu verò domine Deus, istis in perditione abeuntibus, permanes altissimus, super omnes gloriosus, idem qui eras ab initio in omnia sæcula, neque (vt illi) vnquam viuere desines. 9. Ita enim habet decretum æternæ iustitiæ tuæ, vt peccatores inimici tui qui te contempserunt, tuo cultui donec viuerent noluerunt intendere, qui de acceptis beneficijs ingrati contra tuã voluntatem, in sola terrena defixos habuerunt mentis oculos, negligentes & præuaricantes æquissima præcepta tua, vt isti, inquam, inimici stipendium peccati accipiant mortẽ, vt in perditionem mittantur æternam. * & dispergentur, dissipabuntur, atq; ad nihilum redigentur omnes illi operarij iniquitatis, qui æquissimis tuis præceptis fuerunt inobedientes. 10. Et exaltabitur vehemẽter potestas ac fortitudo & gloria mea, omniumq; qui in te habuerũt fiducia, qui tuis semper vacarũt laudibus, ad modum cornu monocerotis siue unicornis, cuius est præceteris animalibus cornu admodum eleuatum: * & licet multis fuerim in vita ista fatigatus laboribus, finitur tamen senectus mea tandem in copiosa misericordia: finem bonũ ego accipiã ex dono Dei in cõsideratione abundanti gratiæ quæ meã senectã consolabitur, & faciet quasi iuuenescẽtẽ ac validã: Et cum videbor ego secundũ corpus senio deficere, nequaquã vt illi ad perditionẽ ibo, sed copiosiorẽ tunc sentia & pinguiorem Dei misericordiã, quæ tanto mihi erit abundantior & pinguior, quanto ad illã subsequeturã retributionis felicitatẽ accedã vicinij. 11. Veniet quoq; tempus, quãdo ego despiciã, & pro nihilo aestimabo omnes inimicos meos, quãdo mihi ultra nocere nihil poterunt, quando etiam oculis meis illorum punitionem videbo: * & de maligne agentibus contra me aduersarijs, qui aduersum me persequutiones suscitant, audient aures meæ iusta vltionis sententiã. Oculis meis cõsiderabo, & videbo retributionẽ peccatorum, & auribus meis audiã sententiã proferri in aduersarios meos. 12. Iusti verò opera domini considerantes, & diuino cultui intendentes, nõ perdentur cum impijs, sed virebunt virore perpetuo, & flores producent honestatis, bonarum virtutum operationes, à virendo atq; florendo neq; hyeme neq; æstate cessantes, neq; in prosperis neq; in aduersis omittentes benefacere, quẽadmodum palma in suo semper viroris flore persistit: * neq; solum ipsi in semetipsis virebunt, verum etiã in fecunditate multa (partim verbo salutaris doctrine, partim luce bonæ cõuersationis, partim feruore assidue orationis) plurimos ad iustitiã conuertent, suisq; similes facient, operante in eis & per eos gratia Dei, ad proximorum conuersionem, quemadmodum cedri qui in libano sunt, magna fecunditate vehemẽter multiplicantur. * Insuper multiplicantur, id est, proficiunt viribus, &

A 13 *Plãtati in domo domini, in atrijs domus Dei nostri flore bunt.*

14 *Adhuc multiplicabuntur in senecta vberis:*

* *& bene patientes erunt, vt annuncient.*

15 *Quoniã rectus domus noster, & non est iniquitas in eo.*

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCI.
Versu 2. Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Possunt ista distincte exponi, vt mane laudanda dicatur potissimum Dei misericordia, per noctem autẽ veritas: intelligendo per mane, tempus prosperitatis: per noctem, tempus aduersitatis. In prosperitate enim spirituali, & in alacritate animi constituti, Dei benignã misericordiam collaudamus: in aduersitate autem & tristitia aut tribulatione spirituali positi, veritatem & fidem Dei canimus, eam inuocantes vt adueniat ad liberandum eamque laudantes, quod nunquam nos destituerit, vt neque nunc deserat. Nos in Elucidatione, absque huiusmodi distinctione tempus vtrunque, id est, diem & noctẽ, applicauimus & misericordiæ & veritati: vt intelligatur & mane & per noctem annuncianda misericordia, itemque & mane & per noctem annuncianda veritas. Sub altero enim alterum intelligimus. Simile quid diximus in Psalmum 35. super. ver. 5. Domine in celo misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua. Versu 6. Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc. Duæ istæ partes secundum faciliorem intelligentiam ita sumuntur, vt eandem habeant sententiam. Si tamen Hebræam respiciamus lectionẽ, ex vi vocabuli aliquid diuersitatis inuenimus inter eum qui priori loco dicitur insipiens, & posteriori stultus. Vox enim baar priore loco posita, significat stupidum vel bestiale: posita autem loco posteriore chesil, significat prae stultum, vel animi prauitate desipientem. Ex quo rationale possumus sumere distinctionem, vt priore loco significetur homines prorsus carnales & omnino sensui dediti, qui potius à concupiscentia deiecti vel ignorantia obtenebrati peccant, quàm ex mentis peruersitate: quales illi fuerant de quibus scribit Apostolus, Scitis, quoniam cum gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini euntes: quales fuerant, inquam, sed esse iam desierant. Posteriore verò loco vt illi significentur, qui non ex ignorantia neque ex mera infirmitate, sed ex animi peruersitate negligunt quæ sunt Dei: cuiusmodi erant scribæ illi & Pharisei, qui agnitam veritatem peruersa mente impugnabant, quos proinde obiurgationibus sauerisimis pius medicus Saluator noster toties redarguit, vt stultos reduceret ad sapientiã. Hoc ergo modo duas hominum species indicat hic versus, qui Dei opera non considerant. De hac autem damnatione impiorum qui opera domini non student intelligere, alio Psalmo ita dicit Propheta. Quoniam non intellexerunt opera domini, & in opera manuum eius destrues illos, & non edificabis eos. Versu 7. Cum exorti fuerint peccatores, quasi fœnũ, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem. Ex Hebræo aliquot clarior sic legitur, Cum germinauerint impij quasi fœnum vel herba, & floruerint omnes qui operantur iniquitatem. Vnde patet, illud apparere, quod habet nostra lectio, accipiendum pro caput efferre siue eleuari vel exaltari, quod est florere in hoc mundo. Quantum autem ad continuationem huius versus cum sequentibus, videtur difficultas: quoniã non apparet vlla connexio, nisi aliquid vsquam in supplementum adiciatur. Sciendum autem est, eandem hanc difficultatem & in Hebræo & in Græco occurrere. Nusquam enim apparet bona connexio absque supplemento. Hieronymus vt habeat connexionem, omittit particulam cum, sic legens, Germinauerunt impij quasi fœnum, & floruerunt omnes qui operantur iniquitatem, vt conterantur vsque in sempiternum. Atque hæc quidem commoda sententia est, sed particula cum omittitur, quæ tamen manifeste in Hebræa lectione ponitur. Felix in sua versione vsententiam integram acquirat, ita vertit, Dum germinabunt siue florescent impij sicut fœnum, & florescent omnes operantes iniquitatem, destruentur vsque in æternum. Sed hic iam alteram omittit particulam, videlicet vt, quæ etiam in Hebræo ponitur, hoc modo: Vt intereant vel conterantur. Duos ergo modos assignabimus, quibus absque omissione vltius particula accipi poterit bona connexio. Prior est, ante illud vt intereant, subaudiendo, futurum est, ad hunc sensum: Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, tum futurum est, vt intereant in sæculum sæculi: vt significetur, quanta calamitas modicam felicitatem quanto cyus sit subsequutura. Quam connexionem aperte monstrat Chald. Paraphra. quæ sic legit, Quando germinabunt impij sicut herba, & florebunt omnes operarij salutatis, aug.

1. Tim. 3.
Ioann. 15.
Psal. 1.
Ioan. 15.

Psal. 35.

1. Cor. 15.

Psal. 27.

futurū est, quod destruat eos Deus vsq; in æternū. Alius modus est, coniungendo illud quod sequitur. Tu autem altissimus in æternum domine cum precedentibus, ad hunc modum, Cum exorti fuerint peccatores, &c. ut intereat in sæculum sæculi, tu qui es altissimus omnium, nequaquam tum peribis cum illis: sed in æternum permanebis illis pereuntibus. Quæ connexio satis esset commoda, si non obstaret coniunctio, autem, quæ connexionem istam non satis recte ferre videtur. Ea autem dissimulata, aut secundum Emphasim intellecta, nihil erit in connexionem incommodi. Aliqui cum precedentibus quærent connexionem, hoc modo, Vir insipiens non cognosceret, & stultus non intelliget: quid? hoc videlicet, quod cum exorti fuerint peccatores, &c. futurum sit ut intereat in sæculum sæculi, ut sit sensus, Homines stolidi, carnales, & animales non hoc intelligunt, quod modicam felicitatem istam horariam tanta sequetur æterna calamitas. ¶ Versu 9. Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. Dispergentur, potest exponi, disperdentur, ad nihilū redigentur: id est, in perditione æternam abiecti. tur, quomodo videlicet perire solent quæ dispersa sunt. Atque ita nos in Elucidatione interpretati sumus. Potest etiam accipi pro separabuntur, ut sit sensus, Abijciantur aut separabuntur à conspectu tuo, vel à consortio beatorum. Vnde Chald. Paraph. sic habet, Separabuntur à congregatione iustorum omnes qui operantur iniquitatem, Hieronymus autē legit, dissipabuntur, quod priori sententiæ magis fauet. ¶ Versu 10. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. Monoceros siue unicornis præ omnibus animalibus altum habet cornu, & in sublime protensum. Propter quod, commode per ipsius cornu exprimitur magna exaltatio. In secūda autem parte, Et senectus mea in misericordia vberis, propter misericordiam in Hebræo est oleum. Vnde Hierony. vertit, In oleo vberis: Et Felix, oleo viridi. Chald. Paraph. habet oleum recens oliuæ frondosæ. Quod oleum accipi potest latina spiritalis, qua mens ex Dei gratia vngitur, aut ipsamet gratia Dei, per quam homo vngitur, de quo alibi, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Nostra autem lectio quæ pro oleo habet misericordiam, ad eandem sententiam facile reducit. Potest etiam per hanc senectutem intelligi senectus spiritalis, id est, quidam in bono tepor & refrigerentia, de quali senectute diximus in Psal. 70. in pertractione versus illius, Ne proicias me in tempore senectutis meæ, cum defecerit virtus mea ne derelinquas me, Talis enim senectus siquando homini aduenerit, ex propriæ infirmitatis defectibilitate, expellitur vetustas illa per vberē Dei gratiam atque misericordiam, per quam renouatur ut aquilæ nostra iuuentus, resituiturque ad alacritatem & fortitudinem debitam. ¶ Versu 11. Et despexit oculus meus inimicos meos. Sic & alibi dicit, Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus. Atque iterum, Non commouebitur iustus, donec despiciat inimicos suos. Illos enim despiciamus, quos ultra non metuimus, neque magnificamus. Editio autem Romana habet, respexit, quomodo etiam in Hebræo legitur. Atque ita est sensus, Respiciet oculus meus inimicos meos, subaudiendo in punitione debita, videlicet cum voluptate contemplan-do eorum iustam damnationem. Quod illi consonoat subsequenti particule, Et ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, id est, de ijs qui insurgunt aduersum me (ut vertit Hieronymus) vel super eos audiet auris mea sententiam diuinæ ultionis. In quam sententiam manifeste interpretatur Paraphrasis Chalda. sic habens, Vidit oculus meus interitum molestantium me, qui insurgunt contra me ut malignentur, audiet aures meæ vocem contradictionum eorum, id est, vocem perditionis eorum, ut pote qua ipsi confringentur, atque redigentur ad nihilum. Quidam ad perfectius exprimendum sententiam, suppleunt grata, desiderata, vel optata, hoc modo, Videbit grata, vel optata oculus meus de inimicis meis, & de insurgentibus in me malignantibus grata vel optata audiet auris mea. ¶ Versu 12. Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur. Palmæ cōparatur iustus, vel propter perpetuum virorem, quem neque hyeme neque ætate perdit, iuxta illud primi Psalmi, Et folium eius non defluet. Vel propter fructus suauitatem. Est enim fructus palmæ suauissimus. Forsitan etiam ob illam nobilem conditionem, quam dicunt palmā habere, nempe quod oneribus impositis non cedat neque demittatur in terram, sed magis contranatur: quomodo ut iustus tentationum pōdere nequaquā deprimatur, sed magis victor euadet: quemadmodū nobis quædam palma patenti voce clamat, dicens, In his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Et alio in loco, In omnibus, inquit, tribulationem patimur, sed non angustiamur: aperimur, sed non defluimus: persequutionem patimur, sed non derelinquimur: humiliamur, sed non confundimur, deiciimur, sed non perimus. In secunda autem parte, multiplicatio illa cedri potest vel ad multitudinem & pluralitatem referri, quomodo multiplicari dicitur homo multa prole, & arbor dicitur multiplicari, cum ab ea multæ arbores enascuntur. Vel multiplicatio ista intelligitur de augmento, robore & perfectione quantitatis, ut sit multiplicabitur dictum, pro magnificabitur vel corroborabitur, aut perficietur. Vnde quidā vertunt ex Hebræo, Sicut cedrus libani magnificabitur, vel crescet, aut pollebit viribus, id est, roboris sumer augmentum. Manifestum est autem, iustus utroque modo in Dei gratia feliciter multiplicari, Robore enim multiplicatur, quando de virtute in virtute quotidianis gressibus pergunt. Numero verò, dum sic lumen suum lucere faciunt coram proximis, ut glorificent patrem in cælis, dum per Euangelium Christo gignunt animas proximorū, dum sanctis precibus sedulo Deum pro omnium salute deprecantur, peccatores velut parturientes, & iterum parturientes, donec formetur in eis Christus. Nam his tribus modis multiplicantur cedri nostræ, de quibus loquimur. ¶ Versu 13. Plantati in domo domini, in atrijs domus Dei nostri flore-bunt. Per domum domini & atria Dei, in Elucidatione idem intelligimus videlicet sanctam Ecclesiā, quæ (secundum Apostolum) est domus Dei. In sancta enim Ecclesia plantati iusti, florent & fructificānt in ea. Altiori tamen contemplatione possent hæc duo distingui, ita ut prius de Ecclesia militāte, posterius de triumphante intelligeretur, ad hunc sensum, Iusti qui nunc plantati fuerint, radicesq;

Psal. 44.
Psal. 70.
Psal. 101.
Psal. 52.
Psal. 111.

Psal. 1.
Rom. 8.
2. Cor. 4.
Marth. 5.
2. Cor. 4.
Galat. 4.
1. Tim. 3.

G
H

A accēperint bene firmatas in hac militante ecclesia, hi florebunt in illis amplissimis atrijs domini, ibi apparebunt florentes & pulchri, ibi magnificati erunt & sublimes in gloria superna. Modò enim illorum flos latet, modò videntur aridi, & iudicatur quasi steriles. Illic autem apparebit flos & decor eorum. Prior tamen expositio videtur simplicior, ut per domum & atria idem intelligamus. Non enim est hoc scripturis infrequens ita eandem rem diuersis appellare nominibus: imò est hæc non minima sanctorum eloquiorum festiuitas, eadem subinde repetere, vel sub diuersis vocabulis, vel etiam sub iisdem. Veluti illud quod in eodem Psalmo antecedit, Quoniam ecce inimici tui, domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, quātam habet gratiā, quod ita vobis eadem replicando dicitur: ¶ Versu 14. Adhuc multiplicabuntur in senectate vberis, & bene patientes erunt, ut annuncient. Quod versu duodecimo, de hoc verbo multiplicari diximus, idem hic quoque dicendum, posse videlicet ipsum accipi ut dicat multiplicationem secundum numerum, vel secundum virtutem & vigorem. Vtroque enim modo, etiam in sua senectate, iusti multiplicantur, dum neque à benefaciendo vnquam cessant, neque ab aliorum (quantum in ipsis est) ad virtutem institutione desistunt. Quāquam enim grandior ætas corpus infirmum reddit, ut ad opera difficilia fiat homo inops, manet tamen vigor mentis, & accedit per ætatem auctoritas, ut tum monendo, tum consulendo, abunde possint etiam in de-crepita ætate proximis proficere. Hieronymus verò, pro multiplicabuntur, vertit, fructificabunt. & B Felix, germinabunt: quorum vtrūque, vtrūq; prædictarum expositionū facile potest aptari. In senectate autem vberis, intelligi debet in senectate pingui, id est, copiosa Dei gratia & misericordia quasi perun-cta. Nam quod quidam per vberem senectutem, intelligant magnam senectutem, vel etiam æternitatem (quæ copiosa senectate non male posset appellari, sicut Psalmo præcedenti dicta est longitudo die-tem) Græcæ lectioni non respondet, quæ habet ἡ γῆρα πῖπυ: hoc est, in senectute pingui. In vberis ergo senectute intelligi debet in senectute pingui, quomodo superius in misericordia vberis, dictum est, pro pingui misericordia. In eo autem quod sequitur, Et bene patientes erunt, notanda est nouitas il-lius dictionis bene patientes, ne iuxta quorundam expositionem existimetur significare bonā patien- tiam, ut sit sensus, Bonam habebunt patientiam. Græci enim ἡ πασῶντας dicunt eos qui afficiuntur beneficio. Ut enim in alios beneficia conferentes appropriato vocabulo ἡ πασῶντας, id est, bene faciē- tes: ita eos qui ab alijs accipiunt beneficia ἡ πασῶντας, id est, bene patientes appellat. Bene patientes er- go hoc loco idem valet, quod affecti beneficijs. Vnde in Hebræo huius loco dicitur, Frondentes siue frondosi, aut virides aut viuidi erunt. Caterum, quod secundum distinctionem nostræ lectionis in eodem versu continue sequitur, ut annuncient: melius in versus sequentis caput separaretur: hoc modo. Ut annuncient, quoniam, &c. quam distinctionem habet lectio Hebræa, & nos in Elucidatione indicauimus, ad caput vltimi versus præcedens replicando.

Psal. 90.
Psal. 92.

XCII. PSALMI ARGVMENTVM.

P rophetat Psalmus iste de gloria regni Christi, quod accepit passione consummata rediens ad patrem vnde exierat: deq; edificatione sanctæ ecclesie, que post Christi ascensionem per apostolorum prædicationem edificata est, nihil obstantibus grauissimis persecutionibus & insanis tumultibus, quos contra Apostolicam prædicationem exortauit mare mundi huius effervescentis, id est, potentes & sapientes sæculi, cum sibi adherens- tibus populis, contra veritatem pessimā tracundia exarsissent: quos Deus in altis admirabilis, testimonijs efficacissimis conuicit, ut in omni sua virtute & sapientia neque contradicere, neque resistere potuerint: fitq; ex firmitate verborum & signorum que pro veritate monstrata sunt, Ecclesia in sempiternum in sua sanctifi- catione permansura, vsque in consummationem sæculi, & ultra.

XCII. PSALMI ELVCIDATIO.

I Dominus regnauit:
D * decorem indutus est:
* indutus est dominus fortitudinem:
* & præcinxit se.
2 Etenim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur.

Hristus Dominus morte deuicta, cui se sua voluntate subiecerat, iam regnum habet, & imperium tenet in de- xtera patris, omnia habes subiecta sub pedibus suis om- ni accepta potestate in cælo & in terra: * depositoq; ha- bitu serui, in quo ab hominibus uisus, & cum homini- bus conuersatus fuerat, iam gloria & honore circuma- mictus est: saccoque humanæ mortalitatis concesso, stola gloriosa resurrexerit & perpetuæ immortalitatis est vestitus: * abiit iam ab eo procul omnis infirmitas, induitque pro infirmitate fortitudinem: forte nunc Deū sese monstrans in cælis, qui olim se hominem infirmum exhibuerat in terris: que admodū vir pugnatōr sese accingit gladio, ut aduer- sus hostē dimiceret: ita Christus rex, dux, & saluator populū suū, accinctus est gladio super femur suum, ita se aprauit ad salutē populū suū, ad eij- ciendū ē mundo suū aduersariū, principē tenebrarū, & electorū nume- rum de eius tyrannide per virtutē euangelicæ prædicationis liberan- dū. 2. Ipse enim est, qui orbē terræ stabiluit atq; firmavit, qui Ecclesiā suam sanctam in firmitate fidei super petrā firmissimā fundauit, ut nō possit commoueri in sæculum sæculi, aduersus quam nec portæ infe- ri possint præualere. Ipse post resurrectionem & gloriosam ascensionē, missis in omnem terram Apostolis, edificauit, fundauitque in fidei fir-

1. Cor. 15.
Matt. 28.
Psal. 8.
Psal. 29.
Psal. 44.
Matt. 16.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCII.

Versu 1. Dominus regnavit, decore indutus est. Regnavit, nō debet exponi, rex fuit, quasi significetur regni trāsitus: sed regnū accepit, vt significetur iam illum accepisse sibi regnum & imperium: quomodo ipse de se ad patrem redeunte, post resurrectionē, aiebat, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Quod autem dicitur, Induit decorem, induit fortitudinem, vel significat ornatum quo se Christus ornauit decore & fortitudine: vel assumptionem qua assumpsit ea: vel plenitudinem designat. Ita enim abundantiam & plenitudinem, sacræ literæ solent non rarō per induitio- nem significare. Velut cū in alio Psalmo dicitur, Induantur quasi diploide confusione sua. Et iterum, Induantur confusione & reuerentia, qui quarunt mala mihi. Item, Et induet maledictionē quasi vestimentum. Sic & in bonam partem Psalmo 131. Sacerdotes tui induantur iustitiam. Sacerdotes eius induam salutari. Et in actis Apostolicis, Donec induamini virtute ex alto: & in alijs plus mille locis. Præcinctio verò illa, cuius meminit finis versus, intelligitur preparatio ad prælium contra principem tenebrarum, Christi aduersarium, in salutem electorum. Atq; hæc est ista præcinctio, ad quam in alio Psalmo Propheta dulce sponso canens epithalamium, eundem adhortatur, dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime: Specie tua & pulchritudine tua, intende, prospere procede, & regna. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ populi sub te cadent, &c. Quod illic (inquam) in spiritus desiderio postulat, vt veniat id iam hoc Psalmo, quasi peractum decantatur. Comparatur ergo Christus, iam in patris dextera sedens, duci siue regi pugnatori, ad pugnam se pro liberatione sui populi apparantis. Posset tamen ista præcinctio considerari secundum consuetudinem eorum qui operari aliquid volunt, qui se præcincto componunt, vt expediti possint esse ad laborem, nec patiantur impedimentum. Præcinctos enim esse oportet eos qui magni operis quippiam volunt agere. Atque ita per Christi hanc præcinctio- nem intelligeretur ipsius velut preparatio ad ædificationem Ecclesiæ, & noui orbis terrarum constitutionem. **V**ersu 2. Etenim firmavit orbem terræ. Nos in Elucidatione orbem terrarum spiri- tualem exposuimus Ecclesiam sanctam, vel nouum mundum & nouum orbem: quæ non commo- uebitur, fundata supra firmam petram, quemadmodum ipse in Euangelio Saluator Petro ait, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. De orbe autem terrarum materiali, quomodo firmatus sit, vt non commoueat, vt nō pereat, stabilisque persistat, est manifestum. Notandum tamen est, cū de orbe terrarum materiali expo- nitur Psalmus, præcinctio istam, de qua fit in præcedenti versu sermo conuenientius tum intelli- gi de præparatione ad opus. Cū enim ab æterno Deus decore induit, vt non commoueat, vt nō pereat, luit tamen in tempore ad opus se præcingere, vt orbem terrarum in sua stabilitate perpetuo mansurum conderet. Atque ita quod sequitur, Parata est sedes tua Deus extunc, intelligi debet, quòd à principio creationis rerum steterit regnū eius, & quòd thronus regni eius paratus fuerit ab initio: id est, quod ab initio omnium creaturarum rex & dominus fuerit. Nos tamen omnia ad Christi glorificati reg- num & thronum retulimus. **V**ersu 4. Eleuauerunt flumina domine, &c. Mira est sermonis festiui- tas & magnificentia in trina ista replicatione, cū dicitur primum, Eleuauerunt flumina domine: deinde subditur, Eleuauerunt flumina vocem suam: atque iterum, Eleuauerunt flumina fluctus suos. Est enim quasi gradatio quædam verborum, dum in posteriori semper plus dicitur, quàm in priori, quemadmodum in Psalmo 28. Afferte domino filij Dei, afferte domino filios arictum, afferte domi- no gloriam & honorem. Et alibi, Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam & hono- rem, afferte domino gloriam nomini eius. Quod autem per flumina intelligimus sanctos Apostolos, id nos recte fecisse arbitramur: quoniam sicut flumina à fonte accipiunt in sui aluei capacitatem abun- dantiam aquarum, perpetuè à fonte currētium: ita & hi in capacitatem credulorum cordium suorum aquas vitales ad abundantiam capientes, implebantur ex plenitudine sui fontis, id est, Christi domi- ni, apud quem (vt in alio Psalmo dicitur) est fons vitæ, qui que (iuxta Hieremiam) vena est aquarum vi- uentium. Neque verò mirum videri debet, si ipsos prædicatores fidei nos flumina appellauerimus: quandoquidem Dominus non eos tantum flumina appellauit qui in ipsum credunt, sed flumina etiā dixit de eis effluere: iuxta quod apud Ioannem in templo clamat publica voce, dicens: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Non solum ergo flumina dicit cre- dentes, sed fluminum velut quosdam fontes, quatenus ex eorum ventre effluunt flumina: qua etiam consideratione, fontes appellari diximus fideles Apostolos, Psalmo 67. cū dicitur, In Ecclesijs be- nedicite Deo domino de fontibus Israël. **V**ersu 5. Eleuauerunt flumina fluctus suos. Quidam hæc flumina intelligunt opposita & contraria prioribus. Illa enim flumina Dei & agni erant flumina pa- radisi & vitæ. Hæc verò intelligunt flumina Satanæ, flumina mortis & inferni. Quæ flumina tum intel- lige sæcularem potentiam & sapientiam, quæ se contra Apostolos crexerunt. Secundum quam sen- tentiam, notanda est diligenter sermonis huius proprietates. Dicuntur enim flumina ista postero- ra eleuasse fluctus suos, cū illa priora dicantur eleuasse vocem suam: vt significetur, aduersus vo- cem Apostolicam homines mundi huius eleuasse non vocem, sed fluctus suos. Videlicet, quoniam illi efficacia verbi pollebant, isti persequutionis insania sæuiebant, neque vocem voci opponebant. Non enim poterant voce: id est, rationabili responsione contradicere, non poterant (quomodo de beato Stephano in Actis Apostolicis scribitur) resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Promis- sum enim Saluatoris nostri irritum non cecidit, quo suis electis testificatus est, dicens: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. Quia ergo ori os non potuerunt sæcularia flumina opponere, quia non vocem voce repellere, ad fluctuum impetum & gurgi-

mitate Ecclesiam sanctā, velut nouum orbem terrarum, quæ vsque in E-
 cōsumptionē sæculi nunquā deficiet: quemadmodum in initio crea-
 tionis rerum materialem orbem terrarū fecit, qui persistabit in sæcula.
 3. Ex eo autem tempore, quando tu o rex præclare, regnum accepisti,
 morte deuicta, quando decorem, gloriam & fortitudinem induisti, hu-
 militate, ignobilitate, & infirmitate deposita, paratū est tibi solū glo-
 riæ, thronus regius & iudiciarius tibi secundum humanitatis formam in
 celum redeunti cum victoria ad patris dexterā es constitutus, vt tan-
 quā patri coequalis sederes. In ipsius dextera: extunc dixit tibi Deus pa-
 ter tuus, sede à dextris meis: extunc fecit te considerare ad dexterā suam,
 iudicem te constituens viuorum atq; mortuorum, dans tibi gentes in
 hæreditatem, & in possessionem terminos terræ: neque mirum si ad
 tantā sis prouectus dignitatē, quoniā quidē patri tuo es secundum diui-
 nā naturam coæternus, ab initio & ante secula cum ipso permanēs, ante
 omnem creaturā. 4. Cū autem propositum tuum de principis tene-
 brarum expulsionē velles perficere, atque ad salutē per te operatā tuos
 electos aduocare, misisti tu domine per vniuersum orbē terrarū san-
 ctos Apostolos tuos prædicatores veritatis: quos sic impleuisti aquis sa-
 lutaris sapientiæ, & scientia Euangelicæ doctrinæ, quemadmodum flu-
 mina aquis sunt salutaribus plena: quæ quidem flumina in altum leua-
 uerunt vocem suā, exaltauerunt quasi tuba vocē prædicationis suæ, ita
 vt in omnem terram exiret sonus prædicationis eorū, & in fines orbis
 terre perueniret sonus vocis eorum. 5. Eleuauerunt dico, hæc tua flu-
 mina alte resonātes doctrinas suas, quasi gurgites quosdam & fluctus
 mundantes, quibus totum orbem implerent, & velut cōcuterent orbē
 ad cōersionem fidei: ita eleuauerunt vocem & fluctus suos, præ voci-
 bus aquarum multarum, supra & contra voces multorum populorum
 contra clamantium & repugnātiū priorum illorum fluminum præ-
 dicationi. Vicit enim illa potens vox fluminum, ita vt nō potuerit re-
 sistere cōtradictio multorum infidelium populorum. Tale enim os &
 talis sapientia illis data fuit, tam efficax fuit vox sonitus eorum, vt non
 potuerint resistere neq; cōtradicere, multo verò minus præualere om-
 nes eorū aduersarij. 6. Interim enim dū hæc tua flumina, flumina vtiq;
 paradisi & gratiæ, eleuarent vocem suam, mundus totus in maligno po-
 situs, hoc mare magnum, spaciosum, & plenū insanis tumultibus, mi-
 rabiliter cōmotum est, mirabiliter efferbuit, seque in altum nimis ex-
 tulit: principes, potentes, & sapientes sæculi huius cum sibi adherenti-
 bus, grauissimos persequutionū tumultus suscitauerunt fidelibus præ-
 dicatoribus veritatis: & mirabiliter se aduersus tua mita flumina extu-
 lit hoc mare superbum & semper inquietum: sed est in excello celo-
 rum habitaculo mirabilis dominus, qui maris illius quantumuis mira-
 biles elationes sua potest virtute mitigare, compescere, atque etiā in to-
 tum sedare, pro suo beneplacito: qui in hoc se mirabiliter ostendit mi-
 rabile, quòd illis talibus maris elationibus possit pro sua voluntate im-
 perare. 7. Testimonia ipsa quibus fluminum tuorum vocem, Apostoli-
 cam prædicationem confirmaſti, signa & prodigia admirabilia in vir-
 tute spiritus tui per sanctos tuos prædicatores exhibita, in confirma-
 tionem Euangelicæ doctrinæ, per quæ tu illis cooperabaris prædicanti-
 bus, eorumque sermonem confirmabas, facta sunt admodū persuasibi-
 lia, valde ad persuadendum efficaciam, vt quāuis etiam inuitum (modò ra-
 tione vtentem, & mente obstinata non insanientem) possint inducere,
 imò cogere quodā modo & cōpellere ad credendum veritati mundo
 annunciatæ: ita vt per ea etiā barbaræ nationes plurimæ ad fidem sint
 perductæ: siue inducæ, plerique etiam potentia & sapientia in mari sæ-
 culi huius admodum pollentes: Et quoniam tu domine pro tua san-
 cta Ecclesia ædificanda, tam mirabilia operari dignatus es, domum tuā
 istam, quam tibi per Apostolicæ prædicationis ministerium ædificasti,
 decet sanctitas atque munditia, tam interior quàm exterior, vsque in
 consummationem sæculi: & imperpetuum decens est, vt domus illa,
 quam sic tibi tam mirabiliter ædificasti & comparasti, non polluat
 in æternum, neque deficiat vnquam in ea sanctificatio fidei tuæ: sed ius-
 tum est, eam sic à te fundatam, in consummationem vsque sæculi sem-
 per in veritate persistere, & nullam vnquam malitiam prorsus illi do-
 minari, donec secundum plenitudinem gloriæ tuæ eam plenissime in-
 habites in æternum, Amen.

3 Parata sedes tua ex-
tunc:

Psal. 109.
Marc. 16.
Actu. 10.
Psal. 2. * à sæculo tu es.

4 Eleuauerunt flumi-
na, domine, eleuauerunt
flumina vocem suam.

Esa. 58.
Psal. 18. * à vocibus aquarum
multarum.

5 Eleuauerunt flumi-
na fluctus suos:
6 Mirabiles elationes
maris:

7 Testimonia tua cre-
dibilia facta sunt ni-
mis:

* domum tuam decet
sanctitudo domine in
longitudinem dierum.

Matt. 28.

Psal. 108.

Psal. 34.

Psal. 108.

Psal. 131.

Psal. 1.

Psal. 44.

Psal. 28.

Ibidem.

Psal. 35.

Hier. 7.

Ioan. 7.

Psal. 67.

Actu. 6.

Luc. 21.

1. Cor. 11.

gurgitum sequas cōfusions cōfugerunt, vt quibus ratione cōtradidere non poterant, eos violentia persequutionum destruerent. Vbi etiam hoc notandum, quod flumina priora vocē dicuntur eleuare singulari numero, nō plurali: quoniā videlicet quasi ex vno ore loquebatur omnes, id ipsum docētes & predicātes, iuxta quod ab vno magistro Christo & doctore eodem spiritu sancto acceperant, qui nō est magister neq; Deus diffensionis, sed pacis. Flumina autem postiora fluctus eleuauerūt, quoniā multas & frequentes persequutiones excitauerūt aduersus populū fidelīū. Quod autē sequitur, A vocibus aquarum multarū, secundū predictā expositionē ita intellige: Sæculi potentes & sapientes su perbe excitauerunt persequutiones graues, cōtra Apostolicam doctrinā, à vocibus aquarum multarū, id est, ab infanis clamoribus & cōtradictionibus multorum populorū veritati recusantium acquiescere, & suorū principum atq; sapientū infidelitati adherentium. Sæculi enim potentes & sapientes, tantum ex fiducia in multitudine populorum sibi adherentium & subiectorū, ausi sunt obistere fluminibus Dei, suam aquā salutarem effundētib; nō autē ex vllō interno bonæ cōscientiæ testimonio, aut vlla rationabili persuasione ad hoc inducti. Verū iuxta expositionē nostrā, quā in Elucidatione assignauimus, à vocibus, idē valet quod, pro vocib; vel super voces, id est, pluraq; voces aquarū multarum. Altior enim fuit vox prædicationis Euangelicæ omnibus vocibus aquarum multarū, id est, populorum obmurmurantium. Vicit enim veritas: & nihil obstātibus incredulorum turmis, numero plurimis, feliciter triumphauit, vt vsque hodie non defecerit eius regnum in Ecclesia, quemadmodum neq; deficiet vsq; in consummationem sæculi. ¶ Versu 6. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Nota pulcherrimā partium harum adinuicem correspondentiā. Non nego (inquit) elationes maris fuisse mirabiles, tales profecto, vt secundum hominem spes nō videretur posse eas supprimi. Verum hoc aduerti & sciri debet, esse in cælis admirabilem dominum, qui istas elationes maris, quātumuis mirabiles, & si millicuplo magis mirabiles, solo potest verbo cōpescere. Quod etiam de elationibus maris corporei veritatem habet. Mirabilem enim se Deus ostendit quod mirabilibus huius maris elationibus, cum plena potestate & autoritate imperat, iuxta quod in alio Psalmo dicitur, Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas.

Psal. 88.

XCIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Aduersus impios bonorum oppressores Psalmus iste dirigitur, postulans simul & predicans Dei aduersum illos iusta venire iudicia, quorum impietatem pluribus versibus describit, in oppresione maxime illorum qui humana carent defensione: ac deinde eorum insipientiam, putantium Deum sua latere facinora: qua de re illos arguit & conuincit, impossibile esse ostendens, vt Deus oculorum & aurium factor, largiens omnibus videre & audire, ipse non cognoscat quæ agunt homines, dicens, etiā cogitationes hominum singulas Deo esse cognitās, & omnem illarum vanitatem non latere Deum. Quorum impietate confutata, versu duodecimo beatum pronunciat, quem Deus in sua lege erudit, illiq; bene futurum dicit in nouissimo, quando peccatoribus sodietur fouea, & iustitia exercebit vltionis iudicium. Versu autem 16. spiritu feruens aduersus malitiæ destructionem optat sibi ad id perficiendum auxilium: sed absq; Deo nihil fieri posse ipse in se expertus, confitetur dicēs, quod nisi per Deum fuisset adiutus, in inferno iam haberet mansionem: & diuinæ ascribit misericordiæ, quod nō fuerit in infernum collapsus, à qua etiā consolationem abundantem iuxta afflictionis proportionem, se confitetur semper percipisse vt non deficeret. Quæ de re, versu vigesimo, acri oburgatione in illos subitaneo spiritus motu inuehitur, qui præcepta Dei vt grauiā & obseruatu impossibilia calumniantes, sic loquuntur, & sic agunt, ac si non aliter quam male possent viuere: contra quorum prauitatem & fraudem, ipse se in domino tutum cōfidit habere refugium, illis suo tempore iusta condemnatione pro sua impietate puniendīs.

XCIII. PSALMI ELUCIDATIO.

Psal. 50.

1 Deus vltionū dominus, Deus vltionum libere egit.

Matt. 22.

2 Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem super bis.

3 Vsquequo peccatores domine, vsquequo peccatores gloriabuntur?

Deus potentissimus, cuius est vltionem facere aduersus omnem impietatem & iniustitiam, ad quem spectat vltio & retributio vindictæ, vt iudicem verum & primū, cui soli peccant homines, ipse Deus scelerum vltor, libere, & confidenter egit, semperq; agit confidenter & liberè, in cunctis vltionibus quas secundum suam iustitiam peragit. Non enim respicit cuiusquam personam, neque metuit vultum potentis, neque defert vilius dignitati aut gloriæ, neque concedit prudentiæ aut scientiæ: sed liberè absque omni personarum respectu vltionem in omnes exercet impios, siue magnos, siue pusillos. 2. Tu itaque scelerum vltor, qui semper liberè agis in impiorum punitione, tu qui terram iudicas, qui iudex es hominum, ad quem spectat cunctarum humanarum actionum discussio atque remuneratio, ostende nunc gloriam potentiæ tuæ: & superbis impijs istis qui nunc in mundo dominantur, & opprimunt bonos, redde vicissitudinem, debita sceleribus præmia. 3. Quāmdiu enim tu iudex confidentissime atque liberrime, patieris homines impios, qui te non agnoscunt, neque tibi seruiunt: quāmdiu (inquam) patieris istos impune euadere, atque etiam gloriari in sua malitia, degentes in multa securitate & voluptate, absque timore iudiciorum tuorum, eo quod se videant

H

A 4 Effabuntur & loquentur iniquitatē, loquetur omnes qui operantur iniustitiam?

5 Populum tuum domine humiliauerūt, & hereditatem tuam vexauerunt.

B 6 Viduam & aduenā interfecerunt, & pupillos occiderunt.

7 Et dixerunt, non videbit dominus:

* nec intelliget Deus iacob.

8 Intelligite insipientes in populo:

C * & stulti aliquando sapite.

9 Qui plantauit aurē, non audiet?

* aut qui finxit oculum non considerat?

D 10 Qui corripit gentes non arguet?

* qui docet hominem scientiam?

11 Dominus scit co-

ita loganimiter à te tolerari, & omnino nihil sustinere mali. 4. Quādiu patieris impune, vt effutiant, & eloquantur quæ sunt iniqua & noxia, & cōtra te blasphemias, & contra proximos, dolos atq; iniustitias: vt talia proponant in cordibus, & loquantur in ore, atque etiā opere exerceat operarij iniquitatis: quādiu dissimulabis, & feres impiorum istam malitiam impunitam? Exurge quāto cyus, & ostende vltionem tuam, vt bonis tuo iudicio creptis de tentatione, impij illi iustā accipiant operū suorum mercedem. 5. Ecce enim Domine affixerunt populum tuum, humiles & pauperes tuos seruos humiliauerunt, populum humilem & simplicem, quem tu velut tuā peculiarem hereditatem habes & reputas, ipsi tuo timore proposito crudeliter oppresserunt, & multis modis per tuam potentiam atque astutiam vexauerunt. 6. Homines pauperes & derelictos destitutosque humano auxilio, cuiusmodi sunt viduæ, orphani, pupilli, & aduenæ, & huiusmodi, nō habentes inter homines auxilium vel consilium, in hos crudelius tuam malitiam exercuerunt impij, non solum bonis illos spoliantes, verum etiam vitam eis auferentes sine causa: vel propter bonorum acquirendam possessionem, mortis falsas causas comminiscendo, vel bonorum iniusta ablatione & graui oppressionē eorum vitam in dolore ad mortē deducendo, præ nimia animi amaritudine. 7. Ista autem omnia sic libere agunt pro sua mala voluntate, quoniam persuasum habent, Deum non attendere ad res humanas, dicētes cum perambulare circa cardines cæli, neque nostra cōsiderare, vt pro operibus reddat aliquādo condigna præmia? dicuntq; in cordibus suis, nō videbit dominus quæ nos agimus: * & non intelliget Deus Israël, Deus cæli nō attendet, nō considerabit ea quæ nos hic in terris agimus, sic vt ea aliquando adducat in iudicium. Atque ita hac persuasione faciunt, vt non sit timor Dei ante oculos eorum: propter quod, absque omni retinaculo feruntur in omne malū præcipites, abiecto timore tuo, per quē declinat omnis à malo, quiq; sapientiæ est initium, & sine quo nemo potest iustificari. 8. Vos vero, o insipientes in populis, qui nō sapitis quæ Dei sunt, sed terrena solum, ponite istā vestrā insipientiā, quæ vos excecet, & rationis vestræ lumē quod vobis à Deo inditum est, conuertite ad considerandum & intelligendū id quod verum est: * & o stulti, ac stolidi homines, qui vobis huiusmodi tam stolidè persuadetis, quæ nullam habent verisimilitudinem, quæ etiam ratio naturalis monstrat esse falsā & vana, tandem aliquando sapere curate & attente considerate quod verum est, vt non in vestra insipientia atque stultitia pereatis. 9. Vos ipsi quæ dico iudicate, vestrā ipsorum rationem cōstituo iudicē. An fieri potest, vt ille qui aures finxit, deditq; hominibus, à quo omnes homines auditum habent, & audiēdi ad hoc aptum organum, qui dat omnibus vt audiant, hic ipse non possit audire siue percipere nūc quæ vos superba & impia loquimini? & qui mirabili artificio hominīs oculos finxit, taliq; virtute formauit, vt possit per eos videre, & quæ foris sunt, obiecta apprehendere, ipse non poterit videre, nō poterit cōsiderare, atque percipere ea quæ vos pro vestra mala voluntate nunc in terris agitis? An hoc persuadere vobis ipsis potestis? potest hoc vestro insidere animo? patitur lumen naturale quod vobis inest, vt ita sentiatis, Deum qui dat hominibus vt audiant & videant, nō audire neq; videre, & nō percipere quæ dicuntur & aguntur à vobis? Est hoc profecto omni rationi contrariū, neq; quicquam habet apparentiæ talis existimatio. 10. Denique ipse qui corripit & castigat populos, qui vltionem facit de peccatis gentium, existimatis hunc non arguturum suo tempore & puniturū vestra scelera? putatis illum latere vestra dicta, aut facta, vt existimare possitis, nō vos ab eo pro illis esse corrigendos? * ipse qui docet hominem scientiam, à quo est omnis scientia & omnis veritas, qui cuncta manifestat hominibus, & cognoscere facit ea quidem quæ ad corpus per naturale lumē quod signauit in nobis: ea verò quæ ad animæ salutem per internā spiritus sui instructionē, atque etiam per dictamen naturalis luminis: scilicet iste à quo sic est omnis veritatis cognitio, sola vestra non videbit opera? scilicet hunc vestra dicta factaq; sola latebunt? Quam mirandum est, vos istam irrationabilia, tam nō cohærentia, tam dissōna rationi, tā nihil apparentiæ probabilitatēve habentia posse inducere in animum. sicque agere & viuere, quasi hæc vera esse credatis. 11. Vt autem planam vobis enunciem veritatem, & vestra confundatur insipiens ista persuasio,

Iob 22.

Psal. 15.

Psal. 110. Eccle. 1.

ita

gitationes hominum:
quoniam vanae sunt.

12 Beatus homo quem
tu erudieris domine:

* & de lege tua docue-
ris eum.

13 Vt mitiges ei à die-
bus malis, donec fodiat-
tur peccatori fouea.

Matt. 25.

14 Quia non repellet
dominus plebem suam:
& hereditatem suam
non derelinquet.

Esaie 40.
Ephc. 2.
Roma. 2.

15 Quoadusq; iustitia
cōuertatur in iudiciū:

* & qui iuxta illam,
omnes qui recto sunt
corde.

16 Quis cōsurget mihi
aduersus malignātes?
* aut quis stabit mecū
aduersus operātes ini-
quitatem?

17 Nisi quia dominus
adiuuit me, paulomi-
nus habitasset in infer-
no anima mea.

no, hoc scitote, dominum Deū non solū dicta audire & facta cōspice-
re, verum etiā latentes in occulto cordis cogitationes & proposita om-
nium hominū: & hoc cognoscit, q̄ hominum cogitationes vanae sint
ac futiles, q̄ homines terrena sapientes (quātum ex semetipsis) vana &
inutilia cogitant, & omnem vanitatem cogitationum nostrarum ipse
cōspicit: propter quod, nō solū à dictis & ab operibus malis, verum
etiam à malis, vanisq; cogitationibus sollicitissime districtissimeq; ab-
stinere nos conuenit. 12. Et quoniā homo, quātum ex semetipso, men-
dax ac vanus est, vt de terra natus, & de nihilo factus: ita plerūq; de ter-
ra & de vanitate, siue de nihilo cogitās, idcirco illum ego iudico felici-
tatem quē tu domine erudieris, quem tu interna tua vnctiōe instruxe-
ris, vt sciat cogitare quae bona sunt & salutaria, eaq; loqui & agere: * &
quem tu instruxeris in lege tua, cui tu intelligentiam dederis prae-
ceptorum atque mādatorum tuorū eorum, secundū quē tu nos vitā insti-
tuere praecepisti, vt illa intimo cordis affectu percipiat, ita vt illi sapiat
doctrina aequissimae legis tuae, & in ea oblectetur ac meditetur iugiter.
13. Huic enim, quē tu sic erudieris & instruxeris, tu mitigabis à diebus
malis, huic facies bene esse in tēpore angustiae, in diebus in quibus male-
rit omnibus impijs, quibus per sententiā districti iudicij fodietur &
aperietur fouea inferni, dū iubebūtur discedere in ignē aeternum: quā-
do his (inquā) impijs ita male erit, quando cum eis ita terribiliter age-
tur, vt cū sordidis hircis: tu mitigabis iusto, tu illi molliter & bene esse
facies, cum illo benigne ages, vt cū tua ouicula, nimirū locaturus illum
ad dexteram tuā, atque proloquuturus super illum aeternae beatitudinis
vocem suauissimam. Et cum impijs fodietur in inferno fouea, quando
in inferno sepelientur reprobi, iusto in superis cēlorum mansionibus
gloriosa sedes exaltabitur, in qua cū suo domino feliciter regnabit &
triumphabit imperpetuū. 14. Non enim à se abiciet dominus populū
suum, & illos quos ipse vt suam hereditatem possidet quos ipse vt suas
oues agnoscit, in suam possessionem cōputat, nō eos derelinquet im-
perpetuum, sed custodiet ab omni malo, & faciet saluos in regnum suū
caeleste: non eos abiciet vt reprobos in sepulchra inferni, sed colliget
eos in sinum suum, & cōsidere faciet eos secum in caelestibus. 15. Futu-
rum est enim, vt iustitia Dei, quae ad tempus dissimular, differtque vindic-
tā, velut expectans peccatorem ad misericordiam, & velut inuitās
ad penitentiam, tandem aliquando reueletur, & conuertatur ad vltio-
nis iudicium: futurum est, vt iustitia exequutionem accipiat, atque in
opus procedat, ad reddendum vnicuique secundum opera debitam mer-
cedem, ad faciendam in impios vindictā de omnibus quae sunt opera-
ti malis: * & qui tunc inuenientur iuxta illā, qui tunc adiuncti erunt ius-
titiae Dei, omnes illi & soli erunt, qui nunc recto sunt corde: qui corā
iustitia Dei stabunt atque cōsistent absque repulsā, erunt iusti, fideles,
& recti corde. Nam impij qui prauo sunt corde, nunc nequaquam in-
uenientur iuxta illā Dei iustitiam, non poterunt in conspectu iustitiae
illius iudicium exercentis consistere, sed repulsam quantocyus patien-
tur, & longē proiciantur ab ea in profundum inferni, in ignem aeternū,
elongati à Dei conspectu in aeternum. Tolle tur enim impius, vt nō vi-
deat gloriam Dei: * Erunt etiam omnes recti corde iuxta illum Dei ius-
titiam iudicantē, quando sancti omnes quasi assessores stabunt, vel as-
sidentur, vel assentientur iustitiae iudicanti, approbabuntq; iudicij sen-
tentiā. 16. Cū verò tanta sit hominum impiorum in hoc saeculo pra-
uitas, vbi potero ego reperire aliquem, qui pro me velit ac possit exur-
gere cōtra maligne agentes, & malum querentes innoxij? * aut vbi in-
ueniam, qui pro me ex mea parte velit ac possit stare contra operarios
iniquitatis, ad illos expugnādum & prohibendum, ne sua peruersa im-
plere possint cōsilia? O vtinā tale possem alicubi reperire adiutorium,
quo omnia impiorum machinamenta (quod vehemētissime desidero)
possem dissoluere atq; dissipare, eorumq; pessimis conatibus obfiste-
re. 17. Sed non inuenio in hominibus potentia huiusmodi, quae mihi id
possit praestare, neq; hominis hoc est opus, tam abundātem mundi ma-
litiā effugere vel destruere, nisi quem tua domine misericordia adiuue-
rit. Vnde de meipso hoc expertus loquor, q̄ nisi tu domine misericor-
diter adiuuisses me, periculum mihi fuisset maximum, ne iā morte ab-
sorptus inhabitarem lacum inferni, iam malitia nimia deuictus succu-
buissent tentationi, nō potuissent inuenire malorum exitum; atque id-
circo

A 18 Si dicebam, motus
est pes meus, misericor-
dia tua domine adiua-
bat me.

19 Secundum multitu-
dinem dolorum meorū
in corde meo, consola-
tiones tuae letificaue-
runt animam meam.

B 20 Nunquid adheret
tibi sedes iniquitatis,
qui fingis laborem in
praecepto?

C 21 Captabunt in ani-
mam iusti:
* & sanguinē innocen-
tem condemnabunt.

22 Et factus est mihi
dominus in refugium,
& Deus meus in adiu-
torium spei meae.

D 23 Et reddet illis ini-
quitatem ipsorum, &
in malitia eorum disper-
det illos dominus Deus
noster.

circo quod nunc saluus adhuc in vita consisto, nō meis nudis viribus,
sed tuae potissimum gratiae debeo. 18. Si existimabā ego in corde meo,
motus est pes meus, si mihi videbar venisse in lapsus periculū, quoties-
cunq; in tale discrimen me contingeret incidisse, vt mihi viderer non
diu posse consistere, iamq; in tentationē induci inciperem, tu domine
quantocyus praesentē te mihi exhibebas in auxilio tuae gratiae, per mi-
sericordiā tuam opportunum mihi mittebas adiutorium, non patiens
tentari me supra vires, faciensq; cum tentatione prouentū, vt possem
sustinere & inuenire exitū, misericorditerque me liberaisti ab omni la-
psus periculo, vel lapsū quantocyus erigendo, vel labi incipientem à
casu praeseruando. 19. Neque solum à casu me custodiuit misericordia
tua, sed abundāter in super adimpleuit consolationibus. Secundū enim
multitudinem dolorum & afflictionum, quibus affligebatur cor meū,
ex proportionis aequalitate, tuae suauissimae consolationes ex altera
parte laetificauerunt animā meam: ita facis semper cum tentatione prou-
entum, vt quemadmodum abundant passiones & afflictiones, ita &
abundet per te consolatio mea ne sub pondere tribulationū deficiam,
victusq; succumbā, si non tuis suauissimis consolationib; iuxta mens-
suram tribulationū sufficienter existam confortatus. 20. Et cum ego
ipse tantā sim expertus in memetipso Diuinae miserationis dulcedinē,
etiam in afflictionib; maximis nunquā me deserentē: quare vos o per-
uersi, falsas excusationes queritis, dicentes, praeccepta Dei nimium gra-
ua esse, & obseruatu difficillima, non posse vos peccata derelinquere,
& Deo seruire? Nunquid vobis qui sic fingitis laborē, difficultatem, &
velut impossibilitatem quandā in aequissimis praecceptis Dei, nunquid
vobis (inquā) adheret sedes iniquitatis, vt non possitis iniquitatē dese-
rere? an vlla vobis est adglutinata peccandi maleq; viuendi necessitas?
vt nō possitis ex iniquitatis sede in qua nunc quiescitis exurgere, eam-
que surgendo relinquere? Si haec dicitis, mentimini, & blasphematis
dulcedinē miserationis Dei, quae (vt ego certissima didici experientia)
parata semper est vobis auxiliū ferre, vt à malitia vestra, in qua turpi-
ter sedetis & quiescitis, valeatis resurgere, si vos tantū vobis ipsis non
desueritis. Neq; verum est quod fingitis, in eius praecceptis esse laborē,
difficultatē, & velut impossibilitatem. Mandata enim eius grauiā non
sunt, estq; iugū eius leuē, & amanti nihil est difficile. 21. Impij isti perse-
quutionē excitabunt, & quasi venationē instituent ad-
uersus animas iustorum, cupientes eos in laqueum & perditionem in-
ducere: * & homines innocentes ipsi, si poterūt, ad mortem deducunt
absq; tuo timore, occasiones querent, vt innocētes possint de vita tol-
lere. 22. Verum aduersus omnē impiorum malitiā, contra omnem im-
pietatem, dolos & machinamenta prauorum, factus est mihi dominus
Deus refugium, tanquam arx munita, ad quam semper ego confugiā,
& in qua ab omnibus malorū periculis tutus abscondar: & Deus meus
factus est mihi in auxilium fiducia mea, in adiutoriū, in quo ego spe-
ro omnia malorum superare pericula. In ipsius enim refugio & prote-
ctione ero ab omni malo securus. 23. Illis autē impijs retribuēt mer-
cedem debitam impietatis eorum: propter malitiam eorum con-
demnabit & perdet eos dominus Deus noster, Deus vltionū qui sem-
per agit libere, ipse perditione sempiterna condemnabit illos, projici-
etq; & separabit à facie sua in aeternum, pro omnibus iniquitatibus,
quas sunt operati, redditurus illis mortem, peccati totum stipendium,
à qua suos electos omnes, qui bonitatem sedulo sunt sectati, faciet sal-
uos in vitam aeternam, AMEN.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIII.

Versu 1. Deus vltionum libere agit. Apud homines, qui iudicium funguntur officio, frequenter
non possunt, vt volunt, exercere in maleficos vindictam, vel quod non satis potentes sint ad
exequendum vltionem, vel quod pra timore, aut spe lucri, vel alicuius accipiendi beneficij non au-
deant, vel quia potestate habent restrictam, atque limitatam, ab eo qui est potestate & autoritate
superior. Atque ita fit vt vltiores & iudices in terris, qui loco Dei super terram sunt vltionū domini,
ad quos ex commisso officio spectat vindicta malorū, frequenter non libere agant, non secure, non
confidenter, non pro voluntate, neq; pro aequitate: dum vel spe, vel timore, vel superiori authorita-
te, ita eorum brachium constringitur, vt non quantum debeant, velint, aut certē non valeant, quan-
tum velint. Deus verò, quoniam est omnipotens, cui nihil est impossibile, neque difficile, qui omnia
quae cunq; vult facit, sub cuius ditione cuncta sunt posita, vt non inueniatur qui possit resistere eius
voluntati: ditissimus item & sibi sufficientissimus, vt bonorum nostrorum non indigeat, neq; à quo-
quam

1. Cor. 10.

2. Cor. 1.

1. Ioan. 15.
Matth. 11.

Gene. 17.
Luc. 1.
Psal. 113.

quam quicquam debeat expectare: supremus omnium dominus, rex magnus super omnes reges, ut non possit vlla superiori autoritate prohiberi: quonia talis (inquam) est dominus Deus vltionum, iccirco libere semper & confidenter agit, in exequutione sua iustitiae. ¶ Versu 10. Qui corripit gentes, repeti debet illud ex parte praecedenti, non arguet hoc modo. Qui docet hominem scientiam, non arguet? Quare in eundem sensum sic dici poterat absque repetitione, Qui corripit gentes, qui docet hominem scientiam, non arguet? Cum autem dicitur, Qui corripit gentes, videtur respicere caelebriores punitiones factas in prioribus saeculis super totas gentes, cuiusmodi erat punitio diluuij super totum orbem, & ignis sulphuris super Sodomam & Gomorrham, plagarum per Moysen super terram Aegypti, aliarumque his similiarum. Est ergo sensus, Is qui totas gentes corripit pro suis sceleribus, vos impios non arguet pro vestris impietatibus? Si totae gentes non possunt illius effugere vltionem, vos effugietis? Si non parcat nec populis, vos impunè peccabitis, quasi ignoret Deus quae agitis? ¶ Versu 13. Ut mitigetis ei a diebus malis, donec fodiat peccatori fouea. Clarius ex Hebraeo vertit Hieronymus, Ut quiescat a diebus afflictionis: & Felix, Ut praestes quiete illi a diebus malis: hoc est, ut illum custodias a diebus malis, ne dies malos sentiat, tuncque illum facias habere requiem, quando impijs erunt dies mali & dies afflictionis, In eo etiam quod sequitur, Donec fodiat peccatori fouea, particula donec improprie sumi videtur: & facilius appareret sententia, si ita diceretur, Ut mitiges ei a diebus malis, quando fodietur peccatori fouea. Potest tamen etiam improprie accipi haec particula, & talem efficiet sententiam, Beatus quem tu erudieris, & caetera, ut bene illi esse facias, & quietem praestes per patientiae tuae doctrinam, a diebus afflictionis in quibus nunc agit, pressus nimia peccatorum malitia: ut interim ex institutione tuae legis consoletur in aduersis, perferatque in patientia & dulcedine spiritus impiorum malitiam, donec tandem aduersum impios persecutores videat fieri vltionem in nouissimo, quando illis fodietur fouea, id est, reuelabitur interitus atque perditio mortis aeternae, ut cum diuite illo epulone sepeliantur in inferno. Atque ita per dies malos, intelliguntur dies afflictionis & tribulationis in praesenti tempore. Iuxta priorem vero sententiam, intelliguntur tempora aeternitatis, quibus impij in tormentis detinebuntur. ¶ Versu 15. Quoad usque iustitia conuertatur in iudicium, Manifestum est, particula quoad usque non accipi ut denotet exclusionem, quasi significet, interim non derelinquendos sanctos donec iustitia conuertatur in iudicium, ac tum sanctos derelinquendos, quando iustitia conuertetur in iudicium: sed accipitur ut significet conuersionem eius, quod posterius futurum est, secundum temporis ordinem: quemadmodum in Euangelio de Ioseph dicitur, quod desponsatam sibi uxorem Mariam non cognouit, donec peperit filium suum primogenitum. Et in Psalmo 109. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, &c. Iustitiam autem conuerti in iudicium, intelligunt duobus modis, videlicet vel de iustitia Dei, vel de iustitia sanctorum. Iuxta priorem modum in Elucidatione diximus, iustitiam Dei conuertendam in iudicium, quia ipsa quae nunc dissimulat & differt punitionem impiorum, & velut otiosa cessare videtur, tandem ad vltionis iudicium praecedet. Sicut enim nunc a iudicio cessare videtur, ita tum manifeste conuertetur ad iudicium. Alij de iustitia sanctorum interpretates, dicunt, iustitiam sanctorum, quae nunc contemnitur, deridetur, & persecutionem sustinet, aliquando venturam in iudicium, quando coram omnibus reuelabitur, & quanti sit precij monstrabitur, pro qua gloriosam accipiet stolam incorruptionis. Nunc enim quali absque iudicio, absque aestimatione, & velut nullius precij habetur iustitia: sed veniet tempus, quando in iudicium conuertetur, quando praesubitatione imperatae salutis conuertati impij dicent. Ecce quos aliquando habuimus in derisum & in similitudinem improperij. Ecce, quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. ¶ Versu eodem, Et qui iuxta illam, omnes qui recto sunt corde. Plerique id legunt accentu quaestionis ac subnexae responsionis, hoc modo, Et qui iuxta illam? omnes qui recto sunt corde. Verum si originale Graecae lectionem respiciamus, videbimus manifeste, nequaquam hanc esse rectam lectionem, In Graeco enim sic legitur *καὶ οἱ ἐκείνοι ἀποὶ τοῦ πνεύματος οἱ ἰσθῆς τῆ καρδίας*. Vbi manifestum est, nullum poni signum quaestiuum: potestque sic verti, Et existentes iuxta illam, omnes recti corde, subaudiendo verbum substantiuum, sunt. Vnde patet, qui, in nostra lectione non esse signum quaestiuum, sed indefinite positum, ut hunc faciat sensum, Et omnes qui recto sunt corde, sunt illi qui sunt iuxta eam. Foretque sermo aliquanto facilius si ita legeretur, Et iuxta illam omnes recti corde. Caeterum quod ad sententiam pertinet huius lectionis, nos in Elucidatione duplicem indicauius. Priorem de bonis in die iudicij, absque confusione astitutis iustitiae Dei, quando tollitur impius, ne videat gloriam Dei: posteriore n de approbatione diuinae sententiae, quemadmodum assessores iuxta iudicis iustitiam iudicantem assisunt per circuitum. In lectione autem Graeca, relatiuum posset referre iudicium aequae atque iustitiae: quoniam in eodiatomate vtrunque est generis faeminini. Vnde legi potest, Et qui iuxta illud, omnes recti corde. Quod ad eundem modum potest exponi. Sancti enim iuxta iudicium Dei erunt, quoniam ei adhaerebunt, ipsumque approbabit, tanquam assessores. B. Hieronymus vertit ex Hebraeo, Et sequentur illud omnes recti corde, quod in eandem sententiam recte potest interpretari. Dicuntur enim assessores sequi iudicium iudicis. Ad quem modum exponi potest etiam lectio nostra vulgata, per sequelam iustitiae, intelligendo eius approbationem. ¶ Versu 16. Quis conserget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? Intelligitur haec interrogatio pronuciari, vel ex metu periculi, propter mala & pericula quibus plenus est mundus, vel ex feruore indignationis bonae secundum Deum, propter desiderium improborum malitiam. Priori satis consonat quod mox sequitur, Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Posteriorem

riorem tamen sententiam explicat Elucidatio, & connexionem cum versu sequenti non ineptam demonstrat. ¶ Versu 20. Nunquid adharet tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in praeepto? Nos in Elucidatione hunc versum sumus interpretati, quasi interiectum ad oburgationem impij in peccatis permanere eligentis, praetextu difficultatis, quam fingit esse in obseruatione mandatorum Dei. Atque ita pronomen, tibi, demonstrat ipsummet impium, ad quem dicitur fieri sermo: qua autem occasione hic ad peccatorem dicamus verti sermonem, satis id monstrat continuatio Elucidationis. Et hoc incognitum non est, quomodo impij laborem fingunt in praeeptis Dei, quomodo difficultatem causantur, & queruntur de labore atque dolore, quem dicunt esse in obseruatione diuini mandati: cum secundum veritatem, impiorum viae sint multo magis difficiles, & plene laboribus, quemadmodum in lib. Sapien. sero penitentes impij attestantur, dicentes, Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Et in Psal. 13. de vijs impiorum dicitur, Contritio & infelicitas in vijs eorum. Hos autem qui sic fingunt in praeepto laborem, vbi verè labor non est, amara oburgatione ferit Propheta, cum ait, Nunquid tibi, qui sic fingis in praeepto labore, adharet sedes iniquitatis? Solent enim dicere, non posse se vitam malam deserere, debere se hoc pacto, id est, male in peccato quopiam viuere, non posse aliter agere, vitium non posse deserere, de quo forte commouentur: atque ita sibi dicunt sedem iniquitatis adhærere, ut non possint ab ea, in qua sedent, iniquitatis sede exurgere, ut non possint prauitatem suam, in qua firmati sunt, derelinquere. Dicunt quoque a natura se habere ut sic viuant, contrarium esse sua naturae non sic viuere ut viuunt, atque etiam hoc pacto sedem iniquitatis sibi dicunt adhærere. Contrarium tamè indicat Propheta: haec oburgatoria interrogatio, cum ait, Nunquid tibi adharet sedes iniquitatis, qui fingis in praeepto labore? quasi dicat, Nequaquam adharet, ut tu impie & obstinate fingis. Quacunqu enim hora penitentiam agere volueris, poteris assistente Dei gratia, a tua malitia exurgere. Alij verò sermonem dirigunt ad Deum, ad quem sermo fit in versu mox praecedenti, hoc modo, Nunquid tibi o Deus, adharet sedes iniquitatis? ut significetur nequaquam Deo adhærere eos qui in iniquitatibus sedent, quoniam (ut in alio Psalmo dicitur) non habitabit iuxta eum malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos eius. Quod autem sequitur aliqui legunt per verbum personae secundae hoc modo, Qui fingis laborem in praeepto: ut, qui, referat Deum. Fingit enim Deus in praeepto laborem quia praeepta nobis talia posuit, quae in obseruatione sua propter carnis nostrae ad mala pronitatem, habent quandam difficultatem: verum id propter nostram fecit vtilitatem, ut tanto fiat nobis remuneratio gloriosior. Et iuxta hanc sententiam praesens versus cum praecedenti sermone hoc pacto poterit continuari, Quando ego in periculo eram, & ad casum tendebam, tua misericordia Domine adiuuabat me: & secundum multitudinem dolorum, in corde meo, iustificatus sum consolationibus tuis. Tibi enim nequaquam adharet sedes iniquitatis, tu in iniquitate non resides, qui laborem formas, & ponis nobis in praeepto. Et licet laborem posueris in praeepto, quod dedisti nobis minime tamen id fecisti, quod iniquitatem diligas, ut labore deterriti praeeptum violaremus: quandoquidem ita nobis semper paratus assistis tuis consolationibus, ne frangamur laboribus. Alij legunt per tertiam personam, Qui fingit laborem in praeepto. Nam in Graeco relatiuum nullum est, sed tantum participium *πράττων*, id est, formans, quod iungunt cum nomine *θεός*, hoc modo, Nunquid adharet tibi thronus iniquitatis, qui fingit laborem in praeepto? Estque sensus, Nequaquam tibi domine adharent throni iudicij & hominum impiorum, qui throni (id est, iudices & principes ipsi in eis residentes) fingunt laborem in praeepto, praecipunt graua, difficillima, & ferè impossibilia alijs, ut cum non pro voto satisfecerint, iustam inuenisse videantur ansam ad perdendum innoxios. Nequaquam Deo tales throni iniquitatis adhærere, nequaquam ad ipsum tales iniquitatis sedes pertinent. Nostra tamen lectio, quae habet personam secundam, fingis, rectè etiam ex Graeco accipitur, nec aliter vertit ex Hebraeo Hieronymus. ¶ Versu 21. Captabunt in animam iusti. In Graeco est *ἐπιβουλεύουσιν*, id est, venantur, vel venationem instituent aduersus animam iusti, vel super animam iusti: videlicet ut eam comprehendant, & morte illaqueent. Idem valet captabunt, id est, capere, siue comprehendere studebunt & conabuntur. Est enim hoc captare, quasi eam obseruatione diligenter venari & sedulo querere.

XCIIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Inuitatio est hic psalmus fidelium ad laudem Dei, propterea quod ipse rex & Dominus sit omnium supremus, qui omnia fecit, & vbiq; tam in terra quam in mari plenum & perfectum tenet imperium, qui est omnium suorum fidelium pastor & curator benignissimus. Dehinc a versu octauo ad finem vsq; exhortatio ponitur fidelis populi, ad credendum & obediendum illi potentissimo domino, ad cuius laudem iam ante inuitauerat, proponens exemplum veteris illius populi iudaici, inobedientis & murmuratoris, ne, ut illi vltione Dei in terram promissionis propter suam impietatem non fuerunt introducti, ita et nos contingat a terra quietis aeternae nobis promissa excidere, si voci Domini fuerimus inobedientes.

NONAGESIMIQUARTI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Venite exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro. Enite pariter omnes qui timetis Dominum, ut vnà laetemur & exultemus in domino Deo nostro, laudesque in iubilo alacriter cantemus Saluatori nostro, qui nos a morte saluos facit, & vita donat sempiterna. 2 Maturemus, festinamus, quasi praeuientes & praecoccupantes ante conspectum vultus eius, laudibusque & actionibus gratiarum accedere eius praesentiam festine-

ciem eius in confessione:
* & in psalmis iubile-
mus ei.

Apoc. 19.

3 Quoniam Deus magnus Dominus, & rex magnus super omnes Deos:

* quoniam non repellet dominus plebem suam.

4 Quia in manu eius sunt omnes fines terræ:

* & altitudines montium ipsius sunt.

5 Quoniam ipsius est mare,

* ipse fecit illud:

* & siccam manus eius formauerunt.

6 Venite, adoremus, & procidamus:

* & ploremus ante dominum:

* qui fecit nos, quia ipse est dominus Deus noster.

Gen. 48. 7 Et nos populus pascuæ eius:

* & oues manus eius.

Hier. 33. 8 Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Esai. 49.

2. Cor. 6.

festinemus, velut contententes quis prior sit aduenturus: neque tamen appareamus ante conspectum eius vacui, sed laudis & actionis gratiarum adferamus coram eo munita: * & in psalmis, hymnis, atque canticis spiritualibus ei Saluatori nostro. 3. Quoniam Deus noster est magnus Dominus, & rex magnus, præ omnibus qui dii nominantur vel existimantur in cælo aut in terra. Ipse enim est rex regum & Dominus dominantium, qui dominatur super omnes habentes potestatem vel imperium in terris, & ipsi nemo dominatur superior. Omnes quoque qui dii nominantur, huic sunt vt primo & soli vero Deo subiecti, quomodo serui erga dominum suum: * & ipse dominus non abiicit in sempiternum populum suum, nunquam derelinquet sibi seruentes, & in se habentes fiduciam. 4. Est profecto Deus noster magnus Dominus, & rex magnus super omnes deos, quoniam plenissimo imperio dominatur & imperat omnibus finibus terræ: tota latitudo terræ ab oriente vsque ad occidentem, & à septentrione vsque ad meridiem eius est ditioni plenissimè subiecta: & quæcunq; tota hac terræ latitudine continentur, ipse habet quasi in manu sua, vt de eis possit agere & constituere quicquid libuerit, & quæcunq; voluerit facere: cum ceteri interim domini vel dii, non nisi in aliqua terræ angusta particula suæ habeant dominationis imperium, angustis valde terminis conclusum: & illo ipso in loco vbi dominantur, non omnia possunt agere, ac disponere pro sua voluntate, neque omnia agere illic valent, quæ volunt, vt merito horum comparatione, Deus noster magnus Dominus, & rex magnus debeat nuncupari: * imò & altissima montium, summos vertices montium ipse possidet: adeò nihil est in vniuersa terra ipsius imperio non subditum, vt loca etiam altissima & hominibus inaccessa, in sua habeat possessione. 5. Neque verò solum in terra suam habet imperium, verum æque etiam in amplitudine maris. Ipse enim est, qui mare in principio creationis rerum de nihilo condidit, propter quod iure ipsi quoque ascribi debet in dominium: * sicuti & terram (quæ propter naturalem suam siccitatem arida siccaque merito nuncupatur) ipse formauit suis manibus, hoc est, virtute suæ potentie & sapientie ipsius industria: quomodo artifex manibus suis format opus de luto, ita ipse sua potentia de nihilo. 6. Venite vnà mecum vt summo illi regi, & domino summum exhibeamus honorem, adorantes illum in spiritu & veritate, vt primum & supremum dominatorem, & coram eo in profundissima cordis humilitate procidentes, simul & corda & corpora nostra, hoc est, totos nos sub illius potentissima manu humilantes: * insuper & lachrymas fundamus coram eo tum ad obtinendam peccatorum veniam, quibus ipsius magnificentiam vehementer multipliciter, & frequenter offendimus, tum ad impetranda sancta dona salutis gratiæ eius: * & merito corâ illo procidere atque flere debemus, quoniam ipse est qui nos de nihilo creauit, & rationales creaturas esse fecit, cum nihil fuisset, & ipse est dominus Deus noster, cui totos nos ipsos debemus quanti quanti sumus, cui debemus hoc ipsum quod sumus, & quod homines sumus, & cui insuper omnia quæ sunt in nobis debemus referre accepta, omnemque dare gloriam, honorem, benedictionem, & gratiarum actionem. 7. Nos verò sumus populus pascuæ eius, sumus quasi grex ouium, quas ipse vt pastor bonus regit & pascit ab infantia nostra: qui secundum corpus in hoc mundo nos pascit abundanter, omnibus quæ sunt ad corporis sustentationem necessaria, faciēs terram germinare herbam, & fructus humano vsui aptos, terramque fecundans & irrigans desuper, ad subministrandum nobis commoda cibaria: secundum spiritum verò, intra suam Ecclesiam ornatisimâ nos pascit viuificis doctrinis atque sacramentis, donans abunde nobis omnia quæ ad salutem sunt necessaria, ita vt non deficiamus in villo bono siue gratia: * & sumus nos quasi oues sub manu eius, sub eius cura viuētes, sub eius ducatu, protectione & custodia securi, quomodo oues sunt sub manu pastoris, qui nos etiâ facit numerâdo transire per manū suam, siue sub manu sua, quomodo greges ouium transeunt sub manu numerâti, per oia fidelissimi pastoris erga nos exercēs officii. 8. Proinde vos, quicumque Deo placere cupitis, si in hoc die salutis, in hoc acceptabili tempore gratiæ, vocem audieritis domini Dei vestri ad vos loquentis, siue per exteriorē sermonem, siue per internâ alloquutionē, siue per alium quemlibet vocationis modū, caute ne obduretis corda vestra.

A.

9 Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto.

10 Vbi tentauerunt patres vestri:

* probauerunt, & viderunt opera mea.

11 Quadraginta annis offensus fui generationi illi:

* & dixi, semper hi errant corde.

12 Et isti non cognouerunt vias meas:

* vt iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.

vestra, ne vestrae voluntatis arbitrium liberum obfirmetis aduersus vocem Domini vocantis, vt nolitis vocantem sequi, nolitis monentē audire, obedire præcipienti: sed mitia & mollia illi exhibete corda vestra obedientes estote vocanti, monenti, præcipienti. 9. Nolite (inquam) in hoc die vestra corda obdurare, sicut olim patres vestri, illa vetus Iudæorum synagoga, populus duræ ceruicis & cordis lapidei, obdurauit cor suum aduersus Dominum in tempore illo quando irritauit, exacerbauit, & ad iracundiam, siue ad amaritudinem prouocauit Dominum per infidelitatem in tempore tentationis, in deserto. 10. In quo deserto patres vestri, illi duræ ceruicis Iudæi, me tentauerunt multis vicibus, non credentes, neque obedientes voci meæ, qui illis per Moysen & Aaron seruos meos loquebar, & operabar pro eis mirabilia: * ipsi experimentum quaesierunt potentie meæ, perpetuo diffidentes, non credentes, & murmurantes, & viderunt opera mirabilia quæ ego coram eis, licet incredulis & murmurantibus, exhibui: & ne sic quidem ab infidelitate & murmure eos potui prohibere. 11. Et propter hanc illorum infidelitatem, diffidentiam, atque murmurationem, per annos quadraginta offensus fui veteri populo illi, generationi peruersæ incredulorum & tentatorum: circumduxi eos in indignatione mea per annos quadraginta per desertum, quod iter intra quadraginta dierum spatium perfecissent, si voci meæ credidissent, fuissentque obedientes: * & dixi (videns illorum obstinatam malitiam, quod malum super malum adderent, quodque nec mirabilibus beneficijs, nec terribilibus ultionibus possent à sua prauitate auerti) populus iste semper errat corde, perpetuò murmurant, diffidunt, non credunt, tentant, & me ad iracundiam prouocant: quomodo cum illis agam, siue beneficia conferendo, siue terrores ostendendo, nihil proficio, perueuant illi in sua malitia, nihil aliud quam tentant & murmurant, neque beneficijs emolliri, neque terroribus compelli possunt ad obedientiam. 12. Et ipsi non cognouerunt vias meas, meam iustitiam, meam misericordiam, meam veritatem, meam fidem, quibus ego ambulo & incedo in omnibus actionibus meis, non crediderunt mihi, nec in me confisi sunt, vt i faciunt quibus cognita sunt viæ meæ: * propter quod ego illis iuravi in iracundia mea, propter quam infidelitatem atque malitiam firmissimo decreto statui, & tanquam irrevocabilem sententiam protuli, quod non essent ingressuri in terram quietis, quam promiseram patribus eorum, & in quam eos introduxissim, si debitam mihi præstitissent obedientiam. Propter quod, omni attentione sollicitissime cauendum est in hac die, in hoc tempore gratiæ, ne illorum culpa & inobedientia similes inuenti, digni efficiamur consimili pœna: ne videlicet ob incredulitatem & inobedientiam excludamur ab illa felicis reipromissionis terra, quam expectant & desiderant omnes electi, vt in ea habitent, & regnent in sæcula sæculorum.

Psal. 94.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIIII.

Versu 1. Venite exultemus Domino. Valde iucundum est, quod in hoc Psalmo, quoties fit inuitatio vel ad Deum laudandum, vel ad Deum adorandum, non dicit Propheta per secundam tantum personam, Venite, exultate Domino, iubilate Deo salutari nostro, præoccupemus faciem eius, & c. sed prima persona dicit, Adoremus, exultemus, procidamus, ploremus. Nō enim est hic Propheta ex illorum numero qui alios docentes, & ad bonū exhortantes, ipsi nihil agunt eorum, ad quæ adhortantur alios: qui ad fortiter bellandum contra hostē classis ū canunt, tubam suæ vocis exaltantes, ipsi interim viuētes in otio, ac sub hostili tyrannide miserè seruire præeligentes. Sanè qui huiusmodi sunt, ita dicunt, Venite, exultate, iubilate, procidite, plorate: sed prima persona negligunt se ipsos includere cum ijs quos adhortantur. Videlicet tales erant illi de quibus Saluator terribiliter in Euangelio loquitur, dicens, Super cathedrâ Moysi sederunt scribæ & Pharisei. Omnia ergo quæ dixerint Matth. 23. vobis, seruate & facite: secundum opera autem eorū nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. Alligant autem onera grauiâ & importabilia in humeros hominum, digito autē suo nolunt ea mouere. Horum verò longe dissimilis est, qui proximis dicens venite, statim illis se adiungēs, subiicit, exultemus, iubilemus, procidamus, ploremus, & c. Sic & apud Esaiâ se inuicem adhortantes fideles populi, Esaiâ 2. dicunt, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. ¶ Versu 2. Præoccupemus faciem eius in confessione. Præoccupemus idem est quod præueniamus, quemadmodum vertit Felix, siue maturemus, aut festinemus: hoc est, tempestiuè veniamus, dum tempus est laudandi, quemadmodum alibi dicitur, Anticipauerunt vigilias oculi mei. Et rursum, Præueniunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua. Potest etiam Psal. 76. ista præoccupatio indicare quandam contentionem & vehemēs studium, quo sancti Dei serui quasi Psal. 118.

M. iij. conten.

contendere videntur adinuicem, praeueniendum in Dei laudibus, dum sancta quadam emulatione vnusquisque suum proximum conatur superare: vt sit sensus, Quasi inuicem preoccupado siue praeueniendo, festinemus venire ante conspectu Domini Dei nostri. Confessio autem in qua monemur preoccupare faciem Domini, intelligitur confessio laudis & actionis gratiarum. Vnde Hieronymus sic vertit, Praeoccupemus vultum eius in actione gratiarum. Et Felix, Praeueniamus faciem eius in confessione, celebratione, vel laude. ¶ Versu 3. Quoniam non repellet Dominus plebem suam. Hanc particulam, quae secundum usum Romani Psalterij in templis canitur, non habet lectio Hebraea, neque aliquid eius loco, Et dicunt, Gallicanum Psalterium ipsam similiter non habere, quamuis communiter in libris habeatur inserta ex Psalterio Romano. Neque habet hoc loco satis apta connexionem, quae melior esset, si illo omisso ita legeretur, Quonia Deus magnus Dominus, & rex magnus super omnes deos: Quia in manu eius sunt omnes fines terrae, & altitudines montium ipsius sunt. Sic enim versus subsequens manifeste causam reddit eius quod dicit praecedens. Ratio enim magnitudinis regni & dominij Dei nostri, recte ex hoc sumitur, quia in manu sua habet omnes fines terrae, & quonia altitudines montium ipsius sunt. Propter quod in Elucidatione licet particulam illam, Quoniam non repellet Dominus plebem suam adiecerimus & explicauerimus, sic tamen eam posuimus quasi impertinentem, & velut ex abundanti interiectam. Illud autem quod sequitur, Quia in manu eius sunt omnes fines terrae, &c. iunximus cum praecedenti illo, Quoniam Deus magnus Dominus & rex magnus. Vbi notandum, quod regnum atque dominium domini nostri in duobus hic commendatur, & vt magna eleuatur. Primum quidem in hoc quod latissime expanditur, quoniam videlicet non in vna aliqua parte terrae, non in Europa sola, neque tantum in Asia, neque in Africa tantum: quemadmodum qui inter homines dominatur, nemo prorsus inuenitur ex illis, qui vniuersale habeat totius terrae dominium: sed vel vnus tantum plage in terra, vel minimae alicuius particulae, quae coparatione facta ad totius terrae magnitudinem, non nisi punctulus venit aestimanda. Dominus autem Deus noster in omnibus finibus terrae imperium tenet, imò & altissima montium loca hominibus inaccessa, imò incognita possidet. Secundo commendatur dominium Dei nostri in perfectione imperij & perfecta subiectione, cum dicuntur fines terrae esse in manu eius. Quod enim in manu quis habet, plenissime illud suae habet voluntati subiectum, vt possit agere de eo quicquid libuerit: quemadmodum etiam vulgo dicere solemus, illud nos habere in manu, quod in plena est nostra potestate, vt agere de eo possimus pro nostro placito. Non sic enim alij qui dominantur super terram, in manu habent terras, quarum sunt domini: neque eos omnino in manu habent quibus dominantur, neque agere semper possunt quodcumque voluerint, nisi & ipsi velint aliquando pati quodcumque subditis placuerit. ¶ Versu 5. Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud. Illud posterius, Et ipse fecit illud, accipi potest, vt exprimat in eo causa dicti prioris. Ratio enim quare Domini sit mare, est, quia ipse fecit illud. Vnde Hieronymus in sua versione coniunctionem causalem pro copulatiua ponit in hunc modum, Quoniam ipsius est mare, ipse enim fecit illud. Quod si quis obijciat, artifices pleraque aedificia facere, & domos construere, quorum tamen ob hoc ipsi non sunt domini: Manifesta obiectionis huius est solutio, quonia artifices illi tantum in construendo ministrant sunt ex aliena materia, ex precio & lucro alieno aedificantes, neque sibi, sed illi qui eos conducit precio, aedificant. Deus autem caelum, terram, & omnia quae condidit, non vt minister fecit conductitius, non ex aliena materia, quae sibi alius quicquam suppeditasset, non ab aliquo mercede conductus, non operans sub lucro, non etiam vtens cuiuscumque adiutorio: sed de nihilo, propter semetipsum & per semetipsum omnia creauit: propter quod, merito omnium dominus habetur, & vt talis colitur atque adoratur, ab omnibus qui incolunt locum dominationis eius. Per sicca autem siue arida, quam in parte posteriori dicuntur formasse manus Domini, manifestum est intelligi terram, quae sic appellatur a qualitate prima in ea praedominante. Vnum quodque enim elementum, vnam ex quatuor primis qualitibus in se habet excellentem & praedominantem, vt pote ignis dominantem, habet caliditatem: aer, humiditatem, aqua, frigiditatem: terra, siccitatem. Qua de re latius ex proposito egimus in libris de consideratione rerum naturalium, lib. 5. quem inscripsimus de generatione & corruptione rerum naturalium. A praedominante ergo siccitate, terra in scripturis appellatur arida vel sicca, quemadmodum Genesis 1. dicitur, Congregentur aquae quae sub caelo sunt in locum vnum, & appareat arida. Et iterum, Et vocauit aridam terram. H. ¶ Versu 7. Oues manus eius, Oues manus Domini, intelligi possunt, quas creauit & fecit. Melius tamen videtur, vt intelligantur oves sub manu eius, vel sub cura eius, quemadmodum in Elucidatione exposuimus. Sub manu enim pastoris dicuntur oves pasci, sub cuius cura & defensione pascuntur. Pascua autem ista, cuius nos dicimur esse populus, altera corporalis est mundi huius, de qua pascua in alio Psalmo dicitur, Spera in Domino, & inhabitabit terram, & pascetis in diuitijs eius: vel spiritualis, de qua iterum in alio Psalmo, Dominus regit me & nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocauit. Et ipse pastor in Euangelio, Per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet: nihil dubium, quin spiritualia pascua significare volens. ¶ Versu 8. ac deinceps, Hodie si vocem eius audieritis, &c. Totum hunc locum ad finem Psalms prolixè tractat Paulus Apostolus, tertio & quarto capitulis Epistolae ad Hebraeos: per hodie istud, cuius fit hic mentio, intelligendo tempus istud gratiae & salutis, de quo in alia Epistola Corinthijs scribens, ait, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Monemur autem exemplo veteris illius increduli populi, non obdurare corda nostra ad vocem Domini, ne simili poena percamus, ne quomodo illi in deserto prostrati non potuerunt introire in requiem, ita & nos contingat a requie aeterna fieri alienos: ne patrum imitatores facti in culpa, similes efficiamur etiam in poena. Felix enim quem faciunt aliena pericula cautum. ¶ Versu 11. Quadraginta annis offensus fui generationi illi. Psalterium Romanum hoc loco legit. Quadraginta annis proximus fui

Gene. 1.
Psal. 6.
Psal 22
Ioan. 10.
2. Cor. 6.

fui generationi huic, quomodo etiam in Ecclesiastico recitatur officio, in horarum matutinarum inuitatorio, de cuius lectionis veritate non magna est difficultas, si intelligamus, Deum illis fuisse proximum in beneficiorum collatione & mirabili prouisione, qui & manna illos per annos quadraginta paui, & vestimenta eorum custodiuit vt non detererentur, & in omnibus eos protegit atque seruauit a nocimento bestiarum & hostium, semperque praesentem se exhibuit in tabernaculo, loquens Moyse & Aaron. Attamen lectio Hebraica non habet, proximus fui, neque etiam lectio Graeca: sed vtraque habet offensus fui. Vnde ex Hebraeo vertit Hieronymus, Quadraginta annis displicuit mihi generatio illa. Felix autem, Tarduit me generationis huius, vel fastidium perpeffus sum de generatione hac, aut molestia sum affectus. Alius vertit, iurgatus sum cum generatione hac: quae omnia satis cum nostra lectione conueniunt. Cum enim offensus sumus, illius nos solet tardere, ab illo perpetimur molestiam, cum illo iurgamur. Posset verò etiam illa lectio Romani Psalterij ad hanc reduci sententiam, si intelligamus, Deum illi generationi quadraginta annis fuisse proximum ad ultionem & castigationem, quomodo praecipit se proximum semper exhibet discipulo commissio suae fidei, quem perpetuo obseruat, vt mox vbi deliquerit, castiget, nec impunè patiatur delinquere. ¶ Versu ultimo, Vt iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Lectio Romana pro vt, habet, quibus, hoc modo, Quibus iuravi in ira mea. Et est sententia aliquanto clarior, quam sit in lectione nostra vulgata. In Graeco tamen habetur *ὡς ἔμορθα*, hoc est, vt iuravi, quomodo habet nostra lectio Gallicana: vbi, vt videtur accipiendum loco quamobrem, vt sit sensus, Quamobrem, vel propter quod, iuravi in ira mea. Ex Hebraico autem quidam vertunt, Quibus iuravi: alij, propter quod, vel quamobrem iuravi. In eo autem quod sequitur, Si introibunt in requiem meam, nota modum huius enunciationis, quae ex consuetudine hominum in ira loquentium defectum patitur, & negationem firmissimam, absque tamen vllius negationis expressione, significat. Exprimit enim Dominus in huiusmodi loquutionibus modum hominum iracundia inflammatorum, qui talibus solent egypticis siue deficientibus vti sermonibus, velut ira supprime orationis complementum. Quod autem quidam dicunt, in huiusmodi orationibus, si idem valere quod non, non videtur aptè dici. Sic enim non esset oratio deficiens, sed perfecta, si idem valeret, si quod non. Qui enim dicit, Non introibunt in requiem meam: manifestum est, eum facere orationem completam. Hoc tamen verum est, vbi sic ponitur si coniunctio tali modo quo hic ponitur in imperfecte sermonis, per modum iuramenti vel protestationis, illic negationem fortem & vehementem indicari ex ipso modo loquendi, non tamen ex vi significationis ipsius dictionis, si quae hic non aliter quam solet, accipitur. Et notandum, quod cum absque negatione si ponitur, tunc negatio vehemens indicatur. Quando autem negatio apponitur, tunc per contrarium vehemens affirmatio insinuat. Secundum affirmationem dicitur in Psalmo, Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, hoc est, nequaquam ei mentiar. Sic Esaiæ 32. Si dimittetur iniquitas haec vobis, donec moriamini, dicit dominus Deus exercituum. Atque hic manifestum est indicari vehementem negationem, quasi dicat, Nequaquam mentiar, nequaquam dimittetur. Secundum negationem verò, apud Hieremiam Dominus loquitur, dicens, Galaad tu mihi caput Libani, si non posuero te solitudinem, & vrbes inhabitabiles, hoc est, vtique ponam te in solitudinem, & vrbes tuas inhabitabiles. Et apud Esaiam, Iuravi Dominus exercituum, dicens, Si non, vt putavi, ita erit, & quomodo mente tractavi, sic eueniet: quasi dicat, omnino vt putavi erit, & quomodo mente tractavi, eueniet. Item in libris Regum, de Achab homicida innocentis Naboth interfectore, Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus, hoc est, indubie reddam. In omnibus his manifestum est addita negatione indicari affirmationem, absente autem negatione indicari negationem. Et interdum quidem in scripturis inuenimus completam hanc iuramenti formam, interdum incompletam. Incompletam audiuimus in exemplis iam citatis. Alibi tamen non raro hanc formam iurandi vel promittendi completam legimus. Veluti cum Sauli interroganti de Dauid post caesum Goliath de qua stirpe esset. Ioab interrogatus, respondit, Viuit anima tua rex, si noui. Et vbi Saul lugens super morte Abner populo conuenienti ad sumendum cibum, respondit, Haec mihi faciat Deus, & haec addat, si ante occatum solis gustauero panem, vel aliud quicquam. Sic Helias ad Achab loquitur ex ore Domini, Viuit dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros vel pluuia, nisi iuxta oris mei verba: Ita rex Israel, nimia commotus inedia miseria, aduersus Helizeum loquebatur, dicens, Haec mihi faciat Deus, & haec addat, si steterit caput Helizei filij Saphat super ipsum hodie. Possunt huiusmodi ex scripturis plura adduci, sed quae modo citata sunt, abundè sufficiunt. Est tamen & hoc aduertendum, maxime illa iuramenta incompleto sermone pronunciar, quae a domino, vel per Prophetas ex ore Domini proferuntur: quemadmodum in exemplis illis primis omnibus manifestum est videre. Quae autem iam citata sunt, hominum erant iuramenta, & illa quidem completa. Cuius differentiae causa ista videtur, quia homines maiorem sui habent per quem possint iurare, & cuius in iuramento possunt nomen interponere. Deus autem maiorem se non habet, per quem possit iurare: & ipsius vel solum verbum debet propter infallibilis veritatis certitudinem, merito sufficere ad faciendam fidem. Et licet aliquando inueniatur per semetipsum iurasse (vt cum ad Abraham de feminis promissione loqueretur, dicens, Per memetipsum iuravi, &c. de quo iuramento tractat etiam Paulus Apostolus in Epistola ad Hebraeos, dicens, Deum quia maiorem per quem posset iurare non habuit, iccirco iurasse per semetipsum) id tamen non passim, neque nisi in rebus maximis facit, vt suum nomen sanctificet ipse qui nobis suum nomen sanctificare & non in vanum assumere praecipit. Tanta enim debet esse verbi eius autoritas, vt etiam si non interponat eius nomen per quem iurat, ipse iurandi modus sufficere debeat, ac pro firmo iuramento res-

Psal. 88.
Esaiæ 32.
Hier. 22.
Esaiæ 14.
2. Reg. 21.
2. Reg. 17.
2. Reg. 3.
3. Reg. 17.
4. Reg. 6.
Hebr. 6.
Gene. 22.
Hebr. 6.

petari. Hæc de modo iuramenti semel prolixius diximus, ne sapius eadem ista epus haberemus cum minore fructu frustrati & particularim proponere. Præstat enim, rem semel in sua plenitudine ad integrum, quantum iustum est, pertractare, quam per multa loca dispergere, particularimque diuidere, & nusquam pro dignitate tractari.

XCV. PSALMI ARGUMENTVM.

Inuitantur in hoc Psalmo omnes fines terræ, non soli iudei, sed vniuersæ quoque quæ procul sunt nationes, ad cantica, laudes, & prædicationem gloriæ magni Dei, cuius magnitudinē atque sublimitatē (quæ omnes Deos immenso intervallo superexcedit) mouent patriæ gentium gloriā & honorem afferre, cumque cum hostiarum muneribus in atrio sancto adorare. Versu autem decimo, prædicari iubet Christi gloriosum regnum, & orbis correctionem siue reparationem, id est, humani generis redemptionem, & Ecclesiæ sanctæ ædificationem. Ad cuius tanti gaudij congratulationem, in ebrietate spiritus Propheta omnem creaturam superiorem pariter atque inferiorem exhortatur, dicens, Latentur celi, & exultet terra, &c. ita vt nec ligna nemorum omitat mutare. Gaudij autem huius materiam duobus vltimis versibus apertius exprimit, videlicet quoniam esset venturus Dominus iudex & vindex populi, qui pro orbe terrarum in sua equitate esset facturus iudicium, & populos iuxta fidem & veritatem suam redempturus. Nihil autem dubium videtur, quin hunc Psalmum Propheta componens, illam tunc venturam, tam verò factam humani generis per Christum liberationem, in spiritu præuiderit, de qua totum hoc tam iucundum, tam gaudio plenum cecinit exhortatorium canticum. Aequè non dubium, quin gentium futuram conuersionem, spiritu monstrante, præcognouit, qui eisdem tam solite totum veritatis mysterium prædicare satagit, & vniuersos multa verborum replicatione ad gloriā, honorem, & hostias offerendum, atque in Domini atria ingrediendum, studiosissime exhortatur.

NONAGESIMOQVINTI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Cantate Domino canticum nouum: cantate Domino omnis terra.

Cantate Domino noua cantica in alacritate cordis vestri, ex animo hilari & gaudenti depromite cantica omnes inhabitatores terræ, quicumque siue orientem, siue occidentem, siue meridiem, siue septentrionem inhabitatis, pariter absque exceptione vniuersi carmina laudum concinite Domino. 2. Cantate Domino, & laudem dicite nomini eius, quod ab ortu solis vsque ad occasum est magnum in gentibus, estque ab ortu solis vsque ad occasum laudabile: * de die in diem annunciate, iugiter prædicate, & proclamate incessanter salutem, quam ipse venit adferre populo suo. Nequaquam enim tanta salus premi debet silentio. 3. Neque verò in Iudæa tantum, at in alia qualibet vnica regione, sed & in omnibus gentibus atque nationibus per vniuersum orbem terrarum dispersis, prædicatē magnificentiæ gloriæ eius: * & in omnibus populis, tribubus, ac linguis, absque personarum acceptione, sine vllius gentis exceptione, annunciate mirabilia eius, quæ cogitauit ab æterno, & in tempore suo exhibuit, ad ostensionem magnificentissimæ gloriæ suæ. 4. Et est quidem dignissimus ipse, cuius gloria sic prædicetur in vniuersis gentibus: quoniam Dominus est verè & plenè magnus in omnibus, magnus potentia, magnus sapientia, magnus bonitate, magnus imperio, magnus duracione, magnus in iustitia, magnus in misericordia, denique perfectè magnus per omnia: * & secundum hanc suam perfectā in omnibus magnitudinē, qua excedit omnia, est etiam multum laudabilis: vt omnibus incomparabiliter maior, ita laude omnibus in immensum superior: * & est ipse terribilis, honorabilis, atque metuendus, super omnes qui dii nominantur in cælo vel in terra. Non enim est similis ei in dijs, & non est secundum opera eius quisquam alius. 5. Omnes enim dii gentium, quos idololatræ gentes pro dijs colunt, omnia idola nationum quæ pro dijs adorant, quibus vt dijs sacrificant, & per omnia vt dijs famulantur, non sunt veri dii, sed dæmonia, quæ in huiusmodi idolis coluntur. Quæ enim ipsi immolant, dæmonijs immolant, non Deo: & in omni suo cultu dæmonijs seruiunt, nõ Deo: * dominus autē Deus & saluator noster, ipse est verus Deus, qui creauit cælos & terrā, & omnia quæ in eis sunt: qui suam diuinitatem operibus patētissime comprobatur, quod illi facere minime possunt. 6. Ante faciē eius nihil aliud est quàm confessio & pulchritudo, nihil aliud quàm gloria & decor: omnia in conspectu eius sunt plena confessione & pulchritudine, omnia ante oculos maiestatis eius sunt confitenda, celebranda, magnificentissima, decora atque nitidissima: nihil conquinatum ipse patitur in conspectu præsentis suæ, nihil foedum, nihil sordidum, nihil turpe, nihil indecens, aut indecorum potest esse ante oculos eius. Ab his enim ipse auertit oculos: * in sanctificatione vel sanctuario eius, in templo quod ipse sibi ad inhabitationē sanctificauit, nihil esse potest nisi sanctimonia &

Malac. 1. Plal. 122.

2 Cantate Domino, & benedicite nomini eius: * annunciate de die in diem salutare eius.

3 Annunciate inter gentes gloriā eius: * in omnibus populis mirabilia eius.

Plal. 88.

4 Quoniam magnus Dominus: * & laudabilis nimis:

* terribilis est super omnes deos.

5 Quoniam omnes dii gentium dæmonia:

1. Cor. 10.

* Dominus autem cælos fecit.

6 Confessio & pulchritudo in conspectu eius:

* sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.

7 Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriā & honorem, afferte Domino gloriā nomini eius.

8 Tollite hostias, & introite in atria eius.

* adorate Dominum in atrio sancto eius.

9 Commoueatur a facie eius vniuersa terra: * dicite in gentibus, quia Dominus regnauit.

10 Etenim correxit orbem terræ qui nõ commouebitur:

* iudicabit populos in equitate.

11 Latentur celi & exultet terra, commoueat mare & plenitudo eius:

* gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt.

12 Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum:

* a facie Domini: quia venit, quoniam venit iudicare terram.

13 Iudicabit orbem terræ in equitate:

* & populos in veritate sua.

nia & magnificentia, debent illic omnia esse sancta, munda, nitida, pretiosa, & magnifica. Nihil enim illic immundum, pollutum, aut sordidum potest inesse: sed debent omnia pro dignitate tanti regis esse sancta, magnifice ornata, polita, atque fulgida, ita vt præ decore illic cuncta resplendant. 7. Huic proinde tam magnifico domino, cunctæ patriæ & familiæ gentium, omnes tribus nationum adferre & offerre quasi pro munere & sacrificio, non dico vitulos & hircos, oves & boues, aut alia huiusmodi, sed gloriā & honorem: adferre, inquit, & offerre domino & nomini eius gloriā in laude & debita actione gratiarum. Hoc est enim sacrificiū quod super omnia postulat dominus Deus noster, videlicet immolari sibi sacrificiū laudis, quod omnibus corporalibus oblationibus habet gratius. Non enim ipse nostrorum bonorum indiget, vt exspectare à nobis quicquid debeat: attamē quia dominus & pater noster est, paternum honorē à filijs requirit, nosque seruus & creaturas æquifimium est domino & creatori nostro dare gloriā. 8. Accipite hostias, quas illum nostris habere acceptissimas, hostias videlicet laudis & gratiarum actionis: & cum hostijs istis confidenter ingredimini etiam vos gentium nationes in atrium eius. Ne appareatis ante conspectū domini Dei vestri vacui, assumite vobis hostias laudis, sicque confidenter introite in aulam eius, in sanctam Ecclesiam, in qua tanquam in aula sua residet atque inhabitat: * non vos alienos putate, o patriæ & familiæ gentium, tamen olim longe fuistis à domino Deo, sed accedite nunc confidenter, & adorate illum in spiritu & veritate: qui non Iudæorum est Deus tantum, sed etiam gentium, atque ad eum vniuersa terræ, & omnium finium eius. 9. A facie eius commoueatur vniuersa terra, ipse adueniente à conspectu eius salubriter commoueantur omnes inhabitatores vniuersæ terræ, salubriterque commoueantur & conturbentur ad poenitentiam veteris idololatriæ & paternæ malitiæ: * & hoc in omnibus gentibus prædicetur atque proclametur, quia Dominus verus mundi huius iniquo principe condemnato ac foras eiecto, regnum iam sibi accepit, & imperat in omnibus populis: quod morte deuicta regnum mundi huius de principis tenebrarum tyrannide per filium suum vindicauit, atque in se ipsumque suum filium suo iure transtulit, omnibus subiectis sub pedibus eius, omnique illi potestate tradita in cælo & in terra. 10. Etenim ipse reificauit, ad reitudinē restituit, reparauit, & velut innouauit orbem terrarum, qui in æternum iam ab illa restauratione & innouatione non mutabitur, aduersus quem ultra nec portæ inferi præualebunt: per filij mortē & Euangelicam prædicationē mundum perditum reparauit, Ecclesiamque sanctam fundauit, quæ in æternum non commouebitur, neque deficiet: * & ipse Dominus facit iudicium pro populis in equitate iustitiæ suæ, iudicabit pro gentibus contra principem tenebrarum, hunc condemnando, illos saluando & eripiendo de illius tyrannide. 11. Et quoniam tam immensa est hæc lætitia, quia tam magnum est huius salutis beneficium, ad congratulationem super tantis bonis debet inuitari vniuersus creaturarum superiorum simul atque inferiorum ordo. Cæli proinde lætentur, & terra exultet ad congratulationē: mare quoque velut plaudendo, suis fluctibus commoueat, ad ostendendum exultationis signū: & omne quod in ipso est, simul plaudat & commoueat: * camporum quoque planities & omnia quæ sunt in eis, agri & omnes segetes fructusque crescentes in eis, lætentur & exultent, vnā cum creaturis cæteris. 12. Neque erunt nemora expertia exultationis huius, sed debent etiam ipsa exultando congratulari, vnā cum arboribus, quæ nascuntur in ipsis. Dignum est enim, vt omnis omnino creatura hominis reparationi congratuletur & congaudeat, propter quæ facta sunt omnia: * exultatio autē ista & congratulatio, ad quam omnē modō inuitauimus creaturā, erit à conspectu Domini, propter præsentiam aduentus Domini: videlicet quoniam venit facere iudicium pro terra & habitatoribus eius, iudicare contra principē tenebrarum pro orbe terrarum: ad saluum faciendum populum suum, eumque de potestate tenebrarum eripiendum, & transferendum in regnum lucis suæ. 13. Ipse iudicabit pro orbe terrarum in equitate, iuste condemnato impio tyranno, & liberato humano genere: * & populos vniuersos, qui omnes detinebantur sub morte, & erant natura filij ire, ipse vt iudex ac vindex liberauit in veritate & fide sua: quando visitauit & fecit redemptionem plebis suæ, sicut loquutus fuerat ad patres

Plal. 15.

Exod. 23: & 34.

Ephe. 2. Ioan. 4. Rom. 3.

Ioan. 12. & 16.

1. Cor. 15. Matt. 28.

Matt. 16.

Matth. 16. Lucæ. 2. Collos. 1.

Ephe. 2. Luc. 1. patres

Matt. 263
2. Cor. 5.

patres nostros, & per os sanctorum Prophetarum suorum à seculo. Olim etiam in consummatione seculi adueniet in iudicis forma, in gloria patris sui, cum angelis suis: & tunc reddet unicuique secundum opera sua, iudicabitque viuos & mortuos in æquitate & veritate.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCV.

Versu 1. Quoniam omnes dij gentium dæmonia. Quomodo hic dicuntur omnes dij gentium esse dæmonia, cum sint dij gentiū simulacra, vel sculptilia, vel fusilia, artificis manu facta? quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. Hæc autem dæmonia non sunt, quæ nulla artificis manu, non ex vlla præiacente materia facta sunt, sed de nihilo, sola diuinæ potentie virtute creata ab initio. Sed aduertendum est, quod gentiles idololatræ in simulacris illis suis manufactis & arte fabricatis, adorabant spiritus illusores, qui illudentes miseris, simulabant aliquid numinis inesse lignis illis & lapidibus, & diuinitatem illis inesse fingebant, dantes responsa, & signa quædam edentes permissione Dei veri, per quæ seducebant populum, vt coram illis sua vota & sacrificia offerrent, sicq; debitum Deo summo honorem sibi usurparent serui profugi & infidelissimi. Vnde manifestum est, in idolis gentes non coluisse ligna & lapides, sed magis ipsa illa dæmonia, quæ in illis venerabantur, quasi numina Deitatis, cum nõ essent nisi fragmenta vanitatis & effctores illusionis. In Hebræo autem hoc loco nõ habetur, dæmonia, sed sculptilia, vt vertit Hieronymus: aut vanitates, & nihil, quomodo ad marginem ponit Felix, vt iuxta Hebraicam veritatẽ sic legatur, Omnes dij gentium sunt sculptilia, aut sunt vanitates, & nihil. ¶ Versu 6. Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Accipiendum hoc est secundum eum modum, quod dicitur in Psalmo centesimo decimo, Confessio & magnificentia opus eius, hoc est, omne opus eius est confessio vel laude dignum, & plenum magnificentia: omne opus eius est laudabile & magnificentum. Ita propositi sermonis hic sensus est, Quicquid in conspectu Dei est, confessione dignum est, & plenum pulchritudine, summe laudandum est, & maxime decorum. Atque ita & in eo quod proxime sequitur, Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius, dicendum. Vbi sanctificatio accipienda videtur pro sanctuario, quemadmodum ex Hebræo vertunt Hieronymus, Felix, & ceteri ex Hebræo interpretes. Nam & aliàs sanctificatio inuenitur posita in scripturis pro sanctuario, vt apud Hieremiam, Venerūt alieni super sanctificationem domus Domini. Et primo Machabæorum, de Antiocho dicitur, quod intrauit in sanctificationem cum superbia magna. Ac rursum quarto capite, Iudas debellato hoste cum suis ad templum ascendens, dicitur sanctificationem vidisse desertam, hoc est, desertum templum & sanctuarium. Psalmo autem septuagesimo septimo, sanctuarium, quod hic dicitur sanctificatio, etiam sanctificium inuenitur appellatum, cum iuxta nostram lectionem dicitur. Et edificauit sicut vnicornis sanctificium suum, in terram quam fundauit in secula. Per hanc autem sanctificationem siue hoc sanctuarium, in Elucidatione intelligimus sanctam Ecclesiam, quam etiam postmodũ per atrium siue aulam domini accipimus. Potest tamen similiter & ad vniuersumq; fidelis mundum & sanctificatum cor intelligẽtia accommodari, quatenus omnes sanctificatio & sanctum templum Dei sumus, quicumque spiritũ Christi habemus inhabitatẽ in nobis: quemadmodum sanctus ait Apostolus, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et iterũ, Vos estis templum Dei. In hoc autem templo cordis nostri oportet sanctimoniam esse & magnificentiam, oportet omnia sancta esse, ornata, nitida, siue magnifica, & velut splendore quodã resurgentia. Hinc idem Apostolus ait, Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autẽ templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Et rursum, An nescitis quia membra vestra templũ sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? videlicet vt non liceat vobis contaminare vos ipsos pro vestro libito, sed sanctimonie intendere debeatis propter honorem eius, qui vos sibi in sanctificationem & templũ elegit. Et iterum, Quis consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei viui, sicut dicit Dominus, Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod, exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus. In his omnibus manifeste cernimus, quomodo nos Apostolus moneat & iubeat sanctimoniam & magnificentiam spiritualem sectari, ex eo quod corda nostra sunt sanctificatio Dei. Omnino enim iustum est, vt ille qui est sanctus sanctorũ, magnificus super omnes, habeat etiam sanctum & magnificentũ habitaculum. Non enim conuenit, sanctum Dominum, pollutum inhabitare tabernaculũ, neq; magnificum regem vile habere habitaculũ. Propter quod, ipsa etiam voce Domini non semel admonemur, Sancti estote, quonia ego sanctus sum. Et in Euangelio, Estote misericordes, sicut & pater vester cœlestis misericors est. Estote vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est. ¶ Versu 7. Afferte Domino patriæ gentium. In Hebræo est familie gentium, vel populorum. Atque ita etiam vox Græca sonat, *ἑθνεῖα*. Significat etiam familiam vel cognationem. Et verisimile est, quod nos modò patriam, totos alicuius regionis incolas appellamus, ab illa significatione prima sic denominari, quod in numero populorum sint quasi vna *ἑθνεῖα* siue familia vna, ortum trahens, vim, genusque ducens ab eodem patre. Neque secundum vim significationis aliud esse videtur patria vna, quàm familia, siue stirps vna, aut vnum genus: tota videlicet aliqua collectio magna ab eodem patre originem longam trahentium. In postrema autẽ parte, cum dicitur, Afferte Domino gloriam nomini eius: nota, præter consuetudinem duos datiuos absque coniunctione eidem verbo, ex abundantia spiritus, appositos, videlicet domino & nomini. Cuius effugiendi incommodi gratia, quidam subintelligunt dignum, hoc modo, Afferte Domino gloriam, digna nomini eius. Verum id non admodum

A admodum videtur probandum. ¶ Versu 8. Tollite hostias, & introite in atria eius: adorate dominum in atrio sancto eius. Tollite hostias, id est, accipite hostias, vel (vt ex Hebræo vertit Hieronymus) leuate munera. Atria autem dixit pluraliter, pro atrio. ¶ Versu 9. Commoueatũr à facie eius vniuersa terra. Commotio ista non mala, sed bona intelligitur, videlicet qua quis per timorem iustum salubriter commouetur. Idem enim est cum eo, quod in alio Psalmo dicitur, Metuant cum omnes fines terræ. Et aibi, Timeat dominum omnis terra, ab eo autem commoueatũr omnes inhabitantes orbem. Vnde ex Hebræo hoc loco vertit Hieronymus, Paveat à facie eius omnis terra: hoc est, timeat Dominum omnis terra. Quod exponit Paraph. Chald. dicens, Contremiscite vel expauescite à conspectu eius omnes inhabitatores terræ. ¶ Versu eodem, Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit. In Psalterio Romano, ad finem huius versus additur, à ligno. Sic enim habet, Dicite in nationibus, quia Dominus regnauit à ligno. Atque ita per tempus illud quod inter octauam Paschæ & Pentecosten interiacet, in commemoratione victorie crucis Christi, pro versiculo cantatur, secundum ordinem Ecclesiæ Romanæ, in matutinis atque vespertinis horis. Quam etiam lectionem sequutus est, qui crucis triumphalem hymnum composuit, cuius est initium, Vexilla regis prodeunt. Nam versu tertio ita canitur, Impleta sunt quæ cecinit Dauid fidelis carmine, dicens, In nationibus regnauit à ligno Deus. Neque difficile est intelligere, quomodo dicatur Dominus regnasse à ligno: videlicet quia per lignum crucis de diabolo triumphauit, mundumque de potestate illius exemit, & sibi in regnum comparauit, maximo vtique sui sanguinis pretio. A ligno ergo regnauit, quia per lignum sic sibi regnum istud comparauit, in illo persoluens pretium redemptionis nostræ, id est, sacratissimum sanguinem mundi, pro salute mundi. Veruntamen additamentum istud à ligno, neq; in Hebraicis, neque in Græcis codicibus inuenitur, neque in Psalterio Gallicano. De correctione autem siue confirmatione orbis terræ, cuius fit mentio versu sequenti, & quomodo non commouebitur, dictum fuit etiã Psalmo nonagesimo secundo, in versu secundo, Etenim firmavit orbem terræ, qui non commouebitur. Potest enim vel de prima rerum creatione, vel potius de ipsa mundi restitutione exponi: quemadmodum illud iudicium, de quo subsequenter fit sermo, potest vel nouissimum quod expectatur, vel primum quod iam perfectum creditur, intelligi. ¶ Versu 11. Latentur cæli, & exultet terra, &c. Quidam ista omnia, videlicet cælos, terram, mare, campos, & sylvarum ligna, exponunt mystice. Nobis videbatur secundum modum Propheticum conuenientius, vt absque mystico sensu intelligamus secundum literam, inuitari hic omnem creaturam ad laudem Dei: quomodo solent facere Prophetæ, quando singulari aliqua illuminatione super venturis mirabilibus humanæ redemptionis mysterijs visitabantur, vt inuitarent montes & colles, cælos & terram, mare & aridam, campos & sylvas, & omnia quæ in eis sunt. Tam pleni enim sunt gaudio, vt ferre in seipsis totum non possint, quin effundant, quin & alias omnes creaturas faciant participes. Si tamẽ per cælos intelligamus angelos, & per terram homines inhabitantes eam, nihil erit insolitum. Vnde & Chal. Paraph. sic exponit, Latentur exercitus cælorum, & exultent iusti terræ. Maris autem commotionem quæ subiungitur, quidam intelligunt seculi huius ad prædicationem Euangelicam malitiosam commotionem siue persequutionem: & item quæ sequuntur de camporum gaudio, & lignorum syluestrium exultatione, mysticis exponunt sensibus: sed magis (vt dixi) Prophetica exultationi videtur conueniens, vt secundum literam intelligatur, tali inanimatarum creaturarum alloquutione vniuersitas creaturarum ad congratulationem inuitari. Atque ita commotio maris intelligitur fluctuum conclusio, siue fluctuum eius resonatio. In quem sensum vertit Hierony. Tonet mare & plenitudo eius. ¶ Versu 12. & 13. Quoniam venit iudicare terram, Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua. Possunt hæc intelligi vel de iudicio, quo in primo aduentu Dominus iudicauit mundum, id est, pro mundo, aduersus principem tenebrarum: vel de iudicio nouissimo, quod expectatur futurum in aduentu secundo, quando orbem iudicabit, id est, habitatores orbis: quando de ipsis ipsorumque operibus faciet iustum iudicium. Vtrunque autem hoc iudicium in æquitate & iustitia est, quoniam in illo priori iuste princeps mundi condemnatus est, & è regno mundi foras eiectus: in hoc autem posteriori iuste iudicabitur de singulis orbis habitatoribus, quando recipiet vnusquisq; prout gestit in corpore, siue bonũ siue malum: quando vnusquisque metet quæ in corpore seminauit. Vtranq; autem prædictarum intelligentiarum nos in Elucidatione indicauimus. Iuxta priorem, iudicare terram, est iudicium facere terræ, siue pro terra: iuxta posteriorem, est facere siue exercere iudicium de terra, id est, de habitantibus in ea. Super hæc verò, iudicare terram, accipi potest vt valeat, agere iudicium terræ, vel regnare aut imperare super terram: quemadmodum dicitur in libris Iudicum & Regum, quod hic iudex aut ille iudicabat populum, id est, iudicẽ populi agebat, & quodammodo principem agebat. Ita & venit in hunc mundum Dominus iudicem agere, & regnare in terra, mundoque imperare, illo iniquitatis iudice principe tenebrarum deuictõ, forasque expulso.

XCVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste de Christi regno & gloria canit, orbemq; terrarum vocat ad letitiam, enarrans Domini magnificentiam & ex aduerso idolorum vanitatem atq; confusionem, vsq; ad versum octauum: vbi angelos honoratur, adorare Dominum, & sanctam Ecclesiam dicit in eo oblectatam, propter nimiam ipsius super omnes deos exultationem. Versu autem vndecimo, monet seruos Domini iniquitatem habere odio, quod iustitie studentes, & odientes iniquitatem ipse custodiat, luce quoq; sua illustret, & recreet cordis letitia: in exhortatione ad Dei laudem canticum finiens, vt cepit in letitia.

Psal. 66
Psal. 32

Psal. 91

Ioan. 16
Ioan. 12

2. Cor. 5
Galat. 6

NONAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

Marc. 16.
Matt. 28:
Actu. 10.

1 Dominus regnavit:

* exultet terra, letentur insule multae.

Ioan. 1.
Apoc. 1.

2 Nubes & caligo in circuitu eius:

* iustitia & iudicium correctio sedis eius.

Actu. 1.

3 Ignis ante ipsum praecedet:

* & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Lucæ 12.

Lucæ 21.

Ibidem.

4 Alluxerunt fulgura eius orbi terræ:

* vidit, & commota est terra.

5 Montes sicut cera fluxerunt à facie domini:

* à facie domini omnis terra.

Lucæ 12.

6 Annunciauerunt caeli iustitiam eius:

Matt. 24.

Ibidem.

* & viderunt omnes populi gloriam eius.

Matt. 25.

Apoc. 1.

Zach. 12.

7 Confundantur omnes qui adorant sculptilia,

Christus Dominus morte deuicta regnum accipit, & imperium tenet, sedes ad dexteram patris, potestatem habens omnium quæ in caelo & quæ in terra, constitutus iudex viuorum atque mortuorum: * propter quod, lætari atque exultare debent omnes habitatores terræ, simul & illi qui in insulis procul habitant, etiam in nouissimis maris: omnes de Christi domini hoc imperio, hæc quæ sublimatione, gaudere debebunt. 2. Nube & caligine circumdatus est, in nube & caligine habitat, quem secundum diuinitatem nemo hominum vidit, cuius maiestatem nemo perscrutari sufficit. Nube quoque & caligine terribiliter circumdatus venit ad iudicium, quando venit cum nubibus in gloria patris sui: & sicut à nube ex hoc mundo ad patrem ascendens fuit assumptus in caelum, quæ cum ascendentem accepit, & abscondit ab oculis spectantium, ita in nube venit, & in nube reuelabitur mundo, cum ad iudicandum aduenierit: * iustitia & iudicium sunt præparatio, firmatio, & rectificatio sedis eius: thronus ipsius in æquitate & iudicio situs, præparatus, firmatus est atque rectè dispositus: imperat & iudicat in iustitia & iudicio, ut non possit apud eum inueniri iniquitas aut iudicium iniustitiæ. 3. Cum verò aduenierit rex iste ad exercendum iudicium, vltima flamma coram facie eius præibit, vel ignis ille conflagrationis, qui aduentum præcedet iudicis: vel ignis ille æternus, quo quodammodo ante faciem Domini præcedet quasi vltionis minister, quatenus à iudice prolata sententia: ignis hic statim condemnatos vorabit: * & exuret atque consumet hostes ipsius per circuitum, inuoluet ignis ille, & comburet omnes iniquitatis operarios, qui dum viuerent, inobedientes se atque rebelles exhibuerunt mandatis iudicis. Præcessit quoque iamdiu ignis ille, quæ venit ipse homo factus mitti in terram, & quem voluit ardere ac vehemèter incendi, id est, ignitum eloquium Euangelicæ prædicationis, & vorans flamma spiritus sancti: quo duplici igne, hostes Domini sunt inflammati atque consumpti: hi quidem salubriter, zelo bono per penitentiam: illi verò in suum malum, per iracundiam & contradictionem. 4. Terribilia fulgura eius illucescent & apparebunt toti orbi terrarum, antequam adueniat ad iudicium: demonstrabuntur terrores mirabiles, & erunt signa in sole & luna terribilia: * quibus visis, vniuersi habitatores terræ conturbabuntur timore horribili, ita ut arefcent & dissoluantur præ expectatione eorum quæ superueniet vniuerso orbi, & præ terrore nimio prodigiorum terribilium. Iam quoque fulgura diuinorum eloquiorum, micantium ad modum coruscationis desuper venientis, orbi apparuerunt: iam agnouit omnis terra, & salubriter commota est, quantum ad fideles, sicut quantum ad incredulos malitiose conturbata. 5. Montes liquefcent, diffluent, & resoluuntur, ad modum liquefcentis & diffusis ceræ, ante conspectum Domini: cum ita in terrore suo aduenierit, videbuntur ardere montes, & diffuere per ignis vorantis impetum, ad eum modum quo cera liquefcit igni admota vel iniecta: * à præsentia Domini sic terribiliter aduenientis liquefcet & commouebitur omnis terra, cum omnibus suis inhabitatoribus. Iam quoque in tempore isto Christi præcedente iudicium, per Euangelicæ prædicationis & spiritus sancti gratiam, altissimi montes sæculi huius, sublimes potentia, ac sapientia gloriosi, emolliti, & humiliati sunt à facie Domini, per ignem quem venit mittere in terram: & omnis terra vim perferit ignis huius conflagrantis. 6. Annunciauerunt caeli desuper aduenientem in terrore iustitiam iudicis caeli illum gloriosum demittent, & demonstrabunt venientem mundo in gloria patris sui: item & angeli caelorum habitatores prædicabunt iustitiam venientis iudicis, qui mittentur ante filium hominis, cum tuba & voce magna, ut prædicent iudicium venturum, & congregent omnes electos à quatuor ventis terræ: * & omnes populi, tribus ac lingua, videbunt eum venientem in gloria sua, & patris, & sanctorum angelorum: & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum pupugerunt, ut videant in quem confixerunt. Iam quoque in tempore isto annunciauerunt Apostoli regnum Dei & iustitiam eius, iustitiam veram quæ ex fide est: & cognouerunt omnes populi gloriam Domini, illorum prædicatione edoceri. 7. Confundentur in illo terribili vltionis tempore omnes qui adorant idola, sculptilia, siue fusilia, siue quomodocumque aliter artificis manu facta: & oēs qui gloriantur

A & qui gloriatur in simulachris suis.

8 Adorate eum omnes angeli eius:

* audiuit, & letata est Sion.

B

9 Et exultauerunt filie Iudæ, propter iudicia tua domine.

10 Quoniã tu dominus altissimus super omnem terram:

* nimis exaltatus es super omnes deos.

C

11 Qui diligitis dominum, odite malum:

* custodit dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.

12 Lux orta est iusto: & rectis corde lætitia.

D

13 Letamini iusti in domino:

* & confitemini memorie sanctificationis eius.

riantur, sperantque & fiduciam ponunt in idolis suis, quæ non sunt dii veri, sed vanitas sunt & mendacium quemadmodum & confundi ceperunt ad prædicationem Euangelicam, quando passim homines, abiuratis & confRACTIS idolis, se conuertebant ad seruendum Deo viuenti, & gloriantur atque sperant in Deo viuo & vero. 8. Hic dominus est, quæ adorare debet etiam vniuersitas angelorum. Non sunt adoranda idola gentium, quæ non nisi dæmonia sunt, siue argentum & aurum, opera manuum hominum: sed iste noster dominus, qui mundum saluauit, regnum accepit, & ut iudex suo tempore cum terrore reuelabitur, ipse est ab omnibus adorandus, etiã ab angelicis exercitibus, id est, ab ijs qui sunt inter omnes creaturas præcellentissimi & nobilissimi: quanto magis à nobis hominibus adorari debet, qui illis multo sumus secundum naturæ dignitatem inferiores & ignobiliores? * audiuit hoc Sion, audiuit sancta Ecclesia hanc Christi prædicationem, hanc annunciationem, quod Christus dominus sit adorandus solus, utpote solus verus Deus & dominus, & contemnenda esse idola gentium, nimirum vana: hæcque audiens, & corde fidei suscipiens, lætata est in Christo salutari suo, lætata est super Christi gloria & eiectione idolorum atque dæmonum. Audiens etiam sancta Ecclesia de ipsius aduentu ad iustum iudicium, gaudentia est in spe bonæ retributionis. 9. Et exultauerunt omnes animæ fideles, omnes filij fidei & confessionis magna sunt affectu lætitia, propter tuam æquissimam iudicia, quibus tu iustissime domine decreuisti agere cum humano genere, tã propter iudicia iusta, quibus in nouissimo die redditurus es vnicuique secundum opera sua: quã propter iudicia, quibus iam pro mundo iudicasti, aduersus tyranum diabolum. 10. Et merito sane te adorent angeli, merito in tuis iudicijs exultare debent homines fideles: quoniam tu es dominus excelsus & altissimus super omnem terram, tu es eleuatus & sublimis super omnes habitatores terræ: * valde tu exaltatus es super omnes qui vel sola hominum imaginatione & appellatione dii æstimantur, vel etiam qui secundum participationem vere dii nuncupantur: hos omnes tu immenso interuallo superas, nec est in dijs similis tui domine. 11. Vos proinde quicunque vere in domino creditis, cumque vere diligitis, qui solus est bonus & infinite bonus, odio habete malitiam, & omnem execramini impietatem. Cum enim ipse perfecte bonus existens, imò ipsa infinita bonitas, ex diametro pugnet cum malitia, oportet, si illum velitis diligere, odio habere iniquitatem. Non enim potestis simul & ipsum amare, & mala diligere: * eorum enim qui sic malum odiunt & fugiunt, ipse misericorditer & fideliter custodit, animas piorum atque sanctorum ipse saluat à malo, & custodit in vitam æternam, & de potestate omnium impiorum eos liberabit: non sinet eos venire in manus peccatorum qui ipsos querunt malum, sed ab omni malo saluos faciet in suum regnum celeste. 12. Iustis quoque peculiariter lux oritur, singulari illuminatione Dei donantur & visitantur qui student iustitiæ, diligentes dominum, & odientes iniquitatem: * & rectis ac mundis corde, quibus est affectus syncerus & cor purum ab omni malitia, oritur lætitia, ex testimonio bonæ conscientie & securæ mentis, quæ est quasi iuge conuiuium, & super omnia ex continua Dei præsentia & inhabitatione. Beati enim mundi & recti corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Non possunt autem non plurimum proinde & letamini in domino Deo vestro, quicunque diligitis iustitiam, & odio habetis iniquitatem, gaudete in domino semper, iterum dico gaudete: * & date confessionem ac laudem memorie sanctificationis vel sanctitatis eius: confitemini illi, rememorantes sanctitatem eius, qua ipse solus est sanctus in semetipso, super omnes deos, atque etiam sanctificationem, qua suos electos sanctificauit & sanctificat. Est enim in vtroque valde laudabilis, & quia ipse in se sanctus est, & quia sanctificator est fidelium.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVI.

Versu 2. Iustitia & iudicium correctio sedis eius. Si correctionem acciperemus quomodo vulgo solet apud Latinos accipi, videlicet pro reductione ad rectitudinem, posset præter locum sic intelligi, Omnis correctio quæ à sede eius procedit, iustitia est & iudicium, id est, secundum iustitiam & in iudicio. Sed ex Hebræo cognoscimus, correctionem isto in loco idem valere quod præparationem vel foundationem, aut stablitionem aut ædificationem, siue in rectitudine foundationem aut rectam constitutionem. Vnde correctio sedis eius hic intelligenda est, ipsa fundatio aut recta situatio

Psal. 95.
Psal. 113.

Psal. 81.

Prou. 15.

Philip. 4.

Pfal. 9. sue cōstitutio regalis solij: vt quod hic dicitur correctiōe sedis eius esse iustitiam & iudicium, idē sit cum eo quod in alio Psalmo dicitur, Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbē terrę in æquitate. Iuxta quam sententiam, ex Hebræo vertit Hieronymus, Iustitia & iudiciū firmamentum solij eius. Felix, iustitia & iudicium, habitatio sedis eius, vel bases sedis eius. Quod autem nos de sede domini iudicaria exposuimus in Elucidatione, posset etiam ad eam, quam in se habet quælibet fidelis anima, sedē Dei referre. Iustitia enim & iudicio præparatur in homine locus & sedes Dei. Nō enim intrabit Deus, neq; spiritus eius in maliuolam animam, in qua non est iustitia & iudicium: sed requiescit super mitem & tremētem sermones suos, id est, super eum in quo est iustitia & iudicium. Sed illa expositio quæ in Elucidatione est posita, magis videtur facere ad propositum. **¶ Versu 3.** Ignis ante ipsum præcedet. Hic versus cum aliquot sequentibus, æque commode possent exponi, vel de terrore eorum quę futura sunt ante aduentum, siue in aduentu iudicis, vel de iucunditate eorum quę facta sunt post Christi resurrectionem, vbi ascendisset ad patris dexteram, accipere sibi regnū & imperium super orbem. Atque ob hoc, in Elucidatione per plures versus geminam constitutum intelligentiam, cōsuetō duplicis intelligentiæ signo adiecto. Quod si tertius hic versus de igne intelligentur, per quā sancti Theologi in aduentu iudicis mundum dicunt purgandum: quemadmodum Petrus Apostolus in posteriori sua Epistola indicat, dicens: Adueniet autē dies domini vt fur in quo celi magnus impetu transient, elemēta verō calore soluentur: terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, extinguentur. De quo igne etiam in alio Psalmo dicitur, Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. Hic autem non videtur esse ille ignis æternus, de quo subinde loquitur Saluator in Euangelio. Non enim ille ad purgationē cælis aut elementis, sed ad punitionem & cruciatum diabolo & angelis eius, præparatus est: quemadmodum in sententia domini dicitur, Descende à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. De hoc ergo igne cōflagrationis & purgationis prior est intelligentia. Posterior verō est de igne cōdemnationis æterni, qui (vt etiam diximus) diabolo & angelis eius paratus est, qui ante faciē iudicis præcedere dicitur, non quōd prius tempore realiter debeat præcedere aduentum iudicis in mundū, sed quomodo minister vel instrumentum exequendæ iustitiæ præcedere dicitur ante iudicem, quomodo gladius solet iudicē præcedere, vt ministeriale instrumentum executionis iustitiæ. Quia enim ignis ille infernalis, sed ad pronuntiationē iudicialis sententiæ corripit impios: & in eos ipso momento defauit, iccirco rectē quasi cum iudice vel ante iudicē aduenisse dici potest, Et iuxta hunc modum videtur etiam intelligendum, quod in Epistola posteriore ad Thesalonicēses scribit apostolus Paulus, in hunc modum, Si tamen iustum est apud Deum retribuere retributionem ijs qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini, requiē nobiscum, in reuelatione domini Iesu de cælo, cū angelis virtutis eius, & in flāma ignis dantis vindictā ijs qui nō nouerunt Deum, & qui nō obediunt Euangelio. Nam si participium illud dantis iungatur cum genitiuo proxime præcedenti ignis (quæ connexio prima facie apparet cōmodior) videtur per ignem istum dantem vindictam intelligi ignis infernalis, per quē proprie vltio cōdigna exercebitur in reprobos. Nā ignis cōflagrationis, etiā si corpora impiorum possit breui momento interimere, animam tamen impiam non potest æterna punitione (quæ illam decet) affligere. Quare per ignem dantem vindictam, intelligendus videtur in citato iam Pauli loco ignis æternus, vt dicat Paulus, reuelandum dominum Iesum cum angelis virtutis eius, & cum flāma ignis æterni vindictis. **¶ Versu 8.** Adorate eum omnes angeli eius. Hunc locum Paulus Apostolus allegat, capitulo primo Epistolæ ad Hebræos, ad probandum Christum filium Dei esse angelis maiorem, ex eo quōd illum iubeantur adorare. Non adorat enim nisi minor maiorem. Adducens autem Paulus hunc locū, sic ait, Et cū iterum introducit (videlicet pater) primogenitum in orbem terrę, dicit, Et adorent eū omnes angeli eius. Ex qua citatione difficultas est, quid sibi velit quod ait, Et cū iterum introducit pater primogenitum in orbem terrę. Dicendum est, quōd iccirco hoc dicitur, quoniam in illo Psalmo mentio fit de regno Christi quod ei datum est à patre, morte deuicta, vnde & initium Psalmsi sic habet, Dominus regnauit, exultet terra. Quod si prædicta in versibus prioribus exponantur de terribili adueatu domini ad iudicium, rectē dicitur iterum introduci à patre in orbem terrarū ad ipsum iudicandum: quoniam venturus est in gloria patris sui iudicium exequutus, per potestatem à patre sibi datam, quemadmodum apud Ioannem dicitur, Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius: & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Si verō prædicta intelligentur tantum de conuersione populorum per Euangelicā prædicationem, dicitur introduci filius à patre in orbem terrarum, quatenus ita Christus regnum recuperauit in populis, vbi prius idola colebantur, & ipse ignorabatur. Quid autem per Sion & per filias Iudæ intelligatur, ex Elucidatione patet & plenius diximus in Psalmo quadagesimo septimo circa versum illum, Latetur mons Sion, & exultent filie Iudæ, propter iudicia tua domine: vbi etiā prolixius ostendimus, quare gaudendum sit monti Sion & filiis Iudæ propter hæc domini iudicia. **¶ Versu 12.** Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Nos in Elucidatione lucem illam, quæ intra mentes iustorum oritur, indicauimus accipiendam, cōsimilemque in posteriori parte lætitiā. Possent verō & de futura illa plenitudine lucis ac gaudij exponi, præteritum accipiendo pro futuro, vt sit sensus, Lux æterna lucebit, & orietur iusto, & rectis corde orietur sempiterna & inestimabilis lætitia quemadmodum in alio loco dicitur, Lux perpetua lucebit sanctis tuis domine. Et iterum, Lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium & exultationem obtinebunt. Ad quem sensum rectē quadraret quod ex Hebræo vertit Felix, & alij quidā, Lux facta vel seminata est iusto, & rectis corde lætitia. Nunc enim iusto lux illa seritur, nunc seminatur, quia nondum

A nondum iustus eam meret, nondū ea perfruitur, sed ad eam aliquando suscipiendam & acquirendam præparatur, & modo quodam nunc illi seritur, & seminatur vt suo tempore metatur tam lux plena, quā perfecta lætitia. Quemadmodum enim quod seminatum est, in occulto latet, & nondum apparet quid futurum sit, postmodum verō in tempore suo caput effert, seq; manifestat: ita nunc lux & lætitia beatorum seminatur & occultatur, vt aliquando lucis plenæ & perfectæ lætitiæ fructus inde metatur. De qua re, pulchre dilectus discipulus ita loquitur discipulis, Charissimi, nunc filij Dei sumus & nondum apparuit quid erimus, quoniam cū apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quasi dicat, Mira quidem gloria vobis iam seminata est, sed nondum enata est, nondū apparuit, Neque male consonat huic expositioni quod in Chald. Parap. dicitur, Lux quiescit, & reposita est iustis, quo modo beatus Petrus hæreditatem illam incorruptibilem, incontaminatam, & immarcescibilem, dicit conseruatam in cælis, & salutem ait paratam reuelari tempore nouissimo. **1. Ioan. 3. 1. Pctr. 1.**

XCVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Habet Psalmus iste argumentum idem cum præcedentibus. Est namque inuitatio ad laudem Dei pro mirabilibus per eum patris mundo quæ exhibitis, inter quæ, præcipua est salus illa quam Deus per suæ diuinitatis dexteram voluit operari, & in conspectu omnium gentium manifestari, propter misericordiam & veritatem suam. Post quæ paucis enarrata, à versu sexto vsque ad finem, nihil aliud quā inuitatio ad laudem, ad iubilationem, ad cantica ponitur, non hominum tantum, verum etiam maris, & omnium quæ in eo sunt, terræ & omnium quæ in ea fluminum & montium, propterea quod ipse venit iudicare terram.

NONAGESIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Cantate domino canticum nouum: * quia mirabilia fecit. **2** Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.

Ante domino in alacritate cordis carmen nouum laudis, & insoliti gaudij canticum illi depromite de plenitudine æterni gaudij: * fecit enim miranda, & quæ nouis peculiaribusque canticis decantentur dignissima. Et licet multa admodum sint Dei opera miranda, quæ ipse patrauit ab initio sæculi in rerum omnium creatione & sapientissima administratione siue gubernatione, peculiariter etiam in admirabilis generis humani directione ab initio sæculi: illud tamen omnia superat, & quasi obscurat quod in nouissimis diebus in temporis plenitudine operari dignatus est, in redemptione humani generis: quando omnipotens dextera eius, pro sua voluntate salutem est operata, & sanctum brachium eius fecit salutem magnam in populo & pro populo suo, quando per suam potentiam genus humanum de captiuitate & seruitute durissima redemit. Hanc autem salutem sic sua dextera perfectam, Dominus voluit reuelare, & notam facere, ac prædicare in omnibus populis: ipsum quoque salutem, ipsum Saluatorem Christum filium suum, per quem tantam fecit salutem, mundo voluit notum facere: * iustitiam suam prædicari fecit, & notificari in conspectu omnium populorum, iustitiam suam, iustitiam quæ est ex fide, & per fidem in Christo filio eius, sanctos Apostolos suos prædicare fecit, & notificari in omnibus populis. * Notum etiam fecit salutare suum & auxilium suum, in exhibitione salutis quam contulit mundo: & in hoc aperte monstrauit suam iustitiam, per quam genus humanum redemit de manu & tyrannide iniuste ipsum opprimētis. **4.** Recordatus est dominus misericordie & fidei siue veritatis suæ: ipse qui per multa antea sæcula oblitus videbatur misericordie, obfirmatam habens iram suā aduersus genus humanum: & qui suam fidē videbatur negligere aut violare, non exhibendo quondam promissā patribus Abraham, Isaac, & Iacob, ipse tandem in temporis plenitudine curauit suæ misericordie satisfacere, & suam fidem liberare, seque veracem & fidelem in promissis, operis exhibitione demonstrare: sicque velut recordatus est misericordie & veritatis suæ erga domum Israel, super populum fidelem, verum ex fide semē Patriarcharum, quibus fuerat facta repromissio. **5.** Neque verō hæc salus intra Iudææ angustos limites delituit, neque intra tam angusta spatia fuit occultata, licet in Iudæa fuerit orta & perfecta: sed nota facta est & diuulgata per Apostolorum prædicationem, hæc salus simul, & ipse Saluator qui eam operatus est, in vniuersos terminos terræ, ab oriente vsque ad occidentem, & à septentrione vsque ad meridiem. Siquidem in omnem terrā exiit salutis huius prædicatio, & vbique terrarum salus hæc agnita fuit. **6.** Proinde omnes qui inhabitatis terram, Deo (qui tam miranda pro vobis in temporis plenitudine operari dignatus est) in cordis vestri lætitia iubilare: * cordis quoque lætitiā vocalibus canticis declarate, exultantes insuper gestibus etiam corporis lætitiā exhibete &

3 Notum fecit dominus salutare suum: * in conspectu gentium reuelauit iustitiā suā.

4 Recordatus est misericordie suæ & veritatis suæ domui Israel.

5 Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

6 Iubilare Deo omnis terra: * cantate, & exultate & psallite.

psalmos illi de mirabilibus editis facinoribus componite & canite. E. Omnium enim est hoc commune gaudium, vniuersalis est omnium hæc lætitia & exultatio, quoniã omnibus salus ista facta & annunciata est. 7. Imperfectum verò gaudij testimonium, etiam musica adhibete vestris laudibus instrumenta, cõcinite illi in citharis, nablis, & alijs ad eã rem aptis musicis instrumentis: * in citharis simul adiuncta voce cantici, sic vt manu contingente musicum instrumentum lingua non cesseret à laudibus, sed modulationem aptam simul decantet, quæ sono instrumenti suauis melodia respondeat: * in tubis quoque ductilibus, ad concinendum in vocis fortitudine, & in clangore concrepantis buccinæ, siue tubæ cornæ, cuius est sonus fortis ac præualidus. 8. Iubilare in conspectu regis nostri domini, qui videlicet rex noster & dominus est rex regum & dominus dominantium: iubilate coram eo, laudes concinite, vt dignum est tanto ac tali domino iubilari à nobis, qui eius sumus plusquam seruisimi serui: * & quoniam non est vniuersa terrarum habitatio, neq; tota rationalis creatura sufficiens ad dignæ laudis perfolutionem, atque iterum quia omnis creatura vna cum homine merito debet collatari & congaudere, iccirco & ceteras creaturas omnes iustum est pro suo modulo laudare dominum. Itaque mare suorum collisione siue collusione fluctuum sonitum edat, & tonet, pro suo modo sic collaudans dominum, simul & omnia quæ in ipso sunt: vniuersus quoque orbis terrarum cum omnibus suis inhaeratoribus, cum omnibus quæ in eo sunt, pro suo vnumquodque modo laudem canat domino. 9. Flumina quoque exultabunt, & quasi plaudēt manibus in dulci allusione fluctuum: simul etiam montes quasi exilient & exultabunt à præsentia domini, denique celi & terra & omnia quæ in eis sunt, omnia præ gaudio gestient, à præsentia aduenientis domini: * quoniam ad hoc venit in temporis plenitudine, vt iudicet terram, vt faciat iudiciũ mundi, vt principe mundi diabolo eiccto, ipse regnet in domo iacob in populo suo in æternum, eosque regat, pascat, & iudicet imperpetuum. 10. Iudicabit pro orbe terrarum, & reget cum in iustitia, & populos omnes in æquitate. Non enim regnabit in tyrannide & iniustitia, vt ille pater mendacij, mundi rector tenebrarum harum, sed in omni moda æquitate regnabit super populum suum: * In iustitia quoque faciet pro orbe terrarum iudicium, aduersus iniquum mundi principem, & liberabit populos in æquitate sua: de oppressione iniqua. * Denique & in nouissimo die, in iustitia iudicabit totum orbem terrarum, redditurus vnicuique pro operibus condignam retributionem.

7 Psallite domino in cithara:

* in cithara & voce psalmi:

Apoc. 19. * in tubis ductilibus & voce tubæ corneæ.

8 Iubilare in conspectu regis domini:

* moueatur mare & plenitudo eius orbis terrarum, & qui habitant in eo.

9 Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu domini:

Ioan. 12. Luc. 1. * quoniam venit iudicare terram.

10 Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Luc. 8. Ephes. 6.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVII.

Versu 2. Saluauit sibi dextera eius. Datius ille sibi, facit difficultatem in oratione. Nos in Elucidatione indicauimus, sibi positum esse, ac si diceretur, iuxta suum placitum, vel iuxta quod voluit: saluauit autem, pro salutem fecit, vel salutem operatus est: vt sit sensus. Dextera eius iuxta suum bene placitum, salutem est operata. Alij verò putant, vulgaram lectionem male habere casum datiuum: pro datiuo autem constituendum accusatiuum, ad hunc modum, Saluauit eum dextera eius quo modo habet Romanum Psalterium, sicut in Græco legitur, ἠσώθη αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, hoc est, Saluauit ipsum dextera eius. Cuius lectionis sensus est, Dextera Christi, id est, diuinitas Christi, saluauit ipsum. Beatus tamen Hieronymus ita vertit, vt habet nostra lectio Gallicana, De hoc quoque non nihil dicemus in annotationibus ex Hebræo. ¶ Versu 3. In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Potest intelligi iustitia, qua ipse Deus in se iustus est: quam in conspectu gentium reuelauit, quando principem tenebrarum iuste condemnauit, & sibi regnum resumpsit orbis terrarum. Iterum, suam iustitiam, qua in se iustus est, reuelauit in conspectu gentium, quando per Apostolicam prædicationem omnibus hominibus per vniuersum orbem eam fecit notam. Potest aliter intelligi iustitia Dei non illa qua in se ipse iustus, sed illa qua homo coram Deo iustus est, de qua Paulus ait, Nunc autem iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis. Et iterum, Iustitia Dei per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Atque hanc iustitiam adueniens dominus per Apostolicam prædicationem reuelauit in conspectu omnium gentium, quando Apostolos suos fecit, predicare ac dicere, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. ¶ Versu 4. Recordatus est misericordie suæ, & veritatis suæ domui Israël, Quod dominus dicitur recordari, manifestum est hoc ita dici secundum similitudinem humanæ recordationis, sicut per oppositum interdum dicitur obliuisci, quando ad modum obliuiscens se habet. Cum enim promissa dissimulat, multumque tardat persolueri, iustitiæ & fidei suæ videtur oblitus: & cum misericordiam non exhibet, videtur oblitus misericordie. At verò vbi misereri cõperit, & promissis facere satis, dicimus eum recordari misericordie & veritatis, quomodo etiam in cantico virginis matris dicitur, Suscepit Israël puerum suum, recordatus

Roma. 3.

Marc. 16.

A tus misericordie suæ: vbi & recordatio veritatis innuitur, cum subsequenter adiungitur, Sicut loquutus est ad patres nostros, Abraham, & femini eius in sæcula. Et in suo cantico Zacharias, Deum parentem in filio suo salutem mundo, hoc agere dicit, ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & ad memorandũ testamenti sui sancti, quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis. Ita ergo recordatus est dominus in hac hora nouissima misericordie & veritatis suæ. Ille autem datiuus, domui Israël, secundum commodiorem constructionem iungatur cū verbo recordatus est, ad hunc sensum, Recordatus est misericordie suæ & veritatis suæ erga domũ Israël, siue, vt vertit Felix) pro domo Israël, id est, ad faciendam misericordiam & veritatem cum domo Israël. Posset etiã intelligi promissam domui Israël: sed absq; aliqua subauditione, sensus prior apparet melior. ¶ Versu 9. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt. Aduerbium simul ab aliquibus iungitur cum præcedentibus, hoc modo, Flumina plaudent manu simul: ac deinde, montes exultabunt. Nos in Elucidatione iunximus cum sequentibus, hoc modo distinguentes, Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt. Quam distinctionem etiam sequitur versio Felicis, Flumina plaudent palma, sicut montes exultent. Hebraica lectio ad vtranque connexionem est indifferens.

Luc. 1. Ibidem.

XCVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

IN hoc etiam Psalmo, vt in præcedentibus exhortatio ponitur ad reuerentiam Dei sedentis super Cherubim & laudem magni nominis eius, cuius honor diligit iudicium, qui parat directiones populo suo, cuius etiam scabellum pedum vt sanctificatum ab eo qui illud calcat, dicitur adorandum. Versu autem sexto, patrum quorundam exempla proponit, nominatim mentionem faciens Moysi Aaron, & Samuel: qui quoniam dominum fideliter inuocabant, eiusque præcepta diligenter obseruabant iccirco familiari Dei etiam alloquutione digni sunt habiti, fueruntque exauditi in precibus suis, & iram potuerunt Dei aduersus populum suum irati mitigare, vt leui disciplina paterna peccatis populi tantum punitis, non penitus reprobandentur: quemadmodum alijs solet gentibus contingere, qui in suis aduentionibus impune permanere & pergere sinuntur, iusto Dei iudicio, usque in diem extreme ultionis. Vltimo autem versu iterum laudis replicat exhortationem.

NONAGESIMIOCTAVI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Dominus regnavit, irascantur populi:

Dominus Deus noster regnum & imperium tenet: irascantur, indignentur, & commoueantur vt voluerint incredulæ nationes, velint nolint, ferre debent eius imperium, & regem debent eum atque dominum agnoscere, quantumuis relictentur & contradicere, videantur: * qui sedes super Cherubim, qui præsidet angelicis exercitibus, & cælestes illos spiritus habes velut sedem, super quam requiescit gloriæ tuæ maiestas: qui etiam in veteri illa arca tabernaculi, super propitiatorium inter duo Cherubim locum visibilem tibi olim delegisti, ad signum eius sedis quã habes gloriosam inter cælestes exercitus in cælis: à facie tua commoueatur omnis terra, æquum est vt te omnes reuerentur & timeant qui terram inhabitant. 2. Dominus qui est in Sion, in populo fidelis ipsum agnosce, qui in Ecclesia sancta inhabitat, ipse per omnia magnus est & excelsus super omnes populos, ita vt in omnibus gentibus nemo sit qui illi possit comparari, estque excelsior & sublimior omnibus, sicut rex omnibus est celsior in regno suo. 3. Quapropter tuo magno nomini, o rex Altissime, cõfitei debent omnes populi tuo subiecti imperio: quoniam nomen tuũ sanctum est atque modis omnibus venerabile, nomen est super omne nomen, in quo flecti debet omne genu cælestium, terrestrium & infer-

Philip. 2. Psal. 112.

* qui sedes super Cherubim, moueatur terra.

2 Dominus in Sion magnus & excelsus super omnes populos.

3 Confiteatur nomini tuo magno, quoniã terribile & sanctum est.

* & honor regis iudicium diligit.

4 Tu parasti directiones:

* iudicium & iustitiã in iacob tu fecisti.

5 Exaltate dominum Deũ nostrũ, et adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.

1.Reg.3. **6** *Moyſes & Aaron, in ſacerdotibus eius: * & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius.*

Exod.33. Num.12. **7** *Inuocabat dominū, et ipſe exaudiebat eos: * & in columna nubis loquebatur ad eos.*

Pſal.17. Pſal.144. **8** *Cuſtodiebant teſtimonia eius, & præceptum quod dedit illis.*

9 *Domine Deus noſter tu exaudiebas eos:*

* Deus tu propitiuſ fuiſti eis:

Exod.32. Num.16. ** & vlcifcens in omnes adinventiones eorum.*

10 *Exaltate dominū Deum noſtrum, & adorare in monte ſancto eius: * quoniam ſanctus dominus Deus noſter.*

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVIII.

Verſu 1. Qui ſedes ſuper Cherubim, moueatur terra. Quomodo dicatur Deus ſedere ſuper Cherubim, diximus in Pſal. 79. in verſu illo, Qui ſedes ſuper Cherubim manifeſtare corā Ephraim, Benjamin & Manaffe. Quidam autem hoc loco pro ſecunda perſona, ponunt tertiam, legentes, qui ſedet: coniungentes iſtud, qui ſedet, ad principium verſus, hoc modo, Dominus qui ſedet ſuper Cherubim, regnauit, irascentur populi, moueatur terra. Alij reperit verbum regnauit, hoc modo, Dominus regnauit, irascentur populi: qui ſedet ſuper Cherubim regnauit, moueatur terra. Nos ſub ſecunda perſona abſque repetitione iſta coniunximus, ad hunc modum, Qui ſedes ſuper Cherubim, o magne Deus, à facie tua moueatur terra. In Hebræo, ſimiliter & in Græco, participium eſt, acſi dicatur iuxta Hebræum, ſeſſor Cherubim, vel inſidens Cherubim: aut iuxta Græcum, ſedens ſuper vel in Cherubim. **V**erſu 2. Dominus in Sion magnus, & excelfus ſuper omnes populos. Duplici diſtinctione hoc legi poteſt. Primò, ad hunc ſenſum, Dominus qui eſt vel habitat, vel colitur in Sion, à populo ſuo fidei, ipſe eſt magnus & excelfus ſuper omnes populos, hoc eſt, Deus Iſraël, eſt rex magnus ſuper omnem terram. Secundo ita diſtingui poteſt, Dominus eſt in Sion magnus, & excelfus eſt ſuper omnes populos vt dominus Deus dicatur magnus eſſe & laudabilis valde in ſuo populo, & nihilominus ſuper omnes populos excelfus. In Sion enim magnus eſt, dum ſe glorioſe in ſuo populo magnificat, in mirabilibus quæ pro eo potenter & magnifice operatur. Excelfus verò eſt etiam ſuper omnes populos, quoniam in manu eius ſunt omnes fines terræ, & ipſe pleno imperio dominatur omnium.

etiam quod in ſimum reputatum fuerit: quemadmodum regis magnifici ei non ſolum corona, quam in capite geſtat, honoratur, nō ſolum pallium quo eſt circumamictus, verum etiā calciamenta pedum eius, imò ſcabellum throni eius. 6. Moyſes & Aarō erant de numero ſacerdotum eius: qui colebant eū, erant ſpecialiter Deo ſacri: ille quidē à Deo ſpecialiter conſecratus, vt legiſſator fieret & ordinator atq; miniſter legalis ſacerdotij: hic verò vnctus à fratre ſuo Moyſe: ex ore domini etiam viſibiliter, & ſacerdotalibus adornatus veſtibus: * & Samuel propheta domini, erat de numero fidelium ſeruorum, qui cognoscunt per fidem & inuocant ex fide & conſcientia bona nomen domini, Samuel fidelis miniſter corā ſuo domino. 7. Iſti patres noſtri, egregia virtutum exempla, inuocabant dominum, orantes tā pro ſe quā pro commiſſo ſibi populo: & dominus benignū ſe illis exhibuit, exaudiens orationes eorum & poſtulata concedens: imò etiā familiarem ſuam ſocietatem ad illos oſtendit, loquens ad illos (Moyſen & Aarō) de colūna nubis, quæ apparebat ſuper tabernaculum, ſic illos ſuo ſpeciali colloquio ſingulariter honorans, coram populo ſuo. 8. Ratio autem quare ſic ipſi exaudiebantur orantes, & quare ſic diuino honorarentur colloquio hæc erat, quia obediētes fuerunt præceptis dominicis. Cuſtodiebant enim teſtimonia eius quibus cōteſtatus fuerat populum, id eſt legem & omnia præcepta quæ illis obſeruanda tradidit. 9. Et quoniam ſic obediētes & fideles fuerunt in adimplētionē tuæ voluntatis, iccirco viciffim te illis benignum exhibuiſti dominum, qui cum ſancto ſanctus es, & cum innocente innocens, & cum electo electus, qui voluntatem facis te timentium. Iccirco, inquam, tu domine Deus noſter illos benignè exaudiebas in omnibus quæ à te poſtulabant, ſive pro ſua, ſive pro populi ſui ſalute: * oſtendiſti quoque te illis benignum & propitium, dimittens propter illorum precem peccata populi: ſiquando te offendiſſet populus, illis pro eo orantibus, tu flexus fuiſti ad miſericordiam, dimiſiſtiq; illis peccatum, quemadmodū orante Moyſe populus quē delere voluiſti ſaluatus fuit, & Aarō offerente thus in thuribulo plaga incendij ceſſauit: * & in ſingulare beneficium, hoc eis contuliſti, quòd populum eorum pro quo ſupplicabant, nō permittebas diu impunè agere in peccatis, vt tandem in die iudicij ſuper eos adduceres cōdemnationis ſententiā, quomodo cum reprobis gentibus agis quæ te ignorant: ſed in omnia opera eorum mala, quæ ipſi ſecundum malitiā cordis ſui adinuenerunt, vt te offenderent, te exhibuiſti ſeuerum ultorem & vindicem, vt cogerentur vltionis tuæ præſentia, quā te cogitatis vel cœptis deſiſtere. 10. Exaltate & magnificate dominum Deū noſtrum, & adorate eum in mōte ſancto eius in quo habitat, in Eccleſia: ſive hac militante, per fidem excelfa, & per ſpem atque charitatem firma & immobilis: ſive illā triumphanti, per apertam Dei viſionem & perfectā fruitionē altiffime ſublimata, & immobiliter firmata: * quoniam dominus Deus noſter ſanctus eſt, & ſuper omnes ſolus ſanctus ac ſumme metuendus: propter quod, omni laudis & honoris exaltatione ſemper eſt digniſſimus, neq; pro dignitate ſatis vnquā poteſt exaltari.

A omnium. **V**erſu 3. Et honor regis iudicium diligit. Iſtud iudicium quod diligit Deus, intelligere poſſumus in nobiſiſſis, vel in Deo. Honor regis diligit in nobis iudicium, quia dignitas & maietas Dei noſtri exigit à nobis & in nobis ſeruis ſuis iudicium, videlicet vt in iudicio illi ſeruiamus. Iuſtum enim eſt, vt tam magnifici domini & tam ſummi regis miniſtri, in iuſtitia & iudicio ſatagant perſicere ſuū miniſterium. Vnde illud toties veteri illi populo in legiſlatione replicatū, Ego dominus, Sancti eſtote, quonia ego ſanctus ſum. Et in lege gratiæ, nouo populo nouus præceptor Chriſtus dominus, Eſtote (inquit) miſericordes, ſicut & pater veſter cæleſtis miſericors eſt. Eſtote vos perfecti, ſicut & 19. pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Iterum verò ſecundum hanc intelligentiam, iudicium accipi poteſt pro æquitate & reſtitutione iuſtitia, vt iam expoſitum eſt: vel etiā pro iudicio quod diſcretionem ſollemus appellare. Exigit enim honor magnificentiſſimi & regis noſtri, vt illi cum magno iudicio, eū magna diſcretionē & attentione ſeruiamus, non quomodo vili alicui aut plebeio domino ſerui ſolent, ſed cum magno timore & tremore, cum magna alacritate, diligentiā, ſollicitudine, & reuerentiā, tāquā illi qui eſt omnium rex ſupremus, & quō eſt nemo celiſior: vt ob hoc merito ſummo cum honore illi debeat ſerui. In quem ſerē ſenſum ſcribens Corinthijs Paulus, vult ſanctiſſima myſteria corporis & ſanguinis domini ſumentes, cum iudicio manducare, dum ait, Quicumque manducauerit panem domini: quia ſcilicet non cum iudicio debito accedit ad ſumenda tā ſacroſancta myſteria, tam ſacrum panem, tā ſacrum vinum: panem nō panem, ſed corpus filij Dei: vinum nō vinum, ſed ſanguinem vnigeniti patris. Idcirco enim non diiudicat ſufficienter qui indignè accedit, quia abſque debito iudicio, nō diſcernens hunc panem tam ſanctum à pane cibario & craſſo, quem in publicis conuiuijs vulgo māducant homines: nec illum ſanctiſſimum ſanguinem aliter ſumit, quā vinum quod eſt penu depromitur. Atque ita ſanè per quā plurimi inueniuntur, qui ſeruiunt quidem Deo, quantū exterius videri poteſt: ſed abſque debito iudicio, abſq; neceſſaria diſcretionē. Nō enim qua oportet reuerentiā, non qua oportet alacritate & promptitudine bonæ voluntatis, non qua oportet integritate bonæ intentionis, non qua oportet ſedulitate bonæ operationis: ſed cum pigritiā, torpore, ſatiſidio, ſimulatione, tanquam ſi alicui temporali domino ad mercedem pauculam in ſeruirēt: imò (quod nullis vnquā lachrymis ſatis deſeri poteſt) multo etiam minori fidelitate & ſedulitate, quā huiuſmodi mercenarij dominis: à quibus vili tātum ſunt mercede cōducti, nullo autem vinculo alio obligati. Veros autem Dei ſeruos oportet cum magno iudicio, ſuæ ſeruitutis obſequia præſtare, vigilantiffime ſcilicet diſcernentes & diiudicantes attentiffime, quanto hic dominus omnibus tēporalibus dominis ſuperemineat, quanto hic rex omnibus ſit regibus terræ exceliſior, quāto hic Deus ſuper omnes deos ſit in immenſum eleuatus, quanto ſit omnibus potentibus potentior, quāto omnibus terribilibus poteſtatibus terribilior, quanto denique amabilibus omnibus ipſe in immenſum amabilior: ne ſatis putent, vt plebeio alicui terreno, corruptibili vel tēporali domino, ita huic cæleſti immortalis & æterno ſeruire. Omnino enim hoc iudiciū requirit à nobis Dei honor & magnificentia, quomodo & ſanctus homo Dei Moyſes ſibi cōmiſſum populū adhortabatur, dicens. Non eſt alia natio tam grādis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter a deſt nobis: ſic videlicet ex honore regis, illos exhortando ad iudiciū. Poteſt verò (vt ab initio annotationis cœpimus dicere) iudicium iſtud intelligi in ipſomet Deo, ad hunc ſenſum, Honor regis amat iudicium, maietas Dei amat iuſtitiam, & omnia vult agere in iudicio, amplexatur iudicium, gaudet iuſtitia, nihil poteſt agere abſque iudicio, ſue contra iuſtitia. **V**erſu 4. Tu paraſti directiones. Pſalterium Romanum habet pro directionibus, æquitatem, Tu paraſti æquitatem: Idem autem per vtrunq; intelligitur, videlicet mandata domini: quæ æquitas dicuntur, quoniam in æquitate & iuſtitia fundantur, & quia nō niſi quod æquū & iuſtum eſt, præſcribunt. Propter quod, Pſal. 118. dicitur, Omnia mandata tua æquitas, Et rurſum, Aequitas teſtimonia tua in æternum. Directiones verò appellantur, quia hominem ad Deum dirigunt, & in agendis ducatum præſtant, quemadmodum Pſalmo ſuprà citato dicitur, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumē ſemitis meis. Pro eodem etiam accipi poteſt iudicium & iuſtitia, in parte ſequenti, cum dicitur, Iudicium & iuſtitiam in Iacob tu feciſti. Vel ſic intellige, Præcepiti fieri iudicium & iuſtitiam in Iacob. Vel ſic, Tu ipſe feciſti in populo tuo iudicium & iuſtitiam. Sed priora videntur magis conuenientia, & melius cum præcedentibus cohærent. Quòd enim honor regis diligit iudicium, inde manifeſtè apparet, quod ipſe fundauerit æquitates, quòd legem dederit ſuo populo, & quòd præcepit fieri iudicium & iuſtitiam in populo ſuo. Niſi enim honor regis diligeret iudicium, non præcepit iudicium & iuſtitiam fieri, neque legem tuliffet, quæ monſtrat quid iuſtum atque iniuſtum. **V**erſu 5. Et adorate ſcabellum pedum eius. Præter expoſitionē in Elucidatione poſitam, per ſcabellum pedum domini intelligi etiam poteſt arca fœderis, Quia enim ſuper propitiatorum quod erat operculum arce, inter duo Cherubim, ſedem habere & habitare dicebatur dominus, reſtè proculdubio dici poteſt arca, ſcabellū pedum eius. Erat enim quaſi ſub ſede Dei. Atq; hæc arca ſancta erat, nimirum à Deo ſpecialiter ſanctificata, & ad eā ſancta, vt eā tangens Oza morte fuerit percuffus: & qui eam nudam conſpexiffent, morte punirentur ſubitanea. Attamen cū ipſa adorari iubetur, non debet intelligi proprie dicta adoratio, quæ non niſi Deo debet attribui, vtpote enti primo & ſupremo domino: ſed adoratio improprie debet accipi pro ſpecialis honoris exhibitione, quomodo frequenter in ſacris hitorijs inuenimus homines adorare ſeiniuicem, quod nō niſi cuiuſdam reuerentiæ magnæ ſignificat exhibitionem. Quidā verò, adorare ſcabellum, accipiunt loco huius, adorare ad ſcabellum, vel ante ſcabellum, vel corā ſcabello eius, vt intelligatur adoratio proprie dicta ipſius Dei, non arce: tamen adoratio, ſed Dei ſuper arcam ſedentis: quemadmodum nos Chriſti.

stiani, Deum sub admirabili sacramento latentem adoramus, & ad locum vel ante locum, vel versus locum illum in quo sanctissima illa mysteria cōseruantur, adorationis exhibemus reuerentiam: non ipsum tamen locum adorantes, id est, ligna, lapides, aut claustra, sed ipsum quem illo in loco pro sua altissima bonitate credimus seruari. Secundum hanc verò intelligentiam, mystice per arcam accipere nobis licebit Ecclesiam sanctam militantem, quæ est velut scabellum pedum domini: vt caelestis illa Ecclesia triumphas, hac ratione eius sedes potest appellari, quæ huic illa sit subiecta, quasi inferior superiori, quemadmodum scabellum subiectum est sedi. Vel intelligi potest ipsa Christi humanitas quæ est scabellum pedum inhabitantis diuinitatis: in qua videlicet inhabitat & requiescit diuinitas. Nos in Elucidatione nullum horum sequimur, sed secundum considerationem similitudinis, dicimus significari maximam reuerentiam, vt summo domino exhibendam, cum præcipitur etiã scabellum pedum eius esse adorandum & honorandum, quemadmodum satis dilucide illic ostendimus. ¶ Versu penultimo, Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinventiones eorum. Nos in Elucidatione ista ad populum retulimus, cui illi præerant sacerdotes, de quibus prius factus est sermo, quæadmodum & Chaldaea indicat Paraph. cum ait, Deus, tu propitius fuisti populo, propter eos. Atque ita istud, Propitius fuisti eis, valet, Propitius fuisti populo, propter illos. Nam de Moyse manifestum est, quomodo frequenter iram à populo auerterit suis precibus, neq; semel paritum sit multitudini ipso deprecate pro illa. De Aarō autem Num. 16. legitur, quod plaga incendij, incensi oblatione & precibus cessare fecerit. De Samuele verò, quod ad Dei placandam iram multum potens fuerit, vel illud indicat, quod apud Hieremiam ex ore domini dicitur, Si steterit cor me Moyse & Samuel, nō erit anima mea ad populū istum. Quod autem sequitur, Et vlciscens in omnes adinventiones eorū, similiter ad populum referimus, idq; secundum duplicem intelligentiam. Quarū prior in Elucidatione exprimitur, quod in magnum beneficium Deus populi peccantis peccata ad preces Sanctorum tantum disciplina paterna puniuit, vt cauerent imposterum, & nō impuniti peccarent licentius, ne ita in totū eos abijceret. Altera verò est, secundum quam per adinventiones istas populi intelligimus opera mala, quæ contra sanctos à Deo sibi præfectos, Moyse, Aaron, & Samuel, excogitauerunt, videlicet rebelliones & seditiones cōtra ipsos excitatas: quemadmodum Chore, Dathan, & Abyron seditioni cōtra Moyse & Aaron, misere perditū sunt, cum tabernaculis suis, viui absorpti à terra. Deinde ducenti & quinquaginta quinque offerentes incensum, igne consumpti. Dehinc & illa. 14. milia, quæ cōtra Moyse & Aaron, propter prædictorum mortem, seditionem excitauerant. Atque ita adinventiones eorum intelliguntur adinventiones contra illos, id est, mala consilia excogitata contra sanctos domini. Sicut enim fuit dominus populo propitius propter orationes sanctorum, ita & ira commouebatur aduersum illum, quando contra sanctos ipsius seditionibus atque murmurationibus insurgentibus. Quidam tamen ista intelligunt de propitiatione & punitione propriorum peccatorum ipsius G Moyse, Aaron, & Samuelis. Moyse enim peccauit ad aquas contradictionis, non sanctificando dominum coram filiis Israël. Aaron præter hoc, etiam in conspiciendo vitulū. Samuelem verò dicunt peccasse in hoc, quod non sufficienter filios peccantes corripuerit. Atque ira Dei significatur districtum iudicium, quo etiam sanctis suis ab vltione non pepercit, si quando aduersus ipsum deliquissent.

XCIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Exhortatio est psalmus iste, vniuersos terræ habitatores conuocans ad letandum & exultandum in confessione domini, qui est omnium creator vnus & conditor, cuius misericordia nunquam deficiet, neque veritas vsque in consummationem sæculi.

XCIX. PSALMI ELUCIDATIO.

1 *Iubilare Deo omnis terra, seruite domino in letitia.*

2 *Introite in conspectu eius in exultatione.*

3 *Scitote, quoniam dominus ipse est Deus:*

* *ipse fecit nos, & non ipsi nos.*

Vm iubilo cordis laudate dominum vniuersi habitatores terræ, & seruite illi in cordis letitia. Non exigit à seruis suis vt in tristitia aut seruili terrore sibi seruiant, sed populum amat qui nouit iubilationem, qui scit exultare semper in nomine eius, & alacrem de hilari corde præstare seruitutem. 2. Venite, accedite ad eum in cordis deuotione, & introgre diamini ante conspectum eius: non quasi ante morosum & difficilem dominum, trepidi & anxij serui in tristitia & seruili solitudine, sed cum exultatione liberæ conscientie, tanquam filij ante patrem pijsimum, pastoremq; benignissimum. 3. Illud enim vobis sciendum est, & etiam atque etiam profunda mente recogitandum, quod dominus, ad cuius confessionem nunc vos exhortor, ipse est solus verus Deus, & præter eum non est alius: ipse est, quo nihil est maius, nihil prius, nihil dignius potest cogitari: * ipse nos fecit de nihilo, vt essemus aliquid: & totum hoc esse quod in nobis est, & tam nobile esse, quo cæteris omnibus supereminemus corporeis creaturis, ipse donauit nobis: & nequaquam nosmetipsos fecimus, neque à nobis ipsis habemus quicquam, sed ab illo vno omnia: propter quod, iustissimum est, vt illi à quo ita nos cuncta accepisse cognouimus, corde lætissimo iubilemus & seruamus, quantum valuerimus,

A 4 *Populus eius, et oues pascue eius, introite portas eius in confessione:*
* *atria eius in hymnis:*
* *confitemini illi.*
5 *Laudate nomē eius, quoniam suavis est dominus: * in eternū misericordia eius. * et vsq; in generatione & generationem veritas eius.*

luerimus. 4. Specialiter verò, o vos omnes qui estis de populo eius, qui de numero estis electorum eius, qui estis quasi oues pascuæ eius, quos ipse quasi pastor bonus, tam secundum corpus in hoc corporeo mundo, quàm secundum animam, in sancta Ecclesia pascit, & ab omni malo defendit: vos (inquam) peculiari exhortatione admonéo, vt portas eius ingrediamini, vt introcatis ante faciem eius in confessione laudis & gratiarum actionis: * vt atria eius ingrediamini cum hymnis, psalmis, & laudibus: domum cultus eius, vel sanctam Ecclesiam, vel materiale templum, sic introite cum hymnis & laudibus: * vos (inquam) date confessionem illi. 5. Et laudem dicite benedictio in sæcula nomini eius, quoniam ipse dominus erga seruos suos non est crudelis, nō morosus, non difficilis, sed mitis, benignus, mansuetus, bonus, facilis, dulcis, & pius: * misericordia eius in sempiternum non deficiet, semper erit exposita petentibus eam vsque in consummationem sæculi: * item & veritas siue fides eius atque iustitia, in omnes generationes perdurabit, non poterit vnquam mentiri neque fallere: sed quæcunque pollicitus est, seruabit electis suis, donec perstabit sæculum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIX.

Versu 4. Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis: confitemini illi. Debet versus iste ita distingui, vt in confessione iungatur cum præcedenti verbo, hoc modo, Introite portas eius in confessione: deinde reperatur introite, ad regendum acusatium atria, adiuncto eo quod sequitur, in hymnis, hoc modo, Introite atria eius in hymnis: vt deinde diuisim sequatur, Confitemini illi: quod rectius in principij versus sequeris referretur, iuxta quod in Hebræo legitur. Sic enim clarius vertit Hieronymus, Ingre diamini portas eius in gratiarū actione, atria eius in laude. Confitemini ei, benedicite nomini eius, quia bonus dominus. Eandem etiam distinctionem habet lectio Græca.

C. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste centesimus formam videtur describere, & officium designare hominis iusti, maxime autem principis: quem licet quidam interpretentur singulariter de Christo domino, quod vix alius inueniatur cui omnia hic posita perfecte conueniant: melius tamen apparet ipsum in persona Dauid pronunciarī de se omnia illa non ad iactantiam, sed ad laudem & gratiarum actionem recitantis: quod videlicet in innocentia ambulauerit in medio domus suæ, quod malum non proposuit ante oculos, quod odio habuerit impios, eorumq; fuerit consortia auersatus, fideles autem & iustos sibi adiunxerit & exaltauerit, superbis humiliatis, & peccatoribus punitione debita peremptis. Hæc enim sunt officia regis, neque regis solum, verum etiam cuiuslibet patrisfamilias in sua domo, aut cuiuslibet præsentis in ea communitate cui præsidet.

C. PSALMI ELUCIDATIO.

1 *Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.*
2 *Psallā & intelligā in via immaculata: * quādo venies ad me?*
3 *Perambulabā in innocentia cordis mei in medio domus meæ.*
4 *Non proponebam ante oculos meos rem*

Misericordiam simul & iudicio atque iustitia cantabo tibi domine: videlicet quod misericors simul & iustus tu domine in cunctis operibus tuis: ita semper misericors, vt nihilominus iustus: ac rursus ita iustus, vt nihilominus misericors: ita super his duobus semper & vbique cōiunctis tibi cantabo. 2. Super his tibi psalmos dicam & canam, cantansq; & psallens tibi, ego erudiar in via innocentie: discam, intelligā, & instructus à te sciam ambulare viā immaculatā madorum tuorū. Qui enim in vijs immūditie psallunt, horū non est speciosa laus in conspectu tuo: * o vtinam tu mihi citò aduenias, o si iam nunc ad me venias, vt ignorantem instruas & illumines in via madorum tuorum, vt tibi quæ digne psallere, Hoc enim totū est quod cupio, te videlicet meis canticis inuitare, te ad me aduocare: nihil est quod æque atque tuum aduentum desiderem. 3. Volo autem quod ex tuo munere in me est boni propositi, tibi ad gloriā, & proximis subditisq; ad exemplum, hoc cantico proponere, ex bonæ conscientie testimonio: vt exprimā qualis esse debeam, si in via immaculata psallere voluero. Ecce ego ex munere gratie tuæ studebā conuersari in medio familie meæ, cū innocentia, iustitia, & simplicitate, quasi pater in medio filiorū, quasi dominus in medio seruorum, quasi pastor in medio ouiu, singulos attendens & cōsiderans, singulis prospiciens domesticis meis, singulisq; superintendens, quantum opus erat: vt sua quisque administratione iuste fungeretur, neque malum vllum notabile paterer in domo ac familia mea, pro quo non emendandō gererem sollicitudinē. 4. Cui mihi sedulo, ne rem iniustam siue vllam iniustitiam menti meæ proponerē, ad eam perficiendā opere, ne de vlla cogitarem perficiendā (siue aduersus Deum, siue aduersus hominē) iniquitate aut iniustitiam: * neque

*iniustam: * facientes
præuarcationes odiui.*

5 *Non adhæsit mihi
cor prauum:
* declinantem à me ma
lignum non cognosce
bam:*

6 *Detrahentem secre
ta proximo suo, hunc
persequerbar.*

7 *Superbo oculo & in
satiabili corde, cū hoc
non edebam.*

8 *Oculi mei ad fideles
terra, vt sedeāt meū:*

** ambulans in via im
maculata, hic mihi mi
nistabat.*

9 *Nō habitabit in me
dio domus meæ qui fa
cit superbiam.*

** qui loquitur iniqua,
nō direxit in conspectu
oculorum meorum.*

10 *In matutino inter
ficiēbam omnes pecca
tores terræ:*

** vt disperderem de ci
uitate domini omnes
operantes iniquitatem.*

* neq; solum ipse non volui mala facere, verum etiā in alijs odiebā peccatum, vt transgressores legis Dei mei odio habui: nō quidē ipsam illorum personā, sed præuarcantium vitia: ita vt quantū in me esset, illis obstitere mala agētibus, & impedire mala eorum proposita, ne possent ea perficere: pro mea autē virili ad bonū inducerē. 5. Et quoniam ita me iniquitatis aduersariū præstiti, elōgati sunt à me omnes qui prauo sunt corde, nō adhæserunt, nō associati sunt, nō se cōiunxerūt mihi qui male sunt voluntatis & prauo corde, amatores iniustitiz: * malignos à me abscedentes, meā vel societatem vel seruitutē deferentes, propter malitiā, q̄ viderent se nō posse apud me suā impietate, iuxta desiderii perficere, qui ob hoc à me declinabant, recedebāt, siue meā amicitia atq; societatem, siue meam seruitutem derelinquentes, hos ego nihili feci, quasi nunquā cognouissem eos, sic ab illis me alienaui, quantū ius alio qui illorū amicitia grata aut seruitus cōmoda fuisset: qui propter iniustitiz amorem odiumq; bonitatis, ita me deserebant illos prorsus cōtempserunt, & permisi separari à me pro suo placito, lōge malens illos à me abscedere, quicunque tandē aut quanticunq; fuissent, q̄ vt à me in sua impietate fouerētur aut tolerarētur. 6. Si quem videbam ad detractiones pronum, qui prōptus esset ad detrahendum secreto proximo suo, ad male loquendum in occulto de fratre, ad auferendū vel imminuendum bonum nomen proximi, hunc ego redarguebā acriter, & seuerē corripiebā, hunc ego toruo aspectu atque etiam increpatorijs verbis cum authoritate compescui: non arridebam detrahenti, non dissimulabā, non fovebā illū in detractionis malo, sed cōtradicens resistebā, & seuerē increpando cōpescēbam. 7. Quos ego aduerte bā esse superba & elata mente, monstrāte sese foris per oculos, mentis interiori elatione, & quos cōperiebā esse corde insatiabili, siue diuitijs per auaritiā, siue honoribus per ambitionem, ad huiusmodi me abstraxi, cum his non duxi familiarem vitam, hos nolui habere familiares siue domesticos, aut etiā cum his nulla volui familiari iungi societate siue amicitia, vt vel cum illis inuitatus familiariter cōuiuaret vel ipsi mecum à me inuitati. 8. Sed si quē in terra, vbicunq; tandem locorum, aut quocunq; tandem genere natum, viderem fidelem, iustum & bonum, benē, iustē, simpliciter, & fideliter ex corde sincero cōmissa sibi peragentem officia, in hoc fuit mihi beneplacitum, ad eiusmodi homines oculis & respectum habebā, vt tales exaltarem, & mecum confidere facerem, mecumq; demorari, & ad mensam meam vt domesticos & amicos accumbere: quos cōperiebā benē, iustē, & fideliter cōuersari, huiusmodi elegi ad ministerium meum, huiusmodi ego exaltaui ad officia regni, & domus meæ talibus ministris cōmittebam quæ vel in regno vel domo mea erant agēda, talibus credebā rerum omnium agendarum administrationē. 9. Qui autē in factis suis superbiā vllam aut dolum ostendūt, per superbiā alios iniuste calumniari, molestare aut opprimere volētes, eiusmodi nō habitabūt corā me in tota domo mea quos tales esse cognouero, nequaquā illos intra domum meam recipiam, vt mihi in vltio seruiant ministerio: atque etiam si intra domum meā habitauerint, vbi tales deprehendero, expellam atque eijciam eos, neque patiar tales impietatis amatores permanere ante oculos meos: * qui loquuntur iniqua, non prosperantur, nō prospere agunt apud me, nunquam illis bene erit, nunquam inuenient gratiam in oculis meis, vt eos euehā, foueā aut promoueam: non erit ad tales animus meus, sed aduersabor illis, & durum me illis ostendam, donec ab impietate huiusmodi desinant. 10. In primo mane, admodum mature, quantum in me erat, ego omnes malefactores in terra mihi subiecta puniebam & auferēbam de medio: mox vbi persensissem malum cōtagiosum alicubi exurgere, curauī, vt quanto cyus malum illud supprimeretur vel auferretur, ipsos mali auctores rigidē puniendo, aut etiam si malitia id exigeret, morte multando: vt sic disperderem de populo domini, de Ecclesia fidelium omnes iniquitatis operarios, quantum mihi foret possibile: ne si impunitum aliquandiu malum permisisset, in peius excresceret, sicq; abundantia malitiæ inficeretur terra & ciuitas domini, ipsius cultui deputata & sanctificata. Malum enim nisi quanto cyus rigida punitione extinguitur, celeriter increfcit, & serpir latissime ab vno in plurimos: propter quod, eum qui populo domini præsidet, si Deo placere velit, huic rei vigilantissime necesse est intendere.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVM.

Cvm Pſalmum istum iuxta modum in Elucidatione expositum, ipsi Dauid applicamus, in seipſo iusti viri & boni principis exemplum describenti, non sic ista accipienda sunt, quasi omnia perfectē Dauidi cōueniant, quasi semper in innocentia perambulauerit in medio domus suæ, quasi nunquam ante oculos proposuerit rem malam, quasi semper oculi eius fuerint ad fideles terræ. Profecto non ambulauit in medio domus suæ in innocentia, quando de fenestra videns Bethſabee lauantem, cōcupiuit alienam in corde suo, & ad malam cōcupiscentiam implendam nuncios misit, opereque impleuit, quod male concupierat: profecto non erat hoc in innocentia cordis ambulare in medio domus suæ. Et neque hoc erat, non proponere ante oculos rem iniustā. Et cūm adiciens malum malo, Vriam fidelissimum comprobatum, fecit dolo & fraude, traditis illi proditorijs literis, occumbere: nunquid tum erant oculi eius ad fideles terræ, vt sederent cum eo, aut habitarent cum eo, & nō magis contra fidelissimum seruum, vt innocentem impiē sine causa auferret de medio? Non ergo ista sic accipienda sunt, quasi per omnem vitam Dauid ea obseruauerit, quasi nunquā fuerit transgressor: sed accipienda sunt, vt ab eo pronuntiata, cūm in bono esset proposito & bona cōscientia, quando nullius sibi erat facinoris conscius, Aut sic accipitur totus Pſalmus, vt potius qualis esse debeat, seipsum Dauid admoneat, q̄ qualis sit, alijs prædicet. **C**Versu 1. Misericordiā & iudiciū cantabo tibi domine. Cantare debemus Deo non misericordiam solum, non iudicium solum: quoniam neque misericors solum est: neque solum iustus dominus noster, sed misericordiam simul & iudicium: quia simul misericors & iustus est. Iustum est enim sic illum cantari, vt est in semetipſo: propter quod, misericordiā simul & iudicium (vt simul misericors & iustus est) cantare illi debemus. Nam si solum cantemus misericordiam, periculum est, ne nimium remissē, nimiumq; securē agamus, absque timore & debita sollicitudine. Solius enim misericordiæ recordatio ad remissionē inuitat, & minus cautum ac timorātū reddit. Qui verō solum recogitant & cantant iudicium, his est ex altera parte graue periculum, ne vel deiciantur animo, vel timore potius q̄ amore agantur: dum in misericordiam blandientem, nunquā leuantis oculos, solius intuentur iudicij terrorem. Bene autem psallunt, & bene sibi consulunt, qui neque misericordiam obliuiscuntur, neque iudicium, sed adinuicem ista sapienter coniungunt. Qui enim sic psallunt, in via immaculata redduntur intelligentes, & instituuntur in via iustitiæ, vt habet versus proxime sequens. **C**Versu 2. Quando venies ad me. Conuenientius est vt accipiat hoc secundum modum optandi, vt sit sensus, O quando venies ad me, o vtinam quantocyus aduenias, vt in Elucidatione explicauimus. Possent tamen quando accipi temporaliter, intelligam in via immaculata, tūe quando tu venies ad me scilicet, vt me in via immaculata & in lege tua instruas, quando ad me quasi doctor ad discipulum aduenies. **C**Versu 3. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Diligenter notandum, quod dicitur, In medio domus meæ, Oportet nanque cum qui præsidet, siue regno, siue communitati, siue domui, aut cuilibet tandem congregationi, non in angulo aliquo domus desiderare, non in abdito cubilis semper latere conclusum, non in molli strato otiosum stertere, non ad opparam mensam in cœnaculo amœno accumbentem deliciarī, cutemque sic in delictijs curare: sed in medio sibi credita domus perambulare, tanquam qui sit rationem redditurus de omnibus quæ in domo illa sibi credita aguntur. Propter quod, ab Apostolo dictum est, eum qui præest, præesse debere in sollicitudine: & apertissimo vocabulo Ecclesiastici patres, eos, qui dominico gregi præficiuntur, Episcopos duxerunt nominandos, videlicet vt ex ipsa sui nominis appellatione incumbens, sibi sollicitudinis onus agnosceret, eiusque sedulo admonerentur. Si quidem *ἐπίσκοπος* Gregæ, Latinis significat superintendentem vel supercontemplantem aut superconsiderantem: quod eius sit intendere, & inuigilare gregi commisso, & diligenter considerare, ne quid ipsorum culpa alicubi depereat, quomodo, pastoris est officium, seruare quiculas ne pereant. Intendere autem debent tanto sollicitius, quanto non corporum, sed animarum positi sunt custodes. Vnde per eundem Apostolum subiectis ouibus dicitur, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Admodum autem pulchrè dicitur, Perambulabam in medio domus meæ. Eum qui præest, in medio domus oportet perambulare. Omnium enim gerat curā, necesse est: & diligenter peruidēdum est illi, ne vllā vsquam ouis, vel ex hac parte, vel ex illa parte depereat. Propter quod, in medio illum oportet ambulare vt æque propinquus, æque expositus sit omnibus, vt ex æquo omnibus absque personarum acceptione inuigilet, non solos curet diuites, non solum intendat ijs qui sunt in Ecclesia siue familia præcipui, sed in his etiam atque vilissimis. Aequè enim pauperis & diuitis, nobilis & ignobilis anima requiritur ab eo, cūm in iudicium aduenit iudex iustus, qui æquali potentia, sapientia, & bonitate singulorum animas condidit, cui omnes æque sunt magni pretij, vtpote qui finxit sigillatim corda filiorum hominum. Notādum etiam hoc, quod Pſal. 32. pastor in medio domus perambulare dicitur, aduersarius autem per domus circuitum, quemadmodum Petrus Apostolus ait, Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens 1. Pet. 5. quem deuoret. Et alibi, In circuitu impij ambulat. Diabolus ergo, & qui ex parte eius sunt, in circuitu gregis circumambulant, vt noceant: bonus autem pastor, in medio gregis & domus perambulat, vt ex omni parte circumuehens aduersarios repellat, & nullibi illis, quantum quidem in ipſo fuerit, noncendi concedat aditum. Atque vtinā hac nostra tempestate, istud tam præclarum Prophetæ exemplum imitentur principes populorum, maxime autem Ecclesiarum prælati. Vtinam magis affueſcerent ad perambulandum in medio domus suæ, vtinam à peregruitandis campis, & syluis percurrentis prorsus abstinere, vtinam non in angulis, in cubilibus otiosi desidererent, magis autem in debita

debita sollicitudine medium domus suae, imò Dei (quemadmodum ex officio illis incumbit) perambularent. Proculdubio nò ita multae passim animae miserè deperirent, quot nunc cernimus ante oculos maximo perdi numero: dum ex omni parte circueiis hostis, ad nocendum semper vigilat: bona autem pars eorum, quorum erat lupis obistere, somnù grauem in cubiliis penetralibus dormiunt, nihil minus quàm de commissa sibi domo solliciti. ¶ Versu 4. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes prauaricationes odiui. Expostulat hoc perfecta iustitia, primum vt ante oculos tuos non proponas impium aut iniustum aliquid, vt nullam tibi impietatem proponas in animo ad implendum eam. Est enim hoc proponere ante oculos, rei intendere ad assequendum eam. Deinde, vt sicut iniquitatem in teipso odis, atque ideo ante oculos tuos non proponis: ita & in proximis habeas exosam, & operarios impietatis, vt huiusmodi sunt, persequaris, ad illos humiliandos, atque illos conatus malos infringendos. Hinc in alio Psalmo noster Propheta loquitur, dicens, Nonne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Alibi verò etiam fleuisse se dicit, & vehementer admodum fuisse conturbatum, propter impiorum transgressiones. Sic enim Psalmo. 118. ait, Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Mei oculi (inquit) exitus aquarum deduxerunt, quia illi impij nò custodierunt legem tuam. Et iterum, Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Secundum eandem còsiderationem iterum in alio Psalmo describens quismam sit inhabitatus F tabernaculum domini, aut in monte sancto accepturus requiem, prius dicit, Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam: qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, ac deinde subiungit. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, hoc est, qui pro nihilo reputat, qui penitus contemnit, & pessime odit malignos, conaturque illos, quàm in se fuerit, humiliare, & conatibus eorum improbis obistere. ¶ Versu 5. Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. Ea est vis probitatis, vt fugat atque elonget à se omnem malignum. Quomodo enim luminis fulgentem claritatem tenebræ non ferunt, & ante illà hæ aufugiunt, item & cum tenebris omnes tenebrarum amatores, ita à facie virtutis siue probitatis omnis fugit improbitas: atque hinc fit, vt improbi vehementer exhorreat bonorum consortia, quemadmodum e contrario societatem cum sui similibus vehementer exquirunt. Ita cum is qui regno aut familiæ præsidet, bonus ac iustus fuerit, adiunguntur illi veri, boni, & recti corde: qui autem prauo sunt corde, fugiunt ab illius probitate, & declinant ab eo. Hinc in præsentis loco cum dixisset. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes prauaricationes odiui: mox subiungit, Non adhæsit mihi cor prauum, Quasi dicat, Quoniam virtutem sectatus sum, & odiui impietatem, tam in memetipso quàm in alijs proximis & subditis meis, idcirco non adhæserunt mihi homines prauo corde, nò se adiunxerunt mihi, sed magis se elongauerunt à me. Iustus verò cum viderit ita à se elongari & declinari impios, nunquid dolet, nunquid illos ad se conatur allicere, nunquid blandimentis ad se inuitat declinantes? Nequaquam. Sic enim ait Propheta, Declinantem à me malignum non cognoscebam. Nam iustorum societatem sicut semper iustus optat, iuxta illud quod in alio Psalmo dicitur, Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua: ita peccatorum còsortium vel amicitiam omnino nihili pendit, & à se propter impietatis amorem declinantes adeò reputat extraneos, vt nolit vel agnoscere. ¶ Versu vltimo, In matutino interficibam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Secundum mysticam intelligentiam exponitur hoc aliquando de terra cordis nostri, cuius terræ peccatores in matutino interficimus, quando in tranquillitate mentis positi (quod maxime est tempore matutino) omnes cogitationes & affectiones malas, quas inuenerimus in corde, studemus perimere & prorsus eijcere, vt mundemus animas nostras (quæ sunt ciuitates Domini) ab omnibus huiusmodi operarijs iniquitatis, id est, ab huiusmodi impietatibus, vel certè peccatorum initijs: quibus ad consummatam iniquitatem perducimur si consenserimus, & non quanto cyus interfecerimus, allidentes eas ad petram. Vel in matutino intelligitur, mane & mature, quam primum senserimus cogitationes tales aut affectiones in nobis exurgere, Mature enim antequam increpant, mox debent supprimi & interfici. Quod autem in Elucidatione expositum est, magis ad propositum Psalmi fecit de peccatoribus puniendis, sicquæ suppressenda malitia.

Psal. 138.

Psal. 118.

Ibidem.

Psal. 14.

Psal. 118.

ARGV.

ARGVMENTVM IN PSALMVM CENTESIMVM PRIMVM.

Psalmus iste secundum Ecclesiasticam consuetudinem inter pœnitentiales Psalmos quinto loco ponitur: qui cum alijs eiusdem nominationis in hoc optime conuenit, quòd à luctu & fletu magno initium sumit ex propria miseria còsideratione: finitur autem in multo gaudio & consolatione, ex contemplatione Diuina magnitudinis, bonitatis & eternitatis. Primum itaq; in afflictione & angustia multa còstitutus postulat à Deo suam orationem exaudiri, proponens sub similitudine fumi euanescentis, arefacti cremij, & fœni solis aestu percussis, vitæ huius corporalis vanitatem: se verò, ob afflictionē & desolationem suam, comparat pellicano solitudinis, nycticoraci in domicilio, & solitario passeri: his comparationibus significare intendens, quomodo præ dolore societatem omnem ceterorum hominum fugerit, propter quod etiam exprobrationes & conspirationes ab aduersarijs quos fugiebat perpetitur: iterumq; versu decimo, sui doloris magnitudinem repetit, ob quem ipsum quoq; cibum & potum sibi dicit fuisse inspidum propter vehementem humiliationem & collisionem, quæ se à Deo cognoscit percussum. Versu autem 13. tristitia ista relinquens de sui doloris pondere transit ad latam còsiderationem diuinitatis: cuius primo stabilem eternitatē sibi proponit ob oculos, deinde compatentem misericordiam, qua in tempore gratiæ salutem est operatus generis humani, nouamq; fideliū Ecclesiam per seruos suos Apostolos edificauit, precibus supplicum inflexus, & eorum qui sub captiuitate grauissima tenebantur longo gemitu tandem exoratus, propter laudem sui nominis. De quibus omnibus partim sub tempore præterito partim in tempore futuro, promiscue canit, quòd ad horum temporū Prophetiæ spiritus non attendat differentiam, Versibus autem 24. & 25. desiderium & oratio fidelium conuerforum pro dierum suorum plenitudine orantium interponitur, vt non ante tempus suæ perfectiōis auferantur de medio. Atq; hinc iterum versu 26. totus in còsiderationem Diuinæ stabilitatis transiens, celos (qui tamen videntur inter res creatas magis stabiles) comparatione facta ad Deum prorsus immutabilem ostendens admodum esse mutabiles, utpote qui sunt immutandi aliquando & inuouandi, cum Deus semper idem, idem ipse permaneat: semen tamen fidelium, id est, electos, versu vltimo semper dicit coram Deo habitaturos, & in conspectu ipsius dirigendos.

CENTESIMIPRIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Domine exaudi orationem meam:

* & clamor meus ad te veniat.

2 Non auertas faciem tuam à me:

* in quacunq; die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

3 In quacunq; die inuocauero te, velociter exaudi me.

4 Quia defecerunt sicut fumus dies mei:

* & ossa mea sicut cremium aruerunt.

5 Percussus sum vt fenum:

Omne Deus meus cuius misericordia semper miseris & afflictis est refugium, quæso, vt orationē meam istam qua nunc oro ante conspectū tuum in amaritudine afflicti & contribulati spiritus, dignanter exaudias: * vtq; meus iste clamor, quo ex cordis magno affectu ad te in oratione clamito, introgrediatur vltq; ad sacrarium exauditionis tuæ, ne frustra illum ego emiserim, sed quæ postulo impetrata referat. 2. Noli auertere à me afflicto benignum aspectum tuum, noli abscondere à me placidum vultū tuum, vt nolis ad orationē meam attendere: * magis autem in quacunq; die tribulationē passus fuero ac de tribulatione ad te clamauero, promptum te exhibeas ad orationem meam, & aures pias auditumq; benignū accommodes meis precibus. 3. Quacunq; (inquam) die, quocunq; tempore, quacunq; hora còtingerit me afflicti & orantē ex cordis bono affectu te inuocare, quæso ne moreris respicere, ne differas exaudire: sed quanto cyus orantem respicere, & subueni postulatis desiderio. Tam enim sum ex memetipso miser, vt longā moram non patiar mea (quæ ferè ad extremū vsque gradum deuenit) miseria, vt sit vel in morula modica non modicū mihi periculum. 4. Ecce enim dies, anni & tempora mea consumpta sunt, præterierunt, transierunt, & euauerunt ad modum fumi qui subito euanescit atq; resolutur, nec vllam habet consistentiæ firmitatē: ita vt postquā euauerit, nihil videatur illius superesse. Ita planè transierunt cuncti dies vitæ meæ, & iam nihil illorum superest, efficiorq; ego consumptis illis, termino vitæ huius in dies propinquior: * & ossa continuò arefiunt, exiccantur, suoq; robore destituuntur, & omni exhauriuntur vigore, ad modum cremij quod in sartagine per subiecti ignis actionem torretur vehementissime, vt eliquetur ex eo omnis pinguedo. Ossa quidem corporis ita arefcunt ob nimiam afflictionem tristitiæ, quoniam spiritus tristis exiccatur ossa. Ossa quoque animæ meæ, id est, virtutes omnes, atque potētie quæ in ea sunt, aruerunt, languerunt, & penitus defecerunt præ inopia, velut facta impotentia atq; inualida ad omne bonum, & ad quacunq; aduersa sufferendum imbecillia, dum in tam longa afflictione, absque vlla consolatione permaneo, dumq; ipse ille vehemens ignis praui sensualis affectus, velut depascit, consumit, & in bono languere facit omnem animæ virtutem. 5. Quomodo gramen virens

Prou. 17.

virens ab æstu solis percussus, læditur, cogiturque arefcere, vire de-
perdito: ita ego percussus me sentio, siue ab æstu indignationis & ira-
tuæ, quæ sentio desuper, siue ab æstu malæ concupiscenciæ, quam ab in-
fra crudeliter læuientem experior: * & arefactum est cor meum, spiritus
meus omni virore atq; vigore destituitur, vt nihil ultra videatur in me
supereffe vigoris siue virtutis, ad bene agendum: * quæ quidem debilita-
tio, & cordis arefactio, inde mihi etiã pueniebat q̄ præ nimio cordis
dolore neglexi sumere cibũ, per quẽ ex tua institutione debet confir-
mari cor hominis. Dum enim præ nimio dolore & tristitia, inmodera-
to ieiunio me exhaurio, propter cibi defectũ mēbris cõtābescētibz,
perit corporis vigor, ob continuã actionẽ naturalis caloris, qui corpo-
ris infusus est, perpetuoq; edit siue assumit aliquid: vt si nõ cõtinuũ per
cibũ fiat deperditũ reparatio, necessarium sit corporis vigore deficere.
Cibum verò spiritus dum obliuiscor comedere, panẽ verbi Dei (quod
est spiritus et vita, in quo melius, q̄ in corporali pane viuunt homo) dum
neglexi comedere, deglutire, ruminare, atq; intra spiritus intimũ trahere,
merito infirmatus est, merito exaruit intra me spiritus meus, videli-
cet necessario destituitur pabulo. Siquidẽ vt corporis vigor corporali pa-
ne sustentatur atq; fouetur, ita vigor spiritus pane indiget spiritali, ne-
que sine eo potest anima in suo robore firma cõsistere. 6. Propter vo-
cem gemitus mei, propter dolorem nimium, quẽ suspiciens, gemitibz, & fle-
tibus testabar, ita exiccata sunt ossa mea, vt omni carne cõsumpta ad-
hæserint ossa cuti, quẽadmodũ illi qui multo tẽpore cibũ non sumpe-
runt, sola ossa habere videtur, cute & pelle obiecta. 7. Assimilatus sum
pellicano, solitudinariæ aui, quæ sicut diligit solitudinẽ, & moratur in
solitudine siue in deserto, ita & ego propter nimium animi mœrorẽ quo
pœnitens angor, hominũ fugio consortia, publicum fugio, & loca fe-
creta quarito, amica mœroribz: * factus sum quasi coruus nocturnus,
quasi noctua, aut bubo habitans in sereto & tenebroso aliquo angu-
lo domicilij, qui lucẽ fugit atque conspectũ hominũ, noctibus autem
vigilat, & grauius cantat velut canticũ lugubre. Sic enim & ego lucem
& conspectũ hominũ fugiens, per noctẽ vaco fletibus, & lugubres edo
gemitus. 8. Ita vigilauit, in prolixã vsque noctẽ seruans vigilias, ablato
præ nimio dolore somno ab oculis meis & assimilatus sum passeri soli-
tario, habitanti in tecto adificij, qui aliorũ fugiens cõsortium, conti-
nuo clamore, & eo quidem vnico atque inuariato clamat fortiter, sed
tamẽ absque omni modulationis dulcedine. Ita enim & ego elongauit
fugiens, & mansi in solitudine, expectans eum qui saluũ me faceret: ita
ego sedens solitarius, & leuans me supra me, vel cõuertens me ad me,
recogitauit oēs annos meos in amaritudine animæ meæ, fortiq; & con-
tinuo clamore asperum pœnitentię cantũ in clamaui corã te, nihil aliud
clamans, q̄ peccaui, peccaui, iniuste egi, iniquitatẽ feci, Deus propicius
esto mihi peccatori: Misere mei Deus, miserere mei: Parce Domine,
parce, dimitte, dimitte: respice, respice, atque his similia aspera can-
tica. 9. Super hæc autem mala quæ ego abintus grauissimã pertuli, accep-
serunt etiam ea quæ extrinsecus ab aduersarijs meis suscepi. Cum enim
sic in afflictione & luctu pœnitentiæ persisterem, aduersarij mei ita me
lugentem conspicientes, iugiter probra & conuicia iactabant in me, &
verbis in me scommata iacentes, & factis vt poterant turpiter mihi illu-
dentes: * & qui prius, donec essem eis in peccato socius, me lauda-
bant, mihi adulabantur, mihi applaudebant, hi postquã ab ipsorũ co-
inquinacione & vijs malis me subduxissem, iam coniuauerunt aduer-
sum me, vt omnibus modis quibus possent, mihi illuderet mihiq; in
proposito pœnitentiæ obfisterent: * illi etiã qui mihi blandiebantur,
amicitiã verbis simulabant, & confictis adulationibus exterius applau-
dere, ac amicitiam ostendere videbantur, aduersum me coniuabant,
in meum malum definito consilio conueniebãt, vt sub specie amicitie
incautum in mortem traherent. 10. Ego autem in nimio dolore pos-
tus, panem & cibum (quem ad vitæ sustentationẽ accepi) comedi quasi
cinerem, ac si cinis fuisset, absque omni delectatione & refectiõne: ita
insipidus fuit mihi, propter animi dolorem, omnis cibus corporis, nec
erat mihi inter panem & cinerem differentia: neq; delectationis multo
amplius ex panis esu accepi, quam si pro pane sumpsissem cinerem:
* Aut cinerem manducabã tanquam panem, cinerem ac si panis fuisset
comedi, panem simul comedi cum cinere qui adhæserat, non curans
quid

* & aruit cor meum:

* quia oblitus sum co-
medere panem meum.

Psal. 103.

Ioan. 6.

6 A voce gemitus mei
adhæsit os meum carni
meæ.

7 Similis factus sum
pellicano solitudinis:

* factus sum sicut ny-
ctiorax in domicilio.

Psal. 54.
Thren. 3.
Esaie 38.

8 Vigilauit, & factus
sum sicut passer solita-
rius in tecto.

9 Tota die exprobra-
bant mihi inimici mei:

* & qui laudabant me
aduersum me iurabant.

10 Quia cinerem tan-
quam panem manduca-
bam:

A
* & poculum meũ cum
fletu miscebam.

11 A facie iræ indigna-
tionis tuæ:

* quia eleuans allissi-
me.

12 Dies mei sicut um-
bra declinauerunt:

* & ego sicut fenum
arui.

13 Tu autem Domine
in æternum permanes:

* & memoriale tuum in
generatione & genera-
tionem.

14 Tu exurgens Do-
mine misereberis Sion:

* quia tempus misere-
ndi eius:

* quia venit tempus.

15 Quoniã placuerunt
seruis tuis lapides eius.

D
* & terra eius misere-
buntur.

16 Et timebunt gentes
nomen tuum Domine:

* & omnes reges terræ
gloriam tuam.

17 Quia edificauit do-
minus Sion:

* & videbitur in gloria
sua.

quid ederem præ dolore, vt solent homines plurimum afflicti non cu-
riose perspicere quid edant, aut quàm sit mundum quod comedunt:
* sed neq; potus ipse vllam mihi attulit delectationẽ aut voluptatem:
quoniã bibendo à lachrymis non abstinui, sed tam eas abundanter ef-
fudi, vt simul cum potu qui erat in poculo, commixte fuerint. In sum-
ma, tantus fuit mœror animi, tanta spiritus angustia, vt ne illa quidem,
quæ summã hominibus solent adferre voluptatem, vllam mihi potue-
rint adferre consolationẽ. 11. Omnem autem hanc afflictionẽ ego ac-
cepi à conspectu iræ indignationis tuæ, eo quod indignationem tuam
aduersum me ostēderis, te mihi demonstrare volueris offensum: * quo-
niam tu vehementer me humiliasti & afflixisti, quasi collisione valida
me allidens ad terrã: quemadmodũ solent homines, cum fortiter quip-
piam voluerint collidere in terrã, illud prius in altum eleuare, ac dein-
de roto conatu & pleno impetu ad terrã projicere: vt tanto sit casus &
collisionis grauior, quanto est magis in altum facta eius quod projicitur
eleuatio. 12. Dies mei abscefferunt & transierunt ad modum umbræ,
quæ nullam habet soliditatẽ subsistentiæ, & continuo imminuti sunt,
breuiorẽq; facti quanto longius in viuendo progredior: quemadmo-
dum umbra continuũ minor apparet, quanto magis ad ipsum corpus
luminosum vnde venit umbra, acceditur: * & ego continuũ defectu sic
ad mortem tendens, ad modũ herbæ exarui, virore consumpto, & ex-
hausto vigore deficiens. 13. Tu verò Domine, nequaquã nostri similis,
nullum defectum pateris, vigore & fortitudine nõ imminueris, neque
ad terminum durationis tuæ appropinquas: sed in perpetua æternitate
stabilis & immutabilis perseueras, idem ipse nunc existẽs qui eras ante
mundi principium, & ante omne tempus, atq; idem permansurus oĩa
post ventura sæcula: * & tui memoria tecum permanet æterna, in om-
nes generationes post venturas celebris futura vt fuit in prioribus ge-
nerationibus. Indeficienti enim fortitudine tua & bonitate inexhausta
ostendis in omnibus generationibus tam admiranda opera, vt nunquã
possit tui memoria deficere de hominũ cordibus. 14. Tu Domine qui
in prioribus generationibus visus es hominibz dormire, quasi de som-
no exurgens, respiciens tandẽ aliquando ad Sion: & populi tui misere-
beris, veniesque in tempore cõstituto, vt saluum facias populũ tuum à
peccatis eorum, & in libertatem restituas: * veniet enim tempus gratiæ
& misericordionis ab æterno definitum & præordinatum, quo decreuisti
cum illo facere misericordiam, tempus illud gratiæ & reconciliacionis,
tempus illud acceptabile & dies salutis adueniet: * illud (inquam) tem-
pus adueniet, neque imperpetuũ durabit hoc tempus iræ, sub quo fue-
runt patres nostri in præteritis generationibus. 15. Quoniã seruis tuis;
quos mittes in tempore illo ad adificandum Sion, sanctã suam Eccle-
siam, complacēbunt lapides eius, Apostoli atque Apostolici viri, fide-
les artifices & sapientes architec̄ti operis tui, diligent homines fidem
suscipientes, tanquã lapides viuos: & quemadmodũ artifex cõplacē-
tiam & gratiam habet in lapidibus ad adificium quod intendit conue-
nientibus, ita illi per quos tu Sion adificare volueris, gratiam & com-
placētiam magnã habebunt in fidelibus hominibus, qui per fidẽ apti
erunt, vt tanquam lapides viui cõadificentur in habitaculũ Dei, vt su-
per adificentur summo angulari lapidi: * & misericordia cõmouebun-
tur super terrã, cinerem, & puluerẽ ipsius Sion, id est, etiam super infir-
mos & vilissimos peccatorũ existentium vt puluis terræ qui credide-
runt prædicationi eorum: facientque illos ex puluere mortuo fieri lapi-
des viuos, ex peccatoribus iustos, ex infidelibus fideles, vt apti fiant ad
adificium Ecclesiæ domus Dei, & corporis Christi. 16. Et in tempore
illo, cum tibi ita placuerit per abundantem tuam misericordiam adifi-
care Ecclesiam, populi, tribus, & linguæ ac nationes alienigenæ, quæ
prius te ignorauerant, agnoscent te, & reuerentur, atque adorabunt
inclytum nomẽ tuum: * & per vniuersum orbem plurimi reges terra-
rum agnoscentes magnificentiam gloriæ tuæ, venerabuntur te, & colent
vt supremum dominũ, agnoscentes te regem esse regum, & dominan-
tium cunctorum dominum. 17. Quia Dominus ipse in tempore placiti
adificabit sibi Ecclesiam suam ex lapidibus viuis, ex multitudine po-
polorũ fidelium: * & in ea ipse apparebit in gloria sua, manifestabitur
palam omnibus in filio suo, quem mittet in carne factũ visibilem: * In
gloria quoq; signorum & prodigiorũ admirabilem, quæ illo in tem-
pore

18 *Respexit in orationem humilium:*

* *non spreuit precem eorum.*

19 *Scribantur hæc in generatione altera:*

Ioan. 3. * *populus qui creabitur, laudabit Dominum.*

Pfal. 47. 20 *Quia prospexit de excelso sancto suo:*

* *Dominus de celo in terram aspexit.*

21 *Vt audiret gemitus compeditorum:*

* *vt solueret filios interemptorum.*

22 *Vt annuntient in Sion nomen Domini:*

* *laudẽ eius in Hierusalem.*

Ioan. 8. 23 *In conueniendo populos in vnum & reges vt seruiant Domino.*

24 *Respondit ei in via virtutis suæ:*

* *paucitatem dierum meorum nuncia mibi.*

25 *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum:*

pore per edificatores Sion gloriose operabitur, agnosceatur ipse & manifestabitur mundo, ostendetque suam fidelibus presentiam. 18. Iccirco autem edificabit Sion, & manifestabit gloriã suam in ea, quoniam misericordia commouebitur Dominus, & ad miserendum inflectetur precibus humilium miserorum & afflictorũ, qui ad ipsum de sua miseria pro salute iugiter exclamant: * nequaquam abiciet aut repellet orationes eorum qui ad ipsum de tribulatione & afflictione clamauerint, in humilitate supplicantes. Videns enim videbit afflictionẽ populi sui clamantis ad se de angustia venietque vt saluet & liberet cum ab inimicorum tyrannide. 19. Scribenda sunt hæc, & digna vtique quę scribantur in generationibus posterioribus, vt omnis generatio quę post ventura est vsque ad consummationem sæculi, misericordiã istam maximam nõ ignoret, neque obliuiscatur imperpetuũ: * Maxime etiã hæc signanda & scribenda sunt pro generatione illa ventura, pro populo qui nascetur in plenitudine temporis, pro nouo illo populo, qui spiritali natiuitate ex aqua & spiritu sancto generabitur Domino, in Ecclesia noua: * Et populus ille qui creabitur hæc leges & cognoscens collaudabit Dominum: generationes post venturã, quæ in posterioribus sæculis nascituræ sunt, agnoscentes hanc olim in temporis plenitudine exhibitam sibi misericordiã, cum gratiarum actiõne in cordis læticia collaudabunt Dominum, pro accepto verè summo beneficio: * Item & populus iste nouus, qui in noua Ecclesia generabitur domino, qui hæc (de qua nunc vt futura loquimur) misericordiã suscipiet in medio templi sui, ea suscepta, quã maxime laudauit Dominũ cum viderint implese omnia Deum quæ olim promiserat. 20. Videlicet hæc scribantur & signentur in generatione altera, quodd in temporis plenitudine Deus pater omnipotens de altissimo tabernaculo & sancto tẽplo ac throno suo, quod inhabitat gloriosus, benigno aspectu desuper respexit: * quodd dominus (inquam) ipse summus de summo cælorum, vbi residet, in magnificentiã glorię suæ oculos suæ misericordiã benignumque aspectum suum dignatus sit inflectere ad hæc infima nostra, ad eos qui in terra ista habitant mortales & ignobiles. 21. Neque verò ad hoc aspexit in hæc infima nostra, vt veniret, & iudicaret, ac perderet mundum pro iniquitatibus, per suę rigorem iniustitiã, sed ad miserendum potius miseris & afflictis, qui hic super terram iacebant in captiuitate durissima, sub principe tenebrarum, violentissimo & crudelissimo tyranno, vinculis peccatorum & mortis irretiti: qui vt gemere potuissent, certè liberare se non potuerunt: vt horum gemitum exaudiret, & gementes de tam dura captiuitate, sua misericordia faceret saluos, disruptis vinculis & tyranno deuictõ: * atque vt filios hominum, qui omnes per illum impiũ ab initio homicidam interfecti fuerant, & morte damnati, à mortis iugo absolueret, & morti destinatos à morte faceret saluos. 22. Vt ipsi à vinculis peccati ac mortis & diaboli seruitute liberati, in sancta Ecclesia prædicarẽt cum gratiarum actiõne, & decantarent cum laude nomen Domini, annuntiarent etiam & prædicarent alijs qui adhuc captiui detinerentur oblatã salutis gratiam: * vtque laudem eius annuntiarent & proclamarent in Hierusalem ciuitate sancta, in Ecclesia, quæ est veræ pacis locus & habitatio. Propter nanque suam gloriã & sui nominis laudem, ipse hanc laudem Domini in Sion, tunc cum in vnum conuenturi essent populi simul & reges, vt seruirent Domino in tempore scilicet gratiã & dię salutis, quando plurimi populi simul conuersi, & in vnitatem fidei congregati, vnam constituent componentque Ecclesiam, simul & reges ac duces populorum eum ipsis, vt in vnitãte & concordia vno cultu omnes vni famulentur Domino. 24. Et ipse populus fidelis, populus Sion & Hierusalem, respondit liberatori ac saluatori Domino in via fortitudinis suæ, viam fidei ac mandatorum eius fortiter perambulans, & percurrens alacriter: sic (inquam) respondit, & sic illi loquutus est, dicens: * Nuncia mihi, indica mihi breuitatem temporis mei, fac me cognoscere quã sit breuis & modica vitã meã duratio, vt tanto diligentius atque feruentius, dum tempus est, semper ad te festinem, neque cessem à cursu, donec ad te perueniam. 25. Ne tamen me ex hac vita reuoces, ne me auferas à vita in dimidio temporis mei, antequam constituta diēs adueniat, sine implere me numerum dierum quos constituisti mihi,

A * *in generatione & generationem anni tui.*

26 *Initio tu Domine terram fundasti:*
* *& opera manuum tuarum sunt cæli.*

B 27 *Ipsi peribunt, tu autem permanes:*
* *& omnes sicut vestimentum veterascent.*

28 *Et sicut oportoriũ mutabis eos, & mutantur:*
* *tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

C 29 *Filij seruatorum tuorum habitabunt:*

* *& semen eorum in seculum dirigitur.*

mih, vt non ante tempus in ira tua subito me succidas, sine me ad iustã peruenire ætatem: id est, ad debitam virtutum perfectionem attingere, & in virum perfectum excrecere, fierique consummatum in bono, vt dignè valeam tibi occurrere: & non donec puer adhuc sum, nec adhuc in imperfectione viuo, ante tempus maturitatis, me succidas, sed facias pro tua voluntate in virtutibus cõsummatum, plenos habere dies, antequam hinc me auferas, aut migrare iubeas: * & merito quidem ego perfectionem durationis meæ postulo, tua enim duratio omnimodis integra & perfecta est absque omni defectu, in omnes generationes & priores & posteriores sese extendens, imò omnes generationes in immensum excedens, vt initium nullum habens ita nec finem. 26. Et tu quidem, Domine, in principio temporis creasti terrã, eamque, in sua firmitate fundasti & constituisti solidã: * & amplissimi illi cælorum orbis sunt opera manuum tuarum, opera potentia, sapientiã atque virtutis tuæ, quæ tu potenter solo verbo creasti de nihilo. 27. Ipsi quidẽ à suo statu in quo nunc sunt, recedent, neque in ea semper dispositione in qua nunc cernuntur, remanebunt: sed tu in æternum permanes idem ipse, omnino inuariatus & prorsus immutabilis, vt pote qui nec acquirere aliquid possis in teiplo, quod non habeas, aut eorum quæ habueris, quicquam deperdere: * & omnes illi veterascent, siue antiquabuntur ad modum vestimenti, quod cum per vetustatem ad extremum deuenierit statum suæ durationis, innouari debet. Sic enim & cæli cum ad finem vsque status huius deuenierint, in quo nunc sunt, immutabuntur ad nouitatem maioris gloriæ. 28. Et sicut mutari solet operimentum aut indumentũ, assumendo nouũ pro veteri, ita mutabis illos & innouabis mutatione gloriõsa: & ipsi immutabuntur, sic innouati, cum liberabuntur à seruitute & vanitate, cui nunc propter hominẽ sunt subiecti: * at tu Domine prorsus idem ipse semper inuariatus & immutabilis persistis, nullam omnino vel acquirẽdo vel deperdendo mutationem in teipso admittens, nec est apud te vlla transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio: & tua duratio (quæ est æternitas) nunquam finem accipiet. Est enim æternitas duratio infinita, neque initiantem neque finientem habens terminum. 29. Et licet tibi soli hæc æternitatis duratio à temetipso conueniat, facies tamen ex bonitate tua etiam electos tuos huius tuæ durationis secundũ partem aliquã participes. Nam filios seruatorum tuorum: quos tibi per Euangelium genuerint sancti Apostoli tui & doctores, facies habitare atque permanere coram te in sempiternum: * & semen eorum, quod post se reliquerint, posteritas eorum filij quos spiritali generationi in te per Euangelium genuerint, in sempiternum coram te dirigentur, vt non deficient à cõspectu tuo imperpetuum. Nam & in hac militante Ecclesia nunquam fidelibus aberis vsque in consummationem sæculi: & in ventura illa triumphante societate beatorum, perpetuò inhabitabis in medio eorum, eruntque ipsi ante conspectum tuum in sæcula sæculorum, A M E N.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CI.

Versu 1. Domine exaudi orationem meam. Hunc Psalmum, tametsi vnus quilibet fidelium in penitentia sua dolens, & in Dei misericordia respirans, ac seipsum consolans, in dono gratiæ eius aptè possit proferre: videtur tamen non minus congruum futurum, si in persona totius humani generis, vt in ea miseria positi, qua ante Christi erat aduentum, in illa tanta captiuitate & ariditate pronuncietur. Secundum quem modum, nonnulli ad populum illum veteris Synagogæ accommodare nituntur deprecationem: quæ in Psalmi principio ponitur: quod autem circa medium dicitur, de exhibita misericordia, benigno respectu Dei, adificatione Sion, & alia quæ sequuntur, ad temporalem illam liberationem de Babylonica captiuitate, quæ ex Dei misericordia post exactum septuaginta annorũ spatium afflictõ populo, & de afflictione humiliter clamanti fuit concessa. Vnde illud quod dicitur, Venit tempus miserendi eius, quia venit tempus, de illo definito tempore septuaginta annorũ, quod fuerat per Hieremiã prædictũ, exponunt. Quæ expositio, nostrã nihil præiudicat: cum illa temporalis liberatio de Babylonica captiuitate, signũ & typus fuerit veræ liberationis per Christum, in tempore gratiæ perfectæ, de qua Psalmum nos sumus interpretati. Siue autem vnum aliquẽ accipiamus in hoc Psalmo orantem, siue populũ vniuersum gementẽ pro liberatione, rectè quadrat applicationi titulus, qui sic habet, Oratio pauperis, cum anxius fuerit, & coram Domino effuderit precẽ suam. Nam sub huius pauperis nomine, indifferẽter vel vnus quilibet spiritu tribulato & contrito corde, vel similiter affectus totus populus fidelis potest intelligi. ¶ Versu 4. Quia defecerunt sicut fumus dies mei. Generaliter id quidem de omnibus hac vita corporis viuẽtibus veritate habet, omnium hominum qui viuunt super terrã in hoc mortali corpore dies velut fumũ deficere siue euanescere, quatenus vnus cuiusque vita celerrime aufugit, & quantocyus pertranlit, vt postquã transacti fuerint

fuerint anni multi, sic videatur tota illa duratio præterijisse, ac si nihil fuerit, Vnde Psalmo 89. mille anni dicuntur esse sicut dies hesternæ quæ præterijt: & anni humanæ durationis, inibi computantur inter ea quæ pro nihilo habentur. Diligenter autem notandū, quod non dicit, dies suos defecisse vel lignum quod igne consumitur, aut velut stipulam quæ subito ardore multo corripitur, sed fumum suæ vitæ durationem facit similem. Nam cum lignum aut stipula comburitur, aliquid videtur coram oculis relinqui, nempe cineres aut carbones. Similiter & cum aliud quippiam solidum corrumpitur, remanere aliquid cernimus ante oculos, quod post corruptionē rei illius superest. Verum fumus nobis profusus videtur euanescere, ac penitus in nihilum diffuere, quantum ad iudicium pertinet oculorū: nisi quod ratio nos docet, non posse in nihilum quicquam secundum naturam resolui. Ac secundum hoc totalis illa nostræ durationis deficientia, per comparisonem fumi multo aptius, quam per aliud quilibet exprimitur. Quod autem iam dictum est, diebus malorum atque bonorū æque conuenit. Omnium enim dies, quasi fumus deficiunt & pertranseunt, & ad mortē æque sapiens & insipiens, iustus & impius, continuè tendunt. Speciali tamen modo de peccatorū diebus dicere possumus, quod ipsorum dies quasi fumus deficiant, quomodo non deficiunt dies iustorum: videlicet quatenus impij tempus istud sibi à Deo benignissimo donatū ad bene operandum, male expendunt, seruientes vanitati in desiderijs & malis concupiscentijs suis, neque donec lucri & negociationis tempus est, in Dei præceptis student se exercitare. Propter quod cum nihil in diebus vitæ suæ lucrati fuerint, nisi perditionē & mortem, neq; vllum fructum fecerint, recte speciali modo dicuntur illorū dies velut fumus defecisse: non solum quia ipsū illud tempus huius vitæ secundū suam substantiam & suū esse pertransijt, verum etiā qui ex tempore illo nihil boni fructus impijs remansit. Iustorū autem dies, licet & ipsi secundum durationem transeant, tamen quodammodo in æternum permanent, nimirum secundum fructum æternū quem in vita labili bonis actionibus studuerunt apud Dei misericordiam promereri. Quomodo enim omnino tempus illud perijisse dicemus, quod abscedens, tempus sine tempore, id est, æternitate vitæ relinquit? Cum enim vitæ huius abscedentis terminus, initium præbeat alterius vitæ nunquā finiendæ, nequaquam dicere nobis licebit, quod sicut fumus dies illi omnino deficiant. Secundum quam considerationē, etiam vulgo tempora illa, aut dies illos non dicimus perijisse, quæ in bonis operationibus vtiliter & cum fructu expendimus. Quæ autem sine bono fructu, perijisse nobis (& id quidē iustissime) fatemur. Non enim perditur tempus, nō euanescit vt fumus quod tam solida vitæ beatæ æternitate commutatur. Omnino autē perijt tempus: quod cum euauerit, terra minimumq; ceperit, nihil vltra vitæ relinquit, nisi perditionē & mortem æternā. Hinc & in alio Psalmo dicitur, Nouit Dominus dies immaculatorū. Quæ autem nouit Deus, & quæ ipse ponit ante oculos suos, profecto nō omnino euauerunt vt fumus, cuius nulla est memoria cum disparuerit. Manifestū est itaque, locum propositū de dierum huius vitæ defectu, posse duobus modis intelligi, siue generaliter ad omnes bonos atq; malos, siue specialiter ad malos: quomodo recte accipi potest, cum à penitente Psalms pronūciatur, qui confitetur in vanitate se consumpsisse dies suos. ¶ Versu eodem, Ossa mea sicut cremiū aruerunt. Pro cremiō in Græco ponitur *σπυρίον*: pro aruerunt verò, *σπυρίον* *αερίον*. Significat autē phrygion, aliquid quod frigitur. Vnde ad verbum verti posset, Ossa mea quasi frizum aliquid confrixā sunt. Secundum quem fere modum habet Psalteriū Romanum, Ossa mea sicut in frixorio (id est, in patella frixoria) confrixā sunt. Nostra autem lectio, pulchre apteque eandem exprimit sententiam, pro eo quod frigitur, ponens cremiū. Nihil enim est quod sic igne solet frigi, vt cremiū. Tam diu enim in frixorio torrerī permittitur, donec vel minimum aliquid pinguedinis in eo fuerit reliquum. Quin & ferro instrumento solet ad patellæ latera igne velut candentia fortiter comprimi, vt omnis ex eo per vim ignis extorqueatur pinguedo. Pulchre quoq; eandem sententiam expressit Hieronymus, dicens, Ossa mea quasi friza contabuerunt. Ossa autem ista, in Elucidatione indicauimus intelligi posse, vel corporis ossa, vel spiritus: & hanc confrixionē siue arefactionē, posse item de corporali vel spiritali defectu intelligi. Qui enim in multo dolore est positus, spiritu tristis (iuxta verbum Sapientis) exiccante ossa medullis consumptis, vehementer deficit, solitoque priuatur corporis robore. Frequenter etiam animæ ossa, id est, vires & potentia exhauriuntur, flaccescunt, deficiunt, ac velut eneruantur, fiuntque omnia torpida, & ad bonum pigra, cum nimia fuerit & nimium proluxa tribulatio. Tristitia enim per se vires animæ dissoluit, & torpidas facit, vt nihil boni agere libeat. Specialiter etiam confrixantur & exhauriuntur ossa animæ, quasi cremiū, per feruentem malæ concupiscentiæ ignem: qui ignis vbi sauire permittitur, mirum in modum cunctas exhaurit & eneruat animæ vires, vt ad omne bonum fiant impotētes. Vnde cum poenitens hunc Psalms pronūciat, recte de tali arefactione poterit partem istam intelligere. ¶ Versu 5. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum. Sol dicitur percutere herbam, vel gramen, vel aliud quippiam, cum suo vehementi ardoris æstu flagrans, nocumentum infert virori illius: vt flaccescere, arefcere, languere, vel exicari ipsum faciat, eo quod sui ardoris vehementia super ipsum ceciderit. Aestus autem iste vel ex dolore afflictionis intelligitur, qua Dei permissione affligi homo finitur, vel ex feruore (quem iam diximus) malæ concupiscentiæ. Ab vtroque enim æstu contingit percuti hominem vt arefcet. In parte autem secunda, quod dicitur de pane quem oblitus est comedere, id similiter vt priora, vel de corporali, vel de spiritali pane, potest exponi, quemadmodum in Elucidatione indicauimus. Quomodo autem panis aliquis sit spiritalis, Saluator monstrat in Euangelio, cum tentatori respondens ait, Non in solo pane viuunt homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Et iterum ad discipulos, Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me. Hunc autem obliuiscuntur manducare, qui mandata & verba Dei negligunt meditari, atque intra cordis intima trajicere, vt inde pascantur: quoniam

Psal. 36.

Proū. 17.

Deut. 8.
Matt. 4.
Lucæ 4.
Ioan. 4.
Ioan. 6.

A quoniam spiritus & vita sunt. Cuiusmodi neglectores impossibile est non continuè in spiritu deficere. Vt enim in corpore est calor corporalis, qui continua sua actione aliquid deperdit humoris siue vigoris corporalis, nisi per alimentum prospiciatur, vt continua fiat deperditi reparatio: sic est in homine ignis concupiscentiæ carnalis, qui semper ad malum sollicitans atq; ab omni bono auocans, sic continuè velut hauriat animam suo vigore, quantum ad bonum virtutis, eamq; in bono debilem & infirmam reddit, nisi per continuam meditationem diuinorum eloquiorum & iugem ruminatiōnem diuinæ legis, animæ prospiciatur aduersus illius mali æstus prauam actionē. Ac de pane isto spiritali manifeste exponit Paraph. Chald. quæ hoc loco habet, Oblitus sum legem doctrinæ meæ, id est, legem quam sum edoctus, quam didici à Deo. ¶ Versu 6. Adhæsit os meum carni meæ. Caro videtur pro cute posita. Vnde Threnorum quarto, vbi translatio nostra habet, Adhæsit cutis eorum ossibus, aruit & facta est quasi lignum, in Hebræo habetur vocabulū significans carnem, sed pro cute ponitur. E contrario verò interdum cutis pro carne ponitur. Sunt enim hæc sibi inuicem proxima, vt facile accipi possit alterum pro altero. ¶ Versu 7. Similis factus sum pellicano solitudinis. Per comparisonem harum auium quæ hic exprimuntur, præcipue suam quærit exprinere desolationem. Pellicanus solitudinis siue deserti dicitur, quod solitudinem siue desertum quærat, publicum fugiens, vt solent homines amaro & afflicto animo, quibus est grauis atque molestus omnis tumultus multitudinis. Nycticorax autem in domicilio, auem significat lucifugam & quærentē tenebras, quæ comparatio recte etiam animo contribulato competit, quærenti tenebrarum latibula. Est autem nycticorax Græca vox secundum suam compositionem significans nocturnum coruum. Siquidem Græcis *νύξ* significat noctem, *κόραξ* verò coruum. Vnde *νυκτοκόραξ*, noctis coruum vel nocturnum coruum valet. Et putant quidem significari vesperilionem, quæ nocte volitat: sed melius noctuam intelligimus siue bubonem. Nam B. Hieronymus, pro nycticorace in domicilio, vertit, bubonem solitudinum. Felix, nocticoracem vel bubonem deuastationum, vertit: id est, habitantē in loco deuastato, derelicto, & solitario. Pro pellicano autem, priore loco quidam vertunt onocrotalum vel mouedulam. Hieronymus autem nobiscum vertit pellicanum. Perparum autem refert, quid legatur: quoniam non tam auium proprietates vllæ speciales quærentur, quam ipsa solitudinis desolatio. Et ipsi quoque Hebræi non consentiunt in huiusmodi auium caterarumque specierum animalium nominationibus, plurimumque abinuicem in his dissentiunt. ¶ Versu 9. Qui laudabant me, aduersum me iurabant. Laudantes istos in Elucidatione exposuimus eos qui olim ante conuersionem nos laudabant, cum essemus ipsis peccatorum focij: qui postmodum poenitentia propositum sectari volentes persequuntur, ad pristinam vitam mala sua vexatione pertrahere molientes. Cui consonat, quod in tertio poenitentiali Psalmo pluribus verbis dicitur, Amici mei & proximi mei, aduersum me appropinquauerunt & steterunt. Et qui iuxta me erant, de longe steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam. Secunda quoque interpretatione indicauimus significari eos, qui verbis simulatorijs & fictis adulantur, vt sub specie amicitia siue boni facilius noceant. Possumus tamen his tertiam addicere intelligentiā, vt laudantes accipiamus per contrarium, pro deridentibus siue deludentibus. Solemus enim effectis laudibus deludere. Atque ita sensus erit, Deludentes vel deridentes me aduersum me iurabant. Pro quo facit, quod vertit Felix, Deludentes me, vel dicentes me stultum, vel deridentes me, in me iurauerunt. Nec dissonat quod habet Chal. Paraph. Blasphemantes siue conuiciantes verbis, iurantesq; in vanū. Ad quem etiam sensum reduci potest quod vertit Hieronymus, Exultantes per me iurabant. Exultant enim in illusione, qui derident. ¶ Versu 10. Quia cinerem tanquam panem manducabam. Potest hæc oratio accipi secundum transpositionem verborum, ad hunc sensum, Panem sicut cinerem comedi, secundum quem ferè modum apud Poëtam dicitur, Perfraxit fistula buccas, loco huius, Perfraxit buccæ fistulam. Atq; ita significat dolens, panem sibi non magis quam cinerem fuisse lapidum, & absque omni delectatione se cibum manducasse, æque ac si manducasset cinerem, in cuius esu manifestum est non esse voluptatem. Secundo accipitur hæc oratio secundum proprium situm partium, vt sit sensus, Comedi cinerem loco panis. Perinde mihi fuit, siue panem siue cinerem manducarem. Iuxta quam sententiam quidam ex Hebræo vertunt, Cinerem loco panis comedi, vel comedi cinerem simul cum pane, quasi non discernens inter panem & cinerem, nec curans à pane abstergere adhærentem, vel abscondere coctione adglutinatum cinerem. Atque ita vertit Felix, Quia cinerem vnā cum pane comedi. ¶ Versu 11. Quia eleuans allisisti me. Hoc sermone significare videtur grauem collisionem, & vehementem contritionem. Quæ enim in altum eleuata in terram proiecit, fortius alliduntur, & vehementius conteruntur, iuxta quem modum, in Elucidatione nos sumus interpretati. Potest tamen etiam aliter intelligi, secundum quod in alio Psalmo dicitur, Exaltatus autem, humiliatus sum, & conturbatus. Quodam enim Deus post magnam exaltationem humiliat, quorum tanto est casus grauior, quanto erat gradus altior, ad quem fuerant sublimati. Quod de toto genere humano facile est intelligere. In sublimi siquidem nobilitatis gradu Deus hominem constituerat ab initio: vnde illum in lapsum miserandum permisit corruere. Specialiter etiam singularibus hominibus id frequenter accidit, vt post magnam exaltationem in graues tentationes permittantur ex Dei dispensatione incidere. De qua re, præsentem versum nō incongrue licebit accipere. ¶ Versu 14. Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus. Tempus miserendi eius, valet, vt, vel quo misereris eius. Vnde Hieronymus ex Hebræo sic vertit, Quia tempus est, vt misereris eius. Secundo autem loco, cum iterum dicitur, quia venit tempus, in Hebræo alia dicitio est, quam in loco priore. Hic enim simpliciter tempus ponitur. Dicitio autem quæ secundo loco habetur, non significat simpliciter tempus, sed quasi tempus definitum, siue ex pacto atque condito

Thren. 4.

Psal. 37.

Psal. 37.

dicto constitutum. Propter quod explicandum B. Hieronymus in sua versione & tempus & pactum constituit, hoc modo, Quoniam venit tempus, quoniam venit pactum: quod vno sermone dicere potuisset, Tempus pacti vel tempus conditi, siue tempus conditum & constitutum, videlicet ad miserendum: quod aliqui (vt iam ante diximus) exponunt de impletionem 70. annorum, nos vero de temporis plenitudine, de tempore acceptabili, & die salutis, cuius meminit ex Eliaia Propheta Paulus Apostolus capitulo sexto Epistolæ posterioris ad Corinthios. ¶ Versu 15. Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius. Quomodo lapides, ex quibus Sion ædificata est, complacuerint seruis Dei architectis illis & ædificatoribus sanctis Apostolis, per quorū ministerium ædificata est, ex ipsorū scriptis, gestis & passionibus euidentissime cognoscimus. Quid enim aliud omnia Apostolorum scripta testantur, quam immensum quendam summæ charitatis affectum, quo fideles suos, lapides Sion, diligebant: quos vt filios charissimos, affectu plusquam paterno siue materno complexabantur, vt cuperent & sua omnia impendere, & seipos supprimpendere pro animabus illorum? Quid aliud sibi volunt tanti illi labores, quos causa horum lapidum in vnum hoc ædificium pariter colligendorum, subierunt? Quid aliud denique insignes illi martyriorū agones, quibus tam viriliter pro nostræ salutis fidei confirmatione decertarunt? Verè ergo placuerunt seruis tuis lapides Sion, id est, dilexerunt eos, & beneplacites habuerunt. Terram autem in secunda parte verus accipe pro puluere. Nam ita sonat dictio Græca χυμῶν, hoc loco posita. Vertit etiā ita Hieronymus, & ceteri ex Hebræo interpretes, Pulueri eius miserebuntur, Per puluerem autem conuenienter intelligimus vilissimos filiorum hominum, qui erant velut conculcatio pedum, quibus etiam Deus in tempore gratiæ misericordiam contulit: Non enim tantum ad lapides vsque, non solum vsq; ad eos, qui aliqui esse videbantur, verum etiam ad infimum vsq; puluerem saluandum se humiliavit, qui nostrum puluerem in sese assumere est dignatus Iesus Christus Dominus noster in sæcula benedictus, Amen. ¶ Versu 19. Scribantur hæc in generatione altera, & c. Intelligi potest, in generationibus alijs posterioribus, vel specialiter de generatione noua quæ erat ventura in tempore gratiæ, de qua dicitur Psal. 2. Annunciabitur Domino generatio ventura. Pro quo etiam facit, quod in Hebræo habetur, generatio nouissima, quemadmodum legit Hieronymus ac ceteri ex Hebræo interpretes. Quauis & hoc conuenienter sic posset intelligi, Scribetur hæc etiā in generatione vel pro generatione nouissima, id est ita vt etiā vltima generatio cognoscat & intelligat: vt significetur, in æternum misericordiam Dei non futuram obliuionem. Præpositio autem in, cum dicitur, In generatione altera, videtur posita loco pro, vel ad: vt sit sensus, Scribentur hæc pro generatione altera, vel ad generationem alteram: vel per datiuum, ipsi generationi alteri. ¶ Versu 21. Vt solueret filios interemptorū. Facilius est quod in Hebræo ponitur, Vt solueret filios mortis, hoc est, morti deuotos, destinatos siue addictos, cuiusmodi erant omnes filij hominum. Iuxta quam sententiam habet Chal. Paraph. Vt solueret eos qui morti traditi siue addicti sunt. Et Felix, Appropinquantes morti, vel iudicatos ad mortem interpretatur. In quā fere sententiam etiam nostra lectio reduci potest, vt in Elucidatione monstrauimus. ¶ Versu 23. In conuentione populos in vnum & reges, vt seruiant Domino. Clarius hoc ita legit Hieronymus, Cum cōgregati fuerint populi simul & regna, vt seruiant Domino. Cum autem loco regū ponit regna, hoc ipso indicat, sub regibus debere populos simul quibus præsumt comprehendit. ¶ Versu 24. Respondit ei in via virtutis suæ. Per virtutem, hoc loco non accipias bonitatem. Significat enim virtus hic nō aliud, quam robur aut fortitudinē, id quod tam ex Hebræo, quam ex Græco est euident. Vnde non ad intentionem Psalmi loquuntur, qui viam virtutis suæ exponunt, viam bonitatis & æquitatis Dei: sed via fortitudinis debet intelligi. Sciendum tamen quod hunc locum diuersi diuersimode exponunt. Alij enim pro supposito verbi respondit, constituunt Deum, & eundem pro antecedente relatiui suæ assignant, ad hunc sensum, Respondit Dominus populo suo in via fortitudinis suæ. Cuius lectionis potest hic accipi sensus, Cum congregarentur populi in vnum, & reges vt seruiant Domino, non defuit suo populo Deus, sed ipse beneficio gratiæ suæ illis respondit, illis satisfecit (vt ita loquamur) illorū bonam voluntatem & pium desiderium sua gratia adimplens: sic, inquam, eis respondit in via suæ fortitudinis, id est, iuxta viam suæ fortitudinis, iuxta quod potens est in auxiliando, & fortis vt auxilium præbeat populo suo, Quod autem deinde subsequitur, Paucitatem dierum meorū nuncia mihi, & c. Hæc vox est populi alloquentis adiutorem Dominum, In Elucidatione verò pro supposito verbi respondit, accepimus populum, itemq; pro antecedente relatiui suæ, ad hunc sensum, Populus Domini, Sion & Hierusalem, respondit ei suo Domino in via suæ fortitudinis, id est, alloquutus est Dominus in via, per quam in fortitudine currebat post ipsum, dicens, Paucitatem dierum meorum, & c. Quam interpretationem in Elucidatione semel positam non replicamus. Hebraica tamen lectio cum neutra iam dictarum expositionum consentit, de quo videre poteris in annotationibus ex Hebræo. ¶ Versu 25. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum. Inuenimus in scripturis dierū plenitudinem, inuenimus & dimidium. Atque hæc non secundum temporis mensuram simpliciter accipiuntur, sed potius secundum perfectionem virtutum. Vnde de annorū plenitudine apud Sapientem ita legitur, Consummatus in breui, expleuit tempora multa. Et iterum, Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cui enim sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata, Et hæc est illa ætatis perfectio, de qua Paulus apud Ephesios loquitur, dicens, Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Nam in consummatione fidei atq; virtutū, vult fideles fieri perfectos viros, & iustam quantitatem siue mensuram ætatis accipere, vt digni sint Christo, & in illo pleni inueniantur. Per oppositum verò, dimidium dierum tantum habent, qui nondum in Christo iustam & sufficientem perfectionem habent, qui consummati nondum in Deo sunt,

Esaiæ 49.
2. Cor. 6.

1. Cor. 4.
1. Cor. 12.

Psal. 21.

Sapient. 4.

Ephes. 4.

A minus habentes quam habere oporteat, siue quam requirat Deus. Hinc etiam pueros centum annorum nouit scriptura, qui nondum ad dimidium dierum peruenerunt, annum agentes centesimum, cum adhuc pueri nuncupantur. Et puer centum annorum (inquit Esaias) maledictus erit. Et in alio Psalmo scribitur, Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, quod contententer ad propositam sententiam potest exponi. Et frequenter Paulus Apostolus pueros vocat, quamuis secundum ætatem viros, eos qui nondum in fide & virtutibus perfecti sunt. Merito ergo oramus, non auferri in dimidio dierum, sed magis petimus plenitudinem dierum donari nobis, id est, consummati fieri in fide, virtutibus atque operibus bonis, antequam hinc auferamur: videlicet metuentes, ne illud audire nos contingat, quod in Apocalypsi cum increpatione dicitur, Non inuenio opera tua plena coram Deo, & ne cum fatuis virginibus in dimidio dierū subito præoccupati, tantum lampades inueniamur manibus tenere, destituti oleo. Quidam verò dimidium istud dierum accipiunt secundum literam, de medio tempore ætatis humanæ. Videtur enim tempus hoc, quo homo uiuit in medio vitæ, esse minus ad mortem commodum: quoniam tunc solent vt plurimum homines esse minus boni. Optima verò mors est, quæ in optimo statu hominē inuenit. Vnde ad oculum cernimus, quosdā eorum qui in ætate puerili atq; etiam in adolescentia, qualemcunq; vitam duxerunt, fueruntq; studiosi vt cuique virtutū & bonarum actionum, vbi ad ætatem virilem peruenerint, ad vitam suam dimidium, Deum derelinquere, & penitus se vel impudicitia tradere, vel avaritia mancipare, aut ambitioni inserrere, atq; ita prorsus Deum negligere: vt multo huiusmodi melius fuisset in ætate minori tolli de medio, quam in vitæ dimidio. In senectute verò (quæ est dierū hominis vltimum) non raro fit, vt appropinquante fine, & deficiente corporis robore, pleriq; agant penitentiam vitam prioris, passionibus quæ vigeant in ætate priorī in vitæ dimidio, iam vel in totū cessantibus, vel vt minimum aliqua ex parte sedatis. Et castigantur tum ipsi de manu Domini, varijs morbis & miserijs, quibus ætatis prioris delicta purgantur, cum vt de manu Domini, cum patientia & gratitudine fuerunt suscepta. Vnde multo est salubrior mors istorū, in dierū vltimo, quam fuisset in dierū dimidio. Adde, quod in pueritia siue in adolescentia, priusquā rebus huius mundi impliciti sunt homines, & malitia sæculi experti, parum sibi metucentes, propter qualemcunq; innocentiam, & non ita multū vitæ huius rebus impliciti, facile se ad mortem Domino vocante resignant, & libenter pullanti Domino aperiunt ostium. Nequid enim penitus illis viget mundus, neq; curis vxorū, filiorum, familiarum, aut aliarū similium rerum sunt impliciti, neque habent quæ illos multū remorentur. Senes quoque, corpore penitus deficiente, morte iam multo ante expectata, & ipsi plerumque facilius se dedunt in manus Domini, & venienti occurrere solent, si est in illis quicquam veræ sapientiæ. In medio autē dierum, quando maxime homini floret mundus, quando iam diuitias, honores, gloriā incipit possidere, latari in vxore & liberis, in familia, prædijs, alijsq; huiusmodi, & quam es amara mors eiusmodi hominibus, q̄ reluctantes tu huiusmodi prosternis, si quando in illos venenato tuo telo desauire te contigerit. Solent enim huiusmodi ægerime reddere animā, & vix induci possunt, vt ad mortē se dignam Deo præparent, non credentes in medio suo robore, ita se posse morbo superari: & tam ardens est adhuc affectus erga eam in qua demorantur substantiā, vt non nisi maxima difficultate ab ea possint auelli. Propter quod, per Sapientē recte dicitur, O mors, quā amara est memoria tua homini habenti pacē in substantijs suis, viro quieto, & cuius via directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum. Hæc ergo consideratione, secundū formam præsentis versiculi, quidam sic merito existimant orandum, vt non reuoet nos Deus in dierum nostrorum dimidio. Altera autem sententia illa prior magis est spiritualis, & spiritualiter oranti magis congruit. Non est enim hominis, Deo præscribere tempus, quando auferri velit de medio. Hoc tantum oret, vt mortē bonam eō se quatur: ceterum, quando, vbi aut quomodo, in Dei manu relinquat, cui pro nostra utilitate nouit cuncta sapienter administrare.

Esaiæ 65.
Psal. 54.

Apoc. 3.

Eccle. 4.

CII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste exhortationem continet ad laudem Dei, pro immensis & innumeris eius beneficijs, quæ misericorditer præstitit humano generi: peccata dimittens poenitentibus, infirmitates sanans, a morte redimens, in misericordia coronans, desiderium adimplens bonis, iuuentutem renouans, misericordiam & iudicium faciens oppressis, legem directricem ferens populo, propter nimiam misericordiam non irascens imperpetuum, neq; seuerè agens cum suis, etiam peccantes electos non pro exigentia & condignitate demeriti puniens, sed paternam disciplinam ad emendationem potius corripiens, propter misericordiam super omnes electos confirmatam, quæ etiam longissime à poenitentibus abijcit peccata, affectu plusquam paterno erga nos affectus, cognoscens quale simus signum, quodq; non aliud quam puluis & terra simus, & durationis permodicæ, ad modum graninis viventis, & floris exorientis, quorum est viror & pulchritudo nimium instabilis. Atq; hæc omnia vsq; ad versum decimum sextum. Vbi deinde, Dei misericordiam simul & iustitiam, siue veritatem prædicat erga omnes fideles seruos, qui solliciti sunt obseruare mandata Domini. Versu autem decimo nono, eius gloriosa in celis scædæ & imperio vniuersali prædicatis, sequentibus deinde versibus, angelicos exercitus ad collaudandum inuitat, simul & vniuersa opera altissimi, vt omnis creatura in laude versetur creatoris.

CENTESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Benedic anima mea Domino:

Mea anima, creatura nobilis, & dignitate nimium excelsa, te hortor ad laudem domini Dei, qui in sua natura condidit omnia, ac te peculiariter rationalem esse fecit, vt illum posses agnoscere, agnitū laudare: insuper & imaginem suā in te impresit siue inspirauit, suiq; fecit capacem, vt eo tu in æternum perfrua-

* & omnia que intra me sunt, nomini sancto eius.
 Psal. 112. **2** *Benedic anima mea Domino:*
* & noli obliuisci omnes retributiones eius.

3 *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis:*
* qui sanat omnes infirmitates tuas.

Psal. 9. I. Cor. 10. **4** *Qui redemit de interitu vitam tuam:*

Psal. 32. Psal. 118. Psal. 144. I. Cor. 1. ** qui coronat te in misericordia & miserationibus,*
 Iacob. 1. Lucæ 1. **5** *Qui replet in bonis desiderium tuum:*
* renouabitur ut aquilæ iuuentus tua.

6 *Faciens misericordias Dominus & iudicium omnibus iniuriæ patientibus.*
7 *Notas fecit vias suas Moysi:*
* filijs Israël voluntates suas.

Psal. 147. **8** *Miserator & misericors Dominus:*

perfruaris: * quæcunq; intra me sunt, etiam intima mihi, omnia membra, omnes vires, siue ex parte corporis, siue ex parte animæ mihi in-existentes, oia hæc interiora mea, vos ego inuito & exhortor ad dan-dam laudem & confessionem sancto nomini eius, quod est benedictum in omnia sæcula. 2. Iterum tibi dico, o mea anima, rursus te exhortor creatura nobilis & excelsa, dominum Deum creatorem tuum celebra, laude qua poteris, tam pro temetipsa, quam pro vniuersis mirabilibus operibus eius: * & caue diligentissime, ne ingrata inueniaris beneficentissimo creatori tuo, caue negligas, vel obliuiscaris beneficia Dei tui, tanta & tam multa, quæ tibi præstitit, de nihilo te creando, sua imagine atque similitudine te insigniendo, cæteris omnibus secundum nobilitatem auferendo, & ad ventura inestimabilia bona præparando: cauendum vtiq; tibi est, ne post tanta accepta beneficia, o anima mea, taceas à laude talis benefactoris tui, quasi vel non acceperis, vel non attendas beneficia eius. 3. Ut enim illa taceam maxima, quæ ad naturalem dignitatem & sublimitatē attinet, & illa quæ gratiæ sunt commemoræ: ecce ipse est, qui solus dimittit tibi peccata, qui solus te potest saluam facere ab omnibus tuis iniquitatibus, quantumcunque magnis, quantumlibet multis, quocunq; tandē modo, siue cogitatione, siue loquutione, siue opere patris: qui tam potens est, vt possit te à peccatis emundare & tam bonus atq; misericors vt velit, quotiescunq; ex vero corde iniquitatis tuæ egeris poenitentia: * ipse solus tuus est medicus, qui te potest & vult curare ab omnibus vulneribus, sanare ab omnib; infirmitatibus, id est, ab omnibus defectibus atque miserijs facere liberā, & in bona spiritus valetudine confirmare: quomodo medicus corporalis corporalia sanat vulnera. 4. Ipse est qui tuam vitam redemit à morte, qui te à morte custodit vel liberat, qui etiā in grauissimis periculis te præseruat ne absorbearis à morte: sicque à portis mortis te exultat, faciens cum tentatione prouentū, vt sustinere possis, atq; etiā, si in mortem te contigerit incidisse, ipse est qui te potest de faucibus mortis eripere, mortis condemnationē auferre, & in spem vitæ æternæ restituere: sicque de ventre inferni reducere: quomodo genus humanū sub morte conclusum, saluauit à perditione interitus, & ad spem vitæ reparauit: * ipse est qui te coronat & circumcingit misericordia sua inexhausta, qua plena est terra, & indeficientibus miserationibus, quæ sunt super omnia opera eius: qui ex omni parte abundantissime tibi prouidet, & cumulatissime te adornat, ne quicquam tibi desit in vlla gratia, donec tandem omnis boni accumulatione perfecte te felicem reddat. 5. Ipse est qui tuū desiderium adimplet in omnibus verè bonis, qui solus potens est humanum adimplere desiderium, qui tibi dat petitiones cordis tui, qui tibi omnia quæ petieris, abundanter tribuit, & non impropere, esurientemque adimplet bonis: * per quem iuuentus tua renouatur ad modum reiuuenscentis aquilæ, qui te à corpore & defectu malæ senectutis spiritualis potest ad vigorem debitum & fortitudinē bonæ restaurare, sicque velut à senectute ad iuuentutē reparare, etiam si ad maximam vsque senectutem deuenisses, cuiusmodi est aquilarum senectus. Et cum te à senectute ad iuuentutem reparauerit, erit ista tua iuuentus, quasi iuuentus aquilæ, viuacissima scilicet, & ad excelsa petendum cælestiaq; contemplandū validissima: quomodo aquila in iuuentute sua viuacissima est, & ad volandum in excelsum præualida, insuper & ad contuendum Solis rotam irreuerberatis oculis sufficiens. 6. Ipse est qui misericordiam & iudicium facit cum omnibus patientibus iniuriam, per misericordiā illis subueniendo, vel de tentatione & oppressione eripiat patientes, vel in tentatione confirmet sua gratia: per iudicium verò, oppressos liberando, & opprimentes iusta vitione puniendo. 7. Ipse notas fecit Moysi patri nostro vias suas: præcepta, madata, & iustificaciones, in quibus ambulare & viuere voluit populū suū, Moysi ipse omnia reuelauit: * ac per hunc deinde oēs filios Israël cognoscere fecit voluntatē suam, cuncta videlicet quæ ab illis voluisset obseruari. Per hunc enim Dominus legē dedit populo suo, qua significatur & exprimitur voluntas legē dantis: q; indubie magnū est beneficium, sic lege cælitus data est in densissimis huius mundi tenebris Dei voluntatem reuelari, tanquā si per tenebrosam viam in multo periculo ambulantibus, subito quis claritatē lucis attulerit. Neq; taliter omni nationi fecit Dominus, neq; iudicia sua omnib; sic manifestauit. 8. Ipse est cui proprium

E
F
G
H

* longanimitas:
* & multum misericors.
9 *Non in perpetuū irascetur:*
* neq; in æternum comminabitur:

10 *Nō secundum peccata nostra fecit nobis: neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis.*

11 *Quoniam secundum altitudinem cæli à terra corroborauit misericordiam suam super timentes se.*
12 *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras.*

13 *Quomodo misertur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se:*
* quoniam ipse cognouit figmentū nostrum.

propriū est misereri & parcere, semper misereri solitus omnib; misericordiā postulanti-bus, vt est natura clemēs atq; misericors, imò ipsa misericordia: * est longanimitas & patiens, non statim vindictā inferens peccantibus, nō continuò in peccatorē condensationis sententiā pronuncians, sed longanimitate sua & patientia inuitas peccatorē ad poenitentia, ita vt quodammodo stet expectans, donec misereatur nostris: * & est in omnibus supra modū misericors: præ omnibus q; in eo prædicatur, effulget & eminet misericordia, qua plena est terra, quæ est super omnē carnē, quæ super exaltat iudicium, quæ est à progenie in progenies omnibus timentibus eum. 9. Et quia sic clemens est, & multum misericors, fieri nō poterit, vt nihil nisi irascatur, & in finē penitus irascatur aduersus genus humanū, ita vt nunquā se placari permittat: sed postquā aliquandiu iratum se monstrauerit propter iustitiā, superuincet misericordia, & ea flectetur ad miserendū atque parcendū infirmo generi: * & licet aliquandiu videatur cōminari, videatur dura loqui, minas intērare, ostentare terrores, vel in verbis increpatorijs per ora prophetarū aut scripturę sanctę, vel etiā in plagis & afflictionibus temporali-bus, nō id tamē perpetuò durabit, sed opportuno tēpore recordabitur misericordiæ suæ, & vultum benignū demonstrabit poenitenti populo, & blādius cum eo aget cōuerso, cum quo durius antē egerat, vt ad poenitentia adduceret delinquentes. 10. Et licet subinde ad correptionē delinquentium, terribiles plagas immittat in populū suū, semper tamen superuincit misericordia, in eo q; longe infra condignitatē sceleris punit peccatum, neq; secundū proportionē ad patrata malitiā sufficienter dignā infert peccantibus penā, nō satis pro demerito, puniendo delicta, si rigorem spectemus iustitiæ ac iusti iudicij eius. Nos enim quotidie offendimus in multis, & grauiter nimium subinde offendimus: ipse tamen nō statim, neq; semper adhibet vitionē. Et cum subinde ad vindictā extendit manū suā, non iuxta condignitatē demeriti, extremo rigore punit seruos delinquentes, sed paterna correctione siue disciplina vtiliter corripit: nō vt damnet, sed vt saluet electos, & vt nō in æternum pereant, si impuniti permaneant in impietatibus suis. 11. Nam secundum altitudinē cæli à terra, quantum altius est cæli à terra, ita dominus corroborauit, confortauit, præualere fecit, & super exaltauit suam misericordiā super oēs qui timent eū: longe superat misericordia eius omnē nostram malitiā, neque fieri potest vt aliquando exhauriatur vel destruaturs Dei misericordia nostra quantacunq; & qualibet multiplicata malitia: nō potest esse tanta nostra iniquitas, cui nō possit propitiari illius misericordia, si in vero corde egerimus poenitentiam. 12. Ipse est qui à nobis poenitentib; longissime proffigauit & elongauit iniquitates nostras secundū maximā distantia, cuiusmodi est distantia orientis ab occidente, hoc est, purissimos nos fecit à peccatis nostris, & plenissime abstulit, amouit, & separauit à nobis poenitentibus peccata nostra, tanquā si nunquā fuisset in nobis, nec facile possint ipsa ad nos aut nos ad ea redire: quemadmodū id q; in occidente est, longissime abest ab eo q; in oriente est situm, nec possunt ista facile adinuicem accidere. 13. Neque mirum, si tam benigne nobis Deus noster misereatur, & iniquitates auferat. Est enim affectu verè paterno, imò plusquā paterno, erga oēs metuentes eum: & sic misertur nostri, si quando cōtingat nos offendere, vt nō statim proiciat in mortē, quō pater misertur filij errantis, nō statim illū à se repellens, ac penitus abiciens, vbi in aliquo offenderit, sed potius corripit verbo ac verberet, vt ad bonā viā reducat errantē, omnib; sollicitudine laboras emendare illū, vt nō pereat: poenitenti verò libentissime indulgēs, & condonans omnia scelera, super perditū filij reditu festū & gaudiū magnum facies, quoniā perierat ille, & inuentus est, mortuus fuerat & reuixit: * Quare autē ad miserendū humano generi sit Dei misericordia ita prompta, semperq; parata, ratio est, quoniā ipse cognouit conditionē figmenti nostri, ipse optime nouit, q; vile figmentum, q; pauperculę creaturę nos sumus, qui de limo terrę sumus formati, & carne cōstamus, atq; sanguine, in quib; ex vi-tiata natura correptio praua pronitasque ad omne malū inhabitat, ita vt sensus hoīs & cuncta cogitatio humani cordis intenta sint ad malū omni tēpore, ab adolescentia sua: cuius nostræ infirmitatis cōsideratio cōmouet illū ad sic miseris miserendū, quomodo solent etiā homines illis facilius cōdonare, quos vidēt naturali inclinatione vehemētissime ad mala

Rom. 23
Esaie 30
Psal. 32.
Psal. 118.
Iacob. 5.
Lucæ 1.
Iacob. 5.
Lucæ 15.
Gene. 6 & 18.

14 Recordatus est quoniam pulvis sumus:
 Gene. 3. * homo sicut fanū dies eius:
 Matt. 6. * tanquam flos agri sic effloret.
 Lucæ 12. **15** Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet: & non cognoscet amplius locū suum.
 Psal. 145. **16** Misericordia autē Domini ab eterno & usq; in æternum, super timentes eum.
17 Et iustitia illius in filios filiorum, his qui seruant testamētum eius.
18 Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.
19 Dominus in celo parauit sedem suam: * & regnum ipsius omnibus dominabitur.
20 Benedicite domino omnes angeli eius: * potentes virtute:
 Hebr. 1. * facientes verbum illius, ad audiendum vocem sermonum eius.
21 Benedicite Domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui faciunt voluntatem eius.
22 Benedicite Domino omnia opera eius,

ad mala sollicitari, & fortissime velut impelli ab inhabitante prauo fomite. 14. Attendit & cōsiderat Dominus, q̄ pulvis & terra simus, facti atque plasmati de luto & limo terre, sicut de terra figulus fingit vas fictile, atq; in terrā & cinerem iterū redituri, cōmuni lege & necessitate omnium filiorū Adam: * homo dies suos habet ad modū scēni, hominis duratio ad modū graminis est, homo in diebus suis & in duratione vitæ suæ graminis assimilatur, q̄ hodie floret & cras in clibanum mittitur: quod mane pulchre viret, & vespere decidit exiccatum: * homo ipse sic floret & viret, quomodo flos agri, qui ad modicū tēpus admodū speciosus, lætus & festiuus apparet, sed nimīū cito exiccatur arefcit, ac decidit, omni spoliatus ornatu. 15. Nā statim vt flatus venti super illum fortiter vtcunq; vel paruo impetu flauerit, abripitur flatu venti, & non habet firmā consistentiā, non potest resistere aduersus vēti flantis impetū, sed ab eo prosternitur & deficit: & nō ampli⁹ poterit cognoscere, inueniri, aut demonstrari locus eius: sic est acsi nunquā fuisse, nūquā apparere illius vestigiū: * Spiritus quoq; humanus & rationalis anima pertransit in homine, quatenus ad modicā durationem in corpore inhabitat, ipsumq; viuificat, & non habet vllā firmā in eo subsistentiā siue durationē, cogiturq; nimīū cito emigrare, quanto modicū nullū remanet defuncti vestigiū, corpore abdito in terrā, & anima in occultū locū sub Dei manu recepta: efficiturq; ita alienus à loco habitationis suæ, acsi nunquā ibi habuisset mansionē: prorsus auferetur de terra viuentiū, eritque mundo ipse incognitus, & ipsi vicissim erit incognitus mundus. 16. At verò domini misericordia nunquam arefcit, nunquam deficit, sed in æternum stabilis permanet in omnia sæcula, nullo vnquā tēpore absumēda aut exhaurienda, q̄ in perpetuis æternibus superplenisimē sentient electi eius, oēs qui nunc timēt, adorant, & colunt dominum, quibus tam in vita ista corporis, q̄ in vita illa æternitatis, misericordia eius nunquā deficit. 17. Et iustitiā, fidem, atq; veritatem suam ipse seruabit atque implebit erga filios filiorū, erga vniuersum semen electorum suorum, erga oēs quicunq; patrū fidelium fideles se præstiterint imitatores, ijs videlicet qui obseruāt & diligenter custodiunt præcepta eius. 18. Quiq; non obliuiscuntur, non negligunt, nō transgrediuntur præcepta Domini, sed ea iugiter habent ante mentis oculos, cum bona voluntate adimplendi ea, qui in lege Domini habēt voluntatē, & in lege eius meditantur die ac nocte, vt ambulent in ea, perficiantq; diligenter quæcunq; illa faciēda præceperit, & sollicitè caueant ac fugiant quæcunq; vt fugienda prohibuerit. 19. Ipse autē hic Dominus noster qui nobis misero pulueri hic in terris degenti sic miseretur, ipse sibi magnifice thronum regium præparauit, sedē maiestatis & gloriosam habitationem sibi in excelsō celo constituit, vbi cum angelorū milibus regnat in maiestate: * & ipsius regnum latissime patet, ipsius imperium se spargit ac fundit longe ac late in omnes angulos orbis terrarū, & in omnes partes mūdi: omnia subiiciūtur eius ditioni, potestati atq; imperio, vt nihil vsquam locorum sit quod non habeat ipse sibi subditum. 20. Vos verò, o angelicæ mentes nobilissimī spiritus, in quorū medio habitat excelsus noster dominus, vos maxime decet voce incessabili semper laudare dominum, cui semper ministratis & assistitis: * vos qui estis virtute & fortitudine præualidi, quorum est virtus nostræ imbecillitati incōparabilis, qui robore ac virtute humanum genus immenso superatis interuallo, nimirū spiritus immateriales & incorporei, infirmum limum & fragile lutum: * vos qui estis exequutores voluntatis eius, administratorij spiritus, ministrantes ei in mille milibus, promptissime pergentes ad omnia ad quæ ille vos suo præcepto destinauerit, & omnia potētissime adimplentes, quæ implenda cōmiserit: sic vt in omnibus obedientes vos præstetis voci sermonū eius, iussioni & imperio eius per omnia absq; dilatione, tardio, fastidio, contramurmuratione, parentes & satisfaciētes. 21. Benedicite Domino oēs cælestes exercitus, immensæ virtutis & fortitudinis, qui illi ministratis singuli in ordinibus vestris, & in omnibus eius adimpletis voluntatē, per omnia eius paretis imperio, summaq; eum alacritate & ineffabili gaudio eius iussa perficere satagitis. 22. Benedicite & collaudate Dominum simul omnia opera eius, in omni loco dominationis & imperij eius: opera omnia eius, vbi cunq; tandem consistant, quorum-

A in omni loco dominationis eius:

* benedic anima mea domino.

quorūcunq; in loco dominationis eius maneant, laudem cōfiteantur creatori, cōseruatori, & gubernatori suo. Nihil enim est operū eius quātūcunq; hominibus autimetur minimū, vbi cunq; tandē locorū delitecat, in quo nō infinita reliceat eius potentia, sapientia, bonitas, atq; omnimoda perfectio: & habet omnis creatura, siue in celo, siue in terra, siue in mari existens, laudē copiosam, qua possit celebrare omnipotentē omnium cōditorem Deum: * proinde etiam nunc, o mea anima, te adhortor (quomodo in huius hymni faciebam initio) ad debitas domino laudes persolueudas: nō desino monere te, & exhortari, vt à creatoris omnium laude nunquam cesses, sed quantum potes, quantum valet, illum exaltes, & magnifices in sæcula sæculorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CII.

Versu. 3. Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Dux ista partes in eandem possunt accipi sententiam, vt idem sit infirmitates sanare, quod propiciari iniquitatibus. Siquidem iniquitas, vere morbus est, languor est, infirmitas est animi, videlicet animus pessime disponens, & innoxia inordinatione constituens: quomodo morbus siue infirmitas corporalis corpus male disponit, iustum temperamentū (in quo consistit sanitas) dissolvens. Sed & alibi in scripturis peccata infirmitates appellantur, siue languores, vt in illo est Esaiæ de Christo vaticinantis, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Quod licet ad beneficium corporalis sanationis populis exhibitum, Euangelista alicubi adducat, principali tamen intentione de spiritualium languorum ablatione videtur intelligendū. Possimus tamen aliter per infirmitates, accipere malas inclinationes & pronitates ad quolibet vitia. Tot enim morbis, tot languoribus, tot infirmitatibus laborat anima, quot est malis subdita inclinationibus, quot pronitatibus ad mala vitia versus interitum tendit. Nulla autem tanta est huiusmodi infirmitas, nullus adeo magnus talis languor, quem non sanet sua medicinali gratia dominus, optimus medicus, si humiliter & instanter (vt decet) ab ægrotantibus fuerit postulatus, quemadmodum in alio Psalmo audiimus clama-
Esaia 53. **Matth 8.** **Psal. 6.** **Psal. 5.** **Thren. 3.** **Lucæ 1.** **Iacobi. 1.** **Apoc. 3.** **Ibidem.** **Esaia 55.**
 re pro bonis operibus, nō erit incōmoda sententia. Quicunq; enim coronā illam beatæ retributionis suscipient de manu domini, nihil dubium est, quin à misericordia & miserationibus domini illā cōsequantur. Misericordie enim domini, quia nō sumus cōsumpti, & miserationis altissimi est quicquid boni agimus. Nam sine illo misericorditer adiuuante, nihil possumus. Deus erga suos electos & nunc coronat in miserationibus, dum in eis suarum gratiarum dona accumulāt, & in sæculo vêturo coronabit in ornatu gloriæ. **Versu. 4.** Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Coronare accipimus pro, ex omni parte circundare, vel vndique cumulare: vt non aliud sit coronari in misericordia & miserationibus, q̄ Dei miserationibus omni ex parte circundari & cumulari, copiosissimeque impleri. Secundum quē fere modum, & in alio Psalmo dicitur, Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos, hoc est, benigna voluntate tua ex omni parte circundas, & circuncingis nos, quasi scuto. Sitamen coronare hic accipiatur, vt significet retributionē vitæ æternæ donare pro bonis operibus, nō erit incōmoda sententia. Quicunq; enim coronā illam beatæ retributionis suscipient de manu domini, nihil dubium est, quin à misericordia & miserationibus domini illā cōsequantur. Misericordie enim domini, quia nō sumus cōsumpti, & miserationis altissimi est quicquid boni agimus. Nam sine illo misericorditer adiuuante, nihil possumus. Deus erga suos electos & nunc coronat in miserationibus, dum in eis suarum gratiarum dona accumulāt, & in sæculo vêturo coronabit in ornatu gloriæ. **Versu. 5.** Qui replet in bonis desiderium tuū. Scilicet hoc est, quod Ioan. 15. in suo cantico Maria canit, esurientes à Deo impleri bonis. Nam esuries ista, desiderium est, Et quod aliquanto apertius apud Iacobum dicitur, Qui dat omnibus affluenter, & nō impropere intelligens **Lucæ 1.** de esurientibus atque desiderantibus, id est, de recte fideliterque postulantis. Et notandum, q̄ nō **Iacobi. 1.** simpliciter dicitur, Qui replet in bonis vacuitatem tuam. Non enim omnes vacui implentur bonis. sunt enim vacui, qui se plenos putant: & quia vacuitatem suam ignorant, non desiderant: & hi iusto De iudicio relinquuntur inanes. De cuiusmodi in Apocalypsi ex ore domini dicitur, **Dicis, quia diues Apoc. 3.** sum, & nullus ego, cum sis pauper, cæcus, nudus, miser & miserabilis. Audis verè vacuū, sed non desiderantē, & ideo inanem ac vacuum permanentem, non impleri bonis. Subdit autē ex eiusdem ore sanum consilium, vt bonis vacuus iste possit impleri. Suadeo tibi (inquit dominus) à me emere aurū ignitum, probatum vt locuples fias. Quid autem est hoc emere, nisi per desiderium querere? Sic enim emitur à domino, quicquid emitur, absque argento & auro & omnimutatione, quæadmodum per Esaiam ex ore domini dicitur, Omnes sitientes, venite ad aquas: & qui non habetis argentum, **Esaia 55.** properate, emite, & comedite. Venite, emite absque argento, & absque vlla cōmutatione, vinum & lac, id est, optima quæque, & maxime vitæ spirituali necessaria, tantū desiderantes & postulantes accipite. Recte ergo dicitur Deus non quamlibet implere vacuitatē, sed desiderium tantum. Nam vbi vacuitas est absque desiderio, aut etiam fastidio & contemptu deficientis boni, ibique est, permanet vacuitas, quemadmodum ait Maria diuites dimitti à Deo inanes. **Versu eodem,** Renouabitur vt aquilæ inuentus tua. De hac renouatione iuuentæ aquilarum, diuersi diuersa tradunt. Quidam dicunt aquilam vbi senuerit pennis grauari, & oculorum acie fieri obtusam, vt neque alta volatu petere queat, vt assolet, neque solare lumen ita ex directo aspicere. Quod vbi per sentit, in illis, in quibus maxime solet præualere, se iam deficere, fontē querit, in quem trina immersione se immergens pristino dicitur vigori restitui, vt superuacaneis excidentibus plumis residuæ erigantur, & in iustā leuitatem reparantur, redcatque oculis suis ad conspiciendum vigor, sicque iuuentutē recuperet. Quidam scribunt, aquilam quolibet decennio, donec ad centum annos perueniat, ignem petere elementa
 P rem,

re, & hinc se in mare mergere, indeque nouas plumas illi succrescere, ac ita reuiuere. Sed horum neutrum multa habet probabilitatem. Verisimilius autem est, & tam authoritati magis consonum, quam proposito magis accomodum, quod scribit beatus pater Augustinus, aquilam, cum ad senectutem deuenit, rostrum acquirere aduncatum, superiori labio superexcrecente inferiori, ita ut hic vnus quo incuruatur nostrum superius super inferius, non patiatu aquilam sumere cibum, sicque viribus necessario deficere: quæ ubi id peruenit, se videlicet propter aduncati rostri impedimentum non posse cibum sumere, cibiq; defectu, forti adhuc permanente interno vigore, desitui viribus, & ad deficiendum tendere, ad petram aduolat, allidensque & atterens rostrum aduncum ad petram, aufert impedimentum cibi sumendi: impedimentoque sublato cibum sumit, & viribus reparatur, ac modo quodam reuiuenscit: ubi verò rostrum illud nequiuertit conterere, necessario deficit, non ex interno defectu sed subtractione cibi. Atque huic dicto satis consentit quod Aristoteles & Plinius, hac certe in re fide digni auctores, scribunt, aquilam esse ad modum longæ vitæ, ipsamque non senio contabescere, aut ægritudine consumi, sed magis fame mori, cum propter aduncatum rostrum non ultra ualuerit cibum sumere. Illud tamen de rostri ad petram attritione, ex illorum non habetur authoritate. Verum id verisimile est beatum Augustinum ex alijs habere dignis fide authoribus, quorum forsitan nobis ignoti sunt libri. Et satis, hoc est, rationi consonum, & astipulatur natura, quæ omni sollicitudine curat vitæ impedimenta amouere, vitæque terminum protelare. Neque multum id mirandum videtur, si auis illa rostrum aduncum quo se aduertit impediri, dicatur ad petram allidere & conterere, quandoquidem animalia ægrotantia maiori miraculo videmus ad certe speciei herbas, medendi sibi gratia, natura docete confugere. Hanc itaque narrationem, vi magis authoritate confirmatâ, magisque rationi consonâ, insequentes, ostendamus, in quo sit faciendâ præfens cõparatio: quemadmodum videlicet reparatio hominis per gratiâ fiat, ad modum reiuuencens aquilæ. Sanè homo per spiritum rationalem qui in ipso est (ratione intellectus & voluntatis) animal est omnibus animalibus ex sua naturæ conditione viuacius, nimirum inter cetera omnia animalium genera solum immortalis & incorruptibile, secundum iam dictâ suæ compositionis partem: & ad vitam æternâ ab initio creatus est non ad mortem. Attamen qui ex immortalis est, & ad perpetuè viuendum conditus, à rostro aduncato patitur periculum mortis. Est autem hoc aduncatum rostrum, ratio siue voluntas ad prauam sensualitatem inclinata formi prauo (qui inferne habitat) condescendens, & peccato illi quod (iuxta Apostolum) in carne habitat consentiens. Ab hoc enim aduncato rostro impeditur homo, ne cibum animæ æsumat, ad vitæ verâ necessarium, de quo cibo per Saluatorem dicitur, Meus cibus est, ut faciâ voluntatem eius qui misit me. Et iterum, Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitâ æternam. Ac rursum, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Et alibi, Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Hunc panem non potest sumere, qui rostrum habet sic (ut dictum est) aduncatum & incuruatum, atque ita continuo defectu in seipso contabescens, necessario ad interitum tendit: quæ admodum penitentem in Psalmo hunc proxime præcedenti, conquerentem audiuimus, his verbis, Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. Sed qui sic male aduncatum forte semel acquisierit rostrum, annon habet ubi illud conterat? Habet certe petram, de qua secundum mysticam intelligentiam scriptum est, Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos (id est, Babylonis) ad petram. Quæ verò hæc sit petra, breui verbo nos docet Apostolus, dicens, Bibebant autem de spiritali confluence eos petra, petra autem erat Christus. Ad hunc ergo aduolare nos oportet si de male incuruato rostro curari voluerimus, ad hunc allidere, ad hunc atterere. nostrum enim contritum ipse habet pro sacrificio, quæ admodum in Psalmo quinquagesimo dicitur, Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Hoc enim est rostrum allisum ad petram & contritum, quod cor contritum & humiliatum, siue contribulatus spiritus: quandoquidem contritio ista per penitentiam est. Vbi autem sic rostrum incuruatum ad petram allisum confregimus, tum panem nostrum quem oblitus fueramus resumemus, iterum gratia Dei & verbo eius pascemur, exultabunt ossa humiliata, reparabitur in nobis virtus spiritus, cor mundum in nobis creabitur, spiritus rectus innouabitur in visceribus nostris, & redibit ad nos lætitia salutaris Dei. Ad hunc ergo modum sumi potest ista cõparatio. Beatus Augustinus similitudinem accomodat ad resurrectionem futuram iustorum. Aduertendum tamen est, præfentem locum commode posse exponi absque prædicta illa comparatione, ut dicamus non hic indicari, quod sit iuuenta hominis renouanda ad eum modum quo renouatur iuuenta aquilæ: sed hoc tantum, quod iuuenta hominis sit renouanda, ut talis fiat, qualis est iuuenta aquilæ. Atque, ita sensus erit, iuuentus tuâ per Deum renouabitur, ut fiat quasi iuuentus aquilæ, ita reuiuenscit per Deum pristino redditus vigori, ut videatur iuuentus tua magis esse aquilæ iuuentus quam hominis: videlicet ut sicut aquila in iuuentute sua nondum senio prægrauata, altissima petit volando, & irreuerberatis oculis absque nocimento solis rotâ contuendos: sic & tu in Dei gratia vigoratus & confirmatus, possis in altissima usque cæli conscendere tabernacula, ac in verum iustitiæ solem, in Dei claritatē mentis aciem iugiter tenere desexam. Secundum quæ fere modum in alio scripturæ loco dicitur, Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinē, assumunt pennas vt aquilæ, volabunt, & non deficient. Non enim videtur hoc sermone indicari, quod sperantes in domino assumunt pennas, sicut aquila in senectute pennas renouat, aut pennas nouas sibi affumit: sed hoc tantum indicatur, quod fortitudinem nouam à Deo induent, & nouo confirmabuntur robore, quodque pennæ illis dabuntur similes pennæ aquilarum: vt quomodo aquilæ suis validissimis subnixæ pennis, etiam altissima loca petunt absque fatigatione, quæ aliorum generum volucris forent inaccessibilia: sic & ipsi in domino sperantes, ad altissimum possint perleuare gratiam.

Rom. 7.
Ioan. 4.
Matth. 4.
Deut. 8.
Ioan. 6.
Psal. 101.
Psal. 136.
1. Cor. 10.
Psal. 50.
Ibidem.
Esaie 40.

E
F
G
H

A dum conscendere, & Deo proximi fieri per cordis puritatem, mentis contemplationē, & vitæ integritatem, quod nequaquam peruenire possunt qui in semetipsis, inque proprijs suis viribus habent fiduciam. Hoc enim indicat quod sequitur, Volabunt, & non deficient. ¶ Versu. 9. Neque in æternum comminabitur. Comminabitur positum est, pro, irascetur vel indignabitur. Vnde Psalterium Romanum habet, Non in finē irascetur, neque in æternū indignabitur. Et Hieronymus ex Hebræo pro comminabitur, vertit, irascetur. Felix, Non in æternum seruabit odium. Omnia verò eandem habent sententiam. ¶ Versu. 11. Quoniam secundum altitudinem cæli à terra corroborauit misericordiam suam super timentes se. Aliquanto clarius ex Hebræo sic vertit Hieronymus. Quantum enim ex cæli est cælum terra, tantum confirmata est misericordia eius super timentes eum. ¶ Versu. 13. Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Recordatus est quoniam puluis sumus, &c. Idcirco dicit nostri Deum miserum, quia cognouit figmentum nostrum siue plasmationem nostram, ut vertit Hieronymus: hoc est, quid sumus, & vnde formati, quàm viles scilicet & modicæ substantiæ, secundum corporis plasmationem. Nemo enim melius nouit operis figmentum siue plasmationem (videlicet vnde factum sit opus, & quàm vile sit vel nobile, quantique momenti, pretij, vel durationis) quàm figulus ipse qui finxit opus. Habet autem se erga Deum vniuersum genus humanum, sicut opus ad figulum & factorem suum, quemadmodum in Psalmo dicitur, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Et in eadem sententiam Iob sanctus, Manus tuæ, inquit, fecerunt me, & Iob. 10: plasmauerunt me totum in circuitu. Ac deinde, Memento (quæso) quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Nonne sicut lac multisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carne vestisti me, ossibus & nervis compegisti me. Tale videlicet est figmentum nostrum, hæc nostra est plasmatio, quam attendens Deus nostri miseretur. Est enim insita & ingenta magnificis animis erga miseros quædam naturalis commiseratio, quemadmodum erga superbos quædam detestatio. Vnde & illud Poëtæ, Parcere subiectis, & debellare superbos. Deus ergo cum sit super omnes magnus dominus & magnificentissimus, summeque (vt ita dica) magnanimus, tanto magis erga nos mouetur affectu misericordiam, quanto magis viles nos attendit, migisque cõspicit humiles: modo tales apud nosmetipsos nos compræbet in corde, quales esse videt in corpore. Non tamen solum intelligendum est istud quod hic dicitur, Deum cognoscere figmentum nostrum de vilitate materiæ ex qua conditi sumus, sed magis etiam de prauitate fomitis, qui est in corrupta hac carne nostra, & in miserabilis isto puluere inhabitat quæ admodum in Elucidatione apertius explicauimus. Nam id maxime Dei commouet erga nos misericordiam, quod nos videt sic esse corruptos ac miseros, talem in nobis habentes ab origine vitiosam corruptionem, quam ex ipsa natiuitatis atque conceptionis origine à parentibus per traditorem accipimus, Propter quod, lapsus aliquando in turpia facinora, ille cui incerta & occulta sapientiæ suæ reuelauerat Deus, cum penitentiam agens, suæ impietatis postulare à Deo remissionem, sui figmenti conditionem signanter Deo ponit ob oculos, dicens; Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: hæc ratione facilius se putans Deum posse ad misericordiam flectere, si vitiatæ naturæ corruptionem (ex qua ad omne nialum est homo facilis) illius considerationi obijceret. Atque huic intelligentiæ de prauo fomite, manifestissime consentit Chaldaica Paraphrasis, quæ pulchre hoc loco sic habet, Quoniam ipse nouit fomitem prauum, qui peccatum suggerit in memoria venit coram eo quod ex puluere sumus nos. Nec de iure, qui pro figmento ex Hebræo vertunt fomitem. ¶ Versu. 14. Homo sicut fœnum dies eius, tanquam flos agri sic efflorescit. Diuersimode hic versus distinguitur. Quod enim in medio ponitur, dies, ad priora referri potest, ad hunc modum: Homo sicut fœnum dies eius: ac deinde, tanquam flos agri sic efflorescit, quam distinctionem habet Elucidatio. Estque hæc loquutio penitus similis illi, qua dicitur in Psalmo decimo, Dominus in cælo sedes eius: ubi sicut nominatiuus, dominus, ponitur absque rectore, sic & in proposito nominatiuus homo rectore caret, propter superuenientem in alium nempe dies, qui se supponit verbo in oratione apposito, sicque priori nominatiuo suo aduentu quasi surripit verbum regens. Secundum rectam autem Grammaticæ formam, aptius diceretur, Dies homini sunt sicut fœnum, vel homo habet dies suos quasi fœnum, ad modum fœni. Alij tamen iungunt cum sequenti, ad hunc modum, Dies eius tanquam flos agri, sic efflorescit. Verum hæc distinctio non est conueniens, quoniam ex Græca lectione manifeste cognoscimus nominatiuum dies esse numeri pluralis, non singularis. Sic enim Græca habet lectio: ἀνθρώπου ὡς χόρτον ἐπὶ ἡμέρας αὐτοῦ, ὡς αὐτὸ τὸ ἐφ' ἑσπέρας ἐξανθήσκει. ¶ Versu. 15. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet. Quemadmodum ex Elucidatione liquet, indifferenter hoc potest intelligi, vel de flore vel de homine. Conuenientius tamen videtur de flore accipiendum, in quem flando pertransit ventus, flatusque deicitur, vt non appareat locus eius. Nam secundum hunc modum & apud Esaiam dicitur, Esaiæ 40: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exaruit fœnum, & cecidit flos, quia spiritus domini sufflauit in illud, id est, ventus vrens (qui à domino egreditur atque emittitur) in vtrumque, id est, in fœnum atque in florē sufflat, vt illud areseat, hic decidat. Cui expositioni fauet quod habet Chaldaica Paraphrasis. Quia status siue ventus spirauit in eum, & non subsistet amplius. Nec male consonat quod vertit Hieronymus, Quoniam spiritus pertransibit eum, & non subsistet. Si verò de homine intelligatur, spiritus iste intelligi poterit anima hominis, quæ in corpore pertransit non habens hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirens, & in corpore quasi peregre agens, donec in eo est secundum hanc mortalitatis conditionem. Mox autem ubi pertransierit anima, & abscesserit à corpore, nequit ultra homo subsistere, quoniam animam perdidit totius vitæ, & omnis vitalis operationis principium. Vel proprius ad floris similitudinem, intelligi potest spiritus aut flatus.

Psal. 50.
Ibidem.
Psal. 10.
Esaie 40.
Hebr. 13.
2. Cor. 5.

us indignationis Dei. Nam exardescens furor Dei, non inconuenienter per spiritum, flatu, aut ventem vrentem significatur. Atque ita aperta est hominis cum flore cōparatio. Sicut enim flos vbi perflauerit, ipsum vrens ventus, consumptus deficit: ita homo cū in ipsum pertransit flatu iræ atque vindictæ Dei, morte absumptus, non subsistit amplius. Hoc verò non de illorum tantum morte intelligendum venit, qui subita aliqua & insolita punitione propter enormia facinora auferuntur de medio, sed generaliter de omnibus hominibus. Omnes enim ex sententia iræ Dei absumuntur per legem mortis, propter inobedientiam primi parentis, semel in ira Dei aduersum omnes filios Adam prolata, atque etiam non super genus nostrum vniuersum permanet irreuocabilem, quemadmodum Psalm. 89. ex persona totius humani generis dicitur, Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo conturbati sumus. Et iterum, Quia omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. In eo autem quod sequitur, Et nō cognoscat amplius locum suum, accipi potest pro supposito indefinitum aliquid, ad hunc modum, Et non cognoscat quis amplius locum suum, id est, nemo amplius cognoscat locum eius, hoc est, non vltra cognoscat locus eius, non videbitur vllum vitæ eius vestigium, nō erit eius vlla memoria, tãquam si nunquam fuisset: quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Transiui, & nō erat peccator: quæsiui eum, & nō est inuentus locus eius. Vel intellige, Non cognoscat homo ipse amplius locum suum, non erit vltra illi quicquam commercij, cum ijs quæ reliquit in mundo: relinquet omnia alijs, & nihil ipse posthac cognoscat quid agatur de habitacionibus & omni gloria eius. ¶ Versu. 19. Regnum ipsius omnibus dominabitur. Potest, omnibus, accipi substantiue, vt sit sensus, Regnum ipsius dominatur, aut super omnia, vel omnia subiecta sunt eius regno, ditioni, & imperio. Vel adiectiue, intelligendo omnibus regnis: vt significetur ipsius regnum esse superius atque excelcius omnibus regnis, quoniam ipse est rex magnus super omnes deos, rex regum & dominus dominacium. Eandem ambiguitatem habet vtraque originalis lectio, & Græca, & Hebræa, item & Chaldaica. ¶ Versu vltimo, Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius, ambigua est cōstructionis. Vel enim cum præcedenti iungitur, hoc modo, Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius: vt deinde diuisim pro Psalms conclusionem constituatur illud à quo sumpsit exordiū, Benedic anima mea domino. Quam distinctionem nos in Elucidatione sequimur. Vel cum sequenti iungi potest, ad hunc modum. In omni loco, dominationis eius benedic anima mea domino, vt moneatur anima laudare dominum in omni loco quomodo ipse in omni loco est dominus. Deces enim est, vt in omni loco benedicat anima nostra Deo, qui dominatur in omni loco: quemadmodum in omni tempore laudari idem ipse debet, quod sit omnium tēporum dominus. Vel laudare monetur anima dominum in omni loco dominationis eius, quoniam in omnibus creaturis, quæcumque, vbiunque tandem locorum reperiantur, siue in cælo sursum, siue in terra deorsum, siue in latitudine & profunditate maris, debet celebrare dominum, solum in omnibus verè magnum & admirabilem.

CIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Pulcherrima in sequenti Psalmo ponitur consideratio Diuine providentiæ & sapientiæ, ex contemplatione ordinationis & dispositionis prouidissimæ, qua mirabiliter omnia à Deo sunt condita, atque disposita ab initio, atque etiamnum similiter gubernantur. Et primum quidem Dei in semetipso magnitudinem proponit, lucem cum dicens habitare inaccessibilem. deinde ad creaturam transit, ostendens, quomodo celi amplitudinem distendit ad gloriam suam, quomodo nubibus & ventis vtatur quasi pro vehiculo, quomodo nobilissimos spiritus habeat pro ministris, quomodo terram fundauerit immobilem, quæ à principio aquis operuit quasi vestimento: post verò aliqua ex parte nudam fecit, cuius etiam partes quasdam eleuatiore in montes posuit, quasdam demissiores in valles: sic tamen & montium altitudini, & maris amplitudini terminos ponens, vt terram in totum non obruant: quomodo in conuallibus ex radice montium fontes orientantur, quibus decurrentia flumina potant bestias agrorum atque sylvarum, supernè volucris celi dulciter cantillantibus: quomodo desuper Deus pluuiam donat, qua etiam montes possunt irrigari: quomodo Deus terram satiat, & abundantissime replet variis terræ nascentibus, quæ omnia ipse nasci facit: videlicet herbam producens pro cibo pecorum, panem, vinum & oleum pro necessitate & exhilaratione hominis, etiam arbores sylvarum atque camporum non negligens, quas pabulo conuenienti sustentat: quomodo in arboribus ex Dei ordinatione aues sibi nidos struunt, quædam altius, quædam humilius: item diuersa loca quarunt diuersa animalia, vt cerui altitudines montium, herinacij angustias & cauernas petrarum: quomodo lunam in sua mutabilitate posuit Deus, in distinctionem temporum, sol quoque sui occasus habet tempus determinatum, vnde nox super terram venit, in qua fere omnes quæ venatione viuunt, ad venationem discurrunt, sicuti rugientes leones, quæ sole redeunte terris ad suare deunt latibula, vt securè possit homo foris in agris ac syluis in operibus necessarijs diuersari. In mari quoque vasto & continentie amplissime miranda omnis generis animalia considerantur, quædam maiora, quædam minora, quædam maxima: in quo etiam dignum spectatu cernitur miraculum navigationis humanæ. Omnia autem hæc, siue quæ in aëre, siue quæ in terris, siue quæ in mari viuunt, ab vno Deo omnium benignissimo pronisore necesse est alij & educari: qui vbi cibum prebet manducant & viuunt ista: vbi autem ille manum subtrahit, coguntur ista deficere: qui pro viuentium sustentamento quotannis terram perflat sua bonitate & creantur terræ renascentia, innouaturque facies terræ. Post quorum omnium profundam considerationem, signo terroris Diuini in terra tremore, & montium fumatione interposito, Psalmista iactat, perpetuis laudibus se velle tam magnificum semper dominum celebrare.

CENTESIMITERTII PSALMI ELUCIDATIO.

A 1 *Benedic anima mea domino, domine Deus meus magnificatus es vehementer.*

Auda dominū ð anima mea, in tota virtute qua potueris: vtique enim tu domine omni es laude & benedictione dignus, qui magnificaris, & gloriose exaltaris mirum in modum, super magna & excelsa omnia; qui vt es in temetipso per omnia gloriosus, ita te magnū valde demonstras, in potenti rerum omnium creatione, earumdemque sapientissima simul & benignissima dispositione, gubernatione & prouisione. 2. Confessio & decor sunt indumentum tuum, laus & pulchritudo sunt tibi quasi pro vestimento, confessio & pulchritudo sunt in cōspectu tuo, his ex omni parte circundaris, quomodo circummicitur homo vestimēto suo: quæcumque apud te sunt digna cōfessione, decora sunt, pulchra sunt, magnifica sunt, totus es laudabilis in præcellentissimo decore tuo: * amictus lumine quasi vestimento, lucē habitans inaccessibilem, in claritate inestimabili fulgens in medio angelorum tuorum: ita vt de tuæ lucis claritate, totā illam innumerabiliūm angelorum multitudinem illumines & lætifices. 3. Qui totā cælestem machinā ita extendisti in amplissima latitudine absque vlla ruga, in summa vtique planitie & æqualitate, ad eū modum quo extendit homo pellem, tanta facilitate, tā minimo negotio totā illam machinā cælestium orbū sic in sua amplitudine distendens: extendis quoque eā velut cortinā aut operculum quoddam super vniuersum orbem quomodo artifex domū tecto cooperit: * & in superioribus partibus cælestis machinæ aquas cōstituis: supra firmamentū posuisti cælum aqueum siue cristallinū, quod est quoddammodo aqueæ naturæ. Cælum enim firmamenti aqueo cælo operitur ac tegitur, vt sphaera inferior superiori: & has aquas supernas, firmamentum ab aquis quæ infernè sunt diuidit. 4. Qui nubibus vteris pro vehiculo, conscendis super nubes quasi super equos aut currus, videris nubibus vti pro curru siue pro equis, dum appares in fragorē nubū, adueniens contra inimicos tuos, quædam odum aduenire solent reges huius mundi in equis & curribus: * tanta autem velocitate tu aduenis, vt videaris non equis vehi aut curribus, sed magis pennis siue alis vētorū aduolare: tanta pernicitate, tanta celeritate aduenis vbi volueris, vt vēto puteris vehi magis, q̄ curru vel equis: & soles plerunq̄ in magna tempestate venti apparere, vt ob hoc quasi aduectus vento puteris. 5. Qui spiritus facis angelos tuos, nuncios tuos facis esse nobilissimos illos spiritus: non corporeos habes aut tardos nuncios, cuiusmodi sunt homines: sed nobilissimas illas creaturas spiritualis naturæ, nobilitate hoies multo sublimiores, facis esse angelos & nuncios tuos, qui sunt potentes virtute ad celerimè perficiendum verbum tuum, ad perficiendum quæcumque tu iusseris: * & nobilissimos etiam cælestes spiritus eos, qui sunt quasi flamma & globus ignis, sed ardentis perfectio charitatis amore, tu facis esse tuos ministros, qui tanquā ministri coram domino assunt tibi omni tempore, cū omni laude & reuerētia, Milia milium facis tibi ministrare, & decies centena milia tibi assistere: in quorū orationum medio tu gloriosissimus resides, quasi rex & triumphator gloriosus in maiestate tua. 6. Qui fundasti atque firmasti, id est, firmiter & immobiliter collocasti globum terræ in tua perpetua stabilitate, sic vt nos possit imperpetuum nūtare, moueri vel inclinari, vt se vertat de parte vna in alterā, neque de loco possit in locum moueri, quomodo cætera omnia elementa, aqua, aër, & ignis mouentur continuo, qui sic admirabili potētia & sapientia in medio totius mundialis machinæ cōstituis super aquas tantum pondus terræ, quasi cætrum immobile: ita vt iacens super aquas elementum maxime fluidum & instabile, nunquā tamē subsidat, neque immergatur in aquas, neque se vertat aliquādo de parte vna in alterā, quomodo aqua hac illacque fluit & refluit, idque sic prouidissime disposuisti, vt esset terra apta habitationi hominū cæterorumque animalium. 7. Elementum aquæ maximæ quantitatis & profunditatis, ad modum abyssi, est amictus terræ, sicut vestimentum terra cooperitur abyssaquarū, sicut homo operitur vestimento, a principio quidē creationis, omnino per circuitū aquis circumcincta, postmodū vero iussione Dei in pratibus aliquot discooperta, quomodo etiam vestimentū non totū operit corpus, sed partes aliquot relinquit nudas: * & est quidē aquarū, quæ sunt in abyssu elementa, tanta copia, tāra abundantia, vt nisi diuina cohiberētur voluntate, facile omnium motum

2 *Confessionem & decorem induisti.*

* *amictus lumine sicut vestimento.*

B 3 *Extendens cælum sicut pellem:*

* *qui tegis aquis superiora eius.*

4 *Qui ponis nubem ascensum tuum:*

* *qui ambulat super pennas ventorum.*

C 5 *Qui facis angelos tuos spiritus:*

* *& ministros tuos ignem vrentem.*

D 6 *Qui fundasti terram super stabilitatem suā, & non inclinabitur in seculum seculi.*

7 *Abyssus sicut vestimentum amictus eius:*

* *super montes stabunt aquæ.*

i. Tim. 6.

Gene. 1.

Danic. 7.

Gen. 7.

8 Ab increpatione tua
Gen. 1. fugient:

* à voce tonitruū tui for
midabunt.

9 Ascendunt montes &
descendunt campi.

* in locum quem funda-
stis eis.

10 Terminum posuisti
quē nō transgredientur:
* neque conuertentur
operire terram.

11 Qui emittis fontes in
conuallibus:

* inter mediū montium
pertransibunt aquæ.

12 Potabunt omnes be-
stie agri:

* expectabunt onagri
in siti sua.

13 Super ea volucres cæ-
li habitabunt:

* de medio petrarum da-
bunt voces.

14 Rigans montes de
superioribus suis:

* de fructu operum tuo-
rum satiabitur terra.

superarent cacumina, facileque altissima terræ occuparent: quomodo olim in diluuiio illo celeberrimo, tēpore Noë, super omnium mōtium altitudinē aquæ fuerunt voluntate Dei eleuata: neque etiā nunc vniuersa montium altitudo possēt impedire, quā terra tota aquis esset ex omni parte operta, nisi esset voluntas tua, quæ illas intra suos limites cōcluderet. Verum ab increpatione tua fugiunt aquæ, te seriō iubente & præcipiente aquis, vt congregarentur in locum vnum, apparetque arida, statim dicto audiens creatura creatori obediuit, & congregatae sunt verbo Dei aquæ, quæ sub cælo erant in locum vnu: quæ aquarum congregationes appellatae sunt maria, quo in statu etiā nunc aquæ permanent: à voce leuerræ & potentis iusionis tuæ, quæ est quasi vox tonitruū, vox fortis, præceptum validum (quod non potest non audiri, etiā ab omni creatura, quæ admodum non potest tonitruum ab homine nō audiri) aquæ quasi formidinē & timorem ostenderunt, dum statim ad vocis illius prolationē naturalem situm relinquentes, in vnum locum segregatae terram apparere fecerunt. 9. Spectabili quoque miraculo hoc ordinasti, vt terræ quædam partes eleuarentur in altum, secundum humanum iudicium vsque ad nubes & sydera: aliæ verò partes locum acciperent demissionem, vt quædam partes eminent, quædam essent demissiones: videlicet vt sic cōuenientius producerentur omnia quæcunque ad hominum vitā sunt opportuna vel necessaria, dum quædam felicitius in montibus, alia commodius nascuntur in vallibus: illis solare lumē directius requirētibus, his reflexo lumine & moderatori melius habentibus: factæ sunt autem mōtium istæ eleuationes, & camporum planities ex imperio voluntatis tuæ, iuxta ordinationem sapientiæ tuæ, secundū loca quæ definiuisti eis. 10. Posuisti terminū vtriusque, & abyssos videlicet aquarum & altitudinē montium, quæ non possint transgredi, certis illalimitibus cōclusisti, per hoc quod ea cohibes & contines: vt non possint reuerti & immittere se super terram, sicque eam cum inhabitantibus omnibus opprimere. Nisi enim tua Diuina potentia & sapientia maria & montes contineres, impossibile esset ab impetu fluctuum intumescens maris, & ab altitudine montium vsque ad sydera tendentium, non opprimi & operiri vniuersam terram. 11. Tu es qui in locis humilioribus ad montium radices mirabiliter facis scaturire fontes, qui suas venas habent ex mōtibus, meatusque mirabiles in locis subterraneis per quos perpetuō defluentes & cōcurrentes aquæ gutturalæ in vnum cōfluunt, & fluxum indeficientē efficiunt, vt non cessent neque æstate neque hyeme: atque ex his fontibus cōgregatae aquæ, fluunt inter mōtes, è quibus ortū trahunt, exoriunturque flumina maiora siue minora, iuxta proportionem suæ originis, ad comoditatem hominum in ciuitatibus secundum ciuilem congregationem viuentium. 12. Et his aquis refocillantur, potumque accipiunt omnes bestie agri & feræ deserti, ad has aquas naturæ ductu conueniunt sitientes bestie causa sitimendi potus: syluestres asini in siti sua anhelabunt & festinabunt ad eiusmodi aquas, vt extinguant sitim qua eruciantur plurimum: cū magna expectatione & anhelatione properabunt sitientes onagri, vt sitim sedent, seque refrigerent. 13. Super ista autem, nempe super fontes & fluuios istos, in arboribus iuxta positos, nidificant volucres cæli, habitationes suas illic constituunt iuxta aquarum fluentia, & in altitudine montium, atque etiā super bestias agri & onagros & alia iumenta, quæ infernè locum habēt in terra, cum aues supernè in arboribus & rupibus considerant: de medio rupium atque frondium in quibus vel habitant vel resident, dulciter cantillant, voces edunt suavis melodiæ iuxta conditionem suæ naturæ, vnaquæque suam cantilenam fortiter canens, ad magnificam sui creatoris laudem: vt infernè dulci susurro currentibus vndis limpidissimis, supernè verò concentu suauis varij generis auiculis resonantibus, iucundissimū pertranscuntibus exhibeatur naturæ spectaculum: quod in amorē tā sapientissimi gubernatoris, merito quemlibet debeat animaduertentem commouere. 14. Qui sicut valles humectas fontibus, ex montibus originē trahentibus ita montes (vbi defunt fontes) rigas de superioribus suis, id est, de locis nubium, quæ sunt mōtibus superiores, aquis videlicet pluuiialibus, quæ descendunt de nubibus vt primū montes irrigent, ac deinde in valles defluentes eas adimpleat copiosius, augmententque ex montibus effluentia flumina: vniuersa quoque terra satiatur, & abunde impletur atque adornatur de fructu operum

A 15 Producens fœnum
iumentis: & herbam ser-
uituti hominum.

16 Vt educas panem de
terra:

* & vinum lætificet cor
hominis.

17 Exhilet faciem
in oleo:

* & panis cor hominis
confirmet.

18 Saturabuntur ligna
campi:

C * & Cedri Libani quas
plantauit:

* illic passerēs nidifica-
bunt.

19 Erodij domus dux
est eorum:

* montes excelsi ceruis,
D petra refugium heri-
naciis.

19 Fecit lunam in tem-
pora:

* sol cognouit occasum
suum.

20 Posuisti tenebras,
& facta est nox:

operum tuorū, de fructibus omnis generis quos tu facis de terra exurgere atque enasci. 15. Qui producis iumentis fœnū, qui facis terrā producere gramina virētia, ad esum iumentorum, & herbā virētem seruituti hominum, id est iumentis quæ sunt subiecta seruituti hominū, vt iumenta quæ ad inseruendum à Deo subiecta sunt homini, inde pascantur, viuāt atque corroborentur, vt sufficiant homini suū exhibere ministerium. 16. Ita (inquam) satiabitur terra de fructu operum tuorum, vt quomodo iumentis è terra præbes herbā & gramina, sic hominibus de terra facias nasci frumentum & triticum, ex quibus panis conficitur & coquitur, optimum hominis sustentamentum: & vinum facias de terra nasci in vitibus, cuius sobrio ac moderato vsu exhilarentur corda hominum, & perfundantur honesta lætitia, aduersus deprimētē tristitiā, aut fœcordiā grauāntem, augentēve timorem: dum eius singulari virtute reparantur vitales spiritus, membrisque innouatur vigor, & occulta quadam efficacia omnia in homine redduntur viuaciora. 17. Si per hæc quæ ad victum & potum faciunt, etiam oleum præbes quo exhilaret homo faciem suam, oleum præbes vnde vnguenta conficiantur, quibus inuncti homines secundum mediocrem vsū, ad membrorum lassorum defatigationē, & contra sudorum aliarumque exhalationum fœtore, exhilarantur vultu, & recreantur corpore toto: vt non solū de ijs quæ ad vitæ sustentationem, verum etiā de ijs quæ ad castam faciunt voluptatē, honestamque delectationem, abundē sit prouisum homini: omnium tamen hoc est potissimum, & maxime spectandum beneficium, quod frumentum ac triticum de terra nasci facis, vnde panis conficitur, quo sustentatur vita hominis, quo vigor corporis totius conferuatur, vt non depereat: quo cor confirmatur & alitur, vt sufficiat ad viuificationem corporis, quæ admodum illius defectu penitus collabatur vigor cordis, neque ultra vitam sufficit in membra cætera influere. 18. Neque verò solum ad bruta vsque enutrienda, neque ad solos enutriendos homines se extendit tua prouidentia, sed etiā vsque ad vegetabiles plantas tuo pabulo enutriendas. Nam & arbores quæ in capis & syluis deserte crescunt, à te abundē enutrientur, copioso è terra & pluvia præbito pabulo: quas arbores manifestum est sic à te nutriri, cū nequillo illud conspicitur hominū ad eas enutriendas accedēre, aut vel manu apponere: atque illæ etiam altissimæ cedri, cuiusmodi sunt quæ crescunt in Libano, nisi à te saturantur, & abundē pascuntur, vt possint in tam altā excrescere staturā: quas sicut tu solus absque hominis manu plantasti, absque auxilio humano illic faciens per virtutem generatiam pullulare nouas è veteribus: ita & solus eas nutris ac pascis tua latissima prouidentia: atque illic in lignis camporum atque cedris aues nidus suos cōstruunt, aliæ quidem in altioribus arboribus, aliæ in humilioribus, iuxta quod vnicuique natura indidit, & naturæ author instituit. 19. Præ cæteris autem, nidus erodij dux est, ac velut princeps aliarum auium, eo quod amplior & altior sit nidus eius nidus auium cæterarum: quoniam præ cæteris altius ædificat erodius siue ardea, in magna altitudine simul & in magna amplitudine, supra multas auium species, ponit nidum suū: vt merito nidus eius dicatur præcellere vel antecere cæteras aues, nimirum amplior & excelsior: ordinata quoque sunt à Deo diuersis animalium speciebus diuersa confugia, in quibus saluetur à periculis: dum alia sua celeritate alta petendo se saluat à persequentibus, quemadmodum cerui cum persequutionē sentiunt, celeri cursu ad mōtes cōfugiunt: alia, intra loca arcta & inaccessibilia suā tutantur salutem vitamque custodiunt, quemadmodum herinacii siue hericij in angustiis petrarum latibulis se occultant, quoties periculum metuunt quod fuga celeri sibi non possint consulere. 19. Lunam insuper fecit Deus & posuit in cælo, vt sua mutabilitate & varietate tēpora distingueret per menses, nouilunij atque plenilunij æfestiuitatum celebrādam tēpora, ex eius vicissitudine aduenterentur: sol verò ad eō determinate, adeo definite suum semper cursum retinet, mane oriēs & ad vesperum occidēs, vt quasi per intellectum cognoscere videatur tempus occasus sui, nunc citius, nunc serius oriens & occidens mundo, iuxta certissimā definitionem & legem sibi præstitutam, quam nunquam transgreditur. 20. Occidente autem sole, tu facis esse tenebras, quæ sunt luminis super terrā priuatio, ablato à terris sole, qui est luminis author, tunc nox venit terris (quando omnia in tenebris & in silentio degunt) ad quietem

* in ipsa pertransibunt omnes bestiae syluae.

21 Catuli leonum rugientes, vt rapiant:

* & querant à Deo escam sibi.

22 Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubiculis suis collocantur.

23 Exhibet homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.

Gene. 3.

24 Quam magnificata sunt opera tua domine: * omnia in sapientia fecisti: * impleta est terra possessione tua.

25 Hoc mare magnum & spaciosum manibus: * illic reptilia quorum non est numerus.

26 Animalia pusilla cum magnis:

* illic naues pertransibunt.

27 Draco iste quem formasti ad illudendum ei:

* omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.

28 Dante te illis, colligent:

à te ordinata, vt per diem fatigata corpora, per noctis tempus requiem accipiant, & ad opera subsequutura diei reddantur alacriora: * in ipsa nocte pertransibunt omnes bestiae syluae, feræ bestiarum perambulant sylvas & agros, ad querendum sibi victum. Est enim tempus noctis ad rapinam commodius, dum à longe nequit raptor videri. 21. Ac tunc quidem leones vt nacti commodissimum tempus ad venationem, procedunt vt prædam agant de animalibus, rugitum emittentes, quo perterrefaciunt in vicino existètia animalcula, quo sic facilius ea rapiat timore obstupescata, ne possint effugere: * vt sic querant sibi escam à Deo, vt sic iuxta Dei ordinationem de esca commoda suæ naturæ sibi prouideant per venationem. Quomodo enim Deus iumentis naturam dedit vt pasci debeant herbis, sic leonibus naturam dedit vt nutriantur non graminiibus aut pane, sed animalium carterorū carnibus. Propter quod, vt illa priora herbam à Deo requirunt in cibum, sic ista per venationem carnes aliorum animalium. 22. Sole vero oriente, cum iam terris cœperit dies restitui, rapacia illa animalia, quæ per noctem prædas agebant, congregantur in antra sua, sequæ recipiunt in sua latibula, vt acubent atque quiescant, venatione & cursu nocturnis fatigata, prædâque condant & diuidant. 23. Et prouidè id quidem Deus ita disposuit, vt animalia huiusmodi rapacia, ex venatione viuèntia, per noctem discursent gratiâ queritadi pabuli: vt possit absque timore homo per diem in agro operari, iuxta institutionem Dei pro vitæ necessarijs, & ad exercendam operationem suam, videlicet ad agrum arandum, seminandum, metendum, ad cædèdigna in syluis, aut alia huiusmodi: idque à mane ad vesperam. Sic enim voluit Deus, hominè in sudore vultus pane suo vesci, in operando terrâ. Qua in re impediretur plurimum, si per diem feræ huiusmodi discursaret ad venationem. 24. O magne Deus, quam magna sunt, quæ eximia omnia opera tua, & vtinam pro dignitate ea contemplari aut enarrare sufficerem: * omnia fecisti in maxima sapientia in omnibus, etiam in ijs quæ vulgo non animaduertunt homines, & quæ quasi quotidiana non attendunt neque considerant: relucet illa tua incomprehensibilis sapientia, qua cuncta ab initio condidisti & instituisti atque etiamnum in eadem institutione custodis atque gubernas: * vniuersus orbis terrarum impletus est diuitijs tuis, vbi que locorum inueniuntur creaturæ quas tu creasti & possides: quicquid vbi que locorū est, tuum est, quoniam tu creasti & possides omnia. 25. Neque verò terra solâ plena est bonis tuis, verum etiam mare istud maximum & latissimū manibus, id est, spacio, continentia atque cõprehensione amplissimum: * in illo enim sunt nata alia absque numero, innumera in eo inueniuntur animalium species, absque cõparatione multo plures & magis admirabiles, quam super terram. 26. Illic sunt animalia quædam maiora, quædam minora, quædam admodum modicæ quantitatis, quædam mediocris, quædam permaxime, quantæ non inueniuntur vllum animal in terra: * illic nouum videtur miraculum de transfretatione per nauium usum, quod sanè admodum mirabile est, homines per fragilis ligni opus talem abyssum audere ingredi, & posse per eius mediū, tantis vndarum tumultibus nihil obstantibus, cum salute transuehi. 27. Illic etiam dracones illi insignes sunt & cetera grandia, supra quàm credi possit molis immentæ, quos formasti ad ludendum in eo, vt in illo amplissimo mari sese natando voluant atque reuoluant, velut ludendo: quomodo videtur in minoribus fluminibus parui pisciculi iucundo motu atque discursu ludere: * vt etiam in eo ludant & iucundentur, faciendo quicquid eis libitum fuerit, cum sint totius maris & omnium aliorum piscium domini, & propter nimiam fortitudinè nulla alia piscium species illis possit resistere, quin de eis agant vt voluerint, plane in mari regnantes, & quæcunque voluerint agentes, ob præcellentem suam fortitudinem: * Sic omnia, tã quæ in aère volitant, quæ quæ super terrâ gradiuntur, quàm etiam quæ in aquis natant, à te expectant vt des illis cibum, iuxta naturæ suæ cõuenientiam in opportuno tempore: cum esurierint, omnia à te querunt cibum, omnia ex tua prouidentia pèdent & nutriuntur, tu es qui omnibus cibum debes præbere, & nemo alius. 28. Cum tu illis dederis cibum, ipsa colligent, accipientque vt in aducentem producente de terra herbâ, carpunt eam iumeta atque maducant: te offerente prædâ, leones rapiunt eam & comedunt: te educente de terra frumentū, triticum,

A * aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.

29 Auertente autem te faciem, turbabuntur:

* auferes spiritum corū & deficient, & in puluerem suum reuertentur.

30 Emitte spiritū tuum & creabuntur: & renouabis faciem terræ.

31 Sit gloria domini in seculū: * letabitur dominus in operibus suis.

32 Qui respicit terrā, & facit eam tremere:

C * qui tangit montes, & fumigant.

33 Cantabo domino in vita mea, psallam Deo meo quàm diu sum.

34 Iocundum sit ei eloquium meum:

* ego verò delectabor in domino.

35 Deficiant peccatores à terra, & iniquitas vt non sint:

* benedic anima mea domino.

cum, & vinū, accipiunt ea homines, & cibū potumque hinc colligunt: neque potest vllum animalium sibi ipsi de terra cibum educere, sed tantum à te educit colligere: * cum tu aperueris manum tuam, cū liberalem manum tuam volueris extendere atque aperire, ad dandum liberaliter, tum videntur omnia bonitate adimpleri, tum quæ bona sunt & cõmoda siue salutaria accipiunt, nulliusque necessariæ rei patiuntur defectum. 29. At verò vbi tu auerteris faciem tuam, vbi tu manum subtraxeris, vbi tu deficeris illis dare, turbabuntur miserè, non habètes quod confugiant pabuli cõquirendi gratiâ, cum nō nisi à te possint illud expectare, & necesse erit deficiere pabulo ea inuimari atque deficere: * & præ defectu cibi viribus omnibus destituta cogentur exhalare animâ, non poterit anima diutius teruari in corpore, quod continua per cibū eget reparatione, sicque in terram cogentur redire, de qua formata fuerant: cum bono possibile non sit, vllum animalium absque cõuenientis cibi sumptione vitâ hanc viuere. Ita tibi pro nibilo fuerit, vniuersum genus super terram viuèntium, sola cibi subtractione interimere. 30. Cum verò tibi placuerit super terram emitte spiritum bonæ iusionis tuæ, cum bona voluntate tuâ terrâ fecundare & vegetare volueris, tū creabuntur in ea quæcunque erunt necessaria vel commoda: * & innouabitur nouitate terræ nascentiū tota superficies terræ, quædam odum per tempus veris cõspicimus, ex virtute operationis Diuina omnia reuere, & terram quasi nouam faciem iuuentutis induere. 31. Sit stabilis, ac firma peristat in æternū inextimabilis ista gloria domini, quæ relucet in omnibus operibus eius: benedicta sit gloria eius in æternum & vltra: * letabitur dominus in omnibus operibus suis, complaceat sibi in ijs quæ fecit bona, bona valde. Videt omnia quæ fecit, quoniam bona sunt valde, & oblectatur in operibus manuum suarum: quædam odum & omnis qui ex Deo est in factura Dei debet oblectari. 32. Qui tam est Psal. 46. terribilis ac metuendus, tanque summe potens & prauulidus, vt solo & 95. suo aspectu toti terræ possit tremorem incutere: qui si toruo tantum vultu in indignatione terram aspiciat, commouebitur & contremiscet ab iracundo aspectu eius, quomodo paterfamilias aliquis magnæ auctoritatis in domo sua, aut rex terribilis in regno suo, solo aspectu toruo vultuque iracundo totam perterrefacit familiâ, facitque pauere omnes & contremiscere: * qui in ostensionem terroris sui contingens mortis præsentia suâ, incedit eos, facitque ardere & flamas vomere, iumūque grandem in fornacis modum exhalare terribili specie, vt suæ potentia mortalibus ostentet terrorem. 33. Pro omnibus his tam admirabilibus, pro omni potentia, sapientia & bonitate, quæ in cunctis eius operibus conspicio, cantare volo laudè domino Deo meo, donec viuam: canam illi psalmos & laudū cantica, donec ero, & hic super terram in sæculo isto præsentem, pro mea virili, & in sæculo vêturo gutture pleno exultationibus Dei, & laudè indeficenti, in omnia sæcula. 34. Opto & oro, domine, vt sit tibi eloquium laudationis meæ iucundū, quæso vt accepta fiat coram te laudatio mea: cantica laudis quæ ego tibi cano, desidero placita fieri ante conspectū tuum: * ego certe in te oblectabor perpetuò: mihi absit gloriari, gaudere, iucundari, nisi in te, in quo tã copiosissimâ inuenio oblectationis gaudijque purissimi & solidissimi materiâ. 35. Peccatores à terra deficient ita vt nō sint, qui clonget se à te, teque reliquit adhæreat & inherat vanitatibus, peribit, de terra auferentur, & in igne coniciantur æternū: qui te abijciunt, erunt ignobiles & miseri, eruntque quasi nō sint, mittendi scilicet in perditionem mortis æternæ: * tu verò o anima mea, cui incerta & occulta sapientiæ Dei sunt reuelata, ne quaquâ horum efficiaris similis: sed in tota virtute tua, semper laudè dâ illi in cunctis operibus suis: per omnes creaturas tu discursu sollicitè cū etaque regerens in gloriam factoris, ita te ipsum in eius nunc laudè cõfirmâ, vt in venturo sæculo (quando impij in perditione vluabunt) tu cum beatis in voce exultationis & confessionis viuas, & iucunderis coram meo in sæcula sæculorum. Amen.

Gene. 1.

na sunt valde, & oblectatur in operibus manuum suarum: quædam odum

& omnis qui ex Deo est in factura Dei debet oblectari. 32. Qui tam est Psal. 46.

terribilis ac metuendus, tanque summe potens & prauulidus, vt solo & 95.

suo aspectu toti terræ possit tremorem incutere: qui si toruo tantum

vultu in indignatione terram aspiciat, commouebitur & contremiscet

ab iracundo aspectu eius, quomodo paterfamilias aliquis magnæ au-

thoritatis in domo sua, aut rex terribilis in regno suo, solo aspectu tor-

uo vultuque iracundo totam perterrefacit familiâ, facitque pauere om-

nes & contremiscere: * qui in ostensionem terroris sui contingens mor-

tes præsentia suâ, incedit eos, facitque ardere & flamas vomere, iumūque

grandem in fornacis modum exhalare terribili specie, vt suæ potentia

mortalibus ostentet terrorem. 33. Pro omnibus his tam admirabilibus,

pro omni potentia, sapientia & bonitate, quæ in cunctis eius operibus

conspicio, cantare volo laudè domino Deo meo, donec viuam: canam

illi psalmos & laudū cantica, donec ero, & hic super terram in sæculo

isto præsentem, pro mea virili, & in sæculo vêturo gutture pleno exulta-

tionibus Dei, & laudè indeficenti, in omnia sæcula. 34. Opto & oro, do-

mine, vt sit tibi eloquium laudationis meæ iucundū, quæso vt accepta

fiat coram te laudatio mea: cantica laudis quæ ego tibi cano, desidero

placita fieri ante conspectū tuum: * ego certe in te oblectabor perpe-

tuo: mihi absit gloriari, gaudere, iucundari, nisi in te, in quo tã copiosis-

simâ inuenio oblectationis gaudijque purissimi & solidissimi materiâ. 35.

Peccatores à terra deficient ita vt nō sint, qui clonget se à te, teque reli-

quit adhæreat & inherat vanitatibus, peribit, de terra auferentur, & in

igne coniciantur æternū: qui te abijciunt, erunt ignobiles & miseri, e-

runque quasi nō sint, mittendi scilicet in perditionem mortis æternæ: * tu

verò o anima mea, cui incerta & occulta sapientiæ Dei sunt reuelata, ne

quaquâ horum efficiaris similis: sed in tota virtute tua, semper laudè da

illi in cunctis operibus suis: per omnes creaturas tu discursu sollicitè cū

etaque regerens in gloriam factoris, ita te ipsum in eius nunc laudè cõ-

firmâ, vt in venturo sæculo (quando impij in perditione vluabunt) tu

cum beatis in voce exultationis & confessionis viuas, & iucunderis cor-

am meo in sæcula sæculorum. Amen.

Psal. 72.

Matth. 24.

1. Reg. 2.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CIII.

Versu 3. Extendens cælum sicut pellem. Quæcūque in hoc Psalmo dicuntur, nos in elucidatione non nisi ad litteram, secundum naturalem cõsiderationem explicauimus. Patrum tamen diligentia, hæc omnia naturalia secundum mysticos sensus pie fideliterque interpretatur, quorum interpre-

Interpretationē quamquā nō ponimus, nequaquā tamen damnamus. Nimiā prolixitate pertimescimus maxime q̄ mystica eiusmodi, si cum breuitate perstringantur, nullam vel perpaucam habeant gratiā. Quare potius nobis visum fuit in totū ea omittēre, & ad aliorum Commentarios remittere eos qui talia requisierint, quā vel obiter transcurrēdo negotio non satisfacere, vel commentationes longas super singulis texendo, nimia prolixitate lectori fastidium ingerere. ¶ Versu 4. Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulat super pennas ventorum. Ascensum intellige vehiculum siue curru, quomodo habetur in Hebræo. Vritur enim Deus quasi pro curru nubibus, quando aduenit ad pugnandum contra impios, siue ad se manifestandum populo suo: quemadmodum in nube apparuit coram filiis Israël, quando interfecit Aegyptios, ex qua nube ei aculebantur quasi ex arcē quadā flumina & tonitrua. Iterum, in nube ignis apparuit in monte Sinai. Sic & alibi nubes apparuit super tabernaculum, & caligo impleuit tēplum domini, Salomone orante in eo. Sic & in alio Psalmo dicitur, Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aquā in nubibus aeris. Alij tamen istum ascensum super nubē ad literam intelligunt, de nube in qua ad cælū Christum assumptus est. ¶ Versu 5. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Istud nos ordine conuerso explanauimus, ad hunc sensum, Qui facis spiritus angelos tuos, & ignem vrentē ministros tuos: ad quē modum etiam in Elucidatione Apostolicarū Epistolarum, hoc ipsum sumus interpretati, in capite primo Epistolæ ad Hebræos, vbi locū præsentem citat Paulus, ad monstrandum Christi super angelos præcellentiā. Atque ita loquutio similis erit illi, qua antè dictum est, Virga directionis, virga regni tui: hoc est, virga regni tui, est virga directionis. Et in alio Psalmo, Citerem tanquam panem manducabam, loco huius, Manducabam panem tanquam cinerē. Potest tamen intelligi secundum proprium ordinem & situm partium, hoc modo, Qui facis vt tui angeli sint spiritus, qui hoc fecisti atque curasti, vt pro angelis tuis haberes non carnem & sanguinem, sed spirituales creaturas: & vt ministros tuos habeas flam mā vrentem, id est, non frigidos, non tepidos in seruitute, sed perpetui amoris viuacissimo igne flagrantes: vel ignem vrentem, id est, fortissimos & validissimos ad perficiendum vltionē Dei, vt nemo possit resistere: quemadmodum est ignis maximus in agendo violentus. Sic enim ignis vrens fuit ille angelus, qui in castris Sennacherib interfecit nocte vna centum octogintaquinque milia hominū, corpora omnia in cinerem redigens. Quidā verō, spiritus hic intelligunt ventos & turbines, quibus Deus quasi nuncijs vti videtur, quum ante se eiusmodi præmittit ad prænunciandum aduentum suum: & flammam ignis siue ignem vrentem, intelligunt ignem materialem, punientem malos, cuius subinde Deus legitur vsus ministerio: velut cum de cælo ignem & sulphur pluit, ad deletionē Sodome & Gomorrhæ, item super quinquagenarios venientes ad adducendum Heliam. Sed Pauli auctoritas in capite primo Epistolæ ad Hebræos, manifestissime ostendit, de angelicis spiritibus istud intelligendū: cum ex hoc loco ostendere conetur, quanto sit differentius nomen quod hæreditauit Christus, præ nomine angelicorum spirituum, Quod si locus iste de flatibus ventorū intelligeretur, & de igne consumente, quorsum illi proposito conduceret? ¶ Versu 7. Super montes stabunt aquæ. Alij hoc intelligunt de aquis pluuiialibus, quæ cum pendeant in nubibus, super montes quodammodo consistunt. Sed mihi videtur, quod sequitur de fuga ad increpationem domini, non satis conuenire cum illa expositione, Nos ad magnitudinem elementi aquæ istud retulimus, quod tantum est, vt possit vniuersos etiam montes operire, nisi Diuina iussione & increpatione fugientes aquæ compulsæ fuissent terram aliqua ex parte nudam relinquere, pro terræ fructificatione & animantium in habitatione. Rectè autem increpatione dicitur fuisse præceptum illud, quo coactæ sunt relinquere situm naturalem, secundum quē totā ambibant terrā, & in vnum locū se congregare, vbi & continentur sola iussione Dei, ne se penitus super terram effundant, eaque opprimant. Videtur enim aquarū increpatione esse, quando cū imperio sic iubentur quæ obtinent relinquere, & ab oppressione terræ recedere. De hac autē terræ discoopertione, quomodo facta sit vocē Dei, & quomodo vsque nunc conseruetur, à proposito plenissime tractauimus in libris de consideratione rerum naturalium, libro septimo, qui inscribitur de cælo & mundo, capite tertio. Propter quod, pluribus de eadē re hoc in loco agere non curamus. Similiter & de montium altitudine, valliumque humilitate in terra, ad quam vtilitatem à Deo facta sit, eodem in libro ex intentione tractauimus, capite sexto. ¶ Versu 12. Expectabunt onagri in siti sua. Quidam secundū faciē istud accipientes, huius dicti causa putant onagros esse sitis admodū patientes, atque ob hoc non statim vbi sitiunt pergere ad potum, quomodo cætera animalia: & hoc esse quod hic dicitur, Expectare onagros in siti sua. Alij dicunt, onagros vehementes esse sitibundos, sed tamen non libenter in aquam, vel pedes vel os intingere. Quæ si ita se habent, facile in lectione Latina intelligitur singularis natura onagrorum, qui sitientes non statim festinant ad potum, cum alia animalia contrarium faciant statim ad potum recurrentes, vbi sitiunt. Huiusmodi tamen incerta non est necesse commentari, pro expositione loci præsentis, maxime si originale consulamus Hebræam lectionē, ex qua Hieronymus sic vertit, Reficiet onager sitim suam, & Felix, Extinguent vel frangent onagri sitim suam. Quibus aptando nostræ lectionis intelligentiam, dicimus onagros expectare in siti sua: id est, cum sitiunt, festinare vel vehementer anhelare, & expectatione cruciari, donec illuc perueniant, vt sitim sedent. ¶ Versum 14. Rigans montes de superioribus suis. De superioribus suis intellige, non de superioribus montium, sed de superioribus ipsius rigantis Dei: hoc est, de excelsis, vel de sublimibus Dei, id est, de nubibus. Vnde Felix vertit, Irrigans montes de excelsis, vel de nubibus suis, vel de arctere suo. Hieronymus per secundam personam: Qui irrigas montes de cœnaculis tuis, & Paraphrasis Chaldaica, Qui irrigas montes de domo thesauri excelsi tui. ¶ Versu 28. Hoc

A Hoc mare magnum & spaciosum manibus. Manus positæ sunt pro continentia & amplitudine, qua mare velut amplexatur & continet quæcunq̄ in ipso sunt, Vnde Chaldaica translatio habet, spaciosum terminis. Intra nanque terminorum suorum amplitudinem, omnia illa continet. Alij vertunt, latum spacijs. ¶ Versu 28. Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Deberet secundum sententiam pars ista coniungi cum præcedentibus, hoc modo, Illic reptilia, quorū nō est numerus. Animalia pusilla cum magnis, Draco iste quem formasti ad illudendum ei: ac deinde separatim est legendum, Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore, &c. Dracones autē isti videntur esse cete grandia, de quibus fit sermo in 1. c. Gene. Nam singulare positum videtur pro plurali. Circa illud autē quod dicitur, Quem formasti ad illudendum ei, nota, dictū esse illudendum ei, pro ludere in eo: quomodo dicitur mus incidere equo, pro sedere in equo, instare operi, pro stare siue persistere cū diligētia in opere: retaliū autem ei nō refert draconē, sed mare. Est enim sensus, Vt illuderet mari, siue vt luderet in mari. Quā sententiā nos in Elucidatione prolixius explicauimus. Atq; huic expositioni manifeste consonat quod vertit Felix, Leuiathan quē formasti, vt rideat in ipso, videlicet mari, id est, vt gaudeat in mari, quoniā (vt aiunt) dominus est aliorum piscium. Et in eadem sententiam alius quidam sic vertit, Et certe illa quæ finxisti, vt ibi luderent. Hieronymus verō sic vertit, Leuiathan istum plasmasti, vt illuderet ei. Quod videtur in eadem sententiam intelligendum. Cum enim dicit, vt illuderet ei, non videtur posse hoc commode aliter intelligi, quā vt ipse Leuiathan illuderet mari, hoc est, luderet in mari. Et in Hebræo expresse habetur, in eo. Vulgo tamen ita solet hic sermo accipi, vt illudere significet deludere vel decipere: ei verō putant referre ipsum draconem, huncque sensum accipiunt, Draconem iste quē formasti vt illudatur ei, vel vt illudant ei, videlicet pisces minores alij. Quod intelligunt, ratione magnæ molis ipsius. Cum enim tibi gratia pisces alios vorare voluerit, auugiunt ab eo, & versus littus natant, vbi viderint esse arenā & profunditatem minorē: quo cum ille tibi audis cum impetu aquam secum adducens fugientes fuerit insequutus, defluente quanto cyus aqua, ille ob corporis molem destitutus aquæ sufficientia, nequit se mouere, sicque sua venatione deluditur & interdum in captiuitatem nauis venit. Atque ita dicunt factum esse hunc draconē, vt sic illudatur ei, non quidem particula, vt, significante finale causam, sed conlequutionem tantum. Ex eo nanque quod tanta mole ipsum Deus condidit, huic quodammodo illusioni eundem subiecit, eo quod corporis nimia moles huic illusioni det occasionē: quomodo homines nimia longitudine frequenter alijs sunt in derisum, dum suā capita non raro allidunt, vbi absque nocumento cæteri mediocrius stature pertranseunt. Hoc modo exponunt, qui (sicut dictum est) illusionem intelligunt deceptionem vel delusionem. Quamquā autem prior expositio magis vera videtur, magisque consona literæ Hebræicæ, at tamen hæc secunda rectè etiā poterit ex Hebræo accipi. In Hebræo enim ad verbum sic habetur, Ad ridendū in ipso, quod sic intelligatur, Vt rideant de ipso, vel in ipso dracone, siue propter ipsum draconem, idem est sensus, ac si dicatur, ad deludendum eum, vel deridendum eum, siue ad illudendū ei, vt illusio significet derisionē vel delusionem. ¶ Versu penultimo, lucundum sit ei eloquium meum; Hieronymus, Placeat ei eloquium meum, Felix, Dulcecat, vel suaue fit ei eloquium meum: Psalteriū Romanum, suaui sit ei laudatio mea.

CIIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste, quemadmodum, & sequentes duo, exhortatio est populi Dei ad laudem eius, & commemoratio beneficiorum olim exhibitōrum patribus, tam Patriarchis illis primis Abraham, Isaac & Iacob, quā postea ris eorum in Aegypto oppressis: pro quibus Aegyptus plagis terribilibus percussa fuit, ipsi verō in manu valida liberati fuerunt, & introducti in terram patribus eorum repromissam. Psalmus totus satis est facilis, & ex historia Genesis atque Exodi eius cognoscitur sententia.

CIIII. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 *Confitemini domino, & inuocate nomen eius: * annunciate inter gētes opera eius.*
- 2 *Cantate ei, & psallite ei, narrate omnia mirabilia eius.*
- 3 *Laudamini in nomine sancto eius: * lateatur cor querentium dominum.*
- 4 *Querite dominum,*

Onfessione laudis celebrate dominum, & ex corde bono cum fiducia inuocate nomen eius. Sic enim maxime honorari putat, cum à fidelibus suis sine hæsitatione inuocatur in die tribulationis: * opera eius mirabilia & magna quæ fecit vobiscum & cum patribus vestris, narrate & prædicate omnibus populis, proclamate ea in aures omnium nationum. 2. Cantate illi laudem, & canticis psalmodiarum laudate eum, enarrantes in psalmis laudatorijs, & gratulatorijs canticis vniuersa mirabilia eius, quorum ad vos peruenit memoria, quæ & cum patribus vestris fecit in sæculis præteritis, atque etiamnum erga vos non cessat operari. 3. Exultate laudando, & magnifice latamini, lætandoque gloriamini in nomine sancto eius, sancto gaudio & exultatione gloriamini in eo. Est enim eius in sæcula benedictum nomen iustissima gaudij atque gloriationis materia, omnibus qui ipsum cognoscunt & credunt in illud: * lætentur spiritus, & affectus boni omnium eorum qui requirunt dominum, agant in gaudio corda omnium credentium in dominum, illique fideliter seruientium. 4. Querite dominum ex toto corde vestro, omni studio contendite placere illi, gratiamque præstare seruitutem, & confortentur corda vestra

Galat. 6. *Et confirmamini:*
Plal. 26. * *querite faciem eius*
semper.

2. Cor. 6. *5 Memento mirabilium*
1. Cor. 10. *eius que fecit prodigia*
Collof. 3. *eius, & iudicia oris eius.*
Hier. 29.

Mala. 1.
Rom. 9. *6 Semen Abraham ser-*
ui eius, filij Iacob electi
eius.

7 Ipse dominus Deus
noster: * in vniuersa ter-
ra iudicia eius.

8 Memor fuit in secu-
lum testamenti sui, ver-
bi quod madauit in mil-
le generationes.

9 Quod disposuit ad
Abraham: * & iura-
menti sui ad Isaac.

10 Et statuit illud Ia-
cob in preceptum:
* & Israel in testamen-
tum aeternum.

11 Dicens, Tibi dabo
terra Chanaa, funicu-
lum hereditatis vestrae.

12 Cum essent numero
brevi, paucissimi, & in-
colae eius.

Heb. 11. *13 Et pertransierunt*
de gente in gentem, &
de regno ad populum al-
terum.

Gene. 49. *14 Non reliquit homi-*
Gene. 12. *nem nocere eu:*

Gene. 20. * *Et corripit pro eis re-*
ges.

vestra in eo: boni facientes ne desicite, ne flaccesite, sed viriliter agite, & confortentur corda vestra, in fiducia omnipotentis Dei: * querite semper faciem eius, nunquam ab eo auertite oculos, sed coram eo semper ambulat, ei semper spiritu presentes vos exhibere contendite, tameti corpore absentes, vt placeatis in oculis eius: quicquid agitis, semper in nomine eius facite, tanquam ipso inspectore, teste, & iudice. 5. Ad memoriam reuocare, memoriq; mente & animo grato reuoluite mirabilia illa opera quae fecit in pristinis generationibus, coram patribus vestris, illa stupeda atque inaudita prodigia, & iudicia illa terribilia qui per sententia oris sui ex iussione praeccepti sui exercuit pro populo suo aduersum inimicos. 6. Vos (inquam) horum mementote, qui estis verum semen Abraham fidelis serui domini: vos ista ad laudem commemorare, qui secundum fidei imitationem potius quam secundum carnis originem illius estis vera progenies, quique estis veri secundum spiritum & reprobationem filij Iacob electi eius, quae singulari electione dominus dilexit & elegit, fratrem primogenitum Esau odio habens & reprobans. 7. Ipse est dominus Deus noster viuus & verus, Deus patrum nostrorum, Abraham, Isaac, & Iacob, & praeter eum non est alius: opera eius, mirabilia & terribilia quae fecit contra aduersarios populi sui, pro his iudicando, palam toti mundo sunt exhibitae: tam gloriosa fuerunt, vt eorum fama vniuersum pertransierit habitabilem orbem: * Est quoque iudex & iudicia exercens super vniuersam terram, non solum in iudaea, neque solum in finibus eius habens imperium, sed longe ac late per vniuersam orbem terrarum. 8. Non est oblitus pacti sui in aeternum facti, quod fecit vt in aeternum perduret & nunquam fiat irritum: recordatus est (in qua) verbi illius, promissi, testamenti, siue pacti, quod firmavit non solum pro patriarchis illis primis patribus nostris, neque pro proximis generationibus per aliquot secula de ipsis nascituris, sed prorsus pro omnibus generationibus vsque ad consummationem seculi: quod pactum secundum veritatem voluit firmum habere robur, vsque dum hic mundus perslabit in omnes generationes. Quod testamentum disposuit primum omnium ipsi Abraham seruo suo, expressa pollicitatione sua pro mittens illi sui seminis multiplicationem, & in terram promissionis introductionem: * memor fuit promissionis iuramento firmatae, quam sicut fecerat primum Abraham, ita fecit & filio Isaac. 10. Et statuit illud, firmiterque constituit ipsi Iacob pro aeterno praeccepto, tam ipsi Iacob Patriarchae, quam toti populo, volens firmissime credi promissioni suae: * & eidem ipsi alio nomine dicto Israel, firmavit promissionem illam in pactum aeternum; tam ipsi patriarchae, quam omni semini eius, vt impletur quidem illa promissio in semine corporali corporaliter, & spiritali autem semine spiritaliter. 11. Dicens ad patres nostros, Abraham, Isaac, & Iacob, Tibi & semini tuo post te, dabo terram Chanaam in sortem, diuisionem, & portionem hereditatis vestrae: terram Chanaam pinguis simam & optimam, lacte & melle manantem, vobis & semini vestro dabo in hereditariam possessionem: semini quidem corporali, suo in tempore crassam, & corpoream hereditatem: vero autem semini secundum spiritum, hereditatem illam preciosam, & omnibus vere bonis foecundissimam, terram viuientium. 12. Et quanquam in longum distulit dominus implere promissum suum, semper tamen ex quo elegit patres nostros, & testamentum illis disposuit, singularem gessit illorum curam, & peculiari eos respectu fouit. Nam & in principio, cum essent adhuc in modico numero, cum angusta esset adhuc eorum familia, cum essent paucissimi numero, & tantum vt aduenire incohererent terram promissionis, tanquam peregrini & aduenae in tabernaculis demorantes in ea. 13. Et cum famis inedia compulsi, cum omni familia sua & gregibus transirent de gente vna ad aliam, & de populo siue regno altero ad alterum, vt peregrinarentur illuc vbi audirent annonam esse copiosorem, veluti nunc peregre discedentes in Aegyptum in regnum Pharaonis, nunc in Palestinam in regnum Abimelech. 14. Cum ita vt aduenae & peregrini transirent de loco ad locum, semper illis sua singulari protectione & custodia adfuit Deus, vt non permisit illos ab vilo vnquam vim pati, aut nocementum accipere, sed protector illorum & custos fuit in omnibus quocumque pergebant: * quin & reges magnos pro eis corripuit, & tam verbo increpationis quam poena ultionis arguit, propterea quod ipsis fecissent iniuriam. Qemadmodum Pharaos rex Aegypti,

A *15 Nolite tregere chris-*
tos meos:
* & in Prophetis meis
nolite malignari.

16 Et vocauit famem
super terram:
* & omne firmamentum
panis contriuit.

B *17 Misit ante eos vi-*
rum:
* in seruum vendenda-
tus est Ioseph.

18 Humiliauerunt in
compedibus pedes eius:
* ferrum pertransit a-
nimam eius:
* donec veniret verbum
eius.

C *19 Eloquium Domini*
inflammauit eum:
* misit rex, et soluit eu:

* princeps populorum,
& dimisit eum.

20 Constituit eum Do-
minum domus suae:
* & principem omnis
possessionis suae.

D *21 Vt erudiret princi-*
pes eius sicut semeti-
psum & senes eius pru-
dentiam doceret.

22 Et intrauit Israel
in Aegyptum: & Iacob
accola fuit in terra
Cham.

23 Et auxit populum
suum vehementer:
* & firmavit eum su-
per inimicos eius.

Aegypti, vbi Saram sustulisset in domum suam, flagellatus est a Deo plangis maximis cum omni domo sua, donec restitisset illi uxorem suam. Atque iterum Abimelech rex Gerar, cum tulisset Sarā, apparuit ei Dominus per somnium nocte, mortemque ei est comminatus, nisi restitisset, quam tulerat viro suo. 15. Nolite (inquietabat Dominus effectum huiusmodi correptionum) contingere sanctos & electos, quos ego mihi specialiter elegi, & vocatione mea sanctificauit, ac sanctificatione vni: nolite eos, aut eorum quicquam contingere, vt noceatis eis: * & contra sanctos meos, contra prophetas istos meos, quibus ego manifestum meipsum, quibuscum familiariter ego loquor & versor, nolite mali quicquam attentare. Alioqui morte moriemini, & ego pugnabo pro eis, si vel in minimo quicquam eorum contigeritis. 15. Et post tempus aliquantum iussit Dominus famem venire super terram Chanaan, & super omnem terram, sterilitatem magnam annorum septem induxit, ita vt vbique locorum maxima esset frumentorum inopia: * & deficere fecit omne firmamentum panis, omne frumentum ex quo conficitur panis, confirmans cor hominis, absumptum est, neque vsquam potuit inueniri frumenti copia vel sufficientia, nisi tantum in terra Aegypti, vbi per singularem Dei prouidentiam abundantia frumentorum fuerat conseruata. 17. Et hic, ne paterentur defectum Iacob & domus eius, mirabili dispositione a Deo prouisum est, dum ex eius dispositione, antequam tempus hoc famis veniret, Ioseph filius Iacob in Aegyptum ductus esset, qui postmodum & Iacob patrem cum familia & totam terram cibaret sua prouidentia: * Ioseph filius minor & vnicus dilectus patri Iacob, & fratribus suis, per odium & inuidiam venditus est in seruum Imaelitae, ac deinde ab his Puriphari Aegyptio. 18. Hic ab uxore Domini sui iniuste accusatus propter iustitiam, quasi qui voluisset heram opprimere, a domino suo in carcerem remissus est, vincusque & afflictus compedibus, vt solent vinciri malefactores: * ferree ille compedes dolore afflixerunt, & cruciauerunt animam eius, in dolore & afflictione vixit positus in captiuitate, innocens inter noxios: * vsquedum veniret verbum eius, & enarratio somnij, quae praedixerat de his con captiuis quae ipsi essent ventura, donec illa enarratio compleretur in opere, haec quo occasione tandem fuisset eductus de iniusta captiuitate carceris. 19. Eloquium Domini in eo viguit, spiritus Prophetiae ipsi a Deo datus fuit, per quem sapientissime potuit conijcere somnia, & futura occultaque cognoscere: * Pharaos rex Aegypti audita a pueris sua suo sapientia eius, & diuinandi peritia, misit qui eum a captiuitate liberarent, & adornatum decenti habitu coram se adducerent, ad conijciendum & enarrandum somnia, quae viderat, & diuinorum neminem poterat exponere: * misit (inquam) princeps iste magnus multorum populorum Pharaos gloriosus, atque a captiuitate eduxit Ioseph, libertateque donauit. 20. Comprobata in eo sapientia Dei, quod prudentissime simul & vtilissime exposuisset somnia, constituit eum Pharaos dispensatorem & procuratorem domus regie, illum sibi faciens dignitate proximo, ita vt vno tantum regni solio illum antecederet: * & principem illum fecit super omnem possessionem suam, dans illi potestatem super omnem terram Aegypti, ita vt absque eius imperio non moueretur manus in vniuersa terra Aegypti, & ad eius nutum agerentur omnia. 21. Vt per abundantem sapientiam Dei quae in ipso erat, princeps & nobiles Pharaonis erudiret, sicut & ipse a Deo eruditus fuerat, & vt presbyteros, illos etiam qui propter senium & sapientiam magne autoritatis & existimationis erat in populo Aegypti, doceret prudentiam: vt ipse totum regnum in sapientia infitueret, & ex eius orem totum populo ingressu atque gubernatione disceret prudentiam. 22. Et factum est, vbi nunciatis filijs audisset Iacob viuere adhuc filium suum, quem iam diu mortuum, & a bestia voratum existimaue rat, ipsumque praesse toti terrae Aegypti, & peculiariter distributioni frumentorum, quorum erat in terra vniuersa maxima penuria, venit ad Ioseph filium suum in Aegyptum, vt ibi ab eo pasceretur ipse & omnis domus eius, fuitque ibi accola & inhabitator cum filijs suis, in terra Aegypti. 23. Fecitque ibi crescere populum electum suum & multiplicari semen Iacob vehementissime, vt qui in animabus septuaginta ingressi fuerant Aegyptum, non post ita multum temporis in maximam multitudinem excreuissent: * fecitque eum multiplicatione ni-

Gene. 20.
Psal. 103.
Gene. 41.
& 42.
Gene. 37.
Gene. 39.
Gene. 41.
Ibidem;
Gene. 45.
Gene. 46.

Exod. 1. 24 *Conuertit cor eorum
vt odiret populum eius:*
Ibidem.
Ibidem.

** & dolum facerent in
seruos eius.*

25 *Misit Moysen seruum
suum, Aaron quem
elegit ipsum.*

Exod. 4.
Exod. 7.

26 *Posuisti in eis verba
signorum suorum et
prodigiorum in terra
Cham.*

Exod. 10.

27 *Misit tenebras &
obscurauit:
* non exacerbauit sermo-
nes suos.*

Exod. 7.

28 *Conuertit aquas eorum
in sanguinem, &
occidit pisces eorum.*

Exod. 8.

29 *Et dedit terra eorum
ranas, in penetralibus
regum ipsorum.*

Ibidem.

30 *Dixit & venit cæ-
nomya & cynifes, om-
nibus finibus eorum.*

31 *Posuit pluias eorum
grandinem, ignem
comburentem in terra
ipsorum.*

Exod. 9.

32 *Et percussit vineas
eorum: & ficulneas eorum,
& contriuit lignum
finium eorum.*

Ibidem.

33 *Dixit & venit locusta
& brucus, cuius
non erat numerus.*

Exod. 10.

34 *Et comedit omne
fanum in terra eorum,
& comedit omnem fructum
terre eorum.*

nia ita fortem ac validum, vt sibi metuere inciperent Aegyptij, odientes eos propter odium atque inuidiam, vt iam hostibus suis inciperent fieri fortiores atq; etiam formidabiles. 24. Et permisit Dominus corda Aegyptiorum conuerti in odium contra populum Israëlitiū: post mortem Ioseph surrexit rex nouus & populus nouus, qui non cognouerunt Ioseph & quæ Dominus per eum Aegypto fecerat, qui odio moti sunt contra filios Israël, inuidentes & dolentes de multiplicacione eorum: * egeruntq; aduersum seruos Dei malitiose & nequiter compellentes illos projicere in flumen filios suos, grauisimaque seruitute opprimentes, ita vt ad amaritudinem perducerent vitam eorum, in seruitute grauisima luti & lateris, & in flagellis quibus affligebantur ab exactoribus regis. 25. Vidensque tandem afflictionē populi sui Deus, & misereri volens iuxta promissum iam nimium fatigati populi, misit ad filios Israël & Pharaonem & seruos eius, Moysen famulum suum, de stirpe Israëlitiā, adiungens ei fratrem suum Aaron ipsum quem elegit, vt esset os & propheta fratris sui Moysi, vt loqueretur coram Pharaone, vtque postmodum sacerdotio fungeretur ipse & omnis posteritas eius. 26. Posuit in eis verba signorum suorum, dedit eis mandata de operandis supernaturali virtute mirabilibus signis, que coram Pharaone & seruis eius ostenderent, & prodigiorum stupendorum qualia nunquam ab initio fuerant visa, vt ea exhiberent in terra Mezraim filij Cham in terra Aegyptiorum. 27. Percussit Aegyptum horribili plaga tenebrarum densissimarum, quæ factæ fuerunt per vniuersam terram Aegypti, ita vt tribus diebus & noctibus nemo posset videre proximū suum, neque quisquam è loco se moueret, cum apud filios Israël esset lux clara: * & non irritauit, non irritos fecit Dominus sermones suos: sicut prædixerat comminando Pharaoni, per Moysen & Aaron, ita factum fuit: * Pharaon etiam videns tantum miraculum non exacerbauit verba sua, non amara, neque blasphemata loquutus est: sed veniam quaesit, & accersito Moysæ, à plaga petijt liberari. 28. A quas eorum, virga percussit Moysæ, conuertit in sanguinem omnes videlicet fluuios, paludes, riuos & lacus aquarum commutando in sanguinem, ita vt non possent bibere Aegyptij aquam fluminis, quæ computruerat in sanguinem: & mortui sunt pisces qui erant in flumine propter aquæ putrefactionem, quam ferre non potuerunt. 29. Ebulliuit insuper terra eorum ranas, Moysæ extendente manum super aquas Aegypti, ascenderunt ranæ in maxima abundantia, & operuerunt omnem terram Aegypti, ingredients etiam domum Pharaonis & principum eius & in cubiculum lecti, & in domos, & in furnos, & in reliquias ciborum: nec quicquam erat ab harum ranarum vexatione liberū, vt nec penitissimam cubilia sua, rex atque principes eius potuerint seruare immunia, vt non omnia ranis implerentur. 30. Iterū iussit venire muscā omnis generis, muscā grauisimā, omne genus muscarū, ita vt implerentur muscis venenatis omnes Aegyptiorū domus: percussioque terræ puluere facti sunt cynifes tam in hominibus quam in iumentis, in vniuersis terminis Aegypti, vt omnis puluis terræ Aegypti versus videretur in cynifes. 31. Super hæc, Pharaone indurante cor suū, nec volente acquiescere verbis Moysi & Aaron, & addidit Dominus plagam aliam grandinis per maximam, quæ sicut pluuia copiosissima misit super vniuersam Aegyptū super homines & super iumenta, & super omnem herbā agri, mittens simul ignē comburentē & discurrentia fulgura, vt grando & ignis pariter mixta ferrentur super vniuersam terram eorum. 23. Et per grandinem hanc maximam, quanta nunquam antè fuerat, percussæ sunt oēs vineæ fines eorum, omnesque arbores quæ erant in vniuersa terra Aegypti. Percussit enim cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine vsq; ad iumentum, cunctaq; herbā agri percussit grando, & omne lignū regionis cōfregit. 33. Cumq; nec sic Pharaon dimitteret populū, sed augetet peccatum, & obduraret magis cor suum, præcepit dominus vento vrenti, vt flaret tota die illa & nocte: qui mane factus leuauit & adduxit locustas cōmixtas cum brucis, quæ ascenderunt super vniuersam terram Aegypti, in multitudine innumerabili, & operuerūt vniuersam superficiē terræ vastantes oīa. 34. Per quas locustas & brucos innumerabiles comestū atq; consumptū est omne gramen & omne viride in terra Aegyptiorum: & quicquid fructuū erat in arboribus residuum à grandine, per locustas deuastatum est. Deuorata namque est ab eis herba terræ & quic-

A

35 *Et percussit omne
primogenitum in terra
eorū, primitias omnis
laboris eorum.*

36 *Et eduxit eos cum
argento & auro:
* & non erat in tribu-
bus eorum infirmus.*

37 *Lætata est Aegy-
ptus in profectioe eorum:
* quia incubuit
timor eorum super eos.*

B

38 *Expandit nubē in
protectione eorum, &
ignē vt luceret eis per
noctem.*

C

39 *Petierunt, & venit
coturnix: * & pane
cæli saturauit eos.*

40 *Dirupit petrā, &
fluxerunt aquæ:
* & abierunt in sicco
flumina.*

41 *Quoniam memor
fuit verbi sancti sui,
quod habuit ad Abra-
ham puerum suum.*

D

42 *Et eduxit populū
suum in exultatione:
* & electos suos in læ-
titia:*

43 *Et dedit illis regio-
nes gentium:
* & labores populorū
possederunt.*

44 *Vt custodiat iusti-
ficationes eius, & le-
gem eius requirant.*

& quicquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiserat. Nihil quoque virens restitum est in lignis & herbis terræ, in cuncta Aegypto. 35. Nouissime verò omnium plaga grauisima dominus percussit Aegyptum, interficiens in terra eorum omne primogenitum, & primitias omnis doloris siue partus eorum: à primogenito Pharaonis qui in folio eius sedebat vsq; ad primogenitū captiuæ quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum, vt non esset domus in qua non iaceret mortuus. 36. Et post hæc omnia ostenta atque prodigia in Pharaone & seruos eius exhibita, eduxit dominus populum suum in manu valida & brachio extēto, ditatos multis vasis aureis & argenteis & pretiosis vestimentis, quæ ex domini præcepto, comodato acceperant ab Aegyptijs, vt spoliarent eos: * non erat in omnibus tribubus eorum infirmus, omnes fortes ac robusti erāt, atq; gaudentes pro liberatione sua domino eos confirmante in bona sospitate, vel ad vnum vsque omnes educeret. 37. Et factum est mirabiliter, vt Aegyptij qui prius nequaquam voluerāt populum dimittere, iam etiam compellerent & rogarent eos vt egredierentur: & lætati sunt, cum filios Israël viderent egredientes: * conspecta enim tam horrenda interfecione primogenitorum suorum, timuerunt, ne & ipsi morte absumerentur, timebantq; vltra apud se detinere populum domini, imò vrgebant eos de terra sua exire velociter dicentes, Omnes moriemur. 38. Cum autem proficiscerentur filij Israël expādit dominus nubē super eos in protectionē, ipse eis comes & dux via fuit, per columnā nubis in die, & per noctē in columna ignis. Dominus enim præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tempore. In protectionem quoque specialiter nubes ista populo fuit, quando persequentibus Aegyptijs, angelus domini, qui eos præcedebat, abiit post eos, simul & cum eo columna nubis priora dimittens, post tergum stetit inter castra Aegyptiorum & filios Israël, vt non possent Aegyptij ad filios Israël per totam noctem accedere facta verò vigilia matutina, respiciens dominus super castra Aegyptiorum, per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum. 39. Filij autem Israël in deserto iam agentibus, cum petijissent carnes à domino, data est eis coturnicum maxima abundantia, vt iuxta desiderium suum carnes manducarent, vel vsque ad nauisam: * pane non humana arte aut naturali virtute de terra formato, sed supernaturali dono desuper dato, paut eos annos multos in deserto, absque suo labore omni & solitudine. 40. Et cum sitirent in deserto, aperuit dominus rüpem pro eis, vt aquæ fluerent in abundantia, quas biberet populus & omnia iumenta eorum: * eruperunt ex petra ad iusionem domini tantæ aquarum inundationes, vt in loco deserto, sicco, & arido facerent velut flumina, illic vbi antea non fuerant aquæ. 41. Ita magnifice, ita mirabiliter, & gloriose semper & in omnibus egit dominus cum populo suo propter testamentum quod pepigerat cum patribus eorum, Abraham, Isaac, & Iacob: quoniam secundum electionem ei erant dilecti & charissimi, propter patres eorum, quoniam memor fuit promissi firmi sui, quod pollicitus fuerat Abraham seruo suo: cui promisso, vt satisfaceret ita magnifice omnia hæc pro populo electo voluit agere. 42. Et gloriose eduxit populum suum de domo seruitutis, de fornace ferrea Aegypti, in magna exultatione: suos electos eduxit in magna lætitia, quorum erat tato ex liberatione maior lætitia & exultatio, quanto fuerat sub seruitutis pondere grauior afflictio. 43. Eductosque de terra captiuitatis filios Israël, introduxit in terram promissionis, in regiones alienigenarum gentium, expellens ac delens pro eis gentes quæ inhabitauerant terram Chanaā, Amorrhæos, Chanaanæos, Euæos, Ethæos, Iebusæos, Gergezæos, & Pherezæos: vt filij Israël traderet possidendas terras eorum: * & possederunt filij Israël ex domini mandato labores populorum illorum, agros quos illi coluerant, & vineas quas illi plantauerant, vrbesque, & ciuitates quas illi ædificauerant. 44. Fecit autem hæc omnia Deus, ob gloriā sui magni nominis, vt tantis beneficijs populū sibi deuinciret, suæque obstringeret seruituti, vt tantis affecti à Deo beneficijs, & completis promissionibus eorum patribus factis, ipsi filij custodirent præcepta atque cæremonias eius, & legem quam eis dedit in toto corde suo studerent perficere: sicque in obedientia legis & præceptorum cum gratitudine famularentur domino Deo suo.

Exod. 12.

Ibidem.

Ibidem:

Exod. 13.

Exod. 16.

Rom. 11.

Hier. 11.

Num. 16.

1. Pet. 5. **P**salmo huic præmittitur tituli vice, nihil aliud quàm Hallelu-ia, quod significat, laudate dominũ, videlicet quoniã totus Psalmus ad confessionem & laudem exhortatur, & quæcunque proponit veterũ illorum facinorum olim per Deum pro electis suis patratorum, ob hoc cõmemorat, vt laudetur in eis Deus, qui semper tam prouidam euram & benignam custodiam suis impendit electis.

Psal. 33. **V**ersu 3. Laudamini in nomine sancto eius. De verbo laudari, quomodo significet interdum gloriari, vel letari quasi cum laude, diximus in Psalmum 33. circa verbum illum, In domino laudabitur anima mea. Vnde hoc loco vertit Hieronymus, Exultate in nomine sancto eius. Felix, Laudamini vel laudate. Intelligi etiam potest, Complacete vobis ipsis in nomine sancto eius, gaudium habete in vobis super nomine sancto eius: in eo gloriemini: videlicet quod ipsius talis ac tanti Dei serui sitis, & ipsius populus. Apostolus namque ait, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Merito enim in hoc gloriari possumus, quoniam (vt ait sanctus Moyses) nõ est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis: neque est Deo nostro similis in omnibus dijs, neque est alius secundum opera eius. **V**ersu 5. Prodigia & iudicia oris eius. Nos idem per prodigia & iudicia intelleximus, appellantes illa mirabilia signa prodigia oris Dei, eo quod ex iussione & præcepto Dei facta fuerint: iudicia verò, quatenus cõtra reprobos edita ex sententia oris domini. Possemus tamen hæc nõ incommode distinguere, vt exhortatio fiat ad recordandum Dei prodigia, simul & præcepta quæ per os suum dedit, id est, legem quã tulit & dedit. Solent enim nõ raro ista Dei præcepta appellari iudicia. Melior tamen videtur prior expositio, quoniã in versu septimo eam dicitur, In vniuersa terra iudicia eius: iterum de illis prodigijs videtur sermo fieri, non autem de præceptis legis, quæ peculiaris fuit populo Israëlitico. **V**ersu 18. Donec veniret verbum eius. Nos in Elucidatione istud exposuimus de verbo Ioseph, eiusque coniecturæ impletionem, post quam opportuno tempore reordatus pincerna sui coniectoris, curauit apud Pharaonem de iniusto carcere illum educi. Alij intelligunt, nõ verbum Ioseph, sed verbum domini, ad hunc sensum, Tandiu Ioseph in carcere mansit cõclusus, donec veniret verbum domini, donec tempus veniret quod cõstitutum & definitum fuit à Deo, vt exaltaretur Ioseph humiliatus. Illud quoque quod sequitur, Eloquentium domini inflammatum eum, quod nos exposuimus de verbo sapientiæ Dei, quo illum Deus induit & donauit, vt sapienter posset futura præuidere. Alij sic intelligunt, Verbum domini velut igne examinavit & probauit eum, voluntas domini quæ erat, vt sic Ioseph humiliaretur, per patientiam, quasi igne examinavit eum, probauit eum, exercitavit & quasi repurgavit eum, vt ex bono fieret probator, dignusque fieret fidelis & probatus iuuenis, ampliori prophetiæ munere: vt significetur illa captiuitas à Deo permessa, ad ipsius Ioseph probationem, vt (iuxta beati Pauli sententiam) tribulatio patientiam operaretur, patientia G probationem. **V**ersu 21. Vt erudiret principes eius, sicut semetipsum. Illa oratio sicut semetipsum, facit nonnullam difficultatem. Nos in Elucidatione sumus interpretati, sicut ipsemet edoctus fuit à Deo, quamuis secundum eum sensum non admodum propria sit per accusatiuum eloquentio, nisi sic intelligeretur: Sicut semetipsum cognouit à Deo eruditum. Posset verò etiam aliter intelligi: vt erudiret principes Pharaonis: eosque regeret, gubernaret, moderaretur, & institueret, legibusque vinciret pro sua voluntate, quomodo cõunque voluisset: tanta vtique erga illos libertate potens vti, quanta erga semetipsum. Cui satis cõsonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, vt erudiret principes eius secundum voluntatem suam. Loco illius namque, quod nos habemus, sicut semetipsum, in Hebræo, est, in anima sua, vel secundum animam suam, hoc est, iuxta suam voluntatem, aut suum desiderium. **V**ersu 26. Et prodigiorum suorum in terra Cham. Quare Aegyptus terra Cham vocetur, diximus in Psalmum 77. **V**ersu 27. Et nõ exacerbauit sermones suos. Lectio vulgata nostri Galliani Psalterij hoc loco, neque eum Græco, neque eum Hebræo consonat, neque cum Psalterio Romano. Sic enim in Græco legitur: *et i magister eorum vobis loquitur*. Atque ita habet lectio Romana, Quoniam exacerbauit sermones eius: hoc est, quia verbo domini restiterunt & cõtradixerunt, nec fuerunt obediētes ijs quæ per Moysen & Aaron dominus illis dixerat de populi dimissione. In Hebræo autem sic legitur, Hieronymo interprete, Et non fuerunt increduli verbis eius. Quod intelligi potest de populo ipso Israëlitico, qui pro se tanta signa fieri videns, solosque Aegyptios talibus plagis grauari: se autem immunes viuere confisi sunt de verbis domini, quibus tamen ob amaritudinem animi prius egre voluerat acquiescere, dicentes Moysi, Fecisti foetere odorem nostrum corã Pharaone & seruis eius, & alia huiusmodi. Vel de Pharaone & Aegyptijs, qui manifeste cõprobantes diuinã virtutem, nõ male loquuti sunt, neque blasphemauerunt, sed agnoscentes peccatum suum, Moysè & Aaron vocatis, petierunt à se illorum precibus reuelari manum domini. Nostra autem lectio vulgata, neque cum hac lectione Hebraica, neque cum Græca videtur cõsentire. Habet tamen & ipsa commodam intelligentiam, quemadmodum duplici interpretatione in Elucidatione ostendimus. **V**ersu 29. Et dedit terra eorum ranas. Quod vulgo legitur in nostris codicibus, Et dedit, legendum videtur vno verbo, edidit. Neque enim in Hebræo, neque in Græco preponitur cõiunctio, sed à verbo tali incipitur oratio, quod significat edidit, vel emisit, vel produxit. Vnde ex Hebræo Hieronymus vertit, ebulliuit pro edidit: Felix produxit. Quod autem quidam libri habent terrã in accusatiuo, Et dedit terram eorum ranas, est etiam hoc deprauatum. Per nominatiuũ enim legendũ est, quomodo Græca habent & correctiores Latini codices, quomodo etiam ex Hebræo concorditer vertunt interpretes. De cõnomya autem in versu sequenti, an legendum sit cõnomya per ce dipthongum, vt significet muscum omnis generis, an cõnomya per y, diximus in annotationibus Psalmi 77. vbi eadem dictio ponitur.

A **I**n hoc Psalmo, vt in præcedenti, commemoratio ponitur mirabilium Dei veteri olim populo exhibitum, atque hinc ad laudem exhortatio. Est tamen in his Psalmis duobus notanda diuersitas, quod præcedens nõ meminit malorum, quæ filij Israëel egerunt cõtra dominum: sed tãtum illa proponit stupenda prodigia & admiranda beneficia, quæ pro illis maxime cõtra inimicos & hostes eorum, fecisset dominus. In hoc autem Psalmo cõmemorantur potissimum mala filiorum Israëel, quibus impie egerunt cõtra dominum, & eorum punitiones, quibus ob suas impietates à domino fuerunt afflicti: quæ tamen ob hoc cõmemorantur, vt manifestior fiat Dei erga populum suum inestimabilis & inexhausta misericordia: qui toties grauissime delinquentibus semper misertus fuit, quotiescunque egissent penitentiam, recordatus misericordie suæ & veritatis, quã promiserat patribus eorum. Tanto enim spectabilior, & maiori digna laude relucet misericordia domini et veritas eius, quãto frequētissime lapsis atque relapsis nunquam viscerã claudit, neque promissiones implere desinit factas patribus.

CV. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1** Confitemini domino quoniam bonus: ** quoniam in seculum misericordia eius.*
- 2** Quis loquetur potentias domini? ** auditas faciet omnes laudes eius?*
- 3** Beati qui custodiunt iudiciũ, & faciunt iustitiã in omni tempore.
- 4** Memento nostri domine in beneplacito populi tui: ** visita nos in salutari nostro.*
- 5** Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad letandum in lætitia gentis tue: ** vt lauderis cum hereditate tua.*
- 6** Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.
- 7** Patres nostri in Aegypto nõ intellexerunt mirabilia tua: ** non fuerunt memores multitudinis misericordie tue.*
- 8** Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum.

C onfessione laudis celebrate dominũ omnes serui ei, quoniã vnus & solus ipse est verè bonus: & sicut solus per se verè bonus, ita solus vere laude dignus: quoniã misericordia eius perdurat in seculum, in æternũ nõ deficit, perferentiq; eã omnes generationes venturæ vsq; in cõsummationem sæculi, quemadmodum & perferunt quæcunq; præcesserunt ab initio. **2.** Et quis eloqui ad plenum valeret omnia illa opera admirandæ potentie atq; fortitudinis domini: quis ea pro dignitate posset explicare? quis pro dignitate prædicare poterit omnes laudes eius? quis illum sicuti dignus est, laudare sufficere? Est enim ipse magnus valde, nimiumque laudabilis: opera verò illa potentie eius, & nimium multa sunt, vt nemo ea omnia possit enumerare, & nimium magna, vt nec vnus pro dignitate quisquam hominum sufficiat explicare. **3.** Illi beati sunt, illi sibi bene consulunt atque prospiciunt salutis suæ, illos Deus gratos habet, qui custodiunt iudicium, id est, qui faciunt iustitiam in omni tempore: qui ea quæ recta & iusta sunt, operantur omni tempore, qui nunquam quicquam iniustũ aut impium agunt, cõtra Deum vel proximos suos. Qui enim huiusmodi fuerint, misericordiam Dei perferent. **4.** Memento nostri in bonum domine, in beneplacito erga populum tuum, in bona voluntate qua afficeris erga populum, secundum benignitatẽ qua exhibes & ostendes seruis tuis nomen tuũ timentibus: visita nos in salute tua, adfer nobis salutẽ quã optamus de inimicis nostris, & de manu omnium qui nos oderunt: visita nos nõ quomodo iratus iudex reos visitat in tormentis & damnatione, sed vt pius pater filios benigna tua visitatione, libertatẽ adferendo captiuis, ægris medicinã, vitam mortuis. **5.** Vt videamus in bonitate electorum tuorum, vt experiamur bona dilectorum seruorum tuorum, bona illa æterna quæ promissisti & præparasti diligentibus te, quæ non vidit oculus, audiuit auris, & quæ non ascenderunt in cor hominis, vt pariter lætemur in lætitia gentis tue, vt participes efficiamur lætitiæ populi tui, gaudij quod præparasti electis tuis: vt lauderis à nobis pariter cum hereditate tua, vt à nobis simul cum populo electorum tuorum, quem tibi in hereditatẽ redemisti, lauderis, & glorificeris imperpetuum, cũ nos bonorum illorum, quæ præparasti te diligentibus, effeceris participes. **6.** Et merito nos quidem tuam debemus implorare misericordiã. Nos enim parentum præuaricatorum præuaricatores filij effecti, peccauimus, iniuste egimus, & iniquitatem commisimus aduersum te, sicut & patres nostri in generationibus suis peccauerunt in omnẽ iustitiam tuã. **7.** Iam inde ab initio, quando cœpisti liberare populũ tuũ de manu opprimentiu, patres nostri in Aegypto agẽtes, nõ cognouerunt rectã fidei sciẽtia mirabilia opera tua, non ea cõsiderauerunt, nõ estimauerunt pro dignitate: nõ fuerunt memores multarũ miserationũ, quas tu domine exhibueras patribus eorum electis tuis, Abraham, Isaac, Jacob & Ioseph, quos semper misericorditer custodisti & protexisti mirabiliter: neque fuerunt memores multæ & magnæ misericordie, quã fueras tu domine pollicitus facere cum vnuerfo semine illorũ, vt sic ex fide discerẽt in te habere fiducia. **8.** Imò iã coram eorũ oculis, insignibus prodigijs super vnuerfam terrã Aegypti editis, nõ sunt edocti ad credendum & sperandum in domino. Post naq; multa gloriosa ostenta in Pharaone & seruos eius exhibita, cũ eduxisset eos dominus in manu valida & brachio extento ascenden- tes de Aegypto, eamque egressi, vsque ad locũ maris rubri, illic positi cũ vidissent venientes ad se persequendum Aegyptios, non habuerunt

Psal. 94.

Luc. 1.

Esai. 64. 1. Cor. 1.

9 Et saluauit eos propter nomen suū, vt notam faceret potentiam suam.

10 Et increpuit mare rubrū, & exiccātū est: * & deduxit eos in abyssis, sicut in deserto.

11 Et saluauit eos de manu odientiū, & redemit eos de manu inimici.

12 Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

Exod. 14. 13 Et crediderūt verbis eius, & laudauerūt laudem eius.

Exod. 15. 14 Cito fecerunt, oblitū sunt operum eius: * & non sustinuerunt consiliū eius.

15 Et concupierunt concupiscentiā in deserto, & tentauerunt Deū in inaquoso.

16 Et dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.

Num. 16. 17 Et irritauerunt Moysen in castris Aaron sanctum domini.

18 Aperta est terra et deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abyron.

Ibidem. Ibidem. 19 Et exarsit ignis in Synagoga eorū, flama combūsit peccatores.

fiduciā in auxilio domini cuius potentia tot tāq; euidētissimis argumētis iā cōspexerat: sed quasi diffidētes & desperātes murmurauerunt cōtra Moysen, & dominū ad iracundiā provocauerūt, in murmuratione & diffidentia sua. 9. Attamen murmurantibus parcens, de manu persequentium Aegyptiorū saluos eos fecit, nō illorū aspiciēs demerita, sed ob nominis sui gloriā, vt in Aegyptiorū submersione glorificaret potentia suā. Nam si illorū respiciamus diffidentia, merebātur ipsi magis diuino auxilio destitui, imō seuera ultione puniri: verum propter suam virtutem manifestandā, dissimulās Deus illorū peccata, indignus salutē immeritā cōtulit. 10. Et increpauit dominus mare rubrum, & ad increpationē eius exiccātū est suo praecepto, cōtra naturā instituta alieū maris rubri exiccavit, aquas stare faciens ab ytraq; parte quasi murum: sicque spectādo miraculo transitū fecit filijs Israel per locum profundū maris, per alueum profundissimū quē replere solet copia aquarum multarum, vt absq; nocumento & periculo sic trāsire possent per medium maris rubri, sicut per viā deserti siccissimi. 11. Atque ita inaudito prodigio saluos eos fecit de potestate Aegyptiorum, qui eos oderant, eosq; ad interfectionem requirebāt, & de manibus inimicorū nouo prodigio ita liberauit eos. Solus enim ipse pugnat pro populo suo cōtra Aegyptios, filij autem Israel tātum stabāt & videbant per di hostes suos. 12. Et posteaquā trāsisset filij Israel, volētes eos sequi Aegyptij, ad persequendū & cōprehendēdum, iussu Dei redierūt aque in locum suum, iterumque cōclusē sunt, vt antē fuerāt: sicq; totus exercitus Aegyptiorum persequētium filios Israel, aquis rursus conuenientibus obrutus & oppressus est ita vt ex infinita multitudine nō effugeret nec vnus, qui renunciare potuisset quod cōtigerat. 13. Tunc verō ad horam, cū ante oculos viderēt pro se tantum à Deo fieri prodigium, tanq; nouo modo sibi prestatā salutē & inimicos perditos, crediderunt verbis domini, & bene fideles atq; bene fidentes se tūm demonstrauerunt: id quod ostenderunt in eo quod cecinerunt pro gratiarum actione laudis canticum, dicentes, Cantemus dōmīno gloriose enim honorificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare. 14. Sed non ad multum tēpus hęc fidei illorum persistit deuotio. Nam cito fecerunt, id est accelerauerunt & properauerunt ad obliuiscendum opera domini, non diu memores fuerunt illorum quā viderūt, nimium cito, nimium properē oblitū sunt operum illorum quae pro se facta viderant: * vbi aduenit vllum discrimen, nō expectauerunt cum fiducia consiliū domini, nō sustinuerunt cū patientia voluntatē Dei: sed mox vbi non pro voto omnia succederent, impatientes facti murmurabant & clamitabāt cōtra Moysen & Aaron, tentantes dominū. 15. Id satis ostenderunt: quādo contra dominum murmurauerunt in deserto, in concupiscentia carnis, quādo recordati ciborum Aegypti, murmurabant propter defectum carnis, cū alioqui magnificē à Deo caelesti pane pascerentur, & absq; omni necessitate tentauerunt Deū in solitudine, petentes dari sibi carnes, vbi pabuli caelestis abunde multum acciperent, quantum māducare poterāt. 16. Et hic dominus irā differens, fecit eis iuxta quod petierant, mittens eis carnes in abundātia, vt colligerent & māducarēt quātum voluissent, vsq; ad nauseā: & dedit illis, vt satari possent carnis quas concupierant. 17. Iterum alia murmuratione contra Moysen in castris male loquuti sunt, & contra Aaron, quem sibi per Moysen dominus iā in sacerdotem vnixerat, atq; sanctificauerat in suum ministerium: seditionem suscitauerunt contra Moysen & Aarō, quasi ipsi sibi vsurparent dominū in populum domini. 18. In vltionē autem huius trāgressions, terra nouo miraculo aperta est, absorbitq; Dathan huius seditionis precipuum authorem, item & Abyrō complicē cum omnibus sibi adherentibus absorbit: & super istos sic ablorptor clausit os suum. Dirupta nāq; fuit terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit eos cū tabernaculis suis, & vniuersa substantia sua. Descenderuntq; viui in infernū operti humo. 19. Insuper & ignis à domino egresus exarsit in synagoga impiorum, in congregatione murmurantium, percussitq; ac vorauit flama eius peccatores: primum videlicet ducetos illos & quinquaginta viros proceres Synagoge tenētes thuribula, & offerentes incensum, consentientes seditioni priorum quos terra absorberat: deinde alia quatuordecim milia & septingentos ē vulgo murmurantes ob interfectionem priorum, percussit Deus plaga incendij, 20. Post

A 20 Et fecerunt vitulū in Oreb:

* & adorauerunt sculptile.

21 Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenem.

22 Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit malignalia in Aegypto, mirabilia in terra Chan, terribilia in mari rubro.

23 Et dixit vt disperderet eos:

* si non Moyses electus eius stetit in confractione in cōspectu eius.

24 Vt auerteret iram eius, ne disperderet eos.

* & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

25 Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis:

* non exaudierunt vocem domini.

D 26 Et leuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto.

27 Et vt deijceret semē eorū in nationibus, & disperderet eos in regionibus.

28 Et initiati sūt Beelphegor: * & comederūt sacrificia mortuorum.

20. Post hęc, malū malo accumulātes, iuxta montē Oreb, qui est Sinai, facti impatientes morē, quā Moyses faciebat in monte apud dominum accipiens legē, extorserunt ab Aaron, vt sibi faceret vitulum quē pro Deo colerent, petentes sibi deos fieri qui eos praeccederēt perinde quasi Deū in se nondum sensissent, quem tā multis, tāq; euidētissimis indicijs iā in se inhabitare cōpererant: * factoque & confato vitulo aureo, adorauerunt illum, festum & gaudium magnum fecerunt, choreasque duxerunt coram illo, dicentes: Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. 21. Atq; ita suam gloriā, Deum verum qui erat illorum honor & gloria, cōmutauerunt in similitudinem vituli, quod animal est irrationale, māducans herbā terrā: cultum soli Deo debitum exhibuerunt imagini bruti animalis, in quo nō est intellectus: talē videlicet vilem creaturā dixerunt esse Deum suum. 22. Obliti sunt illius tā potentissimi Dei, qui tanta eis ostenderat sua magnalia, qui eos in stupendis signis atque prodigijs saluauerat de manu Aegyptiorum, qui tam mirabilia atque omnibus saeculis inaudita pro ipsis egerat in terra Aegypti, antequam inde eos educeret, ac deinde horribilia in mari rubro, quādo ipsis astantibus & videntibus, omnem persequutorum exercitum ad vltimum vsque virum aquis oppressit. 23. Et dixit dominus ad Moysen, tanta exacerbatus ingratitude, se delecturum populum illū, & penitus disperditurū: Moysen verō facturum in gentem alteram maiorem & potentiorē, q̄ erat populus ille: * verū Moyses famulus domini pro cōmisso sibi populo paterno affectu sollicitus, oratione sua se opposuit furori domini, vt irā eius confringeret atq; placaret, orās pro populo, ac dicens: Dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro quem scripsisti. 24. Ita Moyses Deū sua oratione placauit, vt auerteret a populo indignationem domini, ne disperderentur subito, & penitus deleatur: * sed neq; hic finē accepit malitia, Rursus enim post missos exploratores ad terram promissionis, eorumq; à terra illa reditum despexerunt, cōtempserunt, & pro nihilo habuerunt terram illā promissionis lacte & melle manātem: sic pro nihilo habuerunt vt oblatā & promissam sibi ex verbo domini, nequaquā vellent ingredi, cū (iuxta pollicitationem domini) absq; suo periculo & labore potuissent eam accipere, quod certe est pro nihilo habere, nihilque aestimare, nolle videlicet rem sic absq; labore ad possidendum oblatā suscipere, nolle ad possidēdum accedere. 25. Non crediderunt verbo domini, quo illis promiserat & patribus eorū, promissionis terrā accipere: nō sunt confisi domino, q̄ terrā illā esset sibi daturus: factiq; increduli & diffidētes murmurauerunt in tabernaculis suis, moti voce exploratorū, qui dixerunt, terrā esse plenā fortissimis inhabitatoribus, nec posse expugnari: propter quod, diffidens de auxilio & promisso domini populus incredulus, murmurauit cōtra dominū, insurrexitq; aduersum Moysen & Aaron, item & cōtra Iosue atq; Caleb terrā commendātes, ita vt eos vellent opprimere lapidibus: * & in omnibus his nō exaudierunt vocē domini, non crediderunt verbo Dei, quo illis promiserat suo adiutorio in terrā introducere lacte & melle manātem: pluris aestimauerunt verba exploratorum, terrē detrahentium, q̄ verbum domini pollicētis eā. 26. Et eleuauit dominus ad vltionem brachium suum, potentia virtutis suę eleuauit super illos murmuratores in vltionem, vt cadauera omnium eorum qui huic murmurationi consenserant, in deserto prosterneret: in vltionem huius murmurationis, per quadraginta annos dominus populum circūdūxit per desertum, donec omnis illa generatio murmurantium defecisset, essetque consumpta, iudicio domini, Iosue tantū & Caleb exceptis, qui eo q̄ bene loquuti fuissent de terra ad quā cum reliquis explorādum missi fuerāt, digni habiti sunt promissionis terrā ingredi & possidere. 27. Neq; solum ipsi patres murmurantes in sua meruerunt persona puniri, verum etiā in posteris: quos Deus, propter vltionem sceleris, permisit deijci & humiliari in gentibus, quos permisit subinde vinci ab alienigenis: atq; sub eis interdū seruire, quos Deus ad vnum omnes à facie eorum cōtriuisset atq; subiugasset perfecta victoria, si nō aliud promeruisset murmuratoria semper eorū incredulitas. 28. Et post hęc initiati sunt, consecrati sunt, additi sunt idolo Moabitaram, nomine Beelphegor: adiunxerunt se illi, vt ipsum pro Deo gētili ritu colerent, illique sacrificarent, inuitati à filiabus Moab, adorna-tis iuxta consiliū maligni Balaam: * & inuitati ab istis, comederunt

Exod. 32.

Exod. 23.

Num. 14.

Num. 26.

de sacrificijs idolorum, in quibus nō est vita, & proinde neque veritas Diuinitatis nume: māducauerunt de idolothytis, quod illis Diuina fuerat lege prohibitum. 29. Et irritauerunt dominum in adinventionibus suis, in excogitatis nequissimis cōsilijs prauis cordis sui, quibus egerunt cōtra dominum: & facta est in eis grauis vltio, cāsis de populo viginti quatuor milibus, & principibus populi suspendi iulsis cōtra solē in partibus. 30. Et stetit Phinees, filius Eleazari, filij Aaron, stetit viriliter, virum se praestitit in vltione huius impietatis: qui cernens vnum de principibus filiorum Israēl, videntibus fratribus suis, intrantem ad scortum Madianitidem, sequutus illum pugione perfodit ambos simul in locis genitalibus: hocq; facto ex zelo magno honoris Dei, placuit ille furorem domini: & cessauit plaga in populo, neq; vltra plures voluit percuti dominus, cāsis viginti quatuor milibus: adeo gratum fuit domino, quod ille in zelo Dei, ad vltionem impietatis, sic audacter peegerat. 31. Et reputatum est hoc ipsi Phinei ad iustitiam, placuit domino opus hoc tanti feruoris, adeoque factum illud vitio nō dedit auctori, vt etiā ad iustitiā ei asseripserit, plurimumque inde cōmendarit, imō & pactū aeterni sacerdotij illi statuerit in omnes generationes, vique in sempiternum, iuxta verbū domini dicentis ad Moysen, Ecce do ci pacem foederis mei, tam ipsi quā femini eius, pactum sacerdotij sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo, & expiauit scelus filiorum Israēl, auertit iram meam a filijs Israēl, quia zelo meo cōmotus est cōtra eos, vt nō ipse eos deletem in zelo meo. 32. Rursum cum venissent filij Israēl in desertum Sin, & aquae paterentur penuriā, in loco qui pōst ab euentu miraculoso nomen accepit, aquarum contradicōnis, ibi ad iracundiam (vt antē frequenter) iterum prouocauerunt dominum: & vexatus, plurimumque afflictus fuit Moyses propter eos, quoniā ipsi sui murmuracione toties repetita, & impatientia assidua, ad amaritudinem prouocauerunt spiritum eius. Siquidem egestatem aquae patientes conueniunt pariter, & in seditionem versi sunt contra Moysen & Aaron, multaque illis probra dixerunt, & blasphemias contra dominum, quibus grauissimē fuit conturbatus spiritus Moysi, ita vt dimissa multitudine, ad tabernaculum foederis confugiens, pronus ibi in terram corrueret, & prostratusque iacens oraret dominum. 33. Et propter hanc omnia toties repetita infidelitatis ac diffidentiae murmura, propter omnes istas irritationes, quibus prouocauerunt dominum, ipse loquutus est per labia sua, protulit in hos vlticem sententiam: quod nō essent disperdituri penitus, funditusque deleturi gentes illas, de quibus eis dominus loquutus fuerat, quasque ante peccatum penitus de terra delere promiserat: & penitus vtiq; deleuisset, ita vt nullam vnquā ex eis Israēliticē sensissent molestiā, si non eorum id culpa prohibuisset. Quia enim toties cōtra Deum insurrexerunt adhuc in solitudine, voluit nō statim ad interitum eorum delere penitus omnes habitatores terrae illius, sed relinquit qui voluit ex eis multos, ad exercitium illorum, vt in eis probaret Israēlem, atq; etiā erudiret & castigaret, si quando offenderent. 34. Et cōmixti sunt ipsi simul cum gentibus, pacta & amicitiam cū illis inuentas, imō etiam matrimonia adinuicem celebrantes, contra domini praecipitum, qui illos nolebat cū gentibus inire coniugia aut foedera: & ex hac commixtione didicerūt opera gentilium, alsimilati sunt gentibus in cultu & sacrificijs, vt adorarent idola fusilia atque sculptilia gentiū illarum, quibus erant commixti: & facta est illis commixtio hanc in scādalum & occasionem ruinae, ista cōtra domini praecipitum coniunctio cum alienigenis, occasio illis facta est idololatrandi, & recedenti a cultu domini. Nam & ob hoc illis praeeperat dominus non inire huiusmodi cōiunctiones, ne animi filiorum Israēl per alienigenas vxores auerterentur ab eo, & inclinarentur ad cultū idolorum, quomodo per mulieres Moabitidas illis antē euenerat. 35. Ac pōst, eo etiam deueniunt, vt prorsus abominandos imitarentur ritus gentilium, ita vt crudelissimo sacrificio filios suos & filias suas immolarēt idolis, & demonijs quae colebantur in idolis: eo dementiae processerunt, vt filios suos & filias domino sacros, vt domino viuerent, ipsi interficerent demonibus. 36. Et hoc pacto effunderūt impij isti homicidiae sanguinē innoxium, interfectores contra naturam crudeles facti filiorum suorum & filiarum suarum, quos immolauerunt idolis terrae Chanaan, idolis gentium relictarū in terra promissionis: sicque eadē illa, ob quae dominus deleuit

- Num. 25. **29 Et irritauerunt eū in adinventionibus suis:**
* & multiplicata est in eis ruma.
Ibidem. **30 Et stetit Phinees:**
* & placauit, & cessauit quassatio.
Ibidem. **31 Et reputatum est ei ad iustitiam, in generatione & generationem, vsque in sempiternum.**
Num. 20. **32 Et irritauerunt eū ad aquas contradicōnis:**
* & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.
Num. 16. **33 Et distinxit in labijs suis:**
* non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis.
Deut. 7. **34 Et commixti sunt inter gentes:**
* & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum:
* & factum est illis in scandalum.
Ibidem. **35 Et immolauerūt filios suos & filias suas demonijs.**
36 Et effuderunt sanguinē innocētē, sanguinē filiorū suorū & filiarū suarū, quas sacri-

- A** **ficanerunt sculptilibus Chanaan.**
37 Et infecta est terra in sanguinibus & contaminata est in operibus eorum:
* & fornicati sunt in adinventionibus suis:
38 Et iratus est furore dominus in populum suū, & abominatus est hereditatem suam.
B **39 Et tradidit eos in manus gentium:**
* & dominati sunt eorum qui oderunt eos:
40 Et tribulauerunt eos inimici eorum:
* humiliati sunt sub manibus eorum:
* & saepe liberauit eos.
C **41 Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo:**
* & humiliati sunt in iniquitatibus suis.
42 Et vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum.
D **43 Et memor fuit testamenti sui:**
* & penituit eum secundum multitudinem misericordiae suae.
44 Et dedit eos in misericordias, in con-

deleuitat populū, terrae abominanda facinora commiserunt, contra praecipitum & voluntatē domini, multo grauius in eis offendentes dominum, post susceptam ab eo legem talia admittentes, q̄ illi vnquam offenderant absq; scripta lege peccantes. 37. Sicque factum est, vt terra illa promissionis, propter quam sanctificandam voluerat dominus interficere omnes inhabitatores eius, rursum amplius pollueretur & cōtaminaretur in effusione sanguinis innoxij, inque huiusmodi operibus impiissimis, quae gentili ritu perficiebant: ita factum est, vt terra ista, pro cuius expiatione & sanctificatione dominus idololatrarum inhabitantium noxium sanguinem voluit effundi, semel mundata, iterum turpius coinquinaretur, effusione sanguinis innoxij: & fornicati sunt à Deo suo, in peruersis studijs suis, recesserūt à cultu domini Dei sui, cui se astrinxerat per legis susceptionē, & adiunxerunt se dijs alienis, vt illos adorarent & colerēt. 38. Propter hanc iratus est dominus cōtra populum suū ira graui, & quasi abominari visus est populū illū, quem antē vt hereditatem suā sibi elegerat, & in peculium ex omnibus gentibus: indignatione grauissima fuit cōmotus & conturbatus cōtra populum suum, ita foedus idololatriae ritibus contra tam districtissima praecipitū se coinquinantem. 39. Hanc quoq; iram magnam ostendit opere dominus, tradens eos in potestatem nationum idololatrarum quae erant per circuitum, faciens nationes illas potestatem acquirere super filios Israēl, & hos permittens illis venire in subiectionē: & nationes per circuitum, quae crudeli semper odio oderant filios Israēl, ab initio ex quo interfectis habitatoribus ingressi sunt terrā promissionis, acquirerunt dominationē in eos, seruitute graui eos opprimentes. 40. Et tribulationibus afflictionibusque grauib; afflixerunt eos inimici eorum, tyrannidem magnam exercentes in eos: & humiliari afflictique sunt sub potestate & dominatione illorū, Deo hoc permittente & disponente, ad iustam punitionem peccatorum, simul vt vexatione dāte intellectū, agnoscerent suum scelus, & quā impie suum reliquissent dominum, cui si obedientes permanissent, subditi in seruitutē non venissent hostibus, sed ipsi magis dominati fuissent eorum: non sic tamen iratus fuit illis, vt in totum à se repelleret, & penitus obliuisceretur eorū, sed per multas vices misericordia motus liberauit eos de manu opprimentium, quotiescunq; videlicet suae impietatis agentes poenitentiam, exclamassent ad dominum. 41. Ipsi verō, post liberationis acceptum beneficiū, rursum ad ingeniū redibant, iterū ad pristina mala reuersi sunt: sicut canis reuertitur ad vomitum, & sus lota ad volutabrum luti redit, ita ipsi nō diu memores accepti beneficij, rursum se dederunt idololatriae, alijsque malis pristinis, ob quae antē traditi fuerant in captiuitate: & cum ipsi post liberationem iterarent priora mala, mox illis aduenit vltio Dei, qui eos iterum tradidit in captiuitatem & seruitutem hostibus per circuitum, vt ab illis opprimerentur & affligerentur propter peccata sua. 42. Cumq; tribularentur & affligerentur sub oppressione inimicorū, afflictiq; agnoscerent peccatum suum, & agerent poenitentiam de malo suo, aspexit dominus oculo misericordiae suae ad afflictionem eorum, & exaudiuit clamorem orationis, qua de tribulatione clamabant ad ipsum, cōfidentes peccata sua, Deique misericordiam in spiritu contribulato & cōtrito corde suppliciter inuocantes. 43. Et licet eorum iam toties repetita infidelitas, secundum iustitiae rigorem hoc promeruisset, vt non vltra eorum misereretur dominus, vt merito non exaudiret inuocantes de afflictionibus: attamen voluit ipse magis aspiciere ad testamentum & pactum quod pepigerat cū patribus eorum, ad promissionē factam patribus: vt propter suam veritatem glorificandā, faceret cum illis misericordiam: & propter multitudinem misericordiae suae poenituit eū mali quod super illos induxerat, propter inexhaustam suam misericordiam cogitauit de malo quod induxerat auferendo, deique illis liberandis ē manu hostium: quemadmodum homo poenitens de dicto aut facto aliquo, super illius cōmutatione solet cogitare, & ad reuocationem cōmutationemq; eius quod dixit aut fecit adhibere operam, vt si quidem nondum factum fuerit, prohibeat vt infectum maneat: si autē iam perfectum fuerit, vt in statum pristinū, quantum fieri possit, rem restituat. 44. Agensque poenitentiam Deus de malo quod induxerat super populum suum, fecit eos inuenire misericordiam eorum illis qui eos sibi subiugauerant, vel vt penitus ab eorum libera-

specū omnium qui ceperant eos.

45 Saluos fac nos domine Deus noster.

* & congrega nos de nationibus.

46 Vt confiteamur no mini sancto tuo?

Luc.1. 2.Mach.1.

* & gloriemur in laude tua.

47 Benedictus dominus Deus Israël à seculo & vsque in seculū:

* & dicit omnis populus, fiat fiat.

berarentur seruitute, vel certe vt mitius ab illis tractarentur efficiēdo: interdū quidem penitus eos liberauit de hostiū manu, & vicissim constituit hostiū dominos, vt prius illis ipsi fuerant subiecti: interdū verò tantum hostiū repressit tyrannidem, & seruitutem effecit tolerabiliorem, etiam si non penitus eam auferret. 45. Et nunc domine Deus noster, secundum magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationū tuarum, nos ad te de tribulatione & afflictione hostili ex corde humiliato clamantes, saluos fac ab omnibus inimicis nostris: * & cōgrega nos ex omnibus nationibus, in quas dispersus est populus tuus: vt quos tu peccantes dedisti in captiuitatem atq; dispersionem, nunc penitentes restituas in libertatem, & in vnitatem colligas. 46. Vt in pace & securitate, ab omni malo liberi, confiteamur sancto nomini tuo: vt salutem consequuti ab inimicis nostris, in sanctitate & iustitia seruiamus tibi, omnibus diebus nostris, deq; magnis periculis à te liberati, magnifice gratias agamus tibi: * & vt gloriemur atque exultemus in confessionibus laudis tuæ. 47. Sis tu domine benedictus, sis laudatus, sis honoratus & gloriosus, domine Deus Israël, Deus populi tui: laus tua in æternum perduret, & imperpetuum non deficiat: * & omnis populus tuus, consideratione tantorum tuorum mirabilium incitatus, in laude consentiat, tuisque laudibus faueat, dicens: fiat fiat, sit semper in omnibus benedictus Deus in omnia sæcula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CV.

Priori Psalmo vnicū tantum Halleluia præmittitur, huic verò præmittitur duplicatum iuxta communem distinctionem Latinorum exemplarium: forsitan ob hoc, quòd in priori Psalmo tantum fiebat cōmemoratio beneficiorum Dei, & ob hoc simplex laudatio. Hic verò & beneficiorum Dei fit commendatio, & præterea propriæ malitiæ aperta confessio: sicque velut geminata ponitur Dei laudatio. Alij tamen duo ista Halleluia abinuicem separant, prius referentes in finem Psalmi præcedentis, vt sit eius conclusio in exhortatione diuinæ laudis, quale fuerat & principium. ¶ Versu 10. Et increpuit mare rubrum, & exiccatum est. Increpatio dicitur iusio Dei, illa qua præcepit aquis, quod contra ipsarum erat naturam. Increpando enim solemus prohibere homines ab ijs, ad quæ ex se proni sunt ac faciles. Simili modo in Psal. 103. de aquis dicitur, Super montes stabunt aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitruū tui formidabunt. Secundū quam fere metaphoram in alio Psalmo dicitur, Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi. Timore enim maxime constringitur & compescitur homo, ab eo ad quod ex se est propensus. ¶ Versu 14. Cito fecerunt, oblitī sunt operum eius. In Græco, loco illius, cito fecerunt: vnicum est verbum ἔδειξαν, quod verti posset, accelerauerunt, aut festinauerunt, vel properauerunt: in quem sensum videtur accipiendum, quod habet lectio vulgata, cito fecerunt, quemadmodum in Elucidatione explicauimus. Effet autem sermo facilior, & non incompletior sententia, si tantum aduerbium poneretur omisso verbo fecerunt, in hunc modum, Cito oblitī sunt operum eius, quomodo vertunt ex Hebræo Hieronymus & Felix, Cum festinatione oblitī sunt, vel accelerauerunt, oblitī sunt, &c. Et habet vulgata lectio eandem hanc sententiam, si exponatur ad hunc modum, Cito fecerunt, vt obliuiscerentur operum domini, id est, festinauerunt obliuisci, quod est, non diu recordati sunt. Posset tamen illud cito fecerunt vel accelerauerunt, referri ad subitanam illam lætitiā & contentum quem fecerunt in submersione Aegyptiorum, pro sua liberatione. Omnia enim sua faciebant Iudæi quadam velocitate & quodam impetu, non maturè perpendentes rei pondus: quemadmodum cum illis Moyse loqueretur, tum clamabant subito, se velle obseruare omnia, & obedientiam vociferabantur magnis clamoribus: sed nihil eorum quæ loquebantur, ex stabili radice proueniebat, neque grauitè satis ista agebant bona, quæ aliquando videbantur subita aliqua passione commoti agere. Huiusmodi autem quæ sic subito fiunt, cum impetu magis quàm cum iudicio, etiam si secundum speciem bona sint, nullam tamen habent firmitatem. Ad tempus enim credunt, & in tempore tentationis statim recedunt. Potest etiam aliter ista acceleratio in vitium referri, intelligendo accelerationem illam quæ apud Elaiam prohibetur, Qui crediderit, inquit, non sustinet. Oportet enim eum qui credit, sustinere cum patientia, & expectare consilium domini: quemadmodum Abraham post acceptam promissionem non festinauit, non accelerauit, non (vt iuxta modum nostræ lectionis loquar) cito fecit, sed longanimiter expectauit etiam contra spem in spem, credens. Increduli autem nolunt expectare consilium domini, nolunt sustinere, donec pro suo placito ipse agat quæ sibi bona videntur, sed mox impleri volunt sua desideria, aut si non quantocyus satisfiat, murmurant. Cui sententiæ consonat quod dicitur in vltima parte versus, Et non sustinuerunt consilium eius. ¶ Versu 26. Et leuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos. Manus leuationem, In Elucidatione exposuimus extensionem potentie Dei ad vindictam, sumpta metaphora ex consuetudine eorum qui graui verbere cadere volunt. Hi enim manum eleuant, vt fortiter feriant. Ita Deus super populum manum suam leuauit, quando eam extendit ad feriendum valide, ad vniuersos illos murmuratores prosternendos in solitudine, vt nec vnus quidem ex eis ingrederetur terram promissionis. Et secundum hanc significationem in alio Psalmo populus afflictus dominum precatur, vltionem facere de aduersarijs, dicens: Leua

Psal. 103.

Psal. 76.

Esaia 28.

Rom. 4.

Psal. 137.

A Leua manus tuas in superbias eorum in finem, quanta malignatus est inimicus in sancta. Potest tamè & aliter ista manus leuatio accipi, vt significet formā iurandi. Solent enim qui iuramentum faciunt, in altum leuare manum iurantes. Vnde in Cantico Moyse Dominus loquitur, dicens: Leuabo ad cælum manum meam, & dicam, Vni ego in æternum. Si acvero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddā vltionem hostibus meis, &c. Vbi manifestum est, manus leuationem ad formam iurandi pertinere. Et Genesis. 14. rogatus Abraham à rege Sodomorū, accipere omnia præter animas, respondit, Leua manum meam ad dominum Deum excelsum, possessorem cæli & terræ, &c. Secundum hanc ergo metaphoram, recte intelligimus dominum leuasse manum suā, vt eos prosterneret, id est, iuramento firmasse, quasi irreuocabilem sententiam & irreuocabile promissum, quod eos omnes esset prostraturus in deserto. Atq; huic sententiæ manifeste subscribit Parap. Chald. quæ sic habet, Et leuauit manum suam, & iurauit in illos, quod daret eos internitioni in deserto. ¶ Versu 37. Et infecta est terra in sanguinibus. Hoc loco quadam exemplaria Latina habent interfecta est: cui certe Græca lectio consentit, habens ἐφύλακται, quod significat interfecta est. Siquidē φόνος, à quo verbum illud descendit, significat homicidium vel interfectionem. Significat autem hæc lectio, multos è terra innocētes esse interfectos in sanguinibus, id est, in effusionibus sanguinis, vel in sceleribus & impietatibus. Omnino tamen simplicior & verior videtur esse litera quæ habet infecta est, quam etiam lectionem antiqua & correctiora habent exemplaria. Cui & Hebraica lectio manifeste consentit. Hierony. enim vertit, Polluta est terra sanguinibus. Felix similiter, Polluta est, vel infecta.

Deut. 32.

Gene. 14.

CVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste totus in confessione est misericordie Dei, non quidem specialiter de beneficijs exhibitis populo Iudaico, quales erant psalmi præcedentes: sed de ijs quæ in totum contulit genus humanum. in quo frequenter admodum replicatur exhortatio ad confessionem laudis, multiplexq; describitur humani generis miseria: vt post morbum, congruo ordine, euestigio subiungatur ratio medicina, & deinde medici sanatis laudatio. Ex morbi enim qualitate & quantitate, sanantis medici est commendatio, ponitur autem in hoc Psalmo totus pene processus, quo cum genere humano egit Deus ab initio conditionis & lapsus sui, vsque ad consummationem sæculi. Nam in ipso statim initio, redemptos fideles exhortans ad laudem, humana miseria calamitatem, qua ante Christi aduentum premebatur, commemorat, eamq; multis versibus describit: subinde laudis exhortationem replicans, & auxilium atq; liberationem Dei, donec tandem versu vigesimo apertam faciat mentionem miseri verbi, per quod instaurata sunt omnia: post quod deinde, statim Ecclesie sub apostolorum prædicatione depingit, quæ in grauium persecutionum fuit tumultu, donec placuit Deo quietem restituere Ecclesie, magna exultatione fidelium. Deinde, à versu trigesimo tertio, mirabilem exprimit cōmutationem quæ facta est in populo Iudeorum & gentium, priore illo reprobato, posteriore electio ad constitutionem Ecclesie nouæ: in qua gentes mirum in modum Dei gratia fecunditate fructificant, tam merito quàm numero proficientes. Pestis tamen magna in populo Ecclesie nouæ frequenter grassatur, & multorum perditio bonorum copia vehementer imminet, quæ à magistris errorum hereticis ortum trahit: qui studio contentionis ipsi primum aberrantes, post sua signimenta, alios deinde simplices post se trahunt in deuiam & prauam perditionis itineram: attamen pauperes & simplices electos suos semper Deus adiuvat, & custodit ab impiorum seductione: in quorum consideratione, solus dum est pijs & sapientibus gaudium, quæ versibus canuntur nouissimis.

CENTESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitemini domino quoniā bonus, quoniā in seculum misericordia eius. 2 Dicant nunc qui redempti sunt à domino: * quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos. 3 A solis ortu & occasu, ab aquilone et mari. 4 Errauerunt in solitudine in inaquoso.

Confessione laudis, vt dignum est, celebratè dominum omnes serui eius, quonia ipse bonus est, atque ob hoc laude & celebratione dignus, quonia in sempiternum perdurat misericordia eius. 2. Illi loquantur, illi dicant laudem & confiteantur domino, qui ab eo se redemptos cognoscunt, qui experti sunt beneficium redemptionis eius, ad eos maxime spectat non tacere laudes sui redemptoris: * illi quos de potestate liberauit inimicorum, à quibus opprimebantur seruitute graui, quosque de dispersione qua dispersi erant in regionibus mortis, sub vitijs atque peccatis varijs degentes, longinquè à Deo, sua bonitate congregare dignatus est, & in vnum fecit habitare. 3. Quos vocauit ex omnibus mundi partibus, ab oriente, occidente, aquilone, & meridie, ex omnibus gentibus, tribubus, populis, & linguis: quos vndecunque collectos, in vnam congregauit Ecclesiam, tam diuersarum nationum, diuersorumque locorum homines faciens habitare vnanimis in domo sua, quæ est Ecclesia, & cum magna iucunditate quasi fratres habitare in vnum. 4. Prius enim quàm dignaretur Deus ad humanum genus misericordie oculo respicere, post lapsum primi parentis, & ex eo inductam mundo corruptionem, homines absque lege scripta viuentes in hoc mundo, errabant, naturæ corruptæ praua insequentes desideria: sicque mirum in modum erroribus & peccatis inuoluebantur in hoc mundo, qui erat quasi desertum & locus inuius, absque vllius viæ indicio, dum lex omnis scripta defuit,

defuit, & lex naturæ ab initio hominū inculpta mētibus, nimium erat ex corruptione naturæ obducta spinis & vepribus, id est, corruptis passionibus & prauis inclinationibus: eratq; etiā locus inaquosus, vbi erāt omnia arida & siticulosa, non erant sacramenta viuificantia, non erant fontes doctrinæ veritatis, quibus potuissent irrigari: atque in hac solitudine positi, non inuenerunt viam qua potuissent & debuissent recta pergere ad ciuitatem habitaculi, ad ciuitatem habitationis beatorum, quam beati inhabitāt, & ad quam inhabitandā omnes creati sumus: in deserto isto positi, sequentes deuiā vitiorum, quæ caro monstrat: aberrauerunt à viā virtutis, per quā viam perueniri debet ad illam manentē ciuitatem, quā futuram debemus inquirere: quoniā ad eam inhabitandam sumus conditi. 5. Positi verò sic in huius mundi deserto homines, in corruptione illa & miseria absque adiutorio, pessime habebāt, egestatemque patiebantur omnis boni: fame & siti grauissima periclitabatur, ita vt deficeret in eis anima & vita: non vtique fame aut siti corporali panis aut potus huius corporis, sed fame verbi Dei, & siti gratiæ eius, in quibus viuunt homo verius, quàm in pane aut aqua corpora. 6. In tanta autem egestate, & tam manifesto discrimine positi, nescientes quo confugerent pro auxilio, ducatu luminis naturalis (quod super hominem signatum est) simul adiuti per illuminationē gratiæ Dei conuerterunt se ad dominum in tribulatione sua, vt ab illo postulerent auxilium, cōfidentes quòd is qui figmentum fecerat, posset iam deficientibus quoq; ne periret succurrere, lapsūq; instaurare: * & de necessitatibus eorum, de omnibus miserijs, de periculis, de angustijs in quibus versabantur, ipse suo benigno respectu liberauit eos, ipse etiam tum ad se clamantes non desepxit, sed supplicatibus sibi adfuit. 7. Et quamquam mundus totus versaretur tum in ignorantie tenebris, effectque passim incognita viā virtutis, hominibus per carnis desideria ad malum (quo proni feruntur ab infantia sua omni tempore) tendentibus, illis tamen qui ipsum inuocabāt, doctorem & ductorem se exhibuit, interius illos sua gratia illuminans, nonnullis etiā exterius docens viā virtutis: * vt per eam recta pergerent ad illā manentem ciuitatē, ad quā possidendam & inhabitandam sumus conditi, ad ciuitatē & patriam supernā, quæ sola homini immortalī debet esse ciuitas & patria: cum sint omnes huius mundi habitationes corruptibiles, incorruptibili homini non aliud quā tuguriola & casulæ peregrinationis absque fundamentis & firmitate habitationis. 8. Confiteantur proinde domino miserationes eius, quæ sunt multæ & magnæ nimis, ipse dent cōfessionē domino, & celebrentur dominus in eis, narrenturque ipsæ, prædicentur, & celebrentur ad gloriam eius: * & mirabilia eius quæ exhibuit filijs hominum, confiteantur domino, celebrentur & commemorentur ad gloriam domini, qui facit solus mirabilia. 9. Ipse enim animas hominum inanes & vacuas, omni bono copiose adimpleuit, & animas esurientes copiose bonis repleuit. Homines enim secundū animam prorsus vacuos, originali iustitia priuatos, & omnis boni ex se egestate laborantes, omni virtutū ornatu destitutos, & veritatis salutari doctrina carentes, omnibus ad salutem necessarijs copiose donauit, modò suam egestatem voluissent agnoscere, ipsiusque auxiliū tantum inuocare. 10. Satiavit dico illos qui sedebāt in horridis tenebris, nō vtique tenebris oculorū, sed tenebris mentium, lumine gratiæ priuati, obscuratū cor habentes, & sub vmbra mortis, positi sub damnatione mortis: * qui erant vincti, & iam in captiuitate conclusi, libertate perdita, in magna egestate, & in durissimis cōpedibus captiuitate molestissima summe afflictīua & validissima, vt difficillimum foret captiuitatem illam tam tolerare quàm effugere, quemadmodum ij qui in egestate vincti sunt, difficilem habēt captiuitatē, vt difficile sit eam tolerare: quoniam captiuitas cū egestate, duplex est miseria, & qui in ferro vincti sunt, firmam habent diutinamque captiuitatem, vt non possint facile effugere. 11. Omnis autem hæc miseria super homines ex inobedientia venit, quoniam præuaricati sunt præceptum Dei, & voluntatem altissimi transgressi sunt: quoniā in vno omnes peccauerunt, in cuius lumbis erant: qui dum præceptum Dei transgressus est, omnem hanc miseriam suæ toti posteritati superinduxit, spernensque consilium Dei (in quo si permanisset, mortem & omnem miseriam non vidisset) in omnia hæc mala nepotes viuere coniecit, in has tenebras, in hanc vmbra mortis, in hanc mendici-

* viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

Heb. 13.

5 Esurientes & sitientes: anima eorum in ip-sis defecit.

Psal. 4.

6 Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur:
* & de necessitatibus eorum eripuit eos.
7 Et deduxit eos in viam rectam:

Gen. 6.

* vt irent in ciuitatem habitationis.

Psal. 135.

8 Confiteatur domino misericordie eius:
* & mirabilia eius filijs hominum.
9 Quia satiavit animam inanem, & animam esurientem satiavit bonis.
10 Sedentes in tenebris & vmbra mortis:
* vinctos in mendicitate & ferro.

Rom. 5.

11 Quia excacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt.

A 12 Et humiliatum est in laboribus cor eorum & infirmati sunt.

* nec fuit qui adiua-ret:

13 Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur:

* & de necessitatibus eorum liberauit eos.

B 14 Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis.

* & vincula eorum dirupit?

15 Confiteantur domino misericordie eius:

* & mirabilia eius filiis hominum.

16 Quia contriuit portas areas, & vectes ferreos confregit.

C

17 Suscepit eos de via iniquitatis eorū: * propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

18 Omnē escam abominata est anima eorum:

* & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.

19 Et clamauerunt ad dominum, cum tribularentur:

* & de necessitatibus eorum liberauit eos.

20 Misit verbum suū, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

tatem in hanc captiuitatem ferream. 12. Et in peccati pœnam, & ex Dei sententiā, humiliata atque afflictā sunt corda hominū in laboribus multis & magnis, tā externis quàm internis, tam corporalibus quàm spiritualibus, dicente domino, In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrā de qua sumptus es: & infirmati, humiliati atque depressi sunt valde in laboribus huiusmodi, grauius sudauerunt & debilitati sunt in incumbētib; laboribus: * nec potuerunt in suis istis miserijs quenquā inuenire qui ferret auxiliū, qui humanū genus ab ista miseria absolueret. Omnes enim totius humani generis, cōsimilerant subiecti miserijs, neque propria suam hominū potuit depellere miseriā: quanto minus auxilium alijs ferre valuisset. 13. Positi verò in hac tribulatione, leuauerunt oculos ad dominum, adiutorem fortissimū, supplicibus vocibus ab eo postulantes auxilium: * de omnibus periculis, angustijs atque miserijs saluos fecit eos. 14. Eduxitque eos de tenebris ignorantie & malorum errorum, quibus erant obuoluti atque obtenebrati, & de vmbra mortis, quæ super illos incumbebat, salutari sua doctrina & gratia illuminans eos atque viuificans, sicque luminis & vitæ beneficio à tenebris & morte eos liberans: * & vincula illa infidelitatis, errorum atque vitiorum, quibus in carcere malæ cōscientiæ sub expectatione certæ damnationis seruabantur conclusi, cōminuit, confregit, atque dissoluit: ex captiuis filijs iræ (quales natura erant) faciens liberos filios Dei per gratiam. 15. Narrentur domino ad laudem & confesio-nem miserationes eius multæ & magnæ, ex ipsis Dei miserationibus detur ei laudis confessio: * & mirabilia eius quæ ostendit erga filios hominum, cōfiteantur domino, recenseantur, & cōmemorentur ad laudem Dei, qui solus facit huiusmodi mirabilia. 16. Ipse enim populum suum de captiuitate pessima liberauit, vnde impossibile fuisset hominem sua virtute euadere è carcere fortissimo, velut habente portas ferreas siue æneas, easque confirmatas ferreis vectibus, populū suum eduxit, portis illis contritis & vectibus contractis. Quæadmodum enim captiuus, carcere portas areas & ferreos vectes habente cōclusus, seipsum nō potest è tali captiuitate liberare, neque spem habet eiusmodi per se effugiendi ex hoc carcere: ita erat genus humanum absque Deo in captiuitate fortissima, quam per se nunquam potuisset effugere. Et quemadmodum si quis præpotens, tali munitissimo carcere conclusum sua virtute liberaret, contrita ferrea porta & vectibus ferreis, liberatori tali sic liberatus, maximā haberet gratiam, eiusque fortitudinem plurimum collaudaret: ita æquum est, vt genus humanum, portis æreis contritis, & cōminutis ferreis vectibus suo liberatori (qui hæc in magnifica virtute operatus est) per maximas agat gratias. 17. Suscepit populum suum de iniquitatibus eorum: per penitentiam redeuntes ad impietates, recepit in gratiam: nō eos mundos inuenit, cum eos susciperet in gratiam, sed cum adhuc peccatores essemus & inimici, miserus est nostri Deus, vt recordatus misericordie suæ, fulciperet Israël puerum suum: * nam propter iniustitiam suam, propter transgressiones suas, & illam primam inobedientiam primæ præuaricatoris, & alias insuper iniquitates, quas sibi quisque per propriam malitiam superiecit, humiliati fuerant, & in talem duram captiuitatem, in tam obfirmatam carcerem coniecti. Si quidem sola transgressio, in captiuitatem istam pessimam humanum genus induxerat. 18. Eo miseriæ tandem deuenerunt homines, vt omnis doctrina virtutis & veritatis, qua potuisset cor hominis confirmari aut in vita sustentari, abominationi fieret: vt omnis cibus veritatis esset & mortalibus insipidus, cum omnia plena essent doctrinis mendacij & doctrinis demoniorū: * atque ita præ nimio defectu veri cibi in mundo totum ferè humanū genus proximū videbatur internitioni, nihil nisi mors videbatur imminere, filij mortis erant vniuersi, & filij damnationis, nisi aduenisset Deus auxiliator. 19. Positi verò in tanta miseria leuauerunt oculos ad dominum deū patrum suorum, eumque supplicibus precibus inuocauerunt de tribulationibus suis: * & de angustijs, miserijs, atque necessitatibus omnibus per eum sunt modo mirabili saluati. 20. Videns namque Deus in tā egestate inque miseria positū genus humanū, sicque omnia morti esse proxima, misericordia motus, vbi venit plenitudo temporis, misit deus pater filium suum sibi cōeternum & cō- qualem verbum suum quod erat in principio apud patrē, vt per ipsum sanaret genus humanū atque restitueret, quomodo per ipsum à principio

Gen. 3.

Eph. 2.

Rom. 5.

Luc. 1.

Galat. 4.

Ioan. 1.

Matth. 7.
Matth. 8.
Esaia 55.

Rom. 8.

Psal. 49.

Psal. 118.

Apoc. 17.

Matth. 23.

Mar. 16.

2. Cor. 11.

21 Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominum.

22 Et sacrificent sacrificium laudis: & annuncient opera eius in exultatione.

23 Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis.

24 Ipsi viderunt opera domini:

25 Dixit, & stetit spiritus pocellae:

26 Ascendunt vsque ad caelos, & descendunt vsque ad abyssos:

27 Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius:

28 Et clamauerunt ad dominum cum tribulantur:

29 Et de necessitatibus eorum eduxit eos.

pio omnia facta fuerant. Per hoc verbu suum, Deus pater mundu iam nimium agrotante, nimiaque agritudine ad mortem vsq; deductu, sanauit: quonia quidem populum suum saluu fecit a peccatis eorum, languores eoru ipse tulit, & dolores portauit, sicque vulnera curas, & medicinali sua gratia, vnctioeque olei sui saluberrima (id est, sancti spiritus dono) bona valetudine confirmans, eripuit eos ab omnibus malis, ab omnibus mortibus & mortalibus periculis, vt nihil iam danationis sit ijs qui sunt in verbo Dei in Christo Iesu. 21. Merito proinde ad confessionem diuinae laudis narrari debent misericordiae domini, & mirabilia eius pro filijs hominum exhibita, merito ad confessione laudis narrantur domino. 22. Et pro gratiarum actione liberati fideles, offerant domino sacrificium quod illi nouerint acceptissimu esse, id est, sacrificium laudis, quo ipse potissimu honorificatur, magis q̄ immolatione hircorum aut vitulorum: & opera eius mirabilia, tantae potentiae, tantae benignitatis, tantae miserationis, nequaquam sileant homines ea experti, sed cum gaudio cordis & mentis tripudio, ea narrent ac recitent omnibus ad gloriam liberatoris. 23. Specialiter vero illi qui post salutem per filium Dei omnibus in comune operata electi sunt ad praedicandam mundo salutem & gratiam istam, quibus iniunctum est a domino, mare istud magnu & spatiosum pernauigare, id est, mundum vniuersum perambulare in omni terram & in fines orbis terrae, praedicandae salutis gratia exire: qui missi sunt facere operationem in omnibus populis (qui sunt aquae multae) docere scilicet omnes gentes, praedicare eis & testificari de salute & praecipis Dei, eosque baptizare in nomine patris & filij & spiritus sancti, docetes eos seruare omnia quaecunq; praecipisset medicus ille, qui a Deo patre venerat mundo. 24. Qui sic, inquam, in mare istud pernauigandum missi a Deo descenderunt, & quibus commissum fuit sic operari operationes in aquis multis & populis, ipsi vident & experti sunt mirabilia opera domini, quae potentissime cum eis egit, & per eos exercuit, in varijs signis, prodigijs atque ostentis virtutis Dei: quibus Deus cooperabatur, ipsis operatibus in aquis multis: ipsi viderunt mirabilia quae Deus fecit cum eis, & per eos, in profundo, id est, in mari quod pernauigabant missi a Deo 25. Voluntate, dispositione, ac permissione Dei factu est, cum sancti Apostoli atque discipuli domini in mare inciperet descendere, ad faciendam operationem in aquis multis, vt mox spiritus tempestatis stare, exurgeret ventus turbidus, persequutio & commotio tumultuosissima exoriretur, contra illos mare ingressos, & operationem suam operantes, id est, populis Euangelium salutis annunciantes: & tumultus huius commotionis mirum in modum cotinuo auctus est, tumultuosa tempestas saepe persequutionis facta est praualida. 26. In tanta autem commotione, ipsi qui descenderunt in mare ad faciendas ibi operationes in aquis multis, mirabiliter iactati sunt, tentati atque probati, vt nunc viderentur vsque ad caelum eleuari, nunc vsque in profundum demergi: quemadmodum ad oculum cernimus, naues in mari, dum vehemens est tempestas, nunc velut ad sidera iactari, nunc subito quasi in infernum collabi: ita illi in mari operantes, in mundo Euangelium salutis praedicantes, persequutione exorta, miru in modum iactati sunt: in tantis malis agebant, adeo hac persequutione grauissima subinde defatigabantur, vt videretur consumi vita eorum, vt viderentur morti proximi, vt eos nonnunq; tederet viuere, aut vt de vita penitus desperarent, in tantis periculis, imo tantis mortibus cotinuo agentes. 27. Prae nimia immanitate persequutionis, videbantur veluti homines consternati animo & conturbati, tanquam homines sine mente apparebant, ad modum hominis ebrij, qui non est compos mentis, neq; apud se habet consiliu: ita quantum ex se, videbantur penitus mente & consilio carere, vt non viderent quid agerent in tantis malis: & omnis eorum sapientia nihil potuit aduersus tanta mala, quasi consumpta a nimijs malis, ita vt per sua prudentiam aut per suu consiliu non possent inuenire quid agerent. 28. Qui vero ex semetipsis non habebant consiliu, neque ad suas faciendas operationes in tanta tempestate peritiam atque sapientiam, in tribulatione positi, in tantis periculis, clamauerunt ad dominum, vt ipse pro suo beneplacito opus dirigeret, ad quod miserat illos, vtque fluctus tempestatis pro sua bona voluntate mitigaret: & ipse laborantibus non absuit, subuenit praerelictis, deficientibus ex sese tulit suppeditas, liberauitque eos de omnibus eorum angustijs, de tantis periculis

29 Et statuit procellam eius in auram:

30 Et letati sunt, quia siluerunt:

31 Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominum.

32 Et exaltent eum in Ecclesia plebis:

33 Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.

34 Terram fructiferam in saluginem:

35 Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum.

periculis eos liberans, faciendo cum tempestate tempestatum proutentum vt possent nauigates & operantes in mari sustinere: & secundum mensuram passionum, multiplicando in eis consolationes, denique patientiam in aduersis donando, & in agendis omnibus spiritus sui prudentiam. 29. Quando aut voluit Deus, tempestatem illam omnem & persequutionem (qua in primordijs Ecclesiae initio euangelicae praedicationis permiserat exurgere) ipse sedauit, & procellam suae tempestatem conuertit in tranquillam & quietam auram: & fluctus maris siluerunt persequutiones & commotiones cessauerunt, mala quae contra praedicatores Euangelij sese extulerant, mitigata fuerunt atque sedata. 30. Et videntes Ecclesiam, earumque praelati reddita sibi pacem & quiete a persequutionibus, gaudebant in domino, propterea quod in suo beneplacito cessare fecisset Deus tumultus illos & fluctus sauarum persequutionum: & in portum optatu deduxit illos, in requie diu optatam, multisque precibus postulatam, tandem illos perduxit: desiderabilem & beneplacentem requiem tandem eis largitus est, non permittens fluctus maris sauire imperpetuu. 31. Merito proinde confiteantur domino, & ad laudem commemoretur, miserationis eius, & mirabilia illa quae exhibuit filiis hominum. 32. Et exaltent eum in congregatione sancta fidelis populi, populus omnis fidelis beneficio ipsius liberatus a morte, & in pacem iam confirmatus, in Ecclesia sancta, dignis suum liberatorem pacis largitorem offerat praconijs: etiam in cathedris senioru laudetur: non solum a vulgo & humili populo laudatus est, non tantum vulgares in celebrando dominum deest esse intentos, verum etiam qui in cathedris presbyterorum resident maiores in Ecclesia, qui praesunt dominico gregi, qui super ceteros eminent, in suo venerando concessu debent exaltare dominum, cuius ipsi vicem gerunt, & cuius locum tenent in terris praefecti super populum domini. 33. Quam vero admirabilem commutationem fecit Deus in temporis plenitudine, post Euangelicam statim praedicationis initium. Ad praedicationem namque Apostolorum, talem fecit Deus omnipotens in terris commutationem, vt flumina fierent quasi desertum, vt locus ille qui ante fuerat plenus aquarum abundantia, fieret quasi desertum aridum & inaquosum: & illic vbi prius exibant aquae in abundantia, defectus aquae veniret, & magna valde ariditas, hoc est, vt terra Iudaea, quae prius lege Dei, itemque eius scientia & cultu sola videbatur aquis irrigata, in qua sola notus erat Deus, in qua fontes omnis boni emanabant ex beneficijs Dei, vt haec Iudaea facta sit quasi solitudo, & quasi desertum absque aqua: dum repellentes Euangelicae gratiae praedicationem, eique contradicentes, & ea se indignos facientes, iusto Dei iudicio bonis omnibus sunt priuati, vt viuant nunc in maxima ariditate absque vera scientia Dei & legis, id est, absque humore omnis gratiae, vt summa iam siti veri potus priuentur. 34. Terram istam, quae olim ad modum erat fructifera, quae olim in cultu Dei vberes fructus afferbat, in qua sola agnoscebatur & colebatur Deus, conuertit in terram sterilem & infecundam: in terram saluginosam, quasi esset sale vel salugine perfusa, vt amplius fructum non posset producere: idque non propter Dei mutabilitatem, quasi is absque horum demerito pro sua tantum mutabilitate sic voluisset eos relinquere (sine poenitentia enim sunt dona Dei atque vocatio eius) sed propter demeritum & malitiam eorum qui habitabant in terra illa, propter Iudaeorum nimiam impietatem atque consummatam tandem malitiam: qui sicut a principio educationis de Aegypto semper fuerunt rebelles & murmuratores, ac post etiam Prophetarum interfectores, ita tandem in temporis plenitudine Prophetarum dominum interfecerunt, & plerisque seruorum eius, vt adimplerent mensuram patrum suorum: & veritati Euangelicae, quam Deus voluit mundo praedicari, pertinacissime resisterunt, vt merito super eos veniret omnis sanguis interfectorum, & ultio de eis perfecta sumeretur, in eorum reprobatione & totali abiectioe. 35. Econtrario vero, loca deserta & inaquosa, in quibus ante nulla fuerat aqua, commutauit Deus in stagna aquarum: maximam illic copiam praebuit aquarum, vbi prius nulla fuerant, & terram quae prius fuerat sine aqua, commutauit in fontes aquarum, dedit ibi scaturigines, vnde copiose effluerent aquae, hoc est, gentilitatem suae populum gentiu (qui prius quasi non gens & non populus aestimatus, totus erat aridus & omni humore bono destitutus non habens scientiam Dei, neque legis, neque Prophetarum, in summa Rom. 10. viuens

viuens ariditate) per apostolicam prædicationem Deus abunde rigauit, scientia fidei donauit, spiritu sancto suo fecundauit, & omnibus bonis copiose adimpleuit, ita vt nihil desit illis in vlla gratia. 36. Et collocauit illic Deus in populo gentium pauperes & famelicos, quos omnes ibi collocauit & congregauit, tanquam in ouili suo, vt illic esurientes pasceret & impleret bonis, diuitibus illis & fastidiosis ludæis in vacuitate sua relictis: * & congregati gentium populi in vna fide, in vna spe vocationis suæ, in vna doctrina veritatis, in vno baptismo, in vno domino, in vno spiritu, constituerunt ciuitatem Dei, quæ est sancta Ecclesia, vt inhabitarent in ea, tanquam in domo domini Dei sui: quomodo olim populus ille Iudaicus Synagogam constituerat, ita hac abiecta, succedens in electione & vero cultu Dei gentium populus, nouam cõposuit Ecclesiam, quæ supra firmam petram fundata, & per architectos peritissimos constructa, voluntate Dei nõ deficiet vsque in consummationem sæculi. 37. Et qui hanc ciuitatem inhabitant, qui priores in eam fuerant ingressi, solliciti atque diligentes fuerunt de proximorum salute in opere Dei se fideles ac strenuos exhibuerunt, nequaquam otiosi defecerunt, sed viriliter & fortiter egerunt, solliciti in vicinis locis & regionibus seminare verbum Dei aliasque particulares Ecclesias fundare, quasi vineas domini sabbaoth electas: alius seminabat, alius plantabat, alius rigabat, alius quasi sapiens architectus fundabat: neque frustrati sunt labore suo, non fuit absq; fructu & utilitate labor eorũ. Deo enim incrementum dante, & interius efficaciter illis cooperante fructum bonum protulerunt agri & vineæ, in quibus colendis laborem insumpserant, & fecerunt fructum natiuitatis, fructum bonum & naturalem: * Ipsi quoque singuli fideles inhabitantes Ecclesiam, corda sua cum magno studio præparantes, tales agros seminabant, & tales vineas plantabant, semen verbi Dei in illa studiose recondentes, vt mortuum faceret fructu plurimũ, virtutuque germina solcite inferentes, vt inde cresceret vinum salutis: & fecerunt ipsi fructum bonũ, proventus amplissimos, operum bonorum multam abundantiam, in fructum vitæ æternæ. 38. Adfuit illis desuper benedictio Dei, & beneuolentia gratiæ eius, per quam abundanter multiplicati sunt fideles & excreuerunt in magnum numerum multorum miliũ, qui antè pauculi erant, & in numero admodum modico: * & iumenta inhabitantiũ Ecclesiam non minorauit, id est, fideles simplices, qui tanquam iumenta in sua simplicitate sub obedientia maiorum viuunt, non paucos esse fecit, sed plurimos valde, in abundantia maxima. Copiosa enim Dei benedictio, Ecclesiam adimpleuit fidelibus: qui licet simplices sint, & non multum alta eruditione, in recta tamẽ fide & bona obedientia Ecclesiæ subditi, sicut iumenta suis dominis diriguntur à præpositis in via salutis. 39. Veruntamen in posterioribus temporibus, & maxime circa tẽpora nouissima, magna illa simpliciũ fidelium atque etiã fidelium præpositorũ multitudo ad paucitatem redacta est: * insuper & à tranquillitate illa paciis, in qua viuunt homines, donec in simplicitate sua permanent, turbati sunt & in vexatione conscientiarum inducti: * idque à tribulatione, angustia, & dolore malorũ multorum, exurgentium temporis processu in Ecclesia. In nouissimis namq; tẽporibus, venientibus illustribus & falsis magistris plurimis, & Antichristis multis vnum nouissimum præcurrẽtibus, per diuersa tempora multi seducti sunt, in maximo subinde numero: dum iumenta illa absque debita discretionẽ magistrorum mendacij insequentia, abduci se permiserunt in vanos errores & prauas vanitates, multisque vicibus ex huiusmodi hæreticorũ tumultibus atq; schismatibus mira vexatio & persecutio, interdum etiam exterior in corpore & corporalibus bonis, semper autẽ interior in conscientia, exorta est: & mala plurimis ex horũ nequitia, simplicibus in Ecclesia processerũt, quæ etiã plenius implebuntur in nouissima Antichristi persecutione quando in errore inducerentur (si fieri potest) etiam electi. 40. Contentio se effudit super principes, studium cõtentionis inuasit plerisque ex ijs qui in Ecclesia, non vt iumenta, sed tanquam principes habebantur, ingenio, scientia, eloquentia præcellentes: inuasit istorũ plerosq; ex ambitiosa & superba mente procedens cõtentio, pro defensandis suis sententijs, cum animi elatione & pertinacia: confidentes in ingenijs suis, aut eruditione eloquentiæ sæculi, ausi sunt cõtentiones suscitare, schismata erigere, hæreses confringere, atque in his suis placitis defensandis omne

1. Cor. 1. 36 Et collocauit illic esurientes:

Luca 1. Ephc. 4. * & constituerunt ciuitatem habitationis.

Matth. 16. 37 Et seminauerunt Matt. 28. agros & plantauerunt vineas:

* & fecerunt fructum natiuitatis.

1. Cor. 3.

38 Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis: * & iumenta eorum non minorauit.

39 Et pauci facti sunt:

* & vexati sunt: * à tribulatione malorum & dolore.

2. Tim. 3. 2. Petri. 2. 1. Ioan. 1.

Matth. 24. 40 Effusa est contentio super principes.

A * & errare fecit eos in inuio, & non in via.

41 Et adiuuit pauperem de inopia:

B

* & posuit sicut oues famulias.

42 Videbunt recti, & letabuntur:

* & omnis iniquitas operabit os suum.

C

43 Quis sapiens & custodiet hæc, & intellet misericordias domini:

omne studium omnẽque conatu adhibere: * & hoc contentionis studiu quod omnes possidet hæreticos, errare facit plerisque maiorũ in inuio falsitatis & mendacij, & non in via veritatis, videlicet vt recta & regia via catholice veritatis relicta, sequatur deuia & falsa, sectantes suorum ingeniorum adinventiones & somnia, quæ ipsi nec de fidei regula, nec de scripturarũ authoritate sumperunt: neque ipsi solũ authores hæresiarum abducti sunt in deuia, sed (quod magis dolendũ est) secũ iumentorum illorum supplicium plurima multitudinem abduxerunt & abducunt in perditionis itinera. 41. Deis tamen (qui suorum semper pauperum & humilium curam gerit) auxilium præbet, & per gratiam suam afsistit humilibus & pauperibus spiritu, qui non sibi videntur sapientes, non sunt prudentes apud semetipsos, qui in simplicitate sua fundata catholice fidei inhærent, & rectam fidei regulam ab illis primis operarijs (qui primum operatione fecerunt in aquis multis, id est, à sanctis Apostolis Apostolicisque viris) tradita cum humilitate tenent, nec sequuntur noua hominũ vanorum cõmentã, quatumuis loqui videantur placentia: hos sanè pauperes & simplices adiuuat Deus & custodit, ne seducantur à magistris errorum: hos illuminat, vt lupos discernant à pastoribus: hos probare docet spiritus, vtrũ ex Deo sint: hos sibi seruat & custodit, vt non seducantur: quomodo etiam in illa nouissima & grauisima persecutione vltimi Antichristi, semper aliquot sibi est seruaturus electos: * & posuit familias horum pauperum, sicut oues, sicut gregẽ suum faciet simplices istos: ita eos fundabit & custodiet, quomodo pastor gregem suum custodit, ita se erga generationes pauperum habebit & geret, quomodo pastor erga oues suas. 42. Videbunt ista qui sunt recto corde, considerabunt istam dei erga suos electos firmatam bonitatem (qua semper cognoscit qui sunt eius, & facit vt ab iniquitate discedant) & letabuntur in hac Dei inextimabili bonitate & electorũ salute: * & omnis impietas confundetur, aduersus electos & sanctos Dei nihil poterit omnis impietas, nõ poterunt aduersus bonos prauallere portæ inferi: omnes hereses, omnes impietates cõprimuntur, conticescent & confundentur, & erunt quasi obturato ore vt nõ possint persuadere malum electis Dei, & confundentur omnes errorum magistri, inuentores mendacij, omnes in nouissimo redarguentur, inuenturaque confusi. 43. Hæc autem quæ iam diximus, quisquis sapiens est, diligenter custodiet, sollicitẽque obseruabit: & omnis verè sapiens in istis meditabitur, tota mentis attentione cõsiderabit misericordias domini, quas iam multa verborum replicatione cecinimus, neque tamẽ pro dignitate quicquam diximus. Abyssus namque inexhausta est profunditas misericordiæ Dei, neque ab homine, quantumuis eam consideret diligenter aut contempletur, peruestigari potest.

Rom. 12.

1. Ioan. 4.

2. Tim. 2.

Matth. 16.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CVI.

Psalmum istum quidam conantur literali intelligentia exponere de varijs casibus qui obuenerunt olim veteri populo, quemadmodum Chaldaea Paraphrasis multa in hoc Psalmo de Sedechia & principibus eius loquitur, de Ezechia ægrotante & sanato, de Iona misso in mare & tempestate sedata, & de caristia tempora Iohel, aliisque huiusmodi. Alij de ijs intelligunt Psalmu, quæ generaliter secundum corpus solent euenire mortalibus. Nam principium Psalmi, in quo mentio fit erroris & reuersionis ab errore, exponunt de ijs quos contingit à recti itineris tramite deuiare, in loca deserta, & inuia: vbi periculis maximis tum propter defectũ cibi & potus, tum propter metũ ferarum syluestriũ & viam incognitam, expositi, clamant ad dominum, hunc vnicum reputantẽ suum fidele refugium: à quo & exaudiuntur, cum soleat ipse in rebus desperatis libenter inuocatus succurrere, & reducuntur ipso duce ad viam rectam, ad loca habitata & frequentata hominibus. Quod deinde, sequitur de esuriẽtibus & siti deficiẽtibus, vincis que in medicitate & ferro, exponunt de vincis corporaliter, qui graui fame & siti in duro carcere affliguntur: qui licet ob suas impietates plerique sic puniantur, si tamen fideli corde dominum inuocauerint, non raro sentiunt liberationẽ, vt de tetro & tenebroso carcere educantur ad exoptatam lucem. Quæ etiam de mare ingredientibus dicuntur, exponunt de periculis eorum qui naufragium patiuntur, qui in rebus desperatis inuocantes cum fiducia dominum, non raro sentiunt Dei sibi adesse auxilium. Quod deinde à versũ trigesimocerto dicitur, de cõmutatione deserti in stagna aquarum, & econtrario, exponunt de potenti cõmutatione qua Deus loca commutat pro suo placito, vt vbi nunc nulla est aqua, post annos aliquot aquarum fluat abundantia: & econtrario, vbi nunc est aquarum copia, ibi post ariditatem maxima inueniatur. Ast hunc, inquam, modum, alij secundum literalem quandam & historicalem intelligentiam, præsentem Psalmum totum tentant exponere. Nobis tamen magis videbatur conuenire, vt ad spiritum omnia illa referretur. Et profecto

inseuque attentius consideranti, facile liquebit, Psalmus istum spiritualem intellectum magis q̄ histo- E
 riam pra se ferre. Pro quo etiam facit (meo quidem iudicio) quod toties replicatur exhortatio lau-
 dis, toties Dei inculcantur mirabilia, versu eiusmodi, Confiteantur domino misericordiae eius, & mi-
 rabilia eius filijs hominū. Proinde non in expositione, de errore spirituali, captiuitate spirituali, ege-
 state, fame & siti (spiritualibus, marispirituali, repestate spirituali, tranquillitate spirituali, cōmutatio-
 ne spirituali, benedictione & fructificatione spirituali, totū Psalmi processum (quantū potuimus) ra-
 tionabiliter & lucidē conati sumus interpretari. Nos tamen absque prauidicio ita nostra attulimus,
 vt neminē diuersa ponentem per nos velimus repudiari. ¶ Versu. 8. Confiteantur domino misericor-
 diae eius, & mirabilia eius filijs hominū. Confiteantur, videtur accipi improprie, secundum significa-
 tionē passiuā: vt tantūdem valeat, quantū confessione cōmemorentur, vel laudando cōmemorentur.
 Beatus Hieronymus ex Hebraeo vertens, verbū cōfiteantur, accipit in significatione actiua: sed accusa-
 tiuū adiungit, non nominatiuū, ad hunc modum, Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia
 eius in filios hominū. Sic & Felix, manifestent vel celebrent domino misericordiae eius, & mirabilia
 eius filijs hominum. Atque ita sensus idem est huius lectionis, ac cepto verbo in significatione actiua,
 qui est lectionis vulgatae, accepto verbo in significatione passiuā. Sive enim dicas, confiteantur homi-
 nes misericordias domini, & mirabilia eius: sive ita dicas, Confessione laudis celebrantur ab hominū
 bus misericordias domini, & mirabilia eius, eadē proculdubio sententia est. In eo quoque quod sequi-
 tur, Et mirabilia eius filijs hominū, filijs hominū, casus est datiuī, subaudiendo participiū facta vel ex- F
 hibita, vt sit sensus, Mirabilia exhibita vel facta filijs hominū. Cui consonat q̄ (vt iam auditū est) vertit
 Hieronymus, Mirabilia eius in filios hominū. ¶ Versu. 26. Ascendunt vsque ad caelos, & descendunt vs-
 que ad abyssos. Intelligi possunt pro supposito, ipsi qui descendunt mare in nauibus, facientes opera-
 tionem in aquis multis, vel etiā fluctus maris. Et eadem fere est sententia, sive intelligas fluctus maris
 ascendere & descendere, sive ipsos nauigantes. Nam fluctibus maris iactantur sursum ac deorsum qui
 nauigant. Nauē enim fluctus propellunt, & inflati ipsi nauē eleuant in aera: concidentes verō nauē quo-
 que faciunt in ima concidere. Quomodo autē secundum mysticā intelligentiā Apostolis Dei opera-
 toribus illud conueniat, Anima eorū in malis tabescebat: item & quod sequitur, Turbati sunt, & mo-
 ti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est, facile ex illo discimus verbo apostoli Pauli
 (qui vnus fuit ex ipsis facientibus operationē in aquis multis, imō plus omnibus in aquis istis labora-
 uit) quod in secunda Epistola suis scribit Corinthijs, Nolo, inquit, vos ignorare fratres, de tribulatione
 nostra quae facta est in Asia, quoniam supra modum grauati sumus supra virtutē, ita vt taderet nos etiā
 viuere, vel (vt ex Graeco etiā verti potest) vt desperarem de vita. Sed ipsi in nobismetipsis respōsum
 mortis habuimus, vt non simus sidentes in nobis, sed in Deo qui suscitauit mortuos, qui de tantis peri-
 culis nos eripuit & eruit. ¶ Versu. 29. Et statuit procellā eius in aurā. Clarius in eandem sententiā Hie-
 ronymus, Statuet turbine in tranquillitatem. Item pro eo quod sequitur. Et deduxit eos in portum
 voluntatis eorū: sic habet, Et deducet eos ad portum quē voluerunt. Et loco eius quod versu trige-
 mo nono habemus, Constituerunt illic ciuitatē habitationis. Hieronymus clarius dicit, Formabant
 vrbe ad habitandum. Vrbs autē ista, nihil dubium quin illa sit ciuitas regis magni, ciuitas Dei nostri, G
 quā alio in loco idē Psalmista cecinit, dicens, Magnas dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nos-
 tri in monte sancto eius, Fundatur exultatione vniuersae terrae, mons Sion altera Aquilonis, ciuitas
 regis magni. Et in Psalmo alio, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.

2. Cor. 1.

Psal. 47.

CVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste contextitur ex Psalmo quinquagesimo sexto & quinquagesimonono. Nam quinque priores ver-
 sus huius Psalmi, vsque ad locum illum, vt liberentur dilecti tui, habet finis Psalmi quinquagesimi sexti, vix
 in vilo facta mutatione, nisi q̄ illic gloria mea iungitur, cum sequenti, dicendo, Exurge gloria mea, exurge Psalterium
 & chitara, cū hic iungatur precedenti, hoc modo, Cantabo, & Psallā tibi in gloria mea: ac deinde diuisim
 legatur, Exurge Psalterium, & c. Et in versu quarto, cū hic dicitur, Magna est super caelos, illic dicebatur, vsque
 ad caelos. Versus autem reliqui, post quintum ad finem vsque, omnes inueniuntur in Psalmo quinquagesimonono.
 Quae omnia, quia semel exposita sunt, non iterum hic proluxius a nobis explicabuntur: Argumentum (quod est
 gratiarum actionis, pro victorijs habitis) require ante Psalmum quinquagesimum nonum. Annotationes quoque
 suis locis, si libet, require: Elucidationem tamen non grauabimur iterare, quae prius dicta sunt, etiam huc reuocant
 tes, eo quod Prophetam non piguit diuersis locis eadem canere. H

CENTESIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Paratum cor meum
Deus, paratū cor meū.

Ro tuis erga me innumeris & inestimabilibus benefi-
 ciis o potentissime Deus, paratum est cor meum, & mo-
 dis omnibus iterum iterumque paratum, id est, quam
 paratissimum, ad te laudandum, te glorificandum, tibi-
 que vt dignum est per omnia & spiritu & corpore famu-
 landum: * cantabo coram te, & psalmos dictabo atque cantabo tibi,
 in omni gloria mea: ita vt quicquid in me gloria fuerit, quicquid vir-
 tutis, quicquid vigoris, quicquid fortitudinis, ingenij, memoriae, af-
 fectus, ceterarumque virium, omnis meus decor & gloria siue quae in
 corpore, siue quae in anima mihi inexistit, totum velim in tuam laudem
 impen-

*cantabo, & psallam in
gloria mea.

A 2 Exurge gloria mea,
exurge psalterium &
chitara: * exurgam di-
luculo.

3 Confitebor tibi in po-
pulis domine, & psal-
lam tibi in nationibus.

4 Quia magna est super
caelos misericordia tua,
& vsque ad nubes veri-
tatis tuae.

B 5 Exaltare super caelos
Deus: * & super omnem
terram gloria tua: * vt
liberentur dilecti tui.

6 Saluum fac dextera
tua, & exaudi me:

* Deus loquutus est in
sancto suo.

7 Exultabo, & diuidā
Sichimam: * & conuallē
tabernaculorum ego di-
metiar.

8 Meus est Galaad, &
meus est Manasses, &
Ephraim susceptio ca-
pitis mei.

9 Iuda rex meus:
* Moab lebes spei meae.

D 10 In Idumaeam exten-
dam calciamentum meū:
* mihi alienigenae amici
facti sunt.

11 Quis deducet me in
ciuitatem munitam?
* quis deducet me vsque
in Idumaeam?

12 Nonne tu Deus? qui
repulisti nos, & non ex-
ibis Deus in virtutibus
nostris.

13 Da nobis auxilium

impendere, vt in tota gloria & virtute, pro mea virili digne tibi psal-
 lam, tam magnificentissimo domino. 2. Et quo fit laus plenior, etiam
 instrumentis decantata musicis, accedite huc in manus meas psalte-
 rium & chitara, venite, vt in vobis psalmum canam altissimo do-
 mino: * & ego primo mane, admodum diluculo, exurgam de strato
 quietis meae, vt in tempore illo quietissimo, simul & amoenissimo,
 diuinas laudes cum alacritate valeam decantare. 3. Celebrabo te, lau-
 demque tibi dicam in gentibus, domine, & in omnibus per vniuer-
 sum orbem terrarum diffusis nationibus populorum, te laudabo in
 psalmis & canticis. 4. Iustum verò, ac rationabile est, vt tibi psal-
 latur in omnibus gentibus, & nationibus, quoniam misericordia
 tua magnificata, glorificata, & exaltata est vsque ad caelos, immo
 & super caelorum altitudinem: & veritas tua vsque ad nubes magni-
 ficata est, hoc est, vtraque ad eò sublimis, & excelsa est, vt à nobis
 comprehendi non valeat. Nemo enim sufficit comprehendere num-
 erum & mensuram magnitudinis misericordiae & veritatis tuae. 5. Fac,
 o potentissime Deus, vt super caelos cognoscatur maiestas tua, fac
 per ostensionem potentiae tuae cognoscere homines altitudinem glo-
 riae, & sublimitatem altissimae maiestatis tuae, quae caelis est altior, &
 nec caelorum amplitudine, siue altitudine comprehenditur, sed in
 immensum superexcedit altius: * & super omnem terram fac cognos-
 ci celsitudinem gloriae tuae, vt in omnibus finibus orbis terrarum
 cognoscatur, & habeatur is qui verè es, potentissimus Deus, ac domi-
 nus vniuersae creaturae: * ita (inquam) tu Deus potentissime exalte-
 ris, & glorificeris, vt electi tui, quos ad vitam ab aeterno praedestina-
 sti, liberentur, sicutque salui ab omni malo. In illorum namque libera-
 ratione & saluatione, tuam simul misericordiam & veritatem singula-
 riter glorificas. 6. Et quoniam hominis opus non est liberare & salua-
 re, tua ad id peragendum opus est dextera, vt per tuam praualidam
 omnipotentiam, salutem consequantur electi tui, quam à seipsis, vel ab
 hominibus quibuscumque habere non possunt: & hac in re exaudi me,
 vt dextera tua salues electos, populumque tuum de hostium manu li-
 beres: * sic enim tu Deus loquutus es in sanctuario tuo, ita definiuisti
 apud te in sancto & secreto habitaculo tuo. 7. Videlicet quòd ego Da-
 uid, vt rex & princeps electi populi tui, laboro in triumphis victoriae,
 ex virtute dexterae tuae contra aduersarios populi tui, & diuidam ter-
 ram Sichem, tanquam bello partam populo meo: * & vallem illam, quae
 Socho dicitur, id est, tabernaculorum, ego dimetiar, tanquam meo
 dominio & iuri subiectam. 8. Populus Galaadites mihi subiectus est,
 similiter & Manasse: populus autem Ephraim, praecipua & velut ca-
 pitanea est fortitudo mea, & quasi robur ac virtus capitis, id est, prin-
 cipatus mei, vt pote alijs tribubus potentior, bellicosior, & nume-
 rosior. 9. Tribus Iudae mihi regnum praestat, in qua & principium
 fuit regni mei: * populus Moabitarum est mihi velut olla & lebes ob-
 lectionis, vnde haurire possem delicias & oblectationem, eisque
 libere vt iuxta desiderium. 10. Super filios Edom extendam cal-
 ciamentum meum, super illos calcabo, tanquam perfecta subiectio-
 ne plenissime subiectos mihi: * Philisthijm, Amelechitae, & alieni-
 genae per circuitum, facti sunt mihi tributarij, & subiecti ditioni meae.
 11. Et quis est, qui me perduxit vsque in ciuitates munitas, vt loca e-
 tiam munitissima obtinerem? * quis me deduxit in ciuitates Idumaeo-
 rum, admodum robustas & populosas, vt eas cogerem sub imperium
 regni Dei? 12. Quis alius praeter te domine? qui olim videbaris abiecta
 se nos, ac velut prorsus deseruisse absque auxilio, & non volebas cum
 exercitibus nostris ad pugnam egredi, nolebas pugnare cum exerciti-
 bus nostris, nolebas tua praesentia defendere populum tuum pugnan-
 tem, sed quasi à praelio absens permisisti vinci exercitus nostros ab ad-
 uersarijs. Profecto tu qui olim ita repulisti populum tuum, & cum
 eis nolebas egredi ad pugnam, idem ipse nunc respexisti nos, & egres-
 sus nobiscum dedisti nobis praeclearas victorias. 13. Tu itaque domi-
 ne, semper praesta nobis de tribulatione auxilium: si insurrexerint ad-
 uersum nos aduersarij, & tribulatores populi tui, succurres tu nobis
 auxilio tuo: * verè enim vana est salus, quae expectatur ab homine,
 & prorsus vanissimum est auxilium & salutem expectare ab huma-
 na potentia, cum tu illam habeas in manu tua. 14. Ex nobis qui-
 dem

de tribulatione: * quia vana salus hominis. 14 In Deo faciemus virtutem: * & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

dem profus imbecilles & impotetes sumus magnum aliquid efficere, sed in tuae virtutis fiducia & auxilio fortiter agere poterimus magna virtutis opera, agemusq; tua virtute confortati viriliter: * tu quoq; facile lime destrues, & absque omni labore siue molestia ad nihilum deduces, omnipotenti fortitudine tua, aduersarios nostros, quancunq; tandem siue numero, siue fortitudine extiterint, propter quod, in te semper fiducialiter perstare volumus, & tuo sancto cultui semper inhærere, neque abscedere abs te imperpetuum.

CVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste videtur maledictiones continere aduersum hostes prolatus. Personæ autem Christi applicari eum contra suos hostes & interfectores iudeos, & singulariter etiã contra iudam proditorem, qui illorũ vnus erat, vel ex hoc sit manifestum quod Petrus Apostolus in primo cap. Actũ Apostolicorum, de iuda proditore verba faciens, partẽ huius Psalmi eo dicit fuisse impletã, illud videlicet q. habet versus septimus, Episcopatu eius accipiat alter. Quamuis ergo secundum substratũ literæ sensum, possit accipi vt ad Dauidẽ cõtra suos hostes, Doeg Idumẽũ, & alios huius similes prolatus, qui ipsi innocenti apud saulem detrahebant, & alioqui satis ad malum Dauidis propensum magis exasperabant, secundum tamen veritatem & intellectuã principũ, ipsius Christi est oratio, in qua patrem alloquens, & inuocans iudicẽ, hostium suorum proposita malitia, & sua e regione innocentia, dignã deinde vltionem peruerforum describit, tam in personis propriis, quã in relictis liberis, vxoribus & bonis omnibus. Idque facit multis verbis, in quibus ea quæ impiis veritatis cõtradiõtoribus ventura erant ex Dei iudicio, vt prouidebat, ita exprimit, & secundum diuinã iustitiã conformitatẽ eadem etiam præcari videtur. A versu autem vigesimo ad finem vsque suam paupertatem & afflictionem exponens, à Deo salutare postulat auxilium, in conclusione tandem liberatori promittens laudis cantica.

CENTESIMIOCTAVI PSALMI ELUCIDATIO.

Hebr. 4. 1 Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.

Domine Deus pater meus, cuius oculis nuda & aperta sunt omnia, qui omnia nosti vt in veritate se habent, tu ne tacueris laudẽ: quoniã ecce ora peccatorũ, & hominũ nequã cõtra me apta sunt, ad blasphemias atque cõuicia, vt dũ illi contra me blasphemantes impia falso loquũtur, tu ecõtrario meã laudẽ prædices, & prædicari facias, meãq; innocentia manifestã facias, tuũ mihi impediendo auxiliũ: dũ illi impropria, cõuicia, & blasphemias aduersum me effutiũt, tu ecõtrario me apud tuos prædices, meũ nomẽ mundo clarifices, sicut ego te mũdo clarificauĩ: qua etiã causa potissimũ isti impij nunc aduersum me impudẽtia ora sua aperiunt. 2. Loquuntur aduersum me linguis mendacib⁹ atque fraudulentis mihi detrahẽtes meq; calũniantes absque causa, propter suã peruersam nequitia: & sermonib⁹ odij ex omni parte me circumdederunt, odiosis verbis omni ex parte me aggressi sunt, verbis duris & grauib⁹, aut etiã verbis detractionis & diffamatoris, quib⁹ me conati sunt omnib⁹ reddere odiosum: appellãtes me seductore populi, vini potore, yvrotore, publicanorũ amicũ, sab bathi violatorẽ, Dei blasphematorẽ, aduersum principes seditiosum, cum dæmonibus pacta habentẽ, aliãq; huiusmodi: * absque omni rationabili causa impugnaverũt me, omni qua voluerint virtute, mihi machinãtes mala, conciliũ facientes nunc quõ mihi os obstruerent, & confusum me redderent, imposito silentio, quomodo aliquid ex ore meo raperent in calumnia, nunc quõ me perderẽt, aut dolo tenerẽt, & interficerent: atque hæc omnia absque vlla causa, absque vllõ meo merito, cum nihil aduersus illos egerim, ob qd iuste talia aduersum me debuerint, aut potuerint machinari. 3. Imò verò loco eius quod me diligere debebat, pro dilectione quã mihi debent, vt benefactori, ipsi malum reddiderunt, & detraxerunt mihi: eũ diligere me pro acceptis beneficijs debuissent, nõ solum nõ dilixerũt, verum etiã hostiliter me egerunt, cõtra me mala loquentes, mihiq; vbi cunq; poterant, tã in nomine, q̃ in invita, aduersantes: * ego verò nõ sum eõmotus ad impatientia, patienter tuli illorũ improbitatẽ, non reddidi malũ pro malo, non maledicebã maledicentibus: sed orabã ad te domine, cõmendans tibi causam animã meã, ad te oratione leuauĩ spiritum meum, vt tibi vindictã cõmitterẽ, & ipse nõ offenderem in te per impatientiam: * Orabam etiam pro illis mihi detrahentibus, & aduersantibus, vt ignosceres eis, & parceres, donec viderentur nescire quid facerent, donec nõ ex obstinatione eorum peruersitas cerneretur procedere, donec spes apparebat vlla conuersionis eorum. 4. Et ipsi omnis be-

2 Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me: * & expugnaverunt me gratis.

Ioan. 7. Matth. 11. Ioan. 9. Lucæ 5. Lucæ. 11.

Lucæ 20. Ibidem. Matt. 29. 3 Pro eoyt me diligerẽt, detrahebant mihi: * ego autem orabam.

* ego autem orabam.

4 Et posuerunt aduer-

A sum me mala pro bonis. * & odium pro dilectione mea.

neficij immemor, prorsusque ingrati in omnibus, mea mansuetudine nihil emolli, mea potentia nihil emendati, apponebant beneficijs maleficia, pro bonis rependebant mala: * & pro dilectione mea, qua ego illos dilexi, itẽ & pro dilectione mea, qua me ipsi debuissent merito diligere, reddiderunt mihi odium: cum ego illos amare, neque solum lingua diligerem, sed opere & veritate dilectionem abunde ostenderem, eorum languidos curando, eosque veritatis Euangelicæ doctrina pacẽdo, insuper & peccata tollendo, languores auferendo, & dolores portando, ac proinde meritõ me prius amantem & beneficientem saltem redamare debuissent, ipsi non solum non amorem rependerunt, sed insuper odium crudele, quod & opere testati sunt grauissimam aduersum me contradiccionem suscitantes, vsque ad ignominia opprobrium.

Matth. 8.

Hebr. 12.

5 Constitue super eum peccatorem:

5. Et quoniam tanta est, tamque peruersa & obstinata illorum impietas, iuste tu sancte pater, iudex animã, & defensor causã meã, cui causam meam commendaui secundum tuam iustitiam, rigidum, & seuerum in illos exercebis iudicium: quod sicut tu ex ordinatione tuẽ iustitiã, illis superinducere decreuisti, ita ego meã voluntatem tuã conformans, precor illis euenire, ad tuã iustitiã glorificationem, & iustam tantã impietatis vltionem. Itaque tu constitues super eum peccatorẽ, super populum illum impiũ, & omnes illos iniquos aduersarios meos, tu iudex iuste dominari facies impium: priũ quidem, tradendo illum in manus crudelis illius tyranni & exactoris diaboli, qui est rex super omnes filios superbiã, primus impietatis auctor: & pater mendacij, ex cuius parte sunt omnes qui imitantur illum: deinde etiam hominibus impijs, & crudelibus tyrannis eos subiiciendo, vt ab illis digna afflictione puni-

Iob. 41.

Ioan. 8.

* & diabolus stet à dextris eius.

6 Cum iudicatur, exeat condemnatus: * & oratio eius fiat in peccatum.

6 Cum iudicatur, exeat condemnatus:

6. Cum iudicium fiet de eis, non inuenietur excusatio, nõ absoluentur liberi, sed condẽnati exibunt, referent sententiã condemnationis, quia mortis damnatione sunt digni: imò & oratio eorum: reputabitur immunda & sordida, quasi peccatum: etiam cum ore videbuntur clamare, & in hypocrisi sua se orare simulauerint, labijs tantum orantes, quasi sordida oratio eorum repellatur, nõ erit exaudibilis: quia cor longe est à domino, quod impietate plenum est: imò erit oratio illa execrabilis, quoniã cum irreuerẽtia & hypocrisi orantes quodãmodo tentare Deũ videntur.

2. Thi. 2.

* & oratio eius fiat in peccatum.

7 Fiant dies eius pauci:

7. Dies illorum pauci fient & modici, abbreviabitur duratio vitæ eorum, morte præmatura & intẽstina morientur, sicut & ipsi innocenti mortem iniustam sunt meditati: * & eorum episcopatum, eorum munus, quo à Deo honorati sunt atque sublimati, alij accipient: quemadmodum pontificũ & scribarum synagogæ dignitas, ad apostolos, eorũque successores translata est: & impius ille traditor Judas, dux omnium interfectorũ innocẽtis domini sui, apostolatus munere priuatus est, laqueo sibi animam ante tẽpus extorquens, & in locũ eius successus est atque substitutus alius. Imò & totus ille Iudæorũ populus, qui prius omnibus populis speciali sua sanctificatione præeminebat, existẽs gens sancta, populus peculiaris ex omnibus gentibus, & regnum sacerdotale siue sacerdotium regale, perdidit omnem hanc præminentiam, & successit illi populus alter ex gentibus, qui iam genus electum appellatur, gens sancta, populus peculiaris, & regale sacerdotium.

Matt. 27.

Actu. 1.

Exod. 19.

1. Petri. 2.

* & episcopatum eius accipiat alter.

8 Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.

8. Filij eorum nutantes & instabiles, de loco ad locum (iuxta morẽ nutantium) se transferent, vel ab hostibus transferentur de loco ad locum: & in tanta egestate atque penuria expulsi patrijs sedibus viuent, vt medicam sibi victum cogatur queritare: * & eiicientur de patrijs sedibus, de habitationibus quas inhabitauerant patres eorum: nõ permittentur inhabitare terrã quam patribus eorũ Deus singulari miraculo donauerat, sed dispergentur, & captiui ducẽtur in omnes gẽtes, & erunt exules per orbem vniuersum, seruiẽtes sub tributis, in seruitute &

D 8 Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.

9 Nutantes transferantur filij eius, & mendicent: * & eiicientur de habitationibus suis.

9. Nutantes & instabiles, de loco ad locum (iuxta morẽ nutantium) se transferent, vel ab hostibus transferentur de loco ad locum: & in tanta egestate atque penuria expulsi patrijs sedibus viuent, vt medicam sibi victum cogatur queritare: * & eiicientur de patrijs sedibus, de habitationibus quas inhabitauerant patres eorum: nõ permittentur inhabitare terrã quam patribus eorũ Deus singulari miraculo donauerat, sed dispergentur, & captiui ducẽtur in omnes gẽtes, & erunt exules per orbem vniuersum, seruiẽtes sub tributis, in seruitute &

Lucæ. 21.

re &

10 *Scrutetur fenestra
tor omnem substantiam
eius:*

* *& diripiant alieni la-
bores eius.*

11 *Non sit illi adiutor:
* nec sit qui misereatur
pupillis eius.*

12 *Fiant nati eius in
interitum:
* in generatione vna de-
leatur nomen eius.*

13 *In memoriam redeat
iniquitas patrum eius in
conspectu domini:*

* *& peccatum matris
eius non deleatur.*

14 *Fiant contra domi-
num semper:
* & dispareat de terra
memoria eorum:*

* *pro eo quod non est re-
cordatus facere miseri-
cordiam.*

15 *Et persequutus est
hominem in opē & men-
dicum & compunctum
corde mortificare.*

Matt. 27.

Esaiæ. 53.

16 *Et dilexit maledi-
ctionē, & venit ei, &
noluit benedictionem,
& elongabitur ab eo.*

te & despectione maxima. 10. Scrutabuntur fenestras omnem substantiam eorum, exactores quibus officium commissum fuerit spoliandi deuitas & bello captas ciuitates, penitus nihil relinquent, quin omnia prædentur & auferat: vt de patrijs bonis, illis fugientibus, aut in captiuitate vel dispersionem abeuntibus, nihil liceat secum auferre: & alieni, id est, hostes prorsus extranei, imò aduersarij, diripiant labores eorum: quæcunque illi collegerant & thesaurizauerant in vsus suorum filiorum atque hæredum, non ad filios aut hæredes legitimos peruenient, sed rapiuntur ab hostibus, etiã vsque ad occultissima, & minima quæque omnia prædaturis. 11. Non erit qui illis in tanta oppressione positus possit vlllo, vel cõsilio vel auxilio, ferre suppetias: * neque solum ipsis non erit auxilium, sed neque filijs eorum, quos orphanos relinquent, vllus contingeret miserator, neque cum pupillis eorum quisquam ager misericorditer. Nam absque misericordia plerique cadent, interfecti hostium gladij, alij patris eiciuntur habitationibus, & bonis omnibus spoliabuntur, quæ sibi thesaurizauerant patres eorum, ducenturque sic nudi & miserati in omnes gentes captiui, in afflictione nimia. 12. Imò & in perditionem dabuntur filij eorum, plurimorum filij simul cum parentibus, imò in oculis parentum interficienter ad maiorem parentum afflictionem: * neque pauci erunt, quorum progenies hostium gladio maxime infirmata ac pene extincta, licet ad modicum post mortem parentum subsistet, mox tamen vnica absumpta generatione deficiet. Nam quod pene extinctum est, si non reparatur, cito prorsus deficiet. 13. Ante oculos domini redibit ad considerationem iniquitas parentum eorum, vt adducatur super eos vltio grauissima, quasi pro omnium parentum suorum delictis, vt inquiratur ab istis homicidis, qui adimpleuerunt mensuram patrum suorum, sanguis omnium iustorum & Prophetarum, qui effusus est ab origine mundi ita scilicet, vt grauissima de eis sumatur vltio: * & peccatum matris eorum nõ erit in obliuione, quantum ad punitionem eorum, vt etiã pro illo adducatur super illos vltio: hoc est, vltione tam graui, tam manifesta, tam horribili videbuntur puniri, vt appareat Deum, quicquid vnquam peccati admisserunt parentes, super hos eorum posteros imposuisse, & ad horum punitionem, grauiorem reuocasse ad memoriam. 14. Derelicti quoque & reprobati à deo, ita efficiuntur obstinati in sua malitia, vt sint perpetuò contra dominum, nunquam redeant in gratiam, donec venerit consummatio sæculi, quando eorum reliquæ saluæ fient. * & prorsus de terra viuentium, de sancta Ecclesia & militante & triumphante, peribit eorum memoria, erunt quasi incogniti extranei à veris Ecclesiæ fidelibus, & erit execrabilis ac detestabilis eorum memoria, vsque dum venerit tẽpus constitutum cõuersionis eorum, quo conuersi recipiantur in gratiam: * propterea quod non cogitauerunt facere misericordiam, propterea quod crudeliter nimium semper egit ista generatio, non solum cum seruis Dei & prophetis, quos percusserunt & interfecerunt, verum etiã cum Prophetarum domino, quem crucifixerunt. Propter quod merito iudiciũ illis fiet sine misericordia, qui non fecerunt misericordiam. 15. Et persequuti sunt filium hominis, pauperem, humilem, mansuetum & egenum, qui erat virorum nouissimus, imò vermis & nõ homo, homine dolente corde, virum dolorum & scientem infirmitates, qui totam vitam in multa austeritate transiit atque doloribus multis, vt hunc (inquam) filium hominis sic pauperem & afflictum morti traderent. Non enim satis illis erat videre filium hominis miseris modis tractatum, flagellatum, spinis coronatum, veste regia & aridine illusum: nõ (inquam) satis illis erat videre innocentem filium hominis, quasi leprosum & quasi nouissimum virorum, absque core & specie, vt merito debuissent intima illorum commoueri viscera super tanta innocẽtis miseria: verum insuper ad mortem illum poposcuerunt, vocibus fortissimis inelamantes, Tolle, tolle, crucifige eum. Propter quod, non mirum si iusta Dei vltio non vna aliqua modica pena cõtenta quiescat, sed punitione multiplici penitus eos velit disperdere. Iustum est enim, vt poena culpæ respondeat. 16. Dilexerunt maledictionem, quæsieruntque eã in praua sua nequitia, & inuenient eam: benedictionem verò odio habuerunt, atque à se abegerunt, & non venit eis. Non est quod conquerantur impij isti, male & inique secum agi in his punitionibus, Accipiunt enim quæ semper quæsierunt & dilexerunt, & cõpriuantur quod semper fugerunt. Omnibus namque cogitationibus

17 *Et induit maledi-
ctionē sicut vestimētũ:
* & intrauit sicut aqua
in interiora eius, & si-
cut oleũ in ossibus eius.*

18 *Fiat ei sicut vesti-
mentum quo operitur:
& sicut zona qua sem-
per præcingitur.*

19 *Hoc opus eorum qui
destruunt mihi apud
dominũ: * & qui loquuntur
mala aduersus ani-
mam meam.*

20 *Et tu domine do-
mine fac mecum prop-
ter nomen tuum:*

* *quoniam suavis est
misericordia tua.*

21 *Libera me, quia es
genus & pauper ego
sum: * & cor meũ cõturbatum
est intra me.*

22 *Sicut vmbra cum
declinat, ablatum sum:
* & excussus sicut locusta.*

23 *Genua mea infir-
mata sunt à ieiunio:*

* *& caro mea immuta-
ta est propter oleum.*

24 *Et ego factus sum
opprobrium illis, viderunt
me, & mouerunt
capita sua.*

25 *Adiuua me domine
Deus meus:*

nibus cordis, sermionibus oris, & operibus manuum suarum impietate plenis, nihil aliud vili sunt querere, quàm maledictionem mortis & perditionis aternæ: benedictionem autem & salutem vili sunt quàm nasime fugere, dum nihil ea dignum voluerunt operari: & quoniam odo qua fuerunt perditionem, sic eueniet eis. (Accipiunt enim mortem peccati stipendium) vt benedictionem à qua semper abhorre vili sunt, à qua semper se elongauerunt, studio prauæ voluntatis, nequaqua percipient filij maledictionis atque perditionis aternæ: quoniam odo contrario, iustis ac iunctibus benedictio, quæ semper quæsierunt, venit, & maledictio quam oderunt, elongabitur ab eis. 17. Induentur impij isti maledictione sicut vestimenti, ex omni parte illos circundabit maledictio, operietque perditio, quomodo vestimētum ex omni parte circundabit hominem: imò in ipsos intrabit, quomodo aqua quæ bibit intrat in interiora hominis, imò vsque ad penitissima eorum penetrabit, ad modum olei, cuius virtus etiam vsque ad ossa penetrat, & intra ossa se porrigit. Est etiam sicut oleum maxime penetratiuum, ita & impiorum maledictio. 18. Fiet (inquam) illis maledictio quasi vestimentum, quo operiuntur homines, vt sic penitus maledictione circundentur, & ad modum zone, quæ homo per medium sui per totum corpus cingitur, vt quomodo totum corpus zona cingit & semper cingit, ita maledictio impios illos penitus circundet: hoc est, maledictio & perditio totos ipsos peruadat tam secundum corpus quàm secundum animam, semelque correptos & perualos imperpetuũ affigat. 19. Hoc erit eorum qui destruant mihi opus ante dominum, hæc punitione illis qui mihi aduersantur eueniet à domino: sic illis fiet, talis vltio exercebitur ex iusto iudicio Dei aduersum illos qui me gratis persequuti sunt: * & talis manet vltio eos qui mala loquuntur aduersus animam meam, qui insidiantur vitæ meæ, qui aduersum me concilium faciunt, & dolosis adinventionibus cogitant quomodo me interficiant, & veritatem Euangelij opprimant. 20. Et tu pater, domine sancte, age mecum benigne pro tua misericordia: propter gloriam nominis tui, misericorditer fac mecum, & cum omnibus meis fidelibus qui futuri sunt vsque in consummatione sæculi, in bonam voluntate tua: * tua namque misericordia suavis est, dulcis & benigna, ita exposcit tua misericordia, vt cum me misero agas, non vt illi impij crudeliter, sed tanto magis misericorditer, quanto illi magis crudeliter. 21. Libera me domine, quoniam ego pauper & egenus sum, humilis & despectus, vir dolorum in multis tribulationibus degens, opprobrium hominum, & abiectione plebis: * & præ nimia afflictionum miseria, cor meum conturbatur intra me. 22. Ad nihilum deuenit vita mea, abstulerunt me de vita isti impij, & finem meum appropinquare fecerunt, ad eum modum quo vmbra continuò ad nihilum tendit, postquam declinat, quando iam est sol occasus proximus: * & quemadmodum locustæ nunquam habet fixam sedem, sed vbicunque reperitur, abigitur, loco pellitur, & velut excutitur: ita de hoc mundo ego sum excussus, nimiam persequutionis tumultu siue impetu, nec permittunt inimici in hac vita me habere requiem: * Item quomodo locustæ tanquam noxiæ, corroden-tes terræ nascencia, abiguntur & excutuntur, vbi earum fuerit copia, sic & ego ab inimicis meis, tanquam noxius & pestifer homo, tanquam seductor & corruptor hominum, tollor de medio. 23. Vixi inter eos in magna sobrietate & tenuitate, continuò ferè ieiunans, & frequenter inediam patiens: tam eram occupatus in ijs quæ erant patris mei, in illis docendis atque erudiendis, vt ita nonnunquam præ virium defectu nutarent & vacillarent genua mea, nec valere supra pedes firmus consistere: * & caro mea immutata est, facta velut marcida atque exustione consumpta, propter defectum olei: quoniam multo tempore absque vntione sui, quicquid ad corporis curam attinebat negligens, propter orationis & prædicationis studium, ita vt propter cibi neglectum, viribus destituerer interius, & ob neglectam vntionem (qua pro carnis reparatione aduersum nimium calorem & exhalationum factorem homines vtili solent) vita fuerit caro mea velut arefacta, & mirum in modum immutata. 24. Et ego in omnibus quæ agebam, factus sum illis in derisum, atque in opprobrium, & quasi ludum & iocum me sibi fecerunt: conderauerunt me, & in derisionis signum mouerunt super me capita sua. 25. Verum contra horum prauam malitiam, præbe tu mihi auxilium, & domine Deus meus: illis me iridentibus atque subsannantibus, tu me adiuua

Hebr. 10. *saluum me fac secundum misericordiam tuam.
26 Et scient quia manus tua haec:
* & tu domine fecisti eam.
27 Maledicent illi, & tu benedices:

Hier. 25. * qui insurgunt in me, confundantur, seruus autem tuus letabitur.
Psal. 84. 28 Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua.
29 Confitebor domino nimis in ore meo:
* & in medio multorum laudabo eum.
Ioan. 8. 30 Qui astitit a dextris pauperis: * vt saluam faceret a persecutibus animam meam.

adiuuu misericorditer: * de manu illorum persecutorum meorum salua me propter tua misericordiam, cuius est semper miseris misereri, afflicti- que in opportunitate adferre auxilium. 26. Et fac illos experiri, qd hanc vltio tua sit, qd punitio ista qua in se perferent, tua sit, qd a te procedat: ralem sentiant vindicta ab vltice manu tua, vt cognoscant diuinu sibi superuenisse iudicium, vt cognoscant in manus tuas se incidisse, in quas est horrendu incidere: * & qd tu domine istam omnem punitioem, & omnia mala ista in tua prauulida potetia feceris, induxerisq; super eos: ipso vltionis podere cognoscant, non humanu, sed diuinum esse iudicium, quo obteruntur. 27. Maledicent quide illi mihi seruo tuo, sed maledictio eorum apud te couertetur in benedictione: illi blasphemabunt, mala imprecabuntur, mala loquentur contra seruum tuum, cogitabunt afflictione & perditione: & tu e contrario cogitabis super seruo tuo cogitationes pacis & no afflictionis, salutis non perditionis: loqueris pacem erga seruum tuum, & bene ite facies illi in bona voluntate tua: * qui contra me hostiliter insurgunt, vt aduersentur mihi, vt me oppugnent, mihi noceant, tua benedictione mihi praebebe auxilium, confundetur, cu non potuerint sui cordis impia perficere desideria, & ego seruus tuus cu mihi adhaerenti- bus, in te letabimur adiutore, & saluatore nostro. 28. Qui detrahunt mihi, qui contra me loquuntur mala, ipsi induuntur confusione & pudore, & operientur confusione sua sicut indumento: sic eis adhaereat confusio, sic eos totos operiat, sic penit circumuehiat, sic ea vbi que circumferant, quo diplois siue vestimentu adhaeret corpori, & ipsum operit. 29. Ego vero illis datis in confusione & opprobrium sempiternu, collaudo dominum vehementer, & q magnificentiissime potero, per os meum & la- bia mea, canendo illi carica laudis & actionis gratiaru: & in medio multorum, cora multis fidelibus, in medio Ecclesie sanctae, palam omnibus laudes cana tibi ego, & quicumque mihi adhaerint fideles mei. 30. Quonia dominus Deus pater meus astitit mihi pauperi, cum in afflictione essem a dextris, tanqua paratus ferre afflicto auxilium, tanqua intendens mihi, atque saluti meae prospiciens, non me reliquit solum, sed mecum adfuit in tribulatione: * ad hoc (inquam) mihi a dextris sic astitit, vt no fineret anima meam venire hostibus in perditionem, vt non ea permit- teret in mortem aeterna dari, aut in Inferno permanere, sed de manibus persecutorum eam faceret salua in vitam aeternam, quemadmodum & omnes qui ex mea parte sunt, ab omni malo saluos faciet in regnum suum caeleste & vitam aeternam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CVIII.

Versu. 3. Pro eo vt me diligere, detrahebant mihi. In Graeco est *ἐν τῷ ἀπαρῶ μί*, quod ad verbum sonat, Pro diligere me: quod Latini interpretes recte expresserunt circumloquendo, Pro eo, vt me diligere, hoc est, loco eius quod me diligere debuerant, vt sit sensus, Cum me debuissent diligere, detrahebant mihi. Veruntamen Graeca illa lectio, Pro diligere me, posset etiam aliter intelligi, ad hunc sensum, Pro eo quod ego dilexi eos, detrahebant mihi: hoc est, pro dilectione qua ego illos dilexi, vel propterea quod ego illos dilexi, & propter opera dilectionis qua illis ostendi, ipsi mihi reddiderunt mala detrahentes mihi. Cui sententiae consonat quod vertit Hieronymus, Pro eo quod eos diligebam, aduersabantur mihi. Alij ex Hebraeo vertunt, Pro dilectione mea, quod vtramque sententiam patitur. Potest enim hoc vel actiue vel passiue exponi, pro dilectione mea, videlicet qua ego diligo illos: vel pro dilectione qua ego diligi deberem ab illis, quemadmodum in versu quarto, cum dicitur, Odium pro dilectione mea. Versu eodem, Ego autem orabam. Exemplum hic accipe, quomodo no statim ad blasphemias conuerti debeas, vbi hominum in quos beneficia collocaisti, senseris ingratitude, quomodo no statim furere & exclamare debeas, vbi malu accep- peris pro bono, quemadmodum plerique faciunt, no recte instituti in patientia & loganimitate Dei, qui solem suu semper oriri facit super bonos & malos, gratos & ingratos: magis vero ad Deu nos debemus couertere, vbi hominum perferimus ingratitude. Idq; duplici ratione. Primum quidem, vt nos ipsos consolemur in domino, ne in impatientiam corruentes, meritum perdamus operis boni, quod proximo, licet ingrato impendimus. Cogitare enim debemus, quod ad domini gloria, ex bono corde & sincera voluntate, hoc aut illud fecimus: tam etsi ille cui factu est non eo animo id accepit, tamen pro bono malum reddat: atque ita, cum ab homine nullam viderimus redire gratia, ad Deum tanto affectuosius conuersi, ipsum orabimus nostra qua ingratis impendimus aspicere, acceptaque & grata habere, vt pro factis ipsis nobis retribuatur, ob cuius honore ea fecimus. Secundo, pro illis in- gratis ad Deum orabimus, vt beneficium beneficio cumulemus, quemadmodum, in cruce Saluator faciebat, & Stephanus optimi magistri bonus discipulus, inter volitantes lapides. Versu 7. Et episcopatium eius accipiat alter. Beatus Petrus Apostolus, in primo capite actuum Apostolicorum verba fa- ciens

ciens coram fratribus, hanc partem peculiariter ad Iudam proditoru refert, cum ita ait, Viri fratres, oportet impleri scriptura, quam praedixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum Actu. 1. qui comprehenderunt Iesum, qui connumeratus erat nobis, & sortitus erat sortem ministerij huius. Et post pauca. Scriptum est in libro Psalmoru, Fiat commoratio eoru deserta, & non sit qui inhabi- ter in ea: Et episcopatum eius accipiat alter. Et quidem de Iuda, quomodo praesens locus sit impletus notissimu est, Aduertendum tamen, quod no omnino singulariter Psalmus intelligatur de Iuda pro- ditore & duce eorum qui comprehenderunt dominum, verumetia de omnibus quorum consilio & auxilio ille suam proditionem exercuit, & quorum consensu Christus interfectus fuit. In hoc autem numero fuerunt primi, Scribae, Pharisaei, & seniores populi, deinde & populus vniuersus, qui cora Pi- lato clamauit, dices, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Propter quod, nos in Elucidatio- ne ostendimus, quomodo etiam de his praesens particula intelligatur, quomodo videlicet Scribarum & Pharisaeorum episcopatum alij acceperunt, similiter & episcopatum totius Iudaici populi populus alter. Ceterum, quod ante hunc versum septimu in Psalterio Romano ponitur versus alius, qui non est in Hebraeo, neque in Graeco, neq; in Psalterio Gallicano, videlicet iste, Fiat habitatio eius deserta, & non sit qui inhabitet in ea, videtur hoc factum esse ex eo quod B. Petrus hos duos versus in supra citato loco pariter iunctos adducit, vt videri possit, ex Psalmo vno duos illos versus fuisse a Petro citatos. Verum non ita res habet. Nam versus ille, Fiat habitatio, &c. ex psalmo 68. adducitur, qui fit- cut & iste, malas inprecationes videtur continere. Versu 9. Nutantes transferantur filij eius. Cla- rius ex Hebraeo legit Hieronymus & Felix, instabiles vagentur filij eius. Nutantes enim, valet, in- stabiles. Qui enim nutant, firmi non sunt, neque bene stabiles, dum hac & illac mouentur. Versu 10. Scrutetur foenerator omnem substantiam eius. Potest illud dupliciter intelligi. Primo, secundum violentiam, accipiendo foeneratorem pro exactore: quomodo fieri solet in ciuitatibus bello captis, & hostibus superatis, vt ab ijs qui rei illi praefecti sunt, diligenter perquirantur omnia, & abripiantur, auchanturque ab hostibus, quam sententiam nos in Elucidatione expressimus. Neq; male con- sonat quod vertit Hieronymus, Scrutetur exactor vniuersa qua habet: similiter Felix, perdat vel illa- queat exactor vniuersa qua habet: & Chal. Paraph. Colligat fiscus omnia qua ipsius sunt. Consonat & quod mox subditur, Et diripiant alieni labores eius. Potest etiam intelligi, ratione nimiae indigen- tia: & inopia, vt significetur summa inopia, ita vt praenimio defectu omnia quaeunque habuerint, veniant in manus & potestatem foeneratoris, accipiendo foeneratorem proprie pro usurario, vel pro eo qui dat mutuum. Ita enim frequenter contingit, homines tantis obstringi debitis, vt soluendo no sint: ac tunc foenerator siue creditor vniuersa illorum bona (vt dicere solent) confiscat & obstringit, vt ex illis possit solutionem accipere debitorum. Atque ita, summa egestatis & extremae inopiae est haec imprecatio. Versu 13. In memoriam redeat iniquitas patrum in conspectu Domini. Quod hic dicitur de rememorandis parentum iniquitatibus, in punitione filiorum, in eandem sententiam vide- tur accipiendum esse, qua in Euangelio Saluator impiorum Iudaeorum praedicens poenam, dicit san- guinem omnium Prophetarum ab Abel vsque ad Zachariam requirendum esse ab illa generatione, Ita (inquit) dico vobis, requiratur a generatione hac. Cuius verbi sententia talis esse videtur, Tam grauis vltio, & tam diuturna punitio Dei iudicio ventura est super hanc generationem (qua patrum mensuram impleuit, Prophetarum dominum Dei filium persequendo & interficiendo, cum patres non nisi seruos Prophetas persequuti fuerunt) vt videatur vltio fieri super istos pra effusione sangui- nis omnium prophetarum, qui fuerunt a principio interfecti: tam ipsi grauius & seuerus punien- tur, ac si pro omnibus illis suorum peccatis punirentur. Atque in hunc modum conuenientius vide- tur, praesentem passum intelligi, Quauis possit aliter exponi dicendo, Quod filij temporaliter puniuntur pro peccatis parentum. Sed quia peccatu eorum qui interfecerunt Dominum, vt Iuda pro- ditore, Scribarum & Pharisaeorum, per se nimium graue fuit, & tam enorme, vt illius comparatio- ne peccata patrum videri possint admodum modica, & ipsum eorum proprium peccatum omne hanc punitionem abunde fuit promeritum, atque etia longe maiora: iccirco nobis videtur conuenientius, iuxta prioru expositionem praesentem locum enarrari, & non de punitione eoru propter peccata pa- rentum quasi proprium eorum peccatu non satis dignu fuerit tanta vltio, nisi adiungatur & alie- na. Versu 16. Et dilexit maledictionem, & venit ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Quo modo verum hoc est, impios diligere maledictione & nolle benedictionem? cum videamus etia pessimos homines, si interrogentur, benedictione malint an maledictionem, respondere, vtiq; bene- dictionem, non maledictionem. Sciendum ergo, qd non ipsam maledictionem secundum propria ra- tionem, vel secundum considerationem maledictionis, diligunt impij neq; amant, neque volunt, ne- que quarunt: ob hoc tamen dicuntur maledictionem diligere, quoniam ea diligunt & concupiscunt, illis intendunt, & illa agunt, ad qua per se consequitur ex decreto iustitiae Dei aeterna maledictio: & e contrario benedictione nolunt, auersantur, & fugiunt, quatenus illa fugiunt, & auersantur, ex quib- secundum decretu Dei, consequerentur benedictionem aeternae hereditatis, id est, quatenus virtutes auersantur, & sequuntur vitia. Secundum quem modum, de ijs qui faciles sunt ad percutiendum gla- dio, siue ad dimicandum cum socijs, cum forte quempiam interfecerint, vel ipsi ab alio fuerint interfe- cti, dicere solent homines, inuenisse eos tandem quod multo tempore quaerant: & eum qui mul- tum tempus vixit prodige, cum tandem ad paupertatem deuenerit, dicunt vulgo homines, inuenisse quod quaesuit. Versu 19. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum, Particula apud Dominum, iungenda est, non cum verbo detrahunt, vt sit sensus, Qui detrahunt mihi apud Domi- num, sed cum prioribus, ad hunc sensum, Hoc erit apud dominum, opus eorum qui mihi detrahunt.

Actu. 1. Ibidem. Psal. 108. Matt. 27. Matth. 13. Noue

Nouè autem hic dicitur, opus eorum, pro punitione, retributione, vel mercede eorum. Non enim est sensus qui prima facie se offert, Hoc est, vel erit opus, quod operantur illi qui mihi detrahunt, sed opus eorum falsius exponi debet pro opere quod eis fiet, vt sic sensus, Ita apud dominum, vel à domino cum eis agatur, sic à domino fiet illis, sic tractabuntur, sic punientur à domino, qui mihi detrahunt. Quam sententiam clarius exprimit Hieronymus, his verbis. Hæc est retributio ijs qui aduersantur mihi, à Domino. ¶ Versu 23. Et caro mea immutata est propter oleum. Quidam hoc intelligunt propter vsum olei esse immutatam carnem. Verum id non videtur originali lectioni Hebraicæ bene consonare, neque etiam rationi. Hieronymus enim vertit, Caro mea immutata est absq; oleo: hoc est propter defectum olei. In quem sensum nos in Elucidatione sumus interpretati vulgatam lectionem propter oleum exponentes, propter defectum olei. Quod licet improprie dictum videatur, tamen ad sententiam magis quadrat, quam si exponamus, propter vsum olei. Nam olei vsum non immutatur caro in peius, sed magis in melius, sicut in alio Psalmo dicitur, Vt exhilarer faciem in oleo. Et Saluator in Euangelio, volens ieiunantes docere exteriorem lætitiã, vult caput inungi oleo, & lauare faciem. Vnde sicut apud nos, illora manere facie ad tristitiã spectat, sic apud veteres in tristitiã promissionis, non vngi oleo vel vnguento, ad tristitiã & luctum pertinebat, quemadmodum ex multis veteris scripturæ locis est manifestum. ¶ Versu vltimo, Qui astitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam meam. Esse à dextris, vel stare, siue stare à dextris, aliquando fit in bonam partem sumitur, veluti Psalmo 15. Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. A dextris enim est Deus illi, cui semper in auxilium est paratus: in quem fere sensum & illud videtur accipiendum, quod dicitur in Psalmo, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam. Aliquando autem stare à dextris accipitur in malam partem, velut in hoc ipso Psalmo, qui iam est in manib; cum dicitur, Constitue super eum peccatore, & diabolus stet à dextris eius. Sic autem ad dexteram stare in malum, est assistere ad tribulandum, ad vexandum, & quasi captiuum in potestate tenere, ac trahere, & agere quod voluerit ille qui sic ad dexteram astat, quemadmodum ex Elucidatione est manifestum.

Psal. 103.
Math. 6.

Psal. 15.

Psal. 120.

CIX. PSALMI ARGUMENTVM.

Peccatori quadam illuminatione illustratus Psalmista, sequentem cecinit Psalmum, Christi hominis exaltationem potissimum describens in patris dextera, ac super inimicos perfectam victoriam, cum pleno domino: quod per resurrectionem quidem & ascensionem inceptum est, perfectusq; implebitur in consummatione seculi, iuxta quod Apostolus Paulus capite 15. prioris epistole ad Corinthios declarat. Christi quoq; ortum, temporalem ex iudeis secundum humanitatem, ex patris substantia processionem æternam consequenter G describit, & sempiternum à patre sibi datum sacerdotium, ac deinde specialius atq; distinctius victoriæ prius in generalitate prædictæ modum, & ipsius exultationis causam manifestans ita terminat Psalmum, verbis quidem parum, sed mysteriorum plenitudine copiosissimum.

CENTESIMINONI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis.

Eius pater omnipotens, omnium dominator, Christo filio suo, totiusque humani generis saluatori iussit, morte deuicta & opere laboriosissimo redemptionis humanæ, ad quod exierat consummato, in dextera sua confidere, atque in æqualitatem paternæ gloriæ conscendere: dans illi potestatem super omnia quæ in cæ-

Matt. 28.

Actu. 10.

2 Donec ponam inimicos tuos:

* scabellum pedum tuorum.

3 Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion:

* dominare in medio inimicorum tuorum.

4 Tecum principium,

lo & quæ in terra, iudicemque eum constituens viuorum & mortuorum. 2. Quin & futurum est, vt suo tempore pater filio subijciat omnes aduersarios eius, & inuisibiles malignos spiritus, & homines infideles siue inobedientes, subiectione ad eum plena atque perfecta: * quos modo scabellum sub pedibus est eius cui supponitur, quod humillimè Hytique, & vilissimè constat sub alio prostratum atque subiectum esse, & in plena esse calcantis voluntate, vt pro suo libito illud voluere possit atque reuoluere. Et huiusmodi profecto erit post iudicium damnorum atque malorum hominum sub Christo misera, vilis, & plenissima subiectione: necessitatis dico, non bonæ voluntatis. 3. Omnipotens pater ex Iudæorum populo suscitabit, surgereque faciet & nasci baculum, in quo tu Christe fili Dei saluator mundi demonstraturus es & perfecturus fortitudinem tuam: hoc est, carnem te assumere faciet, atque humanitatem accipere, per quam velut instrumentum potentissimæ diuinitatis tuæ, fortissimum humanæ redemptionis opus perficies: * atq; ita comparabis tibi dominium & principatum super omnes inimicos & aduersarios tuos per circuitum, & plenius atque perfectius es accepturus in nouissimo venturo examine. 4. Neque verò mirum id videri debet, quòd tantam per infirmum corpus humanum assumptum feceris victoriam, quoniam secundum diuinitatem tuam coæternus es tuo principio, id est, tuo patri, à quo æterno coæternus procedis,

A * in die virtutis tuæ, * in splendoribus sanctorum:

* ex vtero ante luciferum genui te.

5 Iurauit Dominus, & non penitebit eum, tu es sacerdos in æternum:

B * secundum ordinem Melchisedech.

6 Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.

C 7 Iudicabit in nationibus, implebit ruinas:

* conquassabit capita in terra multorum.

8 De torrente in via bibet:

D * propterea exaltabit caput.

cedis, & ipse semper est tecum, & tu semper cum illo & apud illum es: * in die æternitatis tuæ, duratione sempiterna, quæ nunquam defluit, nunquam labitur, nunquam deficit: * In hac (inquam) die tecum est pater tuus, & es tu cum patre tuo, non quemadmodum inter homines ad tempus apparuisti in infirmitate & vilitate, sed in splendore & claritate paternæ gloriæ, qua splendent omnes sancti, patri tuo vt in duratione coæternus, ita in gloria coequalis existens: * Neque id mirum: quandoquidem ipsemet pater de te testificatur, quòd ab æterno ante omnem creaturam tam inuisibilem quàm visibilem, te genuerit, & gignat semper ex vtero, id est, sua naturali fecunditate, de propria substantia atque essentia, sibi que consubstantialem, ac proinde per omnia æqualem. 5. Omnipotens pater quasi iuramento confirmatum firmissime statuit & ordinauit, neque vnquam retractabit, te fore sacerdotem sacerdotio sempiterno, quod nunquam mutabitur, siue per alterius superuenientis sacerdotij innovationem, siue per alterius sacerdotis hæreditarium, vel aliam quamlibet successione: quemadmodum de veteris legis Aaronico sacerdotio factum constat: * sacerdotio (inquam) secundum similitudinem Melchisedech, qui tui sempiterni sacerdotij typum gessit, panem offerens & vinum, sine patre in scripturarum narratione inuentus ac sine matre, & prorsus absq; genealogia, finem dierum ac principium non habens, secundum nomen rex pacis atque iustitiæ, non autem secundum similitudinem Aaron, qui corporales hostias legitur immolasse, cuiusque sacerdotij initium in scriptura aperte describitur, atque item hæreditaria filiorum successio. 6. En Deus pater omnipotens, totaque adeò diuinitas, quæ tibi Christo homini semper à dextris præstans astat in auxilium, quæ solum te nunquam relinquit, ipsa per instrumentum tuæ humanitatis, in tempore vltionis, quando iram suam aduersus oppressores & iniustos possessores generis humani voluit ostendere quam vsque tunc videbatur propter patientiã & dissimulationem continuisse. In die (inquam) suæ huius iræ, eos qui per tyrannidem regnum huius mundi occupabant, ipse confregit, humiliavit, atque eorum virtutem imminuit: quando huius mundi princeps & mundi retores tenebrarum harum, per Christi mortem iudicati sunt, atque foras eieci. 7. Tunc vti que iudicium fecit pro miseris misere oppressis gentium populis, eos de manu oppressorum per te Christum liberando: * eorum quoque ruinas & casus miserandos impleuit, quos olim ab angelorum bonorum consortio proiecit, nunc etiam à suo regno & principatu foras eiciens, quos tandem quoque omnes est in abyssi profundum demersurus: * Sed & plurimorum super terram commorantium infidelium atque peruersorum hominum, qui membra sunt & filij diaboli, comminuet capita, eosque morte feriet sempiterna. Siquidem cum peruerso diabolo condemnabuntur, qui ex parte illius sunt, infideles atque peruersi homines, qui nunc assistunt contra Dominum & Christum eius. 8. Quod si quis forte requirat, vnde Christo homini tanta prouenerit gloria in patris dextera? Certe in via mortalitatis huius, inque hac peregrinatione, turbidissimas atque amarissimas gustauit, & abunde bibit sæculi huius passiones atque miseras: quoniam vsque ad mortem crucis humiliavit semetipsum: * Atq; ob hoc exaltatum est caput eius super omnia quæ sunt in cælo & in terris, hoc est, exaltatus est & sublimatus creaturis omnibus altius, in dextera Dei, in gloria patris sui, quando datum est illi nomen à patre, quod est super omne nomen, ita vt in eius nomine omne flectatur genu, eique omnis lingua confiteatur quòd sit in gloria Dei patris, A M E N.

Hebr. 7.

Psal. 15.
Ioan. 8.

Philip. 2.

Ibidem.

Hebr. 1.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CIX.

PRæsentem Psalmum de Christo intelligendum, ipsemet in Euangelio testatur, cum Scribas atq; Matt. 22. Pharisæos tentans interrogat de Christo, cuius filius sit: vbi adducens hanc Psalmi autoritatem Dauidem ita scribentem, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, ait Christum appellare suum Dominum. Quomodo (inquit) eum Dauid appellat Dominum, si filius eius est? Ipsi quoque Ibidem. Scribæ & Pharisei interrogati, dum silent, neque propositam questionem valent dissoluere, ostendunt similiter de Christo, se hunc Psalmum intelligere. Alioqui statim fuisset illis in promptu quod responderent dicendo, non loqui illic Dauidem de Christo, sed de alio aliquo. Insuper Paulus Apostolus primo capite epistolæ ad Hebræos, comparisonem faciens Christi ad angelos, secundum super excellentiam, præsentem locum adducit, vt de Christo dictum. Ad quem (inquit) angelorum ali-

quando dictum est, Sede à dextris meis, quoadusque penam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Quasi dicat, Ad Christum legimus hoc dictum apud Psalmistam: ad angelos, aut angelorum aliquem non legimus. Quapropter manifeste vani sunt, qui post tam evidenti testimonio subterfugere volentes, Psalmum hunc conantur interpretari de Dauide, quasi enim David de se composuerit, ut de sui regni præcellentia, & spiritali sacerdotio, ac perfecta super inimicos victoria, proferendum & decantandum à suo populo. Horum (inquam) conatus manifeste vanus ostenditur, dum & Christi & Apostoli testimonio, de Christo Domino comprobatur Psalmum esse intelligendum.

¶ Versu 1. Sede à dextris meis. Non fecit pater cõsiderare filium à sinistris, ne significetur patre minor, qui est vntum cum patre: non rursum fecit illum sedere super caput, ne significetur superioritas filij: sed à dextris vt sederet dixit, ad significandum æqualitatem regni & imperij. Sed hic forte obijcias, Si ad dextram sedet filius, pater ergo ad sinistram residet, & significatur filio inferior. Dicendũ, quod in diuinis, cum more humano loquimur, ad significandum conceptam veritatem, quam non aliter nisi humano more eloqui sufficimus, oportet imperfectiones secludere, & tantum id quod perfectũ est, intelligere. Vnde licet in rebus humanis, qui alium ad dexteram collocat, ipse sedeat ad sinistram illius qui ei est ad dexteram: in diuina tamen seisione, dextera absque sinistra debet intelligi. Non enim ibi sinistra intelligitur, vbi non est inæqualitas. Nec ideo pater ad sinistram sedet filij, quia filium habet sibi ad dexteram residentem: sicut non est filio minor, pater, quia coæqualem sibi habet filium.

¶ Versu 2. Donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorum. Operaprecium est, aduertere vim & significationem particulæ donec, quam in vlu habet scriptura. Plerisque enim in locis exceptione & exclusionem non designat, quemadmodũ ex vulgari vlu solet accipi, sed consequentem & quasi expectationem alicuius quod futurum est. Vnde in proposito loco non volebat per exclusionem Propheta asserere, Christum sessurum in patris dextera, vltimum ponantur inimici sub pedibus eius: quasi tunc à patris dextera illi foret emigrandum, vbi illud esset impletum quod prædicat futurum: interim verò donec illud impleatur inibi resideat: sed tantum significatur, Christo iam residente ad patris dexteram, hoc in super expectari restare & superesse, implendumque adhuc & sequutorum, vt ita subigantur illi omnes inimici, quomodo scabellum subiicitur pedibus. Ita cum in Psalmo mox sequenti iii. de iusto dicitur, quod non sit commouendus donec despiciat inimicos suos, non ita secundum exclusionem intelligit Propheta, quasi tunc sit iustus conturbandus, cum eo peruenerit vt inimicos despiciat, interim verò sine conturbatione existat (est enim id prorsus absurdissimum) sed hoc tantum significare volebat, iustum nunquam commouendum, imò sequuturũ adhuc & implendum aliquando, vt non solum non conturbetur ab inimicis, sed etiam pro nihilo eos despiciat. Item cum Matthæi primo dicitur, Ioseph Mariam non cognouisse, donec ipsa peperit filium suum primogenitum, sensus non est per exclusionem accipiendus, quasi vsque ad tempus partus, Ioseph à Maria abstinerit, post verò eam cognouerit (est enim hoc sanæ fidei repugnans) sed mera significatur consequutio, ac si dicatur, Non cognouit eam Ioseph, & factum est, sequutum est deinde, & suo tempore impletum est, vt pareret filium suum. Huius particulæ ita semel latius explicata declaratio sufficiat & pro cæteris locis, vbi forte eandem in consimili acceptione poni contigerit.

¶ Versu eodem, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nota differentem subiectionem inimicorum Christi, à subiectione amicorum & electorum eius. Erunt enim & amici siue electi Christi ei subiecti, & summe subiecti, subiectione perpetua: sed quomodo filij subiecti sunt patri, dulci, voluntaria & nobili subiectione, quomodo filij regis regi subiecti sunt, & quomodo primogenito in multis fratribus fratres cæteri non primogeniti, quomodo primo heredi facti cohæredes, sicut naturali filio adoptione tantum facti filij. Nequaquam autem de his amicis Christi dicitur, quod ponentur quasi scabellum sub pedibus eius. Nam longè aliter ipse de eis Christus loquitur, dum in sacra Apocalypsi sic ait, Qui vicerit, dabo illi sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Et iterum, Qui vicerit & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à patre meo, & dabo illi stellã matutinam. Et in Euangelio suis fidelibus amicis magna disponit, dicens, Vos estis qui permanistis mecum in tentationibus meis: Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnũ, vt edatis & bibatis super mensam meã in regno patris mei. Ita quæ amicis Christi promittuntur quàm longe absunt ab eo quod nunc de inimicis dicitur, quod sint ponendi quasi scabellum pedum eius: vt significetur horum extrema futura despectio, quomodo illorum erit summa exaltatio.

¶ Versu 3. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Per virgam virtutis in Elucidatione intelligimus corpus Christi, siue humanitatem assumptam, quæ fuit ei quasi baculus fortitudinis, in qua fortiter egit, & fortitudinem suam demonstrauit. Ita enim in generis humani saluatione & inimici cõtritione se habuit Christi humanitas, sicut se habet virga, baculus aut gladius, quo quis ad percipiendum vitur. Quemadmodum enim virga, baculus, aut gladius per se non inimicum interficeret, neque innocentem liberaret, nisi ipsum dextera fortis viri dirigat & impellat, nisi eo vt instrumento percutiens aut pugnans vtatur: sic corpus Christi assumptum, assumptaque humanitas, per se nunquam generis humani inimicum contriuisset, nunquam liberasset humanum genus, si non adiuncta fuisset virtus diuinitatis, quæ per assumptam humanitatem, vt per instrumentũ conueniens poteret redemptio operata. Quomodo autem Christi humanitas in opere humanæ redemptionis fuerit quasi instrumentum, ipsa autem virtus diuinitatis principale efficiens, apud sacros Theologos tertio sententiarum Theologicarum libro plenius tractatur. Potest tamen non minus cõmode, per virgam virtutis intelligi verbum fidei & prædicationis Euangelicæ: quod ideo Deus emisisse dicitur ex Sion quia

Psal. iii.

Matth. i.

Rom. 8.

Apoc. 1.
Ibidem.
Psal. 2.

Luc. 22.

A quia ex Iudæa, in qua per seipsum Christus prædicauit, in omnes deinde fines orbis terrarũ, per Apostolorum prædicationem, ipsum Deus fecit diuulgari, iuxta illud Esaiæ Prophete vaticinium, De Sion Esaiæ 2. exhibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Hoc autem verbum Euangelicæ prædicationis, vtique virga virtutis & fortitudinis est magnæ, qua percusi sunt principes tenebrarũ, & infideles gentium populi salubriter sunt conuersi. De qua virga illud etiã potest intelligi quod de Christo apud Esaiã Esaiæ 17. legitur, Percutiet terram virga oris sui: atque etiam illud quod in Psalmo secundo dicitur, Reges eos in virga ferrea, quemadmodum in annotatione huius versus latius & plenius declarauimus. Iterum per hanc virgam virtutis accipere possumus ipsum Christi imperium siue regnum, quemadmodum dicitur in alio Psalmo, Virga directionis, virga regni tui, hoc est, sceptrũ regni tui, est sceptrum rectitudinis, id est, regnum & imperium tuum est in iustitia & rectitudine. Atque hæc etiã virga virtutis, hoc sceptrum virtutis: hoc regnum Christi forte & præualidum emissum est ex Sion, quia in Iudæa cepit Christiana fides, & regnum Ecclesiæ, atque à Iudæa in gentes sese dilatauit. Cæterum, dominium illud in medio inimicorum (cuius in secunda parte fit mentio) intelligi potest in bonam partem vel in malam, id est, vel de dominatione qua gentibus factis per Apostolicam prædicationem fidelibus nunc dominatur per totam Ecclesiã, qui prius fuerant increduli & inimici Dei: vt qui prius ab ipso fuerant alieni & sine Deo, nunc in illorum medio habitat Deus, & inambulet inter illos, sitque illorum Deus, & ipsi populus eius. Vel de dominatione, qua omnibus generaliter dominatur, etiã ijs qui sanctum nomen eius blasphemant, impugnant, & oppugnant. In medio autem inimicorum dominatio, significat dominationem omnium qui sunt in circuitu, ab omni parte, vbicunque locorum consistant, nullis exceptis. Quod enim in medio est, omnibus extremis æque est proximum. Si priori modo intelligas, inimicos accipe secundum præteritum tempus, videlicet qui aliquando inimici fuerunt. Si posteriori, secundum tempus præsens, qui adhuc inimici existunt. Nam & ij qui peruersa adhuc voluntate Christo sunt inimici, coguntur nihilominus velint nolint eius ditioni esse subiecti, nec est effugere eius dominium, in cuius ditione cuncta sunt posita, & cuius pedibus iam patre subiecta sunt omnia.

¶ Versu 4. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum. Loco principij in Græco nomen ἀρχῆς, quod indifferenter significat principium vel principatum. Vnde quidam putant ex Græco vertendum fuisse, Tecum principatus in die virtutis tuæ, hanc assignantes intelligentiam, Tecum est principatus regnum & imperium in hoc tempore virtutis & gloriæ, in quo nunc post resurrectionem à mortuis regnas in splendoribus sanctorum, in gloria beatorum, tanquam primogenitus, post transactũ in hoc mundo diem infirmitatis, tempus passionis & miseriæ, cui ad tempus voluisti te subdere causa salutis humanæ. Et hæc quidem lectio non incommodam habet sententiam. Veruntamen, vtraque translatio Psalterij, tam Romana quàm Gallicana, non principatum habet, sed principium quomodo nos in Elucidatione sumus interpretati, per principium intelligentes patrem, qui est principium filij, id est, à quo semper gignitur, semperque procedit filius, quemadmodum pater & filius indifferens sunt principij spiritus sancti. Hoc autem principij, cum Christo fuit, & est in die virtutis, per quam nos intelligimus durationem æternitatis: diem videlicet illam quæ indicatur Psalmo secundo, cum ex ore patris dicitur, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Christus enim homo simul & Deus existens, non solum diem habuit infirmitatis durationem vite huius temporalis, verum etiam diem æternitatis, quæ est dies virtutis, non infirmitatis, illam quidem secundum humanitatem adhuc mortalem, hanc verò secundum diuinitatem immortalem. Est autem in hac die virtutis cum filio principium eius, id est, pater in sanctorum splendoribus: quia in æternitate simul viuunt in magnifico splendore & immensa gloria, vnde sanctis omnibus tam angelis quàm hominibus sua procedit gloria. Omnis enim gloria sanctorum, quædam est resurgentia & imago, quædam illius immensæ claritatis & gloriæ, qua in æternitate pater & filius gloriantur atque resurgunt. Aut diem istam virtutis intelligere possumus tempus illud, in quo post passionem & resurrectionem iam regnat gloriosus. Nam hoc tempus rectè dies virtutis dicitur, quia (iuxta Apostolum) & si olim semel passus sit ex infirmitate, nunc tamen viuunt & regnant ex virtute Dei, iudex constitutus viuorum & mortuorum, sedensque ad dexteram Dei. In hoc autem die, quomodo cum ipso sit principium in splendoribus sanctorum, per se quisque ex prædictis intelligit. Veruntamen præter prædictas expositiones, potest etiam aliter, & pene contrario modo dies ista virtutis intelligi, ipsum tempus passionis & mortis, quo agnus Dei tulit peccata mundi, quo moriens Christus operatus est salutem in medio terræ. Quæ sanc dies, tamen infirmitatis videretur & miseriæ, quantum ad humanum iudicium, ratione passionis & mortis, quam secundum humanitatem ille pro nobis ferebat, tanquam agnus immolatus: vere tamen dies erat virtutis & fortitudinis, quando virtutem magnam fecit agnus, opus redemptionis humanæ, quod non nisi maximæ virtutis atque potentie erat: quando vicit leo de tribu Iuda, radix David: quando agnus qui occisus est redemit nos Deo in sanguine suo, ex omni tribu & lingua & populo & natione, & fecit nos Deo regnum & sacerdotes. Quis enim dubitet, diem hanc appellare diem virtutis, in qua tantæ fortitudinis opus peractum est? In hac autem die non absuit Christo principium suum, id est, pater, neque illum reliquit solum. Non enim humanitas diuinitate erat destituta, sed fuit cum illo & in illo principium, pater, vt per filium suum opus perficeret redemptionis humanæ. Non enim potuit coæternum sibi & coæqualem filium, quem gignit ex vtero ante luciferum, in passionis tempore derelinquere, qui pauperibus est adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. Erat ergo cum Christo suũ principium in die virtutis, & erat cum eo in splendoribus sanctorum: hoc est, vt sanctis suis compararetur splendor, vt electi suam acciperent gloriam, ad quam ab æterno fuerant prædestinati. Ita enim oportuit Christum pati: & sic introire in gloriam.

Esaiæ 17.
Psal. 2.

Psal. 44.

Esaiæ 52.
2. Cor. 6.

Psal. 8.
1. Cor. 15.

Psal. 27.

2. Cor. 13.
Actu. 10.
Marc. 19.

Ioan. 1.
Psal. 73.

Apoc. 5.
Apoc. 1.
& 5.

Ioan. 8.

Psal. 9.

Lucæ 24. gloriam patris, sicque & electis suam gloriam communicare: & (vt Apostolus ait) auctorem salutis E
 Hebr. 2. sanctorum per passionem consummari decebat. ¶ Versu eodem, Ex vtero ante luciferum genui te. Hæc particula, vt ex ore patris ad filium pronunciata debet accipi: potestque vel de generatione Christi æterna, secundum diuinitatem, vel de temporali secundum humanitatem exponi. Verum in vtraque expositione, non nihil prima fronte apparet difficultatis. Sic enim de æterna generatione exponas, quomodo ex vtero pater filium sic genuit, qui non habet vterum, neque vllam habet coæternam coniugem, ex qua more generationis humanæ æternum filium æternaliter gigneret? Secundum generationem nanque æternam, Christus matrem nescit, quomodo secundum temporalem natiuitatem patrem temporalem non habet. Quomodo ergo dicere potest pater, quod ex vtero ante Luciferum gignat filium, cum nec ex vtero proprio, nec ex vtero alieno? Si verò de natiuitate temporali exponas, quomodo hac generatione filium pater genuit ante Luciferum? Nōne (iuxta Apostolum) quando venit plenitudo temporis, tum misit suum filium Deus in mundum natum ex muliere, factum sub lege, & cætera? Quod si in temporis plenitudine ex vtero mulieris illum genuit, quomodo ante Luciferum id fecit? Ostendendum est ergo, quomodo vtrunque hoc incommodum debeat dissolui. Et quidem quod ad priorem expositionem attinet, omne incommodum euadis, si metaphoricè generationem ex vtero intelligas. Quomodo enim in scripturis Deo, manus, caput, pedes, aures, oculos, legimus attribui, cum ipse horum membrorum nullum secundum veritatem habeat: sic & vterum in illo possumus designare, ratione naturalis suæ perfectissimæ fecunditatis: qua tam est fecundus, tamque efficax in generando virtutis, vt absque coniuge, de sua ipsius substantia, possit gignere filium, non solum sibi secundum speciem similem, verum etiam sibi consubstantialem, vnius eiusdemque substantiæ, vt sint pater & filius vna substantia & essentia vna. Nulla autem creatura, quantumuis præcellens, quantumuis nobilis, secundum genus suum, proprie dici potest genita ex vtero Dei. Omnia nanque creata fecit Deus quasi artifex, creator & conditor, secundum beneplacitum voluntatis suæ, & iuxta ideas siue formas quæ sunt in mente diuina: non quasi pater genuit, naturali fecunditate, sed sua substantia. Quantum verò ad secundam expositionem, effugitur incommodum, secundum prædestinationem æternam sermonem intelligendo, vt fit sensus, Ante omnem creaturam, ante mundi constitutionem, ego proposui, præordinavi, prædefiniui, per solius spiritus sancti fecundationem te ex vtero virgineo immaculato immaculatum gignere in temporis plenitudine, ad perficiendum opus redemptionis humanæ. Quæ admodum cum Ecclesia, illa quæ apud Sapientem dicuntur de æterna sapientia, Ab initio & ante sæcula creata sum. Ante omnes montes & colles ego parturiebam, & similia secundum piam deuotionem accommodat Deiparæ Mariæ, manifestum est ea debere accipi secundum prædestinationem & præuisionem Dei. Et illud quoque intelligendum, quod per Luciferum æquè intelligi possit siue spiritualis siue corporalis creatura. Angelica enim natura rectè dicitur Lucifer, quatenus limpiditate naturalium donorum relucens, ex sua naturali conditione absque omni commixtione est tenebrarum & corporeæ obscuritatis, & absque omni malitiæ caligine. Vnde & communiter sacri doctores illud Esaiæ, quomodo cecidisti de celo Lucifer, qui mane oriebaris: quod de rege Babylo nis secundum literam dicitur, exponunt de illo angelorum primo, qui se contra Deum erexit per superbiam. Quod si Lucifer materialis stella accipitur, debet sub particulari stella tota multitudo stellarum intelligi: vt fit sensus, Ante omnium stellarum conditionem, antequam stellæ essent creatæ, id est, antequam quicquam esset corporale creatum. ¶ Versu 5. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hunc locum tractans Paulus Apostolus septimo capite Epistolæ ad Hebræos, multis rationibus ostendit Melchisedech sacerdotem typum fuisse & figuram summi sacerdotis CHRISTI. Et primum quidem nominis interpretationem applicat CHRISTO, quoniam Melchisedech secundum vim Hebræi idiomatis significat regem iustitiæ. Appellatio quoque loci, in quo regnabat ille, Christo conuenit: quoniam rex erat salem, id est, rex pacis. Insuper & hoc notat Apostolus, quod ἀπατρὸς καὶ ἀμητρὸς, id est, sine patre & sine matre fuerit, & omnino sine genealogia: quod non ita est intelligendum, quasi ipse nullum habuerit patrem, aut nullam matrem, aut quasi nullam habuerit genealogiam: sed quia in scripturis, neque patrem, aut nullam matrem, aut quasi nullam habuerit genealogiam: sed quia in scripturis, neque qui secundum generationem diuinam æternitatis est, ἀμητρὸς, id est, sine matre: secundum temporalem verò natiuitatem, ἀπατρὸς, id est, sine patre: quoniam ex immaculata virgine Maria, sine virili cooperatione, in terris fuit conceptus & natus. Genealogia quoque Christi secundum diuinitatem nulla extitit, quoniam generationem eius quis enarrabit? neque etiam genealogiam secundum humanam natiuitatem habet, talem qualem habent ceteri puri homines, ex vtroque parente. Ad hæc quod neque initium vitæ, neque finis dierum Melchisedech in scripturis legitur, significat Christi æternitatem, qui erat in principio apud Deum patrem. Decimas in super accepit Melchisedech ab Abraham, qui omnino extitit pater Israelitarum, ipsius etiam Leui & Aaron, qui tum adhuc in lumbis patris erant: & benedixit Abraham Melchisedech, tanquã maior minori. In quo significatur, Christi sacerdotiũ vere præstantius esse Aaronico: quandoquidẽ Melchisedech, vt typus Christi, benedixit Abraham omnium sacerdotum veteris legis progenitori, atque ab eo decimas accepit. Neque de Melchisedech legitur, quod eo mortuo successerit alius in locum eius, vt significetur sempiternum fore Christi sacerdotiũ, quod nullo alio vnquam cõmutabitur. Hic enim sacerdos, eo quod maneat in æternũ, sempiternũ habet sacerdotiũ. Hæc omnia Paulus Apostolus, loco supra citato diligẽter commemorat, declarans rectè in proposito Psalmo appellatum esse Christum sacerdotẽ, secundum ordinem Melchisedech. Superaddunt posteriores

A steriores & aliam conuenientiam, quasi præcipuam, prædictisque omnibus maiore, de oblatione panis & vini, dicentes, in hoc vel maxime Melchisedech typum gessisse Christi domini, quod panẽ & vinum obtulit, in signum eius oblationis quam institutus erat Christus, nempe corporis sui & sanguinis, sub specie panis & vini: quam similitudinem respexisse videtur celebris ecclesiæ doctor, Thomas Aquinas, in ecclesiastico officio, quod in honorem sanctissimi eucharistiæ sacramenti (iubente Urbano papa) composuit, cum in prima priorum vesperarum antiphona, ita canit: Sacerdos in æternum Christus dominus secundum ordinem Melchisedech, panem & vinum obtulit. Verum hoc loco nouelli quidam nostræ tempestatis hæreson auctores, siue fautores, admodum acriter insurgunt aduersus piam prædictorum patrum sententiam, dicentes nusquam in scriptura inueniri, quod Melchisedech Deo obtulerit panem & vinum: sed hoc tantum, quod Abraham & Isaac redeuntibus de cæde regum & fatigatis, protulerit panem & vinum, eisque benedixerit. Quæ etiam ratione, sacrum ecclesiasticum canonem, quo in missarum celebratione Ecclesia sacerdos vti sancit, multis sæculis in summa reuerentia habitum, impudenter quidam audent mordere, quod in oratione post calicis eleuationem, sacrificij Melchisedech cum sacrificio Abel & Abraham faciat mentionem: in quo videtur ad corporalem oblationem panis & vini respicere, sicut sacrificium corporale fuit quod obtulit Abel, & quod obtulit Abraham, qui frequenter legitur ædificato altari obtulisse holocaustum domino, paratus etiam immolare vnigenitum. Cum enim de oblatione Melchisedech prorsus nihil legatur in scriptura, putant illos qui canonem hunc composuerunt ecclesiasticos patres, ad hoc sacrificium panis & vini respexisse, istamque intendisse oblationem, cum dicunt, Sacrificium quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech: Hæretici ergo qui dolent missam sacrificium appellari, & contra ecclesiasticam determinationem contrarium obstruere contendunt, ignorantia & inaduerentia prædictos arguunt, quod Melchisedech dicant obtulisse Deo panem & vinum, cum nihil aliud legatur de eo, nisi quod (vt dictum est) Abraham redeunti illa protulerit. Horum autem quæstioni, quod quidem ad canonem attinet, duplici ratione nos satisfacimus in tractatu quem edidimus de expositione sacri canonis, circiter finem distinctionis tertie. Quod autem ad piam prædictorum patrum in præsentis loco interpretationem pertinet, dicimus, nihil contra pietatem illos dicere, neque contra sacram scripturam, qui Melchisedech obtulisse dicunt Deo panem & vinum. Nam licet in scriptura non expresse dicatur, nisi quod panem & vinum protulit Abraham, piè tamen creditur & absque omni impietate sentitur, ipsam Melchisedech vt sacerdotem Dei excelsi, primum ea obtulisse domino, quæ protulit voluitque proponere populo domini: quemadmodum & sacerdotes veteris legis prius hostiam offerebant domino, quàm de ea manducarent ipsi, aut manducandam darent populo: & nunc in Christi fidelium Ecclesia sanctissima mysteria dominici corporis & sanguinis, prius a sacerdote offeruntur domino, quàm populo præbeantur sumenda: licet diuersum morem sequentes sui cordis adinventiones obseruent. Synagoge Satanæ, quæ se dicunt Christi esse, & non sunt: quoniam vnitatem Christianæ fidei dirumpunt. Quorum irrationabiles contra patrum orthodoxorum pietatem larratus, quoniam ad viris grauissimis editis iustis libris egregiè confutati sunt, nihil opus est nos pro ea re prolixius agere, vt neque patitur ipsa rei magnitudo annotationum breuitate, sed pro dignitate tractari. Illud certe negare non possunt, quin ex autoritate sacræ scripturæ hanc admittant comparationem, Melchisedech in hoc typum gessisse Christi, quod sicut ille Abraham redeunti à cæde tyrannorum protulit panem & vinum, addens benedictionem: ita hic omnibus in fide & in Ecclesia militantibus, ac contra tyrannum principem tenebrarum dimicantibus, quicumque in fide vicerunt mundum & malignum, profert præbetque sui corporis & sanguinis sub specie panis & vini sacratissima mysteria, quibus confirmantur corda pugnantium, vt non deficiant: quibus laesi reficiuntur & confirmantur in vita spiritus, vt non succumbant. Hanc profectò comparationem, velint nolint, coguntur illi admittere. ¶ Versu penultimo, Implebit ruinas, Nos in elucidatione intelligimus hanc impletionem in malam partem, vt impletio ruinarum significet, ruinas futuras pleniores & perfectiores. Ruina enim grauis fuit dæmonum, quando corruerunt de summo caelorum, vel in tartara, vel in caliginosum hunc aërem. Ruina plenior fuit, quando per euangelicam prædicationem post mortem Christi, etiam è sede regni, quo dominabantur super gentes, proiecti sunt, iudicati que principes mundi, & foras eiecti, quibus verbis ad Ioan. 12: & 16.

B C de summo caelorum, vel in tartara, vel in caliginosum hunc aërem. Ruina plenior fuit, quando per euangelicam prædicationem post mortem Christi, etiam è sede regni, quo dominabantur super gentes, proiecti sunt, iudicati que principes mundi, & foras eiecti, quibus verbis ad Ioan. 12: & 16.

D Christus enim iudicantem in nationibus, restituta sunt & erecta quæ fuerat collapsa, quæ periere restaurata sunt. In secunda autem parte versus, cum dicitur, Conuassabit capita in terra multorum: conuassatio capitum intelligitur grauisima percussio diuinæ sententiæ, quæ super impios cadens desuper, à seueritate diuinæ iustitiæ, morte æterna eos afficiet: ad eum modum, quo lapis grauis deorsum cadens super caput transeuntis, contracto & comminuto capite ipsum morte opprimit. Vnde patet, idem nunc per capitum conuassationem intelligi, quod supra Psalmo tertio per conuassationem dentium, & iuxta Hebræam literam per maxillæ percussioem significabatur, dicente Propheta, Tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisisti: & iuxta

Gen. 4:1
Gen. 2:2
Gen. 22:2

Apoc. 17

Ioan. 12: & 16.

Lucæ 11:

Hebraicam veritatem, Tu percussisti omnium inimicorum meorum maxillam, dentes peccatorum confregisti. ¶ Versu ultimo, de torrente in via bibit. Nota duplicem torrentem in scripturis. Est enim quidem torrens voluptatis, de quo in alio Psalmo dicitur, Inebriabuntur ab vbertate domus Dei, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Longè verò diuersus est hic torrens, quem bibiturus nunc prædicatur Christus Dominus. Est enim torrens iste non voluptatis, sed amaritudinis: nequaquam limpidus, sed totus turbulentus. Cuiusmodi torrens in alio Psalmo innuitur, cum à fidelibus dicitur, Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Sic & duplex calix in scriptura legitur, quidam voluptatis, de quo in Psalmo 22. Et calix meus inebrians, quam præclarus est: alius amaritudinis, de quo Saluator discipulos ambientes primatum interrogat, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Nota insuper, quod particula, in via, iungi potest cum verbo bibit, vt sit sensus, In via huius vite bibit Christus Dominus de torrente. Atque hæc conuexio conuenientior est, quam & solam in Elucidatione sequimur. Posset tamen subtiliori consideratione etiã coniungi cum nomine torrentis, vt coniunctim legatur, Bibet Dominus de torrente in via, id est, de torrente turbulento, pleno luto & fordib⁹, cuiusmodi sunt torrétes illi qui impetu currunt in vijs publicis, vbi plerunq; plus est immunditiarū. ¶ Versu eodem, Propterea exaltabit caput. Intelligi potest, Deus pater exaltabit caput Christi, vel ipse Christus exaltabit caput suum: ipse vt Deus, seipsum glorificabit vt hominem, Vel quasi absolute accipi potest, exaltabit caput, id est, caput ipsius exaltabitur. Per exaltationem autem capitis, in scripturis intelligitur exaltatio & glorificatio post humiliationem. Vnde in Psalmo tertio, ad patrem filius loquitur, dicens, Tu autem Domine suscepitor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum, id est, me glorificans & sublimans. Et iterum in alio Psalmo, In petra exaltauit me, & tunc exaltauit caput meum super inimicos meos. Sic & in Ecclesiastico scribitur, Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnarū confidere illum faciet. Et in capitulo ultimo quarti libri Regum, de Euilmerodach rege Babylonis legitur, quod in initio regni sui subleuauit caput Ioachim regis Iuda de carcere: quando ei benigne loquutus est, & thronum eius posuit super thronos regum, qui cum eo erant in Babylone. Idem alibi per exaltationem cornu vel cornuum intelligitur, vt Psalmo 74. Exaltabuntur cornua iusti.

CX. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste qui sequitur, quemadmodum & præcedēs, de beneficijs & admirandis operibus nouæ legis tractat. In quo propheta ex animo confitetur Domino, super magnis ipsius & electis operibus, & sempiterna iustitia: diuersa demde nouæ legis beneficia per Christum fidelibus præstita enarrans, nempe, sanctissimæ eucharistiæ institutionem, noui testamenti nunquam commutandi constabilitatem, & Apostolicam de opere redemptionis humane prædicationem, æternæ hereditatis damnationem, mandatorum quæ seruis suis iniuncta si delem dispositionem infirmitate, æquitate & veritate, salutis per Christum factæ à Deo missionem. Post quæ omnia, versibus duobus nouissimis, sanctum Domini timorem commendat, & bonum intellectum laudat eius qui facit opere quod intelligit. Peculiariter verò aduertendum est, psalmum hunc vnâ cum eo qui in ordine subsequitur, in Hebræo singulari quadam ratione esse dictatum, iuxta alphabeticas literas: ita vt per singula hemicachia, id est, versus dimidijs, suo ordine præponantur singula literæ alphabeti Hebræici: ita vt prior particula primi versus habeat Aleph, posterior Beth, secundi versus prior Gimel, posterior Daleth, atq; ita in consequentibus vsq; in finem: ita vt vltima psalmi clausula, Laudatio eius manet in seculum seculi, à Tau sumat initium. Similiter & in sequenti Psalmo erit considerandum. Verum ista distinctio in translatione neq; apud Græcos, neq; apud Latinos inuenitur, eo quod commode seruari non possit.

CENTESIMIDECIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Confitebor tibi Domine in toto corde meo: in concilio iustorum & congregatione.

2 Magna opera domini:

* exquisita in omnes voluntates eius.

3 Confessio & magnificentia opus eius:

* & iustitia eius manet in seculum seculi.

4 Memoriam fecit mirabilium suorum, mise-

Ibi Domine volo laudis & gratiarum actionis dare confessionem, ex plena deuotione affectus mei, exq; omnibus viribus animæ meæ: neque in occulto solum, quasi erubescēs de tua confessione, sed palam etiam in Ecclesia sancta, inq; concilio & congregatione iustorum, ad aliorum ædificationem, & in tuum amorem prouocationem. 2. Et es tu sanè confessione dignus, quoniam magna sunt, stupenda & admiranda, quæcunque tu operaris, potentissime Deus: siue creationem rerum atq; gubernationem generaliter attendamus, siue humani generis peculiariter regenerationem: singularia vtique eximia, præclara, electa, & exquisita sunt, iuxta omnes voluntates tuas: quoniam omnia quæcunque voluisti, tu fecisti, in cælo & in terra: & sicut voluisti, ita fecisti, & propter tuam voluntatem & secundum tuam voluntatem, facta sunt omnia bona valde. 3. Tuum opus omne quod operaris, celebre est siue consistendū, & magnificent, siue magnificandum: quodcunque tu facis, tale facis, vt confessione dignū inueniatur, & magnificentia plenū: tua quoq; iustitia, tua sanctitas, tua perfectio, tua veritas & fidelitas nunquam deficiet, sed permanebit tecum sempiterna. 4. Multa quidem sunt & stupenda beneficia tua, quæ olim exhibuisti, tam in rerum creatione & gubernatione, quam in mirabili Israëlitiçi populi deductione: verum omnia pra-

Psal. 113.
Dani. 4.
Gene. 1.

A Ricors et miserator Dominus: * escam dedit timentibus se.

5 Memor erit in seculum testamenti sui: * virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.

B 6 Vt det illis hereditatem gentium: * opera manuum eius veritas & iudicium.

7 Fidelia omnia mandata eius, & confirmata in seculum seculi: * facta in veritate & æquitate.

C 8 Redemptionem misit Dominus populo suo: * mandauit in æternum testamentum suum.

9 Sanctum & terribile nomen eius: * initium sapientiæ timor Domini.

D 10 Intellectus bonus omnibus facientibus eum: * laudatio eius manet in seculum seculi.

ra superat: quod sequitur, Tu enim Domine qui natura misericors es siue benignus, & misereri semper solitus, omnium mirabilium tuorum velut memorialè nobis veniens in carne dedisti: * quando fidelibus tuis tuum ipsius corpus in escam & cibum spiritualem atque sacramentalem, itemq; sanguinem in potum instituisti. Si quidem hanc escam reliquisti fidelibus in memoriam passionis, & cæterorum omnium mirabilium, quæ in tua humanitate nobis exhibuisti: & in hoc cibo dum præsentem te corporaliter habent fideles, per dignam confessionem rememorantur vniuersa mirabilia tua. 5. Testamenti quoq; tui noui, quod nouæ Ecclesiæ abscedens disposuisti, & in tuo sanguine moriens confirmasti, memor eris in sempiternum: nunquã ipsum abolitorus, nunquã antiquaturus, sed ratum semper ac gratum habiturus: * vim etiã & efficaciam mirabilium operum tuorum, quæ pro generis humani redemptione visum tibi fuit operari, fecisti annuciari atque prædicari fidelibus tuis, quos in Ecclesiam congregare voluisti, vt credentes fructum possent ex eis consequi salutis æternæ. 6. Ad hoc, inquam, annuciari fecisti, vt illis credentibus dares cælestis regni hereditatem, omnibus gentibus in Christo (iuxta promissiones Abraham factas) repromissam: * Et sunt profectò omnia quæ tu in potètia, sapientia ac bonitate tua, veluti per manus tuas operaris, in veritate & iudicia disposita, sunt quæ vera & iusta, nihil habentia vanitatis, nihil mendacij, nihilq; iniquitatis prorsus aut iniustitiæ, quibus plena sunt opera filiorum hominum. 7. Mandata insuper & præcepta quæ nobis in testamèto tuo nouo obseruanda tradidisti, omnia sunt fidelia valde, id est, firma atque stabilia, æqua, & obseruata dignissima: * vt pote quæ sint confirmata in sempiternum, nunquã in consummationem vsq; sæculi cõmutanda: quemadmodum veteris testamèti erant multa suo rēpore antiquanda: * disposita quoq; & ordinata in omnimoda veritate & æquitate, nihil vanum, nihil iniquum præcipientia aut suadentia, quod non raro faciunt hominum siue stulta, siue impia mandata. Omnia siquidè mandata tua ad dilectionem reducuntur, & est ipsa charitas omnium præceptorum eius radix: qua nihil æquius, nihil iustius, imò nihil rectitudinè & veritati æque consonum. 8. Saluationem ac liberationè dedisti Deus, atq; operatus es per mirabilia opera tua, humano generi fidelibus tuis: * mandasti quoque in sempiternum vsque in consummatione sæculi, ab eis obseruari testamētū tuum nouum, quod disposuisti eis. 9. Nomen tuum gloriosum sanctum est, & omni reuerentia venerandū, hoc est, tu ipse iuxta nomen tuū (quoniam Deus, Dominus ac redemptor verè nominaris, & es) omni honore es dignus: * ac proinde timor tuus, ò Domine, principium quoddam est veræ sapientiæ, quæ secundū Deum est, hoc est, spiritalis, cælestis, atq; diuinæ: aded vt qui nondum timere te nouit, necdum initium habeat veræ sapientiæ, quantumuis hominibus sapere videatur. 10. Bene autem intelligit, & sapit vtiliter atque salubriter, quicunque opere adimplet, & facto demonstrat quod sapit, atque intelligit: * & talis viri laus solida permanebit apud Dominum ac sempiterna: quemadmodum econtrario male intelligit, minimeque vtiliter ac salubriter sapit, qui ea quorum accepit intelligentiam opere non demonstrat. Seruus enim intelligens voluntatem Domini sui, & non faciens, plaris vapulabit multis. Qui autem intelligit voluntatem Domini, & fecerit eam, hic laudem habet ante illum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CX.

Versu 1. In concilio iustorum & congregatione. Quidam per se legunt, In consilio iustorum, hoc est, in secreto & cogitatione sanctorū. Sententiæ tamen magis conuenit concilium per c, pro cætu & societate iustorum, quomodo nos in Elucidatione interpretati sumus. ¶ Versu 2. Exquisita in oēs voluntates eius, hoc est, eximia & singularia valde, electaq; & exquisita, ad siue iuxta omnes voluntates eius. Eadè est sententia, cum eo quod post in Psal. 113. dicitur, Deus autem noster in cælo, oia quæcunq; voluit fecit. Nihil enim quantumuis magnū, est apud Deū difficile vel impossibile. ¶ Versu 3. Confessio & magnificentia opus eius. Nouus est loquendi modus, tantundè valens, ac si dicas, Opus Dei est celebre & magnificentū, vel confessione dignū & magnificentia plenum. Secundum eundè modum, versu 6. dicitur, Opera manuum eius, veritas & iudiciū, hoc est, opera eius sunt vera & iusta, facta scilicet in veritate & iustitia, quia non agit Deus iniquè, neq; mendaciter. Ita in Psal. 118. dicuntur oia mandata Dei esse veritas. i. vera, & in veritate disposita. Ad eundem modū Sapiens asserit, quæcunq; sunt sub sole non esse nisi laborem & afflictionem spiritus, id est, laboriosa & affligentia spiritum, Eccle. 1. & aut labore & afflictione spiritus plena. ¶ Versu 4. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors &

Gene. 15.
Galat. 3.

Rom. 13.
1. Tim. 1.

Lucæ 12.

Psal. 113.
Gene. 18.
Lucæ 1.

Psal. 118.

& miserator dominus, escam dedit timentibus te. Ex traditione patrum consueverunt religiosi viri, post cenam aut prandium peracta, in gratiarum actione pro perceptis donis, hunc proferre versiculum. Neque id quidē male. Quauis enim paruulū valde videatur hoc beneficium corporalis pastus, si conferatur cum spiritualibus beneficijs maximis, quibus nos Deus donauit: tale tamen est, quo merito debeat homo excitari ad commemorationē omnium Dei mirabilium. Sic enim solet gratus animus, quum beneficio aliquo paruulo actuali exhibitione afficitur, ab eo à quo aliā plura & maiora se cognoscit accepisse, in paruuli illius beneficij actuali susceptione non solū præfens agnoscere beneficium, verum etiā priorum illorum multo maiorū & plurium recordari. Nam gratus & fidelis animus, facile vel minimo beneficio ad susceptorum antè beneficiorum rememorationē excitatur. Atque ita viri spirituales, solliciti semper quomodo grati esse valeant suo sibi beneficentissimo Domino, cum se corporali pastu iam frugaliter ex Dei munere refectos attendunt, corporeisq; viribus se sentiunt confortatos, transcunt in commemorationē omnium beneficiorum Dei, quæ ab illo susceperunt tam in semetipsis, quàm in toto humano genere. Veruntamen non est ista de corporali cibo, præcipua huius loci intelligentia: sed principaliter de illa spirituali esca, quæ in sacratissimo eucharistiæ sacramēto, ex institutione Dei sumitur à fidelibus, à timentibus Dominū. Ab his enim solis, digne, & vtiliter sumitur. Nam qui manducat panē Domini, vel calicem eius biberit indignè, iudicium vtique sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Qui autē dignè manducauerit ex hoc pane, viuet in æternū. Hæc enim esca illa est, de qua ipsemet Dominus in Euangelio ait, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo, & alia huiusmodi multa. In huius autem esca spiritualis perceptione, satis manifestum est, quomodo omnium mirabilium suorum misericors & miserator Dominus memoria fecerit, id est, quasi mnemosynon & memoriale reliquerit, in quo omnia ipsius mirabilia pro humani generis salute exhibita, reuocarentur ad memoriā à fidelibus, vsque in consummationē sæculi. Est enim hoc dominici corporis & sanguinis sacramentū, à Christo in memoriā passionis & mortis eius institutum: quemadmodum ipse Dominus ait, Hoc facite in meam commemorationem. Et apud Paulum Apostolum: Hoc facite, quotiescunque biberitis, in meam commemorationē. Specialiter verò in memoriā passionis & mortis Christi, quemadmodum subsequenter Apostolus ait, Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. In commemoratione autem mortis Christi, & natiuitas, & conuersatio, & gloriosa resurrectio, ac ceterorum omnium mirabilium quæ fecit ipse nobiscum & docuit, sit rememratio. Quam rem nos à proposito plenius tractauimus, & dilucidius ex ipsa radice explanauimus, in præfatione præmissa tractati, quem ferè ante triennium de mysteriorum Missæ ac sacri Canonis expositione edidimus. Versu eodem, Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus. Cum in scripturis hæc duo iunguntur, misericors & miserator, id quod frequentissimum conspiciamus, licebit harum duarum vocum significationem ita distinguere, vt prior ad naturā referatur & essentiam, altera ad miserationum propensionē siue effectus. Est enim Deus natura secundū suam essentiā misericors, cui proprium est misereri semper & parcere. Quanto enim quisque magis est verè magnanimus, & magis bonus, eo ad miseris miserendum est prior: iuxta illud, Parcere subiectis, & debellare superbos. Vnde cum Deus natura sua, & secundum substantiam atque essentiā suam sit summe bonus, & verissime magnanimus, consequitur item summe ipsum esse misericordem. Miserator verò est, quia semper misereri solitus, & quia consuevit semper agnoscētibus miseriam & penitentibus misericordiam, eius effectum præstare. Vnde Dauid Psal. 50. secundum multitudinem miserationum orat deleri iniquitatem suam. Hæc autem miserationū antiquarum & præsentium multitudo facit, vt Deum miseratorē appellemus: vt pote qui misereri sciat ac solet, & (vt humanū aliquod loquamur) habitū habeat, atq; scientiā miserendi, post tot miserationū actus exhibitos. Solent enim apud Latinos nomina terminationis consimilis in or, habitum significare, siue consuetudinem, siue scientiam: quemadmodū edificator, pictor, pastor, atque in alijs huiusmodi. ¶ Versu 6. Vt det illis hereditatem gentium. Possemus hoc loco per gentes (quod despectum solet esse vocabulū) intelligere dæmonū peruersas nationes: quemadmodū aliquando eosdē etiam hominis vel viri nomine in scriptura accipimus. Ac tunc quidem erit sententia, Deum voluisse dare suo populo hereditatē cælestis regni, quæ illorū fuerat, hoc est, ad quam ipsi ab initio fuerant creati, & cuius futuri fuerant possessores æterni, si non per superbiam ea sese indignos præstitissent. ¶ Versu 8. Mandauit in æternum testamentū suum. Aduerte quod quemadmodum olim in veteri testamento erant promissa præcepta, & sacramenta: ita sunt & in nouo, de quo hic Psalmus canit. Et de quolibet horū verum est quod dicitur, Deum mandasse in æternum testamentū suum. Nam quantum ad promissiones, quas habet testamentum nouum, mandauit eas expectari, & desiderari à fidelibus suis: quantum ad præcepta quæ continent, mandauit ea obseruari, ne obseruantes statuta præcepta, perdant proposita promissa: quantum ad sacramenta quæ in ipso ordinata sunt, in consummationē vsque sæculi ea frequentari mandauit, negligentes medicinā non consequantur sanitatē. ¶ Versu 9. Initium sapientiæ timor Domini. Nota est distinctio duplicis timoris, nempe seruilis & filialis. Horum vterque initium est sapientiæ, verum diuersa consideratione. Nam seruilis timor est initium extrinsecum, modo quodam ad verā sapientiam diuonens & præparans, cum ea tamen simul non potens existere: quoniam vt perfecta charitas, ita vera etiā sapientia, timorē huiusmodi pellit foras. Filialis verò timor initium est intrinsecum, eiusq; velut particula quædam, eo quod filiale reuerentiā cælestis sapientia non expellat, imò eam suadeat, efficiat, & conferuet. Non potest enim esse in eo sapientia vera, in quo non est sanctus timor Domini.

A IN Psalmo sequenti, vir beatus describitur, qui Dominum timet, eiusq; mandata diligit: cuius semen spirituale, & beata generatio commendatur, gloria item & diuitiæ internæ, perfectaq; iustitia quæ omnia, ab exortu sunt luminis diuini in anima iusti. Atq; hæc primis quatuor versibus. Opera deinde viri iusti enarrantur misereri, commodare, & in iudicio cuncta disponere: quæ letam atq; dulcem pariunt conscientiam, & ab omni reddunt perturbatione atq; timore securam, propter cordis in Deo stabilitatem, & eam quam habet in Domino ex bonæ conscientie testimonio, confidentiam. Gloriosus deniq; viri iusti finis proponitur, fructusq; iustitiæ, ab inimicorum metu atq; insultibus securitas, pro misericordie operibus sempiterna eius apud Deum memoria, & gloriosa exaltatio felicitatis æternæ. Quibus ex aduerso opponitur impiorum finalis miseria, ira & inuidia contra iustorum gloriam, desiderijq; illorum frustratio, perpetuo deploranda.

CENTESIMVNDECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Beatus vir qui timet Dominum:

* in mandatis eius voluet nimis.

2 Potens in terra erit semen eius:

* generatio rectorum benedicetur:

3 Gloria & diuitiæ in domo eius:

* iustitia eius manet in seculum seculi.

4 Exortum est in tenebris lumen reclusis, misericors & miserator & iustus:

5 Iucundus homo qui miseretur & commodat:

* disponit sermones suos in iudicio:

6 In memoria æterna erit iustus:

* ab auditione mala non timebit.

7 Paratum cor eius sperare in Domino: confirmatum est cor eius: non commouebitur:

* donec despiciat inimicos suos.

Erè beatus est vir ille, nunc quidem certa spe & expectatione, postmodum verò reali atq; secura possessione, qui donec in hoc agit corpore, reueretur, amatque Dominum Deum suum: * qui totū suum desiderium, omnemq; voluntatem applicat mandatis illius, semper sollicitus ad obseruandum ea. 2. Talis siquidem viri semen atq; posteritas, vehementer multiplicabitur, etiam super terram: quoniam partim verbis edificatorijs, partim exemplis bonis, partim humilibus precibus, plurimos sibi filios apud Deū comparabit, Christo sic eos gignens atque parturiens, etiam si iuxta carnem videatur sterilis: * ne quis huiusmodi generationem pro nihilo pendat, sciendum est, hanc spiritualem generationem, qua sancti de Deo filios in spiritu generant multò amplius quam carnalem, Deo esse placitam, & à Deo accipere benedictionē ampliorem, nempe æternæ retributionis mercedem: quemadmodum e contrario, eorum qui in luxuria filios procreant secundum carnem, maledictionē accipere æternæ condemnationis. 3. In huiusmodi viri domo interna, quam inhabitat, hoc est, in eius spiritu & conscientia, vera est gloria, magnus ornatus, & spiritualium affluentia bonorum: quemadmodum in eorum domibus materialibus qui sæculo diuites sunt, externus plerunq; relucet ornatus, & temporales abundant diuitiæ: * Iustitia quoq; eius & sanctitas, omnimoda vitæ perfectio, ipsumque iustitiæ eius meritum in sempiternū permanebit ante Dominum, & ante conspectum eius semper gloriosum faciet illum. 4. Si requiras timenti Dominum, vnde tanta gloria, en præclarum illud lumen, sol iustitiæ, quod est Dominus ipse, natura misericors existens, & misereri solitus, ac nihilominus iustus, exoritur ijs qui recto sunt corde in mentibus eorum, ex sese alioqui tenebrosis: atque ex huius luminis eximio atque præclaro splendore, in conscientijs illorum tantus fulget gloriæ interioris ornatus, tantæque affluunt diuitiæ. 5. Benignus verò, suavis, & amabilis est, tam apud Deum, quàm apud proximos, homo ille, qui misericordia vacat operibus: primum quidem suipsum misertus, deinde & aliorum: quique paratus est indigentibus commodare sua, atque etiam largiri, vbi congruum viderit, vel necessarium, de ijs quæ accepit à Domino paratus proximorū subleuare inopiam: * qui deinde sermones suos vniuersos, atq; operationes omnes ita gubernat, ita dispensat, ita dirigit in iustitiā & æquitate siue ad examen atque iudicium, vt non loquatur, aut agat, nisi quæ iusta & æqua sunt atque vtilia, & de quibus se putet coram iusto iudice posse bonā reddere rationem: * talis profectò in sempiternū non conturbabitur à sententia æternæ damnationis, aut poenis inferni, neque etiam in præsentī sæculo conturbatione deicietur. 6. Vir ille iustus, de quo supra diximus, in obliuionem non veniet apud Dominum, sed in æterna erit Domini præsentia: * neque conturbabitur ab auditu siue rumore malo: quemadmodum impij mox conturbantur & angustiantur animo, vbi aduersum aliquid, siue rumorem quemlibet malum audierint, vt pote de peste, de hostium aduentu, de que alijs imminentibus aduersitatibus corporalibus. 7. Iccirco autem comoueri & conturbari nescit, quoniam animum habet exercitatum in Domini confidentia, & in spe bona constabilitum atque corroboratum, vt conturbari non possit desperatione, aut timore deiciente, neque in præsentī neque in futuro: * quin & hoc futurum est, vt eos quos nunc obseruare habet iustus, & à quibus sibi nunc cautè debet prospicere, tandem omnino despiciat, contemnat, prorsusq; nihilipendat, quando nocere ultra non poterunt. Veniet enim post huius peregrinationis cursum, quando

1. Cor. 11. Ioan. 6.

Ibidem.

Lucæ 22.

1. Cor. 11.

Psal. 50.

1. Ioan. 4.

Esaiæ 53.

Lucæ 2.

§ *Disperfit, dedit pauperibus:*
* *iustitia eius manet in seculum seculi:*

* *cornu eius exaltabitur in gloria.*
§ *Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet:*
* *desiderium peccatorum peribit.*

quando non erit ultra iustus formidanda siue astutia, siue malitia malignorum, quam nunc solite timere, & caute declinare debemus, si in iustitia perseuerare volumus. 8. Vir iustus non thesaurizat sibi thesauros in terris, sed ea que accepit à Domino, misericordie operibus impendens, distrahit in subuentionem miserorum, eisque sua liberaliter largitur: * atq; huius iustitie virtutisq; meritum permanebit in sempiternum ante dominum. Tametsi enim contingat dispergendo, & elargiendo cessare nonnunquam exterius miserendi opus, utpote cum facultates non ultra suppetunt: meritum tamen virtutis, & operationum precedentium semper iusto manet, dum pro eis æternam accipit à Deo bonam remunerationem: quemadmodum e contrario impiorum in iustitia semper apud Dominum manet, ratione punitionis sempiternæ, etiamsi actiones ipsæ in sese transierint: * sublimabitur quoq; potestas, & fortitudo viri iusti in magnifica gloria, quando ad dignitatem euectus fuerit glorie filiorum Dei. 9. Impij verò & inuidi, tam demones quam homines, iustorum hanc exaltationem videntes, ira & inuidia cruciabuntur super felicitate aliena, qua seipsos fecerunt indignos, à Deo ut dentibus præ iracundia frendeant, atque in sese propter inuidiam velut consumantur, liquefiant, arefiant, atq; tabescant: * Impiorum tamen desiderium nequaquam implebitur, neque quoad seipsos, neque quoad iustos. Nam quantum ad se, optauerant semper in peccatis suis viuere, in quibus oblectabantur. Iustos verò, tam suasionibus, quam exemplis pestiferis, ab æternis gaudijs desiderant auocare: sed videbunt in nouissimo, horum vtroque miserè se frustratos.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXI.

Versu 1. Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis. Non dicit beatum qui abundat auro, argento, pretiosis lapidibus, qui præcellit ingenio, eruditione, arte, scientia, qui præminet potestate, autoritate, qui dignitate excellit: sed illum qui ferit beatus propheta beatum, qui timet Dominum, haud dubiù quin filiali & amicebili timore, aequi, sic timet Dominum, vt in mandatis eius velit, cupiatq; nimis, hoc est, vt ea vehementer amet, & cupidissime exquirat, totus illis implendis intentat, vt summum sit illi studium quæ Deus præcepit perficere, quæ prohibuit vitare, in omnibus cogitationibus, dictis ac factis semper cauens, nequando iniquè aliquid aut cogitet, aut concupiscat, aut discat, aut faciat. Deniq; idem est quod hic nunc dicitur, In mandatis eius volet nimis, cum eo quod Psalmo primo alijs verbis dicitur, In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. ¶ Versu 2. Potens in terra erit semen eius, generatio rectorum benedicetur. Quidam istud ad literam interpretantur de posteritate carnali. Item quod in sequenti versu dicitur, Gloria & diuitiæ in domo eius, de gloria & diuitijs temporalibus exponunt. Ita enim quosdam patrum veteris testamenti (cuiusmodi erant Abraham, Isaac, & Iacob) legimus in sacris historijs, speciali privilegio fuisse donatos copioso & benedicto semine, gloria quoq; & diuitijs temporalibus adornatos. Verum quia perpaucis iustis ista cõueniunt, maximè in tempore hoc nouæ legis, & quoniã frequenter admodum bonos parentes legimus nõ bonos habuisse liberos, imò insigniter malos, quod etiam hodie videmus in non paucis: quoniã etiam in lege veteri multi iusti in magna fuerunt egestate, atq; penuria rerum temporalium, in noua autem lege, omnes sanctitate præcipui secundum sæculum pauperes fuerunt atq; contempti, ita vt ille insignis Christi præco Paulus Apostolus, se, suiq; similes, mundi purgamenta, & omnium peripsèma appellaret, nouissimosq; omnium tanquam morti destinatos: ad hæc quoniam beati diuina voce nunc prædicantur pauperes, lugentes, esurientes: quoniã euangelico consilio suadet nunc hominibus, temporalia vendere, & distribuere in vsum pauperum, atque in nuditate sequi Christum: ob horum scilicet considerationem nobis videbatur commodius, ac magis cõueniens, ista de seminis potentia & benedictione, itemque de gloria & diuitijs, interpretari spiritualiter, quemadmodum legis in Elucidatione: vt per semen iusti, intelligamus ipsos quos vel verbo sanæ doctrinæ, vel bonæ conuersationis exemplo, vel sanctæ orationis feruore, Deo genuerit: de quali semine loquebatur Apostolus, cum diceret Corinthijs, In Christo Iesu, per Euangelium ego vos genui. Et Galatis qui iam mortui perierat, Filioli mei, inquit, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Possit tamen & aliter semen istud intelligi, operationes bonæ, quæ duplici ratione potens semen dici possunt. Primo, quia semen valde multiplicat. Qui enim timorè Domini habet, & in lege eius vult nimis, torus intentus est perficiendæ legi Dei, hic bonarum operationum cumulos proferet abundanter. Dum tempus enim habet (iuxta Apostoli monitionem) bonum operabitur erga omnes, & bonum faciens non deficiet, sciens quod suo tempore metet non deficiens. Secundo, potens est semen iusti, ratione validæ fructificationis, quoniam semen operationis bonæ, ex Dei gratia, fructum mirabilem & pretiosum nimis proferet in tempore suo, vitæ æternæ. Vnde Psal. 125, de iustis dicitur, Bunt, ibant, & flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione, portant manipulos suos, quod de operibus bonis manifestum est debere intelligi. Per rectorum autem generationem secundum hunc intellectum accipietur fructificatio bonorum operum. Opera enim Deo placita quæ operatur iustus ex gratia Dei, sunt eius semen, filij, & sancta generatio, quæ ex bona voluntate, & Dei timore

A more producit. Hæc autem rectorum generatio benedicetur, vel quando pro fructificatione bonorum operum Deus in præsentem sæculo addit gratiam gratiæ, vel quado in vetero sæculo operibus bonis bonam retribuit mercedem. ¶ Versu 4. Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors & miserator & iustus. Lumen istud est lux illa vera, de qua Ioannes scribit, quod illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc lumen exoritur rectis, in tenebris, vel quia in hoc mundo (vbi omnia absque beneficio diuinæ illuminationis sunt plena tenebris ignorantie & cæcitate spirituali, vbi deest cognitio veritatis, & abundat nescientia boni) visitatione sua, iustitia studentes illuminat, vt ipsi videant quæ sint credenda, quæ speranda, & quæ agenda. Vel quia in cordibus hominum iustorum, ex sese non nisi ignorantia & cæcitate plenis, radijs illis suæ beatæ lucis irradiat, quemadmodum Paulus apostolus ait, Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Iesu. Omnes enim ex nobis ipsi nil aliud quam ceci sumus, quantumuis nobis videntes videamur, quemadmodum in sacra Apocalypsi spiritus quibusdã impropere, dicit: Dices, quia dies sum & locupletatus, & nullius ego: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. ¶ Versu 5. Iucundus homo, qui miseretur & commodat. Iucundus hic non proprie lætum significat, quomodo solet accipi. Nam in Hebræo est nomen tob, significans bonum: & in Græco χρηστος, quod significat benignum, dulcem vel suauem, quemadmodum alibi vertitur. Suauis dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Et rursum, Quia tu domine suavis & mitis. Iucundus ergo homo hic ponitur pro homine suauis, benigno, amabili, quomodo nos in Elucidatione expressimus. Verbum autem commodare, non hic significat commodum præstare, quemadmodum illi dicimur, commodare, cui vllum præstamus commodum, sed accipitur pro dare commodato, siue mutuare, quod aliquando dicimus scenerari, quando vsuræ prauitatem à verbo secludimus. Id manifestè patet tam ex Hebræo quam ex Græco. Nam ex Hebræo vertit Hieronymus: Bonus vir & (clemens supple erit) & scenerans. Scenerari autem in bonam partem sonat, commodato dare vel mutuare, quemadmodum Lucæ sexto capitulo, Peccatores peccatoribus scenerantur, id est, mutuo dant. Et iterum, Duo debitores erant cuidam sceneratori, vbi scenerator pro creditore ponitur. In Græco verò est participium κρηστος, quod significat comodato dantem, quod vocabulum apud Septuaginta in eadem significatione ponitur, primo capitulo primi libri Regum, vbi, de Samuele loquens mater eius, coram Heli, sic ait: κρηστος κρηστος εστιν ος κρηστος πασας τας ημερας, hoc est, Et ego commodato vel commodato de eum domino omnibus diebus. In hoc autem quod dicit iustum commodato dare vel mutuare, intelligit etiam dare & distribuere pro loco & tempore, vbi necessitas se vel occasio obtulerit, & facultas adfuerit. ¶ Versu eodem, Disponet sermones suos in iudicio. Notum est, sermones non solum verba, sed etiam opera in scripturis significare. Vnde sensus est, Disponet res suas & sua omnia opera in iudicio. Quanquã potest & peculiariter de verbis quæ per os homino loquitur, intelligi. Nam qui non offendit in lingua, hic perfectus est vir, vt Iacobus sanctus ait: & qui custodit os suum (iuxta Sapientis verbum) custodit animam suam. Dispositio autem hæc in iudicio intelligitur dupliciter, Primo, disponere, secundum iudicium & æquitatem, secundum regulam præceptorum Dei, & dictamen rectæ rationis. Secundo, disponere ad iudicium, id est, sic agere & sic moderari, tanquam qui sis de singulis redditurus rationem. Cum enim (iuxta Sapientis verbum) omnia quæcunq; faciunt homines, Deus sit adducturus in iudicium: & cum (iuxta domini indubitatum sermonem) de omni verbo otioso quodcunq; loquuti fuerint homines, reddent rationem in nouissimo die, proculdubio sapientis hominis & timentis Deum est, etiã nunc disponere sua omnia ad iudicium, omnia sic agere, quomodo apud iustum iudicem cõfidit se posse reddere rationem. Hinc iterum per sapientiam dicitur, In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Sunt autem hæc quasi adinuicem subordinata. Nam qui omnia sua nunc disponit in æquitate, & curat omnia secundum regulam præceptorum Dei, recteque rationis dictamen peragere, consequens est, hunc disponere omnia ad venturum domini iudicium, quo iudicabitur in æquitate. Quam verò pulchrè de huiusmodi homine, miserante, commodate, ac sermones suos in iudicio disponente subiungitur, qd ipse in æternum nõ sit commouendus, quod in memoria æterna sit futurus, quod ab auditu vel rumore malo non commouebitur, quod paratum sit cor eius sperare in domino, qd confirmatũ est cor eius, quod non commouebitur, imò despiciet omnes inimicos suos. O quanta sunt hæc hominis iusti & misericordis commoda, qd sunt hæc magna præconia, quam pretiosa nimium bona nunquam commoueri, in æterna fore memoria, non timere ab auditione mala, paratum habere cor ad sperandum in domino, confirmatum esse corde in domino, non vnquã commoueri, imò inimicos despiciere. Quomodo autem (quæso te) posset conturbari homo misericors? quãdoquidem Diuinæ promissionis oraculo certus est, misericordiam consequuturos eos qui faciunt misericordiam. Quomodo is qui omnia disponit in iudicio, posset conturbari? cum nihil habeat pro quo debeat conturbari, sciens iustum se habere iudicem, qui in iudicio & æquitate iudicat. Quomodo non in æterna erit memoria iusti, cum eius iustitia sit permanens in sæculum sæculi? Nunquid poterit iustitia æterna permanere, & perire memoria iusti, cuius ipsa est iustitia? Quomodo ab auditione mala possit timere, qui in bonæ conscientie testimonio gloriatur, cuius mens securã quasi iuge conuiuium, exhilarat eum qui sibi nullius mali est conscius, ob quod debeat metuere? Nam si principes terreni (iuxta Pauli vocem) non sunt timori boni operis, sed mali, & si nõ nisi propter vindictam malorum portant ipsi gladium: multo magis ille qui est primus omnium princeps & iudex, non est metuendus, nisi ijs qui sibi male conscij sunt, neq; ad bonorum punitionem, gladium portant. Quomodo in super non paratum erit cor eius sperare in domino, & confirmatum erit in illo cor eius, cum dicat Tobias, eleemosynam esse

fiduciam magnam apud altissimum omnibus facientibus eam, quæ etiã ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras? Quomodo ergo commoueri poterit? quomodo nõ despiciet omnes inimicos suos? At verò contra, ij qui non miserentur neque comòdant, qui proximis misericordiã non exhibuerunt dum possent, meritò hi conturbabuntur timore horribili: quoniam quidem (Iacobo teste) iudicium sine misericordia fiet illis qui nõ fecerunt misericordiam. Hi in memoria æterna nõ erunt, quoniam proijcientur in terram obliuionis, & in generatione vna delebitur nomen eorum, pro eo quod nõ sunt recordati facere misericordiam: hi merito ab auditione mala timebunt, cum rumor malus siue pestilentia siue prælij, siue alterius mali insonuerit, statim hi timore graui corripuntur & conturbantur: tum quia perdere timent, quæ hic cum amore possidèr, temporalia bona, tum quia inuenire formidant quæ odiunt & quæ commouerunt mala æterna. Quare autem sic ab auditione mala timent? quia non est paratum cor eorum sperare in domino, neque est in illo confirmatum cor eorũ. Quomodo enim in illo sperarent quem ignorat, quem contemnunt atque repellunt? Inimicos autem suos ipsi nunquã despicient, sed magis suspicient: quando (iuxta Sapientis testimonium) dicent intra se, poenitentiam agentes, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos in sensati vitam illorum æstimabamus insanã, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Hi certè nõ inimicos suos despiciunt impij, verum se ipsos despicientes, suscipiunt eos quos in vita habuerat inimicos. Vides hac comparatione, quã sit diuersa fors immiseri cordium à misericordiis, iustorum ab impijs. Ceterum, de particula donec, quæ est in versu septimo, supra iam dictum est, in versum secundum Psalmi 109. ¶ Versu 8. Cornu eius exaltabitur in gloria. Per exaltare cornu in scripturis significatur exaltatio & glorificatio. Vnde in alio loco Psalmista monet, iniquos non exaltare, neq; in altum tollere cornu, id est, non se ipsos superbe magnificare aut exaltare contra Deum: iustorum autem cornua dicit exaltanda. Exaltabuntur, inquit, cornua iusti. Et Anna Samuelis mater, cum iam esset, fecunditate sibi data cælitus, super æmulam suam magnificata, & prole glorificata, canebat, exaltatum esse cornu suum in Deo salutari suo. Quomodo enim vulgata loquendi consuetudine dicere solent homines, superbis deteri aut abradi aut confringi cornua, cum per confusionis ignominia aut aduersitatem quamlibet grauem didicerint humiliari (secundum quem modum in Psalmo iã supra citato dicuntur confringenda à Deo corna peccatorum) sic per contrarium in bonum cornua iustorum benedicuntur exaltari, quoniam à Deo ad magnificam gloriam ab humilitate sublimabuntur. De hac re non nihil diximus in Psal. 74. Ferè autem idem videtur esse hæc exaltatio cornu, quod exaltatio capitis illa, de quo in vltimo versu Psal. 109, fit mentio.

Iacob. 2.
Psal. 87.
Psal. 108.

Sap. 5.

Psal. 74.
Ibidem.

1. Reg. 2.

CXII. PSALMI ARGUMENTVM.

Seruos ac pueros Dei, ad laudem sui domini monet hic Psalmus, cuius benedictum nomen semper est & ubique laudandum, eo quod omnibus sit ipse sublimior, & nulla ei valeat creatura, neque terrena neque celestis præ sublimitate sue gloriæ comparari. At tamen humilitatem semper diligit in omnibus, pauperes spiritu et humiles, tametsi viles carne ac sordidos, in sublimitate sue gloriæ dignanter exaltans, qui de sua sterilitate dolentes & afflictos, donata eis fecunditate, facit letantes, & peculiariter eam, quæ olim sterilis erat, gentium nationem, in tempore gratiæ, fecundam Ecclesiam pro suo placito constituit.

CXII. PSALMI ELVCIDATIO.

- 1. *Laudate pueri domini, laudate nomen domini.* Philip. 2.
- 2. *Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & vsque in seculum.* Psal. 144.
- 3. *A solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen domini.*
- 4. *Excelsus super omnes gentes dominus, & super calos gloria eius.*

Erui domini, laudem & confessionem date omnipotenti, laudem, inquam, date sancto nomini eius, quod est super omne nomen. Hoc siquidem est tributũ hoc debitum, quod à suis seruis exposcit dominus, nempe laudis & gratiarum actionis sacrificium, quod nos illi iustũ est, si fideles esse volumus, persolvere, potius quã aurum, vel argentum, vel corporales quaslibet victimas. 2. Laudetur sanctum illud & tremendum domini nomen, sita que iuxta suum nomen dominus ipse benedictus, à modo & vsque in sempiternum: quoniam laudis eius non est finis, neque digne satis laudari poterit vnquam. 3. Et dignum vtique est sanctissimum illud atque gloriosissimum nomen domini, vt per vniuersum orbem terrarum, ab oriente vsque in occidentem, ab aquilone vsque ad septentrionem, laudetur & glorificetur pura fidei confessione, ab omnibus nationibus & populis, vbicunque terrarum habitantibus, siue in mari: * Et dignum est item, vt à mane, quo sol exoritur, vsque ad vespertum quo sol occidit, confessio detur nomini super benedictio: imò vt nullo vnquam tempore ab eius laude & benedictione cessetur. 4. Est enim dominus natura & gloria magnus, eleuatus, gloriosus & excelsus, super omnes gentes, & super omnia quæ ipse creauit: ita vt etiam cælorum atque angelorum vincat gloriam, in infinito interuallo post se relinquens omnia potentia & bonitate atque omnimoda perfectione, in immensum superans vniuersa, adeo vt nulla sit creatura tam excelsa, quæ creatori omnium

num dignè valeat cõferri. Neq; enim alicubi siue in cælo siue in terra reperiri poterit qui ex æquo cũ domino Deo nostro possit conferri, ac velut ei coequalis comparari: * qui cum mansionem suam & habitationem regiam in altissimis habeat cælorum, longe cælis omnibus altior, & super omnem in infinitum transcendens creaturam, dignatur nihilominus ipse in tam sublimi residens dimittere sese ad ea quæ inferne geruntur, sua nihilominus providentia ad inferiora dignatur attendere, quæ aguntur siue in cælis siue in terris. Omnia enim eius subiiciuntur providentia, quamuis in immensum omnibus emineat superior. 6. Ipse humiles spiritu & sibi ipsi præ humilitate dissidentes, neque nisi in Deo auxilium habentes erigit, suæ gratiæ auxilio, de puluere terrenarum rerum: * & spiritu pauperes eleuat atque extrahit de stercorebus mundanarum cupiditatum, quæ velut stercore fetent ante oculos domini: * & de vili isto atque stercoreo sordidæ carnis habitaculo, educendo exaltat. 7. Subleuat, inquam, & erigit pauperes dominus, non vt eos viles iterum seruos faciat, aut laboribus subdat, sed ad magnificam nimis gloria, nempe vt eis sedem & locum tribuat in mente sua, inter gloriosissimos illos caelestes principes, ciues angelicos, atque inter principes populi sui, patres præcellentes atque Patriarchas, Abraham, Isaac, Iacob, Samuel, Dauid, sanctosque Apostolos, & ceteros tam veteris quã nouæ legis patres, qui sunt ante dominum: nimirum vt cum his in regno Dei in vna mensa pariter accumbant, eademque fruatur gloria. 8. Ipse cum vult, eam quæ prius vt sterilis & infœcunda erat despecta fecundam facit, & in domo in medio filiorum multorum, quasi familiæ matrem, facit habitare cum gaudio: letantem videlicet super filijs diu concupitis, ac tandem Dei dono assequutis, quemadmodũ antè in sterilitate sua, solitaria ac desolata vixerat: * Qui etiam in temporis plenitudine gentilitatem quæ sterilis quondam fuerat, Deo non pariens liberos, iam fecit inhabitare sanctam Ecclesiam (quæ est domus eius) in magna fecunditate, multorum filiorum matrè, quos Deo progignit.

- A 5. *Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit, in cælo & in terra?*
- 6. *Suscitās à terra inopem: & de stercore erigens pauperem.*
- B 7. *Vt colloct eum cum principibus, cum principibus populi sui.*
- 8. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrè filiorum letantem.*

C. ANNOTATIONES IN PSALMVM CXII.

Versu 1. Laudate pueri dominum. Pueri ponitur pro seruis, quomodo seruum in Euangelio apud Luc. 7. pellat Centurio puerum. Vnde Hieronymus & Felix vertunt, Laudate serui Dominum. In secundo autem versu, cum dicitur, Ex hoc nunc & vsque in seculum: ex hoc nunc, valet à modo vel ex nunc. Nam quod hoc interijcitur, fieri puto ad exprimendum articulum Græcum, Græcè enim habetur *ἀπὸ τῶ νῦν*, hoc est, ab ipso nunc, vel ab hoc modo, accipiendo modò aduerbialiter: vel etiam causã explicandã emphasis, quæ latet in articulo. ¶ Versu 3. A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. In Elucidatione indicauimus duplicem intelligentiam, priorem, de loco, vt significetur nomen domini esse laudandum in omnibus partibus orbis terrarum, quemadmodum apud Prophetam alium dicitur: Ab ortu solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus. Posterior intelligentia est de tempore, vt significetur, à mane vsque ad vespertam esse laudandus Deus. Prior tamen intelligentia videtur magis conueniens: quoniam de omni tempore sermo factus est in versu statim præcedenti cum dicitur, Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & vsque in seculum: propter quod, conuenientius erit hoc versu loci generalitatem significari. ¶ Versu 5. Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra? Quidam olim antiquorum, Dei nimis excelsam habitationem considerantes, senserunt, Deum non ea quæ aguntur in terris attendere. Ex quorum persona, in libro Iob dicitur, Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Veritas autem per fidem simul & per rationem monstrat contrarium, videlicet ob exaltatam habitationem & sedem Dei nihil ipsum minus quæ inferne aguntur attendere. Quod hic nunc significari videtur, cum dicitur, Humilia respicit. Humilia enim appellantur inferiora: quæ inferne aguntur circa creaturas. Et cum additur, Humilia in cælo & in terra, significatur, etiam quæ in cælo sunt humilia esse diuino prospectui: quandoquidem sedes altitudinis eius in infinitum transcendit, omnibus caelestibus altior, licet secundum piã dignationem suam, in illis suam sedem beatis angelis atque hominibus demonstrat. Atque ita hoc in loco exprimitur vniuersitas providentiæ Dei, ad omnia sese extendentes, & quæ in terra. Potest tamen hic passus aliter exponi, ad hunc modum. Quanquam sic in sublimi sede gloriæ suæ super omnia eleuatus Deus residet, semper tamen ad humilia attendit, id est, ad humiles respicit: & vbicunque humilem aliquem conspicit aut pauperem spiritu, super eum ponit boni sui fauoris oculos, videlicet vt eum in tempore visitationis (iuxta apostoli Petri verbum) exaltet, & in tempore tribulationis adiuuet. Hic enim est Dei erga humiles respectus in bonum. Atque ita eadem ferè huius loci erit sententia, cum eo quod in Psalmo decimo scribitur, Dominus in templo sancto suo, dominus in cælo sedes eius. Oculi in pauperem eius respiciunt, quasi dicat, Quanquam in templo sancto suo in cælo ha-

Lucæ 22.
Esaic 49.

beat sedem, in pauperes tamen spiritu semper benigno aspectu intendit, paternam illorum gerens e
 ram. Atque huic expositioni satis consonant quæ subsequuntur, de exaltatione pauperum & inopum
 glorificatione, de quæ sterilis fecundatione. Consonat etiam quod in alio psalmo similibus ferè ver-
 bis dicitur, Excelsus dominus & humilia respicit, & alta à longe cognoscit: ubi per vltimæ huius par-
 ticulæ additionem, manifestè indicatur, priorem de humilibus corde intelligendam. Sed videtur re-
 clamare, quod dicitur: Humilia in cælo & in terra. Nam in cælo quomodo peculiariter humilia rea-
 spicit, ubi nihil nisi summa humilitas est, & summa erga Deum mentis & cordis subiectio, tam in an-
 gelis quàm in beatis hominibus? Huic autem dupliciter responderi potest. Vel enim, ad angelos hoc
 dictum referri potest, qui ab initio per humilitatem ab inuicem discreti fuerunt. Nam in principio
 conditionis angelicæ naturæ, eos qui per humilitatem gloriam dabant suo conditori, Deus ipse pec-
 culariter respexit, vt eos confirmaret in gratia & gloria, faceretque sibi ministros & conuiuas pera-
 petuos, in beatitudine aeterna: e contrario autem illos superbos, qui per elationem intumuerunt con-
 tra ac supra creatorem, despexit & reprobatos abiecit, rudentibusque inferni de cælo detractos (vt
 sanctus Petrus ait) tradidit in tartarum cruciandos, ac reseruandos in nouissimum iudicij magni diè.
 Deinde, etiam nunc in cælis, eo quifque hominum glorificatorum plenius Dei gloria fatiatur, eo ma-
 ior est vniuscuiusque felicitas, eo magis à Deo respicitur, diuinoque fauore repletur abundantius,
 quo magis, dum viueret in terris, se humilem erga Deum exhibuit: vt vel hac potissimum ratione, F
 sanctorum patrum sententia, Deiparam virginem Mariam, omnibus cælestibus ciuibus vniuersisque
 angelorum ordinibus asserat celsiorem, & Dei filio proximam, quod præ omnibus, dum in terris es-
 set, infime sese humiliasset. Denique in eternitate in cælesti beatitudine, ita perpetuo beatorum status
 habet, vt quanto Deo proximus quisque fuerit, & in regno illo sublimior, tanto verò cordis humili-
 tas in eodem abundantior effulgeat. Hoc enim veridica ratione persuasum merito sentimus, virginè
 benedictam Mariam, vt iuxta sanctorum patrum sententiam omnibus & angelis & hominibus in glo-
 ria præminet, ac Deo accedit proxime, ita vt humilitate altissima, nunc & in perpetuum, infra om-
 nes angelos & homines, ex corde profundissimò, esse & fore diuinitati maxime subiectam. Cùm e-
 nim vera humilitas oriatur ex cognitione Dei & sui ipsius, duo autem hæc optime præster illumina-
 tio diuina, consequitur, eam quæ à diuino radio super omnes illuminatur, sicut omnibus clarius Deum
 cognoscit & semetipsam, ita omnibus præstantiorem & profundiorè habere humilitatem: quæ sic
 in perpetuum perdurabit, quomodo nunquam desinet, neque Dei celsitudinem, neque sui ipsius in
 sese contueri vtilitatem. ¶ Versu 6. Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem, vt col-
 locet eum cum principibus, &c. Nonnunquam istud videmus Dei ordinatione ad literam etiam tem-
 poraliter impleri, vt humiles & despecti euehantur ad sublimia; quemadmodum populus Israëliticus
 qui erat numero modicus & incognitus postmodum factus est in cunctis populis gloriosus: & Saul G
 cum esset paruus in oculis suis, de tribu & familia non maxima caput in Israël factus est. David item
 de gregibus ouium, & de post fetantes (vt in alio Psalmo dicitur) ad regnum assumptus est Israëliti-
 cum. Sic & postmodum frequenter contigit, ad dignitates magnas & præfecturas, ob virtutem atque
 probitatem exaltari humiles. Ita quoque in spiritualibus, sancti Apostoli & eorum successores pleri-
 que homines humiles & ex infima plebe, ad Ecclesiarum gubernacula, Diuina electione, sunt assump-
 ti, principesque constituti super omnem terram, & quasi dij fortes vehementer exaltati. Puto ta-
 men principaliter hæc psalmistam loqui, de humilium exaltatione ad gloriam, quomodo in Elucidatio-
 ne indicauius. Ac iuxta hanc expositionem, licebit partes ambas accipere in eandem sententiam,
 vt idem sit suscitare de terra vel puluere, quod de stercore erigere, id est, de humilitate exaltare. Vel
 distinctè interpretari possumus, vt de terra vel puluere sonet humilitatem naturæ siue materiæ. Nam
 (iuxta verbum domini) puluis & cinis est homo, & in puluerem reuertetur: quod sequitur autem de
 stercore, sonat vilitatem & sordes vitiorum. Terra enim & puluis, licet vilis & despectus sit, non ta-
 men foetet neque sordet. Stercus autem præter infimam vilitatem, abominandum quoque habet foet-
 torem. Atque ita homo ratione suæ materiæ ex qua factus est, licet vilis sit & humilis, eo quod pul-
 uis & cinis, tamen non est hac ratione sordidus, neque foetidus in naribus domini Sabbaoth: ratione
 autem vitij, non tantum amplius vilescit, verum etiam maxime sordet, foetet, efficiturque execrabilis. H
 Deus autem, sua immensa bonitate & inestimabili misericordia, non solum de terra suscitabit, vel
 exaltabit inopem, non solum nos qui puluis & cinis sumus, exaltabit ad gloriam & immortalitatem:
 sed ad eandem sublimitatem euehet etiam foetidissimis inquinatos sordibus vitiorum, si modo in hu-
 militate spiritu contribulato & corde contrito agant poenitentiam. Quod autem sequitur, Vt col-
 locet eum cum principibus, cum principibus populi sui, illic respondet quod in Euangelio ait domi-
 nus: Dico vobis quod multi venient ab oriente & ab occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac,
 & Iacob, in regno cælorum. ¶ Versu vltimo, Qui habitare facit sterilem in domo. Quod dicitur de
 sterili fecundata, vt sit mater filiorum in gaudio, videmus ad ocularem experientiam frequenter hu-
 milibus accidere: quemadmodum Annæ Samuelis, & Elizabeth præcuratoris matri. Secundum mysti-
 cam verò sublimiorem intelligentiam, gentium competit Ecclesiæ, quæ prius sterilis erat, Deo libe-
 ros non gignens, sed idolis ac daemonibus: postmodum tamen ex Dei gratia fecundata plurimis fi-
 lijs, quasi magnæ familiæ mater, Christi domum nunc inhabitat, imò est ipsa domus Dei: quemad-
 modum multo antè prophetauit Esaias, cùm in spiritu alloquens Ecclesiam gentium, dicebat. Lau-
 da sterilis quæ non parit, decanta laudem, & hinni quæ non pariebas: quia multi filij desertæ magis,
 quàm eius quæ habebat virum, dicit Dominus, id est, multo plures erunt filij Ecclesiæ gentium, quàm
 Synagoga Iudæorum.

CXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste, cum exultatione veteris Israëliti populi beneficia, dignanter illi à domino exhibita, recenset.
 Et primum quidem liberatio eius de seruitute Aegyptiaca proponitur, in quam mare rubrum duce Moysè
 diuisum constat: deinde introductio in promissionis terram in qua Iordanis legitur fuisse siccatus, aquis sese in
 modum montium agglomerantibus, & modo quodam per incrementum continuum subsilientibus. Insuper quod
 aquam de petra dedit sitientibus, sub quibus particulatim enumeratis, cætera veniunt in generalitate intelli-
 genda. In quibus omnibus, non suam populus domini gloriam querit, sed domini Dei sui, quo sic veritas & mi-
 sericordia eius fiant manifestæ, & blasphemantium idololatrarum ora obstruantur. Vbi, occasione accepta, ido-
 lorum graphice depingit vilitatem: in quibus neque vita, neque sensus, neque motus vllus eum, quemadmodum
 iuxta veritatem, neque in illis qui ea colunt. Ex aduerso autem, Dei veri cultorum describitur supernum auxi-
 lium, protectio atque benedictio, sine personarum acceptione, indifferenter omnium. Nouissime verò, super po-
 pulum domini ponitur bona precatio: & reiectis à Dei laude mortuis atque damnatis, viuientium atque saluan-
 dorum perpetua asseritur esse laudatio.

CXIII. PSALMI ELUCIDATIO.

I In exitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro.

2 Facta est Iudæa sanctificatio eius:

* Israël potestas eius.

3 Mare vidit et fugit:

* Iordanis conuersus est retrorsum.

4 Montes exultauerunt vt arietes: * & colles sicut agni ouium.

5 Quid est tibi mare quod fugisti?

* & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum?

6 Montes exultastis sicut arietes:

* & colles sicut agni ouium?

7 A facie domini mota est terra:

* a facie Dei Iacob.

8 Qui conuertit petram in stagna aquarum:

* & rupem in fontes aquarum.

9 Non nobis domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam.

10 Super misericordia tua & veritate tua:

* nequando dicant gentes, ubi est Deus eorū?

Vni exiret populus Israëliticus de terra Aegypti, cùm egredierentur filij Israël, familia Iacob, de populo illo Aegyptiaco, populo linguæ peregrinæ, & scelerato & idololatra, crudeli atque immani, suos aduenas seque nimis atque barbare, & prorsus inhumaniter tractate. 2. Tunc factus est populus Iudæe siue Israël sanctificatio domini Dei sui: * tunc factus est populus Israëliticus peculiare domini, peculiaris hereditas, peculiaris populus, & singularis possessio domini, præ ceteris gentibus. 3. Mare rubrum in exitu filiorum Israël de Aegypto, proinde quali vidisset aut cognouisset domini voluntatem, & Israëliti populi per ipsum transitori aduentu, diuisum est in diuisiones & solitu fluxum neglexit, steteruntque, aquæ hinc & inde pro muro, vt transitum præberent fugienti Israëliti: * similiter & Iordanis fluuius, cùm post multos annos transitori essent de deserto in terram promissionis, duce Iosue, post mortem Moysi, siccatus est, iubente Domino, redeuntibus aquis ad locum originis sue, neque solito fluxu fluentibus. 4. Intumuerunt fluere prohibita aqua, & accumulata sunt in mole vnam, ita vt procul in montium morem apparerent: visusque sunt montes isti, per continuu aquarum aduentu incrementis & intumescerent, velut subsilire atque exultare, ad eum modum quo saltare solent ludentes arietes: * & minores eleuationes suo etiã modo subsilierunt, intumueruntque, quasi agni gregis, saltu arietum duorum ducum imitantes atque insequentes. 5. Sed dic, quæso te, ô mare, quid tibi causæ erat, aut hoc tibi vnde proueniebat, vt præter naturam siccum relinqueres, pedibusque pertransibilem tuum alucum? & tu dic, Iordanis, vnde hoc tibi, vt fluxum tuum solitum non prosequeris transeunte Israëliti populo? 6. Vos quoque, ex intumescerentibus aquis agglomerati montes, dicite, cur in altum subsilistis, velut exultantes in morem arietum saltantium, & non magis plane iuxta vestra naturæ conditionem, & morem solitum decurristis: * & minores aquarum eleuationes, quare item subsilistis in modum angelorum gregis? Proculdubio, non ex natura hoc erat, neque tibi, ô mare rubrum, neque tibi, ô Iordanis, neque ex humana vlla virtute, sed plane supernaturali ordine atque diuina virtute, vt iter fieret electo & sanctificato populo domini ad gloriam nominis eius. 7. Et quidem Deo nihil est vel impossibile, vel difficile, à cuius facie, voluntate & iussione commouetur etiam terra, & contremiscit: * à conspectu, inquam, præsentia & voluntate domini Dei Israël. Ipse enim est, qui de petra, in deserto, sitienti populo dedit aquas copiosissimas, ita vt in magnas congregationes staret aqua, biberetque populus & iumenta eorum: * & de silice durissimo, percussente Moysè virga, effluere fecit aquarum velut copiosissimos fontes ac fluuios. 9. Et quidem in omnibus his magnalibus, quæ tu pro nobis exhibuisti, nobis sufficiat misericordia ac gratia tua: tibi autem & glorioso nomini tuo sit honor & gloria, in omnibus populis, qui te ista audierint pro tuis electis patrasse mirabilia: absit verò, vt nobis ipsis pro his demus gloriam, qui sumus vel minimo tuo beneficio ex nobis prorsus indigni. 10. Tui, inquam, nominis gloriam sic manifestam facias, pro declaranda misericordia tua erga seruos tuos, & veritate, in fideli adimplerione promissionum tuarum, quas fecisti patribus nostris & semini eorum: * vt non valeant iusta causa nobis obicere gentes idololatræ, per exprobrationem,

nem, dicentes: Quis est Deus Israël? aut ubi est? aut quid operatur in eis? ut habeamus quæ respondeamus idololatri istis exprobrantibus nobis, adducendo mirabilia quæ tu operatus es pro nobis, in terra atque in mari. 11. Si ita requiritis idololatræ gentes, ubinam sit Deus noster qui facit hæc mirabilia, ecce Deus noster in cælorum sublimi velut in palatio gloriæ, inter angelicos ciues inhabitat: * tam virtute potens, ut quæcunque voluerit sine contradictione possit opere perficere, siue in cælo siue in terra. 12. Gentium autem idola quæ colunt, quod ad materiam attinet, vel argentea sunt, vel aurea, vel ænea, vel alterius cuiuslibet crassæ materiæ: * artificum manibus siue sculpta, siue fusa: & eo sane viliora, quod non naturæ sunt opera, sed mera artis figmenta, ad naturæ rerum similitudinem secundum externam apparentiam efficiantur: iuxta naturæ autem veritatem nequaquam assimilata. 13. Oris quidem habent figuram quandam & similitudinem, ad modum oris exterius depictam & sculptam, & quandam laborum habent apparentiam: verum per illud apparens os suum nullam possunt vocem edere, simulachra muta sunt, nihil interrogantibus loqui per os suum valentia: * sic & oculos quosdam videtur habere, per quos tamen videre nihil possunt, neque colorem vllum discernere, aut lumen cæli contueri. 14. Sic aurium habent sibi per artis industriam effictam similitudinem, artificialibus instrumentis sic accuratè elaboratam: verum non est auribus illis virtus audiendi quippiam, neque voces exaudire possunt, aut sonos discernere: * insuper & narium habent effictam similitudinem, quibus tamen odorari nil valent, quibus odorem nullum possunt sentire, neque gratum, neque ingratum. Atque ita manifestum est omnino sensu illos secundum veritatem carere, ac proinde minus quam bruta esse, brutisq; longe inferiora, quæ his sensitiuis organis ad conuenientes sibi naturales operationes uti possunt: cum hæc idola, illis, quæ videntur habere, organis sensuum prorsus ad nullum sentiendū actum uti possint, non amplius quam trunci rudes, in quibus talia nulla apparent organa. 15. Insuper & manus habent similitudinarias, ad similitudinem hominum digitalibus & articularibus distinctionibus subtiliter formatas: verum his suis manibus palpare nihil possunt, contrahere aut tangere, ut tangendo palpandū discernant: * pedes item similitudo formatos habent, & instrumenta ad ambulandum apta videntur habere: non tamen pedibus illis fictis valent vel ad passum vnum ambulare, aut vilo modo de loco se ad locum mouere, suntque ut rudes & informes, trunci æque immobiles: * Neque per fictum guttur suum, quod habere videntur, vocem clamoris possunt edere, quicquid tandem illis contigerit: etiam si exurantur, etiam si omnibus pretiosis monilibus spoliarentur, non valent exclamando incensorem aut prædatorem prodere. 16. Qui idola sibi faciunt ad colendum ea, similes efficiuntur illis, & vniuersi idolorum cultores, qui spem suam ponunt in eis quasi in veris dijs. Quemadmodum enim supradictum est, idolis, tamen si organa videantur sensum habere, nullam tamen inesse vitæ, sensus, aut motus operationem: ita qui idola colunt, vita prima (quæ Deus est) carentes, secundum veritatem neque vident mentis oculis, neque quæ Dei sunt, audiunt, neque gustant bonum Dei verbum, neque palpant de verbo vitæ, neque Dei bonum odorem olfaciunt, neque operationem aliquam vitæ interioris demonstrare possunt: sed prorsus existunt mortui & insensibiles, ut non aliud videantur quam ligna & lapides, qui ligna & lapides adorant. 17. At verò Israëlita familia reputans idolorum vanitatem, dominum elegit Deum suum, & spem suam in eo constituit: * & ipse vicissim factus est eis adiutor atque protector, in omnibus necessitatibus eorum. 18. Peculiariter quoque Aaronica sacerdotalis familia, spem suam fixit in domino, pro eo quod eam singulari sacerdotij sui honore decorauit, ut tanto illi hærerent fixius, quanto eos sibi iunxisset vicinius: * ipse verò peculiaris adiutor atque protector factus est eis. 19. In vniuersum denique omnes, quotquot ex corde diligunt, ac reuerentur dominum, spem suam habent repositam atque defixam in eo: * & ipse neminem repellens, omnibus præbet gratiæ suæ, ad declinandam peccata, virtutesque secundas, auxilium: & aduersum hostium insulsum protectionis suæ impendit beneficium, ita neminem sua destituens gratia. 20. Non est oblitus dominus nostri, neque obliuisci potuit, sed memor fuit seruo-

11 Deus autem noster in celo:

* & omnia quæcunque voluit, fecit.

12 Simulachra gentium argentum & aurum:

* opera manuum hominum.

13 Os habent, & non loquentur:

* oculos habent, & non videbunt.

14 Aures habent, & non audiunt:

* nares habent, & non odorabunt.

15 Manus habent, & non palpabunt:

* pedes habent, & non ambulabunt:

* non clamabunt in gutture suo.

16 Similes illis fiat qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.

17 Domus Israël sperauit in domino:

* adiutor eorum, & protector eorum est.

18 Domus Aaron sperauit in domino:

* adiutor eorum, & protector eorum est.

19 Qui timet dominum sperauerunt in domino:

* adiutor eorum, & protector eorum est.

20 Dominus memor

Ioan. 14.

A fuit nostri:

* & benedixit nobis.

21 Benedixit domui Israël: benedixit domui Aaron.

22 Benedixit omnibus qui timent dominum, pusillis cum maioribus.

23 Adijciat dominus super vos: super vos, et super filios vestros.

24 Benedicti vos a domino: qui fecit celum & terram.

25 Celum celi domino: * terram autem dedit filiis hominum.

26 Non mortui laudabunt te domine: * neque omnes qui descendunt in infernum.

27 Sed nos qui viuimus benedicimus domino:

C ex hoc nunc & vsque in sæculum.

seruorum suorum in bonum, cogitauit de nobis ad vtilitatem nostram: * & sicut sperauimus, ita benedictionem sanctam suam nobis largitus est, & benefecit nobis, Omnibus nos bonis sua benignitate adimplens. 21. Benedixit benedictione sua sancta in cælestibus donis populo Israëlita, quem sanctificauit sibi, peculiari quoque Aaronicæ familiæ, quam fecit sacerdotalem. 22. Neque his tamen solis, verum in vniuersum omnibus qui cum reuerentur & colunt, sine personarum acceptione, paruis æquè atque magnis, pauperibus atque diuitibus. In veritate enim personarum acceptio non est apud Deum, neque videt ipse ea quæ foris patent, sed intuetur cor: & quicunque eum honorificauerit, glorificabit illum, siue pusillus fuerit, siue magnus, diues aut pauper. 23. Audeat populum suum Dominus, multiplicetque, & crescere faciat, tam numero quam profectu virtutum: eos dico qui nunc sunt, & qui post vos venturi sunt, posteros vestros. 24. Sitis benedicti a domino, & ipse vobis beneficiat, qui creauit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, ac proinde potens est quibus velit benedicere siue benefacere. 25. Supremum cælorum, id est, præclarum illud empyreum cælum, domino est deputatum in aulam regiam, & in palatium gloriæ suæ, ubi cum ministris suis secundum plenitudinem gloriæ suæ inhabitet: * terram verò dedit ipse inhabitandam hominibus in statu mortalitatis perdurantibus, donec post labores tempus adueniat translationis eorum. 26. Eia dulcis Domine, qui in peccatis mortui iacent desperati, atque à te in sempiternum proiecti, non ipsi laudem dabunt tibi: * neque quicunque in infernum sunt demersi, laudem dabunt tibi, sed blasphemabunt magis sanctum nomen tuum. Atque ob hoc, in vita ista corporis, donec tibi erit placitum, & potissimum animæ, custodi nos, ut vel à nobis viuentibus laus detur tuo nomini, quod blasphematur ab impijs coram te mortuis. 27. Nos enim qui in salotari tua gratia viuimus, laudem placitam damus tibi, quam ut modò in gratia canimus, ita speramus in sempiternum nos cantaturos ante conspectum gloriæ tuæ sempiternæ, in quam, iuxta sollicitationem, introduces populum tuum, quem redemisti propter gloriam magnifici nominis tui, quod est benedictum in sæcula, Amen.

Coloss. 3.

Ephc. 6.

Actu. 10.

Ro. 2. 6.

1. Reg. 1.

1. Reg. 2.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIII.

Versu 1. In exitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro. Israël & domus casu datus debent accipi: quemadmodum Græca lectio monstrat, & sensus ratio exposcit. Populum autem barbarum intellige, ratione linguæ peregrinæ. Ille enim mihi est barbarus, qui in loquendo tali vitur idiomate, quod ego non intelligo, quodque mihi est incognitum: quemadmodum ait Paulus Apostolus capitulo decimoquarto epistolæ prioris ad Corinthios, Si nesciero virtutem vocis, 1. Cor. 14. ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi, barbarus. Aegyptiorum autem idioma, diuersum erat ab idiomate Israëlitarum. Vnde in alio Psalmo dicitur de Ioseph, vel genere Israëlitarum: Linguam quam non nouerat, audiuit. Quod si quis interroget, quomodo filijs Israël tunc cum exirent de terra Aegypti potuerint ipsi Aegyptij esse populus barbarus, cum verisimile sit, in tanto tempore, quo in terra habitauerant, didicisse Israëlitas linguam Aegyptiorum? Respondemus, fieri potuisse, cum in terra Gessen habitauerint filij Israël, separati ab Aegyptijs, ut vulgus Israëlitarum linguam Aegyptiorum nunquam addidicerit, quod perparum haberent, aut omnino nihil cum Aegyptijs negotij. Aut si huic non libet recurrere, ideo dicas barbarum populum dici, qui à principio cum intraret Israël in Aegyptum, incognita & omnino peregrina erat illi lingua Aegyptiaca, etiam si post facta fuisset illi familiarior. Vel Populum barbarum, intellige populum inhumanum & crudelem, non se erga populum domini ciuilliter, ut eiusdem terræ incolæ decebat, & præstita eis per Ioseph beneficia exposcebant, gerentem, sed quasi erga aduersarios hostes, omnem crudelitatem (naturali quæ his debetur commiseratione seposita) in aduenas & peregrinos exercentem: quemadmodum nimis manifestè per plura capita monstrat principium Exodi. Versu 2. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius: Iudæam in femineo genere, præter consuetudinem ponit hic pro tribu, sub vna tamen tribu præcipua intelligendo populum vniuersum: quemadmodum alibi sub nomine Ephraim totum intelligit populum, ut psalmo septuagesimo septimo, Filij Ephrem, siue Ephraim, intendentes, & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli. Intelligitur autem Iudæa, vel populus Iudæicus factus sanctificatio domini, quia tunc in eo fuit dominus sanctificatus, magnificatus & glorificatus, in magnis videlicet prodigijs & ostentis vsque tunc inauditis, quæ pro populo illo tum exhibebat palam toto mundo. Vel quia tunc populum istum sanctificauit, quia tunc sanctum esse sibi, & (ratione promissionis factæ patribus) electum, in oculis omnium demonstrauit

1. Cor. 14.

Psal. 83.

Psal. 77.

vt pote cuius gratia tā stupenda ederet portenta, vt etiam maris pro illorum trāfitu siccaret alueum. Factus est populus ille sanctificatio domini, quia ostensus est populus sanctus esse domini. Vel ideo factus est domini sanctificatio, quia sanctificatus tunc quasi denuo, siue de nouo fuit domino Deo suo. Vsq; tunc enim cōmixtus fuerat inter idololātras Aegyptios, & quasi gens non sancta, quasi populus non electus habebatur, cū pro eo nihil ageret Deus, imō in oppreisione multa relinqueret. Verū in illa mirabili eductione, quasi peculiariter sanctū & electum populum segregauit sibi, vt ei beneficeret eximie, & speciali ratione habitaret in medio eius, quasi pater in medio familiae suae, quasi rex in medio regni sui. In secūda autem parte cū dicitur: Israël potestas eius, potestas accipitur pro dominio vel imperio: estque sensus, Israël factus est populus in quo peculiariter imperaret, dominaretur, & regnaret dominus: vt potestas Dei accipiatur, pro eo in quo potestate ipse exercet & principatum tenet: quē admodum regnum aliquando appellatur vniuersus ipse populus terrae, quibus rex imperat. Vnde paraphrastice sic verti poterat: Israël factus est in quo Deus principē ageret, aut teneat imperiū. Quantum tamen ad priorē partem: Facta est iudaea sanctificatio eius: quidam Hebræorum dicunt, viros tribus iuda primos fuisse auctores in fiducia verbi domini descendere in maris alueū, atq; ita specialiter illam tribum dicunt hac in re factam esse sanctificationem domini, quoniam sanctificauerunt dominum, sic fideliter agentes, & fratres suos tribus reliquis ad fiduciam suo exemplo inuitantes. Nec enim melius sanctificatur à nobis Deus, quā obedientia verbi, & fiducia promissi eius. Verū id quia certum non est, neque autoritate sufficienti firmatum, præcedentia vt magis certa præferenda videntur: vt non de tribu vna, sed de toto populo accipiatur intellectus. ¶ Versu 3. Mare vidit, & fugit, iordanis conuersus est retrorsum. Hic profopopœia est. Fit enim sermo de inanimatis atq; insensibilibus, quasi si sensum haberēt, cū dicitur mare videre & fugere. Secundum quem modum & alibi dicitur, Viderunt te aquae, Deus viderūt te aquae, & timuerūt, & turbatę sunt abyssi. Cū verò dicitur mare vidisse, subaudi Deum, quē admodum illo in loco dicitur, Viderunt te aquae Deus, & timuerunt, vel populum domini, angelo ipsius & dūce Moyse comitatū. ¶ Versu 4. Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Diuersimode hunc versum diuersi interpretantur. Quidam exponunt de descensu domini super montem Sinai, quando mons ille adueniente domino contremiscens, quasi subsilire videbatur, quemadmodum cū fit terræ motus, videtur ad modum arietū & agnorum terra subsilire, ita vt simul cum ea etiā cuncta subsiliant, quę super eam cōtinentur, etiā homines cubantes in lectulis suis, & utensilia quęcumq; sunt in domibus cōmoueantur pariter. Et huic expositioni rectē cōsonat quod mox subiungitur, A facie domini mota est terra, à facie Dei iacob. Verū hoc exaduerso videtur obsistere, quod plurali numero dicitur, Montes exultauerūt, & de collibus numero itē plurali adiungitur. Mons autem Sinai, supra quem descendit dominus legem prolaturus, mōs vnicus est. Verū huic obiectioni facile potest satisfieri, dicendo totum illum montem plures in se montes partiales continere & colles diuersos, vt ferē solent magni mōtes esse diuisi in montes plures partiales, & multas habere colliū eleuationes: quę omnia simul adueniente domino cōmota fuere. Vel intelligantur cum Sinai, montes circumiacentes simul fuisse moti, & omnia montana in circuitu subsilisse in aduentu domini. Alij exponunt de scopulis torrentis Arnon, qui (vt aiūt) quasi exultantes, & salientes demiserunt se in torrentem, vt trāsiret Israël, Quod eliciunt ex eo quod Numeri vigesimo primo citatur ex libro bellorum domini: in hac verba, Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt vt requiescerent in Arnon, & recubarent in sinibus Moabitum. Alij de scopulis fluminis, quod transibant filij Israël, id est, eleuationibus quę erant in Iordane exponunt, qui scopuli, deficiente aqua ex parte inferiori, apparere incipiebant, & continuo magis magisque sese ostentantes, velut subsilire videbantur. Alij secundum excessum quendam dictum accipiunt, propter miraculi iucunditatem. Tam enim erat stupendum miraculū illa Iordanis exsiccatio, & maris similiter rubri, vt mōtes omnes in circuitu id prospicientes (vt ita per profopopœiam loquamur) merito exultarent, & tripudiarent, partim ob tam noui miraculi iucunditatem, partim ob congratulationem populi domini. Alij mystice intelligunt, per montes, sublimiores in iudaico populo: per colles, inferiores: qui omnes pariter cōspecto miraculo exultauerunt, chorosque eduxerunt. Nos in Elucidatione nihil horum posuimus, sed montes interpretati sumus a quarū sese agglomerantium cumulos, in modum montium eleuatos. Sic enim Iosue tertio capite legitur, transeunte populo Domini per Iordanem, aquas superiores quę descendebant, stetit in loco vno, & instar montis intumescētes apparuisse procul ab vrbe quę vocatur Edō, vsque ad locum Sarathan. Hos autem montes exultare dicimus, ratione continui augmenti, aduenientibus ex loco originis continuo aquis nouis maiorem eleuationem facientibus. Res autem quę continuo eleuatur in altum, quasi subsilire iudicatur. Ex omnibus his propositis eligat sibi lector quodcumque maluerit. ¶ Versu 6. Montes exultastis sicut arietes. Debent hęc intra quęstionem includi, & cum signo quęstiuo in versu priorē posito legi, ad hunc modum, Montes quare exultastis? Vel, Quid est vobis montes, quod exultastis sicut arietes, &c. Versus autem sequens, A facie domini, mota est terra, accipitur quasi in responsonem, aut certē taciti responsi confirmationem. Interrogatio nanque petit, vnde mari sua fuga, Iordani sua reuersio, montibus sua exultatio procederet. Hic autem, tacitam responsonem habes, horum omnium effectorem fuisse illum, cui nihil est difficile, qui etiam cū voluerit, terram facit contremiscere, quod certē non nisi maximę & diuinę est potentię, cū sit illa fundata super stabilitatem suam, vt non inclinetur in sæculum sæculi: Propter quod, etiam alterum subauditur miraculum eductionis aquarum de petra, vt sic ostendatur, ab eo fuisse illa præcedentia, cuius sunt hęc subsequētia. Potest tamen illud de terrę motione à facie Dei, peculiariter intel-

2. Cor. 6.

Psal. 76.

Num. 21.

Iosue 3.

Psal. 103.

A intelligit de aduentu domini super montem Sinai, quando mons ille mouebatur. ¶ Versu 8. Qui conuertit petra in stagna aquarum. Conuersio illa petrae in stagna vel paludes aquarum, non sic est accipienda, vt significetur ipsam petrae substantiam veram esse in substantia aquarum: sed improprie hoc dictum est, eo qd diuina operatione ex petra & rupe durissima effluerunt aquae, vt stagna & paludes ex effluentis aquae abundantia implerentur. In secūda tamen parte cōuersio proprie potest accipi. Rupes enim conuersa fuit in fontem aquarum, quia diuina virtute, rupes quę prius aquam nō habuerat nec dederat, iam aquarum fundebat abundantia. ¶ Versu 10. Nequando dicant gentes, vbi est Deus eorum? Dolet hoc maximē sanctis, qd Deum vident blasphemari ab infidelibus: & spiritualibus viris multo magis graue est sustinere infidelium in Deum blasphemias, qd proprias miserias. Vnde & Moysen legimus irato domino hac ratione occurrere solitum, vt cum propter peccatum vituli, populum vellet vniuersum delere, Sic enim ille talia proponenti dominō respondebat: Ne quęso dicant Aegyptij, callidē eduxit eos, vt interficeret eos in mōtib; & deleret ē terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. ¶ Versu 13 & deinceps, Os habent, & non loquentur. Cum idola dicuntur habere os, nares, oculos, manus, pedes, guttur, & huiusmodi, nō sunt hęc proprie accipiēda, quomodo imago hominis non proprie homo dicitur, sed cum diminuentē particula pictus homo, vel quidam homo, id est, hominis viui similitudo. Nam proprie os, nares, oculi, &c. nō sunt nisi membra illa, in quibus actu inest anima sensitua, certaque dispositio qualitatiua in talibus membris requisita. Vnde in cadauere, vbi anima abcesserit, quomodo iam vltra homo non est, ita neque oculus, neque auris, neque manus, nisi (vt dictum est) improprie sumatur appellatio huiusmodi membrorum. Causa autem quare idola per huiusmodi similitudinaria membra non sentiant manifesta est, quia videlicet non sunt informata anima sensitua: quę (vt Aristoteles ait) principium est, sicut viuendi, ita & sentiendi. Neque etiam in organis illis similitudinarijs sunt potentie illę naturales, mediantibus quibus anima operatur animalī cōuenientes operationes, vt in oculis non est potentia visua, in auribus nulla est potentia auditua, in pedibus non est vis ambulatiua, atque ita in cæteris. Ad hoc autem vt membra exercent suas operationes, oportet in eis esse conuenientes potentias naturales, mediantibus quibus, vt causis secundarijs, anima operari habet animales operationes. Qua de re plene & à proposito tractauimus in libris de consideratione rerum naturalium, lib. 8. ¶ Versu 25. Cælum cæli domino. Quidam ita distinguūt: Cælum, domino cæli, vt genitiuus regatur à domino, non à nominatiuo cælum: vt significetur, cælum esse deputatum illi, ad gloriosam inhabitationem, qui est cæli dominus. Nos in Elucidatione exponimus cælum cæli, quasi per excellentiam dictum, pro summo cælorum: quemadmodū in alio psalmo dicitur, Pfallite domino qui ascendit super cælum cæli, ad Orientem, id est, super summum cælorum, ad patris dexteram.

Exod. 31.

Psal. 67.

CXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste forma est, quae vir iustus atque fidelis in Dei amore exercitat: ex beneficijs diuina exauditionis sibi in maximis periculis, & rebus alioqui desperatis, frequenter exhibitis, seipsum excitando ad spem atque dilectionem conuertendam in dominum; qui & custos est humilium, & requies est ac benefactor eorum, qui se conuertunt in illum: ad quem proinde noster debet conatus dirigi, vt illi placeamus.

CXIII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 **Dilexi quoniā exaudiet dominus, vocē orationis meae.** **D**ilexi dominum, ei que præ omnibus per amorem in herere elegi, quoniam ipse est qui me exaudire poterit, & volent, quoties ad eum de quacunque necessitate in oratione clamauero. 2. **Quoniam quidem benignum auditum suum clemēter ad audiendum orationem meam demisit, id est, me licet auditione indignum, dignāter tamen exaudiuit: & idcirco omnibus diebus vitæ meæ, tam potentissimum ac benignissimum exauditorem volo semper intocare, ad auxilium atq; protectionem meam, neque ad aliud humanum volo respicere vanum auxilium.** 3. **Cū me circumdarent vndiquaque tērationes validissimæ, vsque ad mortem affligentes pauperculum spiritum meū, & velut vsq; ad mortem terrentes & cōturbantes: & cū me apprehendissent tanta tentationum atque persequutionum pericula, quæ iam nunc videbantur in infernum, ac mortem deductura animam meam.** 4. **Denique, quoties afflictio quælibet & anxietas, siue corporalis, siue spiritualis, ab inimicis mihi exorta fuisset: ego in omnibus te potentissimum atque clementissimum exauditorem meum, tuumque sanctum nomen semper inuocaui, loquens, & clamans in hunc modum.** 5. **O domine, esto liberator pauperulæ animæ meæ, eam de doloribus mortis, de periculis inferni, deque omni tribulatione & angustia, per tuam misericordiam, saluans in regnum tuum cæleste: merito verò ad te semper clamabimus, quia misericors tu es domine simul & iustus atque idcirco tu, Deus noster semper misereris, neque potes non misereri omnium**

D

D

5

cors dominus, & iustus, & Deus noster miseretur.

6 Custodiens paruulos dominus:

* humiliatus sum, & liberauit me.

7 Conuertere anima mea in requiem tuam:

* quia dominus benefecit tibi.

8 Quia eripuit animam meam de morte: * oculos meos à lachrymis:

* pedes meos à lapsu.

9 Placebo domino in regione uiuorum.

omnium te ex puro corde inuocatum. Facit enim misericordia tua, ut miseris nostris fleat debeas: & veritas facit atque iustitia, ut quod toties nobis à te misericorditer promissum est, nemini omnino negare valeas. 6. Tu domine humilium, simplicium, atque pauperum spiritus es custos, protector, curator, pastor, superbos despicias ac reprobas: quia ob rem & ego despicias superbiam, sub potenti manu tua humiliavi animam meam, corde humili tuum nomen adorans & inuocans: & factus es etiam custos & liberator animae meae. 7. A modo ergo, o anima mea o spiritus mi, noli auerti à domino Deo tuo, neque post huius saeculi vanitates ultra abeas (eris enim inquieta, donec ista secleris) sed abdicatis saecularibus omnibus cupiditatibus, & carnalibus affectibus, tota conuertere ipsam, mente pariter atque affectu, in dominum Deum tuum, in quo solo erit tibi, cum ad ipsum perueneris, vera requies: * & meritò sanè ad eum cognoscendum, tum amandum, debes conuertere: quoniam ipse est qui maxima iuxta veritatem tibi contulit beneficia, tam in creatione, quam in regeneratione, imò à quo omne bonum est tibi, & à quo expectas adhuc maxima. 8. Ipse (inquam) est, o anima mea, qui te eripuit de interitu sempiterno, liberans te à peccatis, per quae illuc fueras alioqui deducenda: * oculos meos seruauit à fletibus sempiternis, & lachrymis gehennae inconsolabilibus: * gressus quoque praeseruaui ne in foueam caderem infernalem, id est, conuersationem uitae meae ita direxit, ut per eam non fuerim deductus in infernum. 9. Volo ergo ex toto affectu cordis mei ad hoc conari, & studere sedulo, per adiutorium gratiae tuae, ut tibi valeam placere, & hic in terra uiuentium, in numero fidelium seruorum tuorum, & in futura patria sine termino. Ita enim iustum est & aequissimum, ut tibi tam optimo tamque beneficentissimo domino, omni conatu placeat studeamus, qui uiuis & regnas in saecula benedictus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIII

Versu 1. Dilexi, quoniam exaudiet dominus uocem orationis meae. Nouo modo poni hic in principio uidetur uerbum dilexi, absque accusatiuo significante ipsum in quo fertur dilectio. Nos in elucidatione subaudimus dominum, ipsum qui mox in casu nominatiuo exprimitur, ad hunc sensum, Dilexi dominum, quoniam ipse exaudiet orationem meam. Vbi nota, quod dilexi, accipi debet, ut valeas, affectum dilectionis & amoris dedi, vel collocaui, in hunc sensum, ut dicat fidelis: Affectum amoris mei iam dedi domino, iam in illum collocaui, siue defixi amorem meum, quoniam ipse est qui exaudiet uocem orationis meae. Quomodo si dicat uirgo de electo sponso suo, Dilexi hunc sponsum, id est, amorem meum in hunc collocaui, quoniam ipse abundanter mihi praestabit quaeunque postulauero. Atque hanc sententiam ordine sermonis Hebraici aliquatulum immutato ex Hebraeo quidam sic legit, Dilexi dominum quoniam exaudiet uocem deprecationum mearum. Alij uero nihil supplet: & totum hoc, quoniam exaudiet dominus, loco accusatiui accipiunt, dilexi autem accipiunt, pro desiderauit, vel concupiui, ad hunc sensum, Dilexi, concupiui, desiderauit, vel gratum habui, quod dominus exaudiet uocem orationis meae. Quasi dicat, Hoc mihi valde placet, hoc mihi valde optatum, desideratum, & gratum est, quod exaudiet dominus orationem meam. Si uero exaudiet pro exaudiat acciperetur, haec haberetur sententia: Concupiui quod dominus exaudiat orationem meam: quomodo ad marginem uertit Felix, Desiderauit, vel concupiui, quod exaudiat dominus. ¶ Versu 3. Circumderunt me dolores mortis, &c. Non uidetur completa esse sententia, nisi in fine uersus sequentis, cum dicitur, Et nomen domini inuocaui, & quasi conditionalis an temporalis secundum sententiam uidetur esse enuntiatio, ad hunc sensum, Cum circumderent me dolores mortis, & pericula inferni me inuenissent, cum tribulationem & dolorem inuenissem, ego nomen tuum inuocaui: ac deinde ponitur inuocandi modus conueniens, cum subditur uersu 5. O domine libera animam meam. ¶ Versu 5. O domine, libera animam meam, misericors dominus, & iustus, & Deus noster miseretur. Aptior uideretur esse connexio, si principium huius uersus cum sine praecedentis iungeretur, ad hunc modum, Et nomen domini inuocaui, o domine libera animam meam: ac deinde diuisim, Misericors dominus & iustus, & Deus noster miseretur: cuiusmodi distinctione Felix in sua uersione sequitur, eademque & in Hebraeo & in Chaldaeo inuenitur. ¶ Versu 6. Humiliatus sum, & liberauit me, Humiliatus in elucidatione interpretatur de humilitate cordis. Nam de ea hic conuenit facere sermonem, quoniam statim antecessit, Custodiens paruulos dominus. Alij, Humiliatus sum, exponunt, Afflictus sum, vel tribulatus sum. Quod tamen, si intelligatur non sola afflictio exterior, sed simul etiam afflictio spiritus, uidelicet spiritus contribulatus, corque contritum & humiliatum, penè in idem recidit. Propè enim est dominus ijs qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Hieronymus uertit, Attenuatus sum. Felix adicit, vel pauper factus sum. Quae utrunque patiuntur intellectum. ¶ Versu 8. Quia eripuit animam meam de morte, &c. Mutatur persona de secunda in tertiam. In priore namque uersu animam alloquebatur, dicens: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, atque ita consequenter dicendum uideretur, Quia eripuit te de morte, oculos à lachrymis, pedes à lapsu. Triplex autem hic enumerat magnum

Psal. 33.

A magnum beneficium, quemadmodum tria opposita pessima sunt. Nam animae nihil tam aduersum quam mors: oculus nihil molestius fletu, & pedibus offensio siue lapsus nocet. Quod autem in sequenti uersu dicitur, Placebo domino, intelligi debet, conabor placere, studebo ut placeam: cui respondet quod in Hebraeo dicitur, Ambulabo coram domino in terris uiuentium.

CXV. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste apud Hebraeos cum praecedenti connectitur: unumque duo hi psalmum efficiunt. Quamobrem, psalmi praesentis sententia, recte cum praecedentis materia potest connecti. Vir itaque iustus, qui ex consideratione diuinorum beneficiorum paulo ante seipsum conuertere studebat ad Dei amorem, spem, atque confidentiam, benefico suo domino modis omnibus placere desiderans atque hoc ipsum proponens, nunc in processu exercitationis suae pergens, conuulso deuenit, ut propter rectae fidei confessionem, mortis quoque & persecutionis calicem gaudenti uelit animo, in qualemcunque gratiarum actionem suscipere: ore quoque & opere, non in occulto modo, uerum etiam palam iuxta pia cordis uota, fideliter illi deservire: quem & suum dominum secundum creationem agnoscat, & à mortis uinculis liberatorem. Hic itaque uir iustus, qui iam Deo suo uelle placere proposuit, sciens, quoniam sine fide impossibile est placere Deo, neque tamen cordis fidem sufficere, sed oris etiam confessionem esse necessariam, simul & ad maiora animi promptitudinem ita loquitur in exercitatione sua.

Heb. 11.
Rom. 10.

CXV. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Credidi, propter quod locutus sum:

Propter fidem rectam quam in te credo, domine Deus, constantem quae sunt ueritatis, loqui non erubui, neque formidauit ad tui nominis glorificationem, fidei sanctae confirmationem, & proximorum aedificationem atque corroboracionem, audacter confessus, quod corde credidi. Si quidem ut corde creditur ad iustitiam, ita ore fit confessio ad salutem: ego autem quae sunt ueritatis fidei constantem profiteor, persecutionem & afflictionem grauem inueni, atque sustinui ab aduersariis ueritatis, siue uisibilibus, siue inuisibilibus: quemadmodum semper qui pie uiuere uoluit, & pro ueritate zelat, persecutiones sustinet. 2. Ego autem in quodam stupore & consternatione positus in tantis malis, hoc sensu, & protuli apud me talem sententiam, quod non sit ueritas in hominibus: sed quantum ex sese uani sunt omnes filij hominum, atque mendaces, non est qui ex se diligit ueritatem, & pro ea zelat, non est usque ad unum, nisi à te desuper fuerit edoctus. Atque idcirco consolabor memetipsum, etiam uideam bonam partem hominum ueritati aduersari, neque post plurimorum abire uolo sententias, sed tuae magis fideli uocacioni, atque doctrinae tuae illuminationi inherere. 3. Dic uero mihi, o anima mea, si quid habes quod domino Deo tuo possis offerre, ad qualemcunque retributionem, siue gratiarum actionem, pro uniuersis maximis illis corporalibus atque spiritalibus beneficijs, quae prior ipse mihi donauit immérito. 4. Sanè dignam retributionem, aut plenam compensationem minime inuenio, ueruntamen ad qualemcunque gratiarum actionem, ecce calicem amaritudinum atque passionum, quem prior bibisti, domine, pro tuo amore acceptare atque bibere paratus sum: propter ueritatis confessionem, etiam mortis amaritudinem libenti animo suscepturus: idque faciam cum aperta confessione & inuocatione nominis tui: cuius gratia & saluberrimum est, & omnino gloriosissimum, passionem atque etiam mortem tolerare. 5. Cordis mei deuotionem ac pium propositum, & sancta pro tuo amore concepta frequenter desideria, ego persoluam, oreque & opere demonstrabo atque perficiam ubique se obtulerit opportunitas: non in occulto solum, quasi de tuis erubescens operibus, sed palam in conspectu fidelium tuorum ad tui nominis gloriam, & proximorum meorum aedificationem: neque mihi formidandum est, mori pro tuo nomine: quoniam gloriosa mors est & magni precij, optimaque remunerationis, ante oculos patris tui, eorum qui pro tuo nomine & amore occumbunt: quemadmodum e contrario, mors peccatorum pessima est. 6. Eia obsecro, mi amabilis domine, quidni pro te moriar? quidni te ego & ore & opere confitear? cum sis tu meus uerus ac solus, secundum corpus & animam, dominus, & ego tuum mancipium seruisimum: neque solum ego, sed & mater quae me genuit, serua item est tibi: atque item pater, & auus, & progenitores mei uniuersi, serui tui erant, & tu es omnium dominus. 7. Insuper uincula & obligationes mortis atque damnationis aeternae, seruitutis diabolicae, & tyrannidis peccati, tu per tuam misericordiam potenter dissoluisti, atque tulisti ab anima mea: atque ob hoc, pro sacrificio tibi offerre

Rom. 10.
2. Tim. 3.
Psal. 51.

* ego autem humiliatus sum nimis:
2 Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax.

3 Quid retribuam domino, pro omnibus quae retribuit mihi?

4 Calicem salutaris accipiam:

* & nomen domini inuocabo.

5 Vota mea domino reddam, coram omni populo eius:

* pretiosa in conspectu domini, mors sanctorum eius:

6 O domine, quia ego seruus tuus:

* ego seruus tuus, & filius ancillae tuae.

7 Dirupisti uincula mea: * tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen domini inuocabo.

Psal. 33.

8 *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: * in atrijs domus domini, in medio tui Hierusalem.*

offerre volo, quod tibi noui super omnia placitissimum, nempe laudē & gratiarum actiōne pro acceptis beneficijs, simul ex corde fidei tui nominis quoque implorando auxilium, in omnibus periculis meis atque necessitatibus. Huiusmodi enim sacrificio à nobis tu vis honorari, magis quam hircorum aut vitulorum sanguine. 8. Insuper pia affectus mei frequenter cōcepta desideria, vbicunq; occasionem nactus fuero, tam ore quàm opere palam curabo exhibere coram seruis tuis: * nunc quidem in latitudine ista, atque in propatulo militantis huius ecclesiæ: ac deinde plenè perfecteque in medio beatissimæ illius ciuitatis triumphantis Hierusalem, in medio sanctorum tuorum, qui te sine fine & termino laudant in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXV.

Versu. 1. Credidi, propter quod loquutus sum. Hic credidi, ita exponendū est, quomodo in principio psalmi precedentis dilexi, vt sit sensus, Fidem habeo firmatam, & fide certus factus sum, de bonitate scilicet & veritate Dei. Citat autem hūc locum Paulus Apostolus in epistola. 2. ad Corint. Cūm ita ait, Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Huic etiā consonat quod ad Rom. scribit cap. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. In eo autem quod sequitur, Ego autem humiliatus sum nimis, humiliatus videtur accipiendum pro afflictus, vt significetur persecutionum afflictio, quæ solet fidelibus accidere. Maximè autem hic psalmus conuenit exercitationi martyrium eorum qui se ad passiones, aut etiā mortis martyrium pro veritate aut iustitia, ex fide & deuotione erga Deum voluerint exercitare: propter quod etiā ex institutione ecclesiastica hic psalmus in martyrum festis peculiariter canitur, itemque in festis apostolorum, quandoquidem ipsi vel primi sunt inter martyres. **V**ersu. 2. Ego dixi in excessu meo. Excessus iste potest accipi pro quodā stupore & pauore, quo subito corripitur homo, ex omni parte sibi videns imminere persecutionē. Vnde fit, vt in quandā admirationem magnā adducatur, & velut in quandā stuporem, præ admiratione. Cui fauet quod Hieronymus vertit, Ego autem dixi in stupore meo, omnis homo mendacium. Et Felix, In præcipitatione mea, vel in festinatione mea. Quidā Hebræi intelligunt, cum præceps fugerē, vel fugiendo festinarem, interpretates de persona David, quod cūm festinanter fugeret à facie Saulis, proditus ab ijs, à quibus non sperabat, dixerit hanc sententiam, Omnis homo mendax, volens nemini tutō fidendum, nusquā esse (quod dici solet) tutam fidem in hominibus. Potest tamen excessus iste, siue ista cōstans accipi pro raptu mentis, vt significetur, tanta afflictione pro veritate humiliatum, in mentis eleuatione positum, ac diuinæ illuminationis radio peculiariter illustratum, hoc considerasse, quod sit omnis homo ex sese vanus ac mendax: in quam cōstans, & singularem mētis eleuationem solet Deus suos electos in grauib; malis positos adducere, vt eos consoletur, atque confirmet in aduersitatibus. Quod autē hic dicitur, Omnis homo mendax, non peculiariter intelligendum videtur de mendacio falsitatis, quod ab ore egreditur, verum generalius de mendacio vnitatis, quod est in omni vita & conuersatione hominis. Est enim homo sicut ad omnem falsitatem, ita ad omnem prauitatem ex vitiatæ naturæ miseria pronus, ab adolescentia: ex qua etiam radice procedit, vt certę veritati paucissimi adherant; cōtra verò hæresibus, erroribus, & impietatibus, q̄ plurimi: virtutem item, & quæ virtutis sunt, perquam paucissimi sectentur, malitiam penè omnes. **V**ersu. 3. Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Retribuere non eodem modo, priore loco atq; posteriori accipitur. Nam priori loco propriè accipitur, pro reddere, quomodo ratione compositionis verbum illud sonat, quasi iterum dare, siue reddere: hoc est, pro prius dato dare. In posteriori verò impropriè accipitur retribuere, nō pro reddere, sed vt valeat, simpliciter dare. Retribuere namque propriè sumptum, præsupponit donationem priorem eius cui fit retributio, ac proinde Deus nihil homini retribuit, quoniam prior illi homo donare non potest, quemadmodum apud Paulum dicitur, Quis prior dedit illi, & retribuatur ei? Resumit autem in hoc versu animum fidelis, qui in priore versu se dixit in quendam stuporem fuisse adductum, vt iam se confortans aduersum omnia mala, sibi suadeat nihil metuere, sed magis in suis passionibus aliquam Deo retributionem & gratiarum actiōnem, pro beneficijs acceptis, inquirere: debetque interrogatio ista dirigi, vel ad semetipsum, vel ad suam ipsius animam. Sonat autem, quid retribuam, ac si dicas, Quidnā possum retribuere? estne aliquid in quo possum qualemcunq; facere retributionem domino, &c. **V**ersu. 4. Calicem salutaris accipiam. Calicem illum intelligimus, de quo saluator ipse ait in euangelio, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Et iterum, Si fieri potest, trāseat à me calix iste. Ac rursum, Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibā illum? Hunc calicem prior accepit, & prior bibit, imò ad fæces vsque exhauit, nostri causa, noster dominus, quando pro nobis factus est obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Et nos eundem hunc calicem accipimus, quando nos tali obedientia Deo subiicimus, & sic in medullatum holocaustum Deo offerimus, vt de eius manu parati sumus suscipere, quicquid tandem illi placitum fuerit nobis immittere, pro eius amore quilibet sustinere aduersa, ferre etiam quantumuis graua, etiam vsque ad mortis discrimina, atque ad eodē ipsam etiam mortem, quantumuis probrosam, quantumuis humano iudicio miseram. Nec est in quo magis congruè Deo nostro beneficentissimo possumus referre gratiam, si tamen vel hoc referre gratiam dici potest, & non magis persolvere debitum. Est autem differentia, inter calicem accipere, &

Gene. 6. & 8. Rom. 11. Matt. 20. Matt. 26. Ioan. 18. Philip. 2.

Are, & calicem bibere. Omnes enim fideles Dei seruos, iustum est hunc calicem accipere, siue letare: hoc est, dignū est vt quilibet Christianus talem animum offerat domino suo, prius sui causa passo, qui sit ad quilibet pro ipsius nomine perferenda paratus. Non omnibus autem datur martyrij gloria coronari, sed quibus hoc ita conceditur ex Dei munere. Nam complures sanctorum patrum legimus vehementer sitiuisse, vt hunc aliquando calicem biberent: & sumebant quidem illum quotidie in manibus, vt biberent, dum per quotidianas orationes suum spiritum Domino ad omnia offerebant paratissimi: quibus tamen non est concessum aliquando, vt eum biberent, martyrij gloriam consequi nō potuerunt, sed in pace dormierunt, sic volente domino. Et licet penè omnibus fidelibus calix iste gustari permittatur, non sic tamen omnibus conceditur illum ebibere. Vix enim reperiuntur, qui pie volunt viuere in Christo, quin aliquam sustineant persecutionem. Non omnibus tamen vsque ad sanguinem datur resistere, quæ admodum suis Hebræis iam honorum direptionem passis ait Apostolus, Nondum vsque ad sanguinem resistitis. Nouit enim Deus infirmos esse quosdam, qui licet sint robusti satis vt gustent, non tamen sufficientes sunt vt ebibant illum amarum calicem: qui tam est amarus carni, vt secundum eam partē ipse etiam Saluator, omnium atletarum robustissimus, ab eo abhorreret, cum in illa grauisima lucta patri diceret, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Atque idcirco consulens Deus plurimorū infirmitati, non omnibus præcipit calicem ebibere. Omnes tamen vult illum accipere, dum ad turbas vniuersas exclamans, ait, Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorē, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autē & animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucem suam, & venit post me, nō potest meus esse discipulus. Calix autem iste, calix salutaris, vel salutis, vel saluationis appellatur. Christo quidē quoniam (vt ipsemet post resurrectionem hæsitātibus ait discipulis) sic oportebat Christum pati, & ita intrare in gloriam patris. Nobis verò, quoniam (vt ipse ait Apostolus) per varias tribulationes nos oportet introire in regnū Dei. Quod autem in sancto Missæ sacrificio accipientes sacerdotes bibendum sacrum calicē, hoc versus proferant, dicentes, Quid retribuā domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? ac deinde, Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo: hoc non cogit de sacro isto calice nos intelligere præsentem Psalmum. Nam id Ecclesiastico vsui frequēs est verbis illis quæ in scripturis inueniuntur, pro deuotione fidelium in sensum aliquem pium vt, qui tamen non est ex præcipua intentione loci vnde verba illa sunt desumpta. **V**ersu. 5. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Quidam intelligunt mortem sanctorum esse preciosam in conspectu Domini, eo q̄ non facile Deus suos permittit venire in mortem, secundum desideria impiorū, sed multa diligentia eos protegit, & in vita sua protectione custodit, donec ipsi fuerit placitum. Nos verò ideo preciosam dicimus, quia magni valde precij est apud Deum, vt pro ea sanctis reddat magnificam retributionē vitæ æternæ. Omnino enim preciosa sit in oculis Domini mors illa necesse est, quā ipse tāta retributione coronat. Contra verò in Psalm. 35. de reprobatorum morte scribitur, Mors peccatorum pessima. In sequenti autem versu, pro dō domine, in Hebræo est anach, quod sonat obsecro. Est enim sermo blandientis, Obsecro Domine, quia ego seruus tuus, &c. De eo autem quod hic dicitur, Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, diximus in annotationibus Psalmi 85. in versum illum, Saluum fac filium ancillæ tuæ.

2. Tim. 3. Hebr. 11. Matt. 26. Luca. 14. Luca. 24. Actu. 14. Psal. 33. Psal. 85.

CXVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Illuminatus spiritu Propheta, de gentium ad fidem vocatione, deq; misericordie patrib; iudæorum promissæ in gentes dilatatione & cōmunicatione, eosdem in spiritu alacriter exhortatur ad laudem domini qui misericordie huius facere ipsos dignatus est participes per gratiam suam, & veritatem promissionum suarum ipsi & quæ atque iudæis dignanter constabiliuit. Atque in hunc sensum beatissimus Apostolus Paulus, capite decimo quarto Epistole ad Romanos, priorem psalmi huius versum adducit.

CENTESIMIDECIMISEXTI PSALMI ELUCIDATIO.

Di Laudate dominum omnes gentes: * laudate eum omnes populi. 2 Quoniam confirmata est super nos misericordia eius. * & veritas domini manet in æternum.

Vos omnes gentium nationes, quæ olim longe eratis à Deo, idolis atque dæmonijs seruentes, Deumque verum ignorantes, nunc laudem date & gloriam Deo Domino, in quem apostolica edocti prædicatione credidistis: * Neque solus de cætero iudæorum populus Deum laudet, verum absque discretione omnes populorum nationes, vbis terrarum constitutæ, pariter collaudate dominum Deum. 2. Iam enim in tēpore isto gratiæ, nobis omnibus credentiæ impleta est & opere exhibita misericordia, patrib; olim promissa, hoc est, generis humani per Christum redemptio: estque misericordia domini (à qua olim longe eramus, quando eramus natura filij iræ) iam super nos credentes corroborata atque stabilita, ita vt nunquam auferri possit à nobis credentibus in eum: * & veritas promissionum eius non fallat nos in sempiternum, sed quæ promissit infallibili veritate custodiet credentibus: quæ sane duplex ratio, maximi gaudij cunctis credentibus debet esse materia.

Ephes. 2.

Psalmus hic magna exultatione totus penè tripudiat, liberationem diuinam à maximis fortium aduersariorum periculis, cum liberatoris laude & gratiarum actione proponens. Potestq; commodius accipi, vt vox sit totius Ecclesie, sua pericula & exaduerso miraculosa liberatione enarratis, aut etiã viri cuiuslibet iustitiam qui primi sibi peculiariter exhibita enarrat beneficia, deinde ad cõmunẽ per Christũ factã salutẽ transiit cũ de angulari lapide canit, reprobato, sed factõ in anguli caput. A hoc enim loco manifestum est, ad cõmunem salutem & cõmunia Beneficia impensa beneficia, debere omnia referri. Est autẽ in hoc Psalmo peculiariter aduertendum, fieri aliquoties loquentis persone mutationẽ. Cum enim ab initio loqui cõperit, siue Ecclesia, siue iustus quilibet, suã liberationẽ proponens, de vultu tamen. 19. Aperite mihi portas iustitiæ, videtur sermo esse popularium atque inferiorũ, sibi portas ad Deum per eos qui clauẽ habent aperiri poscentium: & qui est in ordine. 25. Benediximus vobis de domino Domini, peculiariter maioribus videtur & in Ecclesia prepositis, cõpetere: quorum est iis quibus prepositi sunt spiritaliter benedicere. Quomãdmodum in sequenti Psalmo huius Elucidatione euadet manifestum.

CENTESIMIDECIMISEPTIMI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Confitemini domino quoniam bonus: * quoniam in seculum misericordia eius.
- 2 Dicat nunc Israël, quoniã bonus, quoniam in seculum misericordia eius.
- 3 Dicat nunc domus Aaron, quoniã in seculum misericordia eius.
- 4 Dicat nũc qui timent dominũ, quoniã in seculum misericordia eius.
- 5 De tribulatione inuocauit dominum: * & exaudiuit me in latitudine domus.
- 6 Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.
- 7 Dominus mihi adiutor, & ego despiciã omnes inimicos meos.
- 8 Bonum est confidere in domino, quã confidere in homine.
- 9 Bonum est sperare in domino, quã sperare in principibus.
- 10 Omnes gentes circũcuerunt me: * & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

Date confessionem & laudem domino quicumque percipistis beneficia eius, serui fideles, eaque in vobis experti estis confidentes, & super omnia immensam bonitatem eius: * quodque misericordia eius erga nos sit permansura in sempiternum, neque vnquam deficiet. 2. Narret ista, confiteatur & prædicet omnis populus Israeliticus, quod bonus sit ipse, & quod sit in sempiternum permansura super nos misericordia eius. 3. Peculiariter verò id confiteatur & prædicet familia Aaronica, quæ sacerdotij priuilegio singulariter domino est sanctificata, vt diuinis iugiter vacet laudibus atque sacrificijs. 4. Denique, sine exceptione omnes serui domini, qui colitis atque diligitis dominum, confiteamini atque narrete quod ipse sit solus verè essentialiter atque perfecte bonus, imò ipsa in finita perfecta que bonitas, quod in sempiternum sit permansura, neque finem aliquando habitura misericordia eius. Qui enim nunc domino Deo, seruiunt, eius in se misericordiam ac bonitatem experientur in æternum. 5. Loquar ego sane, ad gloriam illius, quæ in memetipso expertus persenti. Constitutus in graui afflictione, siue corporis siue spiritus, ex corde sincero clamauit ad dominum: * ipse clamantem me exaudiuit, de que angustia & tribulatione liberatum saluauit, & in libertatem cordis que latitudinem eduxit. 6. Ecce dominum ego elegi meum protectorem, adiutorem, atque defensorem, cuius auxilio filius, nullam humanam potentiam, imò nullam omnino creatam virtutem atque potestatem pertimesco: cuius etiam auxilio filius, pro nihilo pendo aduersariorum meorum omnium tam visibilibus, quã inuisibilibus potentiam siue insultum. 7. Dominum Deum meum habeo fortissimum fidelissimumque auxiliatorem, cuius fiducia innixus, nihil faciam omnem potentiam, ferociam atque insaniam inimicorum meorum, ita vt propter impetum persequutionis eorũ nequaquã ultra velim anxie conturbari, aut deiici timore, quemadmodum ij faciunt, qui Dominum non ponunt adiutorem suum, quos leuis quilibet rumulculus grauius statim conturbat. 8. Præstantius longè est & vtilius, atque cõsultius, spem omnem atque confidentiam in domino Deo cõstituerẽ, quã in vilo hominum, quantumuis potente, sapiente, aut glorioso. 9. Melius item est, spem ponere in domino, quã in sæculi principibus, id est, viris eximijs, & quomodo libet iuxta sæculum præcellentibus, siue potentia, siue sapientia, siue autoritate, alijsve similibus modis. Siquidem non est alius æque atque Deus ad saluandum potes, neque alius est æque verax cui sic tuto fidi posset: neque est alius æque bonus, & ad exauditionem semper paratus. Dæmones, enim, nunquam nihil nisi fallere intendunt & perdere. Homines verò saluare non sufficiunt, neque etiam in ijs ad quæ sufficiunt, parati semper poscentibus existunt: nonnunquam etiam quod promiserunt, propter infidelitatẽ, negligentes: quæ omnia à Deo quam longissime ab sunt. 10. Ex omni parte me circũcuerunt peruersi atque maligni, & dæmones, & homines infideles, varijs me oppugnationibus laborantes opprimere, & iustitiam mihi auferre diuersis modis atque consilijs me aggressi, nunc hac via, nunc alia: * sed benedictus sit dominus adiutor meus, quoniam triumphare me fecit super eos, & contra eos ex diuina protectione præualui, eosque ita deiici & sup cras-

- A 11 Circũdantes circũdederunt me: * & in nomine domini, quia vltus sum in eos.
- 12 Circũdederunt me sicut apes: * & exarserunt sicut ignis in spinis: * & in nomine domini quia vltus sum in eos.
- 13 Impulsus euersus sum, vt caderem: * & dominus suscepit me.
- B 14 Fortitudo mea, & laus mea dominus: * & factus est mihi in salutem.
- 15 Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum.
- 16 Dextera domini fecit virtutem: * dextera domini exaltauit me: * dextera domini fecit virtutem.
- 16 Non moriar, sed viuam: * & narrabo opera domini.
- 18 Castigans castigauit me dominus: * & morti non tradidit me.
- 19 Aperite mihi portas iustitiæ: * ingressus in eas cõfitebor domino: * hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.
- 20 Confitebor tibi quoniam exaudisti me & factus es mihi in salutem.
- 21 Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli.
- 22 A domino factum

superavi. 11. Circũdantes, in magna multitudine & tẽporis longitudine obfederunt me, si quomodo vel numero vincerent, vel tadio pugna fatigaret: * & benedictum sit nomen domini, ad cuius inuocationẽ superavi malitiam inimicorum meorum, neque præualuerunt mihi. 12. Cum fremitu magno & stridore; præ iracundia, velut stridentes apes volitauerunt circum animam meam: & ira atque furorẽ exarserunt, cum magno stridore atque crepitu, quomodo solet stridere ignis spinas adurens: * sed benedictum sit atque laudatum nomen excelsum Domini, ad cuius inuocationem non præualuerunt mihi. Imò quemadmodum non perdurat ignis ille in spinis crepitans, ita horum furor exardescit, Diuina protectione, facile & cito extinctus est: neque circũuoluitantes illas licet furibundas apes, diuina protectio permittit aculeis peccatorum lædere animam meam: sed visitatione spiritus sui, quasi flagello, quanto cyus abegit eas. 13. Si quando animum vehementia aut diuturnitas, aut multitudo tentationum atque persequutionum impelleret videbatur, & quomodo à stabilitate euertere ad Ioan. 15: casum, ita vt aliquo modo acquiescere inciperet voluntas prauis impulsibus: * mox aderat dominus, supponens manum suam, atque ita me collapsurum, alioqui sustentas, ne laberer: protexitque me, ne nocementum paterer ab hostibus. 14. Ob hoc confiteor, quod Dominus ipse sit fortitudo & virtus mea, in quo possum quicquid possum, & sine quo nec minimum aliquid valeo: & ipse est laus mea, id est, quæ laudare atque prædicare volo semper & de beo: * Ipse enim se mihi exhibuit, præstititque saluatorem animæ meæ. 15. Pro communi verò & vniuersali generis humani liberatione, resonet, audiaturque vox gaudij, vox cantici & tripudij de salute per Dei filium communiter omnibus perfecta & oblata, in domibus & Ecclesijs fidelium: vt quibus vna est salus eademque salutis vtilitas, communis sit etiam exultationis lætitia. 16. Gaudij verò nostri iusta hæc est ratio, quoniam diuina potentia per Christum brachium suum potenter admodum atque valide egit, magnæque potetia & virtutis opera exhibuit, pro nostra operanda salute: * omnipotens brachium Domini, à portis mortis nos exaltauit in vitam, à damnatione ad salutem: * brachium (inquam) omnipotentis Domini, non infirma manus nostra, pro nostra salute fortiter egit. 17. Redempti verò semel ita de morte, per Christi potentiam, absit, vt iterum cadamus in mortis captiuitatem, qui in Christum credimus: sed vita fidei viuemus, inque ea persistere volumus: * cõfidentes semper atque prædicantes mirabilia opera Domini, quæ nostri gratia dignanter exhibuit. 18. Atque etiam si permittat nonnunquam dominus ad tempus nos tentationibus vexari, aut persequutionibus siue corporalibus siue spiritualibus affigi, hoc agit, vt nos quasi per disciplinam erudiat atque castiget: * non autem vt morti nos tradat iterum: à qua semel nos sua morte ipse liberauit. 19. **V O X M I N O R V M** in ecclesia, Aperite nobis, populo Domini, o sancti Apostoli Rom. 5: atque doctores, qui clauem à Deo accepistis scientiæ salutaris, aperite nobis portas iustitiæ, id est, fidei rectitudinem nobis prædicatẽ, & Euangelicam veritatem nobis facite manifestam, vt per eam ad iustitiam fidei (quæ coram Deo iustitia vera est) introire, ac verè iustificari ante Deum valeamus: * & cum in has portas introducti fuerimus, inque fidei rectitudine bene instructi, tunc confessionem veritatis persoluemus Domino, illi de corde fideli gratas laudes personabimus: * siquidem fidei rectitudo, ipsa est porta, initium atque introitus, per quem accessum habemus ad Deum: & quotquot verè ante Deum iusti sunt, per hanc debent ad illum introire. 20. Confiteri volumus tibi nos fideles tui, qui tuæ saluationis beneficia persensimus, quod exaudieris nos inuocantes, sique nobis factus redemptor atque saluator. 21. Christus Dei filius in carne veniens à Synagogæ principibus, scribis atque senioribus (qui Synagogam ædificare debuerant) quasi peccator homo populi que subuersor & seductor re- Luca 23: putatus, condemnatus atque interfectus, Diuina tamen ordinatio Matt. 27: ne & patris sui operatione factus est in ædificatione nouæ Ecclesiæ Ioan. 7: lapis sum angularis, summatem anguli continens, id est, duos parietes ad hoc ædificium simul concurrentes, nempe populum Iudæum & populum gentium, simul coaptans, pariter continens, in vno ædificio. 22. Est autem opus istud communis vtriusque populi saluationis,

est istud:

* Est mirabile in oculis nostris.

23 Hæc est dies quã fecit dominus: exultemus & letemur in ea.

24 O domine saluum fac, o domine bene prosperare: * benedictus qui venit in nomine domini.

25 Benediximus vobis de domo domini: 1.Tim. 3.

* Deus dominus: * illuxit nobis.

26 Constituite diem solemnem in condensis, vs que ad cornu altaris. 1.Cor. 3.

27 Deus meus es tu & confitebor tibi, & Deus meus es tu, exaltabo te.

28 Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutẽ.

29 Confitemini domino quoniã bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

tionis, ex diuina bonitatis dispensatione atque ordinatione perfectã, vt Iudæorum principibus Christum reprobantibus, gentium populus ad fidei vocationem, & Ecclesiæ nouæ ædificationem congregaretur: sicque non Iudæis solis, sed & gentibus salus fieret: * & est opus istud diuinæ dispensationis verè mirandum in consideratione mentis omni vtrique attentione & consideratione dignissimum. 23. In hoc igitur tempore gratiæ, quo nobis ex gentibus conuersis sol iustitiæ, depulsis errorum paternorum tenebris, illuxit, salutemque operari dignatus est, exultemus in gaudio spiritus, & letemur in domino: quoniam hunc diem salutis, hoc gratiæ tempus peculiariter nobis ad gaudium & lætitiã fecit atque sanctificauit altissimus. 24. Eia obsecro Domine, sic tu nostram operare salutẽ, eia obsecro dulcis domine, sic nobis fac nunc prosperè cedere istam quam tu es operatus salutem, vt per fidem rectam & conuersationem dignam, eius efficiamur participes: * sit benedictus Dei filius Christus dominus, sit laudatus laude sempiterna, qui ad nos venit carne indutus, à Deo patre missus, ad humani generis operandam in carne salutem. 25. V O X M A I O R V M in Ecclesia. Nos Apostoli, sacerdotes, pontifices atque doctores quos sibi vicarios ad euangelicam prædicationem & salutarem sacramentorũ administratione saluator dereliquit, quosque sua domus dispensatores constituit, vobis minoribus (qui aperiri vobis paulo ante peccatis iustitiæ portas) bona peccati sumus, de diuitijs Ecclesiæ sanctæ quæ est domus Dei: & per sacræ catholicæ doctrinæ sacramentorumque legis Euangelicæ (quæ sunt diuitiæ domus Dei) fidelem dispensatione spiritualibus vos beneficijs atque benedictionibus, quantum ex nostro potuimus ministerio, impleuimus: Imò verò Deus dominus, ipse per nostrum ministerium benedixit vobis: cuius nos tantum ministri sumus, adiutores & cooperatores infirmi. * & ipse nobis apparuit carne visibilis, nosque per suam doctrinam & spiritus donationem illuminauit, deque necessarijs omnibus sufficienter edocuit. 26. In testimonium autẽ lætitiæ & spiritualis gaudij, pro exhibita per Christum angularẽ lapidem salutẽ, celebrabit per singula annorũ curricula solennes atque festiuos aliquot dies, quibus exhibita rememoremini beneficia, eosque celebretis in magnis turmarũ aduentatium cõfrequentationibus, ad solennitatẽ confluentibus, quomodo in maximis solet celebratibus fieri: ita vt ad omnia vsque altaris (in quo offertur solenne sacrificium) plena sint cornua turmis ad festiuitatẽ confluentibus: * Atque etiam in condensis arborũ siue ramorũ, vsque ad altaris cornua, ramis atque arboribus, in lætitiæ protestatione & solennitatis ornatum, ritè dispositis, quæ admodum in gaudiosis solet solennitatibus obseruari. 27. Ecce tu es Deus noster omniumque fidelium, in quẽ credimus, quem solum adoramus & colimus: & ideirco te laudabimus, te celebrabimus: tu (inquam) Deus noster es, & nos te magnificabimus. 28. Celebrabo te Domine, & collaudabo donec viuam, eo quod exaudieris me, sisque mihi, atque ad eò vniuerso hominum generi, factus saluator. 29. Confitemini Domino dicite, quòd ipse sit bonus, quòd sempiterna sit permansura super electos eius misericordia. Bonitas siquidem immentia Dei, & indeficiens eius misericordia, fidelibus copiosissima & paratissima sunt materiã laudis.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXVII.

Versu 1. Confitemini Domino, quoniã bonus, Particula quoniam, accipi potest in hoc versu causaliter, vt sit sensus, Date confessionem & laudem domino, quoniã ipse est bonus. In sequenti tamen versu, cum dicitur, Dicat nunc Israël quoniam bonus, quoniam, non accipi potest causaliter, sed tantum pro quòd continuatiua particula, vt sit sensus, Israël hoc dicat, quòd Deus bonus sit, & quòd perdurabit in seculum misericordia eius. Propter quòd, videtur, conuenientius, vt hoc modo etiam in primo versu ista particula accipiatur. Illud autẽ nunc, quod in secundo & tertio versibus ponitur, Dicat nunc Israël, dicant nunc qui timent dominum, quanuis potest accipi in significatione temporis, vt indicet tẽpus gratiæ, sitque sensus, Dicat in hoc tempore gratiæ, in hac die salutis, & c. melius tamen accipitur vt nullum tẽpus importet, sed tantũ sit per modum exhortationis adiunctũ. Ita enim solemus exhortantes dicere, Age, nunc virũ te præbe. Videamus iam quid hac in re valeas. Vel per modum blandientis, vt nunc pro obsecro sit positũ, in hunc sensum, Dicat obsecro Israël, dicat quæso timentes Dominũ, &c. Versu 5. Exaudiuit me in latitudine Dominus. Sicut is qui in afflictione est positus, dicitur in angusto esse vel in angustia (sunt enim tribulatio & angustia cõnexa adinuicem)

A inuicem) ita per contrariũ is qui à tribulationibus liber agit, rectè dicitur esse in latitudine, vel ambulare in latitudine: & qui de tribulatione accipit requiẽ, rectè dicitur ab angustia eductus in latitudinẽ. Secundum quam significationẽ in alio Psalmo dicitur, Eduxit me in latitudinem, saluũ me fecit quoniam voluit me. Secundum idem potest etiam intelligi quod dicitur Psalmo. 118. Er ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Item & in Psalmo quarto quod dicitur, in tribulatione dilatasti mihi, exponi potest in tribulatione dedisti mihi latitudinem: hoc est, de angustia inuocatus liberasti. Secundum eundem ergo modum, & hic dicitur de tribulatione inuocatus, in latitudine exaudisse inuocantẽ, quoniam exaudiendo ipsum inuocantẽ, de angustia ereptum, constituit in latitudine, atque exaudiendo dedit inuocanti latitudinẽ. Alij tamen in latitudine exaudire, intelligunt, multa & ampla benignitate exaudire. Versu. 6. & 7. Non timebo quid faciat mihi homo. Et ego despiciam inimicos meos. Intelligi, non timebo timore deiciente aut conturbante, non autem omnino nõ timebo, aut penitus despiciam: Donec enim agimus in hac corporis vita (quæ secundum beatum Iob, non nisi militia est vel tentatio) semper res salutaris & necessaria nobis est timor. Beatus enim Iob, 7. homo qui semper est pauidus. Et qui sine timore est, nõ poterit iustificari. Neque poterit homo profusus ita despiciere inimicos, vt negligenter agat, vt non inuigilet super custodiã, sed quasi securus dormiat in vtranque aurem. Sic enim absque timore esse in hoc mundo, vbi aduersarius diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: sic inimicos despiciere, cum adhuc sis nocenti capax, nec omnino de finali victoria securus, res est maximi periculi. Nihil enim periculosius, quam si inimicum sic contemnas, sic negligas, sic vilipendas, vt sollicitus non sis ab illo tibi cauere. Vt enim hostis vel præpotens, si caueris, difficile tibi nocere valebit: ita neglectus vel minimus & impotentissimus, facillè magnũ tibi malum adferet. Versu. 8. & 9. Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine. Positius hoc in loco pro cõparatiuo positus videtur, bonum pro melius. Est enim sensus, Melius est confidere in Domino, quàm in homine, Sic & Paulus Apostolus, Volo quinque verba in sensu meo proferre, quàm decem milia verborum in lingua, id est, malo vel magis volo, &c. Sic & in Euangelijs dicitur, Bonum est tibi debilem aut claudum in vitam intrare, quam duas manus, aut duos pedes habentem, mitti in gehennam, & alia huiusmodi, id est, magis bonum. Ceterum, quod ad sententiæ veritatem attinet, quare confidere in Domino præstet & in eo sperare, quàm in homine confidere, aut sperare in principibus, in manifesto est ratio: quoniam (vt in alio Psalmo dicitur) non est salus in filijs hominum. Domini vero est salus, & super populum eius (id est credentes & fidentes ei) est benedictio ipsius. Versu 10. 11. 12. Et in nomine Domini, quia vitus sum in eos. Nos in Elucidatione istud, in nomine domini, accipimus vt positum loco, benedictus Deus, vel benedictum sit nomen domini. Prefatium autẽ Romanum absque dictione quia, sic legit, Et in nomine domini vitus sum in eos, quomodo etiam habet Græca lectio. Atque hæc lectio sic potest exponi, In fiducia nominis domini, vel in virtute nominis domini, vitus sum in aduersarios meos. In Hebræo tamen iuxta modum nostræ lectionis interponitur quia, vel quoniã. Vnde Felix ex Hebræo sic vertit. In nomine domini, quoniam perimam illas, scilicet gentes. Aliqui putant subintelligenda verbum, ad complendum sententiã, hoc pacto, Et in nomine domini confido, quoniam perimam illos. Vnde Paraphrasis Chaldaica quibusdam additis, sic perficit sententiã, In nomine verbi Dei confisus sum, ideo abscondam vel perimam illas. Alij intelligunt verbum dicebam, vel dixi, ad hunc sensum, Omnes gentes circueuerunt me, & (dicebã) in nomine domini quia vitus sum in eos: vbi in nomine domini, idem valere videtur, quod supra diximus, videlicet benedictũ nomen domini. Versu 16. Dextera domini fecit virtutem, &c. Poterit hic versus continuari cum præcedenti, ita vt hic versus ipsa sit vox exultationis & salutis, quæ resonat in tabernaculis iustorum, ad hunc sensum. Vox exultationis & salutis resonat in tabernaculis iustorum, canticum iucunditatis de salute allata, quæ quidem vox, siue quod canticum, istud est quod proxime subsequitur, Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit virtutem. Hæc enim vox, vtrique vox exultationis est, quoniam digna quæ summa exultatione canatur à fidelibus, item & vox salutis: quoniam illam præclaram canit salutem, à qua Iesus, id est, saluator, appellatus est is qui ad hoc natus est, vt opera diaboli aduersarij nostri dissolueret, ipsum verò suum populum saluum faceret à peccatis eorum. Potest etiam hic versus diuisim à præcedenti legi, vt causam indicet eius quod in priori significatur, & exultationis exprimat materiã, de qua in versu prædenti sit sermo. Causa enim quare in tabernaculis iustorum debeat resonare vox exultationis & salutis, ex eo est, qui dextera domini fecit virtutem, &c. Atque ita nos in Elucidatione duos hos versus coniunximus. Ceterum, per dexteram domini, vel generaliter intellige potentiã, siue robur Diuinitatis, per quã genus humanũ fortiter & valenter saluatum est, vel etiã singulariter ipsam filij personã: quoniam non est scripturis infrequens, per Dei dexterã siue brachium, filium significari, eo quòd per filium omnia faciat pater, quomodo homo per suã dexterã operatur opera quæ voluerit, quomodo in principio sui Euangelij Ioannes ait, Omnia per ipsum facta sunt, Et licet ab opere redemptionis humanæ nulla tritũ per Ioannem abfuerit (Tota enim trinitas opus illud est operata) peculiariter tamen filio dicere possumus, quòd ipse vt dextera patris, fecerit virtutem, quodque nos exaltauit: quoniam ad hoc ipse peculiari modo, missus fuit, vt in assumpta fragili humanitate opus illud perficeret. Iterum nota, quòd facere virtutẽ: iuxta modũ scripturæ, positum est, pro fortiter agere: quæ admodũ facere bonitate, frequenter in scriptura vsurpatur pro facere bene, vt in alio Psalmo, Spera in domino, & fac bonitate. Et iterum, Bonitate fecisti cum seruo tuo, Sic facere iustitiã pro facere iuste, vt Psalmo. 14. Qui operatur iustitiã. Et iterum, Feci iudicium & iustitiã. Repetitio autem illa quæ in hoc versu canitur, admodum

Psal. n. s. modum festiua est, & magnifici gaudij iucundum exprimit affectum. ¶ Versu. 21. Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. Narratur vulgò, istud secundum historiam contigisse in aedificatione templi Salomonis, vt lapis quidam prius ad omnia æstimatus inutilis, tandem ad consummationem aedificij, duorumque angulorum conclusionem in vnu, admodum iudicaretur accommodus. Verum id ex scripturis certam non habet auctoritatem. Ad præsentem locum satis est, id aliquando vfluuere aedificantibus, vt lapis qui antè nulli loco videtur idoneus, tandem ad summam eis proficiat vtilitatem: quemadmodum lapis angularis aedificio vel maxime præ omnibus est vtilis, quoniam quidem non locum solum implet suum, vt cæteri lapides, sed pariter duos parietes coniungit & continet. Est autem caput anguli, summitas duorum parietum in vnum conuenientium. Nam vbi duo parietes conteniunt, illic angulus est. Et in horum angulorum summitate, locari solent lapides magni & graues, per quos duo parietes adinuicem iungantur & continuantur pariter. Hunc autem locum de Christo exponendum, ex Euangelij manifeste discimus: in quibus idem ipse, vt de se dictum, & de se intelligendum, coram aduersarijs suis, Scribis autem Phariseis, adducit, innuere volens & quid illi essent post modicum acturi, quando morte turpissima eum erant condè naturi, & quid de ipso post passionem ex Dei patris voluntate esset futurum, quando in ipso constructa staret Ecclesia fidelium. Citat quoque de Christo præsentè locum Petrus Apostolus, Actuum cap. 4. vbi in concilio Iudæorum super benefacto sanati claudi, quasi reus interrogatus, vnus pro omnibus constanter ita respondit, Notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israël, quia in nomine domini Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc caput anguli: & non est in alio aliquo salus. Et rursum idem Petrus in priore sua epistola. cap. 2. suos fideles ita alloquitur, Vobis igitur honor, credentibus: non credentibus autem, lapis quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. Super hæc, beatus Paulus gentium Apostolus eiusdem lapidis huius summangularis meminit, cum Ephesijs scribens, ita ait, iam non estis hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei, super aedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis aedificatio constructa, crescit in templum sanctum in domino. Qualiter autem lapis iste factus sit in caput anguli, paulo antè diligenter exponit, cum ait, Ipse (nempe Christus) est pax nostra, qui fecit vtraque vnu, & medium parietè maceræ soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipso, in vno nouo homine faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso. Quibus verbis illud significatur, quomodo Christus duos parietes, id est, duos populos: nempe Iudaicū & gentilem in vnum coniunxit, sicut lapis angularis duos parietes ex se diuersos pariter iungit & continet. ¶ Versu. 23. Hæc est dies quam fecit dominus. Hæc est dies illa, de qua fit sermo apud Esaiam, dicentem, in tēpore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Quod verbum tractans Apost. 2. Cor. 6. ita subiungit, Ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis. De qua etiā die, Romanis ita scribit, Nox præcessit, dies autē appropinquauit, Abiiciamus ergo opera tenebrarū, & induamur arma lucis, sic vti in die honestè ambulemus. Hanc autē diem specialiter Deus fecit, quoniam tēpus hoc gratiæ singulari beneficio nobis cōtulit, vt in eo gaudeamus & exultemus semper, quo nos monet sanctus Apost. dicens, Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. Et saluator in euangelio. Gaudete & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. ¶ Versu. 24. O domine saluū fac, o domine bene prosperare: benedictus, qui venit in nomine domini. Continetur in hoc versu illa festiua acclamatio Hebræorum puerorum, qua super asinam sedenti, ac Hierosolymā ingrediēti domino, Hebræorum pueri acclamabant, dicentes, Hosiahna, benedictus qui venit in nomine domini. Pro eo enim quod nos habemus, saluū fac, in Hebræo habetur hosiah na (pro quo vulgo nos legimus Osanna) quod significat, salua obsecro. Nam hosiah, significat salua vel saluū fac, & na, interiectio est blandientis. Quod autē quidā legunt, O domine saluū me fac, male legitur. Neq. enim lectio Hebræa illud pronome habet, neque Græca, neque etiam Latīna exemplaria Psalterij Gallicani correctiora. Simpliciter verò legendum est, O domine saluum fac, id est, salua nunc, salutē confer, perfice salutē humani generis, tandiū à patribus nostris expectatam, libera populum tuum de captiuitate, & perfice opus ad quod missus es à patre. Est enim vox populi in spiritu Christo acclamantis, vt opus perficiat redemptionis humanæ, ad quod à patre missus fuerat. Illud autē quod secundo loco dicitur, O domine bene prosperare: nos in Elucidatione exposuimus ferè secundum actiuam & transitiuam significationem, ad hunc sensum, Fac nos prosperari in salute per te collata, vel fac nobis prosperè cedere hanc salutē per te operatam siue operandā. Cui cōsentit quod vertit ad marginem Felix, Da prosperitatem. Potest tamen propriè accipi, in hunc sensum, Obsecro domine, prosperum habe successum, & (quomodo in alio Psalmo dicitur) Prosperere procede, in operatione huius salutis, nobis tantopere desiderata: & tā vehemēti desiderio expectatē. In eo verò quod sequitur, Benedictus & c. legendum est, Benedictus qui venit in nomine domini, in tempore præsentis: non qui venturus es, vt quidam habēt codices. ¶ Versu. 25. Benediximus vobis de domo domini. Videtur esse vox maiorū in Ecclesia ad minores, & prælatorū erga subiectos: quemadmodum illa supraposita, Aperite mihi portas iustitiæ, inferiorum iudicatur esse maiores alloquentium. In eo autem quod sequitur, Deus Dominus, & illuxit nobis, difficultas quædam sententiæ est, propter orationis (vt videtur) imperfectionem. Nos in Elucidatione præcedēti parte, verbum benedicendi replicauimus, ad hunc modum, Benediximus vobis de domo Domini, in dō Deus Dominus vobis benedixit, qui & illuxit nobis. Potest etiam verbū substantiuum hūbertelligi, hoc sensu, Deus

Actu. 4.

1. Petri. 2.

Ephesi. 2.

Ibidem.

Esai. 49. 2. Cor. 6. Rom. 13.

Philip. 4. Lucæ. 10.

Psal. 44.

A Deus est dominus, & illuxit nobis. Vel, Deus dominus, secundum constructionē ordinari potest post copulam, & hoc sensu, Et Deus illuxit nobis. ¶ Versu. 26. Constituite diem solennem in condensis. In cōdēnsis, intelligitur dupliciter, vel in condensis ramorum & frondium, quibus solent in solennitatibus præcipuis templa & loca sacra decorari. Cui sententiæ consonat quod vertit Hieronymus, Frequentate solennitatem in frondosis. Vel in condensis, id est, in frequentibus turbis, in magna multitudine ad solennitates conuenientium. Cui cōsentit lectio Romani psalterij, quæ habet, in frequentationibus, quomodo etiam legit beatus Augustinus.

CXVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste qui sequitur, iuxta numerum literarum alphabeti Hebraici (quæ sunt duæ & viginti) in tota dem diuisiones fecatur, quarum qualibet continet versus octo ab eadem litera in Hebræo incipientes. Vnde totus hic psalmus octonarijs duobus & viginti diuiditur: estq. in omnibus eadem penè materia nempe spiritalis meditatio & exercitatio, qua vir iustus qui ad perfectionem aspirat, sese exercitat. Sui que affectum in Deo variè formare studet: nunc ad mandatorum Dei obseruationem, nunc ad peccatorum detestationem, nunc ad persecutionum atque periculorum suorum enarrationem, nunc ad auxilij implorationem, nunc ad gratiæ & misericordiæ supplicem postulationem, nunc ad suæ voluntatis ac desiderij pij commemorationem, nunc salubriter metuens, nunc fiduciam refumens, nunc hostium ac persecutorum crudelitatem & impietatem despens, nunc ex aduerso in domino confidenter animum erigens, nunc iustorum beatitudinem, nunc impiorum infelicitatem & venturum super eos iustum iudicium considerans: atque ita per cætera omnia in quibus se vir spiritalis exercitare debet ac solet, discurrens, formam nobis tradit optime & longè vtilissimæ exercitatiois. Cui potissimè intentos esse conuenit eos, qui ad singularem Dei cultum præ cæteris peculiariter in sortem domini sunt assumpti. Ob quod ecclesiastica etiam institutio, per singulos dies psalmum hunc in officij diuini laudibus tradit iuxta suas diuisiones decantandum. ¶ Aduertendum verò est, in psalmo isto passim occurrere vocabula quædam idem penè significantia, nempe lex, mandata, præcepta, testimonia, via, semita, iustificationes, iudicia, iustitia, sermones, eloquia: siquidem hæc omnia legem domini significant, Deique voluntatem & beneplacitum: in quibus comminationes quoque & promissiones, exhortationes item ad bonum, & auocationes à malis, concludi videntur. Et quidem quare illa lex mandata, præcepta, eloquia, sermones, verba dicantur, satis se se claret. Cæterum, iustificationes eadem dicuntur, quoniam obseruantes iustos faciunt, & in eorum obseruationes iustificatur homines. Vir autem & semita sunt, quoniam ipsa sunt per quæ recta ad Deum tendere oportet, non declinando vel in dexteram, vel in sinistram. Testimonia sunt, vel quatenus cum contestatione & comminatione instituta sunt, vel quatenus testimonium perhibendo, monstrant quid agendum, quid non agendum. Iudicia verò & iustitia, quia in iudicio siue re iudicandæ atque iustitia disposita sunt, vel quia secundum ea quilibet iustificari debet, atque iudicari. Nonnunquam tamē in propria ac vulgata significatione accipi poterit iustitia pro equitate, & iudicium pro ordinatione ac dispositione diuinæ voluntatis.

CENTESIMIDECIMIOCTAVI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Beati immaculati in via: qui ambulant in lege domini.
- 2 Beati qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum.
- 3 Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.
- 4 Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.
- 5 Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas.
- 6 Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

Beati sunt nunc secundum expectationem bonæ spei, & in futuro secundum possessionem rei, qui huius peregrinationis viam (per quam ad patriam pergunt) sine macula peccati perambulare student, quique vitam hanc sine crimine viuere satagunt: qui nunc conuersantur ac viuunt secundum legem omnipotentis, & in omnibus regulam actionum suarum. 2. Beati sunt, inquam, qui domini sui legem diligenter perscrutantur, attentèque & sollicitè considerant, ad obseruandum eam, qui in lege domini & testimonijs eius meditantur die ac nocte: qui ex pleno & vero affectu cordis desiderant, atque conantur placere illi. 3. Qui enim inique adhuc agunt, homines peccatores, nequaquam dicendi sunt aut existimandi ambulare vias domini, hoc est, secundum eius præcepta viuere: sed magis viam iniquitatis, itinera diaboli, mundi & carnis perambulare dicuntur, quorum desideria perficiunt. 4. Sanè tu domine districte admodum præcepisti nobis seruis tuis, præcepta tua obseruari, atque diligentissime & sollicitissime impleri: idque districte admodum exacturus es à nobis. 5. Proinde vehemēter opto, domine Deus meus, simul & postulo, vt te rectore atque ductore, dirigantur actiones meæ in obseruatione præceptorum tuorum: neque gressus meos per deuias sinas aberrare. 6. Scio quidem, donec diligenter respexero, attentèque considerauero ad omnia quæ à te sunt præcepta, omnibus actionibus meis quasi regulam ea applicando, nunquam mihi veram apud te confusionem posse contingere: atque vnico hoc medio, confusionem æternam spero me posse euadere, quam inuenient omnes qui ad mandata tua non respiciunt, aut etiam si ad aliqua, non ad omnia quædam negligenter

7 *Confitebor tibi in directione cordis: in eo quod didici iudicia iustitiae tuae.*
 8 *Iustificaciones tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque.*

1 *In quo corrigit adolescentior via sua: in custodiendo sermones tuos.*
 2 *In toto corde me exquisivi te: ne repellas me a mandatis tuis.*
 3 *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.*
 4 *Benedictuses domine: doce me iustificaciones tuas.*
 5 *In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.*
 6 *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.*
 7 *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.*
 8 *In iustificationibus tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.*
 1 *Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos.*
 2 *Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.*
 3 *Incola ego sum in terra: non abscondas a me mandata tua.*
 4 *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.*
 5 *Increpasti superbos:*

Esaie 14.

negligentes. Qui enim legem obseruauerit, offenderit autem in vno, factus est omnium reus. 7. Laudabo te domine in rectitudine cordis mei, cum rectum fuerit tecum cor meum, & directus ad te spiritus meus: pro eo quod tua interna vnctio instructus, didici legem quam in iustitia tua dedisti nobis, eiusque ex tua illuminatione accepi intelligerem. 8. Tua precepta, ex quibus nos decreuisti domine iustificari ego ex voluntatis meae proposito custodire desidero, & cum tuo auxilio firmiter obseruare propono: tu vero bonum hoc propositum adiuua, vt in effectum deueniat: neque me auxilio gratiae tuae valde aut diu nimium destituas, sic vt in lapsum veniam. Non est enim hoc tuum potentissime Deus, vt eos qui bonae sunt voluntatis, in finem derelinquas.

ELVICIDATIO II. OCTONARI.

IS qui moribus adolescentulus est, in pueri morem cupiditatibus adhuc obsequens, in quo poterit conuersationem suam illam minus probatam corrigere, & per quid poterit ad profectum ac perfectum peruenire: ad hanc rem indubie nihil posset esse magis opportunum, quam legis diuinae custodia: cuius obseruatione proficiunt, atque in viros perfectos euadere possunt, imperfecti. 2. Ex integro atque sincero cordis meo affectu quaesivi placere tibi: ne me permittas, quaeso te pastor bone errare atque discedere ab obseruatione mandatorum tuorum. 3. In intimis cordis mei, quasi thesaurum aliquem pretiosum reposui, atque portauit eloquia legis tuae, praepcepta atque promissa tua, ea diligenter considerando, vt sic a peccatis mihi cauerem, & tuam offensam deuitarem. 4. Benedicendus tu es, atque laudandus, o domine, instrue me in praepceptis tuis, docens me ea, & intelligere & amare, & opere adimplere. 5. Iudicia atque praepcepta, quae tu loquutus es, & per os tuum proposuisti nobis, digna mihi visa sunt, quae ego per labia mea & os meum aperte narrarem, ad tuam gloriam, & proximorum caeterorum eruditionem, meique tui consolationem. 6. Er in obseruatione praepceptorum tuorum ego delectationem, voluptatem atque latitiam persenti, qualem huius saeculi homines & auari, ab omnibus suis diuitijs solent accipere: imo ampliore multo, quam illae suis possint amatoribus praestare. 7. Proinde exercitare meipsum volo atque propono, in obseruatione & adimplitione praepceptorum tuorum, tam corpore quam spiritu: diligenter quoque attendere ad praepcepta tua, secundum quae tu mihi ambulandum praepcepisti. 8. Volo insuper cum sollicitudine atque diligentia meditari in praepceptis tuis, studiosus adimplendi ea, neque in sempiternum ultra obliuisci, seu transgredi praepcepta tua. Est enim iustum hoc, potentissime Deus, vt quae mihi tu obseruanda tradidisti, nunquam ea mihi patiar excidere, nunquam ea a mente abscedant, nunquam ea praeuaricando transgrediar.

ELVICIDATIO III. OCTONARI.

TV domine mihi seruire tibi cupienti benigne tribue, ac liberatiter dona quod postulo: vitam veram per salutarem gratiam spiritus tui, da in corde meo: & ego sic in te viuificatus & confortatus, custodiam praepcepta tua. 2. Aperi domine, mentis meae oculos, & illuminando da mihi intelligentiam: & considerabo sic per te illuminatus miranda & magnifica in lege tua, quantum ad praepcepta exquisitissima & suauissima, quantum ad proposita obseruantibus magnifica praemia, quantum ad comminata praeuaricantibus aeterna supplicia: quae omnia in tua lege cernunt, qui ex tuo munere illuminatos habent mentis oculos. 3. Ecce incola sum ego & peregrinus hic in terra inhabitans, in loco tenebroso & umbra mortis, vbi tenebris plena sunt omnia: quapropter te oro datorem luminum, vt non patiaris mihi occultam fieri & a me abscondi legem tuam, sed eam mihi aperias facillime manifestam. 4. Spiritus meus concupiscendo desiderauit, id est, vehementer atque ardentem concupiuit legem tuam, eius obseruationem super omnia quae in mundo sunt exoptans: & tale profectum desiderium per omne tempus iugiter inhaesit animae meae. 5. Ab initio tu in superbos sese contra te efferentes, tibi que obedientiam negantes, seueram ac metuendam protulisti sententiam: elatum Luciferum

A * *maledicti qui declinant a mandatis tuis.*
 6 *Aufer a me opprobrium & contemptum: quia testimonia tua exquisiui.*
 7 *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.*
 8 *Nam & testimonia tua meditatio mea est: & consilium meum iustificationes tuae.*

1 *Adhaesit pavimento anima mea: viuifica me secundum verbum tuum.*
 2 *Vias meas enunciaui & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.*
 3 *Viam iustificationum tuarum instrue me: & exercebor in mirabilibus tuis.*
 4 *Dormitauit anima mea prae tediis: confirma me in verbis tuis.*
 5 *Viam iniquitatis amoue a me: & de lege tua miserere mei.*
 6 *Viam veritatis elegi: iudicia tua non sum oblitus.*
 7 *Adhaesi testimoniis tuis domine, noli me confundere.*
 8 *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

ciferum vna cum complicibus de caelo detrudens, prothoparentem inobedientem a paradiso eiciens, superbum Saulem regno priuans, atque ita in caeteris scripturae exemplis: sunt proinde maledictioni, condemnationi, & sempiternae confusioni obnoxij, qui per superbiam derelinquunt ac transgrediuntur praepcepta tua. 6. Huiusmodi autem maledictionis aeternae opprobrium, & contemptum hunc pessimum, domine, tu longe fac a me, vt super me nunquam confusionem illam atque contemptum venire permittas: nam tuam legem pijsime Deus, cordis mei desiderio ad custodiendum exquisiui. 7. Et quidem potentes tenebrarum principes, siue eorum ministri homines peruersi, simul confederunt velut concilium incuentes, & contra me loquebantur, pariter tractantes: quemadmodum mihi valeant nocere, velut facta conspiratione ad opprimendum innocentem: ego vero interim, vt pericula effugerem, & mala quae illi machinabantur, exercitaba me ipsum in tuis mandatis, mente ea considerando, voluntatem in illis confirmando, & opere ea adimplendo. 8. Sunt enim praepcepta tua mihi iugis meditatione, in quibus meditator atque oblector: & praepcepta tua ex quibus procedit iustificatio, in omnibus semper agendis mihi sunt a consilio, & velut consiliarij boni, qui mihi indicent quid agendum, quid fugiendum, quid praestantius, quidque minus bonum. Tales enim habens consiliarios, pijsime domine, facile euadam peruersorum omnes machinationes iniquas.

ELVICIDATIO QUARTI OCTONARI.

ADglutinata est pulueri in pavimento anima mea, siue propter humilitatem, dum iaceo ante te, ex corde prostratus atque humiliatus in terra, siue propter concupiscentiae pronitatem, quae animam nonnunquam ad corporis pertrahit malum affectum: tu vero me coram te humiliatum, siue terrae sic aliqua ex parte adhaerentem saluari gratia tua interius viuifica, iuxta verbum promissionis tuae, quo semper laborantibus teque inuocantibus polliceris assistere. 2. Vitam meam & actiones meas non occultauit, non tacui ante te, sed aperui tibi: & tu consistentem me exaudisti, de praeteritis quidem ignoscere, de futuris autem praeseruare paratus: docet me praepceptorum bone intelligere: & viuendo obseruare praepcepta tua. 3. Instrue me, & fac intelligere praepcepta tua, per quae mihi est ambulandum, & in quibus conuersandum atque viuendum: & ego cum haec mihi praestiteris, cum me interno tuo magisterio salubriter instruxeris, exercitabo meipsum in praepceptis atque promissis tuis, quae stupenda sunt atque miranda. 4. Si quando (vt solet) dormire coeperit, haec fecere atque tepescere voluntas bona, propter tedium, afflictionem atque laborem tentationis, siue nimis diuturnae, siue nimium vehementis, siue nimium multiplicatae: tu me, o sustentator optime, confirma quaeso, & corrobora in verbis tuis, & quae in lege tua loquutus es, & quae interius in corde intra me es loquuturus. Nihil enim est, quod aequum me possit atque tuus praualidus sermo, in omni bono corroborare. 5. Longe semper fac a me vias malas, itinera hominum impiorum, & ne me patiaris in vitam atque actiones illorum aliquando deuenire, vt ambulem cum illis: sed misericorditer fac mecum, quantum ad legem tuam, vt semper in illa permaneam. 6. Ex bono voluntatis proposito ego elegi viam rectitudinis atque iustitiae, quae est lex tua: quae mihi est grata & placita, & per quam ambulare desidero, magis quam per itinera impiorum: tua praepcepta ego nolo vnquam obliuisci, neque transgredi vnquam: ac proinde in via hac qua elegi, tu me semper custodi. 7. Ecce praepceptis tuis per bonam voluntatem & bonum desiderium adhaesi domine, & permansi in eis: non me permittas, quaeso te, in confusionem peccati, aut aeternae damnationis incidere: neque me frustrari patiaris spe mea, qua fido tibi. 8. Cum tu mihi, domine, per gratiam visitationis tuae & infusionem gratiarum, spiritum subinde soles implere, ac tuo amore cor dilatate, currebam tum ego alacriter viam mandatorum tuorum, & secundum ea cum gaudio & alacritate conuersabar absque fastidio. Atque hoc est, quod abs te domine peto semper, vt coram te per spiritus tui gratiam dilatato, me facias mandatorum tuorum viam alacriter semper & libenter percurrere, nec vllis vel tentationibus vel molestijs me frangi patiaris.

ELVICI-

ELVCIDATIO QVINTI OCTONARII.

1 Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum: * & exquiram eam semper.
2 Da mihi intellectum: * & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.
3 Deduc me domine in semitam mandatorum: * quia ipsam volui.
4 Inclina cor meum in testimonia tua: * & non in auaritiam.
5 Aduerte oculos, ne videant vanitatem: * in via tua viuifica me.
6 Statue seruo tuo eloquium tuum: * in timore tuo.
7 Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum: * quia iudicia tua iocunda.
8 Ecce concupiui mandata tua: * in equitate tua viuifica me.

Prou. 15.
Eccle. 27.

1 Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuum, secundum eloquium tuum.
2 Et respondebo exprobrantibus mihi verbis: * quia speravi in sermonibus tuis.
3 Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque: * quia in iudiciis tuis super speravi.
4 Et custodiam legem tuam semper: in seculum & in seculum seculi.
5 Et ambulabam in lati-

Viam præceptorum tuorum, per quam ambulare debeo, pone mihi pro lege in corde meo, & describe eam mihi, statue, ac firma in intelligentia mentis meae eam, tu me doce & instrue in ea: * & ego sic instructus atque institutus in via iustificationum tuarum, eam ex animo semper inquiram atque custodiam, in ea semper ambulare conabor omnibus diebus vitæ præsentis quibus peregrinabor super terram. 2. Tu me tuo interno magisterio fac intelligere legem sanctam tuam, quantum ad præcepta & promissa, cæteraque quæ in ea insunt: * & ego à te instructus apponam animum meum ad scrutandum & meditandum in ea, & sincero cordis affectu obseruare conabor eam. 3. Perduc me domine, & ambulare fac viam mandatorum tuorum, & in hac via esto mihi dux itineris ne ab ea deuiem: * quoniam ex affectu bono hanc viam, tanquam mihi super omnia impietatis itinera placitam, elegi & concupiui. 4. Tu domine, qui in manu tua habes corda filiorum hominum, & quocumque volueris inflectis ea, per statum spiritus sancti tui inflecte cor meum ad amorem & obseruationem præceptorum tuorum: * nequaquam verò in amorem rerum quarumcunque temporalium, quæ ab obseruatione præceptorum tuorum solent homines abducere, quæ ego omnia pro nihilo reputo vt stercora. 5. Oculos quoque meos, tam exteriores corporis, quam interiores mentis, operi, claudere, & præserua, vt non vident do vllam hauriant vanitatem, ad inordinate concupiscendum eam, per quam commaculetur puritas cordis mei, atque item cæteros corporis sensus & animæ vires: * sed in obseruatione præceptorum tuorum saluari gratia tua interiorius me viuifica atque corrobora, vt nullo extrinsecus oblato valeam coinquinari. Qui enim interior gratia Dei viuificati sunt, nulla possunt extrinsecus oblata pollui vanitate, custoditi à morte, per eam quæ in eis inhabitat spiritus vitam. 6. Confirma, & velut firmiter statue mihi seruo tuo legem tuam, eam mihi in intimis cordis digito tuo insculpando, meque in illa penitus confirmando: * idque per salutarem, ac sanctum timorem tuum, per quem declinat omnis homo à malo, & sine quo facile etiam iustus cadit à iustitia sua, & cito domus eius iubeatur. 7. Opprobrium verò illud & confusionem sempiternam peccati atque condemnationis, quod timui nonnunquam, ac formidauit, conscius fragilitatis meæ, quæ so te, transire fac à me, & ne vnquam super me veniat tu præcaue, tuamque custodia à me auerte: * tua enim præcepta fuerunt mihi grata ac placita, & obseruatione dulcia visa sunt mihi. 8. Tu nosti domine, & vides quemadmodum ex desiderio concupiuerim obseruare præcepta tua: * proinde tu, propter iustitiam tuam, adiuuans imperfectum meum, vitam mihi dona spiritus mei, vt ex te valeam, quod me vt nunquam desiderare cognouisti. Tu enim es, qui imperfectum nostrum adiuuas, & omne desiderium bonum adimplet.

ELVCIDATIO SEXTI OCTONARII.

Super me veniant, & in me demonstrantur effectus misericordiarum tuarum, misericordissime Deus, salus tua atque saluatio à te veniat mihi, secundum verbum promissi tui, quo misericordiam & salutem promissisti omnibus eam postulantiibus. 2. Expertus autem misericordiam & salutem tuam, habeo sermonem legis tuæ, quæ respondet tentatoribus atque persecutoribus meis, qui mihi indigna proponunt, ad res turpissimas & indignas me sollicitantes, id est, demonibus ac peruersis hominibus prauissima & indigna, nobis suggerentibus, quod vir quilibet iustus pro exprobratione debet reputare: * respondebo autem illis, & eos refellam per sermonem legis tuæ, eo quod spem magnam habeam in verbis legis tuæ, sciens ad refellendum malignorum suggestiones nihil æquè conducere. 3. Et ne permittas vnquam ab ore meo verbum rectum ac bonum legis tuæ prorsus excidere, ita vt eo obiecto in verbis mendacij & iniquitatis, cum peccatoribus incipiam oblectari: * quoniam in præceptis tuis spem meam omnem valde defixi atque constitui, & velut firmiter solideque collocaui. 4. Et ex bono proposito cordis mei volo semper obseruare legem tuam, omnibus diebus quibus vixero super terram, & in sempiternum vitra non transgredi. 5. Et cum me putarent sæculi homines

A tudine: * quia mandata tua exquisiui.
6 Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum: * & non confundabar.
7 Et meditabar in mandatis tuis: quæ dilexi.
8 Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi.
B * & exercebor in iustificationibus tuis.

mines ambulare in multa afflictione vias difficiles & angustas, in Dei seruitute, secundum veritatem magis ambulabam vias latas, in libertate & hilaritate spiritus: * eo quod præcepta tua obseruare conabar, idque propter charitatem per spiritum sanctum in corde diffusum, quæ legis tuæ obseruatorem corda dilatat, sicque viam alioqui propter malitiam carnis angustam & difficilem dilatat, & facilem reddit. 6. Neque verò ipse tantum præcepta tua opere obseruare volui, sed confidenter etiam atque libere, vbi occasio aderat, coram potentibus & magnis ausus sui ea proloqui, & palam proponere, neque publicum erubescens, neque potentiam mundi pertimescens: & nequaquam in his erubui, quæ mihi etiam ad magnam gloriam deputaui. 7. Et sollicitus mecum ipse ac diligenter cum gaudio & multa delectatione meditabar in præceptis tuis, tum ad recte intelligendum, tum ad beneimplendum ea quæ præ omnibus rebus temporarijs dilexi. 8. Neque verò nuda illis ac sola animi meditatione inhaesi, verum etiam ad operandum & exercitandum in eis meipsum, manus extendi, & velut cum conatu magno eleuaui, ad implendum ea quæ vt mihi beneplacita dilexi & elegi: * & omnino cunctis diebus quibus vitam, exerceri volo in præceptis tuis, quæ sola me poterunt iustificare obseruantem ea.

Rom. 5.

ELVCIDATIO VII OCTONARII.

1 Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.
2 Hæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquium tuum viuificauit me.
3 Superbi iniquè agebant vsquequaque: * à lege autem tua non declinaui.
4 Memor fui iudiciorum tuorum à seculo domine: * & consolatus sum.
5 Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.
6 Cantabiles mihi erant iustificationes tue, in loco peregrinationis meæ.
7 Memor fui nocte nominis tui domine: * & custodiu i legem tuam.
8 Hæc facta est mihi: * quia iustificationes tuas exquisiui.

Sto in bonum memor, o domine, sermonis atque promissionis tuæ, quantum ad me seruum tuum, quo sermone tu me sperare fecisti, atque confidere, nimirum vt iuxta promissum, misericordiam facias postulanti, tibi que seruire cupienti. 2. Spes ista quam habeo in verbis promissionum tuarum, tota est consolatio mea, in afflictionibus atque persecutionibus meis quibuscunque obuenientibus: quoniam ex verbo tuo mihi vita procedit, cum verba quæ tu loqueris, spiritus sint & vita. 3. Superbi demones, hominesque iniquitate potentes, & peruersi, aduersum me vehementer iniquè agebant, multis me afficientes molestijs, & varijs modis ad malum pertrahere cupientes: * ego autem à tua lege nolui discedere, sed in ea firmo & infracto animo persisti, super te firmissimam petram fundatus. 4. In memoria habui, & mente consideravi iudicia tua, quibus ab initio iudicasti semper iuste & in æquitate summa, bonis bonam, malis malam retribuens mercedem: bonos de angustia & tentatione opportuno tempore liberans, malos autem in impietate sua morte condemnans: * & magnam atque multimodam in eis consolationem contra malignantium insultum inueni. 5. Pro impijs autem & peccatoribus, qui legem tuam tam multis & tam execrandis modis transgredi non verentur, horror magnus & error, horripilatio quoque & penè defectio animæ inuadit me, quoties rei indignitatem attentus ipse considero, quam sine fræno, quam pro nihilo, quam varijs modis, quam indignè tua deus præcepta acquisita præuaricentur. Exigit enim hoc tua vera iustitia, vt non sua tantum quis propria, sed etiam aliena doleat & defleat peccata. 6. Mihi verò, piissime Deus, ex munere gratiæ tuæ, quasi cantica, & carmina facta sunt verba præceptorum atque promissionum tuorum, dum in hoc mundo peregrinus ago, ad eam quæ mihi promissa est patria intendens. Quemadmodum enim ijs qui secundum humanum morem peregrinationis viam ambulant, ad sui laboris depellendum fastidium, cantica solent per viam decantare, eaque siue carnalia, siue bellica, siue mundana, iuxta viatoris affectum, ita mihi in hac peregrinatione ambulanti, ad exilij & laboris lenimentum, tui sermones sunt pro cantilena, in qua meipsum oblecto. 7. Etiam nocte, cum tranquilla sunt & pacata omnia, in mente habui te, domine, & sanctum nomen tuum, sollicitus quomodo tibi placitam exhiberem seruitutem: * & sollicitus fui custodire, tam in memoria quam in operatione, semper legem sanctam tuam. 8. Hæc autem nominis tui iugis etiam per noctem memoria, siue legis diuinæ perpetua custodia, inde mihi à te data est: * quoniam præcepta tua ex bono cordis proposito exquisiui, desiderium habens tam intelligendi, quam obseruandi ea. Sic enim es tu benignus semper & misericors, vt ijs qui bonæ sunt voluntatis, ad perficiendum libenter præbeas adiumentum.

Ioan. 6.

ELVCIDATIO VIII. OCTONARII.

1 Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam.

2 Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. * miserere mei, secundum eloquium tuum.

3 Cogitavi vias meas: * conuertite pedes meos in testimonia tua.

4 Paratus sum, & non sum turbatus: * ut custodiam mandata tua.

5 Funes peccatorum circumplexi sunt me: * & legem tuam non sum oblitus.

6 Media nocte surgebam: * ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tue.

7 Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientum mandata tua.

8 Misericordia tua domine plena est terra: * iustificationes tuas doce me.

1 Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine secundum verbum tuum.

2 Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: * quia mandatis tuis credidi.

3 Priusquam humiliarer ego deliqui: * propterea eloquium tuum custodiui.

4 Bonus est tu: * & in

PRæ magno desiderio legis diuinæ ego coram te in cordis mei electione optando, dixi, O domine, portio mea sit, & hæc pars ex tuo munere mihi contingat, vt custodiam semper atque obseruem legem tuam. Hæc enim est pars, portio, fors atque hæreditas, quam super omnia desiderare debet omnis fidelis seruus tuus. 2. Pro hac autem portione deprecatus sum te, & orauit ante conspectum tuum ex sincero ac pleno affectu cordis mei: * quæso te, hæc in re mecum facias misericordiam iuxta verbum promissionis tuæ. Salutare est enim quod postulo, & salutaria postulanti bus exauditione semper polliceris. 3. Vt autem ad tuæ legis custodiam peruenirem, quam peto super omnia, recogitavi ego omnes actiones vitæ meæ, & præteritas & præsentis: * & disposui actiones meas secundum rectitudinem præceptorum tuorum, vt in illis ambularem & viuerem. 4. Et ecce isto vsque modo constans & perseverans, paratus ad impletionem mandatorum cælestium, animo infracto, firmo vsque imperturbato, nõ pertimescens vllam aduersariam potestatem: * ad custodiendum & opere implendum præcepta tua. 5. Peccatores & impij dæmones, atque homines maligni, colligati & coadunati in malitiæ suæ consensu, quasi catenæ & funes circumuoluerunt me, quærentes pertrahere animam meam in prædam suam & perditionem: congregaciones & cateruæ impiorum circumdederunt me ad deprædandum atque perdendum: * ego verò legem tuam non fui oblitus, neq; transgressus, atque ita vniuersas eorum colligationes dissipauit: quoniam tuæ legis custodia, funes omnes & colligationes impiorum quasi araneæ telam dissipat atque dirumpit, vt eis innodari legis tuæ obseruator non queat. 6. Dilatus amore præceptorum tuorum, frequenter etiã nocte media, quãdo pacata & quieta sunt omnia, exurgebam à strato requiei corporis mei: * ad hoc vt laudem dicerem tibi, secundum tæporis opportunitatem, super iudicijs tuæ iustificationis siue iustitiæ, hoc est, super præceptis tuis æquissimis & suauissimis, in quibus nos iustificare decreuisti, aut super iudicijs tuis & ordinationibus dispositionibusque diuinæ voluntatis tuæ, quibus ab æterno secundum tuam iustitiam disposuisti de nobis, deque bonorum retributione, & malorum condensatione. 7. Socius ego sum, & cõfrater, & in omnibus bonis cõparticeps, cum omnibus te diligentibus, tibi que seruientibus, & custodientibus mandata tua. Est enim inter omnes sanctos seruos tuos sancta quædam fraternitas, & vera societas, ac spiritalis participatio, tam fidei quàm operum cæterorum, in quam societatem etiam me tibi seruire cupientem spero iam adscriptum esse, vt quasi vnus ex illorum numero habear ante conspectum tuum. 8. Potentissime Deus, ubique terrarum patens effectus misericordie tuæ, nec est locus quisquam, vel in vltimis terrarum finibus, in quo nõ parata sit clamantes exaudire misericordia tua: * hanc vnam mihi quoque misericordiam exhibe, vt me doceas & intelligere, & diligere, & opere adimplere sanctissima præcepta tua. Hæc enim est misericordia, quam præ omnibus mihi fieri exopto, & quam possum humillima supplicatione deprecari.

ELVCIDATIO NONI OCTONARII.

CONfiteor hoc tibi domine ad gratiarum actionem, quod mihi seruo tuo bona multa supra meritum feceris, iuxta verba sollicitationis tuæ. 2. Sed perge obsecro, mihi benefacere, & doce me vt benignus sim atque suavis affectu, tibi que & proximis omnibus quomodo oportet affectus: vt sim insuper intelligens & instructus in lege tua, & scientiam habeam agendorum omnium: * atque hæc meritò mihi præstari peto, quoniam mandatis tuis acquieui, adhiæsi, cor apposui, eaque obseruanda libens acceptaui. 3. Priusquam tu me aduersitatibus, disciplina tua salutari humiliasses, ego tibi inobediens in peccatis viuebam: * Aut priusquam sub obedientia præceptorum tuorum humiliter meipsum subijcerem, & donec collo extento gradiebar, iugum tuum recipere recusans, tam diu mihi dominabatur iniquitas: * propterea nunc illam cupiens effugere atque relinquere, præceptorum tuorum obseruationi me submittere volui. 4. Tu domine bonus es, imò ipsa secundum tuam essentiam perfecta & infinita bonitas, à qua fluit omnis creata bonitas: * oro te, doce me, & intelligere

A bonitate tua doce me iustificationes tuas.

5 Multiplicata est super me iniquitas superborum:

* ego verò in toto corde scrutabor mandata tua.

6 Coagulatum est sicut lac cor eorum:

* ego verò legem tuam meditatus sum.

B 7 Bonum mihi, quia humiliasti me: * vt discam iustificationes tuas.

8 Bonum mihi lex oris tui, super milia auri & argenti.

1 Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me:

* da mihi intellectum vt discam mandata tua.

2 Qui timent te, videbunt me, & letabuntur:

* quia in verba tua super speraui.

3 Cognoui domine quia æquitas iudicia tua:

* & in veritate tua humiliasti me.

4 Fiat misericordia tua vt cõsoletur me, secundum eloquiũ tuũ seruo tuo.

5 Veniant mihi miserationes tuæ, & viam:

* quia lex tua meditatio mea est.

6 Confundantur superbi: * quia iniuste iniquitate fecerunt in me:

* ego autem exercebor in mandatis tuis.

7 Conuertantur mihi timentes te, & qui noverunt testimonia tua.

8 Fiat cor meum imma-

gere opere obseruare propter bonitatem tuam, præcepta tua in quibus valeam iustificari. 5. Vehementer aggravata est, & multipliciter increuit contra me superborum dæmonum atque sæculi potentum iniquitas, dum me molestijs plurimis & grauibus persecutionibus multipliciter diuexant: * ego vero vt ea quæ mihi sunt ab illis euadam pericula, ex pleno cordis mei affectu meditari volo, & diligentissime considerare mandata tua. Neque enim aliud noui ad superanda cuncta superborum tentamenta, & euincendam omnem sæculi malitiam, efficacius remedium. 6. Impiorum illorum corda, propter frigus iniquitatis, quæ pleni sunt, & corruptionem odij, quo erga bonos pessime afficiuntur, condensata sunt, congelata, incæcata, confriata, coarctata in modum lactis, quod per frigus & corruptionem coaguli condensatur: quemadmodum econtrario, iustorum corda, propter charitatis inextinguibilis feruorem dilatantur, & veluti rarefcunt, eleuanturque & expanduntur ad amorem Dei & proximi: Ego autem legem tuam sum diligenter meditatus, ne similis inuenirer illis, corde coagulato. Hanc enim cordis malam coagulationem, diuinæ legis meditatio prohibet ac dissipat. 7. Bonum est mihi, quod disciplina tua me affixeris ad eruditionem, atque ita humiliaueris: * confert enim valde afflictio disciplinæ tuæ ad custodiam præceptorum tuorum: cum non raro per disciplinam aduersitatis, ad obedientiam redeant, qui in prosperitate per inobedientiam à te recesserant. 8. Melior mihi est intelligentia, custodia atque obseruatio legis, quam tu dedisti, & præcepisti nobis: quàm possessio omniū diuitiarum auri & argenti, & omniū quæ mundus habet pretiosa. Hæc enim saluare neminem possunt, illa potest & facit.

ELVCIDATIO DECIMI OCTONARII.

QUEMADMODUM artifex solet opus suum facere manibus, & secundum artem illud iuxta formam quam velit fingere atque formare, ita tu per omnipotentiam, sapientiam atque bonitatem tuam, me secundum animam creasti, & de limo terræ secundum corpus finxisti: Gen. 1. Cum ergo tuum opus sim ego & factura tua, instrue etiam me & doce intelligere atque perficere præcepta tua, quemadmodum iustum est facturam præcepto factoris obedire. 2. Qui te diligunt confidenter conuersationem & vitam meam, secundum præcepta tua letabuntur in gaudio spiritus, super profectu meo & bono spiritali, eo quod charitas proximorum bonis congaudere facit, quæ non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: * cum viderint spe omni tuis verbis me inhærere, & totum animum ad præceptorum obseruationem apposuisse. 3. Intellexi, domine, tuo magisterio, quod æquissima sint atque rectissima præcepta tua, & dispositiones omnes sanctissimæ voluntatis tuæ, quod æquissima omnino sint atque iustissima: * & tu me secundum iustitiam & æquitatem tuam, per correptionis disciplinam, affixisti me, pro tuo beneplacito. 4. Fiat, obsecro, mihi ad consolationem misericordia tua, iuxta verbum promissionis tuæ quod fecisti seruo tuo: vt quemadmodum per iustitiam humiliasti peccantem, ita per misericordiam exaduerso consoleris poenitentem, ne forte nimia contingat afflictione spiritum deficere, aut tristitia absorberi. 5. Demonstrant se mihi affectus misericordie tuæ, in peccatorum remissione & gratiæ tuæ collatione, atque à periculis liberatione: atque ita ex munere gratiæ tuæ viuet spiritus meus: * quoniam legem tuam ego elegi, ac posui meditationem delectationemque meam, in cuius intelligentia perferuatione & obseruatione meditari volo atque exercitare meipsum. 6. Superbi dæmones, eorumque ministri, homines peruersi, non præualeant in superbia sua, in malo quod quærunt mihi, sed suo proposito frustrati erubescant: * eo quod iniuste sine causa, & sine meo merito inique egerunt aduersum me machinantes mihi mala, cum ego illis nihil nocuerim, neque mali quicquam intulerim: * ego autem vt illorum euadam machinationes, exerceri interim volo in obseruatione præceptorum tuorum. 7. Non curo si fugiant atque auerfentur me superbi isti legis tuæ transgressores: sed opto magis vt ij qui te diligunt: & qui vere intelligunt, hoc est, obseruât præcepta tua, letè mihi adiungant, & me conuertantur, meque non auerfentur. Melior est enim societas viri vnus te diligentis, quàm multorum militum legem tuam præuaricantium. 8. Fac tu Domine per sanctam tuam custodiam cor meum & spiritum permanere in tuis præceptis immaculatum, sic vt nullius

culatum in iustificatio-
nibus tuis:

* vt non confundar.

1 Defecit i salutare tuū
anima mea: * & in ver-
bum tuū super speraui.

2 Defecerunt oculi mei
in eloquium: * dicentes,
quādo consolaberis me?

3 Quia factus sum sicut
vter in pruina: * iusti-
ficationes tuas non sum
oblitus.

4 Quot sunt dies serui
tui, quādo facies de per-
sequētibz me iudiciū?

5 Narrauerūt mihi in
qui fabulationes, sed nō
vt lex tua.

6 Omnia mandata tua
veritas: * iniqui psequu-
ti sunt me, adiua me.

7 Paulominus consum-
mauerunt me in terra:
* ego autem non dereli-
qui mandata tua.

8 Secundum misericor-
diam tuā viuifica me,
& custodiam testimo-
nia oris tui.

1 In eternū domine ver-
bū tuū permanet i caelo.

2 In generatione & ge-
nerationē veritas tua:
* fundasti terram, &
permanet.

3 Ordinatione tua per-
seuerat dies: * quoniā
omnia seruiunt tibi.

4 Nisi quōd lex tua
meditatio mea est, tunc
forte perissem in humi-
litate mea.

nullius vnquā transgressionis consensu commaculetur: * vt ante con-
spectum diuinæ maiestatis tuæ nunquam confundar, neque in hac vita
per lapsum mortalis peccati, neq; in nouissimo confusione sempiter-
na, quam sentient tunc omnes qui cor suum, dum viuerent, in Dei
præceptis non studuerunt custodire immaculatum.

ELVCIDATIO VNDECIMI OCTONARIJ.
A Nima mea vehementi ac nimio desiderio expectauit atque ana-
helauit, & præ expectatione nimis anxia veluti defecit, ad conse-
quendam salutem & saluationem tuam, à malis omnibus vehementer
cupiens tuo dono fieri salua: * & in præceptis atq; promissis tuis spem
meam omnem posui, eisq; animum totum dedi. 2. Oculi interni ani-
mæ, atque etiam modo quodam per redundantiam externi corporis,
præ nimia anhelatione veluti defecerunt, intendentes in verbum pro-
missionis tuæ & impletionem eius * cum dicerē intra me, de mora ni-
mia veluti conquerendo, Quare domine tandiu differs me consolari,
& quando tandem implebis effectum promissis tui? 3. Ecce enim
factus sum ego, & estimatus sum quasi saccus coriaceus, pruina con-
gelatus corruptus atque corrugatus, & quasi saccus fumo denigratus:
sic vilis, asper & horridus (propter miseriam peregrinationis meæ, &
absentiam consolationis tuæ) apprensus sæculi hominibus: * præcepta
autem tua non sum oblitus, quantumuis fuerim secundum hominis
iudicium miser atque contemptibilis. 4. Noli domine tardare nimis,
neque nimis elongari, sed quanto cyus adueni, vt facias pro me iudiciū
aduersus eos qui me persequuntur, me eripiendo de afflictionibus &
persecutionibus eorum. 5. Impij dæmones & homines peruersi, suga-
gestionibus suis malignis, proposuerunt mihi nugæ & inanes fabu-
las, imò deliramenta pura & meras insanias, de sæculi voluptatibus,
atque id genus aliis: sed quæ isti mihi narrabant, nequaquā erant com-
paranda iis quæ proponit lex tua. Nihil enim aliud sunt illa nisi meræ
nugæ, fabulæ vanæ, & veluti deliramenta amentium: legis autem tuæ
eloquia, veritate, æquitate, atque soliditate sunt plena. 6. Quæcunq;
tu mandasti, in æquitate atque iustitia sunt disposita, vera sunt, æqua
sunt, iustissima sunt: * iniqui autem me tuis mandatis obedire cupien-
tes sine causa affecerunt tentationibus atq; molestiis, & tu aduersum
illos esto mihi adiutor, vt non præualeant. 7. Penè me consumpserant
super terram: & quantum ad humanæ virtutis resistentiam, propter
persecutionis immanitatem, non multum abesse videbar à lapsu:
* ego tamen cælesti tua gratia confortatus, non cōsensu tentamentis
eorum, neque dereliqui æquissima mandata tua. 8. Propter tuam,
Deus misericordiam & benignitatem redde cordi meo vigorem atq;
virtutem, vt quali reuiuifcat anima; dona in me spiritum vitæ, in quo
confortatus pollicor, propono & spero cunctis diebus vitæ meæ ob-
seruare diligenter præcepta quæ tu proposuisti nobis.

ELVCIDATIO XII OCTONARIJ.
E Cce in cælis firmum permanet & custoditur diligentissime præ-
ceptum tuum, iplis cælorū orbibus altrisq; quæ in eo sunt in suo
cursu & actione tuum verbū ac iustum quod eis ab initio dedisti, nun-
quam prætereuntibus: iplis quoq; cæli incolis, angelis sanctis, & bea-
torum spiritibus, tuum præceptum nec in minimo vnquam transgre-
dientibus. 2. Veritas quoque tua, fides & iustitia permanet tecum per
omnes generationes, & in omnibus sæculis sempiterna existens: * ter-
ra quoq; in ea stabilitate, super quā semel à te fundata est, firma & im-
mota perseuerat, vt non moueatur in sæculum. 3. Insuper dispositio-
ne diuinæ voluntatis tuæ, perseuerant in suo cursu dies, post noctem
quotidianis regressionibus iuxta anni tempora redeuntis: * quoniam
omnia quæ creata sunt, tibi sunt seruitute subiecta, & optimo iure ti-
bi subiectissime famulantia. Atq; proinde iustum omnino est, & ratio-
ni maxime cōsentaneum, vt & nos humanum genus, multo nobiliori
statu abs te conditi, debitū tibi exhibeamus in omnibus semper famu-
latum. 4. Nisi legem tuā domine posuissem meditationē meam, nisi
ad eam, atredissem, verisimile erat meā humiliationem & afflictionem
quam tu ad vtilitatem super me venire permisisti, mihi ad perditionem
fuisse venturā. Qui enim ad legem Dei nō respiciunt, neq; in ea se con-
solantur, frequenter in afflictionibus effecti murmuratores, aut que-
rulosi,

A 5 In eternum non obli-
uiscar iustificatiōes tu-
as, quia in iplis viuifica-
sti me.

6 Tuus sum ego:
* saluum me fac quoniā
iustificatiōes tuas ex-
quisiui.

7 Me expectauerunt
peccatores vt perderēt
me: * testimonia tua in-
tellexi.

B 8 Omnis cōsummatiō-
nis vidi finem: * latum
mandatum tuū nimis.

1 Quomodo dilexi legē
tuam domine, tota die
meditatio mea est.

2 Super inimicos meos
prudentem me fecisti
C mandato tuo: * quia in
eternum mihi est.

3 Super omnes docentes
me intellexi:
* quia testimonia tua
meditatio mea est.

4 Super senes intellexi:
* quia mandata tua que-
siui.

5 Ab omni via mala
prohibui pedes meos, vt
custodiam verba tua.

D 6 A iudiciis tuis nō de-
clinavi: * quia tu legem
posuisti mihi.

7 Quam dulcia faucibus
meis eloquia tua:
* super mel ori meo.

8 A mandatis tuis intel-
lexi: * propterea odiui
omnem viam iniquita-
tis.

rulosi, aut desperati, corrunt in perditionem: sicq; eis hoc cedit ex eo
rum negligentia in detrimentū, quod ex meditatione diuinæ legis ac-
cepta consolatione, cum ulū protulisset bonorū meritum. 5. Proin-
de in sempiternū cunctis diebus vitæ meæ obliuisci nolo, aut ab animo
eiicere præcepta tua, sciens, ex illis vitam procedere animæ meæ. 6. Eri
tuus sum ego, domine: creatione primū, quia factura tua: deinde vos-
luntaria donatione & liberali oblatione, quoniam ex bona voluntate
tibi cupiens seruire: * atq; ob hoc mihi intende, vt saluum me facias,
quoniam præcepta tua ex cordis desiderio exquisiui, & obseruare con-
cupiui. 7. Impij dæmones atq; pueri eorū ministri, cum desiderio me
expectauerunt ad perdendū: diuq; ac multum sollicitantes sustinuerūt
vt me vel tandē in perditionem pertraherēt: * ego autē per intelligentiā
bonam & obseruationem præceptorū tuorum expectatione sua frau-
daui illos. 8. Omnis humanæ cōsummatiōnis atq; perfectionis confide-
raui finem, ad quem nimirū omnis sciētia humana, omne humanū stu-
dium, omnis conatus tēdere debeat: * ipse est obseruatio mandati tui,
quod omniū actionum humanarum atq; conatuū debet esse finis in
hoc mundo: quod sanè mandatū tuum est admodum latū, eo quōd di-
lectio (de qua est primū & magnū mandatū diuinū) sese extendat &
ad Deum & ad homines, & inter homines rursum ad inimicos atque
amicos, concūies & peregrinos, notos & extraneos, & omnino erga
omnes. * Est etiam sic latum, vt nunquam in huius vitæ via penitus per-
curri possit, id est omnino impleri, eo quōd diligendi nullus debet ef-
se terminus, & semper maior potest haberi dilectio.

ELVCIDATIO XIII OCTONARIJ.
V Alde ego ac multum amari atq; concupiui obseruare legem tuā,
iugiter ego meditor, oblector, & exercitor in illa. 2. Instruxisti Rom.
me, & intelligentem fecisti in præceptis tuis, amplius quā aduersarios
meos, sæculi sapientes, qui se sapientes iactantes stulti facti sunt: * pro-
pterea, inquam, hanc mihi præ illis intelligentiam ampliorem dedisti
in præceptis tuis, quoniam in æternum ego elegi ea, & imperpetuum
obseruando nunquam transgredi volo, sicq; eligendo ad perpetuam
obseruationem, quasi in æternum mea feci. 3. Tu mihi tuo interno ma-
gisterio intelligentiam ampliorem donasti in lege tua, quam ab omni-
bus potuerim exterius siue verbo siue scripto docentibus, consequi:
* propterea quōd in ea iugiter fuerim meditatus, eamq; semper in me-
tē portauerim. 4. Ex singulari quoq; munere gratiæ tuæ, intelligentiā
mihi legis tuæ ampliorem dedisti; quam pleriq; habeant multorum
annorum: * propterea quōd præcepta tua ex bono affectu cordis ex-
quisierim. Plus enim illuminatur homo ex iugi meditatione & desi-
derio legis tuæ, quantū ad ea quæ salutis sunt, quam exteriori quocū-
que magisterio: & non raro illuc pertingit bona voluntas piæ affectio,
quo cani & multorū annorum experientia nequeunt peruenire: & in-
trat illa plerunq; vbi foris hæc stare cōpellitur. 5. Custodiui gressus
meos magna cū diligentia, & velut in arcum conclusi, constrinxi atq;
cohibui, ne in vias peccatorū & itinera impietatis declinarent ad hoc
vt non transgredereer tua præcepta. Affectiōes enim quibus feruntur
homines, cohibere oportet, & sub districta custodia cōstringere eum,
qui in obseruatione velit permanere præceptorum cælestiū. 6. A præ-
ceptis tuis diligenter caui mihi, ne discederē: eo quōd tu qui es crea-
tor dominus atque saluator meus, legem hanc posueris mihi, propter
quod nequaquā dignum est vt eam derelinquam: * & quia tu domine
me instruxisti in tua lege, eiusq; mihi præstitisti intellectū. 7. Suauissi-
ma omnino & delectabilia valde sunt in faucibus spiritualibus animæ
meæ eloquia præceptorū atq; promissorum tuorum, cum ea spiritali-
ter manduco, mastico, rumino, atq; interius deglutio: * dulciora certē
sunt animæ, quā mel corporale sit in ore ipsū manducantis. Longe
enim antecellit spiritualis voluptas omnes corporis delicias. 8. A man-
datorum tuorū iugi meditatione, piæ affectiōe & studiosa obserua-
tione, accipi veram & rectam legis tuæ intelligentiam: mandata tua in
quibus verfor iugiter, prudentē me faciunt & instructum in cognatio-
ne tui: * propter hoc detestatus sum & execror omnia itinera impieta-
tis, omniaq; vitiorum & peccatorum genera, in quibus ambulat im-
pij peccatores. Quomodo enim qui tuam legem recte intellexerit, nō
detestabitur itinera impietatis, quæ ex diametro nouit cū illa pugnare?

Ioan. II. **1** Lucerna pedibus meis
is verbum tuum, & lumen
semitis meis.

2 Iuravi, & statui custodire
iudicia iustitiae tuae.

3 Humiliatus sum vsque
queaque domine, viuifica
me secundum verbum tuum.

4 Voluntaria oris mei
beneplacita fac domine:
* & iudicia tua doce me.

5 Anima mea in manibus
meis semper:
* legem tuam non sum
oblitus.

6 Posuerunt peccatores
laqueum mihi:
* & de mandatis tuis
non erravi.

7 Hereditate acquisiti
testimonia tua in aeternum:
* quia exultatio cordis
mei sunt.

Ioan. 14. Gen. 15. **8** Inclinaui cor meum
ad faciendas iustificationes
tuas in aeternum:
* propter retributionem.

1 Iniquos odio habui:
* & legem tuam dilexi.

2 Adiutor & susceptor
meus es tu: * & in verbum
tuum super speravi.

3 Declinate a me maligni:
* & scrutabor mandata
Dei mei.

4 Suscipe me secundum
eloquium tuum, & vitam:
* & non confundas me
ab expectatione mea.

LEX tua domine gressibus meis est, quasi lucens candela, & est quasi lumen vias atque actiones meas illuminans, iuxta quam in aegendis omnibus sic me gero, sic viuo, vt sine offensione perecurram viam mandatorum tuorum, & ad optatum finem pertingam. **Qui** enim in lumine ambulat, non offendit: quemadmodum illi faciunt, quibus pro lucerna non est verbum tuum, qui in tenebris ambulant, nescientes omnino quo vadant. **2.** Irreuocabiliter mecum proposui, & firmissime in animo statui, obseruare imperpetuum, & nunquam ultra transgredi praecipua tua, iustissima sane atque aequissima. **3.** Videns autem infirmitatem & lubricitatem carnis meae, simul & mundi fallaciam, & demonum machinamenta (quae omnia mea tam salutari proposito indefinenter quarunt auertere) afflictus sum valde, & profundissima humilitate subieci meipsum, & commendaui tibi, mihi ipsi diffidens in tantis difficultatibus: & iccirco tu, qui solus potestatem habes secundum verbum tuum promissionis tuae, vitam mihi veram spiritus largire & custodi, fortemque me fac & validum, vt quod propono, adimplere sufficiam. **4.** Habe accepta, Deus piissime, & fac tibi sint grata ac placita, quae ego ex hilari corde & animo liberali offero, etiam per os meum laudis, confessionis, orationis, & gratiarum actionis munera ac sacrificia: * & instrue me in intelligentia atque obseruatione praceptorum tuorum. **5.** Anima quam in me ad imaginem & similitudinem tuam creasti, pretiosa est mihi, eiusque custodia super omnia (quasi thesauri pretiosissimi) cura & cordi est mihi: & iccirco porto eam semper in manibus meis, vt furto insidiantium qui illam mihi rapere quarunt, non eam perdam: * & legem tuam quae est cordis mei custodiam, non abieci de corde meo, per cuius attentionem custodia tua ac firma adhibetur anima. **6.** Impij demones & peruerfa eorum membra homines maligni, insidias posuerunt animae meae, quarentes me occultis suis fraudibus ad peccatum detrahere: * & ego rectum tenens iter praceptorum tuorum, non declinans ad dexteram neque ad sinistram, ita euasi laqueos eorum. Non enim possunt nisi secus viam laqueos suos extendere quos euadunt, qui non declinantes in partem alteram, recta gradiuntur, per viam mandatorum tuorum. **7.** Pro hereditate ego habeo, & possessionem ac portionem meam hereditariae elegi, obseruationem praceptorum tuorum, in qua semper permanere propono: * quoniam ipsa sunt in quibus gaudet & exultat spiritus meus: siue cum testimonio bonae conscientiae ea se custodisse cognoscit, siue cum ex eorum iugi contemplatione caelesti suauitate se perfundi percipit. **8.** Per gratiam tuam in me habitantem, dedi animi unum meum, & cor apposui, affectumque inclinaui, ad perficienda opera atque adimplenda praecipua tua in sempiternum, ita vt in finem vsque sine transgressionem in eis cupiam ac velim perseverare: * neque enim sine retributione id faciam, sed subsequetur mihi beata nimis retributio, quae es ipse tu domine Deus meus, qui vita es aeterna, & merces ipsa magna nimis, omnium tua nunc in finem vsque custodientium.

INiquitatem & impietatem omnem odio habui, & peccatores ipsos quatenus eiusmodi detestatus fui: * legem autem tuam & obseruatores illius corde sincero dilexi. **2.** Te dominum ego habeo in adiutorem meum atque defensor, qui infirmitati meae succurrendo praebet adiumentum, & ab inimicorum impetu atque molestiis defensionem: * & ego spem meam omnem & cor omne verbis praceptorum atque promissionum tuorum apposui. **3.** Discedite procul a me, & fugite partes aduersae, quae malum queritis animae meae: & omnes prauorum hominum atque demonum suggestiones atque societates longe fient a me. Frustra enim a me consensum expectatis in malitia, quam modis omnibus detestor: * vt in tranquillitate & pace intendere valeam praecipua altissimi domini mei. **4.** Et quoniam a malignorum societate meipsum ob tuum amoris domine segregavi, tu me suscipe in tuam custodiam, tutelam, defensionem, quasi pater pius, pastor bonus, defensor fidelis, sustentator firmus, praceptor mansuetus, iuxta eloquium promissionis tuae, quo pollicitus es eos qui ad te confugiunt ad refocillationem suscipere: * neque me patiaris confusibiliter frustrari expectatione atque desiderio

A **5** Adiuua me & saluus ero: * & meditabor in iustificationibus tuis semper.

B **6** Spreuisti omnes discedentes a iustitijs tuis:
* quia iniusta cogitatio eorum.

7 Prauaricantes reputaui omnes peccatores terrae: * ideo dilexi testimonia tua.

B **8** Cogite timore tuo carnes meas: * a iudicijs enim tuis timui.

1 Feci iudicium & iustitiam: * non tradas me calumniantibus me.

2 Suscipe seruum tuum in bonum: * non calumnientur me superbi.

3 Oculi mei defecerunt in salutare tuum:
* & in eloquium iustitiae tuae.

4 Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: * & iustificationes tuas doce me.

5 Seruus tuus sum ego:
* da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.

6 Tempus faciendi domine: * dissipauerunt legem tuam.

7 Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion.

8 Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: * omnem viam iniquam odio habui.

derio meo, quo te semper expectaui atque desideravi. **5.** Adiuua tu me domine, confirma atque sustenta in omni bono, qui ex me ipso nimium sum fragilis & lubricus, atque ita ex tuo munere salutem consequar, quam ex mea propria virtute spes non erat consequendi: * & ego tuo adiutorio corroboratus, iugiter meditabor in intelligentia atque obseruatione mandatorum tuorum. **6.** Scio domine, quod spernas tu, & pro nihilo pendas, & quasi nihilum reputes omnes qui per transgressionem discedunt a praecipua tuis: quoniam omnis cogitatio eorum, & omne consilium istud quo ea quae tuae legi contraria sunt, cogitant & eligunt, iniqua & impia est, contra omnem prorsus aequitatem & naturam & rationis: propter quod, merito sunt ab omnibus spernendi. **7.** Et ergo quoque omnes super terram inhabitantes peccatores, vt prauaricatores tuae legis aequissimae, similiter reputaui pro nihilo: * atque ob hoc, ne illis forte similis inueniret sperni atque abiici dignus, dilexi praecipua tua, & ad obseruandum ea conuersus sum. **8.** Quoniam vero impedimentum mihi magnum praestat carnis lasciuia, oro te, vt sagittis sancti timoris tui salubriter eam transfigas atque perfodias, vt tuo vulnere bene fauciat sibi intereat caro, & tibi viuat, vna cum spiritu: quod fiet, si timore tuo sancto immisso in cor meum, carnis sic reprimatur lasciuia: * hoc autem peto, quoniam praecipua tua ego timui & transgredi sum veritus. Nihil enim aequo formido, domine, atque tuam legem aliquando transgredi: * Timui quoque a iudicijs tuis illis, quibus tuae legi inobedientes iudicasti ad sempiternam miseriam condemnare, & a te in perpetuum repellere, qua re mihi nihil potest formidabiliter cogitari.

CV M auxilio gratiae tuae ego feci quod equum est & iustum, tam quo ad obseruationem legis tuae, quam in conuersatione ad proximos meos: * propter hoc, obsecro te, ne permittas mihi dominari & praualere eos qui me persequuntur & affligunt, vt impleatur de me mala voluntas eorum. **2.** Quin potius tu me seruire tibi cupientem, in defensionem contra aduersarios meos suscipe, ad bonum & ad salutem meam: * neque permittas superbos legis tuae osores me affligere, opprimere, mihi vim inferre, sic vt praualeant, aut dominantur mei. **3.** Oculi mentis interiores, atque etiam exteriores corporis desiderio magno intenti fuerunt, & expectauerunt ad salutem tuam, illam super omnia desiderando & expectando: * & ad praecipua iustitiae tuae, propter sollicitudinem ad obseruandum ea. **4.** Exhibe te mihi, non seuerum modo iudicem, sed misericordem ac piuum patrem: neque secundum distractionem iustitiae tuae agas mecum, sed secundum benignitatem misericordiae tuae: * & instrue me intelligentia atque obseruatione praceptorum tuorum. **5.** Ecce ego seruus tuus sum domine, & creationis iure, & bonae voluntatis proposito, tibi cupiens in veritate seruire: * tu me adiuua, vt possim quod desidero: & instrue me, vt discam & sciam quae placita sint tibi, & mihi vt tibi placeam exequenda. **6.** Tempus est nunc, vt faciam domine legem & voluntatem tuam: & tempus est nunc, vt tu facias mihi seruo tuo postulatam misericordiam, nunc, inquam, tempus est donec in via sumus & loco peregrinationis, donec per opera bona tibi placere valeamus & iram tuam effugere, quandiu clausa non est vlli petenti misericordia tua. Veniet enim noctis tempus, in quo operari nemo poterit, & laborare non proderit, & in quo misericordia tua clausa atque obfirmata erit: * & eo magis nunc tempus est faciendi, quod impj tanto numero, & tam grauiter transgredi non veretur praecipua tua, vt ob hoc magis promptus debere esse videaris erga eos qui tibi desiderant famulari. **7.** Et quia tam paucos vidi praceptorum tuorum obseruatores, tam raros pretiosissimi huius thesauri amatores, iccirco illorum videns insaniam & caecitatem admirans, magis ego me dedi ad tam pretiosissimam rei amorem, dilexi que praecipua tua amplius, quam aurum purissimum, & omnem lapidem pretiosum, & amplius, quam auarus quisquam illa amare possit. Superexcedit enim charitatis tuae sancta dilectio omnem carnem aut mundi conspurcatum amorem. **8.** Et vt dilectionem hanc meam opere demonstrarem, direxi, dedi que me ad plenam omnium mandatorum tuorum obseruationem: * & omnia itinera impietatis, vitia & peccata per quae ambulant peruerfi, ego ex animo sum detestatus.

Ioan. 9.

ius, ita & vt mihi ipsi diligenter ab illis cauerem, & alios insuper quoad possem, congruis medijs vel educerem ex illis, vel ab illis praeserua- rem. Est enim hoc perfectum iniquitatis odium, quod tibi est in veritate placitum.

ELVCIDATIO XVII. OCTONARIJ.

PRaecepta tua domine sunt stupenda, spectanda, omni- que conside- ratione & admiratione digna: tum quia aequissima atque iustissima, tum quia stabilia in aeternum, tum quia vniuersalia & omnibus ex aequo communia, tum quia leuia atque facilia, vt prorsus nemo sit hominum qui iure conqueri possit, quod ea non sit potens obser- uare: & tamen cum tam sint leuia, ad tam gloriosissimam retributio- nem suos obseruatores perducant, in his certe mirabilia sunt: * atque iccirco dedit se cor meum ad meditando, intelligendum & custodie- dum ea. 2. Cum tu in cordibus hominum humilium & simpliciu, spiritus vnctioe & interno tuo magisterio declaras & manifestas ser- monestuos, tunc illuminantur ipsi & accipiunt intelligentiam, sicque tuorum praecceptorum declaratio paruulos illuminat, & ea facit intel- ligere, quae superbis & in sua sapientia gloriantibus clausa manent & abscondita. Plerique enim superborum, qui se gloriantur in lege tua instructos, verè tamen illuminati non sunt neque instructi ad intelli- gentiam, quia clausi sunt superbis sermones tui, nec declarationem & apertionem illam habent, quam tu das humilibus. 3. Prae nimio de- siderio ego aperiens late os meum, hausi flarum & spiritum, ad respira- tionem & magna edenda suspiria: quae intus latentis vehementis desi- derij essent indicia: quomodo solè qui ardenti desiderio ad rem qua- miam aspirant: *valde enim magno teneor desiderio obseruationis praecceptorum tuorum. 4. Benigne & misericorditer respice in me: & fac mecum misericordiam, iuxta quod disposuisti & ordinasti fa- cere cum iis qui te diligunt, & secundum morem ac consuetudinem qua cum illis agere soles. Spero enim aut certe opto, ex illorum nume- ro me vnum esse. 5. Actiones meas dispone tu domine, & dirige in rectitudine praecceptorum tuorum: & non permitas vllum peccatum regnare aut dominari, siue in corpore, siue in animo meo, sed neque aliena cuiusquam impietas tua permissione mihi dominetur, nullus in sua impietate mihi praeualeat. 6. Libera me à persequutionibus & molestiis hominum iniquorum, vt ab eis mihi non proueniat impe- dimentum in seruitute tua, sed libere valeam custodire praeccepta tua. 7. Faciem tuam fac illucescere super me seruire tibi cupientem, & lu- mine tuo salutari illustrans cor meum, vultum tuum siue temetipsum demonstra mihi: & doce me praeccepta tua. 8. Effluxerunt ex oculis meis lacrimae copiosae, quasi riui per genas decurrentes, propter amari- tudinem & dolorem cordis mei: propterea quod impij illi calumnia- tores & persequutores iustorum, transgressi sunt legem tuam. Perfes- sa enim charitas, etiam aduersariorum peccata deplorat.

ELVCIDATIO XVIII. OCTONARIJ.

NEque verò nimirum, si praeruaricationes impiorum desiccam. Scio enim quia non solum misericors es domine, in quo sibi male bla- diantur peccatores, verum etiam iustus & verax: * & iudicia tua om- nia rectissima sunt atque aequissima, neque tortum aut curuū quicquam est in eis. 2. Insuper valde & districte admodum praecipisti obseruari praeccepta tua, quae sunt iustitia & veritas, id est, in iustitia & veritate disposita: praeccepta tua quae non nisi iustitia & veritas sunt, id est, ius- tissima & fidelissima, tu mandasti custodiri valde. 3. Merito proinde zelus meus tum quo ad honorem tuum, tum quo ad proximorum om- nium salutem, me fecit lugere atque plorare, & praemere, tristitia atque indignatione veluti contabescere atque consumi, non vtiq; pro- pter propria mea incommoda, neque mala quae ab iis aduersariis meis fortè sustineo: sed quoniam ipsi non custodierunt praeccepta tua, per quod primū quidem tuū sanctum nomen indigne blasphemāt, deinde suas animas misere ipsi miseramini perdunt. 4. Sunt enim praeccepta tua examinata valde, & quasi igne probata vehementer, castissima at- que aequissima, nihil habentia iniustitiae aut impuritatis cuiuslibet ad- mixtum, propter quod magis desendum, peccatores ea sic transgredi- * & quia tam probata fuerunt tamque examinata, dilexi ea ego seruus tuus.

1 Mirabilia testimonia tua: * ideo scrutata est ea anima mea.

2 Declaratio sermonū tuorū illuminat, & intel- lectum dat parulis.

3 Os meum aperui, & attraxi spiritum. * quia mandata tua de- siderabam.

4 Aspice in me, & mi- serere mei: secundum iu- diciū diligentium no- men tuum.

5 Gressus meos dirige secundū eloquium tuū, & non dominetur mei vnus iniustitia.

6 Redime me à calum- nijs hominum, vt custo- diam mandata tua.

7 Faciem tuam illumi- na super seruum tuum. & doce me iustificatio- nes tuas.

8 Exitus aquarū dedu- xerūt oculi mei, quia nō custodierunt legē tuam.

1 Iustus es domine: * & rectū iudiciū tuum.

2 Mandasti iustitiam testimonia tua, & ve- ritatem tuam nimis.

3 Tabescere me fecit ze- lus meus: * quia obli- ti sunt verba tua inimici mei.

4 Ignitū eloquium tuū vehementer: * & ser- uus tuus dilexit illud.

Matt. 11.

Psal. 11.

5 Adolescentulus sum ego, & contemptus: * iustificationes tuas nō sum oblitus.

6 Iustitia tua, iustitia in aeternum. * & lex tua veritas.

7 Tribulatio & angus- tia inuenerunt me: mā data tua meditatio mea est.

8 Aequitas testimo- nia tua in aeternum: in- tellectum da mihi, & viuam.

1 Clamaui in toto cor- de, exaudi me domine: iustificationes tuas re- quiram.

2 Clamaui ad te, saluū me fac: * vt custodiam mandata tua.

3 Praeueni in maturita te, & clamaui: quia in verbatua super speraui.

4 Praeueni oculi mei ad te diluculo: * vt meditarer eloquia tua.

5 Vocē meam audi se- cundum misericordiam tuā, & secundum iudi- cium tuum viuifica me.

6 Appropinquauerunt persequētes me iniqui- tati: * à lege autem tua longe facti sunt.

7 Prope es tu domine, & omnes vias tuae ve- ritas.

8 Initio cognoui de te. Timonys tuis: * quia in aeternum fundasti ea.

1 Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.

tus, & cor meum apposui ad illorum custodiam. 5. Sum ego sanè modicus siue aetate, siue sapientia, siue meritis, siue hominum aestima- tione, siue in oculis meis: siue ante conspectum tuum, & sum ex me- metipso planè vilis, & contemptibilis: * attamen tua praeccepta, sua- uissime Deus, non abieci ab animo, & ne transgredere ea caui mihi sollicitus. 6. Iustitia tua temporaria non est, neque durationis mo- dicae, cuiusmodi est non raro humana iustitia, sed aeterna iustitia est deficere nescia: * & lex tua omnino vera est, nihil neque falsum, ne- que vanum, neque iniquum continens. 7. Afflictio quaelibet & an- gustia, cum fortè alicunde obtulerint mihi, meditor ego & exercitor in praecceptis tuis, ex quorum meditatione & obseruatione abunde mi- hi & patientia & consolatio procedit. Ob hoc etiam meditor in an- gustiis mandata tua, vt non aduersorum casuum impulsibus à recto dimouear. 8. Praeccepta tua sunt disposita in iustitia & aequitate sem- pterna: fac me ea vt oportet intelligere cum effectu operationis, & vera vitam in eis. Ex illorum namque obseruatione vera vita vi- uit humanus spiritus.

ELVCIDATIO XIX. OCTONARIJ.

CLamaui ex pleno affectu, & sincera deuotione cordis mei, di- ceas: Exaudi me domine, & fac quod postulo: praeccepta enim tua exquirere volo, & custodire propono. 2. Ex affectu cordis clama- ui ad te, vt saluum me faceres ab iis qui me persequuntur, atque suis molestissimis tentationibus diuexant: * non vtiq; eo fine, vt ocio vacet, aut in inertiam resoluar, sed vt ab imminētibus periculis libera- tus, securo & libero animo scrutari, & custodire valeam praeccepta tua. 3. Matutino tempore diluculum anteuerti, clamans ad te in oratione mea: anticipauerunt vigilias oculi mei, sursum mane pri- mo diluculo obtuli me ad orationem ante conspectum tuum: quon- iam in verbis tam praecceptorum, quam promissorum tuorum iusti- nui, & expectaui, spermq; meam omnem in eis collocaui. 4. Primo di- luculo euigilauerunt ad te oculi mei, & solis ortum diligentia atque solitudine praueui: * vt meditarer, atque recogitarem in tran- quillitate, iuxta temporis opportunitatem, praeccepta tua: de quibus tanto clarius tunc illuminantur homines, quanto à diei multibus & aestibus sunt liberiores, se nō solum somno recreatis meditatione iaptio- res, intellectu quoque & memoria, perturbationibus somno seditis, limpidiores. 5. Exaudi orationem meam domine, quia sic diligen- ter & solcite te sum deprecatus, propter misericordiam tuam: & se- cundum dispositionem, ac beneplacitum sanctissimae voluntatis tuae, vitam spiritus, pro qua te sum precatus, benigne concedas mihi. 6. Persecutores mei quarentes malum animae meae, proximos se fece- runt impietatibus, sese applicuerunt, adiunxerunt, dederunt & addi- xerunt iniustitiae, & affectu cordis illi adglutinati sunt: * & quanto propinquiores facti sunt iniquitati, tanto à lege tua elongauerunt se- metipsos, cum sint iniquitas & lex tua ex aduerso pugnantia. 7. Tu au- tem domine prope es in auxilium & protectionem omnibus te inuo- cantibus: & omnia praeccepta tua per quae nos vis ambulare, sunt aequi- sima, similiter & omnia iudicia tua, & dispositiones tuae, quibus agis nobiscum, sunt item veritate & aequitate plena. 8. Iam olim ab initio, ac velut inter prima hoc ego intellexi de praecceptis tuis, cum ad eorū meditationem & obseruationem medare coepissem: * quod in aeternum ea firmaueris, tanquam quassanda, nunquam euacuanda, sed perpetuò stabilia permanitura, adeo vt etiam caelo & terra transeunti- bus, verba tua nunquam sint transitura. Hoc enim attendentibus, me- ditantibus, & obseruantibus facile monstrat summa illa aequitas atque iustitia, quae in eis aperitissime conspicitur.

ELVCIDATIO XX. OCTONARIJ.

ASpice benignus, & misericors in afflictionem, & humiliationem meam, qua me premunt aduersarij mei, afflictorum & humili- limum consolator domine: & libera me de aduersariis tuis mihi, quo- niam legem tuam non abieci, neque sum transgressus: legem tuam in corde gesto absconditam, vt eam non aliquando trans-

Psal. 78.

2 *Iudica iudiciū meū,
& redime me: ppter elo
quium tuū viuifica me.*
3 *Longe à peccatoribus
salus: quia iustificatio
nestuas nō exquisierūt.*
4 *Misericordie tue
multe domine: secundū
iudiciū tuū viuifica me.*
5 *Multi qui persequun
tur me & tribulant:
* à testimonijs tuis non
declinaui.*
Galat. 2. *6 Vidi praeuaricantes,
& tabescebam:
* quia eloquia tua non
custodierunt.*
7 *Vide, quoniam man
data tua dilexi, domi
ne: in misericordia tua
viuifica me.*
8 *Principium verborū
tuorum veritas: * in æ
ternum omnia iudicia
iustitiae tuae.*
1 *Principes persecuti
sunt me gratis: * & à
verbis tuis formidauit
cor meum.*
Actū 5. *2 Letabor ego super e
loquia tua, sicut qui in
uenit spolia multa.*
3 *Iniquitatē odio habui
& abominatus sum: * le
gem autē tuam dilexi.*
4 *Septies in die laudem
dixi tibi: * super iudi
cia iustitiae tuae.*
Ioan. 14. *5 Pax multa diligentibus
legem tuam:
* & non est illis scan
dalum.*
Rom. 8. *6 Expectabā salutare
tuum domine: & man
data tua dilexi.*

grediar. 2. Iudica pro me iudicium contra aduersantes, & libera me de iis quae machinantur aduersum me: propter verbum firmissimae promissionis tuae, da, & custodi vitam animae meae. 3. Peccatores à salute Dei elongati sunt sua praua voluntate, & non consequentur ipsi salutem: eo quod non exquisierunt ad intelligentiam & custodiam praecipua tua: quia semetipsos oblata salute fecerunt indignos, per impiam transgressionem, nunquam ad illam valebunt pertingere. 4. Plurimae sunt miserationes tuae quibus erga nos agis misericorditer: fac etiam hanc mihi misericordiam, vt secundum beneplacitum sanctissimae voluntatis tuae me viuifices. 5. Tamen multi sunt aduersarii mei qui me persecutionibus suis affligunt, & tentationibus atque vexationibus molestant: alij visibiliter, alij inuisibiliter, alij secundum corpus, alij secundum animam: * ego tamen immobilis persisti in obseruatione praecipitorum tuorum, haec tamen tua me sustentante gratia, non me passus sum ab aequitate praecipitorum tuorum dimoueri. 6. Considerabam peccatores transgredientes legem tuam, & zelo honoris tui atque salutis eorum indignabar, & affligebam intra me, ac praeter tristitia & dolore veluti consumebar: * quia videbam eos negligere & praetergredi praecipua tua, sicque & tuum nomen inhonorare, & suas animas misere perdere. 7. Attende domine, & considera ad retribuendum mihi, quod praecipua tua ex animo dilexerim, atque exquisierim: secundum misericordiam tuam, misericordiarum pater (quae te) facias me tibi viuere, vt mundo mortuus, tibi viuam: imò viuam, iam non ego, sed tu in me viuas. 8. Omnium praecipitorum atque promissorum tuorum veritas aeterna & immutabilis est principium: quoniam à prima illa & summa veritate aeternaque Dei iustitia originaliter & primitus procedunt omnia praecipua & promissa Dei: * & omnia iudicia iustitiae tuae, id est, praecipua quae iustitia tua praestitit nobis, siue etiam dispositiones omnes iustae diuinae voluntatis tuae, aeternam habent stabilitatem: fundata ac stabilita in sempiternum in Dei iustitia & veritate, ex qua procedunt. Atque ob hoc, impossibile fuit, verba Dei vel eius iudicia vnquam deficere.

ELVCIDATIO XXI. OCTONARII.

Potentis illi tenebrarum principes, & superbi saeculi, malum quaesierunt mihi sine causa, praeter meum meritum, cum nihil ipse eis nocuerim vel malefecerim, ob quod aduersum me debeant malignari: * cor autem meum & spiritus meus timuit praecipua tua, eaque transgredi aut relinquere non audebat: etiam si illi insanirent aduersum me, permanebam ego in timore sermonum tuorum, cogitans oportere Deo magis, quam principibus obedire. 2. Quomodo gaudere solent victores inuentis opimis spoliis, ita ego oblectari & iucundari volo in praecipuis tuis, quae velut thesaurus preciosissimus sunt mihi, quae ego dilexi super aurum & topazion. 3. Iniquitatem omnem odiui ex affectu cordis mei: in meipso primum, deinde & in ceteris, eamque modis omnibus semper detestatus sum: * legem autem tuam & obseruationem eius ex aduerso dilexi, & ipse obseruare eam cupiens, & obseruantes omnes iusto prosequens amore. 4. Per diem congruis atque statutis horis septem vicibus, te peculiari laudis munere honoravi: * aut septies, id est, iugiter & incessanter cunctis diebus vitae meae conatus sum te collaudare: * de iudiciis iustitiae tuae, siue de praecipuis tuis exquisissimis, leuissimis, & secundissimis, siue pro dispositionibus atque ordinationibus diuinae voluntatis tuae, quibus mirabiliter & misericorditer agis nobiscum. 5. Pacem cordis veram, quam mundus dare non potest, confert tuae legis dilectio siue obseruatio atque custodia: * & non est illis ruina aut lapsus, aut offensio, in via quam ambulant. Nam Deum & legem eius diligentibus, omnia cooperantur in bonum. Qui enim vera dilectione studiose inhæret tuae legis meditationi & obseruationi, facile scandala omnia declinabit atque euadet, in quibus corruunt illi qui non sunt fixi in amore legis tuae. 6. Desiderio magno desideravi salutem tuam domine, eamque expectaui sollicitus: ad quam vt pertingerem, praecipuis tuis per veram dilectionem & obserua-

A 7 *Custodiuit anima
mea testimonia tua, &
dilexit ea vehementer.*
8 *Seruauit mandata tua
& testimonia tua: quia
omnes viae meae in con
spectu tuo.*
I *Appropinquet de
precatio mea in conspe
ctu tuo domine: iuxta
eloquium tuum da mi
hi intellectum.*
2 *Intret postulatio mea
in conspectu tuo, secun
dum eloquium tuum e
ripe me.*
3 *Eruclabūt labia mea
hymnum, cum docueris
me iustificationes tuas.*
4 *Pronunciabit lingua
mea eloquium tuum:
* quia omnia mandata
tua aequitas.*
5 *Fiat manus tua vt
saluet me, quoniam mā
data tua elegi.*
6 *Concupiui salutare
tuum domine, & lex
tua meditatio mea est.*
7 *Viuet anima mea, &
laudabit te: & iudicia
tua adiuuabunt me.*
D 8 *Erraui sicut ovis quae
perijt: * quere seruum
tuum, quia mandata
tua non sum oblitus.*

tionem inhaesi 7. Sollicita fuit anima mea, vt custodiret & impleret omnia praecipua tua, & ea corde sincero multum dilexit. 8. Studiosus fui ad obseruandum omnia praecipua atque mandata tua, quia omnes vias meas & actiones direxi ante conspectum tuum, & secundum placitum tuum diligenter studui conuersari: simul etiam quia omnes actiones meas, omnemque meam conuersationem scio tuis oculis patere: quemadmodum tuis oculis nuda & aperta sunt omnia. Hebr. 4.

ELVCIDATIO XXII. OCTONARII.

NE repellas domine orationem meam, qua deprecatus sum faciem tuam, pro spiritualium bonorum abundantia: sed admittite eam ante sacrarium exauditionis tuae, & iuxta verbum promissi tui instrue me in praecipuis tuis. 2. Fac vt praesententur tibi, & intromittantur postulationes meae ante faciem tuam: domine ne repellas orationem suppliciter obsecrantis seruuui tui: quin potius secundum verbum promissionis tuae, quam fecisti omnibus in te confidentibus, teque suppliciter inuocantibus, libera me de iis in quibus verforpericulis, & malis imminetibus, quae metuo. 3. Cum vero mihi contigerit tuo magisterio intelligentia & custodia praecipitorum tuorum, tum ad gratiarum actionem & testimonium gratitudinis, ex pleno cordis affectu effundam tibi hymnum laudis, & cantabo etiam per os meum, & labia mea: cum tu mihi postulata concesseris, ex corde hilari & alacri animo depromam tibi cantica gratitudinis. 4. Pronunciabo quoque per os meum praecipua ac promissa tua, ad edificationem proximorum meorum: neque tacebo ea, ex quibus mihi vitam sensu procedere: * pronunciabo vtique constanter, & confitebor fidenter, quoniam omnia praecipua tua sunt exquisissima, & iniquitas nulla est in eis. 5. Fiat, sitque dextera tua siue potentia tua mihi ad salutem, quoniam praecipua tua ex bono cordis affectu & proposito elegi, vt obseruem & custodiam ea: ac proinde iustum est, vt mihi bona molienti, sed absque te nihil valenti, subsidio veniat potentissima manus tua, vt quod in me non valeo, in te perficiam. 6. Desideraui Domine, & expetiui salutem tuam: & vt illa dignus fierem, posui praecipua tua meditationem atque exercitationem meam, vt ea intelligerem, & intellecta perficerem. 7. Viuet ex munere gratiae spiritus meus, & viuens ipse laudem placitam dicet tibi. Non enim mortui laudabunt te domine, sed viuentes benedicent tibi: & tua praecipua ad vitam requirendam perducent me, cum obseruauero ea: quoniam qui fecerit ea, viuet in eis: suntque verba tua, spiritus & vita. 8. Erraui vniuersum genus humanum a prima illa & nativa in qua creatum erat rectitudine, quasi ovis perdita: & erraui peculiariter etiam ipse, multis modis & variis imperfectionibus, frequenter viam rectam derelinquens, tanquam ovis quae sui pastoris oblita, per deum aberrat: * tu require, pastor bone, me perditam ouem tuam: & quoties forsitan iniquitate dominante errare contigerit, ne derelinquas me in desertis, sed per gratiam visitationis tuae requiras, modis tibi placitis, siue per internam visitationem, siue per externam correptionem, siue aliter quomodocumque tibi id fuerit placitum: require (inquam) me seruum tuum, & ne deseras vnquam, quoniam in memoria habeo, neque abicere volo, neque transgredi vnquam sanctissima & exquisissima praecipua tua.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXVIII.

PRIMUM OCTONARIVM.

Versu 1. Beati immaculati in via. Viam istam possumus intelligere vitam praesentem. Do. 2. Cor. 5. nec enim in corpore mortis huius viuimus, quasi in via sumus: quoniam (vt Apostolus ait) donec sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino: neque habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, & ad terminum festinamus, videlicet vt ad dominum praesentes efficiamur, illicque fatimur in aspectu gloriae eius. Aut viam istam, intellige legem Dei, quae est homini à Deo tanquam via bona & recta praestituta, vt ambulet in ea, neque declinet ad dexteram vel ad si-

Psalm. 5.

ad sinistram. Vtroque autem modo congrua est sententia. Beati enim sunt qui in via hac mortalitatis postri, immaculatos se custodiunt: & beati sunt qui in lege domini immaculatos se seruat, absq; transgressione. Via enim nonnunquam significat conuersationem, vt in versu 1. sequentis octonarij. In quo corrigit adolescentior viam suam: id est, vitam vel conuersationem. Et alibi, Dirige in conspectu tuo viam meam. In plurali autem numero, viae hominis dicuntur ipsius actiones: vt versu 5. Vtram dirigantur viae meae ad custodiendas iustificationes tuas. ¶ Versu 2. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Vbiq; hoc penè obseruat propheta. In beati hominis descriptione non solum ponit scrutationem vel meditationem praeceptorum Dei, sed adiicit quod necessarium est, etiam bonam voluntatem. Sic & in primo psalmo describens beatum hominem, non dicit solum, Qui in lege eius scrutabitur, aut meditabitur die ac nocte: sed praemittit, In lege domini voluntas eius: ac deinde subiungit, Et in lege eius meditabitur. Sic & hoc in loco, cum dixisset, Beati qui scrutantur testimonia eius: statim adiungit, In toto corde exquirunt eum. Neque enim solum hoc sufficit scrutari. Sunt enim qui testimonia Dei & legem eius diligenter scrutantur, ac etiam perscrutantur: qui tamen à proposita beatitudine sunt alieni, quia non in toto corde, non in tota voluntate exquirunt eum, cuius scrutantur testimonia, sed seipso magis exquirunt: quem admodum in annotationibus psalmi primi latius diximus. Notandum etiam, quod secundum rectum ordinem, pars secunda conuenientius praeponeatur hoc modo, Beati qui in toto corde exquirunt eum, scrutantur testimonia eius. Prius enim est, Deum exquirere, & desiderare vt ei placeamus: atq; hinc proficiscitur, vt ad id obtinendum diligenter scrutemur mandata ipsius, vt diligens mandatorum perscrutatio debeat proficisci à bono erga Deum affectu. ¶ Versu 4. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Aduerbum Nimis, quod pro Valde ex scripturarum consuetudine ponitur, indifferenter coniungi potest, siue cum praeterito Mandasti, siue cum infinitiuo Custodiri. Deus enim valde mandauit, id est, districte admodum sub magnis testificationibus & comminationibus praecipit, sua mandata custodiri. Mandauit item ea valde & diligentissime custodire, ita vt quisquis aliquid eorum quae praecipit obseruari, transgressus fuerit, illi efficiatur ad poenam ferendam obnoxius. Posterior autem haec coniunctio videtur literae esse magis conueniens. ¶ Versu 6. Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis, Attende quod dicitur, Cum perspexero in omnibus mandatis tuis. Neque enim sufficit, quibusdam mandatis Dei intendere, alijs neglectis, sed ad omnia simul oportet attendere eum qui ante Deum velit confusionem euadere, & spe salutis non frustrari. Videtur autem aptior esse oratio, si per accusatiuum diceretur, Dum perspexero in vel ad omnia mandata tua: quemadmodum vertit Hieronymus. ¶ Versu 8. Iustificationes tuas custodiam. Verbum Custodiam, futuri temporis est, & indicantis modi. Est enim Graece *φύλαξω* futuri temporis indicatiui modi. Illud autem operae precium fuerit semel admonere, pro huius psalmi vsu quotidiano, quod quoties per vniuersum hunc Psalmum de futuris loquimur, tales orationes accipi debeant & intelligi, non quasi indicare velimus per eas, quid omnino futurum sit, aut quid certo sit nobis euenturum, sed tantum nostrum bonae voluntatis propositum. Exempli gratia, cum in sequentibus dicitur, In aeternum non obliuiscar iustificationes tuas, & Custodiam legem tuam semper, non ita sermo iste accipiendus venit, quasi sic certo futurum pronunciemus, velut prophetantes de futuris contingentibus. Quis enim, quantumuis hodie iustus, nouit, quid illi crastina dies sit adductura? Sed propositum tantum indicamus voluntatis nostrae, & bonum desiderium, quod etiam speramus Dei gratia assistente, in effectum & impletionem operis sedulo nos perducturos. Sed & de iis quae per praeteritum tempus efferuntur in hoc psalmo, quibusquam addubitare possit, quoniam pacto intelligi debeant. Velut cum dicitur, In toto corde meo exquisiuit te, iudicia tua non sum oblitus, A iudiciis tuis non declinaui, & id genus alia, quae vix ab vllis hominum videntur cum veritate posse proferri. Quis enim audeat dicere, quod iudicia Dei non vnquam fuerit oblitus? Quis non aliquando declinauit à iudiciis eius? Videntur autem haec dici ab eo qui de peccatorum suorum remissione nihil haesitans, testimonium habet bonae conscientiae, quod dimissa sint ei peccata, quod proiecerit ea omnia Deus post tergum suum: atque ita nec ipse ultra memor vult esse eorum: sicq; sermo accipi debet secundum eum statum in quo se iam fidelis agnoscit, post liberationem à peccato. Ab iis autem qui non omnino bene sibi conscij sunt, cum ista proferuntur, debent eiusmodi cum formidine & dolore poenitentiae ista pronunciare, saltem optantes & desiderantes illam, quam per os suum efferunt perfectionem & integritatem, in se aliquando inueniri, quam nunc ex testimonio non optimae conscientiae sibi sentiunt deesse. Ita fiet, vt non ad mendacium, neq; ad vanitatem, neque ad hypocritism haec impudentur imperfectis, si ea sic in spiritu humiliato, & corde contrito pronunciauerint.

IN II. OCTONARIUM.

Iacobi. 1. Elia 65.

Versu 1. In quo corrigit adolescentior viam suam? Adolescentiorem, siue adolescentem, aut puerum hic vocat, eum qui adhuc ex ignorantia vel infirmitate, à concupiscentia propria abstractus & illectus, non ad integrum Dei mandata perficit, plus æquo indulgens carnis prauae concupiscentiae. Qui enim talis fuerit, etiam si ad annos octuaginta peruenierit, adolescentens aut puer mereatur appellari. Vnde apud Esaiam, puer aliquis centum annorum commemoratur. Pueri autem tales appellantur, si non ætate, certe moribus: quam distinctionem in libris Ethicorum posuit Aristoteles, pueros dicens ineptos auditores moralis disciplinae, pueros scilicet moribus, non ætate. De huiusmodi ergo imperfectis & concupiscentiae suae nimium indulgentibus, quaeritur, quo remedio potissimum ab illa possint infirmitate curari. Mox verò in eodem versu parata subiungitur responsio,

A sio, In custodiendo sermones tuos. Neq; enim efficacius potest illi morbo adhiberi remedium. Atque ita quidè in Elucidatione explanauimus hunc versum, vt pars posterior sit prioris responsio, & velut satisfactio quaestioni. Cui expositioni satis manifeste consentit Hieronymus, ita legens, In quo corrigit iuuenis semitam suam? cum custodierit verba tua. Alij tamen malunt totum versum legere per interrogationem, ad hunc sensum, In quo corrigit adolescentens viam suam, vt custodiat sermones tuos? Atque ita hac interrogatione dicunt significari non aliud quam difficultatem ad obseruandum praecepta Dei: quod melius tamen quadraret, si per futurum diceretur, In quo corrigit adolescentior, quam per tempus praesens. ¶ Versu 2. Ne repellas me à mandatis tuis. Hieronymus ex Hebræo Ne errare me facias à mandatis tuis: hoc est, ne errare me permittas, in quo explicatur quod habet nostra lectio, ne repellas.

IN III. OCTONARIUM.

Versu 1. Retribue seruo tuo. Quod supra diximus in versum tertium psalmi. 155. de verbo retribuere, id huic loco etiam deseruit rectius intelligendo, videlicet vt intelligatur dictum esse retribuere, pro tribuere, siue dona liberaliter. Ita enim diximus, retribuere aliquando significare non amplius quam tribuere, quomodo retributiones aliquando vocantur ipsa etiam beneficia quae dantur non in vicissitudinem aliorum praecedentium. Atque ad hunc modum vertit ex Hebræo Hieronymus, Tribue seruo tuo. Alij iuxta sententiam vertunt, Benefac seruo tuo. ¶ Versu 3. Incola ego sum in terra. Incola hic, pro aduena vel peregrino accipitur, Vnde Hieronymus, Aduena ego sum in terra. Alij legunt peregrinum, alij inquilinum, id est, in eolam vel aduenam. ¶ Versu 4. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas. Quidam ita intelligunt, Concupiuit desiderare iustificationes vt minus sit quam simpliciter desiderare iustificationes. Qui enim concupiscit desiderare Deum, vel quae Dei sunt: nondum eò peruenit quò is qui iam desiderat: sicque adiecta particula, omni tempore: commoda erit sententia talis. Quauis propter infirmitatem & fragilitatem carnis à bono abstractus, non semper actuali desiderio ferri queam ad tua praecepta: concupiscit hoc tamen spiritus meus, qui promptus est ad tuum seruitium, vt omni tempore queat desiderare praecepta tua, Nos tamen in Elucidatione duplicationem istam concupiuit desiderare, retulimus ad vehementiam desiderij: tanquam si diceretur: Concupiscendo desiderauit, vel concupiuit desiderando. Atque huic sententiae conformiter vertit Felix, Confracta vel contrita est anima mea praed desiderio erga iudicia tua, in omni tempore: hoc est, sic iugiter & vehementer spiritus meus intentus est desiderio iudiciorum tuorum, vt consumi videatur atque deficere, praenimio desiderio. ¶ Versu 8. Consilium meum iustificationes tuas. Praecepta Dei dicuntur viri iusti consilium, ad eum modum quo amicis aliquem prudentem in agendis rebus, appellamus omne nostrum consilium, id est, nostrum consultorem, absq; cuius consilio nihil agimus: & cuius consilium semper in cunctis occurrentibus negotiis requirimus. Ita enim in omnibus occurrentibus negotiis semper nos decet ad diuina mandata attendere, & considerare, quid illa nobis consulant agendum vel non agendum.

IN IIII. OCTONARIUM.

Versu 1. Adhaesit pauimento animae meae. Adhaesio ista animae ad pauimentum siue ad puluerem, intelligi potest variis modis. In Elucidatione duplicem indicauimus intellectum. Priorem hunc, Prae humilitate ego adhaesi pauimento, iacui prostratus in terra, quomodo solent ij qui suam agnoscunt miseriam, caelestem deposcunt misericordiam. In hac autem sententia, adhaesio indicat continuitatem humiliationis: animae autè adhaesio, significat non tantum corporalem atq; externam fuisse humilitatem, sed etiam veram & internam. Posterior intellectus hic est, Anima mea & spiritus meus terreno pulueri adhæret plus iusto, agglutinatur affectus meus terra, rebusq; terrenis: proptus ad bona spiritus, caro in bono infirma, & fortis in malum; ad se secundum partem aliquam inclinatur & inflectit. Tu verò per tuam gratiam confirma mihi vitam in spiritu meo, ne deficiam. Potest & simpliciter ista adhaesio animae ad pauimentum intelligi, inhabitatio animae in corpore. Propter colligationem nanque animae cum corpore pro statu huius vite, rectè quasi pauimento illi adhærere dici potest. Ex hac autè adhaesione animae, tam nobilis spiritus, cum corpore tam fordido pauimento, tam vili puluere, prout animae difficultas magna ad operandum bene: quemadmodum ipse ait Saluator, Spiritus quidem Mat. 26. proptus est, caro autem infirma. Atq; ob hoc, rectè postulat qui sibi à carne fragili metuit, Viuifica me secundum verbum tuum. Iterum ista adhaesio animae ad pauimentum, intelligi potest prostratio, vt conquerendo dicat vir boni desiderij, vexatione se iam quasi prostratum in terra, & velut iacentem in puluere, & quantum in sese desperantem de superandis tantis malis: propter quod, ad Deum leuans oculos, petit viuificari ab eo qui semper manet inuictus, imò semper inuincibilis. ¶ Versu 2. Vias meas enunciaui, & exaudisti me. Hic iam se fatetur impletum, quod in Psalmo alio tanquam consiliarius bonus bene monet dicens, Reuela domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. Id nunc se expertum in semetipso cõfiteatur, dicens domino, Vias meas enunciaui, & exaudisti me. Pro Enunciaui autem beatus Psal. 36. Hieronymus vertit, Fac me intelligere. Psalterium Romanum habet, Insinua mihi. ¶ Versu 4. Dormitauit anima mea praeradio, confirma me in verbis tuis. Sicut corpus aliquando deficere & collabi incipit, ita vt pedes ipsum corpus non rectè ferre valeant, neque debite incedere, cui debilitato non est medicina praesentior, quam panis confirmans eor hominis, & vires reparans: ita cum aliquando contingit haecescere, ac velut fenescere spiritus internum robur, praesentius remedium adferri non potest.

Hebr. 4. potest, quam sermo Dei ille viuus & efficax, in quo vt procedente ex ore Dei, secundum spiritum E
 Deut. 8. felicissime viuut & nutritur homo. Verba autē ista Dei accipimus, & quæ exterius loquitur in scri-
 Matt. 4. pturis sanctis, & quæ interius in nobis ipsius per suam inspirationem dulciter infundit. Illud tamen, in
 verbis tuis, potest accipi in aliam sententiam, vt valeat secundum, vt valeat secundum, aut iuxta verba tua: in quam sen-
 tentiam vertit Hieronymus, Serua me iuxta eloquium tuum. Similiter & Felix, Confirma me iuxta
 verbum tuum. ¶ Versu 5. Et de lege tua miserere mei. Nouè hoc dictum est, Miserere mei de lege
 tua, in hunc sensum, Miserere mei quantum ad legem tuam, vel per legem tuam: hoc est, sic mei mi-
 serere, vt ex tua misericordia mihi illa possit contingere, vt illam & illius intellectum atque obser-
 uationem mihi ex tua misericordia acquiram. In quam sententiam aliquantulum à litera Hebraica
 abscedens Hieronymus, vertit, Legem tuam dona mihi: cum ad verbum ex Hebræo legendum fir,
 Lege tua, vel de lege tua miserere mei, aut gratiosus esto mihi. Vtrū etiam posset, Lege tua gratiose
 dignare me. ¶ Versu 8. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Interdum iustif
 viam mandatorum Dei currunt, interdum eunt ac vadunt, interdum vix serpunt ac repunt. Currunt
 quidem, dum in magna alacritate, corde in spiritus sancti gratia dilatato, quæ Dei sunt, & facillime
 & libentissime perficiunt. De his currentibus, etiam apud Esaiam scribitur, in hæc verba, Qui au-
 tem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assumunt pennas sicut aquilæ, current, & non la-
 borabunt. De ambulantes autem in via mandatorum, in alio psalmo legimus, Euntes ibant, & fle-
 bant, mittentes semina sua. Et iterum, Benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, F
 videbitur Deus deorum in Sion. Nonnunquam verò serpere tantum videntur aut repere, quando ad
 tempus præsentia confortantis & accedentis gratiæ spiritualis destituti, sibi metipsis relicti, ægre ad-
 modum & multa difficultate quæ Dei sunt, peragunt. Qui verò in via mandatorum Dei nullo ho-
 rum modorum progrediuntur, vt neque currant, neque ambulent, neque vel repant, sed pertæsi la-
 boris declinant ab ea, vel retrogrediuntur, in morem cancri, ad ea quæ semel reliquerunt vana sæ-
 culi desideria, aut pristinas concupiscentias carnis corde reuertentes, ij à via Dei in vias diaboli, munda-
 di, & carnis deflectunt: quod à iustis omnibus debet abesse. Nemo tamen conturbari debet, si non
 semper viam se videat posse percurrere. Nam currere viam, non datur, nisi cum à Deo cor in nobis
 dilatatur: quæ sanè cordis dilatatio non est in hac via constitutis certa hæreditas, sed Dei est singula-
 ris visitatio, qua dignatur ipse hominem quando & quantum voluerit. Si currere tibi non datur, so-
 licitus esto quomodo vel ambules: si nec ambulare sufficis, vt minimum repas: tantum ne declina à
 via recta, viam mandatorum Dei non deseras, quantumuis etiam paululum tibi promouere videaris,
 quantacunque tibi in ambulando, siue rependo oboriatur difficultas. Ita commutatis vicibus,
 nunc currendo, nunc ambulando, nunc rependo, tandem ad optatum pertingemus nostri cursus ter-
 minum, ad beatam Dei nostri visionem, vbi corde semper dilatatissimo, non iam repemus ultra, non
 ambulabimus, non curremus: imò non volabimus, sed perpetuo in aspectu gloriæ eius, in perpetuis
 eternitatibus requiescemus, in Domino Deo nostro. G

IN V. OCTONARIUM.

Versu 1. Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum. Nota quòd in Psalmis vbi-
 cunque inuenies Legem pone, In Græco vnica dictio est νομοθεσιον, quæ secundum rationem
 suæ compositionis significat legem pone: in Hebræo autem ponitur imperatiuum verbi horach, quod
 significat docere, instruere, aut ostendere, quomodo præceptor ostendit discipulo. Vnde vbi-
 que nos habemus iuxta vulgatam lectionem Legem ponere, B. Hieronymus ex Hebræo: vertit docere,
 vel ostendere. Vt in psalmo 24. Legem dabit delinquentibus in via. Hieronymus vertit, Docebit pec-
 catores in via. Et in eodem psalmo, Legem statuit ei in via quam elegit. Hieronymus vertit, Doce-
 bit eum, &c. Iterum psalmo 27. Legem pone mihi Domine in via tua: vertit ille, Ostende mihi Do-
 mine viam tuam. Ita & in proposito, loco huius, Legem pone mihi Domine viam iustificationum
 tuarum: vertit ille, Ostende mihi Domine viam præceptorum. Vnde non potest facilius exponi le-
 gem ponere, quam pro docere vel instruere. Quod ergo hic dicitur, Legem pone mihi Domine viam
 iustificationum tuarum, tantundem valet ac si dicas, Viam iustificationum tuarū doce me, vel osten-
 de mihi, vt legem ponere idem sit quod pro lege ponere, & tanquam legem ostendere. Ex quo de-
 inde fit manifestum, relatiuum, eam referre, non legem, sed viam, id quod in Græco atque Hebræo
 euidenter cognoscitur, tametsi in Latino indifferens videatur. ¶ Versu 3. Deduc me in semitam manda-
 torum tuorum. Quidam per accusatiuum legunt, in semitam: sed melius per ablatiuum legitur, in
 semita, quomodo habent correctiora exemplaria Gallicani Psalterij: cui etiam consonat Græca le-
 ctio: εδουξή με εν τῆ ἑστῆ &c. id est, Deduc me, vel, Dux esto mihi in via, vel per viam mandatorum
 tuorum. Atque ita etiam per ablatiuum legit Hieronymus. Non habet tamen incommodam senten-
 tiam, si per accusatiuum legatur, in semitam. A Deo nanque postulare debemus, vt in semitam manda-
 datorum suorum nos inducat, & constituat in ea pedes nostros, vt que nos in viam inductos, in via
 etiam deducat, seque ducem præbeat in via iam ambulantes. ¶ Versu 5. Auerte oculos meos, ne vi-
 deant vanitatem. Quomodo hic postulat auerti sibi oculos ne vanitatem videat, cum omnia quæ
 sunt sub sole (iuxta sapientis Ecclesiastici verbum) vanitas sint, & vanitas vanitatum? An crui sibi
 petit oculos? an sibi donari cæcitatem, vt omnino nihil eorum quæ sunt sub sole videat? Ita profecto
 qui ad perfectionem aspirat, vt facit qui in hoc psalmo loquitur, penitus auerti sibi postulat oculos,
 ne omne quod vanitas est, videat: non quidē vt simpliciter non cernat oculis carnis, sed ne sic videat,
 vt inordinato aliquo amore illis turpiter adhæreat. Est enim quoddam videre male concupiscendo,
 quem

Psal. 24.

Psal. 27.

Eccles. 1.

A quæadmodum saluator ait in Euangelio, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mœchatus
 est iam in corde suo. Sic qui rem proximi videt ad concupiscendum, delinquit in eo quod viderit vani-
 tatem. Ita qui rem quacunque temporalem, caducā & transitoria videt, ad illi inordinato amore adhe-
 rendum, delinquit in eo: vt merito postulare debeat homo, auerti sibi oculos ab omni creatura quæ
 vanitas est, mundo verò magis ab omni impietate, quæ minus quæ vanitas est, nempe insania & nihilum,
 ne horum quicquam male videat. Quod autem hic de oculis postulat, idē & de membris alijs est in-
 telligendum. Sub vno enim sensu quo magis solet homo periclitari, comprehendit & cæteros. Sicut
 enim, per vnum quenque exteriorum sensuum ad animā intus potest mors ingredi, iuxta illud, Mors
 intrauit per fenestras nostras: ita necessarium est pro singulis orare dominum, vt claudantur ab eo, &
 auertantur à noxijs. Auertit autē Deus oculos ne videant vanitatem, similiter aures, ne vanitatem au-
 diant: non quidē prohibendo ne obiectum visui oblatū non naturaliter percipiatur ab oculo, aut so-
 nus vocis oblati auribus non percipiatur ab auditu, sed per gratiam suam ipsū videntē vel audien-
 tem præferendo, vt ex visis vel auditis in consensum vel amorem prauū non conueniat. Atque ob
 hoc, vbi postulasset auerti oculos sibi ne videret vanitatē, absque mora subiungere voluit, In via tua
 viuifica me. ¶ Versu 7. Amputa opprobriū meum quod suspicatus sum. Clarius & sententiæ in Eluci-
 datione explanatæ conuenientius legit Hieronymus, Auerte opprobrium meū quod teueritus sum.
 B Et Felix, Fac transire opprobrium meū quod timui. Significatur opprobrium non temporale sed mag-
 is spirituale. Opprobrium enim verum homo iustus reputat venire in consensum peccati, ab hoste
 tentante superari, mortis reum & gehennæ filium constitui: super omnia autē, ab optimo patre Deo
 se elongari atque reprobari. Et hoc est opprobriū verū quod metuit iustus, quodque à se amputari, à
 se auerti, & longe à se fieri precatur, de quo etiam in Otonario tertio orabat, dicens, Aufer à me op-
 probriū & contemptū, quia testimonia tua exquisiui. Cæterum, opprobrium hominū qui perfectio-
 ni intendit, non admodum metuit, imò improprium expectat cor eorum & miseriam, dum paratos
 se offerunt ad perferenda pro iustitiæ amore quæuis opprobria, quemadmodum de Apostolis legi-
 mus, quòd ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti fuerat pro nomine Iesu con-
 tumeliam pati. Et Paulus gloriari se dicebat in tribulationibus. Atque alibi Iacobus fratres monet,
 debere eos omne gaudium existimare, cum in varias incidissent tentationes.

Hicre. 9.

Psal. 167.

Actu. 5.

P om. 5.

Iacobi. 1.

IN VI. OCTONARIUM.

Versu. 2. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, Exprobrantes in Elucidatione spiritua-
 liter sumus interpretati aduersarios, nobis indigna & turpia proponentes. Quomodo enim
 C grauer exprobrat nobili principi, qui illi proponit vile scortum, suadens accipere illud in coniu-
 gem: ita vere exprobrant nobis aduersarij nostri, daemon, caro, mundus, cū nobis proponunt impie-
 tatem & carnalia desideria. Quid enim fordidius, quid vilis possit proponi rationali animæ, tam no-
 bili creaturæ, de excelsis celo prognatæ, quæ vt sese subdat rebus transitorijs & momentaneis, aut con-
 cupiscentiæ seruiat, ipse tam nobilis Dei propago vilissimæ meretricule? Huiusmodi ergo exprobran-
 tibus respondere potest verbū, qui sperat in verbis Domini: quomodo Saluator noster Christus do-
 minus, ad eruditionem nostram exprobranti sibi maligno spiritui, & indigna proponenti, nepe quæ
 carnis & seculi, erant, respondit verbum efficax, dicens, Vade Satana: Non in solo pane viuut homo:
 & alia quæ Matthæus & Lucas pulchre describunt. Poterit etiā exprobratio ista aliter intelligi, secū-
 dum id quod in alio psalmo dicitur, Fuerūt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dū dicitur mihi
 quotidie, vbi est Deus tuus? Et iterum, Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tri-
 bulant me inimici mei, dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus? ¶ Versu. 5. Et ambula-
 bam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Profecto verbum verū est in latitudine ambulare eos
 qui mandata Dei exquisiunt. Est enim (vt in alio Octonario dicitur) mandatum Dei latum nimis: &
 in cōscientiæ magna libertate atque iucunditate ambulant, quicunque in Dei seruitute præceptis eius
 incumbunt. Impij verò, qui obediunt concupiscentijs prauæ carnis suæ, qui captiui tenentur diabo-
 li laqueis, ducuntur siue aguntur ad eius voluntatem, ipsi sunt qui ambulant in angustia & arctitudi-
 ne, iuxta quod in alio psalmo scribitur, Contritio & infelicitas in vijs impiorum. Et in persona re-
 proborum dicitur in libro Sapientiæ, Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles.
 Quod autem Saluator in Euangelio dicit, angustam esse portam, & arctam viam quæ ducit ad vitam:
 contra verò latam esse & spaciosam viam atque portam, per quam intratur in perditionē: ob hoc di-
 citur, quia per pauci sunt qui viam vitæ perambulant, & per portam vitæ ingrediuntur: plurimi verò
 vias mortis percurrunt, & ingrediuntur portas damnationis. Quod si via vitæ angusta propter diffi-
 cultatem dicitur, intelligi debet illa difficultas ex parte malitiæ carnis. Gratia verò spiritus sancti, an-
 gustiam auferit, & viam dilatat, atque amœnam reddit, quæ carni videtur horrida. ¶ Versu ultimo, Et
 leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Postquā in prioribus versibus dixerat, Loquebar de
 testimonijs tuis in conspectu regum: ac deinde, Et meditabar in mandatis tuis: ad complementū per-
 fectionis adijcere curauit hoc nouissimū, Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Inueniū-
 tur enim nonnulli, forsitan & non pauci, qui de testimonijs Domini nunquam ferè non loquuntur
 etiam coram regibus & populis, & non confunduntur: imò hoc ipso sibi gloriā aucupantur, nō ra-
 rō & auaritiæ quæsum: item & meditantur subinde in mandatis Domini quomodo illa eloquantur:
 sed vsque ad nouissimum hoc non perueniunt, vt manus leuent ad mandata, quæ dilexerunt ad prædi-
 candum, alijque proponendum. Attamen nisi & hoc addit præcedentibus, non est perfecta Christiani
 hominis

Matth. 4.

Luca. 4.

Psal. 41.

1. Tim. 2.

Psal. 13.

Sapient. 5.

Matth. 7.

Luca. 13.

hominis gloria. Non enim in sermone (vt Apostolus ait) est regnum Dei, sed in virtute. Leuare autem manus ad mandata Dei, vel simpliciter accipe, pro extendere manus, & opere perficeret vel si velis, peculiarē accipe emphasim in eo quod non simpliciter dicit, Extendi manus meas, sed leuauī. Qui enim manus leuat, cū conatu aliquo, ad id quod modo quodam supra ipsum est, manus porrigit in altum. Atque ita mandata Dei quia modo quodam supra hominē sunt, ita vt ab homine ob carnis grauedinem sine difficultate nequeant impleri, rectē dum ad impletionem mandatorum conamur, quasi leuare manus ad mandata dicimur.

IN VII. OCTONARIVM.

Versu. 1. Memor esto verbi tui, seruo tuo. Clarior fiet oratio, si pro datiuo illo seruo tuo, ponatur accusatiuus cum præpositione conuenienti, hoc modo. Memor esto verbi tui erga seruū tuum, vt scilicet illi impleas verbū tuum. Vel sic intellige. Memor esto verbi tui, ad seruo tuum, id est quod loquutus es seruo tuo, interna scilicet loquutione, vel etiā in scripturis sanctis de auxilio & consolatione gratiæ tuæ. ¶ Versu. 2. Hæc me consolata est in humilitate mea. Humilitas (vt frequētē aliās) pro afflictione accipitur. Vnde ex Hebræo vertit Hieronymus & Felix. Hęc est consolatio mea in afflictione mea. ¶ Versu. 4. Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo domine. Quamquā in hoc Psalmo frequēter admodum iudicia accipimus pro præceptis, hoc tamē in loco, propter additionē illius partis, à sæculo, magis conueniens videtur intelligere de iudicijs illis quæ à sæculo Deus exercuit, in bonorum saluatione, & cōdemnatione prauorum. ¶ Versu. 5. Defectio tenuit me, Pro defectio in Græco est ἀβυσσος, quod significat defectioem cordis, vel destitutionem animi, quæ admodum habet Romanum Psalterium, Defectio animi tenuit me, &c. Ex Hebræo autem Hieronymus legit, Horror obtinuit me. Similiter Felix, Horror vel timor vel cōbustio apprehendit me, ab impijs, &c. id est, pro impijs, vel propter impios. In versu autem sequenti, vbi nos habemus, Cantabiles mihi erāt iustificatiōnes tuæ, Hieronymus vertit, Carmina erant mihi præcepta tua, & Felix, Cantica mihi erāt statuta tua. ¶ Versu. 8. Hæc facta est mihi. Hæc referre potest siue demonstrare legem, ipsa lex facta est mihi, contigit mihi, sum ego assequutus illam, quia iustificatiōnes tuas exsequutus, illis enim contigit assequi legē Dei, qui in toto corde præcepta eius exquirunt. Vel potest referre siue demonstrare ipsam memoriā siue recordationem nominis Domini per noctem, de qua fit sermo in versu præcedenti. Nam & hæc ex eo homini contingit: quod sollicitus est in toto corde adimplere mandata. B. Hieronymus vertit, per genus neutrum, dicens, Hoc factum est mihi, id est, quod memor fui nocte, & quod custodisti legem Dei. Atque ita etiam potest accipi in lectione vulgata genus fœmininum pro neutro, hæc scilicet pro hoc, quemadmodum alibi. Vnam petij à domino: loco huius, Vnum petij à domino.

Psal. 26.

IN VIII. OCTONARIVM.

Versu. 1. Portio mea domine, dixi, custodire legem tuā. Potest hoc per optantis siue deprecantis modum legi, ad hunc sensum, Portio mea, o domine, hæc sit, vt custodire valeā legem tuam: tu hoc mihi in partem meā dona, vt custodiā illam: vnā hanc peto à te domine, hanc requiro, vt in tua semper obedientia permanē: hæc est portio quā abs te in hac vita postulo. Vel per modū indicandī, vt significet bonum cordis propositum, ad hunc sensum, Ego dixi, o domine portio mea hæc est, vel erit: hoc in portionem vel partem meā reputo, custodire legem tuā: Hæbeant alij alias partes: hæc vna est, quā ego elegi, & in qua est mihi beneplacitum. ¶ Versu. 5. Funes peccatorū circumplexi sunt me. Peccatorum in tertia declinatione accipiendum est, nō in secunda, id est, quæ ex Græco quæ ex Hebræo est suidens. Nā in Hebræo est dictio reschaim in Græco ἀμαρτανῶν, quorū vtrunq; significat peccatores vel impios. Dicuntur autē funes impiorū, ipsæ cōgregationes, societates & colligationes eorū. Vnde ex Hebræo pro funib; peccatorū, quæ societates & colligationes impiorū legunt. ¶ Versu. 6. Media nocte surgebam ad cōsistendum tibi. Præter intelligentiam in Elucidatione positā, potest versus iste secundum mysticum sensum, etiā ad hunc modum intelligi. In medijs tribulationibus atque aduersitatibus, nō destiti à laude tua & gratiarum actione, sed exurgebā cōstanti & forti animo, non fractus neque deiectus aduersis, ad consistendum tibi super æquissimis iudicijs tuis. ¶ Versu vltimo, Misericordia Domini plena est terrā. Quod terra plena dicitur esse misericordia domini, potest ad vniuersitatem creaturæ corporalis referri. Vbiq; enim terrarum atque locorum relucet Dei immensa bonitas atque latissima misericordia, etiam in illis creaturis quæ rationis sunt expertes, vel ad ipsos terræ inhabitatores, creaturas racionales, quibus in omni loco prompta est Dei misericordia, vbi eun- que terrarum siue locorum fuerint inuocata.

IN IX. OCTONARIVM.

Versu. 2. Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me. In Græco est χρησιμῶτα, primo loco, quod significat benignitatem vel suauitatem: propter quod, bonitatem istam interpretati sumus affectum benignum & suauem, erga Deum & proximum quod iustum esse decet. Simpliciter tamen bonitas pro bono potest accipi, vt sit sensus, Doce me bonum. ¶ Versu. 7. Bonum mihi, quia humiliasti me. Humiliatio ista, significat afflictionem, Valde enim vtile est sanctis, subinde à Deo humiliari, & aduersis casibus quasi disciplina paterna corripī, quemadmodum pulchrē & prolixē declarat Apostolus, cap. 11. Epistolæ ad Hebræos, adeo vt dicat aduulterinos ac nothos & non filios esse eos, qui extra disciplinam sunt. Huic autem expositioni consonat aperte versio Hieronymi, Bonum mihi, quia afflictus sum.

IN

IN X. OCTONARIVM.

Versu. 1. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Manus Dei intellige metaphorice, si velis ad modum artificis opus suum facientis manibus: vel interpretare potentia, sapientiam, & bonitatem, quæ etiam digiti aliqui appellatur, quemadmodum diximus in Annotacionibus Psalms octauī, in versum illum, Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum. Inter duo autē illa verba fecerunt & plasmauerunt, talis potest assignari distinctio, vt prius ad animæ creationem, posterior ad corporis formationem referatur, quæ admodum in Elucidatione indicauimus. Vnde secundū animā, quæ penitus de nouo creatur, potius Deus facit hominem vel creat, quæ plasmat, secundum corpus verò, quod de limo à Deo formatur, nō de nihilo creatur, rectius dixerimus Deum plasmare quàm facere hominem. Nam plasmare significat fingere siue formare, ad eum modum quo figulus de luto fingit opus. Pulchrē autē volens postulare Dei instructionem, præmitteit opus illius se esse, vt quasi debita sibi significat exauditionem: iustum enim est, vt opifex suum opus quod formauit exornet ornatu congruo, atque custodiat. ¶ Versu. 2. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur. Potest hoc intelligi tam de angelis, quàm de hominibus iustis. Nam angeli sicut gaudent super vno peccatore agente penitentiam, ita proculdubio gaudent in bono & salute iustorum: homines quoq; iusti de proximorum bono gaudent propter charitatem, quæ facit bonum vnus esse alterius, atque omnia cōmunia quæ ad salutem spectant: quæ non æmulatur, nō inuidet, nō gaudet super iniquitate (vt Apost. ait) sed congaudet veritati, gaudere etiam facit cum gaudentibus. ¶ Versu. 4. Fiat misericordia tua vt cōsoletur me. Clarius ita dici potest, Sit misericordia tua mihi ad cōsolationem, accipiam meam cōsolationē ex tua misericordia, tua misericordia mihi cōsolationem præster. In quam sententiam legit Felix, Sit, obsecro, misericordia tua ad consolendum me, vel, Sit nunc misericordia tua vt cōsoletur me, Hieronymus, Sit obsecro misericordia tua in cōsolatione mea. In secunda autem parte, cum dicitur, Secundum eloquium tuum seruo tuo: subaudi oportet quod loquutus es, ad hunc sensum, Secundum verbum tuum quod loquutus es seruo tuo: quod paucis vel bis clarius expressit Hieronymus, Sicut loquutus es seruo tuo. ¶ Versu 7. Conuertantur mihi timentes te. Conuertantur mihi, positū est, pro conuertantur ad me, quomodo habet Psalterium Romanum, & Hieronymus, Reuertantur ad me.

Luca. 15.

1. Cor. 15. Rom. 11.

IN XI. OCTONARIVM.

Versu. 2. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando cōsolaberis me? Nouo modo hic dicitur oculi dicentes, cum oculi nihil loqui possint aut dicere, sed hæc est accipienda sententia, Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, me dicente, quando, &c. Vel sic. Dixi; quando, &c. ¶ Versu. 4. Quot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudiciū? Hic versus potest accipi vt vnica continens interrogationem, in hunc sensum, Quot dies sunt, quibus expectare debet seruus tuus, antequā facies iudicium, &c. vel sic, Quantum tempus expectare debet seruus tuus, priusquā facies ei iudicium cōtra persequentes? Atque ita dies serui dicuntur, dies expectationis ante liberationem. Potest verò totus versus æque cōuenienter diuidi in duas partes, in hunc modum. Quot sunt dies serui tui, quibus scilicet in ista permanebit afflictio, desolatio, & expectatione? & Quando facies de persequentibus me iudicium? ¶ Versu. 6. Omnia mandata tua veritas. Veritas sunt mandata Dei, id est, vera & maxime iusta: quomodo alibi Psalmo. 110. dicitur, opus Dei esse cōfessio & magnificentia, id est, cōsistendum & magnificum: atque iterum, Opera manuum eius dicuntur esse veritas & iudicium, id est, vera & iusta. In sequenti autem versu, Paulominus consummauerunt, idem valet quod, serē consumpserunt vel serē ad nihilum redegerunt.

Psal. 110.

Psal. 148.

IN XII. OCTONARIVM.

Versu. 1. In æternum domine, verbum tuum permanet in cælo. Potest intelligi hoc vel de ipsis cælestibus corporibus, de quibus in alio loco dicitur, Statuit ea in sæculum & in sæculū sicut illi, præceptum posuit, & nō præteribit. Legem enim sibi à Deo præscriptā ab initio, obseruatione inuolabili custodiunt. Vel de angelis, qui in cælo semper Dei voluntatem absque transgressione custodiunt: propter quod noster nos Saluator ita docuit orare, ac dicere, Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Primæ intelligentiæ satis fauet lectio Hebraica in versu tertio. Nam in loco eius quod nos habemus, Ordinatione tua perseuerat dies, in Hebræo est, Iudicijs tuis permanferunt vel steterunt hodie, hoc est, permanferunt & perstant vsq; hodie tuis ordinationibus, vt indicetur, cælos, Dei veritatem, & terram, Diuina ordinatione perstitisse ab initio. ¶ Versu. 4. Nisi quod lex tua meditatio mea est. Clarius absque quod efferreretur, hoc modo, Nisi lex tua fuisset meditatio mea, tunc fortē perissem in humilitate mea. Quemadmodum id quod in alio Psalmo dicitur, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea: clarius sic diceretur, Nisi dominus adiuuisset me, &c. similiter & illud quod in Psalmo. 123. Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, fortē viuos deglutissent nos. Quantū verò ad sententiā huius versus, diligenter nota, optimam esse cōsolationem in aduersis, meditationem Diuinæ legis: cui quisquis assueuerit, nihil adeo potest obuēnire durum siue toleratu difficile, quod non sic theologicè philosophando æquanimitè ferat. Humilitas autem hoc in loco, quomodo aliās admodū frequēter, pro afflictione sumitur. Vnde Hieronymus vertit, Fortē perissem in pressura mea, & Felix, In afflictione mea. ¶ Versu vltimo, Omnis cōsummatiōnis vidi finem, latū mādatum tuū nimis. Huc versum in Elucidatione nos sumus interpretati secundū cōnexionē partis posterioris cum priore ad hunc modum, Vidi finē omnis cōsummatiōnis, nēpe mādatum tuum latum nimis, vel, qui finis est mādatum tuum, &c. Potest tamen & intelligi, secundum diuisionem partium, ad hunc sensum, Omnis cōsummatiōnis, omnis rei finit & cōsummatæ siue creatæ vidi finem, sed tuum mādatum est nimis latum, finem eius nequō cōpre-

Matth. 6.

Psal. 93.

Psal. 123.

Y ij hende

hendere. Atque ita consummatio accipietur pro ipsa re consummata, vel pro re creata. Quidam intelligunt infinitiuum verbi substantiuum, ad hunc modum, Omnis consummationis vidi esse finem.

IN XIII. OCTONARIUM.

Versu. 1. Quomodo dilexi legem tuam domine: hoc est, quantum dilexi, siue quam dilexi vt habet Hieronymus: Explicat homo iustus nimium vehemens suum desideriu, ad obseruationem Diuinae legis. Versu. 2. Super inimicos meos prudente me fecisti mandato tuo. Istud mandato tuo, est casus ablatiu. Est enim sensus, Fecisti me prudente mandato tuo, subaudiendo in: hoc est instruxisti me mandato tuo, vel docuisti me mandatum tuum. In Graeco est per accusatiuum ἰσοφύσας με τῆς ἐν τολμῆ σου, hoc est, Sapienter me fecisti in mandato tuo, vel docuisti me mandatu tuum. Hieronymus legit, Instruxisti me mandato tuo. Posset tamen accusatiuus ille resolui per praepositionem per, ad hunc sensum, Fecisti me super omnes inimicos prudentem, per mandatum tuum quemadmodum in hoc eodem Octonario versum vltimum exponit Elucidario, mandatis tuis intellexi. Neque huic intelligentiae vilo pacto lectio Hebraica repugnat. Secundam autem partem, Quia in aeternum mihi est, Hieronymus coplet, adijciendo suppositum, Quia in sempiternum hoc est mihi. Versu. 6. Quia tu legem posuisti mihi. In Elucidatione, duplicem indicauimus intelligentiam. Priori sumendo ponere legem, vt apud Latinos verba sonant, pro constituere legem posteriorem, accipiendo ponere legem pro docere vel erudire, quemadmodum diximus in versum primum. 5. Octonarij, Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum. Atque huic magis consonat, quod ex Hebraeo vertit Hieronymus, Quia tu illuminasti me: & Felix, Quia tu docuisti me.

IN XIII. OCTONARIUM.

Versu. 2. Iuravi & statui custodire iudicia iustitiae tuae. Significatur, hoc versu firmatio iusti secundum propositum bonum, in seruitute Dei & obseruatione mandatorum eius. Firmum enim illud decretum quo proponit homo, nullo obstante impedimento, in Dei semper mandatis permanere, quoddam iurare est, quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Iuravit dominus David veritatem, cum tamen de iuramento expresso nihil alicubi legamus, sed firmum decretum & promissum appellat iuramentu. Vnde potest coniunctio, &, accipi vt expositoria, vt quod sequitur, statim exponat quid velit quod antecedit, iuravi. Versu. 4. Voluntaria oris mei beneplacita fac domine. Fac beneplacita, id est, conplacant tibi, sint tibi iucunda, quemadmodum alibi dicitur, Iucundum sit ei eloquium meum. Voluntaria autem oris, vocat laudes spontaneas, & sacrificia laudis ex corde grato de prompta: quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine. Et rursum. Ex voluntate mea confitebor illi. Hac ergo vtronea ex bono corde gratitudinis cantica, vocat oris voluntaria. Signat autem oris voluntaria petit fieri beneplacita, quonia illa potissimum Deo nouit esse accepta, quemadmodum in alio Psalmo dicitur. Imola Deo sacrificiu laudis, & redde altissimo vota tua. At iterum, Sacrificium laudis honorificabit me. Bonorum autem nostrorum quia Deus non indiget, & holocaustis non delectatur, iccirco de voluntarijs oris potius quam de voluntarijs manus postulat, Apostolus autem Paulus, ista oris voluntaria, in Epistola qua scripsit Hebraeis, appellat fructum labiorum confitentium nomini domini. Apud Prophetam vero etiam vituli appellantur labiorum, dicentem domino, Omne aufer impietatem, & omne accipe bonu, & vitulos labiorum nostrum sacrificabimus. Versu. 5. Anima mea in manibus meis semper. Per animam habere in manibus, Elucidatio intelligit animam diligenter custodire, ne perdatur, aut ne furto auferatur. Nihil enim certius custodimus, quam quod in manus tenemus conclusum. Potest tamen aliter exponi, in hunc sensum, Anima mea iugiter versatur in periculis, Ponere enim animam in manibus, est periculo & discrimini vita exponere. Nam quod in manu quis tenet, facile eo priuatur, si fortior superueniat, qui illud de manu extorqueat. Sic in libro Iudicum loquitur Iepte, cora filijs Ephraim, Posui (inquiens) animam mea in manibus meis, transiique ad filios Ammon, & tradidit illos dominus in manibus meis. Cui sententiae aperte consentit quod habet Paraphrasis Chaldaica. In, periclitatione fuit anima mea, acsi fuisset in extremitate manus semper. Aut significatur versari in afflictionibus & continua miseria, quemadmodum sanctus Iob ait. Quare lacero carnes meas dentibus meis & porto animam in manibus meis: Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Quibus verbis proculdubio suam designat afflictionem. Atque ita in proposito commodè posset intelligi, Ago quidem ego nunc iugiter in periculis & afflictionibus malis, attamen legem tua non transgredior, no me pericula, non afflictiones a tua lege poterunt diuellere: quemadmodum insignis ille dicebat Apostolus, Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. separare nos poterit a Charitate Dei. Iteru, Animam meam derelinqui in manibus meis, significare potest quasi animae destitutione, & derelictionem a Dei auxilio. Quasi nanque in manibus meis relinquitur anima mea, quando diuinum ei videtur subtractu vel elongatum adiutorium. Ac secundum hunc sensum, indicat homo iustus, etia tunc cum a Deo videtur vtunque destitutus & sibi derelictus, nolle se Dei mandata relinquere aut transgredi. Rursum, in hoc versu intelligi potest libertas humani arbitrij, ad hunc sensum, Semper quidem est anima mea in manibus meis, semper in potestate mea est anima mea: tu libertate mihi donasti, vt agere possim quod voluero, siue bonu siue malum, animam meam possum si volo proicere, perdere, ac in manus hostiu tradere. Attamen legem tuam non sum oblitus, hac libertate abuti non volui, in anima mea perniciem, vt malum operando eam perderem. Versu. 7. Hereditate acquisiui testimonia tua in aeternum. Quod in Latino habetur per duas dictiones, hereditate acquisiui, Graece vno verbo dicitur κληρονομήσα, quod valet, hereditauit, id est, hereditate acquisiui, vel hereditate possedi, aut pro hereditate.

Psal. 88.

Psal. 103.

Psal. 63.

Psal. 27.

Psal. 42.

Psal. 15.

Psal. 50.

Heb. 13.

Osce. 14.

1. Reg. 12.

Iob. 13.

Rom. 8.

A reditate elegi: quod vltimu proposito melius conueniret, ad hunc sensum, Ego elegi proportionem & hereditate mea, non aurum, argentu, aut saeculi popas, sed tua testimonia, in quibus exultat cor meum sicut in omnibus diuitijs, magis quam in auro & topazio. Hieronymus sic legit. Hereditas testimonia tua in aeternum, hoc est, testimonia tua sunt hereditas mea in aeternum. Versu. 8. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum, propter retributionem. Dixit dominus ad Abraham. Noli timere Abraham, Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Et in Euangelio discipulis loquitur, dicens, Ego sum via, veritas, & vita: vita autem proculdubio aeterna, quae est aeterna sanctorum retributio. Secundum quam considerationem, recte vir iustus dicit se inclinasse cor suum ad iustificationes Dei faciendas, propter illam mercedem, propter illam retributionem, id est, propter ipsum Deum, vt illum mereatur aliquando consequi in praemium illique perpetua beatitudine copulari. Si vero retributionem consideremus vt bonum & commodum ipsius hominis, ita Propter, non debet significare causam finale praecipuam, quasi velit indicare iustus, sed mercenario amore diligere dominum, qui propter semetipsum potissimum est diligendus. Debet autem praepositio propter, accipi tantum vt denotet finem minus principalem siue occasionalem, & sine potius quendam ex fine praecipuo consequentem, quam ex agentis intentione spectatum. Iustus enim in omni operatione sua bona, praecipua intentione Deum spectat, quem propter sed diligit, cui propter semetipsum placere desiderat & conatur. Merces vero & retributio felicitatis aeternae, ex Dei bonitate coequitur, & contingit omnibus qui Deum sibi fide & bonis actionibus demeruerint. Nos istud in Elucidatione expressimus, ita dicentes, Neque id sine retributione. loco eius quod est in textu, Propter retributionem.

Gene. 15. Ioan. 14.

IN XV. OCTONARIUM.

Versu. 4. Suscipe me secundum eloquium tuum. Potest hic accipi suscipe, pro defende vel sustentata: quemadmodu solet frequenter accipi susceptor, pro defensore vel sustentatore. Cui con sonat quod vertit Hieronymus: Confirma me secundum verbu tuum. Felix similiter, Confirma me sustentata me. Versu. 7. Prauaricantes reputaui omnes peccatores terrae. Videtur mihi Propheta hoc loco indicare velle vilitatem peccatoris, secundum quam pro nihilo venit aestimandus: vt hic sit ordo, Omnes peccatores terrae ego reputaui prauaricantes, id est, vt mendaces, vt infideles transgressores pro nihilo coputauit. Neque male hunc consonat quod ex Hebraeo legit Hieronymus, Velut scoriaram coputasti omnes peccatores terrae, vbi ad Deum sermo dirigitur, id est, taquam nihilum, & rem nullius precij reputasti omnes peccatores terrae.

IN XVI. OCTONARIUM.

Versu. 6. Tempus faciendi, domine. Gerundium illud faciendi, duplicem facit sententiam, secundum quod duobus modis potest resolui. Primum quidem, ad hunc modum. Tempus est vt ego faciam, supple legem tua. Nam alij eam dissipant & prauaricantur, Et vti que iam tempus est, quo iusti faciant legem Dei. Nunc enim si praepcepta Dei custodiant, beatam retributionem vitae aeternae proculdubio coequentur de manu domini. Altera intelligentia haec est, Tempus est vt facias tu domine, id est, vt impleas quae postulo, vt me adiuues, vt mihi facias misericordiam, vt mihi des intellectum, & cetera, quae in versibus praecedentibus sunt postulata. Atque hunc posteriorem sensum manifeste sequitur versio Hieronymi, quae sic habet, Tempus est vt facias domine. Priori vero magis consonat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Tempus est faciendi voluntatem Dei.

IN XVII. OCTONARIUM.

Versu. 3. Os meum aperui, & attraxi spiritum. Spiritus capitur pro vitali aura, siue flatu corporeo, qui attrahitur respiratio. Vnde Hieronymus vertit, Os meum aperui & respirauit. Quod autem in sequenti versu dicitur, Secundum iudicium diligentiu nomen tuum, potest exponi dupliciter: Vel secundum iudicium quo iudicas de diligentibus nomen tuu, id est, secundum eum modum quo ex iudicio tuo agis cum seruis tuis qui te diligunt. Aliter ad hunc modum. Aspice in me & miserere mei, secundum quod iudicant & volunt illi qui diligunt nomen tuum, hoc est, secundum quod bonu iudicabunt, & bonum videbitur illis qui zelant tuam gloriam, non secundum iudiciu & voluntatem illorum qui suam quaerunt gloriam, qui mea perditionem magis optant quam salutem. Versu. 8. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Exitus, id est, emanationes vel riuos siue fluentia lachrymaru. Vnde Hieronymus, Riuus aquarum fluebant de oculis meis. & Felix, Riuus aquarum emanauerunt ab oculis meis. Vel sic, Riuos aquarum produxerunt oculi mei. In secunda autem parte, cum dicitur, Quia non custodierunt legem tuam, suppositum no exprimitur, sed debet intelligi peccatores. Oculi enim viri iusti deducunt lachrymas, propter transgressiones impiorum: quomodo de Samuele legitur, quod lugebat Saul. Ille enim exitus deducebat aquarum, eo quod hic non custodisset legem domini. Charitas enim (vt ait Apostolus) non gaudet super iniquitate, sed deflet magis: quemadmodum super veritate non dolet, sed congaudet eidem: & quomodo falsa iustitia habet seueritatem condemnationis, ita vera iustitia benignitatem habet compassionis.

1. Reg. 15. 1. Cor. 13.

IN XVIII. OCTONARIUM.

Versu. 2. Mandasti iustitiam testimonia tua & veritatem tuam, nimis. Orationem istam ad hunc modum construe, vt accusatiuus ille, testimonia tua, cum alijs duobus iustitiam & veritate, coniungatur per appositionem, hoc ordine, Tu mandasti nimis testimonia tua, iustitiam & veritatem: hoc est, quae testimonia sunt iustitia & veritas. Vel mandasti nimis iustitiam & veritatem tuam, testimonia tua, hoc est, quae iustitia & veritas est testimonia tua. Quam constructionem aliquando etiam

Y iij commo.

Et modius suscipiet oratio, si pronomen, tuam, secundo loco omittatur quod neque in Hebræo, neque in Græco legitur. Quod autem in versu sequenti subiungitur, Tabescere me fecit zelus meus, quia obliuisti sunt verba tua inimici mei, illi conuolunt quod supra dictum est, Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Et iterum in alio Psalmo, Nonne qui oderunt te domine oderat: & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Versu. 4. Ignitum eloquium tuum vehementer, id est, igne examinatum vel probatum. Græce enim est πυρρολογίον, quod alibi vertitur, igne examinatum, ut Psalmo. 11. Eloquia domini casta, argentum igne examinatum: ubi eadē dicitio ponitur. Et in Psalmo. 16. Igne me examinasti, verbum correspondens ponitur. Atque in hunc sensum vertit Hieronymus, Probatas sermo tuus nimis, & Felix, Examinatum eloquium, tuum nimis. In versu autem sequenti, pro adulescentulo Hieronymus & Felix vertunt paruulum, quod in idem recidit. Vtrunque enim, humilitatem significat.

IN XIX. OCTONARIVM.

Versu. 3. Præueni in maturitate. Felix, Præueni crepusculum, id est, primum mane anteuertit. Hieronymus à verbis aliquantulum recedens, sententiam ita expressit, Surgebā adhuc in tenebris. Versu. 7. Omnes vitæ tuæ veritas. Melius est, ut vitæ Dei intelligantur præcepta. Vnde ex Hebræo Hieronymus & Felix vertunt, Omnia manda tua veritas, & similiter habet Psalterium Romanū. Versum autem sequentē, Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternū fundasti ea. Clarius aliquantulo legit ex Hebræo Hieronymus, A principio noui de testimonijs tuis, quod in æternum fundaueris ea. Valer autem illud à principio, ac si dicas, Primum omnium, ante omnia, vel imprimis hoc cognoui, quasi maxime obuium, & cognitu facillimum.

IN XX. OCTONARIVM.

Versu. 1. Vide humilitatem meam. Humilitatē pro afflictione accipit versio Hieronymi, quæ pro humilitate habet afflictionē. In sequenti autem versu, quod nostra lectio habet, Iudica iudiciū meū, clarius vertit idē, Iudica causam meā. Hoc enim est iudicare iudiciū, causam absoluerē. Versu 8. Principiū verborum tuorū veritas. In Hebræo est, caput verborū tuorum: & eadē est sententia, quando quidem pro principio caput ponimus, quæ admodum à capite ad calcē vsque dicimus, id est à principio ad finem vsque. Et apud Sapientē dicitur, Adulescens si interrogatus fueris, habeat caput responsū tuum, id est principium tibi congruum & ordinatū sermonis tui constitue, ut non præcipites sermonē, quasi temulentus vel temerarius, nesciens vnde sumas exordium, sed quicquid in buccam venerit, abique præuia meditationē proferent. Intelligitur autē hæc oratio, Principium siue caput verborum tuorum veritas, varijs modis. In Elucidatione ita sumus interpretati, Omnium verborum Dei, veritas prima est principium, est origo & fons, quoniam à veritate Dei procedunt cūcti sermones eius: estque ipsa increata veritas, omnium sermonū Dei caput, atque fontale principium. Alij sic interpretantur, A capite & initio rerum, vsque in sæculum omnia dicta, & facta & iussa tua sunt veritas. Alij sic, Caput statim & initium omnium verborum tuorum, dictorum atque factorum, veritas atque iustitia est.

IN XXI. OCTONARIVM.

Versu. 4. Septies in die laudē dixi tibi, Septenarius in scriptura ponitur pro pleno numero, ut quæ septies factum dicitur, perfecte & integre factum significetur. Veluti eū in Psalmo alio dicitur, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatū terræ, purgatū septuplū, siue septem vicibus: id est, plenē & perfecte purgatū, quantū purgari potest. Et rursum redde vicinis nostris septulum, in sinu eorum, id est, perfectam illis da retributionē, & suis demeritis bene condignam. Ita & hic septies dicere laudem, significat perfectam, integram, & continuam siue perpetuam laudem dicere, vel laudem multiplicem & copiosam. Iudicia autem iustitiæ, indifferentē accipi possunt, vel præcepta ipsa quæ in iustitia disposuit, vel dispositiones diuinæ voluntatis, secundum quas iuste operatur omnia. Vtraque enim sunt copiosa laudis materia. Versu. 5. Pax multa diligentibus legē tuā, & nō est illis scandalū. Quomodo pax multa sit ijs qui diligūt Deū, & legē eius (Non est enim amor alterius sine altero) & quomodo nullum sit illis scandalum, in Euāgelica parabola dominus declarat, dicens, Omnis qui audit verba mea & facit, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suā supra petrā, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Fundamenta enim erāt supra petrā. Hoc scilicet est, pacem multā & securitatem habere diligentes legē domini, & nullum esse illis scandalum, ex nulla parte esse illis ruinam, quantacunque tandē commotiones exsurrexerint. Facit enim amor legis Dei, hominē in bono fixum: & sic humanū spiritum Deo adglutinat, ut nulla vi possit ab illo diuelli. Propter quod clamabat sanctus Apostolus, Quis nos separabit à Charitate Christi? tribulatio: an angustia: an fames: an nuditas, &c. ac deinde, Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

IN XXII. OCTONARIVM.

Versu. 3. Eructabunt labia mea hymnū: id est loquentur labia mea laudem, vel effluent siue effluent laudē. Quod autē sequitur, Cum docueris me iustificationes tuas, potest accipi secundū causā.

A causam, ut sit sensus, Quia tu docuisti me mandata tua. In quā sententiam habet lectio Hieronymi, Fundēt labia mea hymnū, docebis enim me præcepta tua. Versu. 5. Fiat manus tua, ut saluet me. Clarius id legit Hieronymus, secundum eandē sententia, Sit manus tua auxiliatrix mea. Et Felix, Sit vel fiat manus tua ut auxilietur mihi. Versu. 7. Iudicia tua adiuuabunt me. Verū, hoc est, siue de præceptis intelligas, ut exponit Elucidatio, siue de dispositionibus diuinæ voluntatis. Iudiciorum enim Dei attenda consideratio confortat & consolationem præbet iustis. Oblectat enim pios animos cōsideratio illius summæ & admirabilis æquitatis, quam in cunctis Dei præceptis aduertunt. In sequenti autem ultimo versu, ouē quæ perijt, intellige ouem perditam, quomodo vertunt Hieronymus ac Felix.

CXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

In hoc Psalmo vir iustus peruersorum suggestiones formidans, à domino (à quo & alijs se meminit exaudiri) poscit auxilium: & interrogatus quid sibi in remedium dari postulet: sagittas poscit atque carbonēs & statorios, quibus cōtra linguas iniquas & dolosas sese poscit defendere, & ea quæ forsità ab illis superfeminari contigerit malorum cogitationum atque affectionum zizania, carbonum igne adurere atque deuastando consumere. Post quod, suam prolixam peregrinationem & longam desilet incolatum in medio prauorum: qui pacis vere ofores, iustum etiam ea quæ pacis sunt querentem, multipliciter sine causa oppugnant.

CENTESIMIDECIMINO NI PSALMI ELVCIDATIO.

- 1 Ad dominum cum tribularer clamaui:
* & exaudiuit me.
2 Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.
3 Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, ad linguam dolosam?
4 Sagittæ potentis acutæ:

Ositus in afflictionibus & persecutionibus, siue corporalibus siue spiritualibus, ex corde inuocauit dominū in auxiliatorem meum: * & ipse nō despexit ad se clamantem, sed pro sua benignitate salubriter magis exaudiuit. 2. Consilium verò in solita tua misericordia, quæ frequenter sui expertus, etiā nunc ad te clamo, domine, deprecās ut pauperulam meā animam nō patiaris seduci, aut in consensum pertrahi malitiæ ab ijs qui praua & iniqua, aut etiam fraudulenta in dolo mihi loquuntur, proponunt, suadent, & suggerunt: hoc est, ab impijs dæmonibus & peruersis hominibus, qui meā animam suis dolosis linguis conantur perimere. VOX INTERROGANTIS. 3. Quid verò est, o homo, o anima meticulosa, quod tibi dari possit, aut quid tibi dari optas? & quid est quod tibi exhiberi aut præstari possit, veluti in præseruationem contra dolosas malignorum suggestiones? VOX RESPONDENTIS. 4. Opportunū remedium mihi videntur diuini sermonis eloquia, siue per internā inspirationem efficaciter immissa, siue per scripturas sanctas, aut homines diuinos per adhortationē, seu commotionē externā fideliter proposita: quæ sunt veluti sagittæ viri potentis nimii acutæ, penetrantes intima cordiū (est enim sermo Dei virtus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti) quibus anima salubriter transfixa consentit nō potest iniquis suggestionibus, & quas iaculando in hostes facili opera eos valemus perimere, deq; eis victoriā reportare: quæ diuini sermonis eloquia etiam sunt velut carbonēs igniti, facile deuastare, exurere, & consumere potentes de cordibus fidelium spinas omnes & tribulos, & omne lolium malarum suggestionum atq; prauarū affectionū, quas eis terra ipsorū germinauerit, siue quas illi sugesserint atq; immiserint. 5. Afflictio & dolor est mihi, q; peregrinatio ista vitæ meæ super terrā nimii sit prolongata atque protracta, propter desiderium eius patriæ, quæ expecto post finem huius miseriz: habitatio mea in hoc mundo, in medio peccatorum est, quia sunt habitatores Cedar, id est, viuentes in nigredine, obscuritate, & tenebris infidelitatis, ac peccatorum cæterorum: * atque inter hos multum ac diu perdurauit vita mea, visa est animæ meæ admodum prolixa hæc peregrinatio. 6. In medio eorū qui veræ pacis (quam sola parit iustitia) se monstrabant ofores, quique malitijs, iniustitijs & contentionibus oblectabantur, ego studebā pacificum exhibere meipsum, cū omnibus hominibus (quantū quidem in me erat) pacē habere cupies: * & cum illis loquerer quæ pacis & iustitiæ erant, pro bono malū reddentes, mihi loquebantur male, & pugnam, contumelias ac persecutiones parabant mihi, sine causa iusta, abique villo meo merito.

- * cum carbonibus desolatorijs.
5 Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitauit cum habitantibus Cedar:
* multum incola fuit anima mea.
6 Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus:
* cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIX.

Versu 3. & 4. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs. Duo isti versus à diuersis diuersimode explicantur. Quidam enim in bonum intelligunt, ut versus tertius sit verbum interrogantis, ut pote vel Dei

Pfal. 44.

Hier. 23.

Iacobi. 3.

Dei ad hominem, vel hominis ad suam ipsius animam: versus autem quartus sit res ostēdo de tribulatione clamantis ad Deum, pro auxilio. Iuxta quem modum, nos in Elucidatione præsentem locū enarrauimus: per sagittas potentis, intelligentes eloquia Dei, de quibus & in alio psalmo dicitur, Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorū regis: quæ eadem milititer appellari indicauimus carbones desolatorios, quæ iuxta alium prophetam verba Dei sint quasi ignis, quibus nimirum absumuntur mala omnia, purgantur quæ & perficiuntur corda filiorum hominum: quemadmodum ignis metalla purgat, & omnem scoriam omnemque rubiginem absumit. Poterimus tamen non parum commode per carbones desolatorios intelligere honesta sanctorū exempla, quibus veluti ignitis carbonibus, sanctæ æmulationis feruor in proximis ea cōsiderantibus succenditur, vt absumatur à corde omnis vitiorū rubigo. Atque ita in hoc vno versu, duplex cōtra linguas dolosas postulatur remedium, nempe diuini eloquiorum ignitæ sagittæ, & bonorū honesta exempla zelo sancto feruētia: quibus duobus nihil inueniri potest efficacius cōtra linguas dolosas, ad effugiendas scilicet atque depellendas cunctas prauorū malas suggestiones, aut retundendas doctrinas pestiferas. Alij verò duos istos versus in malū exponunt, vt versus tertius sit vox hominis per querimoniam seipsum vel suam animam alloquentis in hunc sensum, O anima mea, quid tibi dari possit, vel apponi, ad linguam dolosam? quid adhuc mali possit superaddi? quid tibi ad hanc pestem aliud mali possit adijci? quasi dicat, Nihil magis pestiferum, nihil magis noxium tibi, o anima mea possit occurrere. Nam lingua dolosa siue (vt in Hebræo est) lingua fraudis & mendacij, pessimū malum est. Ac iuxta hunc sensum, versus qui euēligio subiungitur de lingua fraudis vel lingua dolosa, debet secundū consuetudinem intelligi, in hunc modum, Lingua illa dolosa est sicut sagittæ potentis acutæ, & sicut carbones desolatorii. Nam quomodo sagittæ acutæ cum à potēte & valido homine iaciuntur, infiguntur profundissime, & ad intima vsque penetrat: sic lingua dolosa scilicet valde, & lædit vsque ad intima hominē, cui infixæ fuerit, id est, cui præualuerit. Ac rursum, quomodo carbones vehementer accendi, intineque igniti, fortiter adurunt vel leuiter contingentes: sic lingua dolosa facile magnum gignit incendium in ijs quos sua prauitate contigerit. Quibus nō male consonat, quod de lingua praua sanctus Iacobus pulchre scribit in epistola sua canonica: Lingua, inquit, medicū quidem membrū est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis, quæ magna sylvam incendit. Et lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis Lingua cōstituitur in mēbris nostris, quæ maculat totū corpus, & inflammat rotam natiuitatis nostræ, inflammatā à gehenna. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentum, ceterorum, domantur, & domita sunt, à natura humana: linguam autem nullus hominū domare potest: in quietatū malum plena mortiferoveneno. Hæc de mala lingua sanctus Iacobus Apostolus. ¶ Versu penultimo, Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, Circa id quod ait vir iustus suum incolatū esse prolongatū, & multum incolam fuisse animam eius, aduerte, quod dies huius vitæ, quibus vivimus super terram, tan-etsi breues sint iuxta veritatem, & numeri paucissimi: ijs tamen qui suam hoc in mundo peregrinationem intelligunt, longi ac multi nimis videntur, propter tedium præsentis malitiæ, & desiderium patriæ celestis, ad quā pergere se cognoscunt. Quemadmodū enim peruersis, omnis duratio vitæ humanæ quantumuis sit diuturna nimirum breuis æstimatur, propterea quod in malitia & delitijs huius sæculi oblectatur & gloriatur, spemque omnē in hoc mundo habent repositam: ita ijs quibus præsentia vilescunt, & æterna sunt in desiderio, omnis duratio vitæ huius prolixa reputatur.

CXX. PSALMI ARGUMENTVM.

Qui in priori Psalmo iniqua timebat labia, suumque desolebat incolatū, nunc ad Deum cæli oculos leuat, pro celesti impetrando auxilio: moxque à versu tertio se in spiritu conuertens ad eū qui huiusmodi fuerit, securitatem diuinæ promittit custodia, qua & in die & in nocte ingrediens & egrediens, erit ab omni malo præseruatus quisquis ad Deum plena fiducia leuat oculos. Aut possunt omnia quæ post secundū versum sequuntur vsque in finem, accipi tanquā dicta à spiritu sancto, vt postquam de sua spe homo loqui cœperit duobus versibus, mox responsione audiat spiritus sancti interius loquentis, tutamque custodiam & firmā in omnibus protectionem in se sperantibus pollicentis, aut etiā pro eisdem postulantis. Siquidem spiritus sanctus in fidelium suorum cordibus non solum quæ ventura sunt, annunciat, sed etiam pro sanctis postulat secundum Deum, & gemitis inenarrabilibus interpellat pro eis. Vel intelligatur iustus ipse vt sibiipso loquens, bonamque & prædicens & imprecans. Est enim hoc in psalmis non infrequens, vt homo vel suam animam vel seipsum alloquatur. Ad animam quidem sexagesimo primo, Veruntamen Deo subiecta esto anima mea. Et alibi, Quare tristis es anima mea? spera in Deo, &c. Conuertere anima in requiem tuam. Ad seipsum verò psalmo centesimo decimo quinto, Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et iterum, Expecta dominum, viriliter age, &c.

Ioan. 16.

Rom. 8.

CENTESIMIVIGESIMI PSALMI ELUCIDATIO.

1 Leuau oculos meos in montes:

*vnde veniet auxilium mihi.

Vm me in peregrinatione hac, in medio generationis prauæ adhuc positum, peruersorum hominum præserit malitia, hæc mihi est vnica consolatio, at tollere ad cælum oculos mentis meæ, illucque ad montes æternos (in quibus diuina inhabitat maiestas) spem omnem & orationem dirigere: * inde enim scio mihi certissimum atque securum

2 Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram.

3 Non det in commotionem pedem tuum:

*neque dormiet qui custodit te.

4 Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israël.

5 Dominus custodit te: * dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

6 Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.

7 Dominus custodit te ab omni malo:

* custodiat animam tuam dominus.

8 Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in sæculum:

rum dari posse auxilium: quemadmodum & dandum spero, & aliunde venire non posse credo. 2. Auxilium meum omne quod exspecto, ab illo exspecto, & ab illo venturum spero potentissimo domino, qui cælum & terram solo verbo condidit, & quæ in eis sunt vniuersa, propter quod, nihil dubito, quin & mihi possit ac etiam velit postulanti, libens præbere gratiæ suæ auxilium. 3. Et tu quisquis es, qui sic in plena fiducia cælestis auxiliij ad dominum leuas oculos, confidito atque securus esto. Non enim patietur ipse in quo habes fiduciam, commoueri aut labi gressus tuos in mortem aut mortale peccatum, sic vt ab eo iterum non resurgas: * & is qui te in suam custodiam suscepit, in quo confidis omnipotens Deus, non erit in tui custodia negligens ad modum hominum dormitantium, sicque suam custodiam non debite obseruantium. 4. Nequaquam enim ad modum pigrorum hominum aut fatigatorum ipse dormitabit, neque vel leuissimo ad tempus occupabitur somno, ipse qui est custos populi sui, omnium qui viri sunt Israëlitarū, verique fideles, sed omnis inertia, somni, aut fatigationis experis, in tua custodia peruigil semper & attentus: propter quod, formidare non debes de eius custodia. 5. Quod si de potentia quæris tui, en dominus est cæli & terræ, creator potentissimus, qui te custodit: * ipse tibi pugnatū contra aduersarios est veluti scutum, protectio atque obumbratio, super dexteram manum tuam, sic te sua protectione custodiens, vt nocentum ab hoste accipere non queas. 6. Ita autem diligens & assiduus erit custos tui, vt neque per diem te permittatur sit à solis æstu exuri, neque per noctem à lunæ algoribus affligi: ita vt nec in prosperitatis tempore, in quo vt in die serena videntur omnia, tibi nocere valeant hominum laus & honorificètia, cæteraque huiusmodi, neque item in aduersitatis tempore (quando vt in nocte luna dominante, tristitia ac nubila sunt omnia) paupertas, egestas, afflictio, contemptus, conuitia, cæteraque huiusmodi, quæ in aduersis obuenire solent. 7. Quid multis est opus? Dominus ipse te custodiet in vniuersam ab omnibus malis, sicque præseruabit, vt nihil tibi verè malum contingat: * spiritum tuum & vitæ animam tuam ipse diligentissime fidelissimeque, vt rem præciosissimam, & sibi multo charissimam, custodiet: vt eam & à peccatorum morbis, & in sempiternum à morte damnationis saluet in vitam æternam. 8. Precor magnum & omnipotentem dominum, vt omnes quicumque sunt veri fideles sperantes in eum, quasi pater & pastor custodire ac præseruare dignetur ab omnibus verè noxijs, introeuntibus & exeuntibus, hoc est, in omnibus actionibus siue interioribus siue exterioribus quocumque se verterint, à modo vsque in sempiternum, ita vt diuina eos protegente gratia, nihil eis mali contingat in perpetuum, sicque tandem ad plenitudinem pertingat bonorum omnium in gloria cælesti, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXX.

Versu, 1. Leuau oculos meos in montes. Per montes rectè etiam intelligi possent sancti angeli, cæteri que beati spiritus, qui sunt in conspectu Dei, ad quod tanquam ad aduocatos quodam generis humani amantissimos, pro patrocinio recurrunt qui Deum quærunt protectorem: non quasi per seipsi salutem dare aut auxilium possent (siquidem domini est salus, & sine eo nemo quicquam potest efficere) sed vt illorum precibus commendati, & adiuti suffragijs, facilius diuinam valeamus protectionem impetrare: atque hoc modo in illis expectare vèturum auxilium. Cæterum ijs à quo, vt primario auctore & datore, munus cælestis auxiliij debet expectari, Deus est cæli & terræ creator omnipotens. Propter quod non in illis montibus quiescit, sed quantumcunque subiungit, dicens, Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram. Sic in Psalmo 124. postquam de montibus dixisset, Montes in circuitu eius, euefugio annectit, Et dominus in circuitu populi sui. ¶ Versu. 3. & ultimo, Non det in commotionem pedem tuum. Quæ hic per modum precandi dicuntur aut optandi, quantum ex Hebræi sermonis virtute, possent similiter vt alia inibi posita verba in futuro tempore indicantis modi legi. Non dabit neque dormitabit, dominus custodiet. Et plenius est, quantum ad sententiam, vt quæcunque à versu tertio in finē vsque dicuntur, sic accipiuntur, vt simul & precando & prænucciando dicta. Nam sancti spiritus aut etiam viri iusti per spiritum bona precatio, parum abest à prænucciatione: & sic precari, penè prædicere est, propter rectitudinem diuinæ exauditionis, in ijs quæ secundum Deum à spiritu postulantur: ¶ Versu. 6. Neque luna per noctem. Non debet repeti Vret rex præcedenti particula, Luna enim neminem vrit: sed intelligi debet Percutiet, affliget, aut nocēbit, aut simile quippiam. Felix in sua versione pro Vret ponit Percutiet, quod verbum vtrique parti conuenit.

Pfal. 3.

Ioan. 15.

CXXI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste viri iusti ad caelestem Hierusalem exprimit desiderium, cuius vel solo auditu priusquam quid sit detur percipere fidelis animus letatur, pie affectionis pedibus subinde illuc ascendens, quo secundum carnis corpulentiam nondum datur mortali pertingere. Ad Hierusalem verò se conuertens, Versu tertio, modum edificationis eius, & ineffabilem illam quae inter beatissimos ciues est mutua communionem describit: suae spei deinde rationem reddens, propter eos qui iam illuc priores in testificationem subsecutorum sunt ingressi, quorum nonnullos (nempe apostolos) etiam iudiciariae sedis gloria est dignatus, super domum David iudices eos constituens. Post haec, versu sexto, & septimo, ponitur eius qui adhuc peregrinatur supplicatio ad caelestis patriae ciues, ut quae verè sunt bona, & quae ad pacem faciunt, à Deo postulent pro sanctis. Cui humli supplicationi versibus duobus nouissimis benigna adhibetur responsio, à caeli ciuibus, ad ea quae bona sunt pro militantibus postulanda sese iustaratione paratos asserentibus.

CENTESIMIVIGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Letatus sum in his quae dicta sunt mihi:

* in domum domini ibimus.

2 Stantes erant pedes nostri:

* in atris tuis Hierusalem.

3 Hierusalem quae edificatur ut ciuitas:

* cuius participatio eius in idipsum.

4 Illuc enim ascenderunt tribus domini:

* testimonium Israël:

* ad confitendum nomini domini.

5 Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David.

Audio magno gaudis est spiritus meus, propter gaudiosissima illa nuncia, quae mihi partim exteriori Christi, apostolorum, aliorumque fidelium veritatis praedicatorum magisterio sunt annunciata, partim interna spiritus vnctione facta sunt credibilia: * nimirum quod in domum domini, in supernam illam ac multo beatissimam Hierusalem (à qua multis annorum saeculis exultauit, propter peruicacitatem, genus nostrum) aperta per Christum porta, sumus ingressuri, quicumque credituri sumus in nomine eius, beatissimisque angelicis spiritibus illic coniungendi. Nunquid non haec iustissima nobis esse debet laetitiae causa? 2. Praenimio desiderio quo à te ferimur, o praecellentissima domus domini, etiam nunc, donec hic in terra quasi in exilio & peregrinatione consistimus, leuamus nonnumquam in caelestes mansiones vires spiritus nostri: & licet carne in terra positi, mente tamen & affectu voluntatis terras relinquimus, subinde & in caelos ascendimus: * sicque velut in atria tua, inque anteriora tua pertingimus, o ciuitas sancta Hierusalem, veluti per rimulas quasdam, & per aenigmata contemplantur ea quae geruntur in te: sed in interiora inque cubilia ipsa (in quibus exultant sancti ciues tui, qui iam intra te recepti sunt) nequaquam adhuc peruenire possumus. Imò neque in ipsis tuis atris sedere nobis aut habitare permittit carnis nostrae fragilitas, sed tantum stare & permanere aliquantulum, veluti mox aliò auocandis siue potius abstrahendis. 3. Hierusalem illa quae loquor, ad quae suspiro ipsa est illa superna beatorum omnium mansio, quae in modum ciuitatis in caelis construitur ex vitis lapidibus optime politis, & prorsus immaculatis, qui sibi per spiritum sanctum coaedificantur, & conglutinantur, conuisione indissolubili, & semper duratura, cuius aedificij architectus est Deus, ministri verò operis & coadiutores, sancti angeli, apostoli, prophetae, atque doctores, & alij in hominibus praecipui, quos Deo conplacuit sibi assumere in adiutores operis sui: * huius autem ciuitatis maxima omnino est ineffabilis vnitas, quonia est ipsius participatio siue communio simul cum septuaginta coniuicta est sibi ipsi simul: quonia in eis vnus oes omnibus & singuli singulis, ineffabili charitatis copagine conuicti sunt pariter atque conglutinati inuicem. 4. Si quis verò me roget, unde ista ista conceperim ingrediendi in beatissimam illam domum Dei, ecce iam illuc ingressi sunt priores, iamque illuc ascenderunt (ut et edimus diuinis edocti oraculis) plurimi, quos dinumerare nemo possit, ex omnibus tribubus, ex omnibus gentibus, linguis & populis, stantes ante thronum Dei: * qui sunt Israël (id est, fidelium populo qui adhuc per fidem Deum hic speculatur) in testimonium, quod etiam ipsi per fidem in qua sunt, & fidelem Dei seruitutem, qua nunc ei placere curant, illuc sint secuturi & peruenturi, quo iam priores illi accepta à laboribus requie sunt introducti: * ascenderunt, inquam, ad dandam gloriam & honorè & benedictionem omnipotenti Deo in saecula saeculorum: quod illorum erit opus idem & sempiternum, à quo non habebunt requiem neque nocte neque die, sine fatigatione semper collaudantes dominum. 5. Et (quod amplius est, firmioremque fidem electis facit) sunt iam in ciuitate illa ex fratribus generis nostri, ex hominibus constituti iudices, ad iudicandum domum David: hoc est, duodecim tribus Israël, quibus iam iudiciariae sedes posita atque paratae sunt, in quibus ipsi tanquam seniores, & praefecti populi domini cum ipso domino venturi sunt ad iudicium, hoc est, quibus data est à primo iudice Christo domino potestas iudiciaria & auctoritas

ihoritas assefforia, ut in die regenerationis, cum eo veniat cui dedit pater iudicium facere, sedeantque super thronos suos iudicantes duodecim tribus Israël, tanquam primi iudicis asseffores, & approbatores sententiarum illius. Quod si ex hominibus, illuc assumpti sunt etiam iudices, qui hic perfecerunt voluntatem domini, & perseverantes sese exhibuerunt in tentationibus: neque regnum modo aeternum, sed insuper etiam potestatem hanc tam singularem accipere meruerunt: quomodo non speremus etiam nos illuc vel ut ouiculae simplices ingredi, faciètes voluntate illius? VOX MILITANTIVM AD CIVES CAELESTIS HIERVSALEM.

6 Rogate quae ad pacem sunt, Hierusalem:

* & abundantia diligentiis te.

7 Fiat pax in virtute tua:

* & abundantia in turribus tuis.

8 Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te.

9 Propter domum domini Dei nostri, quaesivi bona tibi.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXI.

Versu 3. Cuius participatio eius in idipsum. In idipsum accipitur, ut valeat simul, aut Pariter quoniam dictio Hebraea quae hic ponitur, ita significat: quomodo etiam psalm. 4. dicitur, In pace in idipsum, id est, Simul vel Pariter. Pro intellectu autem eius quod dicitur, participationem ciuitatis Hierusalem esse in idipsum, non diuersitatem inter aedificationem aedificiorum corporalium & huius spiritualis aedificationis. In aedificijs enim corporalibus, hic lapis cum illo proximo sibi contiguo lapide tantum coniunctus est, non autem cum caeteris, licet in eodem aedificio simul copactis. Longè verò aliter est in aedificio illo caelesti, vbi ineffabili modo singuli singulis proximi sunt, singuli coherent, atque conglutinati sunt singulis, qui in eodem aedificio sunt coaedificati, & habent singuli cum omnibus ineffabilem & incomprensibilem communionem atque participationem, idque per vnum illud summè bonum, cum quo singuli perfectè sunt vnum, & in quo ratione consequenti omnes sunt vnum. Est etiam communio & societas ciuium caelestium adinuicem, quatenus in vno omnes conueniunt, quatenus vnum, idem, indiuisum & inuariatum est bonum omnium, quod simul omnes possident, quo simul omnes fruuntur, vna est beatitudo omnium, vna aeternitas, vnum regnum, vnum panis, vnus rex, vnum conuiuium, vna satietas, vna ebrietas, vna omnis boni plenitudo: & omnino omnia ibi sunt vnum, vbi vnum est quod sufficit omnibus, cum hic inter mortales (vbi nihil est quod omnibus sufficiat) diuisa sint omnia. Versu 4. Illuc enim ascenderunt tribus, &c. Israël datiu casus est, quemadmodum monstrat litera Latina in Hebraeo adiuncta, quae solet esse nota casus datiu, valetque oratio acsi dicas, Testimonium ipsi

Matth. 19. Ioan. 5.

ipfi Israeli. Et debet illud iuxta suprapositam enarratione accipi, quasi per parenthesis interiectum, hoc modo. Illuc ascenderunt tribus tribus domini (testimoniu Israel) ad consistendu nomini domini: effectus oratio clarior, mutato ordine verboru, illuc ascenderunt ad consistendu nomini domini tribus tribus domini, testimoniu Israel. Quod aut dicitur per repetitione, tribus tribus domini, videtur solito scripturarum more vniuersalitate indicare: quasi dicatur, oes tribus, siue ex omnibus tribubus aliqui, quemadmodu generatio & generatio, progenies & progenies, pro omni generatione, & omni progenie: & seculu seculi, pro omnibus seculis, in scriptura solent accipi. Quauis posset & aliter istud intelligi, vt causa distinctionis electoru a reprobis, post primu tribus, iterum adiciatur cu determinatione, tribus domini: ad hunc modu, Illuc enim ascenderunt tribus, non qualibet tamen tribus, sed tribus domini, qui sunt electi Dei. ¶ Versu. 5. Quia illic sederunt sedes in iudicio. Quod sedes sedere dicantur, miru forsitan videbitur. Quomodo enim sedet sedes? Soluitur aut duplici via hoc incognito. Primu quidem, si verbum Sederunt accipiamus improprie: vt valeat, Ad sedendu constituta vel posita sunt, situata sunt: a vt (vt barbare ita re exprimamus) sedes sedeat sunt. Aliter sederunt sedes, quonia ipsi apostoli, qui sedent super sedes duodecim, secundu ea qua acceperunt specialem a Christo auctoritate, ipsi simul etia sedes sunt, in quibus nimiru secundum gloria suam ipse. residet, quando ad iudiciu veniet gloriosus: quo super cherubin sedere dicitur, & inter ordines angeloru throni distinguntur. ¶ Versu. 8. & 9. Propter fratres meos & proximos meos, loquebar pacem de te: Propter domum domini Dei nostri, quae tibi bona tibi. Vulgo hos versus sic accipiunt, vt continuent sermonem ciues militantis Ecclesiae, quibus versus duo precedentes conueniunt. Nos autem in Elucidatione exponimus, vt responsione superne Hierusalem, ad deprecationem duobus prioribus versibus a militatibus propostita, Cui nostrae sententiae non parum fauere videbitur originalis lectio Hebraea, si ea diligentius penitusque intro spexerimus. Primu enim, quae vulgata lectio habet per tempus praeteritum, illa habet per futurum & verba illa Hebraea: signanter in femineo ponuntur genere, adiecta & particula blandientis, sermonemque facientis dulciscere ad huc modum, Propter fratres meos, & amicos, vel socios meos, loquar nunc pacem de te, vel precabor certe siue vtique pacem tibi, siue pro te. Propter domum domini Dei nostri quaram vel precabor bona tibi. Quod autem verba illa (quemadmodum Hebraeum inspicientibus est manifestissimum) adiecta in fine he litera, in genere femineo signanter ponuntur, ansam nobis praebent & audaciam, vt praeter alioru interpretationes, hos duos versus, tanquam ab ipsa ciuitate Hierusalem pronuntiatos, accipiamus, & exponamus: vt sub genere femineo, illam quae sursum est Hierusalem matrem nostram, ipsam agni, accipiamus, suis filijs adhuc in militia & antemurali degentibus, suauis eloquij blanditijs acclamantem, eorumque promissa orationi dulciter respondentem.

Psal. 99.

Galat. 4. Apoc. 21.

CXXII. PSALMI ARGUMENTVM.

Postus in afflictione atque persecutione impiorum seruus fidelis, ad dominum leuauit oculos, cuius se seruum agnoscit, adque illius adiutricem & liberatricem manum aspicit, & ab eo misericordiam instanter postulat, vt de iniquis manibus diuitum atque superbiorum seculi (qui amaritudine replent animam eius) Dei iudicio liberetur.

CENTESIMIVIGESIMISECVNDI PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Ad te leuauit oculos meos, quia habitas in caelis.
2 Ecce sicut oculi seruorum, in manibus dominorum suorum.
3 Sicut oculi ancilla in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.
4 Miserere nostri domine, miserere nostri: quia multum repleti sumus despectione.
5 Quia multum repleta est anima nostra: opprobrii abundantibus, & despectio superbis.

De te, domine Deus omnipotens, caelorum inhabitator, leuauit oculos cordis, atque etiam corporis mei, tanquam ad eum in quo spes mea omnis posita est, & a quo expecto auxilium, simul atque protectione, & omne omnino bonum, tam corporis quam animae meae. 2. Ecce quemadmodum oculi temporalium seruorum semper ad manus dominorum suorum respiciunt. 3. Et quemadmodum oculi seruorum ad manus respiciunt dominarum suarum, ad eundem modum & nos serui tui oculis nostris ad tuas manus semper aspiciamus, vt misericordiam tuam consequamur, nempe vt tu pro nobis facias contra opprimentes iudicium: & quaecumque nobis salutaria cognoueris, donec liberaliter: quemadmodum seruos suos defendere solent ab iniuriantibus domini, & in necessarijs omnibus sustentare. 4. Misericordiam tuam Deus monstra nobis: iterum clamo (quo amplius tibi affectum animi mei geminato clamore testor) fac misericorditer nobiscum Deus: vehementer enim nobis opus est misericordia, quia valde oppleti sumus, & quasi plus quam ferre commode possimus grauati sumus despectione, iniuria, & opprobrio, quod ab inimicis & oppressoribus nostris, tam demonibus inuisibilibus, quam alijs visibilibus hostibus patimur. 5. Vere plurimum grauati sumus despectione, oppresione, & persecutione inimicorum nostrorum, ita vt penetrauerint modo quodam in interiora, vsque ad cordis dolorem, & vsque ad animam nostram: diuitibus huius seculi (qui temporalibus abundant bonis) fuimus opprobrium atque irrisio, & superbis huius seculi fuimus ludibrio, nosque sibi veluti ludu faciunt, dum pro suo libito sine misericordia nostra tractant modis indignis, tuum timorem non habentes ante oculos.

ANNO

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXII.

Versu 2. & 3. Ecce sicut oculi seruorum, &c. Pro intellectu comparationis illius, quae est temporalium seruorum ad temporales dominos, & seruorum Dei ad ipsum caeleste dominum, nota, quod triplici ratione sumi potest haec similitudo comparationis. Quemadmodum enim serui, si qua patiantur iniuriam aut oppresionem, non seipfos vindicare debent, neque seipfos liberare sufficiunt de opprimentum potestate, sed vindictam dominis suis committunt, eamque a manibus dominorum expectant, vt pro eis faciant iudicium, eosque liberent de manibus affligentium: ita & nos cum affligimur, & iniuste premiamur, domino Deo nostro (cuius est vltio) committimus iudicium, & ad manus eius respiciunt oculi nostri, vt nostri misertus nos liberet, faciatque pro nobis ipse, non ipsi pro nobis iudicium. Rursum, quemadmodum serui a liberalitate dominorum petunt & expectant quaecumque eis sunt necessaria, ita & nos ad liberalem Dei nostri manum semper respiciamus, quaecumque re nos indigere contigerit, scientes, quonia inde omne datum optimum & donum perfectu descendere debeat. Denique, quando propter delictum tu ad domino seruus flagris caeditur, quemadmodum inter verbera ad manus dominorum cadentium serui respiciunt, expectantes nimiru vt a verbere cesset manus ferientis: ita quu nostris exigentibus culpis iuste a Deo, siue in spiritu, siue secundum corpus affligi permittimur, ad illius vltices manus, quibus nos puniri attendimus, mentis oculis aspiciamus, placationem diuinæ irae expectantes & expectantes vt cesset plaga, definatque a nobis vltix manus eius. ¶ Notandum insuper, quod distincte dicuntur oculi seruorum esse in manibus dominorum suorum, & oculi ancillae siue seruae in manibus dominae suae, propterea quod vbi ordinata est familia & recte disposita, quemadmodum super seruos immediatu habet herus dominium, & eorum gerit cura immediata vir super viros: ita heras super ancillas siue seruas immediatum habet dominium, & immediata gerit earu cura, nimiru foemina super foeminas. Vbi autem id non seruatur, confusus est ordo familiae. ¶ Sed & illud non indignum est notatu, quemadmodum oculi seruorum in manibus dominorum dicitur, quia videlicet manus eorum aspiciunt, suntque ad illas intenti, iuxta eum loquendi modum quo sapiens quida vtitur, dicens: Oculi stultorum in finibus terrae: quo verbo significat, oculos stultorum quasi instabiles & vagabundos quoquoersum aspiceret, ad omnia attendere, & nihil non perlustratu relinquere. Quod autem in versu sequenti, anima repleta dicitur despectione & contemptu improborum, significat grauissima opprobria quibus ab impijs afficiuntur sancti: quomodo alibi volens grauissimam significare tribulationem exclamat, Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquae vsque ad animam meam.

Deut. 32. Roma. 12.

Jacob. 1.

Psal. 78.

CXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Vox est totius Ecclesiae, totius populi fidelis, Dei benignitati atque custodiae sua salutem omnem ascribens, proque sua liberatione saluatorem dominum ex affectu collaudatis. Potest etiam vnus quilibet de fidelium populo congrue eandem hanc vocem sibi assumere, agnoscens specialem erga se Dei liberationem de periculis eiusmodi, quae sua virtute non existimat se potuisse effugere.

CXXIII. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia dominus erat in nobis.
2 Cum exurgerent homines in nos, forte viuos deglutissent nos.
3 Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.
4 Torrentem pertransiuit anima nostra: forsitan pertransiisset anima nostra aquam intolerabilem.

Nisi fuisset nobiscum dominus Deus noster, & nisi in medio nostrorum ipse adfuisset quasi adiutor: iure optimo fidenter hoc agnoscere, ac profiteri ingenuè potest & debet populus omnis fidelis, & vnusquisque ex numero seruorum Dei: nisi, inquam, dominus in adiutorium adfuisset nobis seruis suis. 2. In die persecutionis aut tentationis, quando insurrexissent in nos demones aut homines maligni, ad tentandum nos siue persequendum, satis verisimile est, aut potius vix dubitandum illos facile nobis fuisse praualituros, & quasi pro nihilo nos assumpturos: quomodo solent maiora animalia fera, animalcula minora etiam viuientia, quasi pro nihilo deglutire. Non enim est potestas super terram quae comparetur violentiae demonis, qui tam in se quam in peruersis hominibus semper infestus est seruis Dei, qui etiam primos illos & electissimos apostolos expetiuit vt cribraret sicut triticum. 3. In die belli & tentationis, quando iram furoris sui demonstrabant aduersum nos, omnibus modis nocere nobis cupientes, satis est verisimile, imò vix dubitandum, ab immunitate persecutionis & grauitate tribulationis, quam super nos accumulabant, nos fuisse obruendos & demergendos in consensum peccatorum & profundum inferni, quomodo solent ab inundantium aquarum magnitudine homines absorberi. 4. Nunc quidem Dei gratia & auxilio sancta Ecclesia cum suis membris persecutionem grauissimam, in magni torrentis modum, cum impetu maximo, & per vniuersum orbem rapidissime sequeuentem, euasit, non submersa impetu neque obruta fluctibus: verum nisi dominus fuisset cum ea indubie experta fuisset aquam impertransibilem, nec vnquam tam grauissimas persecutiones salua potuisset euadere. Ita & nos singuli, qui sumus Ecclesiae membra, frequenter nos validas tentationes meminimus effugisse, & euas-

Iob 41. Luc 22.

5 *Benedictus dominus qui non dedit nos in captione detibus eorum.*

Pfal. 115.

6 *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

1. Ioan. 3.

7 *Laqueus contritus est: & nos liberati sumus.*

8 *Adiutorium nostrum in nomine domini:*

* qui fecit caelum & terram.

euasisse liberos, quas sine Dei auxilio speciali scimus plane fuisse nobis, vel difficillimum, vel omnino impossibile, vt effugeremus. 5. Sit proinde laudatus dominus Deus liberationis nostrae author, qui non permittit nos venire in praedam, qui non est passus capi nos ab aduersarijs nostris, eosque nobis praualere malitiosa & inuidia potentia sua, qua nos cupiebat discerpere, dilacerare, & ad mortem vsq; nos perdere. 6. Quemadmodum passer aut auis quaelibet quae rete effugit aucupis, euolat libera: ita nos de laqueis & insidijs demonum (qui admodum venatorum longo & maximo labore ad mortem persequuti sunt animas nostras) Dei gratia liberi euasimus, salui futuri, (quemadmodum in spe filiorum Dei confidimus) in vitam aeternam. 7. Laqueus mortis, in quo per peccata tenebamur impliciti atq; captiui, per Christum dominum contritus atq; contractus est, suntque peccatorum vincula per eundem disrumpita: & nos quicunq; in Christum liberatorem credimus, saluati ac liberati sumus de nexibus mortis, a morte translati ad vitam: & quum nobis frequenter insidias ponunt, ac laqueos tendunt tentatores maligni, coterit Deus laqueos illos, nosq; liberat, vt non illaqueemur, neque implicemur in eis, dum per gratiam suam illos nobis latentes demostat, sicque suo ducatu pedes nostros dirigit, vt non inuoluamur in eis. 8. Proinde quemadmodum hactenus omne auxilium expectauimus non a nobis ipsis, non in potentia, sapientia, aut virtute nostra, sed a Deo omnipotente, ita etiam amodo omne adiutorium nostrum in illo constituere, ab illo volumus expectare: * qui est omnipotens, caeli, terrae & omnium quae in eis sunt, creator, solus ad praebendum adiutorium miseris, & potentissimus & benignissimus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXIII.

Versu 1. Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis. Magnam gratiam habet illa repetitio verbi in quo pondus est, eius videlicet. Nisi quia dominus erat in nobis, & illa interpositio exhortationis, dicat nunc Israel: quemadmodum & in alio psalmo dicitur, Saep expugnauerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israel, saepe expugnauerunt me a iuuentute mea, &c. Illud autem nunc, tempus non significat: sed interiectio quaedam est: sermoni dans aliquam plenitudinis emphasim, in hunc sensum, Dicat certe hoc Israel, vel merito utique hoc fateatur Israel, quod nisi dominus fuisset in nobis, &c. Enunciatio autem illa, Nisi quia dominus erat in nobis, secundum figuram est Graecanici sermonis. Sic enim in Graeco legitur *ὅτι ἡ χάρις καὶ ἡ ἐλεησὺν τοῦ κυρίου*. Secundum proprietatem autem sermonis Hebraei, oratio haec ita efferretur, Nisi dominus qui erat in nobis, vel nisi dominus qui fuit in nobis, siue pro nobis. Secundum vero formam Latinam eloquutionis, ita clarius dicitur, Nisi dominus fuisset in nobis (quomodo in sua versione legit Hieronymus, item & Felix) forma sermonis Hebraica commutata ad formam linguae Latinae. Formam autem illam Graeci sermonis, & alij aliquot psalmodorum locis inuenimus: vt psalmo nonagesimo tertio, Nisi quia dominus adiuuauit me, paulominus habitasset in inferno anima mea, & psal. 118. Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perijisset in humilitate mea. Quae iuxta formam sermonis Latini clarius ita efferrentur, Nisi dominus adiuuisset me. Et, Nisi lex tua meditatio mea esset, vel fuisset, &c. **V**ersu 2. Forte viuos deglutissent nos. Cum forte audis, non ita accipias, quasi cum dubitatione fidelis proferat quod dicit de iua liberatione. Nequaquam enim dubitando, sed vt certissima constanter pronuntiando, loqui illa debemus. Habet enim gratiam oratio, & aliquid singularis emphasis, cum sermonis vtimur modestia, animo tamen veritatem rei certam tenemus atque indubitata: quemadmodum e contrario, turpe est & hominis parum pudentis, constanter sine formidine pronuntiare, in re quam vel ignores vel non satis scias. Simili loquendi modo, in alio psalmo dicitur, ex ore domini: Israel si in vijs meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset. **V**ersu 2. tertio, & quarto. Cum exurgerent homines in nos, forte viuos deglutissent nos. Verissimum est quod dicitur, sine peculiari Dei auxilio fidelibus futuram fuisse intolerabilem persequutionem, & quasi nimis aquarum inundatum fluctibus, Ecclesiam obruendam. Nunquam enim sancta Ecclesia in tantis persequutionum fluctibus quas partim a saeculi potentibus, partim a mundi sapientibus, partim ab haereticis, partim ab acribus potestatibus, & in primordijs sustinuit nimium graues, & in nouissimo sentiet grauissimas stabilis perstare potuisset aut poterit, nisi specialissimo Dei profecta auxilio: neque item serui Dei in suis tentationibus, quae subinde videntur intolerabiles, perstare possent, nisi superno fultis auxilio.

CXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Trahit Psalmus iste de stabilitate & securitate eorum qui confidunt in domino, qui veluti in medio montium securi positi, Deum insuper habent ex omni parte custodem atque protectorem, qui virgam impietatis super suam sortem, id est, super seruos suos (Pars enim domini populus eius) requiescere non patitur, sed benefacit eisdem, & cum impios in peccata declinantes in iudicium adducat condemnationis, pacem ex opposito donat omnibus qui recto sunt corde.

CXXIII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 *Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem.*

2 *Montes in circuitu eius:*

* & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc et vsque in saeculum.

3 *Quia non derelinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum:*

* vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

4 *Benefac domine, bonis & rectis corde.*

5 *Declinantes autem in obligationes, adducet dominus cum operantibus iniquitatem: * pax super Israel.*

Qui spem suam omnem atque fiduciam in domino Deo constitunt, qui nunc mente atque affectu sursum habitant in superna Hierusalem, qui contemptis temporarijs quae videntur, ad ea quae non videntur aeterna aspiciunt: huiusmodi admodum montis Sion (qui immobilis est & coturbari nescit) non commouebitur, neque perturbationem vllam sentient malam in sempiternum: sed erunt stabiliti atque firmati, in eo in quo fixerunt spei suae fiducia. 2. Erunt huiusmodi quasi montibus circumcincti ex omni parte securi, quomodo secura est ciuitas in medio montium posita: * & dominus Deus ipse potenter ac diligenter custodit per circuitum ex omni parte seruos suos, ita vt ex nulla parte quicquam eis possit obuenire mali, neq; in vita ista praesenti malum vllum peccati, neque in futuro mortis aut damnationis aeternae. 3. Et quidem licet in praesenti forsitan virga paterna & disciplina emendationis suos dominus subinde corripiat, nequaquam tamen faciet vel patietur venire ac permanere super populum iustorum, super seruos suos, virga punitionis hominum impiorum: quoniam impios est non ad emendationem sed ad condemnationem, in die vltionis percussurus. Neque etiam permittitur dominus, vt impij potestatem obtineant super viros iustitiae, neque illos patietur his praualere: & quamquam ad tempus aliquantum subinde videantur impij praualere bonis, non diu tamen haec durabit eorum potestas: vt non auentur iusti peccatorum impietates, neque vlli se malo operi more peccatorum dedant. Si enim eadem esset ventura indignationis & condemnationis virga super iustos & iniustos, non videretur, quorsum iusto prodesset sua iustitia: & si dominus impios virga potestatis suae praualere sineret bonis, non esset qui eos a malo seruare posset. 4. Tu autem o domine (qui discernis inter iustos ac iniustos, redditurus & iustis secundum iustitiam, & iniustis secundum iniustitiam suam) benefac semper iustis tuis, & benigne age cum ijs qui erga te recto sunt corde, quorum corda nulla peccati curuitate aut tortuositate a tuorum praceptorum differunt rectitudine: eisq; praesta liberaliter beneficia & benedictiones tuas: nunc quidem spiritalis gratiae, post vero aeternae gloriae. 5. Eos autem qui derelicta rectitudine, se dant curuitatibus atque tortuositatibus iniquitatum, per quas (cum sint stipendia peccati mors) ad mortem se obligant, seq; ipsos veluti morti adiudicant: hos dominus in venturo examine constituet ad sinistram cum haecis, cum operarijs iniquitatis, diabolo & angelis eius, ceterisque iam olim in hoc iudicium proscriptis ministris eius, similem cum his super eos perpetuae damnationis sententia prolaturus, in ignem aeternum pariter eos iussurus discedere. * Super vniuersam autem sortem iustorum, super populum fidelem, & super Israel dei, pax & misericordia eius requiescet sempiterna, ad quam nos tua ineffabili pietate Iesu bone perducere digneris, qui cum tuo patre & spiritu sancto viuus in omnia semper saecula benedictus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXIII.

Versu 1. Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem. Incommodum esse videtur orationis & nonnulla sententiae difficultas propter numeri diuersitatem, qui a plurali mox transit ad singularem. Pro huius ergo difficultatis expeditione, notandum est, triplicem versus propositi dari posse connexionem & intelligentiam, iuxta diuersam partium adiuicem combinationem vel distinctionem. Prima est, partem extremam copulando cum prima, ad eum modum quo in Elucidatione explicatum conspicitur, vt sit sensus, Qui confidunt in domino qui habitat in Hierusalem, non commouebitur in aeternum, sicut mons Sion qui firmus & stabilis moueri non potest. Neque vero nouum est in scripturis, subitam fieri numeri mutationem, quemadmodum etiam personae aut generis non raro solet fieri subita commutatio. Altera est particulam vltimam, qui habitat, adiungendo ad id quod vicinij praecedat secundum ordinem litterarum, id est, ad montem Sion, vt sit sensus: Eos qui in domino confidunt non esse commouendos in aeternum sicut mons Sion qui in Hierusalem habitat (id est, situs, firmatus siue stabilis est) commoueri non potest. Potest tertio versus iste ita distingui, Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, suppleto erunt vel simile aliquot verbum, quod sententiam compleat. Ac deinde, Non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem. Suppleto enim verbo facilis erit intelligentia, eos qui confidunt in domino esse sicut montem Sion: & oratio quae sequitur, Non commouebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem, quaedam est expositio & declaratio partis mox praecedentis. Pene enim idem indicant.

Verſu 2. Montes in circuitu eius. Montes illi qui in circuitu iuſtorum ſunt, commodereferri poſſunt ad angelicam cuſtodiam, qua nos muniri & ab aduerſarijs, quali montibus per circuitum adiacentibus tutari, docet catholice fidei rectum dogma. Vnde in alio Pſalmo dicitur, Immitter angelus domini in circuitu timentiu eum, & eripiet eos: vel in Hebraeo eſt caſtratetur aut moratur per circuitum ſcilicet ad defendendu ab hoſtibus, Et quia parum forſitan videri poſſet angelorum (qui ſunt adminiſtratorij tantum ſpiritus) cuſtodia, niſi ad eſſet & dominus, iccirco additur, Et dominus in circuitu populi ſui. Quemadmodum in pſalmo 120. cum dixiſſet, Leuaui oculos meos in montes: mox adiecit, Auxilium meum a domino. Verſu vltimo, Declinantes autem in obligationes. In nonnullis exemplaribus vetuſtioribus repertu eſt haberi, pro obligationes, obliuationes: quod poſiſto loco recte admodu conuenit, iuxta quod in Elucidatione eſt manifeſtum. Neque diſſonat quod ex Hebraeo legitur, prauitates, vt vertit Hieronymus, aut peruerſa vt Felix. Alij autem obliuationes vel tortuoſitates vertunt, quae omnia pro obliuationibus faciunt. Habet nihilominus vocabulum obligationes recta & comoda intelligentiam. Nam praeter eam quae in Elucidatione monſtrata eſt, poſſunt obligationes accipi pro peccatis, quibus anima obuoluitur, obligatur, innodatur & vincitur, vt eadem hic dicantur obligationes, quae ſupradicta ſunt vincula, pſal. 115. Dirupisti vincula mea.

CXXXV. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iſte de liberatione tractat quae per Chriſtum venit humano generi, ob quam a captiuitate miſeranda diaboli, peccati & mortis, liberati fideles exultant in ſpiritu, & diuinum ſua exultatione (licet inuidenti- bus & mirantibus inimicis) profitentur beneficium: poſcentes verſu quinto diuifico ſpiritus ſancti ſtatu de captiuitate ad libertatem reduci eos qui adhuc per infidelitatem in captiuitate, ſua propria voluntate detinentur. Deinde verſu ſexto uſque in ſinem, de paſſionibus huius temporis, quae pro iuſtitia iſus qui pie volunt viuere in fidei veritate obueniunt, ſeſe conſolantur, ſpe aeternae retributionis attendentes, quod unusquiſque quae ſeminauerit, haec & metet: & quoniam (iuxta domini promiſſum) beati erunt ac conſolati in venturo retributio- nis tempore, qui nunc in luctu & patientia perſeuerant.

CXXXV. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 In conuertedo dominus captiuitatem Sion: * facti ſumus ſicut conſolati.
- 2 Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione.
- 3 Tunc dicet inter gentes: * magnificauit dominus facere cum eis.
- 4 Magnificauit dominus facere nobiſcum: * facti ſumus letantes.
- 5 Conuertere domine captiuitatem noſtram: * ſicut torrens in auiſtro.
- 6 Qui ſeminant in lacrymis, in exultatione metent.

Um conuerteret atq; auferret miſericordiarum pater, & Deus totius conſolationis captiuitatem populi ſui, ſub qua ante Chriſti aduentum, vniuerſum premebatur genus humanum: * tunc quicumque in Chriſtum credimus, quicumque ſumus de populo eius, ſummam accepimus conſolationem, & facti ſumus ex hoc gaudio ſpiritali vere gaudentes. 2. Tantum autem ſuit ex hoc noſtrum gaudium, vt iplum corde celare totum non potuerimus, ſed plena facta ſunt, ex abundantia cordis etiam ora, noſtra gaudioliſ canticiſ & linguis noſtris laudes confeſſionis atque exultationis cecinimus liberatori noſtro. 3. Tunc inuidi daemones tantam Dei dignationem admirantes, & praer inuidia dolentes, inter ſeſe muſitantes, item & infideles idololatrae admirantes dixerunt ad inuicem: * Ecce quam magnifice fecit cum electis ſuis, cum genere hominum Deus omnipotens, quos tam dignanter, tam miſericorditer, a captiuitate & grauiffima & maxime diuturna tandem abſoluit. 4. Et vere ita eſt vt vos, licet per inuidiam, aſſeritis: & hoc iplum quod vos dolentes fateri debetis, nos quoque gaudentes agnoſcimus. Vere enim magnifice valde, & ſupra quam dicere ſufficiamus magnifice, egit nobiſcum dominus Deus noſter: * & in hoc liberati a peccato, ſerui autem facti Deo, exultamus atque gloriamur in ſpe glorie, & in libertate filiorum Dei. Tu domine, qui de captiuitate miſera genus humanum feciſti liberum, perge quaſo, ceptum opus implere: & captiuitatem humani generis conuerte, id eſt, eos qui adhuc in ſua captiuitate detinentur, propter infidelitatem, aut caetera peccata, in quibus per ſuae proprie voluntatis prauitatem adhuc permanent ſub ſeruitute priſtina mortis, peccati, atq; diaboli: hos tu dignanter conuerte, & reduce eos de omnibus ſinibus orbis terrarum, ad libertatem quam paraſti atque donaſti omnibus credentibus ſancto nomini tuo: * conuerte, inquam, vt ad te vna diquaque cofluant, quaſi aqua inundas: quemadmodum torrens rapidus, qui ardente ſole ſiccatus fluere ceſſat, flante aſtrali vento, qui humectus eſt, & pluuias adducens, iterum ſuum fluxum atque rapidum curſum reſumit, confluente ex omni parte aquarum copia. Et quomodo torrentes per aſtrum tepidum ventum niuibus calore ſolutis au- gentur & fluunt fortius. 6. Neque vero gaudium liberationis noſtrae de captiuitate miſera prohibere debent, aut villo modo etiam per-

A **7 Eunt ibant & flebant, mittentes ſemina ſua.**

B **8 Venientes autem venient cum exultatione: * portantes manipulos ſuos.**

turbare paſſiones huius temporis, momentanea & leues, quas in via iuſtitiae ſuſtinent qui pie volunt viuere: quandoquidem certiffimum eſt, eos qui nunc luctu in poenitentiae opera Deo digna ſtudioſe operantur, in tempore retributionis ſuorum operum mercedem beatiffimam cum inextimabili gaudio recepturos. Sic enim promiſit veritas, conſolationem & mercedem copioſam accepturos, foreque beatos, eos qui nunc lugent, atque in lacrymis ſeminant. 7. Eunt quidem nunc per viam huius vitae, per viam arctam mandatorum Dei ambulant, atque procedunt de virtute in virtutem, tanquam ſentes, lugentes, miſeri atque deſpecti, quantum attinet ad corporis ſpeciem: operantes quae bona ſunt & recta, & perſequentiones atque miſerias vitae praesentis libenter ſuſtinentes, quae illis ſunt veluti ſemina, ex quibus expectant in ſuo tempore fructum retributionis aeternae. 8. Cum autem ij qui nunc per arctam viam ambulant redeunt a peregrinatione & a via vitae praesentis, ad patriam reuerſi fuerint, ad quam ſuſpirauerant, ad quam pergebant, tunc apparebunt intus ac foris pleni exultatione & gaudio: * habituri ſinem iuſtitiae (in qua ſeminauerunt) vitam aeternam, reportantes fructum fidei ac patientiae ſuae ſalutem animarum ſuarum: ſicut qui laetantur in meſſe, cum de ſuis laboribus quos in ſeminando impenderunt, plenas tenent frugibus atque ſegetibus manus ſuas.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXV.

Poſſet pſalmi iſtius intelligentia non inepte referri ad illam perfectam laetitiam, quae ciuium caeleſtium erit, cum poſt tranſitum huius vitae (quae comparatione futurae, captiuitas quaedam eſt & exilium) ad perfectam libertatem peruenierint. Donec enim corpori huic mortali praesentis, peregrinamur adhuc a domino, de perfecta libertate nondum gloriari poſſumus. Cum vero captiuitas iſta auferetur penitus, tunc dabitur nobis plena conſolatio, tunc exultabunt ſancti in gloria, tunc replebuntur laudibus fauces noſtrae, tunc qui in malitiis ſuis damnati ſunt, cum viderint inſperatam bonorum gloriam, turbati timore horribili dicent intra ſe, Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos forſ illorum eſt: & nos laetabimur in magnifica ſalute domini Dei noſtri. Iuxta hanc autem intelligentiam, oratio quae ſit verſu quinto, filiorum eſt captiuitatis qui in Eccleſia hac degunt militante, petentiu a ſua captiuitate conuerti in patriam, per ſtatum viuifico ſpiritus, ad modum torrentis qui ſtatu aſtrali venti colligitur. Neque refert iuxta hanc intelligentiam, ſive in hoc pſalmo loqui faciamus eos qui iam in Eccleſia triumphante gloriantur, ſive eos quia adhuc in captiuitate ſuſpirant ad libertatem. Hoc tantum obſeruandum eſt, ſit triumphantibus apreter, vt oratio illa verſus quinti, tamen ſi a triumphantibus, pro militantibus tamen fieri intelligatur, ab illis poſtulantibus impleri numerum fratrum ſuorum. Si vero militanti applicetur Eccleſiae, hoc eſt aduertendum, vt quae initio pſalmi praeterito tempore dicuntur, per futurum intelligantur, iuxta modum ſcripturis nequaquam inſolitum. Verſu 6. Mittentes ſemina ſua. Per ſeminare, intelligitur operari: & ſemina mittere, eſt opera facere, ſuntque ipſa opera ſemina, ex quibus modo in carne (dum tempus eſt) operati, fructus expectatur vitae aeternae. Sic enim & Paulus loquitur Galatis ſcribens, Quae, inquit, ſeminauerit homo, haec & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam aeternam. Et veluti declarans quid per ſeminare intelligat, ſtatim ſubiungit, Bonu autem facietes, no deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes. Ad intelligendum autem clarius ea quae hic de ſeminantibus in iuſtitia dicuntur, conſideranda eſt conditio ſeminantiu corporale ſemen. Quemadmodum enim agricola quado ſeminat, nullu praetendit laetitiam du a terra adeo nihil recipit, vt etiam ſemina bona in terram mittat corrupenda, intus tamen gaudet & cofolatus eſt animo ſpe venturae meſiſ, precioſum fructum terrae patienter expectas: ita fideles qui pie viuere volunt, no praetendunt in hoc tempore forſigna vlla laetitiae, ſed triftes videntur, afflicti, egentes, anguſtiati: dum membra ac corpora ſua mortificare ſuper terram, dum veterem hominem, cum actibus ſuis deponere, & carnem cum vitijs & concupiſcentijs crucifigere ſollicite ſtudet, dum aduerſus mundu ac mundi principu viriliter pugnant, dum arctam vitae viam perſeueranter retinere ſatagunt: verum intus, animo ſemper ſunt gaudentes, propter ſpem beatae remunerationis.

CXXXVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Videtur pſalmus iſte ad praecedentem pene continuari. Quemadmodum enim ille de fidelium liberatione & captiuitatis diſſolutione loquitur: ita hic de edificatione domus Dei, quae eſt eccleſia, & ex fidelibus componitur per Chriſtum liberatis. Ac primum quidem edificij huius Deum aſſerit primarium eſſe authoru & architectu, imo & cuſtodem atque conſeruatorem, ſine quo nihil in hac re facit humana omniſ potentia ſive induſtria. Surgere tamen verſu 3. monet eos qui adhuc in captiuitate reſident, & in luce miſerationum Dei ſeſe a peccatis erigere: deinde, quam magnificet Deus electos, ex quibus domum ſua componit, ex vetero retributionis tempore patefacit, quado manifeſte in hereditate domini cernuntur aſcripti. & fructu ventris Chriſto veluti in mercedem aſignati: qui poſtquam ſemel diuinitus fuerint liberati, ſic amodo ſunt in manu Dei, quomodo in manu robuſtorum ſagittae, ex quibus quiſquis inſtitutionem bona ſuſceperit, ſua omnem voluntatem illis cofor- mando, conſuſionem non inueniet in noniſſimo die, quando in porta exhibebitur iudicij ante tribunal Chriſti.

ctus ventris. Propter quod, illa sententia quæ in elucidatione explicatur, magis videtur conueniens. **E**
Versu penultimo, Ita filij excussorum. Cum dicitur, filij excussorum, genitius excussorum passiuè capitur, pro ijs qui excussi sunt ac liberati de iugo miseræ seruitutis. Et potest accipi oratio hæc improprie, in eo sensu ac si dicitur: Filij de numero excussorum: vel secundum proprietatem sermonis dicantur filij excussorum, ij qui secundum fidem per euangelium geniti sunt ab illis primis filijs libertatis, sanctis apostolis atq; discipulis domini, Omnes enim hi sic in manibus Dei sunt, quomodo in manu potētis sagittæ: primum quidem, qui eos quos Deus liberauit, ac iustificauit, nemo potest cōdemnare, vt sanctus apostolus ait: & nemo poterit electos rapere de manu pastoris, quomodo ipse ait in Euangelio Item & cū illos emisserit in virtute spiritus, quasi sagittas suas, ad depugnandum per veritatis prædicationē aduersarias potestates & inimicos veritatis infideles, & peccatores salubriter vulnerandos, ac perimendos cōpunctione penitentia, vim & efficaciam magnam habebunt in virtute spiritus, ad perficiendum omnia ad quæ missi fuerint: quemadmodum in primi fidei prædicatoribus sanctis apostolis manifeste patuit, & quotidiana monstrat experientia in amicis Dei, quos ipse destinat quasi sagittas ad peccatorū conuersionē, & in virtute spiritus facit viriliter cōtra diabolum & omnem falsitatem atq; vanitatem operari. Poterunt etiam aliter sancti apostoli noui filij, intelligi filij excussorum: id est, eorum qui à Deo excussi siue abiecti sunt, vtpote secundum carnem existētes filij ludæorum, quorum gentē pro maxima parte sub tēpore gratiæ veluti excussit Deus, quando illis sese indignos facientibus ad gentes cōverti iussit apostolos: quemadmodum in Actis testatur Paulus apostolus.
Versu vltimo, Non confundetur, cum loqueretur inimicis suis in porta. Per id quod dicitur loqui inimicis in porta, intelligi rectissime videtur examē iudicij, quod in porta antiquitus solebat fieri palam omnibus: quemadmodum etiam consuetudo est quibuldā. Vnde in alio psalmo dicitur, Aduersum me loquebatur qui sedebat in porta, & in me psallebat qui bibeat vinum: per quos, iudices populi & potentes ac diuites intelligi videntur. Idipsum ex libri Ruth 4. cap. capite satis fit manifestum. Non est autem sic accipiendum, qd dicitur loqueretur inimicis nostris, quasi in Dei iudicio prolixis contentionibus aut altercationibus cum inimicis nostris simus acturi causam nostrā, ad eum modum quo iudicia exercentur humana: sed more hominum dictum illud accipi debet, ad significandum exactiōnē & expositiōnē inimicorum, qui nostram damnationem requirent. Posset tamen & ad exitum à corpore referri. Tunc enim quodammodo inimicis nostris in porta loquemur, quando in egressu de corpore mortis huius, iudicij Christo presentati, accusantibus inimicis, nostrisq; mala proponentibus, respondere debebimus, & rationem pro omnibus ante iustum iudicem reddere.

Rom. 8. Ioan. 10.

Actu. 13.

Psal. 67.

Ruth. 4.

CXXXVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Describitur beatus qui nunc timet dominum, eiusq; madata custodit, eo quod pro operibus quæ in corpore est operatus, bonæ retributionis accipiet mercedem, qui etiam si secundum carnem sterilis videatur, secundum spiritum tamen vxorem quæ sibi elegit caelestem, sapientiam habet fecundissimam, ex qua proles accipit & multas & laudabiles, optimas, ac Deo placitas actiones: quæ illi omni ex caelesti procedunt benedictione. Tandem verò ad illos se in spiritu cōuertens propheta, aut vir quilibet iustus, caelestem eis benedictionem præcatur à domino, bonæ videlicet caelestis Hierusalem, filiorum filios & pacem electorum Dei: quæ quisquis acciperit, non deest in omne bonum.

CXXXVII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Beati omnes qui timet dominum, qui ambulat in vijs eius.
2 Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.
3 Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.
4 Filij tui sicut nouelle oliuarum, in circuitu domus tuæ.

Beatus est nunc expectatione certa, post quoque item beatus futurus possessione secunda, qui timet, reueretur, diligitque dominum Deum suum, qui in vijs madorum eius studiose cōuertatur: diligenter attendens, vt ab ijs quæ illi displicuerint, abstinat: quæ verò placita esse illi nouit, sedulo perficiat.
2. Gaude, & latere in spiritu quisquis talem te (perhibente testimoniū tibi conscientia tua in spiritu sancto) agnoscis. Verè enim etiam nunc beatus ac felix es firmissima expectatione, & bona accipies reali fructione, in retributione æternitatis: quia dabitur tibi de fructu manuum tuarum, comedesque de operibus quæ operata sunt manus tuæ, hoc est, pro operibus tuis quæ in timore domini in carne es operatus, merces tibi dabitur æternæ retributionis, in qua satietas est omnium bonorum. Vnusquisque enim mercedem accipiet secundum suum laborem. **3.** Neque verò in futuro tantum sæculo futurus es beatus, aut bona percipies, verum etiam aliqua ex parte in præsentī tempore. Cælestis enim sapientia, quam tibi in vxorem adamasti, atque desponsasti, nequaquam erit sterilis tibi & infœcunda, sed fructum operum bonorū copiosissimum proferet tibi, ad modum vitis fecundæ, quæ per latera domus late expansa, botros profert & plurimos & pinguisimos. Sic enim per omnem modum, qui caelestem tibi sapientiam desponsauerunt, & cum illa conuiuunt assidue, optimarum operationum pinguisimos botros copiose progignunt ex ea. **4.** Cogitationes quoque & affectiones piæ, quas tibi quasi filios quosdam pariet vxor tua, sic erunt quasi per circuitum, & ex omni parte, in secura cōscientia tua salubriter lætante,

Prou. 31.

1. Cor. 3. Galat. 6.

A cuitu mensæ tuæ.

5 Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum.

6 Benedicat tibi dominus ex Sion: & videas bona Hierusalem, omnibus diebus vitæ tuæ.

B

7 Et videas filios filiorum tuorum:

* pacem super Israël.

tante, & quasi iugiter conuiuante, sicuti nouellæ plantationes oliuarū plenè virore atque pinguedine, fragrantia sui odoris totam conscientia tuæ domum replentes, Deumque & angelos lætificantes: * Insuper filij quos tu & verbo & exemplo Deo gignes, sicut germina oliuarum erunt circum te, tanquam à te salutaris doctrinæ pinguedinem sumentes, & quasi pabulum spirituale à te accipientes, quomodo solent de mensa parentum sumere cibum filij. **5.** Ecce ad eum modum quo fit præ iam descripsimus, replebuntur benedictionibus, quicumque sancto timore reuerentur, ac diligunt dominum Deum suum, eiusque mandata sollicite custodiunt, talibus bonis, tali gloria, tali ornatu ornabuntur ex benedictione & beneficio altissimi. **6.** Ego quoque in spiritu super huiusmodi gaudens atque exultans, tibi quisquis es qui times dominum, scilicet prospera; omnia ex cordis desiderio exopto, & Deum precor, cuius est benedictio super populum suum, vt de ciuitate sua sancta, de caelesti Sion, in qua inhabitat, vbi eū cōtemplantur beati omnes facie ad faciē, benedicat tibi benedictione sua sancta, in caelestibus dominis suis, detque tibi, posteaquam tempus hinc emigrandi aduenierit, videre in teiplo, recipere atq; experiri vsq; in æternum sine fine bonum illud vnicum & luminum (in quo sunt simul omnia) ciuitatis superne Hierusalem, quod nec oculus vidit, neq; auris audiuit, neq; in corde hominis ascendit. **7.** Fœcundet te quoque Deus spiritali sua fecunditate in omnibus virtutibus, ita vt de virtute semper in virtutem proficiēs, & ex vna in alterā semper procedens, sic quasi filios accipias filiorū tuorum: * Rursum ita quoque te fœcundet virtutibus, vt in longas ac multas generationes permaneat tibi filij, quos Deo, siue verbo doctrinæ, siue exemplo vitæ genuisti: quemadmodum solet virorum iustorum semen spirituale in multas generationes permanere, impiorum carnali pereunte semine: * det quoque tibi videre pacem veram super omnem populum fidelem, & super omnes electos: pacem (inquam) Dei super Israël, vt vnā cum electis omnibus pace fruaris sempiterna, Amen.

Psal. 3.

Esa. 64.

1. Cor. 2.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVII.

Versu 3. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Per vxorem istam, intelligi etiam potest conuenienter affectus sensitius, qui in carne inhabitat, quem solemus nominare sensualitatem. Quemadmodum enim vxor ex Dei institutione subiecta est dominio viri, dicente domino, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui: ita hæc sensualitas, rationis debet imperio regi. Et quemadmodum vxor si recte regatur à viro, fructum plurimum & commodum parit in familia: contra verò si indomita fuerit, & in malis vir ei nimium indulgere cœperit, mala plurima & damna committit in familia rebusque domesticis, etiam ea quæ viri diligentia atque industria fortè lucrata fuerit, non raro male absumens atque dilapidans. Ita affectum sensitium istum quisquis bene secundum rationis imperium gubernauerit, & quisquis rectè illum sub habentis recte rationis continuerit, quasi sub viri potestate, fructum plurimum ex eo percipiet, & opera plurima bona proferre poterit, vbi ad virtutem assuefactus fuerit. Contra verò, si permittatur super rationem præualere, & quasi super crescere super eam, spinas & tribulos & mala plurima proferet, & suffocabit etiam atque absumet, si quæ bona ratio atque voluntas videantur nonnunquam operari dum bona desideria ac sancta proposita sua lasciuia opprimat atque disperdit, vt in effectum non perueniant. Et huic vxori recte comparatio vitis applicatur. Vitis enim non nisi maximo labore, diligentia atque impensa adhibitis, fructificare potest, neque quisquā ex ea fructum percipit otiosus. Ita sanè & sensualitas, nisi diligentissime colatur, & plurimum fodiatur, euulsis sedulo malarum passionum radicibus, & bonis inlitis succulentis, per continuam ad virtutes assuefactionem, fructum bonæ operationis proferre poterit nunquā. Ac iuxta hæc intelligentiam, per filios conuenienter intelligi possent omnes vires aliz corporales, quæ omnes (sola sensualitate bene recta & exulta) facile pinguescunt, & virent in operibus bonis. Quidam verò omnia ista, de filijs & vxore & manducatione laboris manuum, exponunt de temporalibus diuitijs, vxore & liberis: verum quoniam (vt supra in annotationibus psalmi centesimivndecimi diximus) per paucos Deum timentibus ista sic cōpetunt: quemadmodum neque Christo, neque apostolis, neque plurimis post ipsos sanctissimis viris, commodius nobis videtur secundum spiritualem intelligentiam ista spiritualiter dicta intelligere, ita vt generaliter pijs omnibus Deum timentibus conueniant.

CXXXVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Narrat in spiritu letitia vir iustus, quemadmodum frequentissimis insultibus aduersariorum suorum oppugnatus, ab initio conuersionis suæ ad Deum, nondum tamen succubuerit, tametsi graui multa ab impunitate & seuita aduersantium perpassum se fateatur. Quorum deinde poenam, confusionem & reprobationem æternam, siue prædicando iuxta conformitatem diuinæ iustitiæ optat, siue optando prænunciat rectorum saxo eos comparans, à quibus (cum sint maledictionis filij) longe est omnis benedictio.

CXXXVIII.

1 Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea:

* dicat nunc Israël.

2. Tim. 3. 2 Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: * etenim non potuerunt mihi.

Pfal. 18. 3 Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores: * prolongauerunt iniquitatem suam.

Pfal. 7. 4 Dominus iustus concidet ceruices peccatorum: * confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

5 Fiant sicut fenum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit.

6 De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Matth. 13. & 24.

7 Et non dixerunt qui præteribant, benedictio domini super vos:

* benediximus vobis in nomine domini.

Tempore quo vetustate deposita, renouata est mihi iuuentus mea, ex quo abdicatis vitijs seruire cepi domino Deo meo, frequenter admodum insultum in me fecerunt, meque oppugnauerunt demones atque maligni eorum ministri, cupientes à rectitudine animum meum depellere, castrumque animæ meæ deuincere: * merito hoc ipsum dicere debet, & fidenter fateri, omnis qui Deo credens, piè in ipso viuere studuerit. Neque enim mihi secundum personam hoc est peculiare, sed omnibus qui piè viuere volunt commune, vt persecutionem multiplicem patiantur. 2. Ego tamen de meipso singulariter loquens, hoc fateor, & dico liberè, quòd à tempore iuuentutis meæ frequenter admodum me oppugnauerunt, & expugnare conati sunt persequutores mei: * veruntamen diuina assisente gratia, hæcenus aduersus me non potuerunt, hæcenus mihi nõ præualuerunt, neque potestatem plenam adhuc super me obtinuerunt, sic vt eorum potestatem non potuissem euadere, sed persto (gratia Deo) etiamnum in bona voluntate, paratus & non turbatus, vt custodiam mandata Dei mei. 3. Multa quidem (fateor) & grauia & molesta, ab illorum importunitate & crudelitate perpeffus sum, ita vt quasi supra dorsum meum fabricauerint grauisimis me affligentes molestijs: * multiplicauerunt aduersus me omnem malitiam suam, omnem suam quam poterant prauitatem aduersus me machinantes, & nihil eorum in quibus nocere potuissent omittentes. 4. Verum dominus Deus, qui est iustus iudex, & ultor pauperum seruorum suorum, ipse pro me retribuet eis, ipse faciet vindictam interfecurus eos gladio oris sui, & sententia cõdemnationis æternæ, ad eum modum quo materiali gladio solent incidi ceruices, & amputari capita maleficiorum: * confusio sempiterna & erubescencia horribilis apprehendet in nouissimo omnes qui odio habent populum domini, ecclesiam sanctam, bonos atque fideles Dei seruos: tu quoque Deus in machinationibus quas contra tuum populum meditantur, fac non præualere eos nobis: sed confundantur, & à cepto turpiter desistere cogantur, tanquam non potentes, te prohibente, quæ cogitabant perficere. 5. Similes erunt huiusmodi feno quod super tecta domorum crescit, quod in alto quidem consistit, sed radicem ac stabilitatem non habet, neque vllius est pretij, quodque in se quantocyus arcescit, post computrescit & perit, nullo euellente. Sic enim demones & homines mundi huius, in alto quidem positi videntur, dum principiari in mundo, & potestatem sæculi obtinere videtur: verum nulla est in eis stabilitas, sed à virore suo quantocyus transibunt, tabescentes in malitia sua, & computrescentes in corruptione mortis æternæ. 6. De quo feno in tecto enascente, nemo messorum ad demetendum implet manum suam, neque illi qui à messoribus præcisa in manipulos colligunt, sinum suum aut brachia sua implebunt feno isto: tanti enim non est, neque quisquam tanti facit fenum hoc, vt demetendi illius gratia velit supra domorum tecta ascendere: quemadmodum demetitur quod in pratis super terram exoritur: & omnino nulli est vsui, sed prorsus derelinquitur, arcescitque & cõputrescit in semetipso. Et sic sanè demones ac cæteri reprobi, prorsus à Deo sunt derelicti, qui in consummatione sæculi, quando exhibunt messorum angeli, non colligabuntur cum iustis in manipulos, vt inferantur in horreum vitæ æternæ: sed magis separabuntur de medio iustorum, & alligabuntur in fasciculos, vt in ignem vorandi proiciantur, quomodo ea quæ nulli bono vsui ultra esse possunt, in ignem solent proiici. 7. Et quemadmodum feno illi tectorum, eo quòd nullius sit vtilitatis, nemo prætereuntium benedicit aut bene precatur, ad eum modum quo solent bonis segetibus & virentibus pascuis pertransientes bene precari: ita super impios istos derelictos & reprobos à Deo nulla veniet benedictio, nulla precatio bona. Neque dicetur vel ab angelis sanctis, vel à iustis hominibus super eos, Benedicat aut benefaciat vobis Deus: * neque dicetur eis, Benediximus vobis, aut bona precati sumus à domino Deo nostro, quoniam condemnati sunt, & ab omni bono reprobati, obdurati in malitia: neque benedictionis capaces esse valent, filij existentes maledictionis, quos possidet æterna maledictio.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXVIII.

Versu 1. Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, &c. Similis hic est in sermone alacritas, eademque locutionis festiuitas, qualis in psalmo 123, cum dicitur, Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israël, nisi quia dominus erat in nobis, &c. Expugnauerunt autem nota accipi improprie, pro oppugnauerunt, vel impugnauerunt, siue tribulauerunt: vel loco huius, expugnare conati sunt. Nam proprie loquendo, non expugnatur nisi quòd oppugnando deuincitur. Vnde si proprie acciperetur Expugnare, non sibi constarent partes duæ vnus versus, cum in altera parte dicatur, Etenim non potuerunt mihi: id est, nihil potuerunt aduersum me, non mihi potuerunt præualere, non me valuerunt expugnare. Quamquã secundum aliquam considerationem, commoda adhuc posset accipi sententia, si hoc dicamus fidelè sermone isto velle indicare, quòd cum sæpius fuerit ab adolescentia sua expugnatus atque deuictus, sæpiusque inimicorum tentationibus succubuerit, semper tamen à peccato resurrexit, vt inimici plena potestate sibi hæcenus non præualuerint, cum per penitentiam resurgendo à malo potestas effugiatur diaboli. Cæterum, iuuentutem istam intelligere possumus temporalem vel spiritualem: & vtroque modo bona est sententia. Item & de inimicis corporalibus vel spiritualibus interpretari. **V**ersu 3. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Per istud fabricare supra dorsum, quod prouerbialiter dictum est, intellige grauem & longam vexationem atque afflictionem, qua ijs qui piè volunt viuere secundum Deum, iugiter molesti sunt impij. Dorsum enim est, quo ferunt onera: & cum alicui administratio rei cuiuslibet difficilis iniungitur, dicimus prouerbiali sermone, illius dorso vel humeris esse iniectum graue onus: & eum qui ampla est sustinentia siue magna patientia, vt facilè possit ferre obtrectationes, siue alias iniurias, aut contumelias, huiusmodi homines latè habere dorsum dicimus. Tunc ergo supra dorsum iusti impius quasi fabricat, quando magna illum vexatione affligit, & quasi portanda multa imponit, quando illud facit portare grauiam, & quæ sunt portatu difficilia. Quatumcũque autè fabricauerint peccatores super dorsum iusti, nõ succumbet iustus: quoniam non patitur Deus amplius dorso eius imponi, quam ipse valeat ferre. Fidelis enim est Deus (vt sanctus ait Apostolus) qui non patietur tentari vos supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere, & ipse qui dorsum nostrum ita corroborat, secundum suum beneplacitum, vt nullo pondere deprimi possit, vt sub nullo subsidam onere, Non enim solum fidelis est vt patiatur nobis imponi onus supra quam possumus: verum etiam oneratos & laborantes sub onere paratos est reficere: quemadmodum in Euangelio aperta voce clamat, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. **V**ersu 4. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Idem hic intelligitur per certicum cõcisionem, quod in alio psalmo per capitis contrafractioem: cum dicitur, Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticè capilli perambulantium in delictis suis. Et in alio psalmo per contrafractioem cornuum, cum dicitur, Omnia cornua peccatorum confringam, Alibi quoque per dentium contrafractioem & maxillæ percussioem: vt psalmo tertio, Tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa (pro quo in Hebræo est, Tu percussisti omnium inimicorum meorum maxillam) dentes peccatorum contriuisisti. Et alibi, Dominus confringet dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet dominus. Quòd autem omnia ista significant grauem persecutionem, qua Deus in sententia sua feriet impios, suis in locis manifestum est. **V**ersu 7. Et non dixerunt qui præteribant benedictio domini super vos, benediximus vobis in nomine domini. Quidam intelligunt, Nõ dixerunt prætereuntes ad messorum qui tentauerint colligere fenum illud tectorum, & laborem in illo impendere, vt illis frustra & in re inutili laboratibus prætereuntes nõ dicant, Benedictio domini super vos: quomodo scilicet vulgo solent homines transeuntes per viam bene precari ijs, qui in agris metendo laborant, dicendo, Prosit, benedicat vobis Deus, aut dominus vobiscum, quomodo suis messoribus dicebat Booz. Nobis in Elucidatione fuit visum cõuenientius, vt benedictionem illam prætereuntium intelligamus ferri ad ipsas fruges quæ in agris sunt. Ita enim solent homines, cum per viam transeunt, & agrum bona segete adornatum conspiciunt, bene precari agro illi, & segeti quæ in eo est.

CXXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

De profundis peccatorum, tentationum, atque periculorum, siue de intimis cordis clamat qui ope eget, ad dominum, petens exaudiri in oratione sua, & iniquitates suas, ne forte obsint exauditioni, refugiens obseruari. Deinde versu quarto, in Dei propitiatione & in obedientia legis Dei spem erigit, & animam suam rectè sperare facit: vniuersum in super populum Dei ad eandem spem fiducialiter inuitans, & eo quòd domini sit miseriam, & salus, & liberatio ab iniquitatibus.

CXXIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 De profundis clamaui ad te domine: * domine exaudi vocem meam.
2 Fiat aures tuæ intē-

Lamaui domine ad te de profundis tetationum, de profundis periculorum, quibus penè immersus fuit spiritus meus, de profundis etiam cordis mei & intimis præcordijs meis, de corde contrito & spiritu humiliato: * tu verò me clamantem ne despicias, sed clamantis vocem exaudi. 2. Ne auertas ab oratione mea aures tuas, sed benignus auditus tuus ad exauditionem sit intentus voci meæ,

dentes, in vocem deprecationis meae.

3 Si iniquitates obseruaueris domine:

Prou.24. Iacob.3.

Gene. 6. & 8.

* domine quis sustinebit?

Psal.142.

4 Quia apud te propitiatio est:

* propter legem tuam sustinui te domine.

5 Sustinuit anima mea in verbo eius:

Psal.144. Ioan.14.

* sperauit anima mea in domino.

6 A custodia matutina usque ad noctem, speret Israel in domino.

Sap.11. Psal.76.

7 Quia apud dominum misericordia:

* & copiosa apud eum redemptio.

Matth.1.

8 Et ipse redimet Israel, ex omnibus iniquitatibus eius.

mea, qua oro ante conspectum tuum. 3. Neq; verò in memoriã reuocet peccata mea praterita, vt propterea clamantē despicias, atq; etiã si adhuc maculã quãdã leuiorum peccatorum in me residet, non ob hoc statim (quãso) repellas orationem meã. Nam si tu iniquitates hominũ obseruare velles, vel antiqua semel remissa (quod frequenter faciunt homines) in memoriã reuocando, vt propterea reconciliatis minus esse ad exauditionem facili, vel quotidiana delicta & lapsus (quibus in die septies cadit iustus, & per quã in multis offendimus omnes) secundum seuerum rigorem & rigidam distinctionem iustitiã tuã expendere atq; diiudicare: si (inquam) ita tu nostras iniquitates distincte attenderes atque obseruares: * quis esset inter mortales (quia ab infantia sua ad malum proni sunt omni tempore) qui ferre posset tuam hanc distinctionem, tuã hanc iustitiã seueritatem sustinere? Quis stare posset coram te, aut quis iustificari posset in conspectu tuo hic viuens super terram: aut quis iã cõsideret orationem suã apud te posse exaudiri? quãdoquidem penẽ omnes & prateritorum grauũ peccatorum, & plurimorum in super lapsum quotidianorum, sibi sunt cõscij. 4. Absit vero, pijsime Deus, vt ita obserues iniquitates nostras, quoniam tecum est propitiatio, & propriũ est tibi misereri, propitiari ac parcere: propter quod misericorditer magis agere debes nobiscum, neque distincte sic omnia exigere, vt dissimules peccata hominum propter penitentiã: * & propter legem sanctã tuã, quã obseruandã præcepisti nobis, ego pro mea paruitate cũ adiutorio gratiã tuã perseueraui in te, neque à te per transgressionẽ volui abscedere, teque in obediẽtia legi tuã perseuerando sustinui, propter quod te mihi (quãso) exhibeas benignũ. 5. Anima mea & spiritus meus fiducialiter sustinuit atque expectauit longanimitẽ in verbis promissionum tuarum, quibus misericordiam pollicitus es postulantis: * anima mea fiduciam & spem securã habuit in domino Deo suo, qui cũ sit fidelis in omnibus verbis, & iustus in omnibus vijs suis, imò ipsã veritatem atque iustitiã, neque fallere neq; frustrare potest rectẽ in se sperantes. 6. Et quidẽ fiducialiter sine hẽsitatione atq; omni metu spem coniciamus in dominum Deũ quicunq; verẽ fideles & de populo Dei esse volumus: idque iugiter & per omne tẽpus, à vigilia matutina usq; ad profundã noctem, id est, ab ætate prima usq; in vltimã, omnibus diebus vitã nostrã: aut tam in aduersis quã in prosperis. Semper enim ipse adest in se sperantibus, & nullo vnquã tempore eos est relicturus. 7. Sperent dico, fideles omnes fidenter, quoniam cum domino est misericordia, estque ipsius misereri omnium quã fecit: neq; obliuiscetur aliquãdo misereri, neq; prorsus continebit in ira miserationes suas: * & copiosa, plena, multiplex, ac liberalis redemptio atque saluatio est apud illum, redemptio (inquam) siue saluatio à morte, à peccatis, ab aduersarijs, à tentationibus, à periculis, à malis plurimis, quibus subditum est genus humanum vnũuersum. 8. Et ipse redimet seruos suos in se credentes, ab omnibus eorum iniquitatibus, saluumq; faciet populum suũ à peccatis eorum: à prateritis quidẽ & presentibus, per remissionem eos expurgando: à futuris verò ac possibilibus, per preseruationem custodiendo. Nemo enim peccata potes est dimittere, nisi tu solus, Deus pijsime: à quo & nos miseri qui in profundis iacemus malarum concupiscentiarum nostrarum, fidetẽ speramus, & profunda humilitate supplicamus, gratis liberari, propter gloriam nominis tui, quod est benedictum in sæcula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXIX.

Hoc psalmo ex ecclesiastica institutione & consuetudine, pro defunctis orates vt solemus: propterea quod in eo multa fiat mentio, & frequens replicatio misericordie Dei, cui maxime cupimus illos esse commendatos, utpote ea maxime indigentes, si adhuc à Dei conspectu demorantur illos è corpore egressos in corpore commissi delicta. Nam (vt sanctorum definiuit auctoritas) in locis purgatorijs detinentur, quos sic in carne commissi, ac non penitus expiati delicta demorantur ab ingressu beate requie, vt ibi secundum Dei iustitiam, per afflictiuam punitionem, omnis abstergetur scoria, omne debitum ad nouissimum usque quadrantem persoluatur, priusquam illud ingredi possint, quo nihil potest intrare coinquinatum, vt ait in sacra tua Apocalypsi dilectus domini discipulus, Et quoniam illi tali in statu positi, id est, extra tempus vitæ presentis in hoc sæculo, iam non vllis operibus valent sese redimere, quoniam merendi spatium illis iam expirauit, & tempus operandi pertransiit, vnica spes est, & pro illis Dei misericordiam nos qui adhuc in corpore agimus, suppli-

A suppliciter inuocemus, videlicet vt ipsa liberaliter debitum velit relaxare, pro quo detinentur & remorantur à gloria. Non sic tamen peculiaris oratio defunctorum est hic Psalmus, quin optime etiã viuo cuiilibet in tribulationibus posito, atque in Dei misericordia respiranti conueniat, vt in illo ad Deum clamet. Versu 1. De profundis clamaui. Intelligi potest, de profundis tentationum siue tribulationum, id est quasi de iuro tribulationum quibus obruor & quibus infigor, quemadmodum a libi dicitur, infixus sum in limo profundi. Et iterum, Veni in altitudinem, id est profunditatem maris, & tempestas demersit me. Vel de profundis cordis, id est, eximo cordis, ex spiritu contribulato & corde cõtrito. Sunt enim quidã clamantes, sed non nisi de superficie oris exterius, videlicet de quibus ait per Prophetam dominus, Populus hic labijs me honorat, cor autem eius longe est à me. Responde autem clamant, qui de profundo clamant, id est, ex corde fideli & recto spiritu. De cuiusmodi sic clamantibus in alio psalmo dicitur ex ore domini, Clamauit ad me, & ego exaudiam eum. Quomodo autem in sequenti versu aures Deo tribuantur secundum similitudinem hominis, non est difficile cuiquam intelligere: præsertim cum eiusmodi passim in scripturis occurrant, vt Deo os, manus, pedes, nares, oculos, aures, aliãque huiusmodi attribuamus, quom ille nihil horum vere habeat. Versu 7. Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Apud dominum esse misericordiam, est ipsam esse misericordiam, imò ipsam esse misericordiam & misericordie fontem, quomodo in alio psalmo dicitur, Apud te est fons vitæ, id est, tu ipse es fons vitæ. Si verò misericordia pro miseratione, id est, pro exhibitione misericordie acciperetur, posset illud quod dicitur, esse misericordiam apud dominum, aliter intelligi, quatenus promptus semper & paratus est dominus ad miserationem, quemadmodum in versu quarto dicitur esse apud Deum propitiatio, eo quod sit pronus & propinquus semper ad propitiandum penitentibus. Apud nos enim esse dicimus, quãto sexto & septimo, alia posset sumi distinctio veruum, quãta vulgata habet lectio, in hunc modum, Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino, à custodia matutina usque ad noctem. Speret Israel in domino, quia apud dominum misericordia & copiosa apud eum redemptio. Quam distinctionem, in Hebræa etiã lectione videmus obseruari. Nostra tamen distinctio commodum similiter sensum habet.

CXXX. PSALMI ARGUMENTVM.

IN bonã conscientia testimonio humilitatem suã vir iustus commendat domino, superbiam animi, extollentiam oculorum, omnemq; ambitionem ab se abnegans, atq; etiã cum mala quadã precatioe detestans, ab ablatato autem puero sese comparans, ac deinde ad sperandum in domino fideles omnes versu vnico nouissimo exhortans, cuius se in humilitate persensisse noua beneficia.

CXXX. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Omne Deus, tu vides humilitatem cordis mei, quoniam non est eleuatus neque inflatus intra me spiritus meus, neque oculorum elatione superbiam vllam aut ambitionem cordis demonstraui, neque altus fui in oculis meis, vt mihi ipsi plus æquo placerem, de me amplius quã in me erat sentirem, altaque saperem: sed humilis ac paruulus fui in oculis meis, propter considerationem potissimum magnitudinis tuã & vilitatis meã. 2. Neque me ipsum extendi ad ea quã me erant maiora, neque attentauì similia, quasi plus sapere volens quã oporteret, neque mirabilia quã supra meam erant facultatem scãtatus fui, aut tentaui, aut etiã ea iactaui, mihi que ipse ascripsi, quemadmodum faciunt illi qui extra suam regulam in aliorum laboribus vel bonis, aut in iis etiam quã non habent, gloriari solent: sed timens semper in mea paruitate permansi, non alta sapiens, sed humilibus contentiens: non in alio, nisi tantum in domino gloriam habens. 3. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, ac superbiui in corde meo, non tibi sed mihi ipsi dans gloriam, cum e contrario nõ nobis debeatur, sed tibi: si videbar mihi esse aliquid, cum nihil sim, si aliter quã in te gloriabar, si non ad mensuram sapiebam: si (inquam) talem me vides, aut talem agnoscis, terrẽ dignus fuero, qui à te puniar & priuor omni bono, qui cum superbis abs te despiciar atq; repellar. Verum tu, qui omnia nosti, qui probas corda & renes, loqẽ aliter (vti confido testimonium mihi perhibente conscientia meã) rem habere vides, humilitatemq; meã benigne (vt spero) respicis. 4. Ecce enim domine, quemadmodum filius qui matris lacte primum, ac deinde alimento extraneo, matris tamen semper cura est educatus in iustam ætatem atq; staturam, erga matrem suã est, & quomodo se habet erga matrem omne corporis robur illi acceptum referens, ingenuẽque agnosceus, hanc ipsã in quam perductus est ætatem, staturam atque fortitudinẽ, à matre sese accepisse, cuius labore, sollicitudine & inu-

meris molestiis se nouit educatum : *ita ergo te o Deus, in anima mea est retributio gratiarum actionis, ita spiritus meus omne bonum non corporis modo, sed quicquid etiam in ipso est, tibi vni refert acceptu: agnoscens omne bonum & omne datum optimum de sursum a te patre luminum descendere, qui cum des omnibus omnia, nihil a quoquam recipis ipse. Et quemadmodum ingratisissimus foret, qui matris obliuisceretur, cuius lacte est alitus: ita ingratisissima foret anima mea, & omni punitione dignissima, si te negligens (a quo se nouit omnia accepisse) in se gloriam conuerteret tibi debitam. 5. Et quoniam hanc in meipso Dei misericordiam sum expertus, ad eandem ego omnibus expositam misericordiam, proximos quoque meos adducere cupiens hortor ac moneo fideles omnes, & qui de populo Dei esse desiderant, vt cum humilitate spem suam omnem ponant in domino, amodo vsque in sempiternum: omnem sollicitudinem suam proicietes in eu, quoniam ipsi est cura de omnibus filiis suis, neque vnquam derelinquere potest in se sperantes: quemadmodum non potest obliuisci nutrix paruum suum alumnus, neque mater filium vteri sui.

* ita retributio in anima mea.

Iac. 1.

5 Speret Israel in domino, ex hoc nunc & vsque in seculum.

1. Pet. 5. Psal. 9. Esa. 49.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXX.

Versu. 3. & 4. Si non humiliter sentiebam, &c. Sicut ablatatus est, &c. In intelligentia manifeste patet, quemadmodum diuisim hi duo versus intelligi atque exponi valeant, vt sit in priori versus sermo deficiens, ad quem complendum oporteat nonnihil subaudiri. Sic enim solet in scripturis frequentius videri coniunctio, si, vt fit nota & signum iurandi, aliquando quidem iuramento completo, aliquando iuramento incompleto, veluti cum dicitur in Psalmo. 88. Semel iuravi in sancto meo si Dauid mentiar. Et iterum in alio psalmo, Quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Illud enim absque negatione sic dictum, ratione eius quod subauditur, secundum virtutem tantundem est acsi diceretur. Nequaquam ingressuri sunt in requiem meam. Et in psalmo proxime subsequens, cum dicitur, per similem loquutionis modum, Si introiero, si ascendero, si dedero somnum oculis meis, &c. tantundem est, ac si dicas, Nequaquam introibo, nequaquam ascendam, nondabo somnum oculis meis, donec, &c. Vbi notandum est, quod sicut enunciationes istae quae sine negatione fiunt ratione supplementi, valent vehementem negationem: ita contrario, cum per negationem fiunt, vehementem valent affirmationem. Quemadmodum cum dicitur in psalmo 136. Si non proposuero Hierusalem in principio laetitiae meae, perinde est ac si dicas, Proponam vti que Hierusalem in principio laetitiae meae. Qua de re latius pleniusque tractatum inuuenies in Annotationibus Psalms, 88. Atque ita sane in proposito loquutione, cum partim negatione sermo fiat, dicendo, Si non humiliter sentiebam: partim affirmatione, dicendo, Sed exaltaui animam meam: oportet totum hoc pronunciatum ratione supplementi modo contrario exponi. Valet enim ac si dicitur, Vti que te teste Deus humiliter ego sentiebam coram te, & animam meam nequiquam exaltaui. Alij malunt duos hos versus, quos nostra Elucidatio diuisim exponit, in vnam sententiam componere. Atque id quidem rursus dupliciter, Primo, per modum imprecationis, ad hunc sensum, Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, fiat retributio & vindicta tua aduersum me in anima mea, vt subtrahatur mihi consolatio gratiae tuae qua pascor, lactor, & nutrior, ad modum pueruli qui a lacte materno ante tempus auellitur. Vel per modum simplicis enunciationis, ad hunc sensum, Si quando forte humanum aliquid passus incipiebam humilitatem deserere, & exaltari coepit intra me anima mea, tu vicissim, vt me mihi ostenderes, quam sine te nihil essem, quam miser & miserabilis, subtrahebas mihi lac tuae visitationis & consolationis, sicque fiebat retributio a te in anima mea & iusta vindicta, quemadmodum cum puerulus a lacte matris auellitur, vt consolationis lacte ita subtrahito, cogerer de me ipso desperans, ad te rursus per fletus & gemitus conuertitur.

Psal. 88. Psal. 94.

Psal. 136.

CXXXI. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmum istum, qui de aedificanda habitatione domino, deque promissionibus Davidis & electione sanctae Ecclesiae loquitur, quidam authorum malunt in totum mystico sensu ad Christum referre: etiam id quod in principio eius dicitur de voto David, ad Christum dicentes pertinere, quatenus ipse Deo patri suo requie parare voluit in populo fidelium, cuius gratia in mundum venit: similiter quoque & illud, Surge domine in requiem tuam, de requie in Ecclesia sancta accipiunt: per arcam sanctificationis Christi corpus benedictum intelligentes. Cui sane interpretationi, cum pia sit, fidelis, & bene mystica, nequaquam volumus obistere. Veruntamen, si primum sensum qui litera est querimus, omnino apparet initium Psalms ad David regem temporalem pertinere: & ea quae sequuntur, de loco domini, de tabernaculo, de arca sanctificationis, & quod postulat Deus in requie preparata surgere, cum arca sanctificationis suae, respicere templum a Salomone Davidis filio aedificatum, vt in eo poneretur arca foederis domini. Sic & illud, Non auertas faciem Christi tui, quod alij exponunt de non differendo Messiae aduentu, ad Salomonem filium iuxta literam intelligentiam spectat: vt eius deuotionem, & ex deuotione domum aedificatam non despiciat, sed suscipiat Deus. Atque id quidem dubitare nemo poterit, qui finem sexti capituli secundum libri Paralipomenon diligenter inspexerit, vbi posita in templo arca domini, verba penes eadem quae hoc loco habentur a Salomone prolata legimus, cum de templo illo & arca materiali ipse verba faceret. Quamquam & hoc verum est, spiritum sanctum per omnia illa quae tum agebantur temporaliter praesignare voluisse ea quae per Christum verum

Salom.

A Salomone & verum Davidis semen, erant futura in Ecclesia nouae aedificatione, propter quod, absurdum non fuerit, ea quae illis de templo materiali & arca dicuntur, hoc loco secundum mysticam intelligentiam ad templum Dei spirituale (quod est Ecclesia) referri. Veruntamen circa finem Psalms, vbi promissio narratur Davidi facta, nihil dubium est, ad Christum vt verum eius semen (in quo illi promissio facta fuerat) principaliter omnia referri, & de Ecclesia quam ipse erat aedificaturus, in qua se pater dicit requiescere, & mansionem fixisse. Quamuis & haec modo quodam aptari possunt ipsi Salomoni secundum temporalem prosperitatem & abundantiam, quae ipso regnante fuit in populo. Huius autem Psalms quis author sit, videtur dubium. Forsitan enim Salomonis videbitur esse oratio, siue cum ponenda esset, siue cum iam posita esset ab eo arca Domini in templo per se aedificata: in qua ipse cum vniuerso suo coadunato populo, merita David serui Dei commemorant, eiusque bonum desiderium erga aedificationem domus Dei, ob cuius merita petunt, vt aperiatur oculi eius ad locum illum habitationis eius, vbi etiam promissiones allegant Davidi factas de semine eius in throno post ipsum stabiliendo: ac tandem versu 15. Deus introducit loquens, qui respiciens preparatam requie, acceptat eandem, & sibi dicit beneplacitam, eamque omnibus bonis & salute vera implere pollicetur in vltimis duobus versibus, signanter Messiae sui aduentum promittens, & praecursoris antecessorem, Christi quoque gloriam & inimicorum eius confusionem praedicans. Salomonis vero hunc esse Psalmum, per orationis modum ita compositum, suadere videntur verba illa quae in loco supra citato libri Paralipomenon, a Salomone dicta legimus, eadem penes quae hoc in loco habentur. Quamquam fieri potest, neque prorsus vero est dissimile, hanc orandi formam per modum Psalms ab ipso David fuisse compositam, & filio traditam, vt introductione arcae templum solemniter decantaretur ab omni Ecclesia congregata, aut a filio singulariter proferebatur coram domino. Quemadmodum enim legimus, impensas omnes diligentissime illum multo ante preparasse, & filio reliquisse, insuper & descriptionem omnium diligentissime eidem tradidisse, sicut a domino ei fuerat demonstratum, iuxta quod ad filium suum capite 28. primi libri Paralipomenon eum dixisse legimus, Omnia (inquit) venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris: ita absurdum non videbitur, si dicamus etiam Psalmum & orationem hanc illius templi futuri dedicationi siue arcae in eo introductioni conuenientem, a domino eidem fuisse demonstratum: quem compositum filio suo, in consummatione templi ab ipso proferebatur, & a sacerdotibus decantandum tradidisset.

CXXXI. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Memento Domine David: & omnis mansuetudinis eius.
2 Sicut iuravi domino, votum voui Deo lacob:

Memor esto domine serui tui David, qui vir erat secundum cor tuum, & qui rectum fecit coram te in toto corde suo: * & memor esto omnis mansuetudinis illius, patientiae, & longanimitatis quam in persecutionibus & plurimis & grauiusis semper exhibuit atque monstrauit. 2. Memor esto (inquam) voti illius ac

- 3 Si introiero in tabernaculum domus meae: si ascendero in lectum strati mei.
4 Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.
5 Et requie temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo lacob.

sancti propositi, quo priusquam per Prophetam Natha super hac re tuam didicisset voluntatem, desiderauit domum aedificare magno nomine tuo, quemadmodum & perfecturus fuerat, nisi tuo oraculo fuisset prohibitus. Cum enim vidisset iam sibi firmatum a domino regnum, dolens arcam domini non habere fixum requiei locum, firmo cordis sui proposito decernens illi aedificare templum, ita modo quodam iuramentum fecit domino, & votum vouit, firmum suum propositum offeres Deo patrum suorum, Abraham, Isaac & Iacob, siue Deo vero populi Israelitici, iurans ac vouens in hunc modum. 3. Haec mihi faciat Deus, & haec addat, si cum quiete cordis mei introiero in palatium domus meae, quam mihi aedificauit dominus: & si cum plena quiete in lectum stratum meum composuero. 4. Si somnum quietum & liberum permifero venire in oculos meos, & palpebras meas permifero claudi quietam dormitationem. 5. Et si reclinauero ad somnum capiendum caput meum, ita vt requies somni ascendat per tempora mea: si (inquam) huiusmodi quietem ac requie plenam mihi dederis, vsquequo locum aprum inueniam cultui domini Dei mei, ad aedificandum domum ac templum, vbi adoretur atque inuocetur nomen Dei Iacob. Tu enim nosti domine, quemadmodum ipse seruus tuus, cum accepisset auxilio protectionis tuae requie ab omnibus persecutoribus suis & inimicis per circuitum, cogitauerit corde fidelis & proposito firmo se non habiturum requie, neque cessaturum, donec templum aedificasset nomini tuo: quod licet illi prohiberetur tuo oraculo, non tamen destitit quae eumque necessaria & opportuna erant, ad aedificationem hanc praeparare, trades insuper filio

2. Reg. 7. 1. Par. 17.

1. Par. 22. & 28.

- 6 Ecce audiuiimus eam in Ephrata: * inuenimus eam in campis syluae.

- 7 Introibimus in tabernaculum eius: * ad

aa ij

per

rabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Surge domine in requie tuam: tu & arca sanctificationis tue.

Sacerdotes tui induantur iustitiam: & sancti tui exultent.

Propter David seruum tuum: non auertas faciem Christi tui.

Iurauit dominus David veritatem: & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponas super sedem tuam.

Si custodierint filij tui testamentum meum: et testimonia mea haec quae docebo eos.

Et filij eorum usque in saeculum sedebunt super sedem tuam.

Quoniam elegit dominus Sion: elegit eam in habitationem sibi.

Haec requies mea in saeculum saeculi: hic habitabo.

Quoniam elegi eam.

Vidua eius benedicens benedicam:

pauperes eius saturabo panibus.

per filium consummata: adorantes incuruabimus nos ante arcam Dei, supra quam inter duo Cherubim est sedes Dei, & ipsum arcae operculum quodammodo scabellum est pedum Dei, super ipsum iuxta humanam conceptionem sedentis. 8. Nunc preparata a semine Davidis domo nominis tuo, orat te omnis multitudo tui populi a maximo usque ad minimum ad deducendam arcam tuam congregata, ut venire tibi placeat & acceptare locum preparatum: surgat quoque & veniat nobiscum, & deduci se patiat arca quam sanctificasti tibi, & in qua sanctificaris, atque honoraris, & super quam refides ac praesentem te exhibes populo tuo: surge, & veni in locum requiem tibi preparatum, & arca tua quae hactenus fuit in tabernaculis, fixum non habens habitationis locum, ipsa iam in templo preparato stabilis accipiat mansionem. 9. Sacerdotes tui, ut digne tibi valeant ministrare, per te consummationem induantur omnium virtutum, & perfecta ad ornentur iustitia: & populus tuus omnis, qui est multitudo sanctorum, cor de fidei tibi adherens, vera exultatione semper in te letetur, ut in domino Deo suo. 10. Propter David seruum tuum qui vir fuit secundum cor tuum, quares quod bonum est in conspectu tuo: propter deuotionem cordis eius & bonum desiderium, quod erga huius templi habebat adificationem: propter quoque factam illi promissionem: ne repellas, ne abicias, neque confundas faciem Salomonis Christi tui, regis tui, qui ex tuo imperio vnus est fratribus suis vnctus fuit in regem populi tui. Eius faciem non confundas, sed veni benigne, & oculos benigni aspectus tui conuerte in locum istum, quem ex patris tui imperio ac descriptione parauit tibi: quoniam ipsi David promissisti habitare in loco isto, quem edificaturus esset filius eius. 11. Tu enim domine pollicitus es patri meo Davidi, & tanquam iuramento firmissime promissisti rem veram, quam etiam suo tempore verissime implere cogitasti: & ab ea veritate quam promissisti nunquam auerteris, neque fiet aliquando ut obliuiscaris siue omittas eam: neque ab ipso etiam David sic vnquam auerteris, ut promissam illi non impleas: iuramentum autem & promissum quod fecisti ipsi David, tale erat, Filium qui de lumbis tuis egredietur, faciam regnare post te in regno tuo omnibus diebus vitae suae, qui vir quietissimus erit, & edificabit mihi domum. 12. Quod si obseruauerint filij tui praecipua mea ambulando coram me in corde perfecto, sicut tu ambulesti: & si iudicia mea atque ceremonias quae eos docui & docebo, custodire voluerint, non recedentes post deos alienos, neque transgredientes praecipua atque iudicia mea. 13. (Si inquam) haec ita obseruauerint, polliceor tibi, quod etiam filij filiorum tuorum, donec sic in iustitia perstiterint, in sempiternum sedebunt in throno regni domini, super Israel: neque deficiet vir ex semine tuo, qui sedeat super sedem tuam. Sin autem dereliquerint dominum Deum suum proiciam eos, ut regnent in sempiternum in regno meo. 14. Et quidem elegit dominus ciuitatem sanctam Sion, locum Hierusalem Ecclesiae sanctae typum atque figuram: Desiderauit eam, & habere voluit in habitationem suam, complacuitque ipsi habitare, & stabilem mansionem accipere in ea, dum in illa quidem materiali Hierusalem, templi locum designauit: in hac autem sancta Ecclesia permanere decreuit vna cum suis fidelibus, usque in consummationem saeculi. 15. VOX DEI PATRIS, De edificio & electione sanctae Ecclesiae Hae Sion, haec sancta ciuitas, Ecclesia sancta, locus est quem mihi ad quietam & iocundam habitationem elegi, in quo coletur & inuocabitur nomen meum: in hac ciuitate ego habitabo, in medio fidelium, permansurus in ea usque ad saeculi consummationem, tanquam paterfamilias in domo sua: & ambulabo inter illos, tanquam in medio filiorum meorum, ad illis protectionem, liberationem, & opportuna omnia impendenda beneficio: idque faciam propter bonam voluntatem meam, quoniam complacuit mihi in ea, & quoniam sic placitum fuit ante me. 16. Ego autem in ciuitate hac inhabitans, viduas quae in ea vere viduae fuerint (omnem animam dico, non fidem in humano villo auxilio, neque in seipsa, sed spem omnem constituentem in domino Deo suo, cuius solius castas optat nuptias) copiose benedicam, & multiplicibus atque fecundissimis implebo spiritalibus benedictionibus: eos quoque qui in ea pauperes spiritu sunt & humiles corde, ego non solum deficere omni bono, sed copiose ad fatietatem usque implebo spiritali pane verbi Dei, & fortitudinis gratiae spiritus sancti: ut corroborentur, oblectentur, & impinguentur.

Sacerdotes eius induam salutare: & sancti eius exultatione exultabunt. Illic producam cornu David:

parauit lucernam Christo meo.

Inimicos eius induam confusione:

super ipsum autem efflorescit sanctificatio mea.

guentur in ipsis corda eorum, & crescant conualescantque robore spiritali in viros perfectos. 17. Sacerdotes quoque meos fideles, quibus cordi fuerit commissum sibi ministerium recte administrare, omnibus adornabo virtutibus: & vestimento salutis (quod est perfecta iustitia) induam eos, ut digne queant assistere conspectui meo: & fideles omnes faciam spiritali gaudio letari, meumque nomen in gaudio & exultatione collaudare. 18. Illic in populo meo oriri atque exurgere faciam ipsi David, in plenitudine temporis, nascique iubebo de semine eius cornu potentiae & magnae fortitudinis, Christum saluatorem. Hoc cornu salutis erigam, sublimiterque ac mirabiliter supra humanam naturam virtute nasci faciam in domo David pueri mei, in sancta fidelium Ecclesia, ad salutem faciendam populo David, populo electorum meorum, ab inimicis eorum, & de manu omnium qui oderunt eos, & ad implendas patrum promissiones: huic autem cornu, huic Messiae meo, quem decreui opportuno tempore mittere in mundum, ego lucentem candelam praordinavi, & in mentis praedestinatione iam quasi parauit, quam mittam ante illum: praecursorem videlicet Ioannem, qui erit lucerna ardens, & lucens, testimonium perhibiturus Christo meo. Hunc enim hominem mittam ego, qui veniet in testimonium, ut testimonium perhibeat de Christo: ut sciatur ipse atque cognoscatur, ex illius testimonio, esse verus saluator mundi. 19. Et sunt quidem futuri plurimi, qui Messiam meum venientem nolent recipere, neque agnoscere saluatorem: qui etiam concilia & conspirationes facient aduersus eum. Verum omnes eius aduersarios, qui eum non receperint, neque crediderint in nomine eius, interficiam eos, & operiam confusionem sempiternae damnationis: super ipsum vero Messiam meum, electum meum quem elegi, ponam non ad mensuram spiritum meum, & florere faciam, gloriosamque ostendam in eo sanctificationem meam, & sanctificabo in eo ac demonstrabo gloriam meam: aduersarios omnes condemnando, ipsum vero cum suis omnibus in dexteram meam sublimando.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXI. Versu 6. ac deinceps, Ecce audiuimus eam in Ephrata, &c. Cum David figura fuerit, Christi, & edificatio templi ipsi quidem prohibita, sed per filium eius Salomonem ex Dei mandato completa, figura fuerit Ecclesiae sanctae, quae in plenitudine temporis erat perficienda, non per alium quam per Christum de semine eius nasciturum, qui verus Salomon, id est, verus rex pacificus, amabilis domino patri, rex potentissimus atque gloriosissimus fuit in Israel, in populo filiorum Dei. Rursum, cum promissiones Davidi factae de semine suo in aeternum regnatura, potissimum & principaliter ad Christum referantur, quanuis etiam ad literam & secundum historiam impletae sint in Salomone temporaliter. Hinc fit, ut quaecumque dicuntur in hoc psalmo de domo, habitatione & requie Dei, siue de adificatione ipsius, sicut iuxta historiam Salomonis templo aptantur, ipsique Salomoni: ita secundum mysticam intelligentiam aptari possunt adificationi domus Dei, quae est Ecclesia & Christo domino: ut secundum hanc intelligentiam Psalmus iste vox sit populi fidelis, petentis Deo acceptam fieri Ecclesiam nouam, quam ipsi edificauit filius eius. Neque difficile est ei qui illuminatos habet mentis oculos, consequentia Psalmi huius ad Christum referre, quod nos prolixitatis nimiae vitandae gratia, per singula explanare omittimus. Sed & si quid desideretur ex elucidatione psalmi. 88. facile & copiose suppleri potest. Versu 12. & 13. Promissio haec facta Davidi de semine eius in sempiternum regnatura, tamen eos qui de lumbis David secundum carnem orti sunt, prima facie respicere videatur, iuxta tamen veritatem potissimum spectat ad Christum, qui ex semine David erat nasciturus, futurus rex pacificus, amabilis, filius altissimi, & omnino quietissimus, accepturus sedem David patris sui & regnum aeternum super populum Dei, cuius erat regnum David temporale signum tantum atque figura, qui etiam dominum adificauit domino, Ecclesiam sanctam vtramque, & militante, & triumphante: in qua diuinitas inhabitat. Respicit in super & Christi fideles omnes, non enim solus ipse Christus regnabit, verum etiam per eum reges constituentur, quicunque in Dei praecipuis fideles sese exhibuerint, & regnabunt cum Christo in saecula saeculorum. Promissio autem ista in psalmo ad hoc adducitur, ut inclinetur Deus ad perficiendum promissum suum ut confirmaretur videlicet regnum David, & intenti semper essent oculi domini in locum habitationis suae, quod nos spiritali postulatione eque ad Ecclesiam, & ad filios David secundum spiritum possumus aptare. Versu penultimo, Illic producam cornu David. Nota, quod Christus recte dicitur cornu, quoniam sicut animalia cornibus se solent ab aduersantibus defendere, atque vindictam facere, inimica ledere, atque etiam perimere: prius autem quam excreuerint cornua, nec ledere valent, neque sese defendere: ita cum in Ecclesia sancta de semine David hunc Christum suum Deus fecit exurgere, quae per sublimitatem omnis plenitudinis veluti in capite constituit totius Ecclesiae (qui solet esse locus ipsius cornu) tunc iudicium factum est populi domini: & hoc cornu peremptus est antiquus ille humani generis hostis, qui donec cornu hoc mirabiliter enatum apparuisset, libere dominabatur, nec erat qui contra eum posset vltionis exercere iudicium, aut foras eum proicere a suo tyrannico domi-

natu: iugumq; captiuitatis miseræ excutere potuisset à domo Dei: ne ipse quidè (quànquã robustif-
simus) Dauid, neque ante eum: vel post eum aliorum quisquam. Secundũ hunc modum apud Lucã
Lucã. canit Zacharias, de cornu hoc iamiam enasituro: Erexit (inquit) Deus Israël cornu salutis nobis, in
domo Dauid pueri sui, Salutè ex inimicis nostris, & de manu omniũ qui oderunt nos, & cætera quæ
inibi sequuntur. Neque ignoramus, per cornu in scriptura frequenter fortitudinem vel potentiã re-
gni significari, iuxta quem modum etiam hoc in loco plures expositores intelligunt producendum
regnum potens & præualidum in Hierusalè vel in Ecclesia: nobis tamè videtur quod iam dictum est
mysterio veritatis admodum recte competere, & nihil irrationabile continere. Neq; enim est necesse,
vt idem sermo per omnem scripturam cõsimilem accipiat interpretationem. ¶ Versu eodem, Parauit
Ioan. r. lucernam Christo meo. Quod dicitur de lucernã ad Ioannem præcursores relatum, per omnia con-
sonat Euãgelicis testimoniis. Sed dubitare quis possit, cum Christus ipse lux vera sit illuminans om-
nem hominem venientè in hunc mundum: quid est, quod illi lucerna paratur? Nunquid lucerna eget
sol, vt videatur? Aduertendũ proinde est, quòd tametsi lux fuerit Christus dominus, quia tamen ventu-
rus erat carnis testa obuolutus, nimirum ex femine Dauid secundũ carnem: ideo lucernã illi præor-
dinauit Deus pater, quæ illum monstraret ignorantie hominum: quomodo candelã ardens & lucès
Ioan. 3. solet ea quæ latet & occulta sunt facere manifesta. Et quomodo post rem demonstratam atq; inuen-
tam, non vltra vsus est candelæ, sed extinguitur: ita postquam Christus hominibus Ioannis iudicio
factus est manifestus, quasi extincta est lucerna, claususq; est Ioannes in carcerem, & occisus, vt imple-
retur illud quod dixerat, Illum oportet crescere, me autè minui. Quasi dicat, Lucere me quidem o-
portebit, donec ille cuius gratia veni ad perhibendum ipsi testimoniũ, per meum iudicium & testi-
monium, fuerit factus manifestus. Illo autè manifestato & cognito, me oportebit extingui, illum ve-
rò gloria crescere, & magnalibus virtutũ clarescere atq; effulgere, ad demonstratiõnẽ diuinitatis suæ.

CXXXII. PSALMI ARGUMENTVM.

Describitur laus atq; vtilitas fratèrne charitatis, oleoq; odorifero sancte vnctiõnis comparatur, quo ca-
pita vngebantur summorum sacerdotũ, similiter errori impingunt, quo montes Hermon & Sion desuper
impinguntur: per quã insuper Deus benedictiõnẽ & vitam donat illis, per quos eam inuenierit bene vnctos.

CXXXII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Ecce quàm bonum &
quàm iocundum, habi-
tare fratres in vnum.

Quàm pretiosa, & multo optimã atque amoenissima res
est, fraterna charitas, & proximorum dilectio, qua fideles
pariter habitant in vna Ecclesia sancta, per illam quasi per
glutinum adinuicem compaginati, & quasi perfectiõnis
vinculo simul in vna spe vocationis, in vno domino, in eadem fide, &
in eadem sententiã coniuncti, ac dulciter colligati. Et ex aduerso, quã
paua res est, & quàm iniucunda atq; detestabilis, eos qui vnanimis in
pæce viuere deberent in domo Dei, Christiani fideles, ab inuicem disi-
dere animis, & odiosus vacare dissensionibus. 2. Verè res optima est
illa vnanimis fraternæ charitatis, & multo iucundissima, quemad-
modum sacerdotalis vnctiõnis oleum illud optimum & optime o-
doriferum quo caput Aaron, id est summi sacerdotis vnctum, quod
deinde de capite per genas, aut tempora descendit, vsque in barbam
eiusdem sacerdotis summi, ac deinde vsque ad summitatem vestimen-
ti eius de barba, ita vt summa vestis eius ora perfundatur eodem, sic
gratissimum odorem de se diffundens, & bona fragrantia sui odoris
presentes omnes oblectans atque reficiens. 3. Est insuper res fecun-
dissima, & ad fructum faciendum bonorum operum opportunissima, H
sicuti ros qui descendens in montem Hermon, de celo fecunditatem
eidem donat maximam: & sicut ros montis Sion, qui super ipsum de
caelo datur, vt inde fecunditatem accipiat ad fructum proferendum.
Sic enim in quibus est charitas illa fraterna, fecunditati sunt optima
hac pinguedine, ad fructificandum in omni opere bono. Siquidè cha-
ritas patiens est, benigna est, facit non æmulari, non querere quæ nos-
tra sunt, sed quæ Dei sunt, & quæ etiam aliorum: omnia suffert, om-
nia credit, omnia sperat, & omnia omnino bona operatur in nobis. 4.
Veredico, bonũ esse & iocundum sic habitare fratres in vnum, quoniam
dominus Deus (qui in fidelium suorum concordia maxime oblecta-
tur) ipse illic, id est, in vnanimi fratrum cohabitatione, vbicunq; cõ-
spexerit in vera charitate fideles suos cohabitare, dare disposuit, & su-
per illos venire præcepit rorem benedictiõnis suæ sanctæ, per quam
fecundabuntur ad omne opus bonum: * & vitam dabit eisdem, nunc
quidem in gratia, ac post in gloria perfecta. Vbicunq; enim duo vel
tres fuerint congregati in nomine eius, illic ipse adest in medio eorũ.
Contra verò, vbi odium est & dissensio, mandauit Deus illic maledi-
ctionem, vt steriles sint ab omni opere verè bono (siquidem absquẽ
charita-

1. Cor. 13.

2 Sicut vnguentum in
capite, quod descendit
in barbã barbam Aa-
ron, quod descendit in
oram vestimenti eius.

3 Sicut ros Hermõ qui
descendit in montem
Sion.

4 Quoniam illic man-
dauit dominus benedi-
ctiõnem:

Matt. 18.

* vitam vsque in secu-
lum.

charitate ad salutem nihil profunt omnia) simul & mortem sempiter- 1. Ioan. 3.
nam: quoniam omnis qui fratrem suum odit, manet in morte.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXII.

Versu 2. Sicut vnguentum in capite. De oleo hoc effuso vel superlito super caput summi sacer-
dotis, hic loquitur ad eum modum quo in cæteris liquoribus capiti superfusus fieri conspici-
mus: quomodo cum aqua quælibet precio sa super capita effunditur discumbentium, solent guttu-
la à capite in barbam, ac deinde à barba atq; ue etiam à genis descendere in summam oram vestimen-
torum. Estque in hoc proposito vnquenti cõparatio, quòd sicut vnguentum illud de se gratissi-
mum fundit odorem, sic & charitatis frater nã illa vnanimis, odorem fragrantissimum effundit in
naribus domini: estq; gratissima Deo & sanctis angelis, ac iustis omnibus plurimũ amabilis: quæ ad-
modum econtrario, illa animorum dissensio, & fraternum oleum, in modũ stercoreis foetidissimi, suo
fetore est tam Deo, quàm angelis & bonis omnibus abominabile. Spiritualiter verò per istud vn-
guentum siue oleum optimum (vt in Hebræo legitur) intelligitur gratia euãgelicæ doctrinæ, quæ
optimè existens odoris, à capite Christo defluit in barbam Aaron: id est, eiusdem summi sacerdotis:
hoc est, in primos apostolos & apostolicos viros, qui capiti Christo fuerunt adiuncti, quiq; illi ad-
hæserunt, vt barba capiti: à quibus deinde hoc oleum ad oram vsq; vestimenti defluit, id est, ad infi-
mos & nouissimos in ecclesia, quæ est quasi vestimentum Christi, cuius infimi in ecclesia sunt velut
ora infima. Verùm prior sententia videtur esse de intentione prophetæ. ¶ Versu 3. Quod descendit
in oram &c. Initium huius versus ad finem præcedentis secundum sententiam venit adiungendum,
In sequenti autem particula, cum dicitur, Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion: attẽde
diligenter, ne sententiam accipias qui prima facie se offert, quasi idem ros sit qui descendat in montem
Hermon, & in montem Sion, imò ad hunc per illum, eo quòd dicitur, ros Hermon, qui descendit in
montem Sion. Non enim ita esse potest, cum mons Hermon & mons Sion ab inuicem sint distanti,
vt non possit fieri descensus ab altero in alterum. Atque ob hoc, relatiuum qui, non refert secundũ
numerum, sed secundum speciem, vt sit sententia psalmistæ, Sicut ros qui descendit in montem Her-
mon, & sicut ros qui descendit in montem Sion: hoc est, qualis etiam descendit in montem Sion.
Vterque enim montium istorum rore cæli impinguitus, proferret fructum copiosum. Est autè Her-
mon, mons situs trans Iordanem, vbi dominabatur Og, quemadmodum legitimus Iosue duodecimo.
Per Sion autem montem, intelligit montana Iudææ.

CXXXIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Propheta in spiritu, siue spiritu per propheta seruos Dei, peculiariter autem quorum est versari in do-
mo domini, ad laudem inuitat, atque etiam in noctibus manus ad illum fidenter leuare: inuitati verò ad be-
nedicendum, qui acquieuerint exhortationi, accipiunt benedictionem.

CXXXIII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Ecce nunc benedicite
domino, omnes serui do-
mini.

Considerans, quoniam magnus dominus est, & laudabi- Psal. 47.
lis nimis, hortor, ac moneo vos, quicumque serui estis
domini Dei, quicumque in illum creditis, & seruire
atque obsequium impendere eidem desideratis, vt il-
li incessanter laudibus, atque gratiarum actione be-
nedicere studeatis. Hoc enim est sacrificium, quo ho- Psal. 49.
morificatur ipse à seruis suis, & ipsum est, quod sibi immolari postu-
lat. 2. Peculiariter verò vos moneo, o sacerdotes Dei & ministri
templi, qui sacrario operamini, & quorum est diuinis insistere mini-
steriis, qui in domo domini permanetis, & habitatis in atrijs eius, qui
bus cura commissa est vigilandi in domo domini. Vos enim tanto spe-
cialius decet laudare Dominum, quanto illi estis cæteris peculiaris Psal. 100.
addicti, per commissa vobis ministeria. 3. Etiam in noctibus leuate
manus vestras ad sancta, ad sanctuarium eius, ad cælos, ad sanctum tẽ-
plum eius: * & laudes dicite domino, qui habitat in cælo, in templo
sancto suo. Dico non per diem solum, verum etiam per noctem, quando
& in nocte ad ueritatis, cum serenitatem fugauerit obscuritas tribu-
lationum, æque atque in die siue in prosperitatis tempore, manus ves-
tras ad Deũ leuate, ab illo poscentes auxilium: & in omnibus semper
illi benedicite, qui cuncta pro suorum vtilitate nouit dispensare. 4. Et
quicumq; sanctam hanc exhortationem susceperint, benedicat atq; be-
nefaciat illis dominus Deus de cælo sancto suo, implens eos cælestibus
donis & bonis: * ipse (inquam) qui est cæli & terræ, & omnium quæ
in eis sunt potentissimus creator, ac proinde ad benefaciendum præ
omnibus potentissimus æque atque benignissimus, cum omnia hæc
propter suam bonitatem potenter ipse creauerit ex nihilo, Psal.

2 Qui statis in domo
domini, in atrijs domus
Dei nostri.

3 In noctibus extolli-
te manus vestras in san-
cta: * & benedicite do-
mino.

4 Benedicat te domi-
nus ex Sion: * qui fecit
cælum & terram.

CXXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste exhortatio est seruorum Dei ad laudem eius, propter magnitudinem potentiae & bonitatis eius, qua antecellit Deus verus omnes deos. Et primum quidem monstratur haec praecellentia potentiae ex operibus quae sunt in vniuerso mundo generaliter, in nubium videlicet congregatione, in fulguris atque ventorum productione. Deinde a versa octavo specialiter ex magnalibus illis quae pro populo Israelitico, tum in Aegypto, tum in terra Chanaan, in veteribus sacris historijs legitur operatus. Post quae, versus decimo quinto idolorum vanitatem & impotentiam monstrant, in exhortatione diuinae laudis (ubi caperat) concludit.

CXXXIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Laudate nomen domini: laudate serui domini.

2 Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.

3 Laudate dominum, quia bonus dominus:

* psallite nomini eius, quoniam suauis est.

4 Quoniam Iacob elegit sibi dominus:

* Israel in possessionem sibi.

5 Quia ego cognoui, quod magnus est dominus: * Deus noster pra omnibus dijs.

6 Omnia quaecumque voluit dominus fecit:

* in caelo & in terra, in mari, & omnibus abyssis.

7 Educas nubes ab extremo terrae:

* fulgur in pluuiam fecit.

8 Qui producit ventos de thesauris suis:

* qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.

Elebrate laudibus benedictum, & nunquam satis laudabile nomen domini: quicunque illi seruitur obsequia praestare vultis, laudibus efferte eum quantum potestis.

2. Peculiariter vero vos decet laudatio, o sacerdotes & ministri templi domini, qui versamini ad perficiendum vestra ministeria in domo domini, & in atrijs eius: qui diuinis obsequiis estis praeter ceteris specialibus deputati: * Vniuersi quoque qui per fidem statis in Ecclesia sancta, quae est domus Dei, & qui in eius amplitudine demoramini, laudate dominum Deum vestrum cui creditis.

3. Et est sane ut laudatis dominum aequissimum omnino atque iustissimum: quoniam ipse solus vere essentia sua bonus est, imò purissima immensaque bonitas: a qua bonitate suam participare debet quicquid in creatis bonum dicitur. Est ergo dominus, quomodo solus summe perfectus atque essentialiter bonus, ita solus summe laudandus: * psalmos & iucunda laetitia cantica canite nomini eius, quoniam vere suauis est, & omnino iucundissimum. Semper enim iucunda est memoria nominis eorum, qui boni sunt & benefici. Vnde cum dominus noster & summe bonus sit, & summe beneficus omnibus seruis suis, debet indubie suauissima quoque esse memoria nominis eius.

4. Si requiritis, in quo bonitate hanc ostendit, ecce in hoc eius apparet erga seruos suos bonitas atque suauitas, quod ipse cum sit gloriosissimus, ac potentissimus aeternitatis dominus, nullius egens ministerio, neque bonorum nostrorum indigens: propter tamen bonitatem suam in nos effundendam & gloriam communicandam, elegit populum fidelium: * & hos qui credunt nomini eius, ipse in peculiarem hereditatem sibi assumpsit, ut in eis inhabitet, eosque custodiat, & daret in omnibus bonis.

5. Et quidem per fidem certissimo certius ego noui, & sciunt mecum quicunque fidem rectam habent, quod dominus noster vere & simpliciter infiniteque magnus sit: ita ut magnitudinis eius non sit finis, cum sit infinitus & immensus in maiestate sua: * & Deus noster ipse magnus est super omnes, vel qui dicuntur, vel qui aestimantur dii, in caelo & in terra: & ita in immensum omnes antecellit, ut nulla parte cum illo valeant comparari.

6. Si requiritur in quo demonstret ipse magnitudinem suam, opus consideremus magnificentiae eius. Tanta est enim eius potentia, ut quaecumque velit fieri, mox fiat ita ut voluit. Neque mora est inter eius velle & fieri, neque est apud eum impossibile omne verbum, imò nec difficile quicquam. Sunt enim in eius ditione cuncta posita, & non est qui possit eius resistere voluntati: * neque vero hanc potentatis plenitudinem in caelis tantum habet, verumetiam in terris, in mari, imò & in profundissimis profunditatibus atque voraginibus abditissimis, ita ut omnino nullus locus subtractus sit eius imperio, in quo non possit quicquid voluerit.

Vnde cum omnes, siue qui aestimantur, siue qui nominantur dii, alicubi horum locorum consistere debeant, si in rerum naturae existant, constar, omnes sub Dei nostri ditione atque imperio, ut creaturas sub creatore ac domino contineri.

7. Ipse est qui leuat sua virtute in aera, & ascendere facit a summitate terrae, atque etiam ab ultimo terrae, a mari oceano (quod est terrae terminus) exhalationes atque vapores, ex quibus in aëris regione nubes generantur, ut inde consequenti ordine, pluuiam, ros, grandinem, nix, atque cetera generentur: * ipse est & qui fulgura quodammodo resoluit in pluuiam & post fulgura subsequi faciens pluuiam, & fulgura per pluuiam quodammodo sedari. Solent enim post fulgura & venire pluuias abundantiores: & his aduenientibus, illa cessare, atque ita fulgura in pluuias finiri, siue terminari.

8. Ipse est qui ventos suscitatur, eosque cum voluerit, facit procedere de occultis terrae visceribus, de locis nobis prorsus incognitis, ut nesciamus vnde veniant, aut quod vadant, quasi de occultis cellarijs: * ipse est qui in vltione rebellionis regis Pharaonis, quia filios Israel nolebat dimittere, iuxta verbum domini,

9 Et misit signa et prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes seruos eius.

10 Qui percussit gentes multas:

* & occidit reges fortes.

11 Seon regem Amorrhæorum:

* & Og regem Basan,

* & omnia regna Chanaan.

12 Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israel populo suo.

13 Domine nomen tuum in aeternum:

* domine memoriale tuum in generatione & generationem.

14 Quia iudicabit dominus populum suum:

& in seruis suis deprecabitur.

15 Simulachra gentium argentum & aurum:

* opera manuum hominum.

16 Os habent, & non loquentur:

* oculos habent, & non videbunt.

ni, vna nocte interfecit omnia primogenita Aegyptiorum, tam in hominibus, quam in pecoribus. 9. Multa quoque ante hanc potissimam plagam, alia priora mirabilia signa atque portenta, tam in his quae ad naturam attinent, quam in his quae extra naturam sunt, exhibuit in medio Aegypti, quae viderunt atque senserunt omnes Aegypti, Pharaon rex & omnes ei subditi, cum filij Israel in terram suam nihil malorum horum perferrent, illisque multipliciter afflicti, hi nihil eiusmodi experirentur. 10. Ipse est qui volens populum suum iam traductum per mare rubrum atque per desertum, introducere in terram promissionis, quam promiserat patribus eorum, interfecit pro eis populos terram illam inhabitantes: qui & numero erant plurimi, & robore, armis, diuitiis, atque munitionibus potentissimi, nempe Chananaeos, Eueos, Iebuzeos, Gerzeos, ac ceteros: * reges eorum potentissimos ipse tradidit in manus illorum, & interfecit pro illis. 11. Nominatim Seon regem Amorrhæorum, qui postulatus tranlitum concedere filiis Israel pacificum, non solum non concessit, verumetiam exercitu magno occurrerit eis in praedium: quem tradidit & dominus in manu Iosue serui sui, percussusque est ab eo in ore gladij, & inhabitata sunt omnia loca eius a populo domini: * Deinde etiam regem Basan, potentem valde, nomine Og: qui & ipse cum omni populo suo filiis Israel occurrerit in praedium, & traditus est a domino in manus Iosue, factumque est illi sicut priori factum fuerat: * multos insuper reges alios terrae Chanaan cum populo & ciuitatibus suis, regem Hierico, regem Hai, & alios reges quosque, regem Hierusalem, regem Hebron, regem Hierimoth, regem Lachis, & regem Eglon, cum exercitibus suis: quos conturbauit dominus a facie Israel, contriuitque plaga magna, super quos etiam lapides magnos grandinis misit dominus de caelo, & propter quos solem stare fecit ad orationem Iosue, aliosque reges plures omnes qui inhabitant in terra Chanaan, cum exercitibus eorum, quorum omnium domino pro ipsis pugnante, facti sunt filij Israel victores. 12. Horum autem omnium terram ac possessionem, illis propter peccata sua iam usque ad plenum consummata interfecisti, atque euulsis de terra sua, dedit in possessionem atque hereditatem populo suo Israel, iuxta quod promiserat patribus eorum. 13. Maxime deorum Deus, tu in aeternum permanes, & gloriosum nomen tuum tecum permanet in aeternum, quod in oblivionem nunquam venire poterit seruis tuis: * memoriam sempiternam fecisti nomini gloriae tuae, dum talia tamque praecleara edidisti pro seruis tuis signa atque prodigia, neque in illis unquam generationibus auferetur memoria magnificae omnipotentiae tuae. 14. Quoniam tu domine, sicut olim fecisti cum filiis Israel, pro quibus iuxta promissum in terram illam introduceris interfecisti impios terrae inhabitatores, ita semper iudicij facies pro populo tuo, & pro omnibus qui in te fideliter credunt, eorum aduersarios pro eis expugnando: * & erga seruos tuos te exhibebis deprecabile atque placabile, teque ab eis deprecari, placari, atque exorari facile suslinebis, etiam si quando in vltio offenderint: tamen si aduersum peccatores illos obstinatos, ita seuerum te & implacabiliter furibundum exhibueris: * Insuper etiam in seruis tuis consolaberis, atque oblectaberis, efficietisque erga illos placabilis, posteaquam ad tempus tuam indignationem ostenderit, tamen si istos obstinatos & consummatos peccatores ita fueris abominatus.

15. Haecenus quidem opera potentiae & virtutis Dei narrauimus: quibus patet quam sit ipse magnus, quam potens, quam bonus erga seruos suos, atque proinde quam sit vere ab omnibus laudandus. Nunc vero gentium deos, liber quid sint aut quanti expendere, ut videamus verum esse, quod magnus sit Deus noster praeter omnibus dijs. Sunt autem simulachra quae gestes colunt in deos suos, vel argentea, vel aurea, vel aerea, neque secundum materiam, ex qua constant, aliud sunt quam argentum, vel aurum, vel similia alia quae libet pretiosa materia, nulla anima viuificante animata: suntque opera facta per manus artificum, qui ea vel opere sculptili, vel fusili effigiant, siue efformant, & multo labore atque impensis in eam figuram, pulchritudinem atque nitorem, in quibus conspiciuntur, perducunt. 16. Videntur quidem secundum externam apparentiam ratione figuram, habere os, quemadmodum ea quae viuunt: verum suo hoc ore quod videntur habere, non valent sermonem edere: * oculos videntur habere propter effigiatam similitudinem, verum per hos oculos videre nihil poterunt.

17 *Aures habent & non audient: * neque enim est spiritus in ore ipsorum.*

18 *Similes illis fiāt qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.*

19 *Domus Israël benedicite domino:*

* domus Aaron benedicite domino.

20 *Domus Levi benedicite domino:*

* qui timetis dominum benedicite domino.

21 *Benedictus dominus ex Sion, qui habitabat in Hierusalem.*

17. Aures item habere videntur, neque tamen per eos audire valent: neque id sanè mirum, quandoquidem ne respirare quidem possunt: quæ res indicio est, spiritum vitæ in eis nullum esse, qui tamen necessarius ad loquendum, audiendū, videndumque; ceterosque sensuales actus perficiendos est necessarius, tanquam eorum omnium efficiens principale. 18. Qui ea sibi fieri iubent ad colendum, & omnes qui fiduciam suam ponunt in eis, quasi in veris diis, ipsi similes fient illis, nempe sine sensu & ratione homines: qui veritatem Dei commutant in mendacium, & gloriam creatoris tribuunt creaturæ, operibus hominum sese submittentes, qui eos iuuare non possunt, & quibus ipsi potius benefacere possunt, quàm ab eis accipere quicquid beneficii; quæ omnia, nemo nisi irrationabilis & lapidei cordis, ac sine ratione bestia, admittere poterit. 19. Cum itaque nullam hi falsi dii potentiam habeant, ne ad actus quidem vitales corporis, qui omnibus tamen conueniunt animalibus, quomodo non sine comparatione in infinito maior est Deus verus quem colimus? Proinde huic nostro domino vero Deo benedicant omnis populus Israël, omnes qui credunt in eum; * specialiter tamen Aaronica familia benedicat Dominum, quæ singulari electione sacerdotio summo donata est. 20. Leuitarum etiam vniuersa familia, pro sua singulari electione, ad ministeria diuersa domus domini deputata, benedicat domino: * denique, in vniuersum omnes qui diligitis dominum, benedicite illi, vnusquisque in eo gradu in quo à domino positus est. 21. Sit semper laudatus dominus Deus verus, qui est Deus Sion, Deus cæli, Deus populi sui, Deus Ecclesie sanctæ, qui in Hierusalem inhabitat in medio populi sui. Atque ò vtiā sic digne tuas laudes inchoare valeamus, potentissime Deus, vt in æternis canticis te olim cū sanctis tuis omnibus collaudare mereamur, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXIII.

Versu 7. Educens nubes ab extremo terræ. Potest istud intelligi dupliciter. Vel de mari, quod est quasi terminus terræ, vt quidam exponunt, eo quod illinc copiosius extrahantur vapores. Vel de superficie terræ, cui consonat quod habet versio Hieronymi: Leuans nubes de summitatibus terræ. Quidam ab extremo terræ accipiunt, loco huius, ab extrema terra, id est, à terra, quæ est nouissimum & vltimum locum habens inter elementa. A tota enim terra exhalationes & vapores eleuantur. Atque ita verti potest ex Hebræo, Subleuans nubes ab extrema vel infima terra. Quod etiam sequitur in eodem versu, Fulgura in pluiam fecit, variis modis exponitur. In Elucidatione sic exponitur, Fulgura fecit in pluias desinere, & quasi post fulgura pluias dare consuevit: præmittens videlicet terrorem fulgurum, vt postmodum sequeretur pluuialis fecunditas. Atque huic intelligentiæ satis fauet in Græco atque Latino accusatiuus: & in Hebræico articulus Lamed præpositus pluiæ, vt videatur significari, ipsi pluiæ, vel ad pluiam, vel pro pluiâ, vt dicamus, Fulgura ipsi pluiæ fecit, vel ad pluiam, vel pro pluiâ, videlicet vt post fulguris terrorem subsequatur fecunditas pluiæ. Potest etiam sic intelligi, Fulgura simul cum pluiâ fecit, vt proponatur quoddam miraculum, in eo quod hæc duo (quæ videntur naturæ contrariæ) nempe pluiâ & fulgura, simul fieri cernantur. Et hanc sententiam velle videtur versio Felicitis, quæ per ablatiuum habet, Fulgura in pluiâ fecit. Versu 14. Et in seruis suis deprecabitur, Hoc loco deprecabitur accipi debet secundum significationem passiuam, licet verbum sit deponens, & secundum Latinæ linguæ usum significet magis actiue. Valer autem deprecabitur, idem quod Exorabitur, vel Placabitur, aut Deprecabilem se reddet, propitium atque exorabilem. Vnde Hieronymus, Et in seruos suos erit placabilis. Simile quid supra dictum est in psalmo septuagesimo septimo cum dicitur, Virgines eorum non sunt lamentatæ: vbi lamentor diximus poni in significatione passiuâ cum ex usu Latini sermonis significet magis actiue, nec sit nisi deponens verbum. Psalterium autem Romanum, pro Deprecabitur: quod prouenit ex ambiguitate & æquiuocatione verbi Græci, quod hic ponitur παρακληθησεται, quod significat & consolari, & deprecari (vt supra acceptum est) in significatione passiuâ. Versu 16. Aures habent, & non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum. Pulchrè hic redditur causa, quare idola gentium illo suo ore quod videntur habere, non possint loqui, & quare suis illis quos videntur habere oculis non videant, denique cur & cæteris suis illis efficiis mēbris non valeant vt ad vitales operationes: videlicet quoniam non est spiritus in ore ipsorum, quoniam non est in eis status inspirationis vel respirationis, quæ res indicio est, spiritum vitæ non esse in eis, neque vllam animam viuificantem, De vita loquimur animi. Cum ergo omnis operatio vitalis: primario à spiritu vitæ, id est, ab anima inhabitante corpus, debeat procedere, impossibile est illa, in quibus non est anima viuificans, vitalem operationem vllam posse exercere. Qua de re etiam supra diximus, in annotationibus psalmi centesimi decimiterti, vbi iidem hi versus positi sunt, quos hic habemus præ manibus.

Psal. 77.

Argu-

CXXXV. PSALMI ARGUMENTVM.

Argumentum psalmi huius penè idem est quòdamox præcedentis. Est enim exhortatio fidelium ad Dei laudem ex magnitudine eius: quæ primum ex operibus creationis, deinde ex mirabilibus pro Israëlitis pro pulo specialiter exhibitis consideratur.

CENTESIMI TRIGESIMI QVINTI PSALMI ELUCIDATIO.

1 *Confitemini domino quoniam bonus:*

* quoniam in seculum misericordia eius.

2 *Confitemini Deo deorum.*

3 *Confitemini domino dominorum.*

4 *Qui facit mirabilia magna solus.*

5 *Qui fecit cælos in intellectu.*

6 *Qui firmavit terram super aquas.*

7 *Qui fecit luminaria magna.*

8 *Solem in potestatem diei.*

9 *Lunam & stellas in potestatem noctis.*

10 *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum.*

11 *Qui eduxit Israël de medio eorum.*

12 *In manu potenti, & brachio excelso.*

13 *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.*

Quod dicitur, & confessionem date domino deo omnes serui eius, quoniam solus ipse verè substantia sua est bonus, ac proinde solus laudabilis: * neque solum in seipso bonus est, verum etiam maxime beneficis, ita vt in sempiternum perduratura sit super seruos ipsius misericordia eius: atque ob hoc etiam maxime est dignum, vt laudibus illum celebretur, cuius sempiterna gaudemus misericordia. 2. Laudes dicite Deo deorum & vero, qui est super omnes deos, sine vlla comparatione omnibus in immensum excelsior. 3. Laudes dicite ipsi, qui est rex regum & dominus dominantium, super omnes qui domini nominantur, aut etiam quadam participatione existunt. Cæteri enim dii sunt aut domini, vel nominatione sola, vel etiam participatione. Deus autem noster non sic, sed verè ei competit, vt omnium creatori atque possessori, super omnia imperium, necque ab alio quoquam regni sui accipit potestatem. Atque ob hæc, solus ipse super omnes est laudibus celebrandus. 4. Ipse est qui solus per virtutem propriam omnipotentia suâ, potestatem habet operandi mirabilia quæcunque, & quomodocunque placitū fuerit ei. Nam & si alius quilibet, siue angelus, siue homo, siue dæmō, videatur miranda facere, constat illi non esse à propria virtute, sed quatenus vt hoc possint, virtute acceperunt à domino Deo nostro. 5. Si audire gestis, quæ fecerit mirabilia: ecce cælos in principio creauit, in sapientia sua corpora amplissima, solidissima, nobilissima, indissolubilia, & imperpetuum duratura. 6. Ipse elementū terræ stabiluit & firmiter statuit super aquas, vt quasi in aqua requie haberet, nec subsideret, haberetque stabilitatē, nec inclinaretur in sacculum sæculi. Ipse enim est qui à principio terræ elementū in aquis posuit, & super aquas firmamentum (vt non inclinetur, commoueat, aut subsidat) in sui loci stabilitate custodit. 7. Ipse quarto die distinctione rerū post lucem creatâ, post firmamento diuisas aquas ab aquis, post terram discoopertâ: & fecunditate fructificationis donatam, fecit in cælo duo luminaria, præ cæteris (quantum ad humani visus iudicium magna) nempe solem & lunam, quæ humano sensui, propter maiore propinquitatem & vicinitatem, maiora videntur aliis luminariis, id est, stellis quæ sunt in firmamento: quæ etiam luminaria ob hoc dicuntur magna, quod lumē maius præbeant super terrâ, quàm ea quæ sunt in firmamento, etiam si quantitate, multa horum illis sint maiora. 8. Inter hæc duo luminaria, quæ se cit ad lucendum in firmamento & illuminandum terram, vnum fecit maius in quantitate, molis & virtute lucis, nempe solem, vt præset, potestatemque ac dominium haberet per diem super terram, eam tunc suis radiis illuminandam atque visitando. 9. Alterum vero fecit luminare, & quantitate molis & virtute illuminationis minus, nempe lunam, atque etiam alias infiniti numeri stellas, plurimas in firmamento fixas, nonnullas autem, sed paucissimas in orbibus inferioribus errantes. Atque hæc luminaria ob hoc fecit, vt simul cum luna præset nocti, potestatemque ac dominium haberent super terrâ, ad eam illuminandam per noctem, in solis absentia. 10. Ipse est qui plagis maximis Aegyptum percussit atque afflixit, inter quas illa erat præcipua, quod vna nocte omnia eorum primogenita per manum angeli transcantis interfecit, tam in hominibus, quàm in iumentis. 11. Ipse eduxit populū Israël de medio Aegyptiorum, inter quos habitabat sub seruitute durissima. 12. Idque fecit Deus per manum omnipotentis virtutis suæ, in magnifica & gloriosa fortitudine. Postquam enim plaga hæc nouissima in primogenitis contempserunt Aegyptii timore perterriti, compulerunt exire à se filios Israël, quos prius rogati, atque etiam in Dei mandato iussi dimittere noluerant. Et ipse eos egrēdies sua potētia seruauit, vt nemo Aegyptiorū quicquid illis auderet inferre nocumētū. 13. Ipse est qui ad populi sui clamorē & ora-

Psal. 163.

Exod. 12.

Exod. 14.

- 14 Et eduxit Israel per medium eius.
- 15 Et excusit Pharaonē & virtutem eius in mari rubro.
- 16 Qui transduxit populum per desertum.
- 17 Qui percussit reges magnos.
- 18 Et occidit reges fortes.
- 19 Et Og regē Amorrhæorum.
- 20 Et Og regē Basan.
- 21 Et dedit terrā eorum hereditatem.
- 22 Hereditatē Israel seruo suo.
- 23 Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.
- 24 Et redemit nos ab inimicis nostris.
- 25 Qui dat escam omni carni.
- 26 Confitemini deo celi.
- 27 Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.

Num. 21.
Ibidem.
Iosue. 6. & 8.

& orationē Moyſi ſerui ſui, mare rubrum diuiſit in duas partes, ita vt aquæ quali murus ſtarent ex vtraq; parte, cum perſequeretur Pharao cum exercitu ſuo filios Iſrael. 14. Ipſe tranſire fecit populum Iſrael per medium ſicci maris, aquis ſeſe pro muro, hinc inde præbentibus. 15. Pharaonem verò cum omni exercitu ſuo, ingreſſos poſt filios Iſrael, per eandem viam tranſire volentes, ipſe violenter oppreſſit in mari rubro, dum per columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & ſubuertit rotas curruum, ita vt ferrentur in profundum: fugere autem volentes, mari redeunte in locum ſuum, & aquis illis occurrentibus, demerſit in profundum. 16. Ipſe deinde populum ita mirabiliter ſaluatum ab Aegyptiis, transduxit per deſertum quadraginta annis, multa eis ibi beneficia prius inaudita præſtans. 17. Poſt annos autem quadraginta, vt in promiſſam terram eos introduceret, deuicit, expugnauit, & interfecit pro eis reges magnos, qui terram illam filiis Iſrael promiſſam poſſidebant. 18. Et occidit, pro eis pugnando ſua diuina virtute, reges virtute atque diuitiis admodum fortes, quibus nunquam potuiſſent virtute humana filij Iſrael præualere: ipſos tamen interfecit, data eis de cælo victoria, & eorum munitiones ac regna occupauit. 19. Ex horum numero erat Seon ille rex Amorrhæorum, qui filiis Iſrael humiliter petentibus, contumaciter negauit tranſitum: quem tradidit Deus in manus populi ſui. 20. Item & Og regem Baſan, qui & ipſe occurrebat populo domini in prælium, factumque eſt illi à domino ſicut priori: ſed & alios plurimos tranſ Jordanem tradidit dominus in manus filiorum Iſrael. 21. Et tradidit terram illorum quos interfecerat propter peccata eorum, in hæreditariam poſſeſſionem aliis melioribus quibus volebat. 22. Tradidit, inquam, populo quem elegerat ſibi in peculium, populo Iſrael, in poſſeſſionem & hæreditatem. 23. Fecit autem hæc omnia pro populo ſuo tam magnifica & ſtupenda, eo quòd viderat afflictionem & tribulationem, qua humiliabantur & opprimebantur ab Aegyptiis ſeruitute intolerabili: & clamorem eorum qui de anguſtia operis clamabant ad dominum, ipſe attendit, memorque fuit populi ſui, & promiſſionum quas fecerat patribus eorum. 24. Et propter hoc poſuit cor ſuum vt liberaret populum ſuum ab inimicis & oppreſſoribus eorum. 25. Neque verò ſoli populo Iſrael exhibet beneficentiam ſuam, verumetiam erga omnes omnino quicumque viuunt ſuper terram, dans omnibus escam & pabulum, vnicuique iuxta conditionē & proprietatem naturæ ſuæ, in qua condita ſunt ab initio. 26. Concludens reſumo quam initio propoſui exhortationem, vt confeſſione laudis Deum verum qui in cælo habitat, non in manufactis celebretis. 27. Celebretis, inquam, dominum omnium dominantium, & regem regum: quoniam in ſempiternum permanebit ſuper omnes ſeruos eius miſericordia ipſius, & vſque in conſummationem ſæculorum quiſquis quaſerit in omni progenie, inueniet eam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXV.

Verſu 5. Qui fecit cælos in intellectu. Græcè eſt *ἐν νοῦν*, id eſt, in intellectu, quod valet, in ſapientia: quemadmodum in pſalmo quadrageſimo ſexto, pſallere *νοῦν*, vertitur, pſallere ſapienter, quod verti potuiſſet, Pſallite intelligibiliter, vel cum intellectu: quemadmodum & hic pro eo quod nos habemus, Qui fecit cælos in intellectu. Clarius dici potuiſſet, Qui cælos fecit ſapienter. Atque ita Hieronymus vertit, Qui fecit cælos in ſapientia. Felix, In intelligentia, ſiue prudentia. Verſu 7. Qui fecit luminaria magna. Luminaria iſta duo, quorum in duobus ſequentibus verſibus fit mentio, nempe ſol & luna, peculiariter magna hic appellantur, ſicut & in principio libri Geneſis. Quod non ita eſt accipiendum, quaſi ſecundum molis quantitatem omnibus ſtellis quæ ſunt in firmamento ſint ſol & luna maiores. Nam de luna ex aſtronomorum demonſtratione conſtat eam eſſe quantitatem multò minorem omnibus, etiam minimis ſtellis quæ videri poſſunt in firmamento. Minima enim ſtellarum viſibilium firmamenti, vt Alphraganus aſtronomus aſſerit, tota terra eſt maior. Luna verò minor eſt terra, ac proinde omnibus ſtellis quæ in firmamento videri poſſunt quantumuis minimis. Imò verò ſtellas eſſe tradunt aſtronomi in firmamento tam miræ magnitudinis, vt totam terræ quantitatem quaelibet earum contineat centies & ſepties, alias quæ eam contineat nonagies, alias ſeptuagies & bis, alias quinquagies & quater, alias trigies & quinques, alias decies & octies: quemadmodum ſuo loco oſtendimus in 7. libro de conſideratione rerum naturalium, cui titulus eſt de cælo & mundo. Quomodo ergo, ſi de quantitate molis ſermonem faciamus, luna ipſa (quæ tota terra eſt minor) verè dici poterit luminare maius, comparatione ad cuiusmodi ſtellas firmamenti tanto terra maiores? Sed & ſol ſecundum molem licet luna ſit longe amplior,

Pſal. 46.

Gene. 1.

A amplior, tamen multis ſtellis firmamenti eſt minor. Oportet ergo hanc peculiare appellationem qua nuncupatur ſol & luna, duo magna luminaria, accipi ſecundum præcellentiã luminis, & excellentiã miniſterij, quo ſuæ lucis beneficio eximie inferuiunt mortalibus, præ omnibus alijs luminaribus lucem abundantiorē terris infundendo, & operationes exercendo magis validas, magisque manifeſtas. Quæ enim ſtella firmamenti ſic ſentitur in terris, ſecundum operationem ſui effectus, vt eius aduentu omnia vireant, eius abceſſu omnia flacceſcant & emoriuntur? Quæ ſtella vel maxima firmamenti, ita manifeſte totum hominis corpus diſponit, vt ipſas quoque medullas ſua varietate augeat & minuat? Attamen iſtas ſolis & lunæ eſſe operationes, manifeſtiſſima certiffimæque experientia cognoviſimus. Et notandum, quòd non dicuntur hæc duo ſol & luna peculiariter magna corpora, aut magna aſtra, ſed tantum magna luminaria, videlicet vt indicetur illuminationis ſuper terram præcellentiã. Denique, magna ſingulariter dici poſſunt ſecundum æſtimationē mortalium. Secundum namque humanum iudicium, euidentiſſimum eſt, lunam & ſolem iudicari maiores omnibus ſtellis quæ ſunt in firmamento. Quod autem in verſibus duobus ſequentibus dicitur ſolem eſſe factum in poteſtatem diei, ſive (vt Felix vertit) in dominium diei, & lunam in poteſtatem vel dominium noctis, cum ſtellis, illud eſt quod in primo capite Geneſis, in horū luminarium creatione die quarto, ſic dicitur, **Gene. 1.** Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare maius vt præſeſſet diei, & luminare minus vt præſeſſet nocti & ſtellis. Et poſuit eas in firmamento cæli, vt lucenter ſuper terram, & præſeſſent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac tenebras.

CXXXVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Pſalmus iſte populi veteris eſt iudeorum ſuam deſcentis captiuitatem. Et primum quidem ſui cordis amaritudo inem teſtantur, dum terræ ſuæ ſanctæ à qua tranſlati ſunt, recordantur, propter quod organa ſuſpendunt, ſigna nulla exhibere volentes vilius lætitiæ, neque cantica iucunditatis canere, in terra captiuitatis, etiam ſi ad hoc ab ijs qui illos in captiuitatem ducebant, iuuarentur: præcipue ob recordationē ciuitatis ſanctæ illius Hieruſalem, cuius ſe memoriam atque deſiderium proteſtantur nunquam imperpetuum velle e corde abijcere, adeò vt iam mala ſibi ipſis imprecentur, ſi id vnquam contingat. Deinde verſu 9. per modum imprecati poenam prædicit eorum, qui in deſtructione Hieruſalem Chaldeis admixti, crudeliſſimos ſeſe hoſtes exhibuerunt iudeis, ad omnimodam & perfectam deſtructionem vſque ad fundamenta, illos ſuis exhortationibus amando. Nouiſſimis vero, duobus verſibus, Babyloniorum poenam, ex diuina iuſtitia ſtatuto eis venturam, præannunciat.

CXXXVI. PSALMI ELVCIDATIO.

I Super flumina Babylonis, illic ſedimus & fleuimus: * dum recordaremur tui Sion.

Vm abduceremur captiui in Babylonem à terra patrū noſtrorum, in itinere adhuc conſtituti tranſmigrationis, reſedimus atque demorati ſumus iuxta fluenta Babylonis, vbi ad demorandum locus aptior videbatur: illicque ſedentes, atque demorantes, lugubres fic tus edidimus: * cum nobis in mentem veniret cōſolationis ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, & terræ illius ſanctæ miſerandæ diſſipatio, & quomodo templum quod in eo erat ſolenne domino, igne combuſtum ſit, vaſa ſanctæ prophana, aliæque indigna plurimæ in loco ſancto commiſſa: ſimul etiam dolentes nos à loco illo ſancto, quem ſibi dominus ſic elegerat, per tranſmigrationem hanc & captiuitatem elongari. Quis enim iſta conſiderans, lachrymas valeat continere? Ingreſſi in Babylonicam terram, & iam velut in medio eius poſiti, videntes, quæ eſſet locus hic à terra noſtra alienus, inſtrumenta lætitiæ quæ atuleramus nobiſcum, in quibus cantare eramus ſoliti, ſuſpendimus ad ſalices, quatuor erant iuxta fluenta vbi demorabamur magnus numerus: vt pote quibus non liberet inſtrumentis vti lætitiæ, ſed potius flere & ciulare in triftitia pro miſerâ tranſlatione & captiuitate noſtra. 3. Et quidem (quod noſtrum dolorem etiã augmentabat) ij qui nobis præſecti erant in hac tranſlatione, quos rex Babyloniorum ad nos tranſferendos conſtituerat, poſtulauerunt à nobis verba canticorum & cantica lætitiæ nos exhortabatur canere. 4. Et qui nos de natali ſancto loco noſtro adduxerunt captiuos, in terrâ ignotam, alienâ & idololatria cōtaminatâ, poſtulauerunt nos, & exigere videbatur à nobis: * dicentes, vt cantica aliqua lætitiæ caneremus de ijs quæ canere ſolebamus in inſtrumentis noſtris muſicis, cum eſſemus in terra noſtra Hieruſalem. Atque hæc dicebatur, vel per irriſionem, ad noſtri doloris aggrauationē, vel per cōpaſſionem, ad triftitiã qua nos oppreſſos conſpiciebant lenimentum. 5. Nos verò, vt pote homines amaro animo, & quibus nō libebat ſigna vlla oſtendere lætitiæ, reſpondebamus illi dicentes. Quomodo cãtare poterimus cãtica domino conſecrata, cãtica diuino cultui deputata in terra hac aliena atque prophana, in qua omnis viget idololatria, vbi proſus ignoratur Dei reuerentiã? 6. O Hieruſalem ciuitas ſancta, o terra deo ſacrata, quò ſigna poterimus oſtendere vlla lætitiæ, donec deſola

2 In ſalicibus in medio eius, ſuſpendimus organa noſtra.

3 Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba canticorum.

4 Et qui adduxerunt nos: * hymnum cantate nobis de canticis Sion.

5 Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

6 Si oblitus fuero tui

b b tionis

Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

7 Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.

8 Si non proposuero Hierusalem in principio letitiæ meæ.

9 Memor esto domine filiorum Edom in die Hierusalem.

10 Qui dicunt, exinanite te exinanite usque ad fundamentum in ea.

11 Filia Babylonis miserata: beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis.

12 Beatus, qui tenebit et allidet paruulos suos ad petram.

Esaie. 13.

tionis illius quæ in te facta est nobis hæret memoria? Ecce enim firmi-
fimo proposito illud statuo, nunquã tui memoriã de corde deponere,
sed quantumuis diu hæc nostra protrahatur captiuitas, tuã desolationem
deslebo, & ad reparatione reditũque suspirabo, adeo vt fidero audeam
mihipsi etiã cõminari ac dicere: si vnquã in loco isto captiuitatis pos-
tus, memoria atque desiderũ tui ð Hierusalem è corde abiecero, ob-
ctatus in terra ista aliena, aut in Babylonicis siue diuitijs, siue delicijs,
in vltionẽ hæc mihi pœna eueniat, vt nõ vltra memor sis dextera meã,
nõ mihi veniat à te vllũ auxilium, sed derelinquar à te atque projiciar.
7. Arefcat quoque in me omnis vigor meus, & interius humore omni
atque virtute destituar, ita vt præ siccitate lingua veluti adhæreat gut-
turi. Hæc (inquã) mihi faciat Deus & hæc addat, si tui memoriã abiece-
ro de corde meo. 8. Si nõ te, ð ciuitas sancta, caput semper & principiũ
lætitiæ meæ, omnibus desiderabilibus & delectabilibus quæ mihi ob-
uenire possint praproposuerõ, si nõ te semper in animo præ omnibus ge-
stauerõ, si nõ tuum bonũ & tuam restitutione omnibus semper antepo-
suerõ, quæcũque mihi possent læta aut prospera obtingere, si nõ in om-
ni lætitiã quæ mihi quomodoocunquẽ cõtigerit, tui primũ memor exi-
stã. Et omnino nunquã in terra hac captiuitatis constitutus ita me vlla
finã capi aut detineri oblectatione, vt prorsus tui siã immemor. Ita mi-
hi cordi est, quæ in te facta est desolatio, & ita mihi in desiderio est, tuã
quã spero futurã aliquando reparatio. 9. Domine Deus, tu vides, quãta
in nos mala exerceuerunt inimici nostri Babylonijs, quib' iuncti fuerunt
ij qui terræ nostræ erãt vicini Idumæi, qui se illis cõmiscuerunt, vt nos
iuxta quod semper optauerãt, nacta opportunitate, per exercitus po-
tentioris virtute destruerent. Horũ, tu domine, Idumæorũ malitiã at-
tende & ad vltionem inemor esto malitiæ & crudelitatis quã exerce-
runt in nos in die visitationis, & in tempore destructionis ciuitatis tuæ
sanctæ Hierusalem. 10. Qui Chaldeos, licet ex seipsis nimĩũ crudes, ad
hortantes ad maiore crudelitãtẽ dicebãt, Euacuate, & ad fundamenta
vsq; prorsus demoliamini, cuncta destruite, ignique absumite, prorsus
nihil relinquentes, neque lapidẽ in fundamento, neque vllum omnino
vestigium: ita vt in sempiternum vltra non valeat reãdificari, neque vltra
sit memoria eius super terrã. Huius crudelitatis tu domine memor
eris, vt eis iuxta malitiam suã reddas vindictã: cum debuissent iure
fraternitatis nobis ipsi potius in protectiõne atque auxilium extitisse,
aut vt minimum cõpãssionis nobis affectũ exhibuisse. n. Populus autẽ
Babylonicus, gens Chaldæa, qui desolationis factæ in ciuitate tuã præ-
cipui authores & crudelissimi exequutores fuerunt, ipsi erũt miseri, &
ex decreto iustitiæ tuæ sentiet miseriam in die, cum retribueris eis pro
sua malitiã: & beatum nos prædicabimus populum illũ, qui ex decre-
to diuinæ sententiæ retribuet illis iuxta meritum digna pœnia, ita in
illos agente crudeliter, vt sine misericordia ipsi crudelissime egerunt
aduersus locũ sanctum tuũ. 12. Beatos illos prædicabimus, & laudibus
magnis celebrabimus illos diuinæ iustitiæ ministros, qui ex sententiã
iustitiæ Dei eandẽ ostendent in vos crudelitatis sãuitiam, quã mostra-
stis & exercuistis aduersum nos, ita vt etiam paruulis vestris infantibus
atque lactantibus nõ parcant, sed crudeliter eos apprehendant, allidãt,
que sine misericordia ad petras, & sagittis perfossos, quomodo paru-
los nostros petris illifos, & sagittis perfossos, nephãdissime interemi-
stis. Sic enim à domino decretum & statutum est, vt iuxta omnem ma-
litiã, quam in nos exercuistis, ð crudes Babylonijs, suo tempore red-
datur in caput vestrum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVI.

Manifestum per se est, hunc Psalmũ ad literam cõuenire filijs Israël in transmigratiõne Baby-
lonica desentibus suã captiuitatis miseriam & loci sancti desolationem, suis autem hostibus
pœnam & vltionem vel prædicentibus vel imprecantibus. Secundum autem mysticã intelligen-
tiam, facile aptare poterimus Psalmum istum populo fidelium, in hoc mundo tanquam in exilio de-
genti, vbi longe sumus ab illa terra sancta, à loco illo paradysi, vbi erat summa quies atque tranquil-
litas, vbi erat perpetuum sabbatum in perfecta innocentia: cũ nũc in medio Babyloniõrũ, id est, in
maxima confusione, in perturbatissimo hoc mundo, vitã ducamus in medio derisorum & iniquorũ
qui de die in diem (vt de Loth ait sanctus Petrus) affligunt animas iustorum. Ipsi verò sancti iugiter
memores sui exilij, & agnoscẽtes trãsmigratiõnis locum, scientes vnde abducti sunt, atque in patriam
suã

2. Petri. 2.

A suam tandem aliquando reditum sperantes organa suspendunt in salicibus, omnia huius mundi
gaudia, delicias omnes & voluptates abijciunt & abiurãt, semper ad patriã illam vnde abducti sunt
aspirantes, in omnibus quæcunquẽ in terra captiuitatis blandiantur tenuentes consolari, atque in
sola spe sui ad patriã reditus oblectari proponentes. Vltio autem illa quæ in fine Psalmi ponitur,
significat grauis inam illam desolationem & damnationem, quam iusto Dei iudicio experientur
vniuersi impij, & dæmones peruersi, & illis adhærentes maligni homines, qui in hoc mundo iusto-
rum fuerunt irrisores quique filiorum Dei in hoc exilio, quantum potuerunt, captiuitatem aggra-
uare non desierunt. **C** Versu. 1. Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus. Potest ista seisio
super flumina intelligi, in via, cum essent adhuc in transmigratiõne. Solent enim magni exercitus li-
benter iuxta loca, vbi sunt aquæ, figere tentoria, ob vsũ aquæ in cunctis necessarium: quemadmo-
dum in primo lib. Esdræ legimus, quod Esdra ipso cum magna populi multitudine ascendente de
captiuitate Babylonica, congregatus sit omnis populus ad flumen, qui decurrit ad Ahava, ibique
manit tribus diebus. Vel intelligi potest seisio ista, de habitatiõne in terra Babylonis, quã plurima
irrigabant flumina, vt Strabo refert libro. 16. quorum maxima erant Tygris & Euphrates. Nam
& vulgo sic dicimus, ciuitatem illam esse sitam super hoc aut illud flumen, id est, iuxta flumen, vide-
licet vt ex eo ciuitas ipsa sua commoda in rebus necessarijs accipiat. Quod autem dicit populus, fe-
cũdũ in versu in salicibus se suspendisse organa, indicat magnam ibi fuisse salicum copiam, quæ iuxta
flumina solent in locis humidioribus libenter nasci, quemadmodum e contrario myricæ in locis
arentibus. **C** Versu. 3. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum.
Intelligi potest quod hic dicitur de Babylonijs postulãntibus cantica à filijs Israël, tripliciter. Primo,
vt ironice accipiamus hoc illos dixisse, deridendo populum Domini: quasi dicant, Cantate nunc, can-
tica quæ canere soletis, quare non canitis? quare non gaudetis? quemadmodum per ironiam sub-
inde afflictis loqui solent illudentes alij, qui malis afflictorum congratulantur, maxime illis qui pri-
us in excedenti erant gaudio, antequam subita illa occurreret tribulatio. Atque huic intellectui con-
sonat quod vertit Felix, Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantici:
& deridentes nos lætitiã (supple interogauerunt nos, dicendo) Cantate nobis de cantico Sion.
Neque dissonat quod habet Paraphrasis Chaldaica Ibi, interrogauerunt nos Babylonijs qui capti-
uos abduxerunt nos, vt diceremus verba cantilenarum: & raptores nostri lætitiã affecti dicebant:
Psallite nobis cantica quæ dicebatis in Sion. Secundo accipi potest hæc postulatio vt seria, & non
ironica, vt videlicet exegerit Babylonijs serio ab ipsis, cantare carmina consueta laudis Dei ad eorũ
irrisiõnem, vel ob nimiam superbiam ad suam ostentationem quemadmodum rex Balthasar, ex ingen-
ti superbia & nimio cordis fastu, sacra vasa iam temulentus iussit ad mensas suas adferri, vt biberent
ex eis ipse & optimates eius, laudantes deos suos aureos & argenteos, quasi dignum se iudicans qui
ijsdem vteretur vasibus cum domino Deo Israël, in quibus ille olim acceperat ministerium. Ita intelli-
gi potest, Babylonijs ob superbiam voluisse coram se decantari illa carmina, & suas aures iisdem
oblectari, quibus solent in terra Israël soli cantare domino. Tertio, potest accipi hæc postulatio, vt
ex compassiõne prolata. Quanquam enim Babylonijs, in ipsa ciuitatis destructione & inuasiõne cru-
delissime egissent: fieri tamen potuit, vt post vltionem consummatam, & iam omnia demolita, ad
qualemcumque mansuetudinem eorum animi flecterentur erga eos qui relictĩ erant superstites,
quemadmodum fere solent post omnia vastata & impetum expugnatiõnis tranfactum, animi victo-
rum erga reliquias deuictorum mollescere. Atque ita fieri potuit, vt Babylonijs illi, quibus erant
admixti filij Israël, videntes magnam tristitiã quam fletibus & querimonijs grauer protestaban-
tur, misericordia commouerentur super illorum desolatione, ac proinde hortarentur illos ad sese cõ-
solandum patrijs canticis, quibus populum Israël cognouerant plurimum assuetum, videlicet
potestatem illis concedentes (ad consolandum animi moerorem) canendi cantica domini. Est au-
tem primus horum modorum communior, & magis verisimilis. **C** Versu. 5. Quomodo cantabi-
mus canticum domini in terra aliena? Terram alienã intellige, non solum populo domini alienã &
peregrinã siue incognitam, sed alienã etiam à Deo, vt pote in qua agnoscebatur, neque celebrabatur
Deus. **C** Versu. 9. Memor esto domine filiorum Edom, in die Hierusalem. Oratio est egyptica, id
est, defectum patiens, cuiusmodi esse solent orationes imprecatoriæ: vt ipsa etiam loquendi forma
animi indignatio & rei indignitas, pro qua fit imprecatio, ostendantur. Completur autem versus,
hoc modo, Memor esto domine filiorũ Edom, secundum ea quæ fecerũt contra populum tuum in
die Hierusalem, vel quanta aut qualia fecerunt aduersum nos in die Hierusalem. Diem autẽ Hieru-
salem, vocat tempus vastationis & desolationis ipsius quo modo loquendi etiam in vulgato sermone
subinde vtimur, dicẽtes, Hodie dies mea est, cras forsità tua, volentes indicare, vt mihi hodie est affli-
ctio, infirmitas, aut quodlibet malum, ita tibi cras forsità euentura similia: quemadmodum de mor-
te apud Sapientem breui verbo dicitur, Mihi heri, tibi hodie. Sic in Psalmo 36. de die impij dicitur,
Dominus autem iridebit eum (impium) quoniam prospicit quod veniet dies eius, nempe impij, id
est, dies quo pœnas dabit, & subibit æterna supplicia. Quo etiam modo videtur intelligendũ, quod
Hieremias dicit, Diem homini non desiderauit, tu scis: hoc est, ego nemini malum optauit, aut ma-
lum quæsiuit, sed in vera charitate omnibus bene voluit. De Idumæis autem pœna quæ hic prædici-
tur, eandem latiũ atque apertius apud Prophetam Abdiam explicatur, cum ad Edom ita vaticina-
tur, Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, &
peribit in æternum. In die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & ex-
tranei ingrediebantur portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi vnus
ex eis.

1. Esdr. 8.

Danie. 5.

Eccles. 38.

Psal. 36.

Hiere. 17.

Abdias.

bb ij

ex eis . Ac post pauca, Sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum. ¶ Ver-
su. 11. Filia Babylonis misera. Possumus accipere constructionem transitiuam, pro non transeunte,
vt filia Babylonis dictum sit, pro filia Babylon. Sic enim solent ciuitates in scripturis appellari filia:
quemadmodum alibi, Dicitur filia: Sion. Ecce rex tuus venit, &c. Possumus autem secundum costru-
tionem transitiuam proprie accipere filiam Babylonis, pro gente & populo qui est in ipsa. Est enim ci-
uitas, principium & quedam mater omnium qui in ea nati sunt: quomodo dicimus filios Hierusalem,
filios Ecclesie: id est, natos in Hierusalem, renatos in Ecclesia, atque in ceteris. Cum autem in eodem
versu subnectitur, Beatus qui retribuet tibi retributionem quam retribuisti nobis, non idem valet, bea-
tus, quod in principio libri Psalmorum, cum dicitur, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum;
aut in Psal. 111. Beatus vir qui timet dominum, atque in alijs consimilibus locis. Non enim fit hic de
tali beatitudine mentio, neque talis beatitudo promittitur ijs qui interfecituri erant Babylonios, eo-
rumque pueros allisuri ad petram. Sonat ergo hic, beatus, laudabilis & pradicandus. Hunc enim sen-
sum volunt, Populus ille qui tibi retribuet, &c. hac in re benefaciet, rem bonam & laude dignam (ni-
mirum Diuinam iustitiam executionem) faciet, laudemque & commendationem ex ipso facto commere-
bitur. Et hoc quidem ita verum est, si rem ipsam, ipsumque factum in semetipso consideres. Bonum enim
est dignum laude iustitiam exequi, & Diuinam voluntatis peragere sententiam. ¶ Versu vltimo, Beatus
qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram, quod etiam mystice exponunt, illum vere beatum
pradicantes secundum Deum, qui cogitationes & affectiones prauas, antequam ad perfectum con-
sensum perueniant, supprimit & allidit ad Christum, quem petram esse interpretatur sanctus Apo-
stolus. verum hanc sententia, licet admodum ardeat, cum versiculus iste per se fuerit enarratus, vbi
tamen ad precedentia & cum toto decursu Psalmi confertur vel modica est, vel nulla coherentia.
Neque legendum est per tertiam personam suos, sed per secundam, paruulos tuos. Dirigitur enim
sermo ad ipsam Babylonem, quomodo & in versu precedenti. Atque ita per secundam personam
pronomen manifestissime fit sermo in Hebræo, Chaldæo, & Græco item & antiquioribus atque
correctioribus Latinis exemplaribus, tam Gallicani quam Romani Paterij. Quod si quis inordi-
nicus velit tenere pronomen suos, accipiat improprie pro eorum, nempe Babyloniorum: & eandem
habebit sententiam. Hanc autem poenam quam hic Babylonij imprecatur populus domini, latius
prænuunciatam legimus per prophetam Esaiam, capite decimo tertio, in hæc verba, Omnis qui in uen-
tus fuerit, occidetur: & omnis qui superuenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis
eorum, diripientur domus eorum, & uxores eorum violabuntur. Ecce ego sulcabo super eos Me-
dos, qui argentum non querant, nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient, & lactentibus ute-
ri non miserebuntur, & super filios non parceret oculus eorum.

Matth. 21.
Esaia. 62.

Psal. 1.
Psal. 111.

1. Cor. 11.

Esaia. 13.

CXXXVII. PSALMI ARGUMENTVM.

Confitetur fidelis domino in conspectu angelorum sanctorum, super misericordia & veritate, & exalta-
tione nominis eius, atque etiam promptissima Dei benignitate, que petentibus semper augmentat fortuna-
dinem. Cui etiam versu quinto, optat ob omnibus regibus & regnis terra confessionem & laudem propter ma-
gnitudinem glorie eius: que in hoc peculiariter est spectabilis, quod ipse excelsus, humiles tamen diligit, & ex-
cellos corde superbos odit. Propter quod, corde humili in domino fidens, etiam inter medias tribulationes nihil
metuit, securus in Dei protectione & custodia, qui opera manuum suarum non despicit.

CXXXVII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Confitebor tibi domine
in toto corde meo: quo-
niam audisti omnia ver-
ba oris mei.
2 In conspectu angelorū
psallā tibi: * adorabo ad
templum sanctū tuum:
* Confitebor nomi-
ni tuo.
3 Super misericordia tua
& veritate tua: * quo-
niā magnificasti super
omne nomē sanctū tuū.
4 In quacunque die in-

Confessione laudis celebrabo te domine ex pleno affe-
ctu cordis mei, mente pura & voluntate bona: quo-
niam secundum benignitatem tuā misericorditer ex-
audisti omnia verba deprecationis meæ, quibus ora-
ui ante conspectum tuum. 2. In spiritu quoque men-
tis meæ eleuatus ad te, tanquam in medio angelorum
tuorum constitutus, psalmum laudis tibi cantabo: * adorabo ad thro-
num sublimis gloriæ tuæ, ad sanctam cælestem habitationem tuam,
in qua vt in templo tuo sancto gloriosus inhabitas: * atque illic spi-
ritus mentis constitutus, quasi ante præsentiam maiestatis tuæ, con-
fessionem laudis cantabo tibi, tamen si carne adhuc positus in terris.
3. Quanquam autem infinita mihi sit confessionis materia, de duobus
tamen potissimum confitebor tibi, nempe super misericordia atque
veritate siue fidelitate tua, quas in omnibus operibus tuis coniunctas
inuenio, & in ijs quæ erga humanum genus agis operibus præcipue lu-
cere conspicio: * quoniam super omne quod est in cælo & in terra, tu
superextulisti magnificentiam sancti nominis tui: & tuam sanctam
maiestatem demonstrasti super omnia gloriosam, atque præcellentem.
4. Tu verò, domine, secundum hanc misericordiam tuam, atque veri-
tatem,

A uocauero te, exaudime
* multiplicabis in ani-
ma mea virtutem.
5 Confiteantur tibi do-
mine omnes reges ter-
ræ: * quia audierunt om-
nia verba oris tui.

6 Et cantent in viis do-
mini: * quoniam magna
est gloria domini.

7 Quoniam excelsus do-
minus, & humilia re-
spicit: * & alta à longe
cognoscit.

8 Si ambulauero in me-
dio tribulationis: uiuifi-
cabis me: * & super irā
inimicorum meorum ex-
tendisti manum tuam:

9 * & saluum me fecit
dextera tua.

10 Dominus retribuet
pro me: * domine miseri-
cordia tua in seculum:
* opera manuum tua-
rum ne despicias.

tatem, in quocunque tēpore te corde fideli inuocauero, exaudies mei:
* & augebis in spiritu meo fortitudinē & virtutē internā me cōforta-
bis, ita vt à te nunquā discessurus sim vacuus, sed aliquid semper spiri-
tualis gratiæ atque fortitudinis internæ adijcies mihi, quotiescūque ad te
effudero orationē meā: vt sic de virtute semper in virtutē progrediar:
5. Et nō solū dignū est vt ego tibi homo pauper & modicus confitear,
verū etiam tanquā dignum & iustū opto, peto, & futurū spero, vt confi-
teantur tibi omnes reges orbis terrarū, cum regnis ac populis sibi sub-
iectis, ita vt tibi famuletur totus orbis: * quoniam iam in omnes fines
orbis terræ annūciata sunt atque audita, ex Apostolica prædicatione,
omnia verba sancti Euangelij, præcepta atque promissā omnia quæ-
cunque per os tuum præcepisti aut docuisti: vnde factū est, vt in omni-
bus partibus orbis terræ plurimi ex populis, multi etiam reges ac prin-
cipes se submiserint cōfessionī Christianæ fidei. 6. Et quanquam apud
homines magni æstimatur dignitas regia, iustū tamē est, vt superiorem
agnoscentes dominum in cælis, in canticis laudis & gratiarū actionis,
etiam reges ipsi & principes terrarū, vnā cum subiectis sibi populis, in
vijs præceptorū tuorum ambulantes, confiteantur tibi: * quod mag-
na sit super omnem gloriam terrenā, gloria magnificentiæ tuæ. Iustum
enim est, vt se humilient huius mundi principes ante conspectū tuum,
qui es rex regum & dominus dominantium. 7. Et in hoc quidem pe-
culiariter valde miranda est & magnificanda gloria tua, quod cum ip-
se excelsus sis, super omnes altissimus, & in omnibus præcellentissī-
mus, semper tamen ad humiles respicis & attendis, & eos exaltas: * su-
perbos verò & eos qui se ipsos exaltant, tu despicias, contemnis, & tan-
quam elongatos à conspectu tuo pro nihilo reputas. 8. Et ego si hu-
miliatus fuero, teque humiliter inuocauero, confido quod etiam si
inter grauissimas ex omni parte tribulationes & tentationes versatus
fuero, tu me sis liberaturus, & in vita spiritus seruaturus, atque etiam
corroboraturus: * imò contra iram, inuidiam, & malitiam eorum qui
me persecuti fuerint demonstrabis potentiam virtutis tuæ, eorū videli-
cet malitiam tua potentia prohibendo & superando: * & dextera om-
nipotentis tuæ saluabit me ab insania & furore inimicorū meorum.
9. Insuper tu domine retribues etiam, & vindictā facies in illos pro me.
Tua enim est vltio, & tu retribues impijs iuxta malitiam suā: * O domi-
ne, misericordia tua sempiterna est, quam ad initio cognouimus sem-
per erga seruos tuos fidelem extitisse, neque dubitamus in fine vsque
in perpetuum permanuram: * propter quam misericordiam, te præ-
cor pijsime Deus, vt nos qui sumus opera atque figmenta manū tua-
rum, quos formasti atque finxisti ad imaginem & similitudinem tuam,
in potentia, sapientia, & bonitate tua nunquā abijcias aut negligas: ne-
que vnquam nos in perditionem venire permittas, propter gloriam no-
minis tui, quod est benedictum in sæcula. Amen.

Apoc. 19.

Rom. 12.
Deut. 32.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVII.

Versu. 2. In conspectu angelorum psallam tibi. Hinc manifeste cognoscitur, etiam spiritum habe-
re pedes suos, quibus proficisci possit cum voluerit, vel vsque ad angelicorū agminum confor-
tia, corporis pedibus interim super terrā suam perstantibus. Nisi fortē magis velimus alas dare spiri-
tui, quibus volet, quā pedes quibus ambulet vel currat. Sic enim ille eximius Theologus Boetius
alas maluit quā pedes dare humano spiritui, cum de se ita caneret, Sunt etenim penne, volucres mi-
hi, Quæ celsa cōscendat poli. Quas sibi cū velox mens induit, Terras perosas despicit: Aëris immēsi
superat globum, Nubesque post tergum videt: Quique motu agili calet artheris, Transcendit ignis
verticē, Donec in aëstriferas surgat domos, &c. His ergo siue pedibus, siue alis, confidit vir sanctus, &
proponit in cōspectum angelorū ascendere, aut potius subuolare, illique Deo psallere, & adorare ad
templum sanctum eius. Sine his enim nunquam ad tantā posset celsitudinis sublimitatem conscen-
dere. Tunc verò in conspectu angelorū Deo psallimus, quando mente & affectu Deo præsentem nos
facimus, & quasi in circuitu throni eius nos ipsos constituimus. Vel dum in profundissima cordis
humilitate, cum summa reuerentia coram Deo procidimus, vt in medio angelicorum agminum glo-
riosissime regnante, quando sic corā throno gloriæ eius procidimus: attendentes quanta reuerentia
illi ministrant milia milium, & adsistant decies centena milia. Potest etiam illud, In conspectu angelo-
rum, aliter exponi, vt significetur, quasi sub illorū patrocinio, quasi sub illorū patrocinio, Quomodo enim is qui præ humilitate
nimia erubescit coram rege magno solus loqui, fidētius loqui audebit, si adsistant quos sperat causa-
sue habiturum se patronos: ita & nos meritis nimium exigui in conspectu angelorum psallere & o-
rare debemus, vt vel per illos nostræ laudes Deo præsentatæ fiant acceptæ, & exaudiantur orationes.
b b ij ¶ Versu. 3.

¶ Versu. 3. Magnificasti super omne, nomen sanctum tuum. Ne putes omne nomen, esse orationem adiectiui & substantiui, sed diuini lege, & omne numeri singularis intellige positum pro plurali, omnia, in hunc sensum, Magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. Quam uero dulce est, quod in uersu sequenti uir sanctus quotiescunq; ad dominum clamat, non solum exaudiri, uerumetiam adijci sibi uirtutem, & multiplicari semper fortitudinem, confidenter pronunciat, de Dei bonitate & fide nihil hæsitan. Cui non male consonat, quod alio in loco dicitur, Beatus uir, cuius est auxilium abs te, ascensionem in corde suo disposuit in valle lachrymarum, &c. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de uirtute in uirtutem. Illi enim quorum auxilium à Deo est, & qui ascensionem in corde suo disponunt, ipsi sunt & qui clamando inuocant dominum: atque hi exaudiuntur à domino, & ex benedictione eius pergunt de fortitudine in fortitudinem, multiplicaturque uirtus in animabus eorum. ¶ Versu. 6. Et cantent in uisjs domini, quoniam magna est gloria domini. Cantant quidem, sed non in uisjs domini, qui (iuxta Apostolum) ore quidem Deum laudant aut deum se nosse confitentur, sed factis negant, qui labijs Deum honorant, corde autem & moribus elongantur ab eo. In uisjs autem domini cantare monemur, ut Dei præcepta custodientes laudemus. Qui enim cantant & non in uisjs domini, peccatores, horum (teste Sapiente) non est laus speciosa. Rectos uero (ut noster ait Psalmista) decet laudatio. In secunda autem parte dicto quoniam, accipi potest ut dicat causalitatem, in hunc sensum, Cantent fideles reges in uisjs domini, propterea quod gloria domini magna est. Magnitudo nanque gloriæ Dei, ratio est, quare laudandus sit, & nos illi in uisjs ipsius cantare debeamus. Vel accipi potest pro quod, ut significetur quid debeat cantari, in hunc sensum, Fideles in uisjs domini hoc cantent, quia magna sit gloria eius: id est, de hoc cum canticis laudent, quod sit magnus & gloriosus super omnes.

Psal. 83.

Titim. 1.

Esaiæ. 29.

Matth. 25.

Ecclæs. 17.

Psal. 23.

CXXXVIIII. PSALMI ARGUMENTVM.

In hoc psalmo multiplex ponitur consideratio Diuinae magnificentiae, ex qua consurgitur ad laudem Dei. Et primū quidem ipsius omni scientia proponitur, quae se etiam usque ad singulas humanas actiones, cogitationes, atque loquutiones, ad præterita insuper & futura extendit: ita ut futurorum etiam priusquam sint habeat præscientiam: propter quod, mirabilis est & supra imbecillum humani ingenij captū, Dei omnis scientia. Deinde uersu 6. ad Dei omni præsentiam (ut ita rei exprimendae gratia loquamur) transit, ostendens per inductionem, nusquam locorum posse quoniam effugere præsentiam domini, qui est & in caelo & in terra, & in nouissimis maris. Uersu autem 10. soluitur erronea persuasio, qua se quidam putant tenebris à Dei conspectu atque præsentia occultari: & declaratur, quæ admodum Deus perinde dic ac nocte, & in luce & in tenebris, omnia habeat præsentia, & patentia suo conspectui: neque adiuuetur luce diei, neque impediatur tenebris noctium: cuius adiungitur causa, quoniam omnibus ipse est præsentissimus semper & intimus, ita ut intima nostra possideat, habeatque in sua potestate, quos à matris utero formare cepit. Propter quod, ex mirabilium operum contemplatione, in spiritu consurgit ad laudem & confessionem eius, cuius oculis etiam ossa nostra quantum pelle & carne occultata, nuda tamen sunt & aperta: qui etiam substantiam corporis nostri cognoscebat adhuc in terra uisceribus dispersam, priusquam in corporis campaginationem uiniretur: qui deinde corpus ipsum nostrum in matris utero uidiat imperfectum, nondum membris omnibus absolutum, neque rationali anima adhuc formatum: in cuius præscientia libro uniuersi scripti seruantur, etiam illi qui in post uenturis diebus formandi sunt, nondum in uerum naturam subsistentes. Atque hæc quidem, usque ad uersum decimum sextum. Ab hoc autem, consequenti ordine, relicta contemplatione operum creationis & mirabilium prædictorum, transit ad considerationem Diuinae bonitatis atque dignationis, quam erga electos suos demonstrat, quos honore maximo honorificauit, & principatum sempiterno dotauit: neque eos paucos, sed in multitudine innumerabili, multos ualde, quos nemo dinumerare possit hominum: ad quorum societatem aspirans, se dicit exurgere & erigere spem atque conatum, & cum Deo intra illorum numerum uelle semper permanere. Peccatores autem & uiros sanguinum sciens esse sub odio illius, & ab illo esse mortis sententia interficiendos, etiam ipse à se abigit uir iustus: propterea quod uanum sentiant esse spem electorum, celestes mansiones (quas expectant fideles) commentitias & uanas existimantes, promissis Dei credere recusantes. Atque hos, quatenus Deo sunt inimici, etiam ipse inimicos habet, & odio perfecto exosos. Ultimis tandem duobus uersibus se ad Deum post omnia conuertens, ipsum interrogat suæ conscientia testem & iudicem: & bene confidens de cordis sui rectitudine, probari ipsum petit à Deo, atque ita in æternæ uitæ uia eundem habere ductorem, ne usquam forte aberret.

CXXXVIIII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Domine probasti me & cognouisti me:

* tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.

Magna est & mirabilis, domine, latitudo scientiæ tuæ, qua omnia nosti, etiam particulares quasque actiones hominum. Ecce enim domine, tu me totum intus & in cute percutaris, inuestigas, atque perquiris, & quasi probatum diligenter atque peruestigatum optime nouisti: * siue sedeam, siue surgam, siue stetem, siue iaceam, & omnino quicquid egero, tu exacte nouisti singula: & nihil te potest latere eorum quæ ago: * Denique, siue sedeam in quiete contemplationis & meditationis legis tuæ, siue exurgam à quiete contemplationis, ad negotia quælibet aut labores actionis, tu omnia attendis, & nosti uniuersa quæcunque ago, tu habes explorata. 2. Neque

2 Intellexisti cogitationes meas de longe: * semitam meam & funiculum meum inuestigasti.

3 Et omnes vias meas prauidisti:

* quia non est sermo in lingua mea.

4 Ecce domine, tu cognouisti omnia nouissima & antiqua:

* tu formasti me:

* & posuisti super me manum tuam.

5 Mirabilis facta est scientia tua ex me: * confortata est, & non potero ad eam.

6 Quò ibo à spiritu tuo? aut quò à facie tua fugiam?

7 Si ascendero in caelum, tu illic es:

* Si descendero ad infernum, ades.

8 Si sumpero pennas

2. Neque uero solas actiones externas, uerumetiam cogitationes quæ mihi sunt intime, tu cognoscis à longe, hoc est prius etiam quam intra me sint per tuam præsentiam: * aut de longinquo, cum tu in caelo habitas, nos hic in terra uersumur, neque obstat tibi spatij intermedij, uel maxima distantia, ut confundantur qui te putant, quæ circa cardines caeli perambules, nostra ob hoc nihil considerare: * uiam uitæ meæ; quam ambulo, & conuersationem meam, simul & funiculum uiae meæ, id est, intentionem mearum omnium actionum; tu optime habes cognita. Tu enim nosti uiam bonam, an malam ambulem coram te: & singularum actionum intentionem tu iudicas. 3. Neque uero tunc uias meas & actiones scire incipis, cum me uides in eis ambulare; quasi ex mea actione tu haurias tuam scientiam, quemadmodum homines faciunt; qui per sensus exteriores cognitionem hauriunt eorum quæ intellectu cognoscunt: sed ab æterno secundum æternam tuam præscientiam prænouisti omnes uias uiae meæ, quas in hoc mundo eram perambulaturus: * & omnino nullus est sermo in ore meo, quem tu non noueris, etiam priusquam edatur per os meum, & donec sub lingua mea ad huc uoluntur nondum expressus: * Neque sermo ullus est in lingua mea, quo tibi aliquid ualeam patefacere, quod non ante in cogitatione mentis meæ æque clarissime conspexisses: neque sermo ueluti deus per linguam meam, ad tibi rem quamlibet insinuandam, sed sola tibi cogitatio sufficit, ut tibi sola cogitatio hominis loquitur. 4. Et quid multus est opus? Ecce enim in uisum sum omnia, & quæ uelut sunt nouissimis uentura temporibus, & quæ antiqua sunt, quæ olim præcesserunt in prioribus generationibus; sicut præsentia æque omnia nouisti. Tua enim scientia & præterita, & præsentia, & futura, æque cõplectitur, ratione æternitatis tuæ, in qua præteritum & futurum non sunt, sed totum præsens est: in qua tibi sunt præsentia, quæ hominibus in tempore isto uiuentibus, aut præterita sunt, aut futura: * neque uero tantum spectanda occurrit mirabilis latitudo cognitionis tuæ, uerumetiam ineffabilis potentia uirtutis. Tu enim creasti me, & secundum animam tuam imaginem me asmilans, & secundum corpus de limo terræ me fingens: * neque postquam creasti me, statim abstraxisti manum tuam à me, neque cessauit erga me operatio uirtutis tuæ, sed manum potentiae tuæ, sicut adhibuisti mihi, cum me creares, ita eandem super me confirmasti: ut quem creasti, quandiu tibi fuerit placitum conseruæs. Non enim es tu domine ut corporales sunt artifices, qui postquã opus quodlibet perfecerint, conseruare ipsum opus non habent, manum abstrahunt, & permanet nihilominus opus quod effectum est. Omnia siquidem quæ à te creata sunt, perpetua egent manutentione, & sustentatione tuã: ita ut si femel manus tuæ uentionem subtraxeris creatoris, uniuersa simul collabuntur in nihilum. 5. Verè mirabilis facta est tua scientia atque sapientia à me, extra me, supra me, mihi nimium uidetur mirabilis, extra captum mentis meæ, supra intelligentiam meam: * ualde confortata est, ualde robusta, ualde ualida est, nimiumque exaltata, & non potero præuolare ut comprehendam eam, nimis excelsa est, & eleuata longe supra uim ingenij mei, ut nequaquam spes sit mihi posse eam ut est cõprehendere. Excedit enim miranda tua sapientia, quam in rerum tam creatione, quam sustentatione monstras, omnem humani ingenij facultatem: neque ad eius sublimitatem pertingere ualet nostra craficitas. 6. Et quem admodum in omni scientia tua atque omnipotentia, sic & in omni præsentia tua spectandus es atque mirabilis, quæ uidelicet in omnibus locis vnus ipse præsens adis. Neque enim ullus est locus in caelo sursum, aut in terra deorsum, ad quem possit homo accedere, ad abscondendum se à te domine, qui spiritus es, & non caro: neque est quo possit homo confugere, ad occultandum se à conspectu præsentiae tuæ, id quod per singula inducendo facile sit manifestum. 7. Si enim etiam usque ad caeli altitudinem quis conscenderit, putans illic se à te occultare, errat grauiter ille. Te enim illic maxime præsentem inueniet, quando quidem caelum tibi sedes est, & mansio habitationis tuæ, caelumque & terram adimplet: * si uero in oppositam partem abscedens, etiam usque ad profundum inferni descenderit, sperans uel ibi non ad futurum dominum, errat iterum. Tu enim illic ades secundum potentiam & seueritatem iustitiae, quasi iudex & ultor in loco carceris, ad perpetuam impiorum, qui illic uincti detinentur, uentionem. 8. Quod si illi possibile foret etiam

Iob. 22.

Ioan. 4.

Esaiæ. 66.

Hier. 33.

b b iiii alas

meas diluculo, & habitauero in extremis maris.

9 Etenim illuc manus tua deducet me:

* & tenebit me dextera tua.

10 Et dixi, forsitan tenebrae conculcabunt me:

* & non illuminatio mea in deliciis meis:

11 Quia tenebrae non obscurabuntur a te:

* & nox sicut dies illuminabitur:

* sicut tenebrae eius, ita & lumen eius.

12 Quia tu possidisti renes meos:

* suscepisti me de utero matris meae.

13 Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es:

* mirabilia opera tua, & anima mea cognoscebat nimis.

14 Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto:

* & substantia mea in inferioribus terrae.

15 Imperfectum meum viderunt oculi tui:

alas sibi assumere primo diluculo, & celerrimo volatu peruolare vastissimam maria, ita ut perueniat usque ad longissime distantes partes maris. 9. Ne sic quidem euaserit ille praesentiam tuam. Siquidem illuc eum deducere debet manus tua omnipotens, neque sine tuo ducatu illuc pertingere poterit: & eris ei quasi dux per omnem viam, neque vnquam usquam vel ad momentum aberis ab eo: * & dextera omnipotentiae tuae inueniet illum, tenebit quasi apprehensum, aut tenebit ne cadat in profundum & pereat. Patet ergo, quoadmodum nec in caelo sursum, nec in inferno deorsum, nec in ultimis maris, ac proinde nec in alio quolibet loco possit esse absconditus a praesentia vultus tui: quandoquidem caelum & terram tu implet, suntque omnia nuda & aperta oculis tuis. 10. Quod si quis dixerit, & reputauerit secum in corde suo, lux est Deus, & in luce videt omnia. Forsitan verò fieri potest, ut tenebrae occultent hominem, a cognitione & praesentia Dei, & quasi abscondant, & occultent, atque supprimant, ita ut non videat existentes in tenebris per noctem, vel etiam per diem in locis obscuris: quoadmodum homines etiam quae ante oculos sunt, non possunt videre, quando lumen adest. Forsitan ita & cum Deo res habet: * Sed hoc omnino vanissimum est. Nam quantum ad oculos diuinam cognitionis, etiam nox me illuminat, & lumen super me praebet Deo aequae atque dies, ad me contuendum: si me abscondero ad perfrendum delicijs meis, ad explendas conceptas voluptates & peccandum liberius. Solent enim homines suas concupiscentias explere cupientes, fugere lucem, & tenebras exquirere, perinde quasi ita tuos oculos possint effugere. Verum falluntur miseri, nescientes, quoniam aequae die & nocte illuminata sunt omnia tibi ad perspiciendum. 11. Quia tenebrae quas homines reputant tenebras & obscuritates, apud te non sunt tenebrae, nec obscuritates reputantur a te, siue ante te, ita ut valeat quicquam omnino coram te obscurare, aut occultare quod non videas: * nox quoque (quae maximè hominibus obscura videtur) ante te reputatur quasi illuminata, ita ut non minus per noctem cuncta videas, quam per diem, neque minus tibi pateat omnia in densissimis tenebris, quam in clarissima luce: * sicut tenebrae ipsius noctis, sic lumen ipsius diei ante te: & sunt coram te lux diei & tenebrae noctis aequales, propterea quod sicut illa non indiget, ita his non impeditur. Neque enim lux corporalis diei quicquam te adiuuat, ut videas etiam corporalia, neque tenebrae corporum ullum tibi ne videas praestant impedimentum: ita fit, ut ante te lux & tenebrae sint aequales. 12. Neque verò mirum, si mihi tu vbique praesens ad sis, & semper me atque mea omnia cognoscas, quandoquidem in intimis meis tu inhabitas, & intus es mihi, ita ut etiam renes qui intra me sunt occultissimi & bene absconditi, possideas, eos in tua plenissima habens potestate: * suscepisti quoque me faciendum & perficiendum ex utero matris meae, in quo me primum plastinare coepisti, omnibus membris necessarijs componens: ut deinde post egressum ex matris utero, temporis processu, iniustam quantitatis & roboris perfectionem adduceres: suscepisti etiam me a matris utero, in tuam protectionem, curam atque custodiam. 13. Confessione laudis praedicabo te, domine, pro eo quod mirabiliter valde magnificatus sis, mirabilemque te demonstraueris in omnibus operibus tuis, potissimum autem in mirabili creatione figmenti nostri: verè miranda sunt atque stupenda opera tua, omnia quae facis: & ita sunt miranda, ut anima mea nunquam satis valeat illis cognoscendis intendere, nunquam ea sufficienter possit contempleri, & quantumuis contempletur spiritus meus, quantumuis consideret, non satiabitur praed admiratione. Neque enim inter omnes tuas creaturas est vel vna, quam dignè homo admirari, vel sufficienter & plenè (quantum ad potentiam, sapientiam atque bonitatem infinitam, quae in eis lucet ex tui participatione) possit contempleri. 14. Non sunt occultata a te ossa mea, quae tamen fecisti in occulto, pelle & carne vestita: neque per hanc operationem abscondi possunt a conspectu tuo: * & substantia mea, siue materia de qua erat secundum corpus formatus, non erat occultata a te, cum adhuc esset in visceribus terrae, priusquam in materiam disponeretur corporis mei, aut priusquam in eam anima esset introducta. 15. Informe meum, meam informitatem, id est, me adhuc informem & imperfectum in matris utero viderunt oculi tui: priusquam formam ultimam & perfectionem corporis acciperem, cum adhuc rudis, & imposita massa essem in matris utero, siue forma naturae

Hier. 23.
Heb. 4.
1. Ioan. 1.

A * & in libro tuo omnes scribentur:

* dies formabuntur, & nemo in eis.

16 Mibi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus:

B * nimis confortatus est principatus eorum.

17 Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur:

* exurrexi, & adhuc sum tecum.

18 Si occideris Deus peccatores:

* viri sanguinum declinate a me.

19 Quia dicitis in cogitatione:

* accipiant in vanitate ciuitates suas.

20 Nonne qui oderunt

naturae humanae, priusquam forma ultima perficeretur ante rationalis animae infusionem: & omnes omnino quotquot creati sunt, vel creabuntur boni atque mali: * in libro praesentiae tuae erunt scripti, & in mente tua quasi in libro seruabitur omnium memoria, illi etiam qui nondum perfecti sunt, adhuc informes, imò profusus adhuc in nihilo delitescentes: * adhuc tempora decurrunt, & formabuntur in eis multi, etiam adhuc generabuntur homines, & non est iam vnus, neque subsistit adhuc vnus ex illis omnibus, qui in diebus illis veteris generabuntur: & tamen iam scripti sunt vniuersi in libro praesentiae tuae, & non est vnus ex omnibus illis tibi incognitus, non minus quam si in diebus praeteritis iam praesuisissent. 16. Et haec tenus quidem magnificentiam maiestatis tuae in templo atque in tuis mirabilibus operibus consideravi ut potui. Libet nunc ad tuam gloriam etiam illud attendere, qualem te erga tuos seruos exhibeas. Et mihi quidem haec considerare volenti, videntur tui electi quos tu amicos habes, & nominas, a te honore permaximo plurimum honorificati: pro quibus talia ac tam stupenda peregrina mirabilia, proprium filium tuum carne vestitum pro eorum salute tradendo in mortem, spiritum paraclitum illis mittendo, & vitae aeternae promissa magna & preciosa donando: quae sane omnia propter electos facta, maximae erga illos dignationis sunt indicia: * eorum quoque imperium & regnum quod disposuisti illis, valde confortatum, corroboratum, atque confirmatum est. Regnum enim quod disposuisti eis, sempiternum est: & regnabunt tecum amici tui in saecula saeculorum. Regnum quoque eorum valde confortatum est, dum ipsi ex paucissimis facti sunt plurimi, & in maximam excreuerunt numerum, adeo ut iam dilatare se videatur principatus & dominium amicorum Dei in omnes fines orbis terrarum. 17. Si enim velim eos dinumerare, & caepero numerum considerare electorum tuorum, inuenio esse innumerabiles, quoadmodum sunt arenae in littore maris: nimium ex omnibus gentibus, tribubus, linguis, populis & nationibus collectos, turbam magnam nimis, quam praemultitudine nemo dinumerare posset, tamen tibi sit cognitus tuorum electorum numerus: * & ego quoque cupiens & sperans in horum numerum computari, & ascribi catalogo amicorum tuorum spe concepta ex tanto electorum numero & multitudine tam innumerabili, simul & accenso desiderio ex tanto amicorum tuorum honore: a peccatis meis in quibus iacere caeperam, exxi me, sicque exurrexi: & adhuc tecum permaneo, adhuc (ut confido, testimonium mihi perhibente conscientia) in conspectu tuo inter amicos tuos persisto, persistamque tuae gratiae auxilio, dum vitam, & imperpetuum tecum eligo permanere, ita ut nulla me possit quantiuis abundans malitia a te abstrahere. 18. Atque ita quidem honorificati sunt apud te sancti & electi tui. Caterum, quantum ad homines reprobos longe aliud considero, quos non saluationis honor, sed potius mortis aeternae manet decretum. Et quidem si tu domine decreuisti, imò quia omnino decreuisti & firmiter statuisti illos damnationis gladio ferire, quia tu eos in morte aeterna daturus es precipites: idcirco neque ego eos villo dignabor honore, quoadmodum electos tuos, neque communicare eis volo, aut quicquam habere commercij: * sed aduentum ipsos qui sunt viri sanguinum, homines iniusti, peccatis dediti, & effusionis innoxij sanguinis cupidi, exclamabo ut fugiat atque discedant a me in hoc tempore quoadmodum tu illos in nouissimo die iubebis a te discedere: iubebo (inquam) declinare a me, exiboque & separabo me de medio eorum, ne communicem cum operibus eorum tenebrosis & infructuosis, ne particeps factus immunditiae, inuoluatur in peccatis ipsorum. 19. Occidet autem vos Deus, & peccatores impij, & ego vos a me abigo, quonia falsis persuasionibus dicitis in cogitationibus cordis vestri, quasi ad irrisionem electorum Dei: * nos mundo hoc & ijs quae in eo sunt persuadamur prohibito. Istis autem relinquimus ciuitates & mansiones caelestes, eas quas sibi imaginantur atque pollicentur. Accipiant illas, & regnent in eis, quas ipsi se colosuros sperant. Accipiant eas (dicitis) in vanitate, quasi non vera, sed vana sit spes electorum Dei. Haec enim dicunt apud se impij homines carnales, cogitationes non rectas existimantes, falsam & vanam esse expectationem iustorum, suas autem voluptates, quibus in saeculo perfruuntur, veras ac summas esse delicias: atque ita ob hanc falsam persuasionem, increduli & inobedientes, ab eo quidem interficientur, omnibus autem iustis debent esse abominabiles. 20. Te ipsum interrogo Deus,

Apocal. 7.

2. Cor. 6.
Ephe. 5.

te domine oderam?
Adu. * & super inimicos tuos
tabescebam?

21 Perfecto odio oderam
illos, inimici facti sunt
mibi:

22 Proba me Deus, &
scito cor meum: * inter-
rogame, & cognosce se-
mitas meas.

23 Et vide si via ini-
quitatis in me est:

* & deduc me in via
aeterna.

go De^o, qui corda omnium nosti, tu ipse iudex esto, an non mihi facti sunt abominabiles, & summo odio detestabiles peccatores obstinati, qui te habet odio, tibi increduli atque rebelles maledicti tuis? & an non summa indignatione & ira aduersum inimicos nominis tui affectus sui, ita ut per ira & indignatione veluti columerer, atque tabescerem in memetipso, ad eum modum quo solent graui qualibet indignatione affecti deficere, deperire, ac veluti resolui per indignationis feruorem? Domine, tu vides quemadmodum odio columerem & integro ex toto cordis affectu illos habuerim exosos, & quemadmodum eos ut maxime inimicos habuerim: non quidem eorum substantiam quam creasti, odiendo, sed malitiam, & obstinatam nequitiam, secundum quam inimici tui existunt. 22. Quae loquor, domine Deus, coram te, & secundum te, ex sinceritate, & in veritate cordis mei loquor, non aliud corde tenens, quam verbis exprima: * Tu inuestiga, & examina me, & considera intentionem cordis, ut scias cor meum: tu cognosce, & attende ad vias meas, quas ambulare studeo coram te, iuxta gratiam tuam, in corde recto & bona voluntate. 23. Et attende domine, non in me vlla iniquitas inhabitet, aut si via illa qua ambulo iniqua sit, si vlla actio siue operatio qua ago sit praua: * & ab omni via iniqua elongatum, quae so, deducas in via aeternitatis, in via praceptorum tuorum quae ad aeternitatem perducunt. In hac enim via vitae aeternae te peto duces habere & directorem, Deus pijsime, vt a te Deo creatore & saluatore meo non oberrem in sempiternum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVIII.

Versu. 1. Domine probasti me, & cognouisti me, Totum hunc psalmum, vt a Christo prolatur, conantur Latini commentatores exponere. Vnde in sancto die Paschae pro introitu ad missam vsus ecclesiasticus accipit illud quod est in huius psalmi versu. 17. Exurrexi, vel (vt habet lectio psalterij Romani) resurrexi, & adhuc sum tecum: pro versu autem ad introitum accipit initium huius psalmi, Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam: videlicet intelligendo per sessionem, ipsam passionis humilitatem, aut in sepulchro quietem: resurrectionem autem, a morte & sepulchro. Cui interpretationi vt non obstitimus, ita in Elucidatione nostra non accedimus, sed generali applicatione psalmum totum, Dei omni scientiae, omni praesentiae, atque omnipotentiae applicamus, considerantes in eo mirabilem Dei erga vniuersam scientiam, praesentiam, & prouidentiam. Iam enim supra diximus in Annotationibus psalmi 115. non esse necessarium, si quando versiculo aliquo ecclesiastica consuetudo vtatur ad talem aut talem sensum, vt hoc cogamur ad eum sensum psalmum totum pertrahere. Illam enim dedimus libertatem ecclesiastico vsui, vt ex scripturis particulas accommodatas sibi possit assumere, suoque proposito applicare, etiam si principalis scripturae talis intentio illuc non tendat. Nos ergo diligentissime expensa tota psalmi consequentia, quae nobis videbantur magis consentanea, magisque germanam intelligentiam tangentia diximus, nemini praeducantes, qui aliter quomodocumque (modo fideliter) enarrauit. Et haud scio, num in vniuerso libro psalmorum alius sit huic similis, qui tam in Hebraeo quam in Graeco, Latino, ita varie est intelligentia, cuiusque partes tam varijs modis possunt & transferri & exponi, quemadmodum partim in his praecipuis, partim in alteris posterius annexis patebit annotationibus. Quid autem nos per sessionem & resurrectionem intelligamus, gemina interpretatione aperuit Elucidatio, quarum prior est, tu me cognouisti, siue sedentem in quiete, siue exurgentem ad opus: siue ociosus degam, siue operis aliquid agam, vbique & semper me conspicis: nimirum vbique & semper praesens. Posterior intelligentia, per sessionem intelligit contemplationem in quiete, quam praebet sessio, iuxta illud Hieremiae, Bonum est homini cum portauerit iugum tuum domine, ab adolescentia sua. Sedebit solitarius, & leuabit se supra se. Post resurrectionem vero a contemplatione quiete exitus ad laboriosam & distrahentem exteriorem actionem. Cui posteriori intelligentia consonat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Coram te nota est sessio mea, ad studendum legi: & resurrectio mea, ad eundem in praesentium. Versu. 2. Intellexisti cogitationes meas de longe. Longinquitas ista (vt in Elucidatione indicatur) accipi potest vel secundum temporis distantiam, quoniam multo ante quam cogitationes sint in homine, Deus eas cognoscit, atque ita ideo quasi a longe videt, dum id quod longe adest, quod adhuc in longinquo est, cognoscit. Vel secundum distantiam localem quoniam excelsus dominus, & in altis habitans, ista quae hic inferne cogitamus non ignorat. In secunda autem parte, cum dicitur, Semitam meam & funiculum meum inuestigasti, nos per semitam intelligimus rationem vitendi atque conuersandi: per funiculum autem, intentionem, eo quod sicut per funiculum siue perpendiculum solent aedificantes in rectitudine aedificium disponere, atque etiam in mensurandis terris per funiculum aequalitas & proportio sortium acquiruntur: ita per intentionem tota vita hominis, vel in rectitudine, vel in curuitate disponitur, ipsumque totum corpus omnium actionum & totius conuersationis, ex ea accipit suam rectitudinem, si ipsa recta fuerit: quemadmodum apud Lucam pulchre Saluator loquitur, dicens, Lucerna corporis tui est oculus tuus, Si oculus tuus lucidus fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, &c. quem passum, non male sancti doctores

Thre. 3.

Luc. 11.
Matth. 6.

doctores de intentione bona omnia rectificante exponunt. Vnde breui, sed erudito verbo dixit quidam, Intentio operi tuo nomen imponit. Ob hanc scilicet causam, nos funiculum sumus interpretati intentionem. Aliter vero haereditate intelligimus, quemadmodum & alibi dicitur, Pars autem domini populus eius, funiculum haereditatis eius. Et iterum, Funes ceciderunt mihi in praeclearis, eo quod per funiculos fiat diuisio. Secundum hunc ergo modum, ita intellige quod hic dicitur, Tu inuestigasti ambulationem meam per viam, cum foris essem in negotijs: & quietem meam, cum essem in funiculo meo, siue in haereditate & habitatione mea: hoc est, siue foris peregrinabar, & domo aberam peregre profectus ad negotia, siue in habitatione fortis meae & haereditatis demorabar, vbique me considerabas, & mea omnia peruestigabas. Cui expositioni satis apte consentit quod ex Hebraeo pro funiculo Hieronymus ac Felix vertunt, Accubitum vel accubationem, vt significetur quies in loco & sorte hereditatis. Item & quod Chald. habet paraph. Sed & quando ambulauero in via, aut quando accubauero ad studendum legi, &c. Versu. 3. Quia non est sermo in lingua mea. In latina lectione videtur haec pars esse incompleta, quam in elucidatione duabus rationibus compleuimus, nonnulla subaudientes. Posset tamen absque subauditione aliqua perfecta haberi sententia, si finem istius tertij versus connecteremus principio versus quarti sequentis, in hunc modum, Non est sermo in lingua mea, & ecce domine tu cognouisti omnia nouissima & antiqua: hoc est, etiam si tibi nihil indicemus per linguam & os nostrum, attamen omnia tu habes cognita, & quae olim praecesserunt, & quae fient in futuris temporibus. Versu 4. Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. In libris de consideratione rerum naturalium ostendimus, inter efficientes causas, quasdam esse sui effectus causas tantum secundum fieri, sine quibus videlicet effectus non posset produci: attamen cum semel productus fuerit, nihil ultra indiget eadem causa ad sui permanentiam: neque opus habet causa quicquam agere ad illius producti effectus conseruationem: quemadmodum videlicet artifex statuam facit aut domum, opereque absoluto manet domus, mortuo artifice qui fabricauit illam. Sic pater (qui est causa filij vt fiat) mortuo, nihilominus is quem genuit filius in robore permanet. Sunt proinde causae istae suorum effectuum tantum secundum fieri, non etiam secundum esse. Sunt vero causae aliae quae non solum causa sunt vt res fiant, verum etiam vt sint: ita vt non solum non fieri possit effectus absque cause efficientia, sed neque possit absque eius causalitate villo modo subsistere, quo modo corpus lucidum causa est sui luminis, eo quod lumen a luce dependeat: neque omnino posset vel ad momentum lumen subtracta luce permanere: quemadmodum ex ipso momento quo solare corpus auferretur vel lux eius, necessarium foret simul omne lumen quod est ab eo deficere. Hoc modo etiam caelestia corpora dicunt in omnibus his inferioribus habere causalitatem vel efficientiam. Super omnia vero Deus optimus maximus, super omnia benedictus causa talis est, a qua omnes omnino effectus secundum suum esse dependent, vt sicut absque eius efficientia nihil potest fieri, ita nec permanere iam productum, neque vel ad momentum subsistere, nisi continuo sua infinita virtute ipse adesset, qui illud velut manuteneret. Atque hanc manutentionem, siue sustentationem indicat Elucidatio intelligendam, cum non contentus psalmista dixisset, Tu formasti me: adiecit quatuordecim, Et posuisti super me manum tuam, ab eo videlicet momento quo me sustentare & manuteneare coepisti. Quemadmodum enim cum opus aliquod primu efficimus, dicimur ad moliri manum operi, vel manum applicare ad opus: ita per manus positionem super ipsum opus, recte accipimus ipsam sustentationem atque conseruationem. Alij vero haec duo, formasti me, & posuisti manum super me, pro eodem accipiunt, vt ponere Deum super nos manum, sit idem quod formare, nempe manum ad nostrum officium applicare. Potest etiam in hac manus superpositione intelligi singularis protectio, cura atque defensio qua nos Deus ab infantia mirabiliter curat, protegit, & defendit, quasi iugiter super nos extento brachio eius. Alij intelligunt de afflictione & correctione: Tu formasti me, & formatum multis miserijs afflixisti, aggrauasti vltimic & verberatricem manum tuam super me. In quem sensum, scripturae dicunt manum domini aggruari super eum, aduersus quem disciplina seuerior missa fuerit: quemadmodum in Psalmo. 31. ex persona penitentis dicitur, Aggrauata est super me manus tua, conuersus sum in arena mea, &c. Sic interdum leuare manum dicitur Deus, quando ad grauem vltionem separat: vt Psalmo 105. Et leuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto. Et alibi, Leua manus tuas in superbias eorum in finem. Atque huic expositioni fauet, quod Felix ait, hoc in loco ex Hebraeo verti posse, Posuisti super me plagam tuam. Et Chaldaica Paraph. Concitasti super me percussorem manuum tuarum. Versu. 5. Mirabilis facta est scientia tua ex me. Particulam illam, ex me, nos accipimus in Elucidatione, loco a me, vel supra me, vel ultra me, vel extra me: cui non male consonat versio Hieronymi, Super me est scientia, & excelsior est, non potero ad eam. Potest tamen particula, Ex, accipi proprie, vel loco De, in hunc sensum, Scientia tua ex me, de me, quam videlicet ostendis in me, vel erga me, vel circa me, est mirabilis, & ita excelsa, vt ego non possim eam comprehendere. Atque ita sane res habet. Dei enim scientia, vel sapientia, vel illa solum quam circa hominem monstrat, & quae de homine est, tam est mirabilis, tam est excelsa, vt non possimus nos ipsi comprehendere, quomodo tam sapienter, tam mirabiliter, nos formare, & nobiscum agere possit. Versu. 10. Et dixi, forsitan tenebrae conculcabunt me. In psalmis hoc conseruatum est, cum quippiam proponitur per modum obiectionis, praemittere particulam talem, & dixi. Quemadmodum in Psalmo septuagesimo secundo. Et dixi, ego sine causa iustificauit cor meum, & laui inter innocentes manus meas, &c. Et iterum in eodem psalmo, Et dixerunt (impii) si est Deus, ibidem. & si est scientia in excelsis. Rursum in alio psalmo, Et dicit homo, si vti que est fructus iusto? Sic e- P sal. 57. nim per interrogationem conuenienter hoc legi potest, vt suo loco declarauimus. Ita ergo & hoc in loco

Deut. 32.
Psal. 57.

Psal. 31.

Psal. 73.

Psal. 72.

P sal. 57.

In eo quod sequitur p̄d̄, & dixi, nempe: Forsitan tenebrę conculcabunt me, per modũ obiectiõnis, siue dubitationis, dubięque propositionis considerandum offertur, & discutiendũ atque dissolvendũ proponitur. Quod verò mox subsequitur, Et nox illuminatio mea, propositi est determinatio secundum partẽ negatiuam, ostendens, nequaquã tenebras posse hominẽ conculcare, siue obtegere, ne à Deo conspiciatur. In hunc enim sensum accipi debet Conculcare, hoc in loco, pro Operire, siue Occultare, eo quod ab oculis quodammodo subtrahitur quod in terra pedibus calcatur. Vnde Hieronymus clarius vertit Forsitan tenebrę operient me. Similiter Felix, Operient vel obtenebrabunt. In eo autem quod sequitur ad dissolutionem propositi, Et nox illuminatio mea in delictis meis, conuersionem ET PRO ETIAM accipit, ut hunc faciat sensum, Nequaquã fieri potest, ut tenebrę operiant & abscondant me, imò etiam nox ipsa illuminatio mea est, ut tam in nocte, q̄ in die me Deus videat: hoc est, apud te nox quoque lucida est: vel (ut Hieronymus vertit) Nox quoque lux erit circa me. Quod autem in Græcis & Latinis codicibus habetur, In delictis meis, non habetur in Hebræo. Habet autem duplicẽ intellectum. Priorem in Elucidatione expressimus. Alter est, Nox quoque erit illuminatio mea ad meum gaudium, ad meum cõmodum, ad meas delicias. Vir enim iustus ad eò non cupit posse latere Deum, ut etiam in magnum gaudium hoc sibi reperet, quod semper & ubique etiam in densissimis tenebris, etiã in tenebrosissimis locis, pateat oculis Dei benignissimi curatoris & protectoris sui. Est ergo etiam nox circa me lucida in delictis meis, ad meas delicias, ad meum gaudium. Atque hæc sententia posset vtunq; accipi ex Hebræo. Verti enim potest, Nox erit lux vel lucida vel illuminata pro me. Quod simpliciter quide intelligitur, pro me cognoscẽdo aut videndo: id est, ut me Deus videat etiã in nocte. Veruntamen potest etiam aliter exponi pro me, in meum commodum, ad meum gaudium, quod est, in delictis meis. ¶ Versu. 11. Quia tenebrę non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrę eius, ita & lumen eius. Pars prima & vltima, in nostra lectiõne atque etiam in Græco, difficilem habet intelligentiam, Eandem autem sententiam ex Hebræo clarius ita vertit Hieronymus, Nec tenebrę habent tenebras apud te, & nox quasi dies lucet: similes sunt tenebrę & lux. In eandem quoque sententiam, nec minus clare Felix, Etiam tenebrę non habent tenebras apud te, & nox sicut dies illuminabitur: similes sunt tenebrę luci, Ex quibus discet in nostra lectiõne quod dicitur, tenebras non obscurari à Deo, idem esse, q̄ tenebras apud Deum non reputari tenebras, vel non esse obscuras. Nam hoc est quod Hieronymus dicit, tenebras non habere tenebras apud Deum. Discet item, in vltima parte cum dicitur, Sicut tenebrę eius, ita & lumen eius, pronominã illa, eius & eius, nõ idem referre: sed primum relatiuum noctẽ refert, secundum diem: ad hunc sensum, Sicut tenebrę noctis, sic lumen diei, intellige: & econtrario, sicut lumen diei, ita tenebrę noctis. Quare clarius sic dici posset, Sicut tenebrę illius, ita & lumen huius: hoc est, diei lux & noctis tenebrę, æquales & similes sunt apud Deum, ut æquẽ in nocte tenebrosã videat omnia atque in clara die, dum neque diei corporale lumen quicquam Deo confert, ut videat, aut melius videat, exactiusve rem perspicat: neq; noctis tenebrę impediũt, quominus videat, aut quominus exactẽ rem perspicat. Ut autem intelligat, quomodo Deus omnia tam in luce, q̄ in tenebris videat, & nihil illi possit esse occultũ, nec in densissimis tenebris, quod hoc Psalmo frequẽter inculcatur, sicut tibi oculum aliquẽ, qui ex semetipso lucẽ habet indeficientem, in qua videat quicquid voluerit, qui item omnium rerũ species habeat sibi congenitas, talis oculus neque lumine extrinseco indigebit, ut rem quãlibet videat, eo q̄ ipse lucem habeat sibi intrinsicã, in qua possit omnia contueri, neque vllis tenebris extrinsecis impediti poterit à rebus visibilibus percipiendis. Atque à tali oculo nulla res poterit abscondi, cuius in se habeat congenitã similitudinem, quin semper eam videat, & quasi præsentem habeat atque intueatur. Ita diuinã mentem nos intelligimus, velut mentalem quedã & spiritualem oculum: id est, intellectum purum, qui in semetipso lucem habeat intrinsicã, imò qui est ipse lux vera & incomprehensibilis, & tenebrę in eo non sunt vllæ, in qua luce illuminantur illi omnia, ut nihil apud illum possit latere quasi occultatum in tenebris: propter quod, tenebris extrinsecis nec adiuuatur, nec impeditur. Iterũ, quia in ipso sunt omnia, & in radice omnia quę fuerunt, sunt, erunt vel esse possunt, cõprehenduntur, & quia in sua essentia, ut in quodã speculo & quodã similitudine, siue imagine omnes creaturas & cognoscit, fieri non potest, ut quicquã ei abscondatur, & occultetur, quod non, quantumuis intra intimã terrę defossum viscera, præsentem oculo intueatur. Eandem hanc rem pulchrẽ & plene, quantum potuimus, à proposito tractauimus in libris de consideratione rerum naturalium, cap. 22. lib. 11. ¶ Versu. 12. Suscepisti me de vtero matris meę. Magis obuius videtur hic sensus: Suscepisti me defendendum & educandum ex vtero matris meę, id est, fuisti mihi semper adiutor & auxiliator, quem sensum breuibus in Elucidatione loco posteriori tãtum indicauimus. Verũ ipsa originalis Hebræa lectiõ suadet aliter intelligendum, Suscepisti me formandũ & fingendũ de vtero matris meę: hoc est, incepisti me facere & formare in vtero matris. Sic enim ex Hebræo vertit Hieronymus, Orsusque es me in vtero matris meę. Similiter Felix, Orditus es me in vtero matris meę. Vulgò autem dicere solemus, cũ artifex quispiam opus aliquod incepit, quod multum tempus ad perfectionem requirat, suscepisse illum hoc opus: & si hodie incepit opus, dicitur illud suscepisse hodie, videlicet suo tempore perficiendũ. Iustum enim est, ut quod cœpit artifex, perficiat. Ita intelligimus Deũ nos suscepisse de materno vtero, quoniam iam tum formare nos cœpit, neque subtrahet manum, donec opus perfecit quod cœpit in vtero. Neque enim diei vnus opus est homo, sed opus est multi temporis. Pulchrẽ quoque huic expositioni cõsonat quod in Chald. Parap. dicitur, Fundasti mihi, vel fundamentum posuisti, siue iecisti mihi, in ventre matris meę. ¶ Versu. 14. Non est occultatum os meũ à te.

Ioan. 7.
Rom. 11.

A à te. Caue, os hinc accipias pro ore. Nam os quod genitiũ osis format debes accipere: quod beatus pater Augustinus quo facilius intelligeretur, dicebat osium meum, loco os meũ, melius dicens ut reprehendant Grammatici, quã non intelligant populi. Id tam ex Hebræo quã ex Græco est euidentissimum. Vnde ad discretiõnem, Hieronymus per numerum pluralem vertit, Non sunt occultata à te ossa meã. Ossa autem signanter dicit non esse occultata Deo, ut significet, etiã illa quę intima sunt, esse Deo aperta & nuda, posteaquam ossa & pelle & carne diligenter tecta, non sunt illi abscondita. ¶ Versu 15. Imperfectum meum viderunt oculi tui. Imperfectum meum dicitur, pro imperfectum me: quemadmodum frequẽter dicimus, Aspice paupertatem meam, vide afflictionem meam, id est, vide me pauperem, me afflictum, & cætera. Imperfectio autem ista intelligitur, secundum formationem corporis, quod in principio admodum rude est & inabsolutum in matris vtero, & temporis successu paulatim perficitur. Vnde Hieronymus vertit, Informem adhuc me viderunt oculi tui, & Felix, Informem meum vel imperfectum meum, id est, corpus meum nondum formatum nec organizatum, maceriam rudem & incultam atque indigestã. Illud autem quod sequitur, Dies formabuntur, & nemo in eis, sic intellige, Dies formabuntur, & decurrent adhuc tempora, & nemo in illis venturis diebus formabitur vel erit, qui non sit scriptus in libro tuo. Vel sic, Adhuc formabitur dies, & nemo illorum qui in diebus venturis nascituri sunt in illis adhuc est diebus: quoniam videlicet nondum sunt dies illi, & ob hoc nondũ sunt illis qui tũc nascituri sunt subaudi: & omnes illi tamẽ in libro tuo etiam descripti sunt. Vel sic, Nemo in eis, id est, ex eis qui in diebus formandis sunt nascituri, est adhuc in rerum natura: vel nemo ex eis est quẽ non habeas scriptum in libro tuo. In Græco autem sic legitur, *ἡμέρας πλοσθησονται καὶ ὁ θεὸς ἐν αὐτοῖς*, vbi dies in genitiuo casu ponitur, vel in accusatiuo plurali, videturque sic vertenda hæc lectiõ, Per dies formabuntur, scilicet homines post nascituri, & nemo in eis, hoc est, Adhuc per singulos dies noui homines formandi sunt, & ex eis nemo est qui non scriptus contineatur in libro tuo. Atque eundem sensum habebit nostra lectiõ, si dies accipiantur ut accusatiuus pluralis numeri, rectus à subintellecta præpositione per, hoc modo. Per dies formabuntur, & cætera. Alij nemo accipiunt improprie, ut valeat nullus vel nulla, quemadmodum in Græco sonat *ὁ θεὸς*, id est, nec vnus, sicque intelligunt. Dies formabuntur, & non est iam vnus ex illis venturis diebus, iubaudi, & tamen iam omnes illi, simul & omnes qui in eis nascuntur, & quęcunque in eis sient, tuo iam libro sunt inscripta. Et ad hanc intelligentiam satis accedit quod vertit Hieronymus, Dies formati sunt, & non est vna in eis. ¶ Versu 16. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, Mihi honorificati, intellige meo iudicio, secundum meam existimationem, ut sit sensus, Mihi consideranti videntur amici tui valde honorificati & magnificati à te. Vel sic **Psal. 14.** intellige, A me valde honorificati sunt, & magni admodum reputati, ego illos maximi feci, & in magno honore habui: quemadmodum de viro iusto in alio psalmo dicitur. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem dominum glorificat. Est enim hoc pij hominis, quos Deus amat magnificare, & qui Deum habent odio, vicissimque odiuntur à Deo, habere contemptos. ¶ Versu 17. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, Id nos, partibus ambabus simul iunctis, ita in Elucidatione exponimus. Si dinumerare eos voluerõ, inuenio multos sicut arenam, Alij diuisim legunt, prius referentes ad initium Ecclesię nouę, quando admodum pauci numero erant fideles veri, postea ad profectum eiusdem quando iam mirum in modum creuit fidelium numerus, per vnuersum orbem illato euangelio. Atque ad hunc sensum, præsentem locum ita exponunt, Prius quidem illi amici tui admodum erant pauci ita ut facillime potuissent dinumerari, ac huius negotio cogi in certum aliquem numerum, quemadmodum videlicet in actis Apostolicis, eos qui simul in Hierusalem erant congregati fideles. Ecclesię nouę initium, legimus certo comprehensum numero, atque ante spiritus sancti missionem ferẽ etiam nominatim designatos. Verum postmodũ spiritu sancto demisso de celo, & beatis Apostolis in omnem terram excurrentibus, tanta facta est credentium multitudo, ut quasi arena maris ferent innumerabiles, Pars illa autem quę sequitur, Exurrexi, & adhuc sum tecum, multipliciter exponitur. Quidam de Christo peculiariter intelligunt, Surrexi, o pater, à mortuis ego filius tuus, & adhuc tecum sum, permãneo viuus in sæcula sæculorum, nunquam vltra post mortem vnã morte deũctam moriturus. Hæc autem occasione dicitur resurrectionis Christi fieri mentionem, quoniam mox sermo præcesserat de multiplicatione fidelium, quę tum primum facta est, cũ à mortuis surrexisset Christus dominus ad patris gloriam. Ita enim definitum fuerat, ut non prius in gentibus prædicaretur Euangelium, vnde illa innumera-bilis arena confluit in Ecclesiam, sed tantum intra fines Iudæę (quemadmodum indicabat Chanaanæ mulierculæ Saluator, dicens: Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israël: & cũ discipulos vetuit non abire in viam gentium, neque in ciuitates Samaritanõrum introire) donec exaltatus à terra, iuxta quod ipse prædixerat, omnia ad se attraheret, & donec semen cadens in terram bene mortuum, fructum proferret plurimum. Verum quia in toto hoc Psalmo singularem nusquam fecimus Christi mentionem in Elucidatione, neque hic voluimus Christi peculiariter meminisse, ut ibidem esset Psalmi connexio commodior, Exponit autem sic Elucidatio, Exurrexi à peccatis, tantum videns tuorum amicorum honorem, tantam gloriam, & tantam multitudinem, videlicet allectus illorum gloria, confortatus illorum copioso numero, ut spem haberem posse me fieri sicut vnũ ex illis. Sic enim & ille prodigus filius perditionis, cũ exurgeret, & ad patrẽ vnde fugerat reuerti proponeret, apud sese dicebat, Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem fame hic pereõ: Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei, Pater peccauit, & cætera, fac me sicut vnũ ex mercenarijs tuis. Cũ ait, Quanti mercenarij, vides ipsum multitudinis seruorum patris mentionem

Psal. 14.

Actu. 2.

Actu. 1.

Apoc. 1.

Rom. 6.

Matth. 15.

Matth. 10.

Ioan. 12.

Ibidem.

Luc. 15.

nem facere, cum addit, abundant panibus, recordatur, quam illis bene sit, quam beatè, qui in patris domo versantur. Atque harum rerum duarum consideratione seipsum confirmat, & erigit animum, vt in sancta concepta fiducia dicat: Surgam & ibo. Nouissime verò cum ait, Fac me sicut vnum ex mercenarijs tuis: quid hoc aliud est, quam, vt ego semper sum tecum? Ecquis tandem tam obstinati cordis fuerit, qui tam in vitijs profunde immerfus, qui harum duarum rerum consideratione non exurgat per spem veniæ, & sese erigat à sua prauitate, in qua iacuerat? Vbi nanque mentis consideratione perpenderis, quam multi sint in sancta Ecclesia adoptione filiorum Dei donati: si turbam illam magnam attendas, quam in sacra Apocalypsi dilectus domini discipulus se vidisse testatur, ex omnibus gentibus, tribubus, linguis, populis, & omni natione, stantes ante thronum in conspectu Dei & agni, & palmas habentes in manibus, quomodo non & tu vnus miser & pauperculus sperabis posse te in eadem societate loculum vel nouissimum obtinere, si in corde contrito & spiritu humiliato postularueris? Rursum, si consideres, ad quantam dignitatem euecti sint illi amici Dei, in quam sublimi gloria & plenissima felicitate positi, quemadmodum in eadem Apocalypsi viginti quatuor seniores, omnium (vt arbitrator) fidelium nomine canunt, Redemisti nos domine Deus noster in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram: si præterea attendas quod aiunt sancti Apostoli domini, Ioannes & Paulus, Ille quidem, Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniam cum apparuerit, similes erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Hic verò, cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. Sed quid discipulos nominamus? Ipse magister omnium ait, Vbi ego sum, illic erit & minister meus. Et iterum, Dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam, in regno patris mei. Iterum ad patrem, Et ego charitatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Hæc (inquam) omnia quæ ad honorem & gloriam pertinent amicorum Dei, quisquis attenta mente considerauerit, quomodo fieri poterit, vt non accensus tantorum propositione bonorum, vt non tantis tamque amplissimis spebus prouocatus, erigat sese, atque exurgat è luto in quo iacuerat, vt non ultra velit peregrinari à patre tam benefico, sed amodo cum esse, & perpetuo cum eo permanere, vt cum Apostolo, siue absens, siue præsens corpore, semper contendat placere Deo? In hoc autem sensu, posset dictio, adhuc accipi pro semper, vt sit sensus, Exurrexi, & vsque vel semper sum tecum: id est, perpetuo tecum eligo permanere, & nunquã à te separari, quantacunque malitia occurrerit. Quidam sic intelligunt, Exurrexi summo mane, vt dinumerarem electos tuos, & adhuc sto corã te ad dinumerandũ & considerandum, & nequaquam possum comprehendere tuorum amicorum numerũ, tam sunt insuper excedenti numero. Atque ita nihil hic nisi nimia electorum multiplicatio innuitur. Verum omnibus mature pensatis, & excusa diligenter psalmi consequentia, arbitrator, inter cetera non pessimum esse quod in Elucidatione exprimitur, & in hac iam annotatione latius declarauimus. Attamen in tam varijs enarrationibus, nostrum non est, cuiquam quid teneat, prescribere. ¶ Versu 19. Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate ciuitates suas. Præter intelligentiam positam in Elucidatione, potest altera assignari. Vos impij dicitis in cogitatione vestra, & peccatores in vanitate sua, in peccatis suis viuentes, accipient ciuitates suas, id est, mansiones cælestes: dicitis & persuadentis vobis, eandem retributionem cælestium habitationum, venturam illis qui viuunt in vanitatibus, atque illis qui conuersantur & viuunt in veritate: atque ob hoc, dum non metuitis æterna supplicia, nec dissimilem metuitis retributionem, agitis quæcunque vultis. Quidam præterea legendũ per pronomen secundæ personæ, pro suas, tuas, quomodo habent Græcæ & Hebraicæ lectiones. Siue autem legamus suas siue tuas, eadem facile accipietur sententia. In expositionibus autem prædictis, semper illud, Accipiant & cetera, iunximus cum verbo dicitis, in hunc sensum, Dicitis in cogitatione hoc quod sequitur, Accipiant & cetera. Verũ poterunt hæc etiam ab inuicem diuidi & disungi secundum sententiam, si tantum subaudiatur acculatiuus mala, in hunc sensum, Ideo vos viri sanguinum declinate à me, quia dicitis mala in cogitationibus vestris: id est, cogitatis abominanda & non nominanda. Ac deinde, Ipsi hi impij, o domine, tuas ciuitates accipient in vanum: id est, ipsi sublimabuntur & præficientur populis & exaltabuntur (vt non raro fieri solet) accipientque populorum, ciuitatum, aut regionum regimẽ, sed in vanum, id est frustra & ad nullam vtilitatem. Quomodo enim vtiliter præesse possent populis & ciuitatum regimini, qui ipsi pleni sunt impietatibus, & nihil nisi talia cogitant? Quomodo alij poterit vtiliter præesse, & pro salute ac vera vtilitate alios regere, qui sibi ipsi nescit dominari, imò cui dominatur iniquitas & impietas? Et si quidem temporale administrant dominium, tyranni sunt & oppressores bonorum. Si verò ad spiritualem prouehuntur dignitatem, hoc sunt, quod asinus ad liram, imò fures sunt & latrones, qui plerumque non intrant per ostium, sed ascendunt aliunde: & ad hoc ascendunt, vt furentur, macent & perdant. Ergo ciuitates tuas, o Deus, in vanum accipient: & suas ciuitates quas ipsi occupauerint, vel in quas sublimati fuerint, accipiant in vanitate: id est, absque vtilitate. Non enim prodesse querunt, sed tantum præesse, sed tantum præesse. Hujus autem sensui melius conuenit futurum indicatiui, accipient, quam optatiui, accipiant. Hebraica autem lectio, hoc loco multum diuersa est, quemadmodum suo loco fiet manifestum. ¶ Versu 21. Perfecto odio oderam illos. Quidam subtiliter interpretantur, odium perfectum esse quo sic mali odiuntur, vt tantum odiatur vitium, ametur autem persona. Non erit autem odium perfectum, si simul cum vitio odio habeatur & persona. Est enim hoc odium malum, & verè charitati contrarium. Hæc autem sententia licet pia sit, & certam habeat veritatem, non videtur tamen hoc modo in præsentis loco accipi perfectum odium, sed pro odio consummato, & odio vehementi aduersus impietatem. Sunt enim

enim quidam, qui vtunque odio habent malum, sed non quantum oportet, non sicut oportet: non est consummatum, non perfectum, non integrum odium. Habeo (exempli causa) filium quem videbo male agere: displicet quidem mihi malitia, & molestum est mihi malum quod agit filius: non admodum tamè malitia indignor, non tantum est odium mali eius, vt illum velim arguere, & quomodo istum est corripere, profecto non est hoc perfectum odium, non est odium integrum siue consummatum. Atque hoc odium imperfecto multi homines vitia odiunt, in quibus tamen & ipsi permanent, & alios quos possunt, & debent eripere, permanere dimittunt. Perfectum autem odium mali est, quo sic homo auersatur malitiam & execratur, vt eam pro sua virili à se quàm longissimè propellat, & in alijs destruere conetur, vt pro sua facultate, verbo, exemplo, autoritate, potestate auferat malum de medio populi sui, ac primum omnium à seipso, & obstat malo vbicunque poterit, quemadmodum in alio psalmo propheta & rex noster ait, Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes prauaricationes odium. Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam, qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. Hoc videlicet est perfectum iniquitatis odium, quod omnium maxime in prinçipe debet relucere, & in omni eo qui præpositus est populo domini.

Psal. 100.

CXXXIX. PSALMI ARGUMENTVM.

In psalmo isto 139. vir iustus à Deo postulat salutem & auxilium contra malitiam & insidias multiplices, pertratosque laqueos aduersantium: post quæ vsque ad versum septimum enarrata; in dominum suum iacet fiduciam quam & aliis nonnunquam expertus est propugnatorum, simul postulat; neque futuro vnquam tempore tradi in manus inimicorum. Post hæc autem à versu decimo ad finem vsque, impiorum poenam describit atque vindictam Dei, quam pro suis pauperibus aduersus impios est demonstraturus, quando iustos recipiet in habitationem suam, ante conspectum vultus sui, in confessione sempiterna.

CXXXIX. PSALMI ELUCIDATIO.

- 1 Eripe me domine ab homine malo, à viro iniquo eripe.
- 2 Qui cogitauerunt iniquitates in corde: * tota die constituebant prælia.
- 3 Acuerunt linguas suas sicut serpentes: * venenũ aspidum sub labijs eorum.
- 4 Custodi me domine de manu peccatoris: * ab hominibus iniquis eripe me.
- 5 Qui cogitauerunt supplantare gressus meos: * absconderunt superbi laqueum mihi.
- 6 Et funes extenderunt in laqueum:

Domine Deus spes mea vnica atque refugium tutissimum; in omnibus aduersitatibus meis te precor vt me eripias ab hominibus peruersis, qui mala mihi meditantur, vt que me illisum tu custodias ab iniquis & impijs tam dæmonibus quàm hominibus, ita vt non patiaris aliquando illos mihi præualere. 2. Ipsi enim aduersus seruos tuos mala cogitant animo; & corde versant semper, quomodo seruis tuis valeant inferre mala: * iugiter quasi tota die meditantur atque parant pugnam aduersus seruos tuos; perpetuo eos circumueñtes, oppugnantes, debellantes, vt vel tandem aliquando deuorent, expugnent, siue deuincant. 3. Linguas suas acutas reddunt, & subtilibus verbis adornant ad fraudem; deceptionem atque oppressionem bonorum, vt noceant sicut serpentes iniecto veneno: * pestiferos sermones, ad modum veneni efficacissimi maxime noxios sub labijs suis gestant, & in ore paratos habent, vt opportuno tempore virus illud suum effundant; idque siue per dogmata praua mendacij, siue persuasiones malas veritatis atque peccati. Duplex enim hoc est virus, quod impij dæmones eorumque ministri bonis semper ad nocendum querunt infundere. 4. Custodi me; domine, & per protectionis tuæ gratiam me serua, ne veniam in manibus impiorum in potestatem, ditionem atque subiectionem inimicorum animæ meæ: * vt non præualeant homines impij, neque etiam dæmones, tuam supplex imploro liberationem atque custodiam. 5. Valde enim magna & multum pertimescenda est istorum peruersitas. Cogitauerunt namque & firmo proposito decreuerunt, quantum quidem in ipsis foret, conari ad infringendum gressum meum quo ambulo in via tua, meque, in lege tuã gradientem in terram prostertere: quemadmodum solent per insidias nonnunquam homines inter ambulandum prosterri, sicque pedibus calcari: * atque hoc vt perficerent impij, per occultas tentationum suarum versutias, insidias posuerunt mihi; & quasi laqueum absconderunt; quo me sperabant in captiuitatem sibi attrahere. 6. Et quemadmodum solent nonnunquam homines in obscuris tenebris funem extendere, de parte vna in alteram quasi pro laqueo, vt in fune hærens viator cadat, qui transire existimabat: ita mihi occul-

* iuxta iter scandalum posuerunt mihi.

7 Dixi domino, Deus meus es tu:

* exaudi domine vocē deprecationis meae.

Philip. 4. Ioan. 15. 8 Domine domine virtus salutis meae:

* obumbrasti super caput meum in die belli.

9 Non tradas me domine à desiderio meo peccatori:

* cogitauerunt contra me ne derelinquas me: * ne forte exalcentur.

10 Caput circuitus eorum, labor laborum ipsorum operiet eos.

Matth. 25. 11 Cadet super eos carbo:

* in ignem dei jciēt eos: * in miserijs nō subsistent.

Apoc. 9. Lucā 23. 12 Vir linguosus non dirigetur in terra:

* virum iniustum mala capient in interitu.

13 Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis: * & vindictam pauperum.

14 Veruntamen iusti-

tas insidias studiosissime tetenderunt: * posuerunt mihi offendicula iuxta viam praeceptorū tuorum, quā ambulabā, ita vt si paulum declinauerō, vel ad dexterā, vel ad sinistrā, mox in terrā prosterneat ad recitandū, & statu bono animi, in profunditate vitiorum casurus. Nonnunquā etiam nobis iuxta iter rectum scandala ponunt, dum mala quasi bona sub aliqua virtutis specie suadent atque proponunt. Atque iterum, dū, ex verē bonis actionibus, occasionem sibi fumere conantur, nos in lapsū praecepitandi, vtpote cūm ex operibus iustitiā nos quaerunt ad vanā gloriam impellere. 7. Ego autem attendens istorū tantam malitiā, tamque callidas insidias, mihi ipsi planē diffidens, ad te o domine recurrebam, dicebamque tibi in oratione mea: Ecce Deus meus es tu, creator meus & saluator meus: * exaudi orationem serui tui, tantā malitiā & tales insidias non iniuria metuens, teque pro liberatione sollicitē deprecantis. 8. Tu verō, o domine, domine (inquam) qui es fortitudo & robur omne saluationis meae, per quem, & in quo possum omnia, & sine quo valeo nihil: * tu (inquam) aduocatus & inuocatus non defuisti seruo tuo, sed ad protectionem aduenisti mihi in tempore pugnae: cūm me oppugnarent hostes mei, tu mihi fuisti quasi galea, caput operiens, & quasi umbraculum atque clypeus super caput meum, ita vt tua protectione munitus, hostium impugnationes saluus euaserim, & ab eorum ignitis iaculis illaesus: quem absque tua protectione, facilimo negotio confodissent vsque ad mortem. Obumbrasti etiam, ac veluti in vmbra luminis apparuisti super caput meum, quasi propugnator, pro me debellaturus atque fugaturus aduersarios meos. 9. Hoc ipsum autem protectionis atque propugnacionis tuae beneficium, vt in praeteritis sensi periculis, ita in posterum oro mihi semper adesse. Neque patiaris vnquā tradime, aut quomodocunq; venire ipsis peccatoribus in subiectionē & potestātē praeter & contra desiderium meū, ac voluntatē bonam, qua semper cupio tibi adherere, & ab illis prorsus esse alienissimus: * consilia fecerunt & firmo cordis proposito stauerunt mihi nocere: atque ob hoc precor, vt nunquā me derelinquat protectio gratiae tuae, ne te absente ego (qui sine te nihil possum) deuincar & ipsi glorientur, exultent, & extollantur de casu meo, quasi victores capta praeda, & sicut auceps in laqueum tractis auibus. 10. Neque verō sine vltione euadent aduersarij iustorum. Nam caput ac summa circuitus eorum, nempe labor laborum ipsorum, operiet eos confusione in die nouissimo. Siquidem deceptorij eorum sermones quos ad decipiendum bonos elaboratos reddiderunt, & modis omnibus quibus poterant vt efficaces essent ad male suadendū adornaerunt, erunt impijs causa damnacionis & confusionis in die nouissimo. Atque hi elaborati compitque ac molliti sermones, caput sunt, summa atque praecipuum, quo impij bonos circumeunt, atque circūdant, vt per eos decipiant, & in peccatum trahant. 11. Super eos proferetur à iusto iudice sententia gehennae & ignis eterni, & quemadmodū cūm desuper cadūt carbonēs igniti, sic inflābuntur & ardebūt succensū igne gehennae quasi caminus ignis flagrantis: * proijcies eos à facie tua, à conspectu praesentiae tuae eos iubebis discedere in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: * perfectā infelicitatē sentient & omnimodam miseriam, quae eis erit intolerabilis, in qua praeter acerbitate poenarum perdurare non poterunt, & quā nisi summa miseria portare non valebunt: ferent tamen diuina cogente sententia, velint nolint, ita vt querat mortem & non inueniant, dicantque montibus, cadite super nos, & collibus operite nos, & nō obtinebunt. 12. Homines qui linguis suis male vtuntur ad proximorū deceptionem, & seductionem simpliciū, ad loquēda mendacia, ad seminandos errores, ad peierandum, ad tractanda de proximis mala, atque ita in alijs quae per linguā committi possunt malis, huiusmodi nō erunt firmi, stabiles, recti, aut solidati nō prosperabuntur, neque hic in terra inter iustos, neque in terra viuentium in numero beatorum: * homines iniustos mala apprehendent in tēpore mortis cūm interierint, mala poenae sentiet aeternae in interitu sempiterno. 13. Fide teneo indubitatum, & firmissime credo, quod facturus sit dominus iudiciū pro pauperibus aduersus opprimentes eos: * & vindictam atque vltionē retribuet illis, qui nunc premunt inopes, tamen in hoc tempore dissimulet Deus, & illi videantur euadere impuniti. 14. At verō iusti & pij serui tui collaudabunt nomen tuū, cūm viderint tuam erga se misericordiam,

A confitebuntur nomini tuo: * & habitabunt recti cum vultu tuo.

cordiam, & contra aduersarios iustitiam, laudabuntque te vltorem & vindicem suum in saecula saeculorum: * & qui recto sunt corde, bona & pura voluntate, nulli vitiorum curuitati aut tortuositati subiecti, ipsi tecum habitabunt, eruntque tecum in mensa tua, sicut filij coram patre suo per omnia saecula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXIX.

Verſu 1. Eripe me domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me. Attende, quod nonnunquam in psalmis etiam demon sub hominis aut viri nomine accipitur, potissimum cum in malum fit sermo. Vnde potest hic psalmus contra demones dirigi, & (vt videtur) conuenientius quam contra homines malos tantum, tamen in principio statim de homine dicat malo & viro iniquo. Est enim conuenientia diabolo cum homine in eo quod est praecipuum hominis, nempe in parte rationali & spiritu, tamen corpus non circumferat. Similitudo quoque est in turpitudine peccati & consensu prauitatis: estque demon caput impiorum hominum, & ipsi membra eius. Verſu 6. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Iuxta iter dicitur scandalum poni. Non enim in via recta praceptorum Dei scandalum esse potest, quoniam pax multa est diligentibus legem ipsius, & non est illis scandalum. Tamen ex operibus omnino bonis nonnunquam exoriri contingat, quasi per occasionem, alterius generis vltium (quemadmodum ex operibus praclaris occasio contingit praestari vanae gloriae) nunquam tamen in via recta scandalum esse potest, sed iuxta viam sunt scandala posita: quia donec in via iustitiae quis permanet, offendere non potest. Si verò vel paululum coeperit deflectere, timendum est lapsus periculum. Verſu 10. Caput circuitus eorum, labor, &c. Huius versus multiplex dari posset & intelligentia & partium ordinatio. Secundum autem modum qui in Elucidatione indicatur, accipiantur illi duo nominatiui, caput & labor, vt appositior sibi inuicem coniuncti, ad hunc modum, Caput circuitus eorum, qui est labor laborum ipsorum, operiet eos. Haec enim constructio, & facilis est, & rectam facilemque habet intelligentiam. Constructio quidem ex Graeco sermone accipitur, ubi caput in nominatiuo casu, & circuitus in genitiuo ponitur, ad hunc modum & nisi quod non videtur, & caetera: hoc est, Caput circuitus vel circuitus ipsorum. Sententia autem apta est, accipiendo caput pro summa vel praecipuo, talis Summa & ipsum praecipuum circuitus eorum, id est quo impij circueunt pios, nempe labor laborum ipsorum operiet eos, & in confessionem mittet praecipites. Non enim aliud possunt demones neque ministri eorum, nisi sermonibus atque suggestionibus mala suadere, & artificiosis suis suasionibus, atque miro modo elaboratis mala proponere: & hoc ipsum caput est atque praecipuum, quo circūdant, tentare, vexare possunt bonos. Non possunt autem sic bonos circuire, vt vlla violentia eorum corda ac voluntatem in peccata queant pertrahere. Vnde fit, vt cūm per arbitrij sui libertatem, iusti gratia Dei confortati, illorum elaboratos & mollificatos sermones reiecerint, in veritate solidati, confusio illos operiet & ignominia. Verſu 11. Damnati in miserijs non subsistent. Non ita hoc accipitur, quasi secundum suam substantiam impij perituri sint, & imperpetuum substantialiter victuri (Vivent enim semper, & semper mortem ferent, iuxta id quod in alio Psalmo de impio dicitur, Et laborabit in aeternum, & viuet adhuc in finem) sed iuxta communem loquendi modum accipi debet, vt significetur importabilitas tantum & infinita magnitudo miseriae eorum. Sic enim etiam vulgo dicitur solent homines, se non posse perdurare, vel sustinere in ijs quae nimium eis videntur dura, & ad tolerandum grauiora, quaeque sine vehementissimo dolore & magno incommodo ferre non possunt: & non raro dicunt ferre se aliqua, aut in eis perdurare, aut subsistere non posse, quae velint nolint ferre coguntur: quo loquendi modo vtitur sanctus Petrus, cūm angelos malos dicit non portare aduersum se execrabile iudicium.

CXL. PSALMI ARGUMENTVM.

Clamat in hoc Psalmo pro suis membris Ecclesia militans, congregatio iustorum, orationem suā gratā fieri & exauditionem exoptās: specialiter verò contra lingua lapsum, & potissimum contra excusatorios sermones, ad peccatorum defensionem, quibus vti solent peccatores in suis malis perseverare volentes, à quibus alienos esse oportet qui sunt de congregatione sanctorum & Ecclesia Dei. Hos enim decet ad correptionem suscipiendum esse paratos, si quādo in vlla re peccauerint, & excusationes non pretendere: peccatorum autem adulationes detestari, ne per eas in malis foueantur, contra quas oratione iugiter debent fideles militare, atque hoc quidem vsque ad medium versus septimi. Post hoc verò iudicium, quod à Christo factum est contra principes errorum, malignas videlicet potestates, tyrānos mundi sapientes & hereticos describitur: quibus iudicio Dei absorptis, auditus praebetur verbis veracium atque fidelium, quae sancti Apostoli praedicauerunt, & quotidie praedicant in Ecclesia sancta ministri fideles: ex qua verborum veritatis praedicatione, tamen persequentio immanissima exorta fuerit in primitiua Ecclesia sitque etiā post exortura, ita vsque ad ossa dissipantur confessores veritatis: quia tamen semper in domino Deo spes eorum erit ab omnibus malis, quod ad animam attinet, salui euadent electi Dei. Quod ipsum versus penultimo iterum sollicita deprecatur Ecclesia, ne in laqueos mortis cadat eius filij, & vt Dei protectione custodiatur à scādalis peruersorum, quos dicit in rete diaboli concludendos electis singulari Dei custodia, & electione ab illorum impietate seruatis, donec de saeculi huius malitia in vitam transeat sempiternā. Aduertendum tamen, psalmum hunc etiā cuiilibet fidei (qui membrum est Ecclesiae) recte conuenire: quemadmodum fere vbiq; quod Ecclesia conuenit, vt corpori, fidelibus aptari potest, vt corporis illius membris. Videtur tamen octauus & nonus versus ipsi magis fidelium congregationi, quam vni cuiilibet illius congregationis particula competere.

1 Domine clamaui ad te, exaudi me: * intende voci mee, cum clama uero ad te.

2 Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: * eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum.

3 Pone domine custodiam ori meo:

* ostium circumstantie labijs meis.

4 Non declines cor meum in uerba malitie:

* ad excusandas excusationes in peccatis.

5 Cum hominibus operantibus iniquitatem:

* non communicabo cum electis eorum.

6 Corripiet me iustus in misericordia: & increpabit me:

* oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

7 Quoniam adhuc, & oratio mea in beneplacitis eorum.

8 Absorpti sunt iuncti petrae iudices eorum:

Domine Deus meus, ecce in oratione ego clamorem & desiderium bonum cordis mei leuaui ad te, tibi aperui, tibi obruli orationem meam, tu me clamantem benignus exaudi: * ne auertaris, sed attendas ad uocem orationis meae, cum ad te ora uero, u.impleas praestesque misericorditer quod postulo. 2. Non inueniat obstaculum ali- quod oratio mea in ascensu suo, quemadmodum oratio impiorum, qua iniquitatis nubes deorsum pellit, nec sursum sinit scandere: sed dirigatur uia recta usque ante conspectum tuum, pertingatque ad sacrarium exauditionis tuae grata tibi & accepta, ad eum modum quo thus aut aliud quodlibet suffimentum igni impositum solet fumum sursum recto mittere absque obstaculo, simulcum bona fragrantia, & odore grato in naribus olfacientium: * cum in oratione manus meas ad te leua- uero, sit tibi deuotio cordis mei oblatio grata & accepta, quemadmo- dum sacrificium uespertinum, quod ex legis statuto offerebatur per sin- gulos dies, ad honorem nominis tui, in signum eius hostiae que in pleni- tudine temporis pro omnium salute erat immolanda. 3. Et quoniam facillime in lingua uideo labi homines, & raros admodum esse qui in lingua non offendant: idcirco peculiariter hoc abs te postulo, ut os meum tua custodia ita obserues, ne quid per os meum loquar, siue mendacium, siue uanum, siue otiosum quod non deceat: * sicque labijs meis ostium ponas quod ipsa circumstet & custodiat per circuitum, ut nihil per ipsa possit egredi, quod praestitisset non egressum fuisse, hoc est, dona mihi gratiam tuam ad obseruandum, reseruantem atque edomandum lin- guam, ut ea non peccet. 4. Non sinas cor meum sese dare ad ferendos ser- mones malos, siue ad ueritatis blasphemiam, siue ad proximorum sedu- ctionem aut deceptionem: * potissimum autem patiaris inclinari, aut eo usque moueri cor meum, ut excusationes quarat in peccatis commissis, quibus ea defendere siue excusare laborat: sed magis cor poenitens & spiritum contritum da mihi, ad confitendum tibi iniustitiam meam, pro pec- catis remissione consequenda. 5. Non loquar (inquam) uerba malitiae, neque excusationes quaram in peccatis, iuxta quod faciunt homines illi qui ex affectu prauo & uoluntate peruersa sunt operarij iniquitatis: * & non comunicem, non sicut particeps eorum que ipsi electa reputant, & in quibus ipsi suas constituunt delicias. Non enim in peto huius seculi volupta- tibus & delicijs frui quibus fruuntur ipsi. In quarum rerum perfructio- ne (utpote in conuiujs & copotationibus) solet multipliciter labi homi- nis lingua: sed malo in silentio uti ijs etiam quae illi uilissima reputant, utpote panis buccella tantum, aut esca quae libet medio cri. 6. Si quando me contigerit per fragilitatem & infirmitatem in uillo deficere, paratus sum correptionem (uel tuam, domine, uel hominis iusti timentis te) sus- cipere, & misericorditer atque humiliter, salubriterque monentem, uel etiam acriter obiurgantem patienter audire: sciens, quoniam cor- reptione haec tametsi seueritatem praetendat, est tamen misericordiae & benignitatis, ad emendationem peccati mei: * adulatorum autem blan- ditiae, quibus demulcent peccantium corda, eosque in malis fouent at- que enutriunt, non oblectent animum meum, neque foueant me in pec- catis meis. Melius enim est, lixiuio corripientis caput abluui & munda- ri, quam oleo adulantium, ut fiat immundus obliniri atque impingua- ri. 7. Neque mirum, si ab illorum malitijs cupio mundus inueniri: qua- doquidem adhuc futurum est, ut oratio mea dirigatur contra illorum malitias in quibus complacent sibi & oblectantur, contra haec orationem fundere non cessabo, donec uiuam: primum quidem, ut ab illis semper ego mundus seruet & incotaminatus. Deinde, ut ij etiam qui in illis ad- huc agunt aliquando aduertantur ab eiusmodi, relictisque uitijs & co- cupiscentijs, disceant odio iam habere, que ante habuerant beneplacita, & in quibus ante fuerant oblectati. 8. Principes malorum, qui uelut ca- pita erant & duces inter eos errorum atque uitorum, uias alij demo- strantes, & in illis homines dirigentes, hi petrae Christo applicati, perie- runt, absorpti sunt atque vorati a facie praesentiae eius, postquam adue- nisset in mundum ad faciendum iudicium eius. Nam & daemones, qui erant uelut mundi rectores, firmisimae illi petrae Christo iuncti, deuidi sunt, iudicati forasque missi in abyssum. Iudices etiam & principes ter- rae, item & mundi sapientes qui populo duces erant (illi quidem per vim, isti,

* audient uerba mea:

* quoniam potuerunt.

9 Sicut crassitudo terra erupta est super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum.

10 Quia ad te domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam.

11 Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi:

* & a scandalis operantium iniquitatem.

12 Cadent in retiaculo eius peccatores:

* singulariter sum ego donec transeam.

isti, per apparentem sapientiam) omnis erroris, Christo iuncti, ad Chris- tum comparati, absorpti uidentur: quando eorum & potentiam & sa- pientiam omnem ipse dissipauit, uirtus & sapientia patris. Sunt quo- que contriti, & perierunt, attriti ad Christum durissimam petram, quae debellare tentabant. Sunt insuper in abyssum damnationis missi iudi- ces illi terrarum, postquam exhibiti sunt, & applicati ante tribunal sum- mi iudicis Christi: * hoc autem contra principes magistrisque erro- rum facto iudicio, populi qui illorum detinebantur erroribus, poeni- tentiam agentes, audierunt atque etiam audient uerba ueritatis, quae ego fidelis Ecclesia loquar illis: obedientes sese praestabunt doctrinae meae, suscipientque gaudentes doctrinam ueritatis: * neque id sane mi- rum, quandoquidem uerba praedicationis & doctrinae, quae ego ex Dei doctrinatione doceo, & trado, potentia admodum sunt & ualida, eloquia casta sunt & examinata, potentia sicut ignis, & quasi malleus conterens petram: suntque decora admodum, iucunda & amabilia, fi- de & omni acceptione dignissima. 9. In annunciando autem haec ue- ritatis & sanctae fidei uerba, grauissima nobis tribulatio atque perfe- cutio exurrexit in primordijs nascentis ecclesiae, & exurget crudelior in nouissimis temporibus Antichristi, ita ut non solum nos interfice- rent, uerumetiam in ossa quantum possent descauerent, ea dissipando, in cinerem adurendo & dispergendo, iuxta infernum siue foueam se- pulchri: nolentes propter saeuitiam, uel ossibus fidelium in sepulchris requiem dare, cadauera nostra feris & bestijs exponendo, & ossa tana- quam sepultura indigna per superficiem terrae in locis abominabilibus dispergendo, ad eum modum quo terrae crassitudines: id est, crassa gle- bae terrae (agricola terram aratro scindente) erumpunt per scissionem aratri, & magna uolentia a loco suo, in quo compactae iacebant, di- sperguntur super superficiem terrae. 10. Veruntamen licet grauissima & fuerit in initio Ecclesiae, & erit in fine persecutio nostra: quia tamen semper respiciunt oculi nostri ad te domine saluator & liberator fide- lium tuorum, quia in te sperant serui tui, & tuo innituntur auxilio: id- circo tu perire non sinas animas nostras, sed conseruabis semper tibi tuos electos, quos nullis persecutionibus patieris a ueritate excide- re, in quorum corpora tametsi patiaris impios peruersam exercere po- testatem, animas tamen eorum auferri, aut periri non sinas. 11. Verun- tamen quia uideo excrefcere & abundare in terris, impiorum maliti- am clamare adhuc cogor infirmis membris meis, ac dicere, Custodi eos domine, & praeserua semper ab insidijs tentationum malarum, quas ponunt & occultant aduersarij bonorum seruis tuis: * & ab offen- diculis quae praebent bonis operarij iniquitatis, illos conserua, ut nun- quam in laqueum incidant, neque impingentes aut offendentes cadant in peccatum. 12. In te rete & laqueum eius, nempe diaboli & impio- rum seductorum, qui sunt ex parte eius, in laqueum & in uincula mora- tis aeternae, cadent ij qui in peccatis suis permanent obstinati, & mo- riuntur in eis: huiusmodi sunt, quos ipse cum sibi adherentibus capiit, quos laqueo suo in damnationem abducunt: * ego uero congregatio iustorum & nos serui atque electi tui, uelut separatim atque singulari- ter subsistimus per tuae electionis gratiam, ab illis merito separati, & quasi in partem sepositi, ut in nullo communicantes eorum infideli- tati, aut infructuosis operibus tenebrarum: ita nec damnationi pena- rum, donec tandem post hanc exactam malitiam, transitus nobis praes- tetur ex praesentis saeculi malis, ad requiem sempiternam, quam in te praestolamur. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXL.

Versu 2. Dirigatur oratio mea, &c. Quemadmodum (teste Sapiente) oratio humilantis se nu- bes penetrat, & ad Deum pro exauditione transcendit: ita impiorum oratio est execrabilis, & obstaculum habens repellitur, ne ad exauditionem ante Deum introgreduatur. Bonorum autem ora- tio recta sursum scandit, in modum thuris cremati, estque Deo gratissima. Oratio autem impiorum ad modum nebulae dispergitur, & in naribus Dei foetida est atque abominabilis. Ob hoc petit fidelis orationem suam dirigi in conspectu Dei sicut incensum. ¶ Versu 3. Pone domine custodiam ori meo. Quomodo in domum cui nulla est custodia adhibita, quae porta aut ostium non est conclusa, sine de- lectu quilibet ingreditur atque egreditur, facillimeque uentus quilibet introgreduatur & efflat: ita stulti & peruersi, quibus non est linguae custodia, neque ostium labia circumstant sine delectu atque

Psal. 27: Hier. 23:

Luc. 13:

Eph. 5:

Eccle. 35:

judicio proferunt quicquid in buccam venerit, & quicquid liberit. Et quomodo ciuitatem aut domum, quæ custodia adhibita seruatur, ostia quoque & porta concluditur, nisi cum discretione & iudicio egredi vel introire nemo potest: ita per os bonorum non egrediuntur, nisi quæ secundum iudicium & rationis examen, vera, bona, atque vtilia probata fuerint. Vnde & vulgo dici solent homines, Ori frenum imponere, aut seram adhibere, quum non nisi probos & bene meditatores sermones loqui proponunt, neque sine delectu inutilia quælibet indiscriminata profundere. ¶ Versu 4. Non declinet cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Admodum necessaria est hæc oratio, omnibus qui cupiunt in æternum non proijci, non derelinqui in perpetuum à domino. Nam peccare humanum est, & à peccato potes resurgere, si lapsus fueris, modo humiliter tuum peccatum agnoscas, & confitearis, iuxta quod in alio psalmo dicitur, Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Hinc in alio iterum psalmo cum de grauibus scædi adulterij, & impij homicidij sceleribus veniam quæreret olim propheta domini, tunc factus seruus diaboli, precando remissionem confitetur culpam, dicens: Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me: Quoniam iniquitatem meam agnosco, & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris, &c. Sic veniente ad ipsum propheta domini Nathan, de perpetrata impietate redargutus, non quæsiuit excusationes in peccatis, sed ingenuè reatum confessus est, dicens, Peccaui domino. Quam ob causam, diuina consolationis verbum meruit audire, dicente Nathan, Dominus quoque transtulit à te peccatum tuum, non morieris. Illi autem qui post commissum peccatum excusationes quærunt sui peccati, qui redarguuntur, vel interius obmurmurante conscientia, domino in ea loquente, vel exterius bonorum verborum, siue exemplorum exhortationibus, non solum non agnoscunt iniquitatem, non solum non dicunt, Peccaui domino, sed aliquod insuper suo peccato pallium quærunt, quo operiant, quo tegat, quo excusent commissam iniquitatem: quomodo remissionem huiusmodi promerebuntur accipere? Sic sanè primus ille parens noster Adam, malum exemplum reliquit posteris, simul & coniunx eius: quod nimium libenter imitantur filij Adam, quicunque ex tali patre & tali matre sunt progeniti. Sic enim in Genesis exordio legimus, post Dei præceptum serpentis seductione præuariatam, domino requirente Adam, & interrogante, quam obrem præceptum fuisse transgressus: respondisse illum, non verbum humilis confessionis, sed vanæ excusationis. Mulier (inquit) quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Item & coniunx interrogata, cur id fecisset, verbū vanæ excusationis respondit, dicens: Serpens decepit me, & comedi. Nusquam hic audis vocem filij Isai, nusquam hic audis, Peccaui domino, sed excusationes tantum in peccatis, Illa decepit me, ille decepit me. Propter quod non meruerunt ipsi parentes primis à domino audire, quod filius Isai à propheta domini Natha audiuit, videlicet vt transferretur peccatū eorum, sed quanto citius in eos vltionis sententia prolata est. Huius exempli mali primum imitatore legimus, illum primum homicidā Cain, qui post patratum crudele fratricidium, domino misericorditer requirenti, Vbi est Abel frater tuus? non respondit, Peccaui domino, sed frōte superba, & ceruice elata excusationem quæsiuit: Nunquid (inquiens) cunctos fratris mei sum ego? Quam ob causam, euertigio diuine vltionis sententia aduersus illum prolata est. Vix autem alium inuenimus tam pertinacem excusatorem, vt illum prius humilem, post nimium superbum Saulem. Sic enim vbi præter suum officium holocausta obtulisset, atq; ob hoc à Samuele fuisse correptus, prolixā excusationē proponens, etiam necessitatē prædedit, dicens: Necessitate cōpulsus, obtuli holocaustum domino. Nonne violenta est excusatio, quæ necessitatē prædedit (vt dici solet) lege carentem? Ita in captione Amalech, quem penitus deleri mandauerat dominus, cum aduersum domini mandatum optimis quibusq; seruatis à Samuele fuisset adnotus, interrogante, quænam esset vox gregum sequentium, &c. Ille superba excusatione respondit, De Amalech adduxerunt ea. Pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis, vt immolareretur domino Deo tuo, reliqua verò occidimus. Vide (quæso te) superbam excusationem. Primum, non ait, De Amalech adduci ea, Pepercit melioribus, vt immolarem, &c. sed à se peccatū abiecit in populum, dicens persona tertia, adduxerunt, pepercit populus. Deinde etiā laudem excusatio ista videtur postulare pro reprehensione, cum pietatem prædedit, dicens: Vt immolarentur domino. Et cum iterum à Samuele acrius obiurgaretur dicente, Quare ergo non audisti vocē domini, sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis domini? Ille perfricta frōte excusationem excusationi adiecit, Imò (inquiens) audiui vocem domini, & ambulavi in via per quam misit me dominus, & adduxi Agar regem Amalech viuum. Tulit autem de præda populus oues, & boues primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet domino Deo suo in Galgalis. Nunquid hic audit, peccaui domino? Se enim dicit obedisse domino, & per viam bonam ambulasse: populo verò imponit, quod adducta sit præda, & hoc ipsum quantum valet excusans quod ad immolandum essent adducta. ¶ Versu 5. Et non cōmunicabo cum electis eorum. Potest accipi, electis, in genere masculino: vt sit sensus, Non habebō societatem, neq; cum ijs qui inter operarios iniquitatis sunt primi. Melius tamē accipitur in genere neutro, quomodo in Elucidatione à nobis expositum est, cui cōsonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Neque comedere in delicijs eorum, Et Felix, Ne comedam ex iucundis eorum. ¶ Versu 7. Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum. Beneplacita impiorum, quid melius intelligimus, quam vitia atque peccata, in quibus illi eligunt permanere & requiescere? Est ergo sensus, Adhuc oratio mea est, & erit in eorum malitijs: vel potius in malitijs, contra vitia & peccata eorum: siue pro malitijs eorum, videlicet vt ipsi ab illis conuertantur, donec tempus est, & ego illis nunquam coinquiner. Atque huic expositioni consonat, quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Quia adhuc oratio mea pro malitijs eorum:

A eorum: item & quod Chald. habet paraphrasis, Adhuc oratio mea ordinata est cōtra malitias eorum. Alij sic intelligunt, Ego orabo pro eis, dum ipsi manebunt in suis vitijs, quæ sunt eis beneplacita. Cui sensui videtur fauere quod vertit Felix, Adhuc oratio mea inter mala eorum. ¶ Versu eodē, Absorpti sunt iuncti petre iudices eorum. Clarior esset intelligentia, si ab hac parte, versus nonus inchoaretur, vt simul cum principio versus sequentis componeret versus octauum: ac deinde secunda pars versus octauum cum principio noni cōponeret versus nonum, ad eum modum quo nos in Elucidatione distinximus: vt aliqua fieret per talem distinctionem commodiorem alleuatio difficultatis, quæ est in his verbis non modica. Huius autē versus intelligentiam prolixè indicauimus in Elucidatione, per iudices intelligendo principes & capita errantium, id est, duces, magistros, & quomodocunque auctores errorū, non obediētes veritati, sed potius repugnantes ei, & contradicentes. Hi enim impiorum principes iuncti petre Christo, absorpti sunt, consumpti sunt, iudicium suū acceperunt: & illis interfecit, Dei iudicio, audierunt simplices prius seducti per principes illos, verba Dei, quoniam potuerunt supple, verba Dei, id est, potentia & præualida fuerunt. Sic enim in præsentī loco, potuerūt, accipi debet, vt valeat potentia fuerunt, præualida fuerunt. Ex Hebræo Hieronymus legit, Audient verba mea, quoniam decora sunt. Felix, iocunda: alij, Suauia, vel dulcia. Quidam Hebræorum expositores interpretantur hunc locum de peccato Moyse & Aaron iuxta petram. Ipsi enim iuncti petre, id est, prope petram, vel iuxta petram positi, sublati sunt, & absorpti sunt, quatenus hoc ibi promeruerunt, vt morte interirent vterque ante ingressum terræ promissionis: ac deinde audierūt verba domini, quoniam potentia fuerunt ad educendū aquam de petra. Verum huic sensui non bene consonant neque præcedentia, neque sequentia. Neque satis videtur, quorsum huc pertineat eius rei facere mentionem, maximè cum mox subdatur, Sicut crassitudo terræ, &c. Quod non videtur vilo modo cum præcedentibus cohærere. ¶ Versu 9. Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dispersa sunt ossa nostra secus infernum. Hunc versus clarij aliquanto sic legit ex Hebræo Hieronymus, Sicut agricola cum scindit terram, sic dispersa sunt ossa nostra in ore inferni. & Felix, Velut scindens, & findens terram, dispersa sunt ossa nostra secus foueā, vel in ore inferni. Quod in Elucidatione satis lucide expositum est. Illud autem secus infernum, exponi potest, iuxta sepulchrum, quoniam videlicet iuxta sepulchri foueam, interfectorum martyrum cadauera proijciebantur, & ossa dispergebantur inhumata iacētia. Pro quo facit quod vertit Felix, Secus foueam: Solet enim nonnunquam per foueā intelligi sepulchrum. Vel intellige: Sic dispersa sunt ossa nostra, vires nostræ ita cōfractæ sunt, in tanta nos adduxerunt discrimina, vt visi nobis fuerimus esse in portis inferni, & inferno iā proximi, quem admodum de homine proximo morturo dicimus, qd est prope sepulchrum, vel prope infernum, aut quoddam alterum pedē habeat in sepulchro, vel in cymba Charontis. ¶ Versu vltimo, Cadent in retiaculo eius peccatores. Quoniam nihil præcessit secundum numerum singularē, quod videatur eius posse referre, eod quod præcedentia omnia per numerum pluralem sint dicta, potest tamen referre ipsum caput impiorum diabolum, aut simul totum corpus diaboli, Ipsum enim seducit, & in laqueos trahit, dum seducti mali seducunt alios, quæadmodum Paulus dicit, errantes & in errorē mittentes, quomodo per contrarium corpus Christi se à laqueis studet eximere, dum qui audit (iuxta illud Apocalypsis) dicit, Veni, & vnulquisque per Deum liberatus, rationem salutis habet proximorum suorum. Vel singularē accipe pro plurali, in retiaculo eius, id est, eorum, quemadmodum in Græco habetur ἑνὸν. Intelligi etiam potest, in retiaculo impietatis, cuius in fine versus præcedentis fit mentio. Illud quoque, in retiaculo, diuersum sensum patitur. Nam si ablatiuus pro accusatiuo ponitur, in retiaculo pro in retiaculū, quomodo habet lectio Romana: sensus est, In rete diaboli vel impiorū, vel impietatis cadent peccatores. Si verò in retiaculo valeat, per retiaculum, sensus est, Per retiaculum cadent in mortē, & præcipites corrunt in infernum. Quomodo autem iustorum congregatio singulariter sit, donec transeat id quod in fine psalmi dicitur, docet nos Christus dominus huius beatæ societatis caput & princeps, cum suis ait Apostolis, Non vos me elegistis, sed ego vos elegi, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et infra, Si de mundo fuissetis, mundus quod suū erat, diligeret: quia verò de mundo nō estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus: Ac rursum ad patrē loquens, ait, Ego pro eis rogo, nō pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia nō sunt de mundo, sicut & ego nō sum de mundo, Vides, quomodo sunt singulariter sancti, donec transeunt. Transitus autē hic idem est, de quo apud Ioannem scribitur: Ante diem festum paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrem, &c. transitus videlicet per corporis mortē, à vita temporali ad æternam ab exilio ad patriā, à valle lachrymarū ad paradysum æterni gaudij, à corruptione ad incorruptionē, à mortalitate ad immortalitatem, deniq; à morte ad vitā sempiternam. De particula quoque Donec, hic notanda sunt quæ diximus in versus secundum psalmi centesimi & noni. Nam post hunc transitum, tunc vel maxime singulariter erunt iusti, tanquā oues separatæ ab hædis, sicut dilecti pueri in cubili parentis segregati à maleficis vindictis in sempiterno carcere, denique sicut perpetuū beati, à perpetuū miseris. Atq; ita quidē in persona totius ecclesiæ, siue totius congregationis iustorum exponitur hæc particula: quemadmodum in psalmo illa videtur loqui. Si autem in hoc versiculo accipere voluerimus ipsum caput nostrum, in sua tantum persona loquens, & orationem corporis finiens, admodum suauem habebit hæc clausula intelligentiam, nimirum hanc, O cælestis pater, ego filius tuus, totius caput ecclesiæ (quæ hæctenus ad te clamauit) sum quasi singularis, quasi solitarius, & vnicus tuus filius, donec ex hoc mundo ad te transeam, donec ad te redeam vnde egressus fueram. Tunc enim nequaquam singularis ero, non amplius solitarius, non vltra vnicus filius tuus:

2. Tim. 5. Apoc. 22.

Ioan. 15.

Ioan. 17.

Ioan. 13.

Matt. 25.

Psal. 140.

Ephes. 4.

Heb. 2. tus: sed ascendens in altum, captiuam ducam captiuitatem, multos filios tibi adducam in salutem & E
Rom. 8. gloriam: eroque extunc quasi primogenitus in multis fratribus, qui antè fueram quasi solitarius.

CXLI. PSALMI ARGUMENTVM.

Ex titulo palam est, Dauid prophetā psalmum istum, post consummatā Saulis aduersus se iram, in fuga cecidisse suam miseriam & animi angustiam partim ex grauisima aduersantium persecutione, partim ex amicorum omnium atque notorum derelictione, domino commendando, atque ab eo (postquam humanitus nullum erat) supernum poscendo auxilium. Veruntamen quia Dauid figura erat Christi, totus iste psalmus commode admodum Christo domino peculiariter aptari potest. Ipse enim in grauisima persecutione Iudeorum positus, ita ut omnibus amicis, notis, apostolis, atque discipulis derelingeretur, ad patrem clamauit, ab ipso salutem deprecans, in cuius etiam manus spiritum suum moriens commendauit, à quo orauit de carcere inferni saluari, & à corpore mortis expediri, ad satisfaciendum expectationi iustorum, qui ante eius resurrectionem in suam quam expectabant retributionem pertingere, absque illo non poterant. Iterum autem sicut psalmus iste Christo domino peculiariter aptari potest, ita cuilibet fideli (qui membrum est eius) formam præbet ad Deum orandi in afflictionibus & persecutionibus, cum humanum sibi vel deesse, vel sufficiens non adesse conspexerit auxilium. nos Elucidationem ita moderati sumus, ut facile, siue Christo capiti, siue fidelibus membris eius, ab attento animo & que valeat aptari.

CXLI. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Voce mea ad dominum clamauit, voce mea ad dominum deprecatus sum.

2 Effundo in conspectu eius orationem meam: et tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

3 In deficiendo ex me spiritum meum: et tu cognouisti semitas meas.

4 In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.

5 Considerabam ad dexteram et videbam: non erat qui cognosceret me.

6 Perijt fuga à me: non est qui requirat animam meam.

7 Clamauit ad te domine: dixi: tu es spes mea: portio mea in terra uiuentium.

8 Intende ad deprecationem meam: quia humiliatus sum nimis.

9 Libera me à persecuentibus me: quia confortati sunt super me.

Ocem orationis meæ ad dominum leuaui, & ex cordis affectu ad illum direxi clamorem deprecationis meæ, qui solus ab omni malo & periculo me possit saluum facere. 2. Ante conspectum eius penitus mihi diffidens effundo, veluti ex pleno affectu cum sincera fiducia orationem meam: * tribulationem omnem quam patior, siue corporis, siue animi, manifestam facio ante præsentiam illius, & illi angustias meas omnes propono, utpote que scio mihi de tribulatione & posse & velle dare auxilium. 3. Cum deficeret in me spiritus meus, & præ nimia angustia vix vltra intra me posset contineri, cogereturque velut excedere à corpore, ego semper ad te clamabam, & tribulationem omnem tibi aperiebam: neque enim alius est cui rectius mea omnia possim, aut debeam committere, quandoquidem tu cognouisti omnes vias meas, quibus ambulauit coram te corde perfecto & bona voluntate, & omnis ratio vitæ meæ nulli melius est quam tibi cognita. 4. Iuxta viam istam veritatis atque iustitiæ per quam ambulauit, insidias posuerunt mihi aduersarij mei, cupientes me in mortem siue animæ siue corporis precipitare, propter iustitiam quam tenui, ad mortem usque me persequentes. 5. Istis autem sic insidiantibus, aspiciebam ex omni parte, si ex hominibus nullum mihi adueniret adiutorium: & attendebam si nemo adesset à dextris, paratus ferre auxilium mihi, inimicorum insidijs circumdato, & diligenter attendebam, ad modum eius qui ardentem expectat liberatorem: * verum neminem omnino conspexi, neminem inueni ex omnibus notis, cognatis & amicis, qui me agnosceret: sic ut pro mea liberatione quicquam auderet agere, aut ferre tribulato auxilium: imò qui erant noti & proximi mei, sibi timentes fugerunt à me, relinquerunt me, atque etiam abnegauerunt. 6. Quod si me ipsum fuga saluare voluissem, non erat quò, aut ad quem cõfugerem, vbi ab hostibus meis saluari possem: * omnes me reliquerunt, neque est ex notis & amicis quisquam, qui animam meam requirat ad saluandam eam, cui cordi sit saluare vitam meam: sed in manibus hostium absque vlla requisitione me dimiserunt, neque pro mea innocentia propter timorè humanum, vel loqui vel agere sunt ausi. 7. Cum ergo viderem apud homines nusquam mihi esse auxilium, nullam esse spem liberationis meæ ab hominibus, leuaui ad te domine vocem meam deprecatoriam: * tibi quoque dixi in confessione orationis meæ, Spes mea in te omnis est, utpote quem scio & potentissimum ut valeas, & optimum ut velis salutè dare animæ meæ: * tu quoque pars es & hæreditas mea omnis, quam expecto possidere, & qua spero frui in cælesti illa patria semper ac beatè uiuentium. 8. Proinde, obsecro te, o spes & hæreditas mea, ut intentum te exhibeas ad orationem meam, quæ te deprecor pro salute mea exaudiasque deprecantem: quoniam affixerunt & angustiauerunt me valde inimici mei, ita ut ex mea virtute, nisi tu adiuues, non videam quomodo illorum manus effugiam. 9. Tu me libera, qui solus potes, ab ijs qui me ad mortem usque insanabili odio persequuntur: * iam enim tempus est ut festines,

10 Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo.

* me expectant iusti, donec retribuas mihi.

stines, quoniam valde inualuerunt in me, & sequerunt contra me, & penè præualuisse videntur mihi: libera (inquã) ut in manibus illorum non pereat anima mea, sed in manibus tuis custodita saluetur. 10. Educ domine, ad laudem & confessionem nominis tui, animam meam de custodia & obsidione qua me obsidet inimici mei, perdere querentes eam, ut salua educas liberatione tua: * Itè & de custodia siue carcere inferni & mortis libera animam meam, ne per fraudes atque insidias aduersantium vnquam illuc ingrediar: * Insuper & de custodia carnis huius mortalis, in qua ut in carcere multis pleno miserijs spiritus inhabitat, educas illum, cum tibi placitum fuerit. Inquieta est enim anima mea, donec veniat ad te: * me expectant iusti omnes, qui priores ad te ingressi sunt, cum expectatione & desiderio multo, donec à te accipiam retributionem felicitatis meæ, vehementer cupientes impleri numerum fratrum suorum, facturi festum magnum & gaudium super saluatione mea, qui gaudium habent etiam super peccatore penitentiam agente.

Lucæ 15.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLI.

Versu 1. Voce mea ad dominum clamauit. Præmittitur huic psalmo titulus, Intellectus Dauid cum esset in spelunca, oratio. Qui titulus indicat extremam illam angustiam in qua erat Dauid, cum cogere in spelunca sese occultare, occasione dedisse Dauidi, hunc psalmum per orationis modum componendi. Non tamen ob hoc necesse est, totum psalmum peculiariter de illa angustia temporalis profugi Dauidis exponi: quemadmodum post psalmi tertij annotationes diximus: sed verisimile est, præcipuam intelligentiam Christo accomodandam esse, ut de suæ passionis angustia ad patrem pro liberatione & reuocacione clamanti. Tituli enim huiusmodi, non tam materiam, quam occasionem psalmi, plerumque exprimunt: quemadmodum illo in loco plenius prolixiusque per plura exempla deduximus. Optime itaque hic psalmus conueniet Christo domino, de extrema illa angustia, in qua erat, cum iam esset traditus in manus hostium, cum illum vituli multi circumdedissent, & tauri pingues obfessent, ad patrem, tota suæ salutis anchora exclamante, illique suum spiritum lamentabiliter commendantem. Quomodo autem in psalmo tertio diximus, quòd secundum literam ad temporalem angustiam Dauidis in illa persecutione (cuius fit mentio in titulo) positi, posset etiam referri, & sic de hoc dicendum erit. Magis tamen vtiliter ad vnumquodque iustum passionibus Christi configuratum, in grauius angustijs positum, secundum spirituale expositionem accomodabitur. Et præcipue ex hoc modo abscedentibus in Dei gratia conueniet: quemadmodum sanctum hominem Dei beatum Franciscum, in suprema vitæ hora, iam iam Deo redditurum omnibus virtutibus bene fragrantem spiritum legimus, totum eum à capite ad calcem usque perlegisse, atque ita in voce vltima dicentem: Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo, me expectant iusti donec retribuas mihi, beatam animam in patris sinu exhalasse. Applicando itaque psalmum huic Christo, principium in cruce pendenti rectè competit. Illic enim voce sua ad dominum clamauit, voce sua ad patrem deprecatus est, effudit in conspectu eius orationem suam, & tribulationem suam annunciauit, deficiente ex eo spiritu suo: quando (ut ex euangelijs discimus) in cruce pendens exclamauit: Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Quando tandem cum clamore valido exclamans: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum: beatam posuit animam, quando (ut Apostolus ait) preces supplicationesque ad eum qui posset se saluum facere à morte cum clamore valido & lachrymis obtulit. Atque ita defectio illa spiritus ex ipso (de qua in versu tertio) intelligitur emigratio anime à corpore. Defecit enim in mortis articulo ex eo spiritus eius. Verum si ad vnum quemlibet de angustia corporali aut spirituali clamantem referamus intelligentiam, per defectioem illam, non aliud quam gratis angustia & nimia anxietas accipitur. Iuxta enim vulgatam loquendi consuetudinem, dicimus, in nobis vel ex nobis deficere spiritum, aut à nobis abscedere, nos spiritu priuari, siue deficiat cum in rem arduam, perplexam, aut penè desperatam inciderimus, vnde spes nobis non videatur emergendi. Atque in hanc sententiam vertit Hieronymus. Quum anxius fuerit in me spiritus meus: & Felix, Dum mœrore operietur in me spiritus meus, vel dum anxietate inuoluetur. C. Versu 5. Respiciebam ad dexteram, & videbam. Ex scripturarum consuetudine, à dextris esse dicimus, quasi ad auxilium paratum assistere: ut psalmo 15. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Et psalmo 108. Qui assistit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam. Cum ergo hic dicit in angustia positus, se respexisse ad dexteram, significat ad auxilium se respexisse, an nullus ferret suppetias, nemo subueniret iniuste oppresso innocenti, an non alicunde veniret sic valato subsidium. Et quod iterum addit, & videbam, significat diligenter, & quasi cum obseruatione attendebam: quemadmodum solent in graui meru positi attentissima obseruatione ad auxilium aspiciere, an non alicunde quicquam adueniat. Quo tamen loquendi modo, non intelligamus Christum anxie quæsisse auxilium. An enim putamus, quia non poterat ille rogare patrem, & dedisset ei plus quam duodecim legiones angelorum, siue in præsidium, siue in subsidium? Non ergo ista dicit, quasi anxie quærens auxilium, & inuenire non potens, sed ad significandum hoc loquendi modo suam extremam derelictionem & destitutionem: quando relicto eo (ut scriptum est in Euangelijs) omnes fugerunt, & nemo pro illo iam tradito, vel verbo vel opere quicquam auderet agere. Quidam sic exponunt, Considerabam ad dexteram, & videbam, supplices, ad sinistram, id est, ad omnem partem

Psal. 122.

Matt. 27. Ibidem. Heb. 5.

Psal. 15.

Psal. 108.

Matt. 26.

Ibidem.

partē direxi aciem oculorū meorū, & nulla ex parte apparuit qui cognosceret me. Verūm quod prio E
ri loco diximus, videtur potius. Quod autē in versu sequenti dicitur, Perijt fuga à me, tantūdem va
let atque, Non patebat mihi effugium, nō erat quō fugerem, nullus erat rēctus effugiendi locus, dum
ita erant vndiquaq; circumcinctus hostibus, omni ex parte tentus atq; vallatus angustijs vt nescirem
quō me verterē. A Christo verō peculiariter fuga in passione perijt, non quia non potuisset effugere,
sed quia iam hora venerat & potestas tenebrarum, quando à patre decretum fuerat, vt nō effugeret;
& quomodo decretum fuit, ita & ille adimplere cuncta voluit; quemadmodum in alio psalmo dicitur,
Lucā 22. Traditus sum & nō egrediebar, videlicet quoniam nolebam egredi, eō qd patris esset voluntas, vt
Psal. 37. impleretur eorum, qui me obsederunt, malitia. Requiere quoque animā longē aliter hic accipiatur,
q̄ in aliquot scripturā locis significat quærere animam. Animam enim quærere, plerunque significat
quærere ad perditionem, vel ad interitum: veluti Exodi quarto, Mortui sunt omnes qui quærerebant
animam Moysi: id est, qui quærerebant interficere. Et 1. Reg. 20. conqueritur Saul de filio suo Ionatha,
quod quærat patris animā. Et in psal. 39. Confundantur, & reuereantur omnes, qui quærunt animam
meam, vt auferat eam. Et iterum, Ipsi verō in vanum quæsierunt animam meam. Et apud Matthæum
angelus Ioseph alloquitur, dicens: Vade in terram Israël: defuncti sunt qui quærerebant animam pueri.
Matth. 2. Requiere autem animam, hoc loco per cōtrarium intelligitur, ad seruandū, quomodo dicitur pas
tor ouem perditam quærere siue requirere, vt perditam inueniat, ac seruet ne pereat. ¶ Versu 10.
Educe de custodia animam meam. Cum versum istum vt à Christo prolatur accipimus, intelligere li
cet custodiam siue carcerem mortalis corporis, vel custodiam siue obsidionem inimicorum perse
quentium: vel custodiam siue carcerem inferni aut lymbi. Primo modo hic est sensus, Educ pater ce
lestis animam meam de corpore isto pleno doloribus, & agoniz grauisimā finē impone, iube exire
spiritum meum, & in manus tuas euolare, Secundo modo hic est sensus, Libera domine animam meā
de ista obsidione, qua obsident me diligentissimē hostes mei, vt non in illorum manibus me derelin
quas, tanquam vnum ē mortuis ceciderunt gladio: sed tertia die resuscitatum, fac illorum manus eua
dere. Tertio modo hanc habes sententiam: Libera domine animā meam de custodia lymbi, vbi tan
quam in carcere vinciti custodiuntur, & à gloria detinentur electi: non derelinquas animam meam in
inferno, sed visitatis captiuis, fac etiam in corpus redire, & ad te vnā cum illo assumi in gloriam. Illud
quoque quod adiungitur. Ad confitendum nomini tuo, expone, vel ego liberatus confitear nomini
tuo, vel vt iusti de mea liberatione cōfiteantur tuo nomini. Quamquam in idem hæc duo conueniūt,
quoniam quidem confessio fidelium eadem & Christi est atque cōgrario, quæ Christi, & membro
rum eius. Vltima quoque clausula psalmi, Me expectant iusti donec retribuas mihi: de Christo sic ex
ponitur, O pater, festina me educere de corpore mortis, de obsidione inimicorum, de custodia infer
ni. Nam iusti omnes meam præstolantur liberationem & salutem, vt pote non potentes sine me con
sumari, me præstolantur, vt authorem & causam salutis suæ, absque quo diu expectatam & multū
desideratam salutem non possint consequi, & per quam sciant se illam accepturos, simulque mecum
in beatam requiem ingressuros ante conspectum tuum. Me expectant, donec mihi retribuas, quoniā
sciunt non prius se accepturos suam retributionem, nisi vbi ego meam accepero. Ego nanque vt pri
mogenitus in multis fratribus, vt primogenitus mortuorum, & primitiæ dormientium, primam de
beo beatæ remunerationis hæreditatem accipere: ac deinde per me vt primogenitum & consubstan
tialē, illi vt adoptiui, nam singuli sunt accepturi gloriam. Si verō ad fidelem quenque psalmus ap
plicetur, habes in Elucidatione multiplicem intelligentiam.

CXLII. PSALMI ARGVMENTVM.

Q uod hæcenus in psalmis illis, qui penitentiales nominantur, notauimus: idem in hoc quoque eius appella
tionis secundum ordinem nouissimo, quam apertissime cernitur. A luctu enim graui incipit, & in securo
gaudio finit, vt in illo manifestē videre liceat, quod in alio psalmo legimus: Quoniam secundum multitudinem
dolorum, consolationes Dei letificant animas iustorum: et quod Paulus Apostolus ait. Quoniam sicut abundant
passiones Christi in nobis, sic et per Christum abundat consolatio nostra. Itaque pressus graui mole tentatio
num seruus Dei, qui cupit retinere iustitiam, ad dominum clamat pro exauditione: quam vt impetret suæ iustit
iæ parum fidens, districtum iustitiæ iudicium non audeat suscipere, conscius infirmitatis et miseriæ suæ, sed mi
sericordiam magis exoptat: quam vt obtineat, mala quæ ab inimicis patitur, sollicite diligenterq; commemorat,
et insolite miserationis pristinorum temporum opera mentis oculis intendit. Ex quorum consideratione, versu
sexto, spem erigens, concepta fiducia, manus fidenter expandit, et celerem postulat succursum iamā deficientis,
priusquam in perditionem descendat per peccati consensum: vocem miserationis diuinæ auri intra se deposcit,
viam quoque vitæ sibi monstrari, et in omnibus quæ sunt salutaria spiritui ductore regi atque deduci. In cuius
auxilio plenissime fidens, versibus duobus vltimis quasi securus de victoria et salute, omnes inimicos suos sue
gandos atque etiam perdendos audacter denuntiat.

CXLII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine exaudi ora
tionem meam, auribus
percipe obsecrationem
meam: * in veritate

Domine Deus, orationē quā fundo ante conspectū tuū be
nignus exaudi, & aures tuas (vt humanū aliquid loquar)
fac intēdas deprecationi meæ, benignūq; illi auditū præ
be: secundū veritatē promissionū tuarum, secundū æ
quitatē iustitiæ tuæ, exaudi me, tibi corde humili suppli
cantē. Exigit enim hoc tua veritas & iustitiæ æquitas, vt
iuxta promissum penitentiz peccatori misericordiā non deneges. Ne
que

A tua exaudi me, in tua
iustitia.

2 Et non intres in iudi
cium cum seruo tuo:

* quia non iustificabi
tur in conspectu tuo om
nis viuens.

3 Quia persecutus est ini
micus animam meā, humili
auit in terram vitā meā.

B 4 Collocauit me in ob
scuris sicut mortuos se
culi: * et anxius est
sup me spiritus meus, in
me turbatus est cor meū.

5 Memor fui dierū an
tiquorū meditatū sum
in omnibus operibus
tuis: * et in factis ma
nuum tuarum medita
bar.

6 Expandi manus meas
ad te: * anima mea si
cut terra sine aqua tibi.

7 Velociter exaudi me
domine: * defecit spiri
tus meus.

8 Non auertas faciem
tuam à me: * et similis
ero descendantibus in
lacum.

9 Auditam fac mihi ma
ne misericordiam tuā:
* quia in te speraui.

10 Notam fac mihi
viam in qua ambulem:
* quia ad te leuaui ani
mam meam.

11 Eripe me de inimi
cis meis: * domine ad te
cōfugi: * doce me facere
voluntatem tuam.

que enim iustitiæ est, neque veritatis tuæ, promissum denegare postu
lanti humiliter. 2. Neque verò me, Deus piissime, adducere velis in dia
strictum tuum iudicium, vt secundum districtiōnem seueræ iustitiæ
tuæ mihi retribuas, sed ad thronum misericordiæ tuæ confugio, &
misericorditer mecum agi cupio: * Nam secundum districtiōnem &
seueritatem iustitiæ tuæ, seposita misericordia, vix quisquam viuē
tium super terram, iustus per omnia ante conspectū tuum comperie
tur, qui non vlla vnquam macula peccati vel fuerit vel sit eoinquina
tus. Neque quisquam soli iustitiæ, nō præsupposita misericordia, in
nitens, se poterit iustum comprobare ante districtum eiusmodi iudici
um eius. Quanto minus ego peccator miserabilis, qui multorū ma
lorum mihi sum conscius, tui audebo iudicij districtiōne prouocare,
vel expectare? 3. Ecce enim persequuti sunt me ad mortem aduersarij,
& perdere quæsierunt animā meam, eā in morte præcipitare quæretes:
& reuera vitā animæ meæ valde afflixerunt, depresserunt, & contriue
rūt vq; in terrā, in interitū penē & infernum. 4. Constituerunt me &
habitare fecerunt in obscuritatibus, tenebris & horroribus internis,
tentationū multitudine & grauitate conscientiam vel obtenebrates
& spiritus lumē obnubilantes, ad eum modum quo peccatores huius
mundi, qui in perfectis & perpetuis degūt obscuritatibus: * Vel sicut
eos qui olim mortui sunt qui iā in tenebris degūt. * vel sicut eos qui in
hoc mundo morti addicti sunt, quos tenebrosi seruant carceres: * spi
ritus autem meus intra me factus est timore anxius, sibi metuens, ne
fortē obscuritatibus eiusmodi inuolutus pereat in mortem, & huius
modi metu turbata sit intra me anima mea. 5. Cum verò ita me con
turbarent cogitationes meæ, nō desperabā tamen, sed in memoriā re
duxi sæcula præterita, quæ ab initio mudi fluxerunt, & cōsideraui dili
genter ad omnia opera tua, quæ fecisti in temporibus & generationi
b⁹ præteritis, quomodo semper humilibus & penitentibus propitius
miserator, impijs verò seuerus vltor extiteris: * & in iis quæ fecerit ma
nus tuæ, quæ tu fecisti in omnipotentia tua, diligentē apposui confide
rationem. 6. Ex his verò spe misericordiæ tuæ & liberationis meæ cō
cepta, expandere cœpi fiducialiter brachia ad te Deum meum, qui
me possis à morte & ab omni malo facere saluum: * anima mea tibi
est, ad te sitit, te desiderat, & modo quodam præ ariditate tibi est aper
ta, aquis gratiæ & consolationis tuæ percipiens humectari atque re
focillari: quomodo terra arida & sicca, non habens aquæ humorē præ
fitti & ariditate fissa, aperitur sicutque & anhelat ad pluuiæ irrigatio
nem, vt potetur & humectetur ab ea. 7. Festina domine ad seruū tuum,
ne tardes amplius: sed exaudi me quanto cyus, & velociter præsta au
xilium: * iam enim in proximo est vt deficiat spiritus meus, longa &
grauis nimium inimicorum prauitate confractus, nisi presentissimum
adit tuum mihi auxilium: nec video quemadmodū ex me ipso vlt
rà valeant tantæ malitiæ resistere, cum penē nihil remanserit in me vitæ
8. Nequaquam vltà differas ad me conuertere benignum aspectum
tuum, neque exaudire distuleris orationem meam: * alioqui etiam si
vel modicum adhuc auerteris aspectum tuum, iam similis ero iis qui
in lacum mortis & inferni demersi sunt, & vnus ero de numero illorū,
eritque cum illis portio & mansio mea. 9. Mane diluculo, in serenita
te & tranquillitate interiori, per tuum aduentum in anima mea immi
sa, te post noctem tribulationis ex oriente ad visitationem & consola
tionem in spiritu meo: atq; etiam matutino tempore, cū ad te attētius
orauero, tunc quæso fac me audire vocē miserationis, fac vt à me audia
tur vox tuæ consolationis, fac vt sentiā intra me dulciore aduenientis
misericordiæ tuæ: * Ecce enim spem meam omnem & fiduciam ple
nam in te reposui. 10. Demostra mihi viam bonam, per quam ambu
lare debeā coram te, vt placeam tibi, & instrue me, ac dirige per viam
præceptorum tuorum: * quoniā ad te Deus leuaui pauperculā & ca
cutientem animam meam, vt à te lumen accipiat & eruditionem atque
ducatum bonū. 11. Libera me domine ab aduersarijs & persequutoris
bus meis, qui malum quærunt animæ meæ, vt præualeant mihi: * tu es
ō domine tutissimum meum refugium, ad quem in omnibus obuēni
entibus mihi periculis fiducialiter confugio, tanquam ad patrem domi
num & patronum meum, & à quo securitatē semper expecto: * proin
de tu me doce interno tuo magisterio, & spiritus tui illuminatione
d d salu

* *quia deus meus es tu.*
 12 *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.*
 * *propter nomen tuum domine viuificabis me, in equitate tua.*
 13 *Educes de tribulatione animā meā: et in misericordia disperdes omnes inimicos meos.*
 14 *Et perdes omnes qui tribulāt animam meā: quoniam seruus tuus ego sum.*

salutari, obseruare præcepta tua, & in omnibus tuæ sanctissimæ voluntati fieri obedientem: tu enim es dominus meus & Deus meus, cui me parere in omnibus æquissimum est, qui que solus me potes de omnibus quæ veritati sunt edocere, 12. Sanctus tuus spiritus, qui est ipsa essentialis bonitas, à quo omnis bonitas in omnibus per communicationem procedit ac deriuatur, ipse mihi dux erit (vti postulo & confido) præstabitque ducatum, lumine gratiæ suæ & directione sua sancta, per viam rectam & bonam, per viam præceptorum tuorum: *propter gloriam magni nominis tui, & propter temetipsum, non propter mea Decus merita, viuifico spiritu tuo vitā dabis animæ meæ, & in ea vita in finem vsque seruabis, propter iustitiam & fidelitatem tuam. 13. Liberam ac saluā facies animam meā de omnibus tribulationibus & angustiis suis, quibus premitur ab aduersantibus: * & propter misericordiam tuam, cum tibi placuerit oculis tuæ misericordiæ meā afflictionem respicere, disperdes, dissipabis, fugabisque omnes qui mihi quærebant mala. 14. Et in perditionem atque damnationem mittes per seueram vltionē iustitiæ tuæ, omnes qui tunc tribulant & affligunt spiritum meum: * quoniam seruus tuus ego sum, bona voluntate tibi desiderans seruire: & tu vicissim meus es dominus, qui me seruum tuū & nunc in hoc tempore consolationibus destitui non patieris, & in venturo sæculo vnā cum omnibus sanctis tuis plena satietate latificabis in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLII.

Versu. 4. Sicut mortuos sæculi. Per mortuos sæculi possunt intelligi peccatores huius mundi, iuxta quod in Elucidatione expressimus. Aut intelligi possunt mortui, à sæculo, qui olim in præteritis generationibus quasi à sæculo & mundi initio sunt inmortui, quorum non est vlla amplius memoria. Et huic sensui consonat beati Hieronymi ex Hebræo versio, quæ habet: mortuos antiquos, id est, olim mortuos. Aut per sæculum intelligatur infelix illud damnatorum habitaculum, locus inferni, in quo omnes qui mortui sunt, ad vitā non resurgent amplius. Vel mortuos sæculi accipe eos qui secundum iudicium huius mundi condemnati in obscuris locis seruantur ad mortem. **V**ersu. 8. Et assimilabor descendentes in lacum, Noua videtur eloquutio, & noua admodum coniunctionis copulatiuæ acceptio, cum ita dicitur, Non auertas faciem tuam à me, & similis est descendentes in lacum. Ad intelligentiam enim & sermonis claritatem aptius dicendum videtur, Alioquin similis ero: aut ita, Si enim auertas adhuc faciem tuam à me, similis ero descendentes in lacum. Et ad hanc sententiam accipi debet proposita enunciatio. Similis acceptio cōiunctionis, & inuenitur Psalmo. 27. cum versu 1. dicitur, Ad te domine clamabo, Deus meus ne sileas à me, nequando taceas à me, & assimilabor descendentes in lacum. Aliquando verò eadem coniunctio pro causali ponitur, vt Psalmo 59. Da nobis auxilium de tribulatione. & vana salus hominis, hoc est, quia vana salus hominis, quo ferè modo etiam hic potest accipi, in hunc sensum, Non auertas, &c. nam si adhuc auerteris, assimilabor ego, vel sine te ego assimilabor, &c. **V**ersu 9. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, id est, fac vt à me audiatur, fac me audire, fac me percipere ac persentire intra me misericordiam tuam. Et potest auditus accipi specialiter, sed spiritualiter, vt postulet homo afflictus vocem diuinæ consolationis & miserationis Dei interitus loquentis, auribus spiritualibus exaudire: iuxta illud, Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Postulat enim vt dicatur sibi à domino, Dimissa sunt tibi peccata tua, Vade in pace, Fides tua te saluam fecit, Dimissus es ab infirmitate tua, Fiat tibi sicut petisti, & alia huiusmodi Diuinæ consolationis verba: quæ sicut olim in carne loquutus legitur Christus dominus, peccatorum dimissor & infirmitatum curator, ita etiā nunc in cordibus pœnitentium & humilium loquitur per singulos dies. Aut generaliter accipi poterit audire, pro percipere vel cognoscere vel intelligere, quemadmodum frequenter, & videre solet accipi: sicque postulat affligens cognoscere, sentire, experiri & percipere Dei misericordiam, quam omnibus rebus antepōnit. **V**ersu 12. Spiritus tuus bonus deducet me in terram. Per terram rectam faciliiori intelligentiā accipe viam rectam & bonam, eo quod super terram sit via quam calcet & ambulat homo. Vnde Psalterium Romanum pro terrā rectā habet viam rectam. Tametsi posset & ad Ecclesiam sanctam, potissimum triumphantem, congrue referri: quæ est, propter æternitatis stabilitatem, recta verò propter perfectam iustitiam, quoniam nihil est in ea coinquinatum, curuum aut tortuosum, sed omnia in rectitudine sunt stabilita.

Psal. 55.

Apo. 21.

CXLIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmum hunc David composuisse videtur, recogitans plurimas sibi à domino Deo concessas victorias. Et licet ex titulo vtcunque videri possit, compositum esse ante tempus regni ipsius David, eo quod à inscriptionem habeat aduersus Goliath, magis tamen apparet ex Psalmi verbis, tempore regni fuisse decantatum in rememorationem priorum victoriarum: inter quas quia omnia prima, atque adeo præcipua fuisse gigantis illius Goliath prostratio, idcirco non immerito titulum ab ipso sortitur particularem, cum tamen simul con-

Atra omnes aduersarios dirigatur. Itaque statim in ipso Psalmi initio, Diuino muneri non sibi ipse ascribit omnem victoriam eumque susceptorem, protectorem, & saluatorem agnoscit, per quem populos sibi agnoscit factos esse, fierique & permanere subiectos. Vbi obiter Dei magnificentiam considerans, & hominis vilitatem admiratur tantam Dei erga genus humanum dignationem: moxque relicta admiratione, versu sexto, orationem dirigit contra aduersarios suos, & de manibus alienigenarum & hominum peccatorum postulat liberari, qui ad agendum male exercitiam habent dexteram, pro gratiarum actione canticum nouum liberatori promittens. Postque versu 13. hominum peccatorum in hoc mundo prosperitatem, in qua plerumque florere conspiciuntur enarrat: primum in prolis fecunditate, deinde in diuitiarum copia & multitudine gregum, in omnimoda tranquillitate & securitate, in qua degere videntur huius sæculi potentes, in quibus mundus felicitatem sitam male iudicat: contra quos vltimo Psalmi hæmisticchio sententiam fidelissimam omnino atque verissimam pronūciat, in Deo solo fruens sitam esse vere beatitudinis felicitatem.

CXLIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad preliū, & digitos meos ad bellum.*

SIT benedictus, sit laudatus & glorificatus dominus Deus meus, qui me docet pugnare & præliari aduersum hostes meos, qui mihi manus roborat & digitos aptat ad dimicandum aduersum illos, ad resistendum iis qui me quærunt interficere, dans mihi virtutem & agilitatem vt me defendere valeam ab inimicis meis, eosque

2 *Misericordiam eam & refugium meum:*

* *susceptor meus & liberator meus.*

3 *Protectorem meum & in ipso speraui: quia subdit populum meum sub me.*

4 *Domine quid est homo quia innotuisti ei?*

* *aut filius hominis, quia reputas eum?*

5 *Homo vanitati similis factus est:*

* *dies eius sicut umbra prætereunt.*

6 *Domine inclina celos tuos & descende:*

* *tange montes & fumigabunt.*

7 *Fulgura coruscationem: & dissipabis eos.*

* *emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.*

8 *Emitte manum tuam de alto.*

in fugam vertere. Quo enim modo doceri solent tyrunculi ad præliandum corporaliter, quomodo videlicet manibus gladii siue hastam gestare, eisque vti debeant, quomodo ite digitos debeant versare, agilitateque mouere, iuxta ictu aduersarij ferientis, sic per omnia exactissime & sollicitè Deus suos pugnatōres instituit, vt prælia domini, aduersum tam visibiles quā inuisibiles hostes, valeant præliari. 2. Ipse est à quo omnis mihi procedit miseratio, ipse meū est tutissimum refugium, ad quem in omnibus mihi obuidentibus periculis confugio, in quo vt in arce munitissima securus semper existo: * ipse est defensor meus, qui me suscepit in defensionē contra omnes me oppugnantes, & liberator meus, de omnibus periculis saluū me facturū in vitam æternā. 3. Protector meus est, & in ipso salutis meæ summam spemque omnem constitui: * ipse est qui sua diuina mihi assistenti virtute, populos subicit ditioni meæ, cuius virtute barbaras subigo nationes per circuitū. 4. Considerans verò tam beneficā erga nos homines magnificentiam tuam, obstupesco Deus, & admirās optime iure clamito, Magne Deus, quæ est humana natura, & quid in vniuerso hominum genere est, ob quod tam peculiari & familiari dignatione te ipsum sic nobis exhibes, cur tā familiariter manifestas homini te ipsum, & tantis illi beneficiis innotescere tibi complacuit? * quid sumus nos filij hominū, homines de hominibus, de mortalibus mortales geniti, caro de carne, puluis de puluere, quod tam singulari dignatione tua tanti nos facias, tamque dignanter te ipsum exhibeas nobis mortalibus? 5. Ecce enim homo vanitati subiectus est atque assimilatus, & quasi vanitas quædam est omnis homo super terrā viuens: qui ad modicum quidem apparet, mox autem abscedit, & in puluerem redit, quasi flos agri, perinde ac si non fuerit: * dies temporis & anni durationis vitæ ipsius breues sunt, & pauci admodum, & cito nimis pertransiunt: ad eum modum quo umbra pertransit, nullā habes durationis substantiā, quæ postquā ablata fuerit, sic est quæ si nusquā fuerit. 6. Sed desino mirari, & admirationis huius abyssum relinquens, ad solitum tuum deprecandum auxilium animi intentione conuerto. Tu domine qui cæli es inhabitator, solita tuā miseratione descende de sublimi solio, vt venias mihi in auxilium, & modo quodā celos tuos sic inclina, vt ad me descendas, in terris aduersum inimicos dimicantem, mecumque prælieris contra illos: * & veni in terrore tuo contra inimicos meos, montes contingens in ira tua, ad ostensionem terribilis præsentia tuæ: & montes ipsi, te iubente, ad manifestandum præsentiam iræ tuæ, velut ignes ardentēs fumum dabant: * Item superbos sæculi principes, qui se veluti montes eleuant super populum, tange per vltionem iustitiæ tuæ: & ipsi præ ira, furore & insania veluti fumum spirabunt, & quasi ignem voment. 7. Fulmina fulmina tua, id est, fulminando emitte fulmina siue fulgura tua, ad ostensionem terribilis præsentia tuæ: & ipsi cum conspexerint te pro me desuper pugnante, in fugam vertentur confusi, & huc illucque diffugient: * cum fulmina illa tua quasi sagittas terribiliter emiseris, conturbabuntur vehementissime, & dissoluentur corda eorum præ timore. 8. Extende manum tuam de excelso cælorum habitaculo in quo inhabitas, & brachium omni-

Psal. 58. Psal. 102.

dd ij potentia

* eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.

9 *Quorum os locutum est vanitatem:*

* & dextera eorum dextera iniquitatis.

10 *Deus canticum novum cantabo tibi:*

* & in psalterio decachordo psallam tibi.

11 *Qui das salutem regibus: & qui redemisti David seruum tuum de gladio maligno.*

12 *Eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis.*

13 *Quorum filij sicut novellae plantationes in inventute sua.*

14 *Filiae eorum compositae: & circumornatae ut similitudo templi.*

15 *Promptuaria eorum plena: & eructantia ex hoc in illud.*

16 *Oves eorum foetose abundantes in gregebus suis: & boues eorum crassae.*

17 *Non est ruina maceria, neque transitus:*

* neque clamor in plateis eorum.

potentia tua fac manifestum in terra: * eripe me de populis multis & multitudine aduersantium, qui in modum aquarum magnarum & vehementium me querunt opprimere & suffocare animam meam: * aut de multis & magnis periculis, in quibus infixus sum, & pene immersum * de manu (inquam) & potestate alienigenarum, hominum idololatrarum, qui te non nouerunt, & nomen tuum inuocare nescierunt, non tui; sed idolorum cultores: propter quod filij sunt alieni. De manu etiam prauorum demonum & aliorum peruersorum, qui omnes te sunt alieni, me libera, ut non mihi vnquam praeualeant. 9. Qui alieni filij per os suum loquuntur quae falsa sunt, quae vana, quae inutilia, quae noxia, quae veritatis & virtutis sunt loqui nescientes: * & dextera eorum non nisi ad iniquitatem potens est, & malitiam omnimodam perpetranda. Sunt enim viri fortes atque potentes ad faciendum male, impotentes autem ad bene agendum: & in summa, quicquid meditantur, siue ore, siue opere, ac multo magis etiam cogitatione, vanitas est atque malitia: propter quod eripi postulo de manibus illorum. 10. Et cum tu mihi liberationem iuxta votum praestiteris, ego tibi pro gratiarum actione, in cordis mei letitia canticum nouitatis & iucunditatis decachordo: * & psalmos canam tibi in psalterio decachordarum, instrumento ad laudem & gratiarum actionem accommodatissimo. 11. Si quidem tu es cuius munere & auxilio victoria & salus contingit non solum in infirmae fortis hominibus, verum etiam potentissimis principibus terrae & regibus, magis quam ex armorum potentia. In manibus enim tuis salus est atque victoria, & cui uolueris das ea: * tu es qui me David seruum tuum redemisti de omnibus periculis, angustiis & necessitatibus meis, & in hanc usque horam saluum custodisti, specialiter ab illo pessimo & omnibus agminibus Israel formidabili gladio Goliath atque etiam Saulis mihi diu molestissimo. 12. Et quomodo haec tenus semper me custodisti, ita precor ut perpetuus fias mihi protector, ut de potestate hominum prauorum qui a te sunt alieni, semper me saluum facias, neque illos vnquam dominari mihi aut praeualere permittas: qui filij alieni nisi vana, falsa & praua loquuntur, estque eorum dextera ad omne malum facilis & valida, sicut ad omne bonum tarda & impotens: potentes sunt ad malefaciendum, bene autem facere nesciunt. 13. Qui filij alieni, homines mundani & peccatores, in omni temporalis prosperitate abundantes atque florentes, filios habent pulchros atque decoros, in adolescentia sua crescentes, & augmentum tam quantitatis quam roboris continuum succumbentes, ad modum nouellarum plantationum, tenellos atque delicatos, & omnibus deliciis copiose pastos atque impinguatos. 14. Filias habent multo ornatae & habitu decenter compositas & coaptatas, corporisque proceritate & coloris viuacitate atque omni externa pulchritudine veluti pictas, ita ut statum magis artificiosissimae picturae, quam homines naturaliter progenitae videri possint: * & super haec, variis monilibus, torquibus, annulis, zonis, aliisque preciosis, eiusmodi ornamentis ita sunt circumpositae, ita sunt circumdatae, illis hinc inde ex omni parte dependentibus, ut quasi tepla videre te putes, aut in templis statuas, quae solent ad hunc modum preciosis donariis, & exquisita arte fabricatis plurimum adornari. 15. Neque verò prole tantum sunt fecundi, verum etiam diuitiis & omnibus temporariis rebus abundantes, arcas, cellaria, penaria, & repositoria omnia, omnibus rebus necessariis plena habentes: * tam utique copiose, ut diuersorum generum & cibos & potus & alia humanis visibus necessaria, abunde & diuiter valeant subministrare, ut quasi de genere vno in aliud genus, de vna specie in aliam, praenimia plenitudine eructent effundantque largiter. 16. Oves suas habent admodum fecundas, abundantes in partibus suis, & in multo numero parientes agniculos, unde augmentantur greges illorum: * boues habent pinguisimos, & velut pinguedine onustos, siue ad faciendum opera crassos, fortes, atque robustos. 17. Et cum tanta ipsi vbi que commoda percipiant, nihil vel minimum damni patiuntur, neque quicquam sentiunt aduersum, ita ut neque maceria illis corruat, neque quicquam illis vel maceriam circum agros aut vineas diruat ad faciendum sibi transitum per agros aut vineas eorum, eo quod reuereantur omnes potentia & diuitias illorum, propter quod nec in minimo quisquam illis nocere audeat: * neque vlla vox mali rumoris aut vllius tumultus auditur in plateis eorum, aut circum locum habitationis eorum: sed in summa degunt tranquillitate.

A **18** *Beatum dixerunt populum cui haec sunt: * beatus populus, cuius dominus Deus eius.*

tate, securitate & gloria: neque quisquam vel hircere praesumit aduersum illos, neque vnquam prospera adiungunt & laeta. 18. Huiusmodi populum cui haec adlunt temporaria, dicunt saeculi homines (in quibus non est scientia Dei) beatum, & in his ipsi beatitudinem summamque felicitatem constituunt, errantes, & in errorem mittentes: * verum nequaquam ita res habet, neque hac in parte ego cum illis sentio: verum iuxta meam sententiam & secundum veritatem, beatus est populus ille, qui est cultor Domini Dei sui, & cuius vicissim protector atque saluator est dominus, qui ipsum agnoscit & habet Deum suum, qui illum colit & qui illum habet adiutorem ac protectorem suum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIII.

Versu 3. Qui subdit populum meum sub me. Quidam libri habent subdis, sed commodior est persona tercia, & magis cum praecedentibus conuenit, atque ita habent exemplaria emendatione. Qui subdit populum meum sub me: Ideo autem Dauid asserit dominum sibi subdere populum suum, quia ex ipsius voluntate, electione & virtute, regnum obtinuerat super Israel & Iuda, & super plurias per circuitum nationes. Generaliter etiam intelligi potest hoc de omnibus regibus, quatenus per ipsum ut a Sapiente dicitur) reges regnant, quatenus ipse rex primus est a quo omne regnum & omnis potestas, quemadmodum Paulus ait, Non est potestas nisi a Deo. Quae autem sunt a Deo, ordinatae sunt. Itaque sic generaliter loquendo, verum est, Deum omnem populum suo principi subdere. Est tamen indubitate, speciale aliquid voluisse Dauid. Agnoscent enim paruitatem suam & progeniem humilem, agnoscebat impositum hoc esse, ut sua aut suorum virtute ad tam gloriosum regnum culminis fastigium conscenderet, nisi singulari Dei electione atque promotione eodem fuisset subiectus, quomodo secundi libri Regum capite 7. post susceptum regnum stabile, legimus eum in cordis humilitate protestantem, quando post auditos sermones Nathan, ingressus est, & sedit coram domino dixitque, Quis ego sum domine Deus, & quae domus mea, quia adduxisti me huc usque? Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, domine Deus, nisi loquereris etiam de domo seruitui in longinquo. Si cui verò hunc Psalmum spiritualiter pronuntiare coram Deo libuerit, pro victoria sibi frequenter de immani Goliath, (id est, aduersario diabolo, mundo etiam & propria carne) reportatis ex Dei auxilio, poterit ille populum hunc intelligere cogitationes omnes & affectiones, & vniuersas operationes, quae multae valde sunt in homine, & sunt quasi populus, & quoddam vulgus ex sese tumultuosum atque seditiosum, plerumque murmure & rebellionem quem sanè populum, nisi auxilietur gratia Dei nunquam tibi subdere poteris. Nam hic erat populus ille quae etiam vas electionis expraescebat, eum velut territum nimio eius impetu, exclamaret, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? quasi dicat. O me miserum, & quantum me infelicem, nisi aduersus seditiosam turbam qua intra meam hanc carnem inhabitat, contingat mihi auxilium. Cum verò euestigio subiungit, Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum, quid hoc est aliud, quam tu meum populum subdes sub me, tuae gratiae auxilio tumultuosam hanc turbam cōpescere & subigere valebo? Impij verò qui Dei nesciunt auxiliū, vel qui in suis propriis fidunt viribus, hunc populum nunquam sibi habebunt subditum. Est enim hoc inter iustos & impios discrimen, quod boni hunc populum sibi habent subiectum, quod suis dominatur passionibus, & affectibus prauis imperant, eos sub rationis constringentes imperio: in malis verò e contrario, populus iste dominatur, sibi que sceptrum usurpat, rectam Dei institutionem & naturam ordinem peruertens. ¶ Versu 5. Homo vanitati similis factus est. In alio psalmo dicitur non solum quod vanitatem sit assimilatus, verum quod ipsa sit vanitas, imò vanitas vniuersa. Veruntamen (inquit) vniuersa vanitas, omnis homo viuens: quod quomodo intelligendum sit, Psal. 38. suo loco plenius declaratum est. De inclinatione autem caelorum, quae in sexto versu ponitur, mentio etiam fit Psalmo 17. vbi hoc & praeteritum enuntiat, quod hic per modum deprecatorium postulat. Inclinauit (inquit) caelos, & descendit, & caligo sub pedibus eius. Rursum de montium contactu & fumigatione, psalmo 103. dicitur, Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant. Quae iterum sequuntur, versibus septimo & octavo, per modum deprecatorium, eadem psalmo supra citato. 17. per modum indicatiuum ut praeterita enuntiantur, his verbis, Misit sagittas tuas, Psal. 17. & dissipauit eos: fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Misit de fumo & accepit me, & assumpsit me de aquis multis, & eripuit me de inimicis meis fortissimis; &c. ¶ Versu 9. Dextera eorum, dextera. Ibidem. tera iniquitatis. Per dexteram, solet in scripturis non raro significari virtus siue potentia ad agendum vel operandum aliquid. Vnde in psalmis frequenter dextera domini & brachium domini, pro virtute Dei ponitur, ut: Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me. Et iterum, Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me, sed dextera tua & brachium tuum. Ac rursum, In brachio virtutis tuae dispersisti inimicos tuos. Sic & impiorum dextera vel brachium intelligitur ipsa eorum potestas, potentia & virtus, siue per se, siue per suos, quod voluerint operandi. Vnde in psalmo 9. orat iustus conterit brachium peccatoris & maligni. Habent ergo & impij dextera iniquitatis est, non dextera iustitiae, quoniam totam suam potestatem atque fortitudinem impendunt iniustitiae. Iustorum autem dextera est, dextera aequitatis & iustitiae, quoniam in ea iustitia ferunt ad defensionem bonorum, vindictam autem malorum. ¶ Versu 12. & 13. De gladio maligno eripe me, Et erue me de manu filiorum alienorum, &c. Secundum hanc distinctionem

1. Tim. 3.

Pro. 8. Rom. 13.

Rom. 7.

Psal. 38.

Ibidem.

Psal. 17.

Plat. 43.

Psal. 9.

Rom. 13.

vulgo legitur iuxta vsum Gallicani psalterij, vt particula illa, Eripe me, iungatur cum precedenti, De gladio maligno. Verum multo videretur distinctio aptior, si in caput versus sequentis se iungeretur: illud autem de gladio maligno, conueneretur statim precedentibus, hoc modo. Qui das salutem regibus, qui redemisti Dauid seruum tuum de gladio maligno: ac deinde diuisim, Eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum, &c. quam distinctionem habet psalterium Romanum, habent item manifestissime Græca, Hebræa, atq; Chaldaea exemplaria. Insuper & sensus est multo conuenientior. Illud autem gladium malignum, cuius specialiter facit mentionem, intellige gladium Saulis, qui illi insigniter fuit molestus, & nimium diu: vel gladium Goliæ, qui terribilis fuerat omnibus agminibus Israëli. Cui manifeste fauet quod habet Paraphrasis Chaldaica, Liberaisti Dauid seruum tuum à gladio prauo Goliæ. Propter quod nos in Elucidatione distinctionem psalterij Romani sequuti sumus, maxime cum non in vocabulo vilo, sed in sola distinctione sit differentia. Neque raro hoc occurrit, vt finis versus precedentis debeat referri ad caput sequentis. ¶ Versu 13. Quorum filij sicut nouellæ plantationes. Nos hæc & quæ sequuntur omnia, exponimus de temporali felicitate & abundantia impiorum, qui illos suo occulto iudicio Deus patitur in hoc mundo gloriosi, quibus non est spes futuræ salutis. Alij tamen sanctis & iustis malunt applicare, eo quod non pauci iustorum non solum in spiritualibus, verum etiam in temporalibus acceperint rerum omnium abundantiam, quemadmodum Abraham, Isaac & Iacob, & horum complures similes: neque pauci eiusmodi inueniuntur, etiam sub tempore nouæ legis, qui in iustitia perseuerantes, multis etiam temporibus bonis à Deo donantur. Prior autem expositio, quæ in Elucidatione ponimus, aptius quadrat. Græcæ lectioni, & nostræ vulgatæ Latinæ, eo quod vbiq; sub tertia persona sermo fiat, quorum filij, oues eorum, filij eorum, propterea eorum, in plateis eorum, & postremo, beatum dixerunt populum: qui sane loquendi modus, satis indicat, non ad iustos qui loquuntur, sed ad impios de quibus iustus loquitur, pertinere hæc omnia, vsque ad vltimam psalmi clausulam, Beatus populus, &c. quæ est vox iusti contradicentis impiorum sententiæ. Sic e contrario lectio Hebræa magis fauere videtur posteriori expositioni vt omnia ad personam referantur iustorum, eo quod in Hebræo omnia dicantur sub prima persona, hoc modo, Filij nostri, filij nostræ, oues nostræ. In vltimo autem versu non est verbum tertiæ personæ dixerunt, sed tantum legitur, Beatus populus cui sic est, vel beatus populus cuius talia sunt, vt deinde quod sequitur, Beatus populus cuius est dominus Deus eius, non sit contradictio, sed quasi prioris complementum. Non enim qui hæc habet, ideo beatus est, quia hæc habet, sed quia est dominus Deus eius, in hoc est ipsius solida felicitas. Et quidem manifestum est, secundum sententiã beati Hieronymi in sua versione ex Hebræo, totam hanc psalmi partem ad iustorum felicitatem referri. Sic enim hunc versum cum precedentibus continuat, Libera me, & erue me de manu filiorum alienorum, &c. vt sint filij nostri qualis platio crescens in adulescencia sua, Filij nostræ, &c. Similiter intelligere Chaldaicum Paraphrastem, ex adiectis aliquot verbis sit manifestum. Sic enim habet, Quod filij nostri sint sicut plantationes dactylorum in doctrina legis nutriti à iuuentute sua, filij nostræ splendide & acceptæ sacerdotibus, qui ministrant in medio templi, quod de filiis alienis nequaquam potest intelligi. Hoc tamen sciendum est, quod nostra lectio & interpretatio conuenienter ex Hebræo accipi potest, neq; obstabit quod ita dicitur, filij nostri, filij nostræ, &c. si tantum accipiamus versus omnes vsque ad vltimum, tanquam verba probata prolata ab ipsis impiis. Nam in versu præmissum est, Quorum os loquutum est vanitatem, vt si quæras, quam vanitatem? habeas hic ad oculum vanissimum sermonem sese de temporali sua felicitate iactantium, quod quid vanius potest dici? Tã enim vanum est in huiusmodi gloriari, ac semetipsum iactitare, quam est illorum duratio momentanea & minime stabilis. Et hac consideratione arbitror eos, qui ex Hebræo in Græcam versionem fecerunt, vbiq; commutasse personam, pro prima ponendo tertiam, vt ambiguitatem tollerent, & manifestum facerent, de temporali prosperitate impiorum, non autem iustorum debere omnia intelligi. ¶ Versu 16. Oues eorum fetolæ, abundantes in egressibus suis. Egressus nos sumus interpretati partus, vt oues esse abundantes in suis egressibus, sit, eas fecundas esse partibus, vt scilicet vno quolibet partu multos effundant fetus, quo sic crescant greges. Nam hac via maxime fit speciei multiplicatio. Quidam autem putant legendum, In egressibus suis, quod si exponatur in itineribus, satis rectè consentit Hebræo, quod habet, in campis vel in vicis nostris. Similiter & Romanæ lectioni, quæ habet in itineribus, Græcæ autem lectioni non quadrat, quæ habet in itineribus, quod manifestè sonat, in exitibus vel egressibus eorum, Eandem tamen sententiam cum Hebræo habebis, si egressus accipias pro gressibus vel itineribus, eritq; sensus, Cum gradientur oues per iter, erunt numero plurimæ.

CXLIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus qui sequitur, forma est fidelibus, aptissima, quæ se in Dei laudes excitare, & in eis sese exercitare valeant. In quo multiplex Diuine laudis materia exprimitur, nempe magnitudo eius immensa, infinita potentia, magnifica gloria sanctitas gloriosa, opera mirabilia, suauitas atque bonitas inestimabilis quam eruunt qui eam percipiunt, longanimitas & misericordia, quæ generalis est super vniuersa opera eius, magnificentia & æternitas regni eius, dominationis perpetua stabilitas, veritas quoque Dei in promissis, sanctitas in omnibus operibus, miseratio in erectione collapsorum & peccatorum iustificatione, liberalis omnium viuentium educatio, facilitas exauditionis bonorum, saluatio iustorum, & impiorum perditio. Pro quibus omnibus, concludens laudem illi pollicetur sempiternam, & ad eandem omnem carnem exhortatur: hoc ipso patienter indicans, laudem illius posse quidem facile reperiri introitum, finem verò nequaquam.

CXLIII. PSALMI ELUCIDATIO.

Glori-

A Exaltabo te Deus meus rex: & benedicam nomini tuo in seculum & in seculum seculi.

2 Per singulos dies benedicam tibi:

* Laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

3 Magnus dominus, & laudabilis nimis: &

B magnitudinis eius non est finis.

4 Generatio & generatio laudabit opera tua: & potentiam tuam pronuntiabunt.

5 Magnificentiam glorie sanctitatis tue loquentur: & mirabilia tua narrabunt.

6 Et virtutem terribiliu tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.

7 Memoriam abundantie suauitatis tue eructabunt: & iustitia tua exultabunt.

8 Miserator et misericors dominus: & patiens, & multum misericors.

9 Suavis dominus vniuersis: & miseratio- nes eius super omnia opera eius.

10 Confiteatur tibi domine omnia opera tua: & sancti tui benedicant tibi.

11 Gloriam regni tui

Lorificare te volo, & magnificè predicare, o Deus creator meus, qui es etiam rex & possessor meus: & nomen tuum gloriosum laudare, predicare, atque benedicere volo in sempiternum. 2. Nolo vilo vnquam tempore cessare, neque aliquando fatigari, sed per dies singulos recens, semper inueniri volo in tuis laudibus, per singulos dies statutis horis tibi laudes canam, teque predicabo vt poterò: & benedictum nomen tuum laudibus offeram in sempiternum, donec ab huius vitæ imperfecta laudatione, ad perfectissimam illam transferar venturi sæculi, vbi non erit à tua laude vlla requies, nulla cessatio, neque per diem neq; per noctem. 3. Et est mihi quidem te laudare volenti laudis copiosissima materia. Nam magnus omnino super omnes tu es domine, tam secundum substantiæ naturam, quam secundum præcellentiam mirabilium operum tuorum: & iuxta tuam magnitudinis præcellentiam, es super omnes etiam laudandus: & magnitudo tua finem non habet neque menturam, infinita est, immentia est, inestimabilis & imperuestigabilis. 4. Generatio præcedens, & generatio subsequens: id est, in omnibus generationibus serui & fideles tui, laudibus celebrabunt, & predicabunt magnifica atque miranda opera tua: & gloriosam potentiam virtutis tuæ, quam monstras in illis, enarrabunt atque predicabunt. 5. Magnificam illam gloriam tuam sanctitatis, tuam iustitiæ & omnimodæ perfectionis (qua in teipso sanctus es, simul etiam sanctificans omnia) fidei confessione aperte confitebuntur: & mirabilia quæ tu facis nequaquam tacebunt, sed per os suum eloquentur ea, & predicabunt palam omnibus. 6. Fortitudinem mirabilium atq; stupendorum operum tuorum proloquentur, & tuam illam infinitam magnitudinem enuntiabunt: ibi quidem ad laudem & gratiarum actionem, posteris verò & filiis suis ad eruditionem & fidelem instructionem, sibi vicem quoq; ad mutuam exhortationem & consolationem. 7. Ipsi tanquam pleni & velut satiati tuæ summæ bonitatis copiosissimis beneficiis, eloquentur quam senserunt abundantiam bonitatis atque suauitatis tuæ, quam sensisse se meminerunt, quamq; in se sunt optime experti, quo sic & tibi dignas gratiarum actiones persoluant, & item proximos ad eiusdem desiderium accendant: & in iustitia, veritate atq; fidelitate tua, quam præstas seruis tuis, magnificè lætabuntur, & exultabunt, non frustrati spe & expectatione sua. Si requiris, quæ sit hæc abundantia bonitatis eius, quæque hæc sit erga seruos eius fidelitas, ecce dominus ipse est misericors natura, & misereri sciens, semperq; misericordiam præstare solitus ab initio: longanimis & patiens, non statim ostendens iram, neque exercens vindictam, sed patienter expectans peccatores, vt conuertantur ad penitentiam: & sicut ad iram longus ac tardus est: ita est e converso multum misericors, ad miserendam semper promptissimus, quacumq; hora conuertit se quis ab iniustitia sua, quantumuis etiã fuerit illa magna. 9. Nequaquam morosus, durus, intracabilis, aut difficilis est dominus, sed benignus est, bonus, dulcis, mitis, atq; suavis, neque id quidem cum personarum acceptione, quibusdam tantum, aliis autem non, sed sine discretionem aut personarum respectu, omnino erga omnes requirunt bonitatem eius: & misericordia eius non particularis est, vt ad pauculos aliquot tantum se extendat, sed effunditur tanquam generalissima & vniuersalissima super omnia opera quæ fecit ipse. Est enim terra plena misericordia eius, & miseretur omnium quæ fecit, estque misericordia eius super omnem carnem. Omnia siquidem opera quæ fecit Deus, miserationes Dei suscipiunt, & veluti in se persentiunt. 10. Proinde, cum nulla creatura experta sit miserationis tuæ, iustum est vt tibi dent laudis confessionem omnia opera tua: id quod faciunt, dum in suæ naturæ subsistentia, tuam infinitam potentiam, sapientiam atque bonitatem demonstrant: & peculiariter verò sancti & fideles tui, quos per fidem & spiritum tuum sanctificasti, debent laudem tibi & confessionem, vt pote qui non per substantiam suæ naturæ, verum etiam intellectu & affectu te laudare debent, atq; etiam ore & opere siue vita confiteri. 11. Gloriam & magnificentiam regni, domini atq; potestatis tuæ proloquentur, qua nimirum tam gloriose regnas super omnia quæ in celo sunt, & in terris potestatem obtines æternam, non vtiq; ab aliquo comunicatam siue acceptam, sed à temetipso ea habens æterna-

Psal. 32.
Sapient. 11.
Ecclesi. 18.

d d iij luer.

Apoc. 19. dicent: * & potentiam tuam loquentur.
 12 *Vt nota faciant filij hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiae regni tui:*
 13 *Regnum tuum regnum omnium saeculorum:*
 * & dominatio tua in omni generatione & generationem.
 14 *Fidelis dominus in omnibus verbis suis:*
 * sanctus in omnibus operibus suis.
 15 *Alleuat dominus omnes qui corruunt:*
 & erigit omnes elisos.
 16 *Oculi omnium in te sperant domine:* * & tu das escam illorum in tempore oportuno.
 17 *Aperis tu manum tuam:* * & imple omne animal benedictione.
 18 *Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.*
 19 *Propè est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate.*
 20 *Voluntatem mentium se faciet:* * & deprecationem eorum exaudiet.
 * & saluos faciet eos.
 21 *Custodit dominus omnes diligentes se:*
 * & omnes peccatores disperdet.
 22 *Laudationem domini loquetur os meum:*
 * & benedicat omnis

liter, rex regum existens, & dominus dominantium: * & potentiam virtutis tuae admirabile, cui nemo potest resistere, pronuntiabit. 12. Idque facient ad instructionem & eruditionem posterorum suorum, ut generationibus posterioribus sua confessione faciant notam potentiam tuam, & magnificam illam gloriam regni tui: quemadmodum & ipsis est à te siue à suis maioribus, manifestata. 13. Magne Deus, de tuo regno quid dicat? Ecce enim regnum est hequaquam horarium aut temporarium, sed sempiternum, ac per omnia semper saecula aeternaliter duraturum, neque temporis plenitudine aliquando defecturum, vel etiam imminuendum: * & potestatis dominationis tuae, qua dominaris super omnia, in omnibus generationibus sine fine perdurat in sempiternum: quae omnia longe sunt à regnis huius saeculi, quae temporaria sunt, neque perdurant nisi ad dies vel annos modicos, & subinde vel deferuntur omnino, vel transferuntur atque mutantur. Regnum autem tuum, semper stabile manet, & indeficiens. 14. Fidelis ac verax est Deus in omnibus verbis suis, nihil promittens quod non fidelissime adimpleat in tempore suo, neque falsum quicquam aut vanum loquens, quod à veritate alienum: * & sanctus est, immaculatus atque irreprehensibilis, in omnibus operibus, ita ut de omnibus operibus quaecumque operatus est ab initio, nemo iure illum possit arguere, aut vel in vno reprehendere, dicens, cur hoc ita fecisti? aut illud quamobrem sic non fecisti? 15. Ipse est qui peccatores in peccata collapsos, quantum quidem ex se est, vniuersos à suo lapsu facit resurgere: * & omnes qui collidendo se ad offendiculum quodlibet, vulnerati sunt, aut offendendo incuruati, siue collapsi sunt, ipse erigit, inque sospitate animae & rectum statum restituit. Sic (inquam) omnes erigit, & omnes alleuat lapsos, ut quisquis resurrexerit, non nisi per eum resurgat, & nemo omnino resurgere valeat, nisi eo subleuante. Atque etiam simpliciter omnes (quatum quidem ex se est) ipse alleuat gratia eis per quam resurgere valeant, & adminicula sufficientia praebens, quamquam iacentium pertinacia plurimos in peccatis detineat. 16. Est insuper tam copiosa & vniuersalis misericordia atque bonitas tua, ut omnia animalia & viuientia ex ea pendeant. Siquidem omnium oculi ad te respiciunt, tibi sunt intenti, tanquam pastori & nutritori suo, à te expectantes atque expectantes pabulum nutritionis suae: * & tu non finis ea frustrari ipse & expectatione sua, sed pabulum conueniens praebes illis, cuius iuxta conditionem naturae quam dedisti ei: cum opportunum fuerit, cum esurierint, & nutritione indigerint. 17. Ostendis tu liberalitatem tuam, & donas liberaliter, benigne ac diuiter, quae sunt illis necessaria: * & reple omnia animalia beneficiis tuis, iuxta desiderium reficis abundanter: & pascis diuiter, liberaliterque fatias ea. Neque solū hæc vera sunt de corporis pabulo, verum etiam de nutrimento anime, quod item à te expectant & expectant omnes serui tui, & te aperiente manum tuam, de tua liberalitate recipiunt. 18. In omnibus actionibus & iudiciis suis, quibus agit, disponit, & operatur omnia, iustus est & rectus dominus, neque quicquam est iniquitatis in eo: & est sanctus atque irreprehensibilis in omnibus quae fuerit operatus. 19. Propè est in auxilium & defensionem, & ad omnimode benefaciendum omnibus qui ipsum ut verum Deum & dominum innocant, absque simulatione in veritate, ut oportet, de corde puro & conscientia non ficta, quicumque non labiis tantum, sed ex cordis affectu serio illum inuocant. 20. Estque eius tanta benignitas atque facilitas, ut paratus sit perficere ea quae volunt & petunt serui eius, quae ipsis proficua & salutaria nouerit: * & exaudiet orationem, implebitque petitionem eorum, quaecumque postulauerint in nomine ipsius: * & ab omni malo saluos faciet, liberabitque eos, & in salutem ac requiem æternam perducet in regnum suum caeleste. 21. Custos est dominus, seruator, protector atque defensor omnium se ex corde vero diligentium, suaque mandata obseruantium: * peccatores autem, qui sunt osiores nominis eius, & sanctae voluntatis prauaricatores, mittet in perditionem æternam. 22. Cum itaque tot modis magnus & laudabilis comperiat dominus Deus noster, concludens, in eo quod coepi perseuero proposito, nempe quod laudem domini Dei mei loquar ego iugiter per os meum, neque quisquam vnquam hanc mihi laudem auferet de ore meo in sempiternum: * & hoc ipsum opto, ut omne quod viuunt, aut spiritum vitæ habet super terram, item sancto eius nomini confiteatur, & benedicat in æternum. Ita enim æquum

A caro nomini sancto eius in saeculum & in saeculum saeculi.

æquum est & iustum, optime Deus, ut creatura omnis, potissimum autem ea in qua vitæ rationalis spiritum posuisti, quam ad imaginem tuam creasti, tibi confiteatur laude perenni & confessione sempiterna, in saecula saeculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIII.

HIC psalmus, quomodo & 33. per alphabeticas literas est compositus, ita ut singulares versus in Hebraeo secundum ordinem litterarum Hebraicarum à singulis literis incipiant, primus videlicet ab Aleph, secundus à Beth, atque ita deinceps, excepta sola litera Nun, quae in Hebraico nullum habet verbum quem inchoet. **V**ersu 4. Generatio & generatio laudabit opera tua. Iam saepe diximus, hæc repletionem dictionis eiusdem, significari vniuersaliter, vel collectionem vniuersalitatibus: ut sit sensus. Omnis generatio laudabit opera tua. Sic & saeculum saeculi, pro æternitate (in qua omnium saeculorum duratio vnica colligitur) in scripturis ponitur, vel in plurali, saecula saeculorum. Sic apud Ezechielum dicitur, Homo homo ex filiis Israël, &c. id est, quicumque ex filiis Israël. Ita qualis qualis, significat qualiscumque: quantum quantum, valet quantumcumque: quicumque sonat quicumque. Sic frequenter, à progenie in progeniem, à generatione in generationem, significat in omnes generationes, per omnes progenies: sic dicimus, de domo in domum: id est per omnes domos: Quidam vero exponunt, generatio, vel populus veteris testamenti, & generatio seu populus noui testamenti, laudabunt opera tua: Sed melius accipitur vniuersalitas, ut significetur per omnes generationes laudandus Deus. In sequenti autem versu, cum dicitur: Magnificentiam gloriae sanctitatis tuae loquentur, in eo quod tria illa sic simul iungit, dicendo. Magnificentiam gloriae sanctitatis, cum duo abunde potuissent sufficere: dicendo, Magnificentiam sanctitatis, vel gloriam sanctitatis, non aliud quam magna quadam exaggeratio ostenditur, & singularis emphasis maiestatis Dei, quam cupit & conatur, prout valet utcumque exprimere. Esset autem oratio clarior, si vnum trium illorum abstractorum verteret in concretum, hoc pacto, Magnificam gloriam sanctitatis tuae loquentur, vel gloriosam magnificentiam sanctitatis tuae: quomodo beatus Hieronymus in sua versione ex Hebraeo verbum septimum aliquanto reddidit clariorem, per commutationem vnius abstracti in concretum. Nam vbi nos legimus, Memoriam abundantiae suauitatis tuae eruclabunt: ipse vertit, Memoriam multae bonitatis tuae loquentur. Sententia tamen eadem est. **V**ersu 7. Memoriam abundantiae suauitatis tuae eruclabunt. Suauitas hic non accipitur, ut ad gustum referenda, sed pro benignitate sumitur. Nam in Graeco est *χρηστότης*, quod significat benignitatem. Sic & in versu nono, cum dicitur, Suauis dominus vniuersis. *χρηστός* est Graeco: id est, benignus: Quia de re admonuimus etiam in annotationibus psalmi 33. vbi dicitur, Gustate & videte, quoniam suauis est dominus. Quod autem sequitur, Et in iustitia tua exultabunt, eandem videtur habere sententiam, ac si per praepositionem diceretur, Et in iustitia tua exultabunt: vel de iustitia, aut pro iustitia tua. Cui consonat quod vertit Hieronymus, Et iustitias tuas laudabunt. In eadem quoque sententiam Felix, Et iustitiam tuam cantabunt. Vel sic, Et in iustitia tua exultabunt. Potest etiam aliter intelligi, Per iustitiam tuam exultabunt: id est, cum à te fuerint iustificati, exultabunt per tuam iustitiam, quia scilicet tu illos iustificasti à peccatis eorum: De his autem quae dicuntur in versu sequenti, Deo attributis, videlicet quomodo miserator sit, quomodo misericors, & quomodo longanimis, in aliis pluribus psalmis iam antè prolixius ostensum est, specialiter etiam in psalmo 102. cum dicitur, Miserator & misericors dominus, longanimis, & multum misericors, non in perpetuum irascetur, &c. Et in psalmo 110. vbi dicitur, Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, miserator dominus. **V**ersu 9. Miserationes eius super opera omnia eius: Quid istud interpretantur, Miserationes Dei superexcedunt omnia opera eius, quoniam videlicet super omnia opera eius emineant operationes misericordiae: quomodo apud Iacobum dicit, Superexaltat autem misericordia iudicium: & secundum id quod misereri peculiariter Dei quasi proprium quodam solet attribui: iuxta quod oratione publica legitur in ecclesia, Deus cuius proprium est misereri semper & parcere, &c. Quae quidem expositio licet admodum piam habeat sententiam, non videtur tamen proposito conuenire. Nam, super, hic non significat excellentiam vel supergressum. Quod enim hic dicitur, Miserationes eius super omnia opera eius, non aliud significat, quam ad omnia Dei opera miserationes eius pertinere. In quam sententiam vertit Hieronymus: Misericordiae eius in vniuersa opera eius: vbi manifestum est nullam indicari comparisonem. Id ipsum & ex Graeco & ex Hebraeo lectione facile cognoscitur. **V**ersu 14. Fidelis dominus in omnibus verbis suis, &c. Versus iste hoc loco in Hebraeo non habetur, sed in sequentibus ponitur totus post verbum decimumseptimum, ex cepto quod illic iustus ponitur locus fidelis. Quid autem in versu 17. sit aperire manum, diximus in psalmo 103. vbi eadem ponitur sententia. Omnia à te expectant, ut des illis cibum in tempore. Dant te illis colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.

CXLV. PSALMI ARGUMENTVM.

Qui nunc sequuntur psalmi ad finem vsque libri, numero sex, & titulum eundem habent, & materiam penè eandem. Omnibus enim his titulus Halleluia praefigitur, quod sonat, laudate Deum: & est laus Dei, omnia vna eademque materia, tametsi diuersis rationibus & considerationibus sumpta. In hoc autem praesenti psalmo, seipsum fidelis ad laudem Dei excitat, & sperandum in eo, quod vanum sit in principibus, &c.

ant in quibuscunq; filiis hominum salutis spem ponere, qui velint, nolint adueniente mortis tempore, hinc emigrare debent, resoluiq; in terrae puluerem, unde formati sunt. In Deo autem spem ponere, multis rationibus & considerationibus beatus praeedicat atq; securum: tum quod potentissimus sit, nimirum creator caelestium atq; terrestrium, tum quod fidelis sit in obseruatione verborum suorum, tum quod erga afflictos atq; miseros plurimum sit misericors, iudex oppressorum, pastor esurientium, compeditorum liberator, illuminator caecorum, collapsorum erectores & amator iustorum, aduenarum quoq; pupillorum, & viduarum custos, atq; defensor, quem in aeternum super populum electorum praeedicat regnaturum.

CXLV. PSALMI ELVCIDATIO.

- 1** *Lauda anima mea dominum: *laudabo dominum in vita mea, psallam deo meo quando fuero.*
- 2** *Nolite confidere in principibus: * in filiis hominum, in quibus non est salus.*
- 3** *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: * in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*
- 4** *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: * spes eius in domino Deo ipsius, qui fecit caelum & terram, mare et omnia quae in eis sunt.*
- 5** *Qui custodit veritatem in saeculo: * facit iudicium iniuriam patientibus: * dat escam esurientibus.*
- 6** *Dominus soluit compeditos, dominus illuminat caecos.*
- 7** *Dominus erigit elisos: * dominus diligit iustos.*
- 8** *Dominus custodit aduenas: * pupillum & viduam suscipiet: * & viam peccatorum disperdet.*
- 9** *Regnabit dominus in saecula Deus tuus Sion, in generatione & generationem.*

Auda dominum Deum tuum anima mea, quae tanta ab illo percepisti, & in creatione, & in redemptione, beneficia, & cui parata sunt ab illo bona inuisibilia & inestimabilia: vti quae laudare ego volo dominum meum donec viuam, psalmos illi & laudes canam, donec substitero in vita corporis, benedicam dominum in omni tempore, eritq; semper laus eius in ore meo. 2. Nolite, o filii hominum, spem, fiduciamq; vestram ponere in praesentibus saeculi huius, qui excellunt siue potentia, siue prudentia, siue nobilitate mundana: neq; vniuersaliter in quocunq; filiorum hominum a quibus vobis non potest vera provenire salus, neq; potestatem habent vos, imo neq; seiplos saluandi: sed spe vestram ponite in Deo viuo, cuius est saluare, & perdere. 3. Nequaquam (dico) salus esse potest in filiis hominum. Emigrabit enim adueniente mortis tempore spiritus eorum de tabernaculo corporis, & reuertetur ipsi in terram matrem suam, de qua sumpti sunt: quoniam puluis sunt, & in puluere reuertetur, per corporis dissolutionem & incinerationem: tunc quidem, sic adueniente mortis tempore peribunt, & in nihilum redigentur omnia consilia, proposita, & cogitationes eorum, ita vt praediti morte non valeant quae cogitauerat perficere. Ac proinde vanissimum est in eiusmodi spem ponere, quos certum est morti esse subiectos, per quam omnis eorum quae videbatur potentia peribit. 4. At verò ille vir beatus est qui dominum Deum Israel, Deum verum & verum, ponit & habet adiutorem suum: * qui spe suam omnem atque fiducia constituit in domino Deo suo, qui creauit de nihilo caelum terram & maria, & omnia quae in eis sunt caelestia atq; terrestria: per quae rerum omnium creatione, nota fit omnipotentia eius, cui soli potestas competit vera salutem donandi. 5. In hoc (inquam) qui sperat beatus est, qui, praeter quod est omnipotens & saluare potens est, etiam fidelissimus in omnibus verbis suis, custodit veritatem promissionum suarum, & fidem seruatis in sempiternum, ita vt mentiri aliquando non possit, neq; fallere: * qui insuper, secundum suam iustitiam, iudicium facit pro iis qui opprimuntur, & iniuria patiuntur ab oppressoribus, faciens pro illis vindictam in iudicio: * qui etiam cibum dat congruentem omnibus esurientibus, tam quoad corpus corporalem quam quoad animam spirituales. Ipse est qui potestate habet vincos soluendi, & caecos illuminandi: idque frequenter facit etiam quoad corpus, eos qui corporeis compeditibus vincati sunt a captiuitate liberando, caecisq; oculis visum restituendo: quantum vero ad spiritum & animam, per singulos dies, dum eis qui peccatorum vinculis iacent irretiti, impotentes ad omne opus bonum, vincula dirumpit captiuitatis ipsorum, & eos qui mentis oculos habent excacatos, spiritualis lucis beneficio, per spiritum sanctum illuminando sanat. 7. Dominus erigit, & subleuat eos qui elisi & collapsi sunt siue contracti, & eos qui iam ad casum erant incuruati, suppositione manus sustentat: * dominus diligit eos qui odientes malum, diligunt & sequuntur iustitiam. 8. Dominus custos est, tutor, patronus, atq; defensor aduenarum & peregrinorum, qui in terra aliena inter externos commoantes absq; amicorum sunt patrocinio: * orphanos quoq; & pupillos absq; parantibus, & virorum suorum solatio orbatas vere viduas, in sua tutela, protectione atq; defensione suscipit, tanquam pater orphanorum, iudex viduarum, & pupillarum adiutor, eo qd soleat huiusmodi plus ceteris humano esse destituti patrocinio: itinera autem & actiones impiorum disperdet, dum pro eis perditionis aeternae & damnationis praemia factoribus retribuet. 9. Nolite timere Sion, popule fidelis, populus domini, qui fide cognoscis dominum Deum tuum, sed fidenter spera in illo. Siquidem idem ipse Deus tuus regnabit in aeternitate, in omnibus generationibus. Potestas enim tua Deus, potestas est aeterna, & regnum tuum, regnum est omnium saeculorum, insuper dominatio & potestatis tuus, atq; imperium in omnibus generationibus perstabit in saecula saeculorum, Amen.

Anno.

ANNOTATIONES IN PSALMV M CXLV.

Versu 2. & 3. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die, &c. Vide hic propheta quod monet, quam pulchre demonstret, & quam efficaciter persuadeat. Nam ubi proposuisset, nolite confidere in principibus, in causam huius admonitionis euestigio subiungit. In filiis hominum, ubi statim mortalitas & corruptibilitas eorum, ac minime stabilis vita insinuatur: ac deinde adiungit, In quibus non est salus, vt ostendat vanum omnino esse a tali sperare salutem, in cuius potestate non est saluatio. Vanum est enim sperare quippiam ab aliquo, quod in ipsius facultate non est. Causa vero ob quam non possit esse salus in filiis hominum, dehinc exprimitur, cum subiungitur: Exhibit spiritus eius, nempe filii hominis, & reuertetur in terram suam, & tunc peribunt omnes eius cogitationes: tanquam si dicat, Etiam si te princeps aliquis saluare decreuisset, & saluatum suscepisset, etiam si ad id optima fuerit voluntate, poterit tamen subito illi nihil cogitantem mors abripere, sicq; spes tua quae tibi videbatur amplissima, tota collabitur in cinerem (quod dici solet) & pro spe tibi succedet desperatio: dum ille in quo spem omnem constitueras, morte absumentur, ne tuum possit coplere desiderium. Aptissime ergo ostendit, nullam esse spem certam in hominibus propter quod, apud prophetam Hieremiam maledictioni subicitur huiusmodi, qui Deo relicto confidit in homine: Maledictus homo (inquit) qui confidit in homine, & carne ponit barchiam suam, & a domino recedit cor eius. Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra saluginis & inhabitabili. Contra vero, benedictio subiungitur illorum qui fiduciam habent in domino: Benedictus vir (inquit) qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et erit tanquam lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus. Et ostendit, nullam esse spem certam in hominibus propter quod, apud prophetam Hieremiam maledictioni subicitur huiusmodi, qui Deo relicto confidit in homine: Maledictus homo (inquit) qui confidit in homine, & carne ponit barchiam suam, & a domino recedit cor eius. Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra saluginis & inhabitabili. Contra vero, benedictio subiungitur illorum qui fiduciam habent in domino: Benedictus vir (inquit) qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et erit tanquam lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus. Et ostendit, nullam esse spem certam in hominibus propter quod, apud prophetam Hieremiam maledictioni subicitur huiusmodi, qui Deo relicto confidit in homine: Maledictus homo (inquit) qui confidit in homine, & carne ponit barchiam suam, & a domino recedit cor eius. Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra saluginis & inhabitabili. Contra vero, benedictio subiungitur illorum qui fiduciam habent in domino: Benedictus vir (inquit) qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et erit tanquam lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus.

Bostendit, nullam esse spem certam in hominibus propter quod, apud prophetam Hieremiam maledictioni subicitur huiusmodi, qui Deo relicto confidit in homine: Maledictus homo (inquit) qui confidit in homine, & carne ponit barchiam suam, & a domino recedit cor eius. Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra saluginis & inhabitabili. Contra vero, benedictio subiungitur illorum qui fiduciam habent in domino: Benedictus vir (inquit) qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et erit tanquam lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit aestus.

Uerfu epodem, In quibus non est salus: hoc est, in quibus non est facultas siue potestas saluandi, neque semetipsos, neq; alios, in quorum potestate non est vt salutem conferant. Hieronymus ex Hebreo in hanc fere sententiam vertit, In filio hominis cui non est salus: id est qui non habet vt possit saluare. Vel in quibus, accipe, pro, a quibus: vt sit sensus, A quibus non potest salus procedere. In eo quoque quod sequenti versu dicitur, Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, singulariter de quolibet filiorum hominum. Suppositum quoq; verbi Reuertetur, non est spiritus eius, sed ipse filius hominis. Non est enim sensus, Exhibit spiritus filii hominis, vel principis, & ipse spiritus reuertetur in terram suam, quasi significetur spiritus humanus simul interire cum corpore, & in terram dissipari, quom id sanctae nostrae fidei, neq; nostrae solum fidei, verum etiam saniorum philosophorum sententiae sit contrarium. Sed hic sensus accipiendus est, Emigrabit spiritus filii hominis, & ipse filius hominis reuertetur in terram suam, nimirum secundum corpus. Quae autem sit ista reuersio hominis in terram, & quare dicatur non simpliciter in terram, sed in terram suam, vtrumq; nobis in illa sententia domini indicatur, quam protulit super Adam, dicens, In sudore vultus tui vesceris panem tuum: nec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluere reuerteris. Sic & in alio psalmo dicitur, Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluere suum reuertentur. Profecto enim noster puluis est, nostra terra est, quoniam de puluere & terra formati sumus: quomodo aurum ipsum est ex eo composita aurea statua, tanquam eius pars atque materia. Quod si altiori consideratione, in terram suam, accipere vellemus loco huius, in locum suum: id est in locum sibi deputatum, sibi competentem, sibi assignatum a Deo, posset absque vilo fidei periculo, etiam Spiritus pro supposito verbi Reuertetur subiici, in hunc sensum. Exhibit spiritus hominis, & reuertetur spiritus ipse in locum quem illi Deus assignauerit, quemq; ille dum viueret actionibus bonis vel malis sibi velut praeparauit: in loca occulta, vel ad aeterna gaudia, vel ad sempiterna supplicia, &c. Illud tamen quod prius diximus, atq; item in Elucidatione explanauimus, non dubium est in praesentis loco Psalmistam voluisse: praecipue, quod in Hebraeo habetur, non aretz (quod plerumq; pro terra ponitur, vt etiam superna patria terra viuentium appellatur) sed adamah, quod significat humum, a qua primus homo Adam dicitur, sicut Latinis ab humo denominatur homo, quasi factus ex humo. Vide beatus Hieronymus vertit, Reuertitur in humum suam. **U**erfu 4. Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: Felix aliquando clarius sic vertit, Beatus ille in cuius auxilio est Deus Iacob, vel cuius auxilium in Deo Iacob. In iis autem quae sequuntur per plures versus, vsq; ad finem ratio ostenditur: ob quam beatus asseritur, cuius nostri spes in domino, quemadmodum in versu secundo & tertio ratio data fuit, ob qua vanum est sperare in principibus, aut filiis hominum. Quare autem bonum beatumq; sit, fiduciam habere in domino, ratio assignatur multiplex. Et primum quidem eius summa potentia, quae innuitur hoc ipso versu, quem dicitur. Qui fecit caelum & terram, mare, & omnia quae in eis sunt. Deinde firmissima & indubitata Dei fides, quam tangit subiungens. Qui custodit veritatem in saeculum, post haec eius index iustitia contra eorum oppressores, quam proponit, dicens, Facit iudicium iniuria patientibus. Deniq; eius erga miseros & egenos omnes inexhausta misericordia, quam prolixè declarat, cum praecedentibus adiungit, Dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, dominus illuminat caecos, &c. ad versum vltimum. Postremo indeficientia regni eius, quam versu vltimo pulchre exprimit, dicens, Regnabit dominus in saecula, Deus &c. Illa autem quae dicuntur de esurientium pastu, caecorum illuminatione, & alia huiusmodi, partim quidem temporaliter, potissimum vero spiritualiter debent exponi, quomodo in Elucidatione satis aperte monstrauimus.

Quem-

CXLVI. PSALMI ARGUMENTVM.

Quemadmodum in psalmo mox precedente, atque etiam qui illum antecederat. 1.4.4. ita & in hoc, exhortatio ponitur laudis diuine, multiplici laudis materia ad id adducta & commemorata, quemadmodum ipse per se psalmi processus facile quemlibet docet inspicientem. Neque opus est alio peculiari argumento aut epigramate.

CXLVI. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Laudate dominum: quoniam bonus est psalmus: * Deo nostro sit iocunda decoraque laudatio.

Elebrate laudibus dominum fideles serui eius, quoniam bonum est psallere illi & laudem dare: sit Deo nostro ex nobis seruis suis iocunda laudatio, sit illi placita, sit illi speciosa, grata & accepta laus quam illi optamus canere. 2. Ipse est dominus qui ciuitatem pacis ecclesiam suam sanctam, veram Hierusalem, ex sibi creditibus edificat, quasi ex viuis lapidibus: atque ad hoc extruendum edificium congregat electos suos a quatuor veteris terre, dispersos per vniuersum orbem, ex omnibus finibus orbis terrarum, ex omnibus gentibus, linguis & populis, in vnam fidem, vnam spem, vnum baptisma, vnum spiritum, atque in eandem ecclesiam sanctam, inque perfectam & omnimodam vnitatem salutis. Quos enim peccati author diabolus, sua prauitate & fraude disperfit, ipse author iustitiae colligit, & congregat in vnum ad edificium sanctum suum. 3. Ipse poenitentes & vera cordis contritione humiliatos sanat, tanquam medicus bonus, qui venit sanare male habentes, & peccatores vocare ad poenitentiam: sanat certe, languores peccatorum tollendo, & dolores mali reatus nostri in seipsum assumendo: dolores quoque, vulnera, & infirmitates eorum diligenter curat, ad eum modum quo medicus peritus iuxta ac diligens, loca vulnerum atque infirmitatum solet alligare, & fouere emplastris, donec quae erant infirma, ad firmitatem & sanitatem perducat. 4. Ipsius scientia tanta est, ut vniuersitatem stellarum firmamenti (quae sunt hominibus innumerabiles) habeat veluti numerata, in cognitione sua omnem earum numerum in sua scientia descriptum habens, exactissimeque etiam singulas pernoctans: & ita pernoctans, ut singulas vocet propriis suis nominibus, sciatque distincte vocare singulas, vnaquaque iuxta conditionem naturae suae: Ad quod non solum necesse est illum stellarum definitum numerum habere cognitum, verum etiam singularem singularum stellarum naturam atque proprietates habere perspectas. 5. Sed quid vnum vel alterum ex infinitis Dei mirabilibus proponimus? Ecce simpliciter in omnibus, & per omnia magnus est dominus Deus noster, & omnino maxima est virtus omnipotentiae eius: sapientiae quoque eius non est finis, sed est ut virtus potentiae, ita & sapientiae eius nobilitas infinita atque immensa. 6. Ipse est susceptor defensor atque patronus mansuetorum, qui humiles suscipit ad exaltationem, ut eos exaltet in tempore visitationis, superbos autem peccatores qui se modo exaltant in inobedientia madorum Dei, ipse deprimet, & humiliabit confusione maxima, & prorsus in terram posternet omnem altitudinem eorum. 7. Praecinite serui Dei qui ista cognoscitis, ac veluti contententes ad laudem Dei, aliosque ad eandem inuitantes, cantica confessionis & laudis priores incipite, ut vos audientes amuletur ceteri: psalmos & laudes Deo nostro canite, etiam citharis aliisque musicis instrumentis adhibitis. 8. Ipse est cuius potentia nubes generantur, quae in altum subuectae, caelestem machinam sua densitate & caliginosa obscuritate obvolunt quodammodo & obscurant, ut nequeat videri: caelum quoque aereum parte aeris inferiorem operiunt, dum superlatam in mediam superiorem aeris portionem, illam inferiorem veluti obducunt: & ipse idem est qui terris, per nubium condensationem, & ad naturam aquae dispositionem, parat, atque per earundem resolutionem donat pluuiam, quando, vbi voluerit. 9. Ipse est qui in montibus facit germinare herbam, vbi nulla ad cultoris hominis industria, labor, vel diligentia: & terras facit gramina herbamque progignere, in pabulum iumentorum ceterorumque animalium, quae homini subserviunt, quaeque hominibus sunt in usum, siue quo ad cibum, ut vaccae, oves, boues, & alia huiusmodi, siue quo ad ministerium, aut alium quemlibet usum, ut equi, camelus, atque id genus alia. 10. Ipse est qui in vniuersum omnibus iumentis cibum dat conuenientem naturae ipsorum: peculiari quoque miraculo, etiam pullis coruorum escam praebet, ad se praesertim clamantibus, quos antequam plumescant atque nigrescant, a parentibus derelictos sine pabulo ipse pascit, absque vlla alterius

Matt. 9. Luc. 5. Eliaz 25.

2 Aedificans Hierusalem dominus: * dispersiones Israelis congregabit.

3 Qui sanat contritos corde: & alligat contritiones eorum.

4 Qui numerat multitudinem stellarum: * & omnibus eis nomina vocat.

5 Magnus dominus noster, et magna virtus eius, et sapientiae eius non est numerus.

1. Pet. 5.

6 Suscipiens mansuetos dominus: * humilians autem peccatores vsque ad terram.

7 Praecinite domino in confessione: * psallite Deo nostro in cithara.

8 Qui operit caelum nubibus: & parat terrae pluuiam.

9 Qui producit in montibus faenum: * & herbam seruituti hominum.

10 Qui dat iumentis escam ipsorum: * & pulvis cornuorum inuocantibus eum.

11 Non in fortitudine equi voluntatem habebit: * nec in tibijs viri beneplacitum erit ei.

12 Beneplacitum est domino super timetes eum: * & in eis qui sperant super misericordiam eius.

rius pabuli per quamcunque creaturam administratione hoc ipso patenter indicans, orphanorum omnium & derelictorum peculiarem se gerere curam. 11. Cum vero sit ipse Deus noster potentissimus atque fortissimus, non est tamen ei beneplacitum, neque complacentiam aut oblectationem habet in fortitudine corporali etiam si quis equi fortitudinem habeat: neque etiam in equorum gloriatur fortitudine, quemadmodum solent homines bellici atque mundani: neque iterum in fortitudine viri oblectatur, si conspexerit quempiam crassis atque robustis tibijs validum ad luctam siue ad pugnam, in quo solent homines mundi huius gloriari in his (inquam) atque huiusmodi non est beneplacitum Deo, neque ista sunt quae attendit in hominibus, aut propter quae homines diligit. 12. In quo ergo beneplacitum est altissimo? Vtrique complacentiam & oblectationem habet in eis, ac super eos ponit benigni aspectus sui oculos, qui reuerentur atque diligunt eum, obseruantur studiose mandata ipsius: & in eis qui spem suam ponunt, & gloriantur non in fortitudine corporali, neque item in alia qualibet re temporali, sed in altissima & immensa misericordia eius. Non ergo gloriatur fortis in fortitudine sua, neque potens in potentia sua, neque quomodolibet aliter praecellens in praecellentia sua: sed in hoc gloriatur, scire, nosse, atque timere te, Deus piissime, & in tua suauissima misericordia sperare, quae est super omnes electos tuos aeterna, non auferenda in saecula saeculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVI.

Verfu 1. Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iocunda, decoraque laudatio. Posteriorem partem ita sumus interpretati, Nostra sit Deo nostro iocunda & decora, ut speciosam, gratam, & suauem optemus fieri laudem illi quem celebramus laudibus: quomodo in alio psalmo dicitur, iocundum sit ei eloquium meum, ego vero delectabor in domino. Aliter etiam accipi potest, ut exhortatio sit ad digne apteque Deum collaudandum, in hunc sensum, Laudate dominum, quoniam bonus est illi psallere, neque vero quaelibet illi laus sufficit, sed talis sit nostra laudatio quae sit iocunda & decora, quae sit speciosa & grata, ut placeat Deo. Insuper datius ille Deo nostro, qui secundum vulgatam constructionem coniungitur sequentibus, potest & praecedentibus annecti. hoc modo, Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus Deo nostro, id est quoniam bonum est psallere & confiteri domino, quomodo in alio psalmo scribitur: ac deinde, Sit iocunda decoraque nostra laudatio. Et est haec distinctio magis consona Hebraeo, quam prior: quemadmodum priori, magis Graeca fauet lectio. Sic enim Graece est & dicitur in Hebraeo, hoc est, dulcescat laudatio. Psal. 19.

Verfu 2. Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit. Possunt duae istae partes separatim legi ut in priori intelligatur verbum substantiuum, hoc sensu, Dominus erit aedificans Hierusalem, & ipse dispersiones Israelis congregabit vel coniunctim, ut totum illud aedificans dominus, sit suppositum verbi congregabit, hoc sensu, Dominus qui aedificabit Hierusalem, congregabit dispersiones Israelis: vel dominus cum aedificauerit eam, & cetera. De hac autem dispersionis congregatione, spiritualiter ad aedificium spirituale sanctae Ecclesiae nouae relata, pulchre Ioannes meminit Euangelista, vbi in concilio Iudeorum, Cayphas Pontificis consilium simul atque Proprietiam describit, capite sui Euangelij vndecimo, cuius haec sunt verba, Vnus autem ex eis Cayphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit ut vnus homo moriatur pro populo & non tota gens pereat. Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in vnum. Haec ille. Quam dispersionem, quis dubitet spirituale debere intelligi, ex diuersis vitijs & erroribus, in vanam fidem vnamque sanctam Ecclesiam, non autem temporalem? Vnde signanter dicit, ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in vnum, non autem ut filios Israel. Alioqui de temporali congregatione loquamur, videretur mors Christi potius dispersionem fecisse filiorum Israel secundum carnem (intelligendo per occasionem) quoad quidem propter eius interfectionem & suam infidelitatem, contriti sunt & dispersi in omnes gentes, vsque in praesentem diem, quomodo apud Lucam de eis futurum praedicitur. Et ipsemet in Euangelio dominus confitetur, quod venit facere separationem secundum corpus: Veni (inquit) separare filium aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & cetera. & inimici hominis domestici eius. Verfu 4. Et omnibus eis nomina vocat, hoc est, singulas stellas vocat suis proprijs nominibus, vel singulis indit siue imponit propria nomina. In quo indicatur magna & valde exacta Dei cognitio, qua pernoctat distincte singula, eius enim qui nomen potest rei indere, est rem prius cognoscere: & quanto vniuscuiusque rei naturam melius cognoueris, tanto eidem nomen aptius potius poteris indere. Cum enim nomina debeant rei conuenire, ut congrua sit appellatio, omnino necesse est eum qui nomen imponit, ut conuenienter imponat, rem ipsam cognoscere. Veluti (exempli gratia) cum Adam adductam ad se uxorem vocat Iisach, quod Latine Hieronymus viraginem vertit: quomodo id conuenienter fecisset, nisi cognouisset quod esset de viro sumpta? Et cum Adam singula animantia appellaret suis nominibus, ita ut quodcunque appellasset ea Adam, hoc esset vniuscuiusque nomen (quomodo in Genesis scribitur historia) indubie

Psal. 103.

Psal. 19.

Ioan. 11.

Luc. 21.

Matth. 10.

significabitur, singulorum animalium à Deo illi fuisse datam scientiam, & singulorum naturas atque conditiones ipsum cognouisse. Alioquin, non ad illum addus esset dominus, ut videret quod vocaret ea. Ita ergo in proposito loco, cum dominum Propheta dicit stellas numerare, & insuper singulas suis proprijs nominare nominibus, significat non solum numerum stellarum, non latere Deum, verum etiam singularum naturam & conditionem exactissime illum pernoctare. A qua perfecta scientia, quantum nos absumus, imò quantum absumt vniuersi Astronomi, vel illud nos docet verbum domini ad Abraham, Numera (inquit) stellas, si potes, quasi significare velit, nihil minus esse homini possibile, quam stellarum vniuersitatem numero certo in sua cognitione comprehendere: quanto minus ergo singulis vocare nomina, id est, singulis nomina imponere, vel singulas suas appellare nominibus? Quidam verò mystice hinc per stellas intelligunt electos, fide lucentes in Ecclesia, ad modum stellarum in firmamento. Et in hoc quo dicitur, Deus multitudinem stellarum numerasse, & singulis vocare nomina, significatur, Deum cognoscere, & definitum atque descriptum in sua prædestinationis libro tenere, electorum suorum numerum, & singulorum sibi esse optime cognitos, iuxta illud Apostoli, Cognouit dominus, qui sunt eius. Quod si quis roget, cui proposito versus iste deseruiat, maxime si ad litteram de stellis corporalibus exponamus, quod facit Elucidatio. Dicimus, quoniam in præcedentibus dixerat dispersiones Israël à Deo congregandas in adificationem Hierusalem, & sanandos infirmos, curandosque vulneribus saucios, ne cui ista magnum aliquid & quasi impossibile Deo videantur, sic dispersa posse colligere ex omnibus gentibus, & in vnum congregare, aut sic infirmis singulis adhibere curam, adducit exemplum de stellis corporalibus, quæ cum plurimæ sint, & per firmamenti immensam latitudinem ab invicem quam maximo spatio distantes, sic tamen singulæ subsunt exactissime Diuinæ cognitioni. Si verò mystice exponas, cõtinuatio manifesta est. In versu autem sequenti, cum dicitur, sapientiæ Dei non esse numerum, attende numerum poni pro mensura vel fine, ut significetur, non esse mensuram definitam, vel non esse finem magnitudinis eius. Et versu sexto, quod dicitur humilians peccatores vsque ad terram, accipe ut secum ad figuram dictum, pro humiliatio- ne maxima & depreensione infima. Qui enim ad terram vsque deprimatur, non potest vilior fieri atque humiliari magis. Versu 7. Præcinite domino in confessione. In Græco est verbum *ἰσχυρῶς*, quod significat incipite. Est enim sensus, Incipite domino in confessione, inchoate psalmos & cantica confessionis Diuinæ, ut exciteris proximos, qui prosequantur vna vobiscum cepta cantare carmina. In Hebræo autem simpliciter est, canite. Versu 10. Quid dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Ferunt pullos coruorum iam editos, vbi a parentibus conspiciuntur, non esse similes in plumis atris, vel (iuxta quorundam sententiam) quod in plumis sint, vel (ut alij volunt) quod plumas ipsas quas habent, albas vel subalbas habeant, tanquam degeneres & parentum dissimiles, ab eis relinqui in nido absque pabulo, donec suo tempore plumis enascentibus, & paternum colorem referentibus, paratum ad se reuocent naturale studium. Interim verò, dum sic à parentibus relinquantur, Deus illos sua bonitate sustentat: quamquam de sustentationis modo est nonnulla diuersitas. Quidam dicunt rore celesti eos pasci: alij, vermiculis in nido enascentibus Dei prouidentia. Alij, absque omni cibo Diuina bonitate tantisper illos dicunt sustentari. In hoc autem coruorum sic derelictorum pastu, euidentissime Deus monstrat, quam semper adhibere desuperat, & ijs qui relictis sunt ab hominibus. Quod etiam considerans alio in loco noster Psalmista, dicebat domino, Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Nam si ita coruorum pullis succurrit derelictis, quanto magis filijs hominum, cum in eandem venerint derelictionem? Nam & ipse nos dominus in Euangelicis exhortationibus iubet volatilia celi respicere, atque ex ijs quæ circa illa agere conspiciuntur benignissima Dei prouidentia, spem nostram firmare. Respice (inquit) volatilia celi, &c. ac deinde, Nonne vos magis pluris estis illis? De hoc autem pastu coruorum ex Dei prouidentia, manifeste Dominus loquitur ad Iob dicens, Quis præparat coruo escam suam, quando pulli clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos? In his tam en verbis, nihil de illa pullorum derelictione indicatur, sed tantum dicitur, clamantibus pullis, Deum prouidere cibum parentibus, quem videlicet adferant suis pullis præ fame clamantibus. Vnde & in proposito loco, si cui non placerent illa de pullorum coruorum derelictione, puto illum posse locum præsentem commode exponere, H absque mentione rei illius, in hunc sensum, ut dicatur Deus pullis coruorum in nido ad ipsam clamantibus, atque præ fame crocitantibus, prouidere de necessario victu, idque per parentes, quibus Deus donat, ut inueniant quæ in pastum afferant pullorum. Verum si ita dixeris quæstio tibi restabit, quam obrem magis de pullis coruorum dicatur, quod eis cibum præbeat Deus, quam de pullis aliarum auium, cum sit hoc commune omni speciei volatiliam, imò non tantum volatiliam, sed etiã gressibilium super terram, & in aquis natatiliam? Cui quæstioni responderi poterit, ideo specialiter de coruis dictum esse, quia carniorum aues sunt, in super & multi cibi, ob vehementem calorem quo abundant: propter quod, difficilius videtur & maioris miraculi, illos sufficienter pasci vna cum suis pullis, quam alia volatilia, quæ ferè quibuslibet oblati vescuntur, & paucis sustentantur nutrimento, ac proinde non ita multo negotio & se & suam nidulam familiam sustentant. Vel forsitan ob cõtemptrum singulariter dici potuit de coruis, quoniam vulgo hæc aues triste aliquid referunt, & quasi infernale quiddam repræsentant, tum ipso colore aterrimo, tum crocitantione perquam inamena, tum voracitate humanæ carnis, quibus omnibus, aliqua ex parte, cum odiosissimo nobis inimico diabolo, auium hoc genus videtur conuenire: propterea quod hæc aues hominibus in delicijs non sunt, vt alia plurimæ, neque multum hominum aspectibus sese offerunt. Atque ita quasi per despectum accipi possit quod hic dicitur in hunc sensum. Quidat esca omni carni, etiam pullis coruorum ad eum clamantibus.

Gene. 15.

2. Tim. 2.

Psal. 26.

Matth. 6. Iob 38.

A mantibus, etiam aues illas quæ nobis quasi execrabiles sunt, sua vniuersali ac generalissima benignitate pastu congruo sustentans. Verum nos ista tantum proposuimus: selige tibi lector quicquid malueris. Illud tantum aduerte, quod coruorum hæc inuocatio, non aliud intelligitur quam clamor. Deum enim præ defectu cibi in nido aues clamant, quasi Deum nutritorem inuocant, quemadmodum cum in stabulis consistens iumentum, & pabulo carens, clamorem emittit suæ naturæ congruum, utpote ouis balatum, bos mugitum, equus hinnitum, hoc suo clamore testantur iumenta indigentiam, & quasi dominos suos inuocant, ut pabulum vel potum præbeant. Vnde in Hebræo hoc loco habetur, Pullis coruorum qui clamant.

CXLVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Considerans Psalmista, quæ & quænam vtriusque ecclesie aues à Deo percipiunt beneficia, ad laudem benefactoris sui in spiritu exhortatur vnanque: primum quidem illam supernam triumphantem, cuius seræ sunt victibus obfirmate, in qua est plena benedictio omni boni, quæ pace est per Deum circummurata, & pinguedine satiatur Diuinitatis eius. Post hoc verò, de ea quæ adhuc militat loquitur: cui Deus verbum suum misit saluatorem, atque per eum, verbum fidei, & prædicationis Euangelicæ, quo velociter orbem vniuersum percurrite, spirituali generatione plurimos sibi regenerauit, & tetra infidelitatis atque vitiatorum nigredine, pulsa virtutum, & veritatis cadore dealbauit, quasi niuem & lanam: caliginosos spiritus, qui velut nebule hæret in aere, fugere cogens, longeque abscedere de cordibus credentium: eos autem qui corde obdurato noluerunt obedire veritati, in damnationem proiecit & parua intolerabiles. In qua etiam Ecclesia, ut nemo profusus desperet, quotidie Deus per operationem verbi sui gelida peccatorum corda liquefacit, emollitque ad compunctionem & penitentiam, & statu spiritus sui quæ prius arida fuerant peccatorum corda, sine salutaris gratie inbribus perfundit. Nouissime autem, legis Euangelicæ beneficium magnificans, & velut peculiare beneficium plurimum esse ferens utpote cuius indigentia omnes patiuntur qui extra Ecclesiam sunt, ita terminat Psalmum exhortationis.

CXLVII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Lauda Hierusalem dominum: * lauda Deum tuum Sion. Vrbs beata Hierusalem, o ciuitas pacis superna, quæ in pace æterna triumphas secura, tu lauda dominum Deum tuum: sed & tu o militans iustorum Ecclesia, quæ per fidem adhuc ambulat, & specularis in ænigmate, nondum per speciem facie ad faciem, laudare etiam debes dominum Deum tuum. 2. Et est profectò causa iustissima, cur vtraque hæc Ecclesia, tam triumphans illa, quam hæc militans, laudare debeat dominum. Et primum quidem, quantum ad te, o celestis Hierusalem, propterea quod ipse dominus portas tuas non solum seris clausit, verum etiam seras ipsas portarum confirmauerit, victibusque corroborauerit, ut sit firmissima clausura atque custodia tua, ita ut nullum possit ad te accedere malum, nullum possit flagellum in te introire, & que etiam ut nemo omnium qui intra se sunt vnquam ab illa, quam intus possidet, felicitate possit eijci, vel exire, vel excidere, vel exerrare: filios quoque qui in te sunt, id est ciues & incolas tuos, idem ipse Deus benedictionibus æternæ beatitudinis copiose impleuit. 3. Ipse tibi fines posuit & terminos tuos constituit in pace, perfectamque & in perturbabilem pacem tibi pro muro dedit, & pace te quasi per circuitum circumdedit ac veluti circummurauit, ut nihil ad te valeat accedere quod possit tuam quietem conturbare: & quod omnibus maius est, aspectu diuinitatis suæ (quæ est tanquam adeps & pinguedo frumenti, cibus delicatissimus & pretiosissimus) ipse te satiet, & omnes qui in te sunt ciues tuos; dum suam diuinitatem vobis dar videre facie ad faciem, sicque satiamini, apparet vobis gloria ipsius. 4. Et tu quoque, o Sion militans, tamen hæc nondum in te præsentias, neque adhuc tanta acceperis, habes tamen in quibus, & pro quibus iustum vnigenitum emisit de sinu suo in mundum, ad salutem Ecclesie suæ, atque per hunc verbum prædicationis Euangelicæ, verbum salutaris fidei, ad laudam (vbi per se Dei filius ipse prædicauit) emisit per Apostolos cæterosque fidei prædicatores, in omnem terram, & in omnes fines orbis terrarum: & verbum hoc eius, utpote magnæ efficacitæ & virtutis, velociter cucurrit, celerrimeque peruolauit dum ipso cooperante, & sermone illorum confirmante, breuissimo temporis spatio in omnem terram exiuit sonus prædicationis eorum, & verba eorum in finem orbis terræ peruenerunt. 5. Currente autem sic verbo sanctæ prædicationis, ipse nouam regeneratum, & ad modum niuis candidatorum fidelium multitudinem dat, & nasci facit, in candore ac munditia præ-

C

*

3

*

D

*

5

1. Cor. 13.

Psal. 90.

1. Cor. 13.

Psal. 36.

Ioan. 1.

Matt. 28.

Psal. 18.

* nebulam sicut cinerem spargit.

6 Mittit cristallum suam sicut buccellas:

* ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

7 Emittet verbum suum, & liquefaciet ea:

Hier. 23.

* stabit spiritus eius, & fluent aqua.

Ioan. 4.

8 Qui annunciat verbum suum Iacob:

* iustitias & iudicia sua Israel.

9 Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

cellati, in omnibus virtutibus & gratijs, vt sint quasi lana albilissima atque mundissima: caliginosas autem & terrenas aereas potestates, quae sunt quasi nebula atra per malitiam, caliginosa per ignorantiam, & sterilis per defectum omnis bonae operationis, has ipse per virtutem praedicationis Euangelicae spargit, dissipat, dissipat, fugat, & expellit, quem admodum cinis & puluis aridus flante vento dissipatur atque dispergitur, non valens subsistere, & quemadmodum nebula solaribus radijs dissipatur, adueniente sole in virtute sua. 6. Homines quoque obstinatos & induratos in sua malitia, qui sunt quasi crystallus & glacies induratis, ultra non liquefactibiles, homines corde incredulo & inobedientes (qui per verbum Euangelicae praedicationis non voluerunt emolliiri, neque resoluere ad poenitentiam) hos ipse a facie sua in tenebras exteriores projiciet cum diabolo & angelis eius, dabitque eis velut in cibum, vt sint partes & portio vulpium, quemadmodum projici solet buccella panis ante conspectum canum in escam: * Quis vero hanc iram eius non timebit? Aut quis stare poterit ante conspectum indignationis eius? Quis ferre poterit hanc iram intolerabilem? 7. Attamen cum emiserit ipse verbum suum, siue per internam inspirationem, in cordibus hominum loquendo interius, siue etiam per exteriorem praedicationem sanando exterius, liquefaciet & resoluere ad poenitentiam corda multorum, quae glaciata, congelata, aut aliquouique indurata esse ceperant, & aliqua ex parte crystallus erant: & flante, operante atque inspirante in eis spiritu domini, veluti aquae resoluuntur per poenitentiam, quemadmodum cum glacies dissoluitur a facie caloris liquefacientis atque resoluentis. Potens est enim verbum Dei quasi ignis, & quasi malleus conterens petram, etiam frigidissima nonnunquam, & quae videbantur obdurata corda in quibus nihil erat diuini amoris, & quae veritatem & poenitentiam conuertens: stat quoque in Ecclesia spiritus ille sanctus, a patre atque filio missus, per influxum & elargitionem donorum suorum in cordibus fidelium: & quocumque peruenerit benignus flatus eius, fluunt, copioseque scaturiunt in eis aquae vitae, salientes in vitam aeternam, aquas lacrymarum excutiens de saxosis cordibus poenitentium, aquas autem gratiarum in cordibus scaturire faciens proficientium. 8. Ipse est dominus Deus qui verbum fidei & salutaris Euangelicae doctrinae, verba quoque mandatorum suorum annuntiare facit populo fidelium Ecclesiae suae sanctae: * populo suo Israel, id est fidelibus suis, annuntiare facit omnes voluntates, praecipua atque iudicia sua, quae obseruari vult ab ipsis, & secundum quae iudicium faciet in die retributionis. 9. Neque vero paruum est hoc beneficium, tamen si forsitan inaduertentibus & ingratis hoc ita videatur, sed peculiare & grande est donum. Non enim sic fecit omnibus nationibus gentium & caeterorum populorum, qui adhuc in infidelitate perseverant: quemadmodum nobis fecit fidelibus suis, qui intra Ecclesiam sanctam sumus: & iudicia, praecipua, ac voluntates suas non fecit omnibus manifesta, sicuti fecit nobis. Sunt enim plurimi extra Ecclesiam populi, apud quos magna est fames verbi Dei, quo nos, qui intra illam permanemus copiose reficimur & satiamur.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVII

Versu 1. Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Sion. Nos in elucidatione partem proximam retulimus ad Ecclesiam triumphantem, posteriorem ad militantem. Item versus duos proximae sequentes, Quoniam confortauit, &c. Qui posuit, &c. accommodauimus triumphanti Ecclesiae: quae vero deinde sequuntur militanti. Quae distinctio satis manifesta in elucidatione monstratur, vt hic iterum replicare non sit opus. Possent tamen omnia ista commode intelligi de sola militante Ecclesia, quae Hierusalem appellatur, ratione verae pacis, quam Christus donat eius ciuibus: illius (inquas) pacis, de qua Saluator abscedens aiebat discipulis, Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis: Non quomodo mundus dat, ego do vobis? Appellatur & Sion, ratione contemplationis, in qua sunt per fidem incolae eius. Huius autem Ecclesiae seras portarum confirmasse dicimus Christum, eo quod illam sic valide munivit contra omnes aduersarias potestates, vt nec portae inferi possint praeualere aduersus illam, neque vlla omnino inimici quantumlibet saeuientis potentia vel astutia eam valeat expugnare. Porro, quomodo filijs qui in ea sunt benedixerit dominus, nemo ignorat eorum, qui, vt veri Ecclesiae filij & ciues, non numero tantum nominis, verum etiam virtute & merito bonae conuersationis, eam inhabitant, cum (iuxta Apostoli verbum) diuites fiunt per Deum, in omni bono, ita vt nihil eis desit in vlla gratia, & (quomodo alibi noster Psalmista ait) accepta a legislatore benedictione, eunt de virtute in virtute, vt videant Deum deorum in Sion. Fines quoque militantis Ecclesiae Deus posuit pacem

Ioan. 4.

Matth. 16.

1. Cor. 1.

Psal. 38.

H

A pacem, id est, pacem circummuniuit & circumdedit per circuitum quasi inexpugnabilem dum (vt supra diximus) ipsam securam constituit, & firmam reddidit in pace firma, quam mundus vt non potuit dare, ita neque auferre, & quam euertere item non valeat omnis virtus inimicorum. Adipe quoque frumenti ciues Ecclesiae satiat Christus, quando de pinguedine spiritualium gratiarum eius (quam ab eius plenitudine credentes accipiunt) abunde reficimur, pascimur, oblectamur & corroboramur, vt crescamus in viros perfectos, in mensuram aetatis plenitudinis Christi: vtque alacres simus, & potentes ad currendum in fortitudine viam mandatorum domini. Nam haec pinguedo gratiae spiritualis, readeptus frumenti potest nuncupari, frumenti scilicet quod est Christus, quemadmodum ipse se in Euangelio appellat, dicens: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, proculdubio sese designare volens morte afficiendum, atque intra terrae viscera ad tempus condendum, donec resurgens a mortuis fructum faceret centuplum. Huius ergo frumenti adeps est quicquid ab eius plenitudine in membra eius, in Ecclesiae ciues manat. Aut per adipe frumenti, accipe illum delicatissimum atque pinguisimum panem sancti corporis domini, quo satiantur, quo pascuntur, & copiose quasi eximijs delicijs reficiuntur omnes fidelium animae, quae ipsum digne & eum iudicio manducauerint, de quo etiam illud intelligi potest quod in alio psalmo scribitur, Et cibus eorum ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos. Satiare autem in hac expositione accipi debet, non secundum plenitudinem suae significationis, iuxta quam dicitur in alio psalmo, Satiabor, cum apparuerit gloria tua, sed vt significet sufficientem, imo copiosam & delicatam refectiorem. Nam prior illa satietas a peregrinantibus nobis longe est, tamen si posterior istam nequaquam denegat. ¶ Versu 2. Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Vigilanter attende, quod non simpliciter Propheta hic dicit, Deum confortasse aut seras clausisse portas Hierusalem, verum quod seras portarum eius confortauerit. Plus enim hoc videtur, etiam seras portarum confortasse, quam tantum portas confortasse, vel seras clausisse. Nam ita solent ciuitatum portae, contra hostium ingressum vel insultum, duplici claudi & obsideri munimine, Primum enim seris maximis & fortissimis concluduntur, deinde vectes adhibentur ferrei, aut lignae trabes magnae, ferramentis crassis quasi circulis fabrorum: artificio obligatae & corroboratae, quibus ea clausura quae ferarum est, veluti confirmatur, confortatur, & secunda redditur, ne vlli forsitan impetu vel concussione hostili possint serae non confirmatae cedere: quomodo & priuatarum domorum plerumque non tantum ostia seris simplicibus clauduntur, sed insuper & pessulo ferulis illa clausura vel firmatur. Videtur autem mihi secundum hanc considerationem dixisse Propheta, non simpliciter, Clausit portas, sed confortauit seras portarum tuarum, volens nimirum fortissimam & penitus infrangibilem clausuram securitatemque maximam atque inexpugnabilem huiusmodi verbis significare. Nam si de illa loquamur securitatem caelestis Hierusalem, certum est, nullis vnquam verbis istam posse explicare. Si vero de hac terrestri loquamur Hierusalem, ipsa tamen non eadem qua illa prior perfecta gaudeat securitate, vt prorsus malum nullum, nedum superans, sed nec tentans aut veritatem, vt nulla possit hostili oppugnatione, ab ipsis quidem inferi portis, deuinci aut expugnari, quomodo in Euangelio ait Saluator, Et portae inferi non praeualebunt aduersus eam. Quod si Matth. 16. quae quis hanc praestit serarum confortationem, id est summam securitatem & firmam custodiam? Ipse videlicet est, qui in Euangelio loquitur, dicens: Ego vobiscum sum vsque in consummationem saeculi, & de quo in alio psalmo dicitur, Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus, & caetera, quasi dicat, Ideo non commouebitur illa ciuitas, quoniam dominum habet in sui medietate, qui ciuitatem suam nunquam patietur expugnari, qui semper illi laboranti aderit, & retineat suppetias in ea pugnantibus, ne prorsus succumbant, Rursum attende, quod tota haec confortatio domino ascribitur. Non enim dicitur simpliciter, Quoniam confortatae sunt serae portarum tuarum, sed dominus id fecisse memoratur: Quoniam (inquit) confortauit, nimirum ipse Deus tuus, seras portarum tuarum. Videlicet quia (vt in alio psalmo scribitur) Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Postremo & hoc aduertendum est, quod ciuitatis huius plenam beatitudinem volens describere, duo haec simul iungit, nempe quod seras portarum eius Deus confirmauerit, & filijs eius benedixerit. Nam tunc ciuitas aliqua recte valet, cum talis est portarum atque murorum fortitudo, vt sit tuta ab hostibus! & insuper abundantia est eorum quae ad vitam agendam fuerint necessaria. Nam alterum sine altero nequaquam sufficit. Si enim ciuitas quaelibet, vel validissimas portas, aut quam maximam confortatas portarum seras habuerit, si intus defectum patiatur panis, atque falis, aut aliarum rerum quae sunt ad usum humanum necessariae, non ex sola portarum fortitudine erit bene tali ciuitati. Rursum, non satis fuerit ciuitati, ab ipse habere omnia eiusmodi quae humanis apta sunt vibus, neque hoc vnicum ab hostium expugnatione illos poterit securos facere, si portas habuerint nimium infirmas, aut imbecilles muros, vt facile queant hostes irrumpere. Neutro (inquam) horum modorum ciuitati bene potest esse prospectum. Nam illi penuria ac fames hosti portas aperire compellit: hi, portarum infirmitas hosti irrumpenti & insultanti quanto citius cedens, praebet aditum. Verum vbi haec simul duo eadem ciuitas habuerit: nempe vt portarum seras habeat confortatas, contra hostium insultum, & rerum omnium necessariarum intra se abundantiam, vt non cogantur qui intus existunt, sese dedere in manus hostium, ibi scilicet omnia secunda sunt, ibi in tuto degunt ciues. Atque hoc pacto, in praesenti nunc loco Propheta perfectam volens Ciuitatis superne securitatem designare in priori parte primum insinuat, cum ait, Confortauit seras portarum tuarum: in altera autem posteriori, cum subiungit, Benedixit filiis tuis in te. Si quidem benedictio haec, omnis boni a Deo liberalis

Ioan. 14.

Ioan. 1. Eph. 4. Psal. 108.

Ioan. 12.

Psal. 39.

Psal. 16.

Matth. 28.

Psal. 45.

Psal. 126.

Ioan. 12.

Apoc. 1. 1. Cor. 13.

Elia. 1.

Pfal. 67.

Pfal. 118. Heb. 12.

beralis donatio & prouiso est. Videntur autem quæ in hoc versiculo obsecutus dicta sunt, eadem E
proxime sequenti clarius exponi. Cum enim subiungitur, Qui posuit fines tuos pacem, videtur
hoc priorem partem iam dicti versus declarare, velut exprimendo quid voluerit per confortatio-
nem serarum intelligi. Et cum deinde adiicitur, Et adipe frumenti sariat te: proculdubio illa aperte
exprimitur benedictio, cuius in præcedenti versu mentionem fecerat. Cuius enim superiorum hæc
est benedictio Diuinitatis adipe sariari. ¶ Versu 3. Et adipe frumenti sariat te. Iam supra in anno-
tatione prima ostendimus, quomodo adeps frumenti, & ista ex adipe sarietas intelligi debeat, si mi-
litanti applicemus Ecclesiæ. Verum si triumphanti (vt in Elucidatione) voluerimus accommoda-
re, ponderandum hoc nobis & expendendum videbitur, quod non simpliciter Psalimista dixerit,
Et frumento sariat te, sed plus dixit, frumenti adipe. Nam sicut in tritico est separare adipem si-
ue medullam quæ in ipso est, ab ea quæ remanet grossiori magisque crassa substantia: ita in Chri-
sto homine, qui seipsum grano frumenti in sancto Euangelio comparat, duplicem consideramus
naturam, Diuinam scilicet atque humanam. Illa, velut adeps delicatissimus est, & medulla pins-
guissima: Hæc autem, licet crassior sit, & minus ex se digna, tamen simul est cum illo adipe in e-
odem frumento coniuncta. Non solum autem tritici adeps, verum etiam reliqua eius substantia esu
apta est, & pabulum congruum. Et licet sit ille regum cibus, iste tamen posterior inferioribus es-
tiam bonus est. Ita & nos in proposito loco duplex consideramus pabulum. Nam adipe Diuinitatis
tis medulla illa delicatissima, iam satiantur qui sunt in conspectu regis Christi nostri, ipsi simul cum
eo reges & sacerdotes in sæcula sæculorum, hac (inquam) satiantur, quoniam eam vident faciem ad
faciem, & in ea oblectantur plenissime ad omnem sufficientiam & abundantiam, supra quam di-
ci, imò vel cogitari potest. Nos verò interim hic super terram adhuc peregrini, adhuc miseri, ad-
huc exules, illo nondum adipe satiamur: attamen ne deficiamus in via, miseretur nobis frumen-
tum nostrum, & quasi de crassiori substantia nos pascit de sua humanitate, dum nobis de sua plea-
nitudine communicat, quantum ipse voluerit, & nobis necesse fuerit spiritualis gratiæ, & dum suo
nos benedictio corpore pascit. Non omnino tamen deest nobis peregrinantibus ille adeps, illa me-
dulla: sed latet nos, & occultatur adhuc, neque nobis crassius illud corporaliter proponitur. Atque
ita sanè dicere possumus, quod de frumenti adipe, peculiariter beatos in gloria Dei sariat. ¶ Versu
5. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut buccel-
las. In his verbis, affectus describitur virtutis verbi Dei, & Evangelicæ doctrinæ, cuius in versu
statim præmissio fiebat mentio. Tria enim hæc potissimum operata est Evangelij per orbem prædi-
catio, videlicet niuis sicut lanæ apparatus, nebulæ dispersionem vt cineris, & crystalli in modum
buccellarum protectionem. Euangelio nanque rutilantè, niuem dedit Deus quasi lanam, id est ele-
ctos suos fideles, candidissimos reddidit, vt fierent quasi lana naturali colore albisima, etiam ij qui an-
te per peccata fuerant nigerrimi, aut velut coccinum siue vermiculus maxime rubri, quemadmo-
dum per prophetam dicitur, Si fuerint peccata vestra quasi coccinum, velut nix dealbabuntur: & si
fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt. Et in Psalmo quinquagesimo, Lauabis me, &
super niuem dealabor. Potest verò in niue non solum candor, sed & alia ratio considerari, ob quam
electi comparentur niui. Nix enim dum cadit, flocci videntur diuisi innumerabiles, qui tamen mox
ubi ceciderint, pariter coadunantur, & quasi vnâ efficiunt telam, adeo vt nemo artifex tam aptè
possit filum filo iungere texendo, quam flocci niuei sibi inuicem coniunguntur. Atque ita fideles in
Ecclesiâ, ad Evangelicam prædicationem, tametsi ex diuersis generibus, tribubus, populis, linguis, &
statibus congregentur, in summa tamen vnitæ, in vna fide, vna spe, vna charitate, & omnimoda vni-
tate, per Deum vnuntur. Nebulam verò per Euangelium dispersit Deus vt cinerem, qui ante faciem
venti nequit consistere, sed rapitur & dissipatur: id est, æreas potestates fugauit de cordibus creden-
tium, fecitque euanescere, vt non possent in suis habitaculis quæ obsederant, consistere, quemadmo-
dum in alio psalmo dicitur, Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiât qui oderunt eum à facie
eius. Sicut deficit fumus, deficient sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Ter-
tius autem effectus, qui ex Euangelij prædicatione scribitur consequutus, crystalli est in modum
buccellarum protectio, id est hominum prauorum, & in suæ infidelitatis ac aliorum vitiorum fra-
giditate permanere eligentium reprobatio. Vbi nota, non de qualibet glacie dici generaliter, Mittet
glaciem sicut buccellas, sed tantum de crystallo. Omnes enim peccatores qui extra Dei charita-
tem sunt, verè glacies dici possunt, videlicet quoniam niuium frigus illorum cor obsedit, & conge-
lari fecit, atque concretere, iuxta illud, Coagulatum est sicut lac cor eorum: suntque ante Deum
qualibet glacie frigidiores, à quorum cordibus abest amor Diuinus, qui ignis consumens & lique-
faciens est, vt cordis congelationem non patiatur. Quilibet enim peccator, glacies est: & quo quis-
que ab amore Dei magis est elongatus, eo magis glacies dici debet. Verum non item omnis peccator
crystallus est. Crystallus enim siue crystallum, est res induratisima, & ita concreta atque congelata
vt nec igne adhibito admittat dissolutionem, cum glacies igne adhibito facile se patiatur resoluï. Ita
sanè peccatores illi, qui audito verbo veritatis, per poenitentiam ad Deum emolliti sunt, velut igne
Diuino liquefacti, glacies coram Deo quidem fuerant, sed non crystallus, atque ideo non sunt pro-
iecti quasi buccellæ siue fragmenta panis, idcirco non sunt facti reprobi. Qui verò audito verbo ve-
ritatis, non solum emolliti sunt vt agerent poenitentiam, sed magis etiam indurati sunt & deteriores
facti: hi non glacies tantum, sed crystallus indissolubilis reputantur, indissolubilis dico, ratione ob-
stinatæ prauitatis, non ob verbi Diuini impotentiam: atque ideo sicut buccellæ, sicut panis fragmen-
ta, fuerit proiecti. Quibus autem pronunciantur, In Elucidatione manifestatur apertius, veruntamen
dissi-

A dissimulandum non est, quod Græce ψιζαλιος etiam glaciem significat: quemadmodum psalmo pro-
xime sequenti, Ignis, grandis, nix, glacies, &c. neque hoc loco aliud quam glaciem vertunt Hierony-
mus ac Felix. Atque ita si nos quoque crystallum hic sumamus pro glacie, necesse erit nos istam gla-
ciei projectionem intelligere de glacie, in modum crystalli indurata: non indiscriminatim de quali-
bet glacie. Nam (vt supra ostensum est) non indifferenter quamlibet glaciæ Deus vt buccellam proi-
cit, sed illam tantum quæ vt crystallus est indurata, vt nolit verbo Dei liquefieri. ¶ Versu eodem, An-
te faciem frigoris eius quis sustinebit? Per frigus istud domini, nos intelligimus iram domini, qua ab
obstinatis hominibus manet auersus, Vbi notandum, quod ira domini aliquando per calorem sig-
nificatur, aliquando per frigus. Per calorem significatur psal. 18. quum dicitur, Non est qui se abscon-
dat à calore eius. Sic ira Dei dicitur subinde exardescere velut ignis: quemadmodum in psalmo alio, Psal. 88.
Vtique exardescet velut ignis ira tua? Ac rursum, Ignis à facie eius exarsit: Contrarijs ergo simili-
tudinibus, Dei ira exprimitur secundum diuersas considerationes: quomodo item Christus domi-
nus noster nunc leo, nunc agnus figuratur. Ira ergo Dei, quatenus grauem vindictam, & severam vl-
tione excilians, quasi ad perditionem & consumptionem exigens impios, igni assimilatur, & seruo-
ri semper consumere, semper ignire desideranti, & semper vt vorer gliscenti. Eadem verò Dei ira, fri-
gus dicitur: quatenus per iracundiam, Deus ab obstinatis, sui salutaris caloris subtrahit beneficium,
B & dulces sui luminis radios ab eis abscondit, quos super iustos ac poenitentes benigne effundit ad sa-
lutem animarum ipsorum. Quemadmodum videlicet solem corporalem imaginari possumus dua-
bus rationibus irascens. Si enim in quenquam tam imperuose, tamque nimium violenter iaciât
suos flagrantes radios, vt illum incendat atque consumat, huic quasi per calorem irasci illum intelli-
gimus. Contrà verò si terræ alicui prorsus suos neget radios, ita vt omnino nolit vel luminis vel ar-
doris sui beneficium illi communicare, & reliquas terræ partes illuminans, atque calore temperato
fecundans, hanc solam terræ portionem nolit suis radijs contingere, huic dicemus illum suo frigore
irasci: quemadmodum videlicet in tempore passionis domini dicere possumus, terræ iratū fuisse suis
tenebris solem, quando noluit super terram suam lumen effundere. Ad hunc sanè modum, domi-
nus Deus noster, quatenus erga impios in tempore virtutis ad iudicium & perditionem per suam iu-
sticiam feruet, quasi ignis gliscens ad inflammationem circumpositæ materiæ, eatenus eius ira caloris
feruori assimilatur: propter quod, etiam alibi Deus noster ignis consumens esse dicitur. Quatenus ve-
rò ab iisdem illis, omnis luminis & omnis spiritualis boni oblectationem abstrahit, quatenus illis nõ
suo benigno aspectu illucescit, quasi frigore suo illos affligit, quibus ita suum gratum calore & vul-
tum benignum abscondit. Pulchrè verò secundum ordinem, duplicem hanc iram inuenimus descri-
psisse Moysen in suo cantico: prius quidem de ira frigoris, post de ira caloris loquentem. Sic enim ha-
bet, Vidit dominus, & ad iracundiam concitatus est, quia prouocauerunt eum filij sui & filia. Et ait, Deut. 32.
Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo non iustitiam eorum, Generatio enim peruersa est, & in-
fideles filij. En habes frigoris iram: cum ait, Abscondam faciem meam, &c. Hoc enim facit ira frigo-
ris. Post pauca deinde subiungitur, Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni no-
uisima, deuorabitque terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet. Congregabo
super eos mala, & sagittas meas complebo in eis. Constituentur fame, & deuorabunt eos aues morstu
amarissimo. Dentes bestiarum immittam in eos, &c. Foris vastabit eos gladius, &c. Et dixi, Vbinam
sunt, &c. Hæc omnia quis non videt ad exardescens ignis iracundiam pertinere? Admodum autem
pulchra videtur respondentia duarum istarum partium adinuicem, vt cum in priori parte dixisset de
proiciendo crystallo, quod vtrique frigidum est, opponat exaduerso diuinæ iustitiæ frigus vlciscens &
puniens illud crystalli impium frigus: id est obstinatorum hominum impietatem & impoententiam.
Tanquam si dicat Propheta, Eligunt impij nunc quidem crystallum esse, & suum frigus eligunt, inq;
eo permanere volunt, & non se patiuntur emolliiri diuini verbi ardore: sed huic illorum frigori con-
tinget frigus aliud intolerabile, quod crystallus illa ferre non poterit, quod crystallus illa nequaquam
amabit: ad significandum, quod frigori humanæ obstinationis, frigus ex aduerso opponetur diuinæ
ultionis. A facie autem frigoris illius nemo poterit sustinere, vel quia nemo poterit illud subterfuge-
re, aut quia nemo poterit resistere, aut quia definitam ex ira Dei ultionem nemo poterit ferre, quo-
modo Petrus Apostolus dicit angelos malos, licet virtute hominibus potentiores, non ferre tamen
aduersum se execrabile Dei iudicium. ¶ Versu 7. Emitter verbum suum, & liquefaciet ea. Difficul-
tas est, in relatione huius pronomini E A. Non enim videtur aliquid apertè præmissum, quod re-
ferat. In Elucidatione indicauimus relationem secundum intellectum magis, quam secundum vo-
cém: hoc modo, Emitter verbum suum, & liquefaciet ea: nempe corda glaciata, quæ sunt vt gla-
cies, vel aliquo modo vt crystallus. Non debet tamen fieri relatio pro iisdem secundum numerum,
qui significantur in versu illo præcedenti. Nam iisdem illi proiecti sicut buccellæ, non hic dicun-
tur liquefieri, sed illi qui fuerant quidem aliquando crystallus vel glacies, at non ita obdurati in suo
frigore, quin se igne verbi Dei emolliiri sustinerint: quales videlicet glacies illi erant: de quibus
ait Apostolus, Scitis, quoniam cum gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini euntes, 1. Cor. 11.
&c. Et alibi, Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, &c. regnum Dei
possidebunt. Et hæc aliquando quidè fuitis, sed sancti estis, sed iustificati estis in nomine domini no-
stri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Possent tamen relatiuum istud referre simul etiam niuem:
ad hunc sensum, Emittet Deus verbum suum, & liquefaciet ea: nempe & niuem & glaciem. Sana-
ctus enim, etiam eos qui iam nihil obdurati sunt, sed iam olim emolliti, adhuc tamen liquefacit De-
us: vt magis ament, vt magis mollescant, magisque calciscant in amore Dei: iuxta illud Apocalypsis,
Qui
ec iij

Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Vnde sponsa in canticis, licet iam prius liquefacta, tamen quasi nouo modo se fatetur liquefactam, statim vt sponsum audiui loquentem, Anima mea (inquit) liquefacta est, statim vt dilectus locutus est. Eos vero qui adhuc glacies sunt, resoluat & liquefaciat, conuersione poenitentiae, De aquis autem illis, quae fluunt ad flatum emissi spiritus, nota quod non eadem semper aquae sunt, quas exciuit emissus spiritus. Nam vbi super glaciem cadit, primum aquas pro gignit amaritudinis, id est lachrymas poenitentiae, cuius egregium exemplum praebuit illa peccatrix foemina, quae verbo domini exterius, simul & spiritu eiusdem interioris tacta accurrens ingressa est domum conuiuij, illicque largiter aquas per oculos euomuit, vt lachrymis suis scribatur rigasse pedes eius, cuius verbo & spiritu tacta fuerat. In sanctis vero, qui iam olim glacies esse desierunt, aquae fluunt dulces spiritualium gratiarum: de quibus Saluator ait in euang. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vitae. Ac rursum. Aqua quam ego dabo, fiet in eo fons aquae vitae salientis in vitam aeternam. Sciendum tamen est, quosdam penitus literae inherentes, & praedicta de Hierusalem & Sion temporaliter intelligeres de pristina felicitate restituenda post Babyloniam captiuitatem ista omnia quae haecenus congruis mysticis intelligentijs exposuimus, temporaliter & corporaliter intelligere in hunc modum, O Hierusalem, lauda dominum Deum tuum, qui te aliquando est reedificaturus, & restitutus in statu pristino, vt habeas portas confortatas, & omnium rerum in te abundantiam, vt habere omnia soles ante desolationem tuam. Quae vero deinde sequuntur de niue, glacie, & liquefactione, ita exponunt: Neque vero est quod desperes, o Hierusalem, de tua reedificatione, sed crede verbo domini, qui potens est, vbi voluerit, omnia commutare, vel solo verbo quod currit velocissime, id est quantocytus adimpletur, & cui parent omnia: id quod euidentissime ostendit, dum subito niuem ad modum lanae candidissimam, super terram facit descendere, & vbi voluerit, nebulam, siue pruinae mittit: rursumque glaciem, siue grandinem ad modum fragmentorum panis, cuius glaciei, vel grandinis frigus foret hominibus intolerabile, quoniam est vehementissimum: statim quoque vbi iusserit Deus, solo eius verbo ista (nempe nix, pruina, grandis, & glacies) dissoluitur in aquam: & flante spiritu, siue vento calido, ista conuertuntur in aquas, vt fluant quae prius erant constricta, & velut solida: vt videlicet hoc exemplo suum populum animet, atque in spe confirmet quasi hoc indicare volens, si tanta Deus possit solo suo verbo mutationem efficere in eiusmodi creaturis, posse etiam & Hierusalem, quam nunc desolatam, suo tempore, vbi iuberet in pristinum statum restituere. Quae expositio, vt sufficiat pro literae rudi intelligentia, & admodum facilis sit, nos tamen eam non vt praecipuam sequimur, quonia aliora in his omnibus & penitiora arbitrari sumus latere mysteria, quae pro nostro modulo secundum Dei gratiam, vt potuimus, elucidare conati sumus. Versu penultimo, & ultimo. Qui annunciat verbum suum Iacob &c. Non fecit taliter omni nationi, &c. Videntur hi duo versus ad literam facere mentionem de veteri populo Israelitico, cui Deus pro speciali beneficio, & quasi singulari quadam prerogatiua, dedit Mosaicam legem, quam alijs non dedit populorum nationibus. Nos tamen in Elucidatione ista spiritaliter ad verum Israelis seminem secundum spiritum, id est, ad fidelem in ecclesia populum accommodauimus, de noua euangelica lege exponentes: per nationes vero, quibus non similiter fecit Deus, vniuersos accipientes incredulos, qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati.

CXLVIII. PSALMI ARGUMENTVM.

Psalmus iste, omnium creaturarum inuitatio est atque exhortatio, ad laudem Dei, qui creauit omnia. Et primum quidem, ordine congruo caelestes creaturae inuitantur ad laudem, nempe spiritus angelici & caelestes omnes exercitus, sol quoque, luna & stelle, quae solo verbo creata atque stabilita sunt, vt in aeternum perseverent, & suis arctata legibus, quas inuolabiliter obseruare debent. Deinde, quae in inferiori hoc mundo continentur, ad laudem item aduocantur: primum omnium dracones, quos siue terrestres, siue marinos possumus accipere, qui in abyssiis gignuntur & habitant, quos verisimile est propter nimiam corporis immanitatem, ac etiam super alia animalia terrorem & potestatem, priori loco nuncupari. Post hos aduocantur ea, quae in superiori vel media aeris regione generari, atque ex ea conspiciuntur descendere, nempe ignis, qui ab exhalationibus inflammatis in aere gigni conspicitur, grandis, nix, glacies, & spiritus tempestatis: quae omnia, diuino verbo obediunt. Montes deinde & colles, & ligna tam fructifera, quam alijs apta vltibus aduocantur, bestiae quoque & serpentes & volucres, ac postremo omnium genus humanum vniuersum, nullum omnino neque statum, neque aetatem, neque sexum excipiendo, propter celsitudinem Dei, cuius confessio nimium sublimis, caelum & terram superexcedit: qui praeter omnia magnificentissima creationis suae opera, etiam glorificatione populisui, hymnos & laudes ab omnibus fidelibus seruis promeretur ac postulat.

CXLVIII. PSALMI ELUCIDATIO.

1 Laudate dominum de caelis: * laudate eum in excelsis.
2 Laudate eum omnes angeli eius: * laudate eum omnes virtutes eius.

Laudate dominum creaturae omnes, tam caelestes, quam terrestres: & primum quidem, vos quae de caelis siue caelestes estis, laudate caeli dominum: * laudate ipsum vos o sublimes creaturae, quarum est in excelsis mansio, quibus pro sua dignitate deputatus est locus supremus in altissimis. 2. Imprimis autem vos, o angelici spiritus, laudate Dominum Deum vestrum, qui vos tam nobiles spiritus fecit, tamque magnifice glorificauit: * laudate eum vniuersi caelestes exercitus, qui estis in circuitu eius, mini.

3 Laudate eum sol & luna: * laudate eum omnes stelle & lumen.

4 Laudate eum caelicorum, & aquae quae super celos sunt: * laudent nomen domini.

5 Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.

6 Statuit ea in saeculum & in saeculum saeculi: * praecceptum posuit:

* & non prateribit.

7 Laudate dominum de terra: * dracones, & omnes abyssi.

8 Ignis, grandis, nix, glacies, spiritus procellarum: * quae faciunt verbum eius.

9 Montes & omnes colles: * ligna fructifera, & omnes cedri.

10 Bestiae & vniuersa pecora, serpentes & volucres pennatae.

11 Reges terrae, & omnes populi, principes, et omnes iudices terrae.

12 Iuvenes, & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen domini.

* quia exaltatum est nomen eius solius.

13 Confessio eius super caelum & terram: * & exaltauit cornu populi sui.

14 Hymnus omnibus sanctis eius, filij Is-

miniistrantes in millibus milliū, & in decies cetenis millibus assidentes ei omni tempore. 3. Laudate illum sol & luna, duo luminaria magna, & praeter caeteris insignia, facta à Deo vt praestitis diei ac nocti, illuminetisque terram, & in distinctionem sitis temporum: * laudate etiam illum vos stellae omnes, quas ad illuminationem noctis creauit altissimus, & lumē omne quod siue à sole, siue à luna, siue à stellis est, laudet pariter increatum illum patrem luminum, & lumen increatum, à quo creatum lumē omne procedit. 4. Omnes quoque caeli, ipsum praecipue summum empyreum caelum, quod alios omnes tegens, atque in se concludens, est veluti caelorum caelum, laudem date Deo qui vos mira claritate adornat: caelum quoque chrysellinum, siue aqueum, quod est super firmamentum, naturam quandā & conditionem aquae participans: * haec (in qua) superna omnia laudent nomen domini, qui cuncta ea incorrupta bilia condidit, ac perpetuo stabilia. 5. Idcirco autē vos, o nobiles & praecellentes creaturae, laudem Deo debetis, quonia solo verbo vos ab illo facti estis, & sola voluntatis eius iussione creaturae estis, absque vllius laboris molestia, absque vllius alterius cooperantis adminiculo. 6. Statuit quoque vos, firmavit, atque stabiliiuit in stabilitate essentiae vestrae vt perpetuo maneatis atque in sempiternum in vestra essentia persistatis nunquam interitura: * praecceptum quoque posuit vobis, quomodo, & quousque moueri, & in omnibus quid, quando, & qualiter agere debeatis, quomodo in terras influere, quibus temporibus vbi apparere, quando terras relinquere, quando caedem reuifere, & ita in caeteris omnibus leges & regulas motuū, atque operationū vestrarū omniū ab illo acceptis conditor vestro: * & praeccepta illa atque statuta Dei nunquā fient per vos irrita, nunquā vos ea transgrediemini, neque aliud quam quod vobis praestitum est facietis. 7. Vos quoque terrestres creaturae quae sub caelis estis in elementari mundo, laudate eundem dominum, qui sicut caelestium, ita etiam vestrorum est dominus: * vos in primis dracones, siue in terris venenosa animalia, siue in mari cete grandia, quae estis animalia magnitudine & mole, singulariter eximia atque insignia: omnes quoque profunditates immensae, siue terrarum, siue mariū, in quibus dracones isti siue maris nascuntur, siue inhabitant. 8. Ignis etiā & grandis, nix & glacies, & spiritus turbis, ac venti tempestuosi, etiā vos laudate dominum: * quae nullā habentes stabilitatem subsistentiae vestrae, obeditis verbo & iussioni eius, ita vt cum ille iusserit, mox exurgatis, vel cessetis, siue ad consolationem & liberationem iustorum, siue ad poenam & vltionem malorum, siue ad aliam quamlibet diuinae voluntatis adimpletionem. 9. Montes etiam maiores, & monticuli minores, qui ascenditis in locum praefinitum, qui terminos custoditis quos ille posuit vobis, vt non cōuertamini operire terrā: * ad haec ligna omnia & arbores quae nascuntur in terra, & fructum fertis humanis vltibus accommodum, cedri quoque proceritate nobiles, & ad aedificia construenda humanis vltibus plurimum conducentes. 10. Bestiae item irrationales & pecora vniuersa, cuiuscunque sint generis, cuiuscunque tandem naturae, serpentes etiam qui repunt super terram, & aues quae pennas habent ad volandum in aere. 11. Postremo vos, o rationales homines, cuiuscunque tandem status, conditionis, aetatis, vel sexus fueritis, siue reges qui dominamini in orbe terrarum, siue subiecti illis populi, siue principes atque iuvenes, pariter omnes laudem & confessionem deat nomini domini, neque vllus omnino hominū à laude cesset creatoris: * quia nomen eius solius verē est excelsum & magnificatum, & solus ipse iuxta suam celsitudinem est omni laude dignissimus. 13. Confessio & laus eius altior est caelo & terra, neque caelo vel terra comprehēdi potest, neque vsquam illi, siue hic, siue illic, digna & sufficiens potest dari laudis confessio: & ipse exaltare decreuit fortitudinē, potestatem, & gloriā populi sui, magnificare salutē electorum suorum, eos à captiuitate diaboli liberando; & in libertatē verā, atque in adoptionē filiorū Dei sublimado: quod super alia oia creationis opera, fidelibus maior adhuc debet esse laudis materia. 14. Hymnus, laus, & benedictio pertinet & competit omnibus credentibus in eū, vero secundū spiritum Israeli populo, qui per fidē & reatum cultum illi appropinquare studet, illiusque & dici & esse populus conatur. Decet enim sanctos & electos Dei seruos, laudibus & hymnis illum celebrare, qui in omnibus, tam quae ad creationem, quam quae ad recrea-

Dani. 7.
Gen. 1.

Psalm. 103.

Rom. 2.
7 Ad faciendam vindictam in nationibus:
* increpationes in populis.
8 Ad alligandos reges eorum in compedibus:
* & nobiles eorum in manicis ferreis.

1. Cor. 6.
9 Ut faciant in eis iudicium conscriptum:
* gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Apoc. 2.
& 11.
Matth. 28.

obedire veritati quos, vt Christi coassessores & astipulatores, sententia damnationis quasi gladio ferient vtrinque scindente, nimirum corpus & animam in perditionem mittente. 7. Accipient (dico) potestatem hanc, vt faciant vindictam & iudicium in incredulis nationibus, quæ veritati noluerunt obedire, obedierunt autem iniquitati: vtq; in populo eiusmodi incredulos exerceant sententiam increpationis & eodem nationis, vnà cum Christo venturo iudice. 8. Vt reges illorū incredulorum, nempe principes tenebrarum, rectores mundi huius, atque etiam alios tyrannos ministros illorū alligent compedibus sempiternæ condemnationis: & nobiles atque inelytos eorum, tyrannos, reges, duces atque præfectos terrarum alligent vinculis ferreis, vinculis indissolubilibus mortis æternæ, quæ in æternum, solui nõ valeant, & quibus eis in sempiternum manus erunt colligatæ, id est, potestas omnis erit ablata, qua pollere in mudo videbatur. Manifestum est enim quoniam sancti etiã angelos malos iudicabunt, & quod in eis, & per eos iudicabitur mundus. 9. Data est autē sanctis & fidelibus iudiciaria hæc potestas, ad hoc vt in prauos dæmones atq; incredulos homines exerceat simul cū Christo, ad maiorem damnandorum cōfusionem, iudicium illud condemnationis, quod est in libro diuine præscientiæ descriptum, ad quod conformiter ipsi ferēt iudicium, vt assessores & approbatores latæ per illum sententiæ, cui se in iudicando sancti omnes conformabunt: * est autē hæc gloriõsa potestas danda, & data omnibus fidelibus seruis eius, qui nunc illi fideliter seruiert. Qui enim vicerit, & custodit vsq; in finem opera tua, magnificentissime Deus, dabitur illi potestas super gentes, & reget eas in virga ferrea, quomodo & ipse filius tuus Iesus Christus à te accepit, tanquam primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ omnium in cælo & in terra potestatem, qui tecum & cum spiritu sancto vnus Deus regnat per æterna secula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIX.

Versu 1. Laus eius in ecclesia sanctorū. Duobus modis hoc exponitur, vel (vt in Elucidatione indicatū est) laus Dei vera & accepta est in congregatione iustorū, à sanctis & fidelibus vult Deus laudari: quomodo in alio psalmo dicitur, Rectos decet laudario, & psalmo proxime præcedenti, Hymnus omnibus sanctis eius. Vel sic intellige, Præcipua laudis materia est in vel de ecclesia fidelium. id est, de ijs quæ fecit in ecclesia sancta, quæ nimirū in ea, & pro ea vel iā operatus est, vel adhuc operari decreuit in futuris generationibus vsque ad cōsummationē sæculi. Neq; enim tantā præbet diuinæ laudis materiã, cæli & terræ, & omnium quæ sunt in eis potētissima creatio, quantā benignissima, & suauissima erga humani generis reparationē cūratio, & erga electorum salutē dulcissima prædestinatio, eorumq; in venturo sæculo post paululum reuelanda glorificatio. Ac de his prolixè simul atq; dilucide hic psalmus tractat, cum dicit, beneplacitū esse domino in populo suo, mansuetos exaltados in salutē, sanctos exalturos in gloria, & gladios habituros in manibus, ad faciendum iudiciū, & c. quæ sequuntur ad finē vsq; psalmi. Versu 2. Et filiz Siõ exultēt in rege suo. In Græco est hioi, id est, filij, genere ma. nõ filiz: similiter in Hebræo per genus masculinū habetur, filij Siõ, quomodo veritē etiã Hieron. Dicunt quosq; ita habere psalterium Romanum. Verum sententia eadem est, siue filij Siõ, siue filiz Siõ legamus: intelligitur enim ciues & inhabitatores ecclesiæ, siue qui in ea sunt geniti. Alibi verò ijdem filiz Iudæ appellantur. vt psal. 47. Latetur mōs Siõ, & exultent filiz Iudæ propter iudicia tua dñe. Interdū etiã singulari numero totus populus qui in ecclesia est, filia Siõ appellatur: vt apud prophetã, Dicite filiz Siõ, ecce rex tuus venit tibi & c. Et iterū, Noli timere filia Siõ. Quemadmodum per contrarium, totus populus Babylonis appellatur filia Babylonis: cum in psalmo 136. dicitur: Filia Babylonis misera. In numero autē plurali, filij huius mundi vel huius sæculi nominantur, qui ad sæculum istud mundi huius pertinet. Versu 4. Quia beneplacitum est domino in populo suo. O vox nimium suavis, dulciõr faucibus nostris super mel & fauam, super mel dulcis gutturi nostro, auribus nostris amabilior & desiderabilior omnibus quæ audiri possint. Ecce enim hæc ipsa vox de nobis in psalmo nūc sonat in ore prophete, quam in sancto Euangelio, pater in cælis de nube super filium protulit, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui, in quo mihi est cōplacitum, in quo, inquit, ille de nube resonã, mihi cōplacui. In quo mihi est beneplacitū. Et nūc, quid de nobis hic propheta loquitur, Beneplacitū (inquit) est domino in populo suo. Ergo nõ in solo illo filio, qui per colū bę descensum naturalis & cōsubstantialis fuit demōstratus, Deo patri est beneplacitū, verum etiã in nobis, in omni populo suo. Sed vigilatè attendendū est, qd nõ dicitur, Beneplacitū est domino in omni populo, sed cū restrictione loquēdo in populo suo, tantū ait Deo esse beneplacitum. Atq; ita cōsimili obseruatione, etiam angelum Matthæus in suo euangelio refert loquentem, cum nomen dulcissimum Iesu patri Ioseph exponens, diceret, Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Populum (inquit) non quemlibet, sed populum suum. Qui autem sint de populo eius, statim inueniemus, si ad partem subsequētem procedamus. Subiungitur enim, Et exaltauit mansuetos in salutem. Sunt ergo mansueti populus eius, in quo est ei beneplacitum. Et si requiras, quosnam verè debeamus appellare mansuetos, audi quod per prophetam dicit dominus:

Psal. 32.
Psal. 148.

Matth. 12.
Esa. 62.
Ioan. 12.

Matth. 3.
Lucæ 3.

Matth. 1.

Ad

A Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum & cõritum spiritu & trementem sermones meos? Hi enim sunt, quos hic mansuetos dicimus: hi sunt qui de populo domini cõputantur suo tempore exaltandi in salutem. Cæterum, exacerbatores illi eloquiorū Dei, qui nõ acquiescunt veritati, credunt autē iniquitati, qui verbū Dei nõ cum debita reuerentia & obedientia suscipiunt in corde bono, sub odio Dei sunt, nunquã exaltandi in salutem, sed reprobandi suo tempore in damnationem: quæ distinctio pulchrè etiam in alio loco à Propheta indicata est, his verbis, Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores vsque ad terrã. Cæterum quod in quibusdã codicibus per tempus præteritū legitur, exaltauit, melius legitur per futurum, exaltabit, quomodo in Græco & in Hebræo, & quomodo habent emendatiore Latini codices. Versu 5. Exultabunt sancti in gloria, & c. Omnia ista ad finē vsque psalmi, nos de gloria & exaltatione sanctorū in futuro sæculo, in Elucidatione sumus interpretati: quam interpretationē ipsa psalmi verba, si diligētè considerētur, manifeste monstrabunt. Possunt tamen fidelibus in militante Ecclesia non omnino male accommodari, qui etiam in hoc mudo exaltantur in salutē, quado Dei gratia à diaboli potestate eximuntur, & salui fiunt à peccatis suis, quomodo in psal. 26. glorians dicit victor, In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meū super inimicos meos. Exultant ijdem nunc in gloria & honore, quo affecti sunt à Deo, in gloria adoptionis filiorum Dei: quæ admodum Apostolus ait, Gloriamur in spe filiorum Dei. Insuper lætatur in cubilibus suis. i. in cordibus & conscientijs suis, dum testimoniū perhibet in cordibus eorū spiritus sancti, quod filij sint altissimi, & gloria eorū est testimoniū conscientie ipsorū. Itã dum gloriantur in sua conscientia, quasi in cubilibus lætantur. Est enim vniuersi, pro cubili, sua tuta cōscientia, in qua mollior requiescit, bonū est testimoniū quasi pro lætulo habēs. Quæ etiam ratione apud Sapientē dicitur, Secura mens, quasi iuge conuiuuii. Quomodo autem exultationes Dei sint in gutture sanctorum hic etiã in peregrinatione degentiū, manifeste indicat, qui dicit, Cantabiles mihi erant, vel (vt in Hebræo legitur) Cantica mihi erat iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Et alius quidam, Viuens viuens ipse cõfitebitur tibi sicut & ego hodie: pater filijs notã faciet veritatem tuam. Domine saluū me fac, & psalmos nostros cõtābimus cūctis diebus vitæ nostræ in domo domini. Gladios autem accipites in manibus fidelium, appellabimus eadē illa veritatis ac Euangelicæ doctrinæ eloquia, quæ alibi sagittæ acutæ appellatur, & sagittæ potētis acutæ. Sed & Paulus aperte verbū Dei gladiū appellat cū Ephesius scribit, Accipite gladiū spiritus, quod est verbū Dei. Ac rursus Hebræis, Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingēs ad diuisionē animæ ac spiritus, & c. Hos gladios accipites habent in manibus sancti, vt in eis pugnent ac dimicent cõtra oēs aduersarios, quemadmodum materiale gladiū in manibus tenēs, hoc facit, vt defendat se atque etiã impugnet & feriat hostes. Tenent (inquã) hos gladios sancti in manibus, ad faciendã vindictam in nationibus, & increpationes in populis. Ad alligandos reges eorū in compedibus, & nobiles eorū in manicis ferreis, hoc est, ad subigendas sibi incredulas nationes, ad expugnandas & deuincendas aëreas potestates, potentes quoque & sapientes sæculi superandos, & populos ad veritatem fidei de manibus eorū eripiendo. Quod in alio psalmo per cõparationem sagittarum ita dicitur, Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorū regis. Et Paulus Apostolus, de hac sanctorū victoria aperte scribit, cum ait, Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potētia Dei, ad destructionem munitionū, cõsilia destruentes, & omnē altitudinem extollentē se aduersus scientiã Dei, & in captiuitatē redgentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in prõptu habentes vlcisci omnem inobedientiam. Hoc autē est iudicium conscriptum, hæc vltio est, quã ab æterno proposuit facere per filium suum atque eius discipulos Deus, cõtra principem mundi huius: hæc est illa vltio, de qua trina replicatione gloriatur Ecclesia, cū ait, Omnes gentes circueuerūt me, & in nomine domini, quia vltus sum in eos. Circundates circunderunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis: & in nomine domini, quia vltus sum in eos. Hoc illud est iudicium, de quo alibi dicitur, Iudicabit dominus populum suum, & in seruis consolabitur siue deprecabitur. Et in Euan. dominus. Nunc iudiciū est mundi. Iam princeps huius eiicietur foras. Et postremo hæc omnium sanctorum cõmunis gloria, quod absq; humana potētia, absque humana sapientia, sola Dei virtute, ita potētes sint ad perdendū sapientiam sapientum, & reprobandum prudentium prudentiam: atque deuincendum & subigendum omnem mundi potētiã: & talia profectò sunt hæc omnia, pro quibus merito debeat cantari canticū nouū, in quibus lætari debeant verus Israël & filij Siõ, quomodo in alio psal. dicitur, Lætetur mons Siõ, & exultent filiz Iudæ propter iudicia tua domine. Digna profectò sunt, ob quæ debeamus illi in choris, tympanis atq; psalterijs canere, quò nos iste modò psalmus exhortatur, Sunt sanè iudicia patētissima certissimaque testimonia, qd beneplacitum sit domino in populo suo: hi effectus sunt magnificæ exultationis, qua suos electos etiã in præsentī sæculo Deus exultat, faciens illos mundū vincere, & semper in omni loco triumphare in Christo Iesu filio suo. Hæc autē expositio, nequaquã illi præiudicat qd nos in Elucidatione de gloria & felicitate superna dedimus, imò potius ordinatur vna ad alterã: quemadmodum illa quæ in hoc tẽpore est electorū exaltatio, illius post venturã glorificationis quoddam est prænuncium. Cæterum, quidã hæc de temporali felicitate conantur exponere Iudæorum, post captiuitatem Babylonicã pristinam gloriã aliqua ex parte recuperantium, intelligentes gladios materiales & temporales victorias atque vltiones, & iudicium conscriptum intelligentes iudicium quod in lib. Moyfi promissum fuit filijs Israël à suis iniquitatibus ad Deum se conuertētib; quo videlicet promissã illis erat vltio de inimicis, si ab iniquitatibus se cõuerterent ad seruiendum domino, quemadmodū cõtrario à Deo recedentibus promissã fuerat captiuitas & subiectio: hæc (inquã) expositio, vt nimium Iudaica & crassa, nobis digna visã non est quã profeceremur.

Esaie. 66.

Rom. 2.
Psal. 146.

Rom. 5.
Rom. 8.
2. Cor. 11.

Prou. 15.
Psal. 118.
Esaie. 38.

Psal. 44.
Psal. 119.
Ephē. 5.
Hebr. 4.

Psal. 44.
1. Cor. 10.

Psal. 117.
Psal. 131.
Deut. 32.
Ioan. 12.

1. Cor. 1.
Esaie. 29.
Psal. 47.

2. Cor. 2.

Deut. 32.

ff C L.

Qvafi ebrietate spiritus aptus Propheta considerans nullum esse laudis diuinae modum neque terminum, ipsum in sanctis et in firmamento fortitudo in medio angelicorum exercituum gloriosè residentem et inhabitantem tunc, adhibet is omnis generis musicis instrumentis, pro possibilitate modi humani quibuscunque fieri possit mediis collaudari, ut quod agnoscit neque corde, neque ore plene impleri posse, ad id etiam exteriora corporis membra, quantum possint, adiuuent.

CL. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Laudate dominum in sanctis eius:

Laudate dominum in sanctis eius, in quibus tam mirabilem se ac gloriosum in potentia, & sapientia & bonitate demonstrauit, dum ipsos ad suam imaginem creauit, ut diuinae capaces essent naturae, dum illos a peccatis saluauit, à morte redemit, dū ex filijs irae filios Dei constituit, nunc eos gratia iustificas, salute autē aeterna eos glorificat.

*laudate eum in firmamento virtutis eius.

in saeculo venturo disponens: laudate quoque eum in firmamento fortitudinis suae, in caelesti palatio, mansione fortissima, & firmissimo habitaculo suo, in quo cum sanctis omnibus sine fine regnat & gloriatur.

Sapient. 12. Lucæ. 1. Gene. 18.

2 Laudate eum in virtutibus eius: * laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Laudate eum in potentatibus, fortitudinibus siue potētis ac virtutibus eius, id est in sua maxima & infinita omnipotentia, cui subest eum voluerit posse, & cui poenitus nihil impossibile est, imò neque difficile: * laudate eum iuxta magnitudinem immensae omnipotentiae & infinitae virtutis eius, hoc est, laudate quantum potestis, & quantum praeualebitis, quia propter immensam gloriae eius digne satis nunquam laudari poterit. Et quia neque corde neque ore ad laudandum sufficitis, ut etiam manus & membra caetera adhibeatis, adhibete perfectae laudis (ad quam non sufficitis) desiderium & bonam voluntatem, adhibete, & assumite etiam exteriora quae libet instrumenta musicae harmoniae, in quibus laudes illi decantetis, videlicet in tubarum clangoribus personantes, & buccinis cōrepantes, in psalterijs quoque & citharis suauē edentes melodiam. 4. Adhibete tympana, & personate in eis, choros facientes, ad pariter collaudandum dominum: in instrumentis quoque chordarum, & in organis laudes illi decantate. 5. Collaudate eum in cymbalis bene resonantibus, laudate eum in cymbalis dulcisono bene tinnitibus, & hoc suaui tinnitu veluti iubilantibus: * Quid plura ego dicam? Quam inuitabo ultra creaturam? quem adhuc laudis modum exprimat? Ecce per singula percurrere deficio, nec inuenio quid ultra commemorare. Generali proinde exhortatione cōcludens, omne quod spiritum habet vitæ, & omne quod subsistit creatum, ab ipso, in uito in laudem eius quae pro sua magnitudinis præcellentia constat digne satis nunquam laudari, neque glorificari posse, qui est solus super omnes laude sempiterna laudabilis Deus trinus est vnus in omnia saecula benedictus. Amen.

3 Laudate eum in sonotubæ, laudate eum in psalterio & cithara.

4 Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo.

5 Laudate eum in cymbalis benefonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis:

* omnis spiritus laudet dominum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CL.

Psalmorum liber, conuenientissimum maximeque decentem finem accipit hoc ultimo Psalmo utique deuotionis iubilo plenissimo. Cum enim totus Psalmorum liber hoc præcipue spectet ut ad laudem Dei omnes adhortetur, partim ex ijs quae in ipso sunt perfectionibus, partim ex consideratione mirabilium eius operum, & prouidissima benignissimaque eius erga humanum genus dispensatione, quo ad electorum salutem cuncta disponit disposuitque ab initio, decens fuit, ut tali aliquo Psalmo clauderetur liber, qui nihil esset, nisi laudis excitatio: cuiusmodi proculdubio hic est, si est vnus. Nihil enim aliud esse videtur quam purum halleluia. i. mera laudis exhortatio: cum nihil aliud proponat, quam halleluia, halleluia, id est, laudate, laudate. Est autem in hoc Psalmo quasi defectio laudantis, cum præ magnitudine, tam multis, tamque frequentibus & feruentibus exhortationibus propositis, veluti fatigatus iam deficit in uocato, & quasi deficiens laudi imponit terminum: cum post toties repetitū, & in prioribus duobus Psalmis, & in hoc nouissimo, laudate, carate, talem ponit totius suae exhortationis clausulam: Omnis spiritus laudet dominum: hoc est, omne quod spirat, omne quod vitam habet, laudet dominum: sub hoc quod particulariter dictū videtur, intelligēdo vniuersaliter, omne quod vitam & esse habet. Nam Deo viuunt omnia, in quo (ut ait Ioannes) vita erat quicquid factum est. Caeterum, quantum ad instrumenta quae hic plura explicantur, in quibus iubemur laudare dominum, nota quod ea omnia se cunctum mysticis intelligentias moraliter exponi possunt, quemadmodum ante nos plures qui in Psalmis laborarunt, diligenter explicarunt, apud quod facile erit ista requirere inuenire. Nos tamen nihil illorum, attingimus, neque arbitramur Prophetam illa principaliter spectasse, tamen pie & deuote contemplationibus ita exposita sint: sed ex spiritus ebrietate & plenitudine deuotionis, ex nimia inflammatione cordis gestientes magnifice celebrare dominum, putamus omnia

Ioan. 1.

A Omnia haec musica instrumenta hic nominari: ut hoc modo significaretur, dignum esse Deum non sterqui in omnibus musicis instrumentis, quibuscunque modis fieri possit, collaudetur & celebretur, quoad modum in Psal. 148. à rationali creatura omnis inuitabatur ad Dei laudem, etiam irrationalis, etiam insensibilis, etiam inanimata creatura, ut sic tali inuitatione protestaretur laudas, solum se non sufficere ad digne laudandum tam laudabilem dominum. Qui enim auxilium postulat ad rem aliquam perficiendam, hoc ipso monstrat se non esse per se solum sufficientem ad rem eiusmodi, ut dignum est, peragendam. Alioqui, quid opus fuerit alienum invocare auxilium, si tu solus tuo sufficis, quod quæris transigendo negotio? Versu. 1. Laudate dominum in sanctis eius. In Graeco atque in Latino, am biguū est genus, ut intelligi possit, in hominibus vel angelis sanctis, genere masculino: vel in sanctis, genere neutro. i. in caelestibus, quomodo in Psal. 133. dicitur, In noctibus extollite manus vestras in sancta. i. ad caelos, qui (ratione inhabitantium sanctificatorum) peculiariter aliquando sancta appellantur, quomodo etiam Paulus Apostolus Christum dicit per proprium sanguinem semel introisse in sancta, aeterna redemptio- Hebr. 9. ne inueta, proculdubio caelos significare volens & mansionē beatorum, quae sunt vera sancta. Similis ambiguitas est in versu ultimo Psal. 67. Mirabilis Deus in sanctis suis, &c. Nos in Elucidatione exposuimus per genus masculinum, in hominibus sanctis siue fidelibus eius, quomodo etiam beatus pater Aug. interpretatur, ut quomodo etiam alterum illum locum Psal. 67. sumus loco suo interpretati.

B Quod autem in secunda parte dicitur, In firmamento virtutis eius, nos exposuimus de caelesti habitaculo, accipientes videlicet firmamentum virtutis, pro caelesti habitaculo, quod Paulus appellat tabernaculum non manu factum. i. non huius creationis. i. quod non est factum manu vel sapientia hominum artificum, sed potentia virtutis Dei: propter quod, specialiter firmamentum appellatur virtutis eius. Atque huic interpretationi bene cōuenit quod Felix vertit. In firmamento fortitudinis eius: item quod alij vertunt, In expanso virtutis vel fortitudinis eius, hoc est, in caelo quod secundum virtutem suā expandit sibi, quomodo dicimus tendere tabernaculum. Vel intelligi posset firmamentum virtutis Dei, eo quod ibi specialiter reueat Dei potētia, nimirum circumdanti bus illic ministris mille milibus, qui ministrant ei, & decies centenis milibus qui ei assunt. Alij verò sic intelligunt, In firmamento virtutis eius, id est in virtute eius, quae est firmissima & potentissima, ut firmamentum accipiatur quae pro firmitate vel fortitudine vel stabilitate, quomodo in alio Psalmo diximus, Non est firmamentum in plaga eorum. i. non fortitudo, non est duratio & stabilitas in plaga impiorum, ut sit sensus, Non est impij in hoc saeculo grauis plaga, aut diu durans, aut multum grauis afflictio, quemadmodum suo loco exposuimus est. Atque huic expositioni non omnino dissonat quod vertit ex Hebraeo Hieronymus, Laudate eum in fortitudine potentiae eius: & quod dixit Felix verti posse, In extensio- ne virtutis eius: vel (ut alij) In extensa aut forti virtute eius. Versu. 2. Laudate eum in virtutibus eius.

C Ne mireris, si virtutes (quod haecenus fere vbiq; interpretati sumus exercitus) iam aliter interpretentur, nempe fortitudines. Nam in alijs locis, vbiq; virtutes interpretati sumus exercitus, ut domine Deus virtutum (quod frequenter in Psalmis ponitur) Non egredieris Deus in virtutibus nostris, ac in alijs huiusmodi locis: vbiq; (inquam) sic sumus interpretati, si Hebraeam lectionem inspicias, inuenies haberi illuc sabaoth, quod significat exercitus, in numero plurali. Item si Graeca inspicias, inuenies *Αυξήματα*, quod frequentissime pro exercitibus ponitur, eo quod in exercitu sit virtus belli. Hoc autem loco, neque Hebraea sabaoth, neque Graeca dynamon sed in Hebraeo est gebu- roth, numero plurali, quod robora, fortitudines, virtutes, vires, potentias, vel potentatus significat. In Graeco autem est *Δυναμεις*, quod potentatus significat, vel praevalentes fortitudines. Quae ambae dictiones, tam Graeca quam Hebraea, ponuntur eodem in Psalmo. 91. vbi nos habemus, Si autem in potentatibus octoginta anni, quod illic diximus ab alijs legi, In robusticitatibus, vel in praevalenti- bus fortitudinibus. Hoc ergo consilio cognoscito, nos hic virtutes diuerso modo quam haecenus exposuimus. Vnde & Hieronymus ex Hebraeo hic vertit, In fortitudinibus, non (ut solet) in exercitibus. Et Felix multiplicè ponit versionem, In virtutibus, potentijs, fortitudinibus, potestatibus, potentatibus. Versu ultimo, Laudate eum in cymbalis iubilationis. Tinnitus hic vocatur iubilatio, quemadmodum exprimit lectio Psalterij Romani, quod hoc loco habet, In cymbalis bene tinnentibus. Vnde de ca. 12. Epistolae prioris ad Corinthios, vbi nos habemus, Factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens, in Graeco est *αλαλαξων* id est, iubilans, quemadmodum *αλαλαξων*, iubilationem significat. Vnde sicut illic rectè versum est cymbalum tinniens pro iubilans: ita hic pro cymbalis iubilationis, legi rectè poterat, cymbalis tinnitus vel tinnentibus, id est, bene sonoris. Quod autē sequitur, Omnis spiritus laudet dominum, non solum huius Psalmi, sed totius libri Psalmorum est egregia & congrua clausula. Et post omnia subiungitur, halleluia, quod caput est & finis totius libri Psalmorum, qui semper & vbiq; non aliud clamat quam halleluia, nihil nobis aliud loquitur, quam laudate Deum. Quae exhortatio vtiā sic modo capiat in cordibus nostris, vtiā sic tota possideat nostra pectora, vtiā tam lingua quam vita ita sese nunc exerat, ut cum beatis supernis ciuibus perpetuum illud & indeficiens halleluia olim cantare mereamur in conspectu Dei & agni, qui cum suo consubstantiali patre & spiritu sancto viuit ac regnat in omnia saecula saeculorum. Amen.

FINIT EXPLANATIO LIBRI PSALMORVM.

DEO LAVS ET GLORIA.

ff ij ELVGG

ELVCIDATIO IN CANTICA FERIALIA QVÆ EX CONSVETVDINE ECCLESIASTICA per ferias decantantur in horis canonicis.

ARGVMENTVM IN CANTICVM Esaiæ, cuius initium est, Confitebor tibi domine.

Canticum istud scribit Esaias capite sue Prophetie duodecimo. In quo Propheta loquens sub persona totius Ecclesie Christi, gratias agit de salute per Christum in plenitudine temporis allata, & ablata ira, quæ ab exordio, propter primam præuersionem, usque ad tempus illud gratie humanum genus præcesserat: ac de inde felicitatem temporis huius quod est sub noua lege commemorat, & fideles omnes horum beneficiorum factos participes ad laudem Dei & prædicationem mirabilium eius inuitat.

ELVCIDATIO IN CANTICVM ESAIÆ.

1 Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus & consolatus es me.

2 Ecce Deus saluator meus: * fiducialiter agam, & non timebo.

3 Quia fortitudo mea & laus mea dominus:

* & factus es mihi in salutem.

4 Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris:

* & dicetis in illa die.

5 Confitemini domino inuocate nomen eius:

* notas facite in populis adinventiones eius:

* mementote, quoniam est nomen eius.

E confessione laudis celebrabo, domine Deus meus quoniam cum in prioribus ætatibus à tempore primæ transgressionis mihi fueris iratus, iam tamen in temporis plenitudine cessauit illa iracundia tua, auertisti ab ira indignationis tuæ, factus placatus humano generi: & qui olim auersus à nobis fuisti per iracundiam, iam tandem conuersus es ad nos vultu placido per misericordiam: & in hac tua cõuersione refecisti nos consolatione optima prius quasi desolatos & desperatos. 2. Ecce tu es ipse Deus saluator meus, tibi sic placuit, quando venit plenitudo temporis, mittere in mundum filium tuum ad saluandum populum suum à peccatis eorum: tibi placuit per filium tuum operari salutem in medio terræ: itque ob hoc bene fidenter agam, viam absque timore, nec ultra timebo quid faciat mihi homo, & ego despiciam omnes inimicos meos. Scio enim neminem posse condemnare quos Deus iustificauerit, neque vllam potestatem nocere posse ei quæ dominus saluare voluerit. Quare in Dei electione & gratia firmam habens fiduciam, nolo conturbari, nolo ultra metuere. 3. Quid enim timeam? qui dominum Deum potentissimum habeo meam fortitudinem, & meam laudem vel gloriam: qui non in propria mea virtute, nõ in proprijs viribus confido aut glorior, cum sciam me ex memetipso vel nihil esse, vel minus nihilo: sed dominus Deus ipse est fortitudo & virtus mea, in qua confido & glorior, sine quo vel nihil possum, ita in eo & per eum possum omnia: & ipse factus est mihi saluator, ipse placatus humano generi factus mundi saluator, genus humanum à captiuitate peccati, in qua detinebatur, & debito mortis quo obstringebatur, redimens ac faciens saluum. 4. In illo tempore acceptabili, in temporis plenitudine, vos qui intra Ecclesiam eritis fideles, credituri in nomine eius, abundanter accipietis aquas celestis gratie & spiritualium charismatum, de plenitudine Christi saluatoris quasi de fontibus plenissimis: accipietis de plenitudine eius, qui plenus est gratie & veritatis, habens nõ ad mensuram spiritum: & sic accipietis, vt tamen illius plenitudinem nihil decedat: quemadmodum cum ex fontibus aquam hauris, quantumcumque haueris, ob continuam scaturiginem, non deficit, neque diminuitur fontis aqua: & in illa die salutis ac gratie, in illo tempore acceptabili, dicetis vos fideles quicumque estis credituri in nomine eius, & hæc multo maxima beneficia in Ecclesia suscepturi dicetis (in qua) vobis inuicem, ad exhortandum pro gratitudine. 5. Confitemini domino ex corde fidei & animo grato, qui tanta vobis contulit bona, quæ non fecit omni nationi, neque generationibus pristinis: & confitentes ad gratiarum actionem simul etiam inuocate nomen eius fiducialiter, cum inuocate paratum adhuc maiora vobis conferre. Omnis enim quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit: Et quo salus hæc omnibus allata magis diuulgetur & agnoscatur, vos qui iam Deo credidistis, & agnoscitis hanc salutem, studete eam annunciarè populis & gentibus, prædicantes mirabiles cogitationes & mirabilia consilia eius quæ cogitauit super genus humanum, & quibus perfecit salutem nostram: & hoc ad memoriam reuocate, hoc recogitate, ac rememorando prædicate, quod nomen eius

A Cantate domino, quoniam magnifice fecit: * annunciate hoc in vniuersa terra.

7 Exulta & lauda habitatio Sion: * quia magnus in medio tui sanctus Israël.

eius qui hanc salutem est operatus, excelsum est & sublime super omne nomen. Saluatorem enim nostrum Deus exaltauit, dans illi nomen super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, caelestium, terrestrium & infernorum. 6. Gaudentes cantate domino, quoniam magnifice admodum fecerit, quod suam magnificentiam mirabiliter demonstrauerit pro reparando & saluando populo suo, vt eos à morte restitueret vitæ, ab ira ad gratiam, à captiuitate, ad libertatè, à damnatione ad gloriam: hoc opus tam admirabilis potentie, sapientie & bonitatis, sed proclamate & annunciate in omnem terram & fines orbis terrarum. 7. Exulta, & lauda, o beate populus qui habitas in Sion: gaudete & exultate quicumque intra sanctam Ecclesiam inhabitatis, credentes in nomine saluatoris vestri: & merito vos quidem gaudere debetis & exultare, propter illum qui habitat in medio vestri, videlicet quoniam magnus est ille sanctus Israël, dominus Deus verus saluator vester: qui habitat in medio vestri, tanquam protector, defensor, propugnator, pastor & rector in medio populi sui, sicut pater in medio familie & filiorum suorum, qui pollicitus est, vbicumque duo aut tres fuerint congregati in nomine suo, ibi se futurum in eorum medio, qui insuper pollicitus est vobiscum esse ac permanere vsque ad consummationem sæculi.

ANNOTATIONES IN PRÆCEDENS CANTICVM.

Versu. 1. Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi, cõuersus est furor tuus. Sic intellige, acsi coniuñctim hæ partes proferrentur, vt confessio non ad partem illam referatur, quoniam iratus es mihi: sed ad totum hoc, quoniam iratus es mihi, cõuersus est furor tuus, ad huc sensum, Confitebor tibi, quoniam cum iratus olim fueris mihi, iam cõuersus est tamen furor tuus, atque cessauit, & es me cõsolatus: quod ferè loquendi modo, Paulus Romanis ait, Gratias ago Deo, quod fuistis serui peccati, obediistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis, hoc est, Gratias ago Deo, quod cum olim fueritis serui peccati, nunc facti sitis obedientes, &c. Secundum sententiam verò pulchre ista re conciliatio & cõuersio ire Dei apud Palmyram exprimitur, cum in Psal. 84. sic loquitur, Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Remissisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. Versu. 3. Quia fortitudo mea & laus mea dominus. Laudè, potes intelligere gloriam. Dominus enim, laus & gloria nostra est, in quo solo gloriari & laudari siue lætari debemus, quomodo in Psalmo dicitur, In domino laudabitur vel gloriabitur anima mea. Potest tamen aliter intelligi dominus esse laus suorum fidelium, id est, laudis obiectum siue materia, quatenus videlicet ipse est quæ pro suis maximis beneficijs & admirabilibus operibus laudare debent fideles. Vel laus est dominus suorum, quatenus ipse ratio est vnde sui laudentur. Laudabilis enim populus & beatus, cuius est dominus Deus. Quemadmodum enim Salomonè gloriosum præ regibus alijs, rectè dicimus fuisse laudem & gloriam sui regni atque sui populi, sic Christum multo magis dicere possumus laudem populi sui. Versu. 4. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Per fontes istos saluatoris, piè quidam intelligunt sacramenta Ecclesie à Christo instituta: ex quibus hauriuntur aquæ, quatenus ex Christi institutione per ea purgantur peccata, & confertur gratia. Piè item quidam fontes istos intelligunt vulnera Saluatoris, ex quibus aquas haurimus in gaudio, quoniam ex eius passione tota nobis nostra salus processit.

ARGVMENTVM IN CANTICVM Ezechie, cuius initium est, Ego dixi in dimidio dierum meorum.

Capite. 38. Esaiæ legimus, post superbium & blasphemum Sennacherib percussum per angelum domini occisis in castris eius centum octoginta quinque milibus virorum, egrotasse Ezechiam vsque ad mortem, ad quem ipsum egrotantem missum fuisse Esaiam prophetam, qui illi diceret, Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues: sed cum ille conuersa ad parietem facie orasset dominum, fletuque magno fleuisset, sententiam illam fuisse reuocatum & retractam, vt diceret illi dominus per eundem prophetam qui prius mortem sibi denunciauerat. Hæc dicit dominus Deus Dauid patris tui, Audiui orationem tuam, & vidi lachrymas tuas. Ecce ego adiciam super dies tuos. 15. annos, &c. dans ei signum retrocessionis umbræ solaris in horologio Achaz. Pro hoc ergo sanationis sue beneficio, quod subsequitur canticum Ezechias cecinit quemadmodum titulus indicat his verbis, Scriptura Ezechie regis Iudæ, cum egrotasset, & conualuisset de infirmitate sua. In hoc ergo canticò rememorat amaritudinem & tristitiam illam, in qua fuit, cum audisset nuncium mortis sue (in ætate adhuc florenti) & velut in dimidio dierum: quoniam (vt tradunt in hæc re fide digni authores) annu agebat. 39. cum de Sennacherib à Deo acciperet victoriam, quam subsequuta est ista infirmitas. Multum etiam deslet, quod absque semine esset discessurus, & quod in eo generatio Dauid esset acceptura finem deplorat, dicens, Generatio mea ablata est, &c. Dicunt enim, tunc temporis nondum illum genuisse liberos. Reliqua insuper omnia ad finem vsque per querimoniam proponuntur. Sic enim loquitur, secundum eum effectum, quo tum erat, cum esset in angustia antequam hæc conualescentia erat ex Dei voce instructus: & maxime morbi sui grauitatem exaggerat, quo Dei beneficium amplius

plius extollat: pro quo, concludens pollicetur illi ad gratiarū actionē, sempiternā laudis cantica. Est autem per se euidens ac manifestissimum, secundum literā totum hoc canticum exponendum esse de Ezechia & eius infirmitate atque cōualescentia, neque in Elucidatione aliam ponemus intelligentiam. Verū tamen secundum mysticum sensum, poterit etiam accommodari illi qui similiter in spiritu fuerit affectus, ut Deo gratias agere velit pro liberatione a morbo animi, vel recogitare statum egrotantis anime per Deum iam sanata: quomodo Ezechias hic de corporali infirmitate sanatus, suam curationem ad gratiarum actionem cōmemorat. Vel etiam ad totum genus humanum per Christum sanatum, secundum mysticum sensum potest accommodari.

ELUCIDATIO CANTICI EZECHIAE.

1 Ego dixi:

* in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.

2 Quasi residuum annorum meorum:

* dixi non videbo dominum Deum in terra viventium.

3 Non aspiciam hominem ultra:

* & habitarem quietis.

4 Generatio mea ablata est:

* & conuoluta est a me quasi tabernaculum pastorum.

5 Precisa est velut a texente vita mea:

* dum adhuc ordire, succidit me:

* de mane vsque ad vesperam finies me.

Ositus in infirmitate, ubi audissem per Esaiam Prophe- tam ex ore domini nuncium mortis meae, illo dicente, Dispone domui tuae, quia morieris tu, & non viues, cum magno dolore cordis & fletu vocis, dixi ego velut coram Deo proponendo querimoniam: * ecce in medio dierum meorum secundum huius decreti nuncium cogor ē viuus abscedere, iam in aetate florida ante senectutem, adhuc robore fortis, vegetus, atque robustus, praematura morte cogor occumbere & abire ē terra ista viventium ad portas inferni, id est, ad loca mortuorum: secundum corpus quidem ad sepulchrum, secundum animam verō ad lymbum patrum maiorum meorum, qui ante me il- luc descenderunt. 2. Quomobrem conuertens caput ad parietem lectu- li, fletu magno postulavi, & requisivi à domino Deo meo residuum an- norum meorum: postulavi ut misereretur mei, adhuc in aetate florida vigentis, quasi in medio vitae meae robore cōsistentis: & petij residuum annorum mihi ex Dei misericordia adijci, petij mihi adijci saltem an- nos aliquot vitae meae, & prolongari terminum: Et dixi, conquerendo atque lamentando. Si morte iam iam cogar abscedere ē terra viventium, ergo non ultra dabitur mihi hic super terram videre dominum, nō vltra potero ascendere in domum domini, ut ibi eum videam, siue visitē, & adorem. 3. Neque amodo aspiciam hominem vllum in hoc mundo, postquam morte (iuxta hoc quod audiui nuncium) absumptus fuero, non vltra erit cum hominibus super terram conuersatio mea, neque videbo ego illos, neque illi me, neque sciam omnino quid illi agant in terris: neque videbo populum meum post Sennacherib percussum & contritum paci restitutum, in sua pace & quiete habitantem, populum iam secure inhabitatum terram, absque inimicorum timore, non dabitur mihi, quod tamen vehementer optarem, si mihi posset contin- gere. 4. Et quod me omnium maxime cruciat, ecce generatio mea ces- sauit & ablata est: si moriar penitus moriar, quoniam semen nondum suscitavi, neque relinquam similem mei, qui possit mihi in regno suc- cedere: ita ablata est mea generatio, quoniam prolem non habeo: * & quomodo tabernaculum pastorum, ubi voluerint migrare, voluit in vnum & complicatur, quo portetur commodius, nec vltra extenditur ut antea: ita mea generatio conuoluta videtur, à me incipiendo finitur series linearum regum & regum generis: à me, si iam moriar absq; liberis, quasi tabernaculum pastorum conuoluetur generatio, quoniam in me finietur, & non extendetur amplius. Atque ita, quomodo fieri poterit, ut iuxta promissionem factam Dauidi, non deficiat de semine eius qui re- gnet super domum Iacob? quomodo Messias ille desideratus eunctis gentibus de Dauid nascetur, si ego absque liberis iam nunc morte ab- sumar? 5. En vita mea in medio suo validissimo cursu subito per infir- mitatem hanc abrupta & praeciditur, ut non vltra decurrat vel pro- grediatur longius: quomodo subinde texens rumpit filum & frangit in cursu medio, vel quomodo ille eum voluerit subito vno impetu fi- lum rumpit & frangit: * vix mihi videbar adhuc incepisse viuere, & iam ego succidor, iam finitur mihi cursus vitae meae. Nam in infantia vix homo viuere ut homo, dum rationis usum non habet: in pueritiaque & adolescentia, vix ut homo viuere, dum non sui iuris, neque ad suum arbitrium permittitur viuere, & dum in multa viuere afflictione & in- sipientia, propter iuuentutem & inexperientiam. Mox autem ubi florere incipio in aetate perfectiori, praematura morte hinc abrip- tor, vix dum in flore viuere exorsus: * absumes me, & morte fi- nies, de mane vsque ad vesperam expectantem & praestolantem, quo- modo solent aegri de mane expectare vesperam, & vespere expectare mane,

A 6 Sperabam vsque ad mane: quasi leo sic con- triui omnia ossa mea.

7 De mane vsque ad vesperam finies me:

* sicut pullus hiru- dinis sic clamabo, medita- bor vt columba.

8 Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso.

9 Domine vim patior:

* responde pro me:

* quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim?

10 Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae.

D 11 Domine si sic viu- tur & in talibus vita spiritus mei:

* corripies me, & viu- ficabis me:

* ecce in pace amaritu- do mea amarissima.

mane, quasi sperantes temporis mutatione aliquid sui morbi leua- mentum. 6. Itaque expectabam vsque mane, si aliquid sentirem leua- minis, quod subinde solet aegrotis tempore matutino contingere: ve- rum morbus iste qui me ex Dei iudicio corripuit, totum me depalcit, consumit, & deuorat, vsque ad ossa nihil mihi relinquit fortitudinis, omnibusque exhaurit viribus, idque in admodum modico tempore ma- gno impetu, & multa violentia: quemadmodum leo deuorat praedam suam quā rapuerit, aut quā illi tradita fuerit, absque mora magna vio- lentia. 7. Ita me finies de mane ad vesperam vsque expectantem, & praestolantem: si sic pergas, & nisi alleues à me manum tuā, ita me absumes expectantē, id quod ex cōtinuo defectu, & destitutione manifeste per- cipio, dum me sentio de die in diem, de hora in horam, magis magisque destitui viribus: & quo diutius praestolor, eō vicinius ad finem tēdere: * propter quod ego ad te clamaui cum magno fletu & gemitu, sicut pullus hirudinis cum magno, quantum potest, vocis stridore clamit: & meditatus sum, & excitatus loquendo & gemendo, sicut columba: id est ex amaro animo, & ardenti affectu ad te clamaui, in bona fiducia, quem vnum sciebam mihi posse ferre auxilium, & praeterea neminem. 8. Oculi quoque corporis mei praenimia & continua suspentione ad caelum at- tenuati & debilitati sunt, cōtinuo suspicientes, & tursum dirigentes at- que extus. Facit enim debilitari & attenuari oculos illa continua defixio vi- sus in rem vnā, maxime cū in superna leuantur, & defiguntur in ea quā sursum sunt, vt eleuari eos oporteat. 9. O domine (dicebam ego) vi- des tu, quomodo ego vim & violentiam magnam patior à morbo isto, qui me sic absque cessatione consumit, & penitus deuorat, vt nihil relin- quat in me virium: * tu pro me responde, pro me loquere, pro me age Deut. 32. contra hunc tā rabidum leonem. Non enim ego video remedium, neque puto quēquam esse hominum vel medicorum, qui possit me saluū face- re, nisi tu solus: qui percussis, & sanas, occidis, & viuificas: * Sed quid di- cam ego? Quorsum istam domino Deo propono querimoniam? Aut quid ipse mihi respondebit? Quid ab illo expecto responsi, lutū à figu- lo, à creatore creatura, cum ipsius scit omne quod patior, cū ipse omnia haec fecerit, cum ex ipsius iudicio, voluntate & dispositione in hoc vitae discrimine venerim? Non igitur quasi omnino cōtendens, aut quasi mur- muras, ista quae dixi propono, cū sciam te quaecunque facis in iusto iu- dicio facere, & nō obligari ad respondendum mihi, sed posse te facere quod volueris. Attamē in misericordia cōfidens postulo, & mea queri- monia non murmurationis aut cōtentionis est, sed humilis deprecationis. 10. Et quo ad me exaudiendum sis pronior, ecce volo ante oculos tuos rememorari omnia tēpora praeterita vitae meae, quibus vixi su- per terrā, idque in amaritudine & dolore cordis mei: pro omnibus qui- bus te offendi malis, ne forte in me sint delicta iuuentutis aut ignoran- tia, propter quae indignus inueniar tua exauditione, ecce volo tibi re- memorari omnia tempora mea cū amaritudine penitentiae: * Item re- memorabor corā te totum tempus praeteritum vitae meae, cum dolore cordis mei totum tibi proponā ante oculos, vt consideres quā breue fue- rit vniuersum tempus vitae meae, & quam plenum miseris, & quam in illo omni tempore vitae meae studuerim corā te ambulare perfectus, vt vel sic te insectā ad adiiciendū tā modico aetate meo, vel pauculos annos. 11. O domine (dicebam ego in hac amaritudine positus) hec est vita hominis, sicne viuere homo, ad tempus tā modicum? non aliud est ho- minis vita, quā talis quidā velut vmbra horarius, imō penē momentā- neus transitus? & est vita spiritus mei in talibus? vita mea an consistit in tam modica & breui duratione, & tā modica voluptate, tantis cōmixta malis, tā plena ærumnis? talis est vita hominis super terrā? quam vulgō aestimat homines magnum quid esse, nō attendentes ad breuitatē du- rationis, & finis velocitatē: * O domine, tu me in tuo iudicio corripul- sti, & erudis morbo isto grauissimo: sed cū volueris, iterū me viuifica- bis in tuo beneplacito, poteris me sanare qui percussisti: & hoc vt fa- cias peto, propter misericordiam tuam: * ecce enim iam quando pacem ex tuo munere nactus fuerā, post victoriā de blasphemio Sennacherib, quando sperabam viuere in pace cum populo meo, venit mihi repente dolor alius maximus, & amarissima amaritudo, ex morbo isto qui iam querit extorquere ē corpore animam meam. Propter quod, te praecor, vt iam salutē mihi dedisti ab illo hoste, ita & ab hoc morbo gemi- nata

12 Tu autem eruisti animam meam, vt non periret:

* proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

13 Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te:

Matth. 25. * non expectant qui descendunt in lacum veritatem tuam.

14 Viuens viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie:

Psal. 44. * pater filiis notam faciet veritatem tuam.

15 Domine saluum me fac: & psalmos nostros cantabimus cum tuis diebus vitæ nostræ in domo domini.

nata tua misericordia sanes. 12. Tu autem domine, qui semper ad miserendum es pronus, atque ad exaudiendum facilis, exaudivisti orationem meam, & eruisti animam meam à perditione, seruasti à morte vitam meam: & quomodo à morte spirituali me præseruasti, ita etiã à morte temporali, cum alioqui secundum naturæ cursum aduersus hoc malum nullum esse remedium. * omnia peccata mea proiecisti post tergum tuum, dimisisti mihi omnia peccata mea, quæ in annis præteritis commisi: omnia delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas nõ attendisti, neque memoratus fuisti, vt propterea nõ exaudires deprecantem; & omnino non attendisti ad illa vniuersa, quomodo non attendit homo, neque respicit ad ea, quæ post tergum sunt. 13. Quoniam illi qui in inferno sunt, non dabant tibi confessionem laudis, & mortui qui in damnatione sunt, non vllas tibi laudes dabunt, quoniam in inferno & morte non audietur vox laudis, vbi non est nisi fletus & stridor dentium, propter quod complacuit tibi dimittere peccata mea, & ea post tergum projicere, quoniam maus, vt inter viuentes & iustos te collaudem, quam inter damnatos & mortuos perpetuò à tua laude fileam: * qui descendunt in lacum profundum inferni & damnationis æternæ, ipsi nõ expectabunt veritatem & fidem tuam, nihil vltra præstolabuntur à te, non vllam habebunt spem salutis: quoniam in inferno nulla est redemptio. 14. Sed is qui viuunt non solum corporis vita, verumetiam vita spiritus, talis confessione laudis dabit tibi, domine Deus, cuiusmodi te laudabit, vt laudari dignuses, quemadmodum & ego hodie, adhuc viuens in corpore & anima, te pro omnibus acceptis beneficijs laudo, & sicut te laudant iusti omnes quicumque super terram: * imò parentes docebunt filios suos veritatem tuam, docebunt patres suos filios, quam sis tu verax & fidelis in omnibus verbis & operibus tuis: erunt solliciti parètes, etiam suos posteros in Dei cognitione instituire, vt discant & ipsi laudare dominum, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 15. O domine, concludens propono postulationem meam, postulans saluum fieri, & secundum corpus ab infirmitate hac humana opera & arte incarrabili, & secundum animam ab omni peccati periculo: * & nos in gratiarum actionem, tum pro hoc beneficio, tum pro omnibus alijs, cantabimus cætica laudis, in domo tua, in templo sancto tuo, & in sancto populo tuo, cunctis diebus quibus viuemus super terram, perpetuum exhibebimus tibi famulatum, & in sempiternum seruiemus tibi.

ARGUMENTVM IN CANTICVM
Annæ matris Samuëlis.

1. Reg. 1. Anna Samuëlis mater, cum diu fuisset sterilis, atque ob sterilitatem vehementer illi fuisset molesta amula Fenenna, & ipsa vxor existens Helchanæ, ita vt etiam exprobraret illi, quòd dominus conclusisset vuluam eius, contristata super sterilitatis opprobrio, & impudenti exprobratione amula, coram domino in Silo in amaritudine animi sui effundens orationem, votumque faciens à domino exaudita est, concepit quæ & peperit filium Samuëlem: quem (iuxta promissum) vbi fuisset ablatatus, obtulit domino: ac deinde concepit & peperit tres filios & filias: vt non solum esset ab ea ablatum sterilitatis opprobrium, id quod vnica prole sufficienter poterat fieri, verumetiam fecunditatis gaudium illi daretur multiplicatum pro afflictione quam tulerat. Videns itaque Anna, fecisse se cum dominum misericordiam in data sibi fecunditate, cecinit domino gratulatorium hoc canticum: in quo sibi factam à Deo misericordiam gaudiose commemorat, & pro ablato opprobrio gloriatur in Deo, ac gratias agit, Deo soli opus illud ascribens, cuius sanctitatem & fortitudinem prædicat, in quo solo dicit gloriandum, cum ipse solus omnia possit pro suo arbitrio commutare: vt fortes reddat infirmos, atque e contrario infirmos fortes: victos victores, atque e contrario victores victos: pauperes diuites, atque e contrario: humiles excelsos, atque e contrario: steriles fecundas, atque e contrario, & ita in cæteris eiusmodi: in quibus magnifice Dei omnipotentia demonstratur eadem illa quæ terræ fundamenta posuit. Nouissime verò singularem Dei erga electos curam describit, & contra impios iram, cum eum dicit seruare pedes sanctorum, & impios in tenebris concludi, vt ibi confusi conticescant, & formidini eum fore impijs, quando super illos de caelis tonabit in terrore suo. Vltimo tandem versu Christi aduentum aperte satis designans ipsi dicit à patre dandum imperium, vt pro sanctis suis faciat iustum iudicium. Quamquã autem singuli pene versus mystice exponi possunt, referendo omnia ad ecclesiam gentium, cuius Anna typum gessit, vt Fenenna veteris synagogæ: nos tamen in elucidatione simpliciter canticum istud ad literam, Annæ gratulationem, & gratiarum actionem accommodamus. Erunt enim per quam facile hunc intellectum capientibus, ecclesie gentium omnia suo modo applicare.

ANNOTATIONES IN CANTICVM ANNÆ.

1 Exultauit cor meum in domino. * & exaltatum est cor meum in Deo meo.

Or meum & spiritus meus præ gaudio gestiuit, & exultauit in domino, qui fecit mihi magna secundum magnam misericordiam suam: * & cornu meum sublimatum est in Deo meo: exaltata sum ego, & magnificata vehementer atque glorificata, & sic exaltata sunt cornua mea per deum authorem salutis meæ, qui mihi exaltauit cornua, sicut e contrario hostium meorum cornua

2 Dilatatum est os meum super inimicos meos:

* quia letata sum in salutari tuo.

3 Non est sanctus vt est dominus:

* neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut Deus noster.

4 Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.

5 Recedant vetera de ore vestro:

* quia Deus scientiarum dominus:

* & ipsi præparantur cogitationes.

6 Arcus fortium superatus est.

* & infirmi accincti sunt robore.

7 Repleti prius pro pambus se locauerunt:

* & famelici saturati sunt.

8 Donec sterilis peperit plurimos, & que multos habebat filios infirmata est.

confregit. 2. Tanta autem bona conferendo, Deus mihi quasi os aperuit, & late aperuit, ad gloriandum super & contra inimicos meos, vt audacter loqui iam possem, & gloriari contra eos qui me prius deridebant, atque etiam super illos, & præ illis: * quoniam lætificauerit me salutare domini Dei mei, quoniam Deus saluator meus tali me affecit lætitia, vt meritò possem super meos inimicos confusus lætari & gloriari. 3. In veritate hoc sentio, & prædico, quod & expertus loquor, neminem esse vel in celo vel in terra, vel vbiunque tandem locorum, qui sit comparandus domino Deo nostro in sanctitate, qui sic vt dominus noster sit fidelis & sanctus in omnibus verbis & operibus suis, qui sic firmus & verax, certus & fidelis sit in cunctis promissis suis, & in adiuuando semper omnes in se sperantes: * nam præter te, domine Deus, alius nõ est ita sanctus & fidelis, & non est quisquam ita fortis & potens, sicut dominus Deus noster: cuius fortitudo omnè excellit fortitudinem, cui vni subest cum voluerit posse, qui omnia quæcunque voluit fecit in celo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis, denique cui nihil est neque impossibile, neque difficile. 4. Ac proinde caueant sibi homines, ne multa garriant, & superbe loquantur in elatione cordis sui, gloriando vane in ijs quæ sibi Deus dederit, in despectu & contemptum proximorum: caueant à multiplicatione verborum iactantiarum, quibus eloquantur superba atque tumentia, inaniter gloriando propter ea quæ à Deo fortè donari sibi contigerit. Nam superba hanc gloriationem meritò debet compescere consideratio fortitudinis: & omnipotentia Dei, cui facile est donare ei qui non habet id propter quod despicitur vel auferre ei qui habet id in quo extollitur. 5. Vetera illa vanæ gloriationis & superbiæ verba recedant de ore vestro, o illusores & contemptores mei: qui me olim quasi sterilem spernebatis, & tanquam infæcundæ insultabatis, cessate à verbis superbiæ & tumentis gloriationis: * quoniam Deus est dominus scientiarum, qui omnia nouit, quem nihil laet, cuius oculis nuda & aperta sunt omnia: * & ipsi præparantur cogitationes, hoc est, ab eo præparantur cogitationes, ipse præparat cogitationes; ipse se parat ad agendum quæcunque cogitauerit, non aspicit quid nos iactemus gloriando, sed quæ sibi videntur bona facit, & frequenter longe alia quàm hominis cogitatio comprehendat. Insuper & cogitationes nostræ omnes illi præparatur, cogitationes hominum omnes coram eo sunt, ipsique denudatæ, vt nulla illum possit latere: 6. Facit ipse, cum sibi vilum fuerit, commutationes admodum mirabiles, efficiens nõ raro, vt fortes confidentes in arcubus, sagittis, hastis & armis bellicis, superentur: ita vt illis nihil prodelle possint arma bellica, in quibus confidebant, & tument, quasi inuisi & insuperabiles: * contra verò illi qui imbecilles viribus & impotentes virtute reputabantur, vt in aduersitate fortitudine, fortes fiunt: Dei auxilio confortati in prælio, vt etiam aduersarios suos prius sibi formidabiles, & se prius multo fortiores possint superare: 7. Item facit nõ raro, vt illi qui ante saturerant, pleni & abundantes omnibus bonis, postmodum ad summam deueniant egestatem, aded vt cogantur seipsos locare, & suam operam quasi vendere pro necessario simplici pabulo, vt ad mercedem seruire cogantur, ad acquirendum victui necessaria: * illi verò qui prius multum indigentes fuerant, etiam rerum necessariorum, victus scilicet & vestitus penuriam magnam patientes, postmodum admirabili commutatione acquisierunt eorum, quibus ante indiguerant, abundantiam, & saturati sunt boni. 8. Denique & hoc non raro contingit, vt illa quæ prius vt sterilis & infæcunda despiciebatur, tandem ex Dei munere fiat admodum fecunda, & pariat plurimos filios vbi illa quæ prius multis prolibus ornata erat, & admodum fecunda, humiliatur vel parere

Psal. 14. 7

Sapient. 12. Psal. 113. Genes. 18. Lucæ 1.

Hebr. 4.

9 Dominus mortificat
& viuificat:
* deducit ad inferos
& reducit.

Pfal. 146. 10 Dominus pauperē
Lucæ. 1. facit, & ditat: * humiliat,
& subleuat.

11 Suscitāt de puluere
egenum, & de stercore
elevant pauperem:

* vt sedeat cum principi-
pibus, & solium gloriæ
teneat.

Pfal. 105. 12 Domini enim sunt
cardines terræ, & po-
sunt super eos orbem.

13 Pedes sanctorum
suorum seruat:
* & impij in tenebris
conticescent:

Matth. 25. * quia nō in fortitudine
sua roborabitur vir.

14 Dum formidabunt
aduersarij eius, & sup-
ipso in caelis tonabit.

Ibidem.

15 Dominus indicabit
fines terræ:

parere desinens, vltima propter superbiam clausa à domino, vel morte percutibus proliis, vt relinquatur mater orbata filijs: 9. Dominus est qui occidit cum voluerit, & cum voluerit, resuscitat ad vitam: qui potestatem habet super omnes vitæ ac mortis, vt viuentes possit morti tradere, & mortuos reuocare ad vitam: * deducit ad inferos vsque homines, & reducit: vsque ad portas mortis, in discrimina vitæ maxima adducit homines, vt iam in portis, & sub umbra mortis sibi videantur degere, vt sibi videantur morti & infernalibus claustris proximi: atque iterum cum voluerit, educit hominem de periculis etiam maximis eum liberando, ac restituendo ad vitam. 10. Dominus quos vult facit pauperes, etiam si ante fuerunt diuites: & cum vult diuites facit eos qui fuerant pauperes, multos facit à paupertate peruenire ad amplas diuitias: * pro suo quoque placito homines exaltat & humiliat, quemadmodum superbos & peccatores humiliat vsque ad terram, eosque deponit de sedibus, & in locum eorum exaltat humiles: facitque non raro viles & infimæ sortis homines ad amplissimas fortunas conscendere: quemadmodum Dauidem pastoris gregibus ouium assumpsit ad augustissimi regni fastigium, & superbium Saulem inimicum eius penitus humiliavit, vt non relinquere de semine eius qui regnaret pro eo. 11. Suscitāt, erigit, & eleuat pauperem de puluere, id est de vilitate maxima, in qua iacet quasi sordidus & ignobilis, exaltat eum: & pauperem illum in humilitate sua quasi in stercore sordentem, & despectum ab omnibus, ipse cum voluerit magnifice exaltat, & in summum prouehit altitudinis gradum: * ita vt sedeat etiam cum principibus, cum ijs qui nobilitate & dignitate habentur præcellentes, atque ita solium gloriosum obrineat & thronum magnificentis dignitatis suæ, ex ignobili puluere ad sublime solium euectus, & ab infima sorte sublimatus ad celsitudinem maximam: quomodo etiam humanum genus secundum corpus penitus vile & ignobile, ad tantam subleuat dignitatem, nunc quidem in gratia, ac post in gloria superna, vt nobilissimis illis angelicis principibus coæquetur. 12. Neque verò mirum cuiquam videri debet, si tam admirandis commutationibus pro suo beneplacito cuncta possit agere Deus, si tam potenter simul ac mirabiliter possit omnia commutare. Ipse enim est, qui in omnipotentia sua creauit terram: & super stabilitatem suam fundauit eam, quasi super cardines suos eam appendens: & ipsius sunt cardines siue bases aut fundamenta terræ, & in sua manu ea habet, quod proculdubio non nisi eius est qui omnia potest, & multo videtur maius, quam fortes infirmare, aut debiles confirmare, pauperem ditare, aut diuitem pauperem facere, sterilem facere fecundam, aut fecundam sterilem, aliaque huiusmodi. 13. Dominus semper obseruat gressus fidelium seruorum suorum, & eorum pedes custodiet, vt non declinent in vias malas: aut si declinauerint, vt quantocyus reuertantur à malitia, neque stent in ea, nec sinet offendit lapidem scandali pedes eorum: * impij verò qui non studuerunt esse de numero seruorum eius, in tenebris æternis, in damnatione inferni permanebunt, in silentio perpetuo, in summa tristitia, ærumna atque miseria: vbi erit taciturnitas, & silentium à laude Dei & omni verbo bono, neque audietur vlla vox lætitiæ, sed tantum fletus & stridor dentium, & heu atque vix sempiterna: * non enim confirmabitur homo, aut corroborabitur, siue præualebit in fortitudine sua, vt speret se posse Deo resistere, aut manus eius atque iudicium effugere. 14. Atque ob hoc etiam formidabunt dominum in sua potentia prævalentem omnibus, cum tunc aduersarij eius: & aduersum illos de caelis adueniens tonabit; tonitru terribile emittet aduersum inimicos suos, quo omnes eos vehementissime perterrefaciet. Cum enim venerit dominus in maiestate sua, & apparuerit in prævalenti fortitudine sua, tunc præmisso sonitu terribilis tubæ, formidabunt omnes impij aduersarij eius, & ille proferet de supernis adueniens in modum terribilis tonitru horribilem sententiam aduersum istos damnationis æternæ, diciturus: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. 15. Et si requiras, quisnam iste sit, qui hæc tanta sit facturus, ecce dominus Deus omnipotens ipse iudicabit fines terræ, ipse dominabitur super vniuersos habitatores terræ, ab Oriente vsque

A * & dabit imperium
regi suo: * & sublimabit
cornu Christi sui.

vsque ad occidentem, & à Septentrione vsque ad Meridiem, super omnes imperabit & dominabitur, principemque ager & iudicem, & suo tempore de omnibus faciet nouissimum vniuersi examinis iudicium: * atque hoc imperium, hoc dominiū, Deus pater omnipotens dabit Christo filio suo, qui in temporis plenitudine nascetur inter homines: * & Messiam siue Christum suum, illum quem nasci faciet in plenitudine temporis, ipse exaltabit, magnificabit, & glorificabit: exaltabit caput Apocal. 13. & 19. & Matth. 18. & Ioan. 6. & dominus dominantium: quum data illi fuerit omnis potestas à patre in caelo & in terra, acceperitque potestatem iudicium facere, constitutus iudex viuorum atque mortuorum. Act. 10.

ARGVMENTVM IN CANTICVM filiorum Israël, cuius initium, Cantemus domino, &c.

B Postquam stupendo miraculo filij Israël, diuiso mari rubro, & aluo siccato aquis ex vtraque parte quasi pro muro stantibus, transissent salui per medium siccati maris. Aegyptij verò & ipsi ingressi ad persequendum Israël, aquis redeuntibus, & dissolutis fluctibus, fuissent submersi, pro gratiarum actione cōposuit Moyses canticum istud, cuius subsequitur explanatio, quod simul cum filiis Israël cecinit, vt habet Exodi historia: Tunc (inquit) cecinit Moyses & filij Israël canticum hoc domino: & dixerunt, Cantemus domino, &c. In hoc itaque canticum gratulatorio, primū in Deo præmittens exultationem, enarrat miraculosam & verè admirabilem sui populi liberationem, atque ex aduerso persecutorum condemnationem. Post quæ enarrata, transit deinde prophætico spiritu ad illa cōmemoranda, quæ adhuc restabant post annos plures exhibenda prodigia: sic tamen enuncians futura, quasi præterita, & adhuc patranda, quasi iam complenda: videlicet de introductione in terram promissionis, & introductionem illam præcedentibus gloriosis victoriis.

ELUCIDATIO IN CANTICORVM ISRAEL.

C 1 Cantemus domino,
glorioso enim honorificatus est:

* equum & ascensorem
deiecit in mare.

2 Fortitudo mea, &
laus mea dominus:

* & factus est mihi in
salutem.

3 Iste Deus meus, &
glorificabo eum:

* Deus patris mei, &
exaltabo eum.

4 Dominus quasi vir
pugnator:

* omnipotens nomen
eius:

* currus Pharaonis &
exercitum eius proiecit
in mare.

Antemus domino cantica laudis, & carmē gratiarum actionis, quoniam fecit nobiscum magnifice, & gloriose admodum magnificatus est, in patenti exhibitone præualidæ omnipotentia suæ, faciens pro nobis cōtra inimicos nostros victoriam: * nam equos simul & eos qui super equos atque currus ascenderant Aegyptios ad persequendū nos, ipse excussos è curribus, & de equis prostratos, proiecit & demersit in mare. 2. Omnem hanc victoriā cum laude & cantico ascribo ego domino Deo nostro, qui est fortitudo mea illa tota, per quā tam præclara mihi cōtingit de inimicis victoria, quā meis proprijs viribus spes nunquam fuisset cōsequendi: & ipse est laus mea, ipse meū canticū, mea gloria, quem solum vt saluatorem meū sempiternis celebrabo canticis: nimirum ipse factus est mihi ad salutem, exhibuit se mihi saluatorem, per quem sum liberatus de potestate inimicorū. 3. Iste est Deus meus viuus & verus, & extra eū alius nemo, quem vnū colere & adorare volo, quæ solum pro Deo, vt est, propono agnoscere, & illi vni, vt dignū est, dabo honorem & gloriam, diuinitati debitā, ipsum solum adorabo, ipsum inuocabo: * neque verò Deus recens est iste meus saluator, sed est ipse idem Deus quem coluerunt patres mei, Abraham, Isaac, Iacob, ac ceteri, qui que etiam illis fuit semper protector & saluator, & eum magnificabo quantum potero in laudibus & canticis. 4. Hic dominus quasi vir pugnator pro me liberando apparuit, tanquā homo pugnator demonstratus fuit hostibus meis, mittens de nubibus fulgura & tonitrua quasi sagittas in Aegyptios, & rotas currarum eorū subuertens, vt ferrentur in profundum: ad eum modum quo pugnatores viri è fortalitijs in hostes eiaculantur iacula sua, & quomodo in prælio currus solent destruere atque subuercere, vt excutiantur pugnantēs in curribus, ita vt ipsi Aegyptij persentientes manum pugnantis domini adinuicē dicerent, Fugiamus Israël, quia dominus pugnat pro eis: * si requiras, quis iste sit pugnator tam validus, & quod nomen eius, ecce nomen eius est dominus omnipotens: hoc est illi nomen percussorie, quo ab omnibus secernitur. Nemo enim alius præter hunc vnū est aut verè dici potest omnipotens: * currus Pharaonis regis Aegypti, & vni-

3 *Electi principes eius submersi sunt in mari rubro, abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.*

6 *Dextera tua domine magnificata est in fortitudine: *dextera tua domine percussit inimicum & in multitudine gloriae tuae deposuisti aduersarios meos.*

7 *Misisti iram tuam quae deuorauit eos sicut stipulam: *in spiritu furoris tuae congregatae sunt aquae.*

8 *Stetit vnda fluens, congregatae sunt abyssi in medio mari.*

9 *Dixit inimicus, perse quar & comprehendam: diuidam spolia, & implebitur anima mea.*

10 *Euaginato gladiu meum, interficiet eos manus mea.*

11 *Flauit spiritus tuus & operuit eos mare:*

* *submersi sunt quasi plumbum in aquis uehementibus.*

12 *Quis similis tui in fortibus domine?*

* *quis similis tui magnificus in sanctitate?*

* *terribilis atque laudabilis faciens mirabilia.*

13 *Extendisti manum tuam, & deuorabit eos terra.*

& vniuersum exercitum eius ipse coniecit in mare, & demersit in eo. 5. Nobiles principes eius, qui illum ut suum regem fuerant comitati, submersi sunt in mari rubro: aquarum abyssi & immensa moles, inuoluerunt, operuerunt, & absorberunt eos: demersi sunt in profundum aquarum, absque impedimento, & subito ex vltione domini, cui nihil potest resistere: ad eum modum quo lapis absque mora in profundum subdidit suo pondere, quum fuerit in aquas iniectus. 6. Omnipotens brachium tuum, Deus potentissime, glorificatum est in fortitudine: in hac tam potenti vltione, manifestam fecisti, & supra modum magnificasti fortitudinem omnipotentis brachij tui: * omnipotens brachium tuum ita percussit inimicos meos, & in maxima gloria tua humiliasti aduersarios meos Aegyptios, qui persequebantur populum tuum quem de Aegypto eduxeras: in ista Aegyptiorum humiliatione & contritione maximam tuae fortitudini comparasti gloriam. 7. Misisti iram indignationis tuae, quae deuorauit eos, & penitus consumpsit: extendisti, & exercere voluisti vltionem tuam contra eos quae eos assumpsit, & penitus ad nihilum redegit absque vlla difficultate, ad eum modum quo stipula sicca consumitur a facie flammæ vorantis: * & in indignatione furoris tui, quo aduersus illum indignabarum superbiā, congregatae sunt aquae, & derelinquentes naturalem fluxibilitatis suae conditionem, ex vtraque parte collectae sunt in cumulos, ut fieret populo tuo iter per siccum alueum, quem paulo ante occupauerant aquae. 8. Ad imperium iussione tuae steterunt aquae, prius fluentes, & totum occupantes alueum, steterunt quasi pro muro a dextris & a sinistris: aquarum cumuli maximi, qui sunt velut abyssi, agglomerabantur, & coniungebantur in vnum in medio mari, ut iter praeberent populo per medium transeundi in sicco alueo, sicque populus tuus saluaretur de manu persequentium. 9. Videns autem inimicus Pharaon cum populo suo, quod transiret populus tuus per siccum mare, hortati sunt se mutuo, ut sequerentur transeuntem, intrarentque & ipsi siccatum alueum, sic putantes facile se comprehendere quos querebant, dixeruntque se inuicem exhortantes, & iam quasi certam victoriam reputantes, Persequemur illos transeuntes per medium maris, & facile praeualebimus in fortitudine nostra, ut comprehendamus eos: quibus comprehensis, auferemus spolia eorum, & quaecunque illi attulerunt secum ex Aegypto, nos reperabimus nobis, referemusque in Aegyptum vniuersa, & saturabitur desiderium nostrum, tam in punitione filiorum Israel fugitiuorum nostrorum, quam in spoliis diuisionibus. 10. Insuper velut ante bellum adorantes victoriam, dixerunt ad inuicem: Vbi illos comprehenderimus, non parcemus animabus illorum, neque iterum reduecemus in Aegyptum, vnde fugerunt viuos, sed euaginato gladijs, feriemus illos: manus nostrae in gladio interficient eos, neque erit qui illos possit liberare de manibus nostris. 11. Illis vero sic cogitantibus, & presumptione nimia post populum tuum ad persequendum in mare ingressis, tu domine flare fecisti spiritum tuum, tu domine propugnator populi tui, misisti spiritum irae & indignationis quo dissipatae sunt omnes cogitationes illorum, quo factum est, ut redeuntibus aquis in statum pristinum post tergum populi qui iam transierat iterumque se conuenientibus, & ad locum suum quem ad tempus dereliquerant reuertentibus, illi omnes operirentur aquis maris: * submersique sunt, & absorpti aquis illis uehementibus, in aquis nimijs, & admodum tumultuantibus subito & quasi in momento, in actu oculi quemadmodum plumbum suo pondere, statim vbi in aquas fuerit iunctum, absque mora subdidit, neque quiescit, donec ad profundum usque perueniat. 12. O domine quis poterit assignari similis tui, siue aequalis tibi, ex vniuerso numero eorum, qui fortes existimantur, siue in dijs, siue in hominibus? * Quis sicut tu magnificus est in sanctitate? Quis assignari poterit tam glorioso sanctus & fortis? * merito terribilis omnibus impijs etiam regibus terrae, ut pote qui habeas potestatem auferendi spiritum, etiam principum & regum terrae, & e contrario amabilis, atque laudabilis pijs omnibus quibus tam benignum & fidelissimum te exhibes defenforem, quippe qui facis aduersum impios pro bonis mirabilia signa atque prodigia: quemadmodum pro nobis fecisti aduersum Aegyptios. 13. Extendisti ad vinctam vlticem manum tuam, ad percipiendum persecutores populi tui:

* *dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti.*

14 *Et portasti eum in fortitudine tua.*

* *ad habitaculum sanctum tuum.*

15 *Ascenderunt populi & irati sunt:*

* *dolores obtinuerunt habitatores Philistinum.*

16 *Tunc conturbati sunt principes Edom: * robustos Moab obtinuit tremor:*

* *obriguerunt omnes habitatores Chanaan.*

C 17 *Irruat super eos formido & pavor in magnitudine brachij tui.*

18 *Fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus domine, donec pertranseat populus tuus iste quem possedisti.*

D 19 *Introduces eos, & plantabis in monte hereditatis tuae:*

* *firmissimo habitaculo tuo quod operatus es domine.*

20 *Sanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuae.*

21 *Dominus regnabit in aeternum, & ultra.*

tui: & ex vltione tua absorbit eos mare, & perierunt, tanquam si viuetes subito fuissent absorpti a terra: * Neque vero hoc satis tibi visum fuit, liberasse videlicet populum tuum de manu Aegyptiorum, ac per mare rubrum saluos transiisse, sed in superiam traducto & liberato populo, te ducem praebuisti in superabundanti & inexhausta misericordia tua, quae nunquam finem habet miserendi. 14. Et deduxisti eum, ac velut in manibus portasti, absque offensione & periculo, ad eum modum quo gestat mater in vltis filium, necessaria omnia abunde suppeditans, & mala cuncta depellens, per fortitudinem omnipotentiae tuae, quae potest omnia, & aduersus quam nihil potest alius: * usque in habitaculum sanctum tuum, usque in terram promissionis, quam peculiari elegisti, & peculiari electione velut sanctificasti ac mancipasti tibi, ut tu habitares in ea, vna cum populo tuo quem in tuum elegisti peculium. 15. Audientes vero nationes populorum quae erant vel circiter locum transitus nostri, vel in terra illa promissionis, ad quam pergebamus, ascenderunt & extirrexerunt ac praeparauerunt se aduersum populum tuum in praesidium, & vehementer indignati sunt aduersum nos: * dolores inuidiae, & indignationes male occupauerunt inhabitantes Palaestinae, locaque terrae promissionis finitima aegre hoc acceperunt de nobis, quod ascendere tentaremus ad occupandum terram nobis promissam. 16. Tunc principes Edom conturbati sunt, nolentes neque audientes nobis licet postulantibus, & conditiones pacis offerentibus praebere transitum: * robustos quoque & principes Moab, vbi audissent quae facta fuerant Amorrhao & Chanaanoe, obtinuit magnus timor & tremor, adeo ut ipse rex eorum Balach plurimum suo regno metuens, multis precibus & sollicitationibus quereretur a Balam propheta maledici populo tuo, dicens maioribus natu Madian: ita debet hic populus vniuersos qui in nostris finibus commorantur, quomodo soler bos herbas usque ad radices carpere: * habitatores autem terrae Chanaan, auditis iis quae fecerat dominus pro nobis contra Aegyptios, & quae facta fuerant trans Iordanem Amorrhao, Chanaanoe, Balan & Moab, proflus obstupuerunt, & obriguerunt, tanquam destituti viribus, praeter terrorem nimio. Irruit enim in eos terror noster, & elanguerunt, pertimueruntque, & elanguit cor eorum, nec remansit in eis spiritus ad introitum nostrum. 17. Ita domine, te sic operante, irruat in eos formido & pavor, timor, & tremor apprehendat eos, propter magnitudinem, celsitudinem, & fortitudinem omnipotentis dexterae tuae, ita consternati, & animo reddantur destituti, propter magnitudinem praclarissimorum operum tuorum, quae tu pro nobis operaris in fortitudine tua. 18. Obrigescant (inquam) & timore obtupefiant, ut fiant immobiles ad modum lapidis, ut quomodo lapis immobilis iacet, nec se potest mouere: sic & illi non se possint ad nos inuadendum mouere, aut nobis quomodo cunque obfistere, donec populus tuus, o potentissime Deus: populus (inquam) tuus iste (qui sumus nos) quem in peculium & singularem possessionem elegisti tibi ex omnibus gentibus, transierit ad terram, quam pollicitus es patribus nostris possidendam. 19. Tu domine, in virtute omnipotentiae tuae, expulsis & eiectis ante faciem eorum impijs inhabitatoribus, introduces eos, atque eradicatis illis malis & infidelibus incolis, quorum erant iam consummatae iniquitates, in locum horum plantabis eum, & firmiter habitare facies in illo monte hereditatis tuae, in locis illis motosis, in terra promissionis, quam elegisti tibi ut habitares in ea, vna cum peculiari electo populo tuo, tanquam in hereditate & possessione tua: * in illa firmissima & stabili habitatione tua, quam tu praeparasti tibi domine, & quam tibi comparasti in fortitudine tua, ut habitaret in ea populus tuus, tuque in medio populi tui. Neque enim in gladio nostro possidebimus terram illam, sed brachium tuum & dextera tua illam nobis comparabit. 20. In illud (inquam) sanctuarium induces populum tuum, in illum locum tibi singulari electione sanctificatum, quem ad hoc firmauerunt & praeparauerunt manus tuae, ut expulsis illis alienigenis idololatrarum nationibus, populus sanctus tuus habitaret in eo, simul & tu in medio eius, quasi in sanctuario tuo. 21. Hic item dominus Deus omnipotens, qui omnia ista pro nobis mirabilia operatus est, non habet regnum simile regnis terrenis, quod aliquando possit deficere, aut superari, aut transferri, sed regnum habet in aeternum, stabile, quod imperpetuum

non possit deficere, aut in alium transferri. Regnum enim ipsius, regnum est omnium seculorum: & regnum ipsius omnibus dominabitur, & potestas eius potestas aeterna est, quae nunquam auferetur ab eo. Propter quod nemini mirum videri debet si tanta pro suo populo ille possit aut potuerit. 22. Concludens vero canticum in gaudio, peculiariter illud placet repetere, quod nobis est in praesentiarum causa nostri gaudii, videlicet quod ingresso Pharaone equite (quo esset ad persequendum paratior, & expeditior ad comprehendendum quos quae rebar filios Israel) simul cum comitatu vniuersorum currum & equitum suorum in medium maris, dum insequerentur praecedentem Israel, dominus illum cum vniuerso comitatu suo fluctibus maris absorpsit, reducens super eos aquas, quae donec Israel transfret, stabant agglomeratae quasi pro muro ex vtraque parte, ut inuolueretur aquarum sibi occurrentium fluctibus, ita ut nec vnus effugeret ex omnibus. 23. Populus autem domini, filii Israel, maximo miraculo transierunt salui per medium maris rubri, per siccum alueum, aqua sese ad vtranque partem continente, donec ille transisset, neque submersus est vel vnus ex omnibus filiis Israel. Tantam in hoc die, tamque manifestam posuit distinctionem dominus inter populum suum & persecutores ipsius: quod & semper futurum illum non dubitamus vsque in consummationem saeculi, qui nouit semper quomodo pios a tentatione ac persecutione impiorum eripiat, impios autem condemnet: propter quod, iustum est a populo suo dari illi semper laudem & benedictionem, in saecula saeculorum. Amen.

Psal. 44. Ingressus est enim eques Pharaon cum curribus & equitibus eius in mare: & reduxit super eos dominus aquas maris.

23 Filij autē Israel ambulauerunt per siccum in medio eius.

2. Petr. 2.

ARGVMENTVM IN CANTICVM
Abacuc, cuius initium est, Domine audiui.

Canticum Abacuc, cuius initium, Domine audiui auditum tuum, & timui, tanta est difficultatis, ut ab Hebraeorum magistris inter quatuor difficillima scripturarum loca censatur: propter quod aliqui Iudeorum titulum canticum praemissum, pro ignorantibus vel pro ignorantibus, sic intelligunt, quia canticum istud talia proponat quae ignorentur, & non capiuntur a quouis, donec videlicet ille veniat Messias, in cuius tempore cadunt referenda atque complenda. Quam tituli explanationem, nos quoque rectam arbitramur. Idcirco enim pro ignorantibus canticum istud inscribi putamus, quia de illis tractat, & illa proponit sub diuersis similitudinum & figuratiuarum ac proverbialium locutionum inuolucris, quae vulgo ignorantur, quaeque adhuc latebant occulta, neque cognoscebantur nisi ab iis quos Deus speciali illuminatione de iisdem instruxisset, ut David Esaiam, ac ceteros, quibus incerta & occulta sapientiae suae Deus antequam fierent voluit manifesta facere. Et vere dicunt Iudaei, non posse canticum istud intelligi, neque sensum verborum eius capi, donec veniat Messias qui eius sensum aperiat. Profecto enim impossibile foret, sensum eorum quae hic dicuntur, comprehendere, nisi in se omnia implendo Christus dominus noster ea explicasset, nisi ipse qui habet clauem David & omnis prophetae, clausa aperisset, nisi signacula ille agnus in sanguine suo occisus confregisset, & aperisset signatum Propheetae librum. Illud tamen vanissimum est, quod adhuc Iudaei de huius cantici intellectu diffidunt, donec adueniat Messias alius, quem ipsi somniant. Iam enim clauem habemus, in qua aperire & possumus, & audemus quod clausum fuerat. Non vltra clauem expectamus aliam: & quantumuis ipsi expectent: non aliam accipient: quam quia respuunt, & quia vti ea ad scripturarum apertionem nolunt, merito foris stare adhuc eis obfirmato ostio compelluntur. Nos vero (ut iam diximus) clauem habentes huius diligentissime signati cantici, pro nostra virili illud explanabimus de admirabilibus operibus, quae in generis humani saluatione, & ecclesiae gentium edificatione, in temporis plenitudine, Deus pater per filium suum voluit operari. Post namque praemissam stuporis admirationem propheta diuino collustratus radio statim in initio cantici Christi in mundum aduentum, & incarnationem ac natiuitatem describit, ipsius deinde in cruce victoria, de morte atque diabolo, mundi reparationem, ecclesiae gentium edificationem, & conuersionem populorum gentilium, licet aethiopicis, demonibus, & illorum ministris Madianitis (i. persecutoribus fidei) inuidentibus & repugnantibus. Post hoc, Dei erga gentes propitiationem describit amotam, dicens, a fluminibus iram, per apostolorum praedicationem, quos equos Dei & quadrigas appellat, quam velut arcum saederis dicit in ecclesia positam, ad implendum promissiones patrum. Saecularis quoque sapientiae confutationem & destructionem describit secundos dicens terra, abyssos inferorum contraclamante, & saeculi potestatis arma contranouentibus: aduersum quos tamen omnes praualuit verbum Dei, & tam Christi gloria, quam ecclesiae splendor opprimi non potuit: sed verbum Dei potentia signorum confirmatum praeduxit omnibus, Deo cooperante suis praedicatoribus, illorumque sermonem signis sequentibus (ut ait Marcus) confirmante, ipse vero princeps mundi percussus fuit & maledictus, vna cum omnibus sibi adherentibus, populumque Dei oppugnantibus. Post quae omnia, a magnitudine eorum quae audierat propheta se dicens conturbatum & stupefactum, pleno cordis voto optat populo illi beato, generationi venturae coniungi, per quos tanta Deus erat operaturus mirabilia, libenti animo se paratum offerens ad quantacumque perferenda huius mundi mala, ita ut etiam vsque ad ossa eius ingrediat purredo, tantum ut requiem cum illo populo Dei expe dito possit accipere, quam prauidet bant

Apoc. 3. Apoc. 5.

Marc. 16.

A bant per Christi victoriam fidelibus tan fore gloriosam atque perfectam: vbi per occasionem impiorum futuro saeculo egestatem & tribulationem, ac omnis boni egestatem per defectum fructuum vineae, ficus, oliuae, & agrorum describit: se vero vna cum populo domini semper ait in domino gauisurum, & ad excelsa ex Dei victoria deducendum, cum gaudio & psalmorum canticis.

ELVCIDATIO CANTICI ABACVC.

1 Domine audiui auditionem tuam:

* & timui.

2 Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud.

3 In medio annorum non tim facies:

* cum iratus fueris, misericordiae recordaberis.

4 Deus ab austro veniet:

* & sanctus de monte Pharan.

5 Operuit caelos gloria eius:

* & laudis eius plena est terra.

6 Splendor eius ut lux erit:

* cornua in manibus eius.

7 Ibi abscondita est fortitudo:

Domine auribus internis cordis mei & interiori spiritus auditu percepi verbum tuum, quod in me loqui, & quod a me audiri voluisti secretum tuum: intellexi, te mihi reuelante, arcanum consilij tui admirabilis, quod cogitasti facere in tempore tuo: & ab auditione eiusmodi tam admirabilis consilij stupefactus extimui, & praed admiratione nimia quasi in ecstasim raptus obstupui. 2. O domine, opus illud tuum, de quo mihi aures reuelasti, tu viuificabis in medio annorum, in temporis plenitudine, ante mundi consummationem, quasi in annorum saeculi medio, opus illud adimplebis, perficies, & quasi viuere facies, non frustrabitur effectus verbum illud quod audiui ex te, non permanebit mortuum, tametsi adhuc in longinquum sic differenda eius adimpletio: sed quando venerit plenitudo temporis ad hoc definiti, ante finem mundi viuificabitur opus illud, & sicut multo ante praedictum fuerat, verum exhibebitur. 3. In plenitudine temporis opus illud manifestum facies, & reali exhibitione monstrabis in oculis omnium: * Non enim imperpetuum durabit ira tua, qua offensus es propter praeduaricationem primi parentis humano generi: sed postquam tempus irae finitum fuerit, in plenitudine temporis, in tempore acceptabili, & die salutis, obliuisceris irae tuae, desines irasci: & memor eris misericordiae, conuerteris ad miserendum humano generi, ut ipsum tibi reconcilies, quando pro eius reconciliatione admirabile tuum illud consilium perficies. 4. Veniet namque in temporis plenitudine ad homines Deus, ut inter homines homo factus viuat, & cum hominibus conuersetur, veniet Dei filius verus Deus ab austro, siue a meridie: id est, a sinu patris sui, vbi nunquam nisi meridies est, apud quem perpetua & perfecta claritas est, quasi splendor solis in meridie, vbi tenebrae non sunt vlla: * & ipse sanctus sanctorum veniet de monte Pharan: id est, de monte sublimi, excelsi & glorioso: hoc est, a celsitudine maiestatis paternae, qui est quasi mons excelsus & gloriosus, altior omnibus. Vel de monte condenso & umbrato, de patris gloria, qui lucem habitat inaccessibilem; quem nemo hominum vidit vnquam, neque videre potest, sic ut viuat. Ita (inquam) Dei filius exiit a patre, & veniet in mundum, ad operandum opus redemptionis humanae. 5. Ipso autem adueniente, operuit caelos gloria eius: ipso nato, manifestata est in supernis gloria eius, angelis in caelo cum magna claritate apparentibus, gloriamque Deo in altissimis concinnentibus, stella in super noua ad ortus, ipsius manifestationem exteris in caelo gentibus reuelata, quae nati regis testaretur maiestatem: * & laudis eius plena est vniuersa terra, eum post manifestatum celebrarunt laudibus vniuersi populi habitantes in terra. 6. Effulsit in mundo hoc pleno caligine errorum atque vitiorum, sicut lux in tenebris lucet: erat lux vera quae illuminaret omnem hominem venientem in hunc mundum: sicut lucerna accensa & super candelabrum posita illuminat omnes qui in domo sunt, ita splendore doctrinae conuersationis, atque miraculorum illuminauit mundum: * & (quod praed omnibus maxime est admirandum) post peractam doctrinam, & vitam suam cursum, fuerunt in manibus eius cornua crucis: affixae sunt manus eius cornibus crucis: post peracta omnia, morte turpissima condemnatus fuit, & in cruce extensus, fueruntque affixae cruci, & in eius cornibus siue lateribus fuerunt extensa manus eius, tantam causa nostri ille subiit humilitatem, talem sustinuit aduersus semetipsum pro nobis contradictionem, ut perficeret opus redemptionis nostrae, nosque suo redimeret precioso sanguine, quem sic in cruce pendens effudit in redemptionis & salutis nostrae precium. 7. Ibi fuit abscondita, testata, & occultata fortitudo eius, Hebr. xi. cum ita in cruce humiliatus pendebat, sublatum fuit in humilitate iudicium eius, non se tunc manifestauit illa diuinitatis fortitudo, quae Esai. 53. tamen

Luc. 2.

Ioanni. 1.

tamen ei semper cū patre est coequalis & coeterna, sed quasi infirmus homo apparebat, in nullo ostendens potētiā diuinitatis suae, permit- tens compleri & consummari in se omnia quaecunque secundum con- silium diuinæ voluntatis & prophetarum vaticinia erant implenda. Et fuit quidem ipsa diuinitatis fortitudo in hac humilitate dupliciter ab- secondita: videlicet & in seipsa dum se monstrabat in aliquo, sed pro li- bito fuit inimicos agere quaecunque voluissent: & in hominibus aliis, qui propter nimiam humilitatē scandalum passi, credere recusauerunt diuinitatis in eo virtutem, ita vt etiam scandalum & stultitia fiat verbū crucis. Attamen vere etiā illic in cruce pendenti fortitudo diuina fuit, quæ illum nunquam dereliquit: propter quod, credentibus verbum il- lud crucis fuit Dei virtus & sapientia: * & quidem tanta fuit eius illic, licet abscondita fortitudo, vt ante faciem suam cogeret mortem abse- dere. In crucis namque triumphalibus cornibus extensus agnus Dei, fecit victoriam, & summæ fortitudinis opus: quoniam sua morte nos- tram superauit mortem. Occisus enim tulit peccata mūdi, & redemit nos à morte ad vitam, in sanguine suo, & per mortem in corpore suo reconciliauit Deo: sicque ante faciem eius in crucis cornibus appensi, mors aufugit, & lōge proffigata est. 8. Simul & ipse auctor mortis, ho- micida primus, diabolus, serpens antiquus, qui per serpentem decepit & morti tradidit hominem, per illum crucis cornibus appensum deti- ctus ac superatus est, nec potuit corā eo cōsistere princeps huius mundi diabolus, condemnatus est per eum atque proiectus foras: * resurgēs verò post paululum, & morte diuicta rediens ad vitā, accepta iam à pa- tre potestate omnium, acceptis gentibus in hereditatem & in posses- sionem terminis terræ, ipse tanquā orbis dominus stetit, & mensus est terram: quomodo nobilis rex, vindicatio de manu tyrāni regno aut ci- uitate, cū diruta ac dissipata per iniustum possessorem reparare volue- rit, & restaurare quæ ille demolit⁹ fuerat, aut noua erigere ædificia, stat in terra eiusmodi, & cōsiderat ac metitur locum ædificiorum suorum. Ita post resurrectionem suā dominus vindicatio sibi regno mūdi huius, & pulso foras tyranno diabolo (qui omnia demolitus fuerat per idolo- latriam & enormia facinora, in quibus seruire fecerat gētes) cogitauit de restauratione & reparatione dissipati orbis, & noui ædificij erectio- ne: id est, ædificatione Ecclesiæ sanctæ ex gētibus. 9. Aspexit oculo be- nigno misericordiæ suæ gentium populos, quos inuenit prostratos & iacentes in imis sordibus, aspiciensque miseratus est miseræ illorum, & corda illorum indurata vt lapis, sua gratia emolliuit atque dissoluit per poenitentiam, dans eis pro corde lapideo cor carneū, spiritum contri- butarum, & cor cōtritū pro corde indomito & efferato vitiiis: * imò & mōtes sæculi contriti sunt in misericordia aspectu illius, nō pauci po- tentum atque sapientum sæculi per poenitentia contriti sunt, egerunt- que de malis suis poenitentia à vanitatibus auersi ad Deum viuum sese conuertentes. 10. Colles mundi illi, qui in sæculo altitudine quacūque præfulgebant, siue potentia, siue sapientia, siue honoribus, siue diuitiis, ex omnibus non pauci incuruati & humiliati sunt, colla sua cū humili- tate submiserūt veritati: * ab itineribus æternitatis siue diuinitatis eius, quando ille secundū diuinitatē suam (secundū quā æternus est) in Ec- clesiam & corda hominū aduenerit. Illo enim adueniente, mōtes & col- les humiliātur, & maximi & mediocriter excelsi, omnes illi se subdūt, cū nemo illi possit resistere. 11. Cū verò sic dissoluerentur gentes ex aspectu Dei, atque etiam mōtes & colles humiliarētur sub manu domi- ni, vidi tentoria Aethiopum propter iniquitatem & inuidiā malitiose conturbata, habitationes impiorū dæmonū (qui per malitiam cōlum- matam, sunt quouis Aethiopo, imo quouis carbone nigriores) vidi cō- turbatas & frementes præ dolore inuidiæ, indignātes se superari, regno priuari, & auferri sibi prædam: * simul etiā cū his Aethiopibus contur- babūtur tabernacula Madianitarū: id est persequutorū populi domini, æquales enim fuerunt Madianitæ, tēpore Gedeonis, qui grauissime op- primebant Israël. 12. Sed nunquid tu domine aduertus flumina, ad- uersus aquas multas (qui sunt populi gentiū) irā tuā seruabis? nunquid in tēpore illo quando opus tuū (cuius ego auditū audiui) facies aduer- sus flumina populorū multorū, perseuerabit furor tuus, aut indignatio tua? nunquid etiā tunc aduersus mare permanebit obfir mata. i. aduer- sus mundum ac genus humanū vniuersum, quomodo olim fuit contra

1. Cor. 1.
Ibidem. * ante faciem eius ibit mors.

Ioann. 1.
Ephes. 2.

Ioan. 8. 8 Egredietur diabolus ante pedes eius:

Ioan. 16.
* stetit & mensus est

Matt. 23. terram.
Psal. 2.

9 Aspexit & dissoluit gentes:

* & contriti sunt mon- tes sæculi.

10 Incuruati sunt col- les mundi:

* ab itineribus æterni- tatis eius.

11 Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ:

Iudic. 6.
* turbabuntur pelles terræ Madian.

12 Nunquid in flumi- nibus iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indi- gnatio tua?

A
13 Qui ascendens su- per equos tuos:

* & quadrigæ tuæ sal- uatio.

B
14 Suscitans suscita- bis arcum tuum:

* iuramenta tribubus quæ locutus es.

C
15 Fluuios scindes ter- ra:

* viderunt te, & dolue- runt montes:

D * gurges aquarum tran- sūt.

16 Dedit abyssus vo- cem suam:

* altitudo manus suas leuauit.

eos ira, indignatio & furor tuus. An permanebit ira tua aduersum po- pulos perpetua? an non vel tunc finietur, vt illis fluminibus & mari has placabilis? 13. Non poterit fieri Deus, vt etiam tunc perseueret indi- gnatio tua, quoniam quidem illo in tempore tu ascendens super equos tuos, super equos candidos & veloces sanctos Apostolos tuos, per quos ueheris super omnia flumina, qui te prædicabunt per vniuersum orbem terrarum: quando in omnem terram exhibit sonus prædica- tionis eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: ita te quasi sessorē, illi quasi equi candidi & veloces portabunt super mare præsentis sæculi, & super vniuersa flumina gentium: quod nequaquam fieret, si adhuc esset in fluminibus aut mari indignatio tua, si non iam velles illis te exhibere placabilem: * ipsæ tuæ quadrigæ, quibus sic ueheris, non aliud quàm saluatio sunt: quocunque tu per quadrigas tuas siue currus eiusmodi (quos iam equos appellauimus) adueheris, præstas sa- lutem omnibus, vbique credentes saluos faciens à peccatis eorū, dans- que eis potestatem filios Dei fieri. Quomodo ergo adhuc in fluminibus aut in mari poterit perseuerare indignatio tua? Quomodo non eris pla- catus gentibus & vniuerso humano generi, qui tantam omnibus præ- stabis gratiam? 14. Itaque irasci desines, atque etiam propitiationis signum pones in terra hominibus? Quomodo enim olim post illud ce- lebre diluuium quo in ira tua periit mundus pene vniuersus, arcum posuisti nubibus in signum fœderis, quod non ultra aquis diluuij esses perditurus sæculum: ita & in hoc tempore gratiæ suscitans suscita- bis, & firmiter statues signum fœderis atque reconciliationis sempiternæ inter te & genus humanum, quod signum arcus ille erit Euan- gelicæ prædicationis & verbi tui sancti, quod quandiu permanebit in fidelibus (permanebit autem vsque in consummationem sæculi) tan- diu placatus permanebis erga electos tuos, nunquam in ira tua repel- les eos, vt perdas vniuersam carnem: sed propter arcum tuum hunc in Ecclesia, propter sanctum verbum tuum, semper tibi seruabis cle- ctos vsque in consummationem sæculi: * & suscitabis, præstabis, at- que implebis iuramenta siue promissa populis, quæ locutus es ad pa- tres eorum: illa quæ iurasti atque promisti Abrahæ de feminis sui multiplicatione ad modum stellarum cæli, item & de benedictione om- nium gentium in semine eius, hæc suscitabis tum in illo tempore acceptabili, & adimplebis sicut fuisi pollicitus. 15. Et scindes tunc quidem ac diuides fluuios terræ vt fiant pertransibiles electis tuis, & absorbeantur in illis, omnem sæculi sapientiam, omnem scientiam mundanam atque terrenam siue animale siue diabolicam, tu exhauries & superabis tua cælesti sapientia, vt nihil sit ab ea periculi fide- libus tuis: quod tum facies, quando tuis illis equis & quadrigis dabis os & sapientiam, cui non possint resistere omnes eorum aduersarij, quan- do perdes sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reproba- bis, stultamque facies huius mundi sapientiam: * viderunt te sic flu- uios scindentem montes superbi sæculi, gloriantes in animali sapien- tia & prudentia sua, viderunt suam doctrinam euacuari, suamque sa- pientiam vt stultam reprobari: & dolore inuidiæ vehementer afflicti sunt, ita vt striderent dentibus aduersum prædicatores tuos, & quæ- rerent vel dentibus eos discernere, si possent: * atque hinc grauis per- sequutio exorta est seruis tuis, multæ tribulationes & mala plurima venerunt super prædicatores tuos, ita vt quasi gurges & impetus ma- gnus aquarum super illos transierit: qui tamen gurges non super illos mansit neque in eo fuerunt absorpti, sed absq; nocumento transit per Dei adiutorium, in quo torrentem persequutionis pertransiit Eccle- sia, quam alioqui forsitan habuisset intolerabilem, & cuius aquis facile fuisset absorpta. 16. Suscitata est seruis tuis persequutio grauissima tū à dæmonibus, tum ab hominibus in sublimi positis. Nā abyssus & dæ- mones inferni contraclamauerunt & resisterunt per sua vasa iniquita- tis, quantum potuerunt, veritati: item & prauitas cordis atque ingenij humani, quod in malo quasi abyssus est, prauū & inscrutabile, & quod in malis adinventionibus atque mendaciis nunquam penitus exhauriri potest: quibus adiuncta est altitudo & potentia sæculi huius, quæ ma- nus suas leuauit contra sanctos tuos, vt veritatem opprimeret, quādo in primordiis nascentis Ecclesiæ tuæ, pene omnes potentes & sublimes sæculi principes potentia suam & virtutē opposuerunt veritati, minis-

Psal. 18.

Lucæ. 23.
1. Cor. 1.

Psal. 123.

tormentis, & grauissimis persequutionibus, hoc agentes, vt Dei verbū E
 fileret, & maneret in suo vigore sapientia hominū. Ita illis vocec dan-
 tibz, & quasi per rationem seculari sapientia pugnātibz, hi manus le-
 uant, & violentia agunt, sicque persequutio facta est seruis tuis graui-
 sima. 17. Sed nunquid hāc ob causam tu implere desisti quā voluisti, in
 ædificatione Ecclesie gentium & cōuersione populorum? Nequaquā.
 Sol enim & luna moti non sunt, sed firmi permanferunt in habitaculo
 suo: Christus dominus, verus sol iustitiæ, lux vera, & luna Ecclesia, ab
 illius luminis participatione illuminata, non sunt priuati suo lumine,
 quantumuis illi cōtra nisi fuissent, sed firmi & stabiles permanferunt in
 loco suo, neq; de splendore suo quicquam perdidit: * Nam in splē-
 dore sagittarum tuarum ibunt, tam prædicatores Apostoli, quā au-
 ditores populi: ambulabunt & pergunt in saluationem, non obstante
 persequutionum gurgite, in splendore & luce verborum tuorum, quæ
 sunt quasi lucidæ sagittæ, illuminantes oculos hominū, vt videant quò
 pergendum sit: & nihilominus corda transfigentes, vt nō possint am-
 bulare nisi vt ipsæ ambulandum monstrauerint: * simul & in spēdo-
 re coruscantis hastæ tuæ: id est, in potentia faciendi miracula, quæ
 quasi hasta est coruscans, sic valida & efficax, vt vel inuitum modo quodam
 cogere videatur ad credendum veritati, tam potentibus signis confir-
 mata. Illis nanque sagittis lucentibus, & hac fulgurante hasta armati
 prædicatores veritatis, equi tui & quadrigæ, constanter & intrepide i-
 bunt & peragrabunt terram: & in iisdem ambulabunt ad salutem ho-
 mines, qui prædicatione illorum crediderint. 18. ita in his sagittis acu-
 tis & fulgurātē hasta cōculcabis, pessundabis, ac penitus superabis ter-
 ram in fremitu suo, corda terrena quantumuis fremētia: * & gentium
 populos in suo furore licet reluctantes, obstupescas, quamuis videā-
 tur furere & insanire aduersum te, attamē per tam potentia iacula tua,
 & per hastam illam præualidam (quæ erunt testimonia nimis credibili-
 a) in stuporem conuertes eos: & plurimos quidem salubriter concu-
 cabis & obstupescas, alios verò in damnationem, qui tam patenti ve-
 ritati recusauerunt acquiescere. 19. Neque verò mirum, si in tempore
 illo acceptabili tanta venerit salus in terra, talis facta sit conuersio po-
 pulorum. Tunc enim ibi Deus pater omnipotens, egredi placuit ad
 salutem populi: tunc venit tempus miserendi, impletum est tempus
 quo exire voluisti per operationem salutis, ad populum tuum, ad ope-
 randum illi salutem: * egressus es (inquam) tu pater in populi tui sa-
 lutem, non solus, sed vnā cum Christo filio tuo, per quem tibi pla-
 cuit humani generis operari salutem. Neque tu solus aduenisti no-
 bis saluator, neque solus tuus filius: sed venisti tu cum filio, & te-
 cum venit tuus filius, neque dubium quin & spiritus sanctus (qui
 non potest non adesse vbi pater est & filius) quo sic nostra redemptio
 totius opus esse monstraretur beatæ Trinitatis. 20. In saluando popu-
 lum tuum percussisti, vulnerasti, & superasti eum qui est caput de
 domo impij, principem domus impietatis, hoc est, principem huius mun-
 di diabolum, qui est caput domus impij siue impietatis: id est caput &
 princeps impiæ Babylonis, quæ ex omnibus impijs constat in hoc mū-
 do. Ipse enim primus homicida fuit ab initio, mendax & pater menda-
 cij, omnisque peccati principium: hoc caput tu percussisti, contriuisi, H
 condemnasti, ac superasti in fortitudine diuinitatis tuæ: * & confusione
 permaxima affecisti, totam eius turpitudinem & impudicitiam atque
 simulatam nequitiam, simul & ipsius ignominiosam deiectionem, &
 contemptibilem cōculcationem manifestando & reuelādo omnibus,
 tanquam si aliquem multum leprosum, aut aliā fordidum, vestibus
 spolies, eumque denudes à fundamento vsque ad collum: id est, à parte
 infima vsque ad supremam, quomodo per talem vestimentorum abla-
 tionem siue denudationem totalem, vehementissima confusione for-
 didus ille perfunditur, reuelata omni turpitudine sua. 21. Maledixisti
 tu domine regno, imperio & potestati eius, destruxisti eius regnum &
 imperium & potestatem imminuisti: sicque velut sceptrum eius, quibus
 sub tempore iræ dominabatur in mundo, confregisti: * & maledixi-
 sti quoque capitibus & ducibus bellatorum eius, maledixisti principi-
 bus sæculi, qui se exhibuerunt capita & duces pugnantium pro diabo-
 li regno, qui pro veteri idololatria ac pristinis malis & antiquo dia-
 boli regno confirmando, tota sua virtute agebant, & his maledixisti,
 & hos

17 Sol & luna stete-
 runt in habitaculo suo:

Ioann. 1.

* in luce sagittarū tua-
 rum ibunt:

* in splendore fulguran-
 tis hastæ tuæ.

18 In fremitu concu-
 cabis terram:

Psal. 29.

* & in furore obstupe-
 facies gentes.

19 Egressus es in salu-
 tem populi tui:

Psal. 10.

* in salutem cum Chri-
 sto tuo.

20 Percussisti caput
 de domo impij:

* denudasti fundamen-
 tum eius vsque ad col-
 lum.

21 Maledixisti scēp-
 tris eius:

* & capiti bellatorum
 eius.

A * venientibus vt turbo
 ad dispergendum me.

22 Exultatio eorum
 sicut eius qui deuorat
 pauperem in abscondi-
 to.

B 23 Viam fecisti in ma-
 ri equis tuis, in luto a-
 quarum multarum.

24 Audiui, & contur-
 batus est venter meus,
 à voce contremuerunt
 labia mea.

25 Ingrediatur putre-
 do in ossibus meis: &
 C subter me scateat.

26 Vt requiescam in
 die tribulationis:

* & ascendam ad po-
 pulum accinctum no-
 strum.

D

27 Ficus enim non flo-
 rebit, & non erit ger-
 men in vineis.

28 Mentietur opus oli-
 uæ, & arua non affe-
 rent cibum.

29 Abscindetur de o-
 uili pecus: & non erit
 armentum in præsep-
 bus.

& hos humiliasti atque deposuisti de sedibus: * insuper & omnibus il-
 lis exercitibus ac populis maledixisti, qui ad modum turbinis magna
 violentia venerunt contra sanctam Ecclesiam, contra populum tuum
 electum, ad oppugnandum, dispergendum, atque delendum cum de
 terra, & his maledixisti, & hos humiliasti, virtutemque eorum com-
 minuisti, & confregisti, vt præualere non potuerint. 22. Exultatio eo-
 rum qui veniebant ad dispergendum me, magna erat, veniebant con-
 tra me in magna petulantia & exultatione, quasi certam habentes vi-
 ctoriam, sicut est exultatio latronis aut prædonis qui pauperem in ab-
 scognito deuorat, spoliat, prædatur, aut etiam interficit in occulto: &
 cum præualuerit, facit ei quicquid libuerit, & omne suum adimplet de
 eo desiderium: quoniam in occulto existens, vbi præualuerit, nemi-
 nem habet qui ferat oppresso auxilium, aut qui illum ab eo quodcun-
 que voluerit, impediatur. Ita & de Ecclesia tua sperabant principes mun-
 di & exercitus, facilem reportare triumphum, & agere quicquid eis
 fuisset collibitum. 23. Tu autem domine per mare sæculi huius, licet
 tam multis persequutionum fluctibus æstuans & intumescens, fecisti
 viam equis tuis: tua virtute prædicatores verbi tui mare totum istud
 pertransierunt, in omnibus finibus eius facientes operationem suam:
 sic illos veloces, sic expeditos, sic agiles fecisti in tui spiritus virtu-
 te, deduxisti per medium lutum & conum aquarum multarum, per
 malitiam omnium populorum, ita vt nusquam infixi hæserint, sed o-
 mnibus superatis malis, contemptis minis & tormentis vniuersis, ab-
 ierunt quocunque misisti fuerant: 24. Omnia hæc tam miranda, tam
 stupenda, tam humano iudicio incredibilia, te interius in me loquen-
 te, & aurem mihi reuelante audiui, & plurimum conturbata est ani-
 ma mea, mens mea præ admiratione nimia, velut in ecstasim rapitur, à
 voce ista sermonis tui, quam te interius loquente audiui, contremue-
 runt labia mea præ nimio pauore & stupore, quem intra me gignit
 tantæ dignationis admiratio. 25. Ego autem, tantis his auditis à te,
 quæ pro hominum salute in temporis plenitudine operari decreuisti,
 toto cordis desiderio populo illi qui hæc præsentiet adnumerari exo-
 pro. Et quanquā simul audierim illos multa aduersa passuros ab op-
 pugnantē malitia, non ob illorum fortem aduersor, sed etiam ad ma-
 iora (si fieri potest) paratum offero, ita vt etiam computrescant ossa
 mea & tabescant præ afflictione & temporalibus malis, & caro mea ita
 conputrescat, vt subter me putredo scateat: libenter summam huius
 mundi afflictionem & despectionem subire volo. 26. Vt vnā cum il-
 lis feruis Dei requiem postmodum accipere merear in illa salute, quam
 audiui in tempore malo, in die afflictionis & miseræ, in tempore
 quando impijs (qui nūc florent, & gaudent) erit pessimè, quando illi
 in pœnis degent æternis: * vt ascendere possim ad populum istum
 nostrum accinctum, ad illum expeditum & fortem populum domi-
 ni, de quo iam auditu percepi, ad illos equos accinctos, paratos at-
 que expeditos ad opera domini: vt ad hunc populum valeam ascen-
 dere, & vnā cum illis in eandem salutem merear suscipi. Prorsus nihil
 æstimo, quicquid potuerit in hoc mundo afflictionis & despectio-
 nis contingere, modò ad illum accinctum populum, & simul cum
 illo ad eandē felicitatem mihi detur conscendere: libenter illis cupio
 particeps fieri in tribulationibus & laboribus, vt & ad eandem mihi
 detur pertingere requiem. 27. Nam quantum ad impios, illo in tem-
 pore requies sanctorum, verè dies tribulationis erit, verè tempus sum-
 mæ miseræ, vbi erit egestas maxima, & omnis boni defectus. Illic e-
 nim non erunt florentes ficus, neque germinantes vineæ vnde haurire
 possent quibus pascantur, vt solent cum in mundo essent florentes in
 delicijs. 28. Opus oliuæ illic mentietur: hoc est, illic deficiet: quoniam
 non erit ibi oliua, quæ eis fructum præbeat: & nulli erunt agri, nulli
 campi qui producant cibum. 29. Auferetur pecus omne de ouili, nō ha-
 bebunt omnia ouilia ouilibus plena, neq; armenta bouum, aliorumque
 maiorum animalium ad præsepia, quæ possint macerare cū voluerint,
 eo modo quo solent facere, cū in hoc mundo viuerent. Tunc enim o-
 mnis abundantia malorū, qua floruerant, penitus deficiet: vt qui in hoc
 mundo omnibus abundant, nempe ficibus, oliuis, & vineis, vnde fru-
 ctus accipiebant ad delicias, greges quoque & armenta, & cuncta
 gg iij abun-

30 Ego autem in domino gaudebo:

* & exultabo in Deo Iesu meo.

Ioan. 15. Philip. 4. 31 Deus dominus fortitudo mea:

* & ponet pedes meos quasi cervorum.

32 Et super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.

abundantia, iam prorsus omnibus sint nudi & egeni, omnibus relictis in saeculo. Atque hinc admirabilis valde fiet commutatio, vt qui in vita praesenti satiari solebant, tunc esuriant: qui inebriari, sitiant: qui latari & consolari, lugeant, & affligantur in saecula. 30. Ego vero ab his toto corde me separans, & elongans, & populo illi accincto seruis fidelibus Dei mei me adnumerans, & voto cordis associans, non accipiam consolationem, non delectationem aliam, quam in domino Deo meo, qui pro hominum salute tam magnifica cogitavit consilia: * & magnifice gloriabor, atque exultabo in Deo Iesu, id est (iuxta nominis interpretationem) saluatore meo: labor in patre, & exultabo in filio, per quem illa omnia tam magnifica nobis perficientur in tempore suo, simul & in spiritu sancto, qui non potest non adesse, vbi adsunt pater & filius. 31. Dominus Deus meus trinus & vnus, pater mitens, filius missus, spiritus sanctus vtrunque coniungens, & ab vtroque procedens, ipse est fortitudo, & virtus mea, sine quo nihil possum, & in quo possum omnia: * & ipse praeparabit pedes meos, vt sint quasi pedes cervorum: faciet me quoque accinctum esse, expeditum, atque velocem ad impletionem mandatorum suorum, vt possim huius mundi ima transcendere: id est, prospera & aduersa despiciere, atque in altitudinem montium expeditus currere, ad caelestia festinare atque euolare, quomodo serui altitudines montium sua celeritate petunt. 32. Et ipse qui prior fecit victoriam, qui vt mihi vincendi daret fiduciam, prior vincere voluit mundum, diabolum, & mortem, ipse me quoque deducet super excelsa mea, ad illa excelsa & alta caelestis mansionis tabernacula, ad quae contendo, ad quae suspiro, vt sit etiam nunc in corpore mihi viuenti in caelis conuersatio, ac post in vita futura firma habitatio: ita (inquam) victor me deducet sibi in psalmis canentem, laudum cantica sibi persoluentem, pro tam magnificis mihi, & vniuerso humano generi exhibitis, praeparatis bonis quibus perfruemur in saecula saeculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN CANTICVM ABACVC.

Canticum istud, ob nimiam suam difficultatem (de qua in argumento dicimus) admodum variis modis a diuersis interpretibus exponitur: potissimum ob hoc, quod penè omnia in hoc canticò parabolicis & similitudinariis elocutionibus dicantur, in quibus solet varia esse significatio. Nos in elucidatione vnicum sensum explanare contenti fuimus expositionum multitudinè, effugiendæ perplexitatis causa deuitantes: quum etiam absque sensuum pluriarum confusione, praenimia difficultate vix capi possit simplex eius intelligentia. Hoc admonitum volumus lectorem, ne fortè cū apud alios longè alios sensus in quibusdam compererit, nostra protinus quasi inania fastidiat, quae nos post diligentem & non oscitantem adhibitam considerationem, vt magis consentanea toti processui cantici, pro nostro modulo diximus. Expositionem tituli, qui est, Oratio Abacuc prophetae, pro ignorantibus, in argumento posuimus ex nostra sententia, ignorationes accipientes pro occultis & latentibus mysteriis quae ignorantur, & occulta latent. Quod alij tamen interpretantur, pro ignorantibus diuinorum iudiciorum, vel pro peccatis ex ignorantia. Interpretes autem septuaginta, loco huius, pro ignorantibus, ponunt cum cantico, signanter dicentes hanc esse orationem cum cantico: quonia videlicet orando hic propheta canit, & canendo orat: dum quae audit venire precatur, & quae ventura prauidet glorioso canit. ¶ Versu 1. Domine audiui auditum tuum. Auditum Dei intellige id quod loquitur Deus. Nam quod Deus loquitur, quatenus à Deo dicitur, verbum, aut sermo, aut eloquium Dei appellatur: ac rursum idem ipsum auditus dicitur, quatenus auditur ab homine. Eodem hoc vocabulo in eandem significationem vsus est Esaias, cap. 53. dicens, Domine, quis credidit auidi nostro: id est, iis quae nos à te audiui, quae tu loquutus es nobis? Quod autem in altero versu sequitur, Viuifica illud, nos exposuimus per futurum indicatiui. Frequenter enim solet imperatiuus pro indicatiuo poni. Potest tamen & per deprecationem accipi non minus conuenienter, vt postulet impleri propheta quod futurum audit: Medium quoque annorum in eodem versu non accipiendum est secundum exactam supputationem Arithmeticam. Non enim opus incarnationis Christi, & redemptionis humanae viuificatum aut notificatum est sic in medio annorum saeculi, quasi tantum temporis post sit relinquendum, quantum antè praecesserat. Venit enim Christus in aetate vltima, & velut circum consummationem saeculi: propter quod Ioannes ait, Filioli, iam nouissima hora est. Et Paulus Apostolus ait, In quo fines saeculorum deueniunt. Et Esaias nouissima appellauit tempora, dicens, Erit in nouissimis diebus praeparatus mons domus domini, &c. Sed medium istud annorum generaliter intellige tempus quod post initium, & ante finem interiacet: vt sit sensus, ante temporis consummationem. Quidam admodum subtiliter istud medium annorum exponunt, non de medio annorum saeculi, sed de medio annorum vitae hominis, quo viuere potest homo, secundum consuetum naturae cursum in bona qualicumque valetudine. Hoc enim tempus

A in psalmis afsignantur anni septuaginta, cum dicitur, Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem septuaginta diuidas in duas partes aequales, tempus medium habes annos triginta quinque. Christus autem dominus salutem humani generis in cruce operatus anno aetatis suae tricesimo tertio, qui numerus admodum parum distat à tricesimo quinto. Vnde opus illud humanae salutis rectè in medio annorum vitae hominis dici potest viuificatum & notum factum. Alij annos istos duos accipiunt duo testamenta, annum scilicet seruitutis, & annum libertatis, qui etiam apud Esaiam annus domini acceptus appellatur. Quasi autem in horum annorum medio perfecit Deus opus redemptionis nostrae, quia consummato veteri, & nondum manifestato nouo, passus est. Nam post passionem coepit annus acceptus fieri, & praedicari in gentibus. Neque tacendum quod hoc loco septuaginta interpretes habent, In medio duorum animalium cognosceris. Quod admodum diuersimodè exponitur. Intelligi enim potest, cognoscendum Christum in medio duorum latronum cruci appensum: quod satis impletum constat, quando signis admirabilibus in cruce pendens clarificatus fuit: ita vt diceret Centurio, Verè filius Dei erat iste, & reuertentes percuterent pectora sua. Cui etiam consonat quod ante suam passionem ipse praedixerat, Quum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. Alij duo testamenta intelligunt, quasi uentia quaedam animalia & vitam spirantia. Alij duo Cherubin, in quorum medio Deus sedem habere videbatur super veterem arcam. Alij in medio duorum populorum, à quorum vtroque post peractam salutem Christus est agnitus in vna Ecclesia, Quidam ex nostris simplici pietate intelligunt de animalibus quae credunt fuisse in eodem hospitio, vbi natus est Christus dominus. Nam quod praesepe ibi fuerit vbi Christus nasci voluit, aperte exprimit Euangelista Lucas, quum ait, Maria peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit in praesepe. Quod autem ibi animalia tum adfuerint, & si non aperte exprimat scriptura, piè tamen credi potest. Vbi enim praesepia sunt, solent illic iumenta stabulari, & maxime in noctibus, vt inter iumenta in humilitate maxima credatur fuisse natus dominus noster. Atque in hanc sententiam pietas quorundam etiam illud accommodat, quod Esaiæ primo capite dicitur, Cognouit bos possessorem suum, & asinus praesepi domini sui. Quam sententiam in celebri illo & tritissimo Christianis cantico, cuius initium, Puer nobis nascitur: sequitur pietas deuota laudantium, quum ita canit, In praesepi ponitur sub faeno asinorum, Cognouerunt dominum Christum regem caelorum, quod indubitatum est de agnitione iumentorum intelligi. Pro quo etiam facit solenne illud responsum, quod secundum ecclesiasticum vsus (qui non est leuiter contemnendus) quarto loco in nocte natalis dominici canitur, his verbis, O magnum mysterium & admirabile sacramentum, vt animalia viderent dominum natum, iacentem in praesepe: beata virgo, cuius viscera meruerunt portare dominum Christum, &c. ¶ Versu 4. Deus ab Austro ueniet, & sanctus de monte Pharan. Ab Austro, siue à meridie, nos interpretati sumus, à patre vel à sinu patris: vbi nimirum perpetuò non aliud quam meridies est, claritas semper plena, abique omni tenebrarum obscuritate, sicut in meridie, sole lucente in virtute sua. Idem quoque per secundam partem intelligimus, vbi dicitur, Et sanctus de monte Pharan. Siquidem Pharan apud Hebraeos (vt ait sanctus Pagninus, vir in Hebraicis literis non mediocriter eruditus) significat gloriam, vel gloriationem, vel gloriosum. Mons ergo Pharan, dicitur mons gloriae, vel mons gloriosus. In quo rectè Dei patris gloriosam altitudinem intelligimus, vt significetur ab illa altitudine summa paterni sinus aduenturus Dei filius. Cui etiam astipulatur, quod septuaginta interpretes pro monte Pharan verterunt, montem condensum & vmbrosus. Maiestas enim & altitudo patris, mons condensus & vmbrosus rectè dicitur, propter occultationem suam: quoniam Deum (vt in Ioanne dicitur) nemo vidit vnquam, & lucem habitat inaccessibilem. Propter quod, etiam alibi dicitur dominus habitare in caligine. Et alibi, Nubes & caligo in circuitu eius. In prima autem parte, quidam per Austrum intelligunt spiritum sanctum. Aufer enim vel meridies, calidus est. Et spiritus sanctus calor vel ignis appellatur, sicut & amator. Vnde & in linguis igneis apostolis apparuit, & datus fuit. Et de eo Christus dominus ait in euangelio, Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Peculiari verò modo sic ab Austro Dei filius venire dicitur: quonia ex maximo amore & charitate summa erga nos accessit ad nos, vt nos faceret saluos ab omni malo, in vitam aeternam: quem admodum sanctus ait apostolus, Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Et dilectus domini discipulus in sacre Apocalypsis exordio, Qui (inquit) dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Apertissime quoque ipse dominus in euangelio de patris dilectione testatur, dicens, Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Quidam in hoc aduentu Christi ab Austro intelligunt natiuitatem eius in Bethleem, quam dicunt sita esse ad meridiem. ¶ Versu 6. Cornua in manibus eius. Cornua ista (iuxta sanctorum patrum rationabile aequè, ac pià interpretationem) exposuimus cornua crucis. Sed quare cornua ista dicuntur fore in manibus Christi, & non magis e contrario manus ipsae in cornibus crucis? Nā ita magis videbatur dicendum. Qui simpliciter intelligere voluerit, dicet, per transpositionem dictum esse vnum pro altero, Cornua in manibus eius: pro, Manus eius in cornibus: quem admodum apud poetam, Perflauit fistula buccas: loco huius, Perflarunt buccae fistulam. Et in Psalmo 11. Cinerem tanquam panem manducabam: quidam loco huius accipiunt, Panem tanquam cinerem manducabam. Altiori tamen consideratione poterit attribui mysterio, quod cornua signanter dicantur esse in manibus Christi ad significandum videlicet quod non violenter teneretur in cruce, quasi non posset ipse, si veller, se liberare, manus detrahere, & clauos quibus affixæ erant manus depellere, sed ex amore & voluntate sua. Verius enim ipse se in crucis cornibus

bus tenebat, aut ipsa tenebat crucis cornua, quam cornua crucis illum tenuerint. Quomodo enim ait. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam: & nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso: ita procul dubio potestatem habebat tenendi in cornibus crucis manus suas, & potestatem habebat, si voluisset, iterum resumendi eas: & nemo quasi per vim expandit illas in cornibus crucis, sed ipse eas posuit, & dedit vt affigerentur illis. Possunt etiam per cornua in manibus, intelligi illi cornuti & rudes clauis, quibus beatæ manus in crucis arbore confossæ & confixæ fuerunt: Rursum ad similitudinem arcus poterimus accipere sermonem. Habet enim arcus duo cornua, id est, duo latera. Atque hoc modo quod dicitur: Cornua in manibus eius, significat Christum accepisse arcum in manu sua, ad sagittas videlicet suas iaciendum, & fugandum diabolum. Vnde & subiungitur, Ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes, quasi non ferens arcum illum potentis, sagittas tam acutas iaculantis. Atque ita ferè per totum hoc canticum, singuli versus variis possent modis exponi: & possent singulorum ferè versus diuersæ assignari intelligentiæ. Nos tamen ne nimium prolixi efficiamur, aut magno acervo interpretationum rem amplius inuoluamus, iis quæ in Elucidatione diximus contenti, de huius cantici verbis plura non adiciamus.

ARGVMENTVM IN CANTICVM
Moysi, cuius initium, Audite cæli.

Moysi iam appropinquante morte, prænosens dominus præuaticiones filiorum Israël, quibus eum ad iracundiam erant prouocaturi, post introductionem in terram promissionis: quomodo videlicet ad idololatriam, atque aliatu pissima facinora, Deo cæli abiecto, & lege eius profusis contempta, deflecerent, iussit Moysi describere canticum istud, cuius initium, Audite cæli, &c. vt esset posteris canticum istud in testimonium, in quo vniuersa mala quæ illis propter transgressionem ex Dei iustitia erant superuentura, aperitissime pariter atque seuerissime proponeret, quo magis forent inexcusabiles. Ac primū quidem in hoc cantico cælum & terram in testimonium legislator aduocat, contestaturus duræ ceruicis populū. Denique magnificentiam & perfectionem in omnibus & operibus & verbis ante omnia proponit, ob quæ vel maxime debet esse mortalibus venerandus. Statim ad increpationem peruersæ generationis verba conuertens, quod creatorem & patrem omnium Deum derelinquerent, à quo præter illud creationis & generationis beneficium omnibus gentibus commune, tam speciali electione fuerant electi in peculium sine in populū peculiarem præ omnibus gentibus, et pro quibus tam multa stupenda signa atque prodigia fuissent edita, ex omni potètia domini in educatione de Aegypto, & deductione per desertum, atque introductione in terram lacte & melle manantem: id est, omnium bonorum quæ ad agendam vitam sunt opportuna, abundantia affluentem, post quæ omnia suscepta beneficia, dissoluti prædelicis ingrati filij Israël, dereliquerunt dominum, & conuersi sunt ad idolorum culturam atque sacrificia, quibus rebus grauissime ad iracundiam prouocarunt dominum: propter quod vltionem eis grauissimam cum magna seueritate denunciat vniuersorum malorum, adeo vt etiam penitus gentem illam tam ingratam & perfidam voluisset delere, si non propter superbiam inimicorum, iactantiamque & exprobrationem id facere omisisset. Atque hæc plusquam dimidium cantici occupant. Post quæ mentem sanioerem & prouidentiam venturorum malorum optans insipienti populo, iterum malitiam eius describens, vincam de Sodoma & Gomorra eū appellat: & abominaciones eorum, vus fellis, botrosque, amarissimos: fel item draconum, & venenum aspidum, illorum doctrinā pessimam, pro quibus omnibus, sub persona domini (qui subito introducit loquens, ac dicens: Nonne hæc condita sunt apud me, &c. Mea est vltio, &c.) poenam comminatur condignam aduenturam in proximo. Erga tamē populū suū & seruos suos propheta dominum semper suam misericordiam seruaturum promittit, quantumuis erga impios seuerum se vltorem ostendat. Iterumque ingrato populo exprobratur super falsis diis quos coluerunt, quod auxilium in angustia postis præbere non possunt suis cultoribus: ex aduerso autem domini loquentis subito persona adiungitur. Vide, quod ego sum solus, &c. vbi suam tremendam & terribilem illam iudicialiam potestatem, multa verborum magnificentia exprimit vsque ad versus duos nouissimos: qui, exhortatio sunt Prophete ad populū gentium, quem in spiritu præuidebat in temporis plenitudine Deo adiungendum.

ELUCIDATIO IN CANTICVM MOYSI.

1 Audite cæli quæ loquar: audiat terra verba oris mei.

2 Concresecat vt pluuia doctrina mea:

* fluat vt ros eloquium meum.

Ontestaturus ego hodie populū duræ ceruicis, & ferriō ventura omnia ex Dei præcepto illi denūciaturus, inuoco vos, o cælum & terra, ad audiendum hæc verba quæ ex præcepto domini loquar per os meum, vt sitis mihi in testimonium contestationis huius, quam facturus sum audientibus. 2. Doctrina hæc quam loquar per os meum, audientibus vobis & vniuerso populo isto, coalescat, & concresecat ad modum pluuie: quomodo pluuia ex concretionē & coagulatione tenuis nubis cōcresecit, coagulatur, & condenatur, vt non amplius hæreat suspensa in aëre, sed pondere suo cadat in terram: ita hæc mea verba quæ loquar, cupio suo pondere super corda audientium cadere, non quasi leuia auolare in auras, aut ventis dissipari: quod contingit nubibus quæ nō concresecunt, non cōgelantur in pluiam: * verbum contestationis meæ fluat ad modum roris, sic dulciter labatur super audientium corda, & fructum faciat in eis, quomodo

3 Quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina:

* quia nomen domini inuocabo.

4 Date magnificentiam Deo nostro:

* Dei perfecta sunt opera:

B * & omnes via eius iudicia.

5 Deus fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus & rectus:

* peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus.

C **6** Generatio praua atque peruersa, hæcine reddis domino, popule stulte & insipientis?

7 Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te: * & fecit, & creauit te?

D **8** Memento dierum antiquorum: cogita generationes singulas.

9 Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi:

10 Quando diuidebat altissimus gentes, quæ-

quomodo ros super terram cadens, eam fecundam ac frugiferam reddit. 3. Quemadmodum imber cadens super herbas, & pluuiales guttulæ super gramina, vigere simul & virere faciunt humectata, sic verbum istud contestationis meæ opto in audientium cordibus humorem bonum mittere, & fructum fidelis ac mansueti cordis facere: * Dignum est enim, vt non sine fructu vacuum egrediatur verbum istud meum, quod loquar in nomine domini, quoniam iam in exordio sermonis mei nomen inuocabo domini, ex cuius loquor imperio. Non enim à meipso quæ loquutus sum loquar, sed domini erit verbum, cuius tantum ego ministrum me offero. 4. Ante omnia verò, o popule domini, filij Israël, vos hortor ac moneo, Deo nostro, vni viuo, ac vero (cui non est similis in diis, & præter quem non est alius) dare gloriam, magnificentiam & honorem, sicuti dignum est, omnem gloriam, omnem honorem, & omnem benedictionem accipere: * Dei enim nostri omnia opera perfecta & integra sunt, ita vt nihil in omnibus operibus eius quicquam reprehendere possit, aut ostendere quicquam aliter factum esse, quàm fieri debuerit, aut non ita ab eo factum, vt debuit fieri: * & omnes actiones eius, quibus agit cum humano genere, sunt iustissimæ & in iudicio dispositæ secundum plenissimam æquitatem. 5. Deus ipse noster verax & fidelis est, qui mentiri non nouit, neque fallere, & absque omni iniquitate, perfectè iustus & rectus est: fidelis est in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis: omnia quæcunque facit, in vero facit iudicio, suntque opera manuum eius veritas & iudicium, vt falsitatis nihil, nihil iniquitatis in eo possit inueniri: propter quod ex ipsa parte non est quod nos queramus de tam perfectissimo, tam fidelissimo, tam iustissimo, tam rectissimo domino Deo nostro, neque in eos nos desiderare quicquam possumus: * veruntamen aduersus hunc talem ac tantum dominum peccauerunt transgressores impij, in sordibus peccatorum suorum: qui cum filij Dei & populus ipsius nominari velint, verè tamen appellationem hanc non merentur propter inobedientiam peccati, sed potius non filij, & non populus eius merentur appellari. 6. O praua atque peruersa generatio, o popule stulte & insipientis, popule duræ ceruicis, semper diffidens, semper obmurmurans creatori suo, hæcine mala sunt quæ tu reddis domino Deo tuo? murmuratio, tentatio, blasphemia, diffidentia, cultus idolorum, & alia huiusmodi peccata pessima, in quibus dominum Deum vestrum offendistis multipliciter, istane sunt quæ domino Deo vestro tam eximio, tam perfecto, tam iusto, tam fideli, pro gratiarum actione persoluitis? istane sunt fructus, o vinea amara, quos satori & cultori vestro proferitis? Nonne dominus Deus vester, in quem peccastis, ipse est verus ac primus pater vestrum omnium, qui vos in possessionem elegit, atque peculium ex omnibus gentibus, & cuius vos possessio estis subiectique eius dominio: * qui etiam sua omnipotentia, sapientia, & bonitate vos plasmauit, tam secundum corpus, quàm secundum animam: & creauit de nihilo, vt essetis aliquid, & non solum aliquid in rerum natura, verum etiam creaturæ rationales. Huic ergo electori, possessori, factori, & creatori vestro, o praua generatio, rependitis? 8. Super hæc quæ vobis, o Israël, cum cæteris gentibus sunt communia, reuoca in memoriam dies antiquos, tempora præterita: & quæ in eis gesta leguntur pro patribus vestris, ante mentis oculos ponite, & reuoluite singulas generationes & sæcula, & quæ per diuersas generationes, atque diuersa sæcula pro patribus vestris magnificè à Deo gesta leguntur. 9. Vos posteri qui post generationes multas venturi estis, quos necdum etiam natos, & adhuc absentes alloquor non minus, quàm præsentem, qui ipsi forsitan non vidistis mirabilia quæ fecit pro populo suo Deus, dicite à parentibus vestris, interrogate patres vestros, & ipsi vos docebunt mirabilia illa quæ tam peculiari miraculo pro populo suo fecit: maiores & seniores interrogate, & ipsi vobis hæc indicabunt, vel quæ suis oculis ipsimet viderunt, vel auditu fide digno à suis maioribus acceperunt. Ipsi vobis indicabunt, quanta, quàm magnifica ostenderit dominus populo suo, vt sic discatis, quanto debito obstringamini domino Deo vestro, præ omnibus gentibus, & quàm debeatis illius esse seruituti addicti, qui tam magnificè egit vobiscum, & cum patribus vestris. 10. Cum ipse altissimus post

Psal. 85. Apoc. 4. & 5.

Titum. 1. Psal. 144. Psal. 110.

do separabit filios Adam.

12 Constituit terminos populorum iuxta riuum filiorum Israël.

13 Pars autem domini populus eius: * Iacob funiculus hereditatis eius.

14 Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris & vaste solitudinis.

15 Circuduxit eum,

* & docuit,

* & custodit quasi pupillam oculi sui.

16 Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans.

17 Expādit alas suas: & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.

18 Dominus solus dux eius fuit:

* & non erat cum eo Deus alienus.

19 Constituit eum super

diluuium gentes diuideret, & filios Adam iam rursus per Noë multiplicatos superaret, cum in adificatione turris Babel confunderet linguas adificantium, vt non audiret vnusquisque vocem proximi sui, sicque eos diuideret ex eo loco in vniuersam terram, & super faciem cunctarum regionum terræ: aliis ad Orientem, aliis ad Occidentem, aliis ad Meridiem, aliis ad Septentrionem, diuersa loca occupantibus. 12. In hac (inquam) diuisione hominum, populos admodum multos constituit, atque separauit, & in eodem pene numero; in quo postmodum filij Israël descenderunt in Aegyptum. Nam sicut Iacob descendente in Aegyptum, omnes animæ domus eius fuerunt septuaginta, ita in hac diuisione terræ, secunda eundem ferè numerum diuisæ sunt gentes. 13. Et quum in tanto numero diuisæ essent gentes abinacem, non elegit tamen dominus vllam ex illis gentibus: sed populum suum, filios Israël, nondum natos, post autem nascituros, in partem sibi separauit: * Populus Iacob factus est funiculus hereditatis: id est, fors & portio hereditaria eius: solum populum Israël ex tot gentibus & linguis voluit eligere sibi in populum, & in peculium ex omnibus, quæ peculiaris Dei electio, haud dubie maximæ fuit dignationis, & digna, quæ à posteris cum summa cordis gratitudine recogitetur attentas. 14. Populus autem iste Israël non erat ab exordio, quum primam diuiderentur gentes, sed nouus & recens populus est multo post genitus, quem dominus post educationem de terra seruitutis, de Aegypto, inuenit in terra deserta, in loco horrido, & in vasta solitudine: quem post liberationem de seruitute Aegypti, quodammodo inuenit quasi nouum populum, eo quod tunc inciperet se ostendere illius populi singulariter dominum, liberatorem, & custodem, illicque in loco deserto cepit eius gerere curam, illumque in suam curam tanquam filium suscipere. 15. Neque defuit paterno officio suo dominus erga populum suum, sed diligenter circuduxit eum, præcedens in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem: ad demonstrandum iter ignotum populis, quod deberent pergere, ad locum sibi promissum: * eundemque per Moysen docuit, & lege æquissima instituit, vt sciret, quomodo Deum suum colerent: quidque agere, aut omittere deberent, quod maximum fuit diuinæ bonitatis beneficium: * insuper & custodiuit, ac protexit illum summa diligentia atque sollicitudine, defenditque ab omnibus hostibus, & quibusuis noxiis, ad eum modum quo in corpore humano, oculi pupilla naturali sollicitudine custodiuntur diligentissime. 16. Quomodo aquila se habet erga pullos suos, prouocando eos ad volatum, & ad hoc super eos iterum atque iterum volitans, & hoc pacto quasi doceat, & moneat volare pullos, quum iam ad volandum suum filios Israël, omni studio velut laborans ad leuandum illos de terra & peccatis suis, vt murmuratorem, infidelitatem, tentationem, ac concupiscentias suas desererent, fidem verò & obedientiam discerent. 17. Quomodo aquila, donec adhuc impotentes sunt ad volandum pulli, expansis alis suis, portat illos quod voluerit, cum sedes fuerit mutanda, fueritque migrandum: sic dominus omnipotens, hunc populum affectu paterno complexans, quasi in expansis alis suæ misericordiæ gestauit, quum eum de se impotentem Aegyptiacam seruitutem eandem mirabiliter eduxit, atque emigrare fecit: assumpsitque eum quasi in humeros suos, atque ita eduxit eum, quæ semetipso nunquam à ferrea illa captiuitate protuisset effugere. 18. Quum autem migraret populus iste, & exiret de Aegypto, dominus omnipotens, Deus cæli, solus fuit dux eius, non habuerunt alium liberatorem, alium propugnatorem, alium ducem, quam dominum Deum suum, qui per manum Moysi serui sui educebat illos in fortitudine brachij sui, ac postmodum eductis ducatum & defensionem præstitit: * solus (inquam) Deus verus erat cum eo, ad protectionem atque ducatum, & non erat cum eo vllus Deus alienus, præter dominum Deum cæli fortissimum: propter quod ipsi soli debetur pro tanto beneficio gloria & gratiarum actio. 19. Neque verò solum de terra seruitutis eduxit eum, sed eductum, suo tempo-

A excelsam terram vt comederet fructus agrorum. 20 Vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo.

21 Butyrum de armenio, & lac de ouibus, cum adipe agnorum & arietum filiorum Basan.

22 Et hircos cum medulla tritici: * & sanguinem vna biberent meracissimum.

23 Incrassatus est dilectus & recalcitrauit.

* Incrassatus, impinguitus, dilatatus.

24 Dereliquit Deum factorem suum: * & recessit à Deo salutari suo.

25 Prouocauerunt eum in diis alienis: & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.

26 Immolauerunt dæmonijs & non Deo: * dijs quos ignorabant.

D 27 Noui recentesque uenerunt, quos non coluerunt patres eorum.

28 Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui.

29 Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est: * quia prouocauerunt eum filij sui et filiae.

re posuit & habitare fecit in montanis, in locis sublimibus terræ promissionis, in terra alta & maxime fertili, vt ad abundantiam frueretur delitiis & fertilitate agrorum, quæ est illic maxima, ad eum vt iure dicatur melle & lacte manare. 20. Vt sugeret & comederet mellis dulcedinem, cuius est ibi multa copia, quod in illa terra sponte producant apes in petrosis locis, ob nimiam terræ dulcedinem, simul & oleum pingue, quod manat de saxis durissimis, in locis saxosis, ubi oliuæ abundant, & fructificando præbent oleum, pro terræ dignitate præstantissimum. 21. Vt de armento & gregibus vaccarum butyrum acciperent pinguisimum, simul & lac de ouibus vnâ cum adipe agnorum & arietum talium, quales nutriunt filij Basan: id est, possidentes & nutriendes in terra sua agnos & arietes tantæ pinguedinis, quantæ sunt in terra filiorum Basan, ubi sunt arietes & agni delicatissimi, propter vberissima quæ habent pascua. 22. Hircos quoque & triticum plenum medulla siue adipe, triticum delicatissimum, hoc est, vt abundanter & copiose acciperent omnia quæ ad esum spectant, tam in carnibus, quam in pane, & in alijs quæ esui solent accommodari: * & pro potu verò acciperent ex fecunditate terræ sanguinem vna meracissimum: id est, liquorem vini fortissimi & preciosissimi, quod colorem referat sanguineum, in testimonium suæ præcellentiæ. 23. His autem omnibus ex Dei dono acceptis beneficijs, populus iste sic à Deo dilectus, cui tanta dilectionis indicia monstrauerat, non motus est ad seruiendum suo benefactori, vel ad gratias reddendum illi pro tantis vltro & gratis collatis beneficijs, sed impinguitus atque incrassatus ex usu temporalium donorum, murmurauit & rebellauit contra dominum, diuersis modis & pluribus vicibus tentando, murmurando, in idolatriam declinando, Deum verum, relinquendo, alienos adorando: * ita est incrassatus, impinguitus, & dilatatus populus iste secundum corpus: sederunt vt comederent & biberent, ac post surrexerunt ludere, & Deos alienos colere. 24. Post omnia Dei percepta beneficia, dereliquerunt dominum Deum factorem & creatorem suum, solum vnum viuum & verum Deum, qui illos & secundum corpus & secundum animam fecit, & condidit: * & recesserunt à Deo salutari suo, qui solus illis salutem præstiterat de manibus omnium inimicorum, & qui solus illos saluare potens erat, aduersus omnes Deos gentium & nationes terrarum, quantumlibet fortissimas. 25. Irritauerunt eum per adorationem deorum alienorum, & in abominationibus quas fecerunt, insequentes exemplum idololatriarum, prouocauerunt eum ad iracundiam, dominum Deum suum per idolatriam, offenderunt grauissime, & per abominanda sacrificia, quæ illis idolis faciebant contra præcepta domini, secundum consuetudinem nationum infidelium, quæ erant in circuitu. 26. Fecerunt enim sacrificia & oblationes idolis, & in ipsiis dæmonijs contempto, relicto domino Deo, vno, viuo, & vero, & prælegerunt seruire ac sacrificia facere dijs falsis (quæ dæmonia sunt, & non dii veri) potius quam domino Deo suo: * dijs (inquam) falsis & vanis, quos patres ipsorum ignouerant, quibus non seruiuerant patres eorum, imò quos ipsi met ignoiebant, quorum potentiam nunquam ipsi fuerant experti, quos nunquam vlla viderant edidisse mirabilia, quemadmodum dominum Deum Israël cognouerant, ex signis & prodigijs potentiam diuinam certissime attestantibus. 27. Nouos & recentes deos introduxerunt sibi ad colendum, quos patres eorum non coluerant, contra Dei imperium: qui præceptum illis dederat, vt non esset inter eos Deus reus, neque alienus, sed vnum adorarent dominum Deum suum. 28. Ita, ô generatio praua atque peruersa, per idolatriam dereliquisti cultum domini Dei tui, qui te & secundum corpus & secundum animam formauit de nihilo: & oblita es eius qui te creauit, à quo habes hoc ipsum quod es, & cuius est munus quicquid habes boni: huius oblita es, hunc cõtemnis & abiicis, quoniã ab eius cultu recedis, & præcepta eius transgredieris. 29. Cõsiderauit dominus hanc pessimã infidelitatem & ingratiudinẽ populi sui, cui tanta dilectionis indicia iam monstrauerat, & iratus est vehementissime: * Nam ad iracundiam eum prouocauerunt filij & filiae, illi qui nomen gerebant filiorum & filiarum, quos

Exod. 32.

Psal. 76.

h h ipse

30 Et ait: abscondam
faciem meam ab eis, &
considerabo nouissima
eorum.

31 Generatio enim per
uersa est, & infideles
fili.

32 Ipsi me prouocauerunt
in eo qui non erat
Deus, & irritauerunt
in vanitatibus suis.

33 Et ego prouocabo
eos in eo qui non est po-
pulus, & in gente stul-
ta irritabo illos.

34 Ignis succensus est
in furore meo, & arde-
bit vsq; ad inferni no-
uissima.

35 Deuorabit terram
cum germine suo, &
montium fundamenta
comburet.

36 Congregabo super
eos mala: & sagittas
meas complebo in eis.

37 Consumetur fame:
* & deuorabunt eos a-
ues morsu amarissimo.

38 Dentes bestiarum
immittam in eos: * cum
furore trabentium su-
per terram atque ser-
pentium.

39 Foris vastabit eos
gladius, & intus pavor:
* iuuenem simul ac vir-
ginem, lactantem cum
homine senē.

ipse habebat tanquā filios & filias, & quos vicissim decebat erga Deū se exhibere vt filios & filias: quod ab his (inquam) prouocaretur, à quibus decebat, vel maxime paternum honorem accipere, hinc vehementissime ad iracundiam concitatus est. 30. Iratus autem dominus, ita apud sese locutus est, ad exercendam vltionem pro transgressione impietatis: Abscondam à transgressoribus istis faciem meā, non me illis presentem demonstrabo in protectione & custodia quomodo olim feci, donec mihi essent obediētes: subtraham aliquantulum fauoris mei presentiam, & quasi absens considerabo, quid tandem illis euenturum sit, posteaquam à me derelicti fuerint, videbo ad quantam miseriam & quantam humilitatem deuenturi sint, vbi ego abscondero ab eis faciem meam, vt vel hoc modo discant, quantum accipiant ex mea presentia atque fauore beneficium, sicque vel vexatione dante intellectum, cognoscant quid egerint. 31. Et profecto digni sunt quibus hæc faciam, quoniam populus prauus & peruersus sunt isti, & filij rebelles, infideles atque ingrati: non sic erga me fideliter officium seruauit filiorum, quomodo erga illos ego exhibeo patris officium, & paternum monstro affectum. 32. Ipsi me ad iracundiam prouocauerunt: atque offenderunt, in cultu idoli, vel dæmonis, qui non est, neque dici meretur Deus: & ad iracundiam me prouocauerunt in abominationibus suis, in idolorum cultibus, & sacrificiis suis vanissimis, quæ secundum ritum nationum contra legem meam faciunt. 33. Et ego vicissim, vt pena respondeat culpæ eos ad iracundiam prouocabo (hoc est, puniam, voluntati eorum faciēdo contraria) in eo qui non est populus: hoc est, per gentes vilissimas, & nullius quasi reputationis, quas ipsi vix populi, aut gentis nomine olim dignati fuerant appellare: puniam eos, populos scilicet prius ab eis contemptos, & despectui habitos, illis præponendo. 34. Ignis vltionis meæ exardescit, & tam succensus est in iracundia furoris mei: & non cessabit ardere hic furor iræ meæ, donec ad nouissimum illos perducat in ignem inferni: in iracundia mea incipiam eos punire nunc in hoc sæculo, donec postmodum in ignem eos coniciam sempiternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. 35. Ignis iste furoris mei absument terram cum germine suo, terram prouocatorum, & omnes qui sunt in ea consumet: qui ignis montium etiam fundamenta comburet: id est, quantumuis sublimes, potentes & gloriosos consumet, & penitus quasi vsque ad fundamenta comburet. 36. Ego dominus, adducam ex diuersis mundi partibus, & congregabo super eos mala plurima, & plagis diuersis affligam illos, tanquam si è pharetra meâ semel vniuersas meas sagittas in illos plenè effunderem: neque erit vlla plaga, qua non feriam illos, vt non videatur restare modus alius quo puniam illos. 37. Nam primum quidem famem maximam, defectumque & penuriam cibariorum immittam super illos, quæ plaga proculdubio est non minima: * insuper & gentem velocem atque rapacem à longè adducam contra eos, qui in modum auium rapacium deuorabunt eos amarissimo morsu: id est, interficient crudeliter, & absque vlla misericordia. 38. Immittam in eos dentes bestiarum, homines erudeles, immanes, irrationabiles, & immifericordes, & in similitudinem bestiarum aduectis eis, qui sua sæuitia, & miseranda crudelitate illos perdent, ad eum modum quo erudeles bestiarum solent dentibus suis dilaniare & perdere: * etiam aduersum eos mittam furibundas & insana exagitate venenatas bestias, reptantes, atque serpentes super terram: hoc est, gentes pessimas crudelitate & malitia plenas, non aliud quærentes, quam suæ malitiæ virus effundere, atque effusione veneni perdere: * Nonnunquam etiam corporales bestias illis immittam; simul & serpentes diuersi generis, qui rebelles creaturas rationales puniant. 39. Non erit eis requies; neque in ciuitate, neque extra ciuitatem, neque in domo, neque extra domum. Nam foris, id est, extra domum, ciuitatem vel regionem, interficientur gladio, vbiunque fuerint reperti ab hostibus suis: intus autem, id est, in ciuitate, vel in latibulis, aut domibus suis, pavor mortis, & timor hostium exercitabit eos: * ita (inquam) omnes in vniuersum gladius & pavor vastabunt, cuiuscunque conditionis, ætatis, aut sexus fuerint, tam adulescentulos, quam

A
40 Et dixi: vbinam
sunt? cessare faciam ex
hominibus memoriam
eorum.

41 Sed propter iram i-
nemicorum distuli:
* ne fortè superbirent
hostes eorum.

42 Et dicerent, manus
nostra excelsa.
* & non dominus fecit
hæc omnia.

43 Gens absq; consilio
est, & sine prudentia:

* vtinam saperent, &
intelligerent, ac nouis-
sima prouiderent.

C
44 Quomodo perseque-
batur vnus mille, &
duo fugaret decem mi-
lia!

45 Nonne ideo, quia
Deus suus vedit eos,
& dominus conclusit il-
los?

46 Non enim est Deus
noster vt dij eorum:

D
* & inimici nostri sunt
iudices.

47 De vinea Sodomo-
rum vinea eorum, &
de suburbanis Gomor-
rhae.

adulescentulas, tam infantes adhuc lactantes, quam homines senes atque decrepitos. Non enim vlli ætati, neque vlli sexui parceret hostium crudelitas. 40. Et dixi ad modum hominis plurimum iracundia exardescētis, vbinam sunt prouocatores isti? digni profecto sunt si rigorem persequar meæ iustitiæ quos funditus deleam, ita vt pereat de terra memoria eorum: digni sunt ob suā nimiam ingratiudinem, qui ita penitus deleantur de terra, vt nec memoria reliquatur eorum super terram in hominibus, qui que fiant quasi nunquam fuerint. 41. Licet autem hoc illorum ingrata infidelitas merito exposceret, nolui tamen quanto cyus id perficere: sed completionem huius punitio- nis distuli propter superbam iracundiam, vel iracundam superbiam inimicorum: * videlicet ne hostes illorum superbirent etiam contra me, sibi ascribendo victoriam, atque de triumpho sibi plaudendo, non meum agnoscendo iudicium. 42. Ne in superbia gloriantes dicerent adinuicem, Ecce manus nostra excelsa & gloria est in fortitudine, brachium nostrum præpotens est atque præualidum, in quo nos omnem hanc peregrinam victoriam de populo Iudaico: * & non fecit ista omnia Dominus, sed nos ipsi propriis viribus nostris in multitudine exercitus & fortitudine armorum cuncta peregrinamus. Ob hanc videlicet causam, ne occasionem præberem sic superbe gloriam di aduersariis, ac simul etiam meum nomen blasphemandi distuli, ne penitus delearem populum meum, licet ex se optime hoc suis malis commeritum. 43. Gens stulta est populus iste meus, absq; consilio & absq; prudentia, non secundum rectæ rationis iudicium vitam instituens, neque cum prudentia debita quid agat considerans, populus absque sano iudicio est, non attendunt quid æquum ac rectum, quid decens atque conueniens, denique quid sibi utile aut expediens, sed inconsulte & imprudenter nimis, ea eligunt & agunt, quæ sibi & summè inutilia sunt, & maxime noxia: * vtinam saperent, non sapientia carnis, quæ mors est & inimica Deo, sed sapientia spiritus, sapientia vera, quæ desuper est: vtinam intelligerent atque cognoscerent suorum peccatorum magnitudinem & multitudinem, legem ita & omnia quæ illis tradita sunt, ad obseruandum ea: ac cum iudicio nouissima prospicerent, tam præmia quam tormenta æterna haberent ante mentis oculos. 44. Si vel hoc attenderent & intelligerent, quomodo vnus ex hostibus persequeretur mille eorum, & duo ex hostibus fugabant decem milia ipsorum, id est, paucissimi numero hostes maximum exercitum deuicerint: cuius rei vel solius consideratio, merito admonere illos debuisset, quod ob sua peccata omnia illa mala ita paterentur. 45. Quæ enim aliam ob causam in captiuitatem venerunt, & subiectionem hostibus suis, nisi quia dominus Deus eorum ob peccata sua tradidit eos, & quasi vendidit in potestatem ac subiectionem hostibus? quia dominus voluit eos in captiuitatem & seruitutem concludere? 46. Nam Deus noster non est sicut dij gentium infidelium, qui de suis cultoribus non faciunt vltionem, neque puniunt eos, si quando offenderint: quoniam potestatem non habent se vlciscendi, aut vindictam vllam faciendi: sed Deus noster populum suum quanto cyus arguit & corripit variis plagis, vbi declinare cœperit, nimirum iustus ipse, & potestatem habens exercendi iudicium in populum suum, vbi transgressus fuerit præceptum suum: * cuius rei testes & iudices siue comprobatores sunt etiam inimici & aduersarij nostri, infideles, principes & populi: qui libinde manum Dei & potestatem eius in seipsis grauissime experti sunt, quemadmodum videlicet Pharaon cum sibi subditis, & alij reges atque populi horum confimiles plurimi, iudicium Dei & potestatem eius in semet ipsis euidentissime experti. 47. Ratio autem quare dominus ita illos de populo suo voluit tantis affligere malis, insignis & nimia ipsorum malitia fuit. Nam vinea eorum fuit de vinea Sodomorum, & de locis Gomorrhæ: id est, assimilati sunt vel æquati in peccatis populo Sodomorum & Gomorrhæorum, qui erant peccatores nimis coram domino, & homines pessimi: & cum illos Deus plantauerit vt vineam Soreth, vineam electam, de stirpe Patriarcharum, ipsi propter malitiam suam commutati sunt in vineam pessimam, tanquam si de Sodomitis & Gomorrhæis nati essent, non de sanctis patriarchis.

48 *Vua eorum vna fel-
lis: * & botrus amarissi-
mus.*

Elaia. 5.

49 *Fel draconu vinum
eorum, & venenum a-
spidum insanabile.*

50 *Nomme hęc condita
sunt apud me, & signa-
ta in thesauris meis?*

Apoc. 20.
1. Cor. 4.

51 *Mea est vltio:*

* *ego retribuam eis
in tempore: * vt laba-
tur pes eorum.*

Pfal. 61.
Pfal. 74.

52 *luxta est dies perdi-
tionis, & adesse festi-
nant tempora.*

53 *Iudicabit dominus
populum suum: & in
seruis suis miserebitur.*

54 *Videbit quod infra-
mata sit manus: * &
clausi quoque defece-
runt residuiq; consum-
pti sunt.*

Elaia. 1.

55 *Et dicent vbi sunt
dy eorum, in quibus ha-
bebant fiduciam?*

56 *De quoru victimis
comedebant adipēs:
* & bibebant vinum li-
baminum.*

57 *Surgant & opitu-*

chis. 48. Vuae, quas vinea ista producit, amarissimae sunt ad modum fel-
lis, & botros produciunt amarissimos, id est, fructum malum
faciunt & opera pessima, qualia faciebant peccatores Sodomitae co-
ram domino: * & non vuae dulces aut botros, suaves, quales profere-
bant quondam patres eorum. Ita vinea ista alienata a prima radice
sua, conuersa est in amaritudinem: quae expectata est vt faceret vvas
& fecit labruscas: quae expectata est vt faceret iudicium, & ecce iniqui-
tatis iustitiam, & ecce clamor. 49. Vinum insuper eorum, id est, doctri-
na qua alios videntur potare, doctrina pessima est, sicut vinum draco-
num: non solum pessimos ipsi faciunt fructus, sed insuper & alios do-
cent si milia: & est vinum hoc eorum sicut venenum aspidum, quod est
insanabile, quo videlicet perdit animas proximorum, vt sanari non pos-
sunt, & morte perimunt, vnde nunquam saluabuntur. 50. Hae omnia au-
putatis me latere, & non cognoscere ea quae vos agitis aut dicitis? An
non haec oia diligentissime apud me seruantur cognita, quasi in libro meo
descripta, & in oculo cognitionis meae, quasi in thesauris meis con-
seruata, conclusa & obsignata? quae licet nunc, vt clausa seruentur ab-
scōdita, tamen suo tempore reuelabuntur, quando veniet iudicij tempus, F
quando libri aperientur, qui iam sunt clausi, & iudicabuntur mortui
secundum ea quae in libris scripta sunt, quando illuminabuntur abscon-
dita tenebrarum, & manifestabuntur consilia cordium, quando cuncta
quae fecerunt homines, adducentur in iudicium. 51. Vtique sunt hae
mihi non incognita, & in cognitione mea omnia ista seruantur. Ad me
nanque spectat iudicium & vltionem facere pro peccatis & omnibus
quae inique gesserint homines: ego potestate habeo faciendi iudicium,
& exercendi vindictam in omnes peruersos; * & ego retribuam vnicuique
secundum opera sua, cum tempus aduenit faciendi iudicij: cum ac-
cepero tempus, ego iustitias iudicabo: & quidem in impios illos & in-
fructuosos homines tale exercebo vltionem, vt non valeant stare in iu-
dicio cum bonis, sed labantur pedes eorum, & cadant in profundum
inferni, quo illos iubebo vna cum apostaticis spiritibus descendere in
igne aeternum. 52. Et ne quis sibi blandiatur de more longitudine & nimia
iudicij huius distantia, scitote, quod dies ista perditionis & damnationis
impiorum propè est ianuis, nec longè adhuc distat, sed quantocumque
aderit, citius quam quisquam credat aut existimet: & tempus illud ad iu-
diciū definitum, adesse properat, accedit, imò accurrat, imò aduolat &
plusquam aduolat celerissime, vt longè abesse non possit. Mille enim an-
ni ante oculos domini sunt, quasi dies hesternae quae praeteriit, & omne
tempus celeriter finem habebit. 53. Veruntamen populum suum do-
minus iudicabit, & faciet pro eo iudicium, atq; erga suos se exhibebit
propitiū ac misericordē: quanquam erga infidèles seruos & peruersos tū-
seuerum se vltorē monstrabit, semper tamen erga populum suum fidelē
& obedientē, erga seruos bonae voluntatis, paternū seruabit affectum,
facietq; pro illis iudiciū defendēdo illos, & vindicando ab omnib; ad-
uersariis, & misericordiā suam eis ostendet. Illis etiam qui prius rebel-
les & inobedientes fuerant domino Deo suo, si conuerti velint ex corde
ad dominum, & rursus serui eius fieri ac populus eius, faciet Deus
pro eis iudicium contra opprimentes aduersarios, & misericordiā
ostendet illis. 54. Videbit enim dominus, & attendet miseriam illorū, H
quomodo videlicet omnis eorum virtus & potestas ad nihilum reda-
cta sit, vt ultra non valeant suis hostibus quicquam resistere: * & quod illi
quoq; qui in carcere & captiuitate erāt conclusi iam defecerūt, p̄ḡ mi-
seria & afflictione, & quod reliquiae penè in totum consumptae sint,
quod vix pauculae reliquiae relictae sint, adeo vt nisi dominus exercituum
relinquat illis semen, sicut Sodomā & similes Gomorrhā, vt pe-
reat vniuersa eorum posteritas. 55. Et cum in hac miseria pro suarum
iniquitatum demeritis fuerint constituti, dicēt insultantes aduersarij,
vel sic dicetur & exprobrabitur impijs à bonis, si qui inuenti fuerint:
Vbi nunc sunt dij eorum quos coluerunt, & in quibus habebant fidu-
ciam? 56. Quibus sacrificia faciebant & oblationes, neglectis sacrifici-
is Dei viui, & de quorū victimis illis oblati ipsi comedebant pingui-
a quaeq; & delicatiora, & adipēs q̄ in sacrificiis Dei viui ipsi cremabatur:
* & in quorum deorū sacrificiis bibebant vinū q̄ liberauerant & obtulerant
illis. 57. Exurgāt nunc dij illi in auxiliū vobis, & opē ferant positis
in

A *lentur vobis, & in ne-
cessitate vos protegāt.*

58 *Videte quod ego
sum solus, & non sit al-
ius Deus praeter me.*

59 *Ego occidam, & e-
go viuere faciam:*

B ** percutiam, & ego sa-
nabo: * & non est qui
de manu mea possit e-
ruere.*

60 *Leuabo ad caelum
manū meam, & dicam
vivo ego in aeternum.*

C *Si acuero vt fulgur
gladium meum:*

* *& arripuerit iudiciū
manus mea.*

62 *Reddam vltionem
hostibus meis: * & iis
qui oderunt me retri-
buam.*

63 *Inebriabo sagittas
meas in sanguine, &
gladius meus deuorabit
carnes.*

D *De cruore occisorū,
& de captiuitate nuda-
ti inimicorum capitis.*

65 *Laudate gentes po-
pulum eius:*

in tanta miseria, vel in tanta necessitate iam protegant cultores suos
si potestatem habent, si quod habentur, sunt, id est, dij veri, si saluare
possunt sibi sacrificantes, quare nunc silent? quare suos cultores non
defendunt? non serunt suppetias seruis suis, tanta calamitate oppressis?
58. Attendite, & videte, quod solus sum ego Deus viuus & verus, &
quod praeter me non sit alius quisquam verus Deus, qui potestatem
habeat diuinam, cum alij omnes dij gentium nec minimum quid pos-
sint: quod maxime tamen posse debere videntur, si dij veri sunt, vt ha-
bentur. Ad Deum namque spectat, suos posse cultores defendere & in
aduersarios vindictam facere: quod cum eorum qui dij habentur ne-
mo possit, ego autem possim, & cum voluero faciam, videre & co-
gnoscere merito debetis, quod ego sum solus, & non sit alius praeter
me Deus verus. 59. Ego nanque potestatem habeo vitae ac mortis, vita
& mors sunt in manibus meis: potestatem habeo efficiendi morte, vel
temporali vel aeterna, quos voluero, & potestatem habeo viuificandi
quos voluero, id est, ad vitam perducendi, qui prius in vita non fue-
rant, vel etiam ad vitam resuscitandi, qui mortui fuerunt: * possum
percutere atque vulnerare plagis & verberibus pro meo placito, sicut
mihi expediens visum fuerit, & iterum sanare percussos ac de malis
liberare, cum egerint poenitentiam: * & omnino non est quisquam
qui possit de manu mea eruere eum quem voluero occidere aut percu-
tere, qui mihi possit resistere, aut me impedire, in iis quae ego voluero
agere: omnia quaecumque voluero, & sicut voluero facio, nec est qui
obstare possit aut impedire, quo minus ego exerceam mea iudicia pro
mea sententia: superiorem alium non agnosco iudicem, potentiorē
non scio dominum, cuius iudicio aut potestate suspendi vel impediri
possit exequutio decreti mei. 60. Quomodo solent homines iuran-
tes leuare manum in caelum, ita ego dominus leuo manum meam ad
caelum, id est iuramento loquor & affirmo, dicens, Vivo ego in aeter-
num, & per meam vitam, per memetipsum (qui in aeternum viuo, &
vita aeterna sum) iuro, & tanquam firmissimum ac prorsus indubita-
tum hoc pronuncio. 61. Si acuero, aptauero, & parauero ad vltionem
gladium meum vindicem, sicut fulgur, vt sit quasi fulgur maximè pe-
netrans: si rompheam meam vlttricem ego parauero ad celerem & ter-
ribilem vltionem, quam iamdiu vibraui & ostentauit ad terrorem de-
linquentium, cum tandem suo tempore eam accipero exequutionem
exercere: * & cum vltrix manus mea conuersa fuerit ad faciendum iu-
diciū, cum iustitia mea conuertetur ad iudicium, & potentia mea
executionem facere voluerit iustitiae, quae hominibus in longinquum
differri videtur. 62. Tunc manifestum fiet, quomodo vltionem
reddam, & vindictam exercebo in aduersarios meos, qui mihi infide-
les & inobedientes semper se praestiterunt, nec me coluerunt, neque
mihi seruiert vt iustum erat: * & iis qui me oderunt atque con-
tempserunt sequentes deos alienos, contra praeccepta mea, tum ego
retribuam cōdigna sceleribus praemia, nempe pro admissis sceleribus
aeterna supplicia. 63. Tum ego meipsum ostendam in similitudinem
crudelis pugnatoris, cuius sagittae copiosae perfunduntur & rubrican-
t sanguine interfectorum ab ipso, & cuius gladius plurimorum cor-
pora trucidat, sicque carnes veluti deuorat: interficiam tum ego plu-
rimos, & damnatione consumam aeterna. 64. Inebriabo (inquam) 2. Tim. 2.
sagittas meas, & gladium meum commaculabo de sanguine eorum
quos interfecero: & singulariter de captiuitate nudati capitis inimi-
corum, id est, de iis quos nudato capite captiuos adduxerunt, & à me
elongauerunt inimici mei: de iis qui se captiuos teneri permiserunt
demonum laqueis & vinculis, vt me relicto, illorum insequerentur
voluntatem, & de illis qui se à me abduci atq; alienari per idololatriā
& abominationes suas permiserunt, captiuitate vtiue foedissima, vi-
lissima & miserabili: quēadmodum cum in bello victi, capite nudato
in confusione signum aguntur victi ante victores gloriantes: de hac
(inquam) captiuitate nudati capitis quam tenuerunt inimici diaboli,
inebriabo sagittas meas & gladium meum, illos videlicet interficien-
do & perdendo condemnationis sententia. 65. Vos autem, o po-
puli gentium, o nationes, quae olim quasi reprobae habebamini, a-
lienae à testamento & promissionibus Dei, vos laudate, glorificate, &
magnificate populum domini, beatum dicite populum cuius est do-
minus

CANTICVM

minus Deus eius: vobis hoc magni estimare, quod vetus ille populus vi-

Psal. 32. * quia sanguinem ser-
Psal. 143. uorū suorū vlciscetur.
Psal. 147.

66 Et vindictam retri-
buet in hostes eorum.
* & propitius erit ter-
rae populi sui.

ARGUMENTVM IN CANTICVM
trium puerorum Hebræorum, cuius initium, Benedi-
cite omnia opera Domini.

EX historia libri Daniëlis cognoscimus, quid tribus viris captiuitatis filijs Hebræis Anania, Azaria, &
Mizaeli (quos, mutatis nominibus, Nabuchodonosor rex Babylonis appellauerat Sidrac, Misac, & Abde-
nago,) acciderit in Babylone, quomodo videlicet contempto regis præcepto de adoranda aurea statua, ex sen-
tentia furibundi principis, in ignis ardentis fornacem fuerint coniecti: sed Dei gratia (ob cuius fidem regi res-
titerant) liberati, salui exierunt, & absque omni nocimento, ita vt nec pilus de capite eorum ignis virtute
deperisset. insuper & tantam illis Deus contulit gratiam, vt ignis ardore verso in tepore roris, in medio camini,
tanquam in templo Dei, canticum iucunditatis suo liberatori canerent, omnē creaturam ad Dei laudem inuitan-
tes, a supremis angelicis spiritibus & celestibus corporibus, per media quæ in aëre desuper gignuntur, ad in-
feriora descendentes, quæ in terra, & quæ in aquis ac super terram habitant, donec tandem ad hominem tan-
quam ad vltimum omnium corporalium finem, deueniant: vbi peculiariter populum domini electum & sanctos
eius, ac nominatim seipfos ad laudem adhortantur eius, qui sua benignissima miseratione & potētissima virtute
erga ipsos signa in nouabat antiqua. Hoc autem canticum, licet apud Daniëlem ita legamus descriptum vt per
singulos versus replicetur, Laudate & superexaltate eum in secula: vel, laudet & superexaltet eum in seculum:
& ecclesiastica tamen consuetudo, secundum quam in officio laudum matutinalium hoc canticum vtitur non per
singula id replicat, nisi in principio, & vbi terra inuitatur sub persona tertia, similiter, & Israël, ac tandem ver-
su vltimo, vbi nominatim seipfos ad laudem inuitant, dicentes, Benedicite Anania, &c. In reliquis autem duo-
bus simul diuersa comedimus. Quæ etiam modum nos in Elucidatione & locato ex aduerso canticum textu se-
quimus. Et quoniam frequens admodum, imò quotidianus ferme huius canticum est vsus Ecclesiasticis viris, idcirco
prolixiorum aliquanto in singulis facimus moram, quid in vnaquaque creatura pro laudis materia possit
assignari, paucis indicantes: quorum etiam pleraque multo plenius in libris de consideratione rerum naturalium,
ad Dei gloriam hoc ipso anno per nos editis suis locis tractauimus.

ELUCIDATIO IN CANTICVM TRIVM
puerorum Hebræorum.

I Benedicite omnia o-
pera domini domino.

* laudate & superexal-
tate eum in secula.

Pera omnia quæcunque fecit Deus, iuxta magnificen-
tiam suam, siue in cælo sursum, siue in terra deorsum,
atque in profundis terrarum & marium, benedicite &
laudate iuxta modum naturæ vestræ dominum Deum
creatorem vestrum, eiusque magnificentiam & glo-
riam iuxta conditionem vestræ naturæ testemini, ac
velut proclamare, qui vos secundum summam potentiam, sapien-
tiam & bonitatem suam creauit, & quidem omnia valde bona, vt mé-
rito ab omnibus suis creaturis debeat laudari: * laudate (inquam)
creaturæ omnes, & quantum potestis exaltate, atque iterum exal-
tate eum in secula, laude sempiterna collaudate illum, vt dignus est,
* ipsum

TRIVM PVERORVM.

A 2 Benedicite angeli do-
mini domino:

* benedicite cæli domi-
no.

B 3 Benedicite aquæ om-
nes, quæ super calos
sunt domino:

* benedicite omnes vir-
tutes domini domino.

4 Benedicite sol & lu-
na domino:

D * Benedicite stelle cæli
domino.

5 Benedicite imber &
ros domino:

* Ipsum quoque qui est in secula benedictus Deus æternus, laudate &
quantum valeatis, super eleuate super omnia. 2. In primis autem vos ô
nobiles spiritus, angelicæ creaturæ, laudate dominum Deum, non solum
secundum naturæ vestræ substantiam, verum etiâ per intellectum &
affectum, quibus duabus nobilissimis potentis estis præditæ: illius a-
gnoscentes beneficia, & pro viribus gratias agentes, laudatq; referen-
tes illi, qui vos tam nobiles fecit esse creaturas, vt primi sitis dignitate
in ordine omnium creaturarum: qui etiâ vos à lapsu sua gratia præserua-
uit, cū rudentibus inferni de cælo detraherentur apostatici spiritus, &
ipsi eiusdem vobiscum naturæ, ne simili auersione ab eo separaremini: ac
post ita in gratia & gloria visionis suæ firmavit, vt imperpetuū amodo
separari ab eo, aut ab eius felicitate vlla ratione excidere non valea-
tis: * secūdo autē loco, & inter creaturas inanimatas loco primo, vos
ô cælestia corpora, laudate dominum: vos ô cæli omnes, quos Deus in o-
le amplissimos, & secundum naturam incorruptiles, itē in quæ impasibili-
les fecit, nouissimisque corporeis qualitatibus perfecit in vestra nobi-
litate, qua cæteras omnes inanimatas præcellitis creaturas, laudate
Deum à quo procedit quicquid est in vobis excellentiæ & præcellentiæ.
3. Specialiter verd aquæ quæ super calos sunt, cælum aquarū, siue cry-
stallinum, quod super firmamentum est, ac calos aliorum planetarum
à Deo conditum, ac singularibus qualitatibus aliorum astrorum quali-
tates cōtemperandas, prouidē à Deo formatum, lauda dominum, qui
te ita super firmamentum cōstituit, eo quæ diuinitatem esse voluit ab aquis
quæ sunt sub firmamento: * & vos ô cælestes spiritus, motores horū cæ-
lestium orbium, quorum ministerio & virtute vitur naturæ gubernator
Deus, ad cælorum continentum & regularem motum, laudate dominum.
num Deum vestrum, ex cuius iussu hoc fungimini ministerio, siue offi-
cio, tantā vtilitatem ex Dei præcepto præstantes hominibus, atque a-
deò vniuersis viuentibus & creaturis inferioribus, quæ absq; calorum
motu nequirent cōsistere: * Item & virtutes omnes cælestibus corpo-
ribus à Deo inditæ, & influentiæ variæ, quibus insunt cæli in omnia
inferiora, laudate dominum à quo proceditis. 4. Singularem etiâ lau-
dē Deo adfert vos, ô duo magna luminaria, quæ præ cæteris lumina-
ribus in cælis creauit, luce & efficacia virtutis insignia: vos (dico) sol &
luna: sol quidem vt positus à Deo in potestatem atq; dominium diei:
cuius tanta est super hæc inferiora virtus, vt ipsius accessu atq; recessu
res inferiores generetur & corrumpantur, eius adventu omnia reuere-
scent atq; refloreat, eius abscessu omnia contristentur, & emoriatur:
qui totum terræ hemispheriū, cui apparuerit, mirabiliter suo fulgore
collustrat, hac in re patentissimam diuinitatis gerens imaginē, & refe-
rens similitudinem: luna verd, vt facta in potestatem atq; dominium noctis,
quæ similiter sua admirabili, & tamen ordinatissima mutatione,
diuersi modo illuminata, nunc secundum partē superiorē, nunc secun-
dū inferiorē, nunc secundum latum vnū, nunc secundū latum alterum, ac
iuxta varios ad astra cætera respectus, mirabiles operatur in his inferiori-
bus effectuum diuersitates: cuius etiam tractu maria crescūt, ac deeres-
cunt, item quæ fluunt ac restuunt, ofsium quoque medullæ augentur, ac
minuuntur secundum plenilunium & nouilunium, & omnino multa
est eius in his inferioribus efficacia: * stelle quoque, & omnia astra cæli
domino benedicite, qui vos præ cæteris cælorum partibus speciali luce
donauit, vt cælum vestro pulcherrimo fulgore, quasi variis depictum
stoculis, adornetis: vt terrā per noctē illuminetis, & effectus quos no-
uit Deus singulares, in inferioribus operemini: ipsum laudate dominum
Deum vestrum, qui vobis hanc donauit claritatem atq; virtutem, qui
vos fecit & magnitudine mirabiles, & multitudine innumerabiles, a-
deò vt solus ipse vestri nouerit multitudinem, sicut & singulas potest
vocare nominatim: magnitudine verd inestimabiles & immensurabiles,
vt vix credere possint homines, quantæ sitis magnitudinis, cū tamē
vix aliud quā puncta humanis oculis videamini. 5. Post hæc autē cale-
stia, impasibilia & incorruptibilia corpora ad inferiora transeuntes,
quæ in supernis generantur, ad Dei laudem suo ordine inuitare volumus,
priusquam ad infima descendamus. Itaq; vos, ô imber, siue pluuia, &
ros (quæ ex vaporibus sursum virtute astrorum eleuatis generantur in
regione aëris, ac deinde super terrā ad eam fecundandam ex Dei in-
stitutione descenditis) dominum Deum vestrum laudate, qui vos pro sua
h h iij volum-

* *benedicit e omnis spiritus Dei domino.*

6 *Benedicite ignis & aestus domino.*

Pfal. 134.

* *benedicite frigus & aestas domino.*

Hebr. 12.

Sapient. 8.

7 *Benedicite rores & pruina domino:*

* *benedicite gelu & frigus domino.*

8 *Benedicite glacies & nives domino:*

* *benedicite noctes & dies domino.*

9 *Benedicite lux & tenebrae domino:*

* *benedicite fulgura & nubes domino.*

Pfal. 133.

Pfal. 135.

Pfal. 105.

10 *Benedicat terra dominum, laudet, & super exaltet eum in secula.*

voluntate, vbi voluerit, oriri facit ad vtilitatem terrarum nascentium. * Omnes quoque venti & flatūs, in quacūq; sitis diuersitate, & quacūq; proficiscamini regione, cuiuscūq; sitis qualitatis, laudate dominum Deum qui vos producit quasi de thesauris suis, vt vix percipi possit, vnde veniatis, aut quod proficiscamini, qui vos de visceribus terrae educit, & per aërem circum terras modis variis moueri iubet. 6. Lauda dominum o ignis, creaturā pulchra, candida, rubicunda, lucens & flagrans, miri quoque in agendo roboris, & ad asimilandū tibi quicquid inuasoris potentissima, multum item valēs ad immunda purgandum, mala consumendū, & species diuersas separandum: in quibus omnibus admodum pulchre cum tuo creatore conuenis, qui & ipse ignis consumēs est, purgans atq; perficiens. Itē & aestus, siue ardor, & calor, qui semper igni es cōiunctus, lauda dominum: per cuius ministerium, agunt ignis & sol, cuius virtute fiunt miranda: * insuper frigus siue hyems, quod est frigoris tēpus, & aestas, laudate dominum: qui mirabili & terris vtilissima cōmoditate disposuit, vt nobis inuicem succedatis ordine congruo, vt neq; semper frigus sit, neq; semper aestas, sed per quatuor anni partes, qualitibus diuisis, in vere calor sit remissus ad initia frugū: in aestate, calor intensus ad decoctionē fructuū terrae: in autūno, frigus remissus, ne subitaneo nimio frigore radices terrarum nascentiū, & semina absumantur & pereant: in hyeme vero frigus intensus, vt missa in terrā semina, cū fuerint bene congelata atq; mortificata, postmodū vere redeunte, fructum multum afferant: atque vt arboribus ipsis & cæteris fructiferis calore interno ad radices confluentē, ob circumstantis intensum frigus quasi vires reparentur, iterum frondes, flores, & fructus emittendos suo tēpore. Siquidē viuētibus omnibus, non multo minus necessarium est frigus hyemis, quā calor aestatis. Propter quod hæc omnia sic prouide disposita à Deo, summā illi canunt gloriam, qui disponit omnia suauiter. 7. Benedicite domino rores & pruina, quæ ex nube aquea non multū eleuata generamini, quasi in aëris regione infima, ita vt si in aqueas guttulas illa vertatur, sicut ros: si vero cōgelatio fiat ante cōuersionē, habeatur pruina: quæ magis fit in tēpore frigidore, quē admodum ros in suauis & temperato veris nocturno frigore: * benedicite domino etiā gelu, per quod mirabili modo aqua ex se alioqui fluida, stringitur & cōpingitur, vt nō dilabatur abinuicē partes, manētē tamē eadem aquæ specie: & frigus, quo talis fit congelatio. 8. Benedicite insuper glacies, siue gradines, & nives domino: quæ in supernis locis aëris generamini, ex vaporibus aqueis sursum eleuatis atque condensatis in nubē: quæ si post conuersionem in aquam, ob nimium frigus superueniens, per guttas aqueas cōgelatur, grando habetur: si verò ante conuersionē nubis in aquam nubes ipsa ob frigus nimium congelatur, nix descendit, quæ sua albedine maxima nimij frigoris euidentis perhibet testimonium, quæ quia aqua nō fuit, nisi secundum præparationem materiæ, idcirco difficiliter dissoluitur, aut in aquam resoluitur, quam grādo: quæ aqua fuit, & tantum aqueæ guttulæ sunt gelu constrictæ: * noctes quoq; & dies benedicite domino, quæ vobis inuicem ex ordinatione quotidie succeditis, vt post diem (quam solis super nostrum hemispherium efficit præsentia) succedat nox, quā facit solis absentia: quæ diuersitas sic à Deo prouide ordinata est, propter vtilitatem fructuum, & maxime propter quietē animāliū, vt per noctis tēpus quiescendo vires reparāt diuturnis operationibus defatigatas. 9. Benedicite domino lux & tenebræ, quæ sunt luminis priuatio: quarum illa diem facit, ista noctem, vtraq; mortalibus apta, quoniam in luce illuminantur & viuificātur omnia, per tenebras autē sub dulci & necessario continentur silētio: * benedicite etiā domino fulgura, quæ mirabiliter apparetis ad terrorem hominum, generata ex vehemēti cōcussione, vel impetuosa disruptione nubiu, quibus subinde Deus ad vltionem vitur impiorum, siue ad terrorem eorum: Itē & nubes omnes, quas ab extremo terræ, siue à terræ superficiei Deus educit, vt ex ipsis prædicta omnia, nempe pluuia, imber, ros, pruina, grando, & nix gignantur. 10. Iam verò à supernis descendentes in infima, te inprimis, o terra (quæ es firmata à Deo super aquas, & fundata, vt nō mouearis in sæculum) ad laudem tui creatoris hortamur, vt eū laudes, & efferas laude sempiterna, qui te ita creauit, & solidam tibi stabilitatē loci dedit, ac veluti totius mūdialis machinæ centrum,

11 *Benedicite mōtes & colles domino:*

B * *benedicite vniuersa germinantia in terra domino:*

12 *Benedicite fontes domino:*

* *benedicite maria & flumina domino.*

13 *Benedicite cete, & omnia quæ mouentur in aquis domino:*

D * *benedicite omnes volucres celi domino.*

14 *Benedicite omnes bestia & pecora dominum:*

* *benedicite filij hominum domino.*

tium, immobilem constituit, vniq; ex elementis omnibus requiem à motu dedit, quā agitemur, & fluant cetera elementa, ignis, aër, & aqua, nec vnquam habeant à motu requiem: tu autē sola immota persistis, & immobilis solius Dei beneficio. Te etiam in principio aquis circumdatam tertio die aquis nudauit ex magna parte, vt apta fieres habitationi animalū, & fecunditatē dedit tibi mirabilem, atq; ornatum varium, vt germinares herbam virentē, & ligna pomifera diuersorū generum produceres: in quibus omnibus multa tibi est diuinæ laudis materia. 11. Montes & colles, eleuationes in terra tam maiores quam minores, benedicite domino, qui ita ad terræ nascentium cōmoditatē, quasdam terræ partes voluit esse eleuationes præ cæteris, quas magis ex directo solarium aspectus contingeret: subius autē valles locauit, & loca demissiora constituit, ad quæ velut ex obliquo à mōtib; solarium ietus deflesteret: vt illic quidem cōmodiorum habeant locum terrarum nascentia illa quæ fortē requirunt solis contactum, & calorē ardentem, quemadmodū vineæ & huiusmodi: hic verò locum acciperent sibi magis commodum, illa quæ minorem exposcunt calorem, nec ferunt intēsum, cuiusmodi sunt triticū, hordeū, & similia: * deniq; in vniuersum omnia quæ germināt in terrā, omnes herbarē virentes, & ligna pomifera, aut alia quæcūq; de terræ fecunditate nascuntia, laudem date domino creatori vestro: qui suæ iustionis verbo, quædam quidem vltro, alia verò cultura & diligentia, adhibita: & de iacto in terram semine, aut plantato ramusculo, hæc omnia de indita terræ fecunditate facit procedere. 12. Benedicite domino fontes aquarum, qui modo mirabili de terræ visceribus absq; cessatione, tam per diē, quam per noctē, aquas copiosē præbetis, multis modis humano aptas vsui, idq; per annos plurimos & multa sæcula, absq; vllō vnquam defectu aquarum, ad eō vt aestimare non sufficiat humanum ingenium, vnde tam indeficiens aquarū copia queat procedere, & quomodo non vel tandē exhauriamini post tantam euomitam aquarum abundantiam: * benedicite domino cōgregationēs aquarū quæ appellauit Deus maria, quæ creata estis ab initio: quādo iussit Deus, vt cōgregarentur aquæ in locū vnum, vt appareret arida. Item & flumina aquarū cōgregationes minores, quæ ex fontibus vel vno vel pluribus habent vestri fluxus exordiū, quorū quædam magna sunt valde, profunda, & lata, alia medioeria, alia minima, iuxta fontium à quibus oriuntur magnitudinem, vel multitudinem: quæ flumina percurrentia terrā, regionem à regione diuidunt, & per ciuitates, ac pagos trāsuntia, maximo sunt hominibus & iumentis solatio, vt potē sine quibus penit, per durare non possit hominū cohabitatio: per quæ etiā ratibus nauigantes homines, adinuicē mercibus communicant, & quasi mutuū defectum regiones diuersæ supplet: vt quod huic deest loco, illi per fluminum ministerium abunde suppleatur. 13. Laudate dominū cete grandia, natailia molis immensæ, quæ à principio fecit Deus, vt inhabitaret abyssos marium: simul & omnia quæ in aquis natāt, pisces maiores atque minores, quorū sunt plurimæ in aquis species, ad eō vt certo numero comprehendi nequaquā possint, multo etiam minus quā species illarū animalium quæ reperiuntur in terra: * benedicite domino omnes aues quæ volatis in aëre, maiores atq; minores, vnaquæq; in specie, atq; natura sua plumis & pennis à Deo donatæ, quibus celerissime moueantur per aëra, siue sursum, siue deorsum, siue dextrorsum, siue sinistrorsum, quocūq; visum fuerit: celeritate volatus in aëre longē excedentes pisces in aquis natantes, & animalia super terrā gradiētia, quæ admodum & habitationis locum sortiti estis sublimiorem illis. 14. Insuper bestia omnes tam syluestres quā domesticæ, tam cœures quā indomitæ, laudate dominum, qui vestram speciem creauit sexta die distinctionis rerū, post formatos pisces & volatilia: die sexto dixit vt produceret terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum species suas: * omnium autem nouissime ad laudem creatoris inuitamus filios hominū: id est, speciem humanā vniuersam. Siquidē homo opus nouissimum Dei fuit, quē post omnia cōsummata voluit Deus formare ad iudicandum ipsum esse aliorum omnium corporalium prius conditorū finē, propter quem facta essent omnia. Quem etiā omnibus aliis corporalibus prius cōditis multo nobiliorē & digniorem fecit, ad imaginem & similitudinem suam formans eum: auibus

Genes. 1.

Ibidem.

CANTICVM

Pſalm 8.
Genel. 1.

15 *Benedicat Israël do-
minum: laudet, & su-
perexaltet eum in ſecu-
la.*

Hebr. 5. 16 *Benedicite ſacerdo-
tes domini domino:*

* *benedicite ſerui do-
mini domino.*

Ioan. 4. 17 *Benedicite ſpiritu
Prou. 23. & animæ iuſtorum do-
Matt. 15. mino:
Eſaiæ. 19.*

Ecel. 15. * *benedicite ſancti &
Pſalm. 32. humiles corde domino.*

18 *Benedicite Ana-
nia, Azaria, Miſaël
domino: laudate & su-
perexaltate eum in ſe-
cula.*

duabus potentiis nobilissimis, intellectu & voluntate, illū cunctis cot-
poralibus præferens, & ex hac parte, quantum ad spiritum, penè co-
quans angelis: cui etiam omnia subiecit sub pedibus, vt terrā sibi sub-
iiceret, & præfesset piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis quæ
mouentur super terram. Quas ob causas hominem ita constat plus cę-
teris omnibus Deo esse deuinctū ad laudem illi & benedictionem iua-
giter perſolendum, non solum vt cęteræ creaturæ secundū suę natu-
rę essentiam, verumetiam modo peculiari, secundum intellectum &
voluntatem. 15. Peculiari tamen modo inuitandi veniunt ad Dei lau-
dem illi qui sunt de populo domini, verus Israël secundū spiritum po-
pulus fidelis agnoscens dominum Deum suum, ei que obediens, qui
dominum Deum suum laudare debet, & quantum potest, laudare lau-
de sempiterna: à quo tanta susceperunt maximæ charitatis beneficia,
propter quos à peccatis, damnatione mortis, & iugo diaboli redimen-
dos, caro fieri & in cruce morte turpissima voluit mori, vt sua passio-
ne auferret peccata mundi & sua morte nostram mortem destrueret,
vitamq; resurgendo repararet. 16. Inter eos verò qui sunt de populo
fidelium & electorum, laudibus domini insistere debent peculiarius
sacerdotes ipsius, quos sibi elegit & assumpsit ex hominibus, ad offe-
rendum dona & sacrificia pro peccatis populi, & peragendum in tem-
plo Dei omnia quæ ad ipsius cultum spectant legitimum: hos decet
pro omnibus vacare sanctis Dei laudibus: * & omnes qui seruitio Dei
specialius addicti sunt ad peragendum quæ ad illius cultum immedia-
tius spectant, curate rectè vestro fungi officio, cum timore & tremore
perſoluite vestra ministeria, vnusquisq; in gradu & ordine suo. 17. Spi-
ritus, siue animę hominum iuſtorum benedicite domino, qui spiritus
est, & non caro, & ab iis qui adorant eum, vult in spiritu: veritate a-
dorari, quippe super omnia sibi cor præberi postulat, & de corde pu-
ro, ac conscientia non ficta gaudet laudari, pro minimo, imò pro nihi-
lo reputans, labiis honorari, vbi cor defuerit: * Denique in vniuersum
omnes sancti & humiles corde, laudibus celebrate dominum. A tali-
bus enim, id est, rectis & humilibus, laudari postulat, talium laudes ha-
bet acceptas. Nam peccatoris laudes non postulat, quoniam non est
speciosa laus in ore peccatoris. Rectos autem decet laudatio. 18. Po-
stremo omnium, nos ipsos quoque huius cantici authores, nominatim
ad Dei laudem adhortemur, ne postquam vniuersum creaturarum or-
dinem ad Dei laudes excitauerimus, soli ipsi tam pulchro desimus cer-
tam idololatriam, Dei autem gratia ob fidem ei seruatum in medio
ignis, quasi in medio roris cum quarto quasi Dei filio, in consolatione
residentes, quibus nomina sunt, Ananias, Azarias, & Miſaël, benedica-
mus domino Deo nostro, qui non derelinquit sperantes in se: sed in
nobis ostendit admirabilem, tum potentiam, tum misericordiam suā,
qui nobis tam potenter innouauit sua mirabilia, quæ olim faciebat
pro patribus nostris: nos ipsum laudem & supererferamus præconiis,
quantum possumus, in omnia secula: quomodo dignus est omnem
accipere gloriam, honorem, & benedictionem in secula seculorum,
Amen.

H

DEO VNI ET TRINO, PATRI INGENITO,
filio vnigenito, & spiritui sancto paraceto, pro laboris huius con-
summatione, sit laus, honor, & gratiarum actio in omnia
secula, Amen.

ANNOTATIONES

EX HEBRÆO ATQVE CHALDÆO

IN OMNES PSALMOS, QVIBVS IN

vnoquoque psalmo distet originalis lectio Hebræa

à nostra vulgata Latina, demonstratur. Diuer-

forum quoque ex Hebræo interpretum,

variæ versiones explanantur, Per

fratrem Franciscum Ti-

telmanum Hafs-

sellensem.

FRATER FRANCISCVS

TITELMANVS CHRISTIANO

lectori gratiam & pacem.

Nemo, cum in sequentibus multum subinde diuersam inuenerit Hebraicam lectionem a nostra vulgata Latina, cōturbari debet vel offendi, sic ut de lectione nostra vulgata sinistra iudicet, aut quasi suspectam, & non veram aspernetur. Non prauae enim temeritatis, neque vulgata foret audacia, ea quae tantis retroactis seculis a maioribus nostris, tam Graecis quam Latinis, habita fuere in summa auctoritate, tam leui ratione contemnere aut vilipendere. Primum ex illud considerandum est, bonam partem istarum, quae videntur, aduersitatum magis in verbis esse, quam in sententijs. Nam fit non raro, illic etiam ubi prima facie nihil videtur esse conuenientiae, post introspectam penitus utranque lectionem, & alteram cum altera diligentius collatam, ut sententia profusus eadem inueniatur: & quae obiter tantum considerata plurimum videbantur dissidentia, post exactiorem perscrutationem eadem in bona concordia minimo negotio reducuntur. Neque minus rarum est, Hebraicam dictionem polysemam, id est, variae significationis (quae vulgo aequiuocam appellant) occurrere. Vnde fit, dum nostra interpretatio significationem unam, alia aliam praeelegit, ut translationum varietas oriatur. Non sunt qui Hebraicas literas vel a limine salutarunt, & Hebraica Biblia vel a longe inspexerunt, quam frequenter in sermone Hebraeo id vsu veniat, sic diuersas ex aequiuocatione verborum sententias educere. Denique etiam si talis alicubi occurrat locus, in quo lectionem vulgatam, neque secundum aequiuocationem possis ex Hebraeo elicere, neque in eandem cum Hebraica lectione sententiam reducere, ne sic quidem vultu debes auertere, si non spiritum Dei velis despiciere: qui quae ob causam tales diuersitates Ecclesiae vel admiserit, solus ipse nouit, cui nemo est a consilijs. Hoc tantum breui verbo accipe, sanctos Apostolos iuxta nostram vulgatam lectionis sententiam aliquoties ex Psalmis loca citare, quae in Hebraeo secus haberi est manifestum. Duo tantum impraesentiarum ex multis exemplis proferimus. Paulus Apost. cap. 10. Epistola quam scripsit Romanis, ex Psal. 18. hoc citat testimonium: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum. Non sic autem in Hebraeo legitur. Nam pro sono, dicitio Kau ponitur, quam Hebraei dicunt significare cursum, vel lineam, vel regulam, vel directionem, vel perpendicularum, vel architectoniam, aliaque huiusmodi: de quo vide in sequentibus suo loco. Paulus tamen manifestissime sonum adducit omnibus exemplaribus concorditer attestantibus, Latinis atque Graecis. Graece enim καὶ, legitur quod indubie sonum significat. Alterum exemplum habes cap. 10. Epistola ad Hebraeos, ubi ex Psal. 39. Paulus hoc citat testimonium, In capite libri scriptum est de me, &c. Hebraica autem lectio pro capite volumen habet: In volumine (inquit) libri scriptum est de me, quomodo ex Hebraeo concorditer omnes vertunt interpretes. Nemini verò est dubium, amplius aliquid esse in capite libri, quam in volumine libri. Item quod ex eodem Psalmo citat Paulus: Corpus autem aptasti mihi, non sic in Hebraeo legitur: sed, Aures fodisti mihi, vel perforasti. Super his te paucis, benigne lector, volui praemonitum, antequam in syluam ingredi faterer subsequenter, ne nostra diligentia tibi non iusta fieret occasio contemnendi quae summa veneratione prosequitur Ecclesia, & spiritus Dei. Bene vale Philochriste lector, & nostros labores sanctis tuis precibus adiuuas & consolare.

ANNO.

ANNOTATIONES EX HEBRAEO

in psalmum primum.

Versu 1. Et in cathedra pestilentiae non sedet. Pro cathedra pestilentiae, ex Hebraeo vertitur cathedra derisorum: quod secundum rem non ita multum dissonat a communi lectione. Qui enim prauos se doctores exhibent: quid aliud quam illudunt, derident, atque misere decipiunt sibi credentes: quibus veritatem & viam rectam pollicentur, cum nihil praestent minus. Posset tamen derisores intelligi, etiam quantum ad Deum. Vere enim illusores sunt maiestatis Dei, & irrisores gratiae eius, quicumque eius mandata transgrediuntur. Specialiter autem hypocritae, cuiusmodi erant scribae & pharisaei, & cuiusmodi sunt etiam nunc falsi Christiani: qui cum ore confitentur se nosse Deum, factis negant, manifeste se irrisores Dei commonstrant. Beatus autem est, qui in huiusmodi irrisorum cathedra non confederit. ¶ Versu 5. Sed tanquam pulvis. Vocabulum Hebraicum quod pro puluere ponitur, ait Felix non proprie puluerem significare, sed leuissimum illud purgamentum, quod, dum triticum ventilatur, in altum a vento eleuatur & circumuoluitur, aut palcam minutissimam. Quidam vertunt quibusquiliis: alij glutinam. Conuenientia omnino est in re minutissima, leuissima & vilissima, quae fit nullius ponderis. Huiusmodi enim sunt impij. Et quantum abest leuis puluisculus, vel quibusquilia, vel glutinam ab arbore, tantum impij distant a iustis. Caeterum, illud a facie terrae, Hebraeo non habent, sed tantum, quae proicit ventus. i. quae agitat aut propellit ventus, quemadmodum Felicis habet translatio. ¶ Versu 6. Neque peccatores in concilio iustorum. Ex Hebraeo fit manifestum, concilium, hoc in loco non debere scribi per f, sed per c. licet superius versu. 1. e contrario debuerat scribi per f, non per c. In Hebraeo enim habetur pro concilio, dicitio adab, quae significat congregationem, caeterum siue concionem, hoc est concilium. Vnde beatus Hieronymus & Felix, pro concilio verterunt congregationem.

IN PSALMVM SECVNDVM.

Versu 3. Proiciamus a nobis iugum ipsorum. Pro iugo vertit beatus Hieronymus laqueos, alij fustes. Felix tamen nobiscum iugum seruat, nec vertit aliud. Sententia autem in his eadem inueniri potest: siue versum istum (iuxta supra posita in annotationibus principalibus Psalmi) tanquam a fidelibus dictum accipiamus, qui laqueos & fustes eadem nunc appellant, quae in priori parte vincula, nimirum erroneas sententias & iniqua iudicia, quibus sunt impliciti increduli, quos & Apostolus ait captiuos teneri diaboli laqueis ad ipsius voluntatem. Hos enim laqueos a se proicere voluit boni ac fideles, ut non similiter ab illo tyranno male captiui teneantur. Siue ex persona infidelium ista accipiantur dicta, qui sanctissimas Christi fidelium leges, praecipua & consilia, vincula & laqueos appellat: quemadmodum & hodie Antichristi nostri (qui multi sunt valde) impudenter asseuerant. Hos autem (ut ipsi vocant) laqueos siue fustes, increduli per rebellionem se inuicem adhortantur abijcere. ¶ Versu 6. Ego autem constitutus sum rex. In Hebraeo non per verbum passiuum fit sermo, sed per verbum actiuum, hoc modo, iuxta Hieronymi translationem, Ego autem vixi regem meum super Sion montem sanctum meum. Atque ita videtur vox patris esse de filio loquentis. Nos autem per passiuum habebimus, quasi vocem de seipso loquentis filij: Ego (inquit) constitutus sum rex ab eo super Sion. Neque est in re vlla diuersitas. ¶ Versu 9. Reges eos in virga ferrea. Verbum Graecum πικραίνω, pascere potius quam regere significat (& vt plenius exprimat) pastoraliter regere: quemadmodum & beatus Hilarius in hunc locum diligenter annotauit: quod verbum & alias nonnunquam, cum de Christo in modum pastoris in bona partem fit sermo, solet vsurpari: velut ibi, Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Vnde regimen istud, de quo nostra lectio loquitur, accipiendum est ad eum modum quo pastor regit oves, in bonum, quod est pascere. Atque ita etiam ex Hebraeo vertit beatus Hieronymus, Pascet eos in virga ferrea. Et iuxta hanc lectionem, oportet primam partem versus de bonis intelligi, secundam de malis: debetque relatum eos priori loco positum, ad alios referri, quam in secundo: sicut in Elucidatione manifestum est videre. Nisi etiam secundam partem quis malit iuxta sensum in annotatione demonstratum in bonum intelligere: Alij autem pro reges vertunt conteres. Iuxta quam lectionem, eadem vtriusque partis sententia foret: essetque secunda, tantum maior expressio prioris. ¶ Versu 12. Apprehedite disciplinam. Vbi nostra lectio habet, Apprehedite disciplinam. Hebraea lectio admodum fecunda est, & modis varijs reddi potest. Hieronymus enim vertit, Adorate pure. Felix vertit, Osculamini filium, vel amplexamini filium, vel adorate filium. Verti etiam posset, Osculamini disciplinam, vel munditiam, siue amplexamini, apprehedite, suscipite illam, aut etiam armamini ea. Omnium autem horum, neque incommoda, neque iucunda, neque difficilis intelligentia est. Debemus enim filium patris osculari, & amplexari. id est cum honore debito suscipere, non vt infideles abijcere: debemus insuper disciplinam salutaris fidei eius, & munditiam vitae ac conuersationis bonae, quam ipse nos docuit, osculari, amplexari, apprehendere, eamque non relinquere. Atque hic ipse modus est, quo pure adoramus filium, & quo eum osculari & amplexari possumus. Demum, per hanc omnia recte venturam iram effugimus. Vnde fit, vt singula haec & sententia commodam habeant & loco non inepte quadrent. Qui autem osculamini filium vertunt, vel adorate filium, dicunt, quod hic dicitur de filio osculando, vel adorando, opponi illi quod superius dictum fuerat, aduersus Christum eius, quemadmodum id quod praecedenti statim versu dictum fuit. Seruite domino. &c. opponitur parti priori, scilicet aduersus dominum: vt sicut vtrique infideles se se opposuerunt persequendo, ita vtrique reconciliaretur humiliado. ¶ Versu ultimo, Cum exarferit in breui, Particula kimeat, quae in Hebraeo habetur, ambigua est, & diuersimode reddi potest. Vel enim ad tempus refertur, vt significet post paululum,

AA 1j

lum, quomodo vertit beatus Hieronymus. Alij eam ad irę quantitatem referunt, vertuntque ceu paululum aut certę modicum, dicentes, Cum exarserit paululum, vel certę minimum ira eius. Prior tamę sententia videtur plenior.

IN PSALMVM III.

Dicendum est hoc loco aliquid de dictione quadam obscura, quę in plerisque Psalmis inuenitur posita: non tanqua vilius versus particula, sed post finę versus præcedentis ante alterius inchoationem. Hęc autem dicitio apud Hebręos est Sela, pro quā Gręci ponunt diaplasmata, pro qua nonnulli latinorum ponunt, semper. De vi autem huius particulę, multa diuersitas est. Quidam enim dicunt eam significare semper vel in æternum vel in sæculum: alij verę, siue veritas: alij profectō vel certę. Alij nihil eam dicunt significare, sed tantum esse anhelantis ac optantis quadam anxietate & nimio affectu rei euentum. Alij dicunt esse signum admirantis dicitę rei nouitate vel magnitudinem. Alij signum esse dicunt magni & rari alicuius affectus. Alij putant significari vocis mutationem atque eleuationem. Alij signum esse dicunt discontinuationis psallendi, vt scilicet vbicunque hoc signum inuenitur, aliqua fiat mora, prius quā progressus fiat ad sequentia. Atque hoc magis verisimiliter appareret significari per dictionem diaplasmata, quam huius loco 73. interpretes posuerunt. Quemadmodum enim symplasma significat continuationem concentus versus, ita per oppositum, diaplasmata, diuisionem quandam, & discontinuationem per moram innuit. Huic etiam satis consentit Rabbi David sententia, qui eleuationē vocis dicit significari. Forsitan enim ad vocis commutationem, ista diuisionis & mora innuebatur. Expenfis autem omnibus, & locis in quibus huiusmodi particula maxime solet constitui, diligenter consideratis, arbitramur satis rectę esse illorum sententiam, qui asserunt prædictā particulę esse signum diuisionis siue pufationis, inter versus decantatum atque decantandum: primum quidem propter admirationem eius quod dictum præcessit: deinde, ad inueniendū eius sententię quę subsequitur ab ea quę præcessit magnam diuersitatem: propter quam diuersitate, verisimile est (vt secundum aliam sententiam) ad huius signi cōspicuum, cantores vocem mutare atque eleuare sint soliti. Atque ita fieri potest, vt plures prædictarum significationum in vnum conglobata, totalę & plenā eius particulę vim exprimant. Illud tamen considerandum est, plerunque vbi istud sela interponitur, inter illud quod præcedit, & quod sequitur, magnam esse differentiā, nec posse (vt ait beatus Augustinus) ea in vnum sensum coniungi, sed plenam sensus diuisionem semper efficit. Declaremus exemplo Psalmi propositi, quod dicimus. In duobus primis versibus, clamat quasi tribulatus, contra hostium multitudinem & exprobrationes iniqvas, quod multiplicati sunt, &c. multi insurgunt, &c. dicunt animę meę, &c. post hoc autem, sela ponitur, quasi indicans terminatam querimoniam, & aliud aliquid longe diuersum subsequitur. Itaque post sela, totus tranquillus, festiuorem & iucundiorē vocem resumat, dicens, Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea, &c. Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. Ecce nulla hic, vt prius, auditur querimonia. Hic verō rursum sela constituitur: quoniam id quod sequitur, nouum aliquod mysterium (nempe dormitionis & resurrectionis) proponit. Propter quod, iterum concentus interruptitur, & ad nouam rem canendam vox reparatur. Ita & in Psalmo sequenti, duobus primis versibus de clamore suo ad Deum loquitur pro misericordia, mox verō sela interijcitur, quasi finiens deprecationem: statim verō post sela, nō vltra deprecatio vt antę ponitur, sed grauis querimonia & expositulatio proponitur aduersum peccatores, & bona ad ipsos eruditio. Ita & in alijs per seipsum diligens lector expendat. ¶ Versu 3. Tu autem domine susceptor meus es. Pro susceptore (quod defensorē in præsentia loco, & pene vbique significat) in Hebręo ponitur dicitio magen, quę significat clypeum aut scutum. Vnde beatus Hieronymus vertit, Tu autem domine, clypeus circa me: alius scutum pro me. Cōstat autem, siue circa me dicatur, siue pro me, siue super me, eandem pene esse sententiam. Quid autem est clypeus pro me, aut scutum circa me, siue super me, nisi defensor aut susceptor meus? Neque enim aliud quā defendit clypeus. Itaque sententia in idem reuertitur. Et hoc compluribus in locis sic obseruatum agnosce, quod vbi in Hebręo Deus asseritur scutum aut clypeus noster, plerunque ab interpretibus Gręcis positum fuerit ἀντιλήπτης vel ὑπερασπιστής: hoc est, susceptor vel defensor, aut simile aliquid: quę admodum pro petra pene vbique posuerunt firmamentum ad fortitudinem. Sicut enim clypeus defensionem, sic petra firmitatem habet & stabilitatem.

IN PSALMVM IIII.

Versu 1. In tribulatione dilatasti mihi. Tameñsi vulgata Gręca habeant per accusatiuum, dilatasti me, quemadmodum etiam Romana habeat editio: nostra tamen lectio quę datiuum habet, magis respondet Hebręo. Nam pronomen Li apud Hebręos, manifestū est esse casus datiuus. Vnde beatus Hieronymus & ceteri omnes, quotquot ex Hebręo translationes fecerunt, datiuo verterunt, iuxta modum nostrę lectionis. Quapropter, non facilē id per temeritatem debet immutari. ¶ Versu 3. Filij hominum, vsquequo graui corde? Hebręa lectio longē secus habet, quā Gręca aut Latina. Hieronymi enim versio sic habet, Filij viri, vsquequo inclyti mei ignominiose diligitis vanitatē querentes mendaciū? Est enim hæc vox Dei, hominibus suę originis nobilitatē proponentis, & conquentis, siue expositulantis de sua cōculcatione, tanquam si dicat, O vos filij viri, de rationali creatura nobilissima progeniti, inclyte & sublimes creaturę meę, quos ego tam sublimi gradu creauit & condidit: quousque vestrę dignitatis immemores, ad vestram propriam ignominiam & vilipensionē diligitis ea quę longe intra vos sunt, rebus vanis & fallacibus inherentes? Felicis autem versio sic habet, Filij

A Filij viri vsquequo gloria mea opprobrio, supple erit aut fiet, a vobis? hoc est, quandiu gloriā meam vertetis in opprobriū & ignominiam, pro me scilicet (qui solus sum amandus & colendus) vanitatē diligentes & mendacia? Quam sententiam quidā adiecto verbo expressit aliquanto clarius, hoc pacto, Filij viri, vsquequo gloriam meā vertetis in ignominiam? Sententia autem pene eadem est, quam sepius in Elucidatione & annotationibus prioribus prolixius expressimus. Filios autē viri, intelligit aliqui filios Abrahę, vel Israēlis. Nam quod ponitur hoc in loco Hebręum Isch, virum nobilem & quasi vel celestē significat. Nos tamen paulō ante aliam intelligentiā indicauimus, huic nō præiudicantes. ¶ Versu 4. Et scitote quia mirificauit dominus sanctū suum. Pro eo quod nos habemus mirificauit, in Hebręo habetur Hiphlech, quod diuersimode transferunt. Nam Felix testatur rectē verti posse mirificauit, nostro more, vel etiam mirabilem reddidit, quomodo vertit & Hieronymus, ipse tamen in textu pro mirificauit, legit, segregauit. Quę licet secundum vocem differre videantur, secundum rem tamen coincidunt. Quid enim aliud sibi vult, segregauit dominus pater sanctum suum, nisi quod cum eo mirificē egerit, quodque non ceterorum more cum illo egerit, sed nouo quodam & exitimio modo, non dans ei spiritum ad mensuram, quemadmodum ceteris, sed gratię & veritatis plenitudinem, de qua omnes acciperent? Hoc autē dum nulli aliorum præstat sanctificatorum ad mensuram: nōne rectē illum dicitur segregare aut separare, tanquā primogenitū & naturalem ab adoptiuijs? Et hoc rursum, nōne est mirificare, & mirabilem reddere præ ceteris? Quemadmodum (exempli gratia) cum de Abraham legitur, quod filijs concubinarum dedit munera, Isaac autem vt vnigenito filio primarię coniugis, totam disposuit hereditatem: nōne hac ratione rectē dicitur & separasse filium suum Isaac, siue segregasse nimirum a filijs concubinarum, similiter & mirificasse, siue mirabilem reddidisse præ ceteris: vt pote quem in solidū instituerit bonorum omnium heredem, alijs tantum accipientibus sua munera, viuentem patre Abraham, & præterea aliud nihil expectantibus. Sed & iuxta aliam considerationem apertē attestatur Paulus in Epistola ad Hebręos, quod Christus pater noster segregatus sit a peccatoribus, semper assistens vultui patris, ceterum, pro sancto in Hebręo vox est Chasid, quam ait Felix significare sanctum vel misericordem, vel gratiā plenā: quę omnia nōnia quam rectē conueniant Christo domino, nemo ignorat fidelium. Quomodo enim non sanctus sit & misericors, quem Paulus testatur factum esse nobis a patre iustitiam & sanctificationem, & redemptionem? De plenitudine autem gratię testatur dilectus discipulus, quod vidimus eum plenum gratiā & veritate. Et alter ille, eiusdem nominis seu diuersi officij, Baptista, amicus sponsi huius quod non ad mensuram illi pater dederit spiritum, perhibuit testimonium. ¶ Versu 5. Irascimini, & nolite peccare. Priorem partem huius versus per omnia nobiscum vertit ex Hebręo sacer Hieronymus. Alij tamen ex Hebręo alium sensum eliciunt. Nam Felix vertit, Contremiscite, & nolite peccare quod ad eandem sententiam, quam supra posuimus in Elucidatione, facile est reducere. Debemus enim, si ad hunc sanctum admirabilem conuerti voluerimus, irasci pristinis vanitatibus, & cōtremiscere pro eis atque pauere & timere salubriter: quoniam initium sapientię timor domini. Et beatus homo, qui semper est pauidus. Neque qui sine timore est, poterit iustificari. Ea verō quę sequuntur, videntur ex Hebręo habere diuersam sententiam. Hieronymi lectio sic habet, Loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra, & tacete. Cuius sensus est, Agite penitentiam in cordibus vestris, in spiritu tribulato & corde cōtrito, recogitantes in amaritudine peccata vestra, & in silentio præsolantes salutare domini, donec ipse vos consoletur gratiā remissionis & visitationis suę. Bonum est enim cum silentio prætolari salutare domini. Et per se ipse docuit Christus, clauso cubiculo orare patrem in tribulatione, & dicere, Pater, dimitte nobis debita nostra, &c. ¶ Versu 7. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Ex Hebręo vertunt, Leua super nos, vel eleua, vel exalta, vel magnifica super nos lumen vultus tui, pro indicatiuo scilicet modo imperatiuum siue deprecatiuum ponentes. Vult autem ista deprecatio hanc sententiam. Dicunt quidem mali & increduli, qui excusationes querunt in peccatis, Quis ostendit nobis bona? Verūm tu domine es, qui nobis bona demonstras. Tu tantum leua & exalta super nos, imprime in apicem spiritus nostri lumen salutaris gratię tuę, & dabitur lætitia in corde nostro, & docebimur, erimusque instructi in omni veritate. Quomodo autem eleuatio luminis diuini vultus super nos & signatio, in idem possint conuenire, non vsque adeo difficile est considerare, si attendamus tantum ad denarium, super quem imago per islum desuper imprimitur. Quemadmodum enim non potest denarius accipere regis imaginem, nisi desuper suo radio nobis sui imprimat similitudinem. Alij autem vertunt, Erige super nos vexillum luminis tui. Sed neque hoc proposito incommodum est. Quemadmodum enim ad signum exaltatum sese gubernant milites, sciuntque quid agendum aut quando cessandum: ita lumen vultus diuini quod in nobis fulget desuper, dux nobis est itineris & actionum nostrarum, per omnia nobis demonstrans, quid agere, quidue fugere debeamus. Et in huius vexilli erectione est lætitia cordibus fidelium, qui amant signa magni regis sui. Qui autem tardi sunt & pigri milites, non aspiciunt ad vexillum illud, & ideo in mortem miserunt, dum vitam male querunt, quemadmodum qui in prælio extra vexilla aberrant. ¶ Versu 9. in pace in idipsum dormiam. Particula in idipsum, idem valet, quod pariter vel simul, quemadmodum ex Hebręo vertit Hieronymus, ac ceteri interpretes. Similiter & alijs in locis accipi debet, vbi eam poni contigerit: vt Psalm. 120. Cuius participatio eius in idipsum. Et Psalm. 33. Exaltemus nomen eius in idipsum. ¶ Versu vltimo, Singulariter in spe constituisti me. Hieronymi versio sic habet, Singulariter securum habitare fecisti me. Felicis autem translatio habet, Singulariter vel specialiter tuto facies me habitare vel sedere. Coincidunt autem hæc cum nostra lectione, secundum sententiam. Nam singulariter in spe constituere, idem est quod specialiter securum facere, & singulariter

lariter tutum constitudo. Neque aliud est, facere singulariter securum habitare, aut specialiter tutò sedere. Securitate enim quietis, vtrunque designat. Potest autem illud, singulariter, referri vel ad spem & securitatem hominis iusti, iuxta expositionem supra positam, vel ad ipsum dominum constituentem, ut sit sensus, Tu domine singulariter constituisti me securum. id solummodo, tu solus, in spe & securitate posuisti me, siue habitare fecisti me. Atque ita sonat lectio quam in textu ponit Felix. Quoniam tu domine solus in spe locabis me. Cui accedit quod alius vertit, Tu domine solummodo confidenter habitare facies me.

DE TITVLO PRAEDECEDENTIS PSALMI.

Habet Psalmus iste quartum titulum, qualem haecenus tres praecedentes non habuerunt. In quo difficultas quaedam sese offert, hoc in loco explicanda, pro vniuerso libro Psalmorum. Similis enim titulus ferè ante omnes Psalmos praemittitur, Titulus ergo Psalmi praesentis talis est, In finem, Psalmus cantici Dauid. Difficultas autem quam diximus, in illa particula latet, in finem: quam quidam Latinorum interpretum absque magna difficultate referunt ad Christum dominum, quoniam (iuxta Apostoli sententiam) finis legis est Christus, ad iustitiam omni credenti. Ipse autem est, ad quem vniuersa haec laus Psalmorum referri debet, & ad cuius laudem decantata atque conscripta est. Non est enim Psalmus qui non vel ipsius Diuinitatem praedicet, vel de mysterijs assumptae humanitatis, secundum spiritus illuminationem, propheteret. Rectè ergo titulus iste in finem, penè omnibus Psalmis praemittitur: quoniam ad Christum quaecumque in eis decantata sunt, spectare dignoscuntur, & in Christi laudem, & amorem dirigunt fideliter modulantes. Sciendum tamen est, quod dictio lamnafeach quae loco illius, in finem, in Hebraeo ponitur, non finem videtur vilo modo significare, neque in fine: quam beatus Hieronymus ubique in Psalmis vertit Victori, accipiens litteram Lamed praepositam, ut sit signum datiui casus. Felix etiam in contextu ubique Vincenti vertit, in annotatione tamen marginali ponit: danti aeternitatem, vel effundenti sanguinem, asserens fuisse congruū, ut Dauid qui in Psalmis & diuinitatem Christi canere volebat, secundum quam aeternus creditur: & humanitatem, secundum quam passionem erat suscepturus & sanguine effusus, talem praeponebat dictionem, quae vtrūque significaret, existimans datiuos illos sic positos esse, ut significet, in laudem vincens siue superantis, ac effundentis sanguinem, siue cruentantis, siue sanguinolenti, aut dantis aeternitatem. Sunt autem haec meo quidem iudicio, ex fideli illius pectore pie dicta, ac diligenti meditatione contemplationeque vtiliter admodum inuenta, & digna quae pijs mentibus cum suauitate ruminentur. Neque penitus distonat haec dispositio, ab ea qua superius posuimus de titulo Psalmorum Graeco atque Latino, In finem. Victor enim iste & cruentans aut sanguinem effundens aut sanguinolentus, itè & ipse aeternitatem dās: quis alius est nisi Christus dominus, quem Latini expositores (iuxta Pauli sententiam) finem interpretantur? Sunt tamen qui dictione supradicta aliter intelligunt, videlicet ut littera Lamed praeposita non sit articulus datiui casus, sed valeat potius ad vel in, sicque dictionem illa tota lamnafeach, interpretantur ad victoriam. Quae sententia ponit beatus Hieronymus in prologo primi libri commentariorum in Daniëlem, dicens id quod à 70. interpretibus versum est, In finem, potius significare, pro victoria. Atque ad hunc modum, in expositione titulorum, ex Rabbi Salomone adducit vir in scripturis sacris non vulgariter eruditus, neque mediocriter bene de eis meritis Nicolaus à Lyra, qui ex eiusdem sententia dicit, per hunc titulum significari conatum illum quo sese cantores in cantando cum iubilo superare ac vincere conabantur omnes sic ex animo psallentes, ut quasi pro victoria videretur contendere. Quemadmodum cum in honesto aliquo exercitio plures simul & diligentissime & summa sedulitate singuli laborant dicuntur ad victoriam agere, & quasi pro victoria siue palma certare. Atque id dici solet, etiam si nequaquam se inuicem superare aut vincere intendant, sic in eadem re diligenter laborantes. Sicque Psalmis hunc titulum non male praeponi dicunt, qui istam sententiam sequuntur: ad indicandum, quanto affectu debeant Dei laudes canere serui eius, secundum extremum videlicet conatum & summam diligentiam. Vigilanter enim & omni attentione psallendum est tam summo tamque altissimo domino. Huic etiā intelligenti supra nominatus author Nicolaus accommodat non male titulum nostrum vulgatum, in finem: quoniam videlicet secundum summam diligentiam & extremum conatum quasi secundum vltimum virtutis in psallendo laborant: quemadmodum ij qui pro victoria contendunt, etiam finem & vltimum virtutis solent adhibere ad id in quo consistit victoria, iuxta illud quod Paulus ait, Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere ut corruptibilem accipiat coronam. Nam (ut in alio loco dicit) qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitime certauerit. Atque haec quidem quantum ad hanc particulam videbantur posse sufficere. Non viderit tamen praeterea hoc loco Ioanis Reuchlinij, viri in Hebraeis literis doctissimi, super praeposita dictione sententia. Is enim in expositione quae super poenitentiales Psalmos edidit, lamnafeach dicit significare, ad inuitatorium. Vocem enim exhortantis & excitantis ad exercitium aliquod, quae facit facere opus & officium institutum, dicit appellare meneafeach, sicque adiecta littera Lamed, fit, ad inuitatorium. Quomodo autem omnes psalmi rectè dicantur cani ad inuitatorium vel ad inuitationem, nemini difficile est intelligere, propter exhortationem ad laudem Dei, & omnis virtutis amorem, virtutumque detestationem. Idem quoque libro de rudimentis Hebraicis, verbum nassach dicit significare idem quod institit, coegit, sollicitauit, vrgebat, allegans quod scribitur. 2. Paral. 2. Praepositosque eorum tria milia, id est, prouocatores, sollicitatores, & operarum hortatores. Et Esdræ 3. Ut instarent super eos qui faciebant opus. Et rursum, Ut vrgerent super opus domini. Atque hinc accipi potest, vel illa superior sententia, ad in-

Roma. 10.

לתבנה

1. Cor. 9.

2. Tim. 2.

2. 1. ar. 2.

Esdræ 3.

Ad inuitatorium, vel ad inuitationem, prouocationem, excitationem, siue exhortationem, ut videlicet littera mem adiecta supraposita radiei nomen efficiat: lamed verò pro adpositum accipiatur. Aut secundum aliam intelligentiam exponi poterit, ipsi praeposito vel prouocatori, in instrumentis musicis vel in carminibus. i. cantorum magistro siue praefecto: quomodo nonnulli rectè putant verti posse. Chaldaica autem translatio pro hac particula lamnafeach, qua supradiximus, tam variè ab Hebraeis reddi, ponit tantum, in laudem: quod sicut nullam praedictarum sententiarum plene comprehendit, ita nullam excludit, estque modo quodam generalis & vniuersalis ad omnes quae supraposita sunt. Intelligi autem potest, in laudem ipsi carioribus: quoniam psalmi illis facti sunt, ut per eos laudent, & canticent ad victoriam. Aut in laudem ipsi victori, vel effundenti sanguinem, vel danti aeternitatem, &c. Verum haec de particula praeposita dicta sint satis. ¶ Nunc autem ad alteram particulam exponendam traeseamus, dicamusque quid sibi velit, quod non simpliciter in hoc titulo dicitur: in finem, psal. Dauid sed cum adiectione, psal. cantici Dauid. Dicunt autem Latini interpretes, specialem aliquam laetitiam commemorari in psalmis talibus, qui huiusmodi titulo praenotantur: propter quam sit eximie gaudendum atque letandum: quemadmodum hic in fine psalmi expressa sit mentio de illo iucundo & gaudiofo lumine, quod super nos signatum, dat in cordibus nostris letitiam, deque foecunditate frumeti, vini, & olei, & spe dulciter in Christo cubantium. Quidam autem libri habent: In hunc, in carminibus, psalmus Dauid: atque ita habet lectio Graeca, in hymnis, siue in carminibus. In Hebraeo autem habetur binginoth, quod beatus Hieronymus vertit, in canticis. Felix autem putat verti posse, in choris, vel in canticis simul cum instrumentis musicis: ut innuat titulus debere nos letari (ut ipse ait) & choros ducere, laudesque proferre in honorem ipsius redemptoris nostri, qui nos redemit suo sanguine. Sed & ipsa vocis origo rectè huic sententiae consentit. Nam (teste Ioanne Reuchlinio, in lib. de rudimentis Hebraicis) neggam verbum, significat, luit instrumentis musicis: quemadmodum organista, vel citharæ: ludus, siue musicus quilibet manualis. Atque hinc ait titulum praesentis quarti psalmi habere inscriptionem. Quomodo autem in musicis instrumentis Deo cantari instituerit rex & propheta Dauid, pulcher rime atque plenissime descriptum inuenies cap. 15. primi libri Paralip. Verum de his haecenus.

IN PSALMVM V.

Versu 4. Mane astabo tibi & videbo. Vertit ex Hebraeo sacer Hieronymus, Mane praeparabor ad te, & cõtemplabor. Felix autem vertit actiuo genere: Mane praeparabo tibi, vel ordinabo ad te, supplem, orationem: ut sit sensus, Mane praeparabo tibi, vel ordinabo ad te orationem, & speculabor, siue contemplanor. Haec autem manifestè sibi inuicem & lectioni Latinae vulgatae, quantum ad sententiam consentiunt. Quid enim aliud est astare domino, quam diuino conspectui nos ipsos per orationem & meditationem facere praesentes? Neque enim corporis pedibus, sed cordis affectibus Deo assitimus cum post tenebras noctium (id est obscuritates viciorum, aut turbam malarum passionum) mane nobis fuerit exortum, id est, claritas & tranquillitas pectoris. ¶ Versu 8. Adorabo ad templum sanctum tuum. Beatus Hieronymus ex Hebraeo vertit, Adorabo in templo sancto tuo: quomodo etiam Felix asserit rectè verti posse. Ipse tamen in textu ponit iuxta modum lectionis nostrae, Adorabo ad templum. Potest autem inter haec duo, nonnulla assignari diuersitas: quoniam etiam absentes in spiritu possumus ad templum Dei adorare, loquendo de corporali siue manufacto Dei templo: quemadmodum de Daniële legimus, quod in terra captiuitatis positus, apertis fenestris caenaculi sui contra Hierosolam, hoc est, versus Hierosolam (ubi patribus locus fuerat adorationis) genua flectebat, & adorabat, confitès domino. Atque ita & nos matutino tempore, cum intra cubile reclusi consistimus, adorare possumus in spiritu, ad templum etiam materiale domino dedicatum, licet corpore simus absentes. In templo autem non adoratur, nisi qui in templo praesens existit. Verisimilius tamen est, Dauidem hic principaliter sermonem facere de templo spirituali. i. de praesentia diuinæ maiestatis. Illud quoque aduertendum est, quod pro verbo adoro Hebraei ponunt iachach, quod secundum proprietatem significare dicit incuruationem, siue genuflexionem: ac deinde, quoniam adorantes Deum nos ipsos incuruamus ad summam humilitatis protestationem: aut genua flectimus, velut ex consequenti significare adorationem. Vnde & in alijs compluribus scripturae locis, genuflexionem inuenimus pro adoratione positam. Veluti cum dicit apud prophetam dominus, Viuo ego, quia mihi flectetur omne genu. Et cum Apostolus ait, Ut in nomine Iesu omne genua flectatur. In his namque adoratio significatur. ¶ Versu 9. Dirige in conspectu tuo viam meam. In Hebraeo videtur contrario modo haberi, Dirige in conspectu meo viam tuam: hoc est (ut habet versio beati Hieronymi) dirige ante faciem meam viam tuam, vel coram me. Quamquam autem haec videatur verbis differre, sententia tamè prorsus vna est. Via enim nostra in conspectu Dei dirigitur, quando vitam nostram caelesti gratia sic ducimus, ut placeat Deo. Et hoc ipsum (licet aliquando obscurius) significat etiā illud alterum quod ex Hebraeo vertitur. Via enim Dei. i. obseruantia praceptorum & mandatorum eius, nobis est ante oculos, quando in eam iugiter diuina gratia adiuti intendimus, in lege domini voluntatem & mentem habentes, atque ita secundum eam caelesti ducatu dirigimur, ut ab ea non aberremus. ¶ Versu 11. Linguis suis dolose agebant. Pro eo quod nos habemus, dolose agebant, iuxta Hebraeum habetur, lenificant, vel leuificant, vel leuigant: hoc est, blandiuntur, & dulcia loquuntur, sermonesque mollificant, nimirum ad facilius decipiendum innoxias animas. Neque multum secundum sententiam ab his distat, lingua dolose agere. ¶ Versu 33. Habitabis in eis. Beatus Hieronymus vertit, Proteges eos. Alij vertunt, Obumbrabis eos. Sed neque hic sensus diuersus est. Siquidem Deus habitat in nobis ad protectionem, & in nobis habitando nos protegit, atque obumbrat.

כבוד

Dani. 6.

שחר

Esaiæ 45. Rom. 15. Philip. 2.

DE TITVLO PRAEDECEDENTIS PSALMI.

Psalmi iam explanati titulus est. In finem, pro ea quae hereditatem consequitur, psalmus David. Quod Latini expositores ad ecclesiam populumque fidelium referunt. Est enim psalmus iste oratio fidelis populi, siue totius ecclesiae contra impiorum malitiam, suam innocentiam protestantis coram domino. Ipsa autem ecclesia est, quae per Christum hereditatem consequitur, hereditatem scilicet vitae aeternae, regnique caelestis, de qua etiam in fine huius psalmi fit mentio. Per ipsum namque facti ipsius coheredes heredes facti sumus Dei, secundum spem vitae aeternae. In Hebraeo autem habetur, albanechiloth: quod beatus Hieronymus vertit, super hereditatibus: potestque exponi secundum eandem ferè sententiam, qua titulus Latinus iam expositus est, id est, pro populis, siue ecclesijs fidelibus, quae sunt hereditates Dei. Aut pro hereditatibus, plurali numero dictum est: quoniam in psalmo hoc mentio fit & de hereditate Dei, quae est populus fidelis sese praeparans, & astans in conspectu domini, & de hereditate ipsius populi, quae e contrario est ipse Deus: qui (vt in fine dicitur) inhabitabit, & quasi scuto bona voluntate sua coronabit illos. Alij hanechiloth putant esse nomen instrumenti musici, in quo videlicet psalm. praesens erat decantandus. Interpretari tamen rectè hereditates (vt diximus & Hieronymi sententia) est manifestum ex radice Hebraeae machal, quae significat hereditauit. elix autem multiplicem ponit versionem, dicens praeter praedicta verti etiam posse, pro infirmitatibus, vel vulneribus, aut pro congregationibus, vel societariis, aut iuxta torrentes, vel super torrentes, simul ostendens quomodo singula haec non male proposito respondeant, & Christo valeant aptari, cui psalmum tribuit: quae apud illum licet requirere, nos (vitandae nimis prolixitatis gratia) pertransimus.

IN PSALMVM VI.

Versu 2. Quoniam infirmus sum. Infirmum intellige, non male habentem, vel languidum, id est, languoribus aut morbo laborantem, sed debilem, aut imbecillum: quomodo ex Hebraeo vertunt Latini interpretes. Proponitur enim fragilitas & imbecillitas generis humani, de qua in Elucidatione simul & Annotatione praemissa latius est dictum. Vbi autem nos habemus, Conturbata sunt ossa mea, & anima mea turbata est, quomodo etiam legit Hieronymus: alij vertunt, Obstupuerunt ossa mea: Et anima mea stupefacta est nimis: quod clarius aliquanto languorem exprimit, à quo desiderat peccator curari. Per peccatum enim in homine vires omnes obstupescunt, & stupefiunt, velut ad bonum inhabiles, & ad virtutem rigidae atque inflexibiles: anima verò quasi iudicio & sensu priuatur: quemadmodum cum homo obstupescit, aut attonitus consistit praestupore, quasi in extasi positus, non est tum compos iudicij, & penè extra semetipsum fit. Atque ita re vera cum ijs agitur qui peccato se subdunt. Statim enim incipit anima hominis peccatoris rectum iudicium & sensum perdere, similiter & vires omnes obrigesunt, & quasi inflexibiles ad bonum fiunt. Quemadmodum (exempli gratia) David ipse qui ante peccatum animam habebat & ossa viuacissima, vt etiam minima quaeque perciperet, vbi vni se peccato subdidit, cum Bersabee delinquens, obstupescit: est statim anima eius, & ossa eius obriguerunt, ita vt iam post, cum etiam ad inebriationem vri laboraret, imò & occisionem meditaretur, atque periceret, nihil perferiret in anima, nihil in ossibus commoueretur. Iam enim obstupuerant omnia, donec veniente Nathan propheta domini, restitutus est sanitati, per amarum poenitentiam. Versu 3. Sed tu domine vsquequo? Compleat hanc sententiam Chaldaea paraphrasis, dicens: Et tu domine, vsquequo dabis dilationem mihi? Quod Elucidationi satis apte responderet. Est enim sensus, Vsquequo differes misereri, vsquequo prolongabis auxilium, & longe facies misericordiam tuam? Alij sic complent sententiam: Domine vsquequo conteres me? In Hebraeo tamen, vt in vulgata lectione, incompleta sententia est. Versu 4. Conuertere domine. Pro Conuertere, interpretet omnes vertunt, Reuertere, & eadem est sententia. Dei enim reuersio, conuersio est. Cum enim ad peccatorem benigno suo aspectu & vultu propitio conuertitur, donans peccati remissionem, & gratiae auxilium, tunc ad illum & reuertitur: quemadmodum e contrario, cum ab homine propter commissum peccatum vultum suum benignum subtrahens auertitur, tunc abscedit ab illo. Versu 6. Laboraui in gemitu meo. Laborare in hoc versu significat afflictionem, quomodo & alijs nonnumquam solet accipi. Vnde Felix vertit, Afflictus sum in suspirio meo, Ceterum, quod hic dicitur, Lauabo per singulas noctes lectum meum: Beatus Hieronymus vertit: Natam faciam lectum praebundantia videlicet lachrymarum, ita vt lauare possit in lachrymis, Dicitur autem hoc iuxta vilitatem loquendi consuetudinem per quendam excessum. Versu 7. Inueteraui inter omnes inimicos meos. Inueteraui exponitur, consenui, siue nimium demoratus sum, vt plangat poenitens nimiam suam inter inimicos demorationem: quemadmodum in alio psalmo ait, Heu mihi, quia inuolatus meus prolongatus est. Aut potius accipiatur Inueteraui, pro Consumptus sum, aut defeci, siue ad nihilum redactus sum. Quod enim antiquatur, & senescit, prope interitum est. Atque huic sententiae responderet apertius Hieronymi versio ex Hebraeo, quae habet consumptus sum ab vniuersis hostibus meis. Accipitur autem interdum haec dictio inueterascere, siue veterascere, pro consumi, siue deficere. Veluti psalm. 46. Et auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum, id est, consumetur peribit, deficiet. Versu ultimo, Erubescant valde velociter. Valde velociter, in Hebraeo sonat subito, repente, in instanti, siue in puncto, Nam impijs (iuxta verbum Sapientis) repentinus superueniet interitus.

DE TITVLO PRAEDECEDENTIS PSALMI.

Sextus psalmus talem habet titulum, In finem in carminibus. Psalmus David, pro octaua. Ex Hebraeo autem beatus Hieronymus vertit, Victori in canticis, super octaua, atque ita vertit & Felix super t.

A super octaua. Omnia autem quae ad hunc titulum spectant, iam supra exposita sunt excepta particula illa, pro octaua, siue super octaua. Hanc autem Latini expositores nostri ad diem iudicij referunt, quae quoniam post septem dies, per quos omne tempus voluitur (id est, post tempus praesens) sequitur, bene quasi octaua dies potest nuncupari. Rectè autem pro octaua secundum hunc sensum inscribitur praesens psalmus, quoniam pro iudicij illius magni terrore à poenitente canitur, vt scilicet iram diei illius effugiat. Vnde mox incipit, Domine, ne in furore tuo arguas me: ac deinde, Miserere mei, dicens subsequenter, etiam ossa & animam esse conturbata, propter octauam illam, id est, iudicij diem. Potest & per octauam significari subsecutura beata aeternitas, quae post euolutum septem dierum spatium (id est, post transactum vitae praesentis tempus) quasi octaua subsequitur: Erit enim dies illa quasi perpetua quaedam octaua, postquam dies isti septem qui nunc voluntur, suum decursum compleuerint, pro hac autem octaua conlequenda gemit nunc peccator, & agit poenitentiam. Aduertendum tamen est, vocem Hebraeam quae in loco ponitur seminit, teste Felice, varie admodum exponi. Quidam enim dicunt esse nomen instrumenti cuiusdam musici octo chordas habentis, quod octochordium dicitur, in quo huiusmodi psalmus canendum erat. Cui aperte consonat Chaldaea translatio, habens, In laudem, laudatorio citharaeque octo fidium. Atque huiusmodi instrumentum conuenientes, etiam intelligi potest in titulo Latino, per octauam. Potest enim ab octo cordis instrumentum eiusmodi rectè dici octaua. Vnde Paralip. 15. vbi habemus iuxta versionem Hieronymi de cantoribus, quod in citharis pro octaua canebant epinicion: in Hebraeo, loco dictionis octaua, habetur idem vocabulum quod hic ponitur, seminit. Ex quo loco rectè etiam satis colligi potest, instrumentum istud quod seminit appellatur ab octo chordis, aptum fuisse ad decantandum triumphalia carmina. Pro epinicion enim quod vertit Hierony. in Hebraeo ponitur lenasch: quod (teste Ioanne Reuclinio, lib. de rudimentis Hebraicis) Graece dicitur epinicion, Latine autem triumphale carmen. In citharis ergo pro octaua, id est, super octauam canebant epinicion, siue carmen triumphale. Sed hic exclamet forsitan aliquis, & velut rem absurdam audiens dicat, Quomodo huic psalmo instrumentum tale praemittitur, in quo epinicion canatur, siue triumphale carmen, cum lectum magis & horrorem proponat furorem scilicet Dei, miseriam propriam, ossium & animae conturbationem, gemitus, sletum, & alia huiusmodi? Haec autem triumphali carmini non videntur competere. Sed aduertendum est, à sine magis fieri debere denominationem. Psalmus enim qui inchoatur in magna amaritudine confessionis & poenitentiae, vide quanto gaudio, imò quanto exultationis tripudio terminetur: ita vt inimicis etiam insulet, in fiducia remissionis peccatorum, & exauditione lachrymarum suarum. Nimirum haec est vera victoria quae vincit mundum fides nostra: per quam peccatorum nostrorum conlequimur remissionem, & perfectam de inimicis qui nos in peccata pertraxerunt, victoriam. Clamor quoque, gemitus, sletus, lacrymae, animae & ossium conturbatio (quae in hoc psalmo describuntur) ipsa sunt arma, quibus veram conlequimur victoriam, & gloriosum reportamus de pessimo hoste triumphum. Quis non erag super octauam istud canatur triumphale canticum? Ponit insuper Felix alias quaedam aliorum sententias de praedicto nomine: sed quae potiora sunt, iam latius explicata sufficiant.

IN PSALMVM VII.

Versu 9. Si reddidi retribuētibus mihi mala. Hunc versum ex Hebraeo vertunt in hunc modum. Si reddidi habenti pacem mecum malum, oppressi tribulantes me sine causa, vel spoliaui inimicos meos gratis. Cui etiam consentit Chaldaica translatio, Si reddidi patrono pacis meae malum, & strinxim eum qui me angebat frustra. Haec autem secundum sententiam aliquanto minus habent, quae nostra lectio. Maius enim & perfectius est quod in nostra proponitur, non reddidisse malum retribuētibus sibi, ijs qui sibi malum fecerant, non reddidisse malum pro malo, quam quod illorum versio habet, non reddidisse malum pacifice secum conuersantibus, aut non oppressisse inimicos sine causa. Hoc enim & Ethnici plerique faciunt, vt ijs qui secum pacifice conuersantur, non inferant nocuentum, neque sine causa etiam noceant inimicis. Versu 7. Et exurge domine Deus in praeepto quod mandasti. Hieronymi versio sic habet, Consurge ad me iudicio quod mandasti. Felix autem vertit, Exurge ad me, iudicium praeecepisti, vel, Excita pro me iudicium, quod praeecepisti. Consonat quoque praedictis translatio Chaldaica, Accelera mihi iudicium quod mandasti. Horum autem eadem intelligentia est, Fac pro me iustitiam & iudicium, qui iudicium & iustitiam praeecepisti. Omnia autem haec admodum & aperte consonant intelligentiae, quam in Elucidatione explicauimus, de faciendo iudicio quod praeecepit Deus: videlicet vt ipse qui suis iudicibus super terram, atque etiam vniuersis praeecepit facere iudicium & iustitiam, ad iudicium consurgat, causamque sibi commendatam iudicet. Versu 9. Et secundum innocentiam meam super me. Huius versus partem secundam aliquanto clarius vertit beatus Hierony. hoc modo, Et secundum simplicitatem meam quae est in me. Eadem autem est sententia, quae supra exposita est. Versu 10. Consumetur nequitia peccatorum. Quod passim habemus, Consumetur nequitia peccatorum, rectè habemus: atque ita etiam beatus Hieronymus vertit. Posset tamen secundum actiuum genus verti: hoc modo, Consumet malum impios. i. perdet impios malitia eorum. Potest insuper per modum optantis accipi, in hunc sensum, Finitur obsecro tandem malitia impiorum, tua nimirum potentia compressa, & diriga iustum. Cui sententiae aperte consentit translatio Chaldaea, sic habens, Destruatur nunc malitia impiorum, confirmetur iusti. Versu 11. Iustum adiutorium meum à domino. Primam dictionem huius versus (nepe, iustum) Hebraica lectio iungit cum fine versus praecedentis: ad hunc modum, Scrutans corda & renes Deus iustus: ac deinde, Adiutorium meum à domino. Vtraque autem conuexio bonam habet intelligentiam. Pro adiutorio autem vocabulum quod in Hebraeo ponitur, clypeum vel scutum significat. Atque ita

ex Hebræo Hieronymus vertit, Clypeus meus in Deo. Felix autem habet, Scutum meum super Deo: & alius Clypeus meus est Deus. Quæ omnia manifestum est non aliud significare, nisi quod nostra lectio apertius indicat auxilium iusti à Deo, & in Deo esse, ac Deum se habere auxiliatorem. ¶ Versu 12. Nunquid irascetur per singulos dies? Hieronymi versio habet affirmatiue, absque quæstione: Cōminans tota die. Quod diuersam quidem, sed non aduersam habet nostræ lectioni sententiam. Nam licet Deus non irascatur per singulos dies: id est irā suam non ostendat, neque exerceat, cōminatur tamen iugiter peccatoribus, per inferendam certissimā vindictam, nisi fuerint conuersi. Alij verò ex Hebræo interpretes vertunt, Irascitur tota die, vel omni die, vel per singulos dies. Et licet hic iam aperta videatur contradictio aduersus lectionem veterem, eò quod hæc indicet Deum non irasci per singulos dies, illa autē dicat irasci eum iugiter omni die, siue tota die, docuit tamen Hieronymi versio, quomodo hanc apparentem dissonantiam oporteat dissoluere. Irasci enim, aliter atque aliter accipitur. Nam cōminando continuò irascitur, vltionem exercendo non semper. ¶ Versu 14. Sagittas suas ardentibus effecit. Hieronymus vertit, Sagittas suas ad comburendum operatus est. Neque magna est sententiæ diuersitas, si nostra lectio iuxta sententiam in Elucidatione positā intelligatur. Nam cum dicitur Deus sagittas suas operari, aptare seu fabricare rebus ardentibus, siue ignitis, non ad aliud intelligatur hoc facere, nisi ad comburendum & incendendum igne æterno eos, in quos fuerit huiusmodi sagittas iaculatus: quemadmodum milites cum sagittas, quas in ciuitates iacere volunt, rebus aptant ardentibus ad comburendum indubiè id faciunt. Alij autem vertendum putant: Sagittas suas persequentibus operatus est: aut (quod dilucidius est) in persecutores fabricatus est. Quibus consonat Chaldaica Paraphrasis, Sagittas suas persequentibus iustorum operabitur.

DE TITULO PRÆCEDENTIS PSALMI.

- 2. Reg. 16.** **H**abet psalmus iste septimus titulum aliquanto prolixiore, hunc videlicet, psalmus David, quæ cantauit domino pro verbis Cus filij Lemini. Hunc autem titulum varijs modis exponunt. Pro cuius intelligentia aduertendum est, non debere scribi Chusi per duas syllabas, vt vulgo Latini codices habent, vt sit nomen amici & consiliarij Dauid eius qui Absaloni se iunxit ad dissipandum cōsiliū Achitophel, de quo etiam nonnulli titulum præsentem intelligunt, quod nequaquam videretur cōueniens: sed monosyllaba dictio poni debet trium litterarum, Cus videlicet: quæ apud Hebræos appellatus est, & significat Aethiopem. Per hunc autem Aethiopem, quidam intelligunt populum Iudæorum Christi persecutorem, scdum scilicet illud & execrandum impiorum consiliū, quod fremuit aduersus dominum, & aduersus Christum eius: qui propter nigrorem vesaniæ, inuidiæ, atque malitiæ suæ, recte Aethiopsis nomine significantur. Erant enim secundum nigrorem illum, quouis Aethiope nigriores. Filij autem Lemini erant hic Iudæorum populus, id est, filij dextere, quoniam secundum carnem filij promissionis, filij electi patriarcharum: cæteræ verò nationes, quasi sinistra filij reputabantur, qui (vt Apostolus ait) sine Deo erant, promissionis spem non habentes, & alieni à testamento Dei. Et qui hoc modo titulum intelligunt, ad Christum psalmum totum accommodant, dicentes eum esse orationem Christi contra persecutores suos impios, in qua suā innocentiam proponens, illorum malitiam condemnari optat à patre. Alij verò Aethiopem istum Saulem intelligunt, odio, inuidia, crudelitate, & multiplici malitia valde denigratum. Nam & inobediens fuit voci domini in reseruatione Amalech: & excusationes in peccatis adiiciens, cū redargueretur à Samuele: proiici meruit, ita vt ab eo recederet dominus, & apprehenderet eum spiritus malus. Deinde, capitali odio contra Dauid innocentem pessimè affectus fuit, ita vt illum obstinatissimo corde, quem innoxium sciebat, ad mortem inquireret: qui sacerdotes domini præter omnem causam interfecit, atque circiter vitæ suæ finem de domino prorsus diffidens, etiam phytonissam consuluit. Mirum profectò, nigror tantus tanquam multiplex si non Aethiopem faciat. Hic autem filius Lemini erat, quia de stirpe Benjamin. Vnde & Felix pro filio Lemini, vertit, stirps Benjamin. Est enim frequens in scripturis, filios Lemini dici eos qui de tribu Benjamin. Sic enim Dauid maledicentem sibi Semæi vocabat filium Lemini. Quanto magis (inquit) hic filius Lemini maledicet mihi? Et Saul suæ stirpis homines alloquens, dicebat, Audite me filij Lemini. Huic autem expositioni de Rege Saul aperte subscribit Paraph. Chald. quæ habet in titulo, Pro interitu Saul filij Cis, de tribu Benjamin. Secundum hanc autem sententiam, psalmus iste protestatio est ipsius David de sua innocentia coram Deo iudice, & iniquitati aduersantium propositio ad impetrandum à Deo iudicium, & expurgatio de falsa accusatione, qua illum apud Saulem accusabant nonnulli, quasi regi insidiantem: quemadmodum ipse Dauid in historia Regū indicat, cū ad Saulem clamat, Quare audis verba hominum dicentium, Dauid quærit malum aduersum te? Imò & Saul ipse, vt suorum animos aduersum David concitaret ardentius, falsò criminabatur illum, quasi suo regno insidiantem. Sic enim illum legitimus apud suos seruos, in testimonium prauitatis sui doloris, ita concionantem: Audite me (inquit) filij Lemini, nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribunos & centuriones, quoniam coniurastis omnes aduersum me, & non est qui mihi renunciet: maxime cū & filius meus fœdus inierit cum filio Isai? Non est qui vicem meam super vos, nec qui annunciet mihi, eo quod suscitauerit filius meus seruum meum, aduersum me insidiantem mihi vsque hodie. Ecce quàm grauem impius concionator, plenus fraude & dolo, aduersus eum quem optime sciebat innocentem, proponit quærelam. Secundum hanc quoque intelligentiam, apte admodum correspondent versibus aliquot huius psalmi, quæ Dauid pro sua innocentia loquitur apud Saulem, postea quam hastam abstulisset & scyphum, qui erat ad caput eius. Quam ob causam (inquit) dominus meus persequitur seruum suum? Quid feci, aut quod malum est in manu mea? Nunc ergo audi, oro, domine

- A** domine mi rex, verba serui tui. Si dominus incitat te aduersum me, adoretur sacrificium. Si autem filij hominum, maledicti sunt in conspectu domini, quia eiecerunt me hodie, vt non habitem in hereditate domini, &c. Ac post pauca concludens, Dominus (inquit) retribuet vnicuique secundum iustitiam suam, & fidem. Tradidit enim te dominus hodie in manum meam, & nolui extendere manum meam in Christu domini. Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis domini, & liberet me de omni angustia. Quàm pulchre autē ista cum huius psalmi dictis consentiant, conferens quilibet facile aduertit. Puto ergo satis cōsentaneam esse verò, hanc suprapositam tituli intelligentiam, & arbitror Saulis, ac suorum nimiam malitiam ipsi Dauidi occasionem præstitisse huic psalmo conficiendo. Quomodo tamen in psal. 3. in annotationibus principalibus diximus, ita & hic dicimus, quod vtilius vel ad Christum, vel ad fidelem vnumquemque contra hostium malitiam Deo se commendare volentem, potest accommodari. Alij verò per Aethiopem istum intelligunt maledicum illum Semæi, qui (vt historia libri Regum indicat) de progenie Saulis erat: id est, de stirpe Benjamin, atque ita filius Lemini, qui cōtra Dauid fugientem in persecutione filij ex aduerso elamitans, pulueremque spargens, & lapides iactans, ipsum appellabat virum sanguinum, & virum Belial, raptoremque regni Saulis, impropers, quod redditurus esset dominus sanguinem domus Saul super caput ipsius. Atque ita hunc psalmum dicunt fecisse Dauid in protestationem suæ innocentie, quod scilicet à crimine illo immunis esset, quod illi impiè obiectabat ille maledicus. Iuxta quam expositionem, cū dicitur, Si feci istud: intelligendum foret, istud quod hic mihi impropers, de effusione sanguinis domus Saul: & si est iniquitas, talis scilicet vel ista, quæ mihi impropers, in manibus meis. Hæc autem sententia quanquam nonnullis præ cæteris ardeat, mihi certè multum probari non potest: præcipue quum legamus Dauidem tanta humilitate & patientia tam suauiter tolerasse, atque etiā bono corde accepisse istas Semæi contumelias: Dimitte eum (inquit) vt maledicat mihi. Dominus præcepit ei, vt malediceret mihi. Vnde non arbitror, illum tam prolixum psalmum, & tam vehementem (vt finis atque processus sonant) pro hac iniuria tam patienter accepta composuisse. Neque verisimile est, conuitia hominis illius nihili, adeò magni fuisse ab illo reputata, vt pro illorum expurgatione psalmum talem æderet: potissimum quum manifestissime constaret à vero longissime abesse, quæ ille obiectabat de effusione sanguinis domus Saul. Neque enim ipse Saulem, neque quemquam de domo Saulis interfecerat, neq; regnum vlla violentia à Saule rapuerat: sed diuina dispositione, & concordia totius Israëliti populi electione, ad ipsum regni fastigium peruenit. Saul autem & filios eius in bello à Philisthæis occisos, nemini constabat. Hæc quum nulli non essent nota quorsum pro horum conuitorum expurgatione, psalmo opus fuerat: nos proinde (quod nostrum tenue iudicium attinet) priores duas sententias huic tertiæ longè arbitramur præferendas. ¶ Post hæc verò aduertendum est, in Hebræo primam dictionem huius tituli esse figaion: quæ non significat psalmum, vt nos habemus, psalmus David, sed ignorationem, quemadmodum Hieronymus ex Hebræo vertit: similiter quoque Symmachus, & Aquila, teste Ioanne Reuelino. Quod secundum eam sententiam accipi potest, quoniam in sui excusationem fecit hunc psalmum Dauid, protestans nescire se quicquam omnino, quo Saulis iram fuisset promeritus, & se omnino nullius rei esse sibi conscium, propter quod ille iustè tantam concitaret persecutionem, & planè non agnoscere, neque scire in sese quæ illi falsò in odium Dauidis contra ipsum obiectabant. Alij verò dicunt dictionem illam Hebraicam significare exercitationem, aut angorem, aut sollicitudinem, quidam etiam interpretationem, cui translatio Chaldaica consentit, quæ habet in titulo: Interpretatio confessionis, qua laudem cecinit coram Deo, dixitque canticum pro interitu Saul filij Cis de tribu Benjamin. Hæc autem omnia non est difficile ad aliquam congruam intelligentiam adducere, ijs quibus in huiusmodi fatuus neditari fuerit collibitum. Nonnulli verò asserunt, figaion significare musicum instrumentum, verum id perparum videtur habere certæ authoritatis.

IN PSALMVM VIII.

- D** Versu 1. Quàm admirabile est nomen tuum. Beatus Hieronymus vertit, Quàm grande est nomen tuum. Felix autem, nostro more, Quàm admirabile & terribile. Chaldaica translatio duo coniungens. Quàm forte (inquit) & laudabile est nomen tuum. Omnia autem hæc in idem recidunt. ¶ Versu 2. Quoniam eleuata est magnificentia tua. Hieronymi versio habet, Qui posuisti gloriam tuam super cælos. Quæ lectio, vt ranque sententiam in Elucidatione propositam rectè patitur, & eam videlicet quæ de celsitudine loquitur diuinæ laudis, & eam quæ de Christi super cælos exaltatione. Nam de secundo sensu clarum est, tunc Deum patrem suam gloriam super cælos posuisse, quando suum filium exaltauit super omnes cælorum ordines in æqualitatem suæ dexteræ. Iuxta priorem autem sententiam, posuit Deus super cælos gloriam suam, quando adeò suam gloriam magnificauit, sicque eam exaltauit, vt longè omnibus esset cælis superior, vt nullo modo à cælis valeat comprehendere. Altior enim est cælis. Propter quod alio in loco dicitur, Excelsus super omnes gentes dominus, & super cælos gloria eius. Atque huic posteriori sensui consonat Felicitis versio, Qui eleuasti laudem tuam, vel quoniam eleuata est celebratio tua super cælos. Consonat & lectio paraphrasis Chaldaicæ, Qui constituisti laudem tuam altissimam plusquam cælos. Putat tamen Felix, iuxta suam sententiam rectius vertendum, in hunc modum, Quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, quæ dedit confessionem tuam super cælos. Quod adimplerum dicit, in conuersione omnium gentium ad Christum. Tunc enim vniuersa terra dedit confessionem & laudem Christo Deo, sedenti super cælos, ad patris dexteram, & admirabile adorabile habuit benedictum nomen eius. ¶ Versu

Versu 3. Perfecisti laudem. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, Perfecisti laudem. Ceteri ex Hebræo interpretes vertunt, Fundasti fortitudinem vel virtutem. Vnde colligitur eandem esse vtriusque lectionis sententiam: Fundavit enim Deus (id est firmavit, & corroboravit) suam fortitudinem, eamque firmam, ac solidam demonstravit, ac proinde perfectam, & perfecte laudabilem fecit, dum ex ore infantium & lactantium suam gloriam magnificavit. In secunda autem parte, quum in psalterio Romano habetur, Vt destruas inimicum & defensorem: necesse est accipiatur Defensor pro Vltore, siue (vt ita dicam) vindicator: quemadmodum iuxta vulgatam lectionem Latinam capite duodecimo epistolæ beati Pauli apostoli ad Romanos legimus, Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ: vbi Defendentes, significat Vlticentes, aut Vindicantes: quomodo & in eo quod sequitur ex Moyse cantico, Mihi vindictam. Tertullianus antiquus author quodam loco adducit, Mihi defensam, & ego retribuam, Vnde patet, apud antiquos solere Defensam dici, pro Vltione, vel vindicta, & Defendere, pro vlticere, ac proinde Defensorem, pro vltore: de qua re non nihil diximus in nostris Collationibus super epistolam beati Pauli ad Romanos. Debere autem hoc loco Defensorem non aliter accipi, quam prædictum est, tam Græca quam Hebræa demonstrant. In Græco enim *ἐκδικῆς* ponitur, quod manifeste vltorem significat. Ex Hebræo quocunque concorditer omnes interpretes Vltorem vertunt. **V**ersu 6. Minuisti eum paulominus ab angelis. Ab angelis, quantum ex Hebræo originali, recte verti posset, A Deo, quomodo vertit beatus Hieronymus: Minus eum (inquit) paulominus à Deo. Nam in Hebræo Elohim ponitur, quod nomen in scripturis Deus verti solet: quemadmodum primo cap. libri Geneseos quotiescunq; dicitur, Dixit Deus, vidit Deus, aut huiusmodi, semper vocabulū istud Elohim positū est. Huius autem lectionis sententia est, Christum Dei filium (qui secundum divinitatem, quatenus verbum patris, coæternus ei erat, & coæqualis) factum esse in sua humanatione, secundum assumptam formam serui, patre suo minorem: quemadmodum & de se ipse testatur, dicens: Pater maior me est. Insuper & iuxta posteriorem in Elucidatione positam expositionem ad totum genus humanum accommodaretur ista pars psalmi, aptam nihilominus habebit intelligentiam, hanc videlicet, Humanum genus in tanta sublimitate, dignitate, atque nobilitate condidisti, vt non ita multum abis à similitudine diuina: fecisti que hominem non vsque adeo tibi dissimilem, dum inspirans ei, rationalem animam, ad imaginem & similitudinem tuā creasti illum. Hæc enim parte, valde diuinæ nobilitati appropinquamus. Vnde etiam habemus, vt Dei capaces simus, & deiformes effici valeamus. Et quanquam re vera maxima adhuc distantia inter sit inter diuinam & humanam conditionem, dicitur tamen homo paululum à Deo minutus, secundum comparationem loquendo, & relationem ad cæteras omnes corporeas creaturas: quarum nulla sic per similitudinem imaginis appropinquat Deo, vt humana natura. Recte itaque ex Hebræo vertit beatus Hieronymus, A Deo: & quod vertit sanam habet intelligentiam. Veruntamen septuaginta interpretes Elohim hoc loco verterunt angelos, dicentes, Minuisti eum paulominus ab angelis: quomodo etiam in epistola Pauli ad Hebr. cap. 2. locum istum adductum habemus, tam in Græcis quam Latinis codicibus. Quamobrem non satis circumspecte quidam agere videntur, qui hanc lectionem nostram vulgatam prorsus à libris delendam putant, dicentes omnia tam Græca quam Latina hoc loco castigari debere, vt loco, Ab angelis, ponatur, A Deo, Neque solum hunc locum in psalmis, sed illum etiam in epistola ad Hebræos quem supra citauimus, similiter commutari volunt, ob hoc videlicet quod in Hebræo Elohim habeatur, quod significat Deum. Primum enim illud aduertendum est, si omnia quæ in psalmis inueniuntur apud septuaginta interpretes dissimilia ab Hebræo, debeant secundum Hebræicam scripturam immutari, pene vniuersam illorum interpretationem necessario debere confundi: similiter & vniuersis prophetarum libris, cum plurima ipsi consilio & speciali diuini spiritus inspiratione (vt piæ, religiose, & verè creditur) immutauerint: de qua re August. in libris De ciuitate Dei, atque De doctrina Christiana multa differit: quædam etiam hoc multo vetustior Irenæus, in libris quos contra hæreticorum errores conscripsit: nos quoque pro nostro modulo pauca quædam diximus in præfatione Collationum, quas pro veteris ecclesiasticæ Latine interpretationis noui testamenti defensione, ferè ante biennium edidimus: propter quod, impræsentiarum ista non repetimus. Addo & illud, si ea quæ in Euangelijs atque apostolicis literis citantur ex septuaginta interpretibus, debeant corrigi ad Hebræam literam, quemadmodum isti hoc loco fieri postulant, pleraque etiam in sacris Euangelijs esse immutanda, similiter in ipsis apostolorum literis. Plerumque enim illi veteris testamenti auctoritates ex septuaginta interpretibus adducunt. Oportebit itaque (secundum istorum sententiam) & hæc obelo confodi, & iuxta Hebræam eundem restitui. Quemadmodum (exempli gratia) illud quod in cap. 13. epistolæ ad Romanos ex Esaiæ secundum septuaginta interpretes adducitur: Erit radix Iesse, & qui exurget regere gentes, in eum gètes sperabunt, dicit obelo transfigendum, & eliminandum de libris omnibus, tam Græcis quam Latinis. Nam ex Hebræo aliter vertit Hieronymus his verbis, In illa die radix Iesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, &c. Hæc autem si quis attentet, non solum (vt in epistola ad Hebræos) interpretem arguit Paulinæ epistolæ, qui eam ex Hebræo vertit in Græcum, verum ipsas etiam Pauli manuscriptas epistolas, cogetur suis articulis emendare: siue (vt verius dicam) temerare, atque commaculare. Itaque, etiam si constaret, Hebræice Elohim non significare nisi Deum, neque aliquando pro angelis posse accipi: non tamè statim vnius hominis iudicio deberet psalterium, neq; Pauli ad Hebræos epistola Græco sermone scripta emendari, neq; à libris sanctorum interpretationes huic literæ respondentes, eliminari, & eradicari. Super hæc autem & illud aduertendum est, vulgatam istam lectionem quæ ab Angelis habet, nequaquam Hebræo aduersari. Nam Elohim etiam angelos potest significare, Vnde de Chal-

Rom. 12.

Deut. 32.

Ioan. 14.

Esaiæ 11.

A de Chaldaica translatio habet, Minuisti eum minimo ab angelis, gloria & splendore coronasti eum. Felix quoque ordinis eremitarum sancti Augustini, tamen in contextu ponat à Deo, ad marginem tamen ponit, ab angelis. Sanctus verò Pagninus Prædicatorij ordinis, vir non mediocriter in literis & linguis sacris eruditus, non aliud vertit, quam quod nos habemus, ab angelis. Nunquam autem isti ex Hebræo interpretes, Elohim vertissent angelos, nisi vocem id recte significare indicassent. Sed & Reuclinus ille citra cõtrouersiam Hebræicæ literaturæ peritissimus, in rudimentis Hebræicis, auctoritatem inducit Moyse Aegyptij, in lib. perplexorum dicentis, prædictum nomen Elohim conuenire Deo, angelis & hominibus admiratione dignis. Ipse verò super hæc inueniri ait, pro idolis & iudicibus, quod etiam exemplis confirmat. Cæterum quod ad sententiã pertinet, in Elucidatione atque respondentibus annotationibus, arbitramur satis dilucide monstratum, conuenientissimam esse vulgatam lectionem intelligentiam, eamque multiplicem. Sed & Sanctorum auctoritates euidentissime hoc ipsum confirmant. Sententiam enim de Deo impiam, nunquam tulissent piissimi illorum animi. **V**ersu eodem. Et constituisti eum super opera. Constituisti, hoc in loco non significat simpliciter posuisti aut collocaisti videlicet secundum eminentiam & excellentiam: sed valet præposuisti, vel præfocisti, quasi habetẽ potestatem. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Dabis ei potestatem super opera. Felix habet, Constituisti eum dominatorem: alij, dominari eum fecisti: quæ omnia illam quam diximus sonant intelligentiam.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Psalmus 8. Præter particulas supra expositas, habet in titulo dictionem quandam hætenus nusquam reperitam, neque explicatam. Inscriptur enim pro torcularibus, quomodo etiam beatus Hieronymus ex Hebræo vertit. Manifestum autem est, debere nos hæc torcularia secundum mysticum aliquem sensum accipere. Intelligent enim nonnulli Latinorum doctores per torcularia ista, Christi Ecclesiæ: inter quos ille est eximius doctorum sanctus pater August. in huius tituli explanatione rationes plures adducens, quibus Ecclesiæ dici debeant torcularia. Illa autem præcipua est, qua sic dicit Ecclesiæ torcular esse, quomodo & aræ assimilatur, iuxta verbum Ioannis Baptistæ, dicentis de domino, q̄ permundabit arcam suam: videlicet quod in ea hoc tempore boni cum malis sint commixti. Quomodo enim in arca non solum est triticum, sed sunt insuper tegumenta siue folliculi in quibus nascitur & crescit triticum, sunt etiam sustentamenta & defensoria inter quæ proficit, custos dicitur & augmentatur, & sine quibus nunquam triticum bonum nascitur: ita in torcularibus non solum est vna sanguis (vt ita dicam) neque solum vinum, sed insuper vinacia sunt atque folliculi, in quibus gignitur & coquitur: sunt & lapilli, qui interius implent & distendunt vinaciorum veros: Atque ita applicando similitudinẽ, dicimus etiam in sancta Ecclesia malos esse cum bonis commixtos, imò bo- nos per malos quodammodo sustentari atque etiam cõfirmari, & proficere in bonum. Discernit tamẽ nunc Deus in torcularibus vinacia atque lapillos à sanguine vuarum siue à vino: futurumq; aliquando est, vt vina colligant in cellaria sua, vinacia verò proiciant ante canes & porcos, vt impleantur de eis v- tres ipsorum: quomodo de arca dicitur: quod cum eam dominus permundare volet, triticum angeli- collecturi sunt in horreum, paleas autem coniicient in ignem inextinguibilem. Super hæc verò quæ- Lucæ 3. Esaiæ 63. **P**ater August. pulchrius & latius declarat, adijciendum merito existimamus, torcularia in scripturis diuersam habere significationem: Quodam enim loco interrogantibus angelis illum qui de Edom veniebat, rinctus vestibus, de Bozra, quare rubrum esset vestimentum eius: respondisse eum legimus: quoniam torcular calcasset. Hoc autem torcular, sancti patres ad passionem Christi pertinere veridice ex- positione interpretati sunt. Videndum autem, ne forte istud sit torcular, pro quo hic psal. inscribitur. De passione siquidem domini præsentem Psalmum loqui, Apostolus scribens Hebræis euidẽter de- clarat: atque id ipsum monstrat aperte præmissa Elucidatio. Neque est q̄ pluralis numerus quinquã- clarat: atque id ipsum monstrat aperte præmissa Elucidatio. Neque est q̄ pluralis numerus quinquã- moueat. Non enim simplex erat torcular, quod calcavit noster sponsus sanguinum, i. non vnica erat passio, sed abundantiam passionem atque tormentorum multiplicem, tam interius quam exterius, pro nobis subiit agnus victor, cui Psal. inscribitur. Denique sub torculari domini licebit & seruorum torcularia comprehendere. Calcarunt enim singuli martyres suum torcular. Imò (generaliori quo- dam loquendi modo) omnes qui pie volunt viuere (secundum Apostoli sententiã) persequutio- 1. Tim. 3. nem perferre debent, suum habent singuli torcular. Legimus insuper in lib. qui Ecclesiasticus inscri- bitur, de alio quodam torculari, quod impletur à sapientia. Sic enim illius operis auctor inibi au- ditimus loquentem, In benedictione Dei & ipse speraui, & quasi qui vindemiat repleui torcular. Ac Eccl. 33. deinde, Respiciate, quoniam non mihi soli laboraui, sed & omnibus exquirentibus disciplinam. Quid verò per torcular impletum ad modum vindemiantis intelligimus, nisi cor vitali sapientia repletum, & ita repletum, vt nõ sibi soli sufficiat, sed vniuersis inde bibere volentibus. Atque hoc modo videamus, ne forte corda infantium horum & lactantium, de quibus in Psalmo fit mêtio, per quos laus Dei perfecta est, similiter ex aduerso & inimicorum confusio, ne horum (inquã) corda sint ista torcularia repleta ad modum eius qui vindemiat. Vere enim quod sequitur ipsis optimo iure proclamare licet: Videte, quia non nobis solis laborauimus, sed & omnibus qui exquirunt disciplinã. Quomodo enim ex torcularibus vinum omne procedit quo potatur mundus & oblectatur, sic ex horum infantium & lactantium pectore, Ecclesiæ vniuersa ita viter potata est, & mirabiliter viuificata. Et ex his torcula- ribus propinat sapientia ipsos quos inuitauerit vinum, quod se illis dicit miscuisse: quemadmodum & Prom. 9. ex his horreis panem suum deponit inuitatis. Panis enim verbi Dei, & vinum sanctæ sapientie om- B B ne quod

ne quod in Ecclesia est, ex his horreis & torcularibus (i. de plenitudine & diuitijs spiritualibus Apostolicorum pectorum) de promptum est, atque propinatum Ecclesiae. Ecce verò, quomodo iterum in infantes & lactentes istos prolapsi sumus, à quibus & in alteris annotationibus vix tandem auelli potuimus. Possimus verò & de torculari illo non nisi illud dicere, quod in vinea sua extruxisse legitur dominus vinea, qui illam agricolis locauit. Caterum, torcular illud de quo in Apocalypsi legitur lacus videlicet ille magnus irae Dei, in quem conijciuntur botri vinea terrae, qui extra ciuitatem calcatur, ita vt sanguis exeat vsque ad frenos equorum, item & illa torcularia de quibus in Iob dicitur, calcatis torcularibus sitiunt, propositio videtur nulla ratione posse conuenire. Insuper & illud aduertendum est, quòd dictio Hebraea quae hoc loco ponitur Gittib, ab alijs asseritur fuisse instrumentum quoddam artis musicae, quod ex Gath Philistinorum ciuitate fuerat allatum, forsan & inibi reperitum. Cui sententiae paraphrasis Chaldaea aperte consentit, quae sic habet, In laudem cithara allata de vrbe Gath. Felix autem putat gentilem populum hac dictione significari, dicens eam esse patronymicam, à Gath ciuitate deriuatam, tanquam si dicamus effecto vocabulo populum Gathicum. Vult autem per hoc significari populum gentium, sicut & per Philistinum in scripturis, compluribus in locis, gentilitas significatur. Dicit itaque sensum tituli esse, Pro populo gentium, videlicet quia gentilitatis ad fidem Christi conuersionem per spiritum sanctum prauidens Propheta, in huius Psalmi verba erupisset. Haec tenus de Psalmi titulo.

Versu. 5. Increpasti gentes, & perijt impius. Chaldaica paraphrasis, hoc in loco sic habet, Increpasti populum Palaestinarum, perdidisti Goliath impium. Vnde patet, quòd in titulo praemittit pro morte viri qui egressus est de castris, De Golia Philistaeo auctorem huius translationis intellexisse, de quo in expositione tituli plura inuenies. Nos autem Goliath diabolus vel Antichristus, & Philistaeos impios idololatrias interpretati sumus. Alioqui, quid nobis cum Golia aut Philistaeis illis, qui in barathrum iam olim absorpti sunt? Versu. 6. Ex Hebraeo vertit beatus Hieronymus, Inimici completae sunt solitudines in sinem. Quod intelligi potest de populis gentium, qui erant deserta & solitudines inhabitatae à draconibus & serpentibus, cum idola colerent. Haec autem deserta completae sunt, finita sunt, id est solitudines diaboli esse desierunt. Sunt enim in aduentu Christi facta habitacula ipsius & Dei. Et sic idem vult haec particula quod statim sequens, Destruixisti ciuitates eorum in quibus scilicet habitauerant, dum populos gentium ipse in possessionem ad inhabitandum occupasti. In sequenti autem versu, ex Hebraeo vertunt concorditer omnes, Perijt memoria eorum cum ipsis, neque sit de sono vel sonitu vlla mentio. Versu. 9. Et factus est dominus refugium pauperi. Pro refugio, priore loco, & adiutore secundo loco, in Hebraeo eadem dictio est misgab, quod beatus Hieronymus vtriusque vertit eleuationem. Erit dominus (inquit) eleuatio oppresso, eleuatio opportuna in angustia. Felix priori loco munimentum, secundo protectionem transtulit. Conueniunt autem haec omnia in idem. Pauperibus enim dominus refugium est, ad quem securi possint & debeant habere recursum: est eis adiutor, in auxilium paratus: est exaltatio & eleuatio, quoniam de pondere tribulationum & oppressione eos subleuat & exultat, per liberationem, facitque vt non succumbant, sed victores magis euadant: est munimentum, est protectio atque defensio eorum: est insuper & fortitudo eorum, in quo gloriatur sese omnia posse, & omnia facile perferre atque superare. Versu. 17. Cognosceatur dominus iudicia faciens. Hunc versum aliquando secus vertunt ex Hebraeo interpretes. Hieronymi versio sic habet, Agnitus est dominus, iudicium faciens. Felix vertit, Notus dominus, iudicium fecit. Quod de diabolo & eius cultoribus, impietatis contra Deum & Christum promotoribus, recte intelligitur. Iam enim experti iudicium domini, agnouerunt illum quem prius contempserant, & agnoscere recusabant. Aut accipiat tempus praeteritum pro futuro secundum expositionem quae in Elucidatione posita est. Sequentem autem partem vertunt, In opere manuum suarum corrumpit vel illaqueatus est impius, quod nostrae lectionem clarius explicat. In fine autem huius versus, particula quaedam in Hebraeo ponitur, scilicet Higaion, quasi separatim, absque conexione cum vlla vel praecedenti, vel sequenti dictione: neque tamen sensum vllum per se potest complerum efficere. Pro qua dictione, in translatione beati Hieronymi omnino nihil versus inuenitur. Felix autem dicit eam significare capticum, vel meditationem, vel loquutionem. Ita autem exponit hanc particulam, vt ad statim praecedentem vltionem impiorum referatur, vt sit sensus, Cantabunt siue exultabunt iusti, supple de hac vltione. Aut meditatio vel loquutio. i. vnusquisque meditabitur & loquetur de hac vltione. Sanctes Pagninus paraphrasticè ita legit, Meditatio in saeculum, est salus haec. Et Chaldaea paraphrasis, Gaudebunt iusti in aeternum. Versu. 21. Constitue domine legislatorem super eos. Beatus Hieronymus vertit pro legislatorem timorem, hoc modo, Pone domine timorem eis. Cui consentit translatio Chaldaea. Incute domine timore eis. Iuxta quae lectionem petitur, vt super gentes veniat timor domini, nimirum vt cognoscat & metuant eum omnes fines terrae: quauis possit & in mala partem interpretari. Recte tamen nostra lectio habet legislatorem. i. rectorem, doctorem, praepceptorem. Vox enim Hebraea vtraque habet significationem, vnico tantum puncto variata. Nam si mori legatur, significat timorem vel terrorem. Si verò morem per segol legatur, doctorem & praepceptorem significat. Felix autem vertit in contextu, Pone domine iugum ipsis. Quod recte de iugo illo accipi potest, de quo Saluator in Evangelio ait, Iugum meum suauis est, iugum scilicet fidei & legis Euangelicae, per quod humilitate discunt homines qui ipsum suscipiunt, & suae utilitatis memores libenter se Deo subiiciunt. Vnde & Saluator eundem in Evangelio clamantem, Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia

A quia mitis sum & humilis corde. Ad idem referri potest timor ille, si tamen sanctus, castus, atque Euangelicus timor intelligatur. Itaque haec diuersitas potest in vnitatem facile reduci. Versu. 26. Pro iniquitate sunt, Beatus Hieronymus vertit, parturiunt Parturiunt (inquit) viae eius in omni tempore. Postest autem parturitiō ista intelligi (secundum quod in Psalmo .7. dictum fuit) de impio parturiente iniustitiam. Semper enim parturiunt ipsi & meditantur, quomodo innocentes opprimant. Vnde Felix vertit, Dolor afficiet viae eius, iustum videlicet, contra quem in omnibus vis suis meditatur impijs. Alij vertunt, Prosperabunt viae eius in omni tempore. Versu. 27. Auferuntur iudicia tua à facie eius. Ex Hebraeo vertit Felix, Excella iudicia tua à conspectu eius, vel excelsa iudicia tua, quod clarius, Longe sunt iudicia tua à facie eius. Omnium autem horum simul & nostrae vulgatae lectionis, vna eademque sententia est. Quod enim excelsa vel in altitudine supra nos est, id à conspectu nostro elongatum est, à facie nostra ablatum vel absconditum, vt non videamus. Atque ita sunt Dei iudicia in altitudine posita, & ablata fueremota à facie impiorum. Nesciunt enim videre aut considerare illa. Versu. 32. & 33. Insidiatur vt rapiat pauperem. Iuxta distinctionem quae in Hebraeo est, vltima particula prioris versus iungitur cum principio posterioris ad hunc modum, Insidiatur vt rapiat pauperem, rapiat pauperem, dum attrahit eum in rete suam, aut in laqueum suum. Quod autem sequitur, humiliabit eum, inclinabit se & cadet, & c. admodum diuersimode diuersi transferunt, Beatus namque Hieronymus sic legit, Et confractum scilicet pauperem subiiciet, & irruet viribus valenter: quod per omnia apte respondet illi sententiae, quae in Elucidatione expressimus. Felicis autem versio sic habet, Subdebit, humiliabitur, & cadet in fortitudine eius exercitus contritorum. Cuius lectionis sententia est, impios interdum abscondere se, & occultare fraudulentia, vt deinde in tota fortitudine irruat, quasi ex improviso: quemadmodum aucupes subsidunt & insecunt sese, vt non videantur à multitudine auium, quas cupiunt in rete suam attrahere, sicque ex improviso omnes illaqueant. Potest etiam intelligi secundum hoc quod frequenter tam diabolus quam ministri eius infirmitatem simulat, vt magis seuiant: quomodo in vita magni Antonij legitur, spiritum malignum in specie nigri pueruli se pedibus viri sancti prostrauisse, quasi victum sese constitendo, vt eum sic vel in gloria eleuaret, vel in securitatem adductum facilius post deciperet. Huic sententiae consonat quod vertit Felix contritum humilemque se ostenderet, & c. & quod habet Chaldaea paraphrasis. Simulat aegritudinem & debilitatem, caditque in fortitudine insidiarum eius pauper.

DE TITVLO PRAEEDENTIS PSALMI.

Psalms. 9. Titulus praemittitur, iuxta vulgatam lectionem, Pro oculis filij. Quod sancti doctores referunt ad Christi aduentum in carnem: qui vere occultus erat, quoniam sub forma serui dominus apparebat, & sub humanitate diuinitas latebat abscondita. Et de hoc aduentu fit in hoc Psalmo mentio, quando de generis humani deliberatione, inimici destructione, & gentium conuersione, prolixam narrationem multa describuntur. Item & de iudicio discretionis, quo nunc electos Deus à reprobis separat secundum meritum, illis gratiam misericorditer largiens, hos iusto suo iudicio in odio & reprobatione derelinquens. Est autem & hoc iudicium admodum occultum, hinc enim Apostolus praedicatione exclamatione, dicens, O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius. Sed & secundum Christi aduentum & extremum iudicium, de quibus in hoc Psalmo fit mentio, tamen si tunc cum fieret, manifesta erunt omnibus, nunc tamen occulta sunt & abscondita. Propter quod, pro his omnibus oculis filij Dei Christi domini, recte dixerimus cantari hunc psalmum, & intulari pro occultis. Ex Hebraeo tamen aliter vertunt interpretes. Nam Hieronymus vertit super morte filij: quomodo etiam Symmachus ait ex Hebraeo transtulisse. Verum super hoc titulo quaestio exoritur, quare super morte filij hic Psalms inscribatur, cum de morte filij nulla hic fiat mentio, sed potius de victoria Christi, in daemone humilitione & gentium conuersione, maxime vsque ad versum. 22. à quo loco secundum Hebraeorum distinctionem Psalms alius inchoatur. Potest autem haec difficultas facile solui dicendo, ob hoc intulari Psalmum pro morte filij, quoniam omnis illa de diabolio victoria & humani generis liberatio, gentiumque ad fidem conuersione, & à portis mortis extractio per filij mortem perfecta fuerunt. Moriens enim filius agnus Dei, fecit omnem illam victoriam. Ait beatus Hieronymus septuaginta interpretes Christi mortem & resurrectionem (quae ignota prius mundo fuit) per verbum ascensionis clare voluisse, ne à gentibus illo tempore facile hoc mysterium nosceretur. Et secundum hanc sententiam occulte idem indicatur per abscondita filij, quod per filij mortem. Alij vertunt Pro iuuentute filij, quomodo beatus Hieronymus testatur vertisse Aquilem interpretem. Atque ita per filium pulchre intelligitur populus fidelium, in tempore gratiae, quasi in iuuentute sua florens primitijs spiritus, & gratiae, doctores, atque miraculorum splendens. Vel per iuuentutem filij intelligatur resurgens & victoris Christi gloria. Alij rursum vertunt, pro iuuentute: sed particulam sequentem labent, dicunt significare candidam vel splendidam, vertuntque, pro iuuentute splendida, vel Psalms iuuentutis splendida: quoniam videlicet de splendore & pulchritudine nascetur ac proficietis Ecclesiae, Psalms potissimum loquitur, similiter & de Christi post resurrectionem triumpho & gloria, quae aliquo modo potest iuuetus splendida appellari. Rursum alij vertunt quidem cum Hieronymo & Symmacho, pro morte vel super morte, sed sequentem in Hebraeo dictionem labent, accipiunt pro insipientem, iuxta quae exponit Abigail loquens, putas labent dicitur esse pro nabal, & stultum sonat vel insipientem, iuxta quae exponit Abigail loquens de viro suo coram Dauid pro salute domus suae, ac dicens, Ne ponat oro dominus meus rex cor suum super

super virū istum iniquum Nabal, quoniam secundum nomen suū stultus est, & stultitia est cū eo. Iuxta hanc itaq; intelligentiā vertunt, super morte insipientis. Quod potest intelligi de destructione hostiū Christi, vt pote vel diaboli, qui insipientissimum sese demonstravit, atque etiānum monstrare nō desinit, cū se Deo & Christo opposuit & vsq; modo repugnare nō cessat. Huius enim interitus & mors, initio statim Psalms describitur. Aut de populo Iudaeorū: nimis insipienter missum sibi saluatōrē respicente & oppugnate: qui Ecclesia gentium surgente, excaecati sunt, atq; ita vere mortui. Itē & de omnibus impijs, quorum interitus & mors per Christi iudicium in presenti psalmo describitur. Specialiter quoque ad illum, verissimum Nabal, & superbe nimium stultum Antichristum aptari potest titulus, de quo pars psalmi posterior specialius loquitur. Licet enim psalmum hunc videantur Hebraei distinguere, quia tamen nō premittitur sequenti vllus titulus, quasi sub isto simul in vnum cōprehenditur, iuxta multorum sententiā. Nonnulli verō, etiam ad literam putant hunc psalmum à Dauid pro morte insipientis Nabal fuisse cōpositum, cum audita morte illius dixisset (vt Regum narrat historia) Benedictus dominus qui vindicauit causam opprobrij mei de Nabal, & seruauit suum custodiuit à malo, & malitiam Nabal reddidit dominus in caput eius. Alij, Goliath Philisthæum intelligunt: verum hæc postrema minus apparent probabilia. Quæ prius dicta sunt, plus videntur habere auctoritatis atque dignitatis, quantum ad sententiæ pondus attinet.

1. Reg. 15.

IN PSALMVM X.

Versu. 2. Ex Hebræo vertunt in secunda parte versus, Posuerunt vel preparauerunt sagittas suas fa per neruū, pro quod nos habemus, Parauerunt sagittas suas in pharetra. In illo apertius denotatur malorū cupidus ad nocēdum animus. In hoc autē, occultum insidiarum, & fraudulētia nocere cupientium apertius insinuarur: quō in annotationibus alteris, latius explicauimus. Sententiā autē idem reuertitur. **V**ersu. 3. Quoniam quæ perfecisti destruxerūt. Dictionē hasathoth varijs modis trāserunt interpretes. Septuaginta enim verterūt, quæ tu fecisti vel perfecisti. i. perfecta. Beatus Hieronymus vertit, leges. Quonia leges (inquit) dissiptatæ sunt. Felix vertit, fundamenta. Quonia fundamenta (inquit) Chal. translatio similiter habet. Si fundamenta subuertentur, iustus quare operatus est bonum? Alij vertunt retia, quomodo & Felix testatur recte trāserri posse. Videretur autem generalius vertere, & minus sententiā stringere, qui verteret, quæ posita sunt. Hic enim & leges, & fundamenta & retia manifeste cōprehenduntur. Hæc enim omnia poni dicuntur. Sed & ea quæ perficiuntur ab aliquo, & in sua perfectione stabiliuntur recte poni dicimus. Prædictorum verō expositionem per singula non prosequimur, cōtenti ea quæ in Elucidatione, ac post eā in annotatione expressimus. Ex his enim difficile nō erit versiones alias intelligere. **V**ersu. 5. Oculi eius in pauperē respiciunt. In Hebræo nō additur in pauperem, sed simpliciter habetur, Oculi eius vident vel respiciunt: ad significandū videlicet, diuinis cōspectibus patere vniuersa, neq; omnino quicquā esse quod illum licet in altissimis residentem, possit latere. Loco autē verbi interrogat, Hieronymus similiter & alij interpretes cōstitunt verbum probat: quod secundum eandem intelligentiā accipiendum est, secundum quā supra exposuimus interrogat. **V**ersu. 6. Qui autem diligit iniquitatem, odit animā suam. Huius versus secundā partem alter ex Hebræo vertunt, quā habeat vulgata lectio, in hunc videlicet modum, Diligentem iniquitatem odit animā eius: vt ei referatur ad dominum, sitque sensus, Animā Dei odio habere eos qui diligunt iniquitatem. Cuius dicti sententiā clarissima est, si tantū intelligatur quomodo in scripturis attribuitur anima Deo: qui tamen sicut nō corpus, ita nec animā habet. **V**ersu. vlti. Aequitatem vidit vultus eius. Secundā hanc partem versus, diuersimode ex Hebræo trāserunt. Hieronymus enim vertit, Rectum videbunt facies eorum. hoc est, vultus eorum quos Deus dilexit, videre debent, probare, atque sectari quod rectum & bonum est. Atque in eandem ferē sententiā vertit Felix ad marginem, Recte aspiciēt facies illorum. Alij vertunt, Rectum videbit facies eius. Quod si secundum genus neutrum intelligatur, idem est cum vulgata nostra lectio: Similiter & illud quod Felix in cōtextu vertit, Rectum aspicient vultus eius. Erit enim sententiā, Dei vultum aspiciere rectos & simplices. Rursum verō ab his omnibus diuersam sententiā habet Chaldaica paraphrasis in hunc modum, Recti videbunt iocunditatem faciērum eius.

IN PSALMVM XI.

Versu. 4. Labia nostra à nobis sunt. Ex Hebræo vertunt cōcorditer interpretes, Labia nostra nobiscum sunt. Iuxta quem modum habet etiam psalterium Augustini, pro, à nobis, ponens, apud nos, quod est nobiscum. Puto autem illud nobiscum accipi debere, vel vt idem sit quod à nobis: quoniam videlicet ex naturali generatione linguam vt cætera membra, accipiunt homines: vel vt sonet, in potestate nostra: quasi dicant impij, Linguam nostrā in potestate nostra habemus, quorū nō loquamur quodcunque visum fuerit? Pro magnificabimus autem vertunt ex Hebræo roborabimus, quod eandem ferē habet sententiā. Nam & vulgo robusta aut fortem linguā habere dicuntur, aut in lingua robusti esse ac fortes, qui linguam habent magniloquam atque superba iactantem. **V**ersu. 5. Propter miseriam inopum? Pro miseria ex Hebræa concorditer vertunt vastitatem. Quod Euāgelico sermone satis apte respondet, cum Saluator turbas aspiciens, describitur earum miseris, quoniam erant iacentes, vexati & desolati, tanquam oves nō habentes pastorem, ac proinde (quod necessario consequitur) luporum morsibus parentes. Propter hanc ergo vastitatem & miseriam, pollicetur nūc exurgere dominus: quemadmodum & illo in loco misericordia motus est vt mitteret operarios in messē suā, mitteretque discipulos ad prædicandum regnum Dei. **V**ersu. 6. Ponā in salutari, ficialiter

Matth. 9.

Ibidem.

Acialiter agam in eo. Quantum ad secundam partem attinet, aliter ex Hebræo vertunt interpretes, sed variant inter sese plurimum. Beatus enim Hieronymus omnium facillime vertit, iuxta sententiā ferē nostræ lectioem, Ponam in salutari auxilium eorum. Felix in contextu vertit, Ponam in salute, loquatur pro ipso. Cuius sententiā est, Ponam pauperem & inopem in salute. i. saluum faciam illum, & pro ipso loquar, pro ipso agam, ero illi aduocatus, patronus, & liberator. Ad marginem autem ponit, illaqueabit, quod exponit, Eripiam ipsum iustum ab illo qui posuit laqueum illi. Sanctes-Pagninus paraphrasticè vertit in hunc modum, Ponam eum in salutem, ab eo qui deridendo sufflat in eum: hoc est, saluabo eum de manu opprimentis, qui ipsum habuit pro nihilo, atque contempnit. Alius ex Hebræo vertit, Ponam in salutem: flatus erunt: vt prius ad pauperes referatur liberandos, posterius verō ad malos & demones opprimentes, qui ante faciem Dei exurgentes erunt quasi flatus, & sicut fumus deficient. Chaldaica paraphrasis diuersam adhuc à prædictis habet sententiā: Statuā (inquit) redemptionem populo meo, impijs verō testificabitur malitia. Cuius sensus esse videtur, quod impijs prædicabitur & manifestabitur per Christum saluatorem sua malitia. Quod bene quidem in Christi persona impletum agnoscimus, quem propter increpationem malitiæ peccatorum, crucis mortem per inuidiam sustinuisse credimus. Deinde, per eius spiritum post ascensionem demissum, per vniuersum orbem cognoscimus latius pleniūque perfectum, quoniam ipse est, qui per Apostolos cæterosque fideles (iuxta Christi promissum) mundum arguit de peccato: qui que vsque hodie non desinit testificari impijs malitiam suam. **V**ersu. 7. Argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuaginta. Hunc versum ex Hebræo diuersimode trāserunt interpretes. Beatus enim Hieronymus legit, Eloquia domini, eloquia munda, argentum igne probatum, separatim à terra, colatum septuaginta. Quæ lectio non discordat à nostra, nisi quod probatum terræ clarius vertit, separatim à terra, cum eadem sit sententiā. Felix loco illius, Argentum igne examinatum, probatum terræ, vertit argentum conflatum vel examinatum à domino terræ: quod non habet difficilem intelligentiā, quod omnem mundiciā quæ in eloquijs domini est. i. omnē veritatē, fidelitatem, vtilitatē, & quicquid in eis boni est, manifestū est à domino terræ (qui est Deus) & nō aliunde procedere. i. non ab humana sapientia aut eloquiā, sed ex virtute Dei. Chaldaica autē paraphr. loco prædictæ particulæ ponit vas alchimidū siue infusorium: quoniam in huiusmodi vasis purgatur argentū. De qua re in prioribus annotationibus non nihil dictū inuenimus. **V**ersu. penultimo, Tu domine seruabis nos. Quod nos habemus sub prima persona, seruabis nos: vertit beatus Hieronymus tertia persona, genere neutro, dicens, Tu domine custodis ea: videturque referri debere sententiā ad eloquia, vt sit sensus, Tu seruabis eloquia tua, tu adimplebis promissa tua: & verba quæ procedunt de ore tuo, nō facies irrita. Alij vertunt genere masculino, Tu domine seruabis eos, iustos scilicet, quomodo expresse etiā habet Chaldaica translatio, Tu conseruabis iustos, custodies eos, & c. quæ lectio nostræ concordat. **V**ersu. vlti. In circuitu impij ambulans: secundum aliter ex Hebræo vertunt interpretes, quā habeat vulgata nostra lectio septuaginta interpretū. Sed neque ipsi inter sese consentiunt, qui ex Hebræo versiones fecerunt. Beatus enim Hieronymus sic habet, In circuitu impij ambulans, cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum. Cuius lectio poterit valde conueniens assignari sententiā, secundum expositionē in annotationibus præcipuis monstratam, de exclusionē à regno superno, vt per vilissimos filiorum hominum intelligantur pauperes & inopes, de quibus in superioribus versibus dictū fuit: qui sane in hoc mundo ab hominibus huius sæculi despiciuntur, contemuntur, & quasi vilissimi filiorum hominum reputantur: quemadmodum ipse de sese testatur Apostolus quodam loco, sic dicens, Puta quod Deus nos Apostolos quasi nouissimos ostendit, tanquā morti destinatos. Et iterum. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium perispema vsque adhuc. Et in lib. Sapientiæ dicit de iustis impij, Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improprij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Hi itaque vilissimi ac despectissimi filiorum hominum, cum fuerint per Dei misericordiam exaltati, computati que fuerint inter filios Dei & sortem inter sanctos acceperint, ambulabunt impij in circuitu. i. foris stare compellentur, clausa ianua, pueris in cubili existentibus: & veluti plorantes atque eiulantes ambulabunt per circuitum ciuitatis, à qua se exclusos conspexerint. Potest tamen & aliter hæc lectio intelligi, de exaltatione temporali quæ in hoc mundo est, ad hunc sensum: Cum in hoc mundo exaltati fuerint, & in potestate siue autoritate eleuati (quod non raro fieri videmus) homines impij, nequissimi atque vilissimi, qui non sunt digni vt ferantur à terra, suntque velut fex & sordes terræ: tunc in circuitu eorum ambulabunt impij adulatorum & ministrorum, & adglomerantur in circuitu eorum peruersi in magna multitudine, adherentes eis, ad consummationem malitiæ suæ. Videtur autem prior sententiā magis conueniens. Chaldaica paraphrasis hoc loco sic habet, Circumeuntes impij ambulans, tanquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum hominum. Quæ lectio aperte fauet expositioni superius posite in prioribus annotationibus, de cupiditate nocendi impiorum contra bonos: neque difficilem habet intelligentiā. Felix vertit, Cum exaltabuntur opprobria filijs Adam, vel, cum exaltabitur vilipēdia filijs Adam. Rursum aliter Sanctes illud, Cum exaltati fuerint, iungit cum præcedentibus, ad hunc modum, In circuitu impij ambulans, cum exaltati fuerint: ac deinde subiungit, Vtilitas est filijs hominum. Iterum alius vertit, Cum exaltati fuerint epulones aut commessatores filijs hominum. Nos verō singulorum prosequi expositiones omittimus, ne supra modum efficiamur prolixi: maxime cum in prioribus annotationibus, atque etiam nunc in his ipsis, abunde multiplex huius loci assignata sit intelligentiā.

Ioan. 16.

1. Cor. 4.

Sapient. 5.

Matth. 25.

Lucæ. 11.

DE titulo huius Psalmi, qui inscribitur pro octava, iam superius copiose dictum est post annotationes Psalmi sexti, qui eandem tituli habebat inscriptionem. Tantum hoc loco videtur indicandum, quomodo huic Psalmi talis conveniat titulus. Dicendum ergo quod si octavam intelligimus, iudicii diem, non male hic Psalmus pro octava inscribitur, qui contra peccatorum abundantiam profertur, postulans saluationem misericordiam à terrore illius diei, impijs autem perditionem quae tunc futura est, praenuncians cum ait, Disperdat dominus, &c. Si vero octava pro requie aeterna accipimus, nec sic Psalmi titulus male convenit, quonia statim in principio ad illam aspirat, clamans, Saluum me fac: in medio quoque Saluator promittitur, & in fine electorum ad illam multiplicatio. Rursum, si pro instrumeto musico octo chordarum accipimus octavam, dixerimusque (ut superius dixisse nos meminimus) epinicia esse, id est, laeta victoriae cantica quae in eo cantantur, non multum aberrabimus à veritate. Tametsi enim Psalmi principium sit gementis hominis, medium tamen magnae victoriae per Christum saluatorem de-promit mysterium: & finis gloriosum narrat electorum felicitatis aeternae triumphum.

IN PSALMVM XII.

Versu. 1. Usquequo domine obliuisceris me in fine? Obliuisceris legendum est penultima longa. Est enim temporis futuri, quemadmodum ex Graeco atque Hebraeo est manifestum. Vtrobique enim futurum tempus aperte conspicitur. Obliuisceris autem in fine, est omnino derelinqui: quomodo illorum obliuiscimur, quorum ultra non recordamur. Atque in hanc sententiam clare vertit ex Hebraeo Hieron. Usquequo domine obliuisceris mei penitus? Alij vertunt, semper, vel in saeculum vel in aeternum. Omnia autem eandem sententiam habent. In secunda tamen parte tempore praesentis est legendum, Usquequo auertis faciem tuam quoniam ita habet Graeca lectio, tametsi Hebraea etiam hoc in loco habeat futurum. **V**ersu. 2. Dolor in corde meo per diem. Pro dolore vertit Felix anxietatem, & eadem sententia est. Dolor enim cordis, quem sibi inesse confitetur, gemens in hoc Psalmi, non aliud quam anxietatem & angustiam animi tribulati, propter persecutionis grauitatem & lapsus periculum, maxime autem ob diuinam consolationis absentiam significat. **V**ersu. 4. Obdormiam in morte. In Hebraeo sonat, ac si dicas, Dormiam mortem, hoc est, dormitionem mortis, quod est dormire morte, siue obdormire in morte. **V**ersu. 5. Si motus fuero, intelligi potest, si lapsus fuero, si cecidero, aut si declinauero, quemadmodum habet Chaldaea. paraph. Si declinauero à semitis tuis, aut si mutauero, hoc est, ad casum fuero inclinatus, vel si cadere coepero, aut etiam si haesitauero, aut cespitauero à via iustitiae. Tam enim cupidi sunt inimici perditionis nostrae, ut non solum gaudeant, cum nos viderint iam prolapsos, & extra viam positos, verum etiam cum ad casum tantum declinantes aut lapsi propinquos conspexerint. Quemadmodum e contrario gaudium est angelis Dei ceterisque fidelibus salutis proximorum percupidis, non solum cum peccatorem vident resurrexisse ad poenitentiam, sed mox etiam ubi illum viderint propositum coepisse resurgendi, agendi que poenitentiam. **V**ersu. 6. Et psallam nomini domini altissimi. Haec particula in Hebraeo non habetur. Et pro eo quod habemus, qui bona tribuit mihi, non habetur nisi, qui retribuit super me, vel qui reddidit mihi. Quod manifestum est debere accipi secundum sententiam nostrae lectionis, qui bona retribuit vel dedit mihi. Vnde Chald. paraphrasis habet, Laudes dicam coram Deo, quoniam mecum benigne egit.

IN PSALMVM XIII.

Versu. 2. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt. In Hebraeo habentur verba actiua, tanquam si dicas, Corrupterunt, abominabile fecerunt: sic in priori parte subaudiri oportet accusatiuum, semetipsos, vel viam suam, vel studia sua. Hieron. nobiscum vertit, per verba passiua, Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt: sed pro eo quod sequitur, in studijs suis, vertit studiose: quod secundum eandem sententiam potest accipi. **V**ersu. 3. Si est intelligens aut requirens Deum, loco illius, requirens Deum, Chal. parap. habet, quarens eruditionem à conspectu Dei. Secundum quem intellectum, requirens Deum, est illum ut praceptorē requirere, & illuminatorē in via iustitiae. Videtur tamen prima facie conuenientius, ut intelligatur querere Deum, qui illi cupit & studet placere. Alterum autem in altero includitur. **V**ersu. 4. Simul inutiles sunt. B. Hieron. vertit ex Hebraeo, Simul coglutinati sunt, Quod intelligendum puto de consensu & societate malorum in sua prauitate. Adhaerent namque fortiter sibi inuicem, per malam viscositatem iniquitatis, quae eos veluti in vnum compingit & continet. Alij vertunt nobiscum, abominabiles sunt, aut corrupti sunt, siue coputruerunt, vel sceterunt. Sunt autem haec adinuitē ferè coniuncta, neque est inter ea secundum rem multa distantia. Re enim corrupta, consequitur, ea ad nihilum ultra esse vtilem, non aliquo iam conducere, neque vllam amodo habere gratiam: sed ipsa fit ad omnia inutilis, ac proinde despecta, odiosa, contempta & abominabilis: quemadmodum de sale ait dominus, quod cum infatuatum fuerit vel euauerit, (hoc est corruptum fuerit, suaque virtute priuatum) ad nihilum ultra valet, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Carnes quoque mox ut corrumpuntur, abominabiles fieri incipiunt, tam quo ad esum, quam quo ad olfactum, & prorsus sunt inutiles. Atque ita per omnia impij declinantes à iustitia, quasi sale sapientiae priuati, mox inutiles fiunt & abominabiles, & sceterent in naribus domini Sabaoth atque sanctorum eius. **V**ersu. 5. 6. & 7. Sepulchrum patens, &c. Versus hi tres in Hebraeo non habentur, hoc sane in loco: in alijs tamen Psalmis, partim eos licebit diuersis in locis inuenire. Quinti enim versus pars, prior videlicet, Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: psalmo quinto continetur. Quae sequitur autem, Venenum aspidum sub labijs eorum. Psal. 139. illud autem quod proxime sequitur, initium versus

Matth. 5.

A versus sexti, Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. In psal. 9. habes. Reliqua autem quae sequuntur, finis scilicet versus sexti, & principium septimi (id est, totum hoc, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Conditio & infelicitas in vijs eorum, & via pacis non cognouerunt) non videntur vsquam, nisi forte secundum sententiam in psalmis haberi. Apud Esaiam autem inueniuntur libri eius ca. 59. Sciendam tamen est, quod Paulus apostolus 3. ca. epist. ad Roman. omnes hos versus tanquam ex contextu psalmi recitat, & adducit in testimonium. Quapropter mirum valde est in nullis non solum Hebraicis neque Chaldaicis, sed neque in Graecis exemplaribus, tres istos versus inueniri. Satis enim apparet in Graecis codicibus iuxta septuaginta interpretes partem istam olim fuisse habitam ex allegatione Pauli, qui in citando plerumque solet illorum translationem adducere. Quam suspitionem siue opinionem etiam confirmat Augustinus Iustinianus episcopus Nebiensis, ut in diuersis linguis apprimè eruditus, ex vtraque Arabica interpretatione, Syria videlicet & Aegyptia, in quibus ista dicit haberi, quae Hebraea & Graeca modo non habent: quas interpretationes, Syria videlicet & Aegyptiam, non dubitat ipse ex Graeco esse desumptas: simul etiam adducens quod modo diximus, ex allegatione Pauli in epistola ad Romanos. **V**ersu. 8. Qui deuorant plebem meam sicut escam panis. Ex Hebraeo vertit Felix, Comedentes populum meum, ac si comedissent vel comederent panem. Admodum autem recte haec, consonat cum sententia, quam supra in elucidatione expressimus. In sequenti autem versu ex Hebraeo non habetur, Vbi non erat timor, sed tantum, Illic timuerunt timore. Quod nonnulli ad statim sequens referunt, dicentes impios illic timere, inde timorem coepere, quod dominus in generatione iustorum habitat, tanquam eorum protector & vindex. In Graeco tamen habetur, iuxta quod nos in Latinis habemus exemplaribus. Et forsitan interpretes subaudiendum istud existimauerunt, quod adiecerunt. Neque multum dissimilis est lectioni nostrae paraphrasis Chal. quae & ipsa supra Hebraicam literam nonnulla verba adijcit, habet in hunc modum, Ibi timuerunt timore mendacium, quod non decebat timere.

IN PSALMVM XIII.

Versu. 2. Qui ingreditur sine macula. Quod nos habemus, sine macula, ex Hebraeo vertit aliqui, Qui ambulat perfecte, vel in perfectione: quod cum nostra lectione coincidit. Sine macula enim ambulat qui perfecte ambulat: & e contrario. Beatus autem Hieronymus, item & Felix nostro more vertunt, Sine macula. **V**ersu. 3. Qui non egit dolum in lingua sua. In Hebraeo habetur vocabulum Ragal: quod significat annotare, deferre, accusare, diffamare, detrahere, ut ait Ioannes Reuchlinus in rudimentis Hebraicis: addens praesentem locum psalmi rectius transferri potuisse. Qui non detulit super lingua sua. Felix vertit, Qui non detraxit, detulit, vel suffurrauit lingua sua. Beatus autem Hieronymus diuersum ab his omnibus videtur reddidisse, dicens: Qui non est facilis in lingua sua. Quod tamen secundum sententiam cum praedictis conueniet si intelligamus, facilis ad delationem, detractionem, aut accusationem. Cui etiam consonat quod habet paraphrasis Chaldaica, Non facile detrahit lingua sua. **V**ersu. 5. Qui iurat proximo suo, & non decipit. Initium huius versus multo aliter in Hebraeo habetur, quam vulgata habeat lectio. Sic enim vertit sacer Hieronymus, Iurat ut se affligat, & non mutat. Felix similiter, Iuravit affligere, vel ut contereret, aut humiliaret (supplendo seipsum vel corpus suum) & non mutabit. Atque ita habet etiam Chald. translatio. Intellegitur autem haec lectio de firmitate propositi, voti, & iuramenti boni: cuiusmodi est semetipsum affligere per poenitentiam atque opera virtutis, quae circa difficilia sunt, & secundum sensum affligunt homines. Regnum enim calorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et (iuxta Saluatoris verbum) odio habere oportet etiam animam nostram, si ipsum sequi volumus: quod profecto absque superius afflictione nequit fieri. Et quia minimum est proponere, vouere, iurare, nisi impleatur promissio, idcirco dicitur, iuravit affligere, & non mutat.

IN PSALMVM XV.

Versu. 1. Bonorum meorum non indiges. Ex Hebraeo istud ambigue vertitur. Quidam enim iuxta sententiam praedictae lectionis vertunt, Bonitas mea non est super te, vel pro te, vel ad te: hoc est, bonum meum non confert tibi; neque tu indiges bonorum meorum, intelligendo per contrarium: sed tua bonitas pro me est, & confert mihi, & ego tuis egeo. Alij autem vertunt, Bonum meum non est nisi à te: aut, Bene mihi non est sine te, ut habet Hieronymus. Cui lectioni consentit quod habet Chal. paraphr. Bonum meum non procedit nisi à te. **V**ersu. 2. Sanctis qui sunt in terra eius mirificauit omnes voluntates meas in eis. Hebraica lectio ad verbum sic habet, Sanctis qui sunt in terra; & admirabilibus vel magnificis vel fortibus, omnis voluntas mea in eis: quod clarius dici posset, hoc modo, In sanctis qui in terra sunt; & admirabilibus vel fortibus est omnis voluntas mea. Intelleguntur autem hic admirabiles, siue magnifici & fortes, iidem qui & sancti. Et recte quidem Christus patrem suum orans pro salute membrorum, allegat omne beneplacitum suum esse in sanctis & admirabilibus vel fortibus fidelibus suis. Molles enim & vitij subiectos, qui se fortes in bello, & in pugna contra antiquum serpentem non exhibent, habet exosos: neque est ipseus bona voluntas in illis. Cui consonat quod in oratione deuotissima post cenam vltimam ad patrem loquitur dicens, Non pro mundo rogo, sed pro ijs quos dedisti mihi. Neque tamē pro illis tantum pauculis, sed & pro omnibus qui credituri sunt per verbum eorum. Hi enim sunt fortes isti siue admirabiles, in quibus

Ioan. 17.

BB iij sibi

fibi iam dicit filius Dei bene placitū. Possunt verò præsentis Hebraicę lectionis plures alię assignari expositiones atq; conexiones, quas consulto prætereundas existimamus, ne nimia multitudine lecto-
 ris animus obruatur potius, quã edificetur. ¶ Versu. 3. Multiplicate sunt infirmitates eorū, Pro infir-
 mitatibus, Ex Hebræo quidã vertunt, idola: ex quibus est B. Hieron. Alij autē iuxta cōmunem lectio-
 nē, dolores vertunt, Quæ diuersitas ex æquiuocatione procedit dictionis Hebraicę. Nā azab Hebræa
 dicitio, per z daggesatū, significat idolū vel sculptile. Significat etiã ærinas, dolores, lãguores: vt Gen.
 3. Multiplicabo ærinas tuas. Sequentē autem particula, Postea accelerauerunt, ex Hebræo vertūt ali-
 qui, post alterū accelerauerunt: q; exponunt post alterū Deum. i. post deos alienos. Secundum quam
 Sententiã paraphrastice vertit Sanctes Pagninus, Multiplicentur dolores eorū qui alteri Deo dona-
 uerunt, hoc est, qui sese dederunt ad seruiendū alteri Deo. Atque hoc pacto de reprobatione infide-
 lium pars ista foret intelligenda. ¶ Versu 4. Non cōgregabo conuenticula eorū de sanguinibus. He-
 braica lectio habet, Non libabo libamina eorū de sanguine: quod exponunt aliqui, Non libabo liba-
 mina illorū, quorum libamina est sanguis: hoc est, nolo particeps fieri operum illorum, neq; cum eis
 cōuerfari. Alij, Non ordinabo post hac sacrificium de sanguine pecorum immolatorum, vt. f. exigã
 ab ijs qui cōuersi fuerint oblationē sanguinis animalium. Quæ postior expositio nostrę expositio-
 ni in Elucidatione postea satis rectē cōsentit. ¶ Versu 7. Qui tribuit mihi intellectum. Pro dedit mihi
 intellectum, in Hebræo habetur, Consultuit mihi, vel consilū dedit mihi. Pene autem in idem potest
 reduci sententia. Cum enim Deus interna sua illuminatione hominē erudiens, facit eum præligere
 hæreditatem cælestem, atque Deum ipsum, cæteris omnibus quæcunque in mundo sunt desidera-
 bilibus, nihil dubium, quin simul & intellectum illi dat, vt cognoscat hanc esse hæreditatem optimã
 & longe præstantissimã, atque etiam consilium vt hanc omnibus præligat, & præ omnibus requi-
 rat. Pro Increpauerunt autem, alij vertunt, Castigauerunt, alij Erudierunt: quæ facile ad sententiam su-
 perius expositam valent applicari.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Habet psalmus iste titulum specialem ante hac nusquã expositum, qui iuxta vulgatã lectionem
 talis est: Tituli inscriptio ipsi Dauid. Quod facile exponitur, dicendo, huius psalmi titulū inscri-
 bi Dauid: id est, Christo, qui est verus Dauid, vt alias frequenter diximus: quoniã videlicet ad ipsum
 spectant, quæ in hoc psalmo tractantur. In Hebræo autem maior est difficultas propter nimiam ambi-
 guitatem vocabuli Michtã, quod varie admodum reddunt interpretes. B. autē Hieron. vertit, Humi-
 lis & simplicis Dauid, sequitur Aquila & Symmachus. Et autē simplex iste & humilis Dauid, cuius
 auditur vox in Euangelio, ad humilitatē & mansuetudinē omnes inuitans, Discite (inquit) à me, quia
 mitis sum & humilis corde. Et iterum, Beati mites, quoniã ipsorum est re-
 gnum cælorum, & ipsi possidebunt terrã. Alij dicunt Michtã, significare aureum insigne, regiã nobi-
 litatis indicium, vel signum militaris dignitatis. Quod rectē etiã ad Christum accōmodatur, quoniã
 in hoc psalmo de victoria, decore & gloria resurrectionis eius fit mētio, per quã de diabolo & morte
 victor triumphauit. Alij plagã integram vel perfectã dicunt significare: quod etiam Christi accōmo-
 dant, in quo plaga perfectã fuit, quã præter meritum & culpã pro salute generis nostri maximã & cru-
 delissimã sustinuit. Alij instrumenti musici asserunt esse nomen, in quo psalmus iste erat decantandus.
 Nos lectori iudicium liberum liberamque electionem relinquimus, vt scētetur quod maluerit.

Versu 4. & 5. Igne me examinasti, & nō est inuenta in me iniquitas, Vt nō loquatur os meū opera
 hominū, &c. Longe secus habent Hebræa hoc loco, q̄ vulgata lectio. Sic enim vertit Hiero. Con-
 flasti me, & nō inuenisti cogitationes meas transire os meum. Ac deinde, In opere hominum propter
 verba labiorum tuorum ego obseruavi vias latronis. Cuius lectionis hæc est sententia, Conflasti me:
 id est, igne examinasti, & diligenter probasti, atq; examinasti: & non inuenisti q̄ transierint cogitatio-
 nes malæ per os meum, q̄ murmuratio aut impatientia (quæ sese cogitationibus meis iniecerunt, vel
 in cogitationibus occurrerunt) transierint per os meū, vt scilicet consensum præberim malis occur-
 rētib; cogitationibus, aut suggestionibus prauis: sed cōpescui labia mea & os meum: quomodo de
 sancto Iob dicitur, q̄ in omnibus afflictionibus non peccauit labijs suis, nec stultum aliquid contra
 Deum loquutus est. Non enim cauere potest homo, ne cogitationes malæ exurgant in corde: est ta-
 men eius abijcere male suggesta, vt non de illis tractet, loquatur, aut cōsulat pei ficiendis. Vnde & in
 alio psalmo dicitur, Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cōpungimini: quod suo lo-
 co in eadem sententiã à nobis suprã expositum est. Quod sequitur autē, In opere hominum, propter
 verba labiorū tuorum, ego obseruavi vias latronis: hanc habet sententiã. In operibus hominū, in
 actionibus atq; negotijs omnibus, quibus occupabar, & quibus occupari solēt homines propter ver-
 bā labiorum tuorū, propter præcepta atq; mandata tua, ego obseruavi vias latronis, diaboli, qui ho-
 micida & latro est ab initio, qui nō aliud quærīt quã nos occultē in mortē mittere præcipites. Valde
 autē oportet huius latronis vias obseruare, quoniã occultæ sunt valde, & vix nisi à diligentissime cō-
 tinentibus, perceptibiles. Et in omni opere hominum quo nos occupari contigerit, semper necesse
 est nos huius latronis esse memores, eiusq; semper vias obseruare: quoniã ipse vt noccat, nusquã non
 adest, nusquã non se ingerit, vt nostras actiones vel aliqua ex parte commaculet. Hoc enim est sum-
 mum &

A mum & vnicū illius latronis peruersi studium efficere, vt nihil eorum quæ nos agimus placeat Deo,
 Pro latrone, vertunt alij, dissipatorem: quod æquē diabolo conuenit, & secundum eandem penē ra-
 tionem quæ iam exposita est: quoniã hominis bona omnia dissipare, & disperdere laborat, iuxta
 quod in alio psalmo dicitur, Quæ tu perfecisti, destruxerunt. ¶ Versu 9. A resistentibus dextera
 tua custodi me. Principium huius versus in Hebræo continuatur cum statim præcedenti, ad hunc
 modū, Mirifica misericordias tuas qui saluos facis sperantes in te, à resistentibus dextera tua: vt præ-
 positio à, iungatur ad saluos facis: ac deinde diuisim legatur, Custodi me vt pupillam oculi, &c. Illud
 autem, A resistentibus dextera tua, ex Hebræo vertitur, Ab insurgentibus in dexteram tuam, vel, Ab
 insurgentibus in dextera tua. Ac iuxta hanc duplicem versionem, duplex itē assignari potest intelli-
 gentia. Secundum priorem, cum legitur casu accusatiuo, insurgentibus in dexteram tuã, idem valet
 quod resistentibus dextera tua, vel oppugnantibus dextera tuam, Secundum casum verò ablatiuum,
 potest particula illa, in dextera tua, cōiungi verbo saluos facis, ad hunc sensum, Qui in dextera tua,
 siue per dextera tuam, saluos facis sperantes in te, ab insurgentibus: id est, ab hostibus & impugnan-
 tibus. Cui sententiã suffragatur paraphrasis Chaldaica, quæ sic habet, Redemptor confidentium, vl-
 ciscere illos qui insurgunt in eos, manu dextera tua. Beatus autem Hieronymus, iuxta modū nostrę
 lectionis, legit: A resistentibus dextera tua: tamen (vt iam prædictū est) cum præcedentibus particu-
 lam istam coniungat. In sequenti autem parte: pro pupilla oculi, vertit Hieronymus, pupillam intus
 in oculo: alius, pupillam filiam oculi: alius, nigrum pupillæ oculi. Chaldaica translatio, pupillam dicit
 orbiculatam, quæ est in medio oculi. Quæ omnia ad maiorem teneritudinem spectant, & sententiam
 in Elucidatione atque annexis annotationibus expositam satis adiuvant. ¶ Versu 11. Inimici mei ani-
 mam meam circūdederunt. Principium huius versus ex Hebræo sic ad verbum conuerti potest, In-
 inimici mei, in animam vel ad animam, vel propter animam circūdederunt me: hoc est, Circūdederunt
 me obsidendo & circūmedido propter animã meam. Quod enim nos circūeunt quasi leones rugien-
 tes, inimici diaboli, nō propter rapiendas diuitias aut temporalia bona faciunt, sed propter animam,
 vt eam rapiant, macent, & perdant. Ferè autem eandem sententiam hæc lectio exprimit, quam suprã
 exposuimus. Quæ autem sequuntur diuersimodè, à diuersis interpretibus vertuntur, atque exponun-
 tur. Beatus enim Hieronymus sic vertit, Adipe suo cōcluserunt, & ore suo locuti sunt superbe. Cuius
 lectionis commoda faciliè dabitur intelligentia, si per adipem intelligamus potentiam & astutiam,
 vel etiã diuitias, si de temporalibus inimicis loquamur. Sic enim adipe diuitiarum, aut potentie astu-
 tiæque suæ, animas pauperum concludunt, & obsident per circuitū impij, vt eos perdant. Aut simpli-
 citer intellige, Adipem suum concluderunt: id est, omnes suas diuitias, omnem suam potentiam in vnū
 collegerunt, pariterque coniunxerunt, vt facilius nocerent. Sanctes Pagninus ad complendam sen-
 tentiam adijcit aliquid, hoc modo paraphrastice vertens, Adipe suo cōcluserunt corpus suum: ac de-
 inde, Ore suo loquuti sunt superbe. Felix verò secundum aliam connexionem legit inhunc modum.
 Adipe eorum clauserunt os suum, loquuti sunt cum superbia. Cui etiam cōsentire videtur Chaldaica
 paraphrasis, quæ habet, Diuitiæ eorum multæ, adipe eorum aperit os eorum, loquuntur arroganter.
 Prior autem lectio magis probanda videtur, vt pote commodiorem habens intelligentiam: quæ no-
 stræ etiam lectioni vulgatæ accedit vicinius. ¶ Versu 13. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam.
 Hebræa lectio habet, Similitudo eius sicut leonis, &c. Per quod significatur q̄ dicit Petrus aposto-
 lus aduersarium nostrum tanquam leonem rugientem ad nos perdendos circuire. Verti etiam potest,
 Imaginatio eius, quasi leonis desiderantis vel anhelantis vel parati ad prædam. Quomodo enim leo
 cum ad prædã anhelat, imaginatur, phantasiatur, atque cogitat de ea: sic faciunt & rapaces isti aduer-
 sarij. ¶ Versu 14. Ab inimicis manus tuæ. Hebraica lectio istud separat in caput versus sequentis. Sic
 enim habet, Eripe animam meam ab impio, framea tua: ac deinde sequitur, A viris manus tuæ, &c.
 Quod autem secundum hanc lectionem dicitur ab impio, framea tua, primo hanc habet intelligen-
 tiam: Ab impio, qui est gladius tuus. Est enim peccator iustum persequens quasi gladius & flagellum
 Dei, in quo suos dominus exercitat. Atque in hunc sensum vertit Hieronymus, dicens, Ab impio, qui
 est gladius tuus. Possit quoque ablatiuus ille (framea tua) iungi verbo eripe: sicque sensus erit, Gladio
 tuo eripe animam meam ab impio: id est, tua iusta ultione, sua seuera vindicta. Chaldaica paraphra-
 sis aliquid supplendum putat, & diuersam à prædictis facit sententiam. Sic enim habet, Erue animam
 meam ab impio, qui meretur interfici gladio tuo. ¶ Versu 15. Domine à paucis de terra diuide eos
 in vita eorum, Hic versus adeo difficilis est intelligentiã in Hebraica lectione, & tam incertæ senten-
 tiæ, vt nec vnus interpretum cum alio consentiat. Beatus Hieronymus ita vertit, A viris manus tuæ,
 domine, qui mortui sunt in profundo, quorum pars in vita: hoc est, ab hominibus malis super quos
 est manus tua, & vltrix vindicta, qui in profundo peccatorum & cōcupiscentiarum mortui sunt co-
 rã te, qui portionem felicitatis suæ habent in vita ista præsentis: quemadmodum epulo ille euangeli-
 cus bona receperat in vita sua. Alij vertunt, A viris qui sunt manus tua, vel flagellum tuū: ac deinde, A
 viris ex tēpore vel de sæculo: hoc est, ab hominibus huius mudi, vel ab hominibus modicæ substanti-
 tiæ, quorum potestas non diu durabit. Chaldaica paraphrasis in bonã partem sonat, Et iustorum (in-
 quit) qui deuouerūt animas suas propter te in mortē, de terra, pars eorū in vita æterna. Cuius lectio-
 nis sententia est, Eos qui propter Deum animas suas tradiderunt in mortem corporalem, habere por-
 tionem suã & mercedem, vita æterna. Similiter & quod sequitur ad felicitatem iustorum refert, cum
 subiungit, Thesaurus tuus bonus adimplebit thecas eorum: quoniã corda eorum & nunc implet, ad
 sufficientiã gratia spiritus, & post implebit plenissime gloria sempiterna. ¶ Versu vltimo, ego autē in
 iustitia apparebo conspectui tuo. Hunc versum ita ex Hebræo transfert Hieronymus, Ego in iustitia
 videbo

1. Ioan. 3.
Coloss. 3.

videbo faciem tuā: implebor cum euigilauero, similitudine tua. Cuius lectionis sententia est. Ego in iustitia perueni ad aspectum vultus tui, & tunc implebor, atque perfecte satiabor plenitudine felicitatis aeternae quod corpus & animā, cum a mortuis resurgā in similitudine tua: id est, assimilatus tibi per corporis & animae glorificationē. Erimus enim (vt Ioannes ait) similes illi: & (iuxta Pauli sermonem) apparebimus & nos cū illo in gloria. Quam sententiā plurium & potiorum interpretū firmat authoritas. Vnde Augustinus Iustinianus circa huius versiculi pertractationē, ita ait, Satiabor, nō in hoc saeculo sicut impij, quorū pars est in hac vita, sed in saeculo futuro, inq; aeterna vita, vbi euigilauero à somno mortis, videboque similitudinem tuā, imò gloriam tuā, imò teipsum, qui es tota gloria mea. Chaldaica paraphrasis sic habet, Ego autem in veritate videbo iucunditatem faciei tuae, satiabor in tempore quo euigilauero à gloria similitudinis tuae: vbi videtur illud, à gloria similitudinis tuae, cōiungi verbo, satiabor, ad hunc sensum, In tempore quo euigilauero, cū surrexero à somno mortis, tunc satiabor à gloria similitudinis tuae, à gloria quae me faciet similem tibi. Alij autem vertunt, Satiabor, dū surrexerit similitudo tua: quod secundum praedictum sensum intelligi potest, Dum surrexerit mihi, cū mihi venerit similitudo tua. Alius vertit, Cum expergefata fuerit imago tua: quod iterum ad eandem sententiam potest accommodari: dicēdo, Cum ego qui sum imago tua, qui sum factus ad imaginem & similitudinem tuā, fuero expergefatus in nouissimo die. Atque ita ex his omnibus videmus in hac lectione Hebraica non solum mentionem fieri de gloria animae (vt in vulgata lectione Graecorum atque Latinorum) sed etiam de corporis resuscitatione.

IN PSALMVM XVII.

Versu 1. Diligam te domine. Ait Felix verti posse hoc loco, Quæro misericordiam à te: siue, Amābio miserationes tuas. Rectius tamen habet diligam, quomodo vertit Hieronymus atque ipse etiam Felix in contextu. Versu 4. Laudans inuocabo dominum. Hunc versum varie ex Hebræo licet vertere. Vel iuxta modum nostrae lectionis, Laudans inuocabo dominum vel per passivum hoc modo, Laudatum inuocabo dominum: quemadmodum vertit Hieronymus, Quod eandem habet cum priore lectione intelligentiam: hoc est, inuocabo dominum cum laude. Cui videtur consonare quod habet Chaldaica paraphrasis, Dixit Dauid, inter laudandum, ego orabo coram Deo. Verti etiam posset, Laudatus inuocabo dominum: hoc est (vt Felix ait) Cum meruero laudem, inuocabo dominum. Versu 12. Et ascendit super Cherubin. Felix vertit, Equitavit super Cherub, & volauit: quod expositioni in Elucidatione posita satis respondet. Versu 19. Assumpsit me de aquis multis. Aquas multas intelligimus multos populos persequentes, vel multas tribulationes obuenientes: quam duplicem expositionem in Elucidatione indicauimus. Priori tamen de multitudine populorum persequentium fauet Chaldaica paraphrasis, habens in hunc modum: Direxit me, & eripuit me de populis plurimis. In sequenti autem versu, loco illius, Quoniam confortati sunt super me: clarius vertit Hieronymus, Quoniam robustiores me erant. Felix autem, Multiplicati sunt, vel prauauerunt super me. Versu 22. Saluum me fecit, quoniam voluit me. Hanc partem ita vertit Hieronymus, Liberauit me, quoniam placuit ei. Felix, Quoniam dilexit me, vel quoniam complacuit sibi in me. Chaldaica translatio, Quoniam voluntas eius fuit in me. Quae omnia, cum nostra lectione consentiunt, eademque explanant. Versu 24. Nec impij gessi à Deo meo. Intelligi potest, à Deo, aduersus Deum: vel non recessi impij agendo à Deo meo. Versu 28. Cum sancto sanctus eris. Ita quidem recte ex Hebræo transfertur. Potest tamen verti, Cum misericordiae misericors eris: quemadmodum secunda pars, Cum innocente innocens eris: verti potest, Cum perfecto perfectus eris. Sic in versu sequenti, priori loco verti posset, Cum fidelis vel simplici, fidelis & simplex eris: vel, Cum mundo mundus eris. Quae omnia similem habent intelligentiam. Pro illo autem verbo, peruerteris, aliqui vertunt, Peruersus eris: quomodo etiam psalterium habet quod vtriusque Augustinus, Alij, Peruersus videberis vel iudicaberis. Verti etiam potest, Peruerse ages: quemadmodum in priore versu, loco illius, Cum viro innocente innocens eris. Hieronymus vertit, Cum viro innocente innocenter ages. In Graeco autem habetur *μετὰ τὸν ἡβραϊστικὸν γίνεσθαι*: hoc est, Cum eo qui est prauus, astutus, siue peruersus, tu peruerteris: id est, prauae siue duriter ages, vel peruersus eris, aut durus, contrarius, & repugnans illi. Versu 31. Illumina tenebras meas. Intelligi potest, Illuminando fuga & expelle tenebras quae sunt in me: aut illumina tenebras meas: id est tenebras cordis mei: & si quae adhuc latent in occulto in tenebris, ea detege lumine tuo, vt sim coram te omnino perfectus. Versu 32. Quoniam in te eripiar à tentatione, Hieronymi versio habet, In te enim curram accinctus: hoc est, Fidualiter & alacriter aggrediar etiam grauiam, omni abiecto torpore, praepratus ad impletionem voluntatis tuae. Felix vertit, In te conteram militum cuneum: vel, In te perumpam, vel percurram per militum cuneum: id est, absque nocimento transibo. In sequenti autem parte, pro Transgredi murum, vertit Hieronymus ac ceteri, Transiliam murum: quod maiorem explicat vehementiam. Versu 36. Qui perfecit pedes meos, tanquam ceruorum, Beatus Hieronymus ita vertit, Coaequans pedes meos ceruis: hoc est aequales faciens in velocitate pedes meos cum pedibus ceruorum, vt curram scilicet velocissime in via Dei. Felix habet, Poluit pedes meos tanquam ceruorum. Chaldaica translatio habet, Pones pedes meos agiles, tanquam ceruorum. Quae omnia, lectionem nostram clariorem reddunt, & eandem sententiam retinent. Versu 39. Disciplina tua ipsa me docebit. Huius loco in Hebræo sic habetur, Manusuetudo tua multiplicauit me, vel manusuetudo tua multiplicasti me: hoc est, confortauit vel auxit fortitudine,

vt suffi-

A vt sufficerem expugnādis meis hostibus. Vel, Manusuetudo tua, siue humiliatio tua multiplicabit me: id est, quum me humilias, magnum me facis & exaltas. Prior autem particula: Disciplina tua correxit me in finem, omnino in Hebræo non habetur, neque in psalterio Romano: habent tamen eam septuaginta interpretes. Versu 40. Non sunt infirmata vestigia mea. Clarius ex Hebræo vertit Hieronymus, Non deficient tali mei. Felix, Non sunt lapsi malleoli vel tali mei. Versu 43. Confringam illos, nec poterunt stare. Hieronymus ex Hebræo, Cadam illos, & non poterunt surgere. Felix, Vulnerabo, percutiam, confringam eos, & non poterunt surgere. Versu 44. Inimicos meos dedisti mihi dorsum. Expositioni de fuga, quam in Elucidatione posuimus, consonat Chaldaica paraphrasis, habens in hunc modum, Patronos inimicitiae meae fecisti vertere terga in conspectu meo. Beatus autem Hieronymus vertit, Inimicorum meorum dedisti mihi dorsum. Quod vel ad fugam modo praedicto: vel ad percussione, vulnerationem, & interfectionem pertinet hostium. Versu 46. Vt lutum platearum debebo eos. Hieronymus ex Hebræo, Vt lutum platearum projiciam eos: quod Felix interpretatur, Sicut lutum platearum euacuabo illos, scilicet vt fieri solet de luto platearum, cum extra viam eiecitur, & in cumulos congregatur: quasi dicat, Caduca mortuorum se in cumulos congesturum ex victoria virtutis Dei. Chaldaica autem translatio, quae habet, Vt lutum platearum conculcabo eos, nostrae expositioni in elucidatione posita manifeste respondet. Versu 40. Filij alieni mentiti sunt mihi, &c. Felix ita vertit, Filij alienigenae mentietur mihi. Quod sic exponit, Negabunt mihi veritatem, & non audebunt eam in praesentia mea confiteri, dicentque praetimore, nō fuisse se aduersum me. Quod autem sequitur, sic vertit, Filij alienigenae inueterascent (id est, deficient) & timebunt, ex penetralibus suis, vel ex claustris suis: id est, ex locis occultis in quibus se occultauerunt, & absconderunt praetimore. Beatus autem Hieronymus, pro vltima hac particula vertit, Deficient, & contrahentur in angustijs suis. Versu vltimo, Magnificans salutes regis eius. Beatus Hieronymus aprius secundum Grammaticam connexionem vertit eum datiuo, Magnificanti salutes regis sui, & facienti misericordiam Christo suo, &c. Est enim sensus, Confitebor tibi magnificanti: id est, qui magnificas.

IN PSALMVM XVIII.

Versu 1. Caeli enarrant gloriam Dei. Chaldaica paraphrasis sic habet, Qui suspiciunt caelos, enarrant gloriam Dei: & opera manuum eius annunciant, qui suspiciunt in aera. Quae lectio, manifeste de corporalibus caelis videtur intelligenda. Neque omnino dissonat à vulgata lectione, si de caelis corporalibus intelligatur: quoniam non alia ratione dicuntur caeli enarrare gloriam Dei, nisi quia in se monstrant Dei gloriam, ita vt rationalis creatura illam valeat in his contemplari, & ex eis magnificare. Sequentem autem versiculum, eadem paraphrasis sic habet, Dies diei apponit, & manifestat verbum, & nox nocti nunciat scientiam. Hoc est, quod quis diutius fixusque contemplatur, & suscipit magnificentiā creaturā Dei, hoc amplius proficit in cognitione & laude Dei creatoris. Versu 3. Non sunt loquelae neque sermones. Hunc versum varie admodum transferunt interpretes. Hieronymi lectio sic habet, Non est sermo, & non sunt verba quibus non audiat vox eorum. Quod intelligendo de apostolis iuxta sententiam in Elucidatione supra expositam, accipi poterit in hunc sensum, In omni genere sermonum, & idiomatum, siue linguarum auditus est sermo praedicationis apostolorum, vt quibus accipiatur, pro in quibus. Vel aliter, Non sunt homines illius loquelae, vel cuiuscunque sermonis, à quibus non fuerint voces apostolorum audita, vt quibus valeat, à quibus. Felix autem in contextu sic habet, Non sunt loquelae, & nō sunt sermones, vt non audiat vox eorum. Vel aliter, ad hunc modum, Absque sermone, & absque verbis, etiam si nō audiat vox eorum. Quae lectio videtur intelligenda de caelis corporalibus: qui cum sermonem nō edant, neque loquelā habeant, nec omnino audiri possit vox eorum, annunciant tamen gloriam Dei, vt in Annotationibus prioribus declaratum fuit. Huic etiam consonat quod vertit Sanctus Pagninus, Non est sermo, & non sunt verba, non audiat vox eorum. Versu 4. In omnem terram exiuit sonus eorum. Septuaginta interpretes hoc loco sonum posuerunt, quomodo etiam apostolus 10. ca. epistolae ad Romanos citat in testimonium, & Hieronymus vertit ex Hebræo. Alij tamen interpretes, pro sono, vertunt, lineam vel regulam. Quod intelligi potest de regula vel linea praedicationis apostolicae, siue euangelicae doctrinae, quae per apostolorum praedicationem in totū orbem extensa est: vel de linea cursus siue motus caelestium corporum, quae vniuersam terrā circueiunt, atque perambulant. Ioannes Reuchlinus in libro de rudimentis Hebraicis explicans significationē dictionis *Kav*, quae in hoc loco ponitur, dicit eā significare regulā, normā, lineā, directorium, vel perpendiculari: & quia per illa mensuratur directoria aedificatur, idcirco tale vocabulum ad aedificationem aut architectonicam ait transsumi. Vnde hoc in loco rectius dicit transferendum, In omnem terram exiuit norma, directio, regula, aedificatio, & architectonia eorum: Quod aptissime sanctis apostolis euangelicae doctrinae annunciatoribus conuenit. Ipsi enim tanquam architecti, & praecipui operatores aedificij noui (i. ecclesiae nouae aedificandae) sunt egressi per vniuersum orbem cum suo perpendiculari, atque norma aedificationis directoria: quae erat verbum euangelicae veritatis, quod à Christo acceperant, Vnde ex his quidā dicebat, Vt sapiens architectus fundamentum posuit. Et iterum, De adiutores sumus. De illis autē qui in hac fide instruebantur, & in aedificium ecclesiae coaedificabantur, dicebat, Quae factura essent & aedificij Dei. Quanquam autem secundum vocem primae facie plurimum interesse videatur, inter sonū, & regulam, siue lineam, secundum hanc tamen intelligentiam res eadem est. Ipse enim sonus siue vox doctrinae euangelicae est regula ista, quam circū-

conferebant architecti apostoli. Felix putat verti posse. In omnem terram exiit cursus eorum: quod tam de caloribus circa terram raptu, quam de velocissima apostolorum prädicatione potest intelligi. Chaldaica autem paraphrasis habet, In terram extensi sunt effectus eorum, Potestque & hoc a quibus ad utrumque prädicatorum sensuum accommodari. **¶ Versu. 5.** In sole posuit tabernaculum suum. Secus in Hebræo legitur, Soli posuit tabernaculum vel tentorium in eis: quomodo Beatus Hieronymus, ac ceteri ex Hebræo interpretes concorditer omnes vertunt. Quam lectionem accommodando apostolis, dicimus, Deum patrem tabernaculum posuisse, & mansionem fecisse Christo filio suo (qui est verus sol iustitiæ) in sanctis apostolis, ut per eos ad omnes partes terræ veheretur, ad illuminandum vniuersam terram. Et ex eis, quasi de tabernaculo suo, debellaret, eijceretque mundi principem de populis orbis terrarum: quomodo soli corporali Deus tentorium & locum posuit in medio calorum, in medio firmamenti, quo vehitur ad illuminandum mundum. Est enim sol quasi rex in medio aliorum planetarum locum habens, & quasi regnum inter illos tenens in magnifica gloria splendoris sui: quemadmodum latè & plenè demonstrauimus, in libris quos De consideratione rerum naturalium edidimus, capite 22. libri septimi. **¶ Versu eodem,** Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, Quæ in hoc versu atque in sequentibus dicuntur in Elucidatione & in Annotationibus prioribus ostendimus, quomodo Christo per omnia aptissime conueniant. Possent tamen aptè etiam ad corporalem solem referri. Nam hanc processionem in modum sponsi, intelligere possunt in ipso solis ortu, quando ab occasu rediens, sui iubar terris gloriose refundit, & totus festinus redit mortalibus. Quam expositionem Chaldaica paraphrasis apertè indicat, his verbis: Ipse in mane tanquam sponsus procedens de thalamo suo pulcherrime, & dum diuiditur dies, lætatur ut gigas, & obseruat ad currendam in fortitudine viam occasus vespertini. Ab extremitatibus calorum egressus eius, & fortitudo eius super latera eorum: & non est qui se abscondat a feruore eius. Quæ etiam expositionem plenius & pulchrius tractatam inuenies capite 23. libri septimi iam antè citati, vbi totus hic passus à proposito de sole corporali exponitur. **¶ Versu. 8.** Lex domini immaculata, conuertens animas. Felix dicit, pro cõuertens, verti posse quietas: ut sit sensus, Lex domini quietat animas. Illis enim solis est vera quies & pax, qui obseruatores sunt legis Dei, & in ea iugiter meditantur. Beatus tamen Hieronymus, ac ceteri ex Hebræo interpretes, nobiscum verunt, Conuertens animas vel animam: quod ipse quoque Felix ponit in cõtextu versionis suæ. Pro dictione autem (parulis) quæ in secunda parte versus ponitur, in Hebræo habetur Peti, quod significat hominem simplicem, flexibilem persualibilem siue puerilem. Huiusmodi enim hominibus lex domini præstat sapientiam: illis verò qui superbi sunt, immites, rigidi, duræ ceruicis, inflexibiles, & imperuolubiles, nõ præstat lex Dei sapientiam: verbum enim Dei (ut Saluator aiebat) non capit in illis. Et in maleuolam animam non intrat sapientia. Superbis enim Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. **¶ Versu. 9.** Præceptum domini lucidum. Pro Lucido (quod etiam Hieronymus habet) alij interpretes vertunt, immundum vel purum. Neque multa differentia est. Solemus enim quod mundum omnino, ac purum est, lucidum dicere. Quod enim sordibus obductum est, non rectè lucidum esse potest. **¶ Versu. 10.** Iudicia domini vera. Ex Hebræo, Iudicia domini veritas. Quod autem sequitur, Iustificata in semetipsa, in Hebræo habetur, Iustificata sunt pariter vel simul. Cuius sensus potest accipi, In totum ac prorsus iustificata sunt, ita ut nihil sit commixtum iniustitiæ, nihilque desit veritatis. **¶ Versu. 11.** Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum. Multum, hoc loco non est aduerbium, ut determinet adiectiuum preciosum quasi dicatur, multum vel valde preciosum: sed est nomen adiectiuum, determinans totum hoc lapidem preciosum, secundum hanc constructionem super aurum & multum lapidem preciosum. Quæ loquutio similis est illi, qua dicere solemus, Multum aurum, vel multum frumentum: debere autem ita accipi multum nominaliter manifestè demonstrat lectio Hebræa, quæ pro multum habet nomen rab: similiter & Græca, quæ habet ῥαβ, quod etiam nomen est, non aduerbium. In secunda autem parte versus in Hebræo non simpliciter super fauum habetur, sed cum additione excellentiæ super fauum redundantem (ut vertit Hieronymus) id est, copiosum & delictum. Pro quo Felix vertit, Succum fauorum. Sanctes verò paraphrasticè sic legit, Dulciora melle & fauo, placentis melle confectis: Chaldaica autem translatio habet, Super pinguedinem lactis. **¶ Versu. 12.** Etenim seruus tuus custodit ea. Beatus Hieronymus vertit, docebit ea. Sanctes illustrabitur in eis. Felix, cautus fuit in ipsis, prouidus fuit & circumspectus in illis. f. obseruandis. Cui cõsentit quod translatio Chaldaica habet, Equidè seruus tuus est diligens in eis. Quod autè sequitur, In custodiendis illis retributio multa: huc habet sensum, In custodiendo illa, est multa merces: hoc est, dū illa custodiuntur, vel per hoc quod illa custodiunt, & obseruat serui Dei, est eis multus fructus, multum luerum, multa merces: & (ut Felix ait) præmium multum & magnum. Nimirum ad vitæ ingredientur, qui seruant Dei madata. **¶ Versu. 13.** delicta quis intelligit, Beatus Hieronymus vertit errores, pro delictis. Neque multa est inter hæc diuersitas, si errores accipiatur pro peccatis leuibus, quæ velut per surrectionem aut errorem quasi inaduertenter cõmittuntur, Eiusmodi enim peccata minora, quæ etiam iustus per surrectionem, & velut ignoranter contingunt, per delicta in Elucidatione indicauimus intelligi: cetera demque sunt illa occulta, à quibus postulat mundari.

Versu 3. Holocaustum tuum pingue fiat, Partem istam ex Hebræo duobus modis transferunt. Quidam enim dicunt, Holocaustum tuum in pingue fecerit, vel pingue faciatis: id est (iuxta sententiam)

A sententiã in elucidatione expressam) tanquam pingue reputet Deus, habeatque valde acceptum. At que huic lectioni confert beati Hieronymi versio: Aliter vertunt, holocaustum tuum incineret, vel in cinerem conuertat: quod secundum sententiam cum priore lectione idem valet, id est, gratum habeat & acceptum. In scripturis enim legimus, Deum gratas sibi hostias igne de celo demisso solere absumere, quemadmodum de oblatione Abel in libr. Gen. legimus, item & de oblatione Manus in lib. Iudicum & in libris Regum, holocausto Helia. **¶ Versu. 5.** Et in nomine Dei nostri magnificabimur. Hieronymus ex Hebræo, In nomine Dei nostri dicemus choros. Felix, Erigemus vexillum vel cantabimus, id est, triumphabimus, & triumphalia carmina decantabimus, à quo non omnino difsonat magnificabimur. Ioannes Reuchlinus in dictione degel, huius loci faciens mentionem, putat magis proprie transferri posse, In nomine Dei nostri insignes & notabiles siue nobiles erimus. Et neque ob hoc difsonat lectio nostra vulgata. Indubiè enim magnificantur, qui nobiles fiunt & insignes præ ceteris. Et planè attentius consideranti facilè patebit, hæc omnia quanuis secundum vocem videantur prima facie admodum diuersa, re tamen in verbo magnificabimur conuenire. Qui enim triumphat de inimicis in nomine domini, nõne magnificantur? Sic & qui propter triumphum cantant, atque choreas ducunt, vexilla explicant, ut solent in victoriis fieri: nõne vehementer magnificantur? nõne notabiles fiunt & insignes? **¶ Versu. 8.** Nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimur. Ex Hebræo vertunt interpretes: In nomine domini Dei nostri recordabimur, vel memorabimur: quod clarius dici posset, nomen Dei nostri recordabimur vel memorabimus: & hoc ad inuocandum in præliis & periculis, plus confidentes in inuocatione diuini nominis, quam in virtute armorum. Felix recordabimur exponit clamabimus, ut faciunt existentes in bello, quo modo de exercitu fortissimi illius Iudæ Machabæi legimus, quod tubis exiebant inuocantes Deum cæli, à quo sperabant salutem: & paucos illos cum Gedeone gloriosos factos victores, clamasse legimus, Gladius domini & Gedeonis. In priore autem parte, cum dicitur, Hi in curribus, & hi in equis, oratio est defectum patiens: ad quam implendam subaudiri oportet verbum confident, vel veniunt aduersum nos, vel simile aliquid. **¶ Versu. 9.** Ipsi obligati sunt, & ceciderunt. Ex Hebræo vertit Hieronymus ac ceteri interpretes. Incuruati sunt, & ceciderunt, quod clariorem habet sententiã quam vulgata electio. In secunda autem parte pro erecti sumus: Felix vertit, Exaltati vel corroborati sumus: alij, Validiores facti sumus. **¶ Versu. vlt.** Domine saluum me fac regem. In Hebræo alia distinctio est. Sic enim distinguunt, Domine salua vel saluum fac: deinde, Rex exaudies nos, vel exaudias nos in die qua inuocabimur: quod apertius habet Chal. Para. in hunc modum. Verbum Dei redime nos, rex fortis accipe operationem nostram in die inuocationis nostræ. Atque verbum hoc ad regem Christum dirigitur. Quod videtur quidem prima facie non satis apte consonare nostræ expositioni quam in elucidatione posuimus de rege temporali: attamen profundius considerantibus nullum videri debet inconueniens, si hoc vltimo versu transitus fiat ad regem Deum, cuius rex temporalis (pro quo in psalmo oratur) vices tantum gerit, ut verius administrator sit regni vice Dei, quã rex ipse dicendus: Nequaquam tamen repugnans illis, qui totum hunc psalmum regi messie Christo domino applicare malunt.

Versu. 3. Præuenisti in benedictionibus dulcedinis. Pro benedictionibus dulcedinis ex Hebræo vertunt, benedictionibus bonitatis vel boni: id est, benedictionibus, vel benedictionibus gratiæ. In secundam autem partem, vertunt coronam de obrizo: id est, auro precioso & præstantissimo, hoc est, coronam auream, vel coronam auri preciosi. **¶ Versu. 4.** Vitam petiit à te & tribuisti ei, longitudinem dierum. Vulgo ita hanc sententiã distinguunt, ut post tribuisti ei, fiat distinctio, eiusque quod sequitur velut quædam separatio, ad hunc modum. Vitam petiit à te, & tribuisti ei, ac deinde longitudinem dierum in sæculum & in sæculum sæculi. Secundum quam distinctionem sensus est, Petiit à te vitam, & vitã tribuisti ei: dedisti (inquã) ei longitudinem dierum in sæculum sæculi. id est, vitam æternam. Facilius tamen esset sententiã, si sic fieret diuisio, ut accuratius vitam non nisi à petiit regetur: alter autè ille longitudinem, à verbo tribuisti, hoc modo, Vitam petiit à te & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum & in sæculum sæculi. Iuxta quam constructionem, omnes ex Hebræo habent interpretes. **¶ Versu. 6.** Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo: Hieronymus vertit, apud vultum tuum. Alij vertunt, ab aspectu tuo: quã sententiã in elucidatione positam clarius exprimitur. **¶ Versu. 7.** In misericordia altissimi non commouebitur. Beatus Hieronymus vertit: Nõ diripietur. Felix autem nobiscum, Non commouebitur. Et facile est, hæc in eundem sensum reducere. **¶ Versu. 8.** Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Hieronymus actiue vertit. Inueniet manus tua omnes inimicos tuos. Quod cum nostra lectione idem valet, si tantum illud inueniatur inimicis, intelligatur (ut debet) ab inimicis. Sanctes Pagninus hoc loco vertit: Sufficiet manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua sufficiet odio habentibus te. Cuius lectionis sensus est: Potens vltio & satis valida & fortis erit ad punitionem omnium inimicorum. Pœna enim intolerabilis vindicta Dei omnes eos afficit. Chal. translatio sic habet: Apprehendet ictus manus tuæ, cunctos patronos inimicitie tuæ, & punitio dextera tuæ inueniet omnes qui te oderunt. Quæ lectio nostra paraphrasticè explanat. **¶ Versu. 9.** Pones eos ut clibanum ignis, in tempore vultus tui. Hieronymus nobiscum vertit, in tempore vultus tui. Felix autem vertit, In tempore iræ tuæ. Quæ res testimonio est illi, quod in elucidatione indicatum est, tempus vultus hoc loco pro tempore iracundiæ positum esse. In eo autem quod sequitur, Dominus in ira sua conturbabit eos. Hieronymus vertit, præcipitabit: quod rectè ad submersionem in infernum potest referri. Translatio autem Chalda. habet, Deus igni in flammabit eos, & consumet eos incendio gehennæ. **¶ Versu penultimo,** Quoniã pones eos dorsum, Beatus

Hieronymus hanc partem vertit iuxta modum nostræ lectionis, Pones eos humerum, scilicet non mutans nisi dorsum pro humero. Felix autem vertit, Sepones eos, aut pones eos partem vel dorsum: hoc est (vt ipse interpretatur) separabis eos à iustis, Ex qua interpretatione monstratur, nostræ vulgatae lectionis posse, præter eam quæ in elucidatione à nobis exposita est, aliam dari intelligentiam, hanc videlicet, Tu illos inimicos tuos proicies quasi post tergum tuum vt non videant faciem tuam in æternum, neq; latentur in aspectu vultus tui. Nam iusti & beati quasi ante faciem Dei sunt, & latentur cum vultu vel ante vultum, id est, in aspectu vultus eius: quod quia impiis imperpetuum non dabitur, recte illos dicimus in dorsum ablegari, vel dorsum poni: sicq; poni in dorsum vel in partem, & seponi, atq; post tergum proiici, idem valent. ¶ Versu eodem, In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. Hanc partem longe secus vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus sic habet, Funes tuos firmabis contra facies eorum. Quod potest intelligi de funibus vel laqueis damnationis impiorum, qui sic firmati sunt contra facies eorum, vt nulla ei sit spes illos effugiendi. Felix vertit aliter, Cum neruis tuis diriges contra vultus eorum, subintelligendo sagittas, quod adiicit Sanctes in sua versione. Atque ita sensus est pene idem qui antè, Tu diriges in neruis tuis, vel cum neruis tuis: (id est, in arcu tuo) sagittas contra facies illorum, hoc est, sagittas vltices sententiæ tuæ, quibus anima in mortem mittitur, diriges, & (vt ita dicam) sagittabis, atque fulminabis contra eos ex aduerso, cum videlicet dices, Discedite à me maledicti in ignem æternum. Hæ autem lectiones, quanquam verbis multum differant à nostrâ vulgata Latina lectione, secundum rem tamen manifestè coincidunt, quoniam & ipsa de damnatione impiorum loquitur.

Matt. 15.

¶ Versu 1. Deus Deus meus respice in me. Illud respice in me, nõ habetur in Hebræo, neque Christus in cruce illud proferebat: sed tantum, Deus Deus meus, quare me dereliquisti, vt sit manifestum ex sacris euangeliis. In eo autem quod sequitur, pro verbis derelictorum, ex Hebræo vertunt concorditer interpretes, verba rugitus, Longe à salute mea verba rugitus mei. Cuius sensus est, Quatumuis clamè & rugiam, non liberor, non saluor, sed maneo derelictus. Aliqui, verba lamentationis vel eiulatus vertunt: & hoc eandem habet sententiam. ¶ Versu 2. Et nõ ad insipientiam mihi. Secus habetur in Hebræo, Et non est silentium mihi: id est, non cesso clamare, non desino orare, secundum infirmam humanitatem (quæ continuo horret passionem) vt auferatur à me calix. ¶ Versu 5. Ego autem sum vermis, & non homo. Pro homine in Hebræo non habetur enos, quod hominem vilem significat, & miseris subiectum, sed isch, quod significat virum egregium, præcipuum atq; nobilem, quemadmodum Adâ hominem plebeium. Vnde Felix & Sanctes transferunt, Ego sum vermis, & non vir. Chald. autem Paraphra. manifestè hanc emphasim exprimit, dicens, Et ego vermis, & debilis, & nequaquam fortis. In sequenti autem parte, pro opprobrio hominum, ponitur, portans vituperia hominum. ¶ Versu 7. Loquuti sunt labiis. Huius loco, beatus Hieronymus vertit, Dimittunt labium. Felix, Aperient labia, aperient eum labio, vel erupent in sermone. Chald. translatio, Garrunt malum labiis suis. ¶ Versu 9. Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. Hieronymus aliter vertit, Tu autè domine propugnator meus ex vtero. Cui sententiæ faciliè conformabimus lectionem vulgatam, si extractionem intellexerimus de periculis liberationem: Felix tamen nobiscum vertit, Quoniam tu extrahens me de vtre. Vnde rectè admodum quadrare videtur illa intelligentia, quam de Christi ex materno vtero processione in elucidatione posuimus. Quod autè sequitur, Spes mea ab vberibus matris meæ: alij malunt vertere, Spes mea vel fiducia mea super vber vel vbera matris meæ: quod eandem habet cū nostrâ lectione sententiã, videlicet quod Deus pater spes Christi fuerit iam tunc, cum super vbera matris quiesceret, cum ex illis lactis pabulum exurgeret. Vltima autem particula, In te proiectus sum ex vtero, præter sensum in elucidatione expressum, duplicem adhuc recipit intelligentiam. Prior hæc est, Ex vtero proiectus sum in te, siue super te: quasi dicat, Tu me ex vtero matris procedentem suscepisti, super te cadebam, & tu me suscepisti in manibus tuis: quoniam videlicet tui solius cura saluabar cum nascerer, & fuisti mihi quasi pro obstetrice. Posterior est, Tu me eduxisti de vtero in tua virtute, & per te egressus sum, processusq; de vtero miro modo, clausis vide licet vaginalibus saluis. Quod enim sic ex vtero proiectus sum siue egressus, non humanæ erat infirmitatis, sed diuinæ virtutis. Priori intelligentiæ consonant interpretes, qui vertunt, Super te proiectus sum ex vulua. Posteriori magis fauet Chald. Paraphrasis, sic habens, In roboratione tua leuasti me à visceribus ventris matris meæ. ¶ Versu 14. Dispersa sunt omnia ossa mea. Hierony. ex Hebræo, separata sunt omnia ossa mea: id est, abinuicem diuisa, præ defectu videlicet vigoris vix coherentia adinuicem, vel distracta abinuicem, & è suis locis mota præ acerbitate tormentorum. ¶ Versu 15. In medio ventris mei. Ex Hebræo vertit Felix, In medio intestinorum meorum, hoc est, in medio interiorum meorum, quæ in elucidatione per ventrem diximus intelligi. Versu 18. Foderunt manus meas & pedes meos. Hieronymus vertit, Fixerunt, quod idem vult eum foderunt. Caterique interpretes ex Hebræo similiter vertunt, Magna tamen de hoc loco apud Hebræos disputatio est, quã videre poteris apud Felicem in annotationibus Psalmi præsentis, similiter & in Augustino Genuesi, qui hunc locum prolixius & exactius tractant, & aduersus Iudæorum calumnias defendunt. ¶ Versu 25. Quoniam nõ spreuit neque despexit deprecationem pauperis. Pro deprecatione, Hieronymus vertit modestiam. Felix humilitatem, afflictionem vel orationem. ¶ Versu 27. Apud te laus mea. Felix vertit, Ex te vel de te laus mea, in Ecclesia multa: quod faciliorem habet intelligentiam.

DE

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

A. Titulus huius psalmi, iuxta vulgatam lectionem est, In finem, pro susceptione vel assumptione matutina, psalmus David. Conuenientissime autem per hanc susceptionem vel assumptionem matutinam accipiamus resuscitationem Iesu Christi, quæ primo mane ante diluculum facta est: de qua manifestum est psalmum, post passionis descriptionem terminatam, facere mentionem. Intelligitur autem assumptio ista siue susceptio, velut patris ad filium: quoniam videlicet in resurrectione pater filium suscepit & assumpsit de morte ad vitam, vel ipsius filij ad corpus & animam: quæ quidem secundum aliquem loquendi modum dicere possumus ab eo velut deposita, quando illa permisit ad tempus separari, volens esse pro viuificandò homine homo mortuus. Assumpsit autem siue suscepit & animam & corpus quando ea iterum coiunxit, vt fieret iam iterum homo viuus, qui paulò antè fuerat mortuus. In Hebræo autem, pro susceptione ponitur dictio aieleth, quæ à diuersis diuersimode exponitur. Quidam enim interpretantur ceruum vel ceruam. Vnde beatus Hieronymus vertit, Pro ceruo matutino. Felix, pro cerua aurora, vel cerua matutina. Quod facile, iuxta sententiam suprâ expositam, accõ modari poterit resurrectioni: quoniam primo mane ante auroram vel in aurora, Christus tanquam ceruus summa alacritate exiit à morte, in qua tempus modicum, donec voluisset, fuerat detentus. Poterit & propter passionem, ceruus matutinus vel cerua auroræ Christus dominus appellari: quoniam primo mane à pontificibus, principibus & vniuerso populo, tanquam à rabidissimis canibus agitatus fuit & quaesitus ad mortem, cum à consilio ad Pilatum, à Pilato ad Herodem, rursumq; ab Herode ad Pilatum, ac deinde vsque in Caluarie locum, eundem sæuisimè pertrahendo, ad mortem agitant. Alij verò Hebræorum, stellam matutinam vertunt: quod etiam Christo rectè competit, vel quia ab æterno de patre vt lumen de luce procedit, vel quia in mundum adueniens solem nobis suæ diuinitatis aduexit siue annunciauit: quemadmodum stella matutina (quam veterem vocant) solis est nuncia, & auroræ vetricis: vel etiam quia in resurrectione quasi stella lucis plena, post tenebras mortis apparuit. Chald. paraphr. habet, Pro fortitudine siue virtute sacrificij iugisque immolationis. Et hoc in Christum rectè quadrat, quæ in consummatione temporum semel factus hostia pro peccatis (iuxta verbum Pauli) consummauit in sempiternum sanctificatus: est ipse semel oblatus, quasi iugis hostia & iuge sacrificium in conspectu Dei. Diuinare autem prorsus videtur, qui instrumentum musicum significari dicunt. Fidelibus & piis mentibus ea magis hoc loco acceptanda erunt, quæ Christo Messia, vel secundum passionem vel secundum resurrectionem conueniunt: maxime cum & ab euangelistis, atq; adeò ex ipsius psalmi verbis certissimum habeamus testimonium debere hunc psalmum non nisi de Christo intelligi, quicquid tandem rabido ore latent insani atq; amentes Iudæi, semel abiecta veritate ad omnia signimenta promptissimi, atque in absurdis sensibus (si ita dicere liceat) felicissimi.

Apoc. 11.

Lucæ 23.

Hebr. 10.

V. Er. 1. In loco pascuæ ibi me collocauit. Hieronymus ex Hebræo, In pascuis herbarum acclinâ uit me: id est, constituit me, quiescere fecit. Felix vertit, in habitaculis germinis, vel in pulchris amoenis: alius, in speciosis germinibus vel virentibus herbis: quæ omnia rectè ad amoenitatem & viam pascuæ ecclesiæ accommodari spiritualiter possunt, sicuti in elucidatione monstrauimus. Est enim ecclesia veluti virentissima atq; floridissima pascua, omnibus habitantibus in ea. ¶ Versu 2. Super aquas refectiois educauit me. Felix, iuxta aquas placidas vel aquas requiei (id est vbi libenter requiescunt homines) enutriet vel sustentabit me, vel deducet me. Sunt enim aquæ istæ quietis & refectiois, aquæ quas seaturire facit in nobis spiritus Iesu, qui (iuxta prophetam) vena est aquarum viuentium, veræ aquæ refectiois, veræ aquæ placidæ, veræ aquæ requiei: tum quia libentissime illic solent sancti quiescere, in dulcissimo decursu aquarum istarum oblectationem habentes maximam: tum quia quietissimas faciunt animas electorum. In his enim aquis, nec alibi requiem inuenire possumus animabus nostris: ¶ Versu eodem, Animam meam conuertit. Hieronymus, Animam meam refecit. Felix, Animam meam restituit, refocillauit, quietauit: & illius esse dicit, qui laborauit in agonia, qui in pristinum statum restituitur. Rectè tamen etiam vulgata lectio habet conuertit vel reduxit, sicut pastor reducit ouiculam, & ab errore conuertit. ¶ Versu 5. Virga tuâ & baculus tuus. Felix pro baculo ponit pedum: id est baculum pastorem, quo in viam diriguntur oves errantes: per quod significatur disciplina domini, vt in elucidatione expressimus, à qua non solum nõ abhorrent electæ oves domini, verum etiam diligunt eam plurimum, & consolationem accipiunt in ea: quemadmodum oves bonæ à pedo sui pastoris nequaquam abhorrent, sed cõsolantur magis in præsentia sui pastoris, cum illum viderint pedo innixum, suæ custodiæ intendere, pascunturq; sub pedo quietius, vtpote à luporum moribus securæ. Chald. translatio per virgam intelligit disciplinam & castigationem domini, & per pedum legem Dei, per quam dirigitur homo in bono, vt oves in via rectè per pedum diriguntur. Sic enim habet, Castigationes tuæ rectæ, & lex tua, ipse me consolatur. ¶ Versu penultimo. Misericordia tua subsequetur me. Hebræa lectio sic habet, Bonitas & misericordia sequentur me, vel benignitas & misericordia subsequenter me.

V. Er. 2. Super flumina præparauit eum. Ex Hebræo vertit Hieronymus, stabiliuit. Felix similiter aut direxit, siue præparauit: quæ secundum eandem sententiam debent accipi. ¶ Versu 4. Qui non accepit in vano animam suam. Hieronymus ex Hebræo, Qui non exaltauit frustra animam suam: id est, qui non per superbiam seipsam vane crexit, qui non superbe de se sensit, præter rationem.

CC ij nem.

nem, cum nihil habeat de quo se debeat exaltare. Felix in contextu vertit, vt nostra habet lectio, Qui non accepit in vano animam suam. Ad marginem autem ponit, Qui non iurauit in vano animam suam: quam lectionem clarius explanat lectio Chald. translationis, Qui non iurauit super falso ad damnationem animæ suæ. ¶ Versu 5. Et misericordiam à Deo salutari suo. In Hebræo manifestum est non haberi misericordiam hoc loco, sed iustitiam. Sensus tamen nõ omnino diuersus est à lectione vulgata. Qui enim à Deo accipit iustitiam, per quam solam illi potest placere, nihil dubium, quin hoc ipso ab eodem recipiat misericordiam. ¶ Ver. 7. Attollite portas principes vestras, Ex Hebræo longe secus vertunt hunc versum interpretes, quam habeat vulgata lectio. Non enim faciunt vllam principum mentionem, sed tantum ad ipsas portas dirigunt sermonem: hoc modo. Attollite portæ capita vestra: sicq; id quod sequitur, Et eleuamini portæ æternitatis, vel portæ perpetuæ. Expositio est præcedentis particulæ. In eleuatione enim spiritus, portas cælestis regni alloquitur propheta sanctus, vt sese erigant & eleuent, vt sua capita sustollant, vt sese aperiant in latum & altum venienti in propria victori domino. Chald. paraphr. hoc loco sic habet. Leuate portæ domus sanctitatis capita vestra, & eleuamini excelsa æternitatis, vel portæ sæculi siue perpetuæ. Erigite portæ paradisi, horum deliciarum, capita vestra, & eleuentur excelsa vel portæ æternitatis, vel erigantur gradus æternitatis, & ingrediatur rex gloriæ. Cæterum huius psalmi cum duobus præcedentibus rectam & ordinatam consequutionem pulchre declarat Felix, dicens, post passionem & resurrectionem capitis, psalm. 21. expressam, ac deinde psalm. 22. ecclesiæ corporis eius & fidelium membrorum gaudium atque bonum statum exposita nunc demum in hoc 23. psalmo, de Christi dominio & victorioso ad cælos ingressu, ordine congruo fieri sermonem.

Psalmus iste 24. in Hebræo, secundum alphabeticas literas (sicut & alij plures) est compositus, ita vt per ordinem, versus singuli in capite habeant alphabeticam litteram, consequenti ordine alteram alteri succedentem. ¶ Versu 5. Te sustinui tota die. Hieronymus pro sustinui, vertit expectaui, quo verbo aptius explicatur, quod per verbum sustinui significetur. Sustinere enim dominum, est cum patientia expectare. ¶ Versu 9. Dulcis & rectus dominus. In Hebræo priori loco habetur dictio ros, significans bonum. Vnde ex Hebræo vertunt interpretes, Bonus & rectus dominus. Et in Græco ἄριστος ponitur, id est benignus, bonus. Propter quod in eandem significationem accipi oportet nomen dulcis, quod habet vulgata lectio. In secunda autem parte pro legem dabit, vertunt, docebit vel instruet peccatores in via. Et eadem est (sed apertior) cum lectione vulgata sententia. Sic versu 13, quod dicitur, Legem statuit ei in quam elegit: clarius verti posset, Docebit eum vel instruet eum in via quam elegit. Itē psal. 118. quod obscure dicitur, Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum, clare verti posset ex Hebræo, Doce me domine, vel me fac intelligere viam iustificationum tuarum: vel instrue me in via. ¶ Versu 14. Anima eius in bonis demorabitur. Chald. paraphr. bona veteri sæculi exponit, dicens, Anima eius in bonis mundi vel sæculi venturi demorabitur, & filij eius hæc reditabunt terram. Huic vt cunq; consonat quod Felix vertit, Anima eius in bono dormiet. Bonum autem in quo sancti dormiunt, bonum summum & sempiternum est. Beati enim qui in domino moriuntur. ¶ Versu 16. Firmamentum est dominus, timentibus eum. Ex Hebræo vertit Hierony. ac cæteri interpretes, pro firmamento secretum, hoc modo, Secretum domini, timentibus eum. Cuius lectionis sensus apertus est, secreta domini fieri palam timentibus dominum: iuxta quod in alio psalmo dicitur, Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et iuxta hunc sensum habet Chald. paraphr. Secretum domini manifestum est his qui timent eum, quod autem sequitur, Et testamentum ipsius, vt manifestetur illis: sic vertit Hieronymus, Pactum suum ostendit illis, id est, docebit illos testamentum suum, intelligere faciet eos præcepta & promissa sua. ¶ Versu 18. De necessitatibus meis erue me. Necessitates videntur pro angustiis accipiendæ. Vnde Hieronymus ac cæteri hoc loco vertunt, De angustiis meis edue me, Quod & in alijs locis, vbi eadem vox ponitur considerari debet. ¶ Versu 19. Et dimitte vniuersa delicta mea. Ex Hebræo, Porta omnia peccata mea: quod secundum rem idem est, neque est nostra lectio vulgata aliud quam huius expositionis. Portare enim Deum peccata nostra, est auferre à nobis: id est dimittere. Sic & in versu 12, quod vulgata lectio habet, Propiciaberis peccato meo, ex Hebræo vertit Felix, tolles vel accipies vel portabis peccatum meum: id est, parces peccato meo, & dimittes mihi peccatum. ¶ Versu 26. Odio iniquo oderunt me. Odium iniquitatis vertit Felix, Chald. translatio dicit odium rapinæ: alius transfert, odium iniuriosum. Potest intelligi odium crudele & impium quo iniusti persequuntur bonos vsque ad rapinam, iniuriam, & mortem. Vel accipiat iniquum odium, illud pro quo iustam causam non habent odientis, quasi odium irrationabile & iniustum. Qui enim erga nocentem (qui prior malum intulit) odium gerit, secundum aliquem modum æquo odio illum habet exosum, à quo malum prior accepit. Prorsus verò iniquum est, & nihil habet vel apparentis æquitatis aut rationis, aduersus innocentem qui tibi nil vnquam nocuit, graue gestare odium. Vtranque hanc expositionem, breuiter in elucidatione attigimus. ¶ Versu 22. Innocentes & recti adhererunt mihi. Aliter habetur in Hebræo, quam habeat nostra lectio. Sic enim illa habet, innocentia & æquitas custodient me, & simplicitas & rectitudo, &c. Quæ sententia perfectam veritatem habet. Saluantur enim electi in innocentia & iustitia sua, quemadmodum damnantur impij in suis iniquitatibus & iniustitijs.

Versu 2. Vre renes meos & cor meum. Felix vertit, Examina renes meos. Alius, Funde renes meos. Alius, Purifica renes meos. Beatus Hieronymus nostram lectionem nihil mutat, sed vt re nobiscum vertit. Sciendum autem est pro horum concordia & huius vitionis intelligentia, quod vocabulum Hebraicum hoc loco positum tzarap, significat sublimare vel purgare metalla: à quo verbo deriuatum nomen verbale, ponitur psal. 17. Eloquia domini igne examinata, quod Hebraice (secundum Ioannem Reuchlinium sic ad verbum esset transferendum: Sermo domini purgatus & excoctus scilicet, sicut metallarius aurum excoquit, & in sublime educit, purgando. Ait quoque idem Reuchlinius, omnia deriuata ab hoc verbo significare probationem, expurgationem, & soliditatem atque firmitudinem. Ex quo patet, præsentis versiculi hunc esse sensum, Proba me domine, & tanquam metallarius in camino me pone, vt probes, vt examines, vt purges, probatumque, & solidum, atque firmum facias per patientiam: excoque renes meos & cor meum, vt absumatur omne quod impurum est & aliena (id est vitiosa) commixtionis. ¶ Versu 3. Complacui in veritate tua. In Hebræo habetur, Ambulaui in veritate tua: quod tamen in eandem sententiam cum nostra lectione factis conuenit. Quod enim vir iustus dicit sibi esse complacitum in veritate Dei, id indubie intelligitur, ad ambulandum in ea. ¶ Versu 4. Et cum iniqua gerentibus non introibo. Hieronymus vertit, Cum superbis. Felix, Cum versutus vel cum occultis: hoc est, cum iis qui aliud habent in corde, & aliud in ore. Vel cum occultis, id est, cum iis qui in occulto se abscondunt, vel parant insidias, vt aliquid mali faciant, vel alicui noceant. Et hunc posteriorem sensum indicat Chald. paraphr. quæ sic habet, Cum occultantibus se vt noceant, non introibo: Manifestum est autem, quomodo ista lectionem nostram vulgatam non nisi explicent, & plenius expriment. ¶ Versu 6. Laui inter innocentes manus meas. In Hebræo, Lauabo in innocentia manus meas: id est, non ero impius cum impijs, non polluar illorum consortio atque commercio. ¶ Versu 7. Vt audiam vocem laudis. In Hebræo, Vt audire faciam in voce laudis vel confessionis: quod beatus Hieronymus paraphrasticè secundum aliquem modum clarius vertit, dicens, Vt clara voce prædicem laudem, & narrem omnia mirabilia tua. Qui enim prædicat clara voce Dei laudes, indubie audiri facit eas. ¶ Versu 8. Domine dilexi decorem domus tuæ. In Hebræo non habetur decorem, sed habitaculum vel habitatio, ad hunc sensum, Dilexi habitaculum vel habitationem domus tuæ: id est, in qua tu vt in domo habitas. ¶ Versu 9. Ne perdas cum impijs. Hieronymus, Ne auferas cum impijs animam meam: quod potest secundum sensum in eundem accipi, quem habet vulgata nostra lectio. Felix autem vertit, Ne claudas, vel ne congreges aut coniungas peccatoribus animam meam, in eandem scilicet retributionem damnationis æternæ. ¶ Versu ultimo. Pes enim meus stetit in directo. In directo, clarius diceretur, in rectitudine, vt vertit Felix: vel in recto (vt habet Hieronymus) pro rectitudine: vel via recta, vt habet psalterium Romanum, In secunda autem parte, loco in ecclesijs, habet Chald. paraphrasis, in congregationibus iustorum.

Versu 4. Ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Hieronymus ex Hebræo, Ipsi impegerunt & ceciderunt. Felix corruerunt & ceciderunt. ¶ Versu 8. Et visitem templum eius. Hieronymus, Et attendam templum eius. Felix, vt explorem vel diluculo surgam, & quæram templum eius. In contextu tamen nobiscum vertit, vt visitem. Et poterunt hæc facile in eandem reduci sententiam. Qui enim mane surgit ad explorandum & videndum agrum, hortum, aut vineam, recte hunc dicimus illa visitare. Et potest in hoc dulce admodum accipi mysterium. Qui enim toto corde cælestia amant, & desiderant supernam patriam inhabitare in æternitate: hi nunc donec in hac vita agunt, visitant quotidie templum domini, & explorant attenduntque, & respiciunt in illam quam expectant hereditatem: quomodo ij qui villas aut possessiones habent valde caras, etiam si nõ in illis inhabitant, frequenter tamen respiciunt ad illas, easque visitant & explorant, & oblectantur sic in visitatione atque aspectu illarum. Iuxta quæ modum omnino decens est, vt nos modò elongati à patria nostra, toto desiderio interim ad illam anhelemus, atq; ad eam visitandam, perlustrandam, ac diligenter percipiendam mane diluculo consurgamus, ne aliquando sanctum ipsius desiderium in nobis incipiat refrigerare. ¶ Versu 14. Non declines in ira à seruo tuo. Ita quidem nobiscum vertit Hieronymus, nullo variato. Felix tamen aliter vertit, Ne expellas in ira seruum tuum, aut ne declines in ira seruum tuum, hoc est ne sic irascaris aduersum me, vt ob hoc me asperneris, abiicias, aut repellas à te: id est, à te aberrare sinas. Verti etiam potest, Ne declines in iram seruum tuum: hoc est, Ne sinas me seruum tuum venire in iram tuam, vt fiam sub ira tua. Verti etiam posset, Non declines in iram ad seruum tuum: hoc est, Ne venias ad seruum tuum in iracundia, in iudicium & vitione: quomodo venturus es impijs. Omnia autem hæc in vnum sensum primarium reducere, per seipsum intelligens lector facile poterit. ¶ Versu 16. Dominus autem assumpsit me. Hieronymus, Dominus autem colligit me, id est congregauit me: quomodo ea quæ dissipata & derelicta sunt colligi, & congregari solent, vt foueantur & non pereant. ¶ Versu 17. Legem pone mihi domine. Rursum occurrit quod in psalmo 24. de verbo legē ponere annotauimus. Nam & hic ex Hebræo rectius ac clarius verteretur, Doceme, vel ostende mihi domine viam tuam, vt ex Hebræo vertunt Hieronymus ac cæteri interpretes. ¶ Versu 18. Ne tradideris me in animas tribulantium me. Anima pro voluntate ponitur. Vnde quidam ex Hebræo

bræo interpretes vertunt, Ne tradideris me voluntati vel in voluntatem tribulantium me. In altera E autem parte, quod nostra lectio habet, Mentita est iniquitas sibi, id ex Hebræo aliter vertunt interpretes. Hieronymus sic habet, Surrexerunt contra me testes falsi, & apertum mendacium: vbi ad complendam intelligentiam videtur aliquid esse subintelligendum, videlicet loquuti sunt. Vel sic intellige, Apertum mendacium fuit testimonium illorum. Felix simpliciter vertit in surrexerunt in me testes falsitatis, & loquens iniquitatem, vel efflans siue effundens vel proponens iniquitatem: id est, malum & iniquum mendacium.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

NOTandum, quod in Hebræo nullus inuenitur titulus specialis huic psalmo præmissus, sed tantum habet nudè prænotatum Davidis nomen. In Græcis tamen codicibus, similiter & in Latinis titulus specialis præmittitur psalmo, in hunc modum, psalmus David, priusquam liniretur. Pro cuius intellectu notanda est, Davidis triplicem in scriptura inueniri vñtionem. Primum enim vñctus fuit à Samuele in medio fratrum, in domo patris sui in Berhieem. Deinde Saule mortuo, in ciuitate Hebron, à viris Iuda vñctus fuit, vt regnaret super domum Iuda. Tertia autem vñctio eius fuit, mortuo Isbofeth filio Saul, quando à senioribus Israël vñctus fuit, vt regnaret super Israël. Ex his ergo vñctionibus tribus, vna potissimum accipienda est, de qua sermo fieri intelligatur in præsentititulo. Commodissimum autem videtur, vt accipiatur media illa vñctio, dicaturque David ipse ante hanc vñtionem mediam, per psalmi præsentis exercitium, cor suum in domino Deo suo exercitasse, & sanctam vñtionem ita sese paratum reddidisse. Antè primam siquidem vñtionem, quoniam necdum expertus fuerat vllum hostium insultum, neque à parentibus fuerat adhuc derelictus, idcirco non videtur psalmus tunc pronunciatum ab vngendo Dauide; nisi quis forte dicat per spiritum illum præuidisse quæ sibi erant euentura, & futura propheticò more, quasi præterita prænarrafasse. In secunda autem vñctione, nemo ignorat illum optimè & frequentissimè expertum hostium seuisissimos insultus, & grauissimam illam ac nimium diuturnam Saulis persecutionem, à quibus tamen omnibus quia se non solum liberatum cognoscit, sed etiam ad regni sublimè fastigium contritis hostibus pertigisse, merito fidelissimè in hoc psalmo, loquitur sperans, qualem hæctenus sensit ralem semper se habiturum dominum, protectorem scilicet & in omnibus liberatorem. Ab hac autem secunda vñctione vsque ad tertiam, nullam legimus peculiarem persecutionem aut oppugnationem concitatam aduersum David ab vllis aduersariis, quod dicere possit corruisse & cecidisse, & contra quos ita ardentè hic loquatur. Commodius ergo videtur, vt ante secundam linitionem Psalmus compositus & decantatus accipiatur, velut in præparamentum sanctæ regis vñctionis.

IN PSALMVM XXVII.

VERSU 1. Deus ne flicas à me, Hunc versum in nostra vulgata lectione satis obscurum, ex Hebræo clarius vertit Hieronymus, hoc pacto, Ne obfurdescas mihi: ne forte tacente te mihi, comparer iis qui descendunt in lacum. Quæ lectio eandem omnino sententiam lucidioribus verbis exprimit, quam continet lectio vulgata, & quam in elucidatione explicauimus. VERSU 2. Ad templum sanctum tuum. In Hebræo habetur nomen debir, quod significat adytum, siue locum secretiorem templi, vnde videlicet dantur oracula & responsa. Vnde beatus Hieronymus vertit, Ad oraculum sanctum tuum. Felix, Ad abditum siue locum secretum templi. VERSU 10. Et reseruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei. Secus habetur in Hebræo, Exultauit vel gauisum est vel iocundatum est cor meum, & in cantico meo confitebor illi. Quæ lectio apertam habet sententiam. Lectio autem vulgata hanc veluti includit. Ex magno enim cordis gaudio, & magnanimitate animi procedit reflorescentia, & (vt ita dicam) reuigoratio carnis. Qui autem cordis gaudio, sic in alacritate, cantico Deum celebrat, nonne rectè dicitur ex voluntate confiteri domino? VERSU vltimo, Et regere eos. Iterum hic regere accipiendum est (vt supra admonuimus psalmo 2. & 22.) pro pastoraliter regere, siue pascere. Nam idem & in Græco & in Hebræo vocabulum hoc loco ponitur, quod in locis istis prius annotatis.

IN PSALMVM XXVIII.

VERSU 1. Afferte domino filij Dei, afferte domino filios arietum. Notandum, quod loco harum duarum partium, in Hebræo non nisi vna pars versus ponitur, quam propter sui ambiguitatem 70. interpretes rectè duabus partibus expresserunt. Beatus enim Hieronymus ex Hebræo tantum vertit, Afferte domino filios arietum; Felix autem & alij nonnulli vertunt, Afferte domino filij Dei, vel filij deorum, vel potentū, vel principum. Quæ diuersitas ex equiuocatione vocabuli elim, procedit. Interpretes ergo 70. vtranque significationem cõplecti volentes, duabus partibus explicare sunt conati, quod vnica plene fieri non potuit. Quid autem per filios Dei intelligatur, & per filios arietū ex elucidatione est manifestum. Illud tamè specialiter aduertendū est, priorem partem, Afferte domino filij Dei, quantū ex sese oratione esse defectiuam, & cõpleri debere per ea quæ sequuntur, in quibus quæ debeant afferri domino, indicatur. Chald. paraphr. habet, Afferte domino laudes, choros angelorū. Vnde patet, illā per filios Dei intelligere angelicos spiritus, qui etiā in libro Iob filij Dei appellantur, vbi inter filios Dei Satan adfuisse memoratur. VERSU 6. Et cõminuet eos tanquā vitulū libani. Ex Hebræo vertit Felix, Saltare fecit vel exilire fecit eos tanquā vitulū. Hoc est (iuxta sententiā in elucidatione indicatā) fecit eos quos cõuerit saltare (vt solet dici) ad suū placitū, vertit & cõuertit vt

Iob. 1.

tit vt voluit, & agitauit quocunque libuit: quemadmodum tener vitulus facillè regitur, & agitatur quocunque quis voluerit. Quod si per nominatiuum casum verterimus hoc modo, Comminuet eas quasi vitulus libani, quomodo habet versio Hieronymi, habebimus etiam sic aptissimam sententiam: Christus enim dominus non quasi leo in mundo pugnans ferociter, sed tanquam agnus mansuetus, & tanquam vitulus delicatus oblatitijs vicit patienter: sicque vt vitulus sibi subiugauit electos. Occisus enim & immolatus fecit victoriam, & redemit populum suum. Rectè ergo tanquam vitulus libani, tanquam delicatissima immolatiua hostia comminuit cedros. VERSU 7. Vox domini concutientis desertum, & commouebit dominus desertum Cades. Hieronymus, Vox domini parturire faciens desertum, & parturire faciet dominus desertum Cades. Quod ad eandem sententiam potest accommodari, quam in elucidatione assignauimus lectioni nostræ vulgatæ. Quom enim Deus ad penitentiam cõuertit populos siue Gentium siue Iudæorum, quasi parturire fecit eos. Sunt enim penitentes parturientibus similes, & dolor penitentium dolori assimulatur parturientium: quemadmodum plenus declaratum est à nobis in annotationibus principalibus psalmi 46. circa vericulum illum, Ibi dolore vt parturientis. Alij vertunt, Dolore afficiet desertum: quod vel secundū prædictum sensum intelligatur de dolore penitentiar: vel ad dolorem inuidiæ dæmonum atque malorum (qui à Deo deserti sunt) potest in malum referri. VERSU 8. Vox Domini præparans ceruas; In Hebræo habetur dictio cholel, id est, obstricans vel præparans partum. Iuxta quam significationem vertit Hieronymus. Vox domini obstricans ceruis. Significat tamen supra posita dictio Hebraica facere, formare, parare, creare. Vnde lectio nostra iuxta hanc intelligentiam exponi potest, Vox domini formauit, parauit, fecit ceruas vel ceruas, perfectos fecit viros euangelicos qui alta concenderent, & contra diabolum pugnarent, iuxta sententiam in elucidatione explanatam. Vel secundum primam significationem exponatur, Vox domini præparans ceruas, supple ad partū, quod est obstricans. Atque ita femineum genus magis conuenit, quod etiam habent pleriq; ex Hebræo interpretes. Ceruæ autem istæ quas præparat filiorum multorum, quoscunq; per euangelium Christo gignunt. Ex quibus vnā aliquam ceruam insignem, multorum ceruorum progenitricem, adimus in parturiente clamantem, Filioi mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Et ad eos quos iam verbo Dei obstricante progenuerat: In Christo Iesu (inquit) per euangelium ego vos genui. Non enim ceruæ istæ sibi valent obstricari: parere non valent, nisi obstricante illis voce domini. Hæc enim est quæ de illorum vtero fetus educit, quæ parere illos facit partum salutarem, filios Dei & regni. VERSU eodem, Et reuelabit condensæ. Hieronymus, Reuelabit saltus. Felix, Detexit vel denudauit syluas. Syluæ enim condensæ dicuntur propter frondium, foliorum, & ramorum densitatem. Vnde in alio psalmo, Constituite diem solennem in condensis: vbi Hiero. vertit, In frondosis: secundum quem modum & hic dici potest. Reuelauit dominus frondosa, id est, occulta & obrepta obuolutione figurarum & ænigmatum, iuxta sententiam in elucidatione expositam. VERSU vlt. Dominus diluuium inhabitare facit. Hieronymus: Dominus diluuium inhabitat. Quod intelligi potest de multitudine copiosa fidelium populorum, quam Deus in ecclesia sua inhabitat. Aquæ enim multæ, populi multi in ecclesia, quasi diluuium faciunt & sunt, in quo diluuium inhabitat Christus, & sedet, vt rex super illos in æternum. Alij vertunt, Dominus ad diluuiū sedit, vel in diluuiū sedit. Pro qua lectione conueniens foret per diluuium intelligere generale & vniuersale iudicium domini. Tunc enim pariter in vnum congregabuntur omnes in vniuersum populi, ex omnibus mundi partibus terræque & mari, qui fuerunt ab initio vsque in consummationem sæculi, multitudo proculdubio multò maxima, & innumerabilia milia: qui omnes ad vnum illud tribunal pariter confluent, quod in medio positum erit, in quo residebit is cuius potestas facere iudicium, Christus Iesus, dominus & iudex noster.

Esaia. 50.

Galat. 4.

1. Cor. 4.

Apoc. 17.

2. Cor. 5.

Ioan. 5.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

HIC Psalmus in Hebræo nullus habet peculiarem titulum, nisi tantum iuxta communem prænotationem: Psalmus David. Græci tamen codices, & Latini omnes adiectum habent, in cõsummatione tabernaculi. De tabernaculo autem isto legimus capite 15. primi libri Paralipomenon non, vbi David ædificasse narratur locum arcæ domini, eique tetendisse tabernaculum, & præparasse mansionem, vbi & constituta est à leuitis & sacerdotibus: quemadmodum proxime sequenti capite monstratur. Nemo verò existimet, quoniam hic de tabernaculi cõsummatione fit mentio, idcirco totum psalmum debere huic tabernaculo accommodari, & non ad illa nouæ legis mysteria, de quibus interpretatur elucidatio. Quid enim vanius posset excogitari, quàm tanta tamque splendidissima mysteria quæ psalmus hic continet, solius tituli gratia opprimi, & velut sepeliri? Præsertim cum nec secundum litteram quicquid ex omnibus quæ hic dicuntur, valeat ad hoc Davidis tabernaculum applicari, nisi forte hoc tantum quod initio ad offerendū hostias homines prouocantur. Ceterum, illa omnia de voce domini tam magnifica, nihil ad rem illam attinere videntur. Tituli ergo huius inscriptio, non nisi occasionem vel tempus compositionis psalmi huius determinare videtur, vt accipiamus Davidem in tabernaculi prædicti cõsummatione spiritus radio illustratum, de què mirabilibus istis mysterijs venturi tabernaculi (cuius illud erat quædam figura) magnifice edoctū tale cecinisse canticum, in quo illa omnia cantando comprehenderet, quæ per spiritus illustrationem sibi manifestata conspexerat. Et sanè videtur id conueniens admodum esse, vt eo tempore quo cõsummavit rex tabernaculum arcæ domini in figuram ædificationis ecclesiæ nouæ, quam ædificaturus erat

1. Paral. 15.

patri suo Christus dominus in hoc mundo, idem ipse propheta de iis quæ in hoc præfigurato ædificatio futura erant illuminaretur, & psalmum caneret. Consummatio autem ista accipitur, vel quando perfecte præparatus fuit locus in quo debebat arca requiescere, vel post introductionem & constitutionem arce in loco præparato: ut tunc consummatum accipiatur tabernaculum, quando arcam in se tenebat, cui fuerat præparatum. Quasi enim imperfecta est adhuc habitatio, quando ab eo cui præparatur, nondum inhabitatur.

IN PSALMVM XXIX.

Versu 1. Quoniam suscepisti me. B. Hieronymus vertit, Saluasti; alij, Eleuasti, exaltasti, & est, liberasti. **V**ersu 3. Saluasti me à descendantibus in lacum. Hieronymus, Viuificasti me, ne descenderem in lacum: hoc est, viuificando me præseruasti, ne cum illis venirem qui prolapsi sunt in puteum inferni. **V**ersu 5. Quoniam ira in indignatione eius. Secus in Hebræo legitur, Ad momentum est ira eius, ut vertit Hieron. vel, Instans est ira eius, aut momentum est in ira eius: hoc est, breuissime irascitur, non diu irascitur, si conuerti volumus, facillime placatur, Quacunque enim hora conuersus fuerit peccator & ingemuerit, agens pœnitentiam, auertensque se ab impietate sua, omnium peccatorum eius nequaquam vltra recordabitur dominus. Tam breuis, tam ad momentum est ira eius. Nequaquam enim est Deus ut morosi homines, qui semel offensi, vix precibus vllis vel obsequiis valent placari. Atque ad sententiam accedit, licet obscurius, vulgata nostra lectio que habet, Ira in indignatione eius. Significatur enim hoc sermone iram Dei non esse permanentem, sed transitoriam: quemadmodum verbum quod in indignatione subito commoti homines dicunt, facile reuocant atque retractant. Sic & Deus quia facile iram retractat, & ultionem reuocat, quam ex iusta indignatione decreuerat vel intulerat, quasi in indignatione tantum videtur habere iram: iuxta quod in Elucidatione plenius expressum meminimus. Chald. paraph. hoc loco sic habet, Vna hora indignatio eius, vita æterna bona voluntas eius: hoc est, indignatio & ira eius non diu durat, non ex beneplacito Dei est. Mallet enim (ut ita loquar) nunquam indignari, nunquam irasci, qui non cupit mortem peccatoris, sed omnes cupit fieri saluos, & ad veritatis agnitionem peruenire: tamen cogitur subinde irasci & indignari, nostris culpis id exigentibus. Vita autem non vult ad horam, non ad momentum, nobis bene vult: sed æterna bona voluntate semper optat nobis bonum, & peccatori etiam ut conuertatur & viuat. **V**ersu 6. Ad vespere demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Præter intelligentiam quæ in Elucidatione ponitur valde literalem, potest etiam hæc assignari: Donec in tentationibus agimus & afflictionibus, demoratur in nobis tristitia, grauamur tristitia, desolati ad tempus, & desituti præsentia consolatoris nostri. Verum ubi consolatio spiritus redierit, ubi hic illuxerit, tum redibit lætitia, laus & gratiarum actio. Aut intelligatur vespere, in tentationibus & afflictionibus debere nos memorari iniquitates nostras, & eas in amaritudine recogitare, quibus afflictionem promeruimus: quemadmodum faciebat in captiuitate Daniël orans pro populo suo, ac dicens, Peccauimus, iniquè egimus in omnem iustitiam tuam, &c. Mane verò redeunte consolatione, debere nos Deo laudes & gratiarum actiones offerre in lætitia. Cui expositioni satis consonat quod habet Chald. paraphr. Ad vespere iubet immorari fletum, & mane iubet persistere in laude. Adde & alteram expositionem, quod secundum temporis opportunitatem magis accommodum est vespertinum tempus ad descendendum peccata, quam tempus matutinum: e contrario autem, tempus matutinum ad laudandum in lætitia magis conuenit propter sensuum omnium viuacitatem, & reparationem virium somno perfectam, id quod experientia facile quisque in sua exercitatione poterit apprehendere. **V**ersu 7. Ego autem dixi in abundantia mea. Hieronymus vertit nobiscum, in abundantia. Alij autem aliqui interpretes vertunt, In prosperitate, felicitate, vel quiete mea. Chald. translatio, Cum sederem in fiducia: quæ omnia idem volunt. **V**ersu 8. Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Hieronymus ex Hebræo, Statuisti monti meo fortitudinem: hoc est, fecisti monti meo perstare & permanere suam fortitudinem, vel posuisti in monte meo fortitudinē. Spiritualiter autem (iuxta psalmi in Elucidatione expositam intelligentiam) per montem hunc cui præstat & firmat Deus suam virtutem, conueniens fuerit intelligere cumulum felicitatis & illius abundantia, de qua in priori versu habitus fuerat sermo. Atque ita sensus idem est, quo in Elucidatione exponitur vulgata lectio. Aut mons iste intelligatur fiducia animi, vel animus ipse in spe & fiducia Dei confirmatus. Cui præstat & firmat Deus fortitudinē, quoniam si modicum auerterit ipse faciem suam, statim homo conturbatur, quantumuis antè videbatur firmatus atque stabilis.

DE TITULO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Psalmus huic in omnibus exemplaribus, etiam in Hebræis, titulus peculiaris præfigitur, talis: Psalmus cantici, in dedicatione domus Dauid. Quæ dedicatio cum ad literam nusquam inueniatur in vlla sacra historia, videtur secundum mysticam intelligentiam requirenda. Vnde qui de Christi passione & resurrectione psalmum exponunt, dedicationem istam domus Dauid ad gloriam resurrectionis Christi domini referunt, dicentes, tunc dedicationem domus Dauid celebratam fuisse quando Christi caro à mortuis in gaudio fuit resuscitata, sicque in templum animæ fuit quasi post destructionem reedificata. Alij, qui totum psalmum etiam cuiuslibet iusto applicant, sic affecto ut psalmus indicat, dedicationi domus Dauid eum dicunt inscribi: quia tunc maxime est preferendus, cū Deus animam per gratiam inhabitare sentitur, & quia de huiusmodi inhabitatione Dei in anima potissimum loquitur: & quia de inuolutione hominis per gaudium spiritus post lamenta facit mentionē.

Vnde

Vnde in conclusione dicitur, Concidisti saccum meum, & circumdedisti me læticia, ut cantet tibi gloria mea: quod animam quasi de nouo Deo dedicatam sanare videtur.

IN PSALMVM XXX.

Versu 2. Accelera ut eruas me. Hieronymus & Felix clarius, Velociter libera vel eripe me. **V**ersu 3. Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij. In Hebræo, Esto mihi in lapidem fortissimum, & in domum munitam, ut habet Hieronymus: vel in lapidem fortitudinis, & in domum propugnaculi: ut habet Felix. Ac deinde in versu mox sequenti, Quoniam petra mea & munitio mea vel munimentum meum tu es. **V**ersu 9. Saluasti de necessitatibus animam meam. Hieronymus, Cognouisti tribulationes animæ meæ. Felix, Cognouisti in tribulationibus animam meam. Et hæc eandem habent cum vulgata lectione sententiam. Cognoscere enim dicitur Deus tribulationes animæ, vel cognoscere eam in tribulationibus, quando ad angustias animæ patientis sic aspicit & attendit, ut eam ab illis expediat. **V**ersu 13. Infirmata est paupertate virtus mea. In Hebræo, pro paupertate, habetur iniquitas. Sic enim vertit Hieronymus: Infirmata est iniquitate fortitudo mea. Et Felix, Infirmata est propter delictum meum fortitudo mea: vel, Corruit in delicto meo virtus mea. Quod de virtute spiritus omnino videtur intelligendum. Per peccatum enim ipsa debilitatur & infirmatur: quoniam peccatum dispositionem aliquam relinquit necesse est ad male agendum: & quanto quisque ad male agendum fortius dispositus est, eo ad bonum inuenitur infirmior. **V**ersu 14. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde. In Elucidatione præpositionem Super, interpretati sumus propter, quomodo ex Hebræo vertunt quidam, Propter omnes hostes meos fui opprobrium. Felix vertit, Ab omnibus tribulantibus me: quod ad eandem sententiam facillime accommodatur. Beatus autem Hieronymus vertit, Apud omnes hostes meos factus sum opprobrium, & vicinis meis nimis: hoc est, omnibus inimicis meis factus sum opprobrium, etiam vicinis meis valde. **V**ersu 16. In eo dum conuenirent simul aduersum me. Clarius sic ex Hebræo transferetur, Cum conuenirent simul, vel cum inirent concilium pariter aduersum me, accipere animam meam cogitauerunt, vel potius impiè cogitauerunt. **V**ersu 18. In manibus tuis sortes meæ. In Hebræo habetur, In manu tua tempora mea: quomodo habet & Romanum plalterium. Sententia autem eadem potest accipi: Ecce enim in manu Dei tempora nostra aduersitatis, prosperitatis, afflictionis & consolationis, vitæ & mortis, nihil aliud est quam sortes nostras esse in ipsius manibus, idemque orationis sensus recte accipitur. Chaldaica paraphr. habet, In manibus tuis dies redemptionis meæ. **V**ersu 20. Illustra faciem tuam super seruum tuum. Illustra valet, illumina, vel lucere fac, vel ostende cum illuminatione siue irradiatione. Chald. paraphr. habet, Lucere fac iocunditatem faciei tuæ super seruum tuum. **V**ersu 22. Qui loquuntur aduersus iustum iniquitate. Beatus Hieronymus vertit, quæ loquuntur aduersus iustum vetera, id est, diu excogitata mædacia, & iniquitatem multum elaboratam, diuque in corde velut parturiendo gestatam. Vel vetera, id est, corrupta & putrida, malaque & fordida: hoc est impia. Alij vertunt, graui vel dura, iniqua, superba, vel opprobria. **V**ersu 24. Perfecisti eis qui sperant in te. Perfecisti, id est, operatus es sperantibus in te, ut habet Hieronymus. Vel operatus es pro sperantibus in te. Cæterum, illud quod sequitur, In conspectu filiorum hominum, in Elucidatione coniunximus cum particula subaudienda: hoc modo, Quæ reddes eis in conspectu filiorum hominum. Cui astipulatur Chald. paraphr. sic habens, Operatus es sperantibus in te, ut reddas eis præmium bonum in conspectu filiorum hominum. **V**ersu 30. Veritatem requirit dominus. Hieronymus, Fideles seruat dominus. Quod cum lectione communi facile concordari potest, si intelligamus Deum requirere fideles ad saluandum eos quomodo requirit pastor oues, ne pereant, & saluator eos quos saluare velit. Hoc enim modo requirere veritatem vel fidelitatem, idem censetur quod custodire vel saluare fideles, & facientes veritatem.

IN PSALMVM XXXI.

Versu 4. Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina. Hæc lectio quam habeat intelligentiam, ex Elucidatione patuit. In Hebræo autem secus habetur. Sic enim vertit Hieronymus, Versatus sum in miseria mea, cum exardesceret mens iugiter. Quod ita potest intelligi, Tribulatus & afflictus sum in miseria mea, cum viderem iugiter peccata mea maturefcere, & appropinquante æstu diuini iudicij, quasi ad propinquam retributionem parari. Quod enim diutius peccator quilibet peccatis absque pœnitentia & confessione dissimulando perseuerat, eò ad rationem punitionis magis magisque appropinquat, & velut exardescit, eoquitur, & maturefcit continuo mensis eius, ita ut iudicio per singulos dies hæc propinquior. Aliter vertunt Felix atque alij nonnulli interpretes: Immutatus est humor meus in siccitates æstatis: vel, Versus est viror meus in siccitate æstatis: hoc est, Quicquid ante peccatum in me fuerat viroris & humoris, ex gratia Dei, velut exsiccatum est, quomodo æstate nimio æstu solet exsiccare terra. Vel sic, Conuersa est siue versa pinguedo mea, siue humidum meum in siccitatibus, id est, (iuxta Felicis interpretationem) factus sum macilentus & exsiccatus, ac si positus fuisset ad radiū solis in æstate. Atque ita ad corporis afflictionem hæc lectio secundum literam referetur, vel etiam ad animam secundum spirituale intelligentiam. **V**ersu 9. Tu es refugium meum à tribulatione quæ circumdedit me: exultatio mea, erue me à circumdantibus me. Hunc versum ita transfert Hierony. Tu es protectio mea, ab hoste custodies me, laus mea, saluans, circumdabis me. Quæ lectio ex se ipsa claram habet intelligentiam. Alij partem illam posteriorem exultatio mea, &c. aliter vertunt: Canticis liberati circumdabis me: hoc est cum circumdabis me ad protectionem.

lectionem & liberationem, accipies à me cantica liberationis, quæ pro gratiarum actione tibi decanabo liberatus. ¶ Versu 10. Firmabo super te oculos meos. Beatus Hierony. Cogitabo de te oculo meo. Felix, Innuam super te oculo meo. Sanctes, Consulam tibi oculo meo. Prouenit autem ista diuersitas ex ambiguitate vocabuli Hebraici iaatz, cuius hic futurum ponitur, quod (teste Reuchinio) significat decreuit, cogitauit, consultatione conclusit, Statuit. Est autem sensus prædictarum versuum ferè idem: nempe hic, Ego dominus habebō (vt dici solet) oculum & respectum ad te, conuertam oculos & aspectum meum ad te, vt te dirigam in via quam ambulare debes: vt si forte errare uolueris à rectitudine, ego tibi indicem atque monstrem errorem: & si forte ignorare contigerit quòd pergere & quid agere debeas, ego tibi indicem quid placitum sit mihi. Et loquitur Deus secundum consuetudinem hominum, qui ambulantium per ignota itinera gressus oculo & aspectu prosequuntur, vt de recto bonoq; itinere admoneant, & ab errore deuorum via ignaros custodiant. Aut secus dum modum quo parentes præcuntibus in via filiis, qui viam tamen ignorant, continuo oculos habent ad viam filiorum, vt illis iter rectum demonstrent. Hæc autem intelligentia etiam in Elucidatione comprehenditur, tamen si plenior illa assignet interpretationem. Nostræ autem lectioni & expositioni videtur apertius consonare quod habet Chald. paraphr. Ponam vel firmabo super te in bonum oculos meos.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

IN titulo huius psalmi vna dictio præponitur, quæ hæcenus nusquam occurrit, videlicet Mascil, pro qua septuaginta interpretes in Græco vertunt *σύνεσις*, quod Latine intellectus dicitur. Beatus Hieronymus eruditionem transfert, quod ferè idem valet. In Chal. translatione habetur intellectus, vel eruditio Bona. Cur autem huic psalmo titulus præmittatur bonæ eruditionis, vel boni intellectus, facile percipimus, siquid nos hic psalmus doceat, attendimus. Docet autem nos intelligere quomodo peccati remissionem assequi debeamus: & in hoc nos erudit, atq; prudentes facit, quomodo veram penitentiam ad Deum conuerti, eiusq; iram effugere valeamus, & in peccatis commissis nequaquam permanere. Quis autem dubitet optimam hanc esse eruditionem & intellectum preciosum vtilissimamque prudentiam? Docet enim salubriter lugere, quo nihil est in hac vita homini magis vtile, vel magis necessarium. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

IN PSALMVM XXXII.

Versu 1. Rectos decet laudatio. Felix, Rectis decora vel formosa est laus: hoc est, rectos decet quemadmodum illud quod apud Sapientem ponitur, Non est speciosa laus in ore peccatoris: tantundem valet, atque, Non decet peccatorem, Dei Laudatio. ¶ Versu 3. Bene psallite ei in vociferatione: Hieronymus, Diligenter psallite in iubilo. Felix, Bene psallite cum iubilatione: vel, Facite bonam melodiam & tripudium cum iubilatione, vel musicis instrumentis bene canite cum iubilatione. ¶ Versu 5. Diligite misericordiam & iudicium. In Hebræo non habetur misericordiam, sed *zedalzd*, id est, iustitiam: coniungendo iustitiam cum iudicio, vt frequenter in scripturis fieri solet. ¶ Versu 6. Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Hieronymus, Omnis ornatus eorum, quod cũ lectione vulgata habet eandem interpretationem. Vnde & Felix non aliud quam virtutem vertit. Alij autem aliqui interpretes vertunt, Omnis exercitus eorum. Cuius lectionis sensus est, Non solum celos maximos orbes in sua amplitudine à Deo fuisse solo verbo creatos, verum etiam caelestes exercitus, & immensum illorum spirituum numerum, qui in eis est, simul ab initio in sua multitudine fuisse spiritu oris Dei in sui generis nobilitate conditos. Atq; in hanc sententiam conuenienter interpretari posset etiam communis lectio, per virtutem intelligendo exercitum: quemadmodum frequenter & alijs fieri solet. In Hebræo enim hoc loco habetur *zbebam*, quod sonat exercitum, vel militiam, vel virtutem eorum. ¶ Versu 7. Congregans sicut in vtre aquas maris. Felix, Congregans sicut cumulum, aut velut in cumulo aquas maris. ¶ Versu 9. Quoniam ipse dixit, & facta sunt. In Hebræo singulari numero habetur, Quoniam ipse mandauit, & factus est: ipso præcipiente, stetit: totus videlicet orbis, & vniuersa mundi machina ad imperium domini esse accepit, & in sua subsistentia consistit. ¶ Versu 10. Dominus dissipat consilia gentium. Hierony. Dominus dissoluit consilium gentium, irritas fecit cogitationes populorum. Felix, Amouit vel prohibuit cogitationes populorum. Eadè est horum cum nostra lectione sententia. ¶ Versu 14. De preparato habitaculo suo respexit. Hieronymus, De firmissimo folio suo prospexit vniuersos habitatores terræ. Felix, De habitaculo sessionis vel habitationis suæ prospexit omnibus habitatoribus terræ, vel prouidit: quod ipse interpretatur, Prouidentiam habuit de eis. Vel simpliciter, Respexit omnes habitatores terræ. ¶ Versu 15. Qui finxit sigillatim corda eorum. Hoc loco videtur prima facie aliquam donare contrarietatem litera Hebræa, atq; lectio septuaginta interpretum vulgata. Hæc enim habet *chéra mévas*, id est, sigillatim vel singulariter. In Hebræo autem *iachad* ponitur, id est, simul siue pariter. Vnde B. Hierony. ac ceteri in Hebræo interpretes vertunt, Quæ fingit pariter cor eorum. Videtur autem contrarietas aliqua esse inter eum qui dicit, Deum finxisse sigillatim vel singulariter corda filiorum hominum, & eum qui diceret, Deum pariter finxisse corda eorum. Sed aduertendum est, quod Hebraicæ literæ sensus nequaquam vult Deum pariter, id est simul tempore, fecisse corda filiorum hominum: sic quasi (iuxta hæreticorum quorundam errorem) omnes animas à principio Deus creasset: quemadmodum vniuersam angelorum multitudinem simul tempore creauit. Id enim prorsus impium & catholicæ doctrinæ est aduersum. Neq; omnino litera Hebræa hunc sensum patitur, quoniam non plurali nū mero dicitur, Qui finxit pariter corda eorum; sed numero singulari, Qui finxit pariter cor eorum. Vnde nequaquam

A quam potest ille sensus accipi de concreatione animarum hominum, id quod attendenti proprietatem & vim elocutionis vnique facile potest fieri manifestum: Et forsitan speciali concilio ac spiritus sancti instinctu, septuaginta interpretes prauam intelligentiam ac sensum peruersum amouere volentes, lectionem posuerunt: quæ illi falsæ sententiæ videretur non solum non fauere, sed etiã aduersari dicentes, Qui finxit sigillatim corda filiorum hominum. Quæ lectio pulchre intelligi potest ad firmationem catholici dogmatis, quòd singulas hominum vitas & animas (quæ per corda significantur) Deus creauerit sigillatim vel singulariter siue separatim, tunc videlicet vnam quamq; de nouo creans in illo ipso momento, quo in corpus proprium eam infundit. Quæ intelligentia manifeste aduersatur erroneo dogmati, cuius ferunt Auerroim vel authorem, vel assertorem extitisse. In litera autem Hebraica illud *iachad*, id est, pariter, vel simul, secundum virtutem valere videtur, etiam, vt sit sensus: Qui finxit etiam cor eorum, & intelligit omnia opera eorum. Nam in tali significatione solet nonnunquam pariter vel simul vsurpari: vel ut cum dicimus, Deus de nihilo creauit nos, & pariter nos ad imaginem suam fecit, simulque capaces fecit suæ gloriæ: tantundem est ac si dicatur, Qui etiam nos ad imaginem suam creauit, atque etiam capaces fecit suæ gloriæ. Et iuxta hunc sensum apta valde habebitur connexio, cum eo quod præcedit atque subsequitur, in hunc modum, Dominus de suo habitaculo prospexit super omnes inhabitantes terram, qui etiam fecit corda eorum, & intelligit omnia opera eorum. Quasi dicat Propheta, Non mirum si super filios hominum prospiciat Deus, si ipse erga illos prouidentia extendatur: quandoquidem etiam intima illorum formauit, & vitam, atque adeo vitæ totius principium (quod in corde est) inspirauit in eis, ac proinde omnia eorum cognoscit opera. Posset etiam illud (pariter) aliter intelligi, Qui format pariter, supple eum corpore, cor eorum: id est, simul cum corporis plastatione animam creat & infundit vniendo corpori: quod etiam errori supra citato manifeste aduersatur. Atque huic sensui videtur vtcunq; accedere Chald. paraphrasis habens in hunc modum, Creans vel formans eos, vnit corda eorum, & vestigat omnia opera eorum. ¶ Versu 17. In abundantia autem virtutis suæ non saluabitur. In Hebræo per actiuum genus habetur, In abundantia vel multitudine roboris sui aut fortitudinis suæ non saluabit, vel non liberabit. Quod eandem facit cum nostra lectione sententiam, si intelligatur, Non saluabit sese equus, neque sefforem suum. Nam & nostram lectionem quæ passiuum habet in Elucidatione sic ambigue interpretari sumus, Non saluabitur neque equus ipse, neque seffor illius. ¶ Versu 19. Et alat eos in fame. In Hebræo, Et viuificet eos in fame, quod in idem redit. Qui enim alit alioqui moriturum, quasi viuificat, dum vitam sustentando, vitam quasi præbet.

IN PSALMVM XXXIII.

PSalmus iste per alphabeti Hebraici literas (vt supra diximus de psalmo 24.) procedit, singulis versusibus singulas literas secundum ordinem alphabeticum in cap. præferentibus. ¶ Versu 2. In domo no laudabitur anima mea. De verbo Laudabitur, diximus in principalibus annotationibus, quod pro Gloriabitur ponatur. Vnde Felix vtrunque vertit, quasi sub indifferentia constitutus, laudabitur vel gloriabitur. Sanctes vertit in domino laudabit se anima mea, quod est gloriari. Qui enim gloriatur, quasi secundum modum aliquem se laudat, vel sibi complacet in illo in quo gloriatur. Denique etiã vulgo cum gloriari voluit homines, ita solent dicere, Laudabo me, quod hoc illudve egerim, aut quod illi rei non consenserim. i. glorior & gaudeo. ¶ Versu 5. Accedite ad eum, & illuminamini. Hieronymus, Respicite ad eum, & cõsultate. i. Leuate oculos vestros ad eum, & cumulatim vniuersi ad eum accurrite, & vultus vestri non confundentur. Felix, Respexerunt ad eum, & ecurrerunt, siue confluxerunt, aut respexerunt in eum, & illuminati fuerunt, & vultus eorum non confundentur. ¶ Versu 7. Immittit angelus domini in circuitu timentium eum. Hierony. Circundat angelus domini in gyro timentes eum, & eruet eos. Felix, Moratur, vel quiescit, vel castrametatur angelus domini per circuitum timentium eum. Quæ versiones sententiam vulgatæ lectionis quæ in Elucidatione priori loco exponitur, clarius expriment. ¶ Versu 9. Non est inopia timentibus eum. inopia, id est, non est deficientia vel defectus, quod clarius exprimitur in psalterio Romano, nihil deest timentibus eum. ¶ Versu 10. Diuites egerunt & esurierunt. In Hebræo habetur, Leones vel catuli leonum siue leonculi depauperati sunt, vel inopes facti sunt, & esurierunt, id est, egestatem passi sunt. Nimirum diuites huius sæculi, qui per fas & nefas congregant, & fraudant, Deum non habentes præ oculis, rectè ob suam rapacitatem leones vel leonum catuli appellantur. In secunda autem parte, cum dicitur, Inquirentes autem dominum non inueniuntur omni bono: improprie admodum videtur accipi verbum Minuentur, pro Deficient, vt habet psalterium Romanum, Vel defectum patientur, vel indigebunt. Vnde Hierony. vertit, Quarentibus autem dominum non deerit omne bonum, Versu 16. Vultus autem domini super facientes mala. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, Vultus domini. Felix autem vertit sub indifferentia, Vultus vel iræ domini. Nam (vt supra diximus in annotationibus psalmi 20.) vultus domini aliquando pro iracundia accipitur, propterea quòd in vultu ira solet relucere, dum toruo & severo vultu aspiciunt eos quibus irascimur. ¶ Versu 21. Mors peccatorum pessima, Hierony. Interficiet impium malitia, & odientes iustum culpabuntur. Hoc est, peribit impius, & morte æterna punietur propter malitiam: & odientes iustum, culpabiles inueniuntur & rei peccati in iustos. Vel culpabuntur, id est, accusabuntur atq; condemnabuntur. Vnde Felix vertit, Odientes iustum desolabuntur, vel destruentur. ¶ Versu vlt. Et non delinquent omnes qui sperant in eo. Hieronymus iuxta sententiam nostræ lectionis vertit, Non peccabunt omnes sperantes in eo. Felix autem vertit, Non desolabuntur, vel non poenitebit sperantes in eo.

DE TITVLO PRAEDECEDENTIS PSALMI.

HVIC psalmo praemittitur titulus historicus, in hunc modum, Dauid, cum immutauit vultum suum vel os suum coram Abimelech, & dimisit eum, vel eiecit eum, & abiit. In quo titulo difficultas est, etiam secundum historiam propter nomen Abimelech, Si enim pro Abimelech diceretur i. Reg. 21. Achis, facilis esset intelligentia ex historia primi lib. Reg. In cuius cap. 21. describitur, quomodo a facie Saulis fugiens Dauid, postquam ab Abimelech panes propositionis accepisset, & Goliath gladium ad regem Geth Achis nomine, confugit, sperans ibi se saluandum a facie Saulis. Verum cum fama nominis Dauid illic quoque vulgaretur, dicentibus ministris Achis, Nonne iste est Dauid rex terrae, cui cantabant in choro, Percussit Saul mille, & Dauid decem milia? Territus Dauid, furere se simulauit, & vultum atque os immutauit coram rege Achis, collabi se sine inter manus eorum, & in ostium portae impingens, perque barbam saliuam emittens, adeo ut obiurgans rex Achis seruos suos, diceret, Quare adduxistis ad me hominem istum insanum, ut fureret me praesente? Ac deinceps, Dimittite illum hinc, ne ingrediatur domum meam. Cui sane historiae per omnia titulus optime quadrat, qui de immutacione vultus Dauid, & de eiectione siue expulsiōe, atque abitu siue euasiōe eiusdem expressam facit mentionem. Ac si ita diceretur, Dauid post euasiōem, primum quidem de manu Saul, deinde de manu Achis regis Geth, psalmum istum composuisse in gratiarum actionem, non pro hac solum liberatione, sed in generali pro omnibus beneficiis Dei, quae simul memori mente & animo grato recogitabat: ita tamen ut ista particularis liberatio occasiōem praestiterit generalis gratiarum actionis. Verum ob stare videtur huic dicto quod dicitur, coram Abimelech, non coram Achis. Quod incommodum ludaeorum quidam Rabbinii soluere conantur, dicentes eundem esse, qui & proprio nomine Achis nominabatur, & a communi regni sui appellatione Abimelech: quo nomine reges Palaestinarum appellabantur antiquitus: quemadmodum reges Aegypti Pharaonis nomine solebant appellari, sicut ex sacris literis facile potest comprobari. Beatus Augustinus proluxa interpretatione mystice haec exponit ad Christi passionem, & per resurrectionem ab omni periculo euasiōem, ea referens, ut sit Christi ad patrem pro se & omnibus membris, proque sua & omnium liberatione, gratiarum actio. Qui de his plura cognoscere desiderat, apud patrem sanctum Augustinum in tituli expositione abunde multa inueniet.

IN PSALMVM XXXIII.

Versu 1. Iudica domine nocentes me. Hieron. Iudica domine aduersarios meos. Felix, Contende cum contendentes mecum, id est, contra illos litiga, vel pugna, vel dimica qui me oppugnant, vel contra me dimicant mihi nocere cupientes. Versu 3. Effunde frameam, & concludere aduersus eos qui persequuntur me. Hieron. Euagina gladium, & praecoepta ex aduerso persequentes me: hoc est, euaginato gladio occurre persequentibus meis in praelium, exurge in occursum illis, & irruere in illos, ut eos tua potentia expugnes. Versu 9. Superuacue exprobrauerunt animam meam. Secus habetur in Hebraeo, Sine causa fecerunt foueam, vel foderunt foueam animae meae, id est, sine causa & meo non merito posuerunt mihi insidias. Atque ita prior pars versus, nempe, Gratis absconderunt mihi iteritum laquei sui, eadem est cum posteriori iam explicata. Versu 9. Veniat illi laqueus quem ignorat. Pro laqueo, Hieronymus vertit calamitatem, alij contritionem vel desolationem: Felix strepitum, tumultum vel deuastationem, Sententia autem in his omnibus manifeste eadem est. Versu 12. Eripiens inopem de manu fortiorum eius. Accommodatius ad Grammaticam congruitatem diceretur, De manu fortiorum eo. Vnde Felix vertit, Eripiens inopem a fortiori illo. Versu 14. Retribuebat mihi mala pro bonis, sterilitatem animae meae. Felix hanc particulam, sterilitatem animae meae sic interpretatur. Quod faciunt mihi, malum pro bono reddentes, est ut mors animae meae, & quasi eam sterilem faciunt, & reddunt eam semimortuam, & ea in illa ponunt anxietate, in qua mulier solet esse post partum. Quae expositio satis cum Elucidatione nostra concordat. Posset etiam sic exponi, Retribuebant mihi malum pro bono, per quod sterilem fecerunt animam meam: id est, vitam meam, quia sua ingratitude fecerunt ut illis nihil profuerit vita mea, quam pro eis expandi, & erogavi frustra: quae expositio satis apte quadrabit, cum ad Christum psalmus applicabitur. Versu 15. Ego autem cum mihi molesti essent, inducbar cilicio. Hieronymus, Ego autem cum infirmarer ab eis, inducbar cilicio, id est, cum tribularer, affligerer, molestarer ab eis: quod cum nostra lectione idem valet. Aliter vertit Felix, Ego autem, cum ipsi infirmarentur, inducbar cilicio: hoc est, non reddidi malum illis pro malo, sed cum ipsi infirmarentur, aduersa patienter, tristarentur, ego condolebam illis, non gaudebam super malo afflictionis illorum, sed affixi me ipsum ieiunio & oratione, lugens cum lugentibus, secundum charitatis fraternae exortulationem. Verum quia oratio mea locum non inueniebat, nec effectum in eis ad me rediit, & in meam utilitatem est conuersa. Versu 17. Quasi proximum & quasi fratrem nostrum, sic complacebam. Lectio nostra Latina hoc loco non facilem habet intelligentiam, & videtur in sermone esse incommodum, Facile autem utrique mederi posset, si tantum adiceretur praepositio A D, hoc modo, Quasi ad proximum, & quasi ad fratrem nostrum sic complacebam. Aut si casus accusatiuus mutaretur in datiuum, hoc modo, Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic complacebam. Atque ita per casum datiuum habet lectio Graeca, *ὡς ἀδελφῶν ἀμείνων ὄντων ἐν ἐμοί*, luxta priorem modum cum praepositione vertit Hieronymus, Quasi ad amicum & quasi ad fratrem meum sic ambulabam. Posset etiam verti per nominatiuum

Auum, hoc modo, Quasi amicus, quasi frater, sic placide conuersabar erga illos, sic equum & placidum illis me in conuersatione exhibui. Versu eodem, quasi lugens & contristatus, sic humiliabar. Hieronymus, Quasi lugens mater, tristis incuruabar. i. sic humiliabar, & tristitia grauabar pro malo inimicorum meorum, sicut mater tristatur, doler, & lugeat super mortuo vel infirmo filio suo. Aliter Felix, Sicut lugens matrem, nigerrimus humiliatus sum. i. tanquam lugens matrem nigris indutus lumbribus vestibus sic humiliavi me, affixi atque contristavi pro inimicis meis. Versu 18. Et aduersum me lacerati sunt. Hieronymus, In infirmitate mea lacerabantur. Felix, Cum ego autem attritus essem vel confractus, vel claudicarem, lacerati sunt. Alij, In claudicatione mea lacerati sunt. Quia omnia eandem habent sententiam, hanc videlicet, Cum ego infirmarer vel deficerem viribus, siue claudicarem atque vel modicum vacillare siue deficere inciperem, inimici mei lacerabantur in malo meo. Quod autem sequitur, Congregata sunt super me flagella: beatus Hieronymus vertit, Collecti sunt aduersum me percussiones: quae lectio nostra vulgaris est quaedam explanatio. Felix claudos vertit, Congregati sunt (inquit) aduersum me claudi. i. homines abiecti, ut ipse interpretatur. Versu 19. Dissipati sunt, nec compuncti, tentauerunt me, subannauerunt me subannatione. Ex Hebraeo, Sciderunt & non tacerunt, in simulatione verborum fictorum. Hoc est, lacerauerunt me iniuriis & maledicentiis, & non prohibuerunt linguas suas ab huiusmodi verbis ad derisionem fictis & compositis, mihi illudentes. Versu 23. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & iracundia terrae loquentes dolos cogitabant. Hieronymus ex Hebraeo, Non enim pacem loquuntur, sed in rapina terrae verba fraudulenta concinnant: quod sensum habet apertum, Non loquuntur, quae pacis sunt, sed ut male rapiant, dolos componunt. Alij vertunt, Non enim pacem loquuntur, & super humiles vel mansuetos terrae verba fraudulenta cogitant, vel componunt, vel concinnant. Versu ultimo, Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Pro meditabitur in Hebraeo habetur futurum verbi hagag, quod (ut Ioannes Reuchlinus testatur) significat meditatus est, dissertauit, disputa uir, rationatus est, loquutus est, sonos seu verba composuit. Vnde hoc loco transferri potest, Lingua mea tota die loquetur vel sonabit vel modulabitur, vel dissertabit iustitiam tuam.

IN PSALMVM XXXV.

Versu 1. Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso. Hieronymus, Dixit scelus impij in medio cordis eius, non esse timorem Dei ante oculos eius. Cuius sensus est, Iniquitas & peccatum impij hac ipsi persuadent, ut cogitet in corde suo & existimet, non debere se timorem Dei ante oculos habere. Quod translatio Chal. clarius sic exprimit, Dixit scelus siue iniquitas impij in medio cordis eius non ponat timorem Dei ante oculos suos. Vbi per scelus intelligi potest, vel peccatum, & iniquitas ipsa, quae peccatorem excaecat, & facit non timere neque attendere hominum iudicia, & velut persuadet cordi peccatoris, Dei timorem abiicere: vel diabolus scelestus & author peccati. Nam & ipse hoc maxime cordibus hominum persuadere conatur, ut Deum non habeant praeculis, quo sibi seruiant liberis. Versu 2. Ut inueniatur iniquitas eius ad odium. Ad odium beatus Hieronymus vertit, ad odium. Quod potest exponi passiuè, ut odio habeatur, scilicet a Deo, quomodo nos in Elucidatione explicauimus: vel adiuè, ad habendum odium, subaudiendo bonum. Quod etiam apte quadrabit proposito Psalms, quoniam ad consummatam impietatem hoc pertinet, sic in iniquitate defigi, & illi adhaerere ut virtus habeatur odio. Nam qui ex infirmitate qualibet peccant aut fragilitate humana, & si ad tempus passionis subiecti praeligant iniquitatem, non inuenitur tamen eorum iniquitas ad odium boni. Diligent enim bonum, & amant eos qui bene agunt, licet propter fragilitatem & passionem praeligant malum. Versu 3. Noluit intelligere ut bene ageret. Hieronymus, Cessauit cogitare benefacere, hoc est, eousque in impietate sua progressus est impius, ut non ultra cogitaret de faciendo bene, sed absque freno iam in omne malum abeat praecipit. Quod a nostra lectione non dissonat, Noluit intelligere ut beneficeret. i. noluit cognoscere, noluit cogitare, quomodo beneficeret, vel de faciendo bene: quod clare habet Chal. paraphrasis, Abscidit intellectum a bene operando. Versu 11. Praetende misericordiam tuam scientibus te. Dicitio quae in Hebraeo habetur loco praetende, a verbo masach venit, quod significat duxit, traxit, extendit, vel tetendit. Vnde hoc loco Hieronymus vertit, Attrahe misericordiam tuam scientibus te, hoc est, trahe misericordiam tuam ad scientes te, aut impartire misericordiam tuam fidelibus tuis. Et idem sibi vult verbum praetende, quod habet nostra lectio.

IN PSALMVM XXXVI.

Versu 1. Noli aemulari in malignantibus. Hieronymus, Noli contendere cum malignis. Felix similiter, vel noli commiseri velut in contentionem cum eis, quod facile ad sententiam nostrae lectionis applicatur, hoc modo, Noli zelo commoueri intra te super malignantibus, non te moueat impiorum prosperitas, ita ut cum eis velis ob hoc in contentionem misceri, ut cum eis tu velis contendere. Verti etiam potest, Ne inuideas malignantibus, neque ira commouearis contra illos. Chal. paraphrasis alteram sententiam explicat, dicens, Ne aemuleris malignos, ne similis fias illis, & non aemuleris facientes iniquitatem. Hanc autem utranque intelligentiam, in Elucidatione clare satis indicauimus. Versu 2. Quoniam tanquam scenum velociter arescent. Ex Hebraeo, Tanquam gramen vel scenum velociter succidentur vel conterentur, & sicut olus viride marcescent, vel sicut viror herbae aut germinis deficiunt. Versu 3. Inhabita terram, & palceris in diuitiis eius. In Hebraeo non habetur in diuitiis eius, sed palcere fide, vel veritate. Ponitur enim nomē emunach, significans veritatem, vel

vel fidem. Recte autem secundum sententiam huius lectionis iubemur sperantes in domino pacis veritate. Veritas enim & fides promissionum Dei, nos debet in bono nutrire, sustinere, educare & ad incrementum iustitiam perducere. Ad illam enim intendentes, confortamur, consolamur, confirmamur in ea & ad virtutis exercitia alacres atque potentes reddimur; quemadmodum solet confortare cibis edentes. Si enim vulgato sermone dicuntur homines quidam spe ali & viuere, maxime autem amantes (de quibus tritum proverbium est, Spes alit amates) cum tamen huius mundi spes frequenter nimium sperantes confundat & fallat: quanto magis optimo iure dicere poterimus, de sancta spe que in Deum est) que iuxta Apostolum non confundit, utpote illius innixa veritati, qui mentiri nequit) quod alere atque pascere sufficiat amantes atque fideliter sperantes. Potest etiam intelligi de fide que in nobis est, quod ipsa nos debeat pascere: quoniam per dilectionem debet fides operari virtutis opera, que pabulum & cibis sunt animæ. Fides enim que sine operibus est, mortua cum sit, nescit pascere se habentes, neque vitam dare, que vitam non habet. Eadem quoque intelligentia de veritate commode assignari potest, tam de veritate fidei, quam vitæ. Potest etiam aliter intelligi, Pascere in fide, ad hunc sensum, Interim donec gustare non datur illam perfectam satietatem, que exhibenda est in patria, in fide pascere, in fide oblectare, per eam & in ea contemnendo que videntur temporalia: ea autem que non videntur æterna tota mente contemplando, & iam nunc per fidem vera charitate perfectam, in cælis habendo conuersationem. Ex Chald. Paraphrasi Augusti. Genuensis, Negociosus esto in fide, quod illi consonat verbo Evangelico, Negociamini, dum venio: hoc est, Cura, donec tempus est operandi, diues fieri in operibus bonis, quemadmodum Apostolus ait: Et thesaurizare thesaurum bonum atque indeficientem in cælis iuxta sermonem domini. Adiuro te hoc loco, Christiane lector, consideres & ipse tecum expendas, quam ampla atque angusta sit scripturarum sanctarum maiestas, & quam abundans nimium fecunditas, que in unico verbulo tam multiplicem complectimur intelligentiam, & singulas pio animo ad ruminandum suavisimas. O vere felices nimium, sua si bona norunt agricolæ sancti, quibus in hoc agro dominico concessum est atque complacitum, ingenij sui vires expedere. Illud quoque aduerte, priusquam hinc dimittaris lector quod istæ ex Hebræo versiones iam adductæ & expositæ facile possunt cum lectione vulgata concordari, si pronome eius, cum dicitur, pascaris in diuitiis eius, referat dominum, ut sit sensus, Pascaris in diuitiis domini. Fides enim recta que per dilectionem operatur, sunt verè diuitiæ domini, quibus scilicet efficiuntur in Deo diuites. Imò & si referat terram, modo terra spiritualiter intelligatur terra cordis (ut in annotationibus principalibus prolixè deducitur) facile erit inuenire concordiam. Verè enim diuitiæ cordis nostri sunt, fides & opera Deo digna, que illa operatur. ¶ Versu. 4. Delectare in domino. Delectare, id est diuitias tuas siue delectationem tuam accipe, habe, pone in domino, quomodo vertit Felix. ¶ Versu. 5. Reuela domino viam tuam. Hieronymus, Volue super dominum curam tuam, id est iuxta Petri verbum) omnem sollicitudinem proice in ipsum, que sententia secundum rem cum nostra lectione satis conuenit. Qui enim domino sua omnia reuelant, ad hoc faciunt, ut ipsi totum committant quod sibi incumbit. Siquidem ad hoc manifestamus nostras miserias, ad hoc communicamus consilia, ut subleuemur, ut iuuemur in eo quod per nos ipsos non possumus. Felix vertit, Circumvolue secus dominum viam tuam, hoc est, quicquid agas, quocumque ambulas, semper cum Deo permansere, & ab eone discedere, semper illi adherere optimo adiutori in omnibus. Quandiū enim in conspectu illius ambulas, & iuxta illum circumuoluas viam tuam, securus eris: quemadmodum pulli ab accipitre securi sunt, donec circumuoluunt secus matrem viam suam. Quod si longius abscedant in itinere suo inuenient periculum. ¶ Versu. 6. Subditus esto domino, & ora eum. Pro subditus esto, in Hebræo habetur imperatiuus verbi damam, quod significat quærit, siluit, expectauit. Vnde ex Hebræo vertendum esset, Quiesce domino, vel tace domino, quomodo vertit Hieronymus. Tacet autem domino, vel silet, vel quiescit, qui non murmurat de iudiciis domini, æquanimiter fert quicquid Deo permittente conspicit euenire, prosperitatem scilicet malorum, suam afflictionem atque similia, & in nullo obmurmurat. Quid verò aliud est in proposito loco, subditum esse domino? Patet ergo, quomodo hoc quod nostra lectione habet, cum prædictis conueniat. Pro altera autem parte, Et ora eum, vertunt, Et expecta illum vel parare illi: quod quomodo rectius, quam oratione perficitur? Vnde non dissonat quod habet nostra lectione, Et ora eum. ¶ Versu. 10. Quæres locum eius, & non inuenies. Hieronymus, Cogitabis de loco eius, & non subsistet: hoc est, considerabis & videbis ad locum in quo prius peccator erat, ad statum in quo florebat: & non inuenies eum in eo statu & loco in quo paulo ante videras. Vnde Felix vertit, Considerabis locum eius (id est intellectum & considerationem adhibebis) & non adest. Verti etiam posset, Tu adificaberis super locum eius, & non erit, supple, ipse impius. Quod in Dauide impletum cognoscimus. Saul enim interfecit eum, & ipse successit in regnum illius. ¶ Versu. 12. Obseruat peccator iustum. Dicitur Hebraica zamam, que hoc loco habetur, significat, præsumpsit, statuit, cogitauit. Atque ideo, verti posset hoc loco, Præsumpsit impius contra iustum, vel statuit aut decreuit peccator, intelligit: malas suas cogitationes contra iustum, aut cogitat contra iustum, vel de iusto, ut vertit Hieronymus. Felix vertit, Iniquam cogitationem cogitat impius aduersus iustum. Alij, malitiose vel dolose cogitat, quod est præsumit. ¶ Versu. 15. Ut trucident rectos corde. In Hebræo habetur, Ut trucident vel interficiant rectos via, in via, quod secundum rem idem est cum eo quod habet lectione vulgata. Qui enim recti sunt corde, iidem sunt & recti via, vel in via sua. ¶ Versu. 21. Inimici verò domini, non ut honorificati fuerint & exaltati deficientes quemadmodum fumus deficiet. Hieronymus, Inimici domini gloriantes ut monocerotes, consumuntur sicut fumus consumitur. Quod apertam habet intelligentiam, si tantum intelligatur gloriari ut monocerotes, idem esse quod gloriari in fortitudine & potentia

rentia sua, tanquam si monocerotes essent: quomodo solemus dicere, fortes gloriari tanquam leones: hoc est, quasi de leonino robore. Felix ita vertit, Inimici domini velut adeps agnorum, vel sicut preciosum agnorum defecerunt, in fumo defecerunt. id est sicut adeps agnorum nullam habens resistentiā ab igne consumitur, & in fumum resolutur: sic inimici domini igne gehennæ cremabuntur. Aut accipiat hic sensus, Inimici domini qui sunt tenerrimi & delicatissimi & pinguisissimi sicut preciosum agnorum, vel sicut adeps agnorum, ipsi deficient subito, & igne peribunt æterno. ¶ Versu. 23. Quia benedicentes ei hereditabunt terram. Hieronymus ac ceteri ex Hebræo interpretes vertunt per participia significationis passiuæ, in hunc modum, Benedicti eius, vel benedicti ab eo hereditabunt terram, maledicti autem eius, vel maledicti ab eo, peribunt. ¶ Versu. 25. Cum ceciderit, non collidetur. Felix exponit, Cum ceciderit, non erit penitus proiectus: que sententia in elucidatione indicauimus. Quod autem sequitur, Quia dominus supponit manū suam: in Hebræo, habetur, Dominus sustentat vel sustinet manum eius, scilicet viri iusti: hoc est, ne cadat, vel irreparabiliter cadat, apprehendit illum manu, atque ita tenet: quemadmodum tenere solent matres filiorum manus, ut etiam si palpare cœperint illorum crura debilia, materna sustentatione è casu præseruetur, aut certe priusquam se allidant, mox eleuent eos manu quem tenent. Et hoc manifestum est quomodo cum vulgata lectione in eundem sensum possit reuocari. ¶ Versu. 26. Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. De hac posteriori parte in prioribus annotationibus quæstio mota est, quomodo veritatem habeat quod dicit Psalmista, nunquam vidisse se senem iusti quærens panem, cum multi conspiciantur hostiatim quærere victum & viuere mendicato. Cui quæstioni responsio adhibita est, explicando, quid intelligi debeat quærere panem, iuxta sententiam literæ præsentis. Facilius tamen modo etiam alia via posset quæstioni fieri satis, repetendo vocabulum, derelictum, ad semen quærens panem, hoc modo, Non vidi iustum derelictum, nec etiam semen eius quærens panem vidi derelictum: hoc est, iustum derelictum non vidi, & filios iusti, etiam si ad tantam egestatem deuenissent, ut cogerentur mendicato quærere panem, nunquam vidi derelictos, quin illis (quanquam in verecundia & sobrietate, sufficienter tamen) præberet dominus que victui sunt necessaria. Quæ sententia quanquam non se offert prima facie, quia tamè & facilis est, & absque omni incommodo, nec Græcæ nec Hebrææ lectioni repugnans aut dissonans, nequaquam venit aspernanda. ¶ Versu. 27. Tota die miseretur & commodat. Cauere ne commodare hic intelligas, commodum esse, vel commodum facere, siue prodesse, quomodo per contrarium dicunt incommodare, obesse, & damnū facere. Non enim hoc sonat originalis lectio, neque Hebræa, neque Græca: Græcè enim habetur verbum *δανίζω* quod manifeste significat mutuo dare vel accommodare, quod significat hoc in loco commodare: cuius verbi actiui passiuū ponitur versu huius Psalmi. 22. Mutuabitur peccator. Græcè enim est *δανίζω*, id est mutuum accipiet. ¶ Versu. 32. Os iusti meditabitur sapientiam. Eiusdem verbi futurum est hic, de quo diximus in annotatione vltima ex Hebræo, in Psal. 34. in expositione versus vltimi, Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Vnde posset & hoc loco verti, Os iusti loquetur, sonabit, dissertabit, modulabitur, vel pronuntiabit sapientiam. ¶ Versu. 33. Et non supplantabuntur gressus eius. Hieronymus, Non deficient gressus eius: Felix, Non commouebuntur gressus eius, vel non labetur aliquis gressuum eius, vel non mutabunt, aut aberrabunt gressus eius, aut non claudicabunt. ¶ Versu. 35. Et non damnabit eum, cum iudicabitur illi. In elucidatione ita exposuimus, ut eum priore loco referat iustum: datius autem, illi, posteriori loco referat impium, ad hunc sensum, Dominus non condemnabit iustum, cum iudicabitur impio. Posset tamen ex Hebraica lectione utraque relatio ad vnum referri, ad hunc sensum, Deus non condemnabit iustum, cum iudicabitur ipsi iusto: hoc est, cum viri iusti fiet iudicium, ipse non condemnabitur iudicio Dei. Atque in hanc sententiam accepisse videtur Hieronymus. Cuius versio sic habet, Nec condemnabit eum (scilicet iustum) cum iudicabitur. Felix adiicit relatiuum, dicens, Cum iudicabitur ipse, scilicet iustus. Tanquam si dicat Prophetæ, Iustus, quanquam nunc ante tempus iudicetur ab impiis & irrideatur, in die tamen iudicij, quando verum fiet iudicium, non condemnabitur à Deo, nec irridebitur, sed in iustitia sua saluabitur. ¶ Versu. 37. Vidi impium superexaltatum & eleuatum, sicut cedros libani. Hieronymus, Vidi impium robustum & fortissimum, sicut indigenam virentem. Felix, Vidi impium robustum & integrum aut recentem, fortem siue extendentē radices, sicut laurus viridis, vel sicut arbor vegeta. Dicit quoque Felix, vocabulum *ezrach*, cuius loco nos cedrum habemus, significare apud Hebræos virum qui auita nobilitate floret, & in bono nomine virefcit: quam significationem respiciebat sacer Hieronymus, cum in versione diceret, indigenam virentem. Chal. translatio habet, Vidi impium fortem & validum, sicut arborem transplantatam & abundantem folijs: & transiit de mundo, & ecce non erat. Manifestum est autem, omnia hæc florem & apparentem gloriam prosperitatis impiorum significare. ¶ Versu. 39. Quoniam sunt reliquæ homini pacifico. Hieronymus, Ad extremum erit viro pax, id est, homini qui nunc in simplicitate & æquitate viuit, tamen nunc sit tribulatio & iugis afflictio, erit tamen pax & bonum illi in nouissimo. Pro malis enim que in præsentia vita accepit bona, tunc commutato ordine (iuxta patris Abrahamæ vocem) recipiet. Alij sic legunt, Merces unicuique pax. Cuius sensus est, unicuique viro nunc custodienti innocentiam & obseruanti æquitatem erit pax æterna, pax vera, in mercedem & beatam retributionem. Huic lectioni consonat, quod ex Chal. paraphrasis vertit Augustinus Genuensis, Finis hominis, pax. ¶ Versu. 40. Iniusti autem disperibunt, simul reliquæ impiorum interibunt. In elucidatione & contextu ita distinximus præsentem versum, ut aduerbium simul ad posteriora adiunximus. Alij tamen malunt in præsentem partem referre, hoc modo, Iniusti autem disperibunt simul: ac deinde, reliquæ impiorum interibunt. Quæ lectio facilem

habet se nsum, omnes impios simul vnus icu sententia, in aeternam perditionem deturbandos. Atq; huic posteriori lectioni magis fauent tum Graeca tum Hebraea exemplaria, atque etiam nonnulla vetusta Latina. ¶ Versu eodem, Reliquia impiorum interibunt. Clarius dici posset, Reliquia impiorum, vel nouissimum seu merces impiorum, perditio & interitus. Felix, Nouissimum impiorum preemptum est: hoc est, impiis nihil est relictum bonae mercedis.

IN PSALMVM XXXVII.

Versu. 2. Confirmasti super me manus tuas. Hieronymus, Tetigit me manus tua. Felix, Depressa est super me manus tua: vel, Depressisti super me manum tuam. ¶ Versu. 7. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Beatus Hieronymus vertit, Lumbi mei impleti sunt ignominia. Felix, Illa mea repleta sunt combustione. Aut legi potest pro illusionibus, vilitas, contemptus aut immunditia. Habent autem haec eandem sententiam cum vulgata lectione. Mala enim concupiscentia: aetna, de quibus hoc loco manifeste videtur fieri mentio, recte illusiones dicuntur & ignominia, combustio & ardor. Vnde Apostolus Paulus talem indicare volebat combustionem, cum diceret, Melius est nescire, quam vni. Quamquam quoque habeant vilitatem, despectum & immunditiam, quilibet naturae honestate docetur. ¶ Versu. 8. Afflictus sum, & humiliatus sum nimis. Hieronymus, Euigilaui, & afflictus sum nimis. Felix, Collisus sum & contritus sum vehementer. Aut, dissolutus, relaxatus, mutatus sum, & contractus usque nimis: hoc est, prorsus impotens factus sum ad bonum, quasi contractis & dissolutis omnibus viribus. Pro gemitu quoque cordis idem Felix palpitacionem vel strepitum vertit. ¶ Versu. 1. Cor meum conturbatum est in me. Hieronymus, Cor meum fluctuabat. Felix, Cor meum circumcuiuit, vel in orbem iuit: hoc est, sic conturbatum est, ut videretur palpitare, & quasi pra anxietate sese voluere atque gyrare: quemadmodum euenire solet iis qui vehementer anxij sunt animo. ¶ Versu. 11. Amici mei & proximi mei aduersum me, &c. Hieronymus, Charum mei & amici mei, quasi contra lepram meam steterunt. Felix, Ex aduerso plagae meae steterunt: hoc est, contra vulnus & morbum meum steterunt, ut magis ipsum auergerent quam lenirent vel minuerent, & ad deterius potius adducerent, quam in vilo dolori proficerent. Posito namque in doloribus poenitentiae, omnis amicorum & proximorum consolatio, maxime quae secundum carnem proponitur, oneri potius est quam consolationi, & dolorem poenitentis aggrauat magis quam lenit. ¶ Versu. 19. Cogitabo pro peccato meo. In Hebraeo habetur futurum verbi daag, quod significat sollicitus fuit, timuit, formidauit. Vnde hoc loco verti posset, Sollicitus ero pro peccato meo (ut vertit Hieronymus) aut anxius ero, vel timebo, vel formidabo. Atque ita etiam accipi debet in nostra lectione verbum cogitabo, videlicet cum sollicitudine & anxietate, quemadmodum solent variis cogitationibus sollicitari, qui sunt in timore positi.

DE TITULO PRAECEDENTIS PSALMI.

Titulus huius Psalmi iuxta Hebraeos est, Psalmus David, in commemoratione. Nam quod additur in Latinis atque Graecis exemplaribus, sabbathi, id in Hebraeo non habetur, sed tantum in commemoratione, vel ad reminiscendum, vel ad commemorationem. Quod facilem intelligentiam habet de recordatione peccatorum, quoniam in hoc Psalmo potissimum fit mentio de peccatorum rememoratione, confessione, & exaggeratione, ad consequendam veniam peccatorum. Aut in commemoratione propriae fragilitatis, infirmitatis atque miseriae, quae in nobis est ex nobis ipsis, maxime dum à Deo derelinqui videmur. Et de hac fit in Psalmo proluxa mentio. Si autem iuxta vulgatos codices adiciamus, in commemoratione sabbathi, significatur, Psalmum conuenire peccatori, de sabbatho subsecuturo vitae & requiei aeternae sollicito, & ipsam perdere formidanti, ac proinde poenitentiae agenti. Vnde mox in principio Psalmi clamat, Domine, ne in furore tuo arguas me, &c.

IN PSALMVM XXXVIII.

Versu. 2. Posui ori meo custodiam. Felix pro custodia vertit clausuram, capistrum vel fiscellam: quae idem sonant, & idem volunt, quod custodia. Beatus Hieronymus, Quid illud claustrum si. Huc capistrum sit, quo os claudi debeat, in sua versione demonstrat, cum ait: Custodiam os meum silentio. Nimirum silentium, oris capistrum clausura & custodia est. ¶ Versu. 6. Vt sciam quid desit mihi. Felix, Cognoscam quam brevis temporis ego: vel, Quanti temporis ego, id est, quanto tempore viuam, vel quado deficiam. Iuxta quem modum habet Chald. paraphra. Vt sciam quando deficiam à saeculo. ¶ Versu. 7. Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Hieronymus vertit, Breues posuisti. Felix, Ad mensuram pugillorum posuisti, vel pugillos dedisti, id est (ut ipse ait) iuxta minimam. mensuram pugillorum. Sanctus dicit, Vt mensuram quatuor digitorum. Dum enim mensurabiles dies ait positos vitae, significat eos valde breues esse & paucos, ut facile minimo negotio queat numerari vel mensurari. Psalterium Romanum habet, Veteres posuisti dies meos, quod etiam cum praedictis coincidit: quoniam quod antiquatur, veteralescit atque senescit, prope interitum est: & quae vetera sunt non longam possunt obtinere durationem. Quod autem sequitur, Et substantia mea tanquam nihilum ante te. Ex Hebraeo vertitur, Vita mea, vel tempus meum, vel zeum meum, quasi non sit, in conspectu tuo. Nam (ut Petrus Apostolus ait) ante dominum dies vnus, sicut mille anni: & mille anni, sicut dies vnus. Et Psalmista cōfiteatur domino, quoniam mille anni ante oculos tuos sicut dies hesternae quae praeteriit: quanto magis anni pauculi, vel. 10. vel. 20. vel. 40. vel. 60. aut potentatibus. 80. aut amplius

Amplius aliquantulum, & hoc ipsum tamen labor & dolor. Vt merito dici posset, quod tempus vitae hominis, quasi nihilum sit ante oculos Dei, cuius est aeterni duratio. ¶ Versu. 8. Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. De hoc versu latius tractatum est in annotationibus huius Psalmi principalibus. Adiciendum tamen videtur, quod hoc loco habet Cald. paraph. in hunc modum, Omnia nihil reputantur, verum omnes iusti surgent ad vitam aeternam: quod facilem quidem habet & pulchram intelligentiam, sed à vulgata lectione & iis quae circa eam exponendo dicta sunt, profus extraneam. ¶ Versu. 9. Veruntamen in imagine pertransit homo. Psalterium Romanum habet, In imagine Dei. Verum huius genitui adiectio tam ex Hebraeis, quam ex Graecis & Latinis correctionibus codicibus probatur superflua. Neque satis loco conuenit, de imagine Dei facere mentionem. De particula autem illa, Veruntamen, aduerte, quod non aduersatiue accipienda est, sed potius expletive vel assertive, ut significet, Et quidem, vel & certe. Vnde Felix vertit, Certè Hieronymus, tamen, Tantum (inquit) in imagine ambulat homo. ¶ Versu. 11. Opprobrium insipienti dedisti me. Ex Hebraeo deprecatue vertunt, Opprobrium insipientis vel stulti ne ponas me: hoc est, non sinas illos mihi dominari, vel (ut postulare solet) gaudere super me. ¶ Versu. 14. Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Hieronymus, Poluisti quasi tinea desiderabilia eius: hoc est, omnia in quibus oblectatur diues in hoc saeculo, tu facis quasi tinea, foetida & corruptioni obnoxia, vel à tinea corrodi facis. Felix vertit ferè similiter cum Hieronymo: Tabescere fecisti vel ut tinea, preciosum eius. Aut liquefacere fecisti, vel putrescere fecisti desideratum ab eo, sicut araneam. ¶ Versu. vltimo, Remitte mihi vt refrigerer. Hieronymus, Parce mihi, vt rideam, antequam vadam, & non subsistam. Felix, Declina à me, & corroborabor: vel, relaxa te à me, & confortabor, & consolidabor, antequam vadam & non ero. Quae omnia, non nisi explanant vulgata lectionis sententiam.

DE TITULO PRAECEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalmi est, Pro Idithum, canticum David. Quod intelligitur de Idithum cantore, cuius vocibus hic Psalmus traditus fuit decantandus. De hoc enim Idithum legimus, primi libri Paralipomenon. 16. cap. quod rex David, ybi arcam domini intulisset in domum suam, ipsum simul cum Herman constituerit ad confitendum domino, quoniam in saeculum misericordia eius, utque tuba canentes & cymbala quatientes, & in aliis quoque musicorum instrumentis dulcimodulatione sonantes, laudem concinerent. Ex nomine verò Idithum, quod interpretatur, transiliens, mystica accipitur intelligentia: secundum quam, hic Psalmus pro transcendente inscribitur, quia mundum & omnia quae transitoria sunt contemnendo transeuntur, & supersilientem ad aeterna depingit: qui huius vitae labilis & caducae pertaxus dissolui cupit, & esse cum Christo, & in solo domino (contemptis omnibus & reputatis pro nihilo, quasi vanissimis) ponit expectationem suam.

IN PSALMVM XXXIX.

Versu. 6. Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius: & non respexit in vanitates & insanias falsas. Hieronymus, Beatus vir, qui posuit dominum confidentiam suam, & non est auersus ad superbias pompasque mendacij. Quae lectione velut exponitur, quid in nostra lectione per vanitates & insanias falsas intelligatur. Felix vertit, Et non respexit ad arrogantes vel superbos & diuertentes vel circumuehentes mendacium, id est, non adhaesit nec asimulauit se superbis, & iis qui operantur vel loquuntur mendacium, vel circumuehentes mendacium, id est, defendentes, aut fontes falsitatis & errores malos. ¶ Versu. 7. & 8. Cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Anunciabam & loquutus sum, multiplicati super humerum. Longe aliter vertunt ex Hebraeo interpretes. Hieron. sic habet, Multa fecisti tu domine Deus meis mirabilia tua & cogitationes tuas pro nobis. Non inuenio ordinem coram te: si narrare volueris, & numerare, plura sunt quam vt narrari queant. Cuius lectionis sensus est, Multa fecisti mirabilia, domine, & specialiter cogitationes tuas mirabiles & occulta cōsilia tua, pro nobis cogitasti, & pro nobis operari voluisti. Sunt autem opera tua & consilia ista tua tam multa, vt non possim ordine debito cuncta recensere, neque inuenire humerum, ita vt nesciam vnde potissimum queam incipere sermonem, neque sufficiam enarrandis omnibus, tam sunt multa, tam varia, tam magna. Felix eandem inducit sententiam, quam supra Hieron. sed multo obscurius & intricatius. ¶ Versu. 9. Aures autem perfecisti mihi. In Hebraeo ponitur verbum, tarach, quod primo significat fodit, incidit, aperuit: iuxta quam significationem, B. Hieronymus ex Hebraeo vertit, Aures fodisti mihi. Significat etiam praedictum verbum, ordinauit, disposuit, parauit vel apparauit: iuxta quam significationem habet communis lectio, Aures perfecisti mihi. i. apta sti & parasti, interiores videlicet animi, per quas audiam quid in me loquaris, vt fiam tibi obediens. Vnde Chal. paraph. sic habes, Aures autem ad auscultanda pracepta tua formasti mihi. Et secundum hanc expositionem idem videtur esse aurium perfectio, quod aurium perfectio. Spiritualiter enim aures apertas habent vel incisas, vel perfossas, qui Diuinæ voci eas habent semper patentes, vt possit ipsa intus introire ad intima humani cordis: quem admodum e contrario, clausas abres intelligimus habere spiritualiter eos, quorum auditus non est apertus ad suscipiendum interius Dei sermones. Vnde & incircuncisae apud Hieremiam dicuntur aures obstinatorum in prauaicatione sua, quasi non incisas, vel non perfossas, vel non apertas ad suscipiendum sermones Dei. Notandum autem, quod septuaginta interpretes hoc loco habent, Corpus aptasti vel perfecisti mihi. Iuxta quam lectionem etiam Paulus Aposto. 10. cap. Epistolae ad Hebr. adducit hanc partem Psalmi in testimonium. Cuius lectionis expositionem

simul cum nostra atque Hebraea in Elucidatione pariter implicauimus, & quasi in vnam compegia...

IN PSALMVM XL.

Ioan. 13.

Verfu. 9. Verbum iniquum constituerunt aduersum me. Hieronymus, Verbum diaboli infunde...

IN PSALMVM XLI.

Verfu. 1. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, sic anima mea vociferat ad te Deus. Quod sic exponit...

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Psalmus iste, primus est inter eos qui inscribuntur filiis Core. Nam plures ex psalmis hae inscri...

IN PSALMVM XLII.

Verfu. 3. Ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua...

IN PSALMVM XLIII.

Verfu. 6. Qui mandas salutes Iacob. In Hebraeo per imperatiuum modum dicitur, Manda salu...

Attabimus cornu: psalterium Romanum non habet cornu, neque etiam versio Hieronymi ex Hebraeo...

IN PSALMVM XLIIII.

Verfu. 1. Eructauit cor meum verbum bonum. In Hebraeo ponitur verbum rachus, quod rectius...

Verfu. 3. Speciosus forma praefiliis hominum. Hieronymus, Decore pulchrior es filiis hominum...

Verfu. 5. Specie tua & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna. Hieronymus, Gloria tua & decore tuo...

Verfu. 11. Altitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato circumdata varietate, Hieronymus, Stetit coniunx in dextera tua...

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Psalmus hic titulum habet admodum singularem, In finem, pro iis qui commutabuntur filiis...

Canti.2.

quitur, cum eos dicit sagittis transgignendos, subque sagittante cauros, item post regem ut virgines adducendo in templum, hisque similia. Caterum, canticum dicitur pro dilecto: quoniam iam sponsi dilectissimi in iundo gaudio, gloriam triumphum amabilem decantat. Ex Hebræo autem in vertunt aliter titulum interpretes, pro iis qui commutabuntur, ponentes (lilia) titulum psalmo praesentes, subper lilia, vel pro liliis. Quæ tamen lilia, facili intelligentia commode possunt intelligi iuxta ipsi fideles, qui iuxta vulgatam lectionem appellantur commutandi, propter candorem. scilicet spiritus gratia, & virtutis interiore ornatum. Unde & in canticis canticorum de dilecto dicitur, quod pascatur inter lilia. Alij autem vocabulum Hebraicum, quod hic ponitur solanum, dicunt significare genus musci instrumenta, in quo psalmus cantari debebat. Alij pro septuaginta iudicibus spiritu plenis à Moyse ordinatis accipiunt: quos lilia appellat, propter candorem spiritualis gratia, & equitatis iudicij Dei. Ac de his quidem manifeste interpretatur Chal. paraph. quæ habet in hunc modum. In latidem, pro sedentibus iudicibus ordinatis à Moyse, dicta spiritu prophetico per manus filiorum Core, intelligentia bona & laudatoria confessio. Secundum hanc autem intelligentiam arbitror ob hoc fieri in titulo horum iudicum mentionem, quoniam dicitur in fine psalmi, Pro patribus nati sunt filij constituti principes super omnem terram. Nam septuaginta illi à Moyse ordinati iudices, typus erant & figura eorum qui post in ecclesia pro Christo & loco eius futuri erant usque in consummationem sæculi iudices & doctores. Quemadmodum enim illi spiritus, qui in Moyse erat, conueniunt participium, facti sunt in eius adiutorium in iudicando, dirigendo, & erudiendo populum: ita sancti Apostoli, atque discipuli Domini, & post hos etiam hodie in ecclesia viri apostolici atque diuini, spiritum Iesu qui in caelos ascendit participant, præsentia populo Dei, dicendo, dirigendo, erudiendo, iudicando. Atque hi sunt qui pro patribus illis primis iudicibus filij atque posterij ordinati sunt, ac principes constituti super vniuersam terram. Caterum quod iuxta vulgatam lectionem in fine tituli dicitur, canticum pro dilecto, id ex Hebræo vertit Hieronymus, Canticum amantissimum: alij canticum amorum vel dilectionum: quoniam videlicet amabilissima & delictiosissima canit sponsi ac sponsæ, regis atque reginæ connubiæ, & castissimos dulci modulatione exprimit amores, quibus ad intuitum & sponsæ sponsa, & sponsæ sponsus, mirabiliter coherent.

Versu. 1. **A**diutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Hieronymus ex Hebræo, Auxiliator in tribulationibus inuentus es validum. Felix eandem sententiam, Auxiliator in tribulationibus inuentus es valde, vel inuenimus nimis. **V**ersu. 4. **F**luminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Hoc loco de conuersione gentium in Ecclesia loquens Chal. paraph. pulcherrime sic habet, Populi velut flumina & scaturigines eorum, vel tanquam impetus eorum venient, & lætificabunt ciuitatem Dei, & orabunt in domo sanctitatis Dei, in tabernaculo altissimi: Ex qua lectione patet, præter expositiones supra assignatas, posse per hunc impetum fluminis intelligi copiosum concurrens populorum ex gentilitate ad Christianissimum sese conuertentium, atque ad ecclesiam unitatem conuertentium. **V**ersu. 5. **A**diuuabit eam Deus mane diluculo. Hieronymus, Auxiliabitur ipsi Deus in ipso ortu matutino: quod idem valet cum lectione nostra, mane diluculo. Felix in eandem sententiam vertit, In prospectu aurora, vel iuxta prospectum matutinum. Psalterium autem Romanum in hoc loco habet, Adiuuabit eam Deus vultu suo: quod videtur quidem secundum verborum faciem diuersum esse ab eo quod habent Hebraicæ & vulgatæ lectiones; secundum rem tamen in idem sensu reduci. Cum enim Deus opportuno tempore post noctem aduersitatis & tenebras tentationum, benigno consolationis favore illucescit, velut requiescere aliquantulum iubens afflicta ecclesia, tum quasi mane diluculo, vel quasi in ortu matutino, siue in prospectu aurora, adiuuat eandem. Neque dubium, quin tunc etiam recte dicatur, idque secundum eandem penè sententiam suo vultu vel prospectu Deus adiuuare ecclesiam sanctam ciuitatem suam. **V**ersu. 8. **Q**uæ posuit prodigia super terram. Hieronymus, Venite, & videte opera domini, quantas posuerit solitudines in terra. Felix vertit, desolationes. Intelliguntur autem istæ desolationes euersiones idolorum, & idololatricæ destructiones: quando videlicet è populis gentium idolorum cultus profligatus est, & veri Dei cultus pro Hebraicis impate introducus. Atque hæc ipsæ desolationes siue solitudines, recte possunt accipi prodigia illa, ad quæ contemplanda nos propheticus spiritus adhortatur. Nam & Felix testatur verti posse mirabilia, pro desolationibus. Chal. translatio habet, Videte opera Dei, qui posuit desolationem in impio terra: quod de contritione principum & potentum recte intelligitur. **V**ersu. 9. **V**acate, & videte. Hieronymus, Cessate, & cognoscite quoniam ego sum Deus. Felix, Supercedere, vel deponite, scilicet idololatricam, & cessate ab operibus malis, vel relaxate. Chal. paraph. habet, Dilcedite, vel cessate à bello, quod scilicet vos infideles contra Deum pugnat.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Psalmus iste ex tituli præmissione filiis Core inscribitur, pro arcanis, id est, pro occultis: quoniam videlicet de mysterio ecclesiae, eiusque post grauissimas persecutiones liberationis mirabili consilio tractat. Valde enim occultum Dei consilium est, magnum est arcanum, quod sic potentissimus dominus in primordiis ecclesiae nascentis, permiserit grauissimis eam tribulationibus obrui, & tamen opportuno tempore ita mirifice contritis hostibus, eandem in pace constituerit. In Hebræo autem habetur, pro arcanis dictio halamoth, quam beatus Hieronymus interpretatur inuentus, scribens psalmum, pro iuuentutibus. Quod recte prædictæ sententiæ conuenit, quoniam de primordiis

A diis & iniis afflicta nascentis ecclesiae commemorat, eiusque iucunda & tempestiua liberatione. Felix vertit, pro occultis: quod lectioni vulgatæ supra posita consonat: vel, pro iuuentute, quod cum Hieronymo facit: vel pro iuuentutibus siue virginibus: hoc est, pro fidelibus cordibus tenere Deum sponsum diligentibus, illique indiuisè adhaerentibus, quibus ipse opportuno tempore liberationis suæ impendit beneficium. Alij halamoth, nomen asserunt esse musci instrumenti. Translatio autem Chal. titulum præsentem multis verbis protrahit, dicens, Ad laudandum per manus filiorum Core, per spiritum propheticum in die quando absconditus fuit pater eorum ab eis, & illi liberati sunt, & dixerunt canticum. Si mysticam intelligentiam ut oportet requiramus, omnino dulce mysterium inuenimus in hac absconditione patris Core, & filiorum eius liberatione. Filij namque Core spirituales nos sumus fideles omnes qui in Christum Dominum in Caluarie monte crucifixum, credimus, iuxta quod in expositione tituli Psalmi præcedentis latius declarauimus. Ipse enim Christus dominus, pater noster est Core. Hic autem pater noster in tempore tribulationis & angustia quasi absconditus est à nobis. Reputatur enim occultare sese, dum laborantibus filiis differt succurrere. Attamen opportuno tempore, mane diluculo, liberati, manifestante se patre nostro & apparere in adiutorium, tunc laudem hanc in gaudio cordis nostri, atque in gratitudine spiritus decantamus. Fuit etiam absconditus Christus pater noster, quado in cruce passus, & in terræ visceribus est sepultus. Nos quoque tunc liberati sumus de potestate diaboli, & canimus canticum gratiarum actionis.

IN PSALMVM XLVI.

Versu. 4. **E**legit nobis hæreditatem suam. Clarius iuxta sententiam Elucidationis habet Romanum, Elegit nobis hæreditatem suam. Ex Hebræo autem vertunt, Elegit nobis hæreditatem nostram. Vbi si intelligatur verbum Dare, erit sensus, Elegit nobis, vel disposuit nobis, ex bona videlicet voluntate sua, dare hæreditatem nostram: sua bona voluntate elegit nos facere hæredes suos, & filij sui cohæredes. Atque ad hanc sententiam satis accedit quod habet Chal. paraph. Elegit nos ad hæreditandum, vel ut hæreditariis hæreditatem nostram. **V**ersu. ultimo, **D**ij sortis terræ, & c. Hieronymus, Dij scuta terræ vehementer eleuati sunt. Quod in nullo à nostra lectione discordat, nisi quod pro fortibus scuta vertit: quanquam & hoc secundum rem idem est. Dicuntur enim scuta terræ sancti Apostoli, quoniam terræ protectores & fortes propugnatores sese exhibuerunt ad introducendam veritatem, & expellendam falsitatem.

IN PSALMVM XLVII.

Versu. 2. **F**undatur exultatione vniuersæ terræ, mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Hieronymus, Specioso germine, gaudio vniuersæ terræ, monte Sion, lateribus Aquilonis, ciuitas regis magni: hoc est, pulchra iocunditate, & magna amœnitate totius terræ, in monte Sion & lateribus Aquilonis, quæ sunt, vel ex quibus est ciuitas regis magni, iuxta intelligentiam in Elucidatione expositam. Felix vertit per nominatiuum, Formosa nympha, vel pulchra sponsa, pro specioso germine. Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam. Vocabulum Hebraicum arcenom, quod pro domibus hic ponitur, proprie significat palatia magna & munita. Vnde B. Hieronymus ac ceteri vertunt, In palatiis eius, quod recte ad ecclesiarum dignitatem atque augustam maiestatem pertinet, quæ optimo iure palatia valent, propter illum qui in ipsis à Deo est, decor & protectionem, nuncupari. Quod autem sequitur: Cum suscipiet eam, B. Hier. vertit, in auxiliando. Deus enim in ecclesiis agnitus est, cum in die salutis miseris est populi sui, & cor apposuit, ut auxilium aduersus hostis tyrannidem præberet eis. **V**ersu. 6. **I**n spiritu vehementi conteres naues Tharsis. Hieronymus interpretatur, In vento vredinis. Felix, Cum vento Noto, aut cum spiritu vehementi, vel australi: alij, cum vento Orientali. Chal. translatio habet, In vento Noto valido, qui egreditur à conspectu Dei. Omnia autem hæc recte ad Spiritum sanctum possumus referre, qui ventus validus est, ventus vredinis: quoniam ignis consumens est atque etiam Orientalis, utpote à illo fluens & flans, cuius est Oriens nomen eius. **V**ersu. 8. **S**uscipimus Deus misericordiam tuam. Hier. aestimauimus Deum misericordiam tuam: id est, reputauimus, & magnificauimus, cum omni veneratione & cultu honoris debiti suscepimus, in medio templi tui. Felix vertit, expectauimus. **V**ersu. 11. **C**ircundate Sion, & completimini eam. Hieronymus, Circundate Sion, & circuite eam: numerate turres eius. Atque in eundem modum vertit etiam Felix, Quæ lectio admonet nos decorem ciuitatis Ecclesiae sanctæ diligenter considerare: quemadmodum solet ciuitas ab iis qui decorem eius contemplari volunt, circui, & numerari solent turres atque propugnacula eius. **V**ersu. ultimo, **I**pse reget nos in sæcula. In Hebræo habetur halemur, quod vertit Hieronymus, In morte. Ipse (inquit) erit dux noster in morte. Sanctes, Ducet nos usque ad mortem. Felix, Ipse dirigit nos per iuuentutem, vel in iudicium ætate, aut pedetentim, ut pueri diriguntur à matribus, vel iuxta mortem. Alij autem rectius verbum putant à septuaginta interpretibus, in sæcula, vel æternaliter. Alij rursus vertunt, Deducet nos in suauitate, vel suauiter.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Hic Psalmo in Hebræo præmittitur titulus, Canticum psalmi, vel canticum psalmus: hoc est, canticum quod est psalmus, quoniam videlicet in ipso mirabilis latitia concinitur, ut merito canticum psalmi potuerit inscribi. Caterum, quod addunt Græci atque Latini codices, pro secunda sabbathi, id in Hebræo prorsus non inuenitur, neque aliud quicquam eius loco. Exponit tamen

Genes. 1.

Psal. 18.

tamen beatus Augustinus hanc secundam sabbathi, secundam diem post sabbatum, vel à sabbatho, quæ est dies secunda inter dies distinctionis rerum. Siquidem prima sabbathi, id est, prima post sabbatum, quæ apud nos dies dominica dicitur, fiebat lux, & diuisa est à tenebris. Sequenti autem die, hoc est, secunda post sabbatum vel à sabbatho, factum est firmamentum, quo diuisæ sunt aquæ ab aquis. Notum autem est per firmamentum interdum ecclesiam significari: potissimum autem ipsos ecclesiarum primates atque principes: quemadmodum psalmo 18. Opera manuum eius annunciat firmamentum. Quod ergo hic psalmus secundam sabbathi in vulgato titulo præfert, ad hunc intellectum secundum mysticam intelligentiam, conuenienter accipiendum videtur, quoniam de spirituum firmamento, id est, de ecclesiarum fundatione, atque etiam primoribus eius, manifestum sermonem facit. Potest etiam mysticæ ædificatio ecclesiarum ad secundam diem sabbathi referri comparatione facta ad priorem diem: quoniam sicut firmamentum factum est secunda die, postquam in prima facta fuerat lux, ita post Christi resurrectionem (quæ in prima post sabbatum die, id est, die dominica facta est) ædificata est ecclesia, atque ita quasi secunda die sabbathi, quia post primam diem sabbathi, id est, post dominicam resurrectionem.

IN PSALMVM XLVIII.

Versu. 1. Omnes qui habitatis orbem. Felix vertit, Omnes inhabitantes tempus, vel sæculum, in quo scilicet tempus consummatur & circumuoluitur. Ait enim significari vocabulo Hebraico, tempus breue citò deficiens. Alij vertunt, habitatores terræ vel orbis. Hieron. habitatores Occidentis. Vna omnium sententia est, admonere vniuersos vbicunq; locorum, ab Oriente vsq; in Occidentem, quicumque temporis angustia constringuntur, & in tempore sunt ac degunt, attendere ad ea quæ sunt narranda, tanquam ad verè vtilia ex æquo vniuersis. ¶ Versu 2. Quique terrigenæ & filij hominum. Ex Hebræo ad verbum sic habetur, Etiam filij Adam, etiam filij Ish: id est, id est viri nobiles & præcipui. Hæc enim differentia est inter Adam & Ish, quod Adam significet hominem plebeium vnum aliquem è vulgo, Ish verò hominem patritium & nobilem, vt ait Ioannes Reuchlinus in rudimentis Hebraicis, vbi propositum psalmi locum recte sic putat vertendum, Tam filij plebei, quàm filij patricij vel nobilis: id est, tam nobiles, quam ignobiles. ¶ Versu. 12. Homo cum in honore esset, non intellexit. Hier. Homo in honore non commorabitur, assimilatus est iumentis, & exæquatus est. Quibus verbis significatur, homines huius mundi nõ diu in honore & gloria permansturos, sed breui in cinerem & puluerem redigendos: sicque, quod ad corpus attinet iumentis necessario assimilari, & exæquari per huiusmodi corporis dissolutionem & incinerationem. Atque huic sententiæ satis fauet versio Felicis, quæ sic habet, Homo in magnificentia non dormiet, aut in honore non morabitur, siue non permanebit, si nilis factus est quadrupedibus vel iumentis, quæ exterminata fuerit. Cæterum Chal. para. magis fauet sententiæ, quam in Elucidatione expressimus, de hominis per peccatû abiectione, & vsque ad brutalem vilitatem deiectione. Sic enim habet, Homo peccator in honore nõ commorabitur cum iustis, assimilatus est bestiæ mutæ. ¶ Versu. 15. Et auxilium eorû veterascet in inferno à gloria eorum. Hier. Et figura eorum conteretur in inferno post habitaculum suum: hoc est, postquam ex habitaculo suo emigrauerint, ex habitaculo corporis sui vel terræ mansionis, figura eorum in inferno consumetur, non vltra apparebunt in illa specie & pulchritudine, in qua hic mundus illos ostentabat conspiciendos. Felix sic reddidit, Fortitudinem eorum consumet fouea pro habitaculo suo: id est, infernus eorum robur & omnem gloriam consumet, pro eo quod imperpetuum futura sit habitatio eorum. ¶ Versu. 19. Quia anima eius in vita sua benedictur. Beatus Hieronymus actiuo genere vertit, benedictet. Anima suæ (inquit) in vita sua benedictet: hoc est, Benedictet. & placentiâ loquetur animæ suæ ad delicias illam inuitans, more stulti illius diuitis: Comede, bibe, epulare anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos, & cætera quæ saluatoris parabola in Euangelio Lucæ commemorat. ¶ Versu eodem, Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Hieronymus, Laudabunt te, cum benefeceris tibi, quomodo vertit: etiam Felix, Huius autem lectionis sententiâ ad hominem malum (de quo supra mentio facta est) referri debet: vt dicatur impio, Laudabunt te adulatores tui, & beatum te prædicabunt homines sæculi cum tu tibi ipsi benefeceris, cû tibi huius mundi bona curaueris, cum te feceris affluentem diuitiis, atque deliciis diffusentem.

IN PSALMVM XLIX.

Ioan. 1.

Psal. 44.

Versu. 2. Ex Sion species decoris eius. Hieronymus, De Sion, perfectò decore Deus apparuit. Felix, Ex Sion perfectæ pulchritudinis Deus splendide apparuit: quæ secundum nostram in Elucidatione interpretationem, facile est primo Christi in mundum aduentui accommodare. Tunc enim in perfectò decore apparuit, plenus gratia & veritate, & præ filiis hominum forma speciosus. ¶ Versu. 6. Qui ordinant testamentum eius super sacrificia. Hieronymus, Qui feriunt pactum meum in sacrificio. Quod sic potest intelligi, Qui obseruant, vel custodiunt testamentum meum in sacrificiis suis: qui videlicet non satagere se putant, si corporalia tibi sacrificia offerant, hircos & boues, verum insuper solliciti sunt ferire pactum meum, obseruare, & ratum facere, obseruandoque velut confirmare testamentum meum. Quod à lectione vulgata, iuxta datam expositionem, non omnino dissonat. ¶ Versu. 11. Iumenta in montibus & boues. Hieronymus vertit, Pecudes in montibus milium. Felix, Quadrupedes in montibus mille. Significat multitudinem infinitam & vniuersitatem bestiarum in sua esse possessione, & suæ ditioni subiectam. ¶ Versu. 12. Pulchritudo agrî mecum est. Hieronymus pro pulchritudine agrî, vertit, Vniuersitatem agrî: hoc est, quicquid in campo pulchrum est, & omne speciosum, in mea potestate est. Felix vertit, Feræ campi mecum sunt.

Diatio

A Diatio enim Hebraica hoc loco posita, viz, æquiuoca est, & à diuersis interpretibus Hebraici idioma tis peritis admodum diuersimode redditur. Quidam enim amoenitatem vertunt, alij pinguedinē, alij multitudinem, alij omnimodum, alij speciem vel speciositatem, alij vniuersitatem. Scribunt quoque Hebræorum Rabbinî, hanc diuisionem genus esse ad omnia animalia, fera & agrestia. Valde autè nouum est quod hoc loco ex Chald. para. ph. vertit Augustinus Genueusis, in hunc modum: Gallus syluester, cuius pedes quiescunt in terra, & cuius caput attingit cælum, cantat coram me. ¶ Versu. 21. & 22. Hæc fecisti, & tacui: existi in aëte inique, quod ero tui similis. Hieronymus, Hæc fecisti, & tacui: existi in aëte inique, quod ero tui similis. Arguam te, & proponam te ante oculos tuos. Quod manifestus sententiam continet in Elucidatione expositam. Libet quoque adiungere, quæ pulchrè habet hoc loco paraphrasis Chald. in hunc modum, Ha soperationes malas operatus es. Ego verò expectaui conuersionem tuam: existi in aëte inique, quod ero tui similis. Arguam te, & proponam te ante oculos tuos. Quæ verba admodum fidelem habent sententiam, si modo illud recte intelligatur, quomodo in hoc mundo arguntur impij iuxta illud videlicet quod in Euangelio dicitur, Qui non credit, iam iudicatus est: & quod Paulus ait, de iis qui proprio suo iudicio sunt condemnati. ¶ Versu ultimo, Sacrificium laudis honorificauit me: & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Hieronymus, Qui immolat confessionem, glorificat me: & qui ordinat viam (hoc est, qui vitam suam & conuersionem rectè debiteque instituit & ducit, vel qui viam præceptorum Dei ante oculos suos constituit) ostendam ei salutare Dei. Similiter & Felix vertit, nisi quod in secunda parte dicit, Qui posuerit iter, ostendam ei, & c. quod eandem necesse est efficere sententiam. Dignum quoque notatu est quod in hoc loco habet Chald. paraph. de concupiscentiæ malæ refrenatione, hæc modo, Domanti fomitem prauum, veluti sacrificium laudis imputabitur ei: & honoranti me & obseruanti (scilicet ad declinandum) semitas prauas, ostendam ei salutare Dei, vel respicere faciam illum in redemptione Dei. Ex quo loco, simul & aliis aliquot, colligimus, auctorem huius Chaldaicæ translationis, per sacrificium iustitiæ, in psalmis nonnunquam intelligere mactationem propriæ carnis: id est, concupiscentiæ malæ dominationem atque subiugationem. Sic enim in psalmo 4. loco eius quod habemus, Sacrificate sacrificium iustitiæ, eadem hæc paraphrasis de concupiscentiâ domanda manifeste loquitur, dicens, Domate concupiscentiam vestram, & reputabitur vobis sicut sacrificia iustitiæ, & sperare in Deo. Quæ consideratio admodum pietati & Christianæ doctrinæ consona videtur, si rem ipsam profundius penitusq; introspexerimus. Quid enim iustus, æquusq; aut ratio nabilis, quid Deo mortificare & iugulare rectius poterimus, quàm id quod Deus maxime exigit vt mactetur atque perdat: hoc est, carnem propriam, imo animam propriam, quam odire, quam abnegare, quam perdere toties euangelica voce iubemur? Quomodo autem carnem perdemus, quomodo animam odiamus, nisi secundum prauam quæ in ipsa est vitiosa origine insita concupiscentiam, & fomitem prauum semper ad maculas procliuem? Multò profecto iustus est sic nos ipsos abnegando, & corpora nostra mortificando, concupiscentiamque domando, rationalem atque viuentem Deo offerre hostiam, quàm mutorum animantium & irrationabilium pecorum sanguinem fundere, quo nota oblectatur Deus.

Ioan. 3.
Titum. 3.

Matt. 16.
& 16.
Lucæ. 9.
Marc. 8.
Rom. 2.

IN PSALMVM L.

Versu. 1. Sec. mag. misericordiam tuam. In Hebræo tantum habetur, Secundum misericordiam tuam, sine adiectione magnam. Et in versu sequenti, plurali numero dicitur, Dele iniquitates meas, vel transgressiones meas. Pro verbo autè Misere, in Hebræo habetur imperatiuus verbi Chanan, quod significat misertus est, vel per gratiam donauit, aut etiam gratificauit: siue gratiam fecit. Vnde hoc loco dici potest, Misere mei, vel, Dona mihi per gratiam, peccatum: aut, Gratiâ fac mihi. In peccati dimissione. ¶ Versu. 4. Peccatum meum contra me est semper. B. Hieronymus, Nobiscum vertit, contra me: alij verò, coram me, vel in conspectu meo, aut ex aduerso mihi. Et est eadem omnium sententia, peccatum, ante oculos esse peccantis ad iugem displicentiam atque iustum penitentia dolorem. ¶ Versu. 5. Tibi soli peccavi. Pulchra emphasi hæc sententia in Hebraica lectione exprimitur, tanquam si dicamus per replicationem pronominis, Tibi soli peccavi, & illud malum in oculis tuis feci. Quod autem in secunda parte versus dicitur, Vt vincas cum iudicaris: id ex Hebræo verti potest, Vt purifices te, vel mundum ostendas, cum fueris iudicatus: quod idem est cum nostra lectione. Vincit enim Deus iniuste calumniantes & male ipsum iudicantes, quando per misericordiam exhibitione re ipsa monstrat & comprobatur, non ita esse vt illi calumniantur, vt nequiter cõsingunt. Potest quoque ita ista secunda pars versus etiam sic verti: Vt tu iustifices te, vel iustificeris, cû fueris locutus: & purifices te, vel mundum facias, cum iudicaberis. Quæ lectio huiusmodi sensum habet, Coram te solo peccavi, & in tua potestate prorsus est dimittere peccatum meum: propterea, tu cum loquutus fueris verbum gratiæ & remissionis, vt mihi dones veniam peccati, iustus eris, & mundus apparebis, quoniã tibi licet hæc in re agere pro tuo libito, cum tibi soli peccauerim: & tu mundus ac purus comprobaberis, cum iudicaberis, de iniquitatis scilicet meæ remissione, vel cû iudicaberis tanquam nimium seuerus & erudelis scelerum detentor, iuxta modum in Elucidatione expositum. Verti etiã potest, Propterea mundabis me, cû loquutus fueris, & purificabis me, cû iudicaberis. Quod apertam habet intelligentiam: quia peccavi tibi soli, idcirco tu vel solo verbo me potes mundare iudicio tuo. ¶ Versu. 6. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Hier. Ecce enim in iniquitate conceptus sum, & in peccato peperit me mater mea. Felix, Ecce enim in iniquitate genitus sum,

sum, & in peccato concepit me, vel fuit ceu calefecit me mater mea. Quae versiones astipulantur iis E
 quae in principalibus annotationibus diximus de peccato originali praesentem verum intelligendum,
 non de peccato actuali parentum libidinis. Simul etiam notandum, quod singularis numerus hic,
 non pluralis ponitur. ¶ Versu. 7. Ecce enim veritatem dilexisti, Hieronymus sepe nobiscum vertit,
 Ecce enim veritatem diligis, absconditum & arcanum sapientiae tuae manifestasti mihi. Alij autem
 aliter vertunt, Ecce enim veritatem diligis, in intimis vel absconditis vel in renibus: hoc est, requiritur
 veritatem non solum exterius secundum simulationem operis, sed in intimis etiam cordis: id est,
 intentionis & affectus rectitudinem, non solum operis bonitatem. Deinde adiungit, Et in occulto
 notam facies mihi sapientiam, vel doces me sapientiam. Nam ut suam sapientiam Deus homini
 notam faciat, cordis requirit munditiam & rectitudinem, sine qua nequit videri Deus. ¶ Versu. 8.
 Asperges me domine hyssopo. Pulchre hoc loco habet Chal. paraphrasis, Infunde super me sicut sa-
 cerdos infundit super mundum aquam asperisionis, cum hyssopo & cineribus vaccae & mundus ero.
 Quae lectio pulchre consonat intelligentiae, quam in Elucidatione exposuimus, simul & iis quae in
 annotatione adiunximus. ¶ Versu. 9. Exultabunt ossa humiliata. Ex Hebræo, Exultabunt ossa quae
 contriuiti, vel confregisti: id est, humiliari, constringi, & conteri per peccatum permisti. ¶ Versu. 11.
 Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Hieronymus, Spiritum stabilem vertit. Nostra tran-
 slatio tamen bene habet, rectum. Vtrunque enim Hebraea vox significat, & aequali sententiae con-
 gruitate spiritus sanctus & rectus & stabilis dicitur, quoniam scilicet hominem rectum ac stabilem
 facit. ¶ Versu. 13. Spiritu principali confirma me. In Elucidatione atque annotationibus prioribus
 interpretati sumus spiritum sanctum, spiritum principalem, iuxta vulgaram literam: aut spiritum
 potentem, iuxta versionem Hieronymi: aut spiritum munificum vel liberalem, iuxta aliorum inter-
 pretationes: & quomodo haec omnia huic sancto spiritui diuino conueniant, ibi monstrauimus.
 Posset nihilominus recte etiam de spiritu humano intelligi, ut postuler penitus, qui collapsus fue-
 rat nimium turpiter, iam amodo in spiritu principali confirmari: hoc est, in spiritu potenti & valido,
 qui sufficit resistendis malis concupiscentiae motibus, & prauis occasionibus peccatorum, ut
 non ultra succumbat passionibus, neque seducatur persuasionibus carnis, sed potenter & valide re-
 sistat tentamentis, & expugnari se non patitur. Talem enim sic robustum spiritum, sic validum, sic
 Dei gratia stabilitum in bono, apte potentem spiritum vel principalem vel regium, nominare po-
 terimus. Videtur tamen alia expositio potior & principalior. Quidam pro, spiritu principali, dicunt,
 spiritum voluntarium, vel spiritum voluntatis, aut spiritum libertatis. Chal. parap. habet, spiritum
 propheticum. Et haec facile ad praedicta possunt accommodari. ¶ Versu. 17. Quoniam si voluisses sa-
 crificium, dedissem utique. In Hebræo obscurius habetur, Quoniam non diligis sacrificium, & da-
 bo: hoc est, Si voluisses, dedissem, sed non concupiscis, non requiris. Quod clarius expressit versio
 Hieronymi, Non enim vis ut victimam feriam, nec holocaustum tibi placeat.

IN PSALMVM LI.

Versu. 1. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Ex Hebræo vertit aliter Hiero-
 nymus ac ceteri interpretes. Quid gloriaris in malitia, potens misericordia Dei tota die? Cui
 consonat & Chal. parap: quae sic habet, Quid laudaris lingua iniquitatis, qui potens es ut damnes
 sanguinem iustum? misericordia Dei adest tota die. Cuius lectionis sensus est, Tu qui in malitia po-
 tens es, qui ad perpetranda iniquitatem potentiam habes, quid gloriaris, quid te ipsum iactas, quid
 tibi places in malis, quae committis? Cur non magis te ipsum desces atque deploras tua facinora pes-
 sima? Ecce misericordia Dei semper & vbique praesens adest, nunquam deficit, nemini villo tempo-
 re clauditur, quae te etiam requirit & expectat, longanimiter differendo vindictam, ut benignitate
 inuiter ad penitentiam, aut certe contempta in maiorem te & intolerabilem abripiat punitionem.
 ¶ Versu. 4. Dilexisti omnia verba praecipitationis, lingua dolosa pro verbis praecipitationis. Hiero-
 nymus vertit, Verba ad deuorandum. Felix, Verba deprecationis. Eadem autem sunt, verba praeci-
 pitationis, & verba ad deuorandum, siue verba deprecationis aut oppressionis, verba scilicet fraudu-
 lentiae, quibus opprimuntur, praecipitatur, deuoratur, atque perditur pauperes & innoxij. ¶ Versu. 7. H
 Er praevaluit in vanitate sua. Felix, Corroboratus est, vel praevaluit in prauitate sua, vel in corruptela
 sua. Hier. Confortatus est in insidiis suis. Quibus lectio nibus idem significatur, nimirum impios ho-
 mines conquirere sibi fortitudinem per insidias atque malitiam suam, hisque mediis super iustum
 acquirere dominium. In quam sententiam facillime nostra quoque vulgata lectio vocabitur, si tan-
 tum per vanitatem intelligamus iniquitatem. In Elucidatione, diuitias & saeculi potentiam interpre-
 tati sumus: cui etiam consentit quod habet Chal. para. Fortis factus est in pecunia sua. ¶ Versu. 8.
 Ego autem sicut oliua fructifera. Alij vertunt oliuam viridem, alij virentem, alij frondosam, Nostra
 autem translatio plenior facit sententiam, cum dicit, fructiferam oliuam. Iusti namque non solum
 non defluunt folia, sed & fructum facit in tempore suo: & omne quod fecit, prosperabitur.

IN PSALMVM LII.

Annotationes in psalmum hunc quinquagesimum secundum, require in Annotationibus psal-
 mi decimertij. Eosdem enim verus hic atque ille complectuntur, versu 7. excepto, qui
 est, Quoniam Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus
 spreuit eos. Circa quem aduerte ex Hebræo variis modis illum transferri posse. Hieronymus vertit,
 Deus dispersit ossa circumdantium te: confundes, quoniam Deus proiecit eos, Cuius lectionis sensus
 est

A est (ad impium in potentia gloriantem sermonem dirigendo) Deus confringet potentiam & virtutem
 eorum in quibus habes fiduciam, qui te circūdant ut ministri tui, taquam exercitus in circuitu duobus
 sui, in quibus cōfidis te omnia posse. horum ossa Deus confringet, horū robur auferet: & tu cōfunde-
 ris, cū te videris destitutum auxilio eorū, & nihil posse ab illis adiuuari, quoniam Deus percussit, & abie-
 cit illos. Atque in hac sententiam facile reduci potest quod habet Chal. Paraph. Deus disperdet ro-
 bur exercituum peccatorum: erubuerunt, quoniam verbum Dei abiecit eos. Sunt qui vertunt, Deus
 dissipauit ossa dedicationis, exponentes corpora luxui & libidini dedita: huiusmodi enim Deus dissi-
 pat, & in perditionem mittit aeternam. Alij vertunt, Deus dissipauit ossa hostium tuorum, vel ossa ca-
 strametantium aduersum te. Atque ita ad virum iustum sermo dirigitur, cui promittitur inimico-
 rum persequendum confusio.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Hic Psalmo in vulgatis codicibus praepositus titulus, Pro amalech. Verum id mendose ita legi
 videtur. Rectius enim legendum, mahalath, quemadmodum habetur in Hebræo, atque etiam in
 Graecis codicibus. Significat autem haec dictio mahalath, vel instrumenti musici genus, in quo
 Psalmus iste decantandus erat, quomodo Hieronymus ex Hebræo vertit. Victori per chorum, vel he-
 reditatem, ut vertit Felix, Vincenti super hereditatem, quoniam videlicet aduersum illos canitur, qui
 domini hereditatem opprimunt & deuorant. Cui expositioni non male consonat titulus quem pra-
 mittit Psalmo Paraph. Chal. dicens, In laudem pro punitione impiorum, qui perturbant hereditatem
 domini, vel qui blasphemant nomen domini intellectus bonus per manum Dauidis. Si tamen quis
 contenderet pro Amalech legendum, facilis esset intelligentia contra impios qui molestatores sunt
 populi Dei, cuiusmodi se Amalechitae monstrauerant erga filios Israel: propter quod a domino etiam
 iusti sunt deleri. Exo. di.

IN PSALMVM LIII.

Versu 5. Auerte mala inimicis meis. Hieronymus, Redde malum insidiatoribus meis, de quo in
 alijs annotationibus diximus. ¶ Versu ultimo, Et super inimicos meos despectus oculus meus.
 Hieronymus ex Hebr. 20. Et in inimicos vidit oculus meus. Felix exponit, Vidit oculus meus vltionem
 in inimicis meis, vel in inimicos meos. Cui consonat quod habet Chal. paraph. In patris inimicitiae
 meae vidit oculus meus vltionem. In textu tamen nobiscum vertit Felix, In inimicos meos despe-
 xit oculus meus, hoc est, super illos contemptibiliter aspexit vel toruè aspexit, quasi ad uersando &
 contemnendo. Et reuertitur in idem sententia.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalmi 53. talis est, In finem in carnibus, intellectus Dauid, cum venissent Ziphei, & auri-
 tiassent Sauli, nō nec ecce Dauid absconditus est apud nos? Ex quo titulo manifestum est, Psal-
 mum cui praefixus legitur a Dauid sancto fuisse compositum, pro illa maxima angustia in quam Zi-
 pheis comonstrantibus, Saulis persequutione fuerat perductus: cum ita a viris Saul in modum coro-
 ne circūcingerentur, ut desperaret villo pacto se posse euadere. Historia nota est ex cap. 23. primilibri
 Regum. Pro hac ergo maxima & periculossima persequutione, apparet hunc Psalmum fuisse compo-
 situm a Dauid, vel post euasionem periculi, praeteritum quasi praesens in spiritu contemplante, & cois-
 po ardore salutem postulante, quo in periculo adhuc positus postulauerat, vel etiam in persequutione
 liberationem futuram praenoscente ex Dei fiducia. Nam principium Psalmi periculum sonat, finis ve-
 ro euasionem manifeste pronuntiat. Potest nihilominus & Christo domino peculiariter accommo-
 dari aduersum persequutores suos, & generaliter iusto cuiuslibet in tribulatione posito, aut de tribu-
 latione Dei auxilio liberato. Reg. 21.

IN PSALMVM LIIII.

Versu 12. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi. In Hebræo sic habetur, Non enim inia-
 micus meus exprobrauit mihi, ut sustineam. Neque is qui me oderat, super me magnificatus est,
 ut abscondar ab illo. Quae lectio eandem habet cum nostra sententia. Clarior autem est nostra lectio
 quoniam secundum communem in huiusmodi re loquendi consuetudinem aptata est. ¶ Versu 19. Tu ve-
 ro homo vnanimis, dux meus & notus meus. Hieronymus per omnia nobiscum vertit ex Hebræo. Fe-
 lix vero aliter vertit in hunc modum, Tu autem vir secundum ordinem meum: id est, iuxta dignitatem
 meam: id est habitus in honore ut ego: pro quo translatio Chal. dicit, Homo similis mihi: id est, par
 vel similis in dignitate. Potest etiam illud, homo secundum ordinem meum intelligi, homo eiusdem
 instituti & ordinis, homo consentaneus & eiusdem animi: sicque idem erit quod nostra habet lectio
 vnanimis. Pro duce autem, aliqui doctorem vertunt vel praepceptorem. Vnde Chaldaica translatio ha-
 bet, qui me docuisti, & intelligere fecisti sapientiam. Sensus penè idem est, siue ducem siue doctorem
 dicamus: quem ego tanti aestimaui ut quasi ducem, consiliarium, ac praepceptorem meum venererem.
 ¶ Versu 15. Qui simul mecum dulces capiebas cibos. Secus habetur in Hebræo, Qui simul habuimus
 dulce secretum, ut vertit Hieronymus, hoc est, dulce erat nobis secreta adinuicem communicare. Fe-
 lix vertit, Qui simul dulce inibamus vel eliciebamus consilium. Et in eandem redit sententia. Signi-
 ficat enim singularem quandam familiaritatem, quam cum illo habuerat qui nunc inimicitias ostendi-
 dit. Pro eo autem quod sequitur, In domo Dei ambulauimus, cum consensu, Hieronymus vertit eum
 terrore: alij cateruatim: id est, cum magna frequentia & multitudine populi, & cum multo strepitu,
 E E quomo-

quomodo solent magnates incedere locis publicis, stipati magna multitudine ministrorum aut militum, maxime ubi magnates plures sibi inuicem fuerint sociati. Atque hi sunt dum sic in multitudine & turba ambulant, quasi cum terrore potentiae suae incedunt. **¶** Versu 21. Exaudiet Deus & humiliabit illos, qui est ante saecula. In Hebraeo habetur, qui habitat ab initio, subaudiendo caelos. Vnde Chal. Paraph. habet. Habitatator caelorum ab initio, vel qui praesidet caelis ab initio, tanquam videlicet dominus & iudex: propter quem sensum explicandum, Beatus Hieronymus vertit, Qui est iudex ab initio. **¶** Versu 22. Extendit manum suam ad pacificos suos, vel misit manum suam in viros pacis suae. Significat autem haec lectio, impios etiam contra amicos & homines secum pacem habentes manum ad nocendum extendere. **¶** Versu 23. Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius. Hieronymus, Contaminabit pactum suum nitidus butyro os eius, appropinquat autem cor illius. Cuius lectionis sensus est, Impius pactum & foedus suum commaculat, dum ipsum facit transgressione irritum: verba oris eius mollia, lenia & dulcia fuerunt quasi butyrum in ore, cor autem eius ad nocendum appropinquat, & bellum cogitat. Vnde alij vertere malunt, Bellum autem cor eius: vel, Pugnatur autem cor illius. Interim enim dum os fauorem simulat, cor cogitat bellum: id est, meditatur malum. In eandem quoque sententiam vertit Chald. translatio, Molliora quam pinguedo casei verba oris eius. **¶** Versu 25. Iacta super dominium curam tuam. Hieronymus pro cura transfert charitatem, Projice super dominum (inquit) charitatem tuam. Verum Hieronymianae versionis non assentitur Ioannes Reuchlinus, dicens potius legendum onus sine pondus, quemadmodum Felix ac ceteri ex Hebraeo interpretes verterunt. Vel secundum alios Hebraeos traditum siue datum tuum, omne videlicet quod dedit tibi Deus usque in presentem diem. Sicque sensus erit, Projice in dominum omne datum tuum, & illi ascribe, illique refer acceptum omne quod datum est tibi desuper, omne quod accepisti usque in hanc diem. Prior tamen lectio melior videtur, iacta super dominum pondus tuum vel onus tuum. Neque dissonat haec lectio multum a vulgata, quoniam cura nostra pondus nostrum est & onus. Monet autem in hoc versu Psalmista illud nos tacere, ad quos Christus dominus ore proprio, cum in carne nobiscum degeret, cunctos inuitauit, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Quorum enim vocat laborantes sub pondere, nisi ad hoc ut onus super ipsum projiciant, sicque refocillationem inueniant, & leuius ferant?

Matth. 11.

IN PSALMVM LV.

¶ Versu 3. Ab altitudine diei timebo: ego vero in te sperabo. Non sic habetur in Hebraeo, Diuersimode tamen vertunt interpretes. Hieronymi versio sic habet. Altissime, quacunq; die territus fuero, ego in te confidam. Cui consentit quod habet Chal. Paraph. Deus altissime cuius sedes est in excelsis, in die qua timebo, ego in te confidam. Alij vero initium huius versus cum sine praecedentis iungunt & longe aliam faciunt sententiam, hoc pacto, Multi bellantes aduersum me excelsis, ut dictio excelsis sit vel nomen vocatiui casus, id est, excelsis, id est, altissime, vel aduerbium valens idem quod superbe aut arroganter, aut etiam de excelsis vel desuper, ut fortiores & superiores potentia. Deinde legunt diuisim, Die qua timebo, ego in te sperabo. **¶** Versu 4. In Deo laudabo sermones meos. In Hebraeo non habetur pronomen meos, neque numerus pluralis: sed tantum, In Deo laudabo verbum eius. Quae lectio aliam exposcere videtur expositionem, ab ea quam in Elucidatione dedimus lectioni vulgatae. Posuerit autem sic intelligi, Laudabo verbum Dei in Deo, id est, per Deum, & ex virtute Dei me confortantis; ego predicabo & honorabo verbum Dei, quod impij conculcant, opprimunt & inhonorant. Alij sic, Verbum eius, scilicet Dei, laudabo in Deo, id est, cum laude memorabor & recogitabo, ut verbum Dei ad consolandum & corroborandum spiritum. Felix vero putat verbum accipi pro re. Vnde dicit sic verti posse, In Deo laudabo rem suam, id est, omne quod fecerit Deus, ego in ipso laudabo: & versu 11. In Deo laudabo verbo, id est rem siue omne quod acciderit, ut ipse interpretatur. **¶** Versu 5. Tota die verba mea execrabantur. Hieronymus, Tota die sermonibus me affligebant. Felix tamen nobiscum vertit, Tota die verba mea execrabantur. Alij molestis vel aegrescerebant, quoniam videlicet impij mendaces, verba veritatis (cuiusmodi iustus loquitur) a quo animo nequeunt ferre. **¶** Versu 7. Pro nihilo saluos facies illos. Hieronymus, Quia nullus est saluus in eis. Quod in eandem sententiam coincidit cum nostra lectione, quam in Elucidatione expressimus. Felix vertit, Propter iniquitatem liberatio illis: quod exponit, pro iniquitate liberabuntur. Videturque ad existimationem impiorum esse referendum, qui sperant per suam iniquitatem se posse effugere. Poterit & secundum ironiam, satis commodam haec lectio habere intelligentiam. **¶** Versu 8. Deus vitam meam annunciaui tibi, Hieronymus, Secretiora mea dinumerasti, hoc est, mea omnia secretissima & occulta optime nosti. Quod autem sequitur, Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, sicut & in promissione tua, ita vertunt ex Hebraeo, Pone lachrymas meas in vtre tuo, ubique & in numero tuo, vel in liberationem accipiat in tempore opportuno, iuxta illud, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. **¶** Versu 11. In Deo laudabo verbum, in domino laudabo sermonem. Chald. paraph. priorem partem videtur referre ad laudes iustitiae Dei, posteriorem ad laudes misericordiae. Sic enim habet, In proprietate iudicij Dei, laudabo in verbo eius, in proprietate misericordiae Dei, laudabo in verbo eius. Nihil tamen opus est haec ita diuisim exponere, sed accipi potest haec replicatio ad expositionem vehementer.

Matth. 5.

DE

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

A **H**ic Psalmus, iuxta Graecam atque Latinam inscriptionem talem habet titulum, In finem pro populo Geth. In Hebraeo autem secus habetur, Victori super columbam mutam, vel pro columba muta, eod quod procul abiecit David humilis & simplex, cum tenuerunt eum allophyli in Geth. Ex quibus titulis apparet, hunc Psalmum a David fuisse compositum, post insaniam illam simulatam coram rege Achis & euasione ipsius: quando videlicet coactus fuit propter rabiem persecutionis Saulis & complicum eius fugere extra haereditatem domini, terram Israel, & tanquam columba muta morari in solitudine atque in desertis & latibulis petrisque & speluncis latitare, in modum colubae mutae. Compositus autem hunc Psalmum non contra Philisthaeos de Geth, quanquam illi per occasionem in titulo memorantur qui illum absque documento dimiserunt: sed contra illos potius de populo Israel, id est, Saulem & complices eius, per quos in tantam angustiam adigebatur, ut apud alienigenas & idolatras cogereetur saluanda sibi vitae gratia confugere, ac ne ibi quidem commoda requie inuenta in modum columbae petere solitudinem. Qui etiam recte intelligi possunt populus ille, qui a sanctis longe factus est, de quo in titulo vulgatae lectionis fit mentio. Siquidem in hac innocentiis sanguisima persecutione nimium longe facti sunt a sanctis & iustis Saul ac complices eius: dum viri sanguinum, sua voluntate, & impij homicidae fieri voluerunt. Nonnulli vero haec omnia quae de David, deque Philisthaeis dicuntur se eundem mysticas intelligentias declarant, quas apud alios promptum erit inuenire. Nos, prolixitatis vitandae gratia, simul & quia non vsque adeo multum fructus in his repositum iudicamus, ea huius loco inferere nolimus.

IN PSALMVM LVII.

Versu 3. Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi. Hieronymus vertit, Deum vltorem meum. Felix, Ad Deum retribuente super me, vel ad Deum qui perfecit super me, quod feliciter promissit. Vel ad Deum qui fecit mihi consummationem, id est, perfecte impleuit omnia bona quae pollicitus fuerat. Secundum quam expositionem praedicta lectio satis cum nostra vulgata concordat. Valde autem nouum videtur, quod hoc loco habet Chal. paraph. Ad Deum qui praecipit araneae, ut perficeret in ore speluncae telam in defensionem meam. Quod prima quidem facie videtur ridiculum aliquid sonare. Si tamen recte intelligi possunt, respiciamus (qui indicat ipsum decantatum pro liberatione de manu Saulis in spelunca, in qua abscedit oram chlamydis, per quam cum ad lachrymas emolluit, atque a se absque documento fecit abscedere) videtur hoc indicari quod nulla vi aut violentia armorum Saul ita in manus Davidis traditus fuerit in spelunca, sed quod ita Dei solius permissione in eam intrauerit, propria voluntate, purgandi ventris causa, quemadmodum in telam araneae per sese anima mala inuoluit, atque sese ipsa inuoluit in eis. **¶** Versu 5. Eripuit animam meam de medio catulorum leonum, dormiui conturbatus: quod de hostium feritate facilem habet intelligentiam. Alij autem vertunt, In medio inflammationum vel carbonum ardentium. **¶** Versu 11. Exurge gloria mea. Haec gloriam aliqui interpretantur carmen vel Psalmum iucundum, Alij linguam intelligunt, ut inuiterur primum lingua ad canendum, ac deinde instrumenta musica inanimata. In Elucidatione autem aliam dedimus intelligentiam.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalmi, iuxta vulgatam lectionem Graecorum pariter atque Latinorum, talis est, In finem ne disperdas, David in tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in spelunca. Pro cuius tituli intellectu reuocanda est in memoriam historia quae describitur primi libri Regum cap. 24. quomodo videlicet Saul calu ingrediens in spelunca, in cuius interiore parte latitabat David cum sexcentis viris, ita traditus fuerit in manus David, ut minimo negotio & nullo periculo eum potuisset occidere, nisi sua maxima bonitate Christo domino maluisset parcere, quam leonino hosti vicem rependere. Nam & chlamydis oralatenter Sauli praescedit, neque quicquam tamen nocuit, etiam si ad id serui plurimum adhortarentur. Egresso autem Saule de spelunca, clamauit post tergum eius, voce flebili sua protestans coram iudice Deo in nocentia, simul & abscessam chlamydis oram, quam manu tenebat in cordis syncretissimi validum testimonium, ostentans quibus rebus etiam lachrymas excussit hosti pertinacissimo, eundemque a persecutione in propria compulit redire. Post hanc ergo tam victoriosissimam me pietatis & fidelitatis liberationem, Psalmum istum plenum gaudio & cordis iubilo David videtur cecinisse, in commemorationem tam admirabilis a Deo sibi praestiti beneficij. Quod autem in hoc Psalmo atque alijs quibusdam praeposuit pro tituli inscriptione, Ne disperdas, fecisse videtur, ad postulandum (huius misericordiae & fidelitatis, quam Sauli monstrauit, intuitu) ut quemadmodum ipse interficere noluit hostem, ne traditum quidem in manus suas, ita nec ipsum Deus pateretur hostili manu interficere: ut quomodo ipse misericorditer pepercerat hosti, & a caede manum cohibuerat: sic & ipsi parceret iustus dominus, & de manu hostium saluum custodiret. Nomen autem David, quod in titulo sequitur post, Ne disperdas, casu datiuo accipiendum videtur, ad hunc sensum. Ipsi David in inscriptione tituli, id quod in Graeco sermone euidentius monstrat articulus casus datiuus. Chal. Paraph. sic habet, In finem pro molestia, tempore quo dixit David, Non me disperdas per manum Davidis humilis & simplicis, dum fugeret a facie Saulis in spelunca. Quod satis testatur illud, Ne disperdas, ad personam Davidis debere referri. Alij suspicantur ideo praeposuit in titulo, Ne disperdas: quoniam cum serui David se offerrent ad interficiendum Saulem in spelunca, dixisset David, Ne disperdas, scilicet Saulem vel

1. Reg. 24.

E E ij Chri-

Christum domini. Latini autem interpretes, secundum mysticas intelligentias hec omnia mutant ad E Christum accommodare, quas in aliorum libris promptum erit inuenire requireribus.

IN PSALMVM LVII.

Versu 1. Si verè utique iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum. Hieronymi versio, quã tum ad hunc versiculum nihil à nostra lectione variat. Potest tamen ex Hebræo etiã hec accipi lectio, Nū verè, ò cõsiliū, vel ò congregatio, quod iustum est loquimini? recta iudicatis filijs hominum? aut recta iudicatis mortalibus? ut intelligatur responsio negativa, ac deinde subnectatur vospotius iniquitatem operamini, &c. Secundum hanc autem lectionem, rectè hic sermo ad confessum iudicū impiorum vel cõgregationem consilij iniqui proferretur, utpote contra impiū illud Pharisæorum consiliū, à quo dominus innocēs turpiter condēnatus est, vel cõtra consiliarios & assessores Saulis, qui contra iustum agnū David cū lupo Saule ululantes, loquebātur iniustitiã & iniquitatē. Versu 7. Intendit arcum suū donec infirmetur. Id ita nobiscum vertit Hieronymus, nisi quod pro infirmetur, clarius ad nostram expositionē habet conterantur. Consentit etiã cum nostra ac Hieronymi lectione, quod habet Chald. paraph. Tetendit in eo sagittas mortiferas, & ipsi abscedentur vel cõterentur. Felix tamen aliter vertit, Dirigent sagittas suas, ac si confringerentur: vel sic, Intēdant sagittas suas, ac si incēderentur: hoc est (ut ipse exponit) nullum damnū faciant, sed itinere frangātur. Quod clarius sic posset exprimi, Habeant se, ut cui tenso arcu sagittæ disiliunt, aut diffinguntur, ac iracundantur. Et secundum hanc lectionem manifestum est postulari hoc versu prohibitionem & de stultitiam potestatis impiorum. Versu 8. Sicut cetera quæ fluit auferentur. Hieronymus, Sicut venis tabefactus pertranseat. Alij, Sicut limax tabefactus aut liquefcens pereat aut diffuant. Quæ secundum rem idem cū nostra lectione volunt. Secunda autem pars huius versus. Super cecidit ignis & non viderunt solem, omnino videtur in Hebræo aliam habere sententiam. Sic enim vertit Hieronymus, Quasi abortiuū mulieris, quod non vidit solē. Felix, Velut abortiuam, velut talpa, quæ non videt solem. Quo sermone significatur, impios perdēdos esse subito, quasi nunquā fuerint, quæ ad modum abortiuum quod in vtero matris corrūpitur & tabescit, prius quàm fuerit eductū in lucē. Versu 9. Priusquã intelligerent spinæ vestre rhamnum. Hoc loco Psalteriū Romanum vel contrariō modo habet ad lectionem nostri Gallicani. Sic enim habet, Prius quam producat spinas vestre rhamnus. Prouenit autem hec diuersitas ex ambiguitate Græcæ lectionis, quæ propter duos accusatiuos si mulpositos, est anceps ad vtranque prædictarum versionū. Sic enim Græcè legitur πρὸ τῆς συνίπυρας ἡ ξαρκὸς ὑμῶν τῆς ράμνου, quod ad verbum Græco more loquēdi sic verti potest, Ante intelligere spinas vestras rhamnū. vbi si accusatiuus spinas accipiatur ut suppositus infinitiuo intelligere, rhamnū autē ut accusatiuus à posteriori parte ex vi transitionis rectus, habetur sensus nostræ lectionis priusquam spinæ vestre intelligant rhamnū. Si verò cõtrario modo accipiatur constructio, & pronomē ad rhamnum iungatur, habetur altera, Prius quàm spinas intelligat vestre rhamnus, vel potius vestra rhamnus. Beatus Hieronymus nostræ lectionis Gallicanæ magis accedit, imò eam illucidat, ita vertens ex Hebræo. Antequam crescant spinæ vestre in rhamnum, quomodo habet nullo variato etiã Felix versio. Potest nihilominus etiã Romanæ lectionis dari intelligentia, eadem ferè quæ lectionis Gallicanæ, antequam vestra rhamnus producat spinas, id est, antequam malitia vestra possit fieri cõsummata ad nocendum iuxta vestrum desiderium, antequam ad perfectum nocendi statum possitis peruenire, antequam spinas vestra dura iniquitas possit acquirere ad pungendum, ad nocendum pro voto, Deus vos in ira subito absorbebit, quasi viuentis. Nonnulli verò versum prædictum aliter exponunt de peccata intolerabili & durissima gehennæ, sed probatorum interpretum expositiones nobiscum faciunt, similiter & Chald. Paraph. quæ sic habet, Prius quàm impij teneri durefcant, sicut spinæ, donec sicut sicut herba (id est parum adhuc potentes) tempestate & turbine destruet eos.

IN PSALMVM LVIII.

Versu 3. & 4. Irruerunt in me fortes. Neq; iniquitas mea, neq; peccatum meum domine, sine iniquitate cucurri & direxi. Hieronymus, Congregati sunt aduersum me fortissimi, absq; iniquitate mea, & absq; peccato meo, domine. Non egi iniquitatem, & illi currunt & preparantur. Quæ lectio ne satis per se manifesta, protestatur is qui psalmum profert suã innocentiam, quod nulla scilicet iniquitate hoc apud aduersarios meruerit, ut persecutionem illi excitarent. Versu 5. Exurge in occursum meum, & vide. Clarius eandem sententiam habet Hieronymus, Surge exaduerso pro me, & respice. Versu 8. Ecce loquētur in ore suo, & gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit? Ad persiciendam sententiam videtur aliquid subintelligendum, ad vltimam particulam, hoc modo, Quoniam (dicent) quis audiuit, vel quis audiet? Vnde Chald. translatio habet, Ecce loquentur ore suo verba acuta sicut gladius: labijs suis dicēt, fortificabimur: quoniam quis ille qui audiet & punit? Beatus verò Hieronymus modicum abscedēs à litera, loco illius, quoniam quis audiuit, clarius vertit, quasi nemo audiat. Versu 11. & 12. Ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. Disperge illos, &c. Ista nonnulli sic intelligunt: Non subito mox interficias inimicos meos, nequando populus meus obliuiscatur, huius scilicet vltionis, ne statim huius vindictæ memoria populo excidat, si subito fiat: sed tamen disperge, & vagos fac eos ac profugos, & ita lento ac longo supplicio eos afflige, ut Dei iustitiam in sese multis sæculis ostentent, & admoneatur populus Dei vltionis impiorum. Quia in relectus, in ludæis incredulis rectè admodum completus agnoscitur, qui etiã hodie in sua misera captiuitate per orbem dispersi, Diuinæ iustitiæ nobis in sese contuendam seueritatem repræsentant. Secundum expositionem autem, quam in Elucidatione dedimus, verbum obliuiscantur satis improprie videtur accipiendum, pro veniant in obliuionem, vel obliuiose aut negligenter agant.

Versu

A Versu 14. Et de execratione & mendacio annunciabuntur in consummatione, & non erunt. Hieronymus, Maledictionem & mendacium narrantes consume, in furore consume, ut non subsistant. Quæ lectio per se clara habet intelligentiam. Alij verò illud, de execratione & mendacio, ad finem versus præcedentis adiungunt, hoc modo, Comprehendantur ve lecipiantur in superbia sua; & de execratione & mendacio narrabant, hoc est, quicquid loquentur non nisi abominatio aut mendacium erit. Ac deinde subiungunt: Consume fur ore, ut non sint.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalms est, In fine, Ne disperdas, David, in tituli inscriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius, ut interficeret eum. Historian otissima est prolixâ narratione i. lib. Regū descripta. Indicat autē præmissus hic titulus, pro maxima illa angustia in qua tunc erat, siue potius pro liberatione ab ea, Davidem cõposuisse Psalmum, aduersus tam crudelium inimicorū rabiem. Secundum obfcuram verò intelligentiam, licebit non in commode per hanc domus Davidis custodiã accipere obfcuram verò intelligentiam, quia cupiebant ludæi opprimere gloriã nominis Christi, ne videlicet gloria nominis Christi illo pacto per discipulorum mendacium (ut i. ph. Pharisæi Pilato dicebant) posset promoueri. Valde autem conueniet hæc mystica intelligentia, si (ut annotationibus principalibus ad monuimus) in persona Christi ludæorum punitio nem præcedentis, Psalmus exponatur.

IN PSALMVM LIX.

Versu 3. Potasti nos vino compunctionis. In Hebræo pro compunctione est vocabulum deriuatum à raal, quod varijs modis redditur. Reuchlinius dicit proprietatem significationis vocis huius esse fremere seu tremere: atq; ita vertetur, vino fremitus vel tremoris, quod idem est cum vino compunctionis, iuxta expositionem à nobis assignatã. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, vino compunctio, id est vino soporis, quod scilicet soporem inducit, id est grauitatem, & quod obnubilat iudicium animi: quemadmodum facere solet excedens tristitia. Felix vertit, vinum anxificum, vel mœstitiæ & anxietatis. Versu 4. Dediti me timentibus te significationem. Beatus Hieronymus omnino nobiscum vertit, nisi quod pro significatione ponit signum. Alij autem pro signo vexillum vertunt, longe alia sententia quam supra expressimus. Sic enim legunt, Sustulisti vel leuasti timentibus te vexillū ut vincant vel exaltentur vel superent propter veritatem. Quæ lectio significatur, Deum populo quodam afflicto iã animum reddidisse, & certū victoriæ iudicium præstitisse, propter veritatem promissionis suæ. Felix dicit etiã sic posse verti, Dediti populo tuo intentionem, ut tentarentur, vel ut significarentur à facie veritatis. Versu 8. Iuda rex meus. Dicitur quæ in Hebræo pro rege ponitur, descendit à verbo chalak, quod significat de creuit, præcepit, itauit, tulit leges. Vnde nomen illud deriuatum significat eum cuius est præcipere, discernere, & legem ferre, vertiturque interdum princeps aut dux, interdum legifer aut præceptor, maxime in canonibus. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Iudas legifer meus, quod forte exponi posset de cõsiliarijs & sapientibus præcipuis, quos David à Iuda habebat, cui primum præferat. Cui utique consonat quod habet Chald. Paraph. A domo autem Iudæ, scribē domus doctriinæ meæ. Alij verò iuxta modum nostræ lectionis vertunt regem vel ducem vel principē, iuxta sententiam supra in Elucidatione expositam. Versu eodē, Moab olla spei meæ. Hieronymus, Moab olla lauacri mei. Felix, Olla ablutiois meæ: quod ita potest intelligi, Moab ita mihi subiecta est, tanquã olla seu lebes in qua lauē pedes meos aut manus, ut vtar scilicet ea quomodocunq; mihi libuerit. Vel ideo olla lauacri dicitur, quoniã tam abundanter Moabiturum sanguinem sud erit ad plenã subiectionē, ut quasi pedes suos lauerit in eorū sanguine. Cui expositioni non dissonat, quod habet Paraph. Chald. Dum conculcatur Moabite, fedati sunt pedes mei in sanguine procerum eius, sicut in olla lotionis. Versu 9. In Idumæam extendã calciamentum meum. Hieronymus, Super Idumæam incedam calciamento meo, mihi Palestina federata est. Quæ lectio cum nostra vulgata consentit. Verti etiã potest, In Idumæam proiciam calciamentum meum. Quod etiã vtilitatem subiectionis designat, ut prius olla lauacri. Chald. translatio habet, Super collum occipitij proceres Idumæorum conculcauerunt calcei mei. Versu 12. Quia vana salus hominis. Clarius eandē sententiam habet Hieronymus, Vana est enim salus ab homine. Et in versu sequenti, conculcabit habet, pro ad nihilum deducet, quæ idem valent.

IN PSALMVM LX.

Versu 4. Protegat in velamento alarum tuarū. Hieronymus vertit, Sperabo in protectione alarū tuarum, similiter & Felix. Neque ita multum hæc absunt ab invicem. Qui enim cõfidit & sperat in velamento alarum Dei, hic & protectionem sentiet. Versu 6. Annos eius vsq; in diem generationis & generationis. Nonnulla difficultas est in hac lectione vulgata, eo quod dicuntur anni regis Mesic esse vsque in diem generationis & generationis. Clarius autem ex Hebræo secundum sententiam eandem id vertit Hieronymus, dicens: Annos eius donec est generatio & generatio. Ex quo videtur dies accipi pro duratione, ad hunc sensum, Annos eius vsque ad durationem generationis & generationis: id est, donec persistat generatio & generatio, quod est in omnes generationes in æternum. Chald. autem Paraph. hanc geminationem ad diuersa refert, priorē quidem generationem ad sæculū præsens, in quo regnabit rex Mesias secundum tēpus: posteriorē verò ad sæculū futurum, in quo regnabit secundum æternitatem. Sic enim habet, Anni eius sicut mundi huius, & sicut mundi venturi. Versu 7. Permanet in æternū in cõspectu Dei. Hieronymus, Sed ebis semper ante faciem Dei, quod ad iudiciaria apertius spectat potestatem, & sessionē in dextera patris euidentius exprimit. Alij vertunt,

EE ij runt,

erunt, habitabit, vel commorabitur, neque diuersa ex his sententia redditur. Quod autē sequitur, Misericordiam & veritatē eius quis requireret, admodum variē transfertur ex Hebræo. Hieronymi enim versio sic habet, Misericordia & veritas seruabunt eū. Quod potest intelligi de misericordia & veritate patris, quę Messiam nostrū seruauerunt ab omni malo, atq; à morte in vitam redire fecerūt. Quoniam enim Deus pater misericors fuit & verax, idcirco saluabit Christum suū, nec in morte manere permisit eum qui mortem non commeruit. Atq; huic interpretationi cōsentit Para. Chal. quę sic habet, Bonitas & veritas quas preparauit auctor seculi, seruabunt eū. Similiter & versio Felicis, Misericordia & veritas à domino custodient illum. Alij autem vertunt, Pręparā vel ostende misericordiam & veritatem, quibus custodias eum, estq; eadem cum priore lectione, sententia.

IN PSALMVM LXI.

Versu 1. Nōne Deo subiecta erit anima mea? Hieronymus, Attamen apud Deum filebit anima mea. Felix, Certē ad Deum respicit anima mea, vel ad Deum filet vel silentio expectat, quomodo etiam illud quod suprà habitum est Psalmo 36. Subditus esto domino, & ora eum. In Hebræo haberi diximus, Tace domino, vel in silentio respice dominum, vel expecta dominum. Sententia autem vtriusque lectionis ferē eadem est. **V**ersu 2. Non mouebor amplius. In Hebræo, loco dictionis amplius, habetur rabbah, id est, multum siue valde, quemadmodum vertit Felix: sicque sensus erit, Non commouebor valde, aut nō labar grauitate, non plurimum mouebor. Iustus enim tamen ponat Deū suam fortitudinem, suum robur, suum salutare, contingit nihilominus vt septies in die cadat: verum quia resurgit fortius, dicit se quidem non multum, non grauitate, non valde commoueri aut labi. Non asserit tamen, simpliciter se nullo modo labi aut moueri. Ad hunc autem sensum facile potest exponi etiam lectio vulgata, si tantum amplius accipiamus pro multum: quemadmodum suprà Psal. 50. Amplius laua me, id est, multum vel plurimum, vel etiam atque etiam. Vnde & in Græco eadem dictio *ἄλλοι* hoc in loco ponitur quę in superius designato loco posita inuenitur. Posset verō & hæc ex Hebræo accipi sententia, Non mouebor multa, scilicet tribulatione. Cui fauet quod habet Paraph. Chald. Non mouebor in die tribulationis magna. **V**ersu 3. Interficietis vniuersi vos, tanquam parietem inclinatum & maceriem depulsam. Beatus Hieronymus casu nominandi transtulit, dicens, Interficietis omnes, tanquam paries inclinatus & maceria corruens. Cuius sensus est, Interficere laboratis & opprimere bonos, & magno impetu & vi multa, quemadmodum cum paries iam inclinatus aut maceria dissipata corruit super quempiam. Ad quem sensum facile exponi potest etiam lectio vulgata, si tantum datiuus pro ablatiuo absolute posito secundum impropiam loquutionem acciperetur, ad hunc sensum, Irruitis in hominem & interficitis vniuersi vos, tanquam pariete inclinatum & depulsam maceriem: hoc est, tanquam si paries inclinetur & depellatur maceria. Alij vertunt per genus passiuum, Interficiemini vniuersi vos tanquam paries inclinatus & maceria corruens. Atque ita exprimitur impietas & terror perditionis impiorum qui super innoxios irruunt: eritque admodum festiua loquutio dū ferē similis exprimitur modus punitionis cū ratione peccati. Primum enim proponens iniquitatem, dicit per increpationem. Vsq; quo irruit in hominem simplicem & innocentem? Deinde, punitio euestigio subnequitur, Occidemini vniuersi, qui nunc alios queritis opprimere, & corruetis, quemadmodum paries inclinatus, & maceria depulsa proxima est casui, & maximo impetu atq; terrore casura est, vbi ceciderit. **V**ersu 4. Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere. Hieronymus, Partem enim eius cogitauerunt expellere, quod bene ad pretium, honorem & dignitatem proposita in cælestibus retributionis referetur: de qua in Elucidatione dedimus expositionem. Et in eadem ferē sententiam sonat, quod vertit Felix, Certē propter exaltationem eius inierunt consilium, vt expellant, vel propter exaltationem eius ad hunc sensum: quia timent ipsum exaltari, & ad propositam altitudinis dignitatem peruenire, ideo cogitauerunt quomodo valerent expellere: hoc est, propter impediendam exaltationem viri iusti ipsi fuerunt solliciti. Posset & ad Deum referri, hoc sensu, Exaltationem eius, scilicet Dei, consultant deicere: hoc est, quos Deus vult exaltare & glorificare, ipsi querunt opprimere, quos ille decreuit exaltare, de ijs deiciendis isti consultant. Quod autem sequitur, Cucurri in siti, longe aliter vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus enim habet, Plauerunt sibi in mendacio. Felix, Affecta bunt mendacium, vel optabant, vel complacebunt in mendacio. Quod nonnulli sic intelligunt. Cupiunt quod non assequantur, videlicet quod iam antecessit, vt exaltationem iustorum impediunt. Nequaquam enim impedire poterunt à salute, quos Deus ad illam præordinauit. **V**ersu 8. Non emigrabo. Beatus Hieronymus vertit, Non timebo. Alij autem interpretes vicini nostrę accedunt lectioni, dicentes, Non elabar, vel non mouebor. **V**ersu 10. Sperate in eo omnis congregatio populi. Ex Hebræo, Sperate in eo omni tempore, o populi effundite coram illo corda vestra. **V**ersu 9. Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Hieronymus, Veruntamen vanitas filij Adam, mendacium filij viri, in stateris dolosis, fraudulenter agunt simul. Quod facile habet intelligentiam. Alij hanc accipiunt ex Hebraica lectione sententiam: filij hominum, vanitas sunt & mendacium: si simul ponantur in trutina vel statera, erunt leuiores nihilo & vanitate, id est, vanitas ponderabit deorsum & ipsi ascendent pariter sursum: hoc est, maior est vanitas filiorum hominum, quam vt possit ponderari. Quam sententiam habet Felix ista versio, In stateris, vt ascendant ipsi magis vanitate, simul quod sic exponit, Si ponantur simul filij hominum altero latere staterę, & vanitates in altero latere, ipsi homines simul accedent magis vanitate, minus ponderabunt quam vanitas, leuiores inuenientur vanitate: hoc est, infinita & quasi non ponderabilis est eorum vanitas, & sunt velut ipsa vanitate vaniores. **C** Expositionem tituli qui est, pro Idithum, habes post annotationes in Psal. 38.

IN

IN PSALMVM LXII.

Versu 1. Ad te de luce vigilo. Ex Hebræo ad verbū verti potest, Ad te manicabo: quo verbo vsus est interpres Latinus in illo euangelij, Et omnis populus manicabat ad eum. Iuxta quod habent Luc. 12. vulgatiore codices. Interpretes autem ferē omnes ex Hebræo per circumlocutionem vertunt. Hieronymus, quidē, Ad te de luce confurgam. Felix, In aurora vel diluculo quærat te, vel surgā ad visitandū te. Alij, Diluculo adero tibi, vel mane suspiro ad te, vel præueniam mane coram te. **V**ersu 2. Quam multipliciter tibi caro mea. In Hebræo non habetur, quam multipliciter, sed loco eius habetur, concupiuir, seu desiderauit te caro mea, quomodo vertit Hieronymus, ac cæteri interpretes. **V**ersu 9. Ipsi verō inuaniunt quæsierunt animam meam. Hieronymus, Ipsi verō interficere quæruunt animam meam. Alij ad perdendum, ad deuastandum, in siue cum strepitu. Chald. Paraph. Ipsi verō ad sepulturam quæsierunt animam meam.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

In vulgatis codicibus Latinorum titulus præmittitur, Psalmus David, cum esset in deserto Idumæ: quod aliqui Latinorum interpretum secundum mysticam intelligentiam interpretantur desertum mundi huius. In Hebræo tamen habetur, In deserto Iudæ: item & in codicibus Græcis. Similiter habet Chald. paraph. Hieronymus David, in tempore quo erat in deserto, in finibus tribus Iudæ. Quæ lectio secundum literam, & historia fidem verior videtur. Nusquam enim in historijs scripturę legitur, Davidem alicubi versatum in desertis Idumæ, vt ibi psalmos potuerit canere: in desertis autem Iudæ illud fuisse versatum manifestum est ex libris Regnorum: in quibus quoniam multo satis tempore vagabundus versabatur, hac illacque fugam securiorem petens, psalmum canendi indubiē sufficientem habuit opportunitatem. Et si forte desertum istud zipherat: quod erat in tribu Iudæ, vbi diu in locis abditis & tutissimis latuisse Davidem cum suis militibus, ex cap. 23. primi libri Regum est manifestum.

IN PSALMVM LXIII.

Versu 3. Intenderunt arcum, rem amaram. Hieronymus, Teterunt sagittam suam, verbum amarissimū quod clariori sermone sic explicari potest: Ceu tēso arcu, pro sagittis, verba amara & noxia eiulantur. Chald. paraph. sic habet: Teterunt arcus suos, vixerunt sagittas suas veneno mortifero & amaro. **V**ersu 5. Narrauerunt vt absconderent laqueos: dixerunt, quis videbit eos? Beatus Hieronymus vertit, Quis videbit nos? vt ad ipsos referatur ponentes laqueos. Alij verō ex Hebræo interpretes iuxta modum nostrę lectionis habent, Quis videbit eos? nempe laqueos. **V**ersu 6. & 7. Defecerunt scrutantes scrutatio: Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Ex Hebræo textu alia accipitur sententia, quam ex lectione vulgata. Sic enim habet, Perfecerunt scrutiniū scrutatum, vel inuestigationem peruestigatam, intimo viri & corde profundo. Quæ lectio indicat prauos homines attentissimo consilio & profundissima peruestigatione occupari ad nocendum bonis. **V**ersu 7. Sagittę paruulorum factę sunt plagę eorum. Aliter ex Hebræo sic legitur iuxta versionem Hieronymi, Sagittabit eos Deus iaculo repentino, inferentur plagę eorum, corruent in semetipsis linguis suis. Quæ lectione non aliud significatur, quam subitus & inexpectatus impiorum interitus, cuius se reos per suam impietatem fecerunt.

IN PSALMVM LXIIII.

Versu 1. Te decet hymnus Deus in Sion. Beatus Hieronymus sic vertit: Tibi silentium, laus, Deus in Sion. Quæ lectio Dei laudē significat inexplicabilem, & optimum modum ipsum laudandi esse in silentio, dum eius magnitudinem considerantes, silendo confitemur nihil nos posse dignum dicere laude eius. Nunquam enim rectius laudamus, quam quando præ stupore magnitudinis eius silere cogimur: hoc tantum contentes, quod nos eius magnitudo nimis ineffabilis & incomprehensibilis silere compellat. Nihil est enim in Deo, quod cuiuscunque valeat hominis lingua explicare. Potest & aliter intelligi prædicta lectio, hoc modo, Laudes tuę quibus à nobis laudaris in hymnis & psalmis, sunt quasi silentium, quoniam nihil valent eorum quę in te sunt ad plenum explicare. Quantaunque enim de Deo dixerimus, nihil dicimus: dum eorum nihil ad plenum explicare sufficimus. Atque hunc sensum innuere videtur Chald. paraphra. habens in hunc modum, Corā te reputatur sicut silentium laus, Deus in Sion. Attamen Felix in sua versione nostrę lectionis textū seruauit, dicens, Te decet laus, Deus in Sion. Illud autem quod in fine versus habet lectio vulgata, tam Latina quam Græca, In Hierusalem, non habent exemplaria Hebræa neque Chaldæa. **V**ersu 5. Replebimur in bonis domus tuę. Vox est iustorum ad beatitudinem cælestis patrię aspirantium: quemadmodum indicat Chald. paraph. ad initium huius versus præmittens, dicent verō iusti: Saturabimur bonitate domus tuę & c. Quę autem sequitur in hoc versu atq; sequenti, diuersimode connectit. Nobis tamen non liber singula persequi. **V**ersu 7. Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. In Hebræo contraria potius sententia habetur, Qui compescis sonitum maris, fremitum fluctuum vel vndarum eius, & multitudinem populorum. Ac deinde sequitur: Et timebunt qui habitant in extremis, à signis tuis. Nequē difficilis intelligentia est. **V**ersu 11. & 12. Riuus eius inebria, multiplici germina eius, in stillicidijs eius lætabitur germinans. Benedices coronę anni benignitatis tuę, & campi tui replebuntur vberitate. Beati Hieronymi versio ex Hebræo sic habet, Sulcos eius inebria, multiplica fruges eius, pluuijs irriga eam, & germine eius benedic. Voluetur annus in bonitate tuā, & v.

& vestigia tua rotabunt pinguedine. Cuius lectionis ex Flucidatione & prioribus annotationibus, E quantum ad primum versum facilis est intellectus. Secundus autem hic habet sensum, Annus totus, tempus omne gratiæ, voluctur in benignitate tua, ita ut omni tempore semper adis paratus præstare benignitatem gratiæ tuæ: & quocumque profectus fueris, quocumque perveneris visitatione tua, ibi guttas cadere facies salutaris gratiæ. Felix autem loco illius, Multiplica genimina eius, vertit, Aequa cumulos eius: hoc est, comprime glebas eius, id est, superbos & eleuatos humilia, ut capaces fiant gratiæ tuæ. ¶ Versu ultimo, Induti sunt arietes ouium. Verbum istud ex Hebræo admodum diuersimode transferunt. Beatus namque Hieronymus sic vertit: Vestientur agnis greges: hoc est, greges ecclesiarum ornabuntur ouibus, & simplicibus fidelibus, Deo in simplicitate fideliter famulantibus. Felix sic legit: Vestient planities pecora, vbi pecora videtur esse nominatiui casus, & suppositum verbi: planities autem, accusatiuus rectus à parte posteriori, ut significetur, pecora vestire planities vel campos præ multitudine. Quare non aliud significatur, quam fidelium in ecclesijs maxima copia. Atque in hunc ferme sensum, alius vertit. Plana obteguntur gregibus: alius, Induetur campi ouibus. Chald. autem translatio diuersam ab his ponit sententiam, dicens: Ascendent arietes super pecora. Quia lectione significari potest mystica intelligentia, fecunditas magna præpositorum & doctorum in tempore gratiæ: qui quoties charitate urgente, semen verbi Dei & sanctæ fidei doctrinam conantur in animas hominum infundere, toties quasi super pecora arietes ascendunt, ut generent. F

IN PSALMVM LXV.

Versu 1. Date gloriam laudē eius. Ita quidem nobiscum vertit Hieronymus. Felix autem habet, Ponite gloriam laudē eius. Quod ita potest intelligi: Laudem Dei constituite, & reputate gloriā vestram, in laude Dei gloriemini. Verē enim nihil homini gloriosus, quam Deum laudare factorem & saluatorem suum. ¶ Versu 4. Terribilis in cōsilijs super filios hominum. Hieronymus, Terribilia cōsilia super filijs hominum. Felix, Terribilis opere vel studio super filios Adam. Eadem est cum vulgata lectione harum sententia. ¶ Versu 6. Qui dominatur in virtute sua in æternum. Beatus Hieronymus habet, Qui dominatur in fortitudine sua sæculo: simpliciter Felix, Qui dominatur in potentia sua sæculo, id est, Qui orbis & mundi totius imperium tenet in fortitudine potentiæ suæ. Similiter habet Chal. transl. Super orbem vel sæculum. Et per omnia consentit textus Græcus, qui sic habet ad verbum reddendo, Latābimur in ipso dominante in potentatu suo sæculi vel sæculo. Felix tamen ait rectē etiam ex Hebræo verti posse quod habet nostra lectio vulgata, Qui dominatur in virtute sua in sæculum, vel in æternum. In secunda autem parte, Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis: vocabulum Hebræum quod ponitur hoc loco illius, qui exasperant, à verbo sorar descendit, significatq; peruersos, abalienatos, declinantes, peruersē incedentes, inobedientes, rebelles, contumaces, proteruos, incredulos, contemntes, recedentes, & huiusmodi: quæ omnia proposito non male conueniunt. huiusmodi enim manifestum est esse, qui Deum exasperant, & ad iracundiam prouocant per transgressionem mandatorum ipsius. ¶ Versu 10. Introduxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro. Pro (laqueo) beatus Hieronymus vertit obsidionem: & pro tribulationibus, stridorem. Introduxisti nos (inquit) in obsidionem, posuisti stridorem in dorso nostro. Alij pro tribulationibus, catenam vertunt: alij molestiam vel angustiam. Vnde Felix, Posuisti angustiam vel gemitum vel stridorem vel tribulationem in lumbis nostris. Quod autem sequitur, Imposuisti homines super capita nostra: alij vertunt, Insidere fecisti homines capiti nostro: vel, Equitare fecisti homines super capita nostra. In quo significatur populus domini vilissima seruitute se fuisse subiectum inimicis, ita ut quasi iumenta venissent in abusum hostibus. In versu autem sequenti, cum dicitur, Eduxisti nos in refrigerium: Felix pro refrigerio, vertit, abundantiam, significari putans terram spaciosam & latam, nēpe terram promissionis, ad quam post multas tribulationes peruenerūt filij Israël, aut terram inimicorum fertilem, admodumque fecundam, sub quibus antē seruierant. Nos verò terram viuentiū intelligere possumus, aut abundantiam diuinę consolationis, de qua nos Apostolus instruit, dicens: Sicut abundant passionis Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. H

IN PSALMVM LXVI.

Versu 1. Deus misereatur nostri. Verbum Hebraicum *iechanenu*, sonat misereatur nobis, vel per gratiam donet nobis, vel etiam gratiam donet nobis. Vnde intelligi potest in emphasi dictionis huius, & peccatorum remissio, & gratiæ spiritualis collatio. Quod autem in nostris codicibus: item & in Græcis habetur secundo repetitum in fine versus, Et misereatur nostri, id Hebræa non habent. Ipsa autem adiectione nihil nisi affectus magnitudo declaratur, ob quam solemus ea que cordi nobis sunt sæpius inculcare. ¶ Versu 2. Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Hieronymus, Ut nota fiat in terra via tua, in vniuersis gentibus salus tua. Eadem est cum nostra lectione, sed aliquanto clarior intelligentia. ¶ Versu 4. Et gentes in terra dirigis. Hieronymi versio habet, Gentium quæ in terra sunt ductor es sempiternus. Quod tamen in Hebræo expresse non ponitur, sed tantum *selah* in fine versus adiungitur, quod ille cum contextu versus copulans, vertit, ductor vel director sempiternus, quoniam *selah* putat valere semper. Qui autem iuxta aliam sententiam *selah* aliud velle dicunt, nec poni ad significandum æternitatem, nihil aliud vertunt quam quod habet lectio vulgata, Gentes in terra dirigis, vel gentium in terra eris director sive ductor, ac deinde *selah* adijciant separam. IN

IN PSALMVM LXVII.

A Versu 4. Iter facite ei qui ascendit super occasum. Hieronymus ex Hebræo vertit, Præparate viā ascendenti per deserta. Quod intelligi potest de ascensu ad cælos per aërem & orbem cælestes, in quibus nō est habitator ut super terram. Aut mysticē intelligitur de aduentu Christi ad conscientias hominum à mundi tumultibus se custodientium in silentio & quiete animi. Felix autem vocabulum Hebraicum reliquit, sicque vertit, Præparate semitam insidenti haraboth: dicens per haraboth intelligi supremum cælum, à leuitate sic dictum. Cui sententiæ videtur consonare Chal. paraphrasis, Extollite sedentem super sedem gloriæ in haraboth, sive supremo cælo. Concordat & Reuchlinus in libro de rudimentis Hebraicis, ita hunc versum iuxta Hebræos exponens, Qui vehitur in amoenis iocundisq; beatorum cælis. Alij dicunt apud Hebræos cælum nonum appellari haraboth (quod interpretatur deserta) eo qd stellis omnino careat, ceteris octo inferioribus cælis stellas omnes cōplectentibus. Septem enim cæli inferiores planetas septem in se ferunt: octauum autem tenet stellas omnes fixas, quod est firmamentum. Itaque nonum desertū & stellis vacuum dicunt. ¶ Versu 6. Qui habitare facis vnus moris in domo. Ex Hebræo Hierony. vertit solitarios, alij vnicos, id est, derelictos, non habentes à quibus colligantur aut foueantur, cuiusmodi sunt orphanæ & pupilli. Hos enim in domo habitare facit, id est ad se colligit, & tanquam filios suæ familię facit ac familiares habet. Felix aliter intelligit: Qui habitare facit vnicos domū, id est, ex vnico personis facit magnam familiam, nimirum sanctam ecclesiam. Atq; huc tendere videtur quod habet Chal. Parap. Deus qui combinat combinationes singulorum filium combinationis simul. Filium enim istud combinationis, vna fides & vna charitas est. Alij vertunt: Qui vnico restituit domum: hoc est, Qui caritibus liberis restituit suam familiam: quemadmodum Abraham penē de posteritate sua desperantem fecūdauit, atque ad maximam familiam restituit. ¶ Versu 7. Similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Huius loco ex Hebræo vertit Hieronymus, Increduli autem habitauerunt in siccitatibus, id est, in egestate & afflictionibus, non habentes spiritualem consolationem: aut, aquis gratiæ & veritatis carebunt. ¶ Versu 10. Pluuia voluntariam sequebatur Deus hereditati tuæ, & infirmata est: tu verò perfecisti eam. Hieronymus, Pluuia voluntariam eleuasti Deus, hereditatem tuam laborantem tu confortasti: quod non difficilem habet neque diuersam à vulgata lectione intelligentiam. ¶ Versu 13. Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuidere spolia. Ex Hebræo Hieronymus vertit, Reges exercitū foederabuntur foederabuntur, & pulchritudo domus diuidet spolia. Quod sic potest intelligi, Reges potētes prædicatione apostolica conuersi, submittent se fidei catholice, & cum ecclesia velut fœdus inibunt, prædicationesque ac præpositi in ecclesia (qui sunt pulchritudo, species, & decor domus Dei) diuident spolia. Iste triumphantur, quomodo apud Esaiam de iisdem scribitur, Latābuntur coram te, sicut Esaię q; qui latantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Alij pro, foenerabuntur foenerabuntur, vertere malunt, fugient fugient, aut profigabuntur profigabuntur. ¶ Versu 14. Si dormiatis inter medios alios, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsū eius in pallore auri. Hieronymus, Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsū eius in virore auri. Quod in eandem sententiā facile possumus reducere, in quam superius vulgatam lectionem sumus interpretati, hoc modo, Si ecclesiarū prælati inter medios dormiatis, id est, non securē in conclauibus desides, pigri, ac resupini, sed in ipsis terminis: hoc est, si in custodia gregis commissi peruigiles extiteritis, columbam habebitis formosam, &c. Oportet enim eos qui speculatores constituti sunt domus Israël, non in intimis conclauibus pigros & ociosos stertere, aut in vtrāque aurem securos dormire, quasi altissima pax sit, & nusquam hostium aliquid timere debeant per circuitum: sed inter medios terminos super speculam necesse est cubent, ita ut ad quantumuis leuem rumuscum hostium possint excitari, moxque tuba canere, & hostile periculum populo significare. Id vbi agunt, quibus populi cura commissa est, ibi formosa est columba, ecclesia talibus gaudens rectoribus. Vbi verò quasi in altissima pace securi rectores stertunt, in medijs ciuitatibus, gulę & luxurię vacantes in cœnaculis & cubilibus, nihil mirum, si denigrata appareat columba, quæ tam infidelissimos habet custodes. Ad eandem quoque sententiam adduci potest quod Felix vertit, Si dormiatis inter chytropodes, vel fœcos, vel vninos, vbi ponitur ollę ad ignem. Solent enim qui in foco dormiunt inter instrumenta illa ferrea, super quæ locantur cacabi & ollæ æneæ, facillimē ad quemlibet rumuscum excitari: & plerumque ibi se locant qui non totam noctem dormire, sed ad medium noctis ad opus necessariū volunt exurgere. Significatur ergo etiā hac dormitione in foco inter chytropodes, vigilantia & cura præpositorum ecclesię. Dicitur autem Græco vocabulo *χυτροπodes*, vel feramenta pedata super quę ollę constituuntur (vel iuxta quorundam sententiam) ipsæ etiam ollæ pedes tales habentes. Dicitio composita est à *χυτρος*, quod significat ollam, & *ποδες*, pedem. Alij sic intelligunt: Si sederitis inter ollas: hoc est, ita atri fueritis, & commaculati, sive etiam miseri & deturpati afflictione nimia, vel vitiorum immanitate, quemadmodum ollæ in foco, nunc in tempore euangelicę gratię, eritis sicut columba pulchra, quæ habet pennas deargentatas, & dorsum in similitudinem sului auri, id est, vetera transferunt, sunt noua omnia. ¶ Versu 16. Mons coagulatus, mons pinguis: ut quid suspicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Hieronymus, Mons excelsus, mons pinguis: quare contenditis montes excelsi aduersus montem quem dilexit Deus, ut habitaret in eo? Hoc est, Vos congregationes impię infidelium, synagogę satanę, quare vos opponitis ecclesię sanctę, ipsius fidem respuendo, ipsam etiam persequendo: quum Deus ipsam ita dilexerit, ut habitationem voluerit in ea constituere? Felix vertit, Ut quid montes altissimi inuidiosè intuemini, vel inuidiosè aspicitis, montem illum quem dilexit Deus. Et eadem sententia est. ¶ Versu

Versu 18. Currus Dei decem milibus multiplex, milia latantium. Hieronymus, Currus Dei, innu-
 merabilia milia abundantium. Felix, Currus Dei cetera milia, duo milia angelorum. Alij currus Dei,
 binę myriades milium replicationis: hoc est, bis decem milia milium replicata. Alij, myriadam milia,
 id est, milia decem milium. Alij, Equitatus Dei, binę myriades (vna autem myriades decem milia contia-
 ner) multa milia angelorum. In omnibus autem his, nihil indicatur quod innumerabilis est exercitus
 angelorum Deo ministrantium. **V**ersu 21. Prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorū.
 Hieronymus, Portabit nos Deus salutis nostrę. Quod intelligi potest, sicut mater portat filiū & cu-
 stodit portando, ne quid patiatur nocumēti. In quo significatur maxima Dei erga electos benignitas
 & sollicitudo. Felix, Aggrauabit nos Deus salutē nostrā, id est, pro onere nobis imponet salutem no-
 stram. Verē dulce onus quo nos onerat. Verē onus leue quod imponit humeris nostris. Meritō enim
 dulcescere nobis debet etiam si quid amari contingat imponi ferendum, quando cogitamus ad no-
 stram salutem id fieri. Alij clarius vertūt, Augeat nobis beneficia, sua, vel cumulabit nobis beneficia
 sua, aut salutes suas. **V**ersu 29. & 30. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu, principes Iuda
 duces eorum. Hieronymus, Ibi Benjamin paruulus continens eos, principes Iuda in purpura sua. Fe-
 lix, Ibi Benjamin paruulus dominatur illis, principes Iuda in phrygianiis suis. Quę versiones ambę
 eandem complectuntur sententiam, quoniam Paulus Apost. de Benjamin paruula tribu (nimirum
 quę extincta fermē fuerat propter vxorem Leui turpi libidine à Galaonitis oppressam & interfectā)
F precipuus fuit princeps & fundator, itemque & conseruator ecclesiarum, quę in gentibus Deo fue-
 runt ædificatę: vt vbi de gentium conuersione fit mentio, rectē primus locus detur Benjamin, quod
 dominetur illis, siue quod contineat illos. Per id verō quod sequitur, Principes Iuda in purpura sua,
 aut in phrygianiis suis (quę idem volunt) significatur ceterorum apostolorum qui de tribu Iuda po-
 tissimū electi fuerunt, dignitas sacerdotalis & apostolica, omni ornatu & honore dignissima. **V**er-
 su 31. Manda Deus virtuti tuę. Ex Hebręo, Pręcepit Deus de fortitudine tua, vel mandauit Deus vir-
 tutem tuam. Vbi ad populum Dei sermo dirigitur. Omnis enim fortitudo & virtus quę facta est in
 te, ð plebs domini, eam pręcepit fieri Deus in vobis. Vel, Pręcepit tibi Deus, ð popule Christiane, vt
 fortiter agas, à firmitate fidei nullis tentationibus te sustinens amoueri, sed fortis sis in bello, vt bel-
 les cum antiquo serpente, & cum omnibus qui te impugnabunt. **V**ersu 33. Vt excludat eos qui
 probati sunt argento. Beatus Hieronymus vertit, Congregatio fortium in vaccis populorum calci-
 trantium contra rotas argenteas. Quod rectē de rebellionē contra apostolicam prædicationem po-
 test intelligi. Sunt enim apostoli quasi rotę argenteę. Rotę quatenus velociter discurrentes super
 terram vehentes sedentem in curru dominum, id est, gloriam eius vbique prædicantes. Argenteę ve-
 rō, quoniam optimē sonorę per probatissima veritatis eloquia quę prædicabant. Calcitrantes ergo
 contra rotas argenteas qui sunt, nisi repugnantes apostolorum sermonibus? Atque hos omnes, siue
 maiores fuerint, siue minores, orant fideles increpari, atque comprimari, vt non præualeant. Felix ita
 vertit, Dissipa feram arundinis congregationem robustorum in vitulis populorum, oprantem nume-
 rationes argenti, aut fragmenta argenti. Quod exponi potest de auaritia principum sæculi, à quibus
 primitiua ecclesia sustinuit grauem persecutionem, Legimus enim sæculares principes, aliosque illis
 adiunctos per Christianorum persecutionem frequenter consuluisse suę auaritię. Vnde de Iuliano
 illo impio apostata legimus, quod Christianorum patrimonia rapiebat Christianitatis prætextu, sa-
 crilegamque suam auaritiā euangelij testimonio colorabat, dicens, Christus vester dicit in Euang.
 Qui non renunciauerit omnibus quę possidet, nõ potest meus esse discipulus. Id ipsum Paulus Apost.
 stolus de Hebręis scribit, quod in Iudæa pro Christi nomine rapinam bonorum suorum passi fue-
 rint cum gaudio: idem de Thessalonicensibus quoque commemorans, quod eandem passi fuissent à
 suis concubibus, qualia Iudæi à suis contribulibus passi fuerant. Idem pluribus in locis testatur eccle-
 siasticę historię. **V**ersu 34. Aethiopia præueniet manus Deo. Hieronymus, Aethiopia festinet dare
 manus Deo. Felix, Aethiopia faciet currere manus suas ad Deum: hoc est, celeriter manus suas Deo
 protendet, vt vertit alius. Chaldaei, translatio totum hunc versum sic habet, Venient principes de Ae-
 gypto ad conuersionem filij Aethiopum, current extendere manus suas in oratione ante Deum. Quę
 omnia lectionem nostram & expositionem supra positam rectē confirmant atque elucidant. **V**er-
 su 36. Psallite Deo qui ascendit super cælum cæli ad orientem. Hier. vertit: Qui ascendit super cælum
 cæli, à principio, id est, qui sedet in cælis cælorū ab initio: quomodo vertit Felix. Alij vertunt ad sen-
 tentiam nostrę lectionis, Ascendenti super cælos cælorum Orientis, siue ad Orientem. Alij sic, Qui
 sedet super cælos, cælos sempiternos, id est, cælos qui ab initio facti iidem permanent. **V**ersu 37. Ec-
 ce dabit voci suę vocem virtutis. Quidam hoc secundum naturam intelligunt de terribili sono toni-
 trui, quę dicitur vox Dei, & vox virtutis suę, vox fortis, ita vt procul audiatur ab hominibus. Alij in-
 telligunt de voce euangelicę prædicationis, quę vox Dei est, quoniam non ipsi à se loquuntur quę
 prædicant, sed ex spiritu Dei qui loquitur in eis, iuxta Saluatoris verbum. Huic autem voci prædica-
 tionis dat Deus vt sit vox virtutis & fortitudinis, quoniam efficaciam addit, vt vim habeat ad operā-
 dum in cordibus audientium: quemadmodum supra dictum est in expositione versus illius, Domi-
 nus dabit verbum euangelizantibus, virtute multa. Nobis conuenientius videbatur, vt de vltima vo-
 ce quam expectamus in die iudicij audiendam præfens sermo intelligeretur: vt post initium, ac pro-
 cessum ecclesię pulchrum descriptum, hic etiam finis omnium, ac retributio cõmemoretur. **V**er-
 su vltimo. Mirabilis Deus in sanctis suis. Hieronymus ac ceteri omnes ex Hebręo interpretes con-
 corditer vertunt, De sanctuario suo, aut in sanctuarijs siue sacrarijs suis. Ac iuxta hanc sententiam
 poterit in vulgata lectione Latina accipi ablatiuus, sanctis, vt sit generis neutri. Sic enim sancta pro
 fana

Matth. 11.

Iudi. 20.
& 21.Luc. 14.
Heb. 10.
1. Thef. 2.

A sanctuarijs dicere solemus: quemadmodum sancta dicuntur & sancta sanctorū. Imò etiā si accipiamus
 in genere masculino, sanctos, secundum rem possumus inuenire concordiam. Nam sancti Dei homi-
 nes, sunt velut sanctuarium Dei, in quibus ipse libenter secundum gratiā & gloriā suam inhabitat:
 IN PSALMVM LXVIII.

Versu 1. 2. 3. & 4. Notanda est hoc loco Paraph. Chal. exponens similitudinem cõparationis, quę
 in annotationibus prioribus dicta est innui in his versibus. Sic autē habet, Salua me Deus, quo-
 niam irruit cohors peccatorum vt inferat tribulationem mihi, sicut aquę quę intrant vsque ad ani-
 mam. Demersus sum in captiuitatem, tanquam in lutum profunditatis, & non est mihi locus vt con-
 sistam. Applicui in validam multitudinē cohortis peccatorum, & rex impius captiuum tenet me. Fa-
 tigatus sum à clamoribus, siccatus est guttur meum, consumpti sunt oculi mei ab expectatione Dei
 mei. **V**ersu 13. Et operui in ieiunio animam meam. Hieronymus, Et fleui in ieiunio animam meam:
 hoc est, contristauit, & affixi flendo simul & ieiunādo animam meam. Felix habet, Et fleui, dum esset
 in ieiunio anima mea. **V**ersu 15. In me psallebant qui bibebant viuum. Felix, Cantica sui bibentium
 ficeram, id est, vinum aut potum quemlibet inebriatum: hoc est de me cantabant, & mea opprobriā
 suarum cantionum faciebant materiam, meamque, irrisiōne, ipsi inter pocula faciebant esse sua gaudia.
 Paraph. Chal. habet, Cantilena sui eorum qui vadunt ad bibendum ficeram in domo cauponaria ip-
 sorum. **V**ersu 16. Ego verò orationem meam ad te domine, tempus beneplaciti Deus. Hieronymus,
B Mea autem oratio ad te domine, tempus reconciliationis est Deus. Felix, Ego autē orationem meam
 ad te domine tempore beneplaciti Deus, id est, cum tēpus esset beneplaciti. **V**ersu 18. Neque vrgeat
 super me puteus os suum. Hieronymus pro vrgeat, posuit coronet. Non coronet (inquit) super me pu-
 teus os suum, id est, non per circuitum concludat. Felix clarius vertit, Non claudat, vel non obstruat
 super me puteus os suū. Trãslatio autē Chal. puteū hunc accipit gehēnam, dicēs: Non operiat aduer-
 sum me gehenna os suum. **V**ersu 24. Improperiu expectauit cor meum & miseriam. Hieronymus,
 Opprobrio contritum est cor meum, & desperatus sum. Felix, Opprobrium contriuit cor meum, &
 affixus sum. **V**ersu 36. Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem vngulas. Fe-
 lix, Et placebit domino super bouem & vitulum, cornua producentem, & producentem vngulas.
 Hieronymi tamē versio, vitulum nouellum habet, quemadmodum habet vetus nostra Latina lectio.
 Mirum verò quid sibi velit Chal. paraph. quę hoc loco habet, Placebit corā Deo magis quā bos
 pinguis & electus quem offerebat Adam primus, cuius cornua præcedebant filisionem vngularum.
Expositionem tituli, qui iuxta Gręcos atque Latinos codices est, in finem, pro ijs qui commuta-
 buntur, secundum Hebręos: pro lilij, vel super lilij vel lilia, require post annotationes psal. 44.

IN PSALMVM LXIX.

Versu 1. Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. In Hebręo non
 nisi vnum habetur verbum, hoc modo, Deus vt liberares me, domine vt auxiliaris mihi, festina.
Versu 4. Auertantur statim erubescētes, qui dicunt mihi euge euge. Hieronymus, Reuertantur ad
 vestigium confusionis suę, qui dicunt mihi vah vah: hoc est, Veniant & pertingant ad confusionem
 suam, qui contra me malum loquuti sunt.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalmi est, In fine David in rememoratione, eo quod saluū fecit eū dominus. In Hebręo tan-
 tū est, Ad recordandū. Quo significatur hunc psalmum Deo suggerere de liberatione & salute
 præstanda, & quasi Deum præstandę salutis cõmonefacere, ac velut in memoriam reuocare: quod ip-
 sum etiā vulgata lectione indicatur, cum dicitur, In finem, David in rememoratione: hoc est, ad reme-
 morationem vel recordationem. Quod autem adijcitur in Latinis codicibus, Eo quod saluum fecit
 eū Deus, in Hebręo omnino non habetur. In Gręco sic habetur, *ἵνα τὸ σωθῆναι καὶ κερῆσαι*: hoc est, vt Deus
 faciat saluum. Atque ita non nisi exponitur hac adiectione, quid sibi velit quod præmittitur, David
 ad recordandū. Ad hoc enim sibi petit dominum recordari, vt saluus fiat, & liberetur ab aduersarijs.

IN PSALMVM LXX.

Versu 3. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum. Hieronymus ex Hebręo, Esto
D mihi robustum habitaculum, vt ingrediar iugiter: præcepisti, vt saluares me. Similiter vertit Fe-
 lix, nisi quod pro robusto habitaculo, ponit rupem fortitudinis. Postulat hac oratione iustus, Deum
 se habere vt locum munitum, sibi semper patentem ad ingressum, ad quem tutò possit in omnibus
 periculis confugere. **V**ersu 7. In te confirmatus sum ex vtero. Hieronymus, Ad te sustentatus sum
 ex vtero. Felix, Super te innixus vel sustentatus sum ex vtero, Nam vocabulum Hebraicum samach,
 significat apodiaui, vel innixus est. Siue autem dicas, Super te confirmatus sum, siue super te innixus
 sum, vel apodiaui vel sustentatus sum, eadem habetur sententia. Quod autē sequitur: De ventre ma-
 tris meę tu es protector meus, Felix ita vertit, De intestinis matris meę tu extrahens me, id est (quod
 psal. 22. ponitur) qui extraxisti me de ventre matris meę. **V**ersu 9. Repleatur os meum laude, vt cæ-
 tem gloriam tuā, tota die magnitudinē tuā. In Hebręo tantū legitur, Impletur os meum laude tuā,
 tota die magnitudine tuā, vel pulchritudine tuā, vel gloria tuā. **V**ersu 15. Ego autē semper sperabo,
 & adijciam super omnem laudem tuam. In Hebręo, pro sperabo, habetur expectabo. Vnde beatus
 Hieronymus ex Hebręo vertit, Ego autem iugiter expectabo. Sententia autem in idem recidit, quo-
 niam is qui sperat auxilium, expectat illud ab eo in quo sperat. **V**ersu 17. Quoniam non cognoui li-
 teraturam. Tamet si nobiscum beatus Hieronymus, verterit literaturas, ceteri tamen ex Hebręo in-
 terpretes longē aliter vertunt. Nam Felix (quem alij recētiores sequuntur) hanc partem coniungen-
 do præcedentibus in versu priori, ita vertit, Os meum annunciat iustitiam tuam, tota die laudem
 tuam,

quam, certè non cognoui numerum: vel, Quoniã non cognoui numerationes vel narrationes. Quod sic exponunt, Certè non cognoui numerum laudis tuę, vel non possum enumerare siue enarrare laudem tuam: maior est enim quàm vt humano ingenio comprehendere, aut humana enarratione possit enumerari. Et est sanè hæc versio Hebraicæ derivationi satis conueniens: quoniam vocabulum Hebraicum sêphoroth, hoc loco pro literaturis positum, à verbo saphar descendit, quod absque hæsitatione significat numeravit, vel cęsavit. Vnde videtur derivatum illud nomen pluralis numeri aptissime numerationes verti posse. Sciendum tamen est, quòd neq; Gallicana lectio (quæ habet literaturas) ab Hebræo omnino dissonat, neq; Romana, quæ habet negociationes. De priore, primum quidem Hieronymi docet authoritas, qui nõ aliud quàm literaturas vertit. Deinde & Ioannes Reuchlinus hoc ipsum confirmat, manifestè asserens dictione hoc in loco positam significare scripturam vel literaturam, quemadmodum ad oculum videre poteris in eius dictionario, in explicatione verbi supra positi saphar: cuius significationem admodum proluxa deductione manifestat. Porro de negociationibus quis non videt maximam esse conuenientiam numerationibus cum negociationibus? Nonne omnis penè negociatorum res in numerando, supputando, rationesque conscribendo consistit? Quilibet ergo prædictarum lectionum iure toleranda videtur, etiam si originalem respiciamus Hebræorum linguam. ¶ Versu 20. & 21. Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est. Potentiam tuam & iustitiam tuam Deus, vsque in altissima quæ fecisti magnalia, Deus quis similis tibi? Hieronymus ex Hebræo, Donec annunciem brachiũ tuum generationi (scilicet præsentis) cunctisq; qui vèteri sunt fortitudines tuas. Et iustitiam tuam Deus vsque in excelsum (subaudi annunciem, prædicem, vel efferam) ac deinde, quanta fecisti magnalia Deus, quis similis tibi. In eandem sententiam vertunt item alij ex Hebræo interpretes.

IN PSALMVM LXXI.

Versu 1. Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Chal. par. sic habet, Deus, ita vera rigoris tui, vel sententiam iudiciorum tuorum, regi Mesiã da, & iustitiam tuam filio regis. Ex quo primum patet secundum hanc paraphrasim, de Mesiã psalmum principaliter intelligi. Deinde, quòd iudicium dare intelligat, dare executionem iudicij, & cõmissionem exequendę iustitię: quomodo nos etiam in Elucidatione sumus interpretati. Nam quidam aliter accipiunt, Da iudicium (id est, æquitatem ipsam) regi Mesię & membris eius, vt videlicet sint æqui & iusti. Sed prior intelligentia videtur commodior & plenior, totiq; huic de Mesiã prophetiã quadrantior. Postremo indicatur illud, filius regis, referri posse ad regem Dauid, quod nos de patre rege æterno sumus interpretati. Mesiã namque, & regis æterni Dei patris, & regis temporalis Dauidis verus secundũ humanitatem filius fuit: quemadmodum initio sui euangelij Matthæus testatur, & Paulus initio epistolę ad Roma. asserit, ex semine Dauid eum factum esse secundum carnem. ¶ Versu 3. Suscipiant mōres pacem populo. Hieronymus pro suscipiant, vertit assument: neque diuersa est sententia, Assumpserunt enim apostoli pacis euangelium populis prædicandum. Felix vertit, Extollent omnes pacem populo. Eademque rursum sententia est, Eleuabunt euangelium pacis super populum, hoc est, prædicabunt. ¶ Versu 5. Et permanēbit cum sole & ante lunam. Ex Hebræo, Timebunt te cum sole & ante lunam, vel in conspectu lunę, hoc est, Timebunt te, adorabunt te, & seruient tibi fideles tui, quãdiu erit sol, & quãdiu durabit luna, videlicet vsq; ad consummationem sæculi & in æternum. Beatus Hieronymus vertit, Timebunt te quãdiu erit sol, & ultra lunam, in generatione generationum. In quo illud videri possit absurdũ quod dicitur, ultra lunam: nisi sic intelligatur, quomodo in annotationibus principalibus diximus, de illo quod post iuxta vulgatam lectionem sequitur, Donec auferatur luna. Felix autem vertit, In conspectu lunę, vel dum perseverabit luna, vel ante lunam. Chal. autem paraph. sic habet, Timebunt à te cum ortu solis, orabunt coram te à lumine lunę, generationes generationum: hoc est, primo mane ex oriente sole, & vespere prodente sese lumine lunę, tibi seruient fideles tui. i. mane & vespere, siue ingiter. ¶ Versu 6. Descendit sicut pluuia in vellus. Hunc versum ex Hebræo variè interpretes transferunt. Quidam enim pro vellere ponunt herbam detorsam vel refecatam. Vnde Felix ad hunc modum vertit, Descendit sicut pluuia super herbã refecatam, vel super tonsuram. i. super gramẽ incisam: quod si non habuerit pluuiam, postquam refecatam fuerit, arefcet. Atque ita intelligunt nõ de desensu Christi in vterum virginem, sed de spiritali descensu per gratiam in corda fidelium, per quem descensum iustitiam facit & pacem illic exoriri atque foueri. Quomodo enim pluuia descendit super herbam refecatam, vt iterum floreat pratum suo virore spoliatum, ita super genus humanum iam semel refecatam, & omni ornatu spoliatum, ac per primi parentis peccatum velut detonsuram, venire necessè fuit desuper gratiam Christi domini, vt iterum fructum bonum proferat semel refecata, imò frequenter refecata & detonsa terra cordis nostri. Atque huic satis aperte consonat Chald. paraphra. quæ hoc loco sic habet, Descendit vel pluuia voluntaria atque desiderata, vel pluuia beneplaciti super herbam quæ incisa est, vel corrosa à focusta. Ac iuxta hanc expositionem id quod subiungitur, Et sicut stillieidia stillantia super terram, secundum rem cum priore parte idem sonat. Attamen beatus Hieronymus, nobiscum in versione sua ponit vellus, & post illum alij nonnulli ex Hebræo interpretes. ¶ Versu 7. Osificur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. In Hebræo sic habetur, Florebit vel geminabit in diebus eius iustus, & multitudo pacis; hoc est, florebunt, & geminabunt ipso regnante iusti plurimi, & geminabit pax copiosa. ¶ Versu 9. Coram illo procident Aethiopes. In Hebræo est dictio Ziim, quæ à diuersis diuersimode vertitur. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, Aethiopes. Felix dicit verti posse, nautas, vel habitantes solitudi-

nem

A nem. Alij vertunt accolae deserti, vel solitudinarios, vt significetur populos remotissimos, & longe ab hominibus distantes, hominibusque incognitos, ad Christum conuertendos. ¶ Versu 10. Reges Arabum & Saba dona adducent. Hieronymus, Reges Arabiæ & Saba tributũ conferent, Felix Donum vel tributum vel præmium adducent. Alius vertit honorarium munus, scilicet quod ad honorem offertur. ¶ Versu 13. Parcet inopi & inopi. Felix, Miserebitur super mendicum & inopem. Nam parcet, positum est, pro miserebitur, vel gratiose seu misericorditer aget. ¶ Versu 14. Et honorabile nomen eorum coram illo. In Hebræo non habetur nomen, sed sanguis, quemadmodum Hieronymus ac ceteri qui ex Hebræo versiones fecerunt, concorditer omnes transferunt. Et honorabilis (inquit) vel preciosus erit sanguis eorum coram oculis ipsius. Quo verbo significatur, mortem sanctorum pro Christi nomine & sanctissima fide occumbentium, fore Christo domino gratissimam, & sacrificium omnibus modis acceptissimum, hoc enim est sanguinem eorum fore preciosum in oculis Dei, effusionem sanguinis & vitæ pro Christo oblatione, maximi precij ducendam, & in maximo meritum. Preciosa in cõspectu domini mors sanctorum eius. Quod licet de omnibus generali intellectũ verum sit in sanctitate vitam finientibus, peculiarius tamen & excellentius de ijs qui pro Christi nomine, martyrij supplicio, sanguine fundunt. ¶ Versu 16. Erit firmamentum in terra, in summis montium. Hoc loco pro firmamento, in Hebræo ponitur pissath bar, quod apud interpretes tam Hebræos quã Latinos, diuersimode redditur. Septuaginta enim trãstulerunt *σπίρημα* quod Latine sonat firmamentum, vt habet vulgata Latina lectio. Nam quod arbitrati sunt quidã, scriptorũ vitio firmamentum scriptum esse pro frumento, non habet verisimilitudinem, quoniam in Græco (vnde nostra Latina lectio versa est) manifeste non aliud quã firmamentũ habetur, de quorũ tamen concordantia in principalibus annotationibus nõ nihil diximus. Beatus autem Hieronymus ex Hebræo vertit memorabile triticum. Ioannes Reuchlinus in lib. de rudimen. Hebraicis, dicit Hebraicã dictionem significare placentam vel placentulam frumenti, quod Rabbi Dauid Kimhi exponit, particulam vel massam frumenti. Idem dicit Paulus Burgensis episcop. natiuitate Iudæus, regeneratione Christi fidelis: addens, translatione Chal. quæ targim dicitur, sic haberi, Erit placenta tritici, in capitibus sacerdotũ. Secundum quorum concordem sententiam, Hebraica ista lectio aptissime poterit accipi, tanquam propheta altissimi sacramenti, & sacratissimi sacrificij altaris, in quo sub specie placentulæ frumenti, sub specie modicæ massæ triticæ, ac panis modici, in modum albæ placentulæ cocti, præfens nobis adest Christus dominus, verus Mesiã. Et recte quidem (iuxta Hieronymi versionem) memorabile triticum dicitur hic panis viuus, quoniam omni tritico nobilius & preciosus, panis vitam mundo præstans, & à morte æterna præseruans, verum manna de cælo descendens, quod qui māducat, viuũt in æternum, vel quia in immolatione huius tritici, memoria recolitur rei omnium preciosissimæ, & beneficij perpetua rememoratione dignissimæ, nempe passionis & mortis Christi. hoc (inquit ipse dominus in cœnã nouissima) facite in meã commemorationem. Et Paulus Apost. Quotiescunq; enim māducabitis panem hunc, vel calicẽ bibetis, mortẽ domini annunciabitis, donec veniat. Hæc autem placentula frumenti, siue hoc memorabile triticum, est in vertice siue in capite montium. i. Apostolorum primorum sacerdotum, atq; eorum qui in illorum locũ successerunt, quibus huius placentulæ oblatio & cõsecratio, secundum rite traditã sibi potestatem & auctoritatem legitime cõpetit. In capite ergo montium prædicatur hæc futura placentula, quoniam super venerandum sacerdotũ nouæ legis verticem, & super ipsorum capita cõsecrata hostia erat eleuanda, in ostensionem omni populo, adorandi gratia, simul & rememorandi vnicã illam semel consummatam oblationem, quando nuda ante oculos omnium in conspectu patris, mediã inter cælum & terrã exaltata fuit in ligno, tanquam vniuersalis omniũ hostia, quæ nunc sub tegumento placentulæ modicæ eadem sese præsentem exhibet. Ne verò ab aduersarijs veritatis, ista in fauorẽ tantũ nostræ fidei, præter omnẽ rationem & probabilitatem cõfingere existimemur, sciendum est magistros Hebræorum cõpures totum hunc Psalmum de temporibus Mesię determinasse intelligendum, atq; etiã specialiter de hoc versu qui nobis Christianæ fidei aduersissimus (vt ita loquar) Iudæus, suo autem Iudaico errori studiosissimis patronus, negare nec potest nec audet, Rabino priores hunc Psalmum notũ, & præcipue hunc versum, de Mesiã exposuisse, tamen ipse patribus cæcis nepos cæcior, ad alium sensum eadem detorsit, nimirum splendente sole cæcior factus, quàm illi fuerant ante solis exortum. Sic autem in huius versus pertractione ait, Pissath bar (quod supra diximus verti placentã frumenti) loquutio est abundantiam significas & multiplicationem. Magistri verò nostri exposuerunt sermonem esse placentularũ in diebus Mesię, totumq; Psalmum exposuerunt de diebus Mesię: quemadmodum & in midras Tehlim (id est, expositione Psalmorum) est manifestum, vbi principium hoc Psalmi, Deus iudicium tuum regi da, ad regem Mesiã dicitur pertinere, vt etiam supra manifeste ostendimus ex translatione Chalda. Id ipsum quoque Rabbi Mosse hardassem testatur in cõmentarijs exponens illud quod in libro Genesis habet propheta Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, vbi huius Psalmi versum nonũ & vndecimũ, videlicet, Coram eo procidēt aethiopes, & inimici eius terrã lingent. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei, manifeste asserit ad Mesiã pertinere, cui omnes gentes (vt ipse ait) aggregabuntur, vt regnet super illos regno iustitię & pacis, quemadmodum iam citatis versibus ait propheticè prædictum. Idem Rabbi Mosse hardassem, in cõmentarijs, nõ solum testatur exponendum hunc versum præsentem de Mesiã temporibus, verum etiã de sacerdotio Mesię, id quod nostro propoũto multum cõducit. Neque indiligenter sunt atcendenda eius verba quæ sublequuntur.

FF Diatum

Dicitur est Psal. 109. (est enim Hebræorum ista cōputatio) Iuravit dominus, & nō pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech. Et quis est iste? Ille erit rex iustus & saluator rex Melsias, sicut dicitur est Zacharia. 9. Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator, Et quid docet vel mōstrat, dicendo, protulit panem & vinum. Quasi dicat, Erit placentula tritici in terra. Et hoc ipsum est quod scriptum est, Et ipse sacerdos erat Dei altissimi. Hæc ille. In quibus verbis circiter finē, manifeste indicat, se istā placentulam tritici referre ad oblationem sacerdotalem, dicit quæ hoc quod in Psalmo isto dicitur, Erit placentula frumenti in terra illud ipsum esse quod dē Melchisedec dicitur, erat sacerdos Dei altissimi. Atq; ita profecto res habet, nostra enim hæc (de qua sumus interpretari) placentula tritici, res ipsa est quā præsignabat panis & vini per sacerdotem Melchisedec oblatio. Vnde hæc duo (oblatio videlicet panis Melchisedec in diebus Abrahamæ, & Placentula tritici in vertice sacerdotum, in diebus Melsiæ) sic idem sunt, quomodo signum & res, figura & figurati, umbra & veritas: quoniam videlicet hæc præstat quod illa promittebat, exhibet hæc quod illa præsignabat. Manifestum itaq; sit, si nos Christiani hunc passim de sanctissimo Eucharistiæ sacramento exponamus, nō solum nō sine conuenientia, sed nec absque Hebræorum autoritate id facere. Alij autem quidā Hebræorum, exponunt verbum istum de temporibus Melsiæ: sed intelligentiā torquent ad felicitatem temporalem (vt omnia peruertere, & ad carnem trahere solent Iudæi carnales & excæcati) dicentes in tempore Melsiæ tantā fore multiplicationem atque abundantiam tritici vltro germinantis, & sese cōfricatis absque hominum labore, etiam in summis montium, vt possint absque labore inde homines fumere plenis manibus, quantum velint. De qua re ab illorum Rabbinis ita quodā loco scriptū inuenimus, Dixit Deus sanctus & benedictus. Faciā ego cōverti vos in mansuetudinem spiritus in mundo isto. Et nō erit tum Deus alienus. Quia nō erunt in vobis filij hominum exercentes negotiationem aliquam, vel vllam solitudinis occupationem, sicut dicitur est in psalmo. 73. Erit pissath bar in terra, in capite montium. Erit pissath bar (inquit) quia frumenta producent in diebus Melsiæ placentas, sicut est plenitudo palmæ istius, ita magnas quā possit quis palma cōprehendere. Sequitur, Turgescent sicut libani fructus eius, quoniam frumenta se inuicem confricabunt, & deiciant similia suam in terrā, & tu veniens accipies inde plenitudinem palmæ istius, quantum refectio tua opus habebit, vel quantum opus tibi erit pro refectioe tua. Verum cum ista ex fidei certitudine Christiani omnes cognoscant vanissima esse, ac plusquam ridicula, expectare scilicet tantam ac talem temporalem felicitatem tempore Melsiæ, nōnne præstat vt de spiritali & vera felicitate temporum gratiæ (quæ sunt tēpora veri nostri Melsiæ) exponamus: et tēnus quidē Hebræorum autoritatem intellegentes, quatenus de Melsia dicitur intelligi debere: quatenus verò ad venturā tēporalem felicitatem referunt, modo prædicto, nequaquam eos imitantes. Verba enim promissionum Dei per Prophetas prænunciatarum, spiritus sunt & vita, neque carnaliter debet sermo Dei (qui spiritus est) intelligi. Ad prædictorum autem cōfirmationem facit non modicum, quod in Commentarijs Iudæorum habetur super verbo illo Ecclesiaste, Quid est quod fuit ipsū quod erit. vbi sic legitur, Rabbi Barachias dixit in nomine Rabbi Isaac, Quemadmodum fuit redemptor primus, sic erit redemptor vltimus. Sicut enim redemptor primus fecit descendere manā, ita redemptor vltimus erit placentula frumenti in terra. Quibus verbis significatur, hoc ipsum in tempore gratiæ præstiturū in veritate Christum hominem, quod ante nodum humanatus in deserto sub lege præstitit in typo, dādo manna corporeum: nimirum quod sicut Deus nodum humanatus dedit manna corporale & figurale, sic idem homo factus daret manna spirituale verum, fieretque ipse in placentam frumenti, in sacrificio & sacramento Eucharistiæ. sed & Rabbi Ionathā referunt versiculum præsentem sic exposuisse, Videat qui habet oculos, quod sicut dicitur est, ipse est Melsias de quo loquitur totus Psalms. Cum ergo ait, Erit placentula frumenti in terra in capite montium, vult dicere, quod placentula panis fiet sacrificium in capitibus sacerdotum. Quid verò apertius possit pro nostra dici sententia? Targum quoque Chaldaicæ translationis Ionathæ filij Vzielis sic exposuit, Erit sacrificium panis in terra, in capite montium. Targum verò Rabbi Akilas habet. Erit panis substantificus in terra, in capite montium. Quæ omnia bene nostro proposito conueniunt. Postremò nec illud silentio prætereundū, quod Felix ex Iudæo nostris temporibus Christianus factus monachus ex familiā Eremitanorum diui Augustini, homo maxima Hebraicarum literarum peritia, nec minori erga Christianam fidem pietate, fideliter annotauit super versū proposito, ita scribens, Hoc tantū dixisse velim, quod nō modicum nostræ confert fidei, quoniam vbi nos posuimus in textu, Erit multiplicatio frumenti, quidam Hebræorum exposuit sic, Erit deprecatio & complacentia frumenti in terra. Vbi ostendit maximum sacramentum, quippe frumento. i. sacrificio panis, quicumque deprecaturus est Deum, vel Deo placere optauerit, panis sacrificio perficiet. Secundum quem sensum ideo complacentia erit frumenti huius in terra, quoniam in hoc frumento, in hoc pane, Deo patri (vt ipsemet testimonium de nube dedit) erit beneplacitum. Compluribus ergo testimonijs abundē declarauimus, quomodo propositus locus omnino conuenienter exponi possit de sanctissimo Eucharistiæ sacramento. Neque conueniens est, Christianum in huius passus expositione vel ad tēporalem Salomonis felicitatem recurrere cum Rabbi Salomone perfido & iuratisimo Christianæ fidei hoste iudaisando (potissimū cū suprā, ratione & auctoritate monstratum sit, non posse Psalms totū Salomoni aptari) vel ad Melsiæ adhuc venturi prosperitatem tēporalem confugiendo turpissimis vanissimisque fabulis delirare: quæ admodum supra vanissimas horum fabulas & nugas ostendimus: Præstat Christianos Christi accipere mysteria, potissimum cum & inimici nostri perhibeant veritati testimonium, etiam si nesciant ipsi quid loquantur. Nobis enim loquuti sunt, vt intelligamus, ipsi non nisi per vmbra quandam intelligentes quæ loquebantur nobis,

Psal. 109.
Zach. 9.
Gene. 14.

Matth. 3.

A nobis. Nisi forte & illorum aliqui diuino meruerint radio illustrari, vt talia dicerent. Neq; est quod contra prædictā expositionem nobis quisquā obijciat, veteres Christianorum doctores istam intelligentiam nusquā indicasse. Nam sic obijcientibus respondemus, non ita plenē à primis illis patribus exhauriri potuisse omnia, vt posteris nihil facerent reliquum. Imò neque in consummationem vique sæculi, exhausta crunt quæ in abyso latent scripturæ omnia. Ita enim dispesauit sua summa prouidentia sapientissimus dominus, vt in cunctis generationibus profectum accipiat Ecclesia, & posteriores cōtinuo illuminationes nouas suscipiant in quibusdā, quæ priores nō aduerterāt. Licet itaque primi Christianorum doctores supra dictā expositionem non posuerint, non ob hoc rejicienda debet iudicari. Habet enim Ecclesia dogmata plura, temporū successu determinatione spiritualis luminis peruestigata, quæ proficorum libri vel omnino non continent, vel certē tractatu admodum sobrio, aut sub perplexa dubitatione. Fuerunt tamen annis multis Christianorum Magistri atque doctores nonnulli ique non incogniti nominis, siue eruditionem variam spectemus, siue vitæ sanctimoniam, qui prædictam sententiam suis scriptis firmarūt. Inter quos est Nicolaus à Lyra, vir de sacris literis optime meritus, & in antiquorū Hebræorum scriptis nō modicum versatus, neque Hebraicæ literaturæ ignarus. Deinde Paulus Burgensis episcopus, & ex Hebraismo ad Christianismum cōuersus, populo Christiano egregius nō aduena siue profelytus, sed domesticus & cōciuis, sanctæque fidei Christianæ fidelis alumnus: quem virum loco quodam citans doctus ille Capnio, venerabilem magistrum appellat, sacrarumque literarum sua sententia expostorem literatissimum, doctissimumque doctorem. quæ sanē nomenclatura à tanto viro illi tributa, nō est parui reputanda. Post hunc est Iacobus Parezius, à Valentia, Christopholitanus episcopus, in Rabbinarum scriptis versatissimus, qui locum præsentem iuxta prædictā sententiam admodum diligenter enarrat, Felix quoque, quem paulò antè commemorauimus, q̄ apertè eandem sententiā ponat nemo dubitat, cui non deest mens sana. Præter hos omnes, doctor insignis Ioannes Eckius nostra ætate vir doctissimus, & de fide Christiana (quæ aduersus impiorum Hæresiarum dogmata acutissime simul & validissime defendit) optime meritus, libri primi de sacrificio Missæ cap. 6. locum præsentem magna diligentia pertractat, ex antiquorum testimonij simul & ratione ostendens, in præsentem Psalmo prophetiā haberi de sanctissimo isto fidei Christianæ sacramento. Neque prætereundus est Iacobus Faber Stapulensis, qui tam in expositione continua (quam vocat) huius versus, quam in subiunctis annotationibus apertè hanc sententiam ponit, multumque commendat. Sed iam finem accipiat solito prolixior linguæ peregrinæ, sed non mysterij peregrini, annotatio. Te verò, qui quis huic annotationi nostræ lector obrigeris, obtestor, ne nostrā prolixitatem indigne feras. Si enim pius es, & fidei orthodoxæ firmitate gloriaris, nec te vrit siue affligit mysteriorum Christianæ fidei cōmendatio, nō te patitur aduersus laborem pium & fidele studium tua conscientia indignari. Sed iam ad eam quæ sequitur annotationem, absque fastidio transi cōiuua: forsità & illic præparatum reperies dulce ferculum, quod tibi erit admodum sapidum, si Iesum amas dulcissimum æternumque patris filium. ¶ Versū 17. Ante solem permanet nomen eius. Libet hoc loco annotationem Pauli rebræi Burgensis Episcopi (cuius suprā honorificam mentionē fecimus) proprijs ipsius verbis subferbere. Verba eius hæc sunt: In hoc loco vbi dicitur, Permanet nomen eius, Hebraica veritas habet, ynon, quæ dictio non est eiusdem significationis cum permanet, sed significat filiationem. Vnde Rabbi Aben hazra in sua glosa, in hoc loco sic dicit. Hæc dictio ynon, est verbum passium, quod deriuatur ab hoc nomine nin, quod propriè significat filium. Et sic sensus est, quod ante solem filiabitur nomen eius, ac si dicat, quod ab æterno iste rex est filius. Vnde ex isto loco, ex necessitate literæ Hebraicæ potest sumi efficax argumentum ad hoc quod in Diuinis est dare filium, seu filiationem ab æterno. Hæc Paulus. Idem quoque in scrutinio scripturarum, distinctionis octauæ cap. 10. (vt citat Reuchlinus) nomen suprapositum nin affirmat significare filium, & præterea nullam habere significationem in scriptura sacra. Confirmat hæc doctissimus Capnio ex autoritate Chaldaeorum, Onkeli & Ionathæ, quibus plurimam fidem & auctoritatem tribuunt Hebræi, simul etiam adducens sententiam Rabbi Dauid Kimhi, cuius in libr. de radicibus hæc sunt verba: Et ab eo venit passium ynon. Psalmo. 72. Ante solem permanet nomen eius, quod secundum Abraham Aben ezra nobis ita licet exponere, Ante omne tempus filiabitur Melsias. Hæc ille. Sensus ergo huius lectionis est, Ante omne tempus filiabitur Melsias, vt filius ab æterno à patre procedens. Filiari nanque est gigni, vt filius gignitur à patre. Vnde quidam vertunt, Filius nomen eius. Atque ita hic locus recte consonat illi quod est in Psalmo. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod verò alij quidam transferre conantur, nepotabitur pro filiabitur, vt sit sensus, Nomen eius per nepotes deducetur quandiu sol perseuerabit, & celebre erit apud posteros dicentes, nomen suprapositum nin (vnde verbum passium ynon deriuatum est) significare nepotem, ac proinde verbum passium ab eo deductum debere idem valere quod nepotari, id non approbant neque Paulus episcopus, Burgensis, neque Capnio, neque Rabbi Dauid Kimhi, neque (quorū est grauissima apud Hebræos autoritas) Ionathas & Onkelus Chaldaei. Videtur autem figmentū esse Rabbi Salomonis, oblitatissimi Iudæi, cuius hoc fuit summum studium, ea quæ Christianos in suæ fidei commendationem cognouit assumere, quanta potuit diligentia impiè subuertere: id quod in pluribus manifestissimum est, ijs qui eius in scripturam sacram expositiones vel legerunt vel audierunt: quemadmodū vel ex annotatione hac præcedente facile quiuis potest aduertere, dū ea quæ à veteribus Hebræorum de Melsia exposita fuerunt in fauorem Christianæ fidei, ab eo peruertuntur ad tēporalem regni Salomonis felicitatem. Quem Christianorum perfidum hostem non absque Christiana

Psal. 2.

nae reipublicae detrimento, quosdam Christianorum video nimium insequentes. Et male metuo, ne res ista (quod Deus auertat) tandem & illis & reipublicae Christianae male cedat. Nam B. Hierony. vertit, Ultra solem perseuerabit nomen eius. Felix similiter, Ante solem perseuerabit vel perpetuabit nomen eius: adiciens, vel filiiabit vel filiiabit. Chal. transl. Ante esse solis praeparatum fuit nomen eius: ¶ Versu 18. Et benedicentur in ipso omnes tribus terrae. Iudaizantes ac de Salomone exponentes, ita conatur hanc partem illi attribuerent, quoniam omnes alteri voluerint benedicere, dicent, Faciat tibi dominus, sicut in diebus Salomonis. Verum istis, si Iudaei sunt, manifeste reclamant Chal. paraph. quae sic habet, Et benedicentur in merito eius omnes populi, quod longe alium requirit sensum, nec de Salomone potest intelligi. Si verò Christiani sunt, Paulum Apostolum audiant, qui hanc benedictionem Abraham promissam, ac gentibus communicandam in semine suo (quod est Christus) late & apertissime explicat in Epistola quam Galatis scripsit. Quod post finem Psalmi adijcitur, Defecerunt laudes David filij Iesse, non ut initium vel titulus Psalmi sequentis accipi debet, sed ad praecedentem adiungi, sicque exponi, ut supra in annotationibus principalibus intelligendum diximus. Est autem & hoc aduertendum, ex hoc loco argumentum sumi posse, quo monstrantur Psalmi etiam illi quibus aliena praemittuntur nomina, ipsius esse Davidis: quemadmodum huic Psalmi praemittitur Salomoni, iuxta Hebraeos: & tamen verba haec testantur satis euidenter, Psalmum istum à David esse compositum, quod etiam astruit Hieronymus & probatissimi Hebraeorum. Vnde fieri potest, ut & in alijs Psalmis, etiam ubi alterius nomen praemittitur, David tamen fuisse author eredat. Verum hac de re disputare non est praesentis loci. Hoc tantum propter loci opportunitatem, obiter indicasse sufficiat.

Galat. 3.

IN PSALMVM LXXII.

Versu. 1. Quam bonus Israel Deus. Ex Hebraeo, Attamen bonus est Deus, quomodo vertit Hieronymus, ubi ex ipsa hac prima aduersante particula significatur, Prophetam post multas cogitationes in hunc Psalmum prorupisse, ut ipso statim Psalmi huius initium cogitationibus murmuratorij & argumentationibus quae post exprimuntur, respondeat aduersus illas immobilem & firmam conclusionem constituens, in vehementi assertionem, dicens, Attamen bonus est Deus. Alij Certe, profecto, utique bonus est Deus. ¶ Versu 4. Quia non est respectus morti eorum. Vertit quidem iuxta sententiam nostrae lectionis Hieronymus aliquanto clarius, Quod non recogitauerint de morte sua. Alij verò sic vertunt, Quoniam non sunt ligamina in morte eorum, vel non sunt colligationes mortuorum, quod tamen in eandem penè sententiam cum vulgata lectione potest exponi: non videntur ad mortem, non accelerat ad eos mors, sed fugit ab eis, permittens eos in longam aetatem viuere: quemadmodum peruersissimos multos videmus à Deo in longam aetatem tolerari. Pro eo autem quod sequitur, Et firmamentum in plaga eorum. Hieronymus vertit, Et firma sunt vestibula eorum, quod intelligitur de solida & stabili prosperitate domus illorum, quasi dicat, In domibus illorum sunt cuncta prospera atque stabilia, in successu bono & prospero. Felix autem habet, quippe fortis, robustus, supple est ipse impius: propter quod, morte non recogitat, quasi victurus perpetuo. ¶ Versu 6. Ideo tenuit eos superbia, aperti sunt iniquitate & impietate sua. Hierony. Ideo nutriti sunt ad superbiam, circumdederunt iniquitatem sibi. Per hoc enim quod cum hominibus nec labores nec flagella sustinent impij (ut habet versus praecedens) quasi fouentur & nutriuntur ad superbiam, & aggregant impietatem sibi quasi vestimentum. Felix sic vertit, Propterea oneravit os superbia, vel circumdedit siue circumcinxit ut torques, inuoluet natos iniquitas ipsorum, vel operiet ipsi fundamentum iniquitas: hoc est violentia sua vestient & ornabunt verendas partes corporis. Per quod significatur impios praenimia malitia totam suam carnem turpissime commaculatos. Aut secundum prouerbialem loquendi consuetudinem dictum hoc in contemptum accipiatur, quomodo dicere solemus, hic omne patrimonium impendit in nates suas, de eo qui omnia in carnis nimium cultum insumit. Ita isti de ijs quae per violentiam rapiunt, non aliud quam suam carnem curant & ornant. Quem sensum Chald. translatio videtur innuere, cum ait, Coronam imponent capiti suo de rapina sua. ¶ Versu 7. Prodiit quasi ex adipi iniquitas eorum. Ex Hebraeo, Egressus est praepinguedine oculus eorum (quo significatur nimia corporis cura) transgressi sunt cogitationes vel affectiones cordis. i. plus acquisierunt quam cogitabant vel desiderabant. i. abundantissime omnia. ¶ Versu 10. Propterea conuertetur populus meus hic. Partem istam ita ex Hebraeo vertit Hierony. ut habet nostra lectio. Felix autem diuerso modo vertit, Conuertetur populus meus concussus, hoc est, motus tentatione praedicta. Vel sic, Propterea faciet conuertere populum suum huc & illuc, subaudi Deus. i. cum viderint iusti malos in prosperitate, vacillabunt atque nutabunt, quasi dubitantes, & apud sese deliberantes, num viam Dei velint prosequi in qua ambulare ceperunt, an iter arripere impiorum, quemadmodum in Elucidatione exposuimus. Secundam autem partem: Et dies pleni inuenientur in eis: varie transfert B. Hierony. ad hunc modum, Et quis plenus inuenietur in eis? Quod potest referri ad considerationem bonorum, super prosperitate impiorum. Tamest enim prima facie mirum in modum prosperari & abundare videantur: si quis tamen piorum tentatione praedicta emulationis malae vexatus sese conuertat ad praesens rem contuendam, videbit profecto neminem impiorum esse, cui sua prosperitas per omnia sufficiat, non illos tam plenos felicitate coperiet, quam prima facie existimantur. Quod enim plura habent, eo sibi plura deesse existimat, id quod per fas & nefas perpetuo coaceruant es euidenter demonstrant. ¶ Versu 14.

A ¶ Versu. 14. Et castigatio mea in matutinis. Quidam in matutinis vel in matutino intelligunt, à pueritia, ab aetate prima. Alij propterea dictum putant, quia singuli pene exortus solis aliquam nouam solent adferre molestiam. Succedit enim molestia molestia, & pijs noua quotidie accedit vexatio. Nos in Elucidatione & in annotationibus principalibus, quod nobis videbatur vero similius, explanauimus. ¶ Versu 18. Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur. Hierony. Veruntamen in lubrico posuisti eos, deiecisti eos ad interitum. Qua lectione significatur prosperitatem qua florere videntur impij, stabilitatem non habere, neque soliditatem, sed breui illos collapsuros de statu eiusmodi. Qui enim in lubrico consistit, in sua statione neque fixus, neque stabilis est, sed casui proximus, ubi vllum fuerit passus impulsus, mox collapsurus in terram. ¶ Versu 20. Velut somnum surgentium, domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Aduertendum est diligenter quod hoc loco habet Chald. paraph. de corporum resurrectione euidentis testimonium. Sic enim habet, Sic somnium hominis ebrii euigilantis, Deus in die iudicij magni surgere eos faciet à domo sepulchri, & fremens imaginem eorum spernet. Sensus difficultate non habet. ¶ Versu 26. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Chald. transl. pulehrè explicat, quid sit fornicari à Deo. Sic enim habet, Perdidisti omnem apostatantem à timore tuo. In versu autem ultimo non habent Hebraei finem illum Psalmi, In portis filiae Sion: sed tantum, Ut annunciem omnes praedicationes tuas, vel (ut Hieronymus vertit) omnes annunciationes tuas, quod intelligi potest de operibus Dei, annunciatione siue laude dignis, vel de omnibus quae Deus voluerit annunciari, vel ad quae annuncianda miserit. Vnde Felix sub diluentione vertit, Ut enarrè omnes missiones vel operationes tuas. Chald. autem paraphrasis habet, Ut enarrem iustis omnibus praepcepta missionum tuarum vel etiam praepcepta Apostolorum tuorum.

IN PSALMVM LXXIII.

Versu. 3. Leua manus tuas in superbias eorum in finem. Felix, Exalta persecutiones vel concussiones tuas, ad ruinas in aeternum. Quod sic interpretatur, Exalta manum tuam, ut maiorem inferat persecutionem, ut ruat in aeternum, hostes scilicet & persecutores sanctorum. Consentit huic quod habet Paraph. Chald. Leua conculationes tuas ad humiliandas nationes in perpetuum. B. autem Hierony. habet, Sublimitas pedum tuorum dispersa est usque ad finem. Quod intelligi potest de gloria sanctorum & fidelium conculcata & depressa usque ad infimum. ¶ Versu 10. Et nos non cognosceat amplius Hieronymus, Et non est nobiscum qui faciat usquequo, hoc est, non habemus propheta aliquem nobiscum, qui à te edocuit de futuris dicere nobis possit, quam diu haec calamitas atque miseria in qua nunc viuimus permanensura sit super nos, aut quando ab ea simus liberandi. ¶ Versu 12. Ut quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Hieronymus. Quare conuertis manum, & dexteram tuam, in medio sinu tuo consumens? Quod intelligendum videtur secundum id quod vulgo dicere solemus, id quod in usum non extenditur, corrumpi atque consumi praesens defectu. Et marcescere dicimus hominem ignauiam, qui non in aliqua honesta operatione sese exercitat. Ita Deus alloquens propheta interrogat, quare manum conuertat in sinum, ut ibi marcescat & consumatur vel otiosa: & quare non magis ea exerat atque extendat in ultionem inimicorum, ad glorificationem sui nominis? ¶ Versu 14. Tu confirmasti in virtute tua mare. Ex Hebraeo Hieronymus ac Felix vertunt, Dissipasti, pro confirmasti. Verum sententia in idem reuertitur. Nam cum faceret Deus mare rubrum populo Israelitico peruium, confirmasti illud, quia latus maris vrtrunque solidum fecit, ut fluere non posset, donec illi transissent quos ipse transire voluit. Dissipasti autem, quia magna potentia diuisit, ita ut siccaret profundum eius, & illi transiret. ¶ Versu 17. Tu fabricatus es auroram & solem. In Hebraeo habetur, Tu ordinasti luminare vel luminaria, & solem. Per quod significatur, Deum omnium luminarium & magnorum & paruorum esse principium. Specialiter verò solem nominat, ob excellentiam luminaris potentissimi: quae etiam ob sui luminis maiestatem & virtutis eminentiam, Sapiens nominat vas admirabile, opus excelsum. ¶ Versu 21. Repleti sunt qui obscurati sunt terra, domibus iniquitatum. Hieronymus, Replete sunt tenebris terra, habitationes iniquae subrutae. hoc est, terra repletae sunt tenebris, totus mundus, omnes gentes sunt plene tenebris ignorantiae: & habitationes iniquae, synagoga Satanae subuersae sunt impijs erroribus & doctrinis demoniorum. Alij sic vertunt, Repleuerunt obscuritates terrae habitacula iniquitatis, quod eandem fere habet sententiam. Chalda. autem translatio sic habet, Respice ad pactum quod pepigisti patribus nostris, quoniam consummati sunt filij eorum: obscuritas autem dispersa est super terram, & dolus & rapina.

IN PSALMVM LXXIIII.

Versu 1. & 2. Et inuocabimus nomen tuum, Narrabimus mirabilia tua. Hieronymus versus prioris finem cum principio sequentis coniungens, ita vertit, Et iuxta nomen tuum narrabunt mirabilia tua, ac deinde subiungit versum incipiens nouum, Cum accipero tempus, ego recta iudicabo. Sensus autem lectionis illius facilis est, Praedicabunt mirabilia opera tua iuxta nomen tuum, iuxta magnificentiam & gloriam nominis tui, quod in alio Psalmo dicitur, Sicut nomen tuum, ita & laus tua in fines terrae. Felix autem vertit, Et propinquum nomen tuum, ac deinde diuisum, Narrauerunt mirabilia tua. Est autem nomen Dei propinquum consistentibus & inuocantibus, quoniam (ut in alio loco dicitur) prope est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, & iuxta est dominus ijs qui tribulato sunt corde. ¶ Versu 2. Cum accipero tempus, ego iustitias iudicabo. Felix vertit, Cum accipero solennitatem, quod exponit tempus, scilicet in quo congregantur homines ad solennitatem. Quod

Psal. 47.

Psal. 48.

Psal. 53.

Matth. 25. intelligitur de tempore illo iudicij, quando apparebit Christus cum maxima gloria in milibus angelorum & electorum suorum, in gloria patris sui in nubibus, ita ut videat eum admirabile omnino oculis: ad quam sane solennitate oēs omnino homines, qui ab initio fuerunt vsq; ad eos qui in nouissimo teporis momento inueniēdi sunt, necesse erit cōuenire, ut prorsus tot milia nemo abesse possit, omniū corū qui vitā rationalis vnquā fuerunt participes. Qua solennitate quā maior possit cōtingere? Alij exponunt, Cum accepero cētū vel tēpus congregādi meos subditos. Et hoc prādicto sensui optime cōgruit. Alij, Cum accepero tēpus definitum ad celebrāda mea comitiaria iudicia (quomodo habent reges & principes saeculi definita tēpora celebrādis comitijs & exercendis generalibus iudicijs deputata (tum ego iudicabo, nō ut plerique principum saeculi iniquitatem, sed iustitiā & aequitatē. Et hoc iterū optime ad prādictum sensum quadrat, B. autem Hierony. simpliciter, tempus vertit. ¶ Versu. 4. Dixi iniquis, nolite iniquē agere. In Hebræo nomen iniquis & verbū iniquē agere ab vna radice sunt halaf, quod significat insaniuit, vel iniquē egit. Vnde B. Hierony. presentem locum vertit fere iuxta id quod habet vulgata lectio, Dixi iniquē agentibus, nolite iniquē agere. Alij verō trāsferunt, Dixi stolidis, nolite stolidē agere. Felix, Dixi insipientibus, nolite insanire. Alij, Dixi insaniētibus vel insanis, nolite insanire. Omnia autē hęc in eundem sensum recidūt. Manifestum est enim omnes impios, stultos esse, stolidos & insipientes: oēs autem stultos (iuxta Ciceronis paradoxum) cōsequēti est insanire. ¶ Versu 5. Nolite extollere in altū cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatē. In Hebræo sic legitur, Nolite extollere in altū cornu vestrum, loquentes in ceruice veteri. Quod sic intelligitur, Nolite loqui cōtra Deum, iuxta veterē & antiquā superbiā suę pertinaciā & rebellionem. Per ceruicē enim elatio & pertinacia designatur. Vnde vetus ceruix est, vetus & antiqua superbia. Est ergo sensus, Nolite loqui superba & blasphema ut olim: nolite loqui in veteri superbia, contra Deum. Huic etiā facile aptatur quod vertit Felix, Ne loquamini cū ceruice elatū. i. ne loquamini sermonē elatū in superbia & pertinacia. vel, Ne loquamini superbū vetus. i. iuxta veterem superbiā, sed humiliter discite loqui, & pœnitentiā agere de prāterita superbia & ceruice veteri. Nec dissonat quod habet parap. Chal. Ne extollatis in excelsum gloriam vestrā, vel cornu vestrum, vos loquentes in fortitudine vel contentione & in opprobrio. Qui enim sic loquuntur, ceruice eos carere dicimus. Consentit insuper quod vertunt quidā. Ne loquamini collo duro, vel ne loquamini prāfractē & pertinaciter. Potest verō admodum apte vetus ista ceruix Iudaico populo applicari. De horū enim veteri ceruice Moyſi loquens testatur dominus, q̄ dura, rebellis & inobediēs fuerit. Video (inquit) quoniā populus iste durā ceruicis est. Hos ergo monet, ne iuxta veterem suā pertinaciā & incredulitatē, pergāt murmurare aut tēta de dominum: quemadmodum in alio Psal. dicitur, Hodie si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundū diē tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri. ¶ Versu. 7. Calix in manu domini vini meri plenus mixto. Hier. Calix in manu domini, vino meraco. i. fortissimo & durissimo ad potandum vsque ad plenum mixtus. In Hebræo autē pro vino meraco ponitur vinū chamar, quod iuxta quosdā significat vinū merum. i. excellentissimū & fortissimū, quēadmodum etiam habetur Deut. 32. Ut sanguinē vīz biberent meracissimum. Et Esaiā 27. In die illa vinea meri. Rabbi David Kimhi intelligit vinum rubeū, putās ita dictū, q̄ rubeum in terra Israël prāstantius sit, ut sic per translationē intelligeretur vis & efficacia Diuinę vltionis. Alij autē malunt vertere vinum lutosum & turbidum, maxime quod de fœcibus mox subijciatur. Alij, vinum effervescentes, ad significandū feruorē indignationis Dei. Felix habet, Calix in manu domini & vino rubefactus est, plenus est mixtione. Omnia nō aliud q̄ fortitudinem irę Dei designant. ¶ Versu 8. Et inclinauit ex hoc in hoc. Veruntamen fœx eius nō est exinanita, bibent omnes peccatores terrę. Hieron. Et propinabit ex eo (calice). Veruntamen fœces eius epotabunt bibentes oēs impij terrę. Felix, Et redundare fecit ex hoc, vel, & diffuere fecit vndique (quoniā scilicet abundatē ad plurimos deriuata est ex hoc calice vitio Dei) quippe fœces eius sugent omnes impij. Chal. tranſla. Fœces autem & spūmā sugent & epotabunt omnes impij terrę. Quę omnia in eundem sensum coincidunt, ut pote designātia amaritudinis vltionis Dei. ¶ Versu vlt. Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Pulchre hunc versum exponit Parap. Chald. habens in hunc modum, Et omnem fortitudinē celsitudinis impiorum confringam, euellam eos à fortitudine eorum, & exaltabuntur fortitudines excellē iustorum.

Versu. 3. Ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum. Hierony. Ibi confringet vilitia arcus, scutum & gladium, & bellum, vertitque ad eundem modum & Felix. Intelligit autem tem per volatilia arcus, non aliud quam sagittas, quę ex arcu velut euolant, dum iaciuntur impetu, & magna celeritate eiulantur. ¶ Versu. 4. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Hierony. Lumen tu es magnifice à montibus captiuitatis. Potest autem hoc secundum eundem sensum exponi, quem supra in Elucidatione atque annexis annotationibus assignauimus lectioni vulgatę, videlicet de sanctis Apostolis, qui recte captiuitates mōtes dici possunt, vel quoniā captiuo generi humano destinati, ad illuminandos eos qui in tenebris & in vmbra mortis captiu tenebatur sub mortis imperio: vel quoniā & ipsi de filijs erant captiuitatis huius, per quos Deus lumine suo libertatē nobis magnifice voluit cōcedere. Neque enim angelos misit ad illuminationē mundi in tempore gratię, qui vtiliter mundum illuminarent: sed fragiles & viles homines filios captiuitatis, ut tunc magnificetior esset victoria de principe tenebrarum, tenebris è mundo fugatis. Posset etiā prapositione, accipi, ut significet cōparationem & excellentiam, sicque sensus erit, Lumen tu es magnifice prā montibus captiuitatis,

Aptiuitatis, vel plusquā montes captiuitatis. Atque ita per mōtes captiuitatis intelligi poterunt omnes præeminentes sciētia & sapientia huius saeculi. Hi enim propter sublimitatē suę sciētia atque sapientes montes sunt, sed mōtes sunt captiuitatis: neque cōparari valent secundum luminis sui claritatem vnico illi mōti aternitatis Christo domino, cuius sapientia collatus omnis humanę sapientia actus nō nisi obcurtatur est & merę tenebrę. Vtrique autem expositioni rectē cōsonat quod mox subditur in versione Hiero. Spoliati sunt superbi corde. Christi enim lumine mundo coruscāre, omnis sapientia mūdi obcurtatur est, iuxta illud propheta, Perdā sapientiam sapientiū, & prudentiam prudentium reprobo. ¶ Versu 5. Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarū in manibus suis. Hiero. Non inuenerunt omnes viri exercitus manus suas. Et pro eo quod post sequitur, Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt qui ascenderunt equos: idem sic vertit, Ab increpatione tua Deus Iacob cōfōpitus est curus & equus. Est autē hęc sententia, Aduersarij veritatis, & euāgelij persequutores, tua diuina virtute impediti, nō potuerunt quicquā efficere manibus suis. Hoc enim est non inuenire manus, nihil manibus posse efficere, manus nō inuenire potentes ad perficiendū cordis desiderium. Ab increpatione insuper & imperio diuinę iusionis, nihil potuerunt in curribus & equis suis, factique sunt absq; virtute equi & currus, & nihil potuerunt efficere. Consentunt versioni Hiero. iā explanatę ceteri ex Hebræo interpretes. ¶ Versu 10. Quoniā cogitatio hominis cōfitebitur tibi, & reliquię cogitationis diē festū agent tibi. Hiero. Quia ira hominis cōfitebitur tibi, reliquijs irę accingeris. Quod nō ita est intelligendum quasi ipsa hominis indignatio per se laudem adferat Deo, sed q̄ per occasionē ira malorū veritati resistentium, & fidelem populum totis viribus impugnatium (de quibus in prioribus versibus mentio facta est) Dei potentiā reddat celerem, & faciat gloriosam: quēadmodum Paulus apōsto. Rom. 9. epist. ad Roman. de valis irę dicit, q̄ in multa patientia iustineatur à Deo, apta in interitum, ut notā faciat in eis potentiam & iram suā. Reliquis autem siue residuo irę impiorum accingitur Deus, quādo propter reatum impietatis illorum, contra veritatem insanentiū ad vltionem condignā se parat. Alij verō alijs modis & vertunt & interpretantur. Nobis impræsentiarum sufficit Hieronymi versionē explanasse. Ad prādictum autem sensum posset vtrunque etiā vulgata nostra lectio reduci, si cogitationem in telligamus malā machinationem hominum impiorum contra Deū & populum eius ac veritatem, astutē impieque cogitantium. ¶ Versu vltimo, Terribili & ei qui aufert spiritum principum. In Hebræo verbum ponitur batzar, quod significat vindemiare. Dicitur enim Deus vindemiare spiritus principum: quoniā sicut homines racemos vindemiantes colligunt, hinc & illinc legendo, abique vlla laboris molestia, ita Deus quos vult nulla difficultate in mortē colligit, & de vita auferes, quasi de vite botros decerpit. De qua vindemiatione in Apocalypsi angelorum voce ad dominum habentem in manu falcem acutam, clamatur, Mitte falcem tuam acutam in terram, & vindemia botros vineę terrę, quoniam mutarę sunt vīz eius.

Versu 2. Manibus meis nocte contra eū, & non sum deceptus. Hiero. sic habet, Manus mea nocte extenditur, & nō quiescit: id est, nō cesso etiā per noctem te deprecare. Quo significatur infatigabilis & assidua viri iusti oratio, Felix autem sic vertit, Vulner meum per noctē defluxit, & nō refecit vel cessauit. In quo proponit tribulationem suam afflictionem, cōparatque eam plage aut vulneri continuo sanienti stillanti per diem & noctem. ¶ Versu 3. Memor fui Dei, & delectatus sum. Hieronymus, Recordans Dei, cōturbabar. Quod intelligi potest ob peccatorū recordationem. Quoties enim in afflictione positi Dei habemus memoriā, meritō cōturbari nos cōuenit propter nostra peccata quibus Deū offendimus, & tribulationes multo maiores promeriti sumus. Felix, Memor ero Dei & vociferabor. In eo autē quod sequitur, Defecit spiritus meus: verbū Hebræicum quod ponitur pro defecit, significat summam cōmotionem & exagitationem, velut cū quis anxietatē obuoluitur, & torus operitur angustia. Vnde Felix vertit, Anxietate inuoluetur, vel operietur spiritus meus: alij, torquetur, vel extatim patietur spiritus meus. B. autem Hiero. nobiscum habet, Defecit spiritus meus. ¶ Versu 4. Anticipauerunt vigilias oculi mei. Hieronymus, Prohibebā suspētum oculorū meorum: id est, non audebā leuare ad te oculos meos, vel ad te suspicere oculis meis: quemadmodum de euāgelico publicano legimus, quōd nolebat nec oculos ad cælum leuare. Felix, Tenuisti palpebras vel custodias oculorum meorum: hoc est, non permisisti oculos meos deficere, aut somno claudi, sed vigilēs eos custodisti in oratione & meditatione. Pro eo autem quod sequitur, turbatus sum, Hieronymus redidit, stupebā: Felix, cōfractus sum, quod exponit, deliquium animi passus sum. ¶ Versu 6. Et scopebā spiritum meum: B. quidem Hierony. non aliud vertit q̄ habet lectio vulgata. Felix tamen conuersam ponit sententiam dicens, Perferutabitur spiritus meus. Quod si ad ipsamet spiritum referatur, ut fit sensus, Perferutabitur sese spiritus meus, sensus coincidit cum ijs quę dicta sunt in principalibus annotationibus de spiritu scopendo, fodiendo, ventilando, vexando, atque emundando. Si verō ad Dei iudicia, quomodo alij exponunt, sensus habetur diuersus, cui magis fauet quod habet paraphra. Chald. Inuestigabit mirabilia scientia corāis mei. ¶ Versu 7. Aut non apponet ut complacitor sit adhuc? Clarius ex Hebræo sic vertit Hieronymus, Aut non repropiciabitur ultra? ¶ Versu 10. Et dixi, nunc coepi, hęc mutatio dexterę excelsi, Hieronymus, Et dixi, imbecillitas mea est, hęc commutatio dexterę excelsi. Cuius lectionis sensus est, Non es aliud quā infirmitas, nimium es infirma & pusillanimis, o anima mea, non satis fidis, neque satis fixam & fortem te monstras in domino Deo tuo, dū ita querularis, tales enim mutationes sunt dexterę excelsi. Dei excelsi dextera est, quę potest mutare.

mutare pro suo placito ut voluerit, & in illo oportet habere fiducia, in illo corroborari, in quo poteris omnia. Est enim ex infirmitate & pusillanimitate ac defectu fiducia in Deum, quod plerique adeo sunt perplexi, vel nimium anxii, vel pro praeteritis quae recogitant malis, vel de praesentibus quae perferunt, vel de futuris quae metuunt. Oportet enim attendere, quod omnis bona commutatio ad potentiam altissimi spectat, & quod in illo fidentes omnia possint. In ipso enim sanctus Iob sperabat post tenebras lucem, Felix vero pro imbecillitate, vertit expectationem, hoc modo, Et dixi, expectatio mea est, mutationes dexterarum excelsi. Cuius sensus est, Dixi in corde meo, meum est expectare & praestolari dominum (in silentio enim & spe iuxta prophetam, erit nostra fortitudo) quonia mutationes sunt in manu Dei, potens est altissimus commutationem facere cum voluerit: & qui nunc affligor, si patienter expectaui, potens est Deus efficere, ut pro afflictione recipiam consolationem. Caetera satis consentiunt.

IN PSALMVM LXXVII.

Versu. 16. Statuit aquas quasi in vitro, Hieronymus, Stare fecit aquas quasi aceruum. Eadem est cum vulgata lectione sententia. Item & in eo quod versu priori, pro campo Taneos, vertit, regionem Taneos. Et versu 18. quod nos habemus, Adaquauit eos velut in abyssu multa: ipse clarius reddidit, Potum dedit quasi de abyssis magnis. Nam adaquare positum est pro potum dare, sumpta similitudine ex gregibus pecorum, quae dicuntur adaquari. ¶ Versu 20. Panem angelorum manducauit homo. In Hebraeo habetur, panem albirim, quod B. Hieronymus & alij plures vertunt, panem fortium vel robustorum: quia scilicet tali pane fortes & robusti reddebantur. Non enim minus quam panis terrenus, verum amplius etiam confirmabat corda fumentium. Aut forte propter significationem panis viui illius, tempore gratiae mundo descensuri desuper (cuius non dubium est, manna corporeum fuisse figuram) panis robustorum aut fortium dictus intelligatur: quonia is cuius typum gerebat, panis viuus de caelo mittendus confortaturus erat corda fumentium in vitam aeternam: iuxta quod apud Ioannem Saluator testatur, dicens, Qui manducat hunc panem, viuet in aeternum, Et qui manducat me, & ipse viuet propter me. Alij vero dicunt significari nubes, vertuntque panem nubium, eo quod desuper descendebat in loco nubium. Alij angelorum, rationibus quas in elucidatione atque prioribus annotationibus assignauimus. Felix in sua versione praedicta omnia complectitur, dicens, Panem robustorum vel regum, vel angelorum, vel nubium comedit vir. In secunda autem parte cum dicitur, Cibaria misit eis in abundantia. Graece est *πρωτογονικόν*, numeri singularis: pro quo psalterium Romanum habet frumentationem, quod intelligi debet prouisionem, vel comestum frumenti: id est panis, Nam frumentationem intelligi oportet, panis prouisionem. Possetque apte sic verti per numerum singularem, Comestum misit eis in abundantia. Cui etiam consonat quod ex Hebraeo vertit Felix. Cibum viaticum misit eis ad saturationem. Cibum enim viaticum, comestum est, & e contrario. Hieronymus vero nobiscum cibaria vertit. Neque est in his vlla sensus diuersitas. ¶ Versu 30. Transiit Austrum de caelo. Pro Austro, in Hebraeo ponitur Kadim, quod significat ventos Orientales, à Kedem, quod significat Orientem. Vnde ex Hebraeo B. Hierony. & Felix vertunt, Eurum siue ventum Orientalem. Diuersam tamen assignant huius versus sententiam. Nam Hieronymus sic habet, Abstulit Eurum de caelis, & induxit in fortitudine sua Aphricum: qua lectione manifeste significatur venti Orientalis qui flauerat ablatio, prohibitio atque cessatio, ac pro eo exuscitatio venti alterius, nempe Aphrici. Atque huius sententiae consentit, quod vertunt alij, vertit Eurum in caelis, & induxit Aphricum. Dicitur enim verti ventus, quando mutatur. Alij vero sic putant vertendum, Suscitauit, vel progredi fecit, aut surgere fecit Eurum in caelis: iuxta quem sensum habet psalterium Romanum, Excitauit Austrum de caelo. Et huius sententiae posset etiam vulgata littera Gallicani psalterij facile applicari, intelligendo, transiit de caelo, fecit flare & exurgere desuper. Verum non videtur haec sententia satis cum sequenti consonare, quoniam ibi de alterius venti introductione fit mentio. Sed & in Graeco *ἐξέρχεται* ponitur, quod significat abstulit, non excitauit, vel progredi fecit. ¶ Versu 35. Et electos Israel impediuit, Ex Hebraeo vertit Hieronymus, Et electos Israel incuruauit: alij, humiliavit: hoc est, per mortem interfecit. Aut etiam eos qui re fidui fuerant ad humilitatem & poenitentiam conuertit, & electos etiam ac nobiles ad mansuetudinem & timorem conuertit. Posset insuper ex Graeco (quod habet *ἐκείνην*) verti compediuit, quasi pedes stringendo & prohibendo, ne in promissionis terram possent ascendere, per mortem scilicet interfectionem. Significatur autem hoc versu, quod non secundum personarum acceptionem. Deus exercebat iudicium, faciens primos esse in poena qui authores ac primi fuerant in culpa. Verisimile enim est, pingues, electos, & delicatiores (ut pote magis assuetos diuersorum ferculorum omnigenis delicijs) murmurationis fuisse praecipuos authores, eosque ad se promiscuum vulgus in murmuracionem attraxisse. ¶ Versu 37. Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione. Ex Hebraeo sic vertendum, Consumpsit in vanitate dies eorum & annos eorum. Ipse scilicet dominus, propter vanitatem, & infidelitatem consumpsit dies eorum & annos celeriter, quia intra annos quadraginta totum illum exercitum murmurantium pro introitu terrae promissionis, prostrauit in deserto, solis Iosue & Caleb seruatis ad ingressum terrae. Felix autem pro eo quod habemus cum festinatione, vertit, in horrore. Et quidem valde horrendum fuit, tantum exercitum ita breui tempore prosterni omnem in deserto, ut iuxta verbum domini, nec vnus praeter duos illos ingrederetur in terram promissam. Hieronymus tamen secundum sententiam nostrae lectionis vertit, velociter. ¶ Versu 40. Et dilexerunt eum in ore suo. In Hebraeo est, lactauerunt, ut vertit Hieronymus: vel adulatati sunt ei, ut Felix: siue persuasere.

A persuaserunt illi cum ore ipsorum, id est, ore simulabant & blandiebantur, promittentes mirabilia, cum non rectum esset cor eorum. ¶ Versu 42. Ipse autem est misericors, &c. Ante hunc verbum Hebraeorum libri diuisionem faciunt, interponuntque dictionem significantem huc esse totius libri psalmodum librum dimidium. Computarunt enim (nescio diligentia nimia, an superstitione dicam) versus omnes totius libri psalmodum, ac iuxta suam computationem dimidium huc esse inuenerunt: cuius tamen neque Hieronymus neque Felix in suis versibus vllam faciunt mentionem, neque talem ponunt diuisionem. ¶ Versu 46. Et sanctum Israel exacerbauerunt. Hieronymus habet concitauerunt. Felix vero, Sanctum Israel circumscripserunt, quod exponit dicens: id est, potentiam eius limitauerunt, vel signauerunt, tentando scilicet & diffidendo de eius omnipotentia, ut cum versibus prioribus dicerent, Quia percussit petram, & fluxerunt aquae. Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam in deserto? ¶ Versu 49. Et conuertit in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent. Vbi nos imbres habemus, Psalterium Romanum habet, aquas pluuiales, quae in idem redeunt: quoniam imbrem nos per aquas stagnales & pluuiales debemus exponere. Verum huic lectioni videtur non admodum facere quod dicunt, in Aegypto aut vix, aut modicissime fieri pluuiam, terram autem Nili inundatione (quae illi pluuii vice est) irrigari, propter quod, non apparet satis verisimile fuisse, ibi aquarum pluuialium congregationes. Hanc autem difficultatem Hebraea lectio non habet, quae pro imbribus habet riuos, quemadmodum Hieronymus & caeteri omnes ex Hebraeo verterunt. Aegyptus nanque (ut Strabo refert libro decimo quarto) fossis Nili riuos excipientibus vndique intersecta est, ut vbi que sit nauigabilis. Omnes autem istos fluuios & riuos, maiores pariter & minores, conuertit Deus in sanguinem. Erit autem omnis difficultas à vulgata lectione ablata, si dicamus, improprie imbres poni pro paruis aquarum congregationibus. Nam parui riuuli, comparatione ad Nili magnitudinem non nisi imbres computantur. ¶ Versu 51. Et dedit arugini fructus eorum. Nicolaus Perottus in commentarijs linguae Latinae (quos Cornucopiae appellauit) dicit pro arugine hoc loco poni debere rubiginem. Hanc enim dicit in segetibus inueniri, non autem aruginem. Poni autem inter duo haec differentiam, quod rubigo sit quae in metallis situ contrahitur, arida & rubra, paulatim absorbens metallum, qualem videmus in ferro: atque hanc Graecis dicit à calore rubeco *ῥομβή* appellari, quae dicitio in Graeco praesens in loco habetur. Aeruginem vero dicit esse eam quae in metallis contrahitur ex humore non rubea & siccata, sed humida & viridi. Dicit autem corruptionem quae segetes occupat, appellari rubiginem, quod sicut illa ferrum atque alia metalla consumit, sic ista segetes exurit vel consumit. Vnde & Robigus Deus dictus fuit, cui fiebat sacrificium ne rubigo segetes occuparet: & Robigalia huiusmodi sacrificia fuerunt appellata. Sunt tamen qui inter praedicta non ponant differentiam, idem intelligentes rubiginem & aruginem. In Hebraeo autem nec arugo habetur nec rubigo, sed brucus, quomodo beatus Hieronymus vertit, Dedit brucus germen eorum. ¶ Versu 57. Et perduxit eos tanquam gregem in deserto. Hieronymus, Minauit eos tanquam gregem in deserto: hoc est, per desertum, quod pulchre curam Dei erga populum suum, secundum pastoris similitudinem explicat. ¶ Versu 59. Et deduxit eos in montem sanctificationis. In Hebraeo habetur, Adduxit eos ad terminum sanctificationis suum, vel ad terminos sanctificationis aut sanctitatis suae. Nec tamen secundum rem differt à priore lectione sententia. ¶ Versu 69. Virgines eorum non sunt lamentatae. Quoniam non est Latinis vsitatum, ut verbum Lamentari in passiva accipiant significatione, beatus Hieronymus per actiuum fecit eloquutionem, hoc modo, Virgines eorum nemo luit. Aliter tamen vertit Felix, Virgines eorum non nupservunt, ad significandum quod omnis tum aberat letitia, ob nimiam tristitiam occupantem omnium animos. Adicit in margine, Virgines eorum non sunt laudatae: quod intelligendum est, non sunt laudatae epithalamijs, vel carnicis nuptialibus quod idem est ac si dicamus, non nupservunt: hoc est, non est audita in eis vox sponsi & sponsae. In eo quoque quod sequitur in versu proximo, Viduae eorum (nempe sacerdotum) non plorabantur. In Hebraeo actiuum habetur, Viduae eorum non fleuerunt, vel plorauerunt, intelligedo maritos. Et (ut in Chal. parat. dicitur) non licuit viduis plangere eos, nimirum maritos, vel quia & ipsae morte perierunt, quemadmodum de vxore Phines legimus 1. libro Regum, quum audisset mortem viri partu animam exhalantes, vel quia nimio timore pro se ipsae grauabantur. ¶ Versu 72. Et percussit inimicos suos in posteriora. Hieronymus vertit, Percussit inimicos suos retrorsum: similiter & Felix. Quod intelligi potest in posterioribus partibus, vbi Philisthaos legimus percussos: vel generaliter, ut significantur dominio priuati quo dominati fuerant super populum Dei, & ipsidem subditi facti, quibus ante dominabantur: ut facti sint in caudam qui ante fuerant in caput, contraria sorte, in contrarium Dei vtrice manu commutata. Verti etiam potest, Percussit inimicos eorum posterius, vel postea: ut sit sensus, Postquam inimicis eorum vsus fuisset ad populi sui punitionem, quasi virga peracta correctione populi sui, illos qui prius alios crudeliter percusserant, posterius percussit: quemadmodum solet virga cum detrita fuerit castigationis vsu, in ignem projici. Et sic ferè fecisse legimus dominum in sanctis historijs, quod eos quibus ad correptionem suorum vsus fuit, postmodum & ipse grauiter afflixerit: eo quod non Deo, sed sibi ascriberent victoriam, & quia nimium crudeli animo ac superbe nimium egissent negocium. ¶ Versu 75. Et aedificauit sicut vnicornium sacrificium suum. Hunc passum diuersi diuersimodè transferunt. Felix quidem sic vertit, Aedificauit sanctuarium eius, velut excelsa, id est, velut caelos vel palatia superba & magnifica. Ad quem sensum etiam reduci posset lectio vulgata, Aedificauit sicut vnicornium sacrificium: id est, sanctuarium suum aedificauit in magna gloria & dignitate, tanquam aedificum vnicornium: quomodo scilicet illi gloriosas sibi mansiones praeter animalibus construnt, ut sunt potentissima, & gloriosa animalia. B. autem Hieronymus, iuxta

iuxta sententiam veteris lectionis vertit, Aedificauit in similitudinē monocerotis sanctuarium suum. E Nam quod Græcè ἀνοκέρας, Latine vnicornis dicitur. Chald. etiam paraphr. sic habet ædificauit sicut cornu naris cornis vel rhinocerotis sanctuarium suum: hoc est, excellenter.

IN PSALMVM LXXVIII.

Versu. 1. Posuerunt Hierusalem in pomorū custodiam. Ex Hebræo vertunt Hierony. ac Felix, In aceruos lapidum. Potest etiā verti, in desolationē, vel in deserta. In utroque verò idem significatur, nepe destructio & dissipatio ciuitatis Hierusalem, Quando enim ciuitatis muri infringuntur, & domus ac turres diruuntur, manifestum est ciuitatem in lapidum aceruos redigi: ac tunc etiā in solitudine ponitur, quoniā interfectis habitatoribus, habitationes dissipantur. Cæterum, de redacta Hierusalem in aceruos lapidum sub illustri Antiocho, manifestū testimonium præbet historia Machabæorum, quando præfectus tributorū ab Antiocho missus, dolose in ciuitatem Hierusalem irruit, & percussit eā plaga magna, perdiditque populum multum, & ciuitate spoliata eadem igni succendit, domosque eius destruxit, & muros per circuitū demolitus est. ¶ Versu 22. Posside filios mortificationum. In Græcō est τὴν νεκρῶν υἱοὺς, id est, morte affectorum, quod in vulgata editione dicitur mortificationum, in psalterio autem Romano, morte punitorū. In Hebræo verò aliter habetur. Pro filijs enim morte affectorū vel mortificationum, habetur, filij mortis. Nec posside habetur, sed dimitte, vel relinque, vel dissolue, ad hunc modū, Relinque, vel dissolue, vel dimitte filios mortis: hoc est, eos qui morti addicti sunt, & mortē adhuc expectant in captiuitate positi, qui nondū gladio hostili perēpti sunt, sed quotidie expectant periculū mortis: hos (inquā) tu dimitte, dissolue, facq; liberos à periculo, serua eos tua gratia, ne hostili manu cadāt, quemadmodum cæteri qui iam occubuerūt. Aut relinque eiusmodi, id est, fac superesse, vt vel reliquæ saluentur populi tui, & nō prorsus deleatū simul. Filij autē mortis, iuxta proprietatē scripturarum appellantur, qui morti addicti atque deputati sunt, & quibus in proximo mors imminet.

IN PSALMVM LXXIX.

Psal. 17. Versu 5. Domine Deus virtutum, quousque irascris super orationem serui tui? Ex Hebræo habetur, Viquequo fumabis, quod est, irascris. Dicitur enim fumare, vehementer irasci & indignari, ita vt fumus de ardente vultu videatur ascendere, quemadmodum in alio psalmo dicitur, Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit. ¶ Versu 6. Cibabis nos pane lachrymarum potum dabis nobis in lachrymis in mēsurā. B. Hierony. pro pane lachrymarum, vertit panem flebilem, Cibastinos (inquit) pane flebili. Loco eius autem quod sequitur, In lachrymis, in mēsurā, vertit, In lachrymis tripliciter. Quod exponunt aliqui, abundanter & copiose, quoniā trina mēsurā perfectionē indicat. Vnde Felix in contextu vertit, In maxima mēsurā. Alij exponunt tribus vicibus (quemadmodum ad marginem ponit Felix) id est, mane, vespere, & meridie, hoc est, semper & continuo. Alij dicunt vocabulum Hebraicum hic positū, salis significare capacem mēsurā, & significari in proposito sermone magnā abundantiam. Felix enim putat verti posse. Fecisti nos bibere lachrymas catenarū, vel lachrymas in catenis: hoc est, in captiuitatis miseria. ¶ Versu. 11. Et arbusta eius cedros Dei. Ex Hebræo sic verti potest, Rami eius cedri Dei supple sunt, vt significetur, genitos de illo populo fuisse eleuatos altissimē in modum cedrorum quæ sunt altissimē arbores. ¶ Versu. 19. Et nomen tuum inuocabimus. Hieronymus, Et nomine tuo inuocabimur, hoc est, vocabimur populus tuus, & peculium tuum. Felix, Et in nomine tuo clamabimus: id est, tuū nomen in clamabimus in prælio: quæ admodum Gedeō clamabat, Gladius domini & Gedeonis, vel in nominis tui inuocatione clamabimus, ad te solum spēs nostrā & vocem leuantes. Cæterum, de huius psalmi titulo, qui est, In finem, pro ijs qui cōmutabuntur, siue pro lilijs, iam sepe dictum est. Quod autem additur in quibusdam codicibus, pro Assyrijs, id Hebræa non habent, & videtur adiectum, eo quod contra inimicos dirigatur sermo. H

IN PSALMVM LXXX.

Versu. 3. Buccinate in neomenia, tuba in insigni die solennitatis vestræ. Quod hæc buccinatio in tuba ad nouam lunam, id est, initium mensis Septembris pertineat, iuxta quod in Elucidatione expositum est, manifestē indicat paraphrasis Chalda. sic habens, Clangite per lunam Septembris cornu. Quod autem sequitur, In insigni die solennitatis vestræ, id tamēti Hieronymus ferē iuxta modum nostræ lectionis vertent. In medio die solennitatis vestræ: & Felix, In solennitate, in die festiuitatis nostræ, potest tamen & aliter verti, In operimento festiuitatis nostræ, quod exponunt de festo tabernaculorum, quando in tabernaculis habitant cooperiti, in memoriam habitationis deserti. Alij rursū malunt vertere, In definito tempore sacrificij nostri. Nam prima dies Septembris festum tubarum erat tempus destinatum speciali sacrificio. Nam in lege definitum erat, quid in illo die, & quomodo deberet offerri. ¶ Versu. 5. Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti: Chalda. paraphrasis hic intelligit personam Ioseph. Sic enim habet, Testimonium super domum Ioseph posuit, qui non attigit vxorem domini sui: in illo die egressus est de domo carceris, & dominatus est super regionem Aegypti, labium quod nesciebat didicit & audiuit. Quam etiā sententiam non omnino male pareretur lectio Hebræa, si pro eo quod nos habemus, Cum exiret de terra Aegypti, verteretur, Cum exiret super terram Aegypti, videlicet tanquam princeps & dominus. Veruntamen

A Veruntamen tota ipsa textus connexio huic sententiæ videtur reclamare, quemadmodum & in alijs annotationibus tetigimus, & plane nobiscū B. Hieron. vertit, Cum exiret de terra Aegypti, quod nō ad Ioseph secundum propriam ipsius personā, de festis huiusmodi celebrādis. ¶ Versu 10. Et Israël nō intendit mihi. Hierony. Et Israël non credit mihi: Felix, Et Israël noluit me, vel non desiderauit me: id est, aduersatus est me, & abiicit per incredulitatē & inobedientiam. ¶ Versu 12. Si populus meus audisset me, &c. In Hebræo ponitur particula optatiua, hoc modo, Vtinam populus meus audisset me. Israël si in vijs meis ambulasset. Illud autē quod pōst sequitur, Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in sæcula. Aliqui cum præcedentibus cōtinuant ad hunc sensum, Si populus audisset me, inimici domini mentiti fuissent ei (hoc est, coacti fuissent seruiliter supplicare & plura ad euasionem suppliciter promittere, quā potuissent præstare, quemadmodum facere solent seruiliter supplices) & fuisset tempus eorum in sæcula: hoc est, ipsi in æternum floruisent, atq; vixissent in omni prosperitate, & postremo in vita sempiterna. Quidam autem versum vltimum similiter coniungunt hoc sensu, Et cibasset illos dominus ex adipe frumenti, & de petra saturasset eos melle. Verum quod nostrā lectio habet, videtur verisimilius per modum indicatiuum in duobus versibus nouissimis, quem etiam beatus Hieronymus in sua ex Hebræo versione seruat.

IN PSALMVM LXXXI.

Versu 1. Deus stetit in synagoga deorū. In Hebræo 2. loco habetur numero singulari ei, quod est Deus. Vnde Hieronym. sic vertit, Deus stetit in cœtu Dei. Quod potest intelligi, Deum stare in cōgregatione iudicis, qui vocatur Deus. Iudicem enim circumstat turba quæretium & expectantium iudicium. In horum autem medio stetit Deus, tanquā iudex primus atque præcipuus attendēs quale iudicium iudicet is qui eius vicem gerit in terris. Atque ad hanc sententiam vertit Felix, Deus astat in congregatione iudicis. Quod autem sequitur, In medio autem deos diiudicat, hunc habet sensum, In medio deorum vel iudicium, Deus iudicem agit. Est autem ipse iudicium iudex, quomodo regū rex, & dominantium dominus. ¶ Versu. 5. Humilem & pauperem iustificate. Iustificate positum est improprie, pro iuste facite. Est enim sensus, Iuste facite, vel facite iustitiam humili & pauperi, quemadmodum vertit beatus Hieronymus, Egeo & inopi iuste facite. ¶ Versu. 7. Vos autem sicut homines moriemini. In Hebræo habetur Keadam: quod si vertatur, valet, sicut homo vel sicut homines: si verò non vertatur, sonat, sicut Adam, quemadmodum non versum reliquit Hieronymus, Ergo sicut Adam moriemini: hoc est, sicut Adam primus pater vester mortuus est, sic omnes vos posteri eius, quantumcunque sitis eleuati potentia, dignitate, & gloria, omnes moriemini. Est enim hæc lex communis super omnes filios Adam. Felix utroque modo vertit, sicut homines, vel sicut Adam. Est etiam tem sermo plenior & sonantior, si pro, autem, poneretur, tamen, aut veruntamen, hoc modo, Vos tamen sicut homines moriemini: id est, quanquam dij estis, attamen moriemini. Atque ita vertit Felix, veruntamen sicut Adam vel sicut homines moriemini: & Chald. translatio. Attamen in veritate sicut filij hominum, vel sicut homines moriemini.

IN PSALMVM LXXXII.

Versu 1. Deus quis similis erit tibi? ne taceas. In Hebræo non est totum hoc, quis similis erit tibi, sed ita iuxta versionem Hieronymi legitur, Deus ne taceas, ne sileas, & nō quiescas Deus. Felix ferē similiter, Ne taceas tibi, ne sileas, vel nō silentium, supple tibi sit, & non quiescas Deus. ¶ Versu 3. Et cogitauerunt aduersus sanctos tuos. In Hebræo habetur, Inierunt cōsiliū aduersus arcana tuā, vt vertit Hieronymus, vel contra absconditos tuos, vel super arcana tua, quomodo legit Felix. Intellegimus autem per absconditos Dei, sanctos eius, quos ipse sub alis protectionis suæ absconditē seruat, ne fiant in direptionem gentibus. Si autem neutro genere legamus, contra abscondita vel arcana tua, intelligere possumus sacra vasa templi, & alia quæ in tabernaculo siue in templo custodiebant occulta, nec vulgi aspectibus erant exposita. Hæc autem maximē idololatræ quærebant prophanare: quomodo frequenter legimus, quod sancta vasa abstulerint vel confregerint, vel in prophanos suos vsus aptauerint, & sancta omnia conculcauerint. Si verò numero singulari, contra arcana vel absconditum legamus, intelligere possumus ipsam domini hæreditatem velut occultatā sub eius protectione & absconditā. Aut occultum Dei cōsiliū, aduersus quod impij machinātur, cupientes ipsius cultum subuertere. Generi neutro ac numero plurali fauet quod habet parap. Chal. Consilium fecerunt super abscondita in thesauris tuis. ¶ Versu. 7. Facti sunt in adiutorium filijs Loth. In Hebræo est, Facti sunt brachium filiorum Loth. In Græcō ἡ ἀντιδρομή, hoc est, in susceptionē, quomodo habet lectio Romani psalterij. Est autē sententia eadem. Quid enim est aliud brachium alicuius fieri, aut fieri alicui in susceptionem & defensionem, quàm in adiutorium illi fieri? ¶ Versu 11. Omnes principes eorum qui dixerunt, hæreditate possideamus nobis sanctuarium Dei. Principium huius versus Hebræi iungunt cum sine præcedentis, ad hunc sensum, Pone principes eorū sicut Oreb & Zeb & Zebée & Salmana, omnes principes eorū, hoc est, qui fuerunt omnes principes Madianitarum: ac dein de subiiciunt, Qui dixerūt, hæreditate possideamus, &c. quod referunt ad caput versus præcedentis, Pone principes eorum (scilicet aduersariorum nostrorum) qui dixerunt, &c. Vel etiam ad finem versus sequentis, ad hunc sensum, Ita pone principes hostium nostrorum, vt olim posuisti Oreb & Zeb & Zebée & Salmana, qui omnes fuerunt principes eorum, qui præsumperant dominari in populo domini,

domini, vbi Deus tantum dominari debebat, non alienigena. ¶ Versu 14. Et in ira tua turbabis eos. In Hebræo habetur, In turbine tuo, pro, in ira tua. Nec tamen est diuersa sententia. Siquidē ira Dei propter suā vehementiam, suūque terrorem, rectē turbini cōparatur, & secundum metaphorā turbo appellatur: quomodo apud Abacuc de ira persequentium dicitur: Venientibus vt turbo ad dispergendum me.

IN PSALMVM LXXXIII.

Versu 2. Cor meū & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Hierony. Laudabunt Deum viuentem. Felix tamen nobiscū vertit, Exultabunt in Deum viuentē. Sententia verò eadem est. ¶ Versu 3. Et turtur nidum, vbi reponat pullos suos. Pro turture, Hieronymus generale nomen auis cōstituit. Alij verò, hirundinē magis dicunt significari. Iuxta generalem nostrā expositionē in Elucidatione adiunctisq; annotationibus positā nihil refert, quæ auium species exprimat. ¶ Versu 5. In sæcula sæculorum laudabunt te. Loco illius, in sæcula sæculorum, B. Hieronym. & Felix vertunt, adhuc adhuc, pro quo alij ex Hebræo vertunt, perpetuū. Id enim manifestum est velle propositum sermōnem. Nam adhuc adhuc laudare, nihil est aliud quā perpetuo laudare. ¶ Versu 6. & 7. Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensionis in corde suo disposuit in valle lachrymarū, in loco quem posuit. Etenim benedictionē dabit legislator. Hunc locum multo secus ex Hebræo trāsferunt. Hieronymi quidem lectio sic habet, Beatus homo, cuius in te est fortitudo, semitæ in corde eius trāscentes per vallē fletus, fontem ponent eam, benedictione quoq; amicitur doctor. Consonat quoq; huic per omnia Felicis versio in cōtextu. Et quidē id quod priore loco dicitur, Beatus homo cuius fortitudo abs te est, semitæ in corde eius, eadem ferè habet cū nostra vulgata lectioe sententiā: si tātum de semitis mādatorū Dei dīctū accipiatur. Quod autē sequitur, Trāscentes per vallem fletus, fontē ponent eā, ita potest intelligi, Qui in Deo spem habentes, semitas bonas, & vias domini in corde sibi cōstituerunt ad perambulādum eas, ipsi trāscentes per vallem istā ploratus & miseræ, præ nimio desiderio celestis patriæ, lachrymis implebunt eā, vt quasi fons plenus aquarū videatur ista vallis. Atq; ita profectō quasi fons aquarum calidarum plenus appareret vallis ista fletus, vallis miseræ, si dignis deploraretur fletibus, si lachrymis pro merito cōgruentibus rigarent eā omnes trāscentes. Quod autē sequitur, Benedictione quoq; amicitur vel induetur doctor, intelligi potest de mercedis benedictione, qua in futuro ornabitur, qui iam in valle miseræ alios intruxerit ad iustitiam, iuxta quod per Daniēlem dicitur, Qui autē docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Alij verò huius loco sic vertunt. Etiam cisternæ implebuntur pluuijs, vel pluuiæ implebunt cisternas. Quod rectē de cisternis cordium fidelium accipimus, quæ pluuijs diuinæ cōsolationis implētur, si in præsentī vita, vt oportet, luxerint pro desiderio celestis patriæ, si trāscentes per vallem fletus, fontem eā posuerint. Beati enim (inquit Saluator noster) qui lugent, quoniā ipsi consolabuntur. Ecōtrariū verò, qui per vallem hanc fletus trāscentes, non eā fontem ponunt lachrymarum, qui nunc noluerūt lugere, facientes sibi de loco fletus locū risus, de loco exilij locum patriæ, horum cisternæ erunt vacuæ omni pluuiā, horū corda siti peribunt, & ariditate spiritualis gratiæ deficient. Quidā verò Hebræorū expositores, omnia ista quæ secundū spirituale sensum pulcherrima sunt, ad literā trahentes exponunt ea de corporali ascensu Iudæorū ad tabernaculū domini, ad festa domini celebrāda: quorum nimis steriles expositiones nō solum nō insequi, sed nec eōmemorare libet. ¶ Versu 11. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quā habitare in tabernaculis peccatorū. Ita quidem nobiscū vertit Hierony. nisi q; pro, tabernaculis peccatorum, vertit, tabernacula impietatis, quod in idē redit. Illud tamen, adiectū esse, in Hebræo ampliorē habet emphasim. Sonat enim Hebraica lectio ac si dicas, Malui ad limē desiderare domus Dei, vel elegi ad limen habitare, aut volo potius manere apud ianuā domus Dei, quā intra domos huius mundi: vbi omnia sunt impietate plena. Vnde quidā sic exponunt, Mallem esse vilis ostiarius, aut abiectus ianitor, ac seruire in domo Dei, quā, &c. Nam apud homines vile satis est seruire ad modū ianitoris officium, quod nō nisi senibus, & ad alia inuilibus solet cōmitti. Significat autē hac figura loquēdi, malle se minimū esse, & omnium infimum in regno cælorum, q̄ omnium maximum & gloriosissimum in hoc sæculo. Cui nō male cōsonat quod Saluator post summam cōmendationem Ioannis Baptistæ adiicit, dicens, Qui autem minor est in regno cælorum, hic maior est illo. ¶ Versu 12. Quia misericordiā & veritatem diligit Deus, In Hebræo aliter legitur, Quia sol & scutum dominus. Est autem dominus sol, quatenus sua potētissīma virtute terrā cordis nostri fecundat, nosque calefcere facit amore diuino, itē & nostras vires omnes reparat, facitq; nos reuiuenscere, quemadmodum sol iste corporeus terrā suis radijs fecundam facit, & rebus omnibus calorem atque vigorem præbet. Quomodo autem ipse scutum nostrum dicitur, omnibus per se notissimum expositione non indiget.

IN PSALMVM LXXXIIII.

Versu 1. Benedixisti domine terram tuam. Hieronymus ita vertit, Placatus es domine terræ tuæ: Felix, Dilexisti aut voluisti domine terram tuam, vel complacuit tibi domine terra tua. Ad verbum autem ex Hebræo verti posset, Voluntas tua domine terræ tuæ, id est, beneplacitum tuum ad terram tuam. Quæ omnia ad eandem ferè sententiam pertinent, ad quam vulgata lectio. Hoc ipso tamen quod terram Deus dilexit, & in terra sibi complacuit, abstulit ab eis maledictionem, & contulit benedictionem pro maledictione. In Græcis autem exemplaribus, quæ nunc sunt in manibus, pro benedixisti habetur *ἠγάπησας*, quod propriè significat complacuisse, vel beneplacitum habuisti, vt sic sensus:

A sensus: Beneplacitam habuisti domine terram tuam, id est, complacuit tibi in ea. Nunquam autem vox illa Græca significare inuenitur benedictionem. Vnde videntur interpretes qui ex Græco in Latinum fecerunt versionem, legisse *ἠγάπησας* pro *ἠδίκησας*, quorum prius significat benedixisti. Nō est enim inter duo illa verba diuersitas, nisi duarum literarum: vt hac occasione facile poterit alterum scribi pro altero. ¶ Versu 3. Mitigasti omnem iram tuam. Hieronymus pro mitigasti vertit continuisti. Felix similiter, vel congregasti siue collegisti, videlicet vt non se vltra extenderet, neque vltra deſauiret. Sicut enim effundi dicitur ira Dei, cū ad vltionem emittitur: iuxta illud, Effunde iram tuā, & cito congregari vel colligi vel contineri dicitur per oppositum, quando iam cessare iubetur, vltione perfecta. Quod autem in secunda parte dicitur, Auertisti ab ira indignationis tuæ, aptius & clarius diceretur genere passiuo (quemadmodum vertit Hieronymus) conuersus es vel auersus es ab ira. Est tamen eadem in nostra lectioe sententia, intelligendo accusatiuum: hoc modo, Auertisti te ab ira. ¶ Versu 4. Et super sanctos tuos, & in eos qui conuertuntur ad cor. Hic versus in Hebræo, cū præcedente vnus efficit, & aliam habet quam in vulgata lectioe sententiam. Sic enim Hieronymo interprete legimus, Audiam quid loquatur dominus Deus, quoniam loquetur pacem ad populum suum & ad sanctos suos, vt non conuertantur ad stultitiam: atque ad eundem modum vertit Felix. Nec aliter habet Chald. Paraph. Ad intelligentiam autem huius lectiois, considerare oportet differentiam Synagogæ à populo nouæ Ecclesiæ, de quo releuata ore hic propheta psalmista. Nam verus ille populus, quantūcumque acceptis promissionibus & beneficijs terrenis per duram suam ceruicem, semper conuertebatur ad insipientiam, ad tentandum dominum, ad idola colendum, atque ad alia huiusmodi, quæ verè sunt insipientiæ. Ad populum autem nouum in sancta Ecclesia & ad sanctos qui in ea per spiritum nouum regenerantur, loquitur Deus pacem, vt dato eis (iuxta Prophetam) corde carneo pro dura ceruice, non vltra conuertantur ad insipientiam, non redeant ad pristinæ infidelitatis priorumque peccatorum miseriam. Verti etiam potest ex Hebræo, per coniunctionem copulatiuam, Et non conuertentur ad stultitiam.

IN PSALMVM LXXXV.

Versu 10. Deduc me domine in viā tuā, & ingrediar in veritate tuā. In Hebræo habetur, Doce me domine viam tuam. Pro eo autem quod sequitur, Lætetur cor meum, vel timeat nomen tuum: In Hebræo legitur, Vni cor meum, vel vnitum fac cor meum, vt timeat nomen tuum. Petit autem cor suum homo spiritualis vniri, vt non distrahatur varijs cogitationibus & sollicitudinibus, neque turbetur erga plurima, sed totum in sese colligatur, vt vni (quod est necessarium) totum possit intendere. Vnitati enim huic distractio opponitur, quam Saluator nō vno in loco reprobatur. ¶ Versu 13. Synagoga potentium quasi erunt animam meam. Pro synagoga potentium, Hieronymus vertit cæcus robustorum: vertit item Felix, vel concilium malignantium, quæ nostram lectioem non variant, sed elucidant.

IN PSALMVM LXXXVI.

Versu 2. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Hieronymus loco de te, vertit, in te. Quod vel secundum eandem accipi potest sententiam, vt in te, valeat super te, vel de te. Aut secundum aliam sententiam ita potest intelligi. Gloriosa, magna, & valde sublimia sunt prædicata in te, o ciuitas Dei, vt sic indicetur diuinorum eloquiorum excellentia, quæ fluunt in Ecclesia de ore Apostolorum sanctorum. Verè enim gloriosa, verè magna & eximia valde sunt, quæ in hac ciuitate Dei viuētis per spiritum sanctum dicuntur & prædicantur. Felix tamen non aliud vertit, quā quod nostra habet lectio. Cui etiam subscribit Paraphrasis Chaldaica sic habens, Verba gloriosa vel honorifica dicta sunt super te, vel de te, ciuitas Dei. ¶ Versu 3. Memor ero Raab & Babylonis scientium me. Beatus Hieronymus vertit, Commemorabor superbiæ & Babylonis, scientium me: hoc est, memor ero illorum qui prius in superbia infidelitatis & confusione vitiorum vixerunt, eorum qui me voluerint agnoscere, & per poenitentiam ad agnitionem veritatis (vanitate abiecta) conuerti. Felix ita legit, Memor ero Raab & Babylonis, erga cognoscentes me: hoc est, apud cognoscentes me. Quam lectioem suprā exposuimus in annotationibus principalibus, declarantes lectioem Græcam, quæ legit casu datiuo, cognoscentibus me. Dicit etiam sic verti posse, Faciam reminisci Raab & Babylonis cognoscentes: hoc est, faciam meos fideles agnoscere peccatores & gentiles, vt scilicet etiam eos secum ad fidem adducant, & sibi adiungant. Et vtique sanctos Apostolos fecit Deus reminisci Raab & Babylonis, quando eos misit in mundum vniuersum, docere omnes gentes, & baptizare in nomine patris & filij & spiritus sancti: quando Iudæis in incredulitate permanentibus, ad gentes fecit conuerti prædicatores veritatis, & in cunctas longe nationes misit, qui veritatem annunciant salutis. ¶ Versu 4. Ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum, hi fuerunt illic. Pro nouissimo illo, Hi fuerunt illic. In Hebræo legitur numero singulari: Hic natus ibi. Quod aliqui intelligunt secundum eundem ferè sensum quem in Elucidatione explanauimus: Hic populus omnis gentium iam enumeratarum natus est in ecclesia per spirituales regenerationem. Alij verò de Christo intelligunt, vt hoc hæmestichio velut caula explicetur,

ur, per quam in Ecclesia populi omnes sunt regenerandi. Christi enim secundum carnem natiuitas, eiusque in mundum aduentus, tantam secum nobis desuper aduexit gratiam. Simul enim cum eo pax vera descendit, & salus animarum nostrarum. Atque ita est, vel demonstratio tantum ad intellectum vel Deum & dominum refert, cuius est vt fundatoris in precedentibus versibus facta mentio. ¶ Versu 5. Nunquid Sion dicit homo, & homo, natus est in ea. Huic nostrae vulgatae lectioni neque Graeca quae nunc habemus consonant, neque Hebraica. In Graeco enim legitur, *μητρὶς δίας*: hoc est, mater Sion, dicit homo: quemadmodum habet Psalterium Romanum, & quomodo beatus pater Augustinus interpretatur. Quod quidem ita intelligunt, Homo aut vir quidam dicit, mater Sion, appellabit Sion matrem suam: qui nimirum homo natus est in ea, secundum temporalem natiuitatem, & nihilominus idem ipse altissimus existens, secundum aeternam diuinitatem, fundator est matris suae. Neque est sensus diuersus ab illo quem in Elucidatione explanauimus, excepto tantum principio de matre Sion. Origo autem harum lectionum diuersarum, videtur ex Graecis provenisse codicibus. Non magna enim dissimilitudo est inter *μητρὶς* quod significat nunquid, & *μητρὶς* quod significat matrem: vt verisimile sit codicibus Graecis abinuicem in duabus hisce dictionibus variantibus talem euenisse diuersam lectionem. In Hebraeo vero, Hieronymo interprete, sic legimus, Ad Sion autem dicitur vir, & vir natus est in ea, & ipse fundauit eam excessus: vertiturque omnino ad eundem modum Felix. Nam Sion in datiuo casu ponitur, quemadmodum articulus Lamed propositus indicat: propter quod, ad Sion clarius vertitur. Ad Sion ergo dicitur, vir & vir, aut homo & homo natus est in ea. Cui lectioni hanc assignant intelligentiam. Ad Sion multorum filiorum matrem fecundissimam, quasi congratulando & congaudendo dicitur, ecce hic & ille & ille nati sunt in ea: ecce quattuordecim ipsa est mater filiorum, vide quam est prole fecunda, ille & ille & ille & ille (sic demonstrando vniuersitatem regeneratorum in Ecclesia) nati sunt in ea, per regenerationem scilicet ex aqua & spiritu sancto. Aut iuxta Hebraici idiomatis proprietatem accipitur vt dictum vniuersaliter, homo & homo natus est in ea, id est, quilibet natus spiritali natiuitate & regeneratus, in ea nasci debet: quoniam oportet omnem eum qui per natiuitatem spiritualem vult fieri filius Dei, in hac Ecclesia regenerari: quando quidem extra hanc ecclesiam non est salus, & quicunque nasci vult generatione qua ex Deo est (de qua Ioannes Apostolus tam in suo Euangelio quam in Epistolis subinde loquitur) hanc agnoscat matrem necesse est. Atque ita, talis ferè sermo hic est, qualis est ille de Christo in Euangelio Ioannis, Illuminat omnem venientem in hunc mundum, quoniam videlicet quicumque illuminatur, per eum illuminatur. Quod autem repetitio talis, homo & homo, aut vir & vir, vniuersaliter interdum significet, manifestum est Hebraicae linguae proprietates callentibus. Imò & apud Ezechielem ita translaturum legimus, Homo homo de domo Israël, & de profelytis, quicumque advena fuerit in Israël, si alienatus fuerit à me, & cetera, id est, omnis homo quicumque tandem fuerit. Nunc verò & illud ostendamus (iuxta quod in annotationibus praecipuis praemisimus) quomodo possit haec sententia Hebraicae lectionis, etiam in vulgata nostra inueniri. Satis autè facile poterit, si consueta distinctione mutata, ita distinguamus. Nunquid Sion dicit, homo & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Debebit autem, nunquid, capi pro nomine, & verbo dicit per intellectum subijci debet conueniens suppositum; hoc modo. Nonne dicit vnusquisque ipsi Sion: hoc est, dicitur ad Sion, ab ijs qui eius fecunditatem considerant, quod homo & homo in ea natus est, quod hic & ille, vel quod omnis qui nascitur secundum spiritum, in ea nasci debet, iuxta sensum prius datum. ¶ Versu 6. Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea. Longe secus habet lectio Hebraea, Beatus quidem Hieronymus sic vertit, Dominus numerauit scribens populos, ipse natus est in ea. Et Felix Dominus numerabit, cum scribet populos, hic natus est ibi. Quod à diuersis diuersimode exponitur. Potest enim intelligi de scriptura qua est in libro vitae, & de numeratione qua suos electos Deus numerat, sicut pastor suas numerat oues. Dominus enim numerat populos ascribendo: qui scribendo eos in libro vitae, & ad vitam praedestinando, certum habet eorum numerum, non aliter quam ex scriptura libri in quo singulos habet descriptos suos discipulos praceptor, nouit suorum discipulorum numerum. Cognouit enim dominus (iuxta verbum Apostoli) qui sunt eius. Et ipse bonus pastor, iuxta suum ipsius testimonium oues suas cognoscit, sicque descriptas & numeratas habet, vt eas vocet nominatim, & illae sequantur vocatae. De hac autem scriptura & alibi in Euangelio loquitur Saluator, dicens suis discipulis, Gaudete & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Atque ad hunc sensum exponi satis commode posset etiam nostra vulgata lectio, si tantum narrare accipiamus pro recensere vel recitare atque numerare: Scripturas autem intelligamus, non sacra biblia aut sanctas alias scripturas quibus instrumur, sed inscriptiones siue descriptiones, quibus Deus suos electos describit siue inscribit in libro vitae. Deus enim recenset & numerat suos electos, in inscriptionibus populorum. Scribendo enim eos in libro vitae nominatim, sic eos numerabit, narrabit vel recenset. Inscriptio verò principum qui sunt in ea, illorum est in libro vitae inscriptio, qui bene praesunt in Ecclesia. Vt enim duplici honore dignos dicit Apostolus presbyteros, qui bene praesunt Ecclesiae, quique praesunt in sollicitudine, ita non est dubium quin speciali modo à Deo numerentur & describantur in libro vitae & remunerationis, vt suo tempore tanto copiosiore accipiant mercedis expectatae retributionem, quanto prius maiori sollicitudinis labore fuerunt afflicti. In Hebraeo tamen nulla fit mentio principum. Nam loco huius,

Ioan. 1. & 3.
1. Ioan. 5.
Ioan. 1.
Ezech. 4.

2. Cor. 2.

Ioan. 10.
Luc. 10.

1. Tim. 5.

A huius, Et principum horum qui fuerunt in ea, repetitur hemistichium illud quod versu quarto explicauimus, videlicet, Hic natus est ibi. Hoc enim tanquam in sine aliquo, & diligenter insimè notandum iam denuo in Hebraeo repetitur, quod hic quoque sic illic de Christo conuenientissime intelligitur, neque minus commode hic ponitur, neque ob aliam causam, quam supra diximus poni, videlicet ad designandum per quem haec fieret electorum numeratio atque descriptio in libro vitae, & quis tantae sit salutis causa, aut boni tanti origo. Inde enim totum hoc nobis procedit, quod nos Deus numerat vt suas oues, quod nos pater in libro vitae describit, quod nos praedestinavit ad salutem aeternam, haec (inquam) omnia inde nobis sunt, quoniam hic noster Christus natus est ibi, quia verbum caro factum est, quia Deus homo fieri dignatus est, per quem accipiunt potestatem filios Dei fieri, omnes qui credunt in nomine ipsius. Plures loci praesentis expositiones non ponimus, ne nimia multitudinem res alioqui per se satis inuolutas, maioribus implicemus difficultatibus. ¶ Versu vltimo, Sicut latantium omnium habitatio est in te. Et hic versus ab Hebraeo discrepat, imò ipsi et Hebraeo interpretes admodum variè eundem transferunt. Hierony. sic vertit, Et cantabunt quasi in choris, omnes fortes mei in te. Quae lectione significatur, fideles omnes in ecclesia magno exultare gaudio, quod admodum solent qui in choris cantant, item & gratias magnas in congregationibus sanctorum Deo agere, per quem tanta se bona sempiterna cognoscunt suscepisse. Felix multiplicem ponit versionem. **B** Et cantores (inquit) sicut choraules, omnes contemplationes praesentis in te, vel aliter, Et cantores sicut ducentes chorum, omnes fontes mei in te. Nam vocabulum Hebraicum quod hic ponitur, dicitur significare scaturigines, aut etiam interdum modulationes & peccatoris a sacritate velut scaturientes. Quidam etiam cogitationes aut contemplationes aut aspectus. Illud tamen quod supra adduximus ex Hieronymo: omnes fortes mei in te, videtur esse deprauatum, ac pro foribus debere legi fontes: quomodo e contrario in psalmo quadragesimo primo annotauimus deprauatam esse lectionem communem qua legimus, Ad Deum fontem viuum, cum legendum potius videatur tam ex Graeco quam ex Hebraeo, fontem viuum. Potest autem vltimum illud huius psalmi, Omnes fontes mei in te accipi, vel vt vox ipsius Psalmistae tali iocunda conclusione psalmum finientis, vt dicat omnes scaturigines cordis sui, omnes affectiones & contemplationes atque laudationes quae in modum fontis scaturit de corde, velle te Deum regere, tam humano generi beneficium, illumque semper velle aspicere ac contemplari, atque in illum velle semper toto conatu animi tendere. Vel ad hunc accipiat sensum, Omnis boni origo mihi est à te, tu es omnis putei bonitatis & gratiae meae, in te est fons vitae (quomodo alibi dicitur Deus esse vena aquarum viuientium) & quicquid ad me boni venit, à te mihi venit, tu es mihi fons omnis boni, neque nisi à te vllum mihi bonum scaturire potest. Omne enim datum optimum & omne donum perfectum, defursum est, descendens à patre luminum. Potest etiam accipi, vt vox domini ad ecclesiam, vt ipse concludens, polliceatur fontes suos omnes se positurum in ecclesia, id est, omnem abundantiam spiritualium bonorum liberaliter largiturque effulurum, vt (iuxta prophetici illud) haurire possint aquas in gaudio, de fontibus Saluatoris.

Ioan. 1.

Hier. 17.
Iacob. 1.

Esa. 12.

Versu 2. Inclina aurem tuam ad precem meam. Hieronymus pro prece vertit laudationem. Qui enim oratione Deum inuocat, simul & illius solet laudes proponere quem orat. Felix vertit, clamorem. Alij, canticum putant significari. ¶ Versu 3. Et vita mea inferno appropinquauit. Hieronymus, Vita mea ad infernum descendit. Verti potest, Anima mea sepulchrum contigit, estque horum eadem sententia. ¶ Versu 4. Factus sum sicut homo sine adiutorio. In Hebraeo est, sicut homo non fortis, vel potens, non validus. Vnde Hieronymus vertit quasi homo inuolidus. Et Felix, Sicut vir cui non est fortitudo. ¶ Versu 5. Sicut vulnerati dormientes in sepulchris. In Hebraeo est, Sicut interfecti vel occisi. In altera autem parte, Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Loco verbi repulsi sunt, in Hebraeo ponitur passiuum verbi gazar, secundum cuius multiplicem significationem varie praesens locus transferri potest. Significat enim verbum istud aliquando excidit vel abscedit. Secundum quam significationem beatus Hieronymus vertit, Et ipsi à manu tua abscessi sunt, id est, abiecti & despecti, factique abominabiles: in quem sensum nos etiam in Elucidatione vulgatam lectionem sumus interpretati. Significat etiam verbum praedictum interdum, per sententiam aliquid definire vel statuere & disponere. Iuxta quam significationem Felix dicit verti hic posuisse, Et ipsi de manu tua sententiatum sunt, id est, definitiuam (vt loqui solent) sententiam acceperunt de manu tua. In praecipua tamen versione, hoc ipsum ponit quod Hieronymus diximus reddidisse. Paraphrasis Chaldaica sic habet, Et ipsi à facie diuinitatis tuae separati sunt. ¶ Versu 6. Posuerunt me in lacu inferiori. In Hebraeo habetur per secundam personam, Posuisti me, & cetera, vt dirigatur sermo ad Deum, quomodo in sequentibus, Elongasti à me, & cetera. Deo enim ascribit omnem quam pariter afflictionem, quod tanquam ab illo, cuncta suscipiat de manu domini. Loco illius autem quod habet nostra lectio, In umbra mortis: in Hebraeo est, in profunditatibus. ¶ Versu 8. & 9. Longe fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem tibi: Traditus sum, & non egrediebar. Ita vertit ex Hebraeo beatus Hieronymus, Longe fecisti notos meos à me, posuisti me abominationem ipsis, clausum & non prodeuntem. Quo significari videtur, tantillum qui loquitur confusione repletum esse, vt clausus domi, non ausus fuerit prodire in publicum.

Felix aliter vertit, Posuisti me abominationem ipsis, in carcere inclusus sum, & non egrediar. Quia le-
 ctione significat is qui loquitur, non videre se tantorum malorum exitum. ¶ Versu 11. Aut medici sua
 scitabunt, & consitebuntur tibi? Hæc pars diuersimode transfertur. Dicitio enim rephaim hoc loco
 posita, descendens à verbo raphaa (quod significat sanauit vel medicauit) quandoque significat me-
 dicos, quandoque gigantes, quandoque mortuos. Primum sequuta est nostra translatio: secundum
 Hieronymo ex Hebræo sic vertente, Aut gigantes resurgentes, & consitebuntur tibi. Tertium in sua
 versione præcipua sequitur Felix, sic reddens, An mortui surgent, &c. Chaldaica translatio magis vi-
 detur fauere versioni Felicis, quæ mortuos vertit. Sic enim habet: Fortassis corpora quæ consumpta
 sunt in puluere, resurgent, & consitebuntur tibi. ¶ Versu 16. Pauper sum ego & in laboribus à iuuen-
 tute mea. Beatus Hieronymus secundum sententiam nostræ lectionis vertit. Pauper ego & ærumno-
 sus ab adolescentia mea. Felix verò longe aliter, Pauper sum ego & expirans præ excussione: vel sic,
 Periens & pene mortuus à stupefactione: hoc est, ita horridis malis concutior & affligor, vt videat
 morti proximus & pene expirare, præ concussione & stupefactione nimia. Illud quoque quod sequi-
 tur, Exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus: aliter vertunt ex Hebræo interpretes. Hierony-
 mus quidem ad hunc modum, Portauit furorem tuum, & conturbatus sum. Felix, Tuli terrores tuos,
 dubitando, scilicet non forte deficiam: vel affixus, supple est, timor tui super me. ¶ Versu ultimo. Et no-
 tos meos à miseria. Hieronymus, Notos meos abstulisti: Et secundum hanc sententiam vertit Felix:
 Notos meos obcurans, id est, occultans & abscondens à me, vel quodammodo confusos faciens &
 ignobiles præ mea nimia miseria. Est enim hominibus quædam confusio & opprobrium, cum quis
 ex eorum amicis & notis, vehementer magna afficitur ignominia.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI

Huius Psalms est specialis titulus, iuxta vulgatam lectionem sic habens, Canticum Psalms Core,
 in finem pro maeleth ad respondendum, intellectus Eman Israëlita: De maeleth dicunt aliqui,
 quod sit genus instrumenti musici, in quo Psalmus iste lugubris debebat decantari. Alij verò in lin-
 guam Latinam id vertentes, dicunt pro infirmitate vel super afflictione. Quod quam ob causam Psal-
 mo præmittatur, nullam omnino habet difficultatem. Totus enim Psalmus afflictionem clamat at-
 que desolationis miseriam. Ad respondendum verò ideo videri potest adiectum, quoniam clamans
 postulat sibi Diuinæ exauditionis præberi responsum. Quod autem primo filij Core præmittuntur
 casu datiuo, ac posteriori loco Eman ponitur casu genitiuo, iuxta sententiam quorundam ad hoc po-
 nitur ista distinctio, vt filij Core tanquam cantores assignentur, ad quorum ordinem spectabat ha-
 us Psalms decantatio: ipse verò Eman tanquam Psalms auctor. Est autem Eman iste, de quo sacra li-
 bri Paralipomenon tradit historia, quòd præcipuus cantorum princeps à Dauid fuerit constitutus,
 vna cum fratre suo Asaph stante à dextris ipsius. Volens quoque scriptura sacra libri regum, Salomo-
 nis magnificare sapientiam ad omnem laudem, hoc ascribit, & quòd sapientior erat cunctis homini-
 bus, sapientior etiam Ethan Ezrahita, & Eman, & Chalcol, & Darda, filijs Maol. Vnde patet, Eman
 cum alijs illis tribus fuisse summa præditos sapientia, cum vt insignissimè sapientes nominati isti
 recenscantur præ omnibus. Vnde argumentantur quidam, verisimile esse quòd secundum hanc suam
 sapientiam Psalmos aliquot composuerit, maxime si quibus alicuius illorum nomen inueniatur præ-
 notandum. Alij verò non nisi cantoris officium illis tribuunt, quantumuis in titulo eorum præmit-
 tantur nomina: & si plures videantur præmitti (quemadmodum hic primo loco filij Core, deinde
 Eman) distinctionem ponunt secundum quod huic vt præcipuo cantorum principi, illis verò vt sub-
 ditis cantoribus, idem carmen ascribitur. Soli autem Dauidi seruant authoris honorem, etiam si ip-
 sius non fuerit nomè prænotatum. Quorum quid verius sit iudicare, ad nostrum haudquaquam spe-
 ciat officium. Ex Hebræo autem hunc titulum ita vertit Felix, Canticum Psalms filiorum Core, vin-
 centi super infirmitatem, vel propter afflictionem ad humiliandum, eruditium Eman Esrahite. Cu-
 ius facile patet ex dictis intelligentia. Hieronymus autem loco illius, pro maeleth ad respondendum,
 vertit, per chororum ad præcinendum: quoniam videlicet per cantorum chororum hic esset Psalmus
 concinendus.

IN PSALMVM LXXXVIII.

Versu 3. Quia dixisti in æternum misericordia edificabitur in caelis, præparabitur veritas tua
 in eis. In Hebræo habetur per primam personam, Quia dixi, pro dixisti. Quod autem sequi-
 tur, varie transferunt interpretes. Hieronymus ita legit, Quia dixi, sempiterna misericordia ædi-
 ficabitur, caelos fundabis, & veritas tua in eis. Atque ita est sensus, Ego apud memetipsum ita co-
 gitauit, in æternum misericordia edificabitur, id est, præparabitur, vel in æternum stabilietur: tu
 creabis caelos, & erit in eis coram te veritas tua. Quod etiam de caelis spiritualibus, de sanctis Apostolis
 posset commode intelligi: in quibus Deus suam veritatem posuit toti orbi terrarum prædicandam.
 Alij verò ita vertunt, Quoniam dixi, mundus misericordia edificabitur, caelos fundabis, & veritas
 tua in eis. Quia lectione significatur, mundum (qui olim perditus fuerat per primi parentis præuari-
 cationem) Dei misericordia in temporis plenitudine restaurandum, quomodo beatus Paulus ait,
 Dixit per Christum esse instaurata quæ in caelo & in terra. Quod autem sequitur, Caelos fundabis,
 & ca-

A & cetera. eodem modo quo supra exponitur. ¶ Versu 8. Deus qui glorificatur in concilio san-
 ctorum tuorum. Dicitio Hebræica hic posita sod, solet significare secretum siue arcanum, iuxta quam
 significationem Hieronymus transtulit, Deus inelytus in arcano sanctorum nimio. Item Felix, Deus
 robustus in arcano sanctorum valde, vel terribilis in secreto sanctorum: hoc est, Deus fortis & stren-
 nuus in occulto suo concilio, quod de sanctis & electis ab æterno disposuit, quoniam nemo eum po-
 terit impedire, quin id quod de eis ab æterno præordinauit, suo tempore perficiat. Et in hoc secreto
 concilio & arcano, quod de sanctis Deus disposuit, maxime ipse glorificatur. Et ad hunc modum etiã
 exponi posset commodissimè electio nostra vulgata, si consilium legitimus per f. Quia verò in concilio
 secretum tractatur, & concluditur, putant quidam, dictionem Hebræam suprapositam rectè etiam
 pro ipso concilio usurpari, atque ita vertunt, In concilio sanctorum. Iuxta quam sententiam nos in
 Elucidatione præsentem locum enarrauimus. ¶ Versu 11. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum.
 In Hebræo idem hic vocabulum habetur Raad, de quo diximus in principalibus annotationibus Psal-
 mi octuagesimi sexti circa verbum illum, Memor ero Raab & Babylonis. Propter quod, existimant
 quidam & hic Aegyptum significari, putantque transferendum, Tu humiliasti sicut vulneratum Ae-
 gyptum. Potest autem intelligi, vel de Pharaone Aegyptiorum capite cum suo populo, vel de lucife-
 ro cum sua cohorte apostatorum spirituum. ¶ Versu 33. Neque nocebo in veritate mea, Hierony-
 mus, Ne mentiar in veritate mea. In eundem sensum Felix, Neque falsam reddam vel falsificabo veri-
 tatem meam. ¶ Versu 35. Semel iuravi in sancto meo si Dauid mentiar. Pro in sancto Felix, vertit, in
 sanctitate: atque ita nos exposuimus. Chald. verò Paraphrasis habet, In nomine sancto meo, quod
 commode etiam potest in communi lectione intelligi. Illud autem, si Dauid mentiar, secundum defe-
 ctum absque perfectione ponitur, ad exprimendam vehementiam: quomodo in alio Psalmo, Si in-
 troibunt in requiem meam. Intelligitur autem vehemens abnegatio, Nequaquam mentiar Da-
 uidi, nequaquam introibunt in requiem meam. ¶ Versu 36. Et sicut luna perfecta in æternum. In Elu-
 cidatione thronum regium Christi domini comparauimus lunæ in æternum in eadem perstanti ple-
 nitudine, cuiusmodi nequaquam est luna secundum eum statum in quo nunc est mira subiecta mu-
 tabilitati: sed talis erit, cum post iudicium cursu ministerij terminato, in sua plenitudine perpetuò
 (iuxta sanctorum patrum traditionem) creditur perduratura. Atque hæc quidem commodior vide-
 tur nostræ lectionis vulgatæ intelligentia. Ex Hebræo tamen potest accipi etiam litera ex compara-
 tione ad mutabilitatem lunæ in eo statu in quo nunc cernitur. Sic autem ex Hebræo vertit Hierony-
 mus, Sicut luna stabilietur in sempiternum: item & Felix, vel dirigitur. Iuxta quam versionem sensus
 iste erit, Sicut luna, quamuis nunc obscura appareat, nunc pro parte dimidia, nunc tota illuminata,
 semper tamen stabilietur & conseruatur in sua mutabilitate, & nequaquam deficit: ita etiam thronus
 tuus sedes tua in qua sedes, ne mpe sancta Ecclesia, quamuis varietate multa, nunc penitus videatur clä-
 ritate luminis carens, ac velut fidei virtutisque fulgore priuata, nunc candida & refulgens, velut in ple-
 nilunio, nunc subobscura satis, tamen candida, nunc quasi penitus obscurata, nimis errorum & per-
 sequutionum nubibus obuoluta, iuxta varios status in ecclesia: semper tamen ipsa à Deo dirigitur &
 stabilietur, vt imperpetuum penitus non deficiat. ¶ Versu eodem, Et testis in caelo fidelis. Id aliqui le-
 gunt & exponunt diuisim à præcedentibus, ad hunc sensum, Et horum omnium prædictorum Deus
 in caelo fidelis testis, quomodo nos in Elucidatione exposuimus. Vt enim Deus idem ipse iudex & tes-
 tis apud Prophetam alium dicitur, ita hic idem ipse qui promittit se fidelem testem asserit. Alij ve-
 rò continuè legunt, eo quod præcedit de luna, ad hunc sensum, Thronus tuus dirigitur vel stabilie-
 tur vt luna, quæ in caelis est testis fidelis, vel certus iudex temporum: quoniam videlicet secundum
 eam, anni distinctiones supputantur: Cui sententiæ fauet Paraphrasis Chaldaica sic habens, Sicut lu-
 na firmata ad signum æternum, & testimonium in caelo fidele. ¶ Versu 37. Distulisti Christum tuum
 Ex Hebræo Hieronymus, Iratus es aduersus Christum tuum: hoc est, nec propter Christum tuum
 fecisti misericordiam: videris iam aduersus illum iratus, dum quondam illi promissa nunc videris in
 in totum neglexisse. Idem sibi i vult distulisti, id est, elongasti à te, & quasi abiiecisti, non aspicias ad ea
 quæ olim promisisti. Per se quæ etiam quod promissa non seruamus illi cui promissimus, ex ira est qua
 erga illum concitatur. Facit enim nos ira bonarum promissionum immemores. Itaque manife-
 stum est, de Deo, humano more fieri sermonem. ¶ Versu 37. Prophanasti in terra sanctuarium eius.
 Ex Hebræo quidam vertunt diadema pro sanctuario, vt Hieronymus & Felix: quod intelligendum
 videtur de gloria & corona regni. Alij verò sanctuarium transferunt, vel sanctificationem. ¶ Versu
 44. Minorasti dies temporis eius. Hieronymus, Abbreuiasti dies adolescentiæ eius, item vertit &
 Felix, hoc est, florem status felicioris cito transire fecisti. Quod si ad totum populum referatur, signi-
 ficat statum felicitatis illius in quo sub Dauid in principio huius supra descriptæ electionis fuerat
 populus, non diu durasse, & cito nimium transisse: item in Ecclesia, decorem illum qui erat in pri-
 mordio, cum esset adhuc in ea primitiæ spiritus, non diu perstitisse, sed nimium cito transisse. Si
 verò ad singulos quoslibet referatur intelligentia, significabitur præ nimia miseria ante tempus con-
 senuerunt, quæ solet multarum miseris aduenire: quomodo de seipso in libro de consolatu philoso-
 phico canit, in multa afflictione agens Boëtius ille his verbis, Intempestiuè funduntur vertice canis.
 ¶ Versu penultimo, Exprobrauerunt commutationem Christi tui. Pro commutatione in Hebræo
 habetur dicitio significans vestigia vel plantas. Quod aliqui exponunt de mora Christi, quasi ex-
 probrantibus inimicis, quod tardet Christus, & moram faciat à saluando suum populum, neque
 tempestiue occurrat, cum suos destitutos auxilio permittit in manibus hostium, iuxta quam ten-

ventiam, quidam sic vertit, Opprobria quibus affecerunt tuum, propterea quòd moram faciat. Eandem sententiam exprimit Chald. paraphrasis quæ sic habet, Exprobrauerunt tarditatem vestigiorum pedum Mesia: tui. Alij intelligunt, exprobrari vestigia Christi, quando ab infidelibus irridentur fideles super imitatione Christi: dum ob hoc quòd eius insequuntur vestigia, quasi stulti reputantur. Alij per vestigia siue plantas Christi accipiunt sanctos eius infimos & humiles, quibus exprobrat infidelium. Verum iuxta hunc sensum, melius conueniret vestigijs, casu datiuo, quàm vestigia. Alij tempus vltimum intelligunt aduentus Christi, de quo infideles obijciunt & subannant fideles, quòd in eo videantur derelicti.

IN PSALMVM LXXXIX.

Versu 3. Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti, conuertimini filij hominũ. Secus legitur in Hebræo. Sic enim vertit Hieronymus, Conuertens hominem vsque ad contritionem & dicēs, conuertimini filij Adam, hoc est, qui hominem reuertit facis, reducisque illum vnde exijt, id est, ad terram vnde sumptus est, & ad puluerem de quo formatus est: nec cessas, donec cum morte consumpseris, & dixisti, conuertimini, id est, reuertimini filij Adam: scilicet, ad puluerem de quo suscitatus estis. Quam sententiam satis dilucide exprimit Paraphra. Chaldaica sic habens, Conuertens hominem de peccato ipsius vsque ad mortem, & dicens, reuertimini filij hominis. ¶ Versu 4. Quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt. Hieronymus, Percutiente te eos, vt somnium erunt: hoc est, Cùm tu eos morte percusseris, erunt quasi somnium quod aufugit ab expergefacto, & euanescent quasi fumus qui resoluitur in aërem. Felix, Rapuisti eos vt impetus aquarum, somnus sunt: hoc est, cùm subito in eos irruis tua indignatione, ad modum impetus aquarum, euanescent quasi somnus, nec permanent ante faciem tuam, quemadmodum somnium hominis dormientis. Chald. paraph. hoc loco sic habet, Et si non conuertantur, induces in eos mortem, tanquam dormientes erunt. ¶ Versu 8. Sæculum nostrum illuminatione vultus tui. Pro sæculo nostro, ex Hebræo Hieronymus vertit negligentias nostras Felix occulta nostra, vel iuuentutem nostram: quod exponit, peccata iuuentutis nostræ, id est, ætatis præteritæ, pro quibus alibi orat, dicens, Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineras. Iuxta quam sententiam legit Chaldaica paraphrasis, iniquitates iuuentutis nostræ. ¶ Versu 9. & 10. In ira tua defecimus: Anni nostri sicut aranea meditantur. In Hebræo nulla fit araneæ metio, sed ita legitur interprete Hieronymo, In furore tuo cōsumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens: quod sic intelligendum videtur, Nos annos nostros consumpsimus, sicut loquens consumit sermonem. Cùm enim sermonem loquens protulerit, iam prorsus nihil illi de hoc quod protulit remansit, & volat (iuxta Poëtam) irreuocabile verbum. Ita postquam vitæ tempus transegerimus, nihil iam totius illius durationis superest, neque expectatur eius reditus, transijtque penitus irreuocabile. Acque enim est impossibile, elapsa pristina vitæ tempora reducere, atque sermonem semel ab ore egressum reuocare. In eandem sententiam vertit Felix, nisi quod participium illud nouissimum loquens non adijcit, vt nec in Hebræo habetur, quòd à Hieronymo, ad sententiam clariorem, creditur esse adiectum. Sic autem ille vertit, Consumpsimus annos nostros, sicut loquutionem. Verti etiam potest, sicut cogitationem. Nam vtunque dictio hegeth significat loquutionem, videlicet & meditationem. Chald. paraph. pro vna hac dictione vertit, tanquam vapor oris nostri in hyeme, qui videlicet mox defatur, resoluiturque, & congelatur circa faciem. ¶ Versu 10. Si autem in potentatibus octoginta anni. Variè id ex Hebræo transfertur. Hieronymus vertit, Si autem multum, octoginta anni, quod est, acsi dicamus, vt summum vel maximum dies vitæ nostræ sunt anni octoginta. Ita dicit Felix verti posse, Si ad plus octoginta anni. Aliter vertitur, in validissimis vel in potentatibus, siue (vt Felix efficit) ait vocabulo) in robusticitatibus: hoc est, si admodum valuerimus & robusti fuerimus. ¶ Versu eodem, Et amplius eorum, labor & dolor. Quod in Hebræo ponitur loco huius amplius eorum, videlicet rabhebbam. Hieronymus, iuxta nostram sententiam vertit, quod amplius eorum, id est, quod superest. Felix superbia eorum: quod tamen videtur secundum priorem sententiam exponendum, pro eo quod supergreditur aut superexcedit terminum illum, aut quod superest vitæ ultra terminum præpositum. Sic & intelligi potest quod vertunt quidam, excellentia eorum vel excedentia eorum, pro duratione illa quæ ultra hunc terminum protenditur. Secundum quam etiam intelligentiam exponit Chald. paraphrasis quæ legit, multiplicationem eorum. Quid autem est annorum multiplicatio, nisi residuum vitæ quo post annos illos definitos ducitur? Quidam tamen intelligunt & exponunt, præcipuum eorum: quod referri potest vel ad numerum, vel ad fortitudinis præcellentiam. Sunt enim qui accipiunt secundum numerum, vt fit sensus: bona & potissima pars horum annorum vitæ humanæ, transiguntur in labore & dolore. Quam sententiam in annotationibus principalibus diximus Romanum Psalterium continere, in quo sic legitur, Et plurimum eorum labor & dolor. Alij verò respiciunt non numerum, sed fortitudinem, & exponunt potiore melioremque humanæ vitæ partem, intelligentes adolefcentiam vel iuuentutem, quæ plurimo labore & dolore affligitur, maxime in ijs quæ secundum spiritum viuere satagunt, propter carnis vigorem & sensualis affectus nimiam feritatem, quæ ætate illa adhuc indomita & ferociens, tanquam lasciuens vitula, plurimum negotijs facessit spiritui meliora molienti. ¶ Versu 12. Quonia superuenit mansuetudo, & corripiemur. Hieronymus, Quoniam transimus citò, & auoluimus. Felix in eandem ferè sententiam. Quoniam declinavit celeriter (supple tempus vitæ nostræ) & voluimus. Chaldai. paraphra. Quoniam transeunt velociter (anni nostri) & volant in puluerem. ¶ Versu 13. Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore

A more tuo iram tuam dinumerare? Aliter ex Hebræo Hieronymus, Quis nouit vim iræ tuæ, & secundum timorem tuum indignationem tuam? Quod ita potest intelligi: Quis nouit indignationem tuam, secundum timorem quo tu ob eam timendus es? hoc est, Quis ita cognoscit indignationem tuam, vt te sic timeat, quomodo dignum est tam terribilem metuere dominum? Vel sic, Quis nouit indignationem tuam, quæ est secundum timorem tuum? Quod aliqui ita exponunt, Quia secundum timorem malæ conscientie procedit indignatio eius. Nam & in aduentu iudicis, qui maxime erunt peccatis præ omnibus sedati, maximus quoque illos inuadet horror, quando omnia in luce clarascunt ex testimonio denudatæ conscientie. Illos autem quibus nullus erit peccati conscientia, nullus etiam timor premet indignationis Dei: & ita per omnia indignatio Dei secundum timorem ipsius tum erit quod nunc homines animales atque carnales nequeunt intelligere. Potest etiam exponi de timore sancto & bono in præsentis vita, & de indignatione Dei quæ videtur in afflictione præsentis, id est, in corruptione & afflictione huius vitæ. Nam vt quisque magis habet timorem Dei, ita magis videtur erga eum indignatio Dei quantum ad disciplinam præsentis temporis. Qui enim piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Et qui extra disciplinam sunt (vt idem ait) adulteri & non filij sunt. Quin & ipse Dei filius in quo fuit maximus timor (id est reuerentia patris) anxiam sentit erga se patris indignationem, ab eo traditus in mortem probrosissimam. Denique quantum ad afflictionem exteriorum, quæ est ex consideratione & formidine indignationis iudicij Dei, constat magis timoratos ab hac consideratione affigi: dum continuo diem illum vltimum ante oculos habentes, student carnem suam crucifigere cum vitijs & concupiscentijs, verentur sollicitissime omnia opera sua & custodiunt vias suas ne offendant, quod indubie multi est laboris. Habet etiam hoc loco dignam sententiam Chaldaica Paraphrasis, sed quæ neque in communi lectione Latina; neque etiam in Hebræa inuenitur. Sic autem habet, Quis est ille qui sciat conuertere fortitudinem iræ tuæ Deus? tantum iusti qui timeant te, sedant furorem tuum. ¶ Versu 14. Dexteram tuam sic notam fac, & eruditos corde in sapientia. Hoc loco pro eruditis, in exemplaribus Græcis qui vulgo sunt in manibus, habemus *παιδαγωγους*, quod significat victos vel compeditos. Vnde quidam Latini legunt, Et compeditos vel victos corde in sapientia. Nostri autem interpretes qui ex Græco in Latinum fecerunt versionem, legisse videntur *παιδαγωγους*, quod sonat eruditos, vel instructos. Et verisimile est propter similitudinem literarum factam esse mutationem. Sciendum tamen est, quòd in sententia nulla est diuersitas, licet prima facie secundum vocem magna appareat. Nam idem est, corde fieri eruditum in sapientia, & corde fieri victum vel compeditum in sapientia. Qui enim Dei correptione intellectum dante vexatione erudiuntur corde ad sapientiam, hos rectè etiam dixerimus tali disciplina & afflictione velut vinciri corde, vel compediti corde in sapientia, quatenus videlicet in chamo & freno constringuntur, vt ad Deum approximent, & velut suauibus quibusdam, ac salutaribus vinculis & compedibus irretiantur, implicanturque ad salutem. Non enim solus diabolus compedes & vincula habet. Habet & Christus suos compedes, habet sua vincula, habet chamanum & fræna, habet stimulos, aliaque huiusmodi, quibus velut compellat ad salutem introire, etiam illos qui suæ videntur repugnare salutis. Alioqui, quomodo Paulus diceret captiuari intellectum in obsequium Christi, si nulla essent talia vincula, quibus captiuari & ligari posset? Ex Hebræo autem verbum istum sic legit Hieronymus, Vt numerentur dies nostri, sic ostende, & venia mus corde sapienti. Felix, Vt numeremus dies nostros, sic notum fac, & adducemus cor sapientie. Quod hunc habet intellectum, Ita tu domine tua eruditione indica nobis vitæ nostræ breuitatem, doce nos mensurare & computare breues annos nostros, vt ex hac consideratione pertingamus ad cor rectum, ad mentem sapientem, sibi ab ira per penitentiam & vitam bonam perspicuentem. Nam consideratio breuitatis vitæ humanæ, mirum in modum homines cautos ac prouidos facit, vt à malo declinent, & operentur bonum. ¶ Versu 16. Repleti sumus mane misericordia tua: In Hebræo per deprecationem legitur, Imple nos mane misericordia tua, vel matutina misericordia tua, & laudabimus, & lætabitur cunctis diebus nostris: atque ita in versu sequenti, Lætifica nos, & cætera. ¶ Versu 18. Respice in seruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum. Hieronymus, D Appareat apud seruos tuos opus tuum, & gloria tua super filios eorum: hoc est, effulgeat operatio misericordie tuæ erga seruos tuos, & tuam potentiam glorifica in cunctis posteris nostris: hoc est, semper glorificare & sanctificare in electis tuis, & qui nunc sunt, & qui post futuri sunt vsque ad consummationem sæculi. In sequenti autem versu ferè secundum sententiam nostræ vulgaræ lectionis sic legitur in Hebræo, Et sit decor vel suauitas, siue dulcedo, aut serenitas & clementia domini Dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum fac stabile super nos, & opus manuum confirma, vel dirige vel dispone.

DE TITULO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Quoniam in titulo huius psalmi dicitur, Oratio Moyse hominis Dei, quidam sentiunt hunc psalmum ab ipso Moyse ducere, populi notissimo, fuisse compositum: imò & sequentes psalmos decem, quibus alterius authoris nomen non præmittitur. Quam sententiam, quantum ad psalmum præsentem, manifestè approbat Paraphrastes Chaldaus, ita ponens in titulo, Oratio quæ orauit Moyles propheta Dei, quando peccauerunt filij Israël in deserto, Respondit, & sic dixit: ac deinde subiungit psalmum. Et apud Hebræos firmissimè est, quòd ocunquæ dicitur Moyles vir Dei (vt hic in titulo legitur) non alium intelligi quàm illum ducem & legislatores, cui propter excellentiam

hoc nomen attribuunt, vt non liceat cuiquam de alio Moyse suspicari, quem assignet psalmi author. Alij verò dicunt hunc psalmum non ideo prænotatum habere in titulo Moysen, quòd ipse sit eius author, sed quia talia ferè in hoc psalmo describuntur, quia dixit Moyses, & orauit coram domino, cum pro populo (qui iram Dei suis peccatis prouocauerat) faceret deprecationem ne in totum absumeretur, iuxta comminationem domini. Verum de his certi nihil determinari potest: quamobrem nec curiosius ea ducimus peruestiganda.

IN PSALMVM XC.

Versu 1. Qui habitat in adiutorio altissimi. Hieronymus, Qui habitat in abscondito excessi, in umbraculo domini commorabitur. Quod in eandem sententiam interpretari potest, in quam supra vulgatam lectionem sumus interpretati. In abscondito enim vel abdito vel secreto altissimi habitare, non est aliud quàm in spe auxilij eius totos nos intra ipsum concludere, inque eo velut in foraminibus petre firmisimæ, & in caerna dulcis maceræ nidum componere, id est, stabilem eligere mansionem. Et iterum, In umbraculo vel umbra domini: id est, quòd in eius protectione. **V**ersu 4. Et à verbo aspero. Hieronymus, de morte insidiarum, id est, de morte quam mihi machinantur aduersarij venatores per insidias. Non enim ad aliud insidiantur, & in venatione occupantur, nisi vt morte interficiant, quemadmodum latius diximus in annotationibus præcipuis. Felix vertit, A peste prauitatu vel confectionum, id est, à corruptione iniquitatis & malitiæ, per quam confringuntur vires humani spiritus, & omnis vigor exhauritur. Versio Hieronymi satis accedit Chald. paraph. quæ sic habet, Liberabit te de laqueo, & de morte, & de insidijs. **V**ersu 5. Scuto circumdabit te veritas eius. Hieronymus, Scutum & protectio veritas eius: hoc est, fides siue fidelitas eius tibi erit pro scuto & protectione. Alij vertunt, Scutum & parma, vel hasta & parma veritas eius: vt significet in scuto protectionis securitas à malo: hasta verò aut parma, ipsa etiam ad inuadendum & impugnandum inimicos fortitudo. Per veritatem namque Dei possumus non solum à nobis malum depellere, verum etiam hostes inuadere & humiliare. Propter quod Paulus huius pugne miles expertissimus, & hostiū istorum nostrorum vigilantissimus explorator, docet nos, non modò scutum habere in quo omnia tela nequissimi ignea valeamus extinguere, sed gladium insuper spiritus assumere, quod est verbum Dei: nihil dubium quin ad nostrorum hostiū impugnationem, vt etiam aduersum illos dimicare valeamus, & aperte prodire in aciem, in confidentia veritatis Dei, & non solum quasi timidi scuto nos defendere. **V**ersu 6. Ab incurfu & dæmonio meridiano. Pro incurfu, habet editio Romana, ruina: A ruina (inquit) & dæmonio meridiano. Quæ duæ lectiones in vnam sententiam facile possunt reduci, si ruina intelligatur, illa qua dæmonium meridianum aperto Marte in hostem irruit, toto virtutis impetu, quantum præualeat. Hæc enim ruina incurfus est. Vnde pro eodem dicimus, in exercitum aut ciuitatem irruere, vel facere incursum. Hieronymus verò totum hoc, Ab incurfu & dæmonio meridiano, ita vertit, A morsu insidiantis meridiæ. Felix aliter, Ab ægritudine repentina, deuastante in meridiæ. Alij, Ab exterminato vel exterminatore vastante meridiæ. Chald. paraph. habet, A caterua dæmonum qui nocent meridiæ. Secundum aliquos verò nomina Hebraica in his locis posita, videlicet Deber & Keteb, sunt nomina dæmonum, quorum prius valet pestem. Vnde pro negotio, pestem legunt Hebræi: posterius autem significat ægritudinem subitanam, quæ velociter incidit, & ab incidendo sic dicitur: propter quod alij exterminatorem, vel exterminium transferunt. **V**ersu 10. Et flagellū non appropinquabit tabernaculo suo. Pro flagello vertit Hieronymus lepram. Felix nobiscum flagellū, aut vulnus, aut plagam. Omnia eandem habent sententiam, videlicet nullum malum posse sperantē in Deo accidere. **V**ersu 11. Quoniam angelis suis mandauit de te. Hieronymus per omnia nobiscū vertit: Felix ad hunc modum, Quoniam angelos suos præcipiet adesse tibi, vel angelis suis mandauit tibi, id est, in fauorem tui, vt custodiant, &c. Illud etiam quod sequitur, In manibus portabunt te, verti potest, Super palmas leuabunt, vel portabunt te: & quod mox sequitur, Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum, verti potest, Ne forte offendant ad lapidem, vel impingat lapidi pes tuus. Est & hoc animaduersione dignum, quòd per lapidem Chald. paraph. intelligit prauam cupiditatem siue concupiscentiam, quam alibi fomitem prauum nuncupat. Sic enim habet, Ne forte impingant, vel offendant ad prauam cupiditatem vel concupiscentiam (quæ est similis lapidi) pedes tui: id est, ne à tua praua concupiscentia vllum patiaris scandalum. **V**ersu 13. Super aspidem & basiliscum ambulabis, &c. Felix, Super leonem & aspidem iter facies, cõculcabis catulum leonis & draconē, id est, quicquid vel apertè vel occultè vel magna potentia vel per insidias nocet, vt supra exposuimus. Hieronymi lectio à nostrâ vulgata nihil differt. **V**ersu 14. Quoniam in me sperauit. Hieronymus, Quoniam mihi adhæsit. Felix, Quoniam me, vel in me concupiuit: hoc est, vehementer amaui, vt mihi per spem firmi ter adhæsit. Dicitio enim Hebraica chafack, significat non simpliciter amare, sed vehementer & intè se diligere, velut cum totali affectus intentione. **V**ersu vltimo, Et ostendam illi salutarem meum. Ostendam, videtur positum pro exhibebo: vt sit sensus, Exhibebo vel prestabo illi, siue experiri & possidere faciam illum salutem meam: hoc est, vitam & beatitudinem æternam.

IN PSALMVM XCI.

Versu 3. In decachordo psalterio, cum cantico, in cithara. In Hebræo sit diuisio inter decachordum & psalterium, & sic legitur, Super decachordo, super psalterio, super higaion cum cithara, vel in cithara: vel sic, ad decachordum, ad psalterium siue nablum, ad higaion, in cithara. Ex quo patet, quòd iuxta Hebraicam lectionem non sit legendum coniunctim, psalterium decachor-

A chordum, neque idem valere quòd psalterium decem chordarum. In Græco tamen, vnde nostra lectio manat, iunguntur hæc adiuuicem absque coniunctione media, vel vllius particulæ interpositione. Ideoque nos interpretati sumus, psalterium decem chordarum, id est, instrumentum psalterij decem fides vel chordas habens tenas. Sic enim nostra lectio apertè legit psalmo 32. cum versu 2. dicitur, In psalterio decem chordarum psallite illi. Quantum tamen ad locum præntem possit facillè distinctio fieri ea quæ est in Hebræo, si diuisim legantur psalterium & decachordum, hoc modo, In psalterio, decachordo, in cantico cum cithara. Higaion autem, pro quo nos habemus canticum, aliqui canticum vertunt, alij instrumentum musicum esse opinantur, eo quòd in Hebræo eadem præmittatur præpositio, quæ prioribus instrumentis: dicens, super decachordo, super psalterio, super higaion. Verum id perparum refert, maximè cum nec ipsi Hebræi in huiusmodi aliquid habeant certi. **V**ersu 13. Plantati in domo domini. Ex Hebræo Hieronymus vertit non simpliciter plantati, sed transplantati. Quod iocunda cõsideratione eo potest referri, quòd natura filij iræ & mortis sumus, per gratiam autem efficiuntur filij adoptionis. Atque ita dum in sancta ecclesia per Deum iustificati plantamur, rectè dicimur transplantati, quasi de regione mortis ad regionem vitæ, de carcere diaboli ad domum & tabernaculum Dei viui. De quo dilectus domini discipulus: Nos scimus (inquit) quoniam transplantati sumus de morte ad vitam. Hæc enim est illa transplantatio. **V**ersu 14. Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient. Dictionem significantem vberitatem, lectio Hebraica iungit cum sequenti, non cum senecta hoc modo, iuxta translationem Hieronymi, Adhuc fructificabuntur in senectute, pingues & frondentes erunt, vel (iuxta Felicis versionem) pingues & virides erunt. Alij vertunt, succosi, vel succulentis & viuidi: significatur pulcherrimus viror, & plenissimus vigor animæ iustorum in corpore deficienti.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Habet psalmus iste talem titulum, Psalmus cantici, in die sabbati. Quid sibi velit, Psalmus cantici, post annotationes psalmi 4. in expositione tituli diximus. In die autem sabbathi adiicitur secundum aliquos, quoniam illa die debeat decantari. Estque admodum aptus diei sabbathi, quoniam adhortatur ad laudem Dei solennem, & cõsiderationem operum Dei mirabilium, quibus maxime oportet sabbatho intendere: quoniam ad hoc sabbathi quies est instituta à Deo & sanctificata, vt ab omni externo opere teneantur seruiantes, attentius recogitemus miranda Dei erga nos beneficia & quæ iam collata accepimus, & quæ adhuc ab illo spe firma vsque in senectutem vltimam expectamus. Quod autem quidam Hebræorum dicunt, hunc psalmum dixisse primum hominem in die sabbathi, diem plantationis ipsius statim subsequenti, id nullam habet solidam auctoritatem.

IN PSALMVM CXII.

Versu 1. Dominus regnauit, decorem indutus est. Hierony. Gloria indutus est. Felix, Magnificētiam induit. Eadem est sententia. Decorem enim interpretati sumus, gloriam & magnificentiam resurrectionis. **V**ersu 2. A sæculo tu es, hoc est, ab æterno, vt vertit Hieronymus ac Felix. **V**ersu 5. & 6. A vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris. In lectione Hebraica, finis versus quinti principium est versus sexti, ad hunc modum, A vocibus aquarum multarum, mirabiles vel terribiles elationes maris. Quod exponi potest secundum eam sententiam qua diximus, sæculi potentes & sapientes confidentes in populorum multitudine, non in veritate mirabiliter se opposuisse verbo euangelij. Quidam ex Hebræo sic legunt, A vel præ vocibus aquarum multarum, terribiliumque elationum maris, terribilis est in altis dominus: vt significetur magis omnibus esse terribilis dominus, sicut dicitur in alio psalmo, Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Alij totum quod hic de fluminum & maris eleuatione dicitur, in bonam partem interpretantur, & ad laudem Dei referunt. Vnde Chald. Paraph. sic habet, Leuauerunt flumina laudem coram Deo, eleuauerunt flumina vocem suam in cantico, recipient flumina premium laudum suarum. A vocibus aquarum multarum, à laudibus fluctuum maris magni laudata est in cælis Dei celsitudo.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Psalmus iste nullum habet in Hebræo titulum: in Græcis tamen & Latinis exemplaribus nostris prolixum & nouum inuenimus, in hunc modum, Laus cantici David, in die ante sabbatum, quando fundata est terra, vt habet lectio Romana, vel quando inhabitata, vt habet Gallicana. in quo titulo secundum mysticum sensum, per diem ante sabbatum, intelligi dieunt ætatem istam nouissimam, & tempus hoc gratiæ in quo nunc viuimus vsque ad consummationem sæculi, quando veniet octaua illa ætas nunquam finienda, sabbathismus ille sempiternus populo Dei, de quo Paulus Apostolus loquitur in epistola ad Hebræos. In hoc enim pro sabbatho, vt est in Græco, id est, die ante sabbatum, hoc est in nouissima hac ætate, terra fundata est, ecclesia ædificata: & eadem ista inhabitari cepta est à populo fidelium. De hac autè terræ fundatione, siue ecclesiæ ædificatione, iuxta expositionem in elucidatione positam, totus iste Psalmus facit mentionem: propter quod, merito in titulo dicitur, Laus cantici David in, pro sabbato, quando inhabitata est terra. De hoc enim die salutis & gratiæ in quo nunc viuimus, quique præcedit sabbatum requietionis nouissimum, potissimum loquitur.

Versu 1. Deus ultionum liberè egit. Hieronymus, Deus ultionum ostendere. Felix, Deus ultionum splendide appare, vel splendide apparuit. Quod ultimum facile cum nostra vulgata lectione concordat. Ferè enim idem sunt, splendide apparere, & liberè agere. Quotiescunque enim Deus liberè & confidenter agit in impiorum punitione, proculdubio splendide apparet, splendide se manifestat, dum suam ultionem pulchrè & palam exhibet ante oculos. Videlicet cum mundum diluio perdidit, dum suam ultionem pulchrè & palam exhibet ante oculos. Videlicet mundum diluio perdidit, cum Sodamam & Gomorrhā igne & sulphure absumpsit, cum Pharaonem & omnem Aegyptum manu valida contriuit, cum Sennacherib exercitum centum octoginta milia hominum in cineres consumpsit, nonne in his omnibus simul & liberè egit, & splendide apparuit? Quòd si per imperatorum modum legatur, intelligitur fieri deprecatio pro ostensione ultionis diuinæ. **V**ersu 4. Effabuntur, & loquentur iniquitatem. Hieronymus, Fluunt loquentes antiquum. Felix, Effluent vel effabuntur, loquentur elatè, vetus antiquum, superbum. Vocabulum enim quod priori loco ponitur pro effabuntur, magnam habet emphasim, significans ebullire, & abundanter eicere, notatque oris impiorum temeritatem & improbitatem, qua audent absque metu, absque obseruatione oris, temere quicquid in os venerit, effutire. Loco autem iniquitatis habetur dictio athal, & significat verus, durum, superbum, elatum. Propter quòd verti posset, Loquentur inueteratam superbiam, vel inueteratam malitiam. **V**ersu 10. Qui corripit gentes, non arguet? In Græco est *καταλιπ*, quod significat vel castigationem, vel ipsam eruditionem & instructionem. Deus enim & disciplina gentes instituit, docens omnes quæ recta sunt: & nihilominus disciplina sua castigat, vlticens pro commissis impietatibus. Hieronymus vertit, qui erudit. Chald. transl. consentit, dum loco huius, qui erudit, ponit, Qui dedit legem populo suo. Sic enim habet, An possibile est, quòd ille qui dedit legem populo suo, cum peccauerint, non arguet eos. Felix autem vertit, qui castigat. **V**ersu 12. Beatus homo quem tu erudieris domine. Eruditio ista potest etiam castigatio intelligi. Vnde Felix vertit, Beatus quem tu erudieris vel castigaueris domine. Verè enim felix est, qui Dei castigatione eruditur, & disciplina patris sui exerceatur. Non enim est filius (vt ait Apostolus) quem non castigat pater: & qui extra disciplinam sunt, adulteri sunt & non legitimi filij. Hinc & alibi dicitur. Et disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. **V**ersu 15. Quoad usque iustitia conuertitur in iudicium? Ex Hebræo sic legitur, Quoad usque iustitia conuertitur in iudicium. Quod exponi potest diuersis modis, in Elucidatione atque annotationibus principalibus expositis. Primum quidem, de iustitia Dei, hoc modo, Iudicium quod nunc videtur à Dei iustitia abesse, aliquando reuertetur ad iustitiam, videlicet vt iudicium exerceatur secundum eam, & non erit perpetuo iustitia Dei absque iudicio otiosa, sed prodibit tandem ultionis iudicium, & vindictæ exercitium. De iustitia autem sanctorum sic expone, Futurum est aliquando, vt iustitia bonorum quæ nunc contemnitur & despicitur, adducatur in iudicium coram tribunali domini: & tunc apparebit pretium eius, tunc erit digna virtutis æstimatio, quæ nunc donec absque iudicio latet, nullius æstimatur pretij. Vel sic expone de iudicio generaliter: Futurum est aliquando, vt iudicium reuertatur ad iustitiam, vt nò amplius iudicetur iniuste, quemadmodum fit inter homines, sed vt iudicetur iuste: & tunc erit bonis bona merces quum coeptum fuerit iuste iudicari, id est, in nouissimo die. Nunc enim plerumque iudicium abest à iustitia, & iudicium huius temporis vanum est. Sed in die illo reuertetur ad iudicium iustitia, & incipiet iuste iudicari: quando dies ille domini declarabit vniscuiusque opus quale sit, quando illuminabit Deus abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnique à Deo. Posset verò versus iste clarius secundum hanc lectionem sic verti, Adhuc erit iudicium coniunctum cum iustitia. **V**ersu eodem, Et qui iuxta illam, omnes qui recto sunt corde. Hieronymus, Et sequentur illud (repete iudicium) omnes recti corde: hoc est, iudicium Dei appropinquabunt, tanquam affectores omnes sancti. Vel sic, Iudicium coniunctum iustitiæ, siue iustum iudicium, sequuntur omnes recti corde: quemadmodum omnes impij malum sequuntur iudicium, coniunctum cum iniustitia. Vnde alibi monet Psalmista, Rectè iudicate filij hominum. Alij vertunt, Post ipsum (dominum) omnes recti corde, vel ipsum dominum sequuntur omnes recti corde. Quod sic potest exponi, Quado iudicium fuerit incursum ad iustitiam, tunc post ipsum dominum iuste iudicantem sequetur omnes, quoniam omnes illum in gloriam supernam commutabunt à iudicio reuertentem, impij in ignem æternum longe protrusis à facie Dei. Quam sententiam satis apertè innuit quod hoc loco habet Chald. paraph. Post eum redimentur omnes recti corde. Videtur enim redemptio illa loqui de salute sanctorum. **V**ersu 19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Ex Hebræo Hieronymus, In multitudine cogitationum mearum quæ sunt in me intrinsecus consolationes tuæ delectabunt animam meam. Felix, In multitudine, vel iuxta multitudinem cogitationum mearum, in intimo meo, consolationes tuæ delectabunt animam meam. Quas cogitationes, conuenientius intelligimus cogitationes perturbantes & perterrefacientes conscientiam, cuiusmodi sunt cogitationes pusillanimitatis, aut desperationis, aut consimiles, propter quas homo velut horrore concutitur, & grauiter affligitur, quales & Paulus apostolis experiebatur, quum diceret, Foris pugna, intus timores. Et iterum, supra modum grauati fuimus supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipsi responsum mortis habuimus in nobismetipsis, & cetera. Quidam vertunt, Secundum æstum, vel pro æstu multarum cogitationum intra me, recreauerunt consolationes tuæ animam meam. **V**ersu

Gene. 7.
& 19.
Exod. 14.
Elaie 37.

Heb. 11.
Psal. 17.

1. Cor. 3.
1. Cor. 4.

Psal. 57.

2. Cor. 7.
2. Cor. 11.

A **V**ersu 21. Captabunt in animam iusti. In Hebræo est, copulabuntur, vt habet Hieronymus, vel congregabuntur quasi cuneis militum, vt ait Felix, vel conglobabuntur quasi cuneis militum, vt ait Felix, vel conglobabuntur siue agglomerabuntur aduersus animam iusti.

IN PSALMVM XCIII.

Versu 1. Iubilemus Deo saluati nostro. Hierony. Iubilemus petre Iesu nostro, id est, saluati vel saluatori nostro. Ipse enim dominus est petra nostra, id est, firmamentum nostrum & fortitudo: & est nostrum salutare, siue salus nostra, aut saluator. Felix sic vertit, Iubilemus rupi salutis nostræ, id est, firmisimæ petre, in qua salui constitimus, & in bono immobiles. Alij vertunt, Iubilemus forti saluti nostræ, vel forti saluatori nostro. Alij, Propugnatori salutis nostræ. Quæ in idem conueniunt. **V**ersu 4. Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. Hieronymus, In cuius manu fundamenta terræ. In quo significatur plenissimum dominium, quo dominatur terræ dominus, & perfecta possessio, vt potest eam cõcutere, conturbare, destruere, aut continere pro suo placito. Qui enim fundamenta habet ædificij in manu sua, in huius arbitrio est ipsum vel conseruare, vel commouere, vel ænitus in ruinam dare, atq; ex imo subuertere. Felix autem pro fundamentis habet explorationes. Alij vertunt penetralia terræ, id est, intima terræ, & quæ sunt in ea aditissima. Omnia enim sunt domini, quæ etiam intima creauit terræ viscera. Atque ita pulchre istud cum sequenti consentit, vt canat propheta etiam quæ hominibus profus necessaria sunt incognita loca, cuiusmodi sunt montium celsitudines, & terræ penetralia, esse in manu & subiectione domini. Quod autem in secunda parte dicitur, Et altitudines montium ipsius sunt, hoc in palterio Romano ita legitur, & altitudines montium ipse conspicit. Quo verbo indicatur, Deo esse cognita etiam illa quæ sunt in altissimis montibus. Verum hæc lectio neq; in Hebræo neq; in Græco inuenitur. Sic enim habet vtraq; lectio, vt nos secundum consuetudinem psalterij Gallicani legimus, Altitudines montium ipsius sunt. **V**ersu 6. Venite, adoremus, & prociadamus ante Deum, ploremus coram Domino. In Hebræo non est ploremus. Sic enim legitur, Venite, adoremus, & prociadamus, vel curuemur, vel flectamus genua ante faciem domini factoris vel factoris nostri. **V**ersu 8. Hodie si vocem eius audieritis. Hoc principium versus quidam Hebræi iungunt cum præcedentibus, cum verbis illis, venite, adoremus, & prociadamus ante Deum factorem nostrum, si modo hodie vocem eius audire volueritis: ac deinde legunt separatim, Nolite obdurare corda vestra, &c. Verum ita non distinguit in sua versione Hieronymus, neque videtur distinctio illa approbanda. Maxime cum beatus Paulus in epistola ad Hebræos hunc locum frequenter replicans, manifeste nostram connexionem approbet, & eam solam ponat, semper ita iungens, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. **V**ersu 9. Sicut in irritatione secundum diem tentationis. Pro irritatione & tentatione, in Hebræo est meriba & massa, quæ aliqui putant esse nomina propria locorum in quibus filij Israël tentauerunt dominum. Magis tamen videtur accipienda vt nomina appellatiua significantia contradictionem vel irritationem & tentationem, quomodo vertit etiam ex Hebræo Hieronymus, Sicut in contradictione, sicut in die tentationis, in deserto. **V**ersu 10. Probauerunt & viderunt opera mea. In Hebræo est, Probauerunt me, & viderunt opus meum.

IN PSALMVM XCV.

Versu 8. Adorate dominum in atriis sanctis eius. Hieronymus, Adorate dominum in decore sanctuarij. Quod exponi potest secundum interpretationem lectionis vulgatæ, Adorate dominum in decore ecclesiæ habitantem, vel adorate dominum in decore & magnifico sanctuario: Intelligi etiam potest, Adorate dominum in fide, spe, & charitate, virtutumq; ornatu. Hic est enim decor sanctuarij interioris domini Dei nostri, id est, ornatus humani spiritus, quem inhabitat Deus vt templum. **V**ersu 16. Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur. Hieronymus, Siquidem appendit orbem immobilem, id est, firmavit, atque præparauit orbem qui non commouebitur, quod secundum sententiam cum lectione vulgata coincidit: quemadmodum & illud quod vertit Felix, Etiam firmatus est orbis terræ, non elabitur. In sequenti autem versu loco commoueat, Hieronymus vertit, tonet mare, Felix, tum ultuetur, aut intonet mare. Alij, resonet vel perstrepat mare. Omnia nostræ expositioni consentiunt.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Hic psalmo in Hebræo nullus præponitur titulus. In lectione tamen vulgata, atq; etiam in Græca sic legimus, Canticum Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem. Qui titulus, si secundum mysticam intelligentiam exponatur, manifestè consonat ijs quæ in hoc psalmo decantantur de ecclesiæ sanctæ per Christum ædificatione, & mundi correctione siue restauratione per Christi aduentum & prædicationem gloriæ eius. Dum enim mundus post longam captiuitatem tandem est libertati restitutus, & à captiuitate absolutus, à iugo mortis & seruitute diaboli, quasi post captiuitatem domus Dei ædificata fuit.

IN PSALMVM XCVI.

Versu 5. Montes sicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra. Ex Hebræo sic vertit Hieronymus, Montes sicut cera tã befacti sunt à facie domini, à facie dominatoris omnis terræ.

terre: similiter & Felix, A facie domini vniuersæ terræ. Atque ita etiam legitur in Græcis codicibus E
ἀπὸ προσώπου κυρίου πάντων τῆς γῆς: vbi articulus manifeste indicat casum genitiuum: hoc est, A facie do-
mini omnis vel totius ipsius terræ. Vnde potest oriri suspicio factam esse immutationem vnus literæ
a in æ, in vulgatis Latinis codicibus, vt pro terræ, scriptum sit terra. Habet tamen nominatiuum etiam
commodum & facilem sensum, vt ex Elucidatione patet. ¶ Versu 7. Et qui gloriantur in simulachris
suis. In Hebræo idem est vocabulum, quod versu 5. psalmi præcedentis, vbi nostra habet lectio, Om-
nes dii gētium dæmonia. Idem (inquam) vocabulum Hebraicum est elilum, quod aliqui vertunt scul-
ptilia, sed significare videtur vanitates, vel nihil. Vnde Felix vertit, Qui gloriantur in idolis, vel in va-
nitatibus, vel in nihilo. Per contemptum enim, idola vanitates & nihil appellat. ¶ Versu 8. Adorate eū
omnes angeli eius. In Hebræo est, Adorate eum omnes dii: hoc est, quicquid magnificum est, quic-
quid gloriosum, agnoscat superiorem dominum, eumque adoret, vt dictum est.

DE TITULO PRÆCEDENTIS PSALMI.

IN Hebræo nullus est titulus, sed in Græcis & Latinis codicibus sic legitur, Psalmus ipsi David, vel
huic David, quando terra eius restituta est vel restaurata. Qui titulus secundum mysticā intelligen-
tiam non male conuenit materiæ psalmi præcedentis, qui est de restitutione totius terræ, facta Chri- F
sto domino post resurrectionem. Quasi enim perdidit terram, & ei velut perierat, dum sub man-
um inimici & sub tyrannidem diaboli fuit tradita propter primi hominis peccatum. Quasi vero re-
stituta fuit Christo & instaurata, quando morte deuicta fuit redempta, & per euangelij prædicationē
ad Christum primum & verum dominum fuit conuersa. Perfectissime autem terra restaurabitur &
restituatur ipsi Christo in nouissimo iudicio, quando omnia perfecte subijcientur sub pedibus eius.
Nunc enim (vt ait Apostolus) necdum videmus omnia subiecta sub pedibus eius, tunc autem fient ei
omnia subiecta.

1. Cor. 15.
Psalm. 8.

IN PSALMVM XCVII.

VERsu 2. Saluauit sibi dextera eius. Quo modo in annotationibus principalibus diximus, putant
istud vertendum aliqui per accusatiuum: Saluauit eum dextera eius hoc est, ipsum Christū do-
minum saluauit sua diuinitas. Alij vertunt, Saluauit sibi dexteram suam, & brachium sanctum suum:
ad hunc sensum, Deus pater saluum fecit à morte (per resurrectionem) filium suum, qui est ipsius dex-
tera & brachium. Frequens enim est, vt in scripturis filius dextera patris aut brachium nominetur:
quemadmodum in cantico virginis matris dicitur, Fecit potentiam in brachio suo, quod aliqui non
male intelligunt, In Christo filio. Et quod in psalmo 117. dicitur, Dextera domini fecit virtutem, dexte- G
ra domini exaltauit me. Dextera domini fecit virtutem, potest de filio intelligi, per quem pater ope-
ratus est mundi salutem. Verisimilius tamen videtur quod dicunt alij, ex more Hebraici sermonis ca-
su datiuo esse vertendum, vt habet nostra lectio, & quomodo beatus Hieronymus vertit in psalterio
quod translulit ex Hebraica veritate. Neq; hoc solum in loco, verum etiam in alijs aliquot consimili-
bus sacræ scripturæ locis, veluti Esaiæ 59. Et saluabit sibi brachium suum, & iustitiæ eius ipsa confir-
mauit eum. Et iterum, Circumspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & non fuit qui adiuuaret. Et salua-
bit mihi brachium meum, & indignatio mea auxiliator est mihi. In his (inquam) locis, quomodo non
translulit Hieronymus, Saluabit ipsum brachium suum, vel saluabit me brachium meum, sed ipsi &
mihi, casu datiuo, ita & nos putamus etiam præsentī loco dicendum (vt nostra habet lectio) Saluauit
sibi dextera eius. Potest autem hæc locutio accipi, vt sit proprietas Hebræi idiomatis, vel ad eum mo-
dum quo supra exposuimus in elucidatione & annotationibus principalibus, vel vt significetur ex-
ceptio, vt sit sensus, Saluauit sola dextera eius, salutem fecit sola eius dextera: quemadmodum in illis
alijs locis apud Esaiam, saluabit mihi brachium meum, sensus accipi potest, Solum brachium meum
faciet salutem: & in altero loco, Solum brachium meum fecit salutem.

Psalm. 117.

Esaiæ 59.
& 69.

IN PSALMVM XCVIII.

VERsu 3. Honor regis iudicium diligit. Hieronymus pro honore, vertit, imperium. Imperium (in-
quit) regis iudicium diligit. Alij vertunt, fortitudinem. Facile autem ista possunt exponi secun-
dum ea quæ diximus in elucidatione & annotationibus principalibus. ¶ Versu 5. Adorate scabellum
pedum eius, quoniam sanctum est. Ex Hebræo verti potest indifferenter, vel per genus neutrum, Quo-
niam sanctum est, videlicet scabellum, quomodo habet lectio Latina: vel, Quoniam sanctus est, gene-
re masculino, vt sit sensus, Adorate scabellum pedum domini, eo quod ipse dominus sit sanctus. Atq;
ita vertit Hieronymus. Felix verò sequitur genus neutrum. Pro eo autem quod in Hebræo & in no-
stra lectione habetur, Adorate scabellum pedum eius: habet paraph. Chal. Adorate domum sanctua-
rii eius, quod illi fauet expositioni quæ per scabellum pedum intelligit arcam domini, vt diximus in
annotationibus prioribus.

IN PSALMVM XCIX.

VERsu 3. Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hieronymus ita vertit, Ipse fecit nos, & ipsius sumus.
Populus eius, & grex pascuæ eius. Alij ex Hebræo vertunt, Ipse fecit nos, & non nos, in-
telli-

A telligendo ipsi, iuxta sententiā nostræ lectionis. Felix, & in textu ponit, Et nō nos: ad marginē verò,
Et ipsius nos, admonens, qd dictio ipsius scribitur, dictio autem non legitur. Id enim subinde in He-
braica lectione vsuuenit vt aliud scribatur & aliud legatur. Quod autē huic Psalmo præmittitur pro
titulo, Psalmus in confessione, nullā habet difficultatem. Manifestum enim est, ob hoc in confesio-
ne præmitti, quo non aliud quàm ad confessionem adhortatur.

IN PSALMVM C.

VERsu 2. Psallam & intelligā in via immaculata. Hierony. Psallam & erudiar in via perfecta, quod
pro nostra facit interpretatione in elucidatione posita. ¶ Versu 4. Non proponebam ante ocu-
los meos rem iniustā. In Hebræo est verbum belial, pro re iniusta, eademque sententia est. In ijs autem
quæ sequuntur, Facientes præuaricationes audiui, non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me
malignum non cognoscebam. aliam distinctionem habet lectio hebraica. Sic enim vertit Hierony. Fa-
cientem declinationes odiui, nec adhæsit mihi. Cor prauum recedet à me, malum nesciam. ¶ Versu 6.
Hunc persequebar. In Hebræo est, Hunc interficiam, vel hunc ad internitionem perduā. hoc est, gra-
uiter illum redarguam, confundam & puniam, nec ferre poterō. ¶ Versu 7. Superbo oculo & insa-
tiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc insatiabile intelligi potest de corde auaro vel ambitioso.
Vtrunque enim est insatiabile: illud quidem diuitijs: hoc autem honoribus. Et ad vtrunque est lectio
Hebræa indifferens, quæ habet, latum vel vastum vel amplum corde. Sunt autem lato corde vel am-
plo corde tam auari quàm ambitiosi. Hieronymus tamen vertit, elatum corde, ad ambitionem refe-
rens. Pro eo autem quod sequitur, Cum hoc nō edebam: In Hebræo est, Cum hoc esse non poterō,
vt vertit Hieronymus: vel hunc non patiar, vt habet Felix. In Hebræo enim est oratio deficiua, non
potero: vbi supplendum videtur ferre aut sustinere, aut esse cū eo, aut simile aliquid. ¶ Versu 9. Non
habitabit in medio domus mee, qui facit superbiam. Pro superbia, in Hebræo est dolus vel fraus. Pro
eo autem quod sequitur in parte secunda, non dixerit: Hieronymus habet, non placebit: Felix, non
dirigetur, non stabilietur. Alij, non prosperabitur, non habebit prosperum successum. Omnia fere
in idem recidunt, & sententiam in elucidatione postam declarant. ¶ Versu vltimo, In matutino in-
terficiam omnes peccatores terræ. Si in persona Christi hic Psalmus exponeretur, posset ista pecca-
torum interfectio intelligi damnatio impiorum: & tempus hoc matutinum, dies iudicij, quando illu-
cescet dominus & illuminabit abscondita tenebrarū, vt fiant manifesta consilia cordium. Tunc enim
colliget & separabit Christus dominus de regno suo omnia scandala, & omnes qui ea operati sunt,
projiciet in ignem damnationis æternæ. Cui expositioni satis fauet quod habet Chald. Paraph. Mun-
do venturo qui assimilatur luci matutinae, perdam omnes peccatores terræ, vt disperdam de Hieru-
salem ciuitate Dei omnes operarios iniquitatis.

1. Cor. 4.

Matth. 13.

IN PSALMVM CI.

VERsu 4. Ossa mea sicut cremium auerunt. Felix, Ossa mea sicut torris vel titio, vel focus ad-
usta sunt: quod eandem habet cum nostra lectione sententiā. Vicinius tamen Hieronymus
vertit, Ossa mea quasi confixa contabuerunt. ¶ Versu 8. Vigilauit & factus sum sicut passer solitarius
in tecto. Verbum Hebraicum sakad, significat non simpliciter vigilare, sed vigilare cū obseruatione
& expectatione aut cū exercitatione. Vnde verti posset, Expectando vigilauit, aut vigil expectauit, aut
vigilando exercitatus sum, siue vigil perseueraui. Pro passere autem Hieronymus nomen generis
ponit, vertens autem solitariam super tectum, pro passere solitario in tecto. Felix tamen & alij,
nomen speciei iuxta nostram lectionem retinent. ¶ Versu 13. Et memoriale tuum in generatio-
ne & generationem. Felix vertit, Memoria tui, quod clarius est. Hieronymus autem memorabile,
quod forte de nomine domini, vel de operibus memorabilibus & æterna commemoratione dignis
intelligitur. ¶ Versu 24. Respondebit ei in via virtutis suæ. Secus legitur in Hebræo, Affixit siue hu-
milauit in via virtutem aut fortitudinem meam, abbreviauit dies meos. Quam lectionem varijs ex-
ponunt modis. Quidam sic intelligunt, Affixit dominus virtutem & fortitudinem meam, in via vitæ
huius, per diuersorum malorum immisionem, breuiauit ærumnarum & miseriarum multitudinem
dies vitæ meæ. Chaldaei, Paraphrasis sic habet, Afflicta est via laboriosa (ipsa est via captiuitatis) vir-
tus mea breuiata sunt dies mei. Secundum quam sententiā, in via pro à via videretur accipiendum.
Quidam subtilius interpretantur, per viam intelligentes hunc cursum Ecclesie, tempore medio inter
primordia nascens Ecclesie & finem nouissimū. In hac enim via, in hoc tempore medio, quo versus
finem sæculi properatur, Ecclesie fortitudo affligitur per varias hæreses & scismata multa, Anti-
christis multis exurgentibus, qui fidei fortitudinem mirum in modum affligunt & imminuunt, do-
nec in tempore nouissimæ persecutionis ad summum excreseat malitia. Sed propter electos (iuxta
verbum Saluatoris) dies illi afflictionis breuiabuntur. Alij verò sic exponunt. Non est passus Deus
me progredi in peccatis meis, via mala quam ambulauit, per praua & deuia itinera, sed impediuit me
afflictionibus & flagellis suis, & dies meos malos abbreviauit siue abscidit, neq; permisit suū cursum
perficere. ¶ Versu 27. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Perire istud communiter intelligitur ratione
mutationis, quæ fiet in cælestibus. Posset tamen sic intelligi, Peribunt quantum est ex te. id est, ex se
corruptibiles sunt & perirent, nisi tu eos in æternum conseruares. In secunda autem parte, Et om-
nes sicut vestimentum veterascent. Quidam intelligunt, omnes homines vel omnes creaturæ
H H secundum

Matth. 24.

Matth. 13.

secundum quā sententiam habet Psalterium Romanum, Et omnia sicut vestimentum veterascēt. Ex Hebræo autem manifestum est debere intelligi de celis, de quibus facta fuerat mentio in præcedentibus. Vnde Felix sic reddidit, Et omnes ipsi sicut pānus veterascēt vel cōsumentur. ¶ Versu ultimo, Semen eorum in seculum dirigetur. In Hebræo est, Semen eorū ante faciem tuam perseverabit, vel in cōspectu tuo confirmabitur, aut dirigetur corā te. Er est eadem cum nostra lectiōne sententia. Intelligimus enim hanc directionem feminis, non aliter quā in cōspectu Dei.

IN PSALMVM CII.

Versu 1. Et omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius. Romanum Psalterium habet omnia interiora mea, quomodo legit & Felix. Hierony. autem vertit, omnia viscera mea. Eadem in omnibus sententia est. Significatur enim quæcūque intra hominem sunt, & mēbra, vires siue corporis siue animæ. ¶ Versu 4. Qui redimit de interitu vitā tuam. Pro interitu in Hebræo est dictio Sachat, significans vel corruptionem vel foucā. Vnde Hieronymus vertit, de corruptione, Felix, de fouca, vel (vt simul ambō exprimat) de fouca corruptionis. Chal. autem parap. ponit gehinā, quod nos gehennā dicimus. Omnia in idem redeunt. Significatur redēptio de inferno, perditione, corruptione & morte æterna. ¶ Versu 5. Qui replet in bonis desiderium tuum. Pro desiderio, in Hebræo est adi. per ain in principio: quod variā habet significationem & interpretationem. Significat enim interdū ornamentum, aliquando maxillā siue os. Primam significationem sequutus Hierony. ita vertit, Qui replet bonis ornamentum tuum. Per ornamentum autem intelligi potest anima & spiritus, qui in homine est summum ipsius ornamentū quius nobilitate ornatur homo atque honoratur super omnia viuētia. De quo ornamento potest etiam illud intelligi, quod in octauo Psalmo scribitur, Gloria & honore coronasti eum si de toto humano genere passus ille exponatur, vt suo loco ostendimus. Er hic est honor, de quo iterum dicitur, Homo cum in honore esset, nō intellexit. Hoc autem ornamentum Deus bonis implet, cum animā ex se egenam, omnibus adimplet spiritualibus charismatibus. Alij respiciunt res alterā significationem, vertunt: Qui replet bonis os tuum, vel maxillas tuas, vel buccas tuas. Quæ loquutio figurata videtur, significans abundantem impletionem largæ petitionis, secundum quod in Psalmo alio dicitur, Dilata os tuum, & implebo illud. Si quidem per oris apertionem vel dilatationē, intelligimus desiderij postulationem: per oris autē impletionem, significatur desiderij adimpletio. Ac secundum hunc intellectum, nostra vulgata lectiō Latina hebraicam explicat. ¶ Versu 9. Non in perpetuum irascetur, neque in æternum cōminabitur. Hierony. Non in Tempiternum iudicabit, neque in æternum irascetur. Felix, Non in æternū contendet, neque in æternum seruabit odium. ¶ Versu 15. Et nō cognosceret amplius locum suum. In Hebræo aliter legitur: Et nō cognosceret eū locus eius, quemadmodū concorditer omnes ex Hebræo vertunt interpretēs. Quod si de flore exponatur, sensum hanc habet: Vbi ceciderit flos, non eū cognoscerit vltra locus in quo stetit, locus in quo prius nutritur & florebat, iam nō vltra illi vigorem aut alimentum præbet nullumque tenet florū qui pri dem in eo stetit vestigiū, sic quasi nunquā florem illum gestauerit. Si de homine intelligas, fere similiter exponi debet: locus quem prius inhabitare solebat homo dum viueret, post mortem illum vltra non cognoscerit nactus alium dominū, alium heredem, alium inhabitatorem: nullum tenet mortuū vestigiū, ac si nunquam illum possessorem habuisset aut dominum.

IN PSALMVM CIII.

Versu 3. Extendens cælum sicut pellem. Pro pelle, Felix vertit cortinam. Cælum autem Deus extendisse dicitur, quasi cortinam, intra quam habitet & sedeat occultatus. Hieronymus verò nobiscum pellem vertit, & potest intelligi, sicut tentorium & habitationem suam. Tentoria enim ex pellibus solent fieri. ¶ Versu 7. Abyssus sicut vestimentum amictus eius. Clarius ex Hebræo sicut vertunt Hieronymus ac Felix, Abyssus quasi vestimento operuisti eam, quam sententiam habet aliquanto obscurius nostra lectiō, hoc ordine: Abyssus aquæ est amictus terræ, quasi vestimentum hoc est, aqua terram amicit & circumdat in modum vestimenti. ¶ Versu 10. Terminum posuisti quem non transgredientur. Non ad montes solum hoc refertur, sed maxime ad aquas, quemadmodum aperte monstrat Chal. Paraphrasis quæ sic habet, Terminum posuisti fluctibus maris, quæ non transgrediuntur. ¶ Versu 13. De medio petrarum dabunt voces. In Hebræo est, De medio frondium, ramorum, vel nemorum. ¶ Versu 17. Vt exhilaret faciem in oleo. Hieronymus nobiscum vertit, Ad exhilarandam faciem oleo: Felix, Vt illustret faciem oleo. id est, quasi splendere faciat ex vnctione olei. Potest tamen & aliter verti, continuando istud cum præcedentibus ad hunc modum, Vinum lætificabit cor hominis, vt faciem splendescere faciat super oleum. id est, Non solum ex vino cor hominis lætificabitur, verum etiam facies ipsa grato perfundetur colore, & nitebit ad modum olei. Vel sic, Vt splendescere faciat vultum præ oleo, siue præ pinguedine. Quibus enim vsus est vino continuus & moderatus, pinguiusculi fiunt, & bene curata cute. Sed prior sententia videtur conuenientior, qua indicatur, Deum etiam quæ honestam faciunt voluptatem donare hominibus. Nam quod oleo & vnguentis inungi ad honestam refocillationem pertineat, vel ex eo patet, quod Saluator vngi pedes suos in domo Simonis permisit vnguento, item super caput suum effudit alabastrum pretiosum vnguentum nardi spicati passus est effundi, imò factum suscepit & commendauit. ¶ Versu 18. Saturabuntur ligna campi. Hebræum habet, Ligna domini. Dicuntur autem ligna domini, illa

Ani, illa quæ absque hominis manu in syluis & cāpis nascuntur, quemadmodum indicat Parap. Chald. Saturabuntur (inquiens) arbores quas creauit Deus, cedri Libani quas plantauit. Vel ligna domini dicuntur arbores altissimæ, quemadmodum in alio psalmo, cum dicitur, Iustitia tua sicut montes Dei, quidā intelligunt montes altissimos vt per excellentiam dicantur esse Dei, quæ sunt excellentissima, vt in eis specialis reliceat operatio virtutis Dei. Secundum quod etiā in alio Psalmo de cedris Dei potest intelligi cū dicitur, Operuit montes umbra eius, & arbuta eius cedros Dei. ¶ Versu 19. Erodij domus dux est eorum. In Hebræo secus legitur. Hieronymus enim ita vertit, Miluo abies domus eius, hoc est miluus in abiete habitationem suam ponit: Felix, Ciconiæ abietes domus eius, hoc est, Ciconiæ habitant in abietibus. Significatur aues istas in excelsis arboribus, cuiusmodi sunt abietes, ponere nidum suum. In quā etiam sententiam satis conuenit lectiō Latina, cuius sensus est, Domus vel nidus vel habitatio erodij (quæ interpretatur ciconiam, vel ardeam) est dux passerum ac aliarum multarum auium. id est, præcedit & antecellit nidificando in altis, plusquā multarum aliarum specierum volucres. In Græco enim loco huius dux est, verbum ponitur *ἡρώδης*, quod sonat acsi dicas, præcedit vel antecellit: vt sit sensus, domus erodij præcellit, & quasi principem ad ducem agit super passeres & alias aues, vel erodius suo nido ducem agit, & velut gloriatur atque superbit singulari altitudinis excellentia. Psalterium autem Romanum pro erodio habet fulicam. Verum id minus conueniens esse videtur, eo quod fulica videtur esse auis marina, circa littora nidificans. In sequenti autem parte, cum dicitur, Petra refugium erinacijs, vertunt aliqui pro erinacijs lepores, vel cuniculos. Sunt enim & ipsa animalcula timida intra terram suam habentia latibulum. ¶ Versu 20. Effecit lunam in tempora. Felix vertit, propter tempora, vel per tempora. id est, vt distinguantur tempora, præsertim illa in quibus cōueniunt homines ad solennitatem. Nam festorum tempora maxime secundum lunā distinguuntur. ¶ Versu 25. Quam magnificata sunt opera tua domine. In Hebræo est rabbu, quod sonat multa vel multiplicata. Vnde Hieronymus vertit, Quam multa sunt opera tua: & Felix, quam multiplicata. Potest tamen recte illa dictio significans multitudinem, ad præstantiam referri, vt sit sensus. Quam præstantia, quam eximia, quam magna sunt opera tua domine, vt habet nostra lectiō. Præstantia namque, ex virtutis multiplicatione est.

IN PSALMVM CIIII.

Versu 4. Querite dominū & confirmamini. In Hebræo est, Querite dominum, & virtutem vel fortitudinem eius, hoc est, querite ab eo cōfortari vel confirmari virtute superna. In quam sententiam facile reduci potest lectiō nostra vulgata, si ita exponatur, Querite dominū, & in eo confirmamini siue corroborari studete ac postulate. Iuxta quem modum alibi dicitur, Delectare in domino: id est, conare vel delectationem habeas in domino, postula vt tibi det in se delectari. ¶ Versu 12. Dum essent numero breui, paucissimi & incolæ eius. Clarius hanc sententiā habet versio Hieronymi, Cum essent viri pauci, modici, & incolæ in ea. Er Felix, Dum essent viri illi numeri perquā minimi & aduenæ in ea. ¶ Versu 16. Et omnem firmamentū panis contriuit. Nos in Elucidatione firmamentum panis exposuimus panem firmantē cor hominis, quo confirmatur & sustentatur vita eius. In eandem sententiam accipi potest quod ex Hebræo vertunt, virgam panis, vel baculum aut sustentamentum vel gubernaculum panis. Pane enim homo velut baculo aut virga sustentatur, eiusque vita gubernatur & regitur, vt sine eo nō possit degere. Sic & in Elaiā dicitur, panis. Secundum literā verò accipere licebit stipulas frumenti, tritici, & omnium leguminum, ex quibus quomodo cūque panis cōfici potest. Panis enim, virga, siue baculus, siue sustentamentū, est stipula, quatenus frumentum fert in sui summitate, vnde panis conficitur: verū prior expositio magis probanda videtur. ¶ Versu 18. Ferrū pertransiit animā eius. Hieron. In ferrum venit anima eius. Felix in eandem sententiam, In ferrum ingressa est anima eius. hoc est, vita eius siue corpus eius, aut viuens ipse in ferrum venit cōpedibus vincētus, vt fieri solet in carceratis. Quod autem sequitur, Donec veniret verbum eius, in Hebræo nouum versum incipit cū eo coniunctum quod sequitur, hoc modo, Vtque ad tempus donec veniret sermo eius, eloquiū domini probauit vel examinauit eum. Quod hanc habet sententiam, Donec impleteretur sermo prophetiæ eius, quo vëtura prædixerat conceptiuis suis pistorum & pinernarū magistris, probatus interim fuit à domino in afflictione carceris. Quam sententiā pulchrè nostra etiam vulgata lectiō recipit, si tantum qualis dicta est, fiat distinctio. Nam inflammauit, loco probauit vel igne examinauit, recte accipitur, quemadmodum alibi, Eloquia domini argentum igne examinatum. Et iterū, igne me examinauit, & nō est inuenta in me iniquitas. ¶ Versu 21. Vt erudiret principes eius sicut semetipsum. Hieronymus, Vt erudiret principes eius secundum voluntatem suā. De quo in annotationibus principalibus diximus. Alij autē sic vertunt, Vt vinciret principes eius secundum voluntatem suā. Quod aliqui exponunt de potestate plena, quam habuit Ioseph etiam principes Pharaonis vincendi, quomodo prius ipse vincētus fuerat à suo domino. Potest tamen illud vinciri intelligi de vinciendo ciuilitate, legaliterque ligando. Legibus enim & statutis æquis vinciuntur homines, ac velut ligantur salubriter. Habuit autem Ioseph auctoritatē & potestatem leges condendi super vniuersam Aegyptum, & præcipiendi omnibus etiam primis Pharaonis principibus pro suo placito. Sic enim illi regni gubernacula committens dixerat Pharaon, Absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem, in omni terrā Aegypti. Quod si hoc modo intelligamus vincire principes secundum suā voluntatem, idē erit quod erudire secundum suam voluntatē. Erudit enim legislator, quos æquis legibus vincit. Chaldai. Paraphrasis ferè ad sensum nostræ lectiōnis habet, Vt erudiret principes eius sicut animam suam, &

tenes eius prudentiam doceret. ¶ Versu. 35. Primitias omnis laboris eorum. Hieronymus vertit, Primitias omnis partus eorum. Propter quod nos, in Elucidatione versus istum de labore partus sumus interpretati. Idem intelligentes per primitias laboris siue partus in hac parte secunda, quod in parte priori per primogenita. Alij vertunt primitias omnium virtutum, vel omnium fortitudinum vel laborum. id est, primitias de omni virtute eorum, intelligentes de virtute generandi. Huius autem virtutis primitias constat esse primogenita.

IN PSALMVM CV.

Versu 4. & 5. Memento nostri domine, in beneplacito populi tui, &c. In Hebræo est secundum numerum singularem, Memento mei domine, & in sequenti versu, visita me in salutari tuo. Illud autem in beneplacito populi tui, Hieronymus vertit in propiciatione populi tui. Felix, in bona voluntate erga populum tuum. Et illud, ad videndum in bonitate electorum tuorum, Hieronymus clarius habet, Ut videam bona electorum tuorum. Et quod in fine habetur versus, Et lauderis tu cum hæreditate tua, in Hebræo habetur per primam personam, Et exultem cum hæreditate tua vertit Hieronymus, & Felix, Ut laudem cum hæreditate tua, vel ut laudet. ¶ Versu 8. Et irritauerunt ascendentes in mari, mari rubro. Hieronymus, Et ad iracundiam prouocauerunt super mare rubrum. id est, iuxta mare rubrum irritauerunt dominum. Quod autem nos habemus ascendentes, situm loci respicit: quoniam egredientibus Aegyptum, versus terram Chanaan, aut versus desertum incumbit ascendere ob situm loci, quia in humiliori loco sita est Aegyptus. ¶ Versu 16. Et misit saturitatem in animas eorum. Hieronymus pro saturitate, hoc in loco vertit tenuitatem: Felix, maciem. Atque ita videtur, quantum ad vocem, contrarietas: dum nostra lectio saturitatem legit, Hebraica maciem vel tenuitatem. Quis enim non iudicat, tenuitatem & saturitatem esse contraria? Sciendum tamen, quod nulla est secundum veritatem contrarietas, tamen si diuersa habeatur sententia. Nam macies ista videtur pro corruptione, peste & consumptione hoc in loco accipienda, ad significandum quod non illis in bonum cesserit adimpletio concupiscentiarum eorum, quod non inde multum fuerint impinguati, quoniam quidem post paululum crudeli Deivisione, bona murmuratorum illorum pars perita est, & extrema macie consumpta. ¶ Versu 23. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus eius stetit in contrafractioe in conspectu eius. Hieronymus, Dixit ergo ut contereret eos, nisi Moyses electus eius stetisset medius contra faciem illius. Felix autem nostram lectionem non mutat, legens ut nos habemus, In contrafractioe in conspectu eius. Clarius tamen est lectio Hieronymi, exprimens quidnam per istam contrafractioem intelligatur. Chalda. autem translatio etiam modum exponit, quo in contrafractioe stetit Moyses, Nisi (inquit) Moyses electus eius surrexisset, & institisset orare in conspectu eius. Pro contrafractioe autem verti potest ex Hebræo diuulso vel diuisio. Atque ita intelligitur ista diuisio siue diuulso ex similitudine hominum duorum contra se inuicem concitatorum, quorum alter alterum penitus conficeret, nisi per sequestrem aliquem & mediatorem, ab inuicem diuellerentur. Ita sanè ardens erat dominus contra populum iracundia, ut nisi per sequestrem & medium intercessorem Moysen fuisset facta diuulso, si permissa fuisset indignatio Dei aduenire in suo furore contra populum, proius eos absumpsisset. Contrafractio autem intelligitur ipsius furoris sedatio. Dicitur enim ira frangi cum sedatur: quemadmodum apud Sapientem, responsio mollis dicitur frangere iram. id est, sedare. ¶ Versu 3. Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio. Hieronymus, Stetit autem Phinees, & diuidi- cauit, & retenta percussio. Quid autem sibi velit illud diiudicauit, indicat Felix, qui eius loco vertit, exequutus est iustitiam, interficiendo videlicet principem illum Israëlitem, coeuntem cum scorto Madianitide. Quod autem sequitur, Et cessauit quassatio, ita vertit, Et cessauit vel prohibita est pestis. Idem enim est, quod communis lectio vocat quassationem. Hieronymus persecutionem, & Felix pestem appellat, grauis scilicet illa internitio, quæ ex præcepto irati domini coeperat exerceri, cæcis de populo viginti quatuor milibus. ¶ Versu 32. Et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius. Istud nos in Elucidatione simpliciter de afflictione exponimus, quæ vexatus fuit Moyses, quando iterum iam murmurantes audiuit propter aquæ penuriam, post toties iam conspecta & suscepta Dei beneficia. potest tamen exponi de vexatione, afflictione siue punitio- ne illa, qua à domino fuit Moyses punitus, simul cum Aaron fratre suo, videlicet ut non introducerent populum in terram promissionis. Sic enim legimus illò in loco dicentem dominum ad Moysen & Aaron, Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. Vides vexationem, vides afflictionem & pœnam, qua afflictus est Moyses, propter murmuracionem populi. Ita sanè propter murmuracionem populi, quoniam in hoc discrimen, in hæc vltionem illum adduxit, indigna nimium populi obstinati murmuratio. Atque hoc est quod sequitur, Quia exacerbauerunt spiritum eius. Admodum verò apte hæc sententia quadrat illi quod vertit Felix, Et malum fuit ipsi Moysi, vel, malum intulit Moysi, propter illos. hoc est, ipse etiam Moyses ex illorum iniqua murmuracione in discrimen venit & vltionem domini. Illud quoque quod in versu sequenti ponitur, Et distinxit in labijs suis, non ad sententiam domini retulimus, propter istam & alias murmuraciones desinientes, se non delecturum omnes inimicos præuaricatorum, ut relinqueret in quibus eum probaret & exerceret. Potest tamen ad istam iam suprapositam domini contra Moysen sententiam referri, cõformiter ad sensum prioris versus iam antè expositum. Atque ita sensus erit, Et distinxit dominus in labijs suis. i. definiuit, & sententiam apertam protulit per labia sua contra Moysen, ad aquas contradiccionis, de non intranda promissionis terra. Sunt qui partem istam sic ex Hebræo vertunt

Avertunt ut in ea significetur peccatum Moysi, propter quod ipsi malum fuit, & propter quod à Deo prædicta sententia punitus est. Sic autem vertunt, Et inconsiderate loquutus est labijs suis, vel per petram loquutus est ore suo: videlicet significare volentes causam punitiois Moysi & Aaron, quæ fuit, eo quod coram populo verbis dubitationem quandam indicatibus vsi fuissent ad petram & tali verborum forma, quæ potius ad dubitationem populi adducere, quàm ad spem confortare potuisset. Sic enim tenens virgam manu Moyses, populo congregato ad petram, dixit, Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus eijcere? In quibus verbis, nonnullam inueniri dubitationem, & forsitan ex nonnulla dubitatione ea fuisse profecta satis indicat euentus subsequens. Si quidem bis percussa silice, aquæ emanauerunt, ut quod primo icetu non effluerint, dubitationi videatur ascribendum, vel illi qua Moyses nimium commotus vtcunq; vacillauit, vel certe illi quæ in verbis eiusmodi indicabatur, etiam si non fuisset in animo.

IN PSALMVM CVI.

Versu. 3. Ab aquilone & mari. Mare pro meridie positum est, eo quod mare situm sit ad meridiem. Vnde Felix vertit, Ab aquilone & meridie. Chalda. Paraph. habet, De mari, regione austri. id est, de mari ad meridiem sito. De quo & alibi diximus, in versum illum Aquilonem & mare tu creasti. id est, aquilonem & meridiem. ¶ Versu 17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt. In Hebræo sic legitur, Stulti vel insipientes propter viam sceleris eorum, & à delictis suis afflicti fuerunt. ¶ Versu 23. Qui descendunt mare in nauibus. Aliqui putant præpositionem in, rectius iungendam cum nomine mare, hoc modo, Quo descendunt in mare nauibus. Attamen & Græca & Hebræa lectiones iungunt præpositionem cum posteriori, ut sit sensus, Qui descendendo ingrediuntur mare, in nauibus. Intelligitur autem istud ab aliquibus etiam secundum literalem historiam, de primis Christi Apostolis, qui nauæ fuerunt & piscatores, suam operationem, nempe piscationis, exercentes in aquis. Hi enim piscatores & nauæ mirabilia experti sunt, in commisso sibi huius maris, præsentis sæculi, regimine, &c. ¶ Versu 32. Et exaltent eum in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum. Chalda. paraphra. Et exaltent eum in congregatione populi filiorum Israël, in ordine sapientium laudent eum. Significatur (quemadmodum in nostra lectione) laudandus Deus tam à vulgo quàm à primatibus & moderatoribus populi. ¶ Versu 40. Effusa est contentio super principes. In Hebræo est despectio vel contemptus, pro contentione: & sonat idem dictio Græca *ἰσχυρισμός*, quæ in hoc loco ponitur. Vnde si fides suffragaretur Latinorum exemplariorum, suspicari quis posset, scriptum fuisse contemptionem, ac mutatum esse in contentionem. Sententia tamen facile concordatur, si ita exponamus, ut in Elucidatione dictum est, de studio contentiois hæreticorum. Super principes enim quando effunditur despectio & contemptus, & incipiunt quæ veritatis sunt contemnere, & despiciere quæ à sanctis Apostolis Apostolicisque viris & ecclesiæ determinatione, ab orthodoxis patribus sancita fuere, dum hæc contemnere, ac pro nihilo pendere incipiunt, inde scilicet exoritur ambitiosa & impia contentio, contra veritatis regulam & Ecclesiasticæ vnitatis dogmata: tum & ipsi sequuntur deuia, relicta via regia, & in eadem alios quoque conantur pertrahere. Beatus Hieronymus vertit per accusatum, Effunder despectionem super Principes, quod intelligendū est effundi permittet, quomodo apud Paulum, Tradidit illos Deus in passionem ignominie. id est, venire permittit.

IN PSALMVM CVII.

Versu 1. Deus laudem meam ne tacearis. Hieronymus, Deus laudabilis mihi, ne taceas: hoc est, Tu Deus, qui es mihi laudabilis, quem ego laudo & magnifico, ne sileas, ne dissimules malitiam inimicorum meorum, sed oppone te illi: In eandem sententiam vertit Felix, Deus laudis meæ ne taceas. Alij, Deus gloriationis meæ, vel de quo glorior, ne taceas. ¶ Versu 3. Ego autem orabam. In Hebræo est, Ego autem orationem, supplē fūdebam. Alij vertunt, Ego autem oratio. id est, vir orationis eram vel eram orans. ¶ Versu 7. Et episcopatum eius accipiat alter. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, episcopatum. Felix dominium, præposituram vel episcopatum. Quidam munus vel officium. Quæ omnia, fere in idem recidunt. Inter Hebræos autem quidam interpretantur opes, quidam vxorem, quidam animam. Chaldaica translatio sic habet, Numerum annorum eius hærediter vel hæreditate acquirat alius. Verum hæc non consonat illi sententiæ quam Beatus Petrus in Apostolicis actibus de Iuda proponit. De episcopatu enim & præpositura Apostolus illic loquitur, non de vxore, de diuitijs, numero annorum, aut huiusmodi. ¶ Versu 23. Et caro mea immutata est, propter oleum. Istud ex Hebræo quidam sic vertunt. Et caro mea macilenta facta est absque pinguedine, vel caro mea macuit à pinguedine. id est, absque pinguedine, vel exaruit quod omnem pinguedinem perdidit, ut sola pellis ossa circumuestiat. ¶ Versu 28. Operiantur sicut diploide confusione sua. Hieronymus pro diploide ponit vestimentum, Felix, pallium. ¶ Versu vltimo, Ut saluam faceret à persecutibus animam meam. In Hebræo est, à iudicibus, ut vertit Hieronymus: vel à iudicantibus, ut vertit Felix. hoc est, à potentibus & potestate pollentibus, qui me persequuntur, & iniusto moliantur iudicio condemnare: quomodo Christum Scribæ Pharisei iniquissimi iudices nequiter conabantur perdere.

Pfal. 44.
Pfal. 40.

Rom. 12.

Luc. 1.
Pfal. 8.

Esaia. 40.

Versu 4. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum. Longe aliter hoc legitur in Hebræo. Hieronymus ita vertit. Populi tui duces spontanei erunt, in die fortitudinis tuæ in montibus sanctis. Quod hanc potest accipere intelligentiã, Sancti apostoli & Ecclesiarum præpositi, quos tu (iuxta alterius Psalmi sententiã) constitues principes super omnem terrã, & sicut deos fortes terræ vehementer eleuabis, erunt spontanei, vltroque & bene voluntarij ac prompti, in die fortitudinis tuæ. id est, in tẽpore hoc quo nunc viuis & regnas in fortitudine tua: erunt (inquã) spontanei & bene voluntarij ac prompti, ad peragenda tua negocia, ad implendum diligentissime quæcunq; tu per illos fieri iusseris. Vbi in montibus sanctis, in sanctis Ecclesijs, quas illis tu cõmittes tradesq; instruendas, & gubernandas. Felix vertit aliter, Populus tuus cū oblationibus, in die virtutis tuæ, in decoribus sanctitatis. hoc est, In tẽpore regni tui, ad te honorandum: idque facient in decoribus sanctitatis, quoniã studebunt corpora sua offerre hostiã viuentem, sanctã, Deo placentẽ, & animas suas studebunt in sanctitate atq; iustitia offerre domino. Potest etiã sic verti, Populus tuus ipsi erunt tibi oblationes spontaneæ, vel liberales & munificæ. ¶ Versu eodẽ. Ex vtero ante luciferũ genui te. Et hanc partẽ longe aliter nos legimus, iuxta interpretationẽ septuaginta, ex Græco, q̄ habeatur in Hebræo: Hieronymus sic habet, Quasi de vulua ortetur tibi ros adolescentiæ tuæ. Atque in eandẽ sententiã vertit Felix, tantũ pro futuro præteritum ponens, Ex vtero ortus est tibi ros generationis tuæ. Pro eodẽ enim videntur accipi, ros adolescentiæ & ros generationis. Est autem hic sensus, Ros generationis tuæ fecunditas ex qua tu natus es secundum humanã naturã & homo factus, & tota ipsa efficacia virtutis, vnde corpus formatũ est quod assumpisti in humanatione tua, omnis (inquã) ros ille, nõ ex viri lumbis processit, sed ex vtero tibi ortus est, in virgineo vtero tota illa virtus, vniuersa illa fecunditas inuenta est, ex spiritu sancto, qui illum sic irrorauit, cœlestique ac miraculoso rore rigauit, vt in ipso genereris absque virili commercio. Vel per rorem intellige ipsam totam materiã cõpositionis corporis humani, vnde componitur corpus. In generatione enim ceterorum hominum semẽn paternum cū mensuro matris commixtum, facit cõpositionem corporis. In Christi autem conceptione, spermatis virilis nequaquã adfuit commixtio: sed de purissimis virginis Mariæ sanguinibus, virtute spiritus sancti, formatum fuit illud benedictũ corpus filij Dei, quod vniretur verbo in vnitatẽ suppositi. Nicolaus à Lyra ita ex Hebræo legit, de matrice auroræ, vel de vtero auroræ, tibi ros adolescentiæ tuæ, appellans auroram beatam virginem, & corpus Christi cœlitus formatũ appellans rosẽ, vt significetur Christus secundum humanã natiuitatem de virgineo vtero natus, è quo quando impletum est tẽpore Mariæ vt pareret, egressus est tanquam sponus de thalamo suo, sicut sol post aurorã statim apparet, & mundo se manifestat. Sunt & alia aliorũ interpretationes, quas sciens prætereo, ob prolixitatẽ atque confusionem deuitandã. ¶ Versu 7. Implebit ruinas. Hieronymus vertit pro ruinis valles, cui versioni etiã assentitur Felix. Impletio autẽ vallium potest intelligi secundũ Esaia vaticinium. Omnis vallis implebitur & exaltabitur. Nam & quod mox sequitur in psalmo, Cõquassabit capita in terra multorum, satis apte illi respondet quod sequitur in illo Esaia vaticinio, Et omnis mons & collis humiliabitur. Nam illi quorum hic dicuntur capita conuassanda superbi, montes erant sæculi. Alij, pro ruinis vertit cadauera, ad hunc modum, Congregauit cadauera, vt impleuit cadaueribus. In quo designatur grauisima cades & vltio præualida, quã exercebit Deus aduersum inimicos suos: quasi dicatur, impleuit omnia cadaueribus. ¶ Versu eodem. Conuassabit capita in terra multorum. Hierony. Percutiet caput in terra ampla: Felix, Percutiet caput super terrã multam: hoc est, principem, supple qui erat super terram multam. Quod intelligi potest de diabolo, qui erat princeps huius mundi, qui est terra multa & ampla.

IN PSALMVM CX.

Versu 1. In concilio iustorum & congregatione. Hieronymus nobiscum vertit, in concilio iustorum. Felix autẽ vertit, in secreto testorum: quod licet magis videatur prima facie fauere consilio per se, quod nos in Elucidatione non sequimur, & annotationibus prioribus minus probauimus, tamẽ potest etiã congrue concilio applicari, eo q̄ soleant concilia in secreto cõgregari & celebrari. ¶ Versu 2. Exquilita in omnes voluntates eius. Hieronymus, Magna opera domini, exquirenda in cunctis voluntatibus suis. hoc est, diligẽter considerãda & contẽplanda in omnibus quæ ipse voluerit. Vident enim pij opera Dei magna in omnibus quæ ille operari voluerit. Felix aliter vertit, Magna opera domini, exquisita ab omnibus cupientibus ea: id est quæ exquiruntur siue diligẽter considerantur ab omnibus pijs, quibus beneplacitum fuerit vel qui delectantur in operibus domini sui. Alij sic vertunt, Exquirenda ab omnibus voluntatibus vel desiderijs eorũ, vt significetur, opera domini magna debere toto corde exquiri, & considerari cū summo desiderio à iustis. Nam eorum, in hac versione referre videtur iustos siue rectos, quorũ in præcedenti versu fit mentio. Et hæc eadem sententiã accipi posset ex versione supradicta Hieronymi, si tantũ suis acciperetur pro eorũ. Alij rursus sic vertunt, Et eximiam sunt opera domini: peruestigata ad cuncta beneplacita illorum, supple sunt vel sufficiunt. hoc est, in quibus, qui ea diligẽter peruestigauerint & cõsiderauerint, inueniunt quæcunq; cupiunt. ¶ Versu 4. Escam dedit timentibus se. Dictio Hebraica quæ hĩc pro esca ponitur tereph, in sacris literis subinde significat prædam vel rapinã. Vnde quidam Hebræorũ vertunt, Rapinã vel prædam dedit timentibus se, exponentes de præda quã iussione domini abstulerunt à filijs Israël, quando acceperunt ab eis commdato

A cõmodo vasa aurea atque argentea, & omnẽ suppellectilem, de quo in Exodo pleniùs scribitur, quibus omnibus Aegyptios spoliauerunt, cum exirent de terra. Verum hæc expositio nimium Iudaica est, non ad aliud (vt arbitror) cõficta, nisi in odiũ sanctissimæ eucharistiæ: videlicet ne hic passus (quomodo à fidelibus solet) exponatur de illa viuifica esca dominici sacramenti, quomodo iam antè in annotationibus ex Hebræo psal. 71. in versum 16. ostendimus, recentiores Iudæos multa vanã cõmmissi, & quantum valent tergiversari, contra tamen seniorum auctoritatẽ, ne locum illum iuxta Hebræã eã veritatem pro sacra eucharistia admodũ facientem, de eadem cogatur interpretari. Licet autem verum sit dictionem illam Hebræicã tereph, significare prædam, nõ ita tamen hoc loco videtur vertenda. Nam significat & cibum vel escã, quomodo vertit Hieronymus & Felix in contextu. Veruntamẽ etiãsi prædam quis legat, poterit & hoc cõuenienter de esca corporis Christi intelligi. Quis enim ignorat innocentem illum agnum prædã esse factum leonũ crudelium, qui ipsum diu fuerant persequuti, qui super illum (vt in alio psal. scribitur) aperuerant os suum sicut leo rapiens & rugiens: De quorum ore suam animã ibidem orat liberari, posteaquam in prædam venisset caro. Salua me (inquit) ex ore leonis, &c. Et bene quidam prædam factam semetipsum dedit, quia in passionis articulo, quum iam iam esset cõprehendus in cœna nouissima seipsum nobis manducandũ præbuit: vt si cui penitus libeat prædam accipere, hæc prædã agni magis quã illam diuitiarũ Aegypti intelligat. ¶ Versu vlt. Intellectus bonus omnibus facientibus eum, Hieronymus, Doctrina bona omnibus qui faciunt eam: hoc est, vtilis est doctrina sapientiæ ijs qui viuunt secundum eam. Felix relatiuũ ponit in genere neutro, hoc modo, Intellectus bonus omnibus facientibus ea, supplens præcepta vel mãdata, de quibus mentio facta est in prioribus. Ex lectiõne autem Græca manifestum est debere legi, Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Nam sicut intellectus apud Græcos per foemininum genus dicitur, ita & relatiuũ ponitur eiusdẽ generis. Ita enim habet Græca, οὗτος ἰσχυρὸς πᾶσι τοῖς ποιῶσιν αὐτῶν. In eadem autem quod sequitur, Laudatio eius manet in sæculum sæculi, quidã relatiuũ singularis numeri accipiunt pro plurali, vt eius positum sit pro eorũ, sitque sensus, Laudem eorũ qui faciunt ea quæ intelligunt. Deique præcepta adimplent, durare imperpetuum ante dominũ, quomodo nos in Elucidatione explanauimus. Alij referri putant dominũ, cui à principio psalmi datã est confessio: vt sit sensus, Laus domini perseverat in æternũ: semper est ipse laudandus, & nunquã satis laudabilis. Et hæc ambiguitas, sicut in Latino, ita est eadem in Græco atque in Hebræo, vt liceat siue sic, siue aliter intelligere.

IN PSALMVM CXI.

Versu 3. Gloria & diuitiæ in dõmo eius. Hieronymus pro gloria vertit substantiã. Felix vbertatẽ vel copiam. In idem redit sententiã. Nam substantiam hominis diuitis, qua plenus est dominus, & copiam omnium bonorũ, vocamus illius gloriam. ¶ Versu 5. Disponet sermones suos in iudicio. Hieronymus vertit, dispensabit. Felix itẽ, dispensabit, vel gubernabit. Disponere enim hĩc valet gubernare, moderari, instituere, & dispensare. ¶ Versu 7. Donec despiciat inimicos suos. Hieronymus, Donec aspiciat in hostibus suis: id est, donec aspiciat de hostibus suis debitam punitionem & malum exitum. Et idem penẽ vult lectiõ nostra vulgata. Vnde Felix nobiscum vertit, Donec despiciat tribulantes eum. Sententiã elarius exprimit Paraphr. Chalda. sic habens, Donec videat redemptionem à tribulationibus suis.

IN PSALMVM CXII.

Versu 1. Laudate pueri dominũ. Hieronymus, Laudate serui dominũ. Alij per genitiuum vertunt, Laudate serui domini, Laudate nomen domini, vt in priori parte non sit plena sententiã, regaturque vltimus ille accusatiuus, nomen domini, ab vtroque verbo laudate. ¶ Versu 5. Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra? Hieronymus paululum discedens à nostrã lectiõnis versione, nihil autẽ à sententiã, sic legit, Qui in excelsis habitans humilia respicit, &c. Felix autẽ sic vertit, Quis sicut dominus Deus noster, qui se exaltat, vt habitat vel sedeat: qui se humiliat vt respiciat in cælo & in terra? Chalda. paraph. sic habet, Quis sicut ipse Deus Deus noster, qui exaltat habitationem suam ad sedendum: demittit oculos suos ad videndum in cælis & in terra? Sensus est, Quis similis est Deo nostro, qui in sublimi residet, qui in excelsis collocatum habet thronum gloriæ suæ, cuius maiestas est super nos nimium exaltata: & tamen se dimittit, seque inclinat & velut incuruat, vt prospiciat, & provideat super omnia quæ aguntur vel sunt in cælis & terris.

IN PSALMVM CXIII.

Versu 2. Facta est Iudæa sanctificatio eius. Ex Hebræo verti potest, Iudas, in masculino genere, vel Iudæa vt eorum foeminino. Secundam autem partem: Israël potestas eius, vertit Felix numero plurali, Israël potestates vel dominatores eius. Quod ita potest exponi. Israël factus est ita potens ac validus ex Dei auxilio, post educationem de Aegypto vt potestatem & dominationem acquisierit in omnibus gentibus per circuitum. Hieronymus verò non aliud vertit, quã quod nostra habet vulgata lectiõ. ¶ Versu 4. Montes exultauerunt. Pro exultauerunt, Hieronymus vertit subsilierunt, & subsultauerunt: eademque sententiã est. ¶ Versu 8. Super misericordia tua & veritate tua. Ex Hebræo Hieronymus ac Felix vertunt, Propter misericordiam tuam & veritatem tuam. ¶ Versu 25. Cælum cæli domino. Quidam ex Hebræo vertunt in eodem casu, Cæli cæli domino, vt replicatio habeat emphasim, ad declarandam magnificentiam habitationis domini. In Græco autem est casus

est casus diuersitas ^{δ̄ ὁ ὑπερὸς τὰ ὑπερῶν} id est, cælum cæli, quomodo habet nostra lectio. Atque ita etiam **E** vertit Hieronymus, Cælum cælorum domino. Felix in textu ponit casu diuerso, Cælum cæli domino, ad marginē verò ponit in eodem casu, Cæli cæli domino, subaudiens sunt. ¶ Versu. 26. Neque omnes qui descendunt in infernū. In Hebræo est, Qui descendunt silentium, vel in silentiū: hoc est, in locum vbi est perpetuū silentium illud malum, quod per prophetā prohibetur, dicentem, Ne dederitis silentiū illi: silentium videlicet & cessatio à laude Dei, & omni sermone bono. Hic autē locus quis est nisi infernus? Nusquā enim pēnitentia siletur à Dei laudibus nisi in inferno. Nam in cælo requiē non habēt beati illi ciues die ac nocte, inclamantes illud nobile trishagion, Sanctus, Sanctus, Sanctus, dominus Deus noster omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est. In terris quoque, & si nō omnes, neque semper diuinis laudibus vacent homines, nō tamen siletur perpetuū, sed ab electis tuis semper laudatur. In inferno autē prorsus silet laudis diuinę cōfessio, vbi nihil nisi fletus auditur & stridor dēitum, vbi vā vā carmen est perpetuū, vt canere aliud nō libeat, neque liceat in odio Dei obfirmari. ¶ Versu vlt. Sed nos qui viuimus benedicimus domino. Illud, Qui viuimus, in Hebræo non habetur. Sic enim legitur, Sed nos benedicimus domino. Recte autē adiectum est ad exprimendā sententiā. Nos enim viuentes, debet intelligi. Aduertendū quoque est hunc psalmum 13. quē nos vt vnicum legimus, ab Hebræis diuidi, à quibusdā tantum in duos psalmos: quorum primus 8. versus priores cōplectitur: secundus autem à versu 9. Non nobis domine, sumit exordiū, & in finem vsque perdurat. Alij distinguunt in tres, quorum tertium sumit initium à versu 20. Dominus memor fuit nostri, vsque ad finē. Prior tamen distinctio in duos tantum psalmos, Hebræis communior est.

IN PSALMVM CXIIII.

Versu. 1. Quoniam exaudiet dominus vocē orationis meę. In Hebræo est, vocem meā, deprecationes meas, quæ oratio vt appositoria conuenienter accipitur. ¶ Versu 3. Circumderunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Hieronymus vertit, funes mortis. Felix vertit dolores, vel funes siue laqueos. Pro periculis autem inferni, Hieronymus habet munitiones inferni. Felix angustias inferni vel foueę. Sententię in nullo est diuersitas. ¶ Versu 5. O domine, libera animam meam. Pro δ̄, est in Hebræo ana, quod significat obsecro, quomodo vertit Hieronymus & ceteri, Obsecro domine, libera animam meam. ¶ Versu 6. Custodiens paruulos dominus. In Hebræo pro paruulis est dictio petaim, quæ significat simplices & persuasibiles, qui non sunt sapientes in oculis suis, non proprio innituntur consilio, sed humiliter Deo cōmendant animas suas, omnem curam & solitudinem projicientes in eum: suntque isti iidem ^{ἰσχυροί}, id est paruuli, quibus in Euangelio testatur dominus arcana sapientię Dei esse reuelata.

IN PSALMVM CXV.

Versu 1. Ego autem humiliatus sum nimis. Hierony. Ego afflicus sum nimis. ¶ Versu 3. Pro omnibus quæ retribuit mihi. Ad verbum ex Hebræo sic verti potest, Cunctę retributiones eius super me: quasi dicat, Obruor quasi immēsis & innumeris ipsius beneficijs. Si verò tantū (pro) intelligatur, eadē est sententiā quā habet nostra lectio, pro omnibus retributionibus eius super me. ¶ Versu 4. Calicem salutaris accipiam. Parap. Chal. sic habet, Calicem redemptionis accipiam mundo venturo: hoc est, in sæculo futuro accipiā calicem salutis, & bibā, satiabor, & inebriabor de tuo calice, quo tū me potabis: id est, calice felicitatis æternę. Atque ita calix ille idem hic foret, de quo in psal. 22. Et calix meus inebrians, quā pręclarus est.

IN PSALMVM CXVI.

Versu 6. Dominus mihi adiutor. In Hebræo ad verbum est, Dominus mihi: hoc est, dominus, pro me est, vel meus est, vel mihi supple adiutor est, siue adest. ¶ Versu 11. Circudantes circumderunt me. Hierony. Circumderunt me, & obfederunt me. Felix, Circuierunt me etiā circumderunt me: hoc est, ex omni parte circuncinxerunt & obfederunt. ¶ Versu 12. Et exarserunt sicut ignis in spinis. In Hebræo est, Exinctę sunt sicut ignis in spinis. Quod à nostra lectioe vulgata non multū dissonat, quoniā mox vt in spinis exarserit ignis, extinguetur. Nam licet multo stridore in spinis ignis scuire videatur, quantocius tamen desinit, tum quia succo & humore plenę spinę nimium obfistunt igni, tum quia in spinis multum est lignorū, vt diu illius flamma foueri nō valeat. ¶ Versu 13. Impulsus euersus sum, vt caderē: & dominus suscepit me. Hieronymus ad sententiā nostrę lectiois vertit, Impulsus pellebar vt caderem, & dominus sustentauit me. Felix verò sic vertit, Impellens impulit me vt caderem, & dominus adiuuit me, vbi suppositū verbi impulit, intelligi debet aduersarij. Alij secūda persona ita vertunt, Impellendo impulisti me vt caderē, vt dirigatur sermo ad cuneū aduersariorū, de quibus prius sermo est habitus. Pulchre verò hoc loco habet Parap. Chal. Impulsionē impulit me peccatū meum vt caderē, & verbū Dei sustentauit me: vbi quis ille inimicus sit impellēs, de quo in lectioe Hebraica sermo habetur aperte exprimitur. Verè enim peccato maior inimic⁹ nō est homini. ¶ Versu 14. Fortitudo mea, & laus meā, dominus, Hier. pro laude laudationē vertit. Felix canticū. Laus enim siue laudatio aut canticū iusti est Deus, quā ipse est quę iust⁹ semper laudat & canit, & in quo vno gloriatur. ¶ Versu 16. Dextera domini exaltauit me. In Hebræo est, Dextera dñi excelsa est, vel exaltata est videlicet exaltādo & liberādo me. Nā faciēdo virtutē, siue agēdo fortiter, exaltatur. ¶ Versu 24.

A ¶ Versu 24. O domine saluum me fac, o domine bene prosperare. Ex Hebræo ad verbū sic foret trāsferendū, Obsecro domine, salua obsecro, obsecro domine, prosperare obsecro. Vel sic, Obsecro domine, salua nunc: obsecro domine, prosperare nunc, vt dictio Hebraica ana vertatur per obsecro, & dictio na per nunc. ¶ Versu. 26. Constitue diem solennem in condensis, vsque ad cornu altaris. B. Hierony. iuxta nostrā sententiā vertit, tantum loco illius (in condensis) vertens, in frondosis, quæ idem sunt, quemadmodum in prioribus annotationibus diximus. Alij sic vertunt. Vincite ignum, vel ligate hostiam funibus ad cornua altaris: id est, hostias offerte in gratiarum actionem. Solent enim offerendę hostiæ ad cornu altaris (vt aiunt) ligari. Quæ sententiā, nihil aliud quā verarum hostiarum de corde puro & bonā voluntate exigitur oblatio.

ANNOTATIONES EX HEBRAEO IN PSALMVM CXVIII.
IN PRIMVM OCTONARIVM.

Versu 3. Non enim qui operantur iniquitatē, in vijs eius ambulauerunt. Hiero. in eandē sententiā cū nostra lectioe sic vertit. Nec enim qui operantur iniquitatē in vijs eius ambulauerunt. Felix autē sic vertit. Non enim qui operantur iniquitatē, in vijs eius ambulauerunt. Cuius lectiois sensus est, Illi qui ambulāt in lege domini, & qui seruatūr testimonia eius, &c. nō operantur iniquitatē, sed declinant à malo, & ambulant in vijs eius, facientes bonū. ¶ Versu 5. Ad custodiendas iustificationes tuas. Hieronymus pro iustificationib⁹ vertit pręcepta, Ad custodiēda (inquit) pręcepta tua: quęadmodū & in versu octauo, iustificationes tuas custodiā, Felix autē, statuta reddidit. ¶ Versu 7. Conſitebor tibi in direktionē cordis, in eo quod didici iudicia iustitię tuę. Clarius id vertit Hierony. Cum didicero iudicia iustitię tuę: similiter & Felix.

IN II. OCTONARIVM.

Versu 1. In quo corrigat adolescentior. Verbum zachah, cuius hic futurū ponitur, in Hebræo significat purgare, mūdare, purificare, emēdare, corrigere, aut mundū apparere. ¶ Versu. 6. Sicut in omnibus diuitijs. Felix, Sicut in omni copia diuitiarū. Chal. paraph. habet, Sicut de suprema omnium fortuna: id est, sicut de eo quod in hac vita summe potest hominibus esse iucundū. ¶ Versu 7. In mandatis tuis exercebor, &c. Pro exercebor, vertit Hieronymus meditabor. Felix ponit vtrunque. In versu autem sequenti, cum dicitur, In iustificationibus tuis meditabor: pro verbo meditabor, In Hebræo est delectabor, vt vertunt Hieronymus & Felix.

IN III. OCTONARIVM.

Versu 1. Viuifica me, & custodiā sermones tuos. In Hebræo est, Viuā, & custodiam verba tua. Sententiā eadē est. Cum enim postulādo siue optādo dicit Deo, viuā, idem est ac si dicat, Viuifica me, aut vitā da mihi. ¶ Versu 5. Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis. Quidam ex Hebræo sic vertunt, Increpasti superbos maledictos qui declinant à mandatis tuis. Hieronymus verò & Felix nostro more legunt atque distinguunt. ¶ Versu vltimo, Nam testimonia tua meditatio mea est. Et consilium meū iustificationes tuę. Hieronymus, Sed & testimonia tua voluntas mea, quasi viri amici simi: hoc est, pręcepta tuā adeo mihi chara sunt, adeo accepta & grata, sic mihi est in eis beneplacitum, sic mea voluntas illis afficitur, quomodo afficitur mihi amicisimis socijs. Significatur summi amoris affectus erga pręcepta Dei. Felix aliter vertit, Etiā testimonia tua delectationes meę, viri cōsilij mei. Quæ lectio nostrę vulgata satis pulchrè cōcordat, iuxta expositionem nostrā in Elucidatione atque annotationibus principalibus posita, Debet enim nobis Dei pręcepta à cōsilijs esse, debent nobis consultatores esse & consiliarij.

IN IIII. OCTONARIVM.

Versu 4. Dormitauit anima mea prę tadio. Pro dormitauit, in Hebræo est verbum dalaph: pro quo B. Hierony. vertit, distillauit. Sic enim hoc loco legit, Distillauit anima mea prę stultitiā: id est, anima mea quasi stillatim defluxit, & cōtinua imminutione deperijt prę insipientiā vanarū cogitationum & affectuonū à carne, diabolo & mundo in me exortitum. Vel distillauit, accipi posset pro stillatione lachrymarū per oculos: id est, pro lachrymauit. Felix vertit, Liquefacta est, vel lachrymauit, vel distillauit anima mea prę anxietate. Alij vertunt, Agonizauit anima mea, vel in agonia fuit prę dolore. ¶ Versu 5. Viam iniquitatis amoue à me. Pro via iniquitatis, in Hebræo est, viam falsitatis vel mendacij: vt via falsitatis quā hic à se perit declinari & amoueri, ex directo opponatur vię veritatis, de qua in sequenti fit sermo. ¶ Versu 9. Iudicia tua nō sum oblitus. Hieronymus, Iudicia tua proponebam, videlicet ante oculos. Felix, Iudicia tua feci, vel proposui, vel posui. ¶ Versu 8. Viam mandatorum tuorum cucurri. Hieronymus viam mandatorum tuorum curram: quoniam dilatasti cor meum. Felix, Viam mandatorum tuorum perecurram, vel per viam mandatorum tuorum curram cum dilatabis cor meum.

IN V. OCTONARIVM.

Versu 1. Et custodiam eam semper. Pro semper in Hebræo ponitur dictio ekeb, quæ varie rediditur. Hieronymus vertit, Custodiam eam per vestigium, hoc est, diligenter ambulabo in illa iustificationum tuarum via, ad eum modum, quo homines viam ignorantes & metuentes alibi aberrare à recto tramite boni itineris, sequuntur viam etiam per vestigia, diligenter considerantes.

res, ubi maxime trita sit, quo securus ambulent, Felix vertit, vsque in calcem. Quod exponi potest dupliciter: primò vsq; in calcem siue finem vite, quod cum nostra lectione cõcordat, quæ legit semper. Secundò, vsq; ad vltimum, vel vsq; ad nouissimũ, ita scilicet vt nihil velit omittre, ne vltimum quidem vel minimum mandatũ ex omnibus quæ lex Dei præcepit. Atq; ita sensus idẽ erit, ac si dicamus, Custodiã mandata tua vsque ad vnguẽ, i. exacte & perfecte. Verti etiã potest, propter præmiũ: quomodo Felix ponit ad marginẽ, vt significetur, vel propter præmiũ propositi magnitudinẽ, omnino se custoditurũ mandata domini. Omnium autem horũ diuersitas ex vna radice procedit. Verbum enim akab, significat supplantauit, vnde deriuatũ superius nomen, proprie significat calcem vel plãtam: & quia calx, siue plantã pedis est nouissimum corporis, inde trãsumitur ad significandũ terminum siue finem. Et quia finis operis est ipsa merces, vel præmiũ quod pro labore perfoluitur, idcirco etiã præmiũ significat. Ex hac autem diuersitate procedit, vt varijs modis intelligi possit, vel vsq; in finem tẽporis, quod est semper: vel vsque ad calcẽ, quod perfectẽ: vel propter præmiũ, siue ad retributionem, quomodo etiã post dicitur in octonario 14. circa versum illum, Inclinaui cor meũ ad faciendas iustificationes tuas in aternũ, propter retributionẽ. ¶ Versu 4. Et nõ in auaritiã. In Hebræo est batza, quod aliqui vertunt auaritiã, alij pecuniã, vel lucrum. Sententia est eadem. Sub particulari tamẽ expresso, intelligendũ venit in genere omne temporale præmiũ, etiam honor, fama, aut gloria. ¶ Versu 6. Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. Lectio Hebraica hoc loco ambigua est, & varijs modis verti potest. Hierony. sic vertit, Suscita seruo tuo eloquium tuũ in timorem tuũ: hoc est, Pone mihi ante oculos legem tuã, vt te quomodo oportet timeã, siue ad timendum te. Salutarẽ enim Dei timorẽ gignit in nobis, si posuerit Deus ante nostros oculos verbũ suum. Felicitis versio sic habet, Statue, cõfirma, vel fac surgere seruo tuo eloquium tuũ, quod in timore tuo, vel qui in timore tuo. Si per genus neutrũ legatur primo modo, duplicem habet intellectu, vel hunc, quod eloquium tuũ est his qui in timore tuo sunt: hoc est, quod illis est qui habent sanctũ timorẽ tuũ. Vel sic, Quod videlicet statui eloquium tuũ, fiet in timore tuo: id est, per timorem tuũ, iuxta sententiã quã in Elucidatione posuimus. Si autẽ per genus masculinũ legamus, Qui in timore tuo, sensus est, Statue domine seruo tuo verbum tuum, qui seruus tuus est in timore tuo: id est, qui timet te & reueretur, tibi que cupit debitã semper præstare obedientiam.

IN VI. OCTONARIVM.

¶ Versu 1. Et veniat super me misericordia tua. In Hebræo est secundum numerum pluralem, Et veniat mihi misericordiã tuã, vel miseraciones tuã. Felix accedat ad me misericordiã tuã. Pro salutarĩ autẽ tam Hierony. quã Felix vertunt salutem. ¶ Versu 3. Et ne auferas de ore meo verbũ veritatis vsquequaq;. Pro vsquequaque Hieronymus ponit, vsque nimis: Felix, nimium, vel vsque nimis. Alij dicunt, vsque ad nimietatem: alij, penitus vel in totum. Alij vertunt, Ne auferas de ore meo verbum veritatis vnquam. ¶ Versu 7. Et meditabar in mandatis tuis. Pro meditabar est in Hebræo delectabar, quod nos in elucidatione expressimus, dicentes, cum gaudio & multa delectatione meditabar. In sequenti quoque versu, ubi nos habemus, Et exercebor in iustificationibus tuis, In Hebræo est loquar.

IN VII. OCTONARIVM.

¶ Versu 3. Superbi iniquẽ agebant vsquequaque. In Hebræo est, Superbi illuserunt, vel irriserunt me nimium, siue vsque nimis. In Græco verò est *καταφρονέω*, quod significat, præter legem agebant. Est autem omnium sententia ferẽ eadem. Manifestum nanque est, qui irridet alterum iniquẽ & prauẽ agere in illum.

IN VIII. OCTONARIVM.

¶ Versu 1. Portio mea domine, dixi custodire legem tuam. Possẽt ex Hebræo sic verti, Portio mea, Deus: dixi, vt custodiam legem tuam, ad hunc sensum, Portio mea dominus est, propo sui apud me, & firmo decreto statui, vt eius legem custodiã. Atque ita diuissim hic versus legitur. Hieronymus tamẽ & Felix, iuxta modũ nostrã lectionis, per vocãdi casum legunt, Portio mea vel pars mea domine, &c. ¶ Versu 4. Paratus sum, & non sum turbatus. Secus in Hebræo habetur. Festinaui, & nõ neglexi custodire madata tua, vt vertit Hieronymus. Vel sic, Festinaui, & nõ tardaui, siue distuli custodire, &c. quomodo habet versio Felicitis. ¶ Versu 5. Funes peccatorũ circumplexi sunt me. Hieronymus in eadem sententiã habet, Funes impiorum implicauerunt me. Felix, Congregationes impiorum deprædata sunt me. Chalda. Paraph. Cohors vel caterua impiorum congregata est contra me. Eadem ferẽ est sententia.

IN IX. OCTONARIVM.

¶ Versu 1. Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine. Hieronymus, Bene fecisti seruo tuo, Felix, Bonum operatus es cum seruo tuo. Sententiã nostrã lectionis ista explanant, quoniam facere bonitatem, non aliud est quã facere bene, aut operari bonum. ¶ Versu 2. Bonitatem & disciplinã, & scientiã doce me. Felix legit vt nos legimus. Hieronymus verò diuersum reddidit, dicens, Bonum sermonem, & scientiã doce me. Alij vertunt, Bonum iudiciũ & scientiã, vel bonã ordinationem & scientiã doce me. ¶ Versu 3. Priusquam humiliarer, ego deliqui. Et hic sensus varie redditur. Hieronymus vertit, Antequam audirem, ego ignorauĩ: nunc autem eloquium tuum custodiui. Quod ita intelligitur, Antequam auditum accommodarem legi sanctã tuã, antequam in humili-

A humilitate cordis audirẽ quid in me loqueretur dominus, & attenderem præceptis eius, ego eram ignorãs, nesciebã quid agendum, quid omittendum. Ioannes verò Reuchlinus in lib. de rudimentis Hebraicis, versionẽ nostrã vulgatã præfert huic versioni Hieronymi. Felix quoque in textu nostrã lectionẽ ponit, exponens eã in hũc sensum, Antequã essem humilis, & addidit præcepta tua, ego errauĩ. Dicit etiã sic verti posse, Antequã responderem, ego errauĩ: quod exponit, Antequã exercebam meipsum in respõdendo his quã obiecta fuerunt mihi: vel, Antequã exercere meipsum in addiscendo ea quã opportuna erãt mihi. Vel antequã clamarem ad te, scilicet vt mihi porrigeres auxiliũ, ego errauĩ. Alij autẽ vertunt simplicius, & concorditer ad nostrã lectionem, Antequam affligerer, ego errabã. Prouenit autẽ hæc diuersitas ex ambigua significatione verbi anah, siue inneh, quã dicitio sub iisdẽ radicibus, solis punctis variatis, significat respõdere, loqui, vocẽ exaltare vel cantando, humiliari, affligere, laborare. ¶ Versu 4. Bonus es tu, & in bonitatẽ tuã doce me iustificationes tuas. Secus est in Hebræo, Bonus es tu, & beneficus vel benefaciens, doce me, &c. Et pro eo quod in versu sequenti iuxta vulgatã lectionem habetur, Multiplicata est super me iniquitas superborũ, Hiero: sic transtulit, Applicabunt mihi mendaciũ superbi. Felix similiter, Applicauerunt mihi mendaciũ superbi, vel cõiunxerunt super me mendacium: quod clarius dici potest, Commutati sunt vel cõiunxerunt cõtra me mendacium, vel impo fuerunt mendaciũ & falsitatẽ. A qua sententiã nõ omnino diffonat lectio vulgata. Quãdo enim impij contra iustos falsitates & mendacia cõfingunt, proculdubio iniquitas impiorum super eos multiplicatur. ¶ Versu 5. Coagulatum est sicut lac cor eorũ. Ex Hebræo. Incrassatum est, impinguatũ est, vel hebetatum sicut adeps cor eorũ: quod ad temporalem prosperitatẽ referri potest, in qua impinguatũ impij, prorsus ad ea quẽ Dei sunt sunt inepti, cor molle sed incrassatũ habentes in modum adipis. Chal. paraph. hic fomitis meminit, sic habens, Incrassatus est sicut adeps fomes cordis eorum.

IN X. OCTONARIVM.

¶ Versu 3. Et in veritate tua humiliasti me. Hierony. Et verẽ affixisti me. Felix, Et in veritate humiliasti: quod eadem habet sententiã. Verti etiã potest, Et fide humiliasti me, quod intelligi potest, vel de fide siue fidelitate ipsius Dei, quoniam ex tua fidelitate qua erga nostrã salutem fidelissimus est Deus, nos humiliat. Vel de fide quã est in iusto. Per fidem enim quam donat Deus in corde hominis, verẽ humiliatur homo, vt se agnoscat, quã sit ex seipso nihil, & si quid est minus nihilo, & Deus, quã feliciter sibi sit vnus omnia, & plusquã omnia. ¶ Versu 6. Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Hieronymus, Quoniam iniquẽ cõtrouerunt me. Felix, Quoniam falsò offenderunt vel læserunt me.

IN XI. OCTONARIVM.

¶ Versu 1. Defecit in salutare tuum anima mea. Felix, Concupiuit salutem tuã anima mea, Vel Præ desiderio defecit in salutem tuam anima me. Et similiter in sequenti versu dicendum, Defecerunt oculi mei. Potest enim verti, Concupierunt oculi mei eloquium tuũ, vel, Præ desiderio defecerunt ad eloquium tuum: vbi aliquantò apertius exprimitur boni desiderij vehementia. B. autem Hieronymus in secundo versu legit, Consumpti sunt oculi mei in verbum tuum. Quod occultius eandem habet sententiã. ¶ Versu 3. Factus sum sicut vter in pruina. Felix vertit, sicut vter in fumo: cui consonat paraphra. Chald. quã habet, Sicut vter suspensus ad fumum, vel qui pependit in fumo. Hieronymus nobiscũ legit vterem in pruina. Sententiã verò est eadem. ¶ Versu 5. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. In Hebræo sic habetur, Foderunt mihi superbi foueas, quã non erant iuxta legem tuam. Quod in eadem cũ nostrã lectione sententiã facile reducitur. Dum enim impij suggerunt iusto sæculi vanitates & mala desideria, quã sunt contrariã diuinã voluntati, quid sunt fabulationes illã nisi foueas? & tales fabulationes narrare, quid est nisi foueas fodere: quã nõ sunt secũdum legem Dei cum sint ei contrariã. ¶ Versu 6. Iniqui persequuti sunt me, adiua me, Ex Hebræo legendum per aduerbium, Iniqui vel falso vel mendaciter persequuti sunt me. Atque ita habet etiã lectio Græca & Latinã, id est, iniuste.

IN XII. OCTONARIVM.

¶ Versu 3. Ordinatione tua perseverat dies. Hieronymus, Iudicio tuo stant vsque hodie, videlicet calum, veritas tua, & terra quam fundasti. ¶ Versu 4. Nisi quod lex tua meditatio mea est. In Hebræo, pro meditatione est delectatio, Nisi quod lex tua delectatio mea. Significat contra afflictiones occurrentes fuisse se consolatum oblectatione legis diuinã.

IN XIII. OCTONARIVM.

¶ Versu 1. Tota die meditatio mea est. Hieronymus nobiscũ legit, meditationem. Felix pro meditatione vertit loquutionem, alij cõmentationem: vt significetur iustus ad se sibi cordi esse, atque ad se diligere legem Dei, vt iugiter de ea etiam loquatur & commentetur, quo & ipse discat & alios doceat. ¶ Versu 5. Ab omni via mala prohibui pedes meos. Felix vertit, cohibui, vel in carcere me conclusi. Oportet enim pedes & affectus nostros per disciplinã rigide cohibendo, quasi in carcere me concludere, & vincire compedibus, ne ferantur ad illicita.

IN XIII. OCTONARIVM.

Versu 2. Iuravi, & statui custodire iudicia iustitię tuę. Hieron. Iuravi, & perseverabo. Felix nobiscum, iuravi, & statui vel statui. Sententia est eadē. In sequenti autē versu, Humiliatus sum vsque quaq; domine. Hierony. habet, Afflictus sum vsque nimis domine. Versu 8. Propter retributionem. Ex Hebręo vertit Hieronymus, Propter æternā retributionem, particulā scilicet in æternum coniungens cū sequentibus, quam nostra lectio habet cum præcedenti coniunctā: quod à nostra lectioe secundum sententiā non dissonat, quam manifestum est non temporali, sed de æterna retributione esse intelligendam. Felix autē particulam (in æternum) iungit cū præcedētib; ut habet nostra lectio, sed pro retributione calcē vertit, hoc pacto, Inclinaui cor meum ad faciendā statuta tua in æternū, vsque in calcē. Quod potest intelligi vsque ad finem: vel (ut quidā dicunt) vsque ad vnguem. i. perfecte & in regre, absque omni offensione. Ipse tamen. Felix exponit ferē in eandē sententiā quam habet nostra lectio, ita dicens, vsque in calcē, vel calcaneum, id est, iuxta vestigium vel premium id est, quoniā premium est faciendibus ea. Ponitur autē hic in Hebręo dictio ekeb, de quā suprà diximus in versum primum quinti, octonarij, vnde potest considerari diuersitatis harum versionum origo & ratio.

IN XV. OCTONARIVM.

Versu 1. Iniquos odio habui. Pro iniquis, Hieron. legit tumultuosos: Felix, iniquos, vel cogitantes cogitationes prauas. Alij, praua cōsilia, vel prauas cogitationes. Versu 2. Adiutor & susceptor meus es tu. Hieronymus, Protectio mea & scutū meum tu es. Felix, Laribulum & scutū meum tu es. Eadem est cū nostra lectioe sententia. Versu 6. Spreuisti omnes discedentes à iustitijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum. Hierony. Abiecasti omnes qui auersantur præcepta tua, quia mendax cogitatio eorū. Felix, Calcasti, vel conculcasti omnes delinquentes vel aberrantes à statutis tuis, quia falsitas cogitatio eorū. Versu 7. Præuaricantes reputaui omnes peccatores terrę. Hieron. Quasi scoriā cōputasti omnes impios terrę. Felix, Quasi scoriā delesti omnes impios terrę. Quidam vertūt, Quasi rubi gnē existimasti omnes impios terrę. Sententia in omnibus eadē est, de re nihili, abstergenda, separanda, exurendaq; in igne æterno. Quomodo scoria per ignem separatur ab auro, & abijcitur, & rubigo abstergitur, atque etiam igne absumitur. Versu 8. Confige timore tuo carnes meas. Hieronymus, Horni pilauit à timore caro mea: hoc est (ut Felix ait) exhorruit, vel consternata est præ timore tui caro mea. Est enim horripilare, vehementer exhorreere & consternari, ita vt quasi pili capitis erigantur in rectum.

IN XVI. OCTONARIVM.

Versu 2. Suscipe seruum tuum in bonum. Hieron. Sponde pro seruo tuo in bono. Vertit similiter Felix in textu, ad marginē adijciens, Fac suauem & dulcem seruū tuum in bono, siue dulcescat seruus tuus in bono: id est, fac habeat seruus tuus cōplacētiam & beneplacitū in bono, fac in bono oblectetur: id est, fac seruū tuū ad bonum facilem, & quę sunt virtutis operari cū dulcedine & gaudio. Potest etiam sic verti, Dulcesce tu seruo tuo in bonū: hoc est, dulcem & suauem te præbe seruo tuo, vt impetrata omnia referat pro quibus te orat. Versu 6. Tempus faciendi domine. Hieron. vertit, Tempus est vt facias domine. Quod potest intelligi vel in bonum, vt sit sensus, Tempus est vt facias domine quę postulo, quę præcedentibus versibus cōmemorata sunt. Iam enim est mihi opportunū tuum auxilium, donec tempus est operandi in hac corporis vita. Vel in malum, hoc sensu, Tempus est vt tu facias, supple iudicium in impios, quoniā ipsi dissipauerunt legem tuā. Felix per casum datiuum vertit, domino, Tempus faciendi domino. Verum id multipliciter exponit. Primo sic, Tempus vt puniat (supple impios) domino: hoc est, tempus est domino faciendi punitionem impiorum: qui sensus vltimo loco iam explicatus est. Vel sic, Tempore faciendi, id est tempore vt faciant: in tempore quo facere deberent domino: id est, voluntatem domini, ipsi eā dissipant: hoc est, in hoc tempore quando deberent facere voluntatem Dei, ipsi non obseruauerunt, sed dissipauerunt legem tuā. Vel sic, Tempus vt faciam domino: id est, vt seruam domino, & seruam præcepta eius: nam alij dissipauerunt legem tuam.

IN XVII. OCTONARIVM.

Versu 1. Ideo scrutata est ea anima mea. In Hebręo est, Custodiuit vel obseruauit ea anima mea. Sententia eadem erit in nostra lectioe, si intelligatur, scrutata est ad obseruandum. Versu 2. Declaratio sermonum tuorum illuminat. Hieronymus, Ostium sermonum tuorum illuminat. Felix, Principium verborum tuorum, aut ostium vel initium. Quod quidam ita exponunt, Solum principium verborum tuorum illuminat paruulos. Mox vbi ingressus fueris in sermones Dei eosque vel à limine (quod aiunt) salutaueris, senties illuminationē si in humilitate accesseris, Quanto magis cum in ipsa fueris introgressus penetralia? Alij sic intelligunt, Ostium vel apertura verborum tuorum illuminat: hoc est, illi quibus ostium verborum tuorum fuerit referatum, quibus contigerit apertio verborum tuorū, illuminationem accipiet: cuiusmodi sunt paruuli, quibus ostium referatur, & quibus aperitū verba Dei vt ea capiant. Iuxta illud Saluatoris verbum in euang. Confitebor tibi pater domine cęli & terrę, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudētib; & reuclasti ea paruulis. Versu 5. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. Hieronymus, Gressus meos firma in sermone tuo: & Felix, Plantas meas confirma in eloquio tuo. Eadem est cum nostra lectioe sententia.

IN

IN XVIII. OCTONARIVM.

Versu 2. Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis. Ex Hebręo variè hic versus redditur. Hieronymi versio sic habet, Præcepisti iustitiam testimonij tui, & veritatem nimis. Et est sensus, Valde præcepisti iustitiam & veritatem testimonij tui. hoc est, præceptum tuum iustum & verax. Quę sententia eadem est ei, quam suprà vulgatę lectioe assignauimus. Felix in textu legit, vt habet nostra vulgata lectio. Ad marginem verò ita reddit, Præcepisti iustitia tua testimonia tua & veritatem nimis. Cuius lectioe hunc sensum assignat, Mandasti per iustitiam & per veritatem testimonia tua, vel per viam iustitię & veritatis. hoc est, præcepta tua mandasti secundum iustitiam & veritatem.

IN XIX. OCTONARIVM.

Versu 1. Et à verbis tuis formidauit cor meum. Clarius per accusatiuum vertit Hieronymus, verba autem tua timuit cor meum. Felix autem iuxta modum nostrę lectioe, Et à verbo tuo expauit cor meum. In sequenti autem versu 3. cum dicitur, Iniquitatem odio habui, pro iniquitate, in Hebręo est mendaciū vel falsitas, quomodo vertunt Hieronymus ac Felix. Versu 6. Et mandata tua dilexi. In Hebręo est, Mandata tua feci. id est, opere compleui & obseruaui ea.

IN PSALMV. CXIX.

Versu 3. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Ita quidem nobiscū legit Hieron. Felix verò aliter vertit per verba actiua, ad hunc modū, Quid dabit tibi, aut quid addet tibi lingua fraudis? Quod ita potest exponi, vt sit expositio per amarā interrogationem, cum eo qui habet linguā fraudulentam & iniqua labia, in hunc sensum, Quid conferet tibi, aut quid apponet tibi lingua fraudis, in quo tibi proderit? quid tibi cōmodi ex lingua tua fraudulenta reportabis? plane nihil. Est enim non aliud quam sagittę potentis acutę & sicut carbonēs vastatorij. id est, pestiferū & mortale malum est sicut sagittę acutę à robusto homine emissę lædētēs vehementissimē, & sicut igniti carbonēs validissimē adurentes. Versu 4. Cum carbonibus desolatorij. Pro carbonibus desolatorij, in Hebręo dicitur carbonibus iuniperorum vel genistarum. Dicunt autem huiusmodi carbonēs iuniperorum vel genistarū, & vehementer vrere, & calorem igneū diutius conseruare. Versu 5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Hieronymus in eandē sententiā vertit, Heu mihi, quia per exinatio mea prolōgata est. Felix similiter in eandē sententiā ad marginem sic vertit, Vt mihi quę incolata fui diutius, vel incolata fui protrahē. id est, longo tempore. Quod autē sequitur, Habitauit cum habitantibus Cedar, Hieronymus vertit, Habitauit eū tabernaculis Cedar. Felix, Cum tentorijs Scytharum. Alij, cum tabernaculis Arabum. Significantur barbari idololatrę, omnis humanitatis & pacis ignari. Cedar enim filius fuit Ismahelis, qui fuit homo ferus & barbarus. In quo signifi- Gen. 25. cificari potest gemitus hominis iusti, qui affligitur hie inter malos habitans & barbaros homines, Deū non timentes, cuiusmodi illi erant populi. Illud quoque quod post sequitur, Multum incola fuit anima mea, lectio Hebręa separat in principium versus sequentis, ad hunc modum, Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem. Ac deinde, pro versu vltimo sic legunt, vt ad verbū transferatur, Ego pax, & dum ego loquebar, ipsi ad bellum, Quod ita intelligitur: Ego pax, supple eram: id est, eram vt pacis, eram quærēs pacem: quemadmodum psal. 108. vbi vulgata lectio Latina habet, Ego autem corabam, in Hebręo est, Ego autem oratio, supple erā: id est, vir orationis vel orationis intentus. Sequitur, Et dum ego loquebar supple quę pacis erant, illi ad bellum se parabant, illi me oppugnabant, quantumuis blandam erga illos instituerem cōuersationem meam, nolēbant emolliri ad mansuetudinem. Hieronymus sententiā magis quā verba sequutus, hunc versum ita reddidit, Ego pacifica loquebar, & illi bellantia.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

Hic psalmo & in Hebręo, & in Græco, & in Latino præmittitur pro titulo, Canticum graduum, similiter & singulis 14. psalmodi nunc proxime sequentium. Propter quod, vulgo omnes hi 15. psalmodi, canticū graduum solent appellari. Quare autem hi psalmodi canticum graduum specialiter appellerentur, varijs assignat rationes. Quidam dicunt ideo sic dicta, quia in ascensu graduum ad templum domini decantabantur in instrumentis musicis, vbi sacerdos in sancta ingressurus esset ritu solemnī. Vnde in vltimo psalmo canitur, Ecce nunc benedicite domino, omnes serui domini. Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri. Verum id ex nulla scripture historia haberi potest. Alij mystice putant istos psalmodi canticum graduum appellari, eo quod singuli quasi gradus quidam videantur, quibus in Deum conscendatur, in singulis enim exercitatio quædam cōtinetur qua mens & affectus ad Deum se eleuent. Chald. paraph. mystice indicat intelligendum, cum ita ait, Canticum quod dictum est pro ascensionibus abyssi: id est, pro ascensionibus ab abyssō, à morte & damnatione: id est, pro salute & redemptione per Deum collata ab inferis. Non multum autem refert, siue dicamus pro ascensu ab inferis, siue pro ascensu ad cælos: quoniam quidem ab inferis ascensus, est etiam ascensus ad superos. Quanto enim ex abyssō subleuaris, tanto in altum ad cælum extolleris.

IN PSALMV. CXX.

Versu 1. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Ita quidem nobiscum vertunt Hieronymus & Felix. Veruntamen ex Hebręo legi etiam potest, Leuaui oculos meos in montibus, vnde veniet mihi auxilium. Atque ita erit sensus, Quasi in altitudine montium positus in hoc mundi deserto, attollo oculos huc illucque respiciens, vt videam vnde possit venire mihi auxilium. Post quod apte mox subiungitur, Auxilium meum à domino. Versu 5. Dominus protectio tua

II tua

Psal. 136.

tua super manum dexteram tuam. In Hebræo est, Dominus umbra tua super manum dexteram tuam, id est, dominus erit tua obumbratio, vel obumbrabit tibi desuper, quemadmodum in alio psalmo dicitur, Domine domine, virtus salutis meae, obumbrasti super caput meum in die belli. Est autem sententia eadem, siue umbra siue protectionem dixeris. Posset verò secundum mysticam sententiam, protectio ista iusti super manum dexteram, significare custodiam eius, propter obseruationem præceptorum Dei. In quem sensum respicere videtur quod habet hoc loco Chal. Paraph. Deus obumbrabit tibi propter chartulam præceptorum, quæ confirmata est ad manum dexteram tuam, in ingressu tuo. Quid enim aliud est, membranam vel chartulam præceptorum Dei esse confirmatam ad manum dexteram, quam Dei præcepta viriliter seduloque perficere & adimplere? Est etiam digna notatu pro sequentibus versibus eadem Paraph. Loco eius enim quod in versu 6. dicitur, Per diem sol non vret te, neque luna per noctem, sic habet, in die quando dominatur sol, non nocebunt tibi diurni, neque nocturni, quando dominatur luna in nocte. Et pro eo in versu 8. dicitur, Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum: sic illa legit, Deus custodiat exitum tuum ad negotiationem, & introitum ad studia legis. id est, tam exterioribus secundum corporis necessitatē deditum, quam ad interiora conuersum, semper dominus custodiet.

IN PSALMVM CXXI.

Versu 1. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi. Hieronymus, Lætatus sum, eo quod dixerunt mihi, in domum domini ibimus. Ad verbum autem ex Hebræo sic legitur, Lætatus sum in dicentibus mihi, in domum domini ibimus. vnde patet vulgata lectionis hunc sensum debere accipi, Lætatus sum in ijs quæ dicta sunt mihi, nempe quod in domum domini ibimus, vt illud, In domum domini ibimus, sit lætitiæ materia. In versu autem sequenti, pro atrijs in Hebræo ponuntur portæ: & eadem est sententia. Versu 3. Hierusalē quæ ædificatur vt ciuitas; cuius participatio eius in idipsum. Hieronymus, Cuius participatio eius simul. Felix, Quæ coniuncta est ipsi simul, id est, sibi ipsi. Alij, Quæ confociata est vel cōiuncta est sibi pariter. Quæ omnia pro ijs faciunt quæ in Elucidatione atque annotationibus præcipuis diximus. Versu 6. Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem. In Græco ad Hierusalem additur articulus, casus accusatiui, qui hunc indicat sensum, Rogate ipsam Hierusalem, supernam ciuitatem, quæ ad pacem sunt. Atque ita non deprecatio est quæ dirigatur ad ciuitatem supernam, sed exhortatio in virtute ciuium militantis Ecclesiæ, ad postulandum a superna ciuitate quæ pæcis sunt. Non consonat tamen hic modus illi quod proxime sequitur, Et abundantia diligentibus te. Hic enim iam deprecatio, nõ exhortatio est: Propter quod in Elucidatione & annotationibus prioribus, alium sensum indicauimus, in quo Hierusalem sit casus vocatiui, vt sit hic sermo non exhortatio alium militantium, sed eorū deprecatio ad ipsam supernam ciuitatem Hierusalem directa. Maxime cum in Hebræo originali nullus articulus habeatur, neque vllum signum denotans casum accusatiuum, sed absolute ponitur Hierusalem, absque vllius articuli vel signi præpositione. Quod autem in altera parte dicitur, Et abundantia diligentibus te, Hieronymus vertit, Sit bene ijs qui diligunt te. Felix, Prosperabuntur vel abundabunt diligentes te, aut prosperentur siue abundet, Nulla est a nostra lectione sententiæ diuersitas. Versu 7. Fiat pax in virtute tua. Videtur prima facie hæc dari posse commoda intelligentia, Ora õ cælestis Hierusalem, & tua oratione cura, vt in hac militate Ecclesiæ fiat nobis pax in virtute tua, id est, in virtute Dei, à qua tu habes tuam pacem solidissimam: vt sicut in te est pax omnino firma & penitus imperturbabilis, ex virtute Dei te inhabitantis, sic & nobis ex eadem quæ in te pacem donat virtute, pax vera descendat. Verum huic sensui videtur obistere originalis Hebræa lectio. Nam Hieronymus vertit, In muris tuis. Felix, in antemurali vel exercitu tuo. Vnde apparet, virtutem hic accipiendam pro exercitu siue fortalio, cuiusmodi sunt muri & antemurale: quomodo accipi solet virtus, cū dicitur, dominus virtutum, pro domino exercituum: & quomodo nõnunquam ipsum populum ciuitatis atque etiam fortalio ipsius dicimus fortitudinē siue virtutem. Per hunc autem exercitum siue antemurale aut muros supernæ Hierusalem, recte intelligimus populum militantis Ecclesiæ. Exercitus enim sumus supernæ ciuitatis omnes qui ad illam spectamus, tametsi adhuc in malitia hic iam degamus. Antemurale verò est hæc Ecclesiæ respectu supernæ triumphantis, eo quod de hac fiat ad illam transitus, & hic pugna geritur, cum ibi sit à pugna requies: quemadmodum circa mœnia & in antemurali pugna geritur aduersum hostes, intus verò belli tumultus non auditur, sed sunt quæta omnia. Cæterum pro turribus, in parte secunda, alij vertunt palatia, alij regias aulas, alij simpliciter ædes. Nos in Elucidatione turres istas siue palatia, exposuimus præcipuos in Ecclesiâ, vt rectores atque præpositos. Possimus tamen intelligere particulares Ecclesias, quemadmodum illic, Deus in domibus eius cognoscetur, vbi in Hebræo idem vocabulum quod hic ponitur.

Psal. 47.

IN PSALMVM CXXII.

Versu 2. & 3. Ecce sicut oculi seruatorum in manibus dominorum suorum. Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ. In Hebræo est, ad manum dominorum suorum, ad manum dominarum suarum. Quod clarius sententiam in Elucidatione atque præcipuis annotationibus expositam, proponit. Et nisi adderetur postmodum, donec misereatur nostri, videretur hæc posse dari intelligentia, Sicut seruus oculos habet ad manum domini, vt quàm primum vel digitum vnum mouerit aut manum extenderit, statim adit pareatque indicantis imperio, sic & nos semper oculos habemus ad te, ad omnia quæ tu præceperis paratissimi seduloque inuenti. Verum quia statim additur, Donec misereatur nostri, & quia finis psalmi magnâ proponit tribulationem, magis videtur literæ consonum, vt intelligamus de expectatione qua serui à domino malis eximi & bonis donari expectant atque optant,

optant, ad eum modum quo nos supra interpretati sumus. Versu 5. Quia multum repleta est anima nostra opprobrii abundantibus & despectio superbis. Duas has partes ex Hebræo interprete vulgò connectunt, opprobriumque & despectionem in aliatuo ponunt, ad hunc modum, Multum repleta est vel saturata est anima nostra opprobrio abundantium siue locupletum & despectione superbiorum. id est, opprobrio & contemptu, quibus à diuitibus afficimur. Potest tamen recte etiam nostra vulgata lectio ex Hebræo accipi, quemadmodum & Felix testatur. Ait enim sic posse transferri, Opprobrium abundantibus, supple fuimus, & despectio superbis vel magnificis.

IN PSALMVM CXXIII.

Versu 3. & 4. Forsitan aqua absorbuisset nos, Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransiisset anima nostra aqua intolerabilem. Totum hoc ex Hebræo ita vertit Hieronymus, Forsitan aqua circumdedisset nos, torrens transiisset super animam nostram, forsitan transiissent super animam nostram aquæ superbia. Et in eadem sententiam Felix, Tunc aquæ inundassent nos, torrens transiisset super animam nostram, tunc transiissent super animam nostram aquæ lætæ. Quæ lectio ex Elucidatione ne est intellectu facilis. Versu 5. Qui non dedit nos in captione dentibus eorum. Pro captione, Hieronymus & Felix prædam vertunt: & in versu sequenti, pro passere Hieronymus ponit genus, dicendo, sicut auis. Felix verò speciem seruat, vt habet nostra lectio.

IN PSALMVM CXXIIII.

Versu 1. & 2. Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitabit in Hierusalem. Montes in circuitu eius. In Hebræo alia distinctio est quam in lectione vulgata. Hieronymus ita vertit, Qui confidunt in domino quasi mons Sion, immobilis, in æternum habitabilis, subaudi, erunt: ac deinde, Hierusalem, montes in circuitu eius. Cuius lectionis sensus est, Qui confidunt in domino erunt sicut mons Sion, qui est stabilis & immobilis, nec potest à suo loco dimoueri, qui que in æternū persistat & habitatur, nec labitur vnquā aut diffluit. Ac deinde, Hierusalem ciuitas sancta (in qua mons Sion situs est) montes habet in circuitu suo, munita est montibus per circuitum adiacentibus. Neque tantum habet corporalem montium circumiacentiū munitiōem, sed insuper aliam meliorem, eo quod dominū habeat in circuitu suo, Potest verò ex Hebræo etiā sic verti, Qui confidunt in domino, sicut mons Sion non commouebitur, in æternū habitabit: vt more Hebræo positis dicatur singularis numerus pro plurali in parte posteriori, sitque hic sensus, Qui confidunt in domino, ad similitudinem montis Sion non commouebuntur, & habitabunt vel persistabunt immobilis in æternum, quomodo scilicet mons Sion nunquam commouetur, & perpetuò manet habitabilis. Versu 3. Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super fortem iustorum. Hieronymus, Quia non requiescet virga impietatis super fortem iustorum. Hæc autem virga impietatis, vel pro sceptro iniquitatis accipitur, id est, pro impiorū potestate atque dominio, vel pro punitione impiorum, siue potius gladio aut rhôphæa quæ illis manet in iudicio: quæ gemina expositio in Elucidatione indicatur. Versu 4. Benefac domine bonis & rectis corde. In Græco hic est εὐεργετώ, quod sonat benignare (vt ita dicam) siue benignus esto, aut bonum siue benignum te præbe, benigne age: de quo verbo diximus in annotationibus Psal. 50. Illic enim versu penultimo idem verbum in Græco ponitur, vertiturque illo in loco, benigne fac. Sic enim legimus, Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificetur muri Hierusalem, id est, benignum te præbe Sion & cum ea age placide atque suaviter.

IN PSALMVM CXXV.

Versu 1. In conuertendo dominus captiuitatem Syon. Clarius & ad formam Latini sermonis aptius vertit Hieronymus, Cum conuerteret dominus captiuitatē Sion. Seruauit autem interpres Latinus formam Græci sermonis, quemadmodum alibi. In conueniendo populos in vnum. Et iterum, In conuertendo inimicum meum terrarum. Aptius tamen per accusatiuum sermo fieret, hoc modo, Psal. 104. In conuertendo dominus captiuitatem Sion. In secunda autē parte, vbi habet nostra lectio, quasi cōsolati, in Hebræo est, Facti sumus sicut somniantes. Quod exprimit magnitudinem repentini gaudij in speratæ lætitiæ. Ita enim solent esse affecti quibus subita aliqua contingit & insperata lætitiæ magna, quemadmodum afficiuntur somniantes, vt nesciant an verè res ita se habeat: quomodo de Petro legitur, vbi de captiuitate esset per angelum liberatus, quod existimabat somnium esse id quod factum erat per angelum. Felix autem vertit, sicut somniantes vel corroborati, quod proxime ad nostram lectionem accedit. Neque ab hoc postremo dissonat quod habet Paraph. Chal. Erimus velut infirmi, qui conuauerunt. In sequenti autē versu, pro Gaudio in Hebræo est risus, quod in idem redit. Versu 5. Conuertere domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. Hieronymus nobiscū vertit, sicut riuus in austro. Felix verò aliter reddidit, Conuertere vel sedit domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro, vel sicut inundationes aquarum in meridie, vel in siccitate. Quod aliū videtur exposcere sensum ab eo quem supra dedimus, & quem plures sequuntur, ac ferè diuersum, nempe istum: Sedit domine, & cessare fac nostram captiuitatē, qua nunc premimur, sicut conuertuntur vel sedantur torrentes à meridie, quando sol vrit terram & aquas exiccat, plurimūque aquarū suo excessiuo calore deuorat, vt vel siccantur aquæ torrentiū vel certe minuuntur, ne ita rapide currant, impediti siccitate quæ est à nimio solis aestu. Alij verò sic vertunt, Conuertere Deus Captiuitatem nostram, sicut riuuli in arido vel sicut torrentes in regione meridiei: id est, in loco sicco & arido. A signantque hanc intelligentiam, Conuertere captiuitatem nostram, quod si feceris, ita nouā & iucundam rem nobis facies, ac si in locis inaquosis & omnino siccis dares torrentes & alucos aquarum. Cui intelligentiæ nõ omnino dissonat quod habet

IN PSALMVM CXXVI. ET CXXVII.

ber. Chald. Paraph. Conuerte domine captiuitatem nostrā, sicut conuertitur terra quando abundat...

IN PSALMVM CXXVI.

Versu 3. & 4. Vanum est vobis ante lucē surgere, surgite postquā sederitis, qui manducatis panem...

1. Pet. 5. Psal. 36. 1. Cor. 10. Psal. 120.

Apo. 14.

IN PSALMVM CXXVII.

Versu 2. Beatus es, & bene tibi erit. Chal. Paraph. Prius refert ad beatitudinē spei in via vitæ huius...

IN

IN PSALMVM CXXVIII. CXXIX. ET CXXX.

IN PSALMVM CXXVIII.

Versu 3. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Hie...

IN PSALMVM CXXIX.

Versu 4. 5. & 6. Quia apud te propitiatio est, & propter legē tuam sustinuit te domine. Sustinuit...

IN PSALMVM CXXX.

Versu 3. & 4. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animā meam, Sicut ablaetatus est super me...

II iij IN

IN PSALMVM CXXXI. CXXXII. ET CXXXIII.

IN PSALMVM CXXXI.

Versu 1. Et omnis mansuetudini eius. Pro mansuetudine Hieronymus vertit afflictionē. Et omnis (inquit) afflictionis eius. Felix legit, Omnis afflictionis eius, vel humilitatis, vel mansuetudinis. Sententia in idem redit, quando quidem mansuetudo consistit in æquamini toleratā passionum & afflictionū obuenientium. ¶ Versu 2. Sicut iuravit domino. Hieronymus, Qui iuravit domino, quod clariorem habet intelligentiam. Et in versu quinto, quod nostra lectio habet, Et requiem tēporibus meis, Hebræa non habent. ¶ Versu 6. Ecce audiuius eā in Effrata. Hieronymus legit per genus masculinum, Ecce audiuius illum, nempe locum domini: quomodo quidam etiam nostram lectionem corrigi volunt. In Græco tamen in genus fœmineū ἡ τῆς, id est, eam. Potestque fieri relatio ad intellectum, eam habitationem, vel requiem, vel domum domini. Pro campis autem sylæ, Hiero. vertit, In regione saltus: Felix nobiscum tenet, in cāpis sylæ, eadem enim sententia est. Chal. Paraph. rem explicat his verbis, Inuenimus eam in campis sylæ. Libani, loco ubi adorauerūt patres mundi: hoc est, in loco olim deserto, in monte Moria, ubi patribus aliquando fuit locus orationis & sacrificij. Adoravit enim illic Abraham, & magnum illic cunctis quæcūq; oculis memorabile summæ obedientiæ sacrificium vnigeniti filij, quousq; permillus fuit, perfecit: adoravit illic post etiā David, ubi cessasset à plaga angelus, obtulitque sacrificiū. ¶ Versu 7. Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius, Hieronymus, Adorabimus scabellum pedum eius, id est, arcā domini, quæ fuit quasi scabellum pedum eius, de quo diximus in annotationibus Psal. 98. in versum illum, adorate scabellum pedum eius, quoniā sanctum est. ¶ Versu 11. Iuravit dominus David veritate, & non frustrabitur eum. Hieronymus, Et nō reuertetur ab eā, scilicet veritate, id est, non retracta bit eā, non infringet, non omittet quin perficiat. In eadem sententiam Felix, Non auertetur ab eā, vel non cōuertetur aut reuertetur, quæ omnia idem volunt. Atque eadem esset in vulgata lectione sententiā si tantū in genere fœmineo, poneretur relatiuū, pro cōlegendo eā, hoc modo, iuravit dominus David veritatē, & non frustrabitur eam, id est, veritatem iuramento firmatā non faciet irritam & vanā, sed implebit eam. Atque hoc modo per genus fœmineum habet Græca lectio ἡ τῆς ἀληθείας, hoc est, & nō reprobabit vel abijciet vel frustrabitur eā. Veruntamen lectio habens masculinum genus, cōm eam habet & ipsa intelligentiam, vt in Elucidatione monstratum est. ¶ Versu 16. Viduam eius benedicens benedicam. Ex Hebræo vertit Hieronymus, venationem. Felix vertit, victum eius vel cibum viaticum eius benedicēs benedicam. Alij vertunt, annonā. Quæ omnia facili in eandem possunt reduci sententiā: Nam per venationem quid intelligitur item & per cibum viaticum siue annonā, nisi cibus ille delicatus quo in sancta Ecclesia pascimur, videlicet panis verbi Dei, de quo sua benedictione tam nos copiose reficit, tam pascit abundanter in plenitudine benedictionibus: Græci autem codices quidam habent ἡ ψωμῶν, quod significat viduā: plures & vulgariōres ἡ ψωμῶν, quod significat venationem. Putant autem quidam Latini interpretes ignorantia lapso, vt ἡ ψωμῶν, verterint viduā. Verum id nimis ignorantia & stoliditatis fuerit inculcare homines eruditos & bene meritos, præcipue ex leui tantū suspitione. Magis autem Græcorum exemplarium diuersitati imputandum est, quod viduā transferunt, quā illorum ignorantia. Quis enim vel tenuiter doctus, ignoret hanc inter ἡ ψωμῶν, & ἡ ψωμῶν, differentiam? Latina verò exēplaria omnia constanter habent viduā, vtrunq; videlicet Psalterium Romanum & Gallicanū, ipsa etiam lectio quā sequitur beatus pater Augustinus. Nam viduam prolixā expositione interpretatur. ¶ Versu penultimo, Illic produca cornu David. Vulgō nostri codices habent illic, sed conuenientius videtur, si illic legatur. Nam quid sibi vult, illic produca vel illic na sei facia? Videtur ergo potius legēdum, Illic producam, in quā sententiam vertit Hieronymus, Ibi oriri faciam cornu David: & Felix, Illic germinare faciam vel florescere cornu David. Aduerbiū quoque in Græco positum ἔκει, recte illic vertitur. ¶ Versu ultimo, Super ipsum autem effloreat sanctificatio mea. Hieronymus vertit, Super ipsum autem florabit diadema eius, id est, glorificabitur ipse vt rex regum & dominus dominantium, tanquā princeps regum terræ, videlicet quando dabitur ei nomen quod est super omne nomen, &c.

Gene. 22. 2. Re. 24.

Apoc. 19. Apoca. 1. Philipp. 1.

IN PSALMVM CXXXII.

Versu 1. Ecce quā bonum & quā iucundum habitare fratres in vnū. Hieronymus, Ecce quā iucundum & quā decorū, habitare fratres vnā. Felix, habitare fratres etiam simul, vel in vnū, hoc est, cohabitare fratres & vnanimēs. Chal. Paraph. sic habet, Ecce quā bonum & quā iucundū, habitare Sion & in Hierusalem sicut duo vnū. Quod mystice posse intelligi, de vnione & cōmunionē Ecclesiarum militantis atque triumphantis. Sunt enim hæ quasi duo, & tamen mirabili societate coniunguntur. ¶ Versu 2. Sicut vnguentum in capite. In Hebræo est, sicut oleum illud bonum, quasi oleum in signe. Vnde vertunt Hieronymus & Felix, Sicut vnguentum optimum, vel sicut oleum optimum. ¶ Versu 3. Sicut ros Hermon, quid escendit in montem Sion. In Hebræo est numerus pluralis, super montes Sion, vt vertit Felix. Vel super montana Sion, vt habet Hieronymus. Vnde putant hic significari non singulariter illum montē qui erat in Hierusalem, sed vniuersā montana ludææ, id est, terram promissionis, quæ in scripturis non semel dicitur manare lacte & melle: vt merito credendum sit, rorem illum de quo hic dicitur, pinguisimum atque fœcundissimum extitisse.

Num. 14. Deut. 6.

IN PSALMVM CXXXIII.

Versu 2. Qui stas in domo domini, in atrijs domus Dei nostri. Illud in atrijs domus Dei nostri, non est in Hebræo. Quod autem sequitur principium versus tertij, In noctibus, iungūt ad finem versus

IN PSALMVM CXXXIII. CXXXV. ET CXXXVI.

A versus præcedētis: hoc modo, Qui stas in domo domini in noctibus. Accēdēd e, Tollite & leuate manus vestras ad sanctum, vt vertit Hieronymus, vel ad sanctitatem, vt habet Felix. Chal. Paraph. Et sic loquitur sic habet, Qui stas super custodia domus sanctuarij Dei, & laudatis in nocte, Leuate manus vestras sacerdotes super sanctum, & benedicite Deo.

IN PSALMVM CXXXIII.

Versu 3. Psallite nomini eius, quoniā suauē. Potest intelligi, quoniā suauē est nomen domini, eo quod sola domini memoria abunde reficit & iucundari facit cor hominis. Vel quoniā suauē & iucundū est, psallere nomini domini. Simile occurrit & in Psal. 53. cū dicitur, Conhibeor nomini tuo domine, quoniā bonū est. Potest enim intelligi, Quoniā bonum est nomen tuum, vel quoniā bonum est confiteri illi, quomodo alibi dicitur, Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. Quod autem in hoc loco per genus masculinum habet lectio Romana, Quoniā suauē est, nempe dominus, id nō respōdit lectioni Græcæ, quæ per neutrum genus habet καλῶς, id est, bonū vel suauē. Et ex Hebræo Felix vertit suauē vel iucundū: Hieron. decens. ¶ Versu 4. Israël in possessiōnem sibi. Hieronymus, Israël in peculium suum. Felix, In peculium vel in thesaurum suum, vel in proprietatē suā. Populum enim suum Deus quasi suum thesaurū reputat. Vnde illud est quod supra dictū fuit in Psal. 126. Cum dederit dilectis suis somnū, ecce hæreditas domini, filij in erces fructus ventris. Et in Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuā, & possessiōnem tuam terminostertæ. ¶ Versu 8. Qui producit ventos de thesauris suis, Producit accipe nō vt valeat progignit, sed producit. Vnde in Græco est ἡ γέννησις, quod manifeste significat educēs, & ex Hebræo Hieronymus vertit, educens. Et apud Hieremiā ca. 10. similiter legimus, Fulgura in pluuia facit, & educit ventū de thesauris suis. Felix dicit etiā sic verti posse, Inueniens ventū in cellarijs suis, quod eandem habet sententiā. ¶ Versu 6. Et misit signa & prodigia. Quomodo supra diximus in versum 24. Psal. 104. Edidit terra eorum ranas, in quibusdā libris deprauate legi, & dedit pro edidit, cum & Hebræica & Græca lectio non & dedit habeat, sed edidit: ita in proposito loco, videtur loco eius quod vsq; nostri codices habent, & misit legi debere emisit. Nam in Græco est ἐξέτισται, quod manifeste sonat emisit, vel edidit. Item ex Hebræo Hieronymus vertit emisit, non & misit. Felix simpliciter misit, absque coniunctione quæ in Hebræo non ponitur. Nihil tamen variatur in sententiā, siue legas & misit, siue emisit. ¶ Versu 14. Et in seruis suis deprecabitur. Hieronymus, Et in seruos suos erit placabilis. Felix, In seruis suis consolabitur vel penitebit eū: hoc est (vt loqui consuevit scriptura) penitentiā agere de malo quod in eos venire permisit vel decreuerat, secundum ordinationem suæ sententiæ. Chal. Paraph. sententiā pulchre explicat, dicens, Et super vel ad seruos suos conuertetur in miserationibus suis.

IN PSALMVM CXXXV.

Versu 15. Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro: Potest illa excussio intelligi ex curribus, in quibus residēbat Pharaon cū suis principibus, ad persequendum Israël. Nam ita legitur, Pharaonem de populi dimissione penitentem statim inuexisse currum. Hieronymus verò pro excussit habet conuoluit: Et conuoluit Pharaonem & exercitum eius in mari rubro. Felix verò concussit vel excussit. ¶ Versu 18. Et occidit reges fortes. Hieronymus, Et occidit reges magnificos: reges admirabiles vel terribiles. ¶ Versu 25. Qui dat escam omni carni. Pro esca in Hebræo est ἡ ἄρτος, quod significat panē. Vnde Hieron. vertit, Qui dat panem omni creaturæ vel carni. Constat autem panem pro esca generaliter accipi, quomodo & aliàs frequenter in scriptura accipi solet.

Psal. 53.

Psal. 9.

Psal. 126.

Psal. 2.

Hiere. 10.

Exod. 14.

IN PSALMVM CXXXVI.

Versu 2. In salicibus, &c. Hieronymus super salices: Felix super salices vel in desertis, aut in Galieibus. Pro organis autē vertunt citharas. ¶ Versu 4. Et qui abduxerunt nos, hymnū cantate nobis de canticis Sion. Admodum variē hic versus ex Hebræo vertitur. Hieronymi versio sic habet. Et qui affligebant nos, læti canite nobis de canticis Sion, nominatiuū læti iungens cum verbo canite. Quæ lectio hunc sensum habet, Qui nos affligebāt præpositi nobis, interrogaerunt nos, & dixerūt a nobis, quasi illudentes. Canite læti, vel in lætitia canite nobis de canticis Sion. Felix sic vertit, Et deridētes nos, lætitiā (supple interrogabant nos, vel postulabāt a nobis) cantate nobis de canticis Sion. Ad marginē verò sic legit, Et pro vlulatu nostro, id est, lamentationibus nostris lætitiā, supple interrogant vel posebant, a nobis. Vel sic, Inimici nostri, qui scilicet deludebant nos, lætitiā, supple interrogabāt nos, id est, sermonē vel carnē lætitiæ postulabant. Vel sic, Suspensis nostris, id est, instrumētis nostris musicis quæ suspensā erant, interrogabant sermonē lætitiæ. Chal. paraph. clare hanc lectionem ita explicat, Et qui rapuerunt nos, affectū lætitiæ dicebāt, Psallite nobis cātica quæ dicebatis in Sion. ¶ Versu 6. Obliuioni dextera mea. Quidam vertunt, obliuiscatur dextera mea, subaudiētes artis iucū, id est, dextera mea destituitur arte defendendi, nō possit ultra protegere aut defendere me, si nō, &c. Atque huic versioni satis consonat lectio Psalterij Romani, quæ habet, Obliuiscatur me dextera mea, Verū nostræ versioni fauet quod Hieronymus vertit, In obliuione sit dextera tua. Felix item legit nobis, obliuioni detur. Intelligitur autem istum obliuioni dari à Deo, videlicet vt non ultra Deus recusetur adiutorium præbere dextera: hoc est, vt non amplius sit auxilio. Solet enim dei protectio per assistentiā dextere significari, vt Psal. 120. Dominus custodit te, dominus protectio tua, super manū dexterā tuam. ¶ Versu 8. Si nō propoliuero Hierusalem, in principio lætitiæ meæ. Ita per omnia nobis cū legitur

1 I iij

legit

legit Hieronymus. Felix autem sic habet, Sin on extulerit Hierusalem, super caput latitiae meae, quod eandem habet cum nostra lectione sententia: hoc est, si non Hierusalem omni latitiae meae praeposuerit, id est, si non Hierusalem praeposuerit omnibus gaudijs & delicijs, quae mihi possent in Babylone contingere, vel si non iustitiam pro ciuitate Hierusalem praeposuerit omni gaudio & omni latitiae, quae mihi possit contingere, & si non illa semper ob oculos versabitur, videlicet, ut quandoquocumque latitiae vlla occasio se obtulerit, prius iustitiam mihi excitet memoria Hierusalem, adeo miserè destituta, quae latitiam incipiam, quo videlicet tali modo temperata letitia, modo non excedat neque alia sit quam exulem & captiuum deceat. Quam rem nos quoque in desiderio patriae caelestis imitari non foret inutile, videlicet ut in quolibet occasione latitiae occurrente, prius nostram captiuitatis in qua nunc degimus miseriam ponamus ob oculos, quam latitiae dedamus nosmetipsos, ut hoc modo admixtione doloris velut misceatur, ac temperetur nostrum gaudium, ne fiat gaudium effusum, & crassius quam exulem & captiuum filium deceat. Versu. 10. Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. Hierony. Euacuate usque ad fundamentum eius. Felix, Exinanite, exinanite, vel euacuate, euacuate, vel deaustate, deaustate, usque ad fundamentum in ea. Omnia enim haec idem sunt. In eo vero quod sequitur, Filia Babylonis misera, Hieronymus pro misera ponit deaustata, subaudiendum est, ut dicitur, Felix, misera, deaustata vel depopulata. Quidam Babylonom ponunt casu vocatiu, & vastationis, vel miseriae casu genitiu, ad hunc modum, O Babylon, filia vastationis vel desolationis secundum eum modum loquendi quo in scripturis dicitur filij mortis vel damnationis, qui mortu addicti vel destinati sunt.

IN PSALMVM CXXXVII

Psal. 8.

Versu 1. Quoniam audisti omnia verba oris mei. Totum hoc in Hebraeo prorsus non legitur, sed principium versus sequentis cum initio Psalmi continetur, ad hunc modum, Confitebor tibi domine in toto corde meo, in conspectu angelorum vel deorum vel iudicum aut magnatum, psallam tibi. In Graeco habetur quidem haec oratio, sed non in eodem loco quo in nostris codicibus ponitur. Habent enim Graeci libri hunc ordinem, Confitebor tibi domine in toto corde, & in conspectu angelorum psallam tibi: Quoniam audisti omnia verba oris mei, adorabo ad templum sanctum tuum, &c. Versu. 3. quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum. In vulgata haec lectio videtur singularis numerus positus pro plurali, omne pro omnia, in hunc sensum, Magnificasti nomen sanctum tuum super omnia, iuxta dicitur in Psal. 8. Domine dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. In Hebraeo autem habetur, Magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum, quomodo vertit Hieronymus & Felix. Quod ita potest intelligi, Magnificasti verbum tuum Euangelice praedicationis & extulisti super omne nomen tuum, quoniam videlicet ante illud verbum mundo missum, vocabaris tantum Deus Israel, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, defensor & pastor Israel. Verum eloquium tuum non in Iudaea tantum voluisti latere, sed per vniuersum orbem terrarum fecisti diuulgari. Chal. Paraph. habet, Magnificasti super omne nomen tuum verba laudis tuae, id est, verba tuae laudis nullis tuis nominibus valent comprehendere, nullum tibi nomen est quod maius laus atque celsitudo penitus explicari possit. Quidam putant in hac oratione esse hyperbaton, sicut in Hebraeo eam esse iungenda, Magnificasti nomen tuum super vel propter omne verbum tuum, hoc est, nomen tuum vehementer magnificasti & laude dignum commendasti, ex eo quod quicquid in qua promisisti, fideliter adimpleas, Atque ita dicit Felix verti posse, Magnificasti super omne eloquium tuum nomen tuum, modo super, loco propter accipiatur. Versu vltimo, Dominus retribuet pro me. In Hebraeo, Dominus operabitur pro me, ut vertit Hieronymus: vel dominus perficiet, finiet vel consummabit pro me, ut Felix. In vltima autem parte, Opera manuum tuarum ne despicias, Hieronymus habet, Ne dimittas, id est, ne patiaris perdi, ne perire sinas. Felix, ne dimittas vel ne relaxas, id est, ne dissolueris aut diffuere sinas.

IN PSALMVM CXXXVIII

Versu 2. Intellexisti cogitationes meas de longe. Hieronymus, Intellexisti malum meum de longe, quod potest intelligi actiue, malum quod feci, vel passiue, quod pertuli. Felix in textu nobiscum legit, cogitationem. Verum ad marginem ponit multiplicem versionem. Vel sic, Intellexisti malum meum, actiue vel passiue. Aliter, Intellexisti vt considerares me, id est coniungeres me: vel intellexisti socium meum vel amicum meum: hoc est, non me solum cognouisti, verum etiam quicquid ad me attinet, & quicquid mihi est coniunctum, aut tu nosti cum quibus sit vita mea & cum quibus conuersatio mea. Vel sic, Amicum meum & socium meum tu a longe optime nosti, cum nullam videaris cum illo familiarem conuersationem ducere, longe etiam melius me, qui tamen illi perpetuo conuiuio familiariter, & illi sum assiduus, ac iam sermo diuini salis (quod dici solet) cum eo absumpsi: etiam post tam longam tamque familiarem conuersationem, tu illum nosti melius ac magis intime quam ego illum nouerim, & melius cognoscis quo erga me sit animo, cum ego id certo non sciam & falli possim, quantumuis interioribus indicijs amicitiam erga me testetur. Nemo enim filius est, qui omnino certum & exploratum habeat patris animum atque e contrario: neque vllus maritus suae coniugis habet certum animum, cum subinde auditum sit, & a parentibus filios, & a filijs parentes, ab vxoribus maritos, a maritis vxores, varijs modis fuisse interfectos. Versu eodem, Semitam meam & funiculum meum inuestigasti. Hieronymus, Semitam meam & accubitionem meam euentilasti. Felix Semitam meam & accubitionem meam euentilasti. De quibus diximus in annotationibus principalibus.

A libus. Felix vero dicit etiam sic verti posse, Semitam meam & quadratum meum, vel quadratum vel quadrangulum meum euentilasti vel dispersisti. Quod ego quidem puto (iuxta sententiam Elucidationis) apte posse exponi de hominis intentione, intelligendo per quadratum gnomonem, vel instrumentum quo examinantur lapides, an recte quadrati sint, quomodo per funiculum muri & parietes in officio, an absque curuitate surgant. Homini autem intentio eadem ratione & funiculus & gnomon vel quadratum, id est, instrumentum ad quadrandum potest appellari. Ipse vero sic exponit, Semitam quam feci pro omnes quatuor partes mundi, vel omnes quatuor partes meae, inuestigasti. Versu. 3. Quia non est sermo in lingua mea. In Graecis exemplaribus nunc legimus pro sermone, quomodo etiam habet lectio Romani Psalterij, Non est dolus in lingua mea. Verum id ex corruptione videtur esse, videlicet pro sermone deprauate scriptum, id est, pro sermone dolus. Id ex Hebraeo fit euidenter. Ceterum ex Hebraeo a lectione haec pars tertij versus continuanda erit cum principio quarti versus sequentis, in hunc modum, Quia non est eloquium in lingua mea, ecce domine nostri omnia. Sic enim vertit Hiero. Neque minus haec Felix, Quoniam non est sermo in lingua mea, ecce domine cognouisti totum ipsum quod sic exponitur, Nondum fuit sermo in lingua mea, & tu domine cognouisti totum ipsum sermone meum, vel sic, Non est sermo in lingua mea, quem tu non cognoueris. Vel sic, Quia non est sermo in lingua mea, at tamen tu cognouisti omnia quae cogito, omnes cogitationes cordis mei. Cui consonat paraph. Chal. quae sic habet, Et cum non est verbum in lingua mea, ecce Deus tu nostri cogitationes cordis mei omnes. Deinde pro eo quod nos habemus, Nouissima & antiqua tu formasti me, ex Hebraeo lege a vulgata lectione dicta sententia legimus, Retro & ante formasti me: id est, posteriora & anteriora meae: hoc est, totum equatum quantum sum. Ita enim vulgo vbi significare volumus nos re exacte perspexisse & probe cognoscere, dicimus nos re eiusmodi ante & retro perspexisse, id est, quaecumque sunt in re eiusmodi. Versu. 3. Si sumptero penas meas diluculo &c. Felix, Assumam pennas aurorae. Quod simpliciter intelligi potest, Si assumptero pennas ad volandum admodum diluculo in aurora iuxta sententiam vulgatae lectionis. Aliqui comparationem putant fieri a aurora, qui mox vbi oriri coeperit, iam tu celeriter radios longissimos proiecit versus Occidentem, supra mare, quod ad Occidentem est, quoniam illic mare dicitur Occidere, propter quod etiam Poetae cum occasum solis volunt significare, ipsum se condere dicunt in Oceano. Vult ergo significare Propheta. Si ita celeriter possem auolare, quomodo celeritate sol in aurora oriens, spargit versus Occidentem longissimos radios, sicque in vltimis maris, in vltimo Occidentis fierem mihi habitatione, etiam illic te inuenirem, & tu me illic regeres atque custodires. Versu. 9. Et in illuc manus tua deducet me. Potest intelligi illuc, ad illum locum, ad hoc extremum maris deducet me manus tua, sine cuius ductu impossibile me foret illuc pertingere. Vel sic, Manus tua illuc me deducet, illuc mihi dux erit & conseruatric: ut quod sequitur, Et tenebit me dextera tua, praecedens explicet. Cui consonat quod vertit Felix, etiam illuc manus tua dirigit me, vel manu tua dirigis me. Versu. 13. Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. Hiero. Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me, Felix, Confitebor tibi, quoniam terribiliter & mirifice formatus sum: vel ita, Quoniam terribilibus segregatus sum: id est, terribilibus operationibus segregatus sum, & formatus sum a te, vel occulte effectus sum a te. In eo autem quod sequitur, Mirabilia operata, & anima mea cognosceret nimis, quidam vltimo loco positum aduerbium nimis, iungunt cum nomine mirabilia, ad hunc modum, Opera tua sunt nimis mirabilia, & anima mea cognosceret, vel contemplantur ea. Cuius simile videmus in versum primum Psal. 45. Deus refugium nostrum & virtus, adiutor in tribulationibus quae inueniunt nos nimis. Diximus enim, nimis, constructum cum adiutor, hoc sensu, valde adiutor, id est, adiutor potens ac validus. Versu. 14. Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto. Hiero. Non sunt operata ossa mea, a te, quibus factus sum in occulto, id est, quibus formatus sum in abscondito matris uteri, vel in occulto, in operimento carnis & pellis. Felix, Non est occultatum os meum a te, quoniam factus sum in occulto: hoc est, quauis in occulto factus sum in secreto matris uteri, at tamen ossa mea non sunt tibi incognita. Quidam os pro fortitudine accipiunt, quae est in ossibus maxima, in hunc sensum, Non erat tibi occultata fortitudo mea, cum essem in abscondito, quasi dicitur, tu nosti, quam fuerim nullius virtutis, cum in utero materno tuis manibus primum formari inciperem. Versu eodem, Et tu habitatio mea in inferioribus terrae. Dicitur quae hic in Hebraeo ponitur pro substantia a verbo rakad dicitur quod (teste Reuchlinio) significat acu pinxit, imaginibus intexit, polymita uit, & (si dicere liceret) et crepuit. hinc illud quod Hiero. hoc loco vertit, Imaginatus sum in nouissimis terrae, id est, putat esse, quod contextus sum in inferioribus terrae, id est, in matrice. Valet enim imaginatus sum, actiue, secundum varias imagines & varios colores pulchra diuersitate artificiose factus sum, quo pannus lineas pulchras solent acupingi, aut quomodo aulea atque tapeta (quae vocantur) diuersarum imaginum & diuersorum colorum varietate solent artificiose contexti. Significatur hoc loquendi schemate, in explicabile modo inchoate fibile artificium, quo hominis corpus tam pulchra varietate, tam mirabiliter componitur ex tam diuersarum rationum membris: quemadmodum vestis phrygiana ex nimium diuersis coloribus aptissime tam et diuersis artificiose contextitur. Hinc quidam verterunt, Ingeniosissime contextus sum, acupictus sum: alij, phrygiana imaginibus formatus sum vel contextus. Ad idem hoc verbum spectat dicitio illa quoque in Psal. est 44. pro varietatibus cum dicitur de sponsa, quod sit circumamicta varietatibus, de quo loco dicitur inuenies. Versu. 15. Imperfectum meum viderunt oculi tui. In Hebraeo est yalmi, quod significat rudem factum, quod vulgo solet naturalem embryonem appellare, cum videlicet nondum factus in matre non utero omnibus suis membris, & forma vltima fuerit absolutus, sed impletus adhuc est report successu per virtutem generatiua perficiendus. De hoc dictum est plenius in annotationibus prioribus. Quod autem sequitur, & in libro tuo omnes scribentur, Felix vertit per genus neutrum, hoc modo, Et

Psal. 45.

Psal. 44.

in libro tuo omnia illa scribentur, quod exponunt de membris corporis, hoc modo. Omnia illa membra corporis in libro tuo scribentur, omnia illa membra quibus informe illud corpus perficis, scribentur in libro tuo, ita ut (iuxta domini verbum) etiam capilli capitis omnes numerentur, nec possit vel vnus ex eis perire. Atque in hunc sensum quod cōtinuō sequitur, Dies formabuntur, & nemo in eis, ita verti potest, Per dies formabuntur, & nullū ex eis: hoc est, formabuntur membra illa temporis successu, & non erat vnus ex eis tunc temporis cum adhuc essem informis massa in matris utero. Iuxta quā ferē sententiam, quidam Paraphrastes sic vertit, Cum informis essem fetus, videbas me: cuncta membra, quæ per dies formata sunt, velut in libro habebas descripta, cū adhuc ne vnū quidem extaret. Hiero. verò, quantū ad partem priorem vertit, ut habet nostra lectio, In libro tuo omnes scribentur. Quod autē sequitur, Dies formabuntur, & nemo in eis, ita reddidit, Dies formati sunt, & nō est vnus in eis, Cuius lectiois sententia in annotationibus prioribus assignata est. Alij verò sic exponunt, Dies formabuntur, & dabuntur nobis, quibus viuemus super terram, & non vna in eis supple assignata est ad nostrum arbitrium, sed statuta vitæ periodus à Deo peragi debet, & non potest præteriri. ¶ Versu 16. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, &c. Hierony. Mihi autem quàm honorabiles facti sunt amici tui Deus, quàm fortes pauperes eorum: hoc est, Quàm sunt validi, constantes, & robusti, ad perferendum omnia, verum illi pauperes spiritu inter amicos Dei. Quàm enim fortis erat ille ex amicis Dei pauper, qui cum nihil haberet, confidenter iactabat omnia se possidere: & multos locupletare, qui cum in penuria viueret, clamabat omnia se habere, & abundare, omnia quoque posse in eo qui ipsum confortabat, qui etiā in tribulationibus gaudebat, & pro infirmitatibus suis libenter gloriabatur, qui clamabat, neque morte, neque vita, neque vlla omnino creatura se posse separari à charitate Dei, & alia huiusmodi per multa magnæ fortitudinis testimonia. Quantū verò ad priorem partem, potest ex Hebræo etiam sic verti, Mihi autem quàm fuerunt preciosæ cogitationes tuæ Deus. Nam dictio, Hebraica hic posita reim, ambigua est, ad significandum cogitationes vel amicos: propter quod, in versu secundo præsentis Psalmi vbi eadem dictio ponitur, diximus verti posse, Intellexisti cogitationem meā, vel amicum meum. Huius autē lectiois sensus erit, O Deus, cogitationes tuæ istæ quibus tu sic cogitas, & sic agis cum genere hominū, quàm sunt preciosæ, quā sunt stupendæ, quātisquē laudibus dignæ celebrari? Priori tamen versioni aperte fauet Chal. Paraph. quæ sic habet, Mihi autē quàm honorabiles sunt qui amant te iusti, Deus: & quàm validi sunt principes eorū? Et quod sequitur, aliter quoque quàm Hieronymus vertit, legi potest. Nam Felicis versio sic habet, Quàm multiplicati sunt principes eorum, nempe amicorū Dei: vel, Quàm confortati sunt: id est, quàm fortes facti sunt. Vel sic, Quàm corroborata sunt capita eorum. Quæ lectio secundum sententiam fati cum Hieronymiana conuenit. Nam principes isti multiplicati, vel capita confortata amicorum Dei, sunt fortes illi pauperes quos constituit Deus super omnem terrā, & quos tanquam fortes Deus vehementer eleuauit, ut in alijs Psalmis scribitur. Quidam vertunt summas pro principibus vel capitibus, in hunc modum, Quàm prauulerunt, vel quàm ingentes factæ sunt summe earū, nempe cogitationum, ut (quomodo sequitur) dinumerare non possint. Aut, Quàm multæ summe eorum, nempe amicorū Dei. i. quanta multitudines eorum, ut dinumerare nō possint. Nam lectio Hebraica ambigua est, licetque vertere per genus masculinū siue fœmineum, uti videbitur cōmodius. Quidam partem posteriorem sic vertunt, Quàm difficilis est cōputatio earum cogitationū, vel eorum amicorum ob nimiam multitudinē. Diuersitas omnis ex hoc procedit quod dictio Hebraica hoc in loco posita rossi, per aleph in medio, plura significat. Proprie enim caput significat, transumptiuē cacumen cuiuslibet rei, principem, vel summum, vel primum & supremū. Inde summi principes & capitaneis denominantur. Inuenitur etiam & summā significare, ut Exod. 30. Cum acceperis summā filiorum Israël. Atque ex hac vocis ambiguitate procedit translationū supra posita diuersitas. ¶ Versu 17. Exurrexi, & adhuc sum tecū. De resurrectione futura post mortem hoc exponit Paraph. Chal. quæ sic habet, Resurgā in mundo venturo, & adhuc sum tecū. ¶ Versu 19. Quia dicitis in cogitatione, accipient in vanitate ciuitates suas. Longe aliter est in Hebræo: Hiero. quidem sic vertit, Quia cōtradident tibi sceleratē, eleuati sunt frustra aduersarij tui. hoc est, inimici tui in scelere & impietate sua contradicent regnabuntque tibi, & erunt inobedientes: ipsi frustra eleuati sunt, absque vtilitate præpositi sunt alijs: quod tamen non rarò contingere solet, ut mali præsent bonis. Secundum quā expositionem hæc lectio facile poterit cum nostra vulgata cōcordari, id quod conferenti facile fiet manifestū. Potest & aliter intelligi hæc Hiero. versio: frustra & vanē contra te eleuati sunt per superbiam ut tibi contradicant, cum nullam habeat causam sese contra te eleuandi, imò omnem potius causam habeat sese humiliandi sub manu tua, tibi que humiliter obediendi. Vel frustra eleuati sunt cōtra te & amicos tuos, quia prauulere non poterunt, neque tibi, neque tuis amicis: quoniā postquam corpus occiderint, nō habēt quid faciant. Ponit Felix & alias plures versiones, in textu tamen nō ponens nisi quod vertit Hiero. Quantum autē ad secundā partē, dicit recte verti posse ut habet nostra lectio, Accipiant inuanū ciuitates tuas. ¶ Versu vlt. Et vide, si via iniquitatis in me est. Hiero. pro via iniquitatis vertit, viā doli, Felix viam afflictionis vel cōtristationis vel contristationem. i. efficientē dolorem vel afflictionem. Hæc autē est via impietatis, quæ perducit ad dolorem æternū. Verti etiam potest, rebellionis vel inobedientia. Nō enim in Hebræo ponitur, venit à verbo arzab, quod significat sollicitauit, cōtendit, contristauit, afflixit, irritauit, rebellauit, ad iracundiam prouocauit, perturbauit, ærumnis affecit. Vnde nomen hoc loco positum, significat contentionem, contristationem, afflictionem, rebellionem, irritationem, perturbationem, & huiusmodi. Quod autem in secunda parte dicitur, Deduc me in viā æternā, Hieronymus ita legit nobiscum. Felix verò, Deduc me per viam sæculi, quod potest intelligi per viam huius

A huius mundi, vel sic per viam rectorū id est, iustorum qui sunt in hoc mundo: quemadmodum habet Paraph. Chal. In via rectorum mundi. Potest & sic verti, Deduc me per viā in æternum. Quidā hanc orationem accipiunt per modum sibi impreantis malum, ut deduci in viā sæculi vel mundi sit interfecti, & ire viam mundi sit mori: quæ admodum ire viā vniuersæ carnis, appellamus mori. Et iuxta hanc expositionē sic intelligunt. Vide, si in me est via iniquitatis, quod si inueneris, interficere me. Non enim sum mihi doli conscius. Verū huic sensui obstitit addita coniunctio (&) ante deduc, quæ impreationē talem non bene patitur.

IN PSALMVM CXXXIX.

Versu 5. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Felix ait verti posse, Qui cogitauerunt propellere plantas meas: quod eundē sensum habet, cogitauerunt impellere pedes meos vel plantas meas ad lapsum. ¶ Versu 6. Iuxta iter scandalū posuerunt mihi. Hiero. Iuxta semitā offendiculum posuerunt mihi. Felix, Iuxta semitā tendiculas vel offendicula posuerunt mihi. Sensum eundē cum nostra lectioe explicat. ¶ Versu 8. Obumbrasti super caput meū in die belli. Clarius Hiero. Protexisti caput meum in die belli. Verti etiam potest ad verbum, in die armorum: hoc est, in die quando erant sumenda arma, quod proculdubio est in die belli & oppugnationis: cum videlicet te oppugnauerint tui aduersarij. Hoc autē tempus belli, quanquam generaliter loquendo totum sit tēpus vitæ huius (iuxta dictum beati Iob, Militia est vita hominis super terram) specialiter tamen quædam sunt belli tēpora, quando plus solito diuina permissione oppugnamur: quo tēpore solet nobis Deus super caput obumbrare, qui est adiutor in opportunitatibus. ¶ Versu 9. Ne tradas me domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt cōtra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. In elucidatione indicauimus, hic poni loco cōtra vel preter & cōtra desiderium meum. Totum autē hunc versum sic vertit Hiero. Ne des domine desideria impij, scelera eius ne effundantur, & eleuetur. Cuius lectiois hic est sensus, Non cōcedas, non sinas impleri desideria impiorum videlicet scelera eorum, & impias cogitationes, quas cogitauerunt cōtra bonos, ne ipsi effundantur latitia, & exaltentur atque gloriantur, si eos prauulere, cōrigerit. Felix aliquanto clarius sic vertit, Ne perficias domine desideria impij, cogitationem eius ne consummes, exaltabuntur: id est, alioqui exaltabuntur, si tu illorum desideria & cogitationes cōsummas ipsi eleuauerunt superbe. Dicit etiam sic posse verti, Capistrum eius (impij) ne abstrahas vel auferas vel eduas. Quod secundum similitudinē bestiarum debet intelligi, quorū ora ne nocear, obstruuntur capistris, Nam ita etiam dominus Deus dum impios dæmones & homines cōrrecet, ne omnē malitiam quam vellent exercere possint in pios, quasi capistro os illis obstruit, obuoluit, atque concludit ut modere. i. nocere nō valeant. Iustus ergo feritatem impiorū, si relaxarentur metuens, hoc ab eo postulat, ut non abstrahat Deus capistrū impij, sed capistratum illū relinquat, ut nō possit prauulere. ¶ Versu 10. Caput circuitus eorum labor laborū ipsorum operiet eos. Hiero. Amaritudo conuiuiorū, labor laborum eorum operiet eos. Quod ita potest exponi, Praua doctrina & dogmatum peruersorum adinuentio, quā bonis impij proponunt, quasi cōuiuia splendida, sed quouis felle & absinthio amariora, nempe labor laborū ipsorum, videlicet dogmata peruersa, in quibus dissimulatis laborant, & quæ per labia sua proloquuntur, operiet eos cōfusione æterna. Felix aliter vertit, Principem circundantium me, afflictio laborum eius operiet illum: id est, cum qui est caput & princeps, & quasi dux inimicorū meorū, hac vnā cū suis opprimer labor laborū ipsius, hic ex verbis suis dolosis damnationē recipiet. Ad quam sententiam reduci possit lectio nostra vulgata, si caput acciperemus in casu accusatiuo, pro principe vel præcipuo, ipsum verò circuitum pro multitudine impiorum circundantium. Effet enim hic sensus, Ipsum qui est caput & princeps inter eos qui nunc ad nocendum me circueunt, hunc vnā cum suis operiet labor laborum ipsorū. ¶ Versu 11. Cadent super eos carbones, in ignē deijcies eos, in miserijs nō subsistent. Quidam aliter hūc versum distinguunt, hoc modo, Cadent super eos carbones in igni: id est, carbones ignis vel igniti, deijcies eos in miserijs: ac deinde, non subsistent: id est, nō stabunt cū beatis, non resurgent ad gloriam, sed tollentur ne videant gloriam Dei, & proijcientur in tenebras exteriores. Vtraque distinctio bonam habet intelligentiam. Hiero. verò ex Hebræo sic vertit, Cadent super eos carbones ignis, deijcies eos in foueas, ut non cōsurgāt. i. ut nunquā inde queāt exurgere, ut nunquā possint inde emergere. Chal. autem Paraph. nostrā lectio nem pulchre explicat, his verbis, Cadent super illos carbones de cælo, in ignem & in gehennā precipitabis eos, & in foueas illaqueationis, ut non resurgant ad vitam æternam. ¶ Versu 12. Virum iniustum mala capient in interitū. In Græco est verbū *καταρρα* quod significat venari: propter quod, hic est sensus, Virum iniquum mala venabuntur, vel quasi venatione capiet in interitū, vel mala venationem instituent contra impium, aut sicut venando persequentur impium ad interitum, videlicet eam ingliter insequendo & impellendo, donec detrudant in interitum ignis æterni. Et eadem hæc sententia in Hebræo indicatur. Vnde Chal. Paraph. hanc venationem sic exprimit, Virum prauum & malignum venabitur angelus mortis, & detruet in gehennam.

IN PSALMVM CXL.

Versu 2. Dirigatur oratio mea, &c. Pulchre hunc locum explanat lectio Chaldee Para. Dirigatur dñe oratio mea sicut suffimentū aromaticū corā te, eleuatio manū mearum in oratione sicut munus suauē vel oblatio suauis, quæ offertur in vespere. ¶ Versu 3. Pone dñe custodiā ori meo, & ostiū circūstantiæ labijs meis. Felix, Pone domine custodiā ori meo, custodiā super ostium labiorū meorū: quod eandem cum nostra lectioe sententiam habet. Idem enim est poni labijs ostium circūstantiæ, quod poni custodiam super ostium labiorum. Vtrunque nō aliud significat quàm linguæ refrenationem,

nem, & labiorum custodiam, vt nihil eloquatur lingua, nihil egrediatur labia, quod non deceat egredi per os iusti. Verti etiam potest, Pone custodiam super eleuationem labiorum meorum, quod simpliciter in sententiam iam exposita potest accipi, Pone custodiam super apertione labiorum: vel vt significetur custodia super exaltationem labiorum: hoc est si praeferuatio a verbis superbiae, Tunc enim modo quodam eleuantur labia cum superba loquuntur. B. autem Hiero. neque ostium vertit neque eleuationem, sed paupertatem. Serua (inquit) paupertatem in labiis meis: hoc est, custodi labia mea in paupertate & raritate sermonis, vt non sint ad effutendum qualibet nimium facilia. Nam in multiloquio (vt sapiens ait) non deest peccatum. Et Iacobus apost. dicit, tardos debere nos esse ad loquendum, sicut & ad irascendum. Provenit autem diuersitas ista ex aequiuocatione nominis Hebraici dal, quod si accipitur pro delectatione per sex puncta, vt per apocope ultima assumpta litera, & punctis sex in vnum patha commutatis, significat ostium, vt vertit Felix. Si autem dal accipitur vt descendens a verbo dalatla, quod significat eleuauit, sustulit, eleuationem significat. Significat eadem dictione dal, hominem pauperem, miserum, inopem, tenuem, & quasi exhaustum: quae significationem insequutus est Hiero. ¶ Versu 4. Non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis. Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non comuni cabo cum electis eorum. Hiero. Non declines cor meum in verbum malum, voluere cogitationes impias cum viris operantibus, neque comedere in deliciis eorum. Quae lectio per se facilem habet intelligentiam. Comedere autem in deliciis impiorum, intelligimus frui eis de quibus impij voluptatibus. ¶ Versu 5. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Hieronymus pro oleo peccatoris, vertit oleum amaritudinis, Oleum (inquit) amaritudinis non impinguet caput meum. Idem autem est quod ille, oleum amaritudinis, & nostra lectio oleum peccatoris appellat. Blanda enim adulatio, qua peccatores solent (potissimum principibus atque magnatibus) ad blandiri, vix amaritudinis oleum est, quouis felle amariis, & quouis peius toxico, quo subuertitur corda hominum. Felix autem totum hunc versum longe aliter vertit, in hunc modum, Percutit me iustus misericordia, & redarguet me, oleum capitis non prohibebit caput meum. Quod sic intelligitur, Si me percusserit iustus, erit hoc mihi benignitas, erit beneficium, erit misericordia talis percussio qua verberat charitas: & si me redarguerit, erit hoc mihi oleum capitis, quasi oleum boni odoris super caput: ita scilicet me refocillabit, & vires mihi restaurabit, atque ideo caput meum non prohibebit tale oleum, ob hoc quia tam utile est corripi a iusto, nolo fugere corruptionem iustorum, nolo caput subtrahere, sed libenter volo suscipere. Pro oleo autem capitis, verti potest oleum primum, praeceptum, excellens, vel eximium: & significabitur correptio viri iusti esse quasi vnguentum preciosissimum. Causa autem huius diuersitatis, vt Hiero. vertat oleum amaritudinis, Felix oleum capitis: alius, oleum primum, ex aequiuocatione est dictionis Hebraicae roff, per alechin medio, significat enim caput, vnde translumitur ad significandum primum, summum, praeceptum, eximium. Est & aliud eius significatum, vel, amaritudo, toxicum quae sequitur Hiero. Idem & in Psalms praecedentis versu 10. vsuuenit, vbi nos habemus caput circuitum, nam Felix principem vel praeceptum vertit. Hiero. amaritudinem, vt supra ostendimus. Pro illo quoque, Non impinguet caput meum, quod habet eum nostra lectione Hiero. & quod Felix vertit, Non prohibebit caput meum: verti etiam potest, Non franget vel conteret caput meum: estque sensus, Oleum illud correctionis iusti non mihi caput conteret, non malum erit mihi aut infalubre, sed libenter confortabit, & reparabit mihi vires. ¶ Versu 7. Absorpti sunt iuncti petrae iudices eorum. Imo potius confortabit, & reparabit mihi vires. ¶ Versu 14. Filiae eorum copiosae, circūornatae vt similitudo templi. Hiero. Filiae nostrae quasi anguli ornati ad similitudinem templi. Felix, Filiae nostrae velut anguli tessellati, aut secti, vel dolati ad similitudinem templi. Quod sic exponit, Sicut anguli qui videntur ita bene copositi & ornati vt praemagnitudine sectio nis & ornamentis aliquid pulcherrimum ostendere videantur, admodum circumornatae sunt. Clarius verti posset, Sicut anguli aedium admodum expoliti. In angulis enim summa cura prospicitur, vt bene sit copositio, & nullus appareat hiatus, neque sit deformis coniunctio. ¶ Versu 15. Promptuaria eorum plena, erantantia ex hoc in illud. Hiero. Promptuaria nostra plena, & superfundentes de specie in speciem. i. aded sunt abundantes, vt copiose praebent, & quasi effundant diuersas species ciborum atque omnium rerum necessariorum. Vel sic, Super effundentes de tempore in tempus. i. cum nouae fruges superuenerint plenae erunt domus, siue cellaria frugibus anni praeteriti. ¶ Versu 16. Oues eorum fetosae abundantes in egressibus suis. Hiero. Pecora nostra in milibus, & innumera rabilia in comitibus nostris. Felix, Oues nostrae milia producentes, & centenaria milia generantes in vicis nostris. Ex Hebraeo ad verbum sic posset transferri, Pecora nostra millificancia & myriadificancia. i. facientia milia & myriades siue centum milia. Pulchre autem istud nostra translatio simpliciter explicat, dicitur, Oues eorum fetosae. In eo autem quod sequitur, Boues eorum crassa, potest erasitates intelligi pinguedine. Vnde Hiero. vertit, Tauri nostri pingues, vel grossities membrorum ad declarationem roboris. In quam sententiam vertit Felix, Boues nostri fortes, portantes onus. ¶ Versu 17. Non est ruina maceris neque transitus. Hiero. Non est interruptio, & non est egressus, & non est vltatus in plateis nostris. Cuius potest esse sensus, Nihil confringitur nobis, nihil egreditur, nihil fugit, nihil deperit nobis, sed permanent salua & illaesa omnia nostra. Felix autem sic habet, Non est confractio, & non est faciens abortiuum: id est, nihil nobis confringitur, neque abortiuos fetos parientum pecora nostra. Alij, interruptionem illam vel confractionem intelligunt hostium impetuosam atque violentam interruptionem, siue perruptionem per muros, & per egressum intelligunt emigrationem vel abduccionem in captiuitatem: quasi dicant, Nos securae agimus, non lacessimur ab hostibus, non periculum in fines nostras, neque captiuus vllus abducitur, in medio terrae habitamus pacifici, nemo nobis nocere tentat, aded vt nec clamor vllus tumultuosus aut seditiosus audiatur in plateis nostris.

IN PSALMVM CXLI.

Verfu 5. Consideraba ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Hier. & Felix per imperatiuum vertit, hoc modo, Respice ad dexteram, & vide, quia non sit qui cognoscat me. Vbi de mi no proponit sua derelictionem: quasi dicat, Et tu vides, quod praeter te nemo adsit mihi in auxilium, neque (vt in sequenti versu dicitur) vt patet mihi fuga, vt fugiendo me saluare: propter quod, ad te solum me potenter liberare clamor pro auxilio. ¶ Versu 10. Educa de custodia animam meam. Quod in Hebraeo ponitur vocabulum pro custodia, descendit a verbo sagar, quod significat clausit. Vnde nomen illud clausuram

Iacob. 1.

Psal. 123.

Ara significat, vel carcerem aut locum custodiam in quo quis concluditur quasi in carcere. Vnde Hiero. vertit, De carcere: & Felix, De carcere vel de clauo. Vltima autem particula, Me expectant iusti, donec retribuatur mihi, varie interpretatur. Hier. sic vertit, In me coronabuntur iusti, cui retribuatur mihi. Quod facile habet intelligentiam cum de Christo exponitur. In Christo enim tamquam in authore, & primaria causa salutis omnia iustitia coronati sunt, sua acceperunt gloriam & claritatem: per illius passionem mortem & resurrectionem consecuti sunt ipsi coronam suam gloriam, quam praestolabantur, ad quam sine eo pertingere non poterant, donec sciam retributionem ipse accepisset: id est, donec post passionem resurrexisset a mortuis, in traslatum in paradisi gloriam. Si vero ad vnum quemlibet iustum referatur, ita debet intelligi, Quam retribuaturis mihi: id est, cum bene feceris mihi, me videlicet educendo de carcere angustiae, tunc in me coronabuntur iusti: id est, in modum coronae congregabuntur circum me, quasi congratulantes mihi, & exultantes de tua liberatione, quemadmodum fieri solet erga huiusmodi qui de magnis euaserunt periculis. Quae sententia apertius habet versio Felicis, Me circundabunt iusti, cui retribuaturis mihi, vel in me facient coronas iusti: quod alij vertunt, Circumcingent me iusti, eo quod benefeceris mihi. Consentit & quod habet Parap. Chal. Ob gratiam mei facient tibi coronam laudis ista, quoniam reddes retributionem bonam super me.

IN PSALMVM CXLI.

Verfu 4. Anxius est super me spiritus meus. Hiero. Anxius fuit in me spiritus meus, in medio me sollicitus fuit cor meum. Felix, Mero affectus est in me spiritus meus, vel inuolutus est, siue operatus est anxietate: ac deinde, Intra me desolatum vel obstupescitum est cor meum. Idem haec omnia sonant quod vulgata nostra lectio. Videtur autem illud quod habet nostra lectio super me, accipiendum pro in me: quamquam & aliter accipi potest, vt valeat, de me, vel pro me: vt sit sensus, Anxius fuit de me, vel pro me spiritus meus, videlicet ne ab inimicis comprehenderer, & in mortem abducerer. ¶ Versu 6. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. In Greco est *tan evdlogos*, i. terra in aqua, vt verti solet. Intelligitur terra siticulosa, destituta humore. Vnde Hiero. Anima mea sicut terra sitiens ad te. Alij, terram torridam vel lassam, nimia scilicet destituta humectantis aquae, legunt. Omnia in eundem sensum conuertunt. ¶ Versu 11. Domine ad te confugi. Loco verbi confugi, in Hebraeo ponitur Kiffath per sameh daggelatu, quod significat occultauit, caelauit, abscondit, operuit, rexit, & similia. Hiero. vertit, Domine a te protectus sum. Felix, ad te abscondi, caelauit. i. te posui pro operimento meo vel pro redemptione mea, vel ad te clamavi in occulto vel in te, siue apud te caelauit vel abscondi, supple omnia mea. Alij vertunt, ad te vel apud te caelauit, apud te me abscondi. Alij, ad te occulte confugi. Chal. Parap. habet, Verbum constitui redemptionem meam. Haec ferè omnia nostra lectio maiori claritate complectitur, dicens, Domine ad te confugi, vt scilicet apud te absconderer ab hostibus meis.

IN PSALMVM CXLI.

Verfu 3. Qui subdit populum meum sub me. Hiero. Qui subiecit populos mihi: Felix, Qui protegit populum meum sub me: vel, Qui dilatat, ampliat, vel qui extendit populos suos sub me, vel qui comprimit populos sub ipso. ¶ Versu 4. Domine, quid est homo quia innotuisti ei? Hiero. Domine, quid est homo quia agnosceis eum? Similiter vertit Felix, & eadem pene sententia est. ¶ Versu 7. Fulgura coruscatione. Hiero. Mica fulmen: Felix, Emitte fulgur: alij, Fulminatione fulmina, vel eiaculatione fulmina. ¶ Versu 14. Filiae eorum copiosae, circūornatae vt similitudo templi. Hiero. Filiae nostrae quasi anguli ornati ad similitudinem templi. Felix, Filiae nostrae velut anguli tessellati, aut secti, vel dolati ad similitudinem templi. Quod sic exponit, Sicut anguli qui videntur ita bene copositi & ornati vt praemagnitudine sectio nis & ornamentis aliquid pulcherrimum ostendere videantur, admodum circumornatae sunt. Clarius verti posset, Sicut anguli aedium admodum expoliti. In angulis enim summa cura prospicitur, vt bene sit copositio, & nullus appareat hiatus, neque sit deformis coniunctio. ¶ Versu 15. Promptuaria eorum plena, erantantia ex hoc in illud. Hiero. Promptuaria nostra plena, & superfundentes de specie in speciem. i. aded sunt abundantes, vt copiose praebent, & quasi effundant diuersas species ciborum atque omnium rerum necessariorum. Vel sic, Super effundentes de tempore in tempus. i. cum nouae fruges superuenerint plenae erunt domus, siue cellaria frugibus anni praeteriti. ¶ Versu 16. Oues eorum fetosae abundantes in egressibus suis. Hiero. Pecora nostra in milibus, & innumera rabilia in comitibus nostris. Felix, Oues nostrae milia producentes, & centenaria milia generantes in vicis nostris. Ex Hebraeo ad verbum sic posset transferri, Pecora nostra millificancia & myriadificancia. i. facientia milia & myriades siue centum milia. Pulchre autem istud nostra translatio simpliciter explicat, dicitur, Oues eorum fetosae. In eo autem quod sequitur, Boues eorum crassa, potest erasitates intelligi pinguedine. Vnde Hiero. vertit, Tauri nostri pingues, vel grossities membrorum ad declarationem roboris. In quam sententiam vertit Felix, Boues nostri fortes, portantes onus. ¶ Versu 17. Non est ruina maceris neque transitus. Hiero. Non est interruptio, & non est egressus, & non est vltatus in plateis nostris. Cuius potest esse sensus, Nihil confringitur nobis, nihil egreditur, nihil fugit, nihil deperit nobis, sed permanent salua & illaesa omnia nostra. Felix autem sic habet, Non est confractio, & non est faciens abortiuum: id est, nihil nobis confringitur, neque abortiuos fetos parientum pecora nostra. Alij, interruptionem illam vel confractionem intelligunt hostium impetuosam atque violentam interruptionem, siue perruptionem per muros, & per egressum intelligunt emigrationem vel abduccionem in captiuitatem: quasi dicant, Nos securae agimus, non lacessimur ab hostibus, non periculum in fines nostras, neque captiuus vllus abducitur, in medio terrae habitamus pacifici, nemo nobis nocere tentat, aded vt nec clamor vllus tumultuosus aut seditiosus audiatur in plateis nostris.

IN

IN PSALMVM CXLIII.

Versu. 5. Et magnitudinis eius non est finis. Notandum quod dictio quae in Hebraeo ponitur pro fine, fit à verbo chakar, quod significat probavit, expertus est, exquisiuit, inuestigauit, explorauit. Vnde hoc loco verti potest, Magnitudinis eius non est exploratio, persecutio, inuestigatio, probatio, vel in uetio, ut vertit Hiero. Quid autem aliud est, Magnitudinis eius non est finis? ¶ Versu 4. Generatio & generatio laudabit opera tua. Hiero. Generatio ad generationem laudabit opera tua. Felix, Generatio generationi laudabit, &c. Hoc est, vna alteri laudando praedicabit, sicque in omnibus generationibus laudabitur opera tua, qui est sensus nostrae lectionis. ¶ Versu 15. Alleuat dominus oes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Hiero. Sustentat dominus omnes corruentes, & erigit omnes iacentes. Similiter fere vertit Felix, & est eadem cum nostra lectione sententia. ¶ Versu 17. Implet omne animal benedictione. Hiero. Implet omne animal refectione. Quod enim nostra lectio benedictionem, ipse ex Hebraeo refectionem appellat. Nomina quidem diuersa, res autem eadem est. Nostra enim refectione, Dei benedictio vel bonitas est: id est ex Dei benedictione & liberali bonitate procedens. Felix dicit verti etiam posse. Implet omne animal benigna voluntate, quod id est eum eo quod in Psal. 103, dicitur, Omnia implebuntur bonitate. Nam refectione corporis nostri ex Dei bona voluntate (ut iam dictum est) procedit. Potest enim cum vult claudere manum, & auertere faciem, ita ut cibi defectu pereant viuientia. Quidam etiam sic vertunt, Satiat vel implet omnium animalium voluntatem: Vel, Satiat omnia animalia iuxta desiderium: hoc est, vnicuique secundum quod desiderat, pabulum conueniens & sufficiens praebes.

IN PSALMVM CXLV.

Versu 2. In filijs hominum, in quibus non est salus. In Hebraeo est numerus singularis, in filio hominis, cui non est salus, vel quoniam non est ipsi salus, vel cuius non est salus: hoc est, cui non conuenit vel cuius non est, ad quem non spectat, saluare: quemadmodum Psal. 3, dicitur, Domini est salus vel domino est salus: hoc est, Dei est saluare, salutem praestare Deo competit. Totus quoque versus sequens tertius per numerum singularem in Hebraeo legitur, hoc modo, Exhibet spiritus eius, & reuertetur in humum suam, in illa die peribunt cogitationes eius. ¶ Versu 7. Dominus erigit elisos. Hieronymus vertit allisos. Felix: collapsos vel recuruos vel collisos.

IN PSALMVM CXLVI.

Versu 1. Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoraque laudatio. Secus aliquando in Hebraeo legitur. Hiero. sic vertit, Laudate dominum, quoniam bonum est cantum Dei nostri, quoniam decorum est pulchra laudatio. Felix, Laudate dominum quoniam bonum est psallere Deo nostro, quoniam iucundum, decora est laus, aut formosa siue decens. ¶ Versu 2. Dispersiones Israelis congregabit. Hiero. vertit electos Israel. Felix similiter, vel propulsos: hoc est, exules, & à propria patria extorres, à patrijs translatos sedibus in captiuitate, qui iisdem in lectione vulgata vocantur. dispersio Israelis: id est dispersi ex Israel. ¶ Versu 3. Et alligat contritiones eorum. Ita nobiscum vertit Hiero. Felix autem, Et lenit dolores illorum, vel emplastris illinuit aut obligat (ut solent facere chirurgi) vulnera eorum. ¶ Versu 4. Omnibus eis nomina vocat. Hiero. Omnes nomine suo vocat. In eandem sententiam Felix, Omnes illas nominibus vocabit. Sententia cum nostra lectione satis recte conuenit, & quod habet nostra lectio non minus commode ex Hebraeo verti poterat.

IN PSALMVM CXLVII.

Nota, quod Psalmus iste apud Hebraeos absque diuisione continue annexitur praecedenti, ut ex duobus fiat vnus, atque ita diuersitas numeri, quo à psalmo nono Hebraei in sua computatione semper vnitate vna antecederat Graecos atque Latinos, iam hic terminatur, ut subsequitur proxime psalmus tam Hebraeis quam Latinis sit futurus in ordine 148. ¶ Versu 2. Quoniam confortauit feras portarum tuarum. Hieronymus pro feris vectes legit, similiter Felix, Sententia eadem est, ciuitatem Dei bene munita atque firmatam esse, ut non possit hostis irrumperet in eo quoque quod sequitur, Benedicti filijs tuis in te, Hieronymus vertit, in medio tui, & Felix, in medio tui, aut in medio tui, vel in visceribus tuis, Omnia idem sonant. Et in versu sequenti, pro plurali in Hebraeo est singulare, hoc modo, Qui posuit terminum tuum pacem: id est, Qui terminum tuum vel fines tuos pace donat, vel in pace circumdat. In quinto autem versu, pro nebula pruina ponitur, inter quae non ita multa est diuersitas: quoniam fere nebula frigida & humida in pruina resoluitur, quemadmodum nubes aquosa in pluuiam. ¶ Versu 6. Mittit crystallum suam sicut bucellas. Felix, sicut fragmenta, Et in eo quod sequitur, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Hieronymus vertit, stabit: Felix, permanebit. In versu autem septimo, vbi nos habemus, Emitte verbum suum & liquefaciet ea, &c. Hieronymus in eandem vertit sententiam, Mittet verbum suum, & soluet illa, spirabit spiritu suo, & fluent aquae. Et penitus eandem lectionem seruat Felix. Alij verò ita legunt, Mittet verbum suum, & sanabit eos, videlicet à nimio & intolerabili frigore infirmatos: quemadmodum & in alio psalmo dicitur, Mittit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum: ac deinde, Quiescere faciet vel sedere faciet spiritum suum, & fluent aquae: hoc est, spiritum suum faciet permanentem accipere habitationem in electis, & fluent aquae, &c.

IN PSALMVM CXLVIII.

Versu 3. Laudate eum omnes stellae, & lumen. In Hebraeo non interponitur coniunctio &, sed absque coniunctione dicitur, Omnes stellae luminis: hoc est, omnes stellae luminosae, vel lucentes in firmamento. ¶ Versu 5. Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Prior pars illa, Ipse dixit, & facta sunt, hoc loco non habetur in Hebraeo. Videri potest in codicibus Graecis atque Latinis ex psal. 32, huc adducta, vbi ambae hae partes secundum eundem hunc ordinem in eodem versu

Versu iunguntur. ¶ Versu 8. Ignis, grando, nix glaciis, spiritus procellarum. Pro glacie in Hebraeo est vapor, aut exhalatio, aut fumus. Dicitio namque in Hebraeo posita, venit à verbo Keter, quod significat suffumigauit, vel euaporauit, vel exhalauit. Vnde dicitio illa vaporis vel potius exalationem sicca videtur significare. ¶ Versu 13. Confessio eius super caelum & terram. Hiero. Gloria eius in caelo & in terra: id est, magnificentia eius vbi que refulcet, videlicet tam in caelo quam in terra. Felix verò ad sententiam nostram lectionis vertit, Confessio, decor, laus, vel celebratio eius super caelum & terram.

IN PSALMVM CXLIX.

Versu 3. Laudent nomen eius in choro. Dicitio Hebraica machol, per heth in medio, ambigua significationis est. Plerumque enim chorum significat, ut habet nostra lectio: & quomodo tam hic quam in sequenti psal. vertunt Hieronymus & Felix. Interdum tamen & tibiam inuenitur significare, vnde verti hoc loco etiam posset, Laudent nomen eius in tibia. Neque hoc proposito male conueniret, quandoquidem & alia post adiunguntur instrumenta musica, cum subiungitur, In tympano & psalterio psallant ei. Pro psalterio autem, Hiero. & Felix citharam vertunt. ¶ Versu 4. Quia beneplacitum est domino in populo suo. Hiero. Quia coplacet sibi dominus populo suo: Felix, Quia diligit dominus populum suum, vel quoniam vult dominus populum suum. Pro eo autem quod sequitur, Et exaltauit mansuetos in salutem. Hiero. vertit, Exaltabit mansuetos in Iesu, quod intelligi potest in saluari, vel in saluatore Christo. Per illum namque erit omnis nostra exaltatio. Felix autem vertit, Glorificabit mansuetos in salute, vel pulehros reddet, aut coronabit in salutem. Omnia eandem habet cum nostra lectione sententiam. ¶ Versu 6. Exultationes dei in gutture eorum. Videtur hoc loco non esse legendum, ut vulgo legitur per u, sed per a, exaltationes, id quod tam ex Hebraeo quam ex Graeco fit manifestum. Nam in Graeco est ἄσπαστες, quod extra controuersiam significat exaltationem, non exultationes. Nomen quoque Hebraicum à verbo descendit, quod est extulit vel excitauit. Quare exaltationes ex Hebraeo verti debet. Significantur autem per exaltationes, laudes, quoniam qui laudat, exaltat: & qui exaltat verbis, laudat. Vnde Felix vertit exaltationes vel laudes. Vnde est manifestum secundum sententiam parum referre, siue legamus exultationes siue exaltationes, quoniam laudes ille vel exaltationes sanctorum nihil aliud quam exultationes sunt. Consimilem annotationem posuimus in psal. 65, cum dicitur, Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea: pro quo vulgo non bene legitur exultauit per u, cum sit exaltaui, ut in annotationibus psalmi illius inuenies declaratum. ¶ Versu ultimo, Ut faciant in eis iudicium conscriptum. Chald. paraph. habet, ut faciant in eis iudicium quod scriptum est in lege. Quod videtur literam illam sonare intelligentiam, quae à nobis ultimo loco in principalibus annotationibus tantum est indicata non approbata.

IN PSALMVM CL.

Versu 1. Laudate dominum in sanctis eius. Hieronymus, Laudate dominum in sancto eius. Nam in Hebraeo singularis numerus ponitur. Quod si accipiatur secundum genus masculinum, intelligitur in Christo, qui est sanctus sanctorum, spiritu accepto non ad mensuram, sanctificatus non ad mensuram. Si verò secundum genus neutrum accipias, intelligi potest in sanctuario, vel in loco sancto suo, id est in caelo. Vel in sancto pro in sanctitate, quomodo vertit Felix, Laudate dominum in sanctitate eius. Simile quid diximus in psal. 59. vbi dicitur, Deus loquutus est in sancto suo, quod exponi potest, in sancto filio suo, aut propheta, vel in sanctuario suo, vel in sanctitate sua. ¶ Versu 3. Laudate eum in sono tubae. Hieronymus, in clangore buccinae: item & Felix, vel in pulsatione cornu. In sequenti autem versu, vbi dicitur, In tympano & choro: verti etiam potest ex Hebraeo (ut in annotationibus psalmi praecedentis diximus) in tympano & tibia. Pro eo autem quod nos legimus, In cordis, in Hebraeo est dicitio minibus, qua Felix dicit significari musicum instrumentum nobis incognitum. Significat autem dicitio illa Hebraica idem quod genera. Vnde opinantur quidam fuisse aliquod instrumentum in quo plura genera musicorum instrumentorum simul resonabant, quemadmodum nunc in organo nostris plura musicorum instrumentorum genera audiuntur. ¶ Versu ultimo. Laudate eum in cymbalis benesonantibus. In Graeco est vna dicitio ἰσχυρις, id est sonoris, benesonantibus id est, quae sunt boni soni, quod vnica dictione Latine dicimus sonorum, ita ut longe possit audiri, atque ita vertit Felix, In cymbalis sonoris, adiiciens etiam verti posse, in cymbalis auditus, eo quod tam magnum sonum faciant, ut audiantur à longinquo. Vltimam autem clausulam Hieronymus sic vertit, Omne quod spirat, laudet dominum. Felix, Omnis animalis laudet dominum, id est, omne quod animam aut vitam aut esse habet, laudet dominum. Ita enim potentissime, sapientissime, optime Deus, decet laudem tibi dari ab omni creatura quaecunque subsistit, quaecunque à tuo plenissimo essentiae fonte, tanquam guttula minutissima defluxit. Prae omnibus verò & super omnes, debitorum sumus nos rationales creaturae tuae, in quibus super creata omnia magnificentissime sanctam misericordiam tuam. Quam etiam supplices oramus ita nostra formare corda, ita nostras animas dirigere, ut in tuo semper beneplacito viuentes, vita, lingua, & animo, secundum laudem perfectam te laudemus, ex hoc nunc & vique in aeterna saecula. Amen.

FINIS.